AMMIANI MARCELLINI RERUM GESTARUM QUI DE 31...

Ammianus Marcellinus, Claude Chifflet, ...

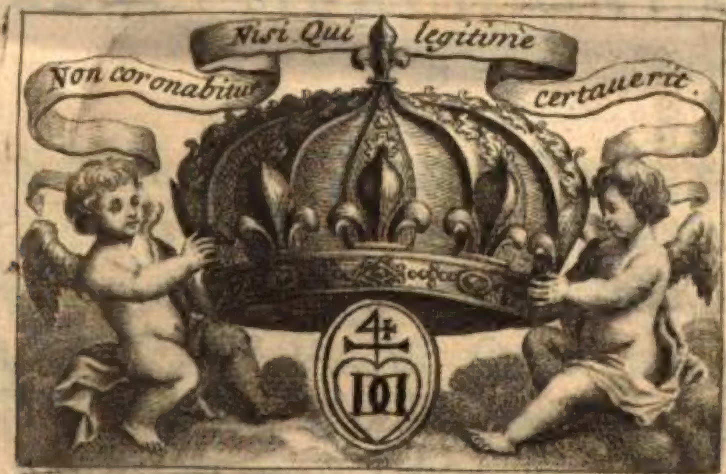
AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
Qui de XXXI. ſuperſunt,
LIBRI XVIII.

Ope MSS. codicum emendati ab HENRICO VALESIO, *& auctioribus Adnotationibus illuſtrati.*

Necnon Excerpta vetera de Geſtis Conſtantini & Regum Italiæ.

EDITIO POSTERIOR,

Cui HADRIANUS VALESIUS, Hiſtoriographus Regius, FR. LINDENBROGII JC. in eumdem Hiſtoricum ampliores Obſervationes, & Collectanea Variarum Lectionum adjecit ; & beneficio codicis Colbertini Ammianum multis in locis emendavit, Notiſque explicuit : Diſceptationem ſuam de Hebdomo, ac Indicem rerum memorabilium ſubjunxit. Præfixit & Præfationem ſuam, ac Vitam Ammiani à CLAUDIO CHIFFLETIO JC. compoſitam.

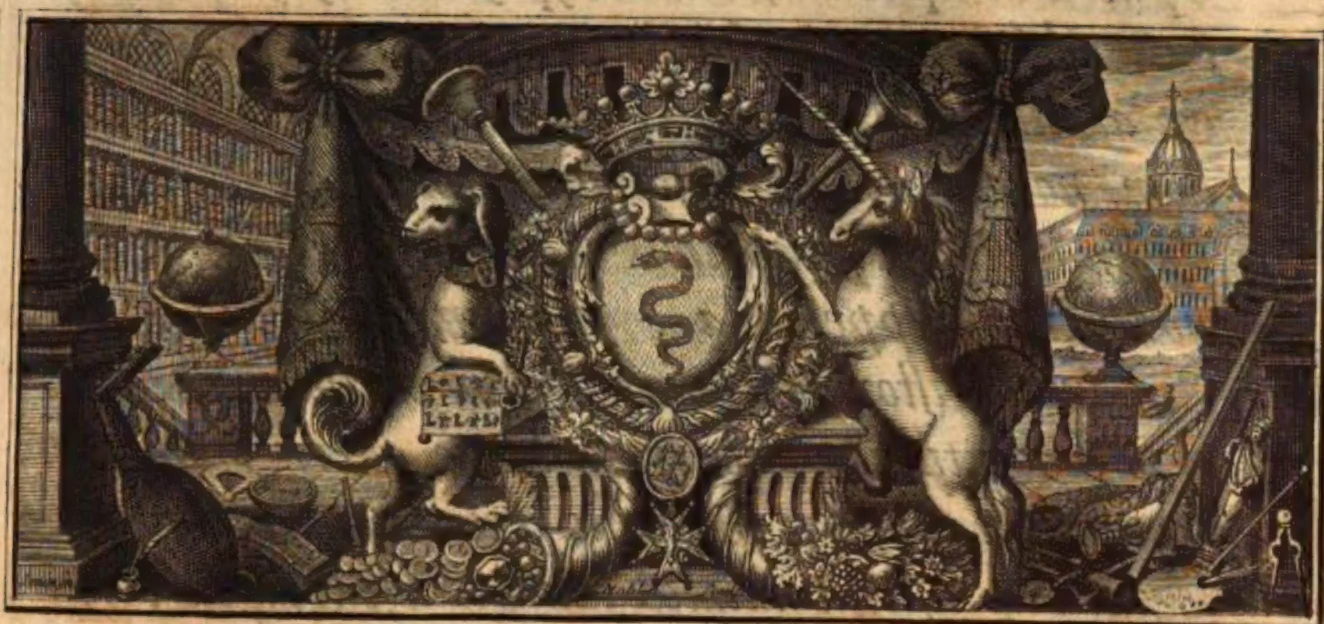

PARISIIS,
Ex Officina ANTONII DEZALLIER,
viâ Jacobeâ ad Coronam auream.

M. DC. LXXXI.
CUM PRIVILEGIO REGIS ad annos XX.

ILLUSTRISSIMO VIRO

D. JOHANNI BAPTISTÆ COLBERTO

AB INTERIORIBUS REGIS CONSILIIS ET SECRETIS,

PRÆFECTO ÆRARII,

CURATORI PALATIORUM ET ÆDIUM REGIARUM,

SIGNELACI MARCHIONI, &c.

AMMIANUM MARCELLINUM, *clarissimum Historiæ Romanæ Scriptorem, auctioribus Henrici Valesii fratris mei, & Friderici Lindenbrogii I. C. Notis, non paucis & meis Observationibus illustratum ac expositum, offero tibi,* VIR ILLUSTRISSIME. *Cui enim alii quàm tibi*

Opus nuncupetur , tua dispositione susceptum , tuis absolutum auspiciis , tui etiam codicis ope & auxilio multis in locis emendatum ? Est quidem notitia rerum gestarum cunctis antiquitatis studiosis , ac inprimis Consiliariis Principum admodum appetenda , maximique æstimanda. Sed una Historia Romana cùm claritate Gentis tum magnitudine eventuum longè ceteris omnibus omnium nationum Historiis antecellit. Nam & legentium instruit animos illustribus exemplis , & eos assidua lectione fatigari non sinit : dum grata quadam varietate rerum ac personarum , locorum atque populorum , & crebra veluti scenæ mutatione delectat. Inter Historicos Romanos magnum Operi suo locum facit Ammianus Marcellinus : qui & plurima memoriâ dignissima , in totum à ceteris Scriptoribus omissa accuratè persequitur , & consilia Principum aperit , ac sub quoque Imperatore totam aulæ faciem interiorem nudat. Quis nunc bella civilia , nunc externa fusiùs eo ac meliùs exponit ? Quis repressis Barbaris pacatas provincias ac in meliorem statum restitutas diligentiùs enarrat ? Quis diuturnas obsidiones munitissimarum urbium , eruptiones & fortia facta præsidiariorum , pugnas militis Romani cum Persis , cum Alamannis , cum Sarmatis , & Gothis aliisque , ac singula præliorum momenta & eventus refert exactiùs ? Quòd si qua nobis patriæ , & majorum nostrorum habenda ratio est : (ut certè habenda est) an possumus negligere Historicum , cujus in voluminibus supra mille & tre-

centos annos claræ Francorum origines reperiuntur? An uſquam alibi quàm apud Ammianum invenias, in Palatio Conſtantii A. Francorum multitudinem floruiſſe? Quis unius beneficio Marcellini ex eadem natione Malarichum Gentilium rectorem ignorat: qui poſtea delatum ſibi à Ioviano A. Magiſterium militum per Gallias recuſavit? Bapponem ductorem Promotorum, pòſt Vrbi Præfectum; Bainobaudem Scutariorum primùm, deinde Cornutorum Tribunum; Teutomerem Protectorem Domeſticum; Laniogaiſum Tribunum, Luttonem Comitem: ac præcipuè Silvanum, Boniti in bello Liciniano optimè de Conſtantino meriti filium: qui ex Tribuno Magiſter peditum per Galliam, demum Auguſtus etiam ab exercitu Gallicano eſt appellatus? Omitto Coloniam Agrippinam Vbiorum, metropolim ſecundæ Germaniæ, urbem amplam & copioſam, pertinaci Francorum obſidione captam & exciſam, & pace cum eorum Regibus facta à Iuliano Cæſare receptam. Miſſos facio Francos Salios, qui jam tum in Toxandrorum finibus ſedem armis ceperant; Francorum Attuariorum in extrema Galliarum liberas incurſiones; & ſub Valentiniano A. Gallicanos tractus ab Francis infeſtatos, quas provincias non multo pòſt majoribus copiis & melioribus auſpiciis erant occupaturi. Annon Chariettonem memorem, per utramque Germaniam Comitem principatu Valentiniani, miræ fortitudinis virum, dum cedenti militi corpus ſuum objicit, & aciem reſtituere conatur, ab Alamannis

interfectum? An Nectaridum taceam ejus æqualem atque popularem, Comitem maritimi tractûs in Britannia, qui à Barbaris cæsus est? An Mallobaudem Domesticorum Gratiani A. Comitem, Regemque Francorum bellicosum & fortem: qui Macrianum Alamannorum Regem, tum ipsis Imperatoribus terribilem, Franciam igne & ferro vastantem, insidiis circumventum interfecit, & Lentienses Alamannos apud Argentuariam maximo prœlio superavit, Rege Gentis Priario etiam occiso? An possim oblivisci Luteciæ nostræ, Palatiique suburbani Thermarum: ubi Iulianus Cæsar biennio hiemavit, & ab exercitu Gallicano Imperator est consalutatus? ubi Valentinianus major in primo Consulatu suo dies aliquot; insequenti anno hiemem egit: ubi Gratianus & Dagalaifus insignia Consularia sumserunt, & Iovinus Magister equitum, ob victos Alamannos Consul à Valentiniano est designatus.

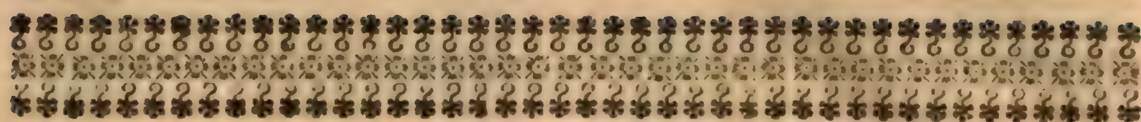
Hæc & talia narrat Ammianus Marcellinus: quæ tibi in ipsis ejus voluminibus legi, tot & tantæ occupationes tuæ minimè patiuntur; & Respublica te distractum summorum onerum mole, quantum cuperes libris vacare non sinit. Habet in te AUGUSTUS NOSTER *suorum propositorum acerrimum exsecutorem. Te Rex ætatis nostræ Regum maximus, consiliorum suorum secretorumque participem legit: tibi ærarii, necnon Palatiorum suorum curam delegavit. Tua laus est una de maximis, te judicium tanti Principis meruisse, & propter eximiam prudentiam*

ac fidem, & ob altitudinem ingenii vigoremque animi singularem, maturâ sapientissimi Regis electione ad splendidissima ministeria pervenisse: quibus tu universis sic fungeris, ut pluribus simul intentus, semper totus & integer, semper idem & tui similis agnoscaris in singulis. Quid opida commemorem, magnis munitionibus & validis arcibus ad tutelam finium Regni te curante firmata? Quid insignem portum ad Rupem Fortem & ad ostium Carantoni in Oceanum Santonicum influentis? Quid Palatia, tuâ instantiâ partim à fundamentis excitata, partim restituta vel exculta? Mirantur exteri, quum Luparam, etiamsi nondum absolutam, quum Versalias vident: & tamquam Regis magnitudinem Regiæ spatio cultuque metiantur, unâ omnes voce consentiunt, qui tam magnificè habitet, maximum omnium Regem esse oportere. Sed vereor, ne si longa oratione te morer, tot districtum officiis, & tanta negotia sustinentem; in publica commoda peccare videar. Obstat præterea mihi plura dicere cupienti, ac silentium imponit modestia tua, laudes quanto magis mereris negligentis. Non possum tamen nec debeo mihi temperare, quin mentionem faciam singularis tuæ in viros doctos benignitatis, amorisque litterarum: quo impulsus, Bibliothecam tuam priscis membranis scriptis ac libris editis instructissimam publicasti. Convenit scire per me posteros, quantum semper studiosis antiquitatis & omnium scientiarum ac artium liberalium faveris. Quo majore fiducia

ad te cum litterario munere accedo: teque rogo, ut Ammianum Marcellinum omni ex parte diligentissimè restitutum, cùm ipsiusmet Historici tum Fratris nomine, & meâ viginti mensium operâ comendatum habeas & acceptum. Si non aliud; exstabit hoc saltem apud posteros, serum quidem, sed nullâ negligentiâ dilatum, meæ in te observantiæ gratique animi publicum monumentum, multis sæculis duraturum. Deum precor, ut te patriæ ac litteris diu salvum & incolumem servet.

Illustrissimo nomini tuo addictissimus
HADRIANUS VALESIUS.

HADRIANI

INDEX
RERUM MEMORABILIUM,
Quæ Ammiani libris, Notisque continentur.

A

¶

B

C

INDEX RERUM.

D

Q

R

¶¶

S

V

HADRIANI VALESII
HISTORIOGRAPHI REGII
AD LECTOREM
PRÆFATIO
IN POSTERIOREM AMMIANI M. EDITIONEM.

ISTORIAM Romanam antiquitatis studiosi semper ceteris omnibus non immeritò prætulere. Nam cùm Imperium Romanum jam inde à Julio Cæsare atque Augusto maximas ac nobilissimas Europæ, Asiæ, Africæque Provincias complectatur: accidit res Romanorum legentibus, ut uno simul tempore in unius populi bellis civilibus ac externis, omnium nationum, & totius ferè generis humani per orbem terrarum gesta cognoscant: quo quid fieri, quid fingi potest utilius atque jucundius? Inter Historiæ Romanæ Latinos Scriptores proximum Cornelio Tacito & Suetonio Tranquillo, quos & secutus est, locum tenet Ammianus Marcellinus, res Romanas annorum CC. XXCIII. ab exortu Nervæ ad Valentis Aug. mortem XXXI. libris complexus. Hunc Itali, Galli, Vindelici, ipsi etiam Germani, aliique clarissimi Europæ populi certatim in membranis diligentissimè descripserunt, & in nobilissimis ac locupletissimis Bibliothecis servandum curaverunt. Ex quo judicari potest, quanti celebrem Auctorem fecerint, cùm tamdiu tam assiduam operam dederint, ut (quantum in ipsis erat) salva ad posteros ejus Historia perveniret. Intelligebant nimirum utilitatem Operis, quo plurima memoriâ dignissima continerentur, quæ ab aliis partim transcursu dicta, aut in artum contracta, partim etiam ex toto omissa esse constabat. Post inventam artem Impressoriam, eruditis ingeniis non minor fuit cura librorum Ammiani. In Italia, in Gallia atque Germania docti clarique Critici atque Typographi, ope codicum antiquorum adjuti, pro se quisque Ammianum publicavere, dum alii alios sagacitate, judicio ac labore superare contendunt: nec ullum alium Scriptorem toties typis mandatum memini. Igitur anno M. CCCC. LXXIV.

Romæ, ubi nata & composita fuerat, primùm edita est Ammiani Marcellini Historia, studio A. Sabini Poëtæ laureati. Secuta est Romanam aliquanto pòst editio Bononiensis in Æmilia; mox Basiliensis Johannis Frobenii; tum unius ejusdemque anni duæ, altera Mariangeli Accursii Augustæ Vindelicorum, v. libris Ammiani auctior; altera Hieronymi Frobenii Johannis filii Basiliæ Sequanorum, curante Sigismundo Gelenio: anno XIII. pòst iterum alia Frobenii Basiliæ, uno libro locupletior: Roberti Stephani, deinde Henrici Stephani editiones Luteciæ Parisiorum, Sebastiani Gryphii Lugduni Segusianorum, alibi aliæ, quas singulas ac universas enumerare difficile sit ac supervacaneum. Et illi quidem Editores ad unum omnes tantummodò curaverant, ut Ammianum Marcellinum emendatiorem & auctiorem haberemus. Primus Fridericus Lindenbrogius Hammaburgensis J. C. vir eruditus & diligens, quod nemo antea tentaverat, facere aggressus est; nec contentus auxilio codicis Florentini aliqua in Ammiano correxisse, anno M. DC. IX. Auctorem intellectu perquam difficilem perpetuis observationibus exposuit: varias etiam codicis Florentini ac priorum editionum lectiones adjecit. Lindenbrogium Janus Gruterus excepit, qui Ammianum ope veteris codicis emendatum, sed nudum à notis & observationibus publicavit. Heic notandum est, Marcellini XIII. priores libros, quibus res CC. LVIII. annorum continebantur, summo Historiæ Romanæ damno in omnibus priscis codicibus desiderari; posteriores libros octodecim pæne eisdem ac totidem ubique lacunis deformatos reperiri.

Ad hunc igitur modum se habebat Ammianus Marcellinus, & duabus postremis ejus editionibus plerique adquiescebant. Intellexit Henricus Valesius frater meus, veterem ac bonum Historicum, injuriâ temporum, negligentiâ scriptorum, & audaci nonnullorum Criticorum inscitiâ depravatum ac mutilum, validioribus remediis indigere, ut in pristinum nitorem restitueretur: & suscepto improbo labore, veterrimas Marcellini editiones, quæ nobis membranarum ex quibus desumtæ sunt, instar esse debent, diligentissimè evolvit, & cum optimis codicibus mss. contulit, ut celeberrimi nominis Historicum, quantum fieri poterat, emendaret. Ut autem notis diffusis, doctis ac laboriosis eumdem explicaret, & omnibus fidem diligentiamque præstaret; non Historiæ solùm Romanæ Scriptores Latinos ac Græcos ad Ammiani tempora pertinentes; sed etiam quoscumque alios æquales ejus ætatis aut suppares, Leges quoque Romanas Codicis Theodosiani exactè perlegit. Ea ratione Marcellinus à mendis quamplurimis vindicatus, & anno M. DC. XXXVI. Parisiis est editus vivo adhuc Lindenbrogio: & unà cum difficillimis quibusque Auctoris locis Romanæ eorum temporum antiquitates ac leges, dignitates Palatinæ, civiles, ac

militares explicatæ. Nihil Valesius intactum, nihil intentatum reliquit: nullos (si ita loqui licet) scopulos metu periculi aut laboris vitavit. Miratus est Lector sollertiam, sagacitatem, acumen, felicitatem etiam hominis singularem in corrigendis desperatis Ammiani locis; doctrinam in exponendis: altissimum ejus ingenium, acerrimum judicium, variam ac interminatam eruditionem tum agnovit quisque atque suspexit. Superfuit Valesius editioni Ammiani annis quadraginta. Per tot annos licèt Historiæ Ecclesiasticæ aliisque operibus vacaret, nihil sibi patiebatur elabi, quod ad Ammianum Marcellinum pertineret: ut quidque occurrerat, sedulò adnotabat, & libro suo curabat adscribi. Sic sensim accreverunt emendationes observationesque, tanto pluris faciendæ, quanto altioris ac diuturnioris erant meditationis. Hæ observationes ac emendationes novæ, & raritas venalium exemplarium alteram Ammiani Marcellini Editionem tacitè postulabant. Vivo adhuc Valesio, novæ Editioni Blavius Typographus Batavus, pòst eo mortuo Elzevirius ejusdem regionis Typographus imminebat. Intercessit Illustrissimus Colbertus, & pro summa sua in litteras litteratosque voluntate, Ammianum Luteciæ publicandum curavit, ac mihi editionis curam onusque delegavit. Optandum quidem mihi fuerat, ut meis potiusquàm alienis operibus manus admoverem, & magis ut propriis quàm alienis scriptis edendis inclarescerem: si tamen aliena dici possunt, quæ arta sanguinis & nominis ac vitæ studiorumque communitas pro domesticis haberi jubet. Ultro igitur parui mandatis amplissimi & excellentissimi viri, cui jure à quoquam negari nihil potest, & cunctis sepositis quæ in manibus habebam, huic uni negotio totus vacare constitui. Ac primùm singulis Ammiani libris suam epitomen varia in capita distinctam præposui, ut cuncti quid unoquoque libro contineretur, statim in prima ejus fronte notatum conspicerent: singula capita cujusque epitomes marginibus paginarum suo quodque ordine apposui: Imperatorum nomina, paria Consulum, & annos Christi nati singulis paginis, quantum fieri potuit, exactè præfixi, ut legentes statim scirent, sub quo quidque Principe & quo anno gestum esset. In Ammiano deletis, quæ communi doctorum consensu mendosa & damnanda erant, emendationes Valesii, Criticorum ac veterum membranarum auctoritate confirmatas, quasdam etiam certâ conjecturâ fretas substitui. Quæ à nonnullis ad implendam sententiam verbis Ammiani Marcellini erant inserta, duobus uncinis inclusi, quoties in priscis codicibus scripta non reperiebantur. Notas fratris posteriores à prioribus distinxi, ac duobus asteriscis inclusi, ut omnes intelligerent ac viderent quæ post editum Ammianum nova observavisset, ac Notis suis adjecisset. Addidi & inserui ipse non raro adnotationes

ac obſervationes meas, quotieſcumque verba Hiſtorici noſtri explicationem poſtulare videbantur, & quoties codicis Colbertini, de quo infrà plura dicturus ſum, & codicis Valentini, ex quo varias lectiones P. Pithœi manu notatas legi, aliam in ſententiam me trahebat auctoritas. Ejuſdem codicis Colbertini paſſim mentionem feci, quoties cum aliis codicibus conveniebat, aut fratris mei emendationem opinionemque comprobabat. Notarum mearum pars eſt, diſceptatio de Hebdomo. Et quoniam mea à fraternis diſcernenda erant, ne à legentibus confunderentur; ea duobus uncinis diligenter incluſi. Itaque quidquid in Notis duobus uncinis clauditur, meum eſt. Ammiano Marcellino ſubjunxi de Conſtantio Chloro, de Conſtantino Magno & aliis Imperatoribus Excerpta vetera Auctoris ignoti, & ex libris Chronicorum de Odoacre & Theoderico Regibus Italiæ nonnulla magni facienda, quæ Valeſius à V. Cl. Jac. Sirmundo amico ſuo acceperat, ac notis illuſtraverat. Adjeci Indicem rerum memorabilium, quæ Ammiani Marcellini libris, notiſque fratris ac meis continentur, quàm maximâ potui curâ diligentiáque confectum, cuncta ad Hiſtoriam Romanam atque ad doctrinam pertinentia complexum. Nuda enim nomina provinciarum, urbium & locorum, atque quarumlibet dignitatum, & exempla ex antiquitate petita, ac Philoſophorum de rerum natura, ac de moribus, Theologorum de Diis Gentium placita in Indice notare inutile ac ſupervacuum exiſtimavi. Fridericus Lindenbrogius poſt editum Ammianum vixit annis plus minùs triginta: quo toto temporis ſpatio non oblitus tanti Hiſtorici, ſuis Obſervationibus plurima adjecit: quæ ex urbe Hammaburgo ad me miſſa, corpori ejus Obſervationum adjunxi, ac ſuis quæque locis inſerui. Cunctas iſtas acceſſiones duobus aſteriſcis medias interpoſui, ut à prioribus Obſervationibus ſepararentur. Addita ſunt & ipſius Collectanea Variarum Lectionum. Antonius Oiſelius, Loiſellus aliis dictus, vir doctus, codicem quemdam Ammiani M. Valentiæ Segalaunorum evolverat, cùm ibi anno M. D. LX. ſub Cujacio Profeſſore Jus Civile diſceret: ſicuti Petrus Pithœus, Cujacii quoque auditor, eadem in urbe anno M. D. LVIII. ex eodem codice varias lectiones excerpſerat, & in margine Ammiani ſui, Lugduni anno M. D. LII. à Gryphio vulgati, manu ſua adnotaverat: quas mihi beneficio V. Cl. Fauri Doctoris Theologi nanciſci contigit. Hunc codicem Ammiani M. qui Antonio Oiſelio & Petro Pithœo Valentiæ magno uſui fuit, & eidem Pithœo non multùm vetus, ſed ex vetuſtiſſimo deſcriptus dicitur, Valentinum voco, & tum in alicujus Valentiæ Monaſterii Bibliotheca ſervatum fuiſſe exiſtimo. Excerpta Oiſelii atque Pithœi, ut ex eodem fonte hauſta ſunt, inter ſe conſentiunt. Oiſelii pauculas notas à Lindenbrogio deſcriptas reperi: quas ne quis deſideraret,

Lindenbrogii Observationibus subtexendas duxi. Librum Claudii Chifletii J. C. Sequani de Vita A. Marcellini, & ejusdem libellum de dignitatibus præcipuis eorum temporum quæ sunt ab A. Marcellino descripta, opuscula minimè contemnenda emendavi ac recognovi, & post Præfationem fratris mei, Historiæ Ammiani præfixi. Omni denique ratione operam dedi, ut nostra editio esset quemadmodum postrema sic optima, & omnibus numeris absoluta. Chifletius iste in Vita Ammiani non semel meminit *Scholiorum suorum*, quibus eum Historicum exponere conatus erat: sed ea numquam edita sunt, nec apud Chifletios usquam hodie reperiuntur.

Marcellus Donatus Ponzanus Comes, homo Mantuanus genere clarus, circa annum M. DC. scripsit Dilucidationes in T. Livium, in C. Tacitum, in C. Suetonium Tranquillum, in A. Marcellinum, & in v. Historiæ Augustæ Scriptores: quas omnes Janus Gruterus sui Thesauri Critici Tomo VI. inseruit. Sed nec Græcos nec Latinos Historicos eorum temporum laudat, nihil ad Historiam Ammiani pertinens tractat, nullos æquales ejus ætatis Auctores attingit; Cælium Rhodiginum, & Alexandrum ab Alexandro, at quos Criticos? Italos Italus sæpe nobis obtrudit. Præterea nullis codicibus adjuvatur: ac de Officiis tantùm Palatinis, civilibus & militaribus paucula infeliciter effudit. Quare Observationes ejus, aut sicuti maluit, obscuræ *Dilucidationes* LXVIII. circiter pagellarum in A. Marcellinum, nobis indignæ visæ sunt, quas editioni nostræ adjungeremus. Nunc de A. Marcellino aliqua dicenda sunt.

Ammianus Marcellinus, Protector Domesticus, cum Ursicino Magistro militum à Constantio A. in Orientem missus: postea cum in Italiam, deinde in Gallias, variásque orbis Romani partes secutus est: demum cum eodem in tractus Orientis revertit: ubi quid Ursicinus, quid ipsemet rerum egerit, & post mortem Constantii expeditionem Juliani in Persas cui interfuit, fusè enarrat. Eum patriâ Antiochensem fuisse, prolatâ Libanii ad ipsum epistolâ ita frater meus docuit, ut nullus dubitationi locus relinquatur. Petrus Pithœus ad latus Ammiani sui manu sua notavit, eum Christianum fuisse, propterea quòd in libro XXVII. scripsit, *Antistites quosdam provinciales*, id est Episcopos Christianorum, parco victu, vili veste, & demissis oculis, *perpetuo numini verisque ejus cultoribus ut parcos commendari & verecundos.* An ideo Ammianus Christianus habendus est, quòd Deum Christianorum *perpetuum numen*, id est Deum æternum, & Christianos *Antistites*, *veros perpetui numinis cultores* appellat? Quasi non *veros perpetui numinis cultores* Ammianus vocaverit Gentiles ipsos ac sui similes, quibus quidam etiam Christianorum Episcopi in provinciis sanctitate vitæ & verecundia

commendarentur ac placerent. Ita tamen de Ammiano ſenſit & Claudius Chifletius, cùm verbis ejus ſuprà laudatis, tum aliis leviſſimis conjecturis adductus. Sed qui attentè legerit, quæ præter cetera in fine libri XIV. de Adraſtia vel Nemeſi, quæ in libro XVI. de Mercurio, quæ in libro XXI. de numine Themidis, de Haruſpicina, de Auguriis, variiſque artibus futura prænoſcendi, veteres Theologos ſuos & Phyſicos ac Myſticos ſecutus ſcripſit: profectò fateri cogetur, eum cultui Deorum addictum ac devotum fuiſſe. Certè de Diis Gentium tamquam de ſuis ſemper loquitur; de Chriſtianis ſacris Myſteriiſque non item. Numquam Chriſtianis ſe adjungit; numquam & nuſquam eorum ſe numero adſcribit: & Julianum A. quem ſuum heroa fecit, hanc præcipuè ob cauſam mihi videtur toties & tantopere laudare, quòd à Religione Chriſtiana ad numinum cultum deſciverit. Quâ tamen erat prudentiâ, adeo modeſtè atque ſincerè, ac nonnumquam etiam benivolè de Chriſtianis rebus commemorat, ut aliqui unum ex noſtris putaverint. Nimirum ſicuti exiſtimo, vir bonus, integer & ſapiens Religionem Chriſtianam non ſequi, tutò ſe poſſe intelligebat: eamdem Principibus ſuis acceptam & toto ferè orbe Romano diffuſam palam damnare non audebat. Sed & forſitan religionum diverſitates non improbavit, perſuaſúmque habuit (ſicut ait de notitia Dei Symmachus) unâ viâ non poſſe perveniri ad tam grande ſecretum.

Valentiniano & Valente imperantibus Ammianus M. militiæ renuntiavit, & Antiochiam domumque rediit. Ubi poſt Theodori conjurationem patefactam atque oppreſſam, iniquo Judicum Advocatorumque colludio litibus inquietatus ac vexatus videtur fuiſſe, non ſine aliqua rei familiaris jactura. Sic enim explicanda judico verba hæc A. Marcellini in libro XXX. ubi in Orientalium Rom. cauſſidicinam fuſè invehitur. *Ergo abſolutis ſuper ejus indignitate paucis, quam in illis partibus* (Orientis) *agens expertus ſum, ad cœptorum curſum regrediar inſtitutum.* Quapropter indignatus, Orienti ac patriæ valedixit jam ætate provectus, & Romam ſeceſſit Gratiano, Valentiniano & Theodoſio Principibus, ut frater meus credit: ut ego malo, vivo adhuc Valente A. Tanta in urbe Ammianus cùm domicilium conſtituiſſet, multos Senatores qui Clariſſimorum titulo & Nobilium appellatione cenſebantur, ſibi amicos adjunxit: quos Magiſtratu aliquo, in primis Præfecturâ Urbanâ egregiè functos, ex occaſione in ſua Hiſtoria laudare conſuevit. Hos inter primas tenuit Hypatius, vir Conſularis, frater Euſebiæ Auguſtæ, ac Euſebii ſimiliter Conſularis, qui ex Oriente in Occidentem quoque tranſierat, & Romæ ſedem ceperat: quem in libro XXIX. eximiè laudat, & amicitiæ causâ *noſtrum Hypatium* appellat. Adnumerandus eſt & magnis amicis A. Marcellini Eutherius, qui Conſtantis A. Cubicularius, deinde Juliani Præpo-

situs Cubiculi fuerat, ac Romæ domicilium fixerat: cujus virtutibus in libro XVI. enarrandis vacat. Nec tum etiam defuere Urbi viri doctrinâ præstantes, quibus A. Marcellinus familiariter uteretur. Igitur ut erat homo nobilis & locuples, otii ignobilis impatiens, in tam jucundo suavíque secessu totum se litteris dedidit; atque ut miles quondam & Græcus linguæ Latinæ ac Historiæ Romanæ magis assuesceret, Catonem majorem vel Censorium, Cæsaris Commentarios, Sallustium, M Tullium Ciceronem, alios utriusque linguæ Auctores diligentissimè evolvit: quos & passim in Historia sua laudat. Talibus & tantis præsidiis instructus, Historiam Romanam ab exortu Nervæ usque ad Valentis A. interitum XXXI. libris Latinè scribere aggressus est. Et priora quidem à Nerva ad Constantinum Maximum aut omissa maxima ex parte, aut negligenter & nullo rerum ac temporum ordine servato scripta hactenus fuerant, quæ XIII. libris fusiùs ac multo diligentiùs exposuit, qui pridem magno Reip. litterariæ damno desiderantur. Cetera à Magnentii cæde ad Valentis mortem, quæ vidit, quibus ipse interfuit, & quorum etiam aliqua pars fuit, aut quæ ex amicorum relationibus didicit, XVIII. voluminibus narravit. Hæc ut notiora & oculis animisque æqualium inserta, aut memoriæ infixa, latissimè explicare conatus est. Sed præ ceteris in rebus Juliani A. propè nimius haberi potest: in quo nonnulla quidem laude digna, multa nihilominùs (quemadmodum ipsemet Historicus nonnumquam fatetur) vituperanda fuerunt, Certè scriptor alioquin diligens & veri studiosus, XI. ferè libros Juliani laudibus implevit: reliquos suæ ætatis Imperatores, Constantium, Jovianum, Valentinianum & Valentem, ceu invidos & detrahentes ejus Principis memoriæ, non raró deterit arguitque: pæne ut mihi persuadeam, Ammianum unius Juliani causâ tantum Opus suscepisse, ne quam amplificandæ virtutis herois sui quem summopere mirabatur omnibusque præferebat, occasionem præteriret. Historiam autem suam non continuo labore composuit: sed ut erat plures in libros divisa, per partes eam vulgavit, & nunc unum volumen, nunc alterum frequenti auditorio, ac amicorum suorum & doctorum hominum judicio commisit, magnamque inde laudem est consecutus: ut docet epistola Libanii à fratre laudata. Recitationes porrò (sicuti & declamationes) duorum generum fuere: publicæ aliæ; aliæ privatæ. Publicæ recitationes erant ac nuncupabantur, quæ aut in certaminibus publicè propositis præmiis, aut in aliquo loco publico citra ullum certamen fiebant. Ejusmodi exstitere Oratorum ac Poëtarum certamina, quotannis in Albano à T. Flavio Domitiano edita: ubi Statius se præmio ter donatum scripsit. Tale Lugduni ad aram Augusti certamen Græcæ Latinæque facundiæ, editum à Caio Caligula, in quo victi

victoribus præmia conferebant. Sic Nero orationis carminisque Latini coronam omnium consensu sibi concessam recepisse dicitur à Tranquillo. Publicè quoque Statius Romæ Thebaïdem suam plaudente populo recitavit: uti Juvenalis in Sat. VII. prodit his versibus:

Curritur ad vocem jucundam & carmen amicæ
Thebaidos, lætam fecit cùm Statius Urbem,
Promisitque diem: tanta dulcedine captos
Afficit ille animos, tantáque libidine vulgi
Auditur.

Durabant adhuc Romæ circa annum Christi D. LXXX. publicæ orationum & carminum recitationes: & ibi in foro Trajani magnifica poëmata ab Auctoribus recitata Senatus Populusque Romanus audiebat: ut testatur Fortunatus Italus in libri III. Carmine XXIII. de opusculis & epigrammatis cothurnatis ac tumidis Bertechramni Burdigalensis Episcopi hisce verbis, indicans & Poëtis qui placuissent, à Senatu calceos filis aureis ornatos dari consuevisse.

Vix modò tam nitido pomposa poëmata cultu
Audit Trajano Roma verenda foro.
Quòd si tale decus recitasses aure Senatûs:
Stravisset plantis aurea fila tuis.

Studiosi & docti quidquid composuerant, Proceres quidem ac locupletes domi nunc per se, nunc per lectorem coram amicis invitatis recitabant: mediocres verò ac tenues in ædibus Optimatum, conductis subselliis & anabathris pulpitisve. Privatarum recitationum mentionem facit Suetonius Tranquillus in Claudio capite XLI. Caius Plinius Secundus passim in libris Epistolarum, & Juvenalis in Sat. I. & VII. qui Frontonem recitantibus Poëtis porticus suas marmoreas commodavisse scribit, & in his consessibus quosdam solitos esse disponi, qui plauderent & magnis vocibus acclamarent. Et in Sat. III. ipse Aquini ubi natus erat, satiras suas præsentibus amicis quos convocaverat, recitavisse se ait: & magna frequentiâ magnoque successu ter auditus est: quod & in ejus Vita à veteri Scholiaste scriptum invenio. Ammianus igitur famæ gloriæque dulcedine similiter succensus, & experiendi amicorum doctorumque virorum judicii cupidus, Romæ ex more suam per partes recitavit Historiam, prout librum quemque composuerat. Hinc oratione numerosa & bene sonante, plena pompæ & majestatis est usus, qualem recitationes istæ postulabant, ut aures & animos auditorum impleret. Ad pompam recitationum pertinent, dictorum factorumque ætatis suæ memorabilium cum priscis, hominum cum hominibus comparationes, ad commovendos animos amplificatæ rerum imagines, tragicæ Fortunæ compellationes, crebritas figurarum ac translationum, descriptiones prœliorum & obsidionum

nonnumquam

nonnumquam lusibus lascivientis ingenii locisve communibus quàm Historiæ legibus convenientiores. Eamdem ob causam A. Marcellinus ubique omnis generis doctrinæ famam affectavit. Cui rei indicio sunt laudationes tot veterum Auctorum, laudatæ sæpius Ciceronis sententiæ, Virgilii, Menandri, & aliorum versus inserti: tot & tanti excessus narrationem rerum interrumpentes, de Adrastia vel Nemesi in libro XIV. de origine doctoribusque Gallorum, & de Alpibus Gallicanis in libro XV. de obeliscis, & de notis hieroglyphicis, & de variis terræ motibus in libro XVII. de causis ac generibus pestilentiæ in libro XIX. de defectibus Solis & Lunæ, deque variis Lunæ mutationibus & figuris, necnon de arcu cælesti in libro XX. de variis artibus futura prænoscendi, & de Geniis libro XXI. de Nilo, de crocodilo, de ibi, ac de pyramidibus in libro XXII. descriptiones V. muralium machinarum, necnon XVIII. majorum Provinciarum Regni Persici, item de ortu margaritarum in libro XXIII. de cometis, & de facibus cælo decidere visis in libro XXV. de ratione Bissexti in libro XXVI. de caussidicina, deque Jurisconsultis, & variis Advocatorum generibus in libro XXX. Descriptiones quidem variarum Provinciarum Imperii Romani, apud A. Marcellinum longè latéque diffusæ sunt: quæ apud Sallustium de bello Jugurthino, apud Cæsarem & Livium aliosque Historicos multo breviores reperiuntur. Sed non omittendi sunt duo maximi excessus de vitiis Senatus Populique Rom. in libris XIV. & XXVIII. quos qui attentè mecum consideraverit, facilè sibi persuadebit, tum lenes admodum atque patientes fuisse Romanos. Si aut pravi, quorum vana studia & vitia in Ammiani libris describebantur, æquo animo tulerunt à peregrino Græculo in Historia palam traduci se ac derideri: aut boni existimârunt liberas eorum reprehensiones ac notas nihil ad totius amplissimi Ordinis ac universæ civitatis dedecus ulla ratione pertinere.

Petrus Pithœus in margine Ammiani sui, cum codice Valentino collati, manu sua scripsit, præter XIII. priores libros qui desiderantur, in libris XVIII. qui supersunt, *multa etiam deesse videri: quandoquidem Ammianus sæpe plures annos indictos transmittit: quod ex Consulibus quos notat ordine, in Fastis intellectum iri.* Ita Petrus Pithœus loquitur & sentit. Sed ei respondere possumus, Ammianum quidem Consules aliquot in XVIII. voluminibus quæ supersunt, omisisse: non tamen eorum annorum res gestas omisisse. Omisit quidem Ammianus in rebus annorum XXV. paria Consulum IX. videlicet Lupicinum & Jovinum, Valentinianum II. & Valentem II. Valentinianum Nobilissimum Puerum & Victorem, Gratianum Augustum II. & Probum, Modestum & Arinthæum, Valentinianum IV. & Valen-

tem IV. post Consulatum Gratiani III. & Æquitii; Valentem A. V. & Valentinianum juniorem A. Valentem A. VI. & Valentinianum A. II. Coss. Sed quæ his Consulibus hísve annis acta sunt, nihilominùs exposuit: cùm aliquando bella duobus aut etiam pluribus annis gesta continua oratione enarret, ne seriem rerum interrumpat. Exempli caussâ translatos in Thraciam Gothos, & Valentis A. cum ejs pugnam ac mortem fusè in libro ultimo commemorat: quibus utrumque Coss. factum sit, non commemorat. Vir doctus, qui codicem Regium manu sua descripsit, in libro XXIV. post hæc verba de Arinthæo Persas persequente, *latebræ texere notissimæ*, ad marginem adnotat suspicari se, plurima heic deesse: cui conjecturæ meus frater meritò accedit. Deest enim (ut ipse observavit) legatio Saporis Persarum Regis ad Julianum A. Libanio & Socrati non indicta: deest relatio rerum ab Arsace Rege Armeniæ & à Procopio ac Sebastiano in Mesopotamia gestarum; & quæ fuerit causa, quare Juliano in Assyria Arsaces, Procopius ac Sebastianus, sicut jussi erant, cum suis copiis occurrere non potuerint: cujus rei *causas* à se *prædictas*, paullo infrà ipsemet Ammianus in fine ejusce libri prodidit. Desideratur in eadem lacuna & dolus transfugarum Persarum, quorum fraude deceptus Julianus suam classem incendit: quos ibidem Historicus *infaustos ductores* appellat, & in tormentis fraudem confessos esse tradit. Sed post obitum Valentiniani A. qui libro XXX. enarratur, plurima eaque maxima ac memoriâ dignissima in Historia Ammiani desidero, quæ scriptor diligens planè videtur nec omittere debuisse, nec verò ulla ratione omissurus fuisse. Scripsit quidem Ammianus in fine libri XXX. Valentinianum juniorem tum quadrimum in Pannonia, post Valentiniani patris sui repentinam mortem, ab exercitu ex Optimatum sententia Augustum consalutatum esse. Sed quæ secuta sunt, apud Ammianum qualem nunc habemus, nusquam reperiuntur: videlicet quomodo Gratianus A. Imperium Valentiniano fratri se insciente delatum, cum Valente patruo sua auctoritate confirmaverit: quî & quando Imperium Romanum in Occidentis partibus, & Comites ac numeros militares cum fratre partitus sit; & Gallias, Hispanias, ac Britannias sibi retinuerit, Italiam & Africam cum parte Illyrici Occidentalis, & Frigeridum Ducem ac Sebastianum Comitem præ ceteris ei attribuerit: quemadmodum communem amborum patrem Valentinianum cum Valente fratre collega suo totius orbis Romani provincias, legiones quoque, ac Comites seu Magistros militum divisisse refert Ammianus in libro XXVI. Jam damnatio ac supplicium Maximini Præfecti Prætorio, & Simplicii ac Doryphoriani sub Gratiano, apud Ammianum desideratur: de quorum tamen mortibus & merita pœna *postea tempestivè se dicturum* in libro XXVIII. pollicetur.

Desideratur apud eumdem mors Theodosii Magistri militum, Theodosii postea Imperatoris patris, viri Britannicis Africanisque victoriis illustris, & de Repub. optimè meriti, ac *plurimorum Nobilium*, hoc est Senatorum, quos *unà occisos* anno Domini CCC. LXXVII. tradit Hieronymus in Chronico. Desiderantur & multa alia in Oriente & Occidente domi forisque gesta toto triennio, quod inter Valentiniani & Valentis mortem intercessit. Theodosium quidem post Britanniam & Africam Imperio Rom. restitutas, sua gloria invisum aulicis reddiderat: à quibus insimulatus rerum novarum apud Gratianum, ac jussus interfici, post Baptismum acceptum, Carthagine percussori ultro jugulum præbuit: sicuti in libri VII. capite XXXIII. tradit Orosius. Quare errant Socrates in libri IV. capite XIX. & Paullus Diaconus Aquilejensis, & qui ambos secutus est Chifletius in Vita Ammiani: quum Theodosium, quem *Theodosiolum virum fortem ex Hispania* Socrates appellat, propter nomen suum in conjuratione Theodori jussu Valentis A. morte affectum tradunt. Nam Carthago Africæ caput ubi Theodosius jugulatus est, non Orienti sed Occidenti adscribebatur; non parebat Valenti, sed Valentiniano juniori, cujus curam ac tutelam cum matre gerebat Gratianus: qui fratrem maxima *pietate dilexit & educavit*, ut in libro XXX. loquitur Ammianus. Nihil igitur Valenti Imperatori Orientis in Theodosium Magistrum militum licere potuit: qui semper in Occidentis provinciis bella gessit, semper Occidentis Principibus subjectus fuit, nec umquam Ortivi Imperii fines ingressus est. Præterea Theodorus Notarius cum conjurationis consciis jussu Valentis damnatus, Antiochiæ periit Gratiano A. II. & Probo Coss. anno Christi CCC. LXXI. hoc est toto ferè ante cædem Theodosii sexennio. Non itaque Theodosio quatuor priores nominis sui litteræ, nec Theodori conjuratio, sed aulicorum & inimicorum calumniæ causa cruentæ mortis fuerunt: neque à Valente, sed à Gratiano fraude invidorum Palatinorum decepto cædes ista tam iniqua mandata est. Hæc igitur omnia quæ nunc apud A. Marcellinum non leguntur, persuasere Chifletio, ut in Vita Ammiani scriberet, eum in libro XXXI. qui nobis desit, cuncta ista supradicta narrasse, & librum qui nunc XXXI. vocetur, XXXII. fuisse, atque ita appellandum esse: quam opinionem verisimillimam judico. Ceterùm inter Epigrammata Græca reperiuntur nonnulla cùm in pagina IV. tum alibi, quibus nomen Ammiani præfigitur; Historici, an aliûs cujusquam, incertum est: sicut nec constat, an Historicus noster fuerit, qui sub Gratiano, Valentiniano & Theodosio *Comes rerum Privatarum Ammianus* vocatur in libro XII. Codicis Theodosiani: quibus imperantibus A. Marcellinum Romæ vixisse, & Historiam Romanam scripsisse indubitatum est.

Sunt, qui A. Marcellinum plurimum damnent & aſpernentur, tamquam paſſim Grammaticos canones excedentem. Certè nonnumquam declinationes ac terminationes nominum mutat: ut in libro XV. *G. & T. ſævium tyrannorum:* in libro XXIX. de Theodoſio, *ſuppliciorum ſævium repertorem:* in libro XVII. de terræ motuum generibus, *dimatiæ qui limes ruentes & obliqui:* in libro XX. *limibuſque oculis eos a. m. contuens m.* Ibidem. *c. f. lapidum madore etiamtum infirmium.* Quamquam Caper Grammaticus dici aſſerit *infirmus* & *infirmis*, ſicuti *imberbus* & *imberbis*, *inermus* & *inermis.* Ita in libro XX. *ſonûs* pro *ſoni*, *ſonu* item pro *ſono* in veteribus membranis & in editionibus reperitur. *Iteratâ magnitudine ſonûs Auguſtum appellavere.* Item, *Exclamabatur undique vocum terribilium ſonu.* Initio libri XXVII. *Dum cedentes objectu corporis & vocis jurgatorio ſonu audentiùs pertinet.* Ubi & *pertinet* ſumitur activè pro retinet; quemadmodum ſcriptum præfert codex Colbertinus. In libro XXI. *Hi genii animis connexi mortalium, eas tuentur.* In libro XIX. *Animis in ventum ſolutis projiciebantur exſtincti.* *Animis* pro animabus. In libro XVI. *Circumdata retis buſta*, pro retibus. In libro XXV. *Ductore eorum aliæ turmæ appoſito.* In libro XVII. *Ablatum uno templo miraculum.* In nominibus IV. declinationis morem veterum præſertim Poëtarum ſequitur, & III. caſum non aliter quàm litterâ *u* terminat. In libro XXVI. *impetu*, necnon *ictu:* in XXIX. *acceſſu.* Interdum & ſignificationes nominibus novas Ammianus attribuit. Ergo *pruinam*, quam vulgo gelu canum vocitamus, ſumit pro glacie in libris XVII. XXIV. aliiſque, eique *cruſtas, acumina*, ac *congeriem* tribuit. In libro XIV. ex turba *turbelam* facit, & Hermogenis meminit, *apud CP. populari turbela diſcerpti.* Ex *turbela* orta eſt vox Francica *trouble.* Jam apud Ammianum M. in verbis præteritorum mutationes aut potiùs depravationes aliquando reperio. In libro XVI. verbo *pello* dat præteritum *pepuli*, uti facere debuit; in libro XXX. etiam *pulſi: percello* ſimiliter nunc *perculi*, in libro XVII. nunc & *perculſi* in XVII. & XXV. Verbum *fodio* ex tertia conjugatione in quartam transfert Marcellinus in libro XXIV. *Id a. Trajanus egeſto ſolo fodiri in m. c. a. curaverat.* Gaudet etiam mutationibus temporum. In libro XXII. *Poterantque miſerandi homines Chriſtianorum adjumento defendi, ni Georgii odio omnes indiſcretè flagrabant:* ubi Critici adverſantibus codicibus edi curarunt *flagraſſent.* Quin etſi priſcis membranis major quàm editis libris fides habetur, *æſtimare* paſſim ponit Ammianus Marcellinus pro *exiſtimare:* ut Sulpicius Severus de Vita S. Martini, Aurelius Victor in Cæſaribus, aliique facere conſueverunt. Ne de Noſtris loquar, qui utrumque verbum uno eodemque reddunt, *eſtimer.* Utitur etiam ſæpiſſime ſine cauſa verbis frequentativis, ſed novis & inuſitatis, ut priſci codices teſtantur, & in Notis non ſemel

observare memini. In libro XXVI. *vastitatis propinquioribus locis*, pro vastatis. Circa finem libri XXXI. *Portatis scriptis & recitatis, utque decebat contemptatis*: ubi aliæ editiones excusum habent *contemptis*, aliæ *contemplatis*. In his aliisque ejusmodi, si quando peccavit A. Marcellinus, si nonnumquam à legibus Grammaticæ recessit: facilè æqualium ætatis suæ ac supparium Auctorum exemplo defendi potest, qui eadem ratione, aut certè non multo meliùs locuti sunt ac scripserunt: cùm jam Imperium Romanum à pristino splendore ac potentia, ac simul lingua Latina à veteri elegantia degenerare cœpisset. Ut omittam Ammiano homini Græco linguam Latinam minùs notam esse debuisse, quàm Italis & ceteris Occidentalium Provinciarum incolis, quibus Latinus sermo erat innatus.

In emendando Ammiano maximo mihi adjumento fuit codex recentior quidem, sed ex veterrimo ac optimo exemplari descriptus, quem Colbertinum appello, propterea quòd in Bibliotheca Colbertina servatur. In eo igitur codice qui à V. C. tantæ Bibliothecæ præfecto mihi est commodatus, plurima reperi, multo quàm in omnibus Ammiani M. editionibus emendatiora: quas emendationes, quoniam certissimæ erant, sequi non dubitavi. Earum emendationum sive restitutionum ac lectionum partim mentionem in Notis feci, partim etiam omisi. Omissa tantùm attingam pauca de multis. Omnium enim eorum quæ notare oblitus sum, nunc meminisse non possum.

In libro XVI. pag. 114. de Alexandro Magno scriptum invenio. *Ut cùm nervorum vigorem sopor laxasset infusus*. Uti & Rittershusius in Ligurinum emendavit: cùm *nervorum rigorem* libri editi obtrudant.

In libro XXII. pag. 301. de Juliano Christianos inter se malignè committente. *Dissidentes Christianorum Antistites c. p. d. in Palatium intromissos monebat civiliùs, ut discordiis consopitis quisque nullo vetante religioni suæ serviret intrepidus*. Sic codex Colbertinus; sic & Florentinus à Lindenbrogio lectus: cùm in editis legatur. *Diss. Chr. Ant. c. p. d. i. p. i. monebat, ut civilibus discordiis consopitis*, &c. minùs bene. *Monebat civiliùs*, id est admonebat comiter, & humanè; principali fastu deposito hortabatur. Hoc in Ammiano mutare ac emendare, & in Notis meis observare non memini.

In libro XXV. pag. 419. de Juliano A. *Audenter effunderet semet in pugnam*. Qui solam audaciam viro fortissimo tribuit, minus aliquid quàm par sit tribuere videtur. P. Pithœus in codice Valentino pro *audenter* legisse se *ardenter* notavit ad oram Ammiani sui: idem legi & in codice Colbertino. *Ardorem* Juliano similiter tribuit non semel A. Victoris Epitome. *Cúmque inconsulto ardore nititur ordines ad prœlium componere, ab uno ex hostibus & quidem fugiente, conto percutitur*.

In libro XXV. pag. 423. de Juliani A. frugalitate. *Namque in pace victûs ejus mensura atque tenuitas erat rectè noscentibus admiranda.* Ita codex Colbertinus, optimè: quasi Julianus certi ponderis ac mensuræ cibis vinóque uteretur. At in vulgatis libris *victûs ejus mensarumque tenuitas* tautologiam ridiculam continebat. *Victus* enim, & *mensa*, una eademque res est: & *mensæ* Juliani pro mensâ absurdè vocarentur.

Ibidem. *Expergefactus explorabat per semetipsum vigiliarum vices & stationum: post hæc seria, ad artes confugiens doctrinarum.* Ita editiones: quasi serium non sit studium litterarum, aut saltem minùs serium nocturna exploratione vigilum, atque stationum, quam Julianus studiis præmittere consueverat. In codice Colbertino unius litterulæ adjectione locus sic emendatur. *Post hæc, serias ad artes confugiens doctrinarum.* Id est: post explorata castra, sive post facta hæc quæ in bello necessaria sunt, Julianus ad seria convertebatur, litterisque vacabat.

In libro XXV. pag. 433. de Joviano A. in summa rerum omnium inopia cum Persis de pace per quatriduum deliberante. *Quo temporis spatio a. h. m. si exabusus Princeps paullatim terris hostilibus excessisset, profectò venisset ad præsidia Corduenæ, uberis regionis & nostræ,* &c. Ita codex Colbertinus disertè scriptum habet: cùm in editis Ammiani libris legatur *abusus*. Deceptus erat Jovianus ab aulicis adulatoribus, instantibus affirmantibusque, ni confestim ex Assyria rediret, Procopium cum exercitu cui præerat, facilè ac certò res novaturum, ut paullo infrà Ammianus ipse scribit. *Exabusus* ergo in passiva significatione est, malis adulatorum consiliis meliora & honestiora præferens, *desabusé*, *détrompé*: fitque ex *abusus*, ut *exauctoratus*, ex *auctoratus*, *exarmatus*, ex *armatus*, *exoneratus* ex *oneratus*.

In libro XXVI. pag. 447. *Ut ad unum distinctumque exitum circumversio cursûs annui revoluta.* Ita codex Colbertinus, & quidem optimè. At ex editionibus aliæ, *circumversio anni revoluta*; aliæ, *conversio cursûs anni revoluta*, minùs bene.

In eodem libro pag. 458. de Petronio Patricio, socero Valentis A. *Nocentes pariter & insontes post exquisita tormenta quadrupli nexibus vinciebat.* Ita legit P. Pithœus in codice Valentino, ut ad marginem Ammiani sui notavit. Ita & ego legi in codice Colbertino. *Quadrupli nexibus vinciebat*, id est condemnabat quadrupli, ut eos nudaret fortunisque spoliaret. At in editionibus reperitur, *quadruplicibus nexibus vinciebat.* Quo nihil fingi potest absurdius: quasi miseri isti à Petronio quadruplici serie catenarum vincti tenerentur in carcere.

In eodem libro pag. 460. *Andriscus de genere quidam infimæ sortis.* Id est, Andriscus quidam natus genere plebeio, genere infimæ

plebis, fullone genitus. Ita codex Colbertinus; ita & editio Roberti Stephani. At ceteræ editiones: *Andriscus degener quidam infimæ sortis:* malè. Nam si degener hoc loco, est homo obscuri generis; nihil opus fuit addere, *infimæ sortis:* quod idem planè significat.

In libro XXVI. pag. 468. de Arbetione Exconsule. *Ut Constantiniani Ducis verecundiâ truces animi lenirentur.* Arbetionem virum Consularem, *Constantinianum Ducem* à Constantino Maximo cognominat codex Colbertinus: quem libri typis impressi *Constantianum Ducem* à Constantio Constantini filio. Si Arbetio qui Constantii ante quinquennium mortui Dux fuerat, anno Domini CCC. LXVI. jam senex & admodum ætate provectus erat; haud dubiè sub Constantino Maximo ante XXX. annos defuncto ducere copias potuit.

In eodem libro pag. 469. *Quâ successûs alacritate Valens, castra promovit ad Phrygiam.* Hunc omnium editionum errorem unius litteræ mutatione codex Colbertinus corrigit eum in modum: *Quâ succensus alacr. V. c. p. a. P.* Scilicet animi hominum secundis initiis incensi, ad proposita exsequenda atque consummanda incitantur. Valens igitur Gomoarii ad se transitione *succensus*, & alacrior factus erat ad belli Procopia in reliquias persequendas. Eum errorem in Ammiano emendare non memini.

In eadem pagina. *Procopius salutis intercluso suffugio versus in pedes.* Ita libri editi. At codices Colbertinus & Valentinus teste P. Pithœo, ac editio Rob. Stephani: *Pr. salutis intercluso suffragio, &c.* *Suffragium salutis*, est suffragium salutare, vel ad salutem conferens, auxilium salutare. Ita A. Marcellinus loqui solet.

In libro XXVII. pag. 477. de Jovino Alamannos cædente ac persequente. *Per aperta camporum sequebatur & mollia, calcando semineces & constrictos.* Ita codex Colbertinus: cùm in editis libris legatur *constratos* minùs bene. Nam si ab hoste calcabantur, jam humi strati esse debebant. Mors autem instans vulneratorum corpora constringit ac velut in globum cogit. Quare statim subjungit A. Marcellinus: *Quos vulneribus frigorum asperitate contractis dolorum absumserat magnitudo.* Corporibus erant constrictis, qui vulnera habebant frigore contracta.

In eodem libro pag. 478. de Terentio Excorrectore Tusciæ. *Eáque confidentiâ deinceps inquietiùs agitans multa, in Naviculariorum negotio falsum admisisse convictus*, &c. Ita codex Colbertinus, optimè. At libri editi: *E. c. d. inquietiùs agitans, multa in Naviculariorum negotio falsò admisisse convictus.*

In eadem pagina de domo Symmachi à Romanis incensa. *Quòd vilis quidam plebeius infixerat, illum dixisse sine indice ullo vel teste*, &c. Ita scriptum reperi in codice Colbertino: ita reperit & in Valentino P. Pithœus. Id est, infixerat omnium auribus animis-

que: plebi Romanæ plebeius iste calumniator planè persuaserat. At in vulgatis libris legitur *finxerat*: quod verbum priore minùs est validum.

Ibidem pag. 480. de Lampadio Præfecto Urbi. *Eáque vi territus ipse, fremitúque crebrescentis seditionis in majus, secessit ad Mulvium pontem.* Quanto meliùs codex Colbertinus? *Eáque vi territus ipse primitùs crebrescentis seditionis in majus, s. a. M. p.*

Ibidem pag. 488. Valentiniani A. de Gratiano filio loquentis verba sunt & promissa. *Potioribus (invidiæ metu dicitur) protinus succreturum.* Ita codex Colbertinus, bene. At libri vulgati: *Paucioribus invidiæ metu, ut dicitur, protinus succreturum. Invidiæ metu dicitur,* id est, absit invidia, facessat invidia: pace mihi liceat Cælestes dicere vestra.

In libro XXVIII. pag. 506. de Phrynico Tragico. *Cùm cothurnarius stilus procederet lacrimosus.* Ita editi libri omnes. At codex Colbertinus quem secutus sum, mutatâ unicâ litterulâ multo meliùs: *Cùm cothurnatiùs stilus procederet lacrimosus.* Id est, cùm magis magisque cothurnatè & tragicè ac miserabiliter cladem Milesiorum deploraret; ac flebiliter versibus exponeret. *Cothurnarius* quidem *stilus* Latinè dici non potest, sed cothurnatus aut cothurnosus: & ita Ammianus scripturus fuit, cùm *cothurnarius* haud quaquam Latinum sit nomen. A *cothurnatus* fit *cothurnatè* & *cothurnatiùs.*

In libro XXIX. pag. 550. *Advenit aliquando tamen ipse quoque Theodorus.* Sic codex Colbertinus, & reliqui omnes. *Aliquando tamen,* hoc est, aliquando tandem. Et sic ferè semper Ammianus *tamen* ponit pro *tandem*; ut Apuleius *interim* pro *interdum.*

Ibidem pag. 551. *Quorum in ærario bona coacta, & ipse ad quæstus proprios redigebat.* Ita codex Colbertinus, & Rob. Sthephani ac Seb. Gryphii editiones: vulgò, *in ærarium.*

Ibidem pag. 554. *Nihilominùs tamen ipsi quoque cum cognitoribus Principi cædes incendiáque flagitantes Furias imminere.* Sic editiones, nullo bono sensu. Quid enim sibi volunt *Furiæ* illæ *cædes & incendia flagitantes*? Quanto meliùs codex Colbertinus? *Nihilominùs tamen ipsis quoque cum cognitoribus Principi cædeis incendiáque flatantes Furias imminere.* Id est, flantes cædes ac ignes. Verbis frequentativis uti gaudet & solet A. Marcellinus. *Flato* à *flo* deductum, ut *nato* à *no*, *dato* à *do*; unde adverbium *datatim.* Ceterùm notandum est, quod scribit heic Ammianus, ipsius Valentis A. & ipsorum quæsitorum cruentam ac funestam mortem Theodoro ejusque conjurationis consciis fuisse cum ipsorummet exitio prædictam. Et Valentem quidem nemo nescit misero mortis genere periisse. Modestus autem Præfectus Prætorio, ac pòst Consul, homo Arianus & avarus, qui huic cognitioni jussu Principis præfuit, & *Summates*, qui cum ipso de Theodorianis judicaverunt, nec ab Ammiano nominantur,

nominantur, qualem exitum fecerint, ignoramus.

Ibidem pag. 564. *Festus quidam administratâ Syriâ, Magisterioque Memoriæ peracto, bona lenitudinis & reverentiæ reliquit exempla.* Sic editiones Rob. Stephani, Seb. Gryphii, aliorumque: nullo sensu. Quid enim est, *relinquere bona exempla reverentiæ?* Quanto feliciùs codex Colbertinus? *Bona lenitudinis & reverentia reliquit exempla. Reverentia exempla*, id est reverenda, verenda, honoranda. Eadem ratione *Reverentissimus* in veteribus inscriptionibus ac titulis epistolarum pro *Reverendissimus* sæpissime occurrit. Epistola Pauli Verodunensis Episcopi ad Desiderium Cadurcorum Episcopum inscribitur *Domino reverentissimo Desiderio Papæ P. P.*

Ibidem pag. 566. *In hoc negotio Protectores ad exhibendas missi personas, dicuntur fustibus præter solitum usi.* Ita Stephanus & Gryphius: Frater meus, *dicuntur fustibus p. s. cæsi.* At codex Colbertinus: *De fustibus præter solitum cæsi.* Et ita ponendum curaveram: sed Typographus *de* sustulit, quod vitiosum putabat.

In libro XXIX. pag. 567. de Valentiniano A. *Illud contemplans quòd majus pretium operæ forsitan regendis veriùs milite Barbaris quàm pellendis.* Ita codex Colbertinus, optimè. Vult dicere Ammianus, Valentinianum A. qui in Alamannorum & Quadorum aliorumque Barbarorum finibus castella ac munimenta statuebat, eosque longè à limitibus Imperii Romani repellere conabatur, multo meliùs forsitan facturum fuisse, si voluntariâ Barbarorum operâ in bellis uti, eorumque auxiliis militaribus Romanos præponere maluisset. At vulgati libri: *Illud contemplans, quòd majus pretium operæ forsitan fecerat regendis veteri limite Barbaris quàm pellendis.*

Ibidem pag. 569. de Firmo Mauro. *Ultimorum metu jam trepidans ne amandatis quæ prætendebat, ut perniciosus & contumax condemnatus occideretur.* Quanto meliùs editionibus istis codex Colbertinus, qui pro *contumax* scriptum habet *contumeliosus?* Neque enim tum *contumax* aut fuit, aut dici potuit ac debuit Firmus, qui missis per suos ad Imper. Valentinianum relationibus factum suum defendere ac sese purgare conabatur. Sed *contumeliosus* erat Imperio Romano, id est *pudendus, dedecorosus*, qui cùm esset Romanæ ditionis, fratrem suum per insidias interemerat.

In libro XXX. pag. 598. de tributorum oneribus & augmentis. *Et flagitantium ministrorum amaritudine quidam oppressi, cùm non suppeteret quod daretur, erant perpetui carcerum inquilini.* Sic editiones. Quanto elegantiùs codex Colbertinus? *Et flagitantium ministrorum amaritudine quidam expressi, c. n. s. q. d. e. p. c. i. Expressi*, id est *exhausti, exsucti*, opibus cunctis nudati, *sucez, pressez, pressoirez.* Translatio elegans, ducta à torculari, quo uvæ premuntur, & vinum è racemis exprimitur: unde & altero nomine *pressorium* appellatur. Vespasianus Procuratoribus rapacissimis *vulgò pro spongiis dicebatur uti, quòd quasi & siccos madefaceret, & exprimeret humentes:* ut ait Suetonius in

ó

capite XVI. *Exprimeret humentes*, hoc eſt plenos exhauriret ac exſugeret, & rapinis locupletatos damnaret atque ſpoliaret.

In libro XXX. pag. 602. de Valentiniano A. *Paullatímque lenitus, & ad molliora propenſior*, &c. Sic editiones. At in codice Colbertino deſunt hæc, *& ad molliora*, quæ ob id in Ammiano duobus uncinis incluſi.

In libro XXXI. pag. 617. de Hunnis hoſtes laqueis intercipientibus. *Ut laqueatis reſiſtentium membris, equitandi vel gradiendi adimant facultatem.* Ita in editionibus legitur, ſed mendosè. Quippe ut Hunni, ſic & Barbari Scythiæ incolæ ferè omnes ex equis pugnabant: & cùm equitarent, pedibus ingredi non poterant, nec eis ab hoſte *gradiendi facultatem adimi* neceſſe erat. Quanto veriùs & certiùs codex Colbertinus ſcriptum præfert? *Ut laq. reſ. me. equitandi vel gravandi adimant facultatem. Gravandi* hoſtis, id eſt feriendi hoſtis, nocendi hoſti, *grever.*

Ibidem pag. 624. *Quem qui ſcire velit, (ut eminentiſſ. memorat vates) Libyci velit æquoris idem diſcere, quàm multæ zephyro truduntur harenæ.* Ita codex Colbertinus, optimè: cùm in editis libris legatur, *turbentur harenæ*, minùs bene.

In libro XXXI. pag. 626. de Thervingis eſurientibus, quibus Duces Romani turpi commercio canes pro ſingulis mancipiis comedendos dederant. *Et tenebantur conſultò, nefandis nundinandi commerciis.* Ita editiones omnes, quas corrigit codex Colbertinus hoc modo: *Et ten. conſ. nefandis nudandi commerciis:* hoc eſt, ſuis omnibus bonis ſpoliandi. Sic Martialis de muliere amaſio opes ſuas veſteſque pretioſas conferente:

Væ glabraria: væ tibi miſella.
Nudam te ſtatuet tuus Lupercus.

Id eſt, te ſpoliabit, te nudabit, cunctiſque opibus exſuet. Et ipſe Ammianus in libro XXVI. pag. 458. *Ad nudandos ſine diſcretione cunctos immaniter flagrans.*

Hæc ſunt pauca de plurimis, quorum in notis meis mentionem facere rationémve reddere non memini, aut veriùs propter Typographorum feſtinationem non potui.

Sunt & multa, quæ in Ammiano emendavi, codicis Colbertini veſtigia (ut ita loquar) & litteras ſecutus; aut etiam ſolâ conjecturâ ſed certâ & indubitatâ adductus: qualia ſunt quæ ſubjiciam.

In libro XXIII. pag. 369. poſt enumeratas XVIII. majores Regni Perſici regiones, ſtatim adjicit A. Marcellinus: *Citra omnes propinqua eſt nobilis Aſſyria.* Ita omnes editiones, & præ ceteris ipſe codex Colbertinus: ſed malè. Cur enim Aſſyria *nobilis* diceretur magis quàm Media, aut Perſis, aut Parthia: quæ ſimiliter ut Aſſyria maximis Regnis originem, ſedem ac nomen dederunt? Præterea *propinqua Aſſyria* dicitur ab Ammiano: cui regioni ſit propinqua, non dicitur. Quare non dubitavi ſublatis II. litteris ita locum emen-

dare : *Citra omnes propinqua est nobis Assyria. Propinqua nobis Assyria*, id est propinqua Romanis, quos A. Marcellinus nunc *nos*, nunc *nostros* appellare consuevit. In libro XXVII. pag. 502. *Sapor cum suis paullisper nobis visus amicus.* Pag. 503. *Hæc inter nos & Saporem discordiarum excitavere causas.* Pag. 504. *Quod ratione justa est observatum, ne fracti fœderis nos argueremur & pacis.* Sanè ultima omnium Persici Regni maximarum regionum numero XVIII. ætate Ammiani fuit Assyria, & Romanis, hoc est Mesopotamiæ Imperii Rom. provinciæ proxima : *citra omnes*, seu omnium regionum Persidis citima habitâ ratione Roman. ultima & extima habitâ ratione Persarum.

Ibidem pag. 371. *Adiabena ab amne perpetuo Adiaba cognominata, ut à fluminibus maximis Ægyptus, & India, & Euphratensis, itidemque Iberia ex Ibero, nunc Hispania, & à Bæti amne insignis provincia Bætica.* Emendavi sublatâ unâ litterâ : *Et à Bæti amne insigni provincia Bætica.* Quâ emendatione nihil certius : ut maxima flumina, Nilus Ægypto, Indus Indiæ, Euphrates Commagenæ vel Euphratensi, Iberus Iberiæ seu Hispaniæ, & Bætis amnis insignis provinciæ Bæticæ nomen dederunt ; sic & Adiabenæ amnis perpetuus Adiabas, nec umquam æstate deficiens. Verè Bætis *amnis insignis* Ammiano dicitur Solino *nobilis*, quem Plinius *multorum fluminum capacem* esse, & *provinciam* (Bæticam) *adoptare* ait. Nemo autem non videt Bæticam non meliori jure aut majori ratione ab Ammiano M. *insignem provinciam* vocari debuisse aut etiam potuisse, quàm Assyriam, aut Ægyptum, aut Indiam, aut Hispaniam, cujus tantummodò pars erat Bætica.

In libro XXVI. pag. 448. *Hocque excepto emerserunt alia plurima quæ fallebant.* Ita omnes libri editi, atque etiam scripti, nullo sensu. Pro quibus verbis emendavi : *Hocque ex cœpto emerserunt alia pl. quæ f.* id est, ex audacia Sacerdotum, intercalando subtrahentium vel augentium tempora in gratiam publicanorum & litigantium.

In libro XXVI. pag. 471. *Et pacis obtentu vitium detestandum agitabatur.* Sic libri editi : quibus in verbis nullus est sensus. Codex Colbertinus : *Et pacis obtentui tum detestandum agitabatur.* Ex quibus emendavi ad hunc modum : *Et pacis obtentu judicium detest. agitabatur.* Quam emendationem paullo pòst sequentia Ammiani verba confirmant, quibus *jura* & *leges*, & *judices* describuntur, ex voluntate ac libidine Imperatoris in Procopianos sævientes.

In eodem libro pag. 472. *Horrendi tremores per omnem orbis ambitum grassati sunt subitò : quales*, &c. Ita libri editi. At codex Colbertinus : *Horrendi erroris*, &c. Ex quo emendavi : *Horrendi terrores. Terrores* heic dicuntur res terribiles aut terrificæ, quæ animos terrificant ; videlicet fulgura, fulmina, & terrarum motus ac marium. Certè Ammianus ipse in libro XVII. de terræ motu sic loquitur : *Quâ de causâ terrores hujusmodi vaporatis temporibus, aut nimia aquarum cælestium superfusione contingunt.* Ubi & codex Colbertinus disertè scriptum habet, *terrores*.

In libro XXVII. pag. 480. de plebe Rom. domui Lampadii Præfecti Urbi faces admovente. *Ni servitiorum & familiarium veloci concursu, à summis tectorum culminibus petita* (plebs) *saxis & tegulis abscessisset.* Ita editiones, mendosè omnino. Nam certe familiares & amici Lampadii, summum domûs ejus tectum conscensuri non fuerunt, sed operâ servorum suorum ad arcendum incendium & ad repellendam plebem usuri. In codice Colbertino lego: *Ne vitiorum & familiarum veloci concursu, à s.* &c. Ex quibus additâ unâ litterulâ, detractâ alterâ, feci: *Ni vicinorum & familiarum veloci concursu*, &c. *Familias* Ammianus pro famulis posuit, ut in libro XIV. Senatores *familiarum agmina post terga trahere* scribit. Vult ergo dicere, vicinos Lampadii, & servos ejus amicorumque ad arcendam plebem concurrisse.

In eodem libro pag. 491. de sævitia Valentiniani A. *Eminuit tamen p. i. t. i. a. h. n. mors Dioclis & Diodori, triumque Apparitorum potestatis Vicariæ per Italiam, ob id vexatorum atrociter, quòd*, &c. Ita editi libri, mendosè omnino & malè. Aliud enim est, homines supplicio capitali afficere; aliud, tantummodò *vexare*. Codex Colbertinus pro *vexatorum* scriptum habet *peccatorum*. Ex quo emendavi *necatorum*, unâ mutatâ litterâ, & alterâ sublatâ: quæ emendatio non minùs certa quàm necessaria est.

In libro XXVII. pag. 493. *Motus adulescentis & senescentis Oceani, Stumque Britanniæ p. c. u. explanavi.* Ita codex Colbertinus. Ex quo emendavi: *Motus ad. & sen. Oceani, situmque Britanniæ*, &c. cùm editiones habeant, *tractumque Britanniæ*, mendosè.

In libro XXVIII. pag. 514. *Paphius quinetiam & Cornelius Senatores, ambo venenorum artibus se polluisse confessi*, &c. Sic editi libri. At codex Colbertinus, atque etiam Valentinus teste P. Pithœo, aliique: *Ambo venenorum artibus prævenisse polluisse confessi.* Ex quibus emendavi, sublatis tribus litterulis: *Ambo venenorum artibus pravis se polluisse confessi.*

In libro XXVIII. pag. 525. de Arcanis in Insula Britannia stationes agentibus. *Acceptorum promissorumque magnitudine præmiorum allectos, quæ apud nos agebantur, aliquoties Barbaris prodidisse.* Ita vulgatæ editiones. At codex Colbertinus: *Acceptarum promissarumque magnitudine præcarum adlectos, quæ apud nos agebantur, aliquando Barbarico dedisse.* Ex *præcarum* feci *prædarum*. Ex *Barbarico dedisse* fortè faciendum, *Barbaris edidisse.*

In libro XXX. pag. 593. *Cicero orationis imperiosæ fulminibus sæpe depressos aliquos judiciorum eripiens flammis.* Ita libri scripti & editi, mendosè. Nam fulmen igni suo non eripit quemquam, sed potiùs involvit. Quare legendum puto *fluminibus*. Certè & *aureum eloquentiæ flumen fundens Aristoteles* vocatur à M. T. Cicerone.

In libro XXXI. pag. 621. de Alanis. *Gladius humi figitur nudus: cumque ut Martem, regionum quas circumeunt, præsulem verecundiùs co-*

lunt. Ita libri editi : quidam *circueant.* At codex Colbertinus: *Eumque ut Martem, regionum quas circumcircunt præf. ver. colunt.* Legendum omnino est, *u* in *a* converso, *circumcircant.* De verbo *circare* & *circitare*, (unde & *circitor*, & nostrum *chercher* profluxit) vide Glossas veteres, & Jos. Scaligerum in Propertium. Certè & Ammianus ibidem ait, Alanos *locatis in orbem sarracis, ferino ritu vesci.*

In libro XXXI. pag. 626. de cæde militum Rom. à Gothis facta. *Quæ accidisse idem Lupicinus latenti nuntio doctus.* Ita libri editi. At codex Colbertinus : *Quæ accedens idem Lup. lat. nun. d.* Pro quo substitui : *Quod accidens i. L. l. n. d.* Id est, quem casum, quam suorum cladem edoctus. Ita Ammianus non semel loquitur.

Hæc sunt pauca de multis, quæ codicis Colbertini beneficio, aut certis conjecturis ductus, in A. Marcellino correxi : & quorum in Notis meis rationem reddere Typographis festinantibus nequaquam potui.

In Friderici Lindenbrogii J. C. Observationibus multa reperias, quæ doctrinam ejus ingeniumque testentur, diligentiam quoque hominis pæne nimiam arguant, dum sæpe minutiis immoratur, & totas paginas Græcis excerptis ubique implet, quibus æquo animo carere possemus. Hæ Observationes cùm à me legerentur attentè, ut auctiores ac emendatiores ederentur: nonnulla in eis notavi, quæ à Lindenbrogio scripta nollem. De quibus lectorem admonere operæpretium erit, ne quis incautus viri docti auctoritate deciperetur.

In pag. 16. col. 2. versu 48. *Elusæ* (inquit) *mentio apud Claudianum, qui ex ea nefandissimum illum Rufinum eunuchum originem duxisse putat.* At Rufini Consularis & Patricii, ac Præfecti Prætorio sub Arcadio A. solum pæne crimen ambitio cum avaritia conjuncta. Dotes enim animi & corporis ei multæ magnæque inerant. Neque verò *hic eunuchus* fuit : cùm in veteri Chronico post Rufini cædem *ejus uxor & filia exsulâsse* dicantur. Planè mihi videtur Lindenbrogius, cùm de Rufino scriberet hæc, Eutropium eunuchum, Præpositum sacri cubiculi Arcadii, in mente habuisse : in quem, sicut in Rufinum, Claudianus duos libros scripsit.

Paginâ 28. columnâ 1. versu 17. Ad *Sarmatarum loricas ex cornibus rasis*, refert Lindenbrogius Statii *Gortynia cornua*, id est arcus cornutos Cretum: & Virgilii *rubræ cornua cristæ*, hoc est, cristas galeæ, cornibus animalium similes.

Pag. & col. eadem, v. 54. Hæc de Sarmatis verba Ammiani laudat ex libro XVII. pag. 177. *Ingerebat se maximus numerus catervarum confluentium nationum & Regum, suspendi à jugulis suis gladios obsecrantium, postquàm Arabarium impunè compererant abscessisse.* Ea verba Lindenbrogius vir litteratus ad litteram (ut vulgò loquuntur) simpliciterque intelligit: quasi Sarmatæ à Constantio A. petierint, ut ad expiandas incursiones suas in Pannonias & Mœsiam, nudi gladii cervicibus suis appenderentur: laudatque Guntherum, & epistolam

Friderici A. ac Wipponem de Vita Chunradi Salici, ut similibus exemplis observationem suam confirmet. Insuper in Indice suo rerum memorabilium apud A. Marcellinum, ob novam istam observationem hæc manu sua addidit in littera G. *Gladios à jugulo suspendere, mos supplicum, pag. 115.* Nollem Lindenbrogio hoc excidisse. An tot & tanti, & tam feroces Sarmatæ tali se ignominia affici ultro rogavere, cui mortem haud dubiè cuncti prælaturi fuerunt? Unde petere tot vincula, tot enses milites Romani potuere, qui tantæ multitudini sufficerent? Hæc Ammiani verba figuratè ut dicta, sic accipienda sunt. Sarmatæ viribus suis diffisi, supplices vitam veniamque cum pace precati sunt: quam jam Araharium popularem suum a Constantio A. obtinuisse noverant. *Vitam & salutem, veniam, & pacem* ea de re ibidem loquens Ammianus appellat. *Suspendi à jugulis suis gladios obsecrant*, qui vitam precantur & veniam. *Suspensio gladiorum à jugulis* hostilibus, vitæ datio est. *Gladium suum ab alicujus jugulo suspendere*, idem est, ac ensem nudum alienæ cervici jamjam feriendæ imminentem sustinere, aut inhibere, *retenir, arrester:* uti Ammiano pag. 166. *apparatum Saporis suspendere*, nihil aliud est quàm expeditionem Saporis in Romanos retardare ac sustinere. Idem Auctor in libro XXX. pag. 609. ut indicet expeditionem Valentiniani in Sarmatas & Quados, morte ejus dilatam ac retardatam, aut etiam penitus omissam esse: sic loquitur: *Suspenso instante procinctu.* Apud Gregorium Turonicum Episcopum in libri II. Historiæ Franc. capite III. *suspendere gladium*, vitam dare est. Verba Gregorii de Hunerico Rege Vandalorum, Catholicos in Africa persequente, talia sunt: *B. verò Eugenium* (Carthaginensem Episcopum) *decollari jussit, sub ea specie, ut si in ea hora quâ ensis super cervicem ejus incumbebat, non reverteretur ad hæreticorum sectam; non occideretur, ne, &c. sed exsilio damnaretur. Quod ita factum esse, manifestum est. Nam cùm imminenti morte interrogatus fuisset, si mori pro fide Catholica destinaret; respondit: Hæc enim est sempiterna vita, pro justitia mori. Tunc* SUSPENSO GLADIO, (id est sustentato, retento) *apud Albigensem Galliarum urbem exsilio deportatus est.* Plura addi nihil necesse est.

Pag. 28. col. 2. v. 75. & seqq. Lindenbrogius negat, Constantium A. rectè dictum esse *secundum Sarmaticum*, propterea quòd ante ipsum M. Aurelius Antoninus, & A. Antoninus Bassianus Caracalla, aliíque Imperatores ob victos Sarmatas Sarmatici quoque sint dicti. Sed fallitur. Nam ut e. c. Maximianus Galerius apud Eusebium in libro VIII. H. E. *secundo Carpicus maximus, sexto Armenicus maximus* appellatus est, quòd bis Carpos, sexies Armenios devicisset, & ob ea cognomine Carpici iterum, Armeniaci sexies à militibus esset honoratus. Sic Constantius *secundò Sarmaticus* ab exercitu suo publicè cognominatus est, quòd bis Sarmatas prœlio superavisset, & antea ob aliam ex eadem Gente relatam victoriam cognomen *Sar-*

matici militari acclamatione accepisset. *Secundò Sarmaticus*, vel *secundus Sarmaticus*, (nam ita Ammianus cùm editus tum scriptus loquitur) una eademque res est. Nec verba A. Marcellini aliter quàm dixi, sunt accipienda.

Pag. 29. col. 2. v. 39. *Regionem cui Capellatii vel Palas nomen est, ubi terminales lapides Alamannorum & Burgundiorum confinia distinguebant*, falsò putat Lindenbrogius esse *Palas*, castrum in agro Trevirico à Ditmaro memoratum. Quippe *regio Capellatium vel Palas* trans Rhenum posita erat in magna Germania, & inter Alamannos ac Burgundios vel Burgundiones, Gentes Germaniæ Transrhenanas jacebat: ut apertè docet Ammianus in libro XVIII. ac XXVIII. At *Palas* Ditmari, castrum erat cis flumen Rhenum in provincia Galliæ Belgica prima: quod Ditmarus in libro VI. tradit *à Trevirensibus adversus Regem* munitionibus *firmatum* esse.

Pag. 32. & 33. Armaturam Gallorum Francorumque confundit Lindenbrogius, & quia Ammianus in libro XIX. pag. 215. *Gallos securibus gladiisque succinctos* descripsit, laudat Apollinarem Sidonium, & Procopium, ac Agathiam: qui Francorum secures ancipites vel bipennes, vulgò Franciscas à Gente cognominatas, & hastas lanceasve quæ angones vocabantur, descripsere.

Pag. 41. col. 1. v. 36. de Constantio Aug. *Uxorem autem prægnantem reliquit. Unde edita postuma*, &c. Ad ea Ammiani in libro XXI. verba ista Lindenbrogius adjecit, & quidem post editum pridem Ammianum suum: *Ante Constantium obiisse ejus uxorem scribit Zonaras.* Γαμετὴ δ' ἦν αὐτῷ Εὐσεβία. Et paullo inferiùs: τοῦ Κωνσταντίου προτεθνηκυῖα, ἄπαις διὰ βίου μείνασα. Hoc de Eusebia uxore Constantii A. verè prodidit Zonaras: quæ *Regina Eusebia, quoad vixerat sterilis* dicitur & Ammiano in libro XVI. At idem nihilominùs tamen in libro XXI. pag. 271. scribit, Tauro & Florentio Coss. anno Christi CCC. LXI. Constantium Antiochiæ *Faustinam sortitum esse conjugem, (amissâ jampridem Eusebiâ)* quam eodem anno moriens *prægnantem reliquerit*. Ejus filiam postumam, nomine patris Constantiam appellatam esse: quam parvulam nunc sinu, nunc lecticâ secum Procopius tyrannus circumtulerit, & quæ postea adulta Gratiano A. nupserit; sicuti in libris XXVI. & XXIX. Marcellinus narrat. Distinguendæ ergo fuerunt duæ minimùm Constantii A. uxores: prior Eusebia sterilis; posterior Faustina, ex Constantio A. mater Constantiæ A. quæ duæ Augustæ cùm ab Ammiano disertis verbis non semel distinctæ fuerint, ab homine qui Ammianum observationibus suis illustrabat, ignorari aut confundi non debuere.

Pag. 66. col. 1. v. 29. *Gruthungos* Ammiani, quos Vopiscus *Gauthunnos*, Claudianus *Gothunnos*, Zosimus *Prothingos* mendosè vocet: à Sidonio *Vithungos*, ab Ammiano ipso in libro XVII. *Juthungos* appellari ait Lindenbrogius, & unos eosdemque sibi videri: *Gruthungos* vel potiùs *Greuthungos* Gentem Gothicam, & *Juthungos* seu

Vithungos, nationem Alamannicam longiſſimè à Greuthungis diſtantem confundens.

Pag. 71. col. 1. v. 37. Ammiani ex libro XXVIII. verba hæc laudat Lindenbrogius: *Sobolem ſe eſſe Romanam Burgundii ſciunt.* Tum addit: *De Burgundiis hoc eatenus verum putare ſe, quatenus in Æduorum fratrum populi Rom. ſedes ſucceſſerunt.* Quo nomine à fratre meo in Notis meritò reprehenditur. Quippe nondum cis flumen Rhenum in Sequanis & Æduis aliiſque Galliarum regionibus & provinciis ſedem ceperant Burgundii vel Burgundiones, ſed trans Rhenum adhuc habitabant, quum Ammianus ſcribebat Hiſtoriam: quos Burgundiones nonniſi Honorio & Theodoſio juniore Principibus Rhenum tranſiſſe perpetuæ poſſeſſionis causâ, & *Lucio V. Cl. Conſule* anno Domini CCCC. XIII. poſt Valentis A. mortem XXXV. *partem Galliæ Rheno propinquam armis obtinuiſſe* Tiro Proſper & Caſſiodorus Senator in Chronicis tradunt. Quod autem ibidem ait A. Marcellinus, *Burgundios*, qui ceteris omnibus Hiſtoricis *Burgundiones* vocantur, *ſalinarum finiumque cauſâ Alamannis ſæpe jurgâſſe:* ſic explicat Lindenbrogius, ut dicat harum ſalinarum meminiſſe Johannem Sariſberienſem in epiſtola 196. hiſce verbis: *Utinam ſepeliatur in ſalinario Æduorum.* In quo ſui ſimilis eſt, & uti ſuprà, graviter errat Lindenbrogius. Nam ut ambo populi, Alamanni & Burgundiones ætate A. Marcellini trans flumen Rhenum ſedes adhuc ſuas habebant: ſic *ſalinæ* ab Ammiano memoratæ, in utriuſque Gentis confinio trans Rhenum quoque poſitæ erant. At *Salinæ* cis Rhenum erant in Sequanis, cum Ledone Salinario & caſtro Salinenſi, nihil ad ſalinas iſtas Tranſrhenanas, de quibus Alamanni & Burgundiones inter ſe pugnabant, ulla ratione pertinentes, duobus puteis ſalſis illuſtres: quas *Salinas* Johannes Sariſberienſis *Salinarium Æduorum* vocavit, cùm *Salinarium Sequanorum* appellare debuiſſet. Nam ullas in Æduorum finibus, hoc eſt in pago Auguſtodunenſi, in Cabillonenſi item, & Matiſconenſi, ac Nivernenſi ſalinas eſſe non novi. Et de Lindenbrogio hactenus: quæ ſolo amore veri impulſus adnotavi, ac ſtudioſos admonui, ne quis minimè præmonitus, eoſdem in ſcopulos imprudens ac incautus incideret.

Habes, erudite & candide lector, Ammianum celeberrimum Hiſtoricum, in quem totos menſes viginti me aſſiduè impendiſſe non pænitet. Habes editionem noſtram, tempore quidem noviſſimam, ſed certè tamen (ſi fas eſt dicere) omnium primam. Quippe ſingula ac univerſa cunctarum priorum editionum bona complectitur; earumdem verò vitiis caret: plurima præterea optima & maxima ac perquam utilia continet, quæ ceteris omnibus deſunt. Quo nomine (ut ſpero) commendanda, & apud poſteros famam eſt aliquam meritura. Fruere igitur, & vale.

HENRICI

HENRICI VALESII
AD CANDIDUM LECTOREM
PRÆFATIO
IN PRIOREM AMMIANI MARCELLINI EDITIONEM.

AMMIANUS Marcellinus Antiochiæ genitus fuit, parentibus ut conjicere eſt nobiliſſimis. Ipſe admodum adoleſcens inter Protectores Domeſticos militavit. Quo maximè argumento ejus nobilitas deprehenditur. Ducum enim, Comitum & Magiſtrorum militarium filii in eam ſcholam referebantur. Itaque & Conſtantius Chlorus, & Jovianus, qui poſtea Auguſti fuerunt, & Gaudentius Aëtii pater qui pòſt ad Magiſterii equitum culmen pervenit, à Domeſticatu militiam exorſi ſunt. Ac ceteri quidem milites in votis habere conſueverant hanc militiæ promotionem, ut Protectores fierent, quemadmodum ſcribit Paulinus in Epiſt. 39. Marcellinus verò noſter ab eo loco militiam auſpicatus eſt adoleſcens, ad quem vota nobilium juvenum ac deſideria adſpirabant. Cùm autem hic mos eſſet, ut ex Domeſticis Protectoribus alii in Comitatu conſiſterent ad Imperatoris cuſtodiam, alii cum Magiſtris militum per varias orbis Romani provincias mitterentur: (quod in Adnotationibus uberiùs explicui) Marcellinus noſter cum Urſicino Magiſtro equitum miſſus eſt in Orientem, eidémque à Conſtantio Aug. obſequi eſt juſſus: ut ipſemet ſcribit libro XIV. Urſicinus autem à Conſtantio ad tutelam Orientis deſtinatus eſt anno Natalis Dominici 350. ut elicitur ex libro XVIII. Poſtea Urſicino juſſu Imperatoris Mediolanum accito, Marcellinus quoque noſter unà cum eo in Italiam venit, Conſulatu Conſtantii ſeptimo & Conſtantii Galli tertio, qui annus erat 354.

Natalis Dominici. Anno autem ſequenti, cùm idem Urſicinus ad opprimendam Silvani tyrannidem à Conſtantio mitteretur in Gallias, Ammianum Marcellinum unà cum aliis ſpectatæ induſtriæ Protectoribus ſecum duxit. Exſtincto brevi Silvano, Urſicinus aliquamdiu detentus eſt in Galliis : tandémque à Conſtantio Sirmium evocatus, paullo pòſt reddita Magiſterii dignitate in Orientem remiſſus eſt, juncto ut antea Marcellino. Ibi quæ Marcellinus noſter geſſerit, quibus in prœliis obſidionibúſque verſatus ſit, quas legationes obierit, ſatius ac jucundius fuerit ex ipſius narratione quàm noſtris verbis diſcere. Poſt obitum Conſtantii Julianus rerum potitus, ingenti apparatu bellum intulit Perſis. Cui expeditioni ſe interfuiſſe Marcellinus noſter affirmat. Valentiniano deinde & Valente regnantibus quid egerit, aut ad quam dignitatem promotus fuerit, quoniam ipſe tacuit, obſcurum eſt. Videtur tamen, ſi conjicere licet, tum relictâ militiâ ad otium ſe contuliſſe. Certè Valentis temporibus quin Antiochiæ (quam ejus patriam fuiſſe dixi) commoratus ſit, dubitari non poteſt. Nam in libro XXIX. ubi conjurationem illam Theodori commemorat, quæ Antiochiæ patefacta ſimul & vindicata eſt, his verbis utitur : *Et quoniam addici poſt cruciabiles pœnas vidimus multos, ſummatim (quia nos penitiſſima geſtorum memoria fugit) quæ recolere poſſumus, expeditiùs abſolvemus.* Quibus accedunt ea quæ infrà dicit in eodem libro, & in lib. XXX. Gratiano demum ac Valentiniano Juniore & Theodoſio ſimul imperantibus, Marcellinus Oriente relicto Romam migravit : quam ob cauſam, & utrum à Principe illuc evocatus, incertum eſt. Ceterùm magnitudine & copiis urbis in qua domicilium conſtituerat, non ad luxum ac deſidiam abuſus eſt, ut plerique tum facere ſolebant : ſed optimarum artium ſtudiis, & Auctorum maximè Latinorum lectioni vacans, in clariſſimi & doctiſsimi cujuſque amicitia conſenuit. Teſtes ſunt unus & triginta Hiſtoriarum libri, quibus res Romanas ab exordio Nervæ ad Valentis obitum comprehenderat. Quos quidem libros Romæ ab eo ſcriptos fuiſſe multa argumenta demonſtrant. Primò enim cenſuræ illæ ſanè graves, quibus in vitia Nobilitatis ſimul ac plebis Romanæ invehitur, non modò in libro

XIV. sed etiam in XXVIII. & alibi, non ab alio quàm ab urbis Romæ inquilino proficisci potuerunt. Cur enim unius populi Rom. delicta tam accuratè retulit? An solus eo tempore populus Rom. vitiis scatebat? Nonne eadem Constantinopoli etiam agebantur? Sed nimirum qui Romæ residebat, & Romanis historias suas recitabat, hujusmodi objurgationibus admonere cives Romanos, & ad meliorem frugem revocare cupiebat. Præterea idem ostendit reprehensio Senatoris cujusdam Rom. quæ legitur in principio libri XXVI. Sed in exordio ipso libri XXVIII. longè clariùs idipsum significat Marcellinus. Ait enim timuisse se, si calamitates urbis Romæ accuratiùs commemoraret, ne idem sibi accideret quod olim Phrynicho: qui cùm expugnationem Mileti (quæ Colonia Atheniensium erat) argumentum sumpsisset tragœdiæ, suffragiis populi Atheniensis graviter multatus fuisse dicitur. Denique in lib. XXX. de Advocatorum professione locuturus, se in Occidente fuisse, cùm ea scriberet, testatur his verbis: *Ergo absolutis super ejus indignitate paucis, quam in illis* (Orientalibus scilicet) *partibus agens expertus sum, ad cœptorum cursum regrediar.* Quòd si quis fortasse his argumentis non satis convictus est, Libanii certè Antiocheni testimonio fidem non derogabit. Hic in Epistola ad Marcellinum nostrum, eum Romæ vixisse, & historias suas magno cum plausu & favore populi Romani recitasse docet. Sed quoniam hæc Epistola & laudes Marcellini nostri, & alia quædam de ipso necessaria scitu continet: operæpretium duxi, eam hîc integram ex codice Bibliothecæ Regiæ apponere.

ΛΙΒΑΝΙΟΣ ΜΑΡΚΕΛΛΙΝΩ.

ΚΑΙ σὲ ζηλῶ τοῦ Ῥώμην ἔχειν, κἀκείνην τοῦ σέ. σὺ μὲν γὰρ ἔχεις ᾧ τῶν ἐν γῇ παραπλήσιον οὐδέν. ἡ δὲ τῶν ἑαυτῆς πολιτῶν, οἷς προγόνοι δαίμονες, οὐχ ὕστερον. ἦν μὲν οὖν δή σοι μέγα, καὶ τὸ μετὰ σιγῆς ἐν τῇ τοιαύτῃ διάγειν, καὶ τὸ λόγοις ὑπ' ἄλλων λεγομένοις δέχεσθαι. πολλοὺς γὰρ ἡ Ῥώμη τρέφει ῥήτορας πατράσιν ἀκολουθοῦντας. νῦν δ' ὡς ἔστιν ἀκούειν τῶν ἐκεῖθεν ἀφικνουμένων, αὐτὸς ἡμῖν ἐν ἐπιδείξεσι ταῖς μὲν γέγονας, ταῖς

δὲ ἔστι, τῆς συγγραφῆς εἰς πολλὰ τετμημένης, καὶ τοῦ φανέντος ἐπαινεθέντος μέρους ἕτερον εἰσκαλοῦντος. ἀκούω δὲ τὴν Ῥώμην αὐτὴν στεφανοῦν σοι τὸν πόνον. καὶ κεῖσθαι ψῆφον αὐτῇ τῶν μὲν σε κεκρατηκέναι, τῶν δὲ οὐχ ἡττῆσθαι. ταυτὶ δὲ οὐ τὸν συγγραφέα κοσμεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ὧν ἐστὶν ὁ συγγραφεύς. μὴ δὴ παύσῃ τοιαῦτα συντιθεὶς, καὶ κομίζων ἐκεῖθεν εἰς συλλόγους, μηδὲ κάμνῃς θαυμαζόμενος. ἀλλ᾽ αὐτός τε γίγνου λαμπρότερος, καὶ ἡμῖν τοῦτο δίδου. τοιοῦτον γὰρ πολίτης εὐδοκιμῶν κοσμεῖ τοῖς αὐτοῦ τὴν πόλιν τὴν ἑαυτοῦ· σὺ μὲν οὖν ἐν τοιούτοις εἶς. ἡμῖν δ᾽ ἐν πένθει κειμένοις εἰ μή τις θεῶν ἀμυνοῖ, οὐκ ἔσθ᾽ ὅπως οἰσόμεθα. ὃς γὰρ δὴ μόνος ἦν ἡμῖν οὐ κακὸς ἐκ μητρὸς ἀγαθῆς εἰ μὴ καὶ ἐλευθέρας, οἴχεται καὶ τέθαπται λύπῃ τελευτήσας, &c.

LIBANIUS MARCELLINO.

ET tibi quòd Roma es gratulor, & Romæ quòd te possidet. Nam & tu eam urbem habitas, cui orbis terrarum nihil par habet. Et illa civibus suis qui Heroas pro conditoribus habent, te nihilo inferiorem tenet. Ac magnum quidem tibi esset, vel cum silentio in tanta urbe degere, & aliorum recitationes audire. Multos enim alit oratores Roma, à parentibus non degeneres. Nunc verò, ut ab iis qui illinc veniunt, accepimus, tu ipse tua partim jam recitasti, partim recitaturus es, cùm historiæ tuæ plura in membra divisæ sint, & partis publicatæ laudatio, sequentium publicationem invitet. Accepi etiam Romam ipsam labores tuos coronare, & totius civitatis hoc judicium esse, te hos quidem longè superasse, ab illis verò non esse superatum. Et hæc quidem non solùm historiæ scriptorem, sed nos etiam à quibus profectus est, ornant. Perge igitur talia componere, ac deinde in corona recitare, & admirationem ac plausum referre. Nec desine laudes tuas ac simul nostras amplificare. Ejusmodi enim civis gloria patriæ quoque ornamento est. Ac tuæ quidem res in eo statu sint. Ego verò luctu confectus, nisi Deorum quis opem tulerit, quid agam nescio. Nam qui mihi unicus erat, non malus bonæ matris licèt non ingenuæ filius, periit humatúsque est, præ dolore mortuus, &c.

Hæc insignis Epistola non hoc tantùm quod asserimus probat : sed præterea docet Ammianum Marcellinum, quod in principio dixeram, domo Antiochensem fuisse. Est certè Marcellinus in laudem Antiochiæ propensior, nec ferè umquam de ea civitate nisi adjuncto elogio loquitur. Hinc etiam est, quòd Antiochenses malè acceptos proscriptósque à Juliano in eo volumine quod Μισοπώγωνα appellavit, ipse utpote cives suos benivolè excusat. Sic enim ait in lib. XXII. sub finem: *Quocirca in eos deinceps sæviens ut obtrectatores & contumaces, volumen composuit invectivum, quod Antiochense vel Misopogonem appellavit, probra civitatis infensa mente dinumerans, addénsque veritati complura.* Ceterùm cùm post obitum Valentis Marcellinum in Urbem venisse, ibíque historias composuisse docuerim: tempus ipsum, quo hæ historiæ scriptæ sunt, satis demonstratum puto. Quamquam tantum tamque arduum opus non uno die, aut anno detextum est; sed per partes subinde ab Auctore publicatum: quod etiam in Epistola suprà allata testatur Libanius. Et librum quidem XXVII. post necem Gratiani, & post tyrannidem Maximi jam profligatam scriptum fuisse patet ex libro ipso XXVII. quod etiam ex procœmio libri XXVIII. colligi potest, ubi ait: *Tamen præsentis temporis modestiâ confisus, &c.* Præterea in libro XXVI. Neotherium Consulem memorat. Fuit autem Neotherius Consul anno Domini 390. At in libro XXII. de Serapeo ut adhuc stante loquitur: quod Theodosii Imp. edicto destructum est Consulatu Timasii & Promoti, id est anno ante Consulatum Neotherii, ut scribit Marcellinus in Chronico. Quamquam Tatiano & Symmacho Coss. anno Dom. 391. id accidisse indicat Theodosii ipsius edictum in codice Theodos. de Paganis. Quanti porrò faciendum sit hoc Historiarum opus Marcellini nostri, ex allato Libanii testimonio perspici potest. Mihi quidem Marcellinus summis quibusque Historiæ Scriptoribus comparandus videtur. Nam cùm duo maximè in historico spectanda sint, res & verba: elocutio quidem haudquaquam rerum gestarum Scriptori negligenda est: rerum tamen prima ac potissima cura esse debet. Et Marcellinus quidem cùm argumento operis, tum delectu ac dispositione, & judicio ac fide nemini cedit: in prœ-

liorum verò obsidionúmque narrationibus multos longo intervallo superat. Verba autem ipsa sunt ea quidem Latina ferè omnia : sed constructio & collocatio verborum est , ut ita dicam , ferè militaris. Nolim tamen omnino negare , in historiis Marcellini quædam occurrere reprehendenda. Nam & interdum verbosior est quàm par sit , & doctrinæ famam nimis affectat : quod vitium est plerumque eorum , qui provecta jam ætate ad studia se contulerunt. Hinc excessus illi intempestivi atque puerilés de terræmotuum causis , de cometis , de Iride. Præterea numerum & tonum historicum raro servat : sed ferè cothurnatus incedit , cùm Historico conveniat tracta & leniter flens oratio , quam εἰρομένην λέξιν Aristoteles appellat. Sed hæc fortasse excusari poterunt, si meminerimus , quod in dicta Epistola testatur Libanius , historias à Marcellino nostro πρὸς ἐπίδειξιν, id est ad ostentationem esse compositas. Proinde mirum videri non debet , scenæ aliquid ac plausui ab eo datum fuisse. Adde quòd hæc vitia reliquis operis virtutibus ac dotibus facilè obscurantur. Denique , ut paucis absolvam , cùm ad rerum civilium , tum ad Ecclesiasticæ historiæ cognitionem hic Scriptor non modò utilis est, sed etiam necessarius. Etsi enim Deorum cultui mancipatus fuit , quod certè negari non potest , ea tamen fide , sinceritate , modestia de Christianorum rebus loquitur , ut nisi ex plurimis locis toto opere sparsis constaret eum cultorem numinum fuisse , Christianus non immeritò posset videri. Mitto quòd antiquitates & origines tum majorum nostrorum , putà Francorum , tum Alamannorum & Burgundiorum aliarúmque gentium non aliunde , quàm ex Marcellini historiis peti possunt. Atque utinam tredecim quoque priores libri superessent , quibus res gestas Augustorum ab exordio Cæsaris Nervæ ad Constantii tempora pertexuerat. Etsi enim priorum Principum gesta succinctiùs memoraverat , ut ex eo apparet quòd XXX. propè Imperatorum historiam tredecim libris erat complexus : non tamen dubitandum est , quin plurima scitu digna iis voluminibus continerentur. Sed præterquam quòd libri illi vetustatis injuriâ perierunt , octodecim reliqui , tamquam ex naufragio quodam ita laceri

mutilique ad nos pervenerunt, ut vel una hæc ratio multos ab eorum lectione deterruerit. Quod quidem non scriptorum dumtaxat exemplarium vitio contigit, sed etiam editorum culpâ. Prima quidem Marcellini Historiarum Editio Romæ prodiit anno Domini MCCCCLXXIV. cui præfuit A. Sabinus Poëta laureatus. Hæc Editio, utpote nondum exorta Criticorum natione, omnium fidelissima est. Nævos enim exemplaris sui & lacunas servat omnes. Hanc secuta est Editio Bononiensis anno 1517. quam curavit P. Castellus, vir nec ingenio nec judicio ullo præditus. Ac nescio utrum stuporem hominis mirari magis, an audaciam atque impudentiam debeas. Nam neque ullum codicem manuscriptum consuluit; & conjecturæ adeo infeliciter indulsit, ut monstra quædam ac deliria in Marcellini libros intruserit. Denique lacunas omnes quæ in Editione Romana fideliter expressæ fuerant, ipse insertis vocabulis explevit, aut ita coïre fecit, nullum ut earum vestigium lectoribus relinqueretur. Itaque hæc Editio omnium ferè errorum, qui in Marcellini libris occurrunt, seminarium meritò dici potest. Quòd si quis eam in manus sumpserit, ac vel ipsam Castelli Epistolam legerit, is profectò fatebitur nihil à nobis exaggerari. Huic, anno pòst, successit Editio Basiliensis à Johanne Frobenio excusa, quæ Bononiensem illam dumtaxat expressit. Tandem verò anno MDXXXIII. Editiones duæ prodière: prior Augustæ Vindelicorum, emendata à Mariangelo Accursio: posterior Basileæ apud Hieronymum Frobenium Johannis filium, cui præfuit Sig. Gelenius. Hæc Calendis Julii; illa mense Maio absoluta est. Utraque porrò ex scriptorum codicum fide & emendata & aucta. Nam Accursius libros quinque postremos, qui in superioribus Editionibus deerant, ex suo codice primus adjecit. In Editione verò Gelenii, qui Hirsfeldensi Ms. exemplari usus est, ultimus liber cum extrema tricesimi pagina desideratur. Ceterùm has inter se Editiones conferre nec inutile mihi, nec injucundum fuit. Erat quidem in utroque horum virorum magna doctrina, ut scripta utriusque testantur. Sed in Gelenio major quædam ingenii vis, & judicium acrius fuit. Quod cùm multi præclari labores illius viri testantur, tum

maximè interpretationes Latinæ Dionyſii Halicarnaſſenſis, Appiani, Philonis item ac Joſephi, Origenis & aliorum. Ex quibus apparet eum excellenti ingenio & ſingulari doctrina præditum fuiſſe. Sed & Ammiani Marcellini hiſtoriæ ab eo editæ idipſum abunde teſtantur. In quibus plurima acutè & ingeniosè emendavit; & inſignem paginarum tranſpoſitionem, quæ in Mſſ. omnibus codicibus reperitur, & in Editione exſtat Accurſii, mira dexteritate reſtituit. Quamobrem ejus viri nomini libenter hoc laudis teſtimonium impertimus, neminem adhuc exſtitiſſe, qui de hiſtoria Marcellini meliùs meritus ſit. Has ſecuta eſt Editio Frobenii anno MDXLVI. in qua ultimus liber adjectus, & quidam loci à neſcio quo emendati ſunt, ope Editionis Auguſtanæ, ut equidem cenſeo. Ex hac deinceps Editione reliquæ omnes cùm in Gallia, tum in Germania propagatæ videntur. Donec Fridericus Lindenbrogius, vir eruditus ac diligens, novam Editionem aggreſſus eſt anno MDCIX. Qui præterquam quòd aliquot locos Scriptoris noſtri ope Mſ. codicis Florentini egregiè correxit; primus omnium Auctorem ſanè difficillimum perpetuis Obſervationibus illuſtrare auſus eſt. Varias denique Mſ. codicis lectiones in calce Editionis appoſuit, quæ novam quandoque Editionem aggreſſuris magno uſui eſſe poſſent. Proinde & doctrinæ & induſtriæ non mediocrem certè laudem meretur. Hæ ferè ſunt Editiones Hiſtoriarum Marcellini, quæ ſingulare quiddam præ ceteris habuerunt. Nam reliquæ ex his tamquam fontibus derivatæ ſunt omnes. Editio verbi gratiâ Roberti Stephani, ad exemplar Gelenianæ illius expreſſa eſt. Henrici autem Stephani, Gryphiique Editiones Baſilienſem illam anni MDXLVI. inſtar archetypi ſecutæ ſunt. Earum porrò ſeriem Editionum paullo fuſiùs hìc enarrandam eſſe duxi duabus de cauſis. Nam cùm in Adnotationibus noſtris priores quatuor ſæpiſſimè nominentur, officii noſtri fuit Lectorem de ſingulis præmonere. Altera ratio eſt, ut appareat Lectori, quibus præſidiis ſuccinctus novam hanc Editionem ſuſceperim. Etenim Romana quidem & Auguſtana & Baſilienſis Editio, utpote ex Mſſ. exemplaribus profectæ, ſcriptorum codicum vicem meritò præſtiterunt. Bononienſis

autem illa, (quod unum maximè intererat) fontem mihi omnium mendorum aperuit. In quo certè nos feliciores & Accursio fuisse & Gelenio nemo dubitabit. Hi enim, ut mihi quidem videtur, solam Johannis Frobenii Editionem viderant, quæ Bononiensem, uti suprà dixi, cum omnibus mendis expresserat. Nec quisquam ante nos de facinore P. Castelli ne suspicatus quidem videtur. Nobis porrò præter hæc subsidia, Mss. etiam codices non defuerunt. Inter quos meritò palmam ferat codex Bibliothecæ Regiæ, quem à Viro clarissimo doctissimóque Nicolao Rigaltio, ejus Bibliothecæ Præfecto, commodatum accepi. Hic codex etsi non multùm antiquus, ex optimo tamen exemplari & ab erudito homine descriptus, in plurimis locis emendandis permagno mihi usui fuit. Huic accessit codex Bibliothecæ Vaticanæ, qui olim Monasterii Fuldensis fuerat, ante quadringentes plus minùs annos exaratus. Ex eo locos quosdam à J. Jacobo Bouchardo erudito viro ut petieram collatos, misit ad me Nicolaus Fabricius Peirescius V. Cl. qui cùm rei publicæ litterarum bono natus est, tum in nostris privatim studiis juvandis & promovendis nulli labori & impensæ parcere solet. Et quamquam pagellas ab eo ad me missas seriùs & affecta jam Editione nostra accepi: observavi tamen Vaticanum codicem illum ferè ubique cum Regio consentire. Præterea librum Antonii Loiselli, in quo vir ille doctissimus varias aliquot lectiones Ms. codicis, qui olim Valentiæ Cavarum fuit, adnotaverat, benignè mihi communicavit Hieronymus Bignonius V. Cl. & inter præcipua Luteciæ nostræ ornamenta numerandus. Denique Friderici Lindenbrogii & Gruteri Editiones, varias quoque lectiones ex Mss. exemplaribus Florentino & Fauchetii suppeditarunt. His igitur auxiliis instructus, Marcellini historias mendis quamplurimis purgatas in publicum emisi. Adnotationes quoque uberiores addidi, quibus cùm emendationum mearum rationem redderem, tum difficiles quosque locos (cujusmodi in hoc Scriptore occurrunt plurimi) explicarem. In quo quid præstiterim, tuo Lector judicio relinquo. Hoc quidem mihi videor jure posse dicere, dedisse me operam, ut nullum obscuriorem locum tacitè &

diſſimulanter præterirem. Poſtremò Excerpta de geſtis Conſtantini, quorum in Adnotationibus ſæpe mentionem facio, huic Editioni noſtræ ſubjungere placuit. Eorum autem mihi copiam fecit R. P. Jacobus Sirmundus, judicio, doctrinâ, ſtilique elegantiâ, ut inter omnes conſtat, eminentiſſimus. Cujus etiam humanitati debetur nummus ille Hanniballiani Regis, qui Adnotationum noſtrarum veſtibulum exornat. Ejus enim nummi ectypum pro ſua erga me benevolentia liberaliter mihi communicavit. Frueris igitur, amice Lector, hoc labore noſtro: & ſi quando, ut in tam lubrico opere, lapſi erimus, nobis humaniter condonabis.

CLAUDII CHIFFLETII J.C. SEQUANI VESONTINI, DOLANÆ ACADEMIÆ REGII ANTECESSORIS, DE AMMIANI MARCELLINI VITA ET LIBRIS RERUM GESTARUM ΜΟΝΟΒΙΒΛΙΟΝ.

MMIANUS MARCELLINUS natione Græcus fuit, ut sæpius profitetur: unde domo, perincertum. Pater & genus ignorantur; nisi quòd ingenuum se & nobilem fuisse non obscurè indicat, cùm fugiens vim Persicam, tandem *se nimietate pedibus incedendi superatum, ut insuetum ingenuum*, (utar enim verbis ejus quantum licebit) narrat lib. XIX. Solet autem Marcellinus, cum multis aliis, ingenuos nobiles appellare. Fit quidem mentio *Antonii Marcellini*, sub Constantino Magno Præsidis provinciæ Lugdunensis primæ: ad quem exstat L. I. Cod. Theod. Sine censu vel reliq. & aliquot aliæ. Is an hujus pater fuerit, nec negare, nec adfirmare ausim. Certè *Marcellini* Cos. cum Probino, Constantini filiorum temporibus, fasti meminerunt; sicut & *Marcellini Comitis Orientis*, in L. VI. C. utroque, de oper. publ. quæ data est Limenio & Catullino Coss. Item *Marcellini P. P.* ad quem L. III. C. Theod. de honorar. C. quæ data est Acindyno & Proculo Coss. Invenio & *Marcellinum* appellari à Sexto Victore, in veteribus etiam libris, qui cum Chrestio & Magnentio in Constantis necem conspiravit: sed non facilè dixerim, an ad *Ammianum* pertinuerit, quem nomine tenus refert. Conjicio tamen eumdem esse, quo duce Magnentius Nepotianum, res novas Romæ molientem oppressit; quem Zosimus *Magistrum Officiorum* appellat. De his igitur nihil aliud habeo quod dicam, quàm Marcellinorum familiam, unde Ammianus, illis temporibus illustrem fuisse, & Comitivæ, & Ma-

gisterii dignitatibus decoratam. Ex ejus fortè posteris (nihil enim præter nominis conjecturam habeo) est is, ad quem rescribunt Honorius & Theodosius Junior in L. III. C. Theod. de religios. qui mihi videtur idem esse cum illo *Marcellino Tribuno , & Notario* , quem in collatione Catholicorum & Donatistarum Imperatores iidem cognitorem & judicem dederunt ; cujus meminit Orosius lib. VII. cap. XXXII. & passim in Epistolis Divus Augustinus, ad quem etiam videtur dedisse insignes de Civitate Dei libros. Nam ne eumdem faciam cum hoc nostro , annorum ratio repugnat. Alioquin dicendum esset , *Ammianum* centenario paullo minorem, tam arduæ & laboriosæ cognitioni præfuisse. Denique illius Epistola , inter Augustinianas quarta , ab hujus stilo remotissima est. Fuit igitur de nomine ejus & familia ; ut & alter *Marcellinus Comes , Justiniani Imp. à cancellis* , cujus Chronicon laudabile exstat.

Porrò qui *Ammianum* Constantinopolitanum faciunt, quem secuti sint non video : nam in fine Operis tantùm se *Græcum* profitetur ; nullibi Thracem : quod ei facile fuisset in Thraciarum descriptione , & Byzantii mentione. Procul dubio non siluisset *jus Buleutarum* , ad exemplum urbis Romanæ à Juliano Byzantiis datum , aliáque in eos collata beneficia , quæ Zosimus expressit : ut verum sit , quod initio dixi , patriam ejus ambiguam & incertam.

Ab adolescentia prima liberalibus disciplinis imbutus fuisse videtur , & sermonis utriusque copiam , adjunctâ rerum gestarum scientiâ , consecutus. Unius sanè *Ciceronis* lectione delectatum, passim tota Historia indicat : cujus utinam stilum , ut sententias, quas sæpissime interserit , fuisset imitatus ! His adducor ut credam , à prima pueritia *Marcellinum* , quamvis ortu Græcum, in Occidente vixisse , ibíque Latinæ loquutionis facultatem consequutum. Nam sequens ejus ætas provectior & maturior , toties bellis & rebus gerendis interpellata ac impedita , ei rei vix suffecisset. Militiam enim armatam statim sectatus est , primúmque à *Constantio* adolescens admodum , in cohorte *Ursicini* Magistri equitum fuit adscriptus ; quem etiam sæpissime occasione data commendat , ac ejus militares virtutes ad invidiam usque præclaras celebrat. Quo ab Oriente revocato , inter Protectores Domesticos Constantii *equestres* , ut puto , potiùs quàm *pedites* , retentus fuit *Marcellinus* , homo adhuc adolescens ; quamvis ejus ordinis viri ex iis delecti essent , qui arma jam tulerant , bellísque aliis & expeditionibus interfuerant , ut Juliani Imperat. ad Leontium Epistola probat. Is locus & gradus militiæ ea tempestate adeo fuit honestus , ut *Jovianus* ex Domestico Protectore , & Ammiani collega , factus *Scholæ Primicerius* , ex Primicerio *Imperator* creatus sit ; ídque finis libri XXI. & sequentes docent.

Missus postea in Galliam *Ursicinus* , quasi successor *Silvani* Ma-

gistri equitum & peditum, natione Franci, qui tum imperium invaserat Coloniæ Agrippinæ; seu altiore consilio, ut in ipsis primordiis tyrannus opprimeretur, duxit secum egregio facinori perpetrando, ut postularat, Tribunos, & Protectores Domesticos decem, ad juvandas necessitates publicas. Quia verò *Ursicino* jam cognita erat *Ammiani* industria & fides, eum inter alios delegit cum *Veriniano collega*: eóque tandem res processit, & tam vafrè acta est, ut *Ursicini* & comitum arte atque industriâ summâ dejecto ac cæso *Silvano*, Imperium *Constantio* adsererent, quod liber XV. luculentiùs explicat. In ea peregrinatione & legatione puto *Ammianum Vesontionem Sequanorum matrem, patriam mihi dulcissimam* vidisse, tunc tantumnon dirutam, & in oppidum redactam, licèt maximam olim, sed *Alamannorum* vastatorias manus haud multo antè perpessam. De ea sic in Galliarum descriptione lib. XV. *Apud Sequanos Bisontios vidimus, & Rauracos, aliis potiores opidis multis.* Quin & ibidem diutiùs commoratum ideo crediderim, quia occiso Silvano *Julianus* Cæsar creatus, & in partes Galliarum præmissus, exercitum sequentem in unum jusserat *Vesuntii* * congregari, *cui præsidebat Ursicini successor Marcellus, ipséque Ursicinus Ammiani nostri Dux, præceptus à Constantio iisdem in locis agere, adusque expeditionis finem.* Interfuit igitur, aut verò interesse potuit *Marcellinus* noster prœliis illis levioribus, quæ apud Brocomagum, *Senonas*, & alibi ante *pugnam Argentoratensem* memorabilem facta sunt. Nam ne gloriæ hujus particeps esset, obstitit *Ursicini* paullo ante initum prœlium revocatio: qui litteris *Constantii* ex *Juliani* comitatu arcessitus, *Sirmium* ad Imperatorem comitantibus sociis venit, in quorum, ut diximus, numero erat *Ammianus*: ibíque *libratis super pace cum Persis consiliis, in Orientem cum Magisterii potestate remittitur*: simúlque individuus ejus comes *Marcellinus*, jussu Imperatoris profectus est, adolescens etiamnum, altiorum dignitatum militarium nondum capax. Ita enim de se lib. XVI. refert: *Provectis è consortio nostro ad regendos milites natu majoribus, adolescentes eum* (Ursicinum) *sequi jubemur, quidquid pro Rep. mandaverit impleturi.* Sed cùm *Ursicinus*, grassantibus in palatio *Constantii* adulatoribus, accepto successore *Sabiniano*, à Persica expeditione ad comitatum Imperatoris revocaretur, atque in delenimentum ablatæ provinciæ, Magisterium pedestris militiæ ei offerretur; dum ad jussa festinat, & *Ammianum* atque solitum comitatum trahit, cuncti *paullisper cis Taurum morati*, (causa in obscuro est) tandem *ad partes Italiæ ex imperio festinantes, prope flumen venerunt Hebrum* in Thraciam, *ibique alia Principis scripta recipiunt, jubentia omni causatione posthabita reverti in Mesopotamiam, sed sine Apparitione: nullam expeditionem periculosam curaturos, omni potestate ad Sabinianum translata.* Ubi tamen præclaris factis bellicis inclaruit *Ursicinus* cum *Marcelli-*

* *immo Remis.*

gisterii dignitatibus decoratam. Ex ejus fortè posteris (nihil enim præter nominis conjecturam habeo) est is, ad quem rescribunt Honorius & Theodosius Junior in L. III. C. Theod. de religios. qui mihi videtur idem esse cum illo *Marcellino Tribuno, & Notario*, quem in collatione Catholicorum & Donatistarum Imperatores iidem cognitorem & judicem dederunt; cujus meminit Orosius lib. VII. cap. XXXII. & passim in Epistolis Divus Augustinus, ad quem etiam videtur dedisse insignes de Civitate Dei libros. Nam ne eumdem faciam cum hoc nostro, annorum ratio repugnat. Alioquin dicendum esset, *Ammianum* centenario paullo minorem, tam arduæ & laboriosæ cognitioni præfuisse. Denique illius Epistola, inter Augustinianas quarta, ab hujus stilo remotissima est. Fuit igitur de nomine ejus & familia; ut & alter *Marcellinus Comes, Justiniani Imp. à cancellis*, cujus Chronicon laudabile exstat.

Porrò qui *Ammianum* Constantinopolitanum faciunt, quem secuti sint non video: nam in fine Operis tantùm se *Græcum* profitetur; nullibi Thracem: quod ei facile fuisset in Thraciarum descriptione, & Byzantii mentione. Procul dubio non siluisset *jus Buleutarum*, ad exemplum urbis Romanæ à Juliano Byzantiis datum, aliáque in eos collata beneficia, quæ Zosimus expressit: ut verum sit, quod initio dixi, patriam ejus ambiguam & incertam.

Ab adolescentia prima liberalibus disciplinis imbutus fuisse videtur, & sermonis utriusque copiam, adjunctâ rerum gestarum scientiâ, consecutus. Unius sanè *Ciceronis* lectione delectatum, passim tota Historia indicat: cujus utinam stilum, ut sententias, quas sæpissime interserit, fuisset imitatus! His adducor ut credam, à prima pueritia *Marcellinum*, quamvis ortu Græcum, in Occidente vixisse, ibíque Latinæ loquutionis facultatem consequutum. Nam sequens ejus ætas provectior & maturior, toties bellis & rebus gerendis interpellata ac impedita, ei rei vix suffecisset. Militiam enim armatam statim sectatus est, primúmque à *Constantio* adolescens admodum, in cohorte *Ursicini* Magistri equitum fuit adscriptus; quem etiam sæpissime occasione data commendat, ac ejus militares virtutes ad invidiam usque præclaras celebrat. Quo ab Oriente revocato, inter Protectores Domesticos Constantii *equestres*, ut puto, potiùs quàm *pedites*, retentus fuit *Marcellinus*, homo adhuc adolescens; quamvis ejus ordinis viri ex iis delecti essent, qui arma jam tulerant, bellísque aliis & expeditionibus interfuerant, ut Juliani Imperat. ad Leontium Epistola probat. Is locus & gradus militiæ ea tempestate adeo fuit honestus, ut *Jovianus* ex Domestico Protectore, & Ammiani collega, factus *Scholæ Primicerius*, ex Primicerio *Imperator* creatus sit; idque finis libri XXI. & sequentes docent.

Missus postea in Galliam *Ursicinus*, quasi successor *Silvani* Ma-

gistri equitum & peditum, natione Franci, qui tum imperium invaserat Coloniæ Agrippinæ; ceu altiore consilio, ut in ipsis primordiis tyrannus opprimeretur, duxit secum egregio facinori perpetrando, ut postularat, Tribunos, & Protectores Domesticos decem, ad juvandas necessitates publicas. Quia verò *Ursicino* jam cognita erat *Ammiani* industria & fides, eum inter alios delegit cum *Veriniano collega:* eóque tandem res processit, & tam vafrè acta est, ut *Ursicini* & comitum arte atque industriâ summâ dejecto ac cæso *Silvano*, Imperium *Constantio* adsererent, quod liber XV. luculentiùs explicat. In ea peregrinatione & legatione puto *Ammianum Vesontionem Sequanorum matrem, patriam mihi dulcissimam* vidisse, tunc tantumnon dirutam, & in oppidum redactam, licèt maximam olim, sed *Alamannorum* vastatorias manus haud multo antè perpessam. De ea sic in Galliarum descriptione lib. XV. *Apud Sequanos Bisontios vidimus, & Rauracos, aliis potiores op:dis multis.* Quin & ibidem diutiùs commoratum ideo crediderim, quia occiso Silvano *Julianus* Cæsar creatus, & in partes Galliarum præmissus, exercitum sequentem in unum jusserat *Vesuntii* * congregari, *cui præsidebat Ursicini successor Marcellus, ipséque Ursicinus Ammiani nostri Dux, præceptus à Constantio iisdem in locis agere, adusque expeditionis finem.* Interfuit igitur, aut verò interesse potuit *Marcellinus* noster prœliis illis levioribus, quæ apud Brocomagum, *Senonas*, & alibi ante *pugnam Argentoratensem* memorabilem facta sunt. Nam ne gloriæ hujus particeps esset, obstitit *Ursicini* paullo ante initum prœlium revocatio: qui litteris *Constantii* ex *Juliani* comitatu arcessitus, *Sirmium* ad Imperatorem comitantibus sociis venit, in quorum, ut diximus, numero erat *Ammianus:* ibíque *libratis super pace cum Persis consiliis, in Orientem cum Magisterii potestate remittitur:* simúlque individuus ejus comes *Marcellinus*, jussu Imperatoris profectus est, adolescens etiamnum, altiorum dignitatum militarium nondum capax. Ita enim de se lib. XVI. refert: *Provectis è consortio nostro ad regendos milites natu majoribus, adolescentes eum* (Ursicinum) *sequi jubemur, quidquid pro Rep. mandaverit impleturi.* Sed cùm *Ursicinus*, grassantibus in palatio *Constantii* adulatoribus, accepto successore *Sabiniano*, à Persica expeditione ad comitatum Imperatoris revocaretur, atque in delenimentum ablatæ provinciæ, Magisterium pedestris militiæ ei offerretur; dum ad jussa festinat, & *Ammianum* atque solitum comitatum trahit, cuncti *paullisper cis Taurum morati*, (causa in obscuro est) tandem *ad partes Italiæ ex imperio festinantes, prope flumen venerunt Hebrum* in Thraciam, *ibique alia Principis scripta recipiunt, jubentia omni causatione posthabita reverti in Mesopotamiam, sed sine Apparitione: nullam expeditionem periculosam curaturos, omni potestate ad Sabinianum translata.* Ubi tamen præclaris factis bellicis inclaruit *Ursicinus* cum *Marcelli-*

* *immo Remis.*

no & comitibus; quæ lib. XVIII. latiùs digeruntur. In eo de se persæpe Auctor scribit, citra adrogantiam tamen. Inter cetera autem conspicuum est, & pietatis laude celebre factum ejus, qui *liberalem puerum, torquatum & ingenuum*, à matre vastatorios Persarum globos fugitante in medio aggeris relictum, & tunc ejulantem, impositum equo præ se ferens sustulit, & in tuto intra civitatem proximam locavit; parúmque abfuit, quin regrediens ad socios caperetur, quos securos hostium, signo è longinquo demonstrato, periculi instantis admonuit: quo ea ratione superato, missus est *Marcellinus* ab *Ursicino* ad *Satrapam Corduënæ*, qui à Romanis non erat alienus, ut Persarum consilia scrutaretur: delectúsque ideo fuit, quia liberalibus disciplinis deditus erat, quibus etiam *Satrapa* delectabatur. Quæ legatio felix adeo fuit, ut Persicum apparatum oculitus didicerit, retuleritque comitatui Ursicini. Eo tempore ac bello retinuisse adhuc Ammianum militiam & dignitatem Protectoris Domestici, ex eo constat, quòd *Verennianum* æqualem, Protectorem Domesticum, de quo suprà, *collegam suum* appellat, cùm ejus casum describit: non enim dubito, quin is sit, quem Editiones corruptè appellant lib. XV. modò *Verianum*, modò *Verinianum*. In eo bello à Duce suo Ursicino vi Parthica separatus *Marcellinus*, *Amidam* magnis tenuit ærumnis, quæ ab hoste tandem, propugnante inter ceteros nostro, non obtinendæ salutis, sed fortiter moriendi studio flagrante, ut ait, post longæ ac periculosæ obsidionis moram capta est: ex qua quomodo evaserit, & quibus fuerit agitatus casibus, donec reperto Duce suo, cum eo *Antiochiam* revisit, modestè commemorat lib. XIX.

Reverso autem ad commilitium Principis *Ursicino*, factóque iterum Magistro peditum Præsentalium, probabile est, comitem ejus adsiduum *Ammianum*, ad Protectoris Domestici ordinariam functionem rediisse: aut si ad ampliores dignitates fuerit provectus, modestè reticet. Bellis sanè, ac prœliis, & periculosis expeditionibus, ætate jam in maturum gliscente, accessionem honoris meruerat, cujus tamen præ litterarum ac doctrinarum dulcedine valde appetens, aut ambitiosus non videtur fuisse. Porrò quamvis *Palatinorum* calumniis appetita esset Ursicini clarissima & consummatissima virtus, ísque depositâ militiâ honoratâ, digredi ad otium ignobile jussus sit, ut lib. XX. perstringitur: credo tamen *Ammianum* suum locum & ordinem, qualiscumque tandem fuerit, retinuisse; quia de *Ursicino* tunc separatim loquitur, quasi ab ejus fortuna discretus; cùm alioquin in rerum ab eo gestarum commemoratione seipsum ei frequentiùs adjungat: & verò hanc status sui commutationem haud dissimulasset. Quas autem mortuo Constantio, sub *Juliano*, *Valentiniano*, *Valente*, *Gratiano*, ac *Theodosio*, militares aut civiles dignitates gesserit, ex ejus verbis nobis est incom-

pertum. In fine quidem Operis, ſimpliciter ſe *militem* appellat; ut incertum ſit, miles cum dignitate fuerit, necne. Militavit quidem bello Perſico *ſub Juliano*, cui etiam *Hiſtoricus Eutropius* interfuit; ſed an ut Protector Domeſticus, aut ſub alio dignitatis militaris titulo; quem ejus induſtria merebatur, ideo eſt obſcurius, quia poſteris id tradere curæ ei non fuit: ab omni enim vanitatis ac jactantiæ ſuſpicione abeſt longiſſimè *Ammianus*. Fortè noluit referre auctus ſuos & dignitates adjectas, ſive à *Juliano*, ſive ab aliis, ne beneficii hujus publicatione de Hiſtoriæ ſuæ fide vel ſaltem ſuſpicione tenus deminueret. Sed tamen in Reip. luce verſatum tantæ induſtriæ virum, ac titulis dignitatum decoratum fuiſſe non dubito; cùm etiam ſub *Gratiano*, *Valentiniano Juniore*, ac *Theodoſio* Comitivam rei Privatæ meruerit, id eſt ab armata ad palatinam dignitatem tranſierit. Nam ſic inſcribitur lex XLI. Cod. Theod. de appellat. IIDEM A. A. A. AD AMMIANUM COM. R. P. quæ ejuſdem anni eſt, licèt alterius diei cum L. V. in Cod. utroque ad leg. Jul. repet. quæ ad Magiſtratum & in adminiſtratione poſitum ſcripta eſt; cujus eſt inſcriptio plenior in Theodoſiano Codice: IIDEM AAA. HAVE MARCELLINE. K. N. B. ut nemini mirum videri debeat, ſi à nobis initio libri ſuus titulus ei fuerit reſtitutus. In ea dignitate, quæ inluſtris erat, collegam habuit *Nebridium*, quem anno præcedenti, & eodem etiam lego appellari *Com. rei Priv.* in L. XVI. & XVIII. C. Theod. de Petit. & ultro dat. & del. Item in L. V. Cod. Theodoſ. de palat. ſacr. Larg. & rer. Priv.

Porrò in partitione Comitum, & numerorum militarium, quam *Valentinianus* & *Valens AA.* fecerunt apud *Naiſſum* Illyrici urbem, dum ille Occidenti, hic Orienti ſe accingit: videtur partem *Valentis* ſecutus *Marcellinus*. Nam res ejus, & cognitiones ſævas ſub eo habitas digerens, lib. XXIX. tandem ſubjungit: *Addici poſt cruciabiles pœnas vidimus multos, ut in tenebroſis rebus confuſione cuncta miſcente.* Et aliquanto pòſt, ubi lanienam nobilium plebeiorúmque memoravit, addit: *Omnes ea tempeſtate velut in Cimmeriis tenebris reptabamus, paria convivis Siculi Dionyſii pavitantes.* Præter Orientis & Perſidis peregrinationes non ſemel inſtitutas, Gallias etiam ac Germanias, ex iis quas retuli cauſis adiit; ſed & Ægyptum luſtravit, viſa pleraque in ea narrans. Thracias deſcribens lib. XXVII. obſcura varietate omiſſa, ſufficere ait, ea expedire, quæ vidiſſe meminit. Orientalium rabularum, & circumforaneorum oratorum vafritie verſutiáque aliquando vexatus fuit; quam injuriam ulciſcitur ſatis exceſſu de moribus eorum inſtituto lib. XXX. eóſque ſuis depingit coloribus.

Etiam vixiſſe Romæ Ammianum non dubitaverit, qui populi Rom. mores, & errata ab eo expreſſa lib. XIV. & XXVIII. legerit: nec enim niſi teſtis oculatus talia obſervare & ſcribere potuit.

Fuit *Ammianus* (ut & hanc vitæ ejus dotem exſequar) *profeſſione Chriſtianus*, niſi fallor, aut ſaltem animo & voto à Chriſtianis non alienus: de quibus honorificè in tota Hiſtoria ſparſim ſentit, & ſcribit; datáque occaſione libens eorum mentionem interſerit, non odio, ut maligni Scriptores, ſed ad commendationem potiùs. Nam cùm lego lib. XVIII. extremo factum Saporis Perſarum Regis laudari, qui in caſtellis duobus à ſe captis *inventas virgines, Chriſtiano ritu cultui divino ſacratas, cuſtodiri intactas, & religioni ſervire ſolito more, nullo vetante, præcepit*; vix eſt ut credam Chriſtiani oris hæc verba non eſſe. Cùm item narrat lib. XXIX. Theodoſium patrem leniter ſuſcepiſſe Chriſtiani ritus Antiſtites, à *Firmo Tyranno* miſſos, ut pacem orarent; quid aliud, quàm ex ea in Chriſtianos humanitate laudem *Theodoſio* adſeruit? Sed hæc ſunt leviora: his autem quæ ſubjiciam, quid clarius? nam de Conſtantio ita ſtatuit lib. XXI. *Chriſtianam religionem abſolutam & ſimplicem anili ſuperſtitione confudiſſe*. In quo ei cum tota hiſtoria Eccleſiaſtica convenit; quæ uno ore *Arianæ* pravitatis conſenſum *Conſtantio* affingit. *Superſtitionis* enim nomine hæreticas ſententias intelligit *Ammianus*, quia & de *Manichæis* loquens lib. XV. *ſectam ſuperſtitionum appellat*. Cùm autem lib. XXII. de *Georgii Alexandrini Antiſtitis* acerbitate, & vindictæ nimio ſtudio uſque ad vile delationis officium, quem ob id plebs Alexandrina crudeliſſimè occidit, plura dixiſſet; ſubjungit: *Profeſſioniſque ſuæ oblitus, quæ nihil niſi juſtum ſuadet & lene, ad delatorum auſa feralia deſciſcebat*. Sed paullo pòſt Martyres ait appellari, *qui deviare à religione compulſi, aduſque glorioſam mortem intemerata fide progreſſi ſunt*. Nemo ſanè pagani ſpiritûs homo ſic loqueretur. Quid verò de Juliano ſcribit libro XXII. & XXV. *Inter quæ* (inquit) *erat illud inclemens, quòd docere vetuit magiſtros Rhetoricos & Grammaticos Chriſtianos, ni tranſiſſent ad numinum cultum*. Illud enim verum eſt, ob gentilem ſuperſtitionem Julianum ab eo numquam laudari; quin immo libro præcedenti ſic de eo: *Pergebat ulteriùs Imperator, placida ope numinis, ut arbitrabatur, erectior*. Cautè quidem, quaſi aliud ipſe Auctor ſentiret. Illa quæ de Antiſtitum provincialium vitæ ſeveriori diſciplina traduntur ab eo lib. XXVII. nonne Chriſtianum pectus ſapiunt? *Quos tenuitas edendi potandique parciſſimè, vilitas etiam indumentorum, & ſupercilia humum ſpectantia perpetuo numini, veriſque ejus cultoribus ut puros commendant & verecundos*. Joviani autem virtutes commemorans, inter cetera ait: *Chriſtianæ legis idem ſtudioſus*. Si ergo in laude Joviani ponit, *Chriſtianum* fuiſſe; de Chriſtiana eum lege bene exiſtimaſſe neceſſe eſt. Hæc pro adſerenda *Marcellini* profeſſione & religione dicere volui; ne quis eum poſthàc, ut paganum & melioris voti exſortem condemnet. Sanè cum Judæis non ſentit, quos lib. XXII. *fœtentes*,

tes, *ac tumultuantes* vocat. Multa ſunt tamen in eo *Helleniſmi* veſtigia, qualia fuiſſe in Chriſtianis illorum temporum notiſſimum eſt. Quis enim Jovianum inter Principes Chriſtianos non refert: de quo nobile Auctoris teſtimonium protulimus antè. At hujus Imperii primordio, & hoſtiæ pro eo cæduntur, & exta inſpectantur, ut libro XXV. continetur. Gentilitas, macula fuit tam elui pertinax, ut veſtigia ejus remanſerint diutiſſimè: & dum in fidei ſummam conſentirent gentes, multa illis primi religionis Antiſtites & Inſtitutores condonabant.

Videtur tardiùs, & quinquagenario major ad ſcribendam Hiſtoriam deſcendiſſe, id eſt conſummatior belli paciſque temporibus, & poſt obſervatas inſignes rerum, quibus interfuit, viciſſitudines. Mecum faciet, qui tempus quo ſe adoleſcentem dixit, circa octavum nempe Conſtantii Conſulatum, cum eo contulerit, quo Hiſtoriam ſcripſit; quod contigit Theodoſio imperante, ſed ante ruinam templi ambitioſi *Serapidis* Alexandrini, cujus ut ſtantis adhuc, meminit in Ægypti deſcriptione, & poſt *Gratiani* mortem. Hujus enim ut fato functi ſic meminit lib. XXVII. *Imperatorem impleſſet cum veterum lectiſſimis comparandum, ſi per fata proximóſque licuiſſet, qui virtutem ejus etiamtum inſtabilem obnubilarunt actibus pravis.* Quin etiam ejus ut mortui virtutes ac vitia, data occaſione ſtrictim commemorat, vivis parcere multorum exemplo ſolitus. Nam quòd *Theodoſio* Imperium regente ſcripſerit, cujus parentem *Theodoſium* eximiè laudat, ejúſque res geſtas ſtylo altiore condit, & à quorumdam reprehenſionibus defendit, præter ſuperiorem rationem vel inde exiſtimo, quia *Theodoſium juniorem, ducem Mœſiæ, primâ etiamtum lanugine juvenem, Principem poſtea perſpectiſſimum* appellat libro XXIX. Sed & ſæculi Theodoſiani felicitatem ac modeſtiam videtur commendare libri XXVIII. principio, cùm ait: *Præſentis temporis modeſtiâ fretus, carptim ut quæque memoriâ digna ſunt, explanabo.* Ab VIII. autem Conſulatu Conſtantii ad exortum Theodoſii Principis anni ſunt XXIV. ad Gratiani A. cædem XXVIII.

De tempore mortis ac genere, nihil habeo quod dicam: tantùm moneo, Ammianum in ſtudiis doctrinarum ad extremum uſque vitæ ſpiritum operam poſuiſſe; ex eóque colligo, quòd dum populi Rom. & maximè Nobilitatis otia, maláſque artes reprehendit, *doctrinas* ait, *ut venena deteſtari*, producto in eam rem *Socratis* nobili dicto, qui è vita poſtridie diſceſſurus, aliquid ampliùs ſcire optavit.

Sed & ſollemne eſt *Ammiano*, bene vel male geſtam Remp. doctrinæ, aut ignorantiæ adſcribere. Itaque *peritiam Gratiani* in fine lib. XXX. laudat: ut alibi *Valentis* rudem & malè informatum animum atque ut ille appellat *inconſummatum* notat. Ex hac mentis inclinatione & propoſito, *Valentinianum* Imperat. ante *Gratiani* aſſumptionem, ſic pro eo apud milites ſpondentem inducit: *Quo-*

niam humanitate , & studiis disciplinarum sollertium expolitus , librabit suffragiis puris merita rectè secúsve gestorum : faciet ut sciant se boni intelligi, &c. Eò pertinet, quod de *Orfito Præf V.* sic scribit : *Forensium negotiorum oppidò gnarus , sed splendore liberalium doctrinarum minùs quàm Nobilem decuerat , institutus.* Culpat etiam in libro XXX. *Modestum* * *Præfectum Prætorio , quòd subagreste ingenium , nullis vetustatis lectionibus expolitum habuerit :* & Nobilitatem Romanam non semel carpit , quòd à doctrinis aliena , & *in perpetuum clausis apud eos sepulcrorum ritu bibliothecis*, malas otii artes tantùm agitaret. Quæ omnia variè sparsa & collecta , mores animúmque *Marcellini* velut ob oculos legentibus ponunt.

* immo *Valentem Aug.*

Synchronos habuit (præter alios multos , quorum ingenii opera nobis sunt ignota) hos monumentorum exstantium gloriâ florentes : ex Latinis , *Ambrosium , Severum Sulpicium , Symmachum , Macrobium , Ausonium* , (quem Græci , & Codex uterque *Auxonium*, appellant) *Sext. Aurel. Victorem, Eutropium, Rufum Festum , Julium Valerium , Vegetium :* ex Græcis , *Basilium , Gregorium utrumque, Nazianzenum & Nyssenum , Epiphanium , Libanium , Musonium , Iamblichum , Eunapium, Themistium* , aliósque non paucos : quorum plerique dignitatibus & administrationibus sive civilibus , sive ecclesiasticis claruerunt.

Amicos præcipuè coluit *Ursicinum Comitem* , & Magisterii dignitate toties præpollentem , ut dixi ; *Hypatium* præterea Urbis , ac Prætorii Præfectum , Consularem & Constantii Aug. quondam affinem , de quo ita lib. XXIX. *Inter quos omnes adolescentiâ & virtutum pulcritudine commendabilis noster Hypatius eminebat :* ubi de eo plura. Cùm igitur uberrimo illo eruditorum sæculo , tot Principes fuerit emensus , toties res translatas viderit , iis interfuerit vir doctus, eruditus, probus , spectatus , & consummatus : non potuit non fecundum ingenium ad Historiam scribendam attulisse.

Naturâ etiam probum , veri amatorem , æqui boníque studiosum fuisse , ex ejus apparet Historia , prorsúsque alienum ab omni odio, invidia , ambitione , adulatione : adeóque res gestas diligenter ac prudenter scribit , virtutes Imperatorum ac Ducum , rei militaris errores peritè revincit , & vitia Principum liberè & ingenuè retegit : ut qui stilum admoverint feliciùs narrationi rerum , pauci hodie supersint ; nec indignus videatur , qui cum *Sallustio, Livio , Cornelio*, quadrigam Historiæ Romanæ & Latinæ constituat. Nam ceteri vitarum & epitomarum scriptores , inter secundarios & proletarios referendi sunt potiùs.

Reliquerat autem rerum gestarum libros XXXI. id est ejus Historiæ seriem fuerat complexus , quam omnium maximè intererat salvam permanere : sed libri XIII. priores cum XXXI. desiderantur, magno veteris memoriæ damno , quod vix aliunde sarciri potest.

Nam multa memorabilia & hodie ſepulta fuiſſe complexum, argumento ſunt reliquiæ nobiles accuratiſſimè conſcriptæ: quamquam in iis ſtylum uberiùs diffudit, quo propiùs ad ſui ævi memoriam acceſſit. Scripſit enim ad XV. uſque audita lectáque, & ætatem ejus, aut cognitionem Reipubl. ſupergreſſa: exinde verò viſa cognitáque digerit. Videtur initium ducere à fine Hiſtoriæ Cornel. Taciti, qui res Domitiani ſcripſerat. Nam in fine Operis à principatu *Nervæ* ad uſque *Valentis* interitum ſe Hiſtoriam perduxiſſe commemorat, quam claudit exitu notabili, & clade inſigni, quæ cladibus aliis poſtea ex eadem cauſa ſupervenientibus initium dedit: ubi etiam *D. Hieronymus* Chronici *Euſebio* ſubjecti ſilum abrumpit. Non puto enim *Ammianum* agitaſſe, Hiſtoriam ulteriùs producere, quia & conſilii ſui certus quædam diu pòſt geſta, data occaſione repræſentat: ut in fine lib. XXVIII. nec ullum contrarii inſtituti veſtigium reliquit; quin immo videtur datá operâ vitaſſe, ne viventium Principum res bene ſecúſve geſtas deſcriberet, cùm librum XXVI. ſic ordiatur: *Dictis impenſiore cura rerum ordinibus aduſque memoriæ confinia propioris, convenerat jam referre à notioribus pedem, ut & pericula declinentur veritati ſæpe contigua, & examinatores contexendi Operis deinde non perferamus intempeſtivos.*

Latina, quàm Græca & populari lingua ſcribere hiſtorias elegit, quia in palatio & comitatu Imperatorum verſabatur adſiduè: ubi Latinæ linguæ dignitas adhuc retinebatur, & leges, conſtitutiones, forma dignitatum, acta conſiſtoriana, teſtamenta, aliáque permulta, etiam in Oriente verbis civilibus expediebantur. Primus *Theodoſius* Junior id infregit, facta poteſtate in teſtamentis Græcâ linguâ utendi. Exinde enim Græcarum etiam conſtitutionum licentia fluxit, cùm ante eum paucas haberemus.

In tota autem Hiſtoria noſter prudens eſt conſiliorum indagator, eventuum ſollers narrator, quos cum veteri hiſtoria non inconcinnè confert. Res urbanas, civiles, domeſticas, palatináſque pravitates atque artes attingit eximiè, ne quis putet in bellis tantùm externis ſcribendis quorumdam more operam conſumere. Non ſolùm etiam publica fata condit; ſed multorum privatorum memorabiles eventus. Denique ſuorum temporum mores, eorúmque cauſas proponit apertè: atque (ut verè dicam) nemo veriùs & liberiùs Principum, Palatinorum, militum, urbanorum, forenſium, nobilitatis, plebis vitia & perverſa ſtudia depinxit. Præter jam narrata, ſunt etiam hæc in Ammiano ferè ſingularia. Nam librorum initiis præfari amat, idque præſtat *Livio & Tacito* multo frequentiùs. Ad annalium legem non ſe adſtringit, nec ſcrupuloſè annos ſequitur: ſed leviter ratione temporum obſervata, carptim ut quæque memoriâ digna ſunt explicat. Utitur frequenter veteris Hiſtoriæ, ſive Græcæ ſive Latinæ, collatione: qua in re parcior eſt eo *Cornel. Ta-*

Lib. 27. *citus*, sobrietatis historicæ cultor maximus. Jactat sæpe, *Historiam non decere produci per minutias ignobiles, & squalidas personas, discur-* Lib. 26. *rere per negotiorum celsitudines adsuetam*: in quod tamen vitium aliquandò nimiâ ingenii indulgentiâ delabitur; vel tum maximè, cùm Lib. xv. Græcam diligentiam, quam ille in *Timagene* laudans, Græcis omnibus tribuit, supra modum affectat. In excessibus, qui variam ejus doctrinam arguunt, & Historiam præparant ac illustrant, frequens est: quod fortè tempora illa ferebant: cui & faciliùs eo nomine indulgendum, quia propositi non obliviscitur. Sanè præmissæ rerum gestarum narrationibus, locorum ac regionum descriptiones, non solùm veniâ, sed excusatione omni dignæ sunt: quod verbis Lib. xv. ejus ostendere malo, Galliarum descriptioni præmissis: *Galliarum tractus & situm ostendere, puto nunc tempestivum, ne inter procinctus ardentes præliorúmque varios casus ignota quibusdam expediens, imitari videar desides nauticos, adtrita lintea cum rudentibus, quæ licuit parari securiùs, inter fluctus resarcire coactos & tempestates.* Conciones omnes apud eum sunt Imperatoriæ, & militares adloquutiones militariter scriptæ; quamquam in iis optimi & clari sensus contineantur: mirúmque est, eas tantùm *Constantio*, *Juliano*, & *Valentiniano* tribui; *Gratianum* verò, qui studiis litterarum & melioribus disciplinis imbutus esset, (nam de *Valente* rudi & inconsummato non ita mirum) nec post Imperii participationem, sed nec post nobilem illam *Argentuariensem* pugnam induci concionantem. Nisi cogitemus ab adsumpto in *Cæsaris* nomen, aut *Augusti* consortium Principe, vivo patre adlocutiones militares pro more tunc non fieri solitas. Pugnâ verò Argentuariensi commissâ & perpetratâ, noluit Auctor *Gratianum* in concionibus detinere, auxilium patruo ferre properantem. In descriptionibus locorum & regionum, ut diximus, non tantùm lecta & audita, sed etiam visa & curiosè comperta refert, ídque in *Ægypti*, *Thraciarum*, & *Persidis* topographia maximè præstat. De *Gallorum* autem antiquitate, quæ à regionum incolis di- Lib. xv. dicerat, profitetur in eorum monumentis incisa legisse: tantâ curâ & diligentiâ rerum scriptioni vacavit. Studium suum veritatis indagandæ & publicandæ sæpe commendat, à qua numquam sponte digreditur, quam nec silentio corrumpit, nec mendacio; eóque ad æqualem sui memoriam provocat, *confisus*, (verbis enim ejus hinc inde adsumptis utar) *quòd nec metu, nec adulandi fœditate constricta posteritas, incorrupta posterorum soleat esse spectatrix.* Arcana tamen Principum, & interiora Aulæ nullius usûs, non vult videri anxiè persequi: quæ palàm gesta, & quæ ad exemplum pertinent, quamvis occulta, scribere mavult. Nam de secretis litteris Juliani Lib. xx. jam tum Augusti ad Constantium ita: *His litteris junctas secretiores alias, Constantio offerendas, clanculò misit objurgatorias & mordaces: quarum seriem nec scrutari licuit, nec si licuisset, proferri decebat in publi-*

cum. Prudenter sanè; cùm de Diis ac Principibus non omnia vulganda esse, bona vetustas crediderit: quo pudore sæpe contineri se dicit *Herodotus*, ne res mysticas altique silentii, narratione profanet. Sed quod in tam varia Historia difficillimum est, quódque pauci tenuerunt, sibi constans est *Ammianus*, nec summum medio, medium nec discrepat imo. Est quidem multus in *Juliani* Imper. rebus. Fatetur enim libro XVI. se *instrumenta omnia mediocris ingenii in his monstrandis commoturum*: sed & libro XV. de illo scripturus, ab hac præfatione non abstinet: *Majus opus moveo, majórque rerum mihi nascitur ordo.* Falsos etiam de eo rumores coarguit, & ab improbo magicarum artium ac divinandi studio, quod ei tamen proceres nostræ religionis tribuunt, ipsum defendit. At neque propterea libertatis & ingenuitatis obliviscitur: quin immo candido & aperto pectore pluribus locis timiditatem, ostentationem, levitatem, vanitatem, dissimulationem, acerbitatem, temeritatem, malignitatem reliquáque vitia, quorum caput erat *Apostasia* & Christianorum odium, insectatur, atque, ut ejus verbo utar, *vellit.* Quamvis igitur de Juliano scripserit initio libri XVI. *Quidquid de eo narrabitur quod non falsitas arguta concinnat, sed fides integra rerum absolvit, documentis evidentibus fulta, ad laudativam pæne materiam pertinebit.* Tamen non ignorabat quid quantúmque discreparet ab *encomio historia*: quæ δὶς διὰ πασῶν inter se differre Lucianus ait: sed hoc voluit, omnes vitæ *Juliani* partes, & tamquam actus *pæne esse laudabiles.* Munit enim se studiosè particulâ minuente, ne in encomium tantùm (quod nisi veritate cogente, Historiæ non est admiscendum) labi videretur. Idque cùm toto Opere apparet; tum maximè ex ea, quam pro Juliano non solùm, sed etiam pro defuncto quolibet Principe instituit, virtutum ac vitiorum anacephalæôsi: in qua ea breviter aliquando perstringit, quæ in rerum gestarum narratione tamquam minutiora omiserat. Dissimilis sanè *Zosimo* illi maledicentissimo Scriptori & nigerrimo, cujus amarulentiam, & latratus in pios Principes, *Constantinum*, & *Theodosium*, ut Christianæ & purioris sectæ patronos, nemo umquam jure excusaverit.

Inter paucos igitur lectione jugi dignus est *Marcellinus*, quia (ut ab ejus persona ad res descriptas transeam) temporum illorum, quibus res Christiana invalescebat, insignémque Reip. mutationem adferebat, cognitionem nobilissimam & dignissimam repræsentat. Certè in plerisque Historiæ illius partibus insignem licet Dei providentiam admirari, qui post laxatas sceleratis habenas, post effrenem honesta omnia pervertendi licentiam, tandem de iis debitas exigit pœnas. Sic *Paulus* ille, ab complicandorum negotiorum industria Catena dictus, tartareus delator; sic *Maximinus* utriusque Præfecturæ obtentu in omni malignitatis & crudelitatis

genere volutatus, & turbo feralis nuncupatus; sic *Doryphorianus*, *Palladius*, *Remigius*, aliíque scelerum inventores, ac ministri administríque, ubi aliquamdiu impune in libero malitiæ campo exsultarunt, ac bonorum capitibus & existimationibus illuserunt: tandem supervenit pede pœna claudo, quæ dignum cruciariis exitum rependit, tanto severiorem, quanto lentiorem. Suppeditabit argumenta non pauca viro pio *Ammianus*, quibus Ecclesiastica tempora constituat, maximéque Sedis Apostolicæ auctoritatem ex eo adfirmet, quòd *Constantius* Imperator, post damnatum & sede Episcopali dejectum *Athanasium*, cui tamquam Arianis addictior semper fuit infestus: curavit omnibus modis ac minis, *Liberium* Romanum tunc Pontificem damnationi ejus, & Arianæ sententiæ subscribere. Nam ut Marcellinus ait lib. XV. *Auctoritate, qua potiores æternæ urbis Episcopi, firmari desiderio nitebatur ardenti*: quod an à *Liberio* impetrarit Constantius, videbimus in Scholiis. Et quidem *Juliani* præclaræ dotes proponuntur, bonis etiam Principibus æmulandæ, quas utinam apostasiæ detestando scelere non maculasset! quod ideo in eo magis mirum, quia *vinum*, (inquit divinus Sapiens) *& mulieres faciunt apostatare homines à Deo*; sed tamen hic & castus, & sobrius in aliud vitium incurrit, *mali corvi* scilicet *malum ovum*: nam ab *Eusebio Nicomediensi*, Ariano improbo, & eximio dissimulatore fuerat olim institutus. Hoc igitur crimen horrendum, toto conatu vitandum & fugiendum Principibus: sobrietas, castitas, recti & æqui studium, provinciarum amor & caritas, belli pacisque studia, quæque alia in vita ejus laudabilia fuerunt, imitanda & sequenda sunt. Quis enim regno aptus & imperio, non malit *Juliano*, quàm *Valentiniano* saltem in eo similis esse, quòd
Lib. XXII. ille *agnoscens levitatem commotioris ingenii sui, Præfectis proximisque permittebat, ut fidenter impetus suos aliorsus tendentes, ad quæ decebat monitu opportuno frenárent; monstrabátque subinde se dolere delictis, & gaudere correctione.* At verò longè aliter *Valentinianus*, cujus occasio-
Lib. XXVII. ne sic noster: *Hæc & similia licenter ideo altiore fastu quidam Principes agunt, quòd amicis emendandi secus cogitata vel gesta copiam negant; inimicos loqui terrent amplitudine potestatis.* Quin etiam purè lectis Ammiani libris, discent Principes ac Reges, legem majestatis acerbiùs justo exercitam, tributis ac vectigalibus provincias plus æquo gravatas, multas invexisse Reip. calamitates: esséque inter gravissima sæculi opprobria petitionum licentiam, & flagitatorum rapacitatem, quorum avidas fauces nemo umquam Principum, quantumvis in largiendo facilis, expleverit. Legent non semel Principum illorum laudes, qui in Magistratuum ac Judicum Ministrorúmque delectu, non per immodicos saltus, non studio & affectu singulari, sed solius Reip. causâ, callidè ac prudenter promovendorum, expensis meritis & laboribus versati sunt. Inde enim quies

Reipublicæ certissima, & felicitas subditorum summa defluit. Utinámque vox illa Juliani ad milites regentium aures hodie personaret! *Id sub reverenda concilii vestri facie statuo, ut neque civilis quisquam judex, nec militiæ rector, alio quodam præter merita suffragante, ad potiorem veniat gradum: non sine detrimento pudoris eo, qui pro quolibet petere tentaverit, discessuro.* Hac enim cautione insuper habita, quantis Respubl. damnis & cladibus exinde laboret, probabit Lectori suo Ammianus. Hinc transfugia, discessiones, provinciarum vexationes, urbium direptiones, nobilium eversiones processerunt: hinc veri juris germanæque æquitatis contemptus, omniúmque ordinum confusio: quæ mala omnia judicum avidæ manus, Palatinorum, Rationaliúmque fœdæ rapacitates, & delatorum ausa feralia pepererunt. Nam, ut in plenum & semel dicam, nihil aliud recinit *Marcellini* Historia, quàm Reipubl. casum, & prostratum ejus statum, non tam Principibus ipsis, nimiùm rerum sæpe ignaris, quàm ministris, proximis, Consiliariis, Ducibus aut ambitiosis, aut ignavis, aut rapacibus esse adscribendum: qui ferè omnes morbi, & sæculi illius vitia, ad extremum casum Remp. Rom. sunt comitata. Nam aliquantis post Marcellinum annis *Salvianus Gallus* de vero judicio & providentia Dei libro II. easdem pæne corruptelæ causas agnoscit. *Quid est* (inquit) *aliud dignitas omnium sublimium, quàm proscriptio civitatum? nulla siquidem est major pauperculorum depopulatio, quàm potestas.* Rursus libro V. ex illa colluvione *Bagaudarum* factiones ortas esse, his prædicat verbis: *De Bagaudis nunc mihi sermo est, qui per malos judices & cruentos spoliati, afflicti, necati, postquam jus Romanæ libertatis amiserant, etiam honorem Romani nominis perdiderunt. Et imputatur his infelicitas sua; imputamus his nomen calamitatis suæ; imputamus nomen, quod ipsi fecimus. Vocamus rebelles, vocamus perditos, quos esse compulimus criminosos. Quibus enim aliis rebus Bagaudæ facti sunt, nisi iniquitatibus nostris, nisi improbitatibus judicum, nisi eorum proscriptionibus & rapinis, qui exactionis publicæ nomen in quæstûs proprii emolumenta verterunt, & indictiones tributarias prædas suas fecerunt?* Bagaudæ vel Bacaudæ factio primùm Rusticorum fuit, orta sub *Diocletiano*, & à *Maximiano* compressa: sed non ita sublata, quin causâ motûs durante, factio ad *Salviani* tempora perdurarit. Is pius Scriptor in eodem libro & aliis, Gallorum & Afrorum discessionis ac defectionis ad *Gothos* & *Vandalos* causas easdem consignat, quas *Marcellinus* noster tribuit *Silvani*, *Antonini*, *Firmi*, aliorúmque transfugiis, defectionibus, imperiique usurpationibus: ad quæ mala ipsi ex sola desperatione legitimi juris obtinendi, & quia nullum in clementia Principis haberent perfugium, compulsi adactíque sunt. Has igitur corruptelæ causas quæcumque Resp. nutriet aut sustinere cogetur, vicinam illorum temporum calamitatem, & casum exspectet. Non deesset oratio, si uti-

Lib. XX.

litates omnes Ammianeæ Hiſtoriæ vellem comprehendere, quæ corrumpendæ & conſervandæ Reip. cauſas, imperiíque moderatè exercendi regulas continet infinitas: ſed eas malo ex ejus lectione cognoſci. Nam quòd hæc clariſſimam facem præferat Hiſtoriæ Juris Civilis, & Conſtitutionum Imperialium volumina quæ reſtant, valde illuſtret, nemo jure dubitaverit. Sanè in *Ammiano* memoria conſervata eſt multorum, moreſque ac dignitates indicatæ, ad quos Conſtitutiones & Reſcripta data ſunt: cujus ope vitioſæ inſcriptiones & ſubſcriptiones, quæ toties occurrunt in Codice, perſanare non eſt difficile. Qui verò Juriſprudentiæ jam in ſenium tunc vergentis faciem rugoſam videre volet, is ſumpto in manus *Ammiano* conſequetur optimè. Alius autem apud eum deprehendet, quibus *Francorum*, *Burgundionum*, *Saxonum*, *Scotorum*, aliorúmque populorum origines nondum ſatis compertas declaret: quam viam perſequi noſtri non eſt inſtituti. Hæc, ut Lectoris novelli guſtum excitarem, eúmque leviter inſtruerem, dicta ſunto. Prorogabo enim ampliorem hujus Hiſtoriæ collationem in tempus ſuum: ſi hoc unum repræſentavero, nobis bona fide dolendum eſſe, *Julianum Imperat.* acerrimum Fidei noſtræ hoſtem, non ſine cauſa jactitâſſe libro XXII. *Nulla infeſtas hominibus beſtias, ut ſunt ſibi ferales plerique Chriſtianorum.* Nam & eamdem pæne reprehenſionem à D. Gregorio Nazianzeno in Apologetico ſuſtinuerunt tum Chriſtiani. Quid? non idem in nos jaci meritò poteſt? utinámque nihil acerbius. Sed hæc aliàs: pergam nunc ad cetera.

Genus ſcribendi ſequitur pro conditione temporum lætum ac floridum. Nihil enim ad *Livii* aut *Taciti* venuſtatem, magnificentiam, nitorem *Ammianus*: eóque ab illorum lectione digreſſus, difficiles aditus apud hunc inveniet: quo tamen faciliùs utuntur, qui in lectione Codicis Theodoſ. & Auctorum ejuſdem ſæculi ſunt exercitati. Nam temporis illius eloquentiam probè refert; ut verè conſtitui poſſit, σύνεσιν πολιτικὴν ei ineſſe, deeſſe verò quamſæpe δύναμιν ἑρμηνευτικήν. Tam frequenter enim coactè & anxiè incedit, ut ſi indicio ſuo non ſe prodidiſſet *Græcum*, & *militem*: facilè tamen quivis judicaret, Latinæ locutionis facultatem non eſſe ei nativam, aut forenſem eloquentiam minimè fuiſſe ſectatum: adeo hyperbatis, ſyncheſibus, & aliis fluidæ orationis nævis abundat. Sed militaris viri ſenſus quamvis incompti, tamen validi ſunt. Verba quidem ferè Latina eſſe non negabit, qui linguam Latinam exiget non ad præſentes anguſtias, ſed ad ubertatem veterem, & ad præclara antiquorum monumenta, quibus caremus, quæque ille viderat, ac ſtudioſè lectitaverat. Græca pura vix interjicit niſi coactus, & cum admonitione ac præfatione. Helleniſmi ſæpius occurrunt ex temporis illius licentia. Compoſitio aliàs eſt conveniens Hiſtoriæ, quæ (inquit *Fabius*) currere debet ac ferri: aliàs autem

in

in ſalebras, & aſperum ac perplexum ſermonem revolvitur, ac malè ita componit, ut niſi vitium ſit in Scriptura, jure dicatur feciſſe ambiguum, quantum in ipſo fuit. Incidit etiam in illius exempli vitium, quod à Fabio profertur lib. VIII. cap. II. cùm quis dicit, *viſum à ſe librum hominem ſcribentem.* (hæc eſt enim collocatio verborum Fabii.) Nam etiamſi librum ab homine ſcribi pateat; malè tamen compoſuerat; inquit ille. Huic autem adfinia eſſe in *Marcellino* exempla, *Scholia noſtra* probabunt. Id & ex antedictis cauſis, & maximè propter ſegetem errorum ac mendarum, quæ in ejus Hiſtoria paſſim occurrunt, contingere ſolet. Verba enim inverſa, & trajecta, interruptæ ſententiæ, & confuſæ narrationes inveniuntur ſæpiſſime, & Lectorem avertunt. Quæ non tam Auctoris, quàm temporis, ac deſcribentium vitia ſunt. Ea nos maxima ex parte aut ſanavimus, aut indicavimus.

Sunt qui *Marcellinum* exiſtiment, unum ex omnibus rerum Scriptoribus *Tacitum* ſibi ad intuendum & imitandum propoſuiſſe. Ego quod exemplar ſcribendæ Hiſtoriæ ſibi deſignaverit, neſcio; hoc tantùm ſcio, nec verborum *Cornelii* dignitatem, nec ſententiarum lumina, nec judicium in rerum delectu, nec ordinem narrandi, nec divinam brevitatem fuiſſe conſecutum: hæc enim inimitabilia eſſe judico. In eo tantùm utrique conveniunt, quòd res civiles, domeſticas, cognitiones celebres, ac pericula ſingulorum diligenter ac cum fide narrent. Cùm utrumque igitur Scriptorem ſatis curiosè triverim, numquam tamen ſtudium eximium *Marcellini* in *Tacito* evolutando potui obſervare. Eſſe autem *Ammianum Tacito* uberiorem, (quod vir doctus ſcripſit) non ſtatim crediderim. Sic enim ſtatuo. Si ad Annalium libros comparationem revocemus, laxior & diffuſior *Tacito Ammianus* apparebit: quia nec ei neceſſitati ſe devinxit, ſed liberiùs ac ſolutiùs fertur. Sin verò Hiſtorias Hiſtoriis conferamus, tanto artior erit *Marcellinus Tacito*, quanto hic paucorum menſium res geſtas pluribus libris; ille annorum aliquot uno ſingulari complectitur. In univerſum inter *Tacitum* & *Ammianum*, ut cetera omittam, tantum intereſt; quantum inter *Atticos*, & *Aſianos Rhetores.* Adeo noſter illo eſt tumidior ac inflatior, & cui multa detrahas: cùm illi ut nihil addi, ſic nec ſine periculo deduci poſſit. Eſt enim aliqua ex parte *Marcellinus* reprehenſionibus illis obnoxius; dum *Conſtantii* Urbis ingreſſum ac pompam, ſigna militaria ſeu *dracones* deſcribit: quibus ſui temporis Hiſtoricum notat *Lucianus.* Denique non dubitaverim ſuperflui vitio in eo *Marcellinum* arguere, quòd cùm populi Rom. vitia, & curam nimiam ſpadonum caſtigans, de Semiramide ſobriè dixiſſet: *Quæ teneros mares caſtravit omnium prima, velut vim injectans naturæ;* intulit tamen: *Quæ inter ipſa oriundi crepundia per primigenios ſeminis fontes, tacita quodammodo lege vias propagandæ poſteritatis oſtendit.* Nam

Lib. XVI.

Lib. XIV.

quorsum erat his opus ? quæ proculdubio meliùs reticuisset Auctor, & verborum inanium turbam repressisset. At verò lib. XXXII. in deploranda *Thraciarum* vastatione illa Fortunæ adlocutio, quam pro ingenuo, paullo antè divite & libero instituit, qui belluæ ritu trahebatur à Gothis; nonne tota supervacanea est, & luxuriantis ingenii argumentum ? Nam de *ingenuis* ac *nobilibus* tractis, paullo antè satis dixerat: nec potest Lector suspicari calamitatem ejus *ingenui* * eximiam, cujus nomen, & generis, ac domûs vocabula reticet. Magis ergo poëtam, & declamatorem levem, quàm Historicum tunc agere videtur. In ejusmodi cum Fortuna expostulationibus, & in illo tropi genere nimiùm sibi placet *Marcellinus*: id enim usurpasse eum in iis quos terimus libris observavi; alibi certè tolerabiliùs, illo loco satis importunè. Hoc uno atque altero argumento sufficiat ostendisse, Græcam vanitatem etiam in nostro *Ammiano* aliquando elucere. Quæ loca Historiæ conditori, cui inter ceteros ingenii libertas, & stili indulgentia denegata est, notanda, non imitanda existimo; cùm præsertim bonis aliis multis leve hoc damnum in hoc Scriptore pensetur.

* *Ingenuum* heic pro quibuslibet ingenuis dixit Ammianus.

Rara est autem apud veteres Ammiani mentio, quia statim post *Theodosium* lapsa fuit Rom. Imperii majestas, & maluerunt posteri redivivam ejus memoriam excitantes, epitomarum ac defloratorum collectores sectari, quàm vivæ Historiæ conditores. Eóque *Paulus Diaconus*, cùm supplementum *Eutropii* ex illo Scriptorum grege confecisset, *Ammianum* non attigit. Reperi tamen unum singulare *Marcellini* testimonium ex libro XIV. apud Priscianum in libro X. cujus *in Scholiis* memini. At verò *Julius Solinus Grammaticus* (nam sic à Prisciano in VI. libro appellatur) miscellam suam Historiam etiam ex hoc nostro Auctore confecit: à quo sumpsit quæ de rebus Ægyptiis, de ostiis Danubii, de margaritis commemorat variis capitibus. Et quamquam locos integros invertat, ac æmuletur potiùs, quàm exscribat: sæpe tamen elucent propria *Ammiani* verba. Nam Solinum *Marcellino* juniorem, licèt reclamantibus aliis, qui meliora tempora ei adsignant, firmare ausim; cùm ob eam causam, tum quòd Collectaneum illud, sive res, sive ordinem respicias, nihil dignum temporibus illis quibus Solinus vixisse putatur, contineat; à quo meo judicio *Marcellinus* nihil sumere potuit, cùm graviores Auctores sequatur, non defloratores hujusmodi. Sed & in fine codicis perantiqui invenitur descriptus *Theodosii* invictissimi Principis temporibus: quæ inscriptio primùm licèt integrior cum libro publicata, sic deinde in alios translata, saltem indicium præbet quando liber fuerit editus.

Quatuor omnino sunt (in plures enim non incurri) Ammiani Marcellini Editiones, quarum singulæ dote propria non carent. Prima est *Mariangeli Accursii* viri doctissimi, eóque maximè no-

mine de literis optimè meriti: qui quos habuit debiles ac fractos Marcellini libros, bona fide publicavit. Successit fausta felixque *Frobeniana* Editio, codicis Hirsfeldensis beneficio, studio *Sigismundi Gelenii* viri doctissimi, quatuor his libris auctior, XXVII. XXVIII. XXIX. & XXX. ac lacunarum multarum exsiccatione politior; in summa locis non paucis castigatior, melioris codicis ope. Quam æmulatus *Robertus Stephanus*, oculus alter typographiæ, versurâ factâ libri quem credidit XXXI. à *Mariangeli* Editione, characterum elegantiam & voluminis facilitatem adjecit. Hos sequutus *Sebast. Gryphius*, spectatissimus etiam bonorum librorum Editione, melioris codicis ope multa sanavit, fracta restituit, clausulas integras, unde nemo suspicaretur deerrantes reduxit, & trigesimi libri finem primus invulgavit: ut ex omnibus *Marcellini* Editionibus (si operarum quædam errata, & aliquot vitia malè dissimulata, quamvis ab aliis detecta & insinuata excipias) illa ceteris omnibus hodie uberior sit, & diligentiæ majoris. Unde tamen accessionem pararit, diligenti aliarum collatori non erit obscurum. In his tribus posterioribus jam in acta sancitis exemplaribus, desidero maximè curam & diligentiam vestigia veteris scripturæ, quantumvis perversæ, bona fide referendi: quod egregiè *Mariangelus* in libri sui Editione præstiterat. Hoc enim studium occasionem præbet posteris conjectandi sæpe veriora, quàm quæ receperint Editionum procuratores. Quo etiam genere laudandi *Beatus Rhenanus*, *P. Victorius*, aliíque non pauci, qui & conjecturis sagacissimis Auctores repararunt, & enixâ suâ diligentiâ etiam ipsos scripturæ apices, nævos, lituras, maculas repræsentarunt: ut post tantorum virorum manus, veteres schedas tædiosè revolvere non sit necesse; sed ex illorum fide & cura cuique liceat metere fructum curationis, Auctori ipsi gratissimum. Itaque polliceri ausim, quòd si mihi antiquum exemplar, quantumvis ab aliis tritum, oblatum fuisset, aut studio & precibus consequi illud potuissem, pleraque in hoc Scriptore ab aliis inobservata deprehendissem: non quòd fideliores aliis oculos habeam, sed quia *in quo prato* (inquit Seneca) *nonnisi lacertam alter invenit, potest alter leporem capere.* Porrò *Mariangeli*, *Stephani*, & *Gryphii* Editiones unus error habet, quòd librum Ammiani trigesimum primum esse profiteantur, qui est trigesimus secundus: ídque sic colligent mecum Lectores candidi. Nam cùm ultra librum illum verbum Historiæ suæ non addiderit Ammianus, quam veluti signo impresso verbis apertissimis clausit: necesse est statuamus, quæ se in præcedentibus professus est postea scripturum, in sequentibus comprehendisse; nisi memoriâ defectum *Marcellinum* quis audeat adfirmare: quod à me non fiet. Itaque cùm libro XXVIII. rejecerit in subsequentes libros *Maximini* illius feralis Præfecti Prætorio, & aliorum damnationem, quæ in ex-

ſtantibus non apparet, cum XXXI. deperiiſſe manifeſtum eſt. Sic enim Marcellinus ea de re: *Namque (ut poſtea tempeſtivè dicetur) & idem Maximinus, ſub Gratiano intoleranter ſe efferens, damnatorio jugulatus eſt ferro, &c.* Cùm igitur *Gratiani* res mortuo *Valentiniano* lib. XXXI. deſcriberet, illam *Maximini* & aliorum mortem, ac alias pleraſque res Occidentis in eum conjecerat. Nam mortuo *Valentiniano*, & tranſlatis rebus, multa eveniſſe credendum eſt in Palatio, in Urbe, in Galliis, quæ non omiſiſſet Marcellinus, diligentiſſimus in his expediendis & condendis. Præterea Orientis res, & quæ circa *Valentis* palatium evenerunt fratre vel vivo adhuc, vel mortuo, ſilentio malè involviſſet, ſi nimio feſtinandi ſtudio motum Gothicum morti *Valentiniani* ſtatim copulaſſet: cùm præſertim *Theodori* quæſtio in ea aula duraret adhuc, pluréſque ea de cauſa cæderentur; ac inter ceteros *Theodoſius* Comes illuſtris, futuri poſtea Principis pater, cujus nobilem mortem juſſu *Valentis** apud Carthaginem acceleratam, ſine piaculo tacere non potuit Auctor. De ea Oroſius aliique, ſed maximè Paulus Aquilegienſis his verbis: *Occidebantur itaque Theodori, Theoduli, Theodoti, & quicumque has literas* ΘΕΟΔ *in capite nominis ſui habuiſſet; inter quos etiam Theodoſius vir fortis, & ex Hiſpania provincia genus ducens, pater Theodoſii qui pòſt Imperio præfuit, occiſus eſt, &c.* Reputet interim Lector inter *Valentiniani* & *Valentis* exitus tres annos interceſſiſſe: quo tempore in variis orbis partibus multa contigerunt, præter Gothicum motum, & *Argentuarenſem Gratiani victoriam*, *Ammiano* contra morem indicta incelebratáque. Ipſum ſanè primum libri ultimi caput & initium, jungi trigeſimi fini non poteſt, nam ſic incipit: *Interea Fortunæ volucris rota, adverſa proſperis ſemper alternans, Bellonam Furiis in ſocietatem adſcitis armabat.* Ecquæ enim proſpera intelligit? non ut puto *Valentiniani* mortem, quæ potiùs inter adverſa deputari debuit, quia motibus Barbarorum cauſam dare potuit. Magis veriſimile eſt in deperditi libri extremo retuliſſe Ammianum, quod Reip. lætum & proſperum eſſet. Id verò quid fuerit, & Occidentis, an Orientis rebus adſcribendum, quia divinare non poſſum, in medio relinquo. Illarum igitur quatuor Editionum collatione (nam antiquiſſimæ aut primæ numquam fui particeps) inſtructi, ac verborum & rerum penſitatione non incurioſa, Auctorum denique variorum lectione adjuncta, quintam hanc recenſui & confeci; dedíque operam ne vitioſior eſſet aliis progenies. Ad *quingentos* ſanè, & quod excurrit, *locos*, eam repurgare ſtudui, confuſos alios diſtinxi, luxatos reduxi, obſcuros illuſtravi, mancos indicavi; nec omnium tamen *in Scholiis* meminiſſe potui. Lectio ipſa, dummodo ingenua, deprehendet novæ curæ ſolatia, & commodiùs quàm antea nobilis hæc volvetur ac tractabitur Hiſtoria. Utinámque hac Editione provocati boni & eruditi viri, *Marcellini* libros amiſſos, quos habent *ex Reginal-*

* *Gratiani* potiùs. Nam Valenti Carthago non parebat.

di Poli Cardinalis amplissimi Bibliotheca, (ut famâ tenus accepi) aliquando edant, & sigilla ingrata resignent. Nunc ad *Cornel. Tacitum*, quem jamdiu à nobis locis innumerabilibus emendatum, & commentariis auctum studiosè premimus, majore conatu & paratu invulgandum descendo, ídque brevissimè, nisi qua sors propositum interpellarit, adcurabo; in eamque rem subseciva nostra studia dedico.

STATUS REIP. ROM.

SUB

CONSTANTINO M. ET EJUS FILIIS.

DUo sunt præter jam tradita, quæ ad Ammiani lectionem præparant, & ad ejus Historiam faciliùs adsequendam deducunt; Reip. scilicet forma ob oculos posita, quæ tunc fuit, ac præcedentis historiæ nexus, sive narrationis ejus conjunctio, quam intercepit vetustas, & in qua desinebant Ammiani libri priores. In Reipubl. constitutione ad *Constantini* tempora præcipuè respiciendum est; qui faciem ejus invertit, novósque Magistratus suppressis aliis adjecit, & novas dignitates primus adinvenit. Oneravit enim Remp. inutili officiorum ac dignitatum turba. Nos verò strictim ac summatim (quod satis sit Auctori nostro) omnia persequemur; quia amplior hujus rei digerendæ & explicandæ ratio, alium locum & aliud tempus postulat. *Constantinus Magnus* Byzantio ampliato, &in sui nominis urbem verso, (causam Zosimus ferè solus exponit lib. II.) alterâ Imperii sedem æmulam Romæ constituit, ut quemadmodnm Roma Occidentis, sic Constantinopolis Orientis Imperii locus esset. Primus enim antehac unum & singulare, Romanum Imperium discidit, ornamentis ejus eodem pro parte translatis. Hæc nova rerum facies & divisio traxit aliam in Rempub. commutationem, & totam magistratuum, ac veteris administrationis sive civilis sive bellicæ rationem pervertit. Nam duplex quodammodo Imperii caput duplices etiam magistratus exigebat; quos ille semel ab institutis veterum devius, ad suum arbitrium & pro captu temporum informavit; provincias aliter descripsit; disciplinam militarem longè secus constituit. Fatendum tamen est, multa eum rectè in civilibus emendasse, ac bono consilio ex

horrida antiquitate pleraque mutasse: denique Jurisprudentiam clariorem simplicioremque reddidisse. Nam quòd præter ceteros Christianæ rei contulerit, quantúmque pomœrium ejus auxerit, & quo studio nascentes errores suffocare curaverit, monumenta Ecclesiastica loquuntur. Sed non persequar, in quas laudes aut reprehensiones inciderit: signabo tantùm quid animadverterim post ejus tempora, in illa bicipiti Republica circa potestates observatum.

Ex Ammiano, Zosimo, libris Legum, & aliis Auctoribus deprehendo, ita per hæc tempora potestates in utroque Imperio tributas; ut aliæ civiles essent & ordinariæ; aliæ militares; aliæ palatinæ; aliæ municipales. Civiles & ordinarii magistratus, sive Judices, erant Præfectus Prætorio, Præfectus Urbi, tam Romæ, quàm Constantinopoli, (hic enim circa Constantini tempora primus institutus est, ut Cassiodorus in Chronico ait) eorúmque Vicarii. His adde alios Romæ magistratus. Erant etiam ordinarii, Comes Orientis, ceteríque provinciarum rectores, sive Consulares, sive Correctores essent. Comitis Orientis (inquit Zosimus lib. v.) ea potestas est, ut qui eam gerit, omnibus provincias Orientis administrantibus præsit, & quæcumque non aguntur ut par est, emendet. At Præfectus Prætorio, ait idem lib. II. magistratus post Imperatorem secundus existimabatur. Constantinus Magnus eum magistratum, cùm antea duo essent, in quatuor imperia discerpsit, ut unus esset Præfectus Prætorio Orientis, alter Illyrici, tertius Italiæ, quartus Galliarum. Quàm verò latè singulorum jurisdictiones patuerint, idem Zosimus & alii tradunt: ex quibus unus semper in comitatu Augusti aut Cæsaris videtur fuisse, pro ratione loci in quo Princeps versabatur. Idque ex Ammiano non uno loco deprehendi. Sanè & ex eodem Auctore constat, duas hujus distributionis Præfecturas Prætorianas uni aliquando commissas. Nam lib. XXVI. Mamertinus dicitur initio Imperii Valentiniani rexisse potestate Præfecti Italiam, & Illyricum. Horum omnium ordinariorum ministri & officiales Apparitores dicuntur passim, qui & Scholam & Principem habent, quem Apparitionis Principem appellatum hîc legimus.

Militarium magistratuum, qui & Castrenses appellantur Ammiano, alii peditum, alii equitum Magistri dicebantur; uterque Magister armorum ab Ammiano sæpe nuncupatur. In Codice utroque etiam militum Magistri appellantur. Hi portionem potestatis veterum Præfectorum Prætorio habebant, nempe disciplinæ militaris custodiam, & jus gladii in milites, quos etiam ordinabant, ut Zosimus ait. Equitum Magister dicitur à Marcellino lib. XXVIII. equitum copias tueri: idem ergo de Magistro peditum dici poterit. His autem exercitus potissimùm committebantur; hi magnarum & arduarum expeditionum duces deligebantur: cujus rei exempla in hac Historia sunt non pauca. Habebant & hi Apparitores,

ut civilis magistratus, quorũ in Jure non obscura mentio: habebant & Protectores aliquando, ut postea dicemus. Militum porrò alii in exercitu erant, alii in limitibus & præsidiis excubabant; alii in comitatu Augusti, aut Cæsaris versabantur. Ex his alii Protectores Domestici, & corporis principalis custodes erant, unde nomen Protectorum sortiti sunt, ait Imp. L. 9. C. Th. de Domestic. & Protect. Alii legiones Comitatenses constituebant. Hi numeros; illi Scholam habebant, ac perinde Comitem, Tribunum ac Primicerium sive Primum. Nam ut Primicerius distinguitur à Tribuno lib. XVIII. hujus Historiæ, ubi hic fit ex illo: sic à Tribuno Domesticorum separatur Comes lib. XX. Ex Tribuno enim fiebat Comes: ut Bonifatius ille, scriptis Divi Augustini notissimus, cùm antea Tribunus fuisset, postea Comitivam Domesticorum assumpsit potestatem, ut idem ait Epist. LXX. & magnis legionibus imperitavit. Et horum quidem Protectorum pars equites, pars pedites fuerunt: ut in Vita Ammiani adnotavi, in cujus Historia Domestici non alii sunt, quàm Protectores Domestici. Erant enim & alii Protectores; non tamen Domestici, quia domum Principalem non sectabantur, sed bellicis expeditionibus inhærebant: qui paribus privilegiis ac Domestici donantur ab Imperatoribus L. IX. C. Theod. de Dom. Protect. Credo enim ex illis sumptos fuisse, sic ut missi in longinquas expeditiones, Domestici esse desinerent, Protectores non item. Talis fuit Ammianus, cùm Ursicinum in Oriente & in Galliis comitaretur: tales alii, qui Ducibus aliis adscripti erant. Sic enim & Antoninus quidam dicitur Protector Mesopotamiæ Ducis lib. XVIII. Hi ergo Protectores absolutè dicuntur; illi nunc Domestici tantùm, nunc Domestici Protectores, nunc Domestici Præsentales L. VI. C. de Advoc. divers. jud. appellantur. Eóque fit, ut sæpe in Jure separentur & distinguantur toto Tit. C. de Dom. & Prot. L. XXXIX. C. Th. de Decur. Justin. Edicto VIII. &c.

Sequuntur Palatinæ dignitates, in quarum numerum refert Ammianus Magistrum Officiorum, & Comitem Sacrarum Largitionum: quibus addendi Quæstor, Comes rei Privatæ, sive patrimonii Principis, Comes Sacri Palatii, Comes Consistorii, Præpositus Cubiculi, quos omnes Palatinorum appellatione comprehendit Marcellinus lib. XXII. At verò lib. XIV. omnes omnino intelligit ea nuncupatione, qui in Palatio versabantur extra milites. Ambrosius Epist. XXXIII. Apparitores, aliósque dignitatum Palatinarum ministros ea appellatione comprehendit. *Palatina* (inquit) *omnia officia, hoc est Memoriales, Agentes in rebus, Apparitores diversorum Comitum, temperare à processu jubentur.* Magister Officiorum, cui omnes Palatii ordines suberant, & sub ejus erant dispositione, ut Zosimus in multis locis ait; habuit nihilominus & Scholam propriam, in qua qui militabant, Agentes in rebus dicuntur passim:

quorum alii Comites, id est Scholæ Præfecti; alii Principes, id est primi inter Agentes, L. 1. C. de offic. Mag. Offic. numquam, quod sciam, Primicerii. Erant & alii inter eos gradus, de quibus non est nunc dicendi locus. Quamquam autem ipse Magister Officiorum, quinimmo Comes Sacrarum Largitionum inter Agentes numerentur in 1. C. Constitut. idemque de Comite rei Privatæ censendum sit; tamen officium, sive ministri Magisteriæ potestatis dignitas hanc sibi singularem appellationem vindicat. Ambros. 11. Offic. c. XXIX. *Legebatur rescripti forma; directio Magistri Officiorum statuta; Agens in rebus imminebat.* Quæstor, qui Constantinianus etiam Magistratus fuit, preces & sanctiones condebat, & ut ait Zosimus libro v. dictabat quæ Principi viderentur. Hic non habuit Scholam, sed sumpsit Adjutores de scriniis: ut vir studiorum gloriâ nobilissimus Jacobus Cujacius J. C. præceptor & amicus noster, docuit in libros posteriores Codicis. Comitibus Sacrarum Largitionum, ac rei Privatæ qui imminent, & in eorum Scholis militant, Palatini speciali vocabulo dicuntur, generis appellatione speciei aptata: ut præter Titulum proprium in Cod. utroque, probat Imperatoris Constitutio, L. *Nullum.* C. de offic. rect. provinc. in qua legendum *imminere*, non *minuere*: ut quidam malè suspicantur. Nihil enim est aliud imminere, quàm Apparitoris officio fungi: quò alludens Horatius ait: *Jam Cytherea choros ducit Venus imminente Luna:* quasi quæ Apparitoris vice tunc fungeretur. Ex Palatinis, qui Comiti Largitionum apparebant, *Largitionales;* qui verò Comiti rei Privatæ, *Privatiani* in Constitutionibus appellantur. Ammianus illos semel *Apparitores* appellavit: meminit etiam frequenter *Rationalium*, qui in singulis erant provinciis, & suberant *Comiti rei Privatæ* L. 111. C. de bon. vacan. Itaque à Rationali ad Comitem rei Privatæ appellari solet, L. XXVI. C. Theod. de appellat. Occurret frequens Notariorum mentio apud Ammianum, quorum erat honoratissima militia, & privilegiis non parvis decorata: qui notis acta Consistoriana excipiebant, & ejusmodi cognitionibus intererant. Nam lib. XIV. in cognitione narranda subdit: *Assistebant hinc inde Notarii, quid quæsitum esset, quidve responsum, cursim ad Cæsarem perferentes.* Et lib. XXII. de Pentadio Notario: *Cui id objectum est, quòd à Constantio missus, notis excepit, quæ propinquante pernicie super multis interrogatus responderat Gallus.* Eo fit, ut Exceptores dicantur, cùm in Jure, tum apud alios Auctores. Hi erant sub dispositione Magistri Officiorum, argumento inscriptionis L. 11. C. lib. XII. de Primicerio, & Secundar. & Notar. quorum Schola Tribunum & Primicerium habuit. Tribuni sunt, qui à Marcellino nostro, à D. Ambrosio, & aliis dicuntur Tribuni & Notarii, quasi diceres Notariorum Tribuni: qua ratione Comes & Magister accipiendus pro eo, qui inter Comites Magister est, argumento inscriptionis L. IV.

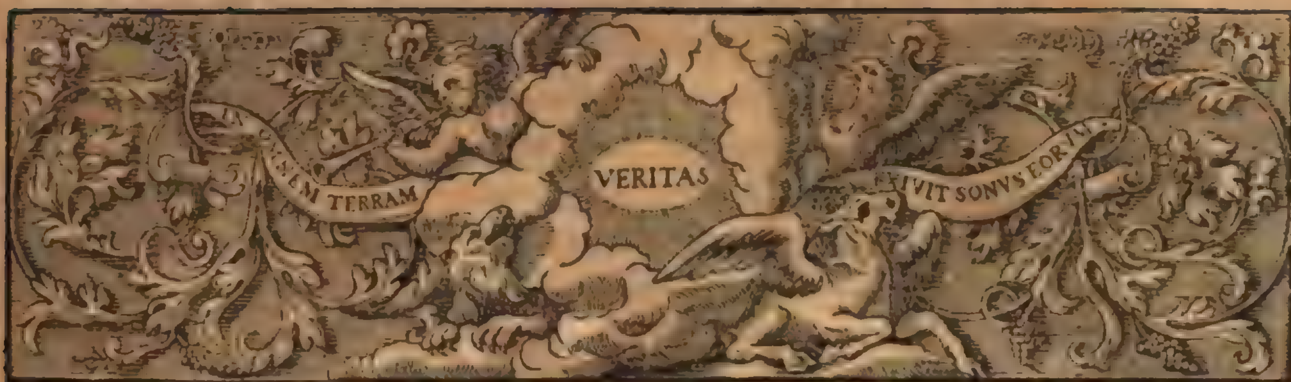
C. de Offic. Præfect. Prætor. Orient. Primicerius Notariorum, cujus forma est apud Cassiodorum, dicitur primus Notariorum in hac Historia. Erant præter hos & alii dignitatum tituli primùm à Constantino inventi, quò inter plures honores partiretur, ut Eusebius Cæsariensis initio lib. IV. de vita ejus scriptum reliquit. Quomodo enim Julius Cæsar post civiles victorias Civitatem, & Curiam Rom. pluribus victoriæ participibus communicavit, & honores eos vulgavit: sic etiam Constantinus, post Maxentium & Licinium devictos, præmia victoriæ hæc dignitatum commenta fecit. Harum aliæ vacantes & honorariæ erant, aliæ in actu positæ. Tunc igitur primùm ista honorum vocabula invecta sunt, Comitis & Comitivæ, Magistri & Magisterii, Patriciatus & Patriciorum, Nobilissimatus & Nobilissimorum; nomina quidem antè nota, sed eo sensu inaudita. Comites enim nihil aliud sunt, quàm Præfecti, sive Præpositi: plúsque est Magistrum esse, quàm Comitem. Ammianus lib. XXVI. de Equitio: *Nondum Magister, sed Comes.* & paullo pòst: *Eodem Equitio aucto Magisterii dignitate.* Omnis igitur Magister erat Comes; non contrà. Itaque legimus, ut dixi, has appellationes, Comes & Magister, id est, inter Comites Magister. Comitum porrò non unum genus est: nam gradibus distinguebantur, sic ut alii primi, alii secundi, tertiique ordinis essent, quorum apertè in Constitutionibus mentio. De Patriciatus honore ita Zosimus lib. II. *Eum honoris titulum Constantinus excogitaverat, latáque lege sanxerat, ut qui eum consecuti essent, supra ipsos Præfectos Prætorii sessitarent.* Meminerunt & alii non pauci. Nobilissimatus dignitas videtur propria peculiarisque fuisse iis tantùm, qui agnatione aut propinquitate Imperatorem ipsum contingebant: quod antiqui nummi, in quibus dignitatis hujus clara expressio, ipséque Zosimus eodem volumine probant.

Municipalium porrò dignitatum & ordinum hæc distinctio videtur illis temporibus obtinuisse, ut alii Curiales, alii Sacerdotales, alii Principales, alii Defensores essent. Curiales etiam Decuriones appellantur, qui manifestè à Primoribus & Defensoribus separantur, L. III. Cod. Theod. de Pagan. ac in varia munia dividuntur, quæ gradatim subibant. Invenio enim ex his quosdam vel Præpositos horreorum fuisse, vel Præpositos pacis, aut Susceptores diversarum specierum, L. XXXXIX. Cod. Theod. de Decur. sive Exactor. annonarum, L. un. C. de Magist. Munic. denique aliis muneribus, quorum obscura sunt nomina, præfectos. Ex his cùm quidam essent inferiores, quidam majores, ordine decursis inferioribus, fiebant vel Sacerdotales, vel Principales, L. VI. C. Theod. de Decur. Hinc toties videmus Decuriones, & Principales separari, L. V. L. XXXIX. Cod. Theod. de Decur. Principales etiam appellantur Primarii in iisdem Constitutionibus. Et eos esse puto, quos reverendi ordinis Duces Ammianus nuncupat lib. XIV. Ex his erant, qui

Patronorum dignitatem adipiſcerentur, L. LXI. C. Theod. de Decur. Intérque Principales crediderim fuiſſe, quos Ædiles nominabant, cùm videam conjungi Sacerdotalibus in libro XXVIII. his verbis: *Occiſis Decurionibus multis, inter quos Ruſticianus Sacerdotalis, & Nicaſius enitebat Ædilis.* Ædiles enim in municipiis dici jam notum eſt. Hi ergo non unius loci, ſed omnium municipiorum & Civitatum principalem gradum ſuſtinebant. Nam in quibuſdam municipiis tantùm Ædiles fuiſſe, quod eruditi contendunt, firmare non auſim. Ædiles dicebantur, quòd ædificiorum publicorum & privatarum ædium curam haberent, ut Sacerdotales, qui ſacrorum. De Ædilibus Curialibus intelligenda L. II. C. Si ſervus, aut libert. ad Decur. aſpir. lib. X. Puto etiam Duumviros, ſive Magiſtratus inter Principales numeratos fuiſſe, quia in decurſu munerum patriæ vetat Imperator à Duumviratu, vel Sacerdotio incipere, L. LXXVII. C. Theod. de Decur. Hi à numero ſic dicuntur, Judicéſque ſunt, & Decurionum ex ordine ſumebantur, L. III. C. Quando provoc. Defenſores autem, Syndici ac velut publici delatores erant, quia comperta referunt: quemadmodum Duumviri relata judicant, aut plectunt, L. XII. C. Theod. de pag. ſacrif. & templ. Illi tamen etiam de quibuſdam judicabant, L. I. C. de Defenſ. Quemadmodum & Duumviri Syndicorum munera ſubibant. Itaque & negotium procuratoribus injungunt, putà tutoribus, procuratoribus, curatoribus, L. V. Si quid. ff. Quod vi, aut clam. Unde verò ſumerentur Defenſores, & quæ eſſet officii eorum ac juriſdictionis forma, Jure Civili manifeſtatur, d. Tit. C. de Defenſ. civit. Novell. XV. Hæc breviter de poteſtatibus Ammianeorum temporum à nobis dicta ſunto: ex quibus Reip. illius forma colligi, aut ſaltem adumbrari poterit. Nam totam cujuſque dignitatis rationem perſequi, noſtri non eſt inſtituti: quod ex Notitia Romani Imperii, quamvis Theodoſiana tempora magis reſpiciat, itemque ex ſexto & ſeptimo libro Variarum Caſſiodori, & Cod. I. & XII. Juſtiniani, aliiſque Auctoribus repetendum cenſeo. Nam præparare, non explere Lectorem, nobis initio conſtitutum fuit.

* *Deſunt*

★ *Desunt priores Libri XIII.* ★
★

AMMIANI MARCELLINI RERUM GESTARUM
LIBER XIV.

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XIV. continentur.

CAPUT I.

POST emensos insuperabilis expeditionis eventus, languentibus partium animis, quas periculorum varietas fregerat & laborum, nondum tubarum cessante clangore, vel milite locato per stationes hibernas, fortunæ sævientis procellæ tempestates alias rebus infudere communibus, per multa illa & dira facinora Cæsaris Galli: qui ex squalore nimio miseriarum, in ætatis adultæ primitiis, ad principale culmen insperato cultu provectus, ultra terminos potestatis delatæ procurrens, asperitate nimia cuncta fœdabat.

CONSTANTIUS AUG. Conſtantio Aug. VI. & Conſtantio Gallo Cæſ. II. Coſſ. Anno Chr. 353.

Propinquitate enim regiæ ſtirpis, [a] gentilitatéque etiamtum Conſtantini nominis efferebatur in faſtus, ſi plus valuiſſet, auſurus hoſtilia in auctorem ſuæ felicitatis, ut videbatur. [b] Cujus acerbitati uxor grave acceſſerat incentivum, germanitate Auguſti turgida ſupra modum, quam [c] Hanniballiano Regi [d] fratris filio antehac

[[a] GENTILITATEQUE ETIAMTUM CONSTANTINI NOMINIS EFFEREBATUR IN FASTUS.] Legendum puto *Conſtantii nominis*, aut potiùs *Conſtantiani nominis*. Gallus enim Cæſar dictus eſt *Conſtantius Gallus*, quum à Conſtantio Aug. Cæſar factus eſt: ita ut non ſolùm propinquitate Conſtantii Aug. & dignitate Cæſaris; ſed etiam matrimonio ſororis Imperatoris, ac ejuſdem appellatione, ſive *Conſtantii* nomine gloriaretur ac tumeret. A Conſtantio autem non fit *Conſtantinus*, ſed *Conſtantianus*.]

[b] CUJUS ACERBITATI UXOR GRAVE ACCESSERAT INCENTIVUM.] Idem de hac femina ſcribit Zonaras his verbis, quæ propè putes ex Marcellini hiſtoria tranſlata. τὰ δὲ τῆς ἑῴας ἐταράττετο μέρη. ὁ Γάλλος γὰρ τῷ εὐτυχήματι ἐπαρθεὶς ἐπεὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐγένετο, βαρὺς τοῖς ὑπ' αὐτὸν προσεφέρετο, κακουμένοις πολυειδῶς παρ' αὐτοῦ, ἔχοντος καὶ τὴν ὁμόζυγον πρὸς τοῦτο αὐτὸν ἐρεθίζουσαν. Id eſt: *At Orientis partes erant afflictæ. Quippe Gallus rebus ſecundis elatus, cùm Antiochiam veniſſet, in ſubditos ſævire cœpit, eóſque multifariam divexare: quam ad rem conjux etiam ei ſtimulos admovebat.*

[c] HANNIBALLIANO REGI.] Regis vocabulum non hîc nudam Nobiliſſimi dignitatem ſignificat, ut putavit Lindenbrogius. Hanniballianus enim revera Rex Ponti, Cappadociæ & Armeniæ minoris à Conſtantino eſt creatus, indutúſque chlamyde coccinea, Cæſaream Cappadociæ miſſus eſt Julio Conſtantio & Rufio Albino Coſſ. ut Auctor Chronici Alexandrini memorat. Κωνσταντίου καὶ Ἀλβίνου. καὶ Ἀννιβαλιανὸν ῥῆγα προχειρισάμενος ἐνέδυσε κοκκηρὰν χλαμύδα, καὶ ἐπὶ Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας ἀπέστειλε. Idem refertur in Excerptis Mſſ. de Geſtis Conſtantini, quorum exemplar mihi communicavit Jacobus Sirmundus, vir de ſanctioribus juxtà & humanioribus literis optimè meritus. *Dalmatium filium fratris ſui Dalmatii Cæſarem fecit: ejus fratrem AnnibaIlianum datâ ei Conſtantianâ filiâ ſuâ, Regem Regum & Ponticarum gentium conſtituit.* In Victoris autem Epitome ſic habetur: *Delmatius Thraciam Macedoniámque, & Achaiam habebat: Anniballianus Delmatii Cæſaris conſanguineus Armeniam nationéſque circumſocias.* Accedunt & nummi veteres, in quibus Hanniballianus Rex nuncupatur. quorum unum penes ſe habet vir Cl. doctiſſimúſque Johannes Triſtanus Sanctamantius: alterum nobis oſtendit R. P. Jacobus Sirmundus, in quo ſculptum erat: FL. HANNIBALLIANO REGI.

[d] FRATRIS FILIO.] Fuit Hanniballianus filius Dalmatii, qui frater erat Conſtantini Magni: quod, præter Excerpta illa de Geſtis Conſtantini quæ proximè adduxi, docet Auſonius de Profeſſoribus Burdigalenſ. Carmine 18. de Exſuperio:

Narbo inde recepit.
Illic Dalmatio genitos, fatalia Regum
Nomina, tum pueros, grandi mercede docendi,
Formaſti Rhetor metam prope puberis ævi:
Cæſareum qui mox indepti nomen, honorem
Præſidis, Hiſpanúmque tibi tribuêre tribunal.

Fl. Julium Dalmatium Nob. Cæſarem, & Fl. Hanniballianum Regem intelligit, qui erant Dalmatii Cenſoris filii. Sic enim Auctor Chronici Alexandrini: καὶ Δαλμάτιον τὸν υἱὸν ἀδελφοῦ αὐτοῦ Δαλματίου τοῦ Κήνσωρος Καίσαρα ἀνηγόρευσεν. Id eſt: *Dalmatium fratris ſui Dalmatii Cenſoris filium, Cæſarem creavit.* Athanaſius quoque in Apologia ad Conſtantium Aug. pagina 782. Dalmatium hunc Cenſorem vocat his verbis: γράφει δὲ Κωνσταντῖνος εἰς Ἀντιόχειαν Δαλματίῳ τῷ Κήνσωρι ἀκοῦσαι περὶ τοῦ φόνου δίκας· ὁ τοίνυν Κήνσωρ ἐπέστελλέ μοι παρασκευάσασθαι πρὸς ἀπολογίαν. Quæ Athanaſii verba Socrates lib. 2. Hiſt. Eccl. & Theophanes de Dalmatio Cæſare perperam accepit. Nam Dalmatius tum quidem temporis nondum Cæſaris dignitatem acceperat. Quæ enim eo loci ab Athanaſio referuntur de judicio cædis & calumniis Euſebianorum, geſta ſunt antequam Synodus haberetur in urbe Tyro. Ea autem Synodus habita eſt conſulatu Conſtantii & Albini: ſub cujus anni exitum Dalmatius à patruo Cæſar eſt declaratus. Quare quæ ibi ab Athanaſio memorantur, de Dalmatio Cæſare nullatenus intelligi poſſunt. Ceterùm & illud notandum eſt, Dalmatium eum qui cum Zenophilo Conſul fuit, non eſſe hunc Cenſorem, ſed ejus filium qui tertio pòſt anno Cæſar eſt factus: ut didici ex Itinerario Burdigalenſi, in quo ita ſcriptum eſt. *Item ambulavimus Dalmatio f. Dalmatii & Zenofilo Coſſ. 3. Kal.*

[a] Constantinus junxerat pater: Megæra quædam mortalis, inflammatrix sævientis adsidua, humani cruoris avida nihil mitius quàm maritus. qui paullatim eruditiores facti processu temporis ad nocendum, per clandestinos versutósque rumigerulos, compertis leviter addere quædam malesuetos, falsa & placentia sibi discentes, affectati regni vel artium nefandarum [b] calumnias insontibus adfigebant. Eminuit autem inter humilia, supergressâ jam potentiâ fines mediocrium delictorum, nefanda [c] Clematii cujusdam Alexandrini nobilis mors repentina: [d] cujus socrus cùm misceri sibi

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

Junias à Calcedonia. Idque planè confirmat Chronicum Alexand. ἦν δὲ Δαλμάτιος ὁ υἱὸς Δαλματίου τοῦ ἀδελφοῦ Κωνσταντίνου στρατηγὸς ῥωμαίων καὶ ὕπατος πρὸ τοῦ αὐτὸν ἀναγορευθῆναι καίσαρα.

[a] CONSTANTINUS JUNXERAT PATER.] Operæpretium facturus mihi videor, si ad illustrationem non hujus modò loci, sed & aliorum omnium qui passim in his historiis occurrent, totam seriem generis Constantini ob oculos proposuero. Igitur Constantius Chlorus Helenam primùm conjugem aut pro conjuge habuit, ex qua Constantinum Magnum sustulit. Hac deinde repudiatâ cùm Cæsar esset adscitus, Flaviam Maximianam Theodoram duxit, Maximiani Herculii privignam; ex qua sex liberos suscepit, ut testatur Eutropius lib. 9. Constantinum scilicet, Dalmatium, (quem Hannibaliianum Zonaras aliique appellant) & Julium Constantium: filias Anastasiam, Flaviam Valeriam Constantiam, & Eutropiam. Dalmatio Censori Dalmatius & Hannibaliianus, ut dixi, filii fuere. Julius Constantius ex Galla uxore Gallum Cæsarem; ex Basilinæ, quam postea duxit, Julianum Augustum genuit. De Constantino quem primo loco posui, secutus auctoritatem Zonaræ, nihil ab Auctoribus traditum comperi. Eum tamen esse puto, qui cùm Maximo Consul fuit. Jam ex filiabus Constantia quidem nupsit Licinio, ex quo Licinius Cæsar natus est: Anastasiam Bassianus Cæsar uxorem est sortitus, ut docent Excerpta illa de gestis Constantini. Eutropiæ maritus ignoratur, sed filius proditur Nepotianus, qui Romæ imperium arripuit. Constantinus autem Magnus priùs Minervinam concubinam habuit, ex qua natus est Crispus. Deinde Fl. Maximianam Faustam duxit, Maximiani Herculii filiam: ex qua Constantinum, Constantiúmque & Constantem filios sustulit; filias Constantinam & Helenam. Quarum Constantina quidem primùm Hannibaliiano Regi, postea Gallo Cæsari nuptui data est; Helena verò Juliano. Constantinus primò quidem uxorem à patre Constantino sibi desponsam duxit, ut ait Eusebius lib. 4. de vita Constantini. Postea jam Augustus virginem ex Hispania nobilissimam sibi missâ legatione despondit, ut est in Monodia, quam de ejus interitu scripsit Auctor incertus. Constanti desponsa erat Olympias Ablabii filia. At Constantius primùm Constantii patrui filiam, Galli sororem, à Constantino patre sibi traditam duxit uxorem; deinde Eusebiam; ac postremò Faustinam, ex qua Constantia postuma nata est, quæ postea Gratiano nupsit.

[b] CALUMNIAS INSONTIBUS ADFINGEBANT.] Malim *adfigebant*, ut habent codices Regius, * Tolosanus, Vaticanus, * ac Florentinus, quibus subscribunt Editio Romana & Augustana. Sic enim locutos esse animadverti Arnobium lib. 6. Hieronymum in Ep. ad Præsidium, Facundum lib. 1. & Boëthium lib. 1. de Consolatione, & Hegesippum sæpissime. Vulgata tamen lectio auctoritate non caret. Nam & apud Propertium legitur,

Quid mihi desidiæ non cessas fingere crimen?
& in Arnobii libro 1. *Summo servientibus regi crimen impietatis affingit.*

[c] CLEMATII CUJUSDAM ALEXANDRINI.] De cujus cæde loquitur Libanius in Epistola ad Chromatium his verbis: Ἐγὼ δέ σε ἐξ ἐκείνου καὶ φιλῶ καὶ θαυμάζω τοῦ χρόνου, ἐν οἷς ἀπὸ τῆς παρ' ὑμῶν ἀρχῆς ἥκων Κλημάτιος ἐκεῖνος, ὃς ἐπὶ δικαίῳ βίῳ πολλὴν οὐ δικαίαν ἐδέξατο, πολλὰ μὲν τὴν Παλαιστίνην ἐπῄνει, &c. Id est: *Ego verò te jam inde ab eo tempore & amo & suspicio, quum Clematius (is qui post vitam justissimè actam injusta morte periit) administratâ provinciâ vestrâ huc veniens, ipsam quidem Palæstinam multùm prædicabat.* Ex quibus verbis apparet, hunc Clematium Consularem fuisse Palæstinæ: quod etiam clariùs affirmat idem Libanius in Epist. ad Clematium, quâ ei Rhetorium quemdam commendat.

[d] CUJUS SOCRUS CUM COMMISCERI SIBI GENERUM.] Hujus loci emendatio codici Regio debetur, in quo ita planè exaratus est ut edidimus. Primus autem hunc locum corruperat Petrus Castellus auctor Editionis Bononiensis, cujus audaciam & imperitiam in Proloquio ad lectorem satis notavimus. Certè in Editione Romana scriptum erat, *non impetraret*, perinde ut in Regio codice; ut jam de hac emendatione dubitari non debeat. Tantùm mallem sic legi:

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

generum, flagrans ejus amore, non impetraret, ut ferebatur, per palatii pseudothyrum introducta, oblato pretioso Reginæ monili id assequuta est, ut ad [a] Honoratum, tum [b] Comitem Orientis, [c] formula missa letali, homo scelere nullo contactus idem Clematius, nec hiscere nec loqui permissus, occideretur. Post hoc impiè perpetratum, quod in aliis quoque jam timebatur, tamquam licentiâ crudelitati indultâ, per suspicionum nebulas æstimati quidam noxii damnabantur: quorum pars necati, alii puniti bonorum multatione, actíque laribus suis extorres, nullo sibi relicto præter querelas & lacrymas, stipe collaticia victitabant: & civili justóque imperio ad voluntatem converso cruentam, claudeban-

cùm misceri sibi generum, flagrans ejus amore, non impetraret. Nec dubito quin ita scripserit Marcellinus. Ceterùm de hoc socrus amore in Clematium videtur aliquid elici posse ex Epistola 315. Libanii ad Clematium: in cujus fine hæc leguntur. *ἡ πενθερὰ δέ σοι τίμιος ὥσπερ ἡ μήτηρ ἔστω· φρένας τε γὰρ ἀγαθαὶ, καί σε παῖδα μᾶλλον ἢ κηδεστὴν ἡγεῖται. καὶ χωρὶς τῶν ἄλλων τὸ τῆς ὁδοῦ τὸ μῆκος, ἣν ἔπεισιν, ἄξιον αἰδεσθῆναι· καὶ τὸ μέγιστον. ἀνδρὸς γὰρ αὐτῆς δεόμενον, καὶ οἶκον ἀφεῖσα, σοὶ τὴν θυγατέρα ἄγουσα ἔρχεται, τερπομένη τοῖς ἐπαίνοις, καὶ τὸ τοιαῦτα ἀκούειν σε πολλὰ χρημάτων προτιμότερον ποιουμένη.* Id est: *Socrum verò non secus ac matrem observa. Nam & prudentiâ valet, & te non tam generum quàm filium suum ducit. Atque, ut cetera omittam, ipsa itineris, quod suscepit, longinquitas reverentiam meretur. Et quod præcipuum est, viro, qui ipsius opera indiget, & lare suo relictis, filiam suam ad te ducens proficiscitur, & delectatur laudibus tuis, easque multis divitiis anteponit.*

[a] HONORATUM TUM COMITEM ORIENTIS.] Paullo antè fuerat Consularis Syriæ, teste Libanio in Epist. 240. ad Honoratum, quâ Olympium Antiochenum, Senatorem novæ Romæ ei commendat. *Ὀλύμπιος οὗτος, ὃν δὶς εὖ πεποίηκας· δὶς γὰρ ἡμῶν ἦρξας.* Id est: *Olympius hic, de quo bis bene meritus es. bis enim nobis præfuisti.* Et in Epist. 376. ad eumdem Honoratum: *φιλοφρόνως γάρ σοι μετὰ τῆς ἐνταῦθα ἀρχῆς, τῆς μείζονος λέγω.* Comitivam Orientis intelligit, quàm *ἀρχὴν μείζονα* vocare solet. Idem postea Præfectus Prætorio Galliarum, ac deinde Præfectus urbi Constantinop. primus fuit Eusebio & Hypatio Coss. ut scribit Hieronymus in Chronico, & Idatius in Fastis. Præfecturam quidem Galliarum etiam Libanius commemorat in Epist. 376. *Γαλατῶν ἀρχὴ τῆς ἑσπερίου καὶ Κελτῶν κλῆσις εἰς κοινωνίας πεσών.* De Præfectura autem urbana idem Libanius loquitur in Epist. 240. *πολλὰ τῇ πόλει νῦν ἐπὶ τὸ βέλτιον μετέστη· τί δὲ οὐκ ἔμελλε, σοῦ γε ἐφεστηκότος; χρῆμα ἀρχῆς, οἰκοδομημάτων κάλλη*, &c.

[b] COMITEM ORIENTIS.] Comes Orientis erat vir Spectabilis, sub cujus dispositione erant Orientis provinciæ, quas Marcellinus noster infrà in hoc libro, & Notitia Imperii recensent: eáque civilis, non militaris dignitas fuit. Ejus officium sic describit Zosimus in lib. v. *ὁ δὲ κόμητα τῆς ἕω πεποίηκεν. αὕτη δὲ ἡ ἀρχὴ βούλεται τὸν περιβεβλημένον αὐτῆς, ἐφεστάναι πᾶσι τοῖς κατὰ τὴν ἕω ἐπαρχίας ἰθύνουσι, καὶ ἐπὶ τοῖς οὐ κατὰ τὸ δέον πραττομένοις εὐθύνειν.* Id est: *Hic verò eum Comitem Orientis fecit. qua dignitate qui præditus est, is omnibus qui Orientis provincias administrant, præesse debet, & si quid ab illis seciùs gestum est, inquirere.* Ex quibus apparet, cur *μείζονα ἀρχὴν* eam dignitatem Libanius vocaverit in loco quem proximè laudavi: & in Oratione de vita sua, cùm dicit: *φιλάγειος δὲ ἀνὴρ ἐνδοξότατος τὸν μείζω θρόνον ἦκεν*, &c. Scholia in Novellam 17. Juliani Antecessoris ad illa verba: *Velut Comes Orientis sedet in Antiochena, & habet sub se multas provincias.* Ceterùm cùm hæc civilis, ut dixi, potestas fuerit, miror S. Ambrosium in Epist. 29. ad Theodosium hæc dixisse: *Relatum est à Comite Orientis militarium partium, incensam esse Synagogam.* Sed hunc nodum solvent peritiores.

[c] FORMULA MISSA LETALI.] Formula propriè est norma, quam Magistratus judici præscribit. Sic apud Ambrosium in Epist. 24. *Duobus arbitris Sacerdotibus, te qui formam prior dedisti, me qui sententiam promsi.* Et in Epist. 64. *Ergo judicandi accepisti formulam. Quales illi, qui volunt præscribere Sacerdotibus quid sequi debeamus? Liberavimus itaque te à cognitionis gravissimæ necessitate, ne necesse habeas formulam mandatam exsequi.* Hinc etiam interdum prò sententia sumitur, ut apud eumdem Ambrosium in Epist. 20. *Ex te forma judicii in te procedit.* & apud Facundum Hermian. in lib. 2. cap. 3. *Ab illorum enim damnatione procedere debet forma judicii, à quorum errore processit forma peccati.* Valerius quoque Maximus in lib. 8. cap. 2. *formulam* pro sententia usurpat. In Suidæ Lexico legitur *φορμαλία παρὰ Ῥωμαίοις ἀπόφασις θανάτου.*

tur opulentæ domus & claræ. Nec vox accuſatoris ulla, licèt ſubditicii, in his malorum quærebatur acervis, ut ſaltem ſpecie tenus crimina præſcriptis legum committerentur, quod aliquotiens fecere Principes ſævi: ſed quidquid Cæſaris implacabilitati ſediſſet, id velut fas júſque perpenſum confeſtim urgebatur impleri. Excogitatum eſt ſuper his, ut homines quidam ignoti, vilitate ipſa parum cavendi, ad colligendos rumores per Antiochiæ latera cuncta deſtinarentur, relaturi quæ audirent. Hi peragranter & diſſimulanter honoratorum circulis adſiſtendo, pervadendóque divitum domus egentium habitu, quidquid noſcere poterant vel audire, latenter intromiſſi per poſticas in regiam, nuntiabant: id obſervantes conſpiratione concordi, ut fingerent quædam, & cognita duplicarent in pejus: laudes verò ſupprimerent Cæſaris, quas invitis compluribus formido malorum impendentium exprimebat. Et interdum acciderat, ut ſi quid in penetrali ſecreto, nullo citerioris vitæ miniſtro præſente, paterfamilias uxori ſuſurraſſet in aurem, velut Amphiarao referente aut Marcio, quondam vatibus inclytis, poſtridie diſceret Imperator. Ideóque [a] etiam parietes arcanorum ſoli conſcii timebantur. Adoleſcebat autem obſtinatum propoſitum erga hæc & ſimilia multa ſcrutandi, ſtimulos admovente Regina, quæ abruptè mariti fortunas trudebat in exitium præceps: cùm eum potiùs lenitate feminea ad veritatis humanitatiſque viam reducere utilia ſuadendo deberet, ut in Gordianorum actibus factitaſſe [b] Maximini truculenti illius Imperatoris retulimus conjugem. Novo denique pernicioſóque exemplo idem Gallus auſus eſt inire flagitium grave, quod Romæ cum ultimo dedecore tentaſſe aliquando dicitur Gallienus: & adhibitis paucis clam ferro ſuccinctis, veſperi per tabernas palabatur & compita, quæritando Græco ſermone, cujus erat impendio gnarus, quid de Cæſa-

CONSTANTIUS Aug. Conſtantio Aug. VI. & Conſtantio Gallo Cæſ. II. Coſſ. Anno Chr. 353.

[a] ETIAM PARIETES ARCANORUM SOLI CONSCII TIMEBANTUR.] Eamdem atrocitatem temporum ſimili figura deſcripſit Tacitus in libro 4. Annalium. *Non aliàs magis anxia & pavens civitas egere: adverſum proximos congreſſus, colloquia, notæ ignotæque aures vitari: etiam muta atque inanima, tectum & parietes circumſpectabantur.* Eâdem quoque figurâ, licèt in re longè diſpari, utitur Euripides in Hippolyto coronato. Loquitur enim de mulieribus quæ fidem tori prodiderunt.

Αἱ πῶς ποτ' ὦ δέσποινα ποντία Κύπρι
Βλέπουσιν εἰς πρόσωπα τῶν ξυνευνετῶν.
Οὔτι σκότον φρίσσουσι τὸν ξυνεργάτην,
Τέρεμνά τ' οἴκων, μή ποτε φθογγὴν ἀφῇ.

Quæ quo modo, ô Regina ponto proſata
Venus, virorum adſpicere vultum ſuſtinent?
Nec extimeſcunt conſciam noctem ſtupri,
Nec ipſa domuum tecta, ne rem detegant.

Nec diſſimile eſt illud Ciceronis in lib. 2. Ep. xx. ad Atticum. *Jam enim charta ipſa ne nos prodat pertimeſco.*

[b] MAXIMINI TRUCULENTI ILLIUS IMP. CONJUGEM.] Ejus præſtantiſſimæ feminæ hodie nomen latet. Nam quòd Joach. Camerarius in Notis ad Nicephori Patriarchæ Chronologiam ſcribit, Maximini conjugem fuiſſe Calpurniam lectiſſimam feminam; fraudi fuit viro erudito locus Pollionis in libro de 30. Tyrannis: ubi de Tito id intelligendum eſt, non de Maximino. Quòd ſi conjecturam eorum qui veteres nummos tractarunt, ſequi placet, Paullina erit uxor Maximini, quam is mortuam conſecravit. In nummis enim legitur DIVA PAULLINA.

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

re quisque sentiret. Et hæc confidenter agebat [a] in urbe, ubi pernoctantium luminum claritudo dierum solet imitari fulgorem. Postremò agnitus sæpe, jámque si prodisset, conspicuum se fore contemplans, non nisi luce palàm egrediens, ad agenda quæ putabat seria, cernebatur. Et hæc quidem medullitus multis gementibus agebantur. [b] Thalassius verò ea tempestate [c] Præfectus Præ-

[a] IN URBE UBI PERNOCTANTIUM LUMINUM SPLENDOR DIERUM.] Idem de hac urbe testatur quoque Libanius in fine Antiochici. καὶ τὸ ἡλίου λαμπάδα λαμπτῆρες ἕτεροι διαδέχονται τὴν Αἰγυπτίων λυχνοκαΐαν παριόντες. Sic enim legendum est, non παιόντες, ut vulgata habet Editio. Id est: *Solis porrò facem aliæ faces excipiunt, quæ illam AEgyptiorum in Minerva Saiticæ festo lucernarum accensionem longè superant.* Addit ibidem Libanius, tota nocte operari solitos in tabernis opifices, cùm interim saltantium & canentium vocibus compita personarent; macellum ipsum æquè ac interdiu pateret, in eóque omnis generis edulia essent proposita. Idem in Oratione adversus Tisamenum ait, miseros opifices à Curatoribus regionum cogi solitos, ut ea lumina accenderent, oleúmque lucernis infunderent. Erant autem hæc lumina inter ornamenta civitatum, ut idem Libanius scribit in Orat. gratulatoria ad Ellebichum. ἐλθόντες ἐπὶ τὸ πλησιάζον βαλανεῖον, κάλως ὧν ἐξήρτητο τὰ τὸ φῶς ἐν νυκτὶ παρέχοντα μαχαίραις ἀπέκοψαν. δεικνύντες ὅτι δεῖ τὸν ἐν τῇ πόλει κόσμον τοῖς αὐτῶν βουλήμασιν ὑποχωρεῖν. Id est: *Cùm venissent ad vicinum balneum, funes quibus appensæ sunt lucernæ quæ noctu lucere solent, gladiis præciderunt, ut ostenderent ornamentum civitatis suo furori cedere debere.* Hinc est, quòd Basilius Magnus in Epist. 379. ad Martinianum, quâ calamitates patriæ suæ deplorat, hoc inter cetera recenset. γυμνάσια δὲ κεκλεισμένα καὶ νύκτες ἀλαμπεῖς. Et Procopius in Anecdotis pag. 114. Justinianum accusat, qui omnes civitatum reditus sustulerit: quo factum est, ut nec lumina in publico singulæ haberent, nec solatium ullum ac delenimentum incolis reliquum esset: οὔτε λύχνα ταῖς πόλεσιν ἐν δημοσίῳ ἐκάστῃ, οὔτε τις ἦν ἄλλη παραψυχὴ τοῖς ταύτας οἰκοῦσι. Itaque in publico luctu ac mærore hæc lumina vel penitus, vel magna ex parte removebantur. Sic Libanius in Orat. ad Antiochenses de Imperatoris ira, suadet civibus, ut has lucernas tantisper seponant, aut rariores accendant. τὸ πολὺ καὶ μάταιον τοῦτο φῶς καὶ πυρσὸν ἀρχαῖον βαλανείων δεικνύον, τὸ περὶ τῶν βασιλείων κρεμάμενον εἰς πολλοστὸν τοῦ νῦν ὄντος κατιστάμενον.* De his luminibus loquitur B. Hieronymus initio Dialogi adversus Luciferianos: *Dum audientiam & circulum lumina jam in plateis accensa solverent, & inconditam disputationem nox interrumperet; consputa pene invicem facie recesserunt.*

[b] THALASSIUS VERO PRAEFECTUS PRÆTORIO.] In Codice Regio, & in Editione Romana atque Augustana Thalassus legitur: sed paullo pòst in iisdem libris Thalassius scribitur. Hic antea Comes fuerat, teste Athanasio in Epistola ad solitariam vitam agentes, & à Constantio ad Constantem fratrem missus erat Pœtobionem, ut ait idem Athanasius in Apologia ad Constantium initio: καὶ ὅτι οἱ περὶ Θαλάσσιον ἦλθον ἐπὶ τὴν Πετοβίωνα. De ejusdem apud Constantium auctoritate & gratia Zosimus scribit lib. 2. in prælii Mursensis descriptione: μόνοι Λατῖνος καὶ Θαλάσσιος τὰ πρῶτα παρὰ βασιλεῖ φέροντες. Idem Synodo Sirmiensi & disputationi Basilii cum Photino interfuit unà cum Datiano & Cereale & Tauro, ut testatur Epiphanius in hæresi 71. Quo maximè argumento refellitur opinio Illustr. Card. Baronii, qui illam Synodum anno Domini 357. celebratam esse contendit: cùm Thalassius qui jussu Constantii ei Synodo interfuit, mortuus sit anno 353. teste Marcellino nostro.

[c] PRÆFECTUS PRÆTORIO PRÆSENS.] Lindenbrogius hoc loco Præsentis dignitatem intelligit, quæ tamen in Præfectis quidem Prætorio nulla fuit. Fuit quidem inter Magistros militum unus, qui Præsens dictus est seu Præsentalis, propterea quòd in procinctu seu comitatu Principis ageret, & Præsentalibus numeris præesset, ut docet Notitia Imperii Romani. Jordanes de successione regnorum in Justino: *Vitalianum ad se evocatum Magistrum militum Præsentem, & Consulem ordinarium fecit.* In Scholiis Juliani Antecessoris Magister militum Præsentum dicitur, & apud Evagrium lib. 4. cap. 2. [*Theodoricus Valamer Magister Præsentis militiæ factus esse* dicitur in Marcellini Comitis Chronico: & in ejus Appendice, *Artabanes evocatus Præsentale accepit magisterium.* Apud Malchum quoque legimus, τὸν Θευδέριχον καθίστασθαι στρατηγὸν τῶν ... στρατηγιῶν τῶν ἀμφὶ βασιλέα, ...] Et sic intelligendus est locus Theophylacti Simocati in lib. 1. de Comentiolo, qui à Mauricio Magister militum Præsentalis est constitutus. στρατηγὸς ... τῶν ... ἀποστέλλεται, ... τὸ ... τῆς ...

torio Præsens, ipse quoque arrogantis ingenii, considerans incitationem ejus ad multorum augeri discrimina, non maturitate vel consiliis mitigabat, ut aliquoties celsæ potestates iras Principum molliverunt: sed adversando jurgandóque cùm parum congrueret, [a] eum ad rabiem potiùs evibrabat: Augustum, actus ejus exaggerando, creberrimè docens, ídque, incertum qua mente, ne lateret affectans. Quibus mox Cæsar acriùs efferatus, velut contumaciæ quoddam vexillum altiùs erigens, sine respectu salutis alienæ vel suæ, ad vertenda supposita instar rapidi fluminis irrevocabili impetu ferebatur.

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

CAPUT II.

Nec sanè hæc pernicies sola Orientem diversis cladibus affligebat. Namque & Isauri, quibus usitatum est sæpe pacari, sæpéque inopinis excursibus cuncta miscere; ex latrociniis occultis & raris, alente impunitate adulescentem in pejus audaciam, ad bella gravia proruperunt: diu quidem perduelles spiritus irrequietis motibus erigentes; hac tamen indignitate perciti vehementer, ut jactitabant, quòd eorum quidam capti consortes, apud [b] Iconium Pisidiæ oppidum in amphitheatrali spectaculo [c] feris prædatricibus objecti sunt præter morem. Atque, ut Tullius ait, [d] ut

παρὰ Ῥωμαίοις λεγομένων, ἔνοπλον ἡγεμονίας τινὰ ἀποφέρεται. Præsens enim, cùm dignitatis nomen significat, de Magistro militum intelligitur qui in præsenti erat, cùm alii per Thracias, alii in Oriente constituti essent armorum Magistri. At cùm de Præfecto Prætorio aliisque Magistratibus dicitur, nihil addit dignitati.

[a] Eum ad rabiem potiùs evibrabat.] Sic ex Regio codice & Editione Augustana hunc locum & emendavi, & interpunxi: * quibus subscribunt mss. codices Vaticanus & Tolosanus. *

[b] Iconium Pisidiæ oppidum.] Antea Lycaoniæ fuerat, teste Strabone & Plinio ac Ptolemæo: sic dictum ab imagine Medusæ quam ibi suspendit in columna Perseus, ut ait Eustathius in Dionysium. τῷ Λυκαόνων ἔστι καὶ τὸ Ἰκόνιον τῇ εἰκόνι τῆς Γοργόνος παρωνομασθέν, ἣν αὐτόθι ἀνασταυρῶσαι λέγεται Περσεύς. Sed Stephanus aliam ejus nominis affert originem. Postea rursus Lycaoniæ metropolis facta. * Basilius Ep. 8. & 397. Basilius Seleucensis in lib. 1. de Vita Theclæ, loquens de Iconio: Πόλις δὲ αὕτη Λυκαονίας, τῆς μὲν ἑῴας οὐ πολὺ ἀπέχουσα, τῇ δὲ Ἀσιανῶν μᾶλλόν τι προσεγγίζουσα, καὶ τῆς Πισιδῶν καὶ Φρυγῶν χώρας ἐν προοιμίῳ κειμένη. *

[c] Feris objecti sunt præter morem.] Certum est moris olim fuisse, ut hostes Populi Rom. bello capti feris objicerentur: ídque præter Hegesippi locum à Lindenbrogio hic laudatum, docet Seneca in Epist. 70. *Nuper in ludo bestiariorum unus è Germanis, &c.* Unde & Constantinus Ascaricum Regaisumque Francorum Reges captos in acie, bestiis objecisse dicitur ab Eutropio in Breviario, & ab Eumenio in Panegyrico. Sed & latrones, quales erant Isauri veriùs quàm justi hostes, feris in amphitheatro objiciebantur, teste Athenæo lib. 3. Cur ergo id factum esse præter morem ait Marcellinus? an quia Isauri non solebant bestiis objici, sed potiùs ad gladium damnari? quod quidem etiam hostium fuisse supplicium docet Florus lib. 3. cap. 12. Dio Cocceianus in Fragmentis quæ nuper vulgavimus, pag. 674. Vopiscus in Probo, & Symmachus lib. 2. Ep. 46. Certè Cilices finitimi Isauris, lanistæ ministrabant, ut testis est Juvenalis:

pugnas Cilicis laudabat & ictus.

An potiùs præter morem fieri dixit, quod fieret malo & improbato more? Est enim prorsus inhumanum sævissimis cruciatibus illudere, & quasi insultare hostibus in acie captis. An denique Isauri isti quos bestiis objectos prodit Marcellinus, non in prælio capti fuerant, sed pacis tempore. Potest etiam subaudiri ἀπὸ κοινοῦ, *ut jactitabant.* Sic lib. 28. de Austurianis: *Hujus necem ulcisci, ut propinqui damnatique injustè causantes, ferarum similes exsiliere.*

[d] Ut etiam feræ fame monitæ.] In Editione Rom. & Aug. adeóque in codice Regio, deest vox *feræ*. Unde adducor, ut credam legendum esse: *ut etiam bestiæ fame monitæ.* Sic enim legitur apud

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

etiam feræ fame monitæ plerumque ad eum locum, ubi aliquando pastæ sunt, revertuntur; ita omnes instar turbinis digressi montibus impeditis & arduis, loca petivere mari confinia: per quæ viis latebrosis sese convallibúsque occultantes, cùm appeterent noctes, (lunâ etiamtum cornutâ, ideóque nondum solido splendore fulgente) nauticos observabant. Quos cùm in somnum sentirent effusos, per [a] ancoralia quadrupedo gradu repentes, seséque suspensis passibus injectantes in scaphas, eisdem nihil opinantibus adsistebant, & incendente aviditate sævitiam, ne cedentium quidem ulli parcendo, obtruncatis omnibus, merces opimas velut viles nullis repugnantibus avertebant. Hæcque non diu sunt perpetrata. Cognitis enim [b] pilatorum cæsorúmque funeribus, nemo deinde ad has stationes appulit navem: sed ut Scironis prærupta letalia declinantes, litoribus Cypriis contigui navigabant, quæ Isauriæ scopulis sunt controversa. Procedente igitur mox tempore cùm adventicium nihil inveniretur, relictâ orâ maritimâ in Lycaoniam adnexam Isauriæ se contulerunt: ibíque densis intersæpientes itinera prætenturis, provincialium & viatorum opibus pascebantur. Excitavit hic ardor milites per municipia plurima, quæ iisdem conterminant, dispositos & castella: & quisque serpentes latiùs pro viribus repellere moliens, nunc globis confertos, aliquoties & dispersos, multitudine superabatur ingenti: quæ nata & educata inter editos recurvósque ambitus montium, eos ut loca plana persultat & mollia, missilibus obvios eminus lacessens, & ululatu truci perterrens. Coactíque aliquoties nostri pedites ad eos persequendos scandere clivos sublimes, etiamsi lapsantibus plantis, fruticeta prensando vel dumos, ad vertices venerint summos: inter arta tamen & invia nullas acies explicare permissi, nec firmare nisu valido gressus, hoste discursatore rupium abscissa volvente supernè, periculosè per prona discedunt; aut ex necessitate ultima fortiter dimicantes, ruinis ponderum immanium consternuntur. Quamobrem circumspectâ cautelâ observatum est deinceps; & cùm edita montium petere cœperint grassatores, loci iniquitate milites cedunt. Ubi autem in planitie potuerint reperiri, quod contingit assiduè, nec exertare lacertos, nec crispare permissi tela, quæ vehunt bina vel ter-

Tullium in Cluentiana: *Jam hoc non ignoratis, judices, ut etiam bestiæ fame domitæ ad eum locum, ubi pastæ aliquando sint, revertantur.*

[a] Ancoralia.] Funes sunt quibus ancora religatur. Græci ἀπόγυια dicunt & πρυμνήσια. Latinam vocem usurpat Livius lib. 22. & 37. Plinius lib. 16. Apuleius lib. 11. stroppos ancorales dicit: *Navis absoluta stroppis ancoralibus, peculiari serenóque flatu pelago redderetur.* Sic enim malo, quàm strophiis, ut vulgo legitur.

[b] Pilatorum cæsorumque funeribus.] Ita edidi ex auctoritate scriptorum codicum, quibus Editio quoque Romana & Augusta subscribit. Sic Marcellinus in lib. ultimo loquitur de Hunnis: *Nec castra inimica pilantes.* & rursus: *Pilando villas & incendendo.* Eámque vocem ab antiquis usitatam fuisse testis est Festus in v. *Pilare*: quæ & in idiomate nostro adhuc manet, *Piller.*

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

na, pecudum ritu inertium trucidantur. Metuentes igitur iidem latrones Lycaoniam magna parte campestrem, cùm se impares nostris fore [a] congressione stataria documentis frequentibus scirent, tramitibus deviis petivere Pamphyliam, diu quidem intactam, sed timore populationum & cædium, milite per omnia diffuso propinqua, magnis undique præsidiis communitam. Raptim igitur properantes, ut motus sui rumorem celeritate nimia prævenirent, vigore corporum ac levitate confisi, per flexuosas semitas ad summitates collium tardiùs evadebant. Et cùm superatis difficultatibus arduis, ad supercilia venissent fluvii Melanis alti & verticosi, qui pro muro tuetur accolas circumfusus, augente nocte adulta terrorem, quievere paullisper lucem opperientes. Arbitrabantur enim nullo impediente transgressi, inopino accursu apposita quæque vastare: sed incassum labores pertulere gravissimos. Nam sole orto, magnitudine angusti gurgitis sed profundi à transitu arcebantur: & dum piscatorios quærunt lenunculos, vel innare temere contextis ratibus parant: effusæ [b] legiones, quæ hiemabant tunc apud Siden, iisdem impetu occurrere veloci. Et signis prope ripam locatis ad manus comminus conserendas, densata scutorum compage semet scientissimè præstruebant: ausos quoque aliquos fiducia nandi, vel cavatis arborum truncis amnem permeare latenter, facillimè trucidarunt. Unde [c] tentatis ad discrimen ultimum artibus multum, cùm nihil impetraretur, pavore víque repellente extrusi, & quò tenderent ambigentes, venere prope [d] oppidum Laranda. Ubi victu recreati & quiete, postquam abierat timor, vicos opulentos adorti, equestrium adjumento cohortium, quæ casu propinquabant, nec resistere planitie porrecta conati, digressi sunt: retróque

[a] CONGRESSIONE STATARIA.] Conflictus planarios alibi vocat Marcellinus. Græci σταδίαν μάχην dicunt, ut sæpe Zosimus, & Strabo in lib. x. Sed frequentiùs Græci τὸ συστάδην καὶ ἐκ χειρὸς μάχην dicere solent. Eodem sensu statarius miles dicitur à Tito Livio in lib. 9. ubi militem Romanum cum Macedonico comparat: *Statarius uterque miles, ordines servans.* Et lib. 22. *Hostem gravem armis statariúmque pugnæ genere facilè elusit.*

[b] LEGIONES QUÆ HIEMABANT TUNC APUD SIDEN, IISDEM.] Antea legebatur, *apud Sidenistem.* Sed cùm in Mſ. Florentino ac Regio *Sidenisdem* exstare vidissem, non dubitavi quin duæ voces malè in unam coaluissent ex pravo usu scribendi veterum illorum, qui nobis codices suis manibus scriptos reliquerunt. Ii enim nullas inter singula vocabula distinctiones adhibebant: unde multi errores propagati sunt, cùm in aliis Auctoribus multis, tum etiam in Marcellino quem præ manibus habemus. Ita igitur nullo negotio hunc locum distinxi: *Legiones quæ hiemabant tunc apud Siden, iisdem impetu occurrere veloci.* Est autem Side urbs Pamphyliæ notissima, quam quidem Pamphyliam tum petebant Isauri, ut Marcellinus suprà retulit: Cumæorum colonia teste Strabone: de qua Avienus in descriptione orbis loquitur his versibus:

Pamphyliæ in fines. hic idem Cragus habetur
Nomine sub gentis: propè celsam surgit in arcem
Prisca Side. fomes calidis adoletur in aris
Sæpe Dioneæ Veneri.

Quamquam Dionysius, ὁ περιηγητὴς, quem Avienus interpretatur, Aspendum dicit, non Siden.

[c] TENTATIS AD DISCRIMEN ULTIMUM ARTIBUS MULTUM.] Legendum esse arbitror, *artibus multis*, rectiùs.

[d] OPPIDUM LARANDA.] Strabo in lib. 12. τὰ Λάρανδα urbem Isauriæ facit; Ptolemæus & Stephanus Lycaoniæ.

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

concedentes, omne juventutis robur relictum in sedibus acciverunt. Et quoniam inedia gravi afflictabantur, locum petivere Paleas nomine, vergentem in mare, valido muro firmatum; ubi conduntur nuncusque commeatus, distribui [a] militibus omne latus Isauriæ defendentibus adsueti. Circumstetere igitur hoc munimentum per triduum & trinoctium: & cùm neque acclivitas ipsa sine discrimine adiri letali, nec cuniculis quidquam geri posset, nec procedebat ullum obsidionale commentum: mæsti excedunt, postrema vi subigente majora viribus aggressuri. Proinde concepta rabie sæviore, quam desperatio incendebat & fames, amplificatis viribus ardore incohibili in excidium urbium matris Seleuciæ efferebantur, quam [b] Comes tuebatur Castricius, trésque legiones bellicis sudoribus induratæ. Horum adventum prædocti speculationibus fidis rectores militum, tesserâ datâ sollemni, armatos omnes celeri eduxere procursu: & agiliter prætérito Calycadni fluminis ponte, cujus undarum magnitudo murorum alluit turres, in speciem locavere pugnandi. Neque tamen exsilivit quisquam, nec permissus est congredi. Formidabatur enim flagrans vesaniâ manus, & superior numero, & ruitura sine respectu salutis in ferrum. Viso itaque exercitu procul auditóque liticinum cantu, represso gradu parumper stetere prædones: exertantésque minaces gladios, postea lentiùs incedebant. Quibus occurrere bene pertinax miles explicatis ordinibus parans, hastísque feriens scuta, (qui habitus iram pugnantium concitat & dolorem) proximos jam gestu terrebat. Sed cum in certamen alacriter consurgentem revocavere ductores, rati intempestivum, anceps subire certamen, cùm haud longè muri distarent, quorum tutelâ securitas poterat in solido locari cunctorum. [d] Hac ita persuasione, reducti intra mœnia bellatores, obseratis undique portarum aditibus, propugnaculis insistebant & pin-

[a] MILITIBUS OMNE LATUS ISAURIÆ DEFENDENTIBUS.] Pollio in triginta Tyrannis: *Denique post Trebellianum*, ait, *pro barbaris habentur: & cùm in medio Romani nominis solo regio eorum sit, novo genere custodiarum quasi limes includitur, locis defensa, non hominibus, &c.*

[b] COMES TUEBATUR CASTRICIUS, TRESQUE LEGIONES.] Comes militaris per Isauriam memoratur in Notitia Imperii Romani, sub cujus dispositione erat legio 2. & legio 3. Isaurica. Ex quo apparet primam legionem Isauricam post obitum Constantii aliò abductam fuisse.

[c] CALYCADNI FLUMINIS PONTE.] Seleucia enim caput Isauriæ supra Calycadnum amnem posita est, teste Strabone ac Plinio: quem Calydnum alii etiam dixere, ut scribit * Basilius Seleucenus in lib. 1. de Thecla *, & Stephanus in *ὑρία. ἔστι ὑρία καὶ ἡ κατ' ἰσαυρίαν σελεύκεια: ἣν περιρρεῖ ὁ Καλύκαδνος, ὃν Καλυδνόν τινες καλοῦσι.* Sic legendus est hic locus Stephani ex Eustathio in lib. 2. Iliados. Seleucia enim priùs dicebatur Hyria, & Olmia, postea à Seleuco Nicatore condita, & à mari remota, nomen conditoris accepit, ut tradit idem Stephanus in v. *σελεύκεια*. Fuit autem primò quidem Ciliciæ Trachiæ civitas, unde & Tracheotis cognominata teste Plinio, Strabone, ac Stephano.

[d] HAC ICTI PERSUASIONE.] Sic habet Editio Romana, quam ceteræ deinceps secutæ sunt. sed in MSS. Florentino * Tolosano ac Vaticano * legitur, *hac uti*: ex quo conjeceram legendum esse, *hac utili persuasione*: * ut in codice Tolosano adscriptum postea reperi. In margine tamen emendatur alia manu *utique*. * sed magis placet lectio quam in codice Regio postea reperi, *hac ita*, nisi malis *itaque*.

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

nis, congesta undique saxa teláque habentes in promptu, ut si quis [a] sese proripuisset interiùs, multitudine missilium sterneretur & lapidum. Illud tamen clausos vehementer angebat, quòd captis navigiis, quæ frumenta vehebant per flumen, Isauri quidem alimentorum copiis adfluebant: ipsi verò solitarum rerum cibos jam consumendo, inediæ propinquantis ærumnas exitialeis horrebant. Hæc ubi latiùs fama vulgasset, missæque relationes adsiduæ Gallum Cæsarem permovissent: quoniam Magister equitum longiùs ea tempestate distinebatur, jussus [b] Comes Orientis Nebridius, contractis undique militaribus copiis ad eximendam periculo civitatem amplam & opportunam, studio properabat ingenti: quo cognito abscessere latrones, nulla re ampliùs memorabili gesta, dispersíque, ut solent, avia montium petiere celsorum.

CAPUT III.

Eo adducta re per Isauriam, Rege Persarum bellis finitimis illigato, repellentéque à conlimitiis suis ferocissimas gentes, quæ mente quadam versabili hostiliter eum sæpe incessunt, & in nos arma moventem aliquoties juvant: Nohodares quidam nomine è numero optimatum, incursare Mesopotamiam quoties copia dederit ordinatus, explorabat nostra sollicitè, si reperisset usquam locum, vi subita perrupturus. Et quia Mesopotamiæ tractus omnes crebrò inquietari sueti, [c] prætenturis &

[a] SESE PRORIPUISSET INTERIUS.] Antea legebatur *ulteriùs* ex conjectura P. Castelli, qui cùm in Editione Romana haberetur, *proripuisset ....teriùs*, ita excudit, ut dixi: quod tamen ferri omnino non potest. Emendationem verò nostram confirmat similis locus in lib. xx. *Telorumque genere omni ad interiora ferociùs se proripientes arcebant.*

[b] COMES ORIENTIS NEBRIDIUS.] Is Honorato successerat, ut docet Epistola Libanii 390. ad Mantitheum. Idem postea Quæstor Palatii Juliano Cæsari datus est à Constantio, tandémque Præfectus constitutus Prætorii, cùm sacramentum Juliano præstare adversus Constantium recusasset, privatus in Tusciam, quod ei natale solum erat, recessit, ut est in lib. xx. * Exstat Epistola Libanii ad hunc Nebridium 202. libri IV. in qua Comitivam Orientis, & Præfecturam Prætorii Galliarum eum gessisse significat his verbis. Ἀρχὴ γὰρ ἡ μεγάλη μέν σοι περὶ ἡμῶν, ἡ μεγίστη δὲ ἐπὶ τῆς ἑσπέρας.*

[c] PRÆTENTURIS ET STATIONIBUS SERVABANTUR AGRARIIS.] Prætenturæ sunt præsidia militum, quæ pro castris securitatis causâ collocantur: sunt enim dictæ à prætendendo, id est, antè tendendo, tamquam quædam castra antetendentia, ut rectè explicat Turnebus lib. 2. Adv. cap. 7. Sic prætendere sumitur ab Auctore Panegyrici, qui dictus est Constantino Aug. *Jam obliti deliciarum circi Maximi, & Pompeiani theatri, & nobilium lavacrorum, Rheno Danubióque prætendunt.* Claudianus quoque de bello Gothico:

Venit & extremis legio prætenta Britannis.

Hanc vocem videtur mihi Zosimus exprimere voluisse, cùm scribit in lib. 4. τὸ μὲν στρατόπεδον τῇ ὄχθῃ τοῦ Ἴστρου συμπαρεκτείνας. Sed unus hac voce mirum in modum delectatus est Ambrosius. Nam præter illos locos quos laudavit Turnebus, utitur etiam in Epist. 16. *Postremò quasi bonum bellatorem sumere arma Dei ac prætendere semper non solùm adversus carnem*, &c. Et in Epist. 26. ad Gratianum Augustum: *Nocte ac die in tuis castris curâ & sensu locatus, orationum excubias prætendebam.* Item in Ep. 27. ad Valentinianum Juniorem: *Dum tu militem Rom. occupas, dum is adversùm se utrimque prætendit in medio Rom. Imperii sinu, Juthungi populabantur Rætias.* Denique in Ep. 82. *Stat autem speculator providus, pervigil custos qui prætendit in castris.* Et in libris de Excidio Hierosol. qui Hegesippo tribuuntur, cùm sint Ambrosii. Veteres Latini *præsidere* dicebant, ut apud T. Livium crebrò occurrit, & *præsidia*, quas postea *prætenturas* sequior ætas appellavit. Sic enim scribit Varro in lib. 1. de lingua Lat. *Præsidium est dictum, quia extra castra præsidebant in loco*

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

[a] stationibus servabantur agrariis, lævorsum flexo itinere [b] Osdroenæ subsederat extimas partes, novum parúmque aliquando tentatum commentum adgressus: quod si impetrasset, fulminis modo [c] cuncta vastarat. Erat autem quod agitabat hujusmodi. [d] Batne municipium in [e] Anthemusia conditum Macedonum manu priscorum, ab Euphrate flumine brevi spatio disparatur, refertum mercatoribus opulentis: ubi annua sollemnitate, prope Septembris initium mensis, ad nundinas magna promiscuæ fortunæ convenit multitudo, ad commercanda quæ Indi mittunt & Seres, aliáque plurima vehi terra maríque consueta. Hanc regionem præstitutis celebritati diebus invadere parans dux antè dictus, per solitudines [f] Aboræque amnis herbidas ripas: suorum

aliquo, quò tutior regio esset. Non omiserim, prætenturam olim propriè dictum esse locum in castris ad vallum, ubi cohortes primæ, & Exploratores, & Classici cum Auxiliariis equitibus prætendebant, teste Hygino.

[a] STATIONIBUS AGRARIIS.] Stationes agrariæ sunt præsidia militum, quæ in castellis, aut aggeribus publicis explorandi gratiâ constituuntur. Moris enim fuit Romanis, cùm hostis non procul abesset, ex omni exercitu certos milites deligere, quos in castellis tumultuariis, aut aggeribus publicis collocabant, partim ut commeatuum subvectioni securitas præstaretur, partim ne inopinato hostium incursu turbaretur exercitus: ídque etiam pacis tempore observabatur circa limitem, unde hostium excursus timebantur. Has Vegetius lib. 3. cap. 8. & Auctor vetus post Notitiam Imperii editus, simpliciter *agrarias* appellant. Sic autem dictas existimo, ad differentiam castrensium, quæ fiunt in castris, de quibus loquitur Tacitus in lib. 1. Annalium. *Portas stationibus firmant.* * & Lipsius in libri v. de militia Rom. capite VIII. * Ceterùm agrarias à prætenturis parum differre existimo, nisi quòd prætenturæ ferè de peditibus tantùm dicuntur. Itaque Marcellinus suprà de Isauris, quos pedites fuisse constat, scribit variis eos intersæpsisse itinera prætenturis. Potest etiam id discrimen fuisse, ut prætenturæ quidem sub dio, agrariæ verò etiam in oppidis & castellis muro cinctis agerentur: quod & Vegetius docet in loco citato.

[b] OSDROENÆ SUBSEDERAT EXTIMAS PARTES.] Ita hunc locum corrigendum putavi, qui antea turpissimo mendo laborabat: legebatur enim *æstimans partes.* Meam conjecturam viri Cl. & doctissimi Ant. Loiselli auctoritas mihi postea confirmavit, qui ad oram codicis sui ita emendaverat: an conjecturâ, an ex fide Valentini codicis quem contulerat, incertum est. Est autem *subsidere* quod Græci ἐφεδρεύειν dicunt, cùm manus militum post virgulta, aut maceriam, aut collem insidias struens occultatur: unde & subsessæ dicuntur à Vegetio.

[c] CUNCTA VASTARAT.] Sic restitui ex codice Regio & Editione Romana, cùm antea legeretur *vastaret.* Valet autem *vastarat*, idem quod *vastasset*: eáque locutio Græcanica est, & familiaris Marcellino, non infrequens tamen apud alios quoque Latinos Auctores. Sic enim Ambrosius in Sermone 87. *Si enim tardius hoc fecisset, interveniente sterilitate civitas sine habitatore remanserat.*

[d] BATNE MUNICIPIUM.] In Editione Augustana legitur πανηγυρικαὶ Batnæ: & ita ferè id oppidum efferri solet cùm ab aliis Auctoribus, tum ab ipso Marcellino. Sed tamen nihil hoc loco mutandum esse existimavi, cùm scirem apud Procopium lib. 2. Persicorum hoc idem oppidum Βάτνη vocari: quod quidem oppidum Procopius ibidem exiguum esse dicit, & ab Osdroenæ metropoli Edessa abesse diei itinere.

[e] IN ANTHEMUSIA.] Anthemusiam Strabo lib. 16. τόπον τῆς Μεσοποταμίας appellat. Plinius oppidum Mesopotamiæ facit, cui subscribit Isidorus Characenus, qui & χάρακα σιδοῦ dici ab incolis scribit. Tacitus lib. 6. Anthemusiada urbem nominat, quam & à Macedonibus positam esse testatur. Proinde nomen ei inditum videtur ab Anthemunte urbe Macedoniæ. Ptolemæus tamen cum Strabone consentit, & Authemusiam ait esse regionem Mesopotamiæ, quà contingit Armeniam. Falluntur itaque Eutropius ac Rufus Festus, qui Anthemusiam opimam Persidis regionem vocant, quasi eadem sit Persis ac Mesopotamia.

[f] ABORÆQUE AMNIS.] Hunc per Anthemusiam fluere atque in Euphratem egeri Strabo ac Isidorus Characenus auctores sunt. Sed Isidorus ἀβόῤῥαν nominat. Straboni est ἀβόῤῥας. Zosimus in lib. 3. ἀβώραν appellat. In Procopii exemplaribus modò

indicio proditus, qui admissi flagitii metu exagitati, ad præsidia descivere Romana, absque ullo egressus effectu, deinde tabescebat immobilis.

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

CAPUT IV.

[a] Saraceni tamen nec amici nobis umquam, nec hostes optandi, ultrò citróque discursantes, quidquid inveniri poterat, momento temporis parvi vastabant, [b] milvorum rapacium similes: qui si prædam dispexerint celsiùs, volatu rapiunt celeri, aut nisi impetraverint, non immorantur. Super quorum moribus licèt [c] in actibus Principis Marci, & postea aliquoties meminerim retulisse; tamen nunc quoque pauca de iisdem expediam carptim. Apud [d] has gentes, quarum exordiens initium ab Assyriis [e] ad Nili cataractas porrigi-

ἀβόῤῥας, modò ἀβώῤας scribitur. Ptolemæo est χαβώρας, quem è Masio ac Singara montibus fluere testatur. Postremò Theophylactus Simocatus lib. 3. cap. x. ἀβόῤῥαν ποταμὸν vocat: * Geographus Nubiensis exemplo Ptolemæi cum adspiratione *Alchabur*, ut & sacra Scriptura *Chobar*: Ælianus in lib. 12. de Animalibus capite 30. βοῤῥᾶ.

[a] SARACENI NEC AMICI NOBIS UMQUAM, NEC HOSTES OPTANDI.] Perfidiam genti insitam tangit his verbis. de qua etiam Menander Protector pag. 125. paria sentit, cùm ait: ὅταν δὲ λέγω Σαρακηνοὺς, ἀναλογίζεσθε τὸ ἀλλόκοτον καὶ παλίμβολον τοῦ ἔθνους. & suprà de iisdem, πολεμικώτατον γὰρ τὸ φῦλον. * cui adde Theophylactum Simocatum in fine lib. III. * Hujusmodi autem hominum neque amicitia, neque odium optandum est, quippe qui & amicitiæ specie plus noceant, & grassandi occasionem nanciscantur, & in bello infestissimi hostes sint. Accedit, quòd amicitia Saracenorum oneri ac damno cedebat Romanis, qui grave stipendium quotannis eis donabant, ut docet Marcellinus lib. xxv.

[b] MILVORUM RAPACIUM SIMILES.] Hujus loci emendatio codici Regio debetur: antea enim excusum erat, *rapaci vitæ similes*, ineptè ut apparet. paulò pòst legendum videtur, *aut nisi impetraverint, non immorantur.*

[c] IN ACTIBUS PRINCIPIS MARCI.] At Scriptorum, qui res Marci nobis reliquerunt, nemo Saracenorum aut Arabum meminit. Quo magìs desiderare mihi subit libros illos Historiarum Marcellini, qui antiquitatis incuriâ perierunt. Illos enim quantâ diligentiâ contexuerit, testes esse possunt ii qui supersunt etiamnum. Ceterùm quod commercium, aut quando habuerit cum Saracenis Marcus, conjicere difficile est. Videtur tamen id ei contigisse, cùm occiso Cassio Syriam & Ægyptum perlustraret. Tum enim, ut ait Capitolinus, multa egit cum Regibus, & pacem confirmavit, sibi occurrentibus cunctis Regibus & Legatis Persarum: inter quos etiam Phylarchos Saracenorum fuisse credibile est.

[d] HAS GENTES QUARUM EXORDIENS INITIUM AB ASSYRIIS.] Arabiæ gentes omnes Saracenorum vocabulo complecti videtur Marcellinus. Arabia enim usque ad Babyloniam (quam hîc Assyriam vocat) pertingit, teste Strabone ac Ptolemæo: habétque ab occasu Ægyptum, & Nili cataractas. Propriè tamen Saraceni sunt Arabes Scenitæ, seu Nomades: atque initiò quidem portio exigua Arabiæ Felicis Saraceni dicebantur, ut testis est Plinius lib. 6. & Ptolemæus: postea verò in maximam potentiam aucti, omnibus Scenitis Arabibus nomen suum dedere, perinde ut Lazi Colchicæ. Nihilo tamen minùs præter commune vocabulum Saracenorum, singulæ gentes propriam appellationem quoque retinebant. Alii enim Maaddeni dicebantur, alii Assanitæ, alii Anthropophagi, alii aliter, ut Nonnosus in Legatione, Procopius in Persicis, & Marcellinus noster affirmant. Ex quibus alii Persas, alii Romanos colebant. Menander Protector p. 124. τὰ γὰρ σαρακηνικὰ φῦλα, μυρία δὲ ταῦτα, καὶ τὸ πλεῖστον αὐτῶν ἐρημονόμοι εἰσὶ καὶ ἀδέσποτοι. καὶ μὴν οὐδὲ τῶν ῥωμαίων ἐστὶν ἃ καὶ τῶν περσῶν ὑπήκοα παντελῶς.

[e] AD NILI CATARACTAS ET CONFINIA BLEMMYARUM.] Blemmyes enim ad Nili cataractas sedes habebant, Nubis proximi, ut præter ceteros testatur Dionysius Characenus de situ Orbis his versibus:

Τῶν πέρας αἰθαλέων Βλεμύων ἀνέχουσι κολῶναι,
Ἔνθεν ποταμοῖο καταῤῥέεται ὕδατα Νείλου.

Ad quem locum rectè Eustathius annotat κολώνας esse Nili cataractas seu catadupos. Idem confirmat Procopius lib. 1. Persic. ubi & limitem Romanum ea parte Nubis ac Blemyis confinem fuisse prodit. Claudianus de Nilo:

populisque salus sitientibus errat
Per Meroem, Blemyásque feros, atrámque Syenem.

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

tur & confinia Blemmyarum, omnes pari sorte sunt bellatores, [a] seminudi, coloratis sagulis pube tenus amicti, equorum adjumento pernicium graciliúmque camelorum per diversa reptantes, in tranquillis vel turbidis rebus: nec eorum quisquam aliquando stivam apprehendit, vel arborem colit, aut arva subigendo quæritat victum: sed errant semper per spatia longè latéque distenta, sine lare, sine sedibus fixis aut legibus: nec idem perferunt diutiùs cælum, aut tractus unius soli illis umquam placet. Vita est illis semper in fuga: uxorésque mercenariæ conductæ ad tempus ex pacto: atque ut sit species matrimonii, dotis nomine futura conjunx hastam & tabernaculum offert marito, post statum diem si id elegerit, discessura: & incredibile est, quo ardore apud eos in venerem uterque solvitur sexus. Ita autem quoad vixerint, latè palantur, ut alibi mulier nubat, in loco pariat alio, liberósque procul educat, nullâ copiâ quiescendi permissâ. Victus universis caro ferina est, lactísque abundans copia qua sustentantur, & herbæ multiplices, & si quæ alites capi per aucupium possint; & plerosque nos vidimus frumenti usum & vini penitus ignorantes. Hactenus de natione perniciosa: nunc ad textum propositum revertamur.

CAPUT V.

Dum hæc in Oriente aguntur, Arelate hiemem agens Constantius, post theatrales ludos atque circenses ambitioso editos apparatu, [b] die sexto Idus Octobres qui imperii ejus annum tricesimum terminabat, insolentiæ pondera graviùs librans, si quid du-

Blemyas autem dictos esse à Blemye quodam, Deriadis Indorum Regis Legato, fabulantur Poëtæ, qui victus à Baccho, in eam partem Libyæ se contulit, ut ex Dionysio in Bassaricis scribit Stephanus. Nonnus lib. 17. in fine:

Καὶ Βλέμυς αὐχὴν ἴσχεν ἐς ἱλατήριον στόμα Νείλου,
Σεισίλοφος ... ὁμόχροος [lege ὁμόχροος] αἰθιοπήων,
Καί μιν ἀνάστριος Μερόης ὑπεδέξατο πυθμὴν
Τηλεγόνοις Βλεμύεσσι ... ἡγεμονῆα.

Ex quo patet scribendum esse Blemyas cum unico m. Strabo tamen, ac Ptolemæus, & Heliodorus, & Ammiani nostri exemplaria *Blemmyas* tuentur. * Sic etiam Ammonius Monachus in libro de cæde SS. Patrum in monte Sina & in Raithu, ubi illos modò Mauros, modò *Blemmyas* vocat. *

[a] SEMINUDI, COLORATIS SAGULIS PUBE TENUS AMICTI.] Hunc habitum fuisse Saracenorum testis est Hieronymus de vita Malchi: *Et ecce subitò equorum camelorúmque sessores Ismaelitæ irruunt, crinitis vittatísque capitibus, pallia & latas caligas trahentes.* Strabo autem in commune de Arabibus dicit, eos nudos & subligaculo cinctos, ac sandaliis calciatos incessisse: *ἀχίτωνες δ' ἐν περιζώματι καὶ βλαυτίοις ...* Et Eustathius in Dionysium refert, quosdam nomen Arabum, quod geminatâ caninâ litterâ scribebant, inde deduxisse *ἀπὸ τοῦ μὴ ῥάπτειν τὰ ἱμάτια ἀλλὰ περιπλέκεσθαι τὰ ὑφάσματα*: quòd tunicas & pallia non consuerent, sed texta corpori circumjicerent.

[b] DIE VI. IDUS OCTOB. QUI IMPERII EJUS ANNUM XXX. TERMINABAT.] Anno Christi 324. Crispo 3. & Constantino 3. Coss. Cæsar à patre creatus fuerat Constantius VI. Idus Novembres, ut scribit Idatius in Fastis, & Auctor Chronici Alexandrini: à quo anno ad Consulatum Constantii Augusti 6. & Constantii Cæsaris 2. anni sunt viginti novem solidi. Itaque memoriâ lapsus videtur hic Marcellinus, qui pro nono ac vicesimo tricesimum posuit. Ac vereor ne & VI. Idus Octob. pro Novemb. posuerit. Certè Idatius & Chronicum Alex. VI. Idus Novemb. Cæsaris dignitatem delatam esse Constantio narrant. Ceterùm hos ludos theatrales ac circenses tanto apparatu editos, ad tricennalia referendos esse non dubito, quæ hoc anno exhibuit Constantinus ineunte anno imperii tricesimo. Quod fortasse erroris ansam præbuit Marcellino.

bium deferebatur aut falsum, pro liquido accipiens & comperto, inter alia excarnificatum Gerontium Magnentianæ Comitem partis, exsulari mærore multavit. [a] Utque ægrum corpus quassari etiam levibus solet offensis, ita animus ejus angustus & tener, quidquid increpuisset, ad salutis suæ dispendium existimans factum aut cogitatum, insontium cædibus fecit victoriam luctuosam. [b] Si quis enim Militarium vel Honoratorum, aut Nobilis inter suos, rumore tenus esset insimulatus fovisse partes hostiles, injecto onere catenarum in modum belluæ trahebatur: & inimico urgente vel nullo, quasi sufficiente hoc solo [c] quòd nominatus esset, aut delatus,

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

[a] UTQUE ÆGRUM CORPUS QUASSARI ETIAM LEVIBUS SOLET.] Eadem similitudine utitur Seneca in libro 1. de Ira sub finem: *Ut exulcerata & ægra corpora ad ictus levissimos gemunt; ita muliebre maximè & puerile vitium est iracundia.*

[b] SI QUIS ENIM MILITARIUM VEL HONORATORUM.] Militares sunt viri militari dignitate præditi, ut Tribuni, Duces, Comites rei militaris, & Magistri militum. Ita Ammianus Marcellinus cùm alibi, tum in libro 21. de Constantio: *Numquam erigens cornua militarium. nec sub eo Dux quisquam cum Clarissimatu provectus est: nec occurrebat Magistro equitum provinciæ rector.* Honorati verò sunt qui civiles dignitates gessere vel in urbe vel in provinciis. Sic in lege 8. de privilegiis eorum qui in sacro Palatio militant, Codice Theod. *Qui vel post administratam provinciam Honorati auctoritate fulcitur*: & lege 1. 2. & 3. ne quid publicæ lætitiæ nuntii. Marcellinus quoque noster in lib. 29. *Abundéque Honoratum. Asiam quippe rexerat pro Præfectis.* Porrò ut in antiquis Inscriptionibus sæpissime Honorati & Decuriones conjunctim occurrunt, ita & Libanius in Orat. ad Theodosium de seditione, τοὺς ἐν ἀρχαῖς γεγενημένους, id est Honoratos, & τοὺς πολιτευομένους, id est Decuriones conjungit. Et rursus in Oratione in laudem Ellebichi, pag. 530. εἰσεκαλεῖτο μὲν εἴσω ὁ δικαστὴς κατήγετο, τῶν τε ἀρξάντων οἱ ὀλίγοι καὶ τῆς βουλῆς ὅσοι μὴ ἐπεφεύγει. id est: In Prætorium Judicis, Honorati & Decuriones qui nondum fugerant, vocabantur. Et in Epistola 187. ad Modestum Præfectum Prætorio: ἡ βουλὴ μὲν ὑπηρετεῖ σιγῇ· τῶν δ' ἐν ἀρχαῖς γεγενημένων οἱ μὲν ταὐτὸν ἐκείνοις ποιοῦσιν. εἰσὶ δὲ οἷς δοκεῖ τὸ πρᾶγμα δεινὸν, ὡς ἀξία μὲν ὄν, δυνάμει δὲ οὐκ ἴσα. * Theodoritus lib. IV. capite XVII. τῶν ἐν τέλει καὶ ἀξιώματι. * Postremò Gregorius Nazianzenus in Orat. quæ στηλιτευτικὸς inscribitur, utrosque jungit: ὅσοι τε τὰ πολιτικὰ διέπουσι καὶ ὅσοι τῶν ἐπ' ἀξίας. * & in Oratione XX. pag. 337. ὅσοι τῶν ἐπ' ἀξίας. * Sunt igitur Honorati, οἱ ἐν ἀρχαῖς γεγενημένοι, οἱ ἄρξαντες, οἱ ἐπ' ἀξίας: seu οἱ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν, ut loquitur Libanius in Oratione in Lucianum initio. Dicebantur etiam ἀξιωματικοὶ, ut videre est in Glossario Meursii. * Ita Gregorius Nazianzenus in Epistola 22. ad Cæsarienses, τοῖς ἐκ τοῦ ἀξιωματικοῦ καὶ βουλευτικοῦ τάγματος: & in Epistola 49. * Hi autem multis & magnis privilegiis fruebantur. Nam & judicibus occurrere eósque salutare, eorumque secretaria ingredi, & cum iis residere poterant, ut docet lex 1. Codice Theod. de officio Judicum Civilium, & lex 5. & 7. de proximis, & Comitibus dispositionum: quæ quidem plebeiis hominibus non licebant. Unde Severus, cùm eum plebeius quidam municeps Leptitanus tum legatum Procos. præcedentibus fascibus esset amplexus, fustibus hominem cædi jussit sub hoc elogio: Legatum Procos. homo plebeius temere amplecti noli: ut refert Spartianus. Plebeio quidem opponitur Honoratus, ut apud Ambrosium in Ep. 82. *Quanto magis in Ecclesia, ubi & dives & pauper, & servus & liber, & Honoratus & plebeius, omnes in Christo unum sumus.* In Notis Valerii Probi plebs urb. & hon. v. explicatur, *& honoribus usi.* * Vetus inscriptio. DIVISIT. OB. DEDICATIONEM. BIGAE. DECURION. SINGUL. X. V. COLLEGIS. OMNIBUS. VII. PLEBEI. ET. HONORE. USIS. XIII. * Ceterùm etsi propriè Honorati dicantur ii qui civiles dignitates gessere: tamen non negaverim etiam sumi posse de iis qui militari dignitate perfuncti sunt: quod evincit vel unus Marcellini locus ex lib. 21. *Inter alios honore conspicuos adoraturi Imperatorem peregrè venientem ordinantur etiam ex Tribunis insignibus.*

[c] QUOD NOMINATUS ESSET, AUT DELATUS, AUT POSTULATUS.] Nominatum dicit eum qui rumore tenus insimulatus est, ut paullò antè dixerat: delatum verò, qui aut ad Judicem, aut ad Imperatorem alicujus indicio denuntiatus est. At postulatus is dicitur, qui legibus inter reos est receptus, subscribente adversario. Postulationem sequebatur interrogatio,

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

aut postulatus, capite vel multatione bonorum, aut insulari solitudine damnabatur. [a] Accedebant enim ejus asperitati ubi imminuta vel læsa amplitudo imperii dicebatur, & iracundæ suspicionum quantitati proximorum cruentæ blanditiæ, exaggerantium incidentia, & dolere impendio simulantium, [b] si Principis perditur vita, à cujus salute velut filo pendere statum orbis terrarum fictis vocibus exclamabant. Ideoque fertur, neminem aliquando ob hæc vel similia pœnæ addictum, [c] oblato de more elogio revocari jussisse, quod inexorabiles quoque Principes factitarunt. Et exitiale hoc vitium, quod in aliis nonnumquam intepescit, in illo, ætatis progressu effervescebat, obstinatum ejus propositum accendente adulatorum cohorte. Inter quos Paulus eminebat Notarius, ortus in Hispania, [d] glabro quidam sub vultu latens, odorandi vias periculorum occultas perquam sagax. Is in Britanniam missus ut militares

in qua accusator reum interrogabat coram Prætore hoc modo: *Aio te Siculos spoliasse.* Quòd si reus tacebat, lis ei æstimabatur ut victo. Sin negabat, petebatur à magistratu dies inquirendorum ejus criminum, & instituebatur accusatio, ut ait Asconius in 4. Verrinam: quod *inquisitionem postulare* dicit Plinius in lib. 5. Epist. ad Ursum. Interrogatio igitur in criminalibus causis planè respondebat litis contestationi in civilibus.

[a] Accedebant enim ejus asperitati.] Hunc locum fœdè conspurcaverat Petrus Castellus. Ac nescio utrum magis mirari debeam, an hominis illius impudentiam, qui tam securè ac confidenter lectoribus ausus sit illudere; an potiùs patientiam doctorum virorum, qui Marcellini historias postea ediderc. Editio Romana hunc locum sic exhibet: *Accidebant enim ejus asperitate ubi imminuente .... amplitudo imperii dicebatur, & iracundiæ suspicionum quantitati.* Neque aliter Mss. Florentinus & Regius * ac Tolosanus *: nisi quòd in Regio & * Tolos. ac Vatic. * legitur *imminutæ.* Ex quo proclive erat veram lectionem elicere: quam confirmat alter locus planè geminus ex libro 21. sub finem: *Addebatur miserorum ærumnis qui rei majestatis imminutæ vel læsæ deferebantur, acerbitas ejus & iracundæ suspiciones.*

[b] Si Principis perditur vita.] Mallem *proditur.* Idem error insederat quemdam locum in fine lib. 25. *Nisibi perdita:* ubi Regius codex habet *prodita.*

[c] Oblato de more elogio.] Elogia damnatorum interdum offerebantur Principibus, putà si Judici sententiæ pro criminis merito ferendæ jus non esset leg. 6. D. de interdictis: aut si fortè damnatus nomen Principis appullasset: aut si à Judicibus Consistorianis causa esset cognita Principe absente ac judicata. Ferè tamen antequam sententiam ferrent, Principem consulebant, ut patet ex lib. 29. in causa Theodori, & ex libro x. Epist. Symmachi. Est autem elogium propriè quidem brevis adnotatio criminis, seu titulus criminis, ut dicitur in lege 3. D. Stellionatus: Græcè [illegible], ut est in veteribus Glossis. Sic elogium sumitur apud Suetonium in Caligula, & lege ult. Codice Th. de naviculariis. Interdum tamen pro sententia & condemnatione sumitur quæ causam criminis habet adjunctam. Ita Marcellinus tum hîc, tum infrà in hoc libro: *Multos sub uno elogio jussit occidi.* quod in libro 29. dicit: *Cunctos sub uno proloquio jubet occidi.* Et rursus in libro 19. *Perque Principis elogium torqueri preceptus.* Hieronymus quoque in Epistola ad Paulum Concordiensem ita usurpat, cùm dicit: *Maledicti hominis distulerat elogium.* * Glossæ, elogium, [illegible]. Rufinus in tractatu 1. de Fide, quem ex Græco Gregorii in Latinum vertit: *Ab his* (inquit) *qui nunc elogio Arianæ labis addicti sunt.* Et Zeno Veronensis in sermone de Martyrio Isaïæ Prophetæ: *Isaïas cùm Christum prædicaret, vel cùm futuræ damnationis elogium Israëlitico populo nuntiaret.* Et in sermone de Psalmo centesimo ait: *Gradatim & pro meritis, quasi cum quibusdam elogiis, paucissimis verbis totius humani generis judicium designavit.* Denique Petrus Chrysologus in sermone 121. *Sed requiramus, fratres, quæ divitis culpa, quod crimen, quod scelus reum suppliciis addixit inferni, & ante judicium, damnationis ejus elogium tot sæculis fecit ipso judice referente cantari.* *

[d] Glabro quidam sub vultu latens.] In Regio ac Florentino codice legitur *glaber quidam*; neque aliter Editio

quosdam

quosdam perduceret, [a] ausos conspirasse Magnentio, cùm reniti non possent, jussa licentiùs supergressus, fluminis modo fortunis complurium sese repentinus infudit: & ferebatur per strages multiplices ac ruinas, vinculis membra ingenuorum adfligens, & quosdam obterens manicis, crimina scilicet multa consarcinando, à veritate longè discreta. Unde admissum est facinus impium, quod Constantii tempus notâ inusserat sempiternâ. [b] Martinus agens illas provincias [c] pro Præfectis, ærumnas innocentium graviter ge-

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

Romana & Augustana. Est autem Græcismus, Marcellino nostro utpote homini Græco familiaris, ψιλός τις.

[a] AUSOS CONSPIRASSE MAGNENTIO, CÙM RENITI NON POSSENT.] Arguit his verbis atrocitatem Constantii, qui sine ullo discrimine cunctos qui Magnentium erant secuti, damnavit: neque ullum discrimen habuit eorum, qui suopte motu; & eorum qui coacti id fecissent. Etenim in bellis civilibus præsidia militum arci imposita, præoccupata itinera, aliæque ejusmodi necessitates invitos plerumque ad partes trahunt. Eorum hominum fortuna magis est miseratione quàm supplicio digna: ut de Atheniensibus qui à Sulla oppugnabantur, Velleius scribit: *Oppressi Mithridatis armis, homines miserrimæ conditionis, cùm ab inimicis tenerentur, oppugnabantur ab amicis: & animos extra mœnia; corpora necessitati servientes intra muros habebant.* Itaque Severi inhumanitas omnibus sæculis detestanda habebitur: qui *cùm quidam hostium, quem tamen, ut bellis civilibus solet, conditio loci ad Albinum detulerat, causâ expositâ novissimè conclusisset: Quid, quæso, faceres si tu esses? Respondit: Ea perferrem, quæ tu*, * ut scribit Aur. Victor. * Quanto clementiùs Aurelianus, Princeps alioquin asperioris ingenii. Is enim Antiochenses qui à partibus Zenobiæ steterant, eáque captâ se ad barbaros receperant, propositis edictis promissa impunitate revocavit. τῷ ἀκουσίῳ καὶ ἀναγκαστῷ πλέον ἢ προαιρέσει τὰ συμβάντα ἀνατιθεὶς, ut ait Zosimus lib. 2. Præclarè etiam Julianus Augustus, qui captâ Aquileiâ ipsos quidem tumultûs auctores extremo supplicio affecit: residuis autem omnibus pepercit, quos in certaminum rabiem necessitas egerat, non voluntas, sicut loquitur Marcellinus lib. 21. Denique Themistius in Orat. 9. Valentem laudat, qui prudenter scelus ab errore & calamitate distinxerit. ὁ γὰρ τῆς ἴσης τιμωρίας ἀξιοῖς αὐθις τούς τε ἐξαρχῆς βουλεύσαντας τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ὅπλων παρασυρέντας, καὶ τοὺς ἤδη τῷ δικάζοντι κρατεῖν ὑποκύψαντας· ἀλλὰ τῶν μὲν κατέγνως, τοὺς δὲ ἐμέμψω· τοῖς δὲ συνέγνωκας.

[b] MARTINUS AGENS ILLAS PROVINCIAS PRO PRÆFECTIS.] Antea legebatur, *regens illas pr. pro Præfecto.* Sed lectionem quam vulgavimus, tuentur codex Regius & Florentinus cum Editione Rom. & Augustana. Et ita loqui solet Marcellinus: ut in lib 21. de Gumoario: *Quem cùm Scutarios ageret, latenter prodidisse Vetranionem suum principem audiebat.* Et in lib. 26. *Agens scholam Scutariorum secundam.* Neque aliter Capitolinus in gestis Albini: *Egit Tribunus equites Dalmatas, egit & legionem Primanorum.* Et Aurelius Victor in Diocletiano, de Juliano quodam: *Cùm Venetos Correcturâ ageret.* Denique Anastasius Aug. in Epistola ad Hormisdam Papam: *Theopompum virum inlustrem, agentem sacri nostri Palatii scholam.*

[c] PRO PRÆFECTIS.] Id est, Vicarius Britanniarum: unde Marcellinus paullò pòst eumdem Martinum Vicarium vocat. Sic lib. 23. de Alypio Antiochensi: *Qui olim Britannias curaverat pro Præfectis.* Hanc potestatem describit etiam Rutilius libro 1. Itinerarii his versibus:

Conscius Oceanus virtutum, conscia Thule,
Et quæcumque ferox arva Britannus arat:
Quà Præfectorum vicibus frenata potestas
Perpetuum magni fenus amoris habet.

Aliud est agere pro Præfecto, aliud agere pro Præfectis. Agere enim pro Præfecto dicitur is, cui Præfectus Urbi seu Præfectus Prætorio in speciali negotio vices suas mandavit. At verò pro Præfectis agere dicitur, qui ordine codicillorum Vicariam potestatem exercet. Constantinus in Epist. ad Macarium: Δρακιλλιανῷ τῷ διέποντι τὰ τῶν λαμπροτάτων ἐπάρχων μέρη, apud Eusebium & Theodoritum, * id est, *Dracilliano agenti vices Præfectorum Prætorio*, ut legitur in lege 1. Codicis Theodosiani de usuris. * Sic apud Marcellinum tum in locis suprà citatis, tum in lib. 29. *Asiam quippe rexerat pro Præfectis.* & in lege 4. Codice Th. de Proximis & Comitib. *Proximos ita Vicariorum honore cumulamus, ut inter eos habeantur, qui pro Præfectis diœceses sibi creditas temperarunt.* Eleganter Cledonius Senator Romanus: *Sæpe quæsitum est*, inquit, *utrum Vicarius dici debeat etiam is cui magnificentissimi Præfecti vices suas in speciali causa mandaverunt. Nequaquam. Nam Vicarius dicitur is, qui ordine codicillorum vices agit amplissima Præ-*

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

mens, sæpéque obsecrans ut ab omni culpa immunibus parceretur, cùm non impetraret, minabatur se discessurum: ut saltem id metuens perquisitor malevolus, tandem desineret quieti coalitos homines in aperta pericula projectare. Per hoc minui studium suum existimans Paulus, ut erat in complicandis negotiis artifex dirus, unde ei Catenæ inditum est cognomentum, Vicarium ipsum eos quibus præerat adhuc defensantem, ad sortem periculorum communium traxit. Et instabat ut eum quoque, cum Tribunis & aliis pluribus, ad comitatum Imperatoris vinctum perduceret: quo percitus ille, [a] exitio urgente abrupto, ferro eumdem adoritur Paulum. Et quia languente dextera letaliter ferire non potuit, jam districtum mucronem in proprium latus impegit: hócque deformi genere mortis excessit è vita justissimus, [b] remora ausus miserabiles casus levare multorum. Quibus ita sceleste patratis, Paulus cruore perfusus, reversúsque ad Principis castra, multos coopertos penè catenis adduxit, in squalorem dejectos atque mæstitiam: quorum adventu intendebantur eculei, uncósque parabat carnifex & tormenta. Et ex iis [c] proscripti sunt plures, actique in exsilium alii: nonnullos gladii consumsere pœnales. Nec enim quisquam facilè meminit sub Constantio, ubi susurro tenus hæc movebantur, quemquam absolutum.

fecturæ. Ille verò cui vices mandantur propter absentiam Præfectorum, non Vicarius, sed vices agens; nec Præfectura, sed Præfectorum dicitur tantùm. Ita Cassiodorus Præf. Præt. Ambrosium, cui vices suas delegarat, *agentem vices* vocat, non Vicarium in lib. XI. Neque tamen negaverim Vicarium dici posse pro Præfecto agere. Sanè Aurelius Victor in Diocletiano ita dicit: *Ea tempestate apud Pœnos Alexander pro Præfecto gerens.* quod Zosimus in lib. 2. sic expressit: Ἀλέξανδρος τότε ἐπέχειν τὰ ὑπάρχῳ τῆς αὐλῆς ἐν Λιβύῃ καθιστάμενος.* De his Vicariis Præfectorum intelligendus est locus Ambrosii, seu potiùs Hilarii in Commentariis Epistolæ ad Colossenses: *Numquid aliquis vicem domini agens, ipso præsente dominatur? Si Præfectorum Vicarii, præsentibus eis privati sunt; quanto magis servi, præsente domino, etiam ipsi in obsequio debent videri?* *

[a] EXITIO URGENTE ABRUPTO.] Antea legebatur. *exitio urgente: abrepto ferro eumdem adoritur Paulum.* Sed cùm in Ms. Florentino & Editione Romana legeretur, *abrupto*, locum sic interpungendum esse existimavi. Codex Regius scriptum habet *rupto.* In eodem codice & in Editione Rom. legitur, *quæ percitus ille:* & ad oram codicis Regii emendatum est ex conjectura, *quare.* Ceterùm abruptum exitium, & periculum, & discrimen, voces sunt Marcellino nostro familiares, adeo ut exempla afferre supervacuum sit. sic etiam loquuntur Imperatores in lege 28. Cod. Th. de petitionibus.

[b] REMORA AUSUS MIS. CASUS LEVARE MULTORUM.] Editio Romana, quæ prima recens tum inventa arte typographica prodiit, hoc loco habet, *remota:* neque aliter codex Regius, ad cujus interiorem marginem ex conjectura emendatum est, *revera:* quod quidem mihi quoque in mentem venerat, antequàm eum codicem nactus essem. Sed minimè satisfacit. Possit etiam legi, ac meliùs fortasse, *remoto*, supple Paulo.

[c] PROSCRIPTI SUNT PLURES, ACTIQUE IN EXSILIUM ALII.] Proscripti sunt, quorum bona publicata sunt, seu deportati, ut in Codice, toto titulo de bonis proscriptorum: acti autem in exsilium, sunt relegati. Ita Marcellinus noster hæc distinguere solet. Ut, exempli gratiâ, in lib. 26. sub finem: *Exin cùm superatæ luctibus ferocia deflagrasset, proscriptiones & exsilia quæ leviora videntur, quamquam sint aspera, viri pertulere summates.* & Prosper in Chronico hæc perinde distinxit, cùm ait Aëtio & Sigisvulto Coss. *Primùm proscripti, deinde in exsilium acti, tum atrocissimis suppliciis excruciati.* Glossæ veteres: δημεύω proscribo; δήμευσις proscriptio. Capitolinus in

Inter hæc [a] Orfitus Præfecti potestate regebat Urbem æternam, ultra modum delatæ dignitatis sese efferens insolenter: vir quidem prudens, & forensium negotiorum oppidò gnarus, sed splendore liberalium doctrinarum minùs quàm Nobilem decuerat institutus: quo administrante, [b] seditiones sunt concitatæ graves ob inopiam vini: cujus avidis usibus vulgus intentum, ad motus asperos excitatur & crebros. Et quoniam mirari posse quosdam peregrinos existimo hæc lecturos forsitan si contigerit, quamobrem cùm oratio ad ea monstranda deflexerit, quæ Romæ gererentur, nihil præter seditiones narratur, & tabernas, & vilitates harum similes alias: summatim causas perstringam, nusquam à veritate sponte propria digressurus. Tempore quo primis auspiciis in mundanum fulgorem surgeret victura dum erunt homines Roma, ut augeretur sublimibus incrementis, fœdere pacis æternæ VIRTUS convenit atque FORTUNA, plerumque dissidentes: quarum si altera defuisset, ad perfectam non venerat summitatem. Ejus populus [c] ab incunabulis primis adusque pueritiæ tempus extremum, quod annis circumcluditur ferè trecentis, circummurana pertulit bella: deinde æta-

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

CAPUT VI.

Antonino Pio. *Publicatio*, inquit, *bonorum rarior quàm umquam fuit, ita ut unus tantùm proscriberetur.*

[a] ORFITUS PRÆFECTI POTESTATE.] Memmius Vitrasius Orfitus V. Cl. Præfecturam Urbanam iniit 6. Idus Decembris, Constantio Aug. 6. & Constantio Gallo 2. Coss. ut est in libro Fastorum urbis Romæ, quem primus edidit Cuspinianus.

[b] SEDITIONES OB INOPIAM VINI.] Præfectus Urbi annonam populi Rom. curabat, non tantùm ut panes civiles singulis civibus gratis erogarentur ex more: sed etiam ut frumentum vænale in foro ad populi usus abundè suppeteret. Neque enim panis gradilis ad integram familiam pascendam sufficere poterat. Oleum præterea ac porcinam carnem idem curabat & vinum. Unde in Notitia Imperii sub ejus administratione Præfectus annonæ, & Tribunus fori Suarii, & Rationalis vinorum fiscalium recensetur. Vinum igitur, perinde atque oleum ac porcina, gratuitò erogabatur populo Rom. ex instituto Constantini Magni, teste Suida in v. παλατῖνοι, & Codino in libro de Originibus Constantinop. Mansitque ea sollemnis erogatio vini diu post Constantinum: ut docet lex 3. Codicis Th. tributa in ipsis speciebus inferri, & lex 4. de pistoribus. Porrò annonam jaminde ab Augusti temporibus populus Rom. gratuitam accipiebat: sed initio quidem menstruam tantùm & in frumento, ut testis est Dionysius Halic. lib. 4. pag. 228. οἱ δ' ἵνα τὸν δημόσιον διδόμενον σῖτον λαμβάνοντες κατὰ μῆνα: & Suetonius in Augusto. Hinc tesseræ frumentariæ dicuntur in lege 52. D. de judiciis. Postea verò panes quotidie distribui cœpêre, ut docet Vopiscus in Aureliano, Themistius in Orat. 4. & lex 4. Cod. Th. de annonis civicis & pane gradili. Codinus ἄρτους πολιτικοὺς appellat. Porcinam autem primus gratuitam populo Rom. præberi constituit Aurelianus, teste Vopisco. Oleum verò gratuitum præbuit Severus, ut auctor est Spartianus. At vinum primus, ut dixi, Constantinus gratis erogari statuit, cùm id Aurelianus tantùm cogitavisset.

[c] AB INCUNABULIS PRIMIS ADUSQUE PUERITIÆ TEMPUS.] Præter locum Flori, quem hîc attulit Lindembrogius, alter est Senecæ apud Lactantium in lib. 7. quem ob elegantiam integrum adscribam. *Non inscitè Seneca Romanæ urbis tempora dividit per ætates. Primam enim dicit infantiam sub Rege Romulo fuisse, à quo & genita & quasi educata sit Roma. Deinde pueritiam sub ceteris Regibus, à quibus & aucta sit, & disciplinis pluribus institutisque formata. At verò Tarquinio regnante cùm jam quasi adulta esse cœpisset, servitium non tulisse, & rejecto superbæ dominationis jugo, maluisse legibus obtemperare quàm Regibus. Cùmque esset adolescentia ejus fine Punici belli terminata, tum denique confirmatis viribus cœpisse juvenescere. Sublata igitur Carthagine, quæ diu æmula Imperii Rom. fuit, manus suas in totum orbem terrâ mari-*

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

tem ingressus adultam, post multiplices bellorum ærumnas, alpes transscendit & fretum: in juvenem erectus & virum, ex omni plaga quam orbis ambit immensus, reportavit laureæ triumphos: jámque vergens in senium, & nomine solo aliquoties vincens, ad tranquilliora vitæ discessit. Ideo Urbs venerabilis post superbas efferatarum gentium cervices oppressas, latásque leges, fundamenta libertatis & retinacula sempiterna: velut frugi parens, & prudens, & dives, Cæsaribus tamquam liberis suis regenda patrimonii jura permisit. Et [a] olim licèt otiosæ sint tribus, pacatæque centuriæ, & nulla suffragiorum certamina, sed Pompiliani redierit securitas temporis: per omnes tamen quotquot sunt partes terrarum, [b] ut domina suspicitur & regina: & ubique Patrum reverenda cum auctoritate canities, [c] populíque Romani nomen circumspectum & verecundum. Sed læditur hic cœtuum magnificus splendor levitate paucorum incondita, ubi nati sint non reputantium, sed tamquam in-

que porrexit, donec Regibus cunctis & nationibus subjugatis, cùm jam bellorum materia deficeret, viribus suis malè uteretur, quibus se ipsa confecit. Hæc fuit prima ejus senectus, cùm bellis lacerata civilibus, atque intestino malo pressa, rursus ad regimen singularis imperii recidit, quasi ad alteram infantiam revoluta. Amissa enim libertate, quam Bruto duce & auctore defenderat, ita consenuit, tamquam se ipsa sustentare non valeret, nisi adminiculo regentium niteretur.

[a] Olim licet otiosæ sint tribus pacatæque centuriæ.] Quia scilicet nullæ tum erant tribus, nullæ centuriæ. Neque enim ex eo quòd otiosas tribus pacatásque centurias jamdudum fuisse ait Marcellinus, tunc tribus ac classes fuisse putandum est. Nam centuriæ quidem diu ante Marcellini ætatem esse desierant, ut testis est Arnobius in lib. 2. *Qui in mores alios atque alios ritus priorum condemnatione transistis. Numquid enim quinque in classes habetis populum distributum, vestri olim ut habuere majores?* Tribus quoque paullatim sub imperio Cæsarum collapsæ, tandem penitus desierunt paullò post tempora Antonini Caracallæ, ut opinor, cùm is omnibus in orbe Rom. degentibus civitatem dedisset. Sanè post ea quæ dixi tempora, rara ac propè nulla tribuum mentio fit in vetustis inscriptionibus, cùm antea passim cognomen tribuum adscribi videamus. Nec me movet, quòd Julianus Aug. in Oratione 3. ad Eusebiam Augustam τῶν φυλῶν ἐπιστάτας Romæ commemorat. Non enim tribuum Præfectos, sed Curatores regionum intelligit, ut & Libanium loqui sæpissime deprehendi.

[b] Ut domina suspicitur et regina.] Non is sum, qui vulgatas Editiones temere damnem. Sed tamen consensus librorum admonet me ut scriptam lectionem non dissimulem. Codex certè Florentinus ac Regius cum Editione Rom. & Augustana scriptum exhibent: *ut domina suscipitur*, quæ fortassè verior lectio est. Sic in lib. 15. *Cæsarem admiratione digna suscipiebant.* Sanè apud Græcos ἀποδέχεσθαι, quod propriè significat suscipere, ferè de venerantibus dicitur. ut apud Polybium in lib. 5. pag. 360. τὸν δὲ Φίλιππον ἀποδέχεσθαι καὶ θαυμάζειν. & apud Diodorum Siculum lib. 16. de Timoleonte Corinthio: οἱ δὲ συγκινοῦντες μεγάλως ἀποδεδεγμένοι τὴν αἵρεσιν διά τε τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ μέγεθος τῶν εὐεργετημάτων. Sic etiam apud Artemidorum in lib. 3. & apud Julianum in Misopogone.

[c] Populique Romani nomen circumspectum et verecundum.] Hîc apertè græcissat Marcellinus. Est enim Græcè τὸ περίβλεπτον ὄνομα καὶ αἰδέσιμον. Circumspectum quidem eo sensu usurpat etiam in lib. 27. *procedéntque vehiculis insidentes, circumspectè vestiti*: & in lib. 28. *parietes lapidum circumspectis coloribus nitidos.* Verecundum verò occurrit quoque eodem quo hîc sensu in lib. 21. *Marci illius dissimilis Principis verecundi*: & in lib. 30. de Artaxerxe: *qua temperantia morum ita tolerabilem eum fecis & verecundum.* * Sed & Zeno Veronensis perinde loquitur in sermone 2. de Abraham: *Sarra uterum filius aperit primo vocabulo, cui jam aviæ reverentiam senectus verecunda detulerat.* Et paullò pòst: *Ad hujus ergo personam, Christi refertur verecunda nativitas*: id est verenda, reverenda. * Ita Hesiodus Reges αἰδοίους appellat, & Homerus αἰδοίους vocat τοὺς ἱκέτας supplices; quod idem valet atque αἰδεσίμους, id est, venerabiles.

dultâ licentiâ vitiis, ad errores lapsorum & lasciviam. [a] Ut enim Simonides Lyricus docet, beatè perfecta ratione victuro, ante alia patriam esse convenit gloriosam. Ex his quidam æternitati se commendari posse per statuas existimantes, eas ardenter adfectant, quasi plus præmii ex figmentis æreis sensu carentibus adepturi, quàm ex conscientia honestè rectéque factorum: eásque auro curant imbracteari: quod Acilio Glabrioni delatum est primo, cùm consiliis armísque Regem superasset Antiochum. Quàm autem sit pulchrum, exigua hæc spernentem & minima, ad adscensus veræ gloriæ tendere longos & arduos, ut memorat vates Ascræus, Censorius Cato monstravit: qui interrogatus quamobrem inter multos nobiles statuam non haberet; Malo, inquit, ambigere bonos, quamobrem id non meruerim: quàm quod est gravius, cur impetraverim mussitare. Alii summum decus [b] in carrucis solito altioribus, & ambitioso vestium cultu ponentes, [c] sudant sub ponderibus lacernarum, [d] quas collis insertas cingulis ipsis adnectunt, [e] nimia subteminum tenuitate perflabiles;

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

[a] Ut Simonides Lyricus dicit.] Eamdem sententiam Euripidi tribuit Plutarchus in vita Demosthenis initio. ὁ μὲν γράψας τὸ ἐπὶ τῇ νίκῃ εἰς Ἀλκιβιάδην ἐγκώμιον εἴτ' Εὐριπίδης, ὡς ὁ πολὺς κρατεῖ λόγος, εἴθ' ἕτερός τις ἦν, φησὶ χρῆναι τῷ εὐδαίμονι πρῶτον ὑπάρχειν τὴν πόλιν εὐδόκιμον. Id est: *Is qui Epinicium in Alcibiadem scripsit, sive Euripides, ut vulgò existimant, sive quis alius fuit, viro ait felici patriam primùm illustrem esse oportere.* Eò respexit etiam Themistius in Orat. 19. οὐδεὶ μὲν γὰρ οἶμαι πολιτικῷ δεῖν ὑπάρξαι πρῶτον μετὰ τὴν πατρίδα τὴν πόλιν εὐδόκιμον. Ceterùm ex eo quod Plutarchus scribit, de ejus Carminis auctore inter veteres fuisse dubitatum, non sine ratione fortasse quis conjiciat, Marcellinum nostrum eos sequi maluisse, qui Simonidi tribuerent. Sed ætas Simonidis id videtur refellere. Vixit enim longè ante Alcibiadem.

[b] In carrucis solito altioribus.] Editio Romana habet caruchis: quam scripturam tuetur Hesychius & vetus Glossarium. In Pandectis Florentinis carrucha semper scribitur, quomodo etiam in hôc loco codicem suum habuisse, testis est Lindembrogius. Est autem carrucha, πισταυκηλον ὄχημα, seu reda. Hesychius ῥαδίων· καρούχων. Glossæ Græcolatinæ, καρούχιον, reda. Galli aliquantùm corrupto vocabulo carrocas vocamus: in quibus eamdem ambitionem hominum nostrorum hodie cernimus, quam apud Romanos sui sæculi fuisse testatur Marcellinus.

[c] Sudant sub ponderibus lacernarum.] Ironicè id dictum accipio in homines delicatos, quibus oneri erant lacernæ sericæ. Simili sensu Claudianus lib. 2. in Eutropium: *onerique vel ipsa serica.* * Ita Plinius in lib. 9. capite 23. Juvenalis sat. VI. & Hieronymus in consolatione ad Pammachium de obitu Paullinæ: *Quibus serica vestis oneri erat, & Solis calor incendium; nunc sordidata & lugubres, & sui comparatione forticulæ pavimenta verrunt.* *

[d] Quas collis insertas cingulis ipsis adnectunt.] Editio Romana, cui adstipulantur scripti omnes codices, scriptum habebat: *quas in collis inserta.* Ex quo Petrus Castellus excogitavit eam lectionem quam ceteri Editores secuti sunt. Sed non dubito, quin Marcellinus ita scripserit uti edendum curavi. Sic enim in lib. 31. initio de Hunnis: *Sed semel obsoleti coloris tunica collo inserta, non antè deponitur quàm in pannos diffluxerit defrustata.* Quod verò attinet ad alteram emendationem, qua *cingulis* restituimus pro *singulis*, de ejus veritate non dubitabit, qui meminerit in omnibus ferè omnium Auctorum scriptis exemplaribus singula pro cingulis perperam scribi. Vulgata certè lectio nullum habet sensum. Itaque P. Faber in lib. 1. Semestrium emendaverat *fibulis ipsis adnectunt.* In codice autem Regio ex conjectura exscriptoris emendatum est, *insertas jugulis ipsis adn.* * atque ita in codice Tolosano scriptum etiam inveni. *

[e] Nimia subteminum tenuitate perflabiles.] Ita hunc locum emendavi ex vestigiis veterum exemplarium, in quibus legitur, *tenuitate perpiavilis.* Corruptioni ansam dederat literarum affinitas. Sic suprà, ubi legitur *per flexnosas*, scripti codices habent *per plexnosas.*

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

[a] exspectantes crebris agitationibus, maximéque sinistra, [b] ut longiores fimbriæ tunicæque perspicuè luceant, varietate liciorum [c] effigiatæ in species animalium multiformes. [d] Alii nullo quærentium

[a] FILIS EXSTANTES CREBRIS A LOCIS OMNIBUS.] Multum sibi indulsit hoc in loco P. Castellus. In Editione enim Romana, quam corrigere erat aggressus, sic legebatur: *Perpianilis expectantes crebris cogitationibus.* Et ita ferè reliqui codices scripti, nisi quòd post τὸ *expectantes* lacunam exhibent, quæ in Regio exemplari denotari videtur uno puncto. Etsi autem in tam corrupto loco difficile est veram emendationem assequi, videtur tamen legi commodè posse: *Expandentes eas crebris agitationibus.* Quod sequentibus verbis confirmatur. sequitur enim: *Ut longiores fimbriæ tunicæque perspicuæ luceant varietate liciorum.* Homines enim delicati cùm lacernas è serico haberent perlucidas, eas insuper crebris motibus agitabant, ut tunicæ eorum opere plumario textæ ab omnibus conspicerentur.

[b] UT LONGIORIS FIMBRIÆ TUNICÆ.] In Editione Romana erat: *Ut longiores fimbriæ tunicæque.* Quod cur Petro Castello placuerit corrigere, non video. Editioni certè Romanæ subscribunt codex Regius, * Tolosanus * & Florentinus cum Editione Frobeniana. Fimbriæ igitur ad lacernas referendæ sunt, quas fimbriatas fuisse, docet vetus interpres Persii, & ex illo Isidorus in Originum libris. Possunt etiam de tunicis intelligi, & sic erit figura quam Græci ἓν διὰ δυοῖν vocant, non infrequens Marcellino nostro, ut cùm ait infrà in hoc libro: *Cùm glorioso Marte Mediam urgeret & Parthos.* & clariùs in lib. 16. *Ingenti prælio superatus à Romanis & Pompeio Rex prædictus.* denique in fine lib. 23. *Post Lydiam victam & Crœsum.* * Sanè tunicas Romanorum veterum fimbriatas fuisse, docet Suetonius in Julio Cæsare, quum dicit: *Lato clavo usus est, ad manus fimbriato.* Et priscis quidem Romanis manuleatas ac talares tunicas gestare, probro erat. Verùm processu temporis ejusmodi tunicæ invaluere: quod testatur Augustinus in lib. 3. de doctrina Christiana capite 12. *Sicut enim talares & manicatas tunicas habere, apud Romanos veteres flagitium erat: nunc autem honesto loco natis, cùm tunicati sunt, non eas habere flagitium est.* *

[c] EFFIGIATÆ IN SPECIES ANIMALIUM MULTIFORMES.] Asterius Amasiæ Episcopus in Homilia de Divite & Lazaro, ait novam quamdam texendi rationem sua ætate inventam fuisse, qua in connexione staminis cum subtemine picturæ virtus exprimeretur, omnísque generis animalium formæ vestibus intexerentur: addit etiam à pueris mirantibus digito monstrari solitas hujusmodi animantium figuras, leonum putà, pardorum, ursorum; silvas quoque, & canes, & rupes, & venatores tunicis & palliis intextos: qui autem religiosi præ ceteris videri vellent, historias ex Evangelio sumtas simili arte vestibus inlusisse. Idem scribit Prudentius in Hamartigenia his versibus:

Vellere non ovium, sed Eoo ex orbe petitis
Ramorum spoliis fluitantes sumere amictus
Gaudent, & durum scutulis perfundere corpus.
Additur ars, ut fila herbis saturata recoctis
Illudant varias distincto stamine formas.

* Exstat etiam hac de re Theodoriti locus insignis in sermone IV. de Providentia pag. 361. Ex quibus intelligendus est Chrysostomus in Homilia 50. in Matthæum, ubi adversus superfluas artes pictorum & plumariorum invehitur. τὰ δὲ ζώδια χιτῶσιν ἢ ἐν τοίχοις, ἢ ἐν ἱματίοις, τί χρήσιμον. *

[d] * ALII NULLO QUÆRENTE PATRIMONIA SUA IN IMM. EXTOLLUNT, &c.) Cur dixit *nullo quærente?* Neque enim temere & sine caussa id adjectum est. Nimirum perstringit Marcellinus his verbis importunam vanitatem quorumdam Nobilium sive Senatorum, qui possessiones suas per universum orbem diffusas, nullis ipsos interrogantibus, assiduè prædicabant, earúmque immensos reditus non sine mendacio interdum referebant. Sic quippe interpretor proximè sequentia verba hæc: *Cultorum, ut putant, feracium multiplicantes annuos fructus.* ubi scribendum existimo, *ut putà feracium*, vel *utpote*. *Multiplicantes* igitur idem valet, atque augentes & amplificantes mendacibus verbis. Neque enim de usuris hunc locum placet intelligi: præsertim cùm Senatoribus eo tempore non licuerit fenus exercere. Certè Chrysostomus legibus Romanis interdictam esse usuram Senatoribus adhuc sua ætate prodit in Homilia LVII. in Matthæum: τοὺς γοῦν ἐν ἀξιώμασιν ὄντας, καὶ εἰς τὴν μεγάλην ταύτην βουλὴν ἣν σύγκλητον καλοῦσιν, οὐ θέμις τοιούτοις κέρδεσι καταισχύνεσθαι: ἀλλὰ νόμος ἐστὶ παρ' αὐτοῖς ὁ τὰ τοιαῦτα ἀπαγορεύων κέρδη. Id & disertè confirmat lex tertia & quarta in Codice Theodos. de usuris. Idem docet Augustinus, seu quis alius, in quæstionibus ex utroque Testamento mistis capite CII. *Dignitatis enim homini negotiari deforme est: Senatoribus quo-*

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

te, vultus severitate adsimulata, patrimonia sua in immensum extollunt, cultorum ut putà feracium multiplicantes annuos fructus, quæ à primo ad ultimum solem se abundè jactitant possidere: ignorantes profectò majores suos, per quos ita magnitudo Romana porrigitur, non divitiis eluxisse, sed per bella sævissima, nec opibus, nec victu, nec indumentorum vilitate à gregariis militibus discrepantes, opposita cuncta superasse virtute. Hinc ex collaticia stipe Valerius humatur ille Poplicola: & [a] subsidiis amicorum mariti, inops cum liberis uxor alitur Reguli: & dotatur ex ærario filia Scipionis, [b] cùm nobilitas florem adultæ virginis, diuturnam absentiam pauperis erubesceret patris. At nunc si ad aliquem bene nummatum tumentémque ideo, honestus advena salutatum introiveris, primitus tamquam exoptatus susciperis: & interrogatus multa, coactúsque mentiri, miraberis numquam antea visus, summatem virum tenuem te sic enixiùs observantem: [c] ut pæniteat ob hæc bona tamquam præcipua non vidisse ante decennium Romam. Hácque affabilitate confisus, cùm eadem postridie feceris, [d] ut incognitus hærebis & repentinus, [e] hortato-

que fenus diffamia est. Olim quidem possidendi modus præfinitus erat Senatoribus Rom. cautúmque erat ne extra Italiam possiderent, néve navem haberent nisi ad fructus ex agris deportandos; ut docent Cicero in libro v. in Verrem, & Livius in fine libri xxi. Quas leges præ vetustate neglectas ac mortuas, sicuti loquitur Cicero, retulit postea Cæsar Dictator, teste Tacito in lib. vi. Hist. Ea lege modus credendi possidendique intra Italiam præscriptus est Patribus, vetitúmque ne Senatores pro arbitrio fenus exercerent. *

[a] SUBSIDIIS AMICORUM MARITI.] Valerius Max. in lib. 4. cap. 4. non subsidiis amicorum Reguli, sed decreto Senatus alimenta conjugi ejus ac liberis præbita esse scribit. Cui subscribit Dio in Fragmentis, quæ nuper vulgavimus pag. 593. ὁ γὰρ Ῥηγοῦλος ἐν τοσαύτῃ πενίᾳ ἦν, ὥστε μήτε τὴν ἀρχὴν ῥᾳδίως ἐθελῆσαι δι' αὐτὴν ὑποστῆναι, καὶ τῇ γυναικὶ τοῖς τε παισὶν αὐτοῦ τὴν τροφὴν ἐκ τοῦ δημοσίου δίδοσθαι ψηφισθῆναι. Id est ad verbum: *Regulus enim tanta premebatur inopia, ut ejus causâ Magistratum suffragiis populi sibi delatum suscipere vix sustinuerit: úsque conjugi ejus ac liberis alimenta ex ærario decreta sint.*

[b] CUM NOBILITAS FLOREM ADULTÆ VIRGINIS, DIUTURNAM ABSENTIAM.] In codice Regio & Editione Romana reperi, *diuturnum*: unde quis conjicere possit legendum esse: *Cùm nobilitas florem adultæ virginis diuturnum absentiâ pauperis erubesceret patris.* Et ita diuturnus flos erit, quem alii obsolescentem dicerent. Nolim tamen quidquam temere mutari, præsertim cùm diuturna absentia Cn. Scipionis jure dicatur, qui octo annis Proconsul bellum in Hispania gessit, teste Livio in lib. 25. Ceterùm de hac liberalitate Senatus eleganter Valerius Max. lib. 4. cap. 4. & Zonaras ex Dione: mirúmque est, id à Tito Livio prætermissum fuisse.

[c] UT PÆNITEAT OB HÆC BONA.] Hic locus ex Mss. codicum auctoritate sic à nobis est restitutus: tantùm emendavimus, *ob hæc bona*, cùm in Mss. & in Editione Romana legeretur, *ut hæc bona.*

[d] UT INCOGNITUS HÆREBIS.] Sic habet Editio Augustana à Mariangelo Accursio viro doctissimo emendata. In Editione Romana *heredis* legebatur; unde Petrus Castellus emendaverat *hæres.* Nos lectionem Augustanæ Editionis sequi maluimus, quippe quæ & ad scriptum codicem propiùs accederet, & cum antecedenti oratione meliùs conveniret. * Neque aliter in codice Tolos. scriptum inveni. * In Regio exemplari tria hæc vocabula omissa erant. Ceterùm quòd incognitum & repentinum jungit hîc Marcellinus, videtur sumtum ex Cicerone in Bruto, qui sic dicit: *Ignoti homines & repentini, Quæstores celeriter facti sunt.*

[e] HORTATORE ILLÓ HESTERNO.... NUMERANDO.] Ita primus hunc locum edidit Sig. Gelenius, vir exacti judicii, cui uni plurimum debet noster Marcellinus. Neque aliter habuit Editio Romana, quæ omnes lacunas scripti exemplaris fideliter exhibuerat. Sed Petrus Castellus

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

re illo hesterno ... numerando, qui sis vel unde venias, diutiùs ambigente. Agnitus verò tandem, & adscitus in amicitiam, si te salutandi assiduitati dederis triennio indiscretus, & [a] per totidem defueris tempus, reverteris ad paria perferenda: nec ubi esses interrogatus, & num è medio discesseris, [b] ætatem omnem frustra in stipite conteres submittendo. [c] Cùm autem intervallata temporibus convivia longa & noxia cœperint apparari, vel distributio sollemnium sportularum; anxia deliberatione tractatur, an [d] exceptis iis quibus vicissitudo debetur, peregrinum invitari conveniet: & si digesto plenè consilio id placuerit fieri, is adhibetur qui [e] pro domibus excubat aurigarum, aut artem tesserariam profitetur, aut secretiora quædam se nosse confingit. Homines enim eruditos & sobrios ut infaustos & inutiles vitant: [f] eo quoque accedente, quòd & nomenclatores adsueti hæc & talia

sine ullo codice scripto, solâ fretus non dicam conjecturâ, sed audaciâ, omnes lacunas explevit. Atque hunc quidem locum sic suppleverat: *Illo hesterno dies numerando.*

[a] Per totidem defueris tempus.] Non dubitavi hanc scripturam hîc restituere, quam præter Florentinum codicem Regius quoque servavit. Existimo tamen quiddam adhuc deesse, *dierum* putà, aut *mensium.* Arguit enim superbiam & iniquitatem illorum Nobilium, quos cùm adsiduo officio per triennium colueris, si fortè triduo, aut trimestri spatio absis, prioris obsequii tui oblivio subit. Et sic tollitur barbarismus, qui vulgatam lectionem inquinat.

[b] Ætatem omnem frustra in stipite conteres submittendo.] * Alludit Marcellinus, ut opinor, ad hæc Senecæ in libro de brevitate vitæ capite XIV. *Nemo horum annos tuos conteret.* * Stipitem autem vocat hominem stupidum, & in quo nullus residet sensus non magis, quàm in stipite. Sic Terentius in Heautontimor. Actu 5.

— in me quidvis harum rerum convenit,
Quæ sunt dicta in stultum. caudex, stipes, asinus, plumbeus.

Et Cicero de Haruspicum responsis, Ælium quemdam Ligurem vocat stipitem. Claudianus quoque in Eutropium lib. 1.

Et nihil exhausto caperent in stipite lucri.

[c] Cum autem intervallata temporibus.] Hoc loco Mss. codices omnes, & Editio Romana atque Augustana vocem interserunt hoc modo: *Cùm autem commotus intervallata temporibus.* Unde non absurdè quispiam legendum esse conjecerit: *Cùm autem commodus intervallata temporibus.*

[d] Exceptis iis quibus vicissitudo debetur.] Id est, præter eos quibus vicem reddere oportet, cùm ab iis aut convivio exceptus prior, aut sportula honoratus sis. Sic Marcellinus in lib. 16. *Armatorúmque millia triginta & quinque partim mercede, partim pacto vicissitudinis reddendæ quæsita.* * Ambrosius, seu quis alius Auctor in caput XIII. Epistolæ ad Romanos: *Comessationes (inquit) sunt luxuriosa convivia, quæ aut collatione omnium celebrantur, aut vicibus solent à contubernalibus exhiberi.*

[e] Qui pro domibus excubat aurigarum.] Viles de plebe homines intelligit, qui totos dies in Circo perstabant, de equis circensibus, & de agitatoribus satagentes, ut scribit Marcellinus infrà, ubi de plebis Romanæ studiis agit. Quinetiam pro domibus aurigarum factionis ejus quam fovebant, excubare erant soliti. Quod quidem in plebeiis hominibus mirum videri non debet, cùm Caius Caligula prasinæ factioni ita deditus fuisse dicatur à Suetonio, ut cenaret assiduè in stabulo, & maneret. Marcellinus in lib. 28. de iisdem: *Eisque templum, & habitaculum, & concio, & cubitorium, & spes omnis Circus est Maximus.*

[f] Eo quoque accedente, quod et nomenclatores.] In hoc loco emendando quid & quantum licentiæ mihi sumserim, nolo dissimulare. Cùm igitur in Regio codice & in Editione Romana scriptum esse vidissem: *Vitant è quoque accedente, quod & nomenclatores, &c.* unius literæ adjectione locum sic sanavi. Ceterùm id nomenclatorum officium fuisse docet Seneca in Epist. 19. *Habebis convivas, quos ex turba salutantium nomenclator digesserit.* Athenæus lib. 2. μετ᾽ ταῦτα [illegible]

vendi-

venditare, mercede accepta, lucris quosdam & prandiis inserunt subditicios ignobiles & obscuros. Mensarum enim voragines, & varias voluptatum illecebras, ne longiùs progrediar, prætermitto: illuc transiturus, quòd quidam per ampla spatia Urbis, [a] subversasque silices, sine periculi metu properantes, [b] equos velut publicos signatis, quod dicitur, calceis agitant, [c] familiarum agmina tamquam prædatorios globos post terga trahentes, ne Sannione quidem, ut ait Comicus, domi relicto: [d] quos imitatæ matronæ complures, [e] opertis capitibus & basternis, per latera civitatis cuncta discurrunt. Utque præliorum periti rectores primò catervas densas opponunt & fortes, deinde leves armaturas, pòst jaculato-

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 355.

ὡς ἔμελλεν ἕκαστος, ὁ συμμείναντες ὀνομακλήτορα ἢ τῶν δείπνων ταξίαρχον. Neque verò solùm digerebant eos, qui venturi essent ad cenam, sed etiam eos qui sportulam accepturi essent; ut testatur Marcellinus verbis quæ proximè sequuntur: *Mercede accepta lucris quosdam, & prandiis inserunt subditicios ignobiles & obscuros.* Lucra enim sunt sportulæ quæ in auro, aut argento dabantur. De hac autem nomenclatorum avaritia, qui infimis hominibus operam suam venditabant, loquitur Lucianus in dialogo περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων, his verbis: *περιμένειν ἐωθούμενον καὶ ἀποκλειόμενον· καὶ ἀναίσχυντον ἐνίοτε καὶ ὀχληρὸν δοκοῦντα ὑπὸ θυρωρῷ κακῶς συρίζοντι, καὶ ὀνομακλήτορι Λιβυκῷ ταττόμενον, καὶ μισθὸν τελοῦντα τῆς μνήμης τοῦ ὀνόματος.* [Hosce nomenclatores Suetonius in C. Cæs. Caligula capite XXXIX. vocatores appellat, ut & Plinius in lib. XXXV. cap. X.]

[a] SUBVERSASQUE SILICES SINE PERICULI METU PROPERANTER.] Vias Urbis intelligit quæ silice stratæ erant. Sic Juvenalis in Satyra 6.

Nec melior, pedibus silicem quæ conterit atram.

Et Prudentius in lib. 1. contra Symmachum:

Quique terit silicem variis discursibus atram.

* Porrò scribendum heic videtur, *properantes.* *

[b] EQUOS VELUT PUBLICOS SIGNATIS, QUOD DICITUR, CALCEIS AGITANT.] Equos publicos vocat animalia cursus publici. Quia verò sine diplomatis cursum publicum usurpare non licebat, teste Capitolino in Pertinace, & l. 2. de curiosis, & l. 3. Cod. de cursu publico; idcirco signati calcei dicebantur eorum, qui ejusmodi diplomata seu evectiones habebant, aut tractorias, aut angariales: tot enim nominibus dicuntur. Græci συνθήματα appellant. Vetus Glossarium, *Evectio σύνθημα.* Item *σύνθημα sigillum, evectio.* Julianus Augustus in Epistola nondum edita ad Libanium Quæstorem: *εἰς ἅπαντα γε τὸ σύνθημα ἡμῖν μεμένηκεν. ἀντὶ γὰρ τοῦ τρέχειν καὶ διδόναι φερόμενον ἐπὶ δημοσίας ἵππους,* &c. Hieronymus quoque in Ep. ad Julianum: *Jam dimisso synthemate equus publicus sternebatur.*

[c] FAMILIARUM AGMINA.] Contra hanc ambitionem graviter invehitur Chrysostomus in Homilia 40. in Epistolam priorem ad Corinthios: ubi divites illos qui servorum greges ubique circumducebant cùm in foro tum in balneis, eleganter comparat venaliciariis & ovium venditoribus: lictores quoque eos habuisse scribit, qui scilicet turbam submoverent, & servorum aciem instruerent. *τὸ δὲ καὶ παῖδας ῥαβδούχους ἔχειν, ὡς δούλοις κεχρημένους τοῖς ἐλευθέροις.* Hi sunt, quos *præpositos urbanæ familiæ* Marcellinus noster infrà appellat, & virgas manibus gestasse, sicuti Chrysostomus dicit. *

[d] QUOS IMITATÆ MATRONÆ COMPLURES.] Hujus loci emendatio codici Regio debetur, in quo priùs quidem scriptum erat, *quos emitatæ*, prout Editio quoque Romana exhibet: sed eadem manu ita emendatum est, ut edidimus. Observavi autem in manuscriptis exemplaribus ferè scribi *emitari* pro *imitari*. * In Ms. Tolosano planè scriptum est, *quos imitatæ.* *

[e] OPERTIS CAPITIBUS ET BASTERNIS.] Basternæ enim matronales erant opertæ, planéque similes earum quas hodie lecticas vocamus, ut docet vetus Epigramma:

Aurea matronas claudit basterna pudicas,
Quæ radians patulum gestat utrimque latus.

* Auratas fuisse ejusmodi basternas testatur etiam Joh. Chrysostomus in Homilia 11. in Epistolam Pauli ad Romanos. *αἱ δὲ ὄψεις τῶν ἡμιόνων, τῶν τὴν γυναῖκα φερουσῶν τὴν σὴν, πολλῷ καταλάμπονται χρυσίῳ, καὶ τὰ δέρματα, καὶ τὰ ξύλα τὰ περὶ σκηνὴν ἐκείνην ὑφαίνονται.* Et Paulinus de matronis Rom. loquens, quæ obviàm Melaniæ processerant, in Epistola x. *Auratis pilentis & carpentis pluribus gemente Appia atque fulgente.* *

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

res, ultimásque subsidiales acies, si fors adegerit, invasuras: ita [a] præpositis urbanæ familiæ suspensæ [b] digerentibus sollicitè, quos insignes faciunt virgæ dextris aptatæ, velut tesserâ datâ castrensi, juxta vehiculi frontem omne textrinum incedit: huic atratum coquinæ adjungitur ministerium, deinde totum promiscuè servitium, cum otiosis plebeiis de vicinitate conjunctis: postrema multitudo spadonum, à senibus in pueros desinens, [c] obluridi, distortáque liniamentorum compage deformes: ut quaquà incesserit quisquam, cernens [d] mutilorum hominum agmina, detestetur memoriam [e] Semiramidis Reginæ illius veteris, quæ teneros mares castravit omnium prima, velut vim injectans naturæ, eamdémque ab instituto cursu retorquens, quæ inter ipsa oriundi crepundia, per primigenios seminis fontes, tacita quodammodo lege, vias propagandæ posteritatis ostendit. Quod cùm ita sit, paucæ domus studiorum seriis cultibus antea celebratæ, nunc ludibriis ignaviæ torpentis exundant, [f] vocali sono, perflabili tinnitu fidium resultan-

[a] PRÆPOSITIS URBANÆ FAMILIÆ SUSPENSÆ DIGERENTIBUS.] Sensus est, servos præpositos urbanæ familiæ, quæ tunc suspensa est, & otiosa ab omni opere vacat, ordines curare.

[b] * DIGERENTIBUS SOLLICITE.] Sumtum videtur ex Senecæ libro de Constantia pag. 183. *Turbam venali fastidio digerentibus.* *

[c] OBLURIDI, DIST. LIN. COMPAGE DEFORMES.] Sic habent codex Regius ac Florentinus, & Editio Romana. Sed Petrus Castellus, cùm eam locutionem contra leges Grammaticæ peccare existimaret, correxit: *obluridа, distortáque lin. compage deformis.* Exstitit postea Sigismundus Gelenius, qui Frobenianam curavit Editionem. Is audacter satis vocem addidit hoc modo: *coloris obluridi, distortáque lin. compage deformis.* Quod equidem institutum probare non possum, cùm ea vox absit tum à codice Regio, tum ab Editione Romana. Quinetiam in Romana Editione legitur, *à senibus in pueros desinetis.* Unde suspicari quis possit legendum esse *desinentes.* Cujusmodi locutio Marcellino est familiaris.

[d] MUTILORUM HOMINUM AGMINA.] De hac matronarum ambitione loquitur Hieronymus in Epistola ad Furiam: *Noli in publicum subinde procedere, & spadonum exercitu præeunte, viduarum circumferri libertate.*

[e] SEMIRAMIDIS REGINÆ, QUÆ TEN. MARES CASTRAVIT OMNIUM PRIMA.] Consentit quidem Claudianus in Eutropium, ut jampridem notavit Delrio. Sed Clearchus Solensis Aristotelis discipulus in lib. 4. de moribus gentium, præclarum hoc inventum Medis tribuit, teste Athenæo in lib. 12. Κλέαρχος δ' ὁ Σολεὺς ἐν τετάρτῳ βίων περιεκτικὸν ἀεὶ τῆς Μήδων τρυφῆς, καὶ ὅτι διὰ ταύτης πολλοὺς εὐνουχίζουσι τῶν περιοικούντων. Mulieres verò castrare primi cœperunt Lydi, ut docet idem Athenæus in libro cit. & Constantinus Manasses. Gyges enim Lydorum Rex primus puellas castrasse dicitur, ut iis adolescentibus diutiùs uteretur, quemadmodum scribit Xanthus Lydus in 2. rerum Lydicarum apud Suidam in ξάνθος. At Græci hanc fœdam inhumanitatem semper detestati sunt. Argumento sit Periander Corinthius, qui cùm Corcyrensibus infensus esset, Principum liberos ad Regem Lydorum Alyattem castrandos misit Sardes, ut narrat Herodotus lib. 3. & Diogenes Laërtius: quippe cùm nullus esset in tota Græcia, nedum Corinthi Medicus, qui id facinus suscipere auderet.

[f] VOCALI SONO, PERFLABILI TINNITU FIDIUM.] Sic restitui ex fide codicum scriptorum, Regii & Florentini: quibus Editio Rom. & Augustana adstipulantur. Sed nondum mihi persanatus locus videtur. Ac nisi me conjectura fallit, sic scripserat Marcellinus: *Vocali sono ac perflabili, tinnitúque fidium resultantes.* Eodem enim modo loquitur initio libri 30. *Et ædes pulsu nervorum, & articulato flatilique sonitu resultarent.* Quibus verbis duas Musicæ species complectitur, organicam & vocalem. sed organica duplex est: quarum altera in percussione consistit, altera in flatu. Organorum quippe alia sunt ἐντατὰ καὶ κρουστά; alia ἐμπνευστά, quibus etiam hydraulica continentur, ut ait Athenæus in fine libri 4. Omnia hæc complexus est Cicero in Orat.

tes. Denique pro philoſopho cantor, & in locum oratoris doctor artium ludicrarum accitur: & bibliothecis ſepulcrorum ritu in perpetuum clauſis, organa fabricantur hydraulica, & lyræ ad ſpeciem carpentorum ingentes, tibiæque & hiſtrionici geſtus inſtrumenta non levia. Poſtremò ad id indignitatis eſt ventum, ut [a] cùm peregrini ob formidatam haud ita dudum alimentorum inopiam pellerentur ab Urbe præcipites; ſectatoribus diſciplinarum liberalium impendio paucis ſine reſpiratione ulla extruſis, tenerentur mimarum aſſeclæ veri, quíque id ſimularunt ad tempus: & tria millia ſaltatricum ne interpellata quidem, [b] cum choris totidémque remane-

CONSTANTIUS Aug. Conſtantio Aug. VI. & Conſtantio Gallo Cæſ. II. Coſſ. Anno Chr. 353.

pro Sexto Roſcio his verbis: *Ut quotidiano cantu vocum, & nervorum, & tibiarum tota vicinia perſonaret.* Nec ſecus Marcellinus noſter in locis quos adduximus. Sed & Caſſiodorus in libro de Muſica: *Symphonia*, inquit, *eſt temperamentum ſonitus gravis ad acutum, & acuti ad gravem, modulamen efficiens ſive in voce, ſive in percuſſione, ſive in flatu.* Græci perinde ὀργανικὴν καὶ ᾠδικὴν μοῦσαν diſtingunt, ut videre eſt apud Dionyſium Halic. in libro de compoſitione vocabulorum, & nominatim apud Auctores, qui de Muſica ſcripſerunt Græcè, Gaudentium, Ariſtidem, & ceteros: apud quos nihil frequentiùs occurrit quàm hæc λέξεως καὶ κρούσεως diſtinctio, id eſt vocalis & organicæ Muſicæ: ac ſeorſum utrique proprias notas adſignant, quarum ſuperiores quidem vocalem, inferiores organicam metiebantur: in uſum, ut equidem judico, aulœdorum, citharœdorum, eorúmque qui ad lyram canebant.

[a] CUM PEREGRINI OB FORMIDATAM HAUD ITA DUDUM ALIM. INOPIAM.] Sic Octavianus Auguſtus magna quondam ſterilitate ac difficili remedio omnes peregrinos, exceptis medicis & præceptoribus, Urbe expulit; ut ait Suetonius. Cujus exemplum ſecuti deinceps Romani, crebrò id uſurpaverunt, adeo ut urbs æterna hanc ob cauſam malè audiret. * Teſtantur id Symmachus in lib. II. Epiſt. VIII. & Ambroſius in lib. III. de Officiis, cap. VII. ubi in eam Romanorum conſuetudinem graviter invehitur. * Libanius in Antiochico pag. 366. de fecunditate agri Antiocheni loquens ſic ait: οὕτω τῇ τε γῇ πρέπων ὄχλος ὁ παρ' ἡμῖν, τῷ τε ὄχλῳ τῆς γῆς ἡ φύσις. δι' ἣν οὐδέπω ποτὲ τὸν ξένιον ἀναγκασθέντες ἠδικήσαμεν Δία διὰ τῆς περὶ τοὺς ξένους ὠμότητος· καίτοι παράδειγμα τὴν Ῥώμην ἔχοντες, ἣ τὴν τῶν ἀναγκαίων ἀπορίαν, ὅταν αὐτῇ τοῦτο συμπέσῃ, τῇ τῶν ξένων ἐλάσει πρὸς ἀφθονίαν μεθίστησι. Id eſt: *Ita & agro conveniens incolarum multitudo apud nos eſt, & multitudini incolarum bonitas agri reſpondet: cujus ope numquam coacti ſumus ſævitiâ in peregrinos Jovem hoſpitalem offendere: tametſi nobis exemplum ſuppeteret urbis Romæ, quæ quoties inopiâ premitur annonæ, peregrinorum expulſione huic malo mederi ſolet.* Themiſtius quoque in Orat. 6. ubi Theodoſium Imperatorem Orientis ab annonæ ſollicitudine commendat. ὥστ', inquit, δεῖ ἡμῖν ξενηλασίας συνεχοῦς καὶ σχεδὸν τῇ μητροπόλει, φαρμάκου τοῦ ἐν ἐνδείαις χαλεπωτέρου. Id eſt: *Quare nihil nobis continua ac propè aſſidua peregrinorum expulſione opus eſt, perinde ac Origini noſtræ: quod q[...] omni penuria atrocius remedium eſt.* Quibus verbis Romam innuit, quam μητρόπολιν quoque appellat in Orat. 4. * Eumdem Romanorum morem perſtringit Libanius in lib. IV. Epiſtola 268. ad Rufinum Comitem Orientis, qui ob annonæ penuriam decreverat, ut peregrini Antiochiâ pellerentur. τὸ δ' αὖ ὅσοι τε, εἶπον· οὐ μὴν ... ταῦτα ἄξια τῆς Ῥώμης πεπόνθαμεν. * Ceterùm peregrinos aliter ſumit Marcellinus, quàm in dicto loco Suetonius. Apud Suetonium enim, & illius ævi Scriptores, peregrini opponuntur civibus Romanis. Poſt legem autem illam Caracallæ quâ omnibus in orbe Rom. agentibus civitas data eſt, peregrini Romæ dicti ſunt, qui non eſſent oriundi ex urbe Roma.

[b] CUM CHORIS TOTIDEMQUE REMANERENT MAGISTRIS.] Choros intelligo, qui ſaltatricibus, ſeu pantomimis præcinebant, de quibus præter Hieronymum in Chronico loquitur & Libanius in Orat. adverſus Tiſamenum initio: ἀπολλύει ὁ ταχέως εἰς ὀρχηστὰς, καὶ μαρτυρήσουσιν αὐτούς τε καὶ ὅσοι περὶ αὐτούς, ἥδιστα μὲν αὐτὸς ἡγεμὼν ἐγένετο τοῦ χοροῦ· τούτου δὲ πολλοῖς ἀρχόμενος αἰτήματα, δι' ᾀσμάτων. ἃ σοφῶν παρεῖχεν αὐτοῖς, ὧν ὁ δὲ σκηνῆς. Quibus in verbis ἡγεμὼν τοῦ χοροῦ, is eſt qui Magiſter chori dicitur in hoc Marcellini noſtro loco, & à Philargyro in Eclogam 6. Virgilii. Apud Philonem de vita contemplativa, ἡγεμὼν καὶ ἔξαρχος vocatur. Hi Magiſtri in medio chori ſtantes complosione pedum ac ſtrepitu cymbalorum, aut manus percuſſione modos dabant: unde & Meſochori ſunt dicti. Philo in lib. de mercede meretricis: ὧν ἐν μέσῳ τὸ θέατρον ἡγεμὼν χορεύει. De cymbalorum ſtrepitu locus eſt elegans apud Ar-

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

rent magistris. [a] Et licet quocumque oculos flexeris, feminas adfatim multas spectare cirratas, quibus si nupsissent, per ætatem ter jam nixus poterat suppetere liberorum, adusque tædium [b] pedibus pavimenta tergentes, [c] jactari volubilibus gyris, dum exprimunt innumera simulacra, quæ finxere fabulæ theatrales. Illud autem non dubitatur, quòd cùm esset aliquando virtutum omnium domicilium Roma, ingenuos advenas plerique Nobilium (ut Homerici bacarum suavitate Lotophagi) humanitatis multiformibus

rianum in Indicis: εἶδον δὲ ἔγωγε καὶ κυμβαλίζοντα ἤδη ἐλέφαντα, καὶ ἄλλους ὀρχεομένους· κυμβάλοιν τῷ κυμβαλίζοντι πρὸς τοῖν σκελοῖν τοῖσιν ἔμπροσθεν προσηρτημένοιν, καὶ πρὸς τῇ προβοσκίδι ἄλλο κύμβαλον. ὁ δὲ ἐν μέρει τῇ προβοσκίδι ἔκρουε τὸ κύμβαλον ἐν ῥυθμῷ πρὸς ἑκατέρῳ τοῖν σκελοῖν. οἱ δὲ ὀρχεόμενοι ἐν κύκλῳ τι ἐχόρευον ἐν ῥυθμῷ κατότι ὁ κυμβαλίζων σφισιν ὑφηγέετο. Id est: *Vidi ego aliquando elephantum cymbalum pulsantem aliis saltantibus, duobus cymbalis ad anteriora crura, alio ad proboscidem appenso. Ipse alternatim proboscide cymbalum in numerum ad utrumque crus pulsabat: reliqui circumstantes choreas agebant, ac procedebant in numerum prout ille cymbalo præibat.* Ut plurimum tamen ferream regulam habebant Mesochori ex crepidis prominentem, qua & chori cantum, & Pantomimi ipsius gestum ac saltationem regebant, quemadmodum docet Libanius in Orat. pro saltatoribus adversus Aristidem, ubi inter cetera sic ait: κλέπτου δεῖ τοῖς ὀρχησταῖς ὦ δυνάμει μείζονος, ὃς τά τε τοῦ χοροῦ διοικήσοιτο πρὸς τὴν χρείαν, καὶ τοῖς ὀρχησταῖς συμβαλεῖ πρὸς εὐρυθμίαν· ὅπως δὲ ἀπὸ ψιλοῦ τε ποδὸς ἐκ αὖ ἀποχρῶν εἴη. δεῖ δή τινα σιδηρᾶν ὑποδεῖν ἀπὸ τῆς βλαύτης ὁρμώμενον ἀφοσιοῦσαν ἠχὴν ἐργάσασθαι. Ceterùm saltante Pantomimo pauci chori canticis attendebant, nec nisi pastores, nautæ, ejúsque farinæ homines: unius Pantomimi schemata ac gestus conspiciebantur: quem quidem ita moderari gestum oportebat, ut simul cum chori cantico procederet, simul inciperet, simulque desineret: quod συνεκπίπτειν τῷ ᾄσματι dicit Libanius in Orat. citata.

[a] [ET LICET FEMINAS MULTAS SPECTARE CIRRATAS, QUIBUS, SI NUPSISSENT, PER ÆTATEM TER JAM NIXUS POTERAT SUPPETERE LIBERORUM.] Ridiculum est dicere, plurimas tum Romæ fuisse saltatrices, virgines grandes ad tria millia, quæ si nupsissent, per ætatem jam trinos liberos singulæ domi habere potuissent: quasi ejusdem omnes ætatis, parium omnes essent in concipiendo, & in perferendo enitendoque partu virium: aut quasi etiam ætate ac viribus pares, etiam eodem (si placet) nuptas tempore, eumdem quoque singulas ac universas numerum liberorum, nec plus aut minus trinis necessariò parere, aut apud se habere oporteret. Præterea *nixum liberorum* pro liberis quis umquam dixit? *Nixus*, est conatus & labor parturientis. Et post partum quidem conatus ille, vel labor aut nixus conquiescit evanescítque, nec de eo quidquam superest: superest autem aut *suppetit* tantùm infans, quem mulier enixa est. Sic igitur emendandum Ammianum existimo: *Quibus, si nupsissent, per ætatem jam nidus poterat suppetere liberorum:* sublato *ter*, quod ex ultima syllaba præcedentis vocabuli *ætatem* inepta repetione ortum est, & nomine *nixus* in *nidus* unius litteræ mutatione converso. Sensus est, hasce saltatrices viragines, si maturè nupsissent, per ætatem domi jam habituras fuisse multitudinem parvulorum liberorum, quam metaphorâ ductâ ab avibus, *nidum liberorum* Ammianus vocat. Sic Plinius in capite III. libri XXXV. quam *liberorum turbam* dixit, mox *nidum sobolis* appellat his verbis: *Quorum verò clypeos in sacro, vel publico privatim dicare primus instituit Appius Claudius. Decora res, utique si liberorum turbam parvulis imaginibus ceu nidum aliquem sobolis pariter ostendant: quales clypeos nemo non gaudens favénsque adspicit.* Juvenalis in Sat. V. imitatus Virgilium, qui garrulas aviculas in nido cubantes, *nidos loquaces* dixerat, tres infantes *nidum loquacem* nuncupat.

Sed tua nunc Mycale pariat licèt, & pueros treis
In gremium patris fundat simul: ipse loquaci
Gaudebit nido.]

[b] PEDIBUS PAVIMENTA TERGENTES.] Restitui scripturam veterum librorum, quam Editio quoque Romana ac Frobeniana confirmant. Primus Mariangelus Accursius *terentes* ediderat vitiosè: tergere enim pavimentum saltantes propriè dicuntur, quòd præ nimia corporis agilitate vix tangunt, nedum terunt. Pavimentum autem Scenæ hîc intelligi clarum est, quæ tessellato opere sternebatur. * Glossæ veteres, πέλματα, pulpitum, pavimentum. *

[c] JACTARI VOLUBILIBUS GYRIS.] In codice Regio reperi *volvetur cyris*; neque secus in Editione Rom. nisi quòd *tyrus* in ea legitur. Vulgata lectio est ex emen-

officiis retentabant. Nunc verò inanes flatus quorumdam, [a] vile esse quidquid extra Urbis pomœrium nascitur, æstimant, præter orbos & cælibes: nec credi potest, qua obsequiorum diversitate coluntur homines sine liberis Romæ. Et quoniam apud eos, ut in capite mundi, morborum acerbitates celsiùs dominantur, ad quos vel sedandos omnis professio medendi torpescit; excogitatum est adminiculum sospitale, ne quis amicum perferentem similia videat: additúmque est cautionibus paucis remedium aliud satis validum; ut famulos percontatum missos, quemadmodum valeant noti hac ægritudine conligati, non antè recipiant domum, quàm lavacro purgaverint corpus. Ita etiam alienis oculis visa metuitur labes. Sed tamen hæc cùm ita tutiùs observentur, quidam vigore artuum imminuto, rogati ad nuptias, ubi aurum dexteris manibus cavatis offertur, impigrè vel usque Spoletium pergunt. Hæc Nobilium instituta. Ex turba verò imæ sortis & paupertinæ, in tabernis aliqui pernoctant vinariis: nonnulli [b] velabris umbraculorum theatralium latent, quæ Campanam imitatus lasciviam [c] Catulus in ædilitate sua suspendit omnium primus: aut [d] pugnaciter aleis certant, turpi sono fragosis naribus introrsum reducto spiritu concrepantes: aut quod est studiorum omnium maximum, ab ortu lucis ad vesperam [e] Sole fatiscunt vel pluviis, per minutias auri-

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

datione P. Castelli, quam equidem non damno. Malim tamen legere: *Jactari volucribus gyris.*

[a] * VILE ESSE QUIDQUID EXTRA URBIS POMOERIUM NASCITUR, ÆSTIMANT.] Idem dicit Themistius pag. 129.*

[b] VELABRIS UMBRACULORUM THEATRALIUM.] Apud Valerium Maximum, ex quo hæc desumta sunt, legitur *velorum umbraculis.* magis Latinè. Ceterùm de his theatralibus velis loquitur Propertius lib. 4. Elegia 1.

Nec sinuosa cavo pendebant vela theatro.
Pulpita sollemnes non oluere crocos

Quod distichon imitatus videtur Ovidius in Arte amandi lib. 1.

Tunc neque marmoreo pendebant vela theatro,
Nec fuerant liquido pulpita rubra croco.

Plura de his velis notavit Lipsius in lib. de Amphitheatro cap. 17.

[c] CATULUS IN ÆDILITATE SUA.] Valerius Maximus id à Q. Catulo in ædilitate factum esse non dicit. Itaque id de suo admensus est noster Marcellinus: in quo vereor ne eum ratio fugerit. Plinius enim lib. 19. initio, Catulum scribit primum omnium velis texisse theatrum, cùm Capitolium dedicaret. Dedicavit autem Capitolium Catulus Q. Metello & Q. Hortensio Coss. Olympiadis 177. anno ultimo, ut scribit Cassiodorus in Chronico, & Phlegon in Olympiadum fragmento apud Photium: quod confirmat Cicero in Verrem de signis, quam orationem habuit Pompeio & Crasso Coss. sub anni finem, cùm Metellus & Hortensius jam Consules designati essent. *Hoc loco*, inquit, *Q. Catule, te appello: tuus est enim honos in illo templo, Senatus populique R. beneficio: tui nominis æterna memoria simul cum templo illo consecratur, &c.* Quibus verbis satis innuit Cicero nondum eo tempore quo agebat, Capitolium dedicatum fuisse: quod sequentibus demum Coss. ut dixi, à Catulo dedicatum est. At eo anno Catulus & Consularis erat, & Censorius, nedum Ædilis: immò & Princeps civitatis, ut scribit Valerius Max. lib. 6. cap. 9. Agellius lib. 2. cap. x. hunc Catulum Curatorem Capitolii reficiundi nominat.

[d] * PUGNACITER ALEIS CERTANT.] Vide Chrysostomum in Homilia xv. ad populum Antiochensem pag. 197. & in Homilia VI. in Genesim sub finem.*

[e] * SOLE FATISCUNT VEL PLUVIIS.] Quanto ardore ad spectacula populus conveniret, illud vel maximè indicio est, quòd totos dies nudo capite in Circo vel in Theatro perstabat, Solis æstum aut imbrem excipiens. Quippe hæc spectaculorum lex erat, ut spectatores nudis capitibus

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

garum equorúmque præcipua, vel delicta scrutantes. Et est admodum mirum, videre plebem innumeram mentibus ardore quodam infuso, cum dimicationum curulium eventu pendentem. Hæc similiáque memorabile nihil vel serium agi Romæ permittunt. Ergo redeundum ad textum.

CAPUT VII.

[a] Latiùs jam dissimulatâ licentiâ onerosus bonis omnibus Cæsar, nullum post hæc adhibens modum, Orientis latera cuncta vexabat, nec honoratis parcens, nec urbium primatibus, nec plebeiis. Denique [b] Antiochensis ordinis vertices sub uno elogio jussit occidi; ideo efferatus, quòd ei celebrari vilitatem intempestivam urgenti, cùm impenderet inopia, graviùs rationabili responderunt: [c] & perissent ad unum, ni Comes Orientis tunc Honoratus fixâ constantiâ restitisset. Erat autem diritatis ejus hoc quoque indicium, nec obscurum, nec latens, quòd ludicris cruentis delectabatur, & in circo sex vel septem aliquoties [d] vetitis certa-

essent: quemadmodum scribit Basilius in Homilia VI. in Hexameron: *Καὶ τοῦτο ἐκ τῶν πανηγυρικῶν θεσμῶν αὐτὸς κατίδοις, οἱ τοὺς συγκαθεζομένους εἰς τὸ στάδιον γυμνῇ καθῆσθαι τῇ κεφαλῇ διαγορεύουσιν.* Idem frequenter inculcat Chrysostomus, ut auditores suos ad audiendum excitet. Sic in Homilia IV. de verbis Esaiæ pag. 871. *οὐχ ὁρᾷς τοὺς ἐν θεάτρῳ καθημένους, πῶς ἱδρῶσι, καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ τὴν ἀκτῖνα δέχονται, ἵνα γίνωνται θανάτου αἰχμάλωτοι, ἵνα πόρνης δοῦλοι.* Et in oratione III. adversus Judæos, de Olympiis quæ Antiochiæ celebrabantur, tomo I. pag. 485. *Καὶ γὰρ ἄτοπον, ἐν Ὀλυμπιακοῖς μὲν καθημένους θεατὰς ἐκ μέσων νυκτῶν εἰς μεσημβρίαν μέσην καρτερεῖν ἀναμένοντας ἰδεῖν εἰς τίνα ὁ στέφανος περιστήσεται, καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ θερμὴν δέχεσθαι τὴν ἀκτῖνα.* Et hoc quidem in gymnicis dumtaxat & sacris certaminibus statutum ac usitatum fuisse, indicare videntur ipsi ambo Basilius & Chrysostomus. Sed tamen idem de Circensibus ac de ceteris theatralibus scribit Chrysostomus in Homilia VI. in Genesim, & in Homilia IV. de Anna, non procul ab initio. *

[Sed quomodo plebs Romana in spectaculis, *Sole fatiscere vel pluviis* potuit, si (ut docet ibidem ipsemet Ammianus) etiamtum vela Romæ in usu erant, quibus adductis Solis ardor refringebatur, ne apertis capitibus spectatorum noceret? An soli Senatores, soli optimates & divites Romæ sub velis & in umbra spectabant, plebe exclusa, & radiis Solis ac imbribus exposita? Cæsareæ quidem Cappadociæ, & Antiochiæ, atque etiam Constantinopoli vela theatralia usui fuisse non puto: itaut Basilius & Chrysostomus jure scribere potuerint, his in urbibus spectatores sedentes usque ad meridiem nudis capitibus radios Solis excipere consuevisse.]

[a] LATIUS JAM DISSIMULATA LICENTIA.] Faciliùs sensum intelligas quàm verba. Immò verba sensum planè subvertunt: quid enim sibi volunt hæc? *dissimulatâ licentiâ.* Omnino *disseminatâ* voluit dicere.

[b] ANTIOCHENSIS ORDINIS VERTICES.] Ut Romæ & Constantinopoli erat album Senatorium, in quo Senatorum omnium erant nomina perscripta, ita & in civitatibus reliquis erat album Decurionum, cujus mentio fit apud Julianum in Misopogone, & in Jure creberrimè. Qui Primores erant in hoc albo, ii *ordinis vertices* dicuntur hoc loco. Procopius in Anecdotis sub finem: *Ἀνατόλιός τις ἦν ἐν Ἀσκαλωνιτῶν λευκώματι τὰ πρωτεῖα ἔχων.* Id est: *Anatolius erat quidam inter Primores curiæ Ascalonitarum.* Hos *primarios curiarum* vocat lex 39. Cod. Theod. de Decurionibus, his verbis: *Tam primarios curiarum, quàm hos qui Magistratus gerunt atque gesserunt, sinceritas tua incitare debebit.* Vide titulum in Pandectis de albo scribendo. * Chrysostomus in Homilia XXXVIII. in Epistolam priorem ad Corinthios, *τοὺς τὰ πρῶτα πολιτευομένους* appellat. *

[c] ET PERISSENT AD UNUM, &c.] De hac Galli Cæsaris crudelitate intelligendus est Libanius in Orat. de vita sua, pag. 4. cùm ait: *ζάλη τις κατειλήφει τὸ κοινόν, ὀργῇ βασιλέως εἰς φόνον συνελθοῦσα· καὶ εἰ μὴ ἔκειτο, τοὺς δ' εἰς κτείνειν ἰδόντων, ἅπαντας ἀγαθούς.* Inter quos & magistrum suum fuisse dicit: quem qua arte ex Galli manibus servaverit ibidem docet.

[d] VETITIS CERTAMINIBUS PUGILUM.] Lipsius lib. I. Saturnalium cap. 12. hæc verba de gladiatoribus accepit, quorum cruenta spectacula lege Constantini Magni vetita fuerant. Equidem gladiatores *πύκτας* dici & *πυκτεύειν* libens concesserim, quip-

minibus pugilum viciſſim ſe concidentium, perfuſorúmque ſanguine ſpecie ut lucratus ingentia lætabatur. Accenderat ſuper his incitatum propoſitum ad nocendum aliqua mulier vilis, quæ ad palatium ut popoſcerat intromiſſa, [a] inſidias ei latenter obtendi prodiderat ab militibus obſcuriſſimis: quam Conſtantina exſultans, ut in tuto jam locata mariti ſalute, muneratam vehiculóque impoſitam, per regiæ januas emiſit in publicum, ut iis illecebris alios quoque ad indicanda proliceret paria vel majora. Poſt hæc Gallus Hierapolim profecturus, ut expeditioni ſpecie tenus adeſſet, Antiochenſi plebi ſuppliciter obſecranti, ut inediæ diſpelleret metum, quæ per multas difficiléſque cauſas affore jam ſperabatur, non (ut mos eſt Principibus, quorum diffuſa poteſtas localibus ſubinde medetur ærumnis) diſponi quidquam ſtatuit, vel ex provinciis alimenta transferri conterminis: [b] ſed Conſularem Syriæ Theophilum propè adſtantem, ultima metuenti

CONSTANTIUS Aug. Conſtantio Aug. VI. & Conſtantio Gallo Cæſ. II. Coſſ. Anno Chr. 353.

pe cùm & Artemidori locus ille quem indicat Lipſius, id probet; & alter ejuſdem Auctoris in lib. 5. cap. 59. ἐπεχείρησατο εἰς μονομαχίαν, καὶ πολλοῖς ἔτεσιν ἐπύκτευσεν ἀπότομον πυγμήν. & Euſebius lib. 8. Hiſt. cap. 17. & 18. Sed tamen gladiatores Latinè pugiles dici, vix in animum meum inducam. Nec quidquam obſtat, quominus hic locus intelligatur de pugilibus qui cæſtibus dimicabant. Nam cruenta hujuſmodi pugilum fuiſſe certamina, ſatis conſtat ex Poëtis: apud quos victus, ſemper malè mulcatus & cruentus abit ex certamine.

[a] INSIDIAS EI LATENTER OBTENDI.] Codex Regius habet, *inſidias in eum latenter obtendi*. In Editione Rom. *ein latenter obtendi*. Ceterùm hanc hiſtoriam fuſiùs enarratam apud Zonaram unum reperi. Is in geſtis Conſtantii ſcribit, Magnentium poſt Murſenſe prælium rebus jam ferè deſperatis quemdam ex familiaribus clam miſiſſe, qui Gallum Cæſarem Antiochiæ interficeret: eo conſilio ut Conſtantium variis curis diſtineret, & ad Orientis tutelam averteret. Miles igitur cui cædes Galli mandata fuerat, quò occultior eſſet, apud anum quamdam divertit juxta fluvium Orontem. Jámque ſtructis inſidiis, ac multis militibus ad ſocietatem adjunctis, veſperi inter cenam cum quibuſdam conſciis de ea re apertiùs loqui cœpit coram hoſpita anu, quam ob ſenium facilè contemnebant. Sed illa perceptis omnibus, cùm hoſpitem vino gravem obdormiſſe ſenſiſſet, clam tugurio egreſſa urbem petit, rémque omnem Cæſari aperit. Miſſi ilico milites Magnentianum illum corripiunt: atque ille tormentis admotis inſidias confeſſus eſt: de confeſſo & conſciis omnibus ſupplicium ſumtum. Hæc Zonaras.

[b] CONSULAREM SYRIÆ THEOPHILUM.] Tres omnino erant provinciæ Syriarum ætate Marcellini, ut ipſe infrà teſtatur, Phœnice, Cœle, & Palæſtina: quarum ſingulæ Conſularem habuere, ut eſt in Notitia Imperii Romani. Sed Cœle propriè Syria dicta eſt, teſte Ammiano Marcellino infrà in hoc libro, ubi Orientis provincias deſcribit, & Itinerario Burdigalenſi. Ex quo apparet, aliter apud veteres Syriam Cœlen, aliter poſteriori ætate terminatam fuiſſe. Nam antiqui Syriam Cœlen vocabant, propriè quidem eam quæ Libano atque Antilibano montibus concludebatur: latiùs verò ſumto vocabulo omnem eam regionem, quæ ſupra Seleucidem in Ægyptum & Arabiam uſque protenditur, ut docet Strabo lib. 16. Poſteriores verò etiam Seleucidem ipſam uſque ad Commagenem Cœles Syriæ nomine complexi ſunt: ejúſque caput fuit Antiochia. Eunapius in vita Libanii: Λιβάνιον δὲ Ἀντιόχεια μὲν ἔφυσεν ἡ τῆς κοίλης καλουμένης Συρίας πρώτη πόλις. In Tabula Peutingerorum, *Syria Colle* perperam nominatur. Sed hæc, ut dixi, propriè & κατ' ἐξοχὴν Syria dicebatur: ut apud Spartianum in Hadriano: *Antiochenſes inter hæc ita odio habuit, ut Syriam à Phœnice ſeparare voluerit, ne tot civitatum metropolis Antiochia diceretur.* Ætate quippe Hadriani unus legatus Syriæ omnibus Syriarum provinciis præerat, íſque Antiochiæ ſedebat: ſed poſtea id quod Hadrianus cogitârat, impletum fuit. Syria enim à Phœnice ſeparata eſt, ſeu potiùs Syriaca juriſdictio à juriſdictione Phœnices disjuncta. Utraque enim proprium Conſularem habuit: ſed Conſularis Cœles Syriæ propriè & ἐξόχως Conſularis Syriæ dictus. Hanc Conſularis Syriæ dignitatem ita deſcribit Marcellinus in lib. 23. *Antiochiam egreſſurus Heliopoliten quemdam Ale-*

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

multitudini dedit, assiduè replicando, quòd invito rectore nullus egere poterit victu. Auxerunt hæc vulgi sordidioris audaciam: & cùm ingravesceret penuria commeatuum, [a] famis & furoris impulsu, Eubuli cujusdam inter suos clari domum ambitiosam ignibus subditis inflammavit: rectorémque ut sibi judicio imperiali addictum [b] calcibus incessens & pugnis, conculcans seminecem laniatu miserando discerpsit. Post cujus lacrymosum interitum, in unius exitio quisque imaginem periculi sui considerans, documento recenti similia formidabat. Eodem tempore [c] Serenianus ex Duce, cujus ignaviâ populatam [d] in Phœnice Celsen antè retulimus, pulsatæ majestatis imperii reus [e] jure postulatus ac lege, incertum qua potuit suffragatione absolvi: apertè convictus, familiarem suum cum pilleo, quo caput operiebat, incantato vetitis artibus, ad templum misisse fatidicum, quæritatum expressè an ei

xandrum Syriacæ jurisdictioni præfecit. Consulares autem hi senis fascibus ornabantur, ut docet Rutilius Numatianus lib. 1. Itinerarii.

Namque pater quondam Tyrrhenis præfuit arvis,
Fascibus & senis credita jura dedit.

Hinc Consularitatis fasces in Cod. Theod. dicuntur, lege ult. ad legem Jul. de ambitu. Nec solùm fasces, sed & secures habebant, teste Cassiodoro lib. 6. formula 20.

[a] FAMIS ET FURORIS IMPULSU, EUBULI CUJUSDAM, &c.] Ita hunc locum & emendavi & interpunxi, partim ex Mss. codicibus, partim ex Editione Augustana. Emendationem verò hanc nostram egregiè confirmat Libanius in Oratione de vita sua, ubi hanc Antiochensis plebeculæ seditionem sic perstringit. ἀνέβαινέ μοι ἀνεψιὸς ἀσθμαίνων τὸν μὲν ἄρχοντα ἐν τέλει τεθνεῶτα ἑλκυσθῆ, παιδιαῖς παιζομένων τῶν κτεινάντων τὸν νεκρόν. Εὔβουλον δὲ σὺν τῷ παιδὶ δρόμῳ τὸν ἐκείνων ἀποφυγόντα λίθους εἰς ὀρῶν τινὶ κορυφὰς ἀναφυγεῖν. τὸν δὲ ἁμαρτόντας τῶν σωμάτων, εἰς οἰκίας τὰς ἐκείνων ἀφεῖναι τὸν θυμὸν, καὶ καπνὸς ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἄγγελος. Id est: *Cognatus meus anhelans Consularem quidem occisum per summum ludibrium ab interfectoribus trahi nuntiat. Eubulum verò unà cum filio evitatis furentis populi lapidibus ad montium vertices evasisse: at populum cui corpora illorum elapsa essent, in ædes eorum effudisse iram: & hic, inquit, fumus incendii index est.* Julianus quoque in Misopogone ad calcem, eamdem tangit historiam his verbis: ἴδιον ὑμᾶς ἀπομνήσας ἐν ἐνιαυτοῖς ἡμερῶν ἑπτὰ δίκαια δρῶντες εἰς ἀλλήλους εἰργάσασθε· φέρων μὲν ὁ δῆμος ἐπὶ τὰς οἰκίας τῶν δυνατῶν τὴν φλόγα, καὶ ἀποκτείνας τὸν ἄρχοντα.

[b] CALCIBUS INCESSENS ET PUGNIS, CONCULCANS SEMINECEM.] Sic interpungendum esse hunc locum existimavi. Ceterùm Libanius in Orat. ad Theodosium A. de seditione Antiochena ait, hunc Theophilum, optimum alioquin Rectorem, dum Circenses spectaret, à quinque aut sex fabris ærarius proturbatum atque humi afflictum fuisse: ac Constantium eo facinore graviter commotum, ilico misisse Strategium Præfectum Præt. (quem Musonianum aliter dictum fuisse, testatur Marcellinus in fine libri 15.) ut in cædis auctores animadverteret. Venit igitur Antiochiam Strategius post Thalassii Præf. obitum, antequàm Domitianus successor in locum Thalassii missus fuisset. Theophilo autem Consulari Syriæ successit Nicentius, ut scribit Libanius in Orat. de vita sua: quamquam ibi Νικήτης, exaratum est: & in Ms. codice quem vidi, Ἰνικήτης legitur. Sed Nicentium malo ex Libanii Epistolis, quas aliquando, si Deus juverit, in lucem edemus.

[c] SERENIANUS EX DUCE.] Ex Duce Phœnices intellige: quod confirmant ea quæ sequuntur. *Cujus ignaviâ populatam in Phœnice Celsen antè retulimus.*

[d] IN PHOENICE CELSEN.] Restituimus hoc loco Regii codicis * & Tolosani * scripturam, quam Editio quoque Romana agnoscit. P. Castellus *Cœlen* ediderat, imperitè ut solet. Nam Cœle pars est Syriæ, ut & Phœnice. Celse igitur castellum fuit in Phœnice, cujus tamen nulla, quod sciam, mentio fit apud veteres. Nisi fortè eadem sit Thelsea, castellum in Phœnice, cujus mentio fit in Notitia Imperii Romani, * & in Antonini seu Æthici Itinerario. *

[e] JURE POSTULATUS AC LEGE.] Sic correxi ex codice Regio, * & Tolosano. *

[a] firmum portenderetur imperium, ut cupiebat, & cunctum. Dupléxque iisdem diebus acciderat malum, quòd & Theophilum insontem atrox interceperat casus, & Serenianus dignus exsecratione cunctorum, innoxius [b] modò non reclamante publico vigore discessit. Hæc subinde Constantius audiens, & quædam referente Thalassio doctus, quem obisse jam compererat lege communi: scribens ad Cæsarem blandiùs, adjumenta paullatim illi subtraxit, sollicitari se simulans, ne, [c] uti est militare otium ferè tumultuosum, in ejus perniciem conspiraret, [d] solísque Scholis jussit esse

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

[a] FIRMUM PORTENDERETUR IMPERIUM, UT CUP. ET CUNCTUM.] In omnibus exemplaribus hic locus prava interpunctione corruptus erat. Primus Sigismundus Gelenius, quem Frobenianæ Editioni præfuisse monuimus, emendavit: *Et junctum dupléxque iisdem, &c.* contra fidem omnium librorum, & sine ratione. Cur enim junctum diceret Marcellinus utrumque facinus? Nos sola interpunctione commutata locum pristino nitori restituimus. * Emendationem verò nostram Codex Tolosanus nobis postea confirmavit. *

[b] MODO NON RECLAMANTE PUBLICO VIGORE.] *Modò non* idem valet ac *tantumnon*, quæ ὑφ' ἓν scribi ac legi debent. Ut apud Græcos μονονοὺκ, & ὅσονοὺκ apud Thucydidem.

[c] NE QUOD MILITARE OTIUM FERE TUMULTUOSUM.] In Editione Romana inter primam ac tertiam vocem relicta erat lacuna. Sed P. Castellus, cui id propositum erat, ut nullam in Editione sua lacunam relinqueret, inserto eo vocabulo quod hactenus retinuere Editiones omnes, lacunam explevit prorsus infeliciter. Nam & dictio illa sensum hic nullum habet, & à scripta lectione nimium quantum discedit. In Regio enim codice * & Tolosano * legitur: *Ne vitiaet militare otium.* Neque aliter habuit codex Florentinus quo usus est Lindenbrogius. Unde non absurdè quis conjiciat ita legendum esse: *Ne, uti est militare otium ferè tumultuosum, &c.*

[d] SOLISQUE SCHOLIS JUSSIT ESSE CONTENTUM PALATINIS.] Scholæ generaliter dicuntur ædificia, ubi convenire solent homines plurimi, aut studendi, aut præstolandi, aut conferendi, aut alterius rei gratiâ. Sic Scholæ in balneis dicebantur, ubi posteriores occupato à prioribus labro consistebant, teste Vitruvio in lib. 5. cap. 10. Eadem ratione Schola Quæstorum, Schola Galli, Schola Capulatorum, Schola Cassii, & Schola Xantha dicuntur apud Rufum & Victorem descriptione urbis Romæ. Erant enim loca, in quæ conveniebant Scribæ, Præcones Quæstorii, aut Ædilicii, aut aliorum Magistratuum. Verbi gratiâ, Schola Quæstorum, erant ædes in quas Scribæ Librarii Quæstorii coibant. Plerumque autem eæ Scholæ à Curatoribus aut Instauratoribus nomen sumebant, ut Schola Xantha dicta est, quam A. Fabius Xanthus Curator Scribis, Librariis, & Præconibus Ædilium Curulium refecerat, signísque & marmoribus ornaverat de sua pecuniâ, quèmadmodum est in veteri Inscriptione apud Philandrum. Hæ Scholæ ferè porticibus adjungebantur, ut præter Plinium lib. 36. docent Festus & Victor suprà citati: solebántque statuis & imaginibus ornari. Vetus Inscriptio: SCHOLA. CUM. STATUIIS. ET. IMAGINIBUS. ORNAMENTISQUE. Habuerunt & milites Scholas suas. Nam Scholæ Speculatorum mentio fit in veteri Inscriptione. SCHOLA *Speculatorum Legionum* I. & II. *Adjutricum P. F. refecta per eosdem, quorum nomina infrà scripta sunt.* Ab hac origine Scholæ Palatinæ dictæ videntur, cohortes militum qui pro Palatio excubabant: eò quòd scilicet Scholas seu ædes haberent juxta Palatium. Quò referre soleo locum veteris Scriptoris apud Suidam in διαδείξει. ὡς δὲ καὶ ἑτέραν τῇ εἰσόδῳ χηρεύουσαν, ἀφανῆς αὐτὸν διαδείξω κατὰ τὸν οἶκον τῶν λεγομένων φρουρῶν εἰσκωμάζειν. Harum Scholarum meminit iterum Marcellinus infrà in hoc libro, cùm dicit: *Palatinarum primos Scholarum allocutus est molliùs.* Erant autem omnes sub dispositione Magistri Officiorum, ut docet Notitia Imperii Romani, ubi ordine recensentur. Singulæ tamen Scholæ Tribunos atque etiam Comites habuerunt, ut patet ex lege unica Cod. de Comitibus & Tribunis Scholarum, lege 3. Cod. de Magistro Officiorum, lege 8. de erogatione militaris annonæ. Marcellinus Comes in Chronico: *Romanus*, inquit, *Comes Domesticorum, & Rusticus Comes Scholariorum.* Denique Procopius in lib. 4. Gothicorum, pag. 363. de Indigisal qui ad Justinianum confugerat loquens, sic ait: ἄρχοντά τε κατεστήσατο ἕνα τῶν ἐπὶ τῇ παλατίου φυλακῇ τεταγμένων λόχων, οὕσπερ σχολὰς ὀνομάζουσι. *Eum Justinianus Tribunum seu Comitem constituit*

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

contentum Palatinis & [a] Protectorum, cum [b] Scutariis & [c] Gentilibus: & mandabat Domitiano, ex Comite Largitionum, Præ-

unius ex cohortibus, quæ ad Palatii custodiam deputatæ sunt, quas vulgò Scholas appellant. Atque hæ propriè Scholæ & simpliciter dicuntur, & milites qui in iis militant, Scholares, lege 1. Cod. Th. qui à præbitione tironum, & in Codice Justiniani non semel. Procopius in Anecdotis & Agathias in lib. ult. σχολαρίους appellant, eósque ter mille ac quingentos numero fuisse, & ampliora ceteris militibus accepisse stipendia testantur. Præter has Scholas, variæ quoque Scholæ fuerunt: sed eæ nonnisi cum additamento Scholæ dicebantur, ut Scholæ Domesticorum, Scholæ Protectorum, Scholæ Exceptorum, Singulariorum, Chartulariorum in utroque codice. Est & Schola Palatina in Codice Justiniani lege 2. de Judiciis: Schola scilicet Palatinorum, qui sacris largitionibus ministrabant: de quibus infrà dicturi sumus: sed hæc Palatinorum Schola nihil ad hunc Marcellini nostri locum. Quippe constat Cæsares eo tempore nec privatum ærarium, nec largitiones habuisse: ut docet Marcellinus lib. 22. initio, his verbis: *Cùm enim Cæsar in partes mitteretur Occiduas, nulla potestate militi quidquam donandi data, Ursulus datis literis ad eum qui Gallicanos tuebatur thesauros, quidquid posceret Cæsar, jusserat dari.*

[a] ET PROTECTORUM.] Præter Scholares, de quibus modò dixi, erant in Palatio dignioris ordinis milites alii, qui majora quoque stipendia merebant, utpote qui majore pretio eam dignitatem assequerentur. Ii Domestici ac Protectores dicebantur, ut Procopius scribit in Anecdotis. Ac de Domesticis quidem dicemus infrà. Protectores autem dicti sunt, ex eo quòd Principis latus protegerent, ut docet lex 9. Codicis Theod. de Protectoribus. In Glossis Græcis ὑπασπιστὴς & ὑπερασπιστὴς dicuntur. Hegesippus lib. 1. cap. 44. *Hic erat Protector meus, cui credebam corporis senilis custodiam:* quæ conversa sunt ex his Josephi: ὁ ὑπασπιστὴς ὁ ἐμὸς, ὁ σωματοφύλαξ. Horum alii in comitatu manebant; alii in provincias cum Comitibus & Magistris militum mittebantur, ut ex variis Marcellini nostri locis colligitur: idque disertè testatur Procopius loco citato: quidam etiam ad custodiam limitis ex ea Schola erant deputati. Menander Protector lib. 8. Historiæ. ὁ δέ γε τῶν ὁρίων ... προτίκτωρ, (δηλοῖ δὲ παρὰ Ῥωμαίοις τὸν ἐς τοῦτο κατειλεγμένον ὥστε τοῦ βασιλέως προασπίζειν) &c. Id est: *Protector autem limitis, (quo nomine appellant Romani eum qui Principis latus protegit) &c.* Addit Menander Protectorum limitis jam inde à priscis temporibus id officium fuisse, ut tabernacula appararent, in quibus Legati Rom. ac Persarum congrederentur. Hujusmodi Protectorum qui limites & itinera custodiebant, mentio fit lege 1. Cod. Theod. de Protectoribus, & lege 3. de litorum & itinerum custodia. Horum Schola videtur fuisse sub dispositione Comitis Domesticorum. Primus autem eam instituit Gordianus junior, si Cedreno credimus. Sanè ante Constantinum eam fuisse, docent Excerpta de gestis Constantini, in quibus Constantius ejus pater, primùm Protector, dein Tribunus fuisse dicitur: & vetus Inscriptio ante Constantini tempora. FLORIO. BAUDIONI. VIRO. DUCENARIO. PROTECTORI. Spartianus in Caracalla Protectorum meminit. * Hos Protectores describit Prudentius in Apotheosi his verbis:

Armigerè cuneo puerorum flavicomantum,
Purpurei custos lateris, deprenditur unus:
Nec negat: & gemino gemmata hastilia ferro
Projicit.

[b] CUM SCUTARIIS ET GENTILIBUS.] Hi inter Palatinas Scholas fuerunt, ut constat ex Notitia Imperii. Est itaque hic figura, ἓν διὰ δυοῖν, quam Marcellino familiarem fuisse suprà monuimus. Ac Scutariorum quidem duas Scholas recenset Marcellinus. Nam lib. 26. meminit Equitii Scholæ primæ Scutariorum Tribuni: libro autem 25. Valentinianum memorat agentem Scholam Scutariorum secundam. Utriusque meminit Zosimus lib. 3. τῶν ἀμφὶ τὸν ... δύο ταγμάτων εἰς σκουταρίους συντασσομένων. Præter has fuit etiam Schola Scutariorum clibanariorum, cujus meminit lex 9. Codicis Theod. de annona civica; & Schola Scutariorum sagittariorum.

[c] ET GENTILIBUS.] Et hi in comitatu Principis inter Scholares militabant, ut dixi. Sic autem appellati videntur, quòd ex gentilibus, seu barbaris conscripti essent. Sanè Procopius in Anecdotis scholares omnes ferè ex barbaris, Armeniis putà & Isauris conscriptos fuisse testatur. Gentiles autem propriè dicuntur barbari: & sic in Codice Theod. sumuntur lege unica de nuptiis Gentilium, & lege 1. de terris limitaneorum, & apud Ausonium in gratiarum actione ad Gratianum: *Voca Germanicum deditione Gentilium: Alamannicum traductione captorum.* Hujus autem Scholæ vetus & Constantino anterior appellatio est. Nam in Menologio Græcorum de Sergio & Bacchio

fecto, ut cùm in Syriam venerit, [a] Gallum, quem crebrò acciverat, ad Italiam properare blandè hortaretur & verecundè. Qui cùm venisset ob hæc festinatis itineribus Antiochiam, præstrictis palatii januis, [b] contempto Cæsare, quem videri decuerat, ad Prætorium cum pompa sollemni perrexit: morbósque diu causatus, nec regiam introiit, nec processit in publicum: sed abditus multa in ejus moliebatur exitium, addens quædam [c] relationibus supervacua, quas subinde dimittebat ad Principem. Rogatus ad ultimum, admissúsque in consistorium, ambage nulla prægressa, inconsideratè & leviter; *Proficiscere*, inquit, *ut præceptum est, Cæsar, sciens quòd si cessaveris, [d] & tuas & palatii tui auferri jubebo propediem annonas.* Hócque solo contumaciter dicto, subiratus abscessit, nec in conspectum ejus postea venit sæpius arcessitus. Hinc ille commotus, ut injusta perferens & indigna, Præfecti custodiam Protectoribus mandaverat fidis. Quo comperto Montius tunc Quæstor, [e] vafer quidem, sed ad lenitatem propensior, consulens in commune, advocatos Palatinarum primos scholarum alloquutus est molliùs, docens nec de-

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

legimus: ὁ μὲν Σέργιος πειμμανέσεις ἐπὶ τῆς σχολῆς τῆς γνωστικῆς.

[a] GALLUM, QUEM CREBRO ACCEPERAT.] Hunc locum mendosum esse arbitror. Sic autem esse legendum existimo: *Gallum, quem crebrò acciverat, ad Italiam properare blandè hortaretur & verecundè.*

[b] CONTEMPTO CÆSARE, QUEM VIDERI DECUERAT.] Videri in hoc loco idem est ac salutari. Ita etiam Marcellinus usurpavit suprà, cùm dixit: *Excogitatum est adminiculum sospitale, ne quis amicum perferentem similia videat.* Neque aliter ἰδεῖν sumitur à Dione in Fragmentis quæ nuper edidimus, pag. 721. de Marco: ἠσπάζετο δὲ τοὺς ἀξιωτάτους ἐν τῇ Τιβεριανῇ οἰκίᾳ ἐν ᾗ ᾤκει, πρὶν δὲ πατέρα ἰδεῖν. & apud Socratem lib. 6. cap. 20. Hist. eccl.

[c] RELATIONIBUS QUAS SUBINDE DIMITTEBAT.] Sic emendavi ex Codice Regio, cui Editio Rom. & Aug. subscribunt. De omnibus autem majoris momenti negotiis referre ad Principem judices & rectores solebant: eáque relatio propriè dicebatur. Exempla passim apud Marcellinum, & Symmachum, & priorem iis Plinium lib. ult. Epist. & in Codice exstant. Græcis ἀναφορὰ dicitur. Glossæ, ὑποβολὴ ἢ ἀναφορὰ πρὸς βασιλέα ἢ ἄρχοντα, *suggestio*. Suggestio tamen propriè sumta in hoc differt à relatione, quòd relatio est actorum & gestorum insinuatio: suggestio autem est, cùm Magistratus quilibet Principi salubre consilium suggerit. De his relationibus Domitiani loquitur Julianus in Epistola ad Athen.

[d] ET TUAS ET PALATII TUI AUFERRI JUBEBO PROP. ANNONAS.] Ministris ac Palatio Cæsaris annonæ & salaria ab Augusto dabantur. Ipse etiam Cæsar non secus ac apparitor aliquis annonas ab Augusto accipiebat: quod præter hunc locum docet Marcellinus in lib. 16. de Juliano loquens adhuc Cæsare: *Cùm enim legeret libellum, quem Constantius descripserat, prælicenter disponens quid in convivio Cæsaris impendi deberet.* Porrò palatinam annonam curabat Præfectus Prætorio, ut testatur Cassiodorus in formula Præfecturæ Prætorianæ. Inde est, quòd Domitianus Præfectus Præt. minatur Cæsari, nisi quamprimùm proficiscatur, annonas ipsius Palatio se ademturum. Quod etiam refert Zonaras his verbis, quæ cum Marcellino unicè consentiunt. ὁ δὲ εἰς Ἀντιόχειαν παραγενόμενος, πάνυ ἀδεξίως τὸ πρᾶγμα μετεχειρίσατο, αὐθαδῶς ἐπιτάξας τῷ Καίσαρι πορευθῆναι πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, καὶ ἀπειλήσας εἰ μὴ πείθοιτο, τὰς σιτήσεις τὰς ὑπ' αὐτὸν ἐπισχεῖν. Notetur interim inscitum & illiberale Domitiani ingeniumi, planéque origini suæ respondens. Fuit enim vilis operarii filius, ut Libanius docet in Orat. pro Thalassio nondum edita. ὁ δὲ Δομιτιανὸς ὁ καλὸς μετ' ἀποδειλιῶν ἀδίκοις καὶ ἔλεξεν· ἦν δὲ καὶ αὐτοῦ πατὴρ ἀπὸ τῶν χειρῶν ζῶντος.

[e] ASPER QUIDEM, SED AD LENITATEM PROPENSIOR.] Si ad lenitatem propensior fuit, qua ratione asper dicitur? & si asper fuit, quomodo idem ad lenitatem propensior? Sunt hæc planè ἀσύστατα. In Editione Romana legebatur, *Asen quidem:* neque aliter in codice Regio

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

cere hæc fieri, nec prodesse: [a] addénsque vocis objurgatorio sono, quòd si id placeret, [b] post statuas Constantii dejectas, super adimenda vita Præfecto conveniet securiùs cogitari. His cognitis, Gallus ut serpens appetitus telo vel saxo, jámque spes extremas opperiens, & succurrens saluti suæ quavis ratione, colligi omnes jussit armatos: & cùm starent attoniti, districta dentium acie stridens. *Adeste*, inquit, *viri fortes mihi periclitanti vobiscum. Montius nos tumore insitato quodam & novo, ut rebelles & majestati recalcitrantes Augustæ, per hæc quæ strepit incusat: iratus nimirum, quòd contumacem Præfectum, quid rerum ordo postulat, ignorare dissimulantem, formidine tenus jusserim custodiri.* Nihil morati post hæc militares, avidi sæpe turbarum, adorti sunt Montium primùm, qui divertebat in proximo, levi corpore senem, atque morbosum: & hirsutis resticulis cruribus ejus innexis, divaricatum sine spiramento ullo adusque Prætorium traxere Præfecti. Et eodem impetu [c] Domitianum præcipitem per scalas, itidem funibus constrinxerunt: eósque conjunctos per ampla spatia civitatis acri raptavere discursu. jámque artuum & membrorum divulsa compage, superscandentes corpora mortuorum, ad ultimam truncata deformitatem, velut exsaturati mox abjecerunt in flumen. Incenderat autem audaces usque ad insaniam homines ad hæc, quæ nefariis egere conatibus, [d] Luscus

Priùs scriptum fuerat. Sed emendatum est eadem manu, *vafer quidem*: quam emendationem longè præferendam existimavimus vulgatæ lectioni, quæ P. Castellum habet auctorem.

[a] Addensque voces objurgatorio sono.] Conjecturæ nostræ hîc aliquantum indulsimus. Edi enim curavimus, *vocis objurgatorio sono*: quod & longè elegantius est, & Marcellini ipsius auctoritate firmatur. Nam in lib. 18. ad finem similiter loquitur: *Antoninus ambitiosè prægrediens agmina, ab Ursicino agnitus, & objurgatorio sono vocis increpitus*, &c. & in lib. 27. initio.

[b] Post statuas Constantini dejectas.] Id est, post apertam ac professam rebellionem. Nam perduelles ferè à dejectione statuarum & imaginum Augusti defectionem auspicabantur. Sic apud Capitolinum in Maximino: *In oppido vicino statim Maximini statuæ atque imagines depositæ sunt.* & in Gordianis: *Appellato igitur Gordiano Imp. juvenes qui auctores ejus facinoris erant, statuas Maximini dejecerunt, imagines perfregerunt, nomen publicitus eraserunt.* Nihil frequentius occurrit apud historiarum scriptores, ut id exemplis firmare, penè idem sit quod meridie facem accendere. Ceterùm ex his quæ diximus, satis perspicuum fit legendum esse, *post statuas Constantii dejectas*: quod confirmat Zonaras his verbis: Μοντίου δὲ τοῦ Κοιαίστορος αἰτιωμένου τὴν πρᾶξιν καὶ εἰς σαφῆ τυραννίδα ταύτην ἀνάγεσθαι λέγοντος, ἐπὶ χαλεπήνας ὁ Καῖσαρ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τῆς γυναικὸς εἰς ὀργὴν ἐξαφθεὶς, καὶ αὐτὸν ὑπὸ δεσμοῖς ἐποιήσατο, καὶ τοῖς στρατιώταις καὶ ἄμφω παρέδωκε. Id est: *Cùm autem Montius Quæstor factum reprehenderet, & in apertam tyrannidem id erumpere diceret, indignatus magis Cæsar, & ab uxore quoque incitatus, eum in vincula compegit, ac brevì ambos militibus tradidit.*

[c] Domitianum præcipitem per scalas.] Scalæ sunt gradus, quibus ad superiora ædium adscenditur: quam vocem hodie quoque vernacula Gallorum lingua retinet, *Escalier*. Græci quoque à similitudine κλίμακας vocant. Artemidorus lib. 4. cap. 48. τὸν δὲ ἱπποκόμον δύο κλίμακας ἀναγαγόντα τὸν ἵππον, εἰς τὸν κοιτωνίσκον εἰσαγαγεῖν. Id est: *Equisonem verò duabus scalis perductum equum in cubiculum induxisse.* Sic etiam loquitur Martialis in eo versiculo:

Et scalis habito tribus sed altis.

[d] Luscus quidam Curator urbis.] Curator est is qui pecuniam Reipublicæ & generaliter quidquid ad rem civitatis pertinet administrat, ut notum est ex Pandectis Juris: qui Græco vocabulo Logista nuncupatur, quemadmodum est in lege 3. Cod. de modo multandi. Glossæ veteres de Magistratibus: *Curator*, ἐξεταστὴς καὶ λογιστής. Eorum officium λογιστεία dicitur in lege 15. D. de excusatione tutorum. λογιστεία πόλεως ἐστι

quidam Curator urbis ſubitò viſus : [a] eos ut ejulans [b] bajulorum præcentor, ad expediendum quod orſi ſunt incitans vocibus crebris : qui haud longè poſtea ideo vivus exuſtus eſt. Et quia Montius inter dilaniantium manus ſpiritum efflaturus, Epigonium & Euſebium, [c] nec profeſſionem, nec dignitatem oſtendens, aliquoties increpabat : qui ſint hi, magnâ quærebatur induſtriâ, & ne quid intepeſceret, [d] Epigonius è Lycia philoſophus ducitur,

Constantius Aug. Conſtantio Aug. VI. & Conſtantio Gallo Cæſ. II. Coſſ. Anno Chr. 353.

* ἐς ἀριθμὸν μιᾶς ἐπιτροπῆς παραχωρεῖ. quæ minùs rectè interpretatus eſt doctiſſimus vir Ant. Auguſtinus : *Rationes civitatis ne pro una quidem tutela cedunt.* Cùm vertere debuiſſet : *Curatio civitatis ne pro una quidem tutela cedit.* Et λογιστεύειν Curatoris officio fungi dixit * Philoſtratus de vitis Sophiſtarum in Nicete, * & Euſebius lib. 9. hiſt. cap. 2. Horum Curatorum non mediocrem fuiſſe dignitatem vel illud evincit, quòd Marcus Curatores multis civitatibus è Senatu dedit, quò latiùs Senatorias tenderet dignitates, teſte Capitolino. Et alioquin mos fuit Curatores ab Imperatoribus dari, ut docet vetus Inſcriptio : *Curator. Reip. Bergomenſium. Datus. ab. Imp. Trajano. Curator. Reip. Comenſium. Datus. ab. Imp. Hadriano.* Certè Curator celſæ Carthaginis, vir Clariſſimus dicitur in Collatione Carthaginenſi. Sic explicare ſoleo locum illum Procopii in lib. 2. Gothic. pag. 266. ἦν δέ τις Δημήτριος Κεφαλλὴν τὸ γένος· ἐπιτροπεύειν βασιλεὺς αὐτὸν τῆς Νεαπόλεως κατεστήσατο : & in Anecdotis, pag. 55. ὁ δὲ τῆς πόλιν Δάρας ἐπιτροπεύων. Sanè in lege xx. Codice Theod. de Decurionibus, Procuratores civitatum cum Curatoribus junguntur : *Nullus Decurionum ad procurationes vel curas civitatum accedat, niſi omnibus omnino muneribus ſatisfecerit patriæ, vel ætate, vel meritis.* Curatores Kalendarii Reip. cum his aut iidem fuerunt, aut ſanè iis ſubditi. Eorum mentio in lege ult. D. de muneribus & honoribus. ubi Curatores Calendarii diſtinguuntur à Curatoribus, qui ad colligendos publicos civitatum reditus eligi ſolent.

a Eos ut ejulans bajulorum præcentor.] Princeps Editio Romana hunc locum ſic exhibet : *Eoque ut enilaus baj. præcentor.* Ex quo P. Caſtellus audacter eam lectionem exſculpſerat : *Cùmque eo ut enilaus.* Secuta eſt Editio Auguſtana quæ portentum nominis *Utenilaum* nobis prodidit. Sed Sigiſmundus Gelenius, qui id nomen meritò rejiciendum cenſebat, edere maluit : *Cumque eo Stenelaus.* Nos in codice Regio * & Toloſano * diſertè ſcriptum reperimus : *Eóſque ut ejulans bajulorum præcentor.* Quam veram eſſe ſcripturam minimè dubitamus. Hæc enim cuncta referuntur ad Curatorem illum urbis nomine Luſcum. (niſi tamen Luſcus ibi μονόφθαλμον ſignificat, [aut niſi Luſius legendum eſt.]

b Bajulorum præcentor.] Bajuli videntur hic eſſe νεκροφόροι, qui veſpillones dicuntur. Gloſſæ veteres, *biſpillo νεκροφόρος.* Fulgentius Planciades * in expoſitione ſermonum antiquorum, *Viſpillones*, inquit, *dicti ſunt bajuli.* * Sic apud Auguſtinum in Epiſtola xix. ad Hieronymum : *Non erit pius deductor & bajulus corporis, ſed impius ſepulturæ violator.* * Denique Petrus Chryſologus ſermone 121. *In obſequium divitis migrat hîc tota civitas cùm funus effertur : pauper vadit ſolus : pauperum duorum portat miniſtratio bajulorum.* Itaque bajulorum ejulans præcentor, erit tibicen qui viſpillonibus præcinebat. Nam funera olim efferebantur ad tibiam, ut notum eſt : unde Antigenidas celebris tibicen nihil æquè ſe laborare, & animo angi dicebat, quàm quòd monumentarii choraulæ tibicines dicerentur, ut ait Apuleius in Florida 1. quamquam Dio in Orat. 49. id dictum Iſmeniæ tribuit. ἔφη δέ τις τῶν ὀλίγῳ πρότερον φιλοσόφων τὸν Ἰσμηνίαν τοῦτο μάλιστα ἀγανακτεῖν, τὸ καλεῖσθαι αὐλητὰς τοὺς τυμβαύλας. Hanc explicationem confirmat vox *ejulans*, quæ additur præcentori. Aliter quoque explicari poteſt hic locus, ut præcentores bajulorum ſint ii, qui Græcè ἐργοδιῶκται dicuntur, qui bajulos ſeu ἀχθοφόρους ad opus excitant, non ſecus ac portiſculi ſeu celeuſtæ remiges, qualis Meriones apud Homerum Ιλ. ψ. & hanc explicationem confirmant ea quæ ſequuntur.

* c Nec professionem, nec dignitatem ostendens.] Montius Quæſtor paullò antequàm extremum ſpiritum redderet, Epigonium & Euſebium ſæpiùs nominaverat : ſed cujus profeſſionis aut dignitatis eſſent, non addiderat. Profeſſio igitur eſt conditio ſeu ars cujuſque : dignitas verò honores, & locum, & natales quoque comprehendit, ut apparet ex Geſtis purgationis Cæciliani, ubi legitur : *Zenophilus V. C. Conſularis dixit : Cujus conditionis es? Victor dixit : Profeſſor ſum litterarum Romanarum. Zenophilus V. C. dixit : Cujus dignitatis es ? Victor dixit : Patre Decurione Conſtantinenſium, avo milite : in Comitatu militaverat.* *

e Epigonius e Lycia philosophus.] Regii codicis auctoritatem ſe-

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

& [a] Eusebius ab Emissa Pittacas cognomento, concitatus orator: cùm Quæstor non hos, sed [b] Tribunos Fabricarum insimulasset, [c] promittentes armorum si novas res agitari comperissent. Iisdem diebus Apollinaris Domitiani gener, paullò antè agens palatii Cæsaris curam, ad Mesopotamiam missus à socero, per militares numeros immodicè scrutabatur, an quædam altiora meditantis jam Galli secreta susceperint scripta: qui compertis Antiochiæ gestis, per minorem Armeniam lapsus, Constantinopolim petiit, exindéque per Protectores retractus, artissimè tenebatur. Quæ dum ita struuntur, indicatum est apud Tyrum indumentum regale textum* occultè, incertum quo locante, vel cujus usibus apparatum. Ideóque rector provinciæ tunc pater Apollinaris, ejusdem nominis, ut conscius ductus est: aliíque congregati sunt ex diversis civitatibus multi, qui atrocium criminum ponderibus urgebantur. Jámque lituis cladium concrepantibus internarum, non celatè, ut antea, turbidum sæviebat ingenium, à veri consideratione detortum: & nullo impositorum vel compositorum fidem sollemniter inquirente, nec discernente à societate noxiorum insontes, velut exturbatum è judiciis fas omne discessit: & causarum legitima silente defensione, [d] carnifex rapinarum sequester, [e] & obductio capitum, & bonorum ubique multatio versabatur per Orientales provincias: quas recensere puto nunc opportunum, absque Mesopotamia, jam digesta cum bel-

cutus Epigonium ubique scribendum curavi, quomodo & Rom. Editio habet interdum. Fuit & quidam Epigonus philosophus paullò post hæc tempora, Lacedæmone oriundus, teste Eunapio in vitis Sophistarum, nisi etiam Ἐπιγόνιος ibi scribendum est. In Concilio Carthaginensi Ἐπιγόνιος ἐπίσκοπος memoratur, qui in veteri versione Latina ferè Epigonus dicitur.

[a] EUSEBIUS E MYSIA PIETATIS COGNOMENTO.] Longè variant MSS. codices, quos & Lindenbrogius & Gruterus viderunt. In iis enim legitur: *Eusebius ad dimissa pictacas cognomento.* Regius codex semper reliquis fidelior habet: *Eusebius ab dimissa pithacas cognomento.* Ex quibus legendum esse apparet: *Eusebius ab Emissa Pictacas cognomento.* Quod & viro doctissimo in Notis ad historiam Augustam placuisse postea animadverti. *Pictacas* autem non dubito quin perperam scriptum sit pro *Pittacas*, eodem errore quo pictacium vulgò scribi solet pro pittacio. Tractúmque illud cognomentum videtur à pittaciis, quæ secum fortè Eusebius semper circumferebat. * In Ms. Tolosano reperi *Pictas.* *

[b] TRIBUNOS FABRICARUM INSIMULASSET.] Antiochiæ erant Fabricæ scutorum & armorum, ut docet Notitia Imperii Romani, sub dispositione Magistri Officiorum. His Fabricis præerant Tribuni: ut præter hunc locum docet alter in libro 15. *Ad Tribunum miserat Fabricæ Cremonensis.* Fabricæ Antiochensis mentio est quoque in lege 1. Codicis Theod. de Fabricensibus, & in lege 8. de Metatis.

[c] PROMITTENTES ARMORUM SI NOVÆ RES AGITARI COMPERISSENT.] Duplici barbarismo fœdatus est hic locus, qui fortasse sic supplendus est: *Adminicula promittentes armorum si novas res agitari comperissent.*

[d] CARNIFEX RAPINARUM SEQUESTER.] Id est internuntius. Videtur enim Marcellinus ex Cicerone id mutuatus esse, qui in Oratione de suppliciis in Verrem sic dicit: *Quis dubitet, quin servorum animos summa formidine oppresserit, cùm viderent ea facilitate Pretorem, ut ab eo servorum sceleris conjurationísque damnatorum vita, vel ipso carnifice internuntio redimeretur.* Atque ita apud Lucanum sumitur sequester in lib. x. *Orator Regis pacísque sequester.*

[e] ET OBDUCTIO CAPITUM.] Obductionem pro obnuptione posuit. Al-

la Parthica dicerentur, & [a] Ægypto, quam neceſſariò aliud rejeci ad tempus.

Superatis Tauri montis verticibus, qui ad ſolis ortum ſublimiùs attolluntur, Cilicia ſpatiis porrigitur lätè diſtentis, dives bonis omnibus terra: ejúſque lateri dextro adnexa Iſauria, pari ſorte uberi palmite viret & frugibus multis: quam mediam navigabile flumen Calycadnus interſcindit. Et hanc quidem præter opida multa, duæ civitates exornant, Seleucia, opus Seleuci Regis, & [b] Claudiopolis, quam deduxit coloniam Claudius Cæſar. [c] Iſaura enim antehac nimiùm potens, olim ſubverſa ut rebellatrix interneciva, ægrè veſtigia claritudinis priſtinæ monſtrat admodum pauca. Ciliciam verò, quæ Cydno amne exſultat, [d] Tarſus nobilitat, urbs perſpicabilis: (hanc condidiſſe Perſeus memo-

CONSTANTIUS Aug. Conſtantio Aug. VI. & Conſtantio Gallo Cæſ. II. Coſſ. Anno Chr. 353.

CAPUT VIII.

ludit enim ad illud antiquum: I, lictor, caput obnubito.

[a] ET ÆGYPTO.] Miror certè Ægyptum inter provincias Orientis recenſeri: quippe cùm & ex Notitia Imperii, & ex innumeris Auctoribus conſtet Ægyptum ab Orientis provinciis ſejunctam fuiſſe. * Sed mirari tandem deſii, poſtquàm didici Ægyptum & Meſopotamiam olim ſub diſpoſitione Comitis Orientis fuiſſe. Id me docuit vetus Inſcriptio, quæ ſic habet: M. MÆCIO MEMMIO. FURIO. BALBURIO. CAECILIANO. PLACIDO. C. V. COMITI. ORIENTIS. ÆGYPTI. ET. MESOPOTAMIÆ. CONSULI ORDINARIO, &c. Conſul hic Placidus fuit cum Romulo, principatu Conſtantii Aug. anno Chriſti 343. hoc eſt eiſdem temporibus, quæ heic deſcribit Marcellinus. *

[b] CLAUDIOPOLIS.] Hujus civitatis mentio apud Conſtantinum Porphyrogennetum in libro 1. περὶ θεμάτων cap. x. Et inter Epiſcopos qui Nicæno & Chalcedonenſi Conciliis ſubſcripſere, Eteſius & Theodorus recenſentur Epiſcopi Claudiopolis in Iſauria. * Denique in Actis Martyrum Tarachi, Probi & Andronici: *Tarachus dixit: Militaris ſum, Romanus: natus autem Claudiopoli civitate Syriæ.* Scribe, *civitate Iſauriæ.* Meminit ejus & Socrates in lib. 3. capite 21. *

[c] ISAURA ENIM ANTEHAC NIMIUM POTENS.] Ex provinciæ nomine urbem fecimus. Nam cùm *Iſauria* priùs legeretur, reſtituimus *Iſaura*, quæ urbs fuit Iſauriæ. Atque hæc emendatio debetur codici Valentino, à quo non multum diſcrepat codex Regius. In eo enim ſcriptum reperi *Iſaurenim.* Editio Romana habebat *Iſaurmin.* Sed vera lectio eſt *Iſaura*, de qua hæc ſcribit Stephanus Byzantius: Ἴσαυρα οὐδετέρως πόλις Ἰσαυρίας· ἡ δ' Ἰσαυρία μεταξὺ Λυκαονίας καὶ Κιλικίας πρὸς τῷ Ταύρῳ. Χάραξ δὲ θηλυκῶς. τὸ ἐθνικὸν Ἰσαυρεὺς καὶ Ἴσαυρος. Sic enim cum locum legimus. *Iſaura*, inquit, *in neutro genere urbs Iſauriæ eſt. Eſt autem Iſauria Lycaoniam inter & Ciliciam Tauro monti acclinis. Charax tamen Iſauram in feminino dixit. Incolæ Iſaurenſes dicuntur, & Iſauri.* Sanè Strabo τὰ Ἴσαυρα ſemper appellat in neutro. Ptolemæo quoque Ἴσαυρα ambigua generis notatione dicitur. Florus Iſaurum vocat lib. 3. cap. 6. Diodorus Siculus lib. 18. τὴν Ἰσαυρέων πόλιν. Apud Plinium in lib. 4. Iſaura Ciliciæ mediterranea urbs ponitur. Bis autem everſam olim hanc urbem in hiſtoriis legimus: primùm à Perdicca ſub Alexandri Magni obitum, ut narrat Diodorus lib. 18. poſtea à Servilio Iſaurico, ut teſtatur Strabo lib. 14. & Florus, cujus hæc ſunt verba: *Validiſſimas urbes eorum, & diutinâ prædâ abundantes, Phaſelin, & Olympon evertit: Iſaurúmque ipſam arcem Ciliciæ: unde conſcius ſibi magni laboris, Iſaurici cognomen adamavit.* Hujus urbis meminit etiam Pollio in Trebelliano: *Palatium ſibi in arce Iſauræ conſtituit.* vulgò legitur *Iſauriæ.*

[d] TARSUS. HANC CONDIDISSE PERSEUS MEMORATUR.] Idem ſcribit Solinus cap. 41. & Cedrenus ac Suidas in [illegible]. Vetus ſcholiaſtes Juvenalis ad illum verſum Satyræ 3.

—ripa nutritus in illa,
Ad quam Gorgonei delapſa eſt pinna caballi.

Sic annotat: *Apud Tarſum civitatem Ciliciæ, quam præterfluit amnis Cydnus: cujus urbis conditor Perſeus, qui nomen civitati ex facto dedit, quia ibi una ex talaribus pinnis ei excidit.* Doctè quidem, nam ταρσὸς talum ſignificat Græcè: ſed præter mentem Juvenalis, qui de pinna Pegaſi, non Perſei loquitur, ut ſatis patet. Et verò à Pe-

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

ratur, Jovis filius & Danaës, vel certè [a] ex Æthiopia profectus Sandan quidam nomine, vir opulentus & nobilis) & [b] Anazarbus auctoris vocabulum referens: [c] & Mopsuestia, vatis illius domicilium Mopsi, quem à commilitio Argonautarum, [d] cùm aureo

gasi pinna denominatam Tarsum prodit Dionysius de situ Orbis. Sed à talaribus Persei ita dictam celebrior ac testatior fama est: unde Persea Tarsos à Lucano dicitur in libro 3. Et Nonnus in lib. 18. Dionysiac. de Perseo Tarsi conditore canit his versibus:

—εὐπτέρος ἤλυθε περσεύς
Γαῖαν κωρυκίαν διαυγέα Κύδνον ἐάσας·
Ὧ σὺ φίλος καὶ ἔφασκεν ὑπεπτάμενον εἰκὼ τάρσῳ
Αἰδέσθη παρ' Κιλίκεσσι πόκπτων ἄσυ χαράξαι.

Idem in libro 41. inter antiquissimas urbes memorat Tarsum;

Οὐ τότε Ταρσὸς ἔην πεφιλημένος.

Et paullò pòst:

Ταρσὸς ἀειδομένη φερτόπολις.

* Ex quibus interpretandus videtur locus Basilii Seleuceni in libro II. de Thecla capite XIII. Μαριανος τις Ταρσῶν τῆς κατὰ Κιλικίαν πόλεως ἐπίσκοπος, πόλεως ἐπὶ τε κάλλει καὶ μεγέθει καὶ ὅσα αὖ ἁπλῶς ἡ πόλις λαμπρὰ καὶ εὐδαίμων γενέσθαι πᾶσι ἐπηγαυρωμένης, καὶ τῷ πρώτην μάλιστα τῆς ἑῴας ἀνέχειν, καὶ πρώτην πάλιν προβάλλειν τοῖς ἐξ ἑσπέρας εἰς γῆς ὁρμωμένοις πρὸς τὴν ἑῴαν.*

[a] Ex Æthiopia profectus Sandan.] Sanè Sandan nomen usitatum fuit apud Tarsenses. Sic enim dictus est pater Athenodori Tarsensis illius philosophi, qui Augusti præceptor fuit teste Strabone in lib. 14. A Plutarcho in Poplicola Ἀθηνόδωρος ὁ σανδῶν dicitur, eo more quo Apollodorus Molo, & Herodes Atticus, & Apion Plistonices dicti fuere. Ceterùm σανδῶν, an σανδὰν dixeris, parum refert. Sunt enim hæ litteræ apud Græcos permutabiles, ut ταῶν & ταὼν, θῶκος & θᾶκος, ac similia. Ceterùm hunc Sandonem unus, quod sciam, commemorat Basilius Seleucenus in lib. 2. de Thecla capite 15. his verbis: καὶ γὰρ ἐκ μιᾶς πόλεως ὁρμώντο τῆς Δαμαλίδος τε καὶ Σάνδα τε ἡρακλέους τε Αμφιτρύωνος. Quibus verbis Tarsum significari aio, à Sanda Herculis filio conditam. Quòd si Sandan Herculis filius fuit, quomodo *ex Æthiopia* profectus heic dicitur? In optimis codicibus Regio & Vaticano scriptum est *ex AEchio profectus*. Unde suspicor legendum esse, *Ex Chio profectus Sandan, &c.* * Præter hunc Sandonem fuit & quidam affinis nominis Sandocus Assyrius, qui in Cilicia Celenderim condidit, teste Apollodoro in Bibliotheca.

[b] Anazarbus auctoris vocabulum referens.] Azarbas enim ejus urbis conditor fuisse dicitur à Stephano Byzantio: Ἀνάζαρβος πόλις Κιλικίας ἀπὸ Αζάρβα τοῦ κτίσαντος. In Suidæ Lexico Zarbas nominatur. Hanc priùs Cyindam ac deinde Diocæsaream appellatam, ait vetus Scriptor apud Suidam: eaque terræ motu subversâ Nervæ temporibus, Anazarbum quemdam Senatorem eò missum à Principe, urbem instaurasse, ac suo nomine appellasse. Sed hæc futilia sunt, cùm satis constet Anazarbum ante Nervæ tempora vocitatam fuisse. Nam & Dioscorides ἀναζαρβεὺς indigitatur: & Plinius in lib. 4. ejus urbis meminit: *Intus*, inquit, *dicendi Anazarbeni, qui nunc Cæsaraugustani.* Taceo quòd Diocæsaream ab Anazarbo distinguit Ptolemæus in Ciliciæ descriptione. Duas enim urbes Ciliciæ ponit, διοκαισάρειαν, & καισάρειαν τὴν πρὸς ἀναζάρβῳ. Hæc urbs postquàm Cilicia in duas provincias discissa est, metropolis fuit Ciliciæ secundæ, ut docet Evagrius lib. 4. & Hierocles in Itinerarii Comite: ἡ παρχία Κιλικίας δευτέρας ὑπὸ ἡγεμόνος· πόλεις θ. Ἀνάζαρβα μητρόπολις. Anazarba quoque dicitur in Suidæ Lexico, & apud Zonaram in Nicephoro Phoca, ubi Ἀναβαρζὰν habent vulgatæ Editiones.

[c] Mopsuestia, vatis illius dom. Mopsi, quem.] Hîc sine dubio fallitur Marcellinus, qui duos Mopsos inter se confudit: Mopsum scilicet Mantûs & Apollinis filium, cum altero Mopso Ampyci filio, & Chloridis Orchomeni filiæ. Prior Argivus, alter Titaresius, seu Titaronius fuit, qui locus est in Thessalia. Et hic Argonautarum comes extitit, ut canit Apollonius Rhodius in lib. 1.

Ἤλυθε δ' αὖ Μόψος Τιταρήσιος, ὃν περὶ πάντων Λητοΐδης ἐδίδαξε θεοπροπίας οἰωνῶν.

De quo etiam Hesiodus in hoc versu:

Μόψον τ' Ἀμπυκίδην Τιταρήσιον, ὄζον Ἄρηος.

Uterque porrò vates fuit, teste Strabone in fine libri 9. sed Mopsuestiam non hic Thessalus Mopsus, verùm alter ille Argivus condidit: qui post Troiæ excidium unà cum Amphilocho in Ciliciam profectus, Mallum, & alias urbes in ora Ciliciæ condidit: ut scribit Strabo in lib. 14. & Euphorion poëta apud scholiastem Lycophronis pag. 78. Cicero lib. 1. de Divinatione: *Amphilochus*, inquit, *& Mopsus Argivorum Reges fuerunt; sed iidem augures: iique urbes in ora maritima Ciliciæ Græcas condiderunt.* Unde & Mopsi oraculum in Cilicia fuisse dicitur à Tertulliano in lib. de Anima.

[d] Cùm aureo vellere direpto redi-

vellere

vellere direpto redirent, errore abstractum, [a] delatúmque ad Africæ litus mors repentina consumpsit: & ex eo, cæspite Punico tecti [b] manes ejus heroïci, dolorum varietati medentur plerumque sospitales. Hæ duæ provinciæ bello quondam Piratico catervis mistæ prædonum, à Servilio Proconsule missæ sub jugum, [c] factæ sunt vectigales. Et [d] hæ quidem regiones velut in prominenti terrarum lingua positæ, [e] ab orbe Eoo monte Amano disparan-

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

RENT.] Primus Sig. Gelenius hunc locum interpolaverat. In Romana enim Editione legebatur, *direptore diem terrore abstractum.* Quod mutare minimè ausus erat P. Castellus. Sed Gelenius cùm nullum in his verbis sensum esse cerneret, ita emendavit: *Quem à commilitio Argon. cum aureo vellere direpto reducem, & errore abstractum, &c.* Quod equidem probare non possum: hi enim reduces dicuntur, qui salvi & incolumes in patriam reversi sunt. At Mopsus tempestate abreptus in Africam, ibi periit, ut subjicit noster Marcellinus. Quo modo igitur eumdem reducem appellaret? Sed omnino vera est lectio, quam ex optimo codice Regio restituimus. In eo enim legitur: *Cùm aureo vellere direpto redirem, terrore abst. &c.* Unde nos nulla propemodum mutatione veram illam lectionem exsculpsimus. * Vaticanus codex planè consentit cum Regio. In Ms. autem Tolosano emendatum est: *rediret, errore abstractum, &c.*

[a] DELATUMQUE AD AFRICÆ LITUS MORS REP. CONSUMPSIT.] De Mopso Lapitha Ampyci filio, Argonautarum comite, id verissimum est; non de illo Mopsuestiæ conditore. Apollonius lib. 1. Argonaut.

—αἶσα γὰρ ἦεν
Αὐτὸν ὁμῶς, Μόψον τε δαήμονα μαντοσυνάων
Πλαγχθέντας Λιβύης ἐνὶ πείρασι δῃωθῆναι.

Et lib. 4. eum à serpente percussum in Africa periisse memorat, atque ibidem sepultum. Lycophron in Cassandra, in Pentapoli juxta urbem Teuchira humatum perhibet his versibus:

Ἄλλοι δὲ Σίντιν, οἵ τε Τευχείρων πλάκας
Μύρμηκας ἀμφὶ ζῶσιν ἐκβεβρασμένοι·
Μόψον Τιταιρώνειον ἔνθα κανάτου
Θανόντα δερχόμενοι.

Idque confirmat Clemens Alex. in lib. 1. Stromatum, cujus locum mox producemus. Quod si ita est, malè hîc Africæ litus, & cæspitem Punicum posuit Marcellinus. Sed aliorum auctoritate facilè defenditur, qui in Africa Mopsum periisse prodiderunt; inter quos est Apuleius, & Tertullianus. Apollonius certè in Libya dixit, itémque Seneca in Medea Actu 3.

— Libycis arenis
Omnibus verax, sibi falsus uni,
Concidit Mopsus.

[b] MANES EJUS HEROICI MORBORUM VARIETATI MEDENTUR.] Mopsi templum oraculo celebre fuit in Cyrenaica provincia, quod oraculum primus composuisse dicitur Battus Cyrenæus, ut tradit Clemens Alex. in lib. 1. Strom. ubi Mopsum Argivum cum Thessalo confundit. Ait enim Mopsum & Amphilochum floruisse belli Trojani temporibus: Mopsum tamen paullò antiquiorem videri, quippe qui comes fuerit Argonautarum: additque, quod ad hunc locum facit: φασὶ δὲ τὸν Μόψου καλούμενον μαντεῖον πρῶτον συντάξαι τὸν Κυρηναῖον Βάττον. Apuleius in libro de Deo Socratis Mopsum passim in Africa cultum perhibet: *Quippe cùm eos Deos appellent, qui ex eodem numero justè ac prudenter vitæ curriculo gubernato, prænomine postea ab omnibus præditi, fanis & cerimoniis vulgò advertuntur, ut in Bœotia Amphiaraus, in Africa Mopsus.* Tertullianus denique in lib. 2. ad Nationes cap. 7. inter heroas numerat Mopsum Africanum, & Bœotum Amphiaraum. Ceterùm Mopsi quoque alterius Argivi oraculum fuit in Cilicia, ut scribit Tertullianus in lib. de Anima: *Nam & oraculis hoc genus stipatus est orbis, ut Amphiarai apud Oropum, Amphilochi apud Mallum, Mopsi in Cilicia.* Vulgò *in Sicilia* legitur mendosè.

* [c] FACTÆ SUNT VECTIGALES.] Id est stipendariæ vel tributariæ. Sic C. Memmius in oratione sua apud Sallustium in Jugurtha: *Reges & populos liberos paucis nobilibus vectigal pendere.* Idem Sallustius in conjuratione Catilinæ: *Semper illis Reges, Tetrarchæ vectigales esse; populi, nationes stipendia pendere.* *

[d] ET HÆ REGIONES VELUT IN PROMINENTI TERRARUM LINGUA.] Lingua dicitur promuntorii genus non excelsi, sed molliter in planum devexi, ut ait Festus Pompeius. Sic Pacuvius in Chryse apud Agellium in lib. 4. cap. 17. *Id promuntorium, cujus lingua in altum projicit.* Livius lib. 37. ubi Phocææ situm describit: *Inde,* inquit, *in altum lingua mille passuum excurrens, medium ferè sinum velut nota distinguit.* Et lib. 44. de Cassandrea: *Eminet namque in altum lingua, in qua sita est.* Eodem sensu sumitur apud Cæsarem & Lucanum in lib. 2.

[e] AB ORBE EOO.] Sic correxi, cùm priùs legeretur, *ab orbe eo*: quam emenda-

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

tur. Orientis verò limes in longum protentus & rectum, ab Euphratis fluminis ripis adusque supercilia porrigitur Nili, lævâ Saracenis conterminans gentibus, dextrâ pelagi fragoribus patens: quam plagam [a] Nicator Seleucus occupatam auxit magnum in modum, cùm post Alexandri Macedonis obitum successorio jure teneret regna Persidis, [b] efficaciæ impetrabilis Rex, ut indicat cognomentum. Abusus enim multitudine hominum, quam tranquillis in rebus diutius rexit, ex agrestibus habitaculis urbes construxit, multis opibus firmas & viribus: quarum ad præsens pleræque licèt Græcis nominibus appellentur, quæ iisdem ad arbitrium imposita sunt conditoris, primogenia tamen nomina non amittunt, quæ eis Assyriâ linguâ institutores veteres indiderunt. Et prima post Osdroënam, quam (ut dictum est) ab hac descriptione discrevimus, [c] Commagena, nunc Euphratensis, clementer adsurgit, [d] Hierapoli, vetere Nino, & Samosata civitatibus amplis illustris. Dein Syria per speciosam interpatet diffusa planitiem. Hanc nobilitat Antiochia, mundo cognita civitas, cui non certaverit alia advecticiis ita adfluere copiis & internis, & Laodicea, & Apamia, itidémque [e] Seleucia, jam inde à primis auspiciis flo-

tionem in Loiselli quoque codice * & in Tolosano * postea reperi.

[a] NICANOR SELEUCUS.] In Editione Hier. Frobenii legitur *Nicator*, rectiùs sine dubio: ut patet ex iis quæ sequuntur. Subjicit enim Marcellinus: *Efficaciæ impetrabilis Rex, ut indicat cognomentum.* Et rursus in libro 23. de Arsace Partho: *Superato Nicatore Seleuco ejusdem Alexandri successore, cui victoriarum crebritas hoc indiderat cognomentum.* Strabo certè & Appianus in Syriacis, Stephanúsque Byzantius & Eunapius νικάτορα eum appellant. In nummis quoque ΣΕΛΕΥΚΟΥ ΝΙΚΑΤΟΡΟΣ legitur: quamquam Goltzius in Thesauro ΝΙΚΑΝΟΡΟΣ posuit, vulgi errorem secutus: cùm constet Nicanorem nomen proprium esse ducis cujusdam inter successores Alexandri, non verò cognomen.

[b] EFFICACIÆ IMPETRABILIS.] Impetrabiles eos vocant Latini, quos Græci ἐπιτευκτικούς, & πρακτικούς, ac δεινούς dicere solent. Sic apud Plautum in Mercatore Actu 3.

—pulchrè os sublevit patri,
Impetrabilior qui vivis nullus est.

Et apud eumdem in Epidico Actu 3.

Proh Dii immortales! mihi hunc diem dedistis luculentum,
Ut facilem atque impetrabilem.

Et impetrare in veteribus Glossis redditur ἀνύειν, quod est perficere: eóque sensu Plautus in Pœnulo dixit:

Incipere multò est quàm impetrare facilius.

Et in veteri Inscriptione: VETTIO. AGORIO. PRÆTEXTATO. LEGATO. AMPLISSIMI. ORDINIS. ET. AD. IMPETRANDUM. REBUS. ARDUIS. SEMPER. OPPOSITO.

[c] COMMAGENA, NUNC EUPHRATENSIS.] Eadem & Augusteuphratensis dicta, ut præter Victoris Epitomen docet notitia Episcoporum, qui Chalcedonensi Synodo subscripserunt: quamquam ibi corruptum est id vocabulum. Nam *Augustus Euphratensis* vulgè legitur, quasi Episcopi nomen sit, cùm sit provinciæ, ut dixi.

[d] HIERAPOLI, VETERE NINO.] Scribendum est absque virgula: *Hierapoli vetere Nino.* Sic in lib. 22. *Constantinopolis vetus Byzantium.* & rursus in eodem libro: *Philippopolim petiit Eumolpiadem veterem.* Ceterùm Hierapolim priùs dictam esse Ninum, ægrè mihi persuaserim. Bambyce quidem proprio nomine dicta est, & Magog à Syris; ut scribit Plinius in lib. 4. Plutarchus in Antonio, & Strabo lib. 14. Ninus verò à nemine, quod sciam, appellata est. Quippe Ninus sita olim fuit in Assyria trans Euphratem, teste Strabone ac Plinio, cùm Hierapolis in Commagene posita sit cis eumdem fluvium. Sed fortasse alios Auctores secutus est Marcellinus, qui Ninum cis Euphratem ponebant. Sanè eam cis Euphratem ponit Philostratus lib. 1. de vita Apollonii: ait enim è Nino profectum cum Damide Apollonium, ad Zeugma venisse, ac trajecisse in Mesopotamiam. Igitur ex Philostrati sententia nihil obstat, quo minùs Hierapolis sit eadem cum Nino.

[e] SELEUCIA, INDE A PRIMIS.] In

rentissimæ. Post hanc acclinis Libano monti Phœnice, regio plena gratiarum & venustatis, urbibus decorata magnis & pulchris: in quibus amœnitate celebritatéque nominum Tyrus excellit, Sidon & Berytus, iisdémque pares, Emissa; & Damascus, sæculis conditæ priscis. Has autem provincias, quas Orontes ambiens amnis, imósque pedes Cassii montis illius celsi prætermeans, funditur in Parthenium mare, Cn. Pompeius superato Tigrane, regnis Armeniorum abstractas ditioni Romanæ conjunxit. Ultima Syriarum est Palæstina, per intervalla magna protenta, cultis abundans terris & nitidis, & civitates habens quasdam egregias, nullam nulli cedentem, sed sibi vicissim velut ad perpendiculum æmulas: Cæsaream, quam ad honorem Octaviani Principis exædificavit Herodes, & Eleutheropolim, & Neapolim, itidémque Ascalonem,[a] Gazam, ævo superiore exstructas. In his tractibus navigerum nusquam visitur flumen: & in locis plurimis aquæ suapte natura calentes emergunt, ad usus aptæ multiplicium medelarum. Verùm has quoque regiones pari sorte Pompeius Judæis domitis, & Hierosolymis captis,[b] in[c] provinciæ speciem rectori delata jurisdictione formavit. Huic Arabia est conserta, ex alio latere Nabatæis contigua; opima varietate commerciorum, castrísque oppleta validis & castellis, quæ ad repellendos gentium vicinarum excursus, sollicitudo pervigil veterum per opportunos saltus erexit & cautos. Hæc quoque civitates habet inter oppida quædam ingentes, Bostram &[d] Gerasam atque Philadelphiam, murorum firmi-

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

Regio codice reperi, *Seleuciam inde, &c.* Ex quo effeci, *Seleucia jam inde, &c.* Sic enim loqui solet Marcellinus.

[a] GAZAM ET JULIAM.] Duas ultimas voces expunxi, quippe quæ à codice Regio abessent. In Editione Romana legebatur: *Gazam...... superiore extructas.* Sed P. Castellus qui nullam lacunam pati poterat, eam sic explevit: *Gazam & Juliam à parte superiore exstructas.* Ineptissimè, ut solet. Secutus est Mariangelus Accursius, qui rectè quidem ex scripto codice emendavit, *ævo superiore exstructas.* Sed Juliam ex fide Castelli, boni inprimis Auctoris, retinuit. At Gelenius eam ex Editione sua audacter expunxit: quod & nos fecimus jure merito: cùm nulla ejus nominis urbs in Palæstina referatur.

[b] IN PROVINCIARUM SPECIEM RECTORI DELATA JURISDICTIONI.] Editio Rom. hunc locum sic præferebat: *In provincias reciem delata jurisd. &c.* Neque aliter codex Regius, & Vaticanus. Primus P. Castellus locum ita emendavit; cujus emendationem ceteri postea amplexi sunt: neque equidem damno: quamquam malim, *in provinciæ speciem.* Emendatio tamen Castelli confirmari potest altero loco, qui est in lib. 24. *Sic in provinciarum speciem redactam videam Daciam.* Vox *rectori* abest quidem à codicibus scriptis, sed sine ea sensus vacillat. Huc autem transtulisse eam videtur P. Castellus ex sequenti loco de Arabia: *Hanc provinciæ imposito nomine rectoréque attributo, &c.*

[c] IN PROVINCIÆ SPECIEM.] Antonio & Cicerone Coss. Judæa à Pompeio capta, & in provinciæ speciem redacta est, & imposito tributo parere Magistratui Rom. jussa: quod Josephus tam disertè, ac toties inculcat, ut mirer virum doctum nuper in Variis suis Lectionibus id negare ausum fuisse. De tributo sic Josephus in lib. 1. belli Judaïci: τῇ τε χώρᾳ καὶ τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπιτάττει φόρον. Idem dicit in lib. 14. Antiquitatum, ubi hæc ampliùs addit: τὴν τε ἐλευθερίαν ἀπεβάλομεν καὶ ὑπήκοοι Ῥωμαίων κατέστημεν: quibus verbis nihil clarius dici potest. Vide eumdem in lib. 2. belli Judaïci cap. xvi. * Omitto Eusebium in lib. 1. Hist. Eccl. cap. 7.*

[d] ET GERASAM.] Hujus urbis meminit D. Hieronymus in interpretatione locorum Hebraïcorum: *Gargazi civitas trans*

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

tate cautissimas. Hanc provinciæ imposito nomine, rectoréque attributo, obtemperare legibus nostris Trajanus compulit Imperator, incolarum tumore sæpe contuso, cùm glorioso marte Mediam urgeret & Parthos. Cyprum itidem insulam procul à continenti discretam & portuosam, inter municipia crebra urbes duæ faciunt claram, Salamis & Paphus: altera Jovis delubris, altera Veneris templo insignis. Tanta támque multiplici fertilitate abundat rerum omnium eadem Cyprus, ut nullius externi indigens adminiculi, indigenis viribus, à fundamento ipso carinæ ad supremos usque carbasos [a] ædificet onerariam navem, omnibúsque armamentis instructam mari committat. Nec piget dicere, avidè magis hanc insulam populum Romanum invasisse, quàm justè. Ptolemæo enim Rege fœderato nobis & socio, ob ærarii nostri angustias jusso sine ulla culpa proscribi, idcóque hausto veneno voluntaria morte deleto, & tributaria facta est, & velut hostiles ejus exuviæ classi impositæ, in Urbem advectæ sunt per Catonem. Nunc repetetur ordo gestorum.

CAPUT IX.

Inter has ruinarum varietates, [c] à Nisibi quam tuebatur accitus Ursicinus, cui nos obsequuturos junxerat imperiale præceptum, dispicere litis exitialis semina cogebatur, abnuens & reclamans

Jordanem juncta monti Galaad, quam tenuit tribus Manasse: & hæc esse nunc dicitur Gerasa, urbs insignis Arabiæ. Et in Catalogo Episcoporum qui Chalcedonensi Synodo subscripserunt, recensetur Flaccus Gerasorum provinciæ Arabiæ Episcopus. Stephanus in Cœle Syria locat. Γέρασα, inquit, πόλις τῆς κοίλης Συρίας. Sed ex Ptolemæo discimus duas eo nomine urbes fuisse: alteram in Syria Cœle, cujus meminit Stephanus; alteram in Arabia Petræa.

[a] ÆDIFICET ONERARIAM NAVEM.] Idem legitur in Expositione totius mundi, quam Jac. Gothofredo viro doctissimo debemus: *Dicitur non indigens alterius provinciæ quidquam pro fabrica navium. Necessaria ipsa insula habet omnia inferius declarata, ligna, æramentum, ferrum, picem, necnon linteamen pro velaria, & funium usu.*

[b] PTOLEMÆO REGE FOEDERATO NOBIS ET SOCIO. Ita quoque eum appellant Florus in lib. 3. & Rufus Festus in Breviario. Sed Cicero in Orat. pro Sextio disertè affirmat, nondum à Senatu socium appellatum fuisse Ptolemæum, cùm publicatus est. *Rex*, inquit, *& Ptolemæus, qui si nondum erat ipse à Senatu socius appellatus, erat tamen frater ejus Regis, qui cùm esset in eadem causa, jam erat à Senatu honorem eum consecutus: erat eodem genere, iisdémque majoribus, eadem vetustate societatis: denique erat Rex, si nondum socius, at non hostis,* &c. Prorsus admirabili gravitate, plena miserationis, plena invidiæ in Clodium. Porrò hunc Ptolemæum nullo jure à Romanis esse proscriptum narrant Historici. Strabo in fine lib. 14. & Appianus in lib. 2. Civilium, id per vindictam à Clodio Trib. pl. factum esse commemorant. Captus enim à piratis Clodius Calpurnio Pisone, & Acilio Glabrione Coss. anno V. 587. teste Dione lib. 35. in fine, & Cicerone de Haruspicum responsis, ad Ptolemæum Cypri Regem miserat quosdam è suis, petens ut pecuniam ad se quamprimùm mitteret, quâ se à piratis liberaret. Qui cùm modicam summam, ac vix duo talenta dedisset, Cilices Clodium gratìs dimittere maluere. Is igitur postea Tribunus pl. cùm esset infensus Ptolemæo, rogationem tulit ad populum, ut Cyprus insula cum omni pecunia regia publicaretur. Quod ubi Ptolemæo nuntiatum est, omni pecunia in naves imposita procedere in altum statuit, ut classe perforata, & pecuniam mergeret, & ipse suo arbitrio periret. Sed homo avarissimus simul & ignavissimus, cùm mergere opes suas non sustinuisset, mutato consilio in aulam reversus, hausto veneno mortem sibi conscivit, ut refert Valerius Max. lib. nono cap. 14.

[c] A NISIBI QUAM TUEBATUR ACCITUS URSICINUS.] Ultimam vocem ex codice Faucherii addidimus, quæ in reliquis codicibus deerat. In Editione Ro-

adulatorum oblatrantibus turmis: bellicosus sanè milésque semper & militum ductor, sed forensibus jurgiis longè discretus: qui metu sui discriminis anxius, cùm accusatores quæsitorésque subditivos sibi consociatos ex iisdem foveis cerneret emergentes, quæ clam palámve agitabantur, occultis Constantium literis edocebat, implorans subsidia, quorum metu tumor notissimus Cæsaris exhalaret. Sed cautelà nimia in pejores hæserat plagas, ut narrabimus postea, æmulis consarcinantibus insidias graves apud Constantium, cetera medium Principem, sed si quid auribus ejus hujusmodi quidvis infudisset ignotus, acerbum & implacabilem, & in hoc causarum titulo dissimilem sui. Proinde die funestis interrogationibus præstituto, imaginarius judex equitum resedit Magister, adhibitis aliis jam quæ essent agenda prædoctis: & [a] adsistebant hinc inde Notarii, quid quæsitum esset, quídve responsum, cursim ad Cæsarem perferentes: [b] cujus imperio truci, ac stimulis Reginæ, exertantis aurem subinde per aulæum, nec diluere objecta permissi, nec defensi periere complures. Primi igitur omnium statuuntur Epigonius & Eusebius, ob nominum gentilitatem oppressi. Prædiximus enim Montium, sub ipso vivendi termino, his vocabulis appellatos fabricarum culpasse Tribunos, ut adminicula futuræ molitioni pollicitos. Et Epigonius quidem amictu tenus philosophus, ut apparuit, prece frustra tentata, sulcatis lateribus, mortísque metu admoto, turpi confessione cogitatorum socium, quæ nulla erant, fuisse

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

mana legebatur, *à Nisibi quam tuebatur acrius*: confusis in unum duobus vocabulis, ut conjicere est.

[a] ADSISTEBANT HINC INDE NOTARII.] Notarios & Tribunos intelligo, qui erant in comitatu Cæsaris Galli. Habebant enim Cæsares Notarios aliquot, ab Augusto tamen attributos, ut docet Zosimus lib. 3. in rebus Juliani Cæsaris, & Marcellinus in lib. 17. *Calumniis appetitus est à Gaudentio tunc Notario, ad explorandos ejus actus diu morato per Gallias.* Longè autem differunt Notarii ab Exceptoribus. Nam Notarii sunt βασιλικοὶ ὑπογραφεῖς, ut passim Zosimus appellat, qui in Consistorio acta excipiebant: & ita semper apud Marcellinum sumuntur. At verò Exceptores sunt ταχυγράφοι, qui notis scribunt acta Præsidum, ut dicitur in lege 33. D. ex quibus causis majores. De his Eunapius in Proæresio. ἀξιῶ, φησὶ, δοθῆναί μοι τοὺς ταχέως γράφοντας, καὶ στῆναι κατὰ τὸ μέσον. οἳ καθ᾽ ἡμέραν μὲν τῆς Θέμιδος γλώττας ἀποσημαίνονται, σήμερον δὲ τοῖς ἡμετέροις ὑπηρετησάτωσαν. Quæ verba quoniam ab interprete parum intellecta sunt, hîc vertere operæpretium fuerit: *Peto, inquit, ut Exceptores mihi dentur, atque in medio consistant: qui quotidie quidem Themidis oracula notis excipiunt, hodie verò nobis ministrabunt.* De iisdem loquitur Damascius in Isidori vita, quod neque interpres animadvertit. ὑπηρεσίαν ἐτέλει ἣ τοῖς τάχος ἐπιτεταγμένοις γράφειν τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων πραττόμενα. Ceterùm cur hunc Marcellini locum de Notariis & Tribunis potiùs quàm de Exceptoribus accipi malim, duplex ratio est: prima, quòd hæc causa Antiochiæ in Consistorio ventilata est jussu Cæsaris Galli; in Consistorio autem non Exceptores, sed Tribuni & Notarii acta excipiebant, ut dicemus in libris sequentibus: deinde quòd Marcellinus noster Notarii nomine semper Notarium Principis intelligit.

[b] CUJUS IMPERIO TRUCIS TUM A STIMULIS REGINÆ.] Hujus lectionis auctor est Sig. Gelenius. In Ms. codice Regio legitur: *truces tima stimulis Regina*. Atque ita ferè in Editione Romana, nisi quòd *cruces* habet. Mariangelus Accursius ediderat: *Cujus imperio, trucis cum stimulis Reginæ*: in parte Editionem P. Castelli secutus. Mihi sic legendus is locus videbatur: *Cujus imperio truci, ac stimulis Reginæ*; resectis aliquot vocibus, ab imprudente, ut videtur, antiquario malè repetitis.

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

firmavit, cùm nec vidisset quidquam nec audisset, penitus expers forensium rerum: Eusebius verò objecta fidentiùs negans, suspensus in eodem gradu constantiæ stetit, latrocinium illud esse, non judicium clamans. Cúmque pertinaciùs, ut legum gnarus, accusatorem flagitaret atque sollemnia, doctus id Cæsar, libertatémque superbiam ratus, tamquam obtrectatorem audacem excarnificari præcepit: qui ita evisceratus, ut cruciatibus membra deessent, implorans cælo justitiam, torvùm renidens fundato pectore mansit immobilis, nec se incusare, nec quemquam alium passus: & tandem [a] nec confessus nec confutatus, cum abjecto consorte pœnali est morte multatus. Et ducebatur intrepidus temporum iniquitati insultans, imitatus [b] Zenonem illum veterem Stoïcum, qui ut mentiretur quædam, laceratus diutiùs, avulsam sedibus linguam suam cum cruento sputamine in oculos interrogantis Cyprii Regis impegit. Post hæc indumentum regale quærebatur: & ministris fucandæ purpuræ tortis, confessísque [c] pectoralem tuniculam sine manicis textam, Maras quidam nomine inductus est (ut appellant Christiani) Diaconus: cujus prolatæ literæ scriptæ Græco sermone ad Tyrii textrini Præpositum, celerari speciem perurgebant: quam autem non indicabant: denique etiam idem ad usque discrimen vitæ vexatus, nihil fateri compulsus est. Quæstione igitur per multiplices dilatata fortunas, cùm ambigerentur quædam, non-

[a] NEC CONFESSUS NEC CONFUTATUS.] Id est, nec confessus nec convictus. Sic confessus atque convictus jungi solent, ut in lege 7. Codice Theod. quorum appellat. non recipiantur; & in lege 31. de Episcopis & Ecclesiis. Certè apud Marcellinum confutatus semper pro convicto sumitur.

[b] ZENONEM ILLUM VETEREM STOÏCUM. Ultima vox delenda est, aut Marcellinus memoriæ vitio laboraverit necesse est, qui Zenoni Stoïco tribuit, quod Eleatæ Zenoni contigisse ceteri testantur: Cicero lib. 2. Tusculanarum, Philo in libro, quòd omnis probus liber, & Diogenes Laërtii f. in Zenone Eleate. Sed nec in eo solùm labitur Marcellinus, quòd Zenonem Stoïcum cum Eleate confundit, verùm insuper alterum errorem adjungit, cùm dicit eum linguam in oculos Cyprii Regis præcisam conspuisse. Neque enim à Cyprio Rege tortus est Zeno, sed à Nearcho Myso Eleatarum tyranno, seu, ut alii dicunt, Demylo: quemadmodum tradit Clemens Alex. lib. 4. Strom. Sanè Plutarchus hunc Demylum vocat in libro περὶ στωϊκῶν ἐναντιωμάτων; & adversus Colotem Epicureum. Quare apud Diogenem, ubi legitur, καθελεῖν δὲ θελήσας Νέαρχον τὸν τύραννον (οἱ δὲ Διομέδοντα) συνελήφθη. Rescribendum putaverim, οἱ δὲ Δημύλον. Sed Nearchum plures eum vocant, inter quos est Diodorus Siculus in Excerptis quæ nuper publicavi, Philostratus initio lib. 7. & Valerius Maximus in lib. 3. cap. 3. qui tamen ex uno Zenone Eleate duos perperam fecit.

[c] PECTORALEM TUNICULAM SINE MANICIS.] Hanc ad colobium referunt viri doctissimi, cujusmodi tunicâ Diaconi in Ecclesia etiamnum utuntur. Ita P. Pithœus lib. 1. Adversariorum, Laur. Pignorius in Syntagmate de servis, & Dionys. Petavius in Notis ad Themistium. Postea dalmaticarum usus ac nomen invaluit, ut docet Anselmus: quas à colobiis in hoc diversas fuisse volunt, quòd erant manuleatæ, cùm in colobiis vel nullæ essent manicæ, vel admodum breves, citra cubitum desinentes; quales in Ægypti Monachorum colobiis fuisse, testis est Cassianus. Existimo tamen laïcorum tam colobia quàm dalmaticas vulgò manuleatas fuisse: idque suadere videtur Dorotheus in doctrina 1. διὰ τί φοροῦμεν κολόβιον μὴ ἔχον χειρίδια, τῶν ἄλλων ἐχόντων πάντων χειρίδια. Sed Monachorum & Diaconorum tam colobia quàm dalmaticæ absque manicis fuerunt cum clavis purpureis.

nulla leviùs actitata constaret, post multorum clades Apollinares ambo pater & filius in exsilium acti, cùm ad locum Crateras nomine pervenissent, villam scilicet suam, quæ ab Antiochia vicesimo & quarto disjungitur lapide, ut mandatum est, fractis cruribus occiduntur. Post quorum necem nihilo leniùs ferociens Gallus, ut leo cadaveribus pastus, multa hujusmodi scrutabatur: quæ singula narrare non refert, ne professionis modum, quod evitandum est, excedamus.

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

CAPUT X.

Hæc dum Oriens diu perferret, cæli reserato tepore, Constantius [a] Consulatu suo septies, & Cæsaris ter, egressus Arelate Valentiam petit, in Gundomadum & Vadomarium fratres Alamannorum Reges arma moturus, quorum crebris excursibus vastabantur confines limitibus terræ Gallorum. Dúmque ibi diu moratur, commeatus opperiens, quorum translationem ex Aquitania verni imbres solito crebriores prohibebant, auctíque torrentes, [b] Herculanus advenit [c] Protector Domesticus, Hermogenis ex Magistro equitum filius, apud Constantinopolim, ut suprà retu-

[a] CONSULATU SUO SEPTIES, ET CÆSARIS ITERUM.] Scribendum ex Fastis: *Consulatu suo* VII. *& Cæsaris* III. quod est Consulatu suo septimo, & Cæsaris tertio: seu Consulatu suo septies, & Cæsaris ter. Sic enim loquuntur Imperatores in lege 8. & 9. Codice Theod. de Indulgentiis debitorum: *Consulatus nostri septies, & Theodosii iterum.*

[b] HERCULANUS HERMOGENIS FILIUS.] In Editione Romana *Arculanus* scribitur. Mariangelus Accursius *Hirculanus* ex suo codice emendavit. Sed vera lectio est *Herculanus*, quam codex Regius servat, seu *Herculianus.* Fuit hic Libanii discipulus, cui uxorem ducenti Libanius carmen nuptiale cecinit, tametsi ad ejusmodi scribenda carmina ægrè admodum impelli posset, ut ipsemet dicit in Epistola 724. ad Gaianum Consularem Phœnices: Ἅπασι μὲν τοῖς τῶν ἐμῶν μετειληφόσι διατριβῶν, ὅσα εἰκὸς ἐπὶ συνεπιτηρήσασθαι τῶν πραγμάτων. Ἑρκουλιανὸν δὲ τὸν Ἑρμογένους ὅτι δὴ βέλτιστον ἡγησάμην ὥστε αὐτῷ καὶ ᾆσμα ἐπεῖπον γαμοῦντι, εὐχὴν ἀεὶ δή ποτε τὸ τοιοῦτον ᾄδειν. * Uxorem autem duxerat Nicoclis Spartani filiam, ejus qui Juliani Cæs. præceptor fuit: ut docet Epistola 7. lib. 4. Epistolarum Libanii, quæ scripta est ad Nicoclem. *

[c] PROTECTOR DOMESTICUS.] Hi Domestici simpliciter dicuntur haud rarò: & à Protectoribus, de quibus suprà dixi, distinguendi sunt, ut docet lex 6. & 9. Codice Theod. de Protectoribus & Domesticis. Eorum duæ Scholæ fuerunt: altera Domesticorum equitum; altera Domesticorum peditum: quarum utraque suum Comitem habuit, ut docet Notitia Imperii Romani. Porrò inter Domesticos alii in præsenti erant, ut dicitur in lege 1. Codicis citati: qui Præsentales vocantur in lege 6. Codicis de Advocatis diversorum jud. *Inserendos Præsentalibus Domesticis, alterum equitum, alterum Scholæ peditum:* & in lege 4. Codicis de Domesticis. Alii verò certis officiis deputati publicas exsequebantur jussiones, ut dicitur in lege 5. Codicis Theod. de Protectoribus. Nam præter certum numerum eorum qui in comitatu esse debebant, reliqui in Galatia aut in limite ac terminis sibi adsignatis manebant perinde ac Protectores, teste Procopio in Anecdotis. Unde intelligenda sunt verba Imperatoris, in lege 1. Cod. Th. de Protectoribus: *Ceteris qui ultra numerum in præsenti esse voluerint, sciat neque annonas, neque capita esse danda, sed omnes cogendos ad manipulos suos ac terminos redire.* Sic enim legendus est hic locus. Interdum etiam pro necessitatibus publicis in provincias cum Comitibus ac Magistris militum mittebantur, ut testatur Marcellinus lib. 15. *Protectoribus Domesticis* x. *ad juvandas necessitates publicas secum junctis:* qui locus mirificè emendationem legis supradictæ confirmat. Nam x. Domestici manipulum efficiunt, teste Vegetio in lib. 2. Sed & in libro 16. idem testatur Marcellinus, cùm dicit: *Provectis è consortio nostro ad regendos milites natu majoribus, adolescentes eum sequi jubemur, quidquid pro Rep. mandaverit impleturi.* Ex his intelligenda est lex 27. Cod. Theod. de ero-

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

limus, [a] populari quondam turbela discerpti: quo verissimè referente quæ Gallus egerat, damnis super præteritis mærens, & futurorum timore suspensus: angorem animi quamdiu potuit emendabat. Miles tamen interea omnis apud Cabillona collectus, morarum impatiens sæviebat, hoc irritatior, quòd nec subsidia vivendi suppeterent, alimentis nondum ex usu translatis. Unde [b] Rufinus ea tempestate Præfectus Prætorio, ad discrimen trusus est ultimum. Ire enim ipse compellebatur ad militem, quem exagitabat inopia simul & feritas, & alioquin coalito more [c] in ordinarias dignitates asperum semper & sævum, ut satisfaceret, atque

gatione militaris annonæ.

[a] POPULARI QUONDAM TURBELA DISCERPTI.] Anno Domini 342. Constantio 3. & Constante 2. Augg. Consulibus Hermogenes Magister equitum, qui à Constantio Aug. Constantinopolim missus fuerat, ut Paulum Episcopum sua sede exturbaret, à populo interfectus & tractus est, ut scribit Socrates lib. 2. Hist. Eccl. & Sozomenus lib. 3. Hieronymus in Chronico, & Idatius in Fastis. Exstantque acta Pauli Constantinop. Episcopi in Bibliotheca Photii, quibus tota res fusè memoratur. Hanc seditionem intelligit Libanius in Oratione quæ βασιλικὸς inscribitur, cùm ait: ἐπεὶ ταραχή τις ἐν μέσῳ τῇ μεγίστῃ μετὰ τὴν ἡμῶν πόλιν, τῇ δὲ ἁπασῶν μεγίστης δευτέρᾳ, &c.

[b] RUFINUS PRÆFECTUS PRÆTORIO AD DISCRIMEN TRUSUS.] Quippe militaris annonæ cura ad Præfectum Prætorii pertinebat, ut docent Pollio in Marciano, & Vopiscus in vita Probi. Zosimus in lib. 2. hanc dignitatem à Constantino Maximo valde imminutam esse scribit. Nam cùm ad Præfectos Prætorii non modò annonæ militaris cura, sed etiam delictorum militarium castigatio pertineret, eámque ob causam miles peccare dubitaret ne annonâ multaretur, Constantinus Magistros militum primus creavit, iisque militare forum attribuit: quo facto Præfectura Prætoriana contemni à militibus cœpit. Ejus verba sunt inter cetera: τῶν ὑπάρχων τὸν ἀπανταχοῦ φόρον διὰ τῶν ὑπηρετουμένων αὐτοῖς εἰσπραττόντων, καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἐκ τούτων ποιουμένων δαπάνην, &c. Ex quibus intelligendus est locus Procopii in 1. Vandalicorum: Ἀρχέλαος ἤδη μὲν τῆς αὐλῆς ὕπαρχος ἔν τε Βυζαντίῳ καὶ Ἰλλυριοῖς γεγονώς, τότε δὲ τοῦ στρατοπέδου καταστὰς ὕπαρχος (οὕτω γὰρ ὁ τῆς δαπάνης χορηγὸς ὀνομάζεται). Et in lib. 2. Vandal. de Symmacho: ὕπαρχόν τε καὶ χορηγὸν τῆς δαπάνης ἐσόμενον. Neque aliter apud eumdem Procopium in lib. 1. Persicorum sub initium: χορηγὸς δέ τις τῆς στρατοπέδου δαπάνης Ἀπίων, αἰγύπτιος ἀνήρ. Et in libro 2. de Tatiano. Non solùm autem annonæ militaris curam gerebat Præfectus Prætorii, sed Civicæ etiam ac Palatinæ. Ac de Civica quidem annona, testis est Cassiodorus in formula Præfecturæ annonæ. De Palatina verò illustre testimonium Marcellini nostri suprà vidimus, ubi Domitianus Præf. Præt. minatur Gallo Cæsari, se palatii ejus annonas sublaturum. Julianus Imp. in lege 1. Cod. Theod. de Protectoribus mandat Secundo Præfecto Præt. ne annonas néve capita det Domesticis iis qui ultra numerum in comitatu manere voluerint. Postremò Cassiodorus in formula Præfecturæ Præt. id disertè affirmat his verbis: *Palatium sua provisione sustentas; servientibus nobis procuras annonas.*

[c] IN ORDINARIAS DIGNITATES.] Id est civiles. Ordinarias enim dignitates militaribus solet opponere Marcellinus, ut in lib. 16. cùm dicit: *Sub hoc enim ordinum singulorum auctores infinita cupidine divitiarum arserunt: inter ordinarios judices Rufinus primus Pref. Pretorio; inter militares equitum Magister Arbetio.* Et in fine libri 21. *Sed cuncta castrenses & ordinaria potestates ut honorum omnium apicem prisca reverentia more Prefectos semper suspexere Pretorio.* Alias ordinarii judices strictiùs sumuntur, & majoribus potestatibus opponuntur: ut nominatim in lege 3. Codicis Theod. de suariis & pecuariis, ubi Imperator sic dicit: *Nam quia majorum potestatum officiales solent esse provincialibus perniciosi, per ordinarios judices atque Curias etiam hanc exactionem convenit celebrari.* Eóque semper sensu ordinarii judices accipiuntur in Codice utroque: pro Consularibus scilicet & Correctoribus ac Præsidibus, qui sunt dumtaxat Clarissimi. Proconsules autem ac Præfecti, qui sunt Spectabiles & Illustres, eo nomine haudquaquam continentur, ut disertè docet lex 7. Cod. Th. de honorariis codicillis, & Novella Theodosii de tributis fiscalibus. Et ita quidem in Codice. Sed in hoc Marcellini loco quem præ manibus habemus, ordinariæ dignita-

mon-

monstraret, quam ob causam annonæ convectio sit impedita. quod operâ consultâ cogitabatur astutè, ut hoc insidiarum genere [a] Galli periret avunculus, ne eum ut præpotens acueret in fiduciam, exitiosa cœptantem. Verùm navata est opera diligens; [b] hócque dilato, Eusebius Præpositus cubiculi missus est Cabillona, aurum secum perferens: quo per turbulentos seditionum concitores occultiùs distributo, & tumor consenuit militum, & salus est in tuto locata Præfecti. Deinde cibo abundè perlato, castra die prædicto sunt mota. Emensis itaque difficultatibus multis, & nive obrutis callibus pluribus, ubi prope Rauracum ventum est ad supercilia fluminis Rheni, resistente multitudine Alamanna, pontem suspendere navium compage Romani vi nimia vetabantur, ritu grandinis undique convolantibus telis: & cùm id impossibile videretur, Imperator cogitationibus magnis attonitus, quid capesseret ambigebat. Ecce autem ex improviso index quidam regionum gnarus advenit, & mercede accepta vadosum locum nocte monstravit, unde superari potuit flumen: & potuisset aliorsum intentis hostibus exercitus inde transgressus, nullo id opinante, cuncta vastare, ni pauci ex eadem gente, [c] quibus erat honoratioris militiæ cura commissa, populares suos hæc per nuntios docuissent occultos, ut quidam existimabant. Infamabat autem hæc suspicio [d] Latinum

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

tes pro civilibus sumuntur, ut dictum est. Nec obstat, quòd de Præfectis Præt. hic sermo est. Nam Præfectura Prætorii jam inde à temporibus Constantini Maximi civilis dignitas haberi cœpta est. Ante Constantinum quidem negari non potest, quin ea dignitas fuerit militaris: quippe cùm Præfectus Prætorio Prætorianis cohortibus cunctísque per Italiam militibus præesset, ut docet Dio in lib. 52. Sed Constantinus primus Prætoriarum cohortium nomen exstinxit, ut docet Aurelius Victor, omnémque rei militaris potestatem ad Magistros militum transtulit, quemadmodum ex Zosimo adnotavi. Meritò itaque queritur Aurelius Victor in Tito: *Móxque victorem Titum Vespasianus Præfecturâ Præt. extulerat. Unde etiam bonos is ingens à principio, tumidior & alter ab Augusto imperio fuit. Verùm hac tempestate dum honorum honestas despectatur, mistique bonis indocti ac prudentibus inertes sunt; fecere nomen plerique potentia vacuum, insolens per injurias, & annonæ specie rapax,*

[a] GALLI PERIRET AVUNCULUS.] Gallus enim Cæsar matre natus erat Galla, sorore Rufini, ut scribit Marcellinus in calce hujus libri. Hujus, ni fallor, Rufini meminit Petrus Patricius in Excerptis legationum, inter legatos qui à Magnentio & Vetranione ad Constantium missi erant: quos omnes Constantius præter Rufinum Præf. Præt. in vincula compegit. Causam hinc discimus, quia scilicet affinis erat Constantii. Idem videtur esse, cujus mentio fit in lege 6. Cod. Theod. de annona & tributis, & qui Consul cum Eusebio fuit anno Domini 347. Vide Marcellinum infrà p. 41. Dicebatur autem Vulcatius Rufinus, teste Marcellino in sequentibus libris. * Ex eadem domo videtur fuisse Vulcatius Gallicanus, qui Consul fuit cum Basso Constantini Magni temporibus, inter Historiæ Augustæ Scriptores numerandus. *

[b] HOCQUE DELATO.] Non sine causa rescribendum censeo *dilato*. Sic enim in lib. xv. ubi de Ursicino quem clam è medio tollere decreverant, ait Marcellinus: *Facinus impium ad deliberationem secundam differri præceptum est:* quo in loco Regius codex & Editio Romana atque Augustana scriptum habent *deferri*, eodem errore.

[c] HONORATIORIS MILITIÆ CURA COMMISSA.] Regius codex habet *honoratioris militis:* cui subscribunt Editiones optimæ, Romana & Augustana. Itaque non dubito, quin vulgata lectio ab emendatione Gelenii sit profecta.

[d] LATINUM DOMESTICORUM COMITEM.] Hujus Latini meminit quoque Zosimus in lib. 2. ubi prælium Mursense describit, eúmque in aula Constantii pluri-

Constantius Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

[a] Domesticorum Comitem, & Agilonem Tribunum stabuli, atque Scudilonem Scutariorum rectorem, qui tunc ut dextris suis gestantes Remp. colebantur. At Barbari suscepto pro instantium rerum ratione consilio, [b] dirimentibus forte auspicibus, [c] vel congredi prohibente auctoritate sacrorum, mollito vigore, quo fidentiùs resistebant, optimates misêre delictorum veniam petituros & pacem. Tentis igitur Regis utriusque legatis, & negotio tectiùs diu pensato, cùm pacem oportere tribui, quæ justis conditionibus petebatur, eámque ex re tum fore sententiarum via concinens approbasset, advocato in concionem exercitu, Imperator pro tempore pauca dicturus, tribunali adsistens, circumdatus potestatum cœtu celsarum, ad hunc disseruit modum:

Nemo quæso miretur, si post exsudatos labores itinerum longos, congestósque affatim commeatus, fiduciâ vestri ductante, Barbaricos pagos adventans, velut mutato repentè consilio ad placidiora diverti. Pro suo enim loco & animo quisque vestrûm reputans, id inveniet verum, quòd miles ubique, licèt membris vigentibus firmus, se solum vitámque propriam circumspicit & defendit: Imperator verò officiorum, dum æquis omnibus alie-

mùm voluisse commemorat: μόνοι Λαῖπος καὶ Θαλλασσὸς τὰ πρῶτα παρὰ βασιλεῖ φέροντες. Scudilonis quoque Scutariorum Tribuni ibidem mentionem facit Zosimus: sed nomen aliquantisper depravatum est. legitur enim Σκωλιδῶνα καὶ Μαλαῦδον ταξιάρχας, cùm legi debeat Σκυδίλωνα.

[a] DOMESTICORUM COMITEM.] De Domesticis abundè dictum est suprà, ubi & de Comite Domesticorum nonnulla. Unum dumtaxat hîc addemus, hanc scilicet dignitatem diu ante Constantini tempora institutam fuisse. Etenim Diocletianus ex Comite Domesticorum ad Imperium evectus esse dicitur. Zonaras in Diocletiano: ἐξ εὐτελῶν στρατιωτῶν δοὺξ Μυσίας ἐγένετο· ἄλλοι δὲ κόμητα δομεστίκων αὐτὸν γενέσθαι φασί. Sanè Aurelius Victor id scriptum reliquit: *Ducum consilio Tribunorúmque Valerius Diocletianus Domesticos regens ob sapientiam eligitur.* Sed & imperante Æmiliano, tanto ante Diocletianum Paullinus quidam Comes fuit Domesticorum, ut docet vetus Inscriptio: D. N. C. AEMILIANO FORTISSIMO PRINCIPI HERCULI. CONSERVATORI. I. VIRIUS PAULLINUS. V. C. COMES DOMESTICORUM.

[b] DIRIMENTIBUS FORTE AUSPICIIS.] Alamanni auspiciis admodum dediti fuere, iisque præcipuè in bello utebantur. Cujus rei insigne exemplum est apud Agathiam in lib. 2. Nam cùm Buccellinus in Italia cum Narse pugnaturus consisteret, vates Alamannorum ne eo die prælium committeret edixerunt: alioqui exercitum internecione deletum iri. προαγορευόντων αὐτοῖς ὑπὸ τῶν Ἀλαμαννικῶν μάντεων μὴ δεῖν ἐκείνης τῆς ἡμέρας διαμάχεσθαι, ἢ γνώσεσθαι ὡς αὐτίκα ἅπαντες ἀπολοῦνται. Paullò pòst idem Agathias eos χρησμολόγους Ἀλαμαννικούς appellat. Porrò hunc morem Alamanni à Germanis utpote majoribus suis hauserant: de quorum religione in auspiciis maximè per bella observandis scribit Tacitus in libro de moribus Germanorum: adeo ut etiam virginum vaticiniis fidem adhibuerint. Notæ enim sunt Veleda & Ganna, de quibus Tacitus, & Statius in Silvis, & Suidas in Θειάζων ex Dionis libro 67. Penè omiseram hunc Marcellini nostri locum in Editione Rom. & in codice Regio sic scribi, *dirimentibus fortè auspicibus.*

[c] VEL CONGREDI PROHIBENTIBUS.] Hæc verba glossæ, quod aiunt, cujuspiam potiùs quàm Marcellini esse, jure quis suspicetur. Sed aliò nos trahunt scripti codices, Editio scilicet Romana ac liber Regius. In utroque enim scriptum reperi, *vel congredi prohibentia.* Unde non dubito, quin totus locus ita legi debeat: *Dirimentibus fortè auspicibus, vel congredi prohibente auctoritate sacrorum, mollito vigore quo fidentiùs resistebant, optimates misere, &c.* Causam enim subitæ mutationis Alamannorum exponit Marcellinus, qui cùm antea acerrimè resisterent Romanis, repentè missis legatis pacem expoposcerint. Ait igitur eos religione motos id fecisse: religionem autem eorum animis injectam sive ab auspiciis, sive ab sacrificiis. * Certè in Ms. Tolosano legitur, *vel congredi prohibente auctoritate sacrorum, &c.* *

næ custos salutis, nihilnon ad sui spectare tutelam [a] *rationes populorum cognoscit, & remedia cuncta quæ status negotiorum admittit, arripere debet alacriter, secunda numinis voluntate delata. Ut in breve igitur conferam, & ostendam qua ex causa omnes vos simul adesse volui, commilitones mei fidissimi, accipite æquis auribus, quæ succinctius explicabo. Veritatis enim absolutus sermo ac semper est simplex. Arduos vestræ gloriæ gradus, quos fama per plagarum quoque accolas extimarum diffundit, excellenter accrescens, Alamannorum Reges & populi formidantes, per oratores quos videtis summissis cervicibus concessionem præteritorum poscunt & pacem: quam ut cunctator & cautus utiliúmque monitor,* [b] *si vestra voluntas adest, tribui debere censeo, multa contemplans: primò ut Martis ambigua declinentur: dein ut auxiliatores pro adversariis adsciscamus, quod pollicentur: tum autem, ut incruenti mitigemus ferociæ flatus, perniciosos sæpe provinciis: postremò id reputantes, quòd non ille hostis vincitur solus, qui cadit in acie, pondere armorum oppressus, & virium; sed multo tutiùs etiam tuba tacente, sub jugum mittitur voluntarius, qui sentit expertus, nec fortitudinem in rebelles, nec lenitatem in supplices animos deesse. In summa, tamquam arbitros vos quid suadetis opperior, ut Princeps tranquillus temperanter adhibere modum allapsa felicitate decernens. Non enim inertiæ, sed modestiæ humanitatíque, mihi credite, hoc quod rectè consultum est, adsignabitur.*

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

Mox dicta finierat, multitudo omnis ad quæ Imperator voluit promptior, laudato consilio, consensit in pacem, ea ratione maximè percita, quòd norat expeditionibus crebris, fortunam ejus

[a] RATIONES POPULORUM COGNOSCIT.] Hæc quàm insulsa sint nemo non videt. In Romana Editione legebatur *ratio.....* deinde relicta erat lacuna paullò plus quàm dimidiatæ lineæ: neque aliter in exemplari Regio, nisi quòd brevior erat lacuna unius voculæ capax. Est quidem totus hic locus pessimè affectus, ac tum mendis, tum lacuna deformatus. Sed conjectura Petri Castelli quasi tertia quædam labes accessit. Quòd si quid in loco tam desperato conjicere licet, sic commodiùs legi posse existimo: *Imperator verò officiorum dum æquis omnibus, ut alienæ custos salutis, nihil ad sui spectare tutelam, sed rationes rerum ac temporum ponderare, & remedia cuncta quæ status negotiorum admittit, arripere debet, &c.* Ac prima quidem illa ut erant mendosa reliquimus. quid enim illud est, *Imperator officiorum?* Sequentia ex codice Regio, & Editione Romana sunt emendata: in iis enim legitur *æquis omnibus*, meliùs, ut puto, quàm in Editione Petri Castelli, *dum æquus omnibus.* quamquam, ut ingenuè fatear, neque illud satisfacit. Sed in loco corrupto satius semper est scriptorum codicum lectionem exprimere. Paullò pòst scripsi, *nihil ad sui spectare tutelam*, expunctâ alterâ negativâ particulâ, quæ glossa erat præcedentis. Certè sensus & collationis ἀκολουθία ita postulat.

[b] SI VESTRA VOLUNTAS ADEST.] Animadverte quanta civilitate & modestia, quamque æquo propemodum jure cum militibus agat Imperator populi Romani. Qui non contentus eos *commilitones* appellare, infrà etiam *arbitros* vocat. Quippe Imperatores Rom. pacem cum hostibus ferire nisi consulto priùs milite non solebant. Cujus rei celebre exstat exemplum in historia Dexippi de Aureliano Aug. qui Vandalos devicerat. τῇ δὲ ὑστεραίᾳ τό τε πλῆθος τῶν Ῥωμαίων στρατιωτῶν αὖθις ἠθροίσθη· καὶ ἐρομένου βασιλέως, ὅτι σφίσι περὶ τῶν παρόντων καλὸν εἶναι δοκεῖ, βοῇ τὸ βουλόμενον σημαίνοντες ξύμπαντες εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ πολέμου ἐχώρησαν. Apud Malchum quoque in Historia Byzantina Zeno Aug. cum militibus & scholaribus de inferendo bello deliberat, & his ad eos verbis utitur: νῦν οὖν ἔχετε γνώμην, περὶ ὑμῶν ἀκοῦσαι βουλόμενος ὑμᾶς παρεκάλεσα· εἰδὼς τῶν βασιλέων τούτους ἀσφαλῶς πράττειν, οἳ ἂν τὰ βουλεύματα τοῖς στρατιώταις κοινώσωσιν. Id est: *Nunc igitur ut sententiam vestram de hoc negotio intelligerem, huc vos convocavi. Scio enim eos demum Imperatores tutò agere, qui consilia sua cum militibus communicant.*

Constantius Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

in malis tantùm civilibus vigilasse: cùm autem bella moverentur externa, accidisse plerumque luctuosa. Icto post hæc fœdere gentium ritu, perfectáque sollemnitate, Imperator Mediolanum ad hiberna discessit.

CAPUT XI.

Ubi curarum abjectis ponderibus aliis, [a] tamquam nodum Gordium difficillimum, Cæsarem convellere nisu valido cogitabat: eíque deliberanti cum proximis, clandestinis colloquiis & nocturnis, qua vi quibúsve commentis id fieret, antequam effundendis rebus pertinaciùs incumberet confidentia: acciri mollioribus scriptis [b] per simulationem tractatus publici nimis urgentis eumdem placuerat Gallum, ut auxilio destitutus, sine ullo interiret obstaculo. Huic sententiæ versabilium adulatorum refragantibus globis, (inter quos erat Arbetio ad insidiandum acer & flagrans, & Eusebius tunc Præpositus cubiculi, effusior ad nocendum) id occurrebat, Cæsare discedente Ursicinum in Oriente perniciosè relinquendum, si nullus esset qui prohiberet, altiora meditaturum. Iisdémque residui regii accessere spadones, quorum ea tempestate plus habendi cupiditas ultra mortalem modum adulescebat, inter ministeria vitæ secretioris per arcanos susurros nutrimenta fictis criminibus subserentes: qui ponderibus invidiæ gravioris virum fortissimum opprimebant, subolescere imperio adultos ejus filios mussitantes, decore corporum favorabiles & ætate, [c] per multiplicem armaturæ scientiam agilitatémque membrorum

Plura exempla suppeditabit Marcellini nostri Historia, quæ studioso lectori notanda relinquimus.

[a] TAMQUAM NODUM GORDIUM DIFFICILLIMUM.] Sic primus edidit Lindenbrogius, cùm anteriores Editiones ac princeps omnium Romana, *nodum & odium*, haberent. In Regio codice scriptum reperi, *nodum & odiem*, perinde ut erat in Ms. Florentino. sed conjecturam Lindenbrogii libens sequor: hoc tantum addo, vocem, *difficillimum*, glossam videri, quæ à nescio quo scholiaste ad marginem adscripta, in textum irrepsit.

[b] PER SIMULATIONEM TRACTATUS PUBLICI, MINIS ABJECTIS.] Aliter in Editione Romana & Augustana excusus hic locus habetur: *tractatus publici nimis arguentis.* Ex quo dudum conjeceram scribendum esse *nimis urguentis.* Conjecturam meam codex Regius * & Tolosanus mihi postea confirmavit, in quo disertè scriptum reperi, *nimis urgentis.* Proinde non dubitavi eam lectionem hîc restituere, ejectâ illâ Gelenii conjecturâ.

[c] PER MULTIPLICEM ARMATURÆ SCIENTIAM.] Armatura species fuit exercitii militaris, quo milites à Campidoctoribus instituebantur in campo, ut docet Vegetius in lib. 1. & 2. seu, ut ad rem propiùs accedam, Armatura scientia est saltandi in armis; uno verbo Pyrricha. Vetus interpres in Ptolemæi Tetrabiblum lib. 4. ὁπλορχηστὰς ὑφ' εἶπεν οἱ μεθ' ὅπλων ὀρχούμενοι, ἃς καλοῦσιν ἀρματούρας. Armaturas intelligit milites, qui sub Campidoctore erant, & armaturæ artem discebant. Nam olim quidem cuncti milites armaturæ artibus instituebantur. Postea verò soli ex eo dicti Armaturæ (ii erant inter principia legionis) ea exercitatione imbui cœpere, teste Vegetio. Duplex porrò erat armatura: altera pedestris, de qua Marcellinus noster loquitur in fine lib. 21. de Constantio: *artiúmque armaturæ pedestris perquam scientissimus*: altera equestris, quam egregiè describit Procopius in lib. 4. Gothic. sub finem, de Totila loquens moras pugnandi nectente, diémque consultò terente. καὶ αὐτὸς ἵππῳ ὀχούμενος ἵππῳ παιδιὰν ἐν μεταιχμίῳ ἔπαιζε τὴν ἐνόπλιον ἐπισταμένως· τόν τε γὰρ ἵππον ἐν κύκλῳ περιήγαγεν, ἐφ' ἑκάτερα ἀναστρέφων κυκλοτερεῖς ἐπεποίητο δρόμους· καὶ ἱππευόμενος μεθίει μὲν ἐς αὔρας τὸ δόρυ, αὖθις δὲ κραδαινόμενον ἀρπάζων, εἶτα ἐκ χειρὸς ἐς χεῖρα παραπέμπων συχνὰ ἐφ' ἑκάτερα καὶ μετασιβάζων ἐμπείρως ἐσεμνύνετο τῇ περὶ τὰ τοιαῦτα μελέτῃ, ὑπτιάζων καὶ ἰσχιάζων καὶ πρὸς ἑκάτερα ἐκκλινόμενος, ὥσπερ ἐκ παιδὸς ἀκριβῶς τὰ ἐς τὴν ὀρχη-

[a] inter quotidiana proludia [b] exercitus, consulto consilio cognitos: Gallum suopte ingenio trucem per suppositos quosdam ad sæva facinora ideo animatum, ut eo digna omnium ordinum detestatione exoso, ad Magistri equitum liberos principatus insignia transferantur. Cùm hæc taliáque sollicitas ejus aures everberarent, expositas semper hujusmodi rumoribus & patentes, [c] varia animo tum miscente consilia, tandem id ut optimum factu elegit: & Ursicinum

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

ϖαν δεδιδαγμένος. Id est: *Ipse generoso insidens equo, in planitie quæ inter castra sita erat, militari proludio ludebat perite. Namque & equum in orbem agitans, & altrinsecùs reflectens, cursus in orbem ciebat. Et inter equitandum jactabat in auras hastam, eamdémque vibratam rapiens, tum de manu mittens in manum ac crebrò permutans cum singulari peritia, dexteritatem suam ostentabat: corpus resupinans, lumbos flectens, & hac illac inclinans, utpote qui à puero Pyrricham accuratè esset edoctus.* * Utramque armaturam tam pedestrem quàm equestrem intelligit Themistius in oratione Ms. quæ inscribitur Constantius seu de humanitate. οἱ δὲ ἔτι καὶ μᾶλλον, οἷοι ἤδη σε θαυμάζειν δοκοῦσιν, οἱ τὴν ἐνόπλιον χορείαν διεξιόντες, καὶ τὰ κοῦφα ἐν πολλῷ σιδήρῳ σκιρτήματα, καὶ τοὺς ἐπὶ τῶν ἵππων ἑξελιγμοὺς, καὶ ἐξημμένον εἰκότως σῶμα ὑπὸ διακείμενον περὶ τοὺς πόνους ἐκ νεωτερίας Βασιλικόν. * De hac equestri armatura sensit Firmicus in Sphæra barbarica, cùm dicit: *Aut qui saltu quadrigas transeat, aut apprimè vectus equo militares armaturas exerceat.* Itaque Scaliger in librum v. Manilii Firmicum immeritò reprehendit, quòd ex equo militares armaturas exerceri dixerit. Ipse potiùs Scaliger armatura quid esset penitùs ignoravit, ut ex ejus verbis liquidò apparet. Ait enim: *Armatura est* ὁπλοδιδαξία, *& à Campidoctore in castris docebatur diebus festis.* Primò confundit armaturam cum exercitatione armorum: ísque error jam notatus est à Cl. Salmasio in Notis ad Historiam Augustam. Deinde armatura non tradebatur in castris, sed in campo à Campidoctoribus: neque diebus festis, sed quotidie, ut docet Vegetius lib. 2. cap. 23. Exhibebatur quidem ab Impp. in Circo diebus festis, ut ibi Vegetius dicit, & Spartianus in Hadriano aliíque testantur: sed quotidiana meditatione à militibus discebatur. Addit paullò pòst Scaliger: *Armaturæ etiam dicebantur, cùm armati currebant.* & ad ejus rei confirmationem affert primò testimonium veteris Interpretis, quem quidam Proclum existimant, in Tetrabiblum Ptolemæi, quem nos suprà explicavimus; deinde locum Artemidori. Quæ omnia in gratiam Scaligeri unâ liturâ vellem esse deleta. Neque enim Interpres ille Tetrabibli de alio genere armaturæ loquitur quàm de eo quod à Campidoctore tradebatur, ut suprà ostendi. Et locus Artemidori longè aliò spectat. Loquitur enim Artemidorus de sacris certaminibus, quibus Athletæ certabant: eorúmque certaminum ultimum esse dicit ὅπλον, id est, ὁπλίτην δρόμον, ut loquitur Pausanias in Eliacis. * Hunc Scaligeri errorem secutus est Lipsius in libro v. de militia capite xiv. *

[a] INTER QUOTIDIANA PROLUDIA.] Proludiorum nomine omnes exercitationes militares complectitur Marcellinus. Sic in lib. 16. de Juliano: *Cùm exercere proludia disciplinæ castrensis philosophus cogeretur ut Princeps, artémque modulatiùs incedendi per Pyrricham concinentibus disceret fistulis.* Et in libro 23. de Persis: *Militari cultu ac disciplina, proludiisque continuis rei castrensis & armaturæ, quam sæpe formavimus metuendi.* Eodem sensu Vegetius prolusiones sumit in lib. 1. cap. 13. & in lib. 2. cap. 23. Hæ porrò exercitationes armorum quotidie fiebant, ut idem Vegetius passim inculcat. Petrus Patricius & Magister de Tullio Menophilo duce Mœsiæ, ὅπως δὲ δεινὸς ἦν Μυσίας, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὸ στρατὸν ἐγύμναζε. Narses quoque Eunuchus quotidie militem exercebat, teste Agathia in lib. 2. quò fortiore animo ad pugnam accederent. καὶ ἐπιῤῥωννὺς τὸ θυμὸν τῇ καθ' ἡμέραν μελέτης.

[b] PROLUDIA EXERCITUS.] Restitui scripturam codicis Regii * ac Tolosani * & Rom. Editionis: *Inter quotidiana proludia exercitus consulto consilio cognitos:* quomodo hic locus laudatur alicubi à Jacobo Cujacio V. Cl.

[c] VARIA ANIMO TUM MISCENTE CONSILIA.] Hujus loci emendatio cum aliis compluribus codici Regio debetur, in quo ita disertè scriptus est: *Vario animo tum miscente consilia, tandem ut optimum factum elegit.* Sed eadem manu emendatum est *varia*. In Editione Romana legebatur: *Vario animo tumescente consilia tandem dat optimum factum elegit.* Neque dubito quin etiam in eo exemplari, ex quo codex Regius est descriptus, ita exaratum fuerit. Observavi enim virum doctum, qui eum codicem descripsit, conjecturæ sæpius indulsisse. Proinde non veritus sum unius literulæ adjectione locum hunc pristinæ integritati restituere hoc modo: *Tandem id ut optimum factu elegit.*

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

primum ad se venire summo cum honore mandavit, ea specie, ut pro rerum tunc urgentium captu disponeretur concordi consilio, quibus virium incrementis Parthicarum gentium arma minantium impetus frangerentur. Et ne quid suspicaretur adversi venturus, vicarius ejus, dum redit, Prosper missus est Comes: acceptísque literis, & copiâ rei vehiculariæ datâ, Mediolanum [a] itineribus properavimus magnis. Restabat ut Cæsar post hæc properaret accitus: & abstergendæ causâ suspicionis sororem suam, ejus uxorem, Constantius ad se tandem desideratam venire multis fictísque blanditiis hortabatur. Quæ licèt ambigeret, metuens sæpe cruentum; spe tamen quòd eum lenire poterat ut germanum, profecta, cùm Bithyniam introisset, in statione quæ [b] Cænos Gallicanos appellatur, absumpta est vi febrium repentina. Cujus post obitum maritus contemplans cecidisse fiduciam, qua se fultum existimabat, anxia cogitatione quid moliretur hærebat. Inter res enim impeditas & turbidas, ad hoc unum mentem sollicitam dirigebat, quòd Constantius cuncta ad suam sententiam conferens, nec satisfactionem suscipiet aliquam, nec erratis ignoscet: sed ut erat in propinquitatis perniciem inclinatior, laqueos ei latenter obtendens, si cepisset incautum, morte multaret. Eò necessitatis adductus, ultimáque ni vigilasset opperiens, principem locum, si qua patuisset copia, adfectabat: sed [c] perfidiam proximorum ratione bifaria verebatur, qui eum ut truculentum horrebant & levem, quique altiorem Constantii fortunam in discordiis civilibus formidabant. Inter has curarum moles immensas, Imperatoris scripta suscipiebat assidua, monentis orantísque ut ad se veniret, & mente monstrantis obliqua, Remp. nec posse dividi, nec debere, sed pro viribus quemque ei ferre suppetias fluctuanti, nimirum Galliarum indicans vastitatem. Quibus subserebat non adeo vetus exemplum, quòd Diocletiano & ejus collegæ, ut apparitores, Cæsares non resides, sed ultro citróque discurrentes obtemperabant: & in Syria [d] Augusti ve-

[a] ITINERIBUS PROPERAVIT MAGNIS.] In MS. Florentino scribitur *properamus*, teste Lindenbrogio. Ego veram lectionem esse non dubito, *properavimus*, quam in Editione Rom. & codice Regio * ac Tolosano * postea reperi. Ammianus enim noster jamtum cum Ursicino in Oriente versabatur, ut ipsemet docet paullò suprà his verbis: *Interea à Nisibi quam tuebatur Ursicinus accitus, cui nos obsecuturos junxerat imperiale præceptum.* Eumdémque haud multo pòst secutus est in Gallias, cùm ad opprimendum Silvanum illuc à Constantio missus esset. Inde cum eodem rursus ad Orientem transivit. Hinc est, quòd tantopere illum ubique laudat.

[b] CÆNOS GALLICANOS.] Hujus stationis mentio fit in Itinerario Antonini: *Totaio m. passuum* 28. *Dablis m. p.* 28. *Cænum Gallicanum m. p.* 18. *Dadastana m. p.* 21. Ex Galatia igitur in Bithyniam venientibus prima hæc statio occurrebat.

[c] PERFIDIA PROXIMORUM RATIONE BIFARIA DESEREBATUR, QUOD, &c.] Hujus lectionis auctor fuit Sig. Gelenius. Nam in Editione Rom. & Regio codice legitur: *Perfidiam prox. ratione bifaria ferebatur.* Unde non dubito, quin verissima sit ea lectio, quam ex Mar. Accursii Editione restitui.

[d] AUGUSTI VEHICULUM PEDES ANTEGRESSUS EST GALERIUS.] Galerius Maximianus inter Callinicum Carrasque congressus cum Persis, longè militum numero superioribus, victus recessit. Et ad Diocletianum profectus, cùm ei in

hiculum irascentis per spatium mille passuum ferè pedes antegressus est Galerius purpuratus. a Advenit post multos Scudilo Scutariorum Tribunus, velamento subagrestis ingenii persuasionis opifex callidus: qui eum adulabili sermone seriis admisto, solus omnium proficisci pellexit, vultu adsimulato sæpius replicando, quòd flagrantibus votis eum videre frater cuperet patruelis, quod per imprudentiam gestum est remissurus ut mitis & clemens: participémque eum suæ majestatis adscitum, & futurum laborum quoque socium, quos Arctoæ provinciæ diu fessæ poscebant. [b] Utque solent manum injectantibus fatis hebetari sensus hominum & obtundi, his illecebris ad meliorum exspectationem erectus, egressúsque Antiochiâ numine lævo ductante, prorsus ire tendebat [c] de fumo, ut proverbium loquitur vetus, ad flammam: & ingressus Constantinopolim, tamquam in rebus prosperis & securis, editis equestribus ludis, [d] capiti Coracis aurigæ coronam imposuit ut victoris. Quo cognito Constantius ultra mortalem modum exarsit: ac ne quo casu idem Gallus de futuris incertus, agitare quædam conducentia saluti suæ per itinera conaretur, remoti sunt omnes de industria milites agentes in civitatibus perviis. Eóque tempore Taurus Quæ-

Constantius Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

itinere occurrisset, tantâ insolentiâ fertur à Diocletiano exceptus, ut per aliquot passuum millia purpuratus tradatur ad vehiculum ejus cucurrisse, ut scribit Eutropius & Rufus Festus. Et hoc primum fuit prælium quo Galerius cum Persis dimicavit, teste Rufo Festo ac Zonara atque Eutropio. Sed Eutropii verba aliquantisper obscura sunt, unde erroris ansam tum Orosio, tum auctori Miscellæ historiæ præbuere. Sic enim se habent: *Galerius Maximianus primò adversum prælium, exin secundum habuit: inter Callinicum Carrásque congressus, &c.* Quibus verbis Eutropius primum illud prælium describit, ut dixi: tum deinde alterum subjicit, quo Galerius in Armenia majore Persas debellavit. At Orosius quidem in libro 7. hæc Eutropii verba sic accepit, ut quater cum Persis conflixerit Galerius: auctor verò historiæ Miscellæ verbis Eutropii interpolatis, tria Galerii adversus Persas prælia posuit, cùm tamen duo tantùm fuerint.

a Advenit post multos Scudilo.] In Codice Regio priùs quidem scriptum fuit: *Post multos Cudiculo.* Sed emendatum est eadem manu: *Post multo Scudilo.* Quæ lectio minimè displicet, ita tamen, ut vulgatam non damnem.

b Utque solent manum injectantibus fatis hebetari sensus.] Hæc fuit opinio veterum penè omnium, quæ multis exemplis, tum ex sacra, tum ex profana historia petitis confirmari potest. Eleganter Velleius in lib. 2. *Sed profectò ineluctabilis fatorum vis cujuscumque fortunam mutare constituit, consilia corrumpit.* & multo pòst de Quintilio Varo: *Sed prævalebant jam fata consiliis, omnémque animi ejus aciem præstinxerant. Quippe ita se res habet, ut plerumque fortunam mutaturus Deus, consilia corrumpat.*

c De fumo, ut proverbium loquitur, in flammam.] Hujus proverbii meminit Diogenianus, τὸ καπνὸν φεύγων εἰς τὸ πῦρ ἐνέπεσον: cui affine est illud Germanici Cæsaris in lib. 1. Anthologiæ: Ἐκ πυρὸς, ὡς αἶνος, πέσε ἐς φλόγας.

d Capiti Coracis aurigæ coronam imposuit.] Moris fuit, ut agitatores qui ludis Circensibus vicerant, ab editore coronarentur. Quare & Imperatores quoties equestres ludos edebant, victores aurigas coronabant. * Ita Chrysostomus Homiliâ 12. in cap. 3. Epistolæ Pauli ad Philippenses. οὐχ ὁρᾷς καὶ ἐνταῦθα, ὅτι τὸν μάλιστα τετιμημένον τῶν ἀθλητῶν καὶ τῶν ἡνιόχων οὐ στρατιώτης κάτω ἐν τῷ σταδίῳ, ἀλλ᾽ ἄνω καθίσας ὁ βασιλεὺς ἐκεῖ στεφανοῖ. Et in Homilia 5. in Genesim sub finem, denique in Homilia 2. de Davide, pag. 1026. Themistius in oratione Ms. quæ inscribitur Constantius seu de humanitate, sub finem ait, Regis nomen vel Imperatoris præmia potiùs quàm supplicia designare; atque idcirco leges præmia quidem Imperatorum manibus, supplicia autem aliorum ministerio reservavisse. * Ex his intelligendus est locus Libanii in Ora-

Constantius Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

ſtor ad Armeniam miſſus, confidenter nec appellato eo nec viſo tranſivit. Venêre tamen aliqui juſſu Imperatoris, adminiſtrationum ſpecie diverſarum, eumdem ne commovere ſe poſſet, néve tentaret aliquid occultè cuſtodituri: inter quos Leontius erat, poſtea Urbi Præfectus, ut Quæſtor, & Lucillianus quaſi Domeſticorum Comes, & Scutariorum Tribunus nomine Bainobaudes. Emenſis itaque longis intervallis & planis, cùm Hadrianopolim introiſſet urbem Hæmimontanam, Uſcudamam antehac appellatam, feſſáſque labore diebus duodecim recreans vires: comperit Thebæas legiones in vicinis oppidis hiemantes, conſortes ſuos miſiſſe queſdam, eum ut remaneret promiſſis fidis hortaturos & firmis, fiduciâ ſui abundè [a] per ſtationes locati confines: ſed obſervante cura pervigili proximorum, nullam videndi vel audiendi quæ ferebant furari potuit facultatem. Inde aliis ſuper alias urgentibus litteris exire, & decem vehiculis publicis, ut præceptum eſt, uſus, relicto palatio omni, præter paucos tori miniſtros & menſæ, quos adduxerat ſecum, ſqualore concretus celerare gradum compellebatur adigentibus multis, temeritati ſuæ ſubinde flebiliter imprecatus, quæ eum jam deſpectum & vilem arbitrio ſubdiderat infimorum. Inter hæc tamen per inducias naturæ conquieſcentis, ſauciabantur ejus ſenſus circumſtridentium terrore larvarum: interfectorúmque catervæ, Domitiano & Montio præviis correptum eum, ut exiſtimabat in ſomnis, uncis furialibus objectabant. [b] Solutus

tione funebri de obitu Juliani, ubi Saporem cum Conſtantio componit. ὁ μὲν (Sapor ſcilicet) αἰχμαλώτων ἐσεμνύνετο πλήθεσιν: ὁ δὲ (Conſtantius) τῶν ἵππων ἁμίλλαις· τῷ μὲν ἐστεφάνουν αἱ πόλεις; ὁ δὲ τοὺς ὑπόχεις.

[a] PER STATIONES LOCAT CONFINES.] Hic locus procul dubio corruptus eſt. Neque enim Gallus Cæſar Thebæas legiones in ſtationibus proximis collocavit, quippe cùm ante Galli adventum in vicinis opidis hiemarent teſte Marcellino. Adde quòd Marcellinus ſubjungit, Gallum Cæſarem nullam videndi, vel audiendi eos facultatem furari potuiſſe. Itaque reſcribendum puto: *Sui fiduciâ abundè per ſtationes locati confines.* Ut ad milites Thebæos hæc referantur, qui conſortes ſuos ad Gallum miſerant, hortaturos eum, ut fretus ipſorum fide ac numero inibi remaneret. *fiducia* igitur *ſui locati*, idem valet ac *fiducia ipſorum locatorum.* Quæ locutio durior quidem eſt, ut fateor, ſed nihilominus videtur vera. * Notitia Imperii ſub Magiſtro militum per Thracias Thebæos collocat. *

[b] SOLUTUS ENIM CORPOREIS NEXIBUS ANIMUS.] Hoc Peripateticorum dogma eſt. Aiunt enim Peripatetici, animum interdiu quidem circumplexum corpori miniſtrare, nec veritatem ſincerè intueri poſſe: noctu verò ſolutum à corporis miniſterio, ac veluti in orbem collectum circa pectus, proſpicere futura, unde & ſomnia exiſtunt, teſte Æliano in lib. 3. Variæ Hiſt. cap. xi. Sanè hæc opinio fuit Ariſtotelis, ut docet Sextus in lib. 8. adverſus dogmaticos initio: ὅταν γάρ, φησιν, ἐν τῷ ὑπνοῦν καθ' ἑαυτὴν γένηται ἡ ψυχὴ, τότε τὴν ἴδιον ἀπολαβοῦσα φύσιν προμαντεύεταί τε καὶ προαγορεύει τὰ μέλλοντα. Id eſt: *Nam cùm in ſomnis animus liber eſt ac ſui juris, tum propriâ quaſi poſtliminio recuperatâ natura præſagit, ac prædicit multo antè ventura.* Id autem explicabat Ariſtoteles ac Peripatetici, non ut ſomniandi cauſa extrinſecùs immitteretur à Deo, ſed ut in animis noſtris quiddam naturâ ineſſe diceret, quod eos ita afficeret, ac moveret. Quippe omnem à Deo profectam vaticinationem removebat Ariſtoteles, ut docet Origenes contra Celſum. Vide Artemidorum in libro 1. cap. 7. ab iis verbis, συμπτώματα δὲ λέγω ἃ ὡς Ἀριστοτέλης, &c. ſic enim emendanda ſunt: & in libro 4. cap. 3. & 61. ubi ſomnia animi opus eſſe, inde ait apparere, quòd ſapientibus quidem ſapientia ac φιλόλογα, contraria autem idiotis eveniunt.

enim

Constantius Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

enim corporeis nexibus animus, [a] ſemper vigens motibus indefeſſis, & [b] cogitationibus ſubjectus & curis, quæ mortalium ſollicitant mentes, colligit viſa nocturna, quas φαντασίας nos appellamus. Pandente itaque viam fatorum ſorte triſtiſſima, qua præſtitutum erat eum vita & imperio ſpoliari, [c] itineribus interjectis permutatione jumentorum emenſis, venit [d] Petobionem opidum Noricorum: ubi reſeratæ ſunt inſidiarum latebræ omnes, & Barbatio repentè apparuit Comes, qui ſub eo Domeſticis præfuit, cum Apodemio Agente in rebus, milites ducens, quos beneficiis ſuis oppigneratos elegerat Imperator, certus nec præmiis nec miſeratione ulla poſſe deflecti. Jámque non adumbratis fallaciis res agebatur: ſed quà palatium eſt extra muros, [e] armatis omne circumdedit. Ingreſſúſque obſcuro jam die, ablatis regiis indumentis, Cæſarem tunica texit & paludamento communi, eum poſt hæc nihil paſſurum velut mandato Principis jurandi crebritate confirmans: & *Statim*, inquit, *exſurge:* & inopinum carpento privato impoſitum, ad Iſtriam duxit [f] prope opidum [g] Polam, [h] ubi quondam perem-

* Eadem eſt opinio Xenophontis in libro VIII. de inſtitutione Cyri pag. 137. *

[a] Animus semper vigens motibus indefessis.] Eamdem cauſam ſomniorum affert Philo in lib. 2. allegoriarum his verbis: πολλάκις νύκτωρ ἐν ἠρεμίᾳ τῶν αἰσθήσεων ὑπαρχουσῶν, ἀτόπους περὶ πολλῶν καὶ διαφερόντων λαμβάνομεν ἐννοίας, τῆς ψυχῆς ἀεικινήτου ὑπαρχούσης καὶ μυρίας τροπὰς ἐνδεχομένης. *Sæpenumerò noctu cunctis ſenſibus quietis ac tacitis, miræ quædam de multis rebus atque diverſis cogitationes ſubeunt, idcirco quòd animus noſter ſemper in motu eſt, & innumerabiles ſuſcipit converſiones.* Unde & Artemidorus ſomnium definit, motum aut conformationem animi multiplicem, ſignificantem futura: ὄνειρος κίνησις ἢ πλάσις ἐστὶ τῆς ψυχῆς πολυσχήμων, σημαντικὴ τῶν ἐσομένων ἀγαθῶν ἢ κακῶν.

[b] Cogitationibus subjectus et curis.] Codex Regius * & Toloſanus * cum Editione Rom. habet, *ſubjectis.* unde libens efficerem *abjectis.*

[c] Itineribus rectis per mutationem jumentorum emensis.] In Editione Rom. legitur: *itineribus ejectis permutationem jum. em.* neque aliter Regius codex. At Sigiſ. Gelenius qui Baſilienſi præfuit Editioni, ſic edidit hunc locum: *Itineribus interjectis per mutationem jum. emenſis.* Cui longè meo quidem judicio præferenda eſt lectio Editionis Auguſtanæ, quæ eſt hujuſmodi: *Itineribus interjectis permutatione jum. emenſis.* Nam & in libri 15. initio Marcellinus ſic loquitur: *Raptos ejus calceos vehens equorum permutatione veloci.* Et Syneſius in Epiſtola ad Petrum Preſbyterum: καὶ ἀμοιβῇ ζώων ἐξ ἑκάτερα πέμψατε. Id eſt: *Equorum permutatione ultrò citróque mittite.* διαδοχὰς ὀρέων appellat Libanius in tomo 2. Orationum non ſemel.

* [d] Petobionem opidum Noricorum.] Nunc dictum *Pettavv* ad flumen Dravum. *

[e] Armatis omnes circumsedit.] Emendatum eſt ex codice Regio, *omne circumdedit:* cui lectioni in parte ſubſcribit Editio Rom. & Auguſtana, quæ ſic habent: *Armatis omne circumſedit.*

[f] Prope opidum Polam.] Juxta inſulam Flanonam ſive Flavonam occiſum eſſe Gallum ſcribit Socrates ac Sozomenus. Idatius in ipſa inſula Flanona peremptum prodit. Auctor Chronici Alexandrini ἐν ἴσῳ τῇ νήσῳ id accidiſſe dicit. (Iſſam fortè voluit dicere) Eſt autem Flanona non inſula quidem, ſed maritima civitas, in ora Liburniæ poſita non procul à Neſactio. Neſactium autem juxta Polam teſte Plinio ac Ptolemæo. Unde Italiæ finem alii Polam eſſe dicunt, inter quos eſt Strabo; alii Neſactium, ut Ptolemæus.

[g] Opidum Polam.] Pola colonia Julia pietas dicta eſt teſte Plinio: quod confirmat etiam auctor Panegyrici Flavienſium nomine Conſtantino dicti in fine: *Bibracte quidem hucuſque dicta eſt Julia, Pola, Florentia: ſed Flavia eſt civitas AEduorum.* In vulgatis Editionibus legitur confusè, *Julia, Polla, Florentia:* quaſi Bibracte his omnibus cognominibus affecta eſſet.

[h] Ubi peremptum accepimus Crispum.] Hunc à Fauſta noverca delatum, quaſi ipſam de ſtupro ſollicitaſſet, inſontem occidi juſſit Conſtantinus anno

Constantius Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

ptum Constantini filium accepimus Crispum. Et cùm ibi servaretur artissimè, terrore propinquantis exitus jam præsepultus: accurrit Eusebius Cubiculi tunc Præpositus, Pentadiúsque Notarius, & Mellobaudes [a] Armaturarum Tribunus, jussu Imperatoris compulsuri eum singillatim docere, quam ob causam quemque apud Antiochiam necatorum jusserat trucidari. Ad quæ [b] Adrasteo pallore perfusus, hactenus valuit loqui, quòd plerosque incitante conjuge jugulaverit Constantina: ignorans profectò Alexandrum Magnum urgenti matri ut occideret quemdam insontem, & dictitanti spe impetrandi postea quæ vellet, eum se per novem menses utero portasse prægnantem, ita respondisse prudenter: *Aliam, parens optima, posce mercedem; hominis enim salus beneficio nullo pensatur.* Quo comperto, irrevocabili ira Princeps percitus, & dolore, fiduciam omnem fundandæ securitatis in eodem posuit abolendo. Et misso Sereniano, quem in crimen majestatis vocatum, præstigiis quibusdam absolutum esse suprà monstravimus, Pentadio quinetiam Notario, & Apodemio Agente in rebus, [c] eum capitali supplicio destinavit: & ita colligatis manibus in modum noxii cujusdam latronis cervice abscissa, ereptáque vultus & capitis dignitate, cadaver est relictum informe, paullo antè urbibus & provinciis formidatum. Sed vigilavit utrubique superni numinis æquitas. Nam & [d] Gallum actus oppressere crudeles, & non diu postea ambo cruciabili morte absumpti sunt, qui eum licèt nocentem, blandiùs palpantes, perjuriis adusque plagas perduxere letales: quorum

Christi 326. Constantino VII. & Constantio Cæsare Coss. ut ait Idatius in Fastis, cùm ipse Romæ resideret, teste Zosimo lib. 2. Móxque ob id scelus ab Helena matre increpitus, Faustam balneo calenti inclusam necavit, ut refert Zosimus & Sidonius. At Chrysostomus in Homilia 15. in Philippenses, Constantinum ait uxorem quidem adulterii suspectam, ex qua multos liberos Cæsares habebat, in montibus alligasse, ac bestiis vorandam objecisse: filium quoque ab eodem occisum esse, seu potiùs ab ejus fratre. Nam licèt eo loci neminem nominet, constat tamen eum de Constantino loqui.

a ARMATURARUM TRIBUNUS.] Armaturæ milites fuere in comitatu Imperatoris. Horum duæ Scholæ in Notitia Imperii recensentur, sub dispositione Magistri Officiorum: Armaturæ scilicet seniores, & Armaturæ juniores. Ab his distinguendi sunt Armaturæ, quos Vegetius inter principia legionum, seu principales milites numerat in lib. 2. cap. 7. de quibus suprà aliquid memini dicere.

b ADRASTEO PALLORE.] Adrasteum pallorem dixit, ab Adrasto Talai filio Argivorum Rege, qui omnium mortalium infelicissimus fuit, utpote qui ambos generos in bello occidi vidit. Alii fortasse pallorem Adrasteum ab Adrastea dictum esse existimabunt, de qua Marcellinus noster inferiùs disserit; sed alteram explicationem magis probo.

c EUM CAPITALI SUPPLICIO DESTINAVIT.] Zonaras citra jussum Constantii occisum esse Gallum memorat. Nam cùm eum Cæsaris dignitate spoliatum primò tantùm relegasset, postea incitatus à proximis misit, qui eum interficerent. Mox pœnitentiâ ductus datis literis interfectores revocavit. Sed Eusebius Cubiculi Præpositus, ut literæ cæde demum peracta redderentur curavit. Ceterùm de hac Constantii crudelitate sic Chrysostomus in eo loco quem suprà notavi: τὸν παῖδα δ' αὐτοῦ ὁ μὲν ἑαυτοῦ ἀνεῖλεν· ὁ δὲ τὸν ἀνεψιὸν τὸν αὐτοῦ, κοινωνοῦντα τῆς βασιλείας αὐτῷ, ὃν αὐτὸς ἐνεχείρισε.

d GALLUM ACTUS OPPRESSIT CRUDELIS.] Emendavi ex codice Regio * & Tolosano *, *actus oppressere crudeles.* Cui lectioni favet Editio Romana, in qua scriptum est, *actus oppresse crudelis.* Petrus Castellus ediderat: *Gallum obitu*

Scudilo destillatione jecoris pulmones vomitans interiit: Barbatio, qui in eum jamdiu falsa composuerat crimina, cùm ex Magisterio peditum altiùs niti quorumdam susurris incusaretur, damnatus, exstincti per fallacias Cæsaris manibus [a] lacrymoso obitu parentavit. Hæc & hujusmodi quædam innumerabilia ultrix facinorum impiorum, bonorúmque præmiatrix aliquoties operatur Adrastia, (atque utinam semper) quam vocabulo duplici etiam Nemesim appellamus: Jus quoddam sublime numinis efficacis, humanarum mentium opinione lunari circulo superpositum, vel ut definiunt alii, substantialis tutela generali potentia partilibus præsidens fatis: quam theologi veteres [b] fingentes Justitiæ filiam, ex abdita quadam æternitate tradunt omnia despectare terrena. Hæc ut regina causarum, & arbitra rerum ac disceptatrix, urnam sortium temperat, accidentium vices alternans: voluntatúmque nostrarum exorsa interdum alio, quàm quo contendebant, exitu terminans, multiplices actus permutando convolvit. Eadémque necessitatis insolubili retinaculo [c] mortalitatis vinciens fastus

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

oppressit crudeli. Quam ejus conjecturam & Accursius, & Gelenius amplexi sunt.

[a] ANIMA IN LACRIMOSO OBITU PARENTAVIT.] Vox *anima* videtur esse glossema vocis antecedentis. Ita scribendum puto: *Exstincti per fallacias Cæsaris manibus lacrymoso obitu parentavit.* sic in libro 15. *Velut impiis eorum manibus Rom. sanguine parentantes.* Apuleius in lib. 8. *Et sanctis manibus ejus istis oculis parentabo.* Denique Hyginus in Astronomico Poëtico: *Cui mortuæ canis spiritu suo parentavit.* In Regio * & Tolosano * codice totus hic locus legitur hoc modo: *Animam lacrymoso obitu parentavit.*

[b] FINGENTES JUSTITIÆ FILIAM.] Hesiodus in Theogonia, Nemesin Noctis filiam facit.

> Τίκτε δὲ καὶ Νέμεσιν πῆμα θνητοῖσι βροτοῖσι
> Νὺξ ὀλοή.

Smyrnæi quoque apud quos Nemeses præcipuo honore cultas accepimus, eas Nocte satas esse dicebant, ut testatur Pausanias in Achaïcis: quod quidem idcirco veteres Theologi videntur mihi finxisse, quòd fata hominum in abstruso latent. Nemesis enim nihil aliud est quàm sors cujusque. Unde etiam idem Hesiodus Parcas, quas Latini quoque Fata appellabant, Noctis filias fingit. Nihil tamen obstat, quo minùs etiam Justitiæ filia dicta sit Nemesis. Etenim prisci illi Theologi, qui per ambages & allegorias loquebantur, uni eidémque numini diversos sæpe parentes assignabant, quemadmodum apparet in libris Tullii de natura Deorum. Et Hesiodus in Theogonia cùm Parcas Noctis filias dixisset, nihilo minùs easdem paullò pòst Themidis filias facit. In quo minimè putandum est, eum sui oblitum pugnantia loqui: sed potiùs diversam vim numinis ea re significari. Nam quòd Noctis filias fecit, occultam esse mortalibus providentiam numinis denotat, ut suprà dixi. Quòd verò Themidis filiæ postmodùm dicuntur, significat justitiam numinis, singulis pro merito cujusque pœnas aut præmia tribuentem. Idem sentiendum est de Nemesi, cùm Justitiæ filia dicitur. νέμεσις enim dicta est ex eo quòd suum cuique tribuat, ἀπὸ τοῦ τὰ ἴσα νέμειν ἑκάστῳ: unde Justitiæ nuntia vocatur à Platone in lib. 4. de rep. Eleganter Dio Chrysostomus in Orat. 64. de Fortuna. ὀνομάζεται δὲ, inquit, ἡ τύχη πολλοῖς τισιν ἐν ἀνθρώποις ὀνόμασι· τὸ μὲν γὰρ ἴσον αὐτῆς Νέμεσις, τὸ δὲ ἄδηλον ἐλπὶς, τὸ δὲ ἀναγκαῖον μοῖρα, τὸ δὲ δίκαιον Θέμις. *Fortuna autem variis nominibus à nobis appellatur: æquitas enim ejus Nemesis dicta est: incertitudo Spes; necessitas Parca; justitia Themis.*

[c] MORTALITATIS VINCIENS FASTUS TUMENTES INCASSUM.] Crediderunt veteres quamdam esse numinis vim, quæ superbos frangeret, & excelsa quæque convelleret. φιλέει γὰρ ὁ θεὸς τὰ ὑπερέχοντα πάντα κολούειν, ut ait eleganter Artabanus apud Herodotum in lib. 6. eámque numinis vim φθόνον vocabant, seu νέμεσιν. Nam νέμεσις invidiæ affinis est, eamque inter φθόνον, & ἐπιχαιρεκακίαν mediam locat Aristoteles in lib. 2. Ethic. Itaque Solon à Crœso interrogatus apud Herodotum in 1. quid de ipsius felicitate sentiret, sic respondet: ὦ Κροῖσε ἐπιστάμενόν με τὸ θεῖον πᾶν ἐὸν φθονερόν τε καὶ ταραχῶδες ἐπειρωτᾷς ἀνθρωπηΐων πρηγμάτων πέρι; Quid

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

[a] tumentes incassum, & incrementorum detrimentorúmque momenta versans, ut novit, nunc erectas mentium cervices opprimit & enervat: nunc bonos ab imo suscitans, ad bene vivendum extollit. Pinnas autem ideo illi fabulósa vetustas aptavit, ut adesse velocitate volucri cunctis existimetur: & prætendere gubernaculum dedit, eíque subdidit rotam, ut universitatem regere per elementa discurrens omnia non ignoretur. Hoc immaturo interitu, ipse quoque sui pertæsus, excessit è vita ætatis anno nono atque vigesimo, cùm [b] quadriennio imperasset: natus apud Tuscos in Massa Veternensi, [c] patre Constantio, Constantini fratre Imperatoris, matréque Galla [d] sorore Rufini & Cerealis, quos trabeæ Consulares nobilitarunt, [e] & Præfecturæ. Fuit autem formâ conspicuus bonâ, decente filo corporis, membrorúmque recta

me interrogas, Crœse, de rebus humanis, qui sciam omne numen invidum esse ac turbulentum? Et Artabanus apud eumdem Herodotum in lib. 7. iisdem verbis alloquitur Xerxem: ὁ δὲ θεὸς γλυκὺν γεύσας τ̃ αἰῶνα, φθονερὸς ἐν αὐτῷ εὑρίσκεται ἐών. *At Deus qui suavi perfruitur ævo, invidus ipse esse deprehenditur.* Quæ quidem Herodoti verba immeritò reprehendit Plutarchus in libro quem de malitia Herodoti conscripsit. Nam si Nemesis rectè dicitur de Deo, cur non & φθόνος dicetur? Utraque enim in hominibus æquè vitiosa est. Sed cùm hæc & similia Deo tribuuntur, quidquid adjunctum habent vitii, statim exuunt; ac proinde benignè sunt interpretanda. Alioquin ipse Plutarchus eâdem culpâ tenebitur, qui in Æmilio hæc dicit: ἐδόκει δὲ τ̃ ἀγαθῶν ἀπέςερον, πλὴν εἴ τι δαιμόνιον ἀεὶ τ̃ μεγάλων καὶ ὑπερόγκων εἴληχεν εὐτυχιῶν ἀπαρύτειν καὶ μιγνύναι τ̃ ἀνθρώπινον βίον, &c.

[a] TUMENTES INCASSUM.] Codex Regius cum Editione Romana habet, *tumentis incassum*: ut referatur ad *mortalitatis*.

[b] CUM QUADRIENNIO IMPERASSET.] Consentit & Victoris Epitome, & annorum ratio. Nam Fl. Constantius Gallus, Cæsar à Constantio creatus est post Consulatum Sergii & Nigriniani, Idibus Martiis, teste Idatio in Fastis, & Chronico Alexandrino: id est anno Christi 351. Cæsus autem est anno 354. Constantio VII. & Constantio III. Coss.

[c] PATRE CONSTANTIO.] Is Julius Constantius est dictus. Fuit autem Patricius; & Consulatum gessit cum Rufio Albino, anno Christi 335. ut docet Athanasius in Apologia ad Constantium Aug. ὑπατεία ἰδίως Κωνσταντίου τοῦ λαμπροτάτου πατρικίου, ἀδελφοῦ τοῦ εὐσεβεστάτου Βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Αὐγούστου, καὶ Ῥουφίνου (lege Ῥουφίου) Ἀλβίνου τοῦ λαμπροτάτου.

[d] SORORE RUFINI ET CEREALIS.] De Vulcatio Rufino suprà dictum est. Neratius autem Cerealis Præfectus Urbi fuit Constantio V. & Constantio Cæsare Coss. ex ante diem 6. Cal. Octobris, cúmque magistratum gessit usque ad 6. Idus Decembres anni sequentis. Ejus Præfecturam Urbanam memorat etiam vetus Inscriptio, quam protulit Lindenbrogius initio Observationum, & vetus Interpres Juvenalis ad illa ex Satyra 6.

— ut maxima toto
Nostra sit arca foro.

Usque ad Cerealem, inquit, *Præfectum in foro Trajani arcas habuerunt Senatores, in quibus argentum aut pecunias tutiùs deponebant.* Idem postea Consul fuit cum Datiano, anno Christi 358. Exstat ejus elogium apud Hieronymum in Epitaphio Marcellæ his verbis: *Cúmque eam Cerealis, cujus clarum inter Consules nomen est, propter ætatem, & antiquitatem familiæ, & insignem, quod maximè viris placere consuevit, decorem corporis, ac morum temperantiam ambitiosiùs peteret, &c.*

[e] ET PRÆFECTURÆ PROVINCIARUM, FORMA, &c.] In Editione Romana hic locus sic legebatur: *Et Præfecturæ...... autem forma conspicuus.* Quam lacunam Petrus Castellus ita supplevit: *Et Præfectura provinciarum. Forma conspicuus, &c.* Ejus emendationem secuti sunt Gelenius & Accursius, nisi quòd Accursius ex Ms. suo addidit: *Fuit autem forma conspicuus.* Nos ex Regii * & Tolosani * codicis auctoritate locum purgavimus, ejecta voce insiticia quam Castellus intruserat imperitè. Præfecturæ nomine tam Urbana, quàm Prætoriana intelligitur Præfectura. & Cerealis quidem Præfectura Urbana multis suprà testimoniis confirmata à nobis est. De Rufino autem Præfecto Præt. loquitur Marcellinus tum in hoc, tum in 16. libro.

compage, [a] flavo capillo & molli, barba licèt recèns emergente lanugine tenera, ita tamen ut maturiùs auctoritas emineret: tantum à temperatis moribus Juliani differens fratris, quantum inter Vespasiani filios fuit Domitianum & Titum. Adsumptus autem in amplissimum fortunæ fastigium, versabilcis ejus motus expertus est, qui ludunt mortalitatem: nunc evehentes quosdam ad sidera, nunc in Cocyti profunda mergentes. cujus rei cùm innumera sint exempla, pauca tactu summo transcurram. Hæc fortuna mutabilis & inconstans fecit Agathoclem Siculum ex figulo Regem, & Dionysium gentium quondam terrorem, Corinthi literario ludo præfecit. Hæc Adramytenum Andriscum in fullonio natum, [b] ad pseudo-Philippi nomen evexit: & [c] Persei legitimum filium artem ferrariam ob quærendum docuit victum. Eadem [d] Mancinum post imperium dedidit Numantinis, [e] Samnitum atrocitati Veturium,

Constantius Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

* [a] Flavo capillo et molli, barba licet recens emergente lanugine tenera: ita tamen, &c.] Sic in Regio ac Tolosano codice scriptum inveni. *

[b] Ob pseudo-Philippi nomen evexit.] Quanto elegantiùs * codex Tolosanus * & Editio Augustana, quæ sic habet: *ad pseudo-Philippi nomen evexit*: & ita quoque ad oram Regii codicis emendatum est. In textu enim scriptum est: *A pseudo-Philippo nomen evexit.* Hunc porrò pseudo-Philippum in fullonio natum fuisse testatur & Lucianus πρὸς ἀπαίδευτον his verbis: κναφεὺς ὁ ψευδοφίλιππος καὶ ψευδοφίλιππος γενόμενος.

[c] Persei legitimum filium artem ferrariam.] De quo sic Orosius in lib. 4. cap. 20. *Filius ejus junior fabricam ærariam ob tolerandam inopiam Romæ didicit, ibique consumptus est.* Plutarchus in vita Æmilii eum Alexandrum nominat, aitque egregium artificem fuisse in tornando, & ejusmodi tenui opere elaborando: Romanis quinetiam literis ac lingua perceptis, scribæ operam Magistratibus cum summa industria præbuisse. τὸ δὲ τρίτον Ἀλέξανδρον εὐφυᾶ μὲν ἐν τῷ τορνεύειν καὶ λεπτουργεῖν γενέσθαι φασίν· ἐκμαθόντα δὲ τὰ ῥωμαϊκὰ γράμματα καὶ τὴν διάλεκτον, ὑπογραμματεύειν τοῖς ἄρχουσιν, &c. Quo in loco deesse videtur quidpiam. Neque enim Alexander Rom. Magistratibus, sed Albanis scribæ ministerium exhibuit, teste Zonara his verbis: μόνος δὲ ὁ νεώτατος τοῖς τῶν Ἀλβανῶν ἄρχουσιν ὑπογραμματεύων ἐπί τινα χρόνον διήρκεσεν. Quod etiam confirmat Tzetzes Chil. 6. hist. 41.

Ὁ τούτου παῖς δ' Ἀλέξανδρος, οἶμαι, τὴν κλῆσιν φέρων,
Τινὸς λατίνου γραμματεὺς γίνεται, πλὴν τοῦ τάπω.

[d] Mancinum post imperium dedit Numantinis.] Malim *dedidit*. de deditione Mancini nota res est, & ab Historicis omnibus celebrata. Qui cùm à Numantinis receptus non esset, à genero in castra reductus est, & lege lata, ut civis Romanus esset, Præturam postea gessit, ut Pomponius in lege ult. D. de legationibus, & Aurelius Victor in libro de viris inlustribus scribunt. Ceterùm hanc deditionis ignominiam adeo despexit Mancinus, ut statuam sibi eodem habitu instituerit, quo erat deditus, teste Plinio in lib. 34. cap. 5. Sed ex verbis Victoris ac Pomponii nascitur non levis difficultas, quomodo Mancinus Prætor factus sit, qui jam Consul fuerat. Hanc quæstionem solvit Plutarchus in vita Ciceronis. Ait enim id moris fuisse apud Romanos, quoties vir Consularis, aut Prætorius Senatu motus, in pristinum locum restitueretur, ut is denuo Prætor fieret. Loquitur autem de Cornelio Lentulo Sura: ἀνὴρ γένει μὲν ἔνδοξος, βεβιωκὼς δὲ φαύλως, καὶ δι' ἀσέλγειαν ἐξεληλαμένος τῆς βουλῆς πρότερον, τότε δὲ στρατηγῶν τὸ δεύτερον, ὡς ἔθος ἐστὶ τοῖς ἐξ ὑπαρχῆς ἀνακτωμένοις τὸ βουλευτικὸν ἀξίωμα. Idem scribit de hoc Lentulo Dio in lib. 37. Et in fine libri 42. id etiam nos docet, moris interdum fuisse, ut qui senatoriam dignitatem recuperare vellent, Prætores fierent. Sic enim de Salustio dicit: στρατηγὸς γὰρ ἐπὶ τῷ τὴν βουλείαν ἀναλαβεῖν ἀπεδέδεικτο. P. etiam Ventidius bis Prætor factus est eamdem ob caussam, teste Dione in lib. 43. & 47. Nam cùm à Senatu hostis publicus esset unà cum Antonio judicatus, postea ut restitueretur ordini suo, iterum Prætor est factus. Item M. Marius Gratidianus iterum Prætor fuisse dicitur, sed ob aliam causam, quòd nimirum esset popularis, ut ait Asconius in Orationem in toga candida. Quod non adeo novum fuisse declarat Livii locus ex lib. 23. pag. 369.

[e] Summa atrocitate Veturium.] Ita primus edidit Castellus, cùm

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

& [a] Claudium Corsis, substravítque feritati Carthaginis Regulum: istius iniquitate Pompeius, post quæsitum Magni ex rerum gestarum amplitudine cognomentum, ad spadonum libidinem in Ægypto trucidatur. Et Eunus quidam ergastularius servus ductavit in Sicilia fugitivos. Quàm multi splendido loco nati, eâdem rerum dominâ connivente, Viriathi genua sunt amplexi, vel Spartaci? quot capita, quæ horruere gentes, funesti carnifices absciderunt? Alter in vincula ducitur, alter insperatæ præficitur potestati, alius à summo culmine dignitatis excutitur. Quæ omnia si scire quisquam velit quàm varia sint & adsidua, arenarum numerum idem jam desipiens, & montium pondera scrutari putabit.

in Editione Rom. legeretur, *summi* .... *atrocitate Veturium.* Regius codex scriptum habet, *summana* ...... *atrocitate.* Unde non sine causa scribendum esse conjeci: *Samnitum atrocitati Veturium*, &c. Titus enim Veturius cùm ad Furcas Caudinas incluso exercitu turpissimum fœdus cum Samnitibus percussisset, populi jussu hostibus est deditus, ut populus Senatúsque Rom. religione solveretur, ut narrat Livius in lib. 9.

[a] CLAUDIUM CORSIS.] De M. Claudio Clinia qui turpem cum Corsis pacem fecerat, præter Valerium Maximum in lib. 6. cap. 3. videndus est Zonaras, & Excepta ex Dione nuper à nobis publicata.

[b] MONTIUM PONDERA SCRUTARI POTERIT.] Hæc libri totius clausula nimis languidè sonat, nec cothurnatis Ammiani numeris respondet. In MSS. codicibus, Florentino scilicet & Vaticano atque Fauchetii legitur *putavit*: neque aliter habet Editio Romana. Unde legendum esse conjicio *scrutari posse putabit.* ut loquitur noster Marcellinus initio libri 26. Regius tamen liber vulgatam lectionem, quæ ex emendatione Castelli profecta est, tuetur.

Explicit Liber XIV.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM LIBER XV.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XV. continentur.

TCUMQUE potuimus veritatem scrutari, [a] ea quæ videre licuit per ætatem, vel perplexè interrogando versatos in medio scire, narravimus ordine casuum exposito diversorum: residua quæ sequuturus aperiet textus, pro virium captu limatiùs absolvemus, nihil obtrectatores longi, ut putant, operis formidantes. Tunc enim laudanda est brevitas, cùm moras rumpens intempestivas, [b] nihil subtrahit cognitioni gestorum. CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

CAPUT I.

Nondum apud Noricum exuto penitus Gallo, Apodemius quoad vixerat igneus turbarum incentor, raptos ejus calceos vehens equorum permutatione veloci, ut nimietate cogendi quosdam exstingueret, præcursorius index Mediolanum advenit: ingressúsque regiam, ante pedes projecit Constantii, velut spolia Regis occisi Parthorum: & perlato nuntio repentino, docente rem insperatam & arduam [c] ad sententiam tota facilitate completam, hi qui summam aulam tenebant, omni placendi studio in adulationem

[a] QUÆQUE VIDERE NON LICUIT PER ÆTATEM.] Totum initium hujus libri multis & maximis mendis fœdatum erat: in quo emendando Sig. Gelenius citra controversiam palmam tulit. Unum in eo damno, quòd contra fidem omnium librorum negationem huic loco inseruit: quæ quantum aliena sit ab Auctoris nostri sententia, nemo non videt. Etenim Ammianus Marcellinus cùm sub initium Constantii Aug. militiam auspicatus esset, rerum aliquam notitiam hauserat, sed eam confusam & imperfectam, utpote qui adhuc adolescens esset. Postea verò cùm virilem ætatem attigisset, jam firmiore judicio cuncta dispexit. Itaque cùm ad scribendam Historiam se contulisset, res quidem Romanas ab exordio Nervæ ad Constantini Magni obitum ex Annalibus & Historiis & Fastis publicis conscripsit. Cùm verò ad Constantii tempora pervenisset, ea quæ se adolescente gesta erant, prout viderat ipse aut ab aliis in medio versatis acceperat, commemoravit, verbi causâ bellum Magnentii, facinora & cædem Cæsaris Galli. Nunc verò inchoans narrationem earum rerum quas ipse virilem ingressus ætatem spectaverat, uberiorem & accuratiorem rerum gestarum descriptionem lectori promittit.

[b] NIHIL SUBTRAHIT COGNITIONI JUSTORUM.] Mallem legi *gestorum.*

[c] AD SENTENTIAM TOTAM FACILITATE COMPLETAM.] Scribe, *tota facilitate completam.* quæ locutio sollemnis fuit apud Auctores illius sæculi. Sic enim loquuntur Imperatores in lege 80.

Constantius Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

ex more collato, virtutem felicitatémque Imperatoris extollebant in cælum: cujus nutu, in modum gregariorum militum, licèt diversis temporibus, duo exauctorati sunt Principes, [a] Veteranio nimirum & Gallus. Quo ille studio blanditiarum exquisito sublatus, immunemque se deinde fore ab omni mortalitatis incommodo fidenter existimans, confestim à justitia declinavit ita intemperanter, [b] ut *æternitatem eam* aliquoties assereret ipse dictando, scribendóque propria manu orbis totius se dominum appellaret: quod dicentibus aliis, indignanter admodum ferre deberet is, qui ad æmulationem civilium Principum vitam formare moresque suos, ut prædicabat, diligentiâ laborabat enixâ. Námque etiamsi mundorum infinitates Democriti regeret, quos Anaxarcho incitante Magnus somniabat Alexander, id reputasset legens vel audiens, quòd (ut docent Mathematici concinentes) ambitus terræ totius, quæ nobis videtur immensa, ad magnitudinem universitatis instar brevis obtinet puncti.

CAPUT II.

Jámque [c] post miserandam deleti Cæsaris cladem, sonante peri-

Codicis Theod. de Decurionibus, & in lege 33. de Hæreticis, & D. Ambrosius in sermone 62. 77. 83.

[a] VETERANIO.] Hic Fl. Vetranio in nummis antiquis dicitur: atque ita scribi solet tum apud Latinos, tum apud Græcos Auctores: nisi quòd apud Græcos interdum transpositis elementis Βρετανίων exaratur. Sed Veteranio scribi debet, ut testatur Themistius in Orat. 14. his verbis: ὁπόσον δὲ ἐστιν ὑπ' ἀληθινοῦ φιλοσόφου λόγῳ ἐλαττοῦσθαι, ᾔσθετο ἀκριβῶς ὁ καὶ τοὔνομα καὶ τὴν τύχην παλαιστρατιώτης. Id est: *Quantum verò sit à germano philosopho oratione superari, sensit is qui & nomine erat & loco Veteranus.* Vides hìc Themistium apertè ad Veteranionis nomen alludere. Est enim παλαιστρατιώτης Veteranus: ut est in Glossis Latino-Græcis, & apud ipsum Themistium orat. 6. in calce, & Herodianum in fine libri 7. cùm dicit: οἱ δὲ Βαλβῖνος καὶ Μάξιμος ἐκ τοῦ ἐπιτίμου τάγματος τῆς γερουσίας, παλαιστρατιώτας τῶν ἐν Ῥώμῃ διέτριβον περισσεύοντες: quod minimè intellexit Politianus, qui Urbanos milites interpretatur, cùm vertere debuisset, *Veteranos qui Romæ agebant.* Appianus quoque πάλαι ἐστρατευμένους appellat Veteranos.

[Annon tamen potiùs dicendum est, *Vetranionis* quidem nomen à *Veterano* deduci, cùm id Themistius disertis verbis asserat: sed nihilo minùs tamen *Vetranionem* elisâ litterâ *e* scribi sine dubitatione oportere, cùm ita in omnibus codicibus priscis, in omnibus nummis, ita apud omnes Græcos ac Latinos Auctores nomen hoc scriptum reperiatur; nusquam *Veteranio*? Errant autem Græci nonnulli, qui Vetranionem Βρετανίωνα appellant: cùm hæc duo diversa sint nomina. Nam qui Græcis est ὁ Βρεττανίων, idem Latinis est *Britannio. Britannio* autem à *Britannus* derivatur, ut à *Gallus Gallio*, à *Burgundus Burgundio* apud Gregorium Turonicum Episcopum, à *Francus Francio* apud Fredegarium.]

[b] UT ÆTERNITATEM EAM ALIQUOTIES ASSERERET, ET IPSE.] Hunc locum ex fide Regii codicis restituimus, cui subscribit Editio Romana & Augustana: nisi quòd in Romana *subjeret* perperam scriptum est. Ceterùm hinc Constantium egregiè reprehendit Athanasius, quòd æternitatem sibi quidem arrogabat, Dei autem Filio detrahebat. Sic enim loquitur in tractatu de Synodis Arimini & Seleuciæ adversus Arianos, quorum partes Constantius fovebat: πρὸς τούτοις δὲ τὸν κύριον σχηματιζόμενοι γράφειν, ἄλλον δεσπότην ὀνομάζουσι Κωνστάντιον· καὶ αἰώνιον δὲ αὐτὸν βασιλέα εἰρήκασιν οἱ τὸν υἱὸν ἀΐδιον ἀρνούμενοι. Id est: *Adhæc de Domino fingentes scribere, alium sibi dominum nominant Constantium: & qui Filium Dei negant æternum, ipsum æternum Augustum dixerunt.* Sic enim Chartula Valentis & Ursacii in Ariminensi Synodo habuit: ἐξετέθη ἡ πίστις ἡ καθολικὴ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ δεσπότου ἡμῶν τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ καλλινίκου βασιλέως Κωνσταντίου αὐγούστου τοῦ αἰωνίου σεβαστοῦ.

[c] POST HORRENDAM DELETI CÆSARIS CLADEM.] Mirè hoc in loco variant scripti codices. Florentinus & Vaticanus habent, *post periserandam:* Regius, *post desiderandam:* Fauchetii liber, *post pestiferam.* In Editione Romana reperi, *post petis errandam.* Unde Petrus Castellus vulgatam lectionem exsculpsit.

culorum

culorum judicialium tuba, in crimen læsæ majestatis arcessebatur Ursicinus, adulescente magis magísque contra ejus salutem livore, omnibus bonis infesto. Hac enim superabatur difficultate, quòd ad suscipiendas defensiones æquas & probabiles Imperatoris aures occlusæ, patebant susurris insidiantium clandestinis: qui Constantii nomine per Orientis tractus omnes abolito, antedictum Ducem domi forísque desiderari, ut formidolosum Persicæ genti fingebant. Sed contra accidentia vir magnanimus stabat immobilis, ne se projiceret abjectiùs cavens, parum tuto loco innocentiam stare medullitus gemens: hocque uno tristior, quòd amici ante hæc frequentes ad potiores desciverant, ut ad successores, officiorum more pòscente, solent transire lictores. [a] Impugnabat autem eum per fictæ benignitatis illecebras collega, & virum fortem propalam sæpe appellans Arbetio, ad innectendas letales insidias vitæ simplici perquàm callens, & ea tempestate nimiùm potens. Utenim subterraneus serpens foramen subsidens occultum, adsultu subito singulos transitores observans incessit: [b] ita ille ab imæ sortis gregario ad summum evectus militiæ munus, nec læsus aliquando nec lacessitus, inexplebili quodam lædendi proposito conscientiam polluebat. Igitur paucis arcanorum Præfectis consciis, latenter [c] cum Imperatore sententiam rogante id sederat,

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

[a] IMPUGNABAT EUM PER FICTÆ BENIGN. ILLECEBRAS COLLEGA.] Scribo, *collegam & virum fortem sæpe prop. appellans Arbetio.* Notæ sunt autem hæ aulicorum artes, palam laudare eum quem clam oppugnent, ut de Fabio Valente scribit Tacitus in lib. 1. Hist. *Secretis eum criminationibus infamaverat Fabius ignarum, & quo incautiùs deciperetur, palam laudatum.* Quæ artes præcipuè in aula Constantii viguerunt, ut præter Marcellinum nostrum docet Julianus Aug. in Epistola 12. his verbis. συνεσμεν γὰρ ἀλλήλοις οὐ μετὰ τῆς αὐλικῆς ὑποκρίσεως, ἧς οἶμαί σε μέχρι τοῦ δεῦρο πεπειρᾶσθαι, καθ' ἣν ἐπαινοῦντες μισοῦσι τηλικοῦτον μῖσος ἡλίκον οὐδὲ τοὺς πολεμιωτάτους. Id est: *A congressibus autem & colloquiis nostris omnis abest aulica simulatio, quam te hactenus expertum esse credo: qua quidem ii qui laudant, eos ipsos quos laudant, majore odio prosequuntur quàm inimicissimos.* Et Mamertinus in Panegyrico quem Consul Juliano dixit, ab ejusmodi calumniatoribus vexatum esse ait Julianum tum Cæsarem: *Et cùm sancti Principis mores atque instituta falsarum opinionum vituperationúmque licentiam submoverent, callido nocendi artificio accusatoriam diritatem laudum titulis peragebant: in omnibus conventiculis quasi per benevolentiam illa jactantes. Julianus Alamanniam domuit, &c* non vulgaris elegantiæ. Quibus addi debet locus Polybii ex lib. 4. sanè illustris: Καιρὸς γὰρ δή τις οὗτος εὕρηται τρόπος διαβολῆς, τὸ μὴ ψέγοντας, ἀλλ' ἐπαινοῦντας λυμαίνεσθαι τοὺς πέλας· εὕρηται δὲ μάλιστα καὶ πρῶτον τοιαύτη κακεντρέχεια καὶ βασκανία καὶ δόλος ἐκ τῶν περὶ τὰς αὐλὰς διατριβόντων καὶ τῆς τούτων πρὸς ἀλλήλους ζηλοτυπίας καὶ πλεονεξίας.

[b] ITA ILLE ADDENS ETIAM POTESTATI LÆDENDI MILITIÆ MUNUS.] Hæc spuria esse satis per se apparet. In Editione Rom. legebatur: *Ita ille ad diem è sortes etiam post . . . . . . militiæ munus.* Unde P. Castellus hanc lectionem effinxit: *Ita ille addens etiam post ledendi militia munus.* Sed cùm in ea lectione sensum esse nullum videret Gelenius, emendavit, *addens etiam potestati ladendi*, haud multò meliore sensu. Ego ex codice Regio veræ lectionis vestigia mihi videor deprehendisse. Sic enim habet: *Ita ille ad ime sortis etiam post . . . . . . militia munus.* * Neque aliter Ms. Tolosanus *. Ex quibus hanc scripturam elicio: *Ita ille ab ima sortis gregario ad summum evectus militiæ munus.* quæ quidem emendatio non mediocriter confirmatur altero loco qui est in lib. 16. *Instabátque ei (Arbetioni) strepens immania Comes Verissimus nomine, arguens coram quòd à gregario ad magnum militiæ culmen evectus, &c.* Et in libro 22. de Eusebio Præposito Cubiculi: *Quem ab ima sorte adusque jubendum Imperatori penè elatum, &c.*

[c] CUM IMPERATORE SENTENTIAM ROGANTE ID EGERAT.] Hunc

Constantius Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

ut nocte ventura procul à conspectu militarium raptus Ursicinus indemnatus occideretur, ut quondam Domitius Corbulo dicitur cæsus in colluvione illa Neroniani sæculi, provinciarum fidus defensor & cautus. Quibus ita compositis, cùm ad hoc destinati prædictum tempus opperirentur, consilio in lenitudinem flexo, facinus impium ad deliberationem secundam differri præceptum est. Indéque ad Julianum recèns perductum calumniarum vertitur machina, memorabilem postea Principem, gemino crimine ut iniquitas æstimabat implicitum: quòd à [a] Macelli fundo in Cappadocia posito, ad Asiam demigrarat liberalium desiderio doctrinarum, & [b] per Constantinopolim transeuntem viderat fratrem. Qui cùm objecta dilueret, ostenderétque neutrum sine jussu fecisse, nefando adsentatorum cœtu perisset urgente, nî adspiratione superni numinis, Eusebia suffragante Regina, ductus ad Comum opidum Mediolano vicinum, ibíque paullisper moratus, procudendi ingenii causâ, ut cupidine flagravit, [c] ad Græciam ire [d] permissus esset.

locum primus ita edidit Sig. Gelenius, sive quis alius auctor fuit Editionis tertiæ Basiliensis. In Editione Romana perinde ut in ceteris Mss. codicibus legitur, *sententia.... id sederat.* Mariangeli quoque Editio agnoscit *id sederat.* quod probo. Sic enim Marcellinus noster in lib. 18. initio loquitur: *Seditque tandem multa & varia cogitanti, id tentare.* Valerius Argonaut. 1.

Hinc Danaûm de fine sedet.

& lib. 2.

Si sedet AEgæi scopulis habitare profundi.

a A MARCELLI FUNDO.] Sic primus edidit Mariangelus Accursius. Nam in Editione Rom. & Bononiensi legitur, *à Macelli fundo*, quo modo in codice quoque Regio * ac Tolosano * reperimus scriptum. Neque aliter hunc fundum appellat Sozomenus in lib. 5. cap. 2. & post eum Cedrenus ac Nicephorus Callistus in lib. x. In eo fundo Julianus quasi in carcere inclusus, sex annos cum fratre mansit, ab omni æqualium congressu sejunctus, cùm nulli ex æqualibus, aut paternis amicis ad ipsos visendos introire sinerentur, ut ipse Julianus memorat in Epistola ad ordinem & populum Atheniensem. Ubi etiam feritatem illam & asperitatem ingenii quæ erat in fratre Gallo, agresti ac montanæ illi educationi adscribendam esse asserit: à qua feritate ipse se philosophiæ ope liberavit.

b PER CONSTANTINOP. TRANSEUNTEM VIDERAT. FRATREM.] Julianus à Macelli fundo digressus, lenitâ jam adversus eos Imperatoris irâ, Constantinop. petiit, ibique pergulas magistrales privato habitu frequentavit: postea Imperatoris jussu Nicomediam translatus est. Interea Gallus qui post Macellianam custodiam Ephesi degebat, studiis liberalibus operam navans; à Constantio evocatus, Cæsar creatur in Illyrico: qui cùm Orientem peteret, Julianum fratrem Nicomediæ in Bithynia convenit, ut narrat Libanius in oratione funebri in laudem Juliani p. 264. ἐκεῖνος μὲν οὖν καὶ διὰ τῆς Βιθυνίας δευροσπεύδων ἐχώρει, καὶ εἶδον ἀλλήλους. Idem scribit Socrates in lib. 3. & ex eo Nicephorus Callistus in lib. x. Sed Marcellinus Constantinopoli, non autem Nicomediæ Gallum à fratre Juliano visum esse commemorat. Post hunc congressum Julianus fratrem non vidit, ut ipse in Epistola supradicta testatur his verbis: καίτοι μὰ τοὺς θεοὺς οὐδὲ ὅσα μοι ἐκεῖνος ἀδελφὸς ἐπεπράχει ὅσα γε ἐπεπράχει· οὐ γὰρ οὐδὲ συνῆν αὐτῷ, οὐδὲ ἐφοίτων παρ' αὐτόν. quibus verbis crimen indicat quod ipsi imponebatur. Arcessebatur enim conscius fuisse facinorum fratris Galli.

c AD GRÆCIAM IRE PERMISSUS ESSET.] Libanius in Oratione quæ προσφωνητικὸς inscribitur, Athenas relegatum esse Julianum, eáque urbe digredi prohibitum scribit: idémque dicit in Oratione Consulari ad Julianum. At Julianus in Epistola ad Athen. ait, Constantium audita hinc seditione quadam in Pannonia, illinc defectione Silvani in Galliis, mandasse sibi ut paullisper in Græciam secederet. Eumdem vide in Orat. 3. ad Eusebiam Augustam.

d * PERMISSUS ESSET.] Sic primus Gelenius emendavit, cùm in omnibus tam editis quam Mss. codicibus legeretur, *permissus est*: quod certè ad claudendam periodum longè modulatiùs sonat. Nec movere Gelenium debuit hujus phraseos insolentia. Nam

Nec defuere deinceps ex his emergentia casibus, [a] quæ dispiceres secundis avibus contigisse, dum punirentur ex jure, vel tamquam irrita diffluebant & vana. Sed accidebat nonnumquam, ut opulenti pulsantes præsidia potiorum, iisdémque tamquam ederæ celsis arboribus adhærentes, absolutionem pretiis mercarentur immensis: tenues verò, [b] quibus exiguæ vires erant ad redimendam salutem aut nullæ, damnabantur abruptè. Ideóque & veritas mendaciis velabatur, & valuere pro veris aliquoties falsa. Perductus est iisdem diebus & Gorgonius, cui erat thalami Cæsariani cura commissa: cúmque eum ausorum fuisse participem concitorémque interdum, ex confesso pateret, conspiratione spadonum, justitiâ concinnatis mendaciis obumbratâ, periculo evolutus abscessit.

Constantius Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

CAPUT III.

Hæc dum Mediolani aguntur, militarium catervæ ab Oriente perductæ sunt Aquileiam, cum aulicis pluribus, membris inter catenas fluentibus spiritum trahentes exiguum, vivendíque moras per ærumnas detestati multiplices. Arcessebantur enim ministri fuisse Galli ferocientis, pérque eos Domitianus discerptus credebatur, & Montius, & alii post eos acti in exitium præceps. [c] Ad quos audiendos Arborius missus est, & Eusebius Cubiculi tunc Præpositus, ambo inconsideratæ jactantiæ, injusti pariter & cruenti: [d] qui nulla perspicacitate, sine innocentium sontiúmque differentia, alios verberibus vel tormentis adflictos exsulari pœna damnarunt, [e] quosdam ad infimam trusere militiam, residuos

pag. 38. eodem modo loquitur Auctor noster: *Ni fortuna motum eventu celeri consummavit.* Sic enim scribitur in codice Regio [& in Colbertino,] ac in Editione Romana.*

[a] QUÆ DISPICERES SECUNDIS AVIBUS CONTIGISSE.] In Editione Rom. legitur: *quæ dispice secundis auribus contigisse:* quemadmodum etiam codex Regius & Vaticanus scriptum habent. Proinde non dubitavi quin locus ita emendandus esset ut edidimus.

[b] QUIBUS EXIGUÆ RES ERANT AD TUENDAM SALUTEM.] Tota hæc linea in Editione Romana deerat: quam partim Sig. Gelenius ex Hirsfeldensi codice, partim Mariangelus Accursius ex fide scripti exemplaris explevit. Ego Editionem Accursii hoc in loco sequi malui, quippe quæ auctoritate Regii codicis confirmaretur. Sic enim in eo scribitur: *quibus exiguæve res erant ad redimendam salutem aut nullæ.* [Ita & in Ms. Colbertino.]

[c] AD QUOS AUDIENDOS ARBORA MISSUS EST.] Romana Editio [& codex Colbertinus] hunc locum sic præferebant: *ad quos ævodos Arborum missus est:* neque aliter Regius codex, nisi quòd *Arborus* habet. Equidem crediderim *Arborius* scribendum esse: * sicut in Ms. Tolosano exaratum est*. Arborii cujusdam viri Præfectorii meminit Sulpicius in lib. 1. de vita Martini: * ad quem missa est lex XVI. Codicis Theodosiani de Pistoribus. De eodem Paulinus in fine libri II. de vita Martini. Atque id nomen per Gallias nobilissimum fuisse, testatur Ausonius in Parentalibus, Carmine IV. *

* [d] NULLA PERSPICACITATE.] Sic correxit Accursius, cùm in Editione Romana reperisset, *nullo perspicaciter.* Ego verò cùm Editionis Romanæ scripturam reliquorum Mss. [in primis Colbertini] consensu firmatam videam, malim legere, *nullo perspicaciter inquisito*, ut loquitur A. Marcellinus libro 29. *queis omnibus perspicaciter inquisitis.* *

[e] QUOSDAM AD INFIMAM TRUSERE MILITIAM.] Inter pœnas militares fuit olim gradus dejectio, ut ait Modestinus in lege 3. D. de re militari: quæ uno verbo regradatio dicitur Latinè, Græcis *ἀποταξιωσις*, ut est in veteribus Glossis. Eam regradationem intelligit noster Marcellinus in lib. 24. cùm dicit: *Reliquos ex ea coborte*

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

capitalibus addixere suppliciis. Impletísque funerum bustis, reversi velut ovantes, gesta retulerunt ad Principem, erga hæc & similia palam obstinatum & gravem. Vehementiùs hinc & deinde Constantius, quasi præscriptum fatorum ordinem convulsurus, recluso pectore patebat insidiantibus multis. Unde rumorum aucupes subitò exstitere complures, honorum vertices ipsos ferinis morsibus adpetentes, postcáque pauperes & divites indiscretè: non ut [a] Cibyratæ illi Verrini, tribunal unius legati lambentes, sed Reip. membra totius per incidentia mala vexantes. Inter quos facilè Paulus & Mercurius eminebant: hic origine Persa; [b] ille natus in Dacia: Notarius ille; [c] hic ex [d] ministro triclinii Rationalis. Et Paulo quidem, ut relatum est suprà, Catenæ inditum est cognomentum, eo quòd in complicandis calumniarum nexibus erat indissolubilis, [e] tætra venena serens, variéque disperdens: ut in col-

qui abjectè sustinuerant impetum grassatorum, ad pedestrem compegit militiam, quæ onerosior est, dignitatibus imminutis. Ubi non solùm regradatio, sed & militiæ mutatio est. Sed sollemnem regradationis morem nemo luculentiùs explicat, quàm D. Hieronymus in Epistola ad Pammachium contra Origenis sectatores. *Finge*, inquit, *aliquem Tribunitiæ potestatis suo vitio regradatum, per singula militiæ equestris officia ad tironis vocabulum devolutum. Non ex Tribuno statim fiet tiro: sed antè Primicerius, deinde Senator, Ducenarius, Biarchus, Circitor, Eques, deinde tiro. Et quamquam Tribunus quondam miles gregarius fit, tamen ex Tribuno non tiro, sed Primicerius factus est.* Hæc autem regradationis pœna Impp. rescriptis addi solebat: ut nominatim in lege 2. Cod. Theod. de cursu publico: *Promotus regradationis humilitate plectetur.*

[a] CIBYRATÆ ILLI VERRINI, TRIBUNAL UNIUS LEGATI LAMBENTES.] Imitatur Ciceronem, qui in actione 3. in Verrem sic ait: *Quid ista cohors, quorum hominum est? Volusii haruspicis, & Cornelii medici, & horum canum, quos tribunal meum vides lambere.* Ubi canum nomine Tlepolemum & Hieronem intelligit fratres Cibyratas, quos etiam Cibyraticos canes appellat in lib. 4. in Verrem, his verbis: *Simul atque in opidum aliquod venerat, immittebantur illi continuò Cibyratici canes, qui investigabant & perscrutabantur omnia.* & alio loco: *Mirum in modum canes venaticos diceres: ita odorabantur omnia & pervestigabant.*

[b] ILLE NATUS IN DACIA.] Paulus scilicet Notarius. Atqui in lib. 14. non procul ab initio hunc eumdem Paulum in Hispania natum esse dixerat: ut in altero horum locorum mendum esse necesse sit. * Certè in actis passionis magni Martyris Artemii, hic Paulus Notarius, Hispanus dicitur. *

[c] ILLE MINISTER TRICLINII RATIONALIS.] Restituimus hic lectionem Editionis Romanæ, cui codex Vaticanus & Valentinus [Colbertinusque] subscribunt: ea est hujusmodi: *Notarius ille, hic à ministro triclinii Rationalis.* Ait enim Marcellinus Mercurium hunc Rationalem fuisse, cùm priùs minister fuisset sacri triclinii: idque sibi volunt hæc verba, *à ministro triclinii*: ut apud Tacitum in lib. 2. Hist. de Vitellio: *Præposuerat Prætorianis P. Sabinum à Præfectura cohortis.* Malim tamen scribi, *ex ministro triclinii*: neque aliter à Marcellino scriptum fuisse existimo. Sed corruptioni causam dedit *a* & *x* literarum quædam inter se affinitas. Eodem enim errore in lib. 14. sub finem, ubi de Adrastia sermo est, in codice Regio & Editione Rom. scriptum offendi, *ultra facinorum impiorum*, pro *ultrix*: & *disceptatria*, pro *disceptatrix*: & initio hujus libri, *perpleae*, pro *perplexe*.

[d] A MINISTRO TRICLINII.] Hi Ministeriani dicuntur in Codice, & cum Castrensianis junguntur in titulo de Castrensianis & Ministerianis. In Notitia Imperii Rom. Ministeriales Dominici appellantur sub dispositione viri Spectabilis Castrensis sacri Palatii. De iisdem loquitur Marcellinus in lib. 14. cùm dicit: *Relicto palatio omni præter paucos tori ministros & mensæ.* Horum officium Corippus in lib. 3. describit his versibus:

Adfuit obsequio castorum turba virorum.
Illis summa fides & plena licentia sacris
Deservire locis, atque aurea fulcra parare,
Regales mensas epulis onerare supernis.

[e] TÆTRA VENENA SERENS, VARIEQUE DISPERDENS.] Hujus lectio-

luctationibus [a] calce tenere quidam solent [b] artifices palæstritæ. Mercurius somniorum appellatus comes, quòd [c] ut clam mordax canis, [d] interno vitio submissus, agitans caudam, epulis cœtibús-

Constantius Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

nis primus auctor fuit P. Castellus. Nam in Editione Rom. scriptum erat: *Intra invenerunt sese varietate dispendens.* neque aliter in Vaticano ac Florentino codicibus: nisi quòd hi habent *invenerum.* Antiquarius qui codicem Regium descripsit, cùm hunc locum nimis depravatum videret, lacunam relinquere maluit: duas tantùm ultimas voces distinctè retinuit, prout in scriptis exemplaribus legi diximus. Quòd si quis nostram de hujus loci emendatione sententiam, aut potiùs conjecturam requirit, sic commodè legi posse arbitramur integrum locum: *Et Paulo quidem, ut relatum est suprà, Catenæ inditum est cognomentum, eò quòd in complicandis calumniarum nexibus erat indissolubilis, tetra inventorum sese varietate distendens: ut in colluctationibus callere nimis quidam solent artifices palæstritæ.*

[a] CALCE TENERE QUIDAM SOLENT.] Hæc est conjectura P. Castelli, quam ceteræ deinceps Editiones amplexæ sunt. At in Romana Editione longè aliter scriptum erat: sic enim habet: *calce renem. is quidam solent.* neque aliter codex Vaticanus & Florentinus. In Regio legitur, *calce & .... quidam solent.* * In Tolosano, *calce & Harenis* *. Nobis conjectura nostra quam suprà proposuimus, non displicet. Comparat enim hîc Marcellinus nodosos calumniarum nexus cum palæstricis nexibus luctatorum, quæ Græcè ἅμματα dicuntur. Apollodorus in Bibliotheca, de lucta Herculis cum Antæo: τούτῳ δὲ παλαίειν ἀναγκαζόμενος Ἡρακλῆς, ἀράμενος ἅμμασι μετέωρον κλάσας ἀπέκτεινε. Libanius in ejusdem luctæ descriptione δεσμοὺς & συμπλοκὰς vocat. Latini nodos vocant. Sic enim Aurelius Victor in Commodo: *Ibi per ministrum ungendi faucibus, quasi arte exercitii, brachiorum nodo validiùs pressis exspiravit.* & Statius in lib. 6. Thebaïdos de Tydeo:

Mox latus & firmo celer implicat ilia nexu.
Poplitibus genua inde premens, evadere nodos
Nequidquam, & lateri dextram insertare parantem
Sustulit, &c.

Calcis quoque in lucta usum fuisse non ignoro. Nam & σφυρῷ σφαλλ...ειν, id est, calce luctari solitos docet Philostratus in Arrichione: & ἀποπτερνίζειν id propriè dictum esse docet Pollux, & Lucianus in Anacharsi. Sed si calcis solius mentio hîc fiat, quomodo stare possit Marcellini nostri similitudo, non video.

[b] ARTIFICES PALÆSTRITÆ.] Palæstritas dixit impropriè pro luctatoribus, quos Græci παλαιστὰς dicunt. Palæstritæ verò ministri sunt palæstræ, qui athletas curabant & ungebant. Sic apud Ciceronem lib. 2. in Verrem: *Numquam vos Prætorem tam palæstricum vidistis. Verùm ita palæstritas defendebat, ut ab iis ipse unctior discederet.* Sanè in Victoris Epitome Narcissus palæstrita dicitur, quem Aurelius Victor ministrum ungendi dixerat. Neque alio sensu palæstritas sumit Persius hoc versu:

Quinque palæstritæ licèt hæc plantaria vellant,
Haud tamen ista filix ullo mansuescet aratro.

Lampridius tamen in Alex. Severo palæstritam perinde ut Marcellinus usurpat. *Palæstrites*, ait, *primus fuit.* sed *palæstes* legendum est ex MSS.

[c] MERCURIUS SOLEMNIORUM APPELLATUS COMES.] Exercere lectorem hæc scriptura meritò potest. Nam quid sibi vult hæc solemniorum Comitis appellatio, & quam habet connexionem cum ἀπολογίᾳ quæ mox subjungitur? Scripti quidem codices nihil hîc variant. Sed nihil certius est quàm legendum esse, *Somniorum appellatus comes.* Hic enim Mercurius ita facetè cognominatus est, eò quòd aliena somnia ita perspicuè noverat, & Imperatori narrabat, ut somniorum quidam quasi comes videretur ac socius.

[Annon tamen potiùs Mercurius Comes somniorum vulgò per jocum appellitatus est, tamquam novo officii genere ab Imperatore somniis præpositus, quæ notissima haberet, & quorum ipsi esset rationem redditurus? uti Comites Privatarum, Comites Sacrarum Largitionum, Comites sacri Patrimonii, Comites Thesaurorum per provincias vocabantur, qui his erant rebus à Principe præpositi. Præterea lusisse in nomine Mercurii mihi videtur populus, Comitem somniorum seu Præfectum appellando, quòd Mercurium credidere veteres virgæ suæ tactu somnos & somnia mortalibus immittere consuevisse.]

* [d] UT CLAM MORDAX CANIS.] Græci dicerent eleganter: σιγᾷ δάκνει λαθροδήκτου τῶν κυνῶν. Sic loquitur Chrysostomus in Homilia xv. in Epistolam Pauli ad Ephesios: sic & Palladius in vita Chrysostomi, de Theophilo loquens: ἢ μικρὸν ἐφησυχάσας χρόνον, κατὰ τὸν λαθροδήκτην κύνα. *

* [e] INTERNO VITIO SUBMISSUS.] Sic primus correxit Gelenius, cùm priùs

Constantius Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

que se crebris inserens, si per quietem quisquam, ubi fusiùs natura vagatur, vidisse aliquid amico narrasset, id venenatis artibus coloratum in pejus, patulis Imperatoris auribus infundebat: & ob hoc homo tamquam inexpiabili obnoxius culpæ, gravi mole criminis pulsabatur. Hæc augente vulgatiùs fama, tantùm aberat ut proderet quisquam visa nocturna, cùm ægrè homines dormisse sese præsentibus faterentur externis: mærebántque docti quidam, quòd apud Atlanteos nati non essent, ubi memorantur somnia non videri: quod unde eveniat, rerum scientissimis relinquamus. Inter has quæstionum suppliciorúmque species diras, in Illyrico exoritur alia clades, ad multorum pericula ex verborum inanitate progressa. [a] In convivio Africani Pannoniæ secundæ rectoris, apud Sirmium poculis amplioribus madefacti quidam, arbitrum adesse nullum existimantes, licenter Imperium præsens ut molestissimum incusabant: è quibus alii optatam permutationem temporum adventare, veluti è præsagiis affirmabant: nonnulli majorum auguria sibi portendi incogitabili dementia promittebant. E quorum numero [b] Gaudentius [c] Agens in rebus, mente præcipiti stolidus, rem ut seriam detulerat ad Rufinum, Apparitionis Præfecturæ

legeretur, *interna vitia*: ut in Mss. codicibus, Vaticano, Regio, Tolos. [Colbert.] & in prisca Editione Romana scriptum inveni. Proinde non dubito, quin hic locus emendandus sit hoc modo: *Ut clam mordax canis, inter initia submissiùs agitans caudam.* *

[a] In convivio Africani.] Hujus rei historiam perstringit Julianus in Epistola ad Curiam & populum Atheniensem, his verbis: *συκοφάντης τις ἀνεφάνη περὶ τὸ Σίρμιον, ὃς τοῖς ἐκεῖ πρᾶγμα συνέρραψεν ὡς νεώτερα διανοουμένοις. ἴστε δήπουθεν ἀκοῇ τὸν Ἀφρικανὸν καὶ τὸν Μαρῖνον. ἐκείνων ὑμᾶς οὐδὲ ὁ Φῆλιξ ἔλαθεν, οὐδὲ ὅσα ἐπράχθη περὶ τοὺς ἀνθρώπους.* Sic enim legendus est hic locus, qui in Editione ultima corruptus est. ubi *συκοφάντης* est Gaudentius, quem delatorem etiam Marcellinus appellat: Africanus & Marinus à Marcellino quoque nominantur. Sed Felicis nulla fit mentio.

[b] Gaudentius magnis in rebus.] Emendatum à nobis est, *Agens in rebus.* quæ emendatio, cùm ipsa per se clara est, tum mirificè confirmatur ex alio loco libri 16. ubi noster Marcellinus hanc eamdem perstringit historiam: *Quo indicante quædam cognita per Gaudentium Agentem in rebus: Consularem Pannoniæ tunc Africanum cum convivis retulimus interfectum.* Quid, quòd & in Editione Romana [& in Ms. Colbertino] ac Vaticano legebatur, *Gaudentius magis in rebus?*

[c] Agens in rebus.] Agentum in rebus munus id fuit, ut Consulum nomina, victorias Augustorum, & edicta provincialibus nuntiarent, ut docet Libanius in Oratione pro Aristophane Corinthio, p. 203. & in Oratione funebri in laudem Juliani, p. 305. Hinc ἀγγελιαφόροι ferè dicuntur à Græcis Agentes in rebus, ut apud Libanium in Orat. funebri citata, pag. 294. & apud Priscum Rhetorem in Excerptis legationum, pag. 26. & 36. Aliud etiam vel præcipuum munus eorum fuit, ut in provinciis positi explorarent ac scrutarentur, si quod adversus Principem nefarium consilium iniretur. Atque hi propriè Curiosi dicebantur; qui erant è Schola Agentum in rebus, ut docet Imperii Notitia: à Græcis πευθῆνες eleganter appellati. Sic Libanius in Orat. adversus Florentium, pag. 425. & adversus Icarium, p. 472. Denique in Oratione funebri jam laudata, his verbis. εἰς ἀγγελιαφόρους τελοῦντες ἵεντο μετὰ πευθῆνες καταστῆναι· καὶ τὸ σχῆμα ἦν φυλάκων, ὅπως μηδὲν ἀγνοῇ βασιλεὺς τῶν ἐπ' αὐτὸν συντιθεμένων. Id est: *Relati in Scholam Agentum in rebus, enitebantur ut Curiosi fierent. ac specie quidem ipsa custodes erant, ne quidquam eorum quæ adversus Principem ineuntur consilia, ipsum lateret: reipsa autem calumniis & concussionibus omne genus mortalium vexabant.* Quibus simillima sunt, quæ Aurelius Victor in Diocletiano de iisdem prodit: *Remoto pestilenti Frumentariorum genere; quorum nunc Agentes rerum simillimi sunt: qui cùm ad explorandum adnuntiandúmque qui fortè in provinciis motus exsisterent, instituti viderentur; compositis nefariè criminationibus, injecto passim metu, cuncta fœdè diripiebant.* Ex his

Prætorianæ tunc principem, [a] ultimorum semper avidum hominem, & coalita pravitate famosum. qui confestim quasi pinnis elatus ad comitatum Principis advolavit: cúmque ad suspiciones hujusmodi mollem & penetrabilem, ita acriter inflammavit, ut sine deliberatione ulla Africanus, & omnes letalis mensæ participes juberentur rapi sublimes. quo facto delator funestus, vetita ex more humano validiùs cupiens, biennio id quod agebat, ut postulârat, continuare præceptus est. Missus igitur ad eos corripiendos [b] Teutomeres Protector Domesticus cum collega, onustos omnes catenis, ut mandatum est, perducebat. Sed ubi ventum est Aquileiam, [c] Marinus Tribunus [d] ex Campidoctore eo tempore vacans, auctor perniciosi sermonis, & alioquin naturæ ferventis, in taberna

Constantius Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

Curiosis videtur fuisse Gaudentius, quem hoc loco commemorat Marcellinus: quod & sequentibus verbis apertiùs confirmatur: *Quo facto*, inquit, *delator funestus biennio id quod agebat, ut postulârat, continuare præceptus est.* id est enim, Curiosi officio in iis partibus fungi.

[a] Ultimorum semper avidum hominem.] Id est, sanguinis ac suppliciorum. quo sensu dixit in lib. 14. *Eò necessitatis adductus, ultimáque nî vigilasset opperiens, principem locum si patuisset copia, affectabat:* Et in lib. 30. *Quosdam ultimorum metu exagitatos, &c.*

* [b] Teutomeres Protector Domesticus.] Ad hunc Teutomerem scripta est Epistola Libanii V. libri IV. ex qua discimus Teutomerem comitatum esse Imperatorem Julianum in expeditione Persica. [*Teutomeres* autem, & *Theodomeres*, vel *Theudemeres*, quod nomen apud Gregorium Regis Francorum fuit, unum idémque nomen est. Ex quo intelligitur Teutomerem hunc Protectorem Domesticum, natione Francum fuisse. *Francorum* quippe *ea tempestate in Palatio multitudo florebat*, ut loquitur Marcellinus in hoc ipso libro.]

[c] Marinus ex Campiductore.] Hoc loco vocem inserui necessariam, ut arbitror. Nam cùm in Mss. codicibus Florentino ac Regio, & in Editione Rom. post vocem *Marinus*, vacuum spatium esse relictum viderem, non dubitavi quin locus ita explendus esset, ut edidi: *Marinus Tribunus ex Campidoctore eo tempore vacans.* Sic enim Marcellinus loquitur in fine lib. 16. *Et vacans quidam Tribunus, cujus non suppetit nomen.* Et in lib. 18. sub initium: *Hariobaudem Vacantem Tribunum.* Denique in fine libri 31. *Vacantes* porrò Tribuni dicuntur, qui honorem quidem Tribunorum & annonas ac salaria accipiunt, sed nullum habent certum numerum quem regant. Unde Vacantes numerorum Rectoribus opponit Marcellinus in lib. 31. citato: *Triginta quinque oppetivere Tribuni Vacantes, & numerorum Rectores.* Ferè tamen milites ex aliis cohortibus lecti & in subsidiis locati, Vacantibus Tribunis regendi committebantur, quemadmodum docet Vegetius in lib. 3. cap. 17. Ut autem Tribuni Vacantes, ita & Comites, & Præfecti, & ceteri Vacantes dicebantur, qui codicillos quidem earum dignitatum à Principe acceperant, sed in actu minimè erant positi. quare præcincti honore otiosi cinguli dicuntur in lege ult. Cod. de primiceriis & sec. Ita ὕπαρχον μέχρι προσηγορίας Præfectum Præt. Vacantem dixit Eunapius in Libanio. τῶν δὲ μετὰ ταῦτα βασιλέων καὶ τὸ ἀξίωμα τὸ μέγιστον αὐτῷ προτεινόντων, τὸ γὰρ τὸν αὐλῆς ὕπαρχον μέχρι προσηγορίας ἔχειν, αὐτὸς ἀπείπατο. Id est: *Cùm verò subsecuti Principes amplissimum dignitatis gradum ei tribuissent, (nam Præfecturæ Præt. honorarios codicillos ei offerebant) ipse recusavit.* Vacantes tamen ab Honorariis distingui videntur in Novella Theodosii de Metatis.

[d] Ex Campiductore.] Regius liber scriptum habet *ex Campidoctore*: quæ scriptura magis placet, tum quia in Glossis veteribus, & apud Lampridium in Alexandro, ac Vegetium ita appellantur: tum maximè propter auctoritatem antiquæ inscriptionis, quam hic profert Lindenbrogius. Sunt autem Campidoctores, qui scientiam armorum, & omnes armaturæ numeros militibus tradunt; unde ὁπλοδιδάκται in Glossis veteribus appellantur. Casaubonus tum ad Theophrasti Characteres, tum in Polybii lib. 2. pag. 150. ὁπλομάχους Campidoctores vertit, quod equidem probare non possum. Quippe ὁπλομάχοι artem tractandorum armorum ephebis tradebant in Græcia, ut docet Teles apud Stobæum: ἔφηβος γέγονε· τὸν κοσμητὴν φοβεῖται, τὸν παιδοτρίβην, τὸν ὁπλομάχον, τὸν γυμνασίαρχον. Sextus Empiricus lib. 2. de Philosophia, cap. de Demonstratione: ὥσπερ, inquit, ὁ παιδοτρίβης καὶ ὁ ὁπλο-

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

relictus, dum parantur itineri necessaria, lateri suo cultrum casu repertum impegit, statímque extractis vitalibus interiit. Residui ducti Mediolanum, excruciatíque tormentis, & confessi vi quæstionis, inter epulas petulanter se quædam loquutos, [a] jussi sunt attineri pœnalibus claustris, sub absolutionis aliqua spe, licèt incerta. Protectores verò pronuntiati vertere solum exsilio, ut Marino iisdem consciis mori permisso, veniam Arbetione meruere precante.

CAPUT IV.

Re hoc modo finita, paullo pòst & Lentiensibus Alamannicis pagis indictum est bellum, collimitia sæpe Romana latiùs irrumpentibus: ad quem procinctum Imperator egressus, in Rætias campósque venit Caninos: & digestis diu consiliis, id visum est honestum & utile, ut eo cum militis parte Arbetio Magister equitum, cum validiore exercitus manu relegens margines lacus Brigantiæ pergeret, protinus Barbaris congressurus: cujus loci figuram breviter, quantum ratio patitur, designabo. [b] Inter montium celsorum amfractus immani pulsu [c] Rhenus exoriens, per præruptos scopulos extenditur [d] nullis aquis externis adoptatis,

μάχος ἔσθ' ὅτε μὲν λαβόμενος τῶν χειρῶν τοῦ παιδὸς ῥυθμίζει καὶ διδάσκει τινὰς κινήσεις· ἔσθ' ὅτε δὲ ἄπωθεν ἑστὼς καὶ πῶς κινούμενος ἐν ῥυθμῷ παρέχει ἑαυτὸν ἐκείνῳ πρὸς μίμησιν. Id est: *Ut exercitator, & doctor armorum interdum quidem apprehensis pueri manibus eum format, certósque motus quosdam corporis edens, imitandum se ei proponit.* Denique Theophrastus in descriptione τῆς ὀψιμαθίας, ὁπλομαχεῖ in palæstris specimen sui edidisse testatur. Quare armorum doctores, seu magistros cum Vegetio libentiùs verterim. Differunt autem armorum doctores à Campidoctoribus, ut genus à specie. Certè Vegetius in lib. I. cap. 3. Campidoctores ab armorum doctoribus videtur distinguere. quippe armorum doctores tractandorum armorum scientiam solis ferè tironibus tradebant: at Campidoctores armaturæ numeris ac motibus milites imbuebant, ut in libro superiore dixi. * Erant autem ut plurimùm veterani milites, ut docet Plinius in Panegyrico, qui eorum loco postea adscitos esse ex Græcia magistros queritur. *

* [a] JUSSI SUNT ATTINERI.] Sic loquitur Symmachus in Epistola 36. libri 10. *

[b] EXTENDITUR PENES LEPONTIOS.] Totus hic locus mirificè interpolatus erat. In Editione quidem Romana legebatur: *Inter montium celsorum anfractus impulsu immani Rhem....... pulos extenditur .... nes adoptas, ut....... cataractas inclinatione præteriti funditur Nilus........, ab ortu peterat ad primogenio copiis....... propriis in ruenti curreret sim... .... Jámque ad..... solutus altáque divortia riparum arradens, &c.* Has omnes lacunas Petrus Castellus prorsus infeliciter expleverat hoc modo: *Impulsu immani Rheni discurrentis extenditur penes Lepontios, ut per deciduas cataractas inclinatione pernici funditur Nilus, terrente ab ortu protinus primigenio copiis aquarum propriis inruenti cursu simplici. Jámque adjutus nivibus liquatis ac solutis, altáque divortia, &c.* Secuti deinde Accursius & Gelenius hanc stupidissimi hominis emendationem retinuerunt, quod equidem satis mirari non possum. Ego verò scriptæ lectionis vestigiis insistens, hujus loci verissimam emendationem deprehendisse mihi videor.

[c] RHENUS EXORIENS PER PRÆRUPTOS SCOPULOS EXTENDITUR.] Lacunam quæ tum in Editione Romana, tum in MSS. codicibus, Vaticano, Florentino, ac Regio exstat, suprà exhibui. Eam autem aliter expleri non posse, quàm eo modo quo à nobis expleta est, quisquis animum intenderit confitebitur. Quid enim, hi apices scriptæ lectionis, ... *pulos extenditur,* nonne apertè significant *scopulos* priùs scriptum fuisse? quod clariùs etiam demonstrat sequens Rheni comparatio cum cataractis Nili.

[d] NULLIS AQUIS EXTERNIS ADOPTATIS.] Sic ferè à Marcellino scriptum fuisse, tum vestigia veteris scripturæ testantur, tum aliorum locorum collatio, ubi Marcellinus eodem modo locutus est. Nam in fine lib. 18. ita dicit: *Ubi tenuis fluvius prope originem & angustus, nullísque adhuc aquis advenis adolescens, facilè penetrari poterit, ut vadosus.* Et in libro XV. infrà de Rhodano: *Hinc Rhodanus aquis advenis locupletior.* Ceterùm adoptatæ aquæ eleganti

[a] ut per ...... cataractas inclinatione præcipiti funditur Nilus. [b] Et navigari ab ortu poterat primigenio copiis exuberans propriis, ni ruenti curreret similis potiùs quàm fluenti. [c] Jámque absolutus, altáque divortia riparum adradens, lacum invadit rotundum & vastum, [d] quem Brigantiam accola Rætus appellat, pérque quadringenta & sexaginta stadia longum, paríque penè spatio latè diffusum, horrore silvarum squalentium inaccessum, (nisi quà [e] vetus illa Romana virtus & sobria iter composuit latum) Barbaris & natura lo-

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

metaphora dicuntur, quæ in potioris fluvii nomen transeunt: quo etiam sensu infrà de Rhodano scribit: *Ararim quem Sauconnam appellant, inter Germaniam primam fluentem, suum in nomen adsciscit.*

[a] UT PER .... CATARACTAS INCLINATIONE PRÆCIPITI FUNDITUR NILUS.] Non placet, immo displicet prorsus conjectura Castelli, qui *deciduas* supplevit: quod Latinum non est. Quòd si conjecturæ locus esset, mallem equidem *declives.* sed cùm absque hac voce constet sensus, nihil hìc conjectura opus esse existimavi. Restitui autem, *inclinatione præcipiti*, explosa illa Castelli emendatione: cùm hanc scripturam & elegantiorem esse intelligerem, & propiùs ad veterum exemplarium lectionem accedere. Nam in vetustis codicibus observavi, plerumque caninam literam scribi instar *p* seu ρῶ Græcanici.

[b] ET NAVIGARI AB ORTU POTERAT PRIMIGENIO.] Hæc quidem & sequentia ita à Marcellino, ut edidimus, scripta fuisse, quovis pignore contenderim. Nec magnæ difficultatis erat veram hujus loci scripturam ex his vestigiis elicere. Sic enim habent scripti codices, Regius, Vaticanus ac Florentinus: *Et ...... gari ab ortu poterat primigenio copiis eduerans propriis inruenti curreret sim......s quam fluenti.* * In Ms. codice Tolosano hunc locum ita scriptum inveni: *Et navigari ab ortu poterat ad primigenios copiis se duerans propriis, ni ruenti curreret similis...... quàm fluenti. Jámque absolutus*, &c. * Etsi autem hæc emendatio adeo illustris est, ut nullam auctoritatem desideret; tamen Marcellini ipsius testimonio à me confirmabitur. Is enim in lib. 22. de Nilo perinde locutus est: *Exundatione ditissima ad cataractas, id est, præruptos scopulos venit, unde præcipitans ruit potiùs quàm fluit.* Quemadmodum Plinius etiam ac Solinus de Nilo dixerunt.

[c] JAMQUE ABSOLUTUS.] In Editione Romana perinde ut in ceteris Mss. exemplaribus scriptum est: *Jámque ad..... solutus.* Unde Petrus Castellus egregiam hanc nobis lectionem effinxit: *Jámque adjutus nivibus liquatis ac solutis.* Quasi verò ea sit mens Marcellini, hinc augeri flumen Rhenum, quippe qui antè dixerat eum ab ipso statim fonte grandem fluere, ac copiis propriis exuberare: sed id tantùm dicit, postquàm confragosa loca permeavit, per valles eum tantisper fluere, ac mox in Brigantinum lacum ferri. Rectiùs ergo hìc rescripsi: *Jámque absolutus*, *&c.* Quod quidem ad veterum codicum scripturam propiùs accedit. Ac fortasse etiam aliquot præterea desunt vocabula, (est enim major lacuna) quæ suppleri possunt in hunc ferè modum: *Jámque angustiis absolutus, &c.*

[d] QUEM BRIGANTIAM ACCOLA RÆTUS APPELLAT.] Hodie lacus Constantiensis dicitur, ab urbe Constantia. Brigantinum lacum vocat Solinus in cap. 24. * lacum Rætiæ Brigantium Plinius libri 9. cap. 17. * Qui sic dictus videtur à Brigantiis populis, quos Vindelicis proximos facit Strabo, urbésque habere dicit Brigantiam & Campodunum. * Vulgò dici hunc lacum *Der Bodensee*, ait Cluverius in lib. 1. pag. 64. & in lib. 2. capite ultimo, in quo etiam affirmat, ejus lacûs summam longitudinem esse millium 40. latitudinem maximam sex; arguítque Strabonem & Marcellinum. *

[e] VETUS ILLA ROM. VIRTUS ET SOBRIA.] Sobrios eo sæculo dicebant viros prudentes & graves ac moderatos. Sic Atilius Fortunatianus in lib. de metris: *Hexametrum autem & Heroum volunt quidam ab eo dictum, quòd hoc magna & sobria canantur, ut Heroes magni & sobrii.* Et Arnobius in lib. ult. adversus gentes: *Vir alioqui gravis, & sobriæ religionis.* Josippus, quem vulgo Hegesippum vocant, in lib. 1. de excidio Hierosol. de Hyrcano: *Moderator egregius, & pulcrè sobrius.* Et in lib. 4. cap. 2. *Itaque ille præstantissimus, qui inter adversa sobrius colluctatur casibus.* Quod Josippus ex quo hæc conversa sunt, ita scribit Græcè. κακεῖνος ἄριστος, ὁ κἀν τοῖς ἐναντιώμασι νήφων. Quomodo & Antoninus Aug. loquitur in lib. 1. de vita sua, cùm ait: μήτε περὶ τοὺς θεοὺς δεισιδαίμων, μήτε περὶ ἀνθρώπους δημοκοπικὸν ἢ ὀχλοχαρὴς, ἀλλὰ νῆφον ἐν πᾶσι καὶ βέβαιον. & paullo pòst [illegible] ἐγκρατῶς dicit, quod est moderatè in utroque se gerere & sobriè. Ac quemadmodum Antoninus τὸ νῆφον opponit τῷ δημοκοπικῷ ἤθει; ita D. Ambrosius in Ep. 6. sobrium

Constantius Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

corum, & cæli inclementia refragante. Hanc ergo paludem ſpumoſis ſtrependo verticibus amnis irrumpens, & undarum quietem permeans pigram, mediam [a] velut finali interſecat libramento: & tamquam elementum perenni diſcordia ſeparatum, nec aucto, nec imminuto agmine quod intulit, vocabulo & viribus abſolvitur integris, nec contagia deinde ulla perpetiens, Oceani gurgitibus intimatur. Quodque eſt impendio mirum, nec ſtagnum aquarum rapido tranſcurſu movetur, nec limoſa ſubluvie tardatur properans flumen, [b] & confuſum miſceri non poteſt corpus: quod nî ita agi ipſe doceret adſpectus, nulla vi credebatur poſſe diſcerni. Sic Alpheus oriens in Arcadia, cupidine fontis Arethuſæ captus, ſcindens Ionium mare, ut fabulæ ferunt, [c] aduſque amatæ confinia progreditur. *** Arbetio qui adventus Barbarorum nuntiarent, non exſpectans dum adeſſent, licèt ſciret [d] aſpera orſa bellorum; [e] in occultas delatus inſidias, ſtetit immobilis, malo repentino perculſus. Interea viſi è latebris hoſtes exſiliunt, & [f] ſine parcimonia quidquid offendi poterat, telorum genere multiplici configebant: nec enim reſiſtere noſtrorum quiſquam potuit, nec aliud vitæ ſubſidium, niſi diſceſſu ſperare veloci. Quocirca vulneribus

populari. ſic enim dicit: *Nihil in Sacerdotibus plebeium requiri, nihil populare, nihil commune cum ſtudio atque uſu, & moribus inconditæ multitudinis. Sobriam in turbis gravitatem, ſingulare pondus dignitas ſibi vindicat Sacerdotalis.* * Eodem ſenſu Agellius in lib. 1. cap. 10. *antiquitatem ſobriam* cognominat: quem imitatus eſt Ammianus in libro 31.*

[a] VELUT FINALI INTERSECAT LIBRAMENTO.] Antoninus Loiſellus ad oram codicis ſui adnotarat legendum videri *funali*: ut funale libramentum idem ſit quod libella, quæ Græcè σαθμιν. Poteſt tamen vulgata lectio defendi.

[b] ET CONFUSUM MISCERI NON POTEST CORPUS.] Editio Romana hunc locum ſic exhibet, *Flumens & confuſum*: neque aliter in exemplari Bibliothecæ Reg. priùs ſcriptum erat: ſed ab exſcriptore ultimum illud σίγμα eraſum eſt: quod tamen ad ſententiam hujus loci neceſſarium eſſe exiſtimo. Scribo itaque: *Sed confuſum miſceri non poteſt corpus.*

[c] ADUSQUE AMATÆ CONFINIA PROGREDITUR.] In Editione Romana ſic legitur hic locus: *Aduſque amatæ confinia progrontúſque barbaros.* Sequitur deinde lacuna quatuor linearum. Petrus autem Caſtellus partim ſupplevit, partim emendavit hoc modo: *Aduſque amatæ confinia proruit nymphæ. Arbetio qui adventus barbarorum nuntiarent, non expectans.* Quæ quidem ſpuria ac temere inſita eſſe nemo eſt qui non videat. Ac profectò major hujus loci lacuna eſt, quàm ut conjecturâ cujuſquam ſuppleri poſſit. Ceterùm τὸ *progreditur* eſt ab emendatione Sig. Gelenii profectum, quam tamen proprietas Latini ſermonis refutat. In codice Regio ea vox deeſt: * in Toloſano legitur, *progreſſúſque barbaros.**

[d] ASPERA ORSA BELLORUM.] Quod unum in tam fœdè corrupto loco poſſum, id ſedulò facio, ut lectorem admoneam, quid genuinum, quid ſpurium, & à correctoribus inſertum ſit. In Editione igitur Rom. & in Regio * Toloſanóque * codice ita ſcribitur hic locus: *Dum adeſſent licèt ſciret...... orta bellorum, in occultas delatus inſi...... immobilis malo repentino perculſus ...... v.ſi è latebris hoſtes exiliunt, & ſine pars...... nia quidquid offendi poterat, &c.* Quæ quidem hoc modo edi cum lacunis ſcriptorum codicum præſtabat, quàm ſuppleri adeo infeliciter, ut à Caſtello factum eſt.

[e] INSIDIAS VELUTI IMMOBILIS.] Rectè, ut arbitror, & certiſſima conjectura ſic reſtitui: *In occultas delatus inſidias ſtetit immobilis.* Ita enim loqui ſolet noſter Marcellinus omnibus propemodum paginis.

[f] ET SINE ALIQUA INTERMISSIONE.] Ex lectionis ſcriptæ veſtigiis, quam ſuprà propoſuimus, apparet legendum eſſe: *Et ſine parcimonia.* Quæ phraſis Marcellino noſtro familiaris eſt, adeo ut exempla congerere, putidæ & odioſæ diligentiæ ſit.

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

declinandis intenti, incompoſito agmine milites huc & illuc diſpalantes terga ferienda dederunt. Plerique tamen per anguſtas ſemitas ſparſi, periculóque præſidio tenebroſæ noctis extracti, revoluta jam luce redintegratis viribus agmini quiſque proprio ſeſe conſociavit. In quo caſu ita triſti & inopino abundans numerus armatorum, & Tribuni deſiderati ſunt decem. Ob quæ Alamanni ſublatis animis ferociùs incedentes, quotidie prope munimenta Romana, adimente matutina nebula lucem, ſtrictis mucronibus diſcurrebant, frendendo minas tumidas intentantes. Egreſsíque repentè Scutarii, cùm objectu turmarum hoſtilium repercuſſi ſtetiſſent, omnes ſuos conſpiratis mentibus ciebant ad pugnam. Verùm cùm pleroſque recentis ærumnæ documenta terrerent, & [a] intuta fore reſidua credens hæreret Arbetio: tres ſimul exſiluere Tribuni, Arinthæus agens vicem Armaturarum rectoris, & Seniauchus [b] qui equeſtrem turmam Comitum tuebatur, & [c] Bappo ducens Promotos, [d] cum commiſſis ſibi à Principe. Urgebat [e] cauſa communis velut propria, [f] vim cunctis arcentibus veterum

[a] ET IN TUTO FORE RESIDUA CREDENS. Sic primus edidit Sigiſm. Gelenius. Nam Caſtellus locum ſuo more corruperat. Videndum eſt tamen, ne ſatius ſit ſic legere: *Et intuta fore reſidua credens.* In Mſ. enim codice Regio, [& Colbertino,] & in Editione Rom. ſcriptum reperi: *In tota fore reſidua.*

[b] QUI EQUESTREM TURMAM COMITUM TUEBATUR.] Hi Comites diverſis cognominibus appellati, inter vexillationes militabant ſub Magiſtris militum. Alii enim Comites ſeniores, alii juniores, alii Comites Clibanarii, alii Sagittarii, alii aliter dicebantur. De Comitibus Sagittariis loquitur Marcellinus noſter in fine lib. 18. his verbis: *Aderat Comitum quoque Sagittariorum pars major, equeſtres videlicet turmæ, ubi merent omnes ingenui barbari.*

[c] ET BAPPO DUCENS PROMOTOS.] Promoti quoque inter vexillationes merebant. Equites Promoti in Notitia Imperii Rom. appellantur: eorúmque iterum meminit Marcellinus in lib. ult. hiſce verbis: *Inter hos etiam Promotorum Tribunus Potentius cecidit.* Ceterùm quod ad Bapponis ipſius nomen attinet, neſcio an idem ſit, qui poſtea Præfectus urbi Conſtantinop. fuiſſe dicitur Modeſto & Arinthæo Coſſ. in leg. 21. Codicis Th. de Prætoribus.

[d] CUM COMMISSIS SIBI A PRINCIPE. In hujus loci corruptione apparet præcipuè temeritas Petri Caſtelli. Nam cùm in Editione Rom. quam velut archetypum habebat, ſic legeretur perinde ut in codice Regio: *Et Bappo ducens promoto .... miſſis ſibi .... cauſa communis velut propria .... veterum exemplo uſuentere fulminis hoſtibus ſuperfuſi, &c.* Caſtellus hoc edidit modo: *Et duces Promotorum cum miſſis ſibi à Principe ruebant auxiliis. Urgebat cauſa communis velut propriam viri cunctis arcentibus, veterum exemplo accolarum fluminis hoſtibus ſuperfuſi.* Quæ quidem delirantis hominis ſomnia eſſe nemo erit qui non fateatur. Ita Gelenius, cui de correctoris facinore aliquid ſuſpicionis obvenerat, nonnulla ex his reſecuit, alia in meliorem ſenſum planiorémque reformavit. Sed vir doctiſſimus in eo quidem luſit operam.

[e] CAUSA COMMUNIS VELUT PROPRIA.] Hujus loci licèt mutili ſenſum deprehendere facile eſt: vult enim dicere Marcellinus, milites ducum exemplo incitatos, publicum dedecus, cladem ſcilicet Arbetionis temeritate acceptam ulciſci properaſſe, non ſecus ac ſi privata ipſorum res ageretur. Quo ſenſu Nazarius in Panegyrico in Conſtantini quinquennalibus dicto: *Secuti*, inquit, *hunc ardorem fortiſſimi milites, & dignos ſe ductu ejus imperióque teſtati, ſic viritim laboraverunt, quaſi ſumma res ſingulorum manu niteretur.* Eodemque penè modo Pacatus in Panegyrico: *Milites*, ait, *priſtinæ virtutis, Romani nominis, Imperatorum denique memores, cauſam publicam manu agere.* * In eam ſententiam eleganter Chryſoſtomus in Homil. LX. in Matthæum: ἐν πολέμῳ παρατάξει ὁ πρὸς τοῦτο μόνον ὁρῶν στρατιώτης ὅπως ἑαυτὸν διασώσει φυγών, καὶ τοὺς ἄλλους μεθ' ἑαυτοῦ προσαπόλλυσιν· ὥσπερ οὖν ὁ γενναῖος καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων τὰ ὅπλα τιθέμενος, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἑαυτὸν διασώζει. Eadem dicit Xenophon in lib. II. de inſtitutione Cyri pag. 51. *

[f] VIM CUNCTIS ARCENTIBUS VETERUM EXEMPLO ACCOLARUM

Constantius Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

exemplo : instárque fluminis hostibus superfusi, [a] non justo prælio, sed discursionibus prædatoriis, universos in fugam coegere fœdissimam : qui dispersi laxatis ordinibus, dúmque elabi properant impediti, corpora nudantes intecta, gladiorum hastarúmque densis ictibus truncabantur. multique cum equis interfecti, jacentes etiam tum [b] eorum dorsis videbantur innexi : quo viso omnes è castris effusi, qui prodire in prælium cum sociis ambigebant, cavendi immemores proterebant barbaram plebem, nisi quos fuga exemerat morti ; calcantes cadaverum strues, & perfusi sanie peremptorum. Hócque exitu prælio terminato, Imperator Mediolanum ad hiberna ovans revertit & lætus.

CAPUT V.

Exoritur jam hinc rebus adflictis haud dispari provinciarum malo, calamitatum turbo novarum : exstincturus omnia simul, nî fortuna moderatrix humanorum casuum, motum eventu celeri consummasset impendio formidatum. Cùm diuturnâ incuriâ Galliæ cædes acerbas, rapinásque & incendia, Barbaris licenter grassantibus, nullo juvante perferrent ; Silvanus [c] pedestris militiæ rector, ut efficax ad hæc corrigenda, [d] Principis jussu perrexit, Arbetione id maturari modis quibus poterat adigente, ut absenti æmulo, quem superesse adhuc [e] gravabatur, periculosæ molis onus impingeret. ** Dynamius quidam [f] Actuarius sarcinalium Principis ju-

FLUMINIS.] Nihil potuit ineptius excogitari. Nam primò Romani non jam vim arcent, sed ipsi ultro lacessunt barbaros : deinde quid sibi volunt hîc exempla accolarum fluminis ? Quòd si nobis hîc ariolari licet, sic ferè scriptum esse à Marcellino censeo : *Et Bappo ducens Promotos. Jámque propulatis missilibus ac verutis cùm urgeret causa communis velut propria, animati milites rectorum exemplo, instárque fluminis hostibus superfusi, &c.* Extrema quidem ita ab Marcellino consignata fuisse non dubito. Sic enim loqui solet, ut in lib. 14. de Paulo : *Jussa licentiùs supergressus, fluminis modo fortunis complurium sese repentinus infudit.*

[a] NON JUSTO PRÆLIO, SED DISCURSIONIBUS PRÆDATORIIS.] Extrema vox à P. Castello ex conjectura suppleta est, cùm in Editione Rom. vacuum spatium esset relictum, quemadmodum etiam in exemplari Regio deprehendi.

* [b] EORUM DORSIS VIDEBANTUR INNIXI.] Emendavi, *Eorum dorsis videbantur innexi*, ut codex Regius [& Colbertinus,] ac Editio Romana præferebant. *

[c] PEDESTRIS MILITIÆ RECTOR IRATUS.] Etiam tacente me facilè conjiciat lector ultimam vocem à Castello huc intrusam fuisse : quid enim sibi vult iratus hîc Silvanus ? Sanè nec Editio Rom. nec Regius codex eam vocem agnoscunt. Sic enim Rom. præfert Editio : *Pedestris militiæ rector id efficax ad hæc corrigenda.* [uti & codex Colbertinus.] Regius autem liber, *rector in efficax, &c.*

[d] PRIMUM IPSIS SUPER VENIT.] Longè aliam lectionem servant manuscripti codices Regius, Florentinus, Vaticanus, Fauchetii, quibus consentit etiam Editio Romana. Sic enim habent : *Primum ipsius superrexit.* Ex quibus licèt corruptissimis veram hujus loci emendationem elicui : *Principis jussu perrexit.*

[e] GRAVABATUR, PERICULOSÆ MOLIS ONUS IMPINGERET.] Et hæc spuria sunt, ex Castelli conjectura profecta. In Editione enim Rom. perinde ut in ceteris codicibus Mss. legitur hoc modo, *grav .....* Sequitur deinde lacuna trium circiter linearum.]

[f] ACTUARIUS SARCINALIUM PRINCIPIS JUMENTORUM.] Nomen quidem hujus Actuarii supplere nequaquam difficile est, quippe cùm ex sequentibus appareat Dynamium intelligi : cujus etiam meminit Julianus in Epist. ad Curiam & populum Athen. his verbis : ἀλλ' ἐκ τούτου αὐτῷ γυμνωθῆναι τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐξ ὅτου Δυνάμιος ἄλλος συκοφάντης ἐκ Κελτῶν ἤγγειλεν, ὅσον ὑπὸ τοῦ Νείλου κἀν ἐν αὐτῷ πολέμιον ἀναφανῆναι. Quæ sic emendanda sunt : ὅσον ὑπὸ τοῦ Σιλβανοῦ αὐτῷ πολέμιον ἀναφανῆναι. Ejusdem Dynamii me-

mentorum, commendaticias ab eo petierat literas ad amicos, ut quasi familiaris ejusdem esset notissimus. Hoc impetrato, cùm ille nihil suspicans simpliciter præstitisset, servabat epistolas, ut perniciosum aliquid in tempore moliretur. Memorato itaque duce Gallias ex re publica discursante, Barbarósque propellente, jam sibi diffidentes & trepidantes: idem Dynamius inquietiùs agens, ut versutus & in fallendo exercitatus, fraudem comminiscitur impiam, subornatore & conscio, ut jactavere rumores incerti, [a] Lampadio Præfecto Prætorio, & Eusebio ex-Comite rei privatæ, cui cognomentum erat inditum [b] Mattiocopæ, atque [c] Ædesio [d] ex-Magistro Memoriæ, quos [e] ad Consulatum, ut amicos jun-

CONSTANTIUS Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

minit Zosimus in fine lib. 2. Sed halucinari idem videtur, qui Galli Cæsaris cædem Dynamio adscribat. Silvanum enim, non Gallum is calumniâ perculit. Ceterùm Actuarius sarcinalium Principis jumentorum is dicitur, qui curam gerebat describendi equos sarcinales Principis. Eodem modo Actuarius Thymelæ equorumque curulium dicitur in lege 21. & 22. Codicis Th. de diversis officiis. Glossæ veteres ὑπομνηματογράφον Actuarium, & Memoralium vertunt. Hæc autem jumenta Principis sarcinalia ad Bastagam referre soleo, ita ut Actuarius sarcinalium jumentorum nihil aliud sit, quàm Actuarius Bastagæ, seu largitionalis, seu privatæ, de quibus mentio fit in Notitia Imperii, & in Codice. Petrus Patricius in Historia Rom: οἱ τῷ Λικιννίῳ ἐξαίφνης καταδραμόντες χρηματίσαντι, τὰ σκευοφόρα αὐτοῦ μετὰ βασιλικῆς ὑπηρεσίας εἷλον. Id est: *Liciniani subita incursione nec opinantes aggressi, sarcinalia Principis jumenta, cum omni Regio ministerio ceperunt.*

[a] LAMPADIO PRÆFECTO PRÆT.] Cujus meminit Zosimus lib. 2. ubi eum cum Dynamio & Picentio cædis Galli Cæsaris auctorem fuisse prodit: sed, ut suprà dicebam, fallitur graviter.

[b] MATTIOCOPÆ.] D. Petavius vir longè doctissimus in Notis ad orat. 4. Themistii emendat, ματτιοκόπου, ut parcus ac sordidus quidam intelligatur Eusebius: quos Græci ματτολοιχοὺς appellant, hoc est φειδωλοὺς, ut explicant Grammatici, seu ζυγοκρούστας, ut loquitur Artemidorus in lib. 4. cap. 59. In Regio codice [& in Colbertino] scribitur *Mattiocoba*: neque secus in Editione Romana, Augustana, & Basiliensi. * In Ms. Tolosano *Mathiochoba*. * Quare quis primus vulgatæ scripturæ auctor fuerit, incompertum habeo. * Forte *Himatiocopæ* scribendum est: ut significetur Eusebium, qui Comes fuerat Privatarum, vestem Imperatoris privatam dirupisse & dilacerâsse. *

[c] ÆDESIO EX-MAGISTRO MEMORIÆ.] Videtur is esse, cujus mentio exstat in veteri Inscriptione hujusmodi. SEXTILIUS. AGESILAUS. ÆDESIUS. V. C. CAUSARUM. NON IGNOBILIS. AFRICANI. TRIBUNALIS. ORATOR. ET. IN. CONSISTORIO. PRINCIPUM. ITEM. MAGISTER. LIBELLORUM. ET. COGNITIONUM. SACRARUM. MAGISTER EPISTULARUM. MAGISTER. MEMORIÆ. VICARIUS. PRÆFECTURÆ. PER. HISPANIAS, &c. Posita autem hæc statua est Valente V. & Valentiniano juniore A. Coss. ut subditum habet Inscriptio: cùm ea quæ narrat hîc Marcellinus, gesta sint Consulatu Arbetionis & Lolliani, id est, anno 22. ante hujus statuæ dedicationem.

[d] EX-MAGISTRO MEMORIÆ.] Magister Memoriæ adnotationes omnes, id est, breves Principis manu subscriptos dictabat & emittebat, ut est in Notitia Imperii Romani. Unde ἀντιγραφεὺς ὁ μνήμης dicitur à Petro Patricio in Excerptis legationum; id est ad verbum, qui dictat ad memoriam, ut loquitur Vopiscus in Caro. Similiter apud Socratem in lib. 5. Hist. Eccles. Eugenius tyrannus ἀντιγραφεὺς τῶν βασιλέως fuisse dicitur, hoc est, Magister scrinii sacri, Epistolarum ut opinor. Sozomenus lib. 7. cap. 13. officium Magistri Memoriæ describit his verbis: μεταπεμψαμένη τέως Βενίβολον τὸν ἐπὶ τοῖς γραμματεῦσι τῶν θεσμῶν, τότε τεταγμένον. Benivolum eum Magistrum Memoriæ tum fuisse & Rufinus, & Gaudentius Brixiensis affirmant: quem Justina evocatum adversus fidem Catholicam legem dictare compellebat. At id potiùs erat officium Quæstoris, sub cujus dispositione erant leges dictandæ, ut scribitur in Notitia Imperii Romani. Proinde auctor Historiæ tripertitæ cùm supradicta Sozomeni verba interpretaretur, Quæstorem vertit, doctè quidem, sed parum verè: fuit enim tum Benivolus, ut dixi, Magister Memoriæ.

[e] AD CONSULATUM, UT AMICOS JUNCTISSIMOS IDEM CURARAT SUBROGARI.] Veterem scripturam quam Ca-

CONSTANTIUS AUG. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

ctissimos, idem curârat rogari Præfectus: & peniculo serie literarum abstersa, sola incolumi relicta subscriptione, alter multum à vero illo dissonans superscribitur textus: velut Silvano rogante verbis obliquis, orantéque amicos agentes intra palatium, vel privatos, (inter quos & Tuscus erat Albinus, aliíque plures) ut se altiora cœptantem, & [a] propediem solium Principis aditurum juvarent. Hunc fascem [b] ad arbitrium figmenti commisit, [c] vitam pulsaturus insontis. Dynamius præfectus est, ut hæc pro Impera-

stellus temere rejecerat, hîc quasi postliminio restituimus: præsertim cùm & Regius codex, & Florentinus * Tolosanúsque * [& Colbertinus] Editioni Romanæ subscriberent. Sed antiqui moris ignoratio Castellum induxit, ut locum prava correctione interpolaret. Sciendum igitur est moris fuisse, ut Consules designati amicos suos ad officium Consulare, quod erat Kalendis Jan. evocarent: quod dicebant, rogare ad Consulatum. Pollio in Gallieno: *Matronas ad Consulatum suum rogavit, iisdémque manum sibi osculantibus quaternos aureos dedit.* Et Symmachus in lib. 6. Ep. 10. & 37. Atque interdum Consules designati non suis dumtaxat literis amicos evocabant, sed etiam Principis ipsius literis per Agentem in rebus eos ad Consulatum suum rogari curabant: quem honorem sibi primo delatum esse scribit Libanius in Oratione de vita sua pag. 67. de Richomere Consule loquens: καὶ μέλλων τιμᾶν εἰς τὴν ὕπατον ἀρχὴν διτταῖς με ἐκάλει γράμμασι· ταῖς μὲν αὐτοῦ, τὸ τῶν ἄλλων ποιῶν· ταῖς δὲ τοῦ βασιλέως, ὃ μήπω πρότερον ἐγεγόνει. Id est: *Et cùm Consulatum esset initurus, duplicibus me literis evocavit: cum suis, in quo consuetudinem aliorum secutus est: tum Augusti, quod quidem nemini antea contigerat.* Sed an primùm id Libanio tributum sit, aliis disquirendum relinquo. Sub ea autem tempora id frequentissimè ursurpatum esse, docent Symmachi Epistolæ in lib. 5. & 6. Ejusdem generis est Epist. 20. Juliani Augusti ad Eustochium, in qua hæc leguntur inter cetera: ἧκε τοίνυν μεθέξων τῆς ὑπατικῆς πανηγύρεως. Id est: *Venito igitur, ut sportulam Consularem ipse accipias.* Ex his parere existimo, quis sit sensus ejus loci, quem præ manibus habemus. Ait enim Marcellinus Lampadium Præfectum Præt. curasse, ut Eusebius & Ædesius sibi amicissimi ad officium Consulare, Arbetionis ut puto, (is enim hoc anno Consul fuit) seu si mavis, Lolliani, evocarentur. * Ceterùm quod de Consulibus dixi, idem etiam de reliquis magistratibus sentiendum est, qui amicos suos ad officium suum & sollemnem auspicandi diem invitare consueverant, ut testatur Chrysostomus in sermone de sanctis Berenice & Prosdoce pag. 634. καθάπερ οἱ ἐν ἀξιώμασι ὄντες λαμπρὰν ἄγοντες πολλοὺς καλοῦσι τοὺς κοινωνήσοντας αὐτοῖς τῆς εὐφροσύνης. *

[a] PROPEDIEM SOLIUM PRINCIPIS ADITURUM JUVARENT.] Et hanc lectionem excogitavit Castellus, cùm in Editione Romana legeretur hoc modo: *Propediem locis principalis aditurum:* absque extrema voce, quam neque Regius codex, [nec Colbertinus,] neque ceteri, ut opinor, agnoscunt. Quocirca sic legendum puto: *Ut se altiora cœptantem, & propediem loci principalis adjuvarent.* Ita in lib. 16. de Arbetione: *Hoc quoque non contentus, ut parvo, locum appeteret principalem.* & suprà in lib. 14. de Gallo: *Principem locum si copia patuisset affectabat.* Sanè in Regio codice & Valentino distinctè scriptum erat, *loci principalis.*

[b] AD ARBITRIUM FIGMENTI COMMISIT.] Totus hic locus non minùs ad arbitrium figmenti interpolatus est à Castello, quàm illæ Silvani epistolæ à Dynamio interpolatæ sunt. Romanæ quidem Editionis scriptura hæc est: *Hunc fascem ad arbitrium figmenti co........sit vitam pulsaturus insontes Adynamus cœptum Præfectus Imperatori avidè scrutari hæc & similia censue terreret e....... id sole ingressus intimum caperem tempore; deinde sperans, ut pervigilem salutis custodem.* Atque ita prorsus habet Regius codex, [& Colbertin.] nisi quòd *pulsaturum* scribit, & *salutis ejus custodem.* Mihi in tam desperato loco, ut vulgò dicitur, aqua hæret. Priora tamen sic videntur legi posse commodiùs: *Hunc fascem ad arbitrium figmenti compositum, multos pulsaturum insontes, à Dynamio susceptum Præfectus Imperatori avido scrutari hæc & similia censuit offerendum.* Quæ emendatio firmatur ex iis, quæ paullo pòst sequuntur: *Dynamius compositas literas his concinentes, quas obtulerat Principi per Præfectum.*

[c] VITAM PULSATURUS INSONTIS.] Multis de causis displicet hæc lectio. Primò enim parum Latina hujusmodi locutio est: deinde non solius Silvani vita calumniis appetebatur, sed eorum quoque omnium ad quos scriptæ erant epistolæ. Quare potior videtur Regii codicis scriptura, ac Rom. Editionis. Sic Marcellinus no-

tore ſcrutaretur. Hæc & ſimilia cùm aſtu texeret, [a] Conſiſtorium ſolus ingreſſus intimum, captato tempore vincire ſperans [b] pervigilem ſalutis imperatoriæ cuſtodem. Lectaque in Conſiſtorio aſtu callido conſarcinatâ materiâ, Tribuni juſſi ſunt cuſtodiri, & de provinciis duci privati, quorum epiſtolæ nomina deſignabant. Confeſtímque iniquitate rei percitus Malarichus Gentilium rector, collegis adhibitis ſtrepebat immaniter, circumveniri homines dicatos Imperio per factiones & dolos minimè debere proclamans: petebátque ut ipſe relictis obſidum loco neceſſitudinibus ſuis, Mallobaude Armaturarum Tribuno ſpondente quòd remeabit, velociùs juberetur ire ducturus Silvanum, aggredi nihil tale conatum, quale inſidiatores acerrimi concitarunt: vel contrà ſe paria promittente, Mallobaudem orabat properare permitti, hæc quæ ipſe pollicitus eſt impleturum. Teſtabatur enim id ſe proculdubio ſcire, quòd ſi quis mitteretur externus, ſuopte ingenio Silvanus, etiam nulla re perterrente timidior, compoſita fortè turbabit. Et quamquam utilia moneret & neceſſaria, ventis tamen loquebatur incaſſum. Namque Arbetione auctore, Apodemius ad eum vocandum cum litteris mittitur, inimicus bonorum omnium diuturnus & gravis: qui [c] incidentia parvipendens, cùm veniſſet in Gallias, diſſidens à mandatis, quæ proficiſcenti ſunt data, nec viſo Silvano, nec oblatis ſcriptis ut veniret admonito, remanſit: [d] adſcitóque Rationali, quaſi proſcripti jámque necandi Magiſtri

CONSTANTIUS AUG. Arbetione & Lolliano Coſſ. Anno Chr. 355.

ſter infrà de Proculo Silvani domeſtico: *Memor*, inquit, *ſomnii quo vetitus erat per quietem pulſare quemquam inſontem*. Et in lib. 29. de Heliodoro: *Quàm præcipiti confidentia Patriciatus columina ipſa pulſavit.*

[a] CONSISTORIUM SOLUS INGRESSUS INTIMUM.] Ita ſupplevit P. Caſtellus ineptè ut ſolet: quaſi hæc de Dynamio intelligerentur homine viliſſimo, ac non potiùs de Lampadio Præfecto Prætorii, qui faſcem epiſtolarum à Dynamio ſuſceptum ipſe Principi obtulit, ut ſuprà notavi. Quòd ſi conjecturæ locus eſſet, ſic ferè ſcriptum eſſe exiſtimarem: *Et illuceſcente vix ſole conclave ingreſſus eſt intimum*, &c. ut in fine lib. 30. de Valentiniano ictu ſanguinis percito ſcribit: *Concurſu miniſtrorum vitæ ſecretioris ad conclave ductus eſt intimum.*

[b] UT PERVIGILEM SALUTIS IMP. CUSTODEM.] Non aſſentior Caſtello, qui hæc ad Silvanum retulit. Mihi non dubium eſt, quin de Dynamio aut potiùs Lampadio intelligenda ſint, qui de induſtria in palatium diluculo venerat, Silvani literas Principi oblaturus, ut pervigil ipſe ſalutis imperatoriæ cuſtos haberetur. Sic Marcellinus in lib. 16. de Rufino delatore quodam Dynamii ſimillimo: *Quo cognito*, inquit, *Conſtantius gemens, & tamquam vindicem ſalutis ſuæ lugens exſtinctum.*

[c] QUI INCIDENS PRINCIPI IN GALLIIS.] Longè aliter ſcriptum erat in Editione Romana. Sic enim habet: *Qui incidentis ...... cùm ventis & in Gallias diſſidens à mandatis quæ proficiſcenti ſunt data*: eodémque planè modo ſcriptum eſt in Regio [& in Colbertino] * ac Toloſano * exemplari. At Caſtellus vir ad delirium uſque fatuus, locum ſic pro libidine refinxit: *Qui incidens Principi in Galliis diſſidens à mandatis conventis quæ proficiſcenti*, &c. Quanto ſapientior Gelenius, qui in Editione Baſilienſi ſic edi juſſit: *Qui incidentis .... cùm veniſſet in Gallias, diſſidens à mandatis conventis*, &c. Equidem ſi quid mei judicii eſt, ſic à Marcellino noſtro ſcriptum fuiſſe cenſeo: *Qui incidentia parviducens, cùm veniſſet in Gallias, diſſidens à mandatis quæ*, &c. Exploſa illa inſiticia voce *conventis*, quam Caſtellus ex corrupta Editionis Rom. ſcriptura *cùm ventis* temere huc intruſerat. Conjecturæ autem noſtræ ſuffragatur ipſemet Marcellinus, qui in lib. 31. de Gratiano ſic ait: *Incidentia multa parviducebat & ſeria.*

[d] ADSCITOQUE RATIONALI.] Rationales in provinciis bona caduca & vacantia fiſco vindicabant. Horum duo genera

CONSTANTIUS AUG. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

peditum clientes & servos hostili tumore vexabat. Inter hæc tamen dum præsentia Silvani speratur, & Apodemius quieta perturbat: Dynamius ut argumento validiore impiè structorum assereret fidem, compositas litteras, his concinentes quas obtulerat Principi per Præfectum, ad Tribunum miserat Fabricæ Cremonensis, nomine Silvani & Malarichi, à quibus ut arcanorum conscius monebatur parare properè cuncta. Qui cùm hæc legisset, hærens & ambigens diu quidnam id esset, (nec enim meminerat secum aliquando super negotio ullo interiore, hos quorum litteras acceperat colloquutos) epistolas ipsas per bajulum qui portarat, juncto milite ad Malarichum misit, obsecrans ut doceret apertè quæ vellet, non ita perplexè: nec enim intellexisse firmabat, ut subagrestem & simplicem, quid significatum esset obscuriùs. Hæc Malarichus subitò nactus, etiam tunc squalens & mæstus, suámque & popularis Silvani vicem graviter ingemiscens, adhibitis Francis, quorum ea tempestate in palatio multitudo florebat, erectiùs jam loquebatur: [a] tumultuabatúrque, patefactis insidiis, retectáque jam fallaciâ, per quam ex confesso salus eorum appetebatur. Hísque cognitis statuit Imperator, dispicientibus [b] Consistorianis & Militaribus universis, in negotium

fuere: alii Rationales rerum privatarum, alii Largitionum sacrarum, ut patet ex lege 4. Cod. Theod. de appellationibus, lege 6. de diversis officiis & apparitionibus. Hi sub dispositione Comitis Largitionum: illi sub Comite rei privatæ, ut declarat Imperii Notitia. Utrum verò Rationalis rei privatæ, an Largitionum hîc intelligatur, difficile est dicere. Observavi tamen ferè fundos ac prædia rei privatæ applicari solita, aurum verò & argentum Largitionibus. Julianus in Epist. 43. ad Ecebolum: τὰ χρήματα τῆς Ἐδεσσηνῶν ἐκκλησίας ἅπαντα ἐκζητοῦντα ἀναληφθῆναι δοθησόμενα τοῖς στρατιώταις, καὶ τὰ κτήματα τοῖς ἡμετέροις προστεθῆναι πριβάτοις: atque hinc intelligenda est lex 7. & lex 10. Codicis Theod. de bonis proscriptorum. Inde etiam est, quòd Comes Gildoniaci patrimonii, & Procurator rerum Juliani sub dispositione Comitis rei privatæ ponuntur in Imperii Rom. Notitia. Præter Rationales, erant & Magistri rei privatæ, de quibus lex 2. & 4. Cod. Th. de jure fisci, & lex 14. de Decurionibus. De his intelligendus est Eusebius in lib. 8. Hist. cap. 13. de Adaucto: διὰ πάσης προελθὼν ἀξίας τῆς παρὰ βασιλεῦσι τιμῆς ὡς καὶ τὰς καθόλου διοικήσεις τῆς παρ' αὐτοῖς καλουμένης μαγιστρότητός τε καὶ καθολικότητος διεξελθεῖν. & Athanasius in Apologia ad Constantium pag. 679. Ῥουφῖνος καὶ Στέφανος, ὧν ὁ μὲν καθολικὸς, ὁ δὲ μάγιστρος ἦν ἐκεῖ. ubi vides Magistros semper Rationalibus adjungi. Unde adducor ut credam mendosam esse legem 26. Cod. Theod. de Decurionibus, in qua legitur: *Cunctos ex Comitibus & ex Præsidibus & Rationalibus & Magistris studiorum, &c.* Scribendum enim videtur, *& Magistris privatæ*, ut planè confirmat lex 14. eodem titulo.

[a] TUMULTUABATURQUE PATEFACTIS INSIDIIS.] Sic primus edidit Gelenius, ex conjectura, ut videtur. In codice enim Regio * ac Tolosano * atque in Editione Augustana legitur hoc modo: *Tumultua..... factis insidiis.* Mihi non dubium est, quin legendum sit, *tumultuando patefactis insidiis.*

[b] CONSISTORIANIS ET MILITARIBUS UNIVERSIS.] Consistorium locus est in quo Princeps consultat aut judicat: θεῖον συνέδριον eleganter interpretatur Hesychius. Quotiescumque autem Princeps in Consistorio sedebat, adsistebant ferè Præfectus Præt. Præsens, Quæstor Palatii, Magister Officiorum cum Comitibus ac Tribunis sacri Consistorii. Hi omnes Consistorianorum nomine continentur. Neque enim solos Comites ac Tribunos Consistorianos hîc intelligi crediderim umquam: præsertim cùm Florentius Agens tunc pro Magistro Officiorum in hoc sedisse negotio paullo pòst referatur. Ceterùm etsi Consistoriani judices in hac causa fuerunt, non tamen in Consistorio rem actam esse existimandum est. Etenim, ut suprà dixi, Consistorium non dicitur, nisi ubi Princeps est. Et acta in Consistorio ita concipiebantur: *Acta habita apud Imp. N. Augustum, N. & N. Consulib.* x. *Kal. April. Constantinop. in Consistorio, &c.* ut apparet

præter-

prӕterinquiri. Cúmque judices fastidissent, Florentius Nigriniani filius, agens tunc pro Magistro Officiorum, contemplans diligentiùs scripta, apicúmque pristinorum reliquias quasdam reperiens, animadvertit, [a] ut factum est, priore textu interpolato longè alia quàm dictarat Silvanus, ex libidine consarcinatӕ falsitatis adscripta. Proinde fallaciarum nube discussa, Imperator doctus gesta relatione fideli, abrogata potestate, [b] Prӕfectum statui sub quӕstione prӕcipit: sed absolutus est enixa conspiratione multorum: [c] suspensus autem Eusebius ex-Comite Privatarum, se conscio hӕc dixerat concitata. Ædesius enim, minùs scisse quid actum sit pertinaci infitiatione contendens, abiit innoxius: & ita finito negotio, omnes sunt absoluti, quos exhiberi delatio compulit criminis. Dynamius verò ut prӕclaris artibus illustratus, [d] cum Correctoris dignitate regere jussus est Tuscos. Agens inter hӕc apud Agrippinam Silvanus, assiduísque suorum compertis nuntiis, quӕ Apodemius in labem suarum ageret fortunarum, & sciens animum tenerum versabilis Principis, [e] timens ne absens & indemnatus perageretur reus; in difficultate positus maxima, Barbaricӕ se fidei committere cogitabat. Sed Laniogaiso vetante, tunc Tribuno, quem [f] dum mi-

CONSTANTIUS AUG. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

ex lege 5. & 8. Cod. Theod. de fide testium. Huic autem judicio, quod refert Marcellinus noster, non interfuit Constantius Aug. sicuti ex sequentibus apparebit, ubi ait: *Imperator doctus gesta relatione fideli, &c.*

[a] TUM FACTUM EX PRIORE TEXTU.] Hic locus beneficio Regii codicis à nobis est emendatus, quem Gelenius antea & Castellus corruperant: sed & conjecturâ nostrâ nonnihil est adjutus. Nam cùm in exemplari Regio * Tolosanóque * [& Colbertino,] perinde atque in Editione Rom. scriptum esset, *longè ali quàm dictarat Silvanus*, emendavi, *longè alia quàm dictarat Silvanus.*

[b] STATUI SUB QUÆSTIONE PRÆCIPIT.] In Augustana Editione Mar. Accursii reperi, *precepit:* quod magis probo.

[c] SUSPENSUS AUTEM EUSEBIUS.] Suspensum in eculeo intellige: ut * suprà pag. 22. * & infrà pag. 46. quod cùm non intelligeret Castellus, vocem temere inseruerat hoc modo: *Suspensus autem Eusebius ex-Comite Privatarum, qui se conscio hec dixerat concitata.*

[d] CUM CORRECTORIS DIGNITATE ABIIT, NECNON CORRIGERE, &c.] Multa hìc mala fide inserserat P. Castellus, quӕ hactenus pro veris ac probis retenta sunt in omnibus Editionibus. Nos resectis hominis deliri somniis, veram germanámque scripturam ex fide scriptorum codicum Regii, Vaticani * Tolosani, * & Fauchetii, quasi postliminio restituimus: quam Editio quoque Romana ex parte servaverat: sic enim habet: *Correctoris dignitate regere jussus est Tuscus.* deinde à capite, *Agens inter hec, &c.* Hӕc autem lacuna quӕ & in scriptis codicibus reperitur, Castello persuaserat quidpiam hîc deesse, cùm tamen revera nihil desit. Solent enim tum in Editione Rom. tum in exemplari Regio ejusmodi intervalla relinqui, prӕsertim ubi nova narratio à capite instituitur, ut observavi non semel.

[e] PRINCIPIS IN DICTA CAUSA, TIMENS NE ABSENS.] Aliter codex Regius * Tolosanúsque, * scilicet hoc modo: *Principis . . . . . aretur absens, & indemnatus in difficultate positus maxima, &c.* Atque ita quoque habet Editio Romana, nisi quòd extrema illa vocis excisӕ portio deest. Mihi quidem sic commodè legi posse hic locus videtur: *Et sciens animum tenerum versabilis Principis, timens ne proscriberetur absens & indemnatus:* aut quod equidem verius puto: *timens ne damnaretur absens & inauditus.* Sic in lib. 26. de Procopio: *Veritus, inquit, ne hac ex causa indemnatus occideretur, è medio se conspectu discrevit.*

[f] DUM MILITARET CANDIDATUS.] Duӕ erant Scholӕ Candidatorum: alii enim Candidati seniores, alii juniores dicebantur: hi septimӕ, illi sextӕ erant Scholӕ. At seniores quidem Gordianus senior instituit, lectis è Scholarium ordine fortissimis ac maximӕ proceritatis: juniores autem Gordianus junior, ut Cedreno placet, aut junior

CONSTANTIUS Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

litaret Candidatus, [a] solum adfuisse morituro Constanti suprà retulimus, docentéque Francos, unde oriebatur, interfecturos eum, [b] aut accepto præmio prodituros: nihil tutum ex præsentibus ratus, in consilia cogebatur extrema: & sensim cum [c] Principiorum verticibus secretiùs collocutus, iisdémque magnitudine promissæ mercedis accensis, [d] cultu purpureo à draconum & vexillorum insignibus ad tempus abstracto, ad culmen imperiale surrexit. Dúmque hæc aguntur in Galliis, ad occasum inclinato jam die, perfertur Mediolanum insperabilis nuntius, apertè Silvanum demon-

Philippus, ut est in Chronico Alexandrino. De his Candidatis intelligendus est locus D. Hieronymi de vita Hilarionis, ubi dicit: *Namque Candidatus Imperatoris Constantii, rutilus comâ, & candore corporis indicans provinciam, &c.* & Victor Tunonensis in Chronico: *Cui nepos Justinianus vocabulo fuit, Candidati militiâ functus.* & paullo pòst: *Ex Candidato Magister militum ordinarius constituitur.* Nec omittenda est vetus Inscriptio, quam Romæ in æde S. Petri ad vincula abs se descriptam, mihi communicavit Jacobus Sirmundus quem honoris causâ nomino. HIC. POSITUS. EST. ANTIOCHOS. CANDIDATUS. PRIMICER. Vide Cujacium ad legem 5. Codicis, qui militare possunt. Ab his autem Candidatis distinguendi sunt Candidati ii, quos inter principia legionum recenset Vegetius in lib. 2. [Distinguendi sunt & *Candidati Cæsaris*, qualem se ac fratrem suum fuisse in Prætura petenda ac consequenda, scribit Velleius in Histor. libro II. *Candidati* autem *Cæsaris* erant ac vocitabantur, qui commendatione ipsius Imperatoris, & suffragiis tribuum populi Rom. ad Magistratus dignitatésque perveniebant: ut nos docet Suetonius in Julio Cæsare cap. 41.]

[a] SOLUM ADFUISSE MORITURO CONSTANTI.] Constans Aug. factione Magnentii circumventus, apud Helenam oppidum à Gaisone cum lectissimis misso cæsus est Sergio & Nigriniano Coss. ab omnibus militibus suis destitutus ac proditus: ut testatur Zosimus in lib. 2. his verbis: καταληφθεὶς δὲ ὑπὸ Γαίσωνος εἰς τοῦτο μετὰ τινων ἐπιλέκτων σταλέντος ἀνῃρέθη, πάντων αὐτὸν βοηθείας ἀπολειπόντων. Solus Laniogaisus qui tunc Candidatus militabat, Principem suum non deseruit, ut scribit hic Marcellinus. Turbat tamen Regius codex, in quo scriptum reperi, *morituræ Constantia.* [In Colbertino codice legi, *morituræ Constanti.*] In Editione certè Romana legitur *morituræ.* Sed hanc scripturam non probo. Porrò Constantem cùm à Magnentio comprehendendus esset, sibi manus intulisse, ait Chrysostomus Homiliâ 15. in Philipp. τὸν παῖδα δ' αὐτοῦ ὁ μὲν ἑαυτὸν ἀνεῖλεν ὑπὸ τυράννου κατακλεισθείς: quod omnium Historicorum consensu refellitur, & auctoritate S. Athanasii in Apologia ad Constantium, ubi & Constantem paullo post susceptum Baptismum ait occisum fuisse.

[b] ACCEPTO PRÆMIO PRODITUROS.] Malè hinc audiebant Franci: quibus familiare ait fuisse Vopiscus in Proculo, ridendo fidem frangere. Idémque scribit scriptor morosus ac querulus, Salvianus in lib. 7. de gubernat. & Procopius, ut notat Casaubonus ad Vopiscum. Iidem tamen constantissimi fuerunt in servanda fide, postquàm Gallis permisti humaniorem cultum induerunt.

[c] CUM PRINCIPIORUM VERTICIBUS.] Principia sunt principales milites, qui privilegiis muniuntur. Principiorum igitur vertices, sunt Tribuni, Centuriones, Ordinarii, Draconarii, & similes, ut optimè declarat Vegetius in lib. 2. cap. 13. Eosdem Proceres appellare videtur Marcellinus noster sub initium lib. 20. cùm dicit: *Ad convivium Proceribus corrogatis, petere jure si quid in promptu esset edixit.* Libanius verò in Oratione funebri de laudibus Juliani, eamdem rem narrans: τοὺς ἄκρους τῶν λόχων appellat, ὧν ἐξήρτητο τὸ λοιπόν.

[d] CULTU PURPUREO A DRACONUM ET VEXILLORUM INSIGNIBUS.] Cùm imperii [illegible] esset purpura, quam conficere sub pœna capitis interdictum erat; qui tyrannidem arripiebant, purpuram de signis aut vexillis ac statuis detrahere necesse habebant: donec imperio confirmato confici sibi purpuream vestem juberent. De vexillis testatur Capitolinus in Gordianis: *Sublatâ de vexillis purpurâ Imperatores eos dicemus.* De statuis auctor est Vopiscus in Saturnino: *Depositâ purpurâ ex simulacro Veneris, cyclade uxoria militibus circumstantibus amictus & adoratus est.* Et Pollio in Celso Tyranno. Libanius quoque in Antiochensi pag. 363. de Eugenio quodam Tribuno, qui Diocletiani temporibus tyrannidem arripuit: τυραννίδος [illegible] τὴν γὰρ [illegible] κατεσκευασμένην, ταύτην ἐνδὺς ἔργου εἴχετο. Interdum etiam ex gynæceo se-

ſtrans, dum ex Magiſterio peditum altiùs nititur, ſollicitato exercitu ad Auguſtum culmen evectum. Hac mole caſus inopini Conſtantio icto, quaſi fulmine fati; Primates conſilio ſecundà vigiliâ convocato properarunt omnes in regiam. Cúmque nulli ad eligendum quid agi deberet, mens ſuppetere poſſet aut lingua: ſubmiſſis verbis perſtringebatur Urſicini mentio, ut conſiliis rei bellicæ præſtantiſſimi, fruſtráque gravi injuria laceſſiti: & [a] per Admiſſionum Magiſtrum, (qui mos eſt honoratior) accito eodem, ingreſſo Conſiſtorium [b] offertur purpura, multo quàm antea placidiùs.... [c] omnium primus extero ritu & regio more inſtituit — CONSTANTIUS AUG. Arbetione & Lolliano Coſſ. Anno Chr. 355.

gmentum aliquod rapiebant purpuræ. Sic Procopius à Fauſtina Conſtantii quondam uxore purpuram accepiſſe dicitur in lib. 26. Et Julianus in Oratione 1. & 2. ad Conſtantium, Silvanum ait non ex ſignis, ſed ex gynæceo purpuram ſumpſiſſe: quod quidem in contemptum tyranni probabiliter ab oratore conſictum exiſtimo.

[a] PER ADMISSIONUM MAGISTRUM.] Magiſter Admiſſionum is erat, qui viros honoratos in Conſiſtorium introducebat. Hujus meminit Vopiſcus in Aureliano, & lex 12. Cod. Theod. de glæbali onere; & alibi mentio ejus dignitatis occurrit. Sub eo fuit officium Admiſſionum, qui Admiſſionales dicuntur in lege 3. & 7. Cod. de privilegiis eorum qui in palatio militant. Fuit & Proximus Admiſſionum, cujus meminit Marcellinus in lib. 22. *Manumittendis ex more inductis per Admiſſionum Proximum.* Is erat primus poſt Magiſtrum: unde intelligitur, quare honoratius fuiſſe dicat Marcellinus, per Magiſtrum acceſſiri. Ab his Admiſſionalibus non multum diverſi ſunt invitatores, qui admittendos ultro invitabant, de quibus loquitur lex ultima, Cod. de diverſis officiis. Hi porro omnes erant ſub diſpoſitione Magiſtri Officiorum, ut ex Notitia Imperii conſtat, ad quem ſpectabat viros clariſſimos & legatos omnium gentium in Conſiſtorium inducere, ut teſtis eſt Caſſiodorus lib. 6. in formula Magiſteriæ dignitatis.

[b] OFFERTUR PURPURA.] Id eſt, adorandæ ſacræ purpuræ copia datur. Solebant enim Imperatores ultro ipſi venientibus chlamydis laciniam porrigere, quo majore animo accederent. Unde Julianus Aug. Lucilliano ait: *Majeſtatis inſigne non ut conſiliario tibi, ſed ut deſinas pavere, porrexi.* Infrà in lib. 21. Adorandæ autem purpuræ ritus erat ejuſmodi, ut Patricii quidem ad dextram Principis papillam adorarent, Princépſque eorum caput deoſcularetur: Senatores verò ac ceteri genu dextro ante Principem flexo abſcederent, quemadmodum ſcribit Procopius in Anecdotis ſub finem: quem habitum exprimit Marcellinus paullo pòſt, cùm de Urſicino hæc dicit: *Adultúſque inclinante negotio ipſo cervices adorare ſollemniter anhelantem celſius purpuratum.* Vide Suidam in προσκυλινδεῖσθαι, & Euſebium lib. 4. de vita Conſt. cap. 57. * Cùm autem purpura ab Imperatore eſſet oblata, tunc is qui erat admiſſus, purpuram manu apprehenſam deoſculabatur, ut indicat Chryſoſtomus in oratione XI. ad populum Antiochenſem: εἰ γὰρ πορφυρίδα τις βασιλικὴν οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο χερσὶ ῥυπαραῖς μεμιασμέναις. *

[c] OMNIUM PRIMUS EXTERO RITU.] Ante hæc verba lacuna eſt in omnibus codicibus ſcriptis, adeóque in Editione Romana: quam quidem lacunam P. Caſtellus infeliciter ſupplere tentaverat hoc modo: *Offertur purpura multa, quam ante Principis pedes explicitam ſtraverunt.* Sed Sigiſmundus Gelenius hæc deliramenta ex Editione ſua expunxit. Exſtitere poſtea qui illam Caſtelli conjecturam reconcinnarent, ut videre eſt in Editione Lindenbrogii. Sed hæc utpote ſpuria, & ex ea, quam dixi, officina profecta nos quoque delevimus. Deeſt autem in hac lacuna, ut equidem judico, unum aut alterum vocabulum hoc modo: *Diocletianus Auguſtus omnium primus, &c.* Certè id Diocletiano tribuunt Eutropius, & Aurelius Victor, Euſebius in Chronico, & Zonaras in tomo 2. Annalium, his verbis: οὐκέτι προσαγορεύεσθαι παρὰ τῆς γερουσίας ἠνέσχετο, ἀλλὰ προσκυνεῖσθαι ἐθέσπισε· καὶ τὰς ἐσθῆτας ἑαυτοῦ, καὶ τὰ ὑποδήματα χρυσῷ καὶ λίθοις καὶ μαργάροις ἐκόσμησε, καὶ πλείονα πολυτέλειαν τοῖς βασιλικοῖς παρασήμοις ἔδωκεν. οἱ πρώην γὰρ βασιλεῖς κατὰ τοὺς ὑπάτους τετίμηντο, καὶ τὸ βασιλικὸν παράσημον μόνον εἶχον πορφυροῦν ἀναβόλαιον. Id eſt: *Non jam amplius à Senatu ſalutari ſuſtinuit, ſed adorari ſe juſſit: veſteſque & calciamenta auro & lapillis & margaritis ornavit: ac regiis inſignibus plus magnificentiæ addidit. Nam ſuperiores Principes inſtar Conſulum obſervabantur, & imperii inſigne purpuream tantum chlamydem habebant.* Ceterùm integra hæc de Diocletiano ſeu quovis altero periodus per me quidem expungi poteſt: à

CONSTANTIUS AUG. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

adorari, cùm semper antea ad similitudinem judicum salutatos Principes legerimus. Et qui paullo antea cum insectatione malivola, Orientis vorago, invadendæque summæ rei per filios adfectator compellabatur: tunc dux prudentissimus & [a] Constantini Magni fuerat commilito, solúsque ad exstinguendum probis quidem, sed insidiosis rationibus petebatur. Diligens enim opera navabatur Silvanum exstingui, ut fortissimum perduellem: aut si secus accidisset, Ursicinum exulceratum jam penitus aboleri, ne superesset scrupulus impendio formidandus. Igitur cùm de profectione celeranda disponeretur, propulsationem objectorum criminum eumdem ducem parantem, prægressus oratione leni prohibet Imperator, non id esse memorans tempus, ut controversa defensio causæ susciperetur, cùm vicissim restitui in pristinam concordiam partes necessitas subigeret urgentium rerum, antequàm cresceret mollienda. Habita igitur deliberatione multiplici, potissimùm tractabatur, quo commento Silvanus gesta etiamtum Imperatorem ignorare existimaret. Et probabili argumento ad firmandam fidem reperto, monetur honorificis scriptis, ut accepto Ursicino successore, cum potestate rediret intacta. Post hæc ita digesta, protinus jubetur exire, Tribunis & Protectoribus Domesticis decem, ut postularat, ad juvandas necessitates [b] publicas ei conjunctis: inter quos ego quoque eram cum Veriniano collega; [c] residui omnes propinqui & familiares. Jámque cum egressum, solùm [d] de se metuens quisque per longa spatia deducebat. Et quamquam ut bestiarii objiceremur intractabilibus feris, perpendentes tamen hoc bonum habere tristia præcedentia, quòd in locis suis secunda substituunt, mirabamur illam sententiam Tullianam, [e] ex internis veritatis ipsius promulgatam, quæ est talis:

Grammatico enim quopiam ad oram libri adnotata, ac postea in contextum irrepsisse videtur.

[a] CONSTANTINI M. FUERAT COMMILITO.] Id est, fuisse prædicabatur. Simili idiotismo Gallicanus in Cassio dixit: *Qui si obtinuisset imperium, fuisset non modò clemens, sed bonus, sed utilis, sed optimus Imperator.*

[b] PUBLICAS .... CONJUNCTIS.] In Ms. Florentino * ac Tolosano * [Colbertinóque,] atque in Editione Augustana legitur, *publicas ...... & conjunctis.* Neque aliter Regius codex, nisi quòd lacunam habet nullam. Equidem non dubito, quin legendum sit ut edidi: *Protectoribus Domesticis decem ad juvandas necessitates publicas ei conjunctis.* Nam & sensus ita postulat, & observavi hanc particulam & poni solere pro *ei*, tum in codice Regio, tum in Editione Romana.

[c] RESIDUI OMNES PROPINQUI ET FAMILIARES.] Tres postremæ voces additæ sunt à P. Castello. Nam in Mss. codicibus Regio & Florentino, [Colbertinoque,] * ac Tolosano *, atque in Editione Rom. legitur tantùm: *residui omni ...... jámque, &c.* quod monitum volui, ne quis spuria pro legitimis acciperet.

[d] DE SE METU QUISQUE.] Hunc locum sic lego & interpungo: *Jámque eum egressum, solum de se metuens quisque per longa spatia deducebat.* Certè in exemplari Regio * Tolosanóque * legitur *metum.*

[e] EX INTERNIS VERITATIS IPSIUS PROMULGATAM.] Hæc est scriptura Regii codicis [& Colbertini,] & omnium, ut opinor, scriptorum exemplarium. Editio Rom. habet: *in externis Ver. ips. promulgatam.* Unde P. Castellus hanc lectionem effinxerat, *in æternis veritatis ipsius adytis prom.* Mihi potior scriptorum codicum lectio visa est: quæ confirmatur ex lib. 31. Ceterùm hæc Tulliana sententia

Et quamquam optatissimum est, perpetuò fortunam quàm florentissimam permanere; illa tamen æquabilitas vitæ non tantum habet sensum, quantum cùm ex sævis & perditis rebus ad meliorem statum fortuna revocatur. Festinabamus itaque itineribus magnis, ut ambitiosus Magister armorum, ante allapsum per Italicos de tyrannide ullum rumorem, in suspectis finibus appareret. Verùm cursim nos properantes [a] aëria quædam antevolans prodiderat fama: & Agrippinam ingressi invenimus cuncta nostris conatibus altiora. Namque convena undique multitudine trepidè cœpta fundante, coactísque copiis multis: pro statu rei præsentis id aptius videbatur, ut ad Imperatoris novelli, per ludibriosa auspicia virium accessu firmandi, sensum ac voluntatem dux flebilis verteretur: quò variis assentandi figmentis in mollius vergente securitate, nihil metuens hostile deciperetur. Cujus rei finis arduus videbatur. Erat enim cautiùs observandum, ut appetitus opportunitati obtemperarent, nec præcurrentes eam, nec deserentes: qui si eluxissent intempestivè, constabat nos omnes sub elogio uno morte multandos. Susceptus tamen idem Dux leniter, adactúsque, inclinante negotio ipso cervices, adorare sollemniter [b] anhelantem celsiùs purpuratum, ut spectabilis colebatur, & intimus: facilitate aditûs, honoréque mensæ regalis adeo antepositus aliis, ut jam secretiùs de rerum summa consultaretur. Ægrè ferebat Silvanus ad Consulatum potestatésque sublimes elatis indignis, se & Ursicinum solos, post exsudatos magnos pro Rep. labores & crebros, ita fuisse despectos, ut ipse quidem per quæstiones familiarium sub disceptatione ignobili crudeliter agitatus, commisisse in majestatem arcesseretur: alter verò ab Oriente raptus, odiis inimicorum addiceretur: & hæc assiduè clam querebatur & palam. Terrebant nos tamen, cùm dicerentur hæc & similia, circumfrementia undique murmura caussantis inopiam militis, & rapida celeritate ardentis angustias Alpium perrumpere Cottiarum. In hoc æstu mentis ancipiti, ad effe-

CONSTANTIUS Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

hodie in libris Ciceronis non reperitur. [Petrus quidem Pithœus ad oram Ammiani sui manu sua notavit, hunc locum sumptum esse ex Ciceronis oratione post reditum in Senatu habita: sed eam sententiam diu multumque ibi frustra quæsivi.] Altera tamen similis legitur in oratione ad Pontifices, his verbis: *Nam etsi optabilius est cursum vitæ conficere sine dolore & sine injuria: tamen ad immortalitatem gloriæ plus affert, desideratum esse à suis civibus, quàm omnino numquam esse violatum.*

a ERRATICA QUÆDAM ANTEVOLANS P. FAMA.] In Editione Rom. excusum est *erraria*. In Regio autem codice [& in Colbertino] scriptum inveni *araria*: proinde legendum esse arbitror *aëria*,* prout in Ms. Tolosano exaratum est*. Sic infrà in libro 18. *Credimus, neque enim dubium est, per aërios tramites famam prepetem volitare*: quo in loco Editio Romana habet, *per errarios tramites*, planè simili errore.

b ANHELANTEM CELSIÙS PURPURAM.] Non intelligo, qua ratione dicatur anhelans celsiùs purpura. Etenim celsiùs anhelare nonnisi de homine dici potest, qui ad majora adspiret, ut in lib. 26. de Procopio: *Velut Imperatoris cognatus altiùs anhelabat.* & in lib. 27. *Qui ex eo anhelantes, ex nutu suo indistanter putant omnium pendere fortunas.* Quocirca saniorem esse existimavi scripturam codicis Vaticani, qui sic habet: *Anhelantem celsius purpuratum.* Accedit, quod

Constantius Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

ctum tendens consilium occulta scrutabamur indagine: sederátque tandem, mutatis præ timore sæpe sententiis, ut quæsitis magnâ industriâ, cautis rei ministris, obstricto religionum consecratione colloquio, Bracati sollicitarentur atque Cornuti, fluxioris fidei, & ubertate mercedis ad momentum omne versabiles. Firmato itaque negotio per sequestres quosdam gregarios, obscuritate ipsa ad id patrandum idoneos, præmiorum exspectatione accensos, Solis ortu jam rutilo subitus armatorum globus erupit: atque, ut solet in dubiis rebus audentior, cæsis custodibus regiâ penetratâ, Silvanum extractum ædiculâ, quò exanimatus confugerat, ad conventiculum ritus Christiani tendentem, densis [b] gladiorum ictibus trucidarunt. Ita dux haud exsilium meritorum hoc genere oppetit mortis, metu calumniarum, quibus factione iniquorum irretitus est absens, ut tueri possit salutem, ad præsidia progressus extrema. Licèt enim ob tempestivam illam [c] cum Armaturis proditionem ante Mursense prælium, obligatum gratiâ retineret Constantium; ut dubium tamen & mutabilem verebatur: licèt [d] patris quoque Boniti prætenderet fortia facta, Franci quidem, sed pro Constantini partibus in bello civili acriter contra Licinianos sæpe versati. Evenerat autem antequàm hujusmodi aliquid agitaretur in Galliis, ut Romæ in Circo Maximo populus, incertum ratione quadam

in Editione Rom. & Regio * Tolosanòque * [ac Colbertino] codice legitur *purpuratam.*

[a] Cautis spei ministris.] In exemplari Regio [& in Colbertino] est scriptum, *cauti spei ministris:* atque ita in reliquis exemplaribus scriptum esse non dubito. Legendum igitur est, *cautis rei ministris.* Nam ut omnes sciunt, *p* pro *r* in libris manu exaratis sæpissime visitur; quod in codice Regio frequentissimè deprehendi.

[b] Gladiorum ictibus trucidarunt.] De cæde Silvani sic loquitur Zonaras: σταλεὶς γὰρ Οὐρσικῖνος ἐκεῖ καὶ χρήμασι τῶν ἐκείνου στρατιωτῶν τινὰς ὑποθεὶς, δι' ἐκείνων ἀνεῖλε τὸν Σιλβανόν. Id est: *Missus enim illuc Ursicinus, Silvanum corruptis pecuniâ ipsius militibus interemit.* Quem quidem locum eò libentiùs adscripsi, quòd Ursicini in eo fit mentio, de quo apud ceteros Scriptores altum silentium est. Hæc Silvani defectio simul ac cædes contigit Arbetione & Lolliano Coss. anno Domini 355. Exstántque nummi, in quibus D. N. Fl. Silvanus. P. F. Aug. appellatur, teste Goltzio.

[c] Cum Armaturis proditionem ante Mursense pr.] Silvanus Armaturarum Tribunus paullo ante Mursense prælium à Magnentio ad Constantium unà cum militibus suis transierat: quo facto Constantius ad persequendum Magnentium longè alacrior est factus, ut narrat Julianus in Orat. 1. ad Constantium: τῶν στρατευμάτων δὲ τὴν ἄνοιαν τίς ἂν ἀξίως διηγήσαιτο; τάξις μὲν ἱππέων περὶ τὴν ἐν Μύρσῃ παρατάξεως μεθίσταται. & Orat. 2. in fine: ἴλη δὲ τῶν ἱππέων σὺν τοῖς σημείοις καὶ τὸν στρατηγὸν ἄγουσα, τούτῳ τῶν κινδύνων ξυμμετέχειν μᾶλλον ἢ ἐκείνῳ εὐτυχεῖν ἠξίου. Quibus in locis notandum est Julianum ejus defectionis gloriam Silvano, quippe ob perduellionis crimen occiso, adimere, & ad milites ipsos transferre. Zonaras tamen, * uti Ammianus *, Silvano eam proditionem assignat: Σιλβανὸς εἷς τῶν αὐτοῦ ταξιαρχῶν μετὰ πλείστων ὁπλιτῶν ἐκεῖνον λιπὼν, Κωνσταντίῳ προσεχώρησε τῷ αὐτοκράτορι. Et Aurelius Victor: *Is namque Silvanus ortus in Gallia barbaris parentibus, ordine militiæ, simul à Magnentio ad Constantium transgressu, pedestre ad magisterium adolescentior meruerat.* Ex Juliani verbis suprà allatis Armaturas equites fuisse apparet: quamquam Zonaras pedites videtur vocare.

[d] Patris quoque Boniti.] In Editione Romana legitur *Poniti.* Regius codex [& Colbertinus] habet *Boniti:* quod prætulerim equidem. Nam & apud Pollionem in Regilliano Bonitus quidam stipator Gallieni memoratur: & apud Paulum in lib. 5. historiæ Longob. Bonitus recensetur, quintus à Benedicto Abbas montis Cassini.

percitus an præſagio, *Silvanus devictus eſt*, magnis vocibus exclamaret. Igitur Silvano Agrippinæ, ut relatum eſt, interfecto, inæſtimabili gaudio re cognita, Princeps inſolentia coalitus & tumore, hoc quoque felicitatis ſuæ proſperis curſibus adſignabat: eo more, quo ſemper oderat fortiter facientes, ut quondam Domitianus, ſuperare tamen quacumque arte contraria cupiebat. Tantúmque abfuit laudare induſtriè geſta, ut etiam quædam ſcriberet [a] de Gallicanis intercepta theſauris, quos nemo attigerat. Idque ſcrutari juſſerat artiùs, interrogato Remigio etiamtum [b] Rationario apparitionis armorum Magiſtri: cui multò poſtea Valentiniani temporibus laqueus [c] vitam in cauſa Tripolitanæ legationis eripuit. Poſt quæ ita completa, Conſtantius ut jam cælo contiguus, caſibúſque imperaturus humanis, magniloquentia ſufflabatur adulatorum: quos augebat ipſe, ſpernendo projiciendóque id genus parum callentes. Ut Crœſum legimus ideo regno ſuo Solonem expuliſſe præcipitem, quia blandiri neſciebat: & Dionyſium intentaſſe poëtæ Philoxeno mortem, cùm eum recitantem proprios verſus abſurdos & inconcinnos, laudantibus cunctis, ſolus audiret

CONSTANTIUS AUG. Arbetione & Lolliano Coſſ. Anno Chr. 355.

a DE GALLICANIS INTERCEPTA THESAURIS.] Hi theſauri ad ſacras Largitiones pertinebant: unde Præpoſiti theſaurorum per Gallias ſub diſpoſitione Comitis Largitionum in Notitia Imperii recenſentur. Eorum meminit Marcellinus in lib. 22. *Datis litteris ad eum qui Gallicanos tuebatur theſauros, quidquid poſceret Cæſar, proculdubio juſſerat dari.* Loquitur de Urſulo Largitionum Comite. Erant autem duo genera Largitionum ſeu theſaurorum. Alii enim Comitatenſes dicebantur theſauri, qui ſcilicet in comitatu Principis unà cum ipſo Comite verſabantur: alii provinciarum ſeu urbium ſingularum, ut patet ex lege 2. & 3. Codicis Theod. de privilegiis eorum qui in ſacro pal. Unde pari ratione Palatini ſacrarum Largitionum alii Comitatenſes, alii Mittendarii dicebantur, ut ſcriptum eſt in Gloſſis Nomicis. Comitatenſium Largitionum meminit Petrus Alexandrinus in Epiſtola quadam apud Theodoritum lib. 4. Hiſt. ὁ τῶν κομιτατησίων δὲ λαργιτιόνων κόμης. Et Marcellinus in lib. 31. cùm dicit: *Theſauri enim & fortunæ principalis inſignia cum Præfecto & Conſiſtorianis ambitu mœnium tenebantur.*

b RATIONARIO APPARITIONIS ARMORUM MAGISTRI.] Id eſt, Officialis Magiſtri militum, qui militarium numerorum rationes tractabat. Sic Marcellinus lib. 25. initio: *Leo adhuc ſub Dagalaïpho Magiſtro equitum rationes militarium numerorum tractans.* Et in lib. 18. de Antonino quodam ſic ait: *Rationarius Apparitor Meſopotamiæ Ducis:* ſtatimque id officium ita deſcribit: *Et utrinſque linguæ litteras ſciens, circa ratiocinia verſabatur, qui quarúmve virium milites ubi agant, &c.* Hi aliter & communiori vocabulo Numerarii dicebantur. Nam in Imperii Notitia in officio Magiſtri militum Numerarii ponuntur ſtatim poſt Principem totius Officii ſeu Apparitionis. Et ita quoque Marcellinus noſter in lib. 19. *Jacobus*, inquit, *& Caſius Numerarii Apparitionis Magiſtri equitum.* Vide titulum in Cod. de Numerariis & Actuariis. Hos Græci ψηφιςὰς ſeu διαψηφιςὰς vocant. Baſilius in Epiſt. 250. ad Dorotheum, τῷ διαψηφιςῇ τῆς τάξεως τῶν ἐπάρχων ἔδει ... vertendum eſt: *Numerario Officii Præfecturæ Præt.* Et Sozomenus in lib. 4. cap. 26. de Marathonio quodam: ὃς ἀπὸ ψηφιςοῦ ἀρμοσθεὶς τῶν ὑπὸ τὸν ὕπαρχον ςρατιωτῶν: quæ eodem modo vertenda ſunt. Eunapius λογιςὰς eos appellat, ubi de Harbazacio, qui in Chronico Marcellini Comitis & Jordanis corruptè Narbazaicus nominatur: καὶ οἱ γε προσήκοντες αὐτῷ λογιςαὶ τῶν ςρατιωτικῶν ἔργων, τὸν μὲν ἀριθμὸν τῶν ςρατιωτῶν ᾔδεσαν· τὸ δὲ πλῆθος τῶν ἑταιρῶν καὶ τὸν ἐκ χειρῶν ἀριθμὸν αὐτῶν διέφυγεν. Id eſt: *Ac Numerarii qui illi apparebant ex more, militum quidem numerum norant: meretricum verò copia omnem eorum calculum ſuperabat.* Exſtat illuſtris hic locus apud Suidam in Ἀρβαζάκιος. Quibus adde * Vegetium in capite XIX. libri II. * & Themiſtium in oratione 17.

c VITAM IN CAUSA TRIP. LEGAT. RUPIT.] Scripti codices uno omnes conſenſu habent, *erupit*. Auguſtana Editio, *eripuit*: quod huic clauſulæ con-

Constantius Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

immobilis: quæ res perniciosa vitiorum est altrix. Ea demum enim laus grata esse potestati debet excelsæ, cùm interdum & vituperationi secus gestorum pateat locus.

CAPUT VI.

Jámque post securitatem quæstiones agitabantur ex more, & vinculis catenísque plures ut noxii plectebantur. Exsurgebat enim effervens lætitiâ Paulus, tartareus ille delator, ad venenatas artes suas licentiùs exercendas: & inquirentibus in negotium Consistorianis atque Militaribus, ut præceptum est, Proculus admovetur eculeo, [a] Silvani Domesticus, homo gracilis & morbosus, metuentibus cunctis, ne vi nimia tormentorum levi corpore fatigato, reos atrocium criminum perspicuè citari faceret multos: verùm contra quàm speratum est contigit. Memor enim somnii, quo vetitus erat per quietem, ut ipse firmavit, pulsare quemquam insontem, usque ad confinia mortis vexatus, nec nominavit, nec prodidit aliquem: sed adserebat factum Silvani constanter, id eum cogitasse quod iniit, non cupiditate, sed necessitate compulsum, argumento evidenti demonstrans. Causam enim probabilem ponebat in medio, multorum testimoniis claram, quòd die quinto antequàm infulas susciperet principatus, donatum stipendio militem Constantii nomine adloquutus est, fortis esset & fidus. Unde apparebat, quòd si præsumere fortunæ superioris insignia conaretur, auri tam grave [b] pondus largiretur ut suum. Post hunc damnatorum sorte Pœme-

venientius esse existimavi.

[a] SILVANI DOMESTICUS.] Domestici erant Apparitores, seu Officiales Judicum, tam civilium, quàm militarium, in lege 3. Cod. Th. de assessorib. lege 16. & 17. de numerariis & actuar. & lege 8. de principib. Agentum in reb. Et ita apud Symmachum Domestici sumuntur aliquoties. Domestici officium dicitur in * novella Theodosii de Scholaribus, * & in lege 1. Cod. de privilegiis Scholarum: Domestici militia in lege 17. citata Cod. Th. de numer. & apud Cassiodorum in Epist. 6. lib. XI. Iidem & Cancellarii dicebantur, nec ordine militiæ, sed lectione Judicis ad eum locum veniebant, teste Cassiodoro, & lege 3. Cod. Theod. de assess. Eorúmque videtur honoratior fuisse militia. Nam Heraclianus Comes Africæ Sabinum, Domesticum suum, generum sibi elegisse dicitur ab Orosio in lib. 7. Et Imperatores in lege 3. Cod. Th. ad legem Jul. repetund. satis innuunt, altissimum hunc fuisse militiæ gradum, his verbis: *Natalem quondam Ducem ad provinciam quam nudaverat, ire præcipimus, ut non solum quod ejus non dicam Domesticus, sed manipularius ac minister accepit, &c.* Basilius in Epist. 285. ad Julittam: ἐπέστειλα δὲ καὶ Ἑλλαδίῳ τῷ οἰκείῳ τῶ ὑπάρχου. Id est: *Scripsi etiam ad Helladium Domesticum Præfecti:* eumdémque maxima libertate cum Præfecto agere testatur. Isidorus Pelusiota epist. 300. lib. 1. δομεστικὸν τῶ ὑπάρχου dicit Latino vocabulo. Ceterùm hi Domestici omnium ferè consiliorum participes erant: quare periclitantibus Judicibus ipsi quoque in periculum rapiebantur, quemadmodum docent leges suprà laudatæ, & Orosius in libro citato. Marcellinus noster in lib. 30. *Cæsarium*, inquit, *antehac ejus Domesticum, quæ Remigius egerit, vel quantum acceperit, ut Romani juvaret actus infandos, per quæstionem cruentam interrogabat.* Hinc Malchus in historia Byzantiaca conciliatores ac Ministros furtorum Domesticos Judicum dici notat: καὶ τοὺς προξενητὰς τῶν λημμάτων τῆς ἀρχῆς, οὓς δομεστίκους καλοῦσι Ῥωμαῖοι, ἐκπέμπειν ὡς τάχιστα λόγον διδόντας ὧν ἔλαβον. Id est: *Et ministros atque interpretes furtorum, quos Romani Domesticos vocant, ad se mitti, rationem reddituros eorum quæ acceperant.* Non sunt autem confundendi hi Officiales cum Domesticis Protectoribus, neque item cum Domesticis thematis & cohortis, ut fecit Lindenbrogius ad hunc locum.

[b] PONDUS EXPENDERET UT SUUM.] Sic primus edidit Gelenius, cùm Castellus excudi fecisset hoc modo: *Pondus repeteret ut suum.* In Editione Rom. perinde atque in Ms. Florentino [& in Colbertino] legi-

nius

nius raptus ad supplicium interiit: qui (ut suprà retulimus) cùm Treveri civitatem Cæsari clausissent Decentio, ad defendendam plebem electus est. Tum Asclepiodotus, [a] & Lutto, & Maudio Comites interempti sunt, aliique plures, hæc & similia perplexè temporis obstinatione scrutante.

CONSTANTIUS AUG. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

CAPUT VII.

Dum has exitiorum communium clades suscitat turbo feralis, Urbem æternam Leontius regens, multa spectati Judicis documenta præbebat, in audiendo celer, in disceptando justissimus, naturâ benevolus, licèt auctoritatis causâ servandæ acer quibusdam videbatur, & inclinatior ad amandum. Prima igitur causa seditionis in eum concitandæ vilissima fuit & levis. Philoromum enim aurigam rapi præceptum, sequuta plebs omnis velut defensura proprium pignus, terribili impetu Præfectum incessebat ut timidum: sed ille stabilis & erectus immissis apparitoribus, correptos aliquot vexatósque tormentis, nec strepente ullo nec obsistente, insulari pœna multavit. Diebúsque paucis sequutis cùm itidem plebs excita calore quo consuevit, vini causando inopiam, ad [b] Septemzodium convenisset, celebrem locum, ubi operis ambitiosi [c] Nymphæum Marcus condidit Imperator: illuc de industria pergens

tur, *pondus giretur* in Regio modicum spatium inter] has duas voces relictum: ut appareat legendum ita esse, ut edidi.

[[a] ET LUTTO, ET MAUDIO COMITES INTEREMTI SUNT.] In Ms. Cod. Colbert. licèt recenti, optimæ tamen notæ, quem exactissimè evolvi, *Mandio* legitur: quam veram esse lectionem & probam puto. Erant autem ambo hi Comites, ut Silvani Franci amici ac consiliorum participes, sic & ipsi natione Franci: ut vel eorum nomina docent. *Lutto* enim, vel *Hlutto* præclarum significat veteri lingua Francica, sicuti scribit Hermoldus Nigellus in lib. 1. de gestis Ludovici Pii Imper. *Mancionem* autem Comitem ac consobrinum Waifarii Aquitanorum Ducis, hominem utique Francum, & Mancionem alterum circa annum DCCCC. Episcopum Catalaunorum fuisse reperio: quæ Mancionis appellatio mihi videtur à Mandionis nomine non differre.]

[b] SEPTIZONIUM.] In codice Regio [& Colbertino,] & in Editione Rom. legitur *Septemzodium*. Apud Capitolinum quoque in Severo, & apud Hieronymum in Chronico, *Septizodium* in Mss. legi, Scaliger Salmasiúsque testantur. Proinde verior ac melior mihi videtur hæc scriptura, quàm aut *Septenzonium*, ut edidit Castellus, aut *Septizonium*, ut Gelenius: quamquam haud ignarus sum hæc confundi solere. Nam Beda in lib. de Embolismorum ratione, & in Ephemeride laterculum feriarum hebdomadæ Septizodium vocat, quod Græci ἑπτάζωνοι dicunt, teste Scaligero in lib. 3. Isagogic. canonum.

[c] NYMPHÆUM MARCUS CONDIDIT.] Ex his verbis apparet Septemzodium vetus hîc intelligi, quod in 12. Urbis regione collocant Victor, aliique. In eadem regione fuere & Thermæ Antoninianæ, quas fortasse hîc intelligit Marcellinus. Nolim id tamen pertinaciter affirmare, cùm sciam Nymphæa à Thermis esse diversa. Sunt enim propriè Nymphæa ædes Nymphis sacratæ, marmorum varietate, & columnarum altitudine, ac pictis tabulis, aquarum denique copia spectabiles. Ita Libanius in Antiochico, pag. 372. Nymphæum Antiochiæ * cujus meminit Evagrius in lib. 2. cap. 12. * describit. Νυμφαῖον ἱερὸν ἐγειρόμενος, λίθων αὐγαῖς καὶ κιόνων χρόαις καὶ χρυσοῦ αἴγλῃ καὶ γραμμάτων ποικίλῳ τῷ πάντα ὀφθαλμὸν ὀνησίφορον. Et Philostratus cap. 4. libri 8. de Nymphæo Puteolano: ἐκάθηντο, inquit, ἐς τὸ Νυμφαῖον, ἐν ᾧ ὁ πίθος λευκοῦ λίθου, ξυνέχων πηγὴν ὕδατος. Id est: *Sederunt in Nymphæo, in quo dolium erat ex lapide candido, fontem aquæ continens.* Aliam ejus nominis originem afferunt Zonaras & Cedrenus in Leonis Augusti vita. Aiunt enim Nymphæum dici ædem publicam, ubi nuptias celebrarent, qui domos non satis capaces haberent: τὸ καλούμενον Νυμφαῖον, οἶκον ὡς τὸ πρὶν γάμους ...ἐν αὐτῷ χρηματίζοντα τῶν μὴ κεκτημένων οἴκους χωροῦντας πλῆθος ἐν ἑαυτοῖς, ait Zonaras. Potuerunt quidem Nymphæa huic rei inservire. Sed tamen ab hoc usu ita ap-

CONSTANTIUS AUG. Arbetione & Lolliano Coff. Anno Chr. 355.

Præfectus, [a] ab omni toga Apparitionéque rogabatur enixiùs, ne in multitudinem se arrogantem immitteret & minacem, ex commotione pristina sævientem: [b] difficilisque ad pavorem rectè tetendit, adeo ut eum obsequentium pars desereret, licèt in periculum festinantem abruptum. Insidens itaque vehiculo, cum speciosa fiducia contuebatur acribus oculis tumultuantium undique cuneorum veluti serpentium vultus: perpessúsque multa dici probrosa, agnitum quemdam inter alios eminentem, vasti corporis, rutilíque capilli, interrogavit an ipse esset Petrus Valvomeres, ut audierat, cognomento: cúmque, cùm esse sono respondisset objurgatorio, ut seditiosorum antesignanum olim sibi compertum, reclamantibus multis, post terga manibus vinctis suspendi præcepit. Quo viso sublimi, tribuliúmque adjumentum nequidquam implorante, vulgus omne paullo antè confertum, per varia urbis membra diffusum ita evanuit, ut turbarum acerrimus concitor, [c] tamquam in judiciali secreto exaratis lateribus, ad Picenum eji-

pellata esse, nec Zonaras, nec Cedrenus umquam mihi persuaserint. Scio virum doctissimum in Notis ad Capitolinum in Gordianis, Nymphæa cepisse pro salientibus seu fontibus manu structis, qui aquam ejaculantur in publicum, sed sine auctore.

[a] AB OMNI TOGA APPARITIONEQUE.] Id est, ab omnibus Togatis & Apparitoribus. Togati autem hoc in loco dupliciter accipi possunt: vel pro Advocatis Præfecturæ Urbanæ: Advocati enim Togati frequenter appellantur, ut notum est: vel sanè pro viris honoratis, qui officii causâ Præfectum Urbis prosequebantur. Sic Mamertinus in Panegyrico ad Julianum, de officio Consulari loquens: *Missus*, inquit, *agmini Togatorum praire cœpit pedes, gradum moderans penè ad lictoris nutum & viatoris arbitrium.* De Apparitoribus seu Officialibus Præfecturæ Urbanæ consulenda est Imperii Notitia. Hos obsequentes infrà vocat Marcellinus noster his verbis: *Adeo ut eum obsequentium pars desereret, licèt in periculum festinantem abruptum.* & Salvianus in lib. 3. *Et hoc non summi solùm, sed etiam infimi; non Judices solùm, sed etiam Judicibus obsequentes.*

[b] DIFFICILISQUE AD PAVOREM RECTI.] Codex Florentinus teste Lindenbrogio habet: *Difficilis ad pavorem rectè tetendit.* * Neque aliter Tolosanus, * [& Colbertinus.] Certè particula copulativa deest in omnibus exemplaribus, & à Gelenio primùm inserta est, ad sensum, ut opinari datur, explendum. Sed commodiùs, ut arbitror, locus ita suppleri potest: *Sed ille difficilis ad pavorem, rectè tetendit. Rectè* idem valet ac *rectà*. ut apud Apuleium in lib. 9. Milef. *Hortulanus inscenso me, concito gradu rectè festinat ad civitatem.*

[c] TAMQUAM IN JUDICIALI SECRETO.] Secretum seu secretarium, locus est in quo sedent Judices pro tribunali. Hesychius in Lexico σηκρῆτον αὐλὴ δικῶν reddit. Suidas in σέκρητον ἴδε, inquit: Ζήνων ἦρχε τοῖς μετὰ Βασιλίσκου, καὶ σέκρετον τὸ τόπον ἐποίησε. Et in codice Canonum Ecclesiæ Africanæ cap. 97. Patres postulant ab Imperatoribus, ut Defensoribus Ecclesiarum liceat ingredi Judicum secretaria: ἐς τὰ σέκρετα τῶν δικαστῶν εἰσιέναι: quod quidem Honoratis tantùm licebat, ut notavimus suprà. Ab hoc Judicum sæcularium more manasse videtur, ut secretaria in Ecclesiis haberent Episcopi ac Presbyteri, ubi audiendis ac dirimendis laïcorum negotiis vacabant. De quibus elegans est locus Severi Sulpicii in lib. 3. de vita Martini, quem hîc ponam: *Deinde secretarium ingressus (Martinus Episcop.) cùm solus, ut erat ei consuetudo, resideret. Hanc enim sibi etiam in Ecclesia solitudinem permissa Clericis libertate præstabat, cùm quidem in alio secretario Presbyteri sederent, vel salutationibus vacantes, vel audiendis negotiis occupati, &c.* Nempe Martinus Missarum sollemnia acturus cùm ad Ecclesian venerat, amore solitudinis se in secretarium recipiebat, dimissis Clericis ac Presbyteris. Cúmque moris esset, ut populus, præsertímque Honorati, qui ad Missarum sollemnia veniebant, Episcopum osculo salutarent; ipse ejusmodi salutationum officiis Presbyteros delegaverat, ut Sacris mox celebrandis totus animum intenderet. De hoc autem more, ne quid sine teste affirmare dicamur, loquitur Ambrosius in Sermone 34. *Interrogo vos, qui in*

ceretur : ubi postea ausus eripere virginis non obscuræ pudorem, Patruini Consularis sententiâ [a] supplicio est capitali addictus. Hoc administrante Leontio, Liberius Christianæ legis antistes, à Constantio [b] ad Comitatum mitti præceptus est, tamquam Imperatoris jussis & plurimorum sui consortium decretis obsistens, in re quam brevi textu percurram. Athanasium Episcopum eo tempore apud Alexandriam, ultra professionem altiùs se efferentem, sciscitaríque conatum externa, ut prodidere rumores adsidui, cœtus in unum quæsitus ejusdem loci multorum ([c] synodus ut appellant) removit à sacramento quod obtinebat. Dicebatur enim fatidicarum sortium fidem, [d] quæve augurales portenderent alites, scien-

Constantius Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

Quadragesima prandetis, si non vobis rubor est cùm exitis in publicum, ne quis vobis jejunus occurrat : aut si non cogitatis cùm ad Ecclesiam proceditis, quemadmodum pacem Episcopo porrigatis, ne fortè ipso spiritu osculi vestri vos reprobet. Et Salvianus in lib. 8. *Ipsam quodammodo Ecclesiæ salutationem idolo præstiterunt.* * Denique Constantius in vitæ S. Germani libro 1. postquàm dixit, eum *ad Missarum sollemnia agenda in Ecclesiam venisse*, subdit : *Præmissáque in populo salutatione sollemni*, &c. * Inde locus in quo salutationibus audiendis vacabant Episcopi aut Presbyteri, salutatorium dicitur in Hist. tripartitæ lib. 9. cap. 30. Quem ἀσπαστικὸν οἶκον Græcè dixerat Theodoritus in lib. 5. cap. 17. Ita accipe salutatorium apud Gregorium Turon. lib. 2. hist. Franc. cap. 21. & lib. 6. cap. 11. Scio Scaligerum in lib. 2. Ausonian. Lectionum cap. 23. de ἀσπαστικῷ οἴκῳ aliter sentire. Sed qui hæc legerit, is, ut opinor, sententiam illius non magni faciet. Porrò salutatorium an à secretario distinctum fuerit, ignotum habeo. Certè ex loco illo Severi consequi videtur, unum idémque fuisse. Ceterùm etsi secretariorum in Ecclesiis mos est antiquissimus ; initio tamen non fuisse docet Epistola Patrum Concilii Antiocheni adversus Paulum Samosat. Antiochiæ Episcopum : βῆμα μὲν καὶ θρόνον ὑψηλὸν ἑαυτῷ κατασκευασάμενος, οὐχ ὡς Χριστοῦ μαθητής, σήκρητον δ' ὥσπερ οἱ τοῦ κόσμου ἄρχοντες ἔχων τε καὶ ὀνομάζων, apud Eusebium lib. 7. Id est : *Qui tribunal & sublime solium sibi non ut Christi discipulus constituit, & secretarium perinde ac seculi magistratus habet nominátque.* * Rufinus vertit : *In Ecclesia verò tribunal sibi, multo altius quàm fuerat, exstrui, & thronum in excelsioribus collocari jubet ; secretarium quoque sterni ac parari, sicut Judicibus seculi solet.* * Quanto modestiùs Martinus, qui in secretario sedens, numquam cathedrâ usus est, teste Severo in lib. cit.

[a] SUPPLICIO OB ID CAPITALI ADDICTUS.] Nescio quid in mente habuerit Lindenbrogius, cùm ad hunc locum notavit, id ex jure antiquo, & ad præscriptum legis Juliæ factum fuisse. Immo verò stupri pœna lege Julia capitalis non fuit, ut satis constat. Non ergo ex præscripto legis Juliæ fecit Patruinus Consularis Piceni, sed Julianus, de quo sic narrat Marcellinus noster in lib. 16. *Aditus à parentibus virginis raptæ, eum qui violarat, convictum relegari decrevit.* Revera enim pœna legis Juliæ fuit relegatio, ut docuit V. Cl. B. Brissonius in libro ad legem Juliam de adult. Quæ tamen pœna à sequentibus Impp. pro arbitrio aucta est. Unde subjicit Marcellinus in loco citato lib. 16. *Hisque indigna pati querentibus, quòd non sit morte multatus, &c.*

[b] AD COMITATUM MITTI.] Mediolanum scilicet, ubi tunc temporis agebat Constantius, teste Sulpicio Severo in lib. 2. Historiæ sacræ.

[c] SYNODUS UT APPELLANT, REMOVIT A SACRAMENTO.] Metaphora est ducta ab exauctoratione militari. Tribus autem in Synodis exauctoratus fuerat Athanasius : primùm in Synodo Tyri habita, superstite adhuc Constantino Magno, Consulatu Constantii & Albini, qui annus erat 335. Natalis Dominici : iterum in Concilio Antiochensi, quod in Encæniis magnæ Ecclesiæ celebratum est, Marcellino & Probino Coss. anno Domini 341. Postremò in Synodo Mediolanensi, quæ Mediolani coacta est præsente Constantio, anno Christi 355. Consulatu Arbetionis & Lolliani.

[d] QUÆVE AUGURALES PORTENDERENT.] Videtur id intelligi, quod narrat Sozomenus in lib. 4. hist. Eccl. cap. 9. & post eum Nicephorus in lib. 9. cap. 35. Athanasium scilicet, cùm & futura multo antè prospiceret, & imminentia pericula summa dexteritate vitaret, Arianis juxta atque Gentilibus magicarum artium suspectum fuisse. Cúmque eum Alexandriam aliquando ingredientem Græci, qui tum fortè aderant, de quadam cornice quæ supra modum

Constantius Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

tissimè callens, aliquoties prædixisse futura: super his intendebantur ei alia quoque à proposito legis abhorrentia, cui præsidebat. Hunc per subscriptionem abjicere Sede Sacerdotali, paria sentiens ceteris, jubente Principe, Liberius monitus, perseveranter renitebatur, nec visum hominem, nec auditum damnare, nefas ultimum sæpe exclamans, apertè scilicet recalcitrans Imperatoris arbitrio. Id enim ille, Athanasio semper infestus, licèt sciret impletum, tamen [a] auctoritate quoque, qua potiores æternæ Urbis Episcopi, firmari desiderio nitebatur ardenti: quo non impetrato, Liberius ægrè populi metu, qui ejus amore flagrabat, cum magna difficultate noctis medio potuit absportari.

Caput VIII.

Et hæc quidem Romæ, ut ostendit textus superior, agebantur. Constantium verò exagitabant adsidui nuntii, deploratas jam Gallias indicantes, nullo renitente ad internecionem Barbaris vastantibus universa: æstuánsque diu qua vi propulsaret ærumnas, ipse in Italia residens, ut cupiebat: (periculosum enim existimabat se in partem contrudere longè dimotam) reperit tandem consilium rectum: & Julianum patruelem fratrem, haud ita dudum [b] ab Achaïco tractu accitum, etiam tum palliatum, in societatem imperii adsciscere cogitabat. Id ubi urgente malorum impendentium mole confessus est proximis, succumbere tot necessitatibus támque crebris unum se, quod numquam fecerat, apertè demonstrans: illi in adsentationem nimiam eruditi [c] infatuabant hominem, nihil esse ita asperum dictitantes,

crocitabat, per ludibrium interrogassent ecquid prædiceret, crastinum, inquit, diem vobis malè cessurum: quod perinde accidit. Nam crastino allatæ sunt Principis litteræ, quibus Gentiles qui illum diem festissimum erant habituri, templa deorum adire vetabantur.

[a] Auctoritate quoque qua potiores Rom. urbis Episcopi.] Meliùs meo quidem judicio Regius codex sic habet, *auctoritate quoque potiore, &c.* Atque ita ferè Romana Editio, * & Tolos. codex, * [ac Colbert.] nisi quòd *potiores* scriptum habet. Ceterùm hic locus notabilis est de auctoritate Pontificis Rom. vel maximè ob testimonium hominis ethnici.

[b] Julianum ab Achaia contractum accitu.] In Regio codice [& in Colbertino] reperi, *contractu accitum:* quare amplexus sum emendationem Lindenbrogii, qui in Notis monuerat legendum sibi videri, *ab Achaico tractu accitum.* Julianus ipse in Orat. 3. ad Eusebiam Aug. ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος evocatum se esse testatur, id est, ex Achaia. Zosimus in lib. 3. & Libanius in Oratione Consulari ex ipsa urbe Athenis accitum esse memorant: quod confirmat Eunapius in Maximo, & Julianus ipse in Epist. ad ordinem & populum Atheniensem; ubi se Athenis discedentem ubertim flesse, ac præ discessu mortem optavisse dicit. Addit Libanius in Oratione funebri, pag. 268. sanguinem ei quoque ex naribus effluxisse præ metu ac pavore.

[c] Infatuabant hominem.] Verbo usus est admodum proprio. Revera enim nihil tam infatuat Principes quàm adulatio. Nam cùm præcipua pars sapientiæ sit seipsum nosse, adulator maximè id agit mendaciis & assentationibus suis, ne nos ipsi nosse possimus. * Rectè Parmeno in Eunucho actu 2. scena 2. *Scitum hercle hominem! Hic homines prorsus ex stultis insanos facit.* Et Hieronymus in Epistola ad Rusticum Monachum: *Ne credas* (ait) *laudatoribus tuis, immo irrisoribus: qui cùm te adulationibus foverint, & quodammodo impotem mentis effecerint, &c.* Eleganter Johannes Chrysostomus in Matthæum Homiliâ LXXXVIII. de adulatoribus loquens, eos magis fugiendos esse ait, quàm vituperatores: σκῶσι δὲ τὸν τῦφον ὑμῶν ἐπαίροντες, ἀλαζονείας καὶ κενοδοξίας καὶ βλακείας ὑμᾶς πληροῦσι, καὶ μαλακωτέρους ὑμᾶς ἐρ-

quod præpotens ejus virtus, fortunáque tam vicina ſideribus, non ſuperaret ex more. Addebántque, noxarum conſcientia ſtimulante complures, deinceps caveri debere Cæſaris nomen, replicantes geſta ſub Gallo. Queis adnitentibus obſtinatè, opponebat ſe ſola Regina, incertum migrationem ad longinqua pertimeſcens, an pro nativa prudentia conſulens in commune, omnibúſque memorans anteponi debere propinquum. Poſt multáque per deliberationes ambiguas actitata, ſtetit fixa ſententia: abjectíſque diſputationibus irritis, ad imperium placuit Julianum adſumere. Cùm veniſſet accitus prædicto die, advocato omni quod aderat commilitio, tribunali ad altiorem ſuggeſtum erecto, quod aquilæ circumdederunt & ſigna, [a] Auguſtus inſcendens, eúmque manu retinens dextera, hæc ſermone placido peroravit: *Adſiſtimus apud vos, optimi Reipublicæ defenſores, cauſæ communi uno penè omnium ſpiritu vindicandæ, quam acturus, tamquam apud æquos judices, ſuccinctiùs edocebo. Poſt interitum rebellium tyrannorum, quos ad hæc tentanda quæ moverunt, rabies egit & furor: velut impiis eorum manibus Romano ſanguine parentantes, perſultant Barbari Gallias rupta limitum pace; hac animati fiducia, quòd nos per disjunctiſſimas terras arduæ neceſſitates adſtringunt. Huic igitur malo ultra adpoſita jam proſerpenti, ſi dum patitur tempus, occurrerit noſtri veſtríque conſulti ſuffragium, & colla ſuperbarum gentium detumeſcent, & Imperii fines erunt intacti.* [b] *Reſtat ut rerum ſpem, quam gero, ſecundo roboretis effectu. Julianum hunc fratrem meum patruelem, ut noſtis, verecundiâ, quâ nobis ita ut neceſſitudine carus eſt, rectè ſpectatum, jámque elucentis induſtriæ juvenem, in Cæſaris adhibere poteſtatem exopto, cæptis, ſi videntur utilia,* [c] *etiam veſtra conſenſione firmandis.* Dicere ſuper his plura conantem interpellans concio leniùs prohibebat, arbitrium ſummi numinis id eſſe, non mentis humanæ, velut præſcia venturi

χάζονται τὴν ψυχήν. * Proinde adverſus adulationes unicum remedium eſt, quod ait Seneca in Ep. 59. eis nihil credere. *Idem*, inquit, *nos faciamus, cùm pro ſua quemque portione adulatio infatuat: dicamus. Vos quidem dicitis, me prudentem eſſe. Ego verò video, quàm multa inutilia concupiſcam, &c.* Eodem verbo utitur Hirtius lib. 5. de bello Africo. *Quid tu*, inquit, *miles tiro, tam feroculus es? vos quoque iſte verbis infatuavit?* Sed & Cicero id verbum ita uſurpat in Orat. pro Flacco, & in Philipp. 3. Rectè itaque Sulpicius Severus adulantium verba fatua appellat in lib. 3. de vita Martini. *Quis enim noſtrum eſt*, inquit, *quem ſi unus homunculus vilis ſalutaverit, aut fatuis atque adulantibus verbis femina una laudaverit, non continuò elatus ſit in ſuperbiam? &c.*

[a] Augustus inscendens, eumque manu retinens.] Sic primus hunc locum edidit Gelenius. In Editione Rom. legebatur, *Auguſtus inſigmenſiúmque manu, &c.* [In Mſ. Colbertino, *Auguſtus inſiginens, eúmque manu retinens dextera, &c.*] At in codice Regio ita ſcriptum reperi: *Auguſtus inſignens emque manu retinens dextra.* Mendosè. Sed amplector emendationem Gelenii: tantùm mallem legere, *Auguſtus inſiſtens*, ut loqui ſolet Marcellinus. Sic in lib. 14. *Tribunali adſiſtens.* Et in lib. 21. *Saxeo ſuggeſtu inſiſtens.* Et iterum in eodem libro: *Tribunali celſo ſiſtens.* Denique in lib. 23. *Ipſe aggere glebali adſiſtens.* [Vel legendum, *inſiliens*, quod ad *inſiginens* magis accedit.]

[b] Restat ut rerum spem quam gero.] Codex Regius habet: *Reſtat ut veſtram ſpem, &c.* In Editione Romana ſcriptum erat, *reſtiturum*, [in Colbertino *reſtituiturum.*] Primúſque Gelenius vulgatam lectionem ex conjectura, ut videtur, reſtituit.

[c] Etiam vestra concessione firmandis.] Legendum arbitror, *veſtra conſenſione.*

CONSTANTIUS AUG. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

prædicans. Stánſque Imperator immobilis, dum ſilerent, reſidua fidentiùs explicavit: *Quia igitur veſtrum quoque favorem adeſſe fremitus indicat lætus, adoleſcens vigoris tranquilli, cujus temperati mores imitandi ſunt potiùs quàm prædicandi*, [a] *ad honorem prosperatum exſurgat: cujus præclaram indolem bonis artibus inſtitutam hoc ipſo plenè videor expoſuiſſe, quòd elegi. Ergo eum præſente nutu Dei cæleſtis amictu Principali velabo.* Dixit: móxque indutum avitâ purpurâ Julianum, & Cæſarem cum exercitus gaudio declaratum, his alloquitur contractiore vultu ſubmæſtum: *Recepiſti primævus originis tuæ ſplendidum florem, amantiſſime mihi omnium frater: aucta gloria mea: confiteor, qui juſtus in deferenda ſuperiori poteſtate nobilitati mihi propinquæ, quam ipſa poteſtate videor eſſe ſublimis. Adeſto igitur laborum periculorúmque particeps, & tutelam miniſterii ſuſcipe Galliarum, omni beneficentia partes levaturus adflictas: & ſi hoſtibus congredi ſit neceſſe, fixo gradu conſiſte inter ſigniferos ipſos, audendi in tempore conſideratus hortator, pugnantes accendens præeundo cautiſſimè, turbatóſque ſubſidiis fulciens, modeſtè increpans deſides, veriſſimus teſtis adfuturus induſtriis & ignavis. Proinde urgente rei magnitudine, perge vir fortis, ducturus viros itidem fortes. Aderimus vobis viciſſim amoris robuſtâ conſtantiâ, militabimus ſimul, unà orbem pacatum, Deus modò velit quod oramus, pari moderatione pietatéque recturi.* [b] *Mecum ubique videberis præſens, & ego tibi quodcumque acturo non deero.* [c] *Ad ſummam i, i, propera ſociis omnium votis, velut aſſignatam tibi ab ipſa Rep. ſtationem cura pervigili defenſurus.* Nemo poſt hæc finita reticuit: ſed militares omnes horrendo fragore ſcuta genibus illidentes, (quod eſt proſperitatis indicium plenum: nam contrà cùm haſtis clypei feriuntur, iræ documentum eſt & doloris) immane quo quantóque gaudio præter paucos Auguſti probavere judicium: Cæſarémque admiratione digna ſuſcipiebant, Imperatorii muricis fulgore fla-

[[a] AD HONOREM PROSPERATUM EXSURGAT.] Heic mendam ſubeſſe nemo non videt. Quid eſt enim honor proſperatus, aut quis umquam ita locutus eſt? In codice Colbertino lego: *Ad honorem propè ſperatum exſurgat.* Unde conjicio ſcribendum eſſe: *Ad honorem propè deſperatum exſurgat*, id eſt, vix aut numquam ſibi ſperatum: aut certè, *ad honorem properatum:* quia Julianus adhuc erat juvenis, & tantæ dignitati pæne immaturus, natus annos 24.]

[b] MECUM UBIQUE VIDEBERIS PRÆSENS.] Hæc idcirco dici videntur, quia Cæſarum imagines unà cum imaginibus Auguſtorum, tum in ſignis militaribus, tum per civitates & opida poni mos erat. In reſcriptis etiam ac legibus, Cæſaris nomen ſimul cum Auguſti nomine apponebatur, ut apparet in Codice Theodoſiano.[Annon potiùs hæc quomodo accipienda ſint, explicat Ammianus ipſe in fine libri XVI. quum ait, Imper. Conſtantium *ſuopte ingenio nimium* & adulationibus corruptum, *quidquid per omnem terræ ambitum agebatur, felicibus ſuis auſpiciis adſignaviſſe:* & cùm Mediolani moraretur in Italia, edictis propoſitis, aut litteris laureatis in provincias miſſis, nonnumquam falsò ſcripſiſſe, *ſe ſolum* in Gallia *pugnâſſe & viciſſe, & ſupplices Reges Gentium erexiſſe*; ſe apud Argentoratum aciem inſtruxiſſe, *ſtetiſſe inter ſigniferos, & Barbaros fugaſſe præcipites, ac ſibi oblatum eſſe Chnodomarium Regem*; & in pugna adverſus Perſas, *ſe inter primores verſatum* fortiter feciſſe.]

[c] AD SUMMA MIHI PROPERA.] Longè meliùs meo quidem judicio legeretur: *Ad ſummam i, i, propera.* Certè in Editione Auguſtana legitur, *Ad ſummam*, & in codice Regio. Sic autem loquitur Marcellinus in lib. 23. *Ad ſummam polliceor univerſis, &c.* Et ne quis parum Latinè dictum putet, Horatius lib. 1. Epiſt. [Juvenalis

grantem. Cujus oculos cum venustate terribiles, vultúmque excitatiùs gratum, diu multúmque contuentes, qui futurus sit colligebant, velut scrutatis veteribus libris, quorum lectio per corporum signa pandit animarum interna. Eúmque ut potiori reverentia servaretur, nec supra modum laudabant, nec infrà quàm decebat: atque ideo censorum voces sunt æstimatæ, non militum. Susceptus denique ad consessum vehiculi, receptúsque in regiam, hunc versum ex Homerico carmine susurrabat:

Constantius Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

Ἔλλαβε πορφύρεος θάνατος καὶ μοῖρα κραταιή.

[a] Hæc die octavo Iduum Novemb. gesta sunt, [b] cùm Arbetionem Consulem annus haberet & Lollianum. Deinde diebus paucis, Helena virgine Constantii sorore eidem Cæsari jugali fœdere copulata, paratísque universis, quæ maturitas proficiscendi poscebat, [c] comitatu parvo suscepto, Kal. Decembribus egressus est: deductúsque ab Augusto [d] adusque locum duabus columnis insignem, qui Laumellum interjacet & Ticinum, itineribus rectis Taurinos pervenit: ubi nuntio percellitur gravi, qui nuper in comitatum Augusti perlatus, de industria silebatur, ne parata diffluerent. Indicabat autem, Coloniam Agrippinam, ampli nominis urbem in secunda Germania, pertinaci Barbarorum obsidione reseratam magnis viribus & deletam. Quo mærore perculsus, velut primo adventantium malorum auspicio, murmurans querulis vocibus sæpe audiebatur, nihil se plus adsecutum, quàm ut occupatior interiret. Cúmque Viennam venisset, ingredientem optatum quidem & impetrabilem, honorificè susceptura omnis ætas concurrebat & dignitas: procúlque visum plebs universa cum vicinitate finitima, Imperatorem clementem appellans & faustum, prævia consonis laudibus celebrabat, avidiùs pompam regiam in

Sat. 3. ac Petronius] Apuleius 3. Florid. Ambrosius in Epist. 22. aliique sic loquuntur.

[a] Hæc die octavo Id. Novemb.] Consentit Idatius in Fastis, & Socrates in lib. 2. cap. 27. τῇ ἕκτῃ τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς, quod idem est. Malè in Fastis Siculis legitur, πρὸ η' ἰδῶν ὀκτωβρίων, cùm νοεμβρίων legi debeat. Porrò id gestum esse Mediolani docet Hieronymus in Chronico: *Anno Domini 355. Julianus frater Galli Mediolani Cæsar appellatur.* Quod ex præcedenti Marcellini narratione, & ex Sulpicio Severo satis colligitur.

[b] Cùm Arbetionem Consulem ann. hab. et Lollianum.] Socrates: ὑπατείᾳ Ἀρβιτίωνος καὶ Λολλιανοῦ. Arbitionem quoque eum appellat Zosimus. Neque aliter præferunt hoc in loco codex Regius [& Colbertinus,] & Editio Romana. Apud Athanasium tamen in Epistola ad Solitarios Arbæthio perscribitur, pag. 868. τοῖς μετὰ τὴν ὑπατείαν Ἀρβαιθίωνος καὶ Λολλιανοῦ ἀποδειχθησομένοις ὑπάτοις. Idem in Apologia 2. Episcopum quemdam ejusdem nominis memorat Arbethionem.

[c] Comitatu parvo suscepto.] Trecentis ac sexaginta militibus, ut docet Zosimus in lib. 3. Quod etiam confirmat Libanius in Oratione Consulari ad Julianum: ὁρμηθεὶς τοίνυν ἐξ Ἰταλίας σὺν ὁπλίταις ἐλάττοσιν ἢ τετρακοσίοις ἐν ἀκμῇ τοῦ χειμῶνος. Id est: *Profectus ex Italia cum militibus minus quàm quadringentis hieme adulta.* Idem in Oratione funebri in laudem Juliani, trecentos tantùm ponit, eósque nullius pretii Juliano datos. Sed numerum à Zosimo memoratum firmat Julianus ipse in Epistola ad curiam & populum Atheniensem.

[d] Adusque locum qui Laumellum interjacet.] Videtur intelligi mutatio, quæ Duriæ à duobus ejus nominis fluviis dicebatur. Nam in Itinera-

Constantius Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

Principe legitimo cernens: communiúmque remedium ærumnarum in ejus locabat adventu, salutarem quemdam Genium adfulsisse conclamatis negotiis arbitrata. Tunc anus quædam orba luminibus, cùm percontando quinam esset ingressus, Julianum Cæsarem comperisset, exclamavit, hunc deorum templa reparaturum.

Caput IX.

Proinde, quoniam (ut Mantuanus vates prædixit excelsus) majus opus moveo, majórque mihi rerum nascitur ordo, Galliarum tractus & situm ostendere puto nunc tempestivum, ne inter procinctus ardentes præliorúmque varios casus ignota quibusdam expediens, imitari videar desides nauticos, adtrita lintea cum rudentibus, quæ licuit parari securiùs, inter fluctus resarcire coactos & tempestates. Ambigentes super origine prima Gallorum Scriptores veteres notitiam reliquere negotii semiplenam: sed postea [a] Timagenes & diligentiâ Græcus & linguâ, hæc quæ diu sunt ignorata, collegit ex multiplicibus libris: cujus fidem secuti obscuritate dimota, eadem distinctè docebimus & apertè. [b] Aborigines

rio Burdegalensi legitur: *Mansio Laumello millia* x. *mutatio Duriis m.* IX. *Civitas Ticino m.* XII.

[a] Timagenes.] Alexandrinus Rhetor, Regii nummularii filius. Hic captus à Gabinio, Romam perductus est. Ex captivo deinde coquus, ex coquo lecticarius, ex lecticario denique usque ad amicitiam Augusti felix, usque eò utramque fortunam contempsit, ut cùm illi multis de causis iratus Cæsar interdixisset domo, combureret historias rerum ab illo gestarum: ut scribit Seneca lib. x. Controvers. 5. Idem postea in contubernio Asinii Pollionis consenuit, à tota civitate dilectus, teste altero Seneca in lib. 3. de Ira. De hoc Quintiliani judicium est in lib. 2. *Longo pòst intervallo natus Timagenes, vel hoc est ipso probabilis, quòd intermissam historias scribendi industriam nova laude reparavit.* Laudatur à Q. Curtio in lib. 9. & à Josepho in lib. 2. contra Apionem. Horatius in Epist. 3. ad Mæcenatem, urbanum & disertum appellat. De eo Suidas in Τιμαγένης accuratè scribit.

[b] Aborigines primos.] Aborigines hîc sunt indigenæ, quemadmodum in veteribus Glossis legitur: *Aborigines* αὐτόχθονες. Sic etiam Aborigines eos qui primi Romam habuisse dicuntur, quidam ideo sic appellatos esse scribunt, quòd essent indigenæ, ut ait Dionysius Halic. lib. 1. καὶ τὴν ἐπωνυμίαν αὐτοῖς τὴν ἀρχὴν φασὶ τεθῆναι διὰ τὸ γενέσεως τοῖς μεθ' αὐτοὺς ἄρξαι, ὥσπερ ἂν ἡμεῖς εἴποιμεν γενεάρχας ἢ πρωτογόνους. Propriè tamen Aborigines sunt, qui ab origine seu patriis sedibus profecti, exteras regiones occupaverunt, sicut indicat Festus Pompeius. Et ita loquitur Tertullianus in lib. de Anima, his verbis: *Invenimus autem apud commentarios etiam humanarum antiquitatum, humanum genus paullatim exuberasse, dum aborigines, vel vagi, vel extorres, vel gloriosi quique occupant terras, ut Scythæ Parthicas, ut Athenienses Asiam, ut Phryges Italiam, ut Phœnices Africam: dum sollemnes etiam emigrationes, quas* ἀποικίας *appellant, consilio exonerandæ popularitatis in alios fines examina gentis eructant. Nam & origines nunc in suis sedibus permanent, & alibi ampliùs gentilitatem feneraverunt.* Locum integrum adscripsi, prout ex Agobardi codice legi debet. Aborigines Tertullianus vocat eos, qui è sedibus suis migrant. Eos autem aut vagando terras occupare dicit, quò referendi sunt Phryges: aut extorres, id est, pulsos patriâ; quales fuere Scythæ, qui Parthos condidere, ut ad lib. 31. dicam; atque Phœnices à Jesu filio Nave expulsi teste Procopio: aut denique gloriosos, ut Athenienses, qui Imperii propagandi studio Asiam frequentarunt colonis. Expunximus autem illa verba, quæ in omnibus Editionibus habentur, *Ut Amyclæi Peloponesum*, quæ sunt certè ineptissima. Neque enim Amyclæi Peloponesum occuparunt umquam. Nec verius est, quod ex vestigiis codicum Rhenani substituunt viri doctissimi: *Ut Temenidæ Peloponesum.* Nam Temenidæ Peloponesum minimè occuparunt, sed Heraclidæ ducibus Temeno ac Cresphonte & Aristodemo. In illis verò postremis verbis: *Nam & origines, &c.* Assentior viro Cl. doctissimóque Nic. Rigaltio, qui *origines* rectè dici ipsos, ex quibus profecti sunt, conditores adnotavit. Sic enim

primos

primos in his regionibus quidam visos esse firmarunt, [a] Celtas nomine Regis amabilis, & matris ejus vocabulo Galatas dictos: ita enim Gallos sermo Græcus appellat. Alii Dorienses, antiquiorem sequutos Herculem, oceani locos inhabitasse confines. [b] Drysidæ memorant revera fuisse populi partem indigenam: sed alios quoque ab insulis extimis confluxisse & tractibus Transrhenanis, crebritate bellorum, & [c] alluvione fervidi maris sedibus suis expulsos. Aiunt quidam, paucos post excidium Trojæ, fugitantes Græcos ubique dispersos, loca hæc occupasse, tunc vacua. Regionum autem incolæ id magis omnibus adseverant, quod etiam nos legimus in monumentis eorum incisum, Amphitruonis filium Herculem ad Geryonis & Taurisci sævium tyrannorum perniciem festinasse, quorum alter Hispanias, alter Gallias infestabat: superatísque ambobus coisse cum generosis feminis, suscepisséque liberos plures, & eas partes quibus imperitabant, suis nominibus appellasse. A Phocæa verò Asiaticus populus Harpali inclementiam vitans, Cyri Regis Præfecti, Italiam navigio petiit. [d] Cujus pars in Lucania Veliam; alia condidit in Viennensi Massiliam: dein se-

CONSTANTIUS AUG. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

Latini vocabant, ut Sallustius in bello Jugurthino: *Urbes in ora maritima condidêre. Hæque brevì multùm auctæ, pars originibus suis præsidio, alia decori fuêre.* Livius in lib. 26. *Albam unde oriundi erant, à fundamentis proruerunt, ne stirpis, ne memoria originum suarum exstaret.* Et in lib. 38. *Iliensibus Rhœteum & Gergithum addiderunt, non tam ob recentia ulla merita, quàm originum memoriâ.* [Aborigines eadem qua origines significatione nonnumquam usurpari à veteribus doctísque Scriptoribus observo. Certè Plinius in lib. IV. cap. XXIII. *Tyrios* vocat *aborigines Gaditanorum*, id est, auctores generis eorum. Verba Plinii sunt: *Erythræa dicta est,* (insula Gadis) *quoniam Tyrii ab origine eorum orti ab Erythræo mari ferebantur.* Quæ verba ita emendanda puto: *Erythia dicta est, quoniam Tyrii aborigines eorum, orti ab Erythræo mari ferebantur.* Hoc est, Gadis insula, dicta est & Erythia, ἐρύθρος, nomine ipso originem suam indicans, quoniam Tyrii Gaditanorum generis auctores, ex locis Erythræo mari proximis profecti esse dicuntur.]

[a] CELTAS NOMINE REGIS.] Parthenius in Eroticis cap. 30. scribit, Herculem cùm ab Erythia rediret, regionem quam nunc Celtæ habitant, peragrasse, & ad Bretannum quemdam venisse: cujus filia Celtine amore Herculis capta, boves Geryonis ei occultavit, nec reddere priùs voluit, quàm Hercules secum coïsset. Ex hoc coitu natus Celtus, à quo Celtæ dicti fuêre.

[b] DRASIDÆ MEMORANT.] Scribendum videtur *Drysidæ*, quod idem valet ac Druidæ. Sanè in antiquis Plinii Editionibus *Drysidæ* scribitur: & apud Aurelium Victorem in Claudio codex Ms. sic habet, teste Schotto: *Compressa per eum vitia, ac per Galliam Drysidarum famosæ superstitiones.* In secunda quoque ejusdem nominis syllaba variatum esse comperio. Nam Origenes in lib. I. contra Celsum, τῶν Γαλατῶν Δρυάδας vocat. Porrò emendationem hanc nostram confirmat C. Cæsar in lib. 6. de bello Gallico: *Galli se omnes à Dite patre prognatos prædicant, idque à Druidibus proditum dicunt.*

[c] ALLUVIONE FERVIDI MARIS SEDIBUS SUIS EXPULSOS.] Id quidem de Cimbris & Ambronibus veteres prodiderunt, teste Strabone in lib. 7. & Festo Pompeio. Sed eas fabulas jampridem refutavit Posidonius. Nam cùm mare quotidie & accedere & recedere soleat, idque statis horis, & hujusmodi æstus omnibus oceani accolis sollemnes sint atque innoxii; nequaquam credibile est, non dico gentem universam, sed ne unum quidem hominem tam stupidum exstitisse, qui patriam idcirco relinquendam sibi putaverit.

[d] PARS VELIAM, ALIA CONDIDIT IN VIEN. MASSILIAM.] De Veliæ conditu consentit Herodotus in lib. I. & Antiochus Xenophanis filius apud Strabonem in principio lib. 6. φησὶ δ' Ἀντίοχος Φωκαίας ἁλούσης ὑφ' Ἁρπάγου τοῦ Κύρου στρατηγοῦ, τοὺς δυναμένους ἐμβάντας εἰς τὰ σκάφη πανοικίας, πλεῦσαι πρῶτον εἰς Κύρνον καὶ Μασσαλίαν μετὰ Κρεοντιάδου,

Constantius Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

quutis ætatibus oppida auctâ virium copiâ instituêre non pauca: sed declinanda varietas, sæpe satietati conjuncta. Per hæc loca hominibus paullatim excultis, viguere studia laudabilium doctrinarum, inchoata per Bardos, & Euhages, & Druidas. Et [a] Bardi quidem

ἀποκρατηθέντας δὲ τὴν Ἐλέαν κτίσαι. Id est: *Antiochus verò scribit, Phocæâ captâ ab Harpago,* (Marcellinus Harpalum vocat) *Cyri Præfecto, cives omnes quibus copia erat, cum familia universa conscensis navibus, primùm in Corsicam, & Massiliam navigasse duce Creontiade; deinceps expulsos inde, Veliam condidisse.* De Massiliæ autem conditu duplex opinio est. Alii enim à Phocensibus Harpali vim ac dominationem Persarum fugientibus conditam scribunt, inter quos est Isocrates in Archidamo, & Hyginus apud Agellium in lib. x. cap. 6. his verbis, quæ imitatus esse videtur Marcellinus noster: *Nam qui ab Harpalo*, inquit, *Regis Cyri Præfecto ex terra Phocide fugati sunt, alii Veliam, partim Massiliam condiderunt.* Atque id gestum esse Ser. Tullio regnante Romæ, post annum ampliùs sexcentesimum quàm Æneas in Italiam venit; hoc est, Olympiade circiter 57. Alii autem affirmant Massiliam à Phocensibus mercatoribus longè antea conditam fuisse. Et ita sentit Aristoteles in Rep. Massiliensium, teste Harpocratione in Μασσαλία. Ἰσοκράτης μὲν φησὶν ἐν Ἀρχιδάμῳ ὡς Φωκαεῖς φυγόντες τὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως δεσποτείαν, εἰς Μασσαλίαν ἀπῴκησαν. ὅτι δὲ πρὸ πάντων τῶν χρόνων ἤδη ὑπὸ Φωκαέων ᾤκιστο ἡ Μασσαλία: καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Μασσαλιωτῶν πολιτείᾳ δηλοῖ. Verba ipsa Aristotelis habemus apud Athenæum in lib. 13., Ἀριστοτέλης, inquit, ἐν τῇ Μασσαλιωτῶν πολιτείᾳ γράφει οὕτως. Φωκαεῖς οἱ ἐν Ἰωνίᾳ ἐμπορίᾳ χρώμενοι ἔκτισαν Μασσαλίαν, &c. quæ operæpretium fuerit legere, & cum narratione Justini in lib. 43. componere. Tempus hujus coloniæ fuit Olympias 45. Tarquinio Prisco Romæ regnante, ut tradunt Timæus apud Marcianum Heracleotam in Descriptione orbis, Solinus cap. 8. & Justinus in lib. cit. Quamquam Solinus pugnantia inter se dicit atque contraria. *Phocenses*, ait, *quondam fugati Persarum adventu, Massiliam urbem Olympiade 45. condiderunt.* Atqui Phocenses Persarum adventu fugati non sunt nisi Olymp. 57. ut dixi. Olympiade autem 45. nondum institutum erat Persarum Imperium. Itaque Solinus duas de Massiliæ conditu veterum sententias confudisse deprehenditur.

[a] Bardi quidem.] In Manuscripto Regio [& Colbertino] * ac Tolosano *, & Editione Romana *Vardi* legitur utrobique. Græci Βάρδους vocant. Posidonius apud Athenæum in lib. 6. ait, Celtas secum in exercitu circumducere parasitos, qui suas laudes ubique decantent: τὰ δὲ ἀκούσματα αὐτῶν εἰσὶν οἱ καλούμενοι Βάρδοι· ποιηταὶ δ' οὗτοι τυγχάνουσι μετ' ᾠδῆς ἐπαίνους λέγοντες. Eosdem Bardos memorat etiam Diodorus Siculus in lib. 5. his verbis: εἰσὶ παρ' αὐτοῖς καὶ ποιηταὶ μελῶν, οὓς Βάρδους ὀνομάζουσιν. οὗτοι δὲ μετ' ὀργάνων ταῖς λύραις ὁμοίων οὓς μὲν ὑμνοῦσιν, οὓς δὲ βλασφημοῦσιν. Id est: *Sunt etiam apud eos Melici poëtæ quos Bardos nominant: hi ad instrumenta quædam lyris similia, horum laudes, illorum vituperationes decantant.* Quippe dominos suos, ac Reges, quorum mensas sectabantur, Bardi laudabant: inimicos verò hostésque Regum suorum conviciis incessebant. Cujus rei exemplum illustre est apud Athenæum in lib. 4. ex Posidonii historiis, ubi Posidonius de Luernio Bituiti patre narrans, sic ait: ἀφορίσαντος δ' αὐτοῦ προθεσμίαν ποτὲ τῆς θοίνης, ἀφυστερήσαντά τινα τῶν βαρβάρων ποιητὴν ἀφικέσθαι· καὶ συναντήσαντα μετ' ᾠδῆς ὑμνεῖν αὐτοῦ τὴν ὑπεροχήν, ἑαυτὸν δ' ὑποθρηνεῖν ὅτι ὑστέρηκε. Id est: *Cùm aliquando tempus certum constituisset ad epulum, quidam ex poëtis barbaris cùm seriùs venisset, illum adiit: & ejus quidem majestatem cantu celebravit; suam verò calamitatem deflevit, qui tardiùs adfuisset.* Appianus etiam in Celtico idipsum confirmat, de Bituiti Regis Arvernorum Legato loquens: μουσικός τε ἀνὴρ εἵπετο, βαρβάρῳ μουσικῇ τὸν βασιλέα Βιτοίτον, εἶτα Ἀλλόβριγας, εἶτα τὸν πρεσβευτὴν αὐτὸν ὑμνῶν, ἔς τε γένος καὶ ἀνδρείαν καὶ περιουσίαν. οὗ δὴ καὶ μάλιστα ἕνεκα αὐτοὺς οἱ τῶν πρεσβευτῶν ἐπιφανεῖς ἐπάγονται. Id est: *Sequebatur & Musicus quidam, barbaro cantu Bituitum Regem, seu Allobrogas, seu Legatum ipsum celebrans, tum à splendore generis, tum ab opibus ac fortitudine. Cujus rei causâ nobiliores Legati eos secum circumducere solent.* Ex his patet Bardos nil aliud fuisse quàm parasitos, planéque similes eorum, quos Latini Scurras vocabant. Ut enim scurræ exercitum sequebantur, jocis ac gesticulationibus milites inter convivia delenire soliti, ita etiam Bardi. De his scurris sic Spartianus in Severo scribit: *Æthiops quidam è numero militari, claræ inter scurras famæ & celebratorum semper jocorum, &c.* Et Plautus in Truculento:

Non placet quem scurræ laudant, manipulares mussitant.

De iisdem intelligere soleo Ciceronis locum in Epist. 20. libri 9. & Hieronymi in lib. 2. contra Jovinianum cap. 49. Eos eleganter depingit Gregorius Nazianzenus in Invectiva 2. in Julianum: ὡς δ' ἄλλοι γελοιαστῶν

fortia virorum illuſtrium facta [a] heroïcis compoſita verſibus cum dulcibus lyræ modulis cantitarunt : [b] Euhages verò ſcrutantes ſeriem & ſublimia naturæ pandere conabantur. Inter hos Druidæ ingeniis celſiores, [c] ut auctoritas Pythagoræ decrevit, [d] ſodaliciis adſtricti conſortiis, quæſtionibus occultarum rerum altarúmque erecti ſunt, & deſpectantes humana [e] pronuntiarunt animas immortales. CONSTANTIUS AUG. Arbetione & Lolliano Coſſ. Anno Chr. 355.

CAPUT X.

Hanc Galliarum plagam, ob ſuggeſtus montium arduos, & horrore nivali ſemper obductos, orbis reſidui incolis antehac penè ignotam, (niſi quà litoribus eſt vicina) munimina claudunt undique, naturâ velut arte circumdata. Et à latere quidem auſtrali Tyrrheno alluitur, & Gallico mari: quà cæleſte ſuſpicit plauſtrum, à feris gentibus fluentis diſtinguitur Rheni : ubi occidentali ſubjecta eſt ſideri, oceano & altitudine Pyrenæi cingitur ; unde ad ſolis ortus adtollitur, aggeribus cedit Alpium Cottiarum : quas Rex Cottius perdomitis Galliis, ſolus in anguſtiis latens, inviáque locorum

βαρβάρων τινὰ τοῦτο τολμῶσι, οἳ τοῖς φανερώτατοις ἕπονται λύπης τῇ ψυχαγωγίᾳ, καὶ τόποις ἤθεσι. De his ſcurris loqui videtur Marcellinus in lib. 29. pag. 398.

[a] HEROICIS COMPOSITA VERSIBUS.] Non videtur probabile, Bardos hexametris verſibus cecinisse : neque id veterum quiſquam ſcripſit. Itaque id admenſus de ſuo videtur noſter Marcellinus. Niſi fortè heroïcos verſus appellavit, quibus heroum præclarè facta canebantur à Bardis, non autem hexametros.

[b] EUHAGES VERO SCRUTANTES SUMMA.] In Regio exemplari [& in Colbertino]* ac Toloſano Vaticanóque* ſcriptum reperi *Euhagis* utrubique, prout in Editione Romana legitur. Proinde non dubitavi eam ſcripturam hic reſtituere, præſertim cùm à Strabone in lib. 4. dicantur οὐάτεις. οὐάτεις δ', inquit, ἱεροποιοὶ καὶ φυσιολόγοι : quod præclarè convenit cum his, quæ habet Marcellinus : *Euhages verò ſcrutantes ſeriem & ſublimia naturæ pandere conabantur.* Sic enim legitur in Regio codice. Editio Romana habet, *ſcrutantes ſerviani*, ut & Mſ. Florentinus, [& Colbertinus.]

[c] UT AUCTORITAS PYTHAGORÆ DECREVIT.] Hæc Marcellini verba ſic intelligenda ſunt, quaſi diceret Druidas ex præcepto Pythagoræ non modò ſodaliciis adſtrictos vivere, ſed etiam animas immortales affirmare : utrumque enim pariter à Pythagora decretum eſt. Ac de ſodaliciis quidem Pythagoreorum Juſtinus in lib. 20. *Sed triginta ex juvenibus, cùm ſodalicio jure ſacramento quodam nexi, ſeparatam à ceteris civibus vitam exercerent, &c.* & Agellius in lib. 1. cap. 9. De iiſdem multa dixerat Cicero in Oratione pro Vatinio, eâ (ut opinor) causâ, quòd Vatinius Pythagoreum ſe eſſe jactabat, ſicut teſtis eſt idem Tullius in Oratione contra Vatinium. Hieronymus in lib. 2. adverſus Rufinum in fine. *Lege*, inquit, *pro Vatinio oratiunculam, & alias ubi ſodalitiorum mentio ſit : revolve dialogos Tullii : reſpice omnem oram Italiæ, quæ quondam Magna Græcia dicebatur : & Pythagoreorum dogmatum inciſa publicis litteris æra cognoſces.* Hujus porro Orationis pro Vatinio meminit Valerius Max. in lib. 4. cap. 2. Hæc Pythagoreorum collegia Polybius in lib. 2. συνέδρια vocat, Strabo in lib. 6. συστήματα : ſcribitque Iamblichus in lib. 1. de vita Pythagoræ cap. 6. κοινοβίους ob id dictos eſſe Pythagoræ ſectatores.

[d] SODALICIIS ADSTRICTI CONSORTIIS.] *Sodaliciis* hìc ſumitur adjectivè, ut apud Juſtinum in eo loco quem ſuprà laudavimus, *ſodalicio jure.* Sic enim habent omnes Mſſ. codices. Et ſimiliter in lege 1. D. de collegiis, *Collegia ſodalitia.* Quæ quidem locutio Marcellino noſtro familiaris eſt : ut cùm in calce lib. 21. dicit : *Matrimonio jure copulata eſt Gratiano.* & in lib. 22. *Dein Syene, in qua ſolſtitio tempore, &c.* Sic enim habet utrubique codex Regius. Denique in lib. 23. *Mari junguntur oceano.*

[e] PRONUNTIARUNT ANIMAS IMMORTALES.] Singulare ejus rei teſtimonium eſt, quod refert Valerius Max. in lib. 2. *Gallos*, inquit, *memoriæ proditum eſt, pecunias mutuas, quæ ſibi apud inferos redderentur, dare : quia perſuaſum habuerint animas hominum immortales eſſe. Dicerem ſtultos, niſi idem Bracati ſenſiſſent, quod pallia-*

CONSTANTIUS AUG. Arbetione & Lolliano Coſſ. Anno Chr. 355.

aſperitate confiſus, lenito tandem tumore in amicitiam Octaviani receptus Principis, molibus magnis exſtruxit ad vicem memorabilis muneris, compendiarias & viantibus opportunas, medias inter alias Alpes vetuſtas, ſuper quibus comperta paullo poſtea referemus. In his Alpibus Cottiis, quarum initium à Seguſione eſt oppido, præcelſum erigitur jugum, nulli ferè ſine diſcrimine penetrabile. Eſt enim è Galliis venientibus prona humilitate devexum, pendentium ſaxorum altrinſecùs viſu terribile, præſertim verno tempore: cùm liquente gelu, nivibúſque ſolutis flatu calidiore ventorum, per diruptas utrimque anguſtias, & lacunas pruinarum congerie latebroſas, deſcendentes cunctantibus plantis homines & jumenta procidunt & carpenta: ídque remedium ad arcendum exitium repertum eſt ſolum, quòd pleraque vehicula vaſtis funibus illigata, ponè cohibente virorum vel boum niſu valido, vix greſſu reptante paullo tutiùs devolvuntur. Et hæc, ut diximus, anni verno contingunt. Hieme verò humus cruſtata frigoribus, & tamquam levigata, ideóque labilis, inceſſum præcipitantem impellit, & patulæ valles per ſpatia plana glacie perfidæ vorant nonnumquam tranſeuntes. Ob quæ locorum callidi, eminentes ligneos ſtilos per cautiora loca defigunt, ut eorum ſeries viatorem ducat innoxium: qui ſi nivibus operti latuerint, montanis defluentibus rivis everſi, [a] agreſtibus præviis difficilè pervaduntur. A ſummitate autem hujus Italici clivi, planities [b] aduſque ſtationem nomine Martis, per ſeptem extenditur milia: & hinc alia celſitudo erectior, ægréque ſuperabilis, ad Matronæ porrigitur verticem, cujus vocabulum caſus feminæ nobilis dedit. Unde declive quidem iter, ſed expeditius [c] aduſque caſtellum Virgantiam patet. Hujus ſepulcrum

tus Pythagoras ſenſit. [Idem de Gallis dicit Mela in cap. 2. lib. 3.]

[[a] AGRESTIBUS PRÆVIIS DIFFICILE PERVADUNTUR.] De Alpibus loquitur Ammianus. Hi *agreſtes prævii*, *locorum callidi* ibidem dicti, ſunt quos *Marrones* vel *Marrunos* noſtri poſtea vocavere; nos vulgò *les Marrons* appellamus. Johannes in Vitæ Odonis Abbatis Cluniacenſis libro 3. ante annos 750. *Marrones, genus quoddam hominum*, ei per Alpes nivoſas hieme ex Italia redeunti, accepta mercede ducatum præbuiſſe ſcribit. Et Odo ipſe in Vita Geraldi Aureliacenſis Comitis tradit, *Marrunos, rigentes Alpium incolas, ſupellectilem Geraldi* Romam petentis ſæpe *per juga montis Jovini* magno quæſtu *tranſvexiſſe:* ſicut apud Ammianum legimus, vehicula funibus illigata, ponè cohibentibus laborioſè ejuſmodi viris, tutiùs per Alpes devolvi ſolere. Rodulfus qui Geſta Abbatum Trudonenſium & ſua ante annos 560. ſcripſit, *Marones montis Jovis* ſeu ſummi Pennini, memorat in lib. XII. & ita vocari ait *viarum præmonſtratores*, ac *peregrinorum duces*, quorum pillea, chirothecas, cothurnos, & haſtas longas graphicè depingit. Marrones montis Ciniſii ſeu Alpis Cottiæ, Novalicium, Ferrariam, & Annæburgum incolunt, montis ſui tempeſtates prænuntiant viatoribus, eóſque ex ſummo Ciniſio in Galliam deſcendentes, cratibus impoſitos dirigunt.]

[b] ADUSQUE STATIONEM NOMINE MARTIS.] Manſio Martis dicitur in Itinerario Burdigalenſi. Sed Marcellinus ſtationem indiſtinctè tam pro manſione militari quàm pro mutatione curſus publici uſurpare ſolet. Sic Dadaſtanam vocat ſtationem, quæ in illo Itinerario manſio eſt: & Arethuſam ſtationem, quæ ibidem mutatio dicitur. Statio igitur nomen generale eſt, ut σταθμοὶ Græcè. Scribit enim Euſtathius in Iliad. ε ſub finem, σταθμὸν dici τὴν μονὴν καὶ τὴν λεγομένην ἀλλαγήν.

[c] CASTELLUM VIRGANTIAM.] Legendum eſt *Brigantiam*. In Tabula Peutin-

Reguli, quem itinera ſtruxiſſe retulimus, Seguſione eſt mœnibus proximum: manéſque ejus ratione gemina religiosè coluntur: quòd juſto moderamine rexerat ſuos, & adſcitus in ſocietatem rei Romanæ, quietem genti præſtitit ſempiternam. Et licèt hæc, quam diximus viam, media ſit & compendiaria, magíſque celebris, tamen etiam aliæ multo antea temporibus ſunt conſtructæ diverſis. Primam Thebæus Hercules ad Geryonem exſtinguendum, ut relatum eſt, & Tauriſcum leniùs gradiens, prope Maritimas compoſuit Alpes: [a] hícque harum indidit nomen: Monœci ſimiliter arcem & portum ad perennem ſui memoriam conſecravit. Deinde emenſis poſtea ſæculis multis, hac ex cauſa ſunt Alpes excogitatæ Pœninæ. Superioris Africani pater P. Cornelius Scipio Saguntinis memorabilibus ærumnis & fide, pertinaci deſtinatione Afrorum obſeſſis, iturus auxilio in Hiſpaniam, traduxit onuſtam manu valida claſſem: ſed civitate Pœnorum Marte deleta, Hannibalem aſſequi nequiens, triduo antè tranſito Rhodano ad Italiæ partes contendentem, navigatione veloci intercurſo ſpatio maris haud longo, degreſſurum montibus apud Genuam obſervabat Liguriæ oppidum, ut cum eo, ſi copiam fors dediſſet, viarum aſperitate fatigato decerneret in planitie. Conſulens tamen rei communi, Cn. Scipionem fratrem ire monuit in Hiſpanias, ut Haſdrubalem exinde ſimiliter erupturum arceret. Quæ Hannibal doctus à perfugis, ut erat expeditæ mentis & callidæ, Taurinis ducentibus accolis, [b] per Tricaſtinos & oram Vocontiorum extremam, ad ſaltus Tricorios venit. Indéque exorſus, aliud iter antehac inſuperabile fecit: exciſáque rupe in immenſum elata, quam cremando vi magna flammarum acetóque infuſo diſſolvit, [c] per Druentiam flumen

CONSTANTIUS Aug. Arbetione & Lolliano Coſſ. Anno Chr. 355.

gerorum, & Itinerario Antonini, & apud Ennodium in Itinerario Alpium dicitur *Brigantio*. In Burdigalenſi verò Itinerario *Byrigantum* corruptè. Sed locum integrum hîc adſcribere operæpretium fuerit.

Manſio Hebriduno m. 16. *Inde incipiunt Alpes Cottiæ.*
Mutatio Rame m. 17.
Manſio Byrigantum m. 17. *Inde adſcendis Matronam.*
Manſio Ad Marte m. 19.
Civitas Secuſſione m. 16. *Inde incipit Italia.*

Lego *Brigantium*. Ptolemæo enim βειγάντιον dicitur in Alpibus Graiis, itémque à Strabone in lib. 4. Hodie *Briançon* vocamus opidum in Delfinatu noſtro, ut notavit vir præfatâ reverentiâ nominandus Jac. Sirmundus in Notis ad Ennodium. Julianus in Epiſtola ad ordinem & populum Athen. βειγάντιαν appellat, perinde ac Marcellinus: ἐν τῇ βειγαντίᾳ τοιοῦτον ἴπεσεν ἐπὶ (lege περὶ) τὰς Κελτίδας ἄλπεις, &c.

[a] HICQUE HARUM INDIDIT NOMEN.] Graias ſcilicet vocavit, teſte Plinio in lib. 3. cap. 16. & Cornelio Nepote in Hannibalis Vita, qui ſic ait: *Ad Alpes poſteaquàm venit quæ Italiam ab Gallia ſejungunt, quas nemo umquam cum exercitu ante eum trajecerat: quo facto is hodie ſaltus Graius appellatur.* Quare in hoc Marcellini loco meliùs legeretur: *Hiſque Graiarum indidit nomen.*

[b] PER TRICASSINOS ET ORAM VOCONTIORUM.] [In Mſ. Colbert. legitur, *per Tricaſinos.*] Reſcripſi *per Tricaſtinos*, ut Auguſtana ac Baſilienſis Editiones præferunt: firmátque T. Livius in lib. 21. his verbis quæ Marcellinus noſter exſcripſit: *Cùm Alpes peteret, non jam recta regione iter inſtituit; ſed ad lævam in Tricaſtinos flexit: inde per extremam oram Vocontiorum agri tetendit in Tricorios, &c.* Manétque etiamnum Tricaſtinorum appellatio in Delfinatu noſtro. De Tricoriis loquitur Plinius in lib. 3. & Appianus in Celticis. Strabo in lib. 4. eos ſupra Cavares locat cum Vocontiis ac Medullis.

[[c] PER DRUENTIAM FLUMEN GURGITIBUS VAGIS INTORTUM] Quid

Constantius Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

CAPUT XI.

gurgitibus vagis intutum, regiones occupavit Etruscas. Hactenus super Alpibus, nunc ad restantia veniamus.

Temporibus priscis cùm laterent hæ partes ut barbaræ, tripartitæ fuisse creduntur, in Celtas eosdémque Gallos divisæ, & Aquitanos, & Belgas, linguâ, institutis, legibúsque discrepantes. Et Gallos quidem, qui Celtæ sunt, ab Aquitanis Garumna disterminat flumen, à Pyrenæis oriens collibus, póstque oppida multa transcursa in oceano delitescens. A Belgis verò eamdem gentem Matrona discernit & Sequana, amnes magnitudinis geminæ: qui fluentes per Lugdunensem, [a] post circumclausum ambitu insulari Parisiorum castellum, Luteciam nomine, consociatim meantes protinus prope castra Constantia funduntur in mare. Horum omnium apud veteres Belgæ dicebantur esse fortissimi, eapropter quòd ab humaniore cultu longè discreti, nec adventiciis effeminati deliciis, diu cum Transrhenanis certavere Germanis. Aquitani enim, ad quorum litora ut proxima placidáque merces adventiciæ convehuntur, moribus ad mollitiem lapsis, facilè in ditionem venere Romanam. [b] Regebantur autem Galliæ omnes, jam inde uti crebritate bellorum urgenti cessere Julio Dictatori, potestate in partes divisa quatuor: quarum Narbonensis una Viennensem intra se continebat, & Lugdunensem: altera Aquitanis præerat universis: superiorem & inferiorem Germaniam, Belgásque duæ jurisdictiones iisdem rexere temporibus. At nunc numerantur provinciæ per omnem ambitum Galliarum: secunda Germania, prima

sit flumen *gurgitibus vagis intortum*, quídve hæc verba significent, fateor me ignorare. In codice Colbertino qui est optimus, scriptum reperio, *gurgitibus vagis intotum*: ex quo facillimè judicari potest, legendum esse *intutum*. Certè Livius in lib. XXI. *Druentiam Alpinum amnem, omnium Galliæ fluminum difficillimum transitu esse* scribit, *nova semper vada, novósque gurgites, ac plures simul alveos facientem; ad hæc saxa glomerosa volventem, nihil stabilis nec tuti ingredienti præbere*. Silius Italicus in libro III. eadem omnia, quæ Livius, de Druentia dicit.

Ac vada translato mutat fallacia cursu,
Non pediti fidus, patulis non puppibus æquus.

Ausonio in Mosella dicitur ob id Druentia *ripis sparsis incerta.*]

[a] Post circumclausum ambitu ins. Parisiorum castellum.] Atqui paullo supra Parisios Matrona in Sequanam influit; ut Marcellinum falli necesse sit, qui infra Luteciam influere scribit. Tamen si propiùs attenderis, nihil hîc peccat Marcellinus. Neque enim negat, supra Luteciam Parisiorum Matronam misceri Sequanæ: immo idipsum tacitè significat, cùm dicit hos duos amnes post circumclausam ambitu insulari Luteciam sociatim meare: proximè enim supra Parisios conjuncti, Parisiorum insulam cingunt, deinde sociatim meant. Verùm illud æquè excusari non potest, quod subjicit, *prope castra Constantia* in mare evolvi.

* [b] Regebantur Galliæ, jam inde uti cessere Julio Dict. potestate in partes divisa IV. quarum Narbonensis una Viennensem intra se continebat, et Lugdunensem: altera Aquitanis præerat universis: superiorem et inferiorem Germaniam, Belgasque duæ jurisdictiones eisdem rexere temporibus.] Si de Julii Cæsaris temporibus intelligitur hic locus, quo modo ferri possit nescio. Tunc enim Galliæ omnes unica jurisdictione regebantur ab eo, cui Senatus eam provinciam decreverat. Postea Augustus nova Galliæ divisione facta quatuor jurisdictiones constituit. Sed ne tum quidem Belgicæ jurisdictio à jurisdictione utriusque Germaniæ separata est, ut docet Dio in lib. 53. nec diu postea: quod ex Plinio & Ptolemæo colligitur, qui sub Belgica provincia utramque Germaniam comprehendunt.

ab occidentali exordiens cardine, Agrippina & Tungris munita, civitatibus amplis & copiosis. Dein prima Germania, ubi præter alia municipia Mogontiacus est, & Vangiones, & Nemetæ, & Argentoratus barbaricis cladibus nota. Post has Belgica prima Mediomatricos prætendit, & Treviros domicilium Principum clarum. Huic adnexa secunda est Belgica, quà Ambiani sunt, urbs inter alias eminens, & Catelauni, & Remi. Apud Sequanos Bisontios videmus, & Rauracos, aliis potiores oppidis multis. Lugdunensem primam Lugdunus ornat, & Cabillonus, & Senones, & Biturigæ, & mœnium Augustuduni magnitudo vetusta. [a] Secundam enim Lugdunensem Rotomagi, & Turini, Mediolanum ostendunt, & Tri-

CONSTANTIUS AUG. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

[Julius Cæsar tres Galliæ partes, Belgicam, Celticam, quæ postea Lugdunensis dicta est, & Aquitaniam ferè totam, in provinciarum formam redegit, ac tributarias fecit. Nam quarta pars Galliarum, seu provincia Narbonensis pridem Romanis parebat. Sed uni, an quatuor rectoribus Galliam is omnem attribuerit, scire non possumus. At sub Augusto Julii successore, à quo Aquitania perdomita & cum Belgica aucta, atque Celtica seu Lugdunensis imminuta est; constat quatuor summis totius Galliæ partibus, nimirum Belgicæ, Celticæ vel Lugdunensi, Aquitaniæ, ac Galliæ Narbonensi (ne de Germania Cisrhenana loquar) suum cuique rectorem præfuisse. Unde alium *Belgicæ provinciæ Legatum*; alium *Lugdunensis Galliæ Legatum*, Suetonio *Proprætorem* dictum; hunc *Legatum Aquitaniæ*, aliàs Præsidem; illum *Galliæ Narbonensis rectorem* à Tacito, Suetonio, Spartiano, Eutropio, aliisque Historicis nuncupari videmus. Ex quo intelligitur, quatuor istas Galliæ partes non modò sub Augusto, sed etiam sub Severo, Gallieno, & Aureliano Principibus suos sibi ac seorsum rectores habuisse. Non igitur sub C. Julio Cæs. Dictatore, ut asserit Ammianus, ac ne sub Augusto quidem insequentibúsve Principibus provincia Narbonensis Viennensem Lugdunensémque continebat, & Narbonensis, Viennensis ac Lugdunensis uni eidémque rectori parebant: cùm Viennensis provincia nulla tum esset. Quippe tractus omnis terrarum, qui provinciæ Viennensis nomine diu pòst censeri cœpit, tum Narbonensis Galliæ pars erat, ac eumdem quem ipsa rectorem habebat. Celtica verò vel Gallia Lugdunensis tum suum sibi Legatum habuit, à provinciæ Narbonensis rectore diversum: ut docui in mea Notitia Galliarum, in disceptatione de variis Galliæ divisionibus pag. 298. & 299. Denique (qui est tertius error Ammiani Marcellini) non ut Belgicæ unus Legatus præerat; ita & superioris inferiorísque Germaniæ, à corpore Belgicæ circa Augusti Principatum avulsæ, rector unus ac unicus fuit: sed superior Germania vel prima Legatum sibi suum habuit; inferior aut secunda similiter suum: utrumque à Belgicæ Legato diversum. Unde Suetonius Tranquillus Vitellium *Legatum à Galba in inferiorem Germaniam missum esse* tradit; & in Domitiano *Lucium Antonium superioris Germaniæ Præsidem* nuncupat: Tacitus quoque *Visellium Varronem inferioris Germaniæ Legatum* vocat in libro III. Annalium; & Spartianus scribit, *Didium Julianum Germaniam inferiorem rexisse*. Ut appareat Legatos istos utriusque Germaniæ partim militares, partim etiam civiles Magistratus exstitisse, nec tantùm Germanicis exercitibus seu legionibus superioris inferiorísque Germaniæ, ad ripam Rheni hiberna habentibus, sed etiam alterum provinciæ Germaniæ superiori, alterum inferiori præfuisse: cùm Lucius Antonius *superioris Germaniæ Præses* fuisse; Julianus Germaniam inferiorem rexisse dicatur. Non ergo (uti ait Ammianus) quatuor primùm fuere toti Galliæ jurisdictiones aut potestates, una Narbonensi simul & Lugdunensi, una Aquitaniæ, una Belgicæ, una ambabus Germaniis. Sed sex omnem Galliam tum rexere Magistratus, Narbonensem provinciam unus, Aquitanicam alter, tertius Celticam vel Lugdunensem Galliam, quartus Belgicam, quintus superiorem Germaniam, sextus ac ultimus inferiorem.]

a SECUNDAM ENIM LUGDUN. ROTOMAGI ET TURINI.] Hunc locum sic legendum atque distinguendum esse existimo: *Et Turoni, Mediolanum ostendunt & Tricassini.* Turoni enim in tertia Lugdunensi locantur in Notitia provinciarum Galliæ. Mediolanum verò quod in Lugdunensi etiam Ptolemæus ponit, intelligo Mediolanum Aulercorum, cujus mentio fit in Itinerario Antonini. Porrò duas tantùm Lugdunenses agnoscit noster Marcellinus, perinde ac Rufus Festus in Breviario, qui iisdem ferè temporibus scripsit. Postea quatuor sunt factæ.

caſini: Alpes Graiæ & Pœninæ, exceptis obſcurioribus.... [a] habent & Aventicum, deſertam quidem civitatem, ſed non ignobilem quondam, ut ædificia ſemiruta nunc quoque demonſtrant. Hæ provinciæ, urbéſque ſunt ſplendidæ Galliarum. [b] In Aquitania, quæ Pyrenæos montes & eam partem ſpectat oceani, quæ pertinet ad Hiſpanos, prima provincia eſt Aquitanica, amplitudine civitatum admodum culta: omiſſis aliis multis, Burdegala, & Arverni excellunt, & Santones, & Pictavi. Novempopulos Auſci commendant, & Vaſatæ. [c] In Narbonenſi Eluſa, & Narbona, & Toloſa principatum urbium tenent. Viennenſis civitatum exſultat decore multarum, quibus potiores ſunt Vienna ipſa, & Arelatæ, & Valentia: quibus Maſſilia jungitur, cujus ſocietate & viribus in diſcriminibus arduis fultam aliquoties legimus Romam. His propè [d] Salluvii ſunt, & Nicæa, & Antipolis, inſulæque Stœchades. Et quoniam ad has partes opere contexto pervenimus, ſilere ſuper Rhodano, maximi nominis flumine, incongruum eſt & abſurdum. A Pœninis Alpibus effuſiore copia fontium Rhodanus fluens, & proclivi impetu ad planiora degrediens, proprio agmine ripas occultat, & paludi ſeſe ingurgitat nomine Lemanno, eámque intermeans, nuſquam aquis miſcetur externis: ſed altrinſecùs [e] ſummitates undæ

[a] HABENT ET AVENTICUM.] Immo Aventicus eſt in Sequanis, ut docet Notitia provinciarum & civitatum Galliæ, [non in Alpibus Graiis & Peninis. Pari errore Ammianus *Biturigas* metropolim Aquitaniæ in Lugdunenſi prima collocat; & Narbonenſi attribuit *Eluſam*, quæ tum erat metropolis civitas prov. Novempopulanæ.]

[b] IN AQUITANIA.] Ex his verbis apparet, Marcellinum Gallias omnes in duas partes diſtinguere, Galliam ſcilicet, & Aquitaniam. Ac Galliæ quidem ſeptem provincias ſuprà recenſuit. Nunc provincias Aquitaniæ aggreditur, primámque ex his ponit Aquitanicam: quod quidem nemini mirum videri debet. Nam & Rufus Feſtus in Breviario eamdem diſtinctionem agnoſcit, cùm ait: *Sunt Galliæ cum Aquitania & Brittaniis provinciæ ſeptemdecim.* & Auſonius in Arelate:

populóſque alios & mœnia ditas:
Gallia queis fruitur, gremióque Aquitania lato.

& Maximus Aug. in Epiſtola ad Valentinianum Juniorem, relata à Baronio anno Chr. 387. Denique Sulpicius Severus in lib. 3. de vita Martini: *Sed dum cogito, me hominem Gallum inter Aquitanos verba facturum, &c.* & in lib. 2. Hiſtoriæ ſacræ: *Sed noſtris, id eſt, Aquitanis, Gallis, Britannis indecens viſum eſt, &c.* Apparet igitur Galliæ & Aquitaniæ nomen modò ſtrictiùs, modò latiùs ſumi. Ceterùm miror, à Marcellino unicam provinciam Aquitanicam poni: quippe cùm Rufus Feſtus qui ante eum ſcripſit, duas jamtum Aquitanias agnoſcat.

[c] IN NARBONENSI CLUSA EST NARBONA.] Editio Romana habet, *cluſa & Narbona & Toloſa & principatum urb. tenent.* Primus Sigiſm. Gelenius vulgatam lectionem commentus eſt. Sed non dubito, quin ita ſcripſerit Marcellinus, prout in Regio codice [& Colbertino,] & in Auguſtana Editione ſcriptum reperi: *In Narbonenſi Eluſa & Narbona & Toloſa princip. &c.* quomodo etiam in Valentino codice Mſ. exaratum fuiſſe vir Cl. Antonius Loiſellus ad oram libri ſui adnotaverat. In Tabula quoque Itineraria Peutingerorum *Cluſa* legitur pro *Eluſa*, eodem errore. Scio quidem Eluſam fuiſſe in Novempopulania, olim etiam metropolim, mediam inter Auſcos & Vaſatas, ut docent Notitia provinciarum Galliæ, & Burdigalenſe Itinerarium. Sed nihilominus ita hic ſcriptum fuiſſe, tot codicum teſtimoniis non poſſum non credere; & Marcellinum in hoc lapſum eſſe facilè concedam.

[d] SALLUVII SUNT.] Quos Saluvios vocat Prologus libri 60. Titi Livii, Strabo σάλυες, Ptolemæus σάλικες, corruptè ut videtur. In Regio exemplari *Saluvii* dicuntur.

[e] SUMMITATES UNDÆ PRÆTERLABENS, QUÆRITANS EXITUS.] Cùm in omnibus ſcriptis exemplaribus, Regio, Vaticano ac Florentino, adeóque in Edi-

præter-

præterlabens segnioris, quæritans exitus, viam sibi impetu veloci molitur. Unde sine jactura rerum [a] per Sapaudiam fertur & Sequanos: longéque progressus, Viennensem latere sinistro perstringit, dextro Lugdunensem: & emensus spatia flexuosa, [b] Ararim, (quem Sauconnam appellant) inter Germaniam primam fluentem, suum in nomen adsciscit: [c] qui locus exordium est Galliarum. Exindéque non millenis passibus, sed leugis itinera metiuntur. Hinc Rhodanus aquis advenis locupletior, vehit grandissimas naves, ventorum difflatu jactari sæpiùs adsuetas: finitísque intervallis quæ ei natura præscripsit, spumeus Gallico mari concorporatur [d] per patulum sinum, quem vocant Ad Gradus, ab Arelate octavo-decimo fermè

CONSTANTIUS Aug. Arberione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

tione Rom. legeretur, *preterlabens segniores*: non sum veritus sic emendare: *Summitates unda preterlabens segnioris*. Sic suprà de Rheno in Constantiensem lacum immeante dixit: *Et undarum quietem permeans pigram, &c.* Mox pro *quæritans exitus*, in Editione Romana excusum erat, *eritans exitus*, quemadmodum etiam in uno è Vaticanis codicibus sequioris notæ. Sed in vetustissimo codice Vaticano legitur, *entans exitus*, *i* literâ inter *n* ac *t* suprapictâ. In exemplari Regió reperi, *eruptans exitus*. Unde quis conjicere possit, legendum esse *scrutans exitus*, aut sanè, *tentans exitus*.

[a] PER DENSA PALUDIUM FERTUR ET SEQUANOS.] Nihil hâc conjecturâ Castelli excogitari potuit infelicius aut ineptius. Nam cùm in Editione Romana legisset, *per pensa paudium fertur, &c.* quemadmodum etiam in MSS. Regio, * Tolosano, * [Colbertino,] & Vaticano legitur; nec quid hæc sibi vellent intelligeret, suo more interpolavit. Ego verò primùm conjecturâ ductus ex lectionis scriptæ vestigiis, emendavi, *per Sapaudiam fertur & Sequanos*. Deinde verò cùm eam conjecturam à clarissimis & doctissimis viris Jac. Sirmundo & Nicolao Rigaltio, quibus eam communicaveram, valde probari intellexissem, non dubitavi eam in textu ipso restituere, explosâ illâ Castelli παραδιορθώσει. Neque ambigo lectores, qui rem attentè perpenderint, tantorum virorum auctoritati libenter accessuros. Etenim Sapaudia olim dicta est tractus ille Galliæ Riparensis, quem olim Allobroges habuere: in eáque Ebrudunum & Cularonem, quæ nunc Gratianopolis dicitur, ponit Imperii Notitia. Eadem postea Burgundionibus data est cum indigenis dividenda anno xx. Theodosii, ut scribit Prosper in Chronico. Major difficultas est in Sequanis, per quos ferri Rhodanum ait Marcellinus, postquam è lacu Lemano erupit.

[Immo nulla heic est difficulas. Rectè ait Ammianus Marcellinus Rhodanum, etiam postquam Lemanum exiit, *per Sapaudiam & Sequanos ferri*, id est, inter Sapaudiam & provinciam Maximam Sequanorum fluere. Quippe tum Rhodanus sinistrâ ripâ Sapaudiam, dextrâ Sequanos stringit, videlicet Brexiam, in qua est Belica vel Bellica civitas cum Sesselio, Vesontioni metropoli Sequanorum hodiéque subjecta: sicuti docui in Notitia Galliarum pag. 79. & 475.]

[[b] ARARIM INTER GERMANIAM I. FLUENTEM.] Cluverius in libro 2. de Germania mendosum hunc locum esse suspicatur. Quomodo enim dicere potuit Marcellinus, *Ararim inter Germaniam primam fluere*, ac non potiùs per Germaniam? Rescribit igitur Cluverius, *inter Germaniam I. fluentem & Sequanos*. Sed ne sic quidem errore vacabit Marcellinus. Quippe Arar inter Lugdunensem primam & Maximam Sequanorum fluit; Sequanósque à Lingonibus & Æduis provinciæ Lugdunensis primæ populis dividit. Sed forte deceptus est Marcellinus à pastore, apud Virgilium Ararim in Germania ponente Eclogâ 1. ut docui in Notitia Galliarum in pag. 54.]

[c] QUI LOCUS EXORDIUM EST GALLIARUM. EXINDEQUE NON MILLENIS PASS.] A Lugduno quod est ad confluentes Rhodani & Araris, leugis itinera, non milliaribus metiri incipiebant. Unde in Itinerario Antonini post Lugdunum leugæ conjunctim cum milliaribus ad intervalla notanda ponuntur. Et in Tabula Itineraria Peutingerorum id sic notatum est: *Lugdunum caput Galliarum: Usque hic leugas.* Est autem id vocabulum merè Gallicum; 1500. passuum spatium significans, teste Jordane & aliis. Hesychius, λεύγη, inquit, μέτρον τι γαλατικόν.

[d] PER PATULUM SINUM QUEM VOCANT AD GRADUS.] Quia scilicet plures erant gradus in eo sinu, per quos adscensio & exscensio fiebat in naves. Ac Gradûs quidem Massilitanorum; qui unus

O

Constantius Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

lapide disparatum. Sit satis de situ locorum: nunc figuras & mores hominum designabo.

CAPUT XII.

Celsioris staturæ & candidi pæne Galli sunt omnes, & rutili, luminúmque torvitate terribiles, avidi jurgiorum, & sublatiùs insolescentes. Nec enim eorum quemquam adhibita uxore rixantem, multo fortiore & glauca, peregrinorum ferre poterit globus: tum maximè cùm illa inflata cervice suffrendens, ponderánsque niveas ulnas & vastas, admistis calcibus emittere cœperit pugnos, ut catapultas tortilibus nervis excussas. Metuendæ voces complurium & minaces, placatorum juxtà & irascentium: tersi tamen pari diligentia cuncti & mundi: nec in tractibus illis, maximéque apud Aquitanos, poterit aliquis videri, vel femina, licèt perquàm pauper, ut alibi, frustis squalere pannorum. Ad militandum omnis ætas aptissima: & pari pectoris robore senex ad procinctum ducitur & adultus, gelu duratis artubus & labore adsiduo, multa contempturus & formidanda: nec eorum aliquando quisquam, ut in Italia, munus Martium pertimescens, pollicem sibi præcidit, [a] quos jocaliter Murcos appellant. Vini avidum genus, affectans ad vini similitudinem multiplices potus: & inter eos humiles quidam obtusis ebrietate continua sensibus, [b] quam furoris voluntariam speciem esse Catoniana sententia definivit, raptantur discursibus vagis: ut verum illud videatur, quod ait defendens Fonteium Tullius, *Gallos post hæc dilutius esse poturos, quod illi venenum esse arbitrabantur.*

erat ex illis gradibus, & quidem, ut credere est, notissimus, mentio fit in Itinerario Antonini. Sed præter hunc multi alii erant, quorum nomen etiamnum manet, ut videre est in Tabulis Geographicis. Gradum eo sensu sumpsit Valerius Max. lib. 3. cap. 6. *P. Scipio*, inquit, *cùm in Sicilia augendo exercitum, trajiciendóque in Africam opportunum quæreret gradum.* Posteriores Græci σκάλαν scalam Latino vocabulo dixerunt, ut est in Chronico Alexandrino & in Descriptione urbis Constantinop. Ceterùm non tacendum est, hanc adnotationem debere me suggestioni fratris mei Hadriani Valesii, quod quidem libenti animo profiteor. Inde etiam dicta videtur Gradus insula & urbs Venetiæ. [Causam nominis ejus sinûs, numerum & nomina vetera ac nova Graduum ad ostia Rhodani, & quid sit Gradus, disce ex Notitia mea Galliarum pag. 475.]

[a] QUOS JOCALITER MURCOS APPELLANT.] In Editione Romana ac Ms. Regio, * Vatic. Tolos. * [& Colbert.] scriptum reperi, *localiter*: quod equidem vulgatæ lectioni, quæ ex Castelli conjectura nata est, prætulerim. Sic enim Marcellinus in fine lib. 19. *Hic*, inquit, *Besæ Dei localiter appellati oraculum quondam futura pandebat.* Porrò *Murcus* vox Latina videtur esse; non Gallica: idque indicat Marcellinus, cùm ait, in Italia multos sibi pollicem præcidere solitos, quos localiter appellant Murcos. Ab eadem origine Murcidum dixit Pomponius & Plautus, id est, desidem & ignavum, ut Festus explicat, & Augustinus in lib. 4. de Civitate Dei.

[b] EBRIETATE, QUAM FURORIS VOLUNTARIAM SPECIEM ESSE.] Eamdem sententiam Græcè expressit Isidorus Pelusiota in Epistola 203. libri 1. cùm αὐθαίρετον μανίαν appellat ebrietatem. * Nec alio sensu Johannes Chrysostomus in Sermone 1. ad populum Antiochensem, & in Homilia 29. in Genesin, ebrietatem vocat δαίμονα αὐθαίρετον. Quod idem est, ac si dixisset, ebrium esse dæmoniacum voluntarium. Idem in Homilia LVIII. in Matthæum ebrios nihil differre ab dæmoniacis ait: sed dæmoniacos quidem miseratione omnium dignos, ebrios verò cunctis odiosos esse, ὅτι αὐθαίρετον ἐπισπῶνται μανίαν. Et Homiliâ 28. in Epistolam Pauli ad Romanos asserit, peccatum generaliter esse spontaneum furorem, aut dæmonem voluntarium; item in Sermone, Quòd nemo regitur nisi à seipso, pag. 580.

Hæ regiones, præcipuè quæ confines Italicis, [a] paullatim levi sudore sub Imperium venere Romanum: [b] primò tentatæ per Fulvium, deinde præliis parvis quassatæ per Sextium, ad ultimum per Fabium Maximum domitæ: cui negotii plenus effectus, asperiore Allobrogum gente devicta, hoc indidit cognomentum. Nam omnes Gallias, nisi quà paludibus inviæ fuere, ut Sallustio docetur auctore, post decennalis belli mutuas clades subegit Cæsar, societatique nostræ fœderibus junxit æternis. Evectus sum longiùs, sed remeabo tandem ad cœpta. CONSTANTIUS AUG. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

CAPUT XIII.

Domitiano crudeli morte consumpto, [c] Musonianus ejus successor Orientem Prætoriani regebat potestate Præfecti, facundiâ sermonis utriusque clarus: unde sublimiùs quàm sperabatur eluxit. Constantinus enim cùm limatiùs superstitionum quæreret sectas, Manichæorum & similium, nec interpres inveniretur idoneus, hunc sibi commendatum ut sufficientem elegit: quem officio functum peritè, Musonianum voluit appellari, antè Strategium dictitatum: & ex eo percursis honorum gradibus multis, adscendit ad Præfecturam: prudens alia, tolerabilisque provinciis, & mitis & blandus: sed ex qualibet occasione, maximéque ex controversis litibus, quod nefandum est, & in totum lucrandi aviditate sordescens: ut inter alia multa evidenter apparuit [d] in quæstionibus agitatis super morte Theophili Syriæ Consularis, proditione Cæsaris Galli, impetu plebis promiscuæ discerpti: ubi damnatis pauperibus, quos, cùm hæc agerentur, peregrè constabat fuisse, auctores diri facinoris, exuti patrimoniis, absoluti sunt divites. Hunc

[a] PAULLATIM LEVIUS ODERE.] Conjecturam Lindenbrogii confirmat codex Regius, in quo distinctè scriptum inveni, *paullatim levi sudore:* * ut & in Tolosano. * Unde bonitatem ejus codicis agnoscere licet, quæ & aliis multis, iisque illustribus argumentis testata est. [In Colbertino legi, *levi sodore*, id est, *sudore.*]

[b] TENTATÆ PER FULVIUM.] M. Fulvius Flaccus is dictus est, M. Plautii Hypsæi in Consulatu collega, qui de Gallis triumphavit, ut est in Prologo 60. libri Titi Livii, apud Velleium in lib. 2. Plutarchum in Gracchis. Sextius verò, quem secundum nominat Marcellinus, est C. Sextius Calvinus, qui cum C. Cassio Longino Consul fuit: de quo Strabo in lib. 4. Velleius in 1. & Prologus 61. Titi Livii. De Quinto Fabio Maximo Allobrogico loquitur Cæsar in lib. 1. Appianus in Celtico, aliique. Consule Fastos Sigonii.

[c] MUSONIANUS.] Is est Arianus, cujus meminit Athanasius in Epistola ad Solitarios, ubi ait Eusebianos Sardicense ad Concilium venientes, secum adduxisse Comitem Musonianum, Hesychiúmque Castrensem: de eodem loquitur in Apologia ad Constantium. Idem postea Proconsul Achaïæ à Constantio factus est, exstincta jam Magnentii factione: ut scribit Libanius in Orat. de vita sua: ubi etiam ejus πρᾳότητα & χαριέντα commendat, quemadmodum Marcellinus noster. Eumdem denique Præfectum Præt. Orientis fuisse testatur his verbis: προήγετο δὲ τὴν ἀοίδιμον ἀρχὴν ἔχων ἐκ τῆς ἄλλων ἀρχῆς στρατηγός. Fuit autem domo Antiochenus, teste eodem Libanio in Epistola 384. & 451. qui quidem semper eum Strategium nominat pristino nomine. Sunt ad eum scriptæ lex 14. Cod. Theod. de naviculariis, & lex 5. de cursu publico, Constantio Aug. VII. & Constantio Cæsare Coss.

[d] IN QUÆSTIONIBUS SUPER MORTE THEOPHILI.] Libanius in Oratione ad Theodosium de seditione Antiochena, Constantii in castigandis civitatum seditionibus clementiam valde laudat: atque eum Theophili Consularis cædem graviter & molestè tulisse: Strategio tamen Præfecto quem ad puniendos tumultûs aucto-

Constantius Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

Prosper adæquabat, pro Magistro equitum, agente etiam tum in Galliis, militem regens, abjectè ignavus, &, [a] ut ait Comicus, arte despecta furtorum rapiens propalam. Queis concordantibus, mutuáque commercia vicissim sibi conciliando locupletatis, Persici duces vicini fluminibus, Rege in ultimis terrarum suarum terminis occupato, per prædatorios globos nostra vexabant, nunc Armeniam, aliquoties Mesopotamiam confidentiùs incursantes, Romanis ductoribus [b] ad colligendas obedientium exuvias occupatis.

res miserat, mandasse ut id facinus quàm fieri posset mitissimè vindicaret: cujus mandatis Præfectum paruisse subjungit. Sed Julianus in Misopogone sub finem inclementiùs animadversum innuit his verbis: δίκην δ' ἀποτίνων αὖθις ὑπὲρ τούτων ὧν ὀργιζόμενοι δικαίως ὑπεστέξατε, ἐκείνη μετρίως.

[a] Ut ait Comicus, arte desp. furt. rapiens propalam.] Intelligit Plauti locum in Epidico sub initium, ubi Terpsio ait:

Minùs jam furtificus sum quàm antehac.
Ep. Quid ita? Terp. Rapio propalam.

Eadem venustate dicit Cicero in Pisonem: *Olim furunculus, nunc verò etiam rapax.* Sed ad Marcellini mentem magis appositè Plutarchus in Ciceronis Vita: ἐν ᾧ καιρῷ τῆς φιλοπλουτίας ἀκμαζούσης καὶ τῶν πεμπομένων στρατηγῶν καὶ ἡγεμόνων ὡς τοῦ κλέπτειν ἀγεννοῦς ὄντος ἐπὶ τὸ ἁρπάζειν τρεπομένων, ὁ τὸ λαμβάνειν ἐδόκει δεινὸν, ἀλλ' ὁ μετρίως τοῦτο ποιῶν ἠγαπᾶτο. Id est: *Quo tempore vigente avaritia, cùm Pretores ac Proconsules qui in provincias mittebantur, prorsus quasi furari pusilli animi foret, ad rapiendum incumberent; non videbatur grave esse accipere: sed qui id moderatè faceret, laudabatur.*

[[b] Ad colligendas obeuntium exuvias occupatis.] Editio Romana, & Codices Mss. Regius, Tolosanus, ac Colbertinus habent, *obedientium exuvias*, optimè. *Obedientes* appellavit Marcellinus Romanos, & Imperio Romano subjectos. Sic in lib. xxi. de Juliano Aug. loquitur: *Tunc ut securitatem trepidis rebus afferret, & obedientium nutriret fiduciam, &c.* Vult igitur dicere Marcellinus, Duces Romanos in Oriente magis de spoliandis Romanis popularibus suis, quàm de reprimendis Persis tum fuisse sollicitos.]

Explicit Liber XV.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XVI.
Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XVI. continentur.

Constantius Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

CAPUT I.

HÆc per orbem Romanum fatorum ordine contexto versante, Cæsar apud Viennam in collegium fastorum à Consule octies Augusto adscitus, urgente genuino vigore, pugnarum fragores cædésque barbaricas somniabat, colligere provinciæ fragmenta jam parans, si adfuisset flatu tandem secundo. Quia igitur res magnæ, quas per Gallias virtute felicitatéque correxit, multis veterum factis fortibus præstant, singula serie progrediente monstrabo, instrumenta omnia mediocris ingenii, si suffecerint, commoturus. Quidquid autem narrabitur, quod non falsitas arguta concinnat, sed fides integra rerum absolvit, documentis evidentibus fulta, ad laudativam pæne materiem pertinebit. Videtur enim lex quædam vitæ melioris hunc juvenem à nobilibus cunis, ad usque spiritum comitata supremum. Namque incrementis velocibus ita domi forisque colluxit, ut prudentiâ Vespasiani filius Titus alter æstimaretur, bellorum gloriosis cursibus Trajani simillimus, clemens ut Antoninus, rectæ perfectæque rationis indagine congruens [a] Marco, ad cujus æmulationem actus suos effingebat & mores. Et quoniam, ut Tulliana docet auctoritas, omnium magnarum artium sicut arborum altitudo nos delectat, radices stirpésque non item: sic præclaræ hujus indolis rudimenta tunc multis obnubilantibus tegebantur, quæ anteferri gestis ejus postea multis & miris hac ratione deberent, quòd adulescens primævus, [b] ut Erechtheus in se-

[a] MARCO, AD CUJUS ÆMULATIONEM.] Cui magis hac potissimùm de re credi par est quàm Juliano ipsi? Is igitur in Epistola ad Themistium sibi cum Alexandro Macedone & Marco Aurelio certamen quoddam virtutis & gloriæ ait esse susceptum: καί μοι πάλαι μὲν οἰομένῳ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὸν Μάρκον, καὶ εἴ τις ἄλλος γέγονεν ἀρετῇ διαφέρων, εἶναι τὴν ἅμιλλαν, φρίκη τις προσῄει μὴ τοῦ μὲν ἀπολείπωμαι τῆς ἀνδρείας δόξῃ, τοῦ δὲ τῆς τελείας ἀρετῆς οὐδ' ἐπ' ὀλίγον ἐφικώμαι.

[b] UT ERECHTHEUS IN SECESSU MINERVÆ NUTRITUS.] Hic est qui vulgò Erichthonius dicitur à Mythologis: quem Homerus in Catalogo Erechtheum appellat his versibus:

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæſ. Coſſ. Anno Chr. 356.

ceſſu Minervæ nutritus, ex Academiæ quietis umbraculis, non è militari tabernaculo, in pulverem Martium tractus, ſtratâ Germaniâ, pacatíſque rigentis Rheni meatibus, cruenta ſpirantium Regum hîc ſanguinem fudit, alibi manus catenis afflixit.

CAPUT II.

Agens itaque negotioſam hiemem apud oppidum antè dictum, inter rumores qui volitabant adſidui, comperit Auguſtuduni civitatis antiquæ muros, ſpatioſi quidem ambitus, ſed carie vetuſtatis invalidos, barbarorum impetu repentino inſeſſos, torpente præſentium militum manu, [a] veteranos concurſatione pervigili defendiſſe: ut ſolet abrupta ſæpe diſcrimina ſalutis ultima deſperatio propulſare. Nihil itaque remittentibus curis, ancillari adulatione poſthabita, quâ eum proximi ad amœnitatem flectebant & luxum, ſatis omnibus comparatis, [b] VIII. Kal. Julias Auguſtudunum pervenit, velut dux diuturnus, viribus eminens & conſiliis, per diverſa palantes barbaros, ubi dediſſet fors copiam, aggreſſurus. Habita itaque deliberatione, adſiſtentibus locorum peritis, quodnam iter eligeretur ut tutum, multa ultro citróque dicebantur, [d] aliis per Arbor..... [c] quibuſdam per Sedelaucum & Co-

Δῆμον Ἐρεχθῆος μεγαλήτορος, ὅν ποτ' Ἀθήνη
Θρέψε Διὸς θυγάτηρ, τέκε δὲ ζείδωρος ἄρουρα,
Κὰδ δ' ἐν Ἀθήνῃσ' εἷσεν ἑῷ ἐνὶ πίονι νηῷ.

Hunc Minerva occultatum in ciſta cum geminis ſerpentibus Cecropis filiabus commendaverat: unde mos manavit, ut omnes ejus poſteri alerentur in cunis, quæ auro ductos angues haberent appoſitos, quemadmodum ſcribit Euripides in Ione ſub initium. Eidem Erechtheo templum fuit Athenis in arce poſitum, cujus meminit Herodotus in 8. lib. ubi & ſerpentes illi erant duo cuſtodes arcis, quibus mellita quotidie apponebatur placenta, ut notat Heſychius ad illa verba ex Ariſtoph. Lyſiſtrata, οἰκουρὸν ὄφιν. Ab hoc Erechtheo diſtinguendus alter Erechtheus Pandionis filius, Erichthonii ſeu Erechthei prioris nepos: à quo denominatos Ἐρεχθεΐδας tribules ſcribit Pauſanias & Demoſthenes ἐν ἐπιταφίῳ λόγῳ.

[a] VETERANOS CONCURSATIONE PERV. DEFENDISSE.] Narrat id quoque Libanius in Orat. funebri pag. 271. καί τινα καὶ νυκτερινὴν ἐπιδρομὴν βαρβάρων ἀπεκρούσαντο πολλῶν γέροντες ὀλίγοι γῆρα τῆς ὅπλων ἀσθενείας: quod facinus cum Myronidis Athen. victoria confert.

[b] OCTAVO KAL. JULIAS.] Ita juſſerat Conſtantius Auguſtus teſte Juliano in Epiſtola ad ordinem & populum Athenienſem his verbis: τούτων δὲ ὃν εἶπον τρόπον γενομένων, περὶ τὰς τροπὰς τὰς θερινὰς ἐπιτρέπει μοι βαδίζειν εἰς τὰ στρατόπεδα, ὄχημα καὶ τὴν εἰκόνα περιοίσοντι τὴν ἑαυτοῦ. Id eſt: *His ad eum quem dixi modum perfectis, circa æſtivum ſolſtitium proficiſcendi ad Gallicanos exercitus facultatem mihi concedit, habitum & imaginem ipſius circumlaturo.* Nec aſſentiri poſſum doctiſſimo Interpreti, qui pro æſtivo ſolſtitio hibernum legendum affirmat. Etenim hic locus Juliani non de eo intelligendus eſt anno, ſub cujus exitum Julianus in Gallias eſt miſſus: ſed de anno ſubſequente, quo primum iniit Conſulatum cum Conſtantio: qui fuit annus Chriſti 356. Ab æſtivo ſolſtitio Gallicani milites in expeditionem proficiſci ſolebant, ut docet Marcellinus noſter in lib. 17. his verbis: *Opperiénſque Julium menſem, unde ſumunt Gallicani procinctus exordia.* Et Julianus in Epiſt. citata: καὶ στρατεύω μετὰ ἀκμάζοντος τοῦ θέρους. Denique Caſſiodorus in lib. 1. Ep. 24. Pæne omiſeram, in ſuperiore Juliani loco pro ὄχημα legendum eſſe σχῆμα.

[c] ALIIS PER ARBOROSAM.] Ita quidem primus edidit Caſtellus: ſed in Editione Rom. atque in codice Regio [& Colbertino] legitur, *per Arbor....* quod equidem retinere ſatius eſſe duxi, quàm Caſtelli ſomnium lectori obtrudere.

[d] QUIBUSDAM PER SEDES LEUCORUM.] Hujus lectionis auctor eſt Gelenius. Nam Caſtellus ediderat hoc modo: *Quibuſdam de lacu & corbitis iri debere firmantibus*; fœdè prorſus ac monſtroſè. In Editione Romana ſic legebatur: *Quibuſdam de lauc. & orairi debere firm.* At codex Regius [& Colbertinus] veram nobis ſcripturam conſervavit hujuſmodi: *Quibuſdam per Sedelauco & Cora iri debere firmantibus.* Nam ab Auguſtoduno Autiſiodorum petentibus per Sedelaucum iter eſt, ut patet ex Antonini Itinerario ſic.

ram iri debere firmantibus. Sed cùm ſubſcrerent quidam, Silvanum paullo antè Magiſtrum peditum, per compendioſas vias, verùm ſuſpectas, quia tenebris multis umbrantur, cum VIII. auxiliarium milibus ægrè tranſiſſe, fidentiùs Cæſar audaciam viri fortis imitari magnopere nitebatur. Et ne qua interveniret mora, adhibitis Cataphractariis ſolis, [a] & Balliſtariis, parum ad tuendum rectorem idoneis, percurſo eodem itinere Autoſidorum pervenit. Ubi brevi, ſicut ſolebat, otio cum milite recreatus, ad Tricaſſinos tendebat: & barbaros in ſe catervatim ruentes, partim cùm timeret ut ampliores, confertis lateribus obſervabat: alios occupatis habilibus locis decurſu facili proterens, nonnullos pavore traditos cepit: reſiduos in curam celeritatis omne quod poterant conferentes, quia ſequi non valebat gravitate præpeditus armorum, innocuos abire perpeſſus eſt. Proinde certiore jam ſpe ad reſiſtendum ingruentibus confirmatus, per multa diſcrimina venerat Tricaſſas adeo inſperatus, ut eo portas pæne pulſante, diffuſæ multitudinis barbaræ metu, aditus urbis non ſine anxia panderetur ambage. Et paullisper moratus dum fatigato conſulit militi, civitatem Remos nihil prolatandum exiſtimans petit: ubi in unum congregatum [b] exercitum vehentem......, juſſerat opperiri

CONSTANTIUS Aug. Conſtantio Aug. VIII. & Juliano Cæſ. Coſſ. Anno Chr. 356.

Auguſtoduno millia plus minus 33. leuge 22.
Sidoloncum m. p. m. 27. leuge 18.
Aballone m. p. m. 24. leuge 16.
Autiſiodorum m. p. m. 33. leuge 22.

Ita enim cum Antonini locum reſtituimus, cùm vulgatæ Editiones pro leugis legiones ubique præferant contra ſcriptorum codicum auctoritatem: quod Hieronymi Suritæ commentum eſt. In Tabula quoque Peutingerorum eadem leugarum ſpatia notata ſunt hoc modo. *Auteſſioduro* 22. *Aballo* 16. *Sidoloco* 18. *Auguſtodunum* 29. In Epiſtola Amulonis Lugdun. Epiſcopi ad Theodboldum Sedelocus dicitur: manétque hodie nomen *Saulieu.* De Cora autem major difficultas eſt. In Notitia quidem Imperii legitur *Præfectus Sarmatarum Gentilium à Chora Pariſios uſque.* * Sed non dubito, quin Marcellinus Coram fluvium intelligat, qui eſt inter Auguſtodunum & Autiſſiodorum. Certè Jonas in Vita S. Columbani capite 22. Choram fluvium in eodem itinere commemorat. *Per urbem* (inquit) *Biſontionum Auguſtudunúmque ad Avallonem caſtrum pervenit: deinde ad Choram fluvium properans, & exin Autiſſiodorum propeavit.* Aimoinus Monachus in libro de tranſlatione & miraculis Aurelii, Georgii & Nataliæ, pagum ibidem fuiſſe teſtatur, de nomine fluvii ita appellatum, his verbis: *In Eccleſia pagi Autiſiodorenſis Cora nuncupati cùm fuiſſent ſancti Martyres Altario impoſiti, &c.*

{ De Chora fluvio, & de Chora vico ei appoſito fratrem meum pridem monui: de eorum ſitu & nomine primus multa obſervavi, quæ Notitiæ Galliarum inſerui. Sed omnino Marcellinus ſuprà Choræ nomine vicum deſignare voluit, non fluvium.]

* [a] ET BALLISTARIIS.] Lipſius in lib. 3. Poliorcetici funditores fuiſſe putat, aut fundibularios. Sanè in Gloſſis vett. *Baliſtarii*, σφενδονῆται exponuntur; & à Vegetio in lib. 2. cap. 2. inter levem armaturam recenſentur, & à funditoribus diſtinguuntur. Sed heic *Balliſtarii* nomen eſt numeri militaris. Eorum mentio fit in Notitia Imperii Rom. ſub Duce Mogontiacenſi. *

[b] EXERCITUM VESUNTII JUSSERAT OPPERIRI.] Hanc ſcripturam excogitavit P. Caſtellus, cùm in Editione Rom. legeretur, *exercitum vehentem juſſerat opperiri.* Sed in Mſſ. Regio ac Florentino, & in Editione Baſilienſi, inter *vehentem*, & *juſſerat*, aliquantulum interjectum eſt ſpatii. Equidem vulgatam lectionem prorſus ferre non poſſum, cùm Marcellini ſententiæ repugnet. Neque enim Veſuntii, ſed Remis milites in unum coacti Cæſarem exſpectare erant juſſi, ut per Decem-pagos (quod oppidum eſt in agro Mettenſi, 30. millibus diſtans à Mettis, teſte Paulo Warnefrido de Mettenſibus Epiſcopis) proficiſceretur adverſus Alamannos. Cui conſilio quid magis contrarium eſt, quàm Veſuntii milites Imperatorem opperiri? Adde quòd ſaltem Veſuntione diceret, non Veſuntii: ſic enim Cæ-

Constantius Aug. Conſtantio Aug. VIII. & Juliano Cæſ. Coſſ. Anno Chr. 356.

præſentiam ſuam: cui præſidebat Urſicini ſucceſſor Marcellus; & ipſe Urſicinus adusque expeditionis finem agere præceptus iiſdem in locis. Poſt variatas itaque ſententias plures, cùm placuiſſet per Decem-pagos Alamannam adgredi plebem, denſatis agminibus tendebat illuc ſolito alacrior miles. Et quia dies humectus & decolor vel contiguum eripiebat adſpectum, juvante locorum gnaritate, hoſtes tramite obliquo diſcurſo poſt Cæſaris terga, [a] legiones duas arma cogentes adorti pæne deleſſent, ni ſubitò concitus clamor ſociorum auxilia coegiſſet. Hinc & deinde nec itinera nec flumina tranſire poſſe ſine inſidiis putans, erat providus & cunctator: quod præcipuum bonum in magnis ductoribus, opem ferre ſolet exercitibus & ſalutem. Audiens itaque Argentoratum, Brocomagum, [b] Tabernas, Saliſonem, Nemetas, & Vangionas, & Mogontiacum civitates barbaros poſſidentes, territoria earum habitare: ([c] nam ipſa oppida [d] ut circumdata retiis buſta declinant) primam omnium [e] Brocomagum occupavit: eique jam adventanti Germanorum manus pugnam intentans occurrit. Cúmque in bicornem figuram acie diviſa, collato pede res agi cœpiſſet, exitióque

ſar, & Xiphilinus in Nerone, & Antoninus eam appellant in Itinerario. Ammianus in lib. ſuperiore Biſontios vocat, in lib. 21. *Beſantionem*. Sed ut conjecturam meam proponam, ſic ferè à Marcellino ſcriptum puto: *Ubi in unum congregatum exercitum vehentem menſis cibaria juſſerat opperiri præſentiam ſuam.*

[a] Legiones duas arma cogentes.] Sic Latini vocant quos Græci οὐραγοὺς & ὀπισθοφύλακας. Et ſic loquitur ſæpiſſimè Marcellinus. Livius lib. 37. *Ita & explicuere ordinem prima in conſpectu Prætoris, & coactum agmen ab Rhodiis eſt.*

* [b] Tabernas.] Tabernas Rhenanas heic intelligi aſſerit Cluverius in libri 2. de antiqua Germania capite 12. Cui non accedo. Nam cùm Ammianus heic ſingula oppida ſuo ordine recenſeat, ſi Tabernas ad Rhenum ſitas dicere voluiſſet, Saliſoni profectò eas poſtpoſuiſſet. Quod cùm ille non fecerit, ſed ante Saliſonem poſuerit, apparet eum Tabernas Alſaticas intellexiſſe. Opinionem noſtram confirmat Julianus in epiſtola ad Senatum populúmque Athenienſem pag. 512. ad quem locum vide quæ notavit Dionyſius Petavius. * [Tabernas numero tres fuiſſe, alias ad Rhenum flumen, alias in Aleſatia inferiore prope Pontem Saravi, tertias flumen Navam inter ac Nivomagum Moſellanum, docui nuper in Notitia Galliarum pag. 542.]

[c] Nam ipsa oppida, ut circumdata retibus lustra declinant.] Libanius in Oratione Conſulari ad Julianum 45. urbes à barbaris captas eſſe dicit: quarum agros barbari arabant, cùm ipſa oppida diruiſſent. Idem ſcribit Julianus in Epiſt. ad Athenienſes: παλαιῶν μὲν Γερμανῶν αἱ τὰ περὶ τὴν Κελτικὴν πόλεις ἀδεῶς κατῳκισμένων· πέντε που καὶ τεσσαράκοντα ἦσαν τείχη δίχα τῶν πύργων, &c. Zoſimus initio lib. 3. quadraginta tantùm ponit urbes, ad Rhenum ſitas, quas Alamanni, & Franci, & Saxones everterant. Hujuſce porrò Galliarum vaſtationis cauſam Libanius in Oratione funebri confert in Conſtantium: qui ut Magnentium tyrannum diſtineret, datis ad barbaros litteris ultro erat adhortatus, ut Rom. limitem irrumperent: quod & Zoſimus in lib. 2. & Socrates Sozomenúſque confirmant.

[d] Ut circumdata retibus lustra.] Quis hanc ſcripturam vel ſuſpicetur de vitio? Eam tamen ut vitioſam & à Mar. Accurſio primùm fabricatam audacter expunxi, reſtituta Mſſ. codicum omnium lectione, quam Editio quoque Romana ſervaverat. Confirmatur autem hæc ſcriptura ſimili quoque loco, qui eſt in lib. 31. de Hunnis: *Ædificiis nullis umquam tecti: ſed hæc velut ab uſu communi diſcreta ſepulcra declinant.* Eadem ſententiâ Carolus IX. Francorum Rex, cùm eſſet ſuopte ingenio actuoſus, nec morari ſub tecto eodem diutiùs poſſet, dicere ſolebat ædes ſepulcra eſſe vivorum hominum, ut in ejus Vita proditum eſt à P. Maſone.

[e] Brotomagum occupavit.] In Itinerario Antonini Brocomagus dicitur. Unde Marcellini noſtri locum corrigendum eſſe monuerat Hieronymus Surita, præſer-

hoſtes

hostes urgerentur ancipiti, captis nonnullis, aliis in ipso prœlii fervore truncatis, residui discessère celeritatis præsidio tecti.

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

CAPUT III.

Nullo itaque posthæc repugnante, ad recuperandam ire placuit Agrippinam, ante Cæsaris in Gallias adventum excisam: per quos tractus nec civitas ulla visitur, nec castellum: nisi quòd apud Confluentes, locum ita cognominatum, ubi amnis Mosella confunditur Rheno, Rigomagum oppidum est, & una prope ipsam Coloniam turris. Igitur Agrippinam ingressus, non antè motus est exinde, quàm Francorum Regibus furore mitescente perterritis, pacem firmaret Reipublicæ interim profuturam, & urbem reciperet munitissimam. Quibus vincendi primitiis lætus, per Treveros hiematurus apud Senonas oppidum tunc opportunum abscessit. Ubi bellorum inundantium molem humeris suis, quod dicitur, vehens, scindebatur in multiplices curàs: ut milites qui à solitis descivere præsidiis, reducerentur ad loca suspecta, & conspiratas gentes in noxam Romani nominis disjectaret, ac provideret ne alimenta deessent exercitui per varia discursuro.

CAPUT IV.

Hæc sollicitè perpensantem hostilis aggreditur multitudo, oppidi capiundi spe in majus accensa: ideo confidentes, quòd ei nec Scutarios adesse & quidem monentibus perfugis didicerant, nec Gentiles, per municipia distributos, ut commodiùs vescerentur. Cùm autem ..*.. Clausa ergo urbe, murorúmque intuta parte firmata, ipse cum armatis die noctúque inter propugnacula visebatur & pinnas, ira exundante substridens, cùm erumpere sæpe conatus, paucitate præsentis manus impediretur. Post tricesimum denique diem abiere barbari tristes, inaniter stultéque cogitasse civitatis obsidium mussitantes. At, quod indignitati rerum est adsignandum, periclitanti Cæsari distulit suppetias ferre [a] Marcellus Magister equitum, agens in stationibus proximis: cùm etiamsi civitas absque Principe vexaretur, opposita multitudine malis obsidionalibus expediri deberet. Hoc metu solutus efficacissimus Cæsar, providebat constanti sollicitudine, ut militum diuturno labori quies succederet aliqua, licèt brevis, ad recreandas tamen sufficiens vires: quamquam ultimâ squalentes inopiâ [b] terræ sæpe vastitatæ exigua quæ-

tim cùm à Ptolemæo Βρευκόμαγος nominetur in Triboccis. Sed & vetus Peutingerorum Tabula Brocomacum eam appellat. Postremò, ne scrupulus quisquam supersit, ita distinctè in exemplari Regio scriptum reperi: *Primam ex iis Brocomagum occupavit.* * Tametsi paullo superiùs in eo scriptum sit: *Brotomago, Tabernas, Salisone, &c.* * Nunc *Brumat* dicitur, & est ad Sornum fluv. sita. *

[a] MARCELLUS MAG. EQUITUM.] Hunc quasi custodem Juliano apposuerat Constantius unà cum Sallustio, eísque belli totius administrationem commiserat, solo Cæsaris titulo penes Julianum manente; ut narrat Zosimus in lib. 3. & Eunapius apud Suidam in ἐξηρτημένος his verbis: ὁ γὰρ Μάρκελλος κύριος ἦν τῶν πραγμάτων, ὀνόματος μόνου καὶ σχήματος τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐξηρτημένος, ὃ δὲ ἀληθέστερον αὐτὸς ἀρχὴν μετεχειρίζετο. Et in v. [illegible]. Hanc Constantii calliditatem tangit Libanius in Oratione funebri Juliani pag. 271. & in Oratione Consulari.

[[b] TERRÆ SÆPE VASTATÆ EX. QUÆDAM VICTUI CONGRUA SUGGEREBANT.] In codice Colbertino legitur, *terra sæpe vastitata exigua quadam vi-*

Constantius Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

præſentiam ſuam : cui præſidebat Urſicini ſucceſſor Marcellus ; & ipſe Urſicinus aduſque expeditionis finem agere præceptus iiſdem in locis. Poſt variatas itaque ſententias plures, cùm placuiſſet per Decem-pagos Alamannam adgredi plebem, denſatis agminibus tendebat illuc ſolito alacrior miles. Et quia dies humectus & decolor vel contiguum eripiebat adſpectum, juvante locorum gnaritate, hoſtes tramite obliquo diſcurſo poſt Cæſaris terga, [a] legiones duas arma cogentes adorti pæne deleſſent, ni ſubitò concitus clamor ſociorum auxilia coegiſſet. Hinc & deinde nec itinera nec flumina tranſire poſſe ſine inſidiis putans, erat providus & cunctator : quod præcipuum bonum in magnis ductoribus, opem ferré ſolet exercitibus & ſalutem. Audiens itaque Argentoratum, Brocomagum, [b] Tabernas, Saliſonem, Nemetas, & Vangionas, & Mogontiacum civitates barbaros poſſidentes, territoria earum habitare : ([c] nam ipſa oppida [d] ut circumdata retiis buſta declinant) primam omnium [e] Brocomagum occupavit : eíque jam adventanti Germanorum manus pugnam intentans occurrit. Cúmque in bicornem figuram acie diviſa, collato pede res agi cœpiſſet, exitióque

ſar, & Xiphilinus in Nerone, & Antoninus eam appellant in Itinerario. Ammianus in lib. ſuperiore Biſontios vocat, in lib. 21. *Beſantionem.* Sed ut conjecturam meam proponam, ſic ferè à Marcellino ſcriptum puto : *Ubi in unum congregatum exercitum vehentem menſis cibaria juſſerat opperiri præſentiam ſuam.*

[a] Legiones duas arma cogentes.] Sic Latini vocant quos Græci οὐραγοὺς & ὀπισθοφύλακας. Et ſic loquitur ſæpiſſimè Marcellinus. Livius lib. 37. *Ita & explicuere ordinem prima in conſpectu Prætoris, & coactum agmen ab Rhodiis eſt.*

* [b] Tabernas.] Tabernas Rhenanas heic intelligi aſſerit Cluverius in libri 2. de antiqua Germania capite 12. Cui non accedo. Nam cùm Ammianus heic ſingula oppida ſuo ordine recenſeat, ſi Tabernas ad Rhenum ſitas dicere voluiſſet, Saliſoni profectò eas poſtpoſuiſſet. Quod cùm ille non fecerit, ſed ante Saliſonem poſuerit, apparet eum Tabernas Alſaticas intellexiſſe. Opinionem noſtram confirmat Julianus in epiſtola ad Senatum populúmque Athenienſem pag. 512. ad quem locum vide quæ notavit Dionyſius Petavius. * [Tabernas numero tres fuiſſe, alias ad Rhenum flumen, alias in Aleſatia inferiore prope Pontem Saravi, tertias flumen Navam inter ac Nivomagum Moſellanum, docui nuper in Notitia Galliarum pag. 542.]

[c] Nam ipsa oppida, ut circumdata retibus lustra declinant.] Libanius in Oratione Conſulari ad Julianum 45. urbes à barbaris captas eſſe dicit : quarum agros barbari arabant, cùm ipſa opida diruiſſent. Idem ſcribit Julianus in Epiſt. ad Athenienſes : πολλῶν πάνυ Γερμανῶν ἀεὶ τὰς πεπορθημένας ἐν Κελτοῖς πόλεις ἀδεῶς κατοικούντων· πάντη τοῦ περιεχόντος ὅσα τείχη δίχα τῶν πύργων, &c. Zoſimus initio lib. 3. quadraginta tantùm ponit urbes, ad Rhenum ſitas, quas Alamanni, & Franci, & Saxones everterant. Hujuſce porrò Galliarum vaſtationis cauſam Libanius in Oratione funebri confert in Conſtantium : qui ut Magnentium tyrannum diſtineret, datis ad barbaros litteris ultro erat adhortatus, ut Rom. limitem irrumperent : quod & Zoſimus in lib. 2. & Socrates Sozomenúſque confirmant.

[d] Ut circumdata retibus lustra.] Quis hanc ſcripturam vel ſuſpicetur de vitio? Eam tamen ut vitioſam & à Mar. Accurſio primùm fabricatam audacter expunxi, reſtituta Mſſ. codicum omnium lectione, quam Editio quoque Romana ſervaverat. Confirmatur autem hæc ſcriptura ſimili quoque loco, qui eſt in lib. 31. de Hunnis : *Ædificiis nullis umquam tecti : ſed hæc velut ab uſu communi diſcreta ſepulcra declinant.* Eadem ſententiâ Carolus IX. Francorum Rex, cùm eſſet ſuopte ingenio actuoſus, nec morari ſub tecto eodem diutiùs poſſet, dicere ſolebat ædes ſepulcra eſſe vivorum hominum, ut in ejus Vita proditum eſt à P. Maſone.

[e] Brotomagum occupavit.] In Itinerario Antonini Brocomagus dicitur. Unde Marcellini noſtri locum corrigendum eſſe monuerat Hieronymus Surita, præſer-

hoſtes

hostes urgerentur ancipiti, captis nonnullis, aliis in ipso prœlii fervore truncatis, residui discessere celeritatis præsidio tecti.

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

CAPUT III.

Nullo itaque posthæc repugnante, ad recuperandam ire placuit Agrippinam, ante Cæsaris in Gallias adventum excisam: per quos tractus nec civitas ulla visitur, nec castellum: nisi quòd apud Confluentes, locum ita cognominatum, ubi amnis Mosella confunditur Rheno, Rigomagum oppidum est, & una prope ipsam Coloniam turris. Igitur Agrippinam ingressus, non antè motus est exinde, quàm Francorum Regibus furore mitescente perterritis, pacem firmaret Reipublicæ interim profuturam, & urbem reciperet munitissimam. Quibus vincendi primitiis lætus, per Treveros hiematurus apud Senonas oppidum tunc opportunum abscessit. Ubi bellorum inundantium molem humeris suis, quod dicitur, vehens, scindebatur in multiplices curàs: ut milites qui à solitis descivere præsidiis, reducerentur ad loca suspecta, & conspiratas gentes in noxam Romani nominis disjectaret, ac provideret ne alimenta deessent exercitui per varia discursuro.

CAPUT IV.

Hæc sollicitè perpensantem hostilis aggreditur multitudo, oppidi capiundi spe in majus accensa: ideo confidentes, quòd ei nec Scutarios adesse & quidem monentibus perfugis didicerant, nec Gentiles, per municipia distributos, ut commodiùs vescerentur. Cùm autem ..*.. Clausa ergo urbe, murorúmque intuta parte firmata, ipse cum armatis die noctúque inter propugnacula visebatur & pinnas, ira exundante substridens, cùm erumpere sæpe conatus, paucitate præsentis manus impediretur. Post tricesimum denique diem abiere barbari tristes, inaniter stultéque cogitasse civitatis obsidium mussitantes. At, quod indignitati rerum est adsignandum, periclitanti Cæsari distulit suppetias ferre [a] Marcellus Magister equitum, agens in stationibus proximis: cùm etiamsi civitas absque Principe vexaretur, opposita multitudine malis obsidionalibus expediri deberet. Hoc metu solutus efficacissimus Cæsar, providebat constanti sollicitudine, ut militum diuturno labori quies succederet aliqua, licèt brevis, ad recreandas tamen sufficiens vires: quamquam ultimâ squalentes inopiâ [b] terræ sæpe vastitatæ exigua quæ-

tim cùm à Ptolemæo Βρευκόμαγος nominetur in Triboccis. Sed & vetus Peutingerorum Tabula Brocomacum eam appellat. Postremò, ne scrupulus quisquam supersit, ita distinctè in exemplari Regio scriptum reperi: *Primam ex iis Brocomagum occupavit.* Tametsi paullo superiùs in eo scriptum sit: *Brotomago, Tabernas, Salisone, &c.* Nunc *Brumat* dicitur, & est ad Sornum fluv. sita.*

[a] MARCELLUS MAG. EQUITUM.] Hunc quasi custodem Juliano apposuerat Constantius unà cum Sallustio, eísque belli totius administrationem commiserat, solo Cæsaris titulo penes Julianum manente; ut narrat Zosimus in lib. 3. & Eunapius apud Suidam in ἐξιστάμενος his verbis: ὁ γὰρ Μάρκελλος κύριος ὢν τῶν πραγμάτων, ὀνόματος μόνου καὶ σχήματος τῷ Ἰουλιανῷ ἐξιστάμενος, τὴν δὲ ἀληθεστέραν αὐτὸς ἀρχὴν μεταχειριζόμενος. Et in v. σαλύστιος. Hanc Constantii calliditatem tangit Libanius in Oratione funebri Juliani pag. 271. & in Oratione Consulari.

[[b] TERRÆ SÆPE VASTATÆ EX. QUÆDAM VICTUI CONGRUA SUGGEREBANT.] In codice Colbertino legitur, *terræ sæpe vastitata exigua quædam vi-*

Constantius Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

dam victui congrua adgerebant. Verùm hoc quoque diligentiâ curato pervigili, affusa lætiore spe prosperorum, sublato animo ad exsequenda plurima consurgebat.

CAPUT V.

Primum igitur factúque difficile, temperantiam ipse sibi indixit, atque retinuit, tamquam adstrictus sumptuariis legibus viveret, quas [a] ex rhetris Lycurgi, & axonibus Romam translatas diúque observatas, & senescentes paullatim, reparavit Sylla Dictator: reputans ex prædictis Democriti, quòd ambitiosam mensam fortuna, parcam virtus apponit. Id enim etiam [b] Tusculanus Cato prudenter definiens, cui Censorii cognomentum castior vitæ indidit cultus: [c] *Magna*, inquit, *cura cibi, magna virtutis incuria.* Denique [d] cùm legeret libellum adsiduè, quem Constantius ut privignum ad studia mittens, manu sua conscripserat, prælicenter disponens quid in convivio Cæsaris impendi deberet: phasianum, & vulvam, & sumen exigi vetuit & inferri, [e] munificis militis vili & fortuito cibo contentus. Hinc contingebat ut noctes ad officia divideret tripertita, quietis, & publicæ rei, & Musarum: quod factitasse Alexandrum legimus Magnum; sed multo hic fortiùs. Ille namque æneâ conchâ suppositâ brachio extra cubile protento, pilam tenebat argenteam, ut cùm nervorum vigorem sopor laxas-

ctui congrua adgerebant: quomodo haud dubiè scripsit Marcellinus. P. Pithœus certè ad oram Ammiani sui notavit quoque scriptum esse *vastitatæ* in codice Valentino, uti & *populitatæ* legitur in Digestis, pro sæpe populatæ.]

[a] Ex rhetris Lycurgi et axonibus.] Ῥήτρα propriè dicta est responsio Apollinis Delphici, quæ Lycurgo consulenti de Senatoribus, & de populi in concionibus potestate data est. Eaque à Plutarcho refertur in Lycurgi vita. Generaliter tamen omnes à Lycurgo latæ leges ῥῆτραι videntur dictæ; ut innuit Plutarchus in Laconicis Apophth. & in dialogo de oraculis Pythiæ. De Solonis axonibus notior res est, quàm ut monere opus sit. Illud tamen non silendum est, in codice Regio, [& Colbertino,] & in Editione Rom. ac Basiliensi legi, *ex rhetris Lycurgi, id est axibus.*

[b] Tusculanus Cato, cui cogn. Censorii castior vita indidit.] M. Porcius Cato, ortus Tusculo municipio, ad summos honores virtute sua aditum sibi patefecit: Censuram quoque gessit, qui honorum omnium apex tum habebatur. Unde Censorius cognominatus. Non enim assentior Marcellino, qui à castitate & sanctitate vitæ id ei cognomentum inditum esse pronuntiat. Fefellit Marcellinum, quòd sua ætate *Censorios* dici audiebat homines qui castiùs viverent. Sic Pollio in Valeriano & in Censorino, & Marcellinus ipse in lib. 25. de Juliano Principe: *Censoriis moribus.*

[c] Cultus magna, inquit, cura tibi.] Sic corruperat hunc locum P. Castellus, cùm in Editione Romana legeretur: *Cui cogn. Censorii castior vita indidit cultus. Magna*, inquit, *cura tibi.* Neque aliter codex Regius, [& Colbertinus,] & Editio Augustana, nisi quòd scriptum habent: *Magna*, inquit, *cura cibi, &c.* Eleganter: hîc enim non de cultu ac vestitu, sed de cibis loquitur Marcellinus.

[d] Cùm legeret libellum adsiduè.] Libellum pro epistola ponit, quâ Constantius Imp. annonas & salaria tam Juliano Cæsari, quàm palatio ejus constituerat. Similes Imperatorum epistolas refert Pollio in Claudio, Vopiscus in Aureliano ac Probo. Ne quis autem miretur libellum hîc pro epistola sumi: cùm apud Suidam in Lexico legatur, βιβλίον. ἐπιστολή: & Themistius in Orat. 14. βιβλίον appellet epistolam Constantii ad Senatum. Denique Marcellinus noster in lib. xx. pag. 171. volumen edicti dicit, * & Rufinus in lib. 8. cap. 5. *librum legis.* *

[e] Munificis militis vili et fortuito cibo contentus.] Munifices dicuntur milites gregarii, qui munia facere coguntur, & distinguuntur à Principalibus qui privilegiis muniuntur, & immunes sunt, teste Vegetio in lib. 2.

ſet infuſus, geſtaminis lapſi tinnitus abrumperet ſomnum. Julianus verò abſque inſtrumento quoties voluit evigilavit : & nocte dimidiata ſemper exſurgens, non è plumis vel ſtragulis ſericis ambiguo fulgore nitentibus, [a] ſed ex tapete, & σισύρα [b] quam vulgaris ſimplicitas ſiſurnam appellat, occultè Mercurio ſupplicabat, quem mundi velociorem ſenſum eſſe, motum mentium ſuſcitantem, theologicæ prodidere doctrinæ : àtque in tanto rerum defectu [c] exploratè Reip. munera curabat. Poſt quæ ut ardua & ſeria terminata, ad procudendum ingenium vertebatur : & incredibile quo quantóque ardore rerum principalium notitiam celſam indagans, & quaſi pabula quædam animo ad ſublimiora ſcandenti conquirens, per omnia philoſophiæ membra prudenter diſputando currebat. Sed tamen cùm hæc effectè plenéque colligeret, nec humiliora deſpexit, poëticam mediocriter, & rhetoricam, (ut oſtendit orationum epiſtolarúmque ejus cum gravitate comitas incorrupta) & noſtrarum externarúmque rerum hiſtoriam multiformem. Super

CONSTANTIUS Aug. Conſtantio Aug. VIII. & Juliano Cæſ. Coſſ. Anno Chr. 356.

[a] SED EX TAPETE ET ΣΙΣΤΡΑ.] Tapetem hoc in loco Marcellinus plumis opponit : ſiſurnam verò ſtragulis ſericis diverſicoloribus. Hujuſmodi erant militum lecti. Stramentum & algam colligabant ; ſuper iis tapetem ponebant villoſum, ut docet Varro in lib. 4. de lingua Lat. & Plinius in lib. 8. Qui lecti à Græcis dicebantur χαμεύνια & στιβάδες : unde adagium στιβάδας φορμώντες apud Suidam. * Plutarchus de Camillo, in caſtris cubante : ἀλλ' ἀναστρέφων ἐν τῆς στιβάδος : Xenophon in lib. VII. rerum Græcarum pag. 616. * Et ob hanc cauſam Syneſius in Orat. de regno, milites χαμευνοῦντας appellat. Ovidius in lib. 1. Amorum, ubi militiam amantum cum armata comparat.

Pervigilant ambo : terrâ requieſcit uterque.

De hac porrò Juliani humicubitione Mamertinus in Gratiarum actione ſic loquitur : *Neque enim comparandæ ſunt picturatæ marmorum cruſtæ, & ſolido auro tecta laquearia ei, qui majorem anni partem in nuda humo cubet, & cælo tantùm tegatur.* Et Julianus ipſe de ſe in Antiochico : τὰ δὲ ἔνδον, ἄγρυπνοι νύκτες ἐν στιβάδι, καὶ τροφὴ παντὸς ἧττον κόρου πικρὸν ἦθος ποιεῖ. Denique Libanius in Oratione funebri, de Juliano loquens letaliter vulnerato, κομίζεται πρὸς τὴν σκηνὴν καὶ τὴν μαλακὴν εὐνὴν, τὴν λεοντῆν καὶ τὴν φορυτόν· ταῦτα γὰρ ἦν ἐκείνῳ στρωμνή. Id eſt : *Defertur ad tabernaculum & mollem lectum : pellem ſcilicet leoninam & ſtoream. hoc enim ſtratum erat illius.* Poſtremò Marcellinus noſter in lib. 25. *Relictóque humi ſtrato cubili, adulta jam excitus nocte, &c.*

[b] VULGARIS SIMPLICITAS SISURNAM APP.] Grammatici tamen, plerumque nimis ſcrupuloſi, σισύραν & σισύρναν diſtinguunt. Nam σισύραν quidem pellem eſſe dicunt : σισύρναν verò tunicam ex pellibus caprinis conſarcinatam ; ut videre eſt apud Heſychium & Ammonium : & ſcholiaſtes Lycophronis σίσυν, & σισύραν, ac σισύρναν differre ſcribit : ac σίσυν eſſe quodvis vile amiculum ; σισύραν verò gunam, ſeu amiculum è pelle villoſa ; σισύβαν denique pellem abſque villis. Sed hanc Grammaticorum diſtinctionem ſæpe auctores negligunt. Certè Polyænus in lib. ult. σισύραν γαλατικὴν dixit ſagum Gallicum, ubi de Scipione loquitur. Porrò ſiſurnam veteres Latini appellabant Segeſtre, ut docet Varro in lib. citato.

[c] EXPLORANTER CURABAT.] Cùm in Mſ. Florentino Lindenbrogius ſic legi monuiſſet, *exploranter ei p. m. curabat*, conjeceram ita à Marcellino ſcriptum fuiſſe, *exploratè Remp. curabat.* Dixit enim Marcellinus Julianum Cæſarem tripertita habuiſſe noctis officia : quietis ſcilicet, Reipublicæ, & muſarum : quod etiam repetit in lib. 25. hiſce verbis : *Ubi verò exigua dormiendi quiete recreaſſet corpus laboribus induratum, expergefactus explorabat per ſemetipſum vigiliarum vices & ſtationum, poſt hæc ſerias ad artes confugiens doctrinarum.* Senſum itaque conjecturâ aſſecutus fueram. Sed cùm in Regio codice longè optimo ſcriptum offendiſſem ſic, *exploranter ei p. munera curabat*, & ſupraſcriptum eadem manu, *exploratè rei* ; non ſum veritus præeunte ejus libri auctoritate locum hunc emendare. * Acceſſit poſtea codicis Toloſ. ſuffragium. * In libro quoque Ant. Loiſelli ad oram ſcriptum erat, *exploratè*, ex codice Valentino ; [In codice Colbertino, *exploranter ei p̃. m. curabat.* Ita etiam P. Pithœus ad oram Ammiani ſui adnotavit.]

Constantius Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

his aderat [a] Latinè quoque differenti sufficiens sermo. Si itaque verum est, quod scriptores varii memorant, Cyrum Regem, & Simonidem lyricum, & [b] Hippiam Eleum sophistarum acerrimum ideo valuisse memoriâ, quòd epotis quibusdam remediis id impetrarunt: credendum est hunc etiam tum adultum, totum memoriæ dolium, si usquam reperiri potuit, exhausisse. Et hæc quidem pudicitiæ virtutúmque sunt signa nocturna. Diebus verò quæ ornatè dixerit & facetè, quæve in apparatu vel in ipsis egit congressibus prœliorum, aut in re civili, magnanimitate correxit & libertate, suo quæque loco singula demonstrabuntur. Cùm exercere proludia disciplinæ castrensis philosophus cogeretur ut Princeps, [c] artémque modulatiùs incedendi per pyrricham [d] concinentibus

[a] LATINE QUOQUE DISSERENDI.] Emendavi ex conjectura, *differenti*, quia sensus omnino ita postulabat. Vide Libanium pag. 248.

[b] HIPPIAM ELEUM.] Hic artem memoriæ quamdam excogitasse dicitur à Xenophonte in Convivio, & à Platone in Hippia minore: ubi Socrates vanam circumforanei Sophistæ φιλεργίαν deridens, sic ait: καίτοι τό γε μνημονικὸν ἐπελαθόμην σου, ὡς ἔοικε, τέχνημα, ἐν ᾧ σὺ οἴει λαμπρότατος εἶναι. Idem tradit Philostratus in Hippia. De Simonidis autem excellenti memoria Quintilianus in lib. 11. accuratè tractat; suámque ipsemet memoriam disticho testatus est, quod refert Aristides περὶ τοῦ παραφθέγματος.

Μνήμῃ δ' οὔτινά φημι Σιμωνίδῃ ἰσοφαρίζειν
Ὀγδωκονταέτει παιδὶ Λεωπρέπεος.

Et in Marmoribus Arundellianis de eo sic scribitur: Ἀφ' οὗ Σιμωνίδης ὁ Λεωπρέπους, ὁ Κεῖος, ὁ τὸ μνημονικὸν εὑρὼν, ἐνίκησεν Ἀθήνησι διδάσκων.

[c] ARTEMQUE MODULATIUS INCEDENDI PER PYRRICHAM.] Inter exercitationes militares fuit olim pyrricha, quam χορείαν ἐν τοῖς ὅπλοις Julianus appellat in Orat. 1. ad Constantium. Aliter etiam dicebatur armatura, ut ad lib. 14. notavi. Armatura enim generaliter quidem vocatur omnis armorum exercitatio: unde & Semiarmatura dicebatur dimidiata quædam prolusio. Glossæ Juris: σημίσιον· ἥμισυ μέρος· ὅθεν σημισσαία ἀρματούρα ἡ ἡμίσεια μελέτη τῶν ὅπλων. Propriè tamen & specialiter sic dicta est pyrricha. Unde cùm Vegetius in lib. 2. cap. 23. armaturam festis diebus exhibitam esse dicit in Circo, de pyrricha id accipiendum est. Sic enim Hadrianus, referente Spartiano, *militares pyrrichas populo frequenter exhibuit*. Ad quem Spartiani locum Casaubonus notat, *militares* superfluè additum esse. Sed pace ejus dixerim, aliter se habet. Nam militares pyrrichæ in eo loco, sunt militum pyrrichæ, quas milites armati saltabant: ita dictæ ad distinctionem aliarum, quas pueri ac puellæ è Græcia, aut ex Asia in theatro saltabant, de quibus Suetonius, Dio, & vetus Epigramma, quod Vir Cl. Salmasius protulit ad dictum Spartiani locum; vel quas damnati coram populo saltabant, in veste purpurea statim arsuri. de quibus loquitur *Jurisconsultus* in lege 8. §. 9. D. de pœnis. *Quicumque*, inquit, *in ludum venatorium fuerint damnati, magis est, ut hi quoque servi efficiantur. Hoc enim distant à ceteris, quòd instituuntur venatores, aut pyrricharii, aut in aliam quam voluptatem, gesticulandi, aut aliter se movendi gratiâ.* Et Plutarchus in lib. de sera numinis vindicta: ἀλλ' οὐδὲν ἔστιν διαφέρουσι παιδαρίων, ἃ τοὺς κακούργους ἐν τοῖς θεάτροις θεώμενα πολλάκις ἐν χιτῶσι διαχρύσοις καὶ χλαμυδίοις ἁλουργοῖς ἐστεφανωμένους καὶ πυρριχίζοντας, ἄγαται καὶ τέθηπεν ὡς μακαρίους, ἄχρις οὗ κεντούμενοι, καὶ μαστιγούμενοι, καὶ πῦρ ἀνιέντες ἀπὸ τῆς ἀνθινῆς ἐκείνης ἐσθῆτος ὀφθῶσι. *Sed nonnulli planè similes sunt pueris, qui sæpenumero in theatris cùm vident noxios tunicis auratis, & purpureis vestibus amictos, & coronatos pyrricham saltantes, mirantur ut beatos: donec illos compungi, & flagellis cædi, & ex florida illa veste flammam emittere videant.*

[d] CONCINENTIBUS DISCERET FISTULIS.] Pyrrichæ ad signum tubæ committi ac finiri solebant, ut docet Apuleius in lib. 1. & Vegetius in lib. 2. cap. 22. Virgilius in lib. 5.

At tuba commissos medio canit aggere ludos.

Ubi Servius notat: *Sanè istæ sunt prolusiones bellorum; unde etiam ad tubam geruntur.* Et in dialogo Hadriani & Epicteti, tuba dicitur arenæ admonitio, scenæ commissio. Videntur tamen tubis additæ esse fistulæ in pyrrichæ saltatione, atque etiam tibiæ; quod præter hunc Marcellini locum ostendit alter in lib. 18. de Sabiniano: *Militari pyrricha sonantibus modulis pro histrionicis gestibus in silentio summo delectabatur.* & vetus Epigramma de pyrricha:

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VIII, & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

diſceret fiſtulis; vetus illud proverbium, *Clitellæ bovi impoſitæ ſunt: planè non eſt noſtrum onus*, Platonem crebrò nominans exclamabat. Inductis quadam ſollemnitate Agentibus in rebus in Conſiſtorium, ut aurum acciperent; inter alios quidam ex eorum conſortio, non, ut moris eſt, [a] expanſa chlamyde, ſed utraque manu cavata ſuſcepit. & Imperator: *Rapere*, inquit, *non accipere ſciunt Agentes in rebus.* Aditus à parentibus virginis raptæ, eum qui violarat, convictum relegari decrevit. Hiſque indigna pati querentibus, quòd non ſit morte multatus, reſponderat [b] hactenus: *Incuſent jura clementiam: ſed Imperatorem mitiſſimi animi legibus præſtare cæteris decet.* Egreſſurum eum ad expeditionem plures interpellabant, ut læſi, quos audiendos provinciarum rectoribus commendabat: & reverſus, quid egerint ſinguli quærens, delictorum vindictas genuina lenitudine mitigabat. Ad ultimum exceptis victoriis, per quas cadentes ſæpe incolumi contumacia barbaros fudit; quòd profuerit anhelantibus extremâ pænuriâ Gallis, hinc maximè claret: quòd primitus partes eas ingreſſus, [c] pro capitibus ſingulis tributi nomine vicenos quinos aureos reperit flagitari: diſcedens verò ſeptenos tantùm, munera univerſa complentes: ob quæ tamquam ſolem ſibi ſerenum poſt ſqualentes tenebras affulſiſſe, cum alacritate & tripudiis lætabantur. Denique id eum aduſque imperii finem & vitæ ſcimus utiliter obſervaſſe, [d] ne per in-

Nam remeare jubent organa blanda pares.

[a] EXPANSA CHLAMYDE.] Is erat habitus Agentum in rebus, ut docet Libanius in Apologia adverſus eos, qui ſuam docendi methodum accuſabant: ἀναξυρὶς καὶ ζωστὴρ ὁ τῶν διακονούντων ταῖς βασιλέως ἐπιστολαῖς, ἃς ἐκ βασιλείων ἀνάγκη φέρεσθαι πανταχοῦ τῆς γῆς. Id eſt: *Bracæ & balteus eorum qui Principis epiſtolis miniſtrant, quas ex Palatio per orbem terrarum ferri neceſſe eſt.* Agentes in rebus intelligit, ad quorum militiam utpote quæſtuoſam, pleroſque ſua ætate depoſito philoſophico pallio adſpiraſſe ſcribit. Idem in Orat. contra Florentium, pag. 426. χλαμύδας καὶ ἀναξυρίδας tribuit militantibus. Et Paulinus in Carmine ad Licentium, in palatio militantes chlamydem & balteum geſtaſſe dicit, quemadmodum & Hieronymus de obitu Nepotiani.

[b] HACTENUS INCUSENT JURA CLEMENTIAM.] Hunc locum ſic legendum & interpungendum putò: *Reſponderat hactenus: Incuſent jura clementiam, &c.* Ita enim in lib. 30. pag. 423. *Quibus ſæpe eadem iterantibus, hactenus perpenſa deliberatione reſpondit:* * & pag. 265. *

[c] PRO CAPITIBUS SINGULIS TRIBUTI NOMINE.] Ea pecunia pro capitibus dicitur ab Arcadio in lege 18. de muneribus, itémque capitatio: quam ſolvebant plebeii tantùm; Honorati verò & Decuriones ab hac præſtatione erant immunes, ut docet lex 2. de Protoſtaſia, lex 36. de Decurionibus, in Codice Theod. Quinetiam in Orientalibus provinciis plebs urbana à capitatione erat immunis: & ruſticana plebs ſola pro capitatione ſua conveniebatur, ut eſt in lege 2. Cod. Th. de cenſu. Hinc lucem accipit Tertulliani locus in Apologetico. *Sed enim*, inquit, *agri tributo onuſti viliores: hominum capita ſtipendio cenſa ignobiliora.* Soli enim plebeii ac viles capitis tributum pendebant, non pro ſuis dumtaxat capitibus, ſed etiam pro uxoribus & adultis liberis, ut docet lex 4. & 6. Cod. Th. de cenſu & adſcript. & lex 4. de excuſatione artificum, Cod. eodem. Auctor Panegyrici Flavienſium * nomine * Conſtantino dicti. *Certè*, inquit, *& nunc liberi parentes ſuos cariores habent, & mariti uxores non gravatè tuentur, & parentes adultorum non pænitet filiorum, quorum onera ſibi remiſſa lætantur.* Adde legem 1. in Cod. Juſt. de agricolis & cenſitis. Ceterùm non diſſimulandum eſt in Mſſ. Regio & Fauchetiano, [Vaticano & Colbertino ac Valentino,] & in Editione Romana legi, *pro capitulis ſingulis.* In Regio tamen exemplari ſupraſcripta eſt vulgata lectio.

[d] NE PER INDULGENTIAS REI TRIB. CONCEDERET RELIQUA.] Mos

Constantius Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

dulgentias quas appellant, tributariæ rei concederet reliqua. Norat enim hoc facto se aliquid locupletibus additurum, cùm constet [a] ubique pauperes inter ipsa dictorum exordia solvere universa sine laxamento compelli. Inter has tamen regendi moderandíque vias, bonis Principibus æmulandas, barbarica rabies exarserat in majus. Utque bestiæ custodum negligentiâ raptu vivere solitæ, ne his quidem remotis appositísque fortioribus abscesserunt, sed tumescentes inediâ, sine respectu salutis, armenta vel greges incursant: ita etiam illi, cunctis quæ diripuere consumptis, fame urgente agebant aliquoties prædas: interdum antequam contingerent aliquid, oppetebant.

CAPUT VI.

Hæc per eum annum spe dubia, eventu tamen secundo, per Gallias agebantur. In comitatu verò Augusti circumlatrabat Arbetionem invidia, velut summa mox adepturum, decora cultus Imperatorii præstruxisse: instabátque ei strepens immania Comes Verissimus nomine, arguens coràm, quòd à gregario ad magnum militiæ culmen evectus, hoc quoque non contentus ut parvo, locum appeteret principalem. Sed specialiter eum insectabatur Dorus quidam [b] ex-Medico Scutariorum, quem [c] nitentium rerum Centurionem sub Magnentio Romæ provectum, retulimus accusasse [d] Adelphium Urbi Præfectum, ut altiora cœptantem. Cúmque res in in-

fuit Principibus Romanis, ut tributorum reliqua subditis indulgerent: idque non semel, sed iterum ac sæpius singuli factitabant, ne inopes provinciales qui solvendo non erant, perpetuo metu cruciarentur: néve susceptoribus occasio daretur adversus eos qui solverant, calumnias struendi, ut scribit Procopius in Anecdotis, pag. 100. quæ Indulgentiæ dicebantur. Glossæ veteres: [illegible] δωρεά, *indulgentia*. Ausonius in Gratiarum actione ad Gratianum: *Indulgentias seculares per singula horarum momenta multiplicas: vel illud cujusmodi est de condonatis residuis tributorum?*

[a] PAUPERES UBIQUE INTER IPSA DICTORUM EXORDIA.] Idem queritur Salvianus in lib. 4. de Gubernatione Dei, his verbis: *Ecce enim remedia pridem nonnullis urbibus data quid aliud egerunt, quàm ut divites cunctos immunes redderent, miserorum tributa cumularent? &c.* Quibus jungi potest alter ejusdem Salviani locus ex lib. 5. quem affert Lindenbrogius. Notum porrò est tributa fiscalia per anni curriculum tripertita pensione inferri consuesse, ut est in lege 15. & 16. Cod. Th. de annona & tributis. [Petrus Pithœus ad oram libri sui adnotavit, fortè *Indictorum* legendum esse: quod & mihi antea in mentem venerat. Indicta autem pro Indictionibus posuit Ammianus.]

[b] EX-MEDICO SCUTARIORUM.] Singulæ Legiones ac Scholæ suos Medicos habuêre. Sic Medici II. Legionis Adjutricis mentio fit in Codice Just. lege 1. de Professoribus & Medicis: & in veteri Inscriptione memoratur MEDICUS. COHORTIS. V. PR. Plura vide in Thesauro Goltzii, & Inscriptionibus Gruteri.

[c] NITENTIUM RERUM CENTURIONEM.] Sic disertè scriptum Romana habet Editio & Augustana, ut de Regio codice nihil dicam. Centurio autem rerum nitentium is dicebatur, qui signorum ac statuarum ex ære ac marmore in Urbe curam gerebat: noctúque cum militibus observabat, ne quis ea confringeret aut mutilaret. Pro Centurione, postea Tribunus rerum nitentium factus est, erátque sub dispositione Præfecti Urbis, ut est in Imperii Notitia. Tandémque pro Tribuno Comes huic officio præfectus, ut præter Magnonem à Lindenbrogio citatum docet Cassiodorus in lib. 7. Ep. 13. quæ est formula Comitivæ rerum nitentium urbis Romæ: ubi inter cetera id legitur: *Justè tales persequitur publicus dolor, qui decorem veterum fœdant detruncatione membrorum: faciúntque illa in monumentis publicis quæ debent pati.*

[d] ADELPHIUM URBI PRÆFECTUM.] Clodius Adelphius is dicebatur, qui Præfectus Urbi fuit post Consulatum Sergii & Nigriniani, anno Domini 351. ut docet fragmentum vetus Fastorum, quod primus edidit Cuspinianus: *Magnentio & Gaisone Coss.* VII. *Idus Junias Clodius Adel-*

quisitionem veniret, necessariisque negotio tentis, objectorum probatio speraretur, [a] tamquam per satyram subitò Cubiculariis suffragantibus, ut loquebatur pertinax rumor, & vinculis sunt exutæ personæ, quæ stringebantur ut consciæ, & Dorus evanuit, & Verissimus ilico tacuit, velut aulæo deposito scenæ.

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

CAPUT VII.

Iisdem diebus adlapso rumore Constantius doctus, obsesso apud Senonas Cæsari auxilium non tulisse Marcellum, eum sacramento solutum abire jussit in larem: qui tamquam injuria gravi perculsus, quædam in Julianum moliebatur, auribus Augusti confisus in omne patentibus crimen. Ideóque cùm discederet, Eutherius Præpositus Cubiculi mittitur statim pòst, eum si quid finxerit convicturus. Verùm ille hoc nesciens, mox venit Mediolanum, strepens & tumultuans, ut erat vanidicus & amenti propior, admissus in Consistorium, Julianum ut procacem insimulat: jámque ad evagandum altiùs, validiores sibi pinnas aptare: ita enim cum motu quodam corporis loquebatur ingenti. Hæc eo fingente licentiùs, Eutherius ut postulavit inductus, jussúsque loqui quod vellet, verecundè & modicè docet velari veritatem mendaciis. [b] Magistro enim armorum (ut credebatur) cessante consultò, industriâ vigili

phius Præf. Urbi. XV. *Cal. Januarias Valerius Proculus Præf. Urbi.*

[a] TAMQUAM PER SATYRAM.] Id est, tumultuariè & confusè. Sic Eumenius in Gratiarum actione ad Constantinum: *Separatè*, inquit, *itaque dicam: neque enim quasi per satyram confundenda sunt tanta beneficia.*

[b] MAGISTRO ENIM ARMORUM.] Marcellum Magistrum militum intelligit. Sic suprà in lib. 15. *Interrogato Remigio etiamtum Rationario apparitionis armorum Magistri:* & alibi sæpe. Cassiodorus etiam in lib. 6. Hist. trip. cap. 1. & lib. 10. cap. 24. quos στρατηγοὺς Socrates ac Sozomenus dixerant, *Magistros* interpretatur *armorum*. Hæc autem dignitas à Constantino Maximo primùm instituta est: qui teste Zosimo in lib. 2. duos Magistros militum creavit, alterum peditum, equitum alterum: quem numerum postea filii ejus auxêre. Quatuor enim Magistros militum eodem tempore Marcellinus memorat in hoc libro: Arbetionem in Præsenti constitutum, Ursicinum per Orientem, Severum in Galliis successorem Marcelli, Barbationem denique Silvano suffectum. Sed Theodosius Aug. quinque & ampliùs Magistros militiæ constituit: quo facto Rempub. annonis gravavit, ut ei semper infestus objicit Zosimus in lib. 4. Et hic quidem eos semper στρατηλάτας, aut στρατηγοὺς appellat. Rectéque in veteribus Glossis στρατηλάτης vertitur Magister militum. Sic apud Basilium in Epistolis, εἰκόνι στρατηλάτῃ; in Epistolis Gregorii Nazianzeni, μοδεσίῳ στρατηλάτῃ. Et in Actis Pauli Constantinopolit. apud Photium Hermogenes στρατηλάτης dicitur, & alibi sexcentis in locis, in quibus Latinè vertendis omnes pæne Interpretes labi solent. Eunapius in vita Ædesii στρατοπεδάρχας vocat, & in Proæresio his verbis: ὁ δὲ Κώνστας καὶ ταῦτα ἔδωκε, καὶ τὸ μέγιστον τῶν ἀξιωμάτων στρατοπεδάρχην ἐπιτρέψας καλεῖσθαι, &c. ubi *castrorum Præfectum* malè vertit Had. Junius. Sic & Josippus (quem vulgò Hegesippum vocant, cùm sit Josippus, ab S. Ambrosio versus in Latinum sermonem) lib. 1. de excidio urbis Hier. cap. 41. *Missóque*, ait, *Volumnio militiæ Magistro, & Olympio:* quod Josippus in lib. 1. Græcè dixerat: πέμπει Βολόμνιόν τε στρατοπεδάρχην καὶ τὸν εἶλεν Ὀλύμπιον. Ceterùm quod dixi, Magistros militum à Constantino Magno primùm institutos, refelli videtur ex eo quòd Modestus de vocabulis rei militaris ad Tacitum Augustum qui Constantinum antecessit, eorum meminit: & quòd Hieronymus in Chronico, ac Jordanes de successione regnorum, Saturninum qui regnante Probo arripuit Imperium, *Magistrum militum* vocant. Sed Modestum quidem, quisquis sit, (nam suppositicium esse equidem suspicor) post Constantinum scripsisse non dubito, cùm & *Comitivam ordinis primi* memoret, & nihil aliud sit quàm exscriptor Vegetii. Hieronymum autem ex more ætatis suæ locutum esse palam est, quippe qui Vespasianum *Magistrum militiæ* in eodem Chronico appellet, quem Legatum

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

Cæsarem obsessum apud Senonas diu, barbaros repulisse: apparitorémque fidum auctori suo quoad vixerit fore, obligata cervice sua spondebat. Res monuit super hoc eodem Eutherio pauca subserere, forsitan non credenda; ea re quòd si Numa Pompilius, vel Socrates bona quædam dicerent de spadone, dictísque religionum adderent fidem, à veritate descivisse arguebantur. Sed inter vepres rosæ nascuntur, & inter feras nonnullæ mitescunt. Itaque [a] carptim ejus præcipua, quæ sunt comperta, monstrabo. Natus in Armenia sanguine libero, captúsque à finitimis hostibus etiamtum parvulus, [b] abstractis geminis, Romanis mercatoribus venumdatus, ad palatium Constantini deducitur: [c] ubi paullatim adulescens rationem rectè vivendi sollertiámque ostendebat, litteris quantum tali fortunæ satis esse poterat eruditus, cogitandi inveniendique dubia & scrupulosa acumine nimio præstans, immensum quantum memoria vigens, benefaciendi avidus, plenúsque justi consilii: quem si Constans Imperator olim [d] ex adulto jámque maturum audiret honesta suadentem & recta, nulla, vel [e] veniâ certè digna peccasset. Is Præpositus Cubiculi etiam Julianum aliquoties corrigebat, Asiaticis coa-

dicere debuerat, si propriè & convenienter ætati Vespasiani loqui voluisset. Idem de Hegesippo, seu potiùs Josippo suprà citato sentiendum est. Certè Vegetius in lib. 2. de re militari, rectè notavit in locum Legatorum Cæsaris viros illustres Magistros militum successisse. Idem de Vopisco quoque censeo, qui in Aureliano Magistros equitum commemorat. *Equites*, ait, *omnes sub Claudio Aurelianus gubernaverat, cùm offensam Magistri eorum incurrissent, quòd temere Claudio non jubente pugnassent.*

[a] CARPTIM PRÆCIPUA.] Hoc in loco codex Regius vocem inserit necessariam, ut arbitror: *Carptim ejus præcipua*, id est, dotes atque virtutes: ut in lib. 14. *equorúmque præcipua vel delicta scrutantes.* Et paullo pòst in hoc libro: *Inter præcipua enim quæ eorum quisque studio possederat vel ingenio:* & alibi sæpius.

[b] ABSTRACTIS GEMINIS.] Sic restitui, auctoritatem secutus Editionis Romanæ * & codicis Tolos. * [ac Colbert.] geminos autem vocat testes, more Græcorum qui δίδυμοι nominant. Sed & Solinus ita appellat, cùm de fibro dicit: *Ne captus prosit, ipse geminos suos devorat.*

[c] UBI PAULLATIM ARTE CURAQUE.] Hanc scripturam commentus est P. Castellus, cùm in Editione Rom. excusum esset hoc modo: *Ubi paullatim .... adulesc..... irationem rectè vivendi, &c.* nec ab Editione Romana quidquam discrepat codex Regius & Florentinus, [Tolosanus item ac Colbertinus.] Itaque scriptæ lectionis vestigiis insistens, sic à Marcellino scriptum fuisse existimavi: *Ubi paullatim adulescens rationem rectè vivendi sollertiámque ostendebat:* quâ conjecturâ equidem nihil certius esse duco. Dixit enim Marcellinus ea quæ Eutherius etiamtum parvulus tulit: tum subjicit de eodem adulescente: deinde ea subjicit quæ *ex adulto*, id est, virilem ingressus ætatem factitavit in aula Constantis Augusti.

[d] EX ADULTO SPECTASSET, PLURAQUE TAMQUAM MATURUM.] Et hic locus à Castello inquinatus est, quem nos, quod præfiscine dictum sit, pristino nitori restituimus. In Rom. Editione legitur, *ex adulto ...... tamquam maturum.* In Regio autem codice [ac Colbertino,] *támque maturum.* Ergo unius litteræ mutatione sic locum emendavi: *Quem si Constans Imperator olim ex adulto jámque maturum audiret, honesta suadentem & recta; nulla vel veniâ certè digna peccasset.* Ex quibus patet, Eutherium Cubicularium fuisse Constantis.

[e] VENIA CERTE DIGNA PECCASSET.] Malè audierat Constans ob pueros cubicularios nimis comptos cultósque, ut testatur Aurelius Victor his verbis: *Quarum gentium obsides pretio quæsitos, pueros venustiores, quòd cultiùs habuerat, libidine ejusmodi arsisse pro certo habetur.* & Zosimus in lib. 2. cujus verba non pigebit adscribere, ut obiter emendentur. Βαρβάρους γὰρ εὐπρεπεστάτους ὠνούμενος καὶ ἔχων ἐν ὁμήρων τάξει παρ' ἑαυτῷ, πάντα δὲ συγχωρεῖν ἐξεῖναι κατὰ τῶν ὑπηκόων αὐτοῖς διὰ τὸ ἐρᾷν ἐπιδεδωκέναι αὐτῷ πρὸς διαφθορὰν, &c. lege meo periculo, ὑπὸ τῆς ὥρας ἐπιδεδωκὼς, &c. Id

litum

litum moribus, ideóque levem. Denique digressus ad otium, adscitúsque postea in palatium, semper sobrius, & [a] in primis constans, ita fidem continentiámque virtutes coluit amplas, ut nec prodidisse aliquando arcanum, nisi tuendæ causâ alienæ salutis, nec exarsisse cupidine plus habendi arcesseretur ut ceteri. Unde factum est, ut subinde Romam secedens, ibíque fixo domicilio consenescens, comitem circumferens conscientiam bonam, colatur à cunctis ordinibus, & ametur; cùm soleant id genus homines, post partas ex iniquitate divitias, latebras captare secretas, ut lucifugæ vitantes multitudinis læsæ conspectus. Cui spadonum veterum hunc comparare debeam, antiquitatem replicando compluries invenire non potui. Fuerunt enim apud veteres, licèt oppidò pauci, fideles & frugi, sed ob quædam vitia maculosi: inter præcipua enim quæ eorum quisque studio possederat vel ingenio, aut rapax, aut feritate contentior fuit, aut propensior ad lædendum, [b] vel diligentibus nimiùm blandus, aut potentiæ fastu superbior: ex omni latere autem ita peritum, neque legisse me, neque audisse confiteor, ætatis nostræ testimonio locupleti confisus. Verùm si fortè scrupulosus quidam lector antiquitatum, Menophilum Mithridatis Pontici Regis eunuchum nobis opponat, hoc monitu recordetur, nihil super eo relatum, præter id solum, quod in supremo discrimine gloriosè monstravit. Ingenti prœlio superatus à Romanis & Pompeio Rex prædictus, fugiénsque ad regna Colchorum, adultam filiam nomine [c] Drypetinam vexatam asperitate morborum, [d] in castello Synhorio huic Menophilo commissam reliquit: qui virginem omni remediorum solatio plenè cura-

Constantius Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

est: *Barbaros enim pretio quæsitos, obsides juxta se habens, eisdémque in provinciales impunè grassandi licentiam tribuens, quippe qui florem ætatis sibi polluendum darent.* Denique Zonaras, qui in Constantini filiorum historia solito diligentior fuit, hæc de Constante narrat: cum supra modum venationi deditum fuisse: ac per speciem venationis solitum se in silvas abdere unà cum formosis adolescentibus, quos undique conquisitos cultósque elegantissimè, in deliciis habebat. Eóque diutius in silvis morabatur, quò modestiorum hominum congressum effugeret. Vexabatur autem adsiduè articulari morbo, quem ex immoderatis libidinibus vitæque intemperantia contraxerat.

[a] IN PRIMIS CONSISTENS.] Legendum videtur, *inprimis constans.* Ait enim Marcellinus: *Semper sobrius & inprimis constans, ita fidem continentiámque virtutes coluit amplas, &c.* Itaque ut sobrius ad continentiam refertur; constans referri debet ad fidem.

[b] VEL DILIGENTIBUS NIMIUM BLANDUS.] Hujus scripturæ auctor est Gelenius. Nam in anterioribus Editionibus perinde ut in codice Regio ac Florentino legebatur, *vel ligendimus*, [in Colbert. *vel igendimus.*] Ego verò non dubito, quin locus sic legendus sit: *Vel clientibus nimiùm blandus, aut potentiæ fastu superbior.*

[c] DRYPETINAM.] Meliùs scriberetur meo quidem judicio, *Drypetin.* Sic vocata est & Darii filia, quam Alexander Hephæstioni uxorem dedit, teste Diodoro Siculo & Arriano.

[d] IN CASTELLO SINHORIO.] Regius codex habet, *Synorio*, rectiùs. Scribit enim in lib. 12. Strabo Mithridatem 75. castella in minore Armenia exstruxisse, in quibus gazam suam conderet: & ex his nobilissimum fuisse Synoria, quod quia in confinio majoris ac minoris Armeniæ situm erat, Theophanes in historiis συνορίαν vocavit: τούτων δ' ἦν ἀξιολογώτατα ταῦτα, ὕδαρα καὶ βασγοιδάριζα, καὶ Σινώρια ἐπιπεφυκὸς τοῖς ὁρίοις τῆς μεγάλης Ἀρμενίας χωρίον. διόπερ Θεοφάνης Συνορίαν παρωνόμασε. Hoc idem castellum σινόρηγα φρού-

Constantius Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

tam patri tutissimè servans, cùm à [a] Manlio Prisco Imperatoris legato munimentum quo claudebatur, obsideri cœpisset, defensorésque ejus deditionem meditari sentiret: veritus ne parentis opprobrio puella nobilis captiva superesset & violata, interfectâ illâ mox gladium in viscera sua compegit. Nunc redeam unde diverti.

CAPUT VIII.

Superato (ut dixi) Marcello, reversóque Serdicam, unde oriebatur, in castris Augusti per simulationem tuendæ majestatis Imperatoriæ multa & nefanda perpetrabantur. Nam si quis super occentu soricis vel occursu mustelæ, vel [b] similis signi gratiâ consuluisset quemquam peritum, aut anile incantamentum ad leniendum adhibuisset dolorem, (quod medicinæ quoque admittit auctoritas) reus unde non poterat opinari delatus, raptúsque in judicium, pœnaliter interibat. [c] Per id tempus fer .... num quemdam nomine Danum, terrore tenus uxor rerum levium incusarat; [d] certum an incertum, insontem Rufinus subsidebat: (quo indicante quædam cognita per Gaudentium Agentem in rebus, Consularem Pannoniæ tunc Africanum, cum convivis [e] retulimus interfectum) [f] Apparitionis Præfecturæ Prætorianæ, tum

εισ appellare videtur Appianus in Mithridatico, ubi thesauros Regios conditos fuisse prodit. Apud Plutarchum in Pompeio *ἰνόρα* scribitur mendosè.

[a] MANLIO PRISCO IMPERATORIS LEGATO.] In Regio codice * & Vaticano * scriptum reperi *Mallio*; [*Manlio* in Colbertino;] * in Tolosano *Manilio.* *

[b] SIMILIS SIGNI GRATIA CONSULUISSET QUEMQUAM PERITUM.] Huc referendæ sunt leges 4. & 5. Cod. Th. de math. & maleficis, latæ Constantio IX. & Juliano II. Coss. *Nemo*, inquit, *haruspicem consulat aut mathematicum, nemo hariolum, &c.*

[c] PER ID TEMPUS FERTUR FUISSE VIRUM QUEMDAM.] Agrestis & barbara locutio, mirum ni à Castello conficta esset. In Editione certè Rom. legebatur: *Per id tempus fer .... quemdam nomine Danum uxor, &c.* Regius autem codex [& Colbertinus] * ac Tolosanus * scriptum sic habent, *fer- .... num quemdam, &c.* ut Editio Romana

[d] REUM NON LIBET ACCUSARE, INDEFENSUM RUFINUS ELUSERAT.] Magnâ audaciâ hîc grassatus est P. Castellus. Cùm enim in Editione Rom. scriptum esset: *Uxor rerum levium incusarat ...... certum an incertum indensotam Rufinus subseda:* ipse omnia pro arbitrio invertens sic edidit: *Rerum levium incusarat: certum an incertum, reum non libet affirmare, indefensum, &c.* Non igitur sine causa aliquot voces ab eo perperam intrusas expunxi. Quòd si quis fortasse conjecturam de hoc loco nostram scire desiderat, sic ferè à Marcellino scriptum putamus: *Uxor rerum levium incusarat: quem incertum unde infenso animo Rufinus subsidebat.*

[e] RETULISSE IN PRÆFECTUM APPARITIONIS.] Hic locus non uno mendo laborat, quem nos præeuntibus MSS. codicibus ita legendum esse affirmamus: *(Quo indicante quædam cognita per Gaudentium Agentem in rebus Consularem Pann. tunc Africanum cum convivis retulimus interfectum:) Apparitionis Præfecturæ Prætorianæ tunc etiam Princeps ob devotionem.* Quæ emendatio confirmatur ex ipso Marcellino Nam in lib. 15. ubi totam hanc historiam fusiùs narrat, sic scribit: *E quorum numero Gaudentius Agens in rebus rem ut seriam detulerat ad Rufinum Apparitionis Præfecturæ Prat. tunc Principem.* Neque tamen eo in loco Africanus dicitur interfectus: quin potiùs significare videtur, post diuturnam custodiam tandem absolutum esse cum reliquis consciis. Nihilominùs stat emendatio nostra, quam ex vestigiis scriptorum codicum odorati sumus. Sic enim habent codices omnes: *Retulissent effectum Apparitionis, &c.*

[f] APPARITIONIS PRÆFECTURÆ PRÆT. TUM ETIAM PRINCEPS.] Notum est in omni Officio seu Apparitione aliquem primum fuisse, qui *Princeps Officii*

etiam Princeps ob devotionem. [a] Is ut loquebatur jactantiùs, versabilem feminam post nefandum concubitum periculosam in fraudem illexit: suasitque consarcinatis mendaciis, læsæ majestatis arcessere maritum insontem, & fingere quòd velamen purpureum [b] à Diocletiani sepulcro furatus, quibusdam consciis occultabat. Hisque ad multorum exitium ita formatis, ipse spe potiorum ad Imperatoris pervolat castra, excitaturus calumnias consuetas. Réque comperta jubetur [c] Mavortius tunc Præfectus Prætorio, vir subli-

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

dicebatur. * Constantius in lib. 1. de vita S. Germani Autissiodorensis Episcopi. *Erat*, inquit, *eo tempore vir quidam bonis moribus, Januarius nomine. Qui cùm Princeps Præsidali militaret officio, exactos à provincialibus solidos ad Judicem* (id est, ad Præsidem) *deferebat.* De his Principibus intelligendus est Suidas, quum ait: Πρίγκιψ ὁ ἔξαρχος τῆς τάξεως παρὰ Ῥωμαίοις. * Sic in militia etiam armata erant quidam Principes, qui & *principia legionis* dicebantur. Optatus in lib. 2. *Erat ibi filius sine patre, tiro sine Principe, discipulus sine magistro.* Ergo etiam in officio seu Apparitione Præfecti Præt. quidem erat Princeps, ut ex Notitia quoque Imperii constat: qui vir Devotissimus dicebatur, teste Symmacho in lib. x. epist. 36. Hi stipendiorum ordine paullatim in eum locum promovebantur, & lucra atque emolumenta multo majora capiebant quàm ceteri: exactóque biennio ut plurimum decedebant, ac sequentibus locum dabant. Quare ut novum in Rufino notat id Marcellinus, quòd tamdiu Princeps esset, ídque ob devotum ac dicatum Imperatori animum præmii loco consecutum esse significat, ut suprà in lib. 15. pag. 56. de Gaudentio. Porrò Princeps Apparitionis Præf. Præt. erat è Schola Agentum in rebus, ut docet Cassiodorus in lib. 6. Var. in formula Magisteriæ dignitatis, & in lib. xi. epist. 35. quæ est delegatoria, data Principi Apparitionis Præf. Prætorianæ. Sed & Principes officii omnium ferè Magistratuum, ex eadem Schola Agentum in rebus sumebantur, ut ex Notitia Imperii colligitur, & ex Codice Theod. tit. de Principibus Agentum in rebus. Specialiter tamen Princeps officii Præf. Præt. utpote omnium primus, Princeps Agentum in rebus dicebatur: qui quoniam ex alio officio, puta Magistri Officiorum, ad eum locum veniebat, ideo Cassiodorus in lib. xi. ubi promotiones omnium Officialium facit, Principem ipsum omisit. Neque enim audiendus est vir doctissimus, qui in Notis ad Historiam Aug. affirmat eum, quem Cassiodorus ibi *Primiscrinium* vocat, esse Principem. Atqui Cassiodorus *Primiscrinium* post Cornicularium ponit: Princeps verò Cornicularium anteibat, ut docet Notitia Imperii, & lex 4. & 5. Cod. Theod. de iis qui administrantibus. Ex his patet, cur Gaudentius Agens in rebus sermonem illum convivarum Africani retulisse dicitur ad Rufinum Apparitionis Præt. Principem. Erant quippe ambo ex eadem Schola. Corippus in Panegyri ad Anastasium Magistrum Officiorum, idem se officium gessisse dicit.

Summe Magistrorum, sub cujus nomine gesto
Principis officium.

Erat ergo Corippus è Schola Agentum in rebus quæ sub dispositione Magistri Officiorum fuit. Libanius initiò Orat. ad Eustathium de honoribus κορυφαῖον τῆς στρατιᾶς appellat Principem officii. * Basilius in lib. 2. de Thecla cap. 14. Κορυφαῖος τῆς ἐπάρχοις ὑπηρετουμένης διέπων στρατιᾶς: & Gesta purgationis Cæciliani pag. 28. * Rectè autem Asconius in 3. Verr. notat hæc nomina, Princeps, Commentariensis, & Cornicularius, de legionaria militia sumpta esse.

[a] BIS UT LOQUEBANTUR JACTANTIUS.] Existimavi hunc locum sic legendum esse minima mutatione: *Is, ut loquebatur jactantiùs, &c.* plano jam sensu, qui antea erat nullus.

[b] A DIOCLETIANI SEPULCRO.] Quod erat haud procul Salonis in castro Aspalatho. Hieronymus in Chronico: *Diocletianus*, inquit, *haud procul à Salonis in villa sua Aspalatho moritur.* Unde fornices illos & cameras subterraneas eleganti opere structas Aspalathi, quas describit Constantinus Porphyrog. in cap. 29. de administrando Imperio, pæne adducor ut credam sepulcrum ipsum fuisse Diocletiani. Huic uni post homines natos contigisse ait Eutropius, ut cùm privatus obiisset, inter Divos tamen referretur. Sanè velamen purpureum in ejus sepulcro positum, cujus hîc meminit Marcellinus, consecrationis certissimum indicium est.

[c] MAVORTIUS VIR SUBLIMIS CONSTANTIÆ.] Is, ut opinor, est Mavortius Lollianus, cui Julius Firmicus Astronomicorum libros dicavit: & in lib. 8. cap. 15. severitatis merito ordinarii Consulatus insignia consecutum esse dicit. Consul

Constantius Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

mis constantiæ, crimen acri inquisitione spectare, juncto ad audiendi societatem Ursulo Largitionum Comite, severitatis itidem non improbandæ. Exaggerato itaque negotio ad arbitrium temporum, cùm nihil post tormenta multorum inveniretur, judicésque hærerent ambigui: tandem veritas respiravit oppressa, & in abrupto necessitatis mulier Rufinum totius machinæ confitetur auctorem, nec adulterii fœditate suppressa: statímque [a] legibus contemplatis, prout poscebant ordo & justitia, ambos sententiâ damnavere letali. Quo cognito Constantius fremens, & tamquam vindicem salutis suæ lugens exstinctum, missis equitibus citis, Ursulum redire ad comitatum minaciter jussit. Et ille spretis qui prohibebant, perrupit intrepidus: ingressúsque Consistorium, ore & pectore libero docuit gesta: hácque fiduciâ linguis adulatorum occlusis, & Præfectum & se discrimine gravi subtraxit. Tunc illud apud Aquitanos evenit, quod latior fama vulgarat. Veterator quidam ad lautum convivium rogatus & mundum, qualia sunt in his regionibus plurima, cùm vidisset [b] linteorum toralium par, duos clavos ita latissimos, ut sibi vicissim arte ministrantium cohærerent, [c] mensámque operimentis paribus tectam: anteriorem chlamydis partem utraque manu vehens, intrinsecùs structuram omnem ut amictus adornaverat [d] principales quærens, patrimonium

fuit cum Arbæthione. Idem Præfectus Urbi fuerat Constantio III. & Constante II. Coss. Fuit autem Præfectus Præt. per Italiam eodem anno quo Consul, ut est in lege 25. Cod. Theod. de appellat.

[a] Legibus contemptis multa ultro citroque discussa.] Alia omnia habet codex Regius, * Tolosanus, * [& Colbertinus,] Editióque Romana, *legibus contemptis*; deinde post lacunam dimidiatæ lineæ sequitur, *ordo & justitia.* In codice autem Regio, * Tolosano, * [& Colbertino] legitur, *ordes & justitia.* & superscriptum est eadem manu, *concordes*, ex conjectura exscriptoris, ut patet. Ego verò sic ferè à Marcellino scriptum esse divinabam: *Tandémque legibus contemplatis, velut ipsa dictante justitia, ambos sententia damnavere letali.* Ut loquitur Marcellinus in lib. 22. pag. 209. & * libro 26. pag. 329. *

[b] Linteorum toralium par.] Latini lectum à toro distinguunt: lectum enim propriè vocant opus illud è ligno, aliáve nobiliori materia, cui torum imponebant. Ovidius in 8. Metam.

— in medio torus est de mollibus ulvis,
Impositus lecto.

Ac viliorum quidem hominum tori è stramento erant, aut ulva palustri probè concisa: cujusmodi etiam in castris tori militum fuere, teste Plinio in lib. 8. Nobiliorum verò ex tomento Lingonico, aut pluma. Eosdem toros stragulis sternebant, deinde lodices superponebant, ne stragula serica macularentur. Martialis in lib. 14. in Epigrammate cui lemma *Lodices.*

Nudo stragula ne toro paterent,
Juncta nos tibi venimus sorores.

Quod ergo in lectis cubitoriis erant lodices, idem in tricliniaribus videntur fuisse toralia: quæ [Greek illegible] & [Greek illegible] vertuntur in veteribus Glossis. Hæc toralia ex lino fuisse, præter Marcellinum in hoc loco, docet Pollio in Claudio: ubi accubitalia Cypria duo memorat, id est, toralia è lino Cyprio. Eadem purpurea fuisse testatur scriptor noster, & Martialis in lib. XI.

Constringátque tuos purpura picta toros.

[c] Mensamque operimentis paribus tectam.] Duobus scilicet clavis purpureis. Veterum enim mantelia purpura & cocco clavata erant, itémque auroclavata, & aurea in Principum usum, ut docet Lampridius in Alex. Severo, Pollio in Gallieno. Mappæ quoque clavatæ erant. Unde Petronius laticlaviam Trimalcionis mappam describit fimbriis hinc atque illinc pendentibus. Mensam igitur hoc in loco intelligimus mantelibus stratam lineis laticlaviis, perinde atque torus duobus toralibus lineis laticlaviis erat stratus.

[d] Principalesque res.] Hunc

dives evertit. Malignitate simili quidam Agens in rebus in Hispania, ad cenam itidem invitatus, cùm [a] inferentes vespertina lumina pueros exclamasse audisset ex usu, [b] *Vincamus perun* .... sollemne interpretatus atrociter, delevit nobilem domum. Hæc taliáque ideo magis magísque crescebant, quòd Constantius impendio timidus, semper se feriri sperabat, ut Dionysius tyrannus ille Siciliæ: qui ob hoc idem vitium & tonstrices docuit filias, ne cui alieno ora committeret leviganda: ædémque brevem ubi cubitare sueverat, altâ circumdedit fossâ, eámque ponte solubili superstravit: cujus disjectos asseres & axiculos secum in somnum abiens transferebat, eosdémque compaginabat lucis initio processurus. Inflabant itidem has malorum civilium bucinas potentes in regia, ea re, ut [c] damnatorum petita bona suis adcorporarent, [d] essétque materia per vicinitates eorum latè grassandi. Namque ut documenta liquida

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

locum sic legendum esse arbitror: *Intrinsecùs structuram omnem ut amictus adornaverat principales quærens, patrimonium dives evertit*: & ita necessariò sensus postulat. Nam cùm malitiosus delator rapuisset è mensa duos illos purpuræ clavos, progressus in publicum anteriorem chlamydis Imper. partem esse strepebat. Totam itaque domum scrutari cœpit, ut regale indumentum quod in ea domo integrum latere affirmaverat, reperiret: & re ad Judicem, ut credere est, delata, infelicem domum pervertit.

[a] INFERENTES VESP. LUMINA PUEROS EXCLAMASSE AUDISSET EX USU.] Moris antiqui fuit exclamare ac plaudere, cùm in convivium lumen afferretur. Varro in lib. 5. de lingua Lat. citatus à Lindenbrogio, ait Græcos ad ejusmodi religionem, cùm lumen adfertur, dicere solere, φῶς ἀγαθόν. Sed & Themistius apud Stobæum in Sermone 274. ejus moris meminit: καὶ φῶς ἐπεισενεχθὲν ἐξαίφνης συμποσίῳ θόρυβον καὶ κρότον ὑφ' ἁδρῶς ἐποίησεν. Atque eò referre soleo Virgilii versus in 1. Æneid.

Postquàm prima quies epulis mensæque remotæ,
Crateras magnos statuunt, & vina coronant.
Fit strepitus tectis, vocémque per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incensi.

In quibus versibus est ὕστερον πρότερον. Lychnis enim accensis tum demum consecutus est clamor. Sequitur postea:

tum facta silentia tectis.

Ad quem locum sic notat Servius: *Mos erat apud veteres, ut lumine incenso silentium præberetur, ut optativam sibi laudem loquendo nullus averteret. Apud Romanos etiam cenâ editâ sublatisque mensis primis, silentium fieri solebat, quoad ea quæ de cena libata fuerant, ad focum ferrentur, & in ignem darentur, ac puer Deos propitios nuntiasset; ut Diis honos haberetur: qui mos cùm intercessit inter cenandum, Greci quoque θεῶν παρουσίας dicunt.* Sed tamen non assentior Servio: neque enim explicat, quam ob causam repentè in convivio strepitus & clamor est excitatus. Planéque persuasum habeo, Virgilium ad eum quem dixi morem alludere. Hodie etiam in plerisque Galliæ opidis cùm lumen infertur, *Benedictum sit lumen*, exclamare mos est.

[b] VINCAMUS PERUN.....SOLLEMNE INTERPR.] In MSS. omnibus, Regio scilicet, Vatic. & Florentino [ac Colbertino,] itémque in Editione Augustana legitur hoc modo: *Vincamus perun........lemne......interpretatum atrociter*, &c. Lipsius in lib. 1. Saturn. cap. ult. emendat: *Vivamus, pereundum est.* Sanè in conviviis acclamari solitum, *Vivas*, & *Vivamus*, docet Dio in Commodo. Cùm enim Commodus in amphitheatro fatigatus frigidam biberet, ait repentè omnes illud in conviviis acclamari solitum, *Vivas*, succlamasse: τοῦτο δὲ τὸ ἐν τοῖς συμποσίοις εἰωθὸς λέγεσθαι ζήσειας ἐξεβοήσαμεν. * Idem testatur Nilus in Epistola quadam. *

[c] DAMNATORUM PETITA BONA.] Petita scilicet à Principe. Vide titulum in Codice Theod. de petitis & ultro datis.

[d] ESSETQUE MATERIA PER VICINITATES EORUM LATE GRASSANDI.] Duplex hujus loci sensus afferri potest: primò ut dicatur, potentes in regia idcirco Constantium ad cædes & supplicia incitasse, ut ipsi cæsorum bona impetrarent, suppeterétque ipsis materia grassandi in vicinos suos, quorum prædia suis adjungere cupiebant. Alter sensus esse potest hujusmo-

Constantius Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

prodiderunt, [a] proximorum fauces [b] aperuit primus omnium Constantinus · sed eos medullis provinciarum saginavit Constantius. Sub hoc enim ordinum singulorum auctores infinita cupidine divitiarum arserunt, sine justitiæ distinctione vel recti, inter ordinarios judices Rufinus primus Præfectus Prætorio: & inter militares equitum Magister Arbetio, Præpositúsque Cubiculi Eusebius, [c] & .....anus Quæstor, & in Urbe [d] Anicii, quorum ad avorum æmulationem posteritas tendens, satiari numquam potuit cum possessione multo majore.

CAPUT VIII.

At Persæ in Oriente per furta & latrocinia potiùs quàm, ut solebant antea, per concursatorias pugnas, hominum prædas agitabant & pecorum: quîs nonnumquam lucrabantur ut repentini; aliquoties superati multitudine militum amittebant; interdum nihil prospicere prorsus quod poterat rapi permittebantur. Musonianus tamen Præfectus Prætorio, multis (ut antè diximus) bonis artibus eruditus, sed venalis, & flecti à veritate pecuniâ facilis, per emissarios quosdam fallendi perstringendíque gnaros, Persarum sciscitabatur consilia, assumpto in deliberationes hujusmodi Cassiano Mesopotamiæ Duce, stipendiis & discriminibus indurato diversis. Qui cùm fide concinente speculatorum apertè cognossent,

di, ut esset materia sicariis ac latronibus, servísque quos divites illi in ergastulis habebant, per eorum latifundia grassandi.

[a] PROXIMORUM FAUCES.] Ita Marcellinus vocare solet Imperatoris amicos & comites: quos Græci τοὺς συνόντας, Dio, Eunapius & Zosimus eleganti vocabulo παραδυναστεύοντας amant dicere: Macedones verò ἑταίρους, ut præter ceteros docet Isocrates in Philippo. Sic Tacitus Nervam *continuum Principis & proximum amicorum* vocat: & in lib. 13. *Et proximi*, inquit, *amicorum metuebant orabántque caveri insidias mulieris*: & alibi sæpe. [Q. Curtius in lib. x. etiam *proximos amicorum* vocat. Hæc enim ibi sunt verba Alexandri Magni ad Persas milites: *Proximisque amicorum auctor fui, ex captivis generandi liberos.*] Sed distinctiùs Sulpicius Severus in lib. 2. Hist. sacræ: *Quod ubi*, ait, *Danieli compertum, proximum Regis appellat.* & rursus: *Qua tempestate Mardochæus inter proximos Regis erat.*

[b] PRIMUS APERUIT CONSTANTINUS.] Unde decem novissimis annis pupillus ob profusiones immodicas nominatus est, teste Victore. Et Auctor de rebus bellicis post Imperii Notitiam: *Constantini temporibus*, ait, *profusa largitio aurum, quod antea magni pretii habebatur, vilibus commerciis assignavit.*

[c] ET URSICINUS EQUESTRIS ORDINIS PRÆFECTUS.] Magnam injuriam cùm Ursicino, tum ipsi Marcellino fecit P. Castellus, qui Marcellinum finxerit hæc de Ursicino dicentem, quem omnibus propemodum paginis tantopere laudat. Quid autem sibi vult hæc locutio? *Equestris ordinis Præfectus?* Ecquis verò ita locutus est scriptor Latinus, cum Magistrum equitum vellet dicere? Et si Marcellinus de Ursicino sic sensit, cur eum Præposito Cubiculi postponebat, nec jungebat cum Arbætione Magistro militum? Nam dignitates hîc ordine suo singulas recenset. In codice Regio, perinde ac in Florentino [& Colbertino] legitur sic: *Præpositúsque Cubiculi ...... laps. ....:.. anus Quæstor.* Desideratur itaque Quæstoris sacri palatii nomen, Lucillianus fortasse: neque enim ejus Quæstoris nomen reperire usquam potui.

[d] ANICIUS QUI IN REGIAM ÆMUL. POSTERITATE.] Hanc scripturam fabricavit suo more Castellus, cùm in Editione Rom. sic esset excusum: *Anicii quæ....... æmulationem posteritas tendens, &c.* In Regio, [Colbertino] & Flor. codicibus hoc amplius: *Anicii quæ......... vorum æmul. &c.* Unde non sine ratione, ut arbitror, sic locum emendavi: *Et in Urbe Anicii, quorum in avorum æmulationem posteritas tendens satiari numquam potuit cum possessione multo majore*: sensu facili & expedito. Anicianæ domus invidendas opes perstringit & Zosimus in lib. 6. μόνον δὲ τῶν λεγομένων Ἀνι-

Saporem in extremis regni limitibus suorum sanguine fuso multiplici ægrè propulsare gentes infestas; [a] Tamsaporem ducem parti nostræ contiguum, occultis per ignotos milites tentavere colloquiis, ut si copiam fors dedisset, suaderet Regi per litteras pacem tandem aliquando cum Principe Romano firmare, ut hoc facto latere ab omni securus, perduelles advolaret adsiduos. Paruit Tamsapor, hísque fretus refert ad Regem, quòd bellis acerrimis Constantius implicatus, [b] pacem postulat precativam. Dúmque ad Chionitas & Eusenos hæc scripta mittuntur, in quorum confiniis agebat hiemem Sapor, tempus interstitit longum.

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

CAPUT X.

Hæc dum per Eoas partes & Gallias pro captu temporum disponuntur, [c] Constantius tamquam recluso Jani templo, stratísque hostibus cunctis, Romam visere gestiebat, post Magnentii exitium absque nomine ex sanguine Romano triumphaturus. Nec enim gentem ullam bella cientem per se superavit, aut victam fortitudine suorum comperit ducum, vel addidit quædam Imperio, aut usquam in necessitatibus summis primus, vel inter primos est visus:

κίων οἶκος ἐλύπει τὰ κοινῇ δεδογμένα λυσιτελεῖν· ἐπειδὴ μόνοι τὸν πάντων ὡς εἰπεῖν ἔχοντες πλοῦτον ἐπὶ τῇ κοινῇ ἐδυσχέραινον εὐπραγίαις. Id est: *Una Aniciorum domus molestè ferebat ea quæ è Rep. omnes judicaverant. Nam cùm soli omnium pene opes possiderent, felicitati publicæ invidebant:* ut meritò de ea familia Cassiodorus in lib. x. Ep. xi. dixerit: *Anicios pene Principibus pares ætas prisca progenuit.* Erat autem hæc domus Christiana jam inde ab Anicio, de quo Prudentius contra Symmachum:

Fertur enim ante alios generosus Anicius orbis
Illustrasse caput.

Proinde non mirum, si & Marcellinus noster & Zosimus, homines Deorum cultui mancipati, Anicios infestiùs allatrent.

[a] TAMEN SAPOREM DUCEM.] Primus hunc locum corruperat P. Castellus, cùm in Editione Rom. *Tamsaporem* legeretur rectè, quemadmodum etiam in Ms. Flor. legi testatus est Lindenbrogius, [& ita legitur in Colbertino.] Mariangelus Accursius *Tansaporem* ubique in Editione sua excudi jussit: quod equidem prætulerim. Sic Tanchosdro Chosdrois Persarum Regis ducem appellat Menander Protector in lib. 8. Hist. quamquam ibi & ταγχοσδρὼ & ταναχοσρὼ scribitur librariorum vitio. Nam Suidas qui Menandri locum citat, ταγχοσδρὼ semper eum nominat in v. ταγχοσδρὼ & ἰμβειδῆ & διαμάνης. Evagrius tamen in lib. 5. ταμχοσδρὼ vocat: prorsus ut parum intersit, Tamsaporem an Tansaporem scribas. Quid autem ea vox *Tan* significet apud Persas, Orientalium linguarum peritis indagandum relinquo.

[b] PACEM POSTULAT PRECARIAM.] Sic primus edidit Gelenius. Nam anteriores Editiones omnes sic præferebant, *postulat pacem precantium.* In Regio exemplari scriptum est, *pacem postulat precatium*, & eadem manu suprascriptum *precariam.* Sed non dubito, quin scripserit Marcellinus, *pacem postulat precativam.* Sic enim loquitur Marcellinus pag. 94. libro XVII.

[c] CONSTANTIUS CONCLUSO JANI TEMPLO.] Hujus lectionis auctor est Gelenius. In Editione Rom. legebatur, *Constantius quam ecluso, &c.* unde P. Castellus, alter scilicet OEdipus, edidit: *Constantius quidem reclauso Jani templo.* At Mariang. Accursius qui ejus scripturæ ineptiam perspiciebat, excudi jussit: *Constantius quidem clauso Jani templo.* Regius tamen ac Florentinus codex scriptum habent, *quam recluso Jani templo.* [Colbert. *quam recluso iã templo.*] Proinde re attentiùs considerata legendum esse arbitror, *quasi recluso Jani templo, stratisque hostibus cunctis, &c.* vel potiùs, *tamquam recluso, &c.* ut recludi hîc sumatur, non pro aperiri, ut vulgò solet, sed pro denuò claudi: quo sensu reclusum usurpat Justinus libro 1. & Justinianus §. pen. Inst. de leg. agn. success. & Reclausos quoddam Monachorum genus posterior Latinitas dixit, quos Græci ἐγκλείστους. Particula autem illa *quasi* magnam ἔμφασιν habet, adeo ut absque ea sensus vacillet. Neque enim Marcellinus dicit Constantium de cunctis hostibus victoriam retulisse: immo contrarium affirmat. Subjicit enim: *Nec enim gentem ullam bella cientem per se superavit, aut victam fortitudine suorum comperit ducum.*

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæf. Coff. Anno Chr. 356.

fed ut pompam nimis extentam, rigentiáque auro vexilla, & [a] pulcritudinem ftipatorum oftenderet agenti tranquilliùs populo, hæc vel fimile quidquam videre nec fperanti umquam nec optanti. Ignorans fortaffe, quofdam veterum Principum in pace quidem [b] lictoribus fuiffe contentos: ubi verò præliorum ardor nihil perpeti poterat fegne, [c] alium anhelante rabido flatu ventorum lenunculo fe commififfe pifcantis, alium ad Deciorum exempla voviffe pro Republica fpiritum, [d] alium hoftilia caftra per femetipfum cum militibus infimis exploraffe: diverfos denique actibus inclaruiffe magnificis, [e] ut gloriofas fuas res pofteritati celebri memoria commendarent. Ut igitur multa quæque confumpta funt [f] in apparatu

[a] ET PULCRITUDINEM STIPATORUM.] Protectores & Scholares intelligit, de quibus fuprà notata funt multa. Hi erant plerumque juvenes, pulcritudine, & robore, & ftatura præftantes, elegantiùs culti pexique, aureis haftis & clypeis infignes: ut defcribit Synefius in Orat. de regno: καὶ γάρ που τὸ τῶν δορυφόρων τοῦτο. ἀπὸ τῆς στρατιᾶς τις ἔκκριτος. νέοι πάντες, εὐμήκεις, τὴν κόμην ξανθοί τε καὶ περιθετοί. ἀεὶ δὲ λιπαροὶ κεφαλὰς καὶ τὰ πρόσωπα· χρυσάσπιδες καὶ χρυσολόγχαι οὓς, εἴ ποτε ὀφθῶσι, τὸν βασιλέα σημαινόμεθα, ἐκ δὲ τῶν οἶμαι τοὺς προανισχομένους ἀκτῖσι τὸν ἥλιον. Et Procopius in Anecdotis, pag. 108. imbelles eos fuiffe dicit, ut qui oftentationis tantùm ac pompæ gratiâ in palatio militarent. Denique Agathias in lib. 5. εἰσὶ δὲ οἱ πολλοὶ ἀστικοί τε καὶ φαιδρείμονες, καὶ μόνον οἶμαι τοῦ βασιλείου ἕνεκα καὶ τῆς ἐν ταῖς προόδοις μεγαλαυχίας ἐξευρημένοι.

[b] LICTORIBUS FUISSE CONTENTOS.] Imperatoribus Romanis lictores cùm 12. fafcibus femper præibant jam inde ab Augufto, cui Senatus id primùm decrevit anno V. C. 735. Sentio & Lucretio Coff. ut refert Dio. Mamertinus in Panegyrico ad Maximianum Aug. *Trabeæ*, inquit, *veftræ triumphales, & fafces Confulares, & fella curules, & illa obfequiorum ftipatio & fulgor, veftrorum funt ornamenta meritorum.* Plura vide apud Lipfium in Notis ad lib. 13. Taciti. Inter Principes porrò qui lictoribus contenti fuerunt, Trajanum numeraverim, de quo idipfum teftatur Dio in lib. 68. & Marcum, de cujus civilitate loquitur Eutropius, & idem Dio in lib. 71. Et Marcus ipfe in lib. 1. de vita fua hanc fententiam meo judicio mirabilem, & Principibus inculcandam pofuit: δυνατόν ἐστιν ἐν αὐλῇ βιοῦντα μήτε δορυφορήσεων χρήζειν, μήτε ἐσθήτων σημειωτῶν, μήτε λαμπάδων καὶ ἀνδριάντων, τοιῶνδέ τινων, καὶ τοῦ ὁμοίου κόμπου· ἀλλ' ἔξεστιν ἐγγυτάτω ἰδιώτου συστέλλειν ἑαυτόν. Id eft: *Imperator in palatio degens, & ftipatoribus, & veftibus clavatis, & igne præferri folito, & ftatuis illis, atque hujufmodi faftu facilè poteft carere: licétque ei quàm proximè ad privati hominis modum femet coërcere.*

[c] ALIUM ANHELANTER AVIDO FLATU VENTORUM.] Emendavi ex conjectura non vana, ut opinor: *Anhelante rabido flatu ventorum:* abfque ulla apicum mutatione. Et ita loquitur Marcellinus nofter in fine lib. 26. *Ingentes aliæ naves extrufæ rabidis flatibus, &c.* Sic enim ibi præfert Regius codex [& Colbert.]

[d] ALIUM HOSTILIA CASTRA PER SEMETIPSUM.] Galerium Maximianum Cæfarem intelligit, qui in Armenia majore cum Narfeo pugnaturus Rege Perfarum, fpeculatoris munus cum altero ac tertio equite fufcepit, ut ait Eutropius in Breviario. Legati enim habitu ad Narfeum profectus, caftra ejus fpeculatus eft, ac deinde conferto prœlio ingentem victoriam retulit, quemadmodum fcribit Synefius in Oratione de regno: καὶ γὰρ δὴ οὐδὲ εἰκὸς ἀγνοοῦν τινα ὅτι βασιλεὺς ἑαυτὸν ἐνδύντες ἄσω τῆς πολεμίας γεγονὼς, ἐν χρείᾳ κατασκοπῆς μιμησαμένου σχῆμα πρεσβείας. Et Rufus Feftus de eodem Galerio. *Ipfe*, inquit, *Imperator cum duobus equitibus exploravit hoftes, & cum XXV. millibus fuperveniens, fubitò innumera Perfarum agmina aggreffus, ad internecionem cecidit.*

[e] UT GLORIOSAS SUAS RES.] Poftrema vox tam in Editione Romana quàm in exemplari Regio [& Colbertino] deeft, & à P. Caftello primùm eft addita. Nec fine caufa quis fufpicetur à Marcellino fcriptum fuiffe: *Ut glorias fuas pofteritati celebri memoria commendarent.* Sic enim loqui folet paffim.

[f] IN APPARATU REGIO, PRO MERITIS CUILIBET MUNERA REDDITA.] Hæc temere inferfit P. Caftellus, cùm in Editione Romana poft verbum *apparatu* lacuna effet paullo minùs quàm dimidiatæ lineæ. Neque aliter præferunt MSf. codices. Ad oram autem Regii codicis adnotata funt eadem manu hæc verba: *Hic ait Blondus deeffe folium, ut in exemplari vetufto legiffe dicit.* * Idem in Tolofani codicis margine

....

.......[a] ſecundâ Orfiti Præfecturâ, tranſcurſo Ocriculo, elatus honoribus magnis, ſtipatúſque agminibus formidandis, tamquam acie ducebatur inſtructa, omnium oculis in eo contuitu pertinaci intentis. Cúmque Urbi propinquaret, Senatus officia, reverendáſque Patriciæ ſtirpis effigies ore ſereno contemplans, non ut Cineas ille Pyrrhi legatus in unum coactam multitudinem Regum, ſed [b] aſylum mundi totius adeſſe exiſtimabat. Unde cùm ſe vertiſſet ad plebem, ſtupebat qua celeritate omne quod ubique eſt hominum genus confluxerit Romam: & tamquam Euphratem armorum ſpecie territuris aut Rhenum, altrinſecus præeuntibus ſignis, [c] inſidebat aureo ſolus ipſe carpento, fulgenti claritudine lapidum variorum: [d] quo micante, lux quædam miſceri videbatur alterna. Eúmque poſt antegreſſos multiplices alios, purpureis ſubtemini-

CONSTANTIUS AUG. Conſtantio Aug. VIII. & Juliano Cæſ. Coſſ. Anno Chr. 356.

adſcriptum inveni: *Heic deeſt unius folii ſcriptura, ex his quæ in exemplari vetuſto legiſſe memini: & eſt pars multi facienda, à me in Italia apud Ocriculum poſita.* Sed ego Blondo non credo; ac ſi quid ſentio, deeſt tantùm quo die Conſtantius Romam ingreſſus ſit; puta IV. Kal. Maias, ut ſcribit Idatius in Faſtis.

[a] SECUNDA ORFITI PRÆFECTURA.] Cônſtantio Aug. IX. & Juliano Cæſare II. Conſulibus anno Domini 357. Primam quidem Præfecturam Urbanam geſſerat Orfitus Conſtantio Aug. VI. & Conſtantio Cæſare II. Conſulibus, teſte Marcellino in lib. 14. Et in fragmento Faſtorum quod primus edidit Cuſpinianus, ſic legitur: *Conſtantio VI. & Conſtantio Gallo II. Coſſ. Neratius Cerealis Præf. Urbi fuit VI. Idus Decemb. Vitraſius Orfitus Præf. Urbi fuit. Conſtantio VII. & Conſtantio Gallo III. Coſſ. Vitraſius Orfitus Præf. Urbi fuit.* Hæc fuit unica Præfectura, tametſi duobus Conſulibus acta. Nam VI. Idus Decemb. magiſtratum iniit Orfitus Conſulatu Conſtantii VI. deinde anno ſequenti geſſit. Utramque Orfiti Præfecturam commemorat vetus hæc Inſcriptio: MEMMIO. VITRASIO. ORFITO. V. C. NOBILITATE. ACTIBUS. QUE. AD. EXEMPLUM. PRÆCIPUO. PRÆFECTO. URBI ET. ITERUM. PRÆFECTO. URBI. PROCONSULI. AFRICÆ, &c. Meminit & Symmachus in lib. 1. Ep. 1. Et in lib. Epiſt. ult. 47. ſocerum ſuum fuiſſe teſtatur. * Unde & junior Symmachus Memmii prænomen accepit. Nam Q. Fabianus Memmius Symmachus eſt dictus, perinde ut avus ejus maternus, Memmius Orfitus. *

[b] ASYLUM MUNDI TOTIUS.] Glorioſo & inſolenti elogio Marcellinus videtur gratificari voluiſſe Patribus conſcriptis, ex quorum numero eum fuiſſe credibile eſt. Ætate tamen Marcellini nihil minus erat Senatus Rom. quàm aſylum orbis terrarum. Ne quidem ævo Ciceronis id Senatui conveniſſe teſtatur ipſe Cicero in lib. 2. de Officiis, qui eam laudem Senatus intra Punicum bellum & Syllæ tempora includit. *Regum*, inquit, *populorum*, *nationum portus erat ac refugium Senatus.* Idem in Orat. pro Sextio: *Senatum*, inquit, *Reipublicæ cuſtodem*, *præſidem*, *propugnatorem collocaverunt.*

[c] AUREO SOLUS IPSE CARPENTO.] Incivilitatem & arrogantiam perſtringit Conſtantii, tum quòd aureo curru, qui erat Imperatorum triumpho dicatus, tum quòd ſolus nullo in conſeſſum vehiculi admiſſo Urbem ingreſſus ſit. Utrumque morem notatum habemus apud Philoſtratum in Dione Chryſoſtomo: Τραϊανὸς αὐτοκράτωρ ἀναθέμενος αὐτὸν ἐπὶ τῆς Ῥώμης εἰς τὴν χρυσῆν ἅμαξαν, ἐφ' ἧς οἱ βασιλεῖς τὰς ἐκ τῶν πολεμίων πομπὰς πομπεύουσιν, &c. *Traianus Imp. cum Romæ ſecum impoſitum aureo carpento, in quo ſedentes Auguſti de hoſtibus triumphare ſolent.* Helagabalus tamen ſimili curru quotidie uſus eſſe dicitur ab Herodiano in fine libri 5.

[d] ALTERNUMQUE POTESTATIS GRESSUS MULTIPLICES.] Inter locos qui egregiè reſtituti ſunt in hac Editione noſtra, hunc non poſtremo loco numeraverim. In Editione Rom. legebatur ſic: *Alterneúmque poſt tante greſſus, &c.* In exemplari Regio, *greſſos.* In Florentino Mſ. *alternaeúmque, &c.* Unde ne uno quidem apice mutato legendum eſſe conjeci: *Quo micante lux quædam miſceri videbatur alterna. Eúmque poſt antegreſſos multiplices alios purpureis ſubteminibus texti circumdedere dracones.* * Atque ita planè codex Toloſanus. * Eleganter lux alterna miſceri dicitur, auri ſcilicet & gemmarum, quibus Conſtantii currus collucebat. Eodem ſenſu Nonnus in li-

Constantius Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

bus texti circumdedere dracones, hastarum aureis gemmatísque summitatibus illigati, hiatu vasto perflabiles, & ideo velut irâ perciti sibilantes, caudarúmque volumina relinquentes in ventum. Et incedebat hinc inde ordo geminus armatorum, clypeatus atque cristatus, corusco lumine radians, nitidis loricis indutus; sparsíque cataphracti equites, quos clibanarios dictitant Persæ, thoracum muniti tegminibus, & limbis ferreis cincti, ut Praxitelis manu polita crederes simulacra, non viros: quos laminarum circuli tenues apti corporis flexibus ambiebant, per omnia membra deducti: ut quocumque artus necessitas commovisset, vestitus congrueret juncturâ cohærenter aptatâ. Augustus itaque faustis vocibus appellatus, [a] montium litorúmque intonante fragore cohorruit, talem se támque immobilem, qualis in provinciis suis visebatur, ostendens. Nam & corpus perhumile curvabat portas ingrediens celsas, & velut collo munito rectam aciem luminum tendens, nec dextrâ vultum, nec lævâ flectebat; tamquam figmentum hominis: non cùm rota concuteret nutans, nec spuens, aut os aut nasum tergens vel fricans, manúmve agitans visus est umquam. Quæ licèt affectabat, erant tamen hæc & alia quædam in citeriore vita patientiæ non mediocris indicia, ut existimari dabatur, uni illi concessæ. Quòd autem per omne tempus imperii, nec in consessum vehiculi quemquam suscepit, nec in trabea socium privatum adscivit, ut fecere Principes consecrati, & similia multa, quæ elatus in arduum supercilium tamquam leges æquissimas observavit, prætereo, memor ea me retulisse cùm incidissent. Proinde Romam ingressus, [b] Imperii virtutúmque omnium larem, cùm venisset ad Rostra, perspectissimum priscæ potentiæ Forum obstupuit: pérque omne latus, quò se oculi contulissent, miraculorum densitate præstrictus, allocutus Nobilitatem in Curia, [c] populúmque è tribunali, in Palatium receptus favore

bro 4. Dionys. de Baccho Tyrum ingresso dicit:

Καὶ οἱ ὀπιπεύοντι λιθογλώχινες ἀγυιαὶ
Μαρμαρυγὴν αἴφαινον ἀμοιβαίοιο μετάλλου.

* Et Basilius Seleucenus in libri 2. de Thecla capite 5. zonam describens, auro lapillisque distinctam: *ὡς πλινθόλιθον εἶναι τὸ χεῖλος, ἐκ πολλῶν τε καὶ ἀλλοχρόων λίθων συγκεκροτημένον.* *

[a] Vocum lituorumque intonante fragore.] In Editione Rom. legitur: *Appella .... otium lictorúmque intonante fragore.* Unde P. Castellus eam lectionem effinxerat: *Appellatus, vocum lictorúmque, &c.* Secutus est Sig. Gelenius, qui cùm scripturam illam improbaret, edi jussit: *Vocum lituorúmque intonante fragore.* Sed nos veram, ut arbitror, lectionem deprehendimus: sic enim legi debet: *Montium litorúmque intonante fragore.* Sanè in codice Regio, * Tolosano, * [& Colbertino,] distinctè scriptum, *litorúmque.* Et Marcellinus noster in lib. 17. Nicomediæ cladem describens, montium & litorum fragorem similiter conjungit his verbis: *Pulsorum auditus est montium gemitus, & elisi litoris fragor.*

* [b] Romam Imperii virtutumque omnium larem.] Ex Herodiano desumptum videtur, apud quem Severus tum Legatus Pannoniæ sic milites alloquitur: *τὴν Ῥώμην καταλείποντες, ἔνθα ἡ βασίλειος ἑστία.* Eleganter Politianus vertit, *larem Imperii.* Multa porrò ex Herodiano mutuari solet Marcellinus: ut quum ait in Oratione Constantii ad milites, *nec barritus sonum perferant primum*, sumptum est ex hac ipsa Oratione Severi apud Herodianum. *

[c] Populumque pro tribunali.] In Mss. omnibus, & in Editione Rom.

multiplici, lætitiâ fruebatur optatâ: & sæpe cùm equestres ederet ludos, dicacitate plebis oblectabatur, [a] nec superbæ, nec à libertate coalita desciscentis, reverenter modum ipse quoque debitum servans. Non enim, ut per civitates alias, ad arbitrium suum certamina finiri patiebatur: sed ut mos est, variis casibus permittebat. Deinde intra septem montium culmina, per acclivitates planitiémque posita Urbis membra collustrans & suburbana, [b] quidquid viderat primum, id eminere inter alia cuncta sperabat: Jovis Tarpei delubra, quantum terrenis divina præcellunt: [c] lavacra in modum provinciarum exstructa: Amphitheatri molem solidatam lapidis

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

penultima vox deest, quam P. Castellus supplevit. Poterat tamen minore audacia locus sic restitui: *Allocutus nobilitatem in Curia, populúmque è tribunali.*

[a] NEC SUPERBÆ, NEC A LIBERTATE COALITA DESCISCENTIS.] Hoc temperamento erga Principes se gerebat populus Rom. ut nec nimiâ insolentiâ efferretur, nec se nimis serviliter & abjectè deprimeret: quod testatur & Nazarius in Panegyrico ad Constantinum his verbis: *Populi verò Rom. vis illa & magnitudo venerabilis, ad imaginem antiquitatis relata, non licentia effrenis exsultat, non abjecta languidè jacet: sed sit adsiduis divini Principis monitis temperata est, ut morigeram se non terrori ejus præbeat, sed benignitati.* Ipsi quinetiam Impp. collectam in Circo plebem vicissim adorabant, cùm interim & annonam & voluptates eidem subministrare non desisterent. Legant hos versus Claudiani Principes hodierni in 6. Consulatu Honorii; & simul cogitent quota pars sint Imperii Rom.

O quantum populo secreti numinis addit
Imperii præsens genius, quantámque rependit
Majestas alterna vicem, cùm regia Circi
Connexum gradibus veneratur purpura vulgus.

[Eutropius de Diocletiano A. ita scribit: *In Imperio Rom. primus Regiæ consuetudinis formam magis quàm Romanæ libertatis invexit, adorarique se jussit, cùm ante eum cuncti salutarentur: & ornamenta gemmarum vestibus calciamentisque indidit. Nam priùs Imperii insigne in chlamyde purpurea tantùm erat: reliqua communia.* Ex quo apparet populum Romanum in Diocletiano vestem auream, gemmatósque calceos ferre non potuisse; sed præcipuè appellationem Domini, adorationemque insolentem ac novam tolerare nequivisse: quibus omnibus se in ordinem cogi, ac libertatem suam impugnari videbat. Hoc declarant apertissimè verba L. Cæcilii Firmiani Lactantii, in capite XVII. libri de mortibus Persecutorum, nuper à Cl. doctissimóque Balusio editi, quæ talia sunt: *Diocletianus perrexit statim Romam, ut illic Vicennalium diem celebraret, qui erat futurus ad XII. Kal. Decemb. Quibus sollemnibus celebratis, quum libertatem populi Rom. ferre non poterat, impatiens & æger animi prorupit ex Urbe, impendentibus Kalendis Januariis, quibus illi nonus Consulatus deferebatur. Tredecim dies tolerare non potuit, ut Romæ potiùs quàm Ravennæ procederet Consul. Sed profectus hieme, &c.* Nimirum populus Romanus adorationi Diocletiani, & appellationi Domini, ac osculis pedum ejus assuefieri non potuit, linguámque suam continere: quâ populi libertate Diocletianus offensus, post celebrata Vicennalia Romæ, statim ex Urbe discessit, civibus iratus quasi contumacibus: & nonum Consulatum, quem post XIII. dies initurus erat, Ravennæ quàm Romæ inire atque edere maluit, ut Romanos honore debito frustraretur.]

[b] QUIDQUID ERAT PRIMUM.] Solebant olim antiquarii, quoties aliquod vocabulum terminaretur iis litteris quæ sequentis vocis initium facerent, compendii gratiâ eas litteras minimè iterare: idque & in Pandectis Florentinis occurrit sæpissime, & in Regio exemplari Marcellini nostri non raro deprehendi. Exempli gratiâ: *Allocutus nobilitatem in Curia populúmque tribunali*, pro *è tribunali.* Ita etiam in hoc loco quem præ manibus habemus, legendum est: *Quidquid viderat primum.*

[c] [LAVACRA IN MODUM PROVINCIARUM EXSTRUCTA.] Ita quidem præfert Codex Colbertinus, codici Regio plerumque simillimus, adeo ut ex eo transscriptus videri possit. Sed tamen vix crediderim Ammianum tam insolenti hyperbole in Historia sua usum esse, ut ampla quantumlibet balnea publica urbis Romæ maximis & latissimis provinciis Imperii Rom. compararit: cùm balneas seu thermas ampliùs 800. Sextus Rufus in Urbe agnoscat; quidam balnea 909. thermas 20. Itaque existimo Ammianum scripsisse, *in modum piscinarum.*

Constantius Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæſ. Coſſ. Anno Chr. 356.

Tiburtini compage, ad cujus ſummitatem ægrè viſio humana conſcendit: Pantheum velut regionem teretem, ſpecioſa celſitudine fornicatam; [a] elatóſque vertices qui ſcanſili ſuggeſtu conſurgunt, priorum Principum imitamenta portantes, & Urbis templum, [b] forúmque Pacis, & Pompeii theatrum, & Odeum, & ſtadium, aliáque inter hæc decora Urbis æternæ. Verùm cùm ad Trajani forum veniſſet, ſingularem ſub omni cælo ſtructuram, ut opinamur, etiam numinum aſſenſione mirabilem, hærebat attonitus, per giganteos contextus circumferens mentem, nec relatu ineffabiles, nec rurſus mortalibus appetendos. Omni itaque ſpe hujuſmodi quidpiam conandi depulſa, Trajani equum ſolum locatum in atrii medio, qui ipſum Principem vehit, imitari ſe velle dicebat, & poſſe. Cui propè adſtans [c] Regalis Hormiſda, cujus è Perſide diſceſſum ſuprà mon-

[a] ELATOSQUE VERTICES SCANSILI SUGGESTU.] Columnas intelligo cochlides, ſuper quas poſitæ erant Principum ſtatuæ. Harum columnarum meminit Victor in Deſcript. Urbis. Pollio in Claudii geſtis: *Illi totius orbis judicio in Roſtris columna poſita eſt palmatâ ſtatuâ ſuperfixa.* Et Vopiſcus in Aureliano: *Ubi*, inquit, *& in columnis Divo Aureliano ſtatuæ conſtitutæ ſunt.* Earumdem crebra fit mentio apud Marcellinum Comitem, Zonaram & Nicetam. Erant autem eæ columnæ intrinſecùs excavatis gradibus perviæ, ut docet Victor in Deſcript. urbis Romæ, & Deſcriptio urbis Conſtantinop. Ex quo intelligitur, cur Marcellinus ſuggeſtum ſcanſilem dixerit. Latini has ſtatuas columnis impoſitas vocant Coloſſeas, ut Lampridius in Alexandro Severo, & Statius Silv. 1.

Quæ ſuperimpoſito moles geminata Coloſſo,
Stat Latium complexa forum.

Græci poſteriores στῆλαι, quòd erant, ut dixi, columnis ſuperpoſitæ. Malchus initio Hiſtoriarum: τάς τε ζήνωνος στήλας κατεβάλλον πάσας. Suidas in βρέτας, & in στήλη: tandémque ut pro omni ſtatuarum genere id vocabulum ſumeretur, obtinuit. Gloſſæ veteres, *ſtatua* ἀνδριὰς, στήλη. Gelenius edidit: *Elatóſque vertice ſcanſili ſuggeſtus.* [Ego locum emendavi ex codice Colbertino, qui ſic præfert: *Elatóſque vertices caſſili ſuggeſtu conſurgunt, priorum Princ. imit. port.*] Ceterùm aliter hunc locum interpretatur Lipſius in lib. 3. de Magnitudine Rom. cap. 8. cui non aſſentior.

[b] URBIS TEMPLUM FORUMQUE PACIS.] Hunc locum in Editione ſua corrupit Accurſius hoc modo: *Urbis forum templúmque Pacis.* Atqui Marcellinus jam de foro Romano locutus eſt ſuprà. Sed quia Accurſius de foro Pacis nihil legerat, ideo locum ſic emendandum putavit. Ejus tamen meminit Marcellinus Comes in Chronico, Baſſo & Philippo Coſſ. & Magno in lib. de Notis. Fuitque in Regione 4. Urbis, eo in loco quo templum Pacis olim fuerat, teſte Procopio in lib. 4. de bello Gothico: ἐν δὲ τῇ ἀγορᾷ ἣν φόρον εἰρήνης καλοῦσι Ῥωμαῖοι. ἐνταῦθα γάρ πη ὁ τῆς εἰρήνης νεὼς κεραυνοβληθεὶς γεγόνως ἐκ παλαιοῦ κεῖται. Jam Urbis templum notiſſimum eſt, quod primus condidit Hadrianus anno V. 874. quando & Natalem urbis Romæ celebravit, vocaríque exinde ſanxit eum diem * Romana, * qui antea Parilia erat dictus: ut elicuiſſe videor ex Athenæi lib. 8. τὰ Παρίλια μὲν πάλαι καλούμενα, νῦν δὲ Ῥωμαῖα τῇ τῆς πόλεως τύχῃ ναοῦ καθιδρυμένου ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀδριανοῦ. Et ex nummo ipſius Hadriani, quem Goltzius & Scaliger in Notis ad Euſebium retulere, qui ſic habet: ANNO. DCCCLXXIV. NAT. URBIS. P. CIR. CON. S. C. id eſt; *Natali urbis Romæ Circenſes conceſſi Senatuſconſulto.* Actum id eſt Olymp. 225. anno 2. qui erat v. Imperatoris Hadriani. Hoc Urbis templum poſtea cùm incendio conſumptum fuiſſet Maxentii Auguſti temporibus, à Maxentio reſtauratum, ſub Conſtantini M. titulo dedicatum eſt S. C. ſicut refert Aurelius Victor. * Zoſimus τὸ τῆς τύχης ἱερὸν dicit. *

[c] REGALIS HORMISDA, CUJUS E PERSIDE DISCESSUM.] Hic Saporis Perſarum Regis frater fuit, & quidem natu major: qui cùm fortè in convivio ſupervenienti ſibi Optimates non aſſurrexiſſent, minatus eſt Marſyæ eis ſupplicium ſe irrogaturum. Cujus vocis memores Optimates, mortuo Narſeo Saporem in regnum ſubſtituerunt: à quo mox Hormiſda in vincula conjectus, poſtea uxoris induſtriâ liberatus, ad Conſtantinum transfugit, * paullo antequam Licinius debellaretur: * ut refert Zoſimus in lib. 2. & Suidas in v. Μαρσύας. Sed Zonaras aliquantiſper diſſentit à ceteris. Vocem enim illam, & minas Adanarſi tribuere videtur, non Horſmiſdæ: deinde eos Narſei filios fa-

Constantius Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

ſtravimus, [a] reſpondit geſtu gentili: *Antè*, inquit, *Imperator ſtabulum tale condi jubeto, ſi vales: equus quem fabricare diſponis, ita latè ſuccedat, ut iſte quem videmus.* Is ipſe interrogatus, quid de Roma ſentiret, [b] *id tantùm ſibi placuiſſe* aiebat, *quod didiciſſet ibi quoque homines mori* Multis igitur cum ſtupore viſis horrendo, Imperator [c] de fama querebatur ut invalida vel maligna, quòd augens omnia ſemper in majus, erga hæc explicanda quæ Romæ ſunt obſoleſcit: deliberánſque diu quid ageret, Urbis addere ſtatuit ornamentis, ut [d] in proximo circo erigeret obeliſcum, cujus originem formámque loco competenti monſtrabo. Inter hæc Helenæ ſorori Conſtantii, Juliani conjugi Cæſaris, Romam adfectionis ſpecie ductæ, Regina tunc inſidiabatur Euſebia, ipſa quoad vixerat ſterilis: quæſitúmque venenum bibere per fraudem illexit, ut quotieſcumque concepiſſet, immaturum abjiceret partum. Nam & pridem in Galliis, cùm marem genuiſſet infantem, hoc perdidit dolo, quòd obſtetrix corrupta mercede, mox natum præſecto pluſquam convenerat umbilico necavit: tanta támque diligens opera navabatur, ne fortiſſimi viri ſoboles appareret. Cupiens itaque auguſtiſſima omnium ſede morari diutiùs Imperator, ut otio puriore frueretur & voluptate, adſiduis nuntiis terrebatur & certis, indicantibus Suevos Rætias incurſare, Quadóſque Valeriam, & Sarmatas, latrocinandi peritiſſimum genus, ſuperiorem Mœſiam & [e] ſecundam populari Pannoniam: quibus percitus, [f] triceſimo poſtquam ingreſſus eſt die,

cit, cùm ceteri Hormiſdæ filios faciant, Narſei nepotes: ſic enim & Marcellinus noſter in lib. 17. & Eutropius, & Agathias ſcribunt. * Cum Zonara planè conſentit Johannes Antiochenus in Excerptis nondum editis περὶ Ἀρχαιολογίας. *

[a] RESPONDIT GESTU GENTILI.] Placet magis codicis Regii, * & Toloſani * ſcriptura: *Reſpondit aſtu gentili.* Maximè cùm in Editione Rom. & Mſ. Florentino [& Colbertino] legatur, *auguſtu gentili.* Sanè aſtum Perſis ubique tribuit Marcellinus, & in hoc reſponſo ineſt aſtus non vulgaris.

[b] ID TANTUM SIBI PLACUISSE AIEBAT.] Non omittenda eſt conjectura ejus qui codicem Regium deſcripſit, hominis ſine dubio docti & ingenioſi. Is igitur ad oram libri adnotaverat, legendum videri *diſplicuiſſe*: quod certè εἰρωνείαν habet elegantem.

[c] DE FAMA QUER. UT INVALIDA, VEL MALIGNA.] In Editione Rom. legitur: *Imperatori fama querebatur, ut invalida, vel magna.* Neque aliter in Regio codice & Florentino [ac Colbert.] Primus hunc locum, ut hodie legitur, emendavit Accurſius. Nam in Baſilienſi Editione cui Gelenius præfuit, ſcriptum eſt, *vel magna.*

[d] IN PROXIMO CIRCO ERIGERET OBELISCUM.] Legendum videtur, *in Maximo Circo*, ut ſuadet Marcellinus ipſe in lib. 17. ubi de hoc eodem loquitur obeliſco. Neque enim dici poteſt, Circum Maximum proximum eſſe foro Trajani.

[e] SECUNDAM POP. PANNONIAM.] Quæ Pannonia inferior olim dicta, in qua eſt Sirmium, & Cibalis, & Murſa. Sicut Pannonia prima dicta eſt, quæ ſuperior antè appellabatur: ut patet ex Imperii Notitia. Rufus Feſtus: *Amantinis*, inquit, *inter Savum & Dravum proſtratis regio Savienſis ac ſecundorum loca Pannoniorum obtenta ſunt.* In Itinerario Burdigalenſi, Pannonia inferior vocatur, quæ ſuperior dici debet; & ſuperior, quæ inferior dicenda eſt.

[f] XXX. POSTQUAM INGRESSUS EST DIE, IV. KAL. JUN.] Romam ergo ingreſſus erat IV. Kal. Maias, ſeipſo IX. & Juliano iterum Coſſ. ubi & ſeptima quinquennalia edidit, ut ſcribit Idatius in Faſtis. Itaque ad hæc ſeptima quinquennalia referri debet hæc pompa, ludíque Circenſes, quos Marcellinus à Conſtantio exhibitos eſſe dicit populo Rom. De hac ipſa celebritate exſtat Oratio Themiſtii XIII. quâ docet ejuſmodi dies per totum orbem Rom. feſtos fuiſſe, & ab Agentibus in rebus nuntiari per provincias ſolitos: Senatum autem Conſtan-

Constantius Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

IV. Kal. Junias ab Urbe profectus, per Tridentum iter in Illyricum festinavit. Unde misso in locum Marcelli Severo, bellorum usu & maturitate firmato, Ursicinum ad se venire præcepit. Et ille litteris gratanter acceptis, Sirmium venit, comitantibus sociis: libratísque diu super pace consiliis, quam fundari posse cum Persis Musonianus retulerat, in Orientem cum Magisterii remittitur potestate: provectis è consortio nostro ad regendos milites natu majoribus, adulescentes eum sequi jubemur, quidquid pro Rep. mandaverit impleturi.

CAPUT XII.

At Cæsar exacta apud Senonas hieme turbulenta, Augusto novies, séque iterum Coss. Germanicis undique circumfrementibus minis, secundis ominibus motus, Remos properavit, alacrior magísque lætus, quòd exercitum regebat Severus, nec discors, nec arrogans, sed longa militiæ frugalitate compertus, & cum recta præeuntem [a] secuturus, ut ductorem morigerus miles. Parte alia Barbatio post Silvani interitum promotus ad peditum Magisterium, ex Italia jussu Principis [b] cum XXV. millibus armatorum Rauracos venit. Cogitatum est enim, sollicitéque præstructum, ut [c] sævientes ultra solitum Alamanni, vagantésque fusiùs, multitudine gemi-

tinop. legatos ad Principem mittere consuevisse, ei gratulaturos, ipsúmque interdum Principem ad hanc festivitatem quosdam è Senatu nominatim evocasse. De hac etiam pompa loquitur Symmachus in lib. x. epist. 54. *Constantius per omnes vias æternæ Urbis lætum secutus Senatum, vidit placido ore delubra, legit inscripta fastigiis Deûm nomina, percontatus est templorum origines, miratus est conditores.* Ex quibus colligi videtur Constantium, vel antea nondum, vel certè admodum puerum Romæ fuisse.

[a] Secuturus ut ductorem morigerum miles.] Amplector emendationem D. Petavii, viri de litteris optimè meriti, qui sic corrigit: *Ut ductorem morigerus miles.* Sic Marcellinus in fine lib. 27. *Capita*, inquit, *cæsorum ad Saporem, ut ei morigerus misit.* Ceterùm his verbis satis indicat Marcellinus, tunc primùm Juliano Cæsari à Constantio esse concessum, ut suo jure ageret, & exercitus pro imperio regeret. Namque antea sub Marcello nihil nisi Cæsaris nomen atque insignia circumtulerat. Hoc est, quod Julianus ipse significat in Epist. ad Athenienses: ἐξ ὧν ὁ Κωνστάντιος νομίσας ὀλίγον μὲν ἀπολείψειν, ἐν εἰς τοσοῦτον δὲ μεταβολῆς ἥξειν τὰ τῶν Κελτῶν πράγματα, δίδωσί μοι τῶν στρατοπέδων ἡγεμονίαν ἦρος ἀρχῇ. Idque precibus Eusebiæ Augustæ exoratum Constantium Juliano concessisse scribit Zosimus in lib. 3. Eodem referenda sunt hæc Libanii verba in Orat. funebri p. 272. ταυτὶ μὲν καὶ ἔτι πλείω τούτων τῇ χώρᾳ ἐπιὼν ἴσχυσεν, ἐπεὶ δὲ τοῦ πᾶν ὁ διακωλύειν στρατηγὸν εἰς ἐξουσίαν ἥκων. ὡς δὲ ἀπήλλακτο μὲν ὁ τοῖς πολεμίοις δειλὸς στρατηγὸς, εἰς δὲ τοὺς οἰκείους ὑβρίζων, ἧκε δὲ διάδοχος αὐτῷ τά τε ἄλλα βέλτιστος καὶ πολέμων ἐν ἀπείρῳ, καὶ τοῦ κωλύματος τὰ πολλὰ ἐπέπαυτο, τότε δὴ ἑαυτοῦ καιρὸν ἀποδείξεως ἀκριβοῦς ἦγεν. Id est: *Hæc & multo plura regionem peragrans effecit. Sed postquam remotus est Magister militum, vir timidus quidem adversus hostem, erga Romanos verò insolens, isque ejus successor advenit, qui & alia vir bonus, & artis bellicæ peritus erat, tunc Cæsari tempus adfuit ostendendæ virtutis.*

[b] Cum XXV. millib. armatorum.] In codice Regio legitur tantùm XXII. Libanius tamen in Oratione funebri, ubi totam hanc historiam accuratè describit, XXX. millia militum cum Barbatione missa fuisse narrat: ὡς γὰρ ἔδοξε τῷ πρεσβυτέρῳ δῆν γενναίως διαβῆναι ἐπὶ τοὺς βαρβάρους, τότε δὲ ὁ νεώτερος ὥρμα πάλαι καθάπερ ἵππος δρόμου, μικρὰν ἴσως ὁ Κωνστάντιος ὁρῶν τὴν ἐκείνου δύναμιν καὶ τὰ τολμήματος ἧττω, πέμπει τὴν αὑτοῦ διπλασίαν τρισμυρίους ὁπλίτας. *Nam cùm Constantio placuisset suscipi expeditionem trans Rhenum adversus barbaros, & Cæsar jampridem id optaret, ut equus cursum, Constantius qui ejus copias exiguas, & tantæ rei impares sciret, suas copias duplo majores misit, XXX. millia militum.*

[c] Sævientes ultra solitum Alamanni.] Non possum assentiri Cluverio, qui de Alamannorum origine disserens in libri 5. capite 4. ait eos ipsos esse,

nata nostrorum, [a] forcipis specie trusi in angustias cæderentur. Dum hæc tamen rite disposita celerantur, [b] Læti barbari ad tempestiva furta sollertes, inter utriusque exercitus castra occultè transgressi, invasere Lugdunum incautam: cámque populatam [c] nisu valido concremassent, ni clausis aditibus repercussi, quidquid extra oppidum potuit inveniri, vastassent. Qua clade cognita, agili studio Cæsar missis cuneis tribus equitum expeditorum & fortium, tria observavit itinera, sciens per ea erupturos proculdubio grassatores: [d] nec conatus irritus fuit. Cunctis enim qui per eos trami-

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

quos Tacitus in libro de moribus Germanorum ait, *Decumates agros trans Rhenum & Danubium exercuisse, levissimos & egentissimos quosque Gallorum.* His autem rationibus ad eam sententiam adductus est Cluverius, primò quòd Alamannos non esse Germanicæ originis traditum sit. Sic enim Vopiscus in Probo: *Germani & Alamanni*, inquit, *longè à Rheni summoti litoribus.* Stephano quoque, quem Eustathius in Dionysium Periegeten secutus est, dicuntur Ἀλαμανοὶ ἔθνος Γερμανοῖς πρόσχωρον, Alamanni gens Germanis confinis. Secundò Asinius Quadratus, teste Agathia in libro I. eorum meminit: additque ξυνήλυδας esse καὶ μιγάδας, id est, convenas ac ex variis populis in unum coeuntibus mistos. Hic autem Asinius vixit ante Strabonem: quippe ab eo laudatur in libro IV. Idem de hoc Asinio Quadrato dixerat Cluverius in proœmio libri I. Sed in hoc magnopere fallitur. Quippe Asinius Quadratus, is quem laudat Agathias, sub Caracalla & Alexandro Severo Imperatoribus vixit, & ad Alexandri Severi tempora Historiam suam perduxit, ut ait Suidas: laudatúrque à Stephano, à Zosimo in libro V. aliísque. Asinius verò, is cujus meminit Strabo, est Asinius Pollio, vir triumphalis, *haud postrema pars Romani stili*, ut de eo scribit Valerius Maximus. Quædam de Cicerone ex ejus Historiis profert in Controversiis Seneca. Proinde ruit Cluverii sententia, qui ante Strabonis ætatem Alamannorum nomen cognitum fuisse asserit. Stephani autem & Eustathii loci nihil probant. Nam *Germani* ibi propriè sumuntur, & Franci intelligendi sunt, qui propriè *Germani* vocabantur. *

[a] FORCIPIS SPECIE.] Forceps vocabulum est rei militaris: & forcipe prœliari veteres dicebant, quoties exercitu duas in partes diviso hostes coartati, & compressi quasi forcipibus cæderentur. Cato de re militari: *Sive fortè*, inquit, *opus sit globo, aut forcipe, aut turribus, aut serra uti, adoriare.* Quæ verba leguntur apud Festum in *Serra prœliari.* Meminit etiam Agellius in lib. X. cap. 9. Quo autem modo instruenda sit acies, ut forcipem facias, docet Vegetius in lib. 3. cap. 17. his verbis: *Si cuneus sit agendus aut forfex, superfluos habere debes post aciem, de quibus cuneum, aut forficem facias.*

[b] LÆTI BARBARI.] Aliter in animum meum inducere non possum, quin *Læti* nomen hîc proprium sit barbarorum: alioquin inutile & ineptum sit, si pro adjectivo vocabulo sumatur. Sanè Lætos quosdam barbaros ita dictos reperio in Notitia Imperii Romani. Eorum meminit Zosimus in lib. 2. Μαγνέντιος ἕλκων μὲν γένος ἀπὸ βαρβάρων, μετοικήσας δὲ εἰς Λετοὺς ἔθνος Γαλατικόν. Et Auctor Panegyrici dicti Constantio Cæsari: *Sicut pridem tuo, Diocletiane Aug. jussu implevit deserta Thraciæ translatis incolis Asia; sicut postea tuo, Maximiane Aug. Nerviorum & Trevirorum arva jacentia Lætus postliminio restitutus, & receptus in leges Francus excoluit, &c.* Ubi vulgo *Lætus* adjectivè legitur, eodem errore, quo hic apud Marcellinum nostrum. Atqui de Francis dici non potest, eos fuisse postliminio restitutos in Gallia: quod de Lætis optimè intelligitur, qui ab origine Galli erant, teste Zosimo. Hi igitur à Maximiano Herculio in Gallias reducti, Nerviorum arva colenda acceperunt. Unde in Notitia Imperii Rom. Læti Nervii appellantur, quia scilicet ex illorum posteris erant oriundi. Corruptum est Lætorum nomen in lege 12. Cod. Th. de veteranis.

[c] NISU AVIDO CONCREMASSENT.] Sic primus edidit Castellus, cùm in Editione Rom. legeretur, *visu* .... *concremassent.* Codices Regius, * Tolos. * [& Colbertinus] præferunt, *visu..a concremassent*, ex conjectura exscriptoris, ut apparet. Ego, *nisu valido*, legere malui. Sic enim loquitur Marcellinus in libro 14. pag. 5. & 16.

[d] NEC QUOD DESTINAVERAT, IRRITUM FUIT.] Hujus quoque scripturæ auctor est Castellus. Nam in Editione Rom. excusum erat, *nec .... irritus fuit.* Mariangelus Accursius edi jussit, *nec conatus destinanti irritus fuit*, ex vestigiis scriptæ le-

[Constantius Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.]

tes exiere truncatis, receptáque prædâ omni intactâ, hi soli innoxii absoluti sunt, qui per vallum Barbationis transiere securi: ideo labi permissi, quòd Bainobaudes Tribunus & Valentinianus postea Imperator, cum equestribus turmis quas regebant, ad exsequendum id ordinati, à Cella Tribuno Scutariorum, qui Barbationi sociatus venerat ad procinctum, iter observare sunt vetiti, unde redituros didicere Germanos. Quo non contentus Magister peditum ignavus, & gloriarum Juliani pervicax obtrectator, sciens se id contra utilitatem Romanam jussisse, (hoc enim cùm argueretur, Cella confessus est) relatione fefellit Constantium: finxítque hos eosdem Tribunos ad sollicitandos milites quos duxerat, per speciem venisse negotii publici: quâ causâ, abrogata potestate ad lares rediere privati. Iisdem diebus exercituum adventu perterriti barbari, qui domicilia fixere cis Rhenum, partim difficiles vias, & suapte natura clivosas [a] concædibus clausere sollerter, arboribus immensi roboris cæsis: alii [b] occupatis insulis sparsis crebrò per flumen Rhenum, ululantes lugubre conviciis & Romanos incessebant & Cæsarem. qui graviore motu animi percitus, ad corripiendos aliquos, septem à Barbatione petierat naves, ex his quas velut transiturus amnem, ad compaginandos paraverat pontes: qui ne quid per eum impetraretur, omnes incendit. Doctus denique exploratorum delatione recèns captorum, æstate jam torrida fluvium vado posse transiri, hortatus auixliares velites cum Bainobaude Cornutorum Tribuno misit, facinus memorabile si juvisset fors patraturos. qui nunc incedendo per brevia, aliquoties scutis in modum alveorum suppositis nando, [c] ad insulam venere propinquam: egressíque promiscuè [d] virile & muliebre secus, sine ætatis ullo discri-

ctionis, ut opinari licet. In Ms. enim Florentino legitur eodem ferè modo, *neco . . . . inanti irritus fuit.* Codex Regius * & Tolosanus * ita scriptum habet, ut edidimus.

[a] Et incommeabiles.] Lacunam Editionis Rom. ita supplevit P. Castellus. Qui si scriptos codices consuluisset, veram utique reperisset hujus loci scripturam. In Ms. Florentino & Valentino [& Colbertino] legitur, *concædibus*, neque aliter habet Editio Augustana. In codice Regio scriptum inveni, *concasis*: tamen eadem manu, *concædibus*, suprascribitur. Certè Paulus Diaconus in lib. 3. Hist. Longob. cap. 4. concisas vocat: *Factis etiam concisis per devia silvarum, irruit super eos.* Quæ ex Gregorii Turonensis lib. 4. cap. 36. sunt desumpta, & paullulum immutata: sic enim Gregorius dicit: *Factisque concidibus per divortia silvarum, irruit super eos.* Utitur eadem voce Ambrosius in Orat. de excessu fratris sui Satyri. *Quàm doleres*, inquit, *in Alpium vallo summam nostræ salutis consistere, lignorúmque concædibus construi murum pudoris?* Polybius δένδρων ἐκκοπαῖς dicit; Agellius in lib. 19. cap. 12. *lignorum cædem.* In lib. 3. Vegetii cap. 22. corruptum esse videtur id nomen, ubi legitur: *Post se præcisis arboribus vias claudunt, quas compedes vocant.* lege *concædes.*

* [b] Occupatis insulis sparsis.] Hæ insulæ sunt circa Basiliam, ut ait Cluverius in lib. 2. de Germ. cap. 12. *

[c] Nando ad insulam venere prop.] Idem narrat Libanius in Orat. funebri de laudibus Juliani: οἱ δ᾽ εἰς τὰς νήσους, ἃς ὁ ῥοῦς ποιεῖ, τῶν βαρβάρων καταφυγόντες, θήρα τοῖς νέουσί τε καὶ πλέουσι τῶν ἡμετέρων ἦσαν· καὶ τοῖς ἐκείνων βοσκήμασιν αἱ πόλεις εἱστιῶντο. *Barbari verò qui ad insulas quas Rhenus facit confugerant, partim nantibus, partim navigantibus nostris præda erant, eorúmque pecoribus urbes epulabantur.*

[d] Virile et muliebre secus.] In Romana Editione legitur, *secum*: atque ita in exemplari Regio priùs scriptum fuemine,

mine, trucidabant ut pecudes: nactíque vacuas lintres, per eas licèt vacillantes evecti, hujuſmodi loca plurima perruperunt: & ubi cædendi ſatietas cepit, opimitate prædarum onuſti, cujus partem vi fluminis amiſerunt, rediere omnes incolumes. Hócque comperto reſidui Germani, ut infido præſidio inſularum relicto, ad ulteriora neceſſitudines & fruges opéſque barbaricas contulerunt. Converſus hinc Julianus ad reparandas [a] Tres-tabernas, munimentum ita cognominatum, haud ita dudum obſtinatione ſubverſum hoſtili; (quo ædificato conſtabat ad intima Galliarum, ut conſueverant, adire Germanos arceri) & opus ſpe celeriùs conſummavit, & victum defenſoribus ibi locandis [b] ex barbaricis meſſibus, non ſine diſcriminis metu collectum militis manu, condidit in uſus anni totius. Nec ſanè hoc ſolo contentus, ſibi quoque viginti dierum alimenta parata collegit. Libentiùs enim bellatores quæſito dextris propriis utebantur, admodum indignati quoniam ex commeatu qui eis recens advectus eſt, ideo nihil ſumere potuerunt, quòd partem ejus Barbatio, cùm tranſiret juxta, ſuperbè præſumpſit: reſiduum quod ſuperfuit, congeſtum in acervum exuſſit: quæ utrum ut vanus gerebat & demens, an mandatu Principis confidenter [c] nefanda multi tentabant, uſque in id temporis latuit. Illud tamen rumore tenus ubique jactabatur, quòd Julianus non levaturus incommoda Galliarum electus eſt, ſed [d] ut poſſit per bella deleri ſæviſſima: rudis etiamtum ut exiſtimabatur, ac ne ſonitum quidem duraturus armorum. Dum caſtrorum opera maturè conſurgunt, militíſque pars ſtationes prætendit agrarias, alia frumenta

CONSTANTIUS Aug. Conſtantio Aug. IX. & Juliano Cæſare II. Coſſ. Anno Chr. 357.

rat. Caſtellus & Accurſius *virile & muliebre ſexus*, edidere. Quod ferri poteſt. Nam Plautus in Rudente *hoc ſexus* protulit, ut notat Priſcianus in lib. 5. Janus Parrhaſius in Epiſtola ad Jac. Varronem Cremonenſem, hunc Marcellini noſtri locum adducens, legit, *virile & muliebre ſecus*; [ut legitur in codice Colbertino.]

[a] TRES-TABERNAS, MUNIMENTUM.] Tabernas intelligit quæ ſunt in Elſatia prope Argentoratum & Saliſonem, ut Scaliger notavit in lib. 1. Auſonianarum lectionum, & Lindenbrogius ad hunc locum: non verò Tabernas Rhenanas, quæ ad Rhenum ſunt in Nemetibus, ut perperam cenſet Cluverius in lib. 2. Germaniæ antiquæ, cap. 12. quem doctè refellit D. Petavius in Notis ad Juliani Epiſtolas.

[b] EX BARBARICIS MESSIBUS.] Quod prædicat etiam Libanius in illa Oratione funebri his verbis: ὁ βασιλεὺς δ' ἐνεπίμπλα πυρῶν καὶ φρούρια καὶ πόλεις ἀπὸ τῶν ἐκείνοις εἰργασμένων λαβὼν, τῇ τῶν στρατιωτῶν χερσὶν ὥσπερ αὐτῶν ὂν ἐπὶ τούτῳ χρώμενος· καὶ τὰ κείμενα ἀνίστη, &c. *Cæſar verò caſtra & urbes frumento ex barbaricis meſſibus rapto muniebat: quam ad rem militum operâ quantum fieri poterat utebatur.*

[c] NEFANDA MULTA TENTABAT, ID TEMPORIS LATUIT.] Sic primus emendavit Gelenius. Nam antea legebatur in cunctis Editionibus: *Nefandi multi tentabant quæ in id temporis latuit.* In Regio [& in Colbertino] codice ita ſcriptum reperi: *Nefanda multi tentabatur quæ in id temp. latuit.* Unde legendum ſic eſſe conjicio: *Nefanda multi tentabant, uſque in id temporis latuit.*

[d] UT POSSIT PER BELLA DELERI SÆVISSIMA.] Id quidem à multis dictum eſſe ait Socrates in lib. 3. & Sozomenus in lib. 5. initio. Sed eam calumniam uterque à Conſtantio amoliri conatur. Quòd ſi verum dicere licet, Conſtantii Julianum Cæſ. in Gallias mittentis id fuiſſe conſilium apparet, ut aut ejus virtute Gallias à barbaris recuperaret, aut certè Julianus in eo bello interiret: ut cùm Urſicinum ad exſtinguendam Silvani tyrannidem miſit. Vide pag. 42.

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

insidiarum metu colligit cautè: multitudo barbarica rumorem nimia velocitate præversa, Barbationem cum exercitu quem regebat (ut prædictum est) [a] Gallico vallo discretum, impetu repentino aggressa, [b] sequénsque fugientes adusque Rauracos, & ultra quoad potuit, raptâ sarcinarum & jumentorum cum calonibus parte maxima, redit ad suos. Et ille tamquam expeditione eventu prospero terminata, milite disperso per stationes hibernas, ad comitatum Imperatoris revertit, crimen compositurus in Cæsarem, [c] ut solebat.

CAPUT XII.

Quo dispalato fœdo terrore, Alamannorum Reges Chnodomarius & Vestralpus, Urius quinetiam & Ursicinus cum Serapione & Suomario & Hortario, in unum robore virium suarum omni collecto, consedere prope urbem Argentoratum, extrema metuentem Cæsarem arbitrati retrocessisse, cùm ille tum etiam perficiendi munimenti studio stringeretur. Erexit autem confidentiam caput altiùs adtollentium Scutarius perfuga: qui commissi criminis metuens pœnam, transgressus ad eos post Ducis fugati discessum, armatorum tredecim millia tantùm remansisse cum Juliano docebat: is enim numerus eum sequebatur, barbara feritate certaminum rabiem undique concitante. Cujus asseveratione eadem subinde replicantis, ad majora stimulati fiduciâ, [d] missis legatis satis pro imperio Cæsari mandaverunt, ut terris abscederet virtute sibi quæsitis & ferro: qui ignarus pavendi, nec ira nec dolore per-

[a] GALLICO VALLO DISCRETUM.] Id est, vallo separatum ab exercitu Gallicano, quem regebat Severus Magister militum. * Aut simpliciter *vallo Gallico* dixit pro exercitu Gallicano. Sic *vallum barbaricum* vocat pag. 76. in lib. 16. * Sic suprà dixit idem Marcellinus: *Hi soli innoxii absoluti sunt, qui per vallum Barbationis transiere securi.* Nam Constantius Barbationis copias jam Gallicanis militibus proximas, eisdem conjungi vetuerat, ne Julianus Cæsar victoriæ particeps fieret: ut narrat Libanius in Orat. funebri: καὶ ἔδει στρατεύματι τούτω ἀμφότερα χρῆσθαι. καὶ ὡς ἦν οὐ πολὺ τὸ μεταξὺ τὸ μέσον, δείσας ὁ πρεσβύτερος μὴ μετάσχοι τῆς νίκης ἅτερος, κελεύει τῷ μὲν μηκέτι συμμῖξαι, διαβῆναι δὲ μόνον. *Ac utrasque copias jungi oportebat. Sed cùm non longo spatio jam à se invicem abessent, veritus Constantius ne Cæsar in partem victoriæ veniret, mandat Barbationi ne Cæsari jungeret copias, sed solus Rhenum trajiceret.*

[b] SEQUENSQUE FUGIENTES ADUSQUE RAURACOS.] Quædam hìc scitu digna addit Libanius: γεφυροῦντι δὲ αὐτῷ πλοίοις τὸν ποταμόν, τεμόντες τῆς ὕλης ἀφιᾶσιν ἄνω βάρβαροι κατὰ ῥοῦν παχέα ξύλα, ἃ προσπίπτοντα ταῖς ναυσί, τὰς μὲν διέσπασε, τὰς δὲ διέρρηξε, τὰς δὲ καὶ κατέδυσε. διαμαρτὼν δὲ τῆς πρώτης πείρας ὁ μὲν ᾤχετο φεύγων καὶ οἱ τρισμύριοι. οἱ βάρβαροι δὲ διαβάντες ἐδίωκον καὶ ἔκτεινον, &c. Id est: *Cúmque ille fluvium navibus junxisset, barbari cæsis arboribus ingentes stipites secundo amne dimiserunt: qui incidentes in naves, alias dissiparunt, alias confregerunt, nonnullas etiam submerserunt. Igitur cùm primus conatus malè cessisset, hic quidem cum triginta illis militum millibus fugam capessit. At barbari fugientes persequi & cædere, &c.*

[c] UT SOLEBAT GRAVITER SEMPER INCESSENS.] Tres postremæ voces à P. Castello adjectæ sunt ex conjectura, cùm in Editione Rom. lacuna esset relicta. Sed cùm in Mss. Regio & Flor. desint, nec lacuna ulla in eis relicta sit, meritò eas expunxi, quod & alibi feci, ejusdem codicis auctoritatem secutus.

[d] MISSIS LEGATIS SATIS PRO IMPERIO MANDAVERUNT.] Hujus legationis meminit Libanius in Oratione illa funebri, ubi ait, caduceatorem missum à barbaris, ostendisse Juliano litteras Constantii, quibus eas regiones invadere Germanis permiserat: Julianum verò cùm caduceatori illi dixisset, eum ad speculanda consilia sua venisse, neque enim Principem à quo missus esset, tanta audacia præditum esse, hominem apprehensum detinuisse.

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

culsus, sed fastus barbaricos ridens, detentis legatis adusque perfectum opus castrorum, in eodem gradu constantiæ stetit immobilis. Agitabat autem miscebátque omnia sine modo, ubique sese diffunditans, & princeps audendi periculosa Rex Chnodomarius, ardua subrigens supercilia, ut sæpe secundis rebus elatus. Nam & [a] Decentium Cæsarem superavit æquo marte congressus, & civitates erutas multas vastavit & opulentas, licentiúsque diu nullo refragante Gallias persultavit. Ad cujus roborandam fiduciam recens quoque fuga Ducis accessit, numero præstantis & viribus. Alamanni enim scutorum insignia contuentes, norant eos milites permisisse paucis suorum latronibus terram, quorum metu aliquoties cùm gradum conferrent, amissis pluribus abiere dispersi. Quæ anxiè ferebat sollicitus Cæsar, quòd trudente ipsa necessitate [b] digresso periculis, cum paucis licèt fortibus, populosis gentibus occurrere cogebatur. Jámque Solis radiis rutilantibus, tubarúmque concinente clangore, pedestres copiæ lentis incessibus educuntur, earúmque lateri equestres conjunctæ sunt turmæ, inter quas cataphractarii erant & [c] sagittarii, formidabile genus armorum. Et quoniam à loco unde Romana promota sunt signa, adusque vallum

[a] DECENTIUM CÆSAREM.] Fratrem Magnentii, quem Magnentius ad tuendas Gallias Cæsarem miserat, ut scribit Eutropius & Aurelius Victor. Unus Zosimus non fratrem, sed cognatum facit Magnentii: τῷ γένει συνηπτόμενον. Consul fuit cum Paulo, anno Domini 352. ut est in Fastis editis à Cuspiniano. Ex ejus nomine appellati sunt milites Decentiaci, quorum meminit Marcellinus noster.

[b] DIGRESSUS PERICULIS.] In Editione Rom. legebatur, *digresso*, perinde ac in MSS. omnibus. Primus P. Castellus cùm eam scripturam non intelligeret, temere mutavit. Quis enim sensus esse potest, si vulgatam scripturam, id est, Castelli conjecturam admiseris? At in veterum librorum scriptura sensus est apertus: *digresso periculis*, supple Barbatione, de cujus fuga suprà locutus est. Ne quem verò hæc sermonis insolentia terreat, similes Auctoris nostri locos hîc proponam. Primùm in lib. 15. de Ursicino: *Solúsque ad exstinguendum* (supple Silvanum) *probis quidem, sed insidiosis rationibus poscebatur.* & in lib. 17. *Eare ut vi ingenti sursumversum decurso* (subaudi Rheno) *egressi.* Et in principio lib. 19. *Credentémque quod viso* (supple se) *statim obsessi omnes metu exanimati, supplices venirent in preces.* Ad hæc in lib. 21. *His actalibus nova negotia commovente.* (subauditur Juliano) Et in lib. 23. *Quo comperto, omnes evolant ex hibernis, transmissoque.* (supplendum Euphrate.) Denique in libro 28. de Simplicio: *Post administratam* (supple Vicariam Præfecturam) *nec erectus, nec tumidus.* Similis locutionis exempla observare memini apud Gregorium Turon. tribus in locis, & in Prologo 34. Trogi Pompeii. Sed Græci ejusmodi exemplis scatent.

[c] SAGITTARII FORMIDABILE GENUS ARMORUM.] Homeri quidem ætate sagittarii ob vilitatem ejus artis contemptui habebantur: quippe inermes, absque clypeo aut hasta, pedites in pugnam procedere solebant, amici cujuspiam clypeo protecti, aut sub cippo ad quempiam tumulum subsidentes: ubi nec victi evadere, nec victores hostem persequi poterant: nec aperto marte, sed latrocinii more pugnabant. Præterea artis suæ adeo erant imperiti, ut cùm nervum ad papillam suam adduxissent, sagittam emitterent, ictu valde infirmo & vulneratis plerúmque innoxio. Hujusmodi heroïcis temporibus ars sagittandi fuit. Sed neque secuta postea ætate cùm res Græcorum florerent, magnum pugnæ momentum in sagittariis fuit, qui ferè Cretenses erant, ut ex Historiis colligere est. Adeo ut Achæi & Peloponnenses omnes inter se pacti sint, ne sagittis uterentur in bello, ut refert Polybius in lib. 13. Sed Marcellini nostri ævo longè alia fuit conditio sagittariorum. Lorica enim & ocreis genuum tenus probè contecti, pugnam inibant, dextrâ arcum & sagittas, ensem sinistro lateri appensum gestantes. Sunt & quibus hasta appensa est, & brevis super humeros clypeus absque ansa, quo vultum & cervicem tegere possint. Erant

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

barbaricum quarta leuga signabatur & decima, id est unum & viginti millia passuum: utilitati securitatíque rectè consulens Cæsar, revocatis præcursatoribus jam antegressis, indictáque solitis vocibus quiete, cuneatim circumsistentes alloquitur genuina placiditate sermonis: *Urget ratio salutis tuendæ communis, ut parcissimè dicam, non jacentis animi Cæsarem hortari vos, & orare commilitones mei, ut adulta robustáque virtute confisi, cautiorem viam potiùs eligamus ad toleranda vel depellenda quæ sperantur, non præproperam & ancipitem. Ut enim in periculis juventutem impigram esse convenit & audacem; ita cùm res postulat, regibilem & consultam. Quod igitur censeo, si arbitrium adfuerit vestrum, justáque sustinet indignatio, paucis absolvam. Jam dies in meridiem vergit; lassitudine nos itineris fatigatos scrupulosi tramites excipient & obscuri; nox senescente Luna nullis sideribus adjuvanda; terræ protinus æstu flagrantes, nullis aquarum subsidiis fultæ: quæ si dederit quisquam commodè posse transiri, ruentibus hostium examinibus post otium cibíque refectionem & potus, quid nos agimus? quo vigore, inedia, siti, laboréque membris marcentibus occurramus? Ergo quoniam negotiis difficillimis sæpe dispositio tempestiva prospexit, & statum nutantium rerum recto consilio in bonam partem accepto, aliquoties divina remedia repararunt, hîc quæso vallo fossáque circumdati, divisis vigiliis quiescamus, somnóque & victu congruis potiti pro tempore, pace Dei sit dictum, triumphaturas aquilas & vexilla victricia primo lucis moveamus exordio.* Nec finiri perpessi quæ dicebantur, stridore dentium infrendentes, ardorémque pugnandi hastis illidendo scuta monstrantes, in hostem se duci jam conspicuum exorabant, cælitis Dei favore, fiduciáque sui, & fortunati rectoris expertis virtutibus freti: atque ut exitus docuit, salutaris quidam Genius præsens ad dimicandum eos, dum adesse potuit, incitabat. Accessit huic alacritati plenus cellarum potestatum assensus, maximéque Florentii Præfecti Prætorio, periculosè quidem, sed ratione secunda pugnandum esse censentis, dum instarent barbari conglobati: qui si diffluxissent, motum militis in seditiones nativo calore propensioris ferri non posse aiebat, extortam sibi victoriam, ut putabit, non sine ultimorum conatu graviter toleraturi. Addiderat autem fiduciam nostris consideratio gemina: recordantibus quòd [a] anno nuper emenso Romanis per Transrhenana spatia fusiùs volitantibus,

autem equites optimi, & currentibus cummaximè equis arcum facillimè tendebant, hostémque aut fugientem aut insequentem convulnerabant. Nervum porrò adducebant ad frontem, versus dextram maximè auriculam, tanta vi, ut quemcumque sagittâ percussissent, statim is interiret, nec scutum aut lorica impetum teli frangeret. Hæc ferè Procopius in principio libri 1. qui Persica inscribitur.

[a] ANNO NUPER EMENSO.] Constantio VII. & Constantio III. Coss. anno Domini 354. Nam procul dubio expeditionem intelligit Constantii adversus Gundomadum & Vadomarium fratres, Alamannorum Reges: de qua dixit in lib. 14. pag. 23. Quod planè demonstrant verba quæ proximè sequuntur: *Quodque Imperatore terras eorum ingresso, nec resistere ausi, nec apparere, pacem impetraverunt, &c.* Proin-

nec visus est quisquam laris sui defensor, nec obvius stetit: sed concæde arborum densa undique semitis clausis, sidere urente brumali, ægrè vixere barbari longiùs amandati: quódque Imperatore terras eorum ingresso, nec resistere ausi, nec apparere, pacem impetraverunt suppliciter obsecrantes. Sed nullus mutatam rationem temporis advertebat, quòd tunc tripertito exitio premebantur: Imperatore urgente per Rætias, Cæsare proximo nusquam elabi permittente, finitimis quos hostes fecere discordiæ, modò non occipitia conculcantibus hinc indéque cinctorum. Postea verò pace data, discesserat Imperator: & sedatâ jurgiorum materiâ, vicinæ gentes jam concordabant: & turpissimus Ducis Romani digressus ferociam naturâ conceptam auxit in majus. Alio itidem modo res est aggravata Romana ex negotio tali. Regii duo fratres vinculo pacis adstricti, quam anno præterito impetraverant à Constantio, nec tumultuare, nec commoveri sunt ausi. Sed paullo postea uno ex his Gundomado, qui potior erat fideíque firmioris, per insidias interempto, omnis ejus populus cum nostris hostibus conspiravit: & confestim [a] Vadomarii plebs, ut asserebat, agminibus bella cientium barbarorum sese conjunxit. Cunctis igitur summis infimísque approbantibus tunc opportunè congrediendum, nec de rigore animorum quidquam remittentibus, exclamavit subitò Signifer: *Perge, felicissime omnium Cæsar, quò te fortuna prosperior ducit: tandem per te virtutem & consilia militare sentimus. I prævius ut faustus antesignanus & fortis: experieris quid miles sub conspectu bellicosi ductoris, testísque individui gerendorum, modò adsit superum numen, [b] iis rebus efficiet excitatus.* His auditis, cùm nullæ laxarentur induciæ, promotus exercitus prope collem advenit molliter editum, opertum segetibus jam maturis, à superciliis Rheni haud longo intervallo distantem: è cujus summitate speculatores hostium tres equites exciti, subitò nuntiaturi Romanum exercitum adventare, festinarunt ad suos: unus verò pedes, qui sequi non potuit, captus agilitate nostrorum indicavit, per triduum & trinoctium flumen transisse Germanos. Quos cùm jam propè densantes semet in cuneos nostrorum conspexere ductores, steterunt vestigiis fixis,

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

de non possum assentiri viro doctissimo, qui in Notis ad Juliani Epistolas, hunc Marcellini locum aliter interpretatur.

[a] VADOMARII PLEBS, UT ASSEREBANT.] In Editione Rom. legitur, *ut asserebat*. Sed ante ea verba aliquantulum vacui spatii relictum est, perinde ut in ceteris MSS. Exemplaribus: quod P. Castellus nullo negotio sic supplevit: *Vadomarii plebs subinde ut asserebat*, &c. Primus Gelenius vulgatam lectionem excogitavit, quam equidem improbo. Vult enim dicere Marcellinus, populum Vadomarii, ut ipse Vadomarius asserebat, Germanis se sponte sua adjunxisse. Nam Vadomarius ei prœlio minimè interfuit ob fœderis religionem, quo obstrictus erat Constantio, ut ait Marcellinus hîc & in lib. 14.

[b] IIS REBUS EFFICIET EXCITATUS.] Sic primus edidit Gelenius. In Editione Romana & in codice Regio, [ac Colbertino] legitur, *ut rebus efficiet excitatis.* Unde non absurdè quis conjiciat, sic omnino legendum esse, *viribus efficiet excitatis.* Mar. Accursius emendaverat, *in rebus efficiet excitatis.*

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

[a] Antepilanis Haſtatíſque & Ordinum primis [b] velut inſolubili muro fundatis : & pari cautela hoſtes ſtetere cunctati. Cúmque ita [c] ut antedictus docuerat perfuga, equitatum omnem à dextro latere ſibi vidiſſent oppoſitum, quidquid apud eos per equeſtres copias præpollebat, in lævo cornu locavere confertum. Iiſdémque ſparſim pedites miſcuere diſcurſatores & leves, profectò ratione tuta poſcente. Norant enim licèt [d] prudentem ex equo bellatorem cum clibanario noſtro congreſſum, frena retinentem & ſcu-

[a] ANTEPILANIS HASTATISQUE ET ORDINUM PRIMIS.] Antepilani ſunt, qui anteſignani aliàs dicuntur, quòd in prima acie ante ſigna pugnarent. Sic Marcellinus in lib. 28. de Simplicio quodam: *Cum Maximino*, inquit, *velut Antepilano ſuo contendens*, &c. Antepilani tamen paullo aliter ſumuntur apud Livium in lib. 8. pro militibus ſcilicet qui in prima ac ſecunda acie pugnabant, Haſtatis nempe ac Principibus: fortè ex eo quòd pila utrique geſtabant, quorum loco Haſtas habebant Triarii, teſte Polybio in lib. 6. * vel potiùs quòd ante Triarios qui pilani dicti ſunt, pugnarent. * Sanè Ovidius in 3. Faſtorum Pilanos pro Triariis poſuit.

Et totidem Princeps, totidem Pilanus habebat

Corpora.

Ideo fortaſſe quòd ordines Triariorum primum pilum vocabant. Jam Haſtati in prima acie pugnabant etiam Reipublicæ Rom. temporibus. Quamquam apud Marcellinum aliter ſumuntur Haſtati quàm apud Livium atque Polybium, pro Signiferis ſcilicet, ſeu Draconariis, qui ſigna, id eſt dracones & aquilas haſtis appenſas geſtabant, ut docet Marcellinus in lib. 20. his verbis: *Maurus, Petulantium tunc Haſtatus, abſtractum ſibi torquem quo ut Draconarius utebatur, capiti ejus impoſuit.* Signiferi autem ſeu Draconarii inter principia legionis militabant, teſte Vegetio in lib. 2. Supereſt ut de Ordinum primis pauca dicamus. Obſervandum eſt igitur, primos Ordines bifariam dici: primò de militibus univerſis qui in prima atque etiam ſecunda acie pugnant, ut apud Vegetium in lib. 3. cap. 14. Secundò de iis qui in prima acie primos Ordines ducunt, quos Ordinarios vocat Vegetius in lib. 2. & quinque fuiſſe in prima cohorte commemorat. De his Quintilianus in Declamar. 3. pro milite: *Enimvero auctorem habet: hoc primi Ordines jubent. Æquum eſt Tribuno militem parere.* Et Frontinus in lib. 1. Strateg. cap. XI. *Imperavitque ad ejus rei fidem Tribunis, & primis Ordinibus, & Centurionibus.* Denique Marcellinus noſter in lib. 19. pag. 140. *Mortem Tribunis vetantibus primiſque Ordinibus minitantes, ſi deinceps prohiberent.* Mitto Hyginum aliofque. * Ceterùm Lipſius in lib. 4. de Militia Rom. cap. 1. *Antepilanos* ait eſſe, quos antiqui Principes vocabant: eos fuiſſe veteres & exercitatos milites, qui in prima acie pugnabant: & differre ab Anteſignanis, qui ſunt Haſtati, ut in ejuſdem libri cap. 3. cenſet. At Salmaſius in 2. epiſtola quam ad me miſit, Antepilanos ab Ammiano dici ait eos, qui in prima acie pugnabant ſine Anteſignanis. (in quo opinioni noſtræ favere videtur) Anteſignanos porrò Ammiani ævo dictos eſſe, qui in prima acie certarent; qui in poſtrema, Poſtſignanos: ac totum exercitum diviſum tunc fuiſſe in Anteſignanos & Poſtſignanos.*

[b] VELUT INSOLUBILI MURO.] Sic Vegetius gravem armaturam muro ferreo comparat in lib. 2. cap. 17. *Excipiebat*, inquit, *eos gravis armatura, quæ tamquam murus, ut ita dixerim, ferreus ſtabat.* & in lib. 3. cap. 14.

[c] UT ANTEDICTUS DOCUERAT PERFUGA.] De quo vide pag. 75. Porrò omnem hunc locum valde illuſtrat Libanius in Orat. citata: καὶ ἐδόκει δεῖν κέρας μὲν ἑκάτερον τοὺς ἱππέας ἔχειν, τὸ μέσον δὲ εἶναι τῶν ὁπλιτῶν· τοὺς δὲ ἀμείνους ἑκατέρων τούτων ἐν τῷ δεξιῷ περὶ τὸν βασιλέα. καὶ τοῦτο ἔδει μὲν τοὺς πολεμίους λανθάνειν, λαθεῖν δὲ οὐκ εἴασεν αὐτομόλων τινῶν κακία. Et paullo pòſt: τοῖς βαρβάροις δὲ πάντα πεπυσμένοις τὸ μὲν ἀνδρειότερον τῆς στρατιᾶς πρὸς τὸ κρεῖττον ἀντιτέτακτο. τῷ δεξιῷ δὲ κέρᾳ σύμμαχον ἔδωκαν λόχον ὃν ἔκρυψαν ὑπὸ ὀχετῷ μετεώρῳ, καλάμων πυκνῶν (καὶ γὰρ ἦν ὑγρὸν τὸ χωρίον) τοὺς κειμένους ἀφανιζόντων. Id eſt: *Ac viſum quidem fuerat equites in utroque cornu locari oportere, pedites autem in medio: optimum vero quemque ex iis circa ipſum Cæſarem. Atque id quidem latere hoſtes debuerat: ſed latere non ſivit quorumdam perfugarum malitia.* Et paullo pòſt: *Igitur barbari qui cuncta reſciverant, omne exercitus robur dextro quod validiſſimum erat, cornu oppoſuere. Dextro autem cornu ſuo ſubſidiariam adjecerunt manum, quam ſub aquaductu edito occultarunt, arundinibus denſis (locus enim erat uliginoſus) ſubſidentes occultantibus.*

[d] PRUDENTEM EX EQUO BELLATOREM.] Sic loquitur Hegeſippus in lib. 3. cap. 4. *Sed vir acrioris ingenii & ex equo prudens bellator.*

Constantius Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

tum, hasta una manu vibrata, tegminibus ferreis abscondito bellatori nocere non posse: peditem verò inter ipsos discriminum vertices, cùm nihil caveri solet præter id quod occurrit, humi occultè reptantem, latere forato jumenti, incautum rectorem præcipitem agere, levi negotio trucidandum. Hoc itaque disposito, dextrum sui latus struxere clandestinis insidiis & obscuris. Ductabant autem populos omnes pugnaces & sævos Chnodomarius & Serapio, potestate excelsiores ante alios Reges. Et Chnodomarius quidem nefarius belli totius incentor, cujus vertici flammeus torulus aptabatur, anteibat cornu sinistrum audax & fidens ingenti robore lacertorum, ubi ardor prœlii sperabatur immanis, equo spumante sublimior, erectus in jaculum formidandæ vastitatis, armorúmque nitore conspicuus, antea strenuus & miles, & utilis præter ceteros ductor. Latus verò dextrum Serapio agebat, etiam tum adultæ lanuginis juvenis, efficacia præcurrens ætatem: Mederichi fratris Chnodomarii filius, hominis quoad vixerat perfidissimi: ideo sic appellatus, quòd pater ejus diu obsidatus pignore tentus in Galliis, doctúsque Græca quædam arcana, hunc filium suum Agenarichum genitali vocabulo dictitatum, ad Serapionis transtulit nomen. Hos sequebantur potestate proximi Reges numero quinque, [a] Regalésque decem, & Optimatum series magna, armatorúmque millia triginta & quinque, ex variis nationibus partim mercede, partim pacto vicissitudinis reddendæ quæsita. Jámque torvum concrepantibus tubis, Severus Dux Romanorum aciem dirigens lævam, cùm prope fossas armatorum refertas venisset, unde dispositum erat ut abditi repentè exorti cuncta turbarent, stetit impavidus: suspectiórque de obscuris, nec referre gradum, nec ulteriùs ire tentavit. Quo viso, animosus contra labores maximos Cæsar, ducentis equitibus sæptus, ut ardor negotii flagitabat, agmina peditum impetu veloci discurrens verbis hortabatur. Et cùm alloqui pariter omnes, nec longitudo spatiorum extenta, nec in unum coactæ multitudinis permitteret crebritas, (& alioquin vitabat gravioris invidiæ pondus, ne videretur id affectasse, [b] quod sibi soli deberi

[a] Regalesque decem.] Regales dicebantur Regum filii & agnati. Sic in lege 9. Cod. Theod. de re milit. Vetus Grammaticus de differentiis vocum: *Inter Regem, ait, & Regalem hoc interest, quòd Regis puer, Regalis est: Rex, qui regnum regit.* Sic Eustathius in Iliad. 10. Astyanactem Hectoris filium βασιλικὸν appellat: & in Iliad. 8. Teucrum quoque βασιλικὸν fuisse dicit, ex Hesiona Priami sorore genitum. Lucianus de saltatione: τῶν γὰρ ἐν τῷ πόντῳ βαρβάρων βασιλικός τις, &c. & Priscus in Historia Byzantina τοὺς βασιλικοὺς Σκύθας passim nominat, id est, Regales. Interdum etiam Regales pro Regulis usurpantur.

[b] Quod sibi soli deberi Augustus exist.] Constantius Aug. majestatis suæ studiosior, sibi soli licere putabat universum pariter exercitum ex tribunali alloqui. Itaque Julianus qui Cæsar dumtaxat, id est, revera Augusti minister & apparitor quidam erat, hoc sibi arrogare noluit. Circumiens ergo singulas cohortes ad fortiter faciendum hortabatur. Qualiter autem Imperator alloqueretur exercitum, patet ex veteribus nummis, in quibus stans in tribunali, signis aquilísque circumdatus, stipatúsque Prætorianis cohortibus, exerto

Constantius Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

Auguſtus exiſtimabat) cautior ſui , hoſtium tela prætervolans ; his & ſimilibus notos pariter & ignotos ad faciendum fortiter accendebat : *Advenit , ô ſocii , juſtum pugnandi jam tempus , olim exoptatum mihi vobiſcum : quod antehac arceſſentes ; arma inquietis motibus poſcebatis.* Item cùm ad alios Poſtſignanos in acie locatos extrema veniſſet : *En* , inquit , *commilitones , diu ſperatus præſtò eſt dies , compellens nos omnes elutis priſtinis maculis Romanæ majeſtati reddere proprium decus. Hi ſunt barbari , quos rabies & immodicus furor ad perniciem rerum ſuarum coëgit occurrere , noſtris viribus opprimendos.* Alios itidem bellandi uſu diutino callentes aptiùs ordinans , his exhortationibus adjuvabat : *Exſurgamus viri fortes ; propellamus fortitudine congrua illiſa noſtris partibus probra : quæ contemplans , Cæſaris nomen cunctando ſuſcepi.* Quoſcumque autem pugnæ ſignum inconſultè poſcentes , rupturóſque imperium irrequietis motibus prævideret: *Quæſo*, inquit, *ne hoſtes vertendos in fugam ſequentes avidiùs , futuræ victoriæ gloriam violetis , neu quis ante neceſſitatem ultimam cedat. Nam fugituros procul-dubio deſeram : hoſtium terga cæſuris adero indiſcretus , ſi hoc penſatione moderata fiat & cauta.* Hæc aliáque in eumdem modum ſæpius replicando , majorem exercitus partem primæ barbarorum oppoſuit fronti : & ſubitò Alamannorum peditum fremitus indignationi miſtus auditus eſt , unanimi conſpiratione vociferantium , relictis equis ſecum oportere verſari Regales : ne ſi quid contigiſſet adverſum , deſerta miſerabili plebe facilem diſcedendi copiam reperirent. Hoc comperto , Chnodomarius jumento ſtatim deſiluit , & ſecuti eum reſidui idem facere nihil morati : nec enim eorum quiſquam ambigebat partem ſuam fore victricem. Dato igitur ahenatorum accentu ſollemniter ſigno , ad pugnandum utrimque magnis concurſum eſt viribus. Propilabantur miſſilia , & properantes cito quàm conſiderato curſu Germani, teláque dextris explicantes, involavere noſtrorum equitum turmas , frendentes immania : eorúmque ultra ſolitum ſævientium comæ fluentes horrebant, & elucebat quidam ex oculis furor : quos contra pertinax miles ſcutorum obicibus vertices tegens , ejectánſque gladios , vel tela concriſpans mortem minitantia perterrebat. Cúmque in ipſo prœliorum articulo eques ſe fortiter conturmaret , & muniret latera ſua firmiùs pedes , frontem artiſſimis conſerens parmis : erigebantur craſſi pulveris nubes , variíque fuere diſcurſus, nunc reſiſtentibus, nunc cedentibus noſtris : & obnixi genibus quidam barbari peritiſſimi bellatores , hoſtem propellere laborabant : ſed deſtinatione nimia dexteræ dexteris miſcebantur , & umbo trudebat umbonem:

brachio conſpicitur cum hac Inſcriptione : ADLOCUTIO. * Ita apud Dexippum Aurelianus milites alloquitur. * Claſſico autem ad concionem convocabantur milites per cornicinem. Itaque Claſſicum ſignum Imperii rectè Vegetius appellat , quod ſolum caneret Imperatore præſente. Et exempla paſſim occurrunt in libris Marcellini noſtri.

cælúm-

Constantius Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

cælúmque exsultantium cadentiúmque resonabat à vocibus magnis: & cùm cornu sinistrum altiùs gradiens, urgentium tot agmina Germanorum vi nimia pepulisset, irétque in barbaros fremens, [a] equites nostri cornu tenentes dextrum, præter spem inconditè discesserunt: dúmque primi fugientium postremos impediunt, gremio legionum protecti, fixerunt integrato prœlio gradum. Hoc autem exinde acciderat, quòd dum ordinum restituitur series, cataphracti equites viso rectore suo leviter vulnerato, & consorte quodam per cervicem equi labentis pondere armorum oppresso, dilapsi quà quisque poterat, peditésque calcando cuncta turbassent, ni conferti illi sibíque vicissim innixi stetissent immobiles. Igitur cùm equites nihil præter fugæ circumspectantes præsidia, vidisset longiùs Cæsar, concito equo eos velut repagulum quoddam cohibuit. Quo agnito per purpureum signum Draconis, summitati hastæ longioris aptatum, [b] velut senectutis pandentis exuvias, stetit unius turmæ Tribunus, & pallore timoréque perculsus, ad aciem integrandam recurrit. Utque in rebus amat fieri dubiis, eosdem leniùs increpans Cæsar: *Quo*, inquit, *cedimus, viri fortissimi? an ignoratis fugam, quæ salutem numquam reperit irriti, conatus stultitiam indicare? redeamus ad nostros, saltem gloriæ futuri participes, si eos pro Republica dimicantes* [c] *non relinquimus inconsultè*. Hæc reverenter dicendo, reduxit omnes ad munia subeunda bellandi, imitatus [d] salvâ differentiâ veterem [e] Syllam: qui cùm contra Archelaum Mithridatis ducem educta acie prœlio fatigabatur ardenti, relictus à militibus cunctis, cucurrit in ordinem primum; raptóque & conjecto vexillo in par-

[a] Equites nostri cornu tenentes dextrum.] Ἑξακοσίων ἱππέων ἴλην, sexcentorum equitum alam dicit Zosimus in lib. 3. ubi & pœnam addit, quam ipsis ob ignaviam Julianus inflixit. Ait enim indutos veste muliebri, per castra circumductos fuisse.

[b] Velut senectutis pendentis exuvias.] Primus hunc locum corrupit P. Castellus, cùm in Editione Rom. perinde ut in Mss. omnibus legeretur *pandentis*, supple *Draconis*: & rectè Mar. Accursius eam scripturam in Editione sua restituit. Eleganter lacinias illas sericas draconum quæ ventis agitabantur, exuviis draconum comparat. Sed quod pandere ait exuvias, rationem non habet. Neque enim dracones & ceteri serpentes, animalia denique omnia quæ exuvias deponunt, eas pandere solent, sed pòsitas abscondere, ac tum ex antris prodire: ut Virgil. canit in lib. 2. Æn.

Nunc positis novus exuviis, nitidúsque juventâ,
Lubrica convolvit sublato pectore terga.

quibus in versibus imitatus videtur Nicandrum in Theriacis, qui sic ait:

Μηδ' ὅτε ῥικνῆεν φολίδων ἀπὸ γῆρας ἀμέρσας
Αψ ἀναφοιτήσῃ νεαρῇ κεχαρημένος ἥβῃ.

Hujusmodi senectutis exuvias Græci vocant γῆρας.

[c] Non relinquimus.] Negativam particulam quæ in cunctis exemplaribus deerat, ex Mar. Accursii Editione supplevimus.

[d] Salva differentia.] Honestè id addi solet & verecundè, quoties viri excellentis factum cum alterius facto componitur, ne cujusquam dignitati fiat injuria. Nos Galli dicere solemus *sine comparatione*. In codice tamen Valentino scriptum erat, *salvâ reverentiâ*, ut Loisellus [& P. Pithœus] ad oram libri sui adnotarat. Eâdem verecundiâ dixit Pollio in Claudio: *Ut sit omnibus clarum, Constantium & Augustæ ipsum familiæ esse, & Augustos multos daturum, salvis Diocletiano & Maximiano Augg. & ejus fratre Galerio.* Antiqui autem dicere solebant, *pace tua*, vel *illius*; ut apud Petronium & Martialem aliósque occurrit.

[e] Syllam, qui cum contra Archelaum.] Idem narrat Frontinus in lib. 2. Strat. cap. 8.

tem hostilem, *Ite*, dixerat, *socii periculorum electi, & scitantibus ubi relictus sim Imperator, respondete nihil fallentes, solus in Bœotia pro omnibus nobis cum dispendio sanguinis sui decernens.* Proinde Alamanni pulsis disjectísque equitibus nostris, primam aciem peditum incesserunt, eam abjecta resistendi animositate pulsuri. Sed postquam comminus ventum est, pugnabatur paribus diu momentis. Cornuti enim & Bracati, usu prœliorum diuturno firmati, [a] eos jam gestu terrentes, barritum civere vel maximum: qui clamor ipso fervore certaminum à tenui susurro exoriens, paullatímque adulescens, ritu extollitur fluctuum cautibus illisorum: jaculorum deinde stridentium crebritate hinc inde convolante, pulvis æquali motu assurgens, & prospectum eripiens, arma armis, corpora corporibus obtrudebat. Sed violentiâ iráque incompositi barbari in modum exarsere flammarum, [b] nexámque scutorum compagem, quæ nostros in modum testudinis tuebatur, scindebant ictibus gladiorum adsiduis. Quo cognito, [c] opitulatum conturmalibus suis celeri cursu Batavi venere cum Regibus: (formidabilis

[a] Excipiunt eos jam gestu-rientes.] Hunc locum sic corrupit Gelenius, inserta prima voce, quæ abest ab omnibus libris * Mss. * in quibus sic legitur: *Eos jam gestu terrentes:* quo quid apertius? Sic sanè in lib. 14. locutus est noster: *Hastisque feriens scuta, qui habitus iram pugnantium concitat & dolorem, proximos jam gestu terrebat.* Solùm pro *ciere*, quod erat in omnibus libris, emendare ausi sumus *civere*.

[b] Nexamque scutorum compagem.] De qua suprà dixit: *Et muniret latera sua firmius pedes, frontem artissimis conserens parmis.* Eodem modo locutus est sub initium lib. 14. *Densata scutorum compage semet scientissimè præstruebant.* Hæc pugnandi forma testudo dicebatur. Unde addit hoc in loco Marcellinus: *Quæ nostros in modum testudinis tuebatur.* Duplex enim testudo fuit in re militari: una propriè dicta, cùm milites in genua subsidentes scutis super capita elatis se protegunt, ita ut secundus ordo paullo emineat altiùs quàm primus, & tertius quàm secundus, ac sic deinceps, prorsus in modum imbricati tecti per quod aqua labitur. Ejusmodi testudinem describit Livius lib. 44. & Polybius in Excerptis quæ nuper edidimus, pag. 206. Alterum testudinis genus est; cùm milites non jam supra capita extollunt scuta, sed densati ac conferti ante se struunt. Sic Livius in lib. x. *Galli*, inquit, *structis ante se scutis conferti stabant:* & paullo pòst testudinem id vocat. Eam testudinis formam describit Homerus in Iliad. ν.

Φράξαντες δόρυ δουρὶ, σάκος σάκει προθελύμνῳ
Ἀσπὶς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ.

Quos versus imitatus est Nonnus in lib. 22. Dionys.

καὶ ἣν χελύνην μαχηταὶ
Μιμηλὴν σκεπόωντες ἐπυργώσαντο χελώνην.
Ἔγχεϊ μὲν στατὸν ἔγχος ἐρείδετο, κεκλιμένη δὲ
Ἀσπὶς ἐὴν προθέλυμνος ἀμοιβαδὶς ἀσπίδι γείτων
Στηριζομένη, καὶ ἔρευσε λόφῳ λόφος.

Ubi hanc pugnandi formam à militibus χελώνην, id est, testudinem dici testatur. Græci Tactici συνασπισμὸν vocant. Sic Polybius pag. 328. Editionis Casauboni, ubi & συμφράττειν τοῖς ὅπλοις, pro eodem usurpat. Et Dio in lib. 40. pag. 130. ubi malè Xylander vertit, *in orbem pugnare.* Etsi enim in orbem pugnantes, necessariò testudinem, seu συνασπισμὸν facere debent; tamen ubi testudo fit, non semper in orbem pugnatur. Leo in Tacticis σύσκουτον appellat. Josephus lib. 4. de bello Judaïco: συνασπίζει τοὺς ἅμα αὐτῷ: quæ sic Hegesippus vertit: *Et sese in arma colligens consertis clypeis, cum paucis quos præsentes habebat, imperterritus stetit.*

* [c] Opitulatum conturmalibus suis Batavi venere cum Regibus.] Cluverius in libro 1. de Antiqua Germania capite 39. emendat: *Batavi venere cum Herulis.* Heruli quippe semper conjunguntur Batavis ab Ammiano Marcellino, & sub uno eodémque vexillo militasse ambos docet idem Marcellinus initio libri 27. In Notitia Imperii Occidentalis inter auxilia Palatina numerantur *Heruli & Batavi* sub Magistro militum Præsentali, quos pedites fuisse videtur indicare Sidonius in Carmine 7. & cursu valuisse testatur. Verùm Mss. omnes habent: *Batavi venere cum Regibus:* & præter codi-

manus, extremæ neceſſitatis articulo circumventos, ſi juviſſet fors, ereptura) torvúmque canentibus claſſicis, adultis viribus certabatur. Verùm Alamanni bellum acriter ineuntes, altiùs anhelabant, velut quodam furoris affectu oppoſita omnia deleturi. Spicula tamen verutáque miſſilia non ceſſabant, ferratæque arundines fundebantur: quamquam etiam comminus mucro feriebat contra mucronem, & loricæ gladiis findebantur, & vulnerati nondum effuſo cruore, ad audendum [a] exertiùs conſurgebant. Pares enim quodammodo coïvere cum paribus, Alamanni robuſti & celſiores; [b] milites uſu nimio dociles: illi feri & turbidi; hi quieti & cauti: animis iſti fidentes; grandiſſimis illi corporibus freti. Reſurgebat tamen aliquoties armorum pondere pulſus loco Romanus: [c] laſſatíſque impreſſus genibus, lævum reflectens poplitem barbarus ſubſidebat, hoſtem ultro laceſſens: quod indicium eſt obſtinationis extremæ. Exſiluit itaque ſubitò ardens Optimatium globus, inter quos decernebant & Reges, & ſequente vulgo ante alios agmina no-

CONSTANTIUS Aug. Conſtantio Aug. IX. & Juliano Cæſare II. Coſſ. Anno Chr. 357.

cum auctoritatem, nihil temere mutandum cenſeo. Ait enim Marcellinus, Batavos & Reges accurriſſe, *ad opitulandum conturmalibus ſuis*, id eſt, commilitonibus, qui denſata ſcutorum compage in prima acie pugnantes, à Barbaris premebantur. *Reges* autem hoc loco nomen eſt numeri ſeu legionis, qui *Regii* dicuntur in Notitia Imperii loco citato. *

[a] EXERCITI CONSURGEBANT.] In Mſſ. omnibus legitur *exercitus*. Unde conjici poteſt legendum eſſe, *exertiùs conſurgebant*; aut ſanè, *excitatiùs conſurgebant*: ut in libro ultimo verſus finem: *At cum armatis provinciales & Palatini ad obruendos eos excitatiùs conſurgebant.*

[b] MILITES USU NIMIO DOCILES.] Milites κατ' ἐξοχὴν Romani dicuntur * heic & alibi paſſim. * idque obſervavi non ſemel in libris Cornelii Taciti. Hinc intelligendus eſt locus Pollionis in Claudio, in quo vir doctiſſimus hæſit, ut ex ejus Notis apparet: *Factus miles barbarus, & colonus ex Gotho.* Id eſt, Barbarus factus eſt miles legionarius, & Gothus factus eſt incola agri Romani. [Sic à Procopio ſæpe milites Romani abſolutè vocantur στρατιῶται; & à Jordane ſimiliter in libro de ſucceſſione Regnorum *milites.* Gregorius quoque Turonicus Epiſcopus Romanos ab Imperatore Conſtantinopolitano in Hiſpaniam miſſos, & cum Gothis ibi bellum gerentes, nunc *Græcos*, nunc & *milites* appellat: eoſdem Iſidorus in Chronico rarò *militem Romanum*, aut *Romanos*; ſæpius ſimpliciter *milites* nuncupat; Johannes Biclarenſis Abbas *milites* quoque. Gregorius Magnus exercitus Imperatoris in Italia Gothis primùm, deinde Langobardis oppoſitos, *milites* vocare conſuevit: quos etiam Paullus in libri III. de geſtis Langobardorum capite XVIII. & in libri IV. capite XXIX. *milites*; in libri II. capite XXVI. modò *milites*, modò *Græcos* appellat. Quod ad Barbaros attinet, obſervavi eos nec ab Ammiano Marcellino, nec à ceteris Hiſtoricis uſquam *militum* appellatione deſignatos eſſe, niſi qui ad Imperatorem tranſiiſſent, & ſacramento adſtricti Romana ſigna ſequerentur. Heic notandum eſt, Imperium Romanum Ammiano aliiſque Hiſtoricis ſæpe *Rempublicam* abſolutè nuncupari, & exercitum Romanum, *exercitum Reipublicæ.* Sic Marius in Chronico non ſemel loquitur. Sic Gregorius Turonicus Epiſcopus loquitur in libri VI. capite XXX. & in libri X. capite II. & Imperium Romanum *Reipublicæ* nudo nomine deſignat. Romanus Patricius in Epiſtola ad Childebertum Francorum Regem quater *ſanctam Rempublicam*; Mauricius Aug. in Epiſtola ad eumdem *ſacratiſſimam Remp.* Gregorius PP. Magnus *Chriſtianam Rempublicam*; Jordanes quoque de ſucceſſione Regnorum & Johannes Abbas Biclarenſis in Chronico *Rempublicam* non ſemel pro Imperio Romano uſurpant: uti Procopius in libro III. de bello Gothico πολιτείαν, id eſt, Rempublicam.]

[c] LASSATISQUE IMPRESSU GENIBUS.] Sic Gelenio placuit. In Editione Romana legitur, *laſſatis atque impreſſis genibus.* In Regio autem codice [& Colbertino] * ac Toloſano, * *laſſatiſque impreſſis genibus*: quod magis probo: niſi malis *impreſſus*; ut apud Statium in lib. 6.

humique
Preſſus utroque genu, collecto ſanguine diſcum

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

ſtrorum irrupit, & iter ſibi aperiendo aduſque [a] Primanorum legionem pervenit, locatam in medio, (quæ confirmatio [b] Caſtra Prætoria dictitatur.) ubi denſior & ordinibus frequens miles, inſtar turrium fixa firmitate conſiſtens, prœlium majore ſpiritu repetivit: & vulneribus declinandis intentus, ſéque in modum mirmillonis operiens, hoſtium latera, quæ nudabat ira flagrantior, diſtrictis gladiis perforabat. At illi prodigere vitam pro victoria contendentes, tentabant agminis noſtri laxare compagem. Sed continuata ſerie peremptorum, quos Romanus jam fidentior ſtravit, ſuccedebant barbari ſuperſtites interfectis: auditóque occumbentium gemitu crebro, pavore perfuſi torpebant. Feſſi denique tot ærumnis, & ad ſolam deinceps ſtrenui fugam, per diverſos tramites tota celeritate egredi feſtinabant: ut è mediis ſævientis pelagi fluctibus, quocumque avexerit ventus, ejici [c] nautici properant & vectores: quod voti magis quàm ſpei fuiſſe, fatebitur quilibet tunc præſens. Aderátque propitiati numinis arbitrium clemens: & ſecans terga cedentium miles, cùm interdum flexis enſibus feriendi non ſuppeterent inſtrumenta, ipſis barbaris [d] tela eorum vitalibus immergebat: nec quiſquam vulnerantium ſanguine iram explevit, nec ſatiavit cæde multiplici dexteram, vel miſeratus ſupplicantem abſceſſit. Jacebant itaque plurimi transfixi letaliter, remedia mortis com-

Ipſe ſuper ſeſe rotat, atque in nubila condit.

Sic Marcellinus noſter in hujus prœlii deſcriptione ſuprà dixit: *Et obnixi genibus quidam barbari, peritiſſimi bellatores, hoſtem propellere laborabant.* Cornelius Nepos in Chabria: *Fugatus*, inquit, *jam ab eo conducticiis catervis, reliquam phalangem loco vetuit cedere, obnixóque genu ſcuto projectáque haſta impetum excipere hoſtium docuit.* Denique Livius in lib. 6. *Sed obnixos vos ſtabili gradu impetum hoſtium excipere.*

[a] PRIMANORUM LEGIONEM.] Primani ſub Magiſtro militum Præſentali inter Palatinas legiones recenſentur in Notitia Imperii Rom. Orientalis: quia ſcilicet in Orientem tranſlati fuerant, tunc cùm Valentinianus cum fratre legiones partitus eſt, aut alio quo caſu. In Editione Rom. *Primariorum* legitur, [& in codice Colbertino] * Toloſanóque * : & ſic in codice Regio ſuperſcriptum eſt. In Notitia quoque Imperii Mſ. habetur *Primarii.*

[b] CASTRA PRÆTORIA DICTITATUR.] Fortè quia Imperator, quoties in exercitu eſt, eo in loco quaſi tutiore conſiſtere ſolet: ut patet ex lib. 24. initio, * & ex lib. 27. Prætorium erat in medio caſtrorum, ut docet Polybius in lib. VI. & ex eo Salmaſius in Solinum pag. 671. Hinc in exercitu media acies vocabatur *Caſtra Pretoria.* *

[c] NAUTICI PROPERANT VECTORES.] Codex Regius [& Colbertinus] Editióque Romana ſic habent ſcriptum: *Nautici properante victores.* Unde non dubito quin legendum ſit: *Ut è mediis ſævientis pelagi fluctibus ejici nautici properant & vectores.* Vectores ſunt epibatæ, quo modo in codice Regio emendatum erat. Nautici verò ſunt nautæ: ut in lib. 15. *Ne imitari videar deſides nauticos, attrita lintea quæ licuit parari ſecuriùs, inter fluctus reſarcire coactos.* * & in libro 14. pag. 4. Sic etiam loquitur Oroſius in lib. 4. capite 19. Quæ quidem loquendi forma Græcanica eſt. Græci enim ejuſmodi adjectivis delectantur, & ναυτικοὺς dicunt pro ναύτας, & πηλοτικοὺς & χειρικοὺς pro fabris & pictoribus, ut Gregorius Nazianzenus in Oratione 27. & νομικοὺς pro Juriſperitis, ut occurrit apud Artemidorum in libro 4. Sic etiam στρατιωτικοὺς uſurpant pro στρατιώτας, ut Gregorius Nazianzenus in Oratione 32. eodem planè modo quo Marcellinus *militares* pro militibus ſæpiſſime ponit. Denique ἰατρικοὺς pro medicis dixit Porphyrius in Vita Plotini. Vide Leopardum in libri 12. cap. 3. *

[d] TELA EORUM VITALIBUS IMMERGEBAT.] Tela eorum dixit, quod alius diceret magis Latinè, tela ſua, * aut tela ipſorum * : Græcorum more, qui αὐτοὺς indifferenter uſurpant & τὰ αὐτῶν βέλη.

pendio postulantes: alii semineces labente jam spiritu, lucis usuram oculis morientibus inquirebant: quorumdam capita discissa trabalibus telis, & pendentia jugulis cohærebant: pars per lutosum & lubricum solum in sociorum cruore lapsi, intactis ferro corporibus, acervis superruentium obruti necabantur. Quæ ubi satis evenere prosperrimè, validiùs instante victore, acumina densis ictibus hebescebant, splendentésque galeæ sub pedibus volvebantur, & scuta: ultimo denique trudente discrimine barbari, cùm elati cadaverum aggeres exitus impedirent, ad subsidia fluminis petivere, quæ sola restabant, eorum terga jam perstringentis. Et quia [a] cursu sub armis concito fugientes miles indefessus urgebat: quidam nandi peritiâ eximi se posse discriminibus arbitrati, animas fluctibus commiserunt. Quâ causâ celeri corde futura prævidens Cæsar, cum Tribunis & Ducibus clamore objurgatorio prohibebat, ne hostem avidiùs sequens nostrorum quisquam se gurgitibus committeret verticosis. Unde id observatum est, ut marginibus insistentes confoderent telorum varietate Germanos: quorum si quem morti velocitas subtraxisset, jacti corporis pondere ad ima fluminis subsidebat. Et velut in quodam theatrali spectaculo aulæis miranda monstrantibus, multa licebat jam sine metu videre: nandi strenuis quosdam nescios adhærentes; fluitantes alios, cùm expeditioribus linquerentur ut stipites; & velut luctante amnis violentia, vorari quosdam fluctibus involutos; nonnullos clypeis vectos, præruptas undarum occursantium moles obliquatis meatibus declinantes, ad ripas ulteriores post multa discrimina pervenire. Spumans denique cruore barbarico decolor alveus insueta stupebat augmenta. Dum hæc aguntur, Rex Chnodomarius repertâ copiâ discedendi, lapsus per funerum strues, cum satellitibus paucis celeritate rapida properabat ad castra, quæ [b] prope Tribuncos &

[a] CURSU AB ARMIS CONCITO.] Longè elegantiùs in codice Regio [& Colbertino:] *Cursu sub armis concito.* Atque ita Editio Rom. & Aug. & Basil. Ut mirer quis vulgatæ Lindenbrogio lectionis auctor fuerit. Atqui ita ut edidimus loquuntur Ennius, Virgilius, Silius, & postremò Imp. in lege 1. quibus equorum usus.

[b] PROPE TRIBUNCOS ET CONCORDIAM.] Concordia prope Brocomagum in Triboccis sita erat, ut docet Itinerarium Antonini. * Cluverius in capite 12. lib. 2. corrigit: *Prope Triboccos & Concordiam munimentum Romanum.* Ait enim fieri non potuisse, ut castra Chonodomarii vel Chnodomarii prope duo Romana munimenta essent: alioquin nimis vasta & ampla fuissent. Sed hæc ratio nulla, vel certè levissima est. Quid enim? si castra Chnodomarii æqualiter distabant à duobus hisce Romanis munimentis; nonne dici poterant prope utraque posita esse? Accedit, quòd emendatio illa, *prope Triboccos*, ferri non potest. Nam Tribocci vel potiùs Triboci nomen populi est, non autem loci. Sed neque ei assentior, quum dicit, *castra* ea Chnodomarii Regis, esse ipsum vallum barbaricum seu castra omnium Alamannorum: neque enim dubito, quin diversa sint. Quippe Chnodomarius antequam copias suas cum ceteris Regibus Alamannis conjunxisset, castra ipse seorsum posuerat prope Tribuncos & Concordiam: deinde fugato Barbatione, cum ceteris popularibus copias suas junxit, & prope Argentoratum unà cum eis castra collocavit: ut testis est Marcellinus. Castra ergo Alamannorum reliquorum prope Argentoratum fuere; Chnodomarii *prope Tribuncos*, vel (ut in codice Regio & in Colbertino legitur) *prope Tribunos.* Ex quibus refellitur alius error

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

Concordiam munimenta Romana fixit intrepidus, ut adscensis navigiis, dudum paratis ad casus ancipites, [a] in secretis se secessibus amandaret. Et quia nonnisi Rheno transito ad tentoria sua poterat pervenire, vultum ne agnosceretur operiens, sensim retulit pedem. Cúmque propinquaret jam ripis, lacunam palustribus aquis interfusam circumgrediens ut transiret, calcata mollitie glutinosa, equo est evolutus: & confestim licèt obeso corpore gravior, ad subsidium vicini collis evasit: quem agnitum (nec enim potuit celare qui fuerat, fortunæ prioris magnitudine proditus) statim anhelo cursu cohors cum Tribuno secuta, armis circumdatum aggerem nemorosum cautiùs obsidebat, perrumpere verita ne fraude latenti inter ramorum tenebras exciperetur occultas. Quibus visis compulsus ad ultimos metus, ultro se dedit, solus egressus: [b] comitésque ejus ducenti numero, & tres amici junctissimi, flagitium arbitrati post Regem vivere, vel pro Rege non mori, si ita tulerit casus, tradidere se vinciendos. Utque nativo more sunt barbari humiles in adversis, disparésque in secundis: servus alienæ voluntatis trahebatur pallore confusus, claudente noxarum conscientia linguam: immensum quantum ab eo differens, qui post feros lugubrésque terrores cineribus Galliarum insultans, multa minabatur & sæva. Quibus ita favore superni numinis terminatis, post exactum jam diem, occinente liticine revocatus invictissimus miles, prope supercilia Rheni tendebat, [c] scutorúmque ordine mul-

Cluverii, qui hanc pugnam Argentoratensem ait esse dictam, non quòd sub ipsis Argentorati mœnibus pugnata sit, sed quòd notissima ejus tractus urbs esset Argentoratum, quæ tamen x v. millibus inde aberat. Putavit ergo prope Concordiam esse pugnatum infra Argentoratum: quod falsum est. Alamanni enim cùm Barbationis exercitum fugâssent adusque Rauracos, inde reversi, junctis cum popularibus copiis in Argentoratensibus campis constitere, qui sunt inter Argentuariam & Argentoratum. Unde Victoris Epitome *in Argentoratensibus campis* à Juliano Cæs. pugnatum esse refert; * [& Ammianus ipse initio libri 17. eam *Argentoratensem pugnam* disertè appellat, & in lib. 15. *Argentoratum Barbaricis cladibus notam* ob id nuncupat: in libro 17. tres Reges memorat, *qui misere victis apud Argentoratum auxilia:* & in lib. 20. de prœlio isto loquens, *prope Argentoratum illuxisse illam beatissimam diem* ait. Eutropius in libro x. scribit, à Juliano Cæs. *apud Argentoratum ingentes Alamannorum copias exstinctas esse.*]

[a] IN SECRETIS SECESSIBUS EVADERET.] Ita correxit Gelenius, cùm antea legeretur in cunctis Editionibus *emendaret.* In Regio codice scriptum est *demandaret.* Unde facile erat veram scripturam elicere, præsertim cùm Marcellino nostro familiaris sit hæc locutio, ut in libro 25. & alibi.

* [b] COMITESQUE EJUS DUCENTI.] Paullo antè *satellites* vocavit, ut notat Cluverius in capite 48. Germaniæ antiquæ. Infrà quoque in libro XXI. *comites* appellantur; in libro XXIX. & XXXI. *satellites* dicuntur, isti ab Hieronymo in Micheam pag. 341. & à Procopio in libro 2. Vandalicorum pag. 161. Sed non probo, quod Cluverius ibidem scribit, Romanos nomina illa *Ducum & Comitum* à Germanis, qui in Palatio Cæsarum militabant, hausisse. Germani enim potiùs ea vocabula dignitatum à Romanis hauserunt, cùm sint merè Latina.*

[c] SCUTORUMQUE ORDINE MULTIPLICATO VALLATUS.] Munitio castrorum fiebat olim generibus quinque: fossa, vallo, cervulo, aggere, & agminibus. Quoties cervuli deerant, & erat locus suspectior, agminibus seu armorum ordinibus quatuor castra muniebant, ut per singulos ordines vigiliæ ordine ponerentur: & equites alterna vice castra circuibant. Si in pacato castra essent, unus ordo armorum sufficiebat, vigiliæ rariores ponebantur, ut scribit Hyginus in Gromatico. * Idem etiam in obsidionibus urbium fiebat, ut dicemus ad librum 21. Sed Lipsius in libri v. de militia

tiplicato vallatus, victu fruebatur & somno. Ceciderunt autem in hac pugna Romani quidem CCXL & III. rectores verò IV. Bainobaudes Cornutorum Tribunus, adæquè Laipso, & Innocentius Cataphractarios ducens, & vacans quidam Tribunus, cujus non suppetit nomen: ex Alamannis verò [a] sex millia corporum inventa sunt in campo constrata, & inæstimabiles mortuorum acervi per undas fluminis ferebantur. Tunc Julianus, ut erat fortuna sui spectatior, meritísque magis quàm imperio potens, Augustus acclamatione concordi totius exercitus appellatus, ut agentes petulantiùs milites increpabat, id se nec sperare, nec adipisci velle jurando confirmans. Et ut augeret eventus secundi lætitiam, [b] concilio Chnodomarium jussit sibi offerri: qui primò curvatus, deinde humi simpliciter fusus, [c] gentilíque prece veniam poscens, bono animo esse est jussus. Et diebus postea paucis ductus ad comitatum Imperatoris, missúsque exinde Romam, in Castris Peregrinis, quæ in monte sunt Cælio, morbo veterni consumptus est. His tot ac talibus prospero peractis eventu, in palatio Constantii quidam Julianum culpantes, ut Princeps ipse delectaretur, [d] inrisivè [e] Victorinum ideo nominabant, quòd verecundè refe-

Constantius Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

cap. 6. hos scutorum ordines, quorum heic & alibi meminit Marcellinus, reipsa seriem fuisse scutorum existimat humi depositorum, ridiculo & puerili errore.*

[a] SEX MILLIA CORPORUM.] At Zosimus plus æquo Juliani gloriæ studens, sexaginta millia Alamannorum dicit in campo constrata, totidémque vi fluminis consumpta: quod est falsissimum, cùm ante hanc pugnam XXXV. dumtaxat armatorum millia in Germanorum exercitu numerarentur, ut Marcellinus noster testatus est suprà; seu XXX. millia, ut ait Libanius in Orat. citata. Idem Libanius octo millia Germanorum in acie dicit interempta his verbis: *καὶ ἐκαλύπτετο μὲν τὸ πεδίον ὀκτακισχιλίοις νεκροῖς. ἐπεῤῥεῖτο δὲ ὁ ῥοῦς τοῖς ἀπειρίᾳ τοῦ νεῖν ἀποπνιγεῖσι.* Sic enim supplemus eum Libanii locum ex Mſ. codice. Nam in vulgatis exemplaribus numerus occisorum deest. Quæ cùm ita sint, pæne adducor, ut credam in Zosimo legendum: *ἓξ μὲν ἐν αὐτῇ τῇ μάχῃ χιλιάδων ἀπολομένων*, &c. non *μυριάδων*. Contigit autem insignis hæc Juliani victoria in Argentoratensibus campis Constantio IX. & Juliano II. Coss. anno Domini 357.* In Mſ. Regio [& in Colbertino,] *sex aliis milia corporum*, legitur, vel *alus*. *

[b] CONCILIO CHNODOMARIUM JUSSIT OFFERRI.] In codice Regio scriptum est: *Concilio........ mus speciare Cnodomarium sibi jussit offerri*: & sic ferè in Mſ. Florentino legi testatus est Lindenbrogius. [In Colbert. legitur: *Concilio.... muspeciare Chnodomarium sibi jussit offerri.*] Unde conjici potest, ita à Marcellino scriptum fuisse: *Concilio convocato captivos omnes, specialiter Cnodomarium sibi jussit offerri.* In exemplari Regio Cnodomarius ubique scribitur, præterquàm uno aut altero in loco. Julianus in Epist. ad Athenienses *χνοδομάριον* vocat. In Victoris Epitome dicitur Nodomarius in Mſſ.

[c] GENTILIQUE PACE VENIAM POSCENS.] Emendandum esse existimavi, *gentili prece*: quomodo Marcellinum alibi locutum esse memini: sed locus in præsenti non succurrit.

[d] INJURIISSIME VICTORINUM.] Sic primus excudi jussit Gelenius, ex conjectura, ut opinari datur. Nam in Mſ. Flor. legitur, *inurisine*. Ego verò cùm in codice Regio * Tolosanóque, * [& Colbertino] reperissem scriptum *inurisive*, unâ litterâ expunctâ legendum esse putavi *inrisivè*. In Editione certè Rom. legitur,...., *sive Victorinum*.

[e] QUIDAM JULIANUM INRISIVE VICTORINUM NOMINABANT, QUOD SUPERATOS INDICABAT SÆPE GERMANOS.] Sic iidem Aulici adulatores in Palatio Constantii de Juliano dictitabant: *In odium venit cum victoriis suis capella, non homo*: ut Ammianus in lib. XVII. tradit. Victorinus autem, strenuus admodum ac belli scientiâ clarus, post Postumum atque Lollianum Tyrannos imperavit in Galliis principatu Gallieni Aug. ac multas ex Alamannis & Francis ceterisque Germanis victorias tulit: itaut ob id maximè Julianus

Constantius Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

rens, quoties imperaret, superatos indicabat sæpe Germanos. Intérque exaggerationem inanium laudum, ostentationémque apertè lucentium, inflabant ex usu Imperatorem suopte ingenio nimium, quidquid per omnem terræ ambitum agebatur, [a] felicibus ejus auspiciis adsignantes. Quocirca magniloquentiâ elatus adulatorum, [b] tunc & deinde edictis propositis arroganter satis multa mentiebatur, se solum, cùm gestis non adfuisset, & dimicasse, & vicisse, & supplices Reges gentium erexisse aliquoties scribens: & si verbi gratiâ eo agente tunc in Italia, dux quidam egisset fortiter contra Persas, nulla ejus mentione per textum longissimum

Alamannorum & Francorum victor, ei comparari potuerit. Julianum porrò Aulici in comitatu Constantii per ludibrium *Victorinum* quidem à victoriis suis Germanicis appellitabant: sed præterea hoc nomine tacitè significabant metuendum cavendúmque esse, ne sicuti sub Gallieno Victorinus fecerat, Julianus quandoque à Constantio auctore suo deficeret, ac Galliarum Imperium occuparet.]

[a] Felicibus ejus auspiciis assignabant.] Non omnino absque jure, ut ait Aurelius Victor: cujus hæc sunt verba, ubi de Juliani Cæsaris rebus gestis loquitur: *Quæ quamquam in ejus fortuna, Principis tamen & consilio accidere. Quod adeo præstat, ut Tiberius Galeriúsque subjecti aliis egregia pleraque; suo autem ductu atque auspicio minus paria experti sint.* [Quæ sic emendanda censeo: *Quæ quamquam vi ejus, fortunâ Principis tamen & consilio accidère:* id est, quæ licèt virtute ac industria Juliani Cæsaris acciderint: tamen fortunæ, felicitati, atque consiliis Constantii Aug. sunt adscribenda.]

[b] Tunc et deinde edictis propositis arroganter satis multa mentiebatur, se solum, cum gestis non adfuisset, et dimicasse, et vicisse, et supplices Reges gentium erexisse aliquoties scribens, &c.] Nimius quidem forsitan in affectatione laudis & in jactatione sui fuit Constantius Aug. non ideo tamen à Marcellino tantopere in gratiam Juliani debuit irrideri: cùm Aurelius Victor, scriptor æqualis, de hac ipsa re scribens, Juliani Cæsaris ex Alamannis victorias captósque eorum Reges, *virtuti quidem ejus, fortunæ autem & consiliis Constantii Principis assignet*, uti docent verba Victoris suprà laudata. Imperatores tum Cæsares suos pro Ducibus suis, ac pæne etiam pro Apparitoribus habere consueverant, sicut ipsemet Marcellinus indicat, de Gallo & Juliano Cæsaribus loquens. Quis autem miretur, Imperatorem aut Regem Ducum suorum victorias sibi vindicare, ipsius auspiciis atque consiliis, militum ipsius manibus relatas? Juliano Cæsare in Galliis pugnante cum Germanis, aberat quidem Constantius corpore; sed aderat animo, aderat consiliis suis, suis auspiciis ac initiis, imperio suo. Per milites ejus stipendio conductos res gerebatur: in signis atque vexillis imago ejus præferebatur: idem advecto undique ex provinciis suis commeatu pascebat exercitum: itaut qui hæc cuncta animadverterit, negare vix possit Imperatorem fuisse præsentem: *A vobis proficiscitur, etiam quod per alios administratur: in omnibus pulcherrimis rebus, etiam quæ aliorum ductu geruntur, Diocletianus facit; tu tribuis effectum:* ut ait Mamertinus in Panegyrico Maximiano Aug. dicto. Marcus Aurelius Antoninus Britannos, inprimis Brigantes, per Lollium Urbicum Legatum vicit, & magna finium parte multavit: & tamen in Panegyrico, quem Eumenius Constantio Cæsari dixit, de Britannica ista Antonini victoria hæc reperio: *Fronto Rom. eloquentiæ alterum decus, cùm belli in Britannia confecti laudem Antonino Principi daret, quamvis ille in ipso Urbis Palatio residens, alteri gerendi ejus mandasset auspicium: veluti longæ navis gubernaculis præsidentem, totius velificationis & cursus gloriam meruisse testatus est.* Quinetiam observo, nonnumquam quæ Reges ac Imperatores per legatos suos ducesve gessere, ipsorummet Regum ac Imperatorum *ductu gesta* dici: quasi ipsi exercitus suos duxerint, ipsi bellis suis ac prœliis præsentes interfuerint. Certè Q. Curtius initio libri v. de Alexandro Darium victum insequente, & de ejus absentis in Græcia Thraciáque victoriis sic loquitur: *Quæ interim ductu imperioque Alexandri vel in Græcia, vel in Illyriis & Thracia gesta sunt, si quæque suis temporibus reddere voluero, interrumpendæ sunt res Asiæ, &c.* Augustus Cæsar omnia externa bella, excepto Dalmatico atque Cantabrico, per legatos administravit, si Suetonio creditur; ac in primis

gissimum factâ, [a] laureatas litteras ad provinciarum damna mittebat, se inter primores versatum cum odiosa sui jactatione significans. Exstant denique ejus edicta [b] in tabulariis Principis publicis condita.,.......... delata narrandi, extollendíque semet in cælum. ab Argentorato cùm pugnaretur mansione quadragesima disparatus, describens prœlium, aciem ordinasse, & stetisse inter signiferos, & Barbaros fugasse præcipites, sibíque oblatum falsò indicat Chnodomarium; (proh rerum indignitas!) super Juliani gloriosis actibus conticescens: quos sepelierat penitus, ni fama res maximas vel obumbrantibus plurimis silere nesciret.

Constantius Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

Alpes feris nationibus celebres absens perdomuit. Nihilominus tamen Inscriptionem refert Plinius in lib. III. capite XIX. in qua *ejus ductu auspiciisque gentes Alpinæ omnes sub Imperium populi Rom. esse redactæ* dicuntur, ac suis quæque nominibus appellantur.]

[a] LAUREATAS LITTERAS AD PROVINC. SIGNA MITTEBAT.] Rectè in Editione Rom. perinde ac in MSS. omnibus legitur, *ad provinciarum damna.* Quanto damno provincialibus hæ fuerint litteræ, satis docet Salvianus in lib. 5. & titulus totus in Codice Theod. ne quid publicæ lætitiæ nuntii ex descriptione, vel ab invitis accipiant. Verba Salviani sunt hæc: *Veniunt plerumque novi nuntii, novi epistularii à summis sublimitatibus missi, qui commendantur illustribus paucis ad exitia plurimorum: decernuntur his nova munera, novæ indictiones: decernunt potentes, quod solvant pauperes: decernit gratia divitum, quod pendat turba miserorum.* * Quare Chrysostomus in comparatione Regis & Monachi ait, Reges subditorum damno & vincere & vinci, eorúmque victorias plus ferè subjectis graves esse, quàm clades, eo quòd plus inde licentiæ accedit militi, plus etiam Imperatori. * Accedit testimonium Libanii ex Orat. pro Aristophane Corinthio pag. 213. cujus verba facere non possum, quin hîc adscribam· *καὶ οὐκ ἔστιν ὅστις ἐπιδείξει τοῦτον ἐκ ἐπιμελητῶν ὁρίων, ἐκ ἀγγέλων ὑπάτων, ἐκ νίκης μηνυτῶν, οὐδ' ἄλλο τῶν τοιούτων ὑπηρετηκότα, ὃ τὰς μὲν πόλεις ἀπώλλυεν, τοὺς δ' ἔχοντας διακονεῖν μετὰ ἁμαξῶν χρυσὸν ἀγόντων ἀπέπεμψε. Neque quisquam ostendet hunc aut limitis inspiciendi, aut Consulum nuntiandorum, aut indicandæ victoriæ, aut aliorum similium ministerio functum esse: quæ omnia civitatibus quidem perniciem creabant, ipsos verò ministros cum curribus auro onustis dimittebant.* Loquitur de Aristophane, qui fuerat Agens in rebus. * Ad quorum Scholam hæc ministeria pertinebant. Porrò hæ laureatæ litteræ, simul atque acceptæ fuerant in provinciis, statim publicè recitabantur in Theatro, adstantibus Honoratis, Decurionibus & plebeiis, ídque summo cum silentio ac reverentia: ut testatur Chrysostomus Homiliâ xx. in Matthæum: ubi inter cetera quum ait: *καὶ τὰ ἐπινίκια ταῦτα ἃ τὰ γράμματα εὐαγγελίζεται, πολλῷ τῶν ἐν τῇ γῇ φρικωδέστερα;* manifestè ad laureatas litteras alludit, quibus victoriæ Principum nuntiabantur: ídque ex sequentibus magis etiam apparet, licèt interpres aliter intellexisse videatur. *

[b] IN TABULARIIS PR. PUBLICIS CONDIGNE SCRIPTIS.] Hunc locum prout in Regio codice legebatur, excudendum curavi, explosâ conjecturâ P. Castelli, quâ nihil absurdius. [In MS. Colbert. legitur *dicta* pro *edicta*, item *extollendóque.*] Quòd si conjecturæ locus esset, sic ferè scriptum à Marcellino fuisse existimarem: *Exstant denique ejus Principis edicta in tabulariis publicis condita, in quibus ambitiosè delata narrando, extollendóque semet in cælum, ab Argentorato, &c.*

Explicit Liber XVI.

V

AMMIANI MARCELLINI RERUM GESTARUM LIBER XVII.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XVII. continentur.

Constantius Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

CAPUT I.

AC rerum, quas jam digessimus, varietate ita conclusa, martius juvenis Rheno post Argentoratensem pugnam otiosè fluente securus, sollicitúsque ne diræ volucres consumerent corpora peremptorum, sine discretione cunctos humari mandavit: absolutísque legatis, quos ante certamen superba quædam portasse prædiximus, ad Tres-tabernas revertit. Unde cum captivis omnibus prædam Mediomatricos, servandam ad reditum usque suum, duci præcepit: & petiturus ipse Mogontiacum, ut ponte compacto transgressus, in suis requireret barbaros, cùm nullum reliquisset in nostris, refragante vetabatur exercitu: verùm facundia jucunditatéque sermonum allectum, in voluntatem traduxerat suam. Amor enim post documenta flagrantior, sequi libenter hortatus est omnis operæ conturmalem, auctoritate magnificum ducem, plus laboris indicere sibi quàm militi, sicut perspicuè contigit, assuetum. [a] Móxque ad locum prædictum est ventum, flumine pontibus constratis transmisso, occupavere terras hostiles. At barbari præstricti negotii magnitudine, qui se in tranquillo positos otio tunc parum inquietari posse sperabant, aliorum exitio quid fortunis suis immineret anxiè cogitantes, simulata pacis petitione, ut primæ vertiginis impetum declinarent, misere legatos cum verbis compositis, quæ denuntiarent concordem fœderum firmitatem: incertúmque quo consilio aut instituto mutata voluntate, per alios cursu celeri venire compulsos, acerrimum nostris minati sunt bellum, ni eorum regionibus excessissent. Quibus clara fide compertis, Cæsar prima noctis quiete navigiis modicis & velocibus octingentos imposuit milites: [b] ea re ut vi ingenti sursumversum decurso egressi, quidquid invenire potuerint, ferro violarent & flammis. Quo ita disposito, Solis primo exortu visis per montium vertices barbaris, ad celsiora ducebatur alacrior miles: nullóque invento, (hoc siquidem opinati discessere confestim) eminus ingentia fumi volumina visebantur, indicantia nostros perruptas populari terras hostiles. Quæ res Germanorum perculit animos, atque desertis insidiis, quas per arta loca & latebrosa struxerant nostris, trans Menum nomine fluvium ad opitulandum suis necessitudinibus avolarunt. Ut enim rebus amat fieri dubiis & turbatis, hinc equitum nostrorum accursu, inde na-

*[a] MOXQUE UT AD LOCUM PRÆDICTUM EST VENTUM.] Scribe ex Editione Rom. & ex Ms. Regio ac Colbertino:] *Móxque ad locum prædictum est ventum*; ut libro XIV. pag. 25. & libro XVI. pag. 64. Sic in Gestis purgationis Cæciliani & Felicis pag. 14. & pag. 22. Sed & Marcellinus Comes in Chronico Lucio Consule, necnon Paullo & Musciano Coss. ita loquitur; ita & Commodianus.*

[b] EORUM VIGINTI SURSUMVERSUS.] Cùm hæc sensu omni careant, sic legenda esse existimamus: *Ea re ut vi ingenti sursumversum decurso* (supple Rheno) *egressi, quidquid invenire potuerint, ferro violarent & flammis.*

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

vigiis vectorum militum impetu repentino perterrefacti, evadendi subsidium velox locorum invenere prudentes: quorum digressu miles liberè gradiens, opulentas pecore villas & frugibus rapiebat nulli parcendo. Extractísque captivis, domicilia cuncta curatiùs ritu Romano constructa, flammis subditis exurebat. Emensáque æstimatione decimi lapidis, cùm [a] prope silvam venisset squalore tenebrarum horrendam, stetit diu cunctando, indicio perfugæ doctus, per subterranea quædam occulta fossásque multifidas latere plurimos, ubi habile visum fuerit erupturos. Ausi tamen omnes accedere fidentissimè, ilicibus incisis & fraxinis, roboréque abietum magno semitas invenere constratas. Ideóque gradientes cautiùs retrò, non nisi per amfractus longos & asperos ultra progredi posse, vix indignationem capientibus animis, advertebant. Et quoniam aëris urente sævitia, cum discriminibus ultimis laborabatur incassum, (æquinoctio quippe autumnali exacto, per eos tractus superfusæ nives opplevere montes simul & campos) opus arreptum est memorabile. Et dum nullus obsisteret, munimentum quod in Alamannorum solo conditum Trajanus suo nomine voluit appellari, dudum violentiùs oppugnatum, tumultuario studio reparatum est: locatísque ibi pro tempore defensoribus, ex Barbarorum visceribus alimenta congesta sunt. Quæ illi maturata ad suam perniciem contemplantes, metúque rei peractæ voluciter congregati, precibus & humilitate suprema petiere missis oratoribus pacem: quam Cæsar omni consiliorum via firmata, causatus verisimilia plurima, per decem mensium tribuit intervallum: id nimirum sollerti colligens mente, quòd castra, supra quàm optari potuit occupata sine obstaculo, tormentis muralibus & apparatu deberent valido communiri. Hac fiducia tres immanissimi Reges venerunt, tandem aliquando jam trepidi, ex his qui misere victis apud Argentoratum auxilia, jurantes conceptis ritu patrio verbis, nihil inquietum acturos, sed fœdera ad præstitutum usque diem, quia id nostris placuerat, cum munimento servaturos intacto, frugésque portaturos humeris, si defuisse sibi docuerint defensores: quod utrumque metu perfidiam frenante fecerunt. Hoc memorabili bello, comparando quidem Punicis & Teutonicis, sed dispendiis rei Romanæ peracto levissimis, ut faustus Cæsar exsultabat & felix: credíque obtrectatoribus potuit, ideo fortiter eum ubique fecisse fingentibus, quòd oppetere dimicando gloriosè magis optabat, quàm damnatorum sorte, sicut sperabant, ut frater Gallus occidi: ni pari proposito post excessum quoque Constantii actibus mirandis inclaruisset.

[a] PROPE SILVAM VENISSET.] Hercyniam silvam videtur eam vocare Zosimus in lib. 3. & Julianus Aug. apud Suidam in voce χῶμα. * Hodie *der Spessard* dicitur, pars quondam silvæ Hercyniæ, éstque in læva Mœni ripa, haud procul à Confluentibus Rheni & Mosellæ, ut ait Cluverius in cap. 7. libri 3. *

Quibus, ut in tali re, compositis firmiter, ad sedes revertens hibernas, sudorum reliquias reperit tales. Remos Severus Magister equitum per Agrippinam petens & Juliacum, [a] Francorum validissimos cuneos in sexcentis velitibus, ut postea claruit, vacua præsidiis loca vastantes offendit: hac opportunitate in scelus audaciam erigente, quòd Cæsare in Alamannorum secessibus occupato, nullóque vetante, expleri se posse prædarum opimitate sunt arbitrati. Sed metu jam reversi exercitus, munimentis duobus, quæ olim exinanita sunt, occupatis, se quoad fieri poterat tuebantur. Hac Julianus rei novitate perculsus, & conjiciens quorsum erumperet, si iisdem transisset intactis, retento milite circumvallare disposuit. [b] . . . . . Mosa fluvius præterlambit, & adusque quartum & quinquagesimum diem, Decembri scilicet & Januario mense, obsidionales tractæ sunt moræ, destinatis barbarorum animis incredibili pertinacia reluctatis. Tunc pertimescens sollertissimus Cæsar, ne observata nocte illuni, barbari gelu vinctum amnem pervaderent, quotidie à Sole in vesperam flexo adusque lucis principium, lusoriis navibus discurrere flumen ultrò citróque milites ordinavit, ut crustis pruinarum diffractis, nullus ad erumpendum quopiam facilè perveniret. Hócque commento, inedia, & vigiliis, & desperatione postrema lassati, sponte se propria dederunt: statímque ad comitatum Augusti sunt missi. Ad quos eximendos periculo multitudo Francorum egressa, cùm captos comperisset & asportatos, nihil amplius ausa repedavit ad sua: hísque perfectis acturus hiemem revertit Parisios Cæsar.

CAPUT II.

Quia igitur plurimæ gentes vi majore collaturæ capita sperabantur, dubia bellorum conjectans sobrius rector, magnis curarum molibus stringebatur. Dúmque per inducias licèt negotiosas & breves ærumnosis possessorum damnis mederi posse credebat, tributi ratiocinia dispensavit. Cúmque Florentius Præfectus Prætorio cuncta permensus, ut contendebat, quidquid in capitatione deesset, [c] ex conquisitis se supplere firmaret, talium gnarus, animam priùs

CAPUT III.

[a] FRANCORUM VAL. CUNEOS IN SEXCENTIS VELITIB.] Mille dicit Libanius in Orat. funebri his verbis: ἀλλ' ἐν χειμῶνι μέσῳ τοῦτο μὲν Φράγκοι χίλιοι, οἷς τοσοῦτον εἰς ἡδονὴν χιὼν ὅσον καὶ ἄνθη, κώμας τινὰς πορθήσαντες, ὧν ἐν μέσῳ φρούριον ἔρημον, περιστοιχισθέντες καὶ κατακλεισθέντες εἰς τοῦτο, λιμῷ λαβὼν ἔπεμψε δεδεμένους τῷ μείζονι. Id est: *Sed adulta jam hieme Franci numero mille, quibus nives perinde voluptati sunt ac flores, vastatis aliquot vicis, quorum in medio castrum erat desertum, circumsessi à Juliano, & in illud castrum inclusi sunt. Eósque cùm fame ad deditionem coegisset, vinctos ad Augustum misit.* Addit deinde Libanius, Constantium hos barbaros Juliani munus ad se missum videri noluisse, eósque suis legionibus miscuisse.

[b] CASTELLUM OPIDUM QUOD.] Tria hæc verba Castellus ex ingenio supplevit, cùm in Editione Rom. vacuum spatium esset relictum, perinde ut in Regio codice, * Tolos. * [& Colbertino.] Libanius in loco suprà laudato φρούριον ἔρημον appellat. Castellum quidem Menapiorum memorat Ptolemæus juxta Mosam: hodie *Kessel* vocant. Sed ita à Marcellino scriptum fuisse, vix possum in animum meum inducere.

[c] EX CONQUISITIS SE SUPPLERE FIRMARET.] Tria sunt genera pensitationum: canonis, oblationis, indictionis, ut notat Asconius in 3. Verrinam. Et canon quidem seu *canonici tituli*, ut in lege 36.

Constantius Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

amittere, quàm hoc ſinere fieri memorabat. Norat enim [a] hujuſmodi proviſionum, immo everſionum, ut veriùs dixerim, inſanabilia vulnera, ſæpe ad ultimam egeſtatem provincias contraxiſſe: quæ res, ut docebitur poſtea, penitus evertit Illyricum. Ob quæ Præfecto Prætorio ferri non poſſe clamante, ſe repentè factum infidum, cui Auguſtus ſummam commiſerit rerum; Julianus eum ſedatiùs leniens, ſcrupuloſè computando & verè, docuit non ſufficere ſolùm, verumetiam exuberare capitationis calculum ad commeatuum neceſſarios apparatus. Nihilominus tamen diu poſtea [b] indictionale augmentum oblatum ſibi, nec recitare nec ſubnotare perpeſſus, humi projecit. Litteríſque Auguſti monitus ex relatione Præfecti, non agere ita perplexè, ut videretur parum Florentio credi: reſcripſit gratandum eſſe, ſi provincialis hinc inde vaſtatus, ſaltem ſollemnia præbeat, nedum incrementa, quæ nulla ſupplicia egenis poſſent hominibus extorquere. Factúmque eſt tunc & deinde unius animi firmitate, ut præter ſolita nemo Gallis quidquam exprimere [c] conaretur....... iniquè. Inuſitato exemplo id petendo

Cod. Th. *De annona & tributis*, ſeu *canonicæ præbitiones*, ut in lege 4. *tributa in ipſis ſpeciebus inferri*, Cod. eodem, ſunt ſollemnes & antiquæ præſtationes: unde & *ſollemnia* dicuntur ab Hermogeniano in lege 1. D. de muneribus, & à Marcellino noſtro infrà. *Gratandum*, inquit, *eſſe, ſi provincialis hinc inde vaſtatus ſaltem ſollemnia præbeat, nedum incrementa.* Indictio verò eſt quidquid præter canonem indicitur. Plinius in Grat. actione: *Nec novis indictionibus preſſi ad vetera tributa deficiunt.* Sunt & ſuperindictitii tituli, qui præter indictionem provincialibus imponuntur ob neceſſitatem aliquam, putà ob tironum, aut equorum, aut veſtium comparationem. Nam in Codice diverſi tituli ſunt, *de indictione*, & *de ſuperindicto*. Tamen *ſuperindictitii tituli* indictionis nomine comprehendi poſſunt. *Indictionale augmentum*, & *incrementa*, & *conquiſita* Marcellinus appellat hoc in loco: in libro autem 19. *exquiſitorum deteſtanda nomina titulorum*: & in lib. 30. *exitialia proviſorum deteſtanda nomina titulorum.* Denique oblatio eſt propriè auri & argenti, quod largitionibus inferebatur, non arcæ Præfectorum Præt. ut canonici & indictionales tituli.

[a] Hujusmodi provisionum.] Sic *proviſiones Præf. Præt.* dicuntur in lege 169. Cod. Th. de Decur. Et Pollio in Baliſta *proviſionem annonariam* dixit Baliſtæ, qui Præfectus Præt. fuit. Corippus in lib. 3.

— *gratiſque dari proviſa jubemus.*

id eſt, annonas.

[b] Indictionale augmentum oblatum sibi nec recitare.] Hoc ipſum eſt, quod intelligit Julianus Cæſar in Epiſtola 17. ad Oribaſium, ubi de Florentio queritur Præf. Præt. quem μιαρὸν ἀνδρόγυνον appellat. Sed operæpretium fuerit verba ipſa apponere: πολλάκις αὐτῷ τοὺς ἐπαρχικοὺς ἀδικοῦντας ἐσιώπησα παρὰ τὸ πρέπον ἐμαυτῷ, τὰ μὲν οὐκ ἀκούων, τὰ δὲ οὐ προσιέμενος, ἄλλοις δὲ ἀπιστῶν, ἔνια δὲ εἰς τοὺς συνόντας αὐτῷ τρέπων. ὅτι (lege ὅτε) δέ μοι μεταδοῦναι τῆς τοιαύτης ἠξίωσεν αἰσχύνης, ἀποστείλας τὰ μιαρὰ ὑπομνήματα, τί με πρέπει ποιεῖν; ἆρα σιωπᾶν ἢ μάχεσθαι. Id eſt: *Qui cùm provinciales multis injuriis affeciſſet, tacui ſæpe, contra quàm dignitas mea poſtulabat: cùm quædam audirem, alia minimè admitterem, nonnulla non crederem, multa in ejus familiares verterem. Sed quando ejuſdem infamiæ me participem facere voluit, miſſis ad me commentariis omni ſcelere & injuria refertis: quid tum mihi faciendum fuit? tacendum, an pugnandum?* Addit deinde quod præteriri hoc in loco non debet: τί τοίνυν ἐποίησα; πολλῶν παρόντων, οὓς ᾔδειν ἀπαγγελοῦντας αὐτῷ, ·ἔφην· διορθώσει τὰ ὑπομνήματα οὗτος ὁ ἀνὴρ ἐπεὶ δεινῶς ἀσχημονεῖ, &c. Id eſt: *Quid igitur feci? Multis præſentibus quos ei relaturos intelligebam: Omnino, inquam, ille commentarios ſuos corriget: prorſus enim immodeſtè agit.* Hoc planè eſt, quod hîc ait Marcellinus, Julianum nec recitari indictionale augmentum Florentii ſiviſſe, nec ſubſcribere ei voluiſſe.

[c] Conaretur Camelasii nomine iniquè.] Camelos plurimos fiſcus alebat, quibus commeatus militibus ad bellum euntibus veherentur: ídque & militibus ipſis commodo erat, & provincialibus, qui hoc facto angariarum moleſtia li-

Constantius Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

Cæsar impetraverat à Præfecto, ut secundæ Belgicæ multiformibus malis oppressæ dispositio sibi committeretur, ea videlicet lege, ut nec Præfectianus, nec Præsidialis Apparitor ad solvendum quemquam urgeret. Quo levati solatio cuncti, [a] quos in curam susceperat suam, nec interpellati, ante præstitutum tempus debita contulerunt.

CAPUT IV.

Inter hæc recreandarum exordia Galliarum, administrante secundam adhuc Orfito Præfecturam, obeliscus Romæ in Circo erectus est Maximo. Super quo nunc quia tempestivum est, pauca discurram. Urbem priscis sæculis conditam ambitiosa mœnium strue, & portarum centum quondam aditibus celebrem, Hecatompylos Thebas institutores ex facto cognominarunt, cujus vocabulo provincia nunc usque Thebaïs appellatur. Hanc inter exordia pandentis se latè Carthaginis, improviso excursu duces oppressere Pœnorum: postéaque reparatam Persarum Rex ille Cambyses, quoad vixerat, alieni cupidus & immanis, Ægypto perrupta. aggressus est, ut opes exinde raperet invidendas, ne deorum quidem donariis parcens. Qui dum inter prædatores turbulentè concursat, laxitate præpeditus indumentorum concidit pronus: ac suomet [b] pugione, quem aptatum femori dextro gestabat, subita vi ruinæ nudato, vulneratus pæne letaliter interisset. Longè autem postea [c] Cornelius Gallus, Octaviano res tenente Romanas,

berabantur: ut docet Procopius in Anecdotis sub finem. Et Camelasia quidem inter personalia munera censebatur. Unde cogi quis poterat, ut Camelarius esset, & Camelos ageret, ut docet *Ictus* in lege 1. D. de muneribus. Inter patrimonii tamen onera eam fuisse hic locus Marcellini convincere videtur. Sed sciendum est hæc verba, *Camelasii nomine*, in Editione Rom. & Mss. omnibus deesse, & à P. Castello per summam audaciam inserta fuisse, cùm lacuna esset tam in Editione Rom. quàm in Mss. Equidem nihil deesse existimo, si ita scribatur: *Ut præter solita nemo Gallis quidquam exprimere conaretur. Denique inusitato exemplo, &c.*

[a] QUOS IN CURAM ÆS ALIENUM SEPARAT SUAM.] Ita hactenus editum fuerat ex conjectura P. Castelli. Sed codex Regius, optimus ille certè, & à docta manu scriptus, veram scripturam exhibet, *quos in curam susceperat suam.* Sic etiam loquitur Symmachus in Ep. 122. libri 9. Codex Valentinus teste Loisello scriptum habebat sic: *Quos in curam...... Julianus ceperat suam;* * sed Tolosanus Regio assentitur. *

[b] PUGIONE QUEM APTATUM FEMORI DEXTRO.] Acinacem intelligit, qui erat pugioni similis, ut docet Josephus in lib. xx. Antiquitatum. Acinacem autem Persæ in dextro latere gestabant, quemadmodum docet Valerius Flaccus in fine libri 6. Argon. ubi de Mirace Persa.

Insignis manicis, insignis acinace dextro.
Adde Herodotum in lib. 7.

[c] CORNELIUS GALLUS EXHAUSIT CIVITATEM.] Causam vastationis hujus Thebarum affert Strabo in lib. ult. quòd scilicet Thebæi ob tributa seditionem concitaverant. De hujus autem obitu ita scribit Dio in lib. 53: ob multa & varia quæ in procuratione Ægypti insolenter gesserat, à Largo amico eum delatum, Senatus judicio infamiâ notatum esse, bonísque multatum, quæ in ærarium Augusti sunt redacta: quæ cùm Gallus ferre non posset, mortem sibi conscivit. Gallo in Præfecturam Ægypti successit Caius Petronius; Petronio Ælius Gallus, cui quidem Ælio Gallo familiaris fuit Strabo, ut ipsemet in lib. 2. dicit. Idem in lib. 17. hos duos Gallos manifestè distinguit. Postquam enim de Cornelio Gallo locutus est, statim de Petronio, ac mox de Ælio Gallo subjicit. Dio etiam in lib. 53. utrumque distinxit. Sed apud Dionem, pag. 516. Editionis Leunclavii legitur, Αἴλιος λάργος, ex prava emendatione Xylandri, qui malo exemplo veterem lectionem Αἴλιος γάλλος expunxit, & novam deteriorem substituit. Atqui etiam apud Zonaram qui Dionem exscribit, Αἴλιος γάλλος legitur. Hic est Ælius

Ægypti Procurator, exhausit civitatem plurimis interceptis: reversúsque cùm furtorum arcesseretur & populatæ provinciæ, metu Nobilitatis acriter indignatæ, cui negotium spectandum dederat Imperator, stricto incubuit ferro. Is est, si rectè existimo, Gallus poëta, quem flens quodammodo in postrema Bucolicorum parte Virgilius carmine leni decantat. In hac urbe inter labra ingentia, diversásque moles figmenta Ægyptiorum numinum exprimentes, obeliscos vidimus plures, aliósque jacentes & comminutos: quos antiqui Reges bello domitis gentibus, aut prosperitatibus summarum rerum elati, montium venis vel apud extremos orbis incolas perscrutatis excisos erectósque, Diis superis in religione dicarunt. Est autem obeliscus asperrimus lapis, in figuram metæ cujusdam sensim ad proceritatem consurgens excelsam; útque radium imitetur, gracilescens, paullisper specie quadrata in verticem productus angustum, manu levigatus artifici. Formarum autem innumeras notas, hieroglyphicas appellatas, quas ei undíque videmus incisas, initialis sapientiæ vetus insignivit auctoritas. Volucrum enim ferarúmque, etiam alieni mundi, genera multa sculpentes, [a] ad ævi quoque sequentis ætates ut patratorum vulgatiùs perveniret memoria, promissa vel soluta Regum vota monstrabant. Non enim, ut nunc litterarum numerus præstitutus & facilis exprimit quidquid humana mens concipere potest; ita prisci quoque scriptitarunt Ægyptii: sed singulæ litteræ singulis nominibus serviebant & verbis; nonnumquam significabant integros sensus. Cujus rei scientiæ in his interim sit duobus exemplum. Per vulturem naturæ vocabulum pandunt: quia mares nullos posse inter has alites inveniri rationes memorant physicæ: pérque speciem apis mella conficientis indicant Regem: moderatori cum jucunditate aculeos quoque innasci debere his signis ostendentes, & similia plurima. Et quia sufflantes adulatores ex more Constantium, id sine modo strepebant, quòd cùm Octavianus Augustus obeliscos duos ab Heliopolitana civitate transtulisset Ægyptia, quorum [b] unus in Circo Maximo, alter in Campo locatus est Martio; hunc recèns advectum difficultate

Gallus, qui primus Rom. in Arabiam signa intulit, teste Plinio in lib. 6. & Josepho in lib. 15. & Galeno in lib. 2. de Antidotis: quam illius expeditionem describit Strabo in lib. 16. qui ei comes fuit, & Dio in loco citato. Quem miror tamen successorem Cornelio Gallo Ælium Gallum ponere, Ælio verò Petronium, contra quàm Strabo & Josephus affirmant. Ex his refellitur error Casauboni, qui in Notis ad Strabonem, & ad Suetonium in Augusto, hos duos Gallos Præfectos Ægypti pro uno eodémque accepit: quem secutus est Gerardus Vossius in lib. 2. de Historicis Græcis.

[[a] AD ÆVI QUOQUE SEQUENTIS ÆTATES IMPERATORUM VULGATIUS PERVENIENTE MEMORIA.] In codice Colbertino lego: *Ad ævi quoque seq. ætates impetratorum vulgatius pervenire memoria*: ex quo judico hunc locum ita emendari oportere: *Ad ævi quoq. seq. ætates ut patratorum vulgatiùs perveniret memoria*; id est, ut faciliùs rerum gestarum notitia ad posteros perveniret.]

[[b] QUORUM UNUS IN CIRCO MAXIMO, ALTER IN CAMPO LOCATUS EST MARTIO.] Divus Augustus duos obeliscos Heliopoli transtulit Romam, & alterum in Circo Magno, alterum in Campo Martio constituit, ægrè navibus ad-

magni-

magnitudinis territus, nec contrectare ausus est, nec movere: discant qui ignorant, veterem Principem translatis aliquibus hunc intactum ideo præterisse, quòd Deo Soli speciali munere dedicatus, fixúsque intra ambitiosi templi delubra, quæ contingi non poterant, tamquam apex omnium eminebat. Verùm Constantinus id parvi ducens, avulsam hanc molem sedibus suis, nihílque committere in religionem rectè existimans, si ablatum uno templo miraculum Romæ sacraret, id est, in templo mundi totius, jacere diu perpessus est, dum translationi pararentur utilia. Quo convecto per alveum Nili, projectóque Alexandriæ, navis amplitudinis antehac inusitatæ ædificata est, sub trecentis remigibus agitanda. Quibus ita provisis, digressóque vitâ Principe memorato, urgens effectus intepuit: tandémque serò impositus navi, per maria fluentáque Tibridis [a] velut paventis, ne quòd pæne ignotus miserat Nilus, ipse parum sub meatus sui discrimine mœnibus alumnis inferret, defertur in vicum Alexandri, tertio lapide ab Urbe sejunctum: unde [b] chamulcis impositus, tractúsque leniùs, per Ostiensem portam piscinámque publicam Circo illatus est Maximo. Sola post hæc restabat erectio, quæ vix aut ne vix quidem sperabatur posse compleri: erectísque usque periculum altis trabibus, ut machinarum cerneres nemus, innectuntur vasti funes & longi, ad speciem multiplicium liciorum cælum densitate nimia subtexentes: quibus colligatus mons ipse effigiatus scriptilibus elementis, paullatímque id per arduum inane protentus, diu pensilis, hominum millibus multis tamquam molendinarias rotantibus metas, cavea locatur in media, eíque sphæra superponitur ahenea, aureis laminis nitens: quâ confestim vi ignis divini contactâ, ideóque sublata, [c] facis imitamentum infigitur æreum, itidem auro imbracteatum, velut abundanti flamma candentis. Secutæque ætates alios transtulerunt: quorum unus in Vaticano, alter in hortis Sallustii, duo in Augusti monumento erecti sunt. Qui autem no-

Constantius Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

vectos. Amborum meminit Plinius in libri XXXVI. capite IX. posterioris etiam in capite X.]

[a] VELUT PAVENTIS, NE QUOD PÆNE IGNOTUS.] Legendum videtur, *ne quòd bene ignotus miserat Nilus, &c.* perinde ac si diceret, Tibrim quasi expavisse, ne obeliscum illum quem feliciter miserat seu devexerat Nilus, ipse parum feliciter Romam veheret: eadem figurâ quâ Callisthenes in Historiis dixit, Pamphylium mare Alexandro naviganti submisisse se [illegible], quasi vectoris sensum haberet, ut est apud Eustathium in Iliad. v. In Regio codice legitur, *pene paventis ne, &c.*

[b] CHAMULCIS IMPOSITUS.] In Glossis Latino-Græcis, *sclodia* χαμουλκίς, & *stludio* χαμούλκιοι dicitur. Genus id erat carpenti humilis, ut nomen ipsum demonstrat, cujusmodi hodiéque in usu sunt. [Petrus Pithœus ad oram Ammiani sui pro *chamulcis* legit *carrucis*, repugnantibus cunctis codicibus, inprimis Colbertino. Genus est apud nostros vehiculi, quod ab equis per humum trahitur, graviora onera imposita ferens, vulgò ni fallor, *Camion*, à Chamulco dictum.]

[c] FACIS IMITAMENTUM IN FIGURA ÆREUM.] Hæc verba *in figura*, videntur esse adposita ad explicationem vocabuli præcedentis. Quid enim aliud est imitamentum quàm figura, seu μίμημα? Sic enim usurpat Tacitus aliquoties, & Agellius in lib. 7. cap. 5. Proinde ea verba delenda esse censeo; nisi potiùs placet ita scribi: *Facis imitamentum infigitur æreum.*

Constantius Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæſare II. Coſſ. Anno Chr. 357.

tarum textus obeliſco inciſus eſt veteri, quem videmus in Circo, Hermapionis librum ſecuti, interpretatum litteris ſubjecimus Græcis.

ΑΡΧΗΝ ΑΠΟ ΤΟΥ ΝΟΤΙΟΥ ΔΙΕΡΜΗΝΕΥΜΕΝΑ ΕΧΕΙ

ΣΤΙΧΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ΤΑΔΕ.

[a] [b] Ηλιος [c] βασιλεῖ Ραμέστῃ. δεδώρημαί σοι ἀνὰ πᾶσαν οἰκουμένην μετὰ χαρᾶς βασιλεύειν· ὃν Ηλιος φιλεῖ καὶ Απόλλων. κρατερὸς φιλαλήθης υἱὸς Ηρωνος, θεογέννητος κτίστης τῆς οἰκουμένης, ὃν Ηλιος προέκρινεν, ἄλκιμος Αρεως βασιλεὺς Ραμέστης. ᾧ πᾶσα ὑποτέτακται ἡ γῆ μετὰ ἀλκῆς καὶ θάρσους. βασιλεὺς Ραμέστης Ηλίου παῖς αἰωνόβιος.

ΣΤΙΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Απόλλων κρατερὸς, ὁ ἑστὼς ἐπ' ἀληθείας δεσπότης διαδήματος, τὴν Αἴγυπτον δοξάσας κεκτημένος, ἀγλαοποιήσας Ηλίου πόλιν, καὶ κτίσας τὴν λοιπὴν οἰκουμένην, καὶ πολυτιμήσας τοὺς ἐν Ηλίου πόλει θεοὺς ἀνιδρυμένους, ὃν Ηλιος φιλεῖ.

ΤΡΙΤΟΣ ΣΤΙΧΟΣ.

Απόλλων κρατερὸς Ηλίου παῖς παμφεγγὴς, ὃν Ηλιος προέκρινεν καὶ Αρης ἄλκιμος ἐδωρήσατο. οὗ τὰ ἀγαθὰ ἐν παντὶ διαμένει καιρῷ. ὃν Αμμων ἀγαπᾷ, πληρώσας τὸν νεὼν τοῦ φοίνικος ἀγαθῶν. ᾧ οἱ θεοὶ ζωῆς χρόνον ἐδωρήσαντο. Απόλλων κρατερὸς υἱὸς Ηρωνος βασιλεὺς οἰκουμένης Ραμέστης, ὃς ἐφύλαξεν Αἴγυπτον [d] τοὺς ἀλλοεθνεῖς νικήσας. ὃν Ηλιος φιλεῖ. ᾧ πολὺν χρόνον ζωῆς ἐδωρήσαντο θεοὶ, δεσπότης οἰκουμένης Ραμέστης αἰωνόβιος.

[a] ΤΑΔΕ ΕΣΤΙΝ Α ΒΑΣΙΛΕΙ ΡΑΜΕΣΤΗ.] Græca omnia tam in Editione Rom. quàm in Regio exemplari [& in Colbertino] deerant, primúſque ex codice Hirsfeldenſi ea edidit Gelenius : quem tamen conjecturæ ſuæ ſæpius indulſiſſe non dubito. Mar. Accurſius duas tantùm priores lineas edidit litteris capitalibus mendoſiſſimè ſcriptas, ut ferè Græca in libris Latinis corruptiſſimè ſcribebantur ab antiquariis. Ex eorum tamen veſtigiis hæc elicuimus diſtinctè notata : ἥλιος βασιλεῖ ῥαμέστῃ. δεδώρημαι σοι, &c.

[b] ΗΛΙΟΣ.] Hic Sol Vulcani filius, Nili nepos fuit, cujus urbem Ægyptii volunt eſſe eam quæ Heliopolis appellatur, ut ait Cicero in lib. 3. de Nat. Deorum. Idem ſcribit Suidas in ἥλιος. Et in prima Dynaſtia Regum Ægypti quæ eſt Deorum, & Semideorum, ponitur Ηφαιστος, deinde ἥλιος ἡφαίστου. Ab hujus Solis regno ad tranſitum Alexandri in Aſiam numerabant Ægyptii annorum 23. millia, teſte Diodoro in lib. 1. Themiſtius in Orat. 13. ſub finem hunc Solem vocat Apollinis avum. Sanè in prima illa Dynaſtia Regum Ægypti apud Manethonem, poſt Solem Reges recenſentur, Αρης ἡμίθεος. Απόλλων ἡμίθεος. Αμμων ἡμίθεος, & poſtremus Ζεὺς ἡμίθεος. Quorum omnium in hac obeliſci interpretatione diſtinctam mentionem habemus. Quare non aſſentior Ciceroni, qui Apollinem Ægyptium cum Sole confundit.

[c] ΒΑΣΙΛΕΙ ΡΑΜΕΣΤΗ.] Hic videtur eſſe, qui Rhameſes, ſeu Rhameſſes dicitur ab Euſebio in Chronico, & à Joſepho in 2. lib. contra Apionem, ῥαμέσσης & ῥάμψης. Qui etiam alio nomine Σέθωσις dicebatur, ut docet ibidem Joſephus ex Manethone. Herodotus in lib. 2. Seſoſtrim appellat. Eumdem enim eſſe Seſothim, ſeu Sethoſim Manethonis cum Herodoti Seſoſtri ex utriuſque rebus geſtis inter ſe collatis rectè probavit Scaliger in Notis ad Euſebium numero 530. Eumdem Tacitus in lib. 2. Ann. cum Joſepho Ramſem vocat. *Regem*, inquit, *Ramſem Libya, AEthiopia, Mediſque, ac Perſis, ac Bactriana, & Scythia potitum, &c.* Quæ optimè in Seſoſtrim conveniunt.

[d] ΤΟΥ ΑΛΛΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΝΙΚΗΣΑΣ.] Reſtitui τοὺς ἀλλοεθνεῖς ex conjectura.

Constantius Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

ΑΛΛΟΣ ΣΤΙΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Ἥλιος θεὸς μέγας δεσπότης οὐρανοῦ. δεδώρημαί σοι βίον ἀπρόσκορον. Ἀπόλλων κρατερὸς κύριος διαδήματος ἀνείκαστος, ὧν ἀνδριάντας ἀνέθηκεν ἐν τῇδε τῇ βασιλείᾳ δεσπότης Αἰγύπτου, καὶ ἐκόσμησεν Ἡλίου πόλιν ὁμοίως καὶ αὐτὸν Ἥλιον δεσπότην οὐρανοῦ. συνετελεύτησεν ἔργον ἀγαθὸν Ἡλίου παῖς βασιλεὺς αἰωνόβιος.

ΤΡΙΤΟΣ ΣΤΙΧΟΣ.

Ἥλιος θεὸς δεσπότης οὐρανοῦ Ραμέστῃ βασιλεῖ δεδώρημαι τὸ κράτος καὶ τὴν κατὰ πάντων ἐξουσίαν. ὃν Ἀπόλλων φιλαλήθης δεσπότης χρόνων, καὶ Ἥφαιστος ὁ τῶν θεῶν πατὴρ προέκρινεν διὰ τὸν Ἄρεα. βασιλεὺς παγχαρὴς Ἡλίου παῖς, καὶ ὑπὸ Ἡλίου φιλούμενος.

ΑΦΗΛΙΩΤΗΣ ΠΡΩΤΟΣ ΣΤΙΧΟΣ.

Ὁ ἀφ' Ἡλίου πόλεως μέγας θεὸς ἐνουράνιος Ἀπόλλων κρατερὸς, Ἥρωνος υἱὸς, ὃν Ἥλιος ἠγάπησεν, ὃν οἱ θεοὶ ἐτίμησαν, ὁ πάσης γῆς βασιλεύων, ὃν Ἥλιος προέκρινεν, ὁ ἄλκιμος διὰ τὸν Ἄρεα βασιλεὺς, ὃν Ἄμμων φιλεῖ. καὶ ὁ παμφεγγὴς συγκρίνας αἰώνιον βασιλέα. *& reliqua.*

CAPUT V.

Datiano & Cereali Coss. cùm universa per Gallias studio cautiore disponerentur, formidóque præteritorum barbaricos hebetaret excursus: Rex Persarum in confiniis agens adhuc gentium extimarum, jámque cum Chionitis & Gelanis, omnium acerrimis bellatoribus, pignore icto societatis, rediturus ad sua, Tamsaporis scripta suscepit, pacem Romanum Principem nuntiantis poscere precativam. Ideóque non nisi infirmato Imperii robore tentari talia suspicatus, latiùs semet extentans, pacis amplectitur nomen, & condiciones proposuit graves: [a] missóque cum muneribus Narseo quodam legato, litteras ad Constantium dedit, nusquam à genuino fastu declinans, quarum hunc fuisse accepimus sensum: *Rex Regum Sapor,* [b] *particeps siderum, frater Solis & Lunæ,*

[a] MISSO CUM MUNERIBUS NARSEO.] Ejus legationis meminit Idatius in Fastis. Datiano & Cereale Coss. *Introïerunt Constantinop. legati Persarum die* VII. *Cal. Martias.* De eadem legatione loquitur Themistius in Orat. 13. in laudem Constantii: ἀλλά γε ἐν Κελτοῖς στρατοπεδεύων Πέρσας εἰρήνης ἐπιθυμεῖν ποιεῖ. καὶ εἶδον ἐγὼ ἔναγχος ἐν τῷ ἄστει τῷ Ἀντιόχου αὐθέντας ἐκ Σούσων καὶ Ἐκβατάνων ἀφηγεμόνας σὺν κηρυκείῳ, καὶ γράμματα ἀρχαῖα βύσσῳ λευκῇ ἐνειλιγμένα· τὰ δὲ γράμματα ἐξελιπάρει τὸν ὕπαρχον σπονδὰς πρᾶξαι ἀγαπωμένας. Id est: *Adhuc in stativis Galliæ residens Persas ad poscendam pacem compellit. Et nuper Antiochiæ caduceatores vidi à Susis & Ecbatanis missos cum litteris bysso candida involutis, quibus petebatur à Præfecto, ut fœdus cum Imp. Persis impetraret.* Hìc Præfectus Præt. erat Musonianus, ut Marcellinus docet. Hujus legationis principem Narseum à lenitate morum commendat Petrus Patricius in Excerptis legationum. Addit Zonaras eos legatos Constantium Sirmii convenisse; quod & Marcellinus noster affirmat.

[b] PARTICEPS SIDERUM, SOLIS FRATER.] Hic Persarum Regum titulus primùm manavit ab Arsace, qui post obitum astris, ut Persæ existimant, ritus ipsorum consecratione permistus est omnium primus: exindéque Reges ejus gentis appellari se patiuntur Solis fratres & Lunæ, ut ait Marcellinus in lib. 23. His autem magnificis titulis Reges Persici magnopere delectabantur, ut apud Menandrum Protectorem in lib. 1. Hist. litteræ Chosrois ad Justinianum hanc habent inscriptionem: θεῖος, ἀγαθὸς, εἰρηνοπάτριος, ἀρχαῖος Χοσρόης, βασιλεὺς βασιλέων, εὐτυχὴς, εὐσεβὴς, ἀγαθοποιὸς, γίγας γιγάντων, ὃς ἐκ θεῶν χαρα-

CONSTANTIUS AUG. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

[a] *Constantio Cæsari fratri meo salutem plurimam dico. Gaudeo, tandémque mihi placet ad optimam te viam revertisse, & incorruptum æquitatis agnovisse suffragium, rebus ipsis expertum, pertinax alieni cupiditas quas aliquoties ediderit strages. Quia igitur veritatis oratio soluta esse debet & libera, & celsiores fortunas idem loqui decet atque sentire; propositum meum in pauca conferam, reminiscens hæc quæ dicturus sum, me sæpius replicasse. Adusque Strymona flumen, & Macedonicos fines tenuisse majores meos, antiquitates quoque vestræ testantur: hæc me convenit flagitare, (ne sit arrogans quod affirmo) splendore virtutúmque insignium serie vetustis Regibus antistantem. Sed ubique* [b] *mihi cordi est recordatio, cui coalitus ab adolescentia prima, nihil umquam pœnitendum admisi. Ideóque* [c] *Armeniam recuperare cum Mesopotamia debeo, avo meo composita fraude præreptam. Illud apud nos numquam acceptum fuit, quod adseritis vos exsultantes, nullo discrimine virtutis ac doli, prosperos omnes laudari debere bellorum eventus. Postremò si morem gerere suadenti volueris rectè, contemne partem exiguam semper luctificam & cruentam, ut cetera regas securus: prudenter reputans, medelarum quoque artifices urere nonnumquam & secare, & partes corporum amputare, ut reliquis uti liceat integris:* [d] *hócque bestias factitare; quæ cùm advertant cur maximopere capiantur, illud propria sponte amittunt, ut vivere deinde possint impavidæ. Id sanè pronuntio, quòd si hæc mea legatio redierit irrita; post tempus hiemalis quietis exemptum, viribus totis accinctus, fortuna condicionúmque æquitate spem suc-*

ἀσπάζεται Ἰουστινιανῷ ἀδελφῷ ἡμετέρῳ. Et apud Theophylactum Simocattam in lib. 4. Alter Chosroes Hormisdæ filius ad Baramum ita scribit: Χοσρόης βασιλεὺς βασιλέων, εἰρηνάρχης, τοῖς ἀνθρώποις σωτήριος, ἐν θεοῖς μὲν ἄνθρωπος ἀγαθὸς καὶ αἰώνιος, ἐν δὲ τοῖς ἀνθρώποις θεὸς ἐπιφανέστατος, ἡλίῳ συνανατέλλων, καὶ τῇ νυκτὶ χαριζόμενος τὰ ὄμματα, &c. Quæ ultima Latinè sic sonant: *Cum Sole exoriens, & nocti lumina largiens.* Quod idem est, acsi dixisset, *frater Solis & Lunæ.*

[a] CONSTANTIO CÆSARI FRATRI MEO.] Inter Reges naturale quoddam consanguinitatis vinculum intercedit. Unde fratres se vicissim appellare solent, æqualitatem quamdam imperii significantes. Sic Achabus Rex Israël Benadadum Syriæ Regem fratrem nominat in 3. Regum cap. xx. & in 1. Maccab. cap. x. legitur, *Rex Alexander fratri Jonathæ S.* Et Æthiopum Rex Hydaspes apud Heliodorum in fine lib. 9. fratrem se Persarum Regis vocat. Et in lib. 1. Persicorum Procopii Rufinus Silvani filius, legatus ad Cabadem Persarum Regem, sic loquitur: ἔπεμψέ με, βασιλεῦ, ὁ σὸς ἀδελφός. Item apud Menandrum Protect. in lib. 1. Chosroes Justinianum fratrem appellat. Denique Constantinus Magnus in Epistola ad Saporem Persarum Regem (cum ipsum cujus hic meminit Marcellinus) eumdem fratrem compellat, ut videre est apud Eusebium in lib. 4. de vita Const.

[b] MIHI CORDI EST RECORDATIO.] Scribendum videtur *moderatio*, aut *ratio*, aut quid simile.

[c] MESOPOTAMIAM AVO MEO COMP. FRAUDE PRÆREPTAM.] Narseus Saporis avus à Maximiano Galerio ingenti prœlio victus, Maximiano Augusto V. & Maximiano Cæsare II. Coss. anno Domini 297. ut est in Fastis Idatii, & in Chronico Alexandrino, Mesopotamiam cum quinque regionibus Transtigritanis reddere Romanis coactus est, ut uxorem & filias captas reciperet, sicut narrant Rufus Festus, Eutropius, Petrus Patricius in Excerptis legationum, & Zonaras. Hinc intelligendus est Aurelius Victor in Diocletiano, ubi narratâ Maximiani victoriâ subjungit: *Verùm pars terrarum nobis utilior quæsita: quæ cùm acriùs reposcuntur, bellum recens susceptum est grave admodum periculosúmque.* Per compositam autem fraudem, vel strategema illud Galerii intelligit, de quo in lib. superiore dixi: vel sanè fraudem aliquam in fœdere à Romanis factam Narseo.

[d] IDQUE ET BESTIAS FACTITARE.] Castorem vult dicere, qui cùm à venatoribus propter testiculos maximè expetatur, eos ipse sibi abscindit, & venatoribus

cessus secundi fundante, venire quoad ratio siverit festinabo. His litteris diu libratis, recto pectore (quod dicitur) consideratéque responsum est hoc modo: *Victor terrâ maríque Constantius semper Augustus fratri meo Sapori Regi salutem plurimam dico. Sospitati quidem tuæ gratulor, ut futurus, si velis, amicus: cupiditatem verò semper indeflexam fusiúsque vagantem vehementer insimulo. Mesopotamiam poscis ut tuam, perindéque Armeniam: & suades integro corpori adimere membra quædam, ut salus ejus deinceps locetur in solido: quod refutandum est potiùs, quàm ulla consensione firmandum. Accipe igitur veritatem non obtectam præstigiis, sed perspicuam, nullísque minis inanibus perterrendam. Præfectus Prætorio meus, opinatus aggredi negotium publicæ utilitati conducens, cum duce tuo per quosdam ignobiles, me inconsulto sermones conseruit super pace. Non refutamus hanc nec repellimus: adsit modò cum decore & honestate, nihil pudori nostro præreptura vel majestati. Est enim absonum & indecens, cùm gestarum rerum ordine*, [a] *explicatæ sint aures, quas invidiæ nobis multipliciter incluserunt: cùm deletis tyrannis totus orbis Romanus nobis obtemperat, ea prodere, quæ contracti in Orientales angustias diu servavimus illibata. Cessent autem quæso formidines, quæ nobis intentantur ex more: cùm ambigi nequeat, non inertiâ nos, sed modestiâ, pugnas interdum excepisse potiùs, quàm intulisse: & nostra, quoties lacessimur, fortissimo benevolentiæ spiritu defensare, id experiendo legendóque scientes, in præliis quibusdam raro rem titubasse Romanam,* [b] *in summa verò bellorum numquam ad deteriora prolapsam.* Hanc legationem nullo impetrato remissam (nec enim effrenatæ Regis cupiditati responderi ampliùs quidquam potuit) post paucissimos dies secutus est Prosper Comes, & [c] Spectatus [d] Tribunus & Notarius, itémque

CONSTANTIUS Aug. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

projicit, ut narrat Scholiastes in Nicandri Theriaca, & Cicero in Scauriana, Juvenalis, * aliique *.

[a] EXPLICATÆ SINT AURES QUAS INVIDIÆ.] Sic Gelenius ingeniosè correxit, cùm in MSS. & in Editione Rom. legeretur, *ordines placatæ sint aures invidiæ.* Elegantiùs tamen, si quid sentio, sic legeretur: *Est enim absonum & insipiens, cùm gestarum rerum ordine explicatæ sint aures invidiæ, nobis multipliciter inclusæ, &c.* In codice Regio legitur *insidiens*, & superscriptum est *insipiens.* Editio Romana habet *insidens.*

[b] IN SUMMA VERO BELLORUM.] Idem dicit Lucillius in lib. 26.

Ut Romanus populus victus vi & superatus prœliis
Sæpe est multis; bello verò numquam, in quo sunt omnia.

Et Livius in lib. 8. *Populus Rom. etsi nullo bello, multis tamen prœliis victus.*

[c] ET SPECTATUS.] Antiochenus, affinis Libanii, ut docet ipse Libanius in Ep. 414. & 426. De ejus ad Persas legatione idem passim in Epistolis loquitur. Nominatim in Epist. 321. ad Aristænetum, in qua eloquentiam Spectati prædicat, qui Regis Persarum petitionem egregiè refutaverit: ἐπανῆκεν ἡμῖν ὁ Σπεκτᾶτος ἀπὸ τ̃ πρεσβείας, &c. deinde: ὡς γὰρ ἐχρημάτιζεν ὁ Πέρσης καὶ ὁ λόγος ἦν περὶ τ̃ διαφορῶν, καὶ πολὺς ἐνέκειτο τοὺς πατρῴους ἀπαιτῶν ὅρους, καὶ πολλάκις ἐρωτῶν εἰ μὴ καὶ δίκαιον εἰς τοὺς παῖδας τὰ τ̃ προγόνων καταβαίνειν, τὰ μὲν παρὰ τ̃ ἄλλων οἱ τοιοῦτοι παλαίσματα ἐκεῖ τέως ἀπήγγελλε, &c. *Nam cùm Persarum Rex legationem audiret, & magnopere contenderet, terminos majorum flagitans, ac idemtidem rogaret num justum esset bona avorum ad filios pervenire, &c.*

[d] TRIBUNUS ET NOTARIUS.] Notariorum tria erant genera: primi & præcipui sunt Tribuni, & Notarii Principis, de quibus Zosimus in lib. 5. Ἰωάννης τ̃ βασιλικῶν ὑπογραφέων, οὓς τριβούνους καλοῦσι, ἄρχων γεγονώς. Id est: *Johannes Primicerius Notariorum.* Hi & Tribuni Notariorum dicuntur, ut in Chronico Marcellini Comitis, Patricio & Hypatio Coss. & apud eumdem Zo-

CONSTANTIUS AUG. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

ᵃ Eustathius Musoniano suggerente Philosophus, ut opifex suadendi: Imperatoris scripta perferentes & munera, enisuri apparatum interim Saporis arte quadam suspendere, ut supra humanum modum provinciæ munirentur Arctoæ.

CAPUT VI.

Inter quæ ita ambigua ᵇ Juthungi Alamannorum pars, Italicis conterminans tractibus, obliti pacis & fœderum, quæ adepti sunt obsecrando, Rætias turbulentè vastabant, adeo ut etiam oppidorum tentarent obsidia præter solitum. Ad quos repellendos cum valida manu missus Barbatio, in locum Silvani peditum promotus Magister, ignavus sed verbis effusior, alacritate militum vehementer erecta, prostravit acerrimè multos, ita ut exigua portio, quæ periculi metu se dedit in fugam, ægrè dilapsa res suas non sine lacrymis reviseret & lamentis. Huic pugnæ Nevitta, postea Consul, equestris præpositus turmæ, & adfuisse, & fortiter fecisse firmatur.

CAPUT VII.

Iisdem diebus terræmotus horrendi per Macedoniam, Asiámque, & Pontum adsiduis pulsibus oppida multa concusserunt & montes. Inter monumenta tamen multiformium ærumnarum eminuere Nicomediæ clades, Bithyniæ urbium matris, cujus ruinarum eventum verè brevitérque absolvam. ᶜ Primo lucis exortu die nono

simum in lib. 5. de Stilichone: ἵστησιν αὐτῷ τ ἀξίαν ἄχρι τῶ λεγομένων Νοταρίων τελῶν. Secundi sunt Tribuni & Notarii Prætoriani. Tertii Domestici & Notarii: ut est in lege 2. & 3. Cod. Th. de Primicerio & Notariis. Tribuni & Notarii Prætoriani sunt, qui ex Corniculariis & Primiscriniis officii Præfecturæ Præt. ad eum locum pervenerunt, ut docet Cassiodorus in lib. 6. ep. 3. & in lib. XI. ep. 18. & 20. Eorumdem mentio fit in lege 6. Cod. de Advocatis div. jud. & in lege ult. & pænult. de Palatinis sacrarum larg. & in Novella 8. Justiniani. Hi porro omnes sub Notariorum Schola continebantur, & acta in Consistorio excipiebant. Unde in lege 2. cit. de Primicerio & Not. ait Imperator: *Primicerios, si prout eorum voluntas fuerat, de Consistorio nostro sine administratione decesserint, &c.* Et Sidonius in Carmine ult. ubi vide quæ notavit vir numquam sine laude nominandus Jac. Sirmundus. Erant autem XX. supra quingentos Theodosii temporibus, ut docet Libanius in Orat. adversus eos, qui molestum ipsum appellaverant, quam manuscriptam penes me habeo.

ᵃ EUSTATHIUS PHILOSOPHUS.] Iamblichi discipulus, natione Cappadox, de cujus ad Saporem Regem legatione præclara quædam narrat Eunapius in vita Ædesii. Ad eumdem exstat epistola Magni Basilii, qui ejusdem civis fuit: in qua ejus visendi incredibili desiderio se arsisse significat, atque ea causa orbem terrarum peragrasse. Additque, ὡς τὴν ἐπὶ Πέρσας βαδίζειν ὁδὸν, καὶ συμπεριέπεσεν εἰς ὅ τι μάλιστα τῶν βαρβάρων. ἦλθε γὰρ κάκεῖσε: quibus verbis legationem ejus Persicam intelligit.

ᵇ JUTHUNGI.] In libris antiquis variè corruptum erat hoc nomen. Editio Rom. *ut Thiuntugi*; Augustana *& Thiuntungi*; Basiliensis *Juthiuntugi*; denique codex Regius habet *Vithiuntugi*. Errorum diversitas inde orta esse videtur, quòd partim *Juthungi*, partim *Vithungi* dicerentur. Unde antiquarius utrumque initium nominis posuit. Aurelius Victor in Gallieno: *Alamannorum Vithungi Italiam; Francorum gentes direptâ Galliâ Hispaniam possiderent.* vulgò legitur *Alamannorum vi tunc æquè.* Sidonius quoque in Carmine 7. Vithungos vocat, & Auctor Panegyrici Constantio dicti. Sed ceteri Juthungos appellant rectiùs: Ambrosius Ep. 27. Idatius in Chronico, Dexippus. In Tabula Peutingerorum cum Marcomannis junguntur & Quadis. * Certè ad Danubium sedes habuisse, docet vetus Auctor apud Suidam in ἰκόντων. σκυθῶν ἀπόμοιρα Scytharum pars dicuntur à Dexippo.

ᶜ DIE IX. CAL. SEPTEMBRIUM.] Consentit Idatius in Fastis, Datiano & Cereale Coss. *Ipso anno terræmotus factus, ita ut civitas Nicomedensium funditus versaretur die IX. Cal. Sept. alia verò centum L.*

Kal. Septembrium, concreti nubium globi nigrantium, lætam paullo antè cæli speciem confuderunt: & amandato Solis splendore, nec contigua vel apposita cernebantur: ita oculorum obtutu præstricto, humo involutus crassæ caliginis squalor insedit. Dein velut numine summo [a] fatales contorquente manubias, ventósque ab ipsis excitante cardinibus, magnitudo furentium incubuit procellarum, & elisi litoris fragor: hæcque secuti typhones atque presteres, cum horrifico tremore terrarum, civitatem & suburbana funditus everterunt. Et quoniam acclivitate collium ædes pleræque vehebantur, aliæ super alias concidebant, reclangentibus cunctis sonitu ruinarum immenso. Interim clamoribus variis excelsa culmina resultabant, quæritantium conjugium liberósque, & si quid necessitudinis artè constringit. Post horam denique secundam, multò ante tertiam, aër jam sudus & liquidus latentes retexit funereas strages. Nonnulli enim superruentium ruderum vi nimia constipati, sub ipsis interiere ponderibus. Quidam collo tenus aggeribus obruti, cùm superesse possent si qui juvissent, auxiliorum inopiâ necabantur. Alii lignorum exstantium acuminibus fixi pendebant. Uno ictu cæsi complures paullo antè homines, tunc promiscuæ strages cadaverum cernebantur. Quosdam domorum inclinata fastigia intrinsecus ferebant intactos, angore & inedia consumendos. Inter quos [b] Aristænetus affectatam recèns diœcesim curans vicaria potestate, quam Constantius ad honorem uxoris Eusebiæ Pietatis cognominaverat, animam hoc casu cruciatam diutius exhalavit. Alii subita ruinæ magnitudine oppressi, iisdem adhuc molibus conteguntur. Collisis quidam capitibus, vel humeris præ-

CONSTANTIUS AUG. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

civitates partibus vexatæ sunt. Et Aurelius Victor in Marco: *Asiaque*, ait, *Ephesus ac Bithyniæ Nicomedia constrata terræmotu, æquè ac nostra ætate Nicomedia Cereali Consule.* Præterea Socrates in lib. 2. cap. 31. Hist. Eccl. ait Constantium, qui initio quidem jusserat Concilium Episcoporum Nicomediæ fieri, audita clade Nicomediæ, Seleuciam Isauriæ Concilii sedem constituisse: additque: τοῦτο δὲ γέγονε Δατιανοῦ καὶ Κερεαλίου ὑπάτων, τῇ ὀγδόῃ εἰκάδι τοῦ Αὐγούστου μηνός: id est, IX. Kal. Sept. non V. ut malè vertit Interpres, qui formam loquendi Atticam esse non advertit. Exstat etiamnum Libanii Monodia de hac Nicomediæ ruina: quam Ephrem etiam Diaconus elegiaco carmine planxerat, teste Gennadio & Marcellino Comite in Chronico.

[a] FATALES CONTORQUENTE MANUBIAS.] In libris Etruscorum lectum est fulminum jactus *manubias* dici, & certa esse numina possidentia fulminum jactus, ut Jovem, Vulcanum, Minervam, &c. teste Servio in lib. 1. Æn. Etrusci tamen si credimus Senecæ in lib. 2. Nat. quæst. fulmina à Jove mitti dicebant, trésque illi manubias dabant, de quarum differentia vide Festum, & Senecam ibidem: itaut alii Dii nonnisi commodatas à Jove manubias haberent. Marcianus Capella in libro 9. de Minerva: *Huic pater tuas assereris credidisse manubias.*

[b] ARISTÆNETUS.] Nicæâ Bithyniæ oriundus, inter præcipuos Libanii amicos: ut docent Libanii plurimæ ad eum epistolæ, quibus facundiam illius morésque suavissimos commendat. Meminit etiam ejus in Orat. de vita sua pag. 21. his verbis, quæ ut ex Ms. codice legenda sunt apponam: ὅτι εἰ τὴν Ἀρισταινέτου φίλων αὖ ἑαυτῷ τέρψιν φιλίαν, οὐδένα ἂν τιμιώτερόν μοι δοκῶ τῶν πεπονθότων δευτέρων. ᾧ μοι καὶ ἡ μήτηρ καὶ εἰ τῷ ἄλλῳ λύπην ἐποίουν ἀπιὼν εἰκότως ἂν ἰσχαλεῖ. De ejusdem Aristæneti & Hieroclis obitu in hac Nicomediæ ruina plenæ sunt Libanii epistolæ, nominatim 22. ad Acacium.

Constantius Aug. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

ſectis aut cruribus, inter vitæ mortíſque confinia, aliorum adjumenta paria perferentium implorantes cum obteſtatione magna deſerebantur. Et ſupereſſe potuit ædium ſacrarum & privatarum, hominúmque pars major, ni palantes abruptè flammarum ardores per quinquaginta dies & noctes, quidquid conſumi poterat exuſſiſſent. Adeſſe tempus exiſtimo pauca dicere, quæ de terræ pulſibus conjecturâ veteres collegerunt. Ad ipſius enim veritatis arcana non modò hæc noſtra vulgaris inſcitia, ſed ne ſempiterna quidem lucubrationibus longis nondum exhauſta phyſicorum jurgia penetrarunt. Unde & in ritualibus & pontificiis obſervatur [a] obtemperantibus ſacerdotiis cautè, ne alio Deo pro alio nominato, cùm quis eorum terram concutiat, ſit in abſtruſo, piacula committantur. Accidunt autem, ut opiniones exiſtimant, inter quas Ariſtoteles æſtuat & laborat, aut in cavernis minutis terrarum, quas Græcè ſyringas appellamus, impulſu crebriore aquis undabundis: aut certè, [b] ut Anaxagoras affirmat, ventorum vi ſubeuntium ima terrarum: qui cùm ſoliditatibus concruſtatis inciderint, eruptiones nullas reperientes, eas partes ſoli convibrant, quas ſubrepſerint humidi. Unde plerumque obſervatur, terra tremente, ventorum apud nos ſpiramina nulla ſentiri, quòd in ultimis ejus ſeceſſibus occupantur. Anaximander ait, areſcentem nimia æſtuum ſiccitate, aut poſt madores imbrium, terram rimas pandere grandiores, quas penetrat ſupernus aër violentus & nimius, ac per eas vehementi ſpiritu quaſſatam cieri propriis ſedibus. Qua de cauſa terrores hujuſmodi vaporatis temporibus, aut nimia aquarum cæleſtium ſuperfuſione contingunt. Idcóque Neptunum humentis ſubſtantiæ poteſtatem, Ennoſigæon & Siſichthona Poëtæ veteres & Theologi nuncupaverunt. Fiunt autem terrarum motus modis quatuor. Aut enim braſmatiæ ſunt, qui humum moleſtiùs ſuſcitantes, ſurſum propellunt immaniſſimas moles: ut in Aſia Delos emerſit, & Hiera, & Anaphe, & [c] Rhodus, Ophiuſa & Pelagia prioribus ſæculis dictitata, aureo quondam imbri

[a] Obtemperantibus sacerdotiis cautum.] In Editione Romana legitur *cautè*. Codex Regius * & Toloſanus * ſcriptum habent: *Obſervatur obtemperantibus ſacerdotiis cautè.* quod probo.

[b] Ut Anaxagoras.] Qui terræmotum definiebat ὑπονόστησιν ἀέρος εἰς γῆν, teſte Laërtio; ubi vide quæ Aldobrandus notat ex Ariſtotele in libro 2. Meteorolog. & Plutarchum in lib. 3. de Placitis Philoſophorum.

[c] Rhodus, Ophiusa et Pelagia.] Ophiuſa olim Rhodos dicta eſt ob multitudinem ſerpentum, ut ſcribit Heraclides de Republica Rhodiorum, Strabo in libro 14. & Plinius in lib. 5. In Heſychii Lexico ſic legendum eſt: Ὀφιοῦσα ἡ Ῥόδος διὰ τὸ πλῆθος τῶν ὄφεων. vulgò ὄφεις πρόδηλοι legitur corruptiſſimè. Pelagiam tamen non nominat Plinius, neque Strabo, qui plurima ejus inſulæ nomina afferunt. Ceterùm fabula de aureo imbre, quo perfuſa dicitur Rhodos, ex Homero fluxit, qui in Catalogo ſic ait de Rhodiis:

Καί σφιν θεσπέσιον πλοῦτον κατέχευε Κρονίων.

quam fabulam poſtea latiùs extendit Pindarus in ode 7. Olymp. Claudianus in lib. 3. de Stilichonis laudibus:

Auratos Rhodiis imbres naſcente Minerva
Defluxiſſe ferunt.

perfuſa,

perfuſa, & [a] Eleuſin in Bœotia, & apud Tyrrhenos [b] Vulcania, inſulæque plures : [c] aut climatiæ, qui limes ruentes & obliqui urbes, ædificia, monteſque complanant : aut chaſmatiæ, qui grandiori motu patefactis ſubitò voratrinis, terrarum partes abſorbent ; ut in Atlantico mari [d] Europæo orbe ſpatioſior inſula, & in Criſſæo ſinu Helice & Bura, & [e] in Ciminia Italiæ parte oppidum Saccumum ad Erebi profundos hiatus abactæ, æternis tenebris occultantur. Inter hæc tria genera terræ motuum, mycematiæ ſonitu audiuntur minaci, cùm diſſolutis elementa compagibus ultro adſiliunt, vel relabuntur conſidentibus terris. Tunc enim neceſſe eſt velut taurinis reboare mugitibus fragores fremituſque terrenos. Sed hinc ad exorſa. CONSTANTIUS AUG. Datiano & Cereale Coſſ. Anno Chr. 358.

CAPUT VIII.

At Cæſar hiemem apud Pariſios agens, Alamannos prævenire ſtudio maturabat ingenti, nondum in unum coactos, ſed in inſaniam poſt Argentoratum audaces omnes & ſævos : opperienſque Julium menſem, unde ſumunt Gallicani procinctus exordia, diutiùs angebatur. Nec enim egredi poterat, antequam ex Aquitania, æſtatis remiſſione ſolutis frigoribus & pruinis, veheretur annona. Sed ut eſt difficultatum pæne omnium diligens ratio victrix, multa mente verſans & varia, id tandem reperit ſolum, ut anni maturitate non exſpectata, barbaris occurreret inſperatus ; firmatóque conſilio xx. dierum frumentum, ex eo quod erat in ſedibus conſumendum, [f] ad uſûs diuturnitatem excoctum, buccellatum ut vulgo

[a] ELEUSIN IN BOEOTIA.] Falli videtur Marcellinus noſter : neque enim Eleuſis referri debet inter eas urbes quæ terræmotu emerſerunt ; ſed pòtiùs inter illas quæ peſſum abierunt : ut auctor eſt Strabo in lib. 9. Plinius in lib. 2. & Pauſanias in Bœoticis.

[b] VULCANIA.] In Editione Rom. legitur *Vulcanus:* neque aliter Auguſtana & Baſilienſis Editio, & codex Regius ſcriptum habent. [Colbertinus, *Volcamus.*] Ea eſt quæ Vulcani inſula dicitur à Julio Obſequente in lib. de Prodigiis. *In Sicilia*, inquit, *Vulcani inſula ſaxoſa, & deſerta, quæ ex ternis crateribus flammas eructabat, magna hominum admiratione nata eſt anno Urbis* 567. Idem ait Oroſius in lib. 4. cap. xx. In Tabula quoque Peutingerorum Inſula Vulcani dicitur.

[c] AUT CLIMATIÆ.] Hi terræmotus ἐπικλίνται dicuntur in libro de mundo qui Ariſtoteli tribuitur, & μυκηταὶ qui in Marcellino noſtro mycematiæ : βράσται denique qui braſmatiæ. Ariſtoteles quoque in Republ. Maſſilienſium βράστας nominat, teſte Strabone in lib. 4. Vetus Auctor apud Suidam in σεισμός. πνεύματος εἰς τὰ κοιλώματα τῆς γῆς ἐγκατειρχθέντος. εἰσὶ δ' αὐτῶν τοὺς μὲν βρασματίας, τοὺς δὲ χασματίας.

[d] EUROPÆO ORBE POTIOR INSULA.] Figmentum eſt Platonis in Timæo, qui eam inſulam finxit ſimul, idémque deſtruxit, ut apud Homerum Neptunus murum Achæorum, ne locus arguendi mendacii ſupereſſet, ut ait Strabo in lib. 2. Ceterum ex codice Regio * & Toloſano * emendavi *ſpatioſior :* cui ferè accedit Editio Rom. in qua legitur, *orbes potior inſula :* [in Colbertino, *orbes patior inſula.*

[e] IN CIMINIA ITALIÆ PARTE OP. SUCCINENSE.] Ciminiæ quidem viæ mentio fit à P. Victore in Deſcriptione urbis Romæ, & in veteri Inſcriptione : CURATORI. VIÆ. CIMINÆ. Ciminiæ ſilvæ meminit Livius in lib. 9. Plinius in lib. 2. Ciminium lacum memorat Strabo in lib. 9. Virgilius in 7. Et in Tabula itineraria Peutingerorum, lacus & mons Ciminus prope Centumcellas ponitur viâ Aureliâ. Oppidum verò Succinenſe quodnam fuerit, alii quærent. In Regio & Flor. codice [ac Colbertino] Saccumum dicitur : in Editione Rom. Saccunium. Sed Caſtellus *Succunium* correxit ; quem ſecuti ſunt Accurſius & Gelenius.

[f] AD USUS DIUTURNITATEM EXCOCTUM, BUCCELLATUM.] Duplex erat hujus panis commoditas : prima, quòd

CONSTANTIUS AUG. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

appellant, humeris impoſuit libentium militum: hócque ſubſidio fretus, ſecundis ut antè auſpiciis profectus eſt, intra menſem quintum vel ſextum duas expeditiones conſummari poſſe urgentes & neceſſarias arbitratus. Quibus paratis, petit primos omnium Francos, eos videlicet quos conſuetudo Salios appellavit, auſos olim in Romano ſolo [a] apud Toxiandriam locum habitacula ſibi figere prælicenter. Cui cùm Tungros veniſſet, occurrit legatio prædictorum, opinantium reperiri Imperatorem etiamtum in hibernis, pacem ſub hac lege prætendens, ut quieſcentes eos tamquam in ſuis nec laceſſeret quiſquam, nec vexaret. Hos legatos, negotio plenè digeſto, oppoſitáque condicionum perplexitate, ut in iiſdem tractibus moraturus dum redeunt, muneratos abſolvit. Dictóque citiùs ſecutus profectos, Severo Duce miſſo per ripam, ſubitò cunctos adgreſſus, tamquam fulminis turbo perculſit: jámque precantes potiùs quàm reſiſtentes, in opportunam clementiæ partem effectu victoriæ flexo, [b] dedentes ſe cum opibus liberíſque ſuſcepit. [c] Chamavos itidem auſos ſimilia adortus, eadem celeritate partim cecídit, partim acriter repugnantes, vivóſque captos compegit in vincula: alios præcipiti fuga trepidantes, ad ſua, ne militem ſpatio longo defatigaret, abire interim permiſit innocuos: quorum legatis paullo poſtea miſſis precatum conſultúmque rebus ſuis, humi proſtratis ſub obtutibus ejus, pacem hoc tribuit pacto, ut ad ſua redirent incolumes.

diutiùs integer ſervabatur: deinde quòd à militibus ipſis faciliùs portaretur: minus quippe ponderis habebat quàm panis vulgaris, quippe qui bis in furnum conjectus fuiſſet, unde & biſcoctus dicitur. Itaque cùm annona militibus dividebatur, ſi buccellatum eis datum erat, quarta parte minus quàm ſoliti erant, milites accipiebant, ut docet Procopius in lib. 1. Vandal. pag. 109. ubi Johannis Præfecti Præt. fraudem memorat. τὸν ἄρτον ὃν δὴ μέλλοιεν ἐν τοῖς στρατοπέδοις οἱ στρατιῶται σιτίζεσθαι, δὶς μὲν ἐπιτάξας εἰς τὸ πνιγέα εἰσκομίζεσθαι, &c. Hinc eſt quòd in Gloſſis Fr. Pithœi βουκέλλατον explicatur ἄρτος ἐλαφρός.

[a] SALIOS AUSOS OLIM APUD TOXIANDRIAM.] Toxiandria locus eſt ita dictus à Toxiandris ſeu Toxandris populis, quos in Belgica locat Plinius in lib. 4. cap. 17. non longè à Scaldi fluvio. * Hoſce Toxandros inſulas tenuiſſe Scaldim inter & Moſam fluvios, quæ nunc Selandicæ dicuntur, Cluverius affirmat in libri 11. capite 29. * Hoc in loco ſedes fixerant Salii, tunc cùm à Saxonibus patriâ pulſi, Bataviam inſulam, & vicina loca occupaverunt, ut refert Zoſimus in lib. 3.

[b] DEDENTES SE SUSCEPIT.] De hac Saliorum deditione præter Julianum in Epiſt. ad Athenienſes, ſic loquitur Libanius in Orat. funebri: τῷ καιρῷ τὸ σημεῖον ἄραντος εὐθὺς στρατιὰ, καὶ περὶ τὸν ποταμὸν ἀστράψας ἔθνος ὅλον οὕτως ἐξέπληξεν, ὥστ' ἠξίουν μετοικεῖν καὶ μέρος εἶναι τῆς αὐτοῦ βασιλείας· καὶ γῆν ᾔτουν καὶ ἐλάμβανον, καὶ βαρβάροις ἐπὶ βαρβάρους ἐχρῆτο. Id eſt: *Cùm tempus ſignum ſuſtuliſſet, ilico exercitum eduxit, & circa flumen inſtar fulguris viſus, gentem integram adeo terruit, ut migrare in orbem Rom. peterent. Agros itaque petentibus dedit, & barbaris adverſus barbaros auxiliaribus eſt uſus.* Quæ poſtrema planè confirmant id quod ſcribit Zoſimus, Julianum ſcilicet victis & in deditionem acceptis Saliis & Chamavis, ſelectos ex iis robuſtiores inter auxilia conſcripſiſſe, ejúſque numeri etiam ætate ſua nomen permanſiſſe. Certè in Notitia Imperii tam Orient. quàm Occid. Salii inter Palatina auxilia recenſentur.

[c] CHAMAVOS ITIDEM.] Hi ad oſtia fluminis Rheni ſupra Bataviam ſedes habebant, ut videre eſt in Tabula Peutingerorum. Sed tunc à Saxonibus, quorum ipſi pars erant, trans Rhenum miſſi fuerant, ut Salios ex Batavia expellerent, ſicut narrat Zoſimus in lib. 3. & in Romano limite ſedes ſibi conſtituerant. Hoc enim eſt, quod ſignificat Marcellinus noſter his verbis: *Chamavos itidem auſos ſimilia.* Eorum Regulus erat Nebiſgaſtus, teſte Eunapio qui hanc rem fuſiùs narrat in Excerptis legationum.

CONSTANTIUS Aug. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

CAPUT IX.

Cunctis igitur ex voto currentibus, studio pervigili properans modis omnibus utilitatem fundare provinciarum, munimenta tria recta serie superciliis imposita fluminis Mosæ, subversa dudum obstinatione barbarica, reparare pro tempore cogitabat: & ilico sunt instaurata, procinctu paullisper omisso. Atque ut consilium prudens celeritas faceret tutum, ex annona decem dierum & septem, quam in expeditionem pergens vehebat cervicibus miles, portionem subtractam in iisdem condidit castris, sperans ex Chamavorum segetibus id suppleri posse quod ablatum est. Longè autem aliter accidit. Frugibus enim nondum etiam maturis, miles expensis quæ portabat, nusquam reperiens victus, extrema minitans Julianum compellationibus incessebat & probris: Asianum appellans, Græculum, & fallacem, & specie sapientiæ stolidum. Utque inveniri solent quidam inter armatos verborum volubilitate conspicui, hæc & similia multa strepebant: *Quò trahimur spe meliorum abolita, olim quidem dura & perpessu asperrima per nives tolerantes & acumina crudelium pruinarum? sed nunc, proh nefas! cùm ultimis hostium fatis instamus, fame, ignavissimo mortis genere tabescentes. Et ne quis nos turbarum existimet concitores, pro vita loqui sola testamur; non aurum, neque argentum petentes, quæ olim nec contrectare potuimus, nec videre, ita nobis negata velut contra Remp. tot suscepisse labores & pericula confutatis.* Et erat ratio justa querelarum. Inter tot enim rerum probabilium cursus articulósque necessitatum ancipites, sudoribus Gallicanis miles exhaustus, [a] nec donativum meruit nec stipendium, jam inde ut Julianus illò est missus: ea re quòd nec ipsi quod daret suppetere poterat usquam, nec Constantius erogari more solito permittebat. Hócque exinde claruit fraude potiùs quàm tenacitate committi, quòd cùm idem Cæsar, petenti ex usu gregario cuidam ut barbas detonderet, dedisset aliquid vile, contumeliosis calumniis appetitus est à Gaudentio tunc Notario, ad explorandos ejus actus diu morato per Gallias, quem postea ipse interfici jussit, ut loco monstrabitur competenti.

CAPUT X.

Lenito tandem tumultu non sine blanditiarum genere vario, contextóque navali ponte Rheno transito, terris Alamannorum calcatis, Severus Magister equitum bellicosus ante hæc & industrius, repentè commarcuit. Et qui sæpe universos ad fortiter faciendum hortabatur & singulos; tunc dissuasor pugnandi contemptus vide-

[a] MILES NEC DONATIVUM MERUIT, NEC STIPENDIUM.] Hæc falsa sunt, si verum est quod narrat Sulpicius Severus in principio libri de vita B. Martini, * capite 3. * *Julianus*, inquit, *Cæsar coacto in unum exercitu donativum cœpit erogare militibus apud Vangionum civitatem. Ut est consuetudinis, singuli citabantur; donec ad Martinum ventum est.* [Marcellinus ipse in libro 16. tradit, *Agentes in rebus quadam sollemnitate inductos in Consistorium, ut aurum acciperent.* In libro XX. Julianus jam Aug. de milite Gallicano sic ad Constantium scribit: *Cujus iracundiæ nec dignitatum augmenta, nec annuum merentis stipendium, id quoque accessit.*]

Constantius Aug. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

batur & timidus, mortem fortasse metuens adventantem: ut [a] in Tageticis libris legitur, Vejovis fulmine mox tangendos adeo hebetari, ut nec tonitrum, nec majores aliquos possint audire fragores: & iter ignaviter egerat præter solitum, ut ductores viarum præeuntes alacri gradu, ultima minitando terreret, ni omnes conspirantes in unum se loca penitus ignorare firmarent. Qui interdicti metuentes auctoritatem, nusquam deinde sunt progressi. Inter has tamen moras Alamannorum Rex Suomarius ultro cum suis improvisus occurrit, ferox antè sæviénsque in damna Romana, sed tum lucrum existimans insperatum, si propria retinere permitteretur. Et quia vultus incessúsque supplicem indicabat, susceptus, bonóque animo esse jussus & placido, nihil arbitrio suo relinquens, pacem genibus curvatis orabat. Et eam cum concessione præteritorum sub hac meruit lege, ut captivos redderet nostros, & quoties sit necesse militibus alimenta præberet, [b] susceptorum vilium more securitates accipiens pro illatis: quas si non ostendisset in tempore, sciret se rursus ea de re fatigandum. Quod ita rectè dispositum, est impræpeditè completum. Hortarii nomine petendus erat Regis alterius pagus: & quia nihil videbatur deesse præter ductores, Nesticæ Tribuno Scutariorum, & [c] Charietton viro fortitudinis miræ, impera-

[a] In Tagetis Tusci libris.] Sic primus ex conjectura correxit P. Castellus, cùm in editione Rom. legeretur, *in Tagetinucis libris*. Regius autem & Flor. codex, [ac Colbertinus] * & Tolos.* scriptum habent *Tagetinicis*. Unde non dubito quin verissima sit emendatio nostra. * Sic Longinianus in Epistola ad Augustinum *Tagetica præcepta* vocat, quæ cum Orphicis & Trismegisticis jungit. [Servius in librum 8. Æneid. *Haruspicinæ libros* citat, & *sacra Etrusca, quæ Tages composuisse dicitur.*]

[b] Susceptorum vilium more.] Gravi errore susceptos hic intelligi putavit Lindenbrogius, id est clientes: cùm Susceptores intelligantur, qui annonam militarem à provincialibus exactam susceptámque in horrea inferebant, & pro illationis modo securitates, id est apochas accipiebant: ut est in lege 16. Cod. Theod. de Susceptoribus. Hi etiam annonam erogabant Actuariis & Optionibus juxta breves seu pittacia authentica, quæ Actuarii semper parata habebant, in quibus quo die & quantum esset erogatum scribebatur: nec antequam pittacia hæc accepissent Susceptores, annonam ex horreis proferebant. Hi breves postea ad sacra scrinia mittebantur, lege 11. & 14. Cod. Th. de erogatione milit. annonæ. Susceptorum autem varia genera fuere. Nam præter Susceptores specierum annonariarum, & Susceptores canonis, id est annonæ populi Romani, & Susceptores vestium, & Susceptores auri & argenti, seu Susceptores aurarii memorantur in Codice, & in Glossis veteribus. Denique quot tituli, totidem erant genera Susceptorum: qui vel ex Curia, vel ex corpore diversorum officiorum discussis priùs facultatibus creabantur.

[c] Chariettoni viro fortitudinis miræ.] De ejus proceritate ac præclaris facinoribus operæpretium erit Zosimi lib. 3. legere. Sed & Eunapius de eodem sic scribit: Χαριέττων μὲν οὖν καὶ πρὶ τούτου φανερός τε ὢν καὶ ἀνυπόστατος, τῷ τε πλεονάζοντι τῆς δραστηρίου φορᾶς, ἀνεῖχεν ἀπὸ λῃστείας ἅπαντας. Id est: *Charietto igitur qui & antea illustris & invictus habebatur, & ob singularem audaciam terrori erat, omnes barbaros à latrocinando deterruit.* Eunapii verba refert Suidas in ἀνεῖχε. Hic idem Charietto postea per utramque Germaniam Comes rei militaris fuit, teste Marcellino in principio lib. 27. [Charietto iste natione Francus fuit, unde à Zosimo natione Barbarus vocatur. Idque vel ex nomine ipso intelligitur. Francus fuit & *Cariette*, qui anno Christi 388. post Chariettonem nostrum ab Alamannis in Germania interfectum 24. Magister militiæ Valentiniani Junioris A. in Germania cum exercitu opposito Francis diversabatur, ut scribit Sulpicius Alexander. *Cariatto Spatharius Guntchramni* Franc. Regis, pòst Episcopus Genevensis, à Fredegario memoratur; & *Cariato* quidam

verat Cæſar, ut magnâ quæſitum induſtriâ comprehenſúmque offerrent ſibi captivum : & correptus velociter adoleſcens ducitur Alamannus, pacto obtinendæ ſalutis pollicitus itinera ſe monſtraturum. Hoc prægreſſo ſecutus exercitus, celſarum arborum obſiſtente concæde ire protinus vetabatur. Verùm per circuitus longos & flexuoſos ventum eſt tandem ad loca : & irâ quiſque percitus armatorum urebat agros, pecora diripiebat & homines, reſiſtentéſque ſine ulla parcimonia contruncabat. His malis perculſus Rex, [a] cùm multiplices legiones, vicorúmque reliquias cerneret exuſtorum, ultimas fortunarum jacturas adeſſe jam contemplatus, oravit ipſe quoque veniam, facturum ſe imperanda, jurandique exſecratione reſtituere univerſos promiſit : id enim cura agebatur impenſiore : detentiſque plurimis, reddidit paucos. Quo cognito, ad indignationem juſtam Julianus erectus, cùm munerandus veniſſet ex more, quatuor comites ejus, quorum ope & fide maximè nitebatur, non antè abſolvit, dum omnes rediere captivi. Ad colloquium tamen accitus à Cæſare, trementibus oculis adorato, victoriſque ſuperatus adſpectu, condicione difficili premebatur : hac ſcilicet, ut quoniam conſentaneum erat, poſt tot ſecundos eventus civitates quoque reparari vi barbarorum exciſas, [b] carpenta & materias ex opibus ſuis ſuorumque præberet : & hæc pollicitus, imprecatúſque, ſi perfidum quidquam egiſſet, luenda ſibi cruore ſupplicia, ad propria remeare permiſſus eſt. Annonam enim transferre, ita ut Suomarius, ea re compelli non potuit, quòd ad internecionem regione ejus vaſtata nihil inveniri poterat quod daretur. Ita Reges illi tumentes quondam immaniter, rapiniſque diteſcere adſueti noſtrorum, Romanæ potentiæ jugo ſubdidere colla jam domita, & velut inter tributarios nati & educati, obſecundabant imperiis ingravatè. Quibus hoc modo peractis, diſperſo per ſtationes milite conſuetas, ad hiberna regreſſus eſt Cæſar.

CONSTANTIUS AUG. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

CAPUT XI.

Hæc cùm in comitatu Conſtantii ſubinde noſcerentur, (erat enim neceſſe tamquam Apparitorem Cæſarem ſuper omnibus geſtis ad Auguſti referre ſcientiam) omnes qui plus poterant in palatio,

in Epiſtola Conſtantii & Dadonis Epiſcoporum ad Deſiderium Cadurcorum Epiſcopum.]

[a] MULTIPLICES REGIONES.] Legendum videtur uno contextu : *Cùm multiplices regionis vicorúmque cerneret reliquias exuſtorum.*

[In codice Regio & Colbertino legitur, *multiplices regiones* : ex quo judico unius litteræ mutatione locum ſic reſtitui oportere : *Cùm multiplices legiones, vicorúmque cerneret reliquias exuſtorum.* id eſt, cùm hinc multas & magnas copias Romanorum jugulo ſuo imminentes, inde vaſtitatem agrorum ſuorum, ac vicorum incendia videret. Quid enim eſt *multiplices regionis reliquias ?*

[b] CARPENTA ET MATERIAS.] Hujus rei meminit etiam Libanius in Oratione illa funebri : ὠνεῖσθαι τὴν εἰρήνην ἐκέλευσε πόλεις μὲν ἐγείροντας, σώματα δὲ ἄγοντας. οἱ δὲ ὡμολόγουν τε καὶ οὐκ ἐψεύδοντο· καὶ ἐκομίζετο ξύλα τε καὶ σίδηρος εἰς ἀνάστασιν οἰκιῶν. Id eſt : *Julianus emere eos pacem juſſit, opida quidem reſtaurantes, corporibus autem operas exhibentes. Quæ illi & polliciti ſunt, & fidem ſervarunt. Ac materia ferrúmque ad reſtaurationem ædium convehebantur.* Et in Proſphonetico ad Julianum.

CONSTANTIUS Aug. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

adulandi professores jam docti, rectè consulta prosperéque completa vertebant in deridiculum: talia sine modo strepentes insulsè, *In odium venit cum victoriis suis capella, non homo:* ut hirsutum Julianum carpentes, appellantésque loquacem talpam, & purpuratam simiam, & litterionem Græcum: & his congruentia plurima atque vernacula Principi resonantes, audire hæc taliáque gestienti, virtutes ejus obruere verbis impudentibus conabantur, ut segnem incessentes, & timidum, & umbratilem, gestáque secus verbis comptioribus exornantem: quod non tunc primitus accidit. Namque ut solet amplissima gloria objecta esse semper invidiæ, legimus in veteres quoque magnificos Duces vitia crimináque, etiamsi inveniri non poterant, finxisse malignitatem, spectatissimis actibus eorum offensam. Ut Cimonem Miltiadis filium insimulatum intemperantiæ qui prope Eurymedonta Pamphylium flumen Persarum populum delevit innumerum, coëgítque gentem insolentiâ semper elatam, obsecrare suppliciter pacem: [a] Æmilianum itidem Scipionem, ut somniculosum æmulorum incusari malevolentiâ, cujus impetrabili vigilantia, obstinatæ in perniciem Romæ, duæ sunt potentissimæ urbes excisæ. Necnon etiam in Pompeium obtrectatores iniqui multa scrutantes, cùm nihil unde vituperari deberet inveniretur, duo hæc observaverunt ludibriosa & irrita: quòd genuino quodam more caput digito uno scalpebat: quódque aliquamdiu tegendi ulceris causâ deformis, fasciolâ candidâ crus colligabat: quorum alterum factitare ut dissolutum, alterum ut novarum rerum cupidum adserebant: nihil interesse oblatrantes argumento subfrigido, quam partem corporis redimiret regiæ majestatis insigni: eum virum, quo nec fortior, nec cautior quisquam patriæ fuit, ut documenta præclara testantur. Dum hæc ita aguntur, Romæ Artemius curans Vicariam, Præfecturam pro [b] Basso quoque agebat: qui recèns promotus Urbi Præfectus, fatali decesserat sorte. Cujus administratio seditiones perpessa est turbulentas, nec memorabile quidquam habuit, quod narrari sit dignum.

CAPUT XII.

Augusto inter hæc quiescenti per hiemem apud Sirmium, indi-

[a] ÆMILIANUM SCIPIONEM UT SOMNICULOSUM.] Idem narrat Plutarchus in lib. qui inscribitur πρὸς ἡγεμόνα ἀπαίδευτον, in fine, his verbis: καὶ τί δεῖ ταῦτα λέγειν; ὅπου καὶ τὰ σμικρότατα τῶν ἐλαττωμάτων περὶ τοὺς ἐπιφανεῖς καὶ τοὺς ἐνδόξους συκοφαντεῖται. Κίμωνος ἦν ὁ οἶνος διαβολὴ, Σκιπίωνος ὁ ὕπνος. [De Cimone suprà in codice Colbert. legitur, *insimulatum sæpe ante, &c:* non ut vulgò, *insimulatum incesti.* Quare emendo *insimulatum intemperantia*, id est temulentiæ.]

[b] BASSO QUI RECENS PROMOTUS.] Junius Bassus, Præfectus Urbi, decessit neophytus VIII. Cal. Sept. Eusebio & Hypatio Coss. anno Domini 359. ut testatur vetus Inscriptio Romæ in arca sepulcrali, quam primus in lucem protulit Jac. Sirmundus in Notis ad Ennodium. HIC DEPOSITUS. EST. JUN. BASSUS. V. C. QUI. VIXIT, ANNIS. XLII. MENS. II. IN. IPSA. PRÆFECTURA. URBI. NEOFITUS. IIT. AD. DEUM. VIII. CAL. SEPT. EUSEBIO. ET. HYPATIO. COSS. Atque hic primus è familia Bassorum, ad Christianam fidem transisse videtur, teste Prudentio contra Symmachum lib. 1.

Non Paullinorum, non Bassorum dubitavit
Prompta fides dare se Christo.

cabant nuntii graves & crebri, permistos Sarmatas & Quados, vicinitate & similitudine morum armaturæque concordes, Pannonias Mœsiarúmque alteram cuneis incursare dispersis. Quibus ad latrocinia magis quàm aperto habilibus Marti, [a] hastæ sunt longiores, [b] & loricæ ex cornibus rasis & levigatis, [c] plumarum specie linteis indumentis innexæ: [d] equorúmque plurimi ex usu castrati, ne aut feminarum visu exagitati raptentur, aut in subsidiis ferocientes, prodant hinnitu densiore vectores. Et per spatia discurrunt amplissima sequentes alios, vel ipsi terga vertentes, insidendo velocibus equis & morigeris, trahentésque singulos, [e] interdum & binos, uti permutatio vires foveat jumentorum, vigórque

DN. CONSTANTIUS P. F. AUG. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

[a] HASTÆ SUNT LONGIORES.] Longioribus hastis solitos uti Sarmatas testatur etiam Ælianus in Tacticis; ac Cornelius Tacitus in lib. 6. contis ac gladiis & arcu breviore Sarmatas prœliari scribit. Ejusmodi contos eleganter describit Valerius Flaccus in lib. 6. his versibus:

Sarmaticæ coïere manus, fremitúsque virorum
Semiferi. Riget his molli lorica catena:
Id quoque tegmen equis: & equi porrecta per armos
Et caput, ingentem campis hostilibus umbram
Fert abies obnixa genu, vadítque virûm vi,
Vadit equûm, docilis relegi, docilísque relinqui,
Atque iterum medios non altior ire per hostes.

* Adde Silium Italicum in lib. XV. *

[b] ET LORICÆ EX CORNIBUS RASIS.] Hanc Sarmatarum armaturam optimè describit Tacitus in lib. 1. Hist. *Namque*, ait, *mirum dictu ut sit omnis Sarmatarum virtus velut extra ipsos: nihil ad pedestrem pugnam tam ignavum: ubi per turmas advenêre, vix ulla acies obstiterit. Sed tum humido die & soluto gelu neque conti neque gladii quos prælongos utraque manu regunt, usui: lapsantibus equis & cataphractarum pondere. Id Principibus & nobilissimo cuique tegmen, ferreis laminis aut præduro corio consertum.* Theophrastus quoque in lib. de animalibus colorem simulantibus, ait Sarmatas ex tarandi corio loricas sibi consuere. Sed Pausanias in Atticis refert, eos ob inopiam ferri ex equorum ungulis rasis ac perforatis cataphractas conficere: eas autem ungulas equorum seu boum nervis consuere. Ejusmodi loricam ab se visam Athenis ait in Æsculapii templo, quam nuci pineæ adhuc viridi non absimilem fuisse dicit. * Tales certè cernuntur etiamnum in columna Trajani Sarmatarum cataphractæ. * Hæc λεπίδινα κεράτινα, seu ἐκ κεράτων Leo & Constantinus in Tacticis appellant: ubi tamen *viri docti κεράτινα & ἐκ κεράτων corrigunt: quibus ne assentiar facit Pausaniæ & Marcellini nostri auctoritas, & Scholiastes MS. in Nonium Marcellum, quem hîc citat Lindenbrogius; * & Martialis laudatus à Lipsio in libro 3. de Militia Rom. cap. 6. *

[c] PLUMARUM SPECIE.] Pausanias draconum squamis comparat: συμπεξάμενοι τὰς ὁπλὰς, ἐκκαθάραντές τε καὶ διελόντες ποιοῦσιν ἀπ' αὐτῶν δρακόντων φολίσιν ἐμφερῆ. Sic etiam Virgilius squamas loricæ dixit:

Nec duplici squama lorica fidelis & auro.

& aliquanto clariùs in lib. XI. Æneidos:

quem pellis ahenis
In plumam squamis auro conserta tegebat.

Habebant autem Principes Sarmatarum loricas ex ferreis laminis, ut testis est Tacitus, & Valerius Flaccus suprà citatus:

Riget his molli lorica catena.

Planè intelligit quem Græci ἁλυσιδωτὸν χιτῶνα vocant, seu θώρακα.

[d] EQUORUMQUE PLURIMI CASTRATI.] Idem etiam prodit Strabo in lib. 7. ἴδιον δὲ τοῦ Σκυθικοῦ καὶ τοῦ Σαρματικοῦ παντὸς ἔθνους τὸ τοὺς ἵππους ἐκτέμνειν εὐπειθείας χάριν. Id est: *Proprium Scythicæ gentis ac Sarmaticæ est, equos castrare, ut morigeri sint. Equos enim habent parvos quidem, sed acres & indociles.* Equi porrò castrati morsu quidem & calcibus ferocire desistunt, ceterum nihilo minùs utiles & generosi sunt in bello: teste Xenophonte lib. 7. de Institutione Cyri. Plinius autem in lib. 8. scribit, Scythas per bella equabus uti malle, quòd urinam cursu non impedito reddant.

[e] INTERDUM ET BINOS.] Idipsum testatur Ælianus in Tacticis, qui eam ob causam ἀμφίππους eosdem dictos esse memorat, idque barbaris omnibus qui Istrum accolunt, commune ait fuisse. Sanè Valerius Flaccus in 6. Mœsis idipsum tribuit.

Comitúmque celer mutator equorum
Mœsus, & ingentis frenator Sarmata conti.

Sed Sarmatarum eum proprium fuisse mo-

DN. CONSTANTIUS P. F. AUG. Datiano & Cereale Coſſ. Anno Chr. 358.

otio integretur alterno. Æquinoctio itaque temporis verni confecto, Imperator coacta militum valida manu, ductu lætioris fortunæ profectus, cùm ad locum aptiſſimum perveniſſet, flumen Iſtrum exundantem pruinarum jam reſoluta congerie, ſuper navium foros ponte contexto tranſgreſſus, populandis Barbarorum incubuit terris: qui itinere feſtinato præventi, catervâſque bellatoris exercitus jugulis ſuis imminere cernentes, quem nondum per anni tempus colligi poſſe rebantur, nec ſpirare auſi, nec ſtare, ſed vitantes exitium inſperatum, ſemet omnes effuderunt in fugam. Stratíſque plurimis, quorum greſſus vinxerat timor, hi quos exemit celeritas morti, inter latebroſas convalles montium occultati, videbant patriam ferro pereuntem: quam vindicaſſent profectò, ſi vigore quo diſceſſerant, reſtitiſſent. Gerebantur hæc in ea parte Sarmatiæ, quæ ſecundam proſpectat Pannoniam: paríque fortitudine [c] circa Valeriam opes barbaricas, urendo rapiendóque occurrentia, militaris turbo vaſtabat. Cujus cladis immenſitate permoti, poſthabito conſilio latendi, Sarmatæ petendæ ſpecie pacis agmine tripertito agentes ſecuriùs noſtros aggredi cogitarunt: ut nec expedire tela, nec vim vulnerum declinare, nec quod eſt in rebus artiſſimis ultimum, verti poſſent in fugam. Aderant autem ilico Sarmatis periculorum Quadi participes, qui noxarum ſæpe ſocii fuerant indiſcreti: ſed ne eos quidem prompta juvit audacia, in diſcrimina ruentes aperta. Cæſis enim compluribus, pars quæ potuit ſupereſſe, per notos colles evaſit: quo eventu vires & animos incitante, junctis denſiùs cuneis ad Quadorum regna properabat exercitus: qui ex præterito caſu impendentia formidantes, rogaturi ſuppliciter pacem, fidentes ad Principis venere conſpectum, [b] erga hæc & ſimilia lenioris: dictóque die ſtatuendis condicionibus, Zizais quoque etiamtum Regalis, haud parvi corporis juvenis, ordines Sarmatarum more certaminis inſtruxit ad preces: viſóque Imperatore abjectis armis pectore toto procubuit exanimis ſtratus. Et amiſſo vocis officio præ timore, tum cùm orare deberet, majorem miſericordiam movit, conatus aliquoties, parúmque, impediente ſingultu, permiſſus explicare quæ poſcebat. Recreatus denique tandem, juſſúſque exſurgere, genibus nixus uſu linguæ recuperato, conceſſionem delictorum ſibi tribui ſupplicavit & veniam:

rem ſatis probat, quòd ludus Sarmaticus pro deſultorio ponitur apud Vopiſcum in Caro.

[b] CONTRA VALERIAM.] Id eſt, è *regione Valeriæ*. In Regio tamen & Vaticano codice, [& in Colbertino] legitur *cc*, quod eſt *circa*, * quomodo in Toloſano diſtinctè ſcriptum reperi. * In Editione autem Romana excuſum erat, *eſſe Valeriam*, errore librariorum, qui eam notam minimè intelligebant. Gelenius vulgatæ ſcripturæ auctor eſt.

[c] ERGO HÆC ET SIMILIA LENITURIS.] Eleganter hunc locum mihi reſtituiſſe videor, mutata tantummodo interpunctione. Nam cùm in Editione Romana & in Regio * ac Toloſ. * codice legeretur, *erga hæc ſimilia lenioris*, non dubitavi quin ita legendum eſſet ut edidi. Paullo pòſt etiam emendavi: *Duxerat potior cum ceteris Sar-*

cóque

eóque ad precandum admissa multitudo, cujus ora formido muta claudebat, periculo adhuc præstantioris ambiguo: ubi ille solo jussus attolli, orandi signum exspectantibus diu monstravit, omnes clypeis telísque projectis manus precibus dederunt, plura excogitantes ut vincerent humilitate supplicandi Regalem. Duxerat potior cum ceteris Sarmatis etiam Rumonem, & Zinafrum, & Fragiledum [a] Subregulos, plurimósque Optimates, cum impetrandi spe similia petituros. Qui licèt elati gaudio salutis indultæ, condicionum sarcinâ compensare inimicè facta pollicebantur, séque cum facultatibus & liberis & conjugibus terrarúmque suarum ambitu, Romanæ potentiæ libenter offerrent: prævaluit tamen æquitati juncta benignitas: jussíque obtinere sedes impavidi, nostros reddidere captivos. Duxerúntque obsides postulatos, & obedire præceptis deinde promptissimè spoponderunt. Hortante hoc exemplo clementiæ, advolarunt Regales cum suis omnibus Araharius & Usafer, inter Optimates excellentes, agminum gentilium duces, quorum alter Transjugitanorum Quadorúmque parti, alter quibusdam Sarmatis præerat, locorum confiniis & feritate junctissimis: [b] quorum plebem veritus Imperator, ne ferire fœdera simulans, in arma repentè consurgeret; discreto consortio, pro Sarmatis obsecrantes jussit paullisper abscedere, dum Araharii & Quadorum negotium spectaretur. Qui cùm eorum ritu oblati, stantes curvatis corporibus, facinora gravia purgare non possent, ultimæ sortis infortunia metuentes, dederunt obsides imperatos, numquam antea pignora fœderis exhibere compulsi. His ex æquo bonóque compositis, Usafer in preces admissus est: Arahario pertinaciter obstrepente, firmantéque, pacem quam ipse meruit, ei quoque debere proficere, ut participi, licèt inferiori, & obtemperare suis imperiis consueto. Verùm quæstione discussa, aliena potestate eripi [c] Sarmatæ jussi, ut semper Romanorum clientes, offerre obsides, quietis vincula conservandæ, gratanter amplexi sunt. Ingerebat autem se post hæc maximus numerus catervarum confluentium nationum & Regum, suspendi à jugulis suis gladios obsecrantium, postquam Araharium impune compererant abscessisse: & pari modo ipsi quoque adepti pacem quam poscebant, accitos ex intimis regni Pro-

matis: ubi vulgo legebatur *armatis*.

[a] SUBREGULOS.] Subreguli sunt Reges, qui potentioribus Regibus obnoxii sunt: quos etiam *Regulos* vocat Marcellinus noster in lib. 18. *Reges omnes, & Regales, & Regulos ad convivium corrogatos*. Ita Sulpicius Alexander in lib. 4. Hist. Marcomerem & Sunnonem Francorum Subregulos vocat, quos etiam Regales ibidem appellat.

[b] QUORUM PLEBEM ARCUIT IMP.] In Editione Romána perinde ut in Regio * ac Tolosano * codice legitur, *quorum pl. acrius Imperator*: [in Colbertino, *acrior ve.*] Primus Gelenius vulgatam lectionem excogitavit. Ego verò cùm animadvertissem in lib. 26. pag. 317. ubi legitur, *veritus ne hac ex causa indemnatus occideretur*, tam Regium exemplar quàm Editionem Rom. scriptum habere *bacritus*, hunc locum eodem modo corruptum esse suspicatus sum.

[c] SARMATÆ UT SEMPER ROM. CLIENTES.] Id benignè intelligendum

DN. CONSTANTIUS AUGUSTUS. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

cerum filios, obsidatus sorte opinione celeriùs obtulerunt; itidémque captivos, ut placuerat, nostros, quos haud minori gemitu perdidere quàm suos. Quibus ordinatis, translata est in Sarmatas cura, miseratione dignos potiùs quàm simultate: quibus incredibile quantum prosperitatis hæc attulit causa: ut verum illud existimetur, quod opinantur quidam, [a] fatum vinci Principis potestate, vel fieri. Potentes olim ac nobiles erant hujus indigenæ regni, sed conjuratio clandestina servos armavit in facinus. Atque ut barbaris esse omne jus in viribus adsuevit, [b] vicerunt dominos ferocia pares, sed numero præminentes. Qui confundente metu consilia, [c] ad Victohalos discretos longiùs confugerunt, obsequi defensoribus, ut in malis, optabile, quàm servire suis mancipiis arbitrati: quæ deplorantes post impetratam veniam recepti in fidem, poscebant præsidia liberati: eósque iniquitate rei permotus, inspectante omni exercitu, convocatos allocutus verbis mollioribus Imperator, nulli nisi sibi Ducibúsque Romanis parere præcepit. Atque ut restitutio libertatis haberet dignitatis augmentum, [d] Zizain Regem iisdem præfecit, conspicuæ fortunæ tum insigni-

est: licèt enim in Romanos sæpe insurrexerint Sarmatæ, tamen domiti, & in fidem postea sunt recepti.

[a] FATUM VINCI PRINCIPIS POT. VEL FIERI.] Eodem sensu Claudianus de 4. Honorii Consulatu dixit:

Largitor honorum
Pronus, & in melius gaudens convertere fata.

Et Procopius in lib. 1. de fabricis Justiniani initio: τοὺς δ' ἐκ δυσφόρου πάντη πεπιεσμένους κατακορεῖς, καὶ τύχην αὐτοῖς τὴν ἐπηρεάζουσαν βιασάμενος. Sed omnium elegantissimè Pacatus in Panegyrico his verbis: *Nullam majorem crediderim esse Principum felicitatem, quàm fecisse felicem, & intercessisse inopiæ, & dedisse homini novum fatum.* * In hanc sententiam multa eleganter differit Dio Chrysostomus in oratione XXV. Reges esse genios, populorum felicitatis aut infelicitatis auctores, prout eis præfuerint. *

[b] VICERUNT DOMINOS.] Sarmatæ cùm à Scythis bello appeterentur, servis suis arma dederant: qui cùm victoriam de Scythis retulissent, adversus dominos arma vertentes, eos suis sedibus deturbârunt. Pulsi domini ad Constantinum Aug. confugêre, qui validiores quidem militaribus numeris inseruit, aliis agros assignavit, ut narrat Eusebius in lib. 4. de vita Const. cap. 6. & ampliùs trecenta millia hominum mistæ ætatis & sexus per Thraciam, Macedoniam, Italiámque divisit, ut est in Excerptis de Gestis Constantini, quæ cum Marcellini nostri historiis edidimus. Contigit ea res Optato & Paullino Coss. anno Domini 334. teste Idatio in Fastis, & Hieronymo in Chronico, qui sic ait: Anno Domini 334. *Sarmatæ Limigantes dominos suos, qui nunc Arcaragantes dicuntur, facta manu in Rom. solum expulerunt.* Sarmatæ igitur à servis pulsi, partim ad Rom. partim ad Victohalos confugerunt.

[c] AD VICTOBALOS.] Regius codex [& Colbertinus,] * cum Tolosano *, *Victobalos* habent. A Pæanio qui Eutropium Græcè vertit, Βικτόαλοι dicuntur. Atque ita, ubicumque Victobalos legis, emendandum censeo. Error natus est ex affinitate litterarum *b* & *h*, quæ in MSS. codicibus vix distinguuntur. Sic Arabarium vulgatæ Editiones habebant in hoc libro pro Arahario. Ita enim semper in codice Regio, & interdum in Editione Romana scriptum reperimus. Eodem errore *Eubages* in lib. XV. scriptum erat pro *Euhages*. Eutropius quidem *Victophalos* vocat in Trajano, sed MS. Fuldensis *Victobalos* habet, teste Sylburgio; Hirsfeldensis *Victoales*, teste Canisio.

[d] ZIZAIM REGEM IISDEM PRÆFECIT.] Non omittenda sunt verba Aurelii Victoris: *At Julius Constantius annos tres atque XX. Augustum Imperium regens, cum externis motibus, modò civilibus exercetur, ægrè ab armis abest: queis tyrannide tantorum depulsa, sustentóque interim Persarum motu, genti Sarmatarum magno decore considens apud eos Regem dedit.* Hæc Sarmatarum Regis creatio contigit Datiano & Cereale Coss.

Dn. Constantius Augustus Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

bus aptum profectò, ut res docuit, & fidelem: nec discedere quisquam post hæc gloriosè gesta permissus est, antequam (ut placuerat) remearent nostri captivi. His in barbarico gestis, Bregetionem castra commota sunt: ut etiam ibi belli Quadorum reliquias, circa illos agitantium tractus, lacrymæ vel sanguis exstingueret. Quorum Regalis Vitrodorus Viduarii filius Regis, & Agilimundus Subregulus, aliíque Optimates, & judices variis populis præsidentes, viso exercitu in gremio regni solíque genitalis, sub gressibus jacuere militum, & adepti veniam jussa fecerunt: sobolémque suam obsidatus pignore, ut obsequuturi condicionibus impositis, tradiderunt: eductísque mucronibus, quos pro numinibus colunt, juravere se permansuros in fide.

Caput XIII.

His (ut narratum est) secundo finitis eventu, ad Limigantes Sarmatas Servos ociùs signa transferri utilitas publica flagitabat, quos erat admodum nefas, impune multa & nefaria perpetrasse. Nam velut obliti priorum, tunc erumpentibus Liberis, ipsi quoque tempus aptissimum nacti, limitem perrupere Romanum, ad hanc solam fraudem dominis suis hostibúsque concordes. Deliberatum est tamen id quoque leniùs vindicari, quàm criminum magnitudo poscebat, hactenus ultione porrecta, ut ad longinqua translati amitterent copiam nostra vexandi: quos pericula formidare monebat scelerum conscientia diutiùs commissorum. Ideóque in se pugnæ molem suspicati vertendam, dolos parabant & ferrum, & preces. Verùm adspectu primo exercitus tamquam fulminis ictu perculsi, ultimáque cogitantes, vitam precati, tributum annuum, delectúmque validæ juventutis, & servitium spoponderunt: abnuere parati, si juberentur aliorsum migrare, ut gestibus indicabant & vultibus, locorum confisi præsidio, ubi lares post exactos dominos fixere securi. Has enim terras [a] Parthiscus irruens obliquatis meatibus Istro miscetur. Sed dum solus licentiùs fluit, spatia longa & lata sensim præterlabens, & ea coartans prope exitum in angustias, accolas ab impetu Romanorum alveo Danubii defendit, à barbaricis verò excursibus suo tutos præstat obstaculo: ubi pleráque humidioris soli naturâ & incrementis fluminum redundantia, stagnosa & referta salicibus, ideóque invia nisi perquàm gnaris: & super his insularem amfractum aditu Parthisci pæne contiguum amnis potior ambiens, terræ consortio separavit. Hortante

[a] PARTHISCUS IRRUENS AMNIS.] Plinius Parthissum amnem nominat in lib. 4. capite 12. *Campos & plana tenent Jazyges: Sarmatæ montes & saltus: pulsi ab his Daci ad Parthissum amnem.* * Aliàs *Pathissum amnem*: ut in Editione Parisiensi Nic. Beraldi, quæ anno M. D. XVI. prodiit, impressum reperitur. Ptolemæus in libro III. Τίβισκον appellat, & Jazygas vagos inter Danubium & Tibiscum ac montes Sarmaticos ponit, perinde ac Plinius. Sed in Ptolemæo legendum est Παρτίσκος. Unde & Παρτίσκον opidum à fluvio præfluente dictum. Hungari flumen hoc vocant *Tissa*, teste Cluverio libri 3. capite 31.* Est & Artiscus amnis apud Herodotum in 4. quem per Odrysas fluere dicit: sed alius est à Parthisco, cùm Parthiscus sit ultra Danubium.

Constantius Aug. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

igitur Principe, cum genuino fastu ad citeriorem venêre fluminis ripam, ut exitus docuit, non jussa facturi, sed ne viderentur militis præsentiam formidasse: stabántque contumaciter, ideóque propinquasse monstrantes, ut jubenda repudiarent. Quæ Imperator accidere posse contemplans, in agmina plurima clam distributo exercitu, celeritate volucri migrantes intra suorum acies clausit. Stánsque in aggere celsiore cum paucis, & stipatorum præsidio tectus, eos ne ferocirent leniùs admonebat. Sed fluctuantes ambiguitate mentium, in diversa rapiebantur, & furori mistâ versutiâ tentabant cum precibus prœlium: vicinúmque sibi in nostros parantes excursum, projecere consultò longiùs scuta, ut ad ea recuperanda sensim progressi, sine ullo fraudis indicio spatia furarentur. Jámque vergente in vesperum die, cùm moras rumpere lux moneret excedens, erectis vexillis, in eos igneo miles impetu ferebatur: qui conferti, aciéque densiore contracta, adversus ipsum Principem stantem (ut dictum est) altiùs, omnem impetum contulerant, eum oculis incessentes & vocibus truculentis. Cujus furoris amentiam exercitûs ira ferre non potuit, eósque Imperatori, ut dictum est, acriter imminentes, desinente in angustum fronte, quem habitum caput porci simplicitas militaris appellat, impetu disjecit ardenti: & dextrâ pedites catervas peditum obtruncabant; equites lævâ equitum se turmis agilibus infuderunt. Cohors Prætoria ex adverso Augustum cautiùs stipans, resistentium pectora, móxque terga fugientium incidebat: & cadentes insuperabili contumacia barbari, non tam mortem dolere, quàm nostrorum lætitiam horrendo stridore monstrabant: & jacentes absque mortuis plurimi succisis poplitibus, ideóque adempto fugiendi subsidio; alii dextris amputatis; nonnulli ferro quidem intacti, sed superruentium collisi ponderibus, cruciatus alto silentio perferebant. Nec eorum quisquam inter diversa supplicia veniam petiit, aut ferrum projecit, aut exoravit celerem mortem: sed arma jugiter retinentes, licèt adflicti, minus criminis æstimabant, alienis viribus potiùs quàm conscientiæ suæ judicio vinci: mussantésque audiebantur interdum, fortunæ non meriti fuisse quod evenit. Ita in semihoræ curriculo discrimine prœliorum emenso, tot procubuere subitò barbari, ut pugnam fuisse sola victoria declararet. Vixdum populis hostilibus stratis, gregatim peremptorum necessitudines ducebantur humilibus extractæ tuguriis, ætatis sexúsque promiscui: & fastu vitæ prioris abolito, ad infimitatem obsequiorum venêre servilium: & exiguo temporis intervallo decurso, cæsorum aggeres, & captivorum agmina cernebantur. Incitante itaque fervore certaminum fructúque vincendi, consurrectum est in perniciem eorum, qui deseruere prœlia, vel in tuguriis latitantes occultabantur. Hos cùm ad loca venisset avidus barbarici san-

guinis miles, disjectis culmis levibus obtruncabat: nec quemquam casa vel trabibus compacta firmissimis periculo mortis extraxit. Denique cùm inflammarentur omnia, nullúsque latere jam posset, cunctis vitæ præsidiis circumcisis, aut obstinatè igni peribat absumptus, aut incendium vitans egressúsque, uno supplicio declinato, ferro sternebatur hostili. Fugientes tamen aliqui tela incendiorúmque magnitudinem, amnis vicini se commisere gurgitibus, peritiâ nandi ripas ulteriores occupare posse sperantes: quorum plerique submersi necati sunt, alii jaculis periere confixi: adeo ut abunde cruore diffuso meatus fluminis spumaret immensi: ita per elementum utrumque Sarmatas vincentium ira virtúsque delevit. Placuerat igitur post hunc rerum ordinem cunctis adimi spem omnem vitæque solatium: & post lares incensos raptásque familias, navigia jussa sunt colligi, ad indagandos quos à nostrorum acie ulterior discreverat ripa. Statímque ne alacritas intepesceret pugnatorum, impositi lintribus per abdita ducti velites expediti, occuparunt latibula Sarmatarum: quos repentinus fefellit adspectus, gentiles lembos & nota remigia conspicantes. Ubi verò procul micantibus telis, quod verebantur propinquare senserunt, ad suffugia locorum palustrium se contulerunt: eósque secutus infestius miles, cæsis plurimis ibi victoriam reperit, ubi nec cautè posse consistere, nec audere aliquid credebatur. Post absumptos pæne diffusósque Amicenses, petiti sunt sine mora [a] Picenses, ita ex regionibus appellati conterminis: quos tutiores fecere sociorum ærumnæ, rumorum adsiduitate compertæ. Ad quos opprimendos (erat enim arduum sequi per diversa conspersos, imprudentia viarum arcente) Taifalorum auxilium, & Liberorum adæquè Sarmatarum adsumptum est. Cúmque auxiliorum agmina locorum ratio separaret, tractus contiguos Mœsiæ sibi miles elegit; Taifali proxima suis sedibus obtinebant; Liberi terras occupaverant è regione sibi oppositas. Limigantes territi recentibus subactorum exemplis & prostratorum, diu hæsitabant ambiguis mentibus, utrum oppeterent an rogarent, cùm utriusque rei suppeterent documenta non levia. Vicit tamen ad ultimum cœtu Seniorum urgente, dedendi se consilium: variæque palmæ victoriarum accessit eorum quoque supplicatio, qui armis libertatem invaserant: & reliqui eorum cum precibus, ut superatos & imbelles dominos aspernati, fortioribus visis inclinavere cervices. Accepta itaque publica fide, & deserto montium propugnaculo, ad castra Romana convolavit eorum pars major, diffusa per spatia ampla camporum, cum parentibus, & natis, atque conjugibus, opúmque vilitate, quam eis celeritatis

Dn. Constantius Augustus. Julianus Cæsar. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

[a] Picenses.] Apud Ptolemæum πικήνσιοι in Mœsia superiore ponuntur, à Sarmaticis fortè Picensibus profecti.

Julius Constantius Aug. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

ratio furari permisit. Et qui animas amittere potiùs, quàm cogi solum vertere putabantur, dum licentem amentiam libertatem existimarent, parere imperiis, & sedes alias suscipere sunt adsensi tranquillas & fidas: ut nec bellis vexari, nec mutari seditionibus possint. Iisdémque ex sententia, ut credebatur, acceptis, quievere paullisper, pòst feritate nativa in exitiale scelus erecti, ut congruo docebitur textu. Hoc rerum prospero currente successu, tutela Illyrico competens gemina est ratione firmata: cujus negotii duplicem magnitudinem Imperator adgressus, utramque perfecit. Exsules populos, licèt mobilitate suspectos, acturos tamen paullo verecundiùs, tandem reductos in avitis sedibus collocavit. Iisdémque ad gratiæ cumulum, non ignobilem quempiam Regem, sed quem ipsi antea sibi præfecere, Regalem imposuit, bonis animi corporísque præstantem. Tali textu rectè factorum, Constantius jam metuente sublimior, militaríque consensu secundò Sarmaticus appellatus ex vocabulo subactorum, jámque discessurus, convocatis cohortibus, & centuriis, & manipulis omnibus, tribunal insistens, signísque ambîtus & aquilis, & agmine multiplicium potestatum, his exercitum allocutus est, ore omnium favorabilis, ut solebat: *Hortatur recordatio rerum gloriosè gestarum, omni jucunditate viris fortibus gratior, admodum verecundè replicare, quæ divinitus delata sorte vincendi, & ante prœlia, & in ipso correximus fervore pugnarum, Rom. rei fidissimi defensores. Quid enim tam pulcrum, támque posteritatis memoriæ justa ratione mandandum, quàm ut miles strenuè factis, ductor prudenter consultis exsultet? Persultabat Illyricum furor hostilis, absentiam nostram inanitate tumenti despiciens, dum Italos tueremur & Gallos: variisque discursibus vastabat extima limitum: nunc cavatis roboribus, aliquoties peragrans pedibus flumina, non congressibus, nec armis fretus aut viribus, sed latrociniis assuetus occultis, astu & ludificandi varietate jam inde ab instituta gente nostris quoque majoribus formidatus: quæ longiùs disparati, qua ferri poterant tulimus, leviores jacturas efficaciâ ducum vetari posse sperantes. Ubi verò per licentiam scandens in majus, ad funestas provinciarum clades erepsit & crebras: communitis aditibus Ræticis, tuteláque pervigili Galliarum securitate fundata, terrore nullo relicto post terga, venimus in Pannonias, ut placuit numini sempiterno, labentia firmaturi: cunctísque paratis, ut nostis, vere adulto egressi, arripuimus negotiorum maximas moles: primùm ne struendo textis compagibus ponti telorum officeret multitudo: quo opera levi perfecto, visis terris hostilibus & calcatis, obstinatis ad mortem animis conatos resistere Sarmatas absque nostrorum dispendio stravimus: parique petulantia ruentes in agmina nobilium legionum Quados, Sarmatis adjumenta ferentes attrivimus: qui post ærumnosa dispendia inter discursus & repugnandi minaces anhelitus, quid nostra valeat virtus experti, manus ad dimicandum paratas, armorum abjecto munimine, pone terga vinxerunt: restaréque solam salu-*

tem contemplantes in precibus, affusi sunt vestigiis Augusti clementis, cujus prælia sæpe compererant exitus habuisse felices. His sequestratis, Limigantes quoque fortitudine superavimus pari: interfectisque pluribus, alios periculi declinatio adegit suffugia petere latebrarum palustrium. Hisque secundo finitis eventu, lenitatis tempus aderat tempestivæ. Limigantes ad loca migrare compulimus longè discreta, ne in perniciem nostrorum se commovere possent ulteriùs: & pepercimus plurimis; & [a] Zizain præfecimus Liberis, dicatum nobis futurum & fidum, [b] plus æstimantes creare, quàm auferre barbaris Regem: hoc decore augente sollemnitatem, quòd iisdem quoque rector tributus, antehac electus est & acceptus. Quadruplex igitur præmium, quod unus procinctus absolvit, nos quæsivimus & resp. primò ultione parta de grassatoribus noxiis; deinde quòd vobis abunde [c] sufficient ex hostibus captivi. His enim virtutem oportet esse contentam, quæ sudore quæsivit & dexteris. Nobis amplæ facultates, opúmque sunt magni thesauri: integra omnium patrimonia nostri labores & fortitudo servarint. hoc enim boni Principis menti, hoc successibus congruit prosperis. Postremò ego quoque hostilis vocabuli spolium præ me fero, [d] secundi Sarmatici cognomentum, quod vos unum idemque sentientes, mihi (ne sit arrogans dicere) meritò tribuistis.

Dn. Constantius Augustus. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

Post hunc dicendi finem, concio omnis alacrior solito, aucta spe potiorum & lucris, vocibus festis in laudes Imperatoris assurgens, [e] Deúmque ex usu testata, non posse Constantium vinci, ten-

[a] [ZIZAIN PRÆFECIMUS LIBERIS.] In codice Colbertino *Zigam* dictum reperio, & 7. paginâ suprà *Zigaim Regem:* sicut *Rumorem* Subregulum Sarmatam: quem *Rumonem* aliàs pag. 105.]

[b] PLUS ÆSTIMANTES CREARE QUAM AFFERRE.] Legendum videtur *quàm auferre,* * vel *absferre.* *

[c] SUFFICIENT EX HOSTIBUS CAPTIVI.] Placet scriptura Regii exemplaris, in quo legitur, *vobis abundè sufficiet ex hostibus captis.* Nam Constantius hoc secundum hujus expeditionis præmium esse dicit, quòd militibus Romanis ex Sarmatarum captivis mancipia abunde sufficient. Magnas enim opes ex pauperum hominum præda sperari non debuisse, & sibi superesse thesauros ait, quibus milites suos locupletet. Ceterum captivi tunc inter milites dividebantur, quos milites deinde mercatoribus divendebant. Dio in fine lib. 51. καὶ οἱ αἰχμάλωτοι τοῖς στρατιώταις διεδόθησαν: & Themistius in Orat. 17. & Tarquinius apud Dionysium Halic. in lib. 4.

[d] SECUNDI SARMATICI COGNOMENTUM.] Mallem *secundò Sarmatici.* Sic suprà Marcellinus dixerat: *Militarique consensu secundò Sarmaticus appellatus ex vocabulo subactorum.* hoc est, δὶς Σαρματικός. Sic enim in Edicto Maximiani Galerii apud Eusebium in lib. 8. Hist. αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Γαλέριος Μαξιμιανὸς δὶς Καρπικῶν μέγιστος, ἑξάκις Ἀρμενίων μέγιστος, &c. Id est: *Secundò Carpicus Maximus, sextò Armeniacus Maximus.* Constantius igitur victoriam de Sarmatis jam antea retulerat; sed quando, incertum est.

[e] DEUMQUE EX USU TESTATA.] In Regio [& in Colbertino] exemplari legitur *dmque.* Scribendum igitur est: *Deúmque ex usu testata, non posse Constantium vinci.* Quod confirmatur ex lib. 24. initio: *Impetrabilem Principem superari non posse, Deum usitato clamore testari.* Et ex lib. 26. *Testati more militiæ Jovem, invictum Procopium fore.* Hujusmodi autem erat exclamandi formula: *Tu scis, Jupiter, Constantius vinci non potest.* Ita apud Lampridium in Diadumeno, milites acclamasse dicuntur: *Tu scis, Jupiter: Macrinus vinci non potest. Tu scis, Jupiter: Antoninus vinci non potest.* Quibus in locis, *Tu scis,* idem valet ac *Testis es:* ut apud præcipuum Poëtarum non semel legitur, ἴστω Ζεὺς: & ἴστω νῦν Ζεὺς, apud Apollonium in lib. 2. Argon. denique apud Pollucem in sacramento epheborum Atheniensium, quod relatum est in ejus lib. 8. ἵστορες θεοὶ ἄγραυλοι, Ἐνυάλιος, Ἄρης, Ζεὺς, Θαλλὼ, Αὐξὼ, Ἡγεμόνη. Id est: *Testes sunto Dii agrauli, seu agrestes, Enyalius, Mars, Jupiter, Thallo, Auxo, Hegemone.* Sunt autem Au-

DN. CONSTANTIUS AUGUSTUS. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

toria repetit læta. Et reductus Imperator ad regiam, otióque bidui recreatus, [a] Sirmium cum pompa triumphali regressus est, & militares numeri destinatas remearunt sedes.

CAPUT XIV.

Hisce iisdem diebus [b] Prosper, &. Spectatus, atque Eustathius legati ad Persas ut suprà docuimus missi, Ctesiphonta reversum Regem adiere, litteras proferentes Imperatoris & munera: poscebántque rebus integris pacem, & mandatorum memores nusquam ab utilitate Rom. rei majestatéque discedebant, amicitiæ fœdus sub hac lege firmari debere asseverantes, ne super turbando Armeniæ vel Mesopotamiæ statu quidquam moveretur. Diu igitur ibi morati, cùm obstinatissimum Regem, nisi harum regionum dominio sibi adjudicato, obdurescentem ad suscipiendam cernerent pacem, negotio redierunt infecto. Post quod, idipsum condicionum robore pari impetraturi, [c] Lucillianus missus est Comes, & Procopius tunc Notarius, qui postea nodo quodam violentæ necessitatis adstrictus, ad res consurrexit novas.

xo quidem & Hegemone Charitum apud Athenienses nomina: Thallo autem Horarum unius, ut docet Pausanias in Arcadicis & in Bœoticis: τιμῶσι γὰρ ἐκ παλαιοῦ καὶ ἀθηναῖοι χάριτας αὐξὼ καὶ ἡγεμόνην. τὸ γὰρ τῆς Καρποῦς ἐστὶν οὐ χάριτος, ἀλλ' ὥρας ὄνομα. τῇ δὲ ἑτέρᾳ τῶν ὡρῶν νέμουσιν ὁμοῦ τῇ πανδρόσῳ τιμὰς ἀθηναῖοι, θαλλὼ τὴν θεὸν ὀνομάζοντες. Apud Hyginum quoque in fabula 183. Horarum nomina hæc sunt, Auxo, Eunomie, Pherusa, Caria, Odice, (lege Carpo, Dice) Euporie, Irene, Orthesie, Thallo. * Clemens in Protreptico: Αὐξώ τε καὶ Θαλλὼ αἱ Ἀττικαί. * Et hæc ad explicationem loci obscurissimi obiter sint dicta.

[a] SIRMIUM CUM POMPA TRIUMPHALI.] Hunc Constantii triumphum memorat simul ac deridet Julianus in Ep. ad Athen. p. 513.

[b] IISDEM DIEBUS PROSPER, ET SPECTATUS.] Spectatus ex legatione Persica redierat ante ruinam Nicomediæ, ut patet ex Epistola 321. quam Libanius de Spectati reditu scribit ad Aristænetum, qui eo terræ motu interiit: quam quidem Epistolam suprà retulimus. Itaque hæc ante cladem Nicomediæ locari debuerant. Eâdem incuriâ paullo suprà dicta sunt, quæ de Bassi Præfectura posuit: quem ex allata Inscriptione constat sequenti anno, hoc est, Eusebio & Hypatio Coss. decessisse.

[c] LUCILLIANUS.] Is videtur esse, cui summam belli contra Persas gerendi mandatam esse à Constantio scribit Zosimus in lib. 2. cùm is Gallum Cæsarem in Orientem mitteret: & quem in lib. 3. scribit, Nisibin à Sapore obsessam defendisse.

Explicit Liber XVII.

AMMIANI MARCELLINI RERUM GESTARUM LIBER XVIII.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XVIII. continentur.

CONSTANTIUS Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

CAPUT I.

HÆc per orbis varias partes uno eodémque anno sunt gesta. At in Galliis cùm in meliore statu res essent, & Eusebium atque Hypatium fratres sublimarent vocabula Consulum, Julianus contextis successibus clarus, apud hiberna, sequestratis interim sollicitudinibus bellicis, haud minore cura provinciarum fortunis multa conducentia disponebat: diligenter observans ne quem tributorum sar-

CONSTANTIUS AUG. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

cina prægravaret, néve potentia præsumeret aliena, aut ii versarentur in medio, quorum patrimonia publicæ clades augebant, vel judicum quisquam ab æquitate deviaret impune. Idque eà re levi labore correxit, quòd ipse [a] jurgia dirimens, ubi causatum cogebat magnitudo vel personarum, erat [b] indeclinabilis justorum injustorúmque distinctor. Et licèt multa sint ejus laudanda in hujusmodi controversiis, unum tamen sufficiet poni, ad cujus similitudinem acta vel dicta sunt. Numerium Narbonensis paullo antè rectorem accusatum ut furem, inusitato censorio vigore [c] pro tribunali palàm admissis volentibus audiebat: qui cùm infitiatione defenderet objecta, nec posset in quoquam confutari; Delphidius orator acerrimus vehementer eum impugnans, documentorum inopiâ percitus exclamavit: *Ecquis, florentissime Cæsar, nocens esse poterit usquam, si negare sufficerit?* Contra quem Julianus prudenter motus ex tempore, [d] *Ecquis, ait, innocens esse poterit, si accusasse sufficiet?* Et hæc quidem & hujusmodi multa civilia.

CAPUT II.

Egressurus autem ad procinctum urgentem, cùm Alamannorum pagos aliquos esse reputaret hostiles, & ausuros immania, ni ipsi quoque ad ceterorum sternerentur exempla: hærebat anxius qua vi, qua celeritate, cùm primùm ratio copiam tribuisset, rumore præcurso terras eorum invaderet repentinus. Seditque tandem multa & varia cogitanti, id tentare, quod utile probavit eventus. Hariobau-

[a] IPSE JURGIA DIRIMENS.] Hoc erat institutum Cæsaris Juliani: de quo Mamertinus in gratiarum actione sic dicit: *Æstates omnes in castris, hiemes in tribunalibus degit.* Et Libanius in Orat. funebri.

[b] INDECLINABILIS JUST. INJUST. DISTINCTOR.] Hîc Marcellinus noster apertè græcissat. Indeclinabilem enim posuit pro eo quod Græci dicunt ἀκλινῆ: quo sensu Nicolaus Damascenus de vita sua, p. 422. Editionis nostræ dixit de seipso: πρὸς γὰρ μὴν τὸ δικάζειν οὕτως ἀκλινὴς καὶ ἀδωροδόκος. * Vox erat illius ævi, quâ utitur etiam Rufinus in libri VI. Hist. Eccles. capite 7. de Narcisso loquens. *Cùm esset (inquit) constantis animi, & justi rectique indeclinabiliter tenax.* *

[c] PRO TRIBUNALI PALAM ADMISSIS VOLENTIB. AUDIEBAT.] Id est, levato velo, ut loquuntur Impp. in lege ult. Cod. Th. de naufragis. Velum enim pro foribus Secretarii positum erat, quod si reductum erat, seu levatum, omnes ad audiendum admitti posse significabat: sin erat adductum, neminem præter consilium admitti fas erat. Adducebatur autem ferè in criminalibus causis, ubi de capite hominis agebatur, quò Judex attentiùs ac maturiùs cum consilio deliberaret, ut docet Basilius in Ep. 79. ad Eustathium Sebast. εἰ γὰρ οἱ τοῦ κόσμου τούτου ἄρχοντες, ὅταν τινὰ τῶν κακούργων θανάτῳ καταδικάζειν μέλλωσιν, ἐφέλκονται τὰ παραπετάσματα; καλοῦσι δὲ τοὺς ἐμπειροτάτους πρὸς τὴν ὑπὲρ τῶν προκειμένων σκέψιν καὶ πολὺν ἐνσχολάζουσι χρόνον, &c. quem locum imitatus esse videtur Clemens lib. 2. Const. Apost. cap. 52. * Idem testatur Chrysostomus Homiliâ 43. in Matthæum: ὥσπερ οἱ δικασταὶ ὑπὸ παραπετάσματος καθεζόμενοι κρίνουσι. Contrà in publicis judiciis velum levari solebat: ut idem docet Homiliâ 57. in Matthæum: καθάπερ γὰρ τοῖς δικασταῖς ὅτ' ἂν δημοσίᾳ κρίνωσι, τὰ παραπετάσματα συνελκύσαντες οἱ παρεστῶτες, πᾶσιν αὐτοὺς δεικνύουσι. *

[d] ET QUIS, AIT, INNOCENS ESSE POTERIT.] Hoc egregium Juliani Cæsaris responsum refertur etiam à Zonara in Annalibus: cujus verba, quia sunt Marcellini verbis simillima, hîc apponenda duxi: ἐπεὶ γοῦν δικάζων τινὶ κακλοπίας κατηγορουμένῳ καὶ τὴν κλοπὴν ἀρνουμένῳ, εἶπεν ὁ κατήγορος, τίς, ἔφη, Καῖσαρ, ἐπ' ἐγκλήματι δίκην ὑφέξει, εἰ ἐξ ἀρνήσεως ὠφέλοιντο οἱ αἰτιώμενοι; ἐκεῖνος ἀνθυπενεγκών· καὶ τίς ἔσται ἀναίτιος, εἰ ἐλέγχειν ἀρκοῖντο οἱ κατήγοροι. * Eadem leguntur apud Johannem Antiochenum in Excerptis nondum editis τῆς ἀρχαιολογίας: ubi Νουμεριανὸς dicitur is, quem Marcellinus noster Numerium vocat. *

dem vacantem Tribunum fidei fortitudiníſque notæ, nullo conſcio, legationis ſpecie ad Hortarium miſerat Regem jam pacatum, ut exinde facilè ad collimitia progreſſus eorum, in quos erant arma protinus commovenda, ſcitari poſſit quid molirentur, ſermonis barbarici perquam gnarus. Quo fidenter ad hæc patranda digreſſo; ipſe anni tempore opportuno, ad expeditionem undique milite convocato profectus, id inter potiſſima maturè duxit implendum, ut ante prœliorum fervorem civitates multo antè exciſas introiret, receptáſque communiret: horrea quinetiam exſtrueret pro incenſis, ubi condi poſſet [a] annona, à Britannis ſueta transferri. Et utrumque perfectum eſt ſpe omnium citiùs. Nam & horrea veloci opere ſurrexerunt, alimentorúmque in iiſdem ſatias condita: & civitates occupatæ ſunt ſeptem; [b] Caſtra Herculis, Quadriburgium, Triceſimæ, Noveſium, Bonna, Antunnacum, & Bingio: ubi læto quodam eventu etiam Florentius Præfectus apparuit ſubitò, partem militum ducens, & commeatuum perferens copiam ſufficientem uſibus longis. Poſt hæc impetrata, reſtabat adigente neceſſitatum articulo, receptarum urbium mœnia reparari, nullo etiam tum interturbante: ídque claris indiciis apparet, ea tempeſtate utilitati publicæ metu barbaros obediſſe, [c] rectoris amore Romanos. Reges ex pacto ſuperioris anni ædificiis habilia multa ſuis miſere carpentis: & [d] auxilia-

Constantius Aug. Euſebio & Hypatio Coſſ. Anno Chr. 359.

[a] Annona a Britannis sueta transferri.] Hanc Britannicæ annonæ tranſvectionem Julianus multo quàm antea faciliorem reddidit. Nam cùm ferè omnes onerariæ naves ad annonam hanc tranſvehendam comparatæ, metu barbarorum mare infeſtantium ſubductæ computruiſſent, paucæque admodum navigarent, quibus in portu exoneratis, inde annona vehiculis tranſportabatur: quod quidem maximo damno ac ſumptui Gallis erat: Julianus plures quàm antea naves fabricavit, útque annona lembis per flumen Rhenum ex Britannia inſula ſubveheretur, prout olim fieri ſolitum erat, ſollicitè providit, ut narrat Libanius in Orat. funebri ad hunc annum, & Zoſimus in lib. 3. & ipſe Julianus ſatis ambitioſè in Epiſt. ad Athenienſes. De Britannicæ annonæ tranſvectione loquitur etiam Eunapius in legationibus. χωμάζον γὰρ μὴ βουλομένων ἀδύνατον ἦν τὴν ἐκ τῆς βρεττανικῆς νήσου σιτοπομπίαν εἰς τὰ ῥωμαϊκὰ φρούρια διαπέμπεσθαι. *,Vide Cluverium in libri 2. de Germania capite 26. *

[b] Castra Herculis.] Urbem hanc intelligit Libanius in Orat. cit. his verbis: ἀλλὰ κατέσκαψε μὲν ἐπ' αὐτὸν ὠκεανόν· πόλιν δὲ ἡράκλειαν ἡρακλέους ἔργον οὖσαν, τὰ πλοῖα δὲ εἰς τὸν ῥῆνον εἰσῆγε. Ejuſdem mentio fit in Tabula Itineraria Peuting. *Carvone* 13. *caſtra Herculis* 8. *Noviomago* 10. Hanc etiam intelligere videtur Stephanus Byzantius, cùm ſcribit, Ἡράκλεια πόλις κελτικῆς.

[c] Non rectoris amore. Romanis, &c.] Sic primus hunc locum Gelenius emendavit, audacter ſatis. Nam in Mſſ. deeſt negativa particula, & *Romanos* legitur, non *Romanis*. Equidem initio quid ſibi vellet hæc Mſſ. lectio, videre non poteram. Adeo ſæpe veritas in oculos noſtros incurrit, nec advertitur tamen. Tandem verò animadverti elegantem in ſcripta lectione ſenſum eſſe: *Idque claris indiciis apparet, utilitati publicæ metu barbaros obediſſe, rectoris amore Romanos.* Eſt igitur antitheſis Barbarorum & Romanorum: Barbaros metu, Romanos amore Cæſaris paruiſſe dicit: quod ſequentia manifeſtè evincunt. Subjicit enim, *Reges ex pacto, &c.* quod refertur ad Barbaros; deinde *& auxiliarii milites, &c.* quod ad Romanos referendum eſt.

[d] Et Auxiliarii milites.] Plerique, ut ait Vegetius in lib. 2. in auxiliis feſtinant militiæ ſacramenta percipere, ubi & minor ſudor & maturiora ſunt præmia: vitantes laborem in legionibus militandi, ubi graviora arma, plura munera, ſeverior diſciplina. Ex quo patet Romanos complures in auxiliis militaſſe. Auxilia tamen initio de alienigenis dicebantur, ut docet Varro in lib. 4. de lingua Latina. *Auxilia*, inquit, *appellantur ab auctu, cùm acceſſerint qui adjumen-*

Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

rii milites semper munia spernentes hujusmodi, ad obsequendi sedulitatem Juliani blanditiis deflexi, [a] quinquagenarias longioresque materias vexere cervicibus ingravatè, & fabricandi ministeriis opem maximam contulerunt. Quæ dum diligenti maturantur effectu, Hariobaudes exploratis omnibus rediit, docuitque comperta. Post cujus adventum incitatis viribus omnes venere Mogontiacum: ubi Florentio & Lupicino, Severi successore, destinatè certantibus per pontem illic constitutum transiri debere: renitebatur firmissimè Cæsar, asserens pacatorum terras non debere calcari, ne ut sæpe contigit per incivilitatem militis occurrentia vastantis, abruptè fœdera frangerentur. Alamanni tamen omnes, quos petebat exercitus, confine periculum cogitantes, Suomarium Regem amicum nobis ex pactione præterita monuerunt minaciter, ut à transitu Romanos arceret. Ejus enim pagi Rheni ripis ulterioribus adhærebant. Quo testante resistere solum non posse: in unum coacta barbarica multitudo venit prope Mogontiacum, prohibitura viribus magnis exercitum, ne transmitteret flumen. Gemina itaque ratione visum est habile quod suaserat Cæsar, [b] ne pacatorum terræ corrumperentur, néve renitente pugnacissima plebe, pons cum multorum discrimine jungeretur, [c] iri in locum ad compaginandum pontem aptissimum. Quod hostes sollertissimè contemplati, per contrarias ripas leniter incedentes, ubi nostros figere tentoria procul cernebant, ipsi quoque noctes agebant exsomnes, custodientes pervigili studio ne transitus tentaretur. Verùm cùm nostri locum adventarent provisum, vallo fossáque quievere circumdati: & adscito Lupicino in consilium, Cæsar certis imperavit Tribunis, ut trecentenos pararent cum sudibus milites expeditos, quid agi, quóve iri deberet penitus igno-

to essent alienigenæ. Et ita quoque Festus Pompeius. At Suidas αὐξίλια derivat ἀπὸ τῆς ὀξύτητος τῆς βοηθείας. Sic enim apud eum in v. Ψιλοὶ vetus scriptor loquitur: αὐξίλια δὲ οἱ Ῥωμαῖοι τὰ τοιαῦτα τέλη προσαγορεύουσι, τὸ τῆς βοηθείας ὀξὺ καὶ ἀκίνητον ἀεὶ τοῖς χείλεσιν ὑποσημαίνοντες.

[a] QUINQUAGENARIAS LONGIORESQUE MATERIAS.] Id est, trabes quinquaginta pedum longitudine. Sic Vitruvius in lib. 8. cap. 7. Fistulas quinquagenarias dicit, quarum scilicet lamna quinquaginta digitos lata esset. Aliter Plinius quinquagenarium thoracem, & quinquagenaria ac centenaria pondera dicit in lib. 7. cap. XX. Tertullianus de Pallio promulsidem quinquagenariam; Lampridius in Elagabalo, vasa centenaria: id est quinquaginta pondo, centum pondo.

[b] NE PACATORUM TERRÆ CORRUMPERENTUR.] Idem refertur à Libanio in Oratione funebri: ὁ δὲ ἐχώρει τὴν τῶν ὑποσπόνδων παρεξιὼν, ὅπως μὴ δι' αὐτῶν ἐπὶ τὸν πολέμιον ἰὼν, ἀνάγκῃ τι βλάψαι. *Progrediebatur itaque fœderatorum agros præteriens, ne per eos in hostem transiens, quidquam necessariò vastaret.*

[c] IN LOCUM AD COMP. PONTEM.] Ante hæc verba videtur quidpiam deesse in hunc ferè modum: *Iri igitur placuit in locum, &c.* Vel sanè scribendum est *iri in locum.* & ita nihil deerit. Atque hanc emendationem confirmat Libanius in Orat. cit. ὡς γὰρ βαδίζων καὶ περισκοπῶν τὴν ἀντιπέρας ὄχθην, κατεῖδεν ἐπιτήδειον τόπον, οἷον κατασχεθέντα παρέχειν ἀσφάλειαν τοῖς κατειληφόσι, πλοῖά τινα καὶ μοῖραν τῆς δυνάμεως μικρὰν ἀφανῶς ἐν κοίλῳ τινὶ τῆς οἰκείας ὄχθης χωρίῳ καταλιπὼν, αὐτός τε ἐπορεύετο, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἠνάγκαζεν ἴσον πρόσω χωρεῖν. *Nam cùm progrediens & adversam ripam circumspiciens, locum vidisset opportunum, qui occupatus securitatem præstare posset: navigia aliquot & militum exiguam manum in valle quadam Romanæ ripæ proxima occultavit: & ipse incedens, hostes quoque simul incedere coëgit.*

rantes. [a] Et collecti nocte provecta, impositique omnes, quos lusoriæ naves quadraginta, quæ tunc aderant solæ, ceperunt, decurrere jubentur per flumen adeo taciti, ut etiam remi suspenderentur, ne barbaros sonitus excitaret undarum: atque mentis agilitate & corporum, dum hostes nostrorum ignes observant, adversas perrumpere limitis ripas. Dum hæc celerantur, Hortarius Rex nobis antea fœderatus, non novaturus quædam, sed amicus finitimis quoque suis, Reges omnes, & Regales, & Regulos ad convivium corrogatos retinuit, epulis adusque vigiliam tertiam gentili more extentis: quos discedentes inde, casu nostri ex improviso adorti, nec interficere, nec corripere ullo genere potuerunt, tenebrarum equorúmque adjumento, quò dubius impetus trusit abreptos: lixas verò vel servos qui eos pedibus sequebantur, nisi quos exemit discrimine temporis obscuritas, occiderunt. Cognito denique Romanorum transitu, qui tunc pérque expeditiones præteritas ibi levamen sumere laborum opinabantur, ubi hostem contingeret inveniri: perculsi Reges eorúmque populi, qui pontem, ne strueretur, studio servabant intento, metu exhorrescentes diffusè vertuntur in pedes: & indomito furore sedato, necessitudines opésque suas transferre longiùs festinabant. Statímque difficultate omni depulsa, ponte constrato, sollicitarum gentium opinione præventa, visus in barbarico miles, per Hortarii regna transibat intacta. Ubi verò terras infestorum etiam tum tetigit Regum, urens omnia rapiénsque per medium rebellium solum grassabatur intrepidus. Postque sæpimenta fragilium penatium inflammata, & obtruncatam hominum multitudinem, visósque cadentes multos, aliósque supplicantes, cùm ventum fuisset ad regionem cui Capellatii vel Palas nomen est, ubi terminales lapides Alamannorum & Burgundiorum confinia distinguebant, castra sunt posita: eapropter ut Macrianus & Hariobaudus germani fratres & Reges, susciperentur impavidi: qui propinquare sibi perniciem sentientes, venerant pacem anxiis animis precaturi. Post quos statim Rex quoque Vadomarius venit, cujus erat domicilium contra Rauracos: scriptísque Constantii Principis, quibus commendatus est artiùs, allegatis, [b] leniter susceptus est, ut decebat, olim ab Augusto in

CONSTANTIUS AUG. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

[a] ET COLLECTI NOCTE PROVECTA.] Libanius post ea quæ proximè citavi, subjicit: ἑσπέρας δὲ στρατοπεδευσάμενος τοῖς καταλειφθεῖσιν ἐκείνοις σημαίνει διαβᾶσιν κρατῆσαι τοῦ χωρίου. καὶ οἱ μὲν ποιήσαντες ἐκράτουν. ὁ δὲ ἀναστρέψας ἐζεύγνυεν, ὁρμώμενος τε ἐξ οἰκείων καὶ τελευτῶντες εἰς τὸ κατειλημμένον. *Sub vesperam autem castra metatus, militibus iis quos occultaverat, signum dedit, ut trajecto flumine locum occuparent. Atque illi quidem imperata facientes locum occupant. Julianus vero cum suis reversus eò unde discesserat, pontem junxit à Romana ripa ad locum qui erat occupatus.* Hæc Libanii verba clariùs quàm Marcellini nostri narratio, strategema illud Juliani explicant.

[b] LENITER SUSCEPTUS EST UT DECEBAT.] Duas ultimas voces addidi quæ in Editionibus deerant. In Regio quidem codice [& Colbert.] * ac Tolos. * perinde ut in Editione Rom. legitur: *Susceptus est: ducebat, &c.* In Florentino Ms. scriptum erat *dicebat.* [Potest legi etiam, *ut conducebat.*]

Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

clientelam rei Romanæ susceptus. Et Macrianus quidem cum fratre inter aquilas admissus & signa, stupebat armorum viriúmque varium decus, visa tunc primitus, próque suis orabat. Vadomarius verò nostris coalitus, utpote vicinus limiti, mirabatur quidem apparatum ambitiosi procinctus, sed vidisse se talia sæpe ab adulescentia meminerat prima. Libratis denique diu consiliis, concordi assensione cunctorum, Macriano quidem & Hariobaudo pax est attributa: Vadomario verò, qui suam locaturus securitatem in tuto, & legationis nomine precator venerat pro Urio, & Ursicino, & Vestralpo Regibus, pacem itidem obsecrans, interim responderi non poterat, ne, ut sunt fluxioris fidei barbari, post abitum recreati nostrorum, parum acquiescerent per alios impetratis. Sed cùm ipsi quoque missis legatis post messes incensas & habitacula, captósque plures & interfectos, ita supplicarent, tamquam ipsi hæc deliquissent in nostros; pacem condicionum similitudine meruerunt. Inter quas id festinatum est maximè, ut captivos restituerent omnes, quos rapuerant excursibus crebris.

Caput III.

Hæc dum in Galliis cælestis corrigit cura, in comitatu Augusti turbo novarum exoritur rerum, à primordiis levibus ad luctus & lamenta progressus. In domo Barbationis pedestris militiæ tunc rectoris, examen apes fecere perspicuum. Supérque hoc ei prodigiorum gnaros sollicitè consulenti, discrimen magnum portendi responsum est, conjectura videlicet tali; quòd hæ volucres post compositas sedes opésque congestas, fumo pelluntur & turbulento sonitu cymbalorum. Huic uxor erat Assyria nomine, nec taciturna, nec prudens: quæ eo ad expeditionem profecto & multiplici metu suspenso, ob ea quæ meminerat sibi prædicta, perculsa vanitate muliebri, ancillâ adscitâ notarum peritâ, quam è patrimonio Silvani possederat, ad maritum scripsit intempestivè, velut flens obtestánsque ne post obitum Constantii propinquantem in imperium ipse ut sperabat admissus, despectâ se anteponeret Eusebiæ matrimonium tunc Reginæ, decore corporis inter multas feminas excellentis. Quibus litteris occultè quantum fieri potuit missis, ancilla quæ domina dictante perscripserat, reversis omnibus è procinctu, exemplum ferens ad Arbetionem noctis prima quiete confugit, avidéque suscepta, chartulam prodidit. Hócque indicio ille confisus, ut erat ad criminandum aptissimus, Principi detulit: atque ex usu nec morâ ullâ negotio tributâ nec quiete; Barbatio epistolam suscepisse confessus, & mulier scripsisse documento convicta non levi, cervicibus interiere præcisis. Hísque punitis, quæstiones longè serpebant, vexatíque multi nocentes sunt, & innocentes. Inter quos etiam Valentinus [a] ex Primicerio Protectorum Tribunus, ut con-

[a] Ex Primicerio Protectorum Tribunus.] Primicerius Protectorum is est, qui Princeps est in Schola Protectorum: cujus mentio fit in lege 9. Cod. Theod. de

Dn. Constantius Augustus. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 358.

ſcius inter complures alios tortus aliquoties ſupervixit, penitus quid erat geſtum ignorans. Ideóque ad injuriæ periculíque compenſationem, Ducis in Illyrico meruit poteſtatem. Erat autem idem Barbatio ſubagreſtis arrogantiſque propoſiti, ea re multis exoſus, quòd & dum Domeſticos Protectores ſub Gallo regeret Cæſare, proditor erat & perfidus: & poſt ejus exceſſum nobilioris militiæ faſtu elatus, in Julianum itidem Cæſarem paria confingebat, crebróque deteſtantibus bonis ſub Auguſti patulis auribus multa garriebat & ſæva. Ignorans profectò vetus Ariſtotelis ſapiens dictum, qui Calliſthenem ſectatorem & propinquum ſuum ad Regem Alexandrum mittens, ei ſæpe mandabat, ut [a] quamrariſſimè & jucundè apud hominem loqueretur, [b] vitæ poteſtatem & necis in acie linguæ portantem. Ne ſit hoc mirum, homines profutura diſcernere nonnumquam & nocentia, quorum mentes cognatas cælestibus arbitramur, animalia ratione carentia ſalutem ſuam interdum alto tueri ſilentio ſolent: ut exemplum eſt hoc perquàm notum. Linquentes Orientem anſeres ob calorem, plagámque petentes occiduam, cùm montem penetrare cœperint Taurum aquilis abundantem: timentes fortiſſimas volucres, roſtra lapillis occludunt, ne eis eliciat vel neceſſitas extrema clangorem: iiſdémque collibus agiliore volatu tranſcurſis projiciunt calculos, atque ità ſecuriùs pergunt.

Caput IV.

Dum apud Sirmium hæc diligentiâ quæruntur impenſâ, Orientis fortuna periculorum terribiles tubas inflabat. Rex enim Perſidis ferarum gentium quas placarat adjumentis accinctus, augendíque regni cupiditate ſupra homines flagrans, arma viréſque parabat & commeatus, [c] conſilia tartareis manibus miſcens, &

Domeſt. & Prot. Sic etiam inter Protectores Domeſticos erat quidam Primicerius, ut legitur in eodem titulo. Marcellinus noſter in lib. 25. *Jovianus eligitur Imperator, Domeſticorum ordinis primus.* Poſt Primicerium erat Secundicerius, & decem primi ejuſdem Scholæ: quorum mentio fit in utroque codice. Ceterum ex Primicerio Protectorum ad Tribunatum perveniri mos erat. Unde hîc legimus Valentinum ex Primicerio Protectorum factum Tribunum. Id teſtatur Marcellinus in lib. 30. de Gratiano: *Poſt dignitatem Protectoris atque Tribuni, Comes præfuit rei Caſtrenſi per Africam.* Et Imp. in lege x1. Cod. eodem: *Primicerius*, inquit, *poſt acceptum Tribunatum inter eos dignitate potiatur, qui ducatum agere meruerunt.* Denique in Excerptis de geſtis Conſtantini ſic legitur: *Conſtantius D. Claudii opt. Principis nepos ex fratre, Protector primùm, exin Tribunus, poſtea Præſes Dalmatiarum fuit.* Ex quibus intelligendus eſt locus Marcellini noſtri in lib. 16. *Provectis ex conſortio noſtro ad regendos milites natu majoribus, adoleſcentes eum ſequi jubemur.*

[a] Ut quamrariſſime et jucunde.] Valerius Max. in lib. 7. cap. 2. *Ariſtoteles*, ait, *Calliſthenem auditorem ſuum ad Alexandrum mittens monuit, ut cum eo aut quàm rariſſimè, aut quàm jucundiſſimè loqueretur: quò aut ſilentio tutior, aut ſermone eſſet acceptior.* Ex quo fonte Marcellinum noſtrum hauſiſſe perſpicuum eſt. * Græci multo elegantiùs hoc apophthegma efferunt hoc modo: τοῖς τυράννοις ἐντυγχάνειν δεῖ ὡς ἥκιστα ἢ ὡς ἥδιστα: quod dictum Xenophani tribuit Laërtius, & Suidas in ἥκιστα. *

* [b] Apud hominem, vitæ poteſtatem et necis in acie linguæ portantem.] Eleganter in libro Proverbiorum: ἐν χειρὶ γλώσσης ζωὴ καὶ θάνατος. *In acie linguæ*, id eſt, in acumine linguæ, in ora vel in extremo linguæ. Sic in libro xxix. de Valente Aug. *Inſtitutum hominis, mortem in acie linguæ portantis.* *

[c] Consilia tart. manibus miscens.] Idem teſtatur vetus Epigram-

IMPERATOR CONSTANTIUS Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

[a] præstigiatores omnes consulens de futuris: hísque satis collectis, pervadere cuncta [b] prima verni temperie cogitabant. Et cùm hæc primò rumores, dein nuntii certi perferrent, omnésque suspensos adventantium calamitatum complicaret magna formido, [c] Comitatensis fabrica eamdem incudem (ut dicitur) diu noctúque tundendo ad spadonum arbitrium, Imperatori suspicaci ac timido intendebat Ursicinum, velut vultus Gorgonei torvitatem: hæc sæpe taliáque replicans, quòd interempto Silvano, quasi pænuriâ meliorum ad tuendas partes Eoas denuo missus, altiùs anhelabat. Hac autem assentandi nimia fœditate mercari complures nitebantur Eusebii favorem, cubiculi tunc Præpositi, [d] apud quem (si verè dici debeat) multa Constantius potuit, antedicti Magistri equitum salutem acriter impugnantis, ratione bifaria: quòd omnium solus nec opis ejus egebat ut ceteri, & [e] domo sua non cederet Antio-

ma inter Catalecta veterum Poëtarum:

Fata per humanas solitus prænoscere fibras
Impius infanda religione Sapor:
Pectoris ingenui salientia viscera flammis
Imposuit: magico carmine rupit humum.
Ausus ab Elysiis Pompeium ducere campis, &c.

Quæ ad Saporem nostrum pertinere persuasum equidem habeo. In his versibus notandus est ritus Persicæ religionis, viscera comburere, quem & Strabo, & Catullus commemorarunt.

[a] PRÆSTIGIATORES CONSULENS.] In Editione Rom. perinde ut in Ms. Flor. legitur *præstionis*; [in Colbertino, *& præstionis omnes consulens*:] Castellus & Accursius *præscitionis* edere maluerunt. Sic Marcellinus in lib. 29. *Litato conceptis carminibus numine præscitionum auctore.* In Regio autem exemplari scriptum reperi, *præstigiones consulens*, antepænultimâ tamen syllabâ duobus punctis subnotatâ. * In Tolos. scriptum est *præstigionis.*

* [b] PRIMA VERNI TEMPERIE.] Sic sæpe loquitur Eginhardus in Annalibus. Vernum pro vere ætas illa dicebat, ut Petrus Chrysologus in principio Sermonis 12. & 40. Hist. Miscella in libro 6. *ineunte verno*, supple tempore. * [Ita & *hibernum* pro hieme dixerunt: Plinius & Juvenalis sæpe *matutino* dicunt pro mane.]

[c] COMITATENSIS FABRICA.] Metaphora est, ut ex sequentibus patet. Intelligit enim delatores aulicos, qui in Comitatu Constantii potiorem locum obtinebant. Frustra igitur Lindenbrogius nos ad Notitiam Imperii rejecerat, quasi hic de Fabricensibus ageretur. [Hosce aulicos, calumniatum in Comitatu fabricatores perpetuos, vocat infrà Marcellinus *Palatinam cohortem.*]

[d] APUD QUEM MULTA CONSTANTIUS POTUIT.] Urbanè & figuratè id dictum esse nemo non videt. Nimiam enim Eusebii eunuchi potentiam hoc scommate perstringit Marcellinus. Simile est, quod memini legere apud Plutarchum, in tractatu εἰ πρεσβυτ. πολιτευτέον, Attalum Eumenis fratrem, egregium alioquin Regem, diuturnæ pacis desidiâ adeo infractum esse atque mollitum, ut Philopœmeni cuidam (cujus etiam meminit Pausanias in Achaicis) regendum se ac circumducendum traderet. Quamobrem, ait, Romani subinde rogagabant eos qui ex Asia venerant, num Attalus apud Philopœmenem gratiâ valeret: εἴ τι δύναται παρὰ τῷ Φιλοποίμενι βασιλεύς. Porrò de hac immoderata eunuchorum potentia sub Constantio Libanius, in Apologia adversus doctrinæ suæ obtrectatores, sic loquitur: ἠγάπα δὲ καὶ περὶ αὐτὸν εἶχε, καὶ συμβούλοις καὶ διδασκάλοις ἐποιεῖτο ἐλάχιστα τοὺς εὐνούχους, οἷς ἀφεστήκει τῶν τῆς βασιλείας ἔργων, αὐτὸς δὲ τοὔνομα περιεῖχε· καὶ ἦν ὁ μὲν ἐσθὴς ἐκείνῳ, ἡ δὲ ἐξουσία τούτων. *Amabat porrò, & circa se habebat, consiliorúmque participes & magistros sumebat pessimos eunuchos, quibus imperii summam tradiderat, ipse nomine solo contentus. Ac vestis quidem Imp. penes eum, vis penes illos erat.* Idem queritur Libanius passim: & Athanasius in Epistola ad Solitarios, pag. 834. & Mamertinus in gratiarum actione ad Julianum. Sed de Eusebio specialiter id dicit Libanius in Orat. funebri, pag. 298. ὁ δ' αἴτιος τοῦ τὸν καισαρ... διδοῦναι δίκας δοῦλος αὐτὸς ὤν. * Quum eunuchos dico, Cubicularios Imp. dico. *

[e] DOMO SUA NON CEDERET ANTIOCHIÆ.] Cùm tunc temporis Imperatores ob Parthici belli assiduitatem Antiochiæ diutiùs residere soliti essent, Urbis amœnitate capti; hinc factum est, ut om-

chiæ,

chiæ, quam molestissimè flagitabat. Qui ut coluber copiâ virus exuberans, natorum multitudinem etiamtum ægrè serpentium excitans ad nocendum, [a] emittebat cubicularios jam adultos: ut inter ministeria vitæ secretioris, gracilitate vocis semper puerilis & blandæ, apud Principis aures nimiùm patulas existimationem viri fortis invidia gravi pulsarent: & brevi jussa fecerunt. Horum & similium tædio juvat veterem laudare Domitianum, qui licèt patris fratrísque dissimilis memoriam nominis sui inexpiabili detestatione perfudit; tamen receptissima inclaruit lege, quâ minaciter interdixerat, ne intra terminos jurisdictionis Romanæ castraret quisquam puerum: quod ni contigisset, quis eorum ferret examina, [b] quorum paucitas difficilè toleratur? Actum est tamen cautiùs, ne ut fingebat, rursus accitus idem Ursicinus metu cuncta turbaret, sed cùm fors copiam detulisset, raperetur ad mortem. Hæc opperientibus illis, & ancipiti cogitatione districtis, nobis apud Samosatam, Commageni quondam regni clarissimam sedem, parumper morantibus, repentè novi motus rumoribus densis audiuntur [c] & consertis; quos docebit orationis progrediens textus.

Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

Caput V.

Antoninus quidam ex mercatore opulento Rationarius Apparitor Mesopotamiæ Ducis, tunc Protector, exercitatus & prudens, pérque omnes illas notissimus terras, aviditate quorumdam nexus ingentibus damnis, cùm jurgando contra potentes se magis magísque injustitiâ frangi contemplaretur, ad deferendam potioribus gratiam, qui spectabant negotium, inclinatis: ne contra acumina calcitraret, flexit se in blanditias molliores: [d] confessúsque de-

nes pæne Imperatoribus proximi domos in ea civitate splendidissimas haberent. Neque quisquam paullo beatior erat, qui Antiochiæ non ædificaret domum, aut emeret, ut testis est Libanius in Antiochico, pag. 371. ἀλλ' οἵ γε τῷ περὶ τὸν βασιλέα γεγόνασιν ἑταῖροι, πανταχόθεν κάλλη λίθων ἀθροίσαντες, ἐξεταμιεύσαντο οἰκοδομημάτων κάλλει τῷ ἄστει. Ex quibus intelligimus, cur eam Ursicini domum Eusebius tantopere concupisceret.

[a] EMITTEBAT CUBICULARIOS.] Has Eusebii artes commemorat etiam S. Athanasius in Epist. ad Solitarios: κινεῖ καὶ τοὺς ἑτέρους σπάδοντας. πολλοὶ δὲ, μᾶλλον δὲ τὸ ὅλον εἰσὶν εὐνοῦχοι παρὰ Κωνσταντίῳ, καὶ πάντα δύνανται παρ' αὐτῷ. *Movet etiam alios spadones. Multi autem, vel ut veriùs dicam, nulli alii circa Constantium sunt quam eunuchi, qui omnia apud illum possunt.*

[[b] QUIS EORUM FERRET EXAMINA, QUORUM PAUCITAS DIFFICILE TOLERATUR?] In Codice Colbertino lego, *quorum paritas diff. tol.* Legendum omnino est: *Quorum parvitas difficilè toleratur?* Parvitas, id est paucitas, raritas. Nam Latini nonnumquam *parvos* & *exiguos* pro paucis; item Græci μικροὺς pro ὀλίγους dixere. Gregorio Turonico Episcopo Ms. in libri VIII. capite XXX. *parvi contumaces* sunt ac vocantur pauci contumaces; & in lib. 4. cap. 30. contrà *magni viri ex Arvernis* sunt multi viri. Apud Julianum Toletanum in Wamba: *Parvissimi evasimus gladium: sed pro parvis veniam deprecamur.* Vide quæ notavi in Carmen Adalberonis pag. 312.]

[c] ET CONSERTIS.] In Regio codice * & Tololano, * [ac Colbertino,] & in Editione Rom. legitur *concertis*. Unde suspicor ita Marcellinum scripsisse: *Rumoribus densis audiuntur & certis.* Sic enim loqui solet, exempli gratiâ pag. 119.

[d] CONFESSUSQUE DEBITUM, PER COLLUDIA IN NOMEN FISCI TRANSL.] Hunc locum sic intelligo. Cùm Antoninus urgenti creditori debere se confessus esset metu judicis, qui in creditoris gratiam erat propensior: debitum illud in

Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

bitum, per colludia in nomen fisci translatum, jámque ausurus immania, rimabatur tectiùs Reipublicæ membra totius: & utriusque linguæ litteras sciens, circa ratiocinia versabatur, qui vel quarum virium milites ubi agant, vel procinctûs tempore quos tuerentur describens: itidem armorum & commeatuum copiæ, aliáque usui bello futura an abunde suppetant, indefessa scitatione percontans. Et cùm totius Orientis didicisset interna, virorum stipendiíque parte maxima per Illyricum distributa, ubi distinebatur ex negotiis seriis Imperator: adlapsuro jam præstitutò die solvendæ pecuniæ, quam per syngrapham debere se confiteri vi metúque compulsus est, cùm omnibus se prospiceret undique periculis opprimendum, Largitionum Comite ad alterius gratiam infestiùs perurgente; fugam ad Persas cum conjuge, liberis, & omni vinculo caritatum ingenti molimine conabatur. Atque ut lateret stationarios milites, fundum in Hiaspide, qui locus Tigridis fluentis adluitur, pretio non magno mercatur. Hócque commento cùm nullus causam veniendi ad extremas Romani limitis partes, jam possessorem cum plurimis auderet exigere, per familiares fidos peritósque nandi occultis sæpe colloquiis cum Tamsapore habitis, qui tractus omnes adversos Ducis potestate tunc tuebatur, & antea cognitus, misso à Persicis castris auxilio virorum pernicium, lembis impositus, cum omni penatum dulcedine nocte concubia transfretat, re contraria, specie [a] Zopyri illius similis Babylonii proditoris. Rebus per Mesopotamiam in hunc statum deductis, Palatina cohors [b] palinodiam in exitium concinens nostrum, invenit tandem ansam nocendi fortissimo viro, auctore & incitatore cœtu spadonum: qui feri & acidi semper, carentésque necessitudinibus ceteris, divitias solas ut filiolas jucundissimas amplectuntur. Stetítque sententia, ut Sabinianus [c] vietus quidam senex & bene

nomen fisci translatum est; & Largitionum Comiti cognitio attributa, qui fiscalia debita per Palatinos exigebat. Eamdem fraudem refert Symmachus in lib. v. ep. 61. *Piget dicere, quibus technis Apparitio Itali grassetur ærarii: fertur sub publici debiti specie privatorum nominum falsa recitari. Invalidos quippe statim vincit impressio: validiores autem cùm munimenta pro se juris adsciverint, criminosis verborum interpretationibus implicantur, ut ad damni patientiam sese invidiæ timore submittant.* Creditor itaque jus suum & actionem fisco donaverat per conludium, ea fortasse condicione, ut Judex dimidiam debiti partem acciperet: quod vetitum est Rescripto Gordiani in lege 1. Cod. ne fiscus vel resp. *Cùm allegas partem rerum vel actionum dimidiam fisco, quò magis ejus viribus protegaris, velle te donare; hujusmodi litium donationem admitti temporum meorum disciplina non patitur.* & lege x. Codicis Theodosiani de Palatinis. Hujusmodi fraudes damnat Theodericus Rex in Edicto suo capite 122. Hinc explicare soleo locum Gregorii in Carmine adversus divites pag. 238.

[a] Zopyri illius similis.] Meliùs Demarati similem dixisset. Certè Libanius in Oratione Consulari ad Julianum, hunc Antoninum Demarati nomine appellat: ὁ δ' ταχέως ἀπολέμενος Δημάρατος ὁ τὰ παρ' ἡμῶν ἐπαινῶν πρὸς ἐκεῖνον ἀγαθὰ, καὶ τοῦ χειμῶνος φάσκων αὐτῷ παραδώσειν ὥσπερ ἐν κύρτῳ τὰς πόλεις, &c. Nota historia Demarati Spartani, qui ad Persarum Regem transfugit, ex Herodoto.

[b] Palinodiam. Pro veteri cantione posuit, non pro contraria, ut sumi solet.

[c] Vietus quidam senex.] Terentius in Eunucho actu 4. scena 4.

nummatus, sed imbellis & ignavus, & ab impetranda magisterii dignitate per obscuritatem adhuc longè discretus, præficiendus Eois partibus mitteretur: Ursicinus verò curaturus pedestrem militiam, & successurus Barbationi, ad Comitatum reverteretur, quò præsens rerum novarum avidus concitor, ut jactabant, à gravibus inimicis & metuendis incesseretur. Dum hæc [a] in castris Constantii [b] quasi per lustra aguntur & scenam, & [c] diribitores venumdatæ subitò potestatis pretium per potiores diffunditant domos, Antoninus ad Regis hiberna perductus aventer suscipitur: & apicis nobilitatus auctoritate, (quo honore participantur mensæ regales, & meritorum apud Persas ad suadendum ferendásque sententias in concionibus ora panduntur) [d] non contis, nec rymulco, (ut

CONSTANTIUS AUG. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

Hic est vetus, victus, veternosus senex,
Colore mustelino.

[a] IN CASTRIS CONSTANTII.] Id est, in Comitatu: quo etiam sensu in lib. 14. dictum est: *Paullus cruore perfusus, reversusque ad Principis castra.* & in lib. 26. pag. 322. *E civitate occultè digressi, Imperatoris castra petivere itineribus festinatis.* Græci quoque Comitatum Principis, vocare solent στρατόπεδον, ut Athanasius in Ep. ad Solitarios; Synesius, & Julianus in Epistolis, aliique passim. Ejus autem appellationis ratio est non obscura, eo quòd Impp. semper circa se numeros militum præsentales cum Scholis habebant.

[b] QUASI PER LUSTRA AGUNTUR ET SCENAM.] Cur quasi per scenam hæc acta dicantur, satis intelligere videor. Nam Sabiniano prorsus quasi scenicæ personæ insignia Magisterii delata sunt, & Ursinus iisdem exutus. Simili figura Josephus in lib. 4. de bello Judaïco, de Phania quodam homine vilissimo, cui summum sacerdotium mandaverant Judæi, dicit: [illegible]. lustra autem pro ganeis fortè sumit.

[c] DIRIBITORES.] Diribitores sunt qui populo ad ferenda suffragia tabulas diribebant, & suffragiorum puncta numerabant, ut indicat Varro in lib. 3. de re rustica, cap. 4. *Axius mihi. dum diribentur, inquit, suffragia, vis potiùs ut villæ publicæ utamur umbrâ, quam privati candidati tabella dimidiata ædificemus nobis?* Quem Varronis locum sanè illustrem acumen Jos. Scaligeri non intellexit. Est autem hic ejus loci sensus. Vis, ut villæ publicæ (ea erat in campo Martio ubi comitia habebantur) umbrâ utamur potiùs, quàm tabellâ dimidiatâ, in qua candidati nomen erat inscriptum, ad solem oppositâ umbram nobis ædificemus? Sciendum est Varroni ac ceteris qui ad comitia venerant, datam esse tabellam ex more, in qua omnium candidatorum nomina erant inscripta. Cùm igitur eam tabellam conscidissent Axius & Varro, & dimidiatam quidem, in qua scriptum erat candidati ejus cui favebant nomen, in cistam conjecissent, reliqua tabellæ parte umbram sibi facere poterant. Sed ut ad diribitores nostros redeamus, solebant candidati eorum gratiam emercari, ut docet Ausonius in Gratiarum actione: *Vocatis classibus non intremui; nihil cum sequestre deposui, cum diribitore nil pepigi.* Quamquam & Ausonius, & Marcellinus noster hoc in loco diribitores vocasse videntur, quos divisores potiùs dicere debuerant cum Marco & Quinto Cicerone. Ii erant qui pecuniâ inter tribules divisâ suffragia emebant candidatis.

[d] NON CONTIS, NEC REMULCO.] Contus est pertica longa, quâ nautæ ad promovenda ac regenda navigia utuntur, ut apud Virgilium in 6. Philo in legatione ad Caium, [illegible]. Unde in lege 29. ad legem Aquiliam ubi dicitur: *Parum refert, utrum servaculum ad navem ducendo, an tua manu damnum dederis.* In Basilicis habetur, [illegible], ut testatur Cujacius in lib. 5. Observ. Servaculum igitur est contus. Remulco autem agi dicitur navis: cùm scaphæ ducitur fune: quod & promulco agi dicebant veteres, teste Festo. Græci ῥυμουλκεῖν dicunt, ut videre est apud Suidam in v. ῥῦμα. Quare errant Festus & Isidorus, qui remulcum derivant à remo: cùm Græcæ originis id vocabulum sit. In Codice Regio & Vat. & Fauch. scribitur *ramulco*, [in Colbertino *ramulo*.] Unde suspicor à Marcellino scriptum fuisse *rymulco*. Sic Grambates pro Grymbate, & Rhandacus pro Rhyndaco in iisdem Mss. legebatur. [Petrus Pithœus in veteri codice, Valentino ut puto, *ramulo* quoque legi ait, additque *remula* verbo uti Cæsarem in libris 2. & 3. de bello civili, & Hirtium in Alexandri-

Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

aiunt) [a] id est non flexiloquis ambagibus vel obscuris, sed velificatione plena in Remp. ferebatur: eumdémque incitans Regem, [b] ut quondam Maharbal lentitudinis increpans Hannibalem, posse eum vincere, sed victoria uti nescire, adsiduè prædicabat. Educatus enim in medio, ut rerum omnium gnarus, auditorum nactus vigiles sensus, & aurium delenimenta captantes, nec laudantium, sed secundùm Homericos Phæacas cum silentio admirantium, jam inde quadragesimi anni memoriam replicabat: post bellorum adsiduos casus, & maximè [c] apud Hileiam & Singaram, ubi acerrima illa nocturna concertatione pugnatum est, nostrorum copiis ingenti strage confossis, quasi dirimente quodam medio feciali, Persas nondum Edessam nec pontes Euphratis tetigisse victores: quos armipotentiâ fretos successibúsque magnificis, ita dilatasse decuerat rem, eo maximè tempore, quo diuturnis bellorum civilium motibus sanguis utrimque Romani roboris fundebatur. His ac talibus subinde inter epulas sobrius perfuga, ubi de apparatu bellorum & seriis rebus apud eos Græcorum more veterum consultatur, Regem incendebat ardentem, ut exacta hieme statim arma, fretus fortunæ suæ magnitudine, concitaret: ipse quoque in multis ac necessariis operam suam fidenter promittens.

CAPUT VI.

Sub iisdem ferè diebus Sabinianus adepta repentina potestate sufflatus, & Ciliciæ fines ingressus, decessori suo Principis litteras dedit hortantis, ut ad Comitatum dignitate afficiendus superiore citiùs properaret: eo necessitatum articulo, quo etiamsi apud Thulen moraretur Ursicinus, acciri eum magnitudo rerum ratione probabili flagitabat: utpote disciplinæ veteris, & longo usu bellandi artis Persicæ scientissimum. Quo rumore provinciis percitis, ordines civitatum & populi, decretis & acclamationibus densis, injecta manu detinebant penes se publicum defensorem, memores quòd relictus ad sui tutelam cum inerti & umbratili milite, nihil amiserat per decennium: simul metuentes saluti, quòd tempore dubio, remoto illo advenisse hominem compererant iner-

no, Sosipatrúmque in libro 1. ex Hygino proferre hæc verba: *Uti solent itineris minuendi causâ remulco, quem Græci πάκτωνα dicunt, navem traducere.* Vide Festum & Nonium in *remulcare*.]

[a] Id est, non flex. ambagib. et obscuris.] Hæc omnia unâ delenda sunt liturâ: sunt enim procul dubio scholia, ad explicationem præcedentis metaphoræ adnotata.

[b] Ut Maharbal.] Sumpsit id ex T. Livii lib. 22.

[c] Apud Hileiam et Singaram, ubi nocturna.] Eleiam vocare videtur Rufus Festus in Breviario: sic enim dicit: *Nocturna verò Eleiensi prope Singaram pugna, ubi præsens Constantius adfuit, &c.* Quamquam in Ms. Regio optimæ notæ quem vidi, deerat vox *Eleiensi*. Hujus nocturni prœlii historiam describit Libanius in Orat. quæ βασιλικὸς inscribitur, & Julianus in Orat. 1. ad Constantium: quorum uterque filium Saporis Regis Persarum eo in prœlio occubuisse testatur. Meminit & Marcellinus in fine libri. Adeo autem ambiguus ejus pugnæ eventus fuit, ut tam Persæ quàm Romani se pro victoribus ferrent: quod declarat præter citatos Auctores Eutropius ac Rufus Fe-

tissimum.. Credimus, neque enim dubium est, per aërios tramites famam præpetem volitare, cujus indicio hæc gesta pandente, consiliorum apud Persas summa proponebatur: & multis ultrò citróque deliberatis placuit, Antonino suadente, ut Ursicino procul amoto, despectóque novello Duce, posthabitis civitatum perniciosis obsidiis, perrumperetur Euphrates, iretúrque prorsus: ut occupari possint provinciæ, famâ celeritate præventa, omnibus antè bellis (nisi temporibus Gallieni) intactæ, pacéque longissima locupletes: cujus rei, prosperante Deo, ductorem commodissimum fore spondebat. Laudato firmatóque concordi omnium voluntate consilio, conversísque universis ad ea quæ erant citiùs congerenda, commeatus, milites, arma, ceteráque instrumenta, quæ poscebat procinctus adventans, perpetua hieme parabantur. Nos interea paullisper cis Taurum morati, ex imperio ad partes Italiæ festinantes, prope flumen venimus Hebrum, ex Odrysarum montibus decurrentem: ibíque Principis scripta suscepimus, jubentia omni causatione posthabita reverti Mesopotamiam sine apparitione, nullam expeditionem curaturi periculosam, ad alium omni potestate translata. Quod ideo per molestos formatores imperii struebatur, ut si Persæ frustra habiti redissent ad sua, Ducis novi virtuti facinus assignaretur egregium: si fortuna sequior ingruisset, Ursicinus reus proditor Reip. deferretur. Agitati igitur sine rationibus, diu cunctati, reversíque, fastidii plenum Sabinianum invenimus, hominem mediocris staturæ, & parvi angustíque animi, vix sine turpi metu sufficientem ad levem convivii, nedum prœlii strepitum perferendum. Tamen quoniam speculatores apparatus omnes apud hostes fervere constanti adseveratione perfugis concinentibus affirmabant, oscitante homunculo Nisibin properè venimus utilia paraturi, ne dissimulantes obsidium Persæ [a] civitati supervenirent incautæ. Dúmque intra muros maturanda perurgerentur, fumus micantésque ignes adsiduè à Tigride per castra Maurorum, & Sisara, & conlimitia reliqua adusque civitatem continui perlucebant solito crebriores, erupisse hostium vastatorias manus superato flumine permonstrantes. Quâ causâ ne occuparentur itinera, celeri cursu prægressi, cùm ad secundum lapidem venisse-

Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

stus. Contigit ea pugna anno Domini 348. Philippo & Salia Coss. ut ponit Idatius in Fastis. Hieronymus in Chronico, anno insequente id retulit. Sed refellere videtur utrumque Julianus in Orat. 1. cit. Postquam enim Singarenam illam pugnam exsecutus, ad Magnentianum bellum sic transilit. ἦν μὲν γὰρ ὁ χειμὼν ἐπ' ἐξόδοις ἤδη, ἕκτον τι μάλιστα μετὰ τὸν πόλεμον ἔτος ἢ πρόσθεν ἐμπεσών. Sed sine dubio legendum est τρίτον.

a Civitati supervenirent incautæ.] Verbum rei militaris est *supervenire*, & *superventus*, quo Vegetius sæpe utitur: Petrus etiam Chrysologus non inelegans scriptor, in Sermone 12. *Nec in procinctu fidei constitutos prævenire poterit inimica subversio: neque cautos, vigilantes, sobrios diabolus perturbare suis superventionibus prævalebit.* Et in Sermone 24. *In castris miles supervenientes nocturnos impetus cauta pernoctatione propellit.*

Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

mus, liberali forma [a] puerum torquatum, ut conjectabamus, octennem, in aggeris medio vidimus ejulantem, ingenui cujusdam filium, ut aiebat: quem mater dum imminentium hostium terrore percita fugeret, impeditior trepidando reliquerat solum. Hunc dum imperatu Ducis miserati commotique, impositum equo præ me ferens ad civitatem reduco, circumvallato murorum ambitu prædatores latiùs vagabantur. Et quia me obsidionales ærumnæ terrebant, intra semiclausam posticam exposito pucro, nostrorum agmen agilitate volucri repetebam exanimis: nec multum fuit quin caperer. Nam cùm Abdigidum quemdam Tribunum fugientem cum calone ala sequeretur hostilis, lapsóque per fugam domino servum deprehensum, cùm ego rapido ictu transirem, interrogassent, quisnam provectus sit judex, audissentque Ursicinum paullo antè urbem ingressum, montem Izalam petere: occiso indice, in unum quæsiti complures nos irrequietis cursibus sectabantur. Quos cùm jumenti agilitate prægressus, [b] apud Amudim munimentum infirmum dispersis per pabulum equis recubantes nostros securiùs invenissem, porrecto extentiùs brachio, & [c] summitatibus sagi contortis elatiùs, adesse hostes signo solito demonstrabam: iisdemque junctus impetu communi ferebar, equo jam fatiscente. Terrebat autem nos plenilunium noctis, & planities supina camporum, nulla, si occupasset artior casus, latibula præbere sufficiens; ubi nec arbores, nec fruteta, nec quidquam præter herbas humiles visebatur. Excogitatum est ergo, ut ardente superposita lampade & circumligata ne rueret, jumentum solum quod eam vehebat, solutum sine rectore lævorsum ire permitteretur, cùm nos ad montanos excessus dextrâ po-

[a] Puerum torquatum.] Qui torquem gestabat. Apud barbaros enim & Syros torques signum erat ingenuitatis, ut olim apud Romanos bulla. * Chrysostomus in præfatione in Epistolam ad Philippenses hanc bullam puerorum Rom. vocat κόσμον χρυσοῦν, τῆς εὐγενείας δεῖγμα, necnon μανιάκην, id est torquem, & toto pueritiæ tempore gestatam esse scribit, quousque primos pubertatis annos attigissent. Idem in Homilia, quomodo educandi sint à parentibus liberi, pag. 24. ejus meminit. *

[b] Apud Amidam.] Editio Rom. habet *Amudum*, quam secuti sunt Accursius ac Gelenius. Amida quidem civitas hic locum habere non potest, cùm de munimento eóque infirmo Marcellinus se loqui testetur. Codex Regius, Flor. [ac Colbert.] scriptum habent *Amudim*: quæ procul dubio vera scriptura est. Sic enim Procopius in lib. 2. Persic. pag. 85. appellat. Ubi Georgius Belisarii Assessor legatum Regis Persarum, cum maxima multitudine Daras ingredi cupientem monet, ut ceteros quidem in loco Amudi relinquat, ipse cum paucis Daras ingrediatur. χρῆναι γὰρ τοὺς μὲν ἄλλους ἅπαντας ἐν χωρίῳ Ἀμμώδιος καταλιπεῖν. Aberat hic locus ab opido Daras xx. stadiis, ac Persarum ditionis erat ætate Procopii, teste ipso Procopio in lib. 1. Pers. ubi Ἀμμώδιος χωρίον bis scribitur malè. In 2. autem libro περὶ κτισμάτων, exaratum est Ἀμμώδιος χωρίον. At Theophylactus Simocatta in lib. 5. Hist. cap. 8. τὸ Ἀμμώδιον vocat, & xiv. dumtaxat stadiis abesse ab urbe Daras affirmat.

[c] Summitatibus sagi contortis elatiùs.] Id sollemne signum ait fuisse Marcellinus, cùm hostem appropinquare suis significare vellent. Eodem quoque modo apud Procopium in lib. 3. Goth. pag. 278. εἰς τὰ τῆς ἐπάλξεις ἀναβαίνοντες ἅπαντες, καὶ τὰ ἱμάτια σείοντες τοῖς ἐν τοῖς ναυσὶ σημαίνειν ἐβούλοντο μὴ περαιτέρω ἰέναι. *Omnes in murorum propugnacula adscendentes, motis vestibus significabant vectoribus, ne ulterius progrederentur.* Et apud Marcellinum nostrum in lib. 25. pag. 298. *Efficacis audaciæ signum elatis manibus contortisque sagulis ostendebant.*

sitos tenderemus: ut prælucere sebalem facem Duci leniùs gradienti Persæ credentes, eum tenerent potissimùm cursum: quod nisi fuisset prævisum, circumventi & capti sub ditionem venissemus hostilem. Hoc extracti periculo, cùm ad nemorosum quemdam locum vineis arbustisque pomiferis consitum, [a] Mejacarire nomine venissemus, cui fontes dedere vocabulum gelidi, lapsis accolis omnibus, solum in remoto secessu latentem invenimus militem: qui oblatus Duci, & locutus varia præ timore, ideóque suspectus, adigente metu qui intentabatur, pandit rerum integram fidem: docétque quòd apud Parisios natus in Galliis, & equestri militans turma, vindictam quondam commissi facinoris timens, ad Persas abierat profugus; exindéque morum probitate spectata sortita conjuge, liberísque susceptis, speculatorem se missum ad nostra, sæpe veros nuntios reportasse. At nunc se à Tamsapore & Nohodare Optimatibus missum, qui catervas ductaverant prædatorum, ad eos redire quæ didicerat perlaturum. Post hæc, adjectis quæ agi in parte diversa norat, occiditur. Proinde curarum crescente sollicitudine, inde passibus citis Amidam pro temporis copia venimus, civitatem postea secutis cladibus inclytam. Quò reversis exploratoribus nostris, in vaginæ internis notarum figuris membranam reperimus scriptam, à Procopio ad nos perferri mandatam, quem legatum ad Persas antea missum cum Comite Lucilliano prædixi: hæc consultò obscuriùs indicantem, ne captis basulis, sensúque intellecto scriptorum, excitaretur materia funestissima: *Amandatis procul Graiorum legatis, forsitan & necandis*, [b] *Rex longævus non contentus Hellesponto, junctis Granici & Ryndaci pontibus, Asiam cum numerosis populis pervasurus ad-*

CONSTANTIUS Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

[a] MEJACARIRE NOMINE.] Eodem itinere Cardarigan Dux Persarum apud Theophylactum Simocattam in lib. 1. cap. 13. per castrum Mejacarire Izalam montem petit: διὰ τῶν ὀχυρωμάτων τῶν Μαιακαριρί. Majocariri dicitur in Notitia Imperii Rom. & sub dispositione Ducis Mesopotamiæ collocatur. Addit Marcellinus, *cui fontes dedere vocabulum gelidi*: quod verissimum est. *Maia* enim seu *Maio* aquam significat; *carire* frigidum linguâ Syrorum: unde & Emmaus dicta. Hegesippus in lib. 4. *Ammaunta*, inquit, *reperit, quæ de aquis calidis vocabulum sumpsit: quod aquarum vapor Syro sermone Ammaus appellari fertur.*

[b] REX LONGÆVUS.] Sic etiam in fine libri 27. Sapor longævus dicitur. Agathias in lib. 4. scribit, Saporem simul atque in lucem editus est, Regem esse coronatum, & ad LXX. annum vitam simul cum imperio perduxisse: eumdem anno imperii sui XXIV. ex fœdere cum Romanis inito Nisibin accep[illegible] ita est, regnare simul ac vivere cœpit Sapor Acindyno & Proculo Coss. anno Domini 340. & hoc anno qui erat Eusebio & Hypatio Coss. annum dumtaxat XX. attigerat. Quomodo igitur longævus dicitur hîc à Marcellino? Annon hæc satis evincunt, in Agathiæ codicibus numeros esse corruptos? Accedit, quòd in Singarena pugna (de qua suprà dixi) Saporis filius qui in spem imperii alebatur, occisus est, ut Libanius Julianusque prodiderunt. Quo argumento conficitur, Saporem triginta ut minimùm annis ante eam pugnam regnare cœpisse. Libanius in Orat. quæ βασιλικὸς inscribitur, Saporem 40. ante Constantini M. obitum annis regnum tenuisse significat, his verbis. ἀκούων δὲ τὸν πρεσβύτην ἐκεῖνον Δαρεῖον καὶ Ξέρξην ἔτεσι δέκα τὴν κατὰ τῶν Ἑλλήνων μετελθεῖν παρασκευὴν, αὐτὸς εἰς τέτταρας ἐπὶ δεκάδας ἐκτείνας τὸν χρόνον ἐξίασι. Scaliger in lib. 3. Isagogic. Canonum Saporem anno Christi 309. regnum inisse scribit. At Theophanes anno XIX. Diocletiani initia regni Saporis ponit, qui erat annus Christi 303. Sed ex Agathiæ rationibus initium Saporis in annum 312. cadere debet.

CONSTANTIUS AUG. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

veniet, suopte ingenio irritabilis & asperrimus, auctore & incensore Hadriani quondam Romani Principis successore: actum & conclamatum est, ni caverit Græcia. Qui textus significabat Persarum Regem, transitis fluminibus Anzaba & Tigride, Antonino hortante dominium Orientis affectare totius. His ob perplexitatem nimiam ægerrimè lectis, consilium suscipitur prudens. Erat eo tempore [a] Satrapa Corduenæ, quæ obtemperabat potestati Persarum, Jovinianus nomine appellatus, in solo Romano adolescens, nobiscum occultè sentiens: eâ gratiâ quòd obsidatus sorte in Syriis detentus, & dulcedine liberalium studiorum illectus, remeare ad nostra ardenti desiderio gestiebat. Ad hunc missus ego cum Centurione quodam fidissimo, exploratiùs noscendi gratiâ quæ gerebantur, per avios montes angustiásque præcipites veni. Visúsque & agnitus, comitérque susceptus, causam præsentiæ meæ uni illi confessus, adjuncto taciturno aliquo locorum perito, mittor ad præcelsas rupes exinde longè distantes: unde nisi oculorum deficeret acies, ad quinquagesimum usque lapidem quodvis etiam minutissimum apparebat. Ibi moràti integrum biduum, cùm Sol tertius affulsisset, cernebamus terrarum omnes ambitus subjectos, quos horizontas appellamus, agminibus oppletos innumeris, & antegressum Regem vestis claritudine rutilantem. [b] Quem juxta lævus incedebat Grumbates Chionitarum Rex, ætate quidem media, rugosísque membris, sed mente quadam grandifica, multísque victoriarum insignibus nobilis: dextrâ Rex Albanorum, pari loco atque honore sublimis: pòst Duces varii auctoritate & potestatibus eminentes: quos ordinum omnium multitudo sequebatur, ex vicinarum gentium roboribus lecta, ad tolerandam rerum asperitatem diuturnis casibus erudita. Quousque nobis Doriscum Thraciæ oppidum, & agminatim intra consæpta exercitus recensitos Græcia fabulosa narrabis? cùm nos cauti, vel ut veriùs dixerim timidi nihil exaggeremus, præter ea quæ fidei testimonia neque dubia, neque incerta monstrarunt.

CAPUT VII.

Postquam Reges Nineve Adiabenæ ingenti civitate transmissa, in medio pontis Anzabæ hostiis cæsis extísque prosperantibus transiere lætissimi, conjectantes nos residuam plebem omnem ægrè pene-

[a] SATRAPA CORDUENÆ.] Hæc regio cum aliis IV. Transtigritanis postea Persis dèdita dicitur à Joviano Aug. in lib. 24. Quare partem ejus Romanis, partem Persis paruisse tunc oportet; cùm Marcellinus in Corduenam missus est. Nescio autem quo casu factum est, ut in Editione nostra *Gorduena* excuderetur. Neque enim ita correxeram. Est quidem Corduene, ut existimo, eadem quæ Gorduene dicitur à Plinio, & à Ptolemæo, & Appiano in Mithridatico. Strabo & Stephanus γορδυαίων vocant, à Gordye Triptolemi filio nominatam. Sed apud Strabonem in lib. I. initio γορτυαίων [illegible] scribitur corruptè. Hi sunt montes, quorum hic meminit Marcellinus.

[b] QUEM JUXTA LÆVUS INCEDEBAT.] Apud Persas honoratior locus existimatur medius, in quo Rex consistere solet, teste Plutarcho in lib. I. Sympos. cap. 3. post hunc honoratior habebatur sinister; tertius dexter; post hunc rursus sinister, ac deinde dexter; ac sic deinceps, ut docet Xenophon in lib. 8. de Institutione Cyri.

trare

trare post triduum posse, citiùs exinde ad Satrapen reversi quievimus, hospitalibus officiis recreati. Unde per loca itidem deserta & sola, magno necessitatis ducente solatio, celeriùs quàm potuit sperari reversi, confirmavimus animos hæsitantium, unum è navalibus pontem transisse Reges absque ulla circuitione perdoctos. Extemplo igitur equites citi mittuntur ad Cassianum Mesopotamiæ Ducem, rectorémque provinciæ tunc Euphronium, compulsuri agrestes cum familiis & pecoribus universis ad tutiora transire, & agiliter deseri Carras oppidum, invalidis circumdatum muris: super his campos omnes incendi, ne pabulorum suppeteret copia. Et imperatis sine mora completis, injecto igne, furentis elementi vis maxima frumenta omnia, cùm jam stipula flaventi turgerent, herbásque pubentes ita contorruit, ut adusque Euphratem ab ipsis marginibus Tigridis nihil viride cerneretur. Tunc exustæ sunt feræ complures, maximéque leones per ea loca sævientes immaniter, consumi vel cæcari sueti paullatim hoc modo. Inter harundineta Mesopotamiæ fluminum & frutecta leones vagantur innumeri, clementiâ hiemis ibi mollissimæ semper innocui. At ubi Solis radiis exarserit tempus, in regionibus æstu ambustis, vapore sideris & magnitudine culicum agitantur, quorum examinibus per eas terras referta sunt omnia. Et quoniam oculos quasi humida & lucentia membra eædem appetunt volucres, palpebrarum libramentis mordicus insidentes, iidem leones cruciati diutius, aut fluminibus mersi sorbentur, ad quæ remedii causâ confugiunt, aut amissis oculis, quos unguibus crebrò lacerantes effodiunt, immaniùs efferascunt: quod ni fieret, universus Oriens hujusmodi bestiis abundaret. Dum campi cremantur, (ut dictum est) Tribuni cum Protectoribus missi, citeriores ripas Euphratis castellis, & præacutis sudibus, omníque præsidiorum genere communibant, tormenta, quà non erat voraginosum, locis opportunis aptantes. Dum hæc celerantur, Sabinianus [a] inter rapienda momenta periculorum communium lectissimus moderator belli internecivi, [b] per Edessena sepulcra, quasi fundata cum mortuis pace nihil formidans, more vitæ remissioris

IMPERATOR CONSTANTIUS AUGUSTUS Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

[a] INTER RAPIENDA MOMENTA PERIC.] Id est, momenta periculorum quæ rapi debent. Sic Lucanus lib. x. de Cæsare:
Insiluit Cæsar, semper feliciter usus
Præcipiti cursu bellorum, & tempore rapto.
& Marcellinus noster in lib. 25. ad calcem.

[b] PER EDESSENA SEPULCRA.] Olim sepulcra extra urbes erant, ut notum est. Unde Artemidorus in lib. 1. cap. 58. Si quis, ait, se in urbem curru vectum introire somniaverit, faustum esse somnium ægro & athletæ: hic enim victor erit sacro certamine: ille convalescet. Ex urbe autem exire, infaustum utrisque somnium est: æger enim ad tumulum efferetur. * Chrysostomus Homiliâ 74. in Matthæum: *οὐδεὶς τάφος ἐν πόλει κατασκευάζεται*: ac legibus id interdictum esse subjungit, ne ullum in urbe sepulcrum exstrueretur. * Sciendum quoque est exercitationes olim militares extra pomœrium fieri consuevisse: ut testatur Libanius in *ἐπιβολητικῷ* ad calcem. Zosimus in lib. 4. de Valentiniano Juniore: *τῷ βασιλεῖ πέμπων ἐν βιβλίῳ τὰς διατριβὰς πεπληρωμένας καὶ ἀεὶ τὸ πάντως τεῖχος ἅμα τῷ τῶν στρατιωτῶν παιδιαῖς ἀνακεχλευασμένον.* Denique Ennodius in Panegyrico ad Theodericum: *Urbis omne pomœrium simulacro congressionis atteritur.* Sabinianus igitur extra Edessam milites exercebat in campo quodam, in quo cadavera humari solebant.

Imperator Constantius Augustus. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

fluxiùs agens, [a] militari pyrricha ſonantibus modulis pro hiſtrionicis geſtibus in ſilentio ſummo delectabatur, ominoſo ſanè & incepto & in loco. Cùm hæc & hujuſmodi factu dictúque triſtia [b] futuros prænuntiant motus, vitare optimum quemque debere ſæculi progreſſione diſcamus. Interea Reges [c] Niſibi proſtratione vili tranſmiſſa, incendiis arida nutrimentorum varietate creſcentibus, fugitantes inopiam pabuli, ſub montium pedibus per valles gramineas incedebant. Cúmque Bebaſen villam veniſſent, unde [d] ad Conſtantinam uſque oppidum, quod centeſimo lapide diſparatur, areſcunt omnia ſiti perpetua, niſi quòd in puteis aqua repetitur exilis; quid agerent diu cunctati, jámque ſuorumque duritiæ fiducia tranſituri, exploratore fido docente, cognoſcunt Euphratem nivibus tabefactis inflatum, latè fuſis gurgitibus evagari: ideóque vado nequaquam poſſe tranſiri. Convertuntur ergo ad ea, quæ amplectenda fortuita daret occaſio, ſpe concepta præter opinionem excluſi: ac propoſito pro abrupto rerum præſentium ſtatu urgenti conſilio, Antoninus dicere quid ſentiat juſſus orditur, flecti iter ſuadens in dexterum latus, ut per longiorem circuitum, omnium rerum uſu regionum feracium, & conſideratione ea qua rectus pergeret hoſtis adhuc intactarum, caſtra duo præſidiaria Bargala & Laudias peterentur ſeſe ductante: ubi tenuis fluvius prope originem & anguſtus, nulliſque adhuc aquis advenis adoleſcens, facilè penetrari poterit ut

[a] Militari pyrrichio.] Primus ſic edidit Sig. Gelenius, cùm in anterioribus Editionibus, perinde ac in codice Regio & Editione Rom. legeretur, *militari pyrricho*, [in Colbertino *Pyrico.*] Equidem *militari pyrricha* ſcribi mallem. Ait enim Marcellinus Sabinianum in buſtis Edeſſenis non quidem exercuiſſe milites, ſed militari pyrricha impendio eſſe delectatum vice ſaltationis hiſtrionicæ. Nam cùm pantomimorum ſaltationibus utpote flagrante bello careret, militaris pyrrichæ geſtibus deſiderium ſuum ſolabatur.

[b] Futuros prænuntiant motus.] Hæc gloſſemata eſſe videntur, & abeſſe poſſunt abſque ullo ſenſus incommodo.

[c] Nisibi pro statione vili transmissa.] Zonaras auctor ſatis diligens prodit Niſibin à Sapore tunc obſeſſam fuiſſe, ſed Saporem omiſſa ſtatim obſidione cùm nihil proficeret, alia opida tentaviſſe fruſtra, tandémque Amidam cepiſſe. Quæ cùm ita ſint, placet ſcriptura, quam in Regio & Flor. exemplari * & in Toloſ. * [ac Colbertino] reperimus, & quæ in Editione Rom. Aug. & Baſilienſi ſervatur: *Niſibi proſtratione vili tranſmiſſa.* Sic in fine lib. 28. *Leptitanóque agro & Oeenſi interneciva populatione tranſcurſis.*

[d] Ad Constantiam usque opidum.] Longè præferenda eſt ſcriptura codicis Florentini, in quo legitur *Conſtantinam*, [ut & in codice Colbertino.] Eſt enim Conſtantina opidum Meſopotamiæ in Oſdroene ſitum haud procul ab Euphrate, ſupra Carras, ut teſtis eſt Procopius in lib. 2. Perſic. ubi Choſrois ex Antiochia reditum in Perſidem deſcribit. Stephanus Byzantius ſcribit, huic opido priùs Nicephorii nomen fuiſſe. Νικηφόριον· ὕστερ φασὶν ἐκαλεῖτο Κωνσταντῖνα ἡ περὶ Ἔδεσσαν πόλις. Quamquam in Suidæ Lexico Κωνσταντῖνα legitur. Et apud Hieroclem in Itinerario, ἐπαρχία Ὀσροηνῆς. Ἔδεσσα. Κωνσταντῖνα. In Excerptis quoque Procopii apud Photium Conſtantia dicitur. Sed in Editionibus Procopii perpetuò Conſtantina tam in Perſicis quàm in lib. 2. περὶ κτισμ. nominatur. Præterea in Notitia Imperii Rom. ſub Duce Meſopotamiæ Conſtantia ponitur, & apud Menandrum Protect. in lib. 2. & 8. Hiſtoriæ. Poſtremò Evagrius in lib. 1. Hiſt. Eccl. Sophronium memorat Κωνσταντιναίων Epiſcopum, qui in Indice Epiſcoporum qui Chalcedon. Synodo ſubſcripſerunt, Conſtantinop. Epiſcopus dicitur provinciæ Oſdroenes: corruptè, cùm Conſtantinenſis ſcribi debeat. Ex hujus opidi nomine Conſtantinenſis pugna dicitur à Rufo Feſto.

vadosus. His auditis, laudatóque suasore, & jusso ducere quà norat, agmina cuncta ab instituto itinere conversa prævium sequebantur.

CONSTANTIUS Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

CAPUT VIII.

Quo certis speculationibus cognito, nos disposuimus properare Samosata, ut superato exinde flumine, pontiúmque apud Zeugma & Capersana juncturis abscissis, hostiles impetus, si juvisset fors ulla, repelleremus. Sed contigit atrox & silentio omni dedecus obruendum. Namque [a] duarum turmarum equites circiter septingenti, ad subsidium Mesopotamiæ recens ex Illyrico missi, enerves & timidi, præsidium per eos tractus agentes, nocturnásque paventes insidias, ab aggeribus publicis vesperi, quando custodiri magis omnes tramites conveniret, longiùs discedebant. Hócque observato, eos vino oppressos & somno, viginti millia ferè Persarum, Tamsapore & Nohodare ductantibus, nullo prospiciente transgressa, post tumulos celsos vicinos Amidæ occultabantur armata. Móxque (ut dictum est) cùm abituri Samosatam luce etiamtum dubia pergeremus, ab alta quadam specula radiantium armorum splendore præstricti, hostésque adesse excitatiùs clamitantes, signo dato quod ad prœlium solet hortari, restitimus conglobati: nec fugam capessere, cùm essent jam in contuitu qui sectarentur, nec congredi cum hoste, equitatu & numero prævalente, metu indubitatæ mortis cautum existimantes. Denique ex ultima necessitate manibus jam conserendis, cùm quid agi oporteat cunctaremur, occiduntur quidam nostrorum temere procursantes: & urgente utraque parte, Antoninus ambitiosè prægrediens agmina, ab Ursicino agnitus, & objurgatorio sono vocis increpitus, proditórque & nefarius appellatus, [b] sublatâ tiarâ, [c] quam capiti summo ferebat honoris insigne, desiluit equo: curvatísque membris, humum vultu pæne contingens, salutavit patronum appellans & dominum, manus post terga connectens, quod apud Assyrios supplicis indicat formam: &, *Ignosce mihi*, inquit, [d] *amplissime Comes, necessitate non voluntate ad hæc quæ novi scelesta pro-*

*[a] DUARUM TURMARUM EQUITES SEPTINGENTI.] Lipsius in l. 2. de Militia c. 7. heic impropriè sumi *turmam* asserit, ac fortè *septuaginta* corrigendum esse: nisi abusivè *turmas* pro alis posuit. Sic *Velites* ab Ammiano abusivè dici pro levi armatura idem Lipsius notat in libri 3. capite 1. Vide tamen in libris 16. & 21. & 24. Marcellinum, hoc est in pag. 81. & 191. & 269.*

[b] SUBLATA TIARA.] Sic Persæ salutare consueverant, ut docet Heliodorus in lib. 7.

[c] TIARA QUAM CAPITI SUMMO FEREBAT.] Apicem suprà vocavit Marcellinus. *Apicis*, inquit, *nobilitatus auctoritate, quo honore participantur mensæ regales, &c.* Id erat ornamentum ex auro & margaritis contextum, quo Persarum magnates Regis permissu capita redimibant. Etenim apud Persas nec anulo aureo, nec cingulo, nec fibula, nec alio ejusmodi ornatu cuiquam uti licet, nisi cui Rex concesserit, ut præter Xenophontem lib. 8. Cyrip. tradit Procopius in lib. 1. Pers. qui κόσμον τῆς κιδάρεως apicem hunc appellat, eámque maximam esse dignitatem ait apud Persas. Idem in lib. 4. Goth. de Isdiguna legato Persarum: εἵποντο δὲ αὐτῷ καὶ δύο τῶν ἐν Πέρσαις λογιμωτάτων, οἳ δὴ καὶ διαδήματα ἐπὶ τῶν κεφαλῶν χρυσᾶ ἐφόρουν. Id est: *Sequebantur autem eum duo apud Persas clarissimi, qui diademata aurea capite gestabant.*

[d] AMPLISSIME COMES.] Magistri militum, qualis erat Ursicinus, Comites etiam dicebantur. Sic in lege 2. & 13. Cod. Theod. de re militari, & lege 18. de erog. milit. annonæ. Ita apud Marcellinum in lib. 29. Theo-

CONSTANTIUS AUG. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

lapso : egêre me præcipitem flagitatores, ut nosti : quorum avaritiæ ne tua quidem excelsa illa fortuna, propugnans miseriis meis, potuit refragari. Simul hæc dicens, è medio prospectu abscessit, non aversus, sed dum evanesceret verecundè retrogradiens, & pectus ostentans. Quæ dum in curriculo semihoræ aguntur, Postsignani nostri, qui tenebant editiora collis, exclamant aliam cataphractorum multitudinem equitum ponè visam, celeritate quammaxima propinquare. Atque ut in rebus solet afflictis, ambigentes cuinam deberet aut posset occurri, trudente pondere plebis immensæ, passim quà cuique proximum videbatur, diffundimur universi. Dúmque se quisque expedire discrimine magno conatur, sparsim disjecti [a] hosti concursatori miscemur. Itaque spreta jam vivendi cupiditate fortiter decernentes, ad ripas pellimur Tigridis altè excisas. Unde quidam præcipites pulsi, implicantibus armis hæserunt, ubi vadosus est amnis: alii lacunarum hausti vertigine vorabantur : nonnulli cum hoste congressi, vario eventu certabant : quidam cuneorum densitate perterriti, petebant proximos Tauri montis excessus. Inter quos Dux ipse agnitus, pugnatorúmque mole circumdatus, cum Aiadalthe Tribuno, calonéque uno, equi celeritate ereptus abscessit. Mihi dum avius ab itinere comitum quid agerem circumspicio, Verennianus Domesticus Protector occurrit, femur sagittâ confixus : quam dum avellere obtestante collega conarer, cinctus undique antecedentibus Persis, civitatem petebam anhelo cursu rependo, ex eo latere quo incessebamur, in arduo sitam, unóque adscensu perangusto meabilem, quem scissis collibus [b] molinæ ad calles artandas ædificatæ, densiùs constringebant. Hîc misti cum Persis, eodem ictu procurrentibus ad superiora nobiscum, adusque ortum alterius solis immobiles stetimus, ita conferti, ut cæsorum cadavera multitudine fulta reperire ruendi spatium nusquam possent : utque miles ante me quidam discriminato capite, quod in æquas partes ictus gladii fiderat validissimus, in stipitis modum undique coartatus hæreret. Et licèt multiplicia tela, per tormentorum omnia genera volarent è propugnaculis, hoc tamen periculo murorum nos propinquitas eximebat : tan-

dosius Magister militum : *Comes*, ait, *Valentiniani sum, orbis terrarum domini.* & Ambrosius in Ep. ad Eugenium Aug. *Aderat*, inquit, *amplissimus honore magisterii militaris Banto Comes.* Et in veteri Inscriptione Stilicho dicitur *Comes & Magister utriusque militiæ.*

* [a] HOSTI CONCURSATORI MISCEMUR.] *Statarium militem concursatori* opponit Livius in pagina 331. *

[b] MOLINÆ.] Sic molas & pistrina sequior Latinitas vocavit. In veteribus Glossis *molina* ὑδρομύλαι, & *molinarius* ὑδρομυλίτης, & ὑδρομύλη *aqua molina* explicantur. P. Victor in regione XIV. urbis Romæ ponit *Dianæ molinas.* [Gregorius Turonicus in libri III. Historiæ capite XIX. de Divione sic scribit : *Ante portam fluvius molinas mira velocitate divertit.* Marius Aventicensis Episcopus in Chronico : *Pontem Genavacum, molinas, & homines per vim dejecit.*] Exstátque id vocabulum in lib. 8. Legum Wisigoth. quam etiamnum vocem Gallica lingua retinet. Porrò hic locus sic legendus videtur : *Quem scissis collibus molinæ ad calles artandas ædificatæ densius constringebant.* In Editione August. legitur, *quem scissis cautibus, &c.*

démque per posticam ingressus, refertam inveni confluente ex finitimis virili & muliebri sexu. Nam & casu illis ipsis diebus, in suburbanis peregrina commercia circumacto anno solita celebrari, multitudo convenarum augebat agrestium. Interea sonitu vario cuncta miscentur, partim amissos gementibus, aliis cum exitio sauciis, multis caritates diversas, quas præ angustiis videre non poterant, invocantibus.

Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

Caput IX.

Hanc civitatem olim perquam brevem, Cæsar etiamtum Constantius, ut accolæ suffugium possint habere tutissimum, eo tempore quo Antoninupolim oppidum aliud struxit, turribus circumdedit amplis & mœnibus: locatóque ibi conditorio muralium tormentorum, fecit hostibus formidatam, suóque nomine voluit appellari. Et à latere quidem australi, [a] geniculato Tigridis meatu subluitur propiùs emergentis: quà Euri opponitur flatibus, Mesopotamiæ plana despectat: unde Aquiloni obnoxia est, [b] Nymphæo amni vicina, verticibus Taurinis umbratur, gentes Transtigritanas dirimentibus & Armeniam: spiranti Zephyro contraversa Gumathenam contingit, regionem uberem & cultu juxtà fecundam: in qua vicus est Abarne nomine, sospitalium aquarum lavacris calentibus notus. In ipso autem Amidæ meditullio sub arce fons dives exundat, potabilis quidem, sed vaporatis æstibus nonnumquam fætens. Cujus oppidi præsidio erat semper quinta Parthica legio destinata, cum indigenarum turma non contemnenda. Sed tunc ingruentem Persarum multitudinem sex legiones raptim percursis itineribus antegressæ, muris adstitere firmissimis; Magnentiaci & Decentiaci, quos post consummatos civiles procinctus, [c] ut fallaces & turbidos ad Orientem venire compulit Imperator, ubi nihil præter bella timetur externa: & [d] Tricesimani Decimaníque

[a] Geniculato Tigridis meatu.] Id est, inflexo in modum geniculi. Procopius tamen in lib. 1. Pers. ait Tigrim ortum ex Armeniæ mònte absque ullo flexu rectà Amidam ferri, & ad Septemtrionalem ejus partem perlapsum, in Assyriam pergere: quæ cum Marcellini Historia pugnant.

[b] Nymphæo amni.] Nymphæus amnis est in Sophanene seu Sophene Martyropoli proximus: trecentis autem stadiis distans ab Amida, ut testis est Procopius in lib. 1. Persicorum. Proinde quomodo vicina Nymphæo fluvio dici possit Amida, equidem non video. Et Procopius quidem Nymphium semper hunc fluvium appellat, perinde ut Theophylactus Simocatta, & Pisides Diaconus in rebus gestis Heraclii, his versibus qui leguntur apud Suidam:

Καὶ τὸν μέγιστον ἐκπεράσας Νυμφίον.
Ὅστις Τίγρητος τοῖς ῥοαῖς ἐπιῤῥέων
Ἀποστρέφεται τοῦ κελεύθου Νύμφιος

[c] Ut fallaces et turb. ad Orientem venire.] Milites erant à Magnentio conscripti, atque ex suo ac fratris nomine Magnentiaci ac Decentiaci nuncupati: quos confecto bello Constantius ad Orientem transtulit prudenti consilio, ne seditiones ampliùs concitarent. Sic etiam Vitellius Othonianos milites in Britannias ablegavit, ut scribit Tacitus in libro 4. Hist.

[d] Tricensimani Decimanique Fortenses.] Tricesimani dicebantur, qui in legione xxx. Ulpia militabant, cujus meminit vetus Inscriptio: *Eranista. leg. xxx. Ulpiæ.* Decimani verò Fortenses, milites sunt legionis x. Fortensis, quæ in vetustis Inscriptionibus legio x. Fretensis dicitur, & in Notitia Imperii sub Duce Palæstinæ. Vetus Inscriptio: *A. Atinio. Trib. mil. leg.* x. *Fretens.* Ii postea Fortenses dicti, corrupto per usum vulgi vocabulo, ut vi-

CONSTANTIUS AUG. Euſebio & Hypatio Coſſ. Anno Chr. 359.

Fortenſes, & Superventores atque Præventores cum Æliano jam Comite, quos tirones tum etiam novellos, hortante memorato adhuc Protectore erupiſſe à Singara, Perſáſque fuſos in ſomnum retulimus trucidaſſe complures. Aderat Comitum quoque ſagittariorum pars major, equeſtres videlicet turmæ ita cognominatæ, ubi merent omnes ingenui barbari, armorum viriúmque firmitudine inter alios eminentes.

CAPUT X.

Hæc dum primi impetus turbo conatibus agitat inſperatis; Rex cum populo ſuo gentibúſque quas ductabat, à Bebaſe loco itinere flexo dextrorſus, ut monuerat Antoninus, per Horren & Mejacarire & [a] Charcha, ut tranſiturus Amidam, cùm prope caſtella Romana veniſſet, quorum unum Reman, alterum Buſan appellatur, perfugarum indicio didicit, multorum opes illuc tranſlatas ſervari, ut in munimentis præcelſis & fidis: additúmque eſt, ibi cum ſupellectili pretioſa inveniri feminam pulchram cum filia parvula, Craugaſii Niſibeni cujuſdam uxorem, in municipali ordine genere, famâ, potentiáque circumſpecti. Aviditate itaque rapiendi aliena feſtinans, petit impetu fidenti caſtella: unde ſubita animi conſternatione defenſores armorum varietate præſtricti, ſe cunctóſque prodidere qui ad præſidia confugerunt, & digredi juſſi, confeſtim claves obtulere portarum: patefactíſque aditibus, quidquid ibi congeſtum erat eruitur: & productæ ſunt attonitæ metu mulieres, & infantes matribus implicati, graves ærumnas inter initia tenerioris ætatis experti. Cúmque Rex percontando cujuſnam conjunx eſſet, Craugaſii comperiſſet, vim in ſe metuentem propè venire permiſit intrepidam, & viſam opertámque abſque labra ipſa atro velamine, certiore jam ſpe mariti recipiendi, & pudoris inviolati manſuri, benigniùs confirmavit. Audiens enim conjugem miro ejus amore flagrare, hoc præmio Niſibenam ſe proditionem mercari poſſe arbitrabatur. Inventas tamen alias quoque [b] virgines Chriſtiano ritu cultui divino ſacratas, cuſtodiri intactas, & religioni ſervire ſolito more, nullo vetante præcepit: lenitudinem pro-

dere eſt in Notitia Imperii Romani, & fortaſſe ob fortitudinis gloriam. Sic enim Vopiſcus in Probi Vita de iiſdem loquitur: *Qui Aurelianus Probo Decimanos fortiſſimos exercitûs ſui, & cum quibus ipſe ingentia geſſerat, tradidit.* [Cæſar in lib. 1. de bello Gallico, *legioni decimæ propter virtutem ſe maximè confidiſſe* ſcribit.]

[a] CHARCHA.] Theophylactus Simocatta in lib. 5. χαρχὰς vocat urbem Meſopotamiæ ſupra Niſibin, omni fructuum genere & incolarum frequentia abundantem. In Notitia Imperii Charta dicitur ſub Duce Meſopotamiæ.

[b] VIRGINES CHRISTIANO RITU CULTUI DIV. SACRATAS.] Adeo etiam Gentiles reverebantur hoc præcipuum Chriſtiani nominis decus: quod etiam teſtatur Athanaſius in Apologia ad Conſtantium: ταύτας δὲ Ἕλληνες ὁρῶντες, ὡς ναὸν ὄντως τοῦ θεοῦ θαυμάζουσι. παρ' οὐδενὶ γὰρ ἀληθῶς τὸ σεμνὸν τοῦτο καὶ οὐράνιον ἐπιτήδευμα κατορθοῦται ἢ παρὰ μόνοις ἡμῖν τοῖς χριστιανοῖς. *Has cùm vident Gentiles, non ſecus ac templum Dei ſuſpiciunt. Etenim nullibi gentium grave illud ac cæleſte præceptum niſi apud nos Chriſtianos ſeriò exercetur.* Similia apud Origenem contra Celſum, & apud Baſilium legas & Chryſoſtomum, alióſque ſanctiſſimos Patres. Quamobrem meritò reprehendendi ſunt Novatores noſtri, qui ejus graviſſimi propoſiti ne veſtigium quidem ullum apud ſe exſtare voluerunt.

fectò in tempore ſimulans : ut omnes quos antehac diritate crudelitatéque terrebat, ſponte ſua metu remoto venirent, exemplis recentibus docti, humanitate eum & moribus jam placidis magnitudinem temperaſſe fortunæ.

CONSTANTIUS AUG. Euſebio & Hypatio Coſſ. Anno Chr. 359.

Explicit Liber XVIII.

AMMIANI MARCELLINI RERUM GESTARUM LIBER XIX.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XIX. continentur.

Dominus Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

CAPUT I.

OC miseræ nostrorum captivitatis eventu Rex lætus, successúsque opperiens similes, egressus exinde paullatímque incedens, Amidam die tertio venit. Cúmque primùm aurora fulgeret, universa quæ videri poterant armis stellantibus coruscabant, ac ferreus equitatus campos opplevit & colles. Insidens autem equo, ante alios celsior ipse præibat agminibus cunctis, aureum capitis arietini figmentum interstinctum lapillis pro diademate gestans, multiplici vertice dignitatum & gentium diversarum comitatu sublimis. Satísque eum constabat colloquio tenus defensores mœnium tentaturum, aliorsùm Antonini consilio festinantem. Verùm cæleste numen, ut Romanæ rei totius ærumnas intra unius regionis concluderet ambitum, adegerat in immensum se extollentem, credentémque quòd viso statim obsessi omnes metu exanimati, supplices venirent in preces. Portis obequitabat, comitante cohorte regali: qui dum se propè confidentiùs inserit, ut etiam vultus ejus possit apertè cognosci, sagittis missilibúsque ceteris ob decora petitus insignia, corruisset, ni pulvere jaculantium adimente conspectum, parte indumenti tragulæ ictu discissâ, editurus postea strages innumeras evasisset. Hinc quasi in sacrilegos violati sæviens templi, temeratúmque tot Regum & gentium dominum prædicans, eruendæ urbis apparatu nisibus magnis instabat: & orantibus potissimis Ducibus, ne profusus in iram à gloriosis desciscere cœptis, leni Summatum petitione placatus, postridie quoque super deditione moneri decreverat defensores. Ideóque cùm prima lux advenisset, Rex Chionitarum [a] Grumbates fidenter eam operam navaturus tendebat ad mœnia, cum manu promptissima stipatorum: quem ubi venientem jam telo fortè contiguum contemplator peritissimus advertisset, contortâ ballistâ filium ejus primæ pubis adulescentem lateri paterno hærentem, thorace cum pectore perforato [b] profudit, proceritate & decore corporis æqualibus antestantem. Cujus occasu in fugam dilapsi populares ejus omnes, móxque ne raperetur ratione justa regressi, numerosas gentes ad arma clamoribus dissonis concitarunt: quarum concursu ritu grandinis hinc inde convolantibus telis, atrox committitur pugna. Et post interneciva certamina adusque finem diei protenta, cùm jam noctis esset initium, per acervos cæsorum & scaturigines sanguinis ægrè defensum caligine tenebrarum extrahitur

[a GRUMBATES REX CHIONITARUM.] In codice Colbertino nunc *Grymbates Cionitarum Rex* dicitur, nunc *Rex Chionitarum Grambates.*]

b THORACE PERFORATO PERFODIT.] Editio Romana habet *præfudit*, eodémque modo Vatican. [& Colbert.] & Fauchetii codex. At in exemplari Regio, & Augustana Editione legitur *profudit*: quod equidem prætulerim.

corpus;

Dn. Constantius Augustus Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

corpus; ut apud Trojam quondam super comite Thessali Ducis exanimi acies Marte acerrimo conflixerunt. Quo funere regiâ mæstâ, & Optimatibus universis cum parente subita clade perculsis, indicto justitio juvenis nobilitate commendabilis & dilectus, ritu nationis propriæ lugebatur. Itaque ut armari solebat elatus, in amplo quodam suggestu locatur & celso: circáque eum lectuli decem sternuntur, figmenta vehentes hominum mortuorum, ita curatè pollincta, ut imagines essent corporibus similes jam sepultis: ac per dierum spatium septem, viri quidem omnes per contubernia & manipulos epulis indulgebant saltando, & cantando tristia quædam genera næniarum, regium juvenem lamentantes. Feminæ verò miserabili planctu, in primævo flore succisam spem gentis solitis fletibus conclamabant; ut lacrymare cultrices Veneris sæpe spectantur in sollemnibus Adonidis sacris, quod simulacrum aliquod esse frugum adultarum religiones mysticæ docent.

CAPUT II.

Post incensum corpus, ossáque [a] in argenteam urnam conjecta, quæ ad gentem humo mandanda portari statuerat pater; agitatâ summâ consiliorum placuerat, busto urbis subversæ expiare perempti juvenis manes: nec enim Grumbates inultâ unici pignoris umbrâ ire ultra patiebatur. Biduóque ad otium dato, ac missis abunde qui pacis modo patentes agros pingues cultósque vastarent, quinquies ordine multiplicato scutorum cingitur civitas: ac tertiæ principio lucis corusci globi turmarum impleverunt cuncta, quæ prospectus humanus potuit undique contueri: & sorte loca divisa clementi gradu incedentes ordines occuparunt. Persæ omnes murorum ambitus obsidebant. Pars quæ Orientem spectabat, Chionitis evenit, quà funestus nobis ceciderat adulescens. [b] Vertæ meridiano lateri sunt destinati: tractum servabant Septemtrionis Albani: Occidentali portæ oppositi sunt Segestani, acerrimi omnium bellatores: cum quibus elata in arduum specie elephantorum agmina, rugosis horrenda corporibus, leniter incedebant armatis onusta, ultra omnem diritatem tætri spectaculi formidanda, ut retulimus sæpe. Cernentes populos tam indimensos, ad orbis Romani incendium diu quæsitos, in nostrum conversos exitium: salutis

[a] IN ARGENTEAM URNAM CONTECTA.] Scribendum videtur esse *conjecta*. Ceterùm hic sepulturæ ritus ad Chionitarum morem referendus, non autem ad Persarum, ut fecit Gruterus in Notis ad hunc locum. Etenim Persæ tunc quidem temporis cadavera non cremabant, sed nuda & insepulta projiciebant extra opida, eósque beatissimos putabant quorum cadavera à bestiis aut volucribus quamprimùm essent laniata; ut scribit Agathias in lib. 2. Hinc est, quòd fœdere illo quod inter Justinianum Aug. & Chosroem ictum fuit, cautum est, ut Christianis in Perside positis liceret mortuos humo condere, eisque more Rom. justa facere; ut refert Menander in lib. 1. Hist. Denique Procopius in lib. 1. Persic. legibus Persarum nefas esse dicit, cadavera humo condere.

[[b] VERTÆ MERIDIANO LATERI SUNT DESTINATI.] ita scriptum omnes Editiones Ammiani præferunt: at in codice Colbertino legitur: *Cujus mer. lateri sunt destinati*, fortè pro *Cuni*, vel *Chuni*,

CONSTANTIUS AUG. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

rata desperatione gloriosos vitæ exitus deinde curabamus, jámque omnibus nobis optatos. A Sole itaque orto usque diei ultimum acies immobiles stabant ut fixæ, nullo variato vestigio, nec sonitu, vel equorum audito hinnitu: eadémque figurâ digressi quâ venerant, cibo recreati & somno, cùm superesset exiguum noctis, æneatorum clangore ductante, urbem ut mox casuram terribili corona cinxerunt. Víxque ubi Grumbates hastam infectam sanguine ritu patrio nostríque more conjecerat fecialis, armis exercitus concrepans involat in muros: confestímque lacrymabilis belli turbo crudescit, rapido turmarum processu in procinctum alacritate omni tendentium, & contrà acri intentáque occursatione nostrorum. Proinde diffractis capitibus multos hostium scorpionum jactu moles saxeæ colliserunt: alii trajecti sagittis, pars confixi tragulis humum corporibus obstruebant; vulnerati alii socios fuga præcipiti repetebant. Nec minores in civitate luctus aut mortes, sagittarum creberrima nube auras spissa multitudine obumbrante, tormentorúmque machinis, quæ direptâ Singarâ possederant Persæ, vulnera inferentibus plura. Namque viribus collectis propugnatores, omissa vicissim certamina repetentes, in maximo defendendi ardore saucii perniciosè cadebant, aut laniati, volvendo stantes proximè subvertebant, aut certè spicula membris infixa viventes adhuc vellendi peritos quæritabant. Ita strages stragibus implicatas, & ad extremum usque diei productas, ne vespertinæ quidem hebetaverant tenebræ: ea re quòd obstinatione utrimque magna decernebatur. Agitatis itaque sub onere armorum vigiliis, resultabant altrinsecus exortis clamoribus colles: nostris virtutes Constantii Cæsaris extollentibus, ut domini rerum & mundi: Persis Saporem [a] & Saansaan appellantibus & Pyrosen, quod Rex Regibus im-

itaut Hunni designentur ab Ammiano Marcellino, quos Persis confines fuisse Historici docent.]

[a] ACHÆMENEM APPELLANTIBUS ET ARTAXERXEM.] Eleganter hunc locum restituimus, quem P. Castelli audacia corruperat. Nam cùm in Editione Rom. legeretur, *Saan Saan app. & Pirose*, hæc portenta quædam esse nominum ratus * Castellus * ita correxit ut hactenus editum est. Ego verò cùm in codice Regio & Vaticano Editionis Rom. scripturam deprehendissem, [in Colbert. *Saan Saan app. & Pirosen*;] non sum veritus eam postliminio restituere. Est autem Saansaan linguâ Persicâ Rex Regum, ut testatur Marcellinus. Saa enim Persicè Regem significat. Unde Vararanem Regem Persarum cognominatum esse Segansaa, seu σεγανσαν, ut in veteri scheda reperi, tradit Agathias in lib. 4. quòd ejus pater Segestanos (quorum etiam hîc meminit Marcellinus) bello vicisset: δύναται γὰρ τοῦτο τῇ ἑλλήνων φωνῇ σεγεστανῶν βασιλεύς. Idem de altero Vararane scribit, qui Cermasaa est cognominatus: quem P. Teixera in relatione de Regibus Persarum lib. 2. cap. 27. Baharon Kermonxa indigitat, quod est Carmaniæ Rex. Jam quod spectat ad Pirosis nomen, quo bellorum victorem significari ait Marcellinus; ejus origo difficilior est indagatu. Nisi placet id derivari à Persico vocabulo *Phiras*, quod victorem significat, ut ex Vocabulario Persico docuit me vir Cl. doctissimúsque I. Gauminus. Fuítque hoc nomine quidam Persarum Rex, pater Cavadis, avus magni illius Chosrois, qui Justiniani ac Justini Tiberiique temporibus imperavit. Ab hoc Pirose dicti videntur milites Pirositæ, ut à Chosdroe Chosdroitæ, quorum mentio fit in Hist. Misc. lib. 18. In Regio * Tolosanóque * codice scriptum reperi *Pyrosen*. Sed Vaticanus & Flor. *Pirosen* habent. Va-

CONSTANTIUS AUG. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

perans, & bellorum victor interpretatur. Ac priusquam lux occideret, signo per lituos dato, ad fervorem similium prœliorum excitæ undique inæstimabiles copiæ in modum alituum ferebantur: unde longè ac latè prospici poterat, campis & convallibus nihil præter arma micantia ferarum gentium demonstrantibus. Móxque clamore sublato, [a] cunctis temerè prorumpentibus, telorum vis ingens volabat è muris: útque opinari dabatur, nulla frustra mittebantur, inter hominum cadentia densitatem. Tot enim nos circumstantibus malis, non obtinendæ causâ salutis, ut dixi, sed fortiter moriendi studio flagrabamus: & à diei principio adusque lucem obscuram neutrubi prœlio inclinato, ferociùs quàm consultiùs pugnabatur. [b] Exsurgebant enim ruentium ferientiúmque clamores, ut præ alacritate consistere sine vulnere quisquam vix possit. Tandémque nox finem cædibus fecit, & satias ærumnarum indutias partibus dederat longiores. Ubi enim quiescendi nobis tempus est datum, exiguas quæ supererant vires continuus cum insomnia labor absumpsit, sanguine & pallente exspirantium facie perterrente; quibus ne suprema quidem humandi solatia tribui sinebant angustiæ spatiorum, intra civitatis ambitum non nimiùm amplæ legionibus septem, & promiscua advenarum civiúmque sexus utriusque plebe, & militibus aliis paucis adusque numerum milium XX. concitis inclusis. Medebatur ergo suis quisque vulneribus pro possibilitate vel curantium copia: cùm quidam graviter saucii cruore exhausto spiritus reluctantes efflarent: alii confossi mucronibus [c] prostrati, animis in ventum solutis projiciebantur exstincti: aliquorum foratis undique membris mederi periti vetabant, ne offensionibus cassis animæ vexarentur adflictæ: nonnulli vellendis sagittis in ancipiti curatione graviora morte supplicia perferebant.

CAPUT III.

Dum apud Amidam hac partium destinatione pugnatur, Ursicinus mærens quòd ex alterius pendebat arbitrio, auctoritatis tunc in regendo milite potioris Sabinianum, etiamtum sepulcris hærentem crebrò monebat, ut compositis velitaribus cunctis, per imos pedes montium occultis itineribus properarent: quò levium armorum auxilio, si qua fors juvisset, stationibus interceptis, nocturnas

lentinus, teste Loisello: *Picorsen.* Fauchetianus *Pyorsen.*

[a] CUNCTIS TEMERE PRORUMPENTIBUS.] Codex Regius scriptum habet, *cunctis de more pr.* Tolosanus, [Colbertinus,] & Editio Romana *demere.*

[b] EXSURGEBANT ENIM.] In codice Regio [& Colbertino] legitur: *Exurebant enim terrentiúmque clamores.* In Editione Rom. etiam legitur, *terrentiúmque clamores*, ut deesse quidpiam facilè appareat. Placet autem: *Exurebant enim ruentium ferientiúmque clamores.* Sic in pag. 139. *clamoris ululabilis incendio.*

[c] PROSTRATI ANIMIS IN VENTUM, &c.] Hujus loci vulnus texit potiùs quàm sanavit P. Castellus. Sic enim in Editione Rom. erat excusum: *Prostrati curam animis in ventum solutis projiciebantur extincti.* Neque aliter Valentinus codex habuit quem Loisellus inspexerat, [& Colbertinus.] In codice Regio ita scriptum inveni, *prostrati cum jam animis, &c.* [Fortè legendum *prostrati coram.*]

Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

hostium adgrederentur excubias, quæ ingenti circuitu vallaverant muros, aut lacessitionibus crebris occuparent obsidioni fortiter adhærentes. Quibus Sabinianus renitebatur ut noxiis, palam quidem litteras imperiales prætendens, intacto ubique milite, quidquid geri potuisset, impleri debere apertè jubentes: clam verò corde altissimo retinens, sæpe in Comitatu sibi mandatum, [a] ut ansam omnem adipiscendæ laudis decessori suo ardenti studio gloriæ circumcideret, etiam ex Rep. processuram. Adeo vel cum exitio provinciarum festinabatur, ne bellicosus homo memorabilis alicujus facinoris auctor nuntiaretur aut socius. Ideóque his attonitus malis, exploratores ad nos sæpe mittendo, (licèt ob custodias artas nullus facilè oppidum poterat introire) & utilia agitando complura nihil proficiens, visebatur ut leo magnitudine corporis & torvitate terribilis, inclusos intra retia catulos periculo ereptum ire non audens, unguibus ademptis & dentibus.

CAPUT IV.

Sed in civitate, ubi sparsorum per vias cadaverum multitudo humandi officia superaret, pestilentia tot malis accessit, verminantium corporum lue tabifica, vaporatis æstibus, varióque plebis languore nutrita: quæ genera morborum unde oriri solent, breviter explicabo. Nimietatem frigoris, aut caloris, vel humoris, vel siccitatis, pestilentias gignere philosophi & illustres medici tradiderunt. Unde accolentes loca palustria vel humecta, tusses & oculares casus, & similia perferunt: contrà confines caloribus, tepore febrium arescunt. Sed quanto ignis materies ceteris est efficacior; tanto ad perimendum celerior siccitas. Hinc cùm decennali bello Græcia desudaret, ne peregrinus pœnas dissociati regalis matrimonii lucraretur: hujusmodi grassante pernicie, telis Apollinis periere complures, qui Sol æstimatur. Atque ut Thucydides exponit, clades illa quæ in Peloponesiaci belli principiis Athenienses acerbo genere morbi vexavit, abusque ferventi Æthiopiæ plaga paullatim proserpens, Atticam occupavit. Aliis placet, auras, ut solent, aquásque vitiatas fætore cadaverum vel similibus, salubritatis violare maximam partem: vel certè aëris permutationem subitam ægritudines parere leviores. Adfirmant etiam aliqui, terrarum halitu densiore crassatum aëra, emittendis corporis spiraminibus resistentem, necare nonnullos: quâ causâ animalia præter homines cetera jugiter prona, Homero auctore, & experimentis deinceps multis, cùm talis incesserit labes, antè novimus interire. Et prima species luis Pandemus appellatur, quæ efficit in aridioribus locis agentes caloribus crebris interpellari: secunda Epidemus, quæ tempore ingruens acies hebetat luminum, & concitat

[[a] UT ANSAM OMNEM ADIPISCENDÆ LAUDIS DECESSORI SUO CIRCUMCIDERET.] In Colbertino codice lego *amplam omnem*. Et ubicumque *ansæ* apud Ammianum fit mentio, in codice isto *amplam* scribi observo: quod semel notâsse sufficiat.]

periculosos humores: tertia Lœmodes, quæ itidem temporaria est, sed volucri velocitate letabilis. Hac exitiali peste quassati, paucis intemperanti æstu consumptis, quos multitudo angebat: tandem nocte quæ diem consequuta est decimum, exiguis imbribus disjecto concreto spiritu & crassato, sospitas retenta est corporum firma. CONSTANTIUS AUG. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

CAPUT V.

Verùm inter hæc, inquies Persa vimineis civitatem pluteis circumdabat, & erigi aggeres cœpti: turrésque fabricabantur frontibus ferratis excelsæ, quarum fastigiis ballistæ locatæ sunt singulæ, ut à propugnaculis propellerent defensores: levia tamen per funditores & sagittarios prœlia ne puncto quidem brevi cessabant. Erant nobiscum duæ legiones Magnentiacæ, recèns è Galliis ductæ, ut prædiximus, virorum fortium & pernicium, ad planarios conflictus aptorum: ad eas verò belli artes quibus stringebamur, non modò inhabiles, sed contrà nimii turbatores: qui cùm neque in machinis, neque in operum constructione juvarent aliquem, stolidiùs erumpentes dimicantésque fidentissimè, minuto numero revertebant; tantum proficientes, quantum in publico (ut aiunt) incendio aqua unius hominis manu adgesta. Postremò obseratis portis, precantibúsque Tribunis egredi nequeuntes, frendebant ut bestiæ. Verùm secutis diebus efficacia eorum eminuit, ut docebimus. In summoto loco partis meridianæ murorum, quæ despectat fluvium Tigrim, turris fuit in sublimitatem exsurgens, sub qua hiabant rupes abscissæ, ut despici sine vertigine horrenda non possent: unde [a] cavatis fornicibus subterraneis per radices montis [b] scalæ adusque civitatis ducebant planitiem, quò ex amnis alveo haurirentur aquæ furtim, ut in omnibus per eas regiones munimentis quæ contingunt flumina vidimus, fabrè politæ. Per has tenebras ob dirupta neglectas, oppidano transfuga quodam ductante, qui ad diversam partem desciverat, LXX. sagittarii Persæ ex agmine regio, arte fiduciáque præstantes, silentio summoti loci defensi, subitò singuli noctis medio ad contignationem turris tertiam adscenderunt: ibíque occultati, manè sago punicei coloris elato, quod erat subeundæ indicium pugnæ, cùm ex omni parte circumveniri urbem suis copiis inundantibus advertissent, exinanitis projectísque ante pedes pharetris, clamoris ululabilis incendio tela summâ peritiâ dispergebant. Móxque acies

[a] CAVATIS FORNICIBUS SUBTERRANEIS.] Græci σύριγγας appellabant ejusmodi meatus, per quos ad hauriendam aquam furtim descendere obsessi solebant. Sic Strabo in lib. 12. de Amasia. ἔχει δὲ, inquit, ὑδρεῖα εἰς τοὺς ἀναφέρεται σύριγγες τμηθεισῶν δυοῖν, ἡ μὲν ἐπὶ τὸν ποταμὸν, &c. Eustathius in Il. τ. συριγγόμβολοι dici ait, δι' ὧν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὕδωρ πορίζονται οἱ πολιορκούμενοι. *per quod plerumque obsessi aquam petere solent:* idque corruptè συρίμβολοι sua ætate dictum esse testatur in Il. 7. Ejusmodi fornices fuisse Hierosolymis prodit Dio in lib. 66. & Tacitus Hist. lib. 5. Gregorius Turon. de urbe Convenis loquens in lib. 7. *Fons*, ait, *magnus ad radicem montis erumpens, circumdatus turre tutissima: ad quem per cuniculum descendentes ex urbe, latenter aquas hauriunt.*

[b] SCALÆ.] Id est, via cavatis gradibus in modum scalarum excisa: κλίμακας eodem sensu dixit Polybius in lib. 5. ubi Seleuciam ad Orontem describit, & Strabo in libro 17. de Heptastadio loquens.

Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

omnes densæ petebant multo infestiùs quàm antea civitatem. Inter incertos nos & ancipites quibus occurri deberet, instantibus suprà, an multitudini transscensu scalarum jam propugnacula ipsa prensanti, dividitur opera: & translatæ leviores quinque ballistæ contra turrim locantur: quæ ociùs lignea tela fundentes nonnumquam binos forabant: è quibus pars graviter vulnerati ruebant: alii machinarum metu stridentium præcipites acti, laniatis corporibus interibant. Quibus hac celeritate confectis, relatisque ad loca sueta tormentis, paullo securiùs mœnia omnium concursu defendebantur. Et quoniam augebat curas militum scelestum facinus perfugæ, quasi decurrentes in planum, ita jaculantes diversa missilia lacertis fortibus incumbebant, ut Vertæ in meridiem degentes, vulnerum acri repulsa disjecti, lacrymantes complurium mortes tentoria repeterent metu.

CAPUT VI.

Adspiravit auram quamdam salutis fortuna, innoxio die cum hostili clade emenso: cujus reliquo tempore ad quietem reficiendis corporibus dato, posteræ lucis initio ex arce innumeram cernimus plebem, quæ Ziata capto castello ad hosticum ducebatur: ad quem locum, ut capacissimum & munitum (spatio quippe decem stadiorum ambitur) promiscua confugerat multitudo. Nam etiam alia munimenta iisdem diebus rapta sunt & incensa, unde hominum milia extracta complura servituri sequebantur: inter quos multi senectâ infirmi, & mulieres jam grandævæ, cùm ex variis deficerent causis, itineris longinquitate offensæ, abjecta vivendi cupiditate, suris vel suffraginibus relinquebantur exsectis. Has miserabiles turmas Galli milites contuentes, rationabili quidem sed intempestivo motu, conserendæ cum hostibus manus copiam sibi dari poscebant, mortem Tribunis vetantibus primisque ordinibus minitantes, si deinceps prohiberent. Utque [a] tentatæ in caveis bestiæ, tætro pedore acerbiùs efferatæ, evadendi spe repagulis versabilibus illiduntur: ita gladiis portas cædebant, quas suprà diximus obseratas: admodum anxii ne urbe excisa ipsi quoque sine ullo specioso facinore deleantur, aut exutâ periculis, nihil egisse operæpretium pro magnanimitate Gallica memorentur: licèt antea sæpe egressi, structoresque aggerum confossis quibusdam impedire conati, paria pertulerunt. Inopes nos consilii, & quid opponi deberet sævientibus ambigentes, id

[a UTQUE DENTATÆ IN CAVEIS BESTIÆ.] Sic vulgati Marcellini libri. Loquitur autem Marcellinus de feris, quæ ad spectacula publica & amphitheatralia caveis inclusæ servabantur, quales erant tigres, ursi, leones, & elephanti, magnitudine utique sua & viribus, quàm dentibus multo notabiliores, itaut à canibus, fælibus, muribus, aliisque minutis animalibus *dentatarum bestiarum* appellatione distingui non possint. Petrus Pithœus ad marginem Ammiani sui notavit pro *dentatæ* in MSS. legi *tentatæ*. In codice Colbertino recentiore quidem, sed optimo, disertè scriptum inveni, *tentatæ*. Quæ haud dubiè vera est lectio. *Tentatæ in caveis bestiæ*, id est tentæ, detentæ. Sic *terras sæpe vastitatas* Ammianus ipse in libro XVI. dixit pro *vastatas*: *densitatas acies* paullo infrà pro *densatas*, ex codice Colbert.]

potissimum, ægrè iisdem adsentientibus, tandem elegimus, ut quoniam ultrà ferri non poterant, paullisper morati custodias aggredi permitterentur hostiles, quæ non procul erant à conjectu locatæ telorum, ut eis perruptis pergerent prorsus. Apparebat enim eos, si impetrassent, strages maximas edituros. Quæ dum parantur, per varia certaminum genera defensabantur acriter muri, laboribus & vigiliis, & tormentis ad emittenda undique saxa teláque dispositis. Duo tamen aggeres celsi, Persarum peditum manu erecti, & expugnatio civitatis struebatur operibus lentis: contra quos nostrorum impensiore curâ moles excitabantur altissimæ, fastigio adversæ celsitudinis æquatæ, propugnatorum vel nimia pondera duraturæ. Inter hæc Galli morarum impatientes, securibus gladiísque succincti, patefactâ sunt egressi posticâ, observata nocte squalida & interluni; orantes cæleste præsidium, ut propitium adesset & libens. Atque ipsum spiritum reprimentes, cùm propè venissent, conferti valido cursu, quibusdam stationariis interfectis, exteriores castrorum vigiles, ut in nullo tali metu sopitos obtruncantes, supervenire ipsi regiæ, [a] si prosperior juvisset eventus, occultè meditabantur. Verùm [b] audito ruentium sonitu, gemitúque cæsorum, discusso somno, excitatis multis, & ad arma pro se quoque clamitante, steterunt milites vestigiis fixis, progredi ultrà non ausi: neque enim cautum deinde, expergefactis quos petebant insidiæ, in apertum properare discrimen, [c] cùm jam undique frendentium catervæ Persarum in prœlia venirent accensæ. Contrà Galli corporum robore audaciáque quoad poterant inconcussi, gladiis secantes adversos, parte suorum strata, vel sagittarum undique volantium crebritate confixa, cùm unum in locum totam periculi molem conversam, & currentium hostium agmina advertissent, nullo terga vertente evadere festinabant: & velut repedantes sub modulis, sensim extra vallum protrusi, cùm manipulos confertiùs invadentes sustinere non possent, tubarum perciti clangore castrensium, discedebant. Et resultantibus è civita-

[a] SI PROSPERIOR ILLUXISSET EVENTUS.] Ita correxit Sig. Gelenius, cùm ex Castelli conjectura antè legeretur, *si prosperior isset eventus.* In Editione Rom. perinde atque in codice Regio, [& Colbertino] * ac Tolos. * legitur, *si prosperioribus isset eventus:* unde conjicio ita à Marcellino scriptum fuisse, *si prosperior juvisset eventus.*

[b] AUDITO RUENTIUM SONITU.] Et hæc scriptura Gelenium habet auctorem. Nam in Editione Rom. excusum erat: *Audito licet reve . · : · . dentium sonitu.* Ex quo P. Castellus hanc lectionem effinxerat, *audito lixarum ruentium sonitu:* quod meritò improbatum est à Gelenio. Etenim inter cæsos non lixæ tantùm, sed Optimates erant ac Satrapæ, ut subjicit Marcellinus. * In Tolosano codice legitur: *Audito licet ruentium sonitu.* * In exemplari Regio scriptum est: *Audito licet revertentium sonitu:* & ad oram emendatum est *ruentium.* In Ms. Flor. [& Colbertino] legitur: *Audito licet revetempdentium son.* Quamobrem non ineptè conjecerit quispiam ita esse scribendum: *Audito licet levi tendentium* (supple Gallorum) *sonitu, gemitúque cæsorum.* Etsi enim Galli quantum fieri poterat occultè ac tacitè properabant, fieri tamen non poterat quin armis suis sonitum ederent.

[c] CÙM JAM UNDIQUE.] Ante hæc verba punctum in Mss. & Editionibus omnibus, Romana scilicet, Aug. & Basiliensi notatum est, eáque interpunctio mihi quidem magis arridet.

CONSTANTIUS Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

te lituis multuis, portæ panduntur recepturæ nostros, si pervenire illuc usque valuissent: tormentorúmque machinæ stridebant sine jaculatione ulla telorum, ut stationibus præsidentes, post interemptos socios ponè agerentur ignari, [a] urbis oppositi mœnibus nudatis ut viri fortes susciperentur innoxii. Hácque arte Galli portam prope confinia lucis introiere minuto numero, quidam perniciosè, pars leviter vulnerati, quadringentis ea nocte desideratis: qui non Rhœsum, nec cubitantes pro muris Iliacis Thracas, sed Persarum Regem armatorum centum millibus circumsæptum, ni obstitisset violentior casus, in ipsis tentoriis obtruncarant. [b] Horum Campiductoribus ut fortium factorum antesignanis, post civitatis excidium, armatas statuas apud Edessam in regione celebri locari jusserat Imperator, quæ ad præsens servantur intactæ. Retectis sequenti luce funeribus, cùm inter cæsorum cadavera Optimates invenirentur & Satrapæ, clamorésque dissoni fortunam aliam alibi cum lacrymis indicabant, luctus ubique & indignatio Regum audiebatur, arbitrantium per stationes muris objectas irrupisse Romanos: indutiísque ob hoc tridui datis adsensu communi, nos quoque spatium ad respirandum accepimus.

CAPUT VII.

Perculsæ deinde novitate rei efferatæque gentes, omissa omni cunctatione, operibus, quoniam vis minimè procedebat, decernere jam censebant: & concito extremo belli ardore, omnes oppetere gloriosè jam properabant, aut ruina urbis animis litasse cæsorum. Jámque apparatu cunctorum alacritate perfecto, exsiliente lucifero, operum variæ species cum turribus ferratis admovebantur: quorum in verticibus celsis aptatæ ballistæ propugnatores agitantes humiliùs disjectabant. Et albescente jam die, ferrea munimenta membrorum cælum omne subtexunt: densitatæque acies non inordinatim ut antea, sed tubarum sonitu leni ductante, nullis procursantibus incedebant, machinarum operti tegminibus, cratésque vimineas prætendentes. Cúmque propinquantes ad conjectum venere

[a] URBIS OPPOSITI MOENIBUS.] Legendum arbitror *appositi*: sed sequentia longè corruptiora sunt. In Regio codice sic leguntur scripta: *Urbis opp. mœnib. nudaret ni porta viri fortes susciperentur innoxii.* In Editione verò Romana sic excusum est: *Nudarent nupta viri fortes, &c.* Ms. Florentinus, teste Lindenbrogio, scriptum habet: *Nudarent nuperia viri f. &c.* [Codex Colbertinus: *Nudarent nuperia viri fortes, &c.*] * Tolosanus: *Nudarentur importa viri, &c.* *

[b] HORUM CAMPIDUCTORIBUS.] De Campidoctoribus & Armorum doctoribus abunde diximus suprà. Ceterùm dubitari potest, sintne iidem Campiductores cum Campidoctoribus. Diversum enim eorum munus fuisse reperio. Quippe Campiductores, quod & ipsius nominis origo demonstrat, agmen præibant. Unde Chrysostomus in Ep. ad Innocentium Papam: καμπιδουκτόρας, inquit, ἀντὶ διακόνων προηγουμένους ἔχων. Et in Mauricii Tacticis Campiductores explorare loca & itinera complanare jubentur. Iidem etiam Campigeni videntur dicti. Vegetius in lib. 2. *Campigeni*, ait, *hoc est antesignani, ideo sic nominati, quòd eorum opera atque virtute exercitii vis crescit in campo*: quæ cum Marcellini verbis optimè conveniunt. Sic enim ait Marcellinus: *Horum Campiductoribus ut fortium factorum antesignanis, &c.* Si quis tamen Campiductores nihil à Campidoctoribus differre contenderit, equidem non vehementer repugnabo.

telorum, oppositis scutis Persæ pedites sagittas tormentis excussas è muris ægriùs evitantes, laxarunt aciem, nullo pæne jaculi genere in vanum cadente: etiam cataphracti hebetati & cedentes animos auxere nostrorum. Tamen quia hostiles ballistæ ferratis impositæ turribus, in humiliora ex supernis valentes, ut loco dispari, ita eventu dissimili nostra multo cruore fœdabant: ingruente jam vespera cùm requiescerent partes, noctis spatium majus consumptum est, ut excogitari possit, quid exitio ita atroci objectaretur. Et tandem multa versantibus nobis sedit consilium, quod tutius celeritas fecit, quatuor iisdem ballistis scorpiones opponi: qui dum translati è regione cautè, quod artis est difficillimæ, collocantur, lux nobis advenit mæstissima, Persarum manipulos formidatos ostentans, adjectis elephantorum agminibus, quorum stridore immanitatéque corporum nihil humanæ mentes terribilius cernunt. Cúmque omni ex latere armorum & operum belluarúmque molibus urgeremur, per scorpionum ferreas fundas è propugnaculis subinde rotundi lapides acti, dissolutis turrium coagmentis, ballistas earúmque tortores ita fudere præcipites, ut quidam citra vulnerum noxas, alii obtriti magnitudine ponderum interirent: elephantis vi magna propulsis, quos flammis conjectis undique circumnexos, jam corporibus tactis, gradientésque retrorsus, [a] retinere magistri non poterant: póstque exustis operibus, nulla quies certaminibus data. Rex enim ipse Persarum, qui numquam adesse certaminibus cogitur, his turbinum infortuniis percitus, novo & numquam antè cognito more, prœliatoris militis ritu prosiluit in confertos: & quia conspectior tegentium multitudine procul speculantibus visebatur, petitus crebritate telorum, multis stipatoribus stratis abscessit, alternans regibiles acies: & ad extremum diei nec mortium truci visu nec vulnerum territus, tandem tempus exiguum tribui quieti permisit.

CONSTANTIUS AUG. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

CAPUT VIII.

Verùm nocte prœlia dirimente, somno per breve otium capto, innotescente jam luce ad potiunda sperata ira & dolore exundans, nec fas ullum præ oculis habiturus, gentes in nos excitabat. Cúmque crematis operibus, ut docuimus, pugna per aggeres celsos muris proximos tentaretur, ex aggestis erectis intrinsecus, quantum facere nitíque poterant, nostri æquis viribus per ardua resistebant. Et diu cruentum prœlium stetit, nec metu mortis quisquam ex aliqua parte à studio propugnandi removebatur: eóque producta contentione, cùm sors partium eventu regeretur indeclinabili, diu laborata moles illa nostrorum, velut terræ quodam tremore quassata

[a] RETINERE MAGISTRI NON POTERANT.] In Ms. Flor. *recere* scriptum esse testatur Lindenbrogius: unde quis suspicari possit legendum esse *regere*, quod etiam ad oram Regii exemplaris adscriptum invenimus: * & ita habet codex Tolosanus: *[at Colbertinus, *retere mag. non potuerunt*, & correctum eadem manu *retinere*.]

CONSTANTIUS AUG. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

procubuit : & tamquam [a] itinerario aggere vel superposito ponte complanatum spatium, quod inter murum congestámque forinsecus struem hiabat, patefecit hostibus transitum, nullis obicibus impeditum; & pars pleraque militum dejectorum oppressa vel debilitata cessabat. Concursum est tamen undique ad propulsationem periculi tam abrupti : & festinandi studio aliis irretientibus alios, audacia hostium ipso successu crescebat. Actis igitur Regis imperio prœliatoribus universis, strictóque comminus ferro, cùm sanguis utrubique immensis cædibus funderetur, oppletæ sunt corporibus fossæ, latiórque via ideo pandebatur : & concursu copiarum ardenti jam civitate oppleta, cùm omnis defendendi vel fugiendi spes esset abscisa, pecorum ritu armati & imbelles sine sexus discrimine trucidabantur. Itaque vespera tenebrante, cùm adhuc licèt iniqua reluctante fortuna, multitudo nostrorum manu conserta distringeretur: in abstrusa quadam parte oppidi cum duobus aliis latens obscuræ præsidio noctis, posticâ per quam nihil servabatur evado : & squalentum peritia locorum, comitúmque adjutus celeritate, ad decimum lapidem tandem perveni. In qua statione leniùs recreati, cùm ire protinus pergeremus, & incedendi nimietate jam superarer ut insuetus ingenuus : offendi dirum adspectum, sed fatigato mihi lassitudine gravi levamen impendio tempestivum. Fugaci equo nudo & infreni calonum quidam sedens, ne labi possit, ex more habenam qua ductabatur, sinistra manu artiùs illigavit : móxque decussus, vinculi nodum abrumpere nequiens, per avia saltúsque membratim discerptus, jumentum exhaustum cursu, pondere cadaveris detinebat : cujus dorsualis comprehensi servitio usus in tempore, cum iisdem sociis ad fontes sulfureos aquarum suapte natura calentium ægrè perveni. Et quia per æstum arida siti reptantes aquam diu quæritando, profundum bene vidimus puteum, & neque descendendi præ altitudine, nec restium aderat copia, necessitate docente postrema, [b] indumenta lintea quibus tegebamur, in oblongos disci-

[a] ITINERARIO AGGERE VEL SUP. PONTE.] Utrumque jungit etiam Tacitus in lib. 1. Annal. *Præmisso Cæcina ut occulta saltuum scrutaretur, pontésque & aggeres humido paludum & fallacibus campis imponeret.* Idem in lib. 4. *Proxima*, inquit, *æstuaria aggeribus & pontibus traducendo graviori agmini firmat.* Similiter & Livius in lib. 26. & 30. Porrò utrumque fuit inter munera militaria, ut patet ex Herodiano in lib. 4. πᾶν εἰς στρατιώτης ἐποίησεν, εἴτε ὄρυγμά τι ὀρύττειν ἔδει, σκάπτων πρῶτος, εἴτε ῥεῖθρον γεφυρῶσαι ἢ βάθος χῶσαι. Id est: *Omnia perinde ac gregarius miles factitabat : sive fossam fodere, sive rivo pontem imponere, sive aggerem struere opus erat, primus operi manum admovens.*

[b] INDUMENTA LINTEA QUIBUS TEGEBAMUR.] Hæc ad tunicas lineas referre soleo, de quibus eleganter Hieronymus in Epist. ad Fabiolam de vestitu sacerdotali. *Solent*, inquit, *militantes habere lineas, quas camisias vocant, sic aptas membris & adstrictas corporibus, ut expediti sint vel ad cursum, vel ad prælium, dirigere jacula, tenere clypeum, ensem librare, & quocumque necessitas traxerit.* Idem in Epitaphio Nepotiani. *Referret*, inquit, *alius, quod in palatii militia sub chlamyde & candenti lino corpus ejus cilicio tritum sit.* Nonnus quoque in lib. 37. Dionys. de iisdem militum lineis loquitur his versibus :

Καὶ λινέῳ κόσμητο δέμας χιονώδεϊ πέπλῳ,
Οἷον ἔσω θώρηκος ἀεὶ φορέουσι μαχηταί.

Posteriores Græci ὑποκάμισα dixerunt, teste

dimus pannulos : unde explicato fune ingenti, [a] centonem quem ſub galea unus ferebat è noſtris, ultimæ aptavimus ſummitati : qui per funem conjectus aquáſque hauriens ad peniculi modum, facilè [b] ſitim quâ hauriebamur exſtinxit. Unde citi ferebamur ad flumen Euphraten, ulteriorem ripam petituri per navem, quam transfretandi causâ jumenta & homines, in eo tractu diuturna conſuetudo locârat. Ecce autem Romanum agmen cum equeſtribus ſignis disjectum eminus cernimus, quod perſequebatur multitudo Perſarum, incertum unde impetu tam repentino terga viantum aggreſſa. Quo exemplo terrigenas illos non ſinibus terræ emerſos, ſed exuberanti pernicitate credimus natos : qui quoniam inopini per varia viſebantur, Sparti vocitati, humo exſiluiſſe, vetuſtate ut cetera fabuloſiùs extollente, ſunt exiſtimati. Hoc conciti, cùm omne jam eſſet in celeritate ſalutis præſidium, per dumeta & ſilvas montes petimus celſiores : exindéque Melitinam minoris Armeniæ oppidum venimus : ubi repertum Ducem comitati jam profecturum, Antiochiam reviſimus.

Constantius A. 10. Euſebio & Hypatio Coſſ. Anno Chr. 359.

CAPUT IX.

[c] Interea Sapor & Perſæ, quia tendere jam introrſus autumno præcipiti hædorúmque improbo ſidere exorto prohibebantur, captivos agentes & prædas, remeare cogitabant ad ſua. Inter hæc tamen funera direptionéſque civitatis exciſæ, Æliano Comite & Tribunis, quorum efficaciâ diu defenſa ſunt mœnia, ſtragéſque multiplicatæ Perſarum, patibulis ſceleſtè ſuffixis, Jacobus & Cæſius Numerarii Apparitionis Magiſtri equitum, aliíque Protectores poſt terga vinctis manibus ducebantur : Tranſtigritanis, qui ſollicitâ quærebantur induſtriâ, nullo infimi ſummíque diſcrimine, ad unum omnibus contruncatis. Uxor verò Craugaſii,

Euſtathio in Iliad. χ. ubi contendit χιτῶνα ſimpliciter non eſſe tunicam interulam. Libanius in Orat. ad Curiam Antiochenſem contra Severum pag. 621. λόπηρον χιτῶνα λινοῦν appellat.

[a] CENTONEM QUEM SUB GALEA.] Pileum intelligo quem ſub galea milites interdum geſtare ſolent, ne ferri aſperitate caput oblædatur. In Suidæ Lexico πῖλος κέντυκλον. Quam ad rem uſui fuit apud veteres Ἀχίλλειος σπόγγος, Achillea ſpongia, ita ab Achille inventore dicta, ne ferreæ caſſidis rigor cervicem offenderet. ἐνδυόμενος ἁπλῶς τὸ σιδηροφόραις, καθ' εὕρεσιν ἴσως Ἀχιλλέως, ἵνα μὴ σιδηρᾶς τρίβῃ τὸν κεφαλὴν, ut ait Euſtathius in Il. ι x. Spongiæ autem dicebantur hujuſmodi centones, quòd eſſent ex lana coacta, molles ſpongiarum inſtar. Unde & ſpongiam vocarunt Romani, teſte Livio, munimentum pectoris eamdem ob cauſam. Sed ut ad centonem noſtrum redeamus, Græci πῖλον eum appellabant. Homerus de Ulyxis caſſide in Iliade κ. πῖλος δ' ἐνὶ μέσσῃ ἀρήρει : ubi notat Euſtathius omnibus galeis ſecundùm antiquos commune eſſe, ut pileum ſeu centonem intus habeant : recentiores verò, quaſi novum ac proprium quiddam in Homerico verſu intelligeretur, pictoribus perſuaſiſſe ut pileum Ulyxi adderent : quod primus feciſſe dicitur Apollodorus ὁ σκιαγράφος. Quamquam Plinius in lib. 35. primùm è pictoribus Nicomachum Ulyxi pileum dediſſe ſcribit. Erat autem hic pileus prorſus ſimilis ei quam vernaculo ſermone calottam dicimus, ut in Ulyxis imaginibus viſitur etiamnum. Idque teſtatur D. Hieronymus in Ep. ad Fabiolam. *Quartum*, ait, *genus eſt veſtimenti, rotundum pileolum, quale pictum in Ulyxeo conſpicimus, quaſi ſphæra ſit diviſa, & pars una ponatur in capite.*

[b] SITIM QUA HAURIEBAMUR.] Mallem *urebamur*, ut conjecit etiam Gruterus.

[c] INTEREA SAPOR ET PERSÆ.] Sic primus reſtituit Gelenius, cùm in Editione Rom. aliíſque eam ſecutis Editionibus legeretur : *Jam Imperator & Perſæ.* Codex Regius ſcriptum habet : *Jam peracta re Perſæ.*

Dn. Constantius P. F. Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

quæ retinens pudorem inviolatum ut matrona nobilis colebatur, mærebat velut orbem alium sine marito visura, quamquam sperabat documentis præsentibus altiora. In rem itaque consulens suam, & accidentia longè antè prospiciens, anxietate bifaria stringebatur, viduitatem detestans & nuptias. Ideo familiarem suum perquàm fidum, regionúmque Mesopotamiæ gnarum, [a] per Izalam montem inter castella præsidiaria duo, [b] Maride & Lorne, introiturum Nisibin occultè dimisit, mandatis arcanísque vitæ secretioris maritum exorans, ut auditis quæ contigerint, veniret secum beatè victurus. Quibus contentus expeditus viator, per saltuosos tramites & frutecta Nisibin passibus citis ingressus, causatúsque se dominâ nusquam visâ, & forsitan interemptâ, datâ evadendi copiâ castris hostilibus abscessisse, & ideo ut vilis neglectus, docet Craugasium gesta: móxque accepta fide, quòd si tutò licuerit, sequetur conjugem libens, evasit exoptatum mulieri nuntium ferens: quæ hoc cognito, per Tamsaporem Ducem supplicaverat Regi, ut si daretur facultas, antequam Romanis excederet finibus, in potestatem suam juberet propitius maritum adscisci. Præter spem itaque omnium digresso advena repentino, qui [c] postliminio reversus, statim sine ullius evanuit conscientia, perculsus suspicione Dux Cassia-

[a] Per Zagrum montem.] Hæc scriptura tolerari non potest, cùm Zagrus mons sit in Media, teste Ptolemæo. Strabo eum locat in Chalonitide, & Mediam à Babylonia eo monte dirimi scribit: cui accedit Polybius in lib. 5. Meritò igitur scripturam Editionis Rom. restituimus, quæ Regii codicis & Valentini, * Tolosani * ac Florent. auctoritate firmatur. Est autem Izala mons in Mesopotamia non procul à Nisibi, ut testis est Marcellinus in lib. 18. his verbis: *Audissentque Ursicinum paullo antè urbem ingressum, montem Izalam petere.* Porrò Izalæ monti alter adnexus est Aizumas nomine, instar jugi seu verticis, è quo duo veluti pedes procurrunt: ex quibus deinde Izalas surgit, paullatímque progrediens in altum, & exinde rursus paullatim in declive delabens, usque ad Tigrim porrigitur: atque ad Caucasum usque pertingeret, nisi brevi discidio utrumque montem natura disjunxisset. Arzamon autem fluvius ad pedes Izalæ præterfluit. Mons ipse vino atque omnium fructuum genere abundat, & incolarum multitudine frequentatur, ut prodit Theophylactus Simocatta in lib. 2. initio.

[b] Castella duo, Maride et Lorne.] Procopius in lib. 2. de ædificiis Justiniani, μαρδις τε καὶ λόρνας nominat castella sita in itinere, quod est Daras inter & Amidam. Theophylactus in lib. 2. τὸ μαρδις vocat, ídque castellum in diœcesi Amidensis Episcopi fuisse scribit. Idem in lib. 3. & 5. μαρδις appellat, & ab urbe Daras parasangis tribus abesse memorat. μαρδις etiam vocatur à Menandro Protectore in lib. 8. ** In veteri Notitia provinciarum Patriarchæ Antiocheni, in provincia Mesopotamia superiore, sub metropoli Amyda recensetur *castrum Mardes, castrum Lornes.* *

[c] Postliminio reversus.] Notum est servum qui in hostium potestatem pervenit, si ad suos postea redierit, reverti in ejus potestatem cujus antea fuerat, ídque jure postliminii, ut scribit Ælius Gallus. Sed quando in eum locum de postliminiis incidimus, pauca de veteri Jure adnotare placet. Sciendum igitur est, apud veteres postliminium in eo locum habuisse, qui in aliam civitatem liberam, aut fœderatam sese dicaverat, si in suam civitatem postea redire vellet; ut eleganter disputat Cicero pro Balbo. Dicatio autem illa de Romanis tantùm civibus intelligenda est, qui duarum simul civitatum cives esse non poterant; ut ibidem docet Tullius. Verumtamen Ciceroni non assentitur Proculus in lege 7. D. de capt. & postlim. *Non dubito*, inquit, *quin fœderati & liberi nobis externi sint: nec tamen inter nos atque eos postliminium esse. Etenim quid inter nos atque eos postliminio opus est, cùm & illi apud nos libertatem, & dominium rerum suarum æquè atque apud se retineant, & eadem nobis apud eos contingant?*

Julius Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

nus, præsidentésque ibi proceres alii, minitantes ultima Craugasium incessebant, non sine ejus voluntate vel venisse, vel abisse hominem clamitantes. Qui proditionis metuens crimen, impendióque sollicitus, ne transitione perfugæ uxor ejus superesse doceretur, & tractari piissimè; per simulationem matrimonium alterius splendidæ virginis adfectavit. Et velut paraturus necessaria convivio nuptiali, egressus ad villam octavo lapide ab urbe distantem, concito equo ad Persarum vastatorium globum, quem didicerat adventare, confugit: susceptúsque aventer, qui esset ex iis cognitus quæ loquebatur, Tamsapori post diem traditur quintum: pérque eum Regi oblatus, opibus & necessitudine omni recuperata cum conjuge, [a] quam paucos post menses amisit, erat secundi loci post Antoninum, ut ait Poëta præclarus, longo proximus intervallo. Ille enim ingenio & usu rerum diuturno firmatus, consiliis validis sufficiebat in cuncta quæ conabatur: hic natura simplicior, nominis tamen itidem pervulgati. Et hæc quidem haud diu postea contigerunt. Rex verò licèt [b] securitatem referens vultu, exsultánsque specie tenus urbis excidio videbatur; profundo tamen animi graviter æstuabat, reputans in obsidionalibus malis sæpe luctuosas se pertulisse jacturas, multóque ampliores seipsum populos perdidisse, quàm è nostris ceperat vivos, vel certè per diversas fuderat pugnas: ut apud Nisibim aliquoties evenit, & Singaram: paríque modo cùm septuaginta trésque dies Amidam multitudine circumsedisset armorum, XXX. millia perdidit bellatorum; quæ paullo postea per Discenen Tribunum & Notarium numerata sunt hac discretione faciliùs, quòd nostrorum cadavera mox cæsorum fatiscunt & defluunt, adeo ut nullius mortui facies post quatriduum agnoscatur: interfectorum verò Persarum inarescunt in modum stipitum corpora, ut nec liquentibus membris, nec sanie perfusa madescant: quod vita parcior facit, & ubi nascuntur, exustæ caloribus terræ.

CAPUT X.

Dum hæc per varios turbines in Orientis extimo festinantur, difficultatem adventantis inopiæ frumentorum Urbs verebatur æterna: víque minacissimæ plebis, famem ultimum malorum omnium exspectantis, subinde Tertullus vexabatur ea tempestate Præfectus,

Sed Proculo responderi facilè potest, retineri quidem integrum jus libertatis, amitti tamen civitatem: si verbi gratiâ civis Rom. esse desinit. Is postea si Romam redisset, jure postliminii civitatem recuperabat, ut præter Ciceronem docet Ælius Gallus in lib. I. signif. quæ ad jus pertinent: *Cum populis liberis & cum fœderatis, & cum regibus postliminium nobis est ita, uti cum hostibus.* Quæ verba refert Festus in v. *Postliminium.* Sed fatendum est, saltem post Edictum Caracallæ quo omnibus in orbe Rom. agentibus civitas data, hoc jure postliminii opus non fuisse.

[a] QUAM PAUCOS PER MENSES AMISERAT.] Editio Rom. eámque consecutæ omnes excusum habent, *paucos post menses:* nec secus codex Regius, [Colbert.] * ac Tolosanus *: quare conjecturâ adductus sic purgandum hunc locum existimavi: *Quam paucos post menses amisit, erat, &c.* plano sensu & aperto.

[b] SECURITATEM REFERENS VULTU.] Legendum esse videtur *præferens.*

Julius Constantius Aug. Euſebio & Hypatio Coſſ. Anno Chr. 359.

irrationabiliter planè : nec enim per eum ſteterat, quo minùs tempore congruo alimenta navibus veherentur, quas maris caſus aſperiores ſolitis, ventorúmque procellæ reflantium, delatas in proximos ſinus, introire portum Auguſti diſcriminum magnitudine perterrebant. Quocirca idem [a] ſæpe Præfectus ſeditionibus agitatus, ac plebe jam ſævitante immaniùs, quam urebat impendens exitium, ab omni ſpe tuendæ ſalutis excluſus, ut æſtimabat, tumultuanti acriter populo, ſed accidentia conſiderare ſueto, prudenter objecit parvulos filios : & lacrimans, *En*, inquit, *cives veſtri, (procul omen Dii cæleſtes avertant) eadem perlaturi vobiſcum, ni fortuna adfulſerit lætior. Si itaque his abolitis, nihil triſte accidere poſſe exiſtimatis, præſtò in poteſtate ſunt veſtra.* Qua miſeratione vulgus, ad clementiam ſuapte natura proclive, lenitum conticuit, æquanimiter venturam opperiens ſortem. Móxque divini arbitrio numinis, quod auxit ab incunabulis Romam, perpetuámque fore reſpondit, dum Tertullus [b] apud Oſtia in æde ſacrificat Caſtorum, tranquillitas mare mollivit : mutatóque in auſtrum placidum vento, velificatione plena Portum naves ingreſſæ, frumentis horrea reſerſerunt.

CAPUT XI.

Inter hæc ita ambigua Conſtantium, Sirmii etiamtum hiberna quietè curantem, permovebant nuntii metuendi & graves, indicantes id quod tunc magnopere formidabat, Limigantes Sarmatas, quos expuliſſe paternis avitiſque ſedibus dominos ſuos antè monſtravimus, paullatim poſthabitis locis, quæ eis anno præterito utiliter ſunt deſtinata, ne ut ſunt verſabiles, [c] aliquid molirentur inimicum, regiones confines limitibus occupaſſe : vagaríque licentiùs genuino more, ni pellerentur, omnia turbaturos.

* [a] SÆPE PRÆFECTUS SEDITIONIBUS AGITATUS.] Frequentes Romæ ſeditiones ex annonæ pænuria naſcebantur. Seneca in lib. de Brevitate vitæ, ad Paullinum Præfectum annonæ. *Cogita præterea*, inquit, *quantum ſollicitudinis ſit, ad tantam te molem objicere. Cum ventre humano tibi negotium eſt : nec rationem patitur, nec æquitate mitigatur, nec ulla prece flectitur populus eſuriens.* Nec ſolùm in Præfectos & miniſtros annonæ, ſed in ipſos etiam Principes populus Rom. eſuriens ſæviebat, ferrúmque & ſaxa & ignes minabatur : ut ſubjungit Seneca de Caligula *

[b] APUD OSTIA IN ÆDE SACRIFICAT CASTORUM.] Oſtiam urbem intelligit, quam in neutro *Oſtia* vocat ſecutus nominis originem, & Græcos auctores qui ita appellant. Ceterùm de hoc ſollemni Caſtorum ſacro præter Æthicum, quem hic citat Lindenbrogius, loquitur vetus Epigramma :

Litoribus noſtris quoniam certamina lætum
Exhibuiſſe juvat, Caſtor venerandéque Pollux :
Munere pro tanto faciem certaminis hujus,
Magna Jovis proles veſtra pro ſede locavi
Urbanis Tatius gaudens me faſcibus unctum.

* Manſit hic Caſtorum cultus Romæ diutiſſimè : ut patet ex epiſtola Gelaſii Papæ ad Andromachum Senatorem. Porrò hæc ſollemnitas Majuma vocabatur : quam deſcribit Suidas in voce Μαϊυμᾶ. *

[c] ALIQUID MOLIRENTUR INIMICUM.] In Editione Rom. legitur, *aliquid molirentur in eum*, ineptè, ut apparet. Codex Regius ſcriptum habet, *molirentur in con.* [Codex Colbert. *in cum :*] quo ferè modo in Mſ. quoque Florent. ſcriptum eſſe teſtatus eſt Lindenbrogius. Fortè ſcripſerat Marcellinus, *aliquid molirentur incommodum*; ut loquitur in principio lib. XXI. *Com-*

Quæ superbiùs incitanda propediem Imperator dilato negotio credens, coacta undique multitudine militis ad bella promptissimi, necdum adulto vere ad procinctum egressus est, gemina consideratione alacrior: quòd expletus prædarum opimitate exercitus æstate nuper emensa, similium spe fidenter in effectus animabitur prosperos: quodque [a] Anatolio regente tunc per Illyricum Præfecturam, necessaria cuncta vel ante tempus coacta sine ullius dispendiis adfluebant. Nec enim dispositionibus umquam alterius Præfecturæ (ut inter omnes constat) ad præsens Arctoæ provinciæ bonis omnibus floruerunt, correctione titubantium benivola & sollerti, [b] vehiculariæ rei jacturis ingentibus, quæ clausere domos innumeras, & [c] censuali professione speciosa fiducia [d] relevatæ: indemnésque deinde & innoxii earum incolæ partium, quere-

Imperator Constantius Augustus Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

perit Alamannos à pago Vadomarii exorsos, unde nihil post ictum fœdus sperabatur incommodum.

[a] Anatolio regente tunc per Illyr. Præfecturam.] Anatolius Syrus Beryto oriundus, cùm scientiam Juris civilis in patria didicisset, Romam profectus, admissúsque in palatium, per omnes honorum gradus ad Præfecturæ culmen adscendit. Vir etiam inimicorum judicio admirabilis, ut scribit Eunapius in Proæresio, quem jucundum erit legere. Erat autem sacrificiis & Græcanicæ religioni inprimis addictus, teste ibidem Eunapio. Unde ferè adducor, ut credam eum ipsum esse quem Photius in Bibliotheca Vindanium Anatolium appellat Berytium, qui de re rustica scripsit, cultu ethnicum, ut Photius testatur. In Excerptis Geoponic. Vindamonius Anatolius Berytius nominatur: quod unius viri nomen est, non trium, ut Cornarius interpres existimavit. Ejus porrò industriam, vigilantiam, integritatem, magnitudinem animi, & eloquentiam magnopere commendat Libanius in Epist. xv. Qui cùm Præfecturæ codicillis donatus, jámque in Illyricum profecturus Imperatori valediceret, hæc inter cetera dixisse fertur. Posthac Imperator, neminem nocentem dignitas à supplicio liberabit: sed quisquis leges violarit, sive judex, sive militaris, non abibit impune, ut narrat Libanius in Ep. 451. Fuerat primò Consularis Galatiæ, teste Libanio in Epist. 572. deinde Vicarius Africæ lege 18. Cod. Th. de appellat. & lege 28. de Decurionibus: quæ leges conjungi inter se debent. Postea Præfectus Præt. fuit Limenio & Catullino Coss. ut est in eodem tit. Cod. Th. de Decurionibus * Vide Excerpta Himerii Sophistæ ex encomio in Anatolium Præfectum. *

[b] Vehiculariæ rei jacturis relevatæ.] Idem quoque testatur Aurelius Victor in Trajano his verbis: *Simul noscendis ocius quæ è Republ. gerebantur, admota media publici cursus: quod quidem munus satis utile, in pestem orbis Rom. vertit posteriorum avaritia: nisi quòd his annis suffectæ vires Illyrico sunt Præfecto medente Anatolio.*

[c] Et censuali professione.] Censualis professio duo continebat, modum agrorum, & numerum capitum, tam liberorum quàm servilium. Modus agrorum jugatio, numerus capitum capitatio dicitur in Codice utroque sæpissime. Hinc jugatio & capitatio interdum jungi solent, ut in lege 9. Cod. de agricolis & censitis: terrenæ, & animales functiones in lege 23. de censib. & censit. quæ sunt synonyma. Terrenæ enim functiones jugationem significant; animales capitationem. Adde legem unicam in Cod. de colonis Thracensibus. Utrumque etiam jungit Auctor Panegyrici Constantino dicti Flaviensium nomine. *Habemus enim*, inquit, *& hominum numerum qui delati sunt, & agrorum modum.*

[d] Censuali professione relevatæ.] Quoties seu privati, seu civitates fundos suos nimio censu gravatos esse conquesti erant, adeo ut agri steriles & inculti modum adscripti census ferre non possent; mittebatur à Principe peræquator seu inspector, qui an justæ essent querimoniæ diligenter inspiceret: qui prout retulerat ad Principem, censum Princeps relevabat. Hanc relevationem intellexit Spartianus in Nigro. *Palæstinis*, ait, *rogantibus ut eorum censitio levaretur, respondit: Vos terras vestras levari censitione vultis; ego verò etiam aerem vestrum censere vellem.* Et auctor Panegyrici Flaviensium ad Constantinum: *Relevaturus censum definisti numerum.* & paullo pòst: *Septem millia capitum remi-*

Imperator Constantius Augustus Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

larum sopitis materiis viverent, ni postea exquisitorum detestanda nomina titulorum, [a] per offerentes suscipientésque criminosè in majus exaggerata, [b] his propugnare sibi nitentibus potestates, illis attenuatis omnium opibus se fore sperantibus tutos, adusque proscriptiones miserorúmque suspendia pervenerunt. Rem igitur emendaturus urgentem, profectus cum instrumentis ambitiosis Imperator, ut dictum est, Valeriam venit partem quondam Pannoniæ, sed ad honorem Valeriæ Diocletiani filiæ & institutam & ita cognominatam: sub pellibúsque exercitu diffuso per Histri fluminis margines, barbaros observabat, ante adventum suum amicitiæ velamento Pannonias furtim vastandas invadere hiemis durissimo cogitantes, [c] cùm necdum solutæ vernis caloribus nives amnem

sisti, quartam ampliùs partem nostrorum censuum. Sanè Eusebius in lib. 4. de vita Constantini cap. 2. quartam partem censuum possessoribus ab eo quotannis donatam esse testatur. Ad hanc etiam relevationem referre soleo locum Eunapii in Proæresio sub finem: ἐμέτρει μὲν γὰρ ὁ βασιλεὺς τὴν γῆν τοῖς Ἕλλησιν εἰς τὸ φορεῖν. * Theodoritus in Epistola 43. & 47. κουφισμὸν vocat, & κουφισθῆναι relevari. Et hæc de relevatione passim loquuntur Impp. in Cod. tit. de Censitoribus peræquat. & Priscus Rhetor in Excerptis legationum: συνεισφέρειν πάντας ἠνάγκασε δασμὸν ἀπογραφομένους καὶ τοὺς κατὰ χρόνον τινὰ τῆς βαρυτάτης κουφίσαντας τῆς γῆς ἀποτιμήσεως εἴτε δικαστῶν κρίσει εἴτε βασιλέων φιλοτιμίαις. *Omnes conferre cogebantur, etiam ii qui olim gravissimo censu agrorum relevati fuerant sive judicum sententiâ, sive liberalitate Principum.* Eusebius in lib. 4. de vita Constantini cap. 3. ἐπεὶ δὲ ἕτεροι τὰς τῶν πρότερον κρατούντων τῆς γῆς καταμετρήσεις κατεμέμφοντο, βεβαρῆσθαι αὐτῶν τὴν χώραν ποτνιώμενοι, πάλιν κἀνταῦθα ἄνδρας ἐξισωτὰς κατέπεμπε τοὺς τὸ ἀζήμιον τοῖς δεηθεῖσι παρέξοντας. Id est: *Cùm verò nonnulli descriptiones agrorum à superioribus Principibus factas reprehenderent, & possessiones suas prægravatas esse quererentur, his rursus peræquatores misit, qui à supplicantibus damnum omne removerent.* Vide Cassiodorum in formula, qua census relevatur ei, qui unam casulam possidet prægravatam in lib. 7.

[a] Per offerentes suscipientesque.] Offerentes sunt possessores, qui tributa inferunt, qui frequentiùs Collatores dicuntur in Codice. Sic Offerentes dicuntur in lege 7. & 8. Cod. Th. de Tironibus, & apud Cassiodorum in Epist. 7. lib. 2. Glossæ veteres, *oblator* συντελεστής. Suscipientes verò sunt, qui vulgò Susceptores nominantur, de quibus abunde notavi in superioribus libris. Hi à Græcis ὑποδέκται dicuntur. Athanasius in Epistola ad Solitarios, Georgium ὑποδέκτην τοῦ ταμιακοῦ appellat. Glossæ χρυσυποδέκτης, *susceptor aurarius.* * Chrysostomus in oratione 2. de Lazaro: καθάπερ γὰρ ὑποδέκτης τις βασιλικὰ δεξάμενος χρήματα, &c.*

[b] His propagari sibi nitentibus potestates.] Nollem Sig. Gelenium hujus depravatæ scripturæ auctorem fuisse. Quomodo enim ferri potest de Susceptoribus vilissimis potestates dici, quæ nonnisi de summis Magistratibus dici solent? Ego verò cùm in Editione Rom. & Mss. omnibus legi scirem *his propugnari*, unius apicis mutatione locum integritati suæ restitui. Sensus autem hic est: dum provinciales enituntur, ut judices provinciarum sibi propugnent, seque ab Susceptorum avaritia tueantur, contráque Susceptores properant Collatorum opes evertere, ac se ita demum tutos fore sperant: judicibus fortè cum Susceptore colludentibus miseros possessores ad inopiam redactos, partim proscriptos esse, partim suspendio vitam finiisse. Intelligit autem Valentiniani & sequentium Principum tempora, quibus Illyrici tributorum onere funditus oppressi sunt, ut ipse dicit in lib. 30. Ceterùm ad pleniorem hujus loci notitiam sciendum est, moris tunc fuisse, ut provinciales sese in potentiorum ac militarium, maximè Ducum patrocinia conferrent, ut sibi adversus Susceptores auxilio essent. Ac sæpe Susceptores ipsi qui ad suscipiendos publicos titulos venerant, malè multati è vicis revertebantur, ut queritur Libanius in Orat. περὶ προστασιῶν.

[c] Cum necdum solutæ nives amnem pervium fac.] Hic mos Barbaris, qui trans Danubium agebant. * Ovidius in libro 3. Tristium elegiâ 10. id de Getis dicit. * Florus in fine lib. 4. *Daci*, inquit, *quoties concretus gelu Danubius junxerat ripas, decurrere solebant, & vicina populari.* Et Plinius in Grat. actione: *An audeant*, inquit, *qui sciant te adsedisse ferocissimis populis eo ipso tempore, quod amicis-*

undique

undique pervium faciunt, nostríque pruinis subdivales moras difficilè tolerabant. Confestim itaque missis ad Limigantes duobus Tribunis cum interpretibus singulis, explorabat modestiùs percunctando, quam ob rem relictis laribus, post pacem & fœdera petentibus adtributis, ita palarentur varii, limitésque contra interdicta pulsarent. Qui vana quædam causantes & irrita, pavore adigente mentiri, Principem exorabant in veniam, obsecrantes ut simultate abolita, transmisso flumine ad eum venire permitterentur, docturi quæ sustinerent incommoda: paratíque intra spatia orbis Romani, si id placuerit, terras suscipere longè discretas, ut diuturno otio involuti, & [a] quietem colentes tamquam salutarem Deam, tributariorum onera subirent & nomen. His post reditum Tribunorum compertis, Imperator exsultans, ut negotio quod rebatur inexplicabile, sine ullo pulvere consummando, cunctos admisit, aviditate plus habendi incensus: quam adulatorum cohors augebat, id sine modo strepentium, quòd externis sopitis, & ubique pace composita, proletarios lucrabitur plures, & tirocinia cogere poterit validissima: [b] aurum quippe gratanter provinciales corporibus dabunt, [c] quæ spes rem Romanam aliquoties adgravavit. Proinde vallo [d] prope Acimincum locato, celsóque aggere in speciem tribunalis erecto, naves vehentes quosdam legionarios expeditos, alveum fluminis proximum ripis observare

CONSTANTIUS AUG. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

simum illis, difficillimum nobis, cùm Danubius ripas gelu jungit, duratúsque glacie ingentia tergo bella transportat. Et ut ad Constantii tempora veniamus, idem scribit Libanius in βασιλικῷ. τὰς προτέρας, inquit, καταδρομὰς, πρὸς ἃς ἀντιβλέπειν μὲν οὐκ ἐξῆν, μιᾶς δὲ εὐχῆς τυγχανούσης ἐγίγνετο σώζεσθαι. αὕτη δ' ἦν μὴ παγῆναι βέβαιον ἐν ἴστρῳ κρύσταλλον, ὥστε καὶ ἐπελθεῖν παρέχειν. *Priores excursiones Scytharum, adversus quas ne oculos quidem attollere licebat: sed unicum supererat votum, cujus compotes salvi essemus: ne scilicet Danubius solida glacie constringeretur, adeout transitum barbaris daret.*

[a] QUIETEM COLENTES TAMQUAM SALUT. DEAM.] * Eleganter Græci dicunt θύειν ἡσυχίᾳ, ut loquitur Philostratus in libro 1. de vitis Sophistarum, de Æschine, qui fugiens Athenis, Rhodum se recepit, ibique reliquum vitæ transegit, θύων ἡσυχίᾳ καὶ μούσαις. * Eâdem figurâ Chion in Epistola ad Clearchum Heracleotarum Tyrannum, πρᾳοτάτην θεὸν vocat ἡσυχίαν. ὦ πρᾳοτάτη, inquit, ἐπιεικὴς θεὸς ἡσυχία καὶ ταῦτα λέγω, &c.

[b] AURUM GRATANTER PROV. CORPORIBUS DABUNT.] Sensus est provinciales libentiùs aurum quàm tirones daturos esse. Sic corpora pro tironibus sumuntur in lege 2. 7. & 14. Cod. Theod. de tironibus, & in lege 1. de filiis milit. Eodem sensu σώματα Græci interdum pro tironibus usurpant, ut Procopius in lib. 4. Goth. de Narsete: χρήματα δὲ καὶ σώματα καὶ ὅπλα ἐπαξίως πρὸς τοῦ βασιλέως κεκόμισται τῆς ῥωμαίων ἀρχῆς. *Gratanter* igitur hic positum est pro *gratantiùs*, positivus pro comparativo: quæ locutio familiaris est Marcellino. Sic in lib. 17. *Obsequi defensoribus ut in malis, optabile, quàm servire suis mancipiis arbitrati.* Et in lib. 28. *Suspicatus parum quàm oportuerat missum.* Et alibi tum in Auctore nostro, tum apud Tacitum aliósque.

[c] QUÆ SPES REM ROM. ALIQUOTIES AGGRAVAVIT.] Ea certè avaritia Valentem ac simul Remp. Rom. pæne perdidit, ut docet Marcellinus in lib. 31. & Socrates in lib. 4. Hist. Eccles. cap. 28. Præclarè Vegetius in lib. 1. cap. 7. *Quantum*, ait, *usu experimentísque cognovimus, hinc tot ubique ab hostibus illatæ sunt clades; dum longa pax militem negligentius incuriosiúsque legit.*

[d] PROPE ACUMINCUM.] In exemplari Regio [& Colbert.] * ac Tolos. * & Editione Augustana *Acimincum* scribitur, neque aliter in Notitia Imperii Rom. sub Duce Pannoniæ secundæ. Sed à Ptolemæo Ἀκούμινκον dicitur opidum inferioris Pannoniæ.

Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

sunt jussæ, cum [a] Innocentio quodam Agrimensore hujus auctore consilii: ut si barbaros tumultuare sensissent, aliorsum intentos post terga pervaderent improvisi. Quæ Limigantes licèt properari sentirent, [b] nihil tamen præter preces fingentes stabant incurvi; longè alia quàm quæ gestu præferebant & verbis, altis mentibus perpensantes. Visóque Imperatore ex alto suggestu jam sermonem parante lenissimum, meditantéque alloqui velut morigeros jam futuros: quidam ex illis furore percitus truci, calceo suo in tribunal contorto, *marha, marha*, quod est apud eos signum bellicum, exclamavit: eúmque secuta incondita multitudo, vexillo elato repentè barbarico, ululans ferum in ipsum Principem ferebatur. Qui cùm ex alto despiciens plena omnia discurrentis turbæ [c] cum millibus vidisset, retectísque gladiis & verutis jam propinquam perniciem: externis mistus & suis, ignotúsque dux esset an miles, quia neque cunctandi aderat tempus neque cessandi, equo veloci impositus, cursu effuso evasit. Stipatores tamen pauci, dum ignis more inundantes conabantur arcere, aut vulnerati interierunt, aut ponderibus superruentium solis adflicti: selláque regalis cum aureo pulvinari nullo vetante direpta est. Mox autem audito quòd ad ultimum pæne tractus exitium, in abrupto staret adhuc Imperator, antiquissimum omnium exercitus ratus eum juvare, (nondum enim exemptum periculis æstimavit) salutis fastu fidentior, licèt ob procursionem subitam semitectus, sonorum & Martium frendens, barbarorum mori obstinatorum catervis semet immersit. Et quia virtute dedecus purgatura ardens copia nostrorum erupit, iras in hostem perfidum parans, obvia quæque obtruncabat sine parcimonia, vivos conculcans & semineces ac peremptos: & antequam exsatiaret cædibus barbaricis manus, acervi constipati sunt mortuorum. Urgebantur enim rebelles, aliis trucidatis, aliis terrore disjectis: quorum pars spem vitæ cassis precibus usurpando, multiplicatis ictibus cædebantur: póstque deletos omnes in rece-

[a] INNOCENTIO QUODAM AGRIMENSORE.] Johannes Sichardus in prologo quem Editioni Codicis Theod. præfixit, cum ipsum esse existimat, qui de Notis Juris scriptum librum reliquit. Sanè librum Innocentii de Notis litterarum, unà cum ceteris Agrimensoriæ rei scriptoribus in Bibliothecis exstare dudum accepi: eúmque non semel in scriptis suis adducit Cl. Salmasius. Memoratur etiam ab Eunapio in Chrysanthii Vita Innocentius quidam Jurisconsultus, avus Chrysanthii, ὃς νομοθετικὴν ἔσχε δύναμιν παρὰ τοῦ τότε βασιλέως ἐπιτετραμμένος: qui an idem sit cum Agrimensore nostro, alii viderint.

[b] NIL TAMEN PRÆCEPS FINGENTES.] Ita primus excudit Gelenius. Nam in Editione Rom. legitur, *nil tamen prater fingentes*. In codice autem Regio, [& Colbert.]* ac Tolos.* *Nil tamen preces fingentes*. Fortasse junctis utriusque codicis lectionibus scribendum est: *Nil tamen præter preces fingentes, &c.*

[c] CUM MILITIBUS VIDISSET.] Et hanc lectionem primus Gelenius excogitavit. In Rom. certè Editione legebatur, *cum milibus vid. retectisque gladiis & ver. jam propinqua pernicie*. Accursius autem sic edi jussit, ex conjectura, ut arbitror: *Cum missilibus vidisset, retectisque gladiis & verutis, jam propinqua pernicie &c.* Optimè meo quidem judicio. In Regio codice exaratum est, *cum millibus*: [in Colbert. *cum milibus vidisset, retectisque gladiis & veru-*

ptum canentibus lituis, noſtri quoque licèt rari videbantur exanimes, quos impetus conculcaverat vehemens, aut furori reſiſtentes hoſtili, lateráque nudantes intecta, ordo fatalis abſumpſit. Mors tamen eminuit inter alios Cellæ Scutariorum Tribuni, qui inter confligendi exordia primus omnium in medios Sarmatarum globos ſe immiſit. Poſt quæ tam ſæva, digeſtis [a] pro ſecuritate limitum quæ rationes monebant urgentes, Conſtantius Sirmium redit, ferens de hoſte fallaci vindictam: & maturatis quæ neceſſitates temporis poſcebant inſtantes, egreſſus exinde Conſtantinopolim petit: ut Orienti jam proximus, cladibus apud Amidam mederetur acceptis, & redintegrato ſupplementis exercitu, impetus Regis Perſarum pari virium robore cohiberet: quem conſtabat (ni cæleſtis ratio, impenſiórque repelleret cura multorum) Meſopotamiâ relictâ poſt terga, per extenta ſpatia ſigna moturum.

CONSTANTIUS AUG. Euſebio & Hypatio Coſſ. Anno Chr. 359.

CAPUT XII.

Inter has tamen ſollicitudines, velut ex recepto quodam antiquitus more, ad vicem bellorum civilium inflabant litui quædam colorata læſæ crimina majeſtatis: quorum exſecutor & adminiſter [b] ſæpe dicendus ille Notarius miſſus eſt Paulus: qui peritus artium cruentarum, ut laniſta [c] ex commerciis libitinæ vel ludi, ipſe quoque ex eculeo vel carnifice quæſtûm fructúmque captabat. Ut enim erat obſtinatum fixúmque ejus propoſitum ad lædendum; ita nec furtis abſtinuit, innocentibus exitiales cauſas adſtringens, dum in calamitoſis ſtipendiis verſaretur. Materiam autem in infinitum quæſtionibus extendendis dedit occaſio vilis & parva. Oppidum eſt Abydum in Thebaïdis parte ſitum extrema: hic [d] Beſæ Dei loca-

tis jam propinquam perniciem: bene omnino.]* In Toloſano, *cum militibus.**

[a] PRO SECURITATE MILITUM.] Mallem ſcribi *limitum.*

[b] SÆPE DICENDUS ILLE NOTARIUS.] In Regio codice perinde ut in Flor. ſcriptum reperi *ſæpe dictanens*, [in Codice Colbert. *ſæpe dictanens*,]* in Toloſano *ſæpe dictus*,* in Editione Rom. *ſæpe dictanes.* [Legendum omnino eſt, *ſæpe dictandus*, id eſt ſæpe dicendus, ſæpe à nobis memorandus. Quippe verbis frequentativis gaudet Ammianus, ac frequenter uti conſuevit: ſicut ſuprà *terras ſæpe vaſtitatas* in libro 16. *denſitatas acies* in hoc libro, alia alibi uſurpavit.] Ceterùm hujus peſtiferi Pauli meminit Julianus in Epiſt. ad Athen. & Libanius in Orat. pro Ariſtophane, & in Orat. funebri, pag. 298.

[c] EX COMMERCIIS LIBITINÆ VEL LUDI.] Libitinæ nomine intelligo funebres ludos: quippe in funeribus Optimatum gladiatores dare moris olim fuit: eos gladiatores Cicero buſtuarios appellat. De iiſdem Hieronymus ad Sabinianum Diaconum. *Hoc*, ait, *plango, quòd te ipſe non plangis, quòd te non ſentis mortuum, quòd quaſi gladiator paratus libitinæ, in proprium funus ornaris.* Ludi verò nomine familiam gladiatoriam intelligi notum eſt: quamquam ludi vocabulo poſſunt etiam intelligi ſpectacula gladiatorum, quæ à Magiſtratibus exhibebantur populo Romano.

[d] BESÆ DEI.] Fruſtra nos Lindenbrogius ad P. Pithoei Adverſaria rejicit. Is enim vir alioquin doctiſſimus atque inter præcipua Galliæ ornamenta cenſendus, parum feliciter in hoc Marcellini loco explicando verſatus eſt. Quare ad hujus loci illuſtrationem nihil ex eo afferri poteſt. Sed Caſaubonus in Notis ad Hiſtoriam Auguſtam exiſtimare ſe dicit, Beſam Deum fuiſſe apud Ægyptios, à quo urbs appellata ſit Beſa, quæ poſtea Beſantinoïs dicta eſt, Helladii patria, ex duobus numinibus Beſa & Antinoo compoſita dictione. Cujus doctiſſimi viri conjecturæ eò libentiùs accedo, quòd obſervavi multa ſimilia vocabula præſertim propria, ex binorum nominibus Deorum ab Ægyptiis compingi ſolita. Sic Serapammon & Heraclammon apud Vopiſcum; Hermammon in Hiſtoria Euſebii;* Apam-

CONSTANTIUS AUG. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

liter appellati oraculum quondam futura pandebat, priscis circumjacentium regionum cærimoniis solitum coli. Et quoniam quidam præsentes, pars per alios [a] desideriorum indice missâ scripturâ, [b] supplicationibus expressè conceptis consulta numinum scitabantur; chartulæ seu membranæ continentes quæ petebantur, post data quoque responsa interdum remanebant in fano. Ex his aliqua ad Imperatorem malignè sunt missa, qui ut erat angusti pectoris, obsurdescens in aliis etiam nimiùm seriis, in hoc titulo imâ, quod aiunt, auriculâ mollior, & suspicax, & minutus, acri felle concaluit: statímque ad Orientem ociùs ire monuit Paulum, potestate delata, ut instar Ducis rerum experientiâ clari, ad arbitrium suum [c] audiri efficeret causas. Datúmque est negotium Modesto etiamtum per Orientem Comiti, apto ad hæc & similia. [d] Hermogenes enim Ponticus ea tempestate Præfectus Prætorio, ut lenioris ingenii spernebatur. Perrexit ut præceptum est Paulus, functi

mon, & Hermanubis apud Gregorium in Carminibus de vita sua; * Phœbammon & Nilammon in Synesii, & Isidori Pelusiotæ Epistolis; Hermapion apud Marcellinum nostrum, Horapollon, & alia alibi memorantur. Adeo verum est, quod ait Lucianus in Dialogo pro imaginibus, Ægyptios, tametsi sint omnium hominum religiosissimi, tamen Deorum nomina sibi imponere, itaut plerique apud eos nomen è cælo tractum habeant. * Porrò Besam nomen Ægyptium esse, testatur Dionysius Alexandrinus apud Eusebium in Historiæ Eccles. libri VI. capite XLI. *ὁ ἀνδρειότατος ὁπλομάχος τοῦ θεοῦ Βησᾶς.* & Pauli Ægyptii Sophistæ pater, *Besarion*, seu potiùs *Besapion* dictus est, teste Suida. *

[a] DESIDERIORUM INDICE MISSA SCRIPTURA.] De Heliopolitani Dei oraculo idem tradit Macrobius in lib. 1. Saturn. cap. 23. *Consulunt hunc Deum & absentes missis diplomatibus consignatis: rescribitque ordine ad ea quæ consultatione abdita continentur.* Ad eum morem referenda sunt Libanii verba in *πρεσβευτικῷ* sub finem: *ἔχω σοι γράμματα παρὰ τοῦ θεοῦ κείμενα.*

[b] SUPPLICATIONIBUS EXPRESSE CONCEPTIS.] Erant apud veteres illos supplicationum sollemnes formulæ, quas migrare religiosum habebatur. Ideóque mos erat, ne quid verborum præteriretur, de scripto præire aliquem, rursúsque alium custodem dari qui attenderet, ut ait Plinius in lib. 28. cap. 2. Juvenalis Sat. 6.

—stetit ante aram, nec turpe putavit
Pro cithara velare caput, dictatáque verba
Protulit ut mos est.

Hi custodes à Tertulliano in Apologetico Monitores dicuntur. *Illuc*, ait, *suspicientes Christiani manibus expansis, quia innocuis, capite nudo, quia non erubescimus, denique sine monitore, quia de pectore oramus.* Ubi Tertullianus habitum orantium Christianorum opponit Gentilium mori. Gentiles enim ferè complicitis manibus & capite velato, & adhibito custode seu monitore orabant.

[c] AUDIRI EFFICERET CAUSAS.] Audiri efficeret, ait, non autem audiret. Nam causarum cognitio Modesto Comiti mandata erat. Paulus autem Notarius ad urgendum judicium dumtaxat erat missus, ut Modestum in accusatos læsæ majestatis acriùs incitaret. Neque dubito, quin Paulus Notarius honoris causâ Modesto judicanti adsederit cum aliis Honoratis. Interdum etiam Notarii à Principe missi, pro tribunali cognoscebant. Sic in Collatione Carthaginensi judex sedebat Marcellinus V. Cl. Tribunus & Notarius: & Sozomenus in lib. 4. cap. IX. Notarium à Constantio missum Alexandriam, multos civium supplicio affecisse dicit: *βασιλικός τις ταχυγράφος ἐκ τοῦ τάγματος τῶν καλουμένων νοταρίων ἀπηνῶς τιμωρήσας πολλοὺς Ἀλεξανδρέων ἐβασάνισε.* Denique apud Sulpicium in lib. 3. de vita Martini, Tribuni (non militares, sed Notarii, ut opinor) summa potestate præditi, & cum jure gladii ad Hispanias delegantur à Maximo. Cæterùm nomina eorum, qui præsentes adstiterant, cùm causa judicaretur, adnotabantur in actis, ut patet ex Collatione Carth. & ex lege 5. Cod. Theod. de fide testium.

[d] HERMOGENES ENIM PONT. PRÆF. PRÆT.] Hic Musoniano seu Strategio successerat, ut ait Libanius in Orat. de vita sua, ubi eum à lenitate morum commendat, perinde ac Marcellinus hoc in loco.

Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

furoris & anhelitus plenus: datáque calumniæ indulgentiâ, plurimi ducebantur ab orbe propè terrarum, juxtà nobiles & obscuri: quorum aliquos vinculorum adflixerant nexus, alios claustra pœnalia consumpserunt. Et electa est spectatrix suppliciorum feralium civitas in Palæstina Scythopolis, gemina ratione visa magis omnibus opportuna, quòd secretior, & inter Antiochiam Alexandriámque media, unde multi plerumque ad crimina trahebantur. Ductus est itaque inter primos Simplicius [a] Philippi filius ex Præfecto & Consule, reus hac gratiâ postulatus, quòd super adipiscendo interrogasse dicebatur Imperio: pérque elogium Principis torqueri præceptus, qui in his casibus nec peccatum aliquando pietati dederat nec erratum, fato quodam arcente, corpore immaculato [b] latâ fugâ damnatus est. Dein [c] Parnasius ex Præfecto Ægypti, homo simplicium morum, eò deductus periculi ut pronuntiaretur capitis reus, itidem pulsus est in exsilium: sæpe auditus multo antehac retulisse, quòd cùm Patras Achaïcum oppidum, ubi genitus habuit larem, impetrandæ causâ cujusdam relinqueret potestatis, per quietem deducentia se habitus tragici figmenta viderat multa. [d] Andronicus pòst à studiis liberalibus & claritudine carminum notus, in judicium introductus, cùm secura mente nullis suspicio-

[a] PHILIPPI EX PRÆFECTO ET CONSULE.] Consul fuit cum Sallia anno Domini 348. eodémque anno Præfectus Prætorio Paulum ex Constantinop. sede, quam Romani Pontificis litteris munitus receperat, expulit jussu Constantii, impiúmque Macedonium restituit, ut ex Athanasii Apologia ad Constantium, & ex Actis Pauli Constant. aliisque discimus. * Oriundus fuit Thessalonica urbe Macedoniæ, ut ait Sozomenus in libri 3. capite 8. Idem testatur vetus Inscriptio Neapolitana, quam refert Gruterus pag. 1908. * Idem Athanasius in Epist. ad Solitarios eumdem Philippum nondum vertente anno, quo Paulum crudeliter occiderat, Præfecturâ bonisque spoliatum ac relegatum miserè periisse testatur: quod equidem demiror. Nam Zosimus in lib. 2. ubi Magnentianum bellum commemorat, ejusdem meminit paullo ante Mursense prœlium. Κωνστάντιος ἐκπέμπει Φίλιππον ἐν μεγίστοις ἀξιώμασιν ἄνδρα καὶ φρονήσει περιέχοντα.

[b] LATA FUGA.] Exsilii triplex genus esse ait Marcianus in lege 5. D. de interdictis & releg. aut certorum locorum interdictionem, putà cùm alicui interdicitur ne Ægyptum adeat: aut latam fugam, ut omnia loca interdicantur præter certum locum; verbi gratiâ cùm quis extra territorium civitatis suæ digredi prohibetur: aut denique insulæ vinculum. Lata fuga igitur est latum exsilium, collatione facta ad insulare vinculum. Id genus exsilii intellexisse videtur Libanius in Orat. pro Aristophane: μόνος δὲ οὗτος ἐκολάζετο περιγραφαῖς ὅρων, ὧν ἐκτὸς οὐκ ἦν κινεῖσθαι. *Hic autem solus punitus est circumscriptis finibus, extra quos egredi non licebat.*

[c] PARNASIUS EX PRÆFECTO ÆGYPTI.] Hujus meminit Libanius in Epist. 352. & in Oratione luculenta pro Aristophane Corinthio. ἐπεθύμησα, ait, διηγῆς τ Αἰγυπτίων ἀρχῆς Παρνάσιος, &c. ubi multa de toto hoc negotio Parnasii habes, quo involutus & ambustus fuit Aristophanes. Eidem Parnasio ob reditum ab exsilio gratulatur in Epistola 718. quæ sic incipit: καὶ ἐμπεσὼν τοῖς πολλοῖς Ἀβυδηνοῖς ἐκείνοις περιπεσόντα ἤλγουν, καὶ νῦν εἰληφότα σε τὴν Κόρινθον καὶ τῶν πατρῴων ἀγαθῶν χαίρω. Id est: *Et cùm in multos illos Abydenos incidisti, dolebam: & nunc Corinthum, & paterna te bona recuperasse gaudeo.* Ubi in Abydenorum nomine jocus est elegans: nam Abydeni Græco proverbio calumniatores dicebantur, & negotium illud quo vexatus fuerat Parnasius, ex Abydo initium sumpserat, ut Marcellinus hic docet. In illis autem verbis, καὶ τῶν πατρῴων ἀγαθῶν videtur ad Patras alludere, quæ fuit Parnasii patria.

[d] ANDRONICUS CLARITUDINE CARMINUM NOTUS.] Hujus meminit Libanius in Epistola ad Themistium 69. Ἀνδρόνικος ὁ ποιητὴς οὗτος διίησι πρὸς αὐτὸν τὰς μέχρι Αἰθιόπων πόλεις, &c. Ejusdem meminit in Orat. de vita sua, pag. 53. Photius in Bi-

CONSTANTIUS Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

nibus urgeretur, purgando semper & fidentiùs absolutus est. [a] Demetrius itidem Chytras cognomento Philosophus, grandævus quidam, & corpore durus & animo, sacrificasse aliquoties confutatus infitiari non potuit, adserens propitiandi causâ numinis hæc à prima adolescentia factitasse, non tentandi sublimiora scrutatis: nec enim quemquam id noverat adfectare. Diu itaque adhærens eculeo, cùm fiducia gravi fundatus, nequaquam varians, eadem oraret intrepidus, Alexandriam, unde oriebatur, innoxius abire permissus est. Et hos quidem aliósque paucos æqua sors veritatis adjutrix, periculis exemit abruptis. Criminibus verò serpentibus latiùs per implicatos nexus sine fine distentos, quidam corporibus laniatis extinguebantur: alii pœnis ulterioribus damnati sunt, bonis ereptis, Paulo succentore fabularum crudelium, [b] quasi è promptuaria cella fallaciarum & nocendi species [c] suggerente complures, cujus ex nutu (propè dixerim) pendebat incedentium omnium salus. Nam [d] si qui remedia quartanæ, vel doloris alterius collo gestaret, sive per monumentum transisse vespere malivolorum argueretur indiciis, ut veneficus, sepulcrorúmque horrores

bliotheca, post excerpta ex Helladio, ait in eodem volumine fuisse opera Andronici Decurionis Hermopolitani ad Phœbammonem Comitem Cynopolitanum: cúmque fabulas & diversi generis poëmata scripsisse: qui an diversus sit ab hoc nostro, alii viderint. * De hoc intelligendus est Themistius in Oratione adversus eos, qui Sophistam suum malè interpretantur. ϰ̀ εἰ μϑ́ τις ὢν τι ὅτι ξυντεϑῆναι τραγῳδίαν ϰ̀ ἔπη ϰ̀ διϑυράμβους, ὥσπερ ἔναγχος ἐπιδημήσας Αἰγύπτιος νεανίσκος. ἀλλ᾽ ἀμαθὴς γε εἶναι ὁμολογεῖ τὴν ὑψηλοτέραν σοφίαν.

[a] DEMETRIUS CHYTRAS COGNOM. PHILOSOPH.] Hic est, ni fallor, Philosophus Cynicus, qui Chytron dicitur à Juliano in Orat. ad Heraclium, quomodo Cynicè sit philosophandum, ubi Cynicos omnes recenset, qui ad Constantii Aug. Comitatum se contulerant: ἀϰήϰοα ὁ Ἀσκληπιάδης, εἶτα ὁ σεβηριανὸς, εἶτα ὁ Χύτρων, εἶτα ἐκ οἶδα· πυϑάριόν τι ξανϑὸν ϰ̀ εὐμήκης, εἶτα σύ. Quid enim hæc Marcellini verba, *& corpore durus & animo*, annon apertè Cynicum denotant? χύτρων autem & Chytras (sic enim scribendum est) planè idem est. Observavi tamen hujusmodi scurrilia cognomenta ferè per ας efferri solere. Sic suprà Eusebius Pittacas, & alter Eusebius Mattiocopas commemorati sunt. Et Dioscorides Φακᾶς cognominatus est, teste Suida: Ammonius Philosophus Σακκᾶς: Constantius Magnus Τρογχλᾶς, teste Cedreno; in Victoris Epitome *Trachala:* Johannes quidam Justiniani temporibus Φαγᾶς, Procopio teste, iisdémque temporibus alter Johannes Δακνᾶς est dictus, ut refert Agathias in lib. 4.

[b] QUASI E PROMPT. CELLA.] Eleganter Regius codex * & Tolosanus * scriptum habent, *quasi è prompt. cella.* Sic Plautus in Amphitryone Actu 1. *Quasi è promptuaria cella depromar ad flagrum.* In Editione Rom. excusum est, *quasce prompt. cella.*

[c] EGITQUE COMPLURES.] In Regio & Flor. codice, [Colbert.] * ac Tolosano * & in Editione Rom. legitur, *egeréntque complures.* Unde nulla propemodum mutatione locum à Castello mirificè corruptum pristino nitori restitui hoc modo: *Paulo succentore fabularum crudelium quasi è prompt. cella fallaciarum & nocendi species suggerente complures.* quam scripturam veram hujus loci esse vel sonus ipse demonstrat. Posset etiam legi *egerente.* Porrò succentor fabularum is est, qui ὑποβολεὺς Græco vocabulo dicitur, qui actoribus modos ac numeros suggerebat, ut docet Plutarchus in tractatu qui πολιτικὰ παραγγέλματα inscribitur: μιμεῖσϑαι τοὺς ὑποκριτὰς τὸ ὑποβολέως ἀκούοντας ϰ̀ μὴ παρεκβαίνοντας τοὺς ῥυϑμούς. Et Dio in fine libri 61. de Nerone qui citharœdico habitu prodibat in scenam. ϰ̀ αὐτῷ, inquit, ὁ Βοῦῤῥος ϰ̀ ὁ Σενέκας καϑάπερ τινὲς διδάσκαλοι ὑποβάλλοντές τι παρεστήκεσαν. Nec aliunde sumptâ metaphorâ S. Athanasius dixit in Orat. 1. contra Arianos sub finem: ὑποκρίνεσϑαι μὲ ἅ τοι αὐτοῖς αἱ αὐτοῖς ὑποβάλλεσϑαι: & sic intelligo quod in titulo Comœdiarum Terentii toties legitur, *Modos dedit Flaccus.*

[d] SI QUI REMEDIA QUARTANÆ.] Huc referenda est lex 6. Cod. Theod. de

& errantium ibidem animarum ludibria colligens vana, pronuntiatus reus capitis interibat. Et prorsus ita res agebatur, quasi Clarum, Dodonæas arbores, & effata Delphorum olim sollemnia, in Imperatoris exitium sollicitaverint multi. Unde blanditiarum tætra commenta palatina cohors exquisitè confingens, immunem eum fore malorum communium adserebat, [a] fatum ejus vigens semper & præsens in abolendis adversa conantibus eluxisse, vocibus magnis exclamans. Et inquisitum in hæc negotia fortiùs, nemo qui quidem rectè sapiat reprehendit. Nec enim abnuimus salutem legitimi Principis, propugnatoris bonorum & defensoris, unde salus quæritur aliis, consociato studio muniri debere cunctorum: cujus redimendæ causâ validiùs, ubi majestas pulsata defenditur, à quæstionibus vel cruentis nullam [b] Corneliæ leges exemere fortunam. Sed exsultare mæstis casibus effrenatè non decet, ne videantur licentiâ regi subjecti, non potestate. Imitandus sit Tullius, cùm parcere vel lædere potuisset, ut ipse adfirmat, ignoscendi quærens causas, non puniendi occasiones: quod judicis lenti & considerati est proprium. Tunc apud Daphnen, amœnum illud & ambitiosum Antiochiæ suburbanum, visu relatúque horrendum natum est monstrum, infans ore gemino, cum dentibus binis & barba, quatuórque oculis, & brevissimis duabus auriculis: qui partus ita distortus præmonebat Rempublicam in statum verti deformem. Nascuntur hujuscemodi sæpe portenta, indicantia rerum variarum eventus: quæ quoniam non expiantur, ut apud veteres, publicè inaudita prætereunt & incognita.

CONSTANTIUS AUG. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

CAPUT XIII.

His temporibus Isauri diu quieti, post gesta quæ superior continet textus, tentatúmque Seleuciæ civitatis obsidium, paullatim reviviscentes (ut solent verno tepore foveis exsilire serpentes) saltibus degressi scrupulosis & inviis, confertíque in cuneos densos, per furta & latrocinia finitimos adflictabant; prætenturas militum ut montani fallentes, pérque rupes & dumeta ex usu facilè discurrentes. Ad quos vi vel ratione sedandos [c] Lauricius, adjecta

Maleficis & Mathem. data ad Taurum Præf. Præt. Eusebio & Hypatio Coss. Sic enim emendanda subscriptio.

[a] FATUM EJUS INGENS.] In codice Regio, [& Colbertino,] * ac Tolos. * scribitur *vigens*.

[b] CORNELIÆ LEGES.] Legem Corneliam majestatis memorat Cicero in Pisonem. Sed postquam Julius Cæsar leges Cornelias emendavit ac supplevit, lex Julia majestatis exinde semper dicta est, ut patet ex Jure Civili. Atque hinc est, quòd Suetonius in Nerone legem Juliam vocat, quæ est Cornelia de sicariis & veneficiis. Nam Locustæ excusanti minus veneni Britannico datum ad occultandam cædis invidiam, respondet Nero: *Sanè*, inquit, *legem Juliam timeo.* * Ceterùm quod ait Marcellinus, in crimine majestatis nullam haberi dignitatis rationem, sic effertur Græcè in Homilia XIII. Chrysostomi ad populum Antiochensem: ἔνθα γὰρ ἂν ᾖ καθοσίωσις, ἀξίωμα οὐδὲν ὠφελεῖ.

[c] LAURICIUS, ADJECTA COMITIS DIGNITATE.] Hujus Lauricii Comitis per Isauriam meminêre Scriptores Historiæ Eccl. cùmque unà cum Leona (quem Marcellinus in lib. XX. Quæstorem nominat) interfuisse ex more narrant Synodo quæ Seleuciæ in Isauria habita est hoc ipso anno, Eusebio & Hypatio Coss. Apud Socratem in lib. 2. Λαυρίκιος ὁ τῶν κατὰ τὴν Ἰσαυρίαν στρατιωτῶν ἡγούμενος dicitur.

Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

Comitis dignitate, missus est rector; homo civilis prudentiæ: qui minis potius quàm acerbitate pleraque correxit, adeo ut eo diu provinciam obtinente, nihil accideret, quod animadversione dignum æstimaretur.

Explicit Liber XIX.

AMMIANI MARCELLINI RERUM GESTARUM LIBER XX.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XX. continentur.

C. XI. *Constantius Aug. Bezabden omnibus copiis oppugnat, ac re infecta discedit: & de arcu cælesti.*

CONSTANTIUS Aug. Constantio A. X. & Juliano Cæsare III. Coss. Anno Chr. 360.

CAPUT I.

HÆc per Illyricum, pérque Orientem rerum series fuit. Consulatu verò Constantii decies, térque Juliani, in Britanniis cùm Scotorum Pictorúmque gentium ferarum excursus, rupta quiete condicta, loca limitibus [a] vicina vastarent, & implicaret formido provincias præteritarum cladium congerie fessas: hiemem agens apud Parisios Cæsar, distractúsque in sollicitudines varias, verebatur ire subsidio transmarinis: (ut retulimus antè [b] fecisse Constantem) ne rectore vacuas relinqueret Gallias, Alamannis ad sævitiam etiamtum incitatis & bella. [c] Ire igitur ad hæc ratione vel vi componenda Lupicinum placuit, ea tempestate Magistrum armorum, bellicosum sanè, & castrensis rei peritum, sed supercilia erigentem ut cornua, & de tragico, quod aiunt, cothurno strepentem: super quo diu ambigebatur, avarus esset potiùs, an crudelis. Moto ergo velitari auxilio, Ærulis scilicet & Batavis, [d] numerísque Mœsiacorum duobus, adulta hieme Dux antedictus Bo-

[a] VICINA VASTARENTUR.] Cùm in MSS. omnibus atque in Editione Romana legatur *vastarent*, sic totum locum scribendum esse censeo: *Cùm Scotorum, Pictorúmque gent. fer. excursus rupta quiete condicta, loca lim. vicina vastarent.*

[b] FECISSE CONSTANTEM.] Constans Aug. in Britanniam insulam trajecit: ut barbaros coërceret qui insulam infestabant; quam expeditionem Marcellinus noster in gestis Constantis non prætermiserat: quinetiam occasione sumpta, ut solet, tractum Britanniæ descripserat, ut ipsemet testatur in lib. 27. Ea autem Constantis expeditio contigit post victoriam de Francis, teste Libanio in Orat. quæ βασιλικὸς inscribitur. Hæc porrò victoria de Francis refertur ab Idatio & Socrate Consulatu Constantii III. & Constantis II. qui annus erat Domini 342. Proinde in sequentem annum cadit expeditio Britannica. Quod etiam ex subscriptione legis 5. Cod. Theod. de extraordin. acutè notavit Jac. Gothofredus in Notis ad Expositionem totius mundi.

[c] MITTERE IGITUR AD HÆC LOCA AD RATIONES COMPONENDAS.] Hæc est P. Castelli conjectura: nam in Editione Rom. excusum erat hoc modo: *Ire igitur ad hæc ratione vel componenda, &c.* prout etiam in Regio ac Flor. codicibus scriptum reperi. Unde proclive erat veram scripturam deprehendere. Sic enim in fine libri superioris locutus est Auctor noster: *Ad quos vi vel ratione sedandos Lauricius missus est Rector.*

[[d] NUMERISQUE MOESIACORUM DUOBUS.] Numeros Ammianus Marcellinus modò pro legionibus, modò pro cohortibus tantùm aut auxiliis sumit. Nomine autem hoc non tantùm Marcellinus & Notitia Imperii Rom. aliíque eorum temporum Scriptores, sed etiam veteres Auctores utuntur. Hirtius in libro VIII. de bello Gallico: *Cn.* inquit, *Pompeius legionem primam, quam ad Cæsarem miserat confectam ex delectu provinciæ, Cæsari eam tamquam ex suo numero dedit. Cæsar tamen Pompeio legionem remisit, & ex suo numero Quintamdecimam, quam in Gallia citeriore habuerat, ex SC. jubet tradi. Ex suo numero dare*, aut *tradere legionem*, idem est, atque ex copiis sibi Senatusconsulto attributis, vel ex suo exercitu, quem SC. obtineat. In libro I. de bello civili: *Omnes Domitium circumsistunt & custodiunt, legatósque ex suo numero ad Cæsarem mittunt.* Sermo est de cohortibus xxx. quæ Corfinium sub Domitio tenebant. *Ex suo numero*, id est, ex suo corpore, & nomine totius præsidii. Suetonius in Augusto capite XVII. scribit, cum *turbatum nuntiis de seditione militum, quos ex omni numero confectâ victoriâ Brundisium præmiserat, repetisse Italiam. Ex omni numero*, id est, ex omnibus legionibus. Et in libro VIII.

Constantius Aug. Constantio A. X. & Juliano Cæsare III. Coss. Anno Chr. 360.

noniam venit: quæſitíſque navigiis, & omni impoſito milite, obſervato flatu ſecundo ventorum, ad Rutupias ſitas ex adverſo defertur, petítque Lundinium: ut exinde ſuſcepto pro rei qualitate conſilio, feſtinaret ociùs ad procinctum.

Caput II.

Quæ cùm ita geruntur, poſt Amidæ oppugnationem Urſicinum ad commilitium Principis ut peditum Magiſtrum reverſum, (ſucceſſiſſe enim eum Barbationi prædiximus) obtrectatores excipiunt: primò diſſeminantes mordaces ſuſurros: dein propalam ficta crimina ſubnectentes. Quibus Imperator adſenſus, ex opinione pleraque æſtimans & inſidiantibus patens, Arbetionem & Florentium Officiorum Magiſtrum quæſitores dederat, ſpectaturos quas ob res oppidum ſit exciſum. Quibus apertas probabiléſque refutantibus cauſas, veritíſque ne offenderetur Euſebius Cubiculi tunc Præpoſitus, ſi documenta ſuſcepiſſent perſpicuè demonſtrantia, Sabiniani pertinaci ignavia hæc accidiſſe quæ contigerunt: à veritate detorti, inania quædam, longéque à negotio diſtantia ſcrutabantur. Qua iniquitate percitus qui audiebatur: *Etſi me*, inquit, *deſpicit Imperator, negotii eſt tamen magnitudo, ut nonniſi judicio Principis noſci poſſit & vindicari: ſciat tamen velut quodam præſagio, quòd dum mæret ſuper his, quæ apud Amidam geſta emendatâ didicit fide, dúmque ad ſpadonum arbitrium trahitur, defruſtandæ Meſopotamiæ proximo vere ne ipſe quidem cum exercitus robore omni opitulari poterit præſens.* Relatis adjectíſque cum interpretatione maligna compluribus, iratus ultra modum Conſtantius, nec diſcuſſo negotio, nec patefieri quæ ſcientiam ejus latebant permiſſis, adpetitum calumniis, depoſitâ militiâ digredi juſſit ad otium, Agilone ad ejus locum immodico ſaltu promoto, ex Gentilium Scutariorum Tribuno.

Caput III.

Eodem tempore per Eoos tractus cælum ſubtextum caligine cernebatur obſcura, & à primo auroræ exortu aduſque meridiem intermica-

ſex militum millia, ſeu *bina è* III. *legionibus Mœſiacis millia*, *numeros* appellat. *Et tum quidem*, ait, *compreſſa res eſt, revocatis ad officium numeris parumper.* Cedrenus tradit Marcianum qui poſtea imperavit, tum gregarium militem, è Græcia ad bellum Perſicum cum ſuo numero profectum eſſe. στρατιώτης λιτὸς ὢν ἔτι τότε Μαρκιανὸς μετὰ τοῦ ἰδίου νουμέρου ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος κατὰ Περσῶν ἀνῄει: *cum ſuo numero*, id eſt, cum ſua legione. Mœſiacos porrò in duos minimùm numeros diviſos fuiſſe, indicant ſuprà laudata Marcellini verba. Nuper repertus eſt in urbe Mettis lapis, cùm munitionum fundamenta jacerentur, ita inſcriptus. D. M. APOLLINARI EX ORDINE MESIACORUM HOC MONUMENTUM COMMILITONES POSUERE. *Meſiacorum* heic mendosè ſcriptum pro *Mœſiacorum*: ut mihi affirmavit vir clariſſ. atque doctiſſimus humaniſſimúſque, à quo ipſam Inſcriptionem accepi, Aimericus Bigotius Rotomagenſis, inter amicos meos haud poſtremo loco numerandus. Ex ea Inſcriptione judicari poteſt, Mœſiacos tum Mediomatricis ſeu Mettis urbi claræ præſediſſe: quos ſolùm intra Gallias tum militaſſe docet Marcellinus. Sed poſtea ſub Valentiniano ejúſque ac Theodoſii filiis Mettis in præſidio fuit legio *prima Flavia*, quæ principatu Conſtantii, ſive ætate Ammiani Marcellini noſtri, unà cum legione prima Parthica Singaræ in Meſopotamia præſederat: ſicuti in Notitia Galliarum obſervavi, Notitiam Imperii Rom. ſecutus. In lapide quem laudavi, Apollinaris *ex ordine Mœſiacorum* fuiſſe dicitur, id eſt, ex corpore Mœſiacorum, ex numero, vel ex legione Mœſiacorum. Mentio autem *Deorum Manium* indicat apertè, hominem à Chriſtiana religione alienum, & vano Deorum cultui addictum fuiſſe.]

bant jugiter stellæ: hísque terroribus accedebat, quòd cùm lux cælestis operiretur, è mundi conspectu penitus luce abrepta, defecisse diutiùs Solem pavidæ mentes hominum æstimabant: primò attenuatum in Lunæ corniculantis effigiem, deinde [a] in speciem auctum semenstrem, posteáque in integrum restitutum. Quod aliàs non evenit ita perspicuè, nisi cùm post inæquales cursus [b] intermenstruum Lunæ ad idem revocatur initium certis temporum intervallis: id est, cùm in domicilio ejusdem signi tota reperitur Luna sub Sole liniamentis objecta rectissimis, atque in his paullisper consistit minutis, quæ geometrica ratio partium partes appellat. Ac licèt utriusque sideris conversiones & motus, ut scrutatores causarum intelligibilium adverterant, in unum eumdémque finem lunari cursu impleto, perenni distinctione conveniunt: tamen Sol non semper his diebus obducitur, sed cùm Luna è regione, velut libramento quodam, igneo orbi & adspectui nostro opponitur media. Ad summam tum Sol occultatur, splendore suppresso, cùm ipse & lunaris globus astrorum omnium infimus, parili comitatu obtinentes circulos proprios, salváque ratione altitudinis interjectæ junctim locati, ut scienter & decorè Ptolemæus exponit, ad dimensiones venerint, quos ἀναβιβάζοντας & καταβιβάζοντας [c] ἐκλειπτικοὺς συνδέσμους, coagmenta videlicet defectiva Græco dictitant sermone. Et si contigua iisdem juncturis præstrinxerint spatia, dilutior erit defectus. Si verò articulis ipsis inhæserint, qui coactiùs adscensus vinciunt & descensus, offunditur densioribus tenebris cælum, ut crassato aëre ne proxima quidem & adposita cernere queamus. Sol autem geminus ita videri existimatur, si erecta celsiùs solito nubes, æternorúmque ignium propinquitate collucens, orbis alterius claritudinem tamquam è speculo puriore formaverit. Nunc veniamus ad Lunam. Apertum & evidentem ita demum sustinet Luna defectum, cùm pleno lumine rotundata Solíque contraria, ab ejus orbe centum octoginta

CONSTANTIUS AUG. Constantio A. X. & Juliano Cæsare III. Coss. Anno Chr. 360.

[a] IN SPECIEM AUCTUM SEMENSTREM.] Semenstrem pro semimenstrua posuit: quam speciem Græci διχόμηνον vocant. Sic in Glossis veteribus, *semenstre*, *ἡμιμήνιον*: *semenstris*, *ἡμιμηνιαῖος*. Vetus Poëta Astronomicôn in Catalectis Scaligeri:

Jam cur semenstri non semper palleat orbe,
Inflexi præstant obliquo tramite cursus.

* Postremò vetus Scholiastes Juvenalis in satiram 7. *Semestris*, inquit, *Luna dicitur, quum mensis medium permensa est spatium.* Sed & Apuleius in libro 1. Metamorphoseos non procul ab initio: *Earúmque media semestris Luna flammeos spirabat ignes.* *

[b] INTERMENSTRUUM LUNÆ.] Intermenstruum pro plenilunio usurpat Marcellinus infrà, cùm ait nonnisi tempore intermenstrui deficere visam usquam Lunam. Sed in loco quem præ manibus habemus, ineptum est de plenilunio intelligere. Itaque pæne adducor ut credam sic Marcellinum ipsum scripsisse: *Cùm iter menstruum Lunæ ad idem revocatur initium.*

[c] ΕΚΛΕΙΠΤΙΚΟΥΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥΣ.] Cleomedes in lib. 2. etiam συναφὰς dici adnotat: ὥστε οὕτως ἔχειν τὴν διαμέτρον κατὰ δύο σημεῖα τέμνειν ἀναγκαίως ὃς ἡλιακὸς καὶ ἐκλειπτικὸς καλεῖται. ταύτας οὖν τὰς τομὰς οἱ μὲν συναφὰς, οἱ δὲ συνδέσμους καλοῦσιν. Hinc Sol apud Nonnum in lib. 38. Dionys. monens Phaëthontem sic loquitur:

Ἄκρα δὲ συνδέσμοιο φυλάσσεο, μὴ χθόνα ἕρπων
Αἰμάσσῃ ἡμιτόμοις ζωοφαδίης κύκλον ἑλίξας
Φέγγος ὅλον κλέψειεν ἐπισκιόων σέο δίφρου.

Adde Chalcidium in Timæum Platonis.

Constantius Aug. Constantio A. X. & Juliano Cæsare III. Coss. Anno Chr. 360.

partibus, id est signo septimo disparatur. Et quamquam hoc per omne plenilunium semper eveniat, non semper deficit tamen. Sed quoniam circa terrenam mobilitatem locata, & à cælo totius pulcritudinis extima, nonnumquam ferienti se subserit luci, objectu metæ noctis in conum desinentis angustum latet parumper umbrata: túmque nigrantibus involvitur globis, si Sol sphæræ inferioris curvamine circumfusus, mole obsistente terrena, radiis eam suis illustrare non possit: quam numquam habere proprium lumen opiniones variæ collegerunt. Et cùm ad idem signum æquis partibus Soli concurrerit, obscuratur (ut dictum est) penitus hebetato candore; σύνοδος Græcè [a] μήνης dicitur. Nasci autem putatur, cùm parva declinatione velut è perpendiculo superjectum gerit Solem. Exortus verò ejus adhuc gracilescens primitus mortalitati videtur, cùm ad secundum relicto Sole migraverit signum. Progressa itaque porrectiùs, jámque abunde nitens cornutæ habitu, μηνοειδὴς est appellata. Cùm autem Sole longo cœperit interstitio submoveri, & [b] ad quintum pervenerit signum, radiis ejus ad se conversis, majus concipit lumen, & fit Græco sermone [c] διχόμηνος, quæ forma semiorbem ostendit: procedens deinde jam [d] disjunctissimè, quintóque signo arrepto, figuram monstrat [e] ἀμφικύρτου, utrimque prominentibus gibbis.

[a] ΜΗΝΗΣ GRÆCE ΣΥΝΟΔΟΣ.] Luna à Græcis olim dicebatur μήνη. Varro in lib. 5. de lingua Lat. *Sic mensis*, ait, *à Lunæ motu dictus, dum ab Sole profecta rursus redit ad eum Luna, quòd Græcè olim dicta μήνη: unde illorum μῆνες, ab eo nostri.* & D. Ambrosius in Ep. 83. denique Theon in Arati Prognostica: μήνη etiam à Græcis vocata est Luna, ut scribit Cleomedes in lib. 2. ubi quatuor τῆς μήνης significationes affert. Prima est Lunæ, tunc cùm corniculata est: ἡ σελήνη, ὅταν ᾖ μηνοειδὴς τῷ σχήματι, μήνη καλεῖται. Ceterùm Editio Rom. excusum habet hoc in loco, *unine Græcè synodos.* Codex autem Regius, *quæ Græcè synodos dicitur:* [Colbertinus, *univa synodos dicitur;*] * Tolosan. simpliciter, *Græcè synodos dicitur.* *

[b] AD QUINTUM PERVENERIT SIGNUM.] Scribendum est *ad quartum:* ut ex sequentibus patebit. Nam Luna cùm LXXXX. partibus, quos vulgò gradus vocant, à Sole recesserit; tum διχότομον σχῆμα exhibet: quam dividuam seu dimidiam Lunam vocant Apuleius & Marcianus Capella.

[c] ΔΙΧΟΜΗΝΟΣ.] In Regio & Flor. * Tolos. Vatic. * [ac Colbertino] exemplaribus, & in Editione Rom. legitur *dichomenis*, quod idem est. διχόμηνον autem pro διχοτόμῳ hîc ponitur: ut apud Alexandrum Aphrod. in lib. 1. problem. de Luna: ἐν μὲν γὰρ τῷ διχομήνῳ σχήματι ὑγρὰ καὶ θερμὴ ποιοῦσ' εἶναι, ἐν δὲ τῷ πανσελήνῳ θερμὴ καὶ ξηρὰ ποιοῦσ'· ἐν δὲ τῇ ἀποκρούσει ξηρὰ καὶ ψυχρά. ὅτι δὲ ἀφώτιστος, ὑγρὰ καὶ ψυχρά. Ubi manifestè διχόμηνον posuit pro διχοτόμῳ. Similiter Nonnus in lib. 4. Dionys. Ἀμφιφαὴς, διχόμηνις, ὅλῳ στίλβουσα προσώπῳ. Aliàs διχόμηνος, & frequentiùs, pro plenilunio sumitur, ut apud Geminum & Achillem Tatium in Arati Phænomena. Et Scholiastes Apollonii διχόμηνις ait, idem est ac πανσέληνος. Unde Gelenius cùm mendum hic esse putaret, διχότομον correxerat: sed falsus est, ut dixi.

[d] DISJUNCTISSIMOQUE SIGNO ARREPTO.] Sic primus edidit Castellus, ineptè: quem miror tamen comitem erroris habuisse Sig. Gelenium. Sed Accursius edere maluit, prout in Ms. codice suo repererat, *disjunctissimo quintóque signo.* Neque aliter habet Editio Rom. & codex Regius ac Flor. * Tolos. Vatic. * [ac Colbert.] Proinde non dubitavi, quin ita scribendum esset levissima mutatione: *Procedens deinde jam disjunctissimè, quintóque signo, &c.*

[e] ΑΜΦΙΚΥΡΤΟΥ.] Cleomedes in lib. 2. scribit antiquos tres tantùm Lunæ formas atque habitus agnovisse, τὸ μηνοειδὲς, τὸ διχότομον, τὸ πεπληρωμένον. id est, corniculatam Lunam, dimidiam, ac plenam: recentiores verò quartum addidisse τὸ ἀμφίκυρτον σχῆμα, quam protumidam Lunam vocat Apuleius de Deo Socratis: quæ major quidem est dimidiâ, minor autem plenâ: quod ego inventum à Philippo Medmæo Astrologo existimo. Sic enim Plutarchus in libro, quo docet non posse jucundè duci vitam ex Epicu-

E regione verò cùm normaliter steterit contrà, lumine pleno fulgebit, domicilium septimi retinens signi: & in eodem tum etiam agens, paullulúmque progressa minuitur, quem habitum [a] vocamus ἀπόκρουσιν, atque easdem formas repetit senescendo: traditúrque doctrina multiplici congruente, nonnisi tempore intermenstrui deficere visam usquam Lunam. Quòd autem Solem nunc in æthere, nunc [b] in mundo inferiore cursare prædiximus; sciendum est siderea corpora, quantum ad universitatem pertinet, nec occidere, nec oriri: sed ita videri nostris obtutibus constitutis in terra, [c] spiritus cujusdam interni motu suspensa, rerúmque magnitudini instar exigui subdita puncti, nunc cælo infixas suspicere stellas, quarum ordo est sempiternus, aliquoties humana visione languente discedere suis sedibus arbitrari. Verùm ad instituta jam revertamur.

CONSTANTIUS Aug. Constantio A. X. & Juliano Cæsare III. Coss. Anno Chr. 360.

CAPUT IV.

Properantem Constantium Orienti ferre suppetias, turbando propediem excursibus Persicis, ut perfugæ concinentes exploratoribus indicabant; [d] urebant Juliani virtutes, quas per ora gentium diversarum fama celebrior effundebat, magnorum ejus laborum factorúmque vehens adoreas cessas, post Alamanniæ quædam Regna prostrata, receptáque oppida Gallicana antè direpta à barbaris & excisa, quos tributarios ipse fecit & vectigales. Ob hæc & similia percitus, [e] metuénsque ne augerentur in majus, [f] stimu-

ri secta. Εὐκλάδην χάσοντα τὰ διοπτικὰ, καὶ φιλιστον ἀποδεικνύντα περὶ τοῦ σχήματος τῆς σελήνης. Seleuco tamen id tribuit Clemens lib. 6.

[a] VOCAMUS ΑΠΟΚΡΟΥΣΙΝ.] Cùm in Mſ. Vatic. [Colbertino,] Fl. & Falch. exstare intellexissem ἀσύκεισιν; in Regio autem reperissem αὐτόκεισιν: non dubitavi quin legendum esset ἀπόκρουσιν: maximè cùm in Editione Basiliensi ἀπόκρουσιν legeretur. Est autem ἀπόκρουσις ille Lunæ habitus, quem Medici barbaro vocabulo declilunium vocant: ut in Alexandri Aphrod. loco quem proximè citavi, & apud Clementem Alex. in lib. 6. Stromat. In Glossis *interlunium* vertitur ἀπόκρουσις σελήνης.* Hinc ἀποκρουστικὴ σελήνη dicitur à Proclo in Hesiodi dies paginâ 170. quum minuitur. *

[b] IN MUNDO INTERIORE.] Mallem *inferiore*.

[c] TERRA SPIRITUS CUJUSDAM INTERNI MOTU SUSPENSA.] Plerique veterum terram sustineri ab aëre crediderunt. Sed ex his alii ab aëre externo quasi comprimi, & in statione sua contineri eam aiebant, quod egregiè explicat vetus Isagoge in Arati Phænomena. Anaximenes quidem qui terram planam esse dicebat, eam ab aëre vehi affirmabat, teste Plutarcho in lib. 3. cap. 15. de placitis Philosoph. Alii verò ab aëre interno & quasi congenito portari terram aiebant, teste Seneca in lib. 6. Nat. quæst. cap. 16. in qua opinione videtur fuisse Marcellinus noster. Vide & Macrobium lib. 1. Saturn. cap. 21. ut Lucanum Claudianúmque prætercam.

[d] URBANT JULIANI VIRTUTES.] Vrere propriè de invidia dicitur. Sic Horatius:

Urit enim fulgore suo, qui prægravat artes
Infra se positas.

& Livius in lib. 40. *Quin tu*, inquit, *omissâ istâ nocturnâ fabulâ ad id quod doles, quod invidiâ urit, præverteris?* * Petrus quoque Chrysologus in Sermone 48. *Inter suos posse, morsus est: adustio est, inter cives eminere: Proximos proximorum urit gloria. Propinqui, propinquo si honorem debeant, computant servitutem.* Et in Sermone 12. 28. & 122. Et generaliter quidquid pulcritudine excellit, urit oculos, ut apud Terentium in Eunucho, & eumdem Horatium in Odis: *Urit me Glyceræ nitor, &c.*

[e] METUENSQUE NE AUGERETUR IN MAJUS.] Invidia igitur & metu (quæ vitia Principibus familiaria sunt) adductus Constantius Julianum Cæsarem deprimere constituerat. Ac de invidia quidem testatur Mamertinus in Panegyrico ad Julianum, & Libanius in Orat. Consulari his verbis: ἀλλὰ γὰρ οἷς τοὺς πολεμίους ἐξέωσε, τῇ διὰ σοῦ νικῶντα ἐνίας. οὕτω δυσμαχόν τι νόσημα φθόνος. Idem in Orat. funebri pag. 282. & Zosimus in lib. 3.

[f] STIMULANTE (UT FEREBATUR) FLORENTIO.] Ita certè prodit Julianus ipse in Epist. ad Athen.

Constantius Aug. Constantio A. X. & Juliano Cæsare III. Coss. Anno Chr. 360.

lante (ut ferebatur) Præfecto Florentio, Decentium Tribunum & Notarium misit, auxiliares milites exinde protinus abstracturum Ærulos & Batavos, cumque Petulantibus Celtas, & lectos ex numeris aliis trecentenos, hac specie jussos accelerare, ut adesse possint armis primo vere movendis in Parthos. Et super auxiliariis quidem & trecentenis cogendis ociùs proficisci, Lupicinus conventus est solus, transisse ad Britannias nondum compertus: de Scutariis autem & Gentilibus excerpere quemque promptissimum, & ipse perducere [a] Sintula jubetur, Cæsaris stabuli tunc Tribunus. Conticuit, hísque acquieverat Julianus, potioris arbitrio cuncta concedens. Illud tamen nec dissimulare potuit, nec silere: ut illi nullas paterentur molestias, qui relictis laribus Transrhenanis, sub hoc venerant pacto, ne ducerentur ad partes umquam Transalpinas: verendum esse affirmans, ne voluntarii barbari militares, sæpe sub ejusmodi legibus adsueti transire ad nostra, hoc cognito deinceps arcerentur. Sed loquebatur incassum. Tribunus enim parvi querelas Cæsaris ducens, Augusti jussis obtemperabat: & lecta expeditiore manu, vigore corporúmque levitate præstanti, cum hisdem profectus est, spe potiorum erectus. Et quia sollicitus Cæsar, quid de residuis mitti præceptis agi deberet, pérque varias curas animum versans, attentè negotium tractari oportere censebat; cùm hinc barbara feritas, inde jussorum urgeret auctoritas, maximéque absentiâ Magistri equitum augente dubietatem, redire ad se Præfectum hortatus est, olim Viennam specie annonæ parandæ digressum, ut se militari eximeret turba. Perpendebat enim ad relationem suam, quam olim putabatur misisse, abstrahendos à Galliarum defensione pugnaces numeros, barbarísque jam formidatos. Qui cùm suscepisset Cæsaris litteras, monentis petentísque ut venire accelararet, rempublicam consiliis juvaturus; obstinatissimè detrectabat: ea ratione pavore mente confusa, quòd aperta scripta significabant, ab Imperatore nusquam dijungi debere Præfectum in ardore terribilium rerum. Adjectúmque est, quòd [b] si procurare dissimularet, ipse propria sponte projiceret insignia principatus: gloriosum esse existimans jussa morte oppetere, quàm ei provinciarum [c] interitum assignari. Sed vicit Præfecti propositum pertinax, his quæ rationabiliter poscebantur parêre contentione maxima reluctantis. Inter has tamen moras absentis Lupicini, motúsque mili-

[a] Sintula jubetur.] *Singula* dicitur tum in Editione Rom. tum in Ms. Regio, [Colbertino] ac Florentino. In Epistola Juliani ad Athen. *γιντόνιος, τὸ στρατιωτικὸν ἅπαν ἀδιακρίτως τὸ μαχιμώτατον ἀπαγαγεῖν τῆς γαλατίας ἐκέλευσεν, ἐπιτάξας τοῦτο τὸ ἔργον λουπικίνῳ τε καὶ γιντωνίῳ.*

[b] Si procurare dissimulasset.] In Regio codice suprascriptum est eadem manu *procurrere*, quam equidem conjecturam valde probo.

[c] Interitum sibi assignari.] Sic primus edidit Gelenius, cùm in Editione Rom. legeretur, *quam & provinciarum interitum assignari:* prout etiam in exemplari Regio [& Colbertino]* ac Tolos.* scriptum reperi. Ego verò non dubito quin legendum sit, *quàm ei provinciarum interitum assignari.*

tares timentis Præfecti, Julianus consiliorum adminiculo destitutus, ancipitíque sententia fluctuans, id optimum factu existimavit: [a] via sollemni cunctos è stationibus egressos, in quibus hiemabant, maturare disposuit. Hócque comperto, apud Petulantium signa famosum quidam libellum humi projecit occultè, inter alia multa etiam id continentem: *Nos quidem ad orbis terrarum extrema ut noxii pellimur & damnati:* [b] *caritates verò nostræ Alamannis denuo servient, quas captivitate prima post internecivas liberavimus pugnas.* Quo textu ad Comitatum perlato lectóque, Julianus contemplans rationabiles querelas, cum familiis eos ad Orientem proficisci præcepit, [c] clavularis cursus facultate permissa: & cùm ambigeretur diutius quâ pergerent viâ, placuit Notario suggerente Decentio, [d] per Parisios homines transire, ubi morabatur adhuc Cæsar nusquam motus. Et ita factum est. Iisdémque adventantibus in suburbanis [e] Princeps occurrit ex more, laudans quos agnoscebat, factorúmque fortium

CONSTANTIUS AUG. Constantio A. X. & Juliano Cæsare III. Coss. Anno Chr. 360.

[a] VIA SOLLEMNI.] In exemplari Regio [& Colbertino] * ac Tolosano, * & in Editione Rom. legitur, *vita solemni.* Unde Gelenius ex conjectura, ut arbitror, emendavit, *via sollemni*, id est, militari seu publica: quod equidem non damno. Conjiciebam tamen aliquando, gravius hîc vulnus latere, ac fortasse ita scribendum esse, *tesserâ datâ sollemni.* Sic in lib. 14. sub initium: *Rectores militum tesserâ datâ sollemni armatos omnes celeri eduxere procursu.*

[b] CARITATES VERÒ NOSTRÆ.] Libanius in Orat. funebri p. 284. ait uxores ex quibus milites liberos susceperant, pueros & infantes mammis applicitos militibus ostendisse, orantes & obtestantes, ne seipsas, ne liberos prodere vellent. Ex quibus patet, militibus tunc temporis licuisse uxores habere: quod confirmat etiam lex 6. & 7. Cod. Theod. de tironibus.

[c] CLAVULARIS CURSUS.] Clabularis (sic enim semper in Codice scribitur) cursus militibus concedebatur, quoties ex aliis in alia loca celeriter transferri eos oporteret, ut est in lege 22. Cod. de cursu publico. Et Marcellinus noster in lib. 21. de Constantio: *Ut vehiculis*, ait, *publicis impositum paullatim premitteret militem.* Denique Sulpicius in Dialogi 2. de virtutibus beati Martini capite IV. *Interim*, inquit, *per aggerem publicum plena militaribus viris fiscalis reda veniebat.* Ceterùm clabulare à veredo, biroto, & reda distinguit Imperator in lege 2. Cod. Theod. de Curiosis. *Ne redam*, inquit, *usurpet, cui birotum, vel veredum postulare vel clabulare permissum est.* Restat igitur, ut clabularis cursus idem sit qui angarialis: quod confirmare videtur lex 5. Cod. cit. Angariæ autem erant capacissima vehicula ac solidissima, utpote quibus mille & quingenta pondo imponerentur, cùm redæ mille dumtaxat imponi deberent, ut est in lege 30. Cod. Theod. de cursu publico. Ægrorum autem militum dumtaxat causâ hic clabularis cursus permittebatur, ut opinor: & id innuit lex XI. Cod. eodem. * De clabulari cursu locus est insignis in Excerptis Johannis Philadelphensis Lydi, de mensibus & festis Romanorum. Κλαβυλάριος (inquit) ὀχηματικὸς δρόμος. κλάβον γὰρ τὴν ὕλαν Ἰταλῶν. * [Clabularem vel clavularem cursum diversum esse à cursu publico notat P. Pithœus ad oram Ammiani sui: & cursus quidem publici Ammianum meminisse in libris XX. ac XXI.]

[d] PLACUIT PER PARISIOS HOMINES TRANSIRE.] Contra consilium & monita Juliani, qui id maximè dissuaserat, veritus ne, id quod accidit, milites viso Cæsare res novas agitarent: ut scribit Libanius in Orat. funebri, & Julianus ipse in Epist. ad Athenienses.

[e] PRINCEPS OCCURRIT EX MORE.] Sic existimavi locum hunc interpungi debere, quod Julianus in dicta Epistola confirmat. ἦλθε τὰ τάγματα· ὑπήντησα κατὰ τὸ νενομισμένον αὐτοῖς. Id est: *Adveniunt militares ordines. Ego eis obviàm ex more processi.* Ipsi quinetiam Augusti legionibus obviàm procedere honoris solebant causâ. Orosius in lib. ult. de Arcadio. *Et dum Imp. Arcadius secundùm consuetudinem ad portas occurrit exercitui remeanti, &c.* Zosimus etiam in lib. 5. eamdem narrans historiam: ὑπαντῆσαι τοῖς στρατιώταις εἰσιέναι μέλλουσι παρεκάλεσε τὸν βασιλέα Γαΐνας· ταύτης γὰρ τῆς τιμῆς ἠξιῶσθαι τοὺς στρατιώτας ἔλεγε σύνηθες εἶναι. *Gainas. Imperatorem militibus occurrere monuit: hunc enim mili-*

Constantius Aug. Constantio A. X. & Juliano Cæsare III. Coss. Anno Chr. 360.

singulos monens, animabat lenibus verbis, ut ad Augustum alacri gradu pergerent, ubi potestas est amplè patens &, larga, præmia laborum adepturi dignissima. Utque honoratiùs procul abituros tractaret, ad convivium Proceribus corrogatis, petere jure si quid in promptu esset edixit. Qui liberaliter ita suscepti, dolore duplici suspensi discesserunt & mæsti, quòd eos fortuna quædam inclemens & moderato rectore & terris genitalibus dispararet. Hócque angore impliciti, in stativa solita recesserunt. Nocte verò captante in apertum erupere discidium: incitatísque animis, ut quemque insperata res adflictabat, ad tela convertuntur & manus: fremitúque ingenti omnes [a] petivere Palatium, & spatiis ejus ambitis, ne ad evadendi copiam quisquam perveniret, Augustum Julianum horrendis clamo-

tibus honorem haberi consuevisse. Omitto Claudiani versus ex lib. 2. in Rufinum. Nec longè abhorret ab hac consuetudine, quod refert Theophyl. Simocatta in lib. 3. initio. morem antiquum fuisse, ut Magister militum ad regendas legiones missus à Principe, occurrentibus sibi honoris causâ militibus equo descenderet, & inter armatos medius incedens, universos comiter salutaret: quem morem cùm sprevisset Priscus, meritò in offensionem militum venit.

[[a] Omnes petivere Palatium.] Ejus Palatii apud Parisios infrà sic meminit Marcellinus. *Milites occupavere volucriter Regiam.* Ib. *Aliquis Palatii Decurio*, &c. Et infrà: *Nocte in unum collecti Palatium obsedere.* Julianus in litteris ad Constantium *Aug. Nocte in unum collecti Palatium obsedere, Julianum Aug. vocibus magnis appellantes & crebris.* Amplum autem fuisse hoc Palatium indicat hisce verbis: *Omnes petiverant Palatium, & spatiis ejus ambitis, ne ad evadendi copiam quisquam perveniret*, &c. In capite v. Disceptationis de Basilicis observavi, in hocce Palatio Parisiaco Julianum biennio, Valentinianum quoque majorem 2. annis hiemem egisse, quam Regiam nostri *domum Thermarum, & Palatium Thermarum* appellaverint. Jam tum ergo clara erat urbs Lutecia, & omnibus ad capiendum alendumque Comitatum Imperatorium rebus necessariis instructissima, cùm & Palatium spatiosum extra insulam suam, & ampla suburbana, ac campum magnæ multitudinis capacem, in quo milites exercebantur, jam haberet. *Suburbana* Luteciæ, id est domos extra insulam & ultra pontes positas præsertim ad meridiem versus memorat Marcellinus in libro xx. *Placuit per Parisios homines* (i. milites) *transire: eisdémque adventantibus, in suburbanis Princeps occurrit ex more.* Campi apud Parisios ibidem meminit Marcellinus: *Edicto ut futura luce cuncti convenirent in Campo; progressus Princeps* (Julianus) *ambitiosius solito tribunal adscendit.* Eo in Campo Julianus & à militibus Gallicanis congregatis Augustus per vim est appellatus, & concionem ad milites habuit, ac paullo pòst repetitis acclamationibus militum ac populi in Imperio est confirmatus. *Ingressus Parisios Leonas, postridie Principi progresso in Campum cum multitudine armata pariter & plebeia, quam de industria convocarat, & Tribunali ut emineret altiùs superstanti, scripta jubetur offerre.* Et in libro xxi. *Cùm apud Parisios adhuc Cæsar Julianus, quatiens scutum variis motibus exerceretur in Campo: territis ut omine diro præsentibus cunctis, &c.* id est, militibus, qui & ipsi ibidem exercebantur. Exercitationes autem istæ militares in Campo extra urbes fieri consueverant: ut appareat Campum, in quo Julianus cum militibus suis apud Luteciam exercebatur, extra urbem fuisse: quod & ipsum campi nomen indicat. Quare & Suetonius hasce exercitationes quæ in Campo Martio Romæ fieri solebant, *exercitationes campestres* appellat in Octavio Augusto capite 83. *Exercitationes*, inquit, *campestres equorum & armorum statim post bella civilia omisit.* Locus erat vii. ab urbe Constantinopoli millibus distans, *Hebdomon* vel *Septimum* ob id dictus, Basilicâ S. Johannis Baptistæ, & *Campo* ubi milites exercebantur, ac *tribunali* insignis, in quo Augusti nuncupabantur. De eo Campo Hebdomi, qui semper extra urbem fuit, auctor Historiæ Miscellæ in libro xvii. sic scribit: *Tum Phocas Macrobium Scribonium jussit sagittari apud Septimum, pendentem in lancea in qua tirones exercebantur, quasi conscium insidiarum suarum.* Armorum doctores, quorum operâ & virtute milites exercebantur in Campo, à loco exercitii nomen habuere, & *Campidoctores* atque *Campigeni* sunt appellati.

clamoribus concrepabant, eum ad se prodire destinatiùs adigentes: exspectaréque coacti dum lux promicaret, tandem progredi compulerunt. Quo viso, iterata magnitudine sonus Augustum appellavere consensione firmissima. Et ille mente fundata universis resistebat & singulis,[a] nunc indignari semet ostendens, nunc manus tendens, oránsque & obsecrans, ne post multas felicissimásque victorias agatur aliquid indecorum; néve intempestiva temeritas & prolapsio discordiarum materias excitaret. Hæcque adjiciebat, tandem sedatos leniter allocutus: *Cesset ira, quæso, paullisper: absque dissensione, vel rerum appetitu novarum impetrabitur facilè, quod postulatis: quoniam vos dulcedo patriæ retinet, & insueta peregrináque metuitis loca, redite jam nunc ad sedes, nihil visuri, quia displicet, Transalpinum. Hócque apud Augustum capacem rationis & prudentissimum ego competenti satisfactione purgabo.* Conclamabatur post hæc ex omni parte nihilominus, uno parique ardore nitentibus universis: maximóque contentionis fragore, probro & conviciis misto, Cæsar assentire coactus est. [b] Impositusque scuto pedestri, & sublatiùs eminens, [c] nullo silente Augustus renuntiatus, jubebatur diadema proferre: negánsque umquam habuisse, uxoris colli vel capitis poscebatur. Eóque

CONSTANTIUS AUG. Constantio A. X. & Juliano Cæsare III. Coss. Anno Chr. 360.

[a] NUNC INDIGNARI SEMET OSTENTANS.] Hoc in loco triumphat Libanius, tum in Orat. funebri citata, tum in προσφωνητικῷ ad Julianum: εἰς τέλος μέχρι σοῦ τὸ διωθεῖσθαι τὴν δόσιν, κἀλλ. οὐ γ' ἐκείνων τὸ καταπτήξειν τὴν λῆψιν. Vide Julianum in Ep. ad Athen. Ex quibus apparet vi ac militum seditione coactum Julianum diadema sumpsisse: ídque etiam confirmat Eutropius in lib. ult. & ex Christianis Socrates atque Sozomenus. Quæ cùm ita sint, immeritò S. Gregorius in στηλιτευτ. 1. objicit Juliano: καὶ τὸ μὲν πρῶτον αὐτῷ τῆς αὐθαδείας καὶ ἀπονοίας ἑαυτὸν ἀναδῆσαι καὶ τῷ μεγάλῳ προσχρήσασθαι κοσμήματι, ὃ οὐχ ἅρπαγμα τύχης, ἀλλ' ἀρετῆς ἆθλον, ὁ χρόνος, ἡ ψῆφος βασιλέως χαρίζεται, ἢ τῆς συγκλήτου βουλῆς ὡς τὸ παλαιὸν κρίσις. Id est: *Ac primum temeritatis ejus ac vesaniæ illud fuit, quòd ipse sibi diadema imposuit, ac Augustum nomen assumpsit: quod non fortuito rapi, sed in præmium virtutis aut temporis lapsu, aut Principis lectione, aut Senatus, ut olim, judicio dari consueverat.* Ecquid verò ampliùs in Tyrannum dixisset? Nam ἀπόνοια propriè de iis dicitur, qui Imperium per vim occupant. Tertullianus in lib. 1. ad Nationes, cap. 17. vesaniæ crimen appellat, & Marcellinus Comes in Chronico, ubi de Gildone. Aurelius Victor in Severo dementiam appellat: *Cum omnes præcipuéque posteri sic habent, illa ingenia nisi publico latrocinio ac per dementiam opprimi non potuisse.* Item in Constantio ubi de Silvano loquitur. Quò etiam pertinent verba illa Ciceronis in 4. Catilinaria. *Qui autem ex numero civium dementia aliqua depravati hostes patriæ semel esse cœperunt*: & similiter in Philipp. 4. ac 5. Denique Livius in lib. 4. de Sp. Mælio.

[b] IMPOSITÚSQUE SCUTO PEDESTRI.] Libanius in προσφωνητικῷ de hoc scuto: ὦ μακαρία ἀσπὶς, ἡ τὸν τῆς ἀναῤῥήσεως ἐδέξατο νόμον, προσφυεστέρα σοι πάσης οἰκοδόμητος βήματος. *O felix scutum, in quo sollemnis inaugurationis mos peractus est, omni tibi tribunali convenientius!*

[c] NULLO SILENTE.] Sic Accursius emendavit non malè, atque ita conjecit P. Pithœus in lib. 2. Advers. Sed cùm MSS. Regius & Flor. [ac Colbertinus] Editióque Rom. præferant *pullo silente*, erit fortasse, qui eam scripturam tuebitur: ut Marcellinus his verbis designet horam diei, quâ Julianus ab exercitu coronatus est. Id autem contigisse ὥρα που τρίτη, ait Julianus in Ep. ad Athen. Igitur *pullo silente* hora est qua silent galli, quos pullos antiqui vocabant. Sic apud Evangelistam in MS. Bibliothecæ Regiæ legitur, *tertio pullo ter me negabis.* * Sic in MS. exemplari Evangelii secundùm Matthæum titulus capitis 27. ita concipitur: *Petro dicit, quòd tertio pullo abnegaturus eum esset.* Et in Actibus MSS. Johannis Evangelistæ capite 9. de vocatione S. Apostoli. *Et à primo pullorum cantu agens mysteria Dei, omnem populum usque ad horam diei tertiam allocutus est.* *

CONSTANTIUS AUG. Constantio A. X. & Juliano Cæsare III. Coss. Anno Chr. 360.

adfirmante, primis auspiciis non congruere aptari muliebri mundo, equi phalera quærebatur, uti coronatus speciem saltem obscuram superioris prætenderet potestatis. Sed cùm id quoque turpe esse assereraret: Maurus nomine quidam, postea Comes qui rem malè gessit apud Succorum angustias, Petulantium tunc Hastatus, [a] abstractum sibi torquem, [b] quo ut Draconarius utebatur, capiti Juliani imposuit confidenter: qui trusus ad necessitatem extremam, jámque periculum præsens vitare non posse advertens, si reniti perseverasset, quinos omnibus aureos, argentíque singula pondo promisit. Hísque gestis haud minore quàm antea cura constrictus, futuráque celeri providens corde, nec diadema gestavit, nec procedere ausus est usquam, nec agere seria quæ nimis urgebant. Sed cùm ad latebras secessisset occultas accidentium varietate perterritus Julianus; [c] aliquis Palatii Decurio, qui ordo est dignitatis, pleniore gradu signa Petulantium ingressus atque Celtarum, facinus indignum turbulentè exclamat, pridie Augustum eorum arbitrio decla-

[a] ABSTRACTUM SIBI TORQUEM.] Idem tradit Libanius in Orat. funebri, & Julianus in Ep. citata. Sed omnium optimè Zonaras, cujus verba planè cum Marcellini verbis consentiunt. *ζητουμένου δὲ τοῦ διαδήματος ἵν' αὐτίκα τούτῳ ταινιωθείη, ἐκεῖνος μὲν ἔχειν ἐξώμνυτο. τινῶν δὲ κόσμον αἰτούντων γυναικεῖόν τινα, ἵν' ἐκ τούτου σχεδιασθείη διάδημα, παρῃτήσατο τοῦτο Ἰουλιανὸς ὡς ἀπαίσιον οἰωνόν. ἐπεὶ δὲ χρύσεον τις τῶν ταξιαρχῶν ἐφόρει στρεπτὸν λίθους ἔχοντα χρυσοδέτους, τοῦτον λαβόντες τῇ ἐκείνου περιεστεφάνωσαν κεφαλῇ.* Id est: *Cùm autem diadema quæreretur, quo confestim coronari posset, ipse quidem jurabat sibi nullum esse: sed cùm illi ornamentum aliquod muliebre poscerent, ex quo tumultuarium diadema componeretur; Julianus id tamquam omen infaustum recusavit. Cùm igitur quidam Ordines ducens, torquem aureum haberet, in quo lapilli erant auro vincti, eum capiti ipsius circumdederunt.*

[b] * TORQUEM, QUO UT DRACONARIUS UTEBATUR.] Cl. Salmasius jampridem per litteras admonuit me, mendum heic subesse. Draconarios enim longè differre ab Hastatis. Nam Hastatus erat unus ex quinque Ordinariis: quorum primus dicebatur Centurio primi Pili: secundus dicebatur primus Princeps: tertius primus Hastatus: quartus secundus Hastatus; quintus Triarius prior, ut docet Vegetius in libro II. Quæ nomina ex vetere militia remanserant, abolita jam legionis in Hastatos, Principes ac Triarios divisione. At Draconarius erat, qui draconem portabat. Quocirca censet vir doctissimus, scribendum heic esse: *quo ut Ordinarius utebatur.* Sanè Zonaras Maurum hunc *ταξίαρχον* vocat, id est Ordinarium. Sed forsitan melius sit ac verius, nihil mutare. Potuit enim Maurus, Hastatus cùm esset, draconem gerere, vel privilegio ac concessione Ducis, vel ex more. Nam ut Primipilus aquilæ præerat, interdúmque eam portabat, teste Lipsio libri 2. de Militia capite 8. sic etiam Hastatum draconi præfuisse credi potest. Ceterùm non placet Lipsii sententia, qui in libro 2. de Mil. capite 1. Hastatos ait ab Ammiano dici, qui hastis stabilibus, non autem velitaribus pugnent, & qui in Glossis *κοντοφόροι* dicantur. *

[c] ALIQUIS PALATII DECURIO.] Decuriones Palatii viri Clarissimi dicebantur ætate Symmachi, ut legitur in Auctario Epistolarum ejusdem. Præerant autem, ut videtur, Silentiariis. Nam in Codice Justin. titulus peculiaris est de Silentiariis & Decurionibus eorum: ac ferè cum Silentiariis junguntur, ut in lege 5. Cod. Theod. de diversis officiis, & lege 4. de glæbali onere, in qua sacri Consistorii Decuriones vocantur. Eorumdem mentio fit in lege un. Cod. Theod. qui à præbitione tironum. Julianus in Epist. ad Athen. hanc rem commemorans, Decurionem hunc Palatii designat: *τίς τῶν ἐπιτεταγμένων τῇ προόδῳ τῆς ἐμῆς γαμετῆς.* Id est: *Qui procedentis in publicum uxoris meæ anteambulonibus & officiis præpositus erat.* Decanum describere voluisse existimes. Nam Decani cum fascibus Imperatori præibant, ut postea dicam. Sanè Decanus & Decurio parum inter se differunt. * In Statuto Vigilii Papæ de tribus Capitulis, Theodorus quidam memoratur, *Vir Magnificus Decurio Palatii.* Idem in Collatione 1. Synodi V. CP. *Vir Spectabilis Silentiarius* dicitur.

ratum, [a] clàm interemptum. Hócque comperto, milites quos ignota pari sollicitudine movebant & nota, pars crispantes missilia, alii minitantes nudatis gladiis, diverso vagóque (ut in repentino solet) excursu occupavere volucriter regiam: strepitúque immani excubitores perculsi, & Tribuni, & Domesticorum Comes Excubitor nomine, veritíque versabilis perfidiam militis, evanuere metu mortis subitæ dispalati. Viso tamen otio summo, quieti stetere paullisper armati: & interrogati quæ causa esset inconsulti motus & repentini, diu tacendo hæsitantes super salute Principis, non antea discesserunt, quàm acciti in Consistorium fulgentem eum augusto habitu conspexissent.

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantio A. X. & Juliano III. Coss. Anno Chr. 360.

CAPUT V.

His tamen auditis, etiam illi quos antegressos retulimus ducente Sintula, cum eo jam securi Parisios revertuntur: edictóque ut futura luce cuncti convenirent in Campo, progressus Princeps ambitiosius solito tribunal adscendit, [b] signis aquilísque circumdatus & vexillis, [c] sæptúsque tutiùs armatarum cohortium globis. Cúmque interquievisset paullulum, dum altè contemplatur præsentium vultus, alacres omnes visos & lætos, quasi lituis verbis (ut intelligi possit) simplicibus incendebat. *Res ardua poscit & flagitat, propugnatores mei reique publicæ fortes & fidi, qui mecum pro statu provinciarum vitam sæpius objecistis, quoniam Cæsarem vestrum firmo judicio ad potestatum omnium columen sustulistis, perstringere pauca summatim, ut remedia permutatæ rei rata colligantur & cauta. Vixdum adulescens specie tenus purpuratus, (ut nostis) vestræ tutelæ nutu cælesti commissus, numquam à proposito rectè vivendi dejectus sum: vobiscum in omni labore perspicuus, cùm dispersâ gentium confidentiâ, post civitatum excidia, peremptáque innumera hominum millia, pauca quæ semi-integra sunt relicta, cladis immensitas persultaret. Et retexere superfluum puto quoties hieme cruda, rigentíque cælo, quo tempore terræ ac maria opere Martio vacant, indomitos antea cum jactura virium suarum repulimus Alamannos. Id sanè nec prætermitti est æquum nec taceri, quòd cùm prope Argentoratum illuxisset ille beatissi-*

[a] CLAM INTEREMPTUM.] Libanius in Orat. funebri revera conspirationem in caput Juliani initam esse testatur, corrupto ejus Cubiculario à Constantii fautoribus: sed conspiratione brevi patefacta, ne Cubicularium quidem ipsum pœnas dedisse. Julianus in Epist. ad Athen. ait, à Constantianis divisam clam esse pecuniam inter milites, eo consilio ut aut discidium inter eos excitarent, aut in Julianum ipsum impetum facerent.

[b] SIGNIS AQUILISQUE CIRCUMDATUS ET VEXILLIS.] Hæc ferè semper occurrunt in his libris, quoties Imp. milites ad concionem classico convocatos alloquitur. Inest autem in iis mos antiquus obiter notandus: quem unicè declarat Georgius Cedrenus. Scribit enim vexilla à Latinis dici vela quadrangula ex auro & purpura contexta. Ea longis suspensa contis gestantes, circa Imperatoris latus incedunt, eúmque sic protegunt: ταῦτα ἐξαρτῶντες ἐπὶ μακρῶν δοράτων κύκλῳ παρεπορευόμενοι τὸν βασιλέα κατασκεπάζουσιν αὐτόν. Exemplum est apud Tacitum in lib. 1. Hist. *Tantúsque*, ait, *ardor, ut non contenti agmine & corporibus, in suggestu, in quo paullo antea Galbæ statua fuerat, medium inter signa Othonem vexillis circumdarent.* Et in lib. 2. *Laudantes gratantésque circumdatum aquilis signísque in tribunal ferunt.*

[c] SÆPTUSQUE TOTIS.] In Ms. Regio, [& Colbert.] & in Editione Rom. legitur *septúsque totius*: unde effeci, *sæptúsque tutiùs*.

Constantius & Julianus AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

mus dies, vehens quodammodo Galliis perpetuam libertatem, inter confertissima tela me discurrente, vos vigore usúsque diuturnitate fundati, velut incitatos torrentes, hostes abruptius inundantes, superastis ferro prostratos, vel fluminis profundo submersos, paucis relictis nostrorum, quorum exsequias honestavimus celebri potius laude, quàm luctu. Post quæ opinor tanta & talia nec posteritatem tacituram de vestris in Rempublicam meritis in gentibus cunctis, si plenè, quem altiore fastigio majestatis ornastis, virtute gravitatéque, si quid adversum ingruerit, defendatis. Ut autem rerum integer ordo servetur, præmiáque virorum fortium maneant incorrupta, nec honores ambitio præripiat clandestina, id sub reverenda consilii vestri facie statuo, ut NEQUE CIVILIS QUISQUAM JUDEX, NEC MILITIÆ RECTOR, ALIO QUODAM PRÆTER MERITA SUFFRAGANTE, AD POTIOREM VENIAT GRADUM, NON SINE DETRIMENTO PUDORIS EO, QUI PRO QUOLIBET PETERE TENTAVERIT, DISCESSURO. Hac fiducia spei majoris animatus inferior miles, dignitatum jam diu expers & præmiorum, hastis feriendo clypeos sonitu assurgens ingenti, uno propemodum ore dictis favebat & cœptis. Statímque ne turbandæ dispositioni consultæ tempus saltem breve concederetur,[a] pro Actuariis obsecravere Petulantes & Celtæ, recturi quas placuisset provincias mitterentur: quo non impetrato abiere nec offensi, nec tristes. Nocte tamen quæ declarationis Augustæ præcesserat diem, junctioribus proximis retulerat Imperator, per quietem aliquem visum, ut formari Genius publicus solet, hæc objurgando dixisse: [b] *Olim, Juliane, vestibulum ædium tuarum observo latenter, augere tuam gestiens dignitatem; & aliquoties tamquam repudiatus abscessi: sed si ne nunc quidem recipior, sententiâ concordante multorum; ibo demissus & mæstus. Id tamen retineto imo corde, quòd tecum non diutiùs habitabo.*

[a] PRO ACTUARIIS.] Actuarii numerorum militarium ratiocinia tractabant, ut dicitur in lege 16. Cod. Theod. de erogatione militaris annonæ. Marcellinus in lib. 25. ad calcem: *Ex Actuario*, ait, *ratiociniis scrutandis incubuit.* Hi annonam à Susceptoribus accipiebant, iisque authentica pittacia dabant, in quibus continebatur quantum à Susceptoribus accepissent. Ipsi deinde annonam militibus erogabant, ut patet ex Cod. Theod. de erogatione milit. annonæ, & in titulo de Num. Actuariis. De his Aurelius Victor in Victorini gestis: *Tantum Actuariorum in exercitu factiones vigent: genus hominum præsertim hac tempestate nequam, venale, callidum, seditiosum, habendi cupidum, atque ad patrandas fraudes velandásque quasi ab natura factum, annonæ dominans, eóque utilia* (leg. vilia) *curantibus & fortunis aratorum infestum.* Hos Constantinus lege lata conditionales esse jussit, ut & annonarios Susceptores: eósque absque cingulo utilitati publicæ inservire, post exactum integrè officium dignitatibus afficiendos, lege 3. Cod. Theod. de Num. Actuariis. Erant autem sub dispositione Præfecti Præt. ut leges de eorum officio latæ testantur: ad quem cura militaris annonæ spectabat, ut suprà dixi.

[b] OLIM, JULIANE.] Eadem ferè leguntur apud Suetonium in Galba. *Sumpta*, ait, *virili toga, somniavit Fortunam dicentem, stare se ante fores defessam, & nisi ociùs reciperetur, cuicumque obviæ prædæ futuram.* Quæ Dio Cocceianus Græcè sic dicit: τλὼ τι γὰρ τύχην ἔδοξεν αὐτῷ λέγειν, ὅτι χρόνον ἤδη συχνὸν αὐτῷ παρεδρεύοι, καὶ ὅτι οὐδεὶς αὐτὴν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ εἰσδέχοιτο. καὶ δὴ ἐὰν ἐπὶ πλεῖον εἰρχθῇ, πρὸς ἕτερόν τινα μεταστήσεται.

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

CAPUT VI.

Hæc dum per Gallias agerentur intentè, truculentus Rex ille Persarum, incentivo Antonini adventu Craugasii duplicato, ardore obtinendæ Mesopotamiæ flagrans, dum ageret cum exercitu procul Constantius, armis multiplicatis & viribus transmisso sollemniter Tigride, oppugnandam adoritur Singaram, milite usuique congruis omnibus, ut æstimavere qui regionibus præerant, abunde munitam. Cujus propugnatores viso hoste longissimè, clausis ociùs portis, ingentibus animis per turres discurrebant & minas, saxa tormentáque bellica congerentes, cunctisque præstructis stabant omnes armati, multitudinem parati propellere, si mœnia subire tentasset. Adventans itaque Rex, cùm per Optimates suos propiùs admissos, pacatiore colloquio flectere defensores ad suum non potuisset arbitrium, quieti diem integrum dedit: & matutinæ lucis exordio, signo per flammeum erecto vexillum, circumvaditur civitas à quibusdam vehentibus scalas: aliis componentibus machinas, plerisque objectu vinearum pluteorúmque tectis, iter ad fundamenta parietum quærentibus subvertenda. Contra hæc oppidani superstantes propugnaculis celsis, lapidibus eminus telorúmque genere omni ad interiora ferociùs se proripientes arcebant. Et pugnabatur eventu ancipiti diebus aliquot, hinc inde multis amissis & vulneratis: postremò fervente certaminum mole, & propinquante jam vespera, inter machinas plures admotus aries robustissimus orbiculatam turrim feriebat ictibus densis, [a] unde reseratam urbem obsidio superiore docuimus. Ad quam conversa plebe dimicabatur artissimè: facésque cum tædis ardentibus & malleolis ad exurendum imminens malum undique convolabant, nec sagittarum crebritate, nec glandis hinc inde cessante. Vicit tamen omne prohibendi commentum acumen arietis, coagmenta fodiens lapidum recèns structorum, [b] madoréque etiamtum infirmium. Dúmque adhuc ferro certatur & ignibus, turri collapsa cùm patuisset iter in urbem, nudato propugnatoribus loco, quos periculi disjecerat magnitudo, Persarum agmina undique ululabili clamore sublato, nullo cohibente cuncta oppidi membra complebant: cæsisque promiscè paucissimis, residui omnes mandatu Saporis vivi comprehensi,

[a] UNDE RESERATAM URBEM OBSIDIO SUPERIORE.] Tunc cùm Singara quam Persæ trajecto Tigri occupaverant ac munierant, à militibus Romanis capta & expugnata est, ut narrat Libanius in βασιλικῷ, & Julianus in Orat. 1. ad Constantium, Philippo & Sallia Coss. ut suprà adnotavi.

[b] MADOREQUE ETIAMTUM INFIRMIUM.] Sic loquitur etiam in lib. 30. *Infirmati periculoso madore.* Quam locutionem hausisse videtur ex Sallustio, qui in lib. 4. Hist. *Quasi par*, inquit, *in opido festinatio, & ingens terror erat, ne ex latere nova munimenta madore infirmarentur.* Ceterùm τὸ *infirmium* restituimus ex fide codicis Regii [ac Colbert.] & Basiliensis Editionis. Ac ne quis barbarismum putet, sciat Fl. Caprum in lib. de Orthographia affirmare, utrumque dici, tam *infirmus* quàm *infirmis*. Eâdem licentiâ Marcellinus noster in lib. xv. pag. 51. dixit: *Geryonis & Taurisci sevium tyrannorum.* Sic enim scriptum est in exemplari Regio, & in Editione Rom. Et in lib. 29. pag. 407. *Suppliciorum sevium repertorem*, ut habent codex Valentinus & Regius.

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

ad regiones Persidis ultimas sunt asportati. Tuebantur autem hanc civitatem legiones duæ, prima Flavia, primáque Parthica, & indigenæ plures, cum auxilio equitum ilico ob repentinum malum inclusorum: qui omnes, ut dixi, vinctis manibus ducebantur, nullo juvante nostrorum. Nisibin enim sub pellibus agens pars major exercitus custodiebat, intervallo perquàm longo discretam: alioquin [a] numquam labenti Singaræ vel temporibus priscis quisquam ferre auxilium potuit, aquarum pænuriâ cunctis circùm arentibus locis. Et licèt ad præsciscendos adversos subitósque motus, id munimentum opportunè locavit antiquitas, dispendio tamen fuit rei Romanæ, cum defensorum jactura aliquoties interceptum.

CAPUT VII.

Exciso itaque oppido, Rex Nisibin prudenti consilio vitans, [b] memor nimirum quæ sæpius ibi pertulerat, dextrum latus itineribus petit obliquis: Bezabden, quam Phœnicam quoque institutores veteres appellarunt, vi vel promissorum dulcedine illectis defensoribus retenturus, munimentum impendio validum, in colle mediocriter edito positum, vergénsque in margines Tigridis, atque ubi loca suspecta sunt & humilia, duplici muro vallatum: ad cujus tutelam tres legiones sunt deputatæ, secunda Flavia, secun-

[a] NUMQUAM LABENTI SINGARÆ.] At Theophylactus Simocatta ob eam maximè causam inexpugnabilem esse Singaram dicit, quòd omnis in circuitu regio arida ac siticulosa sit. Et hic quidem τὸ Σιγγάρων φρούριον appellat familiari ipsi terminatione: Julianus in Orat. 1. τὰ Σίγγαρα. Apud Athanasium in Epist. ad Solitarios perperam excusum est, εἰς τὰ Σίγγαρα τῆς Μεσοποταμίας. Sita est autem Singara ad fluvium Tigrim, ut Ptolemæus dicit, & in Tabula Peutingerorum notatur: quadraginta millibus distans à civitate Nisibi. Proinde aut fallitur Uranius apud Stephanum, qui Singara urbem esse ait Arabiæ juxta Edessam, hoc est, in vicinia Euphratis: aut de altera ejusdem nominis urbe loquitur, de qua etiam Plinius in lib. 4.

[b] MEMOR NIMIRUM QUÆ SÆPIUS IBI PERTULERAT.] Ter omnino est à Persis obsessa Nisibis, sed majore sui detrimento, dum obsedit hostis affectus est, ut ait Rufus Festus. Prima quidem Nisibis obsidio contigit anno Domini 337. Feliciano & Titiano Coss. ipso anno quo Constantinus Magnus excessit, ut ait auctor Chronici Alexandrini: ἐπιστρατεύσας ὁ Περσῶν βασιλεὺς ἦλθε τῇ Μεσοποταμίᾳ πολιορκῆσαι τὴν Νίσιβιν καὶ περικαθίσας αὐτὴν ἡμέρας ξγʹ. καὶ μὴ κατισχύσας αὐτῆς ἀνεχώρησεν. Hieronymus in Chronico hanc obsidionem ponit anno Domini 338. *Sapor*, inquit, *Mesopotamiâ vastatâ duobus ferme mensibus Nisibin obsidet.* Sed priorem Chronici Alexandr. sententiam sequi malo. Etenim Libanius in βασιλικῷ Persas ait post obitum Constantini ripam Tigris superare ausos non esse. Secunda autem obsidio Nisibis accidit anno Domini 350. Sergio & Nigriniano Coss. ut legitur in Chronico Alexandrino, & apud Cedrenum rectè. Etenim Julianus in Orat. 1. & 2. in quibus eam obsidionem elegantissimè describit, Persas ait tempus observantes, quo Constantius adversus Tyrannos in Occidentem erat profectus, maximis cum copiis in Mesopotamiam irrupisse, & Nisibin quatuor propè mensium spatio obsedisse: sic enim dicit in Orat. 2. ταύτην δὲ τὴν πόλιν στρατὸς πολὺς πλήθει περιθέμενοι σὺν ἵπποις ἀθρόοι, ὁπηνίκα ἐπὶ τὸν τύραννον βαδίζειν ὥρμητο. Idem confirmat Themistius in fine Orat. 14. Denique Zonaras qui in gestis Constantini filiorum commemorandis solito diligentior fuit. Ex quo & ex Volagesi Nisibeni Episcopi qui Jacobo successerat, Epistola, tota hujus obsidionis historia petenda est. Ejus Epistolæ partem refert auctor Chronici Alexandrini. Ex his apparet falli Hieronymum, qui in anno Domini 348. scribit: *Rursus Sapor tribus mensibus obsidet Nisibin.* Nam hæc trimestris obsidio biennio pòst contigit, ut dixi. Volagesus centum dies durasse scribit. Tertia demum obsidio fuit anno Domini 359. Eusebio & Hypatio Coss. cujus meminit Ammianus noster in lib. 18. pag. 127. & Zonaras, ut ad eum locum adnotavi: ac postremò Zosimus in lib. 3. Sed hic tertiam hanc obsidionem paucorum dierum cum secunda illa confudit, ut rectè notavit vir eruditissimus D. Petavius in Juliani Orat. 1.

dáque Armenjaca, & Parthica itidem secunda, cum [a] sagittariis pluribus Zabdicenis, in quorum solo tunc nobis obtemperantium hoc est municipium positum. Primo igitur impetu cum agmine cataphractorum fulgentium Rex ipse sublimior ceteris, castrorum ambitum circumcursans, prope labra ipsa fossarum venit audentiùs: petitúsque ballistarum ictibus certis & sagittarum, densitate opertus armorum in modum testudinis contextorum, abscessit innoxius. Irâ tamen tum sequestratâ, caduceatoribus missis ex more, clausos blandiùs hortabatur, ut vitæ speíque consulturi obsidium deditione solverent opportuna, reseratísque portis egressi, supplices victori gentium semet offerrent. Quibus adire propiùs ausis defensores mœnium ideo pepercerunt, quòd cohærenter sibi junctos duxerant hisdem notos ingenuos, Singaræ captos: eorum enim miseratione telum nemo contorsit, nec super pace respondit. Deinde datis indutiis diei totius & noctis, ante alterius lucis initium Persarum populus omnis adortus avidè vallum, acritérque minans ac fremens, ubi ad ipsa mœnia confidenter accessit, dimicabat vi magna resistentibus oppidanis. Quare sauciabantur plerique Parthorum, quòd pars scalas vehentes, alii opponentes vimineas crates, veluti cæci pergebant introrsus, nec nostris innocui. Sagittarum enim nimbi crebriùs volitantes, stantes confertiùs perforabant: partibúsque post Solis occasum æquâ jacturâ digressis, appetente postridie luce ardentiùs multo quàm antea pugnabatur, hinc inde concinentibus tubis: nec minores strages utrobique visæ sunt, ambobus obstinatissimè colluctatis. Verùm secuto die otio communi adsensu post ærumnas multiplices attributo, cùm magnus terror circumsisteret muros, Persæque paria fomidarent: Christianæ legis Antistes exire se velle gestibus ostendebat & nutu: acceptáque fide quòd redire permitteretur incolumis, adusque tentoria Regis accessit. Ubi datâ copiâ dicendi quæ vellet, suadebat placido sermone discedere Persas ad sua, post communes partis utriusque luctus formidari etiam majores affirmans, forsitan adventuros. Sed perstabat incassum hæc multáque similia disserendo, efferata vesania Regis obstante, non ante castrorum excidium digredi pertinaciter adjurantis. Perstrinxit tamen suspicio vana quædam Episcopum, ut opinor, licèt asseveratione vulgata multorum, quòd clandestino colloquio Saporem docuerat, quæ mœnium appeteret membra ut fragilia intrinsecus & invalida. Hócque exinde verisimile

Constantius & Julianus AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

[a] SAGITTARIIS PLURIBUS ZABDICENIS.] Hòrum mentio fit in Notitia Imperii sub Duce Mesopotamiæ: *Cohors quartadecima Valeria Zabdenorum Majocariri.* Hos Romano tunc Imperio paruisse ait Marcellinus: sed paullo pòst cum aliis regionibus Transtigritanis dedita est à Joviano Zabdicena, ut Marcellinus, Zosimus, Petrúsque Patricius affirmant. In ea regione erat opidum Bezabde teste Marcellino: quod vocabulum Zabdicenorum domum Syro sermone significare videtur, seu potiùs domum Zabdæ, ut Scaliger ad Eusebii Chronicum adnotavit. Eamdem & Phœnicam Græco vocabulo Macedones appellarunt ab urbe Epiri Phœnica.

Constantius & Julianus AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

visum est, quòd postea intuta loca cariéque nutantia cum exsultatione magna, velut regentibus penetralium callidis, contemplabiliter machinæ feriebant hostiles. Et quamquam angusti calles difficiliorem aditum dabant ad muros, aptatique arietes ægrè promovebantur, manualium saxorum sagittarúmque metu arcente: nec ballistæ tamen cessavere nec scorpiones, illæ tela torquentes, hi lapides crebros, qualísque simul ardentes pice & bitumine illiti: quorum adsiduitate per proclive labentium machinæ hærebant velut altis radicibus fixæ, easque malleoli & faces jactæ destinatiùs exurebant. Sed cùm hæc ita essent, caderéntque altrinsecus multi, ardebant magis oppugnatores naturali situ & ingenti opere munitum oppidum ante brumale sidus exscindere, rabiem Regis non antè sedari posse credentes. Quocirca nec multa cruoris effusio, nec confixi mortiferis vulneribus plurimi ceteros ab audacia parili revocabant. Sed diu cum exitio decernentes postremo, periculis objectavere semet abruptis: & agitantes arietes, denso saxorum molarium pondere fomentísque ignium variis, ire protinus vetabantur. Verùm unus aries residuis celsior, humectis taurinis opertus exuviis, ideóque minùs casus flammeos pertimescens aut tela, antegressus omnes repsit nisibus magnis ad murum: vastóque acumine coagmenta lapidum fodiens, turrim laxatam evertit. Quâ sonitu lapsâ ingenti, superstantes quoque repentinâ ruinâ dejecti, diffractique vel obruti, mortibus interiere diversis & insperatis: inventóque tutiore adscensu armata irruit multitudo. Trepidis deinde superatorum auribus ululantium undique Persarum intonante fragore, artius prœlium intra muros exarsit, hostium nostrorúmque catervis certantibus comminus, cùm confertis inter se corporibus, hinc indéque stricto mucrone nulli occurrentium parceretur. Magna denique mole ancipiti diu exitio renitentes obsessi, postremò plebis immensæ ponderibus effusè disjecti sunt. Et post hæc iratorum hostium gladii quidquid inveniri poterat concidebant: abreptíque sinibus matrum parvuli, ipsæ quoque matres trucidabantur, nullo quid ageret respectante. Inter ea tam funesta, gens rapiendi cupidior, onusta spoliorum genere omni, captivorúmque examen maximum ducens, tentoria repetivit exsultans. Rex tamen gaudio insolenti elatus, diúque desiderio capiendæ Phœnicæ flagrans, munimenti perquàm tempestivi, non antè discessit quàm labefactata murorum parte reparata firmissimè, alimentísque affatim conditis, armatos ibi locaret insignes origine, bellíque artibus claros. Verebatur enim, quod accidit, ne amissionem castrorum ingentium ferentes ægrè Romani, ad eadem obsidenda viribus magnis accingerentur. Latiùs se proinde jactans, additáque spe quidquid aggredi posset adipiscendi, interceptis castellis aliis

vilioribus

vilioribus, [a] Virtam adoriri disposuit, munimentum valde vetustum, ut ædificatum à Macedone credatur Alexandro, in extremo quidem Mesopotamiæ situm, sed muris velut sinuosis circumdatum & cornutis, instructionéque varia inaccessum. Quod cùm omni tentaret arte, nunc promissis defensores alliciens, nunc pœnas cruciabiles minitans, aliquoties struere aggeres parans, obsidionalésque admovens machinas, multis acceptis vulneribus, quàm illatis, omisso vano incepto tandem abscessit.

CAPUT VIII.

Hæc eo anno inter Tigrim gesta sunt & Euphraten. Quæ cùm frequentibus nuntiis didicisset Constantius, metuens expeditiones Parthicas, hiemem apud Constantinopolim agens, impensiore cura limitem instruebat cum omni apparatu bellorum. Arma quoque & tirocinia cogens, legionésque augens juventutis validæ supplementis, quarum statariæ pugnæ per Orientales sæpius emicuere procinctus: [b] auxilia super his Scytharum poscebat mercede vel gratiâ, ut adulto vere profectus è Thraciis, loca suspecta protinus occuparet. Inter quæ Julianus apud Parisios hibernis locatis, summa cœptorum quorsum evaderet pertimescens, erat anxius, nusquam assensurum Constantium factis multa volvendo considerans, apud quem sordebat ut infimus & contemptus. Circumspectis itaque trepidis rerum novarum exordiis, legatos ad eum mittere statuit gesta docturos, eísque concinentes litteras dedit, quid actum sit, quídve fieri oporteat deinceps, monens apertiùs & demonstrans. Quamquam eum hæc dudum comperisse opinabatur relatu Decentii olim reversi, & Cubiculariorum recèns de Galliis prægressorum, qui ad Cæsarem aliqua portavere sollemnia. Et quamquam non repugnanter, tamen nec arrogantibus verbis quidquam scripsit, [c] ne videretur subitò reclinasse. Erat autem litterarum sen-

[a] VIRTAM ADORIRI DISPOSUIT.] Βίρθα dici videtur à Ptolemæo opidum in Mesopotamia juxta Tigrim.

[b] AUXILIA SUPER HIS SCYTHARUM.] Id inter præcipuas Constantii laudes numerat Libanius in Orat. quæ βασιλικὸς inscripta est, quòd Scythas infensissimos antea pop. Rom. non solùm pacaverit, sed etiam, quod numquam antea contigerat, adversus Persas auxiliares habuerit: πάλαι ἐξῆλθε στρατόπεδον σκυθικὸν, τῇ μὲν ῥωμαίων χειρὶ συμβαλλόμενον, τῇ δὲ δυνάμει τρεπῶν ἀντιταξόμενον, &c. Post Constantium ceteri Impp. Scytharum auxiliis adversus Persas usi sunt: ut Julianus, teste Marcellino in lib. 23. principio: & postea Valens, ut est in lib. 30. [Primus autem Gothorum auxiliis contra Persas usus est Galerius Maximianus Cæsar; & postea in bello Liciniano Constantinus Maximus Aug. cui & Gothi XL. suorum millia adversus varias gentes obtulerunt: uti scribit Jordanes in Geticis. Contrà tamen in Excerptis quæ frater meus edidit, dicitur Licinius Aug. apud Chrysopolim cum Constantino pugnans, auxiliares secum Gothos habuisse: *Deinde apud Chrysopolim Licinius maximè auxiliantibus Gothis, quos Aliquaca Regalis deduxerat: quum Constantini pars vincens* XXV. *millia armatorum fudit partis adversæ, ceteris fugientibus.* Ob id Constantinus post oppressum Licinium Gothis bellum intulit, victísque obsides imperavit, ac cum eis pacem, mox & fœdus iniit.]

[c] NE VIDERETUR SUBITO DECLINASSE.] Sic placuit P. Castello, cùm in Editione Rom. legeretur *reclinasse*: quod equidem prætulerim, metaphorâ sumptâ ab equis immorigeris qui se reclinant, ut sessorem excutiant: ἀφηνιάζειν & ἀναχαιτίζειν Græci dicunt. In Ms. Flor. & Valent.[ac Colbert.] legitur *redundasse*. In Regio codice *repugnasse*, ex conjectura, ut opinor: quam tamen minimè probo, cùm superiore linea id verbum positum sit. Et in prima sententia ac-

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

sus hujusmodi: *Ego quidem propositi mei fidem non minùs moribus quàm fœderum pacto, quoad fuit, unum semper atque idem sentiens conservavi, ut effectu multiplici claruit evidenter. Jámque inde ut me creatum Cæsarem pugnarum horrendis fragoribus objecisti, potestate delata contentus, currentium ex voto prosperitatum nuntiis crebris, ut apparitor fidus tuas aures implevi, nihil usquam periculis meis assignans: cùm documentis adsiduis constet, diffusis permistísque passim Germanis, in laboribus me semper visum omnium primum, in laborum refectione postremum. Sed bonâ veniâ tuâ dixerim, si quid novatum est nunc, ut existimas: in multis bellis & asperis ætatem sine fructu conterens miles, olim deliberatum implevit, fremens, secundique impatiens loci rectorem, cùm nullas sibi vices à Cæsare diuturni sudoris & victoriarum frequentium rependi posse contemplaretur. Cujus iracundiæ, nec dignitatum augmenta nec annuum merentis stipendium, id quoque inopinum accessit: quòd ad partes orbis Eoi postremas venire jussi, homines assueti glacialibus terris, separandíque liberis & conjugibus, egentes trahebantur & nudi. Unde solito sæviùs efferati, nocte in unum collecti Palatium obsedere, Augustum Julianum vocibus magnis appellantes & crebris. Cohorrui, fateor, & secessi: amandatúsque dum potui,* [a] *salutem simulatione quæritabam & latebris. Cúmque nullæ darentur induciæ, libero pectoris muro, ut ita dixerim, sæptus, progressus ante conspectum omnium steti, molliri posse tumultum auctoritate ratus, vel sermonibus blandis. Exarsere mirum in modum, eousque provecti, ut cum precibus vincere pertinaciam conabar, instanter mortem contiguis assultibus intentarent. Victus denique* [b] *mecúmque ipse contestans, quòd alter confosso me forsitan libens declarabitur Princeps, assensus sum, vim lenire sperans armatam. Gestorum hic textus est, quem mente quæso accipito placida. Nec actum quidquam secus existimes, vel susurrantes perniciosa malignos admittas, ad compendia sua excitare secessiones Principum adsuetos: sed adulatione vitiorum altrice depulsa, excellentissimam virtutum omnium adverte justitiam: & condicionum æquitatem quam propono, bona fide suscipito, cum animo disputans, hæc statui Romano prodesse, nobísque qui caritate sanguinis, & fortunæ superioris culmine sociamur. Ignosce enim: quæ cum ratione poscuntur, non tam fieri cupio, quàm à te utilia probari & recta, avidè tua præcepta deinde quoque suscepturus. Quæ necesse sit fieri, in compendium redigam breve.* [c] *Equos præbebo curules Hispanos,*

quiesco, quam confirmat alter locus ex lib. 14. ubi Gallus dicit: *Montius nos ut rebelles, & majestati recalcitrantes Augusta per hæc quæ strepit incusat.* & in lib. 22. pag. 223.

[a] SALUTEM MUSSATIONE QUÆRITABAM.] Hæc emendatio à Gelenio profecta est. In Editione Rom. excusum est, *salutemus latione*, perinde ac in MS. Flor. [& Colbertino.] Unde Castellus ineptissimè correxerat: *Salutem cum latibulo quæritabam, & latebris:* quæ ταυτολογία ferri non potest. Aut igitur ex codice Regio scribendum est, *salutem simulatione quær. &c.* aut emendationi Gelenii acquiescendum.

[b] MECUMQUE IPSE CONTESTANS.] Ad oram codicis Regii scriptum est *conjectans* eadem manu.

[c] EQUOS PRÆBEBO CURULES HISPANOS, &c.] Eadem tradit Zonaras his verbis: ἐπηγγέλλετο ἵππους δὲ καὶ τοὺς ἁμαξηλατεῖν ἐπιτηδείους ἐξ Ἰσπανίας ὡς ἴδοι, καὶ τῶν ὁπλιτῶν ἀδεεῖς ἐκ Γαλατῶν ἐπιέναι στέλλειν αὐτῷ. Additque Ju-

& miscendos Gentilibus atque Scutariis adolescentes [a] *Letos quosdam, cis Rhenum editam barbarorum progeniem, vel certè ex dediticiis, qui ad nostra desciscunt. Et hæc adusque exitum vitæ me spondeo non modò grato animo, verùm cupido quoque facturum. Præfectos Prætorio, æquitate & meritis notos, tua nobis dabit clementia: residuos ordinarios judices, militiæque moderatores promovendos arbitrio meo concedi est consentaneum, itidémque stipatores. Stultum est enim, cùm antè caveri possit ne fiat, eos ad latus Imperatoris adscisci, quorum mores ignorantur & voluntates. Hoc sanè sine ulla dubitatione firmaverim: tirones ad peregrina & longinqua Galli mittere, diuturna perturbatione casibúsque vexati gravissimis, nec sponte sua poterunt nec coacti, ne consumptâ penitus juventute ut affliguntur præterita recordantes, ita* [b] *desperatione pereant impendentium. Nec Parthicis gentibus opponenda auxilia hinc acciri conveniet, cùm adhuc nec barbarici sint impetus interclusi, & (si dici quod verum est pateris) hæ provinciæ malis jactatæ continuis, externis indigeant adjumentis & fortibus. Hæc hortando, ut æstimo, salutariter scripsi, poscens & rogans. Scio enim, scio, ne quid sublatius dicam cum imperio congruens, quas rerum acerbitates jam conclamatas & perditas, concordia vicissim sibi cedentium Principum meliorem revocavit in statum: cùm appareat majorum exemplo nostrorum, moderatores hæc & similia cogitantes, fortunatè beatéque vivendi reperire quodammodo viam, & ultimo tempori posteritatíque jucundam sui memoriam commendare.* His litteris junctas [c] secretiores alias Constantio offerendas clanculo misit, objurgatorias & mordaces: quarum seriem nec scrutari licuit, nec si licuisset, proferre decebat in publicum. Ad id munus implendum electi viri sunt graves, Pentadius Officiorum Magister, & Eutherius Cubiculi tunc Præpositus, post oblatas litteras relaturi nullo suppresso quæ viderunt, & super ordine futurorum fidenter acturi. Auxerat inter hæc cœptorum invidiam Florentii fuga Præfecti: qui velut præsagiens concitandos motus

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

lianum Cæsaris, non Augusti nomen litteris inscripsisse, ne inscriptione statim offensus Constantius eas aversaretur: quod confirmat etiam Julianus in Ep. ad Athen.

* [a] LECTOS QUOSDAM.] Confirmat hanc scripturam Zonaras verbis suprà allatis, ἐπιλέκτους ἐκ Γαλατῶν. Sed cùm in MSS. codicibus, Regio, [Colbertino,] ac Tolos. scriptum invenerim, *adulescentes Letos quosdam*, aliàs Lætos: non dubito, quin hæc scriptura verior sit. Sunt autem Leti, ut ad librum 16. notavi, semibarbari quidam qui Gallias habitabant; vel (ut Ammianus noster subjungit) *cis Rhenum edita barbarorum progenies.* *

[b] DESPERATIONE PEREUNT.] In MSS. Regio [& Colbertino,] & in Editione Rom. August. & Basil. legitur *pereant*: & paullo antè *affliguntur* scriptum habet codex Regius [& Colbertinus] cum Editione Romana. Quocirca sic scribendum esse conjeceram: *Ne consumpta penitus juventute, ut affliguntur præterita recordantes, ita desperatione pereant impendentium.* * Sic pag. 259. in libro XXV. *

[c] SECRETIORES ALIAS CONSTANTIO OFFERENDAS.] Has mordaces litteras non eo tempore, sed postea missas à Juliano scribit Zonaras, tunc cùm Leonas qui legatus ad Julianum fuerat, re infecta ad Constantium rediit. ἀπογνοὺς μέντοι διαπράξασθαί τι τῶν αὐτῷ προστεταγμένων αὖθις, ὑπέστρεψε μετὰ γραμμάτων τοῦ προσήκοντος ἀναιδῶς ὀνειδιζόντων τὸν αὐτοκράτορα ὡς πολλὰ ἐξαμαρτόντα κατὰ τοῦ γένους αὐτοῦ, καὶ ἀπειλούντων αὐτὸν γνώσεσθαι τιμωρεῖν τοῖς ἀδίκως πεπονθόσι. *Leonas igitur desperans se quidquam eorum quæ sibi mandata erant perficere posse, reversus est cum Juliani litteris, quibus impudenter Imp. objurgabat, utpote qui in propinquos suos multa deliquisset, & mi-*

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

ob militem, ut sermone tenus jactabatur, accitum, consultò discesserat Viennam, alimentariæ rei gratiâ divelli causatus à Cæsare, quem sæpe tractatum asperiùs formidabat. Dein cùm comperisset eum ad Augustum culmen evectum, exigua ac propè nulla vivendi spe versus in metum, ut longè disjunctus, malis se quæ suspicabatur exemit: & necessitudine omni relicta digressus venit ad Constantium itineribus lentis: útque se nulli obnoxium culpæ monstraret, Julianum ut perduellem multis criminibus appetebat. Cujus post abitum bene Julianus cogitans & prudenter, scirique volens quòd præsenti quoque pepercisset; caritates ejus cum re familiari intacta, publici cursus usu permisso, ad Orientem redire tutiùs imperavit.

CAPUT IX.

Nec minore studio secuti legati, hæc secum ferentes quæ prædiximus, intentíque ad viandum, cùm venirent ad judices celsiores, obliquè tenebantur: morásque per Italiam & Illyricum perpessi diuturnas & graves, tandem transfretati per Bosphorum, itineribúsque lentis progressi, apud Cæsaream Cappadociæ etiamtum degentem invenere Constantium, Mazacam antehac nominatam, opportunam urbem & celebrem, sub Argæi montis pedibus sitam. Qui intromissi, data potestate offerunt scripta: iísque recitatis, ultra modum solitæ indignationis excanduit Imperator, limibúsque oculis eos adusque metum contuens mortis, egredi jussit, nihil post hæc percontatus vel audire perpessus. Perculsus tamen ardenter cunctatione stringebatur ambigua, utrum in Persas, an contra Julianum moveri juberet acies quibus fidebat: hæsitánsque diu perpensis consiliis, flexus est quorumdam sententiâ utilium suasorum, & iter Orientem versus edixit. Statim tamen & legatos absolvit, & [a] Leonam Quæstorem suum in Gallias cum litte-

nabatur se eorum injurias ulturum.

[a] LEONAM QUÆSTOREM SUUM.] Is est, qui Seleucensi Synodo interfuit, ut suprà dixi. Ejus dignitatem sic describit Socrates in lib. 2. συμπαρῆν δ' αὐτοῖς ὡς τὸ ἐν τοῖς βασιλικοῖς ἐμφανοῦς ὄνομα Λεωνᾶς. Sozomenus autem in lib. 4. συνεκλήθη δ' αὐτοῖς καὶ Λεωνᾶς ὁ ἐν ἀξιώμασι λαμπροῖς ἐν τοῖς βασιλείοις στρατευόμενος. Sed neuter Quæsturæ honorem satis expressit. Unus Zosimus in lib. 5. sic Quæsturam egregiè circumscribit: Σαλούιος ὁ τὰ βασιλεῖ δόξαντα τεταγμένος ὑπαγορεύειν, ὃν Κοιαίστωρα καλεῖν οἱ ἀπὸ Κωνσταντίνου δεδώκασι χρόνοι. Id est: *Salvius, cujus officium erat jussa Principis dictare: quem inde à temporibus Constantini Quæstorem appellari mos est.* Ex quibus conjicere est, eam dignitatem à Constantino primùm institutam fuisse. Idem officium sic describit Rutilius in lib. 1.

Hujus facunda commissa palatia lingua:
Primævus meruit Principis ore loqui.

Quippe Quæstor leges dictabat, ut est in Notitia Imperii, & apud Cassiodorum in formula Quæsturæ. Dicebantur autem hi Quæstores sacri Palatii, ad differentiam Quæstorum, qui erant in Senatu Rom. de quibus agit Ulpianus in tit. de officio Quæstoris. Isti de quibus posteriore loco dixi, magistratus erant populi Rom. Et ex iis quidam Candidati Principis dicebantur, ut ait Ulpianus: qui scilicet commendati erant à Principe, sine repulsa & ambitu designandi, quemadmodum loquitur Tacitus in lib. 1. Ann. Eodémque sensu Prætores Candidati, & Tribuni Candidati dicebantur. Ut in veteri Inscriptione Græca: ΤΑΜΙΑΝ ΚΑΝΔΙΔΑΤΟΝ. ΔΗΜΑΡΧΟΝ ΚΑΝΔΙΔΑΤΟΝ. & in hac Latina: *C. Carelio, &c. Quæstori. Candidato. Imp. Cæsaris. M. Aurelii. Antonini. Trib. pl. Candidato.* Et in altera: *Prætor. Kandidatus. Quæstor. Kand.* Ex quibus intelligendus est Spartiani locus in Severo:

ris datis ad Julianum pergere celeri ſtatuit gradu, nihil novatorum ſe aſſerens ſuſcepiſſe, ſed eum (ſi ſaluti ſuæ proximorúmque conſulit) tumenti flatu depoſito, [a] intra Cæſaris ſe poteſtatem continere præcipiens. Utque id facile formido intentatorum efficeret, velut magnis viribus fretus, [b] in locum Florentii Præfectum Prætorio Nebridium, tum Quæſtorem ejuſdem Cæſaris promoverat, & Felicem Notarium, Officiorum Magiſtrum, & quoſdam alios. Gumoharium enim ſucceſſorem Lupicini, antequàm ſciretur hujuſmodi quidquam, Magiſtrum provexit armorum. Ingreſſus itaque Pariſios Leonas, ſuſceptus ut honoratus & prudens, poſtridie Principi progreſſo in Campum cum multitudine armata pariter & plebeia, quam de induſtria convocarat, & tribunali ut emineret altiùs ſuperſtanti, ſcripta jubetur offerre. Replicatóque volumine edicti quod miſſum eſt, & legi ab exordio cœpto, cùm ventum fuiſſet ad locum id continentem, quòd geſta omnia Conſtantius improbans, Cæſaris poteſtatem ſufficere Juliano cenſebat, exclamabatur undique vocum terribilium ſonu: *Auguſte Juliane, ut provincialis, & miles, & Reip. decrevit auctoritas; recreatæ quidem, ſed adhuc metuentis redivivos barbarorum excurſus.* Quibus auditis Leonas, cum Juliani litteris hæc eadem indicantibus revertit incolumis: ſolúſque admiſſus eſt ad Præfecturam Nebridius: id enim Cæſar quoque ſcribens, ex ſententia ſua fore apertè prædixit. Magiſtrum enim Officiorum jampridem ipſe Anatolium ordinavit, [c] libellis antea reſpondentem, & quoſdam alios, ut ſibi utile videba-

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Conſtantio A. X. & Juliano A. III. Coſſ. Anno Chr. 360.

Prætor deſignatus à Marco eſt, non in Candida, ſed in competitorum grege. Id eſt, non inter Candidatos Principis. Verùm, ut dixi, ab his diſtinguendus eſt Quæſtor ſacri Palatii.

[a] INTRA CÆSARIS SE POTESTATEM CONTINERE.] Idem ſcribit Victoris Epitome: *Hinc à militibus Gallicanis Auguſtus pronuntiatur. Hunc Conſtantius urgere legationibus, ut in ſtatum nomenque priſtinum redeat. Julianus mandatis mollioribus refert, ſe ſub nomine celſi Imperii multo officioſius pariturum.*

[b] IN LOCUM FLORENTII.] Quod etiam refertur à Zonara his verbis: τῷ ταμί-ᾳ τοῦ Καίσαρος ἐπέτρεψε καὶ τοὺς τὰς ἀρχὰς ἐκεῖσε αἰνοῦντας περιελῦσαι τῆς ἐξουσίας, καὶ αὐτὸν τὸν στρατηγικὸν ἔπαρχον. ἑτέρους τε ἐς ταύτας ἐγκαταστῆσαι οὓς ἐκεῖνος τοῖς ἐκείνου ὀνόμασιν. *Quæſtori mandavit, ut eos qui promoti ad magiſtratus erant in Galliis, poteſtate diſcingeret, & in his Præfectum ipſum Præt. alios verò quos ipſe nominaverat, in eorum locum ſubrogaret.*

[c] LIBELLIS ANTEA RESPONDENTEM.] Id eſt, Magiſtrum Libellorum. Quatuor enim erant Scrinia ſacra: ſingulis præerant Magiſtri. Poſt Magiſtros erant Proximi, qui & Priores dicebantur: iíque in unoquoque Scrinio plures fuere, ut patet ex lege x. Cod. Th. de Proximis. Proximos ſequebantur Melloproximi, deinde Exceptores, lege 16. Cod. cit. Ex his patet Proximos Scriniorum à Magiſtris diſtingui. Quare non aſſentior doctiſſimo viro, qui in Notis ad Hiſtoriam Aug. Proximos Scriniorum ait dici Magiſtros. Atqui diverſi ſunt in Codice tituli de Magiſtris Scriniorum, & de Proximis. Et in lege unica Cod. Th. qui à præbitione tironum, Proximi Scriniorum à Scriniorum Magiſtris longo intervallo ſeparantur. Deinde Proximi Vicariis exæquabantur, ut eſt in tit. de Proximis. * Hinc in actione 1. Concilii Chalcedonenſis *Mamas vir Spectabilis* dicitur *Comes & Proximus ſacri Scrinii Libellorum, & ſacrarum Cognitionum:* & ſimiliter Caſtorius quidam. At Magiſtri præferebantur Vicariis lege un. de Magiſtris Scrin. Denique ad Proximatum quidem ordine militiæ perveniebatur, uti docet lex 6. & 17. Cod. cit. Magiſterium verò à Principe conferebatur. Sic in lib. 29. Feſtus quidam ex Advocato Conſularis Syriæ, ex Conſulari Magiſter Memoriæ, deinde Proconſul Aſiæ fuiſſe dicitur.

Constantius & Julianus AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

tur & tutum. Et quoniam, cùm hæc ita procederent, timebatur Lupicinus, licèt abſens, agénſque etiamtum apud Britannos, homo ſuperbæ mentis & turgidæ: eratque ſuſpicio, quòd ſi hæc trans mare didiciſſet, novarum rerum materias excitaret: Notarius Bononiam mittitur, obſervaturus ſollicitè ne quiſquam fretum Oceani tranſire permitteretur. Quo vetito, reverſus Lupicinus antequam horum quidquam ſciret, [a] nullas ciere potuit turbas.

Caput X.

Julianus tamen jam celſiore fortunâ militíſque fiduciâ lætior, ne intepeſceret, néve ut remiſſus argueretur & deſes, legatis ad Conſtantium miſſis, in limitem Germaniæ ſecundæ eſt egreſſus: omníque apparatu, quem flagitabat inſtans negotium, communitus, [b] Tricenſimæ oppido propinquabat. [c] Rheno exinde tranſmiſſo, regionem ſubitò pervaſit Francorum, [d] quos Attuarios vocant, inquietorum hominum, licentiùs etiamtum percurſantium extima Galliarum. Quos adortus ſubitò nihil metuentes hoſtile, nimiúmque ſecuros, quòd ſcrupoſa viarum difficultate arcente, nullum ad ſuos pagos introiſſe meminerant Principem, ſuperavit negotio levi: captíſque plurimis & occiſis; orantibus aliis qui ſuperfuere, pacem ex arbitrio dedit, hoc prodeſſe poſſeſſoribus finitimis arbitratus. Unde reverſus pari celeritate per flumen, præſidiáque limitis explorans diligenter & corrigens, aduſque Rauracos venit: locíſque recuperatis, quæ olim barbari intercepta retinebant ut propria, iiſdémque pleniore cura firmatis, per Beſantionem Viennam hiematurus abſceſſit.

Caput XI.

Hic per Gallias erat ordo geſtorum. Quæ dum ita proſperè ſuc-

[a] Nullas ciere potuit turbas.] Callidè excuſat factum Juliani, qui Lupicinum ex Britannia reverſum comprehendi juſſit, & in libera cuſtodia habuit, cum aliquot aliis: quod Conſtantius objiciebat Juliano, ut refert Julianus in Epiſt. ad Athen.

[b] Obtricensi Mosæ oppido.] Sic primus edidit Gelenius, cùm in Editione Rom. legeretur *Obtricenſime*, prout etiam habet Editio Auguſtana, & codex Regius, Flor. & Valentinus [ac Colbertinus.] At Caſtellus audacter emendaverat *Taſandro*, quod opidi nomen alicubi legerat. Ego verò non dubito quin legendum ſit *Tricenſima opido*: cujus meminit in lib. 18. *Caſtra Herculis, Quadriburgium, Tricenſime, Noveſium, Bonna.* [Ego in Notitia Galliarum pagina 150. docui obſervavíque, Coloniam Trajanam, Caſtra Ulpia, & Tricesſimam tria unius ejuſdémque loci nomina eſſe: quem locum Marcellinus infrà, in libro 18. *Triceſimam* vel *Tricenſimam*, in libro xx. *Obtricenſimam opidum* dicat ab hibernis legionis Triceſimæ Ulpiæ Victricis. Tu Notitiam conſule in Colonia Trajana.]

[c] Rheno exinde transito.] Ter, cùm adhuc Cæſar eſſet, Rhenum trajecit Julianus, ut ipſe dicit in Ep. ad Athen. primùm poſt Argentoratenſem pugnam, ut memorat Marcellinus initio lib. 17. anno D. 357. deinde anno 358. & 359. teſte Marcellino noſtro. Hæc autem quarta trajectio tunc contigit, cùm jam Auguſtus eſſet anno D. 360. Conſtantio X. & Juliano III. Coſſ. De hac autem ſua in Germaniam expeditione loquitur Julianus in Ep. ad Maximum Philoſophum, eámque trimeſtrem fuiſſe teſtatur. Meminit etiam Libanius in Orat. funebri: ἐλθὼν δ' ἐπὶ τὸν ῥῆνον, καὶ δείξας τοῖς βαρβάροις τὴν κεφαλὴν, καὶ ἀντιδοὺς ὅρκοις τὰς ὁμολογίας ἄκων ἐνεχείρει ἐπὶ τὸν ἐμφύλιον ἀγῶνα. *Cùm veniſſet ad Rhenum, oſtenſo barbaris vultu, ac iteratis ſacramentis firmato fœdere, ad civile bellum ſe invitus accinxit.* Quinta demum ac poſtrema trajectio accidit Tauro & Florentio Coſſ. ut eſt in lib. 21.

[d] Quos Attuarios vocant.] Horum mentio fit in Geſtis Francorum Epitomatis, cap. 19. de Danis: *Theodorici pagum Attoarios, vel alios devaſtantes.* [De Attuariis vide Notitiam Galliarum.]

cedunt & cautè, Constantius accitum Arsacen Armeniæ Regem, summáque liberalitate susceptum præmonebat & hortabatur, ut nobis amicus esse perseveraret & fidus. Audiebat enim sæpius eum tentatum à Rege Persarum fallaciis, & minis, & dolis, ut Romanorum societate posthabita, suis rationibus stringeretur. Qui crebrò adjurans animam priùs posse amittere quàm sententiam, muneratus cum comitibus quos duxerat, rediit ad Regnum, nihil ausus temerare postea promissorum, obligatus gratiarum multiplici nexu Constantio: inter quas illud potiùs excellebat, quòd [a] Olympiada Ablabii filiam Præfecti quondam Prætorio, ei copulaverat conjugem, sponsam fratris sui Constantis. Quo dimisso à Cappadocia, ipse per Melitinam minoris Armeniæ opidum, & Lacotena, & Samosata, transito Euphrate Ædessam venit: ibíque dum agmina undique convenientium militum, & rei cibariæ abundantes copias opperitur, diu moratus: post æquinoctium egreditur autumnale, Amidam petens. Cujus cùm prope venisset mœnia, favillis oppleta collustrans, flebat cum gemitu, reputans quales miseranda civitas pertulerat clades. Ibi tunc fortè Ursulus præsens, [b] qui ærarium tuebatur, dolore percitus exclamavit: *En quibus animis urbes à milite defenduntur, cui ut abundare stipendium possit, Imperii opes jam fatiscunt!* Quod dictum ita amarum militaris multitudo postea apud Chalcedona recordata, ad ejus exitium consurrexit. Exinde cuneis confertis incedens, cùm Bezabden adventaret, fixis tentoriis, vallo fossarúmque altitudine circumsæptis, obequitans castrorum ambitum longiùs, docebatur relatione multorum, instaurata esse firmiùs

Constantius & Julianus AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

a Olympiada ei copulaverat conjugem, sponsam fratris.] Id quidem Constantio inter cetera crimina objicit Athanasius in Ep. ad Solitarios, p. 856. ὅτι γὰρ καὶ εἰς ἀδελφὸν ἀσεβῶν τετόλμηκε· καὶ προσποιεῖται μὲν οἰκοδομεῖν αὐτοῦ μνημεῖον, τὴν δὲ μνηστὴν αὐτοῦ τὴν Ὀλυμπιάδα βαρβάροις ἐξέδωκεν, ἣν ἐκεῖνος ἄχρι τελευτῆς ἐφύλαττε, καὶ ὡς ἰδίαν ἀνέτρεφεν ἑαυτοῦ γυναῖκα. *Adeo enim etiam in fratrem impius esse sustinuit, ac sepulcrum quidem ei se edificare præ se fert: sponsam autem ipsius Olympiadem barbaris dedit; quam ille quoad vixit custodiebat, nec secus ac propriam conjugem educabat.*

b Qui ærarium tuebatur.] Duo fuere tunc temporis æraria: alterum privatum, alterum publicum; quæ utriusque ærarii nomine frequenter in Codice designantur. Privatum ærarium, id est, quod frequentiùs res privata dicitur. Sic apud Symmachum in Epist. 43. lib. 4. Cui præerat Comes rei privatæ. Publicum autem ærarium erat illud, quod sacræ Largitiones vulgò dicebatur. Et hoc est, quod nunc intelligit Marcellinus. Ursulus enim, de quo hic sermo est, Comes erat Largitionum sacrarum: ut videre est in lib. 22. ad quem spectabat stipendia militibus erogare, ut docet Vopiscus in Probo: *Annonam è provincialibus daret nullus; stipendia de Largitionibus nulla erogarentur.* Et Mamertinus in Grat. actione. *Nam cum me*, ait, *ærarium publicum curare voluisti, idque eo tempore quo milites anteactis temporibus ludo habiti præsens stipendium flagitarent, quoquo modo videbar honorem onere pensare.* Denique Agathias in lib. 3. de Rufino quodam Comite Largitionum: παρῆν δὲ αὐτοῖς τις οὐχ ὅτι στρατηγὸς ἢ ταξίαρχος, ταμίας δὲ μόνον τῶν βασιλέως χρημάτων, οὐ μὴν τῶν ἐκ τῆς δασμοφορίας ἐρανιζομένων, (ἄλλῳ γὰρ ἐπιτέτραπτο ταῦτα) ἀλλὰ τῶν ὅσα ἐκ τῶν βασιλείων θησαυρῶν ἐκπέμπεται, ἐφ' ᾧ τοὺς ἀριστεύοντας ἐν ταῖς μάχαις τὰ προσήκοντα κομίζεσθαι γέρα. *Aderat autem ille neque ut Magister militum, neque ut Tribunus: sed ut dispensator ærarii regii, non quidem ejus pecuniæ quæ ex re tributaria colligitur; (hæc enim alteri commissa est,* (nempe Præf. Præt.) *sed illius quæ ex Principis thesauris advecta erat, ob id ut qui in prœliis fortiter fecissent, munerarentur.*

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

loca, quæ antehac incuria corruperat vetustatis. Et ne quid omitteret, quod ante fervorem certaminum erat necessariò præstruendum; viris prudentibus missis, condicione posita dupla, cogebat mœnium defensores redire ad suos, alienis sine cruore concessis, aut in ditionem venire Romanam dignitatibus augendos & præmiis. [a] Ad quæ cùm illi destinatione nativa reniterentur ut clarè nati, periculisque & laboribus indurati, cuncta obsidioni congrua parabantur. Densis itaque ordinibus cum tubarum incitamentis latera opidi cuncta adortus alacris miles, legionibus in testudines varias conglobatis, paullatim tutò progrediens subruere mœnia conabatur: & quia telorum omne genus in subeuntes effundebatur, nexu clypeorum soluto discessum est, in recessum canentibus signis. [b] Laxatis deinde ad diem unum induciis, tertia luce curiosiùs tecti, elatis passim clamoribus adscensus undique tentabant. Et licèt defensores obtentis ciliciis, ne conspicerentur ab hostibus, latebant intrinsecus; tamen quoties flagitabat necessitas, lacertos fortiter exsertantes, lapidibus subjectos incessebant & telis. Et vimineæ crates cùm procederent confidenter, essentque parietibus contiguæ, dolia desuper cadebant, molæ & columnarum fragmenta: quorum ponderibus nimiis obruebantur oppugnatores, hiatúque violento disjectis operimentis, cum periculis ultimis evadebant. Decimo itaque postquam pugnari die cœptum est, [c] cùm spes nostrorum interiora cuncta mærore compleret, transferri placuerat molem arietis magni, quam Persæ quondam Antiochiâ pulsibus ejus excisâ relatam reliquerant apud Carras: quæ subitò visa, aptatáque faberrimè, clausorum hebetaverat mentes, adusque deditionis remedia pæne prolapsas, ni resumptis viribus opponenda machinæ huic præparassent. Nec temeritas post hæc cessaverat, nec consilium. Namque dum instrueretur aries vetustus, & dissolutus ut facilè veheretur, [d] omni arte, omníque virium nisu, & oppugnatorum vi & firmitudine

[a] ATQUE CÙM ILLI.] Hunc locum sic legendum esse existimo: *Ad quæ cùm illi obstinatione nativa reniterentur, ut clarè nati, periculisque & laboribus indurati, cuncta obsidioni congrua parabantur.* Simili locutione in lib. 16. dixit: *Cassiano Comite stipendiis & discriminibus indurato diversis.*

[b] LAXATIS D. AD DIEM UNUM ANIMIS.] Sic primus edidit Castellus, cùm in Editione Rom. legeretur, *ad diem unum indomis*, prout etiam codex Regius scriptum habet [& Colbert.] ac Florentinus. Videndum tamen ne potiùs ita scripserit Marcellinus: *Laxatis deinde ad diem unum induciis.*

[c] CÙM SPES NOSTRORUM INFERIOR.] Hæc scriptura à Gelenio profecta est. Nam in anterioribus Editionibus, Romana scilicet aliisque eam secutis legebatur *interior*, quemadmodum etiam in Ms. Flor. & Regio, [in Colbert. *Cum spe nostrorum interior.*] Mihi non dubium est quin scribendum sit: *Cum spes nostrorum interiora cuncta mærore compleret.* Quam emendationem postea in exemplari Regio suprascriptam,* in Tolos. autem contextu exaratam * reperi. Confirmatur autem ex simili loco, p. 163. in libro 20.

[d] OMNI ARTE.] Et hæc scriptura auctorem habet Gelenium. Castellus enim & Accursius Editionis Rom. scripturam retinuerant, quæ est hujusmodi. *Omni argenteo*, perinde ac in Ms. etiam Flor. [& Colbertino] scriptum est. In codice Regio * & Tolosano * exaratum distinctè reperi, *omni argumento;* quemadmodum conjecerat Lin-

summa

Constantius & Julianus AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

ſumma defenſabatur: tormenta nihilominùs & lapidum crebritas atque fundarum ex utraque parte plurimos conſumebant: & aggerum moles incrementis celeribus conſurgebant: acriórque indies adoleſcebat obſidio, multis noſtrorum idcirco cadentibus, quòd decernentes ſub Imperatoris conſpectu, ſpe præmiorum, ut poſſent facilè qui eſſent agnoſci, nudantes galeis capita ſagittariorum hoſtilium peritiâ fundebantur. Proin dies & noctes intentæ vigiliis, cautiores ſtantes utrobique faciebant. Et Perſæ aggerum altitudine jam in ſublime porrectâ, machinæque ingentis horrore perculſi, quam minores quoque ſequebantur, omnes exurere vi maxima nitebantur: & adſiduè malleolos atque incendiaria tela torquentes, laborabant incaſſum: ea re quòd humectis ſcortis & centonibus erant opertæ materiæ plures, aliæ [a] unctæ alumine diligenter, ut ignis in eas laberetur innoxius. Verùm has admoventes fortitudine magna Romani, licèt difficilè defenſabant, tamen cupiditate potiundi oppidi ne prompta quidem pericula contemnebant. Et contrà propugnatores, cùm jam diſcuſſurus turrim oppoſitam aries maximus adventaret, prominentem ejus ferream frontem, quæ revera formam effingit arietis, arte ſubtili illaqueatam altrinſecus laciniis retinuere longiſſimis, ne retrogradiens reſumeret vires, néve ferire muros aſſultibus denſis contemplabiliter poſſet, fundentes quoque ferventiſſimam picem: & diu promotæ machinæ ſtabant, muralia ſaxa perferentes & tela. Jámque aggeribus cumulatiùs excitatis, defenſores, ni vigilaſſent, exitium adfore jam ſperantes, in audaciam ruêre præcipitem: & repentino decurſu portis effuſi, primóſque adorti noſtrorum, faces ſitelláſque ferreas onuſtas ignibus in arietes magnis viribus jaciebant. Verùm poſt ambiguam prœlii virtutem, plurimi nihil impetrato intra mœnia repelluntur: móxque ex aggeribus quos erexerant Romani, iidem Perſæ propugnaculis inſiſtentes, ſagittis inceſſebantur & fundis, telíſque igniferis: quæ per tegumenta turrium volitantia, paratis qui reſtinguerent, plerumque irrita labebantur. Cúmque pauciores utrobique fierent bellatores, & Perſæ truderentur ad ultima, ni potior ratio ſuccurriſſet, impenſiore opera procurſus tentabatur ex caſtris: & eruptione ſubita multitudinis facta, inter armatos qui portabant ignes amplioribus ordinatis, jaciebantur corbes in materias ferreæ plenæ flammarum, & ſarmenta, aliáque ad ignes concipiendos aptiſſima. Et quia conſpectum abſtulerant fumi nigerrimæ nubes, claſſico excitante in pugnam, legiones procinctæ celeri gradu venerunt: & ſubcreſcen-

denbrogius. Eſt autem *argumentum* idem quod argutia, & induſtria ſeu *μηχανὴ*: ab eadémque origine *Ars* dicta eſt. Sic apud Virgilium in lib. 7. argumentum ingens pro opere eximio ponitur.

[a] Unctæ alumine, ut ignis in eas laberetur.] Vide Agellium in lib. 15. initio, ubi idem aluminis miraculum refert ex Annalibus Quadrigarii.

Constantius & Julianus AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

te paullatim ardore bellandi, cùm ventum fuisset ad manus, repentè machinæ omnes effusis ignibus urebantur, præter majorem: quam direptis restibus, quibus è muro jactis implicabatur, virorum fortium acrior nisus ægrè semiustam extraxit. At ubi nocturnæ tenebræ finem prœliis attulerunt, non in longum militi quies data: cibo enim exiguo refectus & somno, rectorum monitu excitus, munitiones à muro longè demovit, dimicare succinctiùs parans per sublimes aggestus, qui jam consummati muris altiùs imminebant. Utque facilè defensores mœnibus pellerentur, in ipsis aggerum summitatibus binæ sunt locatæ ballistæ, quarum metu ne prospicere quidem posse hostium quisquam crederetur. His satis provisis, prope ipsum crepusculum triplex acies nostrorum instructa, conisque galearum minaciùs nutans, scalas vehentibus multis impetum conabantur in muros. Jam resultantibus armis & tubis, uno parique ardore hinc inde pugnabatur audaci conflictu: [a] latiusque sese pandentes Romani, cùm Persas occultari viderent pavore impositorum aggeribus tormentorum, pulsabant turrim ariete: & cum ligonibus & dolabris & vectibus scalisque propinquabant, utrimque convolante missilium crebritate. Afflictabant tamen multo vehementiùs Persas ictus varii ballistarum, [b] tamquam per transennam à clivis structilibus decurrentes. Unde fortunas suas sitas in extremo jam cogitantes, destinatam ruebant in mortem: & partiti munera dimicandi inter necessitatis articulos, relictis qui mœnia tuerentur, reseratâ latenter posticâ, strictis gladiis valida manus erupit, ponè sequentibus aliis qui flammas occultè portabant. Dúmque Romani nunc instant cedentibus, nunc ultro incessentes excipiunt: qui vehebant foculos repentes incurvi, prunas unius aggesti inseruere juncturis, ramis arborum diversarum, & junco, & manipulis constructi cannarum: qui conceptis incendiorum aridis nutrimentis jam cremabantur, militibus cum intactis tormentis exinde periculosè digressis. Ut verò certaminibus finem [c] vespera dedit incedens, partésque discesserunt ad otium breve, Imperator in varia sese consilia diducens & versans, cùm excidio Phœnicæ diutiùs imminere necessariæ rationes urgerent, quod munimentum velut insolubile

[a] LATIUSQUE SESE PANDENTE.] Supple *certamine*. Sed hæc scriptura meo quidem judicio ferri non potest. Itaque emendo: *Latiusque sese pandentes Romani, &c.* Quod cum sequentibus verbis optimè convenit. Atque ita loquitur Marcellinus in fine libri 27. *Latiùs sese pandens exercitus, &c.*

[b] TAMQUAM PER TRANSENNAM.] Transenna funis est extensus, ut est apud Servium & Isidorum, qui scilicet olim extendi solebat in curriculis, ut dato signo & demisso fune, ex æquis spatiis cursores exsilirent. Glossæ veteres, *βρόχος ἐν ἀφιππείαις πυμβός, transenna.* Sic Marcellinus noster in lib. 25. *Tamquam*, inquit, *è transenna simul emissi, spe citiùs ripas occupavere contrarias.*

[[c] UT VERÒ CERTAMINIBUS FINEM VESPERA DEDIT INCEDENS.] *Vespera incedens* quid sit, haud facilè dixerim, aut quis ita locutus sit. In codice Colbertino legitur: *Ut verò certaminibus finem vespere dedit incendens.* Legendum itaque puto: *Ut verò certaminibus finem vespera dedit intendens*, id est, vespera intenta, plena, provecta.]

claustrum hostium excursibus erat objectum, & serum repelleret tempus: certaturus leviter ibi statuit immorari, alimentis destituendos forsitan cedere existimans Persas: quod secus atque rebatur evenit. Cùm enim remissiùs pugnaretur, humente cælo undantes nubes cum tenebris advenere minacibus: adsiduisque imbribus ita immaduerat solum, ut luti glutinosa mollities per eas regiones pinguissimi cæspitis omnia perturbaret: & super his jugi fragore tonitrua fulguráque mentes hominum pavidas perterrebant. Accedebant arcûs cælestis conspectus adsidui: quæ species unde ita figurari sit solita, [a] expositio brevis ostendet. Halitus terræ calidiores & humoris spiramina conglobata in nubes, exindéque disjecta in aspergines parvas, ac radiorum fusione [b] splendida facta, supinantur volubiliter contra ipsum igneum orbem, Irímque conformant, ideo spatioso curvamine sinuosam, quòd in nostro panditur mundo, quem sphæræ dimidiæ parti rationes physicæ superponunt. Cujus species quantum mortalis oculus contuetur, prima lutea visitur, secunda flavescens vel fulva, punicea tertia, quarta purpurea, postrema cæruleo concreta & viridi. Hac autem mixta pulcritudine temperatur ideo, ut terrenæ existimant mentes, quòd prima ejus pars dilutior cernitur, aëri concolor circumfuso: sequens fulva, id est paullo excitatior quàm lutea: punicea tertia, quòd Solis obnoxia claritudini, [c] pro receptatione spiritus fulgores ejus purissimi è regione deflorat: quarta ideo purpurat, quod intermicante asperginum densitate per quas oritur, [d] radiorum splendorem conspuens, ostendit adspectum flammeo propiorem: qui color quanto magis diffunditur, concedit in cæruleum & virentem. Arbitrantur alii tunc Iridis for-

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

a EXPOSITIO DE REBUS OSTENDET.] Ita primus hunc locum restituit Gelenius, quem Castellus mirum ac prodigiosum in modum antè corruperat. Sed emendationem Gelenii equidem probare non possum. Nam quis umquam sic locutus est? *Expositio de rebus ostendet*. In codice Regio & Editione Rom. totus hic locus sic legitur: *Unde itaque igurari & solita exposita durebis ostendet*: nisi quòd in Editione Rom. excusum est *durabis*: * In Tolos. *dura vis*: * [in Colbertino: *Unde itaque ignari & solita exposita dura bis ostendet*.] Ex cujus licèt inquinatissimæ scripturæ vestigiis hanc verissimam loci hujus emendationem sum odoratus: *Quæ species unde ita figurari sit solita, expositio brevis ostendet*.

b SPLENDIDA FACTA.] Codex Regius [& Colbert.] Editióque Rom. scriptum habent *splendidè facta*. Unde suspicor Marcellinum uno verbo scripsisse *splendefacta*. *Sic *nitefacta* apud Juvencum l.1. Hist. Evangelicæ, & *candificare* apud Augustinum in Psalm. 67.

c RECEPTATIONE SPIRITUS.] Sic primus edidit Gelenius. Nam Castellus ediderat *pro receptatione spiritus*: cùm in Editione Rom. sic legeretur: *Pro recitatione spiritus fulgores ejus purissimi è regione deflorat*. In Ms. Flor. *pro reticatione* legi monuit Lindenbrogius, [ut legitur in Colbert.] Ego verò in codice Regio * & Tolosano * scriptum reperi, *pro reciprocatione spiritus*.

d RADIORUM SPLENDOREM CONSPUENS.] Hujus scripturæ auctor est Gelenius. Castellus enim & Accursius Romanæ Editionis scripturam retinuerant, quæ omnium scriptorum exemplarium consensu firmatur. Ea autem est, *radiorum splendor conspiciens*, &c. Unde sic scribendum esse conjicio: *Quòd intermicante asperginum densitate, per quas hauritur radiorum splendor, conspicientibus ostendit adspectum flammeo propiorem*. Ceterùm de coloribus Iridis eorúmque caussis videndus est Arist. in lib. 3. Meteor. cap. 3. Est etiam elegans arcûs cælestis descriptio in Ep. 44. Magni Basilii ad Gregorium Nyssenum.

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

mam rebus apparere mundanis, cùm altiùs delatæ nubi crassæ radii Solis infusi lucem injecerint liquidam: quæ non reperiens exitum, in se conglobata nimio splendescit adtritu: & proximos quidem albo colores à Sole sublimiore decerpit: subvirides verò à nubis similitudine superjectæ: ut in mari solet usu venire, ubi candidæ sunt undæ quæ litoribus illiduntur, interiores sine ulla concretione cæruleæ. Et quoniam indicium est permutationis auræ, (ut diximus) à sudo aëre nubium concitans globos, aut contrà ex concreto immutans in serenam lætitiam cælum; ideo apud Poëtas legimus sæpe, Irim de cælo mitti, [a] cùm præsentium rerum verti necesse sit status. Suppetunt aliæ multæ opiniones & variæ, quas dinumerare nunc est supervacuum, narratione redire unde digressa est festinante. His ac talibus Imperator inter spem metúmque jactabatur, ingravescente hiemis magnitudine, suspectísque per avios tractus insidiis: inter quæ etiam tumultum exasperati militis verebatur. Super his urebat ejus anxiam mentem; quòd [b] velut patefactâ januâ divitis domus, irritus propositi revertetur. Quas ob res omisso vano incepto, hiematurus Antiochiæ redit in Syriam, [c] ærumnosa perpessus, ut retulimus, & atrocia, diúque deflenda. Evenerat enim hoc, quasi fatali constellatione ita regente diversos eventus, ut ipsum Constantium dimicantem cum Persis fortuna semper sequeretur afflictior: unde vincere saltem per Duces optabat: quod aliquoties meminimus contigisse.

[a] CUM PR. RERUM FIT STATUS MUTATIO.] Hic locus ex Augustana Editione egregiè est restitutus, quem Gelenius fœdè pro arbitrio corruperat. In Editione Rom. & Ms. Flor. [ac Colbert.] * & Tolos.* verba transposita erant hoc modo: *Legimus sæpe nimirum * de cælo * hinc verti necesse mitti cùm præsentium rerum sit status. Suppetunt, &c.* Sed Accursius, sive ex Ms. suo codice, sive ex conjectura eam luxationem restituit, laudem certè non mediocrem meretur. In exemplari Regio scriptum inveni: *Legimus sæpe nimirum de cælo mitti, cùm verti necesse sit præsentium rerum status.*

[b] VELUT PATEFACTA JANUA DIVITIS DOMUS.] Metaphora est à plebeiis hominibus, qui postquam judicis domum vix exorato ostiario ingressi sunt, haud impetrato quod acturi venerant revertuntur: vel certè translatio est ab effractoribus, qui noctu expugnatâ divitis cujuspiam domo, concursu tamen familiæ frustrati repelluntur. Ita Constantius post maximos apparatus trajecto Euphrate, re infecta, nec expugnata Bezabde redire cogebatur.

[c] ÆRUMNOSAM PERPESSUS ÆSTATEM.] Hanc scripturam excogitavit Castellus, temere & absque judicio, ut solet. Quippe Constantius post æquinoctium autumnale Euphratem trajecerat, ut Bezabdem obsessum iret, teste Marcellino pag. 172. suprà. Autumnum igitur, non æstatem corrigere debuerat: sed longè aliter Editio Rom. [& Colbert. codex.] *Erumnosam perpessus etulerint, sed atrocia, diúque deflenda.* Atque ita planè Regius codex, nisi quòd *eculerint* habet. [Fortè scribendum est: *AErumnosa perpessus, ut retulimus, & atrocia diúque deflenda.*]

Explicit Liber XX.

AMMIANI MARCELLINI RERUM GESTARUM LIBER XXI.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XXI. continentur.

transierant, ab eo missæ in Gallias, Aquileiam occupant consentientibus opidanis, ac Juliani militi portas claudunt.

C. XII. *Aquileia favens Constantii A. partibus, oppugnatur: quæ postea comperto ejus obitu, Juliano se dedidit.*

C. XIII. *Sapor domum reducit copias, inhibentibus bellum auspiciis: Constantius A. in Julianum arma moturus, Hierapoli milites alloquitur.*

C. XIV. *Præsagia mortis Constantii A.*

C. XV. *Moritur Constantius A. apud Mopsucrenas Ciliciæ.*

C. XVI. *Constantii A. virtutes, & vitia.*

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

INTERCLUSO hac bellorum difficili sorte Constantio trans flumen Euphratem, Julianus agens apud Viennam, formandis in futura consiliis dies impendebat & noctes, quantum opes patiebantur angustæ, altiùs semet attollens: sempérque ambigens, utrum Constantium modis omnibus alliceret in concordiam, an terroris incutiendi gratiâ lacesseret prior. Quæ sollicitè reputans, utrimque formidabat, & amicum cruentum, & in ærumnis civilibus sæpe victorem: maximéque Galli fratris exemplum mentem ejus anxiam suspendebat, quem inertia mistæque perjuriis fraudes prodidere quorumdam. Erigebat tamen aliquoties animum ad multa & urgentia, [a] tutissimum ratus inimicum se ex confesso monstrare ei, cujus ex præteritis motus conjectabat ut prudens, ne per amicitias fictas insidiis falleretur occultis. Parvi igitur habitis, quæ per Leonam Constantius scripserat, nullóque arbitrio ejus promotorum suscepto præter Nebridium, quinquennalia Augustus jam edidit: & ambitioso [b] diademate utebatur lapidum fulgore distincto, cùm inter

[a] TUTISSIMUM RATUS INIMICUM SE MONSTRARE.] Hujus consilii sui rationem explicat ipse Julianus in Ep. ad Julianum avunculum. *Primùm*, inquit, *Dii ita jusserant, ut ei bellum inferrem, salutem quidem polliciti, si parerem: cunctanti verò perniciem. Deinde ita existimabam, si me ei hostem ostenderem, fore ut ei incuterem metum, atque eo facto ad æquiores condiciones res esse venturas: quòd si prælio res decerneretur, Fortunæ ac Diis immortalibus eventu permisso, quæcumque ii decrevissent, exspectare.*

[b] DIADEMATE LAPIDUM FULGORE DISTINCTO.] Libanius in Orat. Consulari de Juliani levatione loquens: προσθεὶς θαλαττίῳ χλαμύδος βαφῇ λιθοκόλλητον ταινίαν, οὗ ἐστί τι καὶ αὐτῷ γονοῦ θαλαττίου. *Adjiciens marinæ paludamenti tincturæ diadema lapillis ornatum, in quo inest etiam nescio quid fetus marini:* quibus verbis margaritas intelligit. Idem in Orat. funebri ταινίαν χρυσῆν nominat. Primus autem ex Impp. Romanis Aurelianus diadema capiti innexuit, ut legitur in Victoris Epitome. Mamertinus in Panegyrico ad Maximianum Aug. *Trabeæ*, inquit, *vestræ triumphales, & fasces Consulares, & sellæ curules, & hæc obsequiorum stipatio & fulgor, & illa lux divinum verticem claro orbe complectens, vestrorum sunt ornamenta meritorum.* Cedrenus tamen hujus consuetudinis auctorem facit Constantinum Magnum. φασὶ δὲ αὐτὸν πρῶτον τὸ βασίλειον τοῦτο διαδήματι χρήσασθαι καὶ μαργαρίταις καὶ ἄλλοις λίθοις περισσότερον κοσμηθῆναι. Quæ verba ex Victoris Epitome versa videntur, in qua sic legitur de Constantino: *Habitum regium gemmis, & caput exornans perpetuo diademate.* Sed ne Victorem pugnantia loqui dicamus: Aurelianum quidem primum ex Rom. Prin-

exordia principatus assumpti vili corona circumdatus, erat [a] Xystarchæ similis purpurato. Inter quæ [b] Helenæ conjugis defunctæ suprema miserat Romam, in suburbano viæ Nomentanæ condenda, ubi uxor quoque Galli, quondam soror ejus, [c] sepulta est Constantina. [d] Accidebat autem, incendebátque ejus cupiditatem pacatis jam Galliis incessere ultro Constantium: conjiciens eum per vaticinandi præsagia multa (quæ callebat) & somnia, è vita protinus excessurum. Et quoniam erudito & studioso cognitionum omnium Principi malivoli prænoscendi futura pravas artes assignant, advertendum est breviter, unde sapienti viro hoc quoque accidere poterit doctrinæ genus haud leve. Elementorum omnium spiritus, utpote perennium corporum, præsentiendi motu semper & ubique vigens, ex his quæ per disciplinas varias affectamus, participat nobiscum munera divinandi: & substantiales potestates ritu diverso placatæ, velut ex perpetuis sortium venis vaticina mortalitati sup-

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

cipibus diadema capiti innexuisse sentiendum est: sed non perpetuò usum fuisse, verùm in festis dumtaxat ac sollemnioribus diebus, perinde ac Reges hodie solent. Constantinus verò primus perpetuum diadema gestavit: idque exinde inter insignia Augusti Imperii haberi cœptum est, nec Cæsaribus erat concessum, ut ex superiore Libanii loco & Marcellini nostri perspici potest. In diademate autem Principum Christianorum signum Crucis erat depictum, ut testatur D. Hieronymus in Ep. ad Lætam de institutione filiæ: *Regum purpuras & ardentes diadematum gemmas patibuli salutaris pictura condecorat.* Ceterum Constantinus ob religionem potiùs quàm ambitionis causâ videtur diadema perpetuò gestasse. Clavus enim Dominicæ Crucis illud connectebat, ut narrat D. Ambrosius in Orat. de excessu Theodosii.

[a] XYSTARCHÆ SIMILIS PURPURATO.] Xystarchæ sunt, qui frequentiori vocabulo Gymnasiarchæ dicuntur, ut ex Hesychio & Suida notum est: quos purpuratos fuisse præter Marcellinum, docet Lucianus in Anacharsi: ἀλλ' οὐδ' ὁ ἄρχων ἔοικε διΐστασθαι αὐτοὺς καὶ λύειν τὴν μάχην. τεκμαίρομαι γὰρ τῇ πορφυρίδι τῶν ἀρχόντων τινὰ τοῦτον εἶναι. Hos etiam coronatos fuisse hic Marcellini locus videtur evincere, quod alibi legere non memini. Agonothetas quidem coronatos fuisse constat & purpuratos, ex Suetonio in Domitiano cap. 4. & Libanio in Orat. de vocationibus ad epulum Olympiorum: ubi φοινικίδα καὶ στέφανον ἔχοντες idem valet atque ἀγωνοθετοῦντος. Eodem refero verba hæc Dionis in lib. 60. de Nerone: ἐν δὲ τῷ γυμνικῷ ἀγῶνι πορφυρίδα καὶ στέφανον χρυσοῦν ἐλάμβανεν.

[b] HELENÆ CONJUGIS DEFUNCTÆ.] Quam alii in puerperii doloribus interiisse in palatio Juliani, alii expulsam è palatio scripsere, ut ait Zonaras: ἐν τόκοις καὶ ἡ αὐτοῦ γυνὴ τελευτᾷ, ὡς μέν τινές φασι, τίκτουσα παρ' αὐτοῦ· ὡς δέ τινες, ἤδη ἐκβεβλημένη. Fuerunt & quidam, qui veneno à Juliano necatam esse dicerent, ut docet Libanius in Oratione Mſ. adversus Polyclem. Decessit autem postquam Julianus ab exercitu creatus erat Augustus, teste Juliano in Ep. ad Athen. In nummis antiquis FL. JULIA. HELENA. AUG. dicitur, si Goltzio fides.

[c] SEPULTA EST CONSTANTINA.] In Regio codice *Constantia* scribitur non hîc solum, sed etiam in lib. 14. & ita plerique Scriptores eam nominant, Zosimus in lib. 2. Petrus Patricius in Excerptis legationum, Zonaras, Auctor Chronici Alexandrini, denique Nicephorus Callistus. Sed *Constantina* scribi debet. Sic enim in veteribus nummis insculptum esse testatur Goltzius, FL. JUL. CONSTANTINA. AUG. Et ita eam appellat Victoris Epitome, [& Codex Colbertinus.] In Excerptis de gestis Constantini Constantiana dicitur manifesto duplicis scripturæ vestigio. Hæc porrò adhuc virguncula ædem in suburbano viæ Nomentanæ construxerat S. Hagnæ sacratam, in qua postea sepulta est. Hinc porta Nomentana hodie S. Hagnes appellatur: ædes autem ipsa ab auctoris nomine Sanctæ Constantiæ dicitur, corrupto, ut fieri solet, vocabulo. Nam Constantinam dici debere testatur vetus Acrostichis quæ in eo templo etiamnum visitur, & à doctis viris publicata est.

[d] ACCIDEBAT AUTEM.] In Editione Rom. legitur *Accidat:* in Regio codice *Accendit:* [in Colbertino *Accidat.*]

Constantius & Julianus AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

peditant verba, quibus numen præesse dicitur Themidis: quam ex eo, quòd fixa fatali lege decreta præscire facit in posterum, quæ τεθειμένα sermo Græcus appellat, ita cognominatam, in cubili solióque Jovis vigoris vivifici Theologi veteres collocarunt. Auguria & auspicia non volucrum arbitrio futura nescientium colliguntur: (nec enim hoc vel insipiens quisquam dicet) sed volatus avium dirigit Deus, ut rostrum sonans, aut prætervolans pinna turbido meatu vel leni futura præmonstret. Amat enim benignitas numinis, seu quòd merentur homines, seu quòd tangitur eorum affectione, his quoque artibus prodere quæ impendent. Extis item pecudum attenti fatidicis, in species converti suetis innumeras, accidentia sciunt. Cujus disciplinæ Tages nomine quidam monstrator est: ut fabulantur, in Etruriæ partibus emersisse subitò visus è terra. Aperiunt tunc quoque ventura cùm æstuant hominum corda, [a] sed loquuntur divina. Sol enim (ut aiunt Physici) mens mundi, nostras mentes ex sese velut scintillas diffunditans, cùm eas incenderit vehementiùs, futuri conscias reddit. Unde Sibyllæ crebrò se dicunt ardere, torrente vi magna flammarum. Multa significant super his crepitus vocum, & occurrentia signa, tonitrua quinetiam & fulgura & fulmina, itidémque siderum sulci. Somniorum autem rata fides & indubitabilis foret, ni ratiocinantes conjecturâ fallerentur. Interdúmque, ut Aristoteles affirmat, tum fixa sunt & stabilia, cùm animantis altiùs quiescentis ocularis pupilla neutrobi inclinata, rectissimè cernit. Et quia vanities aliquoties plebeia strepit, hæc imperitè mussando, si esset præsentiendi notitia quædam, cur ille se casurum in bello, vel alius hoc se passurum ignoravit, aut illud? Sufficiet dici, quòd & grammaticus locutus interdum est barbarè, & absurdè cecinit musicus, & ignoravit remedium medicus: & non ideo nec grammatica, nec musica, nec medicina subsistit. Unde præclarè hoc quoque, ut alia, [b] Tullius, *Signa ostenduntur*, ait, *à Diis rerum futurarum. In his si quis erraverit, non Deorum natura, sed hominum conjectura peccavit.* Ne igitur extra calcem, quod dicitur, sermo decurrens lecturo fastidium ferat, ad explicanda prospecta revertamur.

CAPUT II.

Cùm apud Parisios adhuc Cæsar Julianus, [c] quatiens scutum va-

[a] SED LOQUUNTUR DIVINA.] Id est, Dii ore eorum loquuntur. Sic apud Græcos τὸ θεῖον pro Deo sumitur: & apud Marcellinum in fine libri 22. *Sed si intelligendi divini aditionem multiplicem, &c.* Ita Arnobius in lib. 6. initio: *Ipsum caput ac dominum summum, ipsum Regem, cui debent nobiscum divina quòd esse se sentiunt.* Omitto Cassiodorum lib. XI. Ep. X.* Malim tamen heic legere, *& loquuntur divina.* Sic dæmones *pronuntiare divina* dicuntur apud August. lib. X. de Civitate cap. XXVI. & XXVII.*

[b] TULLIUS.] Locus est in lib. 2. de Natura Deorum. [Idem Cicero in libro 1. de Divinatione sic scribit: *Malè conjecta maléque interpretata, falsa sunt non rerum vitio, sed interpretum inscientiâ.*]

[c] QUATIENS SCUTUM.] Inter exercitationes militares fuit olim scuti concussio atque rotatio. Sic enim Vegetius in lib. 2. cap. 14. *Qui*, inquit, *dimicare gladio, & scutum rotare doctissimè noverit, qui omnem artem didicerit armaturæ.* Et in lib. 4. cap. 1. *Norit jactare scutum, & obliquis ictibus venientia tela deflectere.* Et Sidonius in Panegyrico ad Majorianum Aug.

riis

riis motibus exerceretur in Campo, [a] axiculis, queis orbis erat compaginatus, in vanum excussis, [b] ansa remanserat sola: quam reti-

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

clypeúmque rotare
Ludus, & intortas præcedere saltibus hastas.
& Lucanus in Panegyr. ad Pisonem,
Arma tuis etiam si fortè rotare lacertis,
&c.

Veteres Latini id *ventilare* dicebant: unde in Glossis legitur, γυμνάζω, *exercere*, *ventilare*; & *ventilator*, ἀκοντιστής. Eámque ventilationem intellexit Propertius in lib. 4. de Tarpeia:
Vidit arenosis Tatium proludere campis,
Pictáque per flavas arma levare jubas.
& Manilius in lib. 5.
Aut solo vectatus equo nunc arma movebit.

Quem quidem versum rectè Firmicus de militaribus armaturis accepit, & immeritò ab Scaligero reprehenditur. Etenim inter armaturæ seu pyrrichæ partes non postrema fuit hæc ventilatio, ut egregie docet Claudianus in Consulatu VI. Honorii. De hoc etiam more intelligendus est Hegesippi locus in lib. 5. cap. 37. *Namque is*, inquit, *successu lætus certaminis dum tripudiat atque exsultat, concussóque clypeo simul ac gladio proludit.* Hæc cùm ita sint, non assentior Turnebo, qui in libro 27. Adversf. hunc Ammiani nostri locum de trocho intellexit.

[De ea jactatione scuti, populo etiam exhiberi solita in spectaculis, elegans est epigramma XXXIX. libri IX. apud Martialem; ubi Agathinus dicitur ita parmam rotasse ac ventilasse, ut numquam caderet, sed semper aliqua parte corporis exciperetur, & vel pedi, vel tergo, vel etiam ungui insideret.]

[a] AXICULIS QUIBUS ORBIS ERAT COMPAGINATUS.] Orbem pro scuto posuit, non pro trocho, ut putabat Turnebus. Sic Valerius Flaccus in lib. 1. Arg.
clari decus adjicit orbis,
Quem genitor gestavit Abas.
& Claudianus de bello Gildonico:
clypeíque recanduit orbis.

Denique Ennodius in Epiphanii Vita: *Licèt pectus meum lorica non deserat, & adsiduè manum orbis aratus includat.* * Axiculi autem heic sunt tabulæ, ut ait Lipsius lib. 3. de Mil. cap. 2. Sic in libro 16. Marcellinus asseres & axiculos pontis junctim commemorat. *

[b] ANSA REMANSERAT SOLA.] In Editione Rom. hîc & ubique pro *ansa* scriptum reperi *ampla*: neque aliter in codice Regio [& in Colbertino] * & Tolos. * Quid, quòd & apud Servium in 17. Æneidos eodem modo corruptum hoc nomen est? Ad hoc enim hemistichium,
& picti scuta Labici.

Glaucus, inquit, *Minois filius venit ad Italiam, & cùm sibi imperium posceret, nec acciperet, eò quòd nil præstabat, sicut pater ejus præstiterat, zonam eis transmittendo cùm antehac discincti essent: ostendit scutum, à quo & ipse Labicus dictus est., & ex eo populi, ἀπὸ λαβῆς, quam Latinè amplam vocamus:* lege *ansam.* * Idem est error apud Rufinum in libri x. Historiæ Ecclesiasticæ capite 12. *Sed Eusebius qui apud Nicomediam erat, amplam temporis nactus occasionem.* In MSS. codicibus postrema vox deest. Scribo itaque, *ansam temporis nactus.* * [Tamen initio libri XXI. Ammiani Marcellini codex Colbertinus sic præfert: *Cùm apud Parisios adhuc Cæsar Julianus quatiens scutum, variis motibus exerceretur in Campo; axiculis quîs orbis erat compaginatus, in vanum excussis, ampla remanserat sola: quam retinens valida manu stringebat.* Ubi vulgati libri mendosè exhibent, *ansa remanserat sola.* Præterea in fine libri ejusdem XXI. ita in codice Colbertino scriptum lego: *Si affectata dominationis amplam quamdam falsam reperisset, aut levem:* pro quo vulgò editi libri obtrudunt, *dominationis ansam quamdam.* In libro item XIX. *amplam laudis* pro *ansam.* Denique quotiescumque apud Marcellinum editi libri *ansam* nobis ingerunt temeritate Criticorum intrusam; codex Colbertinus optimæ notæ *amplam* disertè religiosèque servat: ut jam suprà notavi. Nec dubito codices veteres, Regium, Vaticanum, Valentinum, Tolosanum, Florentinum, ac reliquos, ea in re semper cum Colbertino consentire. Quare nullam apud Rufinum & Servium suprà laudatos mendam subesse, ac nihil in nomine *ampla* apud utrumque mutandum & corrigendum esse existimo: persuasissimúmque habeo, Latinos eorum temporum scriptores, *amplam* pro ansa dixisse; *amplam* seu λαβὴν *scuti*, *amplam temporis*, *amplam laudis*, *amplam dominationis*: id est ansam, & facilem atque commodam arripiendi Imperii occasionem. Inde hastile venabuli, hastile hellebardæ, *bampe* nostri vulgò appellitant, *la bampe d'un épieu*, *la bampe d'une hallebarde*, haud dubiè ab *ampla* deducto vocabulo. Quidam pro *bampe* corruptè proferunt & scribunt *bante*, & ejus nominis varias origines frustra comminiscuntur.] Castellus hunc nodum cùm solvere non posset, sic edidit, *ochana remanserant sola:* audacter quidem, non tamen contra mentem Auctoris. Etenim *ansa* idem est quod Græcè ὄχανον, teste Hesychio & Scholiaste Aristophanis ac Sophoclis in Ajace. Carum id inventum fuisse, docet Herodotus in lib. 1. & auctor Etymologici

Constantius & Julianus AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

nens valida manu ſtringebat. Territíſque ut omine diro præſentibus cunctis, *Nemo*, inquit, *vereatur: habeo firmiter quod tenebam.* Item cùm apud Viennam poſtea quieſceret ſobrius, horrore medio noctis imago quædam viſa ſplendidior, hos ei verſus heroos modò non vigilanti apertè dixit, eadem ſæpius replicando: quibus fretus nihil aſperum ſibi ſupereſſe exiſtimabat.

Ζεὺς ὅταν εἰς πλατὺ τέρμα μόλῃ κλυτοῦ ὑδροχόοιο,
Παρθενικῆς δὲ Κρόνος μοίρῃ βαίνῃ ἐπὶ πέμπτῃ
Εἰκοστῇ, βασιλεὺς Κωνστάντιος Ἀσίδος αἴης
Τέρμα φίλου βιότου στυγερὸν καὶ ἐπώδυνον ἕξει.

Agebat itaque nihil interim de ſtatu rerum præſentium mutans, ſed animo tranquillo & quieto incidentia cuncta diſponens, paullatímque ſeſe corroborans, ut dignitatis augmento virium quoque congruerent incrementa. Utque omnes, nullo impediente, ad ſui favorem illiceret, adhærere cultui Chriſtiano fingebat, [a] à quo jam pridem occultè deſciverat, arcanorum participibus paucis, Haruſpicinæ auguriiſque intentus, & ceteris quæ Deorum ſemper fecere cultores. Et ut hæc interim celarentur, feriarum die, quem celebrantes menſe Januario [b] Chriſtiani Epiphania dictitant, progreſſus in eorum eccleſiam, ſollemniter numine orato diſceſſit.

CAPUT III.

Dum hæc ita aguntur, propinquante jam vere, nuntio percitus inopino, ad triſtitiam verſus eſt & mærorem. Didicit enim Alamannos à pago Vadomarii exorſos, unde nihil poſt ictum fœdus ſperabatur incommodum, vaſtare [c] confines Rætiis tractus: ni-

Magni in v. *κανόνες*. Unde Anacreon *χειροεργος ὀχάνου* dixit alicubi, teſte Euſtathio in Iliad. *Θῆτα*. Dicebantur & *πόρπακες* ejuſmodi anſæ ſcutorum, erántque *χιαστὶ*, ut ait Euſtathius in Iliad. 2. & 12. id eſt, decuſſatæ in formam X litteræ: quamquam aliter quoque formabantur, quemadmodum apparet in veteri pictura Thoracomachi poſt Notitiam Imperii Rom. Hujus anſæ ope ſcutum in orbem movebatur, quod & Scholiaſtes Ariſtoph. in Equitibus declarat: *περιφερὴς δὲ ἦν ἡ ἀσπὶς ἐκινεῖτο κυκλικῶς διὰ τοῦ πόρπακος.*

[a] A QUO JAMPRIDEM OCCULTE DESCIVERAT.] In Aſia ſcilicet, inductus à Maximo, Priſco, & aliis Ædeſii diſcipulis, ut narrat Eunapius in Vita Maximi, & Libanius in *προσφωνητικῷ*. Unde Nazianzenus Gregorius in ſtelitent. 1. Aſiam Juliano impietatis, & magicarum artium ſcholam fuiſſe dicit.

[b] DIE QUEM CHRIST. EPIPHANIA DICTITANT.] Idem narrat Zonaras: *ἤδη δὲ τὴν ἐν Χριστῷ ἐξομοσάμενος πίστιν, εὐλαβεῖτο διὰ τοῦτο τοὺς στρατιώτας, ἅπαντας σχεδὸν ξυμπάντας χριστιανοὺς ὄντας. διὸ συσκιάζων τὴν ἑαυτοῦ κακίαν, ἕκαστον ἐκέλευε θρησκεύειν ὡς βούλοιτο. αὐτὸς δὲ τῇ γενεθλίῳ τοῦ σωτῆρος ἡμέρᾳ ἑορτασίμῳ εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν, καὶ προσκυνήσας, ἵν' ὁμόδοξος τοῖς στρατιώταις δοκῇ ἀπῆλθεν.* *Cùm verò jampridem Chriſtianam ejuraſſet fidem, verebatur ob id milites: quos propè univerſos Chriſtianos eſſe norat. Quare malitiam ſuam occultans, unumquemque pro arbitrio ſuo cultum ſequi quem vellet præcepit. Ipſe natali Domini Eccleſiam ingreſſus, adorato numine diſceſſit, quò ejuſdem cum militibus cultûs eſſe videretur.* Ubi notandum eſt, Natalem Domini dici, quem Marcellinus Epiphania dixerat: quæ non ſunt inter ſe pugnantia. Nam Orientales diutiſſimè crediderunt Chriſtum 8. Idus Jan. & natum & baptizatum eſſe, & utramque ſollemnitatem non bifariam ut in Occidente, ſed uno eodémque die celebrabant, qui Epiphania dicebatur. Vide Caſſianum Collatione x. cap. 2.

* [c] CONFINES RÆTIIS TRACTUS.] Memini Velſerum in lib. Rerum Auguſtanarum emendare, *Retiarum tractus*. Cui accedit Cluverius in libro 3. German. capite 4. *

hilque sinere intentatum manus prædatorias fusiùs discurrentes. Quod ne dissimulatum redivivas bellorum materias excitaret; Libinonem quemdam Comitem cum Celtis & Petulantibus misit hiemantibus secum, negotium, ut poscebat ratio, correcturum. Qui cùm maturè [a] prope oppidum Sanctionem venisset, longè visus à barbaris, qui jam certamina meditantes sese per valles abdiderant: hortatúsque milites licèt numero impares, cupidine tamen pugnandi vehementiùs irritatos, aggreditur inconsultè Germanos, intérque dimicandi exordia ipse concidit omnium primus: cujus interitu erectâ barbarorum fiduciâ, Romanísque ad Ducis vindictam accensis, certamen committitur obstinatum, & urgente magnitudinis mole disjecti sunt nostri, occisis paucis & vulneratis. Cum hoc Vadomario, & Gundomado ejus fratre itidem Rege, Constantius (ut jam relatum est) firmaverat pacem. Post quæ mortuo Gundomado, hunc sibi fore existimans fidum, secretorúmque taciturnum [b] exsecutorem & efficacem, mandabat (si famæ solius admittenda est fides) [c] scribebátque ut tamquam rupto concordiæ pacto, subinde collimitia sibi vicina vexaret: quò Julianus id metuens, nusquam à tutela discederet Galliarum. Quibus (ut dignum est credere) obtemperans Vadomarius, hæc & similia perpetrabat: ad perstringendum fallendúmque miris modis ab ætatis primitiis callens, ut postea quoque Ducatum per Phœnicen regens ostendit. Sed re ipsa convictus abstinuit. Capto enim à stationariis militibus Notario, quem miserat ad Constantium, scrutatóque si quid portaret, epistola ejus reperta est, in qua præter alia multa id quoque scripserat: *Cæsar tuus disciplinam non habet.* Julianum autem adsiduè per litteras Dominum & Augustum appellabat, & Deum.

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

[a] PROPE OPIDUM SANCTIONEM.] In Regio codice reperi *Sancionem*, cujus alibi, quod sciam, mentio exstat nulla. Ac videndum ne scribendum sit *Besantionem*, ut suprà in lib. 20. * Sed tamen viri docti Sanctionem aiunt esse opidum *Seckingen* in dextra ripa Rheni ex adverso Rauraci agri situm: quibus assentitur Cluverius in libri 3. capite 4. maximè cùm ex Ammiano constet, Vadomarii Regnum fuisse contra Rauracos, & Romanos apud Augustam Rauracorum transire solitos Rhenum. *

[b] PER FECIALEM MANDAVERAT.] Sic Castellus emendavit, cùm in Editione Rom. reperisset ita scriptum, *effacitatem mandabat*, prout etiam in Ms. Regio legitur ac Flor. & Valentino, [ac Colbertino.] Unde jampridem conjeceram sic scribendum esse;: *Hunc sibi fore existimans fidum, secretorúmque taciturnum exsecutorem & efficacem, mandabat, &c.* Atque ita ad oram Regii codicis eadem manu adnotatum esse postea comperi. Quid, quòd & Loisellus ad marginem sui libri ita emendaverat? * Sic Ammianus in libro XXVIII. *exsecutorem rei fidum & efficacem.* *

[c] SCRIBEBATQUE.] Id quidem affirmat Libanius in Orat. funebri, pag. 286. πάλιν ἐπὶ ταυτὸ πάλαισμα Κωνστάντιος ἀφίκετο καλῶν γράμμασι τοὺς βαρβάρους ὥσπερ πρότερον, καὶ χάριν αἰτῶν καταδουλῶσαι τὴν Ῥωμαίων, ἐπειδὴ ἐπιορκεῖν ἐκ πολλῶν ἕνα. *Rursus ad eamdem palæstricam artem Constantius se convertit, barbaros per litteras evocans ut priùs:* (Magnentiano scilicet bello) *& gratiam hanc ab iis poscens, ut Rom. provincias in servitutem redigerent, unì è multis persuasit ut pejeraret.* Ipsas etiam Constantii litteras, quibus barbaros adversus ipsum concitaverat, à se interceptas esse, ait Julianus in Ep. ad Athen. quas cùm adversus Constantium proficisceretur, singulis civitatibus & militibus legendas dabat, teste Li-

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

CAPUT IV.

Hæc ut erant periculosa & dubia, Julianus in exitiale malum eruptura considerans, in unum omni cogitatione intenta, eum incautum rapere festinabat, ut securitatem suam provinciarúmque locaret in tuto: & iniit consilium tale. [a] Philagrium Notarium, Orientis postea Comitem, ad eas miserat partes, cujus prudentiæ fidebat olim sibi comperti: eique inter multa, quæ pro captu instantium rerum erat acturus, signatam quoque chartulam tradidit, mandavitque ne aperiret vel recitaret, nisi Vadomario viso cis Rhenum. Perrexit Philagrius, ut præceptum est: eóque præsente, & negotiis adstricto diversis, transgressus Vadomarius flumen, ut nihil in profunda metuens pace, nihílque secus gestorum simulans scire, viso præposito militum ibi degentium, pauca locutus ex more, ultro semet, ut suspicionis nihil relinqueret abiturus, ad convivium ejus venire promisit, ad quod erat etiam Philagrius invitatus. Qui statim ingressus, Rege conspecto, Imperatoris recordatus est verba, causatúsque rem seriam & urgentem, ad diversorium rediit: scriptísque lectis doctus quid agi conveniret, confestim reversus discubuit inter ceteros. Finitísque epulis [b] Vadomarium fortiter apprehensum, rectori militum artè custodiendum apud signa commisit, textu lecto jussorum, comitibus ejus ad sua redire compulsis, super quibus nihil fuerat imperatum. Exhibitus tamen idem Rex ad Principis castra, jámque spe veniæ omni præclusa, cùm interceptum Notarium, & quæ scripserat ad Constantium comperisset jam publicata, ne convicio quidem tenus compellatus, missus est ad Hispanias. Id enim studio curabatur ingenti, ne Juliano discedente à Galliis, immanissimus homo provinciarum statum ægrè compositum licentiùs conturbaret. Hoc casu elatior Julianus, Regis opinione citiùs intercepti, quem profecturus ad longinqua formidabat, nihil remittentibus curis barbaros adoriri disposuit, quos peremisse Libinonem Comitem in congressu cum militibus docuimus paucis. Et ne rumor adventus sui eos ad remotiora traduceret,

banio in Oratione funebri, & Socrate in lib. 3.

[a] PHILAGRIUM ORIENTIS POSTEA COMITEM.] Comes fuit Orientis imperante Theodosio, Antonio & Syagrio Coss. anno Domini 382. ut apparet ex lege 41. Cod. Th. de cursu publico: quod confirmat etiam Libanius in Orat. de vita sua pag. 64. ubi de penuria annonæ loquitur, quæ fuit Antiochiæ Theodosii temporibus: *Φιλάγριος δὲ ἀνὴρ ἐνδοξότατος ἐπὶ τὸν μείζω θρόνον ἥκων*, &c. Id est: *Philagrius vir Cl. superiori potestate preditus*: quibus verbis Comitivam Orientis designat, ut notavi ad librum 14. Ejusdem Philagrii meminit Libanius in Responsione ad cujusdam pædagogi maledicta pag. 638. Oriundus autem erat ex minore Armenia, ut didici ex Epist. 102. Libanii ad Philagrium.

[b] VADOMARIUM FORTITER APPREHENSUM.] Hunc intellexit Libanius in Orat. funebri pag. 266. *ὁ δὲ ἐμοὶ μὲν ἠλέγχετο, ἐμοῦ δὲ καὶ ἐν ταῖς ἀρχαῖς εἰς ἀλλήλα, μισθὸν ἐτρύφα. καὶ ὡς ἂν ἄκακός τις συνειστιᾶτο τοῖς ἡμετέροις στρατηγοῖς. καὶ τὸν μὲν λύουσι τὰς σπονδὰς ὑπομείναντα προσιόντα ᾖχε.* *Hic autem simul latrocinabatur, simul in agris quos mercedis loco acceperat, genio indulgebat: ac velut simplex aliquis & minimè malus, cum nostris ducibus cenabat. Hunc igitur qui fœdus violare sustinuerat, potantem comprehendi jussit Julianus.* Idem narrat Libanius in προσφωνητικῷ pag. 180. ubi quod dicit, Vadomarium captum noxiorum more sulcatis lateribus esse vexatum, aucto-

[a] superato Rheno noctis alto silentio, cum auxiliorum expeditissimis globis, nihil metuentes hujusmodi circumvenit: excitatósque hostilium fragore armorum, dum gladios circumspectant & tela, celeriter involavit: & quosdam occidit, orantes alios prædámque offerentes deditícios cepit: reliquis qui remansere pacem precantibus dedit, quietem pollicitis firmam.

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

CAPUT V.

Quæ dum mentibus aguntur erectis, conjectans quantas intestinæ cladis excitaverat moles, nihílque tam convenire conatibus subitis quàm celeritatem, sagaci prævidens mente, professa palam defectione se tutiorem fore existimavit: incertúsque de militum fide, placata ritu secretiore Bellona, classico ad concionem exercitu convocato, saxeo suggestu insistens, jámque ut apparebat fidentior, hæc clariùs solito disserebat. *Jamdudum tacita deliberatione vos æstimo, magni commilitones, gestorum excitos amplitudine, hoc opperiri consilium, ut eventus qui sperantur, perpendi possint & præcaveri. Plus enim audire quàm loqui militem decet, actibus coalitum gloriosis: nec alia spectatæ æquitatis sentire rectorem, quàm ea quæ laudari dignè potuerunt & probari. Ut igitur quæ proposui [b] abjectis absolvam, advertite oro benivolè, quæ sermone brevi percurram. Arbitrio Dei cælestis vobis inter ipsa juventæ rudimenta permistus, irruptiones Alamannorum adsiduas & Francorum, populandíque jugem licentiam fregi: & vigore communi Romanis agminibus quoties libet Rhenum pervium feci: contra rumorum fremitus, gentiúmque validarum violentos excursus stando immobilis, virtutis vestræ nimirum firmamento confisus. Et hæc, laborum quos exhausimus Galliæ spectatrices, post funera multa jacturásque recreatæ diuturnas & graves, posteritati per ætatum examina commendabunt. At nunc cùm auctoritate vestri judicii, rerúmque necessitate compulsus, ad Augustum elatus sum culmen, Deo vobísque fautoribus, si fortuna cœptis adfuerit, altiùs affecto majora: id præ me ferens, quòd exercitui, cujus æquitas armorúmque inclaruit magnitudo, domi moderatus visus sum & tranquillus, & in crebritate bellorum contra conspiratas gentium copias consideratus & cautus. Ut igitur adversa præveniamus mentium societate junctissima, sequimini viam consilii mei salutarem, ut puto, cùm integritas rerum intentioni nostræ voluntatíque respondeat: & dum majoribus vacant præsidiis regiones Illyricæ, impræpedito cursu tendentes, Daciarum interim fines extimos occupemus, exinde quid agi oporteat bonis successibus instruendi. [c] At vos ex more fidentium Ducum, juramento quæso concordiam spondete mansuram & fidem, operam mihi navaturo sedulam & solitam, ne quid agatur*

ritate Marcellini refellitur.

[a] SUPERATO RHENO.] Hujus postremæ Juliani expeditionis adversus Alamannos & Vadomarii pagos meminit & Libanius in Oratione illa funebri, quam veriùs historiam rerum Juliani dixeris, pag. 286. Adeo ubique historiæ quàm orationi seu ἀπτικῷ λόγῳ similior est.

[b] ABJECTIS ABSOLVAM.] Legendum videtur *abjectiùs*, id est *simpliciùs*.

[c] UTQUE EST MOS FIDENTIUM DUCUM.] Sic Primus edidit Gelenius, cùm & Editiones & MSS. codices omnes scriptum haberent: *Ut quos ex more fid*, Unde Lin-

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

inconsultum & segne; & producturo, si quis exegerit, incorruptam conscientiam meam, quòd nihil voluntate præter ea quæ in commune conducunt, aggrediar aut tentabo. Illud sanè obtestor & rogo, observate ne impetu gliscentis ardoris in privatorum damna quisquam vestrûm exsiliat: id cogitans, [a] *quòd haud ita nos illustrarunt hostium innumeræ strages, ut indemnitas provinciarum & salus, exemplis virtutum pervulgatæ.* Hoc sermone Imperatoris vice alicujus oraculi comprobato, mota est incitatiùs omnis concio: & rerum cupida novandarum, unanimanti consensu voces horrendas immani scutorum fragore miscebat, magnum elatúmque Ducem, & ut experta est, fortunatum domatorem gentium appellans & Regum. Jussíque universi in ejus nomen jurare sollemniter, gladiis cervicibus suis admotis sub exsecrationibus diris, verbis juravere conceptis, omnes pro eo casus quoad vitam profuderint, si id necessitas exegerit, perlaturos: quæ secuti rectores, omnésque Principis proximi fidem simili religione firmârunt. Solus omnium licèt proposito stabili, audacter tamen [b] Præfectus repugnavit Nebridius, jurisjurandi nexu contra Constantium nequaquam se constringi posse commemorans, cujus beneficiis obligatus erat crebris & multis. Quibus auditis cùm stantes propiùs milites acriter inflammati eum appeterent trucidandum; ad genua sua prolapsum [c] Imperator paludamento protexit: indéque reversus in regiam cùm antegressum eum vidisset, supplicémque jacentem orare, ut levandi causâ timoris ei porrigeret dexteram: *Ecquid*, ait, *præcipuum amicis servabitur, si tu manum tetigeris meam? Sed hinc quò libet abi securus.* Hócque audito, ille innoxius ad larem suum recessit in Tusciam. His Julianus ut poscebat negotii magnitudo præstructis, expertus quid in rebus tumultuosis anteversio valeat & prægressus, per tesseram edicto itinere in Pannonias, castris promotis & signis, temere se fortunæ commisit ambiguæ.

CAPUT VI.

Replicare nunc convenit tempore, & narrare summatim, quæ (dum aguntur in Galliis antedicta) Constantius hiemans Antio-

denbrogius conjecerat, *vósque ex more, &c.* Sed conjectura nostra à vestigiis priscæ scripturæ minùs recedit.

[a] QUOD ITA NOS ILLUSTRARUNT.] Elegantior exsistet sententia, si particulam negativam addideris hoc modo: *Quòd haud ita nos illustr. &c.* * In Ms. Tolosano legitur, *quòd ita non illustrarunt.* *

[b] PRÆFECTUS REPUGNAVIT NEBRIDIUS.] Idipsum sic narrat Libanius in Oratione funebri pag. 287. τοῦ δὲ ὅρκου διὰ πάντων χωροῦντος, Νεβρίδιός τις ἀνὴρ, μᾶλλον δὲ ἀνδρόγυνος, ὕπαρχος ὢν, παρὰ τοῦ πρεσβυτέρου τοῦτο λαβὼν, ἐπετίμα τοῖς γιγνομένοις καὶ τὸν ὅρκον ἐμέμφετο καὶ ἔφευγε, &c. *Hoc sacramento per omnes ordine currente, Nebridius quidam vir seu potiùs semivir, Præfectus Prætorii, quem honorem à Constantio Aug. acceperat, arguebat ea quæ fierent, & sacramentum vituperabat aspernabatúrque, barbaros vocans eos qui juraverant.*

[c] IMP. PALUDAMENTO PROTEXIT.] Quod etiam testatur Libanius hæc subjungens: πᾶσαν ὀργὴν δὲ ἐφελκυσάμενος, καὶ χεῖρα καὶ δίκαιος ὢν ἀποτετμῆσθαι, ὑπὸ τοῦ τοῦ πρώτου πατάξαντος ἂν ἐκείνου, ὥσπερ νεφέλῃ καλυφθεὶς, διεσώζετο. *Cùm igitur omnium iram in se concitasset, ac meritus esset ut manus ei amputaretur, sub illius qui primus eum percutere debuerat, manum, quasi nube tectus, servatus est.* Quæ verba Libanii, ut in vulgatis Editionibus versa sunt, nemo est qui intelligat. Et hoc non

chiæ, domi militiæque perfecit. Inter complures alios honore conspicuos, adoraturi Imperatorem peregrè venientem ordinantur etiam ex Tribunis insignibus. Cùm igitur à Mesopotamia reversus Constantius hoc exciperetur officio, Amphilochius quidam ex Tribuno Paphlago, quem dudum sub Constante militantem [a] discordiarum sevisse causas [b] inter priores fratres, suspiciones contiguæ veritati pulsabant, ausus paullo petulantiùs stare, ut ipse quoque ad parile obsequium admittendus, agnitus est & prohibitus: strepentibúsque multis, & intueri lucem ulteriùs non debere clamantibus ut perduellem & obstinatum, Constantius circa hæc lenior solito: *Desinite*, ait, *urgere hominem ut existimo sontem, sed nondum apertè convictum: & mementote, quòd si quid admisit hujusmodi, sub obtutibus meis conscientiæ ipsius sententiâ punietur, quam latere non poterit.* & ita discessum est. Postridie ludis Circensibus idem ex adverso Imperatoris, ubi consueverat, spectans, repentino clamore sublato, cùm certamen opinatum emitteretur, diffractis cancellis quibus unà cum pluribus incumbebat, cunctis cum eo in vanum excussis, læsísque leviter paucis, interna compage disrupta efflasse spiritum repertus est solus: unde Constantius futurorum quoque præscius exsultabat. Eodem tempore Faustinam nomine sortitus est conjugem, [c] amissâ jampridem Eusebiâ, cujus fratres erant Eusebius &

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

solùm in hoc loco, sed omnibus propemodùm in lineis. Quo fit, ut libentiùs hîc ea adducamus.

[a] DISCORDIARUM SEVISSE CAUSAS INTER PRIORES FRATRES.] Post Constantini obitum diviso inter filios ejus Imperio Constantinus natu maximus Gallias & Hispanias * ac Britannias * est sortitus. Qui postea iniquam hanc divisionem esse conquestus, missis ad Constantem legatis petiit, ut aut parte aliqua Imperii sibi cederet, Africâ scilicet aut Italiâ, vel sanè ut divisio nova institueretur. Ipse etiam cum maximo comitatu Italiam petiit, de ea re cum fratre coram acturus. Sed Constans pessimorum hominum consilio qui ipsum ad bellum incitabant, militares copias adversus Constantinum misit, à quibus Constantinus interceptus & cæsus est, ut narrant Zonaras, & Cedrenus & Victoris Epitome. De iisdem malevolis discidii inter fratres auctoribus loquitur Auctor incertus Monodiæ in Constantini junioris obitum, quam edidit Fed. Morellus: qui quidem Auctor acerbè in illos invehitur.

[[b] INTER PRIORES FRATRES.] *Priores fratres* propriè dicuntur & sunt majores fratres, vel seniores fratres. At eo sensu Constantinus & Constans Augusti non fuere nec vocari potuere simul ambo Constantii Aug. *priores fratres*, sed unus tantùm Constantinus: nam Constans junior erat Constantio, & omnium Constantini Maximi filiorum natu minimus. *Priores fratres* fortè quis crediderit à Marcellino dici ambos istos Imperatores, quòd multo ante Constantium A. fratrem suum perierint, quasi priùs mortuos. Ego in codice Colbert. lego, *inter prioris fratres*: quam scripturam probo, & vulgatæ longè prætero: itaut *prioris* nomine designet Marcellinus Constantium A. quem *priorem* & *seniorem* ac Πρεσβύτερον & μείζονα dictum reperio, quoties de ipso ac Juliano junctim fit mentio, quem iidem juniorem vocant.]

[c] AMISSA JAMPRIDEM EUSEBIA.] Hæc cùm virum haberet tum naturâ, tum etiam morbis languidiorem & segniorem in venerem, uteri doloribus correpta, quos Græci μητρομανίαν vocant, paullatim contabuit, ut narrant Zonaras ac Cedrenus. Sed D. Chrysostomus Homiliâ 15. in Philippenses pessis quibusdam medicatis, quos ei mulier quædam ad conceptus juvandos dederat, interiisse testatur: καὶ τὴν γυναῖκα ἀλλ' ὑπὸ πεσσῶν διαφθαρεῖσαν. ὡς γὰρ οὐκ ἔτικτε, γυνή τις ἀθλία (ἀθλία γὰρ καὶ ταλαίπωρος, ἣ τὸ τοῦ Θεοῦ δῶρον ἤλπιζεν δι' οἰκείας περιέξειν σοφίας) πεσσοὺς δοῦσα διέφθειρε τὴν βασιλίδα, καὶ συνδιεφθάρη καὶ αὐτή. *Quinetiam uxorem suam vidit pessis necatam. Nam cùm parere non posset, mulier quædam infelix (infelicem enim & miseram appello, quæ Dei maximi munus industriâ sua præstituram se*

Constantius & Julianus AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

Hypatius Consulares, corporis morúmque pulcritudine pluribus antistante, & in culmine tam celso humanâ: cujus favore justissimo exemptum periculis, declaratúmque Cæsarem retulimus Julianum. Habita est iisdem diebus etiam Florentii ratio, è Galliis novitatis metu digressi: & Anatolio recèns mortuo Præfecto Prætorio per Illyricum, ad ejus mittitur locum: cúmque Tauro itidem Præfecto Prætorio per Italiam, amplissimi suscepit insignia magistratus. Parabantur nihilominùs externorum atque civilium instrumenta bellorum, & augebatur turmarum equestrium numerus, paríque studio supplementa legionibus scripta sunt, indictis per provincias tirociniis: omnísque ordo & professio vexabatur, [a] vestem armáque exhibens & tormenta, aurum quinetiam & argentum, multiplicísque rei cibariæ copias, & diversa genera jumentorum. Et quia Persarum Rege ob difficultatem hiberni temporis ægrè contruso, reserata cæli temperie validior impetus timebatur, ad Transtigritanos Reges & Satrapas legati cum muneribus missi sunt amplis, udituri cunctos & hortaturi nostra sentire, & nihil fallax tentare vel fraudulentum. Ante omnia tamen Arsaces & Meribanes, Armeniæ & Hiberiæ Reges, cultu ambitioso indumentorum emercabantur & multiformibus donis, damna negotiis Romanis illaturi, si rebus tum etiam dubiis desciviſſent ad Persas. Inter tot urgentia Hermogene defuncto, [b] ad Præfecturam promovetur [c] Helpidius, ortus in Paphlagonia, adspectu vilis & linguâ,

speravit) datis pessis & illi & sibi simul mortem attulit. Duxerat autem Eusebiam Constantius profligata Magnentii tyrannide; ut docet Julianus in Orat. 3. ad Eusebiam. Aurelia Eusebia dicitur in Nummis teste Goltzio.

[a] Vestem armaque exhibens.] Vestem de publico tunc milites accepisse, rectè notavit Lindenbrogius, ex Vegetio & Codice Theodosii: quibus addi potest locus hic Juliani ex Orat. 2. ad Constantium: τὸ δ' ἐν τοῖς ἀγροῖς τῶν γεωργῶν φῦλον ἀροῦντες ἢ φυτεύοντες τροφὴν ἀπονέμουσι τοῖς φύλαξι καὶ ἐπικούροις σφῶν μισθὸν καὶ ἐσθῆτα τὴν ἀναγκαίαν: & lex 23. Cod. Theod. de cursu publico. Sed & Reip. Rom. temporibus vestem interdum militibus ex ærario datam fuisse, docet Polybius in lib. 6. * & Cicero in Verrem de Prætura Siciliensi initio. *

[b] Ad Præfecturam promovetur Helpidius.] Fuit hic Christiano cultui deditus: quare non mirandum, si eum Marcellinus noster acerbiùs perstrinxit. Cui uxor Aristænete fuit, mulier ob pietatem eximiam celebranda, quæ SS. Antonium & Hilarionem magnopere coluit, ut docet Hieronymus in Hilarionis vita: *Aristænete, inquit, Helpidii qui postea Præfectus Præt. fuit, uxor, valde nobilis inter suos, sed inter Christianos nobilior, revertens cum marito & tribus liberis à Beato Antonio, &c.* * Eamdem matronam laudat Libanius in Epistola 44. libri 4. quæ est ad Helpidium: ἔγνων τὴν ἀρίστην Ἀρισταινέτην, καὶ γονεῖς ἠγάπησα τῆς γυναικὸς ἰδὼν τὴν θυγατέρα, καὶ μακαρίζειν ἡγησάμην ὑμᾶς τε καὶ τὸν γάμον ταῦτα, &c. Exstat Epistola Libanii ad eumdem Helpidium, quæ est libri 5. Epistola 10. in qua ob justitiam & fortitudinem eam magnopere laudat. * Eumdem Helpidium proscripsit Libanius in Orat. adversus Polyclem. Ejus mentio fit lege 4. & seq. Cod. Theod. de erog. mil. annonæ, & in lege x1. de cur-[illegible]blico, Tauro & Florentio Coss.

[c] Helpidius.] Hoc nomen passim in Latinis Auctoribus adspiratur, cùm tamen Græci spiritu leni pronuntient. Sic etiam in veteri Inscriptione legitur: *pro. salute. sua. &. Helpidis. sua.* Olim Græci in hujusmodi πνευματισμοῖς magnopere variarunt. Nam ut ab eadem voce non discedam, ἐλπὶς alii spiritu leni, alii aspero pronuntiarunt: ut patet ex eo quòd ἀφελπισμένος & ἀπηλπισμένος multi dicebant, teste veteri Glossario. Plura exempla suppeditat Eustathius in lib. 1. Odyss. ubi Atticos adspiratione delectatos esse refert ex Ælio Dionysio. Sed observavi Lati-

sed

ſed ſimplicioris ingenii, incruentus & mitis: adeo ut cùm ei coram innocentem quemdam torquere Conſtantius præcepiſſet, æquo animo abrogari ſibi poteſtatem oraret, hæcque potioribus aliis ex ſententia Principis agenda permitti.

CAPUT VII.

Rigore itaque inſtantium negotiorum anceps Conſtantius quid capeſſeret ambigebat, diu multumque anxius, utrum Julianum peteret & longinqua, an [a] Parthos repelleret jam tranſituros, ut minabantur, Euphraten: hæréntque, tandem cum Ducibus communicato ſæpe conſilio in id flexus eſt, ut finito propiore bello vel certè mollito, nullo poſt terga relicto quem formidaret, Illyriis percurſis & Italiâ, ut rebatur, Julianum inter exordia ipſa cœptorum tamquam venaticiam prædam caperet: hoc enim ad leniendum ſuorum metum ſubinde prædicabat. Tamen ne intepeſceret, aut omiſiſſe belli videretur aliud latus, adventus ſui terrorem ubique diſpergens, veritúſque ne Africa abſente eo perrumperetur, ad omnes caſus Principibus opportuna: velut finibus Orientis egreſſus, per mare Notarium miſit Gaudentium, quem exploratorem actuum Juliani per Gallias aliquamdiu fuiſſe præſtrinximus. Hunc enim obſequio celeri cuncta conſideratione gemina efficere poſſe ſperabat, quòd adverſam partem metueret offenſam, & properabat nactus hanc opportunitatem commendari Conſtantio, quem credebat proculdubio fore victorem: nemo enim omnium tunc ab hac conſtanti ſententia diſcrepabat. Qui cùm eò veniſſet, mandatorum Principis memor, per litteras [b] Cretione Comite quid ageretur edocto, reliquíſque rectoribus, lecto undique milite fortiore, tranſlatíſque ab utraque Mauritania diſcurſatoribus expeditis, [c] Aquitaniæ & Italiæ [d] objecta litora tuebatur artiſſimè. Neque id conſilium fefellit Conſtantium. Eo enim ſuperſtite nullus adverſorum illas tetigit terras, licèt oram Sicilienſem à Lilybæo protentam & Pachyno, multitudo ſervabat armata, ſi patuiſſet fa-

nos Græca nomina ferè adſpirare ſolere, ut cùm Herodotum & Herophilen & Herodicum ſcribunt, cùm Erodotus & Erophile & Erodicus emendatè ſcribi debeant. Erodotum quidem paſſim in Græcis Editionibus adſpirari hodie videas: ſed id mendum eſſe non dubito.

[[a] AN PARTHOS REPELLERET JAM TRANSITUROS.] Parthos heic pro Perſis, quibus tum Parthi parebant, poſuit Ammianus Marcellinus, ut & in libr. XXV. & alibi, ubi Perſæ & Parthi promiſcuè ponuntur. Sic Priſcus Rhetor Perſarum & Parthorum nomina promiſcuè ſumit, uti in Excerptis legationum reperio. Menander Protector eadem ratione *Perſas* & *Medos* pro eiſdem ponit.]

[b] CRETIONE COMITE.] Cujus iterum meminit in lib. 26. Exſtat etiam lex 4. Cod. Theod. de re militari ad Cretionem Comitem V. Cl. Intellige autem Africæ Comitem, qui Comes militaris rei per Africam conſtitutus dicitur in lege 3. Cod. Theod. de erog. mil. annonæ.

[c] AQUITANIÆ ET GALLIÆ.] Sic placuit Caſtello, cùm Editio Rom. præferret, *Aquitaniæ & Haliæ*, quemadmodum codex Regius & Florentinus [& Colbertinus.] Ego verò *Italiæ* legere malim, quod & propius abeſt à veterum exemplarium ſcriptura, & ſequentibus verbis planè confirmatur.

[[d] AQUITANIÆ ET ITALIÆ OBJECTA LITORA TUEBATUR.] Heic planè erravit Marcellinus. Nam conſtat Africam Italiæ & provinciæ Narbonenſis litoribus obtendi; Aquitaniæ nuſquam obtendi. Africa Italiæ, Galliæ Narbonenſi, hoc eſt Provinciæ & Septimaniæ vel Gothiæ, ac parti Hiſpaniæ contrariis litoribus oppoſita eſt: at

Constantius & Julianus AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

cultas, ociùs transitura. His pro rerum ratione, ut sibi prodesse existimabat Constantius, aliísque minutis & levioribus ordinatis, Ducum nuntiis docebatur & litteris, Persarum copias in unum coactas Rege turgido praeeunte, jam prope margines tendere Tigridis, incertum quonam erumpere cogitantes. Quibus percitus, ut propiùs agens futuros possit antevenire conatus, quamprimùm hibernis egressus, accito undique equitatu peditúmque robore quo fidebat, per Capessanam Euphrate navali ponte transcurso, Edessam petit uberem commeatibus & munitam: ibi parumper opperiens, dum exploratores aut perfugae motum castrorum hostilium indicarent.

Caput VIII.

Discedens inter haec Julianus à Rauracis, peractis quae docuimus dudum, Sallustium Praefectum promotum remisit in Gallias, Germaniano jusso vicem tueri Nebridii: itidémque Nevittae magisterium commisit armorum, Gumoarium proditorem antiquum timens, quem cùm Scutarios ageret, latenter prodidisse Vetranionem suum Principem audiebat; & Jovio Quaesturam, cujus in actibus Magnentii meminimus; & [a] Mamertino Largitiones curandas: & Dagalaiphum praefecit Domesticis, aliósque plures ex arbitrio suo militibus regendis apposuit, quorum merita norat & fidem. Profecturus itaque per Marcianas silvas, viásque junctas Histri fluminis ripis, inter subita vehementer incertus id verebatur, ne contemptus ut comitantibus paucis, multitudinem offenderet repugnantem. Quod ne fieret, consilio sollerti praevidit: & agminibus distributis, per itinera Italiae nota quosdam properaturos cum Jovino misit & Jovio; alios per mediterranea Raetiarum Magistro equitum Nevittae commissos, quò diffusi per varia opinionem numeri praeberent immensi, formidinéque cuncta complerent. Id enim & Alexander Magnus & deinde alii plures, negotio ita poscente, periti fecere ductores. Mandabat tamen egressis, ut tamquam hoste protinus occursuro ociùs graderentur, stationésque nocturnas agerent & vigilias, ne improviso invaderentur excursu.

Caput IX.

Quibus ita ut videbatur aptè dispositis, more quo tractus perruperat saepe barbaricos, contextis successibus fidens, porrectiùs ire pergebat. Cúmque ad locum venisset unde navigari posse didicit flumen, lembis adscensis, quos opportunè fors dederat plurimos, per alveum (quantum fieri potuit) ferebatur occultè: ideo latens, quòd toleranter & fortiter nullius cibi indigens mundioris, sed paucis contentus & vilibus, oppida forinsecus transibat & castra: imitatus egregium illud Cyri veteris dictum; qui cùm delatus ad ho-

Aquitaniae minimè est adversa, interjacente ora Hispaniae ad Oceanum.]

a Mamertino Largitiones curandas.] Id ipsemet testatur Mamertinus in Gratiarum actione his verbis: *Nam cum me aerarium publicum curare voluisti.* Et alio loco: *Mihi certè tertia unius anni ubertas est Consulatus. Primum thesaurorum omnium mandata custodia & dispensatio largiendi: secundum locum tenet in honorum meorum fructibus Praefectura: additus his proventuum meorum tertius, Consulatus.*

ſpitem, interrogaretur ab eo quid ad convivium parari deberet, panem reſponderat ſolum: ſperare enim aiebat prope rivum ſe cenaturum. Fama verò, quæ mille (ut aiunt) linguis [a] rerum miſerè exaggerat fidem, per Illyrios omnes celebrior fundebatur, Julianum ſtrata per Gallias multitudine Regum & gentium, numeroſo exercitu & ſucceſſibus tumidum variis adventare. Quo rumore percul-ſus Præfectus Prætorio Taurus, ut hoſtem vitans exterum maturè diſceſſit: vectúſque mutatione celeri curſus publici, tranſitis Alpibus Juliis, eodem ictu Florentium itidem Præfectum ſecum abduxit. Levibus tamen indiciis ſuper Juliani motu Lucillianus percitus Comes, qui per illas regiones rem curabat ea tempeſtate caſtrenſem, agénſque apud Sirmium, milites congregans quos ex ſtationibus propriis acciri celeritatis ratio permittebat, venturo reſiſtere cogitabat. Sed ille ut fax vel incenſus malleolus volucriter ad destinata feſtinans, cùm veniſſet Bononiam, à Sirmio milliario nono diſparatam & decimo, ſeneſcente Luna, ideóque obſcurante noctis maximam partem, è navi exſiluit improviſus: ſtatímque Dagalaiphum miſit cum expeditis ad Lucillianum vocandum, trahendúmque ſi reniteretur. Qui tum etiam quieſcens, cùm ſtrepitu excitatus turbulento vidiſſet ignotorum hominum ſe circulo circumſæptum, concepto negotio, & Imperatorii nominis metu præſtrictus, præceptis paruit invitiſſimus: ſecutúſque alienum arbitrium Magiſter equitum, paullo antè ſuperbus & ferox, jumentóque impoſitus repentino, Principi ut captivus offertur ignobilis, oppreſſam terrore vix colligens mentem. Verùm cùm primitus viſus, adorandæ purpuræ datam ſibi copiam advertiſſet, recreatus tandem ſuíque ſecurus: *Incautè*, inquit, *Imperator & temerè cum paucis alienis partibus te commiſiſti.* Cui amarum Julianus ſubridens, *Hæc verba prudentia ſerva*, inquit, *Conſtantio: majeſtatis enim inſigne non ut conſiliario tibi, ſed ut deſinas pavere porrexi.*

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Tauro & Florentio Coſſ. Anno Chr. 361.

CAPUT X.

Nihil deinde amoto Lucilliano differendum, nec agendum ſegne ratus, ut erat in rebus trepidis audax & confidentior, civitatem, ut præſumebat, dediticiam petens, citis paſſibus incedebat: cúmque ſuburbanis propinquantem amplis nimiúmque protentis, militaris & omnis generis turba cum lumine multo & floribus, votíſque fauſtis, Auguſtum appellans & Dominum, duxit in regiam. Ubi eventu lætus & omine, firmata ſpe venturorum, quòd ad exemplum urbium matris & populoſæ & celebris, per alias quoque civitates ut ſidus ſalutare ſuſciperetur, edito poſtridie curuli certamine cum gaudio plebis, ubi lux excanduit tertia, morarum impatiens percurſis aggeribus publicis, [b] Succos (nemine auſo reſi-

Dicebatur autem Claudius Mamertinus, ut ipſe teſtis eſt in eadem elegantiſſima Oratione.

[a] RERUM MISERE EXAGGERAT FIDEM.] Scribendum puto, *rerum mirè exagg. fidem.*

[b] SUCCOS.] Infrà *Succorum anguſtias*, & *clauſtra* & *confinia* appellat. Meminit &

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

ſtere) præſidiis occupavit : iiſdémque tuendis Nevittam præfecit ut fidum : cujus loci ſitum ex nunc convenienter oſtendam. Conſertæ celſorum montium ſummitates Æmi & Rhodopes, [a] quorum alter ab ipſis Hiſtri marginibus, alter ab Axii fluminis citeriori parte conſurgit, [b] in anguſtias tumidoſis collibus deſinentes, Illyrios interſcindunt & Thracas, hinc vicinæ mediterraneis Dacis & Serdicæ, inde Thracias deſpectantes & Philippopolim, civitates amplas & nobiles : & (tamquam Naturâ in ditionem Romanam redigendas nationes circumſitas prænoſcente) ita figuratæ conſultò, inter artos colles quondam hiantes obſcuriùs, ad magnitudinem ſplendorémque poſtea rebus elatis patefactæ ſunt & carpentis : aditibúſque aliquoties clauſis magnorum Ducum populorúmque repulere conatus. Et pars quæ Illyricum ſpectat molliùs edita, velut incauta ſubinde ſuperatur. Latus verò e regione oppoſitum Thraciis, prona humilitate deruptum, hínceque & inde fragoſis tramitibus impeditum, difficilè ſcanditur etiam nullo vetante. [c] Sub hac altitudine aggerum utrobique ſpatioſa camporum planities jacet, ſuperior adúſque Julias Alpes extenta, inferior ita reſupina & panda, ut nullis habitetur obſtaculis aduſque Fretum & Propontidem. His ut in re tali támque urgenti compoſitis, Magiſtro equitum illic relicto, Imperator [d] revertitur Næſſum copioſum oppidum,

alibi frequenter Marcellinus : apud alios verò Scriptores nullam Succorum mentionem adhuc reperi : niſi quòd apud Socratem in lib. 2. Hiſt. Eccl. cap. 22. corruptum id nomen eſt : * ut & in Epiſtola 2. Concilii Aquileienſis, à Jac. Sirmundo edita. * Cùm enim dixiſſet, Epiſcopos tum eos qui Serdicæ, tum qui Philippopoli convenerant, peracto ſeorſum Concilio, rebúſque prout utriſque viſum erat conſtitutis, in ſuas quemque Eccleſias receſſiſſe; ſubdit, exinde Orientalem Eccleſiam ab Occidentali diſciſſam ; terminum autem & confinium utriuſque Eccleſiæ fuiſſe Succorum anguſtias : *καὶ ἕως ὄρος τῆς κοινωνίας αὐτοῖς τὸ ὄρος τὸ λεγόμενον πισοῦκις, ὅπερ Ἰλλυριῶν καὶ Θρᾳκῶν* : lege meo periculo *οἱ Σοῦκοι*, niſi malis *Σοῦκις*. Quod confirmatur ſequentibus Socratis verbis. Subdit enim, cum montem Illyrios à Thracibus diſtinguere : quod non poteſt alteri convenire quàm Sucis.

[a] QUORUM ALTER AB IPSIS HISTRI MARGINIBUS.] Æmus ſcilicet, ut docet Marcellinus in lib. 27. & Strabo.

* [b] IN ANGUSTIAS TUM. COLL. DESINENTES.] Hinc explicandi ſunt Ovidii verſus in libro VI. Metam.

Threiciam Rhodopen habet angulus unus & Æmum,
Nunc gelidos montes, mortalia corpora quondam.

Revera enim quemdam quaſi angulum eo loci faciunt Æmus ac Rhodope, & ſe mutuò oſculari ut ita dicam videntur : ídque (ut apparet) locum fabulæ dedit. Apud Nicephorum in libri 9. capite 13. legitur *Σούκεις* non multo meliùs quàm apud Socratem, ex quo id Nicephorus exſcripſit. Unus Philoſtorgius in libro III. rectè nominat *Σούκας Ἄλπεις* : ſed Nicephorus & heic quoque *Σουκέεις* prætulit. Haſce anguſtias deſignavit Themiſtius in Oratione 13. ad Theodoſium Aug. paginâ 469. *ἐκ ἀπίσωσιν ἄχρις, ὁ Θρᾳκῶν ὅρια καὶ Ἰλλυριῶν διαπέρατα καὶ ἀδιάπορον.* *

[c] SUB HAC ALTITUDINE AGG. UTROBIQUE SPAT. PLANITIES.] Id egregiè deſcribit Lucianus in Dialogo qui *Δραπέται* inſcribitur : (ſi tamen Luciani eſt, quod non credo) *δύο μὲν ὄρη μέγιστα καὶ κάλλιστα ὀρῶν ἁπάντων. Αἷμος μὲν τὸ μεῖζον· ἡ καταντικρὺ δὲ Ῥοδόπη· πεδίον δὲ ὑποπεπταμένον πάμφορον ἀπὸ τῶν προπόδων εὐθὺς ἀρξάμενον.* Deinde Philippopolim urbem iis vicinam fuiſſe dicit : quod veriſſimum eſt. Erant enim Succorum anguſtiæ Philippolim inter & Serdicam : quod etiam apertè deſignatum eſt in Tabula itineraria Peutingerorum.

[d] REVERTITUR NÆSSUM COPIOSUM OPIDUM.] Naiſum urbem intelligit, ut patet ex Zoſimi narratione in lib. 3. Sed Marcellinus eam urbem ſemper Næſſum appellat. Verùm ceteri omnes tam

a quò imprædepitè cuncta disponeret suis utilitatibus profutura. Ubi Victorem apud Sirmium visum, scriptorem Historicum, exindéque venire præceptum, Pannoniæ secundæ Consularem præfecit, & honoravit æneâ statuâ, virum b sobrietatis gratiâ æmulandum, multo pòst Urbi Præfectum. Jámque altiùs se extollens, & numquam credens ad concordiam provocari posse Constantium, orationem acrem & invectivam, probra quædam in eum explanantem & vitia, scripserat ad Senatum. Quæ cùm Tertullo administrante adhuc Præfecturam recitarentur in Curia, eminuit Nobilitatis cum speciosa fiducia benignitas grata. Exclamatum est enim, in unum cunctorum sententia congruente, c AUCTORI TUO REVERENTIAM ROGAMUS. Tunc & memoriam Constantini, ut novatoris turbatorísque priscarum legum & moris antiquitus recepti, vexavit, eum apertè incusans, quòd d barbaros omnium primus adusque fasces auxerat & trabeas Consulares: insulsè nimirum & leviter: qui cùm vitare deberet id quod infestiùs objurgavit, brevi postea Mamertino in Consulatu junxit e Nevittam, nec splendore,

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

Græci quàm Latini Naïsum seu Naïssum: oppidum Daciæ Mediterraneæ, ut est in Itinerario Burdegalensi, Constantini Magni ortu nobilitatum. Sic enim scribit Stephanus Byzantius: Ναϊσσὸς πόλις Θρᾴκης, (leg. Δακίας) κτίσμα καὶ πατρὶς Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως. Idem tradit Constantinus Porphyrog. in lib. 2. περὶ θεμάτων: & Firmicus in lib. 1. Matheseos sub initium, de Constantino Magno loquens. *Apud Naisum*, inquit, *genitus, à primo ætatis gradu gubernacula Imperii retinens, &c.* Sic enim in duobus Mss. codicibus legi, dudum viri docti monuerunt: cùm vulgò excusum sit *apud Tarsum*. Denique in Excerptis de gestis Constantini idem distinctè traditur his verbis: *Constantinus natus Helena matre vilissima in opido Naiso atque eductus; quod opidum postea magnifice ornavit.* Accedit, quòd Cedrenus περὶ τὴν Δακίας πόλιν Constantinum natum esse memorat.

a QUO INDE EXPEDITE CUNCTA DISPONERET.] Sic Gelenius emendavit, cùm superiores Editiones scriptum haberent, *quo inde præpedite*: neque aliter codex Reg. [Colbertin.] & Florentinus. Unde conjicere est, scribendum potiùs esse in hunc modum, *quò imprædepitè cuncta disponeret.*

b SOBRIETATIS GRATIA MULTILAUDUM.] Monstrum hoc nominis ex officina P. Castelli prodiit. Nam in Editione Rom. legebatur *sobrietatis gratiæ mutilandum.* Atque ita in codice Regio scriptum est ac Flor. nisi quòd in Regio [& Colbert.] *ac Tolos.* *gratia* legitur. Proinde commodiùs sic videtur legi posse, *sobrietatis gratiâ æmulandum.*

c AUCTORI TUO REVERENTIAM ROGAMUS.] Subaudi *præstes*. Julianum enim Senatores hac acclamatione admonebant, ut parciùs ageret ac modestiùs, & Imp. Constantio à quo Cæsaris dignitate auctus fuerat, honorem debitum exhiberet. Id enim significat ea vox, *Auctori tuo.* Sic in lib. 16. *Apparitorémque fidum auctori suo quoad vixerit fore, obligata cervice sua spondebat:* & Ausonius in Macrino:

sumptum pro Principe ferrum
Vertit in auctorem cæde Macrinus iners.

Porrò in his acclamationibus Senatûs sollemne verbum erat, *Rogamus.* Sic apud Lampridium in Commodo: *Honores innocentium restitutas rogamus.*

d BARBAROS OMNIUM PRIMUS, &c.] Idem in eo reprehendit Aurelius Victor his verbis: *Cunctaque divino ritui paria viderentur, ni parum dignis ad publica aditum concessisset.* Quippe Constantinus superato Maxentio multos etiam barbaros, qui fortem sibi operam in bello navaverant, præmii vice allegit in Curiam, quemadmodum testatur Nazarius in Panegyrico ad Constantinum. Et Eusebius in lib. 4. de vita Constantini cap. 7. loquens de barbarorum legatis qui munera ei obtulerant, ait Constantinum nobilissimos eorum Romanis honoribus ornavisse. ἐτίμα δὲ καὶ ῥωμαϊκοῖς ἀξιώμασι τοὺς ἐν αὐτοῖς διαπρεπεστέρους, ὡς ἤδη πλείους τῶν ἐνταῦθα στέργειν διατελεῖν, ἐπανόδου τῆς εἰς τὰ οἰκεῖα λήθην πεποιημένους.

[e MAMERTINO IN CONSULATU JUNXIT NEVITTAM.] Ex superiori accusatione Constantini, *barbaros* ad Consulatus promoventis, & ex Marcelliniana reprehensione Juliani; ceu idipsum fa-

Constantius & Julianus AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

nec usu, nec gloria horum similem, quibus Magistratum amplissimum detulerat Constantinus: contrà inconsummatum & subagrestem, & quod minùs erat ferendum, celsa in potestate crudelem.

Caput XI.

Hæc & talia cogitanti, sollicitóque super maximis rebus & seriis, nuntius metuendus intimatur & insperatus, ausa indicans quorumdam immania, impeditura cursus ejus ardentes, ni vigilanter hæc quoque antequam adolescerent hebetasset: quæ breviter exponentur. Duas legiones Constantiacas, additâ unâ sagittariorum cohorte, quas invenerat apud Sirmium, ut suspectæ adhuc fidei per speciem necessitatum urgentium misit in Gallias: quæ pigriùs motæ, spatiáque itinerum longa & Germanos hostes truces & adsiduos formidantes, novare quædam moliebantur, auctore & incitatore Nigrino, equitum turmæ Tribuno, in Mesopotamia genito: réque digestâ per secreta colloquia, & alto roboratâ silentio, cùm Aquileiam pervenissent, urbem situ & opibus murísque circumdatam validis, [a] eam hostiliter repentè clausere, juvante indigena plebe tumultus horrorem, [b] cui Constantii nomen erat tum etiam amicum. Et obseratis aditibus, turribúsque armatis & propugnaculis, futuræ concertationi præparabant utilia, interim soluti & liberi: hócque facinore ita audaci, ad favendum Constantii partibus ut superstitis, Italicos incolas excitabant.

Caput XII.

Quibus Julianus acceptis, agens tunc apud Næssum, nihil à tergo timens adversum, legénsque & audiens hanc civitatem circumsessam quidem aliquoties, numquam tamen excisam aut deditam, impensiore studio sibi sociare, vel fraude, vel diversis adulationum generibus, antequam majus oriretur aliquid, properabat. Ideóque

cientis quod in Constantino damnabat; intelligitur Nevittam hunc quem Julianus Consulem fecit, similiter *barbarum* fuisse. Fuit autem Nevitta natione Gothus: qualis fuit & *Fravitta* vel *Fravita*, στρατηγὸς Nicephoro dictus in libro XIII. qui anno XXXIX. post Nevittam, cum Vincentio Consulatum in Orientis partibus gessit Arcadii principatu, & ab eo Imperatore propter bellum adversus Gainam popularem suum fortiter fidelitérque gestum Consul creatus est.]

[a] Hostiliter repente clausere.] Idipsum intelligit Nazianzenus Gregorius in Invectiva priore in Julianum, ubi ipsum quasi furore quodam occæcatum in perniciem ante oculos positam properasse dicit. τεκμήριον δέ. καὶ γὰρ ἔτι προϊὼν καὶ ἀγνοούμενος ὡς ἐνόμιζεν, ὑπὸ τῆς τοῦ γνησιωτάτου βασιλέως στρατιᾶς περιλαμβάνεται, περιϋποτεμνόντων καὶ τὴν φυγήν· ὡς δῆλον γέγονεν· καὶ γὰρ ἤδη τὸ κράτος ἔχοντι τὸ κρατῆσαι ταύτης οὐ μικρὸν ἔργον ἐγένετο. *Cujus rei argumentum illud est, quòd cùm ipse progrederetur occultè & latens, ut putabat, ab exercitu lectissimi Imperatoris circumventus est, qui ei etiam fugam intercluserat, ut postea apparuit. Nam cùm Imperium sine controversia jam obtineret, eos superare vix potuit.*

[b] Erat tum etiam amicum.] In MSS. Regio & Flor. [& Colbertino,] atque in Editione Rom. legitur, *erat tum etiam initium.* Primus Gelenius vulgatam lectionem excogitavit, quam tamen veram esse non puto: sed facilius est quid falsum sit videre, quàm divinare quid verum sit. Videtur tamen transpositio vocabulorum hunc locum corrupisse; quæ sic fortasse restituenda est: *Juvante indigena plebe tumultus initium, cui Constantii nomen erat tum etiam honori.* [Tamen cùm apud Curtium in libro V. *initia* pro auspiciis & ductu Principis sumantur, videtur servanda codicum MSS. & sequenda scriptura: *Cui Constantii nomen erat tum etiam initium,* id est auspicatum erat, favorabile ac venerabile erat.]

Jovinum Magiſtrum equitum venientem per Alpes, Noricóſque ingreſſum, ad id quod exarſerat quoquo modo corrigendum redire citiùs imperavit. Et ne quid deeſſet, milites omnes [a] qui Comitatum ſequebantur aut ſigna, retineri juſſit per idem oppidum tranſeuntes, pro viribus laturos auxilium. Hiſque diſpoſitis, ipſe haud diu poſtea cognita morte Conſtantii, diſcurſis Thraciis, Conſtantinopolim introiit: ac ſæpe doctus [b] lentius fore id obſidium quàm verendum, Immone cum Comitibus aliis ad hoc deſtinato, removit exinde Jovinum, alia quæ potiores flagitabant neceſſitates acturum. [c] Ordine itaque ſcutorum gemino Aquileiâ circumſæptâ, concinentibus ſententiis Ducum, conveniens viſum eſt ad deditionem allicere defenſores minacium blandorúmque varietate ſermonum: & multis ultro citróque dictitatis, in immenſum obſtinatione gliſcente, ex colloquio re infecta diſceditur. Et quia nihil præter pugnam jam ſpectabatur, curatis utrobique cibis ſomnóque corporibus, aurora jam ſurgente, concrepante ſonitu bucinorum, partes accenſæ in clades mutuas, ferocientes magis quàm conſultiùs, elatis clamoribus ferebantur. Pluteos igitur præferentes oppugnatores, cratéſque denſiùs textas, ſenſim incedentes & cautè, murorum ima ſuffodere ferramentorum multitudine conabantur: factas plerique vehentes ad menſuram mœnium ſcalas, jámque parietibus pæne contigui, pars lapidibus volutis in pronum conliſi, pars confixi ſtridentibus jaculis, retróque gradientes averterunt ſecum omnes alios, metu ſimilium à propoſito pugnandi retortos. Hoc primo congreſſu erecti in audaciam clauſi, aſſumptâ fiduciâ meliorum parvi ducebant reſtantia: mentibúſque fundatis, & compoſitis [d] per opportuna tormentis, indefeſſo labore vigilias & cetera ſubſidia ſecu-

Constantius & Julianus AA. Tauro & Florentio Coſſ. Anno Chr. 361.

[a] Qui Comitatum sequebantur aut signa.] Hujus loci duplex mihi occurrit explicatio. Prima, ut per eos qui Comitatum ſequuntur, intelligantur ſcholæ, de quibus ſuprà affatim dixi. * Sic in lege 38. Codicis Theodoſ. de Decurionibus. Per eos autem qui ſequuntur ſigna, legiones intelligantur & auxilia, quæ ſunt ſub Magiſtris militum. Secunda explicandi via eſt, ut qui Comitatum ſequuntur, milites ſint omnes qui Magiſtro militum Præſentali obſecundant: poſteriores verò ſint ii, qui ſub ceteris Magiſtris per provincias ſunt conſtituti. Sed prior explicatio magis arridet.

[b] Certius fore id obsidium.] In Editione Rom. & codice Reg. [ac Colbertino] legitur *centius*. Unde proclive erat emendare, *lentius fore id obſidium quàm verendum.* Nam & ipſa litterarum affinitas id confirmat, & ſententia ipſa planè ita poſtulat. Valeat ergo conjectura illa Caſtelli.

[c] Ordine scutorum gemino.] Duabus partibus obſeſſam eſſe ſignificat Aquileiam: ſic enim loqui ſolet, ut in principio libri XIX. de obſidione Amidæ: *Quinquies ordine multiplicato ſcutorum cingitur civitas.* Etenim ab Oriente quidem tendebant Chionitæ, ad Meridiem Vertæ, Albani à Septemtrione, ad Occaſum Segeſtani: Perſæ verò ipſi omnes murorum ambitus circumſidebant, ut ibidem teſtatur Marcellinus. Idem infrà in hoc libro, *obſidione gemina Bezabden aggreſſurus*, * & in libro 24. pag. 272. * Alii dicerent duplici acie, vel gemino agmine, ut Hegeſippus in lib. 3. cap. 9. & lib. 5. cap. 14. & Scholiaſtes Thucydidis ad hæc ex lib. 1. ἐπολιόρκει κατὰ τείχει τὴν πόλιν, notat, τετίχισ κατὰ τὸ ἥμισυ. IV. *caſtris* Florus lib. 2. cap. 18.

[d] Opportuna torrentis.] Hunc locum ſic legendum ac diſtinguendum eſſe exiſtimavi: *Mentibúſque fundatis, & compoſitis per opportuna tormentis, &c.* Quæ emendatio confirmatur ex ſimili quodam lo-

Constantius & Julianus AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

ritatis implebant. Contrà munitores licèt pavore diſcriminum anxii, pudore tamen ne ſecordes viderentur & ſegnes, ubi parum vis procedebat Marte aperto tentata, ad inſtrumenta obſidionalium artium tranſtulerunt. Et quia nec arietibus admovendis, nec ad intentandas machinas, vel ut poſſint forari cuniculi, inveniebatur uſquam habilis locus, diſparatione brevi civitatem [a] Natiſone amni præterlabente, commentum excogitatum eſt cum veteribus admirandum. Conſtructas veloci ſtudio ligneas turres, propugnaculis hoſtium celſiores, impoſuere trigeminis navibus valde ſibi connexis: quibus inſiſtentes armati, uno paríque ardore prohibitores diſpellere collatis ex propinquo viribus nitebantur: ſubtérque expediti velites à turrium cavernis egreſſi, injectis ponticulis quos antè compaginarant, tranſgredi feſtinarunt indiviſo negotio: ut dum viciſſim miſſilibus ſe petunt & ſaxis [b] utrimqueſecus altè locati, hi qui tranſiere per pontes, nullo interpellante ædificii parte convulſa, aditus in penetralia reſerarent. Iterum ſumma cœpti prudentis aliorſum evaſit. Cùm enim adventarent jam turres, contortis malleolis madentibus pice, arundine quinetiam, ſarmentis ac vario fomite flammarum inceſſebantur. Quæ quoniam incendio celeri, ponderibúſque trepidè ſuperſtantium inclinatæ prociderunt in flumen, armatorum aliqui per earum faſtigia interibant, eminus confixi tormentis. Inter quæ deſtituti pedites poſt [c] navalium ſociorum occaſum, obtriti ſunt ſaxis immanibus, præter paucos, quos morti ſcilicet per impedita ſuffugia velocitas exemerat pedum. Ad ultimum certamine protracto in veſperam, datóque ſigno in receptum ex more, ambo digreſſi diei reſiduum animis egere diſparibus. [d] Munitorum enim mærores, funera lugentium propria, prohibitores ſpe jam ſuperandi firmabant, licèt ipſi quoque paucos gemebant amiſſos. Properabatur tamen nihilominùs: & quantum recreandis viribus quiete & cibo ſatis fuit, tributo per noctis integræ ſpatium,

co in lib. 18. ad finem: *Tormenta, quà non erat voraginoſum, locis opportunis aptantes.* Et in lib. xx. *Aliis tormenta componentibus.* Denique in lib. ult. *Tormenta per locos aptata ſunt habiles.*

[[a] Natisone amni præterlabente.] In vett. codicibus Mſſ. pro Natiſone ſcriptum eſſe *Teſioni* notavit P. Pithœus, vir doctiſſimus, ad oram Ammiani ſui. Ego in codice Colbertino legi etiam *Teſioni: Civitatem Teſioni amni prꝰterlabente.* Plinius tamen non *Teſionem*, ſed Natiſonem cum priſcis vocat hunc fluvium, quem *cum Turro præfluere Aquileiam Coloniam* xii. *m. paſſ. à mari ſitam* ſcribit. *Natiſſam amnem* nuncupat Jordanes de rebus Geticis, ab ortu muros Aquileiæ lambentem.]

[[b] Utrimquesecus.] Utrimqueſecus uno verbo legendum & ſcribendum eſt, ut dicitur intrinſecus, extrinſecus, forinſecus, in libro xxi. altrinſecus in libro xxii. & xxviii.]

[c] Navalium sociorum.] Milites intelligit, qui turribus ſupra naves impoſitis inſiſtebant. At non ſic veteres Latini. Hi enim navales ſocios dicebant, quos nunc remiges vocamus: ut patet ex Livii Hiſtoria. Quo ſenſu Florus in lib. 4. cap. 8. de Sex. Pompeio dicit: *O quàm diverſus à patre! Ille Cilicas exſtinxerat: hic ſecum piratas navales agitabat.*

[d] Munitorum enim mærores.] Munitores vocat oppugnatores. Qua voce utitur Livius in lib. 5. de Camillo Veios obſidente: *In partes ſex munitorum numerum diviſit*: ubi pro cuniculariis ſumuntur.

repa-

Constantius & Julianus AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

reparatur lucis exordio prœlium incitamento tubarum. Et quidam elatis ſuper capita ſcutis, ut pugnaturi leviùs, alii vehentes humeris ut antea ſcalas, ferventíque impetu procurrentes, pectora multiformium telorum ictibus exponebant. Alii [a] ferratas portarum obices effringendas adorti, ultro ignibus petebantur, vel ſaxis muralibus oppetebant. Quidam foſſas fidentiùs tranſire conati, repentinis eorum adſultibus, qui erumpebant clamculo per poſticas, ruebant incautè, aut ſaucii diſcedebant. Recurſus enim ad mœnia tutior, vallúmque antemuranum cæſpitibus fultum, inſidiantes ab omni diſcrimine defendebat. Et quamquam prohibitores [b] duritiâ bellorúmque artibus antiſtarent, quibus nihil præter mœnium ſupererat adjumentum: collectus tamen ex potioribus numeris miles diuturnas ferre nequiens moras, ſuburbana omnia circumibat diligenter inquirens, qua vi vel machinis poſſet patefactam irrumpere civitatem. Quod ubi patrare non poterat magnitudine vetante difficultatum, obſideri remiſſiùs cœpta eſt: & excubiis ſtationibúſque relictis præſidiarii milites vaſtantes agros propinquos, omnibus congruentibus abundabant, raptorum pleraque concorporalibus ſuis impertientes. Unde largiore admodum potu ſaginíſque diſtenti marcebant. [c] His relatione Immonis conſortiúmque cognitis, Julianus Conſtantinopoli etiamtum hibernans, ſollerti remedio turbatis conſuluit rebus: móxque Agilonem Magiſtrum peditum ea tempeſtate probè cognitum miſerat, ut viſo honoratiſſimo viro, compertáque per eum morte Conſtantii, ſolveretur obſidium. Inter quæ ne

[a] FERRATAS PORTARUM OBICES.] Sic loquitur Tacitus in lib. 3. Hiſt. de Cremona, & in lib. 13. Annalium: *Nudati propugnatoribus muri, obices portarum ſubverſi.* Olim enim urbium portæ ferro tegebantur, ne ſubjecto igne ab hoſtibus exurerentur; ut docet Vegetius in capite 4. lib. 4. & Zoſimus in lib. 2. de Magnentio loquens Murſam oppugnante. Procopius in lib. 3. Goth. τάς τε πύλας πεπλισμένας καὶ σιδήρῳ ἐμβαλὸν, &c. Denique Appianus in lib. 4. civilis belli de Xantho Lyciæ opido. Omitto Æneam in Poliorcet. cap. 18. & Claudianum in bello Getico, qui ſic canit:

Ferrataque Getis ultro ſe pandere porta.

χαλκόδετα ἔμβολα vocat Euripides in Phœniſſis, quæ ſic explicat Scholiaſtes: Ἄλλοι ἔμβολά φασι τοὺς καθέτους, τὰ νῦν καλούμενα πέρα. Deinde eorum fabricam ſic deſcribit: θύρας κατασκευάσαντες ἴσην κατά γε μῆκος καὶ πλάτος τῇ θύρᾳ τοῦ τείχους, ἔξωθεν αὐτῆς χαλκοπέταλα καθηλοῦσιν, ὡς ὁλόχαλκον τὴν θύραν νομίζεσθαι. ταύτην ἐπάνω τῆς θύρας ἱστᾶσιν οὐχ ἑδραίαν, ἀλλ' ὥσπερ κρεμαμένην. τῶν δὲ πυλῶν κλειομένων καθιᾶσιν ἄνωθεν, &c. Manifeſtè cataractam intelligit, de qua loquitur Vegetius in loco cit. Quam etiam in hoc Ammiani loco intelligi nihil vetat.

[b] PERITIA BELLORUMQUE ARTIBUS.] Ita correxit P. Caſtellus, cùm in Editione Rom. legeretur, *turicitia bellorúmque, &c.* ut in Mſ. Flor. ſcriptum eſſe monuit Lindenbrogius. [In codice Colbertino *turricitia.*] Ego verò cùm in exemplari Regio reperiſſem *turiciaca*, emendare malui, *duritia bellorúmque artibus antiſtarent.* Sic enim locutus eſt Marcellinus in lib. *Rex ſuorm duritiæ fiduciâ tranſiturus.* * Atque ita planè in Mſ. Toloſano exaratum poſtea reperi. *

* [c] HIS RELATIONE COMMUNI CONSORTIUMQUE COGNITIS.] Ita primus correxit Gelenius, cùm priùs legeretur: *His relatione immuni conſortiumque cognitis*: idque ex emendatione Petri Caſtelli. Nam in Editione Romana legebatur: *His relatione imunis, &c.* Ego verò cùm in Mſſ. codicibus ſcriptum eſſe vidiſſem: *His relatione immunis, &c.* veram hujus loci ſcripturam feliciter deprehendi. Sic igitur ſcribendum eſt: *His relatione Immonis conſortiúmque cognitis.* Immonem enim Comitem cum aliis quibuſdam Ducibus ad oppugnationem Aquileiæ miſerat Julianus, ut Marcellinus paullo ſuprà retulit.*

Constantius & Julianus AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

cessaret Aquileiæ oppugnatio, cùm in reliquis opera consumeretur incassum, placuit resistentes acriter ad deditionem siti compelli. Et ubi aquarum ductibus intersectis nihilominùs celsiore fiducia repugnarent, flumen laboribus avertitur magnis; quod itidem frustra est factum. Attenuatis enim avidioribus bibendi subsidiis, hi quos temeritas clauserat, contenti putealibus aquis parcè vixerunt. Quæ dum agitantur casibus antedictis, supervenit ut præceptum est Agilo, scutorúmque densitate contectus, propè fidenter accessit: multáque locutus & vera, quibus Constantii obitum, firmatúmque Juliani docebat imperium, nôn sine conviciis computabatur ut fallax. Nec ei quisquam credidit gesta narranti, antequam pacta salute susceptus ad pugnaculum solus, fide religiosiùs reddita, ea quæ docuerat replicaret. His auditis, ex diuturno angore portis reclusis omnes effusi, suscepere læti pacificum Ducem: séque purgantes, Nigrinum totius furoris auctorem, paucósque alios obtulerunt, eorum supplicio læsæ crimina majestatis & urbis ærumnas expiari poscentes. Paucis denique pòst diebus exploratiùs spectato negotio, Mamertino tum judicante Præfecto Prætorio, Nigrinus ut acerrimus belli instinctor exustus est vivus. Romulus verò post eum & Sabostius Curiales, convicti sine respectu periculi studia sevisse discordiarum, pœnali consumpti sunt ferro: residui omnes abierunt innoxii, quos in certaminum rabiem necessitas egerat, non voluntas. Id enim æquitate pensata statuerat placabilis Imperator & clemens. Et hæc quidem postea gesta sunt. Julianus verò agens etiamtum apud Næssum, curis altioribus stringebatur, multa utrimque pertimescens: formidabat enim ne clausorum militum apud Aquileiam repentino adsultu obseratis angustiis Alpium Juliarum, provincias & adminicula perderet, quæ exinde sperabat in dies. Itidémque opes Orientis magnopere verebatur, audiens dispersum per Thracias militem contra vim subitam citò coactum adventare Succorum confinia, comite Marciano ducente. Sed tamen congrua instantium [a] sollicitudinum moli ipse quoque agitans, efficaciter Illyricum contrahebat exercitum, pulvere coalitum Martio, promptúmque in certaminibus bellicoso jungi rectori: nec privatorum utilitates [b] in tempore afflagranti despiciens, litésque audiens controversas, maximè municipalium Ordinum, ad quorum favorem propensior, injustè plures muneribus publicis adnectebat. Ibi [c] Symmachum repertum & Maximum Senatores conspicuos, à Nobilitate

[a] Sollicitudinum mole.] Legendum videtur: *Congrua instantium sollicitudinum moli ipse quoque agitans, efficaciter Illyricum contrahebat exercitum.*

[b] In tempore afflagranti.] Regius codex scriptum habet *afflagitanti*, & eadem manu superscriptum *efflagitanti*; [Colbertinus *afflagranti*] * Tolosanus *flagitanti.* *

[c] Symmachum et Max. legatos ad Constantium.] Hic est Symmachus, qui postea Præfectus Urbi fuit, Valentiniano & Valente Coss. ut scribit Marcellinus in lib. 26. de cujus ad Constantium

legatos ad Constantium missos, exinde reversos honorificè vidit: & potiore posthabito, [a] in locum Tertulli Maximum Urbi præfecit æternæ, ad Rufini Vulcatii gratiam, cujus sororis eum filium norat. Hoc administrante alimentaria res abundavit, & querelæ plebis excitari crebrò solitæ cessaverunt. Tunc ut securitatem trepidis rebus afferret, & obedientium nutriret fiduciam, Mamertinum Præfectum Prætorio per Illyricum designavit Consulem, & Nevittam: qui nuper, ut primum augendæ barbaricæ vilitatis auctorem, immoderatè notaverat Constantinum.

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

CAPUT XIII.

His ac talibus inter spem metúmque nova negotia commovente: Constantius apud Edessam exploratorum relationibus variis anxius, in rationes diducebatur ancipites, nunc ad concursatorias pugnas militem struens: nunc si copia patuisset, obsidione gemina Bezabden aggressurus: consultans prudenter, ne mox partes petiturus Arctoas, improtectum Mesopotamiæ relinqueret latus. Verùm consiliorum ambiguum retinebant multiplices moræ, tardante trans Tigridem Rege, dum moveri permitterent sacra. Nam si permeato flumine nullum qui resisteret invenisset, absque difficultate penetrarat Euphraten: alioquin ad civilia bella custodiens militem, timebat eum periculis objectare circummuranis, firmitatem mœnium munimenti defensorúmque alacritatem expertus. Ne quiesceret tamen, néve condemnaretur inertiæ, Arbetionem & Agilonem, [b] pedestris equestrísque militiæ Magistros, cum agminibus maximis properare coëgit: non ut lacesserent Persas in prœlia, sed prætenturis juncturos citeriores Tigridis ripas, & speculaturos quonam Rex erumperet violentus. Addebátque monendo sæpius & scribendo, ut simulatque multitudo transire cœpisset hostilis, [c] referrent citiùs pedem. Dúmque conlimitia jussa custodiunt Duces, & oc-

legatione loquitur Libanius in Epist. ad Symmachum ejus filium: ubi ait Symmachum quidem cum tribus aliis Senatoribus venisse Antiochiam, in qua tum Constantius morabatur. Sed Symmachum totius civitatis oculos in se unum convertisse, tum ob ceteras virtutes, tum ob eloquentiam. ὅπως ἡμῖν ὅ, τι διελθεῖν τὸν ἄριστον Σύμμαχον· ὃς τέταρτος μετ᾽ ἧκε, μόνος δὲ εἰς αὐτὸν ἐπέστρεψε τὴν πόλιν ἀγαθῶν ἀμείνων δημηγόρος, &c. Ejusdem legationis meminit vetus inscriptio. Lucio. *Aurelio. Avianio. Symmacho. V.C. Præfecto. Urbi. Proconsuli. pro. Præfectis. Prætorio. in. urbe. Roma. finitimisque. provinciis. multis. legationibus. pro. amplissimi. Ordinis. desideriis. apud. Divos. Principes. functo.*

[a] In locum Tertulli Maximum Urbi præfecit.] Anicium Maximum hunc vocat Onufrius in Fastis absque auctore ut solet: idem Tertullum ejus prædecessorem Anicium Tertullum appellat. Sed si conjecturæ locus est, Junium Tertullum vocare mallem; ut sit is Junius Tertullus, qui pro Titiano Præf. Urbi cognovisse dicitur in veteribus Fastis Cuspiniani, Acindyno & Proculo Coss. Quod verò ad Maximum spectat, eum Clytholiam Maximum disertè nominat Symmachus in lib. 2. Epistola 47. & Tertullo Præf. Urbis, memorabili viro, successisse dicit.

[b] Equestrisque militiæ ministros.] Scribendum videtur: *Arbetionem & Agilonem pedestris equestrisque militiæ Magistros.* Etenim Arbetio quidem erat Magister equitum; Agilo verò peditum. Et alioquin Ministros pro Magistris poni non insuetus error est librariorum. Simili modo Suidas Magisterianos cum Ministerianis confudit, cùm scribit: Μαγιστριανός. καστρήσιος. Atqui μινιστριανὸς debuit dicere.

[c] Referrent citiùs pedem.] Hoc perfugium est eorum, qui se numero

Constantius & Julianus AA. Tauro & Florentio Coſſ. Anno Chr. 361.

culta fallaciſſimæ gentis obſervantur, agens ipſe cum parte validiori exercitus curabat urgentia, velut [a] pugnaturus, oppidáque tuebatur excurſu. Speculatores verò & transfugæ ſubinde venientes repugnantia prodebant: ideo futurorum incerti, quòd [b] apud Perſas nemo conſiliorum eſt conſcius præter Optimates taciturnos & fidos, apud quos Silentii quoque colitur numen. Accerſebatur autem à memoratis Ducibus Imperator adſiduè, orantibus ferri ſibi ſuppetias. Teſtabantur enim ſe nonniſi coactis in unum viribus cunctis poſſe impetum Regis ardentiſſimi ſuſtinere. Quæ dum aguntur ita ſollicitè, nuntii percrebuere certiſſimi: quorum clara fide compertum eſt, Julianum Italiam & Illyricum curſu celeri prætergreſſum, clauſtra interim occupaſſe Succorum: accita undique præſtolantem auxilia, ut multitudine ſtipatus armorum pervaderet Thracias. Quo cognito, mærore offuſus Conſtantius, ſolatio uno ſuſtentabatur, quòd inteſtinos ſemper ſuperaverit motus: [c] re tamen magnam ei difficultatem ad capeſſendum conſilium adferente, id elegit potiſ-

inferiores eſſe ſentiunt. Perſæ autem qui ſummam victoriæ in multitudine ſitam eſſe exiſtimabant, cum ingentibus copiis in Meſopotamiam irrumpere conſueverant. Itaque Romani cùm eos fluvium trajicere adverterent, à ſtationibus agrariis in firmiora caſtella & opida ſe recipere ſolebant: ídque conſilium Conſtantii laudat Libanius in βασιλικῷ, aſſentans Conſtantio: ſed in Orat. funebri, p. 309. valde illud idem reprehendit.

[a] Propugnaturus opida.] Hanc ſcripturam primus Gelenius excogitavit: quam equidem nullo modo poſſum probare. Nam Marcellinus numquam diceret *propugnaturus opida*, ſed potiùs *opidis*: ſic enim ſemper eum loqui obſervavi, more Græcorum, qui προπολεμεῖν τῆς πόλεως dicunt. Apuleius quoque & Macrobius ſimiliter loquuntur, ne quis eam loquendi rationem parum Latinam exiſtimet: & Priſcianus in lib. 18. *Propugno tibi &* [illegible], dici teſtatur. Accedit, quòd inepta eſſet repetitio, ſi diceret, *propugnaturus opida quæ tuebatur*. Quamobrem cùm in Editione Rom. & codice Regio legatur, *pugnaturus opidaque*, ſic legendum exiſtimo: *Curabat urgentia velut pugnaturus, opidáque tuebatur excurſu.* [Et ſic planè in Codice Colbertino ego ſcriptum inveni. Et ita quoque ſua manu emendavit P. Pithœus V. Cl. ad marginem Marcellini ſui.]

[[b] Apud Persas Silentii colitur numen.] Ut Ammianus affirmat *ſpeculatores & transfugas* Conſtantio A. *repugnantia prodidiſſe, futurorum incertos*, propterea *quòd apud Perſas* ſoli *Optimates, taciturni & fidi, conſiliorum* Regiorum *ſunt conſcii, apud quos Silentii quoque colitur numen.* Ita Q. Curtius in libro IV. de Perſis hæc ſcribit: *Alexander quam regionem Darius petiiſſet, omni cura veſtigans, tamen explorare non poterat: more quodam Perſarum, arcana Regum mirâ celantium fide. Non metus, non ſpes elicit vocem, quâ prodantur occulta. Vetus diſciplina Regum, ſilentium vitæ periculo ſanxerat. Lingua caſtigatur graviùs quàm ullum probrum: nec magnam rem Magi ſuſtineri poſſe credunt ab eo, cui tacere grave ſit: quod homini facillimum voluerit eſſe natura. Ob hanc cauſam Alexander, omnium quæ apud hoſtem gererentur ignarus, urbem Gazam obſidebat.* Menander Protector *legem ſilentii* apud Perſas in conviviis obſervari quoque ſolitam eſſe ſcribit: & apud Theophylactum Simocattam in libri v. capite v. Choſroës Perſarum Rex Bryzacium, Barami Tyranni ſpeculatorem, captum & in convivium introductum ſigno manus jubet occidi. οὐ γὰρ εὐωχουμένοις θέμις τοῖς Πέρσαις διαλαλεῖν. Convivantibus enim Perſis nefas eſt loqui. *Cœnobitæ in ÆEgypto hunc morem tenent. Nemo comedens loquitur:* ſicut ait Hieronymus in Epiſtola ad Euſtochium de Virginitate ſervanda.]

[c] Magnam diff. ad cap. consilium afferente delegit.] In Mſ. Regio & Editione Rom. ſcriptum eſt: *Magnam & difficultatem ad capeſſendum conſilium adferrent ei delegit.* Unde nulla propemodum mutatione emendavi: *Re tamen magnam ei diff. ad cap. conſ. afferente id elegit.* Quam emendationem nemo erit, ut ſpero, qui non illi Gelenianæ anteponet. [Certè ita omnino ſcriptum reperi in codice Colbertino, niſi quòd & ſcriptum eſt pro ei.]

ſimum; ut vehiculis publicis impoſitum paullatim præmitteret militem, imminenti caſus atrocitati velociùs occurſurum. Omniúmque conſenſu approbatâ ſententiâ, pergebant ut præceptum eſt expediti. Eíque hæc diſponenti luce poſtera nuntiatur, Regem cum omni manu quam duxerat, ad propria revertiſſe, auſpiciis dirimentibus: lenitóque metu, [a] revocatis omnibus præter eos quos conſuetudo præſidio Meſopotamiæ deſtinarat, reverſus eſt Hierapolim. Summa itaque cœptorum quorſum evaderet ambigens, cùm in unum exercitus conveniſſet, omnes centurias, & manipulos, & cohortes in concionem vocavit concinentibus tubis: oppletóque multitudinis campo, ut eam ad firmanda promptiùs adigeret imperanda, tribunali celſo ſiſtens, ſtipatóque ſolito denſiùs, hæc proſecutus eſt [b] ad ſerenitatis ſpeciem & fiduciæ vultu formato. *Sollicitus ſemper, ne quid re levi vel verbo committam inculpatæ parum congruens honeſtati, útque cautus navigandi magiſter, clavos pro fluctuum motibus erigens vel inclinans, compellor nunc apud vos, amantiſſimi viri, confiteri meos errores, quin potius (ſi dici liceat verum) humanitatem, quam credidi negotiis communibus profuturam. Proinde ut faciliùs ſciri poſſit, quæ ſit hujus concilii convocandi materia, accipite quæſo æquis auribus & ſecundis. Gallum patruelem meum, tempore quo confundendis rebus pertinaciter Magnentius inhærebat, quem obruêre veſtræ virtutes, poteſtate Cæſaris ſublimatum ad Orientis præſidium miſi: qui cùm à juſtitia per multa viſu relatúque nefaria defeciſſet, arbitrio punitus eſt legum. Atque utinam hoc contenta eſſet invidia, turbarum acerrima concitatrix: & angebat nos una ſed ſecura doloris præteriti recordatio. At nunc aliud accidit, auſim dicere, præteritis mæſtius, quod per fortitudinem vobis ingenitam adjumenta cæleſtia coërcebunt. Julianus, quem dum circumfrementes Illyricum nationes exteras oppugnatis, tuendis præfecimus Galliis, levium confidentiâ prœliorum, quæ cum Germanis geſſit ſemiermibus, ut vecors elatus, adſcitis in ſocietatem ſuperbam auxiliaribus paucis, feritate ſpéque poſtrema ad pernicioſam audaciam promptis, in noxam publicam conſpiravit, æquitate calcata, parente nutricéque orbis Romani: quam tumentes ſpiritus [c] tamquam*

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Tauro & Florentio Coll. Anno Chr. 361.

[a] REVOCATIS OMNIBUS PRÆTER EOS.] Duæ ultimæ voces abſunt ab exemplari Regio, quæ tamen retinendæ mihi quidem videntur. [Certè ſunt in codice Colbert.] Etſi enim Conſtantius ad bellum civile jam profecturus, optimos milites à Meſopotamia abſtraxit, non omnes tamen limitis ejus copias abduxit. Neque enim id ei objicere oblitus eſſet Libanius, qui hæc tantùm dicit in Panegyrico ad Julianum Conſulem: γυμνώσας δὲ τὴν τῶν ἑαυτοῦ ἀκμῆς τὴν ἑῴαν ἐπορεύετο, τῷ φαυλοτάτῳ τῆς στρατιᾶς παραδοὺς τὰς πόλεις, οἳ φυλάκων ἔχοντες σχῆμα, τῶν φυλαξόντων ἐδέοντο· καὶ μετὰ τῶν φρουρουμένων οἱ φρουροῦντες ἔτρεμον, &c. *Cùm autem Orientem lectiſſimorum militum robore nudaſſet, iter arripuit, umbratili & ignavo militi commiſſis urbibus. Qui cùm ſpeciem præſidii ac cuſtodiæ haberent, ipſi præſidio indigebant: & præſidiarii ipſi non minùs quàm ii quibus præſidio erant, tremebant.*

[b] AD SERENITATIS SPECIEM FIDUCIÆ.] Deeſſe videtur particula copulativa hoc modo: *Ad ſer. ſpeciem & fiduciæ.*

[c] TAMQUAM FAVILLAS EFFECTURAM.] Sic primus edidit Gelenius, cùm anteriores Editiones haberent, *tamq. fav. ſe facturam*: prout legitur in codice Regio & Editione Romana. Ex quo proclivius erat ita emendare ut edidi. [In codice Colbertino lego, *tamquam favillas ſe facturamque dein-*

Constantius & Julianus AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

favillas esse facturam deinde, [a] ut scelestorum ultricem, & ipse expertus, & docente antiquitate facilè credo. Quid igitur superest, nisi ut turbinibus excitis occurramus? subcrescentis rabiem belli, antequam pubescat validiùs, celeritatis remediis oppressuri. Nec enim dubium, favore numinis summi præsente, cujus perenni suffragio damnantur ingrati, ferrum impiè præparatum ad eorum interitum esse vertendum, qui non lacessiti, sed aucti beneficiis pluribus, ad insontium pericula surrexerunt. Ut enim mea mens auguratur, justitiáque rectis consiliis adfutura promittit, spondeo quòd si ventum fuerit comminus, ita pavore torpescent, ut [b] nec oculorum vestrorum vibratæ lucis ardorem, nec barritus sonum perferant primum. Omnes post hæc dicta [c] in sententiam suam, hastásque vibrantes irati, post multa quæ benivolè responderant, petebant se duci protinus in rebellem. Quâ gratiâ in lætitiam Imperator versus ex metu, concione mox absoluta, Arbetionem ante alios faustum ad intestina bella sedanda ex anteactis jam sciens, iter suum præire [d] cum Lanceariis & Mattiariis, & catervis expeditorum præcepit, & [e] cum Lætis itidem Gomoarium, venturis in Succorum angustias opponendum, éa re aliis antelatum, quòd ut contemptus in Galliis, erat Juliano infestus.

CAPUT XIV.

In hoc rerum adversarum tumultu hærens ejus fortuna jam & subsistens, adventare casum vitæ difficilem, modò non loquentibus signis apertè monstrabat. Namque & nocturnis imaginibus terrebatur, & nondum penitus mersus in somnum, umbram viderat patris obtulisse pulchrum infantem: eúmque susceptum & locatum in gremio suo, [f] excussam sibi projecisse longiùs sphæram, quam

*de, &c.**] in Mſ. Toloſ. legitur, *tamquam favillas suffocaturam, &c.* *

[a] UT SCELESTE LÆTORUM ULTRICEM.] Placet codicis Regii scriptura, *ut scelestorum ultricem.*

[b] NEC OCULORUM VESTRORUM VIBRATÆ LUCIS ARDOREM.] Eadem figurâ usus est Plinius in Grat. actione ad Trajanum: *Nec tibi opima defuerint, si quis Regum venire in manus audeat: nec modo telorum tuorum, sed etiam oculorum minarúmque conjectum toto campo totóque exercitu opposito perhorrescat.* Et Pacatus in Panegyrico ad Theodosium. Sed & Severus in Oratione ad milites apud Herodianum in lib. 2. eadem utitur clausulâ: *οὐδ' αὖ τὴν βοὴν ἡμῶν ἀνάσχοιντο μήτι γε τὴν μάχην.*

[c] TRAXERAT IN SENTENTIAM.] Prima illa vox abest tum à Codice Regio, [& Colbertino,] tum ab Editione Rom. & à Gelenio primùm addita est. [Scribo igitur: *Omnes post hæc dicta in sententiam suam, hastásque vibrantes irati, &c.* Et sic in libro 24. pag. 268. *Plebs omnis ad sententiam suam cunctis acceptis, &c.*

[d] CUM LANCEARIIS ET MATTIARIIS.] Lancearii & Mattiarii in Notitia Imperii dicuntur sub dispositione Magistri militum Præsentalis: ubi tamen Mſ. codex scriptum habet Lanciarii, & Mattiarii. Atque ita appellat etiam Zosimus in lib. 3. in oppugnatione Majozamalchæ urbis: ἦσαν δὲ ἐπὶ τρεῖς λόχοι ματτιαρίων καὶ λαγκιαρίων καὶ βίκτορες. Neque aliter scriptum hîc habet codex Regius, [& Colbert. ac Toloſ. *Lanciariis & Mattiariis:*] & Cassiodorus in Hist. Trip. lib. 6. cap. 37. Ceterùm dicti videntur Mattiarii à quodam teli genere, quod Mattium seu Mattiobarbulum vocabant: unde Mattiobarbulos quosdam milites esse dictos ait Vegetius in lib. 1. cap. 17.

[e] CUM LÆTIS.] In codice Regio & Editione Rom. scriptum est *Letis*, de quibus suprà notavi. [De eisdem Letis vel Lætis, ac de Leticis terris, & pago Letico, lege quæ observavi in libris I. & IV. Rerum Francicarum, & in Notitia Galliarum.]

[f] PROJECISSE LONGIÙS SPHÆRAM QUAM MANU GESTABAT.] Idem tradit Johannes Antiochenus, περὶ Ἀρχαιολογίας.

ipse dextera manu gestabat. Id autem permutationem temporum indicabat, licèt interpretantes placentia responderent. Post hæc confessus est junctioribus proximis, quòd tamquam desolatus secretum aliquid videre desierit, quòd interdum adfuisse sibi squalidius existimabat: & putabatur Genius quidam tutelæ salutis appositus eum reliquisse, mundo citiùs digressurum. Ferunt enim Theologi, in lucem editis hominibus cunctis, salva firmitate fatali, hujusmodi quædam velut actus rectura numina sociari, admodum tamen paucissimis visa, quos multiplices auxere virtutes. Idque & oracula & auctores docuere præclari: inter quos est etiam Menander Comicus, apud quem hi senarii duo leguntur: Constantius & Julianus AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

Ἄπαντι δαίμων [a] ἀνδρὶ συμπαρίσαται
Εὐθὺς γενομένῳ, [b] μυσαγωγὸς τῦ βίυ.

Itidem ex sempiternis Homeri carminibus intelligi datur, non Deos cælestes cum viris fortibus collocutos, nec [c] adfuisse pugnantibus vel juvisse, sed familiares genios cum iisdem versatos: quorum adminiculis freti præcipuis Pythagoras enituisse dicitur & Socrates; Numáque Pompilius, & superior Scipio: & ut quidam existimant, Marius, & Octavianus, cui Augusti vocabulum delatum est primo: [d] Hermésque Termaximus, & Tyaneus Apollonius, atque Plotinus, ausus quædam super hac re disserere mystica, altéque monstrare, quibus primordiis hi genii animis connexi mortalium, [e] eas tamquam gremiis suis susceptas tuentur, quoad licitum est, docéntque majora, si senserint puras, & à colluvione peccandi immaculata corporis societate discretas.

CAPUT XV.

Ingressus itaque Antiochiam festinando Constantius, ad motum certaminum civilium ut solebat avidè surrecturus, paratis omnibus exire properabat immodicè, renitentibus plurimis murmure

[a] ΑΝΔΡΙ ΣΥΜΠΑΡΙΣΤΑΤΑΙ.] Apud Plutarchum in libro περὶ εὐθυμίας, ubi hic Menandri versus refertur, legitur, ἀνδρὶ συμπαρεστατεῖ rectiùs.

[b] ΜΥΣΤΑΓΩΓΟΣ ΤΟΥ ΒΙΟΥ.] Præclarè Genium vocat Mystagogum. Ut enim Mystagogus olim hospites ducere ad ea quæ visenda erant in civitatibus, & singula eis ostendere solebat, teste Cicerone in Verrem de signis: ita etiam Genius homines per hujus vitæ spatia deducit, & quid agendum, quid fugiendum sit ostendit. Mystagogi tamen propriè dicebantur, qui Mystas, hoc est initiatos deducebant, ut ipsa nominis origo significat: unde Origenes in lib. 8. contra Celsum τελεστὰς & μυσταγωγοὺς jungit. * Dio Chrysostomus in Oratione 45. ὅμως καθάπερ οἱ μυούμενοι μυσταγωγῶν ἐδεήθησαν. Et divus Marcus in epistola ad Herodem Atticum, se, cùm Athenas venerit, ad suscipienda mysteria Herode usurum esse Mystagogo promittit, ut refert Philostratus in Herode Attico. *

[[c] ADFUISSE PUGNANTIBUS, VEL JUVISSE.] Huc refero Tullii de felicitate verba pro lege Manilia: *Fuit enim profectò quibusdam summis viris quædam ad amplitudinem & gloriam, & ad res magnas bene gerendas divinitus adjuncta fortuna.*]

[d] HERMESQUE TER MAXIMUS.] Cujus hodieque Dialogi leguntur, à Platonico quodam Philosopho conscripti, sub Mercurii illius Ægyptii nomine: ut rectè Casaubonus observavit in Exercitationibus. Eum antiquiorem Apollonio Tyaneo videtur hîc facere Marcellinus.

[e] QUAS TAMQUAM GREMIIS SUIS SUSC.] Cùm in codice Regio [& Colbert.] & Editione Rom. legi vidissem *castam quam, &c.* levissima mutatione correxi, *eas tamquam, &c.* Quod sensus omnino flagitare videbatur. Parrasius in Orat. pro Milone legit: *Castas quoad licitum est tuentur.*

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

tenus: nec enim dissuadere palam audebat quisquam vel vetare. Autumno jam senescente profectus, cùm ad suburbanum venisset disjunctum exinde tertio lapide, Hippocephalum nomine, lucente jam die cadaver hominis interfecti dextrâ jacens capite avulso conspexit, contra occiduum latus extensum: territúsque omine, finem parantibus fatis destinatiùs ipse tendebat: venítque Tarsum, ubi leviore febri contactus, ratúsque itinerario motu imminutæ valetudinis excuti posse discrimen, petiit per vias difficiles [a] Mopsucrenas, Ciliciæ ultimam hinc pergentibus stationem, sub Tauri montis radicibus positam: egredíque secuto die conatus, invalente morbi gravitate detentus est: paullatímque urente calore nimio venas, ut ne tangi quidem corpus ejus posset in modum foculi fervens, cùm usus deficeret medelarum, ultimum spirans deflebat exitium: mentísque sensu tum etiam integro, successorem suæ potestatis statuisse dicitur Julianum. Deinde anhelitu jam pulsatus letali conticuit: diúque cum anima colluctatus jam discessura, abiit è vita [b] III. Non. Octobrium, [c] imperii vitæque anno quadragesimo & mensibus paucis. Post quæ, supremis cum gemitu conclamatis, excitísque lamentis & luctu: deliberabant locum obtinentes in aula regia primum, quid agerent, quídve moliri deberent: paucísque occultè super eligendo Imperatore tentatis, incitante

[a] MOPSUCRENAS.] Miris modis corruptum ejus stationis nomen est in veteribus Itinerariis. In Itinerario enim Antonini *Namsucrone* dicitur. In Burdegalensi *Mansuerine* hoc modo: *Mutatio Pylas finis Cappadocia & Cilicia. Mansio Mansuerine m.* 12. *Civitas Tarso m.* 12. *Mut. Pargaia m.* 13. *Civ. Adana m.* 14. *Civ. Mansista m.* 18. Ubi vides *Mansuerinem* pro *Mopsucrene*, & *Mansistam* pro *Mopsuestia* poni simili errore. Libanius in Orat. funebri κρήνας vocat; [Aurelii Victoris Epitome *Mopsocrenen*, Codex Colbertinus *Mobscrenas*, alii codices vett. *Mopscrenas*, ut P. Pithœus notavit.]

[b] III. NONARUM OCTOBR.] Aliter scribit Idatius in Fastis Tauro & Florentio: *His Coss. diem functus Constantius Aug. Mopsucrinas in fine Cilicia & Phœnicia provinciæ* 3. *Non. Novemb.* Cum Idatio consentit Socrates, Cedrenus, Chronicum Alexandr. aliique, qui 3. Novembris mortuum esse Constantium narrant.

[c] IMPERII VITÆQUE ANNO QUADRAGESIMO.] Hic locus non uno ac simplici mendo corruptus est. Primùm itaque emendo, *imperii anno* XXXVIII. quam quidem emendationem præter Eutropium, & Socratem, ac Sozomenum ipse confirmat Marcellinus in lib. 14. *Die quarto Cal. Octobres, qui imperii ejus annum tricesimum terminabat.* Ab eo enim anno quo Constantius VI. & Constantius Gallus II. Coss. fuerant, ad Consulatum Tauri & Florentii octo sunt anni. Quòd si ad ad exactum calculum res revocetur, annos dumtaxat 37. solidos Constantius tam Cæsarianum, quàm Augustum obtinuit Imperium. Cæsar enim factus est anno Domini 324. 6. Idus Novemb. Obiit verò anno 361. 3. Nonas Novemb. Deinde emendo, *vitæque anno* XLIV. *& mensibus paucis.* Ita enim Victoris Epitome, & Eutropius ac Socrates, aliique ponunt. Igitur natus fuerit Constantius anno Domini 317. Gallicano & Basso Coss. ipsis Idibus Augustis, idque in Illyrico, ut docet Julianus in Orat. 1. Diem quidem natalem didici ex lege x. Cod. Th. de Prætoribus, & ex Calendario veteri, quod edidit Heruvartius. Vulgata certè scriptura prorsus ferri non potest. Scribit enim Nazarius in Panegyrico, quem Constantio dixit anno illius imperii XV. in quinquennalibus Crispi & Constantini: *Tantorum Roma compos bonorum, haurit insuper ingentis spei fructum, quem propositum sibi ex Cæsaribus nobilissimis habet, eorúmque fratribus quorum jam nomina ipsa veneramur.* Fratres illi Cæsarum erant Constantius & Constans. Cùm ergo Constantius jamtum natus fuerit Crispo II. & Constantino II. Coss. quo anno hic Panegyricus est dictus, sequitur Constantium plusquam 43. annos vixisse.

Constantius & Julianus AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

ut ferebatur Eusebio, quem noxarum conscientia stimulabat, cùm novandis rebus imminens obsisteret Julianus; mittuntur ad eum Theolaïphus & Aligildus, tunc Comites, mortem indicantes propinqui, & oraturi ut mora omni depulsa ad obtinendum obtemperare sibi paratum tenderet Orientem. Fama tamen rumórque loquebatur incertus, Constantium voluntatem ordinasse postremam: in qua Julianum, ut prædiximus, scripsit heredem: & iis quos diligebat, fideicommissa detulit & legata. Uxorem autem prægnantem reliquit, unde edita postuma, [a] ejúsque nomine appellata, cùm adolevisset, matrimonii jure copulata est Gratiano.

CAPUT XVI.

Bonorum igitur vitiorúmque ejus differentiâ verè servatâ, præcipua prima conveniet expediri. Imperatoriæ auctoritatis cothurnum ubique custodiens, popularitatem elato animo contemnebat & magno: erga tribuendas celsiores dignitates impendio parcus: nihil circa administrationum augmenta præter pauca novari perpessus: numquam erigens cornua militarium. Nec sub eo Dux quisquam cum Clarissimatu provectus est. Erant enim, ut nos quoque meminimus, [b] Perfectissimi: nec occurrebat Magistro equitum provinciæ rector, nec contingi ab eo civile negotium permittebat. Sed cunctæ castrenses & ordinariæ potestates, ut honorum omnium apicem, priscæ reverentiæ more Præfectos semper suspexere Prætorio. In conservando milite nimiùm cautus: [c] examinator meritorum nonnumquam subscruposus, Palatinas dignitates velut ex quodam tribuens perpendiculo: & sub eo nemo celsum aliquid acturus in regia, repentinus adhibitus est vel incognitus: sed qui post decennium Officiorum Magisterium, vel Largitiones, vel si-

[a] EJUSQUE NOMINE APPELLATA.] Fl. Max. Constantia Augusta dicitur in veteribus nummis teste Goltzio. Nupsit autem Gratiano post Consulatum Gratiani III. & Equitii, cùm annum ætatis 14. jam attigisset, ut docet Marcellinus in fine lib. 29. Eadem haud multis pòst annis obiit, & Constantinopolim relata est, ut inter parentum reliquias humaretur Merobaude II. & Saturnino Coss. Sic enim scribit Idatius in Fastis, & Auctor Chronici Alexandrini: quamquam utrobique Constantini Aug. filia dicitur mendosè. Post ejus obitum Gratianus Lætam duxit Pissamenæ filiam, quæ marito superstes diu vixit, & Alarico Romam obsidente, magnâ annonæ pænuriâ infimam plebem aluit, ut narrat Zosimus in lib. 5.

[b] ERANT ENIM, UT NOS Q. MEM. PERFECTISSIMI.] Perfectissimatus dignitas minor erat Clarissimatu, ut Marcellinus Lactantiúsque testantur. Eos Græci *διασημοτάτους* vocant: sic enim in Glossis veteribus, *Διασημότατος, Perfectissimus.* In Epistola Constantini apud Eusebium lib. x. Hist. cap. 6. *ἔδωκα γράμματα πρὸς Οὖρσον τὸν διασημότατον, καθολικὸν τῆς Ἀφρικῆς. Litteras dedi ad Ursum virum Perfectissimum, Rationalem Africæ.* Et in lib. 3. de vita Constantini, cap. 51. denique in lib. 4. cap. 1. Quibus in locis interpretandis semper labitur interpres Latinus. Hi Perfectissimi apud Vicariam Præfecturam conveniebantur, ut Clarissimi apud Præfectum Urbi, lege un. Cod. Th. de his qui veniam æt. impetr. Ceterùm hæc dignitas ante Constantini tempora instituta est, ut constat ex Oratione Eumenii pro Scholis. * Porrò hæc dignitas in priscis Inscriptionibus his ferè notis designatur P. V. ut apud Gruterum folio 1098. & Gualtherum, & in Epistola 40. libri 10. Symmachi. *

[c] EXAMINATOR MERITI NONN. SCRUPULOSUS.] Editio Rom. *subscrupulosus*, Codex Valentin. scriptum habet *subscruposus* teste Loisello: & ita ferè Mf. Florentinus; [codex Colbert. *suscruposus.*] Ceterùm de Constantio idem scribit Zonaras,

Constantius & Julianus AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

mile quidquam esset recturus, apertissimè noscebatur. Valdéque parum contigerat, ut militarium aliquis ad civilia regenda transiret: contraque nonnisi pulvere bellico indurati præficiebantur armatis. Doctrinarum diligens adfectator: sed cùm à Rhetorica per ingenium desereretur obtunsum, ad versificandum transgressus, nihil operæpretium fecit. In vita parca & sobria, edendi potandíque moderatione valitudinem ita retinuit firmam, ut raros colligeret morbos, sed eos non procul à vitæ periculis: id enim evenire corporibus à lascivia demotis & luxu, diuturna experimenta & probationes medendi monstrarunt. Somno contentus exiguo cùm id posceret tempus & ratio: pérque spatia vitæ longissima impendio castus, ut nec mare ministro saltem suspicione tenus posset redargui; quod crimen etiamsi non invenit malignitas, fingit in summarum licentia potestatum. Equitandi & jaculandi, maximéque peritè dirigendi sagittas, artiúmque armaturæ pedestris perquàm scientissimus. Quòd autem nec tersisse umquam nares in publico, nec spuisse, nec transtulisse in partem alterutram vultum aliquando visus est, nec pomorum quidquam quoad vixerat gustaverit, ut dicta sæpius prætermitto. Dinumeratis carptim bonis, quæ scire potuimus, nunc ad explananda ejus vitia veniamus. Cùm esset in negotiis aliis Principibus mediis comparandus, si affectatæ dominationis ansam quamdam falsam reperisset aut levem, hanc sine fine scrutando, fásque eodem loco ducens & nefas, Caligulæ, & Domitiani, & Commodi immanitatem facilè superabat: quorum æmulatus sævitiam inter imperandi exordia, [a] cunctos sanguine & genere se contingentes turpiter interemit. Addebatur miserorum ærumnis, qui rei majestatis imminutæ vel læsæ deferebantur, acerbitas ejus & iracundæ suspiciones, in hujusmodi cuncta distentæ. Et si quid tale increpuisset, in quæstiones acriùs exsurgens quàm civiliter, spectatores apponebat his litibus truces: mortémque longiùs in puniendis quibusdam, si natura permitteret, conabatur extendi: in hujusmodi controversiarum partibus etiam Gallieno ferocior. Ille enim perduellionum crebris verísque appetitus insidiis, Aureoli, & Postumi, & Ingenui, & Valentis cognomento Thessalonici, aliorúmque plurium, [b] mortem factura crimina aliquoties le-

ἐν ταῖς τῶν ἡγεμονιῶν καὶ ταῖς τῶν ἀξιωμάτων διανομαῖς τὸ πρέποντος στοχαζόμενος. In Magistratibus dignitatibúsque tribuendis decorum spectans.

[a] Omnes genere se contingentes stirpitus interemit.] Patruos scilicet duos, Constantium atque Dalmatium, quorum Constantius etiam socer ipsius erat: cognatos autem VI. Dalmatium & Hannibalianum Dalmatii filios, Gallum ejúsque fratrem majorem natu, filios Constantii: cæteri duo ignorantur: tot enim numerat Julianus in Epistola ad Athenienses: & confirmat Athanasius in Epist. ad Solitarios: τί δ᾽ ἂν θαυμαστὸν εἰ οὕτω κατὰ τῶν ἐπισκόπων ὠμῶς ὅπου γε οὐδὲ τῆς ἰδίας συγγενείας ἐφείσατο. τοὺς μὲν γὰρ θείους κατέσφαξε, καὶ τοὺς ἀνεψιοὺς ἀνεῖλε. καὶ τοῦ πενθεροῦ μὲν ὅτι τὴν θυγατέρα γαμῶν αὐτοῦ, συνήθους τι πάσχοντος οὐκ ἠλέησεν. Ubi soceri nomine Constantium intelligit, cujus filiam, sororem Cæsaris Galli Constantius Aug. duxerat uxorem, teste Juliano in Epist. cit. [Pro *stirpitus* posui *turpiter* ex codice Colbert.]

[b] Mortem factura crimina

niùs vindicabat: hic etiam facta vel dubia adigebat videri certissima vi nimia tormentorum. [a] Justúmque in ejusmodi titulis capitaliter oderat, cùm maximè id ageret ut justus existimaretur & clemens. Et tamquam ex arida silva volantes scintillæ, flatu leni ventorum adusque discrimina vicorum agrestium incohibili cursu perveniunt, ita ille quoque ex minimis causis malorum congeries excitabat: Marci illius dissimilis Principis verecundi: qui cùm ad imperiale culmen in Syria Cassius surrexisset, epistolarum fascem ab eo ad conscios missum, perlatore capto sibi oblatum, ilico signatum exuri præcepit, agens adhuc in Illyrico, ne insidiatoribus cognitis, invitus quosdam habere posset offensos. Utque rectè sentientes quidam arbitrabantur, [b] virtutis erat potiùs indicium magnæ, Imperio eumdem Constantium sine cruore cessisse, quàm vindicasse tam inclementer. Ut Tullius quoque docet, crudelitatis increpans Cæsarem in quadam ad Nepotem epistola: *Neque enim quidquam aliud est felicitas*, inquit, *nisi honestarum rerum prosperitas*. Vel ut alio modo definiam: *Felicitas est fortuna adjutrix consiliorum bonorum: quibus qui non utitur, felix esse nullo pacto potest.* [c] *Ergo in perditis impiísque consiliis quibus Cæsar usus erat, nulla potuit esse felicitas. Feliciórque meo judicio Camillus exsulans, quàm temporibus iisdem Manlius, etiamsi (id quod cupierat) regnare potuisset.* Id Ephesius quoque Heraclitus adserens monet, & ab inertibus & ignavis, eventus variante fortuna, superatos aliquoties viros fuisse præstantes: illud verò eminere inter præcipuas laudes, cùm potestas in gradu, velut sub jugum missâ nocendi sæviendíque cupiditate & irascendi, in arce victoris animi trophæum erexit gloriosum. Ut autem in externis bellis hic Princeps fuit saucius & adflictus: ita prospere succedentibus pugnis civilibus tumidus, & intestinis ulceribus Reipub. sanie

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

AL. LENIUS VINDICABAT.] Idem de Gallieno testatur Zonaras his verbis: ὅτι μὲν τοὺς ἐπαναστάντας αὐτῷ ἢ προσθέντας τοῖς τυραννήσασιν ἐτιμωρήσατο. *Nec tamen eos qui adversus se insurrexerant, aut se tyrannis adjunxerant, supplicio affecit.*

[a] TUMQUE IN EJUSMODI TITULIS.] Hujus loci emendatio codici debetur Fauchetii, in quo scriptum est: *Justúmque in ejusm. &c.*

* [b] VIRTUTIS ERAT POTIUS INDICIUM, IMPERIO CONSTANTIUM CESSISSE, QUAM VINDICASSE TAM INCLEMENTER.] Imitatus videtur Marcellinus Thucydidem in libro 3. pag. 205. ἢ τοῦτο πολλῷ ξυμφορώτερον ἡγοῦμαι ἐς κάθεξιν τῆς ἀρχῆς ἑκόντας ἡμᾶς ἀδικηθῆναι, ἢ δικαίως οὓς μὴ δεῖ διαφθεῖραι. Solet autem Marcellinus multa de Thucydide mutuari. Ut illud, *fame, ignavissimo mortis genere, tabescentes*, annon ex Thucydidis libro 3. desumtum est pag. 213. & quod alicubi ait, *furta bellorum*, sumtum est ex Thucydidis libro 5. pag. 349. ubi ejusmodi astus κλέμματα vocantur, * [aut certè ex Virgilio: *Furta paro belli.*]

[c] ERGO IN PERDITIS IMPIISQUE CONSILIIS.] Eamdem sententiam Cicero sæpius inculcat. Nam & in lib. v. Tuscul. sic dicit de Cinna: *Beatiorne igitur qui hos interfecit? Mihi contrà non solum eo videtur miser, quòd ea fecit; sed etiam quòd ita se gessit, ut ea facere ei liceret: etsi peccare nemini licet, sed sermonis errore labimur, id cùm licere dicimus quod cuique conceditur. Utrum tandem beatior C. Marius, tunc cùm Cimbrica victoria gloriam cum collega Catulo communicavit? an cùm civilis belli victor iratus necessariis Catuli deprecantibus non semel respondit, Moriatur: in quo beatior ille, qui huic nefaria voci paruit.* Et in Philippica 1. sic M. Antonium alloquitur: *Itaque ut omittam res avi tui prosperas; acerbissimum ejus illum su-*

Constantius & Julianus AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

perfusus horrenda: quo pravo proposito magis quàm recto vel usitato, triumphales arcus ex clade provinciarum sumptibus magnis erexit in Galliis & Pannoniis, titulis gestorum adfixis .... se quoad stare poterunt monumenta lecturis. Uxoribus, ac spadonum gracilentis vocibus, & Palatinis quibusdam nimium quantum addictus, ad singula ejus verba plaudentibus, & quid ille aiat vel neget, ut assentiri possint, observantibus. Augebat etiam amaritudinem temporum flagitatorum rapacitas inexpleta, plus odiorum ei quàm pecuniæ conferentium. Hócque multis intolerantius videbatur, quòd nec causam aliquando audivit, nec provinciarum indemnitati prospexit, cùm multiplicatis tributis & vectigalibus vexarentur. Erátque super his adimere facilis quæ donabat. Christianam religionem absolutam & simplicem anili superstitione confundens: in qua scrutanda perplexiùs, quàm componenda graviùs, excitavit discidia plurima, quæ progressa fusiùs aluit [a] concertatione verborum: ut catervis Antistitum jumentis publicis ultrò citróque discurrentibus per Synodos quas appellant, dum [b] ritum omnem ad suum trahere conantur arbitrium, [c] rei vehiculariæ succideret nervos. Figura tali sitúque membrorum: subniger, luce oculorum edita, cernénsque acutùm, molli capillo, rasis adsiduè genis lucentibus ad decorem, adusque pubem ab ipsis colli confiniis longior, brevissimis cruribus & incurvis: unde saltu valebat & cursu. Pollinctum igitur corpus defuncti, conditúmque in loculis, [d] Jovianus etiamtum Protector Domesticus, cum regia

premum diem malim, quàm L. Cinnæ dominatum, à quo ille crudelissimè est interfectus.

[a] CONCERTATIONE VERBORUM.] Mirum, nî eas voces intelligit τὸ ὁμόουσιον & τὸ ὁμοιούσιον, quæ orbem terrarum illo tempore colliserunt. * Quod autem Marcellinus vocat *Christianam religionem absolutam & simplicem*: idem ait Gregorius Nazianz. pag. 380. & 475. & 729. & Ambrosius in Epistolam ad Philippenses pag. 520.

[b] RITUM OMNEM AD SUUM TRAHERE CONANTUR ARBITRIUM.] Suspicor equidem scribendum esse *conatur*, ut de Constantio id intelligatur, qui ad arbitrium suum cuncta revocabat, & in Episcoporum causis agebat judicem, crebróque ad palatium evocabat Episcopos, quò eos ad arbitrium suum, id est ad Arii sectam impelleret. Idque ejus studium maximè apparet in Epistola quam ad Aizumam & Sazanam Axumitarum Regulos scripsit, quæ legitur in Apologia Athanasii. Sed & cùm omnes Episcopos Athanasii condemnationi, quod revera nihil erat aliud quàm Arianæ hæresi, subscribere tantopere cupiebat; nonne apertè ritum omnem ad suum trahere conabatur arbitrium? A quo quidem instituto Hosius cum epistolâ quadam revocare voluerat: μὴ τίθει σεαυτὸν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ, μηδὲ σὺ περὶ τούτων ἡμῖν παρακελεύου, &c. apud Athanasium in Epist. ad Solitarios. Id est: *Noli te rebus Ecclesiasticis immiscere, neque de iis causis nobis præscribere: sed potiùs ea disce ex nobis. Nam imperium quidem tibi Deus tradidit; nobis vero negotia Ecclesiæ commisit. Et quemadmodum qui Imperium tuum invadit, is Deum impugnat, à quo id constitutum est: sic tu dum causas Ecclesiæ ad te trahis, vide ne in offensionem Dei venias.* Adde Epistolam 3. D. Ambrosii ad Valentinianum.

[c] REI VEHICULARIÆ SUCCIDERET NERVOS.] Eadem Episcoporum querela legitur in Fragmentis Hilarii: *Sed & publicus cursus ad nihilum deducitur.*

[d] JOVIANUS PROTECTOR.] Idem refert Cedrenus: οὗ τὸ σῶμα Ἰοβιανὸς ὁ μετὰ ταῦτα βασιλεὺς, προτίκτωρ τότε ὤν, ἀπέθετο πλησίον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐν τῷ ἡρῴῳ μετὰ Εὐσεβίας τῆς αὐτοῦ προτέρας γυναικός. *Cujus cadaver Jovianus, is qui postea imperavit, tunc Protector, juxta patrem ejus in Mausoleo deposuit unà cum Eusebia priore ejus uxore.*

prosequi pompa Constantinopolim usque jussus est, prope necessitudines ejus humandum. Eique vehiculo insidenti quod portabat reliquias, ut Principibus solet, [a] annonæ militaris offerebantur indicia, ut ipsi nominant proba, & animalia publica monstrabantur, & ex usu crebrescebant [b] occursus: quæ & alia horum similia, eidem Joviano Imperium quidem, sed & cassum & umbratile ut ministro rerum funebrium portendebant.

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

[a] ANNONÆ MILITARIS OFF. INDICIA, UT IPSI NOM. PROBA.] Proba hoc in loco est specimen, Græcè δεῖγμα, quæ Imp. offerri solebat. Nam Principes ipsi annonam eo tempore probabant, ac præcipuè militarem, quippe qui seditiones militum formidarent, quæ ob inopiam annonæ moveri consueverant. Itaque Hadrianus, ut scribit Spartianus in ejus vita, laborabat ut condita militaria diligenter agnosceret. Idem tradit Lampridius de Alexandro Severo, & Capitolinus de Gordiano. Neque eam laudem omittendam putavit Themistius in Orat. 6. de laudibus Theodosii: τὰ σιτοφυλάκια δ᾽ ἐν ὀχυρῷ οὐδὲ ἔλαττον αὐτῷ ποιεῖται αὐτὸς ἐπισκοπεῖν. Marcellinus Comes in Chronico, Antiocho & Basso Coss. *Dum ad horrea publica Theodosius processum celebrat, tritici in plebe ingruente penuriâ, Imperator ab esuriente populo lapidibus impetitur.* Sed hi duo postremi loci de horreis annonæ civicæ destinatis intelligendi sunt. Ceterùm id olim Tribuni erat officium, annonam militum probare, ut docet lex 12. D. de re militari. [In codice Colbertino legi, *ut ipsi nominant probam.* Quam probam & germanam lectionem esse puto: itaut *proba* dicta sit Marcellino pro probatione vel specimine, aut indicio annonæ militaris, quam vulgò appellamus *une épreuve, un essay.* Proba ergo dicta pro probatione, ut nota pro notatione, missa pro missione, & multa similia.]

[b] OCCURSUSQUE ET ALIA.] Hunc locum absque ulla litterarum mutatione sic restitui: *Et ex usu crebrescebant occursus: quæ, &c.* Occursus intelligit militum, & Curialium, & Honoratorum, qui Constantii cadaveri obviàm undique procedebant honoris causâ. Cùm verò ad ipsum Byzantii portum navis cui cadaver impositum erat, appulisset, effusæ legiones tamquam spiranti adhuc Imperatori occurrêre: quinetiam Julianus ipse unà cum ceteris obviàm processit, & funus ad Apostolos usque deduxit, ac feretrum ipsum manu tetigit, & adoravit posito diademate, ut narrat Gregorius Naz. in Orat. στηλιτ. 2. & Libanius in Oratione funebri, & Mamertinus in Grat. actione ad Julianum, ac postremò Zonaras, qui & publicum in civitate luctum à Juliano indictum esse memorat. * Sic Achæi cùm Philopœmeni funus publicum duceretur, ex opidis suis effusi, urnam ejus tangebant, τῆς ὑδρίας ἐφήπτοντο, ut scribit Plutarchus. *

Explicit Liber XXI.

AMMIANI MARCELLINI RERUM GESTARUM LIBER XXII.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XXII. continentur.

Julianus Augustus Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

CAPUT I.

DUM hæc in diversa parte terrarum fortunæ struunt volubiles casus, Julianus inter multa quæ per Illyricum agitabat, exta rimabatur adsiduè, avésque suspiciens, præscire festinabat accidentium finem: sed responsis ambiguis & obscuris hærebat futurorum incertus. Eíque tandem Haruspicinæ peritus Apruncolus Gallus orator, promotus rector postea Narbonensis, nuntiavit eventus, inspectu jecoris ut aiebat ipse prædoctus, quod operimento duplici viderat tectum. Cúmque ille timeret ne cupiditati suæ congruentia fingerentur, atque ideo mæstus, omen multo præsentius ipse conspexit, quod excessum Constantii clarè monstrabat. Eodem enim puncto, quo idem obierat in Cilicia, lapso milite, qui se insessurum equo dextra manu erexit, humíque prostrato, exclamavit ilico audientibus multis, cecidisse qui eum ad culmen [a] evexit. Fixa tamen firmitate consistens, intra terminos Daciæ se continebat, sic quoque plurima pertimescens. Nec enim cautum ducebat conjecturis credere, forsitan in contrarium erupturis.

CAPUT II.

Inter quæ tam suspensa, advenêre subitò missi ad eum legati, Theolaïphus atque Aligildus, defunctum Constantium nuntiantes, addentésque quòd eum voce suprema successorem suæ fecerit potestatis. Qua re cognita, post exemptos periculorum æstus, & bellicarum sollicitudinum turbas imminentes elatus, jámque vaticiniis credens, & celeritatem negotiis suis aliquoties profuisse expertus, edixit iter in Thracias: motísque properè signis emensa declivitate Succorum, Philippopolim petiit Eumolpiada veterem, alacri gradu sequentibus quos duxerat cunctis. Advertebant enim Imperium, quod ereptum ibant cum ultimorum metu discriminum,

[a] EXTULERAT CELSUM, &c.] Tota hæc linea primùm à Gelenio addita est, conjecturáne, an ex fide codicis scripti, incompertum habeo: sed & aliis in locis doctus ille vir lineas inseruit, ut suo loco indicabimus. Quod si auctoritate exemplaris Ms. ab eo præstitum est; næ illud exemplar ceteris omnibus nostris præstantius atque integrius fuit: sin ex ingenio, audaciam ejus nec laudo, nec vitupero. Ceterùm Editio Rom. hunc locum sic præferebat: *Qui eum ad cultum & velut fixa tamen, &c.* Neque quidquam mutavit Editio Bononiensis. Sed Accursius sic edidit: *Qui eum ad cultum evexit. Fixa, &c.* ex Ms. codice, ut opinor. Nam in Regio ita exaratum reperi: *Qui eum ad culmen evexit. Fixa, &c.* [In Colbert. *Qui eum ad culmen ex velut. Fixa tamen.*]

JULIANUS AUGUSTUS Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

præter ſpem ordinario jure conceſſum. Utque ſolet fama novitates augere, properabat exinde ſublimior, ut quodam Triptolemi curru, quem ob [a] rapidos circumgreſſus aëriis ſerpentibus & pinnigeris fabuloſa vetuſtas impoſuit: pérque terras & maria formidatus, nullis obſtantibus muris, [b] Heracleam ingreſſus eſt Perinthum. Quo apud Conſtantinopolim mox comperto, effundebatur ætas omnis & ſexus, tamquam demiſſum aliquem viſura de cælo. Exceptus igitur [c] tertio Iduum Decembrium verecundis [d] Senatus officiis, & popularium conſonis plauſibus, ſtipatúſque armatorum & togatorum agminibus, velut acie ducebatur inſtructa: omnium oculis in eum non modò contuitu deſtinato, ſed cum admiratione magna defixis. Somnio enim propius videbatur, adultum adhuc juvenem, exiguo corpore, factis præſtantem ingentibus, poſt cruentos exitus Regum & gentium, ab urbe in urbem inopina velocitate tranſgreſſum, quaqua incederet acceſſione opum & virium flammæ inſtar cuncta faciliùs occupaſſe: principatum denique deferente nutu cæleſti abſque ulla publicæ rei ſuſcepiſſe jactura.

CAPUT III.

Brevi deinde [e] Secundo Salluſtio, promoto Præfecto Prætorio, ſummam quæſtionum agitandarum ut fido commiſit: Mamertino, & Arbetione, & Agilone atque Nevitta adjunctis, itidémque Jovi-

[a] RAPIDOS CIRCUMGRESSUS AERIS.] Mirum eſt tam ineptam & fatuam ſcripturam ab hominibus doctis tamdiu tolerari potuiſſe: quid enim ſibi vult hæc loquendi forma, *circumgreſſus aëris?* Ego verò non dubito, quin ita ſcripſerit Marcellinus: *Quem ob rap. circumgreſſus, aëriis ſerpentibus & pinnigeris fab. vetuſtas imponit.* Atque ita in codice Regio ſuperſcriptum poſtea reperi. Sanè in Editione Rom. & Aug. legitur, *& pinnigeris*, [ut & in Mſ. Colbertino,]* ac Toloſ.*

[b] HERACLEAM INGR. EST PERINTHUM.] Quidam emendare conati ſunt *veterem Perinthum.* Sed hac illorum emendatione nihil opus erat. Etenim hæc Heraclea Thraciæ, Perinthus cognominata eſt ad differentiam aliarum ejuſdem nominis urbium. Sanè in Itinerario Antonini quod manu ſcriptum habeo, *Perinthoheraclea* conjunctim vocatur: & Sozomenus in lib. 4. cap. 7. ἐν Περίνθῳ Ἡρακλείας τῆς Θρᾴκου ἐπισκόπου dicit. Poſtremò Procopius in lib. 4. de fabricis Juſtiniani: Ἡρακλεία δὲ, inquit, ἡ πόλις ἐστὶν ἡ παραλία ἡ ἐκ γειτόνων Βυζαντίου Πέρινθος, ἣ πάλαι μὲν τὰ πρωτεῖα τῆς Εὐρώπης ἐδίδοσαν, νῦν δὲ δὴ μετά γε Κωνσταντινούπολιν τὰ δευτερεῖα παρέχεται. Id eſt: *Heraclea autem illa ad mare ſita, vicina Byzantio Perinthus, quæ olim quidem Europæ metropolis habebatur, nunc poſt Conſtantinop. ſecundum locum obtinet.* De hac urbe Claudianus in Rufinum lib. 2.

> *Deſeritur Rhodope, Thracúmque per ardua tendunt,*
> *Donec ad Herculei perventum nominis urbem.*

[c] TERTIO ID. DECEMBR.] Conſentit Idatius in Faſtis, Tauro & Florentio Coſſ. *Introivit Julianus Aug. Conſtantinopolim die III. Idus Decembr.* Neque aliter auctor Alexandrini Chronici, quod quidem ad diem ſpectat. Moratus autem eſt in ea civitate quinque admodum menſes, ut ex Marcellino noſtro colligitur, non decem, ut Zoſimus dicit.

[d] SENATUS OFFICIIS.] De hac pompa idem ſcribit Zonaras: ἐπὶ τὸ Βυζάντιον ἀφίκετο· καὶ οἱ προσυπήντησαν καὶ οἱ βουλευταὶ, καὶ ὁ δῆμος, καὶ σὺν εὐφήμοις φωναῖς εἰσήλασεν εἰς τὰ βασίλεια.

[e] SEC. SALLUSTIO PROMOTO PRÆFECTO.] Hic locus anſam erroris præbuit Onufrio, qui in Faſtis ſuis Conſularibus hunc Secundum Salluſtium Promotum appellat; cùm tamen promotus hoc in loco participium ſit. Sic in lib. 21. Marcellinus: *Salluſtium*, inquit, *Præfectum promotum remiſit in Gallias.* Nec omittendum eſt, hunc Secundum Salluſtium in Cod. Theod. non ſemel Secundum ſimpliciter appellari, ut in lege 1. de Domeſticis, lege 2. de Agentibus in rebus, & alibi ſæpe. * Nunc dubito, idémne ſit is qui Secundus dicitur cum Salluſtio. Vide in Codice Theodoſ. pag. 368. Vetus Inſcriptio ejus meminit: *Saturnino Secundo*

no

no Magiſtro equitum per Illyricum recèns provecto. Qui omnes tranſgreſſi Chalcedona, præſentibus Jovianorum Herculianorúmque Principibus & Tribunis, [a] cauſas vehementiùs æquo bonóque ſpectaverunt, præter paucas in quibus veritas reos nocentiſſimos offerebat. Et Palladium primum ex Magiſtro Officiorum in Britannos exterminarunt, ſuſpicione tenus inſimulatum, quædam in Gallum compoſuiſſe apud Conſtantium, dum ſub eodem Cæſare Officiorum eſſet Magiſter. Dein Taurum ex Præfecto Prætorio in exſilium egere Vercellum: cujus factum apud judices juſtorum injuſtorúmque diſtinctores videri potuit veniæ plenum. Quid enim deliquit, ſi ortum turbinem veritus, ad tutelam Principis ſui confugit? Et acta ſuper eo geſta non ſine magno legebantur horrore, cùm id voluminis publici contineret exordium: [b] *Conſulatu Tauri & Florentii, inducto ſub præconibus Tauro.* Ad exitium itidem tale Pentadius trahebatur: cui id objectum eſt, quòd à Conſtantio miſſus notis excepit, quæ propinquante pernicie ſuper multis interrogatus reſponderat Gallus. Sed cùm ſe juſtè defenderet, tandem abiit innoxius. Iniquitate ſimili Florentius tunc Magiſter Officiorum, Nigriniani filius contruſus eſt in inſulam Dalmatiæ Boas. Alter enim Florentius ex Præfecto Prætorio Conſul etiamtum, rerum mutatione ſubita territus, cum conjuge periculis exemptus diu delituit, nec redire ante mortem potuit: capitis crimine tamen damnatus eſt abſens. Pari ſorte [c] Evagrius Comes rei Privatæ, & Saturninus ex Cura Pa-

JULIANUS AUGUSTUS Tauro & Florentio Coſſ. Anno Chr. 361.

V. C. Præſidi Provinciæ Aquitaniæ. Magiſtro memoriæ. Comiti ordinis primi. Proconſuli Africæ. item Comiti ordinis primi intra Conſiſtorium, & Quæſtori. Præfecto Prætorio iterum. ob egregia ejus in Remp. merita D. D. N. N. Valentinianus & Valens victores & triumphatores ſemper Auguſti ſtatuam ſub auro conſtitui locarique juſſerunt. Hujus Secundi meminit & Libanius in epiſtola 122. libri 4. quem nunc tutius & melius puto à Secundo Salluſtio omnino diſtinguere.*

[a] CAUSAS VEHEMENTIUS ÆQ. B. SPECTAVERUNT.] Id quidem ſic excuſare conatur Julianus ipſe in Epiſt. ad Hermogenem Præfectum Ægypti: τούτους δ' ἀδίκως τι παθεῖν οὐκ ἂν ἐθέλοιμι, ἴστω Ζεύς. ἐπειδὴ δ' αὐτοῖς ἐπανίστανται πολλοὶ κατήγοροι, δικαστήριον ἀποκεκλήρωται. *Iſtos autem injuſtè quidpiam pati nolim: teſtis eſt Jupiter. Sed quoniam multi adverſus eos accuſatores exſiſtunt, judices iis dedi.*

[b] CONSULATU TAURI ET FLOR. INDUCTO SUB PR. TAURO.] Hæc erat forma actorum publicorum, ut primò quidem Conſules notarentur, deinde verò nomen apponeretur rei, qui in judicium erat adductus, quemadmodum apparet in Actis paſſionis S. Cypriani & aliorum. Sic etiam in Geſtis purgationis Cæciliani, quæ poſt Collationem Carthag. edita ſunt, hoc initium legitur: *Conſtantino Max. Aug. VI. & Conſtantino juniore Nob. Cæſ. Coſſ. Idib. Decemb. Sexto Thamugadenſi inducto, &c.* Et in Collatione Carth. quoties acta recitantur, ſemper Conſulis nomen præfixum eſt.* Adde Euſebium in libri VII. Hiſt. Eccleſ. capite XV. de Marino. In criminalibus cauſis quæ coram majoribus judicibus tractabantur, rei præconis voce citati inducebantur. Cùm enim majores Magiſtratus jus præconis haberent, omnia ferè ad judicium pertinentia per ejus miniſterium agebant. Quæcumque igitur Magiſtratus pro imperio edicebat, eadem præco juxta ejus Tribunal ſtans, contentiſſima voce pronuntiabat. S. Auguſtinus in libri III. de Trinitate capite XI. *Quum verba judicis præco pronuntiat, non ſcribitur in geſtis: Ille præco dixit: ſed, Ille judex.* Præconis quoque officium erat, poſtquam judex conſediſſet, ſilentium imperare. Seneca libro 9. controverſiâ 2. *Adſcendit Prætor tribunal inſpectante Provincia. Noxiæ poſt terga ligantur manus. Statim intento ac triſti omnium vultu, fit à præcone ſilentium.*

[c] EVAGRIUS COMES REI PRIVATÆ.] Res Privata ſeu privatum ærarium

JULIANUS AUGUSTUS Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

latii, & Cyrinus ex Notario, portati sunt in exsilium. [a] Ursuli verò necem Largitionum Comitis ipsa mihi videtur flesse Justitia, Imperatorem arguens ut ingratum. Cùm enim Cæsar in partes mitteretur Occiduas omni tenacitate stringendus, nulláque potestate militi quidquam donandi delata, ut pateret ad motus asperior exercitus; hic idem Ursulus datis litteris ad eum qui Gallicanos tuebatur thesauros, quidquid posceret Cæsar, proculdubio cesserat dari. Quo exstincto, cùm maledictis execrationibúsque multorum se Julianus sentiret expositum, impurgabile crimen excusari posse existimans, absque conscientia sua hominem affirmabat occisum, prætendens quòd eum militaris ira delevit, memor quæ dixerat, ut antè retulimus, cùm Amidam vidisset excisam. Ideóque timidus videbatur, vel parum intelligens quid conveniret, cùm Arbetionem semper ambiguum & prætumidum his quæstionibus præfecisset, aliis specie tenus cum Principiis legionum præsentibus, quem primum omnium saluti suæ norat objectum, ut decuit victoriarum civilium participem fortem. Et quamquam hæc quæ retulimus, ejus displicuere fautoribus; sequentia tamen severitatis recto vigore sunt gesta. [b] Apodemium enim ex Agente in rebus, quem in Silvani necem & Galli effrenatiùs arsisse docuimus, Paulúmque Notarium cognomento Catenam, cum multorum gemitu nominandum, vivos exustos, qui sperari debuit, oppressit eventus. Eusebium super his, cui erat Constantiani thalami cura commissa, altè spirantem & dirum addixere pœnæ letali: quem ab ima sorte adusque jubendum Impe-

illud dicebatur, quod privatis Imp. usibus erat dicatum: sicut Largitiones seu publicum ærarium publicis necessitatibus inserviebant. Zosimus in lib. 5. Comitem rerum Privatarum sic Græcè circumscribit: [illegible] ὁ τῶν θησαυρῶν προεστὼς, id est *Comes Largitionum.* καὶ ὁ τῶν ἰδίᾳ τῷ βασιλεῖ ἀνηκόντων ταμιείων προβεβλημένος, id est *Comes rei Privatæ.* Res igitur privatæ sunt, quæ privatim ad Principem pertinent, non quæ ad eumdem tunc cùm adhuc privatus esset pertinebant, ut videtur voluisse Juretus in Notis ad Epist. 43. lib. 3. Symmachi. Etenim proscriptorum bona ad ærarium rei privatæ spectabant, ut ad lib. xv. adnotavi. Quin & procuratio ipsa rerum privatarum inde originem sumpsit. Cùm enim Severus in multos factionum conscios animadvertisset, ditatus proscriptorum bonis, procuratorem rei privatæ primùm instituit, ut testatur Lampridius in ejus Vita. Deinde prædia omnia priorum Impp. ad res privatas pertinebant. Et tamen neque hæc, neque illa in bonis Principis fuerant tum cùm esset privatus. Ceterùm sub re privata etiam largitiones privatæ continentur, ut docet Notitia Imperii Rom. Earúmque mentio fit in Codice Theod. sæpissime, ut in lege 20. de Palatinis sacr. larg. lege 7. de privilegiis cor. lege 2. Cod. de cupressis, & in Novella 3. Marciani Imp. & alibi.

[a] URSULI VERÒ NECEM.] Hujus cædis atrocitatem & invidiam eodem modo excusare nititur Libanius in Orat. funebri p. 298. ὁ γε μὴν τρίτος ὀργῇ μὲν τῆς στρατιᾶς ἀνῄρηται, δώρων βασιλικῶν αὐτοὺς ὡς ἔλεγον ἀποστερήσας. *Tertius verò* (Ursulus scilicet) *militum iracundiâ ad exitium abreptus est, quòd eos Principis largitionibus fraudavisset.* Quod tamen falsum esse docet Marcellinus in hoc loco. Ceterùm addit Libanius id solatii loco Julianum Ursuli manibus præstitisse, ejus ut filia superstes maxima patrimonii parte frueretur.

[b] APODEMIUM ENIM.] De horum cæde Libanius in προσφωνητικῷ ad Julianum his verbis: δίκην μὲν ἐπράξω παρ' ὧν μὴ λαβεῖν ἄδικον, αἰτίαν δὲ οὐκ ἐνέδειξας ὡς ἐπεῖχες αἰσχύνῃ. Id est: *Supplicio quidem eos affecisti, de quibus injustum fuisset pœnas non sumere: ceteros autem qui aufugerant, nullo modo vexasti.* Vide eumdem in Orat. funebri pag. 298.

ratori pæne elatum, ideóque intolerabilem, humanorum ſpectatrix Adraſtia, aurem (quod dicitur) vellens, monénſque ut caſtigatiùs viveret, reluctantem præcipitem tamquam è rupe quadam egit excelſa.

JULIANUS AUGUSTUS Tauro & Florentio Coſſ. Anno Chr. 361.

CAPUT IV.

[a] Converſus poſt hæc Princeps ad Palatinos, omnes omnino qui ſunt, quíque eſſe poſſunt, non ut Philoſophus indagandæ veritatis profeſſor. Laudari enim poterat, ſi ſaltem moderatos quoſdam licèt paucos retinuiſſet, morúmque probitate compertos. Namque fatendum eſt pleramque eorum partem vitiorum omnium ſeminarium effuſiùs aluiſſe, ita ut Rempub. inficerent cupiditatibus pravis: plúſque exemplis, quàm peccandi licentiâ læderent multos. [b] Paſti enim ex his quidam templorum ſpoliis, & lucra ex omni odorantes occaſione, ab egeſtate infima ad ſaltum ſublati divitiarum ingentium, nec largiendi, nec rapiendi, nec abſumendi tenuere aliquem modum, aliena invadere ſemper adſuefacti. Unde fluxioris vitæ initia pullularunt, & perjuria: & nullus exiſtimationis reſpectus, deménſque ſuperbia fidem ſuam probroſis quæſtibus polluebat. Inter quæ ingluvies & gurgites crevere prærupti conviviorum, & pro victorialibus epulares triumphi: [c] uſúſque abundantes ſerici, & textiles au-

[a] CONVERSUS D. AD PALATINOS OMNES.] Id fusè & eleganter narrat Libanius in Orat. cit. pag. 292. & ſequentibus, cujus hîc verba Latinè interpretata apponere non inutile fuerit. *Hæc cùm ille de divinis rebus conſtituiſſet, oculos ad Imperatorium miniſterium reflectens, cùm turbam inutilem fruſtra ali vidiſſet, coquos quidem mille, totidem tonſores, pincernas autem plures, miniſtrorum examina, jam Eunuchos muſcarum quæ verno tempore paſtores circumvolitant numerum ſuperantes, & innumeros ejuſmodi fungos. Etenim otioſis & ad conſumendam annonam natis hominibus id erat perfugium, ut miniſtri Principis vocarentur & haberentur: & numerato pretio ſtatim in eum numerum adſcribebantur. Hos igitur quos Imp. annona inutiliter alebat, damno potiùs quàm miniſterio eſſe ratus, confeſtim expulit.* Subjicit deinde de Schola Notariorum & Agentum in rebus, quos eodem modo projecit. Idem ſcribit Socrates in lib. 3. Hiſt. qui hæc à nonnullis laudata, à pleriſque autem ait improbata fuiſſe. Remotis enim tot Palatii miniſtris, qui ſi non aliud, certè ornamentum ac pompam aulæ afferebant, vilem & contemptum Principis comitatum videri neceſſe eſt. Ceterùm Gregorius Naz. in σηλιτ. 1. id in odium Conſtantii à Juliano factum eſſe dicit, & Chriſtianiſſimum quemque è Palatio pulſum. *καὶ διὰ τῶν μετανοιῶν μὲν τὰ βασίλεια, τοὺς μὲν θανάτῳ συνυπεξαγαγὼν, τοὺς δὲ παρωσάμενος, οὐχ ὡς εὔνους τοῦ μεγάλου βασιλέως μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀντιστάσεις τῷ μείζονι.* [Petrus Pithœus ad oram Ammiani ſui adnotavit ſibi videri deeſſe heic verbum aliquod, & ita legendum eſſe: *Omnes o. qui ſunt, quique eſſe poſſunt, removit:* vel, *projecit:* cùm infrà memoret *duos Agentes in rebus ex his qui projecti erant.*]

[b] PASTI ENIM Q. TEMPLORUM SPOLIIS.] Idem etiam dicit Libanius pag. 293. Contra eoſdem invehitur in tractatu, quòd divitiæ iniquitate partæ infeliciores ſunt egeſtate, his verbis: *οἱ δὲ καὶ τεμένη καὶ νεὼς κτήματα αὐτοῖς ἐποιήσαντο, εὖ τε μάλα εὐχερῶς ἐκρίψαντες τὰ ἕδη, ξύλων καὶ ἀχύρων τοὺς νεὼς ἔπλησαν. οἱ δ᾽ αὖ ἀνδρειότεροι καὶ καθελόντες, οἰκίας ᾤκησαν τῶν ἐκεῖθεν λίθων πεποιημένας.* Id eſt: *Hi verò templa & delubra prædiorum loco habuerunt, ac ſimulacris facilè exturbatis, lignis ac paleis repleverunt. Alii autem magis generoſi, eiſdem dirutis, ex eorum ſaxis ædes ſibi conſtruxerunt.* Idem queritur in Monodia de obitu Juliani, & in Orat. adverſus obtrectatores ſuos, ubi templorum ſpolia Eunuchis largitum eſſe Conſtantium graviter indignatur. Sed Julianus Aug. poſtea lege lata quidquid templis ademptum fuiſſet, reſtitui juſſit, ut docet idem Libanius pag. 291. & Sozomenus in lib. 5. Hiſt. cap. 5. * Adde Chryſoſtomum in Homilia in Juventinum & Maximum.*

* [c] USUSQUE ABUNDANTES SERICI.] Idem dicit Chryſoſtomus in Homilia XVIII. in Geneſim, pag. 192. in fine.*

Julianus Augustus Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

ctæ sunt artes, & culinarum sollicitior cura: & ambitiosa ornatarum [a] domorum exquisita sunt spatia: quorum mensuram si in agris Consul Quintius possedisset, amiserat etiam post Dictaturam gloriam paupertatis. Quibus tam maculosis accessere flagitia disciplinæ castrensis, cùm miles cantilenas meditaretur pro jubilo molliores: & non saxum erat ut antehac armato cubile, sed pluma & flexiles lectuli, & graviora gladiis pocula, testâ enim bibere jam pudebat: & quærebantur ædes marmoreæ, cùm scriptum sit in antiquitatibus, Spartanum militem coërcitum acriter, quòd procinctus tempore ausus sit videri sub tecto. Adeo autem ferox erat in suos illis temporibus miles & rapax; ignavus verò in hostes & fractus, ut [b] per ambitiones otiúmque opibus partis, auri & lapillorum varietates discerneret scientissimè, contrà quàm recens memoria tradit. Notum est enim, sub Maximiano Cæsare vallo Regis Persarum direpto, gregarium quemdam [c] post sacculum Parthicum, in quo erant margaritæ, repertum, projectis imperitiâ gemmis, abisse [d] pellis nitore solo contentum. Evenerat iisdem diebus, ut ad demendum Imperatoris capillum tonsor venire præceptus, introiret quidam ambitiosè vestitus. Quo viso Julianus obstupuit: *Ego*, inquit, [e] *non Rationalem jussi, sed tonsorem acciri*. Interrogatus tamen

[[a] Ambitiosa domorum spatia, quorum mensuram si in agris Quintius possedisset, &c.] Idem dicit Valerius Maximus in libri IV. cap. IV. *Angustè* (inquit) *habitare nunc putat, cujus domus tantum patet, quantum Cincinnati rura patuerunt.* Hæc sunt verba Valerii Maximi de L. Quintii Cincinnati VII. jugeribus.]

[b] Per ambitionem.] Restituimus veterem Editionis Rom. scripturam, quam codex Regius * & Tolosanus * [ac Colbertinus] & Editio Augustana confirmant. Et sic loquitur Marcellinus in fine lib. 31. de Valente, *ultor acer ambitionum*: quibus in locis ambitio sumitur pro gratia & suffragio virorum potentium, qui honores clientibus aut amicis impetrabant, ut patet ex lege 1. Cod. Theod. ad legem Juliam de ambitu, & ex Marcellino nostro suprà p. 162. Græci πραιδερμὴν appellant voce ex Latino vocabulo detorta. * Glossæ: *Ambitiones*, φιλοτιμίαι, πραιδερμαί. * Sic apud Isidorum Pelusiotam in Ep. 145. & Memnonem in Excerptis Hist. apud Photium. Rectè Suidas: ἀμβιτίωνος, ἐκ παραδείσου τ... Unde intelligendus est locus quidam in Actis Ephesini Concilii: καὶ δὴ τοῦ τε προσῆ εἰς ἀμφιτήωνας: ubi interpres nescio quid de Amphictyonibus somniavit.

[c] Post sacculum Parthicum.] Prima vox deest in omnibus exemplaribus, & à Gelenio primùm adjecta est. Sed minori audacia emendari sic poterat, *sacculo Parthico in quo erant margaritæ reperto, &c.* Non omittendum est in codice Valentino [& in Colbert.] scriptum fuisse, *secutum Parthicum*: unde Loisellus non ineptè conjecerat legendum esse, *scutum Parthicum*. Sanè in Editione sua sic Castellus emendaverat, cùm in Rom. legeretur, *sequutum Parthicum*. Et scuta Persarum pellibus operiri solita docet Marcellinus noster in lib. 23.

[d] Pellis nitore.] Pelles Parthicæ olim in pretio fuêre, ex quibus Imperatorum calcei fieri solebant, ut Pollio & Corippus testantur. Earum meminit Marcianus in lege 16. D. de publicanis, & vetus Scholiastes Juvenalis ad hunc versum Satyræ 5.

& signum de paupere loro.

Corrigiam, inquit, *Parthicam, unde solet bulla pendere signum ingenuitatis.* Denique Constantinus Porphyrog. in cap. 6. de administrando Imperio, δέρματα ἀληθινὰ παρθικὰ memorat, id est *pelles Parthicas purpureas.* At in vulgatis Editionibus legitur παρδικὰ gravi errore. * Ceterùm Parthi gemmas & margaritas ejusmodi pellibus addere solebant; ut docet Tertullianus in lib. 2. de cultu feminarum: *Ut ex illis cicatricibus nescio quæ grana penderent; quæ planè Parthi peronibus quoque suis bullarum vice inserunt.* Et in libro 1. de Parthis loquens, ita dicit: *In peronibus uniones emergere de luto cupiunt.* *

[e] Non Rationalem jussi, sed tonsorem acciri.] Idem refert Zonaras his verbis: τὸ πολὺ δὲ τῆς βασιλικῆς

ille, quid haberet ex arte compendii; [a] vicenas diurnas respondit annonas, totidémque pabula jumentorum, ([b] quæ vulgo dictitant capita) & annuum stipendium grave, absque fructuosis petitionibus multis. Unde motus, [c] omnes hujusmodi cum coquis similibusque aliis eadem accipere bene consuetos, ut parum sibi necessarios, data quò velint eundi potestate projecit.

JULIANUS AUGUSTUS Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

CAPUT V.

Et quamquam à rudimentis pueritiæ primis inclinatior erat erga numinum cultum, paullatímque adulescens desiderio rei flagrabat, multa metuens tamen agitabat quædam ad id pertinentia quantum fieri poterat occultissimè. Ubi verò abolitis quæ verebatur, adesse sibi liberum tempus faciundi quæ vellet advertit, sui pectoris patefecit arcana: & planis absolutísque decretis aperiri templa, arísque hostias admoveri ad Deorum statuit cultum. Utque dispositorum roboraret effectum, dissidentes Christianorum Antistites cum plebe discissa in palatium intromissos monebat, ut civilibus discordiis consopitis quisque nullo vetante religioni suæ serviret intrepidus. Quod agebat ideo obstinatè, ut [d] dissensiones augente licentia, non timeret unanimantem postea plebem: [e] nullas infestas

ὑπηρεσίας ἀπεπέμψατο· κουρέα δὲ ζητήσας ὡς παρῆλθεν αὐτῷ ὁ Κωνσταντίου κουρεὺς, πολυτελῶς ἐσταλμένος, κουρέα ζητεῖν εἶπεν, ἀλλ' οὐ συγκλητικόν. Id est: *Maximam partem regiorum ministrorum expulit. Et cùm aliquando tonsorem advocasset, tonsórque Divi Constantii venisset magnificè vestitus, tonsorem se accersisse dixit, non Senatorem.* Addunt Socrates & Cedrenus, Julianum cùm tonsores Palatio ejiceret, id adjecisse, unum pluribus sufficere: quamquam apud Cedrenum κουρέας legitur puerili errore.

[a] VICENAS DIURNAS ANNONAS.] Id est, xx. panes diurnos. Quippe annona Palatina in panibus distribuebatur quotidie, ut & civica. Procopius in Anecdotis: μιᾶς ἀπολιπὼν σύνταξιν εἰς ἡμέραν ἑκάστῳ. De Palatinis loquitur, quorum annonas Justinianus imminuit.

[b] QUÆ VULGÒ DICT. CAPITA.] Hæc vox occurrit in Hesychii Lexico: κάπτα· κτηνῶν τροφή. & iterum: κάπτον σιτοβόλημα ἀλόγων. Capita in utroque Codice dicuntur, & capitatio in lege 8. & x. Cod. Theod. de erogat. mil. annonæ. Quam vocem non desunt qui Græcæ originis esse dicant: inter quos est Florens Christianus, qui in Notis ad Aristophanis Εἰρήνην, à verbo κάπτειν eam derivat; quem secutus est Cl. Salmasius.

[c] OMNES EJUSMODI CUM COQUIS, &c.] Mamertinus in Panegyrico ad Julianum, id meritò prædicat: *Ingentes aulicorum catervæ legionum sumptum facilè vincebant.* Et paullo pòst: *Neque enim comparandæ sunt picturatæ marmorum crustæ ei, qui majorem anni partem in nuda humo cubet, neque turbæ institutorum ad delicias ministrorum, cui tam pauca sint ministranda.*

[d] UT DISSENSIONES AUGENTE LICENTIA.] Notetur hominis testimonium Deorum cultui dediti, qui has Juliani in excitandis inter Christianos discidiis artes non probavit. Non igitur ea humanitas ac benignitas fuit, cùm ille Episcopos à Constantio relegatos ab exsilio revocabat: quippe & odio Constantii & malo consilio id agebat Julianus, quorum utrumque ab omni virtute longè abest. Præclarè itaque Sozomenus in lib. 5. cap. 5. λέγεται δὲ μὴ φειδοῖ περὶ αὐτοὺς ταῦτα πρᾶξαι, ἀλλ' ὥστε τῇ πρὸς ἀλλήλους ἔριδι ἐμφυλίῳ μάχῃ πολεμεῖσθαι τὴν ἐκκλησίαν, ἢ Κωνστάντιον διαβάλλων. Adde Chronicum Alexandr.* & Chrysostomum in Oratione 2. de S. Babyla contra Gentiles, pag. 782. & Augustinum in Epistola 166. cujus hæc sunt verba: *Quibus succedens Julianus, desertor Christi & inimicus, supplicantibus vestris Rogatiano & Pontio, libertatem parti Donati permisit: denique tunc reddidit basilicas hæreticis, quando templa dæmoniis: eo modo putans Christianum nomen posse perire de terris, si unitati Ecclesiæ, de qua lapsus fuerat, invideret, & sacrilegas dissensiones liberas esse permitteret.**

* [e] NULLAS INFESTAS HOMINIBUS BESTIAS, UT SUNT, &c.] Idem dicit Chrysostomus Homiliâ XXVII. in Epistolam Pauli Apostoli ad Corinthios, pag. 749. *

Julianus Augustus Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

hominibus bestias, ut sunt sibi ferales plerique Christianorum, expertus. Sæpéque dictitabat, [a] *Audite me, quem Alamanni audierunt & Franci:* imitari putans Marci Principis veteris dictum. Sed parum advertit hoc ab eo nimiùm discrepare. Ille enim cùm Palæstinam transiret, Ægyptum petens, fætentium Judæorum & tumultuantium sæpe tædio percitus, dolenter dicitur exclamasse: *O Marcomanni, ô Quadi, ô Sarmatæ, tandem alios* [b] *vobis inertiores inveni.*

CAPUT VI.

Per hoc idem tempus rumoribus exciti variis Ægyptii venêre complures, genus hominum controversum, & adsuetudine perplexiùs litigandi semper lætissimum, maximéque avidum multiplicatum reposcere, [c] si compulsori quidquam dederit, ut levari debito possit, vel certè commodiùs per dilationem inferre quæ flagitantur, aut criminis vitandi formidine, divites pecuniarum repetundarum interrogare. Hi omnes densati in unum, Principem ipsum, & Præfectos Prætorio graculorum more strepentes interpellabant inconditè, [d] modò non ante septuagesimum annum extorquentes, quæ dedisse se jure vel secus plurimis affirmabant. Cúmque nihil aliud agi permitterent, edicto proposito universos jussit transire Chalcedona, pollicitus quòd ipse quoque protinus veniret, cuncta [e] eorum negotia finiturus. Quibus transgressis, mandatum est navigiorum magistris ultro citróque discurrentium, ne quis

a AUDITE ME.] Imitatus potiùs videtur dictum Augusti, qui cùm legibus Juliis juventutem coërceret, juvenésque Rom. tumultuarentur, dicere solebat: *Audite me juvenes senem, quem senes juvenem audierunt,* ut refert. Plutarch. in πολιτ. παραγγελμ.

b VOBIS INQUIETIORES INVENI.] Primus hanc scripturam invexit Gelenius, cùm in superioribus Editionibus legeretur *inertiores*, perinde ac in Ms. Flor. & Regio, * Tolosano * [ac Colbert.] quod tamen non erat rejiciendum. Hic enim sensus est eorum verborum. O Sarmatæ, tandem alios offendi, qui cùm vobis inertiores sint, haud tamen mihi paullo minus negotii facessant. Mirum est tamen eam scripturam etiam Accursio displicuisse, qui sic edidit: *Alios vobis deteriores inveni.*

c SI COMPULSORI QUIDQUAM DEDERIT.] Compulsor est qui fiscalia debita exigit, & lentos debitores ad solvendum compellit. Horum mentio in lege 34. Cod. Theod. de annona & trib. & lege 15. de exaction. Eos κατεπείγοντας vocat Libanius in Orat. contra Florentium, ubi de Chrysargyro loquitur, * & Themistius in Oratione VI. pag. 157. * Glossæ veteres, *Compulsionem*, εἰσπράξιν, ἀπαίτησιν. Erant autem, ut videtur, milites, quibus Susceptores seu Apparitores Præsidum tributarios, à quibus tributa ipsi exigere non poterant, delegabant. Unde delegatoriæ dictæ ejusmodi Præsidum epistolæ, quæ Compulsoribus & Opinatoribus dabantur, ut est in lege XV. cit. & apud Cassiodorum in lib. XI.

d MODÒ NON ANTE LXX. ANNUM EXTORQUENTES.] De his Ægyptiorum querelis intelligendus est Libanius in Orat. pro Aristophane Corinthio: τῶν δ' ἐξ Αἰγύπτου χρημάτων ὅταν μνημονεύωσι, καὶ τῶν κελοφόρων ἕνα νομίσης Ἀριστοφάνην, ἐπαινοῦ μὲν ἐν τοῖς μόνοις ὅτι μόνος τῶν ὅσον οὐ δίκαιον λαμβανόντων. Et paullo pòst sic dicit: καὶ ταῦτα Αἰγύπτιος· οἳ οὐκ ὀκνοῦντες ὁρῶνται ὧν ἔδωκαν μεμνῆσθαι, ἀλλὰ μάλ' εὐχερῶς εἰσπράττοντες ἃ μὴ δεδώκασι. *Idque AEgyptius: cujus gentis homines nequaquam lentos videmus in commemorandis quæ dederunt, sed potiùs ea quæ numquam dederint acriter exigentes.* Vide finem hujus libri.

e EORUM NEGOTIA FINITURUS.] Ante hæc verba quædam voces legebantur in Editione Rom. quas primus expunxit Sig. Gelenius. Sed cùm easdem in codice Regio, * Tolos. & Flor. * [ac Colbert.] reperissem, non dubitavi quin pro *cum & eorum*, scribendum esset, *cuncta eorum negotia fin.* Sic enim memineram corruptum esse locum alterum pag. 201. ubi pro *suspicio-*

transfretare auderet Ægyptium : hócque observato cura propensiore, evanuit pertinax calumniandi propositum, & omnes spe præsumpta frustrati redierunt ad lares. Unde velut æquitate ipsa dictante, [a] lex est promulgata, quâ cavetur nullum interpellari suffragatorem super his, quæ eum rectè constiterit accepisse.

Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

CAPUT VII.

Allapso itaque Kalendarum Januariarum die, cùm Mamertini & Nevittæ nomina suscepissent paginæ Consulares, humilior [b] Princeps visus est, in officio pedibus gradiendo cum Honoratis : quod laudabant alii, quidam ut affectatum & vile carpebant. [c] Dein Mamertino ludos edente Circenses, [d] manumittendis ex more inductis per admissionum Proximum, [e] ipse lege agi dixerat, ut solebat : statimque [f] admonitus jurisdictionem eo die ad alterum

nes in hujusmodi cuncta distenta : Codex Reg. & Editio Rom. scriptum habent, *cum & a distenta.*

[[a] LEX EST PROMULGATA, QUA CAVETUR NULLUM INTERPELLARI SUFFRAGATOREM, &c.] Designat Marcellinus legem 1. Cod. Theodos. Si cert. pet. ex suffrag. ut Petrus Pithœus ad oram Ammiani sui adnotavit.]

[b] PRINCEPS VISUS EST IN OFFICIO.] Non prætereunda sunt verba Mamertini in Grat. actione : *Itaque matutino crepusculo palatium petimus.* & mox : *AEgrè remotis populi qui nos prægrediebatur, agminibus, ut quamlongissimè nobis obviàm procederet laboravit.* Et pòst : *Pene intra ipsas Palatinæ domus valvas lecticas Consulares jussit inferri : & cùm honori ejus venerationique cedentes, sedile illud dignitatis amplissimæ recusaremus, suis nos propè manibus impositos, mistus agmini togatorum, præire cœpit pedes, &c.* Consulari autem officio adesse Imperatores eo sæculo usitatum fuit. Spartianus in Hadriano : *Consulum & Præt. officia frequentavit.* Unde Ausonius in Consulatu dicit:

Jam venit Augustus, nostros ut comat honores,
Officio exornans, quos participare cupisset.

Idem in Gratiarum actione. *Ipsa autem*, ait, *sedes honoris, sella curulis, gloriosa pompis imperialis officii, &c.* Denique Claudianus in Eutropium lib. 1.

Candida pollutos comitatur Curia fasces,
Forsitan & Dominus.

Sic enim eum locum distinguendum, & explicandum censeo. Ceterùm ex allato Mamertini loco discimus, Mamertinum Consulem ex palatio processisse : qui honos non omnibus Coss. tribui solebat. Itaque notat Plutarchus in Galba, eum cùm esset affinis Liviæ, Consulem è palatio Kal. Jan. processisse : λιβίας προσήκοντα ὕπατον ἐκ παλατίου προελθεῖν.

[c] MAMERTINO LUDOS EDENTE CIRCENSES.] Ludos intellige, quos mense Januario Coss. edere consueverant ex ante diem 3. Non. Jan. per continuum triduum; ut notatum est in Calendario Rom. quod primus edidit Heruvartius. Et ita quidem in Urbe. At per provincias in majoribus civitatibus Circenses quoque a. d. 3. Nonas Jan. à Magistratibus edebantur, ut docet Libanius in Orat. εἰς τὰς καλάνδας, his verbis : τρίτῃ δ' ἱππόδρομον ζεύγνυται μετὰ ἁμιλλητηρίων ἁρμάτων· πολὺ δ' ἴσως ὑπὲρ τὸ νικᾶν.

[d] MANUMITTENDIS EX MORE INDUCTIS.] Consules annum auspicantes, servos aliquot manumittere solebant : quem morem, ejúsque pariter originem primus ex recentioribus in lucem protulit P. Faber V. Cl. in lib. 2. Semestrium, & in Commentario ad Tit. 2. de origine Juris, ita ut nihil ampliùs dici possit. Tantùm moneo, Claudiani versum malè distingui in 4. Cons. Honorii, ubi hunc ritum eleganter describit. Sic enim distinguendus est :

Tristis conditio pulsata fronte recedit.
In civem rubuere genæ.

Id est, non jam alapis servilibus os obtundiditur, sed ingenuo rubore perfunditur.

[e] IPSE LEGE AGI DIXERAT.] Manumissio erat actus legitimus, ut præter Juris Auctores docet Varro in lib. 5. de lingua Lat. In ejusmodi verò actibus hæc sollemnis erat formula, ut lege agi juberet is, penes quem erat jurisdictio. Unde apud Vopiscum in Aureliano Crinitus Aurelianum apud Principem adoptaturus sic ait : *Jube ut lege agatur, sitque Aurelianus heres sacrorum, nominis & bonorum totiusque juris Ulpio Crinito.* Ceterùm quod hîc legitur, Julianum lege agi jussisse, sic accipio, ut Juliani præsentis honori venerationique id dederit Mamertinus.

[f] ADMONITUS EA DIE JURISD. AD ALTERUM PERTINERE.] Hic locus magnam habet obscuritatem. An fortè

Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

pertinere, [a] ut errato obnoxium decem libris auri semet ipse multavit. [b] Frequentabat inter hæc Curiam agendo diversa, quæ divisiones multiplices ingerebant. Et cùm die quodam ei causas ibi spectanti venisse nuntiatus esset ex Asia Philosophus Maximus, [c] exsiluit indecorè: & qui esset oblitus, effuso cursu à vestibulo lon-

intelligit, jurisdictionem eo die non ad Mamertinum Cos. sed ad collegam ejus Nevittam, aut ad Præfectum Urbis pertinuisse? Sanè Coss. olim in Rep. alternis mensibus fasces habebant, jam inde à Bruto qui primus Consul fuit, ut docet Dionysius in lib. 5. initio, & in lib. 9. pag. 600. Morisque erat ut ante Consulem, quo mense fasces non haberet, Accensus iret, Lictores ponè sequerentur, teste Suetonio in Julio, & T. Livio in lib. 3. ubi de Decemviris. Vide & Agellium in lib. 2. cap. 15. Quoties autem ambo Coss. erant in castris, alternis diebus imperium habebant: ut declarat Polybius in narratione pugnæ Cannensis lib. 3. Sed hæc explicatio huic loco convenire non potest. An ergo potiùs intelligit, jurisdictionem non ad Julianum, sed ad Mamertinum Cos. pertinuisse?

[a] Ut erato obnoxiam Decembris auroram et ipse mutavit.] Hîc verò planè opus est OEdipo. Quis enim est qui hîc quidquam intelligat? In codice Vaticano ante quadringentos plus minùs annos descripto sic legitur: *Ut terrato obnoxium Decembris aurorem & ipse mutavit.* [Ita & in Ms. Colbert.] Neque aliter refert Editio Rom. nisi quòd in ea excusum est *auroram.* At codex Regius potiùs cum Vaticano consentit. Tantùm in eo vox illa *Decembris* deest. * Proinde non dubito, quin totus ita scribendus sit locus: *Ut errato obnoxium decem libris auri semetipse multavit.* Quam emendationem paullo post primam Editionem hujus operis cùm feliciter deprehendissem, eámque communicassem viris doctissimis, Sirmundo, Rigaltio, Sarravio: illi eam statim magnopere probârunt. Solus repertus est Jacobus Gothofredus, qui cùm hunc locum aliter emendasset, prorsus infeliciter; nostram emendationem improbavit, ob id præcipuè quòd novum ipsi videbatur, à semetipso quemquam multari. Exstat tamen illustre exemplum ejus rei apud Augustinum in libro 1. de sermone Domini in monte, de Acindyno Præfecto Prætorio, qui se ipse multavit. * [Ludovicus Nublæus V. Cl. & doctissimus, mihi suggessit, quod pridem antea fratrem monuerat, exstare legem Gratiani, Valentiniani & Theodosii Impp. legem inquam unicam in titulo utriusque Codicis, Ammiani emendationi illustrandæ accommodatissimam, quæ talis est: *Si quacumque præditus potestate, vel ad eum pertinentes ad suppositarum jurisdictioni suæ adspirare tentaverit nuptias: licèt prohibitas nuptias non peregerit; attamen pro mali conamine multa librarum auri decem obnoxium statuimus.* Ex quibus intelligitur, decem auri librarum multam tum omnium maximam fuisse: quam & rectoribus provinciarum, potestatibusque civilibus ac militaribus lege infligi consuevisset, & quam ipse etiam sibi Imperator Julianus propter errorem irrogandam putârit.]

[b] Frequentabant inter hæc Curiam aggere diverso.] Stulta & inepta lectio nescio unde in Lindenbrogii Editionem irrepsit. In Editione certè Rom. legitur, *agere diverso diversásque divisiones mult. ingerebant:* quod nec Accursius nec Castellus mutaverunt. Sed Gelenius ita edere maluit: *Frequentabant inter hæc Curiam agendo diversi, diversásque occasiones mult. ingerebant.* Sed cùm in Mss. Regio ac Flor. & Valentino [ac Colbertino] * & Tolos. * legi comperissem, *agende diverso diversáque divisiones multip.* existimavi sic à Marcellino scriptum fuisse: *Frequentabat inter hæc Curiam agendo diversa, quæ divisiones m. ing.* ut hæc de Juliano ipso dicantur. Quod egregiè confirmat Libanius in Orat. funebri pag. 298. εἰσῄει δὲ καὶ εἰς τὸ συνέδριον, καὶ τὴν μεγάλην βουλὴν περὶ αὐτὸν ἐκάθισε, πολλὴν δὲ χρόνον ταύτης τῆς τιμῆς ἐστερημένην· εἰς μὲν γὰρ τὸ βασίλειον εἰσεκαλεῖτο πρότερον ἑστηξομένη τε καὶ μικρὰ ἀκουσομένη, &c. Id est: *Introibat etiam in Curiam, & Senatores circa se sedentes habuit: quo honore diu illi caruerant. Accersebantur enim in palatium, ut stantes pauca quædam audirent, &c.* Idem de Juliano tradit Socrates in lib. 3.

[c] Exsiluit indecore.] At id ejus factum prædicat Libanius pag. 299. his verbis: λέγοντος δὲ αὐτοῦ ἀγγέλλει τις προσιόντα τὸν διδάσκαλον ἄνδρα Ἴωνα φιλόσοφον, ἐξ Ἰωνίας κεκλημένον. ὁ δὲ ἐκ μέσου ἀναπηδήσας τῶν γερόντων ἔθει πρὸς τὰς θύρας. & mox: περιβαλὼν δὲ καὶ ἀσπασάμενος ὡς νόμος τοῖς ἰδιώταις ἀλλήλους, ἢ βασιλεῦσί γε ἀλλήλους, ἀπῆγεν ὁ μετέχοντα τῆς βουλῆς. *Hæc cùm in Senatu ageret, nuntiatur à quondam adesse magistrum ipsius ex Ionia accitum. Ipse igitur ex medio patrum Conscript. exsiliens, ad vestibulum cucurrit.* Et mox: *Cúmque hominem amplexus osculatúsque esset, perinde ac privati, aut potiùs perinde ac Reges*

gè

gè progressus, exosculatum susceptúmque reverenter secum induxit, [a] per ostentationem intempestivam nimius captator inanis gloriæ visus, præclaríque illius dicti immemor Tulliani, quo tales notando ita relatum : *Ipsi illi Philosophi, etiam in his libris quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt, ut in eo ipso quo prædicationem nobilitatémque despiciunt, prædicari de se ac se nominari velint.* Nec multo deinceps, duo [b] Agentes in rebus ex iis qui projecti sunt, cum adiere, fidentiùs promittentes latebras monstrare Florentii, si eis gradus militiæ redderetur : quos incessens delatorésque appellans, addebat non esse Imperatorium, obliquis flecti indiciis ad retrahendum hominem mortis metu absconditum, qui fortè non diu latitare citra spem veniæ permitteretur. Aderat his omnibus [c] Prætextatus, præclaræ indolis gravitatísque priscæ Senator, ex negotio proprio fortè repertus apud Constantinopolim, quem arbitrio suo Achaïæ Proconsulari præfecerat potestate. [d] Nec tamen cùm corrigendis civilibus ita diligenter instaret, omisit Castrensia : rectores militibus diu exploratos adponens, urbes quinetiam per Thracias omnes cum munimentis reparans extimis, curánsque sollicitè ne arma vel indumenta, aut stipendium, vel alimenta deessent his, quos per supercilia Histri dispersos, excursibúsque barbarorum oppositos, agere vigilanter audiebat & fortiter. Quæ cùm ita divideret, nihil segniùs agi permittens : suadentibus proximis ut aggrederetur propinquos Gothos sæpe fallaces & perfidos, hostes quærere se meliores aiebat : illis enim sufficere [e] mercatores Galatas, per quos ubique sine conditionis discrimine ve-

JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

inter se solent, induxit eum in Curiam, tametsi ille in Senatum relatus non esset. [Ad hunc Maximum exstant complures Juliani Epistolæ familiarissimæ.]

[a] PER OSTENTATIONEM INTEMP.] Longè dissimilis Marci Imp. quem tamen velut exemplar sibi proposuerat. Ille enim in colenda Philosophia moderatum se, & æqualem semper præstitit : unde in lib. de vita sua id à Vero fratre didicisse se fatetur, τὸ ἁπλοῦς καὶ ἐμμελὸν ἐν τῇ τιμῇ τῆς φιλοσοφίας. Idem studiosè elaborabat, ut eumdem tenorem ubique servaret, quod ἀνεπιτηδεύτως τὸ πρέπον dicit eleganter iis in libris.

[b] AGENTES IN REBUS EX IIS QUI PROJECTI SUNT.] Hos Agentes in rebus unà cum ceteris Palatinis ferè omnibus Julianus in exordio principatus palatio expulerat. Atque ipse Scholam quidem omnem noménque Agentum in rebus aboleri jusserat : sed Magister Officiorum, cui præcepti exsecutio mandata fuerat, alios ejecit, ceteros retinuit : ut docet Libanius in Orat. funebri, pag. 294. ubi multa de eorum calumniis & rapinis subjicit. Porro Agentes in rebus XVII. omnino habuit Julianus, cùm secuti Principes ad x. millia habuerint, teste Libanio in Oratione πρὸς τοὺς βαρὺν αὐτὸν καλέσαντας.

[c] PRÆTEXTATUS QUEM ACHAIÆ PROCONSULARI PR. POT.] Eum Magistratum gessit Prætextatus usque ad initium Imperii Valentiniani Senioris, ut docet Zosimus in principio lib. 4. Πραιτεξτάτος ὁ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀνθύπατον ἔχων ἀρχήν, ἀνὴρ ἐν πάσαις διαπρέπων ταῖς ἀρεταῖς. *Prætextatus Achaiæ Proconsul, vir omnibus virtutibus excellens.* Vettius Agorius Prætextatus hic dicebatur, ut docet vetus Inscriptio : qui postea Præfectus Urbi fuit Valentiniano II. & Valente II. Coss. ut scribit Marcellinus noster : ac multo pòst Præfectus Prætorio sub Theodosio decessit, cùm esset Consul designatus, ut testatur D. Hieronymus, & Symmachus. Eumdem intelligere videtur Hieronymus in Epist. ad Marcellam de exitu Leæ. * Himerii encomium εἰς τὸν ἀνθύπατον τῆς Ἑλλάδος Πραιτεξτάτον memorat Photius. *

[d] NEC TAMEN OMISIT CASTRENSIA.] Zonaras idem quoque scribit : καὶ τὰ στρατεύματα δὲ ἐπεσκέπτετο καὶ ἐξήταζε.

[e] MERCATORES GALATAS.] Ga-

Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

numdantur. Hæc eum curantem & talia commendabat externis nationibus fama, ut fortitudine, sobrietate, militaris rei scientia, virtutúmque omnium incrementis excelsum: paullatímque progrediens ambitum oppleverat mundi. Proinde timore ejus adventus per finitimos longéque distantes latiùs explicato, [a] legationes undique solito ociùs concurrebant: hinc Transtigritanis pacem obsecrantibus & Armeniis, inde nationibus Indicis certatim cum donis Optimates mittentibus ante tempus [b] abusque Divis & Serendivis: ab Australi plaga ad famulandum rei Romanæ semet offerentibus Mauris: ab Aquilone & [c] regionibus Solis, per quas in mare Phasis accipitur, Bosporanis aliisque antehac ignotis legationes vehentibus supplices, ut annua complentes sollemnia intra terrarum genitalium terminos otiosè vivere sinerentur.

CAPUT VIII.

Appositum est (ut existimo) tempus, ad has partes nos occasione magni Principis devolutos, super Thraciarum extimis, sitúque Pontici sinus visa vel lecta quædam perspicua fide monstrare. Athos in Macedonia mons ille præcelsus, navibus quondam Medicis pervius, & Caphareus Euboïcus scopulus, ubi Nauplius Palamedis pater classem conlisit Argivam, licèt longo spatio controversi [d] à Thessalo mari distinguunt Ægæum: quod paullatim fusiùs

latæ venaliciarii erant, & servitia vendebant: quod testatur etiam Claudianus in Eutropium lib. I.

Hinc fora venalis Galata ductore frequentat.

Ceterùm & illud notandum est, veteres Latinos à venaliciariis mercatores distinxisse, nec mercaturæ nomine mancipia censuisse. Plautus:

Mercaturámne, an venales habuit? ubi rem perdidit.

Cicero in Corneliana 2. *Neque me divitiæ movent, quibus omnes Africanos & Lælios multi venaliciarii mercatorésque superarunt.* Neque obstat vetus Inscriptio quæ sic habet: L. VALERIUS. ZABDÆ. MERCAT. VENALICII. L. Nam libertus patronum suum mercatorem venalicium honoris causâ appellat.

[a] LEGATIONES UNDIQUE SOLITO CITIÙS CONCURREBANT.] De his legationibus ita loquitur Zonaras: *ἐχρημάτιζε δὲ καὶ πρέσβεσιν ἐκ διαφόρων ἐθνῶν πολλῶν πρὸς τὸν Κωνστάντιον.* Quasi verò hæ legationes ad Constantium missæ essent, nón ad Julianum ipsum. Porro Editio Rom. hunc locum sic exhibet, *undique solito ejus concurrebant:* neque aliter Mss. Flor. [& Colb.] At in Regio codice ita scriptum reperi, *undique solito magis conc.* Sed emendatum est eadem manu, *solito crebrius*, utrumque ex conjectura, ut ex ipsa emendationis inconstantia apparet. Quam tamen equidem malim sequi, quàm illam Castelli: *Undique sollicitè ad eum concurrebant.*

[b] ABUSQUE INDIS ET SERINDIS.] Sic primus correxit Gelenius, cùm in Editione Rom. scriptum esset, *abusque divisisset Serendi jus.* Ego verò codicis Regii, & Flor. [ac Colbertini] scripturam sequi malui, quæ sic habet, *Divis & Serendivis.* Sunt autem gentes Indicæ sic appellatæ. Divi quidem iidem esse videntur, quos Divas vocat Expositio totius mundi. * Seu potiùs Diveni, qui insulam habitant Divu nomine, ex qua oriundum fuisse Theophilum Indum auctor est Philostorgius in libro 3. Hist. Eccles. Et hæc fortè est insula, quæ vulgò dicitur Diu, ad os Indi fluv. sita, Regi Cambaiæ obnoxia: quam describit Osorius in libro IX. de rebus Emmanuëlis R. Quod spectat ad Serendivos vel Serindivos, assentior viro doctissimo Samueli Bocharto, qui Serindivos ait esse incolas insulæ *Seilan*, quæ & *Serandib* Arabicè dicitur: quam eamdem esse cum Taprobane, multis probat idem Bochartus in lib. I. de Coloniis Phœnicum capite ultimo. *

[c] REGIONIBUS SOLIS.] Fortè quia Æetes Solis filius iis regionibus imperavit, ut scribit Apollodorus. Quòd si *solis* adjectivè sumitur, idem erit ac *desertis.*

[d] A THESSALO MARI DISTINGUUNT ÆGÆUM.] Primus eam scripturam

JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

adolescens, dextrâ, quâ latè protenditur, per Sporadas est insulosum atque Cycladas; ideo sic appellatas, quòd omnes ambiunt Delon [a] partu Deorum insignem: lævâ Imbrum & Tenedum circumluens, & Lemnum & Thasum: quando perflatur, Lesbo illiditur violentiùs. Unde gurgitibus refluis Apollinis Sminthii templum & Troada perstringit, & Ilium heroïcis casibus clarum: efficítque [b] Melana sinum oppositum Zephyro: cujus apud principium Abdera visitur Protagoræ domicilium & Democriti, cruentæque Diomedis Thracii sedes, & convalles per quas Hebrus sibi miscetur, & Maronea, ac [c] Ænus, quâ diris auspiciis cœptâ móxque relictâ, ad Ausoniam veterem ductu numinum properavit Æneas. Hinc gracilescens paullatim, & velut naturali quodam commercio ruens in Pontum, [d] ejúsque partem adsumens, in speciem Φ Græcæ litteræ formatur: exin Hellespontum à Rhodopa scindens, Cynossema, ubi sepulta creditur Hecuba, & [e] Cœla præ-

excogitavit Gelenius, cùm in antiquioribus Editionibus legeretur: *Controversaria Thessamalitis cingitur AEgeum.* Neque aliter in Codice Regio, nisi quod in eo [ut & in Colbert.] legitur, *tingunt AEgeum.* Initium maris Ægæi hoc in loco definiebat Marcellinus. Quod alii à Sunio Atticæ promuntorio, ut Mela, alii ab Acroceraunis Epiri montibus initium capere dicunt, inter quos est Plinius, & Solinus. Myrtoum enim Ægæi partem faciunt, alióisque sinus. Ægæum tamen propriè dictum ab Myrtoi fine incipit; ut testis est Strabo in lib. 2. & in Hellespontum desinit. Marcellinus autem noster à Caphareo Eubœæ incipere dicit. Sed quod ait, Caphareo & Atho montibus Ægæum à Thessalo mari distingui, prorsus intelligere nequeo. Nec dubito, quin locus aliter sit corrigendus.

[a] PATRIAM DEORUM INSIGNEM.] Emendavi *partu Deorum*, cùm in Mss. omnibus legeretur *parte.*

[b] MELANA SINUM OPPOSITUM ZEPHYRO.] In Ms. Regio & Editione Rom. scribitur *Zephyri*, & in Regio superscriptum est *Zephyris.* Est autem Melas sinus ad Occasum oppositus Chersoneso Thraciæ.

[c] ÆNUS, QUA DIRIS AUSPICIIS COEPTA.] Ænum Thraciæ urbem ab Ænea conditam esse testatur Conon in Narratione 46. & Mela in lib. 2. cap. 2. & Origo gentis Romanæ. At Dionysius Hal. in lib. 1. non Ænum, sed Æneiam urbem ab eo conditam scribit in Chersoneso, quam Pallenem vocant: eámque ad Cassandri tempora stetisse dicit: sed cùm Cassander Thessalonicam conderet, Æneatas in eam urbem transtulit: Æneatæ tamen quotannis ab Thessalonica proficiscebantur Æneiam, sollemne sacrum in memoriam conditoris Æneæ facturi, ut scribit Livius in lib. 40. initio. Cum Marcellino tamen consentit Virgilius in lib. 3. principio, & urbem in Thracia ædificatam ab Ænea canit, Ænum procul dubio significans. Sed quod addit,

AEneadásque meo nomen de nomine fingo,

obstare videtur. Neque enim ab Æno patronymicum fit Æneades, sed αἰνεῖοι, ut docet Polybius, & Livius. Ab Æneia quidem de qua diximus, gentile fit Αἰνειᾶται. Et Ænum ab Ænea condi non potuisse, rectè probat Servius, ex eo quòd Homerus inde auxilia ad Trojam venisse dicat: & quòd Callimachus, & Euphorion à socio Ulyssis illic sepulto, eo tempore quo missus est ad frumenta apportanda, cognominatam scribant. * Adde quòd Hercules tanto ante Æneam Trojâ rediens, Ænum appulisse dicitur ab Apollodoro. *

[d] EJUSQUE PARTEM AD SE JUNGENS.] Codex Regius, * Vatic. * [ac Colbert.] & Editio Rom. scriptum sic habent, *ad seuncens.* In Regio tamen superscriptum est prout edidit Gelenius. Sed Editionis Augustanæ scripturam præferendam esse existimavi: nisi cui placet emendare: *Ejusque partem adsciscens*, [vel *ad se uncans.*]

[e] COELA PRÆTERLABITUR.] In Actis Ephesini Concilii Cyrillus Cœlorum Episcopus recensetur. Ejusdem opidi meminit Nicetas Choniates in lib. 5. de rebus Manuelis Comneni: ἐκτρέχεται εἰς τὰ κοίλα πάντα δὲ τὰ περὶ σηστόν τε καὶ ἄβυδον. Malè ergo in Ptolemæi libris scribitur Κίλλα, Σηστὸς in Hellesponto. In Chronico quoque Alexandrino inter urbes quinti Climatis numerantur Χεῤῥόνησος, Κύλλα, Σηστός: eodem errore pro Κοῖλα. Cœlos portus dicitur à Mela in lib. 2. & à Plinio in 4.

Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

terlabitur & Seston & Callipolin: contrà per Achillis Ajacísque sepulcra Dardanum contingit & Abydon, unde junctis pontibus Xerxes maria pedibus peragravit: dein Lampsacum, Themistocli dono datam à Rege Persarum, & Parion, quam condidit [a] Jasionis filius Parius. Unde semiorbe curvescens altrinsecus, lataque aperiens terrarum divortia, circumfluis spatiis Propontidos respergit [b] ex Eoo latere Cyzicum, & Dindyma religiosa Matris Magnæ delubra, & [c] Apamiam, Ciúmque, & Astacum secuto tempore Nicomediam à Rege cognominatam: quà in occasum procedit, Cherronesum pulsat & Ægos-potamos, in quo loco lapides casuros ex cælo prædixit Anaxagoras, & Lysimachiam, & civitatem quam Hercules conditam Perinthi comitis sui memoriæ dedicavit. Et ut effectè plenéque Φ litteræ figura servetur, in meditullio ipso rotunditatis Proconesus insula est oblonga, & Besbicus. Post cujus summitatem in angustias rursus extenuatum, Europam & Bithyniam intercurrens, per Chalcedona, Chrysopolim, & stationes transit obscuras. Nam supercilia ejus sinistra [d] Athyras portus despectat & Selymbria, & Constantinopolis vetus [e] Byzantium, Atticorum colonia, & promuntorium Ceras prælucentem navibus vehens con-

[a] JASIONIS FILIUS PARIUS.] Jasion Electræ & Coryti filius ex Cerere Plutum & Philomelum sustulit, inter quos non bene convenisse dicitur. Plutus enim cùm esset opulentior, nec fratri quidquam dare vellet, Philomelus necessitate coactus, quodcumque habebat vendito, eo boves duos emisse dicitur, & plaustrum primus fabricasse, atque arando semet aluisse. Ex hoc Parium Petelidas ait natum, qui de suo nomine Parin, & opidum Parion appellavit, ut scribit Hyginus in Astronomico Poëtico, cap. de Arctophylace. * Arrianus verò in Bithynicis Parium Jasionis filium facit, à quo Parium urbem in Hellesponto conditam esse ait: ut refert Eustathius in librum v. Odysseæ pag. 1528. * Alii tamen à Paride Priami filio Parion opidum dictum volunt, inter quos est Johannes Antiochenus in Excerptis, quæ abhinc biennio publicavi, & Suidas in πάριον. Sanè in eo opido Paridis statua fuit, in foro magicis cærimoniis consecrata, cui publicè sacra fiebant, ut docet Athenagoras in Apologetico: τὸ δ' Πάριον Ἀλεξάνδρου καὶ Πρωτέως, &c.

[b] EX EO LATERE.] Emendavi *ex Eoo latere*: quam emendationem confirmant ea quæ statim subnectuntur: *Quà in Occasum procedit, Cherronesum pulsat, &c.*

[[c] ET APAMIAM, CIUMQUE, ET ASTACUM, SECUTO TEMPORE NICOMEDIAM A REGE COGNOMINATAM.] Petrus Pithœus ad marginem Ammiani sui adnotavit, pro *& Astacum* in veteribus libris scriptum inveniri, *ubi Hylam*. Ex quo apparere, heic nonnulla deesse. Constare enim, juxta Apamiam Hylam Herculis delicias à Nymphis raptum, & necatum fuisse in amne, qui postea Hylas dictus sit. Certè in codice Colbertino qui est optimæ notæ, scriptum reperio: *Et Apamiam, Ciumque, ubi Hylam, secuto tempore Nicomediam à Rege cognominatam.* Ubi aliqua deesse cum Pithœo non dubito: sed quomodo suppleri emendaríque possint, haud facile dictu est. Vulgata quidem lectio planè mendosa est. Nam Astacum à Nicomedia Plinius disertè distinguit in libri v. capite XXXII. & ultimo. Cios fluvius Cium vel Cion opidum alluit, & Hylæ amni proximus est: ut ibidem Plinius docet.]

[d] ATHYRAS PORTUS.] Sic dictus ab Athyra fluvio, qui juxtà in Propontidem evolvitur, ut tradit Agathias in lib. 5. Meminit ejusdem urbis Procopius in lib. 4. de ædificiis Justiniani, & Zonaras ac Nicetas. Erátque vicinum huic opido fanum τοῦ ἀρχιστρατήγου, id est S. Michaëlis celeberrimum, in loco qui Damocrania dicebatur, teste Cedreno in Michaële Calaphate. Ejus situm discimus ex Itinerario Burdigalensi: *Mansio Sylembria* M. X. *Mutatio Callum* M. X. *Mansio Atthyra* M. X. *Mans. Regio* M. XII. *Civitas Constantinop.* M. XII.

[e] BYZANTIUM ATTICORUM COLONIA.] Byzantium condidêre Megarenses anno 2. Olymp. 30. ut ponit Eusebius in Chronico anno 17. postquam Chalcedon

ſtructam celſiùs turrim : quapropter [a] Ceratas appellatur [b] ventus inde ſuetus oriri prægelidus. Hoc modo fractum & participatione maris utriuſque finitum, jámque miteſcens, in æquoream panditur faciem, quantum poteſt cadere ſub adſpectum, latè diffuſum & longè. Omnis autem ejus velut inſularis circuitus litorea navigatio [c] viginti tribus dimenſa milibus ſtadiorum, ut Eratoſthenes affirmat, & Hecatæus, & Ptolemæus, aliíque hujuſmodi cognitionum minutiſſimi ſcrutatores, in ſpeciem Scythici arcus nervo coagmentati geographiæ totius aſſenſione formatur. Et [d] quà Sol Oceano exſurgit Eoo, paludibus clauditur Mæotidos : quà declinat in veſperum, Romanis provinciis terminatur : unde ſuſpicit ſidus Arctoum, homines alit linguis & moribus diſpares : latus ejus Auſtrinum molli devexitate ſubductum. Per hæc ampliſſima ſpatia oppida ſunt diſperſa Græcorum : quæ cuncta ætatibus variis præter pauca Athenienſium coloni condidere Mileſii, inter Ionas alios in Aſia per Nileum multo antè locati, Codri illius filium, qui ſe pro patria bello fertur Dorico devoviſſe. [e] Extremitates autem arcus

Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coff. Anno Chr. 362.

condita fuerat, teſte Herodoto in lib. 4. Chalcedon autem Olymp. 26. anno 2. à Megarenſibus duce Archia conſtituta dicitur in Euſebii Chronico. Poſt Megarenſes deinde Mileſii Byzantium colonis frequentarunt, ſi credimus Velleio in lib. 2. Denique Pauſanias Lacedæmonius paullo poſt bella Medica coloniam eò Lacedæm. deduxit, ut tradit Juſtinus in lib. 9. Inter hos Athenienſium nulla occurrit mentio. Niſi fortè quia Athenienſium coloni erant Mileſii, à quibus Byzantium conditum eſſe Velleius dicit, Athenienſium coloniam dici eam poſſe putemus.

[a] Pharos appellatur.] Sic primus edidit P. Caſtellus, cùm in Editione Rom. legeretur *Elatas appellatur* : neque aliter in Codice Regio, * Vatic. * & Florentino. [In Colbert. legitur : *Q. Elatas appellatur vetus inde ſuetus oripi pragelidus.*]

[b] Et vetus inde fons Euripi.] Sic Caſtellus & Gelenius hunc locum correxerunt, qui in Editione Rom. ſic legebatur, *Vetus inde ſuetus Oripi.* & ita quoque in codice Regio, * Vatic. Toloſ. * [& Colbert.] Quid autem intelligat Marcellinus, facilius eſt dicere quàm quid ſcripſerit. Scribit enim Solinus, & Plinius in lib. 4. *Tenuis deinde Euripus porrigitur ad Aſiæ urbem Priapum.* Eumdem Euripum Thraciı Boſpori, qui Byzantium & Chalcedonem interfluit, memorat Plinius in lib. 9. cap. 15. * Verùm Euripus ille non facit ad hunc locum. Rejectis ergo emendationibus ſeu potiùs depravationibus P. Caſtelli, totum hunc locum ex veſtigiis priſcæ ſcripturæ quam ſuprà retulimus, ita reſtituendum eſſe affirmamus : *Et promuntorium Ceras, prælucentem navibus vehens conſtructam celſius turrim : quapropter Ceratas appellatur ventus inde ſuetus oriri prægelidus.* Ac poſtremam quidem hujus loci partem ita primus correxit Lucas Holſtenius. Ego verò priorem partem quæ de Cerata vento, certiſſimâ ut opinor conjecturâ emendavi. Ait ergo Marcellinus *Ceratam* ventum appellari, eo quòd ſpiret à promuntorio quod dicitur Ceras. Certè novum non eſt, ventos à locis unde flant, nomen accipere. Sic *Scironites* dicebatur ab Athenienſibus ventus, qui à Scironis promuntorio ſpirabat. *

[c] XXIII. dimensa millibus stat.] Polybius in lib. 4. Ponti περίμετρον XX. circiter ſtadiorum millia complecti auctor eſt. Strabo verò in fine lib. 2. XXV. millia. Plinius in lib. 4. varias de Ponti circuitu veterum opiniones affert. *Circuitus verò,* inquit, *totius Ponti vicies ſemel ſtadia mille, ut auctor eſt Varro, & ferè veteres. Nepos Cornelius* 300. *ſtadia adjicit. Artemidorus vicies novies mille ſtad. facit. Agrippa* XXIII. *millium* LX. *Mucianus* XXVIII. *mill.* LXV.

[d] Qua Sol Oceano exsurgit Eoo, palud. cl. Mæotidos.] Immo Mæotis ad Septemtrionem Ponto incumbit, ut teſtis eſt Dionyſius Characenus.

[e] Extremitates arcus duo exprimunt Bospori.] Arcus illius Scythici quem efficit Pontus, extremitates ſeu anguli ſunt ex altera parte Boſporus Thracius, ex altera verò litus illud corniculatum ad Colchos, ubi Pontus definit : ut docet

Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

utrimque tenues duo exprimunt Bosporí, è regione sibi oppositi, Thracius & Cimmericus: hac causâ Bospori vocitati, quòd per eos quondam Inachi filia mutata (ut Poëtæ loquuntur) in bovem, ad mare Ionium permeavit. [a] Dextram igitur inflexionem Bospori Thracii excipit Bithyniæ latus, quam veteres dixere Mygdoniam: in qua Thynia & Mariandena sunt regiones, & Amyci sævitia Bebryces exempti virtute Pollucis, remotáque statio, in qua volitantes minaciter harpyias Phineus vates horrebat: per quæ litora in sinus oblongos curvata Sangarius [b] & Phyllis, & Bizes & Rhebas fluvii funduntur in maria: quibus controversæ [c] extraneæ sunt Symplegades, gemini scopuli in vertices undique porrecti diruptos, assueti priscis sæculis obviàm sibi cum horrendo fragore collisis molibus ferri, cedentésque retrorsus acri assultu ad ea reverti quæ pulsarant. Per has saxorum dehiscentium concursantiúmque crebritates, si etiam ales intervolasset, nulla celeritate pinnarum eripi poterat, quin interiret oppressa. Hi scopuli cùm eos Argo prima omnium navis, Colchos ad direptionem aurei properans velleris, præterisset innoxia, immobiles turbine circumfracto stetere concorporati, ut eos aliquando fuisse diremptos nulli nunc conspicantium credant, nisi super hoc congruerent omnes priscorum carminum cantus. Post Bithyniæ partem, provinciæ Pontus & Paphlagonia protenduntur, in quibus Heraclea, & Sinope, & Polemonion, & Ami-

Mela in fine lib. 1. & Procopius in lib. 4. Goth. Hos duos angulos sic describit Dionysius:

> Σῆμα δ' ἔχει κεράων σκαιὸς πέρας, ὅς ῥ' ἐπὶ δισσὴν
> Εἰλεῖται στροφάλιγγα βιοῦ κεράεσσιν ἐοικώς.

Apparet igitur Marcellinum in altero arcus angulo designando peccasse. Nam Cimmerius Bosporus in medio flexu est maris Pontici, teste Plinio. Sed tamen cùm in hac sententia semper sibi constet Marcellinus; suos potiùs auctores secutus esse; quàm errasse dicendus est.

a Dextram igitur inflexionem Bospori Thracii.] Hæc est scriptura Regii codicis, quam vulgatæ longè anteponendam esse duxi. Primùm enim Bospori Thracii dextrum latus Marcellinus describendum aggreditur: ac deinde pergit ad sinistrum, pag. 216. In dextro autem latere Ponti prima occurrit Bithyniæ pars, deinde Mariandyni Paphlagones, & Cappadoces: & hæc omnis ora dextra appellatur: τὰ δεξιὰ τοῦ πόντου Græci vocant, ut docet Strabo in lib. 2. & 12. & Dionysius Characenus, Herodotus lib. 3. aliíque. Dextrum latus vocat Solinus cap. 18. de Delphinis: *Intrant dextro latere, lævo exeunt.* Plinius dextram ripam vocat. Ovid. in lib. 4. de Ponto, Elegia x.

> *Qui quamquam dextra regione licentiùs erret.*

Eodémque modo Græci qui ἄλλοι scripsere, in omni mari τὰ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ distinguere solent.

b Et Psylis.] Cùm in Codice Regio & Flor. * Tolos. Vatic. * [& Colbert.] scriptum esse vidissem *Fullis*, non dubitavi eam scripturam Marcellino restituere. Nam & Apollonius ejus fluvii meminit p. 4. in lib. 2. Argon.

> Τῇ δ' ἄρ' ἐπὶ προχοαὶ φυλλίδας.

Ubi Scholiastes notat, φύλλις ποταμὸς Βιθυνίας: ita & Stephanus Byzantius. At Editio Rom. scriptum sic habet, *& Sulis.* unde M. Accursius *Psillis* ediderat corruptè. Psilis enim scribi debet, ut testatur Stephanus, * & Arrianus in Periplo Ponti Euxini. * Certè Euphorion in Chiliadibus primam syllabam corripuit.

> Καὶ Ψίλιν, Ἀσκάνιόν τε, ῥέεθρά τε Ναυάθοιο.

Qui versus refertur à Stephano in Ἀσκανία.

c Extraneæ sunt Symplegades.] Legendum puto *Cyaneæ sunt S.* Græci enim κυανέας συμπληγάδας appellant conjunctim interdum; ut memini legere apud Euripidem, & à colore cyaneo ita dictas esse notat Scholiastes Apollonii lib. 2.

ſos amplæ ſunt civitates, & Tios, & Amaſtris, omnes ab auſpicio diligentia fundatæ Græcorum: & Ceraſus, unde advexit hujuſmodi poma Lucullus, [a] inſulæque arduæ, Trapezunta & Pityunta continentes oppida non obſcura. [b] Ultra hæc loca Acheruſium ſpecus eſt, quod accolæ μυχοπόντιοι appellant, & [c] portus Acone: fluvii diverſi, [d] Acheron, [e] itidémque Arcadius, & Iris, & [f] Tibris, & juxtà Parthenius, omnes in mare ictu rapido decurrentes. Thermodon his eſt proximus, [g] ab Armonio defluens monte, & Themiſcyræos interlabens lucos: ad quos Amazonas quondam migrare neceſſitas ſubegerat talis. Attritis damnorum aſſiduitate finitimis, Amazones veteres quæ eos cruentis populabantur incurſibus, altiora ſpirabant: viréſque ſuas circumſpectantes [h] his, quæ propinqua ſæpius appetebant, validiores, raptæ præcipiti cupiditatis ardore, perruptis nationibus plurimis, manus Athenienſibus intulerunt: acríque concertatione effuſè disjectæ, omnes nudatis equitatus ſui lateribus corruere. Harum interitu cognito, reſiduæ ut imbelles domi relictæ, extrema perpeſſæ, vicinitatis eis repenſantis ſimilia funeſtos impetus declinantes, ad pacatiorem ſedem tranſiere Thermodontis: quarum progenies longè deinde propagata per numeroſam ſubolem, manu firmiſſima ad loca reverterat genitalia, ſe-

[a] INSULÆQUE ARDUÆ TRAP. ET PITYUNTA.] Sanè Theodoritus in lib. v. Hiſt. Eccl. cap. 34. Pityunta πολίχνιον vocat, & finem Imperii Rom. ex ea parte fuiſſe dicit.

[b] ULTRA HÆC LOCA ACHERUSIUM SPECUS EST.] Mela in lib. 2. *Juxta Heracleam*, inquit, *ſpecus eſt Acheruſia, ad Manes ut aiunt pervius.* Deſcribit hunc ſpecum Quintus Smyrnæus in lib. 6. p. 392. & juxta Nymphæum fluv. ſitum eſſe canit, ſacrum Nymphis Ponti & Paphlagoniæ. In eo canthari, & Panes, & Nymphæ, & fuſi colique viſuntur ſculpta. Aqua per medium frigida delabitur. Duos autem habet aditus: quorum alter Aquilonem ſpectat, hominibus inacceſſus. Illic enim vorago ad inferos uſque porrecta eſt. Alter ad Auſtrum, quà deſcenſus liber eſt. Adde Apollonium in lib. 2. Argon. qui in Mariandynis hunc ſpecum ponit, ut Mela. Non igitur dicere debuit Marcellinus, *ultra hæc loca*, ſed *citra.*

[c] PORTUS ACONE.] Ita & Solinus vocat: ſcribendum tamen *Acona*, ex Strabone, Stephano, aliiſque.

[d] ACHERON.] Hunc fluv. in Mariandynis locat Apollonius juxta Acheruſium ſpecum: & à Megarenſibus qui Heracleam condidêre, Σοωναύτην mutato nomine dictum canit: quod confirmat Scholiaſtes Lycophronis. Ejuſdem meminit Nicander in Alexipharmacis:

Πευθείης δ' ἀκόνιτον, ὃ δή ῥ' Ἀχερωΐδες ὄχθαι
φύουσι ποτὶ χάσμα δυσέκδρομον Εὐβουλῆος.

Ubi Scholiaſtes notat: Ἀχέρων ὁ ποταμὸς ἐν τῇ Ἡρακλείᾳ τῇ Ποντικῇ, ἔνθα καὶ τὸν Ἅδου κύνα ὁ Ἡρακλῆς ἐξήγαγε.

[e] ITIDEMQUE ARCADIUS.] Ptolemæo in Ponto Cappadocico ἀρκάδιος fluvii oſtia ponuntur. Arcadis itaque dici debuit in recto.

[f] TEMBRIUS.] Sic Caſtellus emendare maluit, quàm Editionis Rom. ſcripturam retinere, quæ eſt *Tibris.* Sanè in Regio codice, * & Vatic. & Tol. * *Tybris* legitur, neque aliter in Mſ. Florentino: [in Colbertino *Thybris.*] Procopius in lib. 5. de fabricis Juſtiniani, fluvium ait eſſe in Galatia, & ab incolis dici Tibrim: ἔστι δὲ ποταμὸς ἐν Γαλάταις ὅνπερ καλοῦσιν οἱ ἐπιχώριοι Τίβεριν. & Livius in lib. 28. *Sangarius*, inquit, *ex Adorio monte per Phrygiam fluens miſcetur ad Bithyniam Tymbri fluvio.* Sed Tymbrius dicitur à Strabone in lib. 13. & à Stephano.

[g] AB ARMONIO DEFL. MONTE.] Scribendum videtur *Armenio.* ſic enim Dionyſius:

Ἔνθ' Ἀμαζονίδεσσιν ἀπ' οὔρεος Ἀρμενίοιο
Λευκὸν ὕδωρ προΐησιν ἐνυάλιος Θερμώδων.

Armenii montis meminit etiam Herodotus in Clio, ex quo Halym fluere ſcribit.

[h] HISQUE PROPINQUA.] Hic locus ex Editione Auguſtana à nobis eſt reſtitutus, cui ſubſcribit Regius codex, & * Toloſ. * [& Colbert.]

Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

cuto tempore populis diversarum originum formidabilis. Haud procul inde [a] attollitur Carambis placidè collis, contra Septemtrionem Helicen exsurgens, cujus è regione est Criu-metopon Tauricæ promuntorium, duobus milibus & quingentis stadiis disparatum. [b] Hócque ex loco omnis ora maritima, cujus initium Halys est amnis, velut longitudine lineali directa nervi efficit speciem, duabus arcus summitatibus complicati. His regionibus Dahæ confines sunt, acerrimi omnium bellatores, & Chalybes, per quos erutum & domitum est primitus ferrum. Post quos terras patentes Byzares obtinent, & [c] Sapires, & Tibareni, & Mossynœci, & Macrones, & Philyres, populi nulla nobis adsuetudine cogniti. A quibus brevi spatio distant virorum monumenta nobilium, [d] in quibus Sthenelus est humatus, & Idmon, & Tiphys: primus Herculis socius Amazonico bello letaliter vulneratus: alter augur Argonautarum: tertius ejusdem navis cautissimus rector. Prætercursis partibus memoratis, [e] Aulion antrum est, & fluenta Callichori ex facto cognominati, quòd superatis post triennium Indicis nationibus, ad eos tractus Liber versus, circa hujus ripas virides & opacas orgia pristina reparavit & choros: Trieterica hujusmodi sacra quidam existimant appellari. Post hæc confinia [f] Camaritarum pagi sunt

[a] ATTOLLITUR CARAMBIS PLACIDI COLLIS.] Rectiùs in MSS. Regio, * Tol. & Vatic. * & in Editione Rom. legitur *placidè*: [in Colbert. legitur *placida*.] Quamquam Apollonius Rhodius in lib. 2. ex quo hæc conversa videntur, non placidum hunc collem, sed arduum ac præruptum dixerit:

> Εστι δέ τις ἄκρη ἑλίκης κατεναντίον ἄρκτου
> Πάντοθεν ἠλίβατος· καὶ μιν καλέουσι Κάραμβιν.

Quæ sic Latinè vertit Marcellinus: *Attollitur Carambis placidè collis contra Septemtrionem Helicen exsurgens*: minùs rectè, ut patet. Nam ἠλίβατος est arduus & præruptus, ut dixi: & hæc verba κατεναντίον ἄρκτου sensum hunc habent: Carambin quidem ad Austrum esse, Criumetopon ad Septemtrionem.

[b] HOCQUE EX LOCO ORA MARITIMA NERVI EFFICIT SPECIEM.] Suprà in angulis seu summitatibus arcus Scythici designandis errorem Marcellini notavi. Consequens erat, ut qui in iis erraverat, nervum quoque perperam designaret. Ait enim oram maritimam à Carambi promuntorio, & Haly flumine adusque Criumetopon nervi speciem facere: quod est absurdum. Nam dextrum latus Ponti, à Chalcedone ad Phasim usque directum, nervi perspicuè locum obtinet, ut rectè ait Dionysius:

> Ἀλλ' ἤτοι λαγόνες σημεῖα δεξιὰ πόντου
> Ἰθὺ διαγραφθεῖσα.

& Mela in lib. 2. cap. 19. & 20.

[c] ET TAPIRES.] Sic correxit Castellus, cùm in Editione Rom. *Sapires* legeretur. Editioni Rom. subscribit Augustana, & Codex Regius, * Vatic. * [ac Colbert.] Certè Apollonius in lib. 2. Sapires eos barbaros vocat, apud quos etiam σαπφείρου gemmam abundare notat Scholiastes. Herodotus in lib. 3. & 7. Saspires nominat: quam διπλογραφίαν agnoscit etiam Stephanus in Σάσπειρ. ὡς σάπειρ, inquit, ὃ ὡς τὸ σάπειρ. Eosdem sua ætate Σάβειρες dictos esse testatur ibidem Stephanus. Sanè Sabires Hunnorum gens in Historiis eorum temporum sæpissime memorantur.

[d] IN QUIBUS STHELENUS EST HUMATUS.] Scribe *Sthenelus*. Is est Actoris filius, Amazonico bello letaliter vulneratus, ut canit Apollonius in lib. 2. Argon. & in Paphlagonia ab Hercule sepultus. De quo loquitur etiam Valerius Flaccus in V.

> *It Sthenelus, qualem mavortia vidit*
> *Amazon:*
> *Cúmque suis comitem Alcides ut condidit armis.*

[e] ALION ANTRUM EST.] Corrige *Aulion antrum*, auctore Apollonio, qui de Bacchi triumphalibus ludis loquens, sic ait:

> Ἐξ οὗ Καλλιχόροιο ποταμὸν ἀείδουσιν
> Ἠδὲ καὶ αὔλιον ἄντρον ἐπωνυμίην καλέουσι.

Meminêre & Stephanus, & auctor Etymologici.

[f] CAMARITARUM PAGI SUNT CELEBRES.] Sumpsit ex Dionysio de situ orbis:

cele-

celebres, & Phasis fremebundis cursibus [a] Colchos attingit, Ægyptiorum antiquam sobolem: ubi inter civitates alias Phasis est nomine fluvii dictitata, & Dioscurias nunc usque nota: cujus auctores [b] Amphitus & Cercius Spartani traduntur, aurigæ Castoris & Pollucis, à quibus Heniochorum natio est instituta. Paullùm ab his secernuntur Achæi: qui bello anteriore quodam apud Trojam consummato, non cùm super Helena certaretur, ut Auctores prodidere nonnulli, in Pontum reflantibus ventis errore delati, cunctisque hostilibus, stabilem domiciliis sedem nusquam reperientes, verticibus montium insedere semper nivalium: & horrore cæli districti, [c] victum etiam sibi cum periculis rapto parare assuefacti sunt: atque eo ultra omnem deinde ferociam sævierunt. Super Cercetis, qui iisdem adnexi sunt, nihil memoratu traditur dignum. Quorum post terga Cimmerici agitant incolæ Bospori, ubi Milesiæ sunt civitates, harúmque velut mater omnium Panticapæum: quam [d] perstringit Hypanis fluvius, genuinis intumescens aquis & externis.

JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

Καὶ Καμαειτάων φῦλον μέγα, τοί ποτι βάρχιν, &c.

[a] COLCHOS ÆGYPTIORUM SOBOLEM.] Id primus scripsit Herodotus in 2. & post eum Diodorus Siculus in 1. Apollonius in lib. 4. Argon. & Dionysius Characenus: & Valerius Flaccus in lib. 5. his versibus:

—cunabula gentis
Colchidos hîc ortúsque tuens: ut prima Sesostris
Intulerit Rex bella Getis: ut clade suorum
Territus, hos Thebas patriúmque reducat ad amnem:
Phasidis hos imponat agris, Colchósque vocari
Imperet. Arsinoen illi tepidáque requirant
Otia lenta Phari.

[b] AMPHITUS ET TELCHIUS.] Hæc est lectio P. Castelli, qui illam Editionis Rom. scripturam *Amph. & Cercius* non probavit. Atqui Codex Regius & Flor. cum Valentino, * Tolos. Vatic. * [& Colbert.] eam tuentur, & scripta Solini exemplaria, ut testis est Delrio. Isidorus quoque in lib. 15. Originum ex Solino, ut solet, *Dioscuriadem*, ait, *Colchorum urbem Amphitus & Cercius, aurigæ Castoris & Pollucis condidêre.* A Strabone in lib. XI. ῥέκας καὶ ἀμφίστρατος dicuntur; fortè pro Κρέκας: unde Latini Crecium, ac mox Cercium finxêre.

[c] VICTUM SIBI CUM PERICULIS RAPTO PARARE ASSUEFACTI.] Horum loco in Editione Rom. sic legitur: *Virium & anisibicum peculis rapto, &c.* Unde Castellus hanc lectionem exsculpserat: *Annuum sibi victum peculiis rapto p. assuefacti.* In Regio autem codice ita scriptum reperi: *Virivinctum sibi cum periculis rapto, &c.* Et superscriptum eadem manu, *victum sibi cum periculis*, prout Gelenius emendavit. * Tolosanus certè liber hanc scripturam firmat. * [In Colbertino legitur: *Virium & amsibi cum peculis rapto.*] Ego integrum locum sic scribendum esse existimo: *Horrore cæli districtioris, victum sibi cum periculis rapto parare assuefacti, &c.* De Achæis idem scribit Sallustius in Hist. his verbis: *Namque omnium ferocissimi ad hoc tempus Achæi atque Tauri sunt: quòd (quantum conjicio) locorum egestate rapto vivere assueti, &c.* Apud Scholiastem Juvenalis Sat. 15. Cui adde Aristotelem in lib. 8. Polit. Dionysium Halic. in fine lib. 1. Strabonem, & Dionysium de situ orbis. Memorabile est, quod de eorum feritatis causa scribit Appianus in Mithridatico: eos enim à Troja redeuntes, tempestate ait abreptos in Pontum, ibique à barbaris graviter esse vexatos: cúmque quosdam è suis in Græciam misissent, qui auxilium adversus barbaros postularent, repulsam passos, in tantum Græci nominis odium venisse, ut posthac quotquot Græcos cepissent, Scythico ritu Diis immolarent, primò quidem universos; postea pulcherrimum duntaxat quemque, postremò solos sorte ductos. * De eisdem loqui videtur Seneca in Consolatione ad Helviam capite VI. *Scythia, & totus ille ferarum indomitarúmque gentium tractus, civitates Achaia Ponticis impositas litoribus ostentat.* *

[d] PRÆTEXIT HYPANIS.] In Editione Rom. legitur *pergagit Hifanus.* In Regio autem & Flor. * Tolos. Vatic. * [& Colbertino] codice, *pergagyt Hiphanis*: unde

JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

Itineribus hinc extensis, Amazones adusque Caspium mare porrectæ circumcolunt [a] Tanaïn: qui inter Caucasias oriens rupes, per sinuosos labitur circumflexus, Asiámque disterminans ab Europa, in stagnis Mæoticis delitescit. Huic Rha vicinus est amnis, in cujus superciliis quædam vegetabilis ejusdem nominis gignitur radix, proficiens ad usus multiplices medelarum. Ultra Tanaïn panduntur in latitudinem Sauromatæ, per quos amnes fluunt perpetui, [b] Maraccus, & Rhombites, & Theophanes, & Totordanes. Licèt alia quoque distans immanibus intervallis Sauromatarum prætenditur natio, litori juncta, quod Coracem suscipiens fluvium in æquor ejectat extremum. Propè palus est Mæotis amplissimi circumgressus: ex cujus uberrimis venis [c] per Patares angustias undarum magnitudo prorumpit in Pontum: cujus in dextro latere [d] insulæ sunt Phanagorus & Hermonassa, studio constructæ Græcorum. Circa hæc stagna ultima extimáque plures habitant gentes, sermonum institutorúmque varietate dispariles: [e] Jaxamatæ, & Mæotæ, & Jazyges, Roxolaníque, & Alani, & Melanchlænæ, & cum Gelonis Agathyrsi, apud quos adamantis est copia lapidis: alиíque ultrà latentes, quòd sunt omnium penitissimi. Sed Mæotidos lateri lævo Cherronesus est propinqua, coloniarum plena Græcarum. Unde quieti sunt homines & sedati, adhibentes vomeri curam, & proventibus fructuariis victitantes. A quibus per varia regna diducti itineribus modicis Tauri dissociantur, inter quos immani diritate terribiles Arinchi, & Sinchi, & Napæi, intendente sævitiam licentia diuturna, indidere mari nomen inhospitali: & à contrario per cavillationem Pontus Euxinus appellatur, ut evethen Græci dicimus stultum, & [f] noctem euphronen, & furias Eumenidas. Diis enim hostiis litantes

apparet scribendum esse, *perstringit Hypanis.*

* [a] TANAÏN, QUI INTER CAUCASIAS ORIENS RUPES.] Consentit quidem Theophanes apud Strabonem, & Dionysius Characenus, ac Ptolemæus. Sed nostro ævo deprehensum est, circa Tanaïs caput nullos esse montes. Oritur autem Tanaïs in minoris Tartariæ Russiæque magnæ seu Moscoviæ confinio, è lacu satis magno; ut Cluverius in libro 1. de Germania scribit. Falsò ergo asserit Orosius Tanaïm è Riphæis montibus defluere.*

[b] MARACCUS ET RH. ET THEOPHANES.] Marabius à Ptolemeo dicitur pro Maracco, & pro Theophane Thespanius, & Varadanus pro Totordane in Sarmatia Asiatica. Rhombitem memorat etiam Strabo.

[c] PER PATARES ANGUSTIAS.] Hæ angustiæ seu fauces Cimmerius Bosporus dicebantur, teste Polybio in lib. 4. & Plinio. *Patares* autem quid sit, equidem ignoro.

* In Ms. Tolos. legitur *per Pateres;* * [in Colbert. *per Patares.*]

[d] INSULÆ SUNT PHANAGORUS ET HERMONASSA.] *Φαναγόρεια* dicitur à Strabone, neque secus à Mela ac Plinio. Alii Phanagoram vocant insulam ipsam, teste Stephano. Idem in Ταυρικῇ sic dicit: *τῇ δὲ Ταυρικῇ δύο παράκεινται νῆσοι Φαναγόρεια καὶ Ἑρμώνασσα.* Procopio in lib. 4. Gotth. *Φαναγορεῖς.*

[e] JAXAMATÆ.] Sic Ptolemæus vocat, & Stephanus. In Mss. tamen omnibus & Editione Rom. *Ixomata*. Valerius Flaccus in lib. 6. *Exomatas* dicit.

[f] NOCTEM ΕΥ'ΦΡΟ'ΝΗΝ.] Veteres Græci *noctem εὐφρόνην* vocabant, quòd bonum prudénsque consilium afferret, ut docet Plutarchus de Curiositate, & Phornutus de Diis, & Eustathius in Iliad. 2. Eleganter Libanius in Progymnasm. *ἀλλὰ τὸν πανταχοῦ περιφερόμενον τίς οὐκ οἶδε λόγον, ὅς φησι δεῖν ἐν νυκτὶ βουλὰς ἔχειν. ὁ δὲ σοφὸς Σοφοκλῆς τί μαθὼν εὐφρόνην ἐκάλεσε τὴν νύκτα; οὐχ ὅτι τὸ φρονεῖν ὡς μάλιστα τότε τοῖς ἀνθρώποις παραγίνεται.* Alii *εὐφρόνην* ab

humanis, & immolantes advenas [a] Dianæ, quæ apud eos dicitur Oreiloche, cæsorum capita fani parietibus præfigebant, velut fortium perpetua monumenta facinorum. In hac Taurica [b] insula Leuce sine habitatoribus ullis Achilli est dedicata. In quam si fuerint quidam fortè delati, visis antiquitatis vestigiis, templóque & donariis eidem heroi consecratis, vesperi repetunt naves: aiunt enim non sine discrimine vitæ illic quemquam pernoctare. [c] Ibi & aquæ sunt, & [d] candidæ aves nascuntur halcyonibus similes: super quarum origine, & Hellespontiacis prœliis tempore disseremus. Sunt autem quædam per Tauricam civitates: inter quas eminet Eupatoria, & Dandace, & Theodosia, & minores aliæ nullis humanis hostiis impiatæ. [e] Hactenus arcus apex protendi existimatur. Ejus nunc residua leniter sinuata, subjectáque ursæ cælesti adusque lævum Bospori Thracii latus, ut ordo postulat, exsequemur: id admonentes, quòd cùm arcus omnium gentium flexis curventur hastilibus, [f] Scythici soli vel Parthici circumductis utrimque introrsus pandis & patulis cornibus, effigiem Lunæ decrescentis ostendunt, medietatem recta & rotunda regula dividente. Ergo in ipso hujus compagis exordio, ubi Riphæi deficiunt mon-

JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

eo deducebant, quòd homines exhilararet. Id enim est Græcè εὐφραίνειν. Sic auctor Etymologici εὐφρόνη, ait, ἡ νύξ, παρὰ τὸ εὖ φρονεῖν ἡμᾶς ἐν αὐτῇ, ἢ παρὰ τὸ εὐφραίνειν τὸ σῶμα διὰ τῆς ἀναπαύσεως. Sed Marcellinus noster ἀφρόνην à contrario dictam esse, & κατ' ἀντίφρασιν affirmat, vel quod minimè læta sit, vel quòd parum consilii afferat.

[a] DIANÆ, QUÆ APUD EOS DICITUR ORSILOCHE.] Antoninus Liberalis in cap. 27. μεταμορφ. scribit ex Nicandri ἑτεροιουμένων lib. 4. Iphigeniam cùm à patre immolaretur, subreptam à Diana, & in Euxinum Pontum delatam fuisse, in qua tum regione regnabat Borysthenis filius Thoas. Et gentem quidem Diana Tauros vocavit, eo quòd pro Iphigenia taurum ad aram supposuerat: ipsam autem Iphigeniam sacerdotem sua Tauropoli constituit. Post aliquantum deinde temporis eamdem in Leucen insulam transtulit, & immortalitate donatam, mutato nomine Oreilochiam vocavit, & Achilli conjunxit: καὶ ἀθάνατον οὖσαν αὐτὴν ἀντὶ τῆς Ἰφιγενείας Ὀρειλοχίαν. Ex quibus patet hîc scribendum esse *Oreiloche*.

[b] LEUCE INSULA ACHILLI DICATA.] Describunt hanc insulam Philostratus in Heroicis, & Pausanias in Laconicis. Sed hic falli videtur bifariam, tum in eo quòd ad Histri ostia sitam esse dicit: (est enim ostio Borysthenis objecta, teste Mela ac Dionysio Characeno & Plinio) tum quòd xx. dumtaxat stadiorum ejus ambitum facit. At Philostratus xxx. stad. longitudinem, iv. latitudinem ei tribuit.

[c] IBI ET AQUÆ SUNT.] In Regio codice superscriptum est *aquilæ*, ex conjectura exscriptoris: sed nil mutandum existimo.

[d] CANDIDÆ AVES NASCUNTUR.] De quibus Philostratus in Achille scribit, eas quasi ædituas esse Achillis fani, & quotidie templum aquis adspergere. Nullam porrò ex iis Achillis templum volatu transcendere posse scribit Antigonus cap. 134. de Admirandis. Ab his autem candidis avibus Leucen insulam dictam esse præter Dionysium Characenum scribit auctor Magni Etymologici. Unde intelligitur, cur Euripides in Iphigenia Taurica dixerit τὰν πολυόρνιθον ἐπ' αἶαν λευκὰν ἀκτὰν Ἀχιλλέως.

[e] HACTENUS ARCUS APEX.] Id est, ad os Mæotidis paludis, Cimmerium scilicet Bosporum, arcus summitas seu angulus protenditur. Sed hunc errorem jam notavimus.

[f] SCYTHICI SOLI VEL PARTHICI.] Formam arcus Scythici egregiè designat Agatho Tragicus in Telepho, ubi rusticus quidam litterarum ignarus Thesei nomen ita delineat:

Ὁ γράμματος ἦν μεσόμφαλος κύκλος.
Ὀρθοί τε κανόνες ἐζυγωμένοι δύο.
Σκυθικῷ τε τόξῳ τρίτον ἦν προσεμφερές.

Tertiam litteram in Thesei nomine, arcui Scythico comparat Agathon, quam Euripi-

Dn. Fl. Cl. Julianus Pius Felix Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

tes, habitant [a] Arymphæi justi homines, placiditatéque cogniti, quos amnes [b] Chronius & Bisula præterfluunt: juxtáque Massagetæ, Alani & Sargetæ, aliíque plures obscuri: quorum nec vocabula nobis sunt nota, nec mores. Interjectu deinde non mediocri Carcinites panditur sinus, ejusdémque nominis fluvius: & religiosus per eas terras Triviæ lucus. Dein Borysthenes à montibus oriens Neurorum, primigeniis fontibus copiosus, concursúque multorum amnium adulescens, mari præruptis undarum verticibus intimatur: cujus in marginibus nemorosis Borysthenes est civitas, & Cephalonesus, & [c] aræ Alexandro Magno, Cæsarique Augusto sacratæ. Longo exinde intervallo [d] pæne est insula quam incolunt [e] Sindi ignobiles, post heriles in Asia casus conjugiis potiti dominorum & rebus: quibus subjectum gracile litus, [f] Achilleos

des & Theodectes circino comparaverat. Ea littera sine dubio est C, ut rectè Ciacconius scripsit, quo modo Græci olim σῖγμα suum scriptitare consueverant. At Scaliger in Notis ad Eusebium, Ciacconium reprehendit, qui stibadium simile esse dixerat arcui Scythico. Sanè immeritò: quid enim aliud est stibadium quàm sigma, sigma autem non quodcumque, sed ita ut dixi formatum? haud satis tamen formam arcus Scythici expressit Agatho. Meliùs Terentianus in lib. de Metris initio arcus Scythici formam describit his versibus:

Nervis mollibus invicem
Junctis in teretem struem.
Ceu Parthus solet aut Scythes
Arcus cornibus extimis
Levem nectere lineam.

Et Marcellinus noster hoc in loco: *Effigiem Lunæ decrescentis ostendunt, &c.* Arcus ergo Scythicus probè tensus figuram ἀμφίκυρτον refert, id est utrimque gibbosam.

[a] Arimaspi habitant justi homines.] Sic primus edidit Castellus, cùm in Editione Rom. legeretur *Armephi.* Editioni Rom. subscribunt codex Reg. & Flor. * Tolos. Vatic. * [& Colbert.] Ex quo proclive erat emendare *Arymphæi*, quorum æquitas ab plurimis Scriptoribus celebrata est, Herodoto scilicet, Mela, ac Solino: cùm de Arimaspis nihil tale dicatur. Ceterùm mirandum non est, quòd Marcellinus eos in Europa locat contra quàm Mela ac Plinius. Nam eos Scythiæ populos partim Asiæ, partim Europæ attribuunt Geographi.

[b] Chronius et Bisula.] Lege *Chronus & Vistula*, ut docet Ptolemæus in Sarmatia Europæa, quem in sequentibus ferè describit Marcellinus. * Vistula tamen Melæ dicitur *Visula*, quod idem est ac Bisula. *

* [c] Aræ Alexandro Magno sacratæ.] Earum meminit Orosius in lib. 1. capite 2. *Quà Riphæi montes Sarmatico adversi Oceano Tanaim fundunt: qui præteriens aras ac terminos Alexandri Magno in Roxolanorum finibus sitos, Mæoticas auget paludes.* *

[[d] Bene est insula, quam incolunt Sindi.] In Ms. Colbertino scriptum reperi: *Pene est insula, quam incolunt Sindi*, &c. Optimè: id est, *est peninsula, quam incolunt*, &c. & ita emendandus est Ammianus Marc. haud dubie.]

[e] Sindi ignobiles.] Inter Europæos Plinius Sindos numerat in lib. 4. Verùm Scylax, Strabo, & Dionysius Characenus, & Ptolemæus adscribunt eos Asiæ, & ab iis Sindicum portum & opidum nomen accepisse dicunt. De his Stephanus, Σινδοὶ, ait, ἀπὸ μεσημβρίας τῆς μαιώτιδος λίμνης, ἔστι δὲ καὶ τὸ σινδικὸν ἦθος φασὶν ὅταν μαστῶν ἀποσπασμα. λέγεται καὶ τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον. Hecatæus in lib. 1. ἐν Ἀσίῃ apud Scholiastem Apollonii lib. 4. Βόσπορος δὲ παροίκουσι Σίνδοι· ἀπὸ δὲ τούτων μαιῶται ἐπίσθε. καὶ Ἱππῶναξ δὲ μνημονεύει, περὶ τὸ σινδικὸν διάφραγμα. Quamquam Hipponax σινδικὸν διάφραγμα dixit non à Sindis populis, sed ἀπὸ τῆς σινδόνος, quæ vox meretricem significat, teste Hesychio quem consule. De his Valerius Flaccus in 7.

Degeneresque ruunt Sindi, glomerántque paterno
Crimine, nunc etiam metuentes verbera turmas.

[f] Achilleos vocant indigenæ dromon.] Pæninsula est ad formam gladii in transversum directa, ubi Achilles, infesta classe mare Ponticum ingressus, se suósque cursu exercitasse dicitur, & victoriam ludicro certamine celebrasse; teste Mela ac Plinio: 125. millibus pass. ab insula Leuce distans. Gravi errore eorum qui Leucen cum Achilleos dromo eamdem fecère, inter quos

vocant indigenæ dromon, exercitiis Ducis quondam Thessali memorabilem. Eique proxima est civitas [a] Tyros colonia Phœnicum, quam præstringit fluvius Tyras. In medio autem spatio arcus, quod prolixæ rotunditatis esse prædiximus, quódque expedito viatori diebus conficitur quindecim, Europæi sunt Alani, & Costobocæ, gentésque Scytharum innumeræ, quæ porriguntur adusque terras sine cognito fine distentas: quarum pars exigua frugibus alitur; residuæ omnes palantes per solitudines vastas, nec stivam aliquando nec sementem expertas, sed squalentes & pruinosas, ferarum tætro ritu vescuntur: eísque caritates, & habitacula, viléque supellectiles plaustris impositæ sunt corticibus tectis: & cùm placuerit sine obstaculo migrant, eadem carpenta quò libuerit convolventes. Cùm autem ad alium portuosum ambitum fuerit ventum, qui arcus figuram determinat ultimam, Peuce prominet insula, quam circumcolunt Troglodytæ & Peuci minorésque aliæ gentes: & Histros quondam potentissima civitas, & Tomi, & Apollonia, & Anchialos, & Odissos: aliæ præterea multæ, quas litora continent Thraciarum. Amnis verò Danubius [b] oriens prope Rauracos montes, confines limitibus Ræticis, per latiorem orbem prætentus, ac sexaginta nauigabiles pæne recipiens fluvios, septem ostiis per hoc Scythicum latus erumpit in mare. Quorum primum est Peuce insula suprà dicta, ut interpretata sunt vocabula Græco sermone, secundum Naracustoma, tertium Calonstoma, quartum Pseudostoma: nam Boreonstoma ac deinde Stenostoma longè minora sunt ceteris: septimum ingens & palustri specie nigrum. Omnis autem circumfluo ambitu [c] pontus, & nebulosus est, & [d] dulcior æquorum ceteris, & vadosus: quòd & concrescit aër ex

Arrianus est ac Stephanus, & prior iis Euripides in Iphigenia Taurica. Ejus pæninsulæ longitudinem 80. millium passuum tradidit Agrippa, teste Plinio. Sed Tzetzes in Lycophronis Cassandram id litus ait esse mille stadiorum longitudine, Achilleos dromon dictum, eo quòd Achilles id spatium solus cursu confecerit.

[a] TYROS COLONIA PHOENICUM.] Nugæ: non enim Tyros, sed Tyras dicitur urbs à præfluente Tyra, teste Ptolemæo & Stephano, cui accedunt Mela ac Plinius: * quibus utrisque *Tyra* amnis dicitur, non *Tyras*. Scymno Chio cognominis fluvio *urbs Tyras* vocatur colonia Milesiorum. *

[b] ORIENS PROPE RAURACOS MONTES.] Plinius in lib. 4. de Danubio: *Ortus hic in Germania è jugis montis Abnobæ, ex adverso Raurici Galliæ opidi, &c.* Solinus quoque, *Ister*, ait, *Germanicis jugis oritur, effusus monte qui in Rauracos Galliæ spectat.* Non igitur prope urbem Rauracos oritur, sed ex adverso: neque prope Rauracos montes, sed è montibus Abnobis seu Aunobis, ut Ptolemæus vocat. Quare ita scribendum videtur: *Danubius oriens prope Rauracos monte confine limitibus Ræticis.* [In codice Colbertino & in ceteris omnibus sic scriptum reperi: *Danubius oriens prope Rauracos montes, confines limitibus Ræticis.* Cùm igitur omnium MSS. codicum consensu hæc scriptura firmetur, non deerunt, qui existiment ita Ammianum scripsisse atque sensisse, nec quidquam in eo corrigi aut mutari oportere. Sic autem falsò sensit Marcellinus, sive quòd in vitiata Plinii exemplaria incidit, sive quòd homo Græcus verba ejus Latina, quamquam apertissima, malè & aliter quàm debebat intellexit.]

[c] PONTUS ET NEBULOSUS EST.] Pomponius Mela in lib. 1. de Ponto loquens: *Brevis, atrox, nebulosus, raris stationibus, non molli neque arenoso litore, vicinus Aquilonibus, & quia non profundus est, fluctuosus atque fervens.*

[d] DULCIOR ÆQUORUM CETERIS.] Sallustius in Hist. *Mare Ponticum dulcius quàm cetera*, ut refert Macrobius in lib. 7.

DN. FL. CL. JULIANUS PIUS FELIX AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

humorum spiramine sæpe densatus, & irruentium undarum magnitudine temperatur, & consurgit in brevia tortuosa, limum globósque aggerente multitudine circumvenientium fluentorum. Et constat ab ultimis nostri finibus maris agminatim ad hunc secessum pariendi gratiâ petere pisces, ut aquarum suavitate salubriùs fetus educant, in receptaculis cavis quæ sunt ibi densissima, securi voracium belluarum: nihil enim in Ponto hujusmodi aliquando est visum, præter innoxios delphinas & parvos. Quidquid autem ejusdem Pontici sinus Aquilone cæditur & pruinis, ita perstringitur gelu, ut nec amnium cursus subtervolvi credantur, nec per infidum & labile solum gressus hominis possit vel jumenti firmari: quod vitium numquam mare sincerum, sed permistum aquis amnicis tentat. Perlati aliquantorsum longiùs quàm sperabamus, pergamus ad reliqua. Accesserat aliud ad gaudiorum præsentium cumulum, diu quidem speratum, sed dilationum ambage multiplici tractum. Nuntiatum est enim per Agilonem & Jovium postea Quæstorem, Aquileiæ defensores longioris obsidii tædio, cognitóque Constantii excessu, patefactis portis egressos, auctores prodidisse turbarum: iisdémque vivis exustis, ut suprà relatum est, omnes concessionem impetrasse delictorum & veniam.

CAPUT IX.

At prosperis Julianus elatior, ultra homines jam spirabat, periculis expertus adsiduis, quòd ei orbem Romanum placidè jam regenti, velut mundanam [a] cornucopiam Fortuna gestans propitia, cuncta gloriosa deferebat & prospera: antegressis victoriarum titulis hæc quoque adjiciens, quòd dum teneret Imperium solus, nec [b] motibus internis est concitus, nec barbarorum quisquam ultra suos exsiluit fines: sed populi omnes aviditate semper insectandi præterita, ut damnosâ & noxiâ, in laudes ejus studiis miris

Saturn. Eamdem dulcedinis aquarum causam affert Valerius Flaccus in 4.

Quas Tanais, fluviúsque Lyces, Hypanísque, Meláxque
Addat opes: quantósque sinus Mæotia laxent
Æquora fluminco sic agmine fregit amari
Vim salis, hinc Borea cedens glacialibus auris
Pontus, & exortâ facilis concrescere brumâ.

Quibus versibus etiam hoc Poëta significat, causam cur glacietur Pontus, ab horum magnitudine fluminum oriri. Sed & Mæotidis paludis aquas dulces esse ob eamdem causam affirmat Polybius in 4. quòd scilicet fluminum incursus id evicerit. Cùm ergo aquæ ex Mæotide in Pontum adsiduè influant, minimè mirum est, aquas Pontici maris dulciores esse.

[a] CORNUCOPIAM FORTUNA GESTANS.] Fortuna eo habitu fingi solebat, dextrâ gubernaculum, cornu Amaltheæ sinistrâ gestans, ut ait Dio in Orat. 64. & 65. de Fortuna, & Pausanias in Achaicis. Arnobius in lib. 6. Prudentius in lib. 1. contra Symm.

Formatum Fortunæ habitum cum divite cornu.

Denique Marcellinus Comes in Chronico Boethio solo Cos.

[b] NEC MOTIBUS INTERNIS.] De hac profunda pace quæ per orbem Rom. regnante Juliano mansit, sic Libanius in Epilogo Orationis funebris: ταῦτ' ὧν ἀμείνους ὥς γε τὸ πάντα ἡσυχάζειν ἀπιόντι τε ὁμοίως καὶ παρόντι· οὔτε γὰρ βάρβαρος οὐδεὶς ἥψατο τινὸς τῆς συνθήκας, οὔτ' ἔνδοθεν ἀνεφάνη θόρυβος οὐδὲ εἷς. *Qui ad hoc ut omnes se in officio continerent, non minus absens valuit quàm præsens. Nam neque barbarorum quisquam arma corripuit; neque inte-*

accendebantur. Omnibus igitur, quæ res diversæ poscebant & tempora perpensa deliberatione dispositis, & militibus orationibus crebris, stipendióque competenti [a] ad expedienda incidentia promptiùs animatis, cunctorum favore sublimis, Antiochiam ire contendens, reliquit [b] Constantinopolim incrementis maximis fultam: natus enim illic, diligebat eam ut genitalem patriam & colebat. Transgressus itaque fretum, prætercursâ Chalcedona & Libyssâ, ubi sepultus est Hannibal Pœnus, inde Nicomediam venit urbem antehac inclytam, ita magnis retro Principum amplificatam impensis, ut ædium multitudine privatarum & publicarum rectè noscentibus regio quædam Urbis æstimaretur æternæ. [c] Cujus mœnia cùm vidisset in favillas miserabiles consedisse, angorem animi tacitis fletibus indicans, pigriore gradu pergebat ad regiam: [d] hoc maximè ærumnis ejus illacrimans, quòd [e] ordo squalens occurrit

Dn. Fl. Cl. Julianus Pius Felix Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

stinus tumultus exortus est. Magna certè ac vera laus, nisi Christianos, hoc est totum propè orbem Rom. ut ait Gregorius Nazianzenus, intestinis motibus, ac subdola persecutione vexasset.

[a] AD EA EXPEDIENDA INCITANTI.] Sic partim Castellus, partim Gelenius correxêre, cùm in Editione Rom. sic excusum esset: *Ad expedienda incitent.* Quemadmodum etiam in codice Reg. [& Colbert.] scriptum fuerat: sed ea scriptura ab antiquario deleta & interpolata est. Equidem sic legendum existimo: *Stipendióque competenti ad expedienda incidentia promptiùs animatis.*

[b] CONSTANTINOP. INCREMENTIS MAX. FULTAM.] Id est beneficiis auctam ac locupletatam. Eodem sensu incrementa liberalitatis dixit Spartianus in Hadriano. Porrò quænam sint ea beneficia, quæ Julianus Constantinopoli largitus est, docet Zosimus in lib. 3. Primò ut Senatum haberet perinde ac urbs Roma: deinde portum maximum ibi ædificavit, qui à meridie periclitantibus perfugium præberet. Is portus D. Juliani dicitur in leg. ult. Cod. Th. de calc. coct. Ad hæc porticum semirotundam quæ sigma ex formæ similitudine dicebatur, ad eum portum pertinentem. Postremò Bibliothecam in Palatio dedicavit. Hæc Zosimus. Sed quod de Senatu dixit, vix credi potest. Quippe jam à Constantino Max. Senatum Constantinopolis acceperat, ut docet Libanius in Orat. ad Theodosium de seditione: τὴν τ᾽ ἀντιθεῖσαν τῇ Ῥωμαίων βουλῇ τὴν νέαν, &c. & auctor Chronici Alexandrini, Excerpta denique de Gestis Constantini pag. 476. hujus Editionis. Verùm hæc fortasse ita conciliari possunt, si Constantinum quidem primum ea in urbe Senatum instituisse dicamus; Julianum verò ejus privilegia ac dignitatem auxisse: quod quidem confirmat egregiè Mamertinus in Gratiarum actione his verbis: *An metuenda tibi est Curia, cùm Senatui non solùm veterem reddideris dignitatem, sed etiam plurimum novi honoris adjeceris?*

[c] CUJUS MOENIA.] Id est opera publica & ædificia, ab anterioribus Principibus exstructa. Quo sensu de hac eadem civitate Nicomedia Aurelius Victor in Diocletiano dixit: *Ac mirum in modum novis adhuc cultísque mœnibus Romana culmina & ceteræ urbes ornatæ, maximè Carthago, Mediolanum, Nicomedia.* Et Ambrosius in Ep. 93. Suetonius in Nerone cap. 38. Vide Isidorum in lib. 15. Originum cap. 2.

[d] HOC MAXIME ÆRUMNIS EJUS ILLACRIMANS.] De his Juliani lacrymis loquitur Libanius in Ep. 29. ad Julianum his verbis: μακαρίζω ἔγωγε τὴν Νικομήδειαν καὶ κειμένην· ἴδοι μὲν γὰρ ἑαυτῆς δάκρυον σοῖς· τοῦτο δὲ οὐ μεῖον τῶν θρήνων οὓς ἐπ᾽ Ἀχιλλεῖ Μοῦσαι ἐγεῖραι λέγονται, ὑπὸ τῶν αἱματηρῶν ψακάδων, &c. *Ego verò Nicomediam tametsi collapsam, beatam prædico, quam lacrimis tuis excitari ac restitui oportebat. Illud verò nihilo inferius est fletibus illis, quos Musæ Achille mortuo edidisse dicuntur: nec sanguineâ guttâ, quam Jupiter in Sarpedonis fudit obitu.*

[e] ORDO OCCURRIT POPULI.] Hunc locum egregiè mihi videor restituisse. Nam cùm in MSS. Flor. Regio [& Colbert.] * ac Tolos. * atque in Editione Romæ legatur *populus*, ita scribendum esse existimavi: *Squalens ordo occurrit & populus.* Sic enim Marcellinus noster in lib. 18. *Quo*, inquit, *rumore perculsis provinciis, ordines civitatum & populi detinebant penes se publicum defensorem.* Et rursus in lib. 25. *Et hæc quidem suppliciter ordo & populus pre-*

Dn. Fl. Cl. Julianus Pius Felix Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

& populus nimium quantum antehac florentissimus: & agnoscebat quosdam; [a] ibidem ab Eusebio educatus Episcopo, quem genere longiùs contingebat. Hic quoque pari modo ad reparanda quæ terræ subverterat tremor, abunde præstitis plurimis, per Nicæam venit ad Gallogræciæ fines: unde [b] dextrorsus itinere declinato, Pessinunta convertit, visurus vetusta Matris Magnæ delubra: à quo oppido bello Punico secundo, carmine Cumano monente per Scipionem Nasicam simulacrum translatum est Romam. Cujus super adventu in Italiam pauca cum aliis huic materiæ congruentibus in actibus Commodi Principis digessimus per excessum: quam autem ob rem hoc nomine oppidum sit appellatum, variant rerum scriptores. Quidam enim figmento Deæ cælitus lapso, ἀπὸ τοῦ πεσεῖν, quod cadere nos dicimus, urbem asseruere cognominatam. Alii memorant [c] Ilum Trois filium Dardaniæ Regem, locum sic appellasse. Theopompus non Ilum id egisse, sed [d] Midam affirmat Phrygiæ quondam potentissimum Regem. Venerato igitur numine, hostiisque litato & votis, Ancyram redit: cúmque exinde progredientem ulteriùs multitudo inquietabat, pars

cabatur. Nihil frequentius occurrit in antiquis Inscriptionibus. Verbi gratiâ: *Ordo & populus Neapolitan.* vel *Senatus populúsque:* aut denique *Decuriones & plebs.* Hæc enim omnia idem significant. Sic etiam Eusebius in lib. 3. de vita Constantini cap. 1. utrosque conjunxit: τῶν καθ' ἔθνος δήμων τε καὶ πολιτευομένων ἀνδρῶν πολιτευομένων. Id est: *Cùm populi & ordines civitatum patriis institutis regerentur.* Sic & Gregorius Nazianz. in Epistola 49. ad Olympium: πάντας πολίτας τε καὶ πολιτευομένους, καὶ ἀξιωματικούς. Id est: *Cunctos cives, & Decuriones, & Honoratos.* Et Leo Augustus in Ep. ad Anatolium, quam refert Evagrius in lib. 2. Hist. cap. 9. ὃν ὅ τε τῆς Ἀλεξανδρέων δῆμος καὶ ἀξιωματικοὶ καὶ πολιτευόμενοι ἐπίσκοπον αἰτοῦσι. Id est: *Quem populus Alexandr. & Honorati & Decuriones sibi Episcopum poscunt:* quibus in locis vertendis labuntur Interpretes Latini. Atqui πολιτευόμενοι sunt Decuriones apud Artemidorum in lib. 1. cap. 52. & apud Libanium passim in tomo 2. Orationum: qui & πολιτευταὶ dicuntur ab eodem Artemidoro in cap. 82. libri 1. & in cap. 16. lib. 3. & Athanasio in Epist. ad Solitarios, ubi dicit: πολλῶν πολιτευομένων καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ δήμου. & mox: βουλευταὶ καὶ δημόται pro eodem usurpat.

[a] Ibidem ab Eusebio educatus Episcopo.] Hic est ille Nicomediensis Eusebius, Arianæ factionis columen, qui ut narrant Scriptores rerum Eccles. primò Beryti, deinde Nicomediæ fuit Episcopus, tandémque pulso Paulo Constantinop. sedem tenuit. Decessit è vita paullo ante Sardicense concilium, teste Athanasio in Apologia ad Arianos. Ab hoc Eusebio educatum esse Julianum, testatur etiam Zonaras. Refert enim matrem Juliani adhuc gravidam, visam sibi esse in somnis Achillem parere: statimque experrectam dum marito somnium narrat, partum absque doloribus edidisse: atque hinc magna de puero concepta spe, parentes eum Eusebio Nicomediæ Episcopo tradidisse, sacris litteris imbuendum.

[b] Dextrorsus itinere declinato Pessinunta convertit.] Idem prædicat Libanius in Orat. Consulari pag. 247. ὅς γε καὶ τῆς εὐθείας ὁδοῦ τοσοῦτον ἐκτραπόμενος, εἰς Φρυγίαν ἐλθὼν, τὴν τίκτουσαν ἡμῖν τοὺς θεοὺς πολλοῖς καὶ μεγάλοις τιμήσας ἐπανῆλθε: & rursus in Monodia de Juliani obitu pag. 254.

[c] Ilum Trois filium.] Hæc translata sunt ex Herodiani lib. 1. Cui jungendus est Scholiastes Lycophronis, qui sic ait: τὸ παλλάδιον ἢ τῆς Ἀθηνᾶς τοῖς τοῦ Ἴλου. τινὲς δέ φασι ξόανον ἐξ οὐρανοῦ καταπεσεῖν ἐν Πεσσινοῦντι τῆς Φρυγίας, ὅθεν Διόδωρος καὶ Δίων τὸν τόπον κληθῆναι φασιν. Ἵστρος δέ τις ἱστορικὸς οὕτω λέγει τὸν τόπον κληθῆναι ἀπὸ τοῦ πολλοὺς ἐκεῖ πεσεῖν ἐν τῇ συμβολῇ τοῦ πολέμου, ὁπότε διὰ τὴν ἁρπαγὴν Γανυμήδους ἐμάχοντο Τάνταλος ὁ ἐραστὴς Γανυμήδους καὶ Ἶλος ὁ ἀδελφός.

[d] Midam affirmat.] Hic Phrygiæ Deæ Cybelæ magnificentissimum templum primus Pesinunte condidisse dicitur à Diodoro Siculo in lib. 3. Cui consentit Arnobius in lib. 2. contra nationes: *Quid Phrygiam matrem, cujus esse conditor judicatur*

violen-

Claudius Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

violenter erepta reddi sibi poscentium; alii querentes consortiis se curiarum addictos injustè; nonnulli sine respectu periculi agentes adusque rabiem, ut adversarios suos læsæ majestatis criminibus illigarent. Verùm ille [a] judicibus Cassiis tristior & Lycurgis, causarum momenta æquo jure perpendens, suum cuique tribuebat, nusquam à vero abductus, acriùs in calumniatores exsurgens: quos oderat, multorum hujusmodi petulantem sæpe dementiam adusque discrimen expertus, dum esset adhuc humilis & privatus. Exemplúmque patientiæ ejus in tali negotio, licèt sint alia plurima, id unum sufficiet poni. Inimicum quidam suum, cum quo discordabat asperrimè, commisisse in majestatem turbulentiùs deferebat: Imperatoréque dissimulante, eadem diebus continuis replicans, interrogatus ad ultimum, qui esset quem argueret, respondit, municipem locupletem. Quo audito, Princeps renidens: *Quibus indiciis*, ait, *ad hoc pervenisti?* Et ille, *Purpureum sibi*, inquit, *indumentum ex serico pallio parat.* Jussúsque post hæc ut vilis, arduæ rei vilem incusans, abire tacitus & innoxius, nihilominus instabat. Quo tædio Julianus defatigatus, ad Largitionum Comitem visum propiùs. *Jube*, inquit, *periculoso garritori pedum tegmina dari purpurea, ad adversarium perferenda: quem ut datur intelligi, chlamydem hujus coloris memorat sibi consarcinasse: ut sciri possit, sine viribus maximis quid pannuli proficiant leves.* Sed ut hæc laudanda & bonis moderatoribus æmulanda: ita illud amarum & notabile fuit, quòd ægrè sub eo à Curialibus quisquam appetitus, licèt privilegiis & stipendiorum numero, & originis penitus alienæ firmitudine communitus, obtinebat æquissimum: adeo ut plerique territi emercarentur molestias pretiis clandestinis. Itineribus itaque emensis cùm ad [b] Pylas venisset, qui

vel Midas, vel Dardanus. Eumdem Midam tempore Matris M. & Atyis vixisse, scribit Arnobius in 5. Sanè filius matris Idææ dicitur Hygino fab. 191.

[a] JUDICIBUS CASSIIS TRISTIOR ET LYCURGIS.] L. Cassius Prætor fuit Scipione Nasica & Calpurnio Bestia Coss. magnâ integritatis famâ, ut docet Sallustius in Jugurthino. Idem summæ severitatis in judicando. Unde ejus tribunal scopulus reorum dicebatur, ut scribit Valerius Max. in lib. 3. cap. 7. De eo lege Asconium in Milonianam. Ab hoc Cassio postea judex Cassianus pro tristi ac severo dici cœpit, ut apud Ciceronem 3. in Verrem, & in ea pro Roscio Amerino. Et hæc de Cassio. Quod spectat ad Lycurgum, non assentior Lindenbrogio, qui Lycurgum hîc intelligit Legislatorem Spartanorum. Lycurgum enim Athen. Oratorem arbitror intelligi, cujus in reos severitas celebrata est. Diodorus Siculus in lib. 16. de eo dixit: *ἦν δὲ πικρότατος ἐν τοῖς λόγοις κατήγορος.* Unde etiam Ibis cognominatus esse videtur, quòd scilicet ut Ibis angues, sic ipse noxios cives & peregrinos expelleret. Aristophanes in Avibus:

Ἴβις Λυκούργῳ, Χαιρεφῶντι νυκτερίς.

Quamquam scio Scholiastem ejus cognominis aliam afferre causam, quòd scilicet Ægypto oriundus, aut quòd longis cruribus esset Lycurgus. Sed nostram sententiam confirmare videtur Plutarchus in Lycurgi Rhetoris vita: ubi & versum illum Aristophanis adducit, sed mendosum. Ab hoc Lycurgo viri, qui in gerenda Rep. severi essent, Lycurgi dicebantur. Cicero in Epist. 2. lib. 1. ad Atticum. *Nosmetipsi*, ait, *qui Lycurgei à principio fuissemus, quotidie demitigamur.*

[b] PYLAS VENISSET.] Hujus stationis mentio fit in Itinerario Burdigalensi: *Mans. Opodanda m.* 12. (Scribe *Spodendo* ex Constantini lib. *περὶ θεμάτων* 1. & Basilio in Ep. 361. & 379. & ex Cedreno in Basilio

Claudius Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

locus Cappadocas discernit & Cilicas, osculo susceptum [a] rectorem provinciæ nomine Celsum, jam inde à studiis cognitum Atticis, adscitúmque in consessum vehiculi Tarsum secum induxit. At hinc videre properans Antiochiam, Orientis apicem pulcrum, usus itineribus solitis venit: urbíque propinquans in speciem alicujus numinis votis excipitur publicis, miratus voces multitudinis magnæ, salutare sidus inluxisse Eois partibus adclamantis. Evenerat autem [b] iisdem diebus annuo cursu completo Adonia ritu veteri celebrari, amato Veneris ut fabulæ fingunt apri dente ferali deleto, quod in adulto flore sectarum est indicium frugum. Et visum est triste, quòd amplam urbem Principúmque domicilium introeunte Imperatore nunc primùm, ululabiles undique planctus & lugubres sonus audiebantur. Hîc patientiæ ejus & lenitudinis documentum leve quidem apparuit, sed mirandum. Thalassium quemdam ex Proximo libellorum, insidiatorem fratris oderat Galli: quo adorare adesséque officio inter Honoratos prohibito, adversarii cum quibus litigabat in foro, postridie turba congregatâ superfluâ, adito Imperatore, *Thalassius*, clamitabant, *inimicus pietatis tuæ nostra violenter eripuit.* Et ille hac occasione hominem opprimi posse conjiciens, *Agnosco*, respondit, *quem dicitis offendisse me justa de causa: & silere vos interim consentaneum est, dum mihi inimico potiori faciat satis.* Mandavítque [c] adsidenti Præfecto, ne audiretur eorum negotium, antequam ipse cum Thalassio rediret in gratiam, [d] quod brevi evenit.

& in Johanne Tzimisce, *Mutatio Pylas m. 14. finis Cappadociæ & Ciliciæ.* Meminit Pylarum etiam Q. Curtius in lib. 3. Describúntque hunc aditum Ciliciæ Xiphilinus & Herodianus in Severo. Sunt & aliæ Pylæ in Amano, quæ Ciliciam à Syria dividunt; quas describit Xenophon in lib. 1. expeditionis Cyri. Dio in libro 48. Cicero in libro 5. Epistola 20. ad Atticum.

[a] RECTOREM PR. NOMINE CELSUM.] Fuit hic discipulus Libanii, natione Cilix, Hesychii filius, qui Juliano Principi Ciliciam ingresso panegyricum dixit, ut ait Libanius in Orat. funebri pag. 300. & in Epist. 634. ad Celsum. Hoc discipulo se jactat Libanius in Orat. adversus doctrinæ suæ obtrectatores, cúmque cùm Athenas venisset, ait auctorem fuisse decreti illius, quo Libanius ad sophisticum thronum Athenas evocatus est. Athenas autem profectus erat Celsus suasu Basilii magni, ut docet Libanius in Ep. 143. ad Basilium.

[b] IISDEM DIEBUS ADONIA.] Ex his apparet Julianum sub exitium mensis Junii Antiochiam introisse, Mamertino & Nevitta Coss. anno Domini 362. Adonia enim quæ tunc temporis actitata scribit Marcellinus, mense Junio quotannis recurrebant circa solstitium æstivum, ut docet Hieronymus in caput 8. Ezechielis, & Macrobius.

[c] ADSIDENTI PRÆFECTO,] Sallustio, ut opinor. Porrò Præfecti Præt. Imperatori judicanti adsidere solebant. Hinc Domitius Ulpianus assessor fuisse Alex. Severo dicitur ab Eutropio, quem Aurelius Victor Præfectum fuisse dicit Prætorii, & Vopiscus in Aureliano: *Assidentibus Memmio Fusco Consule ordinario, & Bebio Macro Præfecto Præt.* Quæstores etiam sacri Palatii Imp. adsidebant, ut de Proculo ait Procopius in lib. 1. Persic. & in lib. 1. Goth. de Fidele Atalarici Quæstore: ὅς δὴ Ἀταλαρίχῳ παρήδρευε πρότερον· κοιαίστωρα ᾗ τὴν ἀρχὴν ταύτην καλοῦσι Ῥωμαῖοι. Nec eos solùm, sed Jurisconsultos etiam & amicos in consilio habebant Principes, cùm judicabant, ut de Hadriano Spartianus scribit. Procopius in lib. 1. Persic. initio de Arcadio Aug. κοινολογησάμενος τῶν λογίων πάντων, οἷοι πολλοὶ βασιλεῖ παρεδρεύειν εἰώθασιν. Stephanus Byzantius hos intelligere videtur, cùm dicit, πάρεδρος ὁ τῷ βασιλεῖ συνεδρεύων. Et Eunapius in Ædesio de Sopatro.

[d] QUOD BREVI EVENIT.] Thalassius quippe relicto Christi cultu ad Deorum

CLAUDIUS JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

CAPUT X.

Ibi hiemans ex ſententia, nullis interim voluptatis rapiebatur illecebris, quibus abundant Syriæ omnes: verùm per ſpeciem quietis judicialibus cauſis intentus, non minùs arduis quàm bellicis, diſtrahebatur multiformibus curis, exquiſita docilitate librans, quibus modis ſuum cuique tribueret: juſtiſque ſententiis & improbi modicis coërcerentur ſuppliciis, & innocentes fortunis defenderentur intactis. Et quamquam in diſceptando aliquoties erat intempeſtivus, quid quiſque jurgantium coleret, tempore alieno interrogans: tamen nulla ejus definitio litis à vero diſſonans reperitur: nec argui umquam potuit ob religionem vel quodcumque aliud, ab æquitatis recto tramite deviaſſe. Judicium enim hoc eſt optandum & rectum, ubi per varia negotiorum examina juſtum id eſt & injuſtum: à quo ille ne aberraret, tamquam ſcopulos cavebat abruptos. Hoc autem ideo aſſequi potuit, quòd levitatem agnoſcens commotioris ingenii ſui, Præfectis proximiſque permittebat, [[a] ut fidenter impetus ſuos alior ſus tendentes, ad quæ decebat monitu opportuno frenarent: monſtrabátque] ſubinde, ſe dolere delictis, & gaudere correctione. Cúmque eum defenſores cauſarum, ut conſcium rationis perfectæ, plauſibus maximis celebrarent, fertur id dixiſſe permotus: *Gaudebam planè, præ méque ferebam, ſi ab his laudarer, quos & vituperare poſſe adverterem, ſi quid factum ſit ſecus aut dictum.* Sufficiet autem pro multis, quæ clementer egit in litibus cognoſcendis, hoc unum ponere nec abhorrens à propoſito, nec abſurdum. Inducta in judicium femina quædam, cùm Palatinum adverſarium ſuum [b] è numero projectorum, cinctum præter

cultum tranſiit, & ita cum Juliano in gratiam rediit. Plerique eo tempore idem factitarunt, muneribus & hujuſmodi aſſentationibus à Juliano deleniti; ut narrat Socrates in lib. 3. cap. 12. & Aſterius in Homilia 3. contra avaritiam, his verbis, quæ ob elegantiam apponam Latinè: *Quid enim eos impulit qui Chriſtiani erant, ut ad dæmonum cultum deſciſcerent? Nonne cupiditas habendi & alienas opes occupandi? Nonne ſpes & pollicitatio opum & dignitatum, eis ab impiis hominibus oſtenſa, induxit miſeros ut religionem quaſi veſtem mutarent? Et priorum quidem temporum exempla adhuc memoria noſtra recolit. Sed & quædam recentia ejus rei teſtimonia ætas noſtra vidit. Cùm enim Imp. ille, poſitâ repentè perſonâ, quod diu diſſimulaverat retexit, & numinibus palam ſacrificavit, alióſque variis præmiis ad idem faciendum illexit: quot relictâ Eccleſiâ ad numinum aras tranſierunt? quàm multi variis illecebris inducti, impietatis hamum ſorbuerunt? qui nunc quaſi fugitivi notis compuncti oberrant, omnium odio ac ludibrio expoſiti, &c.* * Porrò de hoc Thalaſſio Antiochenſi Theophanes in Chronico p. 43. quædam narrat ſcitu digna, quæ heic merentur adſcribi. *Thalaſſius quidam ob laſciviam ac luxum famoſus, qui & ſuam filiam proſtituerat, carus erat Juliano utpote Haruſpicinæ deditus. Habitabat autem juxta Palatium; cúmque domus ejus concidiſſet, ſolus ipſe interiit cum eunucho, cujus complexibus inhærens repertus eſt. Cuncti autem domeſtici cùm ejus uxore & liberis, qui Chriſtiani erant, incolumes evaſerunt.* *

[a] UT FIDENTER IMPETUS SUOS, &c.] Hæc cuncta uſque ad vocem *monſtrabat* incluſis terminis abſunt ab Editione Rom. & à codice Regio, * Vatic. Toloſ. [ac Colbert.] primúmque à Gelenio adjecta ſunt ex conjectura, ni fallor. In libro autem 25. ubi idem repetit Marcellinus, id tantùm habetur: *Emendari ſe, cùm deviaret à fruge bona, permittens:* quod etiam ita Zonaras refert: ἐφ' οἷς δ' ἐσφάλλετο, διορθούμενος ὑπὸ τῶν φίλων οὐκ ἤχθετο.

[b] E NUMERO PROTECTORUM.] Audaciam P. Caſtelli aperuit mihi Editio Romana, in qua legitur *projectorum*, perin-

Claudius Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

ſpem conſpexiſſet, hoc factum inſolens tumultuando querebatur: & Imperator, [a] *Proſequere*, ait, *mulier, ſi quid te læſam exiſtimas: hic enim ſic cinctus eſt, ut expeditiùs per lutum incedat: at parum nocere tuis partibus poteſt.* Et æſtimabatur per hæc & ſimilia, ut ipſe dicebat adſiduè, vetus illa Juſtitia, quam offenſam vitiis hominum Aratus extollit in cælum, imperante eo reverſa ad terras, ni quædam ſuo ageret, non legum arbitrio, erránſque aliquoties obnubilaret gloriarum multiplices curſus. Poſt multa enim etiam jura quædam correxit in melius, ambagibus circumciſis, indicantia liquidè quid juberent fieri vel vetarent. Illud autem erat inclemens, obruendum perenni ſilentio, quòd [b] arcebat docere magiſtros Rhetoricos & Grammaticos, ritus Chriſtiani cultores.

CAPUT XI.

Iiſdem diebus Gaudentius ille Notarius, quem opponendum per Africam miſſum ſuprà diximus à Conſtantio; Julianus quinetiam ex Vicario, earumdem partium nimius fautor, retracti ſub vinculis, morte periere pœnali. Tunc & [c] Artemius ex Duce Ægypti, Alexandrinis urgentibus atrocium criminum mole, ſupplicio capitali multatus eſt. Poſt quem [d] Marcelli ex Magiſtro equitum & pedi-

de ac in codice Regio, [& Colbert.] * ac Toloſ. * quod cur Caſtello diſplicuerit, equidem non video. Vult enim dicere Marcellinus, hunc Palatinum fuiſſe ex numero eorum quos Julianus in ipſo imperii primordio ejecerat. Sic ſuprà libro 22. *Ut parum ſibi neceſſarios data quò velint abeundi poteſtate projecit.* & paullo pòſt: *Agentes in rebus ex iis qui projecti ſunt.* Denique in lib. 28. ad finem: *Salutat te Palladius projecticius, &c.* Ceterùm adeo neceſſaria erat hæc emendatio, ut abſque ea nullus hujus loci ſenſus elici poſſet. Cur enim mulier illa viſo Palatino præter ſpem cincto tantopere querebatur? niſi quòd balteum ſeu cingulum per ambitum & gratiam adverſario redditum eſſe ægrè ferebat.

[a] PROSEQUERE.] Verbum Juris eſt: unde proſecutiones dicuntur in Codice. * Gloſſæ veteres, *δικαιολογία*, proſequutio, allegatio.*

[b] ARCEBAT DOCERE MAGISTROS RHETOR.] Nihil attinet hîc repetere ea, quæ abhinc biennium ad Excerpta Johannis Antiocheni adnotavi. Addam dumtaxat eam Juliani legem non ad ſolos Grammaticæ ac Rhetoricæ Magiſtros, ſed etiam ad Medicinæ Profeſſores pertinuiſſe: quod docet me Chryſoſtomus in Homilia 40. in Juventinum & Maximum: *ἰατροὺς καὶ στρατιώτας καὶ σοφιστὰς καὶ ῥήτορας ἅπαντας ἀφίστασθαι τῶν ἐπιτηδευμάτων, ἢ τὴν πίστιν ἐξόμνυσθαι ἐκέλευσεν. Medicos & milites & Sophiſtas ac Rhetores omnes à profeſſione ſua deſiſtere, aut fidem Chriſti abnegare juſſit.* Exſtátque Edictum ipſum Juliani Epiſt. 42. cujus pars eſſe videtur lex v. Cod. Theod. de Medicis & Profeſſoribus. Sed ea lex poſtea à Valentiniano abrogata eſt, & Profeſſores Chriſtiani thronis ſuis reſtituti lege 6. ibidem.

[c] ARTEMIUS EX DUCE ÆGYPTI.] *Στρατηγὸν ὄντα ἐν Αἰγύπτῳ στρατιωτῶν* appellat Theodoritus in lib. 3. Hiſt. Eccl. cap. 17. & bonis à Juliano multatum ac capite truncatum ob id memorat, quòd cùm Dux eſſet Ægypti regnante Conſtantio, plurima ſimulacra contriverat. Ejuſdem Artemii meminit auctor Chronici Alex. & Nicephorus Calliſtus. Atque hic eſſe videtur, quem Julianus in Epiſt. x. ad Alexandrinos *δοῦκα τῆς Αἰγύπτου* & *τύραννον* appellat, qui Georgio Ariano templa ac donaria Alexandriæ ſpolianti miniſterium ac ſatellitium militare præſtitit. * Exſtant Acta paſſionis ejus apud Symeonem Metaphraſtem, longè optima & utiliſſima. *

[d] MARCELLI EX MAG. EQ. FILIUS.] Hunc adverſus Julianum conſpiraſſe dicit Eunapius, & à Salluſtio capite truncatum. *ὃ γε τοσοῦτον ἡμερότητος καὶ πραότητος ὑπῆρχεν εἰς ἅπαντας, ὥστε τὸν Μάρκελλον, τὸν ἡνίκα ἦν Καῖσαρ, ὑβριστικῶς αὐτῷ χρησάμενον, πάνυ δεδιότα ὅτι διὰ τὰ προγεγενημένα, καίτοι τοῦ παιδὸς ἐλεγχθέντος ἐπιχειρεῖσθαι διὰ τὴν πρὸς Κωνστάντιον φιλίαν, τῷ νεανίσκῳ τὴν δίκην ἐπιθεῖναι· τὸν δὲ Μάρκελλον καὶ διαφερόντως ἐτίμησεν. Cui tantùm lenitatis & clementia in cunctos ſuperfuit, ut Marcellum eum, à quo cùm ipſe Cæſar eſſet, multis injuriis affectus erat, ob hæc terrore correptum, cùm etiam ejus filius, ob benevolentiam in Conſtantium, res novas agitaſſe convictus eſſet, juve-*

tum filius, ut injectans Imperio manus, publica deletus est morte. [a] Romanus quinetiam & Vincentius, Scutariorum scholæ primæ secundæque Tribuni, agitasse convicti quædam suis viribus altiora, acti sunt in exsilium. Cúmque tempus interstetisset exiguum, Alexandrini Artemii comperto interitu, quem verebantur ne cum potestate reversus (id enim minatus est) multos læderet ut offensus, iram in Georgium verterunt Episcopum, vipereis ut ita dixerim morsibus ab eo sæpius appetiti. In fullonio [b] natus, ut ferebatur, apud Epiphaniam Ciliciæ oppidum, auctúsque in damna complurium, contra utilitatem suam reíque communis Episcopus Alexandriæ est ordinatus, [c] in civitate quæ suopte motu, & ubi causæ non suppetunt, seditionibus crebris agitatur & turbulentis, ut oraculorum quoque loquitur fides. His efferatis hominum mentibus Georgius quoque ipse grave accesserat incentivum, apud patulas aures Constantii multos exinde incusans, ut ejus recalcitrantes imperiis: professionísque suæ oblitus, quæ nihil nisi justum suadet & lene, ad delatorum ausa feralia desciscebat. Et inter cetera dicebatur id quoque malignè docuisse Constantium, quòd in urbe prædicta ædificia cuncta solo cohærentia, à conditore Alexandro magnitudine impensarum publicarum exstructa, emolumentis ærarii proficere debent ex jure. Ad hæc mala id quoque addiderat, unde paullo pòst trusus est in exitium præceps. Reversus ex comitatu Principis,

CLAUDIUS JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

nem quidem supplicio affecerit, patrem verò magnopere ornaverit. Quæ verba de Sallustio dici perperam censuit Suidas, cùm Juliano conveniant.

[a] ROMANUS Q. ET VINCENTIUS SCUTAR.] Hanc conspirationem intelligit Libanius in Orat. funebri, p. 307. ubi ait milites circiter decem insidias adversus Julianum struxisse, & diem quo milites exercendi erant in campo, ad id facinus constituisse: sed præ vino quosdam ex iis consilium suum detexisse: ac deinde subindicat eos milites ob Gentilium sacrorum restaurationem Juliano infensos fuisse. Juliani autem clementiam in hac conjuratione punienda idem prædicat Libanius in Orat. Consulari, p. 246. Annon enim hæc apertè de Scutariis, id est Imp. armigeris dicuntur? οἳ (θεοὶ) θεραπεύειν μὲν αὐτὸν μετὰ τῶν δορυφόρων, φυλάττειν δὲ τοὺς δορυφόρους αὐτὸν, &c. Ex horum militum numero fuerunt Juventinus & Maximus, teste Theodorito in lib. 3. Hist. cap. 14. Nam & eos ἀσπιδηφόρους καὶ τοῦ βασιλέως πεζεταίρους fuisse dicit, id est Scutarios, ut rectè vertit Epiphanius Scholasticus: & reliqua narratio egregiè convenit. Ait enim in quodam convivio impietatem Principis eos deplorasse, & cùm ad Julianum delati fuissent, in exsilium missos esse, Juliano iis martyrii gloriam invidente. Idem narrat S. Chrysostomus in Homilia 40. in Juventinum & Maximum.

[b] NATUS APUD EPIPHANIAM CILICIÆ OPIDUM.] At hunc Georgium Cappadocem ubique vocat Athanasius in Epistola ad Solitarios, & in Epist. ad Orthodoxos: & Susceptorem titulorum sacri ærarii priùs fuisse ait Constantinopoli, deinde cùm omnia depeculatus esset aufugisse. [Hujus Georgii sic interempti libros omnes cùm philosophicos & poëticos, tum Christianos Julianus Aug. sibi servari jussit epistolâ missâ ad Præfectum Ægypti: ut notavit P. Pithœus in margine Marcellini sui, quem legi.] * De Georgio consentanea dictis Athanasii scribit Gregorius Nazianz. in Oratione 21. p. 382. De ejusdem avaritia & exactionibus, quibus Alexandrinos instar publicani vexavit, consule Epiphanium in hæresi 76. contra Anomœos. *

[c] IN CIVITATE QUÆ SUOPTE MOTU SEDITIONIBUS AGITATUR.] Seditiosum Alexandrinorum ingenium à multis Scriptoribus notatum est, Græcis Latinisque. Nam ut omittam Historias Polybii, Pollio in xxx. Tyrannis, eos ob res levissimas ad gravissimas seditiones erumpere solitos dicit. Idem ait Vopiscus in Saturnino, & Evagrius in lib. 2. Hist. Eccl. cap. 8. Postre-

Claudius Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

cùm transiret per speciosum Genii templum, multitudine stipatùs ex more, flexis ad ædem ipsam luminibus, [a] *Quamdiu*, inquit, *sepulcrum hoc stabit?* Quo audito velut fulmine multi perculsi, metuentésque ne illud quoque tentaret evertere, quidquid poterant, in ejus perniciem clandestinis insidiis concitabant. Ecce autem repentè perlato lætabili nuntio indicante exstinctum Artemium, plebs omnis elata gaudio insperato, vocibus horrendis infrendens, Georgium petit: raptúmque diversis mulcandi generibus proterens & conculcans divaricatis pedibus. Cúmque eo Dracontius Monetæ Præpositus, & Diodorus quidam veluti Comes, injectis per crura funibus simul exanimati sunt: ille quòd aram in Moneta quam regebat, recèns locatam evertit: alter quòd dum ædificandæ præesset Ecclesiæ, [b] cirros puerorum licentiùs detondebat, [c] id quoque ad Deorum cultum existimans pertinere. Quo non contenta multitudo immanis, dilaniata cadavera peremptorum camelis imposita [d] vexit ad litus: iisdémque subdito igne crematis, cineres projecit in mare, id metuens ut clamabat, ne collectis supremis, ædes illis exstruerentur ut reliquis, qui deviare à religione compulsi, pertulere cruciabiles pœnas, adusque gloriosam mortem intemerata fide progressi, & nunc Martyres appellantur. Poterántque miserandi homines ad crudele supplicium ducti, Christianorum

mò Q. Curtius in 4. *AEgyptii*, inquit, *vana gens, & novandis quàm gerendis aptior rebus.* * Ingens præ ceteris fuit sub Gallieno Aug. seditio, relata à Dionysio Alexandrino in Epistola ad Hieracem: de qua vide Eusebium in libri 7. Hist. Eccles. cap. 21. & Rufinum in cap. 18. lib. 7. qui hæc scribit: *Sed & apud Alexandriam etsi nulla extrinsecus mali causa sit, eo ipso quòd genus hominum ferox, seditiosum, & semper inquietum est, civiles inter se motus, &c.* Lege Socratem libri 4. cap. 16. & libri 7. capite 13. *

[a] Quamdiu sepulcrum hoc stabit.] Veteres Christiani templa Gentilium per contemptum sepulcra vocabant, quòd ubi Dii illorum sepulti fuerant, templa exstrui cœpere. Id ex Minucio Felice, Arnobio aliísque notissimum est: sed postea Gentiles id in Christianos retorquere cœperunt ob Martyrum scilicet reliquias in Basilicis conditas & cultas. Unde Christianorum Ecclesias non aliter vocabant quàm τάφους. Sic Libanius in Orat. funebri ad calcem: ἡμεῖς δὲ ᾠόμεθα τοῖς ἱεροῖς ὑποχωρήσειν τοὺς τάφους, πάντων ἐχόντων ἐπὶ τοὺς βωμοὺς τρεχόντων, &c. *At nos sperabamus sepulcra templis cessura esse, cùm omnes sponte ad aras currerent.* Idem in Orat. adversus doctrinæ suæ obtrectatores, οἱ περὶ τοὺς τάφους pro Christianis ponit. Nec aliter Julianus in Misopogone: τοῖς περὶ τοὺς τάφους καλινδουμένοις γραϊδίοις; & iterum paullo infrà. Denique Antoninus quidam apud Eunapium in Ædesio: ἔφασκεν τὰ ἱερὰ τάφους γενήσεσθαι.

[b] Cirros puerorum lic. detondebat.] Idest, ut existimo, Lectores ordinabat. Nam iis temporibus ingenui adolescentes admodum pueri ad id officium cooptabantur, ut de Gallo & Juliano scribunt Auctores Hist. Eccl. Paulinus in Epithalamio Juliani, & in Natali S. Felicis:

— *Primis Lector servivit in annis.*

Quicumque autem Clerici capiebantur, iis statim demebatur coma: unde tonderi dicuntur absolutè, qui Clero mancipantur, apud Gregorium Turon. aliósque. Sed fortasse nihil hoc in loco ejusmodi intelligendum est, maximè cùm Diodorus, de quo hîc sermo est, Comes dicatur, non Episcopus.

*[c] Id quoque ad Deorum cultum existimans pertinere.] Hunc locum illustrat Theodoritus in Quæstionibus in Leviticum capite 28. ita scribens: εἰώθασιν Ἕλληνες μὴ ἀποκείρειν τῶν παιδίων τὰς κορυφάς, ἀλλὰ μαλλοὺς ἐᾶν, καὶ τούτους μετὰ χρόνον ἀνατιθέναι τοῖς δαίμοσιν. *Solent Græci* (id est Gentiles) *capita puerorum non detondere, sed cirros relinquere, eósque postea dæmonibus dedicare.* *

[d] Vexit ad lacus.] In codice Reg. legitur *ad litus.* meliùs ni fallor. * In Ms. quoque Tolos. legitur *ad litus:* * [in Colbertino *ad latus*, male.]

adjumento defendi, ni Georgii odio omnes indiſcretè flagrabant. Hoc comperto, Imperator ad vindicandum facinus nefandum erectus, jámque expetiturus pœnas à noxiis ultimas, mitigatus eſt lenientibus proximis: miſſóque [a] edicto, acri oratione ſcelus deteſtabatur admiſſum, minatus extrema, ſi deinde tentatum fuerit aliquid, quod juſtitia vetet & leges.

Dn. Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

Caput XII.

Inter hæc expeditionem parans in Perſas, quam dudum animi robore conceperat celſo, ad ultionem præteritorum vehementer elatus eſt, ſciens & audiens gentem aſperrimam per ſexaginta ferme annos inuſſiſſe Orienti cædum & direptionum monumenta ſæviſſima, ad internecionem exercitibus noſtris ſæpe deletis. Urebatur autem bellandi gemino deſiderio: primò quod impatiens otii lituos ſomniabat & prœlia: dein quòd in ætatis flore primævo objectus efferarum gentium armis, [b] recalentibus etiamtum Regum precibus & Regalium, qui vinci magis poſſe, quàm ſupplices manus tendere credebantur, ornamentis illuſtrium gloriarum inſerere Parthici cognomentum ardebat. Quæ maximis molibus feſtinari cernentes [c] obtrectatores deſides & maligni, unius corporis permutatione tot cieri turbas intempeſtivas indignum & pernicioſum eſſe ſtrepebant, ſtudium omne in differendo procinctu ponentes: & dictitabant his præſentibus, quos audita referre ad Imperatorem poſſe rebantur, eum ni ſedatiùs ageret, immodica rerum ſecundarum proſperitate, velut luxuriantes ubertate nimia fruges, bonis ſuis protinus occaſurum. Et hæc diu multúmque agitantes, fruſtra virum circumlatrabant immobilem occultis injuriis, ut Pygmæi vel [d] Thiodamas agreſtis homo Lindius Herculem. Ille tamen ut majoris præter ceteros ſpiritus, nihilo lentiùs magnitudinem expeditionis ſecum commentans, in præparandis congruis operam navabat enixam. Hoſtiarum tamen ſanguine plurimo aras crebritate nimia perfundebat, tauros aliquoties immolando centenos, & innumeros varii pecoris greges, [e] avéſque candidas terrâ quæſitas &

[a] Missoque edicto, &c.] Exſtat hoc edictum apud Socratem in libri III. capite III.

[b] Recentibus etiamtum.] Mſſ. codicum lectionem hic reſtitui, quam primus Gelenius mutaverat. Sic autem loquitur Marcellinus noſter in fine hujus libri: *Et recalet adhuc apud quoſdam licèt raroſconſideratio mundani motus.* Et in Collatione 3. Carthaginenſi Petilianus Epiſcopus dicit: *Me id petiſſe, adhuc recalent geſta.*

[c] Obtrectatores desides et maligni.] Chriſtianos intelligit, qui hanc Perſicam Juliani expeditionem, ut intempeſtivam nondum rebus Romanis intus probè conſtitutis, reprehendebant: ut videre eſt in Philippica 2. Gregorii Nazianzeni.

[d] Thiodamas agrestis h. Lindius.] Apollodorus in Bibliotheca bubulcum illum Rhodium, qui Herculem conviciis laceravit, tacito nomine memorat: ſed Thiodamantem ab eo diſtinguit, quem quidem Dryopium bubulcum facit.

[e] Avesque candidas.] Reſtitui ſcripturam codicis Regii ac Florentini, * & Toloſ. * [ac Colbert.] In Editione Rom. legebatur *auréſque*, ex quo Caſtellus correxerat *ovéſque* ineptè: quippe cùm Marcellinus innumeros varii pecoris greges jam dixerit. Adde, quòd oves candidas invenire non magni laboris eſt. Aves itaque ſcripſit Marcellinus, quas Julianus ſuis ſæpe manibus proſecabat, ut prædicat Libanius in Orat. Conſulari p. 246.

D N. JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

mari : adeo ut in dies pæne singulos milites carnis distentiore sagina victitantes incultiùs, potúsque aviditate corrupti, humeris impositi transeuntium, per plateas [a] ex publicis ædibus, ubi vindicandis potiùs quàm cedendis conviviis indulgebant, ad sua diversoria portarentur : Petulantes ante omnes & Celtæ, quorum ea tempestate confidentia creverat ultra modum. Augebantur autem cærimoniarum ritus immodicè, cum impensarum amplitudine antehac inusitata & gravi : & [b] quisque cùm impræpeditè liceret, scientiam vaticinandi professus, juxtà imperitus & docilis, sine fine vel præstitutis ordinibus, oraculorum permittebantur scitari responsa, & extispicia, nonnumquam futura pandentia : oscinúmque & auguriorum, & ominum fides, si reperiri usquam posset, affectata varietate quærebatur. Hæcque dum ita procedunt, more pacis multorum curiosior Juliànus novam consilii viam ingressus est, venas fatidicas [c] Castalii recludere cogitans fontis : quem obstruxisse Cæsar dicitur Hadrianus mole saxorum ingenti, veritus ne ut ipse præcinentibus aquis capessendam rempublicam comperit, etiam alii similia docerentur : ac statim circumhumata corpora statuit exinde transferri eo ritu, quo [d] Athenienses insulam purgaverant Delon.

[a] EX PUBLICIS ÆDIBUS.] Templa Deorum intelligit, in quibus Julianus victimas immolabat, & idolothyta militibus dividebat. Addit Marcellinus : *Ubi vindicandis potiùs quàm cedendis conviviis indulgebant.* Non quòd novum insolénsque esset, Gentiles in templis convivari : id enim in usu fuisse docet Vopiscus in Tacito, aliíque plures. Eóque alludit Tertullianus de Corona, cùm dicit : *Et excubabit pro templis, quibus renuntiavit: & cenabit illic, ubi Apostolo non placet.* Sed Marcellinus vindicanda hæc convivia appellat, cùm homines in templis Deorum immortalium fœdè inebriantur. Sic autem scribendum esse hunc locum existimo : *Ubi vindicandis potiùs quàm sedandis conv. indulgebant.* Quemadmodum loquitur Diocletianus in lege contra Manichæos : *Cùm vel cohibenda sint, vel etiam vindicanda.* Idem error in Epist. Ambrosii 24. occurrit : *Malui jurgium compositione cedere, quàm pronuntiatione acerbare.* Scribendum enim est *sedare.*

[b] QUISQUE CÙM IMPRÆP. LICERET SCIENTIAM VATICIN. PROFESSUS.] Quod quidem capitale fuerat sub Constantio, ut præter Marcellinum nostrum tot in locis, docet Libanius in Orat. de vita sua, pag. 21. & tot leges Constantii de maleficis & mathematicis, in Codice relatæ. Eleganter Mamertinus in Gratiarum actione ad Julianum. *Suspicere,* inquit, *in cælum licet, & securis contemplari astra luminibus, qui paullo antè pecorum ritu in humum visus trepidos figebamus : quis enim spectare auderet ortum sideris, quis occasum ? Ne agricolæ quidem, quorum opera ad motum signorum cælestium temperanda sunt, tempestatum præsagia rimabantur. Ipsi nautæ, qui nocturnos cursus ad astra moderantur, stellarum nominibus abstinebant.* Sub Juliano itaque Mathematicis, & haruspicibus, & ariolis libera fuit artes suas exercendi licentia, adeo ut modum in eo etiam Marcellinus desiderarit. Libanius in Orat. funebri, pag. 291. inter laudes Juliani prædicat, ϗ μάντεις ἐλεύθεροι φέβει : & in vita sua, p. 41.

[c] CASTALII FONTIS.] De quo Gregorius Naz. in Orat. 2. in Julianum, quas Philippicas soleo vocare : πάλιν ἡ Κασταλία σεσίγηται ϗ σιγᾷ, ϗ ὕδωρ ἐστὶν οὐ μαντευόμενον, ἀλλὰ γελώμενον. Ubi lege quæ Nonnus Scholiastes adnotat.

[d] ATHENIENSES INS. PURGAVERANT DELUM.] Bis est ab Atheniensibus purgata Delos ex Apollinis responso. Primò enim eam purgavit Pisistratus, ut narrat Herodotus in Clio. Sed cùm Pisistratus haud totam insulam purgavisset, sed quantum dumtaxat è templo quaquaversus prospici poterat, rursus eam Athenienses integram jussu oraculi lustraverunt anno 6. belli Peloponesiaci, ut fusè narrat Thucydides in lib. 3. Diodorus Siculus in 12.

Eodem

Eodem tempore die XI. Kalend. Novembrium ampliſſimum [a] Daphnæi Apollinis fanum, quod Epiphanes Antiochus Rex ille condidit iracundus & ſævus, & ſimulacrum in eo Olympiaci Jovis imitamenti æquiparans magnitudinem, ſubita vi flammarum exuſtum eſt. Quo tam atroci caſu repentè conſumpto, ad id uſque Imperatorem ira provexit, ut quæſtiones agitari juberet ſolito acriores, & majorem eccleſiam Antiochiæ claudi. [b] Suſpicabatur enim id Chriſtianos egiſſe ſtimulatos invidiâ, quòd idem templum inviti videbant ambitioſo circumdari periſtylio. Ferebatur autem licèt rumore leviſſimo, hac ex cauſa conflagraſſe delubrum: quòd [c] Aſclepiades Philoſophus, cujus in actibus Magnentii meminimus, cùm viſendi gratiâ Juliani peregrè ad id ſuburbanum veniſſet, [d] Deæ Cæleſtis argenteum breve figmentum quocumque ibat ſecum ſolitus efferre, ante pedes ſtatuit ſimulacri ſublimes, accenſiſque cereis ex uſu ceſſit: unde medietate noctis emenſa, cùm nec adeſſe quiſquam potuit nec juvare, volitantes ſcintillæ adhæſere materiis vetuſtiſſimis, ignéſque aridis nutrimentis erecti, omne quidquid contingi potuit, licèt ardua diſcretum celſitudine, concremarunt. Eo anno, ſidere etiamtum inſtante brumali, [e] aquarum inceſſit inopia metuenda, ut & rivi areſcerent quidam, & fontes antehac aquarum

JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coſſ. Anno Chr. 362.

CAPUT XIII.

[a] DAPHNÆI APOLLINIS FANUM, QUOD EPIPHANES ANTIOCH.] Immo Seleucus Nicator id templum primus conſtituiſſe dicitur, teſte Libanio in Antiochico, p. 349. & Sozomeno in lib. 5. cap. 19. Nam cùm ei inter venandum in eo loco aureus teli mucro è terra ſe oſtendiſſet, ſimúlque draco capiti ſupervolans apparuiſſet, memor veteris oraculi quo Daphnen Apollini conſecrare monitus fuerat, locum Apollini ſacravit, nemúſque ac templum addidit, ut ait Libanius: in quo legendum eſt, καὶ ἄν τινα τερψίν τι ἀπεδίδεικτο, καὶ φυτὰ καὶ νεὼς ἐδέξατο, &c. Sed fortaſſe Antiochus Epiphanes hoc Apollinis templum auxit, & donariis ornavit. Ludos certè magnificentiſſimos ab eo Daphne celebratos fusè deſcribit Polybius apud Athenæum.

[b] SUSPICABATUR ENIM ID CHRISTIANOS.] Id certè affirmat Julianus in Miſopogone his verbis: ἐπεὶ δὲ ἀπεπέμψαμεν τὸν νεκρὸν τῆς Δάφνης, οἱ μὲν ἀφοσιούμενοι τὰ περὶ τοὺς θεοὺς ἐξ ὑμῶν ἀπέδωκαν τοῖς ὑπὲρ τῶν λειψάνων ἀγανακτοῦσι τοῦ νεκροῦ τὸ τέμενος τοῦ Δαφναίου θεοῦ. οἱ δὲ εἴτε λαθόντες εἴτε μὴ, τὸ πῦρ ἔδειξαν ἐκείνῳ. *Poſtquàm verò cadaver ex Daphne amovimus, quidam ex vobis minùs erga Deos religioſi, templum Daphnæi Apollinis tradiderunt iis, qui ob mortui reliquias amotas erant infenſi. At illi ſeu clam, ſeu aliter, templum incendio conſumpſerunt.*

[c] ASCLEPIADES PHILOSOPHUS.] Hic Aſclepiades Cynicæ ſectæ Philoſophus ad Conſtantii comitatum venerat tempore Magnentiani belli, ut Marcellinus indicat. Julianus in Orat. ad Heraclium τὸν κυνισμὸν, ejus meminit: αὐλᾶσθαι ὁ Ἀσκληπιάδης, &c.

[d] DEÆ CÆLESTIS.] Cæleſtem Deam Carthagine præcipuè cultam eſſe pervulgatum eſt, quam leoni inſidentem fingere ſolebant, ut docet Apuleius in principio lib. 6. *Magna Jovis germana, & conjuga, ſeu tu Sami tenes vetuſta delubra, ſive celſa Carthaginis, quæ te virginem vecturâ leonis cælo commeantem percolit, beatas ſedes frequentas.* Unde Tertullianus in Apologet. cap. 12. *Ad beſtias*, inquit, *impellimur. Certè quas Libero, & Cybele, & Cæleſti applicatis.* Et Dio in Helagabalo ſcribit, eum cùm Uraniam Carthaginenſium Deo ſuo deſpondiſſet, dona propter nuptias à ſubditis exegiſſe: dotem autem accepiſſe leones duos aureos, qui Uraniæ appliciti erant. Ceterùm hujus Cæleſtis cultum Carthaginenſes à Phœnicibus, quippe Phœnicum coloni didicerant. Phœnices enim & Aſſyrii Venerem οὐρανίαν magnopere colebant, teſte Herodoto in lib. 1. & Pauſania in Atticis. Herodianus etiam in lib. 5. refert, quam Afri Uraniam ſeu Cæleſtem vocant, eam à Phœnicibus dici ἀστροάρχην: quod confirmat Marcianus Capella in lib. 8. principio: *Aſtroarchémque, Uraniam certè Libyſſam apparuiſſe rati, locum conſeſſionis honoratiſſima præbuêre.*

[e] AQUARUM INCESSIT INOPIA.] Ex qua caritas annonæ conſecuta eſt, ut do-

Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

copiosis pulsibus abundantes : sed in integrum postea restituti sunt. Et quarto Nonas Decembres vergente in vesperam die, reliqua Nicomedia collapsa est terræ motu, itidémque Nicææ portio non mediocris.

CAPUT XIV.

Quæ tametsi mæstitiam sollicito incuterent Principi, residua tamen non contemnebat urgentia, dum pugnandi tempus ei veniret optatum. Inter præcipua tamen & seria illud agere superfluum videbatur, quòd nulla probabili ratione [a] suscepta, popularitatis amore [b] vilitati studebat venalium rerum, quæ nonnumquam secus quàm convenit ordinata, inopiam gignere solet & famem. Et Antiochensi ordine id tunc fieri cùm ille juberet non posse, apertè monstrante, nusquam à proposito declinabat, Galli similis fratris, licèt incruentus. Quocirca in eos deinceps sæviens ut obtrectatores & contumaces, [c] volumen composuit invectivum, quod Antiochense vel Misopogonem appellavit, probra civitatis inten-

cet Libanius in Orat. quæ πρεσβευτικὸς seu legatio inscribitur, & in vita sua, pag. 42. in qua quidem pænuria Julianus treuecim millia modiorum tritici Antiochensibus largitus est. Libanius in legatione, pag. 1(8. & Julianus in Misopogone. * De hac aquarum pænuria Chrysostomus in Oratione 1. & 2. in Babylam pag. 724. & 781. & Homilia IV. de laudibus S. Pauli sub initium; item Homilia 4. in S. Matthæum : ubi hanc siccitatem adscribit Juliani Aug. sacrificiis, quibus capita fontium polluerat : denique in Homilia 39. in Epistolam priorem ad Corinthios.

[a] SUSCEPTA POPULARITATIS AMORE.] Casaubonus ad Historiam August. adnotavit scribendum esse *suscepto* : sed cùm in codice Regio [& Colbert.] & in Editione Rom. scriptum invenerim *suscepta*, auctoritatem eorum exemplarium sequi malo. Quid enim planius hac scriptura? *Nulla probabili ratione suscepta, popularitatis amore vilitati studebat venalium rerum.* Julianus enim cùm plebem infimam, statim atque Antiochiam ingressus est, in theatro clamantem audisset, annonam nimis caram esse; annonæ pretium constituit, aureum scilicet pro XV. modiis. Et ipse primus frumentum quod ex Ægypto sibi advectum fuerat, venale in foro propositum, eo quo dixi pretio vendidit. Sed Curiales cùm eam vilitatem viderent, frumentum quidem Principis emerunt; suum autem in agris suis extra Antiochiam majore pretio vendiderunt. Quod cùm indignè ferret Julianus, Curiales omnes in Palatium accitos acerbè increpuit, & in custodiam duci jussit : sed mox misso milite unumquemque in domum suam dimitti præcepit, ut narrat Libanius in Orat. funebri, p. 306. & Julianus in Misopogone.

[b] VILITATI STUDEBAT.] Adeo non puduit maximos olim Principes curam publicæ annonæ gerere, petentique populo vilitatem proponere. Exemplum suppeditat Tacitus in fine lib. 2. de Tiberio, & Lampridius in Alexandro Severo. Idatius denique in Fastis, Constantio IV. & Maximiano IV. Coss. *Vilitatem*, inquit, *Imperatores jusserunt esse.* Id tamen moderatè & cum judicio fieri debet : alioquin, ut ait Marcellinus in hoc loco, vilitas aliter quàm convenit ordinata, inopiam gignit & famem. Quod sanè de Commodo testatur Lampridius. *Ipse verò*, inquit, *seculum aureum Commodianum nomine assimulans, vilitatem proposuit, ex qua majorem postea pænuriam fecit.* Itaque in Juliano id meritò reprehendit Socrates in lib. 3. cap. 15.

[c] VOLUMEN COMPOSUIT INVECTIVUM, QUOD ANT. VEL MISOPOGONEM.] Hic locus fraudi fuit viro doctissimo, qui Misopogonem adnotavit à Juliano scriptum esse sub finem anni 362. Mamertino & Nevitta Coss. sed Julianus ipse in eo elegantissimo Satyrico apertè significat, sequenti anno scriptum fuisse. Etenim & Calendarum Jan. meminit, quibus Consul ipse processit, & votorum. ἐπεὶ ἡ πάγκοινος ἑορτὴ, &c. quem locum in Notis ad lib. 23. explicabimus. Et Juliani avunculi sui mortem commemorat, qui anno D. 363. interiisse dicitur à Marcellino. Postremò in pag. 66. Antiochenses inducit conquerentes, quòd gravitatem ac tristitiam ipsius septimo jam mense tolerarent. Ingressus autem erat Antiochiam sub exitum mensis Junii, ut suprà notavi. Igitur affecto jam mense Januario id opus Julianus edolavit. Proinde malè Con-

sa mente dinumerans, addénsque veritati complura: post quæ, multa in se facetè dicta comperiens, coactus dissimulare pro tempore, irâ sufflabatur internâ. Ridebatur enim ut Cercorps, homo brevis, humeros extentans angustos, & barbam præ se ferens hircinam, grandiáque [a] incedens tamquam Oti frater & Ephialtis, quorum proceritatem Homerus in immensum tollit: itidémque [b] victimarius pro [c] sacricola dicebatur, ad crebritatem hostiarum alludentibus multis: & culpabatur hinc opportunè, cùm ostentationis gratiâ [d] vehens licenter pro sacerdotibus sacra, [e] stipatúsque mulierculis lætabatur. Et quamquam his paribúsque de causis indignaretur, tacens tamen motúmque in animi retinens potestate, sollemnia celebrabat. Denique præstituto feriarum die [f] Casium montem ascendit nemorosum, & tereti ambitu in sublime porrectum, unde secundis galliciniis videtur primò Solis exortus. Cúmque [g] Jovi faceret rem divinam, repentè conspexit quemdam humi prostratum, supplici voce vitam precantem & veniam. Interrogantique ei

CLAUDIUS JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

sulatu Mamertini & Nevittæ id retulit Marcellinus: qui neque causam ipsam, propter quam id volumen est scriptum, satis expressisse mihi videtur. Consule Socratem in lib. 3. cap. 15. & Sozomenum in v.

[a] GRANDIAQUE INCEDENS.] Apertè græcissat: est enim planè id, quod apud Homerum sæpe occurrit, μακρὰ βιβάς.

[b] ET VICTIMARIUS.] Idem dicit Zonaras: οἱ Ἀντιοχεῖς ἀποσκώπτοντες εἰς αὐτόν, θύτην ἔλεγον, ἀλλ' οὐ βασιλέα σφίσιν ἐπιδημῆσαι· καὶ διὰ τὸ καθειμένον ἔχειν ἐκεῖνον τὸν πώγωνα, τράγον αὐτὸν ὠνόμαζον: *Antiochenses eum irridentes, victimarium aiebant, non Imperatorem ad se venisse, & ob demissam barbam hircum eumdem appellabant.* Sanè Julianus victimas sæpe instar popæ ipse jugulabat: cúmque ab hujusmodi in sacrificando αὐτουργίας commendat Libanius in Orat. Consulari.

[c] PRO SACRICOLA.] Eadem voce utitur Tacitus in 3. Hist. *Domitianus linteo amictu turbæ sacricolarum immistus, &c.* Et Apuleius in lib. 4. Floridorum: *Sum enim non ignotus illius sacricola, nec recens cultor:* denique Solinus.

[d] VEHENS LIC. PRO SACERDOTIBUS SACRA.] Proprium sacerdotum est, sacra ferre. Unde Virgilius cùm in 2. Georgic. ait,

Me verò primùm dulces ante omnia Musæ,
Quarum sacra fero;

Musarum se sacerdotem esse significat, ut rectè notavit Servius. Ministri autem qui sacra ferebant, propriè ἱεροφόροι dicuntur à Græcis, ut est apud Plutarchum de Iside & Osiride. Firmicus in lib. 3. cap. XI. *Prophetas, aut vestitores divinorum simulacrorum faciet, aut divinarum bajulos caremoniarum.* In Græco unde ea transtulit Firmicus, sic fuisse non dubito: προφήτας, ἢ ἱεροστόλους τινὰς ἢ ἱεροφόρους. Nam & Plutarchus ἱεροστόλους (ἱεροστολιστὰς vocat Porphyrius in 4. de abstinentia) & ἱεροφόρους conjungit.

* [e] STIPATUSQUE MULIERCULIS.] Hanc pompam Juliani luculentè describit Johannes Chrysostomus in Oratione contra Gentiles pag. 761. *Equus*, inquit, *Regius & Protectores longo post intervallo sequebantur: lenones verò & productrices muliercula, & impurissimorum hominum colluvies Imperatorem undique stipabant cum cachinnis & vocibus quæ hujusmodi homines decebant. Hunc comitatum in deliciis habebat Imperator, hos per fora & vicos circumducebat, præ his Duces contemnens & Præsides.* *

[f] CASIUM MONTEM.] Qui Antiochiæ erat ad meridiem, ut docet Libanius in Antioch. pag. 372. Hegesippus in lib. 3. cap. 5. sic dictus à Caso Cretensi, qui Casiotem partem Antiochiæ condidit, teste ibidem Libanio. Hinc ὀροκασιὰς arx Antiochiæ dicta, ut ait Procopius in 2. de fabricis.

[g] JOVI FACERET REM DIV.] Jovi scilicet Casio. Libanius in legatione ad Julianum sub finem: ἱκετεύει σε πόλις πολλούς σοι θεοὺς παρεσχημένη συμμάχους ὡς ἴδοιμεν· τὸν Δία, τόν τε ἐπὶ τῇ κορυφῇ, καὶ τὸν ἐν ἄστει, παρ' ὃν εἰσῆλθες ὕπατος. *Supplicat tibi civitas, quæ multos tibi auxiliares Deos præstitit: Jovem tum eum qui in montis vertice, tum illum qui in urbe est, cujus templum Consul adiisti.* Jovem Casium, & Philium intelligit. De Jove Casio Libanius loquitur in Antiochico, pag. 354. & in

CLAUDIUS JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

qui esset, responsum est: [a] Præsidalem esse Theodotum Hierapolitanum: qui profectum à civitate sua Constantium inter Honoratos deducens, adulando deformiter tamquam futurum sine dubietate victorem, orabat lacrymas fingens & gemitum, ut Juliani ad eos mitteret caput perduellis ingrati, specie illa qua Magnentii circumlatum meminerat membrum. Quibus auditis, *Accepi olim*, inquit, *hoc dictum*, Imperator, *relatione multorum: sed abi securus ad lares, exutus omni metu clementiâ Principis, qui* [b] *ut prudens definivit, inimicorum minuere numerum, augeréque amicorum sponte sua contendit ac libens.* Exin sacrorum perfecto ritu digresso, offeruntur rectoris Ægypti scripta, Apim bovem operosâ quæsitum industriâ, tamen post tempus inveniri potuisse firmantis: quod ut earum regionum existimant incolæ, faustum & ubertatem frugum, diversaque indicat bona. Super qua re pauca convenit expediri. Inter animalia antiquis observationibus consecrata, Mnevis & Apis sunt notiora: Mnevis Soli sacratur, super quo nihil dicitur memorabile; sequens Lunæ. Est enim Apis bos diversis genitalium notarum figuris expressus, maximéque omnium corniculantis Lunæ specie latere dextro insignis: qui cùm post vivendi spatium præstitutum sacro fonte immersus è vita abierit, (nec enim ultra eum trahere licet ætatem, quàm secreta librorum præscribit auctoritas mysticorum: [c] nec nisi semel ei in anno bos femina inventa cum notis certis offertur) alter cum publico quæritur luctu: & si omnibus signis consummatus reperiri potuerit, ducitur Memphim [d] urbem frequentem, præsentiáque numinis Æsculapii claram. Cúmque initiante antistitum numero centum, inductus in thalamum esse cœperit sacer, conjecturis apertis signa rerum futurarum dicitur demonstrare: & ad-

Epist. 637. * & nummus Trajani hanc habet Inscriptionem: Διὸς Κασίου; ex altera parte, Σελευκέων τῆς Συρίας. *

[a] PRÆSIDALEM ESSE THEODOTUM.] Præsidalis dicitur, qui Præsidatu functus est. Sic Fidustius quidam Præsidalis dicitur in lib. 29. initio; & Bonosus quidam à Symmacho in Epist. 71. lib. 4. vir Præsidalis vocatur, quem in lib. 5. geminæ administrationis integritate conspicuum appellat. Eâdem formâ quâ Sacerdotalis, & Proconsularis dicuntur, qui Sacerdotium provinciæ, & Proconsulatum gessere. In veteribus Glossis Præsidalis ἡγεμονικὸς dicitur. Sanè Græci illos quos Latini Præsides, ἡγεμόνας vocant. Sic apud Eusebium in lib. 2. de vita Constantini cap. 24. & alibi: & apud Hieroclem in συνεκδήμῳ, (quem librum Constantinus πορφυρογέννητος laudat frequenter) ἐπαρχία ὑπὸ ἡγεμόνα est provincia Præsidalis.

[b] UT PRUDENS DEFINIVIT.] Socrates, teste Themistio in Orat. ix.

[c] NEC NISI SEMEL EI IN ANNO.] Hujus lectionis primus auctor fuit Accursius. Nam in Editione quidem Rom. perinde ut in Mss. Regio & Flor. [ac Colbert.] sic legitur: *Necatur horago arei bos fem. inv. cum notis cert. offertur. quo perempto alter, &c.* Unde P. Castellus hanc emendationem effinxerat, quam Gelenius quoque est secutus: *Necatur Io Inachi bos femina, &c.* Prorsus insulsè. Sic autem scribendum videtur: *Necatur eâdem horâ & bos femina, quæ ei semel in anno inventa cum notis cert. offertur: quo perempto, &c.* Ita enim Solinus in cap. 35. ex quo hæc Marcellinus noster exscripsit, & Plinius in lib. 8. cap. 46.

[d] URBEM PRÆSTANTEM PRÆSENTIAQUE.] Sic primus edidit Gelenius. Nam Castellus ita emendaverat: *Urbem præst. frequentiáque num. Asclepii claram*: cùm in Editione Rom. legeretur: *Urbem presentiam frequentia hominis Æsculapis claram.* Quemadmodum etiam legitur in codice Regio, * & Tolos. * [ac Colbert.] nisi quòd in Regio τὸ *præsentiam* desideratur.

euntes quosdam indiciis averti, videtur obliquis, ut offerentem cibum aliquando Germanicum Cæsarem, sicut lectum est, aversatus, portenderat paullo post eventura. — D. N. Julianus Aug. Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

Caput XV.

Strictim itaque quoniam tempus videtur hoc flagitare, res Ægyptiacæ tangantur, quarum notitiam in actibus Hadriani & Severi Principum digessimus latè, visa pleraque narrantes. Ægyptiam gentem omnium vetustissimam, nisi quòd [b] super antiquitate certat cum Scythis, [c] à Meridiali latere Syrtes majores, & Phycus promontorium, & Borion, & Garamantes, nationésque variæ claudunt: qua Orientem è regione prospicit, Elephantinen & Meroën urbes Æthiopum, & Catadupos, Rubrúmque pelagus & Scenitas prætenditur Arabas, quos Saracenos nunc appellamus: Septentrioni opposita terrarum situi cohæret immenso, unde exordium Asia Syriarúmque provinciæ sumunt: à vespera [d] Issiaco disjungitur mari, quod quidam nominavere Parthenium. Pauca itaque super benivolo omnium flumine Nilo, quem Ægyptum Homerus appellat, præstringi conveniet, mox ostendendis aliis, quæ sunt in his regionibus admiranda. Origines fontium Nili, ut mihi quidem videri solet, sicuti adhuc factum est, posteræ quoque ignorabunt ætates. Verùm quoniam fabulantes poëtæ, variantésque geographi in di-

Equidem hunc locum sic malim legere: *Ducitur Memphim urbem frequentem, præsentiáque num. Æsculapii clarum.*

[a] In reliquis sacri videbatur.] De Apidis oraculo illustre exstat exemplum apud Diogenem Laërtii f. in Eudoxo. Sed Pausanias in Achaicis aliud in templo Apidis oraculi captandi genus fuisse significat. Nam cùm Pharis in templo Mercurii hanc rationem captandi oraculi esse dixisset; ut accenso ture Deum ad aurem accedentes interrogarent; deinde aures sibi obturarent, donec è fano egressi essent: ac tum demum amotis inde manibus quam primam ab obvio quoque vocem audissent, eam oraculi instar acciperent: sic subjungit: [illegible] Sanè Ægyptios in observandis vel fortuitis puerorum sermonibus superstitiosos fuisse docet Plutarchus de Iside.

[b] Super antiquitate certat cum Scythis.] Hanc contentionem fusè narratam legere est in lib. 2. Justini, qui tandem concludit, antiquiores semper habitos esse Ægyptiis Scythas. Sed Herodotus in lib. 2. & Pausanias in Atticis illud certamen inter Ægyptios & Phrygas fuisse testatur. Videsis Scholiastem Apollonii ad hunc versum lib. 4.

[illegible]

Unde & primam omnium urbem Thebas Ægyptias conditam esse scribit: cui consentit Diodorus Siculus in lib. 1. & Plinius in lib. 7. cap. 56.

[c] A Meridiali latere Syrtes majores.] Hîc verò omnia fusque deque miscuit Marcellinus. Syrtes enim majores, & Borium promontorium ab Occasu habet Ægyptus: à Meridie Elephantinen, & Meroen, & Æthiopiam: ab Ortu verò Arabiam, & Syriam Palæstinam, & mare Rubrum; denique à Septentrione mare Ægyptium: ut docent Ptolemæus, Strabo, Orosius, aliique.

[d] Issiaco disj. mari quod & nom. Parthenium.] In Regio codice *Isiaco* scriptum reperi. In Editione Romii [& in Ms. Colbert.] *Issiaco*. Primus Gelenius vulgatæ lectionis auctor fuit; qui de Issico sinu hunc locum intellexit: cui favere videtur alter Marcellini locus, in lib. 14. ubi dicit: *Cùm quondam ex Parthenio pelago venientes aut Libyco, &c.* Parthenium igitur mare Marcellinus ad dextram Ægypti collocat, Libycum ad sinistram. Cui refragatur Eustathius in Scholiis ad Dionysium de situ orbis, ubi [illegible], quod est mare Libycum, ab aliis [illegible] dici auctor est: cui subscribit Macrobius in lib. 7. Saturnalium. Sed Marcellino adstipulatur Cyrillus in vita S. Euthymii. *Ille autem (inquit) cùm Joppen venisset, & quoddam adscendisset navigium, quod petebat Corycum: ubi fuit in ipso mari Parthenico, &c.* Et Gregor. Na-

CLAUDIUS JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

qui esset, responsum est [a] Præsidalem esse Theodotum Hierapolitanum: qui profectum à civitate sua Constantium inter Honoratos deducens, adulando deformiter tamquam futurum sine dubietate victorem, orabat lacrymas fingens & gemitum, ut Juliani ad eos mitteret caput perduellis ingrati, specie illa qua Magnentii circumlatum meminerat membrum. Quibus auditis, *Accepi olim*, inquit, *hoc dictum*, Imperator, *relatione multorum: sed abi securus ad lares, exutus omni metu clementiâ Principis, qui* [b] *ut prudens definivit, inimicorum minuere numerum, augeréque amicorum sponte sua conscidit ac libens.* Exin sacrorum perfecto ritu digresso, offeruntur rectoris Ægypti scripta, Apim bovem operosâ quæsitum industriâ, tandem post tempus inveniri potuisse firmantis; quod ut earum regionum existimant incolæ, faustum & ubertatem frugum, diversáque indicat bona. Super qua re pauca convenit expediri. Inter animalia antiquis observationibus consecrata, Mnevis & Apis sunt notiora: Mnevis Soli sacratur, super quo nihil dicitur memorabile; sequens Lunæ. Est enim Apis bos diversis genitalium notarum figuris expressus, maximéque omnium corniculantis Lunæ specie latere dextro insignis: qui cùm post vivendi spatium præstitutum sacro fonte immersus è vita abierit, (nec enim ultra eum trahere licet ætatem, quàm secreta librorum præscribit auctoritas mysticorum: [c] nec nisi semel ei in anno bos femina inventa cum notis certis offertur) alter cum publico quæritur luctu: & si omnibus signis consummatus reperiri potuerit, ducitur Memphim [d] urbem frequentem, præsentiáque numinis Æsculapii claram. Cúmque initiante antistitum numero centum, inductus in thalamum esse cœperit sacer, conjecturis apertis signa rerum futurarum dicitur demonstrare, & ad-

Epist. 637.* & nummus Trajani hanc habet Inscriptionem: Διὸς Κασίου; ex altera parte, Σελευκέων τῆς Συρίας.*

[a] PRÆSIDALEM ESSE THEODOTUM.] Præsidalis dicitur, qui Præsidatu functus est. Sic Fidustius quidam Præsidalis dicitur in lib. 29. initio; & Bonosus quidam à Symmacho in Epist. 71. lib. 4. vir Præsidalis vocatur, quem in lib. 5. geminæ administrationis integritate conspicuum appellat. Eâdem formâ quâ Sacerdotalis, & Proconsularis dicuntur, qui Sacerdotium provinciæ, & Proconsulatum gessêre. In veteribus Glossis Præsidalis ἡγεμονικὸς dicitur. Sanè Græci illos quos Latini Præsides, ἡγεμόνας vocant. Sic apud Eusebium in lib. 2. de vita Constantini cap. 24. & alibi: & apud Hieroclem in συνεκδήμῳ, (quem librum Constantinus ὁ Πορφυρογέννητος laudat frequenter) ἐπαρχία ὑπὸ ἡγεμόνα est provincia Præsidalis.

[b] UT PRUDENS DEFINIVIT.] Socrates, teste Themistio in Orat. IX.

[c] NEC NISI SEMEL EI IN ANNO.] Hujus lectionis primus auctor fuit Accursius. Nam in Editione quidem Rom. perinde ut in Mss. Regio & Flor. [ac Colbert.] sic legitur: *Necatur horâ ge arei bos fem. inv. cum notis cert. offertur. quo perempto alter, &c.* Unde P. Castellus hanc emendationem effinxerat, quam Gelenius quoque est secutus: *Necatur Io Inachi bos femina, &c.* Prorsus insulsè. Sic autem scribendum videtur: *Necatur eâdem horâ & bos femina, quæ ei semel in anno inventa cum notis cert. offertur: quo perempto, &c.* Ita enim Solinus in cap. 35. ex quo hæc Marcellinus noster exscripsit, & Plinius in lib. 8. cap. 46.

[d] URBEM PRÆSTANTEM PRÆSENTIAQUE.] Sic primus edidit Gelenius. Nam Castellus ita emendaverat: *Urbem præst. frequentiáque num. Asclepii claram*: cùm in Editione Rom. legeretur: *Urbem præsentiam frequentia hominis Æsculapis claram.* Quemadmodum etiam legitur in codice Regio,* & Tolos.* [ac Colbert.] nisi quòd in Regio τὸ *præsentiam* desideratur.

euntes quosdam a indiciis averti, videtur obliquis: ut offerentem cibum aliquando Germanicum Cæsarem, sicut lectum est, aversatus, portenderat paullo pòst eventura.

Dn. Julianus Aug. Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

CAPUT XV.

Strictim itaque quoniam tempus videtur hoc flagitare, res Ægyptiacæ tangantur, quarum notitiam in actibus Hadriani & Severi Principum digessimus latè, visa pleraque narrantes. Ægyptiam gentem omnium vetustissimam, nisi quòd [b] super antiquitate certat cum Scythis, [c] à Meridiali latere Syrtes majores & Phycus promontorium, & Borion, & Garamantes, nationésque variæ claudunt: quà Orientem è regione prospicit, Elephantinen & Meroën urbes Æthiopum, & Catadupos, Rubrúmque pelagus & Scenitas prætendit Arabas, quos Saracenos nunc appellamus: Septemtrioni opposita terrarum situ cohæret immenso, unde exordium Asiæ Syriarúmque provinciæ sumunt: à vespera [d] Issiaco disjungitur mari, quod quidam nominavere Parthenium. Pauca itaque super benivolo omnium flumine Nilo, quem Ægyptum Homerus appellat, præstringi conveniet, mox ostendendis aliis, quæ sunt in his regionibus admiranda. Origines fontium Nili, ut mihi quidem videri solet, sicuti adhuc factum est, posteræ quoque ignorabunt ætates. Verùm quoniam fabulantes poëtæ, variantésque geographi in di-

Equidem hunc locum sic malim legere: *Ducitur Memphim urbem frequentem, præsentiáque numinis Æsculapii claram.*

[a] [illegible]] De Apidis oraculo illustre exstat exemplum apud Diogenem Laertii f. in Eudoxo. Sed Pausanias in Achaicis aliud in templo Apidis oraculi captandi genus fuisse significat. Nam cùm Pharis in templo Mercurii hanc rationem captandi oraculi esse dixisset; ut accenso ture Deum ad aurem accedentes interrogarent: deinde aures sibi obturarent, donec è fano egressi essent: ac tum demum amotis inde manibus quam primam ab obvio quoque vocem audissent, eam oraculi instar acciperent: sic subjungit: [illegible]. Sanè Ægyptios in observandis vel fortuitis puerorum sermonibus superstitiosos fuisse docet Plutarchus de Iside.

[b] SUPER ANTIQUITATE CERTAT CUM SCYTHIS.] Hanc contentionem fusè narratam legere est in lib. 2. Justini, qui tandem concludit, antiquiores semper habitos esse Ægyptiis Scythas. Sed Herodotus in lib. 2. & Pausanias in Atticis illud certamen inter Ægyptios & Phrygas fuisse testatur. Videsis Scholiasten Apollonii ad hunc versum lib. 4.

Μήτηρ Αἴγυπτος προτερηγενέων αἰζηῶν.

Unde & primam omnium urbem Thebas Ægyptias conditam esse scribit: cui consentit Diodorus Siculus in lib. 1. & Plinius in lib. 7. cap. 56.

[c] A MERIDIALI LATERE SYRTES MAJORES.] Hîc verò omnia susque deque miscuit Marcellinus. Syrtes enim majores, & Borium promontorium ab Occasu habet Ægyptus: à Meridie Elephantinen, & Meroen, & Æthiopiam: ab Ortu verò Arabiam, & Syriam Palæstinam, & mare Rubrum; denique à Septentrione mare Ægyptium: ut docent Ptolemæus, Strabo, Orosius, aliique.

[d] ISSIACO DISJ. MARI QUOD NOM. PARTHENIUM.] In Regio codice *Isiaco* scriptum reperi. In Editione Romana [& in Ms. Colbert.] *Isiaco*. Primus Gelenius vulgatæ lectionis auctor fuit; qui de Issico sinu hunc locum intellexit: cui favere videtur alter Marcellini locus, in lib. 14. ubi dicit: *Cùm quondam ex Parthenio pelago venientes aut Libyco, &c.* Parthenium igitur mare Marcellinus ad dextram Ægypti collocat, Libycum ad sinistram. Cui refragatur Eustathius in Scholiis ad Dionysium de situ orbis, ubi [illegible], quod est mare Libycum, ab aliis [illegible] dici auctor est: cui subscribit Macrobius in lib. 7. Saturnalium. Sed Marcellino adstipulatur Cyrillus in vita S. Euthymii. *Ille autem (inquit) cùm Joppen venisset, & quoddam adscendisset navigium, quod petebat Coryeum: ubi fuit in ipso mari Parthenico, &c.* Et Gregor. Na-

CLAUDIUS JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

versa latentem notitiam scindunt, opiniones eorum veritati confines (ut arbitror) expediam paucis. Affirmant aliqui Physicorum in subjectis Septemtrioni spatiis, cùm hiemes frigidæ cuncta constringunt, magnitudinem nivium congelascere: eásque postea vi flagrantis sideris resolutas, fluxis humoribus nubes efficere gravidas, quæ in meridianam plagam Etesiis flantibus pulsæ, expressæque tepore nimio, incrementa ubertim suggerere Nilo creduntur. Ex Æthiopicis imbribus, qui abundantes in tractibus illis per æstus torridos cadere memorantur, exundationes ejus erigi anni temporibus asserunt alii præstitutis: quod utrumque dissonare videtur à veritate. Imbres enim apud Æthiopas aut numquam, aut per intervalla temporum longa cadere memorantur. Opinio est celebrior alia, quòd spirantibus prodromis, pérque dies quadraginta & quinque Etesiarum continuis flatibus repellentibus ejus meatum, velocitate cohibita superfusis fluctibus intumescit: & reluctante spiritu controverso adolescens in majus; hinc vi reverberante ventorum, inde urgente cursu venarum perennium, progrediens in sublime tegit omnia, & humo suppressa, per supina camporum speciem exhibet maris. [a] Rex autem Juba Punicorum confisus textu librorum, à monte quodam oriri eum exponit, qui situs in Mauritania despectat Oceanum: hísque indiciis hoc proditum ait, quòd pisces, & herbæ, & belluæ similes per eas paludes gignuntur. Æthiopiæ autem partes prætermeans Nilus, nominum diversitate decursa, quæ ei orbem peragranti nationes indidere complures, æstuans inundatione ditissima [b] ad cataractas, id est præruptos scopulos venit, è quibus præcipitans ruit potiùs quàm fluit: unde Atos olim accolas usu aurium fragore adsiduo deminuto, necessitas vertere solum [c] ad quietiora coëgit. Exinde leniùs means per ostia septem, quo-

zianz. in Oratione 19. Παρθενικὸν πέλαγος vocat, quod est circa insulam Cyprum. Gregorius Presbyter in vita Nazianzeni, & vetus auctor vitæ S. Stephani junioris capite 16. Παρθένιον nominant.*

[a] REX AUTEM JUBA.] Hic est Mauritaniæ Rex, filius ejus Jubæ qui cum Scipione in Africa adversus Julium Cæsarem infeliciter pugnavit: ipse in Cæsaris triumpho ductus, postea in amicitiam Cæsaris Octaviani adscitus, paternum Regnum recepit, teste Plutarcho in Cæsaris vita, & Appiano in lib. 2. de bellis civilibus. De eo Suidas.

[b] AD CATARACTAS, ID EST PRÆRUPTOS SCOPULOS.] At id non placet doctissimo viro qui Marcellinum nostrum in Exercitationibus suis acerbè reprehendit. Sed tamen ferri potest interpretatio Marcellini. Certè Eustathius in Dionysium non aliter interpretatur: καταῤῥάκτας, ait, ἤγουν καταδύτας ἢ κρημνὸς: & paullo pòst: καταῤῥάκται δὲ λέγονται οἱ πετρώδεις τόποι ὧν οἱ ποταμοὶ αἰσχυντίζοντες τὸ ῥοῦν εὐθύτητος ὑπερβαίνουσι, &c. Idem in lib. ult. Iliados notat καταῤῥάκτας dici μέρος ποταμῶν, οἱ διὰ πετρῶν καταῤῥέουσι. Denique vetus scriptor apud Suidam cataractas in Histro ait esse scopulos quosdam instar montium, qui aquarum cursum impediunt. Sed tamen explicationem Aristidis equidem prætulerim, qui in Ægyptiaca cataractas sic definit, ἡ διὰ τῶν ὀρῶν τοῦ ποταμοῦ κατάβασις, id est descensum, seu defluxum Nili per montes; & 36. ferè cataractas in Nilo esse testatur. Eodem modo ὑετοῦ καταῤῥάκται dicuntur in sacris litteris: & Hesychius καταῤῥάκτης, inquit, ὀχετός, ῥύαξ.

[c] AD EDITIORA COEGIT.] Sic primus emendavit Gelenius, cùm in prioribus Editionibus perinde ac in MSS. legeretur, atque ditiora coëgit. Sed ipsemet in Epistola quam Hieronymi Frobenii nomine Editioni

rum ſingula perpetuorum amnium uſum & faciem præbent, nullis per Ægyptum [a] aquis externis adjutus ejectatur. Et præter amnes plurimos ex alveo derivatos auctore, cadentéſque in ſuppares ejus, ſeptem navigabiles ſunt & undoſi, quibus ſubjecta vocabula veteres indiderunt: Heracleoticus, Sebennyticus, [b] Bolbiticus, [c] Phatniticus, Mendeſius, Taniticus, & Peluſiacus. Oriens autem inde, ut dictum eſt, propellitur è paludibus adusque cataractas, inſulaſque efficit plures: quarum aliquæ ita porrectis aquis dicuntur extentæ, ut ſingulas ægrè tertio die relinquat. Inter quas duæ ſunt claræ, Meroë, & Delta, à triquetræ litteræ forma hoc vocabulo ſignatiùs appellata. Cùm autem Sol per cancri ſidus cœperit vehi, augeſcens adusque tranſitum ejus in libram, diebúſque centum ſublatiùs fluens, minuitur poſtea, & mitigatis ponderibus aquarum, navibus antea pervios equitabiles campos oſtendit. Abunde itaque luxurians ita eſt noxius; ut infructuoſus, ſi venerit parcior: gurgitum enim nimietate humectans diutiùs terras, culturas moratur agrorum: parvitate autem minatur ſteriles ſegetes. Eúmque nemo aliquando extolli cubitis altius XVI. poſſeſſor optavit. Et ſi inciderit moderatiùs, aliquoties jactæ ſementes in loco pinguis cæſpitis cum augmento ferè ſeptuageſimo renaſcuntur: ſoluſque fluminum auras nullas inſpirat. Exuberat Ægyptus etiam pecudibus multis, inter quas terreſtres ſunt & aquatiles: aliæ quæ humi & in humoribus vivunt, unde ἀμφίβιοι nominantur. Et in aridis quidem [d] capreoli veſcuntur, & bubali, & [e] Spinturnicia omni deformitate ridicula,

ſuæ præfixit, emendationem ſuam retractavit. Ait enim ſcribendum videri, *ad quietiora coegit*: quam ſcripturam vulgatæ equidem longe antepono.

[a] Aquis ext. adjutus dilatatur.] In Editione Rom. *delectatur* excuſum eſt. Unde Caſtellus vulgatam hactenus ſcripturam exſculpſit. In Vaticano tamen, & Florent. [ac Colbert.] codicibus legitur, *electatur*; in Regio* & Toloſ.* *elabitur*.

[b] Bolbiticus.] Sic oſtium illud appellat Mela; Plinius & Ptolemæus Bolbitinum à Bolbitine urbe Ægypti, cujus meminit Stephanus Byzantius. Βολβίτινη, inquit, πόλις Αἰγύπτου. τὸ ἐθνικὸν. Βολβιτινάτης καὶ Βολβιτινίτης· ὅθεν καὶ Βολβιτινὸν ὕμα. lege στόμα. [In Mſ. Colbert. legitur *Bucente*.]

[c] Pharniticus.] Rectiùs in Editione Baſilienſi legitur *Phatniticus*. Ita enim oſtium hoc appellat Plinius, & Diodorus Siculus in lib. 20. quamquam in Diodori editis exemplaribus corruptè φαγνητικὸν στόμα perſcribitur. Strabo Phatnicum dicit. Sed cùm à Phatnite Præfectura dictum eſſe videatur, malim equidem Phatnicum ſcribi. Mela tamen & Ptolemæus Pathmiticum vocant, quemadmodum hoc in loco ſcriptum habent codex Regius & Flor. cum Editione Auguſtana, [& Mſ. Colbert.]

[d] Capreoli veſc. et bucali.] Aſſentior Lindenbrogio qui legendum eſſe monuit *bubali*; atque ita in codice Regio ſuperſcriptum eſt. Certè capreoli cum bubalis ferè jungi ſolent: ut exempli gratiâ in Deuteronomii cap. 14. apud Herodotum in lib. 4. Ariſtotelem in 3. de animalibus, & Strabonem in 17. Inde apud Heſychium βούβαλος ſeu βούβαλις, δορκάδιον eſſe dicitur, & Plinius in lib. 8. naſci ait in Germania biſontes, & uros, quibus imperiti bubalorum nomen imponant, cùm tamen bubalos gignat Africa vituli potiùs cervíve quadam ſimilitudine. Bubalorum quibus Ægyptus abundat, meminit etiam Palladius in Lauſiaca, de Macario loquens Alexandrino, [& in vita Joh. Chryſoſt. P. Pithœus ad oram Ammiani ſui legit etiam *bubali*.]

[e] Pisturnitia.] In Regio [& Colbert.] codice *piſturnicia* legitur. Quare non dubito, quin vera ſit P. Pithœi doctiſſimi viri conjectura, qui *Spinturnicia* emendavit ex Plauti Milite: ubi ſic ait Palæſtrio:

Pithecium hæc eſt præ illa, & Spinturnicium.

Dn. Fl. Cl. Julianus Pius Felix Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

aliáque monstra quæ numerare non refert. Inter aquatiles autem bestias crocodilus ubique per eos tractus abundat, exitiale quadrupes malum, assuetum elementis ambobus, lingua carens, maxillam superiorem commovens solam, [a] ordine dentium pectinato, perniciosis morsibus quidquid contigerit pertinaciter petens, per [b] ova edens fetus anserinis similia. Utque armatus est unguibus, si haberet etiam pollices, ad evertendas quoque naves sufficeret viribus magnis: [c] ad cubitorum enim longitudinem decem interdum extentus, noctibus quiescens per undas, [d] diebus humi vescitur, confidentiâ cutis, quam ita validam gerit, ut ejus terga cataphracta vix tormentorum ictibus perforentur. Et sævientes semper eædem feræ, quasi pacto fœdere quodam castrensi, per septem cærimoniosos dies mitescunt, ab omni sævitia desciscentes, quibus sacerdotes Memphi natales celebrant Apis. Præter eos autem qui fortuita pereunt morte, alii dirumpuntur suffossis alvis mollibus certis ferarum dorsualibus crustis, quas delphinis similes nutrit fluvius antedictus: alii exitio intereunt tali. Trochilus avicula brevis, dum escarum minutias captat, circa cubantem feram volitans blandè, genásque ejus irritatiùs titillando pervenit adusque ipsam viciniam gutturis. Quod factum contuens [e] hydrus, [f] ichneumonis genus,

Ad quem versum sine dubio allusit noster Marcellinus. Nec displicet conjectura Cl. Salmasii, qui in tomo 1. ad Solinum, Spinturnicia per deminutionem seu ὑποκορισμὸν à Spinturnice deduci adnotavit: Spinturnicem autem esse, quam Græci dicunt σπίγγα. Ut enim ab ὄρτυξ Latini fecerunt *coturnix*, ita à σπίγξ *spinturnix*.

[a] ORDINE DENTIUM PECTINATO.] Solinus & Plinius de crocodilo: *Stipante se dentium serie pectinatim.* Achilles Tatius in lib. 4. de Clitophontis amoribus, pag. 108. ubi crocodilum luculente describit: ὀδόντες δὲ πολλοὶ καὶ ἐπὶ πλεῖστον τεταμένοι. φασὶ δὲ ὅτι τὸν ἀριθμὸν τυγχάνουσιν, ὅσας ὁ θεὸς εἰς ὅλον ἔτος αὐγάζει τὰς ἡμέρας. *Dentes multi & in longam seriem extenti. Aiunt nonnulli tot esse quot anni dies.* nempe 360. Ex quibus corrigendus esse videtur Ælianus in lib. x de Animalibus.

[b] OVA EDENS FETUS ANSERINI SIM.] Sic emendavit Gelenius, ineptè ut apparet. Neque enim crocodilus ova edit fetibus anserum, sed ovis anserum similia. Rectiùs itaque in codice Regio & Editione Rom. legitur: *Per ova edens fetus anserinis similia.* [In Colbert. Ms. *perovedens fœtus anserinis similia.*]

[c] AD CUBITORUM EN. LONGIT. DECEM.] In Augustana Accursii Editione legitur XVIII. cui scripturæ suffragantur Herodotus ac Plinius. At Diodorus in lib. 1. usque ad cubitos XVI. crocodilum ait crescere. Quidam etiam dixêre solum eum ex cunctis animalibus crescere quamdiu vivit, teste Aristotele ac Plinio: vivit autem diutissimè.

[d] DIEBUS HUMI VESCITUR.] Sic emendavit Castellus, cùm in Editione Rom. esset excusum, *diebus humi veheperatur*: quemadmodum in Ms. Florentino [& Colbert.] At in codice Reg. *veperatur* scriptum reperi, & eadem manu superscriptum *repatur*. Ego verò libentiùs scriberem *versatur*.

[e] HYDRUS ICHNEUMONIS GENUS.] Est quidem hydrus ἐνάλιον θρέμμα, ut scribit Ælianus in principio Variæ hist. Cedrenus ad annum XVIII. Mauricii hydrum appellat, & hylam aliter vocari scribit, canis specie. Sed tamen cum hydrus genus sit serpentis aquatilis, & hæc omnia ex Solino Marcellinum hausisse constet, malim *enhydrus* legere. Sic enim ait Solinus: *Quod enhydrus conspicatus alterum ichneumonis genus, penetrat belluam, populatisque vitalibus erosa exit alvo.* Enhydrum etiam vocat Isidorus in lib. 9. Originum, ex Solino ut solet. ἐνύδριν vocare videtur Herodotus in lib. 2. & 4. Aristophanes in Acarnanibus ἴκτιδας, ἐνύδριας, ἐγχέλεις Κωπᾴδας. & Hesychius enhydrum ait esse animal amphibium, simile castori.

[f] ICHNEUMONIS GENUS.] Hunc ferè mustelæ quæ gallinis insidiatur, similem esse, ait Nicander in Theriacis, ubi & ἰχνεύμονα vocat perinde atque Herodotus in lib. 2.

oris

oris aditum penetrat alite prævia patefactum, & populato ventre vitalibus dilancinatis erumpit. Audax tamen crocodilus monstrum fugacibus; ubi audacem senserit, timidissimum, & in terra acutiùs cernens, per quatuor menses hibernos nullo vesci dicitur cibo. Hippopotami quoque generantur in illis partibus, ultra animalia cuncta ratione carentia sagacissimi [a] ad speciem equorum, bifidas habentes ungulas, [b] caudásque breves: quorum sollertiæ duo interim ostendere documenta sufficiet. Inter arundines celsas & squalentes nimia densitate hæc bellua cubilibus positis, otium pervigili studio circumspectat, laxatáque copiâ ad segetes depascendas egreditur. Cumque jam cœperit redire distenta, [c] aversis vestigiis distinguit tramites multos, ne unius plani itineris lineas insidiatores secuti, repertum sine difficultate confodiant. Item cùm aviditate nimia extuberato ventre pigrescit, super calamos recèns exsectos femora convolvit & crura, ut pedibus vulneratis cruor egestus sagina distentum faciat levem: & carnes saucias cæno oblinit, quamdiu in cicatrices conveniant plagæ. Has monstruosas antehac raritates in belluis, in ædilitate Scauri vidit Romanus populus primitus, patris illius Scauri quem defendens Tullius imperat Sardis, ut de familia nobili ipsi quoque cum orbis terrarum auctoritate sentirent: & per ætates exinde plures sæpe huc ducti, [d] nunc inveniri nusquam possunt, ut conjectantes regionum incolæ dicunt, insectantis multitudinis tædio ad Blemmyas migrasse compulsi. Inter Ægyptias alites, quarum varietas nullo comprehendi numero potest, ibis sacra est & amabilis, & innocua, ideo quòd nidulis suis

Dn. Julianus Aug. Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

pag. 115. ὀνομάζουσι δὲ τούτων οἱ ἰχνευταὶ Σάνδοντες. Rectè in Glossis Hesychii, ἰχνευταὶ, οἱ νῦν ἰχνεύμονες λεγόμενοι. Ichneumona marem dici, ἰκτῖνα seu mustelam dici feminam, scribit Artemidorus in lib. 3. Vide Athenæum in lib. x.

[a] Ad speciem equorum bifidas hab. ungulas.] Immo vel hoc maximè differunt ab equis hippopotami, ut rectè notat Achilles in lib. 4. de Clitoph. ἔστι μὲν ἵππος τὴν γαστέρα καὶ τοὺς πόδας, πλὴν ὅτι σχίζει τὴν ὁπλὴν, &c. *Quod ad ventrem pedésque attinet, equus est, nisi quòd bifidas habet ungulas.* & Plinius in lib. 8. *Ungulis bifidis quales bubus.* Ex quibus apparet malè hunc locum à Gelenio esse suppletum. In Editione Rom. & codice Regio, [Colbert.] * ac Tolos. * scriptum reperi: *Ad speciem equorum bifidos caudásque breves.* & ad oram Regii exemplaris antiquarius deficere aliquid sibi videri adnotavit. * Legendum puto: *Sagacissimi ad speciem equorum, bifidi, caudísque breves.* *

[b] Caudasque breves.] Achilles Tatius in lib. 4. οὐρὰ βραχεῖα καὶ ψιλή. *Cauda*, inquit, *brevis & glabra.* Reliquam ejus descriptionem ibidem vide, sanè accuratam, & ut ab homine Ægyptio, id est oculato teste, dignam fide. Adde & P. Gillii viri diligentissimi descriptionem.

[c] Aversis vestigiis disting.] At Solinus aversum pergere ad pastum ait: & Plinius in lib. 8. *Depascitur*, inquit, *segetes destinatione antè determinatas in diem, & ex agro ferentibus vestigiis:* & Nicander in Theriacis elegantissimis versibus:

Τόσσον ἐπιστείβων λείπει βυθὸν, ὁππότε κεν ἄρ
Ἐκτέμνηται φυτὰ, παλινοστὸν ὄγμον ἐλαύνων.

* Vide Ælianum in libri v. de Animalibus capite 53. *

[d] Nunc inveniri nusquam possunt.] Hippopotamos in Nilo defecisse testatur etiam Themistius, qui Marcellini nostri ætate vixit. Is enim in Orat. x. sic ait: καὶ δυσχεραίνομεν ἐξηρημένων ἐκ Λιβύης μὲν ἐλεφάντων, ἐκ Θετταλίας δὲ λεόντων, ἐκ δὲ τῶν ἑλῶν τῶν περὶ τὸν Νεῖλον τῶν ἵππων τῶν ποταμίων. *Et molestè ferimus, quòd defecerint in Africa quidem elephanti, leones in Thessalia, in paludibus autem circa Nilum hippopotami.* Ceterùm

CLAUDIUS JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

ad cibum ſuggerens ova ſerpentum, efficit ut rareſcant mortiferæ peſtes abſumptæ. Occurrunt eædem volucres pinnatis agminibus anguium, qui ex Arabicis emergunt paludibus venena malignantes: eóſque antequam finibus ſuis excedant, prœliis ſuperatos aëriis vorant: quas aves per roſtra edere fetus accepimus. Serpentes quoque Ægyptus alit innumeras, ultra omnem perniciem ſævientes: baſiliſcos, & amphiſbænas, & ſcytalas, & acontias, & dipſadas, & viperas, aliáſque complures, quas omnes [a] magnitudine & decore aſpis facilè ſupereminens, [b] numquam ſponte ſua fluenta egreditur Nili. Multa in illis tractibus pretium eſt operæ maximum legere, è quibus pauca conveniet explicari. [c] Templa ubique molibus magnis extructa. Pyramides ad miracula ſeptem provectæ, quarum diuturnas ſurgendi difficultates ſcriptor Herodotus docet, ultra omnem omnino altitudinem, quæ humanis confici poteſt, erectæ ſunt turres, ab imo latiſſimæ, in ſummitates acutiſſimas deſinentes. Quæ figura apud Geometras ideo ſic appellatur, quòd ad ignis ſpeciem, τοῦ πυρὸς, ut nos dicimus, extenuatur in conum. Quarum magnitudo quoniam in celſitudinem nimiam ſcandens gracileſcit paullatim, [d] umbras quoque mechanica ratione conſu-

Romani id eapropter moleſtè ferebant, quòd in amphitheatrali ſpectaculo hujuſmodi belluas ampliùs non videbant. Nonnus tamen, qui multùm ab Ammiani ſæculo abfuit, hippopotamos adhuc ſua ætate vivos eſſe ſignificat, cùm in lib. 26. dicit:

Οἷος ἐμοῦ Νείλοιο διηέριος οἴδματι χερσόνος,
&c.

[a] MAGNITUDINE ET DEC. ASPIS F. SUPEREMIN.] Magnitudinem aſpidis teſtatur etiam Nicander in Theriacis, ubi aſpidem luculentè deſcribit:

Τοῦ ἤτοι μῆκος μὲ ὁ κυάνεος ἐπείρεν αἶα
Ὀργυιῆ μετρητόν· ἀτὰρ πάχος ἔπλετο δέρε
Ὅσσον τ' αἰχμητὴν δορατοξόον ἔμμεναι τέκτων.

Galenus quoque in lib. de theriaca ad Piſonem, longam ei cervicem tribuit, quam eo uſque extendit, quoad venenum in viatores facilè poſſit inſpuere: quod quidem & Nicander ibidem teſtatur, & Lucanus in 9.

Aſpida ſomniferam tumida cervice levavit.

* Certè Ælianus in libro 6. aſpides quaſdam ad v. cubitorum longitudinem ait pervenire. *

[b] NUMQUAM SPONTE SUA FL. EGREDITUR NILI.] Ex Lucano id ſumpſiſſe videtur Marcellinus, ſed ejus locum minimè intellexit. Sic enim ait in lib. 9.

Ipſa caloris egens, gelidum non tranſit in orbem
Sponte ſua, Niloque tenus metitur arenas.
Sed quis erit nobis lucri pudor? inde petuntur
Huc Libycæ mortes, & fecimus aſpida mercem.

Quibus verſibus non id dicit Lucanus, aſpidem numquam egredi Nilum; quippe eam in deſertis Libyæ reperiri affirmat: ſed duntaxat ait eam numquam ſponte ſua ex Libya & Ægypto in alium orbem migrare: ac perſtringit avaritiam mercatorum veneni, qui eam ſerpentem in Europam invexerint.

[c] SUNT THERMA LUTRA, QUÆ CYTHRUS INDIGENÆ VOCANT.] Hæc verba primus huc inſulſit P. Caſtellus, quæ Sig. Gelenius ex Editione ſua meritò ablegavit: quippe cùm ab omnibus Mſſ. codicibus, & ab Editione Rom. abſint. Et ſanè ab hoc loco prorſus aliena ſunt. Sed ne quis ſcrupulus ſuperſit cuiquam, locum aperiam, ex quo ea huc tranſtulit P. Caſtellus. Scribit enim Herodotus in lib. 7. ad fauces Thermopylarum eſſe Therma lutra ſeu calidas aquas, quas indigenæ Cythrus appellant. ἐστι δὲ ἐν τῇ ἐσόδῳ ταύτῃ θερμὰ λουτρὰ, τὰ χύτρους καλέουσι οἱ ἐπιχώριοι, &c. Ex hoc loco apparet hauſiſſe Caſtellum: qui ſi fraudem ſuam occultam ſemper fore putavit, ſtolidus profectò fuit: ſin cùm probè ſciret rem aliquando in lucem eſſe venturam, nihilominus tantum facinus eſt auſus, næ ille gnaviter impudens fuit.

[d] UMBRAS Q. MECHANICA RATIONE CONSUMIT.] Id quidem plerique

mit. [a] Sunt & syringes subterranei quidam & flexuosi secessus, quos (ut fertur) periti rituum vetustorum adventare diluvium præscii, metuentésque ne cærimoniarum obliteraretur memoria, penitus operosis digestos fodinis per loca diversa struxerunt: & excisis parietibus volucrum ferarúmque genera multa sculpserunt, & animalium species innumeras, quas [b] hierographicas litteras appellarunt. Dein Syene, in qua solstitii tempore, quo Sol æstivum cursum extendit, recta omnia ambientes radii excedere ipsis corporibus umbras non sinunt. Inde si stipitem quisquam fixerit rectum, vel hominem aut arborem viderit stantem, circa liniamentorum ipsas extremitates contemplabitur umbras absumi: sicut apud Meroen Æthiopiæ partem æquinoctiali circulo proximam dicitur evenire, ubi [c] per nonaginta dies umbræ nostris in contrarium cadunt, unde Antiscios ejus incolas vocant. Quæ quoniam miracula

CLAUDIUS JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

veterum scripsere: sed tamen non ita accipere debemus, quasi id semper & ubique fiat. Sicut enim quod Lucanus cecinit in lib. x.

Atque umbras nusquam flectente Syene.

tantum id die medio æstivi solstitii contingere intelligimus, teste Plinio, Arriano in Indicis, Achille Tatio in cap. 3. Isagog. ita etiam à pyramide umbras absumi meridie dumtaxat sentiendum est, & Heliæ Vineti in Notis ad Ausonium demonstratio id tantùm evincit. Accedit, quod ait Plutarch. in convivio sapientum, & Diogenes Laertii f. Thaletem scilicet defixo humi baculo ad metam umbræ quam pyramis faciebat, altitudinem pyramidis deprehendisse. Denique vetus Poëta in Catalectis Scaligeri idem dicit:

Pyramides, medio quas fugit umbra die.

[a] SUNT ET SYRINGES.] Primus Mercurius Thout dictus stelas multas hierographicis litteris conscripserat, in quibus Deorum stemmata & sacrorum ritus consignaverat, eásque in antris saxeo opere structis condiderat: quas deinde post diluvium secundus Mercurius, qui & Agathodæmon, pater Tat, è sacra dialecto interpretatas libris mandavit, & in adytis templorum custodiendas reposuit, ut scribit Manetho apud Eusebium in lib. 1. Chronici. Idem memorat & Marcianus Capella in lib. 2. *Eránsque*, ait, *quidam libri sacra nigredine colorati, quorum litteræ animantium credebantur effigies: quas librorum notas Athanasia conspiciens, quibusdam eminentibus saxis jussit adscribi: eadémque saxa stelas appellans, Deorum stemmata præcepit continere.* Idem in lib. 8. initio. *Per immensa spatia sæculorum, AEgyptiorum clausa adytis continebar: quippe quadringenta ferè ann. millia illic reverenti observatione delitui. Atque utinam post diluvialis consternationis excursum, &c.* [Sic apud Plinium in capite 28. libri 6. memorantur in Arabia *celebres insulæ, Isura, Rhinnea ei proxima; in qua scriptæ sunt stelæ lapideæ litteris incognitis.* Et, ut Lucanus in libro III. canit, ante inventas litteras:

Saxis tantùm volucrésque, feræque,
Sculptáque servabant magicas animalia linguas.]

Et hæc quidem de re ipsa. Nunc videamus ullusne ex antiquis Auctoribus Syringas Ægypti nominaverit. Pausanias in lib. 1. sub finem, Syringas in Thebaide, quæ pars est Ægypti, collocat trans Nilum, ubi & illa celebris exstabat Memnonis statua. Idem refert Callistratus in Ecphrasi prima: ἄντρον ἦν, ait, [illegible] καὶ Αἰγυπτίας [illegible], &c. Meminit & Synesius in Epist. 104. ad fratrem, & Heliodorus in lib. 2. Æthiop. * & Ælianus in libro 6. de Animal. cap. 43. * Nec dubito quin eas Tacitus intellexerit, cùm in lib. 2. Annal. inter Ægypti miracula sic dicit: *Atque alibi angustiæ, & profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabilis.*

[b] HIEROGLYPHICAS LITTERAS.] Diceres id consilium fuisse Castello, ut omnia contaminaret. Quid enim causæ erat, cur Editionis Rom. scripturam expungeret? Annon hierographicas litteras æquè dicere possumus ac hieroglyphicas? Certè codex etiam Regius * & Tolos. * [ac Colbert.] *hierographicas* tuetur: & Manetho: ἐκ τῶν ἐν τῇ σηριαδικῇ (lege συριγγικῇ) γῇ κειμένων στηλῶν ἱερᾷ φασὶ διαλέκτῳ καὶ ἱερογραφικοῖς γράμμασι κεχαρακτηρισμένων, &c.

[c] UBI PER XC. DIES UMBRÆ NOSTRIS.] Idem ex Eratosthene scribit Plinius in tota Troglodytice evenire, quæ in eodem parallelo sita est ac Meroe.

Claudius Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

multa sunt, opusculi nostri propositum excedentia, ad ingenia celsa rejiciamus, pauca super provinciis narraturi.

CAPUT XVI.

Tres provincias Ægyptus fertur habuisse temporibus priscis, Ægyptum ipsam, & Thebaïdam, & Libyam: quibus duas adjecit posteritas, ab Ægypto [a] Augustamnicam, & [b] Pentapolim à Libya sicciore dissociatam. Igitur Thebaïs multas inter urbes, clariores aliis Hermopolim habet, & Copton, & Antinoû, quam Hadrianus in honorem Antinoi condidit sui: hecatompylos enim Thebas nemo non novit. In Augustamnica [c] Pelusium est oppidum nobile, quod Peleus Achillis pater dicitur condidisse, lustrari Deorum monitu jussus in lacu, qui ejusdem civitatis alluit mœnia, cùm post interfectum fratrem nomine Phocum horrendis furiarum imaginibus raptaretur: & [d] Cassium, ubi Pompeii sepulcrum est Magni, & Ostracine, & Rhinocolura. In Pentapoli Libya Cyrene est posita, urbs antiqua sed deserta, quam Spartanus condidit Battus, & Ptolemaïs, & Arsinoë eademque Teuchira, & [e] Darnis, & [f] Berenice, quas Hesperidas appellant.

[a] AUGUSTAMNICAM.] In codice Regio [& Colbert.] & in Editione Rom. *Augustanica* scribitur utrobique. In Notitia Imperii Rom. nunc Augustanica, nunc Augustamnica dicitur. Apud Athanasium in Ep. Apologetica ad Constantium *αὐγουσταμνικῇ*, [à Nilo, quem *Augustum amnem*, id est Imperatorium vel Regium vocavere.] * Apud Epiphanium in hæresi Semiarianorum Augustonica vocatur *: ubi inter Episcopos, qui formulæ Fidei Seleuciensis subscripsere, recensetur Ptolemæus Episcopus *Θμούεως Αὐγουστονικῆς*, id est Thmuis provinciæ Augustonicæ. *

[b] PENTAPOLIM A LIBYA SICC. DISPARATAM.] Sic edidit Gelenius. In Vaticano codice, & Editione Rom. legitur *differatam*; [in Colb. *disforatam*, & f. *dissociatam*.] Ego verò exemplaris Regii scripturam sequi malui. Ceterùm non assentior Marcellino, qui Pentapolim longo pòst tempore à Libya disjunctam fuisse dicit. Nam Pentapolis, quæ & Cyrenaïca, semper à Libya separata est: & ex divisione Augusti sub Proconsule Cretæ erat, teste Strabone ac Dione: nec nisi serò Ægypti provinciis contributa est. [Notitia Imperii Romani addit his v. Ægypti provinciis sextam *Arcadiam*, ita ab Arcadio Augusto postea cognominatam.]

[c] PELUSIUM, QUOD PELEUS.] Nescio quos secutus Auctores id asserit Marcellinus. Namque Peleum, occiso fratre Phoco pulsum ab Æaco patre, Phthiam confugisse ad Eurytum seu Eurytionem Actoris f. ab eóque lustratum esse, omnes Historici consentiunt: inter quos Diodorus Siculus in lib. 4. Apollodorus in Bibliotheca, Antoninus Liberalis cap. 28. ut omittam Scholiastem Aristophanis, Apollonii, ac Lycophronis. Cúmque Peleus Eurytum inter venandum casu occidisset, Phthiâ relictâ Iolcum se contulit ad Acastrum, ut quidam memorant. Probabilius itaque est, quod ait Strabo, *ἀπὸ πηλοῦ καὶ τελμάτων* Pelusium esse dictum: nisi potiùs vocabulum est Ægyptiacum.

[d] CASSIUM.] Sic etiam Ptolemæus appellat, & Tabula Peutingerorum, opidum in Cassiotide, inter Ostracinem ac Pelusium. Ceteri Casium vocant, in quo delubrum erat Jovis Casii & statua juvenili ætate, extensa manu dextra punicum malum tenentis: cujus rei significatio arcanum aliquid continet. Oracula etiam edere dicebatur, teste Achille Tatio in lib. 3. de Clitoph.

[e] DARNIS.] Hujus mentio fit à Ptolemæo, & in Itinerario Antonini: quamquam apud Ptolemæum interdum Dardanis vitiosè perscribitur, proclivi errore, quem etiam apud Synesium deprehendi in Epist. 67. ad Theophilum Alexandr. *ἐν αἰτίᾳ γὰρ ἐποιησάμην τὸν ἱερωθέντα ὁ Δαρδανίτης*: lege meo periculo *Δαρνίτης*. Et paullo pòst: *τῇ Δαρνιτῶν μοίρᾳ*. In Actis Ephesini Concilii similiter corruptum id nomen est, ubi Daniel quidam memoratur Episcopus Dardaneos, & Dardaniæ Libyæ, & Dardanorum: sed vera scriptura est Darneos.

[f] BERENICE, QUAS HESPERIDAS APPELLANT.] Eadem formâ dictum accipe, quâ Sallustius dixit: *Est locus in carcere, quod Tullianum appellatur.* Plinius in Descriptione Cyrenaïcæ: *Berenice*, in-

[a] In ſicciore verò Libya Paratonion, & [b] Chærecla, & Neapolis, inter municipia pauca & brevia. Ægyptus ipſa, [c] quæ jam inde uti Romano Imperio juncta eſt, regitur à Præfectis, exceptis minoribus multis, Athribi, & Oxyryncho, & Thmui, & Memphi maximis urbibus nitet. Alexandria enim vertex omnium eſt civitatum: quam multa nobilitant, & magnificentia conditoris altiſſimi, & architecti ſollertia Dinocratis: qui [cùm [d] ampla mœnia fundaret & pulchra, penuriâ calcis ad momentum parum repertæ] omnes ambitus lineales farinâ reſperſit: quod civitatem poſthæc alimentorum uberi copia circumfluere fortuito monſtravit. Inibi auræ ſalubriter ſpirantes, aër tranquillus & clemens: atque ut periculum docuit per varias collectum ætates, nullo pæne die incolentes hanc civitatem Solem ſerenum non vident. Hoc litus cùm fallacibus &

CLAUDIUS JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coſſ. Anno Chr. 362.

quit, *quondam vocata Heſperidum*: & Ptolemæus, quem ferè Marcellinus ſequi ſolet; Βερνίκη ἡ καὶ Ἑσπερίδες: neque aliter Stephanus Byzantius, * & Theophraſtus in libri I V. capite I V. hiſtoriæ Plant. * Herodotus tamen non Heſperidas, ſed Eveſperidas appellat: quem ſequuntur Thucydides in lib. 7. ac Pauſanias in Meſſeniacis, * & Theophraſtus in libro 8. Hiſt. capite 6. * Cave igitur exiſtimes has V. urbes Cyrenaïcæ provinciæ Heſperidas eſſe dictas, quo in errore verſatus eſt Scaliger. Is enim ad Euſebii Chronicum num. 2304. Quinquegentianos eoſdem ſcribit eſſe ac Pentapolitas: dictos autem Pentapolitas à V. opidis illius provinciæ, Cyrenis, Ptolemaïde, Arſinoë, Darni, & Berenice, quas civitates Heſperidas vocabant. Vides, ut hic Marcellini noſtri locus virum doctiſſimum in errorem induxit. Neque verò Scaligero id conceſſerim, Quinquegentianos eſſe eoſdem ac Pentapolitas, quæ, ut memini, eſt etiam opinio Sylburgii in Notis ad Pæanium. Pentapolitæ quippe ii ſunt, * qui Cyrenaïcam incolunt: cùm Quinquegentiani ſint barbari ſupra limitem Africæ poſiti, ut teſtatur Julius Honorius vetus auctor, quem Æthicus magna ex parte exſcripſit. Atque hos viri maximi errores, non inſultandi, ſed veritatis ſtudio notamus, quos & viri & operis magnitudo facilè excuſat. Quid, quòd eadem paginâ alucinatur idem ille vir? cùm inſcriptionem illam Arreti Chanartæ Principis gentium Baquatium ad Bagaudas refert, cùm Baquates illi ſint Africæ populi, de quibus Antoninus loquitur in principio Itinerarii.

[a] IN SICCIORE LIBYA.] Siccior Libya, quam & aridam infrà vocat Marcellinus, eadem videtur eſſe quæ Marmarice & Mareotis Libya dicitur à Ptolemæo ac Plinio, in qua erat Parætonium: ab occaſu habens Cyrenaïcam, ab ortu Ægyptum propriè dictam. Ex quo etiam apparet, id quod ſuprà dicebam, falli Marcellinum, qui Cyrenaïcam provinciam ſero à Libya ſicciore ſejunctam eſſe ſcribit. Ejuſdem Libyæ meminit Expoſitio totius mundi. *Poſt Pentapolitanam*, ait, *Libya eſt, propinquans & ipſa ab occaſu Alexandriæ, quæ non accipit aquam de cælo.* Ξηρολιβύην Græci vocabant, ut auctor eſt Servius ad hunc verſum 3. Æneidos:

Et deſerta ſiti regio.

Inhabitabilis, inquit, *vel raritate aquæ. Dicit autem Xerolibyen, quæ eſt inter Tripolim ac Pentapolim.* Immo inter Pentapolim & Alexandriam dicere debuit. τὰ ἄνυδρα τῆς Λιβύης vocat Joſephus in lib. 5. de bello Jud. cap. X I. * τῆς μὲν ἀνύδρου τῆς Λιβύης Theophraſtus libri I V. hiſt. Plantarum capite I V. *

[b] CHERECLA ET NEAPOLIS.] Ptolemæus in Cyrenaïca urbes mediterraneas recenſet, Χαίρεκλα, Νέαπολις. A Cyrenaïca igitur provincia abſtractæ hæ civitates, ſicciori Libyæ poſtea ſunt attributæ.

* [c] QUÆ JAMINDE UTI IMPERIO ROM. JUNCTA EST.] Poſt has voces in Editione Rom. & Auguſtana, & in omnibus MSſ. codicibus additur *regio*: quam vocem ut ſuperfluam primus Gelenius expunxit. Quare ſuſpicor totum locum ſic à Marcellino ſcriptum fuiſſe: *AEgyptus ipſa, quæ jaminde uti Romano Imperio juncta eſt, regio jure regitur à Præfectis.* Præfecti enim Auguſtales, jaminde à Divo Auguſto Ægyptum gubernabant vice Regum: ut ſcribit Tacitus in libro I. Hiſtoriarum. *

[d] AMPLA MOENIA FUND. ET P. PEN. CALCIS.] Primus hæc verba addidit Gelenius, quæ in cunctis Editionibus antea deerant. In Editione enim Romana ſic legitur hic locus: *Qui cum ammonumentum parum repente omnes ambitus*, &c. neque aliter in codice Regio & Vaticano, [ac Colbert.]

Dn. Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

insidiosis accessibus affligeret antehac navigantes discriminibus plurimis; [a] excogitavit in portu Cleopatra turrim excelsam, quæ Pharos à loco ipso cognominatur, prælucendi navibus nocturna suggerens ministeria: cùm quondam ex Parthenio pelago venientes aut Libyco, per [b] pandas oras & patulas, montium nullas speculas vel collium signa cernentes, harenarum inlisæ glutinosæ mollitiæ frangerentur. Hæc eadem Regina [c] heptastadium, sicut vix credenda celeritate, ita magnitudine mira construxit ob causam notam & necessariam. Insula Pharos, ubi Protea cum phocarum gregibus diversatum Homerus fabulatur inflatiùs, à civitatis litore mille passibus disparata, Rhodiorum erat obnoxia vectigali. Quod cùm in die quodam nimium quantum petituri venissent, femina callida semper in fraudes, sollemnium specie feriarum, iisdem publicanis secum ad suburbana perductis, opus jusserat irrequietis laboribus consummari: & septem diebus totidem stadia molibus jactis in mare, solo propinquanti terræ sunt vindicata. Quò cum vehiculo ingressa, errare ait Rhodios, insularum non continentis portorium flagitantes. His accedunt altis sublata fastigiis templa; inter quæ eminet Serapêum, quod licèt minuatur exilitate verborum, atriis ta-

[a]. Excogitavit in p. Cleopatra turrim exc. quæ Pharus.] Hæc non ita accipienda sunt, quasi ante Cleopatram Pharus non steterit: quam constat regnante Ptolemæo Philadelpho à Sostrato Cnidio fabricatam fuisse longè ante Cleopatræ tempora. Sed cùm à D. Julio diruta esset Pharus bello Alexandrino, ut Cæsar ipse & Strabo in lib. ult. memorant, à Cleopatra postmodum restaurata est: quod præter Tzetzen in Chiliade 2. testantur Excerpta Chronologica, edita à Scaligero ad calcem Eusebii: *Omnes anni Ptolemæorum à morte Alexandri usque ad mortem Cleopatra, quæ & in Alexandria Pharum condidit, simul anni ducenti* XCIV. Quibus adde & Chronicum Alexandrinum.

[b] Pandas oras et vacuas.] In Mss. Flor. & Regio, [ac Colbert.] & in Editione Rom. legitur *& fatuulas*. Sed amplector scripturam, quam in Codice Vatic. & Fauchetii exstare monuit Gruterus, *pandas oras & patulas*.

[c] Heptastadium.] Idem de hoc opere sentio, quod de Pharo, antiquius scilicet illud esse Cleopatrâ. Nam Josephus in lib. 12. Antiq. c. 2. de LXX. Interpretibus disserens, qui regnante Philadelpho sacros libros in Græcum vertêre: παραλαβὼν, ait, αὐτοὺς ὁ Δημήτριος, καὶ διελθὼν τὸ ἑπταστάδιον χῶμα τῆς θαλάττης πρὸς τὴν νῆσον, καὶ διαβὰς τὴν γέφυραν, &c. *Demetrius illis assumptis heptastadium transgressus, aggerem in mari ad insulam pertinentem, & transito ponte,* &c. Cæsar etiam in lib. 3. de bello Civili ad finem: *Hæc insula*, ait, *objecta Alexandriæ portum efficit: sed à superioribus Regibus longitudine passuum* 900. *in mare jactis molibus angusto itinere & ponte cum oppido conjungitur.* Ubi dubium non est, quin Cæsar de heptastadio loquatur. Nam & 900. passus heptastadium conficiunt; & cetera conveniunt. Relinquitur ergo, heptastadium ante Cleopatram stetisse. Sed cùm id opus vetustate fortè collapsum Cleopatra refecisset, & ad insulam usque perduxisset, affixis ob memoriam titulis nominis sui, hinc factum est, ut heptastadium condidisse diceretur. De hoc stupendo Cleopatræ opere loquuntur Auctor Chronici Alexandrini, & Cedrenus & Tzetzes in Chil. 2. cap. 33. Hi scribunt Cleopatram, cùm bellum sibi adversus Augustum impendere cerneret, fretum illud quod est inter insulam Pharum & Alexandriam, 4. ferè milliarium seu stadiorum, ut ait Tzetzes, spatio, jactis in mare molibus complanasse, & continenti vindicasse Dexiphanis mechanici operâ. Neque ambigo, quin de heptastadio hi Auctores loquantur. Erat autem Heptastadium medium inter magnum portum & portum Eunosti, ut docet Strabo in lib. 17. his verbis: ἄμφω δ' οἱ λιμένες συνεχεῖς ἐν βάθει (leg. βάθει) ἐκείνῳ τῷ ἑπτασταδίῳ καλουμένῳ χώματι, διειργόμενοι ἀπ' αὐτοῦ (leg. ὑπ' αὐτοῦ) παράκεινται. Id est: *Hi portus in mole illa contigui quæ heptastadium dicitur, ab ea dirempti adjacent.* Josephus in lib. 5. de bello Jud. cap. XI. χειρόκμητα σκέλη appellat.

men columnariis amplissimis, & spirantibus signorum figmentis, & reliqua operum multitudine ita est exornatum, ut post Capitolium, quo se venerabilis Roma in æternum attollit, nihil orbis terrarum ambitiosius cernat. [a] In quo bibliothecæ fuerunt inæstimabiles: & loquitur monumentorum veterum concinens fides, septingenta voluminum millia, Ptolemæis Regibus vigiliis intentis composita, bello Alexandrino dum diripitur civitas sub Dictatore Cæsare, conflagrâsse. Canopus inde duodecimo disjungitur lapide: quem ut priscæ memoriæ tradunt, Menelai gubernator sepultus ibi cognominavit. Hactenus impendio locus & diversoriis lætis exstructus, auris & salutari temperamento perflabilis: ita ut extra mundum nostrum morari se quisquam arbitretur in illis tractibus agens, cùm sæpe aprico spiritu immurmurantes audierit ventos. Sed Alexandria ipsa non sensim, ut aliæ urbes, sed inter initia prima aucta per spatiosos ambitus, internisque seditionibus diu asperè fatigata, ad ultimum multis pòst annis Aureliano Imperium agente, civilibus jurgiis ad certamina interneciva prolapsis, dirutisque mœnibus, amisit regionis [b] maximam partem, quæ Bruchion appellabatur [c] diuturnum præstantium hominum

Dn. Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 361.

[a] In quo bibliothecæ fuerunt.] Editio Rom. & codex Regius [ac Colbert.] * & Vatic. * hic scriptum habent: *In quod verò biblioth. &c.* & in Regio superscriptum est *duæ.* Epiphanius quidem in lib. de ponderibus, duas ait publicas fuisse bibliothecas Alexandriæ: primam in Bruchio à Ptolemæo Philadelpho constructam: secundam longo pòst tempore ædificatam esse in Serapeo, quæ & prioris soror dicebatur. De qua etiam loquitur Tertullianus in Apologet. cap. 18. *Hodie*, inquit, *Ptolemæi bibliothecæ apud Serapeum cum ipsis Hebraïcis litteris exhibentur.* * & Chrysostomus in Oratione 1. adversus Judæos. * Prior igitur à Philadelpho primùm exstructa est, qui centum millia librorum collegisse dicitur ab Eusebio in Chronico p. 52. Græcorum Excerptorum, & à G. Cedreno. Pòst à secutis Regibus aucta, contendentibus Ptolemæis ne ab Attalicis in eo studio vincerentur, septingenta voluminum millia habuit, ut præter Agellium & Marcellinum scribit Isidorus in lib. 6. Originum. Bello autem Alexandrino quod Cæsar Dictator gessit, 400. millia librorum hujus bibliothecæ arsère, ut scribit T. Livius apud Senecam de Tranquillitate, & Orosius in lib. 6. Neque enim putandum est, universam illam bibliothecam conflagrâsse, quod plerisque persuasum video. Aphthonius in descriptione arcis Alexandrinæ, bibliothecam publicam in arce fuisse testatur.

[b] Regionum maximam partem.] Scaliger in Notis ad Eusebium numero 2274. hunc locum sic emendat, *regionum maximam, quæ Bruchion appellabatur.* Sed prævidet emendatio, quæ nobis repentè in mentem venit: *Amisit regionis max. partem, quæ Bruchion appellabatur.* Epiphanius Βρύχιον ἔρημον, id est regionem Bruchium dictam sua ætate desertam fuisse testatur: & Hieronymus in vita Hilarionis, Monachos (quod genus hominum solitudinem sectari solet) ibi habitasse memorat. * Auctor vitæ Apollonii Dyscoli Πρύχιον vocat: ᾤκει δὲ ἐν τῷ Πρυχίῳ περὶ τὸ δρόμον, ἐν τόποις ὑπὸ καλουμένῳ τῆς Ἀλεξανδρείας, ἔνθα καὶ ἐτάφη. *

[c] Diuturnum præst. hominum domicilium.] Ante hæc verba punctum notatur in Editione Augustana, ut hæc ad Alexandriam ipsam referantur: quod fortasse verius est. Tamen de Bruchio non incommodè intelligi possunt. Etenim eo loci Philadelphus bibliothecam exstruxerat, ut suprà ex Epiphanio adnotavi. Circa hanc bibliothecam viros doctissimos diversatos esse credibile est, quibus Philadelphus annonam & salaria è publico constituerat. Hic enim primus doctorum hominum collegium instituit, quod Museum dictum est: ut scribit Plutarchus in ea Dissertatione, quâ probat non posse jucundè vitam agi ex Epicuri præceptis: & Timon Phliasius, quem Philadelpho carum fuisse ex Laërtio scimus, hoc Museum τάλαρον in Sillis appellat, teste Athenæo in lib. 1. eò quòd in eo Philosophi tamquam altiles aves in cavea saginarentur. Por-

Claudius Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

domicilium. Unde Aristarchus [a] grammaticæ rei donis excellens, & Herodianus artium minutissimus sciscitator, & [b] Saccas Ammonius Plotini magister, aliique plurimi scriptores multorum in litteris nobilium studiorum: inter quos Chalcenterus eminuit Didymus, multiplicis scientiæ [c] scriptis memorabilis: qui [d] in illis sex libris, ubi nonnumquam imperfectè Tullium reprehendit, [e] sillographos imitatus scriptores maledicos, judicio doctarum aurium

rò Museum nil aliud erat quàm Musarum templum, quibus etiam Philadelphus sollemnes instituerat ludos, μουσεῖα Græcè dictos, teste Vitruvio in principio lib. 7. Erat autem Museum pars Regiæ, ut refert Strabo. Regia autem ipsa maximam civitatis partem obtinebat. Ex his confici videtur, Museum & Regiam in Bruchio sita fuisse. Quare jam intelligimus, cur Bruchium in illa sub Aureliano obsidione tamdiu resistere potuerit. Erat quippe pars civitatis munitissima. Vide Eusebium in lib. 7. Hist. cap. 52.

[a] GRAMMATICÆ REI DOCTRINIS.] Editio Rom. [ut & codex Colbert.] habet *domis:* ex quo P. Castellus *donis* emendaverat: quam ejus emendationem codex Regius confirmat.

[b] SACCAS AMMONIUS PLOTINI MAG.] Saccas videtur ex eo dictus Ammonius, quòd mercibus ex portu Alexandrino comportandis victum sibi quæsivisset: cujusmodi homines Saccarios antiqui vocabant, ut videre est in Codice Th. tit. de Saccariis Portus urbis Romæ. Suidas, πλωτῖνος, inquit, μαθητὴς Ἀμμωνίου τοῦ πρώην γενομένου σακκοφόρου. Idem in Origene, Saccam cognominatum esse scribit Ammonium. Hierocles in lib. de providentia, hunc Ammonium θεοδίδακτον appellat, eùmque primum Platonicæ & Aristotelicæ Philosophiæ concordiam ait hominibus ostendisse: ídque discipulis suis Plotino atque Origeni aperuisse, ut refertur in Bibliotheca Photii. Atque hic tantus vir Christianus cùm fuerit, meritò inter Scriptores Eccles. ab D. Hieronymo recensetur. Quamquam Porphyrius in lib. 3. contra Christianos, eum à Christi fide ad numinum cultum descivisse scripsit: sed eum Eusebius in lib. 6. Hist. refellit. Hujus Ammonii, quod sciam, hodie nihil exstat. Nam Commentarii in Aristotelem, alterius sunt Ammonii Hermiæ filii, qui Procli auditor fuit Anastasii Aug. temporibus. * Hic esse videtur Ammonius Peripateticus Philosophus, quem πολυγραμματώτατον fuisse sæculi sui, testatur Philostratus in Sophistæ Hippodromi Vita: quo qui plura legisset, neminem se vidisse. Et memoriter quidem plura didicit, (inquit) quàm ullus Græcorum, qui memoriâ excelluere post Alexandrum Cappadocem: plura autem legit quàm ullus post Ammonium Peripateticum. Nullum enim adhuc vidi, qui hoc Ammonio plura legisset. *

[c] COEPTI MEMORABILIS.] Legendum esse conjeceram *scriptis memorabilis.* * Eodem enim errore in libro 15. ubi legitur, *quasi proscripti i. nec. Mil. mil. &c.* pag. 40. MSS. omnes habent *quasi procapti, &c.* * Erit fortasse, cui hæc Jani Gruteri conjectura magis arrideat, *multiplicis scientiæ captu memorabilis.*

[d] IN ILLIS VI. LIBRIS, UBI TULLIUM REPREH.] Contra hos Didymi libros pro Cicerone scripsit Suetonius Tranquillus, teste Suida.

[e] SILLOGRAPHOS IMITATUS SCRIPTORES.] Silli Græcè dicuntur maledica & satyrica carmina, atque inter poësim à Polluce recensentur in lib. 4. Hesychius, σίλλοι, ait, ἔμμετρον σκῶμμα. Eustathius in 2. Iliad. ait à veteribus Criticis notatum esse, eo genere carminis primùm usum esse Homerum in describendo Thersite, & ubi Thersites Reges irridet: esse autem sillos genus poësis comicæ, quâ qui utuntur, sillographos dici. Et Julianus in tractatu, quomodo Cynicè sit philosophandum, ait Archilochum ideo fabulas carminibus suis miscuisse, ut poëta, non autem sillographus haberetur. Inter sillorum Poëtas numeratur à Strabone in lib. 14. Xenophanes Colophonius Physicus: sed omnium celeberrimus fuit Timon Phliasius, qui tribus libris omnes dogmaticos laceravit, in quibus Xenophanem illum, de quo dictum est, loquentem inducebat, ut ait Sextus in lib. 1. Hypotyp. & Diogenes Laërtii f. In eo autem opere Timon parodiâ frequenter usus est, translatis ex Homero versibus, atque hemistichiis. Hoc est quod Diogenes ait in ejus vita: πολλὰ τῶν δογματικῶν ἐν παρῳδίας εἴδει. Exempli gratiâ de Ctesibio Menedemi discipulo dicit in Sillis:

Δειπνομανὴς, νεκροῦ ὄμματ' ἔχων, κραδίην δ' ἀκύλιστον:

qui versus annon ex hoc Homerico per parodiam translatus est?

Οἰνοβαρὲς, κυνὸς ὄμματ' ἔχων, κραδίην δ' ἐλάφοιο.

incu-

incuſatur, ut immania frementem leonem putredulis vocibus [a] canus catulus longiùs circumlatrans. Et quamquam veteres cum iis quorum memini, floruere complures, tamen [b] ne nunc quidem in eadem urbe doctrinæ variæ ſilent: nam & diſciplinarum magiſtri quodammodo ſpirant, & nudatur ibi geometrico radio quidquid reconditum latet, nondúmque apud eos penitus exaruit muſica, nec harmonia conticuit, & recalet apud quoſdam adhuc [c] licèt raros, conſideratio mundani motus & ſiderum, doctíque ſunt [d] numeros haud pauci: ſuper his ſcientiam callent, quæ fatorum vias oſtendit. [e] Medicinæ autem, cujus in hac vita noſtra nec parcâ nec ſobriâ deſiderantur adminicula crebra, ita ſtudia augentur in dies, ut [f] licèt opus ipſum redoleat, pro omni tamen experimento ſufficiat medico ad commendandam artis auctoritatem, ſi Alexandriæ ſe dixerit eruditum: & hæc quidem hactenus. Sed ſi intelligendi divini aditionem multiplicem, & præſenſionum originem mente vegeta quiſquam voluerit replicare, per mundum omnem inveniet [g] mathemata hujuſmodi ab Ægypto circumlata. [h] Hic primùm homines longè ante alios ad varia relligionum incunabula (ut dicitur) pervenerunt, & initia prima ſacrorum cautè tuen-

Claudius Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coſſ. Anno Chr. 362.

[a] Vanus catulus.] Sic placuit P. Caſtello, cùm in Editione Rom. legeretur *canus catulus*, perinde ac in Mſ. Flor. [ac Colbert.] At in Regio codice *canis catulus* ſcriptum reperi. Politianus in cap. 1. Miſcellaneorum, ubi hunc locum uſurpat, lucernarium catulum dicit.

* [b] Ne nunc quidem in eadem urbe doctrinæ variæ silent.] De Ægyptiis Menander Rhetor in libro 3. idem dicit: ubi docet quomodo urbes à ſtudiis laudandæ ſint pag. 608. *ὡς περὶ Αἰγύπτου ἀστρολογίαν καὶ γεωμετρίαν ἀξιῶν παρ' αὐτῶν γεγονέναι.* Et antea de Alexandrinis dixerat: *ἔτι δὲ καὶ νῦν τὴν Ἀλεξανδρείας ἐπὶ γραμματικῇ, γεωμετρίᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ.* *

[c] Licet atros.] Malim *licèt raros.* Sic ferè in lib. 19. ſub finem: *Noſtri quoque licèt rari videbantur exanimes.* Nam de Monachis pulla veſte amictis intelligere, ut Lindenbrogius conjiciebat, abſurdum mihi videtur.

[d] Haud numero pauci.] Hæc eſt emendatio P. Caſtelli. Nam in Editione Rom. perinde ac in codice Regio, * & Toloſ.* [ac Colbert.] legitur, *aut numeros pauci.* Unde apparet ſic à Marcellino ſcriptum fuiſſe, *doctique ſunt numeros haud pauci*, id eſt Arithmeticam.

* [e] Medicinæ a. ita studia augentur in dies.] Libanius in libri IV. epiſtola 95. ad Marinum de Chryſogono Phœnice, ſuo diſcipulo loquens, ait, cum relictâ Scholâ ſuâ navigaſſe in Ægyptum, ut Medicinam ibi citò diſceret ſub Profeſſore Magno. Idem teſtatur etiam Theodoritus in Epiſtola 224. Fulgentius Planciades in l. 1. Mythologici Alexandriæ in cunctis ferè angiportis fuiſſe Medicorum domicilia ſcribit.*

[f] Licet opus ipsum redoleat.] Id eſt, licèt opere ipſo prodatur Medici peritia. Simile eſt apud Græcos illud proverbiale dicendi genus: *αὐτὸ δείξει τὸ ἔργον*: de quo Suidas & Heſychius. Ariſtophanes in Lyſiſtrata: *τοὔργον τάχ' αὐτὸ δείξει.* Æſchines contra Cteſiphontem: *καὶ αὐτὸ ἔδειξε τὸ ἔργον.* Utitur etiam Julianus in Epiſt. ad Alexandrinos. Sic apud Terentium in Eunucho, Actu 3. Scena 2.

Th. *Perpulcra credo dona; haud noſtris ſimilia.*

Parm. *Res indicabit.*

Et iterum in actu 4. & alibi ſæpe. Quæ cùm ita ſint, non probo eam lectionem, quam ex Fauch. codice profert Gruterus: *Licèt opus id non red.*

[g] Mathemata.] In Codice Regio [& Colbert.] & Editione Rom. lacuna erat, quam Caſtellus *Matheſeos* vocabulo ſuppleverat. Exſtitit poſtea Gelenius, qui *Mathemata* edidit: quod nullo modo hîc convenire judico, * mallémque omnino reſcribere, *hujuſmodi arcana.**

* [h] Heic primum homines ad v. relligionum incunabula pervenerunt.] Primi omnium Ægy-

CLAUDIUS JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

tur, [a] condita scriptis arcanis. Hac institutus prudentia Pythagoras colens secretiùs Deos, quidquid dixit aut voluit, auctoritatem esse instituit ratam, & femur suum aureum apud Olympiam sæpe monstrabat, & cum aquila colloquens subinde visebatur. Hinc Anaxagoras [b] lapides è cælo lapsuros, & putealem limum contrectans, tremores futuros prædixerat terræ. Et [c] Solon sententiis adjutus Ægypti sacerdotum, latis justo moderamine legibus, Romano quoque juri maximum addidit firmamentum: ex his fontibus per sublimia gradiens [d] sermonum amplitudine Jovis æmulus Platon visâ Ægypto, militavit sapientiâ gloriosâ. Homines autem Ægyptii plerique subfusculi sunt, & atrati, [e] magisque mæstiores, gracilenti & aridi, ad singulos motus excandescentes, controversi, & reposcones acerrimi. Erubes-

ptii & Deorum notitiam habuisse, & templa ac delubra exstruxisse, & sollemnes conventus instituisse dicuntur. Primi etiam nomina sacra intellexisse, & sermones mysticos docuisse perhibentur: ut tradit Lucianus in libro de Dea Syria. Sed & Apollinis oraculo idipsum confirmatur, quod ex Porphyrio refert Eusebius in libro 9. Præparationis Evang. capite x. tribus versibus:

Ἀτραπιτοὶ δ' ἔασιν ἀθέσφατοι ἐγγεγαυῖαι,
Ἃς πρῶτοι μερόπων ἐπ' ἀπείρονα πρῆξιν ἔφηναν
Οἱ τὸ καλὸν πίνοντες ὕδωρ Νειλώτιδος αἴης.

Ad quos versus allusisse videtur Marcellinus noster paullo suprà, ubi dicit: *Sed si intelligendi divini aditionem multiplicem, &c.* Eodem referendus videtur locus Chrysostomi ex Homilia 8. in Matthæum, ubi de Ægypto ita loquitur: καὶ τὴν ποιητῶν καὶ φιλοσόφων καὶ μάγων μητέρα, καὶ τὴν πᾶν εἶδος μαγγανείας εὑροῦσαν, καὶ τοῖς ἄλλοις διαδοῦσαν, ταύτην ὄψει νῦν ἐπὶ τοῖς ἁλιεῦσι καλλωπιζομένην. Id est: *Et illam Poëtarum & Philosophorum & Magorum parentem, & quæ omne maleficii genus invenit, ac reliquis etiam hominibus communicavit, videbis modò piscatorum magisterio gloriantem.*

[a] CONDITA SCRIBIS ARCANIS.] In Fauchetii libro legitur *scriptis arc.* quod equidem probo. Intelligit enim ἱερὰς βίβλους quas à Mercurio Trismegisto patre Tat interpretatas in adytis Ægyptiorum reconditas esse tradit Manetho. ἱερατικὰ βιβλία vocat Clemens in lib. 6. Strom. quem vide. Ait enim 42. Mercurii libros fuisse. Ex his libris quidam fuit τὰ φυσικὰ τοῦ Ἑρμοῦ dictus: fuêre & κυρανίδες βίβλοι, de quibus doctè Cl. Salmasius in Præfatione ad Solinum: fuêre & τὰ φυσικὰ τοῦ Ἑρμοῦ, quæ citat Zosimus in lib. 9. de Chemia. Citatur & ἱερὸς λόγος à Stobæo in Physicis.

[b] LAPIDES E CÆLO CASUROS.] Unicum lapidem è cælo casurum prædixit, ut ceteri omnes narrant. Sed cum Ammiano plures dicit Philostratus in lib. 1. de vita Apollonii, cap. 2. & Tzetzes in Chiliade 6.

[c] SOLON SENTENTIIS ADJUTUS ÆGYPTI SAC.] Hæc cautè accipienda sunt: nam constat Solonem latis demum legibus in Ægyptum venisse; ut testatur Herodotus lib. 1. Heraclides de Republ. Athen. & Plutarchus in Solone.

[d] SERMONUM AMPL. JOVIS ÆMULUS NON VISA ÆGYP.] Legendum: *Jovis æmulus Plato visa Ægypto, &c.* Certè id de Platone intelligendum esse non dubito; de quo ab antiquis dictum accepimus, Jovem si Græcè loqui vellet, sicut Platonem esse locuturum. Dionysius Halic. περὶ Δημοσθένους δεινότητος. ἤδη δέ τινων ἤκουσα ἐγὼ λεγόντων ὡς εἰ καὶ παρὰ θεοῖς διάλεκτός ἐστιν ᾗ τὸ τῶν ἀνθρώπων κέχρηται γένος, οὐκ ἄλλως ὁ βασιλεὺς ὢν αὐτῶν διαλέγεται θεὸς ἢ ὡς Πλάτων. Hæc de Platone dictum Ciceroni tribuit Plutarchus in ejus vita: sed Cicero ipse in Bruto aliis tribuit. *Quis enim*, inquit, *uberior in dicendo Platone? Jovem aiunt Philosophi, si Græcè loquatur, sic loqui.* Idem de Democrito veteres quidam dixerant. Sextus Empiricus lib. 7. Δημόκριτος δ' ὁ τῇ Διὸς φωνῇ παρεικαζόμενος ob certitudinem ejus dictorum.

[e] MAGISQUE MÆSTIORES.] Atqui Dio Chrysostomus in Oratione 32. ad Alexandrinos, γελοίους eos fuisse testatur in ipso Orationis exordio, & sub finem pag. 393. ἱλαροὺς eosdem appellat. Quare assentior propemodum Claudio Salmasio, qui in Exercitationibus ad Solinum hunc Marcellini locum sic emendat: *Et atrati magis quàm mæsti oris.* Mox legendum puto: *Graciles, minuti, & aridi*, idque ex vestigiis veteris scripturæ. Nam in codice Vaticano & in Editione Rom. scriptum est, *gracilem niti & ardi*: in Colbertino Ms. *gracilem niti & aridi.*

cit apud eos, si quis non infitiando tributa, plurimas in corpore vibices ostendat. Et [a] nulla tormentorum vis inveniri adhuc potuit, [b] quæ obdurato illius tractus latroni invito elicere potuit, ut nomen proprium dicat. Id autem notum est, ut annales veteres monstrant, quòd Ægyptus omnis sub amicis erat antea Regibus: sed superatis apud Actium bello navali Antonio & Cleopatra, provinciæ nomen accepit ab Octaviano Augusto possessa. Aridiorem Libyam [c] supremo Apionos Regis consecuti sumus arbitrio: [d] Cyrenas cum residuis civitatibus Libyæ Pentapoleos;

FL. CL. JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

[a] NULLA TORMENTORUM VIS.] Idem de Ægyptiis refert elegantissimus scriptor Ælianus lib. 7. ποικιλ. ἱς. cap. 18. αἰγυπτίους φασὶ δεινοὺς ἐγκαρτερεῖν τοῖς βασάνοις, καὶ ὅτι θᾶττον τεθνήξεται ἀνὴρ αἰγύπτιος στρεβλούμενος ἢ τ'ἀληθὲς ὁμολογήσει. De furacitate Ægyptiorum videndus est Diodorus Siculus lib. 1. qui idcirco severissimas leges de furtis ab Ægyptiorum Regibus latas esse commemorat.

* [b] QUÆ OBDURATUM ULLIUS PECTUS LATROCINIIS.] Cùm in MSS. Vatic. Regio, Tolos. ac Colbert. & in Editione Rom. sic legatur: *Quæ obdurato illius pactus latrocini invito elicere potuit ut, &c.* in Colbert. *eligere*; locum feliciter restitui: *Quæ obdurato illius tractus latroni invito elicere potuit, ut nomen propr. dicat.* *

[c] SUPREMO APIONIS REGIS.] Hæc & superiora omnia ex Rufi Festi Breviario propè ad verbum Ammianus exscripsit. *Cyrenas*, ait Festus, *cum ceteris civitatibus Libyæ Pentapolis Ptolemæi antiquioris liberalitate suscepimus. Libyam supremo Apionis Regis arbitrio sumus adsecuti. AEgyptus omnis sub amicis Regibus fuerat: sed victâ cum Antonio Cleopatrâ, provinciæ formam Octaviani Cæsaris Aug. temporibus accepit.* Quin Ammianus noster à Festo mutuatus sit, dubium non est. Scripsit enim post Rufum Festum. Hic Valenti Aug. opus suum nuncupavit: noster autem Ammianus Historiam scripsit imperante Theodosio, ut in Prolegomenis ostendimus. Sola superest difficultas, quis ille sit Ptolemæus antiquior Cyrenarum Rex, & an alius sit ab Apione. Hieronymus in Chronico Olymp. 171. *Ptolemæus*, ait, *Cyrenarum Rex moriens, Romanos testamento dimisit heredes.* Idem Olymp. 178. anno 3. *Libya per testamentum Apionis Regis Romanis relicta.* Ex quibus locis Scaliger in Eusebianis Animadvers. & ante eum Sigonius in lib. 1. de antiquo jure provinciarum, duos fuisse Ptolemæos asserit, alterum Cyrenarum, alterum sicciores Libyæ sive Ammoniacæ Regem, & utrumque Apionem esse dictum. Verùm duos fuisse Ptolemæos Apionas numquam mihi ipse persuadere potui, neque tanti est apud me horum trium Scriptorum hac in parte auctoritas: maximè cùm Livius & Eutropius, Justinus, atque Appianus lib. 1. bellorum Civil. & in fine Mithridat. unum Ptolemæum Apionem Cyrenarum Regem agnoscant, Ptolemæi Physconis ex pellice filium: quem Cicero in 2. contra Rullum, & Tacitus lib. 14. ac Eutropius Apionem simpliciter appellant. Atque hic Ptolemæus moriens Cyrenarum Regnum pop. Rom. reliquit. Cyrenarum autem Regno etiam siccior Libya tunc quidem continebatur: quæ longè postea à Cyrenaïca seu Pentapoli disparata est, ut Ammianus suprà testatur. Quò igitur Apionis illius Regis Libyæ commenticii testamentum? cùm ex Ptolemæi Cyrenarum Regis testamento hæc universa pars Libyæ Romanis jam legata fuisset. An id umquam tacuisset Titus Livius? cujus etsi libri interciderunt, Epitomas tamen, seu potiùs ut appellare soleo Prologos maximâ diligentiâ confectos habemus.

[d] CYRENAS CUM RESIDUIS CIVIT.] Quando primùm Cyrene in provinciæ formam redacta sit, difficile est dicere. Neque enim statim post obitum Ptolemæi Apionis provinciæ jus accepit. Decessit Ptolemæus Apion Cyrenarum Rex C. Cassio, & Cn. Domitio Coss. anno Urbis conditæ 657. ut docet Julius Obsequens ex T. Livio, & Cassiodorus in Fastis, ex D. Hieronymo in Chronico. Epitome Livii lib. 70. *Ptolemæus Cyrenarum Rex, cui cognomentum Apionis fuit, heredem pop. R. reliquit. Ejus regni civitates Senatus liberas esse jussit.* Diùque liberæ ac per id seditionibus obnoxiæ Cyrenæ manserunt, Romanis bello Mithridatico ac Civili tum maximè occupatis. Certè anno Urbis 667. jamtum Cyrenæos legitimis Regibus spoliatos, ac libertate sua malè usos comperio. Nam Plutarchus in Lucullo, initio, narrat Lucullum à L. Sylla Athenas oppugnante missum esse in Ægyptum ac Syriam ad classem comparandam, (id autem gestum esse eo quo dixi anno testatur Sigonius in Fastis) cumque cùm Cyrenas appu-

Claudius Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

Ptolemæi liberalitate suscepimus. Evectus longiùs, ad ordinem remeabo cœptorum.

lisset, Cyrenæos offendisse bellis Civilibus ac continuis Tyrannorum motibus vexatos. Ibi cùm eum Cyrenæi rogassent, ut sibi leges ferret, fecit id sapientissimè, eósque in meliorem statum reduxit. Quòd si Tyrannorum Cyrenensium nomina quis requirit, idem Plutarchus in lib. de fortibus mulierum gestis docet, Nicocratem filiúmque ejus Leandrum fuisse, quos circa bellum Mithridaticum scribit tyrannidem Cyrenis invasisse. Ex quibus patet verissimum esse id quod in Epitome Livii memoratur, Senatum scilicet jussisse, ut Ptolemaici Regni civitates liberæ essent. Alioquin, si in provinciæ formam redactæ fuissent Cyrenæ, quomodo in Provincia populi Rom. pater ac filius tamdiu tyrannidem exercere potuissent? Confectò demum Cretico bello, Cyrenaïca provinciæ formam accepisse mihi videtur circa annum Urbis 686. Movet me Eutropius, qui lib. 6. postquam Creticum bellum retulit, hæc subjungit: *Quo tempore Libya quoque Romano Imperio per testamentum Apionis qui Rex ejus fuerat, accessit, in qua inclytæ civitates erant Berenice, Ptolemais, & Cyrena.* Sic enim Eutropii verba intelligo, non ut Apion tunc mortuus sit, quem tot antea annis decessisse suprà probavimus: sed ut tunc primùm Cyrenaïca provincia pop. Rom. facta sit. Nam de ficticio Apione ficcioris Libyæ Regulo Eutropii verba accipere, somniare est, & contra Eutropii mentem. Aut enim de Ptolemæo Cyrenes Rege verba Eutropii accipienda sunt; aut Cyrenas bis pop. Rom. legatas à duobus Ptolemæis, qui ambo Apiones dicantur, admittere oportet: quod cùm nullus omnino Scriptor nos expressè docuerit, nonnisi temere affirmari credive potest. Atque ex hoc Eutropii loco malè intellecto, Rufi Festi, atque Ammiani, Divique Hieronymi fluxisse error videtur. Ceterùm Appianus in lib. 1. Civil. paullo antea Cyrenaicam provinciam factam indicat Olymp. 176. id est anno Urbis 677. *τῷ δ' ἐπιόντος ἔτους ἕκτης ἑβδομηκοστῆς καὶ ἑκατοστῆς ὀλυμπιάδος ὄντος δύο ἐκ διαθηκῶν ἔθνη ῥωμαίοις προσεγένετο, Βιθυνία τε Νικομήδους ἀπολιπόντος, καὶ Κυρήνη Πτολεμαίου τοῦ Λαγίδου.* Quæ eodem modo accipienda esse atque illa Eutropii apparet ex iis quæ modò disputavimus. Fallitur ergo Onufrius, qui in libris de Imperio Romano Cyrenaïcam ab Aug. provinciam factam esse scribit, Cretæque insulæ contributam. Refellit id Appianus, qui lib. 3. Civilium narrat, Cretam ac Cyrenaïcam provincias Bruto & Cassio decretas esse.

Explicit Liber XXII.

AMMIANI MARCELLINI RERUM GESTARUM LIBER XXIII.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XXIII. continentur.

Caput I. *Julianus A. Templum apud Hierosolyma pridem dirutum, frustra instaurare conatur.*

C. II. *Arsacem idem Armeniæ Regem ad bellum Persicum parari jubet, & cum exercitu ac Scytharum auxiliis transit Euphratem.*

Claudius Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

CAPUT I.

HÆC eo anno, ut prætereamus negotiorum minutias, agebantur. Julianus verò jam ter Consul adscito in collegium trabeæ Sallustio Præfecto per Gallias, [a] quater ipse amplissimum inierat magistratum: & videbatur novum, adjunctum esse Augusto privatum, [b] quod post Diocletianum & Aristobulum nullus meminerat gestum. Et licèt accidentium varietatem sollicita mente præcipiens,

[a] QUATER IPSE AMPL. INIERAT. MAGIST.] Hunc ultimum Consulatum Julianus inivit Antiochiæ, ut docet Libanius in Oratione de vita sua, & in πρεσβευτικῷ ad calcem: eíque feliciter annum auspicanti idem Libanius Panegyricum dixit ex more. Ita Themistii Panegyricum Joviano Aug. & Valentiniano Juniori nobilissimo puero Coss. dictum legimus: & Claudiani libros de Consulatibus Honorii. Neque Augustis tantùm, sed & privatis idem honos habebatur. Itaque & Lupicino Consuli, & Richomeri Consuli ac Magistro Equitum Panegyricum abs se dictum esse testatur Libanius in Orat. de vita sua. Claudiani quoque carmina de Consulatu Theodori, item Olybrii ac Probini habentur in manibus. Atque hujus consuetudinis vestigium ante Juliani tempora nullum reperio.

[b] QUOD POST DIOCLETIANUM ET ARISTOBULUM.] Mirum est id ab Ammiano Marcellino asseri, ab his Coss. usque ad IV. Juliani Consulatum, nullum privatum Augusto collegam fuisse. Atqui in Fastis, tribus post Dioclet. & Aristob. annis, Maximianum Aug. II. Consulem collega Januario legimus, ut Scriptorem nostrum memoriâ labi necesse sit. [In Fastis quidem errorem inolevisse, & non *Maximiano Aug. II. ac Januario Coss.* sed *Maximo II. ac Januario Coss.* hunc annum notandum esse, ex libro Fastorum Cuspiniani, & ex hocce Ammiani loco asserit Onufrius. Sed ipsummet falli constat. Nam si in locum *Maximiani Aug. II. Consulis Maximum II. Consulem* cum Onufrio substituerimus, secundum Maximiani A. Consulatum eâdem operâ ex Fastis erademus. Nusquam enim alibi quàm in hoc anno exstat ac reperitur.] Ceterùm cum hoc Aristobulo Carinus Augustus tertiùm Consul Calendis Januarii processerat: sed victo atque occiso ad Margum Mysiæ Carino, Diocletianus victor Carini tamquam Tyranni nomen è Fastis expunxit, ejúsque loco se Consulem renuntiavit, retento collega Aristobulo qui à partibus Carini steterat. Id docent Idatii Fasti, in quibus sic habetur. Diocletiano II. & Aristobulo: *His Coss. occisus est Carinus Margo, qui hoc ipso anno cum Aristobulo Consul processerat.* Quo loco V. Cl. Jacobus Sirmundus quædam ex conjectura inseruit duabus lineolis inclusa, quæ tamen absunt à Ms. Codice, ut mihi ipse testatus est, cùm hanc meam observationem ad eum detulissem. Sic enim edidit: [*Et levatus est Diocletianus Aug.*] *qui ipso anno cum Aristobulo Consul processerat.* Sed hæc lectio defendi non potest. Nam primùm longè antequàm Carinus occideretur in urbe Margo, Diocletianus ab exercitu Augustus fuerat renuntiatus: deinde si ita legimus, sequitur Diocletianum ante cædem Carini Coss. cum Aristobulo processisse: id enim sonat verbum illud *processerat.* At quomodo fieri id potuit, cùm Aristobulus in castris Carini

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Salustio Coss. Anno Chr. 363.

multiplicatos expeditionis apparatus flagranti studio perurgeret: diligentiam tamen ubique dividens, imperiique sui memoriam magnitudine operum gestiens propagare, ambitiosum quondam [a] apud Hierosolymam templum, quod post multa & interneciva certamina obsidente Vespasiano posteaque Tito ægrè est expugnatum, instaurare sumptibus cogitabat immodicis: negotiúmque maturandum [b] Alypio dederat Antiochensi, qui olim Britannias curaverat pro Præfectis. Cùm itaque rei idem fortiter instaret Alypius, juvarétque provinciæ rector, metuendi globi flammarum prope fundamenta crebris assultibus erumpentes, fecere locum exustis aliquoties operantibus inaccessum: hócque modo elemento destinatiùs repellente, cessavit inceptum. Iisdem diebus legatos ad se missos ab Urbe æterna, clarè natos meritísque probabilis vitæ compertos, Imperator honoribus diversis affecit: & [c] Apronianum Romæ decrevit esse Præfectum, Octavianum Proconsulem Africæ; [d] Venusto

militaret, præcipuúsque ejus partium dux esset, quippe Præfecturâ Prætorii succinctus: nec nisi occiso demum Principe suo ad Diocletianum transiverit: ut docet Aurelius Victor his verbis, quæ nobis ad hanc observationem præivère: *Retentique hostium ferè omnes, ac maximè vir insignis Aristobulus Præfectus Pretorio, per officia sua; quæ res post memoriam humanam nova atque inopinabilis fuit, civili bello fortunis, fama, dignitate spoliatum neminem.*

[a DILIGENTIÆ TAMEN UBIQUE DIFFIDENS.] Horum verborum nullus bonus & huicce loco conveniens est sensus, auctorísque menti respondens. Vult enim dicere Marcellinus, Julianum quidquid toto orbe Romano agendum sibi esset, diligenter considerasse, licèt belli Persici apparatibus maximè esset intentus. In codice Colbertino scribitur: *Diligentiam tamen ubique diffidens.* Legendum est haud dubiè: *Diligentiam tamen ubique dividens.* Sicut Virgilius scribit de Ænea in libro VIII.

Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In partesque rapit varias, perque omnia versat.

V autem sæpe in F nostri convertunt, & Germani nunc in verbis nostris pro V littera F proferunt.]

b APUD HIEROSOLYMAM TEMPLUM.] Quod novissimè Constantino Max. imperante Judæi instaurare aggressi fuerant: sed eos Constantinus malè multatos varia in loca dispersit, ut narrat Chrysostomus Homil. 3. contra Judæos. Cedrenus ad annum XX. Constantini: καὶ Ἰουδαίους δὲ τὸν οἰκοδομεῖν τὸν ναὸν πάλιν σπουδάζοντας κολασάμενος ὁ μέγας τιμωρησάμενος διεσκόρπισεν. De hac autem eversione sub Juliano loquitur Julianus ipse in fragmento Epistolæ, quam D. Petavio viro doctissimo debemus, & Ambrosius in Ep. 29. ad Theodosium his verbis: *Non audisti Imp. quòd cùm jussisset Julianus reparari templum Hierosolymis, divino qui faciebant repagulum igne flagrarunt.*

c ALYPIO.] Is est ad quem exstant Juliani Aug. Epistolæ, quibus eum fratrem appellat: ejusdem meminit Libanius in Epist. ad D. Basilium: παρεκάθηντό μοι τῶν ἐν ἀρχαῖς γεγενημένων ἄλλοι τε οὐκ ὀλίγοι, καὶ ὁ πάντα ἄριστος Ἀλύπιος Ἱεροκλέους αὐτανεψιὸς ὤν. *Assidebant mihi Honorati plures, inter quos Alypius Hieroclis illius cognatus.* Hujus Alypii filius fuit Hierocles, prisco illi Philosopho cognominis, de quo Marcellinus in lib. 29. & Libanius in Ep. 314. ad Alypium. Eumdem intelligit Julianus in Misopogone, pag. 84.

d APRONIANUM.] Flavius Apronianus Præf. Urbi dicitur in lege 3. Cod. Th. de suariis & pecuariis. Nec rectè Onufrius in Fastis, L. Turcium Apronianum eum appellat: hic enim L. Turcius Apronianus Præfectus Urbi fuerat, Constantio II. & Constante Coss. ut est in Fastis Cuspiniani relatum.

* e VENUSTO VICARIAM COMMISIT.] Hic est, ut opinor, Venustus, quem *mirandum virum* vocat Macrobius in lib. 1. Saturn. capite 3. patrémque ait fuisse Virii Nicomachi Flaviani, de quo infrà dicturi sumus. De hoc Venusto exstat hodieque vetus Inscriptio Romæ in hortis Justiniani ad portam Flaminiam. DIS. OMNIPOTENTIBUS LUCIUS. RAGONIUS VENUSTUS. V. C. AUGUR. PUBLICUS P. R. Q. PONTIFEX VESTALIS. MAJOR. PERCEPTO. TAUROBOLIO CRIOBOLIOQUE X. KAL. JUN. DN. VALEN-

Vicariam commisit Hispaniæ;[a] Rufinum Aradium Comitem Orientis in locum [b] avunculi sui Juliani recèns defuncti provexit. Quibus ut convenerat ordinatis, terrebatur omine quodam (ut docuit exitus) præsentissimo. [c] Felice enim Largitionum Comite profluvio sanguinis repentè exstincto, cúmque Comite Juliano secuto, vulgus [d] publicos contuens titulos, Felicem Julianum Augustúmque pronuntiabat. Præcesserat aliud sævum. Namque [e] Kalendis ipsis

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

TINIANO AUG. IIII. ET NEOTERIO. COSS. ARAM CONSECRAVIT. Hanc Inscriptionem, Romæ à se descriptam, mihi communicavit Jacobus Sirmundus, vir de litteris optimè meritus. In qua si quis fortè miretur omissam esse mentionem Vicariæ dignitatis gestæ à Venusto; animadvertere debet hanc Inscriptionem in ara litteris rudibus inscriptam fuisse, & sola Venusti Sacerdotia in ea recenseri; civilium verò Dignitatum nullam fieri mentionem.*

[a] RUFINUM ARADIUM.] Scribendum *Aradium*, ut disertè legitur in Regio cod.* Vatic.*[ac Colbert.] & Rom. ac Aug. Editione Mariangeli Accursii. Atque ita conjecerat Juretus ad Symmachi Auctarium, motus auctoritate veterum Inscriptionum, in quibus Aradius Rufinus exaratur.* Ad hunc Rufinum exstant Epistolæ Libanii duæ in libro 4. videlicet 268. & 269.*

[b] AVUNCULI SUI JULIANI.] Hic Juliani Præfecti Prætorio filius, Basilinæ frater, antea Præfectus Ægypti fuerat, teste Juliano in Epist. x. ad Alexandrinos. Postea Comes Orientis, Mamertino & Nevitta Coss. lege 51. Cod. Th. de Decurionibus.

[c] FELICE ENIM LARGITIONUM COMITE.] Hic ob nefarium sacrilegium, quod in sacrosancta vasa commiserat una cum Juliano Comite Orientis, miserè periit, ut narrat Theodoritus lib. 3. Idem desertor fidei in gratiam Juliani, à Christi religione ad numinum cultum desciverat, quod præter Theodoritum testatur & Libanius in Orat. pro Aristophane Corinthio: μετὰ τούτων ὁ φύλαξ ὁ καλὸς καὶ γενναῖος, τούτῳ μὲν ἀρχαῖος ἑταῖρος, Θεοῖς δὲ νεωστὶ φίλος, ἡγεμόνι σοὶ χρυσοφόρος ἀπὸ τῆς γνώμης τῆς κρατίστου. Suffragatores Aristophanis Libanius hîc producit præcipuos in amicitia Juliani; Maximum in primis ac Priscum Philosophos, deinde Elpidium. Sic enim legendum, ἀλλ' ὁ δ' Ἐλπίδιος, ὃς, &c. Malè vulgo Ἐλπίδιος legitur, quod quemvis vel doctissimum interpretem in errorem induxisset. Hic est Elpidius Comes rerum privatarum, cujus ibidem meminit Theodoritus, & Libanius in Ep. 29. ad Julianum Aug. Vide Chrysost. Orat. 2. de S. Babyla * contra Gentiles, ubi de Juliani Comitis Orientis morte quædam memorat satis recondita. Notabis etiam obiter Sancti Patris μνημονικὸν σφάλμα. De Juliani enim Comitis morte ita loquitur, acsi ante translationem Relliquiarum S. Babylæ contigisset; cùm tamen anno pòst acciderit. Hujusmodi errata obrepere plerumque solent etiam doctissimis hominibus, non tam memoriæ vitio, quàm per imprudentiam, dum minimè advertunt quæ dicuntur. Vide ejusdem Chrysostomi Homiliam 4. in Matthæum.

[d] PUBLICOS CONTUENS TITULOS.] Statuarum scilicet atque imaginum Principis, quæ per fora atque in locis publicis visebantur. Erant autem hujusmodi. Dn. N. Claudius Julianus P. F. Aug. De hoc porrò Antiochensium in Julianum convicio loqui videtur Julianus in Misopog. p. 87. εἰς αὐτὸν ὑβρίζοντες τοὺς ἄρχοντας καὶ τούτων ὅς τις ἐπὶ τοῦ γενείου τρίχας, καὶ τὰ ἐν τοῖς νομίσμασι χαράγματα: quamquam χαραγμάτων vocabulo effigiem tauri nummis impressam intelligi satius est, in quam jocabantur Syri, teste Socrate in libro 3.

[e] CAL. JAN. ADSCENDENTE EO GR. GENII TEMPLUM.] Julianus Aug. quartùm Consul Antiochiæ processit Kal. Jan. & sacrificaturus ex more, Genii publici templum adscendit. Postridie quòd is dies ater habebatur, quievit domi. Tertio die demum (qui dies erat votorum) in æde Jovis Philii vota pro salute sua ac pop. Rom. nuncupavit, ut ipse testatur in Misopog. p. 70. quem locum, quia illustris est, nec à Martinio interprete intellectus, hic apponam: ἡ Σύρων ἧκε νουμηνία· αὖθις ὁ Καῖσαρ αὖθις εἰς φιλίου Διός· εἶτα ἡ πάγκοινος ἑορτὴ, καὶ ὁ Καῖσαρ εἰς τὸ τῆς τύχης ἔρχεται τέμενος· ἐπισχὼν δὲ τὴν ἀποφράδα, πάλιν εἰς Φιλίου τὰς εὐχὰς ἀναλαμβάνει κατὰ τὰ πάτρια. *Venerunt Calendæ Syrorum: rursus Cæsar ad Jovis Philii. Deinde Calendæ Januariæ: & Cæsar Genii templum adit: tum intermisso atro die, rursus in æde Jovis Philii vota suscipit more majorum.* πάγκοινος igitur ἑορτὴ sunt Cal. Januariæ, quòd is dies per totum orbem Rom. festus haberetur, etiamsi non omnes inde initium anni ducerent. Verbi gratiâ, Syri à dio, qui Novembri Juliano respondet, annum tunc ordiebantur. Itaque in hoc Juliani loco ἡ Σύρων νουμηνία, primus est dies mensis Dii. Explicationem verò no-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Salluſtio Coſſ. Anno Chr. 363.

Januariis adſcendente eo gradile Genii templum, è ſacerdotum conſortio quidam ceteris diuturnior, nullo pulſante concidit, animámque inſperato caſu efflavit: quod adſtantes interitum per imperitiam, an adulandi cupiditate, memorabant Conſulum ſeniori portendi, nimirum Salluſtio: ſed ut apparuit non ætati, ſed poteſtati majori interitum propinquare monſtrabatur. Super his alia quoque minora ſigna ſubinde, quid accideret oſtendebant. Inter ipſa enim exordia procinctus Parthici diſponendi, nuntiatum eſt [a] Conſtantinopolim terræ pulſu vibratam: quod horum periti minùs lætum eſſe pronuntiabant, aliena pervadere molienti rectori. Ideóque intempeſtivo conatu deſiſtere ſuadebant: ita demum hæc & ſimilia contemni oportere firmantes, cùm irruentibus armis externis lex una ſit & perpetua, ſalutem omni ratione defendere, nihil remittente vi moris. Iiſdem diebus nuntiatum eſt ei per litteras, Romæ ſuper hoc bello libros Sibyllæ conſultos, ut juſſerat, Imperatorem eo anno diſcedere à limitibus ſuis aperto prohibuiſſe reſponſo.

CAPUT II.

Inter hæc tamen legationes gentium plurimarum auxilia pollicentium, liberaliter ſuſceptæ remittebantur, ſpecioſâ fiduciâ Principe reſpondente, nequaquam decere adventiciis adjumentis rem vindicari Romanam, cujus opibus foveri conveniret amicos & ſocios, ſi auxilium eos adegerit neceſſitas implorare. Solum Arſacem monuerat Armeniæ Regem, ut collectis copiis validis jubenda opperiretur, quò tendere, quid deberet urgere, properè cogniturus. Proinde cùm primam conſultæ rationes copiam præbuiſſent, rumore præcurſo hoſtiles occupare properans terras, nondum adulto vere miſſa per militares numeros expeditionali teſſera cunctos tranſire juſſit Euphraten. Quo comperto, omnes evolant ex hibernis, tranſmiſſóque (ut textus docebat ſcriptorum) diſperſi per ſtationes varias, adventum Principis exſpectabant. Ipſe autem Antiochiam egreſſurus, Heliopoliten quemdam [b] Alexandrum Syriacæ juriſdictioni præfecit, turbulentum & ſævum: dicebátque non il-

ſtram apertè confirmat Libanius in deſcriptione Calendarum in tomo 1. his verbis, quæ Latinè brevitatis causâ hîc afferam: *Ac feſta quidem alia familiarum ſunt, alia civitatum, quædam etiam populorum. Hoc autem unum commune eſt omnibus, qui ſub Imperio Rom. degunt: celebratúrque anno hoc quidem ineunte, illo verò exeunte.* Idem in Orat. de vita ſua, pag. 75. τὴν μεγίστην ἑορτὴν ἣ τὴν κοινὴν τῶν ὑπὸ ῥωμαίοις ὄντων Calendas Jan. vocat, itémque in Apologia pag. 604. Lucianus in Pſeudologiſta μεγάλην νουμηνίαν appellat. Sed & ipſa votorum commemoratio, de quibus ibi Julianus loquitur, nullum dubitationi locum relinquit. Vota enim 3. Non. Jan. ſuſcipi ſolebant, ut docet Lucianus in loco cit. & Calendarium Heruvartii. De Genii templo Antiochiæ Evagrius in lib. 1. cap. 16.

[a] CONSTANTINOP. TERRÆ PULSU VIBRATAM.] De hoc terræmotu loquitur Libanius in Orat. funebri, ubi eum Juliani ſacrificiis & poſtulationibus ſedatum eſſe ſcribit: ἔσεισε μὲν ποσειδῶν τὴν μεγάλην ἐν Θρᾴκῃ πόλιν, &c. quæ in Editionibus vulgatis deſiderantur, ingenti aliquot paginarum lacuna. Ejuſdem terræmotûs mentio fit in Victoris Epitome.

[b] ALEXANDRUM SYRIACÆ JURISD. PR. TURB. ET SÆVUM.] De quo Libanius loquitur in Ep. 707. ad Julianum Aug. ubi eum aſperioris ingenii fuiſſe ſignilum

lum meruisse; sed Antiochensibus avaris & contumeliosis hujusmodi judicem convenire. Cúmque eum profecturum deduceret multitudo promiscua, itum felicem reditúmque gloriosum exoptans, oránsque ut deinde placabilis esset & lenior: nondum irâ quam ex compellationibus & probris conceperat emollitâ, loquebatur asperiùs, se esse eos asserens postea non visurum. Disposuisse enim aiebat, hiemandi gratiâ per compendiariam viam, consummato procinctu, [a] Tarsum Ciliciæ reversurum: scripsisséque ad [b] Memorium Præsidem, ut in eadem urbe cuncta sibi congrua pararentur: & hoc haud diu postea contigit. Corpus namque ejus illuc relatum, exsequiarum humili pompa in suburbano sepultum est, ut ipse mandarat. Jámque apricante cælo, tertio Nonas Martias profectus, Hierapolim solitis itineribus venit: ubi cùm introiret civitatis capacissimæ portas, sinistra porticus subitò lapsa, subter tendentes quinquaginta milites, exceptis plurimis vulneratis, tignorum tegularúmque pondere magno collisit. Unde contractis copiis omnibus, Mesopotamiam tam propere signa commovit, ut famâ de se nullâ præversâ ([c] id enim curatiùs observârat) improvisus Assyrios occuparet. Denique cum exercitu & [d] Scytharum auxiliis Euphrate navali ponte transmisso, [e] venit ad Batnas municipium Osdroënæ, ibíque illætabile portentum offendit. Cùm enim calonum frequens multitudo ad suscipiendum consuetè pabulum prope acervum palearum stetisset impendio celsum, (hoc enim modo per regiones illas tales

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

ficat.* Ad hunc eumdem Alexandrum exstant Epistolæ 274. & 281. Libanii in lib. IV.* Epistola 275. ubi eum Præsidem Ciliciæ fuisse testatur:* & Julianus ipse in Orat. ad Heraclitum, πρὸς κυνικόν.

[a] TARSUM CILICIÆ REVERSURUM.] Julianum Antiochiâ proficiscentem Antiochensis ordo honoris causâ prosecutus, cùm suppliciter rogaret ut delictorum veniam sibi concederet: Julianus eis respondit, se nequaquam Antiochiæ, sed Tarsi hiberna acturum, si salvus è Perside reverteretur, teste Libanio de vita sua, pag. 44. Id autem responsum cum his quæ ibidem refert Libanius, Curialibus Antiochenis à Juliano datum est in mansione I. quæ Litharbis dicebatur, ut testatur Julianus in Epist. 27. ad Libanium. Has porrò Juliani minas ut averterent Antiochenses, eorum rogatu Libanius Orationem ad Julianum scripsit, quæ πρεσβευτικὸς seu legatio inscribitur: quâ veniam pro civibus suppliciter poscit; orat ne Imperator solita hibernacula dimittat, néve apud Tarsenses homines longè petulantissimos hiemare velit. Alteram quoque Orationem ad Antiochenses idem Libanius scripsit de Imperatoris ira, cujus meminit Socrates in lib. 3. cap. 17. quæ brevi, si Deus dederit, à nobis edetur.

[b] MEMORIUM PRÆSIDEM.] De quo Libanius in Epist. 352.* & in libri 4.

[c] ID ENIM CURATIUS OBSERVARAT.] Cùm enim esset Hierapoli, fidos exploratores præmiserat, qui caverent ne quis ad Persas transfugeret, consilia sua, & profectionem hostibus proditurus, ut ipsemet scribit in Epist. ad Libanium Quæstorem. Quod quidem Juliani consilium non immeritò prædicat Libanius in Oratione funebri, pag. 311. μεγάλην γὰρ εἰδὼς ἐν ἀπορρήτοις ῥοπὴν, ἢ εἰσόδου χρόνον, ἢ προσβολῆς ὁδὸν, ἢ μηχανημάτων σχῆμα, οὐδὲν ἂν ἔφησεν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἐξήνεγκεν· εἰδὼς ὅτι πᾶν ἐκλαληθὲν εὐθὺς ἐστὶν ἐν ὠσὶ κατασκόπων, &c. *Cùm maximum momentum in silentio esse cerneret, neque profectionis tempus, neque quâ viâ irrupturus esset, neque machinarum speciem, neque quidquam eorum quæ volvebat animo, patefecit: gnarus simul atque quid evulgatum esset, ad exploratorum aures permanare.*

[d] SCYTHARUM AUXILIIS.] Præcipuè Gothorum: horum enim distinctè meminit Zosimus in lib. 3. in pugna illa ad Ctesiphontem: φεύγουσι δ' ἐπικείμενοι οἱ Ῥωμαῖοι καὶ σὺν αὐτοῖς οἱ Γότθοι.

[e] VENIT AD BATNAS.] De hoc oppido Julianum in Epist. 27. ad Libanium lo-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

CAPUT III.

ſpecies conſtruuntur) rapientibus multis quaſſata congeries inclinata eſt, paríque exitio quinquaginta obruit homines mole maxima ruinarum.

Mæſtus exinde digreſſus venit curſu propero Carras, antiquum oppidum, Craſſorum & Romani exercitus ærumnis inſigne: [a] unde duæ ducentes Perſidem viæ regiæ diſtinguuntur, læva per Adiabenam & Tigridem, dextera per Aſſyrios & Euphraten. Ibi moratus aliquot dies dum neceſſaria parat, & Lunæ quæ religiosè per eos colitur tractus, ritu locorum fert ſacra, dicitur ante aras, nullo arbitrorum admiſſo, occultè [b] paludamentum purpureum [c] propinquo ſuo tradidiſſe Procopio, mandaſſéque arripere fidentiùs principatum, ſi ſe interiſſe didicerit apud Parthos. Hîc Juliani quieſcentis animus agitatus inſomniis, eventurum triſte aliquid præſagiebat. Quocirca & ipſe, & viſorum interpretes præſentia contemplantes, diem ſecuturum, qui erat quartum decimum Kal. Apriles, obſervari debere pronuntiabant. Verùm ut compertum eſt poſtea, hac eadem nocte Palatini Apollinis templum, Præfecturam regente Aproniano, in Urbe conflagravit æterna: ubi ni multiplex juviſſet auxilium, etiam Cumana carmina conſumpſerat magnitudo flammarum. Poſt quæ ita digeſta, agmina & commeatus omnis generis diſponenti, procurſatorum adventu anhelantium etiamtum indicatur, equeſtres hoſtium turmas vicino limite quodam perrupto avertiſſe ſubitò prædas. Cujus atrocitate mali perculſus, ilico ut antè cogitaverat, [d] triginta millia lectorum militum eidem commiſit Procopio,

qui Lindenbrogius putavit: ſed ex ipſa Epiſt. facile eſt hunc errorem refellere. Ait enim Julianus ab Antiochia progreſſum ſe eſſe uſque ad Litharba, qui eſt viculus in Chalcide: inde Berrœam veniſſe, ibique diem integrum manſiſſe: tum ad Batnas locum ita dictum acceſſiſſe. Cúmque diei ſpatium Batnis moratus eſſet, Hierapolim contendiſſe: atque hinc ad Libanium ſe litteras dare. Ceterùm Hierapoli triduum moratus Julianus, Euphratem navali ponte trajecit, Batnáſque quod Oſdroënæ opidum eſt, venit, ut Zoſimus in lib. 3. Marcellinúſque teſtantur. Duæ igitur Batnæ in hoc Juliani itinere occurrunt. Prior locus eſt in Syria cis Euphratem: alterum eſt opidum Oſdroenæ trans Euphratem ſatis celebre. Utrumque opidum manifeſtè diſtinguitur in Antonini Itinerario. *Iter à Callecoma Edeſſam millia plus minùs 85. ſic. Batnas m. p. m. 24. Hierapoli m. p. m. 21. Thilaticomum m. p. m. x. Batnas m. p. m. 15. Edeſſa m. p. m. 15.* Tabula quoque Peutingerorum utrumque opidum apertè diſtinguit: Ab Antiochia *Emma m. 23. Chalcida* xx. *Beræa 29. Bannis 27. Thiltauri 25. Bathna 12. Hierapoli* 12. *Zeugma m. 24.*

[a] UNDE DUÆ DUC. IN PERS. VIÆ REGIÆ.] Idem narrat Zoſimus in lib. 3. ex Eunapio, quem ferè integrum exſcripſit, teſte Photio: δυοῖν τοίνυν ἐντεῦθεν ὁδοῖν παρακειμέναιν, τῆς μὲν διὰ τοῦ ποταμοῦ Τίγρητος καὶ πόλεως Νισίβιος τὰς Ἀδιαβηνῶν σατραπείας ἐμβαλλούσης, τῆς δὲ διὰ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Κιρκησίου, &c. *Cum autem duæ ex eo loco viæ ducerentur, quarum altera quidem per fl. Tigrim, & Niſibenam civitatem in Adiabenam excurrit, altera autem per Euphratem, & Circeſium Caſtrum, &c.*

[b] PALUDAMENTUM PURPUREUM.] Idem refert Zoſimus libro 4. his verbis: τούτῳ γὰρ (Procopio) ὡς γένους συναπτομένῳ μέρος τι τῆς δυνάμεως ἐμπιστεύσας ἐκέλευσεν ἅμα Σεβαστιανῷ διὰ τῆς Ἀδιαβηνῆς χωροῦντι ἀπαντῆσαι οἱ δι' ἑτέρας ὁδοῦ κατὰ τῶν πολεμίων ἰόντι, δοὺς αὐτῷ καὶ βασιλικὴν στολὴν ἔχειν.

[c] PROPINQUO SUO TRADIDISSE PROCOPIO.] Cedrenus Procopium Juliani cognatum, ſeu ἀνεψιὸν nominat. Itaque conſobrinos Julianum ac Procopium fuiſſe exiſtimo. Sanè in lib. 26. p. 318. Juliani cognatus dicitur.

[d] TRIGINTA MILLIA LECT. MILITUM.] Libanius in Oratione funebri, xx. dumtaxat millia ponit: ἀποσχίσας τῆς δυνάμεως μυριάδας ὁπλιτῶν δύο, τούτους μὲν ἐπὶ τὸν Τίγρητα πέμ-

juncto ad parilem potestatem, ᵃ Sebastiano Comite ex Duce Ægypti: iisdémque præcepit, ut intra Tigridem interim agerent, vigilanter omnia servaturi, ne quid inopinum ex incauto latere oriretur, qualia multa sæpe didicerat evenisse: mandabátque eis, ut si fieri potiùs posset, Regi sociarentur Arsaci: cúmque eo per Corduenam & Moxoënam, Chiliocomo uberi Mediæ tractu, partibúsque aliis præstricto cursu vastatis, apud Assyrios adhuc agenti sibi concurrerent, necessitatum articulis adfuturi. His ita ordinatis, ipse exitu simulato per Tigrim, quod iter etiam re cibaria de industria jusserat instrui, flexit dextrorsus: & quieta nocte emensa, mane jumentum quo veheretur ex usu poposcit: oblatúsque ei equus Babylonius nomine, ictu torminis consternatus, dum dolorum impatiens volvitur, auro lapillísque ornamenta distincta conspersit. Quo ostento lætior exclamavit, plaudentibus proximis, *Babylona humi procidisse, ornamentis omnibus spoliatam.* Et paullisper detentus, ut omen per hostias litando firmaret, [b] Davanam venit castra præsidiaria, unde ortus Belias fluvius funditur in Euphraten. Hîc corporibus cibo curatis & quiete, postridie ventum est ad [c] Callinicum, munimentum robustum, & commercandi opimitate gratissimum: ubi [d] ante diem sextum Kal. quo Romæ Matri Deorum pompæ celebrantur annales, & carpentum quo vehitur simulacrum, Almo-

JULIANUS AUGUSTUS
Juliano A. IV. & Sallustio Coss.
Anno Chr. 363.

σαι, φυλάξοντάς τε τὴν γῆν εἴπη ταῦτα στρατιὰν δυνατὴν, καὶ παρισουμένοις κατὰ χωρίον καλοῦντι· χώραν δὲ ὥρα καὶ τὸν ἀριθμὸν πεζῶν τοσούτων τι ποιῶν, & reliqua cum Ammiani narratione mirificè congruentia. Zosimus l. 3. XVIII. millia peditum dumtaxat Sebastiano & Procopio commissa esse memorat, quæ Tigris ripam tuerentur: sed Sozomenus in lib. 6. XX. dicit.

ᵃ SEBASTIANO EX DUCE ÆGYPTI.] Is est igitur Sebastianus Dux Ægypti, sectâ Manichæus, audax & petulans juvenis, qui Georgium pulso Athanasio in sede Alexandrina armis imposuit, ut scribit Athanasius in Ep. ad Solitarios, & in Apologia; qui cum ἀσεβῆ & φατελάτην nominat passim. Erat autem filius Antiphili, à quo in disciplinam traditus Libanio, mox relicto eloquentiæ studio ad militiam se contulit, tametsi excellenti ingenio præditus: ut docet Libanius in Epist. 2. ad Antiphilum, quibus & aliam subjungit ad Sebastianum, exhortans ut redeat. Exstant in Editione Cracoviensi Lat. Libanius 308. 340. 494. Epistolas ad eum scribit.

ᵇ DAVANAM VENIT.] Dabana dicitur in Notitia Imperii Romani sub Duce Osdroënæ unà cum Callinico. Procopius lib. 2. περὶ κτισμάτων, Δαβανᾶς nominat.

ᶜ CALLINISUM.] Scribe Callinicum, ut Eutropius, Zosimus ac Marcellinus Comes in Anastasio appellant. Hierocles mss. in συνεκδήμῳ: ἐπαρχία Ὀσδροηνῆς ὑπὸ ἡγεμόνα πόλεις αἱ δ'. Λεοντόπολις ἡ πρὶν Καλλινίκου. Βίρθα. Hæc urbs condita est à Seleuco Callinico, ut docet Chronicum Alexandr. Olympiade 134. anno 1. Σέλευκος Καλλίνικος ἐν Μεσοποταμίᾳ Καλλινίκου πόλιν κτίζει: sed falli hunc Auctorem docuit me Libanius. Is in Epist. ad Aristænetum ait, Callinicum stationem esse in Mesopotamia circa Euphratem, ita vocatam ex eo quòd Callinicus Sophista ibi occisus est. Unde apparet recentiorem fuisse ejus loci appellationem. Callinicus enim Sophista cognomine Sutorius, vixit sub Gallieno, teste Suida: cui Prosphoneticum scripsit. Rerum quoque Alexandrinarum historiam X. libris scripsit, quod opus citatur ab Hieronymo in Commentariis in Danielem.

ᵈ AD DIEM VI. CAL.] Scrib. *a. d.* VI. quod est ante diem 6. Porrò hic dies ex re ipsa Lavatio dicebatur. Primo enim die qui erat *a. d.* IX. Cal. Aprilis, Galli comam jactantes, crebris ictibus lacertos cruentabant: atque is dies sanguinis dicebatur, teste Tertulliano in Carmine ad Senatorem, & Trebellio Pollione in Gestis Claudii. Idem Tertullianus in Apolog. hæc habet: *Archigallus ille sanctissimus nono Kalendarum earumdem* (April.) *sanguinem impurum lacertos etiam castrando libabat.* * Hanc *festivitatem sanguinis* vocat Augustinus in tractatu 7. in Johannem. Meminit etiam ejus festi auctor Quæstionum ve-

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

nis undis ablui perhibetur, sacrorum sollemnitate prisco more completa, somno per otium capto, exsultans pernoctavit & lætus. Luce vero secuta profectus exinde per supercilia riparum fluvialium, aquis adulescentibus undique convenis, cum armigera gradiens manu, in statione quadam sub pellibus mansit: ubi Saracenarum Reguli gentium genibus supplices nixi, oblatâ ex auro coronâ tamquam mundi nationúmque suarum dominum adorarunt, suscepti gratanter, ut ad furta bellorum appositi. Dúmque hos adloquitur, Xerxis illius potentissimi Regis instar * classis advenit, Tribuno Constantiano cum Comite Lucilliano ductante, quæ latissimum flumen Euphraten artabat: in qua mille erant onerariæ naves ex diversa trabe contextæ, commeatus abunde ferentes & tela & obsidionales machinas: quinquaginta aliæ bellatrices, totidémque ad compaginandos necessariæ pontes.

CAPUT IV.

Re ipsa admoneor, breviter quantum mediocre potest ingenium, hæc instrumentorum genera ignorantibus circumscriptè monstrare: & ballistæ figura docebitur prima. Ferrum inter axiculos duos firmum compaginatur & vastum, in modum regulæ majoris extentum: cujus ex volumine tereti, quod in medio ars polita componit, quadratus eminet stilus extentiùs, recto canalis angusti meatu cavatus, & hac multiplici chorda nervorum tortilium illigatus: eíque cochleæ duæ ligneæ conjunguntur aptissimè, quarum prope unam adsistit artifex contemplabilis, & subtiliter adponit in temonis cavamine sagittam ligneam spiculo majore conglutinatam: hócque facto hinc inde validi juvenes versant agiliter rotabilem flexum. Cùm ad extremitatem nervorum acumen venerit summum, percita interno pulsu à ballista ex oculis avolat, interdum nimio ardore scintillans: & evenit sæpius, ut antequam telum cernatur, dolor letale vulnus agnoscat. Scorpionis autem, quem appellant nunc onagrum, hujusmodi forma est. Dolantur axes duo quernei vel ilicei,

teris & novi Testamenti, quæst. 84. * Proximus dies magnâ omnium lætitiâ celebrabatur, eóque Hilaria dictus, teste Macrobio lib. 1. Saturn. Tertio quiescebant. Quarto demum die, qui erat ante diem VI. Cal. Apr. simulacrum Cybelæ carpento impositum Almonis aquâ abluebant: hic dies Lavatio; ille Requietio dicebatur, ut docet Calendarium Romanum Constantini ævo exaratum, quod Georgio Heruvartio debemus: XI. *Arbor intrat.* X. *Tubilustrium.* IX. *Kal. Apr. Sanguen.* VIII. *Hilaria.* VII. *Requietio.* VI. *Lavatio.* Quem locum valde illustrat Julianus in Hymno quem in Deorum Matrem composuit: τέμνεσθαι γὰρ φασὶ τὸ ἱερὸν δένδρον καθ᾽ ἣν ἡμέραν ὁ ἥλιος ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ἰσημερινῆς ἁψῖδος ἔρχεται· εἶθ᾽ ἑξῆς σαλπιγγισμὸς παραλαμβάνεται, τῇ τρίτῃ δὲ τέμνεται τὸ ἱερὸν καὶ ἀπόῤῥητον θέρος τοῦ θεοῦ Γάλλου. ἐπὶ τούτοις ἱλάρια φασὶ καὶ ἑορτάς. Igitur XI. Kal. Apr. quo primum die Sol Æquinoctialem circulum attingit, pinus succidebatur, & in Deûm Matris sacrarium inferebatur. Arnobius lib. 5. *Quid enim sibi vult illa pinus, quam semper statis diebus in Deûm Matris intromittitis sanctuarium?* sic legendum. Postridie erat Tubilustrium, quem σαλπιγγισμὸν vocat Julianus. Eo enim die tubæ, quarum in sacris frequens est usus, lustrabantur, teste Festo.

* CLASSIS ADVENIT.] Sexcentarum navium, teste Zosimo: præter quas quingentæ erant scorteæ, & quinquaginta tectæ, & alia plana navigia ad compingendos pontes: alia item quæ alimenta & machinas portabant. Idem Præfectos classis Constantium & Lucianum nominat.

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

curvantúrque mediocriter, ut prominere videantur in gibbas, híque in modum ſerratoriæ machinæ connectuntur, ex utroque latere patentiùs perforati: quos inter per cavernas funes colligantur robuſti, compagem ne diſſiliat continentes. Ab hac medietate reſtium ligneus ſtilus exſurgens obliquus, & in modum jugalis temonis erectus, ita nervorum nodulis implicatur, ut altiùs tolli poſſit & inclinari: ſummitatíque ejus unci ferrei copulantur, è quibus pendet ſtuppea vel ferrea funda: cui ligno [a] fulmentum proſternitur ingens, cilicium paleis confertum minutis, validis nexibus illigatum, & locatum ſuper congeſtos cæſpites vel latericios aggeres. Nam muro ſaxeo hujuſmodi moles impoſita, disjectat quidquid invenerit ſubter, concuſſione violenta, non pondere. Cùm igitur ad concertationem ventum fuerit, lapide rotundo fundæ impoſito, quaterni altrinſecus juvenes repagula quibus incorporati ſunt funes explicantes, retrorſus [b] ſtilum pæne ſupinum inclinant: itáque demum ſublimis adſtans magiſter, clauſtrum quod totius operis continet vincula, reſerat malleo forti percuſſum: unde abſolutus ictu volucri ſtilus, & mollitudine offenſus cilicii, ſaxum contorquet quidquid incurrerit colliſurum. [c] Et tormentum quidem appellatur ex eo, quòd omnis explicatio torquetur: ſcorpio autem, quoniam aculeum deſuper habet erectum: cui etiam onagri vocabulum indidit ætas novella ea re, quòd aſini feri cùm venatibus agitantur, ita eminus lapides poſt terga calcitrando emittunt, ut perforent pectora ſequentium, aut perfractis oſſibus capita ipſa diſplodant. Hinc ad arietem veniemus. Eligitur abies vel ornus excelſa, cujus ſummitas duro ferro concluditur & prolixo, arietis efficiens prominulam ſpeciem, quæ forma hoc machinamento vocabulum indidit: & ſic ſuſpenſa utrimque tranſverſis aſſeribus & ferratis, quaſi ex lance, vinculis trabis alterius continetur: eámque quantum men-

[a] FULCIMENTUM PROSTERNITUR INGENS CILICIUM.] In Regio * & Toloſ. * [ac Colbert.] codice ac Rom. Edit. legitur *fulmentum*, quod placet: nam *fulcimentum* vox barbara videtur: apud Tertullianum legitur tamen, & in Gloſſis: Græcis ἔρεισμα, quam vocem obſervavi ab interpretibus ferè fulcimentum verti. Phoca Grammaticus in Vita Virgilii:

Terra miniſtravit flores, & munere verno
Herbida ſuppoſuit puero fulmenta vireſcens.

Fulturam tabularum vocat Hegeſip. lib. v. cap. xx.

* [b] PENES UNCINUM INCLINANT.] Sic primus edidit Gelenius. Caſtellus enim ediderat *pene uncinum*. Ego verò cùm in MSſ. omnibus, Regio, Florentino, Toloſano [& Colbertino] & in Editione Romana legeretur, *pene ſurinum*; certiſſimâ conjecturâ emendavi, *pene ſupinum inclinant*. Ita enim ſenſus optimè conſtat.*

[c] TORMENTUM APPELLATUR, EX EO QUÒD OMNIS EXPLICATIO TORQUETUR.] Hæc, ut ingenuè fatear, non ſatis intelligo. An fortè ſcribendum: *Quòd funium implicatione torquetur?* aut ſanè: *Funes implicati torquentur?* Sic à torquendis funibus tormentum deduxerit Ammianus. Ita balliſtarum tortores, pag. 142. Poteſt tamen nec incommodè deduci ab eo quòd lapides torqueat. Porro ſcorpionem propriè dici tormentum, docet Tertullianus in Scorpiace, initio: *Arcuato impetu hamatile ſpiculum in ſummo tormenti ratione reſtringit, unde & bellicam machinam retractu tela vegetantem de ſcorpio nominant.* Charìſius lib. 1. *Nam tam ſcorpium animal dicimus, quàm militare tormentum.*

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

suræ ratio patitur multitudo retro repellens, rursus ad obvia quæque rumpenda protrudit ictibus validissimis, [a] instar adsurgentis & cædentis arietis. Qua crebritate velut reciproci fulminis impetu ædificiis scissis in rimas, concidunt structuræ laxatæ murorum. Hoc genere operis, si fuerit exerto vigore discussum, nudatis defensoribus, ideóque solutis obsidiis, civitates munitissimæ recluduntur. Pro his arietum meditamentis jam crebritate despectis, conditur machina scriptoribus historicis nota, quam helepolim Græci cognominamus: cujus operâ diuturnâ Demetrius Antigoni filius Regis, Rhodo aliísque urbibus oppugnatis Poliorcetes est appellatus. Ædificatur autem hoc modo. Testudo compaginatur immanis, axibus roborata longissimis, ferreísque clavis aptata: & contegitur coriis bubulis virgarúmque recenti textura, atque limo asperguntur ejus suprema, ut flammeos detrectet & missiles casus. Conseruntur autem ejus frontalibus trisulcæ cuspides præacutæ, ponderibus ferreis graves, qualia nobis pictores ostendunt fulmina vel fictores, ut quidquid petierit aculeis exertis abrumpat. Hanc ita validam molem rotis & funibus regens numerosus intrinsecus miles, languidiori murorum parti viribus admovet concitis: & nisi desuper propugnantium valuerint vires, collisis parietibus aditus patefacit ingentes. Malleoli autem, teli genus, figurantur hac specie: sagitta est cannea, inter spiculum & arundinem multifido ferro coagmentata, quæ in muliebris coli formam, quo nentur lintea stamina, concavatur ventre subtiliter & plurifariam patens, atque in alveo ipso ignem cum aliquo suscipit alimento. Et si emissa lentiùs arcu invalido (ictu enim rapidiore exstinguitur) hæserit usquam, tenaciter cremat, aquísque conspersa acriores excitat æstus incendiorum, nec remedio ullo quàm superjacto pulvere consopitur. Hactenus de instrumentis muralibus, è quibus pauca sunt dicta: nunc ad rerum ordinem revertamur.

CAPUT V.

[b] Adscitis Saracenorum auxiliis, quæ animis obtulere promptissimis, tendens Imperator agili gradu; [c] Cercusium principio mensis Aprilis ingressus est, munimentum tutissimum, & fabrè politum:

[a] INSTAR ASSURGENTIS ET CÆDENTIS ARMATI.] Dudum, *cædentis arietis*, legi debere conjeceram, atque ita nuper in Codice Regio scriptum esse didici.

[b] ADSCITIS SARACENORUM AUXILIIS, QUÆ ANIMIS OBTULERE PROMPT.] Legatos enim Julianus ad eos miserat, qui admonerent, ut auxilia quamprimùm mitterent si iis collibitum esset: velut qui parum sollicitus esset, si non adessent. Sic enim ipse scribit in Epist. ad Libanium Quæstorem: *πρὸς τοὺς σαρακηνοὺς ἔπεμψα πρέσβεις, ὑπομιμνήσκων αὐτοὺς ἥκειν εἰ βούλοιντο. Ad Saracenos legationem misi, admonens eos, ut venirent si libitum esset.*

[c] CIRCUSIUM.] Zosimus in lib. 3. *κιρκήσιον* vocat; Rufus Festus *Circessum*. In Concilio Chalcedonensi inter Episcopos Osdroënæ provinciæ, qui Synodo subscripsere, recensetur Abrahamus Castrocircon Episcopus. * Geographus Nubiensis *Cercusium* vocat perinde ac Marcellinus, & ad ostia fluvii Alchabur situm esse, ac Euphrate allui testatur. Apparet ergo Cercusium positum fuisse ad confluentem Euphratis & Aboræ, quem *Alchabur* Nubiensis appellat: quod confirmat etiam Procopius in libro 2. Persicorum. *

cujus mœnia Abora & Euphrates ambiunt flumina, velut spatium insulare fingentes. Quod Diocletianus exiguum antehac & suspectum, muris turribúsque circumdedit celsis, cùm [a] in ipsis barbarorum confiniis interiores limites ordinaret, ne vagarentur per Syriam Persæ, ita ut paucis antè annis cum magnis provinciarum contigerat damnis. Namque cùm Antiochiæ in alto silentio, [b] scenicis ludis [c] mimus cum uxore immissus, in medio sumpta quædam imitaretur, populo venustate attonito, *Conjunx, nisi somnus est,* in-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

a BARBARORUM CONFINIIS INTERIORES LIMITES ORDINARET.] Ea fuit in Rep. Diocletiani providentia, ut omnes limites Imperii Romani castris & castellis undique communiret, & in iis idoneos milites locaret, qui barbarorum irruptionem arcerent. * Testatur hoc Eumenius in Oratione pro Scholis Augustodun. sub finem. * Suidas in ἐσχατιά: ὁ Διοκλητιανὸς λόγον ποιούμενος τῶν πραγμάτων, εἴπερ τινὶ καὶ δυνάμεων ἀρκούσας ἑκάστην ἐσχατιὰν ὀχυρώματα καὶ φρούρια ποιῆσαι. Sed paullo postea Constantinus hanc utilissimam dispositionem subvertit. Nam è præsidiariis illis castellis quæ Diocletianus exstruxerat, ad alia opida nullius præsidii egentia militem transtulit: quo facto latam barbaris viam ad pervadendos Rom. Imperii fines aperuit, ut quidem ei objicit Zosimus lib. 2. his verbis: τῆς γὰρ ῥωμαίων ἐπικρατείας ἁπανταχοῦ τῶν ἐσχατιῶν τῇ Διοκλητιανοῦ προνοίᾳ κατὰ τὸν εἰρημένον μοι τρόπον (locus quem intelligit, hodie deest; videtur tamen is esse quem è Suida produximus) πόλεσι καὶ φρουρίοις καὶ πύργοις διειλημμένης, καὶ παντὸς τοῦ στρατιωτικοῦ κατὰ ταῦτα τὴν οἴκησιν ἔχοντος, ἄπορος τοῖς βαρβάροις ἦν ἡ διάβασις, &c. In hac autem castrorum munitione id Diocletianus observabat, ut ultra ipsum limitem castella exstrueret, & barbarorum fines subraderet, quemadmodum hoc loco Marcellinus memorat. Quod Idatius quoque confirmat in Fastis: Constantio & Maximiano. *His Coss. castra facta in Sarmatia contra Acinco, & Bononia.* Idque jam antè institutum fuerat à Probo Augusto, ut scribit Vopiscus his verbis: *Contra urbes Romanas castra in solo barbarico posuit.* [Id fecit postea & Valentinianus Aug. teste Ammiano.]

b SCENICIS LUDIS.] Hæc ferè iisdem verbis transscripsit Hegesippus lib. 3. de excidio Hier. cap. v. *Denique cùm ludi scenici in ea celebrarentur urbe, ferunt quemdam actorem mimorum, elevatis oculis ad montem, Persas vidisse advenientes, & dixisse continuò: Aut somnium video, aut magnum periculum. Ecce Persas.*

c MIMUS CUM UX. IMM. E MEDIO SUMPTA QUÆDAM IMITARETUR.] Mimus à Græcis originem sumpsit, cui respondet apud Latinos planipes, ut Diomedes lib. 3. notat. Definitur autem mimus à Græcis, μῖμός ἐστι μίμησις βίου, τά τε συγκεχωρημένα καὶ ἀσυγχώρητα περιέχων. Diomedes autem ita definit: mimus est sermonis cujuslibet, & motûs sine reverentia, vel factorum & turpium cum lascivia imitatio. Inter Græcos mimorum auctores clarissimus fuit Sophron, quem Plato quoque Philosophus tanti fecisse dicitur, ut ejus carmina sub lectuli sui pulvino semper habuerit. Scripsit μίμους ἀνδρείους, & μίμους γυναικείους, teste Suida & Athenæo. Auctor Etymologici in v. αὐτάρ laudat Sophronem ἐν τοῖς ἀνδρείοις μίμοις. Idem in v. σκιρα-θῆναι ejusdem γυναικείοις memorat. Sic autem inscripti esse videntur, quòd argumenta hi quidem muliebria, illi ad viros spectantia continerent. Eodem planè modo quo pantomimiorum, seu saltatorum argumenta partim ἀνδρεῖα, alia γυναικεῖα fuisse scribit Libanius in Orat. pro saltatoribus, pag. 496. * Inter γυναικείους Sophronis mimos fuere Ἀκέστριαι, laudatæ ab Suida in Κάπηλος. Longo intervallo pòst claruit Philistion, qui mimos Græcè scripsit: de quo in libris sequentibus dicemus. Hic à Suida Comœdias scripsisse dicitur, & tam Comicus Poëta quàm Mimographus dici potest. Namque ea ætate Comœdia nil præter mimum erat: ut docet Marcus Antoninus lib. x i. de vita sua, his verbis: μετὰ δὲ τὴν τραγῳδίαν ἡ ἀρχαία κωμῳδία παρήχθη παιδαγωγικὴν παῤῥησίαν ἔχουσα. Et paullo pòst: μετὰ ταῦτα τίς ἡ μέση κωμῳδία καὶ λοιπὸν ἡ νέα πρὸς τί ποτε παρελήφθη, ἣ κατ' ὀλίγον ἐπὶ τὴν ἐκ μιμήσεως φιλοτεχνίαν ὑπεῤῥύη ἐπίστησον. ὅτι μὲν γὰρ λέγεται, καὶ ὑπὸ τούτων τινὰ χρήσιμα οὐκ ἀγνοεῖται. Cleon quoque Mimaulus cognominatus Italicorum Mimorum princeps fuisse memoratur ab Athenæo in fine lib. x. qui Nymphodorum quoque superavit. Hic suos ipse mimos actitavit: sic enim hæc Athenæi verba intelligo: ἰταλικῶν μίμων ἄριστος γέγονεν αὐτοπρόσωπος ὑποκριτής: quo loco cavillationes aliquot mimicæ referuntur. Mimis itaque simillimæ sunt, quas hodie farsas in Gallia vocamus, nisi quòd pedestri sermone constant, quem tamen etiam in mimis olim usitatum esse existimo. Nam & Dio Orat. 2. de Regno, mimos vocat γελοίων ποιητὰς μετὰ σκωμμάτων ἐμμέτρους τε καὶ ἀμέτρους. Antiquitus autem mi-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

quit, *en Persæ* : & retortis plebs universa cervicibus, exacervantia in se tela declinans spargitur passim. Ita civitate incensa, & obtruncatis pluribus, qui pacis more palabantur effusiùs, incensisque locis finitimis & vastatis, onusti prædâ hostes ad sua remearunt innoxii : Mareade vivo exusto, qui eos ad suorum interitum civium duxerat inconsultè. [a] Et hæc quidem Gallieni temporibus evenerunt. Julianus verò dum moratur apud Cercusium, ut per navalem Aboræ pontem exercitus & omnes sequelæ transirent: litteras tristes Sallustii Galliarum Præfecti suscepit, orantis suspendi expeditionem in Parthos, obtestantísque ne ita intempestivè, nondum pace numinum exorata, irrevocabile subiret exitium. Posthabito tamen suasore cautissimo, fidentiùs ultra tendebat: quoniam nulla vis humana vel virtus meruisse umquam potuit, ut quod præscripsit fatalis ordo, non fiat. Statímque transgressus, pontem avelli præcepit, ne cui militum ab agminibus propriis revertendi fiducia remaneret. Pari sorte hîc quoque omen illætabile visum est, apparitoris cujusdam cadaver extentum carnificis manu deleti: quem Præfectus Sallustius Præsens ea re supplicio capitali damnârat, quòd intra præstitutum diem alimentorum augmentum exhibere pollicitus, casu impediente frustratus est. Sed miserando homine trucidato, postridie advenit, ut ille promiserat, alia classis abunde vehens annonam. Profecti exinde [b] Zaitham venimus locum, qui olea arbor interpreta-

mi ad symphoniam saltabant, ut de Antiocho Epiphane scribit Polybius lib. 31. ὑπὸ τῶν μίμων ὁ βασιλεὺς εἰσεφέρετο ὅλος κατακεκαλυμμένος, καὶ εἰς τὴν γῆν ἐτίθετο ὡς εἷς ὢν τῶν μίμων· καὶ τῆς συμφωνίας προκαλουμένης ἀναπηδήσας ὠρχεῖτο, καὶ ὑπεκρίνετο μετὰ τῶν γελωτοποιῶν. Apud Rom. verò non saltabant mimi : ut patet ex Theodora Aug. quæ cùm nec psallere, nec saltare nosset, cum mimis in scenam prodiit, teste Procopio. Unde Libanius in Oratione adversus Aristidem pro saltatoribus, initio, mimorum & saltatorum artes longè dissitas esse ait : ὀρχηστὰς autem pantomimos intelligit : sic enim ferè Græci appellant. Philo in Orat. in Flaccum : ὀρχησταὶ καὶ μῖμοι καὶ αὐληταὶ καὶ ὅσα ἄλλα σκηνικῶν ἀθύρματα ἀγώνων. Julianus in Misop. Asterius.* De mimis plura Salmasius in Solinum.*

[a] ET HÆC QUIDEM GALLIENI TEMPORIBUS EVENERUNT.] Sub initium Gallieni capta est à Persis Antiochia. Zonaras enim Persas ait capto Valeriano Aug. victoriâ acriter usos, Antiochiam, & Tarsum urbem Ciliciæ celeberrimam, ac Cæsaream Cappadociæ, in qua 40. hominum millia erant, post diuturnam obsidionem fraude perfugæ tandem cepisse. Idem refertur in Excerptis Græcis Chronici Eusebiani, pag. 71. Sed Trebellius Pollio in XXX. Tyrannis, ubi de Cyriade loquitur, Antiochiam & Cæsaream ante Valeriani infelicem pugnam à Persis expugnatas esse indicat. In quo falli eum existimo. Ceterùm Libanius in Oratione ad Theodosium de ulciscenda cæde Juliani Aug. ejus cladis meminit his verbis: ὅτι μή τι συμβῇ τοιοῦτον οἷον καὶ ἐπὶ τῶν προγόνων δεδοίκαμεν, οἷς ἐν τῷ θεάτρῳ συγκαθημένοις ἐφεστήκεσαν οἱ τοξόται τὸ ὄρος κατειληφότες. *Ne quid tale accidat, quale avorum memoriâ, quibus in theatro sedentibus, Persici sagittarii capto monte supervenêre.* * Eunapius in Vita Ædesii sub Constantio A. id ipsum accidisse scribit : cui minimè assentior. *

[b] ZAITAM VENIMUS LOCUM.] Regius codex * & Vatic.* [& Colbert.] *Zaitham* ; Zosimus lib. 3. ζαυθὰ appellat. Sed non eo in loco, verùm Duris Gordiani tumulum fuisse memorat his verbis : ἐξήκοντα δὲ προελθὼν σταδίους εἴς τι χωρίον Ζαυθὰ προσαγορευόμενον ἦλθε, κἀντεῦθεν εἰς Δοῦρα, οὗ Γορδιανοῦ βασιλέως ἐδείκνυτο τάφος. Verior autem mihi videtur Zosimi quàm Ammiani narratio. Namque Eutropius ac Rufus Festus Gordiani tumulum XX. millibus à Circesio castro abesse testantur. Zaita autem non plus quàm diei unius itinere à Circesio abesse potest, si quidem Ammianus & Zosimus omnes Romani exercitus mansiones accuratè notant : ac proinde XX. millibus abesse à Circesio nullatetur.

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

tur. [a] Hic Gordiani Imperatoris longè conspicuum vidimus tumulum, cujus actus à pueritia prima, exercituumque felicissimos ductus, & insidiosum interitum digessimus tempore competenti. Ubi cùm pro ingenita pietate consecrato Principi parentasset, pergerétque ad Duram desertum oppidum, procul militarem cuneum conspicatus stetit immobilis: eíque dubitanti quid ferrent, offertur ab eis immanissimi corporis leo, cùm aciem peteret multiplici telorum jactu confossus. [b] Quo omine velut certiore jam spectaculi prosperioris elatus, exsultantiùs incedebat: sed incerto fatu fortunæ aliorsum prorupit eventus. Obitus enim Regis portendebatur, sed cujus, erat incertum. Nam & oracula dubia legimus, quæ nonnisi casus discrevere postremi: ut fidem vaticinii Delphici, quæ post Halyn flumen transmissum, maximum Regnum dejecturum prædixerat Crœsum: & aliam quæ Atheniensibus ad certandum contra Medos [c] obliquè destinaverat mare: sortémque his posteriorem veram quidem, sed non minùs ambiguam: [d] *Aio te Æacida Romanos vincere posse.* Etrusci tamen Haruspices qui comitabantur, gnari prodigialium rerum, cùm illis procinctum hunc sæpe arcentibus non crederetur, prolatis [e] libris exercitualibus ostendebant signum hoc esse prohibitorium, Principíque aliena, licèt justè, invadenti contrarium. Sed calcabantur Philosophis refragantibus, quorum reverenda tunc erat auctoritas, errantium subinde, & in parum cognitis perseverantium diu. Etenim ut probabile argumentum ad fidem implendam scientiæ suæ id prætendebant, quòd & Maximiano antehac Cæsari cum Narseo Persarum Rege jam congressuro, itidem leo & aper ingens trucidati simul oblati sunt, & superata gente discessit incolumis: illo minimè contemplato, quòd aliena petenti por-

nus poterit. Gradu enim militari procedens exercitus in hostico tot millia conficere non debet: sed hoc argumentum parum firmum est. Illud gravius, quod Zayta non plus quàm 60. stadia à Circesio castro abest, ut testatur Zosimus, quæ septem tantùm milliaria conficiunt.

[[a] HEIC GORDIANI IMPER. LONGE CONSPICUUM VIDIMUS TUMULUM.] Scripsit P. Pithœus ad marginem Ammiani sui, titulum tamen tumuli Gordiani Aug. eversum fuisse à Licinio A. ut Capitolinus scribit.]

[b] QUO OMINE VELUT CERTIORE JAM SPECTACULI PROSPERIORIS ELATUS.] In Regio codice diversam lectionem reperi, *jam spectatus:* quomodo ferè in Romana Editione legitur: ea enim [& Colb.] *spectatos* exhibet. Fortasse igitur *spe status* Ammianus scripserat. * Paullo pòst dicit, *incerto fatu fortunæ*, uti Capella in libro 1. *

[[c] OBLIQUE DESTINAVERAT MARE.] Id est, *designaverat.* Sic Curtius in libro IX. *Intellectum est, mare destinari ab ignaris naturæ ejus.*]

[d] AIO TE ÆACIDA.] Sed hoc oraculum ab Ennio in Annalibus esse confictum, Cicero demonstrat in lib. 2. de Div. primùm quòd Latinè Apollo numquam locutus est: deinde quòd illa sors inaudita Græcis est: præterea Pyrrhi temporibus jam Apollo versus facere desierat. Certè absque hoc Ciceronis testimonio fuisset, Ennii Latinum carmen, ex hoc Apollinis Græco translatum esse dixissem: *νικᾶν σ' Αἰακίδη ῥωμαίους φημὶ δυνᾶσθαι.*

[e] RITUALIBUS LIBRIS.] In Regio [& Colbert.] * ac Vatic. * codice, & in Rom. Editione *exercitualibus* legitur, rectiùs fortasse: ut sint qui de ostentis tractabant quæ ad expeditiones pertinebant: sic postea fulgurales libri dicuntur. Nam *rituales* nil ad hunc locum. Ea voce utitur Cassiodorus lib. XI. cùm Liberium exercitualem virum vocat.

tendebatur exitium, & Narſeus primus Armeniam Romano juri obnoxiam occuparat. Secuto itidem die, qui erat VII. Idus Aprilis, Sole vergente jam in occaſum, ex parva nubecula ſubitò aëre craſſato uſus adimitur lucis: & poſt minacem tonitruum crebritatem & fulgurum, Jovianus nomine miles de cælo tactus cum duobus equis concidit, quos potu ſatiatos à flumine reducebat. Eóque viſo harum rerum [a] interpretes arceſſiti interrogatíque, etiam id vetare procinctum fidentiùs adfirmabant, [b] fulmen conſiliarium eſſe monſtrantes: (ita enim appellantur, quæ diſſuadent aliquid fieri vel ſuadent.) Ideóque hoc nimis cavendum, quòd militem celſi nominis cum bellatoriis jumentis extinxit: & [c] hoc modo contacta loca nec intueri, nec calcari debere fulgurales pronuntiant libri. Contrà Philoſophi, candorem ignis ſacri repentè conſpecti nihil ſignificare aiebant, ſed eſſe acrioris [d] ſpiritus curſum, ex æthere aliquâ vi ad inferiora detruſum: aut ſi exinde prænoſcitur aliquid, incrementa claritudinis Imperatori portendi glorioſa cœptanti, cùm conſtet flammas ſuapte natura nullo obſtante ad ſublimia convolare. Peracto igitur, ut antè dictum eſt, ponte, cunctíſque tranſgreſſis, Imperator antiquiſſimum omnium ratus eſt, militem

[a] INTERPRETES ARCESSIT.] Lego *arceſſiti, interrogatique*, ut habet Editio Auguſtana: [codex Colbertinus, *accerſiti interrogatique.*]

[b] FULMEN CONSILIARIUM.] Genera fulminum tria eſſe ait Cæcina: Conſiliarium, Auctoritatis, & quod Status dicitur. Conſiliarium ante rem fit, ſed poſt cogitationem: cùm aliquid verſantibus in animo nobis, aut ſuadetur fulminis ictu, aut diſſuadetur, ut refert Seneca lib. 2. Nat. Quæſt. Hic eſt Cæcina, pater Auli Cæcinæ ejus quem defendit Cicero. Erat autem domo Tuſcus, & Etruſcæ diſciplinæ callentiſſimus, de qua etiam librum ſcripſit. Cicero lib. 6. Epiſt. 6. Plinius in Indice.

[c] HOC MODO CONTACTA LOCA NEC INTUERI, NEC CALCARI DEBERE.] Romani pariter ac Græci loca de cælo tacta, propriâ quadam religione ſacra eſſe exiſtimabant. Fulmen enim ipſum ſacrum eſſe arbitrabantur, unde ignis ſacer ab Ammiano hîc dicitur. Itaque ea loca ſtudioſè Haruſpices muniebant, & hydriam cum operculo ibi collocabant. Pauſanias in Heliac. 1. αὐτίκα δὲ εἰς τοῦτο τοῦ ἐδάφους κατασκῆψαι κεραυνὸν φασὶν, ἔνθα ὑδρία καὶ ἐπίθημα εἰς ἐμὲ ἦν ἡ χαλκῆ. Ea loca Græci ἐνηλύσια vocabant. Heſychius ἐνηλύσια: τὰ κατασκηφθέντα χωρία λέγονται, ἔνιοι δὲ ἐνηλύσια παρὰ τὴν ἤλυσιν ἤγουν ἔλευσιν· ἄλλοι δὲ τὰ ἐν τοῖς ἀβάτοις χωρίοις ἀφιδρυμένα νόμιμα. Auctor Etymologici idem dicit: ἐνηλύσια ἐνήλυτα, παρὰ τὴν ἤλυσιν ἢ τὴν ἔλευσιν. Αἰσχύλος ἐν Ἀργείοις. κεραυνίῳ μοι κατηλιβάτων λαμπτῆρσ' ἐκεραυνοῦτ' ἀρχῶν ἐνηλυσίων. οἱ δὲ τὰ κατασκηφθέντα εἰς ἃ κεραυνὸς εἰσβέβηκε, ἃ καὶ ἀνατίθενται Διὶ καταιβάτῃ, καὶ λέγεται ἄδυτα καὶ ἄβατα. Iovi καταιβάτῃ ſacra fuiſſe teſtis eſt & Pollux lib. 9. Dicebantur autem ἐνηλύσια, ſive ἠλύσια, quòd fulmen in ea deſcendiſſet: ὅτι κεραυνὸς εἰς αὐτὰ εἰσῆλθε: ut indicat Pollux ibidem. Sed & hominem fulgure ictum ibidem ſepeliebant, (cremare enim nefas erat) ac locum levi maceria circumdabant: ut docet Plutarchus lib. 4. Sympoſ. quæſt. 2. Quò alluſit Marcellinus in Hermogenem, p. 108. νόμος τὸν σκηπτῷ βληθέντα αὐτοῦ θάπτεσθαι οὗ ἔπεσεν. Plinius lib. 2. *Hominem fulgure ictum cremari nefas: terrâ condi religio tradidit.*

[d] SPIRITÛS CURSUM EX ÆTHERE ALIQUA VIA AD INFERIORA DETRUSUM.] * Legendum puto, *aliqua vi.* * Confundit Ammianus duas opiniones veterum Philoſophorum de fulmine. Nam Anaximenes quidem & Anaximander fulmen ſpiritum eſſe dicebant, ut refert Seneca lib. 2. Nat. Quæſt. & Plutarchus lib. 3. de placitis Philoſoph. Anaxagoras verò ignem eſſe dicebat ex æthere in inferiora ſummâ vi delapſum, ut teſtatur ibidem Plutarchus, & ante eum Ariſtoteles lib. 2. Meteorol. in fine: quibus accedit Seneca lib. 2. Natur. Quæſt. cap. 12. & cap. 19. ſed in capite 19. malè Anaximandrus pro Anaxagora exaratur. *Anaximandrus ait, omnia iſta ſic fieri, ut ex æthere aliqua vis in inferiora deſcendit, &c.* Putes Marcellinum noſtrum hæc exſcribere voluiſſe: adeo ejus verba his Senecæ ſimilia ſunt.

alloqui, sui rectorísque fiduciâ properantem intrepidè. Signo itaque per lituos dato, cùm centuriæ omnes, & cohortes, & manipuli convenissent, ipse aggere glæbali adsistens, coronáque cellarum circumdatus potestatum, talia ore sereno disseruit, favorabilis studio concordi cunctorum. *Contemplans maximis viribus & alacritate vos vigere, fortissimi milites, concionari disposui, docturus ratione multiplici, non nunc primitus, ut maledici mussitant, Romanos penetrasse regna Persidis. Namque ut Lucullum transeam vel Pompeium, qui per Albanos, &* [a] *Massagetas, quos Alanos nunc appellamus, hac quoque natione perrupta vidit Caspios lacus: Ventidium novimus Antonii legatum strages per hos tractus innumeras edidisse. Sed ut à vetustate discedam, hæc quæ tradidit recens memoria replicabo.* [b] *Trajanus, & Verus, ac Severus hinc sunt digressi victores & trophæati: redisśétque pari splendore junior Gordianus, cujus monumentum nunc vidimus honoratè,* [c] *apud Resainam superato fugatóque Rege Persarum, nî factione Philippi Præfecti Prætorio, sceleste juvantibus paucis in hoc ubi sepultus est loco, vulnere impio cecidisset. Nec erravere diu manes ejus inulti, quòd* [d] *velut elaborante justitia, omnes qui in eum conspiravere, cruciabilibus interiere suppliciis. Et illos quidem voluntas ad altiora propensior subire impulit facinora memoranda:* [e] *nos verò miseranda recens captarum urbium, & inultæ cæsorum exercituum umbræ, & damnorum magnitudines, castrorúmque amissiones ad hæc quæ proposuimus hortantur,* [f] *votis omnium sociis, ut medeamur præteritis, & ho-*

JULIANUS AUGUSTUS Jul. A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

[a] MASSAGETAS, QUOS ALANOS NUNC APP.] Massagetas tamen ab Alanis distinguit Claudianus lib. 1. in Rufinum:

Massagetes, patriámque bibens Mæotin Alanus.

Quin & Procopius non Alanos, sed Hunnos Massagetas passim appellat: cui subscribit Evagrius in lib. 3. cap. 2. Sed Isacius Tzetzes in Lycophronem, Massagetas ait esse, qui nunc Abasgi dicuntur.

[b] TRAJANUS ET RURSUS SEVERUS.] Regius codex aurem, quod dicitur, nobis vellit, in quo *Trajanus & Verus Severus* scriptum vidimus, * ut & in Mss. Tolos. Vatic. * [ac Colbertino.] Quare non dubito quin Ammianus scripserit: *Trajanus & Verus, & Severus hinc rediere victores.* Neque enim verisimile foret, Julianum, qui omnes Augustos quicumque de Parthis triumpharunt, hîc diligenter recenset, Lucium Verum Divi Marci collegam hîc prætersse, qui de Parthis triumphavit, & cognomen Parthici meruit, teste Dione & Capitolino. Cari autem Augusti mentionem hoc loco de industria vitavit, ne infelicem vitæ exitum, perinde ac Caro contigit, sibi ominari videretur.

[c] APUD RESAINAM SUPERATO.] In Editione Mariangeli Accursii legitur, *apud Resenam*, [in Ms. Colbert. *Resainan.*] Est autem Resaina opidum Osdroënæ, aut castrum, in quo milites sub Duce Osdroënæ constituti agebant; ut docet Notitia Imperii Orient. Ejus meminit Stephanus de Urbibus, ῥέσινα πόλις πρὸς τῷ ἀβόῤῥᾳ ποταμῷ. Ptolemæus in Mesopotamia inter mediterraneas numerat ῥαισῖναν. Inter Episcopos quoque Provinciæ Mesopotamiæ, qui Nicæno Concilio subscripsere, memoratur Antiochus Resinates, seu Resinitanus. Neque hanc stationem Tabula Itiner. Peutingerorum omisit, in qua legitur: *A Zeugmate transis Euphratem Thiar. mill. 32. Batnis 30. Charris 32. Saba 35. Ressania 36.* lego *Ressaina.*

[d] VELUT CLARENTE JUSTITIA.] At in Ms. Florentino [& Colbert.] * ac Tolos. * & in prima Editione legitur, *velut elabente Justitia:* quam scripturam ad Regii quoque libri marginem reperi. Nam in ipso contextu scriptum est *velut elaborante Justitia:* quod præ vulgata lectione mihi quidem præplacet. In Mariangeli Edit. legitur, *illabente Justitia.*

[e] NOS VERÒ MISERANDA RECENS CAPT. URBIUM.] Deesse aliquid videtur, puta, *facies*, aut quid simile. [Legitur in Ms. Colb. *regens capt. urbium:* fortè pro *strages.*]

[f] SOLEMUR SOCIOS.] Sic emendavit Gelenius, cùm in Editione Rom. le-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

noratâ hujus lateris securitate Repub. quæ de nobis magnificè loquatur posteritas, relinquamus. Adero ubique vobis adjumento numinis sempiterni Imperator, & antesignanus, & conturmalis [a] *ominibus secundis, ut reor. At si fortuna versabilis in pugna me usquam fuderit, mihi verò pro Romano orbe memet vovisse sufficiet, ut Curtii Muciique veteres, & clara prosapia Deciorum. Abolenda nobis natio molestissima, cujus in gladiis nondum nostræ propinquitatis exaruit cruor. Plures absumptæ sunt majoribus nostris ætates, ut interirent radicitus quæ vexabant. Devicta est perplexo & diuturno Marte Carthago: sed eam Dux inclytus timuit* [b] *superesse victoriæ. Evertit funditus Numantiam Scipio post multiplices casus obsidionis emensos. Fidenas, ne Imperio subcrescerent æmulæ, Roma subvertit: & Faliscos ita oppressit, & Veios,* [c] *ut suadere nobis laboret monumentorum veterum fides, ut has civitates aliquando valuisse credamus. Hæc ut antiquitatum peritus exposui: superest ut aviditate rapiendi posthabita, quæ insidiatrix sæpe Romani militis fuit, quisque agmini cohærens incedat; cùm ad necessitatem congrediendi fuerit ventum, signa propria secuturus; sciens quòd si remanserit usquam, exsectis cruribus relinquetur. Nihil enim præter dolos & insidias hostium vereor nimiùm callidorum. Ad summam polliceor universis, rebus post hæc prosperè mitigatis, absque omni prærogativa Principum, qui quod dixerint vel censuerint pro potestate auctoritatis justum esse existimant, rationem me rectè consultorum vel secus, si quis exegerit, redditurum. Quocirca erigite jam nunc, quæso, erigite animos vestros,* [d] *multa præsumentes & bona, æquata sorte*

gatur *ut somniam sociis*, * perinde ac in Tolos. * [& Colbert.] In Ms. Reg. *isomnium sociis*, * ut in Ms. Vatic. Fortè Marcellinus scripserat, *votis omnium sociis.* *

[a] OMNIBUS SECUNDIS.] Lege *ominibus*: ut Editio Rob. Stephani præfert, quæ ex Basiliensi Sig. Gelenii Editione profluxit.

[b] SUPERESSE VICTOR.] In Mss. Flor. & Regio, * Vatic. * [ac Colbert.] & in Editione Rom. ac Mariangeli exaratum est, *victoria*: quare non dubito, totum hunc locum sic legi debere: *Devicta est perplexo & diuturno Marte Carthago: sed eam Dux inclytus timuit superesse victoria. Evertit funditus Numantiam Scipio post multiplices casus obsidionis emensos.* Qua emendatione nihil jam clarius. Interpunctiones enim ipsæ sunt ex Codice Regio, cui Editio Rom. & Mar. assentitur. Tantùm ex vocabulo *dum, Dux* fecimus, moti simili loco libri XXVI. in quo, *partium dum in ancipiti Agilo*, habent omnes scripti codices eodem errore. * Ceterùm Marcellinus hoc loco imitatus esse videtur Senecam, qui in Consolatione ad Polybium, de Æmiliano Scipione hæc dicit: *Vir in hoc natus, ne urbi Romanæ aut Scipio deesset, aut Carthago superesset.* *

[c] UT SUADERE NOBIS LABORET, &c.] Lucium Florum imitatus videtur, qui lib. 1. ait: *Laborat Annalium fides, ut Veios fuisse credamus.* Eâdem propè figurâ usus Demosthenes, ut urbium excidium à Philippo dirutarum Atheniensibus ob oculos poneret, Philipp. 3. ὄλυνθον μὲν καὶ μεθώνην καὶ ἀπολλωνίαν καὶ τριάκοντα πόλεις ἐπὶ Θρᾴκης ἐῶ, ἃς ἁπάσας οὕτως ὠμῶς ἀνῄρηκεν, ὥστε μηδ' εἰ πώποτ' ᾠκήθησαν ῥᾴδιον προσελθόντ' εἰπεῖν. Quod Demosthenis dictum, ut & alia plurima, studiosè imitatus est Philo in lib. de vita Mosis: τὰς μὲν οὖν πόλεις οὐ κατασκάψαντες οὐκ ἐμπρήσαντες ἠφάνισαν, ὡς μηδ' εἰ τὴν ἀρχὴν ᾠκίσθησαν εἰπεῖν ἔχειν.

[d] MULTA PRÆSUMENTES BONA, ET ÆQUATA.] Hæc oratio satis languida est: sed aliter in Regio, * & in Tolos. codice * [ac Colbert.] & in Romana ac Mar. Editione concipitur: *Erigite animos vestros multa præsumentes & bona, æquata sorte no. &c.* Quod sanè fortiùs & numerosiùs ad aures accidit. Est autem phrasis Græca: *Multa præs. & bona.* πολλὰ καὶ ἀγαθὰ προσλαμβάνοντες ταῖς ἐλπίσι: ubi καὶ eleganter παρέλκει. Cujus locutionis exempla passim apud Græcos tam Oratores quàm Historicos occurrunt. Apud Dionem Cocceianum lib. 44. pag. 259. πολλῶν καὶ γενναίων: ubi Leunclavius eam particu-

nobiscum quidquid occurrerit difficile subituri, & conjectantes æquitati semper solere jungi victoriam. [a] Conclusa oratione ad hunc gratissimum finem, ductoris gloriâ prœliator miles exsultans, [b] spéque prosperorum elatior, sublatis altiùs scutis nihil periculosum fore vel arduum clamitabat, sub Imperatore plus sibi laboris quàm gregariis indicente. Maximè omnium id numeri Gallicani fremitu lætiore monstrabant: memores aliquoties eo ductante, pérque ordines discurrente, cadentes vidisse gentes aliquas, alias supplicantes.

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

CAPUT VI.

Res adegit huc prolapsa, ut in excessu celeri situm monstrare Persidis, descriptoribus gentium curiosè digestum, è quibus ægrè vera dixere paucissimi. Quòd autem erit paullo prolixior textus, ad scientiam proficiet plenam. Quisquis enim adfectat nimiam brevitatem ubi narrantur incognita: non quid signatiùs explicet, sed quid debeat præteriri scrutatur. Hoc regnum quondam exiguum, [c] multísque antea nominibus appellatum ob causas quas sæpe retulimus: cùm apud Babylona Magnum fata rapuissent Alexandrum, in vocabulum Parthi concessit [d] Arsacis obscurè geniti, latronum inter adolescentiæ rudimenta ductoris, verùm paullatim in melius mutato proposito, clarorum contextu factorum aucti sublimiùs. Qui post multa gloriosè & fortiter gesta, [e] superato Nicatore Se-

lam tamquam otiosam inclusit, & expungendam putavit: sed idem Dio pag. 287. similiter eam usurpat.

[a] CONCLUSA ORATIONE AD HUNC GRAVISSIMUM FINEM.] Placet *gratissimum*, ut in Editione Rob. Stephani, & Mariangeli, & Rom. & in Regio cod. [Colbert.] * Vatic. ac Tolos. * exaratum est: quod sequentia planè confirmant. Ceterùm omittendum non est, quod refert Zosimus in libro 3. Julianum finita hac oratione centum ac triginta nummos argenteos singulis militibus donativi nomine erogasse: ἀπό τινος βήματος πᾶσιν ὁμοῦ τὰ πρέποντα προσφωνήσας, ἀργυρῶν τι νομισμάτων τριάκοντα ἐς ρ΄ τῶν στρατιωτῶν ἕκαστον δοῦναι τιμήσας, τὴν ἐπὶ πέρσας εἰσβολὴν ἐποιήσατο. Quod quidem si verum est, (neque enim Zosimo aut Eunapio quem exscripsit, hac in parte fidem derogare possumus) quo modo Amm. Marcellinus id prætermisit? Sanè existimo Amm. Marcellinum de hoc donativo intellexisse in lib. 22. cùm ait: *Et militibus orationibus crebris stipendióque competenti ad expedienda incidentia promptiùs animatis, cunctorum favore sublimis Antiochiam ire contendens.*

[b] SPEQUE IN PROSPERUM ELATIOR.] Fortè *spéque inde prosperorum elatior:* atque ita Ammianum scripsisse existimo. In Regio reperi, *spéque prosperorum*, In Editione Rom. *spéque prosperum.* [In Ms. Colbert. *spéque prosperûm.*]

[c] MULTISQUE ANTEA NOMINIBUS APPELLATUM.] Primò enim Medorum regnum vocatum est debellatis Assyriis duce Arbace: inde Persarum, devictis Medis duce Cyro: unde & Medorum imperium etiam post Cyrum à multis Auctoribus dicitur, quod revera Persarum erat; & bella illa Darii, & Xerxis τὰ μηδικὰ ab Herodoto, & Thucydide appellantur, quod etiam à Scholiaste Thucydidis lib. 1. notatur. Postea Parthica Dynastia constituta est auctore Arsace Partho, de quo mox videbimus; ac deinde rursus Persarum imperium velut postliminio restitutum est ab Artaxerxe, Alexandri Severi temporibus, ut scribunt Herodianus, Zosimus, Agathias.

[d] ARSACIS PARTHI.] Parthum fuisse Arsacem Herodianus ac Zosimus in Gestis Alexandri Severi testantur. Strabo lib. 11. & Suidas in v. Ἀρσάκης Scytham eum nominant, levi utique discrimine: cùm satis constet, Parthos à Scythis originem ducere. Alii Bactrianum Arsacem faciunt, teste ibidem Strabone.

[e] SUPERATO NICATORE SELEUCO.] Hîc fallitur Amm. Marcellinus. Neque enim Seleucus Nicator, verùm Seleucus alter cognomento Callinicus, quartus à Nicatore Syriæ Rex, ab Arsace superatus est, ut disertè docet Justinus lib. 41. & Strabo lib. 11. Vera autem Imperii Parthorum epocha sic habet. Post obitum Alexandri Magni, Parthi primùm Antigono, inde Seleuco Nicatori paruerunt: à cujus nepote Antiochô

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Salustio Coss. Anno Chr. 363.

leuco ejusdem Alexandri successore, cui victoriarum crebritas hoc indiderat cognomentum, præsidiisque Macedonum pulsis ipse tranquilliùs agens, temperator obedientium fuit & arbiter lenis. Denique post finitima cuncta, vi vel æquitatis consideratione, vel metu subacta, civitatum & castrorum castellorúmque munimentis oppleta Perside, adsuefactáque timori esse accolis omnibus, quos antea formidabat, [a] medium ipse agens cursum ætatis, placida morte decessit. Certatímque Summatum & vulgi sententiis concinentibus, astris (ut ipsi existimant) ritus sui consecratione permistus est omnium primus. Unde ad id tempus Reges ejusdem gentis prætumidi, appellari se patiuntur Solis fratres & Lunæ: útque Imperatoribus nostris Augusta nuncupatio amabilis est & optata; ita Regibus Parthicis abjectis & ignobilibus antea, incrementa dignitatum felicibus Arsacis auspiciis accessere vel maxima. Quamobrem numinis eum vice venerantur & colunt, eousque propagatis honoribus, ut ad nostri memoriam non nisi Arsacides is sit, quisquam in suscipiendo Regno cunctis anteponatur: & in qualibet civili concertatione, quæ adsiduè apud eos eveniunt, velut sacrilegium quisque caveat, ne dextera sua Arsacidem arma gestantem feriat vel privatum. Satísque constat hanc gentem Re-

Divo primùm defecêre 1. Punico bello, L. Manlio Volsone, C. Atilio Regulo Coss. qui apud Græcos erat annus 2. Olymp. 132. Causa defectionis hæc fuisse dicitur. Arsaces ac Tiridates ambo fratres, Arsacis filii, Phriapiti nepotes erant. Horum alter Tiridates graviter ferens se à Pherecle Satrapa, quem Antiochus Divus Parthiæ præfecerat, de stupro sollicitatum esse, rem fratri aperuit. Arsaces mox adjuncto fratre, & quinque sociis Phereclem facto impetu obtruncat, & Parthos pulsis Macedonibus in libertatem asserit. Ipse à Parthis ob virtutem Rex salutatus est, ut scribit Arrianus in Parthicis, cujus verba refert Photius in Bibliotheca. Arriani tamen verba paullo aliter refert Georgius Syncellus in Chronico, pag. 54. Editionis Josephi Scaligeri. Præfectum enim ipsum Agathoclem, non Phereclem appellat. Ἀρσάκης, inquit, καὶ Τιριδάτης ἀδελφοὶ, τὸ γένος ἕλκοντες ἀπὸ τοῦ Περσῶν Ἀρταξέρξου, ἐσατράπευον Βακτρίων ἐπὶ Ἀγαθοκλέους Μακεδόνος ἐπάρχου τῆς Περσικῆς· ὃς Ἀγαθοκλῆς ἐρασθεὶς Τιριδάτου, ὡς Ἀρριανός φησι, ἑνὸς τῶν ἀδελφῶν, καὶ τὸν νεανίσκον σπουδάζων ἐπιβουλεύειν, διαμαρτήσας ἀνῃρέθη παρ' αὐτοῦ καὶ Ἀρσάκου ἀδελφοῦ. Atque hoc Parthici regni initium fuit. Cujus opes brevì auctæ sunt, adeo ut Arsaces acie collata Seleucum Callinicum, qui Antiocho Divo successerat, devicerit: quem diem Parthi exinde sollemnem, ut initium libertatis observant: quemadmodum scribit Justinus lib. 41. Duplex igitur epocha Parthici imperii notanda est, prior ex defectione Parthorum sub Antiocho Theo consurgit; secunda à victoria insigni qua Seleucus Callinicus ab iisdem superatus est, deducitur. Atque ita dissensum Scriptorum conciliare soleo: quorum alii sub Antiocho Theo, in quibus est Arrianus, Trogus Pompeius, & Eusebius; alii sub Seleuco Callinico, ut Georgius Syncellus, & Appianus in Syriacis, & Justinus ac Strabo, Parthici imperii initium collocarunt. Hos enim de secunda, illos de priore epocha sensisse existimo. Eusebius autem & Justinus contraria ac sibi pugnantia dicunt. Namque Eusebius Olymp. 133. anno 1. Antiochi Divi quartodecimo, Parthos à Macedonibus defecisse memorat. Atqui is erat annus primus Seleuci Callinici, qui anno 1. 133. Olymp. regnum orsus est. Peccat enim Eusebius anachronismo biennii, ex eo quòd Seleuci Nicatoris obitum biennio tardiùs assignat: quem Ptolemæo Ceranno biennium superfuisse scribit, cùm constet eum à Ptolemæo Cerauno esse occisum: quæ maxima imprudentia est. Similiter & Justinus Persas ait primum à Seleuco Callinico pronepote Nicatoris descivisse, Manlio Volsone & Atilio Regulo Coss. qui Consulatus cùm in annum 2. Olymp. 132. inciderit, apparet non Seleucum Callinicum sed Antiochum Divum tum in Syria imperasse.

[a] MEDIUM AGENS CURSUM ÆTATIS, PLACIDA MORTE D.] Justinus lib. cit. *Sic Arsaces quæsito simul constitutóque regno, matura senectute decedit:* quod

gna, populis vi ſuperatis compluribus, dilataſſe [a] adusque Propontidem & Thracias: ſed altè ſpirantium ducum ſuperbiâ, licenter graſſantium per longinqua, ærumnis maximis imminutam: primò per Cyrum, quem Boſpori fretum cum multitudine fabuloſa transgreſſum, ad internecionem delevit [b] Tomyris Regina Scytharum, ultrix acerrima filiorum. Deinde cùm Dareus, poſteáque Xerxes Græciam elementorum uſu mutato aggreſſi, cunctis pæne copiis terrâ maríque conſumptis, vix ipſi tutum invenere diſceſſum: ut bella prætereamus Alexandri, & [c] teſtamento nationem omnem in ſucceſſoris unius jura tranſlatam. Quibus peractis tranſcursíſque temporibus longis, ſub Conſulibus, & deinceps in poteſtatem Cæſarum redactâ Repub. nobiſcum eæ nationes ſubinde dimicarunt, paribúſque momentis interdum, aliquoties ſuperatæ, nonnumquam abiere victrices. Nunc locorum ſitum quantum ratio ſinit, carptim breviterque abſolvam. Hæ regiones in amplitudines diffuſæ longas & latas, ex omni latere inſuloſum & celebre Perſicum ambiunt mare: [d] cujus oſtia adeo eſſe perhibentur anguſta, ut ex Harmozonta Carmaniæ promuntorio contrà

ab Ammiano Marcellino fortè non diſſidet: ſenectus enim in aliquibus velocior & maturior eſt: alii autem tardiùs ſeneſcunt. Sed Georgius Syncellus in Chronico prorſus ab ab Ammiano diſſentit, biennio tantùm regnaſſe Ariacem dicens, & violenta morte exſtinctum: ἐβασίλευσε Περσῶν Ἀρσάκης, ἀφ' οὗ οἱ Περσῶν βασιλεῖς Ἀρσακίδαι ἐχρημάτισαν, ἔτη β'. καὶ ἀναιρεῖται. καὶ μεθ' αὐτὸν Τηριδάτης ἀδελφὸς ἔτη λζ'.

[a] ADUSQUE PROPONTIDEM ET THRACIAS.] Vide infrà pag. 295. Hinc Sapor in Epiſtola ad Conſtantium Aug. quæ refertur lib. 17. *Aduſque Strymona flumen & Macedonicos fines tenuiſſe majores meos, antiquitates quoque veſtræ teſtantur.* Sanè Megabyzus dux Darii Regis Perſarum, Thraciam ſubegit, & ad Macedoniam uſque penetravit: primuſque Thraciæ Satrapa conſtitutus eſt, teſte Herodoto lib. 5. Eadem vanitas Artabani, apud Tacitum in 6. Ann. ac deinde Artaxerxis, apud Herodianum in principio lib. 6.

[b] TAMYRIS.] In Mſ. Regio * & Vatic. * ac Mariangeli Edit. *Tomyris* ſcribitur: neque alteram lectionem Lindenbrogius præferre debuit. Ubicumque enim ſcriptum eſt *Tamyris*, mendosè ſcriptum eſſe non dubito: Τόμυρις enim ab Herodoto ac Diodoro Siculo aliiſque appellatur. Jordanes in Geticis ſcribit, Tomyrim in Mœſiaco litore Tomes ſeu Tomos opidum è ſuo nomine condidiſſe: quod procedere non poteſt, ſi Tamyris ſcribitur.

[c] ET TESTAMENTO NATIONEM OMNEM.] Quidam Scriptores teſtamento Alexandri ſingulis Præfectis diſtributas eſſe provincias memorant. Sic enim Auctor libri primi Machabæorum affirmat, & Excerpta Chronologica hominis ſemibarbari, à Scaligero edita: *Veniens ad mortem Alexander, teſtamentum ſcripſit, ut unuſquiſque Principum Alexandri regnarent ſinguli in proprias eorum provincias ſic, &c.* Sed Q. Curtius, & Arrianus, ac Diodorus Siculus fabulam hanc ſatis refutant. Curtii verba lib. x. in fine maximè hic faciunt: *Credidere quidam teſtamento Alexandri diſtributas eſſe provincias: ſed famam ejus rei, quamquam ab Auctoribus tradita eſt, vanam fuiſſe comperimus.*

[d] CUJUS OSTIA ADEO ESSE PERH. ANGUSTA.] Totus hic locus ex Eratoſthene tranſlatus eſſe videtur: cujus verba refert Strabo lib. 16. φησὶ δὲ περὶ αὐτῆς Ἐρατοσθένης οὕτως, ὅτι τὸ μὲν στόμα φασὶν εἶναι στενὸν οὕτως ὥστ' ἐξ Ἁρμόζοντος τῆς Καρμανίας ἀκρωτηρίου, ἡ Ἀραβίας ἀφορᾶται ἡ ἐν Μάκαις. Plinius autem à ſeipſo diſſentit. Nam lib. 6. cap. 24. ait: *Perſicum introitum alii 5. mill. paſſ. latitudinis; alii quatuor fecerunt.* Idem verò cap. 23. ſic ſcribit: *Inde promuntorium Carmaniæ eſt, ex quo in adverſam oram ad gentem Arabiæ Macas trajectus diſtat quinquaginta millibus paſſuum.* Eademque repetit cap. 28. ſed utrobique, *quinque mill.* ſcribendum eſſe exiſtimo. Alioquin quomodo id verum eſſet, quod Eratoſthenes affirmat & noſter Marcellinus, ex Harmozonte Carmaniæ promuntorio oppoſitum Macarum promuntorium faciliimè cerni. ἀμφοῖν ἄκρων mo-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

oppositum aliud promuntorium, [a] quod appellant incolæ Maces, sine impedimento cernatur. Quibus angustiis permeatis, cùm latitudo patuerit nimis extensa, navigatio adusque urbem Teredona porrigitur, ubi post jacturas multiplices pelago miscetur Euphrates: omnisque sinus dimensione litorea [b] in numerum viginti millium stadiorum velut spatio detornato finitur: cujus per oras omnes oppidorum est densitas & vicorum, naviúmque crebri discursus. Ergo permeatis angustiis antedictis, venitur ad Armeniæ sinum, orienti objectum: intervallo [c] Cantichus nomine panditur sinus australis: haud procul inde alius [d] quem vocant Chaliten, occiduo obnoxius sideri. Hinc præstrictis pluribus insulis, è quibus paucæ sunt notæ, Indorum mari junguntur Oceano, qui ferventem Solis exortum suscipit omnium primus, ipse quoque nimiùm calens. Utque geographici stili formarunt, hac specie distinguitur omnis circuitus antedictus. Ab Arctoo cardine adusque Caspias portas Cadusiis conterminat, & Scytharum gentibus multis, & Arimaspis hominibus luscis & feris: ab occidua plaga contingit Armenios, & Niphaten, & in Asia sitos Albanos, [e] mare Rubrum, & [f] Scenitas Arabas quos Saracenos posteritas appel-

morat & Ptolemæus in descriptione Carmaniæ.

[a] QUOD APPELLANT INCOLÆ MACES.] Eratosthenes dicit τὸ ἐν μάκαις. Quare ita Ammianum quoque scripsisse verisimile est, *quod appellant incolæ ἐν μάκαις*: quod ab imperitis postea depravatum est. Certè vulgata lectio ferri non potest. Neque enim incolæ ipsi Maces, sed Macæ ab omnibus Geographis veteribus appellantur: aut promuntorium ipsum dicitur Maces, sed Macera, teste Arriano in libro, qui Indica inscribitur.

[b] IN NUMERUM XX. MILL. ST.] Consentit Eratosthenes his verbis quæ Ammiano Marcellino lucem adferunt: ἀπὸ δὲ τοῦ στόματος ὁ ἐν δεξιᾷ παράπλους περιφερὴς ὢν κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπὸ τῆς Καρμανίας πρὸς ἕω μικρὸν ἐστι πρὸς ἄρκτον νεύει, καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς τὴν ἑσπέραν μέχρι Τερηδόνος καὶ τῆς ἐκβολῆς τοῦ Εὐφράτου. περιέχει δὲ ταύτῃ Καρμανίας παραλίαν καὶ τὴν Περσῶν, καὶ Σουσίων, καὶ Βαβυλωνίων ἀπὸ μέρους, ὅσον μυρίων οὖσα σταδίων. τὸ δ' ἐντεῦθεν ἑξῆς ἐπὶ τὸ στόμα, πάλιν ἄλλοι τοσοῦτοι. &c. Hinc intelligimus cur spatium detornatum dixerit Ammianus. Est enim Persicus sinus prorsus circulari ambitu navigabilis. Præclarè igitur Plinius lib. 6. situm ejus humani capitis effigie esse dixit. Sed quod ibidem Plinius scribit, ejusdem circuitum esse 25. millium passuum, ut Eratosthenes tradit: ex loco ipso Eratosthenis quem proximè adduximus, falsi convincitur.

[c] CANTICHUS NOMINE PAND. SINUS.] In Reg.* & Tolos.* *Cantichus*. In Editione Mariangeli Accursii *Cataonius* legitur: quod ex officina Petri Castelli illius manavit, qui Editionem Bononiensem fabricavit. Fortè *Mesaniticus* legendum est, μεσανίτης sinus Persici maris est apud Ptolemæum in Arabiæ desertæ situ, & apud Marcianum ac Stephanum. * An potiùs scribendum est *Elaniticus?* De quo sinu Plinius in lib. 6. Strabo, Diodorus S. & reliqui.*

[d] QUEM VOCANT CHALITEN.] Ptolemæus lib. 6. in descriptione Felicis Arabiæ σαχαλίτην κόλπον appellat, eique cognomines Arabiæ populos Sachalitas. Sed Marcianus, non ille Heracleota qui περιήγησιν versu comico conscripsit, sed alter longè recentior, lib. 1. περίπλου, hunc sinum Aichalitem nominat, & maximum esse ait, utpote qui ad ostium usque sinus Persici penetret. Sed Arrianus in periplo maris Erythræi Sachaliten quoque nuncupat, & Stephanus.

[e] MARE RUBRUM.] Immo *mare Rubrum* huic oræ prorsus ad meridiem est: ut ait Plinius cap. 25. lib. 6. Mesopotamia verò ab Occidente.

[f] SCENITAS ARABAS QUOS SARACENOS POST. APP.] Saracenos tamen à Scenitis distinguunt Plinius lib. 6. cap. 28. ac Ptolemæus. Notandum est autem, quod ait Plutarchus in Lucullo, *Scenitas Arabas* ex suis sedibus esse translatos à Tigrane Armeniorum Rege, quos in Ciliciam Commagenémque deduxit teste Plinio Secundo in libro 6. De Saracenorum Etymologia vide Scaligerum in Eusebii Chro-

lavit.

lavit: Mesopotamiam [a] sub axe meridiali despectat: Orienti à fronte contrarius, ad Gangen extenditur flumen, quod Indorum intersecans terras, in pelagus ejectatur Australe. Sunt autem in omni Perside hæ regiones maximæ, quas [b] Vitaxæ, id est Magistri equitum curant, & Regis Satrapæ. (nam minores plurimas recensere difficile est & superfluum) Assyria, Susiana, Media, Persis, Parthia, Carmania major, Hyrcania, Margiana, Bactriani, Sogdiani, Sacæ, Scythia ultra Emodem montem, Serica, Aria, [c] Paropanisadæ, Drangiana, Arachosia, & [d] Gedrosia. Citra omnes propinqua est nobis Assyria, celebritate & magnitudine, & multiformi feracitate ditissima: quæ per populos pagósque amplos diffusa quondam & copiosa, ad unum concessit vocabulum, & nunc omnis appellatur Assyria: ubi inter bacarum vulgariúmque abundantiam frugum bitumen nascitur prope lacum nomine Sosingiten, cujus alveo Tigris voratus fluénsque subterraneus, percursis spatiis longis emergit. Hic & [e] naphtha gignitur piceâ specie glutinosâ, similis ipsa quoque bitumini: cui etiamsi avicula insederit brevis, præ-

nicon: ubi tamen fallitur, cùm ait antiquiorem Ptolemæo neminem extare, qui Saracenorum meminerit. Atqui Plinius Ptolemæo vetustior eos diserte nominat.

[a] SUB AXE MERIDIONALI.] Regius codex [& Colbert.] habet *meridiali*, & sic postulat analogia: quare barbarè loquuntur qui meridionalem dicunt. Apud Gellium lib. 2. cap. 21. codex Regius *meridialem ventum* habet.

[b] VITAXÆ, ID EST, MAGISTRI EQUITUM.] Hanc vocem Persicam in Lexico Hesychii aliter interpretatam reperi: βιταξαι· οἱ βασιλεῖς παρὰ Πέρσαις: unde non immeritò quis suspicari posset, hunc locum Ammiani transpositum esse, ac legendum: *Vitaxæ, id est Reges, & Magistri equitum curant & Satrapæ.* Sed absque scriptorum codicum auctoritate equidem id asserere nolim. Persicarum autem dignitatum nomina hæc memorantur à Procopio lib. 1. Persic. χαναράγγης, quod est Magister militum seu Dux limitis: & οὐαρίζης, quod quidem dignitatis nomen esse Procopius scribit, sed quid significet non expressit: & μιρράνης, quod est Magister militum. Marcellinus lib. 25. initio Merenem vocat equestris Magistrum militiæ. Theophylactus quoque Simocatta lib. 1. ait Cardarigan nomen esse dignitatis apud Persas, ac sollemne esse Persis ex dignitatibus nomen sortiri, ut qui à parentibus indita sibi nomina dedignentur: φιλοῦσι γὰρ Πέρσαι ἐκ τῶν ἀξιωμάτων προσαγορεύεσθαι. Idem lib. 3. in fine ἀδρασταδαράν dignitatem summam esse ait apud Persas, quam Rom. Curopalatem vocant. Libro autem 4. cap. 2. φερογάνην ait dici à Persis, quam Rom. Magisteriam dignitatem vocant. Zich quoque maximæ apud Persas dignitatis nomen, teste Menandro Protectore lib. 1. Postremò Surena dignitatis nomen secundæ post Regem, teste Ammiano, Zosimo, & Plutarcho. Est autem Surena Syriacè Dominus noster: *sur* enim Dominum significat, *ena* noster.

[c] PAROPAMISADÆ.] Rectiùs in Regio codice, & Roberti Stephani Editione legitur *Paropanisadæ*: sic enim Ptolemæus lib. 6. & Tabula Peutingerorum. Strabo tamen *Parapamisadas*, montem ipsum *Paropamisum* vocat.

[d] GEDROSIA.] In Ms. Regio, * Tolos. Vatic. * [& Colbert.] & Romana Editione reperi *Cedrosia*: quod spernendum non est. Nam Alexander Polyhistor ita scripserat κεδρωσία, teste Stephano: quod exemplaris mendum fuisse frustra suspicatur Stephanus. Nam & Diodorus lib. 18. sic nominat: & in Excerptis Chronolog. editis à Scaligero *Cedrusia* dicitur, & in Suidæ Lexico. Arrianus γαδρωσίαν semper appellat.

[e] NAPHTHA PICEA SPECIE GLUTINOSA.] *Naphthas* vocabulum est barbarum, quo Medi genus quoddam olei cedro similis appellant. Probus ex Sallustio lib. 4. Histor. *Hoc Naphthas genus est olei cedro similis.* Græcis ὁ νάφθας ferè dicitur; interdum tamen ἡ νάφθα. Corruptum autem id vocabulum legitur apud Gregorium Nyssen. de anima: καὶ ὥσπερ ὁ καλούμενος φθὰς ἐξάπτεται περὶ τὸ μάζα καὶ πυρωθέντος, οὕτω δὲ καὶ τὸ σῶμα ἀθρόως ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἀνάπτεται. legendum est νάφθας. Apud Simplicium quoque in Commen-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

pedito volatu ſubverſa penitus evaneſcit. Et cùm hoc liquoris ardere cœperit genus, nullum inveniet humana mens, præter pulverem, exſtinguendi commentum. In his pagis hiatus quoque conſpicitur terræ, unde halitus letalis exſurgens, quodcumque animal proximè ſteterit, odore gravi conſumit. Quæ lues oriens à profundo quodam puteo,[a] cùm os ejus exceſſerit latum, antequam ſublimiùs vagaretur, terras circumſitas inhabitabiles acerbitate feciſſet. Cujus ſimile foramen apud Hierapolim Phrygiæ[b] antehac, ut adſerunt aliqui, videbatur: unde emergens itidem noxius ſpiritus perſeveranti odore quidquid propè venerat corrumpebat, abſque ſpadonibus ſolis: quod quâ causâ eveniat, rationibus phyſicis permittatur.[c] Apud Aſbamæi quoque Jovis templum in Cappadocia, ubi ampliſſimus ille Philoſophus Apollonius traditur natus prope oppidum Tyana, ſtagno effluens fons cernitur, qui magnitudine aquarum inflatus ſeſéque reſorbens, numquam extra margines intumeſcit. Intra hunc circuitum Adiabena eſt, Aſſyria priſcis temporibus vocitata, longáque aſſuetudine ad hoc tranſlata vocabulum ea re, quòd inter Onam & Tigridem ſita navigeros fluvios, adiri vado numquam potuit: *tranſire* enim διαβαίνειν dicimus Græci: & veteres quidem hoc arbitrantur. Nos autem id dicimus, quòd in his terris amnes ſunt duo perpetui, quos & tranſivimus,[d] Diabas & Adiabas, juncti navalibus pontibus: ideóque intelligi Adiabe-

tario in Categorias Ariſtotelis ferè eodem modo depravatum eſt: ὡς αἱ τῆς λίθου χερσὶ συνίχονται (leg. συνεχῶνται) ἀλλήλων πόρρω διεστῶσαι, καὶ ὁ ἄφθας (leg. νάφθας) δέχεται πόρρωθεν τὸ τοῦ πυρὸς εἶδος. Utrumque errorem in verſione ſua retinuit interpres Latinus. * Quamquam ἄφθας ferri poteſt. Sic enim dicebatur à Græcis, ut ex Strabonis Epitome, & ex Conſtantino Porphyrogenneto docuit Salmaſius in Solinum pag. 242. * Græci μηδείας ἔλαιον dixêre naphtham teſte Procopio in Perſicis, & Suida. Nicander in Alexipharm.

Ἢν δὲ τὸ Μηδείης Κολχηΐδος ἐχθόμενον πῦρ
Κεῖνο ποτὸν δέξηται ἐφήμερον.

Scholiaſtes: τὸ ἐφήμερον σκευαστικόν ἐστι φάρμακον, ὃ καὶ οἱ βάρβαροι νάφθαν καλοῦσι, &c. Idem ait Sotion de fluminibus.

[a] CUM OS EJUS EXCESSERIT LATUM.] Hujus loci ſenſus valde obſcurus eſt, quem ſic intelligo. Hunc peſtiferum halitum è profundo puteo ortum, ſi os ipſum putei excederet, ac per aërem diffunderetur, eas regiones prorſus incultas ac deſertas facturum fuiſſe: ſed nimirum hic halitus ad crepidinem putei progreſſus, in imum rurſus redit, ac ſeſe reſorbet. Perinde ac fons ille, qui ad Aſbamæi Jovis templum in Cappadocia cernitur.

[b] ANTEHAC UT ADSERUNT ALIQUI VIDEBATUR.] Atqui Damaſcius in vita Iſidori qui multò poſt Ammianum vixit, hoc ſpiraculum Hierapoli Phrygiæ adhuc ſua ætate viſum eſſe memorat, ſub templo Apollinis; quod ipſas etiam ſupervolantes aves letali halitu conficeret: ſoliſque initiatis & conſecratis ſecurum atque innoxium ejus introitum fuiſſe: ſéque adeo unà cum Doro Philoſopho eò deſcendiſſe.

[c] APUD ASBAMÆI QUOQUE JOVIS TEMPLUM.] Idem de hoc fonte ſcribit Philoſtratus in vita Apollonii lib. 1. cap. 4. his verbis: ἔστι δέ τι περὶ τὰ Τύανα ὕδωρ ὅρκιον Διὸς ὥς φασι, καλοῦσι δὲ αὐτὸ Ἀσβαμαῖον. οὗ πηγὴ ἀναδίδοται ψυχρά. παφλάζει δὲ ὥσπερ θερμαινόμενος λέβης, &c. Nihil autem à Philoſtrato diſſentit noſter Marcellinus, niſi quòd cognomen Aſbamæi Jovi ipſi tribuit, quod Philoſtratus aquæ cognomen eſſe dixerat; quem ſecutus eſt Suidas, Ἀσβαμαῖον ὕδωρ ὅρκιον καλούμενον. Ceterùm quod de eo fonte ſcribit Marcellinus, effervеſcere eum ſubinde ac mox in ſe redire: idem teſtatur Philoſtratus, cùm dicit, παφλάζει δὲ ὥσπερ θερμαινόμενος λέβης. Id eſt: *Effervеſcit autem more aquæ in lebete bullientis.* Simile eſt quod narrat Ariſtoteles lib. περὶ θαυμασίων ἀκουσμ. cap. 55. de fonte in Palicis Siciliæ, ad quem jurandi causâ perinde ut ad Aſbamæum illum fontem conveniebant.

[d] DIAVAS ET ADIAVAS.] Exiſti-

nam cognominatam, ut à fluminibus maximis Ægyptus, Homero auctore, & India, & Euphratensis antehac Commagena: itidémque Hiberia ex Hibero, nunc Hispania, & à Bæti amne insigni provincia Bætica. In hac Adiabena Ninus est civitas, quæ olim Persidis Regna possederat, nomen Nini potentissimi quondam Regis Semiramidis mariti declarans, & Ecbatana, & Arbela, & Gaugamela, ubi Darium Alexander post discrimina varia prœliorum incitato Marte prostravit. In omni autem Assyria multæ sunt urbes; inter quas [a] Apamia eminet Mesene cognominata, & Teredon, & Apollonia, & [b] Vologessia, hísque similes multæ. Splendidissimæ verò & pervulgatæ hæ solæ sunt tres: [c] Babylon, cujus mœnia bitumine Semiramis struxit, (arcem enim antiquissimus Rex condidit Belus) & [d] Ctesiphon, quam Vardanes priscis temporibus instituit, posteáque Rex Pacorus incolarum viribus amplificatam & mœnibus, Græco indito nomine Persidis effecit specimen summum: post hanc Seleucia, ambitiosum opus Nicatoris Seleuci. Qua per duces Veri Cæsaris (ut antè retulimus) expugnatâ, avulsum sedibus simulacrum [e] Comei Apollinis, perlatúmque Ro-

JULIANUS AUGUSTUS
Juliano A. IV. & Sallustio Coss.
Anno Chr. 363.

mo hos fluvios esse eos, qui frequentiùs Zabas & Anzabas dicuntur. Ut enimdiæta & zæta, * Diacones & Zacones, * Diabolus & Zabolus, Hippo Diarrytus & Zarrytus promiscuè dicitur; ita planè Diabas & Zabas. Zabæ autem fl. mentio est apud Cedrenum, & in Historia Miscella in rebus Gestis Heraclii. Hic è montibus celsis à Septemtrione exortus modicus fertur: mox in Austrum procedens ac torrentibus multis auctus, navigabilis fit, atque in Tigrim delabitur, teste Theophylacto lib. 4. initio. Adiabas verò ab Ammiano Anzabas dicitur lib. 18. & in Adiabene ponitur. * Scio quidem Samuëlem Bochartum in libro IV. Geographiæ sacræ cap. 19. pro Anzaba Zabam restituere in Ammiani nostri exemplaribus. Sed obstat omnium codicum auctoritas. * [*Magnus Zabas* seu Zabas major in Historiæ Miscellæ lib. 18. est haud dubiè Adiabas, haud procul à Ninive in Assyria: *minor Zabas* in eodem libro est is, qui Ammiano Diavas dicitur.]

[a] APAMIA MESENE COGNOMINATA.] Plinius lib. 6. cap. 27. Apamiam à Messene separat. *Circa Apamiam*, inquit, *Messenes opidum*: & ita Stephanus in ἀπάμεια.

[b] VOLOGESSIA.] Stephano Βολογεσσιὰς πόλις πρὸς τῷ Εὐφράτῃ. Hæc ab eodem Plinio cap. 26. Vologesocerta dicitur, condita à Vologeso Parthorum Rege non longè à Babylonia. *Certa* autem Persicè & Armeniacè opidum significare videtur: unde Vologesocerta erit Vologesi opidum; ut Tigranocerta Tigranis. Hesychius: κέρτα πόλις ὑπὸ ἀρμενίων. In Tabula Peutingerorum ad ostia fl. Tigris ponitur Volocessia; inde Babylonia 18. dein Seleucia 44. ab hinc Rache 60. lege *Raga*.

[c] BABYLON.] Quam sua ætate pæne desertam fuisse scribit Diodorus Siculus in principio lib. 2. Pausanias autem in Arcadicis scribit suo ævo, id est Marci Antonini temporibus Babylonis nihil præter mœnia Belique fanum superfuisse. Cui subscribere videtur Libanius in Orat. funebri, pag. 39. de Ctesiphonte loquens & Coche: αἱ τ̃ βαβυλωνίων γῆν αἱ τῇ βαβυλῶνος κωμῶν.

[d] CTESIPHON QUAM VARDANES, &c.] Quis hic Vardanes * vel Varanes * fuerit obscurum est, à quo primùm esse conditam Ctesiphontem Marcellinus memorat. Rex autem Pacorus videtur esse Orodis Regis filius, qui à Ventidio M. Antonii legato interfectus est: qui cùm Rex numquam fuerit, à quibusdam tamen Scriptoribus Rex vocatur. Frontinus enim lib. 1. Strateg. cap. 1. & Florus lib. 4. eum Regem cognominant. Quòd si de hoc Pacoro Orodis filio loqui voluit Marcellinus, tum falsum erit quod subjicit, supradictam urbem Græco cognomine κτησιφῶντα ab eo esse appellatam. Ctesiphontis enim appellatio Pacori illius ætate longè antiquior est, cùm à Polybio memoretur in historia illius belli quod Antiochus Magnus cum Molone Mediæ Præfecto gessit, lib. 5.

[e] SIMULACRUM CHOMEI APOLLINIS.] Princeps Editio Romana habet

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

mam, in æde Apollinis Palatini Deorum Antiſtites collocarunt. Fertur autem, quòd poſt direptum hoc idem figmentum, incenſa civitate, milites fanum ſcrutantes invenere foramen anguſtum: quo reſerato ut pretioſum aliquid invenirent, ex adyto quodam concluſo à Chaldæorum arcanis labes primordialis exſiluit, quæ inſanabilium vi concepta morborum, ejuſdem Veri Marcique Antonini temporibus, ab ipſis Perſarum finibus, aduſque Rhenum & Gallias cuncta contagiis polluebat & mortibus. Hic propè Chaldæorum eſt regio altrix Philoſophiæ veteris, ut memorant ipſi, apud quos veridica vaticinandi fides eluxit. Perfluunt autem has eaſdem terras potiores ante alios amnes hi quos prædiximus, & [a] Marſes, & flumen Regium, & Euphrates cunctis excellens: qui tripartitus, navigabilis per omnes eſt rivos, inſuláſque circumfluens, & arva cultorum induſtriá diligentiùs rigans, vomeri & gignendis arbuſtis habilia facit. His tractibus Suſiani junguntur, apud quos non multa ſunt oppida: inter alia tamen eminet [b] Suſa, ſæpe domicilium Regum, & [c] Arſiana, & Sele, & Aracha: cetera brevia ſunt & obſcura. Fluvii verò multi per hæc loca diſcurrunt, quibus præſtant [d] Oroates, & [e] Harax, & Meſeus,

Comei: cui Auguſtana quoque Editio adſtipulatur, [& codex Colbert.] * ac Toloſ. * Quare non dubito, quin *Comæi Apollinis* ſcribi debeat, quod eſt τοῦ κωμαίου Ἀπόλλωνος. Apollinem enim cognomento Comæum ab aliis quoque cultum eſſe docet Athenæus lib. 4. παρὰ δὲ ναυκρατίταις ὥς φησιν Ἑρμείας ἐν τῷ β΄ περὶ τοῦ γρυνείου Ἀπόλλωνος ἐν τῷ πρυτανείῳ δειπνοῦσι γενεθλίοις Ἑστίας πρυτανίτιδος, καὶ διονυσίοις, ἔτι δὲ τῇ τοῦ Κωμαίου Ἀπόλλωνος πανηγύρει.

[a] MARSIAS.] In Regio, * Vatic. Toloſ. * [ac Colb.] codice, atque in Editione Rom. *Marſes:* unde non abſurdè conjecimus ſcribendum eſſe *Maarſares.* Sic enim Ptolemæus appellat in Babyloniæ deſcriptione; quem exſcripſiſſe videtur noſter Marcellinus. Annon enim hæc verba, *Perfluunt autem has terras potiores ante alios amnes Marſes, & flumen Regium, & Euphrates*, ex his Ptolemæi tranſlata ſunt? διαῤῥεῖται δὲ τὴν χώραν ὅ τε βασίλειος ποταμὸς, καὶ ὁ καλούμενος Μααρσάρης, &c.

[b] SUSA SÆPE DOMICILIUM REGUM.] Hiemem Reges Perſarum Suſis, aut Babylone agebant, aut interdum Bactris: æſtatem autem Ecbatanis Mediæ opido, ut ſcribit Dio Orat. 6. & Maximus Tyrius Orat. xx. Xenophon lib. 8. ait Cyrum vernos menſes tres exegiſſe Suſis, æſtivos duos Ecbatanis.

[c] ET ARSIANA, SELA, ET ARECHA.] Rectiùs, ut ſolet, Codex Regius, * Toloſ. Vatic. * [ac Colbert.] *Sele & Aracha.* Ptolemæus in Suſianæ ſitu ἄρακα, σίλη nominat. In Rom. Edit. *Sele & Archa:* ſed Auguſtana Editio Mariangeli, *Sele & Araca.* * Bochartus libri 4. Geographiæ ſacræ cap. 16. emendat, *& Tarſiana.* *

[d] PRÆSTANTIOR OATES, ET HARAX, ET MESEUS.] Quod in ſcriptis codicibus, ac præcipuè in Pandectis Florentinis occurrit, ut finis unius vocabuli, & ſequentis dictionis initium coaleſcant; id hoc loco eveniſſe non dubito. Itaque rectè fecit Mariangelus Accurſius, qui in Editione ſua *Oroates* cudi juſſit: ſic enim Plinius eum vocat; Ptolemæus & Marcianus ὀροάτιν. Jam qui Meſeus ab Ammiano dicitur, is *Moſæus* eſt Ptolemæo: Marciano in periplo Suſianæ *Maganus.* Mariangelus in Editione ſua *Moganus* exhibet: ſed vir ille totam hanc Perſidis deſcriptionem non ex Mſ. fide, ſed ad Ptolemæi exemplaria caſtigaſſe videtur.

[e] ET HARAX.] Apud Ptolemæum in ſitu Suſianæ χάραξ σπασίνου. μεταξὺ ποταμοῦ ἐκβολαί. εὐλαίου ποταμοῦ ἐκβολαί. Ex quibus deceptus fuiſſe videtur Marcellinus, qui Characem pro fluvio accepit, cùm ſit nomen opidi ſatis celebris, quod in Tabula quoque Peutingerorum dicitur *Spaſinu Charax:* cujus meminit Xiphilinus in Trajano, & Lucianus in Macrobiis. Atque in hac urbe genitum eſſe Dionyſium, qui de ſitu orbis verſibus ſcripſit, docet Plinius lib. 6. cap. 27. quem qui Alexandrinum vulgò vocant, ii minimè quidem falluntur. Nam Characi priùs Alexandriæ nomen fuit, teſte ibidem Plinio. Graviùs errat Scaliger in Notis ad

[a] per arenosas angustias quæ à Rubro prohibent Caspium mare, æquoream multitudinem inundantes. At in læva Media confinis Hyrcano panditur mari: quam ante regnum Cyri superioris, & incrementa Persidos, legimus [b] Asiæ reginam totius Assyriis domitis, quorum plurimos pagos [c] in Acropatenæ vocabulum permutatos belli jure possedit * Pugnatrix natio, & formidanda post Parthos, quibus vincitur solis, regiones inhabitans ad speciem quadratæ figuræ formatas. Harum terrarum incolæ omnes ad latitudinem nimiam extenduntur, eísque maximæ celsitudines imminent montium, quos Zacram, & Orontem, & Jasonium vocant. Coroni quoque montis altissimi partem habitantes occiduam, frumentariis agris adfluunt & vinariis, pingui fecunditate lætissimi, & fluminibus fontiúmque venis liquidis locupletes. Sunt apud eos prata virentia: fetus [d] equarum nobilium, quibus (ut Scriptores antiqui docent, nos quoque vidimus) ineuntes prœlia viri summa vi vehi exsultantes solent, quos Nesæos appellant. Abundant æquè civitatibus quibus Media, & vicis in modum oppidorum exstructis, & multitudine incolarum. Utque absolutè dicatur, uberrimum est habitaculum Regum. In his tractibus Magorum agri sunt fertiles: super quorum secta studiísque, quoniam huc incidimus, pauca conveniet expediri. Magiam

Eusebii Chronicum, qui eum Severi August. temporibus scripsisse contendit: idque unico Dionysii versiculo confecisse se existimat, qui habet:

Ῥώμην τιμήεσσαν ἐμῶν μέγαν οἶκον ἀνάκτων.

Sed eum versum de Caio & Lucio Cæss. ab Augusto adoptatis intelligo. Nam & Plinius Dionysium Caio comitem in Orientem ituro, ab Augusto datum esse memorat. Sed versus illi Dionysii de Parthis:

Ἀλλ' ἤτοι κατὰ δυσμὰς ἀμαιμακέτους ἐπὶ τούτους
Αὐσονίου βασιλῆος ἐπαΐξουσιν ἀκωκαί.

an de alio quàm Augusto intelligi possunt?

PER ARENOSAS ANGUSTIAS.] Intelligit *τέναγος ἀμμῶδες*, quod notatur à Ptolemæo in Susianæ descriptione: sed quod addit Ammianus his angustiis à Rubro prohiberi Caspium mare, non capio: ac fortasse Persicum pro Caspio scribendum est.

[b] ASIÆ REGINAM TOTIUS.] Codex Reg. & Flor. * cum Tolos. Vatic. * [& Colbert.] & cum Editione Rom. & August. scriptum habent *regna totius*. Fortè deest aliquod vocabulum; putà, *Asiæ regna tenuisse totius*.

[c] IN ACROPATENÆ.] Rectiùs Mariangeli Editio, *Atropatenæ*: sic enim Ptolemæus, & Strabo eam provinciam vocat, & Stephanus de Urbibus: in Tabula Peutingerorum, & apud Plinium Atrapatene scribitur, corruptè: dicta est enim *ἀπὸ τοῦ Ἀτροπάτου ἡγεμόνος* teste Stephano: qui unus fuit è successoribus Alexandri.

[d] FETUS EQUARUM QUOS NISÆOS APPELLANT.] In castigatissimis Editionibus, Romanam dico, & Augustanam, & Roberti Stephani, *Nesæos* reperi: neque aliter * Mss. codices Regius, Tolos. Vatic. * [& Colb.] præferebant. Quid quòd apud Græcos eamdem *διπλογραφίαν* reperias? Sanè Stephanus Byzantius, & Hesychius ac Arrianus *Νισαίους ἵππους* appellant: neque aliter scribitur apud Dionem in Borysthenitica, ubi de Magis Persarum: *ἐκεῖνοι δὲ τά τε ἄλλα δρῶσι κατὰ λόγους ἱεροὺς, καὶ δὴ τῷ Διὶ τρέφουσιν ἅρμα Νισαίων ἵππων. οἱ δέ εἰσι κάλλιστοι καὶ μέγιστοι τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν. τῷ δέ γε Ἡλίῳ ἕνα ἵππον.* Subdit deinde quædam de illo Jovis quadrijugo curru satis recondita. Sanè in omnibus expeditionibus hic Jovis currus cum equo Solis olim apud Persas præire solebat, ut testatur Herodotus lib. 7. *ὄπισθε δὲ τούτων τῶν δέκα ἵππων ἅρμα Διὸς ἱρὸν ἐπετέτακτο, τὸ ἵπποι μὲν εἷλκον λευκοὶ ὀκτώ. ὄπισθε δὲ τῶν ἵππων εἵπετο πεζῇ ἡνίοχος ἐχόμενος τῶν χαλινῶν. οὐδεὶς γὰρ ἐπὶ τοῦτον τὸν θρόνον ἀνθρώπων ἀναβαίνει.* Sed & Q. Curtius lib. 3. *Currum deinde Jovi sacratum albentes vehebant equi: hos eximiæ magnitudinis equus, quem Solis appellant, sequebatur.* Idque institutum à Cyro videtur: de quo vide Xenophontem lib. 8. de Instit. Cyri. Philostratus cap. xx. lib. primi de vita Apollonii: *λευκὸν δὲ ἄρα ἵππον τῶν ἐκ Νισαίων καταθύειν ὁ βασιλεὺς ἔμελλε τῷ ἡλίῳ.*

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

opinionum insignium auctor amplissimus Plato, Machagistiam esse verbo mystico docet, divinorum incorruptissimum cultum, cujus scientiæ sæculis priscis multa ex Chaldæorum arcanis [a] Bactrianus addidit Zoroastres: deinde [b] Hystaspes Rex prudentissimus Darii pater. Qui cum superioris Indiæ secreta fidentiùs penetraret, ad nemorosam quamdam venerat solitudinem, cujus tranquillis silentiis præcelsa Brachmanorum ingenia potiuntur: eorúmque monitu rationes mundani motûs & siderum, purósque sacrorum ritus quantum colligere potuit eruditus, ex his quæ didicit, aliqua sensibus Magorum infudit: quæ illi cum disciplinis præsentiendi futura, per suam quisque progeniem, posteris ætatibus tradunt. Ex eo per sæcula multa ad præsens unâ eadémque prosapiâ multitudo creata, Deorum cultibus dedicatur. [c] Ferúntque si justum est credi, etiam ignem cæli-

[a] BACTRIANUS ZOROASTRES.] De hoc Magorum auctore mira produnt veteres. Persæ quidem teste Dione in Borysthen. eum dicunt sapientiæ ac justitiæ studio in montem nescio quem secessisse, ac deinde eum montem igne cælitus lapso conflagrasse: cúmque is continuè arderet, Regem unà cum proximis adorandi causâ eò accessisse: ac tum Zoroastrem repentè ex flammis illæsum apparuisse benigno vultu, jubentem ut animo fidenti essent, ac certa sacrificia factitarent: eo enim in loco præsentes esse Deos. Eadem ferè Suidas ac Georgius Cedrenus de Zoroastre produnt, cum scilicet uti à Diis immortalibus precatus fuerat, fulmine arsisse, cùm Persis priùs mandavisset, ut cineres suos colerent ac servarent, tamquam mansuri penes eos imperii pignus. * Paullo aliter Clemens Rom. in Recognitionibus homiliâ IX. * de Zoroastris antro Porphyrius ex Eubulo in antro Nympharum scribit. Quibus accedit Gregorius Turon. lib. I. Hist. Francorum his verbis: *Primogenitus Cham filii Noë fuit Chus: hic ad Persas transiit, quem Persæ vocitavere Zoroastrem, id est viventem stellam. Ab hoc etiam ignem adorare consueti, ipsum divinitus igne consumptum, ut Deum colunt.* Plures autem fuêre Zoroastres, ut satis constat: sed omnium antiquissimus fuit Bactrianus, quippe Nini Assyriorum Regis æqualis, qui bellum inferente Nino, non armis tantùm, sed & magicis artibus sese tutatus est, ut refert Arnobius in lib. I. & Justinus: hunc Semiramis Assyriorum Regina bello superavit, ut docet Theon in Progymnasm. cap. περὶ συγκείσεως, εἰ γὰρ τις τὴμυεις κρείσσων ἐπὶ χώρου, ἢ καὶ μὰ Δία σεμίραμις ζωροάστρῃ τῷ βακτρίῳ, ἀλλ' εὐζωνότερον τὸ ... ἄλλος αὐθεντικώτερον ἐστ. Alter fuit Pamphylius genere, Armenii filius, quem Hera vocat Plato lib. X. de Rep. ut scribit Clemens Alexandr. lib. 5. Strom. Arnobius lib. I. ait hunc familiarem fuisse Cyro, ex Ctesia lib. I. Histor. *Age nunc veniat quæso per igneam zonam Magus interiori ab orbe Zoroastres, Hermippo ut assentiamur auctori, Bactrianus: & ille conveniat cujus Ctesias res gestas Historiarum exponit in primo, Armenius Zostriani nepos, & familiaris Pamphylus Cyri.* Ubi notandum est Armenium dici ex Latinorum more pro Armenii filio τ̃ ἀρμενίου. Sed in Arnobio suspectum habeo nomen Cyri. Nam cùm dicat Ctesiam lib. I. Hist. hujus Magi mentionem fecisse, certum autem sit Ctesiam libris sex prioribus de Assyriorum ac Medorum rebus scripsisse, ac in septimo libro res Persicas aggressum: quomodo in libro I. Cyri meminisse potuit Ctesias, non video. Itaque *Nini* fortasse in Arnobio legendum est. Fuit & Zoroastres Proconnesius, paullo anterior Xerxis temporibus, teste Plinio in lib. 30. Hunc verò qui Magiæ Persis auctor fuit, Oromazis filium vocat Plato in Alcibiade I.

[b] HYSTASPES REX.] Falsum est *Hystaspem* Darii patrem Regem fuisse, neque id refutationem meretur. Ceterùm quod hoc loco Marcellinus *Hystaspi* tribuit, id Dario ejus filio tribuitur ab aliis. Hic enim sepulcro suo inter cetera id etiam inscripsisse fertur, quòd Magorum Magister fuisset, ut narrat Porphyrius lib. 4. περὶ ἀποχῆς. * Alii tamen Hystaspem hunc Magiæ doctorem Hystaspe Darii patre multo vetustiorem faciunt, teste Agathia in l. 2. Lactantius in libri 7. cap. 15. *Hydaspen* vocat *antiquissimum Medorum Regem*: corruptè pro *Hystaspen*: ut monuit Canterus in libro 2. Variarum cap. 14. Hystaspis enim Magi meminit Justinus in Apol. Clemens in 6. Strom. *

[[c] FERUNT IGNEM CÆLITUS LAPSUM, APUD SE SEMPIT. FOC. CUSTODIRI.] Q. Curtius in libro III. *ignem* memorat, *quem Persæ sacrum & æternum vo-*

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

tus lapsum apud se sempiternis foculis custodiri, cujus portionem exiguam ut faustam præisse quondam Asiaticis Regibus dicunt. Hujus originis apud veteres numerus erat exilis, ejúsque ministeriis Persicæ potestates in faciendis rebus divinis sollemniter utebantur. Erátque piaculum aras adire, vel hostiam contrectare, antequam Magus conceptis precationibus libamenta diffunderet præcursoria. Verùm aucti paullatim, in amplitudinem gentis solidæ concesserunt & nomen: villásque inhabitantes nulla murorum firmitudine communitas, & legibus suis uti permissi, religionis respectu sunt honorati. Ex hoc Magorum semine septem post mortem Cambysis Regnum inisse Persidos antiqui memorant libri, docentes eos Darei factione oppressos, imperitandi initium equino hinnitu sortiti. In hac regione oleum conficitur Medicum, quo illitum telum si emissum lentiùs laxiore arcu (nam ictu exstinguitur rapido) hæserit usquam, tenaciter cremat: & si aquâ voluerit abluere quisquam, æstus excitat acriores incendiorum, nec remedio ullo quàm jactu pulveris consopitur. Paratur autem hoc modo. Oleum usus communis herbâ quadam infectum condiunt harum rerum periti, ad diuturnitatem servantes, & coalescens durant ex materia venæ naturalis, similis oleo crassiori: quæ species gignitur apud Persas, quam (ut diximus) naphtham vocabulo appellavere gentili. Per hæc loca civitates dispersæ sunt plures, queis omnibus præstant [a] Zombis, & Patigran, & Gazaca: inter quas opibus & magnitudine mœnium conspicuæ sunt Heraclia, & [b] Arsacia, & Europos, & Cyropolis, & Ecbatana, sub Jasonio monte in terris sitæ Syromedorum. Amnes has regiones prætereunt multi, quorum maximi sunt [c] Choaspes, & Gyndes, & [d] Amardus, & Charinda, & Cambyses, & Cyrus, cui magno & specioso Cyrus ille superior Rex amabilis, abolito vetere id vocabulum dedit, cùm ereptum ire Regna Scythica destinaret: quòd & fortis est, ut ipse etiam ferebatur, & vias sibi, ut ille, impetu ingenti molitus, in Caspium delabitur ma-

cant. Et in libro 10. Historiæ Tripertitæ capite 30. *πυρεῖα vocant Persæ templa, in quibus perpetuum ignem servant.* Scriptores rerum Heraclii Aug. tradunt, *in civitate Thebarma* non longè à Gazaca urbe *templum fuisse ignis ac errorem prunarum.* Lege Theophanem & Cedrenum in Heraclio A. & Historiæ Miscellæ librum XVIII.]

[a] ZOMBIS ET PATIGRA, ET GAZACA.] *Ζομβὶς πόλις τῆς μηδίας* Stephano. Eidem *γάζακα πόλις μεγίστη τῆς μηδίας*: ejus meminit Ptolemæus. Pro *Patigra*, in omnibus MSS. * Reg. Tol. Vat.* [Colb.] est *Patigran*: fortè *Patigrana*, Ptolemæo *πηγρανα*. [Quæ Ammiano *Gazaca* est, *γαζακὸν* dicitur Cedreno, in rebus Heraclii Augusti; *Κάνζακα* in Chronico Alexandrino: *Gazacensium civitas* in libro XVIII. Historiæ Miscellæ.]

[b] ARSACIA ET EUROPUS.] Strabo lib. XI. Europum & Arsaciam eamdem esse ait, cui consentit Stephanus.

[c] CHOASPES ET GYNDES.] Hi fluvii nil videntur hîc convenire. Nam *Gyndes* Dahas Ariósque disterminat, teste Tacito XI. Vide Herodotum. *Choaspes* tamen è Media in Tigrim influit, teste Plinio 6. libro.

[d] AMARDUS.] Ptolemæo *μάρδος* levi discrimine: sic Mardi eidem *ἀμαρδοι* dicuntur. In Regio Codice *Arnardur*. In Edit. Rom. *Arriardus*, [ut & in Colbert. codice] ac Tolos. *

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

re. Per tractus meridianos expansa, post hæc confinia, litoribus proxima Persis habitatur antiqua, minutis frugibus dives & palmite, aquarúmque copiâ jucundissima. Amnes quippe multi per eam antedictum influunt sinum: quorum maximi sunt [a] Vatrachites, Rogomanis, & Brisoana, atque Bagrada. Oppida verò mediterranea sunt ampliora: incertum enim qua ratione per oras maritimas nihil condiderunt insigne: inter quæ Persepolis est clara, & Ardea, & [b] Obroatis, atque Tragonice. Insulæ verò visuntur ibi tres tantùm, [c] Tabiana, & Fara, & Alexandria. His propinquant Parthi siti sub Aquilone, colentes nivales terras & pruinosas: quorum regiones [d] Choatres fluvius interscindit ceteris abundantior: & hæc potiora residuis sunt oppida, [e] Genonia, Mœsia, Charax, Apamia, Artacana, & Hecatompylos, à cujus finibus per Caspia litora adusque portarum angustias stadia quadraginta numerantur & mille. Feri sunt illic habitatores pagorum omnium, atque pugnaces: eósque ita certamina juvant & bella, ut judicetur inter alios omnes beatus, qui in prœlio profuderit animam. Excedentes enim è vita morte fortuita, conviciis insectantur ut degeneres & ignavos. Quibus ab Orientali Australíque plaga Arabes beati conterminant, ideo sic appellati, quòd frugibus juxtà, & fetibus, & palmite, odorúmque suavitate multiplici sunt locupletes: magnæque eorum partes mare Rubrum à latere dextro contingunt: læva Persico mari collimitant, elementi utriusque potiri bonis omnibus adsueti. Ubi & stationes, & portus tranquilli sunt plures, & emporia densa, & diversoria Regum ambitiosa nimiùm & decora, aquarúmque suapte naturâ calentium saluberrimi fontes, & rivorum fluminúmque multitudo perspicua, sospitalísque temperies cæli, ut rectè spectantibus nihil eis videatur ad felicitatem deesse supremam. Ac licèt abundet urbibus mediterraneis atque maritimis, campís-

[a] VATRACHITES, ROGOMANIS.] In Mss. Fl. & Reg. * Vat. Tolos. * & in Editione Rom. *Rogomanius*, quod placet: Ptolemæo ῥογομάνιος in genitivo. [In Ms. Colbert. *Ragomanius.*] Apud Marcianum (non illum Heracleotam, qui περιήγησιν versu comico scripsit ad Nicomedem Regem Bithyniæ, sed alterum recentiorem, qui Epitomen Artemidori Ephesii duobus libris scripserat, teste Stephano in μαζάκαι: cujus Epitomes hodie mdutaxat Epitome restat) apud hunc Marcianum inquam ῥογομανιας ποταμοῦ scribitur. *Vatrachites* quis sit obscurum est, [qui in Codice Colbert. *Vatradites* scribitur.]

[b] OBROATIS.] In Mss. Flor. * Tolos. Vat. * [Colb.] & Reg. *Habraatis*; Ptolemæo ὀβροάτις.

[c] TABIANA, FARA, ET ALEXANDRIA.] Pro *Tabiana* in Mss. Flor. & Reg. * Tolos. Vatic. * [ac Colb.] *Cadiana* legitur. Ptolemæo ταβιανα: νῆσοι δὲ παράκειν(ται) τῇ περσίδι ταβιανα· σοφθα. ἀλεξάνδρου ἡ καὶ αρακια. Marcianus in periplo Persidis duas quoque memorat insulas: alteram σοφθά, alteram νῆσος ἀλεξάνδρου. Araciam memorat & Plinius.

[d] CHOATRES FLUVIUS.] Nullus ejus nominis fl. quod sciam, memoratur apud Parthos. Est quidem *Choatres* mons in Parthia celebris, *Choatras* teste Solino cap. 41. Ptolemæo & Orosio παραχοάθρας; Straboni παραχοάθρα. Ceterùm in Mss. Reg.* Tol. Vat.* [Colbert.] & in Editione Rom. *Choadres* legitur.

[e] GENONIA, MOESIA, CHARAX.] Ex Mss. Fl. * Tol. Vat.* [Colb.] & Reg. & Mar. Editione *Mœsia* supplevimus: quod firmat Ptolemæus γεννια. μοσια. χάραξ. In Editione Romana legebatur *Genoniam Charax*.

que

que copiosis & vallibus, has tamen civitates habet eximias, [a] Geapolim, & Nascon, & Baraba, itidémque Nagara, & [b] Mephram, & [c] Taphra, & [d] Dioscuriada. Insulas autem complures habet per utrumque proximas mare, quas dinumerare non refert. Insignior tamen aliis Turgana est, in qua Serapidis maximum esse dicitur templum. Post hujus terminos gentis, Carmania major verticibus celsis erigitur, adusque Indicum pertinens mare, fructuariis arboreísque fetibus culta, sed obscurior Arabum terris multo & minor: fluminibus tamen ipsa quoque non minùs abundans, cæspitísque ubere juxtà fecunda. Amnes autem sunt hîc ceteris notiores [e] Sagareus, & Saganis, & Hydriacus. Sunt etiam civitates, licèt numero paucæ, victu tamen & cultu perquam copiosæ: inter quas nitet Carmana omnium mater, & Portospana, & Alexandria, & [f] Hermupolis. Interiùs verò pergenti occurrunt Hyrcani, quos ejusdem nominis alluit mare. Apud quos [g] glæbæ macie internecante sementes, ruris colendi cura est levior: sed vescuntur venatibus, quorum varietate immane quantum exuberant. Ubi etiam tigridum milia multa cernuntur, feræque bestiæ plures: [h] quæ cujusmodi solent capi commentis, dudum nos meminimus retulisse. Nec ideo

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

[a] GEAPOLIN.] In Mss. *Hierapolin* legitur, & in Editione Rom. & Mar. Ptolemæo in maritimis opidis Arabiæ Felicis γέῤῥα πόλις. Non displicet tamen γέα πόλις. Stephanus: γέα πόλις πλησίον πετρῶν ἐν Ἀραβίᾳ· ἐθνικὸν γεῖος. ἐν πέτραις δ' ἐπιχωριάζει, κύριον ὄνομα γένος, ὅθεν ἦν ὁ περιφανὴς τῶν ἰατρῶν σοφιστὴς ἴσως ἐντεῦθεν καλούμενος. lege ὁ περιφανέστατος ἰατροσοφιστὴς ex Suida in γένος. sed hæc longè differt ab ea de qua hîc sermo est. Est enim hîc sermo de Arabia Eudæmone. Ptolemæus agnoscit γαῖα πόλις.

[b] MEPHRAM.] Ptolemæo μαῖφα μητρόπολις. In Arabia quoque Petræa *Mepha* castellum fuit, ut est in Notitia Imperii Romani: sed in Codice * Vatic. * [Colb.] ac Regio, & Rom. Editione legitur *Mephre*.

[c] TAPHRON.] In Ms. Reg. * Tolos. * [Colbert.] & Flor. *Taphra*. videtur esse quæ Ptolemæo σάπφαρα: Stephano τάρφαρα in τάρφαρα, & in v. ἀβάσα. Editio quoque Rom. habet *Taphra*.

[d] DIOSCURIADA.] In Reg. * Vat. Tol. * [Colb.] & Rom. Edit. est *Dioscurida*. Intelligitur fortè ἡ Διοσκουρίδου urbs & insula in Arabia Felice, teste Ptolemæo. Mox pro *Turgana* apud Ptolemæum est Ὀργάνα, ἐν ᾗ ἱερὸν σαράπιδος. Neque aliter eam insulam vocat Arrianus in Indicis.

[e] SAGAREUS ET SAGANIS.] Ptolemæo. *Saganus*. De *Sagareo* nil compertum habeo, nisi is sit κόρειος, ibidem à Ptolemæo positus.

[f] HERMUPOLIS.] In Reg. * Tolos. * [Colbert.] & Rom. *Hermopolis*. Ea videtur esse, quæ à Ptolemæo ἁρμούζα πόλις. Porrò quæ Portospana hîc dicitur, apud Ptolemæum est πορτοσπάνα, non πορτισπανα, ut Lindenbrogius dixit.

[g] GLÆBÆ MAXIMÆ AURO MICANTES.] Restituimus hunc locum ex conjectura Cl. Salmasii, cui codex Reg. [& Colb.] & Editio Rom. suffragantur.

[h] QUÆ CUJUSMODI SOLENT CAPI COMMENTIS.] Quo astu tigres à venatoribus capi soleant, docet Pomponius Mela lib. 3. cap. 5. Plinius lib. 8. cap. 18. ac Solinus cap. 21. quibus accedit Claudianus lib. 3. de raptu Proserpinæ his versibus:

Arduus Hyrcana quatitur sic matre Niphates,
Cujus Achemenio Regi ludibria natos
Avexit tremebundus eques. Furit illa marito
Mobilior Zephyro, totámque virentibus iram
Dispergit maculis, jamjámque haustura profundo
Ore virum, vitrea tardatur imagine formæ.

Id est solo occursu maris retardatur, cujus subsidio raptores evadunt. Idem scribit Philostratus lib. 2, cap. 7. Valerius Argon. lib. 1. & lib. 6. ubi de Jaxamatis:

Jaxamatas venatus alit: nec clarior ullis
Arctos equis. Abeunt hypanim, fragilémque per undam,

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

tamen stivam ignorant, sed seminibus teguntur aliquæ partes, ubi solum est pinguius: nec arbusta desunt in locis habilibus ad plantandum: & marinis mercibus plerique sustentantur. Hîc amnes duo pervulgati sunt nominis, Oxus & Maxera, quos urgente inedia superantes natatu aliquoties tigres, improvisæ finitima populantur. Habent etiam civitates inter minora municipia validas, duas quidem maritimas, [a] Socunda & Saramanna: mediterraneas alias, [b] Azmornam & Solen, & his nobiliorem Hyrcanam. Contra hanc gentem sub Aquilone dicuntur Abii versari, genus piissimum, calcare cuncta mortalia consuetum: quos (ut Homerus fabulosiùs canit) Jupiter ab Idæis montibus contuetur. Sedes vicinas post Hyrcanos sortiti sunt Margiani, omnes pæne collibus altis undique circumsæpti, ideo à mari discreti. Et quamquam pleraque sunt ibi deserta aquarum pænuriâ, quædam tamen habent oppida: sed Jasonion, & Antiochia, & Nisea, sunt aliis notiora. Proximos his limites possident Bactriani, natio antehac bellatrix & potentissima, Persisque semper infesta, antequam circumsitos populos omnes ad ditionem gentilitatémque traherent nominis sui: quam rexere veteribus sæculis etiam [c] Arsaci formidabiles Reges. Ejus pleræque partes, ita ut Margiana, procul à litoribus sunt disparatæ, sed humi gignentium fertiles: & pecus quod illic per campestria loca vescitur & montana, membris est magnis compactum & validis: ut indicio sunt cameli à Mithridate exinde perducti, & primitus in obsidione Cyzicena visi Romanis. Gentes iisdem [d] Bactrianis obediunt plures, quas exsuperant Tochari: & ad Italiæ speciem crebris fluminibus inundantur: è quibus Artemis & Zariaspes antè sibi consocia-

Tigridis aut sæva profugi cum prole leana:
Mœstaque suspectæ mater stupet aggere ripæ.

Sunt & alii complures modi quibus tigres in Oriente capi solent: inter quos hic refertur à Petro Teixera lib. I. Relationis de Regibus Persarum, cap. 29. Venatores brachium lævum laminis ferreis ad cubitum usque accuratè contegunt, dextro pugionem aut venabulum acutissimum præferunt: qui ubi primùm tigrem adspexere, brachium iis sinistrum ad morsum offerunt: quod cùm illa apprehendit, illi è vestigio pugione in ventrem immisso feram conficiunt. Idem Teixera tigrem ait, licèt sit ferocissima, tardam tamen nec paris ac ceteras feras bestias velocitatis esse: quare ceteras animantes ejus impetum facillimè fugâ evadere: quod si ita est, quæcumque Auctores suprà allati de tigrium venatu scripsere, longè à vero abesse oportet.* Aliud fraudis genus ad capiendos tigrium fetus refert Ambrosius in libro 6. Hexaemeron capite 4. *Ubi se contiguum viderit, spharam de vitro projicit. At illa imagine sui luditur, & sobolem putans, revocat impetum, colligere fetum desiderans*, & reliqua quæ ibi vide. Hinc igitur explicandi sunt Claudiani versus, quos paullo antè retuli.*

[a] SOCUNDA ET SARAMANNA.] Ptolemæo σαραμάννη πόλις. σωκάνδα πόλις. Straboni lib. II. σαμαριανὴ in Hyrcania corruptè, ut opinor. In Reg. Ms. erat *Soconda*, [ut & in Colb.]

[b] AZMORNAM ET SOLEN.] In Reg. est *Amorna & Solen.* Ptolemæo ἀμάρνα. Ὑρκανία μητρόπ. σόλη. ἄσμυρα. In Editione Rom. est *Azinorna*: [in Ms. Colb. *Azmorna.*]

[c ARSACI FORMIDABILES REGES.] Justinus in libro XLI. Bactrianorum Regnum paullo ante Parthicum à Diodoto constitutum esse dicit, idque *opulentissimum mille urbium imperium* appellat, & à Parthis post multa prœlia tandem subactum esse tradit.]

[d] BACTRIANIS OBEDIUNT PLURES, QUAS EXSUPERANT TOCHA-

ti, itidémque Ochus & [a] Orgomanes juncti convenis aquis augent immania Oxi fluenta. Sunt & hîc civitates, quas amnes diversi perstringunt, his cedentes ut melioribus, [b] Chatra, & Charte, & [c] Alicodra, & Astacia, & Menapila, & Bactra ipsa, unde regnum & vocabulum nationis est institutum. [d] Sub imis montium pedibus quos appellant Sogdios: [e] inter quos amnes duo fluunt navium capacissimi, Araxates & Dymas, qui per juga vallésque præcipites in campestrem planitiem decurrentes, Oxiam nomine paludem efficiunt longè latéque diffusam. Hîc inter alia oppida celebrantur Alexandria, & [f] Cyreschata, & Drepsa metropolis. His contigui sunt Sacæ, natio fera, squalentia incolens loca, solo pecori fructuosa, ideo nec civitatibus culta: cui [g] Ascanimia mons imminet, & Comedus. Præter quorum radices, & vicum quem Lithinon pyrgon appellant, iter longissimum patet [h] mercatoribus pervium, ad Seras subinde commeantibus. Circa defectus & crepidines montium, quos Imavos & Tapurios vocant, Scythæ sunt intra Persicos fines, Asianis contermini Sarmatis, Alanorúmque latus tangentes extremum. Qui velut agentes quodam in secessu, coalitíque solitudine, per intervalla dispersi sunt longa, adsueti victu vili

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

RI.] Antea edebatur, *quæ arva plana arant:* idque ex commento Castelli. In Reg. Ms. * Tol. * [ac Colb.] & in Editione Rom. legitur, *quas exiuperan chari.* * In Vatic. *quas exsuperant chari:* * ex quo veram lectionem elicuimus, adjuvante Ptolemæo, cujus hæc sunt verba in Bactrianæ descriptione: *περιέχονται δ' ἡ Βακτριανὴ τὰ μὲν ἀρκτικὰ Ζαριάσπαι· ὑπὸ δὲ τοὺς Ζαριάσπας Τόχαροι μέγα ἔθνος.* De his loquitur & Dionysius de situ orbis, & Plinius. Malè apud Strabonem lib. XI. *Τάχαροι* dicuntur.

[a] ORCHOMANES.] In Reg. est *Orgomanes.* In Aug. Editione *Dargamanes.* Ptolemæo *Δαργομάνης.* In Editione Rom. *Orchamones*, [in Colb. *Orchomanes.*]

[b] CATHRA ET CHARTE.] In Reg. *Chatra & Carthe.* In Augustana Editione *Charrachatra,* Ptolemæo *Χατραχάρτα.* In Editione Romana *Chatra & Charte,* [ut in Ms. Colbertino] * & in Tolosano.*

[c] ALICODRA, ET ASTACIA, ET MENAPILA.] In Editione Aug. est *Astacana:* Ptolemæo *ἀλιχόρδα, ἀστάκανα, μεναπία.*

[d] SUB IMIS MONTIUM PEDIBUS.] Sic distinxi hunc locum, ut & auctoritas Regii Cod. * Tol. * [& Colb.] & ratio ipsa suadebat: hinc enim orditur Ammianus descriptionem Sogdianæ. Desunt autem hîc nonnulla, quæ sic suppleri possunt: *Hinc Sogdiani agunt sub imis montium pedibus quos app. Sogdios.*

[e] INTER QUOS AMNES DUO FLUUNT.] Si verum est hæc ex Ptolemæo esse descripta, ut verisimillimum est; multa hic Ammianus peccavit. Neque enim Ptolemæus dicit duos amnes interfluere inter montes Sogdios, sed potiùs Sogdios montes protendi inter duos amnes, Oxum sc. & Jaxartem: neque Oxiam paludem à Dyma ait effici, sed ab nescio quo innominato fluvio. Postremò nec Sogdianam totam suppositam esse Sogdiis montibus dicit, sed exiguam ejus partem.

[f] TRIBATRA.] In Ms. Flor. * Tolos. Vatic.* [Colb.] & Reg. *Crescata* legitur, nec secus in Editione Rom. sed Mariangeli Editio ex conjectura, ut opinari datur, *Cyreschata* præfert: quod sequi placet ex auctoritate Ptolemæi. Hæc & *Κῦρα* simpliciter dicta est. Strabo lib. XI. *Μαράκανδα δ' ἡ Σογδιανὴ καὶ τὰ Κῦρα ἔσχατον ὂν Κύρου κτίσμα ἐπὶ τῷ Ἰαξάρτῃ ποταμῷ· ὅπερ ἦν ὅριον τῆς Περσῶν ἀρχῆς.* Apud Stephanum legitur *Κύρου πόλις ἡ καὶ Κυρέσχατα καλεῖται.* Ab eadem causa dicta urbs est *Ἀλεξανδρεσχάτη* apud Appianum in Syriacis. Ptolemæo *Ἀλεξάνδρεια ἐσχάτη.* [Pro *Drepsa* Colbert. *Areta ipsa* habet.]

[g] ASCANIMIA MONS ET COMEDUS.] Mariangeli Editio ad Ptolemæi codices castigata habet *Ascatanca.* Ptolemæo enim est *ἀσκατάγκας.* Comedum autem montem ipsum vocari Ptolemæus non dicit, sed tantùm regionem dici *Κωμηδῶν ὀρεινὴν*, à Comedis scilicet incolis.

[h] MERCATORIBUS PERVIUM AD SERAS.] Neque id Ptolemæus distinctè dicit.

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

& paupertino. Et gentes quidem variæ hos incolunt tractus, quas nunc recensere alio properans superfluum puto. Illud tamen sciendum est, inter has nationes pæne ob asperitatem nimiam inaccessas, homines esse quosdam mites & pios; ut Jaxartæ sunt & Galactophagi, quorum meminit vates Homerus in hoc versu:

Γλακτοφάγων ἀβίωντε δικαιοτάτων ἀνθρώπων.

Inter flumina verò multa, quæ per has terras vel potioribus jungit natura, vel lapsu pòst trahit in mare, [a] Rœmnus celebris est, & Jaxartes, & [b] Talicus. Civitates autem non nisi tres solas habere noscuntur, Aspabota, & [c] Chauriana, & Saga. Ultra hæc utriusque Scythiæ loca, contra Orientalem plagam in orbis speciem consertæ celsorum aggerum summitates ambiunt Seras, ubertate regionum & amplitudine circumspectos: ab Occidentali latere Scythis adnexos: à Septentrione & Orientali, nivosæ solitudini cohærentes: quà meridiem spectant, adusque Indiam porrectos & Gangem. Appellantur autem iidem montes, [d] Anniva, & Nazavicium, & Asmira, & Emodon, & Opurocarra. Hanc itaque planitiem undique prona declivitate præruptam, terrásque lato situ distentas, duo famosi nominis flumina, [e] OEchardes & Bautis lentiore meatu percurrunt. Et dispar est tractuum diversorum ingenium: hîc patulum, alibi molli devexitate subductum: ideóque satietate frugum, & pecoribus, & arbustis exuberat. Incolunt autem fecundissimam glæbam variæ gentes, è quibus [f] Alitrophagi, & Annibi, & Sizyges, & Chardi aquilonibus objecti sunt & pruinis. Exortum verò Solis suspiciunt [g] Rabannæ, & Asmiræ, & Essedones omnium

[a] ROEMNUS, ET JAXARTES, ET TALICUS.] In Mar. Editione legitur *Rhymmus & Daicus*, ex Ptolemæo, ut apparet. Nam scripti codices nihil variant. Sed vulgatam lectionem equidem tueri malim: præsertim cùm sciam υ & ω litteras esse permutabiles: cujus affinitatis infinita propemodum legentibus exempla occurrunt. Hinc Mœsiam Latini dixere, quæ Græcis est μυσία. In Lexico etiam Suidæ Ms. Bibliothecæ Regiæ, ante literam Υ observavi positam fuisse ω. quod tamen in editis minimè observatur. In singulis quoque litteris is ordo servatur in Editionibus quoque vulgaribus Suidæ, ut ω ante literam υ proximè collocetur. [Hunc fluvium, quem Ammianus Rœmnum vocat, Ptolemæus Rhymmum, vel potiùs Rhymnum, Plinii ætate Rymnum dictum esse non dubito. Certè ejus accolæ fluminis *Rhymnici* ab eo nuncupantur, & inter Scytharum Gentes numerantur in capite XVII. libri VI.]

[b] TALICUS.] Ptolemæo, δάϊκος ποταμός Ammiano * *Tálicus* pro *Taicus* aut * *Daicus*, eo more quo Rogomanius suprà, & Arcadius, & Thespanius, & similia multa: cùm Daix regulariter dicere debuisset. [Δαΐχ Menandro vocatur in Excerptis legationum pag. 109.]

[c] CAURIANA.] In Reg. * Vat. Tol.* [& Colbert.] *Chauriana* rectius. Apud Ptolemæum enim est χαυρίνα: & quæ *Saga*, ea σοῖτα apud Ptolemæum. Unde opinari datur σοῖγα fuisse scriptum in exemplari, quo usus est Marcellinus: quod quidem corruptum fuisse satis apparet.

[d] ANNIVA ET NAZAVICIUM.] Ptolemæo ἄννιβα. αὐζάκια. Pro Asmira Ptolemæus habet ἀσμιραῖα. Itémque ὀττοροκόρρας pro Opurocarra. Orosio lib. I. *Ottorogorras*.

[e] OECHARDES ET BAUTIS.] Ptolemæo οἰχάρδης & βαύτης. [Colb. Ms. *& Chartis & Bautis.*]

[f] ALITROPHAGI ET CARAMBUSI.] In Ms. * Vatic.* & Reg. legitur *& anibusi*. In Editione Rom. *e Canibus*. [In Ms. Colbertino *a canibus.*] Ptolemæo ἀνθρωποφάγοι & ἄννιβοι. Iidémque οἰχάρδαι, non Chardi, ab OEchardo fluvio ita dicti.

[g] RABANNÆ.] Ptolemæo ῥαβάνναι.

ſplendidiſſimi: quibus [a] Athagoræ ab Occidentali parte cohærent, & [b] Aſpacaræ. Betæ verò auſtrali celſitudini montium inclinati, urbibus licèt non multis, magnis tamen celebrantur & opulentis: inter quas maximæ Aſmira, & Eſſedon, & Aſparata, & [c] Sera, nitidæ ſunt & notiſſimæ. Agunt autem ipſi quietiùs Seres, armorum ſemper & prœliorum expertes: utque hominibus ſedatis & placidis otium eſt voluptabile, nulli finitimorum moleſti. Cæli apud eos jucunda ſalubriſque temperies, aëris facies munda, leniúmque ventorum commodiſſimus flatus: & abunde ſilvæ ſublucidæ: à quibus arborum fetus aquarum [d] aſperginibus crebris, velut quædam vellera molientes, ex lanugine & liquore miſtam ſubtilitatem tenerrimam pectunt: nentéſque ſubtemina, conficiunt ſericum, ad uſus antehac Nobilium, nunc etiam infimorum ſine ulla diſcretione proficiens. Ipſi præter alios frugaliſſimi, pacatioris vitæ cultores, vitantes reliquorum mortalium cœtus. Cúmque ad coëmenda fila, vel quædam alia fluvium tranſierint advenæ, nulla ſermonum vice, propoſitarum rerum pretia ſolis oculis æſtimantur: & ita ſunt abſtinentes, ut apud ſe tradentes gignentia, nihil ipſi comparent adventicium. Ariani vivunt poſt Seras, boreæ obnoxii flatibus: quorum terras amnis vehendis ſufficiens navibus, Arias perfluit nomine, [e] faciens lacum ingentem eodem vocabulo dictitatum. Abundat autem hæc eadem Aria opidis: inter quæ ſunt celebria, Bitaxa, Sarmatina, & Sotera, & Niſibis, & Alexandria, unde naviganti ad Caſpium mare quingenta ſtadia numerantur & mille. His locis Paropaniſadæ ſunt proximi, Indos ab Oriente, Caucaſúmque ab Occidentali latere proſpectantes, ipſi quoque montium defectibus inclinati: quos reſiduis omnibus major [f] Ortogordo-

[a] ATHAGORÆ.] Sic ex Mſſ. Regio, * Toloſ. Vatic. * [Colbert.] & Flor. & Editione Rom. & Mar. emendavimus, cùm *Athara* legeretur. Ptolemæo ὀϑάγουροι. Iidem eſſe videntur, quos Plinius lib. 6. cap. 17. ex eóque Solinus & Capella Attacoros vocant, de quibus peculiare volumen ſcripſit Amometus teſte Plinio.

[b] ASPACARÆ.] Sic diſertè in codice Regio reperimus. optimè. In * Toloſ. Mſ. * [& Colbert.] & in Editione Rom. *Aſpacarat Beata.* Ptolemæo ἀσπάκαραι. Eorum urbs quoque *Aſpacara*: malè infrà *Aſpatara* appellatur. Pro *Beta* Ptolemæus βᾶται. Sed errat Marcellinus, qui *Betas* in meridiem vergere prodit. Nam de Ottorocarris id ſcribit Ptolemæus.

[c] ET PHERÆ.] In Reg. * Vat. Toloſ. * [& Colbert. Mſſ.] *Fera* ſcribitur: ex quo *Sera* legendum eſſe apparet. Sic enim dicta eſt Sericæ caput. Ptolemæo σῆρα μητρόπολις. In Editione Rom. *Fere.*

[d] ASPERGINIBUS CREB. MOLIENTES.] In Mar. & Rob. Stephani Editionibus legitur *mollientes* rectiùs ſine dubio. Solinus cujus verba plerumque mutuatur Marcellinus noſter, ſic habet: *Qui aquarum aſpergine inundatis frondibus, vellera arborum adminiculo depectunt liquoris, & lanuginis teneram ſubtilitatem humore domant ad obſequium.* Plinius verò, ex quo hauſit Solinus, ſic dicit: *Perfuſam aqua depectentes frondium canitiem.* Capella lib. 6. lanuginem vocat.

[e] FACIENS LACUM INGENTEM.] Id de ſuo admetitur Marcellinus. Nam Ptolemæus certè id non dicit.

[f] ORTOGORDOMARIS.] Ptolemæus: ἐμβάλλουσι ἢ εἰς τὴν χώραν ποταμοὶ ὅ τε δοργαμάνης ὁ ἀπὸ τῆς βακτριανῆς. Videtur Marcellinus ὅτε δοργαμάνης pro una voce accepiſſe: quod eò fortaſſe ipſi contigit, quia in Mſſ. veteribus, præſertim quæ capitalibus litteris eſſent exarata, nulla diſtinctio eſſet litterarum. Suprà in Bactrianæ deſcriptione hic idem fluvius Dorgomanes dicitur.

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

maris interluit fluvius, à Bactrianis exsurgens. Habent autem etiam civitates aliquas; quibus clariores sunt Agazaca, & [a] Naulibus, & Ortopana, [b] unde litorea navigatio adusque Mediæ fines, portis proximos Caspiis, stadiorum sunt duo millia & ducenta. Antedictis continui sunt Drangiani collibus cohærentes, quos flumen alluit [c] Arabium nomine ideo appellatum, quòd inde exoritur, intérque alia duobus municipiis exsultantes, [d] Prophthasia & Ariaspe, ut opulentis & claris. Post quos ex adverso Arachosia visitur, dextrum vergens in latus Indis objecta, quam ab Indo fluviorum maximo, unde regiones cognominatæ sunt, amnis multo minor exoriens aquarum alluit amplitudine, efficítque paludem Arachotoscrenem appellatam. Hîc quoque civitates sunt inter alias utiles, Alexandria, & Arbaca, & Choaspa. At in penitissima parte Persidos Gedrosia est, dextrâ terminos contingens Indorum, inter minores alios [e] Artabio uberior flumine: ubi [f] montes deficiunt Barbitani, quorum ex pedibus imis emergentes alii fluvii Indo miscentur, amittentes nomina magnitudine potioris. Civitates autem etiam hîc sunt: inter civitates præter insulas [g] Sedratyra, & Gynæcôn limen meliores residuis æstimantur. Ne igitur oræ maritimæ spatia alluentia Persidis extremitates per minutias demonstrantes, à proposito longiùs aberremus, id sufficiet dici: quòd [h] mare prætentum à Caspiis montibus per boreum latus adusque memoratas

[a] Naulibus et Ortopana.] Ptolemæo ναυλιβίς. κάρουρα ἢ καὶ ὀρτόσπανα, & ita planè exhibet Editio Mariangeli. In Bononiensi autem Editione quam Petrus Castellus inquinavit, *Naulibis*, & *Arteoarta* legitur ex eodem Ptolemæo, ut apparet.

[b] Unde litorea navigatio.] Eratosthenes apud Strabonem lib. xi. ἀπὸ δὲ κασπίων πυλῶν εἰς ὀρτόσπανα διὰ τῆς ἐκ βάκτρων τρίοδον δισχιλίους σταδίους. & lib. 15.

[c] Arabum nomine.] In Mss. codd. Regio, Vatic. Tolos. * [& Colbert.] & in Editione Rom. *Arabium* reperimus. Ptolemæus: διαῤῥεῖ δὲ τὴν χώραν ποταμὸς ἀπὸ τοῦ ἀράβιος ὀνομαζόμενος. Unde hæc supplenda videntur in Auctore nostro: *Collibus cohærentes, quos flumen interfluit Arabium nomine, ideo appellatum quòd inde exoritur.* Hic porrò locus in Editione Lindenbrogii corruptissimus est: legitur enim, *appellatis quod inde exorti.* Sed nostra lectio præter auctoritatem Regii Cod. * Vatic. Tolos. * [& Colbert.] ab Editione Rom. & Mar. & Stephani approbatur. Arrianus quoque in lib. 6. de rebus Alexandri, & in Indicis Arabium vocat fluvium Indiæ, ejúsque accolas Arabios & Arabitas.

[d] Prosphthasia.] Sic Lindenbrogius ediderat. In Regio * ac Tolos. Ms. * & in Rom. Editione *Prostasia* legitur: [*Prosthasia* in Ms. Colb.] ex quo *Prophthasiam* edere malui ex auctoritate Strabonis, & Stephani, qui Phradam priùs dictam prodit: φράδα πόλις ἐν δράγγαις, ἣν ἀλέξανδρος προφθασίαν μετωνόμασεν. χάραξ ἐν ἕκτῳ χρονικῶν. Auctor est Plutarchus in 2. de fortuna Alexandri, Prophthasiam à Macedonibus conditam in Sogdianis. Quare cùm id nomen Græcum esse constet, Prophthasiam præfero. προφθασία enim Græca vox est: sic sacrum quoddam apud Clazomenios dictum docet Diodorus Siculus.

[e] Artabio flumine.] Suprà *Arabium* dixerat. Apud Ptolemæum est ἀράβιος ποταμοῦ. Marcianus tamen in periplo ἀρτάβιος dicit.

[f] Montes Barbitani.] Ptolemæo ὄρη καλούμενα ἄρβιτα. Fortè Harbitani legendum: sic suprà *Nazavicium* pro *Hazavicium*: & apud Marcellinum Comitem in Chronico *Narbazaicus* pro *Harbazacio*.

[g] Sedratyra.] Reg. codex [& Colbert.] *Sedratira.* An fortè ea est, quæ apud Ptolemæum σωρξίνα?

[h] Mare prætentum a Caspiis.] Hanc oram describit Strabo lib. xi. pag. 508. sed spatia non exprimit.

angustias, novem millium stadiorum; Australe verò [a] ab ostiis Nili fluminis adusque principia Carmanorum, quatuordecim millium stadiorum numero definitur. Per has nationes dissonas & multiplices, hominum quoque diversitates sunt ut locorum. Sed ut generaliter corpora describamus & mores, graciles pæne sunt omnes, subnigri vel livido colore pallentes, caprinis oculis torvi, & superciliis in semiorbium speciem curvatis junctisque, [b] non indecoribus barbis, capillisque promissis hirsuti: omnes tamen promiscuè, vel inter epulas festosque dies, [c] gladiis cincti cernuntur. [d] Quem Græcorum veterum morem abjecisse primos Athenienses, Thucydides est auctor amplissimus. Effusiùs plerique soluti in venerem, ægréque contenti multitudine pellicum: [e] puerilium stuprorum expertes: [f] pro opibus quisque adsciscens matrimonia plura vel pauca. Unde apud eos per libidines varias caritas dispersa torpescit. Munditias conviviorum & luxum, maximéque potandi aviditatem vitantes, ut luem. Nec apud eos extra regales mensas hora est præstituta prandendi, sed venter unicuique velut solarium est, eóque monente, quod inciderit editur: nec quisquam post satietatem [g] superfluos sibi ingerit cibos. Immane quantùm restricti & cauti, ut inter hostiles hortos gradientes nonnumquam & vineta, nec cupiant aliquid, nec contingant, venenorum & secretarum artium metu. Super his nec stando mingens, [h] nec ad requisita naturæ se-

JULIANUS AUGUSTUS Jul. A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

[a] AB OSTIIS NILI FLUMINIS.] Inter Nilum fl. & sinum Arabicum breve spatium interest 90. circiter stad. ut ex Eratosthene prodit Strabo.

[b] NON INDECORIBUS BARBIS.] Idem de Persis testatur Procopius in ἀνεκδότοις, ubi ait Venetianos & Prasinos mentum & mustacas non rasisse ex more Romanorum, sed promissâ undecumque barbâ instar Persarum fuisse. Jam de promissis eorumdem capillis testis est Seneca in Epist. ult. Ex quibus interpretari soleo locum Libanii ex Orat. funebri in Julianum, pag. 325. ἡμεῖς μὲν ᾠόμεθα γλῶ… ἐφ σῶν ἅπαξ μίξεις τῶν Ῥωμαίων ἔσεσθαι καὶ γλῶτταν ἀμείψειν, καὶ στολὴν μεταχειρίσειν, καὶ κεφαλὴν κόμας. Hinc in Epitaphio Æschyli Atheniensis, Poëtæ tragici:

Καὶ βαθυχαιτήεις Μῆδος ἐπιστάμενος.

[c] GLADIIS CINCTI CERNUNTUR.] Josephus lib. 18. Antiq. cap. 3. de Persis idem dicit: μαχαιροφορεῖν τε γὰρ ἔθος ἅπασι.

[d] QUEM GRÆCORUM VETERUM MOREM.] De hoc more veterum Græcorum loquitur & Aristot. in 2. Polit. cap. 6. ἐσιδηροφοροῦντό τε γὰρ οἱ Ἕλληνες, καὶ τὰς γυναῖκας ἐωνοῦντο παρ' ἀλλήλων.

[e] PUERILIUM STUPRORUM EXPERTES.] At contrarium de Persis tradit Sextus lib. 1. Pyrrhon. Hypotyp. παρὰ μὲν Πέρσαις ἔθος εἶναι ἀρρενομιξίαις χρῆσθαι. παρὰ δὲ Ῥωμαίοις ἀπαγορεύεται νόμῳ τοῦτο πράττειν. [Ammiano tamen favet Curtius in libro x. ubi Orsines Persa ait, *moris non esse Persis mares ducere, qui stupro effeminarentur.*]

[[f] PRO OPIBUS QUISQUE ADSCISCENS MATRIMONIA PLURA VEL PAUCA.] Sic Persæ, sic Hunni, ut Dexippus docet, ita etiam Germani fecerunt, sicuti Tacitus in libro de moribus Germanorum tradit. Eumdem morem Saraceni servarunt, & omnes Arabes, ac Muhammedis sectatores, quos hodieque Turci imitantur.]

[g] SUPERFLUOS SIBI INGERIT CIBOS.] Bellaria intelligit ac secundas mensas, quibus carebant Persæ. Sed contrarium dicit Herodotus lib. 1. Persas scilicet cibis uti paucis, bellariis autem plurimis: σίτοισι δὲ ὀλίγοισι χρέωνται· ἐπιφορήμασι δὲ πολλοῖσι καὶ οὐκ ἁλέσι. Persis quidem patrium id esse institutum tradit Xenophon, τὸ μονοσιτεῖν: quod est semel tantùm in die edere, idque sub vesperam, ut docet Procopius lib. 1. Persic.

[h] NEC AD REQUISITA NATURÆ SECEDENS.] Idem dicit Xenophon lib. 8. de institutione Cyri: κἀκεῖνο δὲ ἦν αὐτοῖς ἐπιχώριον τὸ μεταξὺ ὁδοιπορῶν μήτε ἐσθίειν, μήτε πίνειν, μήτε τῶν διὰ ταῦτα ἀναγκαίων μηδὲν ποιοῦντας φαν-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

cedens facilè visitur Persa: ita observantiùs hæc aliáque pudenda declinant. Adeo autem dissoluti sunt, & artuum laxitate vagóque incessu se jactitantes, ut effeminatos existimes, cùm sint acerrimi bellatores: sed magis artifices quàm fortes, eminúsque terribiles: abundantes inanibus verbis, [a] insanúmque loquentes & ferum, magnidici, & graves, ac tætri, minaces juxtà in adversis rebus prosperis, callidi, superbi, crudeles, vitæ necísque potestatem in servos & plebeios vindicantes obscuros. Cutes vivis hominibus detrahunt particulatim vel solidas: nec ministranti apud eos famulo mensæque adstanti hiscere vel loqui licet, vel spuere: ita [b] prostratis pellibus [c] labra omnium vinciuntur. Leges apud eos impendio formidatæ: inter quas diritate exsuperant latæ contra ingratos, & desertores: & abominandæ aliæ, per quas [d] ob noxam unius omnis propinquitas perit. Ad judicandum autem usu rerum spectati destinantur & integri, parum alienis consiliis indigentes: unde nostram consuetudinem rident, quæ interdum [e] facundos, jurísque publici peritissimos post indoctorum collocat ter-

ρού ℞. Eamdem Persarum verecundiam testatur & Dio Chrysostomus Orat. 13. de exsilio: καὶ τὸ γυμνοῦν τὸ σῶμα αἰσχρὸν αὐτοῖς ἐδόκει καὶ τὸ ὀπτᾶν ἐν τῷ φανερῷ. Et ante utrumque Herodotus lib. 1. [Idem observant hodieque Muhammedani, inprimis Turci.]

[a] INSANUMQUE LOQUENTES AC FERUM.] Persæ à puero assuescebant magnitudini vocis. Eustathius in Dionysium: ἀσκεῖν δὲ λέγονται καὶ μεγαλοφωνίαν οἱ Πέρσαι; ex Strabone lib. xv.

[b] PROSTRATIS PELLIBUS.] Pelles Persicæ in pretio fuere, ut superioribus libris notavi: eæque variis coloribus eleganter erant pictæ. Callixenus Rhodius lib. 4. de Alexandria: ψιλαὶ δὲ στρωμναὶ τῆς ἀνὰ μέσον χώρας ὑπέκειντο, ἀκριβῆ τὴν εὐχάριστον τῶν ἐζωγραφημένων ἔχουσαι ζῳδίων: quem locum citat Athenæus lib. v. Plutarchus quoque in Agesilai vita de Pharnabazo Persa hæc dicit: ὑποβεβλημένων αὐτῷ κωδίων μαλακῶν καὶ ποικίλων δαπίδων: pro quo Xenophon lib. 4. rerum Græc. ubi eamdem rem narrat, habet: ὑποτιθέντων δὲ αὐτῷ τῶν ὑπηρετῶν ῥαπίδα. Eædem pelles etiam Babylonicæ videntur dictæ: distinguuntur tamen in leg. 16. D. de publicanis. Glossarium vetus: βαβυλωνικὸν δέρματος εἶδος. Earum mentio est apud Zonaram in rebus Constantii, ubi de Hormisda loquitur: ἐκλινέ ποτε τῷ ῥακεῖ αὐτὸν διεχομένῳ ἐκ βαβυλωνίου δέρματος ἰσχυρῶς ποικιλώτερον εἰργασμένου. Hieronymus ad Lætam de institutione filiæ: *Divinos codices amet, in quibus non auri & pellis Babylonicæ vermiculata pictura, sed ad fidem placeat emendata & erudita distinctio.* His igitur pellibus tricliniares lectos sternere soliti erant Persæ.

[c] LABRA OMNIUM VINCIUNTUR.] Patrium fuit apud Persas in mensa silentium servare, ut testis est Menander Protector lib. 2. Hist. his verbis: ὁ δὲ φωνὴ πρεσβύτης τε διαζεῦξαι ... ἐπιβουλεύοντας ... νόμον τῶν Περσῶν ... ἐν τῷ ἐσθίειν ... διαλέγεσθαι. Accedit Theophylactus lib. v. Hist. cap. 5. ubi ait Chosroem epulantem manu significasse, ut nescio quis ultimo supplicio afficeretur: ἐν γὰρ ἐνεχυμένοις ... διαλέγεσθαι. Atque hinc fortè est, quòd apud Xenophontem lib. 8. Cyrus inducitur in sollemni convivio nonnisi finitis epulis cum convivis loquens. Sunt alioquin Parthi naturâ taciturni, ut prodit Justinus lib. 41.

[Heic autem docet Ammianus, quod nusquam alibi legere memini, apud Persas labra famulorum ministrantium ad mensam & adstantium vincta fuisse pellibus, itaut nec hiscere, nec loqui, ac ne spuere quidem possent. Quod factum puto, ne famuli dapes quas mensis inferebant, halitu suo inficerent. Sed *prostratis pellibus* quid heic significet, planè ignorare me fateor.]

[d] OB NOXAM UNIUS OMNIS PROPINQUITAS PERIT.] Hoc maximè supplicio plectebantur apud Persas ii, qui Regem interfecerant. Quo fiebat ut rarò admodum Principum illorum vita insidiis appeteretur, ut Claudianus canit ad Honorium:

Rarus apud Persas Regum cruor: unaque toto
Pœna manet generi. quamvis crudelibus æquè
Paretur dominis.

[e] FACUNDOS JURISQUE PUBLICI PERITISSIMOS POST INDOCTORUM

ga-

ga. Nam quòd [a] supersidere corio damnati ob iniquitatem judicis judex alius cogebatur, aut finxit vetustas, aut olim recepta consuetudo cessavit. Militari cultu ac disciplina, proludiisque continuis rei castrensis & armaturæ, quam sæpe formavimus, metuendi vel exercitibus maximis: equitatûs virtute confisi, ubi desudat [b] nobilitas omnis & splendor. Pedites enim [c] in speciem mir-

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

COLLOCAT TERGA.] Assessores Magistratuum intelligit tam civilium quàm militarium, qui erant juris publici, id est juris civilis peritissimi. Nam cùm Magistratus ipsi plerumque illiterati, interdum & barbari essent; necesse erat ut juris peritos sibi adjungerent, quorum operâ in jure dicundo sublevarentur. Itaque hujusmodi Assessores, quasi ὑποβολεῖς necessaria pro tempore suggesturi, post terga Magistratuum stabant: quod indignatur etiam Synesius in Orat. de Regno: νῦν γε καὶ τὴν βουλαίαν Θέμιν αὐτὴν καὶ θεὸν οἶμαι τὸν στράτιον ἐγκαλύπτεσθαι, ὅταν ὁ σισυροφόρος ἄνθρωπος ἐξηγῆται χλαμύδας ἔχοντων. καὶ ὅταν ἀποδὺς τὸ ὅπερ ἐναπῆπτο κώδιον περιβάληται τήβεννον, καὶ τοῖς Ῥωμαίων τέλεσι συμφροντίζοι περὶ τῶν καθηκόντων, προεδρείας παρ' αὐτὸν τὸν τὸν ὕπατον, νομίμων ἀνδρῶν ὀπίσω θακούντων. *Nunc verò & Themidem consilii publici præsidem & Martem ipsum arbitror erubescere, cùm vir pellitus præest chlamyde indutis, & deposita pelle qua amictus erat, togam sumit, & cum Magistratibus Rom. de Rep. consultat, in primis subselliis juxta ipsum Consulem sedens, viris juris peritis post tergum sedentibus.* Ac fortasse νομικῶν scribendum est pro νομίμων. [Hîc invehitur Synesius in Barbaros, Gothos, aliósque, qui apud Romanos dignitates civiles & militares consecuti essent, & depositis pellibus suis, de Romanis judicarent, ac de Rep. consilium haberent.]

[a] SUPERSEDERE CORIO DAMNATI.] Minimè verò id finxit vetustas, ut suspicatur Marcellinus. Nam præter exemplum à Cambyse Rege editum in Sisamnem, quod refert Herodotus lib. V. alterum longè gravius refertur à Diodoro Siculo lib. 15. Cùm Tiribazus Præfectus delatus esset ab Oronte, quòd cum Lacedæmoniis occultè sentiret, Artaxerxes Rex Persarum ejus rei cognitionem tribus mandavit judicibus: quos cùm pecuniâ corruptos fuisse postea comperisset, vivis cutem detrahi jussit, cámque cutem insterni sellis, quibus novi judices quos eorum loco legerat, sessuri erant. Simile exemplum Pyrrhus in Niciam Tarentinum statuisse memoratur, eo quòd Tarentum prodere voluisset. Sellam enim constrictam loris de Niciæ occisi pelle reliquit Miloni, cui custodiam arcis cum præsidio militari mandabat, ut ait Zonaras lib. 2. Hist.

[b] NOBILITAS OMNIS ET SPLENDOR.] Hi sunt, quos Xenophon in libris de Institutione Cyri passim appellat ὁμοτίμους, qui erant equites. Ceteri δημόται, id est plebeii vocabantur. Persæ igitur in duo genera divisi erant, in Nobiles seu ὁμοτίμους, & plebeios seu δημότας. Et Nobiles quidem militaribus studiis exercebantur, atque ex equo pugnabant. Plebeii autem in bello sarcinas Nobilium portabant quasi calones, ut docet Xenophon in libro 2. de Institutione Cyri pag. 53. ubi Pheraulas nomine plebeiorum ita loquitur: ἡμεῖς δέ γε, ἔφη, ὦ μεγάλως φορτίοις καὶ βαδίζειν καὶ τρέχειν ἀναγκαζόμεθα.

[c] IN SPECIEM MIRMILLONUM CONTECTI.] Sic lib. 16. in fine de Romano milite dixit Marcellinus: *Vulneribus declinandis intentus, seque in modum Mirmillonis operiens:* scilicet Myrmillones cùm adversus retiarium in arena pugnabant, oblongo scuto tegere sese ac genu inflexo subsidere solebant. Ausonius in Ep. Eidyllii 17. *Et Mirmillo in armis subsidens.* Hinc Myrmillonica scuta, à veteribus dicta esse non dubito, eo quòd scutis Mirmillonum essent simillima. De his in Festi Pompeii Epitome hæc leguntur: *Myrmillonica scuta, cum quibus solet pugnari de muro.* Erant enim ad hoc ipsum apta. Ex quo patet Myrmillonem per ι Græcum scribi debere, quemadmodum in Edit. Rom. hîc & in Regio codice, * Vatic. * [ac Colb.] utrobique exaratur. Placétque opinio Turnebi, qui à Græca voce μορμύλλιον Latinam vocem deducit in lib. 3. Advers. Porro Persicos pedites ejusmodi scuta gestasse, docet Procopius lib. 1. τὸν δὲ θυρεοὺς ποιοῦνται τὸ μέγεθος περιβόλων μόνον, ὅπως αὐτοὶ πρὸς τῶν πολεμίων ἥκιστα βάλλωνται. Sed quid vetat, quominus Ausonii locum, quando hîc se offert occasio, explicemus? quem Scaliger in lib. 2. Auson. Lect. prorsus infeliciter enarravit. Is sic habet: *Simile ludicro quod Græci στομάχιον vocavêre. Ossicula ea sunt, ad summam 14. figuras Geometricas habent: harum verticularum variis coagmentis simulantur species mille formarum: elephantus bellua, aut aper bestia, anser volans, & myrmillo in armis subsidens, &c.* His verbis loculum Archimedium intelligi dico, de quo Atilius Fortunatianus in lib. de metris sic scribit: *Nam si loculus ille Archimedius 14. eboreas lamellas, quarum anguli varii sunt, in quadratam formam inclusas habens, componentibus nobis ali-*

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

millonum contecti, [a] jussa faciunt ut calones. Sequitúrque semper hæc turba tamquam addicta perenni servitio, nec [b] stipendiis aliquando [c] fulta nec donis. Et gentes plurimas præter eas quas abundè perdomuit, sub jugum hæc natio miserat, ita audax & ad pulveres Martios erudita; [d] ni bellis civilibus externísque adsiduè vexarentur. Indumentis plerique eorum ita operiuntur [e] lumine colo-

ter atque aliter, modò galeam, modò sicam, modò navem figurat, & innumerabiles efficit species: solebátque nobis pueris hic loculus ad confirmandam memoriam plurimum prodesse, &c. Adde Ennodium in Epigram. 133. quod est de Stomatio.

[a] JUSSA FACIUNT UT CALONES.] Idem testatur Procopius lib. 1. Persic. apud quem Belisarius hæc de peditibus Persicis dicit: τὸ γὰρ πεζὸν ἅπαν οὐδὲν ἄλλο ἢ ὅμιλός ἐστιν ἀγροίκων οἰκτρῶν. οἳ ἐς τὴν παράταξιν ἐπ' ἄλλῳ οὐδενὶ ἔρχονται ἢ τεῖχος τὴν διορύττειν καὶ τοὺς πεπτωκότας σκυλεύειν. καὶ τἆλλα τοῖς στρατιώταις ὑπηρετεῖν. Hanc ob causam ab Agathia lib. 3. in Phasidis obsidione dicuntur ἀχθοφόροι & ἐργοπόνοι & ὑπηρέται. Et innominatus Auctor apud Suidam θῆτας vocat: οἱ αὐτοὶ εἰς τὸν πόλεμον ἄγουσι θητικὸν ἐπιγόντα πλεῖστον ὅσον, καὶ παιδία καὶ γυναῖκας ὡς κατά τινα δὴ πάτριον νόμον ἐς τοὺς κινδύνους θεατὰς τῆς οἰκείας ἀλκῆς ἦγον. Quem locum equidem Dionis esse crediderim: stilus enim nescio quid Dionis refert. Sed quod seu Dio, seu quis alius hîc ait, solitos esse Persas secum ad bella feminas quoque educere, idcirco ut fortitudinis ipsorum spectatrices sint, vereor ut omnino verum sit. Magísque placet quod Libanius scribit in βασιλικῷ: ideo mulieres à Persis in exercitu circumduci, ut servilia ministeria exhibeant: ἀγείρουσι δὲ καὶ γυναῖκας ἀκολουθεῖν δεῖ τῇ στρατιᾷ. Hujus Persici moris meminit etiam Herodianus lib. 6.

[b] NEC STIPENDIIS ALIQUANDO FULTA.] Scribit Herodianus in lib. 6. Persas militantes nulla ab Rege stipendia accipere, sed quoties ad bella proficiscendum est, Regis edicto promiscuam virorum, interdum & mulierum multitudinem convenire, ac peracto bello suas quemque domos repetere, eáque dumtaxat commoda militiæ habere, quæ ex hostili agro diripere potuerint. Porro non omiserim pedites à Persis vocari κάρδακας, ut docet Cornelius Nepos in Datame: *Habebat Autophradates barbarorum equitum* XX. *peditum centum millia, quos illi Gardates vocant.* lege *Cardaces.* Sic enim dicebantur milites apud Persas à voce κάρδα, quæ fortem significat: quamquam Hesychius nomen id gentis videtur existimasse: sic enim scribit: Κάρδακες οἱ στρατευόμενοι βάρβαροι ὑπὸ Περσῶν, καὶ οἱ ἄλλοι οὕτω καλοῦσι τοὺς στρατιώτας ἀπὸ ἔθνους ἢ τόπου. Eorum meminit & Polybius lib. v. in exercitu Antiochi Magni: καὶ κάρδακες οἱ μετὰ Λυσιμάχου τοῦ Γαλάτου χίλιοι. Et Plutarchus in libro, ὅτι οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν κατ' Ἐπίκουρον. οὐδὲ γὰρ, inquit, ἵππον γ' ἂν οὐδεὶς ἄπληστος, οὐδ' ἀρχέλαος ἐπιθυμεῖ σημαντίδην καὶ εὐεπιδίην καὶ μελανιππίδην καὶ κρατῆτας καὶ διοδότους ἀναστήσαντας κατακλῖναι κάρδακας καὶ ἀγχιάλας μετ' αὐτῶν καὶ καλλίας γελωτοποιούς. Denique Ammonius Grammaticus eorum quoque mentionem facit, & Eustathius in Iliad. lib. 2. ex Pausaniæ & Ælii Dionysii Vocabulariis.

[c] STIPENDIIS FULTA.] Sic loquuntur Impp. in lege XI. Codicis Theod. de filiis militarium: *Si filii primipilarium reperti fuerint, qui ingressi legitimos annos nullis stipendiis fulciuntur.* Eodem sensu noster quoque Marcellinus in lib. 22. dixit de Juliano ad expeditionem Persicam properante: *Reliquit Constantinopolim incrementis maximis fultam.* Et Paulinus in Carmine ad Jovinum.

Hujus divino mortales munere fulti.

Apuleius quoque in Apologia: *Neque enim diu est, cùm te crebra mortes propinquorum immeritis hereditatibus fulserunt.*

[d] UT IN BELLIS CIVILIBUS ET EXTERNIS ADSIDUE VEXARETUR.] Hujus loci emendatio codici Regio debetur, in quo ita perscriptus est: *Ni bellis civilibus & ext. ads. vexarentur.* quemadmodum in * Tolos. & Vatic. MSS. * & in vetustissima quoque Editione Romana scriptum esse memini. Cujus lectionis veritatem pluribus confirmare nihil necesse est. Satis est eam lectori proponere: quod & alibi jam fecimus, & postea facturi sumus, quoties manifesta veritas argumentis non egebit. Persas porrò civilibus & externis adsiduè bellis exercitos esse præter Amm. Marcellinum testatur & Philo in lib. 2. de specialibus legibus, idque incestis eorum connubiis attribuit: ἀεὶ γὰρ ἐν στρατείαις καὶ μάχαις εἰσί, κτείνοντες καὶ κτεινόμενοι. καὶ τότε μὲν τοὺς πλησιοχώρους κατατρέχοντες, τότε δὲ τοὺς ἐπιστρατεύοντας ἀμυνόμενοι. πολλοὶ δὲ πολλαχόθεν ἐπανιστάντες τῷ βαρβαρικῷ μὴ πεφυκότος ἠρεμεῖν. πρὶν γοῦν καταλυθῆναι τὸν ἐν χερσὶ πόλεμον, ἕτερος φύεται· ὡς μηδένα τοῦ ἔτους ἐξευρεῖσθαι καιρὸν εἰς ἡσυχίαν, ἀλλὰ καὶ μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ ὁπλοφορεῖν, πλείονα χρόνον ἐν τοῖς στρατοπέδοις ἐν ὑπαίθρῳ ταλαιπωροῦντας ἢ ἐν τῷ πόλει οἰκοῦντας διὰ πολλὴν ἔνδειαν εἰρήνης.

[e] LUMINE COLORUM VARIO.]

rum fulgentibus vario, ut licèt ſinus [a] lateráque diſſuta relinquant flatibus agitari ventorum, inter calceos tamen & verticem nihil videatur intectum. Armillis uti monilibúſque aureis, & gemmis, præcipuè margaritis quibus abundant, adſuefacti [b] poſt Lydiam victam, & Crœſum. [c] Reſtat, ut ſuper ortu lapidis hujus pauca ſuccinctiùs explicentur. Apud Indos & Perſas margaritæ reperiuntur in teſtis marinis robuſtis & candidis, permiſtione roris anni tempore præſtituto conceptæ. Cupientes enim velut [d] coïtum quemdam, humores ex lunari aſpergine capiunt denſiùs oſcitando. Exindéque gravidulæ edunt minutas binas, aut ternas, vel uniones ideo ſic appellatas, quòd [e] eviſceratæ conchulæ ſingulas aliquoties pariunt, ſed majores. Idque indicium eſt ætherea potiùs derivatione, quàm ſaginis pelagi hos oriri fetus & veſci: quòd guttæ matutini roris iiſdem infuſæ claros efficiunt lapillos & teretes: veſpertini verò [f] flexuoſos contrà, & rutilos, & maculoſos interdum. Minima au-

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coſſ. Anno Chr. 363.

Idem ait Herodianus lib. 4. ἐσθῆτι χρυσῷ καὶ βαφαῖς διαφόροις πεποικιλμένῃ. Sextus quoque in lib. 1. Hypotyp. Πέρσαι μὲν ἀνδροβαφεῖ ἐσθῆτι καὶ ποδήρει χρῆσθαι νομίζουσιν εὐπρεπὲς εἶναι. *Perſæ veſtibus varii coloris & talaribus uti decorum putant.*

[a] LATERAQUE DISSUTA RELINQUANT FLATIBUS AGITARI.] Idem exprimit Herodianus lib. 3. de Perſis: παρηωρημέναις ἐσθῆσι κεχρημένοι. & lib. 4. χαῦνον ἐσθῆτα vocat, itemque χαύνως παρῃωρημένην περὶ τοῖς σκέλεσι. Juſtinus fluidam dicit. Manilius:

Et Syriæ gentes & laxo Perſis amictu.

[b] POST INDIAM VICTAM ET CROESUM.] In Regio * & Toloſ. * codice diſertè ſcribitur, *poſt Lydiam:* [in Colbert. *Ludia:*] quam ſcripturam veram eſſe arbitror. Sic pag. 71. *à Rom. & Pompeio.* Hegeſippus lib. 1. cap. 14. ex Joſepho pag. 718. Ita enim ſcribit quoque Herodotus, Perſas antequam ſubigerent Lydos, nihil lautum neque opiparum habuiſſe, neque in victu neque in veſtitu: πρὶν γάρ σφι Λυδοὺς καταστρέψασθαι, ἦν οὔτε ἁβρὸν οὔτε ἀγαθὸν οὐδέν. Sed & Dionyſius Characenus, ejuſque interpres Rufus Feſtus Avienus in Situ Orbis idipſum teſtatur his verſibus:

—Jam longi tempore ſecli
Ex quo Mæonios (id eſt Lydos) *bello trivere cruento,*
Illudunt auro veſtes, & cuncta teguntur
Auro membra viris, auro veſtigia condunt.

In his verſibus *illudunt* ſcripſi: nam *illidunt* non placet. Sic apud Paulinum in Epithal. in Julianum legitur: *Horreat inluſas auro vel murice veſtes:* & alibi apud eumdem Paulinum *camera muſivo inluſa* dicitur. [Virgilius in 2. Georgicon *illuſas auro veſtes* vocat.] Sed ut ad rem redeam, firmat hanc quoque emendationem Juſtinus lib. 41. *Parthis veſtis primùm ſui moris. poſteaquam acceſſere opes, ut Medis perlucida ac fluida.* De aureis Perſarum calceis loquitur etiam Libanius in eleganti Epiſtola ad Modeſtum, quâ illum podagrâ laborantem conſolatur: μέγιστον δὲ ὅτι χρυσοφορῶν περὶ τοῖς σφυροῖς κατὰ τοὺς Περσικοὺς σατράπας. Julianus in Orat. 2. ad Conſtantium.

[c] RES STATUIT UT.] In Regio cod. & Edit. Rom. deeſt particula *ut.* Sic enim ſcribitur: *Reſtatuit ſuper:* quare amplector lectionem quam exhibet Mariangeli Accurſii Editio: *Reſtat ut.* In libro quidem 16. legitur: *Res monuit ſuper eodem Eutherio:* & lib. 23. *Res adegit huc prolapſa.*

[d] COITUM QUEMDAM HUMORIS.] Hunc locum ſic diſtingui mallem: *Cupientes enim velut coïtum quemdam, humores ex lunari aſpergine capiunt, &c.* Hæc porrò omnia ferè tranſſcripta ſunt ex Solini cap. 56.

[[e] EVISCERATÆ CONCHULÆ SINGULAS ALIQUOTIES PARIUNT.] Solinus in capite 56. ex quo pleraque hauſit de margaritis Marcellinus, ſic loquitur: *In aqua mollis eſt unio: duratur eviſceratus:* ubi in veteri codice Lipſii legitur *exemtus*, quemadmodum ait Ant. Delrio.]

[f] FLEXUOSOS CONTRA ET RUTILOS.] Hunc locum Cl. Salmaſius in tomo 2. Solinianarum Exercit. ſic corrigendum putavit: *Veſpertini verò fuſcos: Sol contra & rutilos & maculoſos interdum.* Sanè Plinius in lib. 9. & ex eo Solinus concharum fetus Sole rubeſcere ac fuſcari ſcribunt; ideóque conchas ut præcipuum cuſtodiant, pelago altiùs mergi. Sed nulla hîc emendatione opus

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

tem vel magna pro qualitate hauſtuum figurantur caſibus variatis. Concuſſæ verò ſæpiſſime metu fulgurum inaneſcunt, aut debilia pariunt, aut certè vitiis diffluunt abortivis. Capturas autem difficiles & periculoſas, & amplitudines pretiorum illa efficit ratio, quòd frequentari ſueta litora propter piſcantium inſidias declinantes, ut quidam conjiciunt, circa devios ſcopulos & marinorum canum receptacula deliteſcunt. Quod genus gemmæ etiam in Britannici ſeceſſibus maris gigni legíque, licèt dignitate diſpari, non ignoramus.

eſt. Ait enim Marcellinus, conchas magis de cælo quàm ex mari fetus edere: idque ex eo probat, quòd pro qualitate roris & ſerenitate cæli margaritas edunt candidas aut obſcuras. Quòd verò Sole fuſcentur, non probat, conchis ſocietatem eſſe cum cælo, non magis quàm hominibus, quorum vultus à Sole coloratur. Ceterùm quod de rotunditate & flexuoſitate margaritarum Marcellinus hîc dicit, admenſus eſt de ſuo.

Explicit Liber XXIII.

AMMIANI MARCELLINI RERUM GESTARUM

LIBER XXIV.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XXIV. continentur.

C. VII. *Imperator à Ctesiphontis obsidione deterritus, cunctas naves suas temere jubet exuri, & à flumine recedit.*

C. VIII. *Imperator cum jam nec pontes facere, nec parti copiarum suarum posset adjungi, per Corduenam reverti statuit.*

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

CAPUT I.

POST [a] exploratam alacritatem exercitus, uno paríque ardore impetrabilem Principem superari non posse, Deum usitato clamore testati, Julianus summæ rei finem imponendum maturiùs credens, extracta quiete nocturna itinerarium sonare lituos jubet: præstructísque omnibus quæ difficultates arduæ belli poscebant, candente jam luce Assyrios fines ingressus, celso præter alios spiritu obequitans ordinibus, æmulatione sui cunctos ad officia fortitudinis incendebat. Utque ductor usu & docilitate firmatus, metuens ne per locorum insolentiam insidiis caperetur occultis, agminibus incedere quadratis exorsus est. Excursatores quidem quingentos & mille sensim præire disposuit, qui cautiùs gradientes ex utroque latere, itidémque à fronte, ne quis repentinus irrueret prospectabant. Ipse verò medios pedites regens, quod erat totius roboris firmamentum, dextrâ legiones aliquas cum Nevitta supercilia fluminis præstringere jussit Euphratis. Cornu verò lævum cum equitum copiis [b] Arinthæo tradidit & Hormisdæ, ducendum confertiùs per plana camporum & mollia. Agmina verò postrema Dagalaïphus cogebat & Victor, ultimúsque omnium [c] Osdruenæ Dux Secundinus. Deinde ut hostibus si erupissent usquam, vel conspicantibus procul timorem multitudinis majoris incuteret, laxatis cuneis jumenta dilatavit & homines, ut [d] decimo pæne lapide postremi dispararentur à signife-

[a] POST EXPLORATAM ALACRITATEM EXERCITUS.] In omnibus bellicis expeditionibus, sive ad cladem, sive ad victoriam maximum momentum afferunt militum animi: qui perinde ac metu seu alacritate præditi fuerint, de eventu ac summa re spes concipi potest. Proinde duces inprimis animos militum explorare debent, antequam prœlium ineant, aut obsidionem aggrediantur, aut quidvis magni momenti agendum suscipiant: quod quidem prudentissimè factum ab Agamemnone docet Homerus ιλ. β.

Πρῶτα δ' ἐγὼν ἔπεσιν πειρήσομαι, ἣ θέμις ἐστί.

Idem præceptum frequenter inculcat Polybius. πάντων, ait, τῶν κατὰ τὸν πόλεμον ἐνεργημάτων μεγίστην ῥοπὴν ἔχουσι καὶ πρὸς τὸ λείπεσθαι καὶ πρὸς τὸ νικᾶν αἱ ψυχαὶ τῶν ἀγωνιζομένων. quæ Polybii verba citat Suidas in λείπεσθαι. & Vegetius in lib. 3. cap. ult. & Leo in Tacticis Constit. xx. §. 49. Exempla autem in summis ducibus passim Historiæ suppeditant. Tacitus in 2. Ann. initio de Germanico, Theophylactus in fine lib. 1. de Philippico.

[b] ARINTHÆO TRADIDIT ET HORMISDÆ.] Zosimus in lib. 3. τοῦ μὲν πεζοῦ Βίκτορα στρατηγὸν κατεστησάμενος, Ὁρμίσδην δὲ τῆς ἵππου καὶ Ἀρινθαῖον σὺν αὐτῷ.

[c] OSDRUENÆ DUX.] Meliùs scriberetur *Osdroënæ.* Sic enim semper Marcellinus & Latini omnes appellant: at Græci Ὀσροηνὴν ab Osroë quodam ejus regionis tunc cùm Persis pareret Regulo: ut scribit Procopius in lib. 1. Persic. Est autem ὀσρόης idem qui χοσρόης, Latini Chosdroëm dicunt. Sic Pausanias Eliac. 1. ὀσρόην vocat Regem Parthorum sub Trajano, quem Arrianus χοσρόην apud Suidam in. γυμνομαχ. Aurelius Victor *Chosdroem.*

[d] DECIMO FERE LAPIDE.] Consentit & Zosimus: τὸ δὲ λοιπὸν ὁ στρατὸς εἶχε σταδίοις διεστῶσα ἑβδομήκοντα.

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Salluſtio Coſſ. Anno Chr. 363.

ris primis: quod arte mira ſæpe feciſſe Pyrrhus ille Rex dicitur Epirotes, opportunis in locis caſtra metandi, armorúmque ſpeciem diffundendi ex induſtria, vel attenuandi perquam ſcientiſſimus, ut ubi uſu veniſſet plures æſtimarentur, aut pauci. Sarcinas verò & calones & apparitionem imbellem, impedimentorúmque genus omne inter utrumque latus inſtituit procedentium ordinatim, ne qua vi ſubita raperentur, ut ſæpe contigit, improtecta. Claſſis autem licèt per flumen ferebatur adſiduis flexibus tortuoſum, nec reſidere, nec præcurrere ſinebatur. Emenſo itaque itinere bidui prope [a] civitatem venimus Duram deſertam, marginibus amnis impoſitam. In quo loco greges cervorum plures inventi ſunt, quorum alii confixi miſſilibus, alii ponderibus eliſi remorum, ad ſatietatem omnes paverunt: pars maxima natatu adſueta veloci alveo penetrato, incohibili curſu evaſit ad ſolitudines notas. Exin dierum quatuor itinere levi peracto, veſpera incedente cum expeditis mille impoſitis navibus, Lucillianus Comes [b] imperitiâ præceps mittitur [c] Anathan munimentum expugnaturus: quod ut pleraque alia circumluitur fluentis Euphratis. Et navibus ut præceptum eſt per opportuna diſperſis, obſidebatur inſula, nebuloſa nocte obumbrante impetum clandeſtinum. Sed poſtquam advenit lux certa, aquatum quidam egreſſus, viſis ſubitò hoſtibus ululabili clamore ſublato, excitos tumultuoſis vocibus propugnatores armavit. Et mox ſpeculâ quadam altiſſimâ explorato ſitu caſtrorum, quamociſſimè cum duarum præſidio navium amnem ſupermeat Imperator, ponè ſequentibus navigiis multis, quæ obſidionales machinas advehebant. Jámque muris propinquans, cùm non abſque diſcriminibus multis conſideraret eſſe certandum, ſermone cum leni, tum aſpero & minaci hortabatur ad deditionem defenſores: qui ad colloquium petito Hormiſda, promiſſis ejus & juramentis illecti, multa ſibi de lenitudine Romana ſpondebant. Denique [d] præ ſe bovem coronatum agentes, quod eſt apud eos ſuſceptæ pacis indicium, deſcen-

[a] CIVITATEM VENIMUS DORAM.] Rectiùs in codice Regio, * Toloſ. * [& Colbert.] & in Editione Rom. *Duram* legitur. Δοῦρα enim Zoſimus appellat, & Stephanus πόλις μεσοποταμίας ὡς Πολύβιος. Locus Polybii eſt in lib. 5. ubi de Molone: τὴν μὲν παραποταμίαν μέχρι πόλεως Εὐρώπου κατεῖχε, τὴν δὲ μεσοποταμίαν ἕως Δούρων. Marcellinus ait marginibus Euphratis appoſitam eſſe. Iſidorus Characenus in Deſcriptione Meſopotamiæ & Babyloniæ nominat Δοῦρα, quam Seleucus condidit, Europum à Græcis vocatam. Eſt quidem Dura in Babylonia, cujus meminit Daniel in cap. 3.

[b] IMPERITIA PRINCIPIS.] Hæc de Juliano dici ratio non patitur. Itaque aut *imperitia præceps* ſcribendum eſt, aut *imperio Principis*.

[c] ANATHAN.] Iſidorus Characenus in Babylonia memorat Ἀναθὼ νῆσος ἐν τῷ τοῦ Εὐφράτου. Theophylactus autem Simocatta in lib. 4. cap. x. Ἀναθὼν vocat caſtellum juxta Euphratem trans Circeſſium: & ita in lib. 5. Libanius p. 312. φρούριον dicit ἐν χερρονήσῳ τοῦ ποταμοῦ.

[d] PRÆ SE BOVEM CORONATUM AG.] Mos hic Syrorum fuiſſe videtur. Sic Palmyreni ab Aureliano Imp. obſeſſi, cùm deditionem feciſſent, extra opidum effuſi ſunt, dona & victimas adducentes, teſte Zoſimo in lib. 1. πρὸ τῆς πόλεως ἐξεχέοντο δῶρα καὶ ἱερεῖα προσάγοντες. * Eodem referre ſoleo locum Xeno-

dêre ſuppliciter : & ſtatim munimento omni incenſo, [a] Puſæus ejus Præfectus, Dux Ægypti poſtea, honore Tribunatus adfectus eſt. Reliqui verò cum caritatibus ſuis & ſupellectile, humaniore cultu [b] ad Syriacam civitatem Chalcida tranſmiſſi ſunt. Inter hos miles quidam, cùm Maximianus perrupiſſet quondam Perſicos fines, in his locis æger relictus, prima etiamtum lanugine juvenis, ut aiebat, uxores ſortitus gentis ritu complures, cum numeroſa ſubole tunc ſenex incurvus, exſultans proditioníſque auctor ducebatur ad noſtra, teſtibus affirmans, & præſciſſe ſe olim, & prædixiſſe, quòd centenario jam contiguus ſepelietur in ſolo Romano. Poſt quæ Saraceni procurſatores quoſdam partis hoſtium obtulere lætiſſimo Principi, & [c] munerati ad agenda ſimilia ſunt remiſſi. Acciderat aliud poſtridie dirum. Ventorum enim turbo exortus, pluréſque vertigines concitans, ita confuderat omnia tecta, ut tabernacula multa conſcinderentur, & ſupini plerique milites ſternerentur vel proni, ſpiritu ſtabilitatem veſtigii ſubvertente : nec minus eodem die aliud periculoſum evenit. Amne enim repentè extra margines evagato, merſæ ſunt quædam frumentariæ naves, [d] cataractis avulſis, ad defundendas reprimendáſque aquas rigare ſuetas opere ſaxeo ſtructis : quod utrum per inſidias, an magnitudine acciderit fluentorum, ſciri non potuit. Poſt perruptam incenſámque urbem omnium primam, & captivos tranſmiſſos, certiore jam ſpe provectus exercitus ad fiduciam, elatis vocibus in favores Principis conſurgebat, affore ſibi etiam deinde cæleſtem exiſtimans curam. Et quia per regiones ignotas de obſcuris erat ſuſpectior cura, aſtus gentis & ludificandi varietas timebatur. Ideóque Imperator nunc anteſignanus, nunc agminibus cogendis inſiſtens cum expeditis velitibus, ne quid lateret abſtruſum, frutecta ſqualida valléſque ſcrutabatur : licentiores militum per longinqua diſcurſus affabilitate nativa prohibendo vel minis. Hoſtiles tamen agros omni frugum genere divites cum ſegetibus & tuguriis inflammari permiſit ita demum, cùm uſui

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Salluſtio Coſſ. Anno Chr. 363.

phontis in libro 5. de Inſtitutione Cyri pag. 120. ubi de Gobria Aſſyrio loquitur, & pag. 135. *

[a] PUSÆUS EJUS PRÆFECT.] Zoſimus in lib. 3. πουσαίῳ δὲ τῷ τούτων ἡγεμόνι δοὺς ταξιάρχου φροντίδα, τὸ λοιπὸν ἐν τοῖς ἐπιτηδείοις εἶχε, πιστοῦ πειραθείς. *Puſæum caſtri Præfectum, Tribunatus honore donatum, deinceps in numero amicorum habuit, cùm fidum eſſet expertus.*

[b] AD SYRIACAM CIVIT. CHALCIDA TRANSMISSI SUNT.] De his loquitur Libanius in Legatione ad Julianum pag. 158. ὡς ἐπαίγων δὲ τῶν σιδήρων τοῖς ἱκετεύουσιν. &c. Et mox : καὶ τρέφοντα τὸ φρουρεῖον ἐγγὺς ἃ κατεσκάφαση. *

[c] ET ITERUM AD AGENDA SIMILIA.] In Editione Rom. & Mſ. Flor. [ac Colbert.] legitur *& minerat.* In codice autem Regio * & Toloſ. * *& munerat* : unde certiſſimâ conjecturâ locum ſic emendavi, *& munerati, &c.*

[d] CATARACTIS AVULSIS AD DIFF.] Id quidem fusè narrat Libanius in Oratione funebri p. 313. & Aſſyriorum fraude, non fortuito caſu id factum eſſe teſtatur. De foſſis & cataractis in Aſſyria loquitur Strabo in lib. 16. qui & στόμα τῶν διωρύχων ἐξανοίγειν Græcè dicit, quod Marcellinus noſter cataractas avellere. Polybius autem in lib. v. τὰς διώρυχας ἀναστομοῦν. Duplicem autem uſum cataractæ præſtabant, tum ad rigandos agros, tum ad incurſiones hoſtium cohibendas.

neceſſaria abunde ſibi quiſque collegiſſet: & hoc modo ſauciabatur ſalus hoſtium neſciorum. Bellatores enim libenter quæſitis dextris propriis utebantur, alia virtutis ſuæ horrea reperiſſe exiſtimantes, & læti quòd vitæ quoque ſubſidiis affluentes, alimenta ſervabant quæ navigiis vehebantur. [a] Hîc vino gravis quidam temerarius miles, ad ulteriorem ripam nullo urgente tranſgreſſus, in conſpectu noſtro ab hoſtibus captus, occiſus eſt.

CAPUT II.

Quibus tali caſu patratis, ad caſtra pervenimus nomine Thilutha, in medio fluminis ſita, locum immenſo quodam vertice tumeſcentem, & poteſtate naturæ velut manu circumſæptum humana: cujus ad deditionem incolæ tentati mollius, ut decebat, quoniam aſperitas edita vim ſuperabat armorum, intempeſtivam tunc defectionem eſſe firmabant. Sed hactenus reſponderunt, cùm interiora occupaverint protinus gradientes Romani, ſe quoque, [b] utpote regnorum ſequelas, victoribus acceſſuros. Et poſt hæc prætermeantes ipſa mœnia naves noſtras cum verecundia quietè ſpectabant immobiles. Quo tranſito, cùm ad munimentum aliud Achaïachala nomine veniſſemus, fluminis circumitione vallatum, arduúmque tranſſcenſu, refutati pari reſponſo diſceſſimus. Alia poſtridie caſtra ob muros invalidos derelicta, prætereuntur incenſa. Poſtera igitur & inſequenti die ſtadiis ducentis emenſis, ventum eſt ad locum Baraxmalcha. Unde amne tranſito, miliario ſeptimo diſparata Diacira invaditur civitas, habitatoribus vacua, frumento & ſalibus nitidis plena, in qua templum alti culminis arci vidimus ſuperpoſitum: quâ incenſâ, cæſíſque mulieribus paucis quæ repertæ ſunt, trajecto fonte ſcatenti bitumine, Ozogardana occupavimus oppidum, quod formidine advenientis exercitus itidem deſeruere cultores: in quo Principis Trajani tribunal oſtendebatur. Hac quoque exuſtâ, biduo ad refectionem corporum dato, prope extremum noctis quæ ſecundum diem ſecuta eſt, Surena poſt Regem apud Perſas promeritæ dignitatis, & Malechus Podoſaces nomine, [c] Phylarchus Saracenorum Aſſanitarum, famoſi nominis latro, omni ſævitia per noſtros limites diu graſſatus, ſtructis Hormiſdæ inſidiis,

[a] HIC VINO GRAVIS.] Eam rem intelligit Libanius in Orat. funebri pag. 313. ἤσθιον, ἔπινον, οὐ μὴν μέχρι μέθης· ὁ γὰρ εἴα τὰ διὰ μέθην ἀφυλάκτως (ſic Mſ.) ἀποσφαγεὶς ὁ ἐῶν. *Edebant ac potabant, citra ebrietatem tamen. Neque enim inebriari ſinebat cædes illius, qui nuper ob vinolentiam jugulatus fuerat.*

[b] UTPOTE REGN. SEQUELAS VICTORIBUS ACCESSUROS.] Sic loquitur Tacitus in lib. 1. Hiſt. ſub finem de Cæcina: *Sed metu ne amitteret præmiſſas jam cohortes alaſque, ſimul reputans plus gloriæ retentâ Italiâ, & ubi certatum foret, Noricos in cetera victoriæ præmia acceſſuros.*

[c] PHYLARCHUS SARACENORUM.] Saraceni in Phylas ſeu tribus diviſi erant duodecim, ut Nonnoſus docet & Oroſius in Procemio Hiſtoriæ. Singulis tribubus præerant Phylarchi. Strabo in lib. 16. Scenitarum Arabum (quos Saracenos eſſe docet Marcellinus) Phylarchos commemorat, & partim Romanis, partim Perſis obnoxios eſſe dicit. Dicebantur & φύλαρχοι, ut docet vetus Auctor apud Suidam: ξυμβαλεῖν τῷ Τραϊανῷ ὁ Ἄκβαρος ὃς ἦν Ὀσροηνῆς χώρας δυνάστης ὥσπερ φυλάρχας ὀνομάζουσιν ἐκεῖνοι, ὅτι καὶ τὰ χωρία αὐτῶν φυλαὶ ὀνομάζονται. *Trajano occurrit Acbarus Oſdroenæ Regulus, quos illi Phylarchas vo-*

quem

Julianus Augustus Jul. A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

quem ad ſpeculandum exiturum incertum unde præſenſerant, ideo ſunt tentamento fruſtrati, quòd anguſta fluminis interluvies & præalta tranſiri vado non potuit. Et primo lucis exordio, cùm eſſent hoſtes jam in contuitu, viſi tunc primitus coruſci galeis, & horrentes indutibus rigidis: milites in procinctum impetu veloci tendentes, eos involavere fortiſſimè. Et quamvis arcus validis viribus flecterentur, & ſplendor ferri intermicans Romanorum metum augeret: irâ tamen acuente virtutem, clypeorum denſitate contecti, ne poſſent emittere coëgerunt. [a] Animatus his vincendi primitiis miles, ad vicum Macepracta pervenit, in quo ſemiruta murorum veſtigia videbantur: qui priſcis temporibus in ſpatia longa protenti, tueri ab externis incurſibus Aſſyriam dicebantur. [b] Hinc pars fluminis ſcinditur largis aquarum agminibus, ducens ad tractus Babylonios interiores, uſui agris futura & civitatibus circumjectis: alia Nahamalcha nomine, quod fluvius Regum interpretatur, Cteſiphonta prætermeat: cujus in exordio turris in modum phari celſior ſurgit: hanc peditatus omnis pontibus cautè digeſtis tranſivit. Equites verò cum jumentis armati clementiores gurgites fluminis obliquati tranſnarunt: alii multitudine ſubita petiti telorum hoſtilium, quos egreſſi auxiliares ad curſuram leviſſimi, fugientiúmque cervicibus inſiſtentes, laniatu avium proſtraverunt. Quo negotio itidem glorioſè perfecto, [c] ad civitatem Piriſaboram ventum eſt, amplam & populoſam, ambitu inſulari circumvallatam. Cujus obequitans mœnia Imperator & ſitum, obſidium omni cautela cœptabat, quaſi ſola formidine oppidanos à propugnandi ſtudio ſubmoturus. Quibus per colloquia ſæpe tentatis, cùm nec promiſſis quiſquam flecteretur nec minis, ſuſcipitur oppugnandi exordium: &

cant, eo quòd regiones ipſæ phylæ ſeu tribus vocantur. Rufus etiam Feſtus in Breviario: *Phylarchi*, ait, *Saracenorum in Oſdroene ſuperati.* Sed & barbari ferè omnes in tribus ſeu φυλαὶ dividebantur. Nam & Eunapius in Fragmentis legationum, & Zoſimus Optimates Gothorum τοὺς ἑκάστης φυλῆς ἡγουμένους vocant, & Olympiodorus Phylarchos Burgundionum memorat. Turcos quoque in XII. tribus diviſos fuiſſe docet Menander Protector. Eodem referre ſoleo Perſarmeniorum φυλάρχαι, quorum idem meminit Menander [& *Faras* Langobardorum apud Paulum.] Marcellinus in lib. 16. pag. 61.

[a] Animatus hujusmodi primitiis.] Hæc lectio ex conjectura Gelenii nata eſt. Nam priores Editiones ſic præferebant: *Animatus his veſcendi primitiis:* prout Editio quoque Rom. & codex Regius * ac Toloſ. * [& Colbert.] ſcriptum habent. Sed quid facilius erat quàm veram ſcripturam, inde elicere? hanc ſcilicet: *Animatus his vincendi primitiis miles, &c.* Sic enim loquitur

[b] Hinc pars fluminis ſcinditur.] Id quidem Zoſimus ſic narrat: εἴς τινα τοῦ Εὐφράτου διώρυχα διῆλθεν, ἐκτεινομένην μὲν εἰς μῆκος ἄχρι τῆς Ἀσσυρίας, συμπαρατεινομένην δὲ πάσῃ τῇ πέραν τοῦ Τίγρητος χώρᾳ. *Venit ad quandam foſſam Euphratis, quæ in latum quidem uſque ad Aſſyriam extenditur, prætenta autem eſt univerſæ trans Tigrim regioni.* Meminit ejuſdem Herodotus in lib. 1. ubi de rebus Aſſyriorum, & Plinius in lib. 4. cap. 26. qui circa vicum Maſſicen Euphratem ſcindi ſcribit. Maſſice igitur idem eſt qui Macepracta.

[c] Ad civitatem Piriſaboram.] De qua ſic loquitur Libanius in Oratione funebri p. 315. ἦν πόλις Ἀσσυρίων μεγάλη τῷ τότε βασιλεύοντι ὁμώνυμος, &c. *Urbs erat Aſſyriæ haudquaquam exigua, ei qui tunc regnabat cognominis.* Certè Piriſabora extremam partem nominis à Sapore Rege trahit, quem Σαβώρην Agathias & Theophanes appellant, & Sozomenus, aliique.

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

[a] armatorum triplici corona circumdatis muris, die primo adusque noctis initium missilibus certabatur. Tum defensores animo præstantes & viribus, per propugnacula ciliciis undique laxiùs pansis, quæ telorum impetus cohiberent, obtecti [b] scutis vimine firmissimo textis, & crudorum tergorum densitate vestitis, validissimè resistebant, ferrea nimirum facie omni: quia laminæ singulis membrorum liniamentis cohærenter aptatæ, fido operimento totam hominis speciem contegebant. Et aliquoties Hormisdæ & indigenæ & Regalis colloquia petentes obnixè, propinquantem probris atque conviciis ut malè fidum incessebant & desertorem: hac lentâ cavillatione diei maximâ parte exemptâ, tenebrarum silentio primo multiformes admotæ sunt machinæ, cœptáque altitudo complanari fossarum. Quæ vixdum ambiguâ luce defensores intentiùs contemplati, eo accedente quòd angularem turrim ictus foravit arietis violentior, relictis civitatis duplicibus muris, continentem occupant arcem, asperi montis interrupta planitie superpositam: cujus medietas in sublime consurgens, tereti ambitu [c] Argolici scuti speciem ostendebat, nisi quòd à Septemtrione id quod rotunditati deerat, in Euphratis fluenta projectæ cautes eminentiùs tuebantur: in qua excellebant minæ murorum, bitumine & coctilibus laterculis fabricatæ, [d] quo ædificii genere nihil esse tutius constat. Jámque ferocior miles pervasâ urbe, quam viderat vacuam, adversus oppidanos ab arce multimoda tela fundentes acri contentione pugnabat. Cùm enim iidem prohibitores catapultis nostrorum urgerentur atque ballistis; ipsi quoque ex edito arcus erigebant fortiter tensos: quibus panda utrimque surgentia cornua ita lentiùs flectebantur, ut nervi digitorum acti pulsibus violentis arundines ferratas emitterent, quæ corporibus illisæ contrariis letaliter figebantur. Dimicabatur nihilominus utrobique saxorum manualium nimbis: & neutrobi inclinato momento, prœlium atrox à lucis ortu ad initium noctis destina-

* [a] ARMATORUM TRIPLICI CORONA CIRCUMDATIS MURIS.] Lipsius in Poliorceticis cap. 4. triplicem militum seriem interpretatur. *

[b] SCUTIS VIMINE FIRM. TEXTIS.] Eunapius in Historia hanc Persarum armaturam egregiè describit: οἱ δὲ τῶν Πάρθων οἰσυΐνας ἀσπίδας ἔχοντες καὶ κράνη οἰσύϊνα τρόπον τινὰ ἐπιχώριον πεπλεγμένα. *At Parthi clypeos vimineos, galeasque similiter gestantes patrio quodam more textas.* Ea scuta dicebantur γέῤῥα, ut notat Harpocration & auctor Etymologici ex Herodoti lib. 7. & Xenophonte. Vide Festum in *Gerrones*.

[c] ARGOLICI SCUTI.] Sumptum id videtur ex Virgilii lib. 3. ubi legitur:

Argolici clypei aut Phœbeæ lampadis instar.

Ad quem locum Servius notat. *Causâ*, inquit, *magnitudinis. Græcorum enim clypei rotundi: ut Cato 1. Originum ait:* quod confirmat Scholiastes Comici in Vespis initio, & auctoritate Æschyli in Persis demonstrat. Sed & Homerus ἀσπίδας εὐκύκλους & ὀμφαλοέσσας passim nominat. Erant tamen & clypei quidam oblongi, θυρεοὶ dicti, ut ex veteribus scholiis docet Eustathius in Il. ξ. Ceterùm etsi Virgilius Argolicum clypeum pro Græcanico videtur posuisse, peculiaris tamen clypei Argolici forma fuit, ut innuit in Argolicis Pausanias, & Julius Pollux.

* [d] QUO ÆDIFICII GENERE NIHIL ESSE TUTIUS CONSTAT.] Idem Chrysostomus testatur tomo 2. pag. 995. ædificia ex bitumine & latere coctili esse omnium firmissima. *

tione magna protractum, pari ſorte diremptum eſt. Proinde die ſecuto cùm certaretur aſperrimè, multíque funderentur altrinſecus, & æquæ vires geſta librarent: Imperator omnes aleæ caſus inter mutuas clades experiri feſtinans, cuneatim ſtipatus, denſatíſque clypeis ab ictu ſagittarum defenſus, veloci ſaltu comitantibus promptis prope portam venit hoſtilem, craſſo ferro cruſtatam. Et licèt ſaxis & glande ceteríſque telis cum periculo ſalutis premeretur, fodicare tamen paratos valvarum latera ut aditum patefacerent, vocibus increpans crebris, non antè diſceſſit, quàm telorum congerie quæ ſuperjaciebantur, ſe jam cerneret obruendum. Evaſit cum omnibus tamen, paucis leviùs vulneratis, ipſe innoxius, verecundo rubore ſuffuſus. Legerat enim [a] Æmilianum Scipionem, cum hiſtoriarum conditore Polybio Megalopolitano Arcade, & triginta militibus, portam Carthaginis impetu ſimili ſubfodiſſe. Sed fides recepta ſcriptorum veterum recens factum defendit. Æmilianus enim teſtudine lapidea tectam ſucceſſerat portam, ſub qua tutus & latens, dum moles ſaxeas detegunt hoſtes, urbem nudatam irrupit: Julianus verò locum patentem aggreſſus, obumbrata cæli facie fragmentis montium & miſſilibus, ægrè repulſus abſceſſit. His raptim ac tumultuariè agitatis, cùm operoſitas vinearum & aggerum impeditiſſima à ceteris urgentibus cerneretur: machinam quæ cognominatur Helepolis, juſſit expeditiùs fabricari: quâ ut ſuprà docuimus Rex uſus Demetrius, ſuperatis oppidis pluribus Poliorcetes appellatus eſt. Ad hanc molem ingentem, ſuperaturam celſarum turrium minas, prohibitores oculorum aciem intentiùs conferentes, itidémque inſtantiam obſidentium perpenſantes, ſubitò vertuntur ad preces: circumfusíque per turres ac mœnium minas, & fidem Romanam panſis manibus proteſtantes, vitam cum venia poſtulabant. Cúmque ceſſaſſe opera, & munitores nihil tentare viderent ulterius, quod quietis erat indicium certum: copiam ſibi dari conferendi ſermonis cum Hormiſda poſcebant. Hócque impetrato, Mamerſides præſidiorum Præfectus demiſſus per funem, ductúſque ad Imperatorem, ut obſecravit, vitâ cum impunitate ſibi conſortibúſque ſuis firmiter pactâ, redire permiſſus eſt. Geſtíſque nuntiatis, plebs omnis utriuſque ſexus ad ſententiam ſuam cunctis acceptis, pace fœderata cum religionum conſecrationibus fidis, patefactis egreditur portis, ſalutarem Genium affulſiſſe ſibi clamitans Cæſarem magnum & lenem. Numerata ſunt autem dediticiorum duo millia & quingenti: nam cetera multitudo obſidium antè ſu-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Salluſtio Coſſ. Anno Chr. 363.

[a] ÆMILIANUM PORTAM CARTHAG.] Polybii locus in quo hæc fusè narrabantur, hodie deſideratur. Itaque ejus facinoris memoria obſcura eſt. Nam neque Appianus in Libyco, neque Zonaras id diſtinctè memorant. Quippe uterque Scipionem ait perfractam à militibus, qui jam in urbem intraverant, portam introiſſe, non ipſum ſuffodiſſe portam. Zonaras tamen dicit: ὑπὸ τὴν πυλίδα παρεδρεύων καὶ τὸν μοχλὸν διακόψας, &c.

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

spectans, navigiis parvis permeato amne discessit. In hac arce armorum alimentorúmque copia reperta est maxima: unde necessariis sumptis, reliqua cum loco ipso exussere victores.

CAPUT III.

Postera die quàm hæc acta erant, perfertur ad Imperatorem cibos per otium capientem nuntius gravis, Surenam Persicum ducem procursatorum partis nostræ tres turmas inopinum aggressum, paucissimos trucidasse: inter quos strato Tribuno unum rapuisse vexillum. Statímque concitus ira immani, cum armigera manu festinatione ipsa tutissimus pervolavit: & grassatoribus fœda consternatione depulsis, residuos duos Tribunos sacramento solvit ut desides & ignavos: [a] decem verò milites ex his qui fugerant, exauctoratos capitali addixit supplicio, secutus veteres leges. Incensa denique urbe, ut memoratum est, constructo Tribunali insistens, actis gratiis exercitui convocato, cunctos ad paria facienda deinceps hortabatur: & argenteos nummos centenos viritim pollicitus, cùm eos parvitate promissi percitos tumultuari sensisset, ad indignationem plenam gravitatis erectus, *En, inquit, Persæ circumfluentes rerum omnium copiis: ditare vos poterit opimitas gentis, si unum spirantibus animis fortiter fecerimus. Ex immensis opibus egentissima est tandem, credite, Romana Respublica per eos, qui ut augerent divitias,* [b] *docuerunt Principes auro quiete à barbaris redempta redire.* [c] *Impetitum ærarium est, urbes exinanitæ, populatæ provinciæ: mihi nec facultates, nec propinquitas generis suppetit, quamvis ortu sim nobilis, præter pectus omni liberum metu:* [d] *nec pudebit Imperatorem cuncta bona in animi cultu ponentem, profiteri paupertatem honestam. Nam & Fabricii*

[a] DECEM VERÒ MILITES EX IIS.] Decimationis supplicium haud dubiè intelligit. Ceterùm hanc fiduciam, & auctoritatem Juliani in puniendis fugacibus magnopere Libanius effert in Orat. funebri, p. 315. inter cetera: καταβιβάζων ἀπαιτουμένους πολλοὺς αὐτὸς ἔχων δορυφόρους οὐδὲ τρεῖς. Id est: *Exauctorans tot numero armatos, ut tres quidem circa se stipatores habens.*

[b] DOCUERUNT PRINCIPES AURO QUIETE A BARBARIS REDEMPTA.] Constantinum intelligit, ut opinor, de quo etiam in Cæsaribus hæc dicit: τά γε μὴν εἰς τοὺς βαρβάρους ἦν αὐτῷ γελοῖα. φόρους γὰρ ὥσπερ ἐτετελέκει. Idque ejus filii postea factitarunt: ut de Constante scribit Aurelius Victor, eum obsides à barbaris pretio quæsitos accepisse. Porrò id semper & ubique facere, extremæ ignaviæ est. Sed interdum eæ necessitates temporum occurrunt, quæ omnino hoc remedio uti cogant. Ac tum demum nullum in eo dedecus est, modò cum moderatione fiat ac dignitate. Primus ex Impp. Rom. id usurpavit Domitianus: at id quantopere Plinius vituperavit? Trajanus deinde etiam ipse id factitavit, sed parcè, & cum decore ac dignitate. Armatus enim barbaris supplicantibus munera largitus est. Hoc verò laudat idem Plinius in illa Gratiarum actione: *Accipimus obsides ergo, non emimus: nec ingentibus damnis immensisque muneribus paciscimur, ut vicerimus: rogant, supplicant: largimur, negamus; utrumque ex imperii majestate.* Post Domitianum ignavissimus quisque iis artibus adversus barbaros est usus, ut Commodus, & Caracalla, de quibus id narrant Herodianus & Dio. Hadrianus autem & Justinianus prudenti consilio id fecêre. De Justiniano Agathias in lib. ult. Menander in 1.

[c] IMPETITUM ÆRARIUM EST.] Editio Rom. * & Tolos. codex * [ac Colb.] *impetum.* Codex Regius *imptum*, & ad marginem emendatur *inops.*

[d] NEC PUDEBIT IMP. PROFITERI PAUPERTATEM.] Sic Pericles apud Thucydidem in lib. 2.| καὶ τὸ πένεσθαι, inquit, οὐχ ὁμολογεῖν τινὶ αἰσχρόν, ἀλλὰ μὴ διαφεύγειν ἔργῳ αἴσχιον. *Neque turpe est paupertatem profiteri: sed eam minimè omni opere evitare*

familiari re pauperes rexere bella gravissima, gloriâ locupletes. Hæc vobis cuncta poterunt abundare, si imperterriti Deo méque, quantum humana ratio patitur, cautè ductante mitiùs egeritis: sin resistitis ad seditionum revoluti dedecora pristinarum, pergite. Ut Imperatorem decet, ego solus confecto tantorum munerum cursu moriar stando, contempturus animam, quam mihi febricula eripiet una. Aut certè discedam: nec enim ita vixi, ut non possim aliquando esse privatus. Præque me fero & lætor, ductores spectatissimos esse nobiscum, [a] *perfectos bellicarum omni genere doctrinarum.* Hac modesta Imperatoris oratione, inter secunda & aspera medii, miles pro tempore delenitus, assumptâ cum meliorum exspectatione fiduciâ, regibilem [se fore pollicitus & morigerum, cunctorum adspirante consensu,] auctoritatem ejus sublimitatémque cordis extollebat in cælum: [b] quod cùm verè atque ex animo dicitur, solet armorum crepitu leni monstrari. Repetitis post hæc tentoriis, pro copia rei præsentis victu se recreavit & quiete nocturna. Animabat autem Julianus exercitum, cùm non per caritates, sed per inchoatas negotiorum magnitudines dejeraret adsiduè: [c] *Sic sub jugum mitteret Persas: ita quassatum recrearet orbem Romanum:* ut Traja-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

turpius. * Et Aristides, cùm ei Callias pecuniam offerret, constanter recusans aiebat, plus sibi gloriæ afferre paupertatem, quàm Calliæ opes. Multos enim reperiri, qui bene aut secus divitiis uterentur; paupertatem verò qui constanter ferrent, paucissimos esse: erubescere verò de paupertate eos tantùm, qui egerent inviti: ut refert Plutarchus in Aristide sub finem.*

[a] PERFECTOS BELLICARUM O. GENERE DOCT.] Hæc est quidem Editionis Rom. scriptura: sed Codex Regius cum Aug. Editione scriptum habet *perfunctos*.

[b] QUOD CUM VERE DICITUR, SOLET ARMORUM CREPITU LENI MONSTRARI.] Hic mos fuit etiam veterum Gallorum, ut testatur Cæsar in lib. 7. Nam post Vercingetorigis orationem sic ait: *Conclamat omnis multitudo, & suo more armis concrepat, quod facere in eo consueverunt, cujus orationem approbant.* In militibus autem Rom. exempla passim suppeditat Marcellinus, ut in lib. 21. pag. 198.

[c] SIC SUB JUGUM MITTERET PERSAS.] Antiqui per vota sua jurabant, ut Vatinius: *Ita Consul fiam.* Quod tantam indignationem movit Catullo, ut diceret:

Per Consulatum pejerat Vatinius.
Miser Catulle, quid moraris emori?

Et Cleopatra quoties jurare volebat, maximum id votum concipiebat: *Sic in Capitolio jura reddam*, teste Dione in lib. 50. & Otho ipsum Neronem adhuc privatus alloquens, sic juravisse ab eodem dicitur: οὕτω με Καίσαρα ἴδοις, *Sic me Cæsarem videas.* Omitto Plancum in Epist. 9. lib. x. M. Tullii, Senecam in Suasoria ult. Senecam alterum in Epist. 117. * Ex his intelligendus est Chrysostomi locus in Homilia xx. ad populum Antiochensem, ubi Theodosium Imper. sic loquentem inducit: καὶ εὐχῆς μοι δικαίας ἔργον ἦν, πάλιν τὴν πόλιν ἐκείνην ἰδεῖν; καὶ τοῦτον ἐπιθυμῶ ὅρκον πρὸς πάντας. Nec aliter soleo interpretari locum Senecæ in libro II. de Clementia: ubi vocem illam Neronis, *Vellem nescire litteras*, tantopere laudat. *O vocem in concionem omnium mortalium mittendam! in cujus verba Principes Regesque juramentum faciant:* quod quidem nec Muretus nec Lipsius intellexit. Optat Seneca, ut ex his Neronis verbis juramentum Reges ac Imperatores faciant hoc modo. Ita velim nescire litteras. Sic vellem mea manu damnatum neminem.* [Palladius in Dialogo de vita Chrysostomi, loquens de Dioscoro Episcopo Ammonii fratre, qui sepultus fuerat extra portam Constantinopolis: ὡς καὶ πλείστας τῶν γυναικῶν καταλαμβάνειν τὴν Μάρτυρες, τὸν ὅρκον κατὰ τῆς εὐχῆς Διοσκόρου ὀμνύειν. Jurabant igitur hæ mulieres: Ita me Dioscorus suis precibus adjuvet.] Adjurandi etiam potentissima ratio hæc erat. Sic apud Virgilium:

— per spem surgentis Iuli.

& alibi:

Sic tibi cùm fluctus subter labere Sicanos,
Doris amara suam non intermisceat undam.

Adde & Suidam in ὅρκος. Sed & omne jusjurandum tacitum habet & votum, & exse-

nus fertur aliquoties jurando dicta consuesse firmare : *Sic in provinciarum speciem reductam videam Daciam :* [a] *Sic pontibus Histrum & Euphraten superem* , & similia plurima. Post hæc decursis millibus passuum quatuordecim , ad locum quemdam est ventum , arva aquis abundantibus fecundantem : quo itinere nos ituros Persæ prædocti , sublatis cataractis undas evagari fusiùs permiserunt. Itaque humo latè stagnante , altero die militi requie data , Imperator ipse prægressus , constratis ponticulis multis [b] ex utribus , & coriaceis navibus , itidémque confectis palmarum trabibus , exercitum non sine difficultate traduxit. In his regionibus agri sunt plures consiti vineis varióque pomorum genere : ubi oriri arbores assuetæ palmarum , per spatia ampla [c] adusque Mesenen & mare pertinent magnum , instar ingentium nemorum. Et quaquà inces-

crationem : pœnam enim imprecatur sibi qui jurat , si pejeraverit. Ut apparet in juramentis Græcorum apud Demosthenem & Æschinem , & Romanorum apud Festum in *lapidem.* Et rectè Plutarchus in Quæstionibus Romanis , cap. 44. πᾶς ὅρκος εἰς κατάραν τελευτᾷ τῆς ἐπιορκίας : *Omne jusjurandum in exsecrationem perjurii desinit.* Et Servius in lib. 2. Æn. *Exsecratio* , inquit , *est adversorum deprecatio : jusjurandum verò optare prospera.* Utrumque etiam jungit Aristophanes in Avibus , ubi Pisthetærus ait :

Κατόμοσον νῷν ταῦτά μοι.

Chorus resp. Ὄμνυμ' ἐπὶ τούτοις πᾶσι νικᾶν τοῖς κριταῖς ,
Εἰ δὲ παραβαίην , ἑνὶ κριτῇ νικᾶν μόνον.

Ubi Scholiastes fallitur , qui ὄμνυμι positum ait esse pro εὔχομαι. Neque enim Chorum ibi jurare , sed optare tantùm. Illud ad extremum addam , hanc mihi causam videri , cur antiqui illi exta , quibus tactis conceptum erat jusjurandum , in mare projicerent , neque quidquam de victima edendum putarent , quod testatur Eustathius in Il. τ. & Pausanias Eliac. 1. ob adjunctas scilicet juri jurando exsecrationes.

[[a] SIC PONTIBUS HISTRUM ET EUPHRATEN SUPEREM.] P. Pithœus ad marginem Ammiani sui notat , hoc loco in veteribus libris pro *Euphraten* scriptum esse *Aufidum* , & nos remittit ad Strabonem , & ad Mellam ac Plinium, qui Aufidi fluminis meminere. Quasi Aufidus à tribus istis Auctoribus multisque aliis memoratus , amnis in Italia non magnus , Canusium Apuliæ Dauniæ opidum præfluens , locum heic ullum habere possit , aut cum Histro jungi termino Imperii Romani : quasi demum optaturus fuerit Trajanus parvo, eique toti utrimque suæ ditionis flumini pontes imponere. Trans Histrum erat Dacia , quam Trajanus in formulam provinciæ redigere cupiebat , sicut & fecit : trans Aufidum & circum erant soli Apuli , aliæque Italiæ nationes ipsi subjectæ. Tamen nihilominus in codice Colbertino scriptum disertè reperio : *Sic pontibus Histrum & Aufidum superem!* Aut igitur heic vitiosa sunt Ammiani exemplaria; aut certè *Aufidi* appellatione aliquod flumen nobis incognitum, fines Imperii Rom. principatu Trajani terminans designatur.]

[b] ET UTRIBUS SUBLICIISQUE NAVIBUS.] Sic primus emendavit Castellus, quem ceteri deinceps secuti sunt. At in Editione Rom. sic legebatur: *Constratis periculis m. & utrib. & projici à navib. itidem confectis palm. trabibus, &c.* Cui subscribunt codex Regius & * Tolos. * [Colbert.] & Florentinus , nisi quòd in his legitur , *procia navibus itidémque , &c.* Ego verò sic emendandum hunc locum existimo : *Constratis ponticulis m. ex utribus , & coriaceis navibus , itidémque confectis palmarum trabibus , &c.* quod confirmat Libanius pag. 316. ἐπινόησεν τοίνυν ἰσχυρὸν ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἆθλον τὰς διώρυχας : & post nonnulla quæ operæpretium erit ibi legere , addit : καὶ αὐτίκα πολλοὶ μὲν ἐπὶ γῆς οἱ φοίνικες. συχναὶ δὲ ἀπὸ τούτων αἱ γέφυραι. *Et confestim palmæ plurimæ caduntur , ex quibus multi pontes facti sunt.* Quod spectat ad coriaceas naves , earum in apparatu bellico Juliani meminit Zosimus , & νῆες ἀπὸ διφθερῶν vocat , opponitque eas τῶν ἀπὸ ξύλων. Libanius etiam pag. 317. in obsidione Majozamalchæ τὰ σκύτινα τῶν πλοίων appellat. Eorum navigiorum frequens usus fuit in Assyria , ut docet Herodotus in lib. 1. Denique pontes ex utribus memorantur etiam in lib. 25. Ascogephyros Græco vocabulo recentiores Latini dixerunt , quos describit Auctor de rebus bellicis post Imperii Notitiam editus.

[c] ADUSQUE MESENEN.] Mesene regio est Parapotamiæ , ut docet Plinius in lib.

ſerit quiſquam, [a] termites & ſpadica cernit adſidua, [b] quorum ex fructu mellis & vini conficitur abundantia: & maritari palmæ ipſæ dicuntur, faciléque ſexus poſſe diſcerni. Additur etiam, generare feminas ſeminibus illitas marium, ferúntque eas amore mutuo delectari: hócque inde clarere, quòd contra ſe viciſſim nutantes, ne turgidis quidem flatibus avertuntur. Et ſi ex more femina maris non illita fuerit ſemine, abortus vitio fetus emittit intempeſtivos. Et ſi qua femina cujus arboris amore perculſa ſit ignoretur, unguento ipſius inficitur truncus, & arbor alia naturaliter odoris dulcedinem concipit: hiſque indiciis velut coëundi quædam proditur fides. Quâ cibi copiâ ſatur exercitus, plures prætergreſſus eſt inſulas: & ubi formidabatur inopia, ibi timor ſaginæ gravis inceſſit. Sagittariorum denique hoſtilium impetu latenti tentatus, neque inultus, [c] prope locum venit ubi pars major Euphratis in rivos dividitur multifidos.

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Salluſtio Coſſ. Anno Chr. 363.

CAPUT IV.

In hoc tractu [d] civitas, ob muros humiles ab incolis Judæis deſerta, iratorum manu militum conflagravit. Quibus actis pergebat ulteriùs Imperator, placida ope numinis ut arbitrabatur erectior. Cùmque Maogamalcha veniſſet, urbem magnam & validis circumdatam mœnibus, tentoriis fixis providit ſollicitè, ne caſtra repentino equitatus Perſici turbarentur accurſu: cujus fortitudo in locis patentibus immane quantum gentibus eſt formidata. Et hoc diſpoſito, ſtipatus velitibus paucis, ipſe quoque pedes civitatis ſitum diligenti inquiſitione exploraturus, in perni-

6. ſic dicta, quòd inter duo flumina ſita ſit media, ut ex Aſinio Quadrato docet Stephanus. Ἀπάμεια, inquit, ἐν τῇ Μεσηνῶν γῇ τῷ Τίγρητι περιεχομένη, ἐν ᾗ σχίζεται ὁ Τίγρης ποταμός· καὶ ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ μοίρᾳ περιέρχεται ποταμὸς Δέλας, ἐν δὲ ἀριστερᾷ Τίγρης ὁμώνυμος τῷ μεγάλῳ. *Apamea eſt in Meſene regione, Tigri fl. cincta: ubi fl. Tigris in alveos duos ſcinditur: dextrâ Delas, ſiniſtrâ Tigris labitur, magno illi cognominis.* Xiphilinus in Hadriano Meſſenem inſulam eſſe dicit in Tigri. Incolæ Meſſenii dicuntur in Prologo 42. Trogi Pompeii, * & ab Eutropio in lib. 6. ubi de Trajano hæc dicit: *Seleuciam & Cteſiphontem, Babylonem & Meſſenios vicit ac tenuit.* Sic enim legendum eſſe & Mſſ. & Pæanii verſio docent. *

[a] TERMITES ET SPADICA.] Σπάδικας Græci vocant avulſum è palma termitem cum fructu, ut ait Agellius in lib. 2. & 3. & Plutarchus in lib. 8. συμποσ. cap. 4. Corrupta hæc dictio jamdudum eſt in lib. 4. Porphyrii de abſtinentia: Κεῖται δὲ αὐτοῖς ἐκ τῶν σπαδίκων τοῦ φοίνικος, ἃς καλοῦσι βάεις, ἐπίπλεκτα: quæ Porphyrii verba ſic vertit D. Hieronymus in lib. 2. contra Jovinianum: *Lectus illis de foliis palmarum, quas baias vocant.* Apparet jamtum ætate D. Hieronymi eum locum depravatum fuiſſe. Nam ſi tunc vera ſcriptura ἐκ τῶν σπαδίκων eo loci fuiſſet, numquam folia palmarum vertiſſet Hieronymus, ſed termites, aut ſpadices.

[b] QUORUM EX FRUCTU MELLIS, ET VINI CONF.] Herodotus in lib. 1. ait Aſſyrios ex palmis cibum, & mel, & vinum ſibi conficere. De vino quidem ex palmis, quod φοινικινὸν, ſeu φοινίκινον vocat Athenæus, pleni ſunt veterum libri. Nam & Xenophon in Expeditione Cyri, & Dioſcorides, & Plinius ejus meminere. Plutarchus in lib. 8. Sympoſ. cap. 4. ait, Babylonios præ ceteris arboribus palmam magnifacere, quippe quæ trecenta ſex utilitatum genera ipſis afferat.

[c] PROPE LOCUM VENIT.] Blithram hunc locum vocat Zoſimus.

[d] CIVITAS AB INCOLIS JUDÆIS DESERTA.] Philo in Legatione ad Caium ait, plenum eſſe orbem terrarum Judæorum coloniis: & regionem ferè omnem trans Euphratem, Babyloniam, & reliquas Præfecturas quæ agrum fertilem habeant, à Judæis obtineri. Idem ſcribit & Joſephus. Theophylactus quoque in lib. 5. cap. 7. captis à Veſpaſiano Hieroſolymis, & everſo templo, pleróſque Judæorum metu atque odio no-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Salustio Coss. Anno Chr. 363.

ciosas præcipitatus insidias, ex ipso vitæ discrimine tandem emersit. Namque per latentem opidi portam Persæ decem armati degressi, imáque clivorum pervadentes poplitibus subsidendo, repentino impetu nostros aggressi sunt. E quibus duo conspectiorem habitu Principem gladiis petiere districtis: sed occurrit ictibus erectum altiùs scutum: quo contectus magnâ elatáque fiducia unius lateri ferrum infixit: alterum stipatores multiplicatis ictibus occiderunt. Residuis, è quibus vulnerati sunt aliqui, disjectis in fugam, spoliatísque ambobus, reducens incolumes socios cum exuviis remeavit ad castra, omnium lætitiâ magnâ susceptus. Sustulit in hoste prostrato aureum colli monile Torquatus: fudit confidentissimum Gallum alitis propugnatione Valerius, postea cognomento Corvinus: hácque gloriâ posteritati sunt commendati: non invidemus: accedat hoc quoque monumentis veteribus facinus pulchrum. Constratis postridie pontibus, exercitúque travecto, & metatis alibi salubriùs castris vallo duplici circumductis, quoniam (ut diximus) timebantur solitudines planæ, oppidi suscepit obsidium, periculosum fore existimans, si gradiens prorsus, à tergo relinqueret quos timeret. Hæc dum magno molimine comparantur, Surena hostium dux jumenta adortus, quæ in lucis palmaribus vescebantur, à cohortibus nostris repulsoriis cum paucorum exitio habitus frustra discessit. Et duarum incolæ civitatum, quas amnes amplexi faciunt insulas, parvâ sui fiduciâ trepidi ad Ctesiphontis mœnia se contulerunt: pars per silvarum densa; alii per paludes vicinas alveis arborum cavatarum invecti, ad unicum auxilium & potissimum itineris longi quod supererat dilabuntur, ulteriora petituri terrarum. E quibus resistentes aliquos nostri milites trucidabant: ipsi quoque lintribus & cymbis per varia discurrentes, captivos alios subinde perducebant. Id enim erat librata ratione dispositum, ut dum copiæ pedestres muros oppugnant, equestres turmæ divisæ per globos abigendis insisterent prædis: hócque proviso, nullo provincialium damno miles visceribus hostium pascebatur. Jámque Imperator muris duplicibus oppidum, ordine circumdatum trino scutorum, spe patrandi incepti maximis viribus oppugnabat. Sed ut erat necessarius appetitus, ita effectu res difficillima: nam accessus undique rupibus anfractu celsiore discissis, flexuosísque excessibus, ob periculum anceps adeundi copiam denegabat: maximè cùm [a] turres celebritate & altitudine formidandæ, montem saxeum arcis naturaliter editum æquabant, & proclivis planities flumini imminens propugnaculorum firmitate mu-

minis Rom. relictâ Palæstinâ in Persidem migrasse dicit: atque ibi opibus auctos, ad seditiones tandem erupisse.

[a] TURRES CREBRITATE ET ALTITUDINE FORMIDANDÆ.] In codice Colbertino legitur scriptum: *Turres celebritate & alt. formid.* Quemadmodum in veteribus libris MSS. Ammiani scriptum se reniebatur.

niebatur. Accedebat his haud levius malum, quòd lecta manus & copiosa quæ obsidebatur, nullis ad deditionem illecebris flectebatur, sed tamquam superatura vel devota cineribus patriæ, resistebat adversis. Jam ægrè retentabatur inferens se proterviùs miles, & pugnam vel æquo campo justóque prœlio poscens: cúmque receptui caneretur, adsiduè animosis hostem urgendi conatibus urebatur. Vicit tamen nostrorum consilium contentionem virium maximam: divisísque operibus, officia quisque distributa capessit ocissimè. Hinc enim ardui suggestus erigebantur: inde fossarum altitudines alii complanabant: terrarum latibula concava oblongis tramitibus alibi struebantur: locabant etiam artifices tormenta muralia, in funestos sonitus proruptura. Et cuniculos quidem cum vineis Nevitta & Dagalaïphus curabant: ineundis autem conflictibus, & defendendis ab incendio vel eruptionibus machinis præerat Imperator. Cúmque apparatu omni exscindendæ urbis labore multiplici consummato, pugna flagitaretur: Victor nomine dux reversus est, [a] adusque Ctesiphonta itineribus exploratis, nulla obstacula nuntians offendisse. Quo efferati gaudio milites omnes, elatíque firmioribus animis ad certandum, signum opperiebantur armati. Jámque clangore Martio sonantibus tubis strepebant utrimque partes: & primi Romani hostem undique laminis ferreis in modum tenuis plumæ consæptum, fidentémque quòd tela rigentis ferri lapsibus impacta resiliebant, crebris procursationibus & minaci murmure lacessebant: nonnumquam compage scutorum, qua velut testudine infigurabilium fornicum operiebantur aptissimè, adsiduis motibus laxiùs dehiscente. Contrà Persæ muris obstinatiùs adhærentes quantum facere nitíque poterant, [b] eludere & frustrari exitiales impetus conabantur. Verùm ubi vimineas crates præ se ferentes oppugnatores jam mœnia perurgerent, cum sagittariis funditores, alii quinetiam saxa volventes ingentia, cum facibus & malleolis eos longiùs propulsabant: tum aptatæ ligneis sagittis ballistæ flexu stridoréque torquebantur, creberrima spicula funditantes, & scorpiones, quocumque manus peritæ duxissent, rotundos lapides evibrabant. Iterum deinde ac sæpe geminatis congressibus, æstus in meridiem crescens, effervescente vaporatiùs Sole, apparatu operum & studio prœliandi intentos cunctos, revocaverat fatigatos & sudore perfusos. Eodem mentis proposito secuto quoque die per varia certaminum genera controversæ partes dimicantes instanter, [c] æquis manibus & pari fortuna discedunt. Verùm in omne discri-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

perisse notavit & Pithœus ad oram libri sui. Quæ haud dubiè vera probáque est scriptura. Turres celebritate formidandæ sunt & dicuntur, turres militum frequentiâ & multitudine hostibus metuendæ.]

[a] ADUSQUE CTESIPHONTA.] Quæ stadiis LIX. ab urbe Maozamalcha distabat, ut Zosimus scribit.

[b] CLAUDERE ET FRUSTRARI EXITIALES IMPETUS.] Scribendum videntur. *eludere*.

[c] ÆQUIS MANIBUS.] Metaphora vi-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Salustio Coss. Anno Chr. 363.

men armatis proximus Princeps civitatis urgebat excidium, ne circa muros diu excubans, omitteret majora quæ tentabat. Sed in districtis necessitatibus nihil tam leve est, quod non interdum etiam contra sperata, rerum afferat momenta magnarum. Cùm enim, ut sæpe, discessuræ partes leviùs concertarent, abusivè incusso ariete, qui paullo antè erat admotus, sternitur residuis omnibus altior turris, latere coctili firmissimè structa: cujus ruina muri contiguum latus secum immani fragore protraxit. Ibi tum varietate casuum obsidentium labor, obsessorúmque industria vicissim facinoribus speciosis inclaruit. Nihil enim asperum ira & dolore succenso militi videbatur: nihil munitoribus erat pro salute currentibus metuendum aut dirum. Nam cùm anceps pugna diutius fervens, sanguine utrimque multis cædibus fuso, diei finisset occasu, tandem fatigationi consulitur. Dúmque hæc luce agerentur ac palam, nuntiatur Imperatori pervigili cura distento, legionarios milites, quibus cuniculorum erant fodinæ mandatæ, cavatis tramitibus subterraneis sublicibúsque suspensis, ima penetrasse fundamentorum, jam si ipse disposuerit evasuros. Cùm itaque noctis plerumque processisset, æneatorum accentu signo dato progrediendi ad pugnam, ad arma concursum est: & consultò murorum invaduntur utrimque frontes, ut dum propulsaturi pericula defensores ultro citróque discurrunt, nec proxima fodientis audiretur ferri tinnitus, nec quoquam intrinsecus obsistente, cunicula riorum subitò manus emergat. Quibus ita ut convenerat ordinatis, & occupatis prohibitoribus, patefactísque latebris, evolat Exsuperius de Victorum numero miles, post quem Magnus Tribunus, & Jovianus Notarius: quos audax multitudo secuta, his priùs confossis quos in æde per quam in lucem prodierant invenerunt, suspensis gradibus procedentes obtruncarunt vigiles omnes, [a] ex usu [b] moris gentici justitiam felicitatémque Regis sui canoris vocibus extollentes. Existimabatur Mars ipse, si misceri hominibus numina majestatis jura

detur esse à Gladiatoribus ducta, quorum petitiones manus dicebantur, ut docet Quintilianus in libri 5. Instit. cap. 13. aut sanè à manibus in ludo aleæ, de quibus Suetonius in Augusto. * Sumtum est ex T. Livii libro 27. in quo Marcellus milites suos objurgans, sic loquitur: *Nempe æquis manibus hesterna die diremistis pugnam.* *

[a] EX USU MORIS GENTICI JUSTITIAM FEL. REGIS SUI.] Idem scribit Zosimus his verbis: ἐπέστη δὲ παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τοῖς Πέρσαις ᾄσματα λέγουσιν ἐπιχώρια, τῶν μὲν τοῦ σφῶν βασιλέως ἀνδρείαν ὑμνούντων, διαβαλλόντων δὲ τὴν τῶν Ῥωμαίων βασιλέως ἀνόνητον ἐπιχείρησιν. *Præter omnem exspectationem supervenerunt Persis carmina quadam gentilia canentibus, quibus Regis quidem sui fortitudinem celebrabant, Romani autem Principis conatus irritos vituperabant.* Ejusmodi sunt acclamationes Persarum & Romanorum, antequam manus consererent, relatæ in libro 19. *Nostris*, inquit, *virtutes Constantii Cæs. extollentibus, ut domini rerum & mundi. Persis Saporem & Saansaam vocantibus, & Pirosem, &c.* Ad eumdem morem pertinet etiam, id quod scribit Libanius in Orat. funebri pag. 271. de Augustodunensi obsidione: παρέδραμον ποσὶν ἔχοντες τὸ τοῦ βασιλέως ὄνομα βοῶντες, καὶ ἐνίκων οἱ γέροντες ὥσπερ οἱ Μυρωνίδου. *Pedibus præ senio debilitatis cucurrerunt, nomen Cæsaris clamantes, & senes victoriam reportarunt, perinde ac illi quondam duce Myronide*, de quibus Thucydides in 1.

[b] MORIS GENTICI.] Sic lo-

permittunt, adfuisse [a] castra Lucanorum invadenti Luscino. Hócque ideo creditum est, quòd in congressu flagranti scalas vehens visus formidandæ vastitatis armatus, [b] postridie cùm recenseretur exercitus, præcipuo studio quæsitus, reperiri non potuit: cùm se ultro offerret, si miles fuisset, memorabilis conscius facti. Sed ut tunc qui esset pulchri facinoris auctor, penitus est ignoratum; ita nunc enituerunt ii qui fecêre fortissimè, obsidionalibus coronis donati, & pro concione laudati veterum more. Tandem nudata reseratis aditibus multis, lapsura invaditur civitas: & sine sexus discrimine vel ætatis, quidquid impetus reperit, potestas iratorum absumpsit: alii exitii imminentis timore, cùm hinc ignis, inde mucrones urgerent, ultimum flentes, è muris acti sua sponte præcipites, membrísque omnibus infirmati, vitam morte funestiorem paullisper dum cæderentur egerunt. Extractus est autem vivus cum satellitibus LXXX. Nabdates præsidiorum Magister, quem oblatum sibi cum aliis servari jussit intactum serenus Imperator & clemens. Divisâ itaque perpensis meritis & laboribus prædâ, ipse ut erat parvo contentus, mutum puerum oblatum sibi suscepit gesticularium, multa quæ callebat nutibus venustissimis explicantem, & tribus aureis nummis partæ victoriæ præmium jucundum ut existimabat & gratum. Ex virginibus autem quæ speciosæ sunt captæ, ut in Perside, ubi feminarum pulchritudo excellit, nec contrectare aliquam voluit, nec videre: Alexandrum imitatus & Africanum, qui hæc declinabant, ne frangerentur cupiditate, qui se invictos à laboribus ubique præstiterunt. Inter hæc certamina nostræ partis architectus, cujus nomen non suppetit, post machinam scorpionis fortè assistens, reverberato lapide quem artifex titubanter aptaverat fundæ, oblisso pectore supinatus profudit animam, disjecta compage membrorum, adeo ut ne signa quidem totius corporis noscerentur. Exin profecto Imperatori index nuntiaverat certus, circa muros subversi oppidi [c] fallaces foveas & obscuras,

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

quitur Tacitus in lib. 6. Annalium.

[a] CASTRA LUCANORUM INVADENTI LUSCINO.] Cùm Brutii, & Lucani duce Stenio Statilio Lucano, jam secundùm Thurios obsiderent: Romani Thurinis auxilium ferendum esse decreverunt. Missus itaque adversus Lucanos C. Fabricius Luscinus Consul, castra eorum cepit, & XX. millia hominum interfecit. Victoriæ tantæ Mars auctor creditus, ob eam causam quam refert Valerius Maximus in lib. 1. cap. ult. Thurini obsidione liberati Fabricium ob id donavere statuâ, ut refert Plinius in lib. 34. cap. 6. Hujus belli meminit etiam Dionysius Halic. in Excerptis legationum. In Prologo lib. XI. Titi Livii id relatum est his verbis: *Item contra Lucanos res gestas continet, contra quos auxilium Tyrrhenis ferre placuerat*: scribe meo periculo, *Thurinis*.

[b] POSTRIDIE CÙM RECENSERETUR EXERCITUS.] Hic mos erat Imperatorum Rom. ut postridie quàm pugnatum erat, exercitum recenserent, & eos qui strenuè se gesserant præmiis militaribus pro concione donarent. Plenæ sunt historiæ ejus moris, qui stante Rep. obtinuit. Sub Cæsaribus autem interdum etiam, quamquam non ita frequens, ejus occurrit mentio. Sic Theophylactus in lib. 2. post pugnam cum Persis: τῇ δ' ὑστεραίᾳ, ait, ὁ στρατηγὸς ἐξέτασιν τοῦ ὁπλιτικοῦ ἐποιεῖτο, καὶ δώροις τοὺς τραυματίας ἐφιλοφρονεῖτο. * De obsidionalibus coronis vide Lipsium libri 5. de Mil. cap. 17. *

[c] FALLACES FOVEAS ET OBSCURAS.] Id ante obsidionem urbis Mao-

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

quales in tractibus illis sunt plurimæ, subsedisse manum insidiatricem latenter, ut improviso inde exorta, agminis nostri terga feriret extrema. Confestimque ad extrahendam eam missi sunt compertæ fortitudinis pedites. Qui cùm neque pervadere foraminum aditus, nec amandatos intus prolicere possent ad decernendum, collectam stipulam & sarmenta specuum faucibus aggesserunt. Unde fumus angustiùs penetrans, ideóque spissior, quosdam vitalibus obstructis necavit: alios ignium afflatus immissus prodire in perniciem coëgit abruptam: & ita omnibus ferro incendióve consumptis, ad signa repedavit ociùs miles. Hoc modo civitas ampla & populosa virtute roboris excisa Romani, in pulverem concidit & ruinas. Post quæ tam gloriosa transitis pontibus, multorum amnium concursu continuatis, ad munimenta gemina venimus [a] ædificiis cautis exstructa: ubi Victorem Comitem exercitus prævium à transitu fluminis Regis filius, progressus à Ctesiphonte cum Optimatibus & multitudine armata, prohibere conatus, catervis sequentium militum visis abscessit.

Caput V.

Pergentes itaque protinus ad lucos venimus, agrósque pube variorum seminum lætos: ubi reperta regia Romano more ædificata, quoniam id placuerat, mansit intacta. Erat etiam in hac eadem regione [b] extentum spatium & rotundum, loricæ ambitu circumclausum, destinatas regiis voluptatibus continens feras, cervicibus jubatis leones, armísque hispidos apros, & ursos (ut sunt Persici) ultra omnem rabiem sævientes, & alia lecta immania corpora bestiarum: quas omnes diffractis portarum obicibus, equites nostri venatoriis lanceis & missilium multitudine confoderunt. Quæ loca pingui situ & cultu: [c] quibus Coche quam Seleuciam nominant, haud longiùs disparatur: ubi vallatis opere tumultuario castris, & exercitu omni per aquarum & pabuli opportuna biduo recreato, antegressus cum procursatoribus Princeps, & civitatem

zamalchæ refert Libanius, pag. 316. πυκνὰ δ' ἐποιεῖτο τὰς ἀναπαύλας, ὅπως τὸ μὲν ἄλλο στρατόπεδον ἐν χαρακώματι μένοι, τοῖς δὲ κούφοις τε καὶ εὐρωστέροις ἦν διερευνᾶσθαι τὴν γῆν· οἱ καταγαίους τε οἰκήσεις ἀνεῦρον, &c. *Frequenter requiescere faciebat exercitum, eo ut milites partim in castris manerent, expediti verò & robustiores regionem scrutarentur: qui subterranea domicilia deprehenderunt.*

[a] Ædificiis cavatis exstructa.] Sic correxit P. Castellus, cùm in Editione Rom. legeretur, *ædificiis cautis*, nec secus in codice Regio [& Colb.]* ac Tolos. * Sed quanto expeditius erat ac satius ita emendare, *ædificiis lautis exstructa?* Sæpe enim monui has litteras inter se confundi solere. In Regio codice superscriptum est *cautiùs*.

[b] Extentum spatium et rotundum.] Hujus loci meminit Libanius, pag. 319.

[c] Quibus Coche quam Seleuciam nominant.] Hujus scripturæ primus auctor fuit Gelenius. Nam Castellus locum mirificè depravarat. In Editione quidem Rom. legebatur: *Quo loco pinguisitas, & cultra quibus æquans Sedenciam nominant, &c.* At in Regio codice sic exaratum inveni: *Quo loco pingui sitas* (& superscriptum *situs*) *& cultu quibus coharet quam Seleuciam nom.* [In Colbert. *Quo loco pinguisitas & cultu quibus coæquans Seleuciam nominant.*] Certè non immeritò dubitari potest, sitne Coche eadem quæ Seleucia. Nam Seleuciam tunc desertam fuisse, & à Vero Principe quondam excisam subjicit

Julianus Augustus
Juliano A. IV. & Sallustio Coss.
Anno Chr. 363.

desertam collustrans, [a] à Vero Principe quondam excisam, in qua perpetuus fons stagnum ingens ejectat, in Tigridem defluens: corpora vidit suffixa patibulis multa necessitudinum ejus, quem prodidisse civitatem Pirisaboram retulimus suprà. Hic & Nabdates vivus exustus est, quem extractum cum LXXX. latebris expugnatæ docui civitatis: eò quòd inter exordia obsidii cœpti clam pollicitus prodere, dimicavit acerrimè, adeptúsque veniam insperatam, ad id proruperat insolentiæ, ut Hormisdam laceraret omnibus probris. Itaque aliquantum progressi, tristi percellimur facto: dum enim tres procursatorum cohortes expeditæ cum cuneo Persico decertarent, quem patefactis subitò portis profuderat civitas: proruptores alii ex contraria fluminis ripa jumenta nos sequentia cum pabulatoribus paucis licenter palantibus intercipiunt & obtruncant. Unde profectus Imperator iratus & frendens, jámque regionibus Ctesiphontis propinquans, [b] celsum castellum offendit & munitissimum: ad quod explorandum ausus accedere, obscurior ut ipse rebatur, cum paucis obequitans muros, paullóque avidiùs intra jactum telorum repertus, latere non potuit: statímque diversorum missilium nube exagitatus oppetisset tormento murali, ni vulnerato Armigero, qui lateri ejus hærebat, ipse scutorum densitate contectus, evitato magno discrimine discessisset. [c] Quâ causâ concitus immanè, munimentum disposuit obsidere, prohibitoribus acriter ad resistendum intentis: quòd loco fidebant propemodum inaccesso, quódque Rex cum ambitiosis copiis passibus citis incedens propediem affore credebatur. Jámque vineis & residuis omnibus quæ poscebat obsidium paratis, vigiliâ secundâ præcipiti, cùm nox casu tunc Lunari splendore nitens, his qui propugnaculis insistebant apertè cuncta monstraret: repentè in unum pondus coacta multitudo patefactis subitò portis erupit: cohortémque necopinantem adorta, nostrorum cecidit complures: inter quos etiam Tribunus peremptus est, periculum propulsare conatus. Quæ cum ita aguntur, pari modo ut antea, Persæ ex adversa fluminis ripa partem adorti nostrorum, interfectis quibusdam vivos cepêre nonnullos. Et

Marcellinus. At Coche opidum tunc erat munitissimum, teste Nazianzeno in Philippica 2. Deinde nonnisi diu post ea quæ hîc evenisse narrat Auctor noster, exercitus Cochen versus signa promovit, ut patet ex pag. 277. Postremò Arrianus in lib. x. Parthicorum Chochen à Seleucia apertè distinguit, his verbis: ϗ βασιλεὺς ἐξελαύνει ἐκ Σελευκείας ἐς πέραν τοῦ ποταμοῦ τοῦ Τίγρητος ἐς κώμην ᾗτινι Χωχὴ ὄνομα: quæ Arriani verba citat Stephanus in Χωχή.

[a] SACRO PRINCIPE Q. EXCISAM.] Affirmat quidem Lindenbrogius scribendum esse *à Caro Pr.* quam ejus emendationem confirmare videtur Zosimus in lib. 3. Ego verò corrigendum potiùs esse arbitror, à *Vero Principe quondam excisam.* Et conjectura nostra ipsius Marcellini auctoritate nititur, qui in lib. 23. de Seleucia sic dicit: *Quâ per duces Veri Cæsaris, ut antehac retulimus, expulsatâ, &c.* Sanè Carus Cochen quidem cepisse, & Ctesiphontem dicitur, non autem Seleuciam.

[b] CELSUM CASTELLUM.] Minossabatha videtur appellare Zosimus.

[c] QUA CAUSA CONCITUS IMMANE MUNIMENTUM.] *Immane* non ad munimentum refertur, sed adverbialiter su-

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

timore, ſimul quia veniſſe in majorem numerum copiæ putabantur hoſtiles, egêre noſtri tunc ſegniùs: ſed ubi animis in audaciam reſtitutis, armíſque raptis inter tumultum, exercitus cantu concitus bucinarum, cum minaci murmure feſtinaret, eruptores perterriti reverterunt intacti. Et Imperator ira gravi permotus, [a] reliquos ex ea cohorte, qui abjectè ſuſtinuerant impetum graſſatorum, ad pedeſtrem compegit militiam, quæ oneroſior eſt, dignitatibus imminutis. Flagrans poſt hæc ad eruendum caſtellum, ubi periclitatus eſt, operam convertit & curam, numquam ab antè ſignanis ipſe digrediens, ut inter primos dimicans militi ad fortiter faciendum eſſet exemplo, ſpectator probatórque geſtorum. Quo inter diſcriminum vertices diu multúmque verſato, varietate munitionum atque telorum, & conſpiratione oppugnatorum, idem caſtellum inceditur captum. Poſt quæ conſideratis aſperitatibus antè geſtarum rerum & impendentium, requievit exercitus labore nimio quaſſatus, multis victui congruis affatim diſtributis. Vallum tamen ſudibus denſis & foſſarum altitudine cautiùs deinde ſtruebatur, cùm à vicina jam Cteſiphonte repentini excurſus, & alia formidarentur occulta.

Caput VI.

Ventum eſt hinc ad foſſile flumen Naarmalcha nomine, quod amnis Regum interpretatur, tunc aridum. [b] Id antehac Trajanus, poſteáque Severus, egeſto ſolo fodiri in modum canalis ampliſſimi ſtudio curaverat ſummo, ut aquis illuc ab Euphrate transfuſis, naves ad Tigridem commigrarent. Tutiſſimúmque ad omnia viſum eſt eadem loca purgari, quæ quondam ſimilia Perſæ timentes mole ſaxorum obruêre multorum. Hácque valle purgata, avulſis cataractis undarum magnitudine claſſis ſecura [c] ſtadiis XXX. decurſis, in alveum ejecta eſt Tigridis: & contextis ilico pontibus tranſgreſſus exercitus, iter Cochen verſus promovit. Utque laſſitudini ſuccederet quies opportuna, in agro conſedimus opulento, arbuſtis & vitibus, & cupreſſorum viriditate lætiſſimo, cujus in medio [d] diver-

imitur. Eſt ergo *concitus immanè* idem quod concitus ira immani, ut loquitur Marcellinus ſuprà libro 24. pag. 269.

[a] Reliquos ex ea cohorte.] Lipſius in lib. 2. de Militia cap. 7. *cohortem* heic impropriè dici ait de equitibus. Cui non aſſentior. Loquitur enim Marcellinus de equitibus, qui in cohorte peditum erant. Quippe ſingulæ cohortes ſuos equites habebant, teſte Vegetio in libro 2.

[b] Id antehac Trajanus.] Non omittenda ſunt Libanii verba, pag. 319. ἐζήτει διώρυχα ναυσίπορον, (ſic Mſ. præfert.) καὶ ταύτην ἐκ βίβλων, ἔργον μὲν παλαιοῦ βασιλέως, ἄγουσαν δὲ τὸν Εὐφράτην ἐπὶ τὸν Τίγρητα τῶν δυοῖν ἀνωτέρω πόλεων. *Captis quibuſdam incolis foſſam navigabilem quærebat, eámque ex libris, quæ ab Imperatore quodam olim facta Euphratem Tigri conjungeret, paullo ſupra duo opida, Cochen ſcilicet & Cteſiphontem.* At Dio in Trajano id quidem eum aggreſſum eſſe ſcribit, ſed cùm Euphratis alveum multo excelſiorem eſſe Tigris alveo comperiſſet, ab incepto deſtitiſſe. Primùm autem Seleucus Nicator eam foſſam deduxerat, tunc cùm Seleuciam conderet, ut docet Plinius in lib. 5. cap. 26. Poſt expeditionem Juliani manſiſſe videtur hæc foſſa, nec à Perſis obruta fuiſſe, quod teſtatur Theophylactus in lib. 5. cap. 6.

[c] Stadiis XXX. repulsa.] In Editione Rom. & Mſſ. omnibus legitur *depulſis*. Unde corrigendum puto *decurſis*.

[d] Diversorium opacum est et amoenum.] Zoſimus παράδεισον βασιλικὸν appellat. Solebant enim Reges Perſa-

JULIANUS AUGUSTUS
Juliano A. IV. & Sallustio Coss.
Anno Chr. 363.

ſorium opacum eſt & amœnum, [a] gentiles picturas per omnes ædium partes oſtendens, Regis beſtias venatione multiplici trucidantis: nec enim apud eos pingitur vel fingitur aliud præter varias cædes & bella. Proinde cunctis ex ſententia terminatis, Auguſtus altiùs jam contra difficultates omnes incedens, tantúmque à fortuna ſperans nondum afflictâ, ut propius temeritatem multa crebrò auderet: validiores naves, ex his quæ alimenta portabant & machinas, [b] deoneratas octogenis implevit armatis: retentóque ſecum claſſis robore firmiore, quam in tres diviſerat partes, unam cum Victore Comite quiete prima noctis emitti diſpoſuit, ut flumine raptim tranſmiſſo ripæ occuparentur hoſtiles. Quod cùm acri metu territi duces concordi precatu fieri prohibere tentarent, neque deſtinationem flecterent Principis, ſublato vexillo, ut juſſum eſt, evolant è conſpectu quinque ſubitò naves: & cùm ripas jam adventarent, facibus & omni materia quâ alitur ignis petitæ adſiduis jactibus, cum militibus jam conflagraſſent, [c] ni veloci vigore pectoris excitus Imperator, ſignum ſibi datum noſtros, quòd margines jam tenerent ut mandatum eſt, erexiſſe proclamans, claſſem omnem properare citis remigiis adegiſſet. Quo facto & naves incolumes ſunt receptæ: & reſiduus miles, quamquam ſaxis & varietate telorum ex edito vexaretur, poſt concertationem acerrimam præaltas ripas & arduas ſupergreſſus, ſtabat immobilis. Et miratur hiſtoria Rhodanum arma & loricam retinente Sertorio tranſna-

rum, utpote venationi admodum dediti, quibuſdam ſæptis ac vivariis feras omnis generis includere, ut quoties ſe equóſque exercere vellent, citra laborem venarentur: quam venationem, ut nimis mollem reprehendit Dio Chryſoſt. in Orat. 3. de regno: ἐκεῖνοι μὲν γὰρ παραδείσοις περιλαβόντες, ὁπότε ἐπιθυμήσειαν, ὥσπερ ἐν εἱρκτῇ τὰ θηρία ἔκτεινον, &c. *Illi enim ſeptis quibuſdam quaſi carceribus incluſas feras, quoties ſibi libitum erat; conficiebant abſque labore & periculo.* Hæc autem ſæpta ferè palatiis erant adjuncta, ut docet Xenophon in lib. 1. de expeditione Cyri ſub initium. Et hic quidem ea loca παραδείσους appellat, non ibi tantùm, ſed etiam in lib. 4. Hiſt. ubi θῆρας ἐν παραδείσοις περιειργμένοις opponit venationi ἐν ἀναπεπταμένοις τόποις: & rurſus in OEconomico. Videtur autem hæc vox Perſica eſſe: quamquam alii ab Hebraïca lingua eam deducunt. Certè nullatenus Græcæ originis eſt. [De his diverſoriis Regum Perſarum, ſæptiſque ac nemoribus Curtius in libro 7. Idem initio libri 8. deſcribit hæc magna nemora, muris cincta, quibus nobilium ferarum greges clauduntur. In libro 18. Hiſt. Miſc. *Invenerunt Romani in his palatiis* Choſdrois *aviaria, dorcades, & onagros, pavones, & phaſianes infinitos, necnon in vivario ejus apud Damaſtager leones ac tigres miræ magnitudinis.*]

[a] GENTILES PICTURAS REGIS BESTIAS, &c.] Petrus Teixera in lib. 1. cap. 29. Relationis rerum Perſicarum, ait Perſarum olim Regem, & Optimates maximè addictos fuiſſe venationi: & maximam partem bonorum in canes & accipitres impendiſſe, eáſque picturas ſua magnitudine dignas exiſtimaſſe.

[b] DEONERATAS OCTOGENIS IMPLEVIT.] In Mſ. Regio *octingentis* legitur. Hoc Juliani ſtrategema luculenter deſcribit Libanius in Oratione illa funebri, pag. 320. κεναὶ τῶν φορτίων ἐκ παραγγέλσεως ἦσαν αἱ νῆες, &c. quæ cum Marcellini noſtri narratione mirificè conſentiunt. Miror tamen Marcellinum noſtrum nullam ejus ſtrategematis facere mentionem, quo Julianus cùm ignaris hoſtibus milites trajicere vellet, ludos campeſtres per totum diem in ripa edidit, quemadmodum narrat Libanius in loco cit. & de vita ſua pag. 45. Rufus Feſtus in Breviario, Sozomenus in lib. 6. cap. 1. & vetus Scriptor apud Suidam in γυμνικοί.

[c] NI VELOCI FRIGORE PECTORIS.] Scribendum arbitror, *veloci vigore.*

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

tatum: cùm eo momento turbati quidam milites, veritíque ne remanerent post signum erectum, scutis quæ patula sunt & incurva, proni firmiùs adhærentes, eáque licèt imperitè regendo, per voraginosum amnem velocitatem comitati sint navium. Contra hæc Persæ objecerunt instructas cataphractorum equitum turmas sic confertas, ut laminis coaptati corporum flexus splendore præstringerent occursantes obtutus, operimentis scorteis equorum multitudine omni defensa: quorum in subsidiis manipuli locati sunt peditum, contecti scutis oblongis & curvis, quæ texta vimine & coriis crudis gestantes, densiùs se commovebant. Post hos elephanti gradientium collium specie, motúque immanium corporum propinquantibus exitium intentabant, documentis præteritis formidati. Hinc Imperator catervis peditum infirmis medium inter acies spatium, secundùm Homericam dispositionem præstituit, ne locati priores, cedentésque deformiter cunctos averterent secum, aut postsignani ponè omnes rejecti centurias, nullo retinente licentiùs verterent terga: ipse cum levis armaturæ auxiliis per prima postremáque discurrens. Ergo ubi vicissim contiguæ se cernerent partes, cristatis galeis corusci Romani, vibrantésque clypeos, [a] velut pedis anapæsti præcinentibus modulis leniùs procedebant: & [b] præpilatis missilibus per procursatores principiis pugnæ tentatis, excita undique [c] humus rapido turbine portabatur. Et cùm undique solito more conclamaretur, virorúmque alacritatem sonantia classica jam juvarent, hastis & mucronibus strictis hincinde comminus pugnabatur: sagittarum periculis miles erat immunis, quantum interiora festinatiùs occupabat. Inter quæ Julianus pulsos fulcire subsidiis, incitaré-

[a] VELUT PEDIS ANAPÆSTI PRÆCIN. MODULIS.] Spartiatarum exercitus ad modum procedebat & tibiam, nec adhibebatur ulla sine anapæstis pedibus hortatio, ut ait Cicero in 3. Tuscul. & Valerius Max. in lib. 2. cap. 1. cujus verba sublegisse videtur Marcellinus. Sic enim ait Maximus de Spartanis: *Non antè ad dimicandum descendere solebant, quàm tibiæ concentu, & anapæsti pedis modulo cohortationis calorem animo traxissent.* Porro hæc anapæsta Tyrtæus composuerat Spartanis, teste Pausania in Messeniacis. Erant autem ejusmodi:

Ἄγετ' ὦ Σπάρτας εὐάνδρου
Κοῦροι πατέρων πολιητᾶν,
Λαιᾷ μὲν ἴτυν προβάλεσθε
Δόρυ δ' εὐτόλμως βάλλοντες,
Μὴ φειδόμενοι ζωᾶς.
Οὐ γὰρ πάτριον τᾷ Σπάρτᾳ.

Ut refert Dio in Orat. 2. de regno, & Tzetzes in Chil. 1. hist. 26. qui hæc ἐμβατήρια μέλη appellant. Et alioqui anapæstis delectatos esse Spartanos, patet ex Athenæi lib. 4. ubi Hyacinthiorum sollemne describitur. Ait enim ibi Polycrates, pueros canentes ad tibiam, pulsasse citharæ chordas simul omnes ad pedis anapæsti modum: ἐν ῥυθμῷ ἀναπαίστῳ μετ' ὀξέος δὲ τόνου τὸν θεὸν ᾄδειν. Celeri quippe & incitato Laconum ingenio hic anapæsticus modus, acutus & creber ac vegetus, conveniebat.

[b] ET PRÆPILATIS MISSILIBUS.] Malim *propilatis*, ut in lib. 16. *Propilabantur*, inquit, *missilia*, *&c.* id enim erat apud veteres initium pugnæ. Cæsar in lib. 1. & 2. de bello Gallico, *pilis missis* dicit. At præpilata missilia apud T. Livium sunt, quæ obtusa sunt, & mucronis loco pilam præfixam habent. Polybius ἐσφαιρωμένα dixerat, & Xiphilinus in Nerone.

[c] HUMUS RAPIDO TURBINE PORTABATUR.] Hoc verò nimis poëticum, & planè διθυραμβῶδες. Sic Silius Italicus in lib. x.

—sublatum pulvere campum
Vulturnus rotat.

Et Statius in 5. Theb.

—totúmque Notis portantibus æquor.

que

Julianus Augustus
Juliano A. IV. & Sallustio Coss.
Anno Chr. 363.

que tardantes, quasi conturmalis strenuus properabat & rector. Laxata itaque acies prima Persarum, [a] leni antè, dein concito gradu calefactis armis retrorsus gradiens, propinquam urbem petebat: quam sequebatur miles itidem fessus, in campis torridis adusque diei finem à lucis ortu decernens: ejúsque occipitiis pertinaciùs hærens, omnem cum [b] Pigrane & Surena, & Narseo potissimis ducibus adusque Ctesiphontis muros egit præcipitem, adversorum feriens suras & terga. [c] Perrupissétque civitatis aditus, lapsorum agminibus mistus, ni Dux Victor nomine manibus erectis prohibuisset & vocibus, ipse humerum & sagittâ præstrictus: & timens ne intra mœnium ambitus rapidus miles inconsultè repertus, nullósque inveniens exitus, multitudinis pondere circumveniretur. Sonent Hectoreas poëtæ veteres pugnas: fortitudinem Thessali ducis extollant: longæ loquantur ætates Sophanem, & Aminiam, & Callimachum, & Cynægirum, Medicorum in Græcia fulmina illa bellorum: non minùs illo die quorumdam ex nostris inclaruisse virtutem, omnium confessione monstratur. Post timorem depositum calcatásque ruinas hostilium corporum, justo sanguine miles etiamtum cruentus, ad Imperatoris tentoria congregatus, laudes ei perhibebat & gratias, quòd ignoratus ubique dux esset an miles magis, tum ita rem prosperè gesserat, ut cæsis Persarum plus minúsve duobus millibus & quingentis, LXX. caderent soli nostrorum. Qui appellans plerosque nominatim, quos stabili mente aliquid clarum fecisse ipse arbiter perspexit, navalibus donavit coronis, & civicis, & castrensibus. Abunde ratus post hæc prosperitates similes adventare, complures hostias Marti parabat ultori: & ex tauris pulcherrimis decem ad hoc perductis, nondum aris admoti voluntate sua novem procubuere tristissimi: decimus verò qui diffractis vinculis lapsus, ægrè reductus est, mactatus ominosa signa monstravit. Quibus visis exclamavit indignatus acriter Julianus, Jovémque testatus est, nul-

[a] Leni et inconcito gradu.] Sic Castello placuit, cùm in Editione Rom. excusum esset, *leni antè inconcito gradu:* prout etiam in Ms. legitur Florentino, * & Tolos. * [ac Colbert.] At Codex Regius ita scriptum habet, *leni antè incitato gradu:* [lego, *leni antè, dein concito gradu.*] Sequitur enim, *calefactis armis retrorsus gradiens,* ut appareat eum cursum incitatum fuisse, qui antea lenis fuerat.

[b] Cum Tigrane.] Non sum veritus Editionis Rom. scripturam auctori suo reddere, quam & auctoritas exemplaris Regii * & Tolos. * [ac Colbert.] firmabat. Accedit Zosimus, qui Pigraxem hunc nominat. τῆς φυγῆς ἡγησάμενοι τῶν στρατηγῶν· ἦσαν δὲ οὗτοι Πιγράξης πρῶτα καὶ ἀξιώσει προέχων ἁπάντων, καὶ Ἀναρέξης καὶ Συρήνας. *Fugæ initium Duces fecere: Pigraxes summo loco, & dignitate aliis antecellens, & Anarreus,* (Narteus in Mss. Regio. Fl. & Valent. [& Colbert.] dicitur) *& Surenas.* Sex autem millia Persarum in hoc prœlio occubuisse prodit Libanius pag. 322. At Marcellinus II. millia tantùm dicit, & 10.

[c] Perrupissetque civitatis aditus, ni Victor.] Aliam ejus rei causam affert Rufus Festus. *Persas,* ait, *terrore subito miscuerunt: versisque agminibus totius gentis, apertis Ctesiphontem portis victor miles intrasset, nisi major prædarum occasio fuisset, quàm cura victoriæ.* Idem etiam disertè confirmat Libanjus in Orat. funebri pag. 322.

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Salustio Coss. Anno Chr. 363.

Caput VII.

la Marti jam sacra facturum: [a] nec resecravit, celeri morte præreptus.

Digesto itaque consilio cum Primatibus super Ctesiphontis obsidio, itum est in voluntatem quorumdam, facinus audax & importunum esse noscentium id aggredi: quòd & civitas situ ipso inexpugnabilis defendebatur, & cum metuenda multitudine protinus Rex affore credebatur. Vicit sententia melior: cujus utilitate Princeps sollertissimus approbatâ, Arinthæum cum manu peditum expedita ad populandas regiones circumsitas misit, armentis lætas & frugibus, hostes pari persecuturum industria, quos dispalatos nuper densi tramites & [b] latebræ texere notissimæ: hinc opulenta. Sed ille avidæ semper ad ulteriora cupiditatis, [c] parvi habitis vetantium dictis, & increpitis Optimatibus, quòd ob inertiam [otiíque desiderium [d] amitti suaderent propè jam] parta Regna Persidis: flumine lævâ relicto, infaustis ductoribus præviis, mediterraneas vias arripere citato proposuit gradu. Et tamquam funesta face Bellonæ subjectis ignibus exuri cunctas jusserat naves, [e] præter minores duode-

[a] Nec resecravit.] Id est, nec se religione solvit, quam jurando contraxerat. Resecrare enim est solvere religione, ut ait Festus: sed propriè de obsecrantibus dicebatur. Cùm enim reus comitiis populum per Deos obsecraverat, ut periculo liberaretur: jubebat magistratus eum resecrare, ut populus Rom. religione solveretur, quâ se obligatos esse putabant, quòd per Deos essent rogati. Hinc quoties aliquid postulantes ab altero *Obsecro* dixerant, statim religionis causâ addebant *Resecro*, ut docet Plautus in Aulularia. Interdum ipsi qui obsecrabantur, resecrabant, ut apud cumdem Plautum in Persa, Scena 1. Resecratio etiam exsecrationi nonnumquam opponitur, ut apud Cornelium Nepotem in Alcibiade. *Restituta ergo huic sunt publicè bona, iidémque illi Eumolpidæ ac Ceryces, qui eum devoverant, rursus resecrare sunt coacti.* τὰς ἀρὰς ἀφοσιώσασθαι dicit Plutarchus in Alcibiade. Diodorus Siculus in lib. 13. ἆραι τὰς ἀράς. Callisthenes uno verbo ἀναρᾶσθαι, teste Suida. * Pollux ἐπαναρᾶσθαι dicit in lib. v. Onomast. capite 24. * Ritus autem exsecrationis ac devovendi is erat Athenis, ut Sacerdotes & Antistitæ stantes versus occasum imprecarentur dira quædam, & puniceas vestes excuterent, ut tradit Lysias in Orat. contra Andocidem.

[b] Latebræ texere notissimæ.] Post hæc verba in Ms. Flor. Val. & Regio, [& Colbert.] * ac Tolos.* legitur, *hinc opulenta, sed ille, &c.* Neque aliter in Editione Romana. Quare accedo libenter conjecturæ viri docti qui Regium exemplar manu sua descripsit. Is enim ad oram libri adnotat suspicari se, plurima hîc deesse. Deest autem primò legatio Saporis ad Julianum, de qua præter Libanium pag. 322. loquitur & Socrates in lib. 3. cap. 18. Deinde desideratur narratio rerum, quas exercitus Rom. Ducibus Procopio & Sebastiano intra Tigrim relictus gesserat, & quam ob causam Juliano in Assyria, prout ipsis mandatum erat, occurrere non potuerit. Hæc autem desiderari ipse docet Marcellinus in fine hujus libri pag. 282. his verbis: *Hisque accedebat aliud malum, quòd nec adminicula quæ præstolabamur, cum Arsace & nostris Ducibus apparebant, ob causas impedita prædictas.* Ubinam prædictas, nisi hoc in loco? Certè Libanius post legationem illam Saporis à Juliano occultè dimissam, ne pacis mentione frangerentur ac mollirentur animi militum, subjicit de Arsace & exercitu Rom. Postremò desideratur in hac lacuna fraus Persicorum transfugarum, quorum suasu Julianus inductus, classem temere concremavit. De his enim se locutum hîc esse, satis indicat Marcellinus sequentibus mox verbis.

[c] Parvi habitis vetantium dictis.] Ducum & Comitum, atque inter hos Regalis Hormisdæ, qui transfugarum consilio ac promissis dolum subesse admonebant, ut scribit Zonaras.

[d] Amitti suaderent pæne jam.] Hanc integram περικοπὴν primus Gelenius ex conjectura, ut opinor, adjecit. Nam in Ms. Regio [& Colb.] & Editione Rom. desiderantur hæc verba.

[e] Præter minores XII.] Consentit Zonaras qui 700. triremes cum 400.

Julianus Augustus Jul. A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

cim, quas profuturas pangendis pontibus disposuit vehi carpentis: ídque putabat utiliter ordinasse, ne relicta classis usui hostibus foret, aut certè ut ab expeditionis primordio factum est, armatorum ferè viginti millia in trahendis occuparentur iisdem navibus & regendis. Dein cùm metuens sibi quisque mussaret, monstrarétque perspicua veritas, quòd repulsus forsitan ariditate vel altitudine montium, ad aquas redire non poterit miles, [a] tortíque perfugæ apertè faterentur se fefellisse, concursu maximo exstingui jussæ sunt flammæ. Et quoniam ignis auctus immaniter plerasque consumpsit, XII. tantummodo naves potuerunt intactæ servari, quæ ut possint custodiri discretæ sunt. Hoc casu classe cùm non oporteret abolita, Julianus consociato fretus exercitu, cùm armatorum nulli per diversa distringerentur, numero potior ad interiora tendebat, alimenta affatim opulentis suggerentibus locis. Quo cognito, hostes ut inediâ nos cruciarent, herbas cum adultis segetibus incenderunt: & conflagratione procedere vetiti, stativis castris dum flammæ senescerent tenebamur. Insultantésque nobis longiùs Persæ, nunc de industria se diffundebant, aliquoties confertiùs resistentes: ut procul conspicantibus viderentur advenisse jam Regis auxilia, ideoque eos æstimaremus erupisse ad audaces excursus & insolita tentamenta. Mærebat tamen ob hæc Imperator & miles, quòd nec contabulandi pontis erat facultas, amissis navibus temere, nec occurri poterat hostis adventicii motibus, quem adesse coruscus nitor indicabat armorum, artè pro singulis membris inflexus. Hísque accedebat aliud haud exiguum malum: quòd nec adminicula quæ præstolabamur cum Arsace & nostris ducibus, apparebant, [b] ob causas impedita prædictas.

Caput VIII.

Has ob res ut solaretur anxios milites Princeps, [c] captivos graciles suapte naturâ, ut pæne sunt Persæ, & macie jam confectos jussit in medium duci: nostrósque respiciens: *En*, inquit,

onerariis incensas fuisse dicit. At Libanius pag. 302. quindecim naves ad compingendos pontes ait esse servatas: qui quidem eo loci multum laborat, ut hoc inconsultum & imprudens Achillis sui facinus excuset. Adde Augustinum in lib. v. de Civitate Dei, cap. 29.

a Tortique perfugæ.] Id planè eodem modo refert Zonaras: ἤδη δὲ ἐκείνων ἐκπυρωθεισῶν ἐπεὶ πολλοὶ τῶν ταξιαρχῶν ἀπάτην καὶ δόλον εἶναι ἔλεγον τὰ παρὰ τῶν αὐτομόλων ἐκείνων λεγόμενα, μόλις ποτε κατένευσεν ἐτασθῆναι τοὺς ψευδαυτομόλους· οἳ αἰκισθέντες βασάνοις ἐξεῖπον τὸ ἀπόρρητον. *Cùm jam universæ naves conflagrassent, plerisque Tribunorum contendentibus ea quæ à transfugis dicerentur fraudem & insidias esse, vix permisit, ut quæstioni transfugæ subderentur: qui tormentis adacti, tandem veritatem aperuere.*

b Ob causas impedita prædictas.] Arsaces quidem Armeniæ Rex seu proditione, ut ei objicit Libanius, seu quòd regionem suam nudare Persis nolebat, copias suas Juliano obviam mittere supersedit. Chiliocomum tamen vastavit, ut legitur p. 300. Exercitus autem Rom. qui cis Tigrim relictus fuerat, partim ignaviâ ac metu, quòd consortes suos in Tigri lavantes sagittis Persarum occisos viderant, partim discordiâ Ducum, cùm sibi invicem obtrectarent, & altero proficisci jubente, alter ut manerent hortaretur, inertiâ ibidem & otio commarcuit. Libanii verba sunt p. 301. eò enim recurrendum est post finem paginæ 322. ob transpositionem paginarum, qua hæc Oratio miserè depravata est.

c Captivos graciles jussit in medium duci.] Hoc strategemate

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

quos Martia ista pectora viros existimant, deformes illuvie capellas & tætras, utque crebri docuerunt eventus, antequam manus conferant, abjectis armis vertentes semet in fugam. Quibus dictis, remotísque captivis, supér rerum summa consultabatur. Et multis ultro citróque dictitatis, cùm reverti debere per loca quà venimus, plebs vociferaretur imprudens: resistebat intentiùs Princeps, multis cum eo nequaquam fieri posse monstrantibus, per effusam planitiem pabulo absumpto & frugibus, vicorúmque reliquiis exustorum inopiâ squalentibus ultimâ: quódque liquentibus jam brumæ pruinis omne immaduerat solum, & ruptis riparum terminis aucti inhorruere torrentes. Eo etiam ad difficultatem accedente negotii, quòd per eas terras vapore sideris calescentes, muscarum & culicum multitudine referta sunt omnia, earúmque volatu dies & astrorum noctu micantium facies obumbratur. Et cùm nihil humani proficerent sensus, diu fluctuantes & dubii, exstructis aris cæsísque hostiis consulta numinum scitabamur : utrum nos per Assyriam reverti censerent, an præter radices montium leniùs gradientes, Chiliocomum prope Corduenum sitam ex improviso vastare : quorum neutrum extis inspectis [a] confore dicebatur. Sedit tamen sententia, ut omni spe meliorum succisa Corduenam arriperemus: & XVI. Kal. Julias promotis jam signis, progresso Imperatore cum lucis exordio, fumus vel vis quædam turbinata pulveris apparebat : ut opinari daretur asinorum esse greges agrestium, quorum multitudo in tractibus est illis innumera, ideo simul incedens, ut constipatione densa feroces leonum frustrentur assultus. Quidam arbitrabantur [b] Sacenæ duces adventare jam nostros, rumoribus percitos, quòd Imperator Ctesiphonta magnis viribus oppugnaret : nonnulli Persas nobis viantibus incubuisse firmabant. Ideo inter hæc ita ambigua ne quid adversum accideret, revocantibus agmina classicis, in valle graminea prope rivum, multiplicato scutorum ordine in orbiculatam figuram metatis tutiùs quievimus castris. Nec enim adusque vesperam aëre concreto discerni potuit, quidnam esset [c] quod diu squalidius videbatur.

ad ingenerandum militibus hostium contemptum antiqui Imperatores sæpe usi sunt : & Leo Imperator in Tacticis id magnopere suadet. Simili arte Agesilaus captivos Persas nudos divendi ante ora militum jussit, ut milites cùm eorum mollitiem cernerent, cum mulierculis sibi bellum fore sperarent, teste Xenophonte in lib. 3. & Plutarcho in Agesilao.

[[a] QUORUM NEUTRUM EXTIS INSPECTIS CONFORE DICEBATUR.] Terentius in Andria hoc utitur verbo : *Restat Chremes, qui mihi exorandus est: & spero confore.* Ubi Donatus *confore* malè à *confit* deducit. Putat Petrus Pithœus esse hoc verbum exstispicum, ut ad oram libri sui notavit.]

[[b] SACENÆ DUCES ADVENTARE, &c.] Ita præ ceteris codex Colbert. Legendum tamen puto *Saracenos duces adv. &c.*]

[c] QUOD HIS SQUALIDIUS VIDEBATUR.] Emendavi, *quod diu squa. videbatur* : cùm viderem in hac eadem pagina paullo suprà pro *diu fluctuantes & dubii*, in MSS. & Editione Rom. scriptum esse *diis fluct.* eodem errore.

Explicit Liber XXIV.

AMMIANI MARCELLINI RERUM GESTARUM LIBER XXV.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XXV. continentur.

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

CAPUT I.

T hanc quidem noctem nullo siderum fulgore splendentem, ut solet in arduis rebus & dubiis, exegimus, nec sedere quoquam auso, nec flectere in quietem lumina præ timore. Ubi verò primùm dies inclaruit, radiantes [a] loricæ limbis circumdatæ ferreis, & corusci thoraces longè prospecti, adesse Regis copias indicabant. Hócque viso accensum, properantem congredi militem dirimente fluvio brevi prohibuit Imperator: & non procul à vallo ipso inter excursatores nostros & Persicos prœlio acri conserto, [b] Machamæus cecidit, ductor unius agminis nostri. Cui propugnaturus Maurus frater, Dux postea Phœnices, cùm germani trucidasset interfectorem, obvium quemque perterrens, infirmatus & ipse humerum telo, pallescentem morte propinqua Machamæum extrahere pugna viribus valuit magnis. Et cùm fatiscerent vix toleranda æstuum magnitudine crebrísque congressibus partes, ad ultimum hostiles turmæ gravi sunt repulsa discussæ. [c] Hinc recedentibus nobis longiùs, Saraceni nostrorum metu peditum repedare compulsi, paullo postea innexi Persarum multitudine tutiùs irruebant, Romana impedimenta rapturi: verùm viso Imperatore ad alas subsidiarias reverterunt. Qua ex regione profecti [d] ad Hucumbra nomine villam pervenimus: ubi per biduum omnibus ad esum congruis, & satietate quæsita frumenti ultra spem recreati discessimus: & confestim, absque his quæ tempus vehi permisit, reliqua flammis exusta sunt. Postridie [e] exercitu sedatiùs procedente, extremos qui eo die fortè cogendorum agminum officia sustinebant, necopinantes Persæ adorti, negotio levi interfecissent, ni proximus equitatus noster hoc ociùs intellecto, per patulas valles latè diffusus tantam molem discriminis, vulneratis qui supervenerant, repulisset. In hac cecidit pugna [f] Adaces Nobilis Satrapa, legatus quondam ad Con-

[a] LORICÆ NIVEIS LIMBIS CIRCUMD.] Sic emendavit Castellus, cùm in Editione Rom. legeretur, *nivibus lumbis*. Ego verò cùm in omnibus Mss. Regio, Val. & Flor. repererim, *loricæ nimbis circumdatæ ferreis*, eam scripturam sequi malui. *Limbis* tamen equidem prætulerim. Sic enim loquitur Marcellinus in lib. 16. *Sparsique cataphracti equites quos Clibanarios dictitant Persæ, thoracum muniti tegminibus, & limbis ferreis cincti*. [Sanè in Ms. Colb. scriptum est, *lumbis circ. fer.* sed correctum eadem manu, *nimbis*.] Hi sunt quos ὠμοβύρσοις καὶ σιδηροῖς θώραξι vocat Plutarchus in Crasso.)

[b] HINC RECEDENTIBUS NOBIS.] Ad locum qui Baraphthas dicitur, teste Zosimo.

[c] MACHAMÆUS CECIDIT.] Zosimo in lib. 3. μαχαμαῖος. Eumdem intelligit Libanius pag. 302. cùm dicit: πεσόντος δὲ τοῦ ἡμετέρου τινὸς (sic Mss.) ταξιάρχου.

[d] AD HUCUMBRAM NOMINE VILLAM.] σύμβραν vocat Zosimus villam mediam inter duas urbes Nischaram & Nischanabem, quæ cùm fluvio Tigri dirimantur, ponte ad utilitatem commerciorum fabricato junguntur. [*Hucumbra* scriptum est in codice Colb.]

[e] EXERCITU SEDATIUS PROCEDENTE.] Ad locum, qui est inter Danabam & Symam opida, teste Zosimo.

[f] ADACES LEGATUS Q. AD CONSTANTIUM.] Idem dicit Zosimus: εὑρέθη γὰρ ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ σατράπης τις τῶν ἐπιφα-

ſtantium Principem miſſus, ac benignè ſuſceptus: cujus exuviis interfector Juliano oblatis, remuneratus eſt ut decebat. Eodem die Tertiacorum equeſtris numerus à legionibus incuſatus eſt, quòd cùm ipſæ hoſtium adverſas irrumperent acies, illi paullatim dilapſi, alacritatem pæne totius minuiſſent exercitus. Unde ad indignationem juſtam Imperator erectus, ademptis ſignis haſtiſque diffractis, omnes eos qui fugiſſe arguebantur, inter impedimenta & ſarcinas & captivos agere iter impoſuit, ductore eorum, qui ſolus fortiter decertarat, aliæ turmæ appoſito, cujus Tribunus turpiter prœlium deſeruiſſe convincebatur. Abjecti ſunt autem ſacramento etiam alii quatuor ob flagitium ſimile vexillationum Tribuni: hoc enim correctionis moderamine leniori, impendentium conſideratione difficultatum contentus eſt Imperator. Progreſſi itaque LXX. ſtadia attenuatâ rerum omnium copiâ, herbis frumentiſque crematis, ex flammis ipſis raptas fruges & pabula, ut quiſque vehere potuit conſervavit. Hoc etiam loco relicto, cùm ad tractum Maranga appellatum omnis veniſſet exercitus, prope lucis confinia immenſa Perſarum apparuit multitudo, cum Merene equeſtris Magiſtro militiæ, filiiſque Regis duobus, & Optimatibus plurimis. Erant autem omnes catervæ ferratæ, ita per ſingula membra denſis laminis tectæ, ut juncturæ rigentes compagibus artuum convenirent: humanorúmque vultuum ſimulacra ita capitibus diligenter apta, ut imbracteatis corporibus ſolidis, ibi tantùm incidentia tela poſſint hærere, quà per cavernas minutas & orbibus oculorum affixas parciùs viſitur, vel per ſupremitates narium anguſti ſpiritus emittuntur. Quorum [a] pars contis dimicatura ſtabat immobilis, ut retinaculis æreis fixam exiſtimares: juxtáque ſagittarii (cujus artis fiduciâ ab incunabulis ipſis gens prævaluit maximâ) tendebant divaricatis brachiis flexiles arcus, [b] ut nervi mammas præſtringerent dexteras, ſpicula ſiniſtris manibus cohærerent: ſummáque peritiâ digitorum pulſibus argutùm ſonantes arundines evolabant, vulnera pernicioſa portantes. Poſt hos elephantorum ful-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Salluſtio Coſſ. Anno Chr. 363.

τῶν ὄνομα Δάκης, (ſcrib. Αδάκης) ὃς ἔτυχε πρότερον ἐπὶ πρεσβείαν πρὸς τὸν Κωνστάντιον ἀπεσταλμένος.

a PARS CONTIS DIMICATURA.] Dio in lib. 40. de Perſica armatura: ἀσπίσι μὲν, inquit, οὐδὲν νομίζουσι· ἱπποτοξόται δὲ καὶ κοντοφόροι (ſcribe ex Mſ. κοντοφόροι) τὰ πολλὰ κατάφρακτοι στρατεύοντο. *Clypeo quidem uti minimè curant: ſagittarii autem ex equo; & contis dimicantes, cataphracti plerumque in pugnam prodeunt.* Adde Herodianum in fine lib. 4.

b UT NERVI MAMMAS PRÆSTRINGERENT.] Ut apud Homerum Pandarus Iliad. 4.

Νευρὴν μὲν μαζῷ πέλασεν, τόξῳ δὲ σίδηρον.

Quod ſagittandi genus παρὰ μαζὸν dicebatur. Erat & altera jaculandi ratio παρὰ δεξιὸν ὠτίον, itémque παρ' ὦμον, ut docet Euſtathius in Il. x. Quibus adde & quartum jaculandi modum ab inguine, quem Parthis familiarem fuiſſe docet Perſius in Sat. 5. Propertius in lib. 4. de Virdomaro:

Illi virgatis jaculantur ab inguine bracis.

Sic enim corrigendum eum verſum exiſtimo. Quintus denique modus ſagittandi fuit, pede vicem manus implente: qua ratione uſos eſſe Arabas ſcribit Suidas in Αραβες. Vide & Servium in librum IX. Æneid.

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

gentium formidandam ſpeciem, & truculentos hiatus vix mentes pavidæ perferebant : ad quorum ſtridorem odoremque & inſuetum adſpectum magis equi terrebantur. Quibus inſidentes magiſtri, manubriatos cultros dexteris manibus illigatos geſtabant, [c] acceptæ apud Niſibin memores cladis : & ſi ferociens animal vires exſuperaſſet regentis, ne reverſum per ſuos, ut tunc acciderat, colliſam ſterneret plebem, vertebram, quæ caput à cervice diſterminat, ictu maximo terebrabant. [a] Exploratum eſt enim aliquando ab Haſdrubale Hannibalis fratre, ita citiùs vitam hujuſmodi adimi belluarum. Quibus non ſine magno horrore perſpectis, ſtipatus armatarum cohortium globis cum Primatibus fidentiſſimus Imperator, ut flagitabat [b] major vis & atrocior, lunari acie ſinuatiſque lateribus occurſuros hoſti manipulos inſtruebat. Et ne ſagittariorum procurſus noſtrorum cuneos disjectaret, [c] illatis concitatiùs ſignis ſpiculorum impetum fregit : datóque ad decernendum ſollemniter ſigno, denſati Romani pedites confertas hoſtium frontes niſu protruſerunt acerrimo. Et fervente certaminum mole, clypeorum ſonitus, & virorum armorúmque lugubre ſibilantium fragor, nihil perpetiens jam remiſſum, campos cruore & corporum ſtrage contexit, effuſiùs cadentibus Perſis : quibus ſæpe languidis in conflictu, artiùs pes pede conlatus graviter obſiſtebat, pugnare fortiter eminus conſuetis, & ſi inclinatas ſuorum copias ſenſerint, cedendo in modum imbrium ponè verſus directis ſagittis hoſtes à perſequendi fiducia deterrere. Pulſis igitur pondere magnarum virium Parthis, miles Solis curſu flammeo diu laxatus, ſigno in receptum dato, in tentoria repedat, ad audendum deinceps majora ſublatus. In hoc prœlio Perſarum major ut dictum eſt apparuit ſtrages; noſtrorum admodum levis. Eminuit tamen inter varios certaminum caſus Vetranionis mors viri pugnacis, [a] qui legionem Ziannorum regebat.

[a] Exploratum est enim ab Hasdrubale.] Id Haſdrubalis conſilium refert Zonaras in tomo 2. pag. 90. παρήγγειλεν ὁ Ἀσδρούβας τοῖς ἐπ' αὐτῶν καθημένοις τοὺς τιτρωσκομένους τῶν θηρίων παραυτίκα σφάζειν· ῥᾷστα γὰρ σιδηρίῳ τινὶ κατὰ τὸ οὖς τυπτόμενα ἐκτείνοντο. *Præcepit Haſdrubal Indis qui belluis inſidebant, ut vulneratos elephantos confeſtim interficerent. Cultro autem quodam ſub aurem percuſſi facillimè necabantur.* [Ceterùm paullo ſuprà pro *vertebram*, *venam* ſcriptum reperi in codice Colbertino : & ita in veteribus libris ſcriptum ſe inveniſſe notavit P. Pithœus.]

[b] Major vis et trucior.] In Editione Rom. legebatur, *major juſſit atrocior* : quam ſcripturam Caſtellus miris modis depravarat. Sed Accurſius quidem ſic edidit, *major vis ita trucior.* Gelenius autem hoc modo, *major vis ita atrocior* : quo modo in exemplari Regio ſcriptum reperi. [In Colb. *major viſit atrocior*, omnino pro *major vis & atrocior.*]

[c] Illatis concit. signis spiculorum impetum fregit.] Idem in illa celebri Marathonia pugna obſervavit Miltiades, qui Athenienſes effuſo curſu juſſit Perſas aggredi, quò ſcilicet ante ictus ſagittarum ad hoſtem venirent, ut ſcribit Herodotus in VI. & Juſtinus in 2. Vegetius quoque in lib. 1. cap. 9. hoc præceptum Ducibus inculcat. * Nec ſecus Ventidius adverſus Parthos, teſte Frontino libri 2. cap. 2. *

[d] Qui legionem Ziannorum regebat.] In Notitia Orientalis Imperii *Tzanni* dicuntur ſub diſpoſitione Magi-

Poſt

Juliānus Augustus Jul. A. IV. & Salluſtio Coſſ. Anno Chr. 363.

CAPUT II.

Poſt quæ triduo induciis deſtinato, dum ſuo quiſque vulneri medetur vel proximi, commeatibus nos deſtitutos inedia cruciabat jam non ferenda: & quoniam frugibus exuſtis & pabulis, homines in diſcrimen ultimum venerant & jumenta, ex eo cibo quem animalia Tribunorum vehebant & Comitum, imæ quoque militum plebi penitus indigenti pars diſtributa eſt magna. Et Imperator, cui non cupediæ ciborum ex regio more, ſed ſub columellis tabernaculi parvis cenaturo, pultis portio parabatur exigua, etiam munifici faſtidienda gregario, quidquid ad miniſteria poſtulabatur, per contubernia paupertina ſui ſecurus egeſſit. Ipſe autem ad ſollicitam ſuſpenſámque quietem paulliſper protractus, cùm ſomno (ut ſolebat) depulſo, ad æmulationem Cæſaris Julii quædam ſub pellibus ſcribens, [a] obſcuro noctis altitudine ſenſus cujuſdam Philoſophi teneretur, vidit ſqualidiùs, ut confeſſus eſt proximis, ſpeciem illam Genii publici, quam cùm ad Auguſtum ſurgeret culmen conſpexit in Galliis, velatâ cum capite Cornucopiâ per aulæa triſtiùs diſcedentem. Et quamquam ad momentum hæſit ſtupore defixus, omni tamen ſuperior metu, ventura decretis cæleſtibus commendabat: relictóque humi ſtrato cubili, adulta jam excitus nocte, & numinibus per ſacra depulſoria ſupplicans, flagrantiſſimam facem cadenti ſimilem viſam, aëris parte ſulcata evanuiſſe exiſtimavit: horroréque perfuſus eſt, ne ita apertè minax Martis apparuerit ſidus. Erat enim nitor igneus iſte, [b] quem διαΐσσοντα nos appellamus, nec cadens umquam, nec terram contingens. Corpora enim qui credit cælitus poſſe labi, profanus meritò judicatur & demens. Fit autem hic habitus modis compluribus, è quibus ſufficiet pauca monſtrare. [c] Scintillas quidam putant ab ætherio

ſtri militum per T[illegible]cias. Sic enim in Mſ. codice legitur, cùm vulgò *Thaanni* legatur & *Thanni*. Erant autem Tzanni populi Lazis finitimi & Armeniis, ut docet Procopius in lib. 1. Perſic. Agathias in libro v. & Juſtinianus in Novella 28. de moderatore Helenoponti. *Zanni* dicuntur à Marcellino Comite in Chronico ſub Theodoſio Minore. Euſtathius in Dionyſium, οἱ μάκρωνες, inquit, ἔθνος ποντικόν, τόπος τοῦ πόντου θερμώδων, ἰδιωτικώτερον δὲ τζάνους, ὡς καὶ τὴν κολχίδα λαζικήν. Sanè Zanni, & Sanni, Tzanni, & Thanni ſola pronuntiandi ratione differunt, ut Zangæ & Tzangæ, Tabenneſiotæ & Zabenneſiotæ in Chronico Victoris Tunonenſis; Turullus & Tzurullus opidum Thraciæ in Procopio & Suida. Ex his quæ diximus, apparet Tzannos longè ante Juſtiniani tempora fœderatos Rom. & auxiliares fuiſſe.

[a] SENTENTIIS CUJUSD. PHILOSOPHI.] Sic conjecit P. Caſtellus, cùm in Editione Rom. & Mſſ. omnibus legeretur *ſenius cui*. Unde ſcribendum exiſtimo *obſcuro noctis*, (ſic in Mſ. Reg. * & Toloſ. * & Edit. Rom.) *altitudine ſenſus cujuſd. Phil. teneretur.* [Sanè in Colb. legitur, *obſcuro noctis altitudine ſenius cujuſdam Philoſophi teneretur.*]

[b] QUEM ΔΙΑΙΣΣΟΝΤΑ.] Id ſignum ab antiquis infauſtum eſſe habitum docet Homerus Il. 4.

Οἷον δ' ἀστέρα ἧκε Κρόνου πάϊς ἀγκυλομήτεω
Ἢ ναύτῃσι τέρας, ἠὲ στρατῷ εὐρέϊ λαῶν
Λαμπρόν. τοῦ δέ τε ἀπὸ πολλοὶ σπινθῆρες
ἵενται.

Ubi Euſtathius rectè notat: ἀστέρα δὲ λέγει οὐ κυρίως, ἀλλά τι ἀστεροειδὲς, οἷον κομήτην, ἢ ὁποῖοι οἱ διάττοντες, ὧν ἡ φύσις ἀέρος τροπή· διὸ καὶ αἰθρίους ὡς ἁπλοῦ δηλοῖ. Ventorum quidem id ſignum eſſe teſtatur Aratus in Prognoſtico.

[c] SCINTILLAS AB ÆTHERIO CADENTES VIGORE.] Idem ſentit Theon in Arati Prognoſtica. Sic enim definit has imagines: σπινθῆρας εἶναι ἃς ἀποπέμπει ὁ αἰθήρ·

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

cadentes vigore, parúmque porrectiùs tendere sufficientes exstingui: vel certè radiorum flammas injectas nubibus densis acri scintillare contactu: aut cùm lumen aliquod cohæserit nubi. Id enim in stellæ speciem figuratum, decurrit quidem dum viribus ignium sustentatur: amplitudine verò spatiorum exinanitum, [a] in aërium solvitur corpus, ad substantiam migrans, cujus attritu incaluit nimio. Confestim itaque ante lucis primitias Etrusci Haruspices accersiti, consultique quid astri species portenderet nova, vitandum esse cautissimè responderunt, ne quid tunc tentaretur: ex [b] Tarquitianis libris, in titulo *De rebus divinis* id relatum esse monstrantes, quòd face in cælo visa committi prœlium, vel simile quidquam non oportebit. Quo etiam id inter alia multa spernente, orabant Haruspices saltem aliquot horis profectionem differri: & ne hoc quidem sunt adepti, Imperatore omni vaticinandi scientiæ reluctante: sed exorto jam die, promota sunt castra.

CAPUT III.

Hinc nos egressos, Persæ cùm sæpe afflicti peditum stabiles pugnas horrerent, structis insidiis occultè comitabantur, altrinsecus viantes catervas à celsis collibus explorando: ut id suspicans miles adusque perpetuum diem nec vallum erigeret, nec sudibus se communiret. Dúmque teguntur firmiter latera, & exercitus pro locorum situ quadratis quidem sed laxis incedit agminibus, invasa subitò terga poneversùs arma cogentium Principi indicatur, etiamtum inermi ad speculanda anteriora progresso. Qua concitus clade, [c] oblitus loricæ, scuto inter tumultum arrepto, properans ultimis ferre suppetias, revocatur alio metu, qui etiam antesignanos unde discesserat, paria perpeti nuntiabat. Quæ dum sine respectu periculi sui redintegrare festinat, ex alia parte cataphractorum Parthicus globus centurias adoritur medias: ac sinistro cornu inclinato acriter superfusus, fætorem stridorémque elephantorum impatienter tolerantibus nostris, contis & multiplicatis missilibus decernebat. Verùm Principe volitante inter prima discrimina prœliorum, exsilivit nostra succinctior armatura, aversorúmque Persarum & beluarum suffragines concidebat & dorsa. Quos cùm Ju-

ὄντι τὸ αἴτιον ὅτι πύκνωσις τὸ ποιοῦν.

[a] IN ÆSTUM SOLVITUR CORPUS.] Sic emendavit Gelenius, cùm ex Castelli conjectura antè legeretur *iners tum solv.* At in Editione Rom. sic legebatur *inertium solv. corpus.* Sed cùm in codice Regio scriptum repetissem *in ærtum sol. corp.* [in Colbert. *inertum solv. corpus :*] statim emendavi, *in aërium solvitur corpus :* quæ emendatio confirmatur verbis sequentibus, *ad substantiam migrans, cujus attritu incaluit nimio.* Quidam enim ex attritu aëris hæc prosilientia formari sidera dicebant, inter quos Anaxagoras teste Diogene, & Seneca in lib. 2. Natur. quæst. cap. 14.

[b] TARQUITIANIS LIBRIS.] Tarquitius libros de Etrusca disciplina, & Ostentarium Tuscum conscripserat, teste Plinio, & Macrobio * in libri 3. Sat. cap. 7. * Is ipse est, opinor, cujus mentio fit in hac Inscriptione veteri: *L. Tarquitio. L. F. Pom. Etrusco. Sulpiciano. Scribæ. Quæstorio.*

[c] OBLITUS LORICÆ.] Zonaras idem scribit: ἐτύγχ. δὲ διὰ βάρος καὶ τὴν ἐκ τοῦ ἡλίου φλόγωσιν (θέρους γὰρ ἦν ἀκμὴ) τὸν θώρακα ἐκδεδυμένος. Id est: *Quippe loricam ob pondus, & Solis ardorem (medium enim tunc tempus erat æstatis) deposuerat.* At Libanius in Orat. funebri, pag. 303. colorem hîc affert minimè probabilem. Ait enim inermem tunc fuisse

lianus cavendi immemor diffluxiſſe trepidos, elatis vociferando manibus apertè demonſtrans, iráſque ſequentium excitans, ardenter effunderet ſemet in pugnam, clamabant hinc inde Candidati, quos disjecerat terror, ut fugientium molem, tamquam ruinam malè compoſiti culminis declinaret: & incertum [a] ſubita equeſtris haſta cute brachii ejus præſtricta, coſtis perfoſſis hæſit in ima jecoris fibra. Quam dum avellere dextera manu conatur, acuto utrimque ferro digitorum nervos ſenſit exciſos: & provolutus jumento, præſentiúmque veloci concurſu relatus in caſtra, medicinæ miniſteriis fovebatur. Móxque ubi lenito paulliſper dolore timere deſiit, magno ſpiritu contra exitium certans, arma poſcebat & equum: ut reviſo prœlio ſuorum fiduciam repararet, ac videretur ſui ſecurus alienæ ſalutis ſollicitudine vehementer adſtringi: eo vigore, licèt in negotio diſpari, quo Epaminondas ille Dux inclytus, letaliter apud Mantineam ſaucius & revectus ex acie, conquirebat ſollicitè ſcutum. Quod cùm vidiſſet propius, lætior vi vulneris interiit: & qui animam intrepidus amittebat, jacturam clypei formidavit. Sed cùm vires parum ſufficerent voluntati, ſanguiníſque profluvio vexaretur, manſit immobilis: ideo ſpe deinceps vivendi abſumptâ, quòd percunctando [b] Phrygiam appellari locum ubi ceciderat comperit. Hîc enim obiturum ſe præſcripta audierat ſorte. Reducto ad tentoria Principe, incredibile dictu eſt quanto ardore miles ad vindictam ira & dolore ferventior involabat, haſtas ad ſcuta concrepans; etiam mori ſi tuliſſet ſors obſtinatus. Et quamvis offundebatur oculis altitudo pulveris, & æſtus caleſcens officeret alacritati membrorum; tamen velut exauctoratus amiſſo ductore, ſine parcimonia ruebat in ferrum. Contrà animoſiùs Perſæ ſagittarum volantium crebritate conſpectum ſui rapiebant oppoſitis: quos elephanti tardiùs præcedentes, magnitudine corporum criſtarúmque horrore pavorem jumentis incutiebant & viris. Concurſus itaque armatorum, & cadentium gemitus, equorum flatus, tinnitus ferri procul audiebatur, quam-

Julianus Augustus
Juliano A. IV. & Salluſtio Coſſ.
Anno Chr. 363.

Julianum, eo quòd Perſas ubique vicerat: quæ nimia ſui fiducia in tanto duce nequaquam ferenda eſt. Itaque meritò in Victoris Epitome reprehenditur.

[a] Subita equestris hasta.] Libanius pag. 503. δόρυ δ' ἱππέως ἐπ' αὐτὸν ἐνεχθὲν ἄοπλον διὰ τοῦ βραχίονος δραμὸν εἰς τ πλευρὰν εἰσέδυ, &c. *Haſta equeſtris in eum inermem illata, per brachium in latus irrepſit.* Et hic quidem ejus cædis auctores Chriſtianos fuiſſe contendit, qui à Juliano depreſſi ac vexati, cùm inſidias ei dudum compararent, tandem oblata occaſione facinus peregerunt, ut dicit pag. 313. quem Libanii locum profert etiam Sozomenus in lib. 6. Sed Eutropius qui huic Perſicæ expeditioni interfuit, & Rufus Feſtus, ac Victoris Epitome ab hoſtium equite, & quidem fugiente, conto percuſſum eſſe memorant.

[b] Phrygiam appellari locum ubi ceciderat.] Julianus cùm eſſet Antiochiæ, noctu in ſomnis juvenem viderat rutilâ comâ, qui ipſum in Phrygia moriturum ei viſus erat prædicere. Cùm igitur letaliter vulneratus, locum illum in quo caſtra habebat, Phrygiam appellari didiciſſet, exclamâſſe dicitur: O Sol, Julianum perdidiſti: ut narrat Zonaras, & auctor Chronici Alexandrini: ſed in hoc ῥαχία perperam exaratum eſt pro φρυγία.

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

diu satietate vulnerum partibus fessis, nox diremit certamina jam tenebrosa. Quinquaginta tum Persarum Optimates & Satrapæ cum plebe maxima ceciderunt, inter has turbas Merena & Nohodare potissimis ducibus interfectis. Obstupescat magniloquentia vetustatis diversis in locis [a] prœlia XX. Marcelli: [b] Sicinium Dentatum adjiciat, ornatum militarium multitudine coronarum: miretur super his Sergium, qui vicies & ter vulneratus est in variis pugnis, ut fertur: cujus posteritatis ultimus Catilina claras gloriarum adoreas sempiternis maculis obumbravit. Deformabat tamen tristitia lætiores eventus. Dum hæc post discessum Ducis ubique aguntur, exercitûs cornu dextro defatigato, & Anatolio interfecto, qui tunc erat officiorum Magister: Sallustius Præfectus actus in exitium præceps, & operâ sui Apparitoris ereptus, Sophorio amisso Consiliario qui ei aderat, casu evasit & fugâ: quidamque milites per multa discrimina [c] occupato castelli vicini præsidio, post diem denique tertium jungi exercitui potuerunt. Quæ dum ita aguntur, Julianus in tabernaculo jacens circumstantes allocutus est demissos & tristes: *Advenit ô socii nunc abeundi tempus è vita impendio tempestivum, quam reposcenti naturæ* [d] *ut debitor bonæ fidei redditurus exsulto: non ut quidam opinantur adflictus & mærens: Philosophorum sententiâ generali perdoctus, quantum corpore sit beatior animus, & contemplans quoties conditio melior à deteriore secernitur, lætandum esse potiùs quàm dolendum. Illud quoque advertens, quòd etiam Dii cælestes quibusdam piissimis mortem tamquam summum præmium persolverunt. Munus autem id mihi delatum optimè scio, ne difficultatibus succumberem arduis, néve me projiciam umquam aut prosternam: expertus quòd dolores omnes ut insultant ignavis, ita persistentibus cedunt: Nec me gestorum pænitet, aut gravis flagitii recordatio stringit, vel cùm in umbram & an-*

[[a] PROELIA VIGINTI MARCELLI.] At Plinius in libri 7. capite 25. & Solinus in capite 6. multo plura M. Marcelli prœlia commemorant, & signis collatis undequadragies dimicavisse eum scribunt. Quod autem paullo infrà ait Ammianus, ultimum ex Sergii posteris, *Catilinam claras gloriarum ejus adoreas sempiternis maculis obumbravisse*, id accepit à Solino ut solet, cui in capite VI. Collectaneorum dicitur Catilina *tantas* Sergii *adoreas odio damnati nominis obumbrâsse.*]

[b] SICINIUM DENTATUM.] L. Siccius Dentatus emendatè dici debet: sic enim præter Dionysium Halic. vocat Zonaras in tomo 2. Annalium, quos ex Dione composuit, pag. 27. λεύκιον σίκκιον, & Fulgentius Planciades de verbis antiquis ex Varrone. De eodem Siccio Dentato vide Festum in *Obsidionalis corona.*

[c] OCCUPATO CASTELLI VICINI PRÆSIDIO.] Id Zosimus paullo aliter refert his verbis: ἄνδρες ἑξήκοντα μόνοι, τοῦ καὶ τοῦ Ῥωμαίων ἀξιώματος μεμνημένοι, παραβαλλόμενοί τε ἄχρι θανάτου, τοῦ φρουρίου γεγόνασιν ἐγκρατεῖς, ἀφ' οὗ τοῖς Ῥωμαίοις ἐπεξελθόντες οἱ Πέρσαι πλεονεκτεῖν ἔδοξαν· καὶ τρεῖς ἑξῆς ἡμέρας τῶν πολεμίων ἐφεδρευόντων, ἐκ ὀλίγου μέρους τοῖς πολιορκοῦσιν ἐπιθέμενοι ἀνεσώθησαν. LX. *milites, sui & dignitatis Rom. memores, ad mortem usque audacter decertantes, castellum illud occuparunt, ex quo Persæ in Rom. iter facientes impetum fecerant: & ab hostibus per triduum obsessi, aggressi tandem oppugnatores ipsos, incolumes evaserunt.* Infrà, pag. 297. hoc castellum Vaccatum dicitur.

[d] UT DEBITOR BONÆ FIDEI REDDITURUS EXSULTO.] Sapienter id quidem & ex præcepto D. Marci, quem Julianus sibi imitandum proposuerat. Hic enim in libris de vita sua nihil frequentiùs inculcat, quàm hilari ac libenti animo mor-

gulos amandarer, vel post principatum susceptum: quem tamquam à cognatione Cælitum desluentem, immaculatum (ut existimo) conservavi, & civilia moderatiùs regens, & examinatis rationibus bella inferens & repellens: tametsi prosperitas simul utilitásque consultorum non ubique concordent, quoniam cœptorum eventus superæ sibi vindicant potestates. Reputans autem justi esse finem imperii, obedientium commodum & salutem, ad tranquilliora semper ut nostis propensior fui, licentiam omnem actibus meis exterminans, rerum corruptricem & morum: gaudénsque, adeo sciens, quòd ubicumque me velut imperiosa parens consideratis periculis objecit Resp. steti fundatus, turbines calcare fortuitorum assuefactus. Nec fateri pudebit, interiturum me ferro dudum didici fide fatidica præcinente. Ideóque sempiternum veneror numen, quòd non clandestinis insidiis, nec longa morborum asperitate, vel damnatorum fine decedo: sed in medio cursu florentium gloriarum hunc merui clarum è mundo digressum. Æquo enim judicio juxtà timidus est & ignavus, qui cùm non oportet, mori desiderat: & qui refugiat, cùm sit opportunum. Hactenus loqui vigore virium labente sufficiat. [a] *Super Imperatore verò creando cautè reticeo, ne per imprudentiam dignum præteream: aut nominatum quem habilem reor, anteposito forsitan alio in discrimen ultimum trudam. Ut alumnus autem Reip. frugi, opto bonum post me reperiri rectorem.* Post hæc placidè dicta, familiares opes junctioribus velut supremo distribuens stilo, Anatolium quæsivit officiorum Magistrum: quem cùm beatum fuisse Sallustius respondisset Præfectus, intellexit occisum: acritérque amici casum ingemuit, qui elatè antè contempserat suum. Et flentes inter hæc omnes qui aderant, [b] auctoritate integra etiamtum increpabat: humile esse, cælo sideribúsque conciliatum lugeri Principem dicens. Quibus ideo jam silentibus, ipse cum Maximo & Prisco Philosophis super animorum sublimitate perplexiùs

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

tem esse exspectandam, gratias quinetiam Deo habendas esse. In libro autem 4. eâdem utitur metaphorâ quâ Julianus hoc in loco: *περιμένων τὸ ἀνακλητικὸν ἐκ τοῦ βίου ἄλυτος, μήτε ὅρκου δεόμενος μήτε ἀνθρώπου τινὸς μάρτυρος. Signum receptui * ex hac vita * exspectans expeditus, ut nec juramento opus sit nec testibus.* Et paullo pòst subjicit, hominem sapientem eadem facilitate & constantia digredi è vita, quâ ad aliam quam actionem verecundè ac decenter obeundam se conferret: neque umquam imperfectam ejus vitam tamquam fabulam nondum ultimo actu finito intercipi à fato.

[a] SUPER IMP. VERO CREANDO CAUTE RETICEO.] Libanius, pag. 323. *δεομένων δὲ*, ait, *τῶν φίλων ἀποφῆναι τὸν τῆς ἀρχῆς κληρονόμον, οὐδένα αὐτῷ παραπλήσιον ἴσως ὁρῶν, ἀφῆκε τῷ στρατῷ τὴν ψῆφον. Cúmque amici rogarent, ut successorem Imperii nuncuparet, ipse qui neminem sibi parem circumspiceret, suffragiis militum rem permisit.* Videtur autem Julianus exemplum Galbæ Aug. reformidasse: qui affecta ætate cùm Pisonem Cæsarem nuncupasset, & sibi, & Pisoni perniciem creavit. Namque Otho prælatum sibi Pisonem ægrè ferens, in Principem conspiravit, ut in Historiis refert Tacitus.

[b] AUCTORITATE ETIAMTUM INTEGRA INCREPABAT.] Neque id omisit Libanius, cujus hæc sunt verba: *ἀπάντων γὰρ τῶν παρεστηκότων εἰς θρῆνον πεπτωκότων καὶ οὐδὲ τῶν φιλοσοφούντων δυναμένων καρτερεῖν, ἐπετίμα τοῖς τε ἄλλοις καὶ οὐχ ἥκιστα δὲ τούτοις*, &c. *Et cùm circumstantes in fletum universi effunderentur, neque ipsi Philosophi à gemitu possent temperare; cunctos increpabat, sed hos maximè: quòd cùm rebus à se in omni vita gestis aditum sibi ad Deorum sedes aperuisset, ipsi haud secus ac tartaro dignum lugerent.* Deinde tabernaculum illud Juliani carceri comparat, quo moriturum Socratem amici convenerant.

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

disputans, hiante latiùs suffossi lateris vulnere, & spiritum tumore cohibente venarum, epotâ gelidâ aquâ quam petiit, medio noctis horrore vitâ faciliùs est absolutus, [a] anno ætatis altero & tricesimo: natus apud Constantinopolim: à pueritia usque parentis obitu destitutus Constantii, quem post fratris Constantini excessum inter complures alios turba consumpsit Imperii successorum; [b] & Basilina matre, jam inde à majoribus nobili.

CAPUT IV.

[c] Vir profectò heroïcis connumerandus ingeniis, claritudine rerum & coalita majestate conspicuus. Cùm enim sint, ut sapientes definiunt, virtutes quatuor præcipuæ, Temperantia, Prudentia, Justitia, Fortitudo, eisque accidentes extrinsecùs aliæ, scientia rei militaris, auctoritas, felicitas atque liberalitas: intento studio coluit omnes ut singulas. Et primùm ita inviolata castitate enituit,

[a] ANNO ÆTATIS ALTERO ET TRICESIMO.] Id est, secundo ac tricesimo. Sic enim ferè loquuntur Latini, ut Quintilianus in Dialogo de causis corruptæ eloquentiæ: *Uno & vicesimo Cæsar Dolabellam, altero & xx. Asinius Pollio C. Catonem insecuti sunt.* Neque aliter Eutropius in lib. 9. de Maximiani Galerii pugna, & alii passim. Observavi tamen interdum eam vocem pro uno sumi, ut apud Velleium alicubi legere memini. Sed hoc in loco à Marcellino pro secundo accipitur, ut dixi. Cui enim potiùs de Juliani ætate quàm Juliano ipsi credamus? At is in Epist. 51. ad Alexandrinos, 32. annos natum se esse dicit, tum cùm eam Epistolam scriberet. Idem in Misopogone significat his verbis: ἐςὶ δὲ τεσσαράκοντα μικρὸν ἀφιέναι παρελθόντι. ἐμοὶ δὲ καὶ τοῦτο τοῦτον ἔτος. At Socrates in lib. 3. Julianum anno ætatis 1. & xxx. interiisse scribit: quod ex ipsomet Socrate refellere facillimum fuerit. Scribit enim in lib. 3. cap. 1. post obitum Constantini Magni cùm Dalmatius Cæsar esset occisus, Gallum & Julianum in discrimen vitæ pariter adductos esse. Sed Gallum quidem morbo, quo tunc gravissimo laborabat, instanti exitio ereptum: Julianum verò ob teneram adhuc ætatem servatum fuisse, quippe qui vix tum esset octennis. Idem etiam scribit Sozomenus in lib. v. Igitur si id discrimen Juliano contigisse ponamus anno Domini 337. quo Constantinus est mortuus; efficietur profectò Julianum 4. & 30. annis vixisse. Mortuus est enim anno Domini 363. Sed si Cedrenum sequimur, qui cædem Dalmatii, & discrimen illud Juliani refert in annum 2. ab obitu Constantini M. tum id efficietur quod nos possumus, 32. annos vixisse Julianum. Cassiodorus anno ætatis 32. Julianum obisse dicit.

[b] ET BASILINA MATRE.] Supple ἀπὸ κοινοῦ *destitutus.* Nam Basilina cùm Julianum primum, atque adeo unicum peperisset, paucis pòst mensibus decessit, ut testatur Julianus ipse in Misopogone. Hæc Basilina erat Juliani filia Præfecti Prætorio, quemadmodum scribit Libanius in Orat. funebri pag. 260. Ejusdem meminit Athanasius in Epist. ad Solitarios, ubi de Eutropio Hadrianop. Episcopo scribit, qui in exilium missus est studio & instinctu Basilinæ. Βασιλίνα γὰρ ἦν ἡ πάνυ κατ' αὐτοῦ σπουδάζουσα. *Basilina enim magnopere eum insectabatur.* Ideo fortasse quòd Eutropius Eusebium Nicomed. Episcopum (affinem Basilinæ, ut suprà notavi) acriter reprehendebat. Meminit & Georgius Alex. in Vita Chrysostomi, ubi ait objectum fuisse Chrysostomo, quòd prædium à Basilina Ecclesiæ Constantinop. legatum, vendiderat, & pretium in suos usus verterat: ὅτι διαφθείρει τῆς ἐκκλησίας τόπον ὃν Βασιλίνα ἡ τοῦ Ἰουλιανοῦ μήτηρ κατέλιπε, πωλήσας ἐσφετερίσατο. Basilinæ frater erat Julianus Comes Orientis, avunculus Juliani A. Malè Chrysostomus in Orat. contra Gentiles θεῖον πρὸς πατρὸς vocat.

[c] VIR PROFECTÒ HEROÏCIS CONN. INGENIIS.] Nihil mirum, si vir Græcanicæ superstitioni deditus, in Juliani sui laudes effunditur. Sed & Christiani quotquot absque affectu animi sincerè locuti sunt, Juliano testimonium egregiæ indolis perhibuerunt. Audi Augustinum in lib. 5. de Civitate Dei cap. 21. *Ipse apostata Juliano, cujus egregiam indolem decepit amore dominandi sacrilega & detestanda curiositas, &c.* Sed & Prudentius idem ingenuè confitetur in Apotheosi his versibus:

Principibus tamen è cunctis non defuit unus
Me puero, ut memini, ductor fortissimus armis,
Conditor & legum celeberrimus, ore manuque

ut post amissam conjugem nihil umquam venerium agitaret: illud advertens quod apud Platonem legitur, Sophoclem tragœdiarum scriptorem ætate grandævum interrogatum, ecquid adhuc feminis misceretur, negantem id adjecisse, quòd gauderet harum rerum amorem, ut rabiosum quemdam effugisse dominum & crudelem. Item ut hoc propositum validiùs confirmaret, recolebat sæpe dictum lyrici Bacchylidis, quem legebat jucundè, id asserentem, quòd ut egregius pictor vultum speciosum effingit, ita pudicitia celsiùs consurgentem vitam exornat. Quam labem in adulto robore juventutis ita cautè vitavit, ut ne suspicione quidem tenus libidinis ullius vel citerioris vitæ ministris incusaretur, ut sæpe contingit. Hoc autem temperantiæ genus crescebat in majus, juvante parcimonia ciborum & somni, quibus domi forisque tenaciùs utebatur. Namque in pace victus ejus mensura atque tenuitas erat rectè noscentibus admiranda, velut ad pallium mox reversuri: per varios autem procinctus, [a] stans interdum more militiæ [b] cibum brevem vilémque sumere visebatur. Ubi verò exigua dormiendi quiete recreasset corpus laboribus induratum, expergefactus explorabat per semetipsum vigiliarum vices & stationum, post hæc serias ad artes confugiens doctrinarum. Et si nocturna lumina inter quæ lucu-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

Consultor patriæ, sed non consultor habendæ
Relligionis: amans tercentum millia Divûm.
Perfidus ille Deo, quamvis non perfidus orbi.

[*Orbi*, id est orbi Romano, Imperio Romano. Sic enim malo, quàm quod in vulgatis Editionibus legitur, *Urbi*, hoc est, urbi Romæ. Vult igitur dicere Prudentius, Julianum quamvis à Christo desciverit, bonum tamen & utilem Imperio Rom. Principem fuisse.]

[a] STANS INTERDUM MORE MILITIÆ.] Idem testatur Mamertinus in Gratiarum actione: *Neque turba institutorum ad delicias ministrorum, tam pauca sint ministranda: neque tempus epularum ei, qui sæpiùs statarium prandium ad necessitatem humani corporis capiat, gaudens castrensi cibo, ministro obvio, poculo fortuito.* Hic porrò mos erat militum Rom. ut in castris stantes cibum sumerent. Unde Quintilianus in Milite Mariano sic dicit: *Cùm alii excubent armati, alii claustra portarum tueantur, alii vallum fossásque scutis innixi cingant, cibum ipsum stantes capiant: Tribunus inter scorta volutabitur.* Plutarchus etiam in Apophth. & ex eo Polyænus narrant, Scipionem cùm ad Numantiam venisset, jussisse ut milites stantes quidem prandium sumerent, cenarent autem sedentes; tricliniares enim, & cubiculares lectos ex castris sustulit, primus ipse in vili stramento decumbens, teste Appiano in Hispaniensi. Quam disciplinam postea Rom. Duces servarunt. Tiberius enim majore parte æstivarum expeditionum cenavit sedens, ut ait Velleius in lib. 2. Olim tamen in Rep. Rom. hunc morem non fuisse, ut stantes cibum sumerent, docet Livius in lib. 34. ubi de Graccho, qui id multæ ac pœnæ militaris loco militibus iis indixit, qui segniùs se in pugna gesserant. *Citatósque singulos jurejurando adigam, nisi quibus morbus causa erit, non aliter quàm stantes quoad stipendia fecerint, cibum potúmque capturos esse.*

[b] CIBUM BREVEM VILEMQUE.] Libanius in Monodia de obitu Juliani: οἱ λόχοι στρατιωτῶν οἷς ἀπέλαυε βασιλεύς, ταυτὰ τοῖς πολλοῖς ἐπὶ στρατιᾶς σιτούμενος. Idem in Orat. Consulari ad Julianum, ejus tenuitatem victûs magnopere prædicat: quam profectò admirabilem fuisse Marcellino facilè credo. Nam & Zonaras ejusmodi illam fuisse affirmat, ut ab omni ructu & sputatione liber esset. Et sæpenumero dicebat, Philosophum ne respirantem quidem exaudiri oportere. Itaque eleganter Libanius τεττίγων τροφὴν ei tribuit pag. 249. id est cibum cicadarum, quas aiunt solo aëre vivere, ut ait Philo in libro, Quòd omnis probus liber est. Unde nata est hæc proverbialis locutio: ὡς μεῖον τῶν τεττίγων ἐσθίειν: qua utitur idem Libanius in tomo 1. Declamat. 37.

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Salustio Coss. Anno Chr. 363.

brabat, potuissent voces ullæ testari, profectò ostenderant, inter hunc & quosdam Principes multum interesse, quem norant voluptatibus ne ad necessitatem quidem indulsisse naturæ. Dein prudentiæ ejus indicia fuere vel plurima, è quibus explicari sufficiet pauca. Armatæ rei scientissimus, & togatæ: civilitati admodum studens, tantum sibi arrogans, quantum à contemptu & insolentia distare existimabat: virtute senior quàm ætate: [a] studiosus cognitionum omnium, & indeclinabilis aliquoties judex: [b] censor moribus regendis acerrimus, placidus, opum contemptor, mortalia cuncta despiciens: postremò id prædicabat, *turpe esse sapienti, cùm habeat animum, captare laudes ex corpore.* Quibus autem justitiæ inclaruit bonis, multa significant: primò, quòd erat pro rerum & hominum distinctione sine crudelitate terribilis: deinde, quòd paucorum discrimine vitia cohibebat: tum autem, quòd minabatur ferro potiùs quàm utebatur. Postremò, ut multa prætercam, constat eum in apertos aliquos inimicos insidiatores suos ita consurrexisse mitissimè, ut pœnarum asperitatem genuina lenitudine castigaret. Fortitudinem certaminum crebritas, usúsque bellorum ostendit, & patientia frigorum immanium, & fervoris quoque. Corporis munus à milite, ab Imperatore verò animi poscitur. Ipse trucem hostem ictu confecit audacter congressus, ac nostros cedentes objecto pectore suo aliquoties cohibuit solus: regnáque furentium Germanorum excidens, & in pulvere vaporato Persidis, augebat fiduciam militis dimicans inter primos. Castrensium negotiorum scientiam plura declarant & nota: civitatum oppugnationes & castellorum inter ipsos discriminum vertices, acies figurâ multiformi compositæ, salubriter & cautè castra metata, prætenturæ stationésque agrariæ [c] tutis rationibus ordinatæ. Auctoritas adeo valuit, ut dilectus artissimè dum timetur, acsi periculorum socius & laborum, & inter concertationes acerrimas animadverti juberet in desides; & Cæsar adhuc, sine stipendio regeret militem feris oppositum gentibus, ut dudum est dictum; allocutúsque tumentes armatos, discessurum ad vitam minaretur privatam, ni tu-

* a STUDIOSUS COGNITIONUM OMNIUM, ET INDECLINABILIS ALIQUOTIES JUDEX.] Sic initio libri 21. Ammianus Julianum appellat *eruditum, & studiosum cognitionum omnium Principem:* & in libro 18. fuisse eum ait *indeclinabilem justorum injustorúmque distinctorem.* Augustinus in Epistola 48. ad Vincentium de Donatistis loquens sic ait: *Quando Juliano Imperatori in sua petitione dixerunt, quòd apud eum sola justitia locum haberet.* *

b CENSOR MORIBUS REGENDIS ACERRIMUS.] Nollem Sig. Gelenium hujus loci depravandi primum auctorem fuisse. Quid enim elegantius & planius hac Editionis Rom. scripturâ? *Censoriis moribus; regendis acerrimis placidus.* Sanè in Mſ. Regio, * Tolos. * & Flor. legitur *Censoriis moribus:* in Valentino autem *Censorius,* teste Antonio Loisello, [ut & in Colb.]

c TOTIS RATIONIB. ORDINATÆ.] Emendatum est ex conjectura nostra *tutis rationibus.* Quam emendationem confirmat alter Marcellini locus in lib. XVI. p. 78. *Hostes miscuere discursatores & leves, profectò ratione tuta poscente.*

multuari

multuari desisterent. Denique id pro multis nosse sufficiet : [a] exhortatum eum simplici concione militem Gallicanum, pruinis adsuetum & Rheno, peragratis spatiis regionum extentis, per tepentem Assyriam adusque confinia traxisse Medorum. Felicitas ita eminuit, ut ipsis quodammodo cervicibus [b] Fortunæ aliquamdiu bonæ gubernatricis evectus, victoriosis cursibus [c] difficultates superstaret immensas. Et postquam ex occidua plaga digressus est : quoad fuit in terris, quievere nationes omnes immobiles, acsi quodam [d] caduceo leniente mundana. Liberalitatis ejus testimonia plurima sunt & verissima : inter quæ, [e] indicta sunt tributorum admodum levia, [f] coronarium indultum,

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

[a] EXHORTATUM EUM SUPPLICI CONCIONE.] Apparet scribendum hic esse *simplici concione.*

[b] FORTUNÆ ALIQUAND. BONÆ GUBERNATRICIS.] Ex Terentio in Eunucho actu v. Scena 9. ubi Chærea :

Quid commemorem primum aut laudem maximè,
Illum qui mihi dedit consilium, ut facerem? an me, qui ausus siem
Incipere? an Fortunam collaudem, quæ gubernatrix fuit?

[c] DIFFICULT. SUPERARET IMMENSAS.] Nescio quid causæ fuerit Castello, cur scripturam Editionis Rom. respueret, *superstaret imm.* quæ & elegans est, & metaphoræ illi quâ utitur Marcellinus, meliùs convenit. Sanè in Ms. Regio *superestaret* scriptum reperi. Sed media illa littera ibidem expuncta est. [In Colbert. legitur *superstaret.*]

[d] CADUCEO LENIENTE MUNDANO.] Hæc loquendi forma videtur posse confirmari altero loco lib. 22. qui sic habet : *Ei orbem Rom. placidè jam regenti, velut mundanam cornucopiam Fortuna gestans propitia, cuncta gloriosa deferebat & prospera.* Sed tamen magis nobis arridet conjectura nostra, *ac si q. caduceo leniente mundana.*

[e] INDICTA SUNT TRIBUTORUM ADM. LEVIA.] Hanc Juliani laudem celebriorem reddidêre tributorum augmenta, à secutis Principibus excogitata : de qua illustris est locus S. Ambrosii in Orat. de obitu Valentiniani junioris : *Provincialibus nihil umquam indici passus est. Præterita, inquit, non queunt solvere : nova poterunt sustinere? Hoc laudant provinciæ Julianum : & ille quidem in robusta ætate; iste in processu adolescentiæ : ille plurima reperit, & exhausit omnia; iste nihil invenit, & omnibus abundavit.* Julianus ipse de se in Misopogone : οὐδ' ἐπηγγείλαμεν τὸ χρυσίον, οὐδ' ἐπιτάξαμεν ἀργύριον. *Neque aurum indiximus, neque argentum exegimus.* Erátque ei id in votis, ut bellum ita sibi conficere à Diis concederetur, ut ad antiquam formam tributa reducere liceret, teste Libanio in Orat. funebri, p. 326.

[f] CORONARIUM INDULTUM.] Aurum coronarium illud erat, quod coronarum nomine provinciæ, ac civitates missis legationibus Principi offerebant, ut docet Dio in Fragmento illo luculentissimo lib. 77. quod abhinc biennio publicavi : ídque vel ob Imperii primitias, ut infrà in hoc libro, pag. 304 & in lib. 28. pag. 378. vel ob victoriam de barbaris, vel ob vota quinquennalia ac decennalia : ut in lege 4. de auro coronario Cod. Th. De his loquitur Themistius in Orat. 13. ὁ χρυσοῦν δή τινα στέφανον χρυσοῦ ἀπέφηνεν πολλῶν ταλάντων, οἷοι πολλοὶ εἰς αὐτὸν ἀφικνοῦνται καὶ πολλαχόθεν, τίμημα ὑμῶν ψηφισαμένων, &c. In his autem mittendis coronis inter se certabant civitates, ut pretio ac pondere sese mutuò superarent. Itaque hæ quidem mille solidos, hæ bis mille, aliæ aliquanto plus pendebant. Quare cùm Julianus has non sine incommodo exigi sciret, legem tulit, ne plusquam 70. solidorum pondo coronæ aureæ deinceps mitterentur, ut scribit Libanius in Orat. funebri pag. 305. eumdem enim honorem esse in minori, quem in graviori pondere aiebat. Ceterùm avaritiæ extremæ esse, lucrum honoris specie quærere. Quin etiam aurum coronarium arbitrio Decurionum reliquit, ut videre est in lege 1. Cod. Th. de auro coronario : quò fortasse hæc illius verba referenda sunt in Misopogone, οὐδ' ἐπηγγείλαμεν τὸ χρυσίον. Ante Julianum autem Impp. Romani aurum coronarium remiserant : primus Augustus, ut est in lapide Ancyrano, & apud Dionem in lib. 51. in V. Consulatu Augusti περὶ τὸν πλεῖστον τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ τὸ χρυσίον τὸ τοῖς στεφάνοις προσῆκον οὐκ ἐδέξατο : deinde Hadrianus : tum Antoninus Pius, ut Spartianus scribit : & Alexander Severus, teste Lampridio. Ab hoc auro coronario distinguendæ sunt coronæ aureæ, quæ olim

[a] remissa debita multâ diuturnitate congesta, [b] æquata fisci jurgia cum privatis, [c] vectigalia civitatibus restituta [d] cum fundis, absque his, [e] quos velut jure vendidere præteritæ potestates: quódque numquam augendæ pecuniæ cupidus fuit, [f] quam cautiùs apud do-

liberâ Rep. Prætoribus aut Consulibus dabantur à Regibus ac provinciis & civitatibus liberis ad ornamentum triumphi, quod aurum postea in ærarium referebatur. Sed cum Imperatorum avaritia & cupiditas civitatibus damno maximo esset, Piso legem tulit, ne aurum coronarium nisi decreto triumpho decerni à civitatibus, & ab Imperatoribus accipi liceret, ut ait Cicero in Pisonem.

[a] REMISSA DEBITA MULTA DIUT. CONGESTA.] Idem prædicat de se Julianus in Misopogone: ἀλλὰ πρὸς τοῖς ἐν ἀφέσει ἀφεῖται πᾶσι τῶν εἰωθυιῶν εἰσφορῶν τὸ πέμπτον. *Sed præter indulgentiam reliquorum, etiam quinta pars sollemnium tributorum omnibus remissa est.* Exstat etiam Epistola Juliani 47. ad Thracenses, quâ eis tributorum reliqua usque ad Indictionem tertiam remittit. Quæ cùm ita sint, quo modo conciliari possint cum iis, quæ in lib. XVI. dicta sunt, equidem non video: sic enim de Juliano ibi loquitur Marcellinus: *Id eum adusque imperii finem scimus utiliter observasse, ne per indulgentias, quas appellant, rei tributariæ concederet reliqua.* An dicemus hîc loqui Marcellinum de reliquis non tributorum, sed aliarum præstationum, puta chrysargyri: quod confirmat lex 50. Cod. Th. de Decurion.

[b] ÆQUATA FISCI JURGIA CUM PRIVATIS.] Ut scilicet quoties inter fiscum & privatum lis esset, æquo jure uterque ageret, nec fisci causa potior haberetur. Fecerat id Trajanus, de quo Plinius in Grat. actione sic dicit: *Dicitur actori atque etiam procuratori tuo, In jus veni.* Et mox: *Sors & urna fisco judicem assignat: licet rejicere, &c. Eodem foro utuntur principatus & libertas. Quæ præcipua tua gloria est, sæpius vincitur fiscus, cujus mala causa numquam est nisi sub bono Principe.*

[c] VECTIGALIA CIVITATIBUS RESTITUTA CUM FUNDIS.] Vectigalia sunt portoria & hujusce modi reditus, qui concessione Principum civitatibus relicti sunt ad restaurationem operum publicorum, & ad alias necessitates. Sic Alexander Severus, teste Lampridio, vectigalia civitatibus ad proprias fabricas deputavit. Itaque & legata quæ civitatibus relicta erant, eo nomine continebantur. Capitolinus in Gordiano, de Timesicleo Præf. Præt. *Morbo*, inquit, *exstinctus est, herede Rom. Rep. ut quidquid ejus fuerat, vectigalibus Urbis accederet.*

[d] CUM FUNDIS.] Exstat ipsa Juliani lex in Cod. Theod. de locatione fundorum juris emphyt. ad Secundum: *Possessiones publicas civitatibus jubemus restitui, ita ut justis æstimationibus locentur, quo cunctarum possit civitatum reparatio procurari. PP. Id. Mart. Constantinop.; Mamertino & Nevitta Coss.* Hujus legis pars esse videtur lex 1. Cod. Just. de diversis prædiis templorum & civitatum. Eamdem Juliani constitutionem memorat etiam Libanius in προσφωνητικῷ sub finem. ὡς οὐ μὲν καὶ τὸ τῶν πόλεων ἐπανορθοῦσαι τὰς πόλεις ἐξεληλαμένας ἀρχαίων τε καὶ δικαίων κτημάτων· οἳ τοὺς μὲν ἰδίους οἴκους μεγάλους ἐποίησαν, τοὺς δὲ κοινοὺς προῦχεν ἀμόρφους. *Cujus & hoc eximium est, quod civitatum egestatem sublevasti, quæ antiquis & legitimis possessionibus spoliatæ fuerant: unde privatis quidem ædibus magnitudo & opes accesserant, publicæ vero deformatæ & neglectæ jacebant.* Eodem pertinent lex 8. 9. & 10. ejusdem Juliani in Cod. Th. de operibus pub. Porrò hæc prædia & agri civitatum dicebantur prædia vectigalia & agri vectigales, quotie in perpetuum locabantur, ut est in lege 1. D. si ager vectigalis, &c. Dicebantur etiam prædia Juris civilis, ut in Novella 30. Theodosii Junioris, & in Novella 3. Marciani. Ceterum eos civitatum agros Decuriones inter se dividere solebant, teste Libanio in Orat. pro Rhetoribus in fine.

[e] QUOS VELUT JURE VENDIDERE PR. POTESTATES.] Puta Præfecti Prætorio, Comites Largitionum, & Rationales. Hi enim agros publicos civitatum occupare & vendere solebant ad juvandas necessitates ærarii, ut patet ex Novella 30. Theodosii, & Novella 3. Marciani jam citatis. Maximè autem loca & prædia quæ ad jus templorum pertinebant, à Divis Constantino & Constantio vendita vel donata fuerant, ut suprà adnotavi: quæ Julianus templis restitui præcepit. Sed postea Valentinianus eadem templis ablata, in fiscum suum redigi jussit, ut videre est in lege 7. Cod. Theod. de jure fisci. *Universa*, inquit, *loca vel prædia quæ nunc in jure templorum sunt, quæque à diversis Principibus vendita vel donata sunt, &c.*

[[f] QUAM CAUTIUS APUD DOMINOS SERVARI EXISTIMABAT.] Sic Constantius Chlorus Aug. avus paternus Juliani A. dicebat, aurum & argentum apud dominos tamquam apud fidos depositarum opum custodes sibi servari: ut tradit Eusebius in libri 1. de Vita Constantini capite XIV. Unde & Pauper cognominatus est,

minos servari existimabat, id aliquoties prædicans, *Alexandrum Magnum, ubi haberet thesauros interrogatum, apud amicos benivolè respondisse.* Digestis bonis quæ scire potuimus, nunc ad explicanda ejus vitia veniamus, licèt dicta sint carptim. Levioris ingenii: verùm hoc instituto rectissimo temperabat, emendari se, cùm deviaret à fruge bona, permittens. Linguæ fusioris & admodum rarò silentis: præsagiorum sciscitationi nimiæ deditus, ut æquiperare videretur in hac parte Principem Hadrianum: superstitiosus magis quàm sacrorum legitimus observator, [a] innumeras sine parcimonia pecudes mactans: ut æstimaretur, si revertisset de Parthis, boves jam defuturos: Marci illius similis Cæsaris, in quem id accepimus dictum: [b] οἱ λευκοὶ βόες Μάρκῳ τῷ Καίσαρι. Ἂν σὺ νικήσῃς, ἡμεῖς ἀπωλόμεθα. Vulgi plausibus lætus, laudum etiam ex minimis rebus intemperans appetitor, popularitatis cupiditate cum indignis loqui sæpe adfectans. Verumtamen cùm hæc essent, æstimari poterat, ut ipse aiebat, vetus illa Justitia, quam offensam vitiis hominum Aratus extollit in cælum, eo imperante redisse rursus ad terras, ni quædam ad arbitrium agens, interdum ostenderet se dissimilem sui. Namque & jura condidit non molesta, absolutè quædam jubentia fieri vel arcentia, præter pauca. Inter quæ erat illud inclemens, quòd docere vetuit Magistros Rhetoricos & Grammaticos Christianos, [c] ni transissent ad numinum cultum. Illud quoque itidem parum ferendum, quòd [d] municipalium ordinum cœtibus patiebatur in-

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

quòd parvam in ærario pecuniam, nil ferè in domesticis thesauris reconditum haberet.]

* [a] INNUMERAS SINE PARCIMONIA PECUDES MACTANS.] Idem de Juliano Aug. affirmat Chrysostomus in Oratione 2. de S. Babyla Martyre, contra Gentiles, pag. 762. & 773.*

[[b] ΟΙ ΛΕΥΚΟΙ ΒΟΕΣ ΜΑΡΚΩι ΤΩι ΚΑΙΣΑΡΙ. ΑΝ ΣΥ ΝΙΚΗΣΗιΣ, ΗΜΕΙΣ ΑΠΩΛΟΜΕΘΑ.] Johannes Georgius Grævius, vir optimus atque doctissimus, mihi Trajecto Batavorum rescripsit mense Maio anno M. DC. LXXX. ut versus constet, legendum sibi videri.

Οἱ λευκοὶ βόες Μάρκῳ τῷ Καίσαρι χαίρειν.
Ἂν δὲ νικήσῃς, ἄμμες ἀπωλόμεθα.

Addidit, huic voto non dissimile alterum commemorari à Seneca in libri III. de Beneficiis capite XXVII. ἄμμες quidem Æolicè dicitur pro ἡμεῖς: sed cùm in codicibus priscis omnibus Græca hæcce scripta reperiantur, itaut à fratre olim meo sunt edita; nihil mutandum: nihil addendum puto, ne temeritatis accuser, si à codicibus consentientibus sine caussa recessero, quorum auctoritatem plurimi faciendam esse nemo nescit. Versum quidem stare nihil necesse est. Ingeniosa tamen est amici nostri conjectura: cui libenter acquiescerem, ni conspiratio codicum obstaret.]

[c] NE TRANSIRENT A NUMINUM CULTU.] Hæc quidem ut à Sig. Gelenio sunt edita, sensu omni carent. Causa enim cur Julianus Christianos Professores publicè docere vetuit, non ea fuit, ne ipsi transirent à numinum cultu: nisi de discipulis eorum id intelligatur. Sed cùm in Ms. Regio, * Tol. * [& Colb.] & in Editione Rom. sic scribatur hic locus, *ne transissent numinum cultu*: non dubitavi quin ita corrigendus esset ut edidi, *ni transissent ad numinum cultum.*

[d] MUN. ORDINUM COETIBUS PAT. INJUSTE QUOSDAM ADNECTI.] Erat certè Julianus non sine causa in Curiarum favorem propensior. Quippe plerique earum onera subterfugientes, alii ad militiam transierant; alii ut Senatores urbis Romæ aut Constantinop. fierent ambierant, ut docet Libanius in Orat. funebri p. 296. Plerique etiam Constantius immunitates & vacationes civilium munerum concesserat, quas Notarii & Eunuchi (qui eo imperante plurimùm potuere) pretio accepto vendebant, teste ibidem Libanio. At Julianus lege lata cunctos sine discrimine ad Curias

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

justè quosdam adnecti, vel peregrinos, vel ab iis consortiis [a] privilegiis aut origine longè discretos. Figura talis utique membrorum. Mediocris erat staturæ, capillis tamquam pexisset mollibus, hirsutâ barba in acutum desinente vestitus, [b] venustate oculorum micantium flagrans, qui mentis ejus angustias indicabant, superciliis decoris, & naso rectissimo, ore paullo majore, [c] labro inferiore demisso, opima & incurva cervice, humeris vastis & latis, ab ipso capite usque unguium summitates liniamentorum recta compage, unde viribus valebat & cursu. Et quoniam eum obtrectatores novos bellorum tumultus ad perniciem rei communis insimulant concitasse: sciant docente veritate perspicuè, non Julianum, sed Constantium ardores Parthicos succendisse, [d] cùm Metrodori mendaciis avidiùs acquiescit, ut dudum retulimus [e] plenè. Unde cæsi

revocandos esse statuit: quo facto Curiæ quæ antea vacuæ erant, vix jam multitudinem introeuntium capiebant. τὸ γὰρ δὴ πολλῶν ἐπαίνων ἄξιον ἐκεῖνο γράμμα, τὸ δεῖν πάντα ἄνδρα εἰς βουλὴν καλεῖν, καὶ μηδὲν ἔχοντα ἰσχυρὸν εἰς ἄφεσιν, ἐγγράφειν, ὑπὸ τὸ σύγγραμμα ἐπανώρθωσε, &c. ait Libanius. Id est: *Etenim dictum illud summis laudibus dignum, omnes ad Curiam retrahendos esse, & qui nihil causæ ad immunitatem suam afferrent, albo inscribendos esse, adeo cuncta restituit, &c.* Illud tamen minimè ferendum erat, quòd ad Curiarum favorem nimis propensus, injustè plures muneribus publicis adnectebat, ut testatur Marcellinus in lib. 21. pag. 195. adeo ut ægrè sub eo à Curialibus quisquam appetitus, licèt privilegiis, & stipendiorum numero, & originis penitus alienæ firmitudine communitus, obtineret æquissimum, ut idem scribit in lib. 22. pag. 220. qui locus cum hoc, quem nunc præ manibus habemus, componi debet. Adeo hîc pæne ad verbum cuncta repetit, quæ illic commemoraverat.

[a] PRIVILEGIIS AUT ORIGINE.] Inter cetera Clericos Christianos, quibus Constantinus & Constantius vacationem civilium munerum concesserant, ad Curiam revocavit, ut scribit Sozomenus in lib. 5. cap. 5. Exstátque lex ipsa Juliani in Cod. Th. de Decurionibus.

[b] VENUSTATE OCULORUM MICANTIUM.] Mamertinus in Gratiarum actione de Juliano loquens, *micantia sidereis ignibus lumina.*

[c] LABRO INFERIORE DIVISO.] Sic in Editione Rom. legitur. Sed huic scripturæ multùm anteponenda est codicis Regii, & Val. & Fauch. scriptura, quam etiam Accursius in Editione sua restituit, *labro inferiore demisso:* [in Colbert. *l. i. dimisso.*] Certè in veteribus nummis Juliani etiamnum apparet, labeonem eum fuisse. Eodem autem modo loquitur in Eunucho Terentius:

Incurvus, tremulus, labiis demissis.

[d] CUM METRODORI MENDACIIS AVID. ACQUIESCIT.] Metrodorus quidam Philosophus Constantini M. temporibus orbis perlustrandi gratiâ ulteriorem Indiam penetrasse dicitur. Cúmque ad Brachmanas venisset, frugalitatis & continentiæ causâ, & quia molas aquarias & balnea priùs illis ignota fabricarat, ab iis dilectus, cùm in adyta templorum religionis specie introire permitteretur, multos lapillos unionésque subripuit. Multas quoque ingentis pretii gemmas à Rege Indorum accepit, quas Constantino Regis nomine offerret. Igitur cùm Byzantium reversus, hæc omnia Constantino non Regis Indorum, sed suo ipsius nomine obtulisset, admiranti geminas Principi, se longè plura terrestri itinere præmisisse dixit, sed à Persis cuncta esse direpta. Quibus auditis Constantinus litteras ad Saporem paullo avidiùs & asperiùs dedit, quibus lapides & cetera Regis Indorum munera ad se quamprimum remitti flagitabat. Sed Sapor acceptis litteris cùm nihil respondisset, pax eam ob causam inter Rom. & Persas soluta est, ut scribit Georgius Cedrenus in Chronico, anno XXI. Constantini M. cui uni explicationem hujus loci debemus. Ejusdem Metrodori Philosophi meminit Rufinus in lib. 1. Appendicis cap. 9. & ex eo Socrates atque Sozomenus. Hieronymus denique in Chronico: Anno 24. Constantini, *Metrodorus*, ait, *Philosophus agnoscitur.* Suspicor autem hunc esse Metrodorum, qui Cyclum feriarum quem ἑορταστικὸν Græci vocant, conscripsit, de quo Photius in Bibl.

[e] VINDICTÆ SITI AD IND. EXCI-

ad internecionem exercitus nostri, capti militares aliquoties numeri, urbes excisæ, rapta munimenta vel diruta, provinciæ gravibus impensis exhaustæ: & ad effectum tendentibus minis cuncta petebantur à Persis adusque Bithynos & litora Propontidis. At in Galliis bellorum tenore gliscente, diffusis per nostra Germanis, jámque Alpibus ad vastandam Italiam perrumpendis, multa & nefanda perpessis hominibus, nihil præter lacrimas supererat & terrores: ubi & præteritorum recordatio erat acerba, & exspectatio tristior impendentium. Quæ omnia juvenis iste ad occiduam plagam specie Cæsaris missus, Regésque pro mancipiis agitans ignobilibus, cuncta pæne mirâ dictu celeritate correxit. Utque Orientem pari studio recrearet, adortus est Persas, triumphum exinde relaturus & cognomentum, si consiliis ejus & factis illustribus decreta cælestia congruissent. Et cùm sciamus experimento, adeo quosdam ruere improvidos, ut [a] bella interdum victi, & naufragi repetant maria, & ad difficultates redeant quibus succubuere sæpissime sunt qui reprehendant paria repetisse Principem ubique victorem.

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

CAPUT V.

Nec fuit post hæc lamentis aut fletibus locus. Corpore enim curato pro copia rerum & temporis, ut ubi olim ipse statuerat conderetur: principio lucis secutæ, quæ erat quintum Kal. Julias, hostibus ex omni latere circumfusis, collecti Duces exercitus, advocatísque legionum Principiis & turmarum, super creando Principe consultabant. Discisísque studiis turbulentis, Arinthæus, & Victor, & è palatio Constantii residui, de parte sua quemdam habilem scrutabantur: contra Nevitta, & Dagalaïphus, procerésque Gallorum, virum talem ex commilitio suo quæritabant. Quæ dum ambiguntur, nulla variante sententia, [b] itum est voluntate om-

TUM UBI NOSTRI.] Hunc locum sic primus excudit Gelenius, qui in Editione Rom. & codice Regio * ac Tolos. * legebatur hoc modo: *Vindicta si ad ind. exercitus nostri, &c.* [In Ms. Colb. *plena vindictæ si ad indignationem exercitus nostri, &c.*] Ego verò longè minori audacia locum pristino nitori restituisse mihi videor. Certè emendationem nostram magnopere confirmat alter locus lib. 22. pag. 224. *Sciens & audiens, gentem asperrimam per LX. ferme annos inussisse Orienti cædium & direptionum monumenta sævissima, ad internecionem exercitibus nostris sæpe deletu.*

[a] BELLA INTERDUM VICTI, ET NAUFRAGI REPETANT MARIA.] Ex Seneca lib. 1. de Beneficiis cap. 1. hæc translata sunt. Sic enim Seneca: *Adeóque adversus experimenta pertinaces sumus, ut bella victi, & naufragi maria repetamus.* Simile est illud Ovidii in lib. 1. de Ponto, Eleg. 6.

Saucius ejurat pugnas gladiator, & idem
Immemor antiqui vulneris arma capit.
Nil sibi cum pelagi dicit fore naufragus undis:
Et ducit remos quâ modò navit aquâ.

Adde Aristotelem in Rhet. Ex his autem apparet, hunc locum sic corrigi debere: *Et cum sciamus adeo adversus experimenta quosdam, &c.* præsertim cùm in Ms. Reg. [& Colb.] * ac Tolos. * & in Editione Rom. legatur, *adeo experimenta quosd. &c.*

[b] ITUM EST VOLUNTATE OMNIUM IN SALLUSTIUM.] At Zosimus, & cum eo Zonaras, non tunc temporis, sed post Joviani Aug. mortem Imperium omnium consensu delatum esse Sallustio narrant: quod quidem ipse senectutem causatus constanti animo recusavit: filio verò quòd adhuc is junior esset, deferri noluit. Eumdem Zosimus optimum & eminentissimum virum temporis sui verè nominat. Quid enim præstantius ad laudem, quàm ab omnibus uno consensu dignum Imperio existimari? Quod contrà magni animi illustrius

Jovianus Augustus D. Juliano IV. & Salustio Coss. Anno Chr. 363.

nium in Sallustium : eóque causante morbos & senectutem, honoratior aliquis miles advertens destinatiùs reluctantem : *Et quid ageretis, ait, si illud bellum vobis curandum commisisset absens, ut sæpe factum est, Imperator? nonne posthabitis ceteris militem instantibus ærumnis eriperetis? Id nunc agite : & si Mesopotamiam videre licuerit, utriusque exercitûs consociata suffragia legitimum Principem declarabunt.* Inter has exiguas ad tantam rem moras, nondum pensatis sententiis, tumultuantibus paucis, ut in rebus extremis sæpe est factum, Jovianus eligitur Imperator, [a] Domesticorum ordinis primus, paternis meritis mediocriter commendabilis. Erat enim [b] Varroniani notissimi Comitis filius, haud dudum post depositum militiæ munus ad tranquilliora vitæ digressi. Et confestim indumentis circumdatus principalibus, subitóque productus è tabernaculo, per agmina jam discurrebat proficisci parantia. Et quoniam acies adusque lapidem quartum porrigebatur, antesignani quosdam clamare Jovianum audientes Augustum, eadem multo magis sonabant : gentilitate enim propè perciti nominis, quod una littera discernebat, Julianum recreatum arbitrati sunt deduci magnis favoribus, ut solebat. Verùm cùm incurvus ille visus & longior adventaret, suspicati quod acciderat, in lacrimas effusi sunt omnes & luctum. Quod si gravis quidam æquitatis spectator in ultimo rerum spiritu factum criminatur improvidè : nauticos idem justiùs incusabit, amisso perito navigandi magistro, sævientibus flabris & mari, quòd clavos regendæ navis cuilibet periculi socio commiserunt. His ita cæco quodam judicio fortunæ peractis, Jovianorum signifer, quos Varronianus rexerat dudum, cum novo dissidens Principe, etiamtum privato, ut patris ejus obtrectator immoderatus, periculum ex inimico metuens jam communia supergresso, [c] discessit ab Persas : ac datâ dicendi copiâ quæ sciret, docet Saporem jam propinquantem, exstincto quem verebatur, turbine concitato calonum ad umbram Imperii Jovianum adhuc Protectorem adscitum, inertem quemdam & mollem. Hoc ille audito, quod semper trepidis votis

argumentum est, quàm Imperium, quod ceteri ferè omnes per ignes & gladios raptum ibant, id sibi ultro delatum aspernari? Quantus autem vir fuerit, præter jam dicta, abundè declarat testimonium Nazianzeni in στηλιτ. 1. his verbis : φασί τοι διὰ ταῦτα καὶ τὸ στρατηγικὸν ἐπαρχεῖν (φυλακὴ γὰρ ἀνδρῶν ἕλληνα μετὰ τὴν θρησκείαν, τὸ δὲ ἦθος ὑπὲρ ἕλληνα καὶ κατὰ τὸν ἀείδιμον τὸν πάλαι καὶ νῦν ἐπαινούμενον) &c. Eumdem Phœnicem vocat Libanius in Orat. Consulari pag. 236. quod ut Achillem Phœnix, sic ipse Julianum præceptis imbuerat.

[a] DOMESTICORUM ORDINIS PRIMUS.] Eutropius in lib. ult. *Jovianus*, ait, *qui tunc Domesticus militabat, &c.* Hieronymus in Chronico : *Jovianus ex Primicerio Domesticorum Imp. factus est.* Themistius in Orat. Consulari ad Jovianum : αἰχμοφόρος ἐξεστράτευσας· ἐπανήκεις δὲ αὐτοκράτωρ. [Primicerius & primus unum idemque est. Sic Stephanus *Primicerius Martyrum* ab Augustino, & Petrus *Primicerius Apostolorum* à Baldrico dictus est.]

[b] VARRONIANI NOTISSIMI COMITIS FILIUS.] Zonaras : ψήφῳ κοινῇ Ἰοβιανὸς εἰς τὴν αὐταρχίαν προῆκται τότε χιλιαρχῶν, υἱὸς Βαρρωνιανοῦ χρηματίσαντος κόμητος. *Jovianus communi consensu ad Imperium eligitur, tunc Tribunus, Varroniani Comitis filius.* Domesticorum eum Comitem fuisse prodit Zosimus.

[c] DISCESSIT AD PERSAS.] De hoc transfuga, qui Juliani necem Persis nun-

Jovianus Augustus D. Juliano IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

expetebat, & inopina prosperitate elatus, multitudine ex regio equitatu adjuncta iis qui dimicavere nobiscum, celeri disposuit gradu agminis nostri invadi terga postremi.

Caput VI.

Quæ dum ultro citróque ordinantur, hostiis pro Joviano extísque inspectis pronuntiatum est, cum omnia perditurum, si intra vallum remansisset ut cogitabat: superiorem verò fore, profectum. Proinde egredi jam cœptantes adoriuntur nos elephantis præviis Persæ: ad quorum fremitum incessumque terribilem equis inter initia turbatis & viris, [a] Joviani & Herculiani occisis belluis paucis, cataphractis equitibus acriter restiterunt. Deinde legiones Joviorum atque Victorum laborantibus suis ferentes auxilium, elephantos duos straverunt cum hostium plebe non parva: & in lævo prœlio viri periere fortissimi, Julianus & Macrobius, & Maximus legionum Tribuni, quæ tunc primas exercitûs obtinebant. Hisque sepultis ut rerum angustiæ permiserunt: prope confinia noctis cum ad castellum Sumere nomine citis passibus tenderemus, jacens Anatolii corpus est agnitum, quod tumultuariâ operâ terræ mandatum est. Hic & milites sexaginta cum Palatinis recepimus, quos in munimentum Vaccatum confugisse retulimus. Secuto deinde die pro captu locorum reperta in valle castra ponuntur, velut murali ambitu circumclausa, præter unum exitum eumdémque patentem, undique in modum mucronum præacutis sudibus fixis. Hócque viso, è saltibus nos hostes diversitate telorum, ac verbis turpibus incessebant, ut perfidos & lectissimi Principis peremptores: audierant enim ipsi quoque referentibus transfugis, rumore jactato incerto, Julianum telo cecidisse Romano. Ausi denique inter hæc equitum cunei, portâ perruptâ Prætoriâ, prope ipsum tabernaculum Principis advenire: occisis multis suorum & vulneratis, vi repulsi sunt magna. Egressi exinde, proxima nocte [b] Charcham occupavimus locum: ideo tuti, quòd riparum aggeribus humanâ manu destructis, ne Saraceni deinceps Assyriam persultarent, nostrorum agmina nullus ut antè vexabat. Cúmque his Kal. Juliis stadiis XXX. confectis, civitatem nomine [c] Duram adventaremus, fatigatis jumentis, vectores eorum novissimi pedibus incedentes, à Saracena multitudine circumsæpti protinus interissent, ni expeditiores turmæ nostrorum opem laborantibus attulissent. Hos autem Saracenos ideo patiebamur infestos, quòd salaria muneráque plu-

tiavit, Libanius de vita sua pag. 45.

[a] JOVIANI ET HERCULIANI.] A Diocletiano Jovio & Maximiano Herculio ita dicti, ut testatur Vegetius in lib. 1. Victor. *Huic post à cultu numinis, Herculii cognomentum accessit, ut Valerio Jovii: unde etiam militaribus auxiliis in exercitu præstantibus nomen impositum.* De iisdem Sozomenus in lib. 6. cap. 6. Erant etiam Jovii & Herculii indidem appellati, de quibus Suidas in ἰοβῖν, & Notitia Imperii Rom.

[b] CHARCHAM.] Sic Gelenius quidem edidit. At in Editione Aug. *Charcam*, in Regio codice *Carcham* scriptum inveni: in Editione Romana *Chartam*: [in Ms. tamen Colbertino *Charcham*.]

[c] DURAM.] Civitas est trans Tigrim sita, cujus meminit Polybius in lib. 5. pag.

JOVIANUS AUGUSTUS D. Juliano IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

rima à Juliano ad similitudinem præteriti temporis accipere vetiti, questíque apud eum, solùm audierant, Imperatorem bellicosum & vigilantem ferrum habere, non aurum. In hoc loco Persarum obstinatione tritum est quatriduum. Nam progredientes nos sequebantur crebris lacessitionibus retrahentes: cùm staremus ut pugnaturi, gradum sensim referentes, moris diuturnis excruciabant. Jámque (ut solent extrema metuentibus etiam ficta placere) famâ circumlatâ, fines haud procul limitum esse nostrorum, exercitus vociferans immodestè, dari sibi copiam transeundi Tigridis flagitabat. Quibus oppositus cum rectoribus Imperator, tumentémque jam canis exortu sideris amnem ostendens, ne se periculosis committerent gurgitibus exorabat: nandi imperitos asserens esse complures, simúlque adjiciens, hostiles manus hincinde margines superfusi fluminis occupasse. Sed cùm hæc sæpe congeminando refragaretur incassum, milesque conclamans magno contentionis fragore minaretur extrema, [a] id imperatur ægerrimè, ut misti cum Arctois Sarmatis Galli amnem primi omnium penetrarent: ut his magnitudine fluentorum abreptis, residuorum pertinacia frangeretur; aut si id perfecissent innocui, transitus fidentior tentaretur. Electíque sunt ad id negotium habiles, qui maxima præ ceteris flumina transmeare in regionibus genuinis à prima pueritia sunt instituti: & cùm latendi copiam nocturna quies daret, tamquam è transenna simul emissi, spe citiùs ripas occupavere contrarias: Persarúmque conculcatis pluribus & truncatis, quos loca servare dispositos securitas placido vinxerat somno, efficacis audaciæ signum elatis manibus contortísque sagulis ostendebant. Hoc longè conspecto, ardens ad transitum miles eâ morâ tantummodo tenebatur, quòd utribus è cæsorum animalium coriis coagmentare pontes architecti promittebant.

CAPUT VII.

Quæ dum vanis conatibus agitantur, Rex Sapor & procul absens, & cùm propè venisset, exploratorum perfugarúmque veris vocibus docebatur fortia facta nostrorum, fœdas suorum strages, & elephantos, quot numquam Rex antè meminerat, interfectos: exercitúmque Romanum continuis laboribus induratum, post casum gloriosi rectoris non saluti suæ, ut memorabat, consulere,

394. Differt à Dura Mesopotamiæ civitate, de qua superiùs notavi.

[a] EDICIT IMPERATOR UT SIST. AGMEN ET ASS. NARE GALLI.] Hæc omnia ex depravatione P. Castelli nata sunt, qui cùm in Editione Rom. sic legeretur: *Id Imperator ut mixti cum Aceto Isermaris Galli, &c.* ita emendavit ut dixi. Sed in codice Vaticano & Fauch. hoc modo legitur: *Id Imperator ægerrimè ut mixti cum Arcto Isarmaris Galli, &c.* * In Tolos. autem legitur, *ut mixti cum Arctois Sarmatis Galli, &c.** [In Colb. *Id Imperator ægerrimè, ut mixti cum Arctois armatis Galli, &c.* Ego verò codicis Regii scripturam amplexus sum, non quò eam veram ipsius Auctoris scripturam, sed quòd meliorem & planiorem ceteris esse existimarem. Ac videtur pro Sarmatis Germanos potiùs fuisse ponendos, ut elicitur ex pag. 301. Ceterùm etiam conjectura nostra hujus loci emendationem adjuvimus. Restitui enim, *id impetratum ægerrimè*

ſed vindictæ, difficultatémque rerum inſtantium aut victoriâ ſummâ, aut morte memorabili finiturum. Ob quæ reputabat multa & formidanda: diffuſum abunde militem per provincias, levi teſſera colligi poſſe: expertus & ſciens populum ſuum poſt amiſſam maximam plebem ultimis terroribus deformatum: ſimul comperiens in Meſopotamia relictum haud multo minorem exercitum. Quæ ſuper omnia, hebetarunt ejus anxiam mentem uno paríque natatu quingenti viri tranſgreſſi tumidum flumen incolumes, cuſtodibúſque confoſſis, reliquos conſortes ſuos ad ſimilem fiduciam concitantes. Hæc inter cùm neque pontes compaginari paterentur undæ torrentes, & abſumptis omnibus quæ mandi poterant utilibus, exacto miſerabiliter biduo: furebat inediâ iráque percitus miles, ferro properans, quàm fame ignaviſſimo genere mortis abſumi. Erat tamen pro nobis æternum Dei cæleſtis numen: & [a] Perſæ præter ſperata priores, ſuper fundanda pace oratores Surenam & Optimatem alium mittunt, animos ipſi quoque deſpondentes, quos omnibus pæne prœliis pars Romana ſuperior graviùs quaſſabat in dies. Condiciones autem ferebant difficiles & perplexas, fingentes humanorum reſpectu reliquias exercitus redire ſinere clementiſſimum Regem, quæ jubet ſi impleverit cum primatibus Cæſar. Contra hos cum Salluſtio Præfecto [b] mittitur Arinthæus: & dum deliberatur examinatiùs quid fieri deberet, dies quatuor ſunt evoluti inediâ cruciabiles, & omni ſupplicio triſtiores. Quo temporis ſpatio antequam hi mitterentur, ſi exabuſus Princeps paullatim terris hoſtilibus exceſſiſſet, profectò veniſſet ad præſidia Corduenæ, uberis regionis & noſtræ, ex eo loco in quo hæc agebantur centeſimo lapide diſparatæ. Petebat autem Rex obſtinatiùs, ut ipſe aiebat, ſua dudum à Maximiano erepta: ut docebat autem negotium, pro redemptione noſtra, [c] quinque regiones Tranſtigritanas:

rimè. [Vel potiùs unâ litterulâ mutatâ, *id imperatur ægerrimè, ut miſſi cum Arctois Sarmatis Galli, &c.*]

[a] PERSÆ PRÆTER SPERATA PRIORES.] Aſtum Saporis eum fuiſſe docet Libanius in Orat. funebri pag. 324. qui conſultò nomen pacis injecit, ut Rom. militum animi ea ſpe decepti minuerentur. Cúmque Romanos ad pacem omnes propenſos eſſe ſenſiſſet, ipſúmque ante omnes Principem dulcedine quietis & otii delenitum eſſe: moras cœpit nectere, & interrogationibus ac reſponſis tempus terere, hoc admittendo, illud differendo: eo conſilio ut dum crebræ legationes ultro citróque commeant, alimenta Rom. conſumerentur.

[b] MITTITUR ARINTHÆUS.] Auctor Chronici Alexandrini ſcribit, Regem Perſarum Sabuarſacium (ſic enim Saporem vocat, cognomento Arſacem) nondum comperto Juliani interitu, percuſſum gravi timore, legatum ex Armenia miſiſſe Surenam nomine, qui pacem ſuppliciter poſceret. Quam petitionem cùm Jovianus libentiſſimè eſſet amplexus, Arinthæus Patricius cum ſummo imperio miſſus eſt, de pacis condicionibus cum Surena tractaturus. Et induciis tridui datis, tandem pax inter Rom. & Perſas convenit.

[c] QUINQUE REGIONES TRANSTIGRITANAS.] Perſæ ingenti prœlio in Armenia à Galerio Cæſare ſuperati, Meſopotamiam cum quinque regionibus Tranſtigritanis reddiderant, ut ſcribit Rufus Feſtus in Breviario. Cur autem Tranſtigritanæ dicantur eæ regiones, ſæpenumero dubitavi. Pleræque enim earum, Romanis quidem erant cis Tigrim, ut patet ex lib. 21. ubi Sapor trajecto Tigri Bezabden, in Zabdicena unâ è Tranſtigr. regionibus ſitam, oppugnat.

Jovianus Augustus D. Juliano IV. & Salustio Coss. Anno Chr. 363.

[a] Arzanenam, & Moxoenam, & [b] Zabdicenam, itidémque Rehimenam, [c] & Corduenam, cum castellis quindecim, & Nisibin, & Singaram, & castra Maurorum, munimentum perquam opportunum. Et cùm pugnari decies expediret, ne horum quidquam dederetur: adulatorum globus instabat timido Principi, Procopii metuendum subserens nomen: cúmque adfirmans, nisi rediret, cognito Juliani interitu, cum intacto milite quem regebat, novas res nullo renitente facilè moliturum. Hac perniciosa verborum ille adsiduitate nimia succensus, sine cunctatione tradidit omnia quæ petebantur: difficilè hoc adeptus ut Nisibis & Singara sine incolis transirent in jura Persarum, à munimentis verò alienandis [d] reverti ad nostra præsidia Romani permitterentur. Quibus exitiale aliud accessit & impium, ne post hæc ita composita, Arsaci poscenti contra Persas ferretur auxilium, amico nobis semper & fido. Quod ratione gemina cogitatum est, ut puniretur homo, qui Chiliocomum mandatu vastaverat Principis, & remaneret occasio, per quam subinde licenter invaderetur Armenia. Unde postea contigit, ut vivus caperetur idem Arsaces, & Armeniæ maximum latus Medis conterminans, & Artaxata inter dissensiones & turbamenta raperent Parthi. Quo ignobili decreto firmato, ne quid committeretur per indutias contrarium pactis, obsidatûs specie viri celebres al-

Arzanene quoque trans Nymphium sita est, non trans Tigrim, teste Procopio in lib. 1. & 2. Persic. & in lib. 3. de ædificiis. Ad hæc Corduene ad Orientem erat fontibus fluvii Tigris, teste Ptolemæo. Quare Romanis in Corduenem euntibus nil opus erat Tigrim trajicere. Neque Ammianus noster cùm ad Jovinianum Corduenæ Satrapam mitteretur, Tigrim se trajecisse dicit in lib. 18. Denique Petrus Patricius in illa pace quæ inter Rom. & Persas inita est, quâ Persæ v. gentes Transtigritanas restituerunt, cautum fuisse tradit, ut Tigris utriusque Imperii limes esset. Non ergo trans Tigrim erant illæ regiones, sed potiùs circa aut supra Tigrim. * Quod quidem Rufus Festus egregiè confirmat hisce verbis: *Pace facta Mesopotamia est restituta: & super ripam Tigridis limes est confirmatus: ut quinque gentium trans Tigridem constitutarum ditionem assequeremur.* * [Transtigritanæ ergo erant hæ v. regiones non Romanis, sed Persis.]

[a] ARZANENAM.] Sic etiam nominat Petrus Patricius in Excerptis legationum, ubi has v. Transtigritanas regiones sic enumerat: ὥστε κατὰ τὸ ἀνατολικὸν κλίμα τὴν Ἰνγιληνὴν μετὰ Σωφηνῆς καὶ Ἀρζανηνὴν μετὰ Καρδουηνῶν καὶ Ζαβδικηνῆς Ῥωμαίους ἔχειν, καὶ Τίγριν τῆς ἑκατέρας πολιτείας ὁροθέσιον εἶναι). Arzanenam Theophylactus quoque vocat, & Procopius in 1. & 2. lib. Pers. Sed in lib. 3. de ædificiis Ἀρξανηνὴν appellat: quemadmodum & Menander Protector in lib. 8. Hist. pag. 103. Agathias in 4. Ἀρξανηνήν. A Strabone Ἀρξηνὴ appellatur Armeniæ regio, & πεδίον Ἀραξηνὸν sic dictum ab Araxe fluvio, quem Barbari Eras nominant, teste Theophylacto in lib. 3. cap. 6. Socrates in lib. 7. cap. 18. Azazenam eam regionem videtur vocare: [*Asarzananam* codex Colbertinus vocat, *Asarzanenam* codex Pithœi. Eutropius in libro VI. *Tigranocertam civitatem Arzianenæ nobiliss.* vocat.]

[b] ZABDICENAM.] Petrus Patricius Ζαβδικηνὴν appellat, Zosimus Βαβδικηνὴν mendosè pro Ζαβδικηνήν: Ζαβδικῶν χώραν Sozomenus in lib. 2. cap. XI. Bezabden ejus caput.

[c] CORDUENAM.] Καρδουηνὴν vocat Petrus Patricius & Zosimus. Sic etiam Rufus Festus de Trajano: *Carduenos*, inquit, *& Marcomedos obtinuit.* * In Notitia Imperii Rom. equites *Cordueni* & *Cardueni* promiscuè dicuntur. Xiphilinus in Trajano τὰ Καρδουηνῶν ὄρη appellat. Sanè Gordyeni olim Carduchi dicebantur, teste Strabone ac Stephano Byzantio.

[d] REVERTI AD NOSTRA PRÆS. ROMANA.] Scribendum est *Romani*, ut Accursius edidit. Pactus enim erat Jovianus ut v. regiones Transtigritanæ cum XV. castellis dederentur Persis unà cum possessoribus & omni instrumento: Nisibis verò & Singara absque incolis traderetur: atque ut

trinsecus dantur [a] Remora, & Victor ex parte nostrorum, & Bellovædius, insignium numerorum Tribuni: ex parte verò diversa Bineses è numero Nobilium Optimatum, trésque alii Satrapæ non obscuri. Fœderata itaque pace annorum triginta, eáque jurisjurandi religionibus consecrata, reversi itineribus aliis, quoniam loca contigua flumini ut confragosa vitabantur & aspera, potûs inopiâ premebamur & cibi.

CAPUT VIII.

Et pax specie humanitatis indulta, in perniciem est versa multorum: qui fame adusque spiritum lacerati postremum, ideóque latenter progressi; aut imperitiâ nandi gurgite fluminis adhauriebantur: aut si undarum vi superata venirent ad ripas, à Saracenis vel Persis (quos, ut diximus paullo antè, exturbavere Germani) cædebantur ut pecora, vel longiùs amandati sunt venumdandi. Ubi verò transeundi amnis apertè signum dedere bucinæ concrepantes, immane quo quantóque ardore temere rapiendo momenta periculorum, semet quisque reliquis omnibus anteponens, vitare multa & terribilia festinabat: & pars cratibus temere textis jumenta retinentes hincinde natantia; alii superfidentes utribus, quidam diversa in necessitatis abrupto versantes, undarum occursantium fluctus obliquis meatibus penetrabant. Imperator ipse brevibus lembis, quos post exustam classem docuimus remansisse, cum paucis transvectus, eadem navigia ultro citróque discurrere statuit, dum omnes conveheremur. Tandémque universi præter mersos ad ulteriores venimus margines, favore superi numinis discrimine per difficiles casus extracti. Dum nos pendentium ærumnarum opprimit timor, compertum est procursatorum indicio, Persas pontem jungere procul è nostro conspectu, ut post firmatam pacem & fœdera sopitis belli turbinibus, incuriosiùs gradientes ægros, & animalia peterent diu defatigata: verùm cùm se proditos advertissent, à conatu nefario destiterunt. Hac etiam suspicione jam liberi, properantésque itineribus magnis, [b] prope Hatram venimus, vetus oppidum in media solitudine positum, olímque desertum: quod diruendum adorti temporibus variis Trajanus & Severus Prin-

ex illis xv. castellis Romani, quibus id libitum esset, ad alia Rom. castella migrare sinerentur.

[[a] NEVITTA ET VICTOR EX PARTE NOSTRORUM, ET MELLOBAUDES.] In codice Colbertino scribitur: *Remora, & Victor ex parte nostr. & Bellovadius.* In veteribus libris MSS. Ammiani, quos legit P. Pithœus, *Remora* quoque reperitur, ut ipse sua manu ad latus Ammiani sui adnotavit: quamquam *Remoram* nomen viri proprium invenire usquam non memini. *Nevitta* quidem heic locum habere non valet, sub Juliano Magister armorum & Consul: qui de Magistro militum Tribunus postea fieri non potuit. Sed nec Mellobaudes vel Mallobaudes locum heic habet, Rex Francorum, & ex Tribuno Armaturarum Comes Domesticorum.]

[b] PROPE HATRAM VENIMUS.] Hatræ dicitur hoc opidum in Tabula Itineraria Peutingerorum, non longè à fluvio Tigri. Dio in lib. ult. τὰ ἄτρα appellat. Sic enim in MS. codice exaratum erat, ex quo nuper Dionis Fragmenta edidimus. Opidum Trajani & Severi Principum obsidione memorabile. De Trajano quidem id refert Dio in lib. 68. pag. 785. quamquam ibi τοῖς ἀγαρ-

Jovianus Augustus D. Juliano IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

cipes bellicosi, cum exercitibus pæne deleti sunt, ut in eorum actibus has quoque digessimus partes. Unde cognito per porrectam planitiem adusque lapidem septuagesimum in regionibus aridis nec aquam inveniri posse præter salsam & fætidam, nec ad victum aliquid nisi [a] abrotonum, & absinthium, [b] & dracontium, aliáque herbarum genera tristissima: vasa quæ portabantur, aquis impleta sunt dulcibus: & mactatis camelis jumentisque aliis, alimenta quæsita sunt licèt noxia. Et viâ sex dierum emensâ, cùm ne gramina quidem invenirentur, solatia necessitatis extremæ: Dux Mesopotamiæ Cassianus, & Tribunus [c] Mauricius pridem ob hoc missus, ad Ur nomine Persicum venere castellum, cibos ferentes ex his, quos relictus cum Procopio & Sebastiano exercitus parciùs victitans conservarat. Hinc Procopius alter Notarius, & Memoridus [d] militaris Tribunus, ad tractus Illyricos mittuntur & Galliarum, nuntiaturi Juliani mortem, & Jovianum post ejus obitum ad culmen augustum evectum. Quibus mandaverat Princeps, ut Lucillianum socerum suum, post depositum militiæ munus digressum ad otium morantémque eo tempore apud Sirmium, oblatis magisterii equitum & peditum codicillis, quos iisdem tradiderat, properare Mediolanum urgerent, res firmaturum ancipites: & quod magis metuebatur, si casus novi quidam exsurgerent, opponendum. Quibus secretiores addiderat litteras, Lucillianum itidem monens, ut quosdam lectos exploratæ industriæ fideíque duceret secum: adminiculis eorum usurus pro incidentium captu negotiorum. Prudentíque consilio Malarichum ex familiaribus negotiis agentem etiamtum in Italia, missis insignibus Jovino jussit succedere armorum Magistro per Gallias, gemina utilitate præspeculata: ut & Dux meriti celsioris, ideóque suspectus abiret è medio; & homo inferioris spei ad sublimiora provectus, auctoris sui nutantem adhuc statum studio fundaret ingenti. Jussum est autem ad implenda hæc perrecturis, extollere seriem gestorum in melius, & rumores quaquà irent [e] verbis diffundere, concinentibus procinctum Parthicum

τῶν vitiosè perscriptum est pro ἀγλωῶν.

[a] Abrotanum et absinthium.] In Editione Rom. * & in Ms. Tolos. * [ac Colb.] *abrotonum* scribitur rectiùs. Sic enim Græci vocant. De absinthio quo abundat Assyria, Philostratus in lib. 1. de vita Apollonii: ἡ χώρα δὲ ἡ μὲν ἐπὶ Βαβυλῶνος ἀψινθίου πλήρης ἐστὶ, &c.

* [b] Et Dracontium.] Dracontion describitur à Theophrasto libri 7. Hist. plant. capite xi. ari species ita dicta, quòd caulem habeat instar pellis draconis varietate quadam interpictum. Vulgò Serpentina dicitur. Malè in Glossis *fel terræ*, δρακόντιος βοτάνη redditur. Nam fel terræ Centaurium est. *

[c] Mauricius pridem ob hoc missus.] Zosimus in libro 3. idem sic narrat: Μαυρίκιον μὲν τὸν λοχαγὸν ἵνα ἐφόδια ἐκ Νισίβιος ἀγάγοι ἐκπέμψας τῷ στρατοπέδῳ, ἀπαντῆσαι δὲ ὡς πορρωτάτω. *Mauricium Tribunum alimenta è Nisibi exercitui advehere, & quàm longissimè posset occurrere jussit obviàm.*

[d] Militaris Tribunus.] Sic dicuntur Tribuni militum, ad differentiam Tribunorum & Notariorum: & ita in lege un. Cod. Theod. qui à præbitione tironum, & apud Eutropium in Severo.

[e] Breves diffundere concinentes.] Hæc scriptura ex conjectura Gelenii profecta est. Nam in Editione Rom.

JOVIANUS AUGUSTUS
D. Juliano IV. & Sallustio Coss.
Anno Chr. 363.

exitu prospero terminatum: additísque festinando itineri noctibus, provinciarum militiæque rectoribus insinuare novi Principis scripta, omniúmque sententiis occultiùs sciscitatis remeare velociter cum responsis, ut comperto quid in longinquis agatur, principatus corroborandi matura consilia quærantur & cauta. Hos tabellarios fama prægrediens, index tristiorum casuum velocissima, per provincias volitabat & gentes; maximéque omnium Nisibenos acerbo dolore perculsit, cùm urbem Sapori deditam comperissent: cujus iram metuebant & simultates, recolentes quæ adsiduè pertulerit funera, eam sæpius oppugnare conatus. Constabat enim orbem Eoum in ditionem potuisse transire Persidis, nisi hæc civitas habili situ & mœnium magnitudine restitisset. Miseri tamen licèt majore venturi pavore constringerentur, spe tamen sustentari potuerunt exigua: hac scilicet, velut suopte motu, vel exoratus eorum precibus Imperator, eodem statu retinebit urbem, Orientis firmissimum claustrum. Dum gestorum seriem ubique rumores diffundiditant varii, in exercitu absumptis commeatibus paucis quos advectos prædiximus, in corpora sua necessitas erat humana vertenda, ni jumentorum caro cæsorum aliquatenus perdurasset: unde effectum est, ut & [a] armorum pleraque projicerentur & sarcinarum. Adeo enim atroci tabuimus fame, ut si usquam modius unus farinæ fuisset repertus, (quod raro contigerat) aureis decem mutaretur ut minùs. Profecti exinde Thilsaphata venimus, ubi Sebastianus atque Procopius cum Tribunis Principiísque militum sibi ad tuendam Mesopotamiam commissorum, ut poscebat sollemnitas, occurrerunt: & sequebantur benignè suscepti. Post quæ itinere festinato, Nisibi cupidè visa, [b] extra urbem stativa castra posuit Princeps: rogatúsque enixè precante multiplici plebe, ut ingressus, Palatio more succederet Principum: pertinaciter reluctatus est, erubescens agente se intra muros, urbem inexpugnabilem iratis hostibus tradi. Ibi tunc vespera tenebrante, raptus à cena Jovianus,

perinde ac in codice Regio * & Tolos. * [ac Colbert.] legitur in hunc modum, *brevis diff. concinentibus.* Unde conjici potest sic à Marcellino scriptum fuisse, *rumores quaquà irent breviis diffundere concinentibus.* Sunt autem brevia chartulæ seu pittacia, quæ illi à Joviano missi spargere per opida ac provincias jubebantur. [Sed magis placet ita scribi, *verbis diffundere concinentibus, &c.*]

[a] UT ET ARMORUM PLERAQUE PROJICERENTUR.] Fœda ac miserabilis facies exercitus Romani amisso duce redeuntis: quam optimè describit Libanius in Orat. funebri, pag. 325. ὡς ἤτοι γε τὰ ὅπλα ῥίψαντας ἀνόπλους ἔχειν, ὥσπερ ἐκ ναυαγίου γυμνοὶ προσαιτοῦντες οἱ πλείους ἐπανῆεσαν, &c. *Adeo illi projectis armis, tamquam ex naufragio nudi plerique ac mendicantes redierunt. Quòd si quis dimidiatum clypeum, aut hastæ tertiam partem, aut ocrearum alteram super humeros retulerat, is verò Callimachus habebatur.* Adde Chrysostomum in Orat. 2. de S. Babyla.

[b] EXTRA URBEM STATIVA CASTRA POSUIT PRINCEPS.] Consentit Zosimus in lib. 3. & auctor Chronici Alexandrini. Proinde miror, cur Johannes Antiochenus in Excerptis, quæ abhinc biennio edita sunt, Jovianum biduo Nisibi commoratum esse scribat. Paullo pòst ex Ms. Reg. [& Colbert.] & Editione Rom. sic scribendum est: *Ut ingressus, Palatio more succederet Principum.*

Jovianus Augustus D. Juliano IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

primus inter Notarios omnes, quem in obſidione civitatis Majozamalchæ per cuniculum docuimus evaſiſſe cum aliis, ductúſque ad devium locum, & præceps actus in puteum ſiccum, obrutus eſt ſaxorum multitudine ſuperjecta: hanc profectò ob cauſam, quòd Juliano perempto, ipſe quoque nominatus à paucis ut imperio dignus, nec poſt creatum Jovianum egit modeſtè: ſed ſuſurrans ſuper negotio quædam audiebatur, invitabátque ad convivia ſubinde militares.

CAPUT IX.

Poſtridie Bineſes unus ex Perſis, quem inter alios excellere diximus, mandata Regis complere feſtinans, promiſſa flagitabat inſtanter: & Principe permittente Romano civitatem ingreſſus, [a] gentis ſuæ ſignum ab arce extulit, ſubmigrationem è patria civibus nuntians luctuoſam. Et vertere ſolum extemplò omnes præcepti, manus tendentes orabant, ne imponeretur ſibi neceſſitas abſcedendi, ad defendendos penates ſe ſolos ſufficere ſine alimentis publicis adfirmantes & milite, ſatis confiſi adfuturam juſtitiam pro genitali ſede dimicaturis, ut experti ſunt ſæpe. Et hæc quidem ſuppliciter ordo & populus precabatur: ſed ventis loquebantur incaſſum, Imperatore, ut fingebat alia metuens, perjurii piacula declinante. Tum Sabinus fortuna & genere inter municipes clarus, ore volubili replicabat, Conſtantium immani crudeſcente bellorum materiâ ſuperatum à Perſis interdum, deductúmque poſtremò per fugam cum paucis ad [b] Hibitam ſtationem intutam, panis fruſto vixiſſe precario, ab anu quadam agreſti porrecto, nihil tamen ad diem perdidiſſe ſupremum: & Jovianum inter exordia principatus provinciarum muro ceſſiſſe, cujus obice jam inde à vetuſtate innoxiæ permanſerunt. Cúmque nihil promoveretur, jurisjurandi religionem Principe deſtinatiùs prætendente: cùm oblatam ei corononam aliquamdiu recuſans, coactus denique ſuſcepiſſet, [c] Silvanus quidam cauſarum Defenſor confidentiùs exclamavit. *Ita*, inquit, *Imperator à civitatibus reſiduis coroneris.* Quo verbo exaſperatus, intra triduum omnes juſſit excedere mœnibus, deteſtantes rerum præ-

[a] GENTIS SUÆ SIGNUM AB ARCE EXT.] In Alexandrino Chronico id ſic relatum eſt: ὁ δὲ Ἰούνιος ὁ τῶν Περσῶν σατράπης ἀπελθὼν ἐν τῇ πόλει κατὰ κέλευσιν τοῦ βασιλέως, εἰς ἕνα τῶν πύργων σημεῖον Περσικὸν ἐπέθηκε. *Junius Perſarum Satrapa permiſſu Imp. urbem ingreſſus, ſignum Perſicum ex quadam turre ſuſtulit.* [Legendum Οὐίνιος, Vinius, id eſt, *Bineſes* vel *Biniſes* Ammiano.]

[b] HIBITAM STATIONEM INTUTAM.] Eadem eſſe videtur, quæ in Tabula Peuting. dicitur Thebeta 18. millibus diſtans ab urbe Niſibi: & inter Epiſcopos Meſopotamiæ, qui Nicæno Concilio ſubſcripſere, Jacobus Hebetenſis commemoratur. * Sed Jacobus Niſibites vel Niſibitenſis ſcribi debet, ex Gennadio aliíſque. *

[c] SILVANUS Q. CAUSARUM DEFENSOR.] Hunc Comitem & Decurionem appellat auctor Alexandrini Chronici: καὶ ἐξελθὼν πρὸς αὐτὸν Σιλβανὸς κόμης τὴν ἀξίαν καὶ πολιτευόμενος τῆς αὐτῆς πόλεως, προσέπεσε τῷ βασιλεῖ δεόμενος μὴ παραδοῦναι τὴν πόλιν Πέρσαις. ὡς δὲ οὐκ ἔπεισεν αὐτὸν, ὀμωμοκέναι γὰρ ἔφασκε καὶ μὴ βούλεσθαι δόξαν ἐπιόρκου λαβεῖν, &c. *Et egreſſus Silvanus Comes, & Decurio Niſibenus ad Principis genua affuſus oravit, ne Perſis Niſibin tradere vellet. Quòd cùm perſuadere non poſſet, (aiebat enim Imp. ſe juramento obſtrictum eſſe, &c.)*

ſentium ſtatum. Appoſitis itaque compulſoribus, mortem ſi qui diſtulerint egredi minitantibus, mœnia permiſta ſunt lamentis & luctu: & per omnia civitatis membra una vox cunctorum erat gementium, cùm laceraret crines matrona exſul fuganda laribus, in quibus nata erat & educata: orbatáque mater liberis vel conjuge viduata, procul ab eorum Manibus pelleretur: & turba flebilis poſtes penatium amplexa vel limina lacrimabat. Exin variæ complentur viæ, quà quiſque poterat dilabentium. Properando enim multi furabantur opes proprias, quas vehi poſſe credebant, contemptâ reliquâ ſupellectili pretiosâ & multâ: hanc enim reliquerunt pænuria jumentorum. Tu hoc loco Fortuna orbis Romani meritò incuſaris, quæ difflantibus procellis Remp. excuſſa regimenta perito rei gerendæ ductori, [a] conſummando juveni porrexiſti: quem nullis anteactæ vitæ inſignibus in hujuſmodi negotiis cognitum, nec vituperari eſt æquum nec laudari. Illud tamen ad medullas uſque bonorum pervenit: quòd [b] dum extimeſcit æmulum poteſtatis, dúmque in animo [c] per Gallias & Illyricum verſat, quoſdam ſæpe ſublimiora cœptaſſe, famam adventus ſui prævenire feſtinans, indignum imperio facinus amictu perjurii fugiendi commiſit, [d] Niſibi prodita: quæ jam inde à Mithridatici regni temporibus, ne Oriens à Perſis occuparetur, viribus reſtitit maximis. [e] Numquam enim ab Urbis ortu inveniri poteſt annalibus replicatis, ut arbitror, terrarum pars ulla noſtrarum ab Imperatore vel Conſule hoſti conceſſa: ſed

JOVIANUS AUGUSTUS D. Jul. IV. & Salluſtio Coſſ. Anno Chr. 363.

[a] CONSUMMANDO JUVENI.] Sic honeſtè & verecundè dixit Marcellinus, cùm ob majeſtatem Auguſti culminis, inconſummatum nollet apertè dicere. Eſt igitur figura, quam Græci εὐφημισμὸν dicunt. Quâ uſus eſt etiam Demoſthenes in Orat. adverſus Leptinem, ubi ampliſſima munera olim ab Athen. civitate quibuſdam publicè data commemorat. τότε μὲν γὰρ ἡ πόλις ἡμῶν καὶ γῆς εὐπόρει καὶ χρημάτων, νῦν δὲ εὐπορήσει. δεῖ γὰρ οὕτω λέγειν καὶ μὴ βλασφημεῖν. *Tunc enim civitas noſtra & agris, & pecuniis abundabat: nunc verò abundabit: hoc enim ſatius eſt dicere quàm malè ominari.*

[b] DUM EXTIMESCIT ÆMULUM POTESTATIS.] Eutropium imitatus videtur Marcellinus, qui ſic ait de Joviano: *Sed dum æmulum Imperii veretur intra Orientem reſidens, gloriæ parum conſuluit.*

[c] GALLIAS ET ILLYRICUM.] Scribendum videtur, *per Gall. & Illyricum verſat, quoſdam ſæpe ſubl. tentaſſe.*

[d] NISIBI PRODITA, QUÆ JAM INDE, &c.] Severus quidem hac urbe recepta gloriari ſolebat, ſeſe eam Syriæ propugnaculum reddidiſſe. πρόβολον αὐτὴν τῆς Συρίας ποιεῖσθαι. Sed Dio eam urbem plurimorum & bellorum ſimul, & damnorum cauſam fuiſſe Imperio Rom. prodit. Ceterùm ex quo à Joviano Perſis dedita eſt, à Rom. recuperari non potuit, teſte Zoſimo & Agathia. Cives quidem ipſi maxima pars Amidam ſe receperunt, cujus urbis ſuburbanum Jovianus eis incolendum dedit, ut ſcribit Zoſimus & auctor Alex. Chronici. Chryſoſtomus in Orat. 2. de S. Babyla contra Gentiles, Niſibin vocat propugnaculum orbis Romani: ὁ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης ὥσπερ τεῖχος ἦν ἀρραγὲς, &c.

[e] NUMQUAM ENIM AB URBIS ORTU.] Hoc Marcellini dictum Caſaubonus in Notis ad Spartianum in Hadriano, & poſt eum Lindenbrogius ad hunc locum falſi arguunt. Exemplum enim Hadriani & Aureliani objicit Caſaubonus, & Diocletiani, qui Rom. Imperii limitem à meridie ſupra Ægyptum artavit teſte Procopio. Sed quis non videt horum Principum, & Joviani longè diſſimilem eſſe cauſam? Illi enim ſapienti conſilio regiones quaſdam, quas ſine magno ſumptu & incommodo tueri non poterant, citra fœdus ullum dimiſerunt: at Jovianus turpi pactione quaſi victus, redemptionis loco provincias pop. Rom. Perſis tradidit. Verum itaque eſt, quod Marcellinus noſter & Eutropius cum Ruſo Feſto aſ-

Jovianus Augustus D. Juliano IV. & Salustio Coss. Anno Chr. 363.

ne ob recepta quidem quæ direpta sunt, verùm ob amplificata regna triumphalis gloria fuisse delata. Unde P. Scipioni ob recuperatas Hispanias, Fulvio Capuâ post diuturna certamina superatâ, & Opimio post diversos exitus prœliorum, Fregellanis tunc internecivis hostibus ad deditionem compulsis, triumphi sunt denegati. Id etiam memoriæ nos veteres docent, in extremis casibus icta cum dedecore fœdera, postquàm partes verbis juravere conceptis, repetitione bellorum ilico dissoluta: ut temporibus priscis apud Furcas Caudinas sub jugum legionibus missis in Samnio, & per Albinum in Numidia sceleste pace cogitata, & auctore turpiter pactionis festinatæ Mancino dedito Numantinis. Proinde extractis civibus, & urbe tradita, missoque Tribuno Constantio, qui munimenta præsidiaria cum regionibus, Persicis Optimatibus adsignaret: cum Juliani supremis Procopius mittitur, ea, ut superstes ille mandarat, humaturus [a] in suburbano Tarsensi. Qui ad exsequendum profectus, confestim corpore sepulto discessit, nec inveniri usquam potuit studio quæsitus ingenti, nisi quòd multo postea apud Constantinopolim visus est subitò purpuratus.

Caput X.

His hoc modo peractis, discursisque itineribus, Antiochiam venimus, ubi per continuos dies velut offenso numine multa visebantur & dira: quorum eventus fore luctificos gnari rerum prodigialium præcinebant. Nam & Maximiani statua Cæsaris quæ locata est in vestibulo regiæ, amisit repentè [b] sphæram æream, formatam in speciem poli, quam gestabat: & cum horrendo stridore sonuerunt in consistorio trabes: & visa sunt interdiu sidera cometarum, super

·ferunt, numquam ab Urbe condita Ducem ullum Rom. pactione inita provincias hostibus concessisse. Quo maximè pax illa Joviani plena dedecoris & infamiæ fuit, quantumvis eum excusare Christiani tentaverint, ut Gregorius Naz. in Philipp. 2. Augustinus in lib. 4. de Civitate Dei cap. 29. & in lib. 5. cap. 21. Itaque rectè Zonaras id fœdus indecorum, & indignum nomine Rom. fuisse dicit: κἀκεῖνος δεξάμενος τὴν ἀρχὴν, τοῖς Πέρσαις ἐσπείσατο ἢ προσηκούσας Ῥωμαίοις σπονδὰς ἐξ ἀνάγκης πεποιηκώς. Et Agathias in lib. 4. ait Jovianum omnibus modis festinantem ex hostico digredi, & numquam satis citò se in provincias pop. Rom. venturum esse credentem, turpem & ignominiosam ac damnosam Reip. pacem fecisse.

[a] In suburbano Tarsensi.] Vide Libanium in Orat. funebri, pag. 331. Gregorius in Philipp. 2. Juliani cadaver præcuntibus mimis, & ludionibus scurriliter mortuum deridentibus Tarsum esse delatum ait: quod non per contumeliam factum esse putandum est, sed ex more veteri; de quo Agellius in lib. 20. cap. 2. & Suetonius in Vespasiano, & ibi Casaubonus. Memorabile est, quod ait idem Gregorius in Carmine de Virginitate, Juliani cadaver in tumulo quasi ebullire visum esse.

Οὐ δῆθεν πλησθέντος ἐπὶ μόθον ἤρατο χερσὶ,
Θερμὸν ἔτι ζείουσα κόνις, μέγα θάμβος ἀλιτροῖς.

Idem dicit in Oratione 21. de laudibus Athanasii pag. 394.

[b] Sphæram æream form. in sp. poli.] Sic ferè imagines Imperatorum pingi solebant: ut docet Basilius Seleuciæ Episcopus in Sermone 1. de Adam his verbis: ὥσπερ οἱ τὰς τῶν βασιλέων ἀποβλέποντες εἰκόνας, τῇ τῶν χρωμάτων λαμπρότητι μαρμαρυγὰς ἀφιάσας, ἁλουργίδα μὲν τὸ τῆς θαλάσσης ἀποστίλβουσαν ἄνθος, διάδημα δὲ ταῖς φλοξὶ τῶν λίθων ἀστράπτον, χεῖρα δὲ τῷ σφαιροειδεῖ σχήματι τοῦ κόσμου τὸν κύκλον τοῖς δακτύλοις φέρειν νομιζομένην, ἐκπλήττονται μὲν, &c. *Ut qui imagines Impp. adspiciunt, quæ colorum fulgore præstingunt oculos, chlamydem quidem purpuream marino flore collucentem, diadema autem lapillorum lumine coruscans, manum denique quæ orbem terrarum in modum sphæræ formatum digitis gestare creditur, hærent attoniti, &c.*

quorum

quorum natura ratiocinantes physici variant. Quidam enim eos hoc nomine ideo existimant appellari, quòd tortos ignes spargunt ut crines, [a] in unum stellis multiplicibus congregatis. Alii eos arbitrantur ex halitu sicciore terrarum ignescere, paullatim in sublimiora surgente. Quidam currentes radios Solis, densiore nube objecta digredi ad inferiora prohibitos, splendore infuso corpori crasso, lucem velut stellis distinctam mortali conspectu monstrare. Sedit quorumdam opinioni, hanc speciem tunc apparere, cùm erecta solito celsiùs nubes æternorum ignium vicinitate colluceat: vel certè stellas esse quasdam ceteris similes, quarum ortus obitúsque quibus sint temporibus præstituti, humanis mentibus ignorari. Plura alia de cometis apud peritos mundanæ rationis sunt lecta: quæ digerere nunc vetat aliorsum oratio properans. Moratum paullisper Antiochiæ Principem, curarúmque ponderibus diversis adflictum, exeundi mira cupiditas agitabat: proinde nec jumento parcens nec militi, flagrante hieme inde profectus, signis ut dictum est vetantibus plurimis, Tarsum urbem Cilicum nobilem introiit, cujus originem docuimus suprà. Exindéque egredi nimiùm properans, [b] exornari sepulcrum statuit Juliani, in pomœrio situm itineris, quod ad Tauri montis angustias ducit: cujus suprema & cineres, si qui tunç justè consuleret, non Cydnus videre deberet, quamvis [c] gratissimus amnis & liquidus: sed ad perpetuandam gloriam rectè factorum [d] præterlambere Tiberis intersecans urbem æternam, [e] Divorúmque veterum monumenta præstringens. Deinde

Jovianus Augustus D. Juliano IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

[a] In unum stellis mult. congregatis.] Quæ Democriti & Anaxagoræ fuit opinio, qui cometam nil aliud esse dicebant, quàm concursum errantium siderum, teste Aristotele in lib. 1. Meteor. & Diogene in Anaxagora. Sed hanc sententiam refutat Seneca in lib. 7. Nat. quæst. Sequens autem opinio cometas ex halitu sicciore terrarum nasci, Aristotelis est, & Peripateticorum, ut Spori apud Theonem in Aratum pag. 120. Postrema omnium opinio hîc relata, Pythagoram habet auctorem, teste Aristotele, & Plutarcho in lib. 3. de Placitis Philosophorum.

[b] Exornari sepulcrum st. Juliani.] Idem tradit Zonaras his verbis: ἐξ ἀντιοχείας δ' εἰς ταρσὸν γενόμενος, καὶ τὸ μνῆμα κοσμῆσαι τοῦ ἰουλιανοῦ ἐπενόει. Idem Juliani cadaver Tarso Constantinopolim postea allatum esse scribit, quod confirmat Cedrenus.

* [c] Non Cydnus gratiss. amnis et liquidus.] Idem dicit Dio in Tarsica 1. initio, & pag. 401. & 402. purissimas ejus fluvii aquas fuisse testatur, adeo ut Tarsenses, si fortè Cydnus per urbem suam turbidior fluxisset; indignari solerent: aquam enim Cydni purissimam non bibere solùm, sed etiam cernere cupiebant. *

[d] Præterlaberetur Tiberis.] Sic primus emendavit Gelenius, cùm in Editione Rom. & Bononiensi legeretur *præterlaberet*. In codice Regio, [& Colb.] scriptum reperi *præterlaberit Tyberis*. Ego verò non dubito, quin legendum sit *præterlambere*, supple *deberet*: sic enim loquitur Marcellinus in libro XVII. pag. 89. *Mosa fluvius præterlambit*. Certè in Editione August. legitur *præterlabere*.

[e] Divorumque veterum monumenta præstringens.] Mausolea enim Imperatorum erant in campo Martio juxta ripam Tiberis. De Mausoleo quidem Augusti id notissimum est ex Strabone in lib. 5. & Suetonio, ac Tacito in lib. 3. Annalium, ubi de Pisone loquitur: *Mari ac mox Tiberi devectus, auxit vulgi iras, quia navem tumulo Cæsarum appulerat*. Sed & sequentium Principum ferè omnium sepulcra ibidem fuisse, Scriptores Aug. Historiæ testantur.

Jovianus Augustus Joviano A. & Varroniano Nobilissimo Coss. Anno Chr. 364.

Tarso profectus, extentis itineribus venit opidum Cappadociæ Tyana: ubi ei reversi Procopius Notarius & Memoridus Tribunus occurrunt, gestorúmque aperiunt textum, hinc ut ordo poscebat exorsi, quod Lucillianus Mediolanum ingressus cum Seniaucho & Valentiniano Tribunis quos duxerat secum, cognito quòd Malarichus recusavit suscipere magisterium, effuso cursu petierat Remos. Et tamquam in alto gentis silentio, extra calcem ut dicitur procurrebat: & intempestivè parum etiamtum firmatis omnibus, ex Actuario ratiociniis scrutandis incubuit: qui fraudum conscius & noxarum, ad militaria signa confugit: finxítque Juliano superstite in res novas quemdam medium surrexisse: cujus fallaciis turbo militaris acerrimè concitus Lucillianum & Seniauchum occidit. Valentinianum enim paullo postea Principem, trepidum & quò confugeret ambigentem, Primitivus hospes tutiùs amandarat. His ita tristibus lætum aliud addebatur, missos à Jovino milites adventare, quos [a] Capita scholarum ordo castrensis appellat, nuntiantes æquo animo Joviani imperium amplecti exercitum Gallicanum. Quibus compertis, Valentiniano qui cum iisdem redierat, regenda Scutariorum secunda committitur schola, & [b] Vitalianus Domesticorum consortio jungitur, Erulorum è numero miles, qui multo postea auctus Comitis dignitate, malè rem per Illyricum gessit: confestímque mittitur in Gallias Arinthæus, ferens litteras ad Jovinum, ut constanter ageret suum obtinens locum: eíque mandatum est, ut animadverteretur in concitorem tumultus, auctoresque seditionis ad comitatum vincti transmitterentur. Post quæ ut videbantur expedire disposita, apud Aspuna Galatiæ municipium breve Gallicani milites visi Principi, ingressique Consistorium, post audita gratanter quæ pertulerant, munerati redire jubentur ad signa. Et cùm introisset

[a] CAPITA SCHOLARUM.] Horum mentio fit in lege pæn. Cod. Just. de erogat. milit. ann. Porro Capita scholarum sunt, quos Capita contuberniorum vocat Vegetius in lib. 2. Contubernium enim in armata militia idem est ac schola: sic scholas idem Vegetius pro contuberniis posuit seu manipulis, in lib. 2. cap. 21. Non enim pro centuriis sumi possunt. Centuriis quippe præerant Centuriones, quos Centenarios sua ætate dictos esse testatur Vegetius. Cùm igitur legio in cohortes, hæ in centurias, centuriæ in contubernia distributæ olim fuerint, ac cohortibus quidem Tribuni, Centuriones seu Centenarii centuriis, contuberniis verò Capita contuberniorum Præpositi: sequitur Capita scholarum eosdem esse ac contuberniorum Capita. At Lindenbrogius multa hic de Scholaribus congessit, quæ profectò nihil ad hunc locum faciunt. Alii enim sunt Scholares, de quibus in superioribus libris affatim dixi. Eodem modo Capita officiorum dicuntur in lege 4. Cod. Th. de extraord. & sord. & in lege 2. Cod. Just. de proximis sacr. scrin.

[b] VITALIANUS, QUI MULTO POST AUCT. COMITIS DIGN.] Vitalianus Comes rei militaris, à Gratiano missus est in Illyricum: ubi agente eo, duæ manus Gothorum, quarum alteri præerat Fritigernus, alteri Alatheus & Saphrax, cùm Galliis & Italiæ imminerent, eo necessitatis Gratianum adduxêre, ut iis Pannoniam & superiorem Mœsiam, quò à Galliis abscederent concessisset, ut scribit Zosimus in lib. 4. Id autem contigit Gratiano V. & Theodosio Augg. Coss. anno Domini 380. paullo antequam Athanaricus à Gothis expulsus ad Theodosium se reciperet. Zosimus hunc στρατηγὸν Βιταλιανὸν vocat, ἄνδρα τοῖς παρατυχοῦσι πράγμασι κατ' οὐδὲν ἀρκέσαι δυνάμενον.

Ancyram Imperator, paratis ad pompam pro tempore necessariis, Consulatum iniit adhibito in societatem trabeæ Varroniano filio suo admodum parvulo: cujus vagitus, pertinaciter reluctantis ne in curuli sella veheretur ex more, id quod mox accidit portendebat. Hinc quoque Jovianum celeri gradu præscriptus vitæ finiendæ dies exegit. Cùm enim venisset Dadastanam, qui locus Bithyniam distinguit & Galatas, exanimatus inventus est nocte: super cujus obitu dubietates emersere complures. [a] Fertur enim recenti calce cubiculi illiti ferre odorem noxium nequivisse, vel extuberato capite perisse succensione prunarum immensa, aut certè ex colluvione ciborum avida cruditate distentus. Decessit autem anno tricesimo ætatis & tertio. Cúmque huic & Æmiliano Scipioni vitæ exitus similis evenisset, super neutrius morte quæstionem comperimus agitatam. Incedebat autem motu corporis gravi, vultu lætissimo, oculis cæsiis, vasta proceritate & ardua, adeo ut [b] diu nullum indumentum regium ad mensuram ejus aptum inveniretur. Et æmulari malebat Constantium, agens seria quædam aliquoties post meridiem: jocaríque palàm cum proximis adsuetus. Christianæ legis idem studiosus, & nonnumquam honorificus, mediocriter eruditus, magísque benivolus, & perpensiùs, ut apparebat ex paucis quos promoverat, judices electurus: edax tamen, & [c] vino veneríque indulgens: quæ vitia imperiali verecundia forsitan correxisset. Dicebatur autem Varronianus pater ejus monitu cujusdam somnii dudum præscisse quod evênit, idque duobus amicis commisisse fidissimis, illo adjecto, quòd ipsi quoque deferretur trabea Consularis. Sed impetrato uno, [d] adipisci non potuit aliud. Audita enim filii celsiore fortuna, antequam eum vide-

JOVIANUS AUGUSTUS Joviano A. & Varroniano Nobilissimo Coss. Anno Chr. 364.

[a] FERTUR ENIM.] Ita quidem Socrates in lib. 3. Sozomenus in 6. Victoris Epitome, aliique narrant: sed Zonaras quosdam ait scripsisse, Jovianum comestis fungis recentibus venenatis necatum esse: cui consentit vetus Auctor apud Suidam in Ἰοβιανός. Quinetiam Chrysostomus in Homilia x v. in Philippenses, venenata potione exstinctum esse Jovianum palam affirmat: ejusdémque filio Varroniano præ imminentium discriminum metu alterum oculum erutum esse. Adeo invidiosum erat ac periculosum, Augusti filium, & Nobilissimum quondam nominatum fuisse. Verba Chrysostomi sunt hæc: ἕτερος πάλιν ὁ μετ' ἐκεῖνον ὑπὸ δηλητηρίων ἀνῄρητο φαρμάκων, καὶ τὸ ποτήριον ἦν αὐτῷ οὐκέτι πόμα, ἀλλὰ θάνατος. καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ τὸν ὀφθαλμὸν ἐξορύττεται φόβῳ τῶν μελλόντων, οὐδὲν ἠδικηκώς. Postremò Marcellinus noster annon satis apertè significat proximorum insidiis strangulatum esse Jovianum? cùm dicit: *Cúmque huic & Æmiliano Scipioni vitæ exitus similis contigisset, &c.* Æmiliano enim domi suæ quiescenti noctu vis illata est, ut refert Cicero pro Milone: eíque C. Carbo Trib. pl. vim attulisse est existimatus, teste eodem Cicerone in lib. 9. Ep. 21. & Fulvius Flaccus, teste Plutarcho in Gracchis.

[b] DIU NULLUM INDUMENTUM.] Idem scribit Cedrenus: ἦν δὲ τὴν ἡλικίαν εὐμήκης, ὡς μηδὲ ἓν τῶν βασιλικῶν ἱματίων ἁρμόζειν αὐτῷ.

[c] VINO VENERIQUE INDULGENS.] Eadem de Joviano tradit Zonaras: ὁ μὲν Ἰοβιανὸς εὐσεβὴς ἦν περὶ τὸ δόγμα καὶ ἀγαθοθελής. οἴνου δ' ἥττητο καὶ ἀφροδισίων. καὶ τὴν τοῦ σώματος ἀναδρομὴν εὐμήκης, καὶ γραμμάτων οὐκ ἄπειρος. *Jovianus quidem religiosus fuit erga Christianam fidem, & benivolus. Vino tamen, venerique indulgens. Procerus statura, nec litterarum expers.*

[d] ADIPISCI NON POTUIT ALIUD.] Jovianus quidem Varronianum patrem sibi in Consulatu collegam adsciscere decreverat: sed eo dum iter faceret mortuo, Varronianum filium suum sibi collegam adjunxit: ut docet Themistius in Orat. Consulari, quam Cal. Januarii Joviano in urbe An-

JOVIANUS AUGUSTUS Joviano A. & Varroniano Nobilissimo Coss. Anno Chr. 364.

ret, fatali præventus est morte. Et quia huic nomini amplissimum magistratum portendi, per quietem prædictum est seni: Varronianus nepos ejus infans etiamtum, cum Joviano patre declaratus est, ut suprà retulimus, Consul.

cyra Consulatum ineunti dixit. Sed quia locus ille Themistii corruptus est, hic cum ut ex Ms. legendus est, apponam. ποιεῖται γὰρ αὐτὴν βασιλείας ὁ μὲν ἆθλον, ὁ δὲ προοίμιον· κοινὸν δὲ ὑμῖν καὶ τὸ ἄθρουν τῆς εἰς τὸ ἄμεινον προόδου. ἄμφω γὰρ οὐδὲν προσελπίσαντες, σὺ μὲν αὐτοκράτωρ ἐξ ἰδιώτου, ὁ δὲ ὕπατος, ἐφ' ἕτερον τῆς ὁρμῆς γινομένης. *Hunc enim (honorem Consulatus) alter vestrûm imperii præmium, alter primordium facit. Sed & utrique vestrûm subita & repentina ad majorem statum provectio communis est. Cùm enim neuter id antea sperasset, tu ex privato Imperator, hic Consul est factus, cùm in alterum animus propenderet.*

Explicit Liber XXV.

AMMIANI MARCELLINI RERUM GESTARUM LIBER XXVI.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XXVI. continentur.

INTERREGNUM. D. Joviano & Varroniano Coss. Anno Chr. 364.

CAPUT I.

ICTIS impensiore cura rerum ordinibus adusque memoriæ confinia propioris, convenerat jam [a] referre à notioribus pedem, ut & pericula declinentur veritati sæpe contigua, & examinatores contexendi operis deinde non perferamus intempestivos, strepentes ut læsos, si præteritum sit quod locutus est Imperator in cena, vel omissum quam ob causam gregarii milites coërciti sunt apud signa, & quòd non decuerat in descriptione multiplici regionum, super exiguis silere castellis: quódque cunctorum nomina, qui [b] ad Urbani Prætoris officium convenere, non sunt expressa: & similia plurima præceptis historiæ dissonantia, discurrere per negotiorum celsitudines adsuetæ, non humilium minutias indagare causarum: quas si scitari voluerit quispiam, individua illa corpuscula volitantia per inane, atomos ut nos appellamus, numerari posse sperabit. Hæc quidam veterum formidantes, cognitiones actuum variorum stilis uberibus explicatas non edidere superstites, ut in quadam ad Cornelium Nepotem Epistola Tullius quoque testis reverendus adfirmat. Proinde inscitia vulgari contempta, ad residua narranda pergamus. Hac volubilium casuum diritate exitu luctuoso finita, [c] obitúque intervallato brevi tempore Principum, cor-

[a] REFERRE A NOTIORIBUS PEDEM.] Sic loquitur Solinus in Epistola ad Adventum: cujus quidem Solini phrases Græculus noster sæpe usurpat, ut observavi.

[b] AD URBANI PRÆTORIS OFFICIUM.] Prætoris officium illud propriè dicitur, cùm Prætor quo primùm die Magistrum inierat, (id autem tunc temporis fiebat Kal. Jan.) ab Honoratis deducebatur & plebeiis officii causâ. Sic Plinius in lib. 1. Epist. ad Voconium Romanum: *Ipse me Regulus convenit in Pretoris officio:* & Spartianus in Hadriano: *Pretorum & Consulum officia frequentavit.* Erátque hæc singularis ambitio Prætorum & Consulum, ut quamplurimi & honoratissimi viri ad officium suum accederent. * Quo admirabilior est Trajani Principis moderatio, de quo hæc ait Plinius in Gratiarum actione: *Ipsius quidem officium tam modicum, tam temperatum, ut antiquus aliquis magnúsque Consul sub bono Principe incedere videretur.* Hæc ambitio à Magistratibus sæcularibus transiit tandem ad Ecclesiæ Sacerdotes, qui ut plurimi & honoratissimi viri officio suo, id est ordinationis suæ cærimoniis interessent, valde ambiebant, & sportulas seu munera mittebant absentibus, Magistratuum more: ut testatur Ruricius in Epistola ad Æonium Episcopum XIV. lib. 1. *

[[c] OBITUQUE INTERVALLATO

Interregnum. D. Joviano & Varroniano Coss. Anno Chr. 364.

pore curato defuncti, missoque Constantinopolim ut inter Augustorum reliquias conderetur, progresso Nicæam versus exercitu, quæ in Bithynia mater est urbium, potestatum civilium militiæque rectores magnitudine curarum adstricti communium, intérque eos quidam spe vana sufflati, moderatorem quæritabant diu exploratum & gravem. Et rumore tenus obscuris paucorum susurris nomen præstringebatur Equitii, scholæ primæ Scutariorum etiamtum Tribuni: qui cùm potiorum auctoritate displicuisset, ut asper & subagrestis: translata est suffragatio levis in Januarium Joviani adfinem, curantem summitatem necessitatum castrensium per Illyricum. Quo itidem spreto, quia procul jacebat: ut aptus ad id quod quærebatur atque conveniens, Valentinianus nulla discordante sententia, numinis adspiratione cælestis electus est: agens scholam Scutariorum secundam, relictúsque apud Ancyram, postea secuturus, ut ordinatum est. Et quia nullo renitente hoc è Rep. videbatur, missis qui eum venire ociùs admonerent, [a] diebus decem nullus Imperii tenuit gubernacula: quod tunc evenisse, extis Romæ inspectis Haruspex edixerat Marcus. Inter hæc tamen ne quid novaretur contrarium placitis, néve armatorum mobilitas sæpe versabilis in præsentium quemdam inclinaret arbitrium, attentè providebat Equitius, & cum eo Leo, adhuc sub Dagalaïpho Magistro equitum rationes numerorum militarium tractans, exitialis postea Magister Officiorum, exercitus universi judicium, quantum facere nitíque poterant, ut Pannonii fautorésque Principis designati firmantes. Qui cùm venisset accitus, implendíque negotii præsagiis, ut opinari dabatur, vel somniorum adsiduitate, nec videri die secundo, nec prodire in medium voluit, [b] bissextum vitans Februarii mensis tunc illucescens, quod aliquoties rei Romanæ fuisse dignorat infaustum: cujus notitiam certam designabo. Spatium anni vertentis

BREVI TEMPORE PRINCIPUM.] Ut sensus constet, legendum omnino est: *Obitúque intervallato trium brevi tempore Principum.* Nam intra breve tempus, nimirum intra triennium & menses quatuor ac dimidium tres Imperatores obierant, Constantius, Julianus, Jovianus. Constantius quidem III. Nonas Octobres Tauro & Florentio Coss. anno Chr. 361. Julianus A. Juliano A. IV. & Sallustio Coss. anno Chr. 363. & Jovianus in suo Consulatu, A. Chr. 364. die XVII. Februarii.]

[a] DIEBUS DECEM.] Decessit quidem Jovianus Aug. XIII. Cal. Mart. teste Eutropio, seu 17. mensis Februarii, ut Socrates dicit. Valentinianus verò Imp. renuntiatus est V. Cal. Martias, ut Idatius in Fastis, Socrates in lib. 4. Marcellinúsque testantur. Quare ab obitu Joviani ad Valentiniani inaugurationem X. omnino dies intersunt, si utrumque terminum incluseris, & bis VI. Cal. numeraveris: fuit enim annus ille bissextilis, teste Marcellino nostro. Res clarior fuerit, si à die 17. Februarii ad 26. computaveris, quo levatus est Valentinianus, non autem 25. ut perperam ait Scaliger in Notis ad Eusebii Chronicon num. 2381. Hic autem annus erat Natalis Dominici 364. quem bissextilem fuisse cælestis motûs ratio demonstrat.

* [b] BISSEXTUM VITANS FEBRUARII MENSIS TUNC ILLUCESCENS.] Non modò huncce diem Romani infaustum putabant, sed etiam totum annum quo bissextus fuerat. Augustinus Epistolâ 119. ad Januarium, ridet eos, qui superstitiosè dicere solebant: *Non plantem hoc anno vineam, quia bissextus est.* *

INTERREGNUM. D. Joviano & Varroniano Coss. Anno Chr. 364.

id esse periti mundani motus & siderum definiunt veteres, inter quos Menon, & [a] Euctemon, & Hipparchus, & Archimedes excellunt, cùm Sol perenni rerum sublimium lege [b] polo percurso signifero, quem Zodiacum sermo Græcus appellat, trecentis & sexaginta quinque diebus emensis & noctibus, ad eumdem redierit cardinem: ut verbo tenus, [c] si à secunda particula elatus arietis, ad eam dimensione redierit terminata. Sed anni intervallum verissimum memoratis diebus & horis sex adusque meridiem concluditur plenam: annique sequentis erit post horam sextam initium porrectum ad vesperam. Tertius à prima vigilia sumens exordium, ad horam noctis extenditur sextam. Quartus à medio noctis adusque claram trahitur lucem. Ne igitur hæc computatio variantibus annorum principiis, & quodam post horam sextam diei, alio post sextam excurso nocturnam, scientiam omnem squalida diversitate confundat, & autumnalis mensis inveniatur quandoque vernalis: placuit senas illas horas, quæ quadriennio viginti colliguntur atque quatuor, in unius diei noctisque adjectæ transire mensuram. Hocque altè considerato, eruditis concinentibus multis effectum est, ut ad unum distinctúmque exitum circumversio cursus annui revoluta, nec vaga sit nec incerta, nullóque errore deinceps obumbrata ratio cælestis appareat, & menses tempora retineant præstituta. Hæc nondum extentis fusiùs regnis, diu ignoravere Romani, pérque sæcula multa obscuris difficultatibus implicati, tunc magis errorum profunda caligine fluctuabant, cùm in Sacerdotes potestatem trans-

[a] EUCTEMON.] Hujus meminit Plinius in lib. 18. cap. 25. In Indice quidem ejus libri Eutemon perscribitur, in ipso capite Eudæmon. Vitruvius quoque in lib. 9. cap. 7. cum inter celebres Astrologos recenset: *Siderum & occasus & ortus, tempestatúmque significatus Eudoxus, Euctemon, Callippus, Meto, Philippus, Hipparchus parapegmatorum disciplinis invenerunt.* * Ubi mendosè legitur, *Eudæmon, Callistus, Melo.* [Pro *Menon* autem codex Colbertinus *Memon* scriptum habet: alii *Meton* præferunt Vitruvium suprà laudatum secuti.]

[b] POLO PERCURSO SIGNIFERO.] Nihil hîc opus erat emendatione Scaligeri. Nam Lucanus in lib. 3. perinde dixit:

AEthiopúmque solum, quod non premeretur ab ulla
Signiferi regione poli.

[c] SI A II. PARTICULA ELATUS ARIETIS.] Dubitari meritò potest, cur secundam potiùs arietis quàm primam dixerit partem. Dionysius quidem Petavius, vir undecumque doctissimus, in lib. 2. cap. 2. Uranologii, scribit Marcellinum in 2. parte arietis cardinem verni æquinoctii videri ponere, idque ex veteribus Astrologis Eudoxo, Euctemone, & Metone. Atque id ita vir ille doctissimus ibidem explicat. Antiqui circulos in LX. partes dividebant. Ergo singulis dodecatemoriis imputabantur partes V. quarum unaquæque partes habebat seu gradus hodiernos VI. Itaque octavus signorum gradus ad 2. partem pertinebat. Hoc sibi velle Marcellinum non quidem affirmat, sed conjicit tantùm vir numquam sine honore nominandus: cujus conjecturæ equidem, ut debeo, multum tribuo: vix tamen in animum inducere possum, tantam subtilitatem in hoc loco contineri. Nam Marcellinus de spatio anni vertentis hîc agit, non de cardine Solaris circuitus Zodiaci. Annum autem à cardine seu puncto, seu æquinoctiali, seu solstitiali incipere nihil necesse est. Igitur exempli gratiâ 2. particulam arietis pro quovis determinato initio anni posuit. Etenim ut ait Macrobius in Somnium Scipionis lib. 2. cap. XI. annum Solis vocamus non solùm à Cal. Jan. usque ad easdem Cal. sed & à sequente post Cal. die usque ad eumdem diem, & à quocumque cujuslibet mensis die in diem eumdem

VALENTINIANUS AUGUSTUS D. Joviano & Varroniano Coſſ. Anno Chr. 364.

tuliſſent intercalandi: qui licenter gratificantes publicanorum vel litigantium commodis, ad arbitrium ſuum ſubtrahebant tempora vel augebant. Hócque ex cœpto emerſerunt alia plurima quæ fallebant, quorum meminiſſe nunc ſupervacuum puto. Quibus abolitis, Octavianus Auguſtus Græcos ſecutus, hanc inconſtantiam correcta turbatione compoſuit, ſpatiis duodecim menſium & ſex horarum magna deliberatione collectis: per quæ duodecim ſiderum domicilia Sol diſcurrens motibus ſempiternis, anni totius intervalla concludit. Quam rationem biſſexti probatam, etiam victura cum ſæculis Roma adjumento numinis divini fundavit. Proinde pergamus ad reliqua.

CAPUT II.

Elapſo die parum apto ad inchoandas rerum magnitudines, ut quidam exiſtimant, propinquante jam veſpera monitu Præfecti Salluſtii ſub exitii denuntiatione ſtatutum eſt prompta conſenſione cunctorum, ne potioris quiſquam auctoritatis, vel ſuſpectus altiora conari, procederet poſtridie mane. Cúmque multorum tædio, quos votorum inanitas cruciabat, tandem finitâ nocte lux advenîſſet: in unum quæſito milite omni, progreſſus Valentinianus in campum, permiſſúſque tribunal adſcendere celſiùs ſtructum, comitiorum ſpecie, voluntate præſentium ſecundiſſimâ, ut vir ſerius, rector pronuntiatur Imperii. Mox [a] principali habitu circumdatus & coronâ, Auguſtúſque nuncupatus cum laudibus amplis, [b] quas novitatis potuit excitare dulcedo, præmeditata dicere jam parabat. Eóque ut expeditiùs loqueretur brachium exertante, obmurmuratio gravis exoritur, concrepantibus centuriis & manipulis, cohortiúmque omnium plebe urgentium deſtinatè, confeſtim Imperatorem alterum declarari. Quod licèt nonnulli exiſtimarunt paucis corruptis ad gratiam fieri deſpectorum: ex eo tamen id fruſtra creditum videbatur, quòd non emercati ſed conſoni totius multitudinis paria volentis clamores audiebantur, documento recenti fragilitatem pertimeſcentis ſublimium fortunarum. Dein ex ſuſurris immaniter ſtrepentis exercitus cieri tumultus

reditus, annus vocatur. Et Theo in Arati Phænomena: ὅταν γὰρ ἀφ' οὗ τις ἄρξηται σημείου ἢ χρόνου, ἐπὶ τὸ αὐτὸ πάλιν ἔλθοι, ἐνιαυτός ἐστι.

[a] MOX PRINCIP. HABITU CIRCUMD. ET CORONA.] Scutóque pedeſtri impoſitus, ut ſcribit Nicephorus Calliſtus in lib. XI. cujus verba quia ex optimo Scriptore mihi videntur hauſta, hîc adducere placuit: βουλῇ τε στρατοπέδου παντὸς καὶ τῶν τὰς μεγάλας διεπόντων ἀρχάς, καὶ μάλιστα Δατιανοῦ τοῦ πατρικίου ἐκ Γαλατίας διαλλακτηρίου, Σεκούνδου τοῦ ὑπάρχου καὶ Ἀρινθαίου τοῦ στρατηγοῦ καὶ Δαγαλαίφου (τῶν δομεστίκων δ' οὗτος ἡγεῖτο) εἰς τὸ βασίλειον αἱρεῖται· καὶ δὴ τὰ σύμβολα περιθέμενος, καὶ ἐπὶ τῆς ἀσπίδος (ὡς ἔθος) ὀχούμενος στρατὸς ἐδεῖτο κοινωνὸν τῇ ἀρχῇ προσλαβεῖν. *Suffragiis exercitus & eorum qui ſummas dignitates gerebant, maximè Datiani Patricii, & Secundi Præfecti Præt. & Arinthæi Magiſtri militum, & Dagalaiphi Domeſticorum Comitis Valentinianus eligitur Imperator. Qui cùm inſignia Imperii accepiſſet, & ex more ſcuto impoſitus eſſet: univerſus exercitus rogare cœpit ut collegam Imperii adſciſceret.*

[b] QUAS NOVIT. POTUIT EXCOGITARE DULCEDO.] Quid cauſæ fuerit, cur Caſtellus Editionis Rom. ſcripturam interpolaret, equidem non video. Nonne enim recta erat hæc lectio? *Laudibus amplis quas novitatis pot. excitare dulcedo:* quo modo &

violentior

violentior apparebat, & confidentia militis erumpentis interdum ad perniciosa facinora timebatur. Quod Valentinianus magis præ cunctis ne fieret extimescens, elatâ prosperè dexterâ [a] vi Principis fiduciâ pleni, ausus increpare quosdam ut seditiosos & pertinaces, cogitata nullis interpellantibus absolvebat. *Exsulto provinciarum fortissimi defensores, & præ me fero, sempérque laturus sum, nec speranti, nec appetenti moderamina orbis Romani mihi, ut potissimo omnium, vestras detulisse virtutes. Quod erat igitur in manu positum vestra, nondum electo Imperii formatore, utiliter & gloriosè complestis, adscito in honorum verticem eo, quem ab ineunte adolescentia ad hanc usque ætatis maturitatem splendidè integréque vixisse experiundo cognoscitis. Proinde pacatis auribus accipite quæso simplicioribus verbis, quod conducere arbitror in commune. Adhiberi oportere in omnes casus socia potestate collegam, contemplatione poscente multiplici nec ambigo, nec repugno, curarum acervos & mutationes varias accidentium ipse quoque ut homo formidans: sed studendum est concordiæ viribus totis, per quam res quoque minimæ convalescunt: quod impetrabitur facile, si patientia vestra cum æquitate consentiens, id mihi quod mearum est partium concesserit libens. Dabit enim (ut spero) fortuna consiliorum adjutrix bonorum, quantum efficere & consequi possum [b] diligenter scrutantibus temperatum. Ut enim sapientes definiunt, [c] non modò in imperio, ubi pericula maxima sunt & creberrima, verumetiam in privatis quotidianísque rationibus, alienum ad amicitiam, cùm judicaverit quisquam prudens, adjungere sibi debebit, non cùm adjunxerit, judicare. Hæc cum spe lætiorum polliceor: vos firmitatem factorum retinentes & fidem, dum hiberna patitur quies, animorum reparate vigorem atque membrorum, [d] ob nuncupationem Augustam debita protinus accepturi.* Fi-

VALENTINIANUS AUGUSTUS D. Joviano & Varroniano Coss. Anno Chr. 364.

Reg. codex [& Colb.] & Augustana habet Editio.

[a] UT PRINCEPS FIDUCIA PLENUS.] Sic primus edidit Gelenius, cùm in Rom. eámque secutis Editionibus legeretur, *in Principis fiducia pleni.* At in exemplari Regio scriptum reperi, *ni Principes fid. pleni:* & superscriptum ex conjectura, *ut Princ.* * quemadmodum in Tolosano scriptum est. * Ego verò si quid meæ sententiæ est, ita scriptum malim, *vi Principis fiducia pleni*, [uti legitur in Ms. Colb.]

[b] DILIGENTER SCRUTANTI TEMPERAMENTUM.] Huic Gelenii conjecturæ scripturam codicis Regii [& Colb.] * ac Tol. * & Editionis Rom. equidem multùm antepono: *Dabit enim, ut spero, fortuna cons. adjutrix bon. quantum eff. & cons. possum, diligenter scrutantibus temperatum.* Id est. Dabit enim nobis fortuna diligenter inquirentibus, ut spero, moderatum & sobrium collegam. In Editione Rom. ne quid dissimulem, excusum est *temperatim:* ex quo P. Castellus ineptam hanc scripturam excuderat, *diligenter perscrutari temperantiam.*

* [c] NON MODO IN IMPERIO, VERUMETIAM IN PRIV. RAT. ALIENUM AD AMICIT. &c.] Sumpsit id Marcellinus ex Cicerone in Epistola I. ad Q. fratrem. *

[d] OB NUNCUP. AUG. DEBITA.] Mos erat Principibus Romanis, ut simulatque Augusti à militibus nuncupati erant, donativum eis erogarent, quò militum benevolentiam conciliarent sibi: ídque etiam Augustorum filii, cùm in Imperium quasi hereditario jure succederent, nihilo minùs observabant, ut de Commodo scribit Herodianus in lib. I. Hoc donativum recentior Latinitas Augustaticum dixit. Sic Marcellinus Comes in Chronico, Paulo solo Consule: *Augustatico*, inquit, *suo dudum Anastasius militibus præstito: donativum quoque hoc fratre Consule tribuit.* Quinquennalibus etiam ac decennalibus, quòd hæc quædam quasi renovatio erat Imperii, ut scribit Dio, do-

Valentinianus Augustus D. Joviano & Varroniano Coss. Anno Chr. 364.

nita oratione, quam auctoritas erexerat inopina, flexit Imperator in suam sententiam universos: consiliique ejus viam secuti, qui paullo antè flagrantissimis vocibus aliud postulabant, circumsæptum aquilis & vexillis, agminibúsque diversorum ordinum ambitiosè stipatum, jámque terribilem duxerunt in regiam.

Caput III.

Dum hæc in Oriente volubiles fatorum explicant sortes, Apronianus regens Urbem æternam, judex integer & severus, inter curarum præcipua, quibus hæc Præfectura sæpe sollicitatur, id primum operâ curabat enixâ, ut veneficos qui tunc rarescebant, captos, pósteque agitatas quæstiones nocuisse quibusdam apertissimè confutatos, indicatis consciis morte multaret, atque ita paucorum discrimine reliquos si qui laterent formidine parium exturbaret. Hæc egisse ideo efficaciter fertur, quòd Juliani promotus arbitrio agentis etiamtum per Syrias, in itinere unum amiserat oculum: suspicatúsque artibus se nefariis appetitum, justo quidem sed inusitato dolore hæc & alia magnâ quæritabat industriâ. Unde quibusdam atrox visus est,[a] in amphitheatrali curriculo [b] undatim coëunte aliquoties plebe, causas dispiciens criminum maximorum. Denique post hujusmodi vindicata complura, Hilarinum aurigam convictum atque confessum, vixdum pubescentem filium suum venefico tradidisse, docendum secretiora quædam legibus interdicta, ut nullo conscio adminiculis juvaretur internis, capitali animadversione damnavit: qui laxiùs retinente carnifice, subitò lapsus confugit ad ritûs Christiani sacrarium, abstractúsque exinde ilico abscissa cervice consumptus est. Verùm hæc similiáque tum etiam ut coërcenda mox cavebantur, & nulli vel admodum pauci, in his versati flagitiis, vigori publico insultarunt: sed tempore secuto,

nativum militibus Principes erogabant: singulis scilicet aureos quinque: quem sollemnem Principum morem tandem Justinianus abolevit, ut tradit Procopius in Anecdotis pag. 108. De hac consuetudine loquitur Libanius in Orat. in Ellebichum pag. 526. ubi causam seditionis illius Antiochenæ Theodosii Aug. temporibus hanc affert: *χρημάτων ἐδέησε βασιλεῖ πρὸς τὴν τῶν ὅλων σωτηρίαν· καὶ μάλιστα δὴ τῷ μὲν εἰς ἔτος δέκατον, τῷ παιδὶ δὲ πέμπτον τῆς βασιλείας προϊόντος. νόμος δὲ ἐν τοῖς τοιούτοις χρόνοις χρυσὸν ἰέναι παρὰ τῶν κρατούντων τοῖς στρατιώταις εἰς χεῖρας.* *Principi ob necessitates imperii pecuniâ opus fuit, maximè cùm ipsi quidem decimus, filio autem quintus imperii annus procederet: quo tempore solent Imperatores aurum militibus largiri.* Ex quo interim loco annus seditionis Antiochenæ colligitur: Valentiniano scilicet III. & Eutropio Coss. qui fuit annus Natalis Dominici 387. hoc enim anno Arcadii quinquennalia acta esse Marcellinus Comes Idatiusque testantur.

[a] In amphitheatrali curriculo.] Sic & Accursius & Gelenius ediderunt. At in Editione Rom. legitur, *in amphitheatrali circulo,* * ut pag. 455. * quod fortasse rectius est. Nam curriculum de amphitheatro quomodo dici possit, non satis capio. In Regio codice scriptum inveni *amphith. judicio*, mendosè ut arbitror: [in Colbert. *in amphith. curriculo.*] * In Tolosano codice legitur etiam *curriculo.* Sed hoc leve & minimi momenti. Illud potiùs notatu dignum, Magistratus olim Rom. in medio amphitheatro capitalia judicia exercuisse, & in sontes animadvertisse: cujus severitatis exemplum retulit Marcellinus in libro XV. de Leontio loquens Præf. Urbi: alterum exemplum affert Socrates in libri 7. capite 13. de Oreste Præfecto Augustali, qui Hieracem quemdam comprehensum, ut seditiosum publicè in theatro torqueri præcepit: & in capite 14. de eodem Oreste. *

[b] Undatim coeunte plebe.] Sic loquitur Orosius in libri 6. capite 21. *Ita*

longæva impunitas nutrivit immania, uſque eò graſſante licentia, ut imitatus Hilarinum quidam Senator, ſervúmque ſuum modò non per ſyngrapham arcanis piacularibus inducendum commiſiſſe doctori malarum artium confutatus, ſupplicium redimeret opima mercede, ut crebrior fama vulgarat. Iſque ipſe hoc genere quo jactum eſt abſolutus, cùm vitæ pudere deberet & culpæ; non abolendæ incubuit maculæ: ſed tamquam inter multos probroſos ſolus vacuus ab omni delicto, equo phalerato inſidens diſcurrénſque per ſilices, multa poſt ſe nunc uſque trahit agmina ſervulorum, per novum quoddam inſigne curioſiùs ſpectari adfectans: ut Duillium accepimus veterem, poſt glorioſa illa navalis rei certamina id ſibi ſumpſiſſe, ut tibicine leniùs præcinente rediret ad ſua poſt cenam. Sub hoc tamen Aproniano ita jugiter copia neceſſariorum exuberavit, ut nulla ſaltem levia murmura ſuper inopia victui congruentium orirentur: quod adſiduè Romæ contingit.

VALENTINIANUS AUGUSTUS D. Joviano & Varroniano Coſſ. Anno Chr. 364.

CAPUT IV.

At in Bithynia Valentinianus Princeps (ut prædiximus) declaratus, dato in perendinum diem ſigno proficiſcendi, convocatis Primoribus, quaſi [a] tuta conſilia quàm ſibi placentia ſecuturus, percunctabatur quemnam ad Imperii conſortium oporteret adſumi: ſilentibúſque cunctis, Dagalaïphus tunc equeſtris militiæ rector reſpondit fidentiùs: *Si tuos*, inquit, *amas, Imperator optime, habes fratrem: ſi Rempublicam*, [b] *quære quem veſtias*. Quo dicto aſperatus ille, ſed tacitus & occultans quæ cogitabat, Nicomediam itineribus citis ingreſſus Kal. Martiis, Valentem fratrem ſtabulo ſuo cum Tribunatus dignitate præfecit. Indéque cùm veniſſet Conſtantinopolim, multa ſecum ipſe divolvens, & [c] magnitudine urgentium negotiorum jam ſe ſuperari conſiderans: nihil morandum ratus, [d] quintum Kal. Aprilis [e] productum eumdem Valentem in ſub-

omnes ad experientiam belli deciſionémque fœderis undatim gentes commovebantur. *

[a] TOTA CONSILIA TAMQUAM SIBI PL.] Hunc locum præclarè mihi videor reſtituiſſe. Nam cùm in codice Reg. [& Colb.]* ac Toloſ.* & Editione Rom. legi comperiſſem, *tota conſilia quàm ſibi placentia*, ſic corrigendum eſſe exiſtimavi, *tuta conſilia quàm ſibi placentia ſecuturus*: id eſt, *tuta potiùs quàm ſibi placentia*: quod loquendi genus familiare Græcis, & Marcellino noſtro non infrequens eſt, ut ſuprà adnotavi.

[b] QUÆRE QUEM VESTIGAS.] Laudo acumen Lindenbrogii, qui ex Cedreni auctoritate hunc locum emendandum eſſe perſpexit. Sic veſtire dixit Idatius in Faſtis: Diocletiano IX. & Maximiano VIII. Coſſ. *His Coſſ. depoſuerunt purpuram privati effecti Diocletianus & Maximianus: & veſtierunt Severum & Maximinum.* Et Themiſtius in Orat. 13. ſub finem: ἠμφίεσεν ὁμοῦ ὁ γεννήτωρ τό τε ἄστυ τῷ κύκλῳ καὶ τὸν υἱέα τῇ ἁλουργίδι.

[c] MAGNITUDINI URGENTI NEG. JAM SESE PARARE.] Hunc locum ſic primus edidit Gelenius. Sed cùm in Editione Rom. & in codice Regio [& Colb.]* ac Toloſ.* ſcriptum eſſe vidiſſem, *magnitudine urgentia negotiorum jam ſe ſeparari*, leviſſima mutatione veram ut puto ſcripturam aſſecutus ſum. Quid enim elegantius & planius hac ſcriptura? *Magnitudine urgentium negotiorum jam ſe ſuperari conſiderans.*

[d] QUINTUM CAL. APRILIS.] Idatius in Faſtis & Chronicum Alexandrinum ante diem IV. Kal. Apr. Valentem Auguſtum à fratre renuntiatum eſſe ſcribunt. Sed Marcellino noſtro ſuffragatur Socrates in lib. 4. cap. 1. qui triceſimo pòſt die quàm Valentinianus Aug. erat nuncupatus, id factum eſſe teſtatur.

[e] PRODUCTUM VALENTEM IN SUBURBANUM.] Hoc ſuburbanum Septimum dicebatur, quod ſeptimo ab urbe Re-

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI D. Joviano & Varroniano Coss. Anno Chr. 364.

urbanum, universorum sententiis concinentibus (nec enim audebat quisquam refragari) Augustum pronuntiavit: decoréque Imperatorii cultus ornatum, & tempora diademate redimitum, in eodem vehiculo secum reduxit: participem quidem legitimum potestatis, sed in modum Apparitoris morigerum, ut progrediens aperiet textus. Quibus ita nullo interturbante perfectis, [a] constricti rapidis febribus Imperatores ambo diu, spe vivendi firmata, ut erant in inquirendis rebus gnaviores quàm in componendis, suspectas morborum causas investigandas acerrimè Ursacio Officiorum Magistro Delmatæ crudo, & Juventio Sisciano Quæstori tunc commiserunt: ut loquebatur pertinax rumor, invidiam cientes Juliani memoriæ Principis, amicísque ejus, [b] tamquam clandestinis præstigiis læsi. Sed hoc evanuit facilè, ne verbo quidem tenus insidiarum indicio ullo reperto. Hoc tempore velut per universum orbem Romanum bellicum canentibus bucinis, excitæ gentes sævissimæ limites sibi proximos persultabant. Gallias Rætiásque simul Alamanni populabantur; Sarmatæ Pannonias & Quadi; Picti, Saxonésque & Scotti, & Atacotti Britannos ærumnis vexavêre continuis; Austoriani Mauricæque aliæ gentes Africam solito acriùs incursabant; Thracias & diripiebant prædatorii globi Gothorum. Persarum Rex manus Armeniis injectabat, eos ad suam ditionem ex integro vocare vi nimia properans, sed injustè; causando quòd post Joviani excessum cum quo fœdera firmarat & pacem, nihil obstare debebit quo minùs ea recuperaret, [c] quæ antea ad majores suos pertinuisse monstrabat.

gia milliario abesset. Idatius in Fastis: Joviano & Varroniano Coss. *Ipso anno*, inquit, *levatus est Valens Aug. Constantinop. in milliario* VII. *in Tribunali à fratre suo Valentiniano die* IV. *Kal. April.* Quæ iisdem verbis in Chronico Alexandrino sic referuntur Græcè: τούτῳ τῷ ἔτει ἐπήρθη Οὐάλης αὔγουστος εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν τῷ ἑβδόμῳ ὑπὸ Οὐαλεντινιανοῦ αὐγούστου πρὸ δʹ καλανδῶν ἀπριλίων. In eo loco Valens Tribunal illud in quo creatus erat Augustus, gradibus marmoreis & statuis ornavit, teste Themistio in fine Orat. 16. quæ Philadelphus inscribitur: πῶς οὐκ ἄτοπον τὸ μὲν ἐσχατιὰν ἐφ' ἧς τὴν ἁλουργίδα ἐνῆψαι, περιφανεστέραν ποιῆσαι κρηπῖδι καὶ βήματι καὶ ἀνδριᾶσι, &c. Unde etiam Tribunal is locus dicebatur, teste Nicephoro Callisto in lib. 13. initio, & in lib. 18. cap. 41. Dicebatur etiam Campus, ut scribit Theophylactus Simocatta in lib. 8. cap. 12. quia scilicet lata ibi planities erat, quemadmodum canit Claudianus in Rufinum lib. 2.

Urbis ab Augusta tractu quà vergit in Austrum,
Planities vicina patet: nam cetera Pontus
Circuit, exiguo dirimi se tramite passus.

& paullo pòst de Rufino loquens ait:

Increpat Augustum, scandat sublime Tribunal:
Participem sceptri, socium declaret honoris.

Quippe post Valentem cuncti ferè Impp. eo loci coronabantur, ut de Arcadio & Honorio scribit Marcellinus Comes, de Leone Victor Tunonensis in Chronico.

[a] CONSTRICTI RAPIDIS FEBRIBUS.] Idem scribit Zosimus in lib. 4. nisi quòd Valentinianum solum febre correptum fuisse prodit, idque cùm à Nicæa Constantinop. peteret.

[b] TAMQUAM CLANDEST. PRÆSTIGIIS LÆSI.] Zosimus, ὑποψία, inquit, αὐτὸν εἰσῄει ψευδὴς ὡς ἔκ τινος γοητείας ἐκ τῶν Ἰουλιανοῦ φίλων αὐτῷ ἐκδωρηθείσης νόσου. *Suspicio quædam eum perculit falsa, ne ex præstigiis amicorum Juliani ac maleficis in morbum incidisset.* Subjicit deinde Zosimus viros dignitate conspicuos ejus rei insimulatos esse, sed industria & dexteritate Sallustii Præfecti Præt. discussas esse calumnias.

[c] QUÆ ANTEA AD MAJORES SUOS

Vide pag. 672 et sequ.

Acta igitur tranquilliùs hieme, concordissimi Principes, unus nuncupatione prælatus, alter honore specie tenus adjunctus, percursis Thraciis Næsum advenerunt: ubi in suburbano, quod appellatum Mediana à civitate tertio lapide disparatur, quasi mox separandi, partiti sunt Comites. Et Valentiniano quidem cujus arbitrio res gerebatur, Jovinus evenit, dudum promotus à Juliano per Gallias Magister armorum, & Dagalaïphus, quem militiæ rectorem provexerat Jovianus: in Orientem verò secuturus Valentem ordinatus est Victor, ipse quoque judicio Principis antedicti provectus, cui junctus est Arinthæus. Lupicinus enim pridem à Joviano pari modo promotus Magister equitum, partes tuebatur Eoas. Tunc & Æquitius Illyriciano præponitur exercitui, nondum Magister, sed Comes: & Serenianus olim sacramento digressus, [a] recinctus est ut Pannonius, sociatúsque Valenti Domesticorum præfuit scholæ. Quibus ita digestis, & militares partiti numeri. Et post hæc cùm ambo fratres Sirmium introissent, diviso palatio, ut potiori decuerat, Valentinianus Mediolanum, Constantinopolim Valens discessit. Et Orientem quidem regebat potestate Præfecti Sallustius; Italiam verò cum Africa & Illyrico Mamertinus, & Gallias provincias Germanianus. Agentes igitur in memoratis urbibus Principes, sumpserunt primitus trabeas Consulares: omnísque hic annus dispendiis gravibus rem Romanam afflixit. Alamanni enim perrupêre Germaniæ limites, hac ex causa solito infestiùs moti. Cùm legatis eorum missis ad comitatum certa & præstituta ex more munera præberi deberent, minora & vilia sunt attributa: quæ illi suscepta, furenter agentes, ut indignissima projecêre. Tractatíque asperiùs [b] ab Ursacio tunc Magistro Officiorum, iracundo quodam & sævo,

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Valentiniano A. & Valente A. Coss. Anno Chr. 365.

CAPUT V.

PERTINUISSE.] Armenia primò quidem Persis paruit: eámque Satrapa missus à Rege Persarum administrabat: postea victis ab Alexandro Persis, in Macedonum ditionem venit, & Syriæ Regibus obtemperavit usque ad tempora Antiochi Magni: quo à Romanis superato, Artaxias & Zariadres, cùm antea Regis illius in Armenia Satrapæ fuissent, regnum occupaverunt, ut scribit Strabo in lib. XI. Tandem à Parthis regnum illud occupatum est, & Parthorum Rex fratrem suum Arsacem nomine Armeniis Regem imposuit, ut colligo ex Procopii lib. 2. Pers. initio, & ex lib. ejusdem 2. de Fabricis Just.

[a] RECINCTUS EST.] Recingi dicitur, qui cingulum militare rursus accipit, quod ἀναζωννύναι Græci vocant. Sic Themistius in fine Orat. 6. ἀλλ' ἀπαυδῶντα ϗ παρειμένον οἷον τινα εὐδόκιμον παλαιστρατιώτην ἀνακαλεῖται ϗ ἀναζώννυσι. *Sed fatiscentem & fractum, tamquam magni nominis veteranum revocas, & recingis.*

[b] AB URSACIO TUNC MAGISTRO OFFICIORUM.] Magister Officiorum legationes tractabat, unde & sub dispositione sua habebat scrinia sacra, ut legationibus non civitatum solùm, sed etiam exterarum gentium responderet. Scrinium quoque Admissionum sub ejus erat administratione, ut testatur Imperii Notitia, quò legatos nationum in Consistorium introduceret. Quocirca à Cassiodoro in lib. 6. Epist. 6. *adspectus Regii haud irritus promissor* dicitur, *collocutionis Regiæ gloriosus donator, aulici Consistorii quasi quidam Lucifer.* Et paullo pòst: *Per eum exteris gentibus ad laudem Reip. nostræ ordinatur humanitas, & volentes redeunt, quos mærentes exceperat: per eum quippe legatorum quamvis festinantium prænuntiatur adventus.* Quod sic intelligo. Sub Magistro Officiorum erat schola Agentum in rebus, ex qua schola Curiosi per omnes provincias, & ad limites mittebantur: per eos Curiosos in limite constitutos nun-

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Valentiniano A. & Valente A. Coss. Anno Chr. 365.

regressi factúmque exaggerantes, ut contumeliosè despectas gentes immanissimas concitarunt. Et circa id tempus, aut non multo posteriùs, in Oriente Procopius in res surrexerat novas: quæ prope Kal. Novembris venturo Valentiniano Parisios, eodémque nuntiata sunt die. Et Alamannis quidem occursurum Dagalaïphum pergere maturè præcepit: qui vastitatis propinquioribus locis longiùs discesserant incruenti. Super appetitu verò Procopii an-

tiabatur Magistro Offic. si qua legatio à barbaris gentibus ad Imp. mitteretur. Nam ut ait Priscus Rhetor in Historia pag. 26. πασῶν γὰρ τῶν βασιλέως βουλῶν ὁ μάγιστρος κοινωνὸς διὰ δὴ τῶν τε ἀγγελιαφόρων καὶ ἑρμηνέων καὶ στρατιωτῶν τῶν ἀμφὶ τὴν βασίλειον φυλακὴν ὑπ' αὐτὸν τεταγμένων. *Omnium Imp. consiliorum Magister Offic. particeps est, tum propter Veredarios, seu Agentes in rebus, & interpretes, tum ob milites circa palatium excubantes, qui omnes sub illius administratione sunt positi.* Hinc apud eumdem Priscum Legatos Gobazis Regis Lazorum Euphemius Magister Off. in Consistorium induxisse dicitur: & apud Corippum in lib. 3.

Legatos Avarum jussos intrare Magister
Ante fores sacras divinæ nuntiat aulæ,
Orantes sese vestigia sacra videre
Clementis Domini: quos voce & mente benigna
Imperat admitti.

* Lucianus de Dea Syria εἰσαγγελέα vocat, quem Romani Magistrum Officiorum seu Admissionum. Sic enim ait: ἀπίξεαι δὲ παρ' ἡμέας ἀνδρὸς εἰσαγγελέος.* Atque idcirco Magister Offic. ante velum sacri Consistorii stabat: ut præter Corippum in hoc quem adduxi loco, testatur S. Athanasius in Apologia ad Constantium sub initium, ubi purgat sese, nec umquam nisi honorificè de Constantio apud Constantem verba fecisse asserit: δύναται καὶ Εὐγένιος ὁ γενόμενος μάγιστρος μαρτυρῆσαι· αὐτὸς γὰρ εἱστήκει πρὸ τοῦ βήλου, καὶ ἤκουεν ἅπερ ἠξιοῦμεν αὐτὸν, καὶ ἅπερ αὐτὸς κατηξίου λέγειν ἡμᾶς. *Potest etiam Eugenius, qui tum Magister erat Off. testimonium dicere: hic enim ante velum stabat, & quæ petebamus nos, & quæ ille nos dicere volebat, audiit omnia.* Eidem Off. Magistro legati exterarum gentium referebant ea, de quibus cum Imp. acturi venerant. Hinc apud Menandrum Protect. in lib. 8. cùm is, qui à Secretis erat Hormisdæ Persarum Regis, legatos Rom. interrogasset, ecquid acturi venerant; nequaquam ipsi, sed illi qui à Latinis Magister Off. dicitur, id enuntiandum esse dixerunt. Sed quando in tractationem hanc incidimus, operæpretium facturus mihi videor, si & reliquas illius dignitatis partes summatim attigero, quò perfectior ejus notitia lectoribus ingeneretur. Igitur sub ejus dispositione fuerunt officia Palatina, & Scholæ: quod & Rutilius in lib. 1. Itinerarii declarat:

Officiis regerem cùm regia tecta Magister,
Armigerásque pii Principis excubias.

Posterior enim versus de Scholis Palatii intelligendus est: de quibus ad lib. XIV. dixi. Idque testatur præter Notitiam Imperii Cassiodorus in formula Magisteriæ dignitatis lib. 6. & totus titulus in Codice Just. de officio Mag. Off. Prior autem versus ad officia regiæ domus pertinet, quæ Magister regebat, unde etiam nomen habuit. Græci quoque ἡγούμενον τῶν ἐν τῇ αὐλῇ τάξεων vocant, ut Zosimus in lib. 2. & 3. Zonaras in Constantio. At Procopius, & Agathias ac Menander μάγιστρον seu ἐφεστῶτα vocant τῶν ἐν τῇ αὐλῇ ταγμάτων: quæ parum inter se differunt. τάξεις quidem propriè sunt officia, ut in Juliani & Synesii Epistolis occurrit; & in Glossis veteribus, τάξις ἄρχοντος, *Officium. Apparitio.* ταξιώτης, *Officialis.* Inter officia autem quæ Magistro Off. parebant, primi numerantur Mensores in Notitia Imperii. Hi erant qui hospitia singulis in palatio militantibus metabantur, ut docet lex 4. & 5. Cod. Th. de metatis, quæ ad Magistros Off. directæ sunt. Mensores etiam dici possunt, qui mensuras & pondera annonæ publicæ tractabant: unde & cum cellariis recensentur in lege ult. Cod. de diversis off. Peræquatores victualium rerum vocat Cassiodorus in formula Magisteriæ dignit. Ejus enim erat, mensuras & pondera specierum annonar. in urbe Regia constituere, ut ibi docet Cassiodorus. Quo sensu Mensores dicuntur in Cod. Th. lege 1. de Canone frum. urb. Romæ: & lege 9. de pistoribus: & in antiquis Inscriptionibus. Post Mensores sequuntur in Notitia Lampadarii: quos sub Magistro Off. fuisse docet Novella Theod. de Lampadariis, data ad Opilionem Mag. Off. His jungendi sunt Cursores & Decani: hæc enim tria officia conjunctim numerantur in lege ult. Cod. de div. off. Cursores sunt, qui ante agmen Imp. comitatus præcurrebant, cum Lampadariis ignem seu lampadem præferentibus. De quibus Corippus in lib. 3.

Valentinianus & Valens Augusti

Valentiniano A. & Valente A. Coss. Anno Chr. 365.

tequam adoleſceret reprimendo, curis diducebatur ambiguis, ea potiſſimùm ratione ſollicitus, quòd ignorabat, utrum Valente ſuperſtite an exſtincto memoratus Imperium adfectarat. Æquitius enim relatione Antonii Tribuni accepta, agentis in Dacia mediterranea militem, qui nihil præter negotium ipſum auditum obſcurè ſignificabat: ipſe quoque nondum liquida fide comperta, ſimplicibus verbis Principem geſtorum conſcium fecit. His cognitis Valentinianus eodem [a] Æquitio aucto Magiſterii dignitate, repedare ad Illyricum deſtinabat, ne perſultatis Thraciis perduellis jam formidatus invaderet hoſtili excurſu Pannonias. Documento enim recenti impendiò terrebatur, reputans paullo antè Julianum, contempto Imperatore bellorum civilium ubique victore, nec ſperatum antè nec exſpectatum, ab urbe in urbem incredibili velocitate tranſiſſe. Verùm ardens ad redeundum ejus impetus molliebatur conſiliis proximorum, ſuadentium & orantium, ne interneciva minantibus barbaris exponeret Gallias, néve hac cauſatione provincias deſereret [b] egentes adminiculis magnis: iiſque legationes urbium acceſſere nobilium, precantes ne in rebus duris & dubiis impropugnatas eas relinqueret, quas præſens eripere poterit diſcriminibus

—prenuntius antè
Signa dedit Curſor, poſitâ de more lucernâ.

Horum Primicerius Protocurſor dicitur in lib. 17. Hiſt. Miſcellæ. De Lampadariis vide Gloſſarium Meurſii. Decani autem erant, qui faſces Principi præferebant. Cedrenus enim ait Decanos à Romanis dici τὸν ῥαβδούχοις. De his Chryſoſtomus in Epiſt. ad Hebræos, Homilia 13. ἢ τῶν λεγομένων δεκανῶν τινα ἐπιχέοντες ἐν τοῖς βαλανείοις: gravi errore Meurſii, qui in Gloſſario hos cum lecticariis illis Eccleſiæ qui ſepulturas curabant, confudit: quem refutant verba Chryſoſtomi, & Imp. in lege 2. Cod. de Decanis, Ambroſius in Epiſt. 33. denique Corippus in lib. 3. qui & hos ſub Magiſtro Off. fuiſſe ſatis indicat.

—ſchola cuncta Palati
Juſſa ſuis adſtare locis: jámque ordine certo
Turba Decanorum, Curſorum, in rebus Agentum,
Cúmque Palatinis ſtans Candida turba Tribunis,
Et Protectorum numerus: mandante Magiſtro
Omnis ſacrorum vis adfuit Officiorum.

Ubi & Protectorum ſcholam ſub Magiſtro Off. fuiſſe ſignificat: quod notandum eſt. Sed & lex 2. Cod. de Decanis ad Helionem Mag. Off. dirigitur. Ad hæc ſcrinia ſacra ſub ejus diſpoſitione fuêre, ut Notitia declarat: unde in ſacris Scriniis militantes apud Magiſtrum Off. conveniri oportebat lege 12. Cod. de proximis ſac. ſcrin. & totius ferè tituli leges ad Magiſtros Off. ſcriptæ cernuntur. Denique officium Admiſſionum eis parebat, de quibus ſuprà dixi. Præter hos Caſtrenſiani ac Miniſteriani ejus juriſdictioni ſubjacebant, ut obſervavi ex lege 3. & 4. de Caſtrenſ. quæ datæ ſunt ad Mag. Officiorum.

[a] EQUITIO AUCTO MAGISTERII DIGNITATE.] Æquitius ex Comite rei militaris Magiſter militum à Valentiniano factus, poſtea etiam Conſulatum geſſit cum Gratiano, anno Domini 374. de quo Hieronymus in Chronico ad annum 373. hæc dicit: *Equitius Comes Illyrici iniquiſſimis tributorum exactionibus antè provincias quas regebat, quàm à barbaris vaſtarentur evertit.* Æquitius autem in codice Regio ferè ſemper ſcribitur cum diphthongo, ſemel in Editione Auguſtana. In Chronico Alexandr. & Faſtis Idatii Mſſ. Æquitius ſimiliter exaratur, & in Victoris Epitome, ut teſtatus eſt Schottus. Zoſimus tamen & Socrates Equitium vocant. Αἰκύτιος quidam recenſetur ejuſdem nominis in Canonibus Eccleſiæ Africanæ.

[b] EGENTES ADMINICULIS ejus.] Sic primus edidit Gelenius. Anteriores enim Editiones ſic præferebant, *adminiculis in ejuſque legationes, &c.* Ego verò cùm in codice Regio & Flor. * Toloſ. * [& Colbert.] legi viderem, *adminiculis meniſque:* non dubitavi quin locus hunc in modum reſtituendus eſſet, *egentes adminiculis magnis. Iiſque leg. &c.*

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Valentiniano A. & Valente A. Coss. Anno Chr. 365.

maximis, metu ambitiosi nominis sui Germanis incusso. Tandem denique utilitate rei perpensiùs excogitata, in multorum sententias flexus, replicabat aliquoties, hostem suum fratrísque solius esse Procopium; Alamannos verò totius orbis Romani: statuítque nusquam interim extra confinia moveri Gallorum. Et adusque Remos progressus, sollicitúsque super Africa ne repentè perrumperetur, [a] Neotherium postea Consulem tunc Notarium, ad eamdem tuendam ire disposuit, & Masaucionem Domesticum Protectorem ea consideratione, quòd diu sub patre Cretione quondam Comite educatus, suspecta noverat loca; hísque & Scutarium adjunxit Gaudentium, olim sibi cognitum & fidelem. Quia igitur uno eodémque tempore utrobique turbines exarsere mæstissimi, competenti loco singula digeremus, nunc partem in Oriente gestorum, deinde bella barbarica narraturi: quoniam pleraque & in Occidentali & in Eoo orbe iisdem mensibus sunt excitata: ne dum ex loco subinde saltuatim redire festinamus in locum, omnia confundentes, squaliditate maxima rerum ordines implicemus.

CAPUT VI.

Insigni genere Procopius in Cilicia natus & educatus, ea consideratione qua propinquitate Julianum postea Principem contingebat, à primo gradu eluxit: & ut vita moribúsque castigatior, licèt occultus erat & taciturnus, Notarius diu perspicaciter militans & Tribunus, jámque Summatibus proximus: post Constantii obitum in rerum conversione velut Imperatoris cognatus altiùs anhelabat, adjunctus consortio Comitum: & apparebat eum, si umquam potuisset, fore quietis publicæ turbatorem. Hunc Julianus Persidem ingrediens, consociato pari potestatis jure Sebastiano, in Mesopotamia cum manu militum reliquerat valida: mandarátque, ut susurravit obscurior fama, (nemo enim dicti auctor extitit verus) pro cognitorum ageret textu, & si subsidia rei Romanæ languisse sensisset, Imperatorem ipse se provideret ociùs nuncupari. Qui injuncta civiliter agens & cautè, Juliani letaliter vulnerati funus, & [b] ad regenda communia comperit Jovianum evectum: falsóque

[a] VULTERIUM POSTEA CONSULEM.] Hujus viri nomen primus corrupit P. Castellus, quem ceteri postea sunt secuti. At in Editione Rom. excusum erat *ne Vulterium*. Ego verò cùm in codice Reg.* Tol.* [& Colbert.] *Neulterium* distinctè perscriptum offendissem, levi negotio veram scripturam elicui. *Neuterius* in Fastis Idatii dicitur: in Codice Theod. *Neotherius*, quod magis placet. Est enim Græca vox νεοθέριος. Hic Præfectus Præt. fuit in Occidente sub Valentiniano Juniore, Consulatu Arcadii I. & Bautonis, ut colligitur ex Cod. Th. titulo de indulg. crim. & tit. de extraordin. sive sord. mun. & aliis ex locis. Fuerat jam antea Præfectus Præt. Gratiano V. & Theodosio Aug. Coss. ut est in Cod. Th. de Decurionibus. Consul denique fuit anno Dom. 390. cum Valentiniano Aug. IV. eique ob hanc dignitatem gratulatur Symmachus in lib. 5. Epist. eodémque anno Præfectus Præt. lege 7. Cod. Th. de Curiosis.* In veteri Inscriptione Rufii Volusiani scribitur absque adspiratione sic: D. N. VALENTINIANO AUG. ET NEOTERIO CONSS. Præstat igitur hanc scripturam sequi: ut sit Græcè νεωτέριος, ut Proterius, Deuterius, & similia.*

[b] AD REGENDA COMMUNIA.] Et hîc græcissat Marcellinus. Græci enim τὰ κοινὰ dicunt Rempublicam, ut Themistius aliique.

rumore

rumore disperso, inter abeuntis anhelitus animæ eumdem Julianum vero mandasse, placere sibi, Procopio clavos summæ rei gerendæ committi: veritus ne hac ex causa indemnatus occideretur, è medio se conspectu discrevit, maximè post Joviani territus necem Notariorum omnium primi: quem Juliano perempto veluti dignum Imperio paucis militibus nominatum, nováque exinde cœptare suspectum, cruciabiliter didicerat interfectum. Et quia se quæri industriâ didicerat magnâ, vitans gravioris invidiæ pondus, [a] ad abdita longiúsque remota discessit. Cúmque à Joviano exploratiùs indagari latibula sua sentiret, & [b] ferinæ vitæ jam fuisset pertæsum: (quippe à celsiore statu dejectus ad inferiora, etiam edendi pænuriâ in locis squalentibus stringebatur, hominúmque egebat colloquiis) postremæ necessitatis impulsu deviis itineribus ad Chalcedonos agrum pervenit. Ubi, quoniam & illud firmius visum est receptaculum, apud fidissimum amicorum delitescebat, Strategium quemdam [c] ex Palatino milite Senatorem, Constantinopolim quantum fieri poterat clanculo sæpe intermeans: ut indicio ejusdem Strategii patuit, postquam sæpius in factionis conscios est inquisitum. Ritu itaque sollertissimi cujusdam speculatoris, ignotus ob squalorem vultus & maciem, rumusculos colligebat tunc crebrescentes, ut sunt acerba semper instantia, incusantium multorum Valentem, quasi

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI
Valentiniano A. & Valente A. Coss. Anno Chr. 365.

[a] AD ABDITA LONGIUSQUE REMOTA DISC.] Zosimus in lib. 4. scribit, Procopium Julianò mortuo ad Jovianum venisse, eique chlamydem purpuream quam à Juliano acceperat, tradidisse, ac rogasse ut militiæ sacramento solutus domum reverti sineretur. Quo impetrato, Cæsaream Cappadociæ cum uxore & liberis se contulit, ubi multa prædia possidebat. Pòst cùm Valentinianus & Valens qui hominem suspectum habebant, eum comprehendi jussissent, ille milites missos frustratus, in Euxinum Pontum aufugit, & ibi conscensa nave ad Tauricam Chersonesum delatus est. Sed cùm incolas suspectos haberet, inde Byzantium noctu profectus, divertit apud quemdam notum sibi vetusta consuetudine: tandémque re cum Eugenio Eunucho communicata, imperium arripuit.

* [b] FORMÆ VITÆ JAM FUISSET PERTÆSUM.] Hujus loci emendatio debetur Priscæo, qui jampridem emendavit *ferinæ vitæ*. Atque ita loquitur Gellius, cujus verba imitari solet Marcellinus. Hanc emendationem confirmant MSS. codices, Regius & Tolosanus, in quibus scriptum est, *& fermæ vitæ jam fuisset pertæsum.* * [In Colbertino, *& fermæ vitæ jam fuisset pertæsum.*]

[c] EX PALATINO MILITE SENATOREM.] Palatini propriè dicebantur, qui rei privatæ & largitionales titulos exigebant, de quibus vide titulum in utroque Cod. de Palat. sacr. larg. Qui verò in hoc officio militaverant, transactis stipendiis inter Senatores seu Clarissimos allegebantur: & quidem inter Consulares, ut ex lege Theodosii 19. apparet in Cod. Th. de Palatinis, & lege ult. eodem tit. Solebant enim, qui post laboriosæ militiæ decursa stipendia loco præmii allegebantur in Senatum, inter Prætorios aut Consulares allegi, ut onere Præturæ ac Quæsturæ, quæ maximis ludorum impensis gerebantur, immunes forent: quod docet Symmachus in lib. 7. Epist. 95. his verbis: *Sed adjicienda est ei prærogativa militiæ, ut beneficio allectionis utatur. His quippe tantùm munia relaxari Divalia statuta voluerunt, quos castrensis honor illuminat. Si igitur & hoc insigne detuleris, prono cursu inter Consulares allegetur.* Sic Domestici Protectores, cùm transactis stipendiis exibant, inter Clarissimos ex Consularibus allegebantur, nec ad ullas Senatorii ordinis expensas vocabantur lege 7. & seqq. Cod. Th. de Domesticis. Hujusmodi allectionum frequentia à Constantini M. temporibus cœpit, qui innumeros ex omni hominum genere in Senatum allegit, ut scribit Nazarius in Panegyr. ad Constantinum. Commodus quoque, cùm plerosque inter Prætorios allegisset, Sena-

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Valentiniano A. & Valente A. Coss. Anno Chr. 365.

cupiditate aliena rapiendi succensum. Cujus diritati adjectum erat incentivum exitiale socer Petronius, [a] ex Præposito Martensium militum promotus repentino saltu [b] Patricius, animo deformis & habitu: qui ad nudandos sine discretione cunctos immaniter flagrans, nocentes pariter & insontes post exquisita tormenta quadrupli nexibus vinciebat, debita jam inde à temporibus Principis Aureliani perscrutans, & impendio mærens, si quemquam absolvisset indemnem. Cujus morum intolerantiæ hæc quoque pernicies accedebat, quòd cùm ditaretur luctibus alienis, erat inexorabilis & crudelis, & in rabido corde durissimus, nec reddendæ nec accipiendæ rationis umquam capax: invisior Cleandro, quem agentem sub Imperatore Commodo Præfecturam, sublatâ vecordia diversas legimus vexasse fortunas: & onerosior Plautiano, qui Præfectus itidem sub Severo, ultra mortale tumens cuncta confuderat, ni gladio perisset ultore. Hæc lacrimosa, quæ incitante Petronio sub Valente clausere multas paupertinas & nobiles domos, impendentiúmque spes atrocior, provincialium & militum paria gementium sensibus imis hærebant: & votis licèt obscuris & tacitis permutatio status præsentis ope numinis summi, concordi gemitu poscebatur. Quæ Procopius latenter accipiens, arbitratúsque ubi felicius acciderit fatum, negotio levi ad apicem summæ potestatis assumi, subsidebat ut prædatrix bestia, viso quod capi poterat protinus eruptura. Cui hæc quæ maturabat ardenti, fors hanc materiam dedit impendiò tempestivam. Consumpta hieme festinans ad Syriam Valens, jámque fines Bithynorum ingressus, docetur relationibus ducum, gentem Gothorum ea tempestate intactam ideóque sævissimam. conspirantem in unum ad pervadenda parari collimitia Thraciarum: hócque cognito, ut impræpeditò ipse pergeret quò tendebat, sufficiens equitum adjumentum & peditum mitti jussit ad loca, in quibus

tum miscuit: ut in Pertinacis vita scribit Capitolinus.

[a] EX PRÆPOSITO MARTENSIUM.] Præpositi à Tribunis distinguuntur in lege un. Cod. Th. de Comitibus & Trib. Schol. & in lege 1. de erogat. militaris annonæ, lege 1. de commeatu: & apud Vegetium in lib. 2. cap. 12. denique apud Rufinum in lib. 1. cap. 18. & lib. 2. cap. 3. Hegesippus tamen in lib. 1. cap. 28. Præpositos vertit, quos *χιλιάρχοις* dixerat Josephus, & Apuleius in 2. lib. Idem Hegesippus in lib. 2. cap. 14. Galbam Præpositum duodecimi ordinis vocat, quem Josephus *ἡγεμόνα*, id est legatum vocat. Eorumdem meminit Athanasius in Epist. ad Solitarios: *ὁ μὲν στρατηλάτης Σεβαστιανὸς ἔγραψε τοῖς κατὰ τόπον πραιποσίτοις καὶ στρατιωτικοῖς ἐξουσίαις.* Hi minori videntur fuisse dignitate prædití quàm Tribuni, licèt Rufinus hoc ordine eos recenseat, *Tribuni*, *Præpositi*, *Comites.* Præerant autem cohorti perinde ac Tribuni, ut docet Vegetius in citato loco.

[b] PATRICIUS.] Petronius Patricius dicitur in lege 7. Cod. Theod. de filiis militarium, pater Albiæ Dominicæ, quæ Valentis Aug. conjux fuit. Procopium tamen Valentis *κηδεστήν*, id est socerum vocat Zosimus in lib. 5. hominem sævum & humanitatis expertem: sed in nomine fortassis error est. Ceterùm de Patriciatus dignitate à Constantino M. instituta quæ ceteras omnes anteibat, vide eumdem Zosimum in lib. 2. De iis Priscus in Hist. p. 56. *ἐν τοῖς πατρικίοις σὺν Ἀνατολίῳ καταλεγόμενον, οἳ διὰ τὰς ἀρχὰς ἀναβεβήκασι πάσας.* *Nomum, qui unà cum Anatolio inter Patricios censebatur, quæ dignitas ceteras omnes antecedit.*

Valentinianus et Valens Augusti. Valentiniano A. & Valente A. Coss. Anno Chr. 365.

barbarici timebantur excursus. Dimoto itaque longiùs Principe, Procopius ærumnis diuturnis attritus, & vel atrocem mortem clementiorem ratus malis quibus affictabatur, aleam periculorum omnium jecit abruptè: extremáque jam perpeti nequaquam timens, præeunte perdita ratione facinus adoritur audacissimum. Divitenses Tungricanósque juniores ad procinctum urgentem per Thracias inter alios celerare dispositos, & Constantinopoli moraturos sollemniter biduum, per quosdam ex iisdem numeris notos sollicitare properans: quia cum omnibus loqui periculosum erat & arduum, fidem paucorum elegit. Qui pellecti spe præmiorum ingentium, sub consecratione jurisjurandi promisere se quæ vellet cuncta facturos: favorem quoque polliciti conturmalium, inter quos ipsi potiorem locum obtinebant in suadendo, [a] stipendiis excellentes & meritis. Utque condictum est, ubi excanduit radiis dies, idem Procopius diductus in cogitationes varias, [b] Anastasianas balneas petit, à sorore Constantini cognominatas, ubi locata noverat signa: doctúsque per arcanorum conscios omnes in ejus studium consensisse societate coïta nocturna, fide salutis data libenter admissus, constipatione vendibilium militum cum honore quidem sed in modum tenebatur obsessi: qui ut Prætoriani quondam post Pertinacis necem licitantem Imperii præmia Julianum susceperant, ipsi quoque Procopium infausti dominatus exordia molientem, attenti ad omne compendium defenderunt. Stetit itaque subtabidus, (excitum putares ab inferis) nusquam reperto paludamento, tunicâ auro distinctâ ut regius minister indutus, à calce in pubem in pædagogiani pueri speciem, purpureis opertus tegminibus pedum: hastatúsque purpureum itidem pannulum læva manu gestabat, ut in theatrali scena simulacrum quoddam insigne

[a] STIPENDIIS EXCELLENTES ET MERITIS.] Usu & lege Castrensi id receptum erat, ut non æqualia cunctis militibus stipendia numerarentur: sed novitiis quidem ac tironibus minora, promotioribus autem mediáque jam in matricula inscriptis majora: Veteranis autem qui mox dimittendi essent, multo majora: quò & ipsi sacramento soluti reliquum vitæ feliciùs degere, & posteris suis solatii loco aliquid possent transmittere. In horum autem abeuntium locum milites ordine inferiores succedere solebant, & ampliora stipendia pro loco & gradu suo consequi, ut scribit Procopius in Anecdotis p.104. Qua autem ratione hæ promotiones in militia fierent, docet Vegetius in lib. 2. cap. 21. Igitur qui militiæ nomen dabat, postremum legionis locum obtinebat, donec decedentibus subinde aliis atque aliis, ad altiorem gradum paullatim adscenderet. Itaque ut novum & insolitum in Marciano notat Evagrius in principio lib. 2. quòd ob eximiam fortitudinem à militari quodam numero adscitus est non postremo loco, ut moris est, sed in locum cujusdam militis nuper mortui. Idem etiam in militia Palatina, & in Officio Præfecturæ Præt. & aliorum judicum ad exemplum armatæ militiæ observabatur: quod divinum institutum non immeritò Vegetius appellat.

[b] ANASTASIANAS BALNEAS A SORORE CONSTANTINI COGN.] Anastasia Constantii Chlori filia, Constantini Magni soror, Bassiano Cæsari nupsit, ut legitur in Excerptis de Constantino, quæ cum hac nostra Marcellini Editione vulgavimus. Ab ejus nomine dictæ sunt balneæ Anastasianæ Constantinop. in regione IX. urbis. At Sozomenus in lib. 6. cap. 9. Anastasianas & Carosianas balneas ab Anastasia & Carosia Valentis filiabus ita appellatas esse prodit: quem secutus est Nicephorus & Auctor

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Valentiniano A. & Valente A. Coss. Anno Chr. 365.

per aulæum vel mimicam cavillationem ſubitò putares emerſum. Ad hoc igitur dehoneſtamentum honorum omnium ludibrioſè ſublatus, & ancillari adulatione beneficii allocutus auctores, opéſque pollicitus amplas & dignitates ob principatûs primitias, proceſſit in publicum multitudine ſtipatus armorum: ſigníſque ſublatis erectiùs ire pergebat, circumclauſus horrendo fragore ſcutorum lugubre concrepantium, [a] quæ metuentes ne à celſioribus tectis ſaxis vel tegularum fragmentis conflictarentur, denſiùs ipſis galearum criſtis aptabant. Huic [b] intimidiùs incedenti nec reſiſtebat populus, nec favebat: accendebatur tamen inſita pleriſque vulgarium novitatis repentina jucunditate, ea re potiùs incitante, quòd Petronium ut prædiximus divitias violenter augentem, omnes eadem mente deteſtabantur, qui [c] ſepulta jamdudum negotia, & redivivas nebulas debitorum in diverſos ordines excitabat. Cùm itaque [d] Tribunal idem adſcendiſſet Procopius, & cunctis ſtupore defixis timeretur ſilentium triſte: procliviorem viam ad mortem (ut ſperabat) exiſtimans adveniſſe, per artus tremore diffuſo implicatior ad loquendum, diu tacitus ſtetit: pauca tamen interruptâ & moribundâ voce dicere jam exorſus, quibus ſtirpis propinquitatem imperatoriæ prætendebat, leni paucorum ſuſurro pretio illectorum, deinde tumultuariis ſucclamationibus plebis Imperator appellatus inconditè, petit Curiam raptim. Ubi nullo Clariſſimorum, ſed ignobili paucitate inventa, Palatium peſſimo pede feſtinatis paſſibus introiit. Mirantur quidam profectò irriſione digna principia, incautè cœpta & temere, ad ingemiſcendas erupiſſe Reip. clades, ignari forſan exemplorum, hæc accidiſſe primitus arbitrantes. Sic Adramyttenus Andriſcus de genere quidam infimæ ſortis, aduſque Pſeudophilippi nomen evectus, bellis Macedonicis tertium addidit grave. Sic

Chronici Alexandr. Ceterùm hunc Procopii proceſſum ex Anaſt. balneis egregiè deſcribit Themiſtius in Orat. IX.

* [a] QUÆ METUENTES NE A TECTIS SAXIS CONFLICTARENTUR, GALEARUM CRISTIS APTABANT.] Sic Herodianus in libro II. de Juliani A. per urbem Romam proceſſu loquitur, & milites Didii Juliani à caſtris Prætoriis Urbem ingreſſos, capita ſua ſcutis texiſſe prodit. *

[[b] HUIC TIMIDIÙS INCEDENTI.] In Mſſ. codicibus cum Colbertino, tum his quos P. Pithœus perlegit, legitur diſertè *intimidiùs* eodem planè ſenſu. Nam ut Propertio *intactus cupidinibus* pro *tactus* dicitur, Plauto *clunes infracti* pro *fracti*; Velleio in libro II. ſimiliter *Tigranes Luculli armis infractus*, pro *fractus*: ita *intimidus* pro *timidus*, & *intimidè* ab Ammiano Marcellino uſurpatur pro *timidè*.]

[[c] SEPULTA JAMD. NEGOTIA, ET REDIVIVAS TABULAS DEBITORUM.] Notat P. Pithœus ad oram Ammiani ſui, in veteribus Ammiani libris quos legit, ſcriptum ſe reperiſſe, *rediv. nebulas debitorum*. Idem quoque diſertè ſcriptum inveni in codice Colbertino: quæ ſcriptura vulgatæ præferenda eſt haud dubiè. *Nebulas debitorum*, vel nebuloſa debita metaphoricè appellavit Marcellinus debita obſcura, & diuturnitate temporis tamquam tenebris aut nebulis operta, longa tecta caligine, ob idque ignota.]

[d] TRIBUNAL IDEM ADSCEND.] Zoſimus in hujus hiſtoriæ narratione τὸ πρὸ τῆς αὐλῆς βῆμα appellat. Eſt ergo illud Tribunal purpureis gradibus ſtructum, quod juxta Curiam locatum erat in regione 2. ut legitur in Deſcriptione urbis Conſtantinop. Nam Curia ipſa ſita erat è regione Palatii, teſte Zoſimo in lib. 5. Hinc Suidas in v. σίλας Tribunal Palatii vocat.

Antiochiæ Macrino Imperatore agente, ab Emeſa Heliogabalus exivit Antoninus. Ita inopino impetu Maximini Alexander cum Mamæa matre confoſſus eſt. In Africa ſuperior Gordianus in imperium raptus, adventantium periculorum angoribus implicatus, vitam laqueo ſpiritu intercluſo profudit.

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Valentiniano A. & Valente A. Coſſ. Anno Chr. 365.

CAPUT VII.

Igitur cupediarum vilium mercatores, & qui intra regiam apparebant, aut parere deſierant, quíque cœtu militarium nexi ad pacatiora jam vitæ diſceſſerant, in inſoliti caſus ambigua partim inviti, alii volentes adſciſcebantur: nonnulli omnia tutiora præſentibus rati, è civitate occultè dilapſi, Imperatoris caſtra petivere itineribus feſtinatis. Hos omnes [a] Sophronius vivaciſſimo curſu prægreſſus, tunc Notarius, Præfectus poſtea Conſtantinopoleos, Valentem à Cæſarea Cappadocum jam profecturum, ut [b] vaporatis æſtibus Ciliciæ jam lenitis [c] ad Antiochiæ percurreret ſedes: textu narrato geſtorum, ſpe dubia ut in talibus percitum & ſtupentem, avertit Galatiam, res adhuc trepidas arrepturum. Qui dum itineribus properat magnis, attentiſſimâ curâ Procopius in dies agitabat & noctes, [d] ſubditivos quoſdam oſtentans, qui aſtutia confidenti partim ab Oriente, alii è Galliis ſe veniſſe, & Valentinianum obiiſſe fingentes, cuncta patere novo & favorabili Principi memorabant. Et quia res novæ petulanter arreptæ celeritate muniri ſolent interdum, ne quid formidandum omitteretur, cum feſtinatione [e] Nebridius in locum [f] Salluſtii Præfectus Prætorio factione Petronii re-

[a] SOPHRONIUS.] Cæſareâ Cappadociæ oriundus, ut indicat Baſilius Magnus in Epiſt. 332. ad eumdem. Fuit Præfectus urbi Conſtantinop. Exſtâtque ad eum Gregorii Nazianz. Epiſtola hoc titulo, Σωφρονίῳ ὑπάρχῳ. Poſtea Magiſter Officiorum creatus eſt, ut indicant Baſilii plures Epiſtolæ, Σωφρονίῳ μαγίστρῳ.

[b] VAPORATIS ÆSTIBUS CILICIÆ.] Intolerabilem in Cilicia æſtum fuiſſe teſtatur Hieronymus in Epiſt. ad Rufinum: *Cùm me Thracia, Pontus atque Bithynia, totúmque Galatiæ & Cappadociæ iter, & fervido Cilicum terra fregiſſet æſtu: Syria mihi velut portus occurrit.* Q. etiam Curtius in lib. 3. *Et tunc*, inquit, *æſtus erat, cujus calor non aliam magis quàm Ciliciæ oram vapore Solis accendit.*

[c] AD ANTIOCHIÆ PERC. SEDES.] At Socrates in lib. 4. cap. 2. & 5. & poſt eum Sozomenus in lib. 6. cap. 7. Valentem Antiochiam veniſſe ſcribunt hoc anno, metu ne tricennales induciæ violarentur à Perſis: & in ea civitate aliquamdiu commoratum eſſe. Sed Marcellini in hac parte potior eſt auctoritas; cui ſubſcribit Libanius de vita ſua.

[d] SUBDITIVOS QUOSDAM OSTENTANS.] De quibus Themiſtius in Orat. IX. ad Valentem pag. 205. τὰς ἀτόπους φήμας, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοὺς ἐκ τῶν ἐργαστηρίων κατεσκευασμένους, τοὺς μὲν ἐξ Ἰλλυριῶν, τοὺς δὲ ἐξ Ἰταλίας, &c. Subjicit deinde legationes ementitas diverſarum gentium & provinciarum, in Conſiſtorium introductas eſſe.

[e] NEBRIDIUS IN LOCUM SALLUSTII PRÆF. PRÆT.] Zoſimus idem ſcribit: Νεβρίδιον μὲν τὴν αὐλὴν μετὰ Σαλούστιον παρέδωκαν ἀρχὴν, &c. Hic Nebridius paullo pòſt in carcere mortuus eſt, ut videtur indicare Themiſtius in Orat. IX. his verbis: νῦν δ' ἀρχόντοιν τοῖν κορυφαίοιν ὁ μὲν τεθνηκὼς ἠπιστεῖτο· ὁ δὲ ζῶν ὑπωπτεύθη τεθνάναι. *E ſummis verò Magiſtratibus alter qui erat verè mortuus, non credebatur: qui vivebat, mortuus putabatur.* Hi enim ſummi Magiſtratus alii eſſe non poſſunt, quàm Nebridius Præf. Præt. & Cæſarius Urbi Præfectus. Quorum Nebridius quidem cùm brevi pòſt abiiſſet è vita, adhuc vivere fingebatur, ut litteris ejus nomine inſcriptis abuteretur Procopius. Quod ex Marcellino quoque noſtro confirmari videtur. Subdit enim: *Et Nebridii litteris adhuc clauſi violenter expreſſis.*

[f] IN LOCUM SALLUSTII.] *Saluſtii* legitur in codice Regio [& Colb.] & in Auguſtana Editione. Et ita quoque in principio hujus libri, & in lib. 23. 24. & 25.

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Valentiniano A. & Valente A. Coss. Anno Chr. 365.

cens promotus, & Cæsarius Constantinopolitanæ urbis Præfectus, in vincula compinguntur: & jubetur civitatem curare solita potestate Phronemius, esséque Magister Officiorum Euphrasius, ambo Galli, institutis bonarum artium spectatissimi: & administratio negotiorum castrensium Gomoario & Agiloni revocatis in sacramentum committitur inconsultè, ut docuit rerum exitus proditor. Quia igitur Julius Comes per Thracias copiis militaribus præsidens, oppressurus rebelles si comperisset conata, ex propinquis stationibus timebatur, commentum excogitatum est validum: & quasi jussu Valentis seria super barbaricis motibus tractaturus, Nebridii litteris adhuc clausi violenter expressis accitus Constantinopolim, strictiùs tenebatur. Hácque callida fraude bellatrices Thraciæ gentes sine cruore acquisitæ, adminicula ausis tumultuariis maxima compararunt. Post quæ ita eventu lætiore completa, Araxius exambitâ regiâ Prætorio Præfectus accessit, velut Agilone genero suffragante: aliique plures ad aulæ varios actus & administrandas provincias sunt admissi, quidam inviti, alii ultro semet offerentes cum præmiis. Utque in certaminibus intestinis usu venire contingit, emergebant ex vulgari fæce nonnulli, desperatione consiliisque ductantibus cæcis: contráque quidam orti splendidè, à culminibus summis adusque mortes & exsilia corruebant. Ubi per hæc & similia factio firmiter videbatur esse composita, restabat ut abundans cogeretur militum manus: & impetratum est facilè, id quod in publicis turbamentis aliquoties ausa ingentia, vel justis exorsa primordiis impedivit. Transeuntes ad expeditionem per Thracias concitatæ equitum peditúmque turmæ, blandéque acceptæ & liberaliter cùm essent, omnésque in unum sitæ, jámque exercitus species appareret: promissis uberrimis inhiantes, sub exsecrationibus diris in verba juravêre Procopii: hanc polliciti pertinaciam, quòd eum suis armis defensabunt. Inventa est enim occasio ad alliciendos eos perquam opportuna: quòd Constantii filiam parvulam, cujus recordatio colebatur, sinu ipse circumferens, necessitudinem prætendebat & Juliani. Adeptúsque est aliud tempori congruum: quòd Faustinâ matre puellæ casu præsente, quædam acceperat habitûs insignia principalis. Adjungit his aliud veloci diligentia maturan-

codex Regius semper, & interdum Editio Romana præferunt. Quid, quòd & Eunapius in Maximo Σαλούτιον appellat? Hic sub Juliano quidem Præfectus Præt. Galliarum fuerat, itémque sub Joviano. Postea verò divisione Imperii inter Valentinianum ac Valentem facta, Præfectus Præt. fuit per Orientem, donec Nebridius in ejus locum suffectus est, Valentiniano & Valente Coss. Orta deinde Procopii tyrannide, cùm Nebridius ab eo comprehensus fuisset, Salustius iterum Præfectus Præt. Orientis à Valente factus est, ut testatur Eunapius in Maximo. Tandem Lupicino & Jovino Coss. Valens cùm adversus Gothos exercitum moturus esset, Marcianopoli degens Auxonium Præfectum Præt. constituit, Salustio ob senectutem remoto, qui jam secundùm eam potestatem gesserat, ut scribit Zosimus in lib. 4. & Eunapius in Maximo his verbis: τῷ γὰρ Σαλουτίῳ τ ἀρχὴν παραλύσας, Αἰξόνιον ἐπιτάσσει τοῖς τ αὐλῆς ἔργοις. scribe Αὐξόνιον ἐπιτάσσει, &c. Ceterùm hic Salustius cum unico l in codice Regio & Editione Rom. semper

dum : & electi quidam stoliditate præcipites ad capessendum Illyricum missi sunt, nullo præter petulantiam adjumento confisi, aureos scilicet nummos effigiatos in vultum novi Principis, aliáque ad illecebras aptantes : quos correptos Æquitius per eas regiones militum rector exstinxit genere diverso pœnarum. Pariáque deinde metuens, obstruxit tres aditus angustissimos, per quos provinciæ tentantur Arctoæ, unum per ripensem Daciam, alterum per Succos notissimum, tertium per Macedonas, quem appellant Acontisma. Hácque cautelâ, vana persuasione rapiendi Illyrici destitutus usurpator indebitæ potestatis, magna perdidit instrumenta bellorum. Dum hæc ita aguntur, atrocitate nuntii Valens perculsus, jámque revertens per Gallo-Græciam, auditis apud Constantinopolim gestis, diffidenter incedebat & trepidè : ac repentino pavore vias providendi turbante, eousque desponderat animum, ut augustos amictus abjicere tamquam gravem sarcinam cogitaret : fecissetque profectò, ni vetantibus proximis detractus à deformi proposito, firmatúsque meliorum sententiis, agmina duo præire jussisset, quibus nomina sunt Jovii atque Victores, castra perduellium irrupturos. His jam propinquantibus, ipse Procopius à Nicæa regressus quò nuper advenerat, cum Divitensibus desertorúmque plebe promiscua, quam dierum brevi spatio congregarat, [a] Mygdum acceleravit : qui locus Sangario adluitur flumine. Ubi cùm legiones jam pugnaturæ congrederentur, inter reciprocantes missilia quasi procursatione hostem lacessens, solus prorupit in medium. Et secundioris ductu fortunæ ex contraria acie velut agnitum quemdam Vitalianum, quem si norat ambigitur, Latinè salute data blandè produxit : [b] eúmque porrectâ dexterâ suaviatus, omnibus hincinde attonitis, *En, inquit, cana Romanorum exercituum fides, & religionibus firmis juramenta constricta ! Placet, fortissimi viri, pro ignotis tot suorum consurrexisse mucrones : utque Pannonius degener* [c] *labefactans cuncta & proterens, Imperio quod ne votis quidem concipere au-*

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI
Valentiniano A. & Valente A. Coss. Anno Chr. 365.

scribitur, ut observavi. Julianus quoque & Zosimus, Socrates, Suidas, aliique Σαγγάριον appellant.

[a] MYGDUM ACCELERAVIT.] Videtur intelligi opidum quod Mideum dicitur in Tabula Peutingerorum sic: *A Nicæa Agrillo m. 24. Dorylæo 35. transis Sangarium fl. Mideum 25.* Ptolemæus Δορύλαιον & Μίδαιον vocat Phrygiæ opida. Ad hanc porrò expeditionem Procopii pertinent hæc Eunapii verba : ὁ δὲ Προκόπιος τοὺς χαριεστέρους ἀθροίσας ἐπὶ τὸ [illegible] ὀλίγιστα διὰ Φρυγίας συνώθητο. Citat Suidas in χαριέστερος.

[b] EUMQUE PORRECTA DEXTERA SUAVIATUS.] Hic suaviandi mos celeberrimus fuit apud veteres, ut manum ad os latam deinde porrigerent. Dio in lib. 64. de Othone : φιλήματά τε ὡς ἑκάστοις διὰ τῶν δακτύλων ἔπεμπε. Quod Tacitus in 1. Hist. sic dixerat : *Nec deerat Otho protendens manus, adorare vulgum, jacere oscula.* De eodem more Libanius in Orat. περὶ προσκυνεῖν, cùm dicit, καὶ τιμῶν τοῖς διὰ χειρῶν φιλήμασι. Denique Hieronymus in Epist. ad Pammachium contra Johannem : *Salutatáque*, ait, *& voce & manu Ecclesiâ, &c.* Quod osculorum genus nescio cur divinum vocet Lipsius in lib. 2. Electorum. Nam in privatis quotidianisque salutationibus & olim usurpatum est, ut dixi, & nunc sollemni usu receptum est.

[c] LABEFACTANS CUNCTA.] In codice Regio, [& Colb.] & in Editione Aug. legitur *aliefactas cunctas.* Unde suspicor

sus est umquam, potiatur, ingemiscere nos vestris nostrisque vulneribus. Quin potiùs sequimini culminis summi prosapiam, [a] *non* [*ut rapiat aliena, sed in integrum majestatis avitæ*] *restituatur, arma justissima commoventem.* Hac sermonis placiditate molliti omnes, qui acriter venerant pugnaturi, [b] signorum apicibus aquilisque summissis descivêre libentes ad eum: & pro terrifico fremitu quem barbari dicunt barritum, nuncupatum Imperatorem stipatúmque de more, consentientes in unum reduxerunt ad castra, testati more militiæ Jovem, invictum Procopium fore.

CAPUT VIII.

Huic perduellium prosperitati lætior accessit. [c] Rumitalca enim Tribunus in societatem Procopianorum adscitus, & susceptâ curâ Palatii, digesto maturè consilio permistóque cum militibus, mari ad Drepanum antea, nunc Helenopolim venit, exindéque Nicæam ipse celeriùs occupavit. Ad quam obsidendam cum hujusmodi pugnarum peritis Vadomario misso ex Duce & Rege Alamannorum, Valens Nicomediam pergit. Exindéque profectus, oppugnationi Chalcedonis magnis viribus insistebat: cujus è muris probra in eum jaciebantur, & injuriosè compellabatur ut Sabaiarius. Est autem Sabaia [d] ex ordeo vel frumento in liquorem

legendum esse, *labefactans cunctos & proterens.*

[a] UT RAPIAT ALIENA, SED IN INT. MAJ. AVITÆ.] Hæc verba tam in exemplari Regio [& Colb.] quàm in Augustana Editione desunt, & à Sig. Gelenio ex conjectura, ut opinor, adjecta sunt. Poterat tamen minori negotio locus sic restitui: *Sequimini culminis summi prosapiam, ut restituatur, arma justissima commoventem.*

[b] SIGNORUM APICIBUS AQUILISQUE SUBMISSIS.] Quod apertissimum signum est defectionis & deditionis: unde apud Lucanum in VI. miles quidam Cæsarianus ait:

Pacem gladio si quærit ab isto
Magnus, adorato submittat Cæsare signa.

Cujus moris illustre exstat exemplum apud Zonaram in Gallieno, ubi ait signiferum Macriani casu quodam prolapsum inclinasse vexillum: quòd ceteri signiferi conspicati, cùm causam ignorarent, suspicati sunt illum deditione factâ Imperatori signum submisisse: statimque ipsi signis omnibus submissis Gallieni Aug. nomen acclamaverunt. Similis propè casus refertur ab Orosio in lib. ult. de Mascizele: *Signiferum*, ait, *quemdam gladio percussit in brachio, eúmque manu debilem ipso vulnere coëgit inclinare vexillum. Quo viso, reliquæ cohortes deditionem jam fieri priorum existimantes, certatim se Mascezili signis tradidere conversis.* Denique Pacatus in Panegyrico ad Theodosium: *Quanto meliùs*, inquit, *manus illa consuluit, quæ submissis precabunda vexillis petiit veniam necessitatis, & terram osculis premens, &c.* Omitto Velleium in lib. 2. ubi de pugna Actiaca.

[[c] RUMITALCA TRIBUNUS, &c.] In codice Colbertino nunc *Rumith*, nunc *Rumitalica* corruptè scriptum reperio. Hic autem ex Tribuno Cura Palatii Procopii, qui & Nicæam occupavit, & Valentem Aug. à Chalcedonis obsidione discedentem pæne circumvenit: haud dubiè natione Thrax fuit, ut nomen ejus indicat. Nam *Rœmetalces Thraciæ Rex*, socius & amicus Augusti, à Velleio Paterculo in libro II. & à ceteris Historicis Græcis Latinisque memoratur. *Rhœmetalces* iste Ῥυμητάλκης à Dione vocatur in libro LIV. & sub Augusto patruus & tutor filiorum Cotys fuisse dicitur: & in libro LV. Ῥυμητάλκης Θρᾷξ nuncupatur. *Rumetalces* autem vel *Rhymetalces*, & *Rœmetalces*, ac *Rumitalca* unum idémque nomen est. Quippe υ Græcum sæpe Latini in *œ* vertunt, ut ex Μυσία fecerunt *Mœsiam*: quin & pro *u* posuerunt *œ*, & pro muris dixerunt *mœros*, unde *pomœrium* quasi postmurium.]

[d] EX ORDEO VEL FRUM. IN LIQ. CONVERSUS. [*Conversis* scribendum videtur. Hic autem potus * ex ordeo vel tritico, quem Sabaiam vocabant, usitatus erat in Pannonia maximè. Unde Valens utpote Pannonius, ortus Cibali opido, * Sabaiarius vel * Sabiarius (sic in Reg. codice [& Colb.] ac in Editione Rom.) per ludi-

conversis paupertinus in Illyrico potus. Fessus denique inopiâ commeatuum, & obstinatione nimia defensorum, discedere jam parabat: cùm inter hæc clausi apud Nicæam, patefactis subitò portis egressi, munitorum magna parte prostrata, ductore fidentissimo Rumitalca properabant ardenter, circumventuri Valentem à tergo, nondum à Chalcedonos suburbano digressum: & patrassent conata, ni rumore quodam præverso imminens exitium ille perdoctus, instantem vestigiis hostem [a] per Sunonensem lacum & [b] fluminis Galli sinuosos amfractus properè discedendo frustra sequentem lusisset. Et hoc casu Bithynia quoque in Procopii ditionem redacta est. Unde cùm Ancyram Valens citis itineribus revertisset, comperissétque [c] Lupicinum ab Oriente cum catervis adventare non contemnendis: spe prosperorum erectior, Arinthæum lectissimum Ducem occursurum hostibus misit. Qui ubi Dadastanam tetigit, in qua statione perisse diximus Jovianum, [d] Hyperechium sibi oppositum repentè vidit cum copiis, antehac [e] Castrensis Apparitorem, cui ut amico Procopius auxilia ductanda commisit. Et dedigna-

VALENTINIANUS ET VALENS AUGUSTI
Valentiniano A. & Valente A. Coss. Anno Chr. 365.

brium vocabatur. Eumdem Pannoniorum potum fuisse testatur & Dio in lib. 49. Ait enim Pannonios victu durissimo uti, nec vinum oleúmve nisi admodum rarum habere: ordeum enim ac milium esui simul ac potui illis esse.

[a] PER SUNONENSEM LACUM.] Sic Accursius & Gelenius edidère, [& ita habet Colb. Ms.] Sed in Editione quidem Rom. *Simonensem*; in codice autem Regio *Sumonensem* legitur. Videtur porrò hic Sunonensis lacus idem esse qui Ascanius à Geographis dicitur, juxta Nicomediam. Evagrius in lib. 2. cap. 14. Hist. βοάνην λίμνην nuncupat haud procul Nicomedia.

[b] FLUM. GALLI SINUOSOS AMFRACTUS.] Gallus fl. in Phrygia est, teste Strabone, & Stephano, & Ovidio in Fastis. Sed de hujus sinuosis amfractibus nihil legi. Fuit quidem Draco fl. juxta Helenopolim in Bithynia ita flexuosus, ut vicies à viatoribus trajiceretur in Bithynia, teste Procopio in lib. 5. de Fabricis.

[c] LUPICINUM AB ORIENTE.] Hic à Joviano promotus fuerat Magister militum per Orientem, ut suprà retulit Marcellinus. Idem videtur esse, qui à Constantio Magister armorum per Gallias datus est Juliano Cæsari, de quo Marcellinus in lib. XX. Julianus postea cùm Imperator creatus esset, eum ut suspectum in custodia habuit. Sed mortuo paullo pòst Constantio, non modò liberavit, sed etiam ejus operâ usus est. Idem cùm strenuam operam Valenti navâsset Procopiano bello, Consulatum meruit in sequentem annum: quo anno Libanius ei Antiochena in urbe panegyricum dixit, ut scribit ipse in vita sua p. 54. ubi inter cetera eum vocat τὸν στρατηγὸν πολλοῦ μὲν ἄξιον Ἰουλιανῷ γενόμενον, πολλοῦ δὲ ὄντα τότε τῷ βασιλεῖ, φοβερὸν δὲ πολεμίοις. Et paullo pòst: παρὰ μὲν γὰρ τοῦ κρατοῦντος ἦν αὐτῷ τὸ ἐν ὑπάτοις εἶναι, παρ' ἐμοῦ δὲ *** Sic enim in Ms. codice locus asterisco notatus est.

* [d] HYPERECHIUM.] Hyperechius Maximi filius, optimæ indolis adolescens memoratur à Libanio in libro IV. Epistolarum: ubi Libanius eum commendat Celso atque Datiano: & inter cetera rogat Datianum, ut juveni Præsidatum provinciæ alicujus impetret à Principe. Eumdem igitur esse arbitror, cujus heic meminit Marcellinus.*

[e] RECTE GASTRENSIS APPARITOREM, ID EST VENTRIS.] In codice Reg. & Flor. [ac Colb.] & in Editione Rom. *Castrensis* legebatur. Sed Castellus cùm ventris ministrum interpretari vidisset, *Gastrensis* emendavit. Ego verò jampridem odoratus sum, hunc locum putido glossemate esse inquinatum. Scripserat enim procul dubio Marcellinus, ut & nos edidimus: *Hyperechium repentè sibi oppositum vidit cum copiis, antehac Castrensis Apparitorem.* Sed cùm in quodam exemplari *Gastrensis* exaratum esset, Grammaticus nescio quis ad oram adnotavit: *Rectè Gastrensis Apparit. id est ventris ministrum & gutturis.* Atque hoc scholium ex margine postea in textum,* atque adeo in ipsos Mss. codices * à librariis admissum est. Porro Castrensis Apparitor is est, qui Castrensianus uno verbo dicitur, qui scilicet in officio seu apparitione viri Spectabilis Castrensis sacri Palatii militabat.

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Valentiniano A. & Valente A. Coſſ. Anno Chr. 365.

tus hominem ſuperare certamine deſpicabilem, auctoritatis & [a] celſi fiduciâ corporis, ipſis hoſtibus juſſit ſuum vincire rectorem: atque ita turmarum anteſignanus umbratilis comprenſus ſuorum manibus. Quæ dum hoc modo procedunt, Venuſtus quidam Largitionum Apparitor ſub Valente, multo antè Nicomediam miſſus, ut aurum ſuſceptum ſtipendii nomine militibus per Orientem diffuſis viritim tribueret, hac triſtitiâ cognitâ alienum pervidens tempus, Cyzicum cum iis quæ ſuſceperat ſe citiùs contulit. Ubi fortè Serenianus repertus Domeſticorum tunc Comes, miſſus ad [b] theſauros tuendos, urbem inexſuperabili mœnium ambitu monumentis quoque veteribus cognitam, fretus tumultuario præſidio cuſtodiebat: ad quam expugnandam Procopius, ut [c] poſſeſsâ Bithyniâ ſibi etiam Helleſpontum jungeret, validam deſtinaverat manum. Morabantur autem effectum ſagittis & glandibus ceteriſque jaculis obſidentium ſæpe globi confixi, & propugnatorum ſollertia clauſtrum per catenam ferream valde robuſtam ori portus inſertum, quæ ne roſtratæ irruerent naves hoſtiles, erat altrinſecus colligata. Hanc poſt varios militum labores & ducum, fatigatorum acerrimis prœliis, Aliſo quidam Tribunus abſcidit, exſertus bellator & prudens, hoc modo. Conjunctis tribus navigiis, teſtudinem hac ſpecie ſuperſtruxit. Denſatis cohærentes ſupra capita ſcutis, primi tranſtris inſtabant armati, alii poſt hos ſemet curvantes humiliùs, tertiis gradatim inclinatis ſubmiſsè, ita ut noviſſimi ſuffraginibus inſidentes formam ædificii fornicati monſtrarent. Quod machinæ genus contra murales pugnas ideo figuratur hac ſpecie, ut miſſilium ictus atque ſaxorum per decurſus cadentium labiles, inſtar

[a] CELSI FIDUCIA CORPORIS.] Mira quædam de hoc viro tradit Baſilius M. in Epiſt. 186. quâ Arinthæi viduam conſolatur. Ait enim pulcritudine & ſtaturâ conſpicuum illum fuiſſe, & corporis robori virtutem animi parem habuiſſe; prorſúſque à Deo creatum eſſe, ut humani generis ſpecimen eſſet: adeo ut omnes in eum oculos conjicerent, ejus facinora omnium ore prædicarentur: pictores ac ſtatuarii in fingendis illius imaginibus ac ſtatuis longè ab exemplari ſuperarentur: hiſtorici verò qui ejus geſta narrabant, fabulas referre viderentur. Quo factum eſt, ut plurimi triſtem illum nuntium minimè credendum putarent, neque in animum inducere poſſent, mortuum eſſe Arinthæum. Atque hic tantus vir, pæne alter Hercules, uxoris hortatu ac monitis paullò ante obitum ſacrum baptiſma ſuſcepit, ut docet ibidem Baſilius. Vide ejuſdem Epiſt. 202. Exſtat etiam ejuſdem Baſilii Epiſtola 380. ad Arinthæum. Ejuſdem meminit Claudianus in Eutropium.

[b] MISSUS AD THESAUROS TUENDOS.] Theſauri erant in urbe Cyzico, ut ex hoc loco apparet, iiſque Comes Theſaurorum præerat: qui erat ſub diſpoſitione Comitis ſacrarum Largitionum, ut ex Notitia diſcimus. Duo autem numeroſa corpora erant Cyzici, Monetariorum, & Linyphorum, qui quotannis certum numerum, hi quidem aureorum nummorum, illi verò veſtium militarium fiſco pendebant, ut docet Sozomenus in lib. 5. cap. 15.

[c] UT POSSESSA BITHYNIA.] Cui Procopius Conſularem mox præfecit Andronicum ex Conſulari Phœnices, quem ſub initium tyrannidis Conſtantinopolim evocaverat. Idem paullo pòſt in Thracias miſſus cum Vicarii poteſtate, auctori ſuo fidem integram præſtitit. Cúmque Valentis partes ſuperiores eſſent, fugâ ſibi aut latebris conſulere noluit, ſed victoribus ſemetipſum tradidit. Mox abſciſſa cervice periit, bonáque ejus publicata ſunt, ut ſcribit Libanius in Apologia adverſus doctrinæ ſuæ obtrectatores. Idem in Orat. de vita ſua pag. 56. Andronici necem Hierii potiùs fraudi

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Valentiniano A. & Valente A. Coss. Anno Chr. 365.

imbrium evaneſcant. Itaque conjectu telorum Aliſo paullisper defenſus, ingenti corporis robore, ſuppoſito ſtipite eamdem catenam fortiùs bipenni concidens ita confregit, ut disjecta patefaceret aditum latum : hócque exitu civitas hoſtili impetu patuit improtecta. Quâ causâ exſtincto poſtea proterviæ totius auctore, cùm in factionis participes ſæviretur : hic idem Tribunus contemplatione facinoris clari vitam cum militia retinens, diu pòſt in Iſauria oppetiit vaſtatoria manu confoſſus. Hoc marte Cyzico reſerata, Procopius ad eam properè feſtinavit : veniáque univerſis qui repugnavêre donatis, Serenianum ſolum injectis vinculis juſſit duci Nicæam ſervandum artiſſimè. Statímque [a] Hormiſdæ maturo juveni, Hormiſdæ Regalis illius filio poteſtatem Proconſulis detulit, & [b] civilia more veterum & bella recturo. Qui agens pro moribus leniùs, à militibus quos per devia Phrygiæ miſerat Valens, ſubito corripiendus incurſu, tanto vigore evaſit, ut adſcenſa navi quam ad caſus pararat ancipites, ſequentem ac pæne captam uxorem ſagittarum nube diffuſa defenſam averteret ſecum : matronam opulentam & nobilem, cujus verecundia & deſtinatio glorioſa abruptis poſtea diſcriminibus maritum exemit. Eâ victoria ultra homines Procopius ſeſe efferens, & ignorans quòd quivis beatus versâ rotâ fortunæ ante veſperum poteſt eſſe miſerrimus : Arbetionis domum, cui antea tamquam eadem ſibi ſentientis parcebat ut propriæ, juſſit exinaniri, [c] mobilis cenſus inæſtimabilis plenam : ideo indignatus, quòd venire ad eum accitus aliquoties diſtulit, cauſatus incommoda ſenectutis & morbos. Et licèt hac ex cauſa præſumptor momentum pertimeſceret grave, tamen cùm obſiſtente nullo ſe in Orientales provincias effundere libenti cunctorum aſſenſione jam licentiùs poſſet, avidas novitatem quamdam viſere tædio aſperioris imperii quo tunc tenebantur : erga alliciendas quaſdam civitates Aſiæ, legendóſque eruendi peritos auri, ut ſibi profuturos prœliis quæ magna exſpectabat & crebra, ſegniùs commoratus, in modum acuti mucronis obtuſus eſt. Ut quondam

ac mendaciis, quàm Valenti adſcribendam eſſe dicit. Erat autem Andronicus Tyro oriundus, diſcipulus olim Libanii : ad quem exſtant complures Libanii Epiſtolæ, & aliquot D. Baſilii.

[a] HORMISDÆ MAT. JUVENI.] De quo Zoſimus in lib. 4.

[b] CIVILIA MORE VETERUM ET BELLA RECTURO.] Proconſules enim Reip. Rom. temporibus bellicas res, & civilia negotia in provinciis adminiſtrabant : quod primus mutavit Auguſtus, qui cùm provincias quæ ſine militari imperio regi non poterant, ſibi retinuiſſet, ceteras pacatiores populo Rom. & Proconſulibus reliquit. Atque exinde Procoſſ. nec chlamydem, nec gladium geſtare licuit, niſi quibus ſpeciali privilegio Princeps jus gladii dediſſet. Eſt autem jus gladii poteſtas animadvertendi in milites, ut docet Dio in lib. 53.

[c] OB ILLOS CASUS INÆST.] Nollem Sig. Gelenium hujus loci corrumpendi auctorem fuiſſe. In Editione Rom. legebatur, *mobiles caſus inæſtimabilis plenam*. Neque aliter Mſſ. codices Reg. Flor. Valent. & Fauch. [ac Colb.] præferunt. Quare certiſſimâ conjecturâ hunc locum mihi videor ſic reſtituiſſe : *Arbetionis domum juſſit exinaniri mobilis cenſus inæſtimabilis plenam.* Quæ emendatio confirmatur altero loco,

Valentinianus & Valens Augusti Gratiano N. & Dagalaifo Coss. Anno Chr. 366.

Pescennius Niger ad subveniendum spei rerum extremæ à populo Romano sæpe accitus, dum diu cunctatur in Syria, à Severo superatus in sinu Issico (qui est in Cilicia, [a] ubi [b] Dareum Alexander fudit) fugatúsque, in suburbano quodam Antiochiæ gregarii manu militis interiit.

CAPUT IX.

Hæc adulta hieme Valentiniano & Valente Coss. agebantur. Translato verò in Gratianum adhuc privatum & Dagalaïphum amplissimo magistratu, aperto jam vere suscitatis viribus, Valens juncto sibi Lupicino cum robustis auxiliis Pessinunta signa propere tulit, Phrygiæ quondam, nunc Galatiæ oppidum. Quo præsidiis ociùs communito, ne quid inopinum per eos emergeret tractus, præter radices Olympi montis excelsi tramitésque fragosos ire tendebat ad Lyciam, oscitantem ibi Gomoarium adgressurus. Cui pertinaci conspiratione multorum hac maxima consideratione resistebatur, quòd hostis ejus ut antè relatum est Constantii filiam parvulam cum matre Faustina & in agminibus, & [c] cùm propè in acie starent, lecticâ circumferens secum, ut pro imperiali germine cui se quoque junctum addebat, pugnarent audentiùs, iras militum accendebat. Sicut aliquando dimicaturi Macedones cum Illyriis, Regem adhuc infantem in cunis locavêre post aciem, cujus metu ne traheretur captivus, adversos fortiùs oppresserunt. Contra has calliditatis argutias sagaci opitulatione nutanti negotio consuluit Imperator: & Arbetionem ex Consule agentem jam dudum in otio, ad se venire hortatus est, ut Constantiniani ducis verecundiâ truces animi lenirentur: neque secus evenit. Nam cùm omnibus provectior natu & dignitate sublimior, canitiem reverendam ostenderet multis ad perfidiam inclinatis, publicum grassatorem Procopium; milites verò secutos ejus errorem, filios & laborum participes pristinorum appellans orabat, ut se ac si parentem magis sequerentur felicissimis ductibus cognitum, quàm profligato morem gererent nebuloni destituendo jam & casuro. Quibus cognitis Gomoarius, cùm elusis hostibus

qui est in lib. 28. initio: *Projectóque in ignem mobili censu, &c.*

[a] UBI DARIUM ALEXANDER FUDIT.] Idem scribit Herodianus in lib. 3. Nigrum scilicet eodem in loco, in quo Darium Alexander vicerat, à Severo esse superatum. Neque hîc solùm, sed & multis aliis in locis observavi, Marcellinum nostrum Herodiani vestigiis institisse, ut verbi gratiâ pag. 321. cùm Procopii processum ex balneis describit. Annon enim verba, *circumclausus horrendo fragore scutorum, &c.* conversa sunt ex illis Herodiani in lib. 2. de Didio Juliano? quod manifestè fatebitur, quisquis locum utrumque inter se contulerit. Mitto quæ de Pesinutis urbis origine dixit Marcellinus in lib. 22. quæ ex Herodiani lib. 1. transscripta esse satis apparet.

[b] DARIUM.] In Editione Aug. & codice Regio, * Tolos. * [& Colbert.] *Dareum* hîc & in lib. 23. semper exaratum inveni. Neque aliter in castigatis Ciceronis Editionibus legitur. Certè in lib. 23. Editio Romana *Dareum* ubique scriptum exhibet.

[c] CUM PROPINQUÆ ACIES STARENT.] Sic primus edidit Gelenius. In Editione Rom. excusum erat, *cùm propè in acies starent.* Unde Castellus proclivi conjectura correxerat, *cum prope acies starent:* quo modo in exemplari Regio scriptum reperi. Sed Accursius ita edi jussit, *cùm propinqua acies staret.* [In Ms. Colbert. legitur, *cùm propè in acie starent*, optimè: id est,

unde venerat redire posset innoxius, ad castra Imperatoris, opportunitate intervalli proximi, captivi colore transivit, velut accursu multitudinis visæ subito circumsæptus. Quâ successus alacritate[a] Valens castra promovit ad Phrygiam: & prope Nacoliam collatis manibus, partium dux in ancipiti Agilo rem excursu prodidit repentino: cúmque secuti complures jam pila quatientes & gladios, ad Imperatorem transeunt[b] cum vexillis scuta perversa gestantes, quod defectionis signum est apertissimum. Hoc præter spem omnium viso, Procopius salutis intercluso suffragio versus in pedes, circumjectorum nemorum secreta & montium petebat: Florentio sequente & Barchalba Tribuno, quem per sævissima bella jam inde à Constantii temporibus notum, necessitas in crimen traxerat, non voluntas. Majore itaque noctis parte consumpta, cùm à vespertino ortu Luna prælucens in diem metum augeret, undique facultate evadendi exempta consiliorum inops Procopius, ut in arduis necessitatibus solet, cum fortuna expostulabat luctuosa & gravi, mersúsque multiformibus curis, subitò à comitibus suis artiùs vinctus, relato jam die ductus ad castra, Imperatori offertur reticens atque defixus: statímque abscissa cervice, discordiarum civilium gliscentes turbines sepelivit & bella, ad veteris Perpennæ exemplum: qui post Sertorium inter epulas obtruncatum dominatione paullisper potitus, à frutectis ubi latebat extractus, oblatúsque Pompeio, ejus jussu est interfectus. Paríque indignationis impetu Florentius & Barchalba qui eum duxerunt, confestim non pensata ratione sunt interfecti. Nam si Principem legitimum prodidissent, vel ipsa justitia jure cæsos pronuntiaret: si rebellem & oppugnatorem internæ quietis ut ferebatur; amplas eis memorabilis facti oportuerat deferri mercedes. Excessit autem vitâ Procopius anno quadragesi-

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Gratiano Nobilissimo & Dagalaifo Coss. Anno Chr. 366.

cùm jam ferè milites starent in acie. Ita & P. Pithœus scriptum se in vett. libris Ammiani reperisse testatur.]

[a] VALENS CASTRA PROMOVIT AD PHRYGIAM.] Superato, vel potiùs dedente se ad Thyatira Lydiæ opidum Gomoario, Valens Sardes venit: ibique aliquantisper moratus, Phrygiam petiit, & in Nacoliensibus campis in Phrygia Salutari acie collata, cùm Agilo signa ad eum transtulisset, Procopii factionem oppressit. Procopius enim à suis comprehensus, & Valenti oblatus, mox supplicio affectus est, ut scribit Zosimus in lib. 4. Idatius in Fastis VI. Cal. Junias, Gratiano & Dagalaïfo Coss.

[b] CUM VEXILLIS SCUTA PERVERSA GESTANTES.] De hac defectione sic Themistius loquitur in Orat. 9. ἅμα τῷ γνῶναι αὐτοὺς τὸν σὸν ὀφθαλμὸν, ὑπὸ μάλης ἐκρύψαν τὰς ἀσπίδας, ὥσπερ φῶρες κακοῦργοι καταληφθέντες ἐπ' αὐτοφώρῳ. *Simul atque sub conspectum tuum venêre, clypeos sub axillis occultaverunt, perinde ac fures deprehensi rem furtivam occultare solent.* Eleganti similitudine defectionem Procopianorum militum his verbis exprimit Themistius. Sub axillis enim gestare scuta, nil aliud est quàm perversa scuta gerere. Nam perversa tunc sunt scuta, cùm ope ansarum seu lororum sub alis appensa retinentur, Quod quidem furto rectè comparat Themistius. Græci enim ὑπὸ μάλης de re furtiva & occulta solent dicere: ut Aristophanes in Lysistrata, Demosthenes in 3. contra Aphobum, & Calenus apud Dionem in lib. 46. Porrò in defectione scuta perversa non sub alis tantùm gestari, sed etiam capiti superponi solita docet Appianus in lib. 2. de bellis civilibus, ubi de Afranianis: οἱ δὲ ἐπέθεσαν ταῖς κεφαλαῖς τὰς ἀσπίδας, ὅπερ ἐστὶ σύμβολον ἑαυτοὺς παραδιδόντων. De vexillis autem inversis locus est Orosii in lib.

Valentinianus & Valens Augusti Gratiano Nobilissimo & Dagalaifo Coss. Anno Chr. 366.

mo, ampliùs mensibus decem: corpore non indecoro, nec mediocris staturæ, subcurvus, humúmque intuendo semper incedens, pérque morum tristium latebras illius similis Crassi, quem in vita semel risisse Lucillius affirmat & Tullius: & quod est mirandum, quoad vixerat incruentus.

CAPUT X.

Iisdem ferè diebus [a] Protector Marcellus, ejusdem cognatus, agens apud Nicæam præsidium, proditione militum & interitu Procopii cognito, Serenianum intra palatium clausum medio noctis horrore incautum adortus occidit: cujus mors saluti plurimis fuit. Nam si victoriæ superfuisset incultis moribus homo & nocendi acerbitate conflagrans, Valentíque ob similitudinem morum & genitalis patriæ vicinitatem acceptus: occultas voluntates Principis introspiciens ad crudelitatem propensioris, multas innocentium ediderat strages. Quo interfecto, idem Marcellus occupata celeri cursu Chalcedone, concrepantibus paucis quos vilitas & desperatio trudebat in scelus, umbram principatus funesti capessit gemina ratione fallente: quòd & Gothorum tria millia Regibus jam lenitis ad auxilium erant missa Procopio, Constantianam prætendenti necessitudinem, quæ ad societatem suam parva mercede traduci posse existimabat: quódque gesta in Illyrico etiamtum latebant. Inter quæ tam trepida, speculationibus fidis Æquitius doctus conversam molem belli totius in Asiam, digressus per Succos Philippopolim clausam præsidiis hostium, Eumolpiadam veterem reserare magna vi conabatur, urbem admodum opportunam, & impedituram ejus adventus, si ponè relictâ, adjumenta Valenti laturus (nondum enim apud Nacoliam gesta compererat) festinare ad Æmimontum cogeretur. Verum paullo postea cognita levi præsumptione Marcelli, milites missi sunt audaces & prompti, qui eum raptum ut deditum noxæ mancipium, in custodiam compegerunt. Unde post dies productus, lateribus sulcatis acerrimè, pariáque perpessis consortibus interiit, hoc favorabilis solo, quòd abstulit Serenianum è medio, crudelem ut Phalarim, [b] * illi & illi fidum ad doctrinarum diritatem, quam causis inanibus prætexebat. Exstirpatis occasu ducis funeribus belli, sævitum est in multos acriùs quàm errata flagitaverant vel delicta: maximéque in Philippopo-

ult. quem suprà adduxi: *Certatim se Mascezili signis tradidêre conversis.* Et Spartiani in Severo: *Prælatis signis quæ Prætorianis ademerat, supinis, non erectis.*

[a] PROTECTOR MARCELLUS.] At Zosimus in lib. 4. Marcellum ait jussu Procopii Cyzicum venisse, & Serenianum Domesticorum Comitem comprehensum occidisse: quod falsum est. Mortuo enim Procopio Serenianus occisus est, ut testatur hîc Marcellinus; qui & Procopii imperium ἀναίμακτον, id est incruentum fuisse testatur.

[b] ILLI ET ILLI FIDUM AD DOCTRIN. DIR.] Hunc locum sic primus excudit Gelenius. Nam in Editione Rom. ac Bononiensi ita legebatur: *Ille & ille fidem ad doctrinarum diritatem causis inanibus prætexebat.* Neque aliter codex Regius, & Flor. & Valentinus; nisi quòd in iis scriptum est *fidum*, [ut & in Colb.] Per doctrinarum autem diritatem, intelligit Ammia-

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Gratiano N. & Dagalaïfo Coss. Anno Chr. 366.

leos defensores, qui urbem seque ipsos nonnisi capite viso Procopii quod ad Gallias portabatur, ægerrimè dediderunt. Ad gratiam tamen precantium coërciti sunt aliqui leniùs: inter quos eminebat Araxius, in ipso rerum exustarum ardore adeptus ambitu Præfecturam: & Agilone intercedente genero supplicio insulari mulctatus, breve post tempus evasit. Euphrasius verò itémque Phronemius missi ad occiduas partes, arbitrio objecti sunt Valentiniani: & absoluto Euphrasio Phronemius Cherronesum deportatur, inclementiùs in eodem punitus negotio, ea re quòd divo Juliano fuit acceptus: [a] cujus memorandis virtutibus ambo fratres Principes obtrectabant, nec similes ejus nec suppares. His accedebant alia graviora, & multo magis quàm in prœliis formidanda. Carnifex enim & unci & cruentæ quæstiones, sine discrimine ullo ætatum & dignitatum per fortunas omnes & ordines grassabantur, & pacis obtentu judicium detestandum agitabatur, infaustam victoriam exsecrantibus universis, internecivo bello quovis graviorem. Nam inter arma & lituos conditionis æquatio leviora facit pericula: & Martiæ virtutis potestas aut id quod ausum occupat; aut inopinata mors si acciderit nullum ignominiæ continet sensum, finémque secum vivendi simul & dolendi perducit: ubi verò consiliis impiis jura quidem prætenduntur & leges, & Catonianæ vel [b] Cassianæ sententiæ fuco perliti resident judices, agitur autem quod agitur ad voluntatem prætumidæ potestatis, & ex ejus libidine [c] incidentium vitæ necísque momenta pensantur, ibi capitalis vertitur pernicies & abrupta. Nam ut quisque ea tempestate ob quamlibet voluerat causam, regiæ properè accedens, & aliena rapiendi aviditate exustus, licèt apertè insontem arcessens, ut familiaris suscipiebatur & fidus, ditandus casibus alienis. Imperator enim promptior ad nocendum, criminantibus patens, & funereas delationes adsciscens, per supplicio-

nus præsagiorum & divinandi malas artes, quibus deditum fuisse Serenianum docuit in lib. XIV. pag. 16.

[a] CUJUS MEM. VIRTUTIBUS AMBO FRATRES.] Valentinianum cum fratre Valente Juliani memoriæ obtrectasse & invidiam concivisse docuit Marcellinus suprà, pag. 315. Docent id quoque plures eorumdem Constitutiones in Codice relatæ, quibus leges à Juliano latas abrogârunt. Hinc est, quòd Themistius in Orat. IX. ad Valentem in fine, Juliani Principis memoriam Valenti assentando perstringit. Quid enim hæc verba: ὁ τ̃ πώγωνα καθειμένος ϗ τ̃ φιλοσοφωτάτη τ̃ βασιλέων μεταποιούμενος. Annon satis apertè Julianum designant, qui & barbam submittebat, & Marci Antonini studia ac mores se imitari profitebatur, ut ad lib. XVI. notavi?

[b] VEL CASSIANÆ SENTENTIÆ.] Cassiana severitas dicta est à L. Cassio, de quo ad lib. XXII. adnotavi ad eum locum: *Sed ille judicibus Cassiis tristior, & Lycurgis, &c.* Sic etiam in fine lib. 30. de Valentiniano: *Lycurgos invenisse se prædicabat, & Cassios, columina justitiæ prisca.* Et alioquin universæ Cassiorum genti erat innata severitas: unde Cassiana severitas ac disciplina proverbio celebrata est. Divus Marcus in Epistola ad Præfectum Præt. *Puto*, inquit, *me non errasse: siquidem & tu notum habes Cassium, hominem Cassianæ severitatis & disciplinæ.* Et Cicero in Veterem actione I. * *Non quæro judices Cassianos: veterum judiciorum severitatem non requiro* *.

[c] VITÆ INCIDENTIUM.] Scribendum videtur *incedentium*, ut locutus est Marcellinus noster in lib. 19. ad calcem de Paullo Notario: *Cujus ex nutu, propè dixerim, pendebat incedentium omnium salus.*

rum diversitates effrenatiùs exsultavit: sententiæ illius Tullianæ ignarus docentis, infelices esse eos qui omnia sibi licere existimarunt. Hæc implacabilitas [a] causæ quidem piissimæ, sed victoriæ fœdioris, innocentes tortoribus exposuit multos, [b] vel sub eculeo caput incurvos, aut ictu carnificis torvi substravit: quibus si pateretur natura, vel denas animas profundere præstabat in pugna, quàm lateribus fodicatis omni culpa immunes, fortunis gementibus universis, quasi læsæ majestatis luere pœnas, dilaniatis antè corporibus, quod omni est tristius morte. Exin cùm superata luctibus ferocia deflagrasset, proscriptiones & exsilia, & quæ leviora quibusdam videntur, quamquam sint aspera, viri pertulêre Summates: & ut ditaretur alius, genere nobilis & fortè meritis locupletior, actus patrimonio præceps, trusúsque in exsilium consumebatur angore, aut stipe precaria victitabat: nec modus ullus exitialibus malis impositus, quamdiu Principem & proximos [c] opum satietas cepit & cædis. Hoc novatore adhuc superstite, cujus actus multiplices docuimus & interitum, [d] diem duodecimum Kal. Augustas, Consule Valentiniano primùm cum fratre, horrendi terrores per omnem orbis ambitum grassati sunt subitò, quales nec

[a] CAUSÆ QUIDEM PIISSIMÆ, SED VICTORIÆ FOEDIORIS.] Imitatur locum Ciceronis, qui in lib. 2. de Officiis habetur de Julio Cæsare: *Secutus est, qui in causa impia, victoria etiam fœdiore, non solùm singulorum civium bona publicaret, sed universas provincias regionésque uno calamitatis genere comprehenderet.* Rectè ergo & ordine fecimus, cùm eam scripturam, præsertim omnium exemplarium consensu firmatam hîc restituimus, explosâ P. Castelli conjecturâ, qui *victoriam fœdantis* ediderat.

[b] VEL SUB ECULEO CAPUT INCURVOS.] Eodem modo loquitur in lib. 28. de Hymetio Africæ Proconsule: *Inductúsque in judicium quamquam incurvus sub eculeo staret, pertinaci negabat instantia.* Eculeus, quantum ex veterum libris colligimus, stipes fuit ligneus, sursum ac deorsum perforatus, cujus in medio transversarium erat lignum, cui noxius tamquam equo insidebat, unde & machinæ nomen ductum. In infima parte stipitis sex aut septem erant foramina, aliud alio inferius, ad quæ fidicularum intensionibus pedes noxii hominis adducebantur. In qua intensione cùm hinc quidem pedes deorsum attraherentur, inde manus post tergum vincula cohiberent, necesse erat ut miseri homines præ dolore totius corporis caput incurvarent. Hinc apud Sulpicium in lib. 2. de Vita B. Martini, *sponte adscenderet equuleum, &c.* Plura de eculeo vide apud Sigonium in lib. 3. de judiciis.

[c] SATIETAS OPUM CEPIT ET CÆDIS.] Valentis tamen in puniendis factionis consciis clementiam prædicat Themistius in Orat. IX. Sed cùm hæc Oratio ad Valentem ipsum præsentem habita sit à Themistio, illud Oratoris illius testimonium non magnopere fidem meretur. Plus apud me ponderis habet testimonium Libanii, qui & amicus erat Procopii, & cum Hyperechio & Andronico Procopianæ factionis præcipuis auctoribus magna fuit necessitudine conjunctus. Is igitur in vita sua p. 55. Valentem laudat, quòd unà cum tyranno Procopio tyranni amicos necandos sibi esse non putarit. ἀλλ' ἐπαινέσομαι περὶ τὸ κάλλιστα, ὃν ἔδειξε μὲν χρηστόν; τὸ μὴ τῷ τυράννῳ τοὺς τοῦ τυράννου φίλους ἐπαποκτεῖναι. *Sed redeo ad Valentem, cujus benignitas in eo apparuit, quòd cum tyranno amicos tyranni minimè occidendos putavit.*

[d] DIEM XII. CAL. AUGUSTAS.] Consentit Idatius in Fastis: Valentiniano & Valente Coss. *mare ultra terminos suos egressum est die* XII. *Cal. Aug.* quæ iisdem verbis (quod & in aliis plurimis locis notavi) in Chronico Alexandrino referuntur: τούτῳ τῷ ἔτει ἡ θάλασσα ἐκ τῶν ἰδίων ὅρων ἐξῆλθε μηνὶ πανέμῳ, πρὸ ιβ' καλανδῶν Αὐγούστων. Ejusdem terræmotus meminit Hieronymus in Chronico, & in vita Hilarionis: ubi his verbis utitur, quæ cum Marcellini narratione valde consentiunt. *Ea tempestate terræmotu totius orbis qui post Juliani mortem accidit, maria egressa sunt terminos suos, & quasi rursus di-*

fabulæ

fabulæ nec veridicæ nobis antiquitates exponunt. Paullo enim post lucis exortum, densitate prævia fulgurum acriùs vibratorum tremefacta concutitur omnis terreni stabilitas ponderis, maréque dispulsum retrò fluctibus evolutis abscessit, ut retecta voragine profundorum, species natantium multiformes limo cernerentur hærentes: valliúmque vastitates & montium tunc, ut opinari dabatur, suspicerent radios Solis, quos primigenia rerum sub immensis gurgitibus amandavit. Multis igitur navibus velut arida humo connexis, & licenter per exiguas undarum reliquias palantibus plurimis, ut pisces manibus colligerent & similia: marini fremitus velut gravati repulsam, versa vice consurgunt, pérque vada ferventia insulis & continentis terræ porrectis spatiis violenter illisi, innumera quædam in civitatibus, & ubi reperta sunt ædificia complanarunt: proinde ut elementorum furente discordia, involuta facies mundi miraculorum species ostendebat. Relapsa enim æquorum magnitudo cùm minimè speraretur, millia multa necavit hominum & submersit: recurrentiúmque æstuum incitata vertigine, quædam naves, postquam humentis substantiæ consenuit tumor, pessumdatæ visæ sunt: exanimatáque naufragiis corpora supina jacebant aut prona. Ingentes aliæ naves extrusæ rabidis flatibus, culminibus insedere tectorum, ut Alexandriæ contigit: & ad secundum lapidem ferè procul à litore contortæ sunt aliquæ, ut Laconicam [a] prope Mothonem opidum nos transeundo conspeximus diuturna carie fatiscentem.

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Gratiano Nobilissimo & Dagalaifo Coss. Anno Chr. 366.

luvium Deus minaretur, vel in antiquum chaos redirent omnia, naves ad prærupta montium pependerunt.

[a] PROPE METHONEM OPIDUM.] Methone Laconicæ opidum memoratur à * Scylace atque * à Thucydide in lib. 2. eámque adhuc sua ætate nomen id retinuisse scribit Eustathius in Homeri Catalogum. Sed ceteri Messeniæ assignant, inter quas Mela ac Strabo, Plinius, ac Ptolemæus. Eámque * Scylax & * Pausanias in Messenicis Mothonem nominant, perinde ac Porphyrius in lib. 2. de abstinentia. μόγε, inquit, τῷ βασιλεῖ Μαυρουσίων, ὁ ἐν Μεθώνῃ σφαγεὶς ὑπ' Ἀγρίππα. scribe βόγε ex Strabonis lib. 8. In Tabula quoque Peutingerorum *Mothone* dicitur. [Hodieque vulgò *Modon.*] Neque aliter hoc in loco tam Editio Rom. quàm Regius codex [& Colbertinus] scriptum habent. Quid, quòd & in Prologo 7. Trogi Pompeii *Mothone* dicitur, quæ à reliquis Methone, opidum Magnesiæ longè ab hoc nostro diversum.

Explicit Liber XXVI.

AMMIANI MARCELLINI RERUM GESTARUM LIBER XXVII.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XXVII. continentur.

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Gratiano N. & Dagalaifo Coss. Anno Chr. 366.

CAPUT I.

UM per Eoum orbem hæc quæ narravimus diversi rerum expediunt casus, Alamanni post ærumnosas jacturas & vulnera, quæ congressi sæpe Juliano Cæsari pertulerunt, viribus tandem resumptis licèt imparibus pristinis, ob causam expositam suprà, Gallicanos limites formidati jam persultabant. Statímque post Kal. Januarias, cùm per glaciales tractus hiemis rigidum inhorresceret sidus, cuneatim egressa multitudo licentiùs vagabatur. Horum portioni primæ Charietto, tunc per utramque Germaniam Comes, occursurus cum milite egreditur ad bella ineunda promptissimo, adscito in societatem laboris Severiano itidem Comite, invalido & longævo, qui [a] apud Cabilona Divitensibus præsidebat & Tungricanis. Proinde confertiùs agmine in unum coacto, pontéque brevioris aquæ firmâ celeritate transmisso, visos eminus barbaros Romani sagittis aliísque levibus jaculis incessebant, quæ illi reciprocis jactibus validè contorquebant. Ubi verò turmæ congressæ strictis conflixere mucronibus, nostrorum acies impetu hostium acriore concussa, nec resistendi nec faciendi fortiter copiam reperit, cunctis metu compulsis in fugam, cùm Severianum vidissent equo deturbatum, missilíque telo [b] peroffensum. Ipse denique Charietto, dum cedentes objectu corporis & vocis jurgatorio sonu audentiùs pertinet, pudendúmque diluere dedecus fiducia diu standi conatur, oppetiit telo letali confixus. Post cujus interitum, [c] Erulorum Batavorúmque vexillum direptum, quod insultando tripudiantes barbari crebrò sublatum altiùs ostendebant, post certamina receptum est magna.

[a] APUD CALIDONA.] In exemplari Regio & Editione Aug. legitur *Calydona*, de quo loco nihil usquam legere memini. [In codice Colbertino scriptum reperio & *Calidona*. Sed non dubito scribendum esse *Cabilona*. Sic Marcellinus in libro XIV. *Cabillona* Græcanicè pro *Cabillonem* in IV. casu eam urbem bis appellat, *& militem omnem apud Cabillona collectum esse* scribit, Constantio A. per Arelate & Valentiam Rauracos ac Rheni ripam petente, ut Alamannis bellum inferret. Error ortus est ex transpositione trium litterarum, & ex similitudine litterarum b & d, quarum altera in alteram facilè commutatur ab incautis. Ex *Cabilona* vel *Cabillona* ab his qui urbem non noverant, factum est *Calibona* transpositis 3. litterulis : ex *Calibona* factum est *Calidona & Calydona*. Divitenses autem & Tungricani tum in præsidio erant Cabillone ad Ararim, quibus præerat Severianus Comes : ex quibus Tungricani in codice Colbertino *Tuncgracani* dicuntur : & in libro XXVI. Marcellinus *Divitenses Tungricanosque juniores* conjungit, à quibus Procopius Augustus est consalutatus. Ubi codex Colbert. scriptum habet & *Tuncgracanos juniores*, pro *Tungrecanos* vel *Tungricanos.*]

[b] TELO PER OS FIXUM.] Sic Accursius & Gelenius ediderunt, quorum consensui equidem multum tribuo. In Regio codice scriptum inveni, *missilique telo perfossum*. At Valentinus codex teste Ant. Loisello scriptum habebat, *miss. telo peroffensum*, [ut & Colbertinus,] * Vatic. ac Tolos. *

[c] ERULORUM.] In Regio codice, [& in Colbert.] scribitur *AErulorum* : & ita Zonaras in Gestis Gallieni eos appellat, αἰρούλοις σκυθικῷ γένει καὶ γοτθικῷ ἐπεξελθὼν ἐκράτησε. Hos Dexippus in lib. 12. Chron. ἐλούρους usitata Græcis trajectione vocaverat, ut do-

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Gratiano N. & Dagalaifo Coss. Anno Chr. 366.

CAPUT II.

[a] Quâ clade cum ultimo mærore compertâ, [b] correcturus secius gesta Dagalaiphus à Parisiis mittitur. Eóque diu cunctante, causantéque diffusos per varia barbaros semet adoriri non posse, accitóque paullo pòst ut cum Gratiano etiamtum privato susciperet insignia Consulatus; Jovinus equitum Magister accingitur: & instructus paratúsque, cautissimè observans utrumque sui agminis latus, venit [c] prope locum Scarponna: ubi inopinus majorem barbarorum plebem antequam armaretur, temporis brevi puncto præventam ad internecionem exstinxit. Exsultantes innoxii prœlii gloriâ milites ad alterius globi perniciem ducens, sensimque incedens rector eximius speculatione didicit fida, direptis propiùs villis vastatoriam manum quiescere prope flumen: jámque adventans, abditúsque in valle densitate arbustorum obscura, videbat lavantes alios, quosdam comas rutilantes ex more, potantésque nonnullos. Et nactus horam impendiò tempestivam, signo repentè per lituos dato latrocinalia castra perrupit: contráque Germani nihil præter inefficaces minas jactanter sonantes & fremitum, nec expedire arma dispersa, nec componere aciem, nec resurgere in vires permittebantur, [d] urgente instanter victore. Quocirca forati pilis & gladiis cecidere complures, absque iis quos versos in pedes texere flexuosi tramites & angusti. Hoc prospero rerum effectu, quem virtus peregerat & fortuna, auctâ fiduciâ Jovinus militem ducens, diligenti speculatione præmissa, in tertium cuneum qui restabat, properè castra commovit: & maturato itinere omnem prope Catelaunos invenit ad congrediendum promptissimum. Et vallo opportunè metato, suísque pro temporis copia cibo recreatis & somno, primo auroræ exortu in aperta planitie composuit aciem dilatatam arte sollerti, ut spatiis amplioribus occupatis æquiperare Romani

cet Stephanus & Auctor Etymologici. Ablabius etiam Historicus ita appellarat, teste Jordane in Gothicis: *Nam prædicta gens, Ablabio Historico referente, juxta Mæoticas paludes habitans, in locis stagnantibus quæ Græci ἕλη vocant, Eluri nominati sunt omnes.* Cui consentit auctor Etymologici, cùm ait: ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε ἑλῶν Ἔλυροι κέκληνται. Ex his auxilia mercede conducere non Romani solùm, sed etiam aliæ nationes pleræque consueverant, ut ibidem Jordanes refert: erant quippe staturâ proceri & ad cursum velocissimi. De iisdem multa Procopius in lib. 2. Gotth. scribit.

[a] QUA CLADE CUM ULT. MÆRORE COMP.] Zosimus in lib. 4. p. 470. Valentinianum accepto hoc nuntio adeo exarsisse scribit, ut Batavorum numerum integrum exauctorare voluerit, quòd segniùs se in pugna gessissent: sed exoratum à proximis, tandem iis pepercisse.

[b] CORRECTURUS HUJUSMODI GESTA.] In Regio & Vatic. codice legitur, *correpturus sed ejus gesta.* [In Colbert. *correcturus sed ejus gesta.*] Unde non sine causa existimavi scribendum esse, *correcturus seciùs gesta:* quemadmodum loquitur Marcellinus infrà pag. 346. *Quibus magno cum horrore compertis, Severum misit correcturum seciùs gesta.*

[c] PROPE LOCUM SCARPONNA.] Quod castrum duodecimo à Mettensium urbe milliario situm est, ut scribit Paulus Diaconus de Episcopis Mettensibus.

[d] INSTANTER VICTORE.] *Instante* legitur in Regio exemplari, in quo etiam ex conjectura superscriptum est *urgenter.* [In Colb. *urguente instante victore.*] Certè non dubito, quin aut scribendum sit, *urgenter instante victore,* aut sanè *instanter urgente victore.*

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Gratiano N. & Dagalaifo Coss. Anno Chr. 366.

hostium multitudinem apparerent, inferiores numero, licèt viribus pares. Signo itaque per bucinas dato, cùm pede collato res agi cœpisset, sueta vexillorum splendentium facie territi stetêre Germani. Quibus hebetatis parumper, reparatísque confestim, adusque diei extimum concertatione protenta, validiùs imminens miles fructum rei bene gestæ sine dispendio quæsisset, ni Balchobaudes Armaturarum Tribunus magniloquentia socordi coalitus, propinquante jam vespera cessisset inconditè. Quem si secutæ residuæ cohortes abiissent, ad tristes exitus eousque negotium venerat, ut nec acta nuntiaturus quisquam posset superesse nostrorum. Sed resistens animorum acri robore miles ita lacertis eminuit, ut hostium quatuor millibus sauciis, sex alia interficeret millia: ipse verò [a] non ampliùs mille ducentis amitteret, ducentis tantummodo vulneratis. Noctis itaque adventu prœlio jam dirempto, refectísque viribus fessis, prope confinia lucis ductor egregius in agminis quadrati figuram producto exercitu, cùm comperisset occultantibus tenebris barbaros lapsos: securus insidiarum per aperta camporum sequebatur & mollia, calcando semineces & constricos, quos vulneribus frigorum asperitate contractis dolorum absumpserat magnitudo. Exin progressus ulteriùs, revertens ubi nullum repererat, didicit Regem hostilium agminum cum paucis [b] captum ab Ascariis, quos ipse per iter aliud ad diripienda tentoria miserat Alamannica, suffixum patibulo. Ideóque iratus in Tribunum animadvertere statuit, ausum hoc inconsulta potestate superiore fecisse: cúmque damnasset, ni militari impetu commissum facinus atrox, documentis evidentibus constitisset. Et post hæc redeunti Parisios post claritudinem rectè gestorum Imperator lætus occurrit: eúmque postea Consulem designavit: illo videlicet ad gaudii cumulum accedente, quòd iisdem diebus Procopii susceperat caput à Valente transmissum. Præter hæc, alia multa narratu minùs digna conserta sunt prœlia per tractus varios Galliarum, quæ superfluum est explicare, quoniam neque operæ pretium aliquod eorum habuere proventus, nec historiam producere per minutias ignobiles decet.

CAPUT III.

Hoc tempore vel paullo antè, nova portenti species per Annonariam apparuit Tusciam: ídque quorsum evaderet prodigialium rerum periti penitus ignorarunt. In oppido enim Pistoriensi prope horam diei tertiam spectantibus multis asinus Tribunali adscen-

[a] NON AMPLIUS DUCENTIS.] Codex Regius vocem interserit necessariam ut puto, *non amplius mille ducentis amitteret*. Vaticanus [& Colbert.] *ille ducentis*, *pro *mille*.*

[b] CAPTUM AB HASTARIIS.] In Regio codice priùs scriptum fuit *Ascariis*, *ut legitur in Vatic.* [& in Colb.] quod magis placet. Ascarii enim inter Auxilia Palatina cum Erulis & Batavis recensentur in Notitia Occidentalis Imperii. Hastariorum autem numeri ita dicti, nullibi quod sciam fit mentio. Ceterùm de hac victoria Alamannica loquitur Idatius in Fastis.

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Lupicino & Jovino Coss. Anno Chr. 367.

ſo audiebatur deſtinatiùs rugiens: & ſtupefactis omnibus qui aderant, quíque didicerant referentibus aliis, nullóque conjectante ventura, poſtea quod portendebatur evênit. Terentius enim humili genere in Urbe natus & piſtor, ad vicem præmii, quia peculatûs reum detulerat [a] Orfitum ex Præfecto, hanc eamdem provinciam Correctoris adminiſtraverat poteſtate. Eáque confidentiâ deinceps inquietiùs agitans multa, in naviculariorum negotio falſum admiſiſſe convictus, ut ferebatur, periit carnificis manu regente Claudio Romam. Multo tamen antequam hoc contingeret, [b] Symmachus Aproniano ſucceſſit, inter præcipua nominandus exempla doctrinarum atque modeſtiæ, quo inſtante Urbs ſacratiſſima otio copiiſque abundantiùs ſolito fruebatur: [[c] & ambitioſo ponte exſultat atque firmiſſimo, quem] condidit ipſe, & magnâ civium lætitiâ dedicavit, ingratorum ut res docuit apertiſſima. Qui conſumptis aliquot annis domum ejus in Tranſtiberino tractu pulcherrimam incenderunt, ea re perciti, quòd vilis quidam plebeius infixerat illum dixiſſe ſine indice ullo vel teſte, [d] libenter ſe vino proprio calcarias exſtincturum, quàm id venditurum pretiis quibus ſperabatur. Advenit poſt hunc Urbis moderator Lampadius ex Præfecto Prætorio, homo indignanter admodum ſuſtinens, ſi etiam cùm ſpueret non laudaretur, ut id quoque prudenter præter alios faciens: ſed nonnumquam ſeverus & frugi. Hic cum magnificos [e] Prætor ederet ludos, & uberrimè largiretur, plebis nequiens to-

[a] OFFICIUM EX PRÆFECTO.] Orfitum hîc reſtituendum eſſe dubium non eſt, qui peculatûs arceſſitus à Terentio, miſſus eſt in exſilium. Idem tamen precibus & ſtudio Vulcatii Rufini Præf. Præt. paullo pòſt bonis & patriæ reſtitutus eſt, ut ſcribit Marcellinus p. 345. in lib. 27.

[b] SYMMACHUS.] De quo exſtat hæc vetus Inſcriptio: *L. Aurelio. Avianio. Symmacho. V. C. Præfecto. Urbi. Proconſuli Pro. Præfectis. Prætorio, &c.* Pater fuit Q. Aurelii Symmachi illius, cujus hodie Epiſtolæ leguntur. Præfecturam autem Urbanam iniit ſub exitum anni quo Jovianus Aug. & Varronianus Coſſ. fuêre, & ad exitum uſque inſequentis anni geſſit, ut ex Codice Theodoſiano colligitur. * De ejus domo à plebeiis incenſa vide Symmachi Epiſtolam 38. libri 1. Ob quam injuriam cùm Symmachus in agrum ſeceſſiſſet, Senatus non ſuffragiis modò, ſed etiam oratoribus miſſis ut rediret rogavit: quod teſtatur Symmachus filius in Epiſtola citata. *

[c] ET AMB. PONTE EXSULTAT ATQUE FIRM. QUEM.] Hæc verba tam in Editione Aug. quàm in codice Regio & Vatic. [ac Colbert.] omiſſa ſunt: quæ primus ſupplevit Gelenius: ex conjectura, an ex Hirsfeldenſi codice nequeo dicere. Quòd ſi vera eſt hæc ſcriptura, pontem Gratiani hîc intelligi oportet, quo in Inſulam Tiberinam trajici mos erat. De quo hæc eſt vetus Inſcriptio: *Domini. noſtri. Impp. Caſſ. Fl. Valentinianus. Trib. pot.* VII. *Imp.* V. COS. II. *P. P. &. Fl. Valens. &. Fl. Gratianus. Pontem. felicis. memoriæ. Gratiani. in uſum. Senatus. ac pop. R. conſtitui. dedicariq. juſſerunt.*

[d] LIBENTIUS SE VINO PR. CALCARIAS EXSTINCTURUM.] Calcem vino reſtingui docet Plinius in lib. 36. cap. 24. ubi de malta, * quod cæmenti genus eſt. Utebantur autem in eam rem vino viliſſimo, ut credibile eſt. Proinde ſenſus eſt, Symmachum dixiſſe, ſe potiùs vino proprio ad maltam faciendam abuſurum, quàm id vili pretio venditurum. * Sed hic locus ſimpliciter intelligendus eſt, ut Symmachus dixerit, ſe libentiùs vinum perditurum, & loco aquæ effuſurum, quàm tali aut tali pretio venditurum. Porrò in codice Regio & Vat. [& Colb.] legitur *libenter*; non malè. Sic enim loqui amat Ammianus.

[e] PRÆTOR EDERET LUDOS.]

lerare tumultum, [a] indignis multa donari sæpe urgentis; ut liberalem se & multitudinis ostenderet contemptorem, [b] accitos à Vaticano quosdam egentes opibus ditaverat magnis. Vanitatis autem ejus exemplum, ne latiùs evagemur, hoc unum sufficiet po-

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Lupicino & Jovino Coss. Anno Chr. 367.

Prætores ludos scenicos, & Circenses, & amphitheatrale munus populo Rom. dabant, ex instituto Augusti: ut videtur. Constantinus verò omnes qui Senatores essent, ad Præturam & Editiones ludorum primus coëgit, ut illi objicit Zosimus in lib. 2. Quo factum est, ut plerique spontaneo exsilio ab hujusmodi impensarum onere se redimerent.

[a] INDIGNIS MULTA DONARI SÆPE URGENTIS.] Mimis enim, & histrionibus, & aurigis immensa ab editoribus munera dabantur, ut de Junio Messalla dicit Vopiscus in Caro. * Chrysostomus Homiliâ 67. in Matthæum, & Hom. 19. in Epistolam 2. ad Corinthios; Augustinus in Epistola 5. ad Marcellinum, & * in Sermone 5. eorum quos haud ita dudum edidit Jac. Sirmundus. Denique Ambrosius in Sermone 81. *Quòd si Magistratus*, ait, *in theatris mimis, athletis & gladiatoribus aliisque hujusmodi totum ferè patrimonium suum largitur ac prodigit, ut unius horæ favorem populi acquirat, &c.* ac paullo pòst. *Divitias nostras consultè & utiliter disponamus. Præparemus nova & præclarissima munera. Edamus primam candidam in vestitu nudorum: secundam verò non minus nobilem, &c.* Quo in loco Candida dicitur Editio, quæ fiebat à Magistratibus sumptu ipsorum, non ex arca publica. Unde in Calendario Heruvartii in Decembri mense *Munus arca* & *munus Kandida* opponuntur. * Hinc Hieronymus in Epistola ad Pammachium de obitu Paullinæ, munerarium & Candidatum conjungit: *Munerarius pauperum, & egentium candidatus.* In actis passionis Bonifatii Martyris nuper Romæ editis mentio fit hujus *Candidæ.* Sic enim de Aglaë matrona Romana scribitur. *Hæc ergo ter Candidam egerat apud urbem Romam ex Præfectura, habens sub se 73. procuratores, qui curas agebant in possessionibus ejus, & unum majorem, qui erat super omnes.* Ubi scribendum puto: *Ex Prætura.* Prætores enim & Quæstores Candidati id munus edebant, unde & Candida nominata est. * [Græca tamen sic habent: αὕτη δὲ τρίτον κάνδιδα ἔπραξεν ἐν τῇ Ῥώμῃ, καὶ ἐπαρχότητι. Græcum contextum mihi communicavit V CL. & eruditiss. amicus meus, Aimericus Bigotius: ut & verba ex Martyrio S. Eleutherii, ubi pater Eleutherii Nobilissimo ex genere Aniciorum *ter candidam Romæ dedisse* dicitur: οὗτος ἔδωκε τρία κάνδιδα ἐν τῇ Ῥώμῃ.] Porrò cùm ejusmodi largitionibus multi rem familiarem exhaurirent; primùm Tiberius eas donationes temperavit, teste Suetonio: deinde Marcus, ut est apud Capitolinum. Postea Macrinus, ut scribit Dio in lib. 78. pag. 878. ac deinceps alii, ut legere est in Codice Theod. in tit. de Prætoribus, & in tit. de expensis ludorum. * Porrò quod ait heic Marcellinus, plebem in Theatro sæpe postulâsse, ut indignis multa donarentur ab Editoribus ludorum; idem quoque scribit Augustinus in Psalmum 136. hisce verbis: *Si non timeret famem in domo sua, qui clamat ut pantomimi vestiantur*, & in psalmum 149. *Quanta donant*, inquit, *quanta impendunt? Effundunt vires non patrimonii tantùm, sed etiam animi sui. Isti fastidiunt pauperem; quia populus non clamat ut pauper accipiat: clamat autem populus, ut venator accipiat.* *

[b] ACCITOS A VATICANO Q. EGENTES.] Intelligo pauperes, qui in vestibulo ædis Apostolorum quæ erat in Vaticano, stantes stipem petebant, teste Procopio in Anecdotis pag. 117. & Paullino in Epist. ad Alethium: quod & in aliis Ecclesiis seu Basilicis Christianorum observabatur, ut docet Chrysostomus in tract. 2. de negatione S. Petri. * & in Homilia 1x. de Pœnitentia: ubi ait conchas quidem aquâ plenas pro foribus Ecclesiæ positas fuisse, ut fideles ingressuri manus abluerent: pauperes verò in vestibulo sedisse, ut Christiani per eleemosynam animæ sordes abstergerent. Denique in Homil. 30. in Epistolam priorem B. Pauli A. ad Corinthios, mendicos valvis Basilicarum affixos, ornamentum esse Ecclesiæ testatur, adeo ut absque illis imperfectus esset Ecclesiæ cœtus.* Ceterùm piam Christianorum consuetudinem quæ tunc temporis obtinebat, tacitus præterire non possum. Simul atque enim Præturam aut Consulatum Senatores erant adepti, ad ædem Apostolorum Deo gratias acturi currebant, & pauperibus pecuniam ac vestes largiebantur. Sic enim Prudentius in lib. 1. contra Symmachum.

Martyris ante fores Bruti submittere fasces
Ambit, & Ausoniam Christo inclinare securem.

& Ennodius in Apologia pro Synodo Palmari, in fine: *Mentior, nisi egena agmina Consulatus vestri, subsidio miseriarum, præstolantur adventum.* Et paullo pòst: *Ecce nunc ad gestatoriam sellam Apostolicæ Confes-*

Valentinianus & Valens Augusti Lupicino & Jovino Coss. Anno Chr. 367.

ni : leve quidem ſed cavendum judicibus. Per omnia enim civitatis membra, quæ diverſorum Principum exornarunt impenſæ, nomen proprium inſcribebat : non ut veterum inſtaurator, ſed conditor. Quo vitio laboraſſe Trajanus dicitur Princeps : unde eum herbam parietinam jocando cognominarunt. Hic Præfectus exagitatus eſt motibus crebris : uno omnium maximo, cùm collecta plebs infima, domum ejus [a] prope Conſtantinianum lavacrum injectis [b] facibus incenderat & malleolis, ni vicinorum & familiarum veloci concurſu à ſummis tectorum culminibus petita ſaxis & tegulis abſceſſiſſet. Eáque vi territus ipſe primitus crebreſcentis ſeditionis in majus, ſeceſſit ad Mulvium pontem, (quem ſtruxiſſe ſuperior dicitur Scaurus) adlenimenta ibidem tumultus opperiens, quem cauſa concitaverat gravis. Ædificia erigere exoriens nova, vel vetuſta quædam inſtaurans, non [c] ex titulis ſolitis parari jubebat impenſas : ſed ſi ferrum quærebatur, aut plumbum, aut æs, aut quidquam ſimile ; Apparitores immittebantur, qui velut ementes diverſa, raperent ſpecies nulla pretia perſolvendo : unde accenſorum iracundiam pauperum damna deflentium crebra ægrè potuit celeri vitare digreſſu. Advenit ſucceſſor ejus [d] ex Quæſitore Palatii Juventius, integer & prudens, Pannonius : cujus adminiſtratio quieta fuit & placida, copiâ rerum omnium fluens. Et hunc quoque diſcordantis populi ſeditiones terruere cruentæ, quæ tale negotium excitavêre. [e] Damaſus & Urſinus ſupra humanum modum ad rapiendam Epiſcopatus ſedem ardentes, ſciſſis ſtudiis aſperrimè conflictabantur, aduſque mortis vulnerúmque diſcrimina adjumentis utriuſque progreſſis : quæ nec corrigere ſufficiens Ju-

ſionis uda mittunt lumina Candidatos, &c.

[a] PROPE CONSTANTINIANUM LAVACRUM.] Thermæ Conſtantinianæ in regione VI. urbis Romæ fuerunt, ut ſcribit P. Victor : à Conſtantino M. poſt victoriam de Maxentio ædificatæ, teſte Aurelio Victore : *Circus Maximus excultus mirificè, atque ad lavandum inſtitutum opus, ceteris haud multo diſpar.*

[b] FACIBUS INCENDERAT ET MALLEOLIS.] Hujuſmodi periculis Præfecti urbis Romæ obnoxii erant, ut præter Symmachi exemplum proximè allatum docet Ambroſius in Ep. 29. ad Theodoſium : *Neque recordaris, Imperator, quantorum Romæ domus Præfectorum incenſæ ſunt : & nemo vindicavit. Immò ſi quis Imperatorum voluit factum ſeveriùs reprehendere, ejus magis, qui tanto eſt perculſus diſpendio, cauſam gravet.*

[c] EX TITULIS SOLITIS.] Puta ex conditis formarum aut operum publicorum, & ex reliquis vectigalibus populi Rom. quæ ad reſtaurationem operum publicorum erant deputata, ut ſuprà notare memini. Vide Symmachum in lib. x. Ep. 33. & 50.

[d] EX QUÆSITORE PALATII JUVENTIUS.] De quo Marcellinus in lib. 26. non procul ab initio hæc dixit : *Morborum cauſas inveſtigandas acerrimè Urſacio Off. Magiſtro Delmatæ* (ſic enim Mſ. Reg. & Editio Rom.) *crudo, & Juventio Siſciano Quæſtori tunc commiſerunt.* Ejuſdem Juventii Præf. Urbi meminit Symmachus in lib. x. Epiſt. 43. His igitur teſtimoniis adductus *Juventium* hîc edere malui, quàm cum Gelenio aut Lindenbrogio *Viventium*, præſertim cùm & Mſſ. Regius ac Flor. [& Colb.] cum Editione Aug. à noſtris partibus ſtent. Atque ita in Codice Th. emendandum cenſeo. [*Quæſitor* autem heic (ut & ait P. Pithœus) ponitur pro *Quæſtor.*]

[e] DAMASUS ET URSICINUS.] *Urſinus* in codice Regio & Valent. [& Colb.] nominatur. Neque aliter hunc Damaſi competitorem appellat Hieronymus in Chronico, & in Epiſt. ad Damaſum, Socrates in lib. 4. cap. 29. & ex eo Caſſiodorus in lib. 8. Hiſt. Tripertitæ. Accedunt Epiſtolæ Con-

ventius

ventius nec mollire, coactus vi magna secessit in suburbanum. Et Valentinianus & Valens Augusti Lupicino & Jovino Coss. Anno Chr. 367.
in concertatione superaverat Damasus, parte quæ ei favebat instante. Constátque [a] in basilica Sicinini, ubi ritus Christiani est conventiculum, uno die centum triginta septem reperta cadavera peremptorum: efferatámque diu plebem ægrè postea delenitam. Neque ego abnuo, ostentationem rerum considerans Urbanarum, hujus rei cupidos ob impetrandum quod appetunt omni contentione laterum jurgari debere: cùm id adepti, futuri sint ita securi, [b] ut ditentur oblationibus matronarum, [c] procedántque vehiculis insidentes, circumspectè vestiti, epulas curantes profusas, adeo ut eorum convivia regales superent mensas. Qui esse poterant beati revera, si magnitudine Urbis despecta quam vitiis opponunt, ad imitationem Antistitum quorumdam provincialium viverent: [d] quos tenuitas edendi potandique parcissimè, vilitas etiam indumentorum, & supercilia humum spectantia, perpetuo

cilii Aquileiensis, & Concilii Romani à Jac. Sirmundo nuper editæ, in quibus Ursinus dicitur, ut & apud Rufinum. De quo consulendi sunt Annales Illustriss. Cardinalis Baronii.

* [a] In Basilica Sicinini.] Marcellinus Presbyter in Præfatione libelli precum, quem obtulit Valentiniano juniori, hanc *Basilicam Liberii* vocat, eo quòd Liberius Papa illic Ecclesiam ædificasset. Mentio fit hujus Basilicæ à Liberio Papa constructæ apud Anastasium Bibliothecarium in gestis Liberii. Verùm Anastasius eam Basilicam à Liberio structam esse dicit in Macello Liviæ, non in Basilica Sicinini. Macellum autem illud, & Sicinii Basilica fuerunt in regione v. *Basilicam Liberii* vocat vetus Scriptor, qui historiam hujus schismatis litteris mandavit: Socrates in libri i v. capite 49. *Basilicam Sicinam*, τόπον τῆς βασιλικῆς Σικίνου. *

* [b] Ut ditentur oblationibus matronarum.] Episcopos urbis Romæ perstringit Marcellinus, qui oblationes fidelium in proprios usus convertebant: ἐπὶ προσφορῶν ὀνόματι τὴν δωροληψίαν ἐπιτεχνώμενοι, ut ait Apollonius de Montano hæretico apud Eusebium. Veteres Christiani olim annonam & pecunias offerebant Sacerdotibus, quibus non solùm Clerici, sed etiam pauperes matricularii alerentur. Postea Sacerdotes quidam has pecunias intervertere & in sinum suum congerere cœperunt; & paucorum culpâ, ut reliqui omnes hac suspicione contingerentur, effectum est. Quocirca Johannes Chrysostomus in Homilia 21. in Epistolam Pauli A. ad Corinthios suadet fidelibus, ut ipsi eleemosynas suas erogent pauperibus, nec Sacerdoti ulteriùs offerant. Lege Gregorium Nazianzenum in Oratione 32. pag. 526. & de Episcoporum provincialium tenui victu, vili cultu, demissisque oculis, eumdem in Carminibus pag. 11. *

* [c] Procedantque vehiculis insidentes, circumspecte vestiti, ep. cur. profusas.] De hoc non Antistitum modò Romanorum, sed etiam ceterorum Patriarcharum & Archiepiscoporum luxu loquitur Gregorius Nazianzenus, in Oratione funebri de laudibus Basilii, paginâ 360. & in Oratione 32. pag. 526. *

[[d] Si ad imitationem quorumdam Antistitum provincialium viverent, quos tenuitas edendi potandique parcissime, vilitas etiam indumentorum et supercilia humum spectantia commendant.] Martinus Turonorum Episcopus, æqualis eorum temporum, *in Episcopatu idem constantissimè perseverabat, qui priùs fuerat. Eadem in corde ejus humilitas: eadem in vestitu ejus vilitas erat:* ut scribit Sulpicius Severus in vita S. Martini. Germanus quoque Autissiodorensis Episcopus, Martino suppar, vili veste utebatur, licèt numquam Monachus fuisset, sicuti fuerat Martinus: *Germano* (inquit Constantius Presbyter in libro de ejus vita) *indumentum cuculla & tunica indiscretis fuere temporibus.* Cuculla autem & tunica indumenta tum erant plebis Romanæ. Cucullæ nomine designat heic Constantius vestem cucullatam, & à cucullo capitis tegumento ita dictam: quæ tunica alio nomine capa dicebatur, quòd caput operiret: erat autem non cucullata modò, sed etiam manicata vel manuleata, & talaris: *Supercilia humum spectantia* apud Ammianum, & *cordis humilitas* apud Sulpicium, una res est. Legimus Theodosium Juniorem Aug. Chersonensis Episcopi, Constantinopoli mortui sagum sordidum magnâ curâ quæsivisse, &

Valentinianus & Valens Augusti
Lupicino & Jovino Coss. Anno Chr. 367.

Caput IV.

numini verísque ejus cultoribus ut puros commendant & verecundos. Hactenus deviasse sufficiet, nunc ad rerum ordines revertamur.

Dum aguntur antedicta per Gallias & Italiam, novi per Thracias exciti sunt procinctus. Valens enim ut consulto placuerat fratri, cujus regebatur arbitrio, arma concussit in Gothos, ratione justa permotus: quòd auxilia misere Procopio civilia bella cœptanti. Ergo convenit pauca super harum origine regionum & situ transcurrere per brevem excessum. Erat Thraciarum descriptio facilis, si veteres concinerent stili: quorum obscura varietas quoniam opus veritatem professum non juvat, sufficiet ea quæ vidisse meminimus expedire. Has terras immensa quondam camporum placiditate aggerúmque altitudine fuisse porrectas, Homeri perennis auctoritas docet, [a] Aquilonem & Zephyrum ventos exinde flare fingentis: quod aut fabulosum est, aut tractus antehac diffusi latissimè, destinatique nationibus feris, cuncti Thraciarum vocabulo censebantur. Et partem earum habitavere Scordisci, longè nunc ab iisdem provinciis disparati, sævi quondam & truces, ut antiquitas docet, hostiis captivorum Bellonæ litantes & Marti, humanúmque sanguinem in ossibus capitum cavis bibentes avidiùs: quorum asperitate post multiplices pugnarum ærumnas sæpe res Romana vexata, [b] postremò omnem amisit exercitum cum rectore. Sed ut nunc cernimus, eadem loca formata in cornuti sideris modum, effingunt theatri faciem speciosam. Cujus in summitate Occidentali montibus præruptis densitatæ Succorum patescunt angustiæ, Thracias dirimentes & Daciam. Partem verò sinistram arctois obnoxiam stellis Æmimontanæ celsitudines claudunt, ut & Hister quà Romanum cæspitem lambit, urbibus multis & castris contiguus & castellis. Per dextrum quod australe est latus, scopuli tenduntur Rhodopes: unde Eoum jubar exsurgit, finitur in fretum: cui undosiùs ab Euxino Ponto labenti, pergentíque flucti-

ob sanctitatem hominis reverenter induisse. Severus Sulpicius in libri de vita S. Martini capite XXVI. *Sed nec cibo*, inquit, *aut somno quidem indulsit, nisi in quantum naturæ necessitas cogebat.* Idem in 2. Dialogi de virtutibus B. Martini capite I. *tunicam & amphibalum* Martino Episcopo tribuit: & in capite IV. eum, cùm diœceses visitaret, *veste hispida, nigro & pendulo pallio circumtectum* fuisse prodit, nec vehiculo, ac ne equo quidem, sed *asello suo* insedisse, & tantummodò *piscem Paschæ diebus edere consuevisse*: ut in Dialogi III. capite XIII. invenio.]

[a] Aquilonem et Zephyrum ventos exinde flare.] Homeri versum qui est in Il. 9. sic explicat Strabo in lib. 1. ut Homerus non generaliter dixerit è Thracia Zephyrum flare; sed tantùm incolis Thasi, Lemni, ac Samothraciæ. Alii etiam aliter explicabant, ut ibidem refertur à Strabone. Sed fortasse & hoc dici potest, Homerum poëticâ licentiâ id dixisse. Nam Poëtæ omnes ventos è Thracia flare fabulantur, ibíque ventorum specum esse: ut scribit ex Dionysophane Scholiastes Apollonii pag. 39. & auctor Etymologici in Ἀργεστᾶ.

[b] Omnem amisit exercitum cum rectore.] C. Porcius Cato Consul cùm Scordiscis bellum intulisset, malè rem gessit, ut scribit Eutropius in lib. 4. & Prologus libri 63. Titi Livii: exercitus enim (simile prodigio) pæne totus est interceptus, ut loquitur Florus in lib. 3. cap. 4. Dio in Fragmentis quæ nuper edidimus τ

bus reciprocis ad Ægæum, diſcidium panditur terrarum anguſtum. Ex angulo tamen Orientali Macedonicis jungitur collimitiis per artas præcipitéſque vias, quæ cognominantur [a] Acontiſma: cui proxima [b] Arethuſa convallis & ſtatio, in qua viſitur Euripidis ſepulcrum tragœdiarum ſublimitate conſpicui, & Stagira, ubi Ariſtotelem, ut Tullius ait, fundentem aureum flumen, accepimus natum. Hæc quoque priſcis temporibus loca barbari tenuere, morum ſermonúmque varietate diſſimiles. E quibus præter alios ut immaniter efferati timebantur Odryſæ, ita humanum fundere ſanguinem aſſueti, ut cùm hoſtium copia non daretur, ipſi inter epulas poſt cibi ſatietatem & potus, ſuis velut alienis corporibus imprimerent ferrum. Verùm auctâ Republicâ, dum Conſulare vigeret imperium, has gentes antehac ſemper indomitas, vagantéſque ſine cultu vel legibus, Marcus Didius ingenti deſtinatione preſſit; Druſus intra fines continuit proprios; Minucius prope amnem Hebrum, à celſis Odryſarum montibus fluentem, ſuperatos prœlio ſtravit: poſt quos reſidui ab Appio Claudio Proconſule ſunt infeſta concertatione deleti. Oppida enim in Boſporo ſita & Propontide claſſes obtinuere Romanæ. Advenit poſt hos Imperator Lucullus, qui cum duriſſima gente Beſſorum conflixit omnium primus: eodémque impetu [c] Æmimontanos acriter reſiſtentes oppreſſit. Quo imminente, Thraciæ omnes in ditionem veterum tranſiere noſtrorum: hócque modo poſt procinctus ancipites, Reipub. [d] ſex

Κάτωνος συμφορὰν vocat. Sed nemo ex illis Scriptoribus Catonem Porcium in eo bello occubuiſſe ſcribit.

[a] ACONTISMA.] Hunc aditum provinciæ Macedoniæ commemoravit in lib. 26. Fuit & Manſio in eo aditu ita dicta inter Topirum Rhodopæ, & Neapolim Macedoniæ opida: cujus meminit Antoninus in Itinerario. In Burdigalenſi Itinerario ſic notatur:

Civitas Topirum m. x.
Mut. Pardos m. 8. *finis Rhodopæ*, & *Macedoniæ.*
Manſio Acontiſma m. 9.

Sic enim ſcribendum eſt. Conſtantinus in lib. 2. περὶ θεμάτων Acontiſma inter urbes provinciæ Thraciæ numerat: cui non aſſentior.

[b] ARETHUSA CONVALLIS ET STATIO.] Sic Gelenius edidit. At in codicibus * Mſſ. Vatic. Toloſ. * Regio [& Colbertino,] perinde ac in Auguſtana Editione ſcriptum reperi, *Arethuſa cures vales eſt ſtatio.* Unde ita ferè ſcriptum fuiſſe conjici poteſt, *Arethuſa circa valles eſt ſtatio.* Arethuſa urbs Græca in Macedonia recenſetur à Scylace Caryandeno. Ptolemæus Amphaxitidis opida numerat Ἀρέθουσα, Στάγειρα. In ea fuit mutatio curſus publici, ut ſcribitur in Burdigal. Itinerario ſic: *Manſ. Acontiſma* 9. *Mut. Neapolim m.* 9. *Civ. Philippis m.* x. *Mut. Ad duodecimum m.* 12. *Mut. Doberos m.* 7. *Civ. Amphipolim m.* 13. *Mut. Peripidis m.* x. *Ibi poſitus eſt Euripides poëta*: legendum eſt *Mutatio Arethuſa.*

[c] ÆMIMONTANOS ACRITER RESIST.] Hæc ferè omnia ex Rufi Feſti Breviario paucis immutatis tranſlata ſunt: ſic enim ait Feſtus: *M. Lucullus per Thracias cum Beſſis primùm conflixit. Ipſam caput gentis Tratiam vicit: AEmimontanos ſubegit: Eumolpiadam quæ nunc Philippopolis dicitur, Uſcudamam quæ modò Hadrianopolis nominatur, in ditionem noſtram redegit: Cabylem cepit*, &c. Sic enim in vetuſtiſſimo exemplari Bibliothecæ Regiæ hic locus Feſti perſcriptus eſt.

[d] SEX PROVINCIÆ SUNT QUÆSITÆ.] Rufus Feſtus ſic habet, ut quidem in Mſ. Regio legitur: *Ita ditioni Reip. ſex Thraciarum provinciæ ſunt conquæſitæ: Thracia, AEmimontus, Mœſia inferior, Scythia, Rhodopa, Europa.* Et paullò ſuprà: *Per Appium Claudium Proconſulem, hi qui Rhodopam incolebant, victi ſunt.* In Itinerario Burdigalenſi *Rhodopea provincia* dicitur. In Notitia autem Imperii *Rhodopa*: ſic enim habet Mſ.

Valentinianus & Valens Augusti Lupicino & Jovino Coss. Anno Chr. 367.

provinciæ sunt quæsitæ. Inter quas prima [a] ex fronte quæ Illyriis est confinis, Thracia speciali nomine appellatur: quam Philippopolis Eumolpias vetus, & Berœa amplæ civitates exornant. Post hanc Æmimontus Hadrianopolim habet, quæ dicebatur [b] Uscudama, & Anchialon, civitates magnas. Dein [c] Mysia, ubi Marcianopolis est, à sorore Trajani Principis ita cognominata, & Dorostorus, & Nicopolis, & [d] Odyssus: juxtáque Scythia, in qua celebriora sunt aliis oppida Dionysopolis, & Tomi, & [e] Calatis. Europa omnium ultima, præter municipia urbibus nitet duabus, [f] Apris & Perintho, quam Heracleam posteritas dixit. Rhodopa huic adnexa Maximianopolim habet, & Maroneam, & Ænum, quâ conditâ & relictâ Æneas Italiam auspiciorum prosperitate perpetua post diuturnos occupavit errores. Constat autem, ut vulgavere rumores adsidui, omnes pæne agrestes, qui per regiones prædictas montium circumcolunt altitudines, salubritate virium & prærogativâ quadam vitæ longiùs propagandæ nos anteire: ídque inde contingere arbitrantur, quòd colluvione ciborum abstinent calidis, & perenni viriditate roris asperginibus gelidis corpora constringente, auræ purioris dulcedine potiuntur, radiósque Solis suapte naturâ vitales primi omnium sentiunt, nullis adhuc maculis rerum humanarum infectos. His ita digestis pedem referamus ad cœptum.

[a] Quæ ex fronte Illyriis est confinis.] Magis placet Codicis Regii [& Colbertini,] * Tolos. ac Vatic. * aliorúmque scriptura, *prima ex fronte, quæ Ill. &c.* Ait enim ex eo latere quod Illyrico contiguum est, primam è Thraciarum provinciis occurrere Thraciam propriè dictam, quod verum est. Thracia enim propriè dicta, Daciæ Illyrici provinciæ confinis est, ut ex Itinerario Burdigalensi apparet. At in vulgata scriptura hæc verba *ex fronte* superflua essent. Quòd si à fronte quæ Macedoniæ conterminat, cœpisset Ammianus, primam tunc Rhodopam posuisset.

[b] Uscudoma.] Rectiùs in exemplari Regio, * Tolos. * [& Colb.] *Uscudama:* sic enim Festus, Jordanes & Marcellinus noster alibi eam vocant.

[c] Mysia.] Hæc Mœsia inferior seu secunda appellatur, de qua Marcellinus in lib. XVII. pag. 140. *Pannonias Mœsiarúmque alteram cuneis incursare dispersis.* At superior seu Mœsia prima inter provincias erat Illyrici, ut docet Notitia Imperii, & Rufus Festus.

[d] Odyssus.] Sic Ptolemæus appellat, & Procopius in lib. 4. de Fabricis. Sed Diodorus Siculus, & Strabo Odessum vocant Milesiorum coloniam, inter Apolloniam & Callatim ex adverso Heracleæ in Ponto nobilissimæ sitam, ut scribit Diodorus in fine lib. XX. Quam scripturam firmant nummi veteres, quorum unum ostendit mihi vir Clar. Johannes Tristanus cum hac inscriptione: ΘΕΟΥ. ΜΕΓΑΛΟΥ. & ad latus, ΟΔΗ. & alterum pulcherrimum in Thesauro Nobilissimi Aurelianensium Principis ab se visum esse testatus est inscriptione integra: ΘΕΟΥ. ΜΕΓΑΛΟΥ. ΟΔΗΣΣΙΤΩΝ.

[e] Et Calatis.] Callatis geminato lambda scribi debet ex Ptolemæo, Procopio, Diodoro, Etymologico magno: quibus accedunt Tabula Peutingerorum, & Nummi veteres ΚΑΛΛΑΤΙΑΝΩΝ. Condita est ab Heracliensibus in Ponto, ut ait Memnon & Strabo, & à vicina palude sic nominata, ut ait auctor Etymologici. Κάλλατις, inquit, πόλις ἐστὶ ποντικὴ ὑπὸ ἡρακλεωτῶν. ὠνόμασται δὲ ἀπὸ τῆς παρακειμένης λίμνης. Regius [& Colb.] codex hîc scriptum habebat *Galati:* quomodo & in Rufi Festi exemplaribus, & alibi dicitur: ut apud Diodorum in fine lib. 20. παρῆλθεν εἰς Ὀδησσὸν, ἣ κεῖται μεταξὺ τῆς Ἀπολλωνίας καὶ γαλατίας. scribe Καλλάτιδος. Ptolemæus Καλλατίαν vocat.

[f] Apris.] Ptolemæus in Thracia recenset Ἄπροι· κολώνια ἡράκλεια. Procopius in lib. 4. Goth. & Constantinus in lib. de Themat. ex Hierocle Ἄπρος nominant.

Valentinianus & Valens Augusti

Caput V.

Procopio ſuperato in Phrygia, internarúmque diſſenſionum materiâ conſopitâ, Victor Magiſter equitum ad Gothos eſt miſſus, cogniturus apertè quam ob cauſam gens amica Romanis, fœderibúſque ingenuæ pacis obſtricta, armorum dederat adminicula bellum Principibus legitimis inferenti. Qui ut factum firma defenſione purgarent, litteras ejuſdem obtulére Procopii: ut generis Conſtantiniani propinquo imperium ſibi debitum ſumpſiſſe commemorantis, veniáque dignum aſſerentes errorem. Quibus eodem referente Victore compertis, Valens parviducens excuſationem vaniſſimam, in eos ſigna commovit, motûs adventantis jam præſcios: & pubeſcente vere quæſito in unum exercitu, prope [a] Daphnem nomine munimentum eſt caſtra metatus: pontéque contabulato ſupra navium foros flumen tranſgreſſus eſt Hiſtrum, reſiſtentibus nullis. Jamque ſublatus fiduciâ, cùm ultro citróque diſcurrens nullum inveniret quem ſuperare poſſet vel terrere: omnes enim formidine perciti militis cum apparatu ambitioſo propinquantis, montes petivêre Serrorum arduos, & inacceſſos niſi perquam gnaris. Ne igitur æſtate omni conſumpta ſine ullo remearet effectu, Arinthæo Magiſtro peditum miſſo cum prædatoriis globis, familiarum rapuit partem, quæ antequam ad dirupta venirent & flexuoſa capi potuerunt, per plana camporum errantes. Hócque tantùm quod fors dederat impetrato, rediit cum ſuis innoxius, nec illato gravi vulnere nec accepto. Anno ſecuto ingredi terras hoſtiles pari alacritate conatus, fuſiùs Danubii gurgitibus vagatis impeditus, manſit immobilis, [b] prope Carporum vicum ſtativis caſtris aduſque autumnum locatis emenſum. Unde, quia nihil agi potuit dirimente magnitudine fluentorum, Marcianopolim ad hiberna diſceſſit. Simili pertinacia tertio quoque anno [c] per Novidunum navibus ad tranſmittendum amnem connexis

[a] Daphnem nomine munimentum.] Daphne caſtrum fuit in Mœſia ſecunda, quod Conſtantinus Maximus adverſus Gothorum excurſus ædificavit, teſte Procopio in lib. 4. de operibus Juſtiniani. Unde in Nummis Conſtantini Constantiniana. Dafne. dicitur, teſte Occone & Goltzio. Ab eodem caſtro dicti ſunt Balliſtarii Dafnenſes, & Conſtantini Dafnenſes inter militares numeros, qui Magiſtro militum per Thracias obtemperabant, ut legitur in Imperii Notitia. Procopius quidem hoc caſtrum in adverſa Danubii ripa collocare videtur ex adverſo Tranſmariſcæ caſtelli: ſic enim ait: μετὰ τὸ Κύντον τὸ Τρισμαρίσκας ὀχύρωμά ἐστιν, ὑφ' ᾧ καταντικρὺ ἐν τῇ ἀντιπέραν ἠπείρῳ Κωνσταντῖνος ποτὲ Ῥωμαίων βασιλεὺς φρούριον οὐκ ἀπημελημένον ᾠκοδομήσατο Δάφνην ὄνομα, καὶ ἀξύμφορον νενομικὼς ταύτῃ φυλάσσεσθαι τὸν ποταμὸν ἑκατέρωθεν. *Poſt Quintum Triſmariſca caſtellum ſequitur, cui ex adverſo in oppoſita continente Conſtantinus olim Imp. caſtrum non obſcurum exſtruxit, Daphnem nomine, è republica fore ratus, ſi utramque fluminis ripam eo modo cuſtodiret.* * Hæc cùm ego olim adnotáſſem, incidi poſtea in tomum III. Gretſeri de Cruce: ubi eadem à Gretſero obſervata eſſe animadverti in libri 1. capite 31. *

[b] Prope Carporum vicum.] In Mœſia, ut videtur. Carpi enim à Galerio victi, deditione facta omnes in Rom. ſolum tranſlati ſunt, Tuſco & Anulino Coſſ. ut ait Aur. Victor, & Idatius, & Mamertinus in Panegyr. Conſtantio Cæſ. [*Corporum* ſcriptum eſt in Mſ. Colb. & quibuſd. aliis.]

[c] Per Novidunum.] Caſtrum fuit in Scythia, ut docet Notitia Imperii Rom. & Procopius in lib. 4. de operibus publicis à Juſtiniano conditis, ubi omnes Thraciarum provincias cum caſtellis enumerat:

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI.

perrupto barbarico, continuatis itineribus longiùs agentes Greuthungos bellicosam gentem adgressus est: postque leviora certamina [a] Athanaricum ea tempestate judicem potentissimum, ausum resistere cum manu quam sibi crediderit abundare, extremorum metu coëgit in fugam: ipséque cum omnibus suis Marcianopolim redivit, ad hiemem agendam ut in illis tractibus habilem. Aderant post diversos triennii casus finiendi belli materiæ tempestivæ. Prima, quòd ex Principis diuturna permansione metus augebatur hostilis: dein quòd [b] commerciis vetitis, ultimâ necessariorum inopiâ barbari stringebantur: adeo ut legatos supplices sæpe mittentes venialem poscerent pacem. Quibus Imperator rudis quidem, verùm spectator adhuc æquissimus rerum, antequam adulationum perniciosis illecebris captus Remp. funeribus perpetuò deflendis affligeret, in commune consultans pacem dare oportere decrevit. Missíque vicissim Victor & Arinthæus, qui tunc equestrem ac pedestrem [c] militiam agebant: qui cùm propositis condicionibus assentiri Gothos docuissent litteris veris, præstituitur componendæ paci conveniens locus. Et quoniam asserebat Athanaricus sub timenda exsecratione jurisjurandi se esse obstrictum, mandatísque prohibitum patris, ne solum calcaret aliquando Romanorum, & adigi non poterat, indecorúmque erat & vile ad eum Imperatorem transire: rectè noscentibus placuit, navibus re-

Σκυθίας προσμὶς, παιδίνῳ, κάλλαις, &c. Ptolemæus Noviodunum Mœsiæ opidum fuisse ætate sua testatur. * Hodie *Nivors*, teste Cluverio in libri 3. capite 43. * Porro hoc tertio anno expeditionis Gothicæ, Valentiniano Nobil. puero & Victore Coss. Valentem Novioduni resedisse testantur lex 2. Cod. Th. de fisci debitoribus, & lex 1. Cod. eod. de vestibus holoveris.

[a] ATHANARICUM JUDICEM POTENTISSIMUM.] Sic Gothorum Reges spreta Regis appellatione Judices dici malebant. De Athanarico id testatur Themistius in Orat. x. ad Valentem, quam ei post pacem cum Gothis initam dixit, Valentiniano III. & Valente III. Coss. ὅτω γοῦν τὴν μὲν τοῦ βασιλέως ἐπωνυμίαν ἀπαξιοῖ, τὴν τοῦ δικαστοῦ δὲ ἀγαπᾷ· ὡς ἐκεῖνο μὲν δυνάμεως πρόσρημα, τὸ δὲ σοφίας. *Idcirco enim Regis appellationem repudiat, usurpat Judicis, tamquam hæc quidem potentiæ, illa verò sapientiæ propria sit.* Ceterùm in codice Regio *Adatharicus* hic Gothorum Rex semper dicitur. Augustana Editio hoc in loco *ad Athanaricum* præfert. [Codex Colbert. *Adatharicum*, *Adathanirihcum*, & *Mathanaricum.*]

[b] COMMERCIIS VETITIS.] Romani veteres prudentiæ civilis magistri, fœderatis barbaris maximi beneficii loco commercandi in solo Rom. copiam dabant. Sed ne mercaturæ specie barbari, utpote naturâ perfidi, insidias struerent, néve interna Reip. curiosiùs introspicerent, certa in limite opida ei rei statuebant, & quibus diebus ac quoties convenire eis cùm Rom. liceret, præscribere solebant, * custodes quoque eisdem apponebant Centuriones, qui eos deducerent: * ut de Marco & de Commodo scribit Dio in lib. 71. & 72. ubi de pace cum Marcomannis & cum Buris facta loquitur *: & ante eum Tacitus in libro IV. Hist. & in libro de Moribus Germanorum, de Hermunduris. * Et Gothis quidem initio certa in limite opida, in quibus commercarentur, præstituta esse, dubium non est. Postremo tamen fœdere id à Rom. obtinuerant, ubicumque demum vellent, ibi commercatum ut exercere sibi liceret, ut scribit Themistius in Orat. x. Sed Valens in pace illa quam cum Athanarico percussit, in duobus dumtaxat opidis ad Histrum sitis commercandi jus Gothis dedit, teste ibidem Themistio. De his mercatibus ad Histrum Dexippus, Priscus passim, & Malchus in Historiis loquuntur.

[c] MILITIAM AGEBANT, QUI.] Tria hæc verba absunt à codice Regio & Vat. [& Colb.] ultimum verò etiam ab Edi-

migio directis in medium flumen, quæ vehebant cum armigeris Principem, gentísque judicem inde cum suis, fœderari ut statutum est pacem. Hócque composito & acceptis obsidibus, Valens Constantinopolim rediit: ubi postea [a] Athanaricus proximorum factione genitalibus terris expulsus, fatali sorte decessit, & ambitiosis exsequiis ritu sepultus est nostro.

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI. Lupicino & Jovino Coss. Anno Chr. 367.

CAPUT VI.

Inter hæc Valentiniano magnitudine quassato morborum, agitantéque extrema, [b] convivio occultiore Gallorum qui aderant in commilitio Principis, ad imperium Rusticus Julianus tunc Magister memoriæ poscebatur, quasi afflatu quodam furoris bestiarum more humani sanguinis avidus, ut ostenderat cùm Proconsulari potestate regeret Africam. In præfectura enim Urbana, quam adhuc administrans exstinctus est, [c] tempus anceps metuens tyrannidis, cujus arbitrio tamquam inter dignorum inopiam ad id ascenderat culmen, lenis videri cogebatur & mollior. Contra hos nitebantur aliqui studiis altioribus in favorem Severi Magistri tunc peditum, ut apti ad hoc impetrandum: qui licèt asper esset & formidatus, tolerabilior tamen fuit, & præferendus modis omnibus antedicto. Sed dum hæc cogitantur incassum, Imperator remediis multiplicibus recreatus, vixque se mortis periculo contemplans extractum: Gratianum filium suum adulto jam proximum, insignibus principatûs ornare meditabatur. Et paratis omnibus, militéque

tione Augustana. Certè longè elegantius legetur hoc modo: *Missique vicissim Victor & Arinthæus, qui tunc equestrem ac pedestrem militiam agebant, cùm propositis condicionibus, &c.* Victor enim Magister equitum, Arinthæus peditum erat, ut proximè dixit Marcellinus.

[a] ATHANARIC. PROXIM. FACTIONE GEN. TERR. EXPULSUS.] Gothi duce Fritigerno cùm Histrum trajicere, & in Achaiam se effundere decrevissent, Athanaricum, qui Romanis fidem inviolatam servabat, prius expellendum è sedibus suis putarunt, ne Romanorum copiis à fronte occurrentibus, ille à tergo sibi immineret. Pulsus itaque Athanaricus, Constantinop. cum suis ad Theodosium confugit: à quo benignè susceptus, cùm eodem mense decessisset, regali sepultura ab Imp. honoratus est: quâ magnificentiâ capti Gothi, qui cum Athanarico venerant, fortiter deinceps pro Theodosio pugnarunt, ut scribit Zosimus in lib. 4. Contigit Athanarici obitus anno Dom. 381. Syagrio & Eucherio Coss. teste Idatio, & Marcellino Comite. * Ejus rei meminit S. Ambrosius in procemio librorum de Spiritu sancto ad Gratianum Aug. *Nam etiam Constantinopolis jam Dei verbum recepit, & evidentia meruit tui documenta judicii. Etenim quamdiu venena Arianorum suis fovebat inclusa visceribus, bellis finitimis inquieta, muros armis circumsonabat hostilibus. Postea verò quàm fidei exsules abdicavit, hostem ipsum,* (id est Athanaricum Regem cum suis) *quem Regnum* (id est Imperium Rom. in Oriente) *semper timere consueverat, deditum vidit, supplicem recepit, morientem obruit, sepultum possidet.* *

[b] CONVIVIO OCCULTIORE GALLORUM.] Sic Gelenius edidit ex conjectura, ut opinor. Nam in codice quidem Regio [& Colbert.] scriptum reperi *convii occult.* * In Tolos. Ms. scriptum inveni, *colloquio occultiore Gall.* ut loquitur Marcellinus initio libri XXX. * In Augustana autem Editione *concitatione Gall.* Equidem si conjecturæ indulgere licet, libentiùs legerem *consilio occult. Gallorum.*

[c] TEMPUS ANCEPS METUENS TYRANNIDIS.] Maximi tyrannidem intelligit, qui occiso Gratiano imperium quinquennio tenuit. Idem cùm Valentinianum Juniorem Gratiani fratrem acie superasset, Italiam cum Roma occupavit, Valentiniano III. & Eutropio Coss. ut docet Sulpicius in lib. 1. de vita Martini, & Sozomenus in lib. 7. Eodémque anno Rusticum Julianum Præfectum Urbi promovit. Fuit autem hic

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Lupicino & Jovino Coss. Anno Chr. 367.

firmato ut animis id acciperet promptis, cùm Gratianus venisset, progressus in campum tribunal adscendit: splendoréque nobilium circumdatus potestatum, dexterâ puerum apprehensum productúmque in medium, oratione concionaria destinatum Imperatorem exercitui commendavit. [a] *Faustum erga me vestri favoris indicium, hunc loci principalis circumferens habitum, quo potior aliis judicatus sum multis & claris: consiliorum sociis votorúmque auspicibus vobis, pietatis officium adgrediar tempestivum, prospera Deo spondente: cujus sempiternis auxiliis stabit Romana res inconcussa. Accipite igitur, quæso, placidis mentibus, viri fortissimi, desiderium nostrum, id reputantes, quòd hæc quæ fieri caritatis sanciunt jura, non tantùm transire volumus per conscientiam vestram, verumetiam probata firmari, ut congrua nobis & profutura. Gratianum hunc meum adultum, quem diu versatum inter liberos vestros commune diligitis pignus, undique muniendæ tranquillitatis publicæ causâ in Augustum sumere commilitium paro, si propitia cælestis numinis vestræque majestatis voluntas parentis amorem juverit præeuntem: non rigido cultu ab incunabulis ipsis ut nos educatum, nec tolerantiâ rerum coalitum asperarum, nec capacem adhuc Martii pulveris, ut videtis: sed familiæ suæ laudibus majorúmque factis præstantibus concinentem,* [b] *potioribus (* [c] *invidiæ metu dicitur) protinus succreturum. Ut enim mihi videri solet, mores ejus & appetitus, licèt nondum maturos sæpe pensanti: ineunte adolescentiâ, quoniam humanitate & studiis disciplinarum sollertium est politus, librabit suffragiis puris merita rectè secúsve factorum: faciet ut sciant se boni intelligi: in pulchra facinora procursabit, signis militaribus & aquilis adhæsurus: Solem nivésque & pruinas & sitim perferet & vigilias: castris si necessitas adegerit, aliquotiens propugnabit: salutem pro periculorum sociis objectabit: & quod pietatis summum primúmque munus est, Remp. ut domum paternam diligere poterit & avitam.* Nondum finita

Julianus vir Græcè & Latinè doctissimus, ut testatur Symmachus in lib. 3. Epistol. Proconsul Africæ fuit Gratiano II. & Probo Coss. ut docet lex 2. Cod. Theod. de scenicis, & anno sequenti Modesto & Arinthæo Coss. ut est in lege 12. Cod. Theod. de divers. off.

[a] AUCTUM ERGA ME.] In * codice Tolos. * & in Editione August. legitur *haustum erga me.* In Fauchetii autem libro [& in Colbert.] *Faustum, &c.* Ego verò sic scribendum existimo: *Fausto erga me v. favoris indicio hunc loci princip. circumferens habitum, quo potior aliis judicatus sum multis & claris, consil. sociis votorumque auspicibus vobis pietatis officium aggrediar tempestivum, &c.* Certè codex Reg. [& Colb.] cum Editione Aug. scriptum habet *tempestivum.*

[b] PAUCIORIBUS INVIDIÆ METU.] Hunc locum sic emendandum esse non dubito, *potioribus invidiæ metu, ut dicitur, protinus succreturum.* Quod loquendi genus sumptum videtur ex Livii lib. x. apud quem Fabius hæc dicit, *& se seniorum gloriæ succrevisse, & ad suam gloriam consurgentes alios lætum adspicere.* Sic etiam ferè Marcellinus in lib. 14. de Ursicini liberis, *succrescere imperio adultos ejus liberos mussitantes.*

[c] INVIDIÆ METU.] Proverbiale id esse loquendi genus indicat Marcellinus: pro quo antiqui dicebant præfiscine, id est ἀβασκάντως, teste Charisio, quoties aut se ipsi aut alterum quempiam laudabant. Græci dicere solebant τὴν ἀδράστειαν προσκυνῶ. Euripides in Rhœso, σὺν δ' ἀδραστείᾳ λέγω. Credebant enim Adrastiam seu Nemesin, quæ eadem cum invidia est, ut ad libr. 14. notavi, hominibus nimium sibi arrogantibus imminere.

oratione

oratione dictis cum assensu læto auditis, [a] pro suo quisque loco & animo milites alius alium anteire festinans, tamquam utilitatis & gaudiorum participes Gratianum declararunt Augustum, classicorum amplissimo sonu blandum fragorem miscentes armorum. Quo viso majore fiducia Valentinianus exsultans, coronâ indumentísque supremæ fortunæ ornatum filium osculatus, jámque fulgore conspicuum, alloquitur advertentem quæ dicebantur. *En*, inquit, *habes mi Gratiane amictus, ut speravimus omnes, Augustos, meo commilitonúmque nostrorum arbitrio delatos ominibus faustis.* [b] *Accingere igitur pro rerum urgentium pondere, ut patris patruique collega: & assuesce impavidus penetrare cum agminibus peditum gelu pervios Histrum & Rhenum: armatis tuis proximus stare: sanguinem spiritûmque considerate pro his impendere, quos regis: nihil alienum putare quod ad Romani Imperii pertinet latus. Hæc pro tempore præcepisse sufficiet, cetera monere non desinam. Nunc reliqui vos estis rerum maximi defensores: quos rogo & obtestor, ut adcrescentem Imperatorem fidei vestræ commissum servetis affectione fundata.* His dictis sollemnitate omni firmatis, [c] Eupraxius Cæsariensis Maurus, Magister ea tempestate memoriæ, primus omnium exclamavit, *Familia Gratiani hoc meretur*: statímque promotus Quæstor, multa & prudentibus æmulanda bonæ fiduciæ reliquit exempla, nusquam à statu naturæ discedens intrepidæ, sed constans semper [d] legúmque similis, quas omnibus una eadémque voce loqui in multiplicibus advertimus causis: qui tunc magis in

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Lupicino & Jovino Coss. Anno Chr. 367.

[a] PRO SUO QUISQUE LOCO ANIMO LÆTO.] Cùm ultima vox absit à codice Regio, * Tolos. * [& Colbert.] eo adducor ut credam sic à Marcellino scriptum fuisse, *pro suo quisque loco & animo milites, &c.* quemadmodum loquitur in lib. 14. pag. 25.

[[b] ACCINGERE IGITUR PRO RERUM URGENTIUM PONDERE, &c.] Imperator Romanus quotiescumque potestatis consortem sibi parabat adjungere, sive Augustum, sive Cæsarem tantùm: primò convocatos milites pro Tribunali alloquebatur, ut eorum consensum obtineret: deinde verbis & donativi pollicitatione compos factus votorum suorum, novum Augustum vel Cæsarem, deposita veste privata tum demum purpurâ ornatum, senior Imperator alloquebatur, & ad bene fortiterque regendam Remp. coram exercitu hortabatur. Ita Constantius se gessit, in nuncupatione Juliani Cæsaris, ut scribit Marcellinus in libro XV. Ita se gessit & Valentinianus in nuncupatione Gratiani Aug. ut idem in hoc loco ac libro tradit. Honorium in Tribunali Hebdomi Augustum appellatum Theodosius quoque, apud Claudianum de IV. Consulatu Honorii, longa oratione alloquitur, ac præceptis salubribus instruit, sed domi. Imperatores appellatos Justinus Tiberium, Tiberius Mauricium publicè in Tribunali sunt allocuti. Carolus Magnus Ludovicum, consortem Imperii de communi omnium sententia constitutum præceptis similiter coram cunctis instruxit, ut apud Theganum, ac in Chronico Moissiacensi, & in Vita Ludovici Pii reperio. Hæc pauca de multis exempla sufficient.]

[c] EUPRAXIUS CÆSARIENSIS MAURUS.] Id est, è Cæsariensi Mauritania, * vel potiùs è Cæsarea Mauritaniæ. Sic *Neapolitanos Palæstinenses* dicit Spartianus in Severo Aug. * Hic autem Eupraxius postea Quæstor sacri Palatii fuit: tandemque Præfectus Urbi post Consulatum Gratiani III. & Æquitii, ut est in Codice Theod. Ejus Præfecturam memorat & Symmachus in Ep. 45. lib. X. sed corruptè ibi *Cuprasius* exaratur; [in Mſ. Colb. *Vipraxius.*]

[d] LEGUMQUE SIMILIS, QUAS UNA EADEMQUE VOCE OMNIBUS LOQUI.] Hoc sumptum est è Cicerone, qui in lib. 2. de Officiis sic ait: *Cùm id non contingeret, leges sunt inventæ: quæ cum omni-*

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Lupicino & Jovino Coss. Anno Chr. 367.

suscepta parte justitiæ permanebat, cùm eum recta monentem exagitaret minax Imperator & nimius. Consurrectum est post hæc in laudes majoris Principis & novelli: [a] maximéque pueri, quem oculorum flagrantior lux commendabat, vultúsque & reliqui corporis jucundissimus nitor, & egregia pectoris indoles: quæ Imperatorem implesset cum veterum lectissimis comparandum, si per fata proximósque licuisset, qui virtutem ejus etiamtum instabilem obnubilarunt actibus pravis. In hoc tamen negotio Valentinianus morem institutum antiquitus supergressus, non Cæsares sed [b] Augustos germanum nuncupavit & filium, benivolè satis. Nec enim quisquam antehac adscivit sibi pari potestate collegam, [c] præter Principem Marcum, [d] qui Verum adoptivum fratrem absque diminutione aliqua auctoritatis Imperatoriæ socium fecit.

bus semper una atque eadem voce loquuntur. Idem Cicero in lib. 1. de Officiis, *Optandumque*, ait, *ut ii qui præsunt Reip. legum similes sint, quæ ad puniendum non iracundiâ, sed æquitate ducuntur.* Cui sententiæ affine est illud apud T. Livium in principio lib. 2. *Leges rem surdam & inexorabilem esse, salubriorem inopi quàm potenti: nil laxamenti nec veniæ habere, si modum excesseris.* Et hæc apud Dionem Chrysost. in Orat. de servitute: καὶ μὴν ὁ μὲν νόμος αὐστηρός τις καὶ ἀπηνής. ἔθος δέ ἐστιν ἥδιον. καθόλου τοὺς μὲν νόμους φασὶ ποιεῖν δούλων πολιτείαν.

[a] MAXIMEQUE PUERI.] Vix tum novennis erat Gratianus, cùm Augustus à patre Valentiniano declaratus est. Natus enim fuerat Eusebio & Hypatio Coss. anno Natalis Dominici 359. die IV. Cal. Maias, ut scribit Idatius in Fastis. In Chronico Alexandrino X. Cal. Junias legitur. Augustus autem nuncupatus est in Galliis apud Ambianos, Lupicino & Jovino Coss. anno Domini 367. die 9. Cal. Septemb. ut Idatius & Socrates, & auctor Alex. Chronici consentiunt. Ceterùm Gratianus urbem Ambianos in qua appellatus erat Augustus, postea studiosè auxit & muniit, adeo ut ejus urbis conditor dicatur à Sigeberto in Chronico.

[b] AUGUSTOS GERMANUM NUNCUP. ET FILIUM.] De hac prolixa Valentiniani liberalitate exstat inter Sacra Poëmata Precatio Paullini Episcopi pro salute Augustorum, ubi hi leguntur versus;

Talem terrenis speciem spectamus in oris.
Augustus genitor, geminùm sator Augustorum,
Qui fratrem natúmque pio complexus utrumque
Numine, partitur Regnum, neque dividit unum,
Omnia solus habens, atque omnia dilargitus.

Sed id carmen non Paullini, sed Ausonii est, exstatque inter ejus opera sub hoc titulo, *Versus Paschales.* Huic Ausonii loco simillimus est alter Themistii in Orat. XV. ad Valentem, quæ φιλάδελφος inscribitur: ὁ δὲ τέλεια μὲν λαβὼν, τέλεια δὲ νέμας, ἀδελφὸς καὶ πατὴρ, τὸ μὲν ἐκ τῆς φύσεως, τὸ δὲ αὐτὸς ποιήσας, ἴσα μὲν ἐδωρήσατο, σύμπαντα δὲ ἔχει δι' εὐπείθειαν τοῦ κοινωνήσαντος. *Hic verò,* (Valentinianus) *qui cùm integrum accepisset, integrum divisit: frater tuus simulque pater, quorum alterum à natura habet, alterum ipse fecit sibi: licèt æqualia sit largitus, universa tamen retinet, ob ejus quem participem Imperii fecit obedientiam.*

[c] PRÆTER PRINCIPEM MARCUM.] Atqui nonne etiam Severus Bassianum & Getam filios Augustos nuncupavit, teste Herodiano in lib. 3. Quòd si quis ab exercitu, non autem à Severo appellatos esse Augustos cavillabitur, ut scribit Spartianus in Severo; tum Diocletiani exemplum opponam, qui Maximianum Herculium collegam Augusti imperii sibi adjunxit. Sed responderi potest, nec Diocletianum, nec Severum collegas sibi Augustos statim adscivisse, sed initio Cæsares tantùm, ut de Bassiano quidem ac Geta scribit Spartianus; de Maximiano autem Eutropius. At Valentinianus fratrem ac filium non Cæsares primùm, ac deinde Augustos; sed statim Augustos creavit.

[d] QUI VERUM ADOPTIVUM FRATREM.] Eutropius in lib. 8. *Tuncque primùm*, ait, *Romana Resp. duobus æquo jure imperium administrantibus paruit.* Idem scribit Orosius in lib. 7. Ceterùm notandum est, eum qui hîc Verus dicitur, à Græcis ferè Lucium dici: & qui Marcus, eum Verum ferè nominari. Sic apud Zosimum in

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coss. Anno Chr. 368.

CAPUT VII.

His ex sententia Rectoris & militum ordinatis, vix dies intercessêre pauci, cùm Mamertinum Præfectum Prætorio ab Urbe regressum, quò quædam perrexerat correcturus, [a] Avitianus ex Vicario peculatûs detulerat reum. Cui ideo [b] Vulcatius successit Rufinus omni ex parte perfectus, & velut apicem senectutis honoratæ prætendens, sed lucrandi opportunas occasiones occultationis spe numquam prætermittens. Qui nactus copiam Principis, Orfitum ex Præfecto Urbis solutum exsilio, patrimonii redintegratâ jacturâ, remitti fecit in lares. Et quamquam [c] Valentinianus homo propalam ferus, inter imperitandi exordia ut asperitatis opinionem molliret, impetus truces retinere nonnumquam in potestate animi nitebatur: serpens tamen vitium & dilatum aliquamdiu, licentiùs erupit ad perniciem plurimorum: quod auxit ira acerbius effervescens. Hanc enim ulcus esse animi diuturnum, interdúmque perpetuum prudentes definiunt, nasci ex mentis mollitia consuetum: id asserentes argumento probabili, quòd iracundiores sunt incolumibus languidi, & feminæ maribus, & juvenibus senes, & felicibus ærumnosi. Eminuit tamen per id tempus inter alias humilium neces, mors Dioclis ex Comite Largitionum Illyrici, quem ob delicta levia flammis jussit exuri: & Diodori ex Agente in rebus, triúmque Apparitorum [d] potestatis Vicariæ per Italiam, ob id necatorum atrociter, quòd apud eum [e] questus est Comes, Diodorum quidem adversus se [f] civiliter implorasse juris auxilium, Officiales

lib. 1. *ὁ τῶν ἀλλοθεν συνοικεὶς βάρος ἢ λευκὴν*: & apud Julianum in Cæsaribus. Dio quidem, & Galenus de libris suis, & contra eos qui de typis scripsere, & Hieronymus in Chronico eum qui Marcus dicitur, Verum appellant. Errátque Scaliger, qui ita appellatum esse Marcum negat, in Notis ad Eusebii Chronicum.

[a] AVITIANUS EX VICARIO.] Ex Vicario Africæ scilicet: fuerat enim Avitianus Vicarius Africæ, Juliano IV. & Sallustio Coss. ut legitur in Codice Theod. lege XV. de cursu publico, & lege 2. de itinere muniendo. Avitianus quidam Comes memoratur à Sulpicio in 3. Dialogi de Virtutibus B. Martini capite v. vir *barbaræ nimis & ultra omnes cruentæ feritatis.*

[b] VULCATIUS SUCCESSIT RUFINUS.] Lupicino & Jovino Coss. quo anno rescriptum exstat Valentiniani ad eumdem directum in Cod. Theod. de Advocato Fisci.

[[c] VALENTINIANUS HOMO PROPALAM FERUS.] Idem de eo dicit Severus Sulpicius in 2. Dialogi de Virtutibus B. Martini capite 6. *Valentinianus tum major rerum potiebatur. ∴ Etenim ad animum illius immitem ac superbum uxor accesserat Ariana.* (nimirum Justina A. mater Valentiniani Junioris A.)]

[d] POTESTATIS VICARIÆ PER ITALIAM.] Id est Vicarii Italiæ, sub cujus dispositione erant hæ provinciæ, Venetia & Istria, Æmilia, Liguria, Flaminia & Picenum Annonarium, Alpes Cottiæ, Rætia prima & secunda: quæ provinciæ Italia specialiter appellantur, & distinguuntur ab Urbicariis regionibus, quæ subjacebant Vicario urbis Romæ.

* [e] QUESTUS EST COMES.] Comitem Italiæ heic intelligi puto, vel Comitem Rei militaris per Italiam: qui erat sub dispositione Magistri militum Præsentalis, ut docet Notitia Imperii Occidentalis.*

[f] CIVILITER IMPLORASSE JURIS AUXILIUM.] In Valentino & Fauch. codicibus legitur *inciliter*: [*inliciter* in Colbert. fortè pro *inciviliter*, vel *inlicitè*:] in Editione Augustana *velociter*: in exemplari Regio * ac Tolos. * *viriliter*. Sed omnibus meo judicio præferenda est Gelenii scriptura. Nihil enim tam civile est, quàm adversus violentiam hominum potentiorum juris præsidium implorare. Ideóque maximè judicia constituta sunt, ut infirmioribus divitum potentiâ oppressis subveniretur. Et eo

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coss. Anno Chr. 368.

verò [a] jussu judicis ausos monere proficiscentem, ut responderet ex lege. Quorum memoriam apud Mediolanum colentes nunc usque Christiani, locum ubi sepulti sunt, *Ad innocentes* appellant. Dein cùm in negotio Maxentii cujusdam Pannonii, [b] ob exsecutionem à judice rectè maturari præceptam, trium oppidorum ordines mactari jussisset, interpellavit Eupraxius tunc Quæstor; & *Parcius*, inquit, *agito, piissime Principum: hos enim quos interfici tamquam noxios jubes, ut* [c] *martyras, id est divinitati acceptos, colit religio Christiana.* Cujus salutarem fiduciam [d] Præfectus imitatus Florentius, cùm in re quadam veniâ dignâ audisset eum percitum irâ jussisse itidem ternos per ordines urbium interfici plurimarum. *Et quid agetur*, ait, [e] *si oppidum aliquod Curiales non haberet tantos? Inter reliqua id*

ferè sensu civiliter sententiam promi dixit Apuleius in x. *Ut rite & more majorum judicio reddito, utrimque examinatis allegationibus civiliter sententia promeretur, nec adinstar barbaricæ feritatis aut tyrannicæ impotentiæ, damnaretur aliquis inauditus.*

a JUSSU JUDICIS AUSOS MONERE PROFICISC.] Apparitores Vicarianæ potestatis jussu ipsius Vicarii Comitem illum proficiscentem ad Comitatum admonuerant ut se in judicio sisteret, & causam diceret. Hoc enim erat illorum officium, ut præter ceteros docet Symmachus in lib. x. Epist. 41. Hoc verò Comes ille apud Valentinianum conquestus est, quòd Apparitores id ausi fuissent: & Valentinianus qui Comitem ad Vicarii tribunal remittere debuerat, & adversarium Comitis & Apparitores ob id interfici jussit. Mediolani autem cæsos subjicit Marcellinus, quæ urbs cùm caput esset Italiæ, sedes erat Vicarii Præfectorum per Italiam.

b AB EXSECUTIONE A JUDICE.] In exemplari Regio scriptum reperi *ad executionem*: sed omnino sic corrigendum existimo, *ob exsecutionem à judice rectè maturari præceptam trium opidorum ordines mactari jussisset.* Sciendum enim est Curialibus inter cetera id quoque onus incubuisse, ut sententias judicum exsecutioni mandarent: quod docet lex 39. Cod. Theod. de Decurionibus. Hinc etiam lex 32. de appellat. & lex 15. quorum appellation. in Codice Theod. ad Decuriones directæ sunt. Igitur in causa Maxentii Pannonii, qui sententiâ judicis erat condemnatus, cùm Curiales trium opidorum eam sententiam, rectè à judice maturæ exsecutioni mandari præceptam, exsecuti fuissent: Valentinianus qui Maxentio utpote populari suo favebat, Curiales interfici jussit.

c MARTYRAS, ID EST DIVINITATI ACCEPTOS.] Hæc non ita accipienda sunt, quasi velit dicere Martyras, ἓν αἰδ' ἑνὸς, ut Græci dicunt, idem esse ac divinitati acceptos seu θεοφιλεῖς. Neque enim Marcellinus, homo ut ipse profitetur Græcus, adeo imperitus fuit suæ linguæ, ut nesciret μάρτυρας idem esse ac testes. Nam & in lib. 22. de iis hæc dicit: *AEdes illis exstruerentur ut reliquis, qui deviare à religione compulsi, pertulere cruciabiles pœnas, adusque gloriosam mortem intemerata fide progressi, & nunc Martyres appellantur.* Sic autem Christiani appellarunt primò quidem Apostolos & Discipulos Christi, qui ea quæ viderant ipsi testabantur, & quibus ipse Christus præceperat: *Eritis mihi testes in Hierusalem & in Samaria.* Deinde verò omnes eo nomine vocaverunt, qui cùm fidem à primis testibus illis sibi traditam accepissent, eam sanguine suo testati essent: & qui pro Christo quem non viderant & credebant, testimonium dixissent. Nam ut ait Origenes in Procemio librorum contra Celsum: Ἰησοῦς μὲν οὖν ἀεὶ ψευδομαρτυρεῖται, καὶ οὐκ ἔστιν ὅτε κακίας οὔσης ἐν ἀνθρώποις οὐ κατηγορεῖται, καὶ αὐτὸς μὲν σιωπᾷ πρὸς ταῦτα· ἀπολογεῖται δὲ ἐν τῷ βίῳ τῶν γνησίων ἑαυτοῦ μαθητῶν, &c.

d PRÆFECTUS FLORENTIUS.] Præfectus Prætorio Galliarum, qui Germaniano successerat: ad quem missa est lex v. Cod. Theod. de censu, Lupicino & Jovino Coss.

e SI OPIDUM ALIQUOD CURIALES NON HABERET TANTOS.] Curiæ quæ imperante Juliano & dignitate & multitudine hominum floruerant, eo mortuo paullatim labi cœpere, cùm plerique earum onera vitantes, emptis suffragiis aut ad Palatinam militiam, aut ad civiles administrationes, aut ad militiæ armatæ sacramenta transirent. Unde in quibusdam opidis unicus supererat Curialis, qui munera universa solus impleret: ut queritur Libanius in Orat. περὶ τῶν βουλῶν αὐτῶν καλλίονας: & in Epilogo Orationis funebris p. 327. βούλεται δὲ τ̄ δικαιοτάτην θεραπείαν

quoque suspendi debet, [a] *ut cùm habuerit occidantur.* Ad hanc inclementiam illud quoque accedebat dictu dirum & factu: quòd si quis cum adisset judicium potentis inimici declinans, aliúmque sibi postulans dari: hoc non impetrato, ad eumdem quem metuebat, licèt multa prætenderet justa, remittebatur. Itémque aliud audiebatur horrendum: quòd ubi [b] debitorum aliquem egestate obstrictum nihil reddere posse dicebatur, interfici debere pronuntiabat. Hæc autem & similia licenter ideo altiore fastu quidam Principes agunt, quòd amicis emendandi secus cogitata vel gesta copiam negant: inimicos loqui terrent amplitudine potestatis. [c] Nulla vacat quæstio pravitatum apud eos, qui quod volunt ipsi, maximas putant esse virtutes.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coss. Anno Chr. 368.

CAPUT VIII.

Profectus itaque ab Ambianis, Treverósque festinans, nuntio percellitur gravi, qui Britannias indicabat barbarica conspiratione ad ultimam vexatas inopiam: [d] Nectaridúmque Comitem maritimi tractus occisum, & Fullofaudem Ducem hostium insidiis circumventum. Quibus magno cum horrore compertis, Severum etiamtum Domesticorum Comitem misit, si fors casum dedisset optatum, correcturum sequiùs gesta: quo paullo postea revocato, Jovinus eadem loca profectus, Provertuidem celeri gradu præmisit, adminicula petiturus exercitus validi. Id enim instantes necessitates flagitare firmabant. Postremò ob multa & metuenda, quæ super eadem insula rumores adsidui perferebant, electus Theodosius illuc properare disponitur, officiis Martiis felicissimè cognitus: adscitáque animosa legionum & cohortium pube, ire tendebat præeunte fiducia speciosa. Et quoniam cùm Constantis Principis actus componerem, motus adolescentis & senescentis Oceani, sitúmque Britanniæ pro captu virium explanavi, ad ea quæ digesta sunt semel, revolvi superfluum duxi: ut [e] Ulyxes Homericus apud Phæa-

ὑπὲρ τῶν πατρίδων ἀποδράντες, τὴν ἄδικον ἐλευθερίαν ἐδίωξαν. Curiales verò servire patriæ suæ dedignantes, quod justissimum obsequium est, libertatem & immunitatem injustam ambierunt.

[a] UT CUM HABUERINT.] In Editione Augustana legitur *habuerit*, non malè: ferri tamen vulgata lectio potest, si ad *τὰ urbes* referatur.

[b] DEBITORUM ALIQUEM.] Debitores fiscalium titulorum intelligit, qui debitores fisci in Codice dicuntur. Hanc autem Valentiniani in exigendis tributis nimiam severitatem etiam Zosimus reprehendit in lib. 4.

[c] NULLA VACAT QUÆSTIO PRAVIT.] Hic locus corruptissimus est. Et in Regio quidem & Vat.* ac Tolos.* codice sic legitur: *Nulla vasat vectio pravitatum apud eos, qui quod ve ineff.·.·.maximas putant esse virtutes.* [In Colb. legitur *pravitatem*, & *ineffi.*] In Augustana autem Editione: *Nulla vacat quæstio pr. apud eos, qui quid vel inefficacissimas putant esse virtutes.* At Gelenius ita ediderat: *Nulla vocat mistio pr. apud eos, qui quod vel maximas putant, &c.** Ego verò ita ferè à Marcellino scriptum esse existimo: *Nulla autem est correctio pravitatum apud eos, qui quod velint efficere, maxima putant esse virtutis.**

[d] NECTARIDUMQUE COMITEM MARITIMI TRACTUS.] Hic Comes litoris Saxonici per Britannias, dicitur in Notitia Imperii Romani.

[e] ULYSSES HOMERICUS.] Rectè atque ordine fecimus, cùm codicis Regii,* Tolos.* [& Colbertini] scripturam hic restituimus. Ulyxem enim, non Ulyssem dicebant veteres Latini: & cùm in vetustis exemplaribus Scriptorum ferè omnium Latinorum Ulyxes

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coss. Anno Chr. 368.

cas ob difficultatem nimiam replicare formidat. Illud tamen sufficiet dici, quòd eo tempore Picti in duas gentes divisi, [a] Dicalidonas & Vecturiones, itidémque Attacotti bellicosa hominum natio, & Scotti, per diversa vagantes multa populabantur: Gallicanos verò tractus [b] Franci & Saxones iisdem confines, quò quisque erumpere potuit terrâ vel mari, prædis acerbis incendiisque, & captivorum funeribus hominum violabant. Ad hæc prohibenda si copiam dedisset fortuna prosperior, orbis extrema Dux efficacissimus petens, cùm venisset ad Bononiæ litus, quod à spatio controverso terrarum angustiis reciproci distinguitur maris, attolli horrendis æstibus adsueti, rursúsque sine ulla navigantium noxa in speciem complanari camporum: exinde transmeato lentiùs freto defertur Rutupias, stationem ex adverso tranquillam. Unde cùm consecuti Batavi venissent & Eruli, Joviique & Victores, fidentes viribus numeri: egressus tendénsque ad Lundinium vetus oppidum, quod Augustam posteritas appellavit, divisis plurifariam globis, adortus est vagantes hostium vastatorias manus, graves onere sarcinarum: & properè fusis qui vinctos homines agebant & pecora, prædam excussit, quam tributarii perdidere miserrimi. His denique restituta omni, præter partem exiguam impensam militibus fessis, mersam difficultatibus suis antehac civitatem, sed subitò quam salus sperari potuit recreatam, in ovantis speciem lætissimus introiit. Ubi ad audenda majora prospero successu elatus, tutáque scrutando consilia, futuri morabatur ambiguus, diffusam variarum gentium plebem & ferocientem immaniter, non nisi per dolos occultiores & improvisos excursus superari posse, captivorum confessionibus & transfugarum indiciis doctus. Denique edictis propositis impunitatéque promissa, desertores ad procinctum vocabat, & multos alios per diversa libero commeatu dispersos. Quo monitu ut rediere plerique, incentivo percitus, retentúsque anxiis curis, Civilem nomine rectu-

scribatur, mirum est tamen impressos codices alteram scripturam ubique præferre. Est autem dialectus hæc Dorica, quâ οὐλίξω dicebant. Unde Cretenses, quos dialecto Dorica usos esse constat, in quadam inscriptione sic exarasse ait Plutarchus in Marcello: ἱδρυμα λέγον) Κρῆτες ἱδρύσασθαι τὸ ἱερὸν, καὶ λόγχας ἐδείκνυσαν καὶ κράνη, τὰ μὲν ἔχοντα ἐπιγραφὴν Μηριόνου, τὰ δὲ Οὐλίξου τουτέστιν Ὀδυσσέως.

[a] DICALIDONAS.] De quibus loqui videtur Eumenius in Panegyrico ad Constantinum M. ubi de Constantio Chloro illi sermo est, qui post victoriam de Pictis Eboraci mortuus est. *Neque enim*, ait, *ille tot tantísque rebus gestis non Dicaledonum aliorúmque Pictorum silvas & paludes, sed nec Hiberniam proximam, nec Thulen ultimam, nec ipsas si qua sunt Fortunatorum insulas dignabatur acquirere, &c.* At in vulgatis Editionibus excusum est, *non dico Caledonum, &c.* quod si quis præferre voluerit, eo quòd Caledonia in Britanniis memoratur à Tacito, & Caledonii Britanni à Claudiano dicuntur & Ausonio, equidem non magnopere repugnabo. In MSS. Vat. & Reg. legitur *Dicalydonas & Vesturiones:* [in Colbert. *Dicalydonas & Verturiones.*]

[b] FRANCI ET SAXONES IISDEM CONFINES.] Inter Saxonas quippe & Alamannos sita erat Francia, ut scribit Hieronymus in Hilarionis vita, & Itineraria Tabula Peutingerorum. Hinc in Historiis ferè Franci Saxonésque junguntur, ut apud Julianum in Orat. 1. Eutropium in lib. 9. de Carausio: *Cùm apud Bononiam*, ait, *per tractum Belgicæ & Armoricæ pacandum mare accepisset, quod Franci & Saxones infestabant, &c.*

rum Britannias pro Præfectis ad se popoſcerat mitti, virum acrioris ingenii, ſed juſti tenacem & recti: itidémque Dulcitium, Ducem ſcientiâ rei militaris inſignem.

Valentinianus, Valens & Gratianus Augusti. Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coſſ. Anno Chr. 368.

CAPUT IX.

Hæc in Britanniis agebantur. Africam verò jam inde ab exordio Valentiniani imperii exurebat barbarica rabies, per procurſus audentiores & crebris cædibus & rapinis intenta. Quam rem militaris augebat ſecordia, & aliena invadendi cupiditas, maximéque Romani nomine Comitis. Qui venturi providus, transferendæque in alios invidiæ artifex, ſævitiâ morum multis erat exoſus, hac præcipue causâ quòd ſuperare hoſtes in vaſtandis provinciis feſtinabat, affinitate Remigii tunc Magiſtri Officiorum confiſus: quo prava & contraria referente, Princeps (ut præ ſe ferebat ipſe) cautiſſimus lacrimoſa diſpendia diutiùs ignoravit Afrorum. Geſtorum autem per eas regiones ſeriem plenam, & Ruricii Præſidis legatorúmque mortem, & cetera luctuoſa, cùm adegerit ratio, diligentiùs explicabo. Et quoniam adeſt liber locus dicendi: quæ ſentimus, apertè loquamur: hunc Imperatorem omnium primum in majus militares faſtus ad damna rerum auxiſſe communium, dignitates opéſque eorum ſublimiùs erigentem: & quod erat publicè privatímque dolendum, indeflexâ ſævitiâ punientem gregariorum errata, parcentem potioribus; qui tamquam peccatis indultâ licentiâ, ad labem delictorum immanium conſurgebant: qui ex eo anhelantes, ex nutu ſuo indiſtanter putant omnium pendere fortunas. Horum flatus & pondera [a] inventores juris antiqui mollientes, etiam inſontes quoſdam aliquotiens ſuppliciis aboleri cenſuere letalibus. Quod ſæpe contingit, cùm ob multitudinis crimina, nonnulli ſortis iniquitate plectuntur innoxii: id enim nonnumqum ad privatorum pertinuit cauſas. At in Iſauria globatim per vicina digreſſi prædones, oppida villáſque uberes libera populatione vexantes, magnitudine jacturarum Pamphyliam afflictabant & Cilicas. Quos cùm nullis arcentibus internecivè cuncta diſperdere [b] Aſiæ

[a] INVENTORES JURIS ANTIQUI.] Priſcos Athenienſes videtur intelligere, à quibus Romani leges XII. Tabularum acceperunt. Illi enim ſummos quoſque duces ſuos aut exſilio, aut morte multarunt. Ab iis etiam oſtraciſmus inventus eſt, quo eminentiſſimum quemque non aliud ob crimen, quàm quòd in libera civitate nimiùm ſupra ceteros exſtabat, teſtarum ſuffragiis è patria in decennium relegabant.

[b] ASIÆ VICARIUS.] Qui Vicarius diœceſeos Aſianæ in Notitia Imperii dicitur. Eamdem poteſtatem deſignat Eunapius in vita Maximi, ubi de Clearcho loquitur Aſiæ Vicario, cui ſucceſſit Muſonius: τῆς ἐν ἀσίας ἁπάσης κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὁ Κλέαρχος ἐπεστάτει, ὅση κατὰ τὴν ἐξουσίαν ἐφ' Ἑλλησπόντου διὰ Λυδίας καὶ Πισιδίας ἐπὶ Παμφυλίαν ἀφορίζεται. *Toti tunc Aſiæ præerat Clearchus, quæ ab Helleſponto per Lydiam ac Piſidiam in Pamphyliam uſque porrigitur.* Ad hunc Clearchum Vicarium Aſiæ miſſa eſt lex unica in Cod: Theod. ne colonus inſcio domino, Valentiniano & Valente Coſſ. Erat autem hæc dignitas ſubjecta atque obnoxia Præfecto Præt. quod & Eunapius ibidem ſatis indicat. Nam cùm Præfecti Præt. multas diœceſes adminiſtrarent, nec ſimul ac ſemel ubique præſtò eſſe valerent, Vicarii conſtituti ſunt, qui in ſua diœceſi Præfectorum Præt. munera ac vices implebant: ac præcipuè annonam, & tributa curabant, perinde ac Præfecti Præt. ut ex allato Eunapii loco de Muſonio Vicario abundè colligitur.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coss. Anno Chr. 368.

Vicarius ea tempestate [a] Musonius advertisset, Athenis Atticis antehac magister Rhetoricus: deploratis novissimè rebus, luxúque adjumento militari marcente, adhibitis semiermibus paucis, [b] quos Diogmitas appellant, unum grassatorum cuneum, si patuisset facultas, adoriri conatus, per angustum quemdam transiens devexitatis amfractum, ad inevitabiles venit insidias: & ibi cum his confossus est quos ducebat. Tali successu latrones prætumidos, palantésque per varia confidentiùs, interfectis aliquibus, ad latebrosa montium saxa quæ incolunt excitæ tandem copiæ contruserunt: ubi cùm eis nec quiescendi nec inveniendi ad victum utilia copia laxaretur, per indutias pacem sibi tribui poposcerunt, [c] Germanicopolitanis auctoribus, quorum apud eos ut signiferæ manus semper valuere sententiæ: obsidibúsque datis ut imperatum est, [d] immobiles diu mansere, nihil audentes hostile. Hæc inter Prætextatus præfecturam Urbis sublimiùs curans, per integritatis multiplices actus & probitatis, quibus ab adulescentiæ rudimentis inclaruit, adeptus est id quod raró contingit, ut cùm timeretur, amorem non perderet civium, minùs firmari solitum erga judices formidatos. Cujus auctoritate justísque veritatis suffragiis tumultu lenito, quem Christianorum jurgia concitarunt, pulsóque Ursino,

[a] MUSONIUS, ATHENIS ATT.] Musonius Proæresii discipulus, cùm Athenis Sophisticum thronum nactus esset, adversus Proæresium insurrexit: sed cùm imparem se tanto certamini intelligeret, mox ad gerendam Remp. se transtulit, ut scribit Eunapius in Proæresio: qui & in Historiis illius mentionem à se factam esse subjungit. Quòd si quis Eunapii locum ex Historiis requirit, exstat apud Suidam in Μουσώνιος. πάντα ὅσα ἦν ἄριστα, μικρὰ ἐτίθετο πρὸς τὸν οἶκον Μουσωνίου. δι' ἃ κατὰ λόγον δοξαζόμενος, τὴν τῆς ἀρίστης χώρας τῆς Ἀσίας ἐπῆλθε, καὶ ὁ τὴν ἀνθύπατον ἔχων ἀρχὴν πρὸς τὰς ἐπιδημίας ἐξίστατο. χρόνιος ἅπαντα ἐπιὼν ἐν ὀλίγαις ἡμέραις, τὴν θάλασσαν ἐπλήρωσε τῶν ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰσφορῶν, &c. *Quæcumque erant maxima, ea Musonius quâ erat animi magnitudine, pro minimis ducebat. Quapropter cùm ut par erat ab omnibus celebraretur, maritimam oram Asiæ peragravit, eique iter facienti Proconsul Asiæ cedebat. Musonius igitur cùm paucis diebus omnem illam oram perambulasset, Asiaticis tributis ac vectigalibus in naves impositis mare implevit. Neque verò quisquam de ulla injuria querebatur: sed cuncti cum voluptate tributa inferebant. Eunapius quippe Rhetor ex Lydia ei negotio præfectus erat.* Ex his verbis satis apparet de Musonio Asiæ Vicario Eunapium ibi locutum esse. Ejusdem meminit Zosimus in lib. 5. μουσώνιος ὃς ἦν ἀνὴρ καὶ παιδείας ἥκων εἰς ἄκρον. Idem videtur esse, cujus encomium scripsit Himerius Sophista, cùm Proconsul esset Achaiæ, & ad quem exstat Libanii Epistola 453.

[b] QUOS DIOCMITÂS APPELLANT.] Horum meminit Capitolinus in Marco. Assentior autem Turnebo, qui in lib. 25. Adverss. cap. 18. Diocmitas esse dicit levis armaturæ milites, qui ad persequendum hostem ipsa levitate habiles sunt: dicti sunt enim ἀπὸ τοῦ διωγμοῦ. Eorum mentio fit à Symeone Metaphraste in vita Athanasii: ζημίαν ζωῆς ὑφέξειν τοὺς διωγμίτας, εἰ μὴ τὸν Ἀθανάσιον ζῶντα παραστήσωσι. *Capitis supplicium subituros esse Diogmitas, nisi Athanasium vivum adducerent.* Apparet igitur legendum esse *Diogmitas*, non *Diocmitas*.

[c] GERMANICOPOLITANIS.] Germanicopolis opidum Isauriæ est, & quidem totius regionis quæ à Barbaris tenebatur, caput. Isauriæ enim provinciæ quæ Romanis parebat, metropolis erat Seleucia, ut scribit Constantinus in lib. 1. de provinciis cap. 13. τὰ δὲ ἄνω συνδιακείας καὶ μεσογαίας κεῖται Δεκάπολις. καὶ ἐπὶ πρώτη μὲν Γερμανικούπολις, &c. Et in Notitia Episcoporum qui Chalcedonensi Concilio subscripsere, primus ex Episcopis Isauriæ provinciæ nominatur Basilius Seleuciensis, ultimus Tyrannus Germanicensis.

[d] IMMOBILES DIU MANSERE.] Paullo post Valentiniani senioris obitum Isauri rursus latrocinari cœperunt, & finitialia

alta quies [a] parta, proposito civium Romanorum aptissima: & adolescebat gloria præclari rectoris plura & utilia disponentis. Namque & [b] mæniana sustulit omnia, fabricari Romæ priscis quoque vetita legibus: & [c] discrevit ab ædibus sacris privatorum parietes, iisdem inverecundè connexos: ponderáque per regiones instituit universas, cùm aviditati multorum ex libidine trutinas componentium occurri nequiret. In examinandis verò litibus ante alios id impetravit, [d] quod laudando Brutum Tullius refert, ut cùm nihil ad gratiam faceret, omnia tamen grata viderentur esse quæ factitabat.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coss. Anno Chr. 368.

CAPUT X.

Sub idem ferè tempus Valentiniano ad expeditionem cautè ut rebatur profecto, [e] Alamannus Regalis Rando nomine, diu præstruens quod cogitabat, Mogontiacum præsidiis vacuum cum expeditis ad latrocinandum latenter irrepsit. Et quoniam casu Christiani ritus invenit celebrari sollemnitatem, impræpeditè cujusquemodi

mas provincias populati sunt, à castellis dumtaxat abstinentes, ut tradit Zosimus in lib. 4.

[a] PARI JAM PROPOSITO.] In codice Regio [& Colb.] *pariam* scriptum reperi, & eadem manu superscriptum, *paruit prop. &c.* * in Tolosano legitur, *patuit.* * Mihi quidem, si quid corrigendum est, sic emendare satius videretur: *Pulsóque Ursino alta quies parta est, proposito civium Rom. aptissima: & adolescebat gloria præclari Rectoris, &c.* Particulam autem copulativam ex fide Regii codicis addidi, quæ hîc omnino necessaria videtur. Ceterùm Vettius Agorius Prætextatus Præfecturam Urbanam iniit Lupicino & Jovino Coss. ut ex Codice Theod. constat: & in auctores & conscios seditionis Ursinianæ severiùs animadvertit, Clericis etiam nonnullis supplicio affectis, ut scribit Socrates in lib. 4. cap. 24. qui tamen Maximinum eum perperam appellat.

[b] MÆNIANA SUSTULIT OMNIA.] Mænius cùm domum suam venderet Catone & Flacco Censs. ut ibi Basilica Porcia ædificaretur: excepit sibi jus unius columnæ, super quam tectum projiceret ex provolantibus tabulatis, unde ipse & posteri ejus spectare munus gladiatorium possent: ut scribit Asconius in Divinationem. Post hunc alii è lapide, alii è maceria ædificavêre in porticibus mæniana, & foribus ac domibus adjecerunt: quod ex vetere Grammatico scribit Isidorus in lib. XV. Originum. ξύλων ἐξοχὰς vocat Herodianus in fine lib. 7. Vide Brissonium in lib. de verborum signif. Similia sunt quæ [illegible] dicuntur in lege 39. Cod. Th. de operibus publicis.

[c] DISCREVIT AB ÆDIBUS SACRIS PRIVATORUM PARIETES.] Non modò ædibus sacris, sed ne operibus quidem publicis, murísve urbium quidquam licet conjungere, lege 9. D. de rerum divisione.

[d] QUOD LAUDANDO BRUTUM TULLIUS REFERT.] Verba Tullii sunt in Oratore ad Brutum: *Quid tam difficile quàm in multorum controversiis dijudicandis ab omnibus diligi? consequeris tamen, ut eos ipsos contra quos statuis, æquos placatósque dimittas. Itaque efficis, ut cùm gratiæ causâ nihil facias, omnia tamen sint grata quæ facis.*

[[e]* ALAMANNUS REGALIS RANDO MOGONTIACUM IRREPSIT.] Heic P. Pithœus ad oram Ammiani sui laudat *Hieronymum in libro de Monogamia ad Gerontiam*, seu potiùs in Epistola ad Agerochiam: quasi verba Hieronymi ad rem valde pertineant. Ubi notandum est Valentiniano II. & Valente II. Coss. anno Christi CCCLXVIII. à Randone Alamanno clam irruptum direptumque esse Mogontiacum, & incolas ejus abductos. Sed iterum anno CCCCVI. aut ex aliis CCCCVIII. principatu Honorii iterum *Mogontiacum captum atque subversum est, & in Ecclesia multa hominum millia trucidata:* & multa mala passæ sunt plurimæ aliæ urbes Gallicanæ, quum Alani, Suevi, Vandali, Burgundiones, & Alamanni Gallias intrarunt, easque per annos aliquot impunè vastarunt. De posteriore hocce excidio Mogontiaci loquitur Hieronymus in Epistola suprà laudata; de priore illa sub Valentiniano ejusdem urbis clade solus Ammianus: nec verba Hieronymi ad eam ulla ratione pertinent, sicut existimavit P. Pithœus.]

Valentinianus, Valens & Gratianus Augusti
Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coss. Anno Chr. 368.

fortunæ [a] virile & muliebre secus cum supellectili non parva indefensum abduxit. Parvo inde pòst intervallo inopina rei Romanæ spes lætiorum affulsit. Cùm enim Vithicabius Rex Vadomarii filius, specie quidem molliculus & morbosus, sed audax & fortis, ardores in nos semper succenderet bellicos, opera navabatur impensior, ut qualibet [b] occumberet strage. Et quia tentatus aliquotiens nullo genere potuit superari vel prodi, fraude citerioris vitæ ministri, studio sollicitante nostrorum occubuit: cujus post necem aliquatenus hostiles [c] torpuere discursus. Interfector tamen præ metu pœnarum, quas verebatur si patuisset negotium, ad Romanum solum se celeri transtulit gradu. Parabatur post hæc lentioribus curis & per copias multiformes in Alamannos expeditio solitis gravior, destinatiùs id publica tutela poscente, quoniam reparabilis gentis motus timebantur infidi: milite nihilominus accenso, cui ob suspectos eorum mores, nunc infimorum & supplicum, paullo pòst ultima minitantium, nullæ quiescendi dabantur indutiæ. Contracta igitur undique mole maxima catervarum, armis & subsidiis rei cibariæ diligenter instructâ, accitóque Sebastiano Comite cum Illyriis & Italicis numeris quos regebat, [d] anni tempore jam tepente Valentinianus cum Gratiano [e] Rhenum transgressus resistente nemine; divisis agminibus quadratis ipse medius incedebat, Jovino & Severo Magistris rei castrensis altrinsecus ordinum latera servantibus, ne repentino invaderentur assultu. Protinúsque inde ductantibus itinerum callidis, exploratis accessibus, per regiones longo itu porrectas sensim gradiens miles irritatior ad pugnandum, velut repertis Barbaris minaciter infrendebat. Et quoniam aliquot diebus emensis nullus potuit qui resisteret inveniri, cuncta satorum & tectorum quæ visebantur intacta, cohortium manu vorax flamma vastabat, præter alimenta, quæ colligi dubius rerum eventus adigebat & custodiri. Post hæc leniore gressu Princeps ulteriùs tendens, cùm prope locum venisset, cui Solicinio nomen est, ve-

[a] Virile et muliebre secus.] In exemplari Regio [& Colb.] & in Augustana Editione *sexus* legitur rectiùs fortasse: nam τὸ *secus* pro sexu nimis poëticum est.

[b] Concideret strage.] Sic Gelenius edidit. Sed cùm in codice Regio [& Colb.]* ac Tolos. * scriptum invenerim, *comperet strage*; ita potiùs à Marcellino scriptum esse existimo, *ut qualibet occumberet strage*. Accursius autem, *comperta strage*, infelici conjectura ediderat.

[c] Torpuere discursus.] In Regio codice legitur *tepuere*.

[d] Anni tempore jam recente.] Regius codex habet *jam tepente*, quam scripturam vulgatæ longè antepono. Nam & in Mſ. Flor. legi *jam terente* monuit Lindenbrogius, [ut & legitur in Colbertino.]

[e] Rhenum transgressus.] Multum ab hac Gelenii scriptura dissentiunt nostri codices. Nam in Regio ac Flor. [& Colb.] * ac Tolos. * sic legitur, *inhenum transtibusque neminem divisis agm. quadr. ipse medebat*. At in Augustana Editione ita excusum est, *Rhenum tramitibúsque Rheni divisis agm. quadr. incedebat*. Ex quo apparet, quanto sagacior ac felicior in conjiciendo Gelenius fuerit Accursio. Est tamen, quod in illa Gelenii emendatione non probem: primò quòd vocem illam *neminem* expunxit: deinde quòd *indivisis agminibus* edere maluit quàm *divisis*. Itaque sic videtur legi

lut quadam obice ſtetit, doctus procurſantium relatione veriſſima Barbaros longè conſpectos. Qui nullam ad tuendam ſalutem viam ſupereſſe cernentes, niſi ſe celeri defendiſſent occurſu, locorum gnaritate confiſi, unum ſpirantibus animis montem occupavere præcelſum, per confragoſos colles undique præruptum & invium, abſque Septemtrionali latere, unde facilem habet devexitatem & mollem. Signis ilico fixis ex more cùm undique ad arma conclamaretur, imperio Principis & ductorum ſtetit regibilis miles, vexillum opperiens extollendum: quod erat opportunè ſubeundæ indicium pugnæ. Ergo quia ſpatium deliberandi aut exiguum dabatur aut nullum, hinc impatientia militis perterrente, inde horrenda circumſonantibus Alamannis, id conſilium ratio celeritatis admiſit: ut arctoam montium partem, quam clementer diximus eſſe proclivem, Sebaſtianus cum ſuis occuparet, fugientes Germanos ſi fors ita tuliſſet levi negotio confoſſurus: [a] quo ut placuit maturato, Gratianóque apud ſigna Jovianorum retro detento, cujus ætas erat etiamtum prœliorum impatiens & laborum, Valentinianus ut dux cunctator & tutus, centurias & manipulos capite intecto conluſtrans, nullo potentium in conſcientiam arcani adhibito, remota multitudine ſtipatorum, ſpeculatum radices aggerum avolavit cum paucis, quorum induſtriam norat & fidem: prædicans, ut erat ſui arrogans æſtimator, inveniri poſſe aliam viam ducentem ad arduos clivos, præter eam quam inſpexere [b] proculcatores. Per ignota itaque & paluſtres uligines devius tendens, inſidiatricis manus locatæ per obliqua ſubito oppetiiſſet adcurſu, ni neceſſitatis adjumento poſtremo, per labilem limum incitato jumento digreſſus, legionum ſe gremiis immerſiſſet poſt abruptum periculum: cui adeo proximus fuit, ut galeam ejus cubicularius ferens auro lapilliſque diſtinctam, cum ipſo tegmine penitus interiret, nec poſtea vivus reperiretur aut interfectus. Proinde quiete reficiendis corporibus data, ſignóque erecto quod ſolet ad pugnam hortari, tubarum minacium accendente clangore, fidentiſſimo impetu acies motas promptè ante alios præïere duo juvenes lecti in principiis adeundi diſcriminis, Salvius & Lupicinus, Scu-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coſſ. Anno Chr. 368.

potuiſſe commodiùs: *Rhenum tranſgreſſus reſiſtente nemine, diviſis agm. quad. ipſe medius incedebat.*

[a] QUOD HAUD PLACUIT MATURATO.] Scribendum omnino eſt, *quo ut placuit maturato, &c.* qua quidem emendatione certius nihil: ut mirer Gelenio homini acutiſſimo hoc in mentem non veniſſe. In Regio, * & Toloſ. * codice legitur, *quod aut pl. mat.*

[b] PROCULCATORES.] In codice Regio & Baſilienſi Editione *Procurſatores* dicuntur: ſed cùm Auguſtana Editio codici Flor. [& Colb.] conſentiat, non dubito quin præferenda ſit altera ſcriptura. Sunt autem Proculcatores iidem ac procurſatores, ſeu excurſatores, qui ſcilicet agmen præeuntes, incurſum hoſtium explorabant, ut videre eſt in principio lib. 24. Eos Vegetius in lib. 2. excultatores ſeu exculcatores vocat: Leo in Tacticis σκουλκάτωρας. Iidem Græci σκοῦλκαι & σκοῦλκαν vocant ſtationem ſeu vigilias, indidem deflexo vocabulo. * In Toloſ. codice *Proculcatores* ſcriptum inveni. *

Valentinianus, Valens & Gratianus Augusti Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coss. Anno Chr. 368.

tarius unus, alter è schola Gentilium, fragore terribili concitantes: hastásque crispando cùm ad rupium objecta venissent, trudentibúsque Alamannis evadere ad celsiora conarentur, advenit omne pondus armorum, iisdémque antesignanis per hirta dumis & aspera magno virium nisu in editas sublimitates erepsit. Acri igitur partium spiritu conflictus cuspidibus tentatur infestis: & hinc arte belli doctior miles, inde licèt feroces, sed incauti barbari dexteris coïere collatis: quos latiùs sese pandens exercitus infusis utrimque cornibus adflictabat, per fremitus territos & equorum hinnitus & tubas. Nihilominus tamen ipsi assumptâ fiduciâ restiterunt: æquatáque parumper prœliorum sorte, haud parva mole certatum est, dum turmarum funeribus mutuis res gerebatur. Disjecti denique Romanorum ardore, metúque turbati, miscentur ultimis primi: dúmque in pedes versi discedunt, verutis hostilibus forabantur & pilis. Postremò dum anheli currunt & fessi, pandebant sequentibus poplites & suras & dorsa. Stratis denique multis, lapsorum partem Sebastianus, cum subsidiali manu locatus post montium terga, trucidavit ex incauto latere circumventam: dispersi ceteri silvarum se latebris amandarunt. In hac dimicatione nostri quoque oppetière non contemnendi: inter quos Valerianus fuit Domesticorum omnium primus, & Natuspardo quidam Scutarius, [a] exsertus ita bellator, ut Sicinio veteri comparetur & Sergio. Hísque tali casuum diversitate perfectis, milites ad hiberna, [b] Imperatores Treveros reverterunt.

Caput XI.

Per hæc tempora Vulcatio Rufino absoluto vitâ dum administrarat; ad regendam Præfecturam Prætorianam ab Urbe Probus accitus, claritudine generis & potentiâ & opum amplitudine cognitus orbi Romano, per quem universum pæne patrimonia sparsa

[a] Exercitus ita bellator.] Nescio unde hæc scriptura in Lindenbrogii Editionem irrepsit. Nam in Regio quidem exemplari, & in Augustana Editione locus corruptus est hoc modo, *& Sextus ita bellator:* [in Colbert. Ms. *ex sextus.*] Gelenius verò sic ediderat, *exsertus ita bellator*, optimè procul dubio. Sic enim in superiore libro locutus est Marcellinus pag. 316. *Aliso quidam Tr. abscidit exsertus bellator & prudens.*

[b] Imperatores Treveros reverterunt.] Ubi & triumphales ludos edidit Valentinianus, ut testatur Ausonius in Mosella sub finem:

—Augustæ veniens quòd mœnibus urbis
Spectavit junctos natique patrisque triumphos:
Hostibus exactis Nicrum super & Lupodunum,
Et fontem Latiis ignotum annalibus Histri.

Hanc enim haud dubiè Valentiniani victoriam Alamannicam designat, quæ contigit Valentiniano II. & Valente II. Coss. Quare valde miror, qua ratione Cluverius, vir alioquin diligentissimus, hos versus Ausonii de Gratiani Argentuariensi victoria acceperit: quod passim inculcat ac repetit in lib. 2. & 3. Germ. Ant. capite 4. Atqui apud Argentuariam Lentienses Gratianus vicit post mortem patris, ut constat. Valentinianus verò tunc cùm hæc Ausonius scriberet, adhuc vivebat. Sic enim paullo pòst ait:

Burdigalam cùm me in patriam nidumque senectæ
Augustus pater, & natus mea maxima cura. Mittent, &c.

Sed hic Cluverii error ex M. Freheri Commentariis haustus videtur. Interim demendus est alter Cluverii scrupulus, qui in supradicto capite 4. nescire se ait, cur Ausonius *fontem Histri Latinis ignotum* dixerit.

possedit, justè an secus non judicioli est nostri. Hunc [a] quasi genuina quædam, ut fingunt Poëtæ, fortuna vehens præpetibus pinnis, nunc beneficum ostendebat & amicos sublimiùs erigentem, aliquotiens insidiatorem dirum, & per cruentas noxium simultates. Et licèt potuit quoad vixit [b] ingentia largiendo, & [c] intervallando potestates adsiduas: erat tamen interdum timidus ad audaces, contra timidos celsior: ut videretur cùm sibi fideret, de cothurno strepere tragico, & ubi paveret, omni humilior socco. Atque ut natantium genus elemento suo expulsum, haud tam diu spirat in terris; ita ille marcebat absque præfecturis: quas jurgiis familiarum ingentium capessere cogebatur, numquam innocentium per cupiditates immensas, utque multa perpetrarent impune, dominum suum mergentium in Rempub. Namque fatendum est, numquam illa magnanimitate coalitus, clienti vel servo agere quidquam jussit illicitum: sed si eorum quemquam crimen ullum comperetat admisisse, vel ipsa repugnante justitia, non explorato negotio, sine respectu boni honestique defendebat. Quod vitium reprehendens [d] ita pronuntiat Cicero: *Quid enim interest inter suasorem facti & probatorem? Aut quid refert utrum voluerim fieri, an gaudeam factum?* [e] Suspiciosus tamen, & munitus suopte ingenio

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano & II. & Valente A. II. Coss. Anno Chr. 368.

Ego verò facilè id solvi posse aio, si meminerimus Danubium à fonte ad Mœsiam usque appellari; inde ad Pontum usque Histrum. Itaque Histri fontes Latinis seu Romanis nulli sunt, sed Danubii.

[a] QUASI GEMINA QUÆDAM, UT F. P. FORTUNA.] Sic ferè loquitur Valerius Max. in lib. 6. cap. 11. *Namque Alcibiadem quasi duæ fortunæ partitæ sunt: altera quæ ei nobilitatem, &c.* Sed tamen in hac sententia maneo scribendum esse *genuina.* Eodem errore in Elogio Juliani quod est in lib. 25. ubi legitur, *ut pœnarum asperitatem genuina lenitudine castigaret:* in Editione Rom. scriptum erat *gemina:* & in Epist. 23. & 25. lib. 1. Symmachi plerique codices *gemina* pro *genuina* præferunt, teste Jureto.

[b] INGENTIA LARGIENDO.] De liberalitate & munificentia Probi idem testatur Claudianus in Consulatu Olybrii & Probini:

Hic non divitias nigrantibus abdidit antris,
Nec tenebris damnavit opes: sed largior imbre
Sueverat innumeras hominum ditare catervas, &c.

[c] INTERPELLANDO POTESTATES ASSIDUAS.] Restituta est hoc in loco vera scriptura, quam & Regius & Vatic. codex, [ac Colbert.] & Editio August. servaverat. Et eleganter intervallasse potestates dicitur Probus, quippe qui tot magistratus gessit ac præfecturas, ut numquam ferè sine magistratu visus sit. Fuit enim primò Proconsul Africæ, Datiano & Cereale Coss. ut discimus ex lege 3. Cod. Theod. Quorum appellat. ac deinde Præfectus Præt. quater, ac postremò Consul cum Gratiano A. anno Domini 371. ut docent veteres Inscriptiones apud Gruterum p. 401. Primam quidem Præfecturam Præt. quam hîc commemorat Marcellinus, gessit Valentiniano Nob. P. & Victore Coss. ut elicitur ex Codice Theod. Fuit autem Cœlii Probini filius, Petronii Probiani nepos, quorum uterque Consul fuerat: ut ex vetusta Inscriptione docuit me Jac. Sirmundus. Itaque ex avi nomine dictus est Sextus Petronius Probus. Ejusdem elogium exstat apud Ausonium in Ep. 3. * Narrat Paulinus in Vita Ambrosii, tantam ejus famam etiam apud exteras gentes fuisse, ut ex Perside Romam nonnulli venerint, Probi potentiam ac divitias spectaturi.*

[d] ITA PRONUNTIAT CICERO.] In Philippica 2. sed & in jure suasor criminis & laudator eâdem pœnâ tenentur. Nam Ulpianus in lege 1. D. de servo corrupto: *Et si erat servus omni modo fugiturus, vel furtum facturus; hic verò laudator hujus propositi fuerit; tenetur. Non enim oportet laudando augeri malum.*

[[e] SUSPICIOSUS TAMEN ET MI-

fuit, & ſubamarùm arridens, blandiénſque interdum ut noceat. Id autem perſpicuum eſt in ejuſmodi moribus malum, tum maximè cùm cæları poſſe exiſtimatur: [a] ita implacabilis & directus, ut ſi lædere quemquam inſtituiſſet, nec exorari poſſet, nec ad ignoſcendum erroribus inclinari: ideóque aures ejus non cerâ, ſed plumbis videbantur obſtructæ. In ſummis divitiarum & dignitatum culminibus anxius & ſollicitus, ideóque ſemper levibus morbis afflictus. Hæ per Occidentales plagas ſeries rerum fuere geſtarum.

CAPUT XII.

Rex verò Perſidis longævus ille Sapor, & ab ipſis imperitandi exordiis dulcedini rapinarum addictus, poſt Imperatoris Juliani exceſſum & pudendæ pacis icta fœdera, cum ſuis paulliſper nobis viſus amicus, calcata fide ſub Joviano pactorum, injectabat Armeniæ manum, ut eam, velut placitorum abolita firmitate, ditioni jungeret ſuæ. Et primò per artes fallendo diverſas, nationem omnem renitentem diſpendiis levibus afflictabat, ſollicitans quoſdam Optimatum & Satrapas, alios excurſibus occupans improviſis. Dein per exquiſitas perjuriiſque miſtas illecebras [b] captum Regem ipſum Arſacem, adhibitumque in convivium juſſit ad latentem trahi poſticam: eúmque effoſſis oculis, vinctum catenis argenteis, quod apud eos Honoratis vanum ſuppliciorum æſtimatur eſſe ſolatium, exterminavit ad caſtellum Agabana nomine, ubi diſcruciatus cecidit ferro pœnali. Deinde ne quid intemeratum perfidia præteriret, [c] Sauromace pulſo, quem auctoritas Romana præfecit Hiberiæ, Aſpacuræ cuidam poteſtatem ejuſdem detulit gentis diademate addito, ut arbitrio ſe monſtraret inſultare noſtrorum. Quibus ita ſtudio nefando perfectis, Cylaci ſpadoni & Artabanni, quos

NUTUS SUOPTE INGENIO FUIT.] In codice Colbertino ſcriptum eſt: *Suſpicioſus tamen & munitus ſ. i. fuit:* quæ ſcriptio planè mihi arridet. *Munitus* vocatur Ammiano homo undique ſibi cavens, & ex omni parte veluti tectus adverſus inſidias & fraudes ac dolos. *Minutus* retinet Lindenbrogius, & explicat *μικρόψυχος*, id eſt timidus & puſilli animi: quod vitium in Probum etiam cadit.]

[[a] ITA IMPLACABILIS ET DIRUPTUS, &c.] Quid heic *diruptus* ſignificet, haud facile dictu eſt. Huic enim loco nomen iſtud haudquaquam convenit. Codex Colbertinus præfert, *ita implac. & directus, ut nec exorari poſſet, nec ad ignoſcendum inclinari.* Quam lectionem mecum docti omnes ſunt probaturi. *Directum* appellat Marcellinus hominem immobilem, inflexibilem, & ut alibi loquitur indeclinabilem, in malo propoſito ſibi conſtantem ac firmum, & ſi quem lædere voluerit, nulla umquam ratione ad veniam flectendum atque convertendum. P. Pithœus ad oram Ammiani ſui notavit, cùm *munitus*, tum *directus* in veteribus libris legi.]

[b] CAPTUM REGEM IPSUM ARSACEM.] Neſcio an is ſit Arſaces Armeniorum Rex, quem à Pacurio Perſarum Rege unà cum Baſilio Conſiliario evocatum, & in lethem conjectum eſſe, multis refert Procopius in lib. 1. Perſic.

[[c] SAUROMACE PULSO, QUEM AUCTORITAS ROMANA PRÆFECIT HIBERIÆ.] Sauromaces nomen apud Hiberos notum fuit. Plinio in libro x. Epiſtolarum *Rex Sauromaces* memoratur, & legatus *Sauromace Regis* Nicæam veniſſe dicitur: quem Regem Hiberorum fuiſſe alterum puto principatu Trajani A. qui præter ceteros Hiberorum Regem in fidem accepit, ut Eutropius tradit. Sed *Sauromates* & *Sauromata* Editiones Plinii habent pro *Sauromaces* & *Sauromaca.*]

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

olim ſuſceperat perfugas, commiſit Armeniam, (horum alter antè gentis Præfectus, [a] alter Magiſter fuiſſe dicebatur armorum) iiſdémque mandarat, ut Artogeraſſam intentiore cura exſcinderent, oppidum muris & viribus validum, quod theſauros & uxorem cum filio Arſacis tuebatur. Iniere ut ſtatutum eſt obſidium duces. Et quoniam munimentum poſitum in aſperitate montana, rigente tunc cælo nivibus & pruinis, adiri non poterat, eunuchus Cylaces aptúſque ad muliebria palpamenta, Artabanne adſcito, prope mœnia ipſa fide non amittendæ ſalutis accepta, propere venit: & cum ſocio ad interiora ſuſceptus ut poſtulavit, ſuadebat minaciter defenſoribus & Reginæ, motum Saporis inclementiſſimi omnium lenire deditione veloci. Multis poſt hæc ultro citróque dictitatis, ejulantéque muliere truces mariti fortunas, proditionis acerrimi compulſores in miſericordiam flexi mutavêre conſilium: & ſpe potiorum erecti, ſecretis colloquiis ordinarunt, horâ præſtitutâ nocturnâ recluſis ſubitò portis validam manum erumpere, vallúmque hoſtile cædibus aggredi repentinis, ut lateant id tentantes, polliciti ſe prodituros. Quibus religione firmatis egreſſi, biduúmque ad deliberandum quid capeſſere debeant ſibi concedi clauſos petîſſe aſſeverantes, in deſidiam obſeſſores traduxerunt: & vigiliis quibus ob ſecuritatem altiore ſtertitur ſomno, civitatis aditu reſerato juventus exſiluit velox: paſſibúſque inſonis expeditis mucronibus repens, cùm caſtra nihil metuentium invaſiſſent, jacentes multos nullis reſiſtentibus trucidarunt. Hæc inopina defectio necéſque inſperatæ Perſarum, inter nos & Saporem diſcordiarum excitavêre cauſas immanes: illo etiam accedente, quòd Arſacis filium Param, ſuadente matre cum paucis è munimento digreſſum, ſuſceptúmque Imperator Valens apud [b] Neocæſaream morari præcepit, urbem Polemoniaci ponti notiſſimam, liberali victu curandum & cultu.

[a] MAGISTER FUISSE DICEBATUR ARMORUM.] In codice Regio poſt vocem *Magiſter* modicum ſpatium vacat: & ad oram antiquarius adnotat ſcribendum ſibi videri, *Magiſter alter fuiſſe, &c.* quod equidem verum eſſe exiſtimo.

[b] NEOCÆSAREAM URBEM POLEMONIACI PONTI NOTISSIMAM.] In codice Regio reperi *nobiliſſimam* levi diſcrimine. * Sic Eutropius *Tigranocertam civitatem Armeniæ nobiliſſimam* vocat in libro 6. * Neocæſarea Ponti Polemoniaci metropolis fuit, ut patet ex Notitia Epiſcoporum qui Chalcedonenſi Synodo ſubſcripſerunt. Pontus autem Polemoniacus pars eſt Euxini Ponti. Nam Pontus Euxinus pro gentibus quas alluit, varias ſortitus eſt appellationes. Præter Pontum enim propriè dictum eſt Pontus Galaticus, & Polemoniacus, & Cappadocicus; quibus nominibus etiam provinciæ appellantur, ut docet Ptolemæus in lib. 5. At Scaliger ad num. 2081. Euſebiani Chronici ſcribit, Pontum Polemoniacum ita dici ad diſtinctionem Ponti Pelagonii, qui mendosè per æ ſcribitur in veteri inſcriptione, quæ exſtat in Editione Gruteri, p. 402. L. DIDIO. MARINO. V. E. PROC. FAM. GLADIAT. PER. ASIAM. HY. GALATIAM. CAPPAD. LYCIAM. PAMPHYL. CILICIAM. CYPRUM. PONTUM. PÆLAG. Et mox: BITHYNIÆ. PONTI. PÆLAG. Sed quis non videt in ea inſcriptione ſcribendum eſſe PAFLAG. Eodem errore *Pelagoniæ* pro *Paphlagoniæ* ſcribi in Facundi libro 7. notavit vir præſtantiſſimus Jacobus Sirmundus. Contra Paflagonia perperam ſcribitur in lib. 6. Marciani Capellæ, pro Pelagonia.

Qua humanitate Cylaces & Artabannes inlecti, miſſis oratoribus ad Valentem, auxilium eumdémque Param ſibi Regem tribui popoſcerunt. Sed pro tempore adjumentis negatis, per Terentium Ducem Para reducitur in Armeniam, [a] recturus interim ſine ullis inſignibus gentem: quod ratione juſta eſt obſervatum, ne fracti fœderis nos argueremur & pacis. Hoc comperto textu geſtorum Sapor ultra hominem efferatus, concitis majoribus copiis Armenias aperta prædatione vaſtabat. Cujus adventu territus Para, itidémque Cylaces & Artabannes, nulla circumſpectantes auxilia, [b] celſorum montium petivêre receſſus, limites noſtros diſterminantes & Lazicam: ubi per ſilvarum profunda & flexuoſos colles menſibus quinque deliteſcentes, Regis multiformes luſêre conatus. Qui operam teri fruſtra contemplans ſidere flagrante brumali, pomiferis exuſtis arboribus, caſtelliſque munitis & caſtris quæ ceperat ſuperata vel prodita, cum omni pondere multitudinis Artogeraſſam circumſæptam, & poſt varios certaminum caſus laſſatis defenſoribus patefactam incendit: Arſacis uxorem erutam inde cum theſauris abduxit. Quas ob cauſas ad eas regiones Arinthæus cum exercitu mittitur Comes, ſuppetias laturus Armeniis, ſi eos exagitare procinctu gemino tentaverint Perſæ. Inter quæ Sapor immenſum quantum aſtutus, & cùm ſibi conduceret humilis aut elatus, ſocietatis futuræ ſpecie Param ut incurioſum ſui per latentes nuntios increpabat, quòd majeſtatis regiæ velamento Cylaci ſerviret [c] & Artabanni: quos ille præceps blanditiarum illecebris interfecit, capitáque cæſorum ad Saporem ut ei morigerus miſit. Hac clade latè diffuſa, Armenia omnis periſſet [d] impropugnata, ni Arinthæi adventu territi Perſæ eam incurſare denuo diſtuliſſent: hoc ſolo contenti, quòd ad Imperatorem miſêre legatos, petentes nationem eamdem, ut ſibi & Joviano placuerat, non defendi. Quibus repudiatis, Sauromaces pulſus ut antè diximus Hiberiæ regno, cum duodecim legionibus & Terentio remittitur: & eum amni Cyro jam proximum Aſpacures oravit, ut ſocia poteſtate conſobrini regnarent: cauſatus ideo ſe nec cedere, nec ad partes poſſe tranſire Romanas, quòd Ultra ejus filius obſidis lege tenebatur adhuc apud Perſas. Quæ Imperator doctus, ut concitandas ex hoc quoque negotio turbas

Pontus igitur Pelagonius in Aſia nullus eſt.

[a] Recturus int. sine insignibus.] Id eſt ſine diademate & regiis inſignibus.

[b] Cels. montium petivere secessus.] In codice Regio [& Colb.] *receſſus* ſcribitur. Ceterùm hi montes qui Rom. limitem & Lazicam dirimebant, incipiebant à Rhilæo opido, quod Rhiſuntem vocat Ptolemæus: in iiſque gens libera degebat, nec Romanis nec Lazis obnoxia, ut ſcribit Procopius in lib. 4. Goth.

[c] Et Artabanni.] Regius codex *Arabanni* ſcriptum habet ubique: in principio autem libri 30. *Arrabannis*: [in Mſ. Colb. nunc *Arabanni*, nunc *Arraboni*, & *Arrabannes*.]

[d] Ni propugnatoris Arinthæi.] Cùm in Reg. codice ſcriptum eſſe vidiſſem, *ne propugnatam*; exiſtimavi integrum locum haud paullo elegantiùs ſcribi

consilio

consilio prudentiáque molliret, divisioni adquievit Hiberiæ: ut eam medius dirimeret Cyrus, & Sauromaces [a] Armeniis finitima retineret & Lazis, Aspacures Albaniæ Persisque contigua. His percitus Sapor, pati se exclamans indigna, quòd contra fœderum textum juvarentur Armeniæ, & evanuit legatio quam super hoc miserat corrigendo, quódque se non assentiente nec conscio dividi placuit Hiberiæ regnum: velut obseratis amicitiæ foribus vicinarum gentium auxilia conquirebat, suúmque parabat exercitum, ut serenata cæli temperie subverteret omnia, quæ ex re sua struxere Romani.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coss. Anno Chr. 368.

posse hoc modo: *Armenia omnis perisset impropugnata, ni Arinthei*, &c. sic enim loqui solet Marcellinus.

[a] ARMENIIS FINITIMA RET. ET LAZIS.] Quippe Hiberia media est inter Lazos ac Persas: ab Oriente enim Albaniam habet & Persas: ab Occasu autem Colchidem, quæ Lazica postea dicta est, ut scribit Procopius in lib. 1. Persic. & Ptolemæus. Armenia autem Hiberis est ad Meridiem.

Explicit Liber XXVII.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XXVIII.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XXVIII. continentur.

C. V. *Saxones in Gallia, post factas indutias, à Romanis insidiis circumventi. Valentinianus data fide jungendi copias, Burgundiones Alamanniæ immisit, qui decepti ac illusi, captivis omnibus occisis domum redierunt.*

C. VI. *Clades Tripoli provinciæ, Leptitanisque & OEensibus ab Austurianis illatæ, & fraude Romani Comitis Valentiniano occultatæ, & minimè vindicatæ.*

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coss. Anno Chr. 368.

CAPUT I.

DUM apud Persas, ut suprà narravimus, perfidia Regis motus agitat insperatos, & in Eois tractibus bella rediviva consurgunt: [a] anno sextodecimo & eo diutiùs post Nepotiani exitium, sæviens per Urbem æternam urebat cuncta Bellona, ex primordiis minimis ad clades excita luctuosas: quas obliterasset utinam juge silentium! ne fortè paria quandoque tententur, plus exemplis generalibus nocitura quàm delictis. Ac licèt ab textu cruento gestorum exquisitè narrando, justus me retraheret metus multa reputantem & varia; tamen præsentis temporis modestiâ fretus, carptim ut quæque memoriâ digna sunt explanabo: nec pigebit quid ex his, quæ apud veteres acciderint, timuerim docere succinctè. Bello Medico primo cùm diripuissent Asiam Persæ, obsidentes Miletum molibus magnis, minantésque defensoribus cruciabiles neces, injecere clausis necessitatem, ut omnes magnitudine malorum adflicti, peremptis caritatibus propriis, projectóque in ignem mobili censu, arsuros se certatim congererent in communem pereuntis patriæ rogum. Hoc argumentum paullo postea digestum tumore tragico Phrynichus in theatrum induxerat Athenarum: paullispérque jucundè auditus, cùm cothurnatiùs stilus procederet lacrymosus, indignatione damnatus est populi, arbitrati non consolandi gratiâ, sed probrosè monendi quæ pertulerat amabilis civitas, [b] nullis auctorum adminiculis fulta, hos quoque dolores scenicis adnume-

[a] ANNO XVI. ET EO DIUTIUS POST NEPOTIANI EXITIUM.] Flavius Popillius Nepotianus Eutropiæ Constantini sororis filius, cùm Magnentium cæso Constante Imperium in Galliis invasisse cerneret, & ipse tamquam eo dignior Imperium concupivit. Cæso igitur Urbi Præfecto Cœlio Probino, & armata gladiatorum manu Imperator renuntiatus, multos qui Magnentii partibus favebant occidit: adeo ut passim domus, fora, viæ, templáque cadaveribus complerentur. Sed mox missi à Magnentio duces, Heraclida Senatore prodente, factionem ejus oppressere: caput ejus pilo per Urbem circumlatum est. Gravissimæ deinde proscriptiones, & Nobilium qui Nepotiani partibus favisse suspecti erant, cædes subsecutæ sunt. Nam & Eutropia Nepotiani mater, & Sperantius, & Abuterius, aliique plures capite pœnas dederunt, ut scribit Athanasius in Epist. Apologetica ad Constantium pag. 676. καὶ ἀποδεχόμενοι ἐν σφαγαῖς τῶν ἐν Ῥώμῃ γενομένους ἡμᾶς ὑποδεξαμένους, τὴν μακαρίαν σου θείαν τὴν ὡς ἀληθῶς Εὐτροπίαν, καὶ Ἀβουτήριον τὸν γενναῖον ἐκεῖνον, καὶ Σπεράντιον τὸν πιστότατον, καὶ ἄλλους πολλάς. Porro id Nepotiani exitium contigit anno Domini 350. Sergio & Nigriniano Coss. ex ante diem III. Nonas Jun. usque ad pridie Cal. Jul. ut scribit Idatius in Fastis, & Chronicum Alexandrinum.

[b] NULLIS AUCTORUM ADMIN.

rasse fabulis insolenter. [a] Erat enim Atheniensium colonia Miletus, [b] deducta inter Ionas alios per Nileum filium Codri, qui fertur pro patria bello se Dorico devovisse. Sed ad proposita veniamus. Maximinus regens quondam Romæ Vicariam Præfecturam, [c] apud Sopianas Valeriæ oppidum obscurissimè natus est, patre [d] Tabulario Præsidialis officii, orto à posteritate Carporum, quos antiquis excitos sedibus Diocletianus transtulit in Pannoniam. Is post mediocre studium liberalium doctrinarum, defensionémque causarum ignobilem, & administratas Corsicam itidémque Sardiniam, [e] rexit deinde Tusciam. Unde morato in itinere diutiùs successore, progressus ad curandam Urbis annonam, etiam provinciæ

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI
Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coss. Anno Chr. 368.

FULTA.] Auctores dicuntur conditores, seu coloniæ deductores, quos Græci κτίστας vocant. Quo nomine non solùm ii censentur, qui primi urbem condidere, sed etiam qui colonis frequentavere. Auctores eo sensu dixit Suetonius in Claudio cap. 25. Solinus cap. x. & Justinus in lib. 21. & 23. ut Livium Avienúmque prætercam. Auctores igitur hoc in loco sunt Athenienses, qui coloniam in Asiæ eam partem miserunt, quæ Ionia dicitur.

[a] MILETÚMQUE RELEGATUS EST.] Hæc verba absunt à codice Regio, * & Tol.* [& Colb.] & Vaticano: rectè ut equidem censeo. Neque enim Phrynichus propter illam tragœdiam ab Atheniensibus relegatus est, sed mille drachmis tantummodò multatus, ut scribit Herodotus in lib. 6. & Callisthenes apud Strabonem in lib. 14. aliíque plures. Cùm autem duo fuerint Phrynichi Athenienses tragici, alter Polyphradmonis filius, Thespidis discipulus, alter filius Melanthæ: hic qui Mileti halosim dedit, Melanthæ filius dicitur à Scholiaste Aristophanis in Vespas: cui subscribit Ælianus in lib. 13. cap. 17. In Editione etiam Augustana legitur, *Miletum relegatus est.* Sed non dubito quin hæc verba tum Accursius, tum Gelenius ex conjectura addiderint, ut sequentia cum antecedentibus cohærerent: sequitur enim narratio de conditu Mileti, cujus urbis nullam antea mentionem factam videbant. Etenim ubi legitur, *obsidentes Miletum molibus magnis*, utriusque Editio perperam scriptum habebat, *obsid. militum, &c.*

[b] DEDUCTA INTER IONAS ALIOS PER NILEUM.] Post mortem Codri Regis Atheniensium, inter filios ejus Medontem ac Nileum, qui ceteros fratres ætate anteibant, de regno orta contentio est. Permissâ oraculo Delphico controversiâ, Apollo Medonti regnum adjudicavit. At Nileus fratri utpote claudo parere dedignatus, collecta Atheniensium juventute, cum reliquis fratribus aliísque ex Græcia adjunctis comitibus, in Asiam profectus est, & pulsis Caribus ipse Miletum; ceteri alias in Ionia urbes condidêre: ut scribit Pausanias in Achaïcis, Strabo in lib. 14. Ælianus in lib. 8. Variæ Hist. Conon in Narrat. 2. apud Photium, Tertullianus de Pallio, aliíque. Contigit autem hæc Ionica migratio annis 140. post excidium Trojæ, teste Aristarcho, & Eratosthene atque Porphyrio. Ceterùm Nileus rectè scribitur. Nam & Herodotus in 6. & Marmora Arundelliana, & Pausanias in Achaïcis, & Suidas νηλεὺς appellant.

[c] APUD SOPIANAS.] Sic etiam in Itinerario Antonini hoc opidum nominatur: in codice tamen Regio, * & Tolos.* & in Augustana Editione scriptum reperi *apud Sopianum*, [in Colbert. Ms. *Sopianus.*]

[d] TABULARIO PRÆSIDIALIS OFFICII.] Ita distinctè scriptum est in Regio exemplari. Tabularius autem Præsidialis officii is est, qui tabulas publicas civitatum, & rei tributariæ rationes tractat. Hi cùm antea Numerarii dicerentur, Valens legem tulit, ut posthac Tabularii dicerentur lege 9. Cod. Th. de Numerariis. Nec multo pòst Theodosius duos in singulis provinciis Tabularios collocari præcepit, quorum ad alterum fiscalis arcæ ratiocinia, ad alterum largitionales tituli pertinerent, lege 12. eodem tit. lege 30. de Susceptoribus. Unde in Notitia Occidentalis Imperii, inter Officiales Consularium, Correctorum & Præsidum Tabularii duo pro Numerario recensentur. Videntur tamen Tabularii civitatum & provinciarum distincti fuisse à Tabulariis Præsidum: & ad eos spectat titulus in Cod. Th. de Tabulariis, & lex 1. de exaction. & Gesta purgationis Cæciliani, & Vetus inscriptio: *Tabularius. Lusitaniæ. & Vettoniæ.*

[e] REXIT DEINDE TUSCIAM.]

Valentinianus, Valens & Gratianus Augusti Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coss. Anno Chr. 368.

moderamina retinebat: egitque consideratione triplici inter exordia cautiùs. Primò quòd recalebant in auribus ejus parentis effata, quid augurales alites vel cantus monerent oscinum apprimè callentis, [a] adusque sublimia regimenta, [venturum] sed periturum ferro pœnali: dein quòd nactus hominem Sardum, quem ipse postea per dolosas fallacias interemit, ut circumtulit rumor, eliciendi animulas noxias & præsagia sollicitare larvarum perquam gnarum: dum superesset ille, timens ne proderetur, tractabilis erat & mollior: postremò quòd tamquam subterraneus serpens per humiliora reptando, nondum majores funerum excitare poterat causas. Principium autem unde latiùs se funditabat, emersit ex negotio tali. [b] Chilo ex Vicario & conjunx ejus Maxima nomine, questi [c] apud Olybrium ea tempestate Urbi Præfectum, vitámque suam venenis petitam asseverantes, impetrarunt ut hi quos suspectati sunt, ilico rapti compingerentur in vincula: organarius Sericus, & Asbolius palæstrita, & Haruspex Campensis. Verùm negotio tepescente ob diuturnam morborum asperitatem qua tenebatur Olybrius: morarum impatientes hi qui rem detulerunt, libello petiverunt oblato, ut examinandum jurgium [d] Præfecto mandaretur annonæ: idque studio celeritatis concessum est. Acceptâ igitur nocendi materiâ Maximinus effudit genuinam ferociam, pectori crudo adfixam: [e] ut sæpe faciunt amphitheatrales

Maximinus Corrector Tusciæ fuit Gratiano Nob. puero, & Dagalaipho Coss. qui erat annus sextus decimus post exitium Nepotiani. Id docet subscriptio legis 8. de accusationibus in Codice Theod.

[a] Adusque sublimia regimenta.] Deest *venturum*, aut quid simile.

[b] Chilo ex Vicario.] Chilo Vicarius Africæ dicitur in lege 4. Cod.Th. de excusat. artif. Gratiano III. & Equitio Coss. sed mendosa est inscriptio, ut innumeris in locis Codicis Th. scribendúmque est, *Chiloni Proconsuli Africæ*, ut patet ex inscriptione legis 7. Cod. Th. de prædiis navicular.

[c] Apud Olybrium ea temp. Urbi Præf.] Prætextato Præfecto Urbi successit Olybrius, qui Præfecturam urbanam iniit Valentiniano II. & Valente II. Coss. ut ex Codice Theod. rectè Onuphrius adnotavit in Fastis: hic annus erat XVIII. ab exitio Nepotiani. Quare in principio hujus libri non rectè videtur scribi: *Anno XVI. & eo diutiùs post Nepotiani exitium, sæviens per urbem æternam urebat cuncta Bellona, &c.*

[d] Præfect. mand. annonæ.] Hieronymus in Chronico ad annum Christi 371. sic adnotat: *Maximinus Præfectus annonæ maleficos ab Imp. investigare jussus, plurimos Romæ Nobilium occidit.* Sed annus perperam assignatur. Eo enim anno 371. quo Gratianus iterum Consul fuit cum Probo, Olybrius Præfecturâ urb. decesserat, & ab exitio Nepotiani annus is quem ponit Hieronymus, est vicesimus primus, quod à Marcellini nostri epocha longiùs discedit. Fuit igitur Maximinus Præf. annonæ anno Dom. 368. Valentiniano II. & Valente II. Coss. ut colligo ex Codice Th. de annonis civicis, ubi Maximus dicitur perinde ac à D. Hieronymo & Rufino.

[e] Ut sæpe faciunt amphitheatr. feræ.] Feræ illæ quæ ad voluptates pop. Rom. ex omni orbe terrarum conquirebantur, sæpe ex caveis elapsæ, in media civitate horrendas strages edebant, ut testatur Tertullianus in lib. ad Martyras: *Quoties feræ & in silvis suis, & in mediis civitatibus elapsæ caveis, homines devoraverunt?* Libanius quoque in Encomio Dianæ quod est in tomo I. postquam Dianæ id munus ac beneficium esse dixit, quòd feræ se in silvis continent, nec in urbes & villas incurrunt ut homines lacerent, subdit: *Quis enim earum impetum ferre posset, quandoquidem si fortè quadam ex illis bestiis, quæ in vivariis diu macerata sunt, elapsa è cavea*

feræ, [a] diffractis tandem solutæ posticis. Cúmque multiformiter quasi in proludiis negotium spectaretur, & quidam sulcatis lateribus nominassent nobiles aliquos, tamquam usos artificibus lædendi per clientes, aliósque humiles notos reos & indices: [b] supra plantam (ut dicitur) evagatus tartareus cognitor, relatione maligna docuit Principem, nonnisi suppliciis acrioribus perniciosa facinora scrutari posse vel vindicari quæ Romæ perpetravere complures. His ille cognitis efferatus, ut erat vitiorum inimicus acer magis quàm severus, uno proloquio in hujusmodi causas, quas [c] arroganter proposito Majestatis imminutæ miscebat, omnes quos juris prisci justitia divorúmque arbitria quæstionibus exemere cruentis, si postulasset negotium, statuit tormentis affligi. Utque congeminata potestas erectáque sublatiùs altiores consarcinaret ærumnas, Maximino Romæ agere disposito pro Præfectis, sociavit ad hæc cognoscenda quæ in multorum pericula struebantur, Leonem Notarium, postea Officiorum Magistrum, [d] bustuarium quem-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coss. Anno Chr. 368.

per civitatem discurrere cœpit, solo adspectu terrorem injicit: continuò sibi quisque perfugium quærit, januæ clauduntur, &c. ὅπου γε λέων εἷς τις τῶν ἐν τοῖς ζωγρείοις πεπαλαισμένων ὑπερβὰς τὸ ζωγρεῖον ᾔει διὰ τῆς πόλεως, βλέμματι μόνῳ ταράττει, &c. * Quibus adde hæc Plinii in libri 36. capite 5. de Praxitele quodam sculptore: *Accidit ei, cùm in Navalibus ubi feræ Africanæ erant, per caveam intuens leonem cælaret, ut ex alia cavea panthera erumperet, non levi periculo diligentissimi artificis.* Adjungenda sunt & verba Chrysostomi ex Homilia XXIX. in Matthæum sub finem: ὡσὰν θηρία χαλεπὰ ἀπὸ χαλάγγας φυγόντα τὰς πόλεις θορυβῶσι: & in Homilia LX. ubi hujusmodi vivaria, ubi bestiæ caveis inclusæ servabantur, remota fuisse dicit à Curia, & à Prætorio ac Palatio, ne fortè bestiis erumpentibus periculum his in locis cuiquam crearetur. Cujus rei illustre habes exemplum in libro 16. Historiæ Miscellæ ad annum 23. Justiniani Aug. *Mense Martio exsiluit elephas è stabulo noctu, & interfecit multos, alios verò debilitavit.* *

[a] DIFFRACTIS TAND. SOLUTÆ POSTICIS.] Posticæ sunt portæ amphitheatri, per quas feræ intromittebantur in arenam. Nam cùm de amphitheatralibus feris loquatur hîc Marcellinus, aliæ posticæ intelligi nequeunt. * De his posticis fit mentio in Actis Martyrii Tarachi, Probi, & Andronici: *Præses confusus & irâ excandescens, mandat suis leænam provocare: quæ magno rugitu posticam aggreditur, & transiit. Clamat populus timens magna voce: Aperiatur: & sic postica destructa est.* Ita quidem edidit Rosvveidus. Sed in Ms. codice ita scriptum inveni: *Quæ provocata, cum magno rugitu posticam confregit: ut omnis populus cum timore clamaret: Aperiatur leæna.* *

[b] SUPRA PLANTAM UT DICITUR EVAGATUS.] Proverbialis locutio est, quæ unde initium sumpserit, docet Valerius Max. in lib. 8. cap. 13. *Mirificè*, ait, *& ille artifex, qui in opere suo moneri se à sutore de crepida & ansulis passus, de crure etiam disputare incipientem supra plantam ascendere vetuit.* [Hoc Apellis pictoris verbum, *Ne supra crepidam sutor judicaret*, in proverbium venit: ut ait Plinius in lib. 35. cap. 10.] Similis jocus Stratonici citharœdi refertur ab Athenæo, qui sutori cuidam secum de Musica disputanti, minimè audiendum eum esse dixit, quippe qui supra plantam ascenderet: οὐ προσέχειν αὐτῷ ἔφη, ὅτι ἀνώτερον τοῦ σφυροῦ λέγει. Hoc autem adagio utitur Epictetus in Enchiridio cap. 61. ὑπὲρ πόδα ὑπερβῇς: & Lucianus in Dialogo pro imaginibus: ταυτί σοι ἔκμετρα ἔδοξε καὶ ὑπὲρ τὸν πόδα. Quamquam eo loci proverbium ductum videtur ex calceis tragicorum, qui actoris pedem longè superabant: quod indicat ipse Lucianus in ejusdem Dialogi principio: μεῖζον ὑπὲρ τὸν πόδα ἴσως τὸ ὑπόδημα: & eo sensu dixit Horatius:

> *Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est.*

[c] ARROGANTI PROPOSITO.] In Ms. Regio legitur *arrogat*: in Editione Augustana [& in Ms. Colb.] *arrogant.* scribe, *quas arroganter propos. &c.* * Tamen ita loquitur libri 18. initio. *

[d] BUSTUARIUM QUEMDAM LATRONEM.] Bustuarius quidem gladiator quis sit, ex Cicerone in Pisonem, & ex Servio Grammatico didici: qui scilicet

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

dam latronem Pannonium, efflantem ferino rictu crudelitatem, etiam ipsum nihilominus humani sanguinis avidissimum. Auxit obstinatum Maximini ingenium ad lædendum adventus collegæ similis, & [a] litterarum cum ampla dignitate dulcedo. Ideóque pedes huc & illuc exsultando contorquens, saltare non incedere videbatur, dum studebat [b] inter altaria celsiùs gradientes, ut quidam memorant, imitari Brachmanas. Jámque lituis cladium concrepantibus internarum, rerum atrocitate torpentibus cunctis, præter multa cruda & immitia, quorum nec diversitas comprehendi nec numerus potest, mors Marini causarum defensoris eminuit: quem ut ausum Hispanillæ cujusdam artibus pravis adfectasse conjugium, transeunter indiciorum fide discussa, supplicio letali damnavit. Et quoniam existimo forsitan aliquos hæc lecturos, exquisitè scrutando notare, strepentes id actum esse priùs, non illud, aut ea quæ viderint prætermissa: hactenus faciendum est satis, quòd non omnia narratu sunt digna, quæ per squalidas transiere personas: nec si fieri fuisset necesse, instructiones vel ex ipsis tabulariis suppeterent publicis, tot calentibus malis, & novo furore sine retinaculis imis summa miscente: cùm justitium esse quod timebatur, non judi-

in nobilium virorum funere dimicabat. Sed bustuarius latro is est, qui à Græcis τυμβωρύχος dicitur, id est sepulcrorum effossor; quos Latini vespillones uno verbo appellant, ut in lege 31. D. de evictionibus, & in lege 71. D. de solutionibus, & Antidamus Heracleopolites apud Fulgentium Planciadem de verbis antiquis. Postremò in Glossis veteribus, τυμβωρύχος, *sepulcri violator, vispiliator.*

[a] LITTERARUM CUM AMP. DIGN. DULCEDO.] Litteræ sunt codicilli Vicariæ Præfecturæ, quos Valentinianus Maximino Præfecto Annonæ miserat. Hos πινακίδας Græci vocant: sic enim Themistius in Orat. 17. καὶ οὐ προκεῖται νῦν ἀρχῶν ἀγορά, &c. ἀλλὰ τὸ ἀρχαῖον τίμημα ἐπανελήλυθε τῇ δικαιοσύνῃ καὶ ἐμπειρίᾳ. κἂν τοῦτο εὑρίσκηταί τις κεκτημένος, οὐ δεήσεται τοῦ προσαιτεῖν πινακίδας, &c. *Non jam ampliùs magistratuum mercatus proponitur: sed justitiæ, ac prudentiæ pristinus honos rediit: & si quis his dotibus præditus reperiatur, non opus erit ut codicillos emendicet.* Glossæ veteres, πινακὶς βασιλικὴ, *codicillus*. Idem in Orat. 4. χρυσηλάτους δέλτους vocat codicillos auratos: Isidorus Pelusiota in Epist. 5. libri 2. δέλτους ἐξ ἐλεφάντων vocat, id est codicillos eburneos. At Libanius γραμματεῖα appellat in Orat. Consulari ad Julianum: καὶ γὰρ ἡγεῖται ἄτοπον εἰ τὰ μὲν γραμματεῖα τοῖς ἄρξουσιν αὐτὸς ἐγχειρίζοι, &c. *Absurdum enim judicat, si cùm codicillos ipse manu sua tradat iis qui provincias recturi sunt, &c.* & in Epistola 767. ad Tatianum Præfectum Præt. ubi docet moris fuisse, ut Præfecti Præt. Imperatoribus insinuarent eos, qui provincias recturi erant: Imperatores verò iisdem codicillos darent: *βασιλέως μὲν γὰρ τὸ δοῦναι τὸ γραμματεῖον· σὺ δ' ὃν λαβεῖν ἄξιον ἐδίδαξας.* Cum codicillis autem mittebantur insignia: unde insignia pro codicillis sumuntur in lib. 25. pag. 302. & apud Themistium in Orat. 16. initio, & in Zosimi lib. 4. & in Scholiis in Gregorii Philipp. 1. τὰ τῶν ἀρχῶν σύμβολα pro codicillis usurpantur. * Chrysostomus in Homilia 11. de verbis Esaiæ: καθάπερ γὰρ οἱ βασιλεῖς τοῖς ἑαυτῶν ὑπάρχοις χρυσᾶς ὀρέγουσι δέλτους, σύμβολον τῆς ἀρχῆς. Ex quo loco discimus, symbola magistratuum nihil aliud fuisse quàm Imperatoris codicillos: sed eos diversos fuisse pro diversitate magistratuum. Nam codicilli quidem delatæ Præfecturæ erant aurei; reliquorum verò magistratuum eburnei: ut suprà vidimus ex Isidoro Pelusiota. *

[b] INTER ALTARIA CELSIUS GRADIENTES BRACHMANAS.] Philostratus in lib. 3. de vita Apollonii cap. 4. ait Brachmanas duobus interdum cubitis supra terram elatos celsiùs gradi, idque non præstigiarum aut ludicræ ostentationis causâ, sed ut Solis cui devoti sunt, cursum eâ ratione imitentur: μετεωροπορεῖν δὲ ἰδεῖν τοὺς Βραχμᾶνας ἔφη ἀπὸ τῆς γῆς ἐς πήχεις δύο, οὐ θαυματοποιίας ἕνεκεν, ἀλλ' ὅπως τῷ ἡλίῳ συναποβαίνοντες ἀπὸ τῆς γῆς δρῶσιν, ὡς πρόσφορα τῷ θεῷ πράττοντες. Brachmanas autem Solis cultui mancipatos fuisse, docet Hierocles apud Ste-

cium apertè constaret. Tunc Cethegus Senator adulterii reus delatus, cervice periit abscissa, & [a] Alypius nobilis adulescens, ob levem relegatus errorem, aliique humiles publica morte oppetiverunt: in quorum miseriis velut sui quisque discriminis cernens imaginem, tortorem & vincula somniabat & diversoria tenebrarum. Eodem tempore etiam [b] Hymetii præclaræ indolis viri negotium est actitatum: cujus hunc fuisse novimus textum. Cùm Africam Proconsul regeret, Carthaginensibus victus inopiâ jam lassatis, [c] ex horreis Romano populo destinatis frumentum dedit: paullóque postea cùm provenisset segetum copia, integrè sine ulla restituit mora. Verùm quoniam [d] denis modiis singulis solidis indigentibus venumdatis, emerat ipse tricenos, [e] interpretii compen-

phanum Byzantium, & generaliter gens Indorum omnis Solem colit. Manè enim è lecto surgentes Indi ad orientem Solem conversi, saltatione quadam Deum salutant, Solis cursum & choream imitantes: idémque faciunt vesperi cùm cubitum eunt, ut refert Lucianus de saltatione.

* [a] ALYPIUS NOB. ADULESCENS OB LEVEM RELEGATUS ERRORE M.] Hic videtur esse frater Q. Hermogeniani Olybrii, de quo duæ sunt inscriptiones à Baronio relatæ ad annum Christi 395. FALTONIUS. ALYPIUS. V. C. PRÆF. URBI. dicitur sub Theodosio Aug.*

[b] HYMETII.] Videtur is esse, qui Vicarius Urbis fuerat Mamertino & Nevitta Coss. ad quem exstat lex 29. Cod. Th. de appellationibus. Erat autem frater Toxotii, patruus Eustochii virginis: ut colligitur ex Epistola D. Hieronymi ad Lætam de institutione filiæ. Memoratur etiam à S. Basilio in Ep. 330. quidam ejusdem nominis ὑμήτιος.

[c] EX HORREIS ROM. POPULO DESTINATIS.] Olim Ægyptiæ & Africanæ messes populum Rom. pascebant. Ac de Ægypto quidem id testatur Statius in Silvis, & Plinius in Panegyrico: de Africa autem præter ceteros Claudianus de bello Gildonico, ubi Romam sic loquentem inducit:

Tot mihi pro meritis Libyam Nilúmque dedere,
Ut dominam plebem, bellatorémque Senatum
Classibus æstivis alerent.

Sed postquam Constantinus Imperium Rom. divisit, & urbem nominis sui æmulam Romæ condidit; Ægyptus quidem Orientali Imperio cessit, ad plebem Constantinop. alendam: Africa verò Romano populo relicta est, ut ibidem Claudianus notat: cui subscribit Eunapius in Ædesii vita, & Descriptio veteris orbis à Jac. Gotofredo edita. Hinc in Oriente quidem erat Præfectus annonæ Alexandrinæ sub dispositione Præfecti Præt. Orientis: cujus mentio fit in lege 3. Cod. Th. de Susceptoribus. At in Occidente erat Præfectus annonæ Africanæ sub dispositione Præfecti Præt. Italiæ & Africæ; ut docet Notitia Imperii Romani. Ille Alexandriæ; hic Carthagine residebat, & officium habebat: ut patet ex lege 13. Cod. Th. de annona & tributis, lege 8. de exactionibus, lege 12. de Navicularis. * Prudentius in libro 2. contra Symmachum, Siciliam & Sardiniam quotannis Romanos alere missa classe consuevisse scribit.*

[d] DENIS MODIIS SINGULIS SOLIDIS VENUMDATIS.] Sic Julianus Antiochensibus in illa annonæ penuria cùm denos modios singulis aureis seu solidis vendi videret; ipse ex fiscali tritico quinos denos modios unico solido vendidit, ut ipse dicit in Misopogone. Apparet igitur caritatem annonæ fuisse non mediocrem, cùm modii Romani decem solido vænibant. Postea Valentinianus legem tulit, ut modii duodecim non pluris solido venumdarentur, si Suidæ credendum est. Is enim in v. Μεγαίμ sic scribit: ὡνομάσθησαν Οὐαλεντινιανοὶ πωλεῖσθαι τοὺς εἴκοσι μοδίους δώδεκα τῷ νομίσματι μαδιανὸς ἀναλέγεσθαι.

[e] INTERPRETII COMPENDIUM.] Cùm Hymetius denos modios singulis solidis vendidisset, sequente anno ex illa pecunia quam ex frumenti publici venditione collegerat, triticum emit: & cùm ubertas segetum provenisset, qui priore anno decem modios solido vendiderat, triginta modios uno aureo comparavit. Ac horreis quidem populi Romani totidem modios quot ante messem inde abstraxerat, fideliter restituit: interpretium autem (id erat XX. modii in solidum) ad Principis ærarium misit. Interpretium rectè in Glossis πρόσοδον explica-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

dium [a] ad Principis ærarium misit. Ideóque Valentinianus per nundinationem suspicatus parum quàm oportuerat missum, eum bonorum parte multavit. Ad cujus cladem exaggerandam id quoque iisdem diebus acciderat non minùs exitiale. Amantius Haruspex ea tempestate præ ceteris notus, occultiore indicio proditus, quòd ob prava quædam implenda, ad sacrificandum ab eodem esset adscitus Hymetio, inductúsque in judicium, quamquam incurvus sub eculeo staret, pertinaci negabat instantia. Quo infitiante, secretioribus chartis ab ejus domo prolatis, commonitorium repertum est manu scriptum Hymetii, petentis [b] ut obsecrata ritu sacrorum sollemnium numina erga se Imperatores delenirent: cujus extima parte quædam invectiva legebantur in Principem, ut & avarum & truculentum. Hæc Valentinianus relatione judicum doctus, asperiùs interpretantium facta, vigore nimio in negotium jussit inquiri. Et quia [c] Frontinus Consiliarius antedicti, minister

tur: sed τίμημα suppleri debet. Interpretium enim dici non potest nisi habita ratione ad alterum pretium. Atque ut breviter definiam, interpretium est lucrum inter emptum ac venditum. Ut si quod pretio unius aurei emptum est, illud postea duobus aureis vendidero, interpretium erit unus aureus: aut quemadmodum in hac specie, si cùm modios x. solido uno vendiderim, postea uno solido triginta modios comparavero, interpretii lucrum erunt duo trientes unius solidi, seu x x. modii. Propriè tamen interpretium nihil aliud significat quàm duorum temporum pretium, vel duplex pretium: & tam pro damno quàm lucro accipi potest. Sic Artemius Episcopus pro dispendio sumit in eo loco quem Lindenbrogius adduxit. Nempe interdum accidit, ut quod certo pretio emeris, postea minoris vendere cogaris: & tunc interpretium non lucrum, sed dispendium habet. Hinc Marcellinus noster hoc in loco non simpliciter interpretium dixit, sed *interpretii compendium*: incrementa dicuntur in lege 1. Cod. Th. de frumento urbis Const. At Cujacius in lib. 16. Observ. cap. 4. interpretium ait esse pretium pretii, nimis obscurè.

[a] AD PRINCIPIS ÆRARIUM.] Id est ad arcam Præfecturæ Prætorianæ: hic enim titulus annonarius ad arcam Præfectorum pertinebat, qui annonam curabant, ut ad libros superiores adnotatum est. Hinc apud Cassiodorum Epistola 26. lib. 2. quæ est de interpretiis annonariarum specierum, ad Præfectum Præt. missa est. Cave igitur, ne ærarium hîc privatum aut sacrum intelligas.

[b] UT OBSECRATA RITU SACRORUM SOL. NUMINA IMP. DELENIRET.] Sic primus edidit Gelenius. At in Augustana Editione locus legitur hoc modo: *Ut obsecratores sacrorum sol. numina erga se Imp. delinirent.* Neque aliter in Regio codice, nisi quòd in eo sic habetur, *ut obsecrationibus agrorum sol.* &c. & superscriptum est ex conjectura *delinirentur.* [In Ms. Colbert. *ut obsecratoribus agrorum sol. numina*, &c.] Mihi sic scribendus hic locus videbatur: *Ut obsecrato ritu sacrorum sollemnium numine erga se Imperatores* (Valentinianum & Gratianum scilicet) *deleniret:* vel sanè, *ut obsecrata ritu sacr. sol. numina erga se Imperatores delenirent.* Commonitorium enim illud Hymetii nihil aliud erat quàm concepta precatio, quam ad Amantium Haruspicem miserat, cum brevi monito eorum quæ in illo sacrificio observari volebat.

[c] FRONTINUS CONSILIARIUS.] Laudanda est Lindenbrogii conjectura, qui primus hunc locum rectè emendavit, cùm in antiquis Editionibus, adeóque in Mss. omnibus *Consutarius* legeretur. In Ms. quidem Regio *Consularius* superscriptum est; sed sine dubio vitiosè. Consiliarius autem sive Assessor, is est qui Magistratui in judicando consilium suggerit, de quibus ad lib. 23. nonnulla adnotavi. Eos Græci κοινωνοὺς τῶν πόνων appellant, ut præter Gregorii Thaumaturgi locum à Lindenbrogio allatum, docet Libanius in Ep. 376. ad Honoratum: Γλαφυρῷ ἀρχὴ τῶν ἐπαρχείων, καὶ Κλεάρχου καλοῦντος εἰς κοινωνίαν πόνων. * Gregorius quoque Nazianz. in Epistola 48. ad Asterium, & in Epistola 175. ad Olympium, & Isidorus Pelusiota in lib. 5. Epistola 40. ad Taurum Præf. Præt. * Sed & Priscus Rhetor in Historia, pag. 29. se Consiliarium ab Euphemio Offic. Magistro adscitum esse significat his verbis: ὃς καὶ Πρίσκον τὸν συγγραφέα τῶν τῆς ἀρχῆς φροντίδων

fuisse

fuiſſe conceptæ precationis arguebatur, conciſus virgis atque confeſſus, ablegatus eſt in exſilium ad Britannos: Amantius verò damnatus poſtea rerum capitalium interiit. Poſt hanc geſtorum ſeriem Hymetius ad oppidum ductus Ocriculum, audiendus ab Ampelio Urbi Præfecto & Maximino Vicario, confeſtímque perdendus ut apparebat, datâ ſibi copiâ rectius Imperatoris præſidium appellavit, nominiſque ejus perfugio tectus, ſervabatur incolumis. Super hoc Princeps conſultus, Senatui negotium dedit. Qui cùm rem libratâ juſtitiâ comperiſſet, eúmque ad Boas Dalmatiæ locum exterminaſſet, ægrè Imperatoris iracundiam tulit perciti vehementer, quòd hominem addictum ut ipſe propoſuerat morti, clementiori ſententia didicerat plexum. Ob hæc & hujuſmodi multa, quæ cernebantur in paucis, omnibus timeri ſunt cœpta. Et ne tot malis diſſimulatis paullatimque ſerpentibus, acervi creſcerent ærumnarum, Nobilitatis decreto legati mittuntur: Prætextatus ex Urbi Præfecto, & ex Vicario Venuſtus, & ex Conſulari Minervius, oraturi ne delictis ſupplicia ſint grandiora, néve Senator quiſquam inuſitato & illicito more tormentis exponeretur. Qui cùm intromiſſi in Conſiſtorium hæc referrent, negantem Valentinianum ſe id ſtatuiſſe, & calumnias perpeti clamitantem, moderatè [a] redarguit Quæſtor Eupraxius: hácque libertate [b] emendatum eſt crudele præceptum, ſupergreſſum omnia diritatis exempla. Circa hos dies Lollianus primæ lanuginis aduleſcens, Lampadii filius ex Præfecto, exploratiùs cauſam Maximino ſpectante, convictus codicem noxia-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

ἐδέξατο κοινωνόν. Conſiliorum participes vocat Diocletianus in lege 1. Cod. de Aſſeſſoribus. Janus à Coſta doctiſſimus Anteceſſor Aſſeſſorem à Luciano deſignari exiſtimabat in Apologia de his qui mercenariam operam præſtant, his verbis: τὰς δίκας εἰσάγειν, καὶ τὴν τάξιν αὐταῖς τὴν προσήκουσαν ἐπιθεῖναι, καὶ τῶν πραττομένων καὶ λεγομένων ἁπάντων ὑπομνήματα χαρίζειν, &c. Sed pace eruditiſſimi viri dictum ſit, non Aſſeſſorem, ſed Hypomnematographum ſe fuiſſe, his & ſequentibus verbis ſignificat Lucianus. Sic enim dicebantur Alexandriæ Actuarii ſeu Memoriales qui acta conficiebant, lege ult. Cod. Th. de Decurionibus: quod integer locus tam apertè demonſtrat, ut prorſus dubitari non poſſit. Gloſſæ veteres, ὑπομνηματογράφος, *Actuarius, Memoralius.* Aſſeſſoris autem officium perſpicuè deſignat Marcellus Memorialis in Epiſtola præfixa Collationi Carth. his verbis: *Ac jampridem in hanc operationem officii mei ſymbolam dedi, quum à V. Sp. Tribuno & Not. Marcellino curarum adſcitus in partem non tam merito meo quàm dignatione cenſentis, communicavi cum judice libranda diſceptationis laborem.*

[a] REDARGUIT QUÆSTOR EUPRAXIUS.] Qui ſcilicet illud reſcriptum juſſu Valentiniani dictaverat. Quæſtoris enim munus erat leges dictare, ut ſuprà monuimus.

[b] EMENDATUM EST CRUDELE COEPTUM.] Cùm in Regio codice [& Colbert.] * ac Toloſ. * *receptum* reperiſſem, non dubitavi quin emendandum eſſet *crudele praceptum.* Eſt autem crudele præceptum illud, quod refertur ſuprà pag. 578. Conſtitutio verò ipſa, quâ id crudele reſcriptum emendatum eſt, exſtat in Cod. Theod. de quæſtionibus ad Olybrium Præf. Urbi, Valentiniano Nob. P. & Victore Coſſ. *Nullus omnino ob fidiculas perferendas, inconſultis ac neſcientibus nobis, vel militiæ auctoramento, vel generis aut dignitatis defenſione nudetur: exceptâ tamen majeſtatis causâ, in qua ſola omnibus æqua conditio eſt.* Quibus conferenda ſunt verba Marcellini noſtri in fine lib. 19. *Neque enim abnuimus ſalutem legitimi Principis ſtudio muniri debere cunctorum, cujus redimendæ causâ validiùs, ubi majeſtas pulſata defenditur, à queſtionibus vel cruentis nullam Corn. le-*

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

rum artium [a] nondum per ætatem firmato conſilio deſcripſiſſe, exſulque mittendus ut ſperabatur, patris impulſu provocavit ad Principem: & [b] juſſus ad ejus Comitatum duci, de fumo (ut aiunt) in flammam; traditus Phalangio Bæticæ Conſulari, cecidit funeſti carnificis manu. Super his etiam [c] Tarracius Baſſus poſtea Urbi Præfectus, & frater ejus Camenius, & Marcianus quidam, & Euſaphius, omnes Clariſſimi, arceſſiti in crimen, quòd ejuſdem conſcii veneficii aurigam fovere dicebantur Auchenium: documentis etiamtum ambiguis, ſuffragante abſoluti ſunt Victorino, ut diſperſus prodidit rumor, qui erat amicus Maximino junctiſſimus. Nec minùs feminæ quoque calamitatum participes fuere ſimilium. Nam ex hoc quoque ſexu peremptæ ſunt originis altæ complures, adulteriorum flagitiis obnoxiæ vel ſtuprorum. Inter quas notiores fuere Claritas & Flaviana: quarum altera cùm duceretur ad mortem, indumento quo veſtita erat abrepto, ne velamen quidem ſecreto membrorum ſufficiens retinere permiſſa eſt. Ideoque carnifex nefas admiſiſſe convictus immane, vivus exuſtus eſt. Paphius quinetiam & Cornelius Senatores, ambo venenorum artibus pravis ſe polluiſſe confeſſi, eodem pronuntiante Maximino ſunt interfecti. Pari ſorte etiam Procurator monetæ exſtinctus eſt. Sericum enim & Aſbolium ſupradictos, quoniam cùm hortaretur paſſim nominare quos vellent, adjecta religione firmarat, nullum igni vel ferro ſe puniri juſſurum, plumbi validis ictibus interemit. Et poſt hæc flammis Campenſem Haruſpicem dedit, in negotio ejus nullo ſacramento conſtrictus. Opportunum eſt ut arbitror explanare nunc cauſam, quæ ad exitium præcipitem Aginatium impulit, jam inde à priſcis majoribus nobilem, ut locuta eſt pertinacior fama: nec enim ſuper hoc ulla documentorum rata eſt fides. Anhelans flatu ſuperbo Maximinus etiamtum Præfectus annonæ, nactúſque audaciæ incitamenta non levia, tendebat aduſque Probi contem-

ges exemere fortunam. Chryſoſtomus in Homilia 13. ad populum Antiochenum: ἔνθα γὰρ ἔγκλημα καθοσιώσεως, ἀξίωμα οὐδὲν ὠφελεῖ. *Ubi crimen eſt læſæ majeſtatis, dignitas neminem tegit.*

[a] NONDUM PER ÆTATEM FIRMATO CONSILIO.] Hujuſmodi adoleſcentum errata paternâ potiùs poteſtate caſtiganda ſunt, quàm judicis ſeveritate. Itaque Lolliani mors eo atrocior omnibus viſa eſt, quòd nobilis adoleſcens per ætatis imprudentiam lapſus, leve delictum capite expiaverat. Atque hic miſerabilis caſus Lolliani occaſionem fortè dedit Conſtitutioni Valentiniani de emendatione propinquorum: quæ in Codice utroque exſtat etiamnum.

* [b] JUSSUS AD EJUS COMITATUM DUCI.] Exſtat lex Valentiniani ad Ampelium Præfectum Urbi, in Codice Theodoſiano, de maleficis & mathematicis, quæ ad hoc negotium pertinet. *

[c] TARRACIUS BASSUS POSTEA URBI PRÆF.] Hic eſt, ut exiſtimo, Anthemius Baſſus Præf. Urbi, prædeceſſor Q. Aurelii Symmachi, ut ipſe Symmachus dicit in lib. 10. Epiſt. 33. & 39. In Epiſt. 47. Anicius Baſſus dicitur. * De eo exſtat vetus Inſcriptio Romæ ad viam Nomentanam, quam abs ſe viſam mihi communicavit Marquardus Gudius: ANICIO. AUCHENIO. BASSO. V. C. QUÆSTORI. CANDIDATO. UNO. EODEMQUE. TEMPORE. PRÆTORI. TUTELARI. PROCONSULI. CAMPANIÆ. PRÆFECTO. URBI. TRINI. MAGISTRATUS. INSIGNIA. FACUNDIÆ. ET. NATALIUM. SPECIOSA. LUCI. VIRTUTIS. ORNAN-

ptum, viri Summatum omnium maximi, juréque Præfecturæ Prætorianæ regentis provincias. Quod [a] Aginatius indignissimè ferens, dolénsque in examinandis causis Maximinum ab Olybrio sibi prælatum, cùm esset ipse Vicarius Romæ: familiari sermone docuit Probum occultè, facilè vanum hominem recalcitrantem sublimibus meritis posse opprimi, si ille id fieri censuisset. Has litteras, ut quidam asseverabant, Probus ad Maximinum, eruditiorem jam in sceleribus commendatúmque Principi pertimescens, nullo conscio præter bajulum misit. Hisque recitatis ita homo ferus exarsit, ut machinas omnes in Aginatium deinde commoveret: velut serpens vulnere noti cujusdam adtritus. Accessit his alia potior insidiarum materia, quæ eumdem Aginatium obruit. Victorinum enim defunctum insimulabat, ut Maximini actus, dum supererat, venditantem: cujus ex testamento legata ipse sumpserat non aspernanda: paríque petulantia Anepsiæ quoque ejus uxori lites minabatur & jurgia. Quæ hæc metuens, ut Maximini etiam muniretur auxilio, finxit maritum in voluntate quam condiderat nuper, argenti tria millia pondo eidem reliquisse. Qui aviditate nimia flagrans, (nec enim hoc quoque vitio caruit) petit hereditatis medietatem. Verùm etiam hoc ut parum sufficienti nequaquam contentus, aliud commentus est ut arbitrabatur honestum & tutum: & [b] ne amitteret ansam sibi oblatam lucrandi uberis patrimonii, Victorini privignam Anepsiæ filiam petit filio conjugem: ídque assentiente muliere promptè firmatum est. Per hæc & alia simili mærore deflenda, quæ decolorabant speciem Urbis æternæ, grassabatur per strages multiplices fortunarum homo cum gemitu nominandus, ultra forenses terminos semet extentans. Namque & resticulam de fenestra Prætorii quadam remotâ dicitur semper habuisse suspensam, cujus summitas [c] quædam velut clausa colligaret, nullis quidem indiciis fulta, sed nocitura insontibus multis: & Mucianum Barbarúmque Apparitores aliquotiens discretim trudi jubebat, ad fallendum aptissimos. Hi tamquam ejulando casus quibus se simulabant oppressos, judicis exaggerando crudelitatem, remedium

TI. QUI. CLARITATEM. GENERIS. PATERNIS. AVITISQUE. FASTORUM. PAGINIS. CELEBRATAM. &c.

[a] AGINATIUS.] Hic Consularis Byzacenæ provinciæ fuerat Juliano Aug. IV. & Sallustio Coss. ut docet lex 1. Cod. Th. de conlatione donat. poss. * Ad hunc eumdem Aginatium Vicarium urbis Romæ exstat rescriptum Valentiniani Aug. quod Baronius refert anno Christi 369. ex quo apparet civem Rom. fuisse. *

[[b] NE AMITTERET ANSAM S. O. LUCRANDI UBERIS PATRIMONII.] In codice Colbert. legitur, *amplam s. o. l. u. patrim.* de quo nomine suprà aliqua notavi.]

[c] QUAMDAM VELUT TAMUSAM.] Hic locus & Donatum Ponzanum & Lindenbrogium valde exercuit: quem nos ope Regii codicis minimo negotio restituimus. Nam cùm in Ms. Regio & Flor. [ac Colb.] & in Editione Augustana sic legeretur: *Quamdam velut clam usam collig. nullis quidem ind. fulta, sed nocitura ins. multis*; ita scribendum esse existimavi: *Cujus summitas quædam velut clausa colligaret*, &c. Quænam porrò illa fuerint quæ velut clausa funiculo colligata erant, divinare non opis nostræ

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

nullum aliud reis ad obtinendam vitam supereſſe eadem replicando ſæpe adſeverabant, nî criminibus magnis petiſſent nobiles viros: quibus ad ſui ſocietatem adnexis, facilè eos abſolvi poſſe firmabant. [a] Ob quæ implacabilitate ultra appoſita jam pergente, manus vinclis ſunt artatæ complurium: ortuque nobiles inculti videbantur & anxii. Nec eorum culpari quiſquam debuit, cùm ſalutantes humum pæne curvatis contingentibus membris, perſæpe clamantem audirent ſpiritûs ferini latronem, nullum ſe invito reperiri poſſe inſontem. Quæ verba effectui properè juncta terruiſſent profectò [b] Numæ Pompilii ſimiles & Catonum. Prorſus enim ſic agebatur, ut nec in alienis malis quorumdam exareſcerent lacrimæ: quod in variis & confragoſis actibus vitæ plerumque contingit. A jure tamen juſtitiáque crebrò diſcedens ferreus cognitor, erat uno quaſi præcipuo tolerabilis. Interdum enim exoratus parcebat aliquibus, quod propè vitium eſſe in hoc loco [c] legitur apud Tullium: *Nam ſi implacabiles iracundiæ ſunt, ſumma eſt acerbitas: ſin autem exorabiles, ſumma levitas: quæ tamen, ut in malis, acerbitati anteponenda eſt.* Poſt hæc prægreſſo Leone, [d] acceptóque ſucceſſore, [e] ad Principis Comitatum Maximinus accitus, auctuſque Præfecturâ Prætorianâ, nihilo lenior fuit, & jam longiùs nocens, ut baſiliſci ſerpentes. In id tempus aut non multo priùs, ſcopæ florere ſunt viſæ, quibus Nobilitatis Curia mundabatur: ídque portendebat extollendos quoſdam deſpicatiſſimæ ſortis ad gradus poteſtatum excelſos. Et quamlibet tempeſtivum eſt ad ordinem redire cœptorum, tamen nihil impedituri temporum curſus [f] immorabimur paucis, quæ per iniquitatem curantium Vicariam Præfecturam in Urbe contra quàm oportuerat geſta ſunt, quia ad nutum Maximini & voluntatem, iiſdem miniſtris velut Apparitoribus gerebantur. Poſt hunc venit Urſicinus ad mitiora propenſior: qui quoniam cautus eſſe voluit & civilis, retulerat Eſaiam cum aliis,

eſt. Suſpicari tamen datur quædam fuiſſe τετελεσμένα, id eſt magicis artibus conſecrata.

[a] OB QUÆ IMPIA VILITATE.] Nihil certius eſt quàm ſic corrigendum eſſe ut fecimus. Conjecturæ noſtræ ſuffragatur Regius [& Colb.] codex, in quo ſcriptum invenimus: *Ob que impla vilitate.*

[b] NUMÆ POMPILII SIMILES ET CATONEM.] Scribendum videtur, *& Catonum.*

[c] LEGITUR APUD TULLIUM.] In Epiſtola illa parænetica ad Quintum fratrem, quæ eſt in lib. 1. Epiſtolarum ad eumdem.

[d] ACCEPTOQUE SUCCESSORE.] Urſicino ſcilicet, qui Maximino ſucceſſit: hæc enim verba ad Maximinum referenda ſunt. Fuit autem Urſicinus Vicarius urbis Romæ, Modeſto & Arinthæo Coſſ. ut patet ex lege 14. Cod. Th. de cenſitoribus, quæ ad Urſicinum Præfectum annonæ directa eſt iis quos dixi Coſſ. Aut igitur eo anno exeunte Urſicinus ex Præf. annonæ Vicarius Urbis eſt factus, aut certè ſecutis Coſſ.

[e] AD PRINCIPIS COMITATUM MAXIM. ACCITUS.] Sic mos erat, cùm ſucceſſorem Magiſtratui alicui dare Imperator volebat, ut eum miſſis litteris ad Comitatum evocaret: ut docet Symmachus in Epiſt. 23. lib. x. in qua ſucceſſorem ſibi mitti poſtulabat. *Ament*, ait, *alii perpetuas poteſtates. Mihi ſummus eſt fructus felicitatis, ut coràm veſtrum numen advenerer, &c.*

[f] IMMORABIMUR PAUCIS.] In Mſ. Regio [& Colb.] & Auguſtana Editione

ob commiſſum adulterium in Rufinam detentis, Marcellum maritum ejus ex Agente in rebus, reum imminutæ majeſtatis deferre conatis: ideóque ut cunctator contemptus, & ad hæc fortiter exſequenda parum conveniens, è Vicaria poteſtate diſceſſit. Huic ſucceſſit [a] Emonenſis Simplicius, Maximini Conſiliarius ex Grammatico, poſt adminiſtratam nec erectus nec tumidus, ſed obliquo adſpectu terribilis: qui compoſitis ad modeſtiam verbis acerba meditabatur in multos. Et primò Rufinam cum univerſis auctoribus adulterii commiſſi vel conſciis interfecit, ſuper quibus Urſicinum retuliſſe prædiximus: alios deinde complures nullo noxiorum diſcrimine vel inſontium. In cruento enim certamine cum Maximino velut antepilano ſuo contendens, ſuperare eum in ſuccidendis familiarum nobilium nervis ſtudebat: Buſirim veterem & Antæum imitatus, & Phalarim, ut taurus ei ſolus deeſſe videretur Agrigentinus. His in hunc modum ac talibus actitatis, Heſychia quædam matrona ob intentatum crimen, in domo Apparitoris cui cuſtodienda eſt tradita, multa pertimeſcens & ſæva, fulcro plumeo vultu contracto incubuit, & animam occluſo narium ſpiramento effudit. Adjunctum eſt his aliud haud mitius malum. Eumenius enim & Abienus ambo ex cœtu ampliſſimo, infamati ſub Maximino in Fauſianam feminam non obſcuram, poſt Victorini obitum quo juvante vixere ſecuriùs, Simplicii adventu perterrefacti, non ſecus volentis magna cum minis, ad ſecreta receptacula ſe contulerunt. Sed Fauſianâ damnatâ inter reos recepti vocatíque edictis, ſemet abſtruſiùs amandarunt: quorum Abienus apud Anepſiam diu deliteſcebat. Sed ut ſolent inſperati caſus adgravare miſerabiles clades, Apaudulus nominè ſervus Anepſiæ, verberatæ conjugis dolore perculſus, negotium ad Simplicium detulit nocte progreſſus: miſsíque Apparitores indicatos è latebris abſtraxerunt. Et Abienus quidem exaggerato crimine ſtupri, quod intuliſſe dicebatur Anepſiæ, morte multatus eſt. Mulier verò ut continendæ vitæ ſpem firmam dilato poſſet habere ſupplicio, appetitam ſe nefariis artibus, vim in domo Aginatii perpeſſam aſſeveravit. Hæc ut geſta ſunt [b] mugitus ad Principem Simplicius retulit: agénſque ibi Maximi-

legitur *immoravimus*: fortaſſe ſcripſerat Ammianus *memorabimus*.

[a] EMONENSIS SIMPLICIUS.] Emonâ oriundus, quod opidum eſt Italiæ, proximum Norico, de cujus conditu fusè loquitur Zoſimus in lib. 5. ſed fallitur cùm inter ſuperiorem Pannoniam ac Noricum eam urbem ſitam eſſe dicit. Emona ſine adſpiratione dicitur in Itinerario Burdigal. & Peutingerorum, & ab Herodiano in lib. 8. & in veteri Inſcriptione. Hic porrò Hemonenſis vel Emonenſis Simplicius, Vicarius Urbis fuit Gratiano IV. & Equitio Coſſ. ut patet ex lege 1. de his qui latrones occult. Ejuſdem Simplicii Vicarii mentio fit in reſcripto Gratiani ad Aquilinum Vicarium, quod ab Illuſtr. Card. Baronio publicatum eſt.

[b] MUGITUS AD PRINCIPEM.] Quid ſibi velit mugitus equidem neſcio. Ac fortaſſe emendandus eſt locus hoc modo: *Hæc ut geſta ſunt, ociùs ad Principem Simplicius retulit.* Sanè in codice Vat. & Regio [ac Colb.]* & Tol.* ſcriptum eſt *retulit*. Huic autem Simplicii relationi reſcripſit Valentinianus in hanc formam: *Eos qui ſecum alieni*

Valentinianus, Valens & Gratianus Augusti.

nus, infestus ob causam quam suprà docuimus Aginatio, simultate unà cum potestate in majus accensa, [oravit] impensè ut rescriberetur eum occidi: & impetravit facilè malè sanus incitator & potens. Metuénsque gravioris invidiæ pondus, ne pronuntiante Simplicio & Consiliario suo & amico, periret homo Patriciæ stirpis: tenuit apud se paullisper Imperiale præceptum, hærens & ambigens quemnam potissimum exsecutorem atrocis rei fidum inveniret & efficacem. Tandémque ut solent pares facilè congregari cum paribus, Doryphorianus quidam repertus est Gallus, audax adusque insaniam: cui hanc operam implere brevi pollicito deferri providit Vicariam, & commonitorium cum Augusti litteris tradidit: instruens hominem sævum quidem sed rudem, qua celeritate Aginatium sine ullo deleret obstaculo, dilatione qualibet inventa forsitan evasurum. Festinavit ut mandatum est Doryphorianus magnis itineribus Romam: & [a] inter administrandi initia magnâ quæritabat industriâ, qua vi Senatorem perspicui generis interficeret juvantibus nullis. Cognitóque eum jam pridem repertum in villa propria [b] custodiri, ipse tamquam caput sontium paritérque Anepsiam [c] horrore medio tenebrarum audire disposuit, quo tempore hebetari solent obstrictæ terroribus mentes: ut inter innumera

criminis reos occulendo sociarunt, par atque ipsos reos pœna exspectet: ut est in lege 1. de his qui latron. vel alios crim. reos occult. Codice Th. Quod Valentiniani ad Simplicium rescriptum planè mihi videtur Aginatium ipsum petere. Aginatius enim Abienum & Anepsiam adulterii reos occultaverat.

[a] Inter salutandi initia.] Accursius in Editione sua excudit, *inter intrandi initia*, parum felici conjectura, ut equidem censeo. Nec dubito quin in scripto illius exemplari exaratum fuerit perinde ac in Regio [& Colbert.] & Vaticano reperi, *interandi initia.** Scribe ergo meo periculo, *inter administrandi initia.**

[b] Vultu diro ipse tamquam.] Quanto rectiùs Accursius hunc locum ediderat? Sic enim excudi jussit: *Cognitóque eum jampridem repertum in villa propria custodiri, ipse tamquam capita fortium perque Anepsiam horrorem & tenebr. audire disposuit.* At in Regio & Vat. * Tolos. *] & Colbert.] codice ita perscriptum hunc locum reperi: *In villa propria vulto diripse tanquam capita fontium perque Anepsiam horrorem & tenebrarum, &c.* Ex quibus inquinatissimæ scripturæ vestigiis veram, ni fallor, hujus loci emendationem assecutus sum.

[c] Horrore medio tenebr.] Auctorem hujus emendationis habui Marcellinum ipsum, qui ita locutus est non semel: exempli gratiâ in lib. 25. pag. 291. & in libro 21. initio. Ceterùm tristis ac supra modum severi judicis est, horrore medio noctis de capite hominum judicare. Itaque eorum judicum humanitas laudabatur, qui nonnisi à primo diluculo criminalibus caussis vacabant. Et Libanius in Orat. ad Hellebichum Magistrum militum, qui in caussa seditionis Antiochenæ cum Cæsario Trib. & Notario judex sederat, id inter ceteras ejus laudes numerat: χαρίζεται μὲν ἐνταῦθα μήτε ἐν μέσαις νυξὶ, μήτε ἐν πρώταις ἀλεκτρυόνων ᾠδαῖς ἥκειν ἐπὶ τὸν θρόνον· ὡς αὐτῶν τε ἐν αὐτοῖς τῶν καιρῶν ἐχόντων εἰς ἔκπληξιν ἀφορμάς. Id est: *Hoc primùm nobis gratificatur, quòd non medio noctis horrore, aut sub primum gallicinium tribunal ingressus est, eo quòd hæc tempora terrorem animis injicere soleant.* * Adde Senecam in libro 111. de Ira, ubi adversus crudelitatem Caligulæ, qui tres Senatores ad lucernam decollaverat, his verbis invehitur: *Quid tam inauditum quàm nocturnum supplicium? Cùm latrocinium tenebris abscondi soleat, animadversiones quo notiores sunt, plus ad exemplum emendationemque proficiunt.* Mentio fit nocturni judicii in Passione SS. Petri & Marcellini: *Post hæc Commentarienses miserunt ad Artemium Carcerarium, ut nocte præsto esset cum personis, quæ erant in carcere.* Et infrà: *Cùm primo pullorum cantu sederet Serenus Vicarius, & juberet audiendas intro-*

multa [a] Ajax quoque Homericus docet, optans perire potiùs luce, quàm pati formidinis augmenta nocturnæ. Et quoniam judex, quin immo prædo nefandus ad id solum quod promisit intentus, cuncta extollebat in majus, jusso Aginatio statui, agmina fecit introire carnificum: catenísque sonantibus triste, mancipia squalore diuturno marcentia in domini caput adusque ultimum lacerabat exitium: [b] quod in stupri quæstione fieri vetuere clementissimæ leges. Denique cùm jam contigua morti tormenta ancillæ voces expressissent obliquas, indicii fide parum plenè discussa, Aginatius ad supplicium duci pronuntiatus abruptè, nec auditus cùm magnis clamoribus appellaret nomina Principum, [c] sublimis raptus occiditur, pari sententia Anepsiâ interfectâ. Hæc agitante Maximino cùm adesset, pérque emissarios cùm procul ageret, funera Urbs deploravit æterna. Sed accelerarunt ultimæ diræ casorum. Namque ut postea tempestivè dicetur, & idem [d] Maximinus sub Gratiano intoleranter se efferens, damnatorio jugulatus est ferro, & Simplicius in Illyrico truncatus: & Doryphorianum pronuntiatum capitis reum, trusúmque carcere Tulliano, matris consilio Princeps exinde rapuit, reversúmque ad lares per cruciatus op-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

mitti personas; ingressus Artemius dixit, &c.

[a] AJAX HOMERICUS DOCET.] In Iliadis XVII. Ceterùm nec illud prætereundum est, Ajacem utpote hominem Deo acceptum, voti sui compotem exstitisse. Nam sub diluculum manus sibi attulit, ut scripsit auctor Æthiopidis apud Scholiastem Pindari Ode 4. Isthmion. ὁ γὰρ τὴν Αἰθιοπίδα γράφων περὶ τὸν ὄρθρον φησὶ τὸν Αἴαντα ἑαυτὸν ἀνελεῖν.

[b] QUOD IN STUPRI QUÆSTIONE FIERI VETUERE CL. LEGES.] Olim florente Rep. de servis nulla quæstio erat in dominum, nisi de incestu, ut ait Tullius in Orat. pro Milone. Incestus autem dicitur de eo, qui virginem Vestalem, aut qui sacra pop. Rom. incestavisset. Postea Julius Cæsar & Octavianus cùm leges de adulteriis coërcendis ferrent, ut in adulterii quæstione servi in caput dominorum torquerentur sanxere. Sed in quæstione stupri, servi adversus dominos tormentis interrogari non poterant, ut distinctè ait Papinianus in lege 17. D. de quæstionibus. Proinde miror Lindenbrogium, qui dum Marcellinum nostrum erroris hîc arguere nititur, magno ipse se obstrinxit errore. Neque lex v. eodem tit. ab eo prolata, ejus sententiam confirmat, immo planè destruit. Non enim ait Marcianus in stupro servos adversùs dominum torqueri: sed cùm stupro incestum adjunctum est, putà si quis viduam cognatam suam, cum qua nuptias contrahere non potest, corruperit: & hoc casu ob incestum adjunctum stupro, quæstio de servis habetur, quæ aliàs in simplici stupro viduæ aut virgini illato non haberetur. Hîc autem de simplici stupro Anepsiæ viduæ illato agit Marcellinus. Ceterùm illud tacendum non puto, solitos esse veteres Rom. ne ex tormentis servorum crimen ipsorum detegeretur, ipsos servos criminis conscios manumittere, antequàm judicium fieri cœpisset. Itaque judices plerumque jubebant, ut rei qui suspecti erant de incestu, familiam suam in potestate haberent. Exemplum in Minucia Vestali refert Livius in lib. 8.

[c] SUBLIMIS RAPTUS.] Sic Plautus loquitur, & Terentius in Andria actu 5.

Sublimem hunc intro rape quantum potes.

Et in Adelphis. Appianus quoque in lib. 1. bellorum civilium: οἱ δὲ μετεώρους ἄραντες τὸν Σύλλαν ἐστεφάνουν, οἵ τε καὶ περὶ πόλιν αὐτῷ ἐρριμμένοι, &c. Interdum tamen rapi sublimes dicuntur, qui suspenduntur in eculeo. Sic p. 36. libro XV. & apud Libanium de vita sua p. 55. καὶ τὸν μὲν νέον γέροντά τε ὄντα καὶ μετέωρον ἄρας πληγαῖς: & apud Procopium in Anecdotis pag. 78. τοὺς ἐμπόρους ἐκέλευε μετεώρους αἴρειν τε καταπρίειν, &c. Sed in hoc loco *raptus sublimis* nihil aliud est quàm correptus, ut in pag. 36. libro XV.

[d] MAXIMINUS SUB GRATIANO.] Valente Aug. v. & Valentiniano juniore A. Coss. anno Domini 376. cæsus est jussu

Valentinianus, Valens & Gratianus Augusti Valentiniano Nobiliss. Puero & Victore Coss. Anno Chr. 369.

CAPUT II.

pressit immensos. Unde huc fleximus revertamur: is urbanarum rerum status ut ita dixerim fuit.

At Valentinianus magna animo concipiens & utilia, Rhenum omnem à Rætiarum exordio adusque fretalem Oceanum magnis molibus communiebat, castra extollens altiùs & castella, turrésque adsiduas per habiles locos & opportunos, quà Galliarum extenditur longitudo: nonnumquam etiam ultra flumen ædificiis positis subradens barbaros fines. Denique cùm reputaret munimentum celsum & tutum, quod ipse à primis fundarat auspiciis, præterlabente Nicro nomine fluvio, paullatim subverti posse undarum pulsu immani, meatum ipsum aliorsum vertere cogitavit: & quæsitis artificibus peritis aquariæ rei, copiosáque militis manu arduum est opus adgressus. Per multos enim dies compaginatæ [a] formæ è roboribus, conjectæque in alveum, fixis refixísque aliquotiens propè ingentibus stilis, fluctibus erectis [b] confundebantur, avulsæque vi gurgitis interrumpebantur. Vicit tamen Imperatoris vehementior cura, & morigeri militis labor, mento tenus dum operaretur sæpe demersi: tandémque non sine quorumdam discrimine castra præsidiaria [c] inquietudine urgentis amnis exempta, nunc valida sunt. Ac talibus lætus exsultánsque, [d] pro anni & temporis statu dilapsos conducens, Reipublicæ curam habuit, ut officio Principis congruebat. Ratúsque aptissimum ad id quod deliberabat implendum, trans Rhenum in monte Piri, qui barbaricus locus est, munimentum exstruere disposuit raptim. Utque celeritas effectum ne-

Gratiani Principis Maximinus: quo tempore etiam Gratianus epistolam misit ad Senatum urbis Romæ, quâ vetabat ne Præsides, aut Vicarii, aut Procoss. de capite Senatoris sententiam ferrent, ut sub Maximino Præf. Prӕt. actum fuerat. Eam epistolam Symmachus in Senatu recitavit mandato Principis: quo nomine eidem gratias agit in Epist. 2. lib. x. Exstat autem pars epistolæ Gratiani ad Senatum in Cod. Th. tit. de accusationibus. Sed obstare videtur lex ult. in Cod. Th. ad legem Corn. de Falso, ubi Maximinus adhuc Præfectus fuisse dicitur post legem illam Gratiani.

[a] FORMÆ E ROBORIBUS.] Id est arcæ stipitibus robustis, & catenis inclusæ, ut loquitur Vitruvius in lib. v. cap. 12. Hinc formacei parietes dicebantur in Hispania, quòd formarum, seu arcarum modo utrimque duabus tabulis circumdati instruebantur, ut ait Plinius in lib. 35. cap. 14. Varro lib. 1. de re rust. cap. 14. Glossæ Isidori.

[b] CONFUNDEBANTUR.] In codice Regio & Editione Aug. legitur *configebantur*; [in Colbert. *confidebantur*:] & paullo pòst pro *interrumpebantur*, in omnibus nostris exemplaribus scribitur *interan.* ut suspicer à Marcellino scriptum fuisse, *avulsæq. vi fluminis interibant.*

[c] INQUIETUDINE ERRANTIS.] Postrema vox deest in Editione Augustana, & in Regio codice [ac Colbert.] in quo sic scriptum est *inruietudiner ingentis, &c.* Equidem sic à Marcellino scriptum esse existimaverim, *castra pr. inquietudine stringentis amnis exempta, &c.* [aut potiùs *urgentis.*]

[d] PRO ANNI ET TEMP. STATU DILAPSOS CONDUCENS.] Multum hìc ingenio suo Gelenius indulsit, cujus emendationem nullatenus probo: quid enim illud est, *dilapsos conducens?* Nam contra disciplinam usumque rei militaris est, milites dilabi à signis: & dilapsi non conducunur, sed pro desertoribus puniendi sunt. Verùm in Regio codice longè aliter [& Colb.] perscriptus est hic locus: *Pro animi & temporis tudila conducens Reip. trudium, ut offer Principis congruebat.* Accursius autem sic edidit: *Pro animi & corporis tutela conducens Reip. triduum, ut operi Principis congruebat.* Ex quibus conjici potest sic scribendum esse: *Exsultansque quod pro anni tempore tutela conducens Reip. triduo perfecta principiis congruebat: ratusque, &c.* sic ferè p. 111. & 350.

gotii

gotii faceret tutum, per [a] Syagrium tunc Notarium, postea Præfectum & Consulem, [b] Aratorem monuit Ducem, ut dum undique [c] altum esset silentium, id arripere conaretur. Transiit cum Notario Dux ut jussum est statim, fodereque per militem quem duxit fundamenta exorsus, Hermogenem susceperat successorem: eodémque puncto quidam Optimates Alamanni venêre obsidum patres, quos lege fœderis mansuræque diutiùs pacis haud aspernanda pignora tenebamus. Qui flexis poplitibus supplicabant, ne Romani securitatis improvidi, quorum fortunam sempiterna fides cælo contiguam fecit, pravo deciperentur errore, pactísque calcatis rem adorirentur indignam. Verùm hæc & similia loquentes incassum, cùm nec audirentur, nec quietum aliquid vel mite referri sentirent, filiorum flentes exitium discesserunt: hisdémque digressis, ex abdito collis propinqui barbaricus prosiluit globus, Optimatibus tum danda responsa, ut intelligi dabatur, opperiens: adortúsque milites seminudos, [d] humum etiamtum gestantes, expeditis agiliter gladiis obtruncabant: inter quos etiam Duces ambo sunt cæsi. Nec indicaturus gesta superfuit quisquam præter Syagrium: qui deletis omnibus [e] ad Comitatum reversus, irati sententia Principis sacramento exutus, abiit ad lares, id commeruisse sævo judicatus arbitrio, quòd evaserit solus. Hæc inter per Galliam latrociniorum rabies sæva scatebat in perniciem multorum, observans celebres vias, fundénsque indubitanter quidquid inciderat fructuosum. Denique præter complures alios, quos absumpserunt insidiæ tales, Constantianus Tribunus stabuli, impetu est clandestino exceptus, móxque interfectus, Valentiniani adfinis, Cerealis & Justinæ germanus. At procul tamquam horum similia cientibus furiis

[a] SYAGRIUM POSTEA PRÆF. ET CONSULEM.] Consul fuit in Occidente, & collegam in Oriente habuit Eucherium anno Natalis Dominici 381. eodémque anno Præfectus fuit Prætorii, ut ferè mos fuit illorum temporum. At Onufrius in Fastis Syagrium Orientis Consulem fuisse dicit: quem refellit subscriptio legis 88. & 89. Cod. Th. de Decurionibus, & testimonium Symmachi in Epist. 95. lib. 1. Ejusdem Syagrii Præf. Præt. mentio fit in Codice Th. de appellat. Gratiano V. & Theodosio I. Coss. Dicebatur autem Afranius Syagrius, teste Sidonio in Epist. 7. lib. 1. non autem Postumus, ut sine auctore ponit Onufrius in Fastis. Præfectus Prætorio ter fuisse dicitur ab eodem Sidonio in Epist. 12. lib. 7. Fuerat antè Magister Offic. Ausonio & Olybrio Coss. ut legitur in Cod. Th. de commeatu. * Fuit autem inter præcipuos amicos Ausonii, ut patet ex Ausonii Epigrammate 1.

[b] ARATOREM.] Regius codex [& Colb.] cum Augustana Editione consentiens scriptum habet *Oratorem*.

[c] ACTUM ESSET SILENTIUM.] Lege *altum esset sil.* ut in Fauchetii codice legi monuerat Gruterus: sic noster in fine libri 25.

[d] HUMUM ETIAMTUM GESTANTES EXPEDITI.] In codice Regio legitur, *humum etiamtum ante sexpeditum ag. gladiis obcabant.* Accursius autem edidit hoc modo, *ante se expeditum ag. gladiis occabant.* Ego verò scribendum esse existimavi, *expeditis agiliter gladiis*, quemadmodum loquitur Marcellinus tum alibi, tum in fine libri 27. pag. 354. In ceteris emendationem Gelenii sequi malui, quàm variè conjiciendo halucinari.

[e] AD COMITATUM REVERSUS.] In Regio codice exaratum est, *attutum reversum*: in Editione Augustana, *ad tutum reversum*: [in Colbert. MS. *adtatum reversum, &c.*]

Valentinianus, Valens & Gratianus Augusti Valentiniano N. P. & Victore Coss. Anno Chr. 369.

per omne latus, [a] Maratocupreni grassatores acerrimi vagabantur, vici hujus nominis incolæ in Syria prope Apamiam positi, nimium quantum numero & exquisitis fallaciis abundantes: ideóque formidati, quòd mercatorum militúmque honoratorum specie [b] sine strepitu ullo diffusi, opimas domos & villas & oppida pervadebant. Nec quisquam adventum eorum cavere poterat inopinum, non destinata sed varia petentium & longinqua, & quoquò ventus duxerat irrumpentium: quam ob causam præ ceteris hostibus [c] Saxones timentur ut repentini. Et quamlibet conjurati multorum opes attriverint, [d] œstróque concepti furoris exagitati strages edidere luctificas, sanguinis nihilo minùs avidi quàm prædarum: tamen ne per minutias gesta narrando operis impediam cursum, id unum sufficiet eorum exitiale poni commentum. Quæsitus in unum impiorum hominum globus, imitatus [e] Rationalis officium [f] ipsumque judicem, vespertinis tenebris lugubre clamante præcone civi-

[a] Maratocupreni.] Si hæc vera scriptura est, vicus ille in Syria Cœle prope Apamiam positus dicebatur μαρατοκουπρη, incolæ μαρατοκουπρηνοί. Sed in cod. Regio aliter scriptus est hic locus: *At procul tamquam horum similia aclentibus furiis per omne latus morati Cupreni, &c.* In Editione autem Augustana hoc modo: *Similia ardentibus furiis per omne latus morato Cupieni, &c.* [In codice Colbert. *At procul tamquam horum similia aclentibus furiis per omne latus Moratocupreni, &c.* lege *cientibus furiis*, ut in libro 31. p. 453. loquitur Ammianus. De his autem latrunculis intelligendus est Libanius in libri 4. Epistola 274. ad Alexandrum Consularem Syriæ: qui cùm profectus esset Apameam, ut Pythia illic viseret, plurimos latrones interceperat: ὅπως σοι καὶ λῃστῶν πολλῶν καὶ φόνου, καὶ περὶ τὰς πύλας φρουρουμένου παρεδόθη ἔχειν.]

[b] Sine ullo discrimine domos.] Longè alia codicis Regii scriptura est, * ac Tolos. * *Sinestre ullo die fosi opimas domos, & villas, & opes pervadebant:* [in Colbert. *fosi.*] Atque ita ferè Florentinus codex, & Aug. præfert Editio. Unde non dubito, quin ita scripserit Marcellinus: *Quod mercatorum militúmque honoratorum specie sine strepitu ullo diffusi, opimas domos, & villas, & opida pervadebant.*

[c] Saxones timentur.] Saxones enim piraticis myoparonibus mare infestum habebant, ut scribit Hegesippus in lib. 5. cap. 15. *Præstantiores ceteris Saxones piraticis myoparonibus, non viribus nituntur, fuga potius quàm bello parati.* [Idem Claudianus dicit, & Sidonius in libri 8. Epistola 6. Ammianus ipse in libro XXX. *Saxones semper quò libet inexplorato ruentes* appellat.] Julianus in Orat. 1. Francos & Saxones gentium quæ trans Rhenum Occid. Oceanum accolunt, bellicosissimos esse dicit. Sed & Maratocuprenos piraticam perinde exercuisse satis indicat Marcellinus.

[d] OEstro tamen concepti.] In Regio codice & Editione Aug. legitur: *.·.·.troque concepti furoris exagitatis r.·.·.es edidere luctificas, sanguinis n. m. avidi quàm prædarum .·.·.·.reme per minutias, &c.* Unde uno spiritu locum sic continuandum esse existimavi: *Et quamlibet conjurati m. opes attriverint, œstroque conc. fur. exagitati strages edidêre luct. sanguinis nihilo minùs avidi quàm prædarum; tamen ne per min. &c.* Quæ scriptura quin vulgatæ illi ex Gelenii conjectura profectæ præferenda sit, nemo ut spero dubitabit. In Regio quidem * & Tolos. * codice, ne quid dissimulem, scriptum est, *exagitatis cades edidêre*, prout Gelenius edidit: [in Colbert. *exagitatis ese debere luctif. — reme per minutas gestinar randor enus operis, &c.*]

[e] Rationalis officium.] Rationales in provinciis constituti Officium, seu Apparitionem habebant, ut docet disertè lex 7. de cohortalibus & lex 2. & 4. de bonis vacantibus, in Codice Theod. * Quibus adde Epistolam Flavii Himerii Rationalis Ægypti ad Præfectum Mareotæ, quam refert Athanasius in Apologia: τὸ ὀφφίκιον πεποιημένος, εἰς τὴν τάξιν ἀνενέγκαι. Sed & acta apud Rationalem confecta fuisse, ibidem docetur. Habebat ergo Officialem ab Actis. * Hi autem Rationales, damnatorum bona & sententiá judicis proscriptorum occupabant, ut suprà monuimus. Erántque viri Perfectissimi, ut docet Symmachus in lib. x.

[f] Ipsumque judicem.] Id est

tatem ingressi, ambitiosam domum cujusdam Primatis, ut proscripti jussique interfici, cum gladiis obsederunt: raptáque supellectili pretiosa, quia subitò perculsi familiares hebetatis sensibus non defenderant dominum, cæsis pluribus, ante revolutam lucem gressu discessere veloci. Verùm cùm [a] exuviis referti multorum, rapiendi dulcedine nil prætermitterent; intercepti imperiali motu, oppressi interiêre omnes ad unum: [b] eorúmque soboles parva etiamtum, ne ad parentum exempla subcresceret, pari sorte deleta est, & lares versi, quos ambitiosè luctuosis aliorum dispendiis construxerunt. Et hæc quidem textu processere narrato.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano N. P. & Victore Coss. Anno Chr. 369.

CAPUT III.

Theodosius verò dux nominis inclyti, animo vigore collecto ab Augusta profectus, quam veteres appellavere Lundinium, cum milite industria comparato sollerti, versis turbatísque Britannorum fortunis opem maximam tulit: opportuna ubique ad insidiandum barbaris præveniens loca, nihil gregariis imperans, cujus non ipse primitias alacri capesseret mente. Hócque genere cùm strenui militis munia & præclari ducis curas expleret, fusis variis gentibus & fugatis, quas insolentia nutriente securitatem aggredi Romanas res inflammabat, in integrum restituit civitates & castra multiplicibus quidem damnis adflicta, sed ad quietem temporis longi fundata. Evenerat autem eodem hæc agente facinus dirum, erupturum in periculum grave, ni inter ipsa conatûs principia fuisset exstinctum. [c] Valentinus quidam in

rectorem provinciæ. Cave enim hîc Rationalem intelligas. Nam Rationales ipsi, ut arbitror, judices non erant, ne in causa quidem pecuniaria inter fiscum & privatos: sed Comites rerum Privatarum soli jurisdictionem in causis fiscalibus habebant. Ac licèt concederem Rationales jurisdictionem eo tempore habuisse, perinde ac olim Procuratores fisci, quod innuit Symmachus in lib. x. Epist. 55. * & Eusebius in libri 8. capite 9. * certum est nihilo minùs in criminali causa Rationalem judicem esse non potuisse. Hîc autem agit Marcellinus de quodam Primate municipe, sententiâ judicis proscripto jussóque interfici. Adde quòd Præconem hoc in loco commemorat Marcellinus. At Præco nonnisi judicibus ordinariis, & Proconsulibus ac Præfectis apparebat, & ut uno verbo dicam, cunctis Magistratibus civilibus: isque currum judicis anteire consueverat, ut docet Chrysostomus in caput 1. Epistolæ prioris ad Corinthios: & Basilius apud Stobæum cap. 162. Hieronymus ad Rusticum Monachum: *Pomparum ferculis similes procedunt in publicum, ut si præconem addideris, putes incedere Præfecturam.*

[a] EXUVIIS REPLETI MULTORUM.] In exemplari Regio [& Colbert.] & in Editione Augustana legitur: *Cùm exuviis reperti mult. pariendi dulcedine prætermitteret, at interceptam imperiali, &c.* Quare ita scribendum potiùs videtur: *Cùm exuviis referti multorum, rapiendi dulcedine nil prætermitterent.*

* [b] EORUMQUE SOBOLES PARVA ETIAMTUM.] Memorabile exemplum, quo pueri ob parentum scelus interfecti sunt, & vicus integer flammis absumptus. Hujus rei meminit Libanius in Oratione ad Curiam Antiochenam, quem locum singularem ex Oratione Libanii nondum edita heic totum apponam: ἀλλ' ἴσμεν δὴ τήν ποτε κώμην ἐκείνην καὶ τὸ ἐν αὐτῇ γένος εἰς ἐξεκόπη, μέχρι τῶν ἐν γάλακτι παιδίων προσελθόντος τοῦ πυρός· προσενεχθέντος οἶμαι τοῦ τότε Βασιλέως, ὅπως μὴ πάλιν ἀναφύσηται τὸ δεινὸν ἐκεῖνο γένος· διὰ τοῦτο φέρουσαι τὰ ἀγκάλαις αἱ μητέρες τὰ τέκνα, τῶν τῶν δημίων χερσὶν ἐωθοῦντο μεθ' ὧν ἔργων εἰς τὴν φλόγα· εἰ δὲ τὸ αὐτῶν ἐποίουν οὗτοι καὶ εἰργάζοντο, οὔτ' ἂν ἐπάνταν κακῶς, οὔτ' ἂν ἀπέθνησκον. Suprà locutus erat Libanius de Rusticanis, qui relictis bobus & aratris ad latrocinia conversi, cædes faciebant, & viatores spoliabant. *

[c] VALENTINUS QUIDAM.] In co-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano N. P. & Victore Coss. Anno Chr. 369.

[a] Valeria Pannoniæ superbi spiritûs homo, Maximini illius exitialis Vicarii, postea Præfecti conjugis frater, ob grave crimen actus in Britannias exsul, quietis impatiens malefica bestia ad res perniciosas consurgebat & novas, in Theodosium tumore quodam, quem solum resistere posse nefandis cogitationibus advertebat. Multa tamen clam palámque circumspiciens, crescente flatu cupiditatis immensæ exsules sollicitabat & milites, pro temporis captu ausorum illecebrosas pollicendo mercedes. Jámque propinquante tentatorum effectu, doctus hæc unde convenerat Dux alacrior ad audendum, & corde celso ad vindictam compertorum erectus, Valentinum quidem cum paucis arta sibi societate junctissimis letali pœna plectendos Dulcitio dedideȓat Duci: militari scientia verò, qua superabat præsentes, futura conjiciens, de conjuratis quæstiones agitari prohibuit, ne formidine sparsa per multos, reviviscerent provinciarum [b] turbines compositi. Hinc ad corrigenda plura conversus & necessaria, periculo penitus dempto, cùm apertè constaret nulla ejus cœpta propitiam deseruisse fortunam, instaurabat urbes & præsidiaria ut diximus castra, limitésque vigiliis tuebatur & prætenturis: recuperatámque provinciam, quæ in ditionem concesserat hostium, ita reddiderat statui pristino: ut eodem referente & rectorem haberet legitimum, & [c] Valentia deinde vocaretur [d] arbitrio Principis velut ovantis.·.·. Areanos genus hominum à veteribus institutum, super quibus aliqua in actibus Con-

dice Flor. & Regio, * Tolos. * [& Colbert.] Valentinianus dicitur: & ita Zosimus eumdem nominat in lib. 4. Hieronymus anno Christi 372. *Valentinianus in Britannia, antequam tyrannidem invaderet, oppressus.* Paullo pòst tamen Valentinum vocant nostri libri, & Historia Miscella.

[a] IN VALERIA PANNONIA.] Magis placuit Editionis Augustanæ scriptura, *in Valeria Pannonia.* Nam Valeria quondam Pannoniæ pars fuit, quam Galerius Maximianus cæsis immanibus silvis & emisso in Danubium Peisone lacu, uxoris nomine Valeriam appellavit, ut ait Victor Aurelius, & Marcellinus noster in lib. XIX. Valeria autem Pannoniæ cum additamento dicitur, ad distinctionem Valeriæ alterius, quæ est Italiæ provincia. * *Valeriam Pannoniorum* vocat Ambrosius in fine libri 2. de Fide. *

[b] TURBINES COMPOSITI.] Vel numerus ipse quem in clausulis servare solet Marcellinus, admonet sic scribendum esse, *reviviscerent provinciarum turbines consopiti:* quemadmodum alibi Marcellinum loqui memini in libro 27.

[c] VALENTIA DEINDE VOCARETUR.] Hæc non de tota insula dicuntur, sed de ea parte dumtaxat quam occupaverant barbari. Ex qua cùm Theodosius Comes barbaros expulisset, relatione ad Principem missa petiit, ut ea pars provinciæ Valentia diceretur, & in eam rector legitimus, Consularis scilicet mitteretur. Antea quippe Britannia quæ parebat Rom. quatuor omnino provincias habebat, Maximam Cæsariensem, Flaviam Cæsariensem, Britanniam primam, Britanniam secundam, ut scribit Rufus Festus in Breviario: quibus post hanc Theodosii victoriam addita est Valentia, cujus etiam unà cum ceteris mentio fit in Notitia Imperii Rom. sub dispositione Vicarii Britanniarum. Porrò hanc Theodosii Britannicam victoriam Pacatus in Pan. commemorat, & Claudianus in lib. de IV. Consulatu Honorii, & Symmachus in Epist. 22. libri X. Missus erat in Britanniam anno Natalis Dominici ut videtur 368. Valentiniano II. & Valente II. Coss. Anno autem sequente victor ex insula reversus est.

[d] ARBITRIO PRINCIPIS.] In Mss. adduntur hæc verba, *Principis velut ova .·..·.t.·.·.studio nuntio inest haetiam precipua. Areanos, &c.* [In codice Colbert. eadem reperi, nisi quòd pro *haetiam* legitur *etiam.*] Quibus ferè consentit Editio Augustana. Apparet igitur ita ferè scriptum fuisse, &

stantis retulimus, paullatim prolapsos in vitia à stationibus suis removit: apertè convictos, acceptarum promissarúmque magnitudine prædarum allectos, quæ apud nos agebantur aliquotiens barbaris prodidisse. Id enim illis erat officium, ut ultro citróque per longa spatia discurrentes, vicinarum gentium strepitus nostris ducibus intimarent. Ita spectatissimè antedictis rebus aliísque administratis similibus, ad Comitatum accitus, tripudiantésque relinquens provincias, ut Furius Camillus vel Cursor Papirius, victoriis crebris & salutaribus erat insignis. Et favore omnium adusque fretum deductus, leni vento transgressus, venit ad commilitium Principis: cúmque gaudio susceptus & laudibus, [a] in locum Valentis Jovini successit, qui equorum copias tuebatur.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano N. P. & Victore Coss. Anno Chr. 369.

CAPUT IV.

Diu multúmque à negotiis discursis urbanis, adigente cumulo foris gestorum, ad ea strictim exsequenda regrediar, exorsus ab Olybrii Præfectura tranquilla nimis & leni: qui numquam ab humanitatis statu dejectus, sollicitus erat & anxius, ne quod usquam factum ejus asperum inveniretur aut dictum: calumniarum acerrimus insectator, fisci lucra unde poterat circumcidens, [b] justorúmque distinctor & arbiter plenus, in subjectis admodum temperatus. Sed obnubilabat hæc omnia vitium parum quidem nocens rei communi, sed in alto judice maculosum, quòd citeriorem vitam pæne omnem vergentem in luxum per argumenta scenica [c] amorésque peregerat nec vetitos, nec incestos. Post hunc urbem rexit Ampelius, cupidus ipse quoque voluptatum, Antiochiæ genitus, ex Ma-

Valentia d. vocaretur arbitrio Principis velut ovantis. Sequentia verò conjectura assequi non adeo facile est. Videtur tamen tale quippiam desiderari: *Inter ejus dispositiones est hæc etiam præcipua. Areanos, &c.*

[a] IN LOCUM VALENTIS JOVINI.] Valens Jovinus primùm à Juliano Magister equitum * per Illyricum, ac deinde * per Gallias promotus fuerat, ut scribit Marcellinus in lib. 21. Post Juliani obitum Malaricus à Joviano Aug. ei successor datus cùm Magisterium recusasset, Jovianus missis ad Jovinum litteris eidem Magisterium militum confirmavit, ut dictum est in lib. 25. Eamdem dignitatem sub Valentiniano retinuit, usque ad hunc annum quo Theodosium successorem accepit, Valentiniano II I. & Valente III. Coss. ut quidem existimo, anno D. 370. Movet me locus, qui est in pag. 370. Itaque mendosa est in Cod. Th. subscriptio legis xi. de Veteranis, ad Jovinum Magistrum mil. Valentiniano & Valente Augg. IV. Coss. scribendúmque est III. Coss. Hic Jovinus postea Remis Basilicam Jovinianam exstruxit titulo S. Agricolæ, in qua etiam sepultus est. Ejus epitaphium refert Frodoardus in lib. 1. cap. 6. Hist. * Ecclesiæ Remensis. *

Felix militia sumpsit devota Jovinus
Cingula, virtutum culmen provectus in altum.
Bisque datus meritis equitum peditúmque Magister,
Extulit æternum sæclorum in sæcula nomen, &c.

Ultimus hic versus Consulatum ejus notat, quem gessit cum Lupicino. Plura de eo doctè adnotavit nuper Johannes Tristanus in Commentariis Historicis ad numismata Augustorum, quos etiam Latinè legi Reip. litterarum interesset. Ceterùm Theodosii Magistri equitum qui Jovino successit, mentio fit in lege un. Cod. Th. de nuptiis gentilium.

[b] JUSTORUMQUE DISTINCTOR.] Scribendum puto, *justorum injustorúmque distinctor*, ut alibi loquitur Marcellinus. Porrò hic Olybrius esse videtur, qui postea Consul fuit cum Ausonio: * de quo exstat vetus Inscriptio in Thesauro Gruteri pag. 3173. *

[c] AMORESQUE PEREGERAT.] Magis placet exemplaris Regii scriptura, *amorésque peragebat*: idem tamen ex vulgata le-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

gistro Officiorum [a] ad Proconsulatum geminum, indéque multo postea ad Præfecturæ culmen evectus, lectus alia, & ad populi favorem adipiscendum aptissimus: nonnumquam tamen rigidus, atque utinam in proposito perseverans. Correxisset enim ex parte licèt exigua irritamenta gulæ & ganeas tætras, nî flexus in molliora amisisset gloriam diu victuram. Namque statuerat, ne taberna vinaria ante horam quartam aperiretur, néve aquam vulgarium calefaceret quisquam, vel ad usque præstitutum diei spatium [b] lixæ coctam proponerent carnem: vel honestus quidam mandens videretur in publico. Quæ probra aliáque his majora dissimulatione jugi neglecta ita effrenatiùs exarserunt, ut nec [c] Epimenides ille Cretensis, si fabularum ritu ab inferis excitatus redisset ad nostra, solus purgare sufficeret Romam: tanta plerosque labes insanabilium flagitiorum oppressit. Et primò Nobilitatis, ut aliquoties pro locorum copia fecimus, dein plebis digeremus errata, incidentia veloci constringentes excessu. Prænominum claritudine conspicui quidam ut putant, in immensum semet extollunt, cùm Reburri, & Fabunii, & Pagonii Gerionésque appellentur, ac Dalii cum Tarraciis [d] & Perrasiis, aliisque ita decens sonantibus originum insignibus multis. Nonnullos fulgentes sericis indumentis, [e] ut ducendos ad mortem, vel ut sine diritate ominis loquamur, prægres-

ctione sensus elici potest.

[a] AD PROCONSULATUM GEMINUM.] Fuit quidem Ampelius Proconsul Africæ sub exordium Valentiniani, ut docet lex x. in Cod. Th. de naviculariis. * Antea fuerat Proconsul Achaiæ, teste Himerio in Propemptico, εἰς Ἀμπέλιον ἀνθύπατον. * Iniit autem Præfecturam Urbanam Valentiniano III. & Valente III. Augg. Consulib. sub exitum anni, ut notat Onufrius in Fastis. Hunc inter Summates Senatus fuisse ait Symmachus in lib. v. Epist. 64.

[b] LIXÆ COCTAM PROPONERENT CARNEM.] Lixæ sunt qui assas, vel elixas carnes vendunt: [quales apud nos sunt thermopolæ, quos vulgò à carnibus coquendis *Chaircutiers* vocamus.] Unde etiam in exercitu lixæ dicti, ut indicat Valerius Max. in lib. 2. cap. 2. de Metello: *Protinus namque lixas è castris submovit, cibúmque coctum venalem proponi vetuit.* In Glossis veteribus lixa ἀγοραῖος dicitur, id est propola. Et Pompeius Festus lixas dici ait, qui exercitum sequuntur quæstus gratiâ.

* [c] EPIMENIDES ILLE CRETENSIS.] Hic vir expiandi peritissimus fuit. Usus est autem in lustrationibus præcipuè scillâ: quare & scillæ quædam species ab ejus nomine ἐπιμενίδειος dicta. Theophrastus in libri 7. capite xI. ἰδιώτιμοι γὰρ οἱ μόνοι βόλβοι καὶ τὰ ὅμοια τούτοις, ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ ἀσφοδίλου καὶ τῆς σκίλλης, πλὴν οὐχ ὁμοίως ἀλλὰ τῆς Ἐπιμενιδείου καλουμένης, ἥτις ἀπὸ τῆς χρήσεως ἔχει τὴν προσηγορίαν. *

[d] ET PERRASIIS.] *Parrasiis* in Regio codice scriptum habetur: [*Perrasiis* in Colb.]

[e] UT DUCENDOS AD MORTEM.] Hæc non ita accipienda sunt, ac si ducendi ad mortem fulgere soleant sericis indumentis: ut accepit Lindenbrogius, qui lectorem rejicit ad ea quæ pag. 54. adnotaverat. Neque enim hîc agit Ammianus de his qui efferuntur ad tumulum; sed de his qui extremo supplicio condemnati, à carnifice ducuntur ad mortem. Sic enim loqui solet. Hæc igitur sic construenda sunt: Ut eos qui ducuntur ad mortem, ingens populi turba anteire & sequi solet; ita illos Nobiles sequitur & comitatur multitudo maxima famulorum. Hunc autem horum verborum sensum esse, patet ex iis quæ adjicit Marcellinus, *vel ut sine diritate ominis loquamur, prægresso exercitu arma cogentes.* Lucianus in Peregrino de hoc more loquitur: οὐκ εἰδὼς ὁ ἄθλιος ὅτι καὶ τοῖς ἐπὶ τὸ σταυρὸν ἀπαγομένοις ἢ ὑπὸ τοῦ δημίου ἐχομένοις πολλῷ πλείους ἕπονται. *Demens qui ignorabat hos, qui ad patibulum abducuntur, & qui à carnifice rapiuntur, longè plures spectatores subsequi.* Olim autem damnati extra

ſo exercitu arma cogentes, manipulatim concitato fragore ſequitur multitudo ſervorum. Tales, ubi comitantibus ſingulos quinquaginta miniſtris [a] tholos introierint balnearum, ubi ſunt noſtrum, minaciter clamant: ſi apparuiſſe ſubitò ignota compererint mancipia, aut oppidanæ quondam proſtibulum plebis, vel meritorii corporis veterem lupam: certatim concurrunt, palpantéſque advenam deformitate magna blanditiarum ita extollunt, ut [b] Semiramim Parthi, vel [c] Cleopatras Ægyptus, aut Artemiſiam Cares, vel Zenobiam Palmyreni. Et hæc admittunt hi, quorum apud majores [d] cenſoriâ notâ Senator adflictus eſt, auſus dum adhuc non deceret, præſente communi filia conjugem oſculari. Ex his quidam cùm ſalutari pectoribus oppoſitis cœperunt, oſculanda capita in modum taurorum minacium obliquantes, adulatoribus offerunt genua ſuavianda vel manus, id illis ſufficere ad beatè vivendum exiſtimantes: & abundare omni cultu humanitatis [e] peregrinum putantes, cujus fortè etiam gratiâ ſunt obligati, interrogatum quibus ther-

portas ad ſupplicium ducebantur, ut docet Herodotus in lib. 3. de Pſammeticho; Ariſtoteles in 2. Rhetor. de Antiphonte Poëta; Heliodorus in lib. 8. de Chariclea. Ac Romæ quidem extra portam Eſquilinam ſupplicia de noxiis ſumebantur; Conſtantinopoli autem in Sycæno ſuburbio, ut docet Zoſimus in lib. 4. de Proculo: ἀπήχθη τοῦτον ἐν συκαῖς τῷ προαστείῳ τῷ ἐπὶ θανάτῳ προστεταγμένον. * Alexandriæ ad v. ab urbe lapidem, ex Johanne Moſcho in capite 72. Antiochiæ autem in loco, qui barathrum dicebatur extra civitatis portas, teſte Chryſoſtomo in Homilia 15. ad populum Antiochenum. Adde Aggenum in lib. de Limitibus agrorum, ubi de locis publicis agit; & Plutarchum in lib. de Curioſitate: * & Hieronymum in caput XXVI. Matthæi: *Extra urbem enim & foras portam loca ſunt, in quibus truncantur capita damnatorum, & Calvariæ, id eſt decollatorum ſumpſere nomen.* * At hodie in mediis civitatibus patibula ſtatuuntur, & miſerorum hominum clamoribus, prope dixerim, ædes civium reſonant.

[a] THOLOS INTR. BALNEARUM.] Sic βαλανείων θόλοις dixit Athenæus in lib. XI. quibus ſimiles ait eſſe phialarum umbilicos. Græci θόλους & θολιάς dicebant propriè œcos rotundos: ut docet auctor Etymologici in v. σκιάς, & Harpocration in θόλος. Talis erat apud Romanos ædes Veſtæ & Panthei, quam Marcellinus in lib. 16. regioni tereti comparat ſpecioſa celſitudine fornicatæ. Rectè ergo Servius in lib. 9. Æn. *Alii*, inquit, *dicunt tholum ædium ſacrarum genus, fabricæ Veſtæ & Panthei ſimile. AEdes autem rotundas tribus Diis dicunt fieri debere, Veſtæ, Dianæ, Herculi, vel Mercurio.* Sed & tholus pro teſtudine ſumitur, id eſt camerâ rotundâ atque convexâ, ut notiſſimum eſt.

[b] SEMIRAMIM PARTHI.] Parthos pro Aſſyriis poſuit.

[c] CLEOPATRAS ÆGYPTUS.] In Regio codice & Editione Aug. legitur *Cleopatram.* Plures quidem in Ægypto regnavere Cleopatræ, jam inde à Cleopatra Antiochi Magni filia, quæ Ptolemæo Epiphani nupſit: ſed celeberrima omnium fuit Cleopatra Ptolemæorum ſtirpis ultima, quæ ab Auguſto ad Actium devicta eſt.

[d] CENSORIA NOTA AFFLICTUS EST SENATOR.] M. Cato Cenſor Manilium Senatorem, quem omnium opinio jam Conſulem deſignabat, Senatu movit, quòd uxorem interdiu oſculatus fuiſſet præſente filia, ut refert Plutarchus in Catonis vita, & in præceptis connubialibus. Ac præclarè Plato in lib. 5. de legibus, pueros verecundiæ ac pudori aſſuefaciendos eſſe dicit non tam minis quàm exemplo ſeniorum. Seniores enim pueros maximè revereri debere, & cavere ne quis puerorum ipſos aut videat, aut audiat turpe aliquid agentes, aut loquentes. Quibus conſentit illa ſententia Juvenalis in Sat. 14.

Maxima debetur puero reverentia: ſi quid
Turpe paras, ne tu pueri contempſeris annos.

[e] PEREGRINUM.] In Mſſ. Flor. & Regio, * Toloſ. * [& Colbert.] legitur, *pegrinum putantes cujus, &c.* Quibus adſtipulatur Editio Auguſtana. Nec dubito quin

mis utatur aut aquis, aut ad quam ſucceſſerit domum. Et cùm ita graves ſint & cultores virtutum ut putant, ſi venturos undelibet equos aut aurigas quemdam didicerint nuntiaſſe: [a] ita velociter imminent, vident & percunctantur, ut Tyndaridas fratres eorum ſuſpexêre majores, cùm priſcis illis victoriis indicatis gaudio cuncta compleſſent. Horum domus otioſi quidam garruli frequentant, variis adſentandi figmentis [b] ad ſingula altioris fortunæ verba plaudentes, paraſitorum [c] in comœdiis.......ætas affectando. Ut enim illi ſufflant milites glorioſos, obſidiones urbium & pugnas & millia hoſtium iiſdem ut heroïcis æmulis aſſignantes: ita hi quoque columnarum conſtructiones alta fronte ſuſpenſas mirando, atque [d] parietes lapidum circumſpectis coloribus nitidos, ultra mortalitatem nobiles viros extollunt. Poſcuntur etiam in conviviis aliquoties trutinæ, ut appoſiti piſces & volucres ponderentur & glires:

locus ita emendandus ſit: *Et abundare omni cultu humanitatis putantes, peregrino, cujus fortè etiam gratia ſunt obligati, interrogato quibus thermis utatur, &c.* eleganti ſenſu & expedito. [Ego in codice Colbertino lego: *Et abundare omni cultu humanitatis peregrinum putantes, cujus fortè etiam gratiâ ſunt obligati, interrogatum, quibus thermis utatur, &c.* Quare nihil heic mutandum exiſtimo. Verborum Ammiani talis eſt ſenſus: Putant Nobiles illi Romani vel Senatores abunde cultum à ſe eſſe peregrinum & humaniſſimè exceptum, ſi dignati fuerint eum interrogare, quibus thermis utatur, quibus in aquis lavetur, aut ubi habitet. *Abundare* ergo *omni cultu humanitatis* refertur non ad Nobiles Romanos, ſed ad peregrinum, ut ordo ipſe & collocatio verborum Ammiani ſatis indicat.]

[a] Ita imminent.] In Mſſ. Flor. & Regio ſic legitur, *ita ter biminent, vident, & percunctantur:* atque ita ferè in Editione Auguſtana. [In Colb. *Italos ter biminent.*] Proinde non abſurdè quis conjecerit ita ab Ammiano ſcriptum fuiſſe: *Ita velociter imminent, vident, &c.* [vel potiùs: *Ita velociter hominem vident, &c.*] Ceterùm adeo in Circenſes ludos inſaniebat tum populus Rom. ut ſi quando Curules equos in Urbem advenire nuntiatum eſſet, omnes è portis effuſi obviam procurrerent eos ſpectaturi, ut teſtatur Symmachus in Ep. 22. lib. x.

[b] Singula altioris fortunæ verba.] In codice Regio & Editione Aug. ſcriptum reperi *interioris fortunæ.* Atque ita quoque ſcriptum habebat codex Valent. & Fauchetii. [In codice Colbert. *Ad ſing. interioris fortunæ verbari audentes.*]

[c] In comoediis........etas.] Scribendum puto: *Paraſitorum in comœdiis facetias affectando. Ut enim illi ſufflant milites glorioſos, &c.* Videtur enim Marcellinus imitatus eſſe locum hunc Ciceronis in Lælio: *Nec paraſitorum in comœdiis aſſentatio nobis faceta videretur, niſi eſſent milites glorioſi.*

[d] Parietes lapidum circ. coloribus nitidos.] Antiqui ſectis marmorum cruſtis varii coloris parietes ornabant, ut ex Plinii lib. 35. & utroque Seneca notum eſt. Quò ſpectant hæc Dionis Chryſoſtomi in Euboica pag. 122. καὶ ποικιλτικὴ πᾶσα σχεδὸν οὐκ ἐν ἐσθῆτι μόνον, ἀλλὰ καὶ χρωτὸς καὶ τριχῶν. ἔτι δὲ ἐν οἰκιῶν ὀροφαῖς καὶ τοίχοις καὶ ἐδάφει· τὰ μὲν χρώμασι, τὰ δὲ λίθοις, τὰ δὲ χρυσῷ, τὰ δὲ ἐλέφαντι ποικιλλόντων, τὰ δὲ αὐτῶν τοίχων γλυφαῖς. *Et pigmentaria non in veſte ſolùm, ſed cutis etiam & capilli. Ad hæc in cameris ædium, & parietibus ac pavimento, quæ partim picturis, partim marmore, partim auro & ebore variantur, partim anaglyphis.* Eodem ſenſu ποικίλλειν dixit Themiſtius in Orat. 6. ſub finem. Poſtquam enim Urbem novis ædificiis ornari dixit, & parietes ac pavimenta marmorum vario genere decorari, ſubdit: μεστὰ δὲ ἡ πόλις τεκτόνων καὶ οἰκοδόμων καὶ ποικιλλόντων. *Jam ipſa civitas plena fabris eſt, & architectis, & teſſellariis.* Quamquam verbum illud Græcum vix unico Latino exprimi poteſt. Comprehendit enim teſſellarios, muſivarios, & Phrygiones. In Gloſſis tamen ποικιλτής, *variator*, & ποικίλλω, *vario*, vertitur. * Sic apud Prudentium de templo Eulaliæ Mart. *Saxaque cæſa ſolum variant.* * Et apud Gregorium Tur. in lib. 5. *Eccleſiam fabricavit, quam fulcivit columnis, variavit marmore, muſivo depinxit.* Et Agathias in lib. 5. μάρμαρον δέ τι τῶν πολυτελεστάτων κλίνας περιαποτετμημένον τῷ οἰκοδομήματι, ὁπόσα πολλὰ ἐς ἐπίδειξιν κατακολλῶσι τοῖς τοίχοις οἱ περὶ ταῦτα δὴ τὰ περιττὰ ποικίλματα διακεχλιδότες. *Marmor quod-*

quorum

quorum magnitudo [a] ſæpius replicata non ſine tædio præſentium, ut antehac inuſitata, laudatur adſiduè: maximè cùm hæc eadem numerantes Notarii triginta propè adſiſtant cum thecis & pugillaribus tabulis, ut deeſſe ſolus Magiſter ludi litterarii videretur. Quidam deteſtantes ut venena doctrinas, Juvenalem & [b] Marium Maximum curatiore ſtudio legunt, nulla volumina præter hæc in profundo otio contrectantes: quam ob cauſam, non judicioli eſt noſtri. Cùm multa & varia pro amplitudine gloriarum & generum lectitare deberent, audientes [c] deſtinatum pœnæ Socratem, conjectúmque in carcerem, perrogaſſe quemdam ſcitè lyrici carmen Steſichori modulantem, ut doceretur id agere dum liceret: interrogantéque muſico, quid ei poterit hoc prodeſſe morituro poſtridie, reſpondiſſe, ut aliquid ſciens ampliùs è vita diſcedam. Ita autem pauci ſunt inter eos ſeveri vindices delictorum, ut ſi aquam calidam tardiùs attulerit ſervus, trecentis adfligi verberibus jubeatur: ſi hominem ſponte occiderit propria, inſtantibus plurimis ut damnetur [d] reus, dominus hactenus exclamat, [e] Quid faciat malus, famoſus, & nequam? & ſi quis aliquid ejuſmodi deinceps auſus

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

dam juxta torum parieti affixum: qualia multa oſtentationis causâ parietibus agglutinari ſolent ab iis, qui ejuſmodi varietatibus delectantur.

[a] SÆPIUS DELICATA.] Non dubito, quin hanc ſcripturam Gelenius ex conjectura nobis invexerit. Certè in codice Regio [& Colb.] * ac Toloſ. * legitur, *ſæpiùs licata.* Accurſius autem cùm eamdem ſcripturam in codice reperiſſet, ita emendavit: *Quorum magnitudo ſæpius vulgata, non ſine tædio præſ. ut antehac inuſitata laudatur adſiduè.* [Legendum eſt, *ſæpius replicata*, id eſt repetita in convivio.]

[b] MARIUM MAXIMUM.] Marius Maximus vitas Cæſarum ſcripſit, ut ex Spartiano & Scholiaſte Juvenalis notum eſt. Fuit autem Præfectus Urbi, imperante Macrino, ut ſcribit Dio in lib. 78. & ſucceſſit Advento Præf. Urbi, ut idem Dio teſtatur.

[c] DESTINATUM POENÆ SOCRATEM.] Socrates jam ætate provectus, apud Connum Metrobii filium citharam pulſare diſcebat. Quare cùm rideretur ab adoleſcentibus, illud Solonis dictum eis reſpondit. Melius eſt ſerò diſcere quàm numquam, κρεῖττον ὀψιμαθῆ εἶναι ἢ ἀμαθῆ, ut refert Suidas in Σωκράτης, & Stobæus in cap. 117. Quibus conſentit Plato in Euthydemo initio: ubi & Connum ob id γεροντοδιδάσκαλον eſſe dictum commemorat: quo titulo etiam Varro Satyram ſcripſit. Solonis autem ἀπόφθεγμα ſi quis requirat, eſt hujuſmodi. Cùm fortè in convivio fratris filius carmen quoddam Sapphûs bellè cecinisset, delectatus eo carmine Solon rogavit adoleſcentem, ut ſe id canticum doceret: & quum quidam eum interrogaret cur tantopere id cuperet: Ut, inquit, hoc doctior diſcedam è vita, ἵνα μαθὼν αὐτὸ ἀποθάνω: ut ſcribit Ælianus apud Stobæum in cap. cit. Apparet igitur Solonis & Socratis exempla à Marcellino eſſe inter ſe confuſa. Similis eſt ſententia apud Julianum in lege 20. D. de fideicomm. libert. *Nam ego*, inquit, *diſcendi cupiditate, quam ſolam vivendi rationem optimam in* 8. *&* 70. *annum ætatis duxi, memor ſum ejus ſententiæ qui dixiſſe fertur:* κἂν τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σορῷ ἔχω, προσμαθεῖν τι βουλοίμην. *Etiamſi alterum in feretro pedem habeam, addiſcere aliquid velim.*

[d] UNUS DOMINUS.] In codice Regio, * Toloſ. * [& Colb.] & in Auguſtana Editione ſcriptum reperi *iremus dominus:* atque ita ferè in codice Florentino ſcriptum fuiſſe monet Lindenbrogius. Proinde non abſurdè quis conjecerit, ita Marcellinum ſcripſiſſe: *Dominus hactenus exclamet:* [aut potiùs, *ut damnetur reus, dominus h. excl.*

[e] QUID FACIAT MANIOSUS ET NEQUAM.] Hæc eſt conjectura Gelenii. Non enim dubito, quin in Mſ. ejus codice perinde ſcriptum fuerit, ac in noſtris exemplaribus, Regio ſcilicet, & Flor. ac Fauchetii [& Colberti,] quibus ſubſcribit Editio Auguſtana hoc modo: *Quid faciat ma..........moſus & nequam? & ſi quis.............di deinceps auſus fuerit certu.......tis autem hoc apud eos * eſt nunc: quòd, * &c.* Ex quibus hanc ferè ſcripturam elicere poſ-

rato audeant tempore. Ubi si inter aurata flabella laciniis sericis insederint muscæ, vel [a] per foramen umbraculi pensilis radiolus irruperit Solis, queruntur quòd non sunt apud Cimmerios nati. Dein cùm [b] à Silvani lavacro vel Mamææ aquis ventitant sospitalibus, ut quisquam eorum egressus tenuissimis se terserit linteis, [c] solutis pressoriis vestes [d] luce nitentes arbitra diligenter explorat, quæ unà portantur sufficientes [e] ad induendos homines undecim: tandémque electis aliquot involutus, receptis anulis, quos ne violentur humoribus, famulo tradiderat, [f] digitis ut metatis abit. Enimverò si quis è militia Principis recens digressus abierit in larem, æut

tione Augustana legitur, *lembis invecti pictis Puteolos velle certamen, &c.* An fortasse intelligitur certamen quinquennale, quod Puteolis instituit Antoninus Pius: de quo Spartianus in vita Pii, & Inscriptiones antiquæ. Sed hæc conjectura non placet. Multo minùs emendatio Gelenii. Quippe ab urbe Roma ad Cajetæ portum euntibus nequaquam Avernus lacus est navigandus, utpote qui trans Cajetam sit, ut Strabo & Plinius satis ostendunt.

[a] PER FORAMEN UMBRACULI PENSILIS.] Umbracula sunt, quæ ad arcendos Solis radios nobilibus feminis prætendi solebant. De quibus Ovidius in 2. Fastorum, ubi de Iole:

Aurea pellebant tepidos umbracula Soles,
Quæ tamen Herculeæ sustinuere manus.

& in lib. 2. Artis amandi:

Ipse tene distincta suis umbracula virgis.

Sic etiam Claudianus appellat in lib. 2. in Eutropium. Græci σκιάδια vocant, seu σκιάδια, ut Aristophanes in Avibus, Dionysius Hal. in lib. 7. pag. 424. Glossæ, σκιάδιον, umbraculum. Galli parasolium vocamus. Adde Martialis Epigramma in lib. 14. cui titulus est *Umbella.*

[b] A SILVANI LAVACRO, VEL MAMÆÆ AQUIS.] De Silvani lavacro nihil usquam legere memini. Fuit quidem Romæ fons Silvani cum æde Herculis & Silvani in regione XIII. Urbis, quem describere videtur Propertius in Elegia 4. libri 4. Sed Silvani lavacrum, de quo hîc loquitur Marcellinus, erat in Campania; si quidem hæc cum præcedentibus cohærent. Aquæ certè Mamææ erant in Bajano, ut indicat Lampridius in vita Alexandri Severi: *In matrem Mamæam, inquit, unicè pius fuit, ita ut Romæ in Palatio faceret diætas nominis Mamææ: & in Bajano Palatium cum stagno quod Mamææ nomine hodieque censetur.*

[c] SOLITIS PRESSORIIS.] Scribe omnino *solutis pressoriis.* Antiqui enim vestes accuratè complicatas ponderibus impositis splendere cogebant; ut docet Seneca de tranquillitate animi. Itaque cùm vestes sumere vellent, ejusmodi præla seu pressoria solvi oportebat. Sic Claudianus in Epithalamio Palladii & Celerinæ:

—prælisque soluta
Mira Dionææ sumit velamina telæ.

[d] LUCE NITENTES ARBITRA.] In Editione August. legitur *arbitria*: in Regio autem codice *arbitua*: [in Colb. *arbitrua:*] ut fortasse ita scripserit Marcellinus: *Vestes luce nitentes ambigua.* Sic in lib. 16. dixit, *non è pluma & stragulis sericis ambiguo fulgore nitentibus.*

[e] AD JUVANDOS HOMINES UNDECIM.] Magis placet Editionis Augustanæ scriptura: *Ad induendos hom. undecim.* In Regio exemplari scriptum inveni *alluendos*, pessimè: in Fauchetiano *abluendos*: [in Colb. *sufficient exalluendos.*]

[f] DIGITIS UT METATIS ABIT.] In Regio codice * & in Tol. * [ac Colb.] scriptum est, *digitis & metatis. Ne id enimverò, &c.* Atque ita in Editione Augustana, nisi quòd in ea legitur, *digitis emetatis.* Et quamquam adeo corruptum locum satius esset deponere; tamen ut studioso lectori satisfaciam, conjecturam meam hîc proponam. Sic ergo videtur commodiùs scribi posse: *Digitis ut mactatis redit.* Arguit enim luxum Senatorum illorum, qui digitos anulis onerabant, etiam medios articulos transeuntibus. De quibus Plinius in lib. 33. initio, Quintilianus in XI. cap. ult. Martialis in lib. XI.

Senos Charinus omnibus digitis gerit,
Nec nocte ponit anulos;
Nec dum lavatur, &c.

Ubi obiter notandus est ille mos anulos ponendi dum lavatum itur; cujus moris hîc meminit Ammianus, & Terentius in Heautont. actu 4. * Hunc virorum luxum graviter & acerbè perstringit Chrysostomus in Homilia 22. in Genesim: ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἐστιν βλακώδεις καὶ πρὸς τὴν τῶν γυναικῶν ἀπῆλθον ἑαυ-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

provectibus, tali præsente..... irio..... lenu præsul existimatur: ceteri taciturni audiunt dicta..... solus paterfamilias tectus narrans aliena & placentia referens & utile [a] pleraque fallendo. Quidam ex iis licèt rari aleatorum vocabulum declinantes, ideóque se cupientes appellari tesserarios: inter quos tantum differt, quantum inter fures & latrones. Hoc tamen fatendum est, quòd cùm omnes amicitiæ Romæ tepescant, [b] aleariæ solæ, quasi gloriosis quæsitæ sudoribus, sociales sunt, & adfectu nimio firmitate plena connexæ: unde quidam ex his gregibus inveniuntur ita concordes, [c] ut Quintilios esse existimes fratres. Ideóque videre licet ignobilem, artis tesserariæ callentem arcana, ut Catonem Porcium ob repulsam Præturæ nec suspectam antea nec speratam, incedere gravitate composita mæstiorem, quòd ei in majore convivio vel consessu Proconsularis quidam est antelatus. [d] Subsident aliqui copiosos homines, senes aut juvenes, orbos vel cælibes, aut etiam uxores habentes & liberos, (nec enim in hoc titulo discrimen aliquod observatur) ad voluntates condendas allicientes [e] eos præstigiis miris: qui cùm supremis judiciis ordinatis, quæ habebant reliquerint iis, quibus morem gerendo testati sunt, ilico pereunt, [f] ut id impleri sorte fatorum opperiente. *** Alius cum dignitate licèt mediocri, cervice tumida gradiens, notos antea obliquato contuetur adspectu, ut post captas Syracusas existimes reverti M. Marcellum. Multi apud eos negantes esse superas potestates in cælo, nec in publico prodeunt, nec prandent, nec lavari arbitrantur se cau-

τοὺς κατέχουσι, δακτυλίοις ἐνιπτόμενοι, καὶ τῷ μεγέθει καὶ τῷ ὄγκῳ τῶν λίθων καλλωπιζόμενοι, ἐφ' οἷς αἰσχύνεσθαι ἐχρῆν. *

[a] ET....... PLERAQUE FALLENDO.] In Ms. Flor. & Regio legitur: *Et utile pleraque fallendo:* quibus consentit Editio Augustana. [In Colb. *Et urile pl. fall.*] Ex quibus libris integram hanc periodum restituimus; quam Gelenius ob mendorum ac lacunarum frequentiam expunxerat: sed & conjecturæ nostræ aliquid indulsimus.

[b] ALEARIÆ SOLÆ.] Quæ tamen impropriè amicitiæ dicuntur, quippe quæ non ex virtute profectæ sint, sed ex voluptate quadam in colludendo. Itaque sublato ludo, hujusmodi amicitiæ exstingui solent, ut rectè notat Aristoteles in lib. 8. Mor. Nicom. & Plutarchus περὶ πολυφιλίας, & Cicero in Lælio.

[c] UT QUINTILIOS ESSE EXIST. FRATRES.] Hujus loci emendatio sanè eximia debetur codici Regio & Augustanæ Editioni, de qua nemo, ut spero, dubitabit. Nota enim est Quintiliorum fratrum concordia, qui cùm in omni vita cùm publicè tum privatim numquam à se mutuò disjuncti fuissent, multósque adeo Magistratus & Consulatum gessissent simul, tandem à Commodo simul interfecti sunt, ut refert Dio in lib. 72. Simili antea sub Nerone concordia insignes fuerant Scribonii fratres, planè gemini ut ita dixerim Quintiliorum: de quibus Tacitus in 4. Hist. & Dio in Nerone.

[d] SUBSIDENT ALIQUI CURIOSOS HOMINES.] Amplector eam scripturam quam in Fauchetii codice exstare monuit Gruterus, *copiosos homines*, id est divites. Eodem errore in fine libri 27. scriptum erat *concitus majoribus curis*, cùm scribendum esset, *concitis majoribus copiis*, ut rectè in codice * Tol. * & Regio exaratum est.

[e] EOS TECHNIS.] In Mss. Flor. & Regio, [& Colb.] * ac Tolos. * legitur, *potest regiis:* neque aliter in Editione August. Quare opinor ita à Marcellino perscriptum fuisse, *allicientes eos præstigiis miris.*

[f] UT ID IMPLERI SORTE FATORUM OPPERIENTE.] Hanc elegantem scripturam ex his inquinatissimis vestigiis scriptorum codicum deprehendimus: *Ut id impleris ore fatorem opperiente.* Sequentia verò quia nimis corrupta erant, prætermisimus. Sic autem habent: *Nec puteos, nec*

tiùs posse, antequam ephemeride scrupulosè sciscitata didicerint, ubi sit verbi gratiâ signum Mercurii, vel quotam cancri sideris partem polum discurrens obtineat Luna. Alius si creditorem suum flagitare molestiùs adverterit debitum, ad aurigam confugit audentem omnia prælicenter, eúmque ut veneficum curat urgeri: unde non nisi reddita cautione, dispendióque adflictus gravi discedit. Et additur huic, [a] debitorem voluntarium includit ut proprium, [b] nec ante ejus profectionem absolvit. Parte aliâ uxor, ut proverbium loquitur vetus, eamdem incudem diu noctúque tundendo, [c] maritum testari compellit, hócque idem ut faciat uxor, urget maritus instanter: & [d] periti juris altrinsecus adsciscuntur, unus in cubiculo, alter ejus æmulus in triclinio, [e] repugnantia tractaturi: iisdémque [f] subseruntur genitalium extorum interpretes controversi, hinc Præfecturas profusiùs largientes & sepulturas divitum matronarum;

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

facili potest ægritudo testam. . . . . comitatum est his quis tuam. . . . . . . cum dignitate licèt. . . . . . vice tumida gradiens, &c. [in Colbert. *vicet humida gradies, &c.*] Hæc postrema tamen unius vocis adjectione sic videntur esse supplenda, *cum dignitate licèt mediocri, cervice tumida gradiens, &c.*

[a] DEBITOREM VOLUNTARIUM INCLUD. UT PROPRIUM.] Debitor voluntarius est is, qui metu calumniæ pecuniam accusatori se daturum promisit: cui opponitur proprius, id est verus debitor, qui reapse debet. * Sic apud Senecam in libro v. de Benef. *Dico me tibi obligatum pro filio: non quia sum, sed quia volo me offerre tibi debitorem voluntarium.* Contra has divitum calumnias Gregorius Nazianzenus in Carmine adversus divites pag. 238. *

[b] NEC ANTE EJUS PROFECTIONEM ABSOLVIT.] An potiùs scribendum est *professionem*? Ut sit hic sensus, debitorem illum voluntarium qui ex creditore debitor factus est, non priùs à Senatore qui ei accusatorem submiserat, dimitti, quàm datâ apochâ professus sit nil sibi ab Senatore deberi.

[c] MARITUM TESTARI COMPELLIT, HOCQUE IDEM, &c.] Id Romæ tunc usitatum fuisse, docet Hieronymus in Epistola ad Furiam de viduitate servanda, his verbis: *Scribuntur tibi nunc sponsales tabulæ, ut post paullulum testamentum facere compellaris. Simulabitur mariti infirmitas, & quod te morituram facere volet, ipse victurus faciet.* * Et Zeno Veronensis, eorumdem temporum Scriptor, in Sermone 2. de avaritia: *Inde est*, inquit, *quòd conjuges nuptiali sanctissimo repugnantes jugo, pro se quisque nitentes amore videlicet nimio, hereditatem captant alter alterius.* * De his captatorum artibus Lucianus loquitur in Dialogis mortuorum: apud quem Cnemon Damippo dicit: ἔδοξε δέ μοι καὶ σοφὸν τοῦτ' εἶναι, ὅπως διαθήκας ἐς τὸ φανερὸν ἐν αἷς ἐκείνῳ καταλέλοιπα τὰ ἐμὰ πάντα, ὡς κἀκεῖνος ζηλώσειε καὶ τὰ αὐτὰ πράξειε. *Ac visum est mihi hoc in primis callidum, testamentum ei ostendere, in quo omnium bonorum meorum illum heredem instituerant, ut ille idem quoque faceret.* Denique Quintilianus in declam. 325. *Multi sunt*, inquit, *qui testamenta sic scribant, tamquam illud ad vitam eorum pertineat. Sic quidam heredes scribunt eos quos captant, tamquam intellecturos, tamquam secreto scriptos.*

[d] PERITI JURIS ALTRINS. ADSCISCUNTUR.] Qui scilicet legem ac formam testamenti scribendi suggererent. Ad hoc enim maximè Jurisperiti adhibebantur, ut Suetonius in Nerone, & Arrianus in lib. 2. cap. 13. Dissertationum Epicteti testantur.

[e] REPUGNANTIA TRACTATURI.] Tractare propriè Jurisperiti dicuntur, cùm de articulis & quæstionibus Juris disputant. Sic in lege 1. D. de calumniatoribus, & in lege 13. D. de jure patronatus. Vetus Scholiastes Juvenalis ad illa in Satyra 1.

—Jurisque peritus Apollo:

Intra Apollinis, ait, *templum Jurisperiti sedebant, & tractabant.* Unde lucem accipit lex 1. D. de extraordinariis cognitionibus: *Advocatos accipere debemus, qui causis agendis quoque studio operantur: non tamen qui pro tractatu, non adfuturi causis, accipere quid solent, advocatorum numero censendi.* * Sic Augustinus in Sermone 50. de Tempore. *

[f] SUBSERUNTUR GENITALIUM EXTORUM INTERPRETES.] Simile est, quod narrat Lucianus in Dialogis mortuorum, cùm Mœrichus & Aristeas viri di-

inde ad exsequias virorum [a] jamjam adventantes necessaria parari oportere innuentes : & testatura...... ancillas suapte naturâ pallidi aspirati pridie consumpta defuncta...... um Romaque: [b] ut Tullius ait : *Nec in rebus humanis quidquam bonum norunt, nisi quod fructuosum sit : & amicos tamquam pecudes eos potissimùm diligunt, ex quibus se sperant maximum fructum esse capturos.* Cùmque mutuum illi quid petunt, soccos & [c] Miconas videbis & Lachetas : cùm adiguntur ut reddant, ita cothurnatos & turgidos, ut Heraclidas illos Cresphontem & Temenum putes. Hactenus de Senatu. Nunc ad otiosam plebem veniamus & desidem : in qua [d] nitent ut nominibus cultis & quidam calceorum expertes, Cimessores, Statarii, Semicupæ, & Serapini, & Cicimbricus cum Gluturino, & cum Trulla, & [e] Lucanicus cum Pordaca & Salsula, similésque innumeri. Hi omne quod vivunt vinó & tesseris impendunt, & lustris, & voluptatibus, & spectaculis : eísque templum, & habitaculum, & concio, [f] & cupitorum spes omnis Circus est maximus : & videre licet per fora, & compita, & plateas, & conventicula [g] circulos multos

tissimi se mutuò captarent, ac se vicissim heredes instituissent palam scriptis testamentis : vates & Astrologos & somniorum interpretes & Chaldæos, Apollinem quoque Pythium ab utroque consultum, modò huic, modò illi obventuram hereditatem prædixisse.

[a] FEMINAS INVITANTES.] Sic Gelenius emendaverat. Sed cùm in Mss. omnibus & in Editione Augustana legi comperissem, *fama adventantes*; non dubitavi quin Marcellinus ita scriptum reliquisset, *inde ad exsequias virorum jamjam adventantes necessaria parari oportere innuentes.*

[b] UT TULLIUS AIT.] Locus est in libro de Amicitia.

[c] ET MICIONES.] In Regio codice [& Colbert.] * ac Tolos. * & Editione August. scriptum est *Micaunas.* Quare non dubitavi *Miconas* hîc restituere. Sunt enim servorum comicorum nomina plerumque dissyllaba : ut λάχης. σίμων. μάνης. & similia. Dio in Orat. 74. οὐ κατὰ λάχητα, οὐδὲ κατὰ σίμωνα.

[d] NITENT NOMINIBUS CULTIS.] Regius codex, * & Tolos. * [ac Colbert.] vocem interserit minimè superfluam, ni fallor, *in qua nitent ut nominibus cultis, &c.* Neque enim quæ infrà recenset nomina, culta sunt aut præclara, sed prorsus ridicula atque scurrilia. [Sed plebeii hæc nomina culta esse sibi persuadebant, & his se honorari ac enitere tamquam magnificis vocabulis existimabant.]

* [e] LUCANICUS.] In testamento Grunnii Porcelli inter signatores primus nominatur *Lucanicus* & ultimus Cymatius : quorum nominum origo satis aperta est. *Lucanicus* enim à pernis Lucanicis dicitur ; & Cymatius à cymis brassicarum, quæ olim in deliciis fuere: * [unde & Cimessores dicti apud Marcellinum in hoc loco, pro Cymestores à cymarum esu.]

[f] ET SPES OMNES.] In Regio, Florent. [Colbert.] * ac Tolos. * codicibus legitur, *& copitorum spes omnes.* In Augustana autem Editione, *& compitorium spes omnes* : sed hæc vox ex sequenti linea videtur huc perperam irrepsisse. Nec assentiri possum Cl. Salmasio, qui in Notis ad Vopiscum, in Aureliano sic emendavit, *& copia eorum & spes omnis Circus est Maximus*, & annonam seu panem gradilem his verbis intelligi ait, qui ex gradibus Circi populo erogabatur. Etenim Marcellinus noster nihil hic de annona, sed tantùm de Circensibus ludis loquitur. Deinde annonam ex Circi gradibus erogatam fuisse numquam crediderim. Erant enim in singulis Urbis regionibus certi gradus, ex quibus populo erogabatur annona, ut satis innuit Prudentius contra Symmachum :

Quæ regio gradibus vacuis jejunia diræ
Sustinet? aut quæ Janiculo mola nota quiescit?

Itaque in descriptione urbis Constantinop. hi Gradus in singulis regionibus recensentur cum Pistrinis. Quòd si conjecturis hîc indulgere licet, possit & alicui videri sic legendum esse, *& cupidorum spes omnes Circus est Maximus* : [vel potiùs, *& cupitorum spes omnis Circus est Maximus.*]

* [g] CIRCULOS MULTOS COLLECTOS.] συνέδρια Græcè vocat Johannes Chry-

collectos in se controversis jurgiis ferri, aliis aliud ut fit defendentibus. Inter quos hi qui ad satietatem vixerunt, potiores auctoritate longæva, [a] per canos & rugas clamitant sæpe, Rempublicam stare non posse, si futurâ concertatione quem quisque vindicat, carceribus non exsiluerit princeps, [b] & funalibus equis parum cohærenter circumflexerit metam. Et ubi negligentiæ tanta est caries, exoptato die equestrium ludorum inlucescente, nondum Solis puro jubare, effusiùs omnes festinant præcipites, ut velocitate currus ipsos anteeant certaturos: [c] super quorum eventu discissi votorum studiis, anxii plurimi agunt pervigiles noctes. Unde si ad theatralem ventum fuerit vilitatem, artifices scenarii per sibilos exploduntur, si quis sibi ære humiliorem non conciliaverit plebem. [d] Qui si defuerit strepitus, ad imitationem Tauricæ gentis peregrinos vociferantur pelli debere ([e] quorum subsidiis semper nisi sunt ac steterunt) & tætris vocibus & absurdis: quæ longè abhorrent à studiis & voluntate veteris illius plebis, cujus multa facetè dicta memoria loquitur & venusta. Id enim nunc repertum est pro sonitu laudum impensiore per applicatos homines ad loquendum,

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

sostomus Homiliâ 10. in Johannis Evangelium pag. 71.*

[a] PER JANOS ET FORA CLAMITANT.] In MSS. Flor. & Regio, [ac Colbert.]* & Tolos.* legitur, *per Janos & rogant vel amittant:* quibus Augustana subscribit Editio. Unde quis conjicere possit, sic ferè à Marcellino scriptum fuisse, * *potiores auctoritate longæva, per canos & rugas clamitant sæpe.* Alludit enim, ut opinor, ad locum Senecæ de brevitate vitæ cap. 219. *Non est itaque, quòd quemquam propter canos aut rugas putes diu vixisse.**

[b] ET FUNALIBUS EQUIS PARUM COHÆRENTER CIRCUMFLEXERIT.] Hunc locum sic supplendum putavi, cùm in MSS. Flor. & Regio, * Tolos.* [& Colb.] atque in Editione August. ita scriptum esse vidissem, *nominabilis equis parum coherce* .·.·. .·. *er circumelexerit metam.* Quamquam potest etiam aliis multiplicibus modis illa vox *nominabilis* emendari, & pro *coherenter* scribi *coercenter.* Erat autem id propè caput artis equestris, ut sinisteriore funali equo metam quàm proximè fieri posset attraderent, nec tangerent tamen. Itaque peritissimi aurigæ sinisterioris equi funalis habenas adducere solebant, dexterioris autem laxare, ut testatur Nonnus in lib. 37. Dionys. in illa luculenta descriptione Curulis certaminis.

Σκίπτεό μοι καὶ σφίγγε κυβερνητῆρι χαλινῷ
Δοχμώσας ὅλον ἵππον ἀριστερὸν ἰσχύϊ νύσσης,
&c. Et in lib. 43.
Ὡς δέ τις ἱππείῃ ἐλατὴρ ὑπὸ κυκλάδι τέχνῃ
Δοχμώσας ὅλον ἵππον ἀριστερὸν ἰσχύϊ νύσσης,
Δεξιτερὸν κάμψειε περιδρόμοιο χαλινοῦ,
&c.

Quibus adde & Lucani versus in lib. 8.

—*nec sic moderator equorum*
Dexteriore rota lævum cùm circuit axem,
Cogit inoffensæ currus accedere metæ.

[c] SUPER QUORUM EVENTU DISCISSI VOTORUM STUDIIS, ANXII PLURIMI AGUNT PERVIGILES NOCTES.] Idem dicit Libanius in libri IV. Epistola 288.

[d] QUI SI DEFUERIT STREPITUS.] In Editione Aug. legitur, *sui si defuerit strep.* atque ita etiam in exemplari Regio scriptum reperi, [ut & in Colbert.]* ac Tolos.* eademque manu superscriptum, *seu si, &c.* quam equidem docti exscriptoris conjecturam præ vulgata à Gelenio scriptura valde probo.

*[e] PEREGRINOS, QUORUM SUBSIDIIS SEMPER NISI SUNT AC STETERUNT ROM.] Aurelius Victor, Marcellini æqualis, idem dicit in Domitiano: *Hactenus Romæ, seu per Italiam orti Imperium rexere: hinc advenæ, nescio quoque an, ut in Prisco Tarquinio longè meliores. Ac mihi quidem, audienti multa legentique, planè compertum, urbem Romam externorum virtute atque insitivis artibus præcipuè crevisse. Quid enim Nerva Cretensi prudentius magisque moderatum? &c.*

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano & Valente III. Coss. Anno Chr. 370.

ut in omni spectaculo, [a] exodiario, venatori, aurigæ, & histrionum generi omni, & judicibus celsis itidémque minoribus, necnon etiam matronis clametur adsiduè, [b] *Per te ille discat*: quid autem debeat disci, nemo sufficit explanare. In his plerique distentioribus saginis addicti, præeunte nidoris indagine acutisque vocibus feminarum, à galliciniis ipsis, in modum pavonum inanitate clangentium, humum summis pedum unguibus contingentes aulis adsistunt, digitos prærodentes dum patinæ defervescunt: alii nauseam horridæ carnis dum excoquitur intentiùs despectantes, ut discissarum pecudum exta [c] rimari cum anatomicis Democritum putes, docentem quibus modis posteritas mederi doloribus possit internis. Sit satis interim hæc digessisse super rebus Urbanis: nunc redeamus ad cetera, quæ per provincias agitavere multiplices casus.

CAPUT V.

[d] Erupit Augustis ter Coss. Saxonum multitudo: & Oceani difficultatibus permeatis, Romanum limitem gradu petebat intento, sæpe nostrorum funeribus pasta: cujus eruptionis primæ pro-

[a] EXODIARIO.] Exodiarii hîc sunt mimi, qui in fine ludorum intrabant, ut quidquid lacrimarum atque tristitiæ ex tragicis affectibus spectatores coëgissent, hujus spectaculi risus detergeret, ut scribit eleganter vetus Scholiastes Juvenalis in Sat. 4. Et olim quidem exodia Atellanis fabulis conserta à juvenibus actitabantur honestis, ut testatur Livius in lib. 7. postea verò hujusmodi exodia mimi usurpaverunt: quod sub Julio Cæsare cœpisse videtur, qui Laberii & Publii Syri mimos introduxit. Itaque Cicero in lib. 9. Epist. 16. ad Pætum, postquam de Cæsaris dominatione multa dixit: *Nunc venio*, ait, *ad jocationes tuas, quando tu secundùm OEnomaum Accii, non (ut olim solebat) Atellanam; sed (ut nunc fit) mimum dedisti.* Et Juvenalis in Sat. 4.

Urbicus exodio risum movet Atellanæ.

Apud Græcos strictior est τῦ ἐξοδίυ appellatio. Nam ἐξόδιον Græci vocant melos, quod in exitu fabulæ canebatur, ut scribit Pollux in lib. 4. cap. 15. & Scholiastes Aristophanis in Vespis. Tale erat in Tragœdia quidem πολλαὶ μορφαὶ τῶν δαιμονίων, &c. quæ clausula omnibus ferè Euripidis tragœdiis adtexta est. In Comœdia autem Κ[illegible], &c. Citharœdorum: Ἀλλ᾽ ὦ, ἀλλ᾽ ἄναξ, &c. Rhapsodorum denique: Νῦν δὲ θεοὶ μάκαρες τῶν ἐσθλῶν ἄφθονοι ἐστὲ, &c. ut scribit Ælius Dionysius apud Eustathium in Iliad. β. & Hesychius in Ἀλλ᾽ ἄναξ & Νῦν.

[b] PER TE ILLE DISCAT.] Supple, aurigare aut saltare. Illa autem acclamatio *per te* favoris indicium erat. Non enim juramus nisi per ea quæ maximi facimus. Unde & apud nos id proverbium in vernaculo sermone mansit, ut de eo qui aliquem suspicit dicamus, per eum dumtaxat illum jurare. Talis fuit illa Constantinop. plebis acclamatio in Circo, quam refert auctor Alexandrini Chronici, Anastasio III. & Venantio Coss. Ἰουλιανῆς τῆς ἐπιφανεστάτης πατρικίας ἔκραζον διὰ τὸν ἄνδρα αὐτῆς Ἀρεόβινδα βασιλέα τῇ Ῥωμανίᾳ. *Julianæ Nobil. Patriciæ clamabant per virum ipsius Areobindam Imperatorem Rom.*

[c] RIMARI CUM ANATOMICIS DEMOCRITUM PUTES.] Fuit Democritus Medicinæ peritissimus, & multos de Medicina scriptos libros reliquit. Scripsit enim διαιτητικὸν ἢ ἰατρικὴν γνώμην, & περὶ πυρετῶν: ut refert in ejus vita Diogenes. Nec desunt qui eum magistrum Hippocratis Coi fuisse dicant, ut scribit Cornelius Celsus in Procemio librorum de Medicina.

[d] ERUPIT AUGUSTIS TER COSS. SAXONUM MULTITUDO.] Hanc Saxonum cladem Hieronymus in Chronico confert in annum Domini 374. Cassiodorus autem qui Hieronymi Chronicum exscripsit, in Consulatum IV. Valentiniani & Valentis, qui annus fuit 373. Natalis Dominici. Sed Marcellino, cui hæc investigare propositum fuit, equidem assentiri malim. Contigit igitur hæc Saxonum clades ex Marcellini nostri sententia anno Domini 370. Valentiniano & Valente III. Coss. De qua victoria sic Orosius in lib. 7. loquitur: *Valentinianus Saxones, gentem in Oceani litoribus & paludibus inviis sitam, virtute atque agilitate terribilem, periculosam Rom.*

cellam

cellam [a] Nannenus ſuſtinuit Comes, regionibus iiſdem appoſitus, [b] dux diuturno bellorum labore compertus. Sed tunc ad mortem deſtinâtæ plebi congreſſus, cùm milites quoſdam ruiſſe, & ſe vulneratum imparem fore certaminibus adverteret crebris, docto Imperatore quid agi deberet, id eſt adeptus ut peditum Magiſter Severus opitulatum rebus dubiis adveniret. Qui ducens militem rei ſufficientem cùm veniſſet ad loca, diſcriminatis ordinibus barbaros ante conluctationem adeo terruit & turbavit, ut nec controverſas opponerent manus, ſed ſignorum aquilarúmque fulgore præſtricti venialem poſcerent pacem. Diúque variatis conſiliis, cùm id Reipub. conducere videretur, pactis induтiis, & datis ex condicione propoſita juvenibus multis habilibus ad militiam, diſcedere permiſſi ſunt Saxones, ſine impedimento unde venerant reverſuri. Quibus omni jam formidine vacuis reditúmque parantibus, occultè pedites miſſi inſidias in abdita quadam valle ſtruxerunt, unde prætereuntes adgredi negotio poterant levi: ſed longè ſecus accidit quàm ſperabatur. Sonitu enim adventantium perciti exſiluere quidam intempeſtivè, visíque ſubitò dum ſe firmare feſtinant, ululantibus lugubre barbaris vertuntur in pedes. Steтêre tamen mox conglobati, extremáque ſorte vires licèt non integras ſuggerente confligere cogebantur: multáque cæde perculſi concidiſſent nullo relicto, ni cataphractorum equitum cuneus, ad inferendum periculum tranſeuntibus barbaris ex alio latere prope divortium itineris pari modo locatus, clamore percitus triſti agiliter ſubveniſſet. Exin concurſum infeſtiùs, firmatíſque pectoribus hincinde incumbentes Romani clauſos hoſtes eductis gladiis obtruncabant: nec quiſquam eorum genitales reviſere potuit lares, ne uno quidem cædibus concorporalium ſupereſſe permiſſo. Ac licèt juſtus quidam arbiter rerum factum incuſabit perfidum & deforme: penſato tamen negotio non feret indignè, manum latronum exitialem tandem copiâ datâ captam. Poſt hæc ita proſperè conſummata, Valentinianus verſando ſententias multiformes, anxia ſollicitudine ſtringebatur: reputans multa & circumſpiciens, quibus commentis Alamannorum & Macriani Regis frangeret

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI
Valentiniano III. & Valente III. AA. Coſſ.
Anno Chr. 370.

finibus eruptionem magna mole meditantem, in ipſis Francorum finibus oppreſſit. Quæ verba Oroſii ex iſtis D. Hieronymi adumbrata eſſe videntur: *Saxones cæſi Deuſone in regione Francorum.*

[a] NANNENUS SUST. COMES.] Hic eſt Nannenus, qui poſtea Magiſter militum fuit: cui & Quintino Maximus tyrannus infantiam filii ſui Victoris & tutelam Galliarum commiſit, ut ex lib. 4. Hiſt. Sulpicii Alexandri refert Turonenſis Gregorius in lib. 2. capite 9. In Regio codice ſcribitur, *Nanneius ſuſtinuit Comes.* * *Eruptionis primam procellam* emendat Cluverius in lib. 3. cap. 21. pro *prima*: ſed nihil opus.*

[b] DIUTURNO BELL. LABORE COMPERTUS.] Codex Regius, [& Colbert.] * ac Toloſ. * cum Editione Auguſt. conſentiens vocem præmittit hoc modo, *dum diuturno, &c.* Proinde non dubito quin Marcellinus ita ſcriptum reliquerit, *dux diut. bellorum labore compertus.* Simile mendum in eadem voce notavi ſuprà ad librum XXIII.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI
Valentiniano III. & Valente III. AA. Coss.
Anno Chr. 370.

fastus, sine fine vel modo rem Romanam irrequietis motibus confundentes. Immanis enim natio, jam inde ab incunabulis primis varietate casuum imminuta, ita sæpius adolescit, ut fuisse longis sæculis æstimetur intacta. Seditque consilia alia post alia Imperatori probanti, Burgundios in eorum excitari perniciem, bellicosos & [a] pubis immensæ viribus affluentes, ideóque metuendos finitimis universis. Scribebátque frequenter ad eorum Reges per taciturnos quosdam & fidos, ut iisdem tempore præstituto supervenirent, pollicitus ipse quoque transito cum Romanis agminibus Rheno occurrere pavidis, pondus armorum vitantibus insperatum. Gratanter ratione gemina Principis acceptæ sunt litteræ: primâ, quòd jam inde temporibus priscis, [b] subolem se esse Romanam Burgundii sciunt: dein quòd [c] salinarum [d] finiúmque causa Alamannis sæpe jurgabant.[e] Et catervas misere lectissimas: quæ antequam milites con-

[a] ET TURBÆ IMMENSÆ VIRIBUS AFFLUENTES.] In exemplari Regio [& Colbert.] scriptum inveni, *& ubi immensa:* in Editione autem Augustana, *& urbis immensa*. An fortè ita scripserat Marcellinus, *& pubis immensa viribus affluentes?*

[b] SUBOLEM SE ESSE ROM. BURGUNDII SCIUNT.] Non probo explicationem Lindenbrogii, qui de Burgundiis catenus hoc verum esse scripsit, quatenus in Æduorum, qui fratres se populi Romani dicebant, sedes immigraverunt: quod quidem nollem ab eo dictum fuisse. Primò enim ex hac explicatione sequitur Burgundios fratres tantùm populi Romani dici potuisse. At Marcellinus sobolem Rom. vocat. Deinde nondum his temporibus quorum historiam persequitur Marcellinus, Burgundii Sequanorum & Æduorum provinciam occupaverant. Id enim diu postea contigisse Prosperi & Cassiodori & Orosii scripta testantur. Alia igitur ratio quærenda est, cur Burgundii sobolem se Romanam esse dicerent. Eam ex Orosii libro 7. hic apponam: *Burgundionum quoque novorum hostium novum nomen, qui plusquam* 80. *millia armatorum ripa Rheni fl. insederunt. Hos quondam subacta interiore Germania à Druso & Tiberio adoptivis filiis Cæsaris, per castra dispositos aiunt in magnam coaluisse gentem: atque ita etiam nomen ex opere præsumpsisse, quia crebra per limitem habitacula constituta Burgos vulgo vocant, &c.* * Sed hæc de Burgundionum origine falsa ac fabulosa esse, rectè docuit Cluverius in libri III. capite XXXVI.*

[c] SALINARUM FINIUMQUE CAUSA.] Sic quondam inter Hermunduros & Chattos atrox prœlium exarsisse prodit Tacitus in fine libri 13. ob salem qui in flumine ac silvis in utriusque gentis confinio gignebatur. * Salam flumen à Tacito designari notat Cluverius in capite v. Eumdem amnem à Marcellino intelligi certum est, postquam Burgundiones vel Burgundii Chattorum, Alamanni Hermundurorum sedes occupaverunt. * Et Strabo Autariatas scribit gentem Illyricam, continuum cum Ardiæis bellum gerere salinarum causâ, quæ ἁλοπήγια appellat.

[d] FINIUMQUE CAUSA ALAMANNIS SÆPE JURGABANT.] Burgundii confines erant Alamannis, ut docet Marcellinus in principio libri XVIII. *Cùm ventum fuisset ad regionem cui Capellatii vel Palas nomen est, ubi terminales lapides Alamannorum & Burgundiorum confinia distinguebant.* Idem notat Procopius in lib. 1. Goth. & ante utrumque Mamertinus in Genethliaco, quem Maximiano Herculio dixit: *Burgundiones*, ait, *Alamannorum agros occupavere, sed sua quoque clade quæsitos: Alamanni terras amisere, sed repetunt.* Quo in loco Mamertinus Burgundiones à Burgundiis apertè distinguit. Ait enim paullo antè: *Gothi Burgundos penitus exscindunt: rursum pro victis armantur Alani.* Atqui Marcellinus Burgundios hîc pro Burgundionibus posuit. Quos enim Burgundios vocat, eos Hieronymus in Chronico, & Orosius Burgundiones appellant. Socrates in lib. 6. & Agathias in 1. βουργουζίωνας vocat, Jordanes in Historia Gothorum Burgundziones: sic enim exemplaria MSS.

[e] CATERVAS MISERE LECTISSIMAS.] Hieronymus in Chronico: Anno Domini 374. *Burgundionum 80. ferè millia, quot numquam antè, ad Rhenum descenderunt.* Idem refert Cassiodorus in Fastis, Valentiniano IV. & Valente IV. Coss. Sed Marcellinus noster id ponit Consulatu Valen-

gregarentur in unum, adusque ripas Rheni progressæ, Imperatore ad struenda munimenta districto, terrori nostris fuere vel maximo. Igitur paullisper morati, cùm neque Valentinianus ut spoponderat, die prædicto venisset; nec promissorum aliquid adverterent factum, ad Comitatum misere legatos, poscentes adminicula sibi dari redituris ad sua, ne nuda hostibus exponerent terga. Quod ubi negari per ambages sentirent & moras, mæsti exinde discesserunt & indignati. Hócque comperto Reges ut ludibrio habiti sævientes, captivis omnibus interfectis, genitales repetunt terras. Apud hos generali nomine Rex appellatur Hendinos, & ritu veteri potestate deposita removetur, si sub eo fortuna titubaverit belli, vel segetum copiam negaverit terra: ut [a] solent Ægyptii casus ejusmodi suis adsignare rectoribus. Nam Sacerdos apud Burgundios omnium maximus vocatur Sinistus: & est perpetuus, obnoxius discriminibus nullis ut Reges. Per hanc occasionem impendio tempestivam, Alamannos gentis antedictæ metu dispersos aggressus per Rætias Theodosius, ea tempestate Magister equitum, pluribus cæsis, quoscumque cepit, ad Italiam jussu Principis misit, ubi fertilibus pagis acceptis jam tributarii circumcolunt Padum.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI

Valentiniano A. III. & Valente A. III. Coss.

Anno Chr. 370.

CAPUT VI.

Hinc tamquam in orbem migrantes alium, ad Tripoleos Africanæ provinciæ veniamus ærumnas, quas ut arbitror Justitia quoque ipsa deflevit: quæ unde instar exarsere flammarum, textus aperiet absolutus. Austuriani his contermini partibus barbari, in discursus semper expediti veloces, vivereque adsueti rapinis & cædibus, paullisper pacati: in genuinos turbines revoluti sunt, hanc causam prætendentes ut seriam. Stachao quidam nomine popularis eorum, ut in otio [b] nostra peragrando licentiùs, agebat quædam vetita legibus: inter quæ illud potius eminebat, quòd provinciam omni fallaciarum via prodere conabatur, ut indicia docuere verissima:

tiniani & Valentis tertio, qui annus Christi fuit 370. Ceterùm ante hæc verba punctum notandum est, scribendúmque: *Et catervas misere, &c.*

[a] SOLENT ÆGYPTII CASUS EJUSMODI ADSIGNARE RECTORIBUS.] In codice Regio [& Colbert.] & August. Editione scriptum inveni, *casus ejusmodi jus ass.* ut fortè sic Marcellinus scriptum reliquerit, *casus ejusm. suis assignare rectoribus.* Ceterùm ideo hos casus Ægyptii rectoribus suis vitio vertere solebant, quòd eos haberent Deorum loco, & hæc mala eos avertere posse ac debere crederent. Diodorus Siculus in lib. 1. *δοκοῦσιν οἱ Αἰγύπτιοι τοὺς ἑαυτῶν βασιλεῖς προσκυνεῖν τε καὶ τιμᾶν ὡς πρὸς ἀλήθειαν ὄντας θεούς· τοὺς βουλομένους τε καὶ δυναμένους τὰ μεγάλα εὐεργετεῖν, ἡγούμενοι θείας μετέχειν φύσεως. AEgyptii Reges suos non secus ac Deos venerantur & colunt. Nam & eos non sine Dei providentia summo imperio potiri existimant: & qui maxima beneficia hominibus conferre volunt ac possunt, eos divinæ naturæ participes arbitrantur.* Quibus addi potest hic Minucii Felicis locus in Octavio: *AEgyptii sanè hominem sibi quem colant eligunt: illum unum propitiant: illum de omnibus consulunt: illi victimas cadunt: & ille qui ceteris Deus, sibi certè homo est.*

[b] NOSTRA PERAGRANDO LICENTIÙS.] In Mss. Flor. Regio, & Valentino, * Tolos. * [& Colbert.] quædam voces præmittuntur hoc modo, *uti novo nostra peragr.* Et Mariangelus quidem Accursius ex conjectura, ut apparet, edidit, *vere novo nostra peragrando.* Gelenius autem utramque vocem satis audacter expunxit. Mihi videtur sic legi posse commodiùs: *Stachao quidam nomine popularis eorum, ut in otio nostra peragrando licentiùs, &c.*

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

quocirca ſupplicio flammarum abſumptus eſt. Hujus necem ulciſci, ut propinqui damnatíque injuſtè cauſantes, ferarum ſimiles rabie concitarum exſiluere ſedibus ſuis, Joviano etiamtum imperante: veritíque prope Leptim accedere, civitatem muris & populo validam, ſuburbano ejus uberrimo inſedere per triduum: mactatíſque agreſtibus, quos inopinus hebetaverat pavor, vel confugere coëgerat ad ſpeluncas, incenſa ſupellectili multa quæ vehi non poterat, referti rapinis reverterunt ingentibus, trahentes captivum Silvam quoque [a] caſu cum caritatibus in agro inventum, [b] Ordinis ſui Primatem. Hac ſubita clade Leptitani perterriti, ante incrementa malorum quæ intentabat barbaricus tumor, præſidium imploravere [c] Romani Comitis per Africam recèns provecti. Qui cùm veniſſet militares copias ducens, ferréque opem rebus rogaretur adflictis, nonniſi abundanti commeatu aggeſto, & camelorum quatuor millibus apparatis, caſtra firmabat eſſe moturum. Hócque reſponſo miſerandis civibus ſtupefactis, atque negantibus ſufficere ſe poſſe poſt vaſtationes & incendia, ita enormibus inſtrumentis remedia quærere damnorum immanium, diſſimulanter diebus ibi quadraginta conſumptis, nullo tentato inde diſceſſerat Comes. Qua ſpe Tripolitani fruſtrati, formidantéſque extrema, adlapſo [d] legitimo die Concilii quod apud eos eſt annuum, Severum & Flaccianum creavere legatos, Victoriarum aurea ſimulacra Valentiniano ob imperii primitias oblaturos: utque lacrimoſas provinciæ ruinas docerent intrepidè. Quibus compertis Romanus, miſſo equite velociſſimo Magiſtrum Officiorum petit Remigium, affinem ſuum vel rapinarum participem, ut provideret Imperatoris arbitrio cognitionem hujus negotii Vicario ſibique deferri. Venerunt in Comitatum legati: aditóque Principe, verbis quæ perpeſſi ſunt oſtenderunt: obtulerunt decreta, textum continentia rei totius. Quibus lectis, cùm neque relationi Officiorum Magiſtri faventis Romani flagitiis, nec contraria referentibus crederetur:

[a] CASU IN AGRO INVENTUM.] Editio Auguſtana cum Florentino codice conſentiens ſic præfert, *caſuum feritatibus in agro inventum.* In Regio autem * & Toloſ.* exemplari ita ſcriptum inveni, *caſiuum feritatibus:* [in Colbert. *Silvam quoque caſuum feritatibus.*] Proinde leviſſima mutatione ſic reſtituendum hunc locum exiſtimavi, *caſu cum caritatibus in agro inventum.* Paullo ſuprà pro *aucti rapinis*, in eodem codice Regio, [& in Colb.] * ac Toloſ. * ſcriptum eſt, *reverti rapinis:* in Auguſt. Editione, *reverſi rap.* Nec dubito, quin Marcellinus ita reliquerit, *referti rapinis, &c.*

[b] ORDINIS SUI PRIMATEM.] Id eſt Primatem Curiæ Leptitanæ: ſic Primates Ordinis Alexandrini dicuntur in lege 4. & 190. Cod. Theod. de Decurionibus. *Curiæ vertices* vocat Marcellinus in lib. 14. pag. 15. ubi vide quæ adnotavi, & adde legem 3. Cod. Theod. de Scenicis, & pag. 424. infrà.

[c] ROMANI COMITIS PER AFRICAM.] Ad quem reſcriptum exſtat Valentiniani Modeſto & Arinthæo Coſſ. relatum in titulo Cod. Theod. de div. officiis. Ejuſdem meminit Zoſimus in lib. 4. ejuſque avaritiâ factum eſſe ait, ut Mauri Firmum ad Imperium extollerent.

[d] LEGITIMO DIE CONCILII.] In his Conciliis non ſoli Curiales, ſed omnium ordinum & collegiorum homines convenie-

promissa disceptatio plena dilata est eo more, quo solent inter potiorum occupationes [a] ludi potestates excelsæ. Dum remedia quædam à commilitio Principis exspectantur, suspensis Tripolitanis diúque anxiis, rursus globi supervenêre barbarici, fiduciâ sublati præteritorum: Leptitanóque agro & Oeensi interneciva populatione transcursis, expleti prædarum acervis ingentibus abscesserunt, occisis [c] Decu-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

bant: & decreta condere ac legatos eligere consueverant, qui desideria totius provinciæ Imperatori nuntiarent, ut patet ex titulo Cod. Th. de legatis, & decretis legat. & Imperatores ad hæc Concilia sæpe, si opus erat, rescribebant. Sic lex 2. in Cod. Theod. quemadmodum munera civ. directa est ad Concilium provinciæ Africæ: & lex 3. in eodem Codice de inofficioso testamento, ad Concilium Byzacenorum.

[a] LUDI POTESTATES EXCELSÆ.] Id est Præfecti Prætorio, ad quos decreta legationésque civitatum mittebantur; ut patet ex titulo Cod. Th. de legatis. Possunt etiam intelligi Quæstor sacri Palatii, Magistri scriniorum, Comites Consistoriani, & alii, qui Imp. judicanti adsidebant. Sic in lib. XVI. pag. 77. Marcellinus dixit: *Accessit huic alacritati plenus celsarum potestatum assensus, maximéque Florentii Præfecti Pret.* * Idem queritur Valentinianus Aug. in Novella 7. de indulg. Reliquorum. *

[b] LEPTITANOQUE AGRO ET OEENSI.] Oea seu Oeensis colonia memoratur à Mela ac Plinio in Africæ descriptione. Apud Ptolemæum ἐῶα perperam scribitur pro ὀέα. In Itinerario quoque Antonini Oea colonia; in Tabula Peutingerorum Oía colonia multiplici errore perscribitur. Sita erat inter Sabratam & Leptim: ex quarum trium urbium nomine provincia Tripolis dicta est teste Solino in cap. 30. Sanè in Notitia Africæ quam Jac. Sirmundus ante sex annos edidit, Tripolitanæ provinciæ hæ numerantur urbes, Leptis magna, Sabrata, Girba, Oea, Tacapa. In Collatione 1. Carthaginensi Marinianus memoratur Episcopus ab Oea: sic enim legendum est, non autem *Aboea*. * Ita in Concilio Carthaginensi sub S. Cypriano Natalis ab Oea nominatur. Augustinus in Epistola v. ad Marcellinum de Apuleio loquens: *Et pro statua sibi apud Coenses locanda, ex qua civitate habebat uxorem, adversus contradictionem quorumdam civium litigaret.* Scribe, *apud Oeenses.* Uxor enim Apuleii, Pudentilla Oeensis fuit, teste Apuleio ipso in Apologia. *

[c] DECURIONIBUS MULTIS.] Decuriones sunt, quos frequentiùs Curiales posterior ætas dixit, & meliùs. Curiales enim à Curia denominati, ut apud Græcos βουλευταὶ ἀπὸ τῆς βουλῆς. At Decuriones non dicuntur à Decuria. Neque enim municipales Ordines umquam Decurias vocitari videas, nisi in lege 176. Cod. Th. de Decurionibus. Sanè Decuriæ à Curiis multum distant: Decuriæ enim propriè sunt collegia, in quibus Librarii, Scribæ, Lictores, Viatores, Nomenclatores, & Accensi Magistratuum Rom. censebantur. Sic Decuria Lictoria Consularis, & Decuria Viatoria Consularis, quarum mentio fit in Thesauro Inscript. Gruteri, & in lege 1. Cod. Theodos. de lucris offic. erat Decuria in quam relati erant Lictores, & Viatores Consulum: & apud Scholiastem Juvenalis in Sat. v. Decuria Quæstoria ea est, in quam Scribæ Quæstorii referebantur. Cave enim ne cum Casaubono in Notis ad Suetonium in Octaviano, interpreteris de Decuria Equitum Rom. Sarmentus enim quem Decuriam Quæstoriam emisse ait ibi Scholiastes, Scriba erat teste Horatio in Sat. v. Quo sensu Cicero 4. in Verrem sub finem, Scribas irridet, qui Decuriam emerant nummulis corrogatis. Atque hæ Decuriæ Scribis partim sorte attribuebantur, ut docet Cicero in 4. Catilinaria; partim Magistratuum gratiâ: ut Livius in lib. 4. scribit: *Scribam eum Quæstor in Decuriam legerat:* partim etiam pretio eas comparabant, ut præter Ciceronem, & Scholiastem Juvenalis suprà citatos docet Suetonius in vita Horatii his verbis: *Victisque partibus veniâ impetratâ, scriptum quæstorium comparavit.* Scribtus enim est officium Scribæ: quo sensu scribtum facere dixit Piso de Flacco quodam apud Agellium in lib. 6. & Livius in lib. 9. * De his Scribarum Decuriis Suetonius in Claudio cap. 1. * Similiter etiam Decuria Prætoria quædam fuit, cujus mentio in hac veteri Inscriptione: *Viator. Honor. Dec. Coss. & Pret.* Fuit & Decuria Julia, de qua vide Indicem Gruteri: & Herculea, & Laurentum, de quibus loquitur lex 46. Cod. Th. de cursu publico: *Diversorum Officiorum veterani etiamsi per suffragium ad Curiarum honorarium patronatum, aut ad societatem consortiumque Laurentum, aut ad Decuriæ Herculeæ suffragium adspirasse doceantur.* De Laurentum Decuria loquitur etiam hæc vetus Inscriptio: *C. Firmio. C. F. Menen. Rufino equo. publ. Lauren. Lau. Dec. Flamin.* Id est, ut explicare soleo, Laurentinæ Lavinatis Decuriæ Flamini. Item

Valentinianus, Valens & Gratianus Augusti.

rionibus multis : [a] inter quos Rusticianus Sacerdotalis & Nicasius enitebat Ædilis. Hæc autem eruptio ideo arceri non potuit, quòd ad legatorum preces negotiorum quoque militarium cura Præsidi delata Ruricio, mox translata est ad Romanum. Et jam recèns inflictæ cladis nuntius missus ad Gallias, excitavit acriùs Principem. Ideóque Tribunus & Notarius Palladius mittitur, ut & militi disperso per Africam præberet stipendium debitum, & gesta per Tripolim fide congrua scrutaretur. Inter tales tamen consulendi moras exspectandíque responsa, Austuriani successu gemino insolentes, ut rapaces alites advolarunt, irritamento sanguinis atrociùs efferatæ : cunctísque, nisi quos fuga discriminibus eximeret, interemptis, prædas quas antehac reliquerant avexerunt, arboribus exsectis & vitibus. Tunc Mychon quidam nobilis opidanus & potens, captus in suburbano, lapsúsque antequam vinciretur, quia pedibus æger evadere penitus vetabatur, in puteum

altera Inscriptio : *M. Valerius. Achilleus. lictor. proximus. Laurens. Lavinas.* De his Decuriis intelligendus est Suetonii locus in Octaviano cap. 57. *Veterani, Decuriæ, Tribus :* & Cornelii Taciti in lib. 13. ubi de libertinis loquitur : *Hinc plerumque Tribus, Decurias, Ministeria Magistratibus & Sacerdotibus.* Postremò monendum id quoque est, has Decurias intelligi in lege 1. Cod. Th. de lucris offic. & in titulo libri 14. Cod. Th. de Decuriis urbis Romæ : quod manifestè confirmat lex 1. ejus tituli, quâ jubetur, ut quicumque ad primos ordines Decuriarum vult promoveri, sit litteratus ex Librariis, aut Censualibus. Qui in his Decuriis erant, dicebantur Decuriales, ut patet ex vetustis Inscriptionibus. * Hi acta omnia & monumenta servabant, præcipuè sententias judicum, contractus, adoptiones, & similia. Unde Cassiodorus in libri v. Epistola xxi. sic ait : *Omnium hominum quies ac securitas, & publica fides in eorum scriniis servabatur.* Præerat autem his omnibus rector Decuriarum : de cujus officio vide Cassiodorum Epistola 21. & 22. libri citati. Editæ sunt nuper Cl. Sarravii Epistolæ, inter quas legitur Epistola Salmasii pag. 110. in qua totam hancce observationem nostram de scripto Quæstorio & Decuria Quæstoria à Salmasio compilatam lector agnoscet. Scripsit enim eam Epistolam Salmasius sex annis post primam Editionem Adnotationum nostrarum in Amm. Marcellinum.

[a] Inter quos Rusticianus Sacerdotalis, et Nicasius en. Ædilis.] Inter honores municipales, qui Decurionibus pro merito cujusque deferri solebant, fuit Ædilitas, Sacerdotium, Flamonium, & Duumviratus, & similes. De Ædilitate Tertullianus in Apologetico cap. 46. & Gesta purgationis Cæciliani & Felicis : hi à Græcis ἀςυνόμοι dicebantur, ut apud Arrianum in lib. 3. Dissert. cap. 1. τοιοῦτον ἐν σώμασι πολίτην Κορινθίων, κἂν οὕτω τύχῃ ἀςυνόμον, ἢ ἐφήβαρχον, ἢ στρατηγὸν, &c. De Sacerdotio autem ac Flamonio passim loquuntur Impp. in Cod. Th. tit. de Decurionibus, nominatim in lege 21. ubi Sacerdotii honos à Flamonii honore distinguitur, perinde ac apud Sidonium in lib. 5. Epist. 7. & rectè. Nam Sacerdotes provinciarum sunt; municipiorum Flamines. Tertullianus de Idololatria : *Et corona aurea Sacerdotum provincialium.* Et passim in titulo Codicis Th. de Decurionibus, Sacerdotes provinciæ dicuntur. Pacatus in Panegyrico : *Reverendos municipali purpura Flamines; insignes apicibus Sacerdotes.* Ac Sacerdotium quidem ἀρχιερωσύνη Græcè dicebatur lege 112. eodem; Flamonium autem ἱερωσύνη. Et Sacerdos quidem in civitate metropolitana sedebat; ut Sacerdos Jovis Opt. Max. Carthagine, sicut est in Gestis purgationis Felicis Episcopi : & Sacerdos provinciæ Tripoleos Lepti, teste hîc Marcellino. At Flamines in municipiis erant, ut dixi. * Denique Sacerdotes jus habebant in reliquos Flamines totius provinciæ, eosque eligere solebant : ut docet Eunapius in Maximo, ubi de Chrysanthio loquitur. Adimendi quoque eis Flamonii habebant potestatem : sicuti indicat Julianus Aug. in Epistola ad Arsacium Sacerdotem Galatiæ, quam refert Sozomenus in libri v. capite xvi. * Cæterùm Sacerdotalis hîc, & in Codice, is est qui Sacerdotio functus est : quemadmodum Duumviralis, qui Duumviratum gessit, in lege 1. Digestis de albo scribendo, & in Apuleii Apologia, & in Cod. Th. passim: sic Præsidalis, Proconsularis, & similia.

aquis vacuum ſeſe conjecit: unde coſtâ diffractâ levatus à barbaris, ductúſque prope portas, conjugis miſeratione redemptus eſt, & ad pinnas muri fune ſublatus, poſt biduum interiit. Unde elati in pertinaciam ſæviſſimi graſſatores ipſa pulſavere mœnia Leptitana, funeſtis plangoribus reſonantia feminarum, quas numquam antea hoſtiliter clauſas pavor exanimabat inſolitus: obſeſſâque urbe per octo continuos dies, cùm quidam oppugnatores ſine ullo vulnerarentur effectu, redierunt ad propria triſtiores. Ob quæ ſuper ſalute dubii cives, ultimáque tentantes, profectis antè legatis nondum reverſis, Jovinum mittunt atque Pancratium, quæ viderint; quæ ipſi perpeſſi ſint, Imperatorem fida relatione docturos: qui Severum apud Carthaginem inventum & Flaccianum ſuperiores illos legatos, percontando quid egerint, cognoverunt eos audiri à Vicario juſſos & Comite. E quibus Severus ilico periit vexatus acerbitate morborum: nihilominus tamen properarunt ad Comitatum magnis itineribus antedicti. Ingreſſo poſt hæc Palladio Africam, Romanus quas ob res venerat antè præſtructus, ut ſecuritatem ſuam in tuto locaret, numerorum Principiis per quoſdam ſecretorum mandaverat conſcios, ut ei tamquam potenti & Palatii Summatibus proximo, ſtipendii quod pertulerat præſtarent maximam partem: & ita eſt factum. Confeſtímque ille ditatus perrexit ad Leptim: utque ad veritatis perveniret indaginem, Erechthium & Ariſtomenem facundos municipes & inſignes, liberè ſuas civiúmque & finitimorum retexentes ærumnas, ad loca vaſtata ſecum eduxit. Quibus apertè cuncta monſtrantibus, luctuoſis provinciæ cineribus viſis revertit: Romanúmque ut deſidem increpans, relaturum ſe cuncta veriſſimè quæ viderat minabatur ad Principem. Atque ille irâ percitus & dolore, ſe quoque mox referre firmavit, quòd [a] miſſus ut Notarius incorruptus, donativum militis omne in quæſtus averterit proprios. Quâ gratiâ [b] flagitiorum arbitrâ conſcientiâ, cum

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

[a] MISSUS UT NOTARIUS INCORRUPTUS DONATIVUM, &c.] Notarii ferè ab Imperatoribus eligebantur, qui donativum militibus erogandum perferrent. Sic Marcellinus Comes in Chronico, Patricio & Hypatio Coſſ. *Anaſtaſius*, ait, *Imperator donativum Illyricianis militibus per Paulum Tribunum Notariorum erogandum miſit.*

[b] FLAGITIORUM ARBITRA CONSCIENTIA.] Id eſt flagitiorum conſcientia velut arbitra Palladium cum Romano conciliavit. Sic Tacitus in lib. 6. dixit: *Cur mutua accuſatione intentata nunc ſileant? metum prorſus & noxam conſcientiæ pro fœdere haberi.* Idem in lib. 4. Annalium: *Iidémque ſermones, tamquam vetita miſcuiſſent, ſpeciem artæ amicitiæ fecêre:* & in eamdem ſententiam appoſitè Juvenalis in Satyra 3.

Quis nunc diligitur niſi conſcius, & cui fervens
Æſtuat occultis animus ſempérque tacendis?

Et paullo pòſt:

Carus erit Verri, qui Verrem tempore quo vult
Accuſare poteſt.

* Quibus adde Chryſoſtomum Homiliâ 59. in Matthæum ſub finem, ubi de malis rectoribus loquitur: τοὺς συνειδότας αὐτοῖς ὁπωσοῦν τιμῶντας: & in Homilia 21. in Epiſtolam Pauli ad Romanos pag. 301. Auguſtinus in Pſalmum 36. Homiliâ 2. *Duo*, inquit, *injuſti vix ſe patiuntur: & quando ſibi videntur diligere, conſcientiam ſibi debent, non amicitiam.* *

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

Romano deinde Palladius concordabat: reversúsque ad Comitatum, arte mendaciorum impiâ Valentinianum fefellerat, Tripolitanos frustra queri commemorans. Ideóque rursus ad Africam cum Jovino postremo omnium legatorum remittitur, (Pancratius enim decesserat apud Treveros) ut cum Vicario ipse merita legationis quoque secundæ spectaret: præter hæc linguas Erechthii & Aristomenis præcidi jusserat Imperator, quos invidiosa quædam locutos idem Palladius intimârat. Secutus ut statutum est Vicarium Notarius venit ad Tripolim. Hócque comperto Romanus Domesticum suum illuc volucriter misit, & Cæcilium Consiliarium in ea provincia genitum: per quos, incertum pretiis an fallaciis, circumventi municipes omnes gravabant Jovinum, destinatiùs asserentes nihil eorum mandasse quæ docuerat Principem: eousque iniquitate grassante, ut ipse quoque Jovinus ad salutis suæ discrimen confiteretur, se Imperatori mentitum. Quibus per Palladium regressum cognitis, Valentinianus ad acerbitatem proclivior Jovinum quidem ut auctorem; Cælestinum verò Concordiúmque & Lucium, ut falsi conscios & participes, puniri supplicio capitali præcepit: [a] Ruricium autem Præsidem ut mendacem morte multari: hoc quoque accedente, quòd in relatione ejus verba quædam (ut visum est) immodica legebantur. Ac Ruricius quidem apud Sitifim cæsus: reliqui apud Uticam sententiâ [b] Vicarii Crescentis addicti. Flaccianus tamen ante legatorum interitum, cùm à Vicario audiretur & Comite, constanter saluti suæ propugnans, acclamationibus iratorum militum impetúque cum conviciis pæne confossus est: objicientium ideo Tripolitanos non potuisse defendi, quòd ipsi ad expeditionales usus præbere necessaria detrectarunt. Et ob hæc trusus in carcerem, dum consultus super eo quid conveniret agi decerneret Imperator, sollicitatis ut dabatur opinari custodibus, in urbem Romam abierat profugus: ibíque delitescens, fatali lege decessit. Hoc memorando fine externis domesticísque cladibus vexata conticuit Tripolis non indefensa: quia vigilavit Justitiæ oculus sempiternus, ultimæque legatorum & Præsidis diræ. Diu enim postea hujusmodi casus emersit. Solutus sacramento Palladius, destitutúsque fastu quo tumebat, discessit ad otium. Et cùm Theodosius ductor exercituum ille magnificus, oppressurus Firmum perniciosa cœptantem, venisset in Africam, & præscripti Romani rem mobilem ut jussum est scrutaretur: inter chartas ejus inventa est Meterii cujusdam epistola, id continens: *Domino patrono Romano*

[a] RURICIUM PRÆSIDEM, UT MENDACEM.] Ruricius Præses erat Tripoleos seu Tripolitanæ provinciæ. Is super vastatione provinciæ, & incursu barbarorum relationem ad Principem miserat cum decretis & desideriis Concilii Tripolitanorum.

[b] VICARII CRESCENTIS.] Crescens Vicarius Africæ fuit, Gratiano II. & Probo Coss. ut discimus ex lege 17. Cod. Th. de

Meterius,

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

Meterius; & in fine post multa nihil ad rem pertinentia: *Salutat te Palladius projecticius: qui non aliam ob causam dicit se esse projectum, nisi quòd in causa Tripolitanorum* [a] *apud aures sacras mentitus est.* His litteris ad Comitatum missis & lectis, Valentiniani jussu Meterius raptus suam esse confitetur epistolam: ideóque Palladius exhiberi præceptus, cogitans quas criminum coxerit moles, [b] in statione primis tenebris observatâ custodum absentiâ, [c] qui festo die Christiani ritûs in Ecclesia pernoctabant, innodato gutture laquei nexibus interiit. Hoc fortunæ secundioris judicio plenè comperto, deletóque tristium concitore turbarum, exsiluerunt Erechthius & Aristomenes è latebris, qui cùm sibi jussas abscidi linguas didicissent ut prodigas, ad longè remota declinarunt & abdita: doctóque super nefanda fraude Gratiano Imperatore fidentiùs, (Valentinianus enim obierat) [d] ad Hesperium Proconsulem [e] & Flavianum Vicarium audiendi sunt missi: quorum æquitas [f] auctoritate

annona & tributis: qui fuit annus Natalis Dominici 371. Hoc itaque vel sequenti anno gestum id est, quod memorat Marcellinus.

[a] APUD AURES SACRAS.] Aures sacras, & divinas aures Principibus tribuebant illo tempore: & ita loquitur, ut ceteros mittam, Symmachus in lib. x. Epist. 34. Eumenius in Orat. de scholis, & Imp. in lege 9. Cod. Th. de legatis.

[b] IN STATIONE.] Id est in mansione quadam militari, aut in mutatione. Stationem enim sic à Marcellino sumi solere suprà notavi: sed si hîc ita sumitur statio, cur stationis seu opidi nomen prætermisit Marcellinus?

[c] FESTO DIE CHRIST. RITUS IN ECCLESIA PERNOCTABANT.] Mos erat veterum Christianorum, ut quo die Synaxis erat futura, de nocte in Ecclesiam convenirent, & orationi vacarent. Athanasius in Apologia ad Constantium: καὶ ἡμεῖς μὲν ηὐχόμεθα συνιόντες, ἐπειδὴ πανηγυρὶς ἦν ἑορτασίμης συνάξεως. Et multo pòst: νὺξ ἦν, καὶ τοῦ λαοῦ τινὲς ἐπαννύχιζον προσδοκωμένης συνάξεως.

[d] AD HESPERIUM PROCONSULEM.] Hesperius Proconsul Africæ fuit, Valente V. & Valentiniano Juniore Coss. ut scriptum est in lege 3. Cod. Th. de Scenicis: qui annus fuit Natalis Dominici 376. Idem postea Præfectus Prætorio Galliarum fuit, unà cum patre suo Ausonio, Consulatu Ausonii ipsius & Olybrii, ut est in Codice Theodosiano. Quod confirmat etiam Ausonius in Gratiarum actione ad Gratianum, quam dixit tum, cùm è Consulatu decederet: *Ad Præfecturæ collegium filius cum patre conjunctus.* Et paullo pòst: *Et tui tantùm Præfectura beneficii; quæ & ipsa non vult vice simplici gratulari, liberaliùs divisa quàm juncta, cùm teneamus ambo integrum, neuter desideret separatum.* Itaque tunc primùm videntur duo simul fuisse Præfecti Præt. per Gallias. Ad hunc Hesperium exstant Epistolæ Symmachi in lib. 1.

[e] ET FLAVIANUM VICARIUM.] Flavianus Vicarius Africæ memoratur in lege 2. Cod. Th. ne sanctum Baptisma iteretur, Gratiano IV. & Merobaude Coss. anno Christi 377. Idem pòstea Præfectus Prætorio Illyrici & Italiæ Antonio & Syagrio Coss. lege 13. Cod. Theod. de pœnis, anno Dom. 382. & iterum anno 391. Consulatu Tatiani & Symmachi Præfecturam administravit, ut præter leges in Cod. Th. de Apostatis, docet Symmachus in lib. 2. Epist. 61. Anno item sequenti cùm Eugenius tyrannidem arripuisset, auctoritate sua Flavianus adhuc Præfectus Præt. eum impulit, ut se ad bellum pararet, * extis victoriam ei portendi * affirmans, ut scribit * Rufinus in libro XI. cap. 33. * & ex eo Sozomenus in lib. VII. cap. 22. Denique Consul fuit teste Symmacho in lib. 2. Epist. 82. & 85. ab Eugenio ut opinor factus: quo fit, ut nomen ejus in Fastis non compareat. Huic Romæ statua posita est cum hac Inscriptione: VIRIO NICOMACHO FLAVIANO V. C. QUÆST. PRÆT. PONTIF. MAJORI CONSULARI SICILIÆ VICARIO AFRICÆ. QUÆST. INTRA PALATIUM. PRÆF. PRÆT. ITERUM COS. ORD. HISTORICO DISERTISSIMO Q. FAB. MEMMIUS SYMMACHUS V. C. PROSOCERO OPTIMO. * Ejusdem Flaviani Præf. Præt. meminit Paulinus in Vita Ambrosii. *

[f] AUCTORITATE NIXA JUSTISSIMA.] Auctoritas hîc pro imperiali præcepto ponitur, ut apud Symmachum, Sulpicium Severum, Ambrosium Epist. 29. &

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

nixa justissimâ, torto Cæcilio, aperta confessione cognovit, ipsum suasisse civibus, gravarent mentiendo legatos. Hæc acta secuta est relatio, gestorum pandens plenissimam fidem; ad quam nihil responsum est. Et ne quid cothurni terribilis fabulæ relinquerent intentatum, hoc quoque post depositum accessit aulæum. Romanus ad Comitatum profectus secum Cæcilium duxit, cognitores accusaturum ut inclinatos in provinciæ partem: ísque Merobaudis favore susceptus, necessarios sibi plures petierat exhiberi. Qui cùm Mediolanum venissent, frustráque se tractos [a] obsimulatis documentis probabilibus ostendissent, absoluti redierunt ad lares. Valentiniano tamen superstite, post superiora quæ narravimus, Remigius quoque digressus ad otium, laqueo vitam elisit, ut congruo docebimus loco.

alios. Interdum etiam pro judicum decretis & jussionibus sumitur, ut in Edicto Theodorici, & in veteri Inscriptione: *Ex auctoritate L. Turci. Aproniani. V. C. Præf. Urbis, &c.* Mss. tamen codices hoc in loco scriptum habent, *auctoritate mixta justissima.* Sic enim in Regio & Valentino exemplari [& Colb.] perscriptum reperi: quibus Augustana ac Basiliensis Editio suffragantur.

[a] OBSIMULATIS DOCUMENTIS PROBABILIB.] Hic locus mihi quidem corruptus videtur. Si enim hæc documenta probabilia erant, quomodo simulata dicuntur? nisi fortè *obsimulata* idem valet atque *opposita*: quod certè aut omnino dicendum est, aut emendandum hoc modo: *Frustráque se tractos ob simultates documentis probabilibus ostendissent.*

Explicit Liber XXVIII.

AMMIANI MARCELLINI RERUM GESTARUM LIBER XXIX.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XXIX. continentur.

CAPUT I. *Theodorus Notarius Imperium affectat, & apud Valentem Antiochiæ accusatus Majestatis, convictúsque cum plurimis criminis consciis interficitur.*

C. II. *Multi in Oriente veneficiorum & aliorum criminum rei delati, damnatique, pars jure, pars injuriâ jugulantur.*

C. III. *In Occidentis tractibus varia Valentiniani Aug. sævitiæ & efferatæ crudelitatis exempla.*

C. IV. *Valentinianus A. Rhenum navali ponte transgressus, culpâ militis Macrianum Alamannorum Regem incautum capere non potuit.*

C. V. *Theodosius, Magister equitum per Gallias, Firmum Maurum Nubelis Reguli filium, qui à Valentiniano desciverat, multis prœliis atterit, ac demum eo ad voluntariam mortem compulso, pacem Africæ reddit.*

C. VI. *Quadi, nefaria Gabinii Regis sui cæde incitati, Pannonias & Valeriam igni & ferro cum Sarmatis vastant, & legiones duas pæne totas delent. De Claudii Præfectura Urbana.*

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Gratiano A. II. & Probo Coss. Anno Chr. 371.

CAPUT I.

XACTA hieme Rex Persarum gentis Sapor pugnarum fiduciâ pristinarum immaniter arrogans, suppleto numero suorum abundéque firmato, erupturos in nostra cataphractos & sagittarios & conductam misit plebem. Contra has copias Trajanus Comes & Vadomarius ex Rege Alamannorum cum agminibus perrexere pervalidis, hoc observare Principis jussu appositi, ut arcerent potiùs quàm lacesserent Persas. Qui cùm venissent Vagabanta legionibus habilem locum, rapidos turmarum procursus hostilium in se ruentium acriter exceperunt inviti: operáque consultâ retrocedentes, ne ferro violarent adversorum quemquam primi, & judicarentur discissi fœderis rei, ultima trudente necessitate congressi sunt: confossisque multis discessere victores. Inter moras tamen utrimquesecus tentatis aliquotiens levibus prœliis, varióque finitis eventu, pactis induciis ex consensu, æstatéque consumpta, partium discessere ductores etiamtum discordes. Et Rex quidem Parthus hiememe Ctesiphonte acturus, rediit ad sedes: & [a] Antiochiam Imperator Romanus ingressus. Qui dum ibi moratur securus interim hostium externorum, intestinis pæne perierat fraudibus, ut aperiet series delata gestorum. Procopius quidam inquies homo, turbarum cupiditati semper addictus, Anatolium detulerat & Spûdasium Palatinos, exigi quæ de ærario interceperant jussos, insidiari [b] Comiti Fortunatia-

[a] ANTIOCHIAM IMP. ROM. INGRESSUS.] Valens Imperator Antiochiam ingressus est, Gratiano II. & Probo Coss. ut colligo ex lege 74. & 76. Cod. Th. de Decurionibus. Quod etiam testimonio Libanii confirmari potest: qui in Vita sua se quinquagenarium fuisse Joviano adhuc imperante testatus pag. 46. postea pag. 48. annum ætatis octavum & quinquagesimum egisse se dicit, tunc cùm Valens Aug. Antiochiam venit. Cùm igitur ab exitu Joviani ad Consulatum Gratiani II. anni sint octo, relinquitur Valentem eo quem dixi anno Antiochiam introisse. Adde Socratem in lib. 4. cap. 13.

[b] COMITI FORTUNATIANO.] Comitem rerum Privatarum intellige, sub cujus jurisdictione erant Palatini, qui rei Privatæ titulos exigebant. Fortunatianus enim Comes rei Privatæ dicitur Valentiniano Nobil. puero, & Victore Coss. in Codice Th. de metallis, & titulo de aquæductu: quam

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Gratiano A. II. & Probo Coss. Anno Chr. 371.

no, molesto illi flagitatori. [a] Qui animi asperitate confestim ad insanum percitus modum, pro potestatis auctoritate quam regebat, Palladium quemdam obscurissimè natum, ut veneficum à memoratis conductum, & [b] Heliodorum fatorum per genituras interpretem, adigendos prodere quæ scirent, [c] Prætorianæ judicio tradidit Præfecturæ. Cúmque ad facti vel tentati quæstionem acriùs veniretur, exclamabat Palladius confidenter levia esse hæc de quibus agitur & prætereunda: alia se, si licuerit dicere, monstraturum metuenda & potiora, quæ ingenti molimine jam præstructa, nisi prospectum fuerit, universa confundent. Jussúsque docere fidenter quæ norat, rudentem explicuit immensum: adfirmans [d] Fidustium Præsidialem, & cum Irenæo Pergamium nomen imperaturi post Valentem detestandis præsagiis didicisse secretim. Et correptus Fidustius ilico, (namque aderat fortè) occultéque inductus, viso indice, nulla infitiatione obumbrare jam publicata conatus, rei totius calamitosum aperit textum: absolutè confessus se cum Hilario & Patricio vaticinandi peritis, quorum Hilarius militaverat in palatio, de imperio consuluisse futuro: motásque secretis artibus sortes & nuncupationem Principis optimi, & ipsis consultoribus luctuosos exitus prædixisse. Atque cunctantibus quisnam ea tempestate omnibus vigore animi antistaret, visus est aliis excellere Theodorus, secundum inter Notarios adeptus jam gradum. Et erat revera ita

dignitatem etiam insequenti gessit anno, ut docet subscriptio legis 2. Cod. Th. de tironibus. De eodem Zosimus in lib. 4. ubi hanc historiam narrat: φορτουνατιανὸς τῇ τῶν βασιλικῶν ἰδιωτῶν ταμιείων φροντίδι, γοητείας χάριν φεύγοντα κεῖται ὑπέβαλεν αἰκισμοῖς.* Fuit porrò inter præcipuos amicos Libanii, cúmque Libanius virum doctissimum fuisse testatur, & tam prosâ quàm versu disertissimum: ut docet Epistola 262. libri 4. & 25. libri 5.*

[a] QUI A NIMIA ASPERITATE.] In codice Regio [& Colb.] scribitur, *qui animi asperitate*; quam scripturam in Augustana etiam Editione reperi.

[b] HELIODORUM FATORUM PER GENITURAS INTERPRETEM.] Eumdem infrà Mathematicum appellat. Hi etiam Genethliaci dicebantur, ut in lib. 14. cap. 1. Agellii legitur; Græcis γενεθλιαλόγοι, & γενεθλιακοί. Sic enim Artemidorus in lib. 2. cap. 74. περὶ δὲ μαθηματικῶν ἢ γενεθλιαλόγων: & Origenes contra Celsum, ni fallor. Unde in capite 60. Concilii in Trullo pro τὸ νέφη καὶ ἀμαρμάδων καὶ γενεαλογίαν, scribendum videtur γενεθλιαλογίαν. Cicero, Vitruvius, & plerique antiquiorum Chaldæos vocabant, eo quòd hæc prædictionum ratio à Chaldæis primùm inventa sit. Quamquam alii Ægyptios Auctores faciunt, ut Arnobius in lib. 2. *Quando siderum motus, aut ratio cœpta est Genethliaca sciri? non post Theutatem AEgyptium, &c.* cui opinioni favere videtur Marcellinus noster in fine lib. 22. quum ait de Ægyptiis: *Super his scientiam callent quæ fatorum vias ostendit.* De iisdem Genethliacis sentit etiam in lib. 30. pag. 420. *Hi velut fata natalicia præmonstrantes, &c.* Contra hujus scientiæ vanitatem disputat Favorinus apud Agellium in lib. 14. & Cicero in 2. de Divin. cujus hæc verba sunt inprimis notanda: *Quàm multa ego Pompeio, quàm multa Crasso, quàm multa huic ipsi Cæsari à Chaldæis dicta memini, neminem eorum nisi domi, nisi cum claritate esse moriturum? ut mihi permirum videatur, quemquam exstare qui etiamnum credat iis, quorum prædicta videat re & eventis refelli.*

[c] PRÆTOR. JUDICIO TRADIDIT PRÆFECTURÆ.] Modesti scilicet Præfecti Prætorio. Nam ut scribit Zosimus in 4. cùm Palatini illi, veneficii accusati, à Fortunatiano tormentis subditi, multos conscios nominassent: res cognitioni Modesti Præf. mandata est, eo quòd personæ exhibendæ erant, jurisdictioni Comitis Privatarum haudquaquam obnoxiæ.

[d] FIDUSTIUM PRÆSIDIALEM.] Id est Præsidatu functum, ut ad lib. 22. notavi.

ut opinati sunt. Namque [a] antiquitus claro genere in Galliis natus, & liberaliter educatus à primis pueritiæ rudimentis, modestiâ, prudentiâ, humanitate, gratia, litteris ornatissimus, [b] semper officio locóque quem retinebat superior videbatur, altis humilibúsque juxtà acceptus. Solúsque pæne omnium erat, cujus linguam non infrenem sed dispicientem quæ loqueretur, nullius claudebat periculi metus. His addebat idem Fidustius, excarnificatus jam ad interitum, omnia quæ prædixit, se indicante Theodorum [c] per Eucærium didicisse, virum præstabili scientiâ litterarum, abundéque honoratum: Asiam quippe paullo antè rexerat pro Præfectis. Quo in custodia condito, gestorúmque volumine Imperatori recitato de more, prodigiosa feritas in modum ardentissimæ facis fusiùs vagabatur, elata turpi adulatione multorum, maximéque [d] Præfecti Prætorio tunc Modesti. Qui dum formidine successoris agitaretur in dies, obumbratis blanditiarum concinnitatibus cavillando Valen-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI
Gratiano A. II. & Probo Coss. Anno Chr. 371.

Hujus autem Fidustii meminit Libanius in vita sua p. 56. εὗρεν ἔπειτα λόχον, Φιδούστιόν τε καὶ οὓς ἐκεῖνος ἐπαιτιᾶται τῷ πατρί, &c. Irenæum quoque & Pergamium ejus factionis conscios ibidem Libanius commemorat: quos cùm interrogasset Valens num & Libanius particeps foret, illi ignarum & insontem esse Libanium confessi sunt, tametsi Pergamius Libanio esset infensus. * De hoc eodem Pergamio loquitur in Epistola 101. ad Aristophanem Corinthium in libro 4. Epist.*

[a] ANTIQUITUS CLARO GENERE IN GALLIIS NATUS.] Elogium Theodori habes etiam apud Chrysostomum in Epistola ad juniorem viduam. Sed eum in Sicilia natum esse Chrysostomus affirmat his verbis: quæ quoniam adhuc à nemine observata sunt, hîc præteriri non debent. Θεόδωρον ἴσως ἀκούεις τὸν ἀπὸ Σικελίας· καὶ γὰρ τῶν ἐπισήμων ἐτύγχανεν ὤν. οὗτος καὶ κάλλει καὶ μεγέθει σώματος καὶ παρρησίᾳ τῇ πρὸς τὸν βασιλέα πάντων ἐκράτει, καὶ δυνάμενος ὅσα τῶν ἔνδον φερομένων οὐδείς, οὐκ ἤνεγκε τὴν εὐημερίαν μετρίως ἐκείνην· ἀλλ' ἐπιβουλεύσας βασιλεῖ καὶ ἁλούς, αὐτὸς μὲν ἀπετμήθη, ἡ δὲ τούτου γυνὴ πάντων ἄφνω γυμνωθεῖσα τῶν αὐτῆς, καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐκπεσοῦσα, ταῖς ταμιακαῖς εἴδεσιν ἐγκατελέγετο. *Theodorum fortè audiisti illum è Sicilia oriundum: fuit enim vir in primis illustris. Hic cùm & forma dignitate, & proceritate corporis, & erga Principem ipsum libertate omnes superaret, tantúmque posset quantum in palatio nemo, felicitatem suam moderatè non tulit: sed insidias Principi struens cùm deprehensus esset, ipse quidem pœnas capite dedit: uxor autem ipsius subitò bonis omnibus & ipsa quoque libertate spoliata, inter cellarias ancillas relata est.* Igitur Theodorus natus quidem erat in Sicilia: sed ejus origo erat ex Gallia teste Marcellino. Et sic conciliandus est cum Marcellino Chrysostomus. Eadem ratione originem à patria separari videas passim in Historia Augustorum. Nec aliter conciliare soleo Aurelium Victorem cum Victoris Epitome: ex quibus alter Nervam Cretensem vocat, altera Narniensem. Nulla enim est dissensio, si intelligamus Nervam Narniæ quidem genitum, origine autem Cretensem fuisse.

[b] SEMPER OFFICIO, LOCOQUE QUEM RET. SUPERIOR VIDEBATUR.] Eodem planè modo Valentinianum laudat Socrates in principio libri 4. ἦν δὲ καὶ μεγαλόψυχος ὁ ἀνήρ, καὶ ἀεὶ τῆς περιούσης τύχης μείζων ἐφαίνετο: * & Gregorius Naz. de Cæsario fratre loquens in Orat. 10. pag. 166.*

[c] PER EUSERIUM.] Scribendum puto *Eucærium*, quod nomen originem Græcam habet εὔκαιρος: sic *Eucarus* quidam Alexandrinus memoratur à Tacito in lib. 14.

[d] PRÆFECTI PRÆT. TUNC MODESTI.] Is Auxonio Præfecto Præt. successerat ex anno Dom. 371. Gratiano II. & Probo Coss. Nam Auxonius sub initium hujus anni, aut sub alterius exitum decesserat, ut docet lex 2. Cod. Theod. de patrociniis vicorum. Zosimus in lib. 4. τελευτήσαντος δὲ τοῦ τῆς αὐλῆς ὑπάρχου (Auxonium intelligit) Μοδέστῳ ταύτην παραδίδωσι τὴν ἀρχήν. Ex his patet graviter halucinatum esse Scaligerum, qui in lib. 2. Auson. Lectionum cap. 17. affirmat Auxonium in Codice Th. vitiosè perscribi, & Ausonium emendandum esse. Atqui Auxonius is de quo dixi, anno Dom. circiter 371. abiit è vita: Ausonius autem diu post hunc annum & Consul & Præfectus fuit. Adde quòd Auxonius Præf. Præt. Orientis fuit sub Valente, cùm Auso-

Valentinianus, Valens & Gratianus Augusti Gratiano A. II. & Probo Coss. Anno Chr. 371.

tem ſubruſticum hominem ſibi variè commulcebat, horridula ejus verba & rudia floſculos Tullianos appellans, & ad extollendam ejus vanitiem ſidera quoque, ſi juſſiſſet, exhiberi poſſe promittens. Igitur & Theodorus à Conſtantinopoli, quam ex negotio familiari petierat, rapi celeri jubetur effectu: & dum ille reducitur, ex præjudiciis variis quæ diebus exercebantur & noctibus, plures à diſjunctiſſimis regionibus trahebantur, dignitatibus & nobilitate conſpicui. Cúmque nec carceres publici jam diſtenti incluſorum jam catervas, nec privata domicilia ſuſtinerent conſtipatione vaporata confertas: quoniam vinculis maxima pars eorum attinebatur, & ſuam & proximi cujuſque vicem omnes horrebant. Advenit aliquando tamen ipſe quoque Theodorus, præmortuus & atratus: quo in devia territorii parte abſcondito, paratis omnibus quæ indagines futuræ poſcebant, internarum cladum litui jam ſonabant. Et quia fallere non minùs videtur qui geſta præterit ſciens, quàm ille qui numquam facta fingit: non abnuimus, (neque enim ambigitur) ſalutem Valentis & antea ſæpius per occultas coïtiones, & tunc in extrema demerſam: ferrúmque ad jugulum ejus propè adactum à militaribus, fato reflectente depulſum, quem lacrimoſis in Thracia diſcriminibus deſtinarat. Namque & in nemoroſo quodam inter Antiochiam & Seleuciam loco leni quiete poſt meridiem conſopitus, à Salluſtio tunc Scutario, & ſæpe aliàs appetitus inſidiantibus multis, vitæ terminis à primigenio ortu adſcriptis auſa immania frenantibus evadebat. Ut ſub Principibus Commodo & Severo nonnumquam accidebat, quorum ſumma vi ſalus crebrò oppugnabatur: adeo ut poſt inteſtina pericula multa & varia, alter in amphitheatrali cavea, cùm adfuturus ſpectaculis introïret, [a] à Quintiano Senatore illicitæ cupidinis homine ad debilitatem pæne pugione vulneraretur: alter inopinabili impetu, tempore ætatis extremo, à Saturnino Centurione conſilio Plautiani Præfecti in cubi-

nius Præfectus fuerit Præt. per Gallias ſub Gratiano. Ceterùm Modeſtus huic judicio quod narrat Marcellinus, à Valente præfectus eſt: & cùm ſedulam operam in hac quæſtione navaſſet, Conſulatum inſequenti anno præmii loco accepit. * Hunc porrò Modeſtum intelligit Gregorius Nazianzenus in Oratione funebri de laudibus Baſilii Magni, ut teſtatur etiam Theodorus: quem quidem Arianum fuiſſe, utpote ab Arianis baptizatum, Gregorius refert, & variis blanditiarum artibus Valentem ſibi conciliando, Præfecturam Prætorianam diutius retinuiſſe. Idque de ipſo Marcellinus noſter commemorat cùm heic, tum in libro 30.

[a] A Quintiano Senatore.] Sic eum Herodianus nominat, quem ubique ſequitur Marcellinus noſter, ut rectè Caſaubonus notavit. At Xiphilinus in Commodo, & Lampridius Claudium Pompeianum vocant, itidémque Zonaras. Sed non dubito, quin corrupti ſint in hac parte Dionis codices, & Lampridium, & Zonaram, & Xiphilinum in errorem induxerint. Etenim Pompeianus Commodi manus evaſiſſe dicitur ab ipſo Dione in lib. 72. & Pertinaci quoque ſuperſtes fuiſſe in lib. 73. & apud Capitolinum in Pertinace: vitâ quoque & moribus ſanctiſſimus, planéque Commodi diſſimilis fuiſſe proditur ab iiſdem. Itaque certum habeo, apud Xiphilinum pro his verbis, Κλαύδιος πομπηιανὸς ἐπεβούλευσεν, ſcribendum fuiſſe, Κουαδράτος ἐπεβούλευσεν, quod ex ſequentibus liquidò confirmatur. Subjicit enim Xiphilinus eum cum Lucilla ſtupri conſuetudinem habuiſſe, eíque Lucillæ filiam

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Gratiano A. II. & Probo Coss. Anno Chr. 371.

culo jacens confoderetur, ni tulisset suppetias filius adulescens. Quocirca etiam Valens erat veniâ dignus, vitam quam ereptum ire perfidi properabant, omni cautela defendens. Sed inexpiabile illud erat, quòd regaliter turgidus, pari eodémque jure, nihil inter se distantibus meritis, [a] nocentes innocentésque maligna insectatione volucriter perurgebat: ut dum adhuc dubitaretur de crimine, Imperatore non dubitante de pœna, damnatos se quidam priùs discerent quàm suspectos. Adolescebat autem obstinatum ejus propositum admovente stimulos avaritia, & sua & eorum qui tunc in regia versabantur: novos hiatus aperientium, & si qua humanitatis fuisset mentio rara, hanc appellantium tarditatem: qui cruentis adulationibus institutum hominis, [b] mortem in acie linguæ portantis, ad partem pessimam depravantes, omnia turbine intempestivo perflabant, eversum ire funditus domus opulentissimas festinantes. Erat enim expositus accessu insidiantium & reclusus, vitio gemino perniciosè implicitus: quòd intoleranter irascebatur tunc magis cùm eum puderet irasci: & quæ facilitate privati opertis susurris audierat, an vera essent excutere tumore Principis supersidens, pro veris accipiebat & certis. Inde factum est ut clementiæ specie penatibus multi protruderentur insontes, præceps in exsilium acti: quorum in ærario bona coacta [c] & ipse ad quæstus proprios redigebat, ut damnati cibo precario victitarent, angustiis formidandæ paupertatis adtriti: cujus metu vel in mare nos ire præcipites, suadet Theognis Poëta vetus & prudens. Quæ etiamsi recta fuisse concesserit quisquam, erat tamen ipsa nimietas odiosa. Unde animadversum est rectè hoc definitum: nullam esse crudeliorem sententiam eá, quæ est cùm parcere videtur asperior. Igitur cum Præfecto Prætorio Summatibus quæsitis in unum, quibus cognitiones

desponsam: eumdem ob lasciviam Commodo carum fuisse, quocum ludere & vagari solebat. Quæ omnia in Pompeiani quidem gravitatem non cadunt: Quadrato verò optimè conveniunt, ut docet Herodianus in lib. 1.

[a] NOCENTES INNOCENTESQUE MALIGNA INSECT.] Idem scribit Libanius in vita sua, pag. 56. καὶ ἐχώρει μὲν διὰ τῶν ἠδικηκότων ὁ βασιλεὺς τὴν ἀρχήν· προσετίθετο δέ τις καὶ τῶν οὐδὲν τοιοῦτον ἐπισταμένων. μάντις δὲ ἅπας ἐχθρὸς καὶ ὅτῳ τι ἐδέησε τῆς τέχνης διδάσκαλος περὶ τῶν ἰδίων. *Et Imperator principio quidem nocentes supplicio afficiebat: postea verò quidam involuti sunt, qui nihil tale norant. Omnésque vates, & qui vatum operâ in privatis suis negotiis usi fuerant, hostes publici habebantur.* Quibus consentanea scribit Sozomenus in lib. 6. cap. 35.

[b] MORTEM IN ACIE LINGUÆ PORTANTIS.] Aut addendum aut tacitè subaudiendum est hoc modo, *mortem & vitam in acie linguæ port.* Alioquin quomodo intelligas quæ sequuntur, *ad partem pessimam depravantes?* ad mortem scilicet. Hæc autem explicatio confirmatur ex libro 18. p. 119. ubi Aristoteles Callisthenem crebrò monuisse dicitur, ut quàm rarissimè & jucundissimè loqueretur apud hominem *vitæ potestatem & necis in acie linguæ portantem.*

[c] ET IPSE AD QUÆSTUS PROPRIOS REDIGEBAT.] Fœdam Valentis avaritiam hîc & passim omnibus paginis insectatur: qui damnatorum bona non solùm fisco vindicabat, sed etiam in proprios usus vertebat: cùm modestiores Principes aut proximis ea relinquere solerent, aut petitoribus concedere, aut in ærarium publicum ad usus publicos referre. Sic Hadrianus teste Spartiano, *damnatorum bona in fiscum privatum redigi vetuit, omni summa in ærarium publi-*

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Gratiano A. II. & Probo Coss. Anno Chr. 371.

commissæ sunt, intenduntur eculei, expediuntur pondera plumbea, cum fidiculis & verberibus: resultabant omnia truculentæ vocis horroribus, inter catenarum sonitus, Tene, Claude, Comprime, Abde, ministris officiorum tristium clamitantibus. Et quoniam addici post cruciabiles pœnas vidimus multos, ut in tenebrosis rebus confusione cuncta miscente: summatim quia nos penitissima gestorum memoria fugit, quæ recolere possumus expeditiùs absolvemus. Primo introvocatu post interrogatiunculas leves Pergamius, à Palladio ut dictum est proditus, quædam imprecationibus præscisse nefariis: sicut erat impendio eloquentior, & in verba periculosa projectus, inter ambigentes judices quid priùs quæri debeat quídve posteriùs, dicere audacter exorsus, multa hominum millia quasi consciorum sine fine strependo fundebat, modò non ab extremo Atlante magnorum criminum arguendos poscens aliquos exhiberi. Quo ut consarcinante nimis ardua, morte multato, aliísque gregatim post illum occisis, ad ipsius Theodori causam quasi ad Olympici certaminis pulverem pervenitur. Eodem die inter complura alia hoc quoque evenerat triste: quòd Salia thesaurorum paullo antè per Thracias Comes, cùm de vinculis educitur audiendus, & calceo inserit pedem, quasi ruinâ incidentis immensi terroris repentè perculsus, animam inter retinentium manus efflavit. Constituto itaque judicio, & cognitoribus præscripta ostentantibus legum, sed ex voluntate dominantis moderantibus momenta causarum, horror pervaserat universos. Totus enim devius ab æquitate dilapsus, jámque eruditior ad lædendum, in modum arenariæ feræ, [a] si admotus quisquam fabricæ diffugisset, ad ultimam rabiem sæviebat. Inducti itaque [b] Patricius & Hilarius, ordinémque replicare jussi gestorum, cùm inter exordia variarent, fodicatis lateribus, inlato tripode quo utebantur, adacti ad summas angustias, aperiunt negotii fidem ab ipsis exordiis replicatam. Et prior Hilarius, *Construximus*, inquit, *magnifici judices, ad cortinæ similitudinem Delphicæ diris auspiciis de laureis virgulis infaustam hanc mensulam quam videtis: & imprecationibus carminum secretorum, choragiisque multis ac diuturnis ritualiter consecratam movimus tandem: movendi autem,*

cum Pop. Rom. receptâ. Et Severus bona Albinianorum proscripsit, atque in ærarium publicum retulit, ut ait Capitolinus in Albino. Vide titulum in Codice Th. de bonis proscriptorum.

[a] SI ADMOTUS QUISQUAM FABRICÆ DIFFUGISSET.] Per fabricam videtur intelligere murum qui podium ab arena distinguebat: de quo vide Lipsium in cap. 12. de Amphitheatro: vel sanè cancellosos postes quibus admoti bestiarii subita conversione ferarum impetus eludebant, ut refert Cassiodorus in lib. 5. epist. 42.

[b] PATRICIUS ET HILARIUS.] Patricius è Lydia, Hilarius ex Phrygia erat oriundus teste Zosimo. Utriusque elogium habes apud Suidam ex Eunapii Historia, ni fallor: Ἱλάριος ὁ ἐκ Φρυγίας ἐπὶ Ἰοβιανοῦ βασιλέως Ῥωμαίων κατὰ παιδείαν μὲν ἦν ἀνὴρ ὁ χαρίεις· κοινωνεῖν δὲ αὐτῷ θεὸς ἐδόκει τῶν μελλόντων προγνώσεως· ὥστε ἦν μάντις ἄριστος. De Patricio verò hæc habet: Πατρίκιος· οὗτος ἤκμαζεν ἐπὶ Ἰοβιανοῦ βασιλέως· ἦν δὲ ἐκ Λυδίας· ὃς τὰ ἀπὸ τῶν φαινομένων ἀπαρεγχείρητα σημείων τεκμαίρεσθαι ἱκαν-

quoties

quoties super rebus arcanis consulebatur, erat institutio talis. Collocabatur in medio domûs emaculatæ odoribus Arabicis undique, [a] *lance rotunda purè superposita, ex diversis metallicis materiis fabrefacta: cujus in ambitu rotunditatis extremo elementorum viginti quatuor scriptiles formæ incisæ perritè, dijungebantur* [b] *spatiis examinatè dimensis. Hac linteis quidam indumentis amictus, calciatusque itidem linteis soccis,* [c] *torulo capiti circumflexo, verbenas felicis arboris gestans, litato conceptis carminibus numine præscitionum auctore, cærimoniali scientia* [d] *supersistit: cortinulis pensilem anulum librans......* [e] *sartum ex carpathio filo perquàm levi, mysticis disciplinis initiatum: qui per intervalla distincta retinentibus singulis litteris incidens saltuatim, heroos efficit versus interrogationibus consonos, ad numeros & modos plenè conclusos: quales leguntur Pythici, vel* [f] *ex oraculis editi Branchidarum. Ibi tum quærentibus nobis, qui præsenti succedet imperio, quoniam omni parte expolitus fore memorabatur, & adsiliens anulus* [g] *duas perstrinxerat syllabas* ΘΕΟ *cum adjectione litteræ postrema, ex-*

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Gratiano A. II. & Probo Coss. Anno Chr. 371.

σεως τῆς ἐξετάσεως. Sed utrobique ἐπὶ Οὐάλεντος scribendum existimo.

[a] LANCE ROTUNDA PURE SUPERPOSITA.] Sic etiam tripodi Delphico superposita lanx erat, quæ Græcè dicitur κύκλος, seu ὅλμος. Pollux in lib. x. cap. 23. τῷ Δελφικοῦ τρίποδος, inquit, ἐπίθημα κύκλος καὶ ὅλμος. De hoc disco Artemidorus in lib. 5. ἔδοξέ τις ἐπὶ κύκλῳ τρίποδος δαφναῖον πέλαγος μέγα.

[b] SPATIIS EXAMINATÆ DIMENSIS.] Magis placet Basiliensis Editionis scriptura, *examinatè dimensis.*

[c] TORULO CAPITE CIRCUMFLEXO.] In Regio codice,* & Tolos. * superscriptum est *capiti:* quam scripturam equidem vulgatæ prætulerim. Est autem torulus tum hîc, tum in lib. XVI. fascia seu vitta.

[d] SUPERSISTIT CORTINULAS.] Hunc locum ex fide & auctoritate non modò Regii codicis, sed etiam Editionis Augustanæ distinxi & emendavi. Id tantùm mihi licere volui, quod cùm in exemplari Regio * & Tolos. * scriptum esset *cortinules ..... pensilem, &c.* in Editione autem Augustana *cortinales...... pensilem*, sic emendare ausus sum: *Cortinulis pensilem anulum librans.* Sunt autem cortinulæ vela, ut apud D. Ambrosium in Ep. 33. *Suggestum est mihi cortinas regias esse collectas.* In Epist. 32. ad Marcellinam sororem vela Regia pro eodem dixerat. Apparet igitur longè diversa significatione cortinulas hîc sumi, ac suprà cortina sumitur. Nam cortina Delphica in eo loco nil aliud erat quàm tripus. At cortinulæ nunc sunt vela, ex quibus anulus magicis carminibus consecratus dependet.

[e] ARCTUM EX CARPATHIO FILO.] Editionis Augustanæ scripturam quis non præferat, *anulum librans sarctum ex carpathio filo.* Quin etiam pro *carpathio* pæne adducor ut credam à Marcellino scriptum esse *carbasio*, id est lineo. Ceterùm de his anulis magicis quos φυσικοὺς & πεπετρμένους vocat Scholiastes Aristophanis in Plutum, copiosè agit Lindenbrogius ad hunc locum. Talis fuit anulus ille Persinæ Reginæ apud Heliodorum in lib. 4. cujus virtute ac præsidio Chariclea flammas evadit, apud eumdem in lib. 8. Eorum anulorum vis omnis erat in pala quæ litteris quibusdam sacris insignita, & magicis consecrationibus initiata erat: gemma quoque similiter consecrata includi solebat, ut apud Heliodorum pantarba.

[f] EX ORACULIS EDITI BRANCHIDARUM.] Branchidæ locus erat in agro Milesio supra Panormum portum: celebris Apollinis oraculo, quem Iones & Æoles olim consulere solebant, ut scribit Herodotus in 1. Postea is locus Didymi dictus teste Pomponio Mela in lib. 1. cap. 17. Branchidæ autem dicti sunt à Brancho Apollinis amasio, qui primus oraculi Apollinis Didymæi antistes fuit, ut ait Strabo in lib. 9. Conon in narratione 38. & 44. Evangelum ei successisse prodit. Ac Branchidæ quidem propriè sunt successores veteris illius Branchi: eadem ratione quâ Jamidæ, Telliadæ, Clytidæ dicti sunt olim familiæ vatum in Græcia, de quibus Herodotus & Pausanias scribunt. Postea verò Branchidæ nomen loco dedere.

[g] DUAS PERSTRINXERAT SYLLABAS CUM ADJECTIONE.] Cùm in codice Regio * & Tolos. * & in Editione Augus. scriptum reperissem, *perstr. syllabas & cum adject.* statim conjicere cœpi sic à Marcellino relictum fuisse: *Et assiliens anulus duas perstrinxerat syllabas* θεο *cum adjectione littera postrema* (scilicet δ) *&c.* Cer-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Gratiano A. II. & Probo Coss. Anno Chr. 371.

clamavit præsentium quidam, Theodorum præscribente fatali necessitate portendi. Nec ultrà super negotio est exploratum: satis enim apud nos constabat, hunc esse qui poscebatur. Cúmque totius rei notitiam ita signatè sub oculis judicum subjecisset, adjecit benivolè, id Theodorum penitus ignorare. Post hæc interrogati, an ex fide sortium quas agitabant, ea præscierint quæ sustinerent: versus illos notissimos edidere, clarè pronuntiantes capitalem eis hanc operam scrutandi sublimiora citò futuram: nihilominus tamen ipsis quoque cum cognitoribus Principi cædes incendiáque flatantes furias imminere: quorum tres ponere sufficiet ultimos:

> [a] Οὐ μὰν νηποινί γε σὸν ἔσσεται αἷμα, καὶ αὐτοῖς
> Τισιφόνη βαρύμηνις ἐφοπλίσσει κακὸν οἶτον
> Εν πεδίοισι Μίμαντος ἀλώμενα χηιομένοις κήρ.

Quibus lectis, unguibus malè mulcati separantur exanimes. Postea ut cogitati sceleris officina pateret apertè, Honoratorum inducitur globus, vertices ipsos continens rerum. Cúmque nihil præter se quisque cernens, ruinam suam impelleret super alium, permissu quæsitorum cœptans dicere Theodorus, primò in precem venialem prostratus, dein artiùs respondere compulsus, ostendit se cognita per Euserium, ne ad Imperatorem referret ut conatus est aliquoties, ab eo prohibitum, asserente non appetitu regni occupandi illicito, sed ratione quadam indeclinabilis fati id quod sperabatur ultro venturum. Deinde hæc eadem Euserio sub cruenta quæstione confesso: confutabant Theodorum litteræ suæ, per ambages obliquas ad Hilarium scriptæ: quibus spe jam firma concepta ex vatibus, de re non cunctabatur; sed tempus patrandæ cupidinis quæritabat. Quibus post hæc cognita sequestratis, [b] Eutropius Asiam Proconsulari tunc obtinens potestate, ut factionis conscius ar-

tè quin hic locus ita intelligi debeat, dubium non est. Ceterùm à Marcellini nostri narratione dissentiunt Zonaras ac Cedrenus. Neque enim ope anuli consecrati, sed per ἀλεκτρυομαντείας nomen imperaturi post Valentem quæsitum esse memorant. Ea autem divinatio erat hujusmodi, ut aiunt: litteræ 24. pulveri erant inscriptæ: singulis granum tritici vel ordei imponebatur. Tum recitatis quibusdam magicis carminibus gallus gallinaceus dimittebatur: & ii quibus id curæ erat, sollicitè attendebant quibus è litteris grana colligeret. Eæ litteræ inter se junctæ id quod quæsitum fuerit prædicere creduntur. Hæc Zonaras & Cedrenus. At Socrates in lib. 4. necromantiâ usos esse tum maleficos in quærendo Valentis successore narrat. Sed Sozomenus in lib. 6. cap. 35. cum Scriptore nostro consentit.

[a] OΥ' MHN'.] Scribe οὐ μὰν ἀτίμωτον, &c. quemadmodum in Ms. Flor. & Aug. Editione legitur: & ita apud Homerum occurrit aliquoties. Potest etiam legi οὐ μάν, ut Apollonius Rhodius ponit pro οὐ μήν, teste Scholiaste. * Pro ἀτίμωτον in codice Mar. Accursii legitur νηποινί: & sic ferè in codice Florentino. Quare non dubito, quin hæc scriptura præferenda sit vulgari lectioni, cujus auctor fuit Gelenius. νηποινί autem Græcè idem est quod impune: ut docent Hesychius & Suidas. * In secundo versu Ms. Flor. & Augustana Editio habet, ἐσσομένοις κακὸν οἶτον. legerem ἐσσόμενον, nisi syllaba repugnaret.

[b] EUTROPIUS ASIAM PROCONS. OBT. POTESTATE.] De quo Libanius in vita sua, p. 54. ubi de Festo loquitur Asiæ Proconsule: περὶ τούτου μόνος ἀεὶς μόνον τὸ βελτίω εἰπεῖν, ὡς ἐμέ τε ῥᾳδίως ἐν αὐτῷ εἶ τὸ Εὐξένιον ἐλαύ.* De eodem Eutropio loquitur in libri 4. Epistola 191. ad Themistium, ubi eum Acacii Sophistæ discipulum, & fratris filium fuisse ait, ac nondum quidem Magistratum

cessitus in crimen, abscessit innocuus, [a] Pasiphilo eximente philosopho, qui ut eum mendacio injusto perverteret crudeliter tortus, de statu robustæ mentis non potuit deturbari. His accessit philosophus [b] Simonides, adulescens ille quidem, verùm nostrâ memoriâ severissimus. Qui cùm audisse negotium per Fidustium deferretur, & causam non ex veritate, sed ex unius nutu pensari vidisset, didicisse se dixit prædicta, & commissa pro firmitate animi tacuisse. Queîs omnibus perspicaciter inquisitis, Imperator cognitorum consultationi respondens, sub uno proloquio cunctos jubet occidi: & vix sine animorum horrore funestum spectaculum multitudine innumera contuente, & onerante questibus cælum, (namque singulorum mala omnium esse communia credebantur) ducti universi flebiliter jugulantur præter Simonidem: quem solum sævus ille sententiæ lator, efferatus ob constantiam gravem, jusserat flammis exuri. Qui vitam ut dominam fugitans rabidam, ridens subitas momentorum ruinas, immobilis conflagravit: [c] Peregrinum illum imitatus Protea cognomine, philosophum clarum: qui cùm mundo digredi statuisset, Olympiæ quinquennali certamine sub Græciæ conspectu totius, adscenso rogo quem ipse construxit, flammis absumptus est. Et post hunc diebus secutis omnium ferè ordinum multitudo, quam nominatim recensere est arduum, in plagas calumniarum conjecta, percussorum dexteras

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI
Gratiano A. II. & Probo Coss.
Anno Chr. 371.

gessisse, sed brevì esse gesturum. * Eumdem Eutropium memorat Gregorius Nazianzenus in Epist. 137. & magnum Eutropium appellat. In Epistola autem 138. eumdem Proconsulem Asiæ fuisse non obscurè significat his verbis, ἐμοί τε πρὸς πᾶσιν οἷς τετίμηκας οὖσι τοιούτοις, καὶ τὴν ὑψηλοτάτην ἀρχὴν θρόνον ἔχοντα τὸ ἐπίφθονον ἔτι, κατὰ τὴν Ἀσίαν περιτυχὼν εἰ μέμνησαι, &c. *Atque ut omnia preteream beneficia, quibus me affecisti, cùm tu summum Magistratum teneres, qui adhuc invidiam tibi creabat, reperto me in Asia, si memoriâ tenes, &c.* Idem postea Præfectus Præt. fuit anno Dom. 380. & 381. ut ex Codice Theodosiano colligere est. Ac nisi conjecturâ fallor, is ipse est Eutropius vir Cl. qui Breviarium Historiæ Rom. satis eleganti sermone scripsit ad Valentem Aug.

a PASIPHILO.] Ejusdem nominis fuit is cui Palladius Æmilianus carmen suum de re rustica inscripsit: ad quem directa est lex 8. Cod. Th. de jurisdictione, Olybrio & Probino Coss. Malè in codice Regio & Aug. Editione legitur *Parsiphilo*.

b SIMONIDES.] Ejus meminit etiam Zosimus in lib. 4. καὶ μετὰ τοῦτον ὁ ἐκ Φρυγίας Ἱλάριος, καὶ Σιμωνίδης ἐπὶ τούτῳ, καὶ Πατρίκιος ὁ Λυδὸς, καὶ ὁ ἐκ Καρίας Ἀνδρόνικος. ἦσαν δὲ οὗτοι πάντες εἰς ἄκρον παιδείας ἐληλυθότες. *Et post Maximum Hilarius è Phrygia, & Simonides post hunc, & Patricius Lydus, & Andronicus è Caria, supplicio affecti sunt: omnes doctrina laude præstantes.* * Adde Suidam in Σιμωνίδης. *

c PEREGRINUM IMITATUS PROTEA.] Peregrinus Philosophus Cynicus cognomento Proteus, cùm Herculis mortem æmulari vellet, in conspectu totius Græciæ se in rogum immisit Olympiade 236. cùm proxima antè Olympiade facturum id se pollicitus, ad hoc spectaculum omnibus condixisset. Hujus honorificam mentionem facit Agellius in lib. 8. cap. 3. Maximus Tyrius in Orat. 37. sed Lucianus ejus mortem ac vitam peculiari libello proscripsit. Et Pausanias gravissimus Scriptor, qui iisdem temporibus vixit, hanc de ejusmodi desperatis hominibus sententiam fert in lib. 2. Eliacorum. Cùm enim Timanthem quemdam athletam retulisset, solutis præ senio viribus se in rogum conjecisse, subdit: ὁπόσα δὲ ἤδη τοιαῦτα ἐγένετο ἐν ἀνθρώποις ἢ καὶ ὕστερόν ποτε ἔσται, μανίᾳ μᾶλλον ἢ ἀνδρείᾳ νομίζοιτο ἂν κατά γε ἐμὴν γνώμην. *Quæcumque porrò aut superiori memoria facta sunt, aut deinceps fient ejusmodi, equidem insaniæ potiùs ac furori quàm fortitudini tribuenda esse censeo.* Ceterùm hic Peregrinus natus erat ex opido Hellesponti Pario, teste

Valentinianus, Valens & Gratianus Augusti Gratiano A. II. & Probo Coss. Anno Chr. 371.

fatigavit, tormentis & plumbo & verberibus antè debilitata : sumptumque est de quibusdam sine spiramento vel mora supplicium, dum quæritur an sumi deberet : & ut pecudum ubique trucidatio cernebatur. Deinde congesti innumeri codices, & acervi voluminum multi sub conspectu judicum concremati sunt, ex domibus eruti variis ut illiciti, ad leniendam cæsorum invidiam : cùm essent plerique liberalium disciplinarum indices variarum & juris. Neque ita multo pòst Maximus ille philosophus, vir ingenti nomine doctrinarum, cujus ex uberrimis sermonibus ad scientiam copiosus Julianus exstitit Imperator, oraculi suprà dicti versus audisse insimulatus : séque comperisse adsensus, sed reticenda professionis consideratione non effudisse, verùm ultro prædixisse, consultores ipsos suppliciis pœnalibus perituros : [a] Ephesum ad genuinam patriam ductus, [b] ibique capite truncatus, sensit docente periculo postremo, quæsitoris iniquitatem omnibus esse criminibus graviorem. Constrictus etiam Diogenes laqueis impiæ falsitatis, vir nobili prosapia editus, ingenio, facundia forensi, suavitatéque præstans, dudum Bithyniæ rector, ut opimum patrimonium ejus diriperetur, capitali est pœnâ adfectus. Ecce autem Alypius quoque ex Vicario Britanniarum, placiditatis homo jocundæ, post otiosam & repositam vitam (quoniam huc usque injustitia tetenderat manus) in squalore maximo volutatus, ut veneficii reus citatus est cum [c] Hierocle filio, adulescente indolis bonæ, urgente Diogene quodam & vili & solo, omníque laniena excruciato, ut verba placentia Principi, vel potiùs arcessitori loqueretur : quo cùm pœnis non sufficerent membra vivo exusto, ipse

Luciano : eique mortuo Pariani statuam in foro posuerunt, ex qua oracula reddi dicebantur, ut ait Anaxagoras in legatione pro Christianis.

[a] Ephesum ad genuinam patriam.] Maximus Philosophus oriundus fuit ex Ionia, uti testatur Libanius in Orat. pro Aristophane Corinthio his verbis : ὥσπερ τὸ δαιμόνιον τινὰ, τόν τε ἀπὸ τῆς ἠπείρου καὶ τὸν ἐκ τῆς Ἰωνίας. Priscum Epirotam & Maximum ex Ionia Philosophos intelligit. Idem in Oratione funebri p. 299. Maximum vocat ἄνδρα ἴωνα φιλόσοφον. Rectè igitur Marcellinus noster Ephesium fuisse dicit, ex Epheso urbe Ioniæ. Eunapius tamen Sardianus Smyrnæum facere videtur. Nymphidianum enim qui Maximi Philosophi frater fuit, oriundum fuisse ait è Smyrna, quæ fuit etiam Ioniæ civitas. Sed Marcellino subscribunt Socrates in lib. 3. & Sozomenus in 5. At Suidas in v. Μάξιμος eum Epirotam aut Byzantium fuisse dicit magno errore. Maximum quidem Byzantimu patrem Euclidis ab hoc nostro Ephesio distinguit apertè Socrates in principio libri 3.

[b] Ibique capite truncatus.] A Festo Asiæ Proconsule, quem ad hoc maximè miserat Valens, ut scribit Eunapius in Maximi vita. Et quidem eo miserabilior fuit hæc Maximi cædes, quòd gravissimo morbo tum tenebatur, ex quo intra brevissimum temporis spatium erat moriturus. Itaque Libanius in Vita sua, pag. 52. gratias agit Fortunæ, quæ sibi odium potiùs quàm amicitiam Festi conciliaverit, hominis præsertim ea crudelitate prædití, ut vereretur ne morbus quo Maximus Philosophus laborabat, eum gladio suo subtraheret : ᾗ μέντοι γε οἶδα τῇ τύχῃ χάριν, ἥ με οὐκ ἐποίησεν φίλον ἀνδρὶ δείσαντι μετὰ ταῦτα ὕστερον μὴ φθάσῃ τὸ ἐκείνου ξίφος ἡ νόσος ἀποκτείνουσα τὸν Μάξιμον.

*[c] Hierocle filio indolis bonæ.] Eamdem laudem tribuit Hierocli Libanius in libri IV. Epistola 284. ad Alypium ejus patrem scripta : πῶς δ' ἂν ἐπὶ χρη-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Gratiano A. II. & Probo Coss. Anno Chr. 371.

CAPUT II.

quoque Alypius post multationem bonorum exsulare præceptus, [a] filium miserabiliter ductum ad mortem, casu quodam prospero revocatum excepit.

Per id omne tempus Palladius ille, coagulum omnium ærumnarum, quem captum à Fortunatiano docuimus primum, ipsa sortis infimitate ad omnia præceps, clades alias super alias cumulando, lacrimis universa perfuderat luctuosis. Nactus enim copiam nominandi sine fortunarum distantia quos voluisset, ut artibus interdictis imbutos: ita ut ferarum occulta vestigia doctus observare venator, multos intra casses lugubres includebat, quosdam veneficiorum notitiâ pollutos, alios ut appetitoribus imminuendæ conscios majestatis. Et ne vel conjugibus maritorum vacaret miserias flere, immittebantur confestim qui [b] signatis domibus inter scrutinia supel-

τὸν ἰδεῖν συμφέρειν ἐστί· καὶ πολλοὶ τοῖς υἱέσιν ἐπιτιμῶντες, εἰς τὸν σὸν ἀδελφὸν βλέπειν, ὡς οὕτως ἂν ἀγαθοὶ γένοιντο πατέρες. Ex hac autem Epistola discimus, eum discipulum fuisse Libanii Sophistæ, Juliani Aug. temporibus.*

[a] FILIUM MIS. DUCTUM AD MORTEM, CASU QUODAM PROSPERO REV.] Omnis siquidem populus Antiochenus unà cum opificibus cum convenisset in Hippodromum, Hieroclem qui jam frenanato ore ad supplicium trahebatur, clamoribus ac precibus suis servavit: ut scribit Chrysostomus in Orat. 5. de incomprehensibili Dei natura. Ubi cùm vim & efficaciam precantis ad Deum multitudinis Antiochensibus ostendere vellet, hoc exemplo utitur: περὶ γὰρ δέκα τούτων ἐτῶν ἑάλω τις ἐπὶ τυραννίδι τινὲς καθάπερ καὶ ὑμεῖς ἴστε. εἶτα τῶν ἐν δυναστείᾳ τις ὄντων ὑπεύθυνος τοῖς ἐγκλήμασι φανεὶς, σπαρτίον ἐπὶ τοῦ στόματος λαβὼν ἐξήγετο τὴν ἐπὶ θάνατον ὁδόν. τότε δὲ πᾶσα ἡ πόλις ἐπὶ τὸν ἱππόδρομον ἔτρεχε, καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἐργαστηρίων ἐξῆγε, καὶ κοινῇ πᾶς ὁ δῆμος αὐτὸν ἐξήρπασε τῆς βασιλικῆς ὀργῆς τὸν καταδικασθέντα, &c. *Nam ante hos decem annos, ut meministis, quidam conjurationis adversus Imp. conscii sunt deprehensi: & cùm ex civitatis primatibus nescio quis reus ejus criminis visus esset, freno in os injecto ad supplicium ducebatur. Tunc tota civitas ad Hippodromum cucurrit, & opifices è tabernis eduxit: ac simul universus populus ad regiam progressus, damnatum hominem nullâ dignum veniâ, Imp. furori subtraxit, &c.* Quin hic Chrysostomi locus de Theodori motu intelligendus sit, dubitari non potest: nam & tempus ipsum aptè convenit, & quòd eam conjurationem Antiochiæ ait esse detectam. Quo posito sequitur, hunc primatem qui populi precibus liberatus est, esse Hieroclem Antiochenum; quem Marcellinus noster casu quodam prospero revocatum esse ait cùm duceretur ad mortem. Ceterùm in verbis Chrysostomi notanda sunt hæc, σπαρτίον ἐπὶ τοῦ στόματος ἔχων: quæ sic vertimus, *freno in os injecto.* Sic Pacatus in Panegyrico de quibusdam Christianis Antistitibus ait: *Cum lictorum arma, cùm damnatorum frena tractassent, pollutas pœnali manus sanguine ad sacra referebant.* Et hunc morem antiquissimum esse docet Herodotus in lib. 3. de Ægyptiis loquens, quos Cambyses ad supplicium duci jussit: & in lib. 4. de vatibus Scythicis. Denique Aristophanes in Nubibus:

Φιμώσαντι τούτου τῷ ξύλῳ τὸν αὐχένα.

Ex illo autem freno habena seu funis aptabatur: quo carnifex damnatos ad supplicium trahebat. Itaque σπαρτίον, quod est funem, pro freno dixit Chrysostomus in eo loco, & in Homilia 15. ad populum Antiochenum, & in Orat. 1. de Machabæis.

[b] SIGNATIS DOMIBUS.] Id est obsignatis. Obsignabantur autem ædes appositis fiscalibus titulis. Sic in lege 3. Cod. Theod. de aquæ ductu, fundus fiscalis tituli proscriptione signatus dicitur. * Et in Martyrologio Notkeri IV. Kal. Septemb. *Romæ Sabinæ Mart. quæ passa est Hadriano imperante sub Præfecto Urbis Elpidio, omnesque ejus facultates Dominicis vel publicis titulis insignantur.* Item VII. Kal. Julii: *Tunc Gallicanus in paucissimis casis, quas ad ministerium pauperum reservatas habebat, ita Christum defensorem invenire merebatur, ut quicumque eas malitiosè vel ad ponendos titulos fisci intrare præsumeret, statim diabolo repleretur.* * Hi tituli nil aliud erant quàm tabulæ inscriptæ cum velis seu cortinis purpureis, ut declarat Agathias in lib. 5. αἱ χαλκαῖ σανίδες ἐκεῖναι καὶ τὰ ῥάκη τὰ ὑποπόρφυρα ἐς τόδε αὐτῷ ἀπεπιλάδησαν, ἃ δὴ πολλὰ τοῖς τῶν εὐδαιμόνων οἴκοις θαμὰ ἐπέβαλε. Græci ἀποσημαίνεσθαι dicunt, ut Xenophon in lib. 2. rerum Græcarum: & ἀποσφραγίζεσθαι. Sic enim Teles apud Stobæum in cap. 237. καὶ ἂν πρότερον ὅταν ὁ βασιλεὺς ἢ δυνάστης τὰ ὑπάρχοντα παρασφραγίσηται, οὐκ ἔξεστιν ἅψασθαι. * Athanasius in

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Gratiano A. II. & Probo Coss. Anno Chr. 371.

lectilis [a] pœnis addicti, incantamenta quædam anilia, vel ludibriosa subderent amatoria, ad insontium perniciem concinnata: quibus in judicio recitatis, ubi non lex, non religio, non æquitas veritatem à mendaciis dirimebat, indefensi bonis ablatis, nullo contacti delicto, promiscuè juvenes aliique membris omnibus capti, ad supplicia sellis gestoriis ducebantur. Inde factum est per Orientales provincias, ut omnes metu similium exurerent libraria omnia: [b] tantus universos invaserat terror. Namque ut pressiùs loquar omnes ea tempestate velut in Cimmeriis tenebris reptabamus, paria convivis Siculi Dionysii pavitantes: qui cùm epulis omni tristioribus fame saginarentur, ex summis domorum laqueariis in quibus discumbebant, setis nexos equinis & occipitiis incumbentes gladios perhorrebant. Tunc & [c] Bassianus procerum genere natus, Notarius militans inter primos, quasi prænoscere altiora conatus, licèt ipse de qualitate partûs uxoris consuluisse firmaret, ambitioso necessitudinum studio quibus tegebatur, morte ereptus, patrimonio opimo exutus est. Inter fragores tot ruinarum Heliodorus tartareus ille malorum omnium cum Palladio fabricator, mathematicus ut memorat vulgus, colloquiis ex aula regia præpigneratus abstrusis, jam funebres aculeos exertabat, omni humanitatis invitamento ad prodenda quæ sciret vel fingeret lacessitus. Nam & sollicitiùs cibo mundissimo fovebatur, & ad largiendum pellicibus merebat æs collaticium grave, & [d] incedebat passim ac latè os circumferens vultuosum, omnibúsque formidatus: eâ fiduciâ sublatior, quòd ad lupanar, quo sicut ipse voluit [e] liberiùs servabatur, Cubiculariis officiis præpositus, assiduè propalam ven-

Apologia de fuga: ἐπισφραγίσθησαν οἰκίαι: & in Epistola ad Solitarios: πόσων ἐπεσφραγίσθησαν οἶκοι. * Ceterùm hi tituli ædibus reorum appositi, non statim eas fisco vindicatas esse significabant. Plerumque enim ante sententiam latam, statim ac comprehensus fuerat reus, ædes ejus obsignabantur, quò chartæ omnes in judicio proferri possent, ex quibus documentum judici suppeteret. Quòd si reus sententiâ judicis erat absolutus, refixis titulis rem suam recuperabat: sin erat condemnatus, ædes fisco applicabantur. Chrysostomus in Orat. 13. ad populum Antiochenum: τὰς οὐσίας ἐδήμευον, καὶ σήμαντρα ἐν ταῖς θύραις ἁπάντων ἦν ἰδεῖν. *Bona publicabant, & in singulorum vestibulis titulos fiscales cernere erat.* Idem in Orat. in Juventinum & Maximum.

[a] POENIS ADDICTI.] Regius codex * & Tolos. * [ac Colb.] cum Editione Aug. habet *patris addicti*, id est patrisfamilias.

[b] TANTUS UNIVERSOS INVASERAT TERROR.] Atrocitatem eorum temporum satis declarat Sozomenus in lib. 6. cap. 35. ubi Valentem refert præcipiti iracundia adversus omnes Philosophos ferri primùm cœpisse, deinde verò comprehensos esse multos, qui Philosophi quidem non erant, pallio tamen philosophici simili erant amicti: adeo ut omnes eo tempore præ metu pallia abjicerent. Cædes porrò damnatorum tanta fuit, ut eam mactationi pecudum in epulis ac viscerationibus compararet Eunapius in Maximi vita, & Marcellinus noster suprà in hoc libro.

* [c] BASSIANUS PROCERUM GENERE NATUS.] Hic videtur esse Bassianus filius Thalassii Præfecti Prætorio, gener autem Elpidii Præfecti etiam Præt. cognatus ac discipulus Libanii, adolescens optimus: ut testatur Libanius in libri 4. Epistola 269. ad Rufinum. *

[d] INCEDEBAT PASSIM ET LATE.] In Editione Augustana legitur: *Et incedebat passim ac latè os circumferens vultuosum.* Cui Editioni subscribit Regius codex, * & Tolos. *

[e] LIBERIUS SERVABATUR.] Fortè *versabatur*.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

titabat, [a] elogia parentis publici præferens futura pluribus luctuoſa. [b] Pérque eum ut forenſium cauſarum patronum, quid in primis orationis partibus collocaret, ut proficere poſſit faciliùs Valens, quibúſve figurarum commentis [c] ſplendida loca adtentare debeat, præmonebatur. Et quoniam longum eſt quæ [d] cruciarius ille conflavit; hoc unum ediſſeram, [e] quàm præcipiti confidentia Patriciatûs columina ipſa pulſavit. Qui ex clandeſtinis, ut dictum eſt, Regiorum confabulationibus immaniter arrogans, & ipſa vilitate ad facinus omne venalis, egregium illud par Conſulum Euſebium & Hypatium germanos fratres, Conſtantii Principis quondam adfines, ad cupidinem altioris fortunæ erectos, & conſuluiſſe & agitaſſe quædam ſuper Imperio detulit: addens itineri ad mendacium ficté conſtructo, quòd Euſebio etiam principalia indumenta parata ſint. Quibus hauſtis aventer, fremebundus & minax, cui nihil licere debuerat, quia omnia ſibi licere etiam injuſta exiſtimabat, inremiſsè ab extremis regionum intervallis exhibitis omnibus, quos ſolutus legibus accuſator perduci debere profunda ſecuritate mandarat, ſuſcipi quæſtionem criminoſè præcepit. Cùmque nodoſis coartationibus æquitate diu jactata, & nexibili adſeveratione perditi nebulonis durante, nullam confeſſionem exprimere tormenta gravia potuiſſent, ablegatóſque ab omni hujuſmodi conſcientia res ipſa viros oſtenderet claros: calumniator quidem ita ut antea honorabiliter colebatur: illi verò exſilio & pecuniariis adflicti diſpendiis, paullo poſtea redditâ ſibi multâ ſunt revocati, dignitatibus integris & ſplendore. Nec tamen

[a] ELOGIA PARENTIS PUBLICI.] Id eſt ſententias & edicta Imperatoris, qui parens publicus dicitur à Symmacho in Epiſtolis & alibi ſæpe. Elogium autem quid ſit, notavi ad librum XIV. Gloſſæ veteres, *Elogium*, [illegible].

[b] PERQUE EUM UT FORENSIUM CAUSARUM PATRONUM.] Ex his neceſſariò colligitur, Heliodorum Advocatum fuiſſe: ut fortaſſe is ipſe ſit Heliodorus, de quo Libanius loquitur in Orat. adverſus doctrinæ ſuæ obtrectatores, pag. 602. qui ex viliſſimo gari mercatore celebris cauſidicus evaſit. Nam cùm Corinthum veniſſet gari vendendi causâ, & hoſpes apud quem divertebat, morbo laboraret, nec ſe in judicio die dicta ſiſtere poſſet: ipſe ejus loco ſe exhibuit: auditíſque cauſidicis in ſpem venit ſe quoque ſi cauſis agendis operam daret, non poſtremum cauſidicum futurum. Quare cùm tempus diſpenſaſſet partim mercibus vendendis, partim cauſis audiendis, brevì celebris Advocatus exſtitit: erat enim admodum impudens, & ob mercaturam gari ſubinde ridebatur: ſed ipſe ridentibus potior, magnas ex cauſidicina opes ſibi comparavit: ejus enim patrocinio omnes certatim ſe committebant. Peracto tandem advocationis tempore, fiſci Advocatus fuit, & poſtea magiſtratum geſſit.

[c] SPLENDIDA LOCA.] Intelligit quos locos communes vulgo Rhetores vocant. * Valentem certè ſtudioſum inprimis fuiſſe eloquentiæ, teſtatur Themiſtius in Oratione quinquennali. *

[d] QUÆ CRUCIARIUS ILLE.] Cruciarius eſt cruce dignus, apud Apuleium in lib. x. initio, & Senecam in controverſia 21. [& in crucem ſublatus apud Petronium.] Vide Iſidorum in lib. x. Originum.

[e] QUAMQUAM PRÆCIPITI.] Scribendum ſine dubio eſt: *Hoc unum ediſſeram, quàm præcipiti confidentia Patriciatus columina ipſa pulſavit.*

* [f] CUI NIHIL LICERE DEBUERAT, QUIA OMNIA SIBI LICERE EXISTIMABAT.] Sumtum eſt ex Seneca in libri 3. de Ira capite 12. *Nihil tibi liceat dum iraſceris. Quare? Quia vis omnia licere.* Vel certè ex Conſolatione ad Polybium capi-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

post hæc tam pœnitenda repressiùs actum est vel pudenter: non reputante alta nimiùm potestate, quòd rectè institutis ne cum inimicorum quidem incommodis in delicta convenit ruere voluntaria: [a] nihílque sit tam deforme, quàm ad ardua Imperii supercilia etiam acerbitatem naturæ adjungi. Sed Heliodoro incertum morbo an quadam excogitata vi mortuo, (nolim dicere, utinam nec ipsa res loqueretur!) funus ejus per vespillones elatum [b] pullati præcedere Honorati complures, inter quos & fratres jussi sunt Consulares. Ibi tunc rectoris Imperii caries tota stoliditatis apertiùs est profanata: qui cùm abstinere inconsolabili malo rogaretur, obnixè inflexibilis mansit: ut videretur aures occlusisse ceris, quasi scopulos Sirenios transgressurus. Superatus tamen precibus destinatis tandem, [c] nudatis capitibus infaustam bustuarii libitinam adusque sepulcrum [d] incedentes & pedibus, [e] quosdam etiam complicatis articulis,

te 26. *Cæsari quoque ipsi, cui omnia licent, propter hoc ipsum multa non licent.* Adde caput ejus octavum de Clementia. *

a NIHILQUE SIT TAM INIQUUM, QUAM AD, &c.] Hæc Marcellinus sumpsit ex eleganti illa Ciceronis Epistola ad Quintum fratrem. Sic enim ait Cicero de iracundia: *Quod vitium cùm in hac privata quotidianáque vita levis esse animi atque infirmi videtur: tum verò nihil est tam deforme, quàm ad summum imperium etiam acerbitatem naturæ adjungere.* Unde pæne adducor ut credam sic à Marcellino relictum esse: *Nihilque sit tam deforme, quàm, &c.* Accursius quidem ita ediderat, *nihilque sit tam dirum, quàm, &c.* At Gelenius sic edere maluit, *nihilque sit tam iniquum, &c.* uterque ex conjectura, ut equidem non dubito. Nam in Regio codice adjectivus deest. Sic enim in eo exaratum est: *Nihilque sit tamquam ad ardua, &c.* [& ita in Colbert.]

b PULLATI PRÆCEDERE HONORATI COMPL.] Mos erat apud veteres, ut cùm funus efferebatur, propinqui & amici cum clientibus ac servulis honoris causâ præcederent. Hieronymus ad Paulam de obitu Blæsillæ: *Ex more*, inquit, *parantur exsequiæ: & nobilium ordine præeunte aureum feretro velamen obtenditur.* Idem in Epistola ad Riparium adversus Vigilantium: *Ergo Martyrum immunda sunt reliquiæ? & quid passi sunt Apostoli, ut immundum Stephani corpus tanta funeris ambitione præcederent?* Auctor Historiæ Miscellæ in lib. 12. de Athanarico Constantinopoli defuncto loquens: *Cujus exsequias, ait, Imperator ipse præcedens, digna eum tradidit sepulturæ.* Idem ait Jordanes in Geticis. Omitto locum Sulpicii in fine libri 2. de vita Sancti Martini, Hegesippum in lib. 5. cap. 2. Petrum Chrysologum Serm. 121. Hinc Græci σεμνύνειν dicunt, ut Iamblichus de vita Pythagoræ, Chrysostomus in Homilia de morte, & acta Synodi contra Chrysostomum habitæ.

c NUDATIS CAPITIBUS.] Honoris scilicet causâ. Sic Julianus capite nudo, & posito diademate, funus Constantii deduxit, teste Gregorio Nazianz. in Invectiva 2. Ceterùm ex hoc loco colligi videtur, Romanos ac præcipuè nobiles ea ætate minimè solitos esse capite nudo incedere, maximè extra civitatem. Ibi enim cadavera humabantur, ut notavi suprà.

d INCEDENTES PEDIBUS.] Scribendum videtur: *Nudatis capitibus adusque sepulcrum incedentes & pedibus.* Sic Suetonius in Augusto scribit, reliquias ejus collectas à primoribus Equestris ordinis tunicatis discinctisque & pedibus nudis, ac in mausoleum conditas esse. Confirmatur autem hæc emendatio sequentibus verbis. Sequitur enim, *quosdam etiam complicatis articulis præire mandavit.* Ubi exaggerationem gradatim factam agnoscas: primò enim nudare capita jussi sunt, quod leve est: dein nudare pedes, quod gravius: postremò digitos complicare. Quòd si vulgatam scripturam retineas, languet oratio.

e QUOSDAM ETIAM COMPLICATIS ARTICULIS.] Veteres in mœrore ac luctu manus complicabant: quem habitum eleganter describit Apuleius lib. 3. *Complicitis denique pedibus, ac palmulis in alternas digitorum vicissitudines super genua connexis, sic grabatum coxim insidens, ubertim flebam.* * Et Gregorius Nyssenus in Oratione contra feneratores: κάθηνται τὼ χεῖρε συνδήσας, εἶτα συνέχων. Nilus in libro de cæde Monachorum in Monte Sina pag. 115. eumdem habitum lugentis describit: ἐκάθητο τὰς χεῖρας σφίγξας τοῖς γόνασι, καὶ τὸ πρόσωπον ἐπὶ τούτων κατακλίνας, τοὺς κόλπους ἐπλήρου δακρύων. *Hanc porrò hominum stultitiam graviter arguit Dio Orat. 16. de ægritudine,

præire

præire mandavit. [a] Horret nunc reminiſci, quo juſtitio [b] humilitati tot rerum apices viſebantur, & præcipue Conſulares, [c] poſt ſcipiones & trabeas & faſtorum monumenta mundana. Inter quos omnes adoleſcentiâ & virtutum pulcritudine commendabilis noſter Hypatius præminebat, vir quieti placidíque conſilii, honeſtatem lenium morum velut ad perpendiculum librans: qui & majorum claritudini gloriæ fuit, & ipſe poſteritatem mirandis [d] actibus Præfecturæ geminæ decoravit. Acceſſerat hoc quoque eodem tempore ad Valentis ceteras laudes: quòd cùm in aliis ita ſæviret infeſtè, [e] ut pœnarum atrocitatem ægrè ferret finiri cum morte; Pollentianum Tribunum malitiâ quemdam exſuperantem, iiſdem diebus convictum confeſſúmque, quòd exſecto vivæ mulieris ventre, atque intempeſtivo partu extracto, infernis manibus excitis de permutatione Imperii conſulere auſus eſt: [f] familiaritatis contuitu, Or-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

qui non contenti præſenti moleſtiæ animum ſubmittere, alia etiam extrinſecus adjumenta luctûs excogitarunt, ut pullas veſtes, manuum complicationes, & humiles ſellas: τὸ δὲ μὴ μόνον ἄχθει τῇ φθορᾷ τῆς διανοίας, ἀλλὰ καὶ προσμηχανᾶσθαί τινας ἔξωθεν, οἷον μέλαιναν ἐσθῆτα, καὶ συμπλοκὰς χειρῶν, καὶ ταπεινὰς καθέδρας, οὐχὶ σφόδρα εὐήθης. Quintus Smyrnæus lib. 14. de Captivis mulieribus Trojanis, quæ in Græciam abducebantur:

> Αἱ δ' ἄρα πεπλαίνεσκον ἐς Ἴλιον ἀχνύμεναι κῆρ
> Ἀνιάδις· καὶ πολλὰ κινυρόμεναι γοάασκον.
> Καί ῥ' αἱ μὲν περὶ γούνατ' ἔχον χέρας.

Hippocrates * in Symbolico ſive de Signis apud Euſtathium Iliados III. pag. 642. * ἀσπαζόμενοι, ὑπισχνούμενοι, κηδεύοντες, εὐφημέοντες, εὐχόμενοι, ὀλολύζοντες, εὐαγγελιζόμενοι, ἐς πᾶσαν ἴκεσιν ἀγαθοί. αἰάζοντες δὲ ἢ κλαίοντες, ἢ συμπεπλεχότες τὰς χεῖρας ἢ περιγκωνισμένοι καὶ ἑξῆς ἐς πᾶσαν ἰατρείην κακοί.

* [a] HORRET ANIMUS REMINISCI.] Sic primus emendavit Accurſius. Nam in Editione Gelenii legitur: *Horret nunc reminiſci:* prout in codice Regio, [Colb.] & Toloſ. ſcriptum reperi. *Horret* igitur imperſonaliter poſitum eſt ex more loquendi ſæculi illius. Sic Hilarius in libro contra Conſtantium Aug. pag. 295. *Sed tibi ſtatim quod utraque Fide continebatur, exhorret:* & Rufinus in lib. 8. Hiſt. Eccleſ. capite 6. *Cúmque jam illis ipſis ſpectatoribus nimietas crudelitatis horreſceret.* In Actis quoque Præſidialibus Tarachi, Probi & Andronici, capite 7. *Vultus tuus mihi horret.* Cyprianus item in Epiſtola ad Jubajanum, Ambroſius in Epiſt. Pauli ad Corinthios capite 12. ſeu quis alius Auctor iſtorum Commentariorum; Auguſtinus in Epiſtola 70. *

[[b] QUO JUSTITIO HUMILIATI TOT RERUM APICES VISEBANTUR.] In codice Colbertino lego *humilitati:* quo modo Marcellinum ſcripſiſſe puto. Ab *humilis* enim fit *humilitare* ſæpius quàm *humiliare*, ut à *nobilis nobilitare*, à *debilis debilitare*, à *facilis facilitare*, ab *habilis habilitare*, à *ſtabilis ſtabilitare* apud Ennium pro *ſtabilire.*]

[c] POST SCIPIONES ET TRABEAS.] Inter Conſulum inſignia fuit ſcipio eburneus cui aquila inſidebat, ut docet Juvenalis in Sat. x. Caſſiodorus in Formulis, Iſidorus, aliique. Græci σκῆπτρον vocant. Sic Libanius in Oratione Conſulari ad Julianum: καὶ τὴν ἐσθῆτα ταύτην ἐνδῦναι, καὶ τὸ σκῆπτρον ἐνεγκεῖν: & Themiſtius in Oratione XI. Juvenalis quoque & Claudianus ſceptrum vocant.

[d] ACTIBUS PRÆFECTURÆ GEMINÆ DECORAVIT.] Flavius Hypatius Præfectus Prætorio Italiæ fuit Antonio & Syagrio Coſſ. & ſequenti anno qui Merobaudem II. & Saturninum Coſſ. habuit: hoc eſt anno Natalis Dominici 382. & 383. ut ex multis Codicis Theod. legibus colligitur. Quæ non duplex Præfectura, ſed una eadémque videtur fuiſſe. Fuit autem Hypatius eodem anno Præfectus Urbi, ut legitur in lege 26. Cod. Theodoſ. quorum appellationes. Geminam ergo Præfecturam rectè geſſiſſe dicitur. Ceterùm cùm Hypatius Præf. Præt. Italiæ fuerit, apparet eum relicto Oriente poſt obitum Valentis, ad Occidentis Imperium migraviſſe.

[e] UT POENARUM MORAS.] Hæc eſt conjectura Gelenii. Nam in Mſſ. Regio, * Toloſ. * [ac Colbert.] & Flor. & in Editione Auguſtana ſic legitur hic locus: *Ut pœnarum maturus.......ferret, &c.* unde ſic arbitror commodiùs ſcribi potuiſſe: *Ut pœnarum atrocitatem ægrè ferret finiri cum morte.*

[f] FAMILIARITATIS EJUS INTUI-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

dine omni mussante abire jussit inlæsum, salutem & invidendas opes & militiæ statum integrum retenturum. O præclara informatio doctrinarum, munere cælesti indulta felicibus, quæ vel vitiosas naturas sæpe excoluisti! quanta in illa caligine temporum correxisses, si Valenti scire per te licuisset, [a] nihil aliud esse Imperium, ut sapientes definiunt, nisi curam salutis alienæ: bonique esse moderatoris, restringere potestatem, resistere cupiditati omnium rerum, & implacabilibus iracundiis: nosséque, ut Cæsar Dictator aiebat, [b] *miserum esse instrumentum senectuti recordationem crudelitatis*: ideóque de vita & spiritu hominis, qui pars mundi est & animantium numerum complet, laturum sententiam diu multúmque cunctari oportere, nec præcipiti studio ubi inrevocabile factum est agitari: ut exemplum est illud antiquitati admodum notum. [c] Apud Proconsulem Asiæ Dolobellam [Smyrnæa [d] materfamilias filium]

TU.] In codice Regio * & Tolos. * [ac Colbert.] scriptum reperi, *familiaritate eis contuitu*: neque aliter Augustana præfert Editio: quare ita puto Marcellinum scripsisse, *familiaritatis contuitu.*

[a] NIHIL ALIUD ESSE IMPERIUM NISI CURAM SALUTIS ALIENÆ.] Eamdem sententiam usurpavit in lib. XIV. pag. 31. & in lib. XXV. pag. 291. his verbis: *Reputánsque justi esse finem Imperii obedientium commodum & salutem.* Præclarè. Hoc enim maximè inter Regem ac tyrannum interest, quòd tyrannus quidem omnia sui unius causâ facit, & ad utilitatem suam aut voluptatem cuncta refert: Rex verò subditorum commodis servire debet, & Agamemnonem imitari, quem Homerus & bonum Regem, & fortem appellat pugnatorem: ἀμφότερον, βασιλεύς τ' ἀγαθὸς, κρατερός τ' αἰχμητής. Nam quemadmodum fortis bellator dicitur Agamemnon, non quòd peritè plagam hosti inferre, ac rursus sibi cavere novit, sed quia exercitum ducere, aciem instruere ad referendam de hoste victoriam egregiè callet: sic idem egregius Rex dicitur, non quòd in summa rerum omnium felicitate vitam transigit, sed quòd eorum quibus præest, commodis utilitatique prospicit, ut ait Socrates apud Xenophontem in 3. Commentar. In quam sententiam Cicero in Epist. 1. ad Quintum fratrem: *Ac mihi quidem videntur huc omnia esse referenda ab iis qui aliis præsunt, ut ii qui erunt in eorum imperio, sint quàm beatissimi. Est enim non modò ejus qui sociis & civibus, sed etiam ejus qui servis, qui mutis pecudibus præsit, eorum quibus præsit, commodis utilitatique servire.* Et in libro 1. de Officiis: *Omnino*, ait, *qui Reip. præfuturi sunt, duo Platonis præcepta teneant: unum ut utilitatem civium sic tueantur, ut quidquid agunt, ad eam referant obliti commodorum suorum. Ut enim tutela, sic procuratio Reip. ad utilitatem eorum qui commissi sunt, non ad eorum quibus commissa est, gerenda est.* Quam sententiam Plato hausit ex Archyta Tarentino, qui in lib. de Lege & Justitia idem dixerat: ἄριστος δὲ κ' εἴη ἄρχων ὁ ἀρχοντικωτάτῳ νόμῳ. οὗτος δὲ κ' εἴη ὁ μηδὲν αὑτῶ ἕνεκα ποιῶν, ἀλλὰ τῶν ὑπ' αὐτόν. ἐπειδὴ οὐδ' ὁ νόμος αὑτῶ ἕνεκα, ἀλλὰ τῶν ὑπ' αὐτόν. *Optimus autem is Princeps erit, qui ex maximè principali lege imperabit. Is verò erit, qui nihil sui ipsius sed subditorum causâ faciet; quemadmodum lex non sui ipsius, sed subditorum causâ manet.* Adde Platonem in Politico, Aristotelem in v. Eth. cap. x.

[b] MISERUM ESSE INSTRUMENTUM SENECTUTI.] Ad verbum *Græcè*, κακὸν τῷ γήρως ἐφόδιον εἶναι τῆς ὠμότητος ἀνάμνησιν. Instrumentum enim apud Marcellinum nostrum idem est quod ἐφόδιον, hîc & suprà in lib. 28. & alibi. Sic apud Stobæum in cap. de senectute, Socrates rogatus, τί ἂν εἴη γήρως ἐφόδιον ἄριστον, quod esset optimum instrumentum senectuti, Idem, inquit, quod juventuti. Et apud Asterium in Homilia ε. καὶ μὲν γὰρ ἀκολουθήσει πικρὸν ἐφόδιον ἡ ἁμαρτία τῆς ἀδίκως πεφοδευμένης πορείας. * Græci quoque dicunt eleganter, ὡς ἀγαθὸν γηροβοσκὸς ἡ ὠμότης: ut apud Themistium initio Orationis 17. Eodem ferè sensu dixit Plutarchus in vita Catonis Censorii: κακὸν ἴσον αὐτὸς ἐγκλήματα τῆς πολιτείας ποιούμενος. *

[c] APUD PROCONS. ASIÆ DOLABELLAM.] In Regio codice *Dolobellam* scriptum inveni. Neque aliter hoc nomen scribitur in Appiani, Plutarchi, Dionísque codicibus, & in vetustis Editionibus aut MSS. exemplaribus Latinorum Auctorum. Ceterùm hic videtur esse Dolabella, qui Consul fuit cum Antonio, & provinciam Asiam post mortem C. Cæsaris sibi decrevit.

[d] MATERF. FILIUM PROPRIUM.] Sic Gelenius edidit: Accursius verò *sobolem*

proprium & maritum venenis necasse confessa, quòd filium [[a] ex priore viro ab eis occisum comperisset] & comperendinata, cùm consilium, ad quod res ex more delata est, anceps quid inter ultionem & scelus statui debeat hæsitaret, ad Areopagitas missa est, Athenienses judices tristiores: quorum æquitas Deorum quoque jurgia dicitur distinxisse. Hi causâ cognitâ, centesimo pòst anno cum accusatore mulierem adesse jusserunt: ne aut [b] absolverent veneficam, aut ultrix necessitudinum puniretur. Ita numquam tardum existimatur, quod est omnium ultimum. Post commissa iniquitatibus variis antedicta, & impressas fœdè corporibus liberis quæ supervixerant notas, inconnivens Justitiæ oculus, arbiter & vindex perpetuus rerum, vigilavit attentè. [c] Namque cæsorum ultimæ diræ, perpetuum numen ratione querelarum justissima commoventes, Bellonæ accenderant faces: ut fides oraculi firmaretur, quod nihil impune prædixerat perpetrari. Dum hæc quæ suprà digesta sunt, Antiochiæ Parthico fragore cessante per intestinas dilatantur ærumnas: cœtus furiarum horrificus post inconvolutos multiplices casus ab eadem urbe digressus, cervicibus Asiæ totius insedit hoc modo. [d] Festus quidam Tridentinus ultimi sanguinis & ignoti, in nexum

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

propriam. At in codice Regio tria hæc deerant verba, & lacuna erat relicta. In lib. 8. Valerii Maximi, & Agellii 12. legitur tantùm virum & filium ab ea muliere occisum. Itaque filium non de propria mulieris sobole, sed privignum intelligendum puto. In Mss. Vaticano legitur, *Smyrna....... propriam, &c.*

[a] EX PRIORE VIRO AB EIS OCCISUM COMPERISSET.] Sic Gelenius ex conjectura supplevit. Nam in Regio codice legitur tantùm *eaermonio.* [In Colb. *eavermonio.*] Accursius verò ita emendaverat, *ex alio marito ab eis comperit necatum.*

[b] ABSOLVERENT VENEFICAM.] Codex Regius *veneficium:* quam scripturam confirmat Agellius in lib. 12.

[[c] NAMQUE CÆSORUM ULTRICES DIRÆ, PERPETIUM NUMERATIONE QUERELARUM JUSTISS. COMMOVENTE.] Sic in libro XXVIII. *Sed accelerarunt ultrices diræ cæsorum.* Sic vulgatæ Editiones utrubique præferunt. At codex Colbertinus utroque loco *ultimæ.* Et quidem in libro 28. *Sed accelerarunt ultimæ diræ cæsorum.* In libro autem 29. *Namque cæsorum ultimæ diræ, perpetuum numen ratione querelarum justissima commoventes, &c.* Quæ certissima & optima est scriptura. *Cæsorum ultimæ diræ* dicuntur Ammiano injustè damnatorum ultimæ preces, imprecationesque, & iniquorum judicum exsecrationes. Diras *impia vota* & *querelas* vocat Virgilius in Diris. *Accelerare* autem *ultimas diras cæsorum* dixit Ammianus, sive ultimas morientium preces & exsecrationes: sicuti apud veterem Poëtam *preces ire* dicuntur.

Et fama est junctas fortiùs ire preces.

Qui in utroque loco Ammiani *ultrices diræ* posuere, in mente habuere Furias seu Eumenidas, quæ alio nomine *Diræ* à Latinis sunt appellatæ, *Ultricesque* nonnumquam cognominatæ. A. Victoris Epitome de Bassiano: *Hic fratrem suum Getam peremit. Ob quam causam furore pœnas dedit Dirarum insectatione, quæ non immeritò ultrices vocantur.* Sed à melioris notæ codicibus Mss. sine causa recedere non licet, quum optimè nobis sensus ratio constat.]

[d] FESTUS QUIDAM.] De quo Zosimus in lib. 4. hæc dicit: τῶν δ' ἀπημάτων ἦν κολοφὼν Φῆστος, ὃν εἰς πᾶσαν εἶδος ὠμότητα ἐπιτήδειον ὄντα, τῆς Ἀσίας ἀνθύπατον ὁ βασιλεὺς ἔστειλε. *Porrò omnium calamitatum cumulus fuit Festus quidam, quem Valens ad omne genus crudelitatis promptissimum esse probè sciens, Asiæ Proconsulem destinavit.* Ejusdem elogium exstat apud Suidam in Φῆστος ex Eunapii Sardiani Historiis, & apud eumdem Eunapium in Vita Maximi Philosophi. Hic est, ut opinor, Rufus Festus V. Cl. qui Breviarium scripsit ad Valentem Aug. non autem ad Valentinianum, ut habent vulgatæ Editiones, & scripti codices. Annon enim hæc libri ejus clausula Valentem respicit? *Ut ad hanc ingentem de Gothis, etiam Babylonicæ tibi palma pacis accedat.* Accedit quòd in duobus Mss. antiquissimis *Festi Dictatoris Breviarium*

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

germanitatis à Maximino dilectus ut sodalis [a] & contogatus, decernentibus fatis ad Orientem transgressus est: ibíque [b] administratâ Syriâ, Magisterióque memoriæ peracto, bona lenitudinis & reverentia reliquit exempla: unde [c] regere Asiam Proconsulari potestate exorsus, velificatione tranquilla (ut aiunt) ferebatur ad gloriam. Audiens autem Maximinum optimo cuique exitialem, obtrectabat subinde actibus ejus ut perniciosis & fœdis. Sed cùm impiè peremptorum exsequiis suffragantibus ad Præfecturam venisse hominem comperisset immeritum, exarsit ad agenda sperandáque similia; & histrionis ritu mutatâ repentè personâ, studio nocendi concepto, incedebat oculis intentis ac rigidis, Præfecturam autumans adfore propediem, si ipse quoque se contaminasset insontium pœnis. Et quamquam sint multa & varia, quæ ut leviùs interpretemur egit asperrimè: pauca tamen dici sufficiet, quæ sunt nota ac pervulgata, ad æmulationem eorum commissa quæ facta sunt Romæ. Ratio enim eadem est ubique rectè secúsve gestorum, etiamsi magnitudo desit dissimilis rerum. [d] Philosophum quemdam Cœranium, haud exilis meriti virum, eâ causâ tormentorum immanitate inultum occidit, quòd ad conjugem suam familiariter scribens, id sermone addiderat Græco: [e] *σὺ δὲ νόει, καὶ στέφε τὴν πύλην*: quod dici proverbialiter solet, ut audiens altius aliquid agendum agnoscat. Anum quamdam simplicem, intervallatis febribus mederi leni carmine consuetam, occidit ut noxiam, postquam filiam suam ipso conscio curavit accita. In chartis cujusdam municipis clari scrutari ex negotio jussis, genitura Valentis cujusdam inventa est: repellénsque calumnias is cujus intererat, cùm objectaretur ei quamobrem constellationem Principis collegisset, fratrem suum

exaratum est, ut in Notis ad Victoris Epitomen testatus est Audr. Schottus. Est autem Dictator, qui ad memoriam dictat, qui & *αὐτηχαστὴς* Græcè dicitur, ut notatum est à Cl. Salmasio ad Vopiscum in Caro. Cùm igitur Marcellinus Festum Magistrum fuisse memoriæ prodat, & reliqua egregiè conveniant; nihil vetat quo minus hunc Festum eumdem cum Historico esse credamus.

[a] ET CONTOGATUS.] Id est togatus, seu Advocatus in eodem foro.

[b] ADMINISTRATA SYRIA.] Festus Consularis Syriæ fuit Valente II. & Valentiniano II. Coss. ut colligo ex lege XI. Cod. Th. de cohortalibus. Certè Libanius in vita sua Festum Consularem fuisse Syriæ dicit antequam Valens Antiochiam venisset. Idem Festum ait hominem fuisse furiosum, & linguæ Græcæ prorsus ignarum.

[c] REGERE ASIAM PROCONSULARI POTESTATE EXORSUS.] Proconsul Asiæ vir Spectabilis erat, sub cujus administratione erat Asia propriè dicta, Hellespontus, & insulæ. Nullatenus autem erat obnoxius Præfecturæ Prætorianæ eo quidem adhuc tempore. Nam postea imperante Arcadio, cùm omnia perturbata essent, Proconsularis etiam potestas imminuta est, ut scribit Eunapius in Vita Maximi. De Proconsulatu Festi scribit Eunapius, & Zosimus; & Libanius in vita sua, cùm dicit: *ἀπιὼν ᾤχετο εἰς Ἰωνίαν ἐπὶ τὴν ἀρχήν.*

[d] PHILOSOPHUM Q. COERANIUM.] Ægypto oriundum. Eunapius de Festo: *ἀλλ' ἐπὶ ποινὴν περιφορᾶς ὕβριν καὶ φόνον, ὥστε καὶ Μάξιμον ξίφει διέφθειρε, Κοίρανον αἰγύπτιον ἐπισφάξας αὐτῷ. Sed eo furoris processit & crudelitatis, ut etiam Maximum gladio occideret, & Cœranum AEgyptium quasi succidaneam ei victimam mactaret.* Fuit etiam alter Cœranus Ægyptius temporibus Severi, ut refert Dio: & alius Græci generis sub Nerone, de quo Tacitus in fine XIV.

[e] ΣΥ ΔΕ ΝΟΕΙ.] De hoc adagio nihil legi.

fuiſſe Valentem, dudúmque obiſſe documentorum plena fide monſtrare pollicitus, inexſpectato veritatis indicio laniatus, lacer trucidatus eſt. Viſus adoleſcens in balneis admovere marmori manûs utriuſque digitos alternatim & pectori, ſeptémque vocales litteras numeraſſe, ad ſtomachi remedium prodeſſe id arbitratus: in judicium tractus, percuſſus eſt gladio poſt tormenta.

Caput III.

His & mihi vertenti ſtilum in Gallias confunditur ordo ſeriéſque geſtorum, inter multa & ſæva Maximinum reperiens jam Præfectum: qui poteſtate latè diffuſa ſcævum Imperatori accellerat incentivum, majeſtati fortunæ miſcenti licentiam gravem. Quiſquis igitur dicta conſiderat, perpendat etiam cetera quæ tacentur: veniam daturus ut prudens, ſi non cuncta complectimur, quæ conſiliorum pravitas crimina in majus exaggerando commiſit. Adoleſcente enim acerbitate, rationum inimica rectarum, trux ſuopte ingenio Valentinianus, poſt ejuſdem Maximini adventum, nec meliora monente ullo nec retentante, per aſperos actus velut æſtu quodam fluctuum ferebatur & procellarum: adeo ut iraſcentis ſæpe vox & vultus & inceſſus mutaretur & color. Quam rem indicia varia teſtantur & certa, è quibus pauca ſufficiet poni. Adultus quidam ex his quos Pædagogianos appellant, ad obſervandam venaticiam prædam Spartanum canem retinere diſpoſitus, ante prædictum tempus abſolvit, adſultu ejus evadere conantis appetitus & morſu: ideóque necatus ad exitium fuſtibus, eadem humatus eſt die. Præpoſitum Fabricæ oblato thorace polito faberrimè, præmiúmque ideo exſpectantem, ea re præcepit occidi, quòd pondus paullo minus habuit ſpecies ferrea, quam ille formarat. [a] Epiroten aliquem ritus Chriſtiani Preſbyterum. . . . . . . tam Octavianum ex Proconſule . . . . offenſarum auctore licèt tardiùs ad ſua redire permiſſo. Conſtantianus Strator paucos militares equos ex his auſus mutare, [b] ad quos probandos miſſus eſt in Sardiniam, eodem jubente lapidum ictibus oppetit crebris. Athanaſius favorabilis tunc auriga, ſuſpectus ei vulgari levitate, ut vivus incendi jube-

[a] Epiroten aliquem ritus Christiani Presbyterum.] Rectè quidem & ordine fecit Gelenius, qui quaterniones tranſpoſitos primus reſtituit. Sed nos hoc ampliùs præſtitimus, quòd hæc & ſequentia verba in Gelenii Editione ob lacunas, ut opinari datur, omiſſa Auctori ſuo reddidimus: nec reddidimus ſolùm, ſed etiam ſenſum eorum perſpeximus. Inter exempla enim crudelitatis Principis Valentiniani hoc vel præcipuum Marcellinus refert, quòd Epiroten quemdam Preſbyterum gladio occidi juſſerit, idcirco quòd Octavianum ex Proconſule Africæ, (cujus mentio fit in lib. 23.) alicujus criminis reum, apud ſe latentem prodere noluiſſet. Eamdem hiſtoriam refert Hieronymus in Chronico Anno Domini 372. *Preſbyter Syrmii nequiſſimè decollatur: quòd Octavianum ex Proconſule apud ſe latitantem prodere noluiſſet.*

* [b] Ad quos probandos missus erat in Sard.] Stratorum munus id erat, ut equos eos maximè, qui Imperatorum uſui erant deſtinati, diligenter probarent: ut apparet ex Codice Theodoſ. de Stratoribus. Themiſtius in Oratione quinquennali ad Valentem A. pag. 462. ἢ ἵππους μὲν ἴσως ἂν αὖ ἐγχώσαιτο μὴ λίαν ἐξητασμένους. Machinæ quoque & tela bellica probabantur, ex Themiſtio pag. 239.*

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

retur, si quid tentasset hujusmodi: [a] [quem] non multò postea veneficiis usum ferebatur, nullâ delatâ voluptatum artifici veniâ, ignibus aboleri præceptus est. Africanus causarum in Urbe defensor assiduus, [b] post administratam provinciam ad regendam aliam adspiravit: [c] cujus suffragatori Magistro equitum Theodosio id petenti, subagresti verbo responderat: *Abi*, inquit, *Comes: & muta ei caput, qui sibi mutari provinciam cupit.* & hoc elogio periit homo disertus, ad potiora festinans ut multi. Claudium & Sallustium ex Jovianorum numero, adusque Tribunatus dignitates progressos, accusabat quidam vilitate ipsa despectus, quòd cùm imperium Procopius affectasset, aliqua pro eo locuti sunt bona. Cumque nihil quæstiones reperirent assiduæ; mandare Magistris equitum auditoribus Princeps, ut agerent Claudium in exsilium, & Sallustium pronuntiarent capitis reum, pollicitus quòd eum revocabit ad supplicium raptum: hócque ita ut statutum est observato, nec Sallustius morte exemptus est, nec Claudius nisi post ejusdem Valentiniani obitum deportationis mæstitiâ liberatus. * * * longè. . .. cusaverit, cùm illi sæpissime torquerentur. Replicatis igitur quæstionibus densè, & quibusdam vi nimia tormentorum absumptis, ne vestigia quidem ulla delatorum reperta sunt criminum. In hoc negotio Protectores ad exhibendas missi personas, fustibus præter solitum cæsi. Horrescit animus omnia recensere, simúlque reformidat, ne [d] ex professo quæsisse videamur in vitia Principis, alia commodissimi. Illud tamen nec præteriri est æquum nec sileri: quòd [e] cùm duas haberet ursas sævas hominum

[a] CUJUS NON MULTO POSTEA BENEFICIIS.] Prima illa vox ad sensum explendum à Gelenio adjecta est: sed cùm in Ms. Regio, & in Editione Aug. similiter desit, locus ita commodiùs concipi posse videtur: *Quem non multo postea veneficiis usum ferebatur, &c.* vel sanè: *Quoniam non multo postea, &c.*

[b] POST ADMINISTRATAM PROVINCIAM.] Advocati peracto Advocationis tempore ad regendam provinciam mitti solebant, ut ex Codice, & vetustis Inscriptionibus notum est. Unde Libanius in Orat. adversus doctrinæ suæ obtrectatores, Heliodorum illum Advocatum post Advocationem fisci ait provinciam administrasse, ut mos erat: ὁ δὲ καὶ ἦρχεν ὡς δὴ τὰ τῶν ῥητόρων πεπαυκώς.

[c] CUJUS SUFFRAGATORI.] Suffragatores dicuntur viri primates in Comitatu, qui cùm gratiâ apud Principem multùm valeant, clientibus suis & humilioris fortunæ hominibus ad aliquid à Principe impetrandum suffragationem suam commodant. Hi à Græcis προστάται, & συνήγοροι dicuntur, ut docet Suidas. Themistius in Orat. 4. ἢ ταῦτα ὅτι λιπαρήσαντα, ὅτι θωπεύσαντα, ὅτι ἑτέρῳ προστάτῃ χρησάμενον ἢ προσηγόρῳ. Itaque suffragator pæne idem est quod patronus: * & optimè in Glossis veteribus explicatur, διὰ προστασιῶν, per suffragia. Seneca in libro de brevitate vitæ: *Candidati* (inquit) *laborare desinimus; suffragatores incipimus.* Ambrosius in caput 1. Epistolæ Pauli A. ad Romanos: *Nam ideo ad Regem per Tribunos aut Comites itur, quia homo utique est Rex, & nescit quibus debeat Rempublicam credere. Ad Deum autem, quem utique nihil latet, promerendum suffragatore non opus est.**

[d] EX PROFESSO QUÆSISSE VIDEATUR.] Mallem *videamur*, ut in Regio codice superscriptum est: & paullo pòst scribe ex eodem libro * & Tolos. * [ac Colb.] *alia commodissimi.*

[[e] CUM DUAS HABERET URSAS SÆVAS HOMINUM AMBESTRICES, EARUM CAVEAS PROPE CUBICULUM SUUM LOCARET.] Valentinianus, natus in Pannonia Provincia Illyrici, prope cubiculi sui

ambeſtrices, Micam auream & Innocentiam: [a] cultu ita curabat enixo, ut earum caveas prope cubiculum ſuum locaret, cuſtodéſque adderet fidos, viſuros ſollicitè ne quo caſu ferarum [b] deleretur luctificus calor. [c] Innocentiam denique, poſt multas quas ejus laniatu cadaverum viderat ſepulturas, ut benemeritam in ſilvas abire [d] dimiſit innoxiam. Exop..... ſimile ſedit..... * *

Caput IV.

Et hæc quidem morum ejus & propoſiti cruenti ſunt documenta veriſſima: ſollertiæ verò circa Rempublicam nuſquam digredientis, neque eum vel obtrectator pervicax incuſabit: illud contemplans quòd majus pretium operæ forſitan regendis veriùs milite barbaris quàm pellendis. Et cùm dediſſet * * * * è ſpeculis, ſi quis hoſtium ſe commoviſſet, deſuper viſus obruebatur. Agitabatur autem inter multiplices curas id omnium primum & potiſſimum, ut Macrianum Regem auctum inter mutationes crebras ſententiarum, jámque in noſtros adultis viribus exſurgentem,

fores velut fidas corporis cuſtodes habuit urſas duas caveis incluſas, in laniandis ipſo ſpectante cadaveribus comedendiſque hominibus exercitatas. In quo imitatus videtur Galerium Maximianum, ortum ex Dacia Illyrici quoque provincia, qui homines vivos urſis abſorbendos objicere conſueverat, eóque privato ſpectaculo paſcebat oculos, ac maximè delectabatur. Sic enim ſcribit Lactantius in libri de mortibus Perſecutorum capite XXI. quem librum nuper Vir doctiſſimus Baluſius publicavit. *Habebat urſos ferociæ ac magnitudinis ſuæ ſimillimos*, (Galerius) *quos toto imperii ſui tempore elegerat. Quoties delectari libuerat, horum aliquem afferri nominatim jubebat. His homines non planè comedendi, ſed obſorbendi objectabantur; quorum artus cùm diſſiparentur, videbat ſuaviſſimè, nec umquam ſine humano cruore cenabat.* Ceterùm à patre Valentiniano non degeneravit Valentinianus junior Auguſtus, qui urſorum & leonum venationibus maximè delectabatur, ut Philoſtorgius in libro XI. Hiſt. ſcribit.]

[a] Cura agebat enixa.] Hæc eſt conjectura Gelenii: à qua longè diſcrepat exemplaris Regii, *Tol.* [& Colbert.] ſcriptura, *cultant acerabat enixo*: in Auguſtana autem Editione ſic legitur, *cultans accelerabat enixè*. Unde conjicere eſt ſic à Marcellino ſcriptum fuiſſe, *cultu ita curabat enixo*.

[b] Rumperetur.] In Mſſ. Flor. & Regio, *Tol.* [& Colb.] & in Aug. Editione legitur *debetur*. Fortè ſcribendum eſt *deleretur*.

[[c] Innocentiam, post multas quas ejus laniatu cadaverum viderat sepulturas, ut benemeritam in silvas abire dimisit innoxiam.] Veteres non domeſticas modò beſtias, ſed etiam feras, quibus aliquā in re uſi erant, velut dè ſe benè meritas libertate remunerari conſueverant, & in agros ſilvaſque dimittere; itaut incuſtoditæ vagarentur, & tamquam ſacræ à nemine violarentur. Eum morem ſecutus, Statius fingit Liberum Patrem duas tigres manſuefactas & domitas, quas in bello Indico ad currum junctas habuerat, cùm victor Thebas rediiſſet ex India, ceu optimè meritas, aut ſi mavis emeritas conſecraſſe, & in agrum Thebanum dimiſiſſe: quæ & è manu paſcerentur, & nunc per campos errarent, nunc etiam urbem Thebas intrarent innoxiæ. Statii in libro VII. Thebaïdos verſus tales ſunt:

Errabant geminæ Dircæa ad flumina tigres,
Mite jugum, belli quondam vaſtator Eoi
Currus: Erythrais quas nuper victor ab oris
Liber in Aonios meritas dimiſerat agros, &c.

Ab Statio ſua verba accepiſſe Ammianum putes: *Liber tigres ſuas in Aonios agros meritas dimiſit*: Valentinianus urſam ſuam *ut bene meritam in ſilvas dimiſit innoxiam*. Ea dimiſſione homines feris gratiam referre ſe exiſtimabant. Julius Cæſar equorum greges (quibus nimirum in bello Gallico uſus erat) *in trajiciendo Rubicone flumine conſecravit, ac vagos & ſine cuſtode dimiſit*: ſicuti tradit Suetonius Tranquillus in Caio Julio Cæſare capite LXXXI. Hic mos à nemine obſervatus, illuſtrari merebatur.]

[d] Dimisit innoxiam.] Poſt hæc

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

vi ſuperſtitem raperet vel inſidiis, ut multo antè Vadomarium Julianus : [a] & proviſis quæ negotium poſcebat & tempus, cognitóque transfugarum indiciis, ubi comprehendi nihil opperiens poterit antedictus, tacitè quantum conceſſit facultas, ne qui conſerendo officeret ponti, junxit navibus Rhenum. Et antegreſſus contra Mattiacas aquas primus Severus, qui pedeſtrem curabat exercitum, perpenſa militum paucitate territus ſtetit, timens ne reſiſtere nequiens, irruentium opprimeretur hoſtilium agminum mole. Et quia ſuſpicabatur venalia ducentes mancipia ſcurras, caſu illic repertos, id quod viderant excurſu celeri nuntiare, cunctos mercibus direptis occidit. Adventu itaque plurium copiarum animati judices, caſtríſque ad tempus breviſſimum fixis, quia nec ſarcinale jumentum quiſquam nec tabernaculum habuit præter Principem, cui tapetes ſuffecerant pro tentorio : parumper ob tenebras morati nocturnas, exſiliente procinctu pergebant ulteriùs, itinerum gnaris ducentibus, equitatu cum Theodoſio rectore præire diſpoſito equirat erat...... * * tempore jaceat extento ſtrepitu ſuorum eſt impeditus : quibus aſſiduè mandans, ut incendiis & rapinis abſtinerent, impetrare non potuit. Ignium enim crepitu diſſoníſque clamoribus ſatellites exciti, idque quod acciderat ſuſpecti, carpento veloci impoſitum Regem anguſto aditu circumfractis collibus abdiderunt. Hac Valentinianus gloria defraudatus, nec ſuâ culpâ, nec Ducum, ſed intemperantiâ militis, quæ diſpendiis gravibus ſæpe rem Romanam afflixit, aduſque quinquageſimum lapidem terris hoſtilibus inflammatis, rediit Treveros mæſtus. Ubi tamquam leo ob cervum amiſſum vel capream morſus vacuos concrepans, dum hoſtium disjecta frangeret timor, in Macriani locum Bucinobantibus, quæ contra Mogontiacum gens eſt Alamanna, Regem Fraomarium ordinavit : quem paullo poſtea, quoniam recens excurſus eumdem penitus vaſtaverat pagum, in Britannos tranſlatum poteſtate Tribuni Alamannorum præfecerat numero, multitudine viribúſque ea tempeſtate florenti : Bitheridum verò & Hortarium nationis ejuſdem Primates item regere milites juſſit : è quibus Hortarius, [b] proditus relatione Florentii Germaniæ Ducis, contra Remp. quædam ad Macrianum ſcripſiſſe bar-

verba in Mſſ. Flor. * Toloſ. * [& Colbert.] & Regio, & in Editione Aug. ſic legitur : *Exop...... ſimile ſedit. ..... Et hac quidem*, &c. Ex quibus veſtigiis hanc ferè ſcripturam colligas, *quæ exinde ſimiles edidit ſtrages.*

[a] ET PRÆVISUM NEGOTIUM.] Sic Gelenius edidit. In Editione verò Auguſtana legitur *prævium.* Ego verò cum in codice Regio [& Colb.] ita ſcriptum deprehendiſſem, *& pravi...... negotium*, &c. veram hujus loci emendationem ſtatim odoratus ſum : quis enim neget ita ab Marcellino ſcriptum fuiſſe ? *Et proviſis quæ negotium poſcebat, & tempus*, &c. ſic enim alibi loquitur.

[b] PRODITUS OPERA FLORENTII MOGONTIACI DUCIS.] In codice Regio, * Toloſ. * [& Colbert.] ſcribitur hoc modo, *proditus peratione Florentii Germaniaca Ducis* : neque aliter Accurſius ex codice ſuo edidit, niſi quòd, *deſperationa*

barósque

barósque Optimates, veritate tormentis expressa, conflagravit flamma pœnali.

CAPUT V.

Abhinc inter * * * * * proximo, hæc narratione differi continua placuit, nedum negotiis longè discretis & locis alia subseruntur, cognitio multiplex necessariò confundatur. Nubel velut Regulus per nationes Mauricas potentissimus vitâ digrediens, & legitimos & natos è concubinis reliquit filios: è quibus Zamma Comiti nomine Romano acceptus, latenter à fratre Firmo peremptus, discordias excitavit & bella. Ejus enim necem ulcisci impensiore studio properans Comes, ad insidiatoris perniciem multa ciebat & formidanda. Utque rumores distulerunt assidui, navabatur opera diligens in palatio, Romani quidem relationes, multa & aspera congerentes in Firmum, libenter suscipi recitaríque Principi, in earum favorem concinentibus multis: ea verò quæ contrà Firmus salutis tuendæ gratiâ docebat crebrò per suos, accepta diutiùs occultari: Remigio tunc Officiorum Magistro, adfine amicóque Romani, inter potiores Imperatoris necessitates hæc velut minima & superflua nonnisi opportunè legi posse adseverante. Quæ cùm ad obruendam defensionem suam agitari animadverteret Maurus, ultimorum metu jam trepidans, ne amandatis quæ prætendebat, ut perniciosus & contumeliosus condemnatus occideretur, [a] ab imperii ditione descivit, & adjumenta * * tium ad vastandum. [b] [Quare ne] hostis implacabilis incrementis virium adolesceret, ad abolendum cum comitatensis auxilio militis pauci Theodosius Magister equitum mittitur, cujus virtutes ut impetrabilis ea tempestate [c] præ ceteris nitebant: [d] Domitii Corbulonis & Lusii veterum simillimi: quorum prior sub Nerone, alter Trajano rem regente Ro-

Florentii, jussit excudi. Ego verò non dubito, quin Marcellinus ita scriptum reliquerit, *proditus relatione Florentii Germaniæ Ducis.*

[a] AB IMPERII DITIONE DESCIVIT.] Et diademate assumpto Regem se ipse constituit, ut scribit Victoris Epitome, & Orosius in lib. 7. Quare non assentior Goltzio, qui in Thesauro suo hunc Firmum Augustum fuisse censet, nummúmque ejus hunc profert: DN. FIRMUS. P. F. AUG. Sed non dubito, quin de altero Firmo nummus iste intelligendus sit, cùm Firmus, de quo hîc sermo est, numquam Augusti, sed Regis dumtaxat nomen adsciverit. * Zosimus Βασιλέα dicit. Augustinus in libro 1. contra Epistolam Parmeniani capite 10. *Quæ à Donatistis Rogatus ille Maurus per Regem barbarum Firmum, quàm sæva & quàm acerba perpessus sit.* Et paul'o pòst: *Non enim tam sæva sunt, quæ adversus Maximianistas per judices egerunt, quàm quæ etiam ad persequendum Rogatum Maurum, ab eis per Firmum barbarum gesta sunt: etsi illum licèt hostem immanissimum Romanorum in legitimis numerent.* Ubi vides Firmum pro legitimo Imperatore habitum esse à Donatistis: & nomen Βασιλέως apud Zosimum suprà ambiguum est, quippe quo & Rex & Imperator ex æquo significatur. *

[b] HOSTIS IMPLACABILIS.] Ante has voces lacuna erat exigua in MSS. Flor. & Regio, & in Editione Augustana: quæ sic videtur non incommodè posse suppleri: *Quocirca ne hostis, &c.*

[c] PRÆ CETERIS NITEBANT.] Apparet scribendum esse *enitebant*, ut modulatior sit clausula.

[d] DOMITII CORBULONIS, ET LUSII.] Utriusque elogium exstat in Fragmentis Dionis quæ ante biennium publicavi. Corbulo quidem à Dione Κορβούλων semper dicitur, & ab Evagrio in lib. 3. cap. 41. Lusius verò Quintus Κοΐντος Λούσιος ab eodem

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

manam, pluribus inclaruêre fortibus factis. Proinde ab Arelate secundis egressus auspiciis, emeatóque mari cum classe quam ductabat, nullo de se rumore prægresso, defertur ad Sitifensis Mauritaniæ litus, quod appellant accolæ [a] Igilgitanum. Ibíque inventum casu Romanum leniter adlocutus, misit ad vigilias ordinandas & prætenturas, parum super his quæ verebatur increpitum. Quo ad Cæsariensem digresso, [b] Gildonem Firmi fratrem & Maximum misit correpturos Vincentium : qui curans Romani vicem, incivilitatis ejus erat particeps & furtorum. Recepto itaque tardiùs milite, quem amplitudo morabatur maris, Sitifim properans, Romanum cum domesticis custodiendum Protectoribus committi mandavit: agénsque in oppido sollicitudine diducebatur ancipiti, multa enim animo versans, quâ viâ quibúsve commentis per exustas caloribus terras pruinis adsuetum duceret militem : vel hostem caperet discursatorem & repentinum, insidiísque potiùs clandestinis, quàm prœliorum stabilitate confisum. Quòd ubi Firmo levi rumore, dein apertis est indiciis cognitum, spectatissimi Ducis adventu præstrictus, [c] veniam confessionis præteritorum missis oratoribus poscebat & scriptis, docentibus eum non sponte sua ad id erupisse quod norat scelestum, sed iniquitate grassante licentiùs, ut monstrare pollicebatur. Quibus lectis, pacéque obsidibus acceptis promissa, Dux ad recensendas legiones quæ Africam tuebantur, ire pergebat ad Panchariana stationem, quò convenire præceptæ sunt. Ibi magnificis verbis atque prudentibus spe cunctorum erecta, reversus Sitifim, concitato indigena milite cum eo quem ipse perduxerat, ægrè perpetiens moras ad procinctus ire ociùs festinabat. Inter residua autem multa & clara, id amorem ejus auxerat in immensum, quòd à provincialibus commeatum exercitui prohibuit dari, messes & condita hostium virtutis nostrorum horrea esse, fiduciâ memorans speciosâ. His ita cum lætitia possessorum dispositis, ad [d] Tubusuptum progressus oppidum Ferrato contiguum monti, legationem secundam Firmi

Dione nominatur, ortus è Mauritania. Uterque tandem gladio occisus est, cùm ob egregia merita invidiam in se & aulicorum & Principum concitassent. Ac fortasse consultò Theodosium iis comparat Marcellinus, qui & ipse similem exitum sortitus est, ut notabimus infrà.

[a] IGILGITANUM.] Etiam in codice Regio *Gilgitanum* scriptum inveni, * ut & in Tolos. * [& Colbert.] neque secus in Editione Mariangeli : sed *Igilgitanum* ut Gelenius edidit, amplector. Nam & in Notitia Africæ quam Jacobus Sirmundus ante aliquot annos edidit, inter Episcopos Mauritaniæ Sitifensis quartus numeratur *Domitianus Igilgitanus*. In Collatione Carthagin. Eguilguilitensis Episcopus dicitur. [Veteres *Igilgilitanum* dixere ab urbe *Igilgili*, quæ Plinio *Gilgili opidum*, & vulgò *Gigeri* dicitur.]

[b] GILDONEM FIRMI FRATREM.] Is ipse est, qui mortuo Theodosio Augusto, cùm esset Comes Africæ, ab Honorio descivit, ut testatur Claudianus de bello Gildonico, apud quem Theodosius Senior hæc ait:

—ausus Latio contendere Gildo:
Germani nec fata timet, &c.

id est Firmi.

[c] VENIAM CONFESSIONIS PRÆTERITORUM.] Emendo, *veniam cum concessione præteritorum*, ut loquitur Marcellinus in lib. XVII. & in lib. XXX. & in fine hujus libri.

[d] TUBUSUPTUM OPIDUM FER-

repudiavit, quæ obsides, ut antè statutum est, non duxerat secum. Unde omnibus pro loco & tempore cautiùs exploratis, concito gradu Tyndensium gentem & Massinissensium petit, levibus armis instructas, quas [a] Mascizel & Dius fratres Firmi ductabant. Cum essent hostes jam in contuitu membris omnibus celeres, post missilia hincinde crebriùs jacta, committitur certamen asperrimum: intérque gemitus mortis & vulnerum audiebantur barbarorum ululabiles fletus captorum & cæsorum: pugnáque diremptâ plures agri populati sunt & incensi. Inter quos clades eminuere fundi Petrensis, excisi radicitus: quem Salmaces dominus, Firmi frater in modum urbis exstruxit. Hoc successu victor elatus, mira velocitate [b] Lamfoctense oppidum occupavit, inter gentes positum antedictas, ubi abunde rei cibariæ copiam condi effecit: ut si pergens interiùs alimentorum offendisset pænuriam, juberet è propinquo convectari. Quæ dum ita procedunt, Mascizel reparatis viribus nationum confinium adminicula ductans, conserta manu cum nostris, fusis è parte suorum pluribus, ipse equi pernicitate ægrè discrimine mortis exemptus est. Fessus ærumnis gemini prœlii Firmus, imóque æstuans corde, ne quid ultimæ rationis omitteret, Christiani ritus Antistites oraturos pacem cum obsidibus misit. Qui quoniam suscepti leniùs, pollicitíque victui congrua militibus, ut præceptum est, læta retulere responsa: præmissis muneribus Maurus ipse fidentiùs ad Romanum perrexerat Ducem, equo insidens apto ad ancipites casus: cúmque propè venisset, fulgore signorum & terribili vultu Theodosii præstrictus, jumento desiluit: curvatáque cervice humi pæne adfixus, temeritatem suam flebiliter incusabat, pacem obsecrando cum venia. Susceptúsque cum osculo, quoniam id Reipublicæ conducebat, bonæ spei jam plenus, sufficientia præbuit alimenta: & quibusdam propinquis suis ad obsidum vicem relictis abscessit, captivos ut spoponderat redditurus, quos primis turbarum exordiis rapuit: biduóque post Icosium oppidum, cujus suprà docuimus conditores, militaria signa & [c] coronam Sacerdotalem cum ceteris quæ interceperat, nihil cunctatus

RATO CONTIGUUM MONTI.] In Itinerario Peutingerorum Mons Ferratus dicitur à Rusuccuro Colonia Saldas usque pertingens: in quo itinere Tubusuptum fuisse docet Itinerarium Antonini, juxta Saldas. Fuit autem Tubusuptus Sitifensis Mauritaniæ opidum: unde in Notitia Africæ inter Episcopos Mauritaniæ Sitifensis recensetur Maximus Tubusubditanus. In Collatione Carthaginensi Florentinus nominatur Episcopus à Tubusubtu.

[a] MASCIZEL.] Hic est frater Gildonis, qui ab Honorio Augusto cum exercitu missus in Africam, Gildonem vicit, & peremit, ut Claudianus & Orosius scribit. Idem postea jussu Stiliconis in fluvium è ponte præcipitatus interiit, teste Zosimo in lib. 4.

[b] LAMFOCTENSE OPPIDUM.] In Mauritania Sitifensi, ut existimo. Nam in Notitia Africæ, inter Mauritaniæ Sitifensis Episcopos recensetur Vindemius Lemphactensis. [*Jamphotense opidum* in MS. Colbert. scribitur.]

[c] ET CORONAM SACERDOTALEM.] Sacerdotes provinciarum, de quibus ad superiorem librum notavi, coronas aureas capite gestabant, ut testatur Tertullianus in lib. de Idololatria, cùm dicit: *Quo more*

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

restituit ut præceptum est. Exinde cùm discursis itineribus magnis Tiposam noster Dux introïret, [a] legatis Mazicum qui se consociaverant Firmo, suppliciter obsecrantibus veniam, animo elato respondit, se in eos ut perfidos arma protinus commoturum. Quibus imminentis periculi metu defixis, revertíque jussis ad sua, [b] Cæsaream ire tendebat, urbem opulentam quondam & nobilem, cujus itidem originem in Africæ situ digessimus plenè: eámque ingressus, cùm omnem pæne incendiis latè dispersis vidisset exustam, horridásque canitie silices, Primam & Secundam legionem ad tempus ibi locari disposuit, ut favillarum egerentes acervos, agitarent ibi præsidium, ne repetito barbarorum impetu vastaretur. Quæ cùm rumores veri distulissent, provinciæ rectores Tribunúsque Vincentius è latibulis quibus sese commiserant egressi, tandem intrepidi ad Ducem ocius pervenerunt. Quibus ille gratanter visis atque susceptis, agens etiam apud Cæsaream, fide rerum diligentiùs explorata, comperit Firmum per speciem faventis & supplicis tectiore consilio id moliri, ut nihil hostile metuentem exercitum in modum tempestatis subitæ conturbaret. Quamobrem conversus hinc venit ad [c] municipium Sugabarritanum, Transcellensi monti adcline: ubi inventos equites quartæ Sagittariorum cohortis, quæ ad rebellem defecerat, ut contentum se supplicio leniori monstraret, omnes contrusit ad infimum militiæ gradum: eósque & Constantianorum peditum partem [d] Tigavias venire jusserat cum Tribunis: è quibus unus torquem pro diademate capiti imposuit Firmi. Dúmque hæc aguntur, reverterunt Gildo & Maximus, Bel-

nunc prætexta, vel trabea, vel palmata, vel corona aurea Sacerdotum provincialium: & in libro de Corona.* Hinc explicandus est canon 55. Concilii Eliberitani: *Sacerdotes qui tantùm coronam portant nec sacrificant, nec de suis sumtibus aliquid ad idola præstant: placuit post biennium accipere communionem.* De coronis Sacerdotum loquitur Festus in voce *Stropus.** Hi Sacerdotes provinciarum Græcè ἀρχιερεῖς dicebantur, ut notavi ad lib. 28. Sic Eusebius in lib. 8. Hist. cap. 27. ἱερέας τε εἰδώλων κατὰ πάντα τόπον καὶ πόλιν, καὶ ἐπὶ τούτων ἑκάστης ἐπαρχίας ἀρχιερέα, τῶν ἐν πολιτείαις ἕνα γέ τινα τὸν μάλιστα ἐμφανῶς διὰ πάσης ἐμπρέψαντα λειτουργίας. *Flamines omnium locorum & urbium, & præterea cujusque provinciæ Sacerdotem, qui inter Decuriones munera publica magnificentissimè obierit.* Ita & in lib. 11. cap. 3.

[a] LEGATIS MAZICUM.] Mazices populi sunt qui ad Orientem Cæsariensis Mauritaniæ incolunt, ut scribit Ptolemæus in lib. 4. Eorumdem meminit Vegetius in lib. 3. cap. 22. & Expositio totius mundi, nuper à Jac. Gothofredo viro doctissimo in lucem edita. Eustathius in Scholiis ad Dionysium de situ orbis: τῶν δὲ νομάδων καὶ μαζικῶν βασιλεὺς Ἰάρβαντος: qui Gætulus Iarbas à Virgilio dicitur in 4. Æneidos. Postremò in Excerptis Chronologicis à Scaligero ad Eusebii calcem editis, Mazici dicuntur, *Mauri, Vacuati, Gætuli, Afri, Mazici.*

[b] CÆSAREAM TENDEBAT.] Quam Firmus sub initia tyrannidis occupatam ac direptam incenderat, ut scribit Orosius in lib. 7. *Interea in Africæ partibus Firmus sese excitatis Maurorum gentibus Regem constituens, Africam Mauritaniámque vastavit: Cæsaream urbem nobilissimam Mauritaniæ dolo captam, deinde cædibus incendiísque completam, barbaris in prædam dedit.*

[c] SUGABARRITANUM MUNICIPIUM.] Opidum Cæsariensis Mauritaniæ, Zuchabbari à Ptolemæo dicitur. In Africæ Notitia inter Episcopos Cæsariensis Mauritaniæ nominatur Stephanus *Zucabiaritanus* * pro *Zucabarritanus.** Sed in Collatione prima Carthaginensi Zugabbaritensis Episcopus exaratur rectiùs, ut videtur.

[d] TIGAVIAS.] Et hoc Cæsariensis Mau-

lenen è Principibus Mazicum & [a] Fericium gentis Præfectum ducentes, qui factionem juverant quietis publicæ turbatoris * * * * producerent vinctos. Quo ita ut statutum est facto, lucis primo exortu ipse egressus, cùm invenisset eos in exercitu circumsæptos: *Quid de istis nefariis*, inquit, *proditoribus fieri oportere contubernales devoti censetis?* Secutúsque adclamationem rogantium sanguine vindicari, eos qui inter Constantianos merebant, prisco more militibus dedit occidendos: Sagittariorum verò primoribus manus incidit; residuos supplicio capitali multavit: [b] ad æmulationem Curionis acerrimi illius ducis, qui Dardanorum ferociam in modum Lernææ serpentis aliquotiens renascentem hoc genere pœnarum exstinxit. Sed obtrectatores malivoli vetus factum laudantes, hoc ut dirum vituperant & asperrimum: Dardanos hostes memorantes internecivos, & justè quæ sustinuere perpessos: hos verò subsignanos milites debuisse leniùs corrigi, ad unum prolapsos errorem. Quos scientes forsitan admonemus, hanc cohortem & facto & exemplo adversam. Antedictos Bellenen & Fericium, quos duxerat Gildo, Tribunúmque Sagittariorum Curandium ea re jussit occidi, quòd nec ipse umquam cum hostibus congredi voluit, nec suos ut pugnarent hortari. Agebat autem hæc [c] Tullianum illud advertens, quòd *salutaris vigor vincit inanem speciem clementiæ.* Exin profectus, fundum nomine Gallonatis, muro circumdatum valido, receptaculum Maurorum tutissimum arietibus admotis evertit: & cæsis omnibus incolis mœnibúsque complanatis, ad Tingitanum castellum progressus per Ancorarium montem, Mazicas in unum collectos invasit, jam tela reciprocantes volitantia grandinis ritu. Et cùm esset

ritaniæ opidum fuit. In Notitia Africæ inter Cæsariensis Mauritaniæ Episcopos Crescens Tigabitanus ponitur. Et in Codice Canonum Ecclesiæ Africanæ, titulo 97. civitas Tagavensis dicitur.

* [a] FERICIUM GENTIS PRÆFECTUM.] Cùm *Bellenem* unum *è Principibus Mazicum* Marcellinus fuisse dicat, *Fericium* verò *Præfectum gentis*: quæri potest, quænam sit differentia inter *Præfectum & Principem.* Equidem sic opinor, *Principes* quidem fuisse Optimates & Regulos. Sic in veteri saxo fit mentio Arreti *Chanartæ Principis gentium Baquatium. Præfectos* verò fuisse reor Duces, qui à Rom. Imperatoribus erant constituti, ut barbaris gentibus præessent. De quibus exstat locus illustris in Epistola 79. S. Augustini ad Hesychium: *Sunt apud nos barbaræ innumerabiles gentes. Pauci tamen anni sunt, ex quo quidam eorum qui pacati Romanis finibus adhærent, itaut non habeant Reges suos, sed super eos Præfecti à Romano constituantur Imperio: & illi, & ipsi eorum Præfecti Christiani esse cœperunt. Interiores verò, qui sub nulla sunt potestate Romana, &c.* Jordanes quoque in libro de Successione Regnorum, Præfectos gentium Mauricarum commemorat. *Mauris*, inquit, *partis adversæ per pacificos Mauros superatis, una die* XVII. *Præfectos exstinxit.* Quod scribit Spartianus in Hadriano A. Præfecturam Mauritaniæ datam esse Martio Turboni, quam Lusius Quietus antea gesserat: eodem referendum videtur. Marcellinus noster in ipso libro 29. *Theodosius regionum maxima parte vastata, gentibus* Mauricis, *per quas transibat, apposuit fidei compertæ Præfectos.**

[b] AD ÆMULATIONEM CURIONIS.] De quo consulendus est Frontinus in lib. 4. Strateg. initio.

[c] TULLIANUM ILLUD ADVERTENS.] quod legitur in Epistola 2. M. Tullii ad Brutum.

Valentinianus, Valens & Gratianus Augusti.

utrimque discursum, agmina viris armísque incitata nostrorum non perferentes Mazices, licèt bellicosum genus & durum, diversis stragibus implicati fœdo diffluxere terrore: ruentésque in fugam cæsi sunt, absque iis qui repertâ copiâ discedendi, supplici prece veniam quam dari tempus flagitaverat, impetrarunt. Suggen eorum ductorem * * * Romano successerat, in Sitifensem Mauritaniam ire disposito ad agitanda præsidia, ne provincia pervaderetur, ipse præteritis elatior casibus gentem petit Musonum: quam conscientia rapinarum & cædum actibus congregaverat Firmi, ut sperabatur majora mox adepturi. Progressúsque aliquantum juxta Addense municipium comperit, dissonas cultu & sermonum varietate nationes plurimas unum spirantibus animis, immanium exordia concitare bellorum, adigente hortantéque maxima spe præmiorum sorore Firmi nomine Cyria: quæ abundans divitiis & destinatione feminea, nisibus magnis instituit juvare germanum. Quocirca Theodosius veritus ne Marti sese committeret impari, congressúsque multitudini immensæ cum paucis (tria enim armatorum milia ductabat atque quingentos) amitteret universos, inter pudorem cedendi pugnandíque ardorem gradiens retro paullatim, trudente pondere plebis abscessit. Hócque eventu barbari nimium quantùm [elati] sequentésque pertinaciter * * * certare necessitate compulsus, semetipsum & ad internecionem perdiderat cunctos, ni gentium turbulenta concussio, procul Mazicum visis auxiliis, quos anteibant quidam Romani, arbitrata in se impetum agminum ferri complurium, versa in pedes aperuisset nostris exitus antehac intersæptos. Exinde cùm militem ducens incolumem Theodosius ad fundum venisset nomine Mazucanum, exustis desertoribus paucis, aliisque ad Sagittariorum exemplum quibus manus ademptæ sunt, contruncatis, Tipatam mense Februario venit. Ubi diutius agens, ut antiquus ille Cunctator pro negotio consultabat, commentis potiùs & prudentiâ, quàm periculosis congressibus, hostem pugnacem & impetrabilem jactu telorum, si fors copiam dederit, oppressurus. Mittebat tamen assiduè suadendi quosdam peritos ad gentes circumsitas, Bajuras, Cantaurianos, Avastomates, Casaves, Davarésque, & finitimos alios, nunc timore, nunc nummis eos ad societatem alliciens, veniámque petulantiæ interdum promittendo, cum * * tultorius per ambages & moras hostem frangentem suos impetus oppressurus, ut quondam Pompeius Mithridatem. Quâ causâ declinans perniciem proximam Firmus, licèt præsidiorum magnitudine communitus, relicta plebe quam coëgerat magna mercede, quoniam latendi copiam nocturna quies dedit, Caprarienses montes longè remotos penetravit, & diruptis rupibus inaccessos. Cujus abitu clandestino multitudo dispersa, sine rectore particulatim diffluens,

invadendi ejus castra nostris copiam dedit. Hísque direptis, & interfectis qui resistebant vel in deditionem acceptis, regionum maxima parte vastata, gentibus per quas transibat Dux consultissimus adposuit fidei compertæ Præfectos. Hac inopinâ sequendi confidentiâ territus perduellis, servis comitantibus paucis, digressu celeri consulturus saluti, ne quo præpediretur obstaculo, abjecit pretiosarum sarcinas specierum quas avexerat secum. Uxorem namque fessam labore continuo & perancipitis *** Theodosius, [a] nullíque adeuntium parcens, mundiore victu stipendióque milite recreato, Caprariensibus [b] Abannísque eorum vicinis prœlio levi sublatis, ad municipium properavit....... ense: veríque nuntiis doctus barbaros occupasse jam tumulos, per amfracta undique spatia in sublime porrectos, nullique pervios nisi indigenis locorum perquàm gnaris, repedando dedit hostibus facultatem per indutias licèt breves Æthiopum juxtà agentium adminiculis augeri vel maximis. Qui concatervatis copiis fremitúque minaci sine sui respectu ruentes in pugnam, averterunt eum inæstimabilium turmarum specie dira perterrefactum: statímque redintegratis animis commeatus vehens abunde revertit, & conglobatis suis scutáque in formidabilem moventibus gestum, controversas iisdem opposuit manus. Quamquam igitur immite quiddam barbaricis concrepantibus armis manipuli furentium imminebant, ipsi quoque parmas genibus illidentes: tamen ut pugnator ille cautus & prudens, militis paucitate diffisus, audacter agmine quadrato incedens, ad civitatem nomine Contensem [c] flexit iter intrepidus, [ubi captivos] nostros Firmus ut in munimento abstruso locarat & celso: cunctísque receptis, in proditores satellitésque memorati animadvertit acriter, ut solebat. Hoc ei [d] magni numinis adjumento gerenti pro-

[a] NULLIQUE PARCENS.] In Regio codice legitur, *nullique adeuntium parcens:* atque ita ferè in Ms. Florentino, & Aug. Editione. [In Colb. Ms. *nullique ad eum... tium parcens.*] Nec dubito, quin Marcellinus ita scriptum reliquerit: *Nullique cadentium parcens.* Sic enim loquitur in lib. XIV. sub init. & alibi.

[b] ABANNISQUE EORUM VICINIS.] Abennæ dicuntur à Julio Honorio Oratore, qui Cosmographiam scripsit: cujus etiam meminit Cassiodorus de divinis Lectionibus cap. 25. Is igitur inter gentes Oceani Meridiani recenset Quinquegentianos, Mazicas, Bacuatas, Massylios, Abennas. At hæc gentium nomina desunt in Cosmographia Ethici, quæ tota ex Julio Oratore transscripta cùm sit, non Æthici, sive Ethici, sed Julii Honorii Oratoris Cosmographia dici debet.

[c] FLEXIT ITER INTREPIDUM; UBI TIMENS NOSTROS FIRMUS.] Sic Gelenius edidit ex conjectura, ut restitutis ordini suo quaternionibus sensus aliquis exsisteret. Secundus enim quaternio qui malè præpositus fuerat, sic finiebatur, *flexit iter intrepi.....* post quæ verba recurrendum erat ad tertium quaternionem, qui sic incipiebat *nostros Firmus*, & cetera jam suo ordine: soli enim duo quaterniones erant transpositi. Idque tum ex Regio codice, [& Colb.] tum ex Augustana Editione liquidò apparet. Proinde non dubito, quin hic locus ita sit corrigendus: *Ad civit. Contensem flexit iter intrepidus, ubi captivos nostros Firmus, ut in munimento abstruso locarat & celso:* quam emendationem sequentia confirmant.

[d] MAGNI NOMINIS ADJUMENTO.] In Regio codice superscriptum erat *numinis:* quam scripturam etiam in codice Fauchetii exstare monuerat Gruterus. Idem error in Panegyrico Sidonii ad Majorianum Aug.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

ſperrimè, verus indicat explorator, confugiſſe ad Iſaflenſium populum Firmum: ad quem repoſcendum unà cum fratre Mazuca ceteríſque neceſſitudinibus illuc ingreſſus, cùm adipiſci non poſſet, genti bellum indixit. Et prœlio atroci commiſſo, ferocientibus barbaris ultra modum aciem in rotundo habitu figuratam opponit; adeóque Iſaflenſes pondere catervarum urgentium inclinati ſunt, ut plurimi caderent, & ipſe Firmus ferox, & ſæpe in ſuam perniciem præceps, equo auferretur in fugam, per ſaxa & rupes diſcurrere citiùs adſueto: Mazuca verò frater ejus caperetur letaliter ſaucius. Qui Cæſaream mitti diſpoſitus, ubi ſæva inuſſerat monumenta facinorum peſſimorum, dilatato vulneris hiatu diſceſſit. Caput tamen ejus avulſum reſiduo corpore, cum magno viſentium gaudio urbi illatum eſt antedictæ. Poſt hæc Iſaflenſium gentem, quæ obſtitit, ſuperatam Dux nobilis incommodis multis, ut æquitas poſcebat, adflixit. Ibi Evaſium potentem municipem, Florúmque ejus filium, & quoſdam alios, per ſecretiora conſilia temeratorem quietis juviſſe confutatos apertè, flammis abſumpſit. Exindéque pergens interiùs, nationem Jubalenam ſpiritu adgreſſus ingenti, ubi natum Nubelem patrem didicerat Firmi, repulſus altitudine montium & flexuoſis anguſtiis ſtetit. Et quamlibet facto in hoſtem impetu, pluribúſque peremptis aperuerit viam: formidans tamen ſublimia collium ad inſidiandum aptiſſima, ducens ſuos incolumes revertit ad Audienſe caſtellum: ubi Jeſalenſium gens fera ſemet dedit, voluntaria auxilia præſtare ſpondens & commeatus. His & ejuſmodi glorioſis actibus exſultans ampliſſimus ductor, ipſum otii turbatorem petebat valido virium niſu: ideóque prope [a] munimentum nomine Medianum diu conſiſtens, per multas prudentéſque ſententiarum vias eumdem ſibi prodi poſſe ſperabat. Hæcque cogitationibus anxiis altioréque proſpiciens cura, rurſus ad Iſaflenſes hoſtem comperit revertiſſe: quos nihil moratus, ut antea, agminibus adoritur incitatis. Cui Rex Igmazen nomine, ſpectatus per eos tractus opibúſque inſignis, progreſſus obviàm confidenter: *Cujus loci es tu?* (inquit) *vel quid acturus huc veniſti? reſponde.* Quem Theodoſius fundata mente intuens torvum: *Comes*, ait, *Valentiniani ſum, orbis terrarum domini, ad opprimendum latronem funereum miſſus: quem niſi ſtatim reddideris, ut invictus ſtatuit Imperator, peribis funditus cum gente quam regis.* Quo audito Igmazen, poſt convicia multa quæ congeſſit in Ducem, irâ doloréque perculſus abſceſſit. Et ſecutæ principio lucis, utrimque occurſuræ ſibi ad confligendum proceſſerunt acies minaciſſimæ: & barbarorum viginti pæne millia in ipſis locata ſunt frontibus, occultatis pone terga ſubſidialibus globis, ut

—Vindex tibi nomine Divûm
Maiorianus erit:
cùm ſcribendum ſit *numine*.

[a] MUNIMENTUM MEDIANUM.] Caſtellum Medianum in Cæſarienſi Mauritania ponitur in Notitia Africæ.

adſurgentes

adſurgentes paullatim noſtros multitudine clauderent inſperata: hiſque Jeſaleni auxiliares acceſſere quamplures, quos adjumenta & commeatus noſtris docuimus promiſiſſe. Contrà Romani quamvis admodum pauci, tamen fortibus animis victoriiſque antegreſſis elati, denſatis lateribus, ſcutíſque in teſtudinis formam cohærenter aptatis, reſtiterunt gradibus fixis: & à Sole orto uſque ad diei extimum pugnâ protentâ, paullo ante veſperam viſus eſt Firmus equo celſiori inſidens, ſago puniceo porrectiùs panſo milites clamoribus magis hortari, ut dedant Theodoſium opportunè, truculentum eum appellans & dirum, & ſuppliciorum ſævium repertorem, ſi diſcriminibus eximi vellent quæ perferebant. Hæ inſperatæ voces ad dimicandum quoſdam acriùs incitarunt; alios deſerere prœlium illexerunt. Proinde ubi noctis advenit quies prima, partibus tenebrarum obvolutis horrore, Dux reverſus ad [a] Duodienſe caſtellum, militéſque recognoſcens, eos quos à pugnandi propoſito pavor & verba detorſerant Firmi, diverſo genere pœnarum exſtinxit: alios ademptis dexteris, quoſdam vivos combuſtos. Excubiáſque agens cura pervigili, barbarorum aliquos auſos cùm apparere non poſſent, poſt occaſum Lunæ caſtra ſua tentare, fudit, vel irruentes audentiùs cepit. Digreſſus exinde paſſibus citis, Jeſalenſes ut ambiguæ fidei per tramites adortus obliquos, unde parum ſperari potuit, ad pænuriam vaſtavit extremam: pérque Cæſarienſis Mauritaniæ oppida reverſus Sitifim, Caſtorem & Martinianum rapinarum flagitiorúmque Romani participes, ad interitum tortos incendit. Redintegratur poſt hæc cum Iſaflenſibus bellum: primóque conflictu barbarorum pluribus pulſis & interfectis, Rex eorum Igmazen vincere antehac aſſuetus, terrore fluctuans mali præſentis, nihílque commerciis vetitis ad vitam ſpei ſibi reſtare ſi obſtinatiùs egerit arbitratus, quantum cautè fieri potuit & occultè, prorupit ex acie ſolus: viſúmque Theodoſium ſuppliciter petiit, ut Maſillam Mazicum Optimatem ad ſe venire juberet. Per quem ut rogaverat miſſum, clandeſtinis colloquiis monuit Ducem ſuopte ingenio pertinacem, ut ad præbendam ſibi copiam agendi quæ vellet, popularibus ſuis acriter immineret, eóſque aſſiduitate pugnandi mutaret in metum, promptos quidem ad perduellis favorem, ſed jacturis multiplicibus feſſos. Paruit Theodoſius dictis: & crebritate certaminum Iſaflenſes ita protrivit, ut iiſdem labentibus more pecudum, Firmus latenter evaderet, & aviis & diuturnis latebris amandandus, inibi dum de fuga conſultat, tentus ab Igmazene cuſtodiretur. Et quoniam obſcuriùs geſta didicerat per Maſillam, in extremis rebus unum remedium ſupereſſe contemplans, calcare vivendi cupiditatem voluntaria ſtatuit morte:

[a] AD DUODIENSE CASTELLUM.] Codices Mſſ. ſcriptum habent, *ad Vodienſe caſtellum*. Editio autem Auguſtana, *ad Audienſe*. Pæne omiſeram ſuperiori linea ſcri-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Gratiano A. III. & Æquitio Coss. Anno Chr. 374.

[a] vinóque consultò distentus, [b] & crapulentus, silenti nocte oppressis altiore somno custodibus, pervigil ipse impendentis ærumnæ terrore, insonis gressibus relicto cubili, manibus repens & pedibus, longiùs sese discrevit: repertúmque funiculum quem finiendæ vitæ paravere casus, de clavo parieti adfixo suspendit: ubi collo inserto animam absque moris cruciabilibus exhalavit. Quod dolenter ferens Igmazen, ereptámque sibi gloriam gemens, quia non contigerat ad castra Romana [c] vivum ducere perduellem, interposita fide publica per Masillam, ipse camelo necati cadaver impositum ferens, cùm tentoria exercitûs adventaret [d] ad Subicarense castellum locata, in jumentum transtulit sarcinale, & Theodosio obtulit exsultanti. Qui convocatis armatis simul atque plebeiis, interrogatísque an agnoscerent vultum, cùm ejusdem esse sine ulla didicisset ambage, ibi paullisper moratus [e] Sitifim triumphanti similis rediit, ætatum ordinúmque omnium celebrabili favore susceptus.

bendum esse, *partibus tenebrarum obvolutis horrore:* sic enim loqui solet Marcellinus, ut notavi ad librum 28.

[a] VINOQUE CONSULTO DISTENTUS.] Qui mortem sibi consciscere volunt, ut omnem sensum sibi doloris adimant, solent vino & epulis largiùs indulgere: sic enim homines ad quidvis suscipiendum audaciores efficiuntur. Atque hoc fecisse dicitur Brennus, non ille qui Romam cepit, sed alter paullo recentior, qui Gallos in Græciam duxit. Nam cùm profligatas res suas cerneret, tædio ac desperatione victus cùm se mero ingurgitasset, manus sibi attulit, ut scribit Diodorus in lib. 22. & Pausanias in Phocicis. Eadem audacia XXVII. Senatorum Campanorum refertur à Livio in lib. 26. qui epulati, & quantum facere potuerant alienatis mentibus vino ab imminentis sensu mali, venenum omnes sumpserunt. Idem de Cæcilio Agricola scribit Dio in lib. 76. & de Themistocle Plutarchus: [de Cleopatra Ægypti Regina idem in Antonio; de Scapula quodam auctor libri de bello Hispaniensi; de Judacilio Picentium duce Orosius in libro V. de Juba Rege Mauritaniæ & Petreio Florus in libri IV. capite II.]

[[b] ET CRAPULIS.] In codice Colb. scriptum reperio, *& crapulentus:* & superpositum *is*, id est *crapulentis*, aut certè *crapulis*. *Crapulas* in plurali numero illorum temporum Latinitas usurpavit, & ab ebrietate distinxit. Nam Petrus Chrysologus in Sermone XII. *Ille cibum nostrum deducit in crapulam: potum nostrum in ebrietatem diffundit.* Et in Sermone XIII. *Per crapulam, per ebrietatem, &c.* Legendum tamen puto ex Ms. Colb. *Vinoque consultò distentus & crapulentus*, magis quàm, *vinoque cons. distentus & crapulis*, vel *crapulentis.*]

[c] VINCTUM DUCERE PERDUELLEM.] In codice Regio, & Augustana Editione scriptum reperi, *vivum ducere perduellem;* [in cod. Colb. *vilium* malè.]

[d] AD SUBICARENSE CASTELLUM.] Suspicor hîc scribendum esse *Rusubbicarense castellum*, quod est in Mauritania Cæsariensi, ut docet Antonini Itinerarium: *Icosium m. p. m. 22. Rungoniæ Colonia m. p. m. 15. Rusubbicari m. p. m. 24.* Ptolemæus in lib. 4. inter Mauritaniæ Cæsariensis opida ponit ἰκόσιον. ῥυσόνιον. ῥουσουβίκαρ: sed scribendum est ῥουσγόνιον. ῥουσιβίκαρ. In Itineraria Tabula Peutingerorum, *Rusibicari Matidiæ* dicitur. Et in Collatione I. Carthaginensi Constantinus memoratur Episcopus Rusubiccariensis. Denique in Notitia Africæ, inter Mauritaniæ Cæs. Episcopos recensentur *Bonifatius Rusguniensis*, & *Paulinus Rubicariensis*, corruptè pro *Rusubicariensis.*

[e] SITIFIM TRIUMPHANTI SIMILIS REDIIT.] Gratiano III. & Æquitio Coss. ut videtur: qui erat annus Natalis Dominici 374. Frustra autem à Marcellino nostro exspectes, quid postea Theodosio factum sit, & utrum is ad Comitatum Valentiniani reverterit. Cædem quinetiam ipsius reticuit; quod equidem valde miror. Quod utrum memoriæ vitio imprudens admiserit, an reverentiâ Theodosii illius filii, qui tunc temporis cùm hæc Marcellinus scriberet, imperium obtinebat, an denique vitium passi sint codices nostri, nequeo dicere. Ceterùm quod à Marcellino, seu antiquario prætermissum est, id nos quoad ejus fieri potest, supplere debemus. Theodosius

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Gratiano A. III. & Æquitio Coss. Anno Chr. 374.

CAPUT VI.

Dum hoc pulvere per Mauritaniam Dux antedictus anhelat & Africam, Quadorum natio [a] motu est excita repentino, parum nunc formidanda, sed immensum quantum antehac bellatrix & potens, [b] ut indicant perpetrata, quoniam proclivia, obsessáque ab iisdem ac Marcomannis Aquileïa, Opitergiúmque excisum, & cruenta complura [c] perceleri acta procinctu: vix resistente perruptis Alpibus Juliis Principe serio, quem antè docuimus, Marco. Et erat ut barbaris ratio justa querelarum. Valentinianus enim studio muniendorum limitum glorioso quidem sed nimio ab ipso Principatûs initio flagrans, trans flumen Histrum in ipsis Quadorum terris, quasi Romano juri jam vindicatis, ædificari præsidiaria castra mandavit: quod accolæ ferentes indignè, suíque cautiores, legatione tenus interim & susurris arcebant. Sed Maximinus in omne avidus nefas, & genuinos mitigare nequiens flatus, quibus Præfecturæ accesserat tumor, increpabat Æquitium per Illyricum eo tempore Magistrum armorum ut pervicacem & desidem, necdum opere quod maturari dispositum est consummato: addebátque ut consulens in commune, quòd si parvo suo Marcelliano deferretur potestas per Valeriam Ducis, munimentum absque una causatione consurgeret. Utrumque mox est impetratum. Qui promotus profectúsque cùm

igitur exstincto Firmo Mauro cùm Africæ statum restituisset, stimulante quorumdam aulicorum invidia jussus interfici, apud Carthaginem baptizari petiit: ac postquam sacramentum Christi quod quæsierat, assecutus est, post gloriosam sæculi vitam & jam de æternitate securus, percussori jugulum ultro præbuit, ut loquitur Orosius in lib. 7. cap. 33. Cujus rei meminit Ambrosius in Sermone de excessu Theodosii his verbis: *Portavit jugum grave Theodosius à juventute, quando insidiabantur ejus saluti, qui patrem ejus triumphatorem occiderant. Portavit jugum grave, quando subiit pietatis exsilium, quando infusis Rom. Imperio barbaris suscepit Imperium.* Porro hæc Theodosii Magistri militum cædes contigit anno Dom. 377. ut scribit Hieronymus in Chronico: *Theodosius*, ait, *Theodosii postea Imperatoris pater, & plurimi nobilium occisi.* Occiso patre Theodosius junior ex Duce Mœsiæ, sponte in Hispaniam secessit, ut præter Ambrosium docet Theodoritus in lib. 5. Hist. cap. 5. unde postea evocatus à Gratiano Magister militum, ac mox Augustus creatus est, Gratiano cædem patris, quam malo consilio ductus admiserat, honore filii compensare cupiente.

[a] MOTA EST INSULTU REPENTINO.] In Ms. Flor Regio [& Colb.] sic legitur, *mota est in excita repentino.* Quare amplector præ illa Gelenii conjectura hanc Editionis Aug. scripturam, *motu est excita repentino.*

[b] UT INDICANT PROPERATA.] In Aug. Editione, & in codice Regio, & Vat. hic locus ita perscriptus est: *Ut indicat properata quoniam raptim proclivia obsessaque ab iisdem, &c.* Unde fortasse quispiam sic scribendum esse conjiciat: *Ut indicant properata quondam raptu proclivi, obsessaque, &c.* Sanè hæc omnia uno ductu ac tenore continuanda esse non dubito.

[c] PER CELERES ACTA PROCINCTUS.] In codice Regio scriptum inveni, *perceleri acta procinctu.* In Vaticano & Colbert. *perceleris acta procinctu:* * in Tolos. *perceleri facta procinctu.* *

[d] PRIMICERIO QUEM ANTE DOCUIMUS MARICO.] Quis sit hic Maricus, aut quo tempore vixerit, obscurum est. Videtur tamen temporibus Diocletiani vixisse: eo enim imperante victi sunt Marcomanni & Quadi, ut docent Panegyrici veteres, & Idatius in Fastis. Sanè vox hæc Primicerius, haud multo antiquiorem hunc Maricum fuisse demonstrat: recens enim ejus dignitatis appellatio est. Significatur autem, ut puto, Primicerius Protectorum. * Suspicor tamen altius heic mendum subesse, quod fortasse sic emendari possit: *Vix resistente perruptis Alpibus Juliis Principe serio, quem antè docuimus, Marco.* Quadorum enim & Marcomannorum motus contigit Principatu Divi

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Gratiano A. III. & Æquitio Coſſ. Anno Chr. 374.

veniſſet ad loca, intempeſtivè turgens ut filius, nullis adfatibus delenitis iis, quos numquam tentatæ cupiditatis figmenta regionum ſuarum faciebant extorres, opus paullo antè inchoatum adgreditur, admiſsâ copiâ rogandi ſuſpenſum. Denique Gabinium Regem ne quid novaretur modeſtè poſcentem, ut adſenſurus, humanitate ſimulata cum aliis ad convivium conrogavit: quem digredientem poſt epulas, hoſpitalis officii ſanctitate nefariè violata, trucidari ſecurum effecit. Cujus rei tam atrocis diſſeminatus rumor ilico per diverſa, & Quados & gentes circumſitas efferavit: Regíſque flentes interitum, in unum coactæ miſere vaſtatorias manus: quæ Danubium tranſgreſſæ cùm nihil exſpectaretur hoſtile, occupatam circa meſſem agreſtem adortæ ſunt plebem: majoréque parte truncata, quidquid ſuperfuit domum cum multitudine varii pecoris abduxerunt. Eveniſſet profectò tunc inexpiabile ſcelus, numerandum inter probroſas rei Romanæ jacturas, (paullo enim adfuit quin filia caperetur Conſtantii, cibum ſumens in publica villa quam appellant Piſtrenſem, cùm duceretur Gratiano nuptura) ni favore propitii numinis præſens Meſſalla provinciæ rector, eam judiciali carpento impoſitam ad Sirmium viceſimo ſexto lapide diſparatum curſu reduxiſſet effuſo. Hoc caſu proſpero regia virgine periculo miſerandæ ſervitutis exempta, cujus niſi potuiſſet impetrari redemptio captæ, magnas inuſſiſſet Reipublicæ clades. Latiùs ſe cum Sarmatis Quadi pandentes, ad raptus & latrocinia gentes aptiſſimæ, prædas hominum (virile & muliebre ſecus) agebant & pecorum, villarum cineribus exuſtarum cæſorúmque incolentium exſultantes ærumnis, quos nec-opinantes ſine ulla parcimonia deleverunt. Per omnia itaque propinqua malorum ſimilium diſperſa formidine, Præfectus Prætorio agens tunc apud Sirmium Probus, nullis bellorum terroribus aſſuetus, rerum novarum lugubri viſu præſtrictus, oculóſque vix attollens, hærebat diu quid capeſſeret ambigens: & cùm paratis velocibus equis noctem proximam deſtinaſſet in fugam, monitus tutiore conſilio manſit immobilis. Didicerat enim omnes ſecuturos confeſtim qui mœnibus claudebantur, tegendos latebris opportunis: quod ſi contigiſſet, impropugnata civitas veniſſet in manus hoſtiles. Proinde parumper lenito pavore, ad arripienda quæ urgebant acri animo adſurgens, reterſit obrutas ruderibus foſſas, murorúmque maximam partem pacis diuturnitate contemptam [a] & ſubverſam aduſque celſarum turrium minas expediit, ſtudio ædificandi coalitus: hac ratione opere velociter abſoluto, quòd [b] impenſas ædificandi causâ

Marci, quem *ſerium Principem* Marcellinus vocat perinde ac Valentinianum in lib. XXVI. Mamertinus in Gratiarum actione *ſerios Principes* opponit *communibus*.

[a] ET SUBVERSAS.] Scribendum videtur, *& ſubverſam* ſupple *murorum partem*: [In codice quidem Colbertino & in aliis legitur *ſubverſas*.]

[b] IMPENSAS ÆDIFICANDI CAUSA.] Non ignoro impenſas ſimpliciter accipi

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI
Gratiano A. III. & Æquitio Coss. Anno Chr. 374.

theatri dudum congeſtas, ſufficientes ad id quod efficere maturabat, invenit. Atque huic ſpectato conſilio ſalutare addidit aliud: & Sagittariorum cohortem è ſtatione proxima, adfuturam obſidio ſi veniſſet, accivit. His velut obicibus barbari ab oppugnanda urbe depulſi, parum ad has calliditates dimicandi ſollertes, ſarcinîſque impediti prædarum, ad Æquitii vertuntur indaginem. Et cùm ad Valeriæ ſpatia longè remota ſeceſſiſſe captorum didiciſſent indiciis, illuc properato petierant gradu frendentes, hácque ex cauſa jugulo ejus intenti, quòd per ipſum circumventum Regem exiſtimabant inſontem. Quibus concito curſu ruentibus infeſtiùs, obviàm legiones motæ ſunt duæ, Pannonica & Mœſiaca, valida prœliis manus: quæ ſi conſpiraſſet, abierat proculdubio victrix. Sed dum diſcretim graſſatores adoriri feſtinant, ortis inter ſe diſcordiis impediti de honore certabant & dignitate. Quo intellecto Sarmatæ ſagaciſſimi, non exſpectato certandi ſigno ſollemni, Mœſiacam primam inceſſunt: dúmque milites arma tardiùs per tumultum expediunt, interfectis plurimis aucti fiduciâ aciem perrupere Pannonicam: disjectáque agminis mole, geminatis ictibus omnem pæne deleſſent, ni periculo mortis aliquos citum extraxiſſet effugium. Inter hæc fortunæ diſpendia triſtioris [a] Dux Mœſiæ Theodoſius junior, pri-

poſſe pro ſumptibus & pecunia. Sed tamen facere non poſſum quin ſuſpicionem meam hîc lectoris proponam judicio ac cenſuræ. Suſpicor enim impenſas hîc ſumi pro cæmentis ſeu materia ex arena & calce qua parietes ſartari ſolent. Palladius Æmilianus in lib. I. de re ruſtica: *Impensâ pumiceâ farciri muros*, id eſt cæmento ex pumice. Rectè ergo in Gloſſis veteribus, in titulo de habitationibus, legitur *impenſa*, φύραμα. Certè φύραμα eo ſenſu ſumitur à Plutarcho in præceptis quo modo ſit gerenda Reſp. * Sed & generaliter impenſæ dici poſſunt ſpecies omnes fabricis ædium utiles, ut lapides, ligna, ferrum, & ſimilia. Sic Marcellinus noſter ſumere videtur in libro XXVII. pag. 337. & vetus auctor Quæſtionum veteris ac novi Teſtamenti, quæſtione 106. Locum heic adſcribo: *Arbitramur*, inquit, *quia Moyſes, ut omnem errorem inferioris creaturæ auferret & impenſarum mundi, in principio ſubſtantias ipſas ex quibus mundus conſtat, factas eſſe ſignificavit: ut qui hujus rei teſtimonium recipit, ambigere non poſſit factum eſſe mundum: quando ſubſtantias quæ ad impenſas mundi profecerunt, initio ſubjectas fatetur*. Et infrà: *Subſtantiæ enim, quas primùm factas eſſe diximus, impenſæ ſunt mundo*. Addenda eſt vetus Inſcriptio Romæ, quæ talis eſt:

Conſtantina Deum venerans Chriſtóque dicata,
Omnibus impenſis devota mente paratis,
Numine divino multum Chriſtoque juvante,
Sacravit templum victricis Virginis Hagnes.

Victricis, id eſt Martyris, quæ tormenta & ſupplicia perſecutorum ſuperavit. Hieronymus de locis Hebraïcis, agens de Hieruſalem: *David eam Judeæ metropolim fabricatus eſt; eo quòd ibi locum Templi emerit, & impenſas ſtructuræ Salomoni filio dereliquerit.* Idem auctor in Commentariis in Epiſtolam I. ad Corinthios, qui vulgò tribuuntur Ambroſio, capite 15. *Cùm ex eadem maſſa omnis caro ſit; unde & quomodo in his tanta diverſitas ſit, ut unâ impensâ faceret genera diverſa.* Ambroſius in libro de fide Reſurrectionis. Auguſtinus in libro de vera Religione: *Quid enim præclarum novit, qui novit eâ impensâ quæ calce & arenâ confit, tenaciùs lapides cohærere quàm luto?* Juvenalis in Sat. III. *impenſas* vocat columnas marmoreas, ſigna nuda, ſigna veſtita, forulos cum libris, & modio argenti. Marcellus Empiricus aliter eo nomine utitur. Nam in Carmine de Medicina, ſpecies ex quibus fiunt medicamenta, *impenſas* appellat. *

[c] DUX MOESIÆ THEODOSIUS JUNIOR.] Hanc ejus victoriam commemorat Zoſimus in lib. 4. Μυσίᾳ δὲ αὖθις ἐπιχεθὲν κακοῦ, Θεοδοσίου τε τὴν στρατιωτικὴν ἀρχὴν ἔχοντ-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Gratiano A. III. & Æquitio Coss. Anno Chr. 374.

ma etiamtum lanugine juvenis, Princeps postea perspectissimus, Sarmatas Liberos ad discretionem servorum rebellium appellatos, conlimitia nostra ex alio latere invadentes, aliquotiens expulit & adflixit, congressibus densis adtritos: adeóque obsistentes fortissimè turbas confluentes oppressit, [a] ut cæsorum plurium alites justè sanguine satiaret & feras. Unde residui tumore jam deflagrante metuentes, ne idem Dux virtutis ut apparuit expeditæ, in primo finium aditu incursantes cuneos sterneret aut fugaret, vel insidias per silvarum locaret occulta, post multos perrumpendi conatus subinde tentatos incassum, abjectâ pugnandi fiducia concessionem petivere præteritorum & veniam: victique ad tempus indultæ fœderibus pacis nihil egere contrarium, eo maximè timore perculsi, quòd ad tutelam Illyrici Gallicani militis validum accesserat robur. Dum hæc tot ac talia per turbines agitantur assiduos, [b] Claudio regente Urbem æternam, Tiberis qui media intersecans mœnia, cloacis & fluviis abundantibus multis Tyrrheno mari miscetur, effusione imbrium exuberans nimia, & supra amnis speciem pansus, omnia pæne contexit. Et stagnantibus civitatis residuis membris quæ tenduntur in planitiem molliorem, montes soli & quidquid insularum celsiùs eminebat, à præsenti metu defendebatur: & ne multi inediâ contabescerent, undarum magnitudine nusquam progredi permittente, lembis & scaphis copia suggerebatur abunde ciborum. At verò ubi tempestas mollivit, & flumen retinaculis ruptis rediit ad solitum cursum, absterso metu nihil postea molestum exspectabatur. Hic ipse Præfectus egit admodum quietè, nullam seditionem super querela justa perpessus: & instauravit vetera plurima. Inter quæ porticum excitavit ingentem, lavacro Agrippæ contiguam, Eventus [c] Boni cognominatam, ea re quòd hujus nominis propè visitur templum.

τος, ἀνδρείως αὐτοῖς καὶ τὴν ὑπόνοιαν ἀποδείξαντες. ὅθεν ἐκ ταύτης τῆς νίκης δόξαν κτησάμενος ἔτυχε μετὰ ταῦτα τῆς βασιλείας. *Mœsia verò nullam incursionem perpessa est, eo quòd Theodosius Dux fortiter restitit, & irruptionem tentantes barbaros fugavit: ex qua victoria laudem adeptus, postea ad Imperium pervenit.* Idem scribit de hac Theodosii victoria Themistius in Oratione 18. pag. 470.

[a] UT CÆSORUM PLURIMUM.] Rectiùs in Editione Aug. legitur, *ut cæsorum plurium alites justè sanguine satiaret & feras.* Ac fortasse etiam emendandum est, *alites juxtà sanguine satiaret & feras.* Feræ enim & alites plerumque junguntur à Scriptoribus, cùm insepulta cadavera volunt dicere, ut apud Catullum ait Ariadne:

Pro quo dilaceranda feris dabor alitibúsque:

& passim apud Poëtas post Principem suum Homerum in principio Iliados.

[b] CLAUDIO REGENTE URBEM ÆTERNAM.] Claudius Præfectus Urbi fuit, Gratiano III. & Equitio Coss. ut docet lex 22. in Codice Th. quorum appellationes. Idem antea Proconsul Africæ fuerat Valentiniano Nob. Puero & Victore Coss. & sequenti anno quo Valentinianus III. & Valens III. Coss. fuerunt leg. 19. eodem Tit. & lege 7. de lustrali collatione.

[c] BONI EVENTUS COGNOMINATAM.] Bonum Eventum præcipuè colebant agricolæ teste Varrone in libri 1. de re rustica initio, ut is fruges ac frumenta & vineta bene evenire faceret. Cato de re rustica: *Uti tu fruges, frumenta, vineta, virgultáque grandire beneque evenire sinas.* Et Festus Pompeius de verborum significationibus: *Panibus*, ait, *redimibant caput equi immolati Idibus Octob. quia sacrificium fiebat ob frugum*

eventum. Hinc Boni Eventus simulacrum Romæ erat, dextrâ pateram, sinistrâ spicam & papaver tenentis, ut scribit Plinius in lib. 34. cap. 8. Manilius in lib. 1. Astronom.

Eventus frugum varios & tempora dicunt.

* Et Zeno Veronensis de Præcepto: *Attende tibi. Agricola es. Attende tibi, ut diligenter circumfodias infructuosam ficum, & adhibeas stercoris qualos, & totum facias quid quid ad fructuosum spectat eventum.* * Ceterùm Boni hujus Eventûs templum erat in IX. regione Urbis juxta thermas Agrippæ seu Agrippianas, quæ apud Charisium in lib. 1. malè Agrippinianæ dicuntur.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Gratiano A. III. & Æquitio Coss. Anno Chr. 374.

Explicit Liber XXIX.

AMMIANI MARCELLINI RERUM GESTARUM LIBER XXX.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XXX. continentur.

CAPUT I. *Para Rex Armeniorum evocatus à Valente, & Tarsi specie obsequiorum custoditus, cum trecentis popularibus fugit, & frustratus viarum observatores, equis Regnum repetit, nec multo pòst à Trajano Duce in convivio interficitur.*

C. II. *Valentis A. & Saporis P. R. de Armeniæ & Hiberiæ Regnis contendentium legationes.*

C. III. *Valentinianus A. post vastatos aliquos Alamanniæ pagos, cum Macriano Alamannorum Rege colloquitur, ac pacem facit.*

C. IV. *Modestus Præfectus Prætorio à jure dicendo Valentem avertit: & de Caussidicina, deque Jurisconsultis, & variis Advocatorum generibus.*

C. V. *Valentinianus Sarmatis & Quadis Pannoniarum populatoribus bellum illaturus, in Illyricum proficiscitur, & transito Danubio Quadorum pagos vastat, vicos incendit, barbaros cujusque ætatis jugulat.*

C. VI. *Idem dum legatis Quadorum populares suos purgantibus respondet iratus, ictu sanguinis exstinguitur.*

C. VII. *Quo patre natus sit, & quas res Princeps gesserit.*

C. VIII. *Ejus sævitia, avaritia, invidia, & timor.*

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

CAPUT I.

NTER has turbarum difficultates, [a] quas perfidia Ducis Rege Quadorum excitavit occiso per scelus; dirum in Oriente committitur facinus, Para Armeniorum Rege clandestinis insidiis obtruncato: cujus materiæ impio conceptæ consilio hanc primordialem fuisse novimus causam. Consarcinabant in hunc etiamtum adultum crimina quædam apud Valentem exaggerantes malè sollertes homines, dispendiis sæpe communibus pasti. Inter quos erat [b] Terentius Dux demissè ambulans, sempérque submæstus, sed quoad vixerat, acer dissensionum instinctor. Qui adscitis in societatem gentilibus paucis, ob flagitia sua suspensis in metum, scribendo ad Comitatum assiduè Cylacis necem replicabat & Artabannis: addens eumdem juvenem ad superbos actus elatum, nimis esse in subjectos immanem. Unde quasi futurus particeps suscipiendi tunc pro instantium rerum ratione tractatûs, idem Para regaliter vocatus, & apud Tarsum Ciliciæ obsequiorum specie custoditus, cùm neque ad Imperatoris castra accipi, nec urgentis adventûs causam scire cunctis reticentibus posset: tandem secretiore indicio comperit, per litteras Romano rectori suadere Terentium, mittere propediem alterum Armeniæ Regem: ne odio Paræ spéque quòd revertetur, natio nobis opportuna deficeret ad jura Persarum, eam rapere vi vel metu vel adulatione flagrantium. Quæ reputans ille, impendere sibi præsagiebat exitium grave. Et doli jam prudens, neque aliam nisi cito discessu salutis reperiens viam, suadentibus his quibus fidebat, conglobatis trecentis comitibus secutis eum è patria, cum equis velocissimis, ut in magnis solet dubiisque terroribus audacter magis quàm consideratè, pleraque diei parte emensa egressus cuneatim properabat intrepidus. Cúmque eum [c] provinciæ moderator, Apparitoris qui portam tuebatur imperatus, festinato studio re-

[a] QUAS PERCHA DUX.] At idem Marcellianus dictus est suprà in fine libri 29. Zosimus in lib. 4. Cælestium videtur vocare. Ab eo enim per insidias occisum esse Regem Quadorum in convivio scribit. Sed codex Regius & Vat.* Tol.* [& Colb.] scriptum habet, *quas percha Ducis.* Editio autem Augustana *quas per caducis:* unde sic locum hunc emendandum puto: *Inter has turbarum difficultates, quas perfidia Ducis Rege Quadorum excitavit occiso, &c.* Ita ferè in principio libri 28. loquitur Marcellinus: *Dum apud Persas, ut suprà narravimus, perfidia Regis motus agitat insperatos, &c.*

[b] TERENTIUS DUX.] Vir pius & admodum Catholicus, cujus insigne dictum factúmque refert Theodoritus in lib. 4. Hist. Eccles. cap. 28. Erat autem Dux Armeniæ. Idem postea Comes rei militaris fuit, ut docet Basilius in Ep. 175. & 250.

[c] PROVINCIÆ MODERATORIS APPARITOR.] Haud dubiè emendandum est, *provinciæ moderator, Apparitoris qui portam tuebatur percitus, festinato studio reperis-*

perisset

periſſet in ſuburbanis, ut remaneret enixiùs obſecrabat: & parum hoc impetrato, mortis averſus eſt metu. Nec minùs paullo poſtea legionem ſecutam jámque adventantem, ipſe cum promptiſſimis retrorſus excurrens, fundénſque in modum ſcintillarum ſagittas, ſed [a] voluntate errans, ita in fugam compulit, ut cum Tribuno milites universi perterrefacti, vividiùs quàm venerant remearent ad muros. Exin ſolutus omni formidine, biduo & binoctio exanclatis itinerum laboribus magnis, cùm ad flumen veniſſet Euphraten, & inopiâ navium voraginoſum amnem vado tranſire non poſſet, nandi imprudentiâ paventibus multis, ipſe omnium maximè cunctabatur: & remanſiſſet, ni cunctis verſantibus varia id reperire potuiſſet effugium in neceſſitatis abrupto tutiſſimum. Lectulos in villis repertos [b] binis utribus ſuffulſerunt, quorum erat abundans propè in agris vinariis copia: quibus ſingulis Proceres inſidentes & Regulus ipſe, jumenta trahentes, præruptos undarum occurſantium fluctus obliquatis meatibus declinabant: hócque commento tandem ad ulteriorem ripam poſt extrema diſcrimina pervenerunt. Reſidui omnes equis invecti natantibus, & circumluente flumine ſæpe demerſi jactatíque, infirmati periculoſo madore expelluntur ad contrarias margines: ubi paulliſper refecti, expeditiùs quàm diebus præteritis incedebant. Hoc nuntiato Princeps antedicti fugâ perculſus, quem elaqueatum fidem rupturum exiſtimabat, cum ſagittariis mille ſuccinctis & levibus Danielum mittit & Barzimerem revocaturos eum, Comitem unum, alterum Scutariorum Tribunum. Hi locorum gnaritate confiſi, quòd ille properans, ut peregrinus & inſuetus mæandros faciebat & gyros, compendioſis vallibus ejus itinera prævenerunt: & diviſis inter ſe copiis, clauſere vias proximas duas trium millium intervallo diſtinctas, ut tranſiturus per utramvis caperetur improvidus: ſed evanuit cogitatum hoc caſu. Viator quidam ad citeriora feſtinans, cùm bivium armato milite vidiſſet oppletum, [c] per poſterulam

ſet in ſuburbanis, prout in Mſſ. Flor. & Regio, & in Aug. Editione legitur. Ridiculum enim eſſet dicere Apparitorem, qui portam tuebatur, percitum feſtinato ſtudio reperiſſe Param in ſuburbanis. [In Mſ. Colbert. legi, *prov. moderator Apparitoris, qui portam tuebatur inperatus, feſti. ſt. ſupperiſſet in ſub.* optimè.]

[a] VOLUNTATE ERRANS IN FUGAM COMPULIT.] In Editione Auguſt. ſcriptum reperi, *errans hanc in fugam compulit*. At in Regio [& Colbert.] codice ſic legitur, *ha in fugam compulit*: quare ſcribendum exiſtimo, *ita in fugam compulit ut, &c.*

[b] BINIS UTRIBUS.] Utres vinarios intelligit, de quibus Apuleius in lib. 7. & Juriſconſultus in lege 4. D. de tritico, vino & oleo legato, & Scriptores Græci Latinique paſſim.

[c] PER POSTERULAM.] Hanc vocem Caſſianus in lib. 5. cap. 11. ſumit pro * poſtica vel poſtico, *une porte de derriere*, vel certè pro falſa porta. * Sic enim ait: *Quantalibet urbs ſublimitate murorum & clauſarum portarum firmitate muniatur, poſterula unius quamvis parviſſima proditione vaſtabitur.* * Eadem vox legitur in Paſſione S. Agathæ, ubi de Quintiano Judice: *Ipſe ad poſterulam ſecretarii fugiens, populum in januis dereliquit.* Nec aliter Anaſtaſius Bibl. in Geſtis Hormiſdæ Papæ. * At in hoc Marcellini lo-

[a] tramitem medium squalentem frutectis & sentibus vitabundus excedens, in Armenios incidit fessos : & ductus ad Regem, arcano sermone solum quæ viderat docet, ac retinetur intactus. Móxque metu dissimulato eques mittitur clandestinus ad dextrum itineris latus, diversoria paraturus & cibum : quo paullum progresso, in lævum tractum item alius talia facturus ire jubetur ocissimè, alterum aliorsum nesciens missum. Quibus ita utiliter ordinatis, Rex ipse cum suis dumeta per quæ viator venerat relegens, eo rursus monstrante, per hispidam & jumento onusto exiguam callem post terga relictis militibus evolavit : qui captis ejus ministris, missis ad mentes observantium præstringendas, quasi venaticiam prædam modò non porrectis brachiis exspectabant. Dúmque hi venturum opperiuntur, ille regno incolumis restitutus, & cum gaudio popularium summo susceptus, [b] in fide mansit immobilis, injuriis quas pertulerat omnibus demussatis. Danielus post hæc & Barzimeres cùm lusi jamjam revertissent ; probrosis lacerati conviciis, acsi inertes & desides, ut hebetatæ primoappetitu venenatæ serpentes, ora exacuere letalia, cùm primùm potuissent, elapso pro virium copia nocituri. Et leniendi causâ flagitii sui, vel fraudis quam meliore consilio pertulerunt, apud Imperatoris aures rumorum omnium tenacissimas incessebant falsis criminibus Param, incentiones Circeas in vertendis debilitandísque corporibus miris modis eum callere fingentes : addentésque quòd hujusmodi artibus offusâ sibi caligine mutatus, vasorúmque forma transgressus, tristes sollicitudines, si huic irrisioni superfuerit, excitabit. Hinc in illum [c] inexplicabile auctum Principis odium, & doli struebantur in dies, ut per vim ei vel clam vita adimeretur : agentíque tunc in Armenia Trajano, & rem militarem curanti, id secretis committitur scriptis. Qui inlecebrosis Regem insidiis ambiens, & modò serenæ mentis Valentis indices litteras tradens, modò ipse sese ejus conviviis ingerens, ad ultimum composita fraude ad prandium verecundiùs invitavit : qui nihil adversum metuens venit, concessóque honoratiore discubuit loco. Cúmque apponerentur [d] exquisitæ cuppediæ, &

co posterula eo sensu sumi non potest : nisi fortè pro aditu, & quasi ostio tramitis sumatur.

[a] TRAMITEM MEDIUM VITABUNDUS EXCEDENS.] Imitatur Sallustium qui in Jugurthino sic loquitur de Jugurtha : *Ipse quasi vitabundus per saltuosa loca & tramites exercitum ductare.* Ait igitur Marcellinus viatorem illum cùm bivium armatis oppletum vidisset, obliquo aditu tramitem quemdam medium inter duas vias petiisse, ac sic evasisse.

[b] IN EADEM FIDEI CERTITUDINE MANSIT IMMOBILIS.] Non dubito quin hanc scripturam Gelenius ex conjectura procuderit. Nam in MSS. Flor. & Regio [ac Colb.] & in Editione Aug. ita scriptum reperi, *fiderandi ne mansueti mobilis.* Unde proclivius erat sic emendare, *in fide pristina mansit immobilis.*

[c] INEXPLICABILE AUCTUM PRINCIPIS ODIUM.] Meliùs scriberetur *inexpiabile.* Idem error in lib. XV. insedit, ubi legitur, *& ob hoc homo tamquam inexplicabili obnoxius culpa, gravi mole criminis pulsabatur.* Scribendum enim illic quoque *inexpiabili.*

[d] EXQUISITÆ CUPPEDIÆ.] In

ædes amplæ nervorum & articulato flatilíque sonitu resultarent, jam vino incalescente, ipso convivii domino per simulationem naturalis cujusdam urgentis egresso, gladium districtum intentans, torvo lumine ferociens, quidam immittitur barbarus asper ex his quos Supras appellant, confossurus juvenem, ne exsilire posset etiamtum præpeditum. Quo viso Regulus fortè prominens ultra torum, expedito dolone adsurgens, ut vitam omni ratione defenderet, perforato pectore deformis procubuit victima, ictibus multiplicatis fœdè concisa. Hócque figmento nefariè decepta credulitate, inter epulas quæ reverendæ sunt vel in Euxino Ponto, hospitali numine contuente, peregrinus cruor [a] in ambitiosa lintea conspersus spumante sanie satietati superfuit convivarum, horrore maximo dispersorum. [b] Ingemiscat, si quis vitâ digressis est dolor, hujus adrogantiam facti Fabricius ille Luscinus: sciens qua animi magnitudine [c] Democharen, vel ut quidam scribunt Niciam, ministrum repulerit regium, colloquio occultiore pollicitum, quòd Pyrrhum Italiam tunc bellis sævissimis exurentem, veneno poculis necabit infectis: scripserítque ad Regem, [d] ut ab interiore caveret obsequio. Tantum reverentiæ locum apud priscam illam Justitiam, vel hostilis mensæ genialitas obtinebat. Verùm excusabatur recens inusitatum facinus

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

exemplari Regio [& Colb.] *cuppedia* scribitur hîc & in lib. XXVI. neque aliter apud Nonium Marcellum aliósque.

[a] IN AMBITIOSA TORALIA SPARSUS.] Hæc quidem Gelenii conjectura est. At in Regio codice ita legitur, *in ambitiosalam & conspersus spumantes ante societatis, &c.* [in Colbertino, *in ambositio salam & conspersus spumantes ante societatis, &c.*] in August. autem Editione legitur hoc modo, *in ambitiosa jam & conspersus spumantes ante societati, &c.* Ac fortasse ita scripserat Marcellinus: *Peregrinus cruor in ambitioso lecto conspersus, spumante sanie satietati superfuit convivarum:* [vel potiùs ita: *Peregrinus cruor in ambitiosa lintea conspersus, spumante sanie satietati superfuit convivarum:* ex vestigiis scripturæ codicis Colbertini. Lintea autem illa, sunt lintea toralia, quorum præter ceteros meminit Ammianus ipse in libro XVI. de quodam lauto & mundo apud Aquitanos convivio loquens hisce verbis: *Cùm vidisset linteorum toralium par, duos clavos ita latiss. &c.*]

[b] INGEMISCAT, SI QUIS VITA DIGRESSIS EST DOLOR, HUJUS ARROG.] Eâdem figurâ dixit T. Livius in lib. 21. *Quantum ingemiscant*, inquit, *patres nostri circa mœnia Carthaginis pugnare soliti, si videant nos progeniem suam, &c.* quæ figura magnam habet ἔμφασιν & gravitatem: estque valde familiaris Græcis Auctoribus. Nam & Demosthenes in Orat. contra Aristocratem sic dicit: καίτοι πολλάκις ποτ' ἂν στενάξειαν οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι, &c. & in fine Orat. contra Aphobum: μέγα δ' ἂν οἶμαι στενάξαι τὸν πατέρ' ἡμῶν, εἰ αἴσθοιτο, &c. & Dio in lib. 50. pag. 433. Denique Herodotus in lib. 7. ubi Lacedæmonii Geloni Siculorum Regi sic aiunt: ἦ κε μέγ' οἰμώξειεν ὁ Πελοπίδης Ἀγαμέμνων πυθόμενος Σπαρτιήτας τὴν ἡγεμονίην ἀπαραιρῆσθαι ὑπὸ Γέλωνος: quæ Herodoti verba translata sunt ex Homerico versu in Iliad. 8. ni fallor.

[c] DEMOCHAREM, VEL UT QUIDAM SCRIBUNT NICIAM.] Timocharem habet Editio Mariangeli, quemadmodum is dicitur à Valerio Maximo in lib. 6. cap. 5. & apud Agellium in lib. 3. cap. 8. At eumdem Niciam vocat Claudius Quadrigarius apud Agellium in dicto loco, & Zonaras in tomo I. Annalium: qui id etiam adjicit, Pyrrhum cùm ex Italia in Epirum tamquam reversurus solveret, Milonem cum præsidio Tarenti reliquisse, sellámque ei tradidisse pelle Niciæ vinctam & constratam. Ælianus autem in lib. 12. cap. 33. Variæ Historiæ Cineam hunc Pyrrhi medicum nominat, corruptè ut censeo.

[[d] UT AB INTERIORE CAVERET OBSEQUIO.] In codice Colbertino ita scriptum lego: *Scriberetque ad Regem, ut ab exteriore caveret obsequio.* *Exterius* Medici *obsequium* vocare potuit Marcellinus, ut in li-

& pudendum necis exemplo Sertorianæ: adulatoribus forsitan ignorantibus, quòd, [a] ut Demosthenes perpetuum Græciæ decus adfirmat, numquam similitudine aut impunitate alterius criminis diluitur id, quod contra ac liceat arguitur factum.

Caput II.

Hæc per Armeniam notabiliter gesta sunt. Sapor verò post suorum pristinam cladem comperto interitu Paræ, quem sociare sibi impendio conabatur, mærore gravi perculsus, augentéque nostri exercitûs alacritate formidinem, majora sibi præseminans, [b] Arrace legato ad Principem misso, perpetuam ærumnarum causam deleri penitus suadebat Armeniam: si id displicuisset, aliud poscens, ut Hiberiæ divisione cessante, remotísque inde partis Romanæ præsidiis, Aspacures solus regnare permitteretur, quem ipse præfecerat genti. Ad quæ Valens in hanc respondit sententiam, nihil derogare se posse placitis ex consensu firmatis, sed ea studio curatiore defendere. Glorioso proposito contrariæ Regis litteræ hieme jam extrema perlatæ sunt, vana causantis & tumida. Adseverabat enim non posse semina radicitus amputari discordiarum, nisi intervenissent conscii pacis fœderatæ cum Joviano, quorum aliquos vitâ didicerat abscessisse. Ingravescente post hæc altiùs cura, Imperator eligere consilia quàm invenire sufficiens, id conducere rebus existimans, Victorem Magistrum equitum & Urbicium Mesopotamiæ Ducem ire properè jussit in Persas, responsum absolutum & uniusmodi perferentes: quòd Rex justus & suo contentus, ut jactitabat, scelestè concupiscat Armeniam, ad arbitrium suum vivere cultoribus ejus permissis: sed ni Sauromaci præsidia militum impertita principio sequentis anni ut dispositum est inpræpedita reverterint, invitus ea complebit, quæ sponte sua facere supersedit. Quæ legatio

bro xxv. *citeriorem vitam* vel exteriorem appellat his verbis: *Ut ne suspicione quidem tenus libidinis ullius vel citerioris vitæ ministris incusaretur. Exterius obsequium* vocat, quod alii interius & domesticum dicerent; *citeriorem vitam*, quam alii interiorem nuncupavere, ipse Marcellinus in libro isto xxx. *secretiorem vitam.*]

[a] Ut Demosthenes affirmat.] In Oratione contra Androtionem initio: οὐ γὰρ εἴ τι πώποτε μὴ κατὰ τοὺς νόμους ἐπράχθη, σὺ δὲ τοῦτο ἐμιμήσω, διὰ τοῦτο ἀποφεύγειν ἂν δικαίως, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον ἁλίσκοιο. ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἑάλω, σὺ ταῦτα οὐκ ἂν ἔγραψας, οὕτως ἂν σὺ νῦν ἁλῷς, ἄλλος οὐ γράψει. Quæ sic vertit Quintilianus: *Non enim si quid umquam contra leges factum est, idque tu es imitatus, idcirco te convenit pœnâ liberari: quin è contrario damnari multo magis. Nam ut si quis eorum damnatus esset, tu hæc non scripsisses: ita si tu damnatus fueris, non scribet alius.* Eadem ferè verba repetit Demosthenes in Orat. adversus Aristocratem. Quæ quidem Cicero in actione 3. contra Verrem eleganter est imitatus: ut memini notatum esse ab Antonio Mureto in lib. xIII. Variarum Lect. cap. x. * Demosthenis verba imitatus est suo more Isidorus Pelusiota in Epistola 151. libri 5. * Sed & Isocrates eamdem ferè sententiam posuit in Busiridis Laudatione sub finem: ubi Sophistam quemdam reprehendit, qui cùm Busiridem laudare constituisset, non illum culpâ vacare ostenderat, sed alios eadem fecisse docuerat: quæ ut ait Isocrates, facillima delinquentium defensio est. Cùm enim difficilè scelus ullum reperiatur quod nondum ab aliquo patratum sit; si sceleris convictos nihil grave admisisse putabimus, dummodo alios eadem fecisse constet: nonne omnibus reis expedita defensio supperet, & malitiosis hominibus licentia atque impunitas proponetur?

[b] Arsace legato.] In Editione August. & codice Regio [&

recta quidem & libera, ni deviasset in eo, quòd absque mandatis oblatas sibi regiones in eadem Armenia suscepit exiguas. Quâ regressâ, advenit Surena potestatis secundæ post Regem, has easdem Imperatori offerens partes, quas audacter nostri sumpsere legati. Quo suscepto liberaliter & magnificè, sed parum impetrato quod poscebat remisso, parabantur magna instrumenta bellorum, ut mollita hieme Imperatore trinis agminibus perrupturo Persidem, ideóque Scytharum auxilia festina celeritate mercante. Proinde parum adeptus ea quæ spe vana conceperat Sapor, ultráque solitum asperatus, quòd ad expeditionem accingi rectorem compererat nostrum: [a] iram ejus conculcans Surenæ dedit negotium, ut ea quæ Victor Comes susceperat & Urbicius, armis repeteret si quisquam repugnaret, & milites Sauromacis præsidio destinati malis affligerentur extremis. Hæcque ut statuerat maturata confestim, nec emendari potuerunt nec vindicari, quia rem Romanam alius circumsteterat metus totius Gothiæ, Thracias licentiùs perrumpentis: quæ funera tunc explicari poterunt carptim, si ad ea quoque venerimus. Hæc per Eoos agitata sunt tractus. Quorum inter seriem Africanas clades, & legatorum Tripoleos manes inultos etiamtum & errantes sempiternus vindicavit Justitiæ vigor, aliquoties serus, sed scrupulosus quæsitor gestorum rectè vel secius, hoc modo. Remigius, quem populanti provincias retulimus Comiti favisse Romano, postquàm Leo in ejus locum Magister esse cœpit Officiorum, à muneribus Reipublicæ jam quiescens, negotiis se ruralibus dedit prope Mogontiacum in genitalibus locis. Quem ibi morantem securiùs, Præfectus Prætorio Maximinus reversum ad otium spernens, ut solebat diræ luis ritu grassari per omnia, lædere modis quibus poterat affectabat: útque rimaretur plura quæ latebant, Cæsarium antehac ejus Domesticum, postea Notarium Principis, raptum quæ Remigius egerit, vel quantum acceperit ut Romani juvaret actus infandos, per quæstionem cruentam interrogabat. Quibus ille cognitis, cùm esset ut dictum est in secessu, conscientia malorum urgente, vel rationem formidine superante calumniarum, innodato gutture laquei nexibus interiit.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI
Gratiano A. III. & Æquitio Coss.
Anno Chr. 374.

CAPUT III.

Secuto post hæc anno, Gratiano adscito in trabeæ societatem Æquitio Consule, Valentiniano post vastatos aliquos Alamanniæ pagos munimentum ædificanti prope Basiliam, quod appellant ac-

Colbertino] scriptum inveni *Arrace.*

[[a] IRAM EJUS OCCULTANS, &c.] Iratus erat Sapor, quòd ipsi res in Armenia & Hiberia non bene succederet: sollicitus erat & Valens Aug. de utriusque Provinciæ statu. Sed cur Sapor iram Valentis hostis sui occultaret, ac non potiùs suam indignationem dissimularet ac tegeret? In codice Colbertino lego, *iram ejus conculcans*, optimo sensu. *Iram Valentis conculcans* Sapor, id est spernens, negligens, parvi ducens, augens etiam ac provocans, & ipsi insultans. Editio Basiliensis Frobenii anni 1546. & Parisiensis Roberti Stephani Gelenianam secuta, Editio etiam Lugdunensis Gryphii codici Colbertino suffragantur.]

Valentinianus, Valens & Gratianus Augusti Gratiano A. III. & Æquitio Coss. Anno Chr. 374.

colæ Robur, offertur Præfecti relatio Probi, docentis Illyrici clades. Quibus ille, ut cunctatorem decuerat Ducem, examinatiùs lectis, attonitus cogitationibus anxiis, Paterniano Notario misso negotium scrupulosa quæsivit indagine: móxque veris per eum nuntiis gestorum acceptis, evolare protinus festinabat, ausos temerare limitem barbaros primo fragore ut mente conceperat oppressurus armorum. Quia igitur abeunte autumno multa impediebant & aspera, adnitebantur omnes per regiam Optimates, ut adusque principium veris [a] oratum eum pertinerent & exoratum: primum durata pruinis itinera, ubi nec adultæ in pastum herbæ reperirentur, nec cetera usui congrua, penetrari non posse firmantes: dein vicinorum Galliis Regum immanitatem, maximéque omnium Macriani ut formidati tunc prætendentes, quem constabat impacatum relictum, etiam ipsa urbium mœnia tentaturum. Hæc memorantes addentésque utilia, reduxere eum in meliorem sententiam: statímque ut conducebat rei communi, prope Mogontiacum blandiùs Rex antedictus accitur, proclivis ipse quoque ad excipiendum fœdus, ut apparebat. Et venit immane quo quantóque flatu distentus, ut futurus arbiter superior pacis: diéque prædicto colloquii ad ipsam marginem Rheni caput altiùs erigens stetit, hincinde sonitu scutorum intonante gentilium. Contrà Augustus adscensis amnicis lembis, sæptus ipse quoque multitudine castrensium ordinum, tutiùs prope ripas accessit, signorum fulgentium nitore conspicuus: & immodestis gestibus murmuréque barbarico tandem sedato, post dicta & audita ultro citróque versùs, amicitia media sacramenti fide firmatur. Hísque perfectis discessit turbarum Rex artifex delenitus, futurus nobis deinceps socius: & dedit postea adusque vitæ tempus extremum, constantis in concordiam animi [b] facinorum documentum pulchrorum. Periit autem in Francia postea: quam dum internecivè vastando perrumpit avidiùs, oppetiit Mellobaudis bellicosi Regis insidiis circumventus. Post fœdus tamen sollemni ritu impletum, Treveros Valentinianus ad hiberna discessit.

Caput IV.

Hæc per Gallias & latus agebantur Arctoum. At in Eois partibus alto externorum silentio intestina pernicies augebatur per Valentis amicos & proximos, apud quos honestate utilitas erat antiquior. Navabatur enim opera diligens, ut homo rigidus audire cupiens lites, à studio judicandi revocaretur, metu ne ita ut Juliani

[a] ORATUM EUM PERTINERENT ET EXORATUM.] [*Pertinerent* activè dictum, pro retinerent omni vi atque ratione. Sic initio libri XXVII. *Ipse denique Charietto, dum cedentes objectu corporis & vocis jurgatorio sonu audentiùs pertinet, &c.* uti codex Colbert. præfert: cùm vulgò legatur, *sono aud. retinet.*] Nescio quid causæ fuit Gelenio, ut elegantem hanc scripturam interpolaret. Sic enim loquitur Terentius in Andria:

Simo gnatam ut det oro, vixque id exoro:

& Symmachus in Ep. 16. libri 1. & Paulinus in Ep. 27. Claudianus denique in Eutropium lib. 1. [In Ms. Colbert. legitur, *perciperent*, pro *pertinerent*, deestque vox *veris*.]

[b] FACINORUM DOCUMENTUM

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

temporibus defensione innocentia respirante, frangeretur potentium tumor adsumptâ licentiâ latiùs solitus evagari. Ob hæc & similia concordi consensu dehortantibus multis, maximéque [a] Modesto Præfecto Prætorio regiorum arbitrio spadonum exposito, & subagreste ingenium nullis vetustatis lectionibus expolitum coacto vultu fallente, & adserente quòd infra imperiale columen causarum essent minutiæ privatarum: ille [b] ad humiliandam celsitudinem potestatis negotiorum examina spectanda instituta esse arbitratus, ut monebat, abstinuit penitus, laxavítque rapinarum fores: quæ roborantur in dies judicum advocatorúmque pravitate sententium paria: qui tenuiorum negotia militaris rei rectoribus, vel intra palatium validis venditantes, aut opes, aut honores quæsivere præclaros. Hanc professionem Oratorum forensium, jure πολιτικῆς μορίου εἴδωλον, id est [c] civilitatis particulæ umbram, vel

PULCHRORUM.] Scribendum videtur, *facinorum documenta pulchrorum*, ut clausula aptiùs sonet.

[a] MODESTO PRÆFECTO PRÆT.] Domitius Modestus is dicebatur. Fuerat autem primò Comes Orientis temporibus Constantii Augusti, ut docet Marcellinus noster in lib. XIX. ad finem. Postea mortuo Constantio accusatus est apud Julianum, quòd Constantii partes studiosiùs quàm par erat adversus ipsum ac diutiùs fovisset. Sed Julianus cùm in Orientem venisset, non modò eum absolvit, sed etiam Præfectum Urbis Constantinop. creavit: ut docet Libanius in Epist. 688. ad Maximum, & 689. ad Hyperechium. Idem sub Juliano se Deorum cultui deditum esse simulavit, ut ex Epist. 704. Libanii didici. Nec dubito quin ea simulatione Julianum sibi conciliaverit Modestus, & ex offenso amicum reddiderit, ut de Thalassio suprà notavi ad lib. 22. Quod etiam non omisit Gregorius Nazianzenus in Philippica 2. adversus Julianum: τί δ' αὖ εἰ λέγοιμι δικῶν μεταθέσεις καὶ μετακλίσεις πολλάκις διὰ μέσης νυκτός. Et paullo suprà: μία ψῆφος ἦν εἰς ἀρχὴν ἡ παράβασις. *Unicum erat suffragium ad Magistratus impetrandos desertio Christiani cultus.* Hic idem Modestus iterum Præfectus urbi Constant. fuit Valentiniano Nob. puero & Victore Coss. ut scribit Idatius in Fastis: *His Conss. opus magnificum cisternæ Constantinopolit. completum est à Domitio Modesto V. C. iterum Pref. Urbis, quod in prima inchoaverat Prefectura.* Hæc cisterna ex conditoris nomine Modestiaca dicta est, eratque in regione XI. Urbis, ut est in Descriptione urbis Constant. De ejusdem Præfectura Prætoriana & Consulatu suprà notavi. Filium autem habuit Infantium teste Libanio in Epist. 880. qui postea Comes fuit Orientis, ut in Cod. Th. legitur.

[b] AD HUMILIANDAM.] In Ms. Regio legitur *humilitandam*: nec aliter in libro 29. scriptum habet codex Reg. & Florentinus. [ac Colb. Vide de eo verbo suprà pag. 561.]

[c] CIVILITATIS PARTICULÆ UMBRAM VEL ADULATIONIS PARTEM QUARTAM ESSE DEFINIT PLATO.] Platonis locus est in Gorgia, ubi Socrates hanc sententiam sic explicat. Ut corporis, sic etiam animi quædam est εὐεξία, quam bonam habitudinem possumus dicere. Eam autem corpori quidem præstat medicina & exercitatrix seu γυμναστική; quæ sub corporis curatione quasi partes continentur. Animo verò eam habitudinem præstat politica seu civilis ars, cujus duæ sunt partes: justitia quæ medicinæ ex adverso respondet; & legalis, quæ exercitatrici. Et hæ quidem quatuor omnino sunt artes quæ partim animum, partim corpus rectè curant atque excolunt. Sed harum loco frequenter irrepit adulatrix, quadrifariam & ipsa divisa, quæ non id quod optimum est, sed solam voluptatem consectatur. Pro medicina enim subit coquinaria: pro exercitatrice mangonum ars, qui colorem fuco & verum robur inani sagina mentiuntur. Similiter legalem seu νομοθετικὴν imitatur sophistice; judiciariam autem rhetorice. Et hæc fuit sententia Socratis, qui Rhetoricam inter turpes artes disertè collocat, quidquid contrà Quintilianus dicat in lib. 2. cap. 15. Ad eum Platonis locum alludit Themistius in Orat. XV. Post Platonem omnes Academici Rhetorum artem perinde damnarunt. E quorum numero Critolaus & Charmidas multis in eam invecti sunt, quæ congessit Sextus in lib. 2. adversus Mathematicos: & Dio Academicæ sectæ Philosophus, in Euboïca Oratione sub finem, pau-

adulationis partem quartam esse definit amplitudo Platonis: [a] Epicurus autem κακοτεχνίαν nominans, inter artes numerat malas. [b] Tisias suasionis opificem esse memorat, adsentiente Leontino Gorgia. Quam à veteribus ita determinatam, Orientalium quorumdam versutia adusque bonorum extulit odium: unde etiam [c] retinaculis temporis præstituti frenatur. Ergo absolutis super ejus indignitate paucis, quam in illis partibus agens expertus sum, ad cœptorum cursum regrediar institutum. Florebant elegantiæ priscæ patrociniis Tribunalia: cùm oratores concitæ facundiæ, attenti studiis doctrinarum, ingenio, fide, copiis ornamentísque dicendi pluribus eminebant: ut [d] Demosthenes, quo dicturo concursus audiendi causâ ex tota Græcia fieri solitos, monumentis Atticis continetur: & [e] Callistratus, quem [f] nobilem illam super Oropo causam

peribus suis eam artem interdicit perinde ac plumariam atque præconium & reliquas hujusmodi. Maximus item Tyrius in Orat. 12. Rhetores mangonibus comparat, qui cùm tenera mancipia acceperint sub Sole & cælo libero educata, eadem in umbra alentes ac levigantes, naturalem pulcritudinem corrumpunt. Nec absurdè Platonicis adjungetur Philo, qui in libr. de Agricultura initio, de Rhetorica hæc dicit: καὶ ῥητορικῆς τὸ συνηγορικὸν καὶ ἐμμέθοδον εἶδος, οὐ περὶ τὴν εὕρεσιν τοῦ δικαίου πραγματευόμενον, ἀλλὰ περὶ τὴν δι' ἀπάτης πειθὼ τῶν ἀκουόντων.

[a] EPICURUS KAKOTEXNIAN NOMINANS.] Id est fallendi artem: quæ fuit etiam Athenæi sententia, ut refert Quintilianus in lib. 2. Ceterùm Epicurus Rhetoricam artem esse negabat. Sic enim scribit in lib. de Rhetorica: φύσις γάρ ἐστιν ἡ κατορθοῦσα λόγους, τέχνη δὲ οὐδεμία; ut videre est in Scholiis ad Hermogenem, pag. 377. id est: *Sola natura est, quæ orationem perficit, ars autem nulla.*

[b] CTESIAS SUASIONIS OPIFICEM.] In Ms. Regio scriptum inveni κτησίας, [in Colbert. Κτησίας.] Nec dubito quin Ammianus scriptum reliquerit *Tisias*: fuit enim Tisias cum Corace Siculo antiquissimus artis Rhetoricæ scriptor, ut prodit Dionysius Halic. & Plutarchus in Isocratis Vita, Quintilianus in lib. 3. Cicero, & alii plures. Hujus auditor fuisse dicitur Leontinus Gorgias, ut narrant interpretes Hermogenis initio. Hi Rhetoricam definiebant πειθοῦς δημιουργὸν, id est suasionis artificem, ut videre est apud Platonem in Gorgia.

[c] RETINACULIS TEMPORIS PRÆST. FRENATUR.] Cùm enim certus esset numerus patronorum, ubi ordine matriculæ ad primum locum & Advocationem fisci pervenerant, post biennium abscedebant, ut patet ex Codice.

[d] DEMOSTHENES QUO DICTURO CONCURSUS, &c.] Imitatur Ciceronem, qui sic loquitur in Bruto: *Ne illud quidem intelligunt non modo ita memoriæ proditum esse, sed ita necesse fuisse, cùm Demosthenes dicturus esset, ut concursus ex tota Græcia audiendi causâ fierent.*

[e] ET CALLISTRATUS.] Callistratus Aphidnæus, celeberrimus Athenis Orator, in Rep. gerenda versatus est paullo ante Leuctricam pugnam, ut tradit Xenophon in lib. 6. Hist. Diodorus Siculus in lib. XV. Eum Oratorum omnium qui umquam Athenis fuissent, principem ponit Æschines in Orat. de ementita legatione, & Cornelius Nepos in Epaminonda. Hic postea ab Atheniensibus relegatus, Datum opidum in Thracia condidit, ut memorat Isocrates in Oratione Sociali, Scylax Caryandenus in Thraciæ descriptione, & Zenobius in adagio Δάτος ἀγαθῶν. Cúmque Apollinis Delphici oraculum consuluisset de reditu in patriam, eique respondisset Apollo, si in patriam redisset, eum jus recuperaturum: Athenas reversus, capitali supplicio damnatus est, ut refert Lycurgus in Orat. contra Leocratem. Erat autem Callicratis filius, teste Theopompo in lib. x. Philipp. apud Athenæum in 4°. Quare fallitur Plutarchus in x. Rhetorum Vitis, qui Callistratum hunc Empædi filium facit: Καλλιστράτου τοῦ Ἐμπαίδου Ἀφιδναίου, ῥήτορος δεξιοῦ καὶ ἱππαρχήσαντος. Fuit quidem Callistratus Empædi filius, Præfectus equitum in Sicilia Peloponnesiaci belli temporibus, de quo Pausanias in Achaïcis: sed hic de quo agimus recentior, Callicratis filius fuit: cujus meminit Demosthenes contra Timotheum, & Aristoteles in Rhetorica.

[f] NOBILEM ILLAM SUPER OROPO CAUSAM.] [*] Oropii se & agrum suum dediderant Atheniensibus, teste Iso-

(* qui

([a] qui locus in Eubœa eſt) perorantem, idem Demoſthenes Academiâ cum Platone relictâ ſectatus eſt: ut Hyperides, & Æſchines, & Andocides, & Dinarchus, & [b] Antiphon ille Rhamnuſius, quem ob defenſum negotium omnium primum antiquitas prodidit accepiſſe mercedem. Nec minus apud Romanos Rutilii, & Galbæ, & Scauri, vitâ, moribus, frugalitatéque ſpectati, & poſtea per varias ævi ſequentis ætates Cenſorii, & Conſulares multi, & triumphales, Craſſi & Antonii, & cum Philippis Scævolæ aliíque numeroſi, poſt exercitus proſperrimè ductos, poſt victorias & trophæa, civilibus ſtipendiorum officiis floruerunt: laureáſque fori ſpecioſis certaminibus occupantes, ſummis gloriæ honoribus fruebantur. Poſt quos excellentiſſimus omnium Cicero, orationis imperioſæ fluminibus ſæpe depreſſos aliquos judiciorum eripiens flammis: *Non defendi homines ſine vituperatione fortaſſe poſſe; negligenter defendi ſine ſcelere non poſſe* firmabat. At nunc videre eſt [c] per Eoos omnes tractus violenta & rapaciſſima genera hominum per fora omnia volitantium, & ſubſidentium divites domus, ut Spartanos canes aut Cretas, veſtigia ſagaciùs colligendo, ad ipſa cubilia pervenire cauſarum. In his primus eſt cœtus eorum, qui ſeminando diverſa jurgia per vadimonia mille jactantur, viduarum poſtes & orborum limina deterentes, & [d] aut inter diſcordantes amicos aut propinquantes vel affines, ſi ſimultatum [e] levia ſenſerint receptacula, odia ſtruentes infeſta: in quibus æta-

erate in Plataico. Aliquanto pòſt Themiſon Eretrienſis & Theodorus collecta exſulum manu Oropum pulſo Athenienſium præſidio occuparunt Olymp. 103. anno 3. Quod opidum ut recuperarent Athenienſes, ilico omnes copias eduxerunt: contrà Thebani auxilium Themiſoni tulere. Itaque Athenienſes jure potiùs quàm armis decernendum rati, opidum Thebanorum fidei commendaverunt, donec res in publico Græcorum concilio eſſet judicata. Sed Thebani id opidum reſtituere poſtea recuſarunt, ut ſcribit Xenophon in lib. 7. Diodorus in 15. Ulpianus ad Demoſthenem pro Corona. Ceterùm Athenienſes judicium capitis conſtituerunt adverſum eos quorum negligentiâ id opidum captum fuerat: & Chabrias Imperator eo nomine accuſatus cauſam dixit, ut refert Demoſthenes contra Midiam: φιλόστρατον ἅπαντες ἴσμεν Χαβρίαν κατηγορήσαντα ὅτ' ἐκείνετο τὴν περὶ Ὠρωποῦ κρίσιν θανάτου, καὶ πάντων τῶν κατηγόρων πικρότατον γεγενημένον. *Philoſtratum omnes novimus, hunc qui Chabriam accuſavit, cùm ille de Oropo cauſam capitis diceret, omnium accuſatorum acerbiſſimum.* Inter accuſatores Chabriæ præter Philoſtratum fuiſſe videtur & Calliſtratus noſter, ad id publicè conſtitutus ex more inſtitutóque Athenienſium, de quo Plutarchus in Demoſthenis Vita: μέλλοντος δὲ τοῦ Καλλιστράτου ἀγωνίζεσθαι τὴν περὶ Ὠρωποῦ κρίσιν.

[a] QUI LOCUS IN EUBOEA EST.] Immo in confinio Atticæ & Bœotiæ, teſte Thucydide, Pauſania, Ulpiano, aliiſque.

[b] ANTIPHON QUEM OB DEFENSUM NEG.] Vide Plutarch. in Antiphontis Vita.

[c] PER EOS OMNES TRACTUS.] Scribendum omnino eſt, *per Eoos*, ut præcedentia demonſtrant: atque ita in codice Valentino exaratum fuiſſe notarat Ant. Loiſellus.

[d] ET AVIDI INTER DISCORDANTES.] In Regio exemplari [& Colb.] * ac Toloſ. * ſcriptum inveni: *Et avi inter diſcord. &c.* Quare amplector ſcripturam Editionis Auguſtanæ quæ eſt ejuſmodi: *Et aut inter diſcordantes amicos aut propinquos, &c.*

[e] OB LEVIA SCRINII RECEPTACULA.] Hæc quoque ſcriptura ex conjectura Gelenii profecta eſt. In codice quidem Regio [& Colb.] ita legitur hic locus: *Simultatum levias in ſerinin receptacula, &c.* quemadmodum in Mſ. Florent. ſcriptum fuiſſe monuit Lindenbrogius. Neque diver-

Valentinianus, Valens & Gratianus Augusti.

tis progressu non ut aliorum vitia intepescunt, sed magis magisque roborantur: inter rapinas insatiabiles inopes, ad capiendam versutis orationibus judicum fidem, quorum nomen ex Justitia natum est, sicam ingenii distringentes. Horum obstinatione libertatem temeritas, constantiam audacia praeceps, eloquentiam inanis quaedam imitatur fluentia loquendi: quarum artium scaevitate, ut Tullius adseverat, nefas est religionem decipi judicantis. Ait enim: *Cúmque nihil tam incorruptum esse debeat in Republica quàm suffragium, quàm sententia; non intelligo cur qui ea pecuniâ corruperit, pœnâ dignus sit: qui eloquentiâ, laudem etiam ferat. Mihi quidem hoc plus mali facere videtur qui oratione, quàm qui pretio judicem corrumpit: quòd pecuniâ corrumpere prudentem nemo potest; dicendo potest.* Secundum est genus eorum, qui juris professi scientiam, quam repugnantium sibi legum abolevere discidia, velut vinculis ori impositis reticentes, jugi silentio umbrarum sunt similes propriarum. Hi velut fata natalicia praemonstrantes, aut Sibyllae oraculorum interpretes, vultus gravitate ad habitum composita tristiorem, ipsum quoque venditant quod oscitantur. Hi ut altiùs videantur jura callere, Trebatium loquuntur, & [a] Cascellium, & Alfenum, & Auruncorum [b] Sicanorúmque jamdiu leges ignotas, cum Evandri matre adhinc saeculis obrutas multis. Et si voluntate matrem tuam finxeris occidisse, multas tibi suffragari absolutionem lectiones reconditas pollicentur, si te senserint esse nummatum. Tertius eorum est ordo, qui ut in professione turbulenta clarescant, ad expugnandam veritatem ora mercenaria procudentes, per prostitutas frontes vilésque latratus quò velint aditus sibi patefaciunt crebros: qui inter sollicitudines judicum per multa distentas inresolubili nexu vincientes negotia, laborant ut omnis quies litibus implicetur, & nodosis quaestionibus de industria judicia circumscribunt: quae cùm rectè procedunt, delubra sunt aequitatis: cùm depravantur, foveae fallaces & caecae: in quas si captus ceciderit quisquam, non nisi per multa exsiliet lustra, adusque ipsas me-

sam in exemplari Mariangeli scripturam fuisse satis constat: sic enim edidit: *Simultatum levia inseri in receptacula, &c.* [Unde adducor, ut credam sic à Marcellino scriptum fuisse: *Si simultatum levia senserint receptacula, &c.* sensu jam plano ac manifesto.]

[a] Et Caesellium.] Quanto meliùs in codice Regio [& Colb.] *Cascellium?* Cui suffragatur Editionis August. scriptura, *Castellium.* Aulus Cascellius juris civilis scientiâ celebris fuit, idémque summa libertate & constantiâ praeditus. Numquam enim adduci potuit, ut de aliqua earum rerum quam Triumviri dederant, formulam componeret. Idem cùm adversus Caesaris tempora liberiùs loqueretur, monerénteque amici ut ab eo desisteret, duas sibi res magnam licentiam parere respondit, senectutem & orbitatem, ut legitur in lib. 6. Valerii Maximi. Ejusdem meminit Horatius, Macrobius, & Pomponius in lege 2. D. de origine juris.

[b] Sicanorumque.] Sic etiam Agellius in lib. 1. cap. x. quem Marcellinus noster imitatur. Non displicet tamen scriptura, quam in Regio codice reperi, *Siculorumque.* Siculi enim, non Sicani olim Italiam incoluere: iique à Pelasgis expulsi, in Trinacriam insulam quam tunc Sicani tenebant, trajecere; ut tradit Dionysius Ha-

Valentinianus, Valens & Gratianus Augusti.

dullas exsuctus. Quartum atque postremum est genus [a] impudens, pervicax, & indoctum, eorum qui cùm immaturè è litterariis cruperint ludis, per angulos civitatum discurrunt, [b] mimiambos non causarum remediis congrua commentantes, fores divitum deterendo, cenarum cibórumque aucupantes delicias exquisitas. Qui cùm semel umbraticis lucris, & inhiandæ undique pecuniæ sese dediderint, litigare frustra quoslibet innocentes hortantur: & ad defendendam causam admissi, quod rarò contingit, [c] suscepti nomen & vim negotii sub ore disceptatoris inter ipsos conflictuum articulos instruuntur, circumlocutionibus indigestis ita scatentes, ut conluvionis tæterrimæ audire existimes ululabili clamore Thersiten. Cùm autem ad inopiam muniendarum venerint allegationum, ad effrenatam deflectunt conviciandi licentiam: quo nomine, ob assidua in personas honorabiles probra, diebus dictis aliquoties sunt damnati: è quibus ita sunt rudes nonnulli, ut numquam se codices habuisse meminerint. Et si in circulo doctorum auctoris veteris inciderit nomen, piscis aut edulii peregrinum esse vocabulum arbitrantur: si verò advena quisquam inusitatum sibi antea [d] Marcianum verbo tenus quæsierit oratorem, omnes confestim Marcianos appellari se fingunt. Nec jam fas ullum præ oculis habent: sed tamquam avaritiæ venumdati & usucapti, nihil præter interminatam petendi licentiam norunt. Et si quem semel intra retia ceperint, cassibus mille impedicant, per morborum simulationem vicissim consultò cessantes: útque pervulgati juris proferatur lectio vana, septem vendibiles introitus præparant, dilationum examina longissima contexentes. Et cùm nudatis litigatoribus dies cesserint, & menses, & anni, tandem obtrita vetustate controversiâ [e] intromissâ, ipsa capita splendoris ingressa alia se-

lic. in lib. 1. Hellanicus in lib. 2. de Sacerdotibus Junonis Argivæ, & Menippus, ac Thucydides initio lib. 6. Constantinus in lib. 2. περὶ θεμάτων.

[a] IMPUDENS, PERVICAX.] In exemplari Regio & Editione Mariangeli legitur, *impune pervicax*; [in cod. Colb. *impunes pervicax*.]

[b] MIMIAMBOS.] Mimos iambis scriptos intelligit. Antiquissimus autem Mimiamborum scriptor traditur Cercidas Megalopolitanus, de quo Stephanus in Μεγάλη πόλις: ἀφ' ἧς Κερκίδας ἄριστος νομοθέτης καὶ μιμιάμβων ποιητής. Ejus Mimiambi citantur à Stobæo versibus quos scazontas, seu χωλιάμβους Græci nominant, conscripti. Eodem metri genere Cn. Matius mimiambos suos scripserat, ut docet Terentianus & Agellius in libro 20. cap. 8

[c] SUSCEPTI NOMEN.] Id est clientis. Susceptos enim illa ætate vocabant, quos antiqui clientes, ut notum est ex Symmacho aliisque. * Ita vetus Auctor in Quæstionibus ex utroque mistis capite 102. in fine. Hinc Advocati suscipere dicebantur, quoties causam alicujus defendendam receperant, ut docet vetus Inscriptio apud Gruterum pag. 462. *Itaut nemo de ejus industria, nisi ille, contra quem susceperat, formidaret*. Et vetus Auctor suprà citatus in quæstione 114. *Qui fidem nostram accusant*, inquit, *non magis contra nos quàm contra Auctorem nostrum suscipiunt*.*

[d] MARCIANUM VERBO TENUS.] Frustra Lindenbrogius ambigit, quis sit hic Marcianus. Nam Marcellinus noster nomen certum pro incerto posuit: idem enim est ac si dixisset, *Marcianum verbi gratiâ*. Glossæ Isidori, *verbo tenus, verbi gratiâ*.

[e] INTROMISSA IPSA CAPITA.]

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

cum Advocatorum ſimulacra inducunt. Cúmque [a] intra cancellorum venerint ſæpta, & agi cœperint alicujus fortunæ vel ſalus, atque laborari debeat ut ab inſonte gladius, vel calamitoſa detrimenta pellantur, corrugatis hincinde frontibus, brachiiſque hiſtrionico geſtu formatis, ut concionaria Gracchi fiſtula poſt occipitium deſit, conſiſtitur altrinſecus diu: tandémque ex præmeditato conludio, per eum qui eſt in verba fidentior, ſuave quoddam principium dicendi exeritur, [b] Cluentianæ vel pro Cteſiphonte orationum æmula ornamenta promittens: & in eam concluſionem cunctis finem cupientibus deſinit, ut nondum ſe patroni poſt ſpeciem litis triennium editam cauſentur inſtructos: ſpatióque prorogati temporis impetrato, quaſi cum Antæo vetere colluctati, perſeveranter flagitant pulveris periculoſi mercedes. Verumtamen hæc cùm ita ſint, non deſunt advocatis incommoda plurima, parum ſuſtinenda rectè victuro. Namque ſellulariis quæſtibus ineſcati, inter ſe hoſtiliter diſſident, & ruptâ maledicendi ferociâ, ut dictum eſt, multos offendunt: quam tunc effutiunt, cùm commiſſarum ſibi cauſarum infirmitatem [c] rationibus validis convallare non poſſunt. Et judices patiuntur interdum doctos [d] ex Phili-

Hunc locum ſic interpungi mallem: *Tandem obtrita vetuſtate controverſia intromiſſa, ipſa capita ſplendoris ingreſſa, &c.* ut controverſia intromiſſa dicatur eodem modo quo apud Græcos Oratores, δίκlw εἰσάγεσθαι.

[a] INTRA CANCELLORUM VENERINT SÆPTA.] Cancellos forenſes intelligit, de quibus Cicero in Sextiana: *Tantus eſt in omnibus ſpectaculis uſque à Capitolio, tantus in fori cancellis plauſus excitatus:* & in Actione 3. in Verrem, & in lib. 1. de Oratore. Græci ſimiliter κιγκλίδας vocabant portas judicialis Prætorii, ut docet Pollux in lib. 8. Harpocration, & Heſychius. Officiales porrò qui hos cancellos cuſtodiebant, Cancellarii dicebantur, de quorum officio vide Caſſiodorum in lib. XI.

[b] PRO CLUENTIO.] Sic Gelenio placuit: ſed cùm in Mſſ. Flor. Regio [& Colb.] horum loco legatur, *cluenda ne:* haud difficile fuit veram ſcripturam elicere. Scripſit enim Marcellinus procul dubio, *Cluentiana, vel pro Cteſiphonte orationum, &c.* atque ita diſertè ſcriptum eſt in Editione Mariangeli. Neque aliter eam Ciceronis orationem appellat Victorinus in lib. 1. Rhet. & Servius. Sic Sextianam, Milonianam ferè dicebant, ut patet ex eodem Servio.

[c] RATIONIBUS VALIDIS CONVELARE NON POSSUNT.] Eodem modo loquitur Agellius in lib. 7. cap. 3. ſed tamen magis placet *convallare:* quam ſcripturam in codice Fauchetii extare monuit Gruterus. [In Colb. Mſ. *convalere* legitur pro *convelare.*]

[d] EX PHILISTIONIS, AUT ÆSOPI CAVILLATIONIBUS.] Philiſtion Mimographus Magneſianus ſub Tiberio floruiſſe dicitur ab Euſebio in Chronico. Eum tamen alii Pruſenſem; Philo Sardianum vocat: ſed in veteri Epigrammate quod refertur in lib. 3. Anthol. cap. 6. Nicenſis dicitur. Eumdem Suidas Comicum Poëtam appellat, & comœdias βιολογικὰς ſcriptitaſſe dicit. Sunt autem κωμῳδίαι βιολογικαὶ idem quod Mimi. Mimi enim propriè βιολόγοι dicuntur, quòd vitam hominum quotidianam exprimere ſolent, ut docet Marcellinus noſter in lib. 23. *Cùm Antiochia ſcenicis ludis Mimus cum uxore immiſſus, è medio ſumpta quædam imitaretur.* Et Gloſſæ veteres: *Atellani*, σκηνικοὶ, ἀρχαιολόγοι, βιολόγοι. Eamdem ob cauſam ἠθολόγοι etiam dicebantur Mimi, quòd mores hominum effingerent. Sic enim Mimos appellat Diodorus Siculus in lib. XX. pag. 797. de Agathocle, ὑπάρχων δὲ φύσει καὶ γελωτοποιὸς καὶ μῖμος. Et paullo pòſt: ὥστε τὸ πλῆθος πολλάκις εἰς γέλωτα ἐκτρέπεσθαι, καθάπερ τινὰ τῶν ἠθολόγων ἢ θαυματοποιῶν θεωροῦντας. Heſychius & Suidas ἠθολόγον aiunt eſſe θεατρικόν. Et hoc quidem Mimus habuit commune cum Comœdia, quòd in utroque vita hominum exprimebatur. In quo Menander Comicus veterum judicio palmam tulit. Itaque Ariſtophanes Byzantius de eo rectè & venuſtè hoc dixerat.

ſtionis aut, Æſopi[b] cavillationibus, quàm ex Ariſtidis illius juſti vel Catonis diſciplina productos: qui[c] ære gravi mercati publicas poteſtates, ut creditores moleſti opes cujuſquemodi fortunæ rimantes, alienis gremiis excutiunt prædas. Ad ultimum id habet cauſidicina cum ceteris metuendum & grave, quòd hoc ingenitum eſt pæne litigantibus cunctis, ut cùm jurgia mille caſibus cadant, accidentia ſecus in poteſtate eſſe exiſtiment patronorum: & omnem certaminum exitum iiſdem ſoleant adſignare, & non vitiis rerum, aut iniquitati aliquoties diſceptantium, ſed[d] ſolis defenſantibus iraſcantur. Verùm unde huc declinavimus revertamur.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Poſt Conſulatum Gratiani A. III. & Æquitii Annò Chr. 375.

CAPUT V.

Pubeſcente jam vere Valentinianus à Treveris motus, per nota itinera gradu celeri contendebat: eíque regiones adventanti quas petebat, legatio Sarmatarum offertur: pedibúſque ejus proſtrata, orabat pacifica prece, ut propitius veniret & lenis, nullius diri facinoris participes populares ſuos inventurus aut conſcios. Quibus

— ὦ Μένανδρε καὶ βίε,
Πότερος ἄρ' ὑμῶν πότερον ἐμιμήσατο;
— *O Menander & Vita,*
Uter imitatus alterum fuit veſtrûm?

Ut referunt Hermogenis Interpretes pag. 38. Sed hoc inter Comœdiam ac Mimum interfuit, quòd Mimus ferè turpia imitabatur, nec niſi riſum captabat. At Comœdia gravior & honeſtior fuit. Vide Agellium in lib. 2. cap. 23. Tandem verò Comœdia in Mimum degeneravit, ut ex M. Antonino notavi ad lib. 23. Unde Philiſtion tam Comicus quàm Mimographus promiſcuè eſt vocatus. Antoninus certè in lib. 6. de Vita ſua cum inter Mimographos recenſet: ὅσοι κωμικοὶ, τοῦτο μέχρι Φιλιστίωνος καὶ Φοίβου καὶ Θεαγενίωνος.

[a] ET ÆSOPI CAVILLATIONIBUS.] Æſopum hîc intelligo non illum tragicum hiſtrionem, ut putavit Lindenbrogius, ſed illum notiſſimum fabularum ſcriptorem. Nam tragicus hiſtrio Æſopus ipſe nihil ſcripſit, ſed tragœdias tantùm actitavit.

[b] CAVILLATIONIBUS.] Cavillationes propriè dicuntur de Mimis, ut patet ex lib. XXVI. ubi ait: *Per Mimicam cavillationem ſubitò putares emerſum.* Sic Solinus in cap. 11. de Sicilia: *Hîc primùm inventa comœdia eſt: hîc & cavillatio Mimica in ſcena ſtetit.* Omitto Arnobium in fine libri 4. & Prudentium in Martyrio Laurentii. Cavillatio autem dicta eſt à calvendo, quod fruſtrari ſignificat & fallere, ut ſcribit Priſcianus in lib. 8. Ipſum verò calvendi verbum Nonius Marcellus ait tractum eſſe à calvis Mimicis, quòd ſint omnibus fruſtratui.

[c] MERCATI PUBLICAS POTESTATES, UT CREDITORES.] Sic Cicero lib. 2. in Verrem: *Fecerunt idem, quod in noſtra Rep. ſolent ii, qui per largitionem magiſtratus adepti ſunt: dederunt operam, ut ita poteſtatem gererent, ut illam lacunam rei familiaris explerent.* Contra hanc iniquitatem acriter invehitur Salvianus in lib. 4. de Gubernat. Dei. *Ad hoc*, inquit, *honor à paucis emitur, ut cunctorum vaſtatione ſolvatur. Quo quid eſſe indignius, quid iniquius poteſt? Reddunt miſeri dignitatum pretia, quas non emunt. Commercium neſciunt, & ſolutionem ſciunt.* Addi etiam potuit: *Ipſi venduntur, & ſolvunt.* * Adde Zoſimum in libro 4. pag. 755. Syneſium in Oratione de Regno ſub finem. * Ceterùm hæ magiſtratuum rapinæ non aliter prohiberi poſſunt, quàm providendo ne Magiſtratus venales ſint. Quid enim aliud ab eo qui Magiſtratum pretio emit, exſpectes, quàm ut vendat quod emit? Etenim ut ait eleganter Seneca in lib. 1. de Beneficiis: *Quæ emeris vendere, gentium jus eſt.* Idcirco Alexander Severus honores juris gladii numquam vendi paſſus eſt, dicens: *Neceſſe eſt ut qui emit, & vendat. Erubeſco punire hominem, qui emit, & vendidit.* Adde Novellam 8. Juſtiniani.

[d] SOLIS DEFENSANTIBUS IRASCANTUR.] Æquiùs Symmachus, qui in Epiſt. 17. libri 8. *Fortunam*, inquit, *judicii non defenſoris inſcitiæ, ſed voto judicis imputavi.* Meritò id quidem. Nam ut ait Seneca in lib. 7. de Beneficiis: *Etiam damnato reo, oratori conſtat eloquentiæ officium, ſi omni arte uſus eſt.* Magna laus Theodori

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Post Consulatum Gratiani A. III. & Æquitii Anno Chr. 375.

sæpe eadem iterantibus, hactenus perpensa deliberatione respondit, hæc in locis ubi dicuntur admissa, quærenda verissimis documentis & vindicanda. Cúmque exinde [a] Carnuntum Illyriorum opidum introisset, desertum quidem nunc & squalens, sed ductori exercitûs perquam opportunum, ubi fors copiam dedisset aut ratio, è statione proxima reprimebat barbaricos adpetitus. Et quamquam terrori cunctis erat, dum sperabatur ut acer & vehemens mox Judices damnari jussurus, quorum perfidiâ vel secessione Pannoniarum nudatum est latus: cùm illuc venisset, ita intepuit, ut neque in Gabinii Regis inquireret necem, neque inusta Reipublicæ vulnera quo sinente vel agente segniùs evenissent, accuratiùs vestigaret: eo videlicet more, quo erat severus in gregariis corrigendis, remissior erga majores fortunas vel verbis asperioribus incessendas. Solum tamen incitato petebat odio Probum, numquam ex quo eum viderat, minari desinens vel mitescens: cujus rei causæ nec obscuræ fuerunt, nec leves. Hic Præfecturam Prætorio tunc primitus nactus, eámque multis atque utinam probabilibus modis in longum proferre gestiens, non ut prosapiæ suæ claritudo monebat, plus adulationi quàm verecundiæ dedit. Contemplatus enim propositum Principis, quærendæ undique pecuniæ vias absque justorum injustorúmque discretione scrutantis, errantem non reducebat ad æquitatis tramitem, ut sæpe moderatores fecere tranquilli: sed ipse quoque flexibilem sequebatur atque transversum. Unde graves obedientium casus, *exitialia provisorum* nomina titulorum, juxtà opulentas & tenues enervatas succidêre fortunas, argumentis aliis pòst validioribus aliis, usu lædendi reperiente longævo. Denique tributorum onera vectigaliúmque augmenta multiplicata, Optimatum quosdam ultimorum metu exagitatos [b] mutare compulerunt sedes: & flagitantium ministrorum amaritudine quidam expressi, cùm non suppeteret quod daretur, erant perpetui carcerum inquilini: è quibus aliquos cùm vitæ jam tæderet & lucis, suspendiorum exoptata remedia consumpserunt. Hæc ita illecebrosiùs atque iuhumaniùs agi loquebatur quidem pertinax rumor: Valentinianus verò tamquam auribus cerâ illitis ignorabat, indifferenter quidem lucrandi vel ex rebus minimis avidus, ídque tantùm cogitans quod offerebatur; parsurus tamen

causidici apud Libanium in Epist. 329. ad Anatolium: χάριν ἴσ αὐτῷ καὶ παρὰ τῶν ἡττημένων. *Etiam victi ei gratiam habent.*

[a] CARNUNTUM ILLYRIORUM OPPIDUM.] Livius in principio lib. 43. Carnuntem vocat urbem Illyriorum munitam: ut appareat in Polybio, unde omnia ferè transtulit Livius, dictam fuisse Καρνοῦντα, sicuti etiam Ptolemæus vocat. Hodie *Haimberg* dicitur, estque in ripa Danubii, teste Cluverio libri 3. capite 30. Ingressus autem hoc opidum est Valentinianus post Consulatum Gratiani III. & Æquitii, ut Marcellinus docet. Quare corrigenda est subscriptio legis 12. Cod. Th. de accusationibus, quæ data dicitur Carnunti, Gratiano III. & Equitio Coss. lege *P. C. Gratiani III. & Equitii V. C.*

[b] MUTARE COMPULERUNT SEDES.] In codice Regio [& Colb.] & E-

fortasse Pannoniis, si hæc antè ingemiscenda compendia comperisset, quæ nimiùm serò tali didicit casu. Ad provincialium residuorum exemplum etiam Epirotæ [a] acturos sibi gratias à Præfecto mittere compulsi legatos, [b] Iphiclem quemdam Philosophum, spectatum robore pectoris hominem, adegere non sponte propria pergere ad id munus implendum. Qui cùm Imperatorem vidisset, agnitus adventúsque sui causam interrogatus, Græcè respondit: atque ut philosophus veritatis professor, quærente curatiùs Principe, si hi qui misere, ex animo bene sentiunt de Præfecto; gementes, inquit, & inviti. Quo ille verbo tamquam telo perculsus, actus ejus ut sagax bestia rimabatur, genuino percunctando sermone [c] quos noscitabat: ubinam ille esset verbi gratiâ honore [d] ante suos excellens & nomine, vel ille dives, aut alius ordinis primus. Cúmque disceret perisse aliquem laqueo, abisse alium trans mare, conscivisse sibi alium mortem, aut plumbo vitâ ereptâ exstinctum: in immensum excanduit, urente irarum nutrimenta tunc Officiorum Magistro Leone, pro nefas! ipso quoque Præfecturam, [e] ut è celsiore scopulo caderet, adfectante: quam si adeptus rexisset, præ his quæ erat ausurus, administratio Probi ferebatur in cælum. Agens itaque apud Carnuntum Imperator, per continuos tres menses æstivos arma parabat & alimenta, si qua fors secundasset, pervasurus opportune Quados, tumultûs atrocis auctores: in quo opido Faustinus,

ditione Aug. scriptum inveni, *compulit sedes*. Ac fortasse ita scripserat Marcellinus more Græcorum, qui dicerent, τὰ τέλη ἐκβάσαι.

[a] ACTUROS SIBI GRATIAS A PRÆFECTO COMPULSI MITTERE LEGATOS.] Moris erat, ut provinciales legationibus missis publicè in Senatu laudarent eos, qui suam provinciam rexerant: quæ consuetudo cœpit ex adulatione Græcorum, qui Magistratibus suis assentabantur. Sed Senatus olim quidem hujusmodi legationes aspernabatur, neque iis audiendis aut tempus aut locum dabat, ut docet Cicero in lib. 3. Epist. 8. Idem in lib. 2. contra Verrem ejus consuetudinis meminit. Neronis tandem tempore Senatusconsultum factum est, ne rectores provinciarum ad Concilium provinciæ suæ referrent, agendas sibi apud Senatum gratias, néve quis ea legatione fungeretur, ut scribit Tacitus in lib. XV. Sed nihilo minùs ea consuetudo postea revocata est, ut patet ex Plinio in Gratiarum actione versus finem: *Volo ego qui provinciam rexerit, non tantùm codicillos amicorum, sed decreta coloniarum, decreta civitatum alleget: efficacissimum pro candidato genus est rogandi, gratias agere.* Lampridius in Alexandro Severo: *Præsides*, ait, *provinciarum, quos verè, non factionibus laudari comperit, in itineribus secum semper habuit in vehiculo, &c.* Meminit & Dio in libro 56. Cassiodorus in libri 7. Epist. 2.

[b] IPHICLEM QUEMDAM PHILOSOPHUM.] Sectæ Cynicæ, ut indicant sequentia, *spectatum robore mentis hominem*: & Julianus in Orat. contra imprudentes Cynicos pag. 370. Iphiclem quem sodalem suum vocat, ait horrida & squalenti coma nudo pectore, vili indutum pallio per hiemem incessisse: quæ Cynicum Philosophum fuisse clarè demonstrant.

[c] QUOD NON SCITABAT.] In codice Regio, *nonscitabat*, ὑσὶν scribitur, tertiâ litterâ punctis subnotatâ: in Editione verò Augustana distinctè legitur, *quod noscitabat*; rectè ut equidem judico. Emendari tamen præterea vellem, *quos noscitabat*.

[d] INTER SUOS EXCELLENS.] Non omittenda est Mss. Flor. & Regii Editionísque Aug. scriptura, verior fortasse, *ante suos cellens*; [in Colb. Ms. *ante suos excellens*.]

[e] SI CELSIOR E SCOPULO CADERET.] Quanto elegantior est Editionis Augustanæ scriptura: *Ut è celsiore scopulo caderet?* Cui subscribit codex Regius, in quo ita exaratum inveni: *Ut ex celsiore scopulo*

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Post Consulatum Gratiani A. III. & Æquitii Anno Chr. 375.

filius sororis [a] Juventii Præfecti Prætorio, Notarius militans, Probo spectante negotium, carnificis manu peremptus est post tormenta: vocatus in crimen, quòd asinum occidisse dicebatur ad usum artium secretarum, ut adserebant quidam urgentes: [b] ut [autem aiebat ille, ad imbecillitatem firmandam fluentium] capillorum. Alio quoque in eum perniciosè composito, quòd petente per jocum quodam Nigrino ut cum Notarium faceret, exclamavit ille hominem ridens, *Fac me Imperatorem, si id volueris impetrare.* Hócque ludibrio iniquè interpretato, & Faustinus ipse, & Nigrinus, & alii sunt interfecti. Præmisso igitur Merobaude cum militari peditum manu quam regebat, ad vastandos cremandósque barbaricos pagos, Comite adjuncto Sebastiano, Valentinianus Acincum properè castra commovit: navigiísque ad repentinum casum conjunctis, & contabulato celeri studio ponte, per partem aliam transiit in Quados, speculantes quidem ex diruptis montibus ejus adventum, quò plerique ancipites incertíque accidentium cum suis caritatibus secesserunt: sed stupore defixos, cùm in regionibus suis, contra quàm opinabantur, augusta cernerent signa. Progressus ergo coacto gradu inquantum res tulit, jugulatáque ætate promiscua, quam etiamtum palantem subitus occupavit excursus, & tectis combustis, rediit cum incolumibus cunctis quos duxerat secum: itidémque apud Acincum moratus autumno præcipiti, per tractus conglaciari frigoribus adsuetos commoda quærebat hiberna: nulláque sedes idonea reperiri [c] præter Sabariam poterat, quamvis eo invalidam tempore assiduísque malis adflictam. Unde hoc etiamsi magni intererat paullisper sequestrato, impigrè motus, peragratâ fluminis ripâ, castrísque præsidio competenti munitis atque castellis, Bregitionem pervenit: ibíque diu compositum ad quietem Principis fatum sortem denuntiabat ei supremam prodigiis ingerentibus multis. Namque diebus antè paucissimis ruinas fortunarum indicantia celsarum, arsere crinita sidera cometarum, quorum origi-

caderet. Eamdem sententiam Claudianus expressit in lib. I. contra Rufinum:

—jam non ad culmina rerum
Injustos crevisse queror: tolluntur in altum,
Ut lapsu graviore ruant.

* Et ante eum Juvenalis in Sat. x. postremò Gregorius Nazianz. Oratione 16. pag. 259. ὁ μ̃ πλεῖον ἐπαιρόμενος, ἵνα καὶ πλέον χαλεπώτερον. *

[a] JUVENTII PRÆF. PRÆT.] Juventius (sic in Ms. Regio scribitur) Præfectus Præt. Galliarum fuerat, & Florentio successerat, ut patet ex Codice Theod. de censu sive adscriptione. Florentii quidem Præfecti Præt. per Gallias meminit Marcellinus in lib. XXVII. [In Ms. Colb. scriptum *Viventii.*]

[b] UT AUTEM AIEBAT ILLE AD IMBECILLITATEM FIRMANDAM FLUENTIUM.] Hæc verba absunt ab exemplari Regio & Vat. & Editione Augustana: sic enim in illa legitur, *urgentes, & cavillorum*; in Regio verò & Vaticano exemplari, *urguentes, ut capillorum*; [in Colb. *urgentes: ut capillorum.*]

* [c] PRÆTER SABARIAM.] Hæc urbs hodie *Sarvar* appellatur, & sita est ad confluentem Guntii & Arrabonis, ut censet Cluverius in Descriptione Norici. Ea Pannoniæ civitas Martinum Turonicum Episcopum tulit. *

nem

nem suprà docuimus. Antè apud Sirmium repentino fragore nubium fulmen excussum, palatii & curiæ partem incendit & fori: & apud Sabariam eodem adhuc constituto, bubo culminibus regii lavacri insidens, occentánsque funebria, nulla jacientium sagittas & lapides contemplabili dextera cadere potuit, certatim licèt ardenti studio petebatur. Item cùm ab urbe prædicta tenderet ad procinctum, per portam voluit unde introivit exire, ut omen colligeret quòd cito remeabit ad Gallias. Cúmque locus adgestis ruderibus neglectus purgatur, [a] lapsam forem ferratam quæ exitum obseravit, multitudo removere non potuit viribus magnis enisa: & dum frustra tereret diem, coactus per aliam egressus est portam. Noctéque quam lux ereptura eum vitâ secuta est, ut per quietem solet, videbat conjugem suam absentem sedere, passis capillis, amictu squalenti contectam: quam æstimari dabatur Fortunam ejus esse, cum tætro habitu jam discessuram. Progressus deinde matutinus contractiore vultu subtristis, cùm eum oblatus non susciperet equus, anteriores pedes præter Stratorem erigens in sublime: innata feritate concitus, ut erat immanis, dexteram [b] Stratoris militis [c] jussit abscidi, quæ eum insilientem jumento pulserat consueto: perissétque cruciabiliter innocens juvenis, ni Tribunus stabuli Cerealis dirum nefas cum sui periculo distulisset.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Post Consulatum Gratiani III. & Æquitii Anno Chr. 375.

CAPUT VI.

Post hæc Quadorum venêre legati, pacem cum præteritorum obliteratione suppliciter obsecrantes: quam ut adipisci sine obstaculo possent, & tirocinium & quædam utilia rei Romanæ pollicebantur. Quos quoniam suscipi placuit, & redire induttiis quæ poscebantur indultis, (quippe eos vexari diutiùs nec ciborum inopia, nec alienum tempus anni patiebantur) in Consistorium [d] Æquitio vadente sunt intromissi. Cúmque membris incurvatis starent metu debiles & præstricti, docere jussi quæ ferebant, usitatas illas causationum species jurandi fidem addendo firmabant: nihil ex communi mente Procerum gentis delictum adseverantes in nostros, sed per extimos quosdam latrones amníque confines evenisse quæ in-

[a] LAPSAM FOREM FERRATAM.] Cataractam intelligit, de qua dixi ad lib. xxi. Livius in lib. XXVII. *Porta cataractâ dejectâ clausa erat*, &c. Eustathius in ult. Iliad. καταῤῥάκτην ait esse πύλην ἐπίφορον, συμπλαίσιον εἰς πολιορκίαν.

[b] STRATORIS MILITIS.] Stratores erant milites qui Imperatorem in equum allevabant: erántque sub dispositione Tribuni Stabuli, ut ex hoc loco apparet. Hi equos à provincialibus oblatos inspiciebant, ac probabant, quemadmodum docet Marcellinus in lib. 29. & lex unica in Cod. Th. de Stratoribus. [Ibid. in Ms. Colb. scriptum, *præter artorem erigens*: ubi legendum puto, *præter Stratorem*, id est ante Stratorem.]

[c] JUSSIT ABSCIDI.] Positum pro *abscindi*. Sed cùm in omnibus codicibus ita scriptum reperissem, mutare religio fuit: præsertim cùm apud Arnobium in fine lib. 6. & Paulinum in Epist. 5. & 6. eodem modo scriptum sit id verbum.

[d] EQUITIO INTRODUCENTE.] Sic Gelenius excudi jussit, contra scriptorum codicum auctoritatem. Nam in Regio quidem [& Colb.] exemplari legitur *Equitio vadente*: in Ms. autem Flor. * & Tolos. * perinde atque in Aug. Editione inverso verborum ordine, *Equitio in Consistorium vadente sunt intromissi*. Proinde non dubito quin, aut, *Equitio vadente*, scribendum sit, ut in Mss. aut sanè, *Equitio suadente*.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Post Consulatum Gratiani III. & Æquitii Anno Chr. 375.

civiliter gesta sunt: etiam id quoque addendo ut sufficiens ad facta purganda firmantes, quòd munimentum exstrui cœptum nec justè nec opportunè, ad ferociam animos agrestes accendit. Ad hæc Imperator ira vehementi perculsus, & inter exordia respondendi tumidior, increpabat objurgatorio sonu nationem omnem, ut beneficiorum immemorem & ingratam. Paullatimque lenitus [& ad molliora] propensior, tamquam ictus è cælo, vitalique via vocéque simul obstricta, suffectus igneo lumine cernebatur: [a] erumpente subitò sanguine, letali sudore perfusus, [b] ne laberetur spectantibus & vilibus, concursu ministrorum vitæ secretioris ad conclave ductus est intimum. Ubi locatus in lecto, exiguas spiritûs reliquias trahens, nondum intelligendi minuto vigore, cunctos agnoscebat adstantes, quos Cubicularii, ne quis eum necatum suspicaretur, celeritate maxima conrogarant. Et quoniam viscerum flagrante compage laxanda erat necessariò vena, nullus inveniri potuit medicus hanc ob causam, quòd eos per varia sparserat, curaturos militem pestilentiæ morbo tentatum. Unus tamen repertus, venam ejus iterum sæpiúsque pungendo, ne guttam quidem cruoris elicere potuit, internis nimietate calorum ambustis: vel ut quidam existimabant, arefactis ideo membris, quòd meatus aliqui, [c] quos hæmorrhoïdas nunc appellamus, obserati sunt gelidis frigoribus concrustati. Sensit immensa vi quadam urgente morborum, ultimæ necessitatis adesse præscripta: dicereque conatus aliqua vel mandare, ut singultus ilia crebriùs pulsans, stridórque dentium & brachiorum

ET REPENTE COHIBITO SANGUINE.] In Mss. Flor. Vat. & Regio legitur, *ecrepenè cubito sanguine*: [in Colbert. *egre pene cubito sanguine*.] At Mariang. Accursius sic edidit, *erumpente subitò sanguine*, quod non displicet. Nam ut ait Hieronymus in Epist. ad Præsidium Diaconum: *Nuper Valentinianus Imp. cùm adversus Sarmatas quinque propter Illyrici vastationem in Consistorio sævus infremeret, & totius gentis excidium rigidus minaretur, sanguine erumpente discrepuit.* Et in Epist. ad Heliodorum idem Hieronymus Valentinianum vomitu sanguinis interiisse dicit. Cui subscribit Socrates in lib. 4. cap. 26. & ex eo Sozomenus in lib. 6. cap. 36. At Victor in Epitome impetu sanguinis voce interclusa, sensu integrum exspirasse tradit: cui assentitur Zosimus in lib. 4. & vetus Auctor apud Suidam in λέων.

[[b] NE LABERETUR SPECTANTIBUS EXSULIBUS, CONC. &c.] Qui sint isti exsules, nemo facilè dixerit. At in codice Colbert. lego, *spectantibus & vilibus*: quomodo & in Lugdunensi Editione Gryphii scriptum reperitur. Optimè: ut intelligatur ad spectandum Imperatorem cujusvis conditionis homines, & humiles etiam vilesque personas concurrisse: quales tum à Principe removere Cubiculariis ac ministris vitæ secretioris minimè vacabat.]

[c] QUOS HÆMORRHOIDAS.] Quos hîc meatus intelligat Marcellinus, difficile est dicere: hæmorrhoïdes autem quid sint hoc in loco, adhuc difficilius. Medici enim hæmorrhoïdas vocant ora venarum quæ in sede sunt, & sanguinis ex iis effusionem. At id prorsus alienum est ab hoc loco quem præ manibus habemus. Itaque superest, ut dicamus, aut Scriptorem nostrum ea dixisse quæ non satis intelligeret, aut hæmorrhoïdas communiter dici ora venarum omnium, ut apud Sophoclem ἐλὼν αἱμοῤῥοΐς. Idque firmat Aristoteles in lib. 3. de Natura animalium, & in lib. 3. de Partibus animalium, ubi hæmorrhoïdas, id est sanguinis effluxum, non ex sede tantùm, sed è naribus etiam & gingivis cieri docet. Ceterùm hic locus in Regio & Vatic. codice, [& Colbert.] * ac Tolos. * sic legebatur: *Meatus aliqui quas heroidas nunc appellamus, obserata sunt gelidis frigoribus concrustata*: & ita quoque in Editione Aug. excusus est, nisi quòd *hemorroidas* in illa legitur. * Intelligere autem videtur Marcellinus τὴν τοῦ αἵματος σύμπηξιν, quæ ex nimio

motus velut cæstibus dimicantium indicabat, jam ſuperatus liventibúſque maculis interfuſus, animam diu colluctatam efflavit, [a] ætatis quinquageſimo anno & quinto; [b] imperii, minùs centum dies, ſecundo & decimo.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Poſt Conſulatum Gratiani III. & Æquitii Anno Chr. 375.

CAPUT VII.

Replicare nunc eſt opportunum, ut aliquoties fecimus, & ab ortu primigenio patris hujuſce Principis aduſque ipſius obitum actus ejus diſcurrere per epilogos breves, nec vitiorum prætermiſſo diſcrimine vel bonorum, quæ poteſtatis amplitudo monſtravit, nudare ſolita ſemper animorum interna. Natus apud Cibalas Panoniæ oppidum Gratianus major ignobili ſtirpe, cognominatus eſt à pueritia prima Funarius, ea re quòd nondum adultus venalem circumferens funem, quinque militibus eum rapere ſtudio magno conatis nequaquam ceſſit: æmulatus Crotoniatem Milonem, cui mala ſæpe cohærenter læva manu retinenti vel dextra, nulla umquam virium fortitudo abſtraxit. Ob ergo validi corporis robur, & [c] peritiam militum more luctandi notior multis, poſt dignitatem Protectoris atque Tribuni, Comes præfuit rei caſtrenſi per Africam: unde furtorum ſuſpicione contactus, digreſſúſque, multo poſtea pari poteſtate [d] Britannum rexit exercitum, tandémque honeſtè ſacramento ſolutus, revertit ad larem: & agens procul à ſtrepitu, multatione bonorum adflictus eſt à Conſtantio hoc nomine, quòd civili flagrante diſcordia, hoſpitio dicebatur ſuſcepiſſe Magnentium, per agrum ſuum ad propoſita feſtinantem. Cujus meritis Valentinianus ab ineunte adoleſcentia commendabilis, contextu ſuarum quoque ſuffragante virtutum, indutibus Imperatoriæ majeſtatis apud Nicæam ornatus, in Auguſtum collegium fratrem Valentem adſcivit, [e] ut germanitate ita concordiâ ſibi junctiſſimum, inter probra medium & præcipua, quæ loco docebimus competenti. Igitur Valentinianus poſt periculorum moleſtias plures dum eſſet privatus emenſas, imperitare exorſus, arces prope flumina ſitas & urbes, & Gallias petiit Alamannicis patentes excurſibus, revivi-

frigore accidere ſolet, ut ait Xenophon in libro v. de Expeditione Cyri, pag. 368. *

[a] ÆTATIS QUINQUAGESIMO ANNO ET QUINTO.] Conſentit quidem Victoris Epitome: ſed Zonaras annos ei tribuit LXXXIV. menſes XI. Socrates verò cum Sozomeno LIV. & ita Zonaræ codices emendandos puto.

[b] IMPERII, MINÙS CENTUM DIES, SECUNDO ET DECIMO.] Exacta computatio eſt. Valentinianus enim Auguſtus erat nuncupatus anno Natalis Dominici 364. die v. Cal. Martias. Idem anno Dom. 375. diem functus eſt XV. Cal. Decembres in caſtello Bregetione, ut rectè ſcribit Idatius in Faſtis. [Bregetio nunc *Graan* vulgò dicitur.]

[c] PERITIAM MILITUM MORE LUCTANDI.] Luctatio militaris minùs accurata quidem, & minùs erudita fuit quàm palæſtrica: ſimplicior tamen & fortior. De qua vide Capitolinum in Maximino, & Jordanem in Geticis.

[d] BRITANNUM REXIT EXERCITUM.] Victor in Epitome Gratianum ſeniorem ad Præfecturæ Prætor. culmen perveniſſe commemorat: cui tamen minimè credo: neque enim id Marcellinus hoc in loco prætermiſſet. Adde quòd Præfectura Præt. hominibus militaribus deferri eo tempore vix ſolebat.

[e] GERMANITATE CONCORDI.] Cùm in Mſſ. Flor. & Regio, * ac Toloſ. * & in Editione Aug. legatur, *germanitate ita con-*

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Post Consulatum Gratiani III. & Æquitii Anno Chr. 375.

ſcentibus erectiùs cognito Principis Juliani interitu, quem poſt Conſtantem ſolum omnium formidabant. Ideo autem etiam Valentinianus meritò timebatur, quòd auxit [a] & exercitus valido ſupplemento, & utrobique Rhenum celſioribus caſtris munivit atque caſtellis, ne latere uſquam hoſtis [b] ad noſtra ſe proripiens poſſit. Utque multa prætereamus quæ egit moderatoris auctoritate fundati, quæque per ſe vel Duces correxit induſtrios: poſt Gratianum filium in ſocietatem ſuæ poteſtatis adſumptum, Vithigabium Regem Alamannorum Vadomario genitum, adoleſcentem in flore primo genarum nationes ad tumultus cientem & bella, clam, quia non potuit apertè, confodit: & Alamannis congreſſus prope Solicinium locum, ubi inſidiis pæne perierat circumventus, ad exitium ultimum delere potuit univerſos, ni paucos velox effugium tenebris amandaſſet. Inter hæc tamen cautè geſta, jam converſos ad metuendam rabiem Saxonas, ſemper quolibet inexploratò ruentes, delatóſque tunc ad terreſtres tractus, quorum ſpoliis pæne redierant locupletes, malefido quidem ſed utili commento peremit, prædâ raptoribus vi fractis excuſsâ. Itidémque Britannos, catervas ſuperfuſorum hoſtium non ferentes, ſpe meliorum adſumpta, in libertatem & quietem reſtituit placidam, nullo pæne redire permiſſo graſſatorum ad ſua. Efficacia pari Valentinum quoque Pannonium exſulem, per has provincias molientem otium turbare commune, antequam negotium efferveſceret, oppreſſit. Africam deinde malo repentino perturbatam diſcriminibus magnis exemit: cùm voraces militarium faſtus ferre nequiens Firmus, [c] ad omnes diſſenſionum motus perflabiles gentes Mauricas concitaſſet. Similíque fortitudine clades ingemiſcendas Illyrici vindicaſſet, ni morte præventus reliquiſſet rem ſeriam imperfectam. Ac licèt operâ præ-

cordia; conjicere facile eſt, ſic à Marcellino ſcriptum fuiſſe, *germanitate & concordia ſibi junctiſſimum.* [Disertè ſcriptum legi in codice Colbert. *ut germanitate, ita concordia ſibi junctiſſimum*: quæ vera eſt lectio & indubitabilis.]

[a] EXERCITUS AUXIT VALIDO SUPPLEMENTO.] Præcipuè juventutis Gallicanæ & Germanorum tirociniis, ut Zoſimus tradit in lib. 4. p. 742.

[b] AD NOSTRA SE PRORIPIENS.] In exemplari Regio [& Colbert.] *ac Toloſ.* & Aug. Editione legitur, *ad noſtra ſæpe proripiens.* non malè. *Proripiens* autem pro *prorepens* ponitur, per κατάχρησιν ſive abuſum & corruptionem ſermonis illius ſæculi.

[c] AD OMNES DISSENSIONUM MOTUS PERFLABILES GENT. MAURICAS.] Vanitatem & perfidiam genti Maurorum inſitam longè antea notaverat Salluſtius in Hiſtoriis. Tertullianus enim in lib. de Anima ſcribit: *Salluſtius vanos Mauros, & feroces Dalmatas pulſat.* Vani enim propriè ſunt homines leves, infidi, inconſtantes, quos Græci κούφους vocant, ut docet Agellius in lib. 18. Jordanes quoque in Geticis infidelitatem Maurorum ſuggillat,* & Prudentius in Apotheoſi adverſus Judæos. Per *gentes* autem *Mauricas* intelligit Marcellinus non provinciales Mauros, ſed barbaros, qui trans limitem habitabant in varias nationes diviſi; de quibus vide librum XXIX. Spartianus in Hadriano *gentes Mauras* vocat, ut & Mamertinus in Genethliaco. Incertus auctor Panegyrici Maximiano & Conſtantino dicti, *ferociſſimos Mauritaniæ populos, inacceſſis montium jugis & naturali munitione fidentes* appellat. Sic *Mauri* ſumuntur à noſtro Marcellino ſæpe, ut in libro XXII. & à veteribus non rarò. Itaque erravit Pacatus in Panegyrico, quum de Theodoſii

ſtabilium Ducum hæc quæ retulimus conſummata ſunt: tamen ipſum quoque ſatis conſtat; ut erat expeditæ mentis uſúque caſtrenſis negotii diuturno firmatus, egiſſe complura: inter quæ illud elucere clariùs potuit, ſi Macrianum Regem ea tempeſtate terribilem, vivum capere potuiſſet, ut induſtriâ magnâ tentarat, poſtquam eum evaſiſſe Burgundios, quos ipſe admoverat Alamannis, mærens didiciſſet & triſtis.

CAPUT VIII.

Hæc ſuper actibus Principis brevi ſunt textu percurſa: nunc confiſi, quòd nec metu nec adulandi fœditate conſtricta poſteritas, incorrupta præteritorum ſolet eſſe ſpectatrix, ſummatim ejus numerabimus vitia, pòſt & [a] præcipua narraturi. Adſimulavit nonnumquam clementiæ ſpeciem, cùm eſſet in acerbitatem naturæ calore propenſior: oblitus profectò quòd regenti imperium omnia nimia velut proceri ſcopuli ſunt devitanda. Nec enim uſquam reperitur miti coërcitione contentus, ſed aliquotíes quæſtiones multiplicari juſſiſſe cruentas, poſt interrogationes funeſtas nonnullis adúſque diſcrimina vitæ vexatis: & ita erat effuſior ad nocendum, ut nullum aliquando damnatorum capitis eriperet morte ſubſcriptionis elogio leni, cùm id etiam Principes [b] interdum fecere ſæviſſimi. Atqui potuit exempla multa contueri majorum, & imitari peregrina atque interna humanitatis & pietatis, quas ſapientes conſanguineas virtutum eſſe definiunt bonas: è quibus hæc ſufficiet poni. Artaxerxes Perſarum ille Rex potentiſſimus, quem Macrochira membri unius longitudo commemoravit, ſuppliciorum varietates quas natio ſemper exercuit cruda, lenitate genuina caſtigans, tiaras ad vicem capitum quibuſdam noxiis amputabat: & ne ſecaret aures more regio pro delictis, ex galeris fila pendentia præcidebat: quæ temperantia morum ita tolerabilem eum fecit & verecundum, ut adnitentibus cunctis multos & mirabiles actus impleret Græcis ſcriptoribus celebratos. Prænestino Prætore, qui bello quodam Samnitico properare juſſus ad præſidium venerat ſegniùs, ad crimen diluendum exhibito, Papirius Curſor ea tempeſtate Dictator ſecurem per lictorem expediri, hominéque abjectâ purgandi ſe fiduciâ

patris victoriis loquens ſic ait: *Compulſus in ſolitudines avias omnis Alamannus, & uterque Maurus occurrent.* Confundit enim barbaros Mauros, qui à Theodoſio Magiſtro Militiæ victi ſunt, cum provincialibus Mauris. Juvenalis in Satira XIV. quum ait, *Dirue Maurorum attegias*, & alibi quum ſcribit, *Et Mauri celeres, & Mauro obſcurior Indus*; de his Mauris barbaris loqui voluit.*

[a] BENE MERITA NARRATURI.] Sic Gelenius edidit ex conjectura. Verumtamen cùm in codice Regio, * Tol. * [& Colbert.] & in Editione Auguſtana legatur, *præterita narraturi*; videndum eſt ne fortè ita ſcriptum reliquerit Marcellinus, *præcipua narraturi*.

[b] INTERDUM FECERINT SÆVISSIMI.] In Mſſ. Regio, * & Toloſ. * [ac Colbert.] & in Editione Aug. ſcriptum inveni, *fecere ſæviſſimi*: quam ſcripturam veriorem eſſe, vel ipſe clauſulæ numerus ac modus evincit. At Gelenius hanc loquendi formam vitioſam putavit & barbaram: cur ita? Nam Terentius, bonus inprimis Latinitatis Auctor, ſic locutus eſt in Hecyra:

Nam ut hic laturus hoc eſt, ſi ipſam rem
ut ſiet reſciverit,

Valentinianus, Valens & Gratianus Augusti Post Consulatum Gratiani III. & Æquitii Anno Chr. 375.

ſtupefacto, viſum propè fruticem juſſit abſcidi: hócque joci genere caſtigatum eum abſolvit, non ideo contemptus, [a] ut qui bella diuturna per ſe ſuperavit & gravia, ſolus ad reſiſtendum aptus Alexandro Magno, ſi calcaſſet Italiam, æſtimatus. Hæc forſitan Valentinianus ignorans, miniméque reputans adflicti ſolatia ſtatus ſemper eſſe lenitudinem Principum, pœnas per ignes augebat & gladios: quod ultimum in adverſis rebus remedium pietas reperit majorum, ut [b] Iſocratis memorat pulchritudo: cujus vox eſt perpetua docentis, ignoſci debere interdum armis ſuperato rectori, quàm juſtum quid ſit ignoranti. Unde motum exiſtimo Tullium præclarè pronuntiaſſe, cùm defenderet Oppium: *Etenim multum poſſe ad ſalutem alterius, honori multis; parum potuiſſe ad exitium, probro nemini umquam fuit.* Aviditas plus habendi ſine honeſti praví̄que differentia, & indagandi quæſtus varios per alienæ vitæ naufragia, exundavit in hoc Principe flagrantiùs adoleſcens. [c] Quam quidam prætendentes Imperatorem Aurelianum, purgare tentabant, id adfirmando, quòd ut ille poſt Gallienum & lamentabiles Reip. caſus exinanito ærario, torrentis ritu ferebatur in divites: ita hic quoque poſt procinctûs Parthici clades magnitudine indigens impenſarum, ut militi ſupplementa ſuppeterent & impendium, crudelitati cupiditatem opes nimias congerendi miſcebat: diſſimulans ſcire, quòd ſunt aliqua quæ fieri non oportet, etiamſi licet. Themiſtoclis illius veteris diſſimilis: qui cùm poſt pugnam agmináque deleta Perſarum licenter obambulans, armillas aureas vidiſſet humi

Non adepol clam me eſt: cùm hoc quod leviuseſt, tam animo iracundo tulit. Et Marcellinus quoque noſter alibi ſic locutus eſt, ut in principio lib. XXI. Sed interdum Caſtellus ac Gelenius eam ſcripturam interpolaverunt.

[a] Ut qui bella diuturna per se superavit et gravia.] Totam hanc περικοπὴν auctori ſuo reſtituimus, ex auctoritate Regii * Toloſanique * codicis, & Editionis Auguſtanæ. Sic enim in iis legitur, *non ideo contemptus vis bella diuturna parum ſuperavit, & gra...... ſolus, &c.* Hoc tantùm licentiæ nobis ſumpſimus, ut ex conjectura emendaremus, *per ſe ſuperavit*: quemadmodum loquitur Marcellinus noſter in lib. XVI. [In codice Colbert. legitur, *non ideo contemptus jus bella diuturna parum ſuperavit & gra.......lius, &c.*]

[b] Isocratis memorat pulchritudo.] Locus Iſocratis eſt in Oratione Panathenaïca, ubi de pugnis Lacedæmoniorum injuſtis diſſerit: θαυμάζω δ' εἴ τινες τὰς μάχας καὶ τὰς νίκας τὰς παρὰ τὸ δίκαιον γιγνομένας, μὴ νομίζουσιν αἰσχίους εἶναι καὶ πλειόνων ὀνειδῶν μεστὰς, ἢ τὰς ἥττας τὰς ἄνευ κακίας συμβαινούσας. *Miror autem ſi qui ſunt, qui prœlia ac victorias præter jus & æquum partas non turpiores eſſe, & pluribus probris ſcatere cenſeant, quàm clades ſine ignavia acceptas.*

[c] Quam quidam prætendentes Imp. Aurelianum.] Sic planè Hieronymus in Chronico: *Valentinianus,* ait, *egregius Imp. & Aureliano moribus ſimilis, niſi quòd ſeveritatem ejus nimiam & parcitatem, quidam crudelitatem & avaritiam interpretabantur.* Quæ Hieronymi verba mutuatus eſt Jordanes in lib. de Succeſſione Regnorum. Sed & Græci ferè omnes Valentinianum hunc laudibus extollunt, ut videre eſt in Excerptis Johannis Antiocheni quæ nuper edidimus, & in Hiſtoriis Zonaræ atque Cedreni. Sed Valentiniani ingenium quod fuerit, patet ex hoc Auſonii loco in Gratiarum actione ad Gratianum ejus filium: *Non palatium, quod tu cùm terribile acceperis, amabile præſtitiſti; non forum & baſilica, olim negotiis plena, nunc votis; non Curia honorificis modò læta decretis; olim ſollicitis mæſta querimoniis.* Ubi querimoniæ intelliguntur eæ quas habes in lib. XXVIII.

projectas & torquem : *Tolle*, inquit, *hæc*, ad comitum quemdam propè adstantem, [a] *verè quia Themistocles non es:* quodlibet spernens in duce magnanimo lucrum. Hujus exempla continentiæ similia plurima in Romanis exuberant ducibus : quibus omissis, quoniam non sunt perfectæ virtutis indicia, (nec enim aliena non rapere laudis est) unum ex multis constans innocentiæ vulgi veteris specimen ponam. [b] Cùm proscriptorum locupletes domus diripiendas Romanæ plebi Marius dedisset & Cinna, vulgi rudes animi, sed humana soliti respectare, alienis laboribus pepercerunt : ut nullus egens reperiretur aut infimus, qui de civili luctu fructum contrectare pateretur sibi concessum. [c] Invidiâ præter hæc antedictus medullitus urebatur : & sciens pleraque vitiorum imitari solere virtutes; memorabat assiduè, [d] severitatem rectæ potestatis esse individuam sociam. [e] Utque sunt dignitatum apices maximi licere sibi cuncta

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Post Consulatum Gratiani III. & Æquitii Anno Chr. 375.

Denique Symmachus in lib. x. Epist. 27. ad Valentinianum ejusdem filium, eum diligentissimum ac serium Imp. nominat. * Idem tamen Ausonius in eadem Gratiarum actione sub finem eam Valentiniani severitatem necessitati temporum tribuit. Sic enim ait : *Tu Valentiniano genitus, cujus alta bonitas, præsens comitas, temperata severitas fuit. Parto & condito optimè Reip. statu, intelligis posse te esse lenissimum sine dispendio disciplinæ.* *

[[a] TOLLE HÆC TU, QUI THEMISTOCLES NON ES.] Ita vulgatæ Editiones omnes aut saltem pleræque exhibent. At in codice Colb. ita scriptum reperio : *Tolle, inquit, hæc ad comitum quemdam propè adstantem, verè quia Themistocles non es.* Id est, quia verè Themist. non es & generosus auri contemptor. Hæc haud dubiè vera scriptura est, quam ideo vulgatæ substitui.]

[b] CUM PROSCRIPTORUM LOCUPLETES DOMUS.] Valerius Maximus in lib. 4. cap. 3. idem sic narrat : *In illa quoque procella quam C. Marius & L. Cinna Reip. inflixerunt, abstinentia populi Rom. mirifica conspecta est. Nam cùm à se proscriptorum penates vulgi manibus diripiendos objecissent, inveniri potuit nemo, qui è civili luctu prædam peteret : quæ quidem tam misericors plebis continentia tacitum crudelium victorum convicium fuit.* At non eadem moderatione gessit se populus Rom. in proscriptione Syllana. Plures enim tum reperti sunt, qui sectionem proscriptorum emerent, ut refert in Sylla Plutarchus & in Crasso, * ac Velleius. * Triumvirali autem proscriptione pauci fuere, qui ad sectionem accederent, teste Appiano in lib. 4. Affine huic exemplum Italorum refert Tacitus in 3. Hist. qui captâ Cremonâ, cùm cives à militibus venderentur, talium mancipiorum emptionem aspernati sunt.

[c] INVIDIA PRÆTER HÆC.] Zosimus pag. 742. de Valentiniano : τοῖς δ' ἐν τῷ ζῆν ἀναμαρτήτοις ἔχειν δόξαν ἐφθόνει.

[d] LIVOREM VIRTUTUM RECTÆ POT. INVIDIAM ESSE SOCIAM.] Sic Gelenius edidit absque sensu. Sed cùm in MSS. Flor. & Regio, [Colb.] * & Tolos. * sic legi animadvertissem, *livorem severitatem rectæ potestatis esse invidiam sociam:* non dubitavi quin emendandum esset hoc modo, *memorabat assiduè severitatem rectæ potestatis esse individuam sociam.* Accursius quidem ediderat, *livorem severitatis, &c.* Sed procul dubio expungenda vox illa est, quam nescio quis addiderat, ut cum præcedenti periodo hæc cohæreret. Verùm quis nescit Marcellinum hæc Impp. elogia nullo plerumque ordine contexere ? Porro hoc Valentiniani dictum refert etiam Zonaras : οὗτος καὶ τὴν ἰσχὺν γενναιότατος καὶ τὴν γνώμην δικαιότατος. διὸ καὶ τῶν ἀρχὰς τότε μετιόντων πολλοὺς ὡς ἀδικοῦντας ἐτιμωρήσατο, τὸ κρατοῦντα λέγων ἀπαιτεῖσθαι πρὸ τῶν ἄλλων δικαιοσύνην. *Hic fortissimus idémque justissimus fuit. Itaque multos qui Magistratus gerebant, tamquam injustè agentes supplicio affecit, cùm diceret ab Imperante justitiam præ omnibus requiri.*

[[e] UTQUE SUNT DIGNITATUM APICES MAXIMI LICERE SIBI CUNCTA EXISTIMANTES, ET AD SUGGILLANDUM CONTRARIOS EXTURBANDOSQUE MELIORES PRONIUS INCLINATI.] Itane Principes eos qui ipsis contradicere audent, aut adulari nolunt, pulsare & suggillare solent ? Imperatoribus & Regibus indecorum atque adeo insolitum est non inimicos modò, sed etiam hostes ip-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Post Consulatum Gratiani III. & Æquitii Anno Chr. 375.

existimantes, & ad supplicandum contrarios exturbandósque meliores proniùs inclinati, bene vestitos oderat, & eruditos, & opulentos, & nobiles: & fortibus detrahebat, ut solus videretur bonis artibus eminere: quo vitio exarsisse Principem legimus Hadrianum. Arguebat hic idem Princeps timidos sæpius, [a] maculosos tales appellans & sordidos, & intra sortem humilem amandandos: ad pavores irritos aliquoties abjectiùs pallens, & quod nusquam erat [b] ima mente formidans. Quo intellecto Magister Officiorum Remigius, cùm eum ex incidentibus ira fervere sentiret, [c] fieri motus quosdam barbaricos inter alia subscrebat: hócque ille audito, quia timore mox frangebatur, ut Antoninus Pius erat serenus & clemens. Judices numquam consultò malignos elegit: sed si semel promotos agere didicit immaniter, Lycurgos invenisse se prædicabat & Cassios, columina Justitiæ prisca: scribénsque hortabatur assiduè, ut noxas vel leves acerbiùs vindicarent. Nec afflictis, si fors ingruisset inferior, erat ullum in Principis benignitate perfugium: quod semper ut agitato mari jactatis, portus patuit exoptatus. Finis enim justi imperii, ut sapientes docent, utilitas obedientium æstimatur & salus.

CAPUT IX.

Consentaneum est venire post hæc ad ejus actus sequendos rectè sentientibus & probandos: cum quibus si reliqua temperâsset, vixerat ut Trajanus & Marcus. In provinciales admodum parcus, tributorum ubique molliens sarcinas: oppidorum & limitum conditor tempestivus: militaris disciplinæ censor eximius, in hoc tantùm deerrans, quòd cùm gregariorum etiam levia puniret errata, [d] potiorum ducum flagitia progredi sinebat in majus, ad querelas in eos motas aliquoties obsurdescens: unde Britannici strepitus, & Africanæ clades, & vastitas emersit Illyrici. Omni pudicitiæ cultu domi castus & foris, nullo contagio conscientiæ violatus obscenæ, nihil incestum: háncque ob causam tamquam retinaculis petulantiam frenarat aulæ regalis: quod custodire facilè potuit, necessitu-

sos cædere, cùm manus à famulis quoque suis continere consueverint. Sic tamen Editiones Ammiani omnes præferunt. At in codice Colbertino reperio disertè scriptum, *& ad supplicandum contrarias exturbandosque meliores proniùs inclinati.* Quæ indubitata est scriptura, mutatâ litterâ *a* in *o*, & corrigendo *contrarios*. *Supplicare* heic sumit Ammianus pro supplices reddere, humiliores infirmioresque redigere, sibi subjicere atque summittere adversantes.]

[a] MACULOSOS TALES APPELLANS ET SORDIDOS.] Eâdem metaphorâ Ambrosius in Epist. 6. dixit maculosum pro ignavo: *Quæramus nobis viam inaccessam sermonibus insolentium, inviam sermonibus imperitorum, quam nullus maculosus deterat, maculosus scilicet ignaviæ suæ sordibus.*

[b] IN ATTENTE FORMIDANS.] In codice Regio [& Colb.] scriptum reperi, *imamenta formidans*, perinde ac in Ms. Flor. exstare monuit Lindenbrogius. In Editione Aug. legitur, *imaginimenta formidans*, ex imaginatione, sic enim loqui liceat, Accursii. Sed arridet omnino conjectura Lindenbrogii, *ima mente formidans.*

[c] FIERI MOTUS QUOSDAM.] Legendum esse arbitror, *cleri motus, &c.* sic superiore linea pro, *cùm eum ex incidentibus, &c.* in MSS. legebatur, *fumium ex incid.* eodem errore.

[d] POTIORUM DUCUM FLAGITIA

dinibus

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Post Consulatum Gratiani III. & Æquitii Anno Chr. 375.

dinibus suis nihil indulgens, quas aut in otio reprimebat, aut mediocriter honoravit, absque fratre: quem temporis compulsus angustiis, in amplitudinis suæ societatem adsumpsit. Scrupulosus in deferendis potestatibus celsis: nec imperante eo provinciam nummularius rexit, aut administratio venumdata, nisi inter [initia] ut solent occupationis spe vel impunè quædam scelesta committi. Ad inferenda propulsandáque bella sollertissimus, cautus; æstu Martii pulveris induratus; boni pravíque suasor & dissuasor admodum prudens, militaris rei ordinum scrutantissimus: scribens decorè, venustéque pingens & fingens, & novorum inventor armorum: memoria sermonéque incitato quidem, sed raro, facundiæ proximo vigens; amator munditiarum, lætúsque non profusis epulis sed excultis. Postremò hoc moderamine Principatûs inclaruit, quòd [a] inter religionum diversitates medius stetit, nec quemquam inquietavit, neque ut hoc coleretur imperavit aut illud: nec interdictis minacibus subjectorum cervicem ad id quod ipse coluit inclinabat, sed intemeratas reliquit has partes, ut reperit. Corpus ejus lacertosum & validum, capilli fulgor colorísque nitor, [b] cum oculis cæsiis semper obliquum intuentis & torvum, atque pulchritudo staturæ, lineamentorúmque recta compago, majestatis regiæ decus implebat.

CAPUT X.

Post conclamata Imperatoris suprema, corpúsque curatum ad sepulturam, [c] ut missum Constantinopolim inter divorum reliquias humaretur: suspenso instante procinctu, anceps rei timebatur eventus cohortibus Gallicanis, quæ non semper dicatæ legitimo-

PROGREDI SINEBAT.] Vide suprà ad lib. XXX. sed & Zosimus id confirmat: ἐᾶν ἔτι τοὺς ἄρχοντας ἔνδον ἐξετάζειν.

[a] INTER RELIGIONUM DIVERSITATES MEDIUS STETIT.] Valentinianus in exordiis principatus cùm maleficorum artes abolere vellet, lege lata prohibuerat ne sacra nocturna celebrarentur: quæ lex relata est in Codice Th. in tit. de maleficiis cap. 7. Sed cùm Prætextatus Proconsul Achaïæ Valentinianum liberè monuisset, ea lege vitam propemodum Græcis omnibus, id est Paganis adimi, si mysteriorum castissimi ritus funditus tollerentur; Valentinianus sacra more majorum à Græcis celebrari permisit, ut scribit Zosimus in lib. 4. principio. Quæ lex hodie quidem non exstat: sed ejus mentio fit in lege 9. Cod. Th. de maleficis. Sic enim Imp. Valentinianus scribit ad Senatum: *Haruspicinam ego nullum cum maleficiorum causis habere consortium judico: neque ipsam, aut aliam prætereà concessam à majoribus religionem genus esse arbitror criminis. Testes sunt leges à me in exordio imperii mei data, quibus unicuique quod animo imbibisset colendi libera facultas tributa est, &c.* De Valentiniano idem testatur Symmachus in Epist. 54. lib. X. & S. Ambrosius in Orat. de obitu Valentiniani, & in Epist. 30. ad Valentinianum de ara Victoriæ, * ac Socrates in libro IV. Hist. Eccles. capite 24. *

[b] CUM OCULIS CÆSIIS.] Cedrenus Valentinianum sic depingit: ἦν δὲ τῷ σώματι εὐμεγέθης, τὴν χροιὰν ἐρυθρὸς, τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς ὑπόξανθον ἔχων, τοὺς ὀφθαλμοὺς ὡραίους μικρὸν ὑπογλαυκίζοντας. *Corpore erat procero, colore ruber, flavo capillo, oculis venustis & mediocriter glaucis.*

[c] UT MISSUM CONSTANTINOPOLIM.] Valentiniani Magni cadaver Constantinop. introivit anno sequenti, qui Valentem V. & Valentinianum Juniorem Consules habuit, V. Cal. Januarias, ut refert Idatius in Fastis: sed in sarcophago depositum est ab Imp. Theodosio sexennio pòst, Antonio & Syagrio Coss. teste eodem Idatio & Marcellino Comite in Chronico.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Post Consulatum Gratiani A. III. & Æquitii Anno Chr. 375.

rum Principum fidei, [a] velut imperiorum arbitræ, ausuræ novum quiddam in tempore sperabantur: hoc tentandæ novitati res adjuvante, quòd gestorum ignarus etiamtum Gratianus agebat tum apud Treveros, ubi profecturus eum morari disposuerat pater. Cùm negotium in his esset angustiis, & [b] tamquam in eadem navi futuri periculorum si accidissent participes, omnes eadem formidarent: Sedit Summatum consilio, avulso ponte, quem compaginarat antè necessitas invadens terras hostiles, ut superstitis Valentiniani mandato [c] Merobaudes protinus acciretur. Hócque ille, ut erat sollertis ingenii, quod evenerat ratus, aut fortè doctus ab eo per quem vocabatur, rupturum concordiæ jura Gallicanum militem suspicatus, missam ad se tesseram finxit redeundi cum eo ad observandas Rheni ripas, quasi furore barbarico crudescente: utque erat secretè mandatum, Sebastianum Principis adhuc ignorantem excessum, longiùs amandavit, quietum quidem virum & placidum, sed militari favore sublatum, ideo maximè tunc cavendum. Reverso itaque Merobaude, altiore cura prospectum, expedito consilio [d] Valentinianus puer defuncti filius tum quadrimus, vo-

[a] VELUT IMPERIORUM ARBITRÆ.] In codice Regio * ac Tolos. * legitur, *arbitrariæ*: quod non probo. [In Ms. Colbert. *arbitraræ*.] Ceterùm non tunc primum Gallicanæ legiones se principatùs arbitras ferebant. Semper enim Galli aliis parere dedignati sunt, & aut ipsi Principes facere, aut ceteris gentibus imperare voluerunt. Quod & Vopiscus scribit in Saturnino: *Saturninus oriundus fuit Galliis, ex gente hominum inquietissima, & avida semper vel faciendi Principes, vel imperii.* Adde Trebellium Pollionem in Postumo.

[b] TAMQUAM IN EADEM NAVI.] Proverbiale loquendi genus est, quo utitur Cicero in lib. 2. Epist. 5. *Tibi etsi ubicumque es, in eadem es navi, tamen quòd abes gratulor.*

[c] MEROBAUDES PROTINUS ACCIRETUR.] Quem ob rei militaris scientiam Valentinianus, adversus Quados expeditionem parans, Magistrum utriusque militiæ constituerat, ut scribit Zosimus in lib. 4. Idem postea Consul iterum fuit, tandémque jussu Maximi tyranni mortem sibi conscivit, ut refert Pacatus in Panegyrico.

[d] VALENTINIANUS PUER, TUM QUADRIMUS.] Atqui Valentinianus Junior natus erat Gratiano Nob. & Dagalaifo Coss. anno Natalis Dominici 366. die 15. Cal. Febr. ut scribit Idatius in Fastis, & auctor Alexandrini Chronici iisdem planè verbis quibus Idatius. Quibus suffragatur Themistius in Orat. XI. ad Valentinianum Juniorem, pag. 254. ubi natalem ipsius vice oraculorum & vaticiniorum prædixisse ait tyranni Procopii exitum. Constat autem Procopium eo anno quem dixi, à Valente victum & necatum fuisse. Accedit præterea Socrates in lib. 4. Sozomenus in 6. qui Valentinianum Juniorem eo anno in lucem editum esse testantur. Quod si ita est, quo modo idem quadrimus ad Imperium venisse dicatur non video. Creatus enim est Augustus post Consulatum Gratiani III. & Æquitii, anno Domini 375. Huic difficultati, quam ego primus & jamdudum deprehenderam, aliisque solvendam proposueram, ita occurrendum puto, ut Valentinianum qui anno 366. natus est, diversum esse dicamus ab hoc qui postea Augustus fuit: quod quidem his argumentis evincam. Primò enim Valentinianus, qui mortuo patre Augustus est renuntiatus, quadrimus tunc erat, ut scribit præter Marcellinum nostrum Victor in Epitome, & Zonaras: Zosimus certè vix quinquennem fuisse dicit. Deinde viginti annos natus obiisse dicitur à Nicephoro in lib. XII. cap. 38. Interfectus porrò est, ut inter omnes constat, anno Domini 392. Hieronymus in Epist. de exitu Nepotiani, eumdem Valentinianum adolescentem adhuc & pæne puerum esse occisum memorat. Quæ certè omnia non procederent, si anno 366. natus fuisset. Denique Valentinianus Junior, is qui anno 366. in lucem est editus, Consulatum gessit cum Victore anno Domini 369. ut testatur apertè Themistius in Orat. XI. quam

caretur in Imperium cooptandus, centesimo lapide disparatus, degénsque cum [a] Justina matre in villa quam Murocinctam appellant. Hócque concinenti omnium sententia confirmato, Cerealis avunculus ejus ociùs missus, eumdem puerum lecticâ impositum duxit in castra: sextóque die post parentis obitum Imperator legitimè declaratus, Augustus nuncupatur more sollemni. Et licèt cùm hæc agerentur, Gratianum indignè laturum existimantes, absque sui permissu Principem alium institutum: postea [b] metûs sollicitudine discussa vixêre securiùs, quòd ille, ut erat benivolus & [c] peritus, consanguineum pietate nimia dilexit & educavit.

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS, JUNIOR AUGUSTI Post Consulatum Gratiani A. III. & Æquitii Anno Chr. 375.

ei Consulatum Constantinop. auspicanti Cal. Jan. dixit. Quòd si hic idem esset cum eo, qui post mortem Valentiniani Augustus est nuncupatus, cùm is paullo postquam Imp. est factus, Consulatum inierit cum Valente, Consul iterum necessariò dici debuisset. At in Fastis omnibus annus ille 376. sic notatur, *Valente Aug. V. & Valentiniano Juniore Aug.* Quæ cùm ita sint, apparet duos ejusdem nominis Valentinianos, alterum Valentiniani magni, alterum Valentis filium, distingui debere. * Vide Adnotationum mearum in Socratem pag. 50. *

[a] JUSTINA MATRE.] Quæ Magnentio tyranno priùs nupserat, ut scribit Zosimus. Quo maximè refellitur fabula illa, quam refert Socrates in lib. 4. cap. 36. de digamia Valentiniani Majoris, qui duas uno tempore uxores habuerit. Ait enim Socrates, Severam Aug. cùm Justinam virginem præstanti forma secum lavantem vidisset, pulchritudinem puellæ Valentiniano laudavisse: qui statim ejus amore captus, eam uxorem adsciverit non repudiatâ Severâ. Virginem igitur fuisse dicit, quæ uxor fuerat Magnentii.

[b] METU SOLLICITUDINE.] Assentior Lindenbrogio sic emendanti, *metûs sollicitudine*, * ut in Ms. Tol. scriptum reperi. * Ita vetus Auctor post Imperii Notitiam editus in descriptione Thoracomachi, *timoris sollicitudinem* dixit. * In Ms. Tol. [ac Colb.] scriptum est, *mens sollicitudine.* *

[c] ET PERITUS.] In Ms. Vaticano & Regio, * Tolos. * [ac Colbert.] legitur, *benivolus & pertus.* * De pietate Gratiani in fratrem Ausonius in Panegyrico: *Piissimo. Hujus verò locupletissimum testimonium est pater divinis honoribus consecratus; ad instar filii ad Imperium frater adscitus. Eâdem benevolentiâ & Theodosium paullo pòst participem assumsit Imperii, cum parvulum haberet & fratrem: avidior fidæ societatis, quàm nimiæ potestatis:* ut ait Augustinus in lib. v. de Civitate Dei. * [Ceterùm aut apud Ammianum pro *pertus* legendum est *apertus*: ut Cæsar in libro de Bello Africo *Gallos homines apertos minimeque insidiosos* appellavit: aut si legamus *peritus*, eo nomine designari putandum est, numeris omnibus absolutum, vitiorum expertem, aut omni virtute adornatum atque perfectum: qualem Gratianum Aug. describit Ammianus ipse, quem in lib. XXXI. *moderatum & clementem*, & lectorum Principum æmulum fuisse tradit. Certè Ammianus in libro XVI. de Eutherio spadone loquens, peritum ita sumit: *Ex omni latere autem ita peritum*, (ut Eutherium) *neque legisse neque audisse confiteor.*]

Explicit Liber XXX.

AMMIANI MARCELLINI RERUM GESTARUM LIBER XXXI.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XXXI. continentur.

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS JUNIOR AUGUSTI.

CAPUT I.

NTEREA & Fortunæ volucris rota, adversa prosperis semper alternans, Bellonam [a] furiis in societatem adscitis armabat, mæstósque transtulit ad Orientem eventus, quos adventare præsagiorum fides clara monebat & portentorum. Post multa enim quæ vates auguréſque prædixêre veridicè, resultabant canes ululantibus lupis, & querulum quiddam nocturnæ volucres tinniebant & flebile, & squalidi Solis exortus hebetabant matutinos diei candores: & Antiochiæ per rixas tumultúſque vulgares id in consuetudinem venerat, ut quisque vim se pati existimaret, *Vivus ardeat Valens*, licentiùs clamitaret: vocéſque præconum audiebantur assiduè, mandantium congeri ligna ad [b] Valentini lavacri succensionem, studio ipsius Principis conditi. Quæ hunc illi impendere exitum vitæ modo non apertè loquendo monstrabant. Super his larvale simulacrum Armeniæ Regis, & miserabiles umbræ paullo antè in negotio Theodori cæsorum, per quietem stridendo carmina quædam nimiùm horrenda, multos diris terroribus agitabant. [c] Vagula gur-

[a] FURIIS IN ÆTATEM ADSCITIS.] Apparet emendandum esse, *furiis in societatem adscitis*, ut loqui solet Marcellinus noster.

[b] VALENTINI LAVACRI.] Hoc Valentis lavacrum erat Antiochiæ, cujus meminit Evagrius in lib. 1. cap. 20. quod cùm incendio magna ex parte corruptum esset, Theodosius Senior eidem reficiendo ducentas auri libras largitus est.

[c] TRAGULA GURGULIONE CONFECTO.] Sic primus edidit Mariangelus Accursius, mendosè ut apparet. In MSS. autem Regio, Flor. & Valentino [ac Colb.]

gulione confecto exanimis visa est jacens: cujus mors publicorum funerum ærumnas indicabat amplas & pervulgatas. Deniqueᵃ cùm Chalcedonos subverterentur veteres muri, [b] ut apud Constantinopolim ædificaretur lavacrum, ordine resoluto saxorum, in quadrato lapide qui structura latebat in media, hi Græci versus incisi reperti sunt, futura plenè pandentes:

Ἀλλ' ὁπόταν νύμφαι δροσερῇ κατ' ἄστυ χορείῃ
[c] Τερπόμεναι στρέψωνται ἀϊστεφέας κατ' ἀγυιάς,
Καὶ τεῖχος λουτροῖο πολύστονον ἔσσεται ἄλκαρ·
[d] Δὴ τότε μυρία φῦλα πολυσπερέων ἀνθρώπων
Ἴστρου καλλιρόοιο [e] πόρον περάοντα σὺν αἰχμῇ,
Καὶ σκυθικὴν ὀλέσει χώρην καὶ μυσίδα γαῖαν.
Παιονίης δ' ἐπιβάντα σὺν ἐλπίσι μαινομένῃσιν
Αὐτοῦ καὶ βιότοιο τέλος [f] καὶ δῆρις ἐφέξει.

Caput II.

Totius autem sementem exitii & cladum originem diversarum, quas Martius furor incendio solito miscendo cuncta concivit, hanc comperimus causam. Hunnorum gens, monumentis veteribus le-

* & Tolos. * legitur *Vagula:* fortasse pro *Aquila.* Præterea in codice Regio [& Colbert.] scriptum inveni, *gurgulione confecto.*

[a] Cum Chalcedonos subverterentur vet. muri.] Ob probra & convicia quæ Chalcedonenses in Valentem jecerant Procopiani belli temporibus, ut refert Socrates in lib. 4. cap. 8.

[b] Ut apud Constantinop. ædificaretur lavacrum.] Constantianæ scilicet thermæ teste ibidem Socrate. Zonaras tamen ac Cedrenus è lapidibus murorum Chalcedonensium aquæductum Constantinop. ædificatum esse scribunt à Valente, ejusque appellatum nomine: * opus sanè memorabile, cujus meminit Themistius in Oratione decennali ad Valentem A. & Gregorius Nazianzenus in Orat. xxv. qui hunc Valentis aquæductum subterraneum & aërium fluvium eleganter appellat. Ita etiam Themistius in Amatorio seu de Regia pulcritudine ad Gratianum A. αἱ δὲ ὑποδεδραμοῦσαι ἠλιβάτους πέτρας ἔγγειοι καὶ ἐναέριοι, σαφῶς τὰ ταῦτα ἀπηκριβωμέναι, πλείους ἢ σταδίους χιλίους ἀνύσασαι καὶ κάμψασαι, ὅτι ἄνω ὅτι κατάντη διαδεχόμεναι, καὶ ὅτι ὑποχθονίους, ὅτι ἐγχθονίους συνεφάπτοντας ὑπορρέουσαι, καὶ ἥκουσιν ἤδη περὶ τῶν πυλῶν.* Zonaras & Cedrenus tradunt, Nymphæum quoque à Præfecto urbis exstructum esse, in cujus dedicatione populus choreis & epulis vacavit. Quod etiam relatum est à Socrate in dicto loco. Ceterùm in Socrate libentiùs Καρωσιαναί legerem quàm Κωνσταντιαναί. Carosianæ enim thermæ à Valente absolutæ & dedicatæ sunt post Consulatum Gratiani III. & Æquitii, agente Præfecto urbis Constantinop. Vindalonio Magno, ut scribit Idatius in Fastis & auctor Chronici Alexandrini: & à Carosia Valentis filia nomen traxere teste Sozomeno in lib. 6.

[c] Τερπόμεναι στροφόωντες.] Ita primus excudi fecit Accursius. At in Ms. Florentino legitur, στροφόωντες teste Lindenbrogio. Ego verò suspicor scribendum esse περιτρόμεναι στρέψωνται: quamquam apud Socratem in lib. 4. cap. 8. legitur, στήσονται: cui subscribunt Zonaras, Cedrenus, Nicephorusque Callistus. Sed cùm in primo versu δροσερῇ χορείῃ ex Mss. ediderimus, στήσονται hîc convenire non potest.

[d] Δη τοτε ουνια φυλα.] In Ms. Flor. [ac Colb.] & Editione Aug. legitur, δῆια φῦλα: unde quispiam non absurdè conjecerit scribendum potiùs esse, Δὴ τότε δήια φῦλα: sed in Socrate & Zonara aliisque suprà citatis legitur, Δὴ τότε μυρία φῦλα: & huic versui subjicitur ab iisdem Auctoribus hic alter, qui in nostris codicibus deerat.

Ἀχια, μαρμαίροντα, (al. μαργαίνοντα) κακὴν ἐπειμένα ἀλκήν

* Certè ὕνια φῦλα ferri non potest: cùm heic de Gothis sermo sit, non de Hunnis. *

[e] Πορον περαοντα.] In Ms. Flor. [& Colb.] & Editione Aug. περόντα legitur, duabus simul confusis dictionibus. Nec dubito, quin (ut apud Socratem legitur ac ceteros) scribendum sit, βάντα πόρον διαβάντα.

[f] Και δηρις εφεξει.] In codicibus quidem nostris scriptum erat δήϊον ἐφέζα: unde conjecturâ ductus emendavi δῆρις ἐφέξει. At in Socrate & citatis Auctoribus legitur, καὶ πότμον ὄπασσει, minus rectè: dicen-

viter nota, [a] ultra paludes Mæoticas glacialem Oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit. Ubi quoniam ab ipsis nascendi primitiis [b] infantum ferro sulcantur altiùs genæ, ut pilorum vigor tempestivus emergens corrugatis cicatricibus hebetetur, senescunt imberbes absque ulla venustate, spadonibus similes: compactis omnes firmisque membris, & opimis cervicibus: prodigiosæ formæ & pandi, ut bipedes existimes bestias, vel quales in commarginandis pontibus effigiati stipites dolantur incomptè. [c] In hominum autem figura licet insuavi ita visi sunt asperi, ut neque igni, neque saporatis indigeant cibis, sed radicibus herbarum agrestium & semicruda cujusvis pecoris carne vescantur, quam inter femora sua & equorum terga subsertam, fotu calefaciunt brevi. Ædificiis nullis umquam tecti: sed hæc velut ab usu communi discreta sepulcra declinant. Nec enim apud eos vel arundine fastigatum reperiri tugurium potest. Sed vagi montes peragrantes & silvas, pruinas, famem, sitimque perferre ab incunabulis assuescunt. Peregrè tecta nisi adigente maxima necessitate non subeunt: nec enim apud eos

dum enim erat ἰοβόλα, si tamen in usu est. Ceterùm hos Græcos versus post Langium & Christophorsonum Latinè sic vertimus:

Tempore quo liquidas agitabunt urbe choreas,
Lætáque subsilient hilares per compita Nymphæ,
Ac funesta dabit murus munimina thermis:
Tunc fortes populi variis è gentibus orti
Trajicient armis Histri speciosa fluenta,
Vastabúntque agros Mœsos atque arva Scytharum.
Ast ubi Pannoniam attigerint, majora parantes,
Hos illic fatum & Martis violentia sistet.

a ULTRA PALUDES MÆOTICAS GLACIALEM OCEANUM ACCOLENS.] De Hunnorum situ idem tradit Hieronymus in Epitaphio Fabiolæ: & ex professo Procopius tum in lib. 1. Persicorum, tum in 4. Gotthicorum.

b INFANTIUM FERRO SULCANTUR ALTIUS GENÆ.] Idem prodit Jordanes in Geticis, cujus verba ex Marcellini nostri Historiis translata esse non dubito. Sic enim ait de Hunnis: *Nam maribus ferro genas secant, &c. Hinc imberbes senescunt, & sine venustate ephebi sunt, quia facies ferro sulcata tempestivam pilorum gratiam per cicatrices absumit.* Porrò hanc causam esse cur imberbes sint Hunni, libenter & Ammiano nostro & Jordani concesserim. Sed tamen aliam quoque ejus rei causam mihi videor deprehendisse. Observavi enim Hunnos in luctu genas cultris convulnerare solitos esse. Sic enim de Cutriguris, quæ Hunnorum gens est, narrat Agathias in lib. 5. οἰμωγή τε ἠκούετο μακρὰ καὶ βαρβαρική. τοῖς γὰρ ξιφιδίοις τὰς παρειὰς καταξαίνοντες ὠλοφύροντο κατὰ τὸ πάτριον νόμον. *Et gemitus barbarorum ingens exaudiebatur. Genas enim pugionibus concidentes, more patrio lugebant.* Et apud Menandrum Protectorem in lib. 8. Hist. Turxathus Dilzibuli * vel Dizabuli * filius, Turcorum Princeps, cùm patri nuper mortuo exsequias celebraret, Romanorum legatos genas sibi unà cum reliquis Turcorum laniare jubet: δεῖ ὑμᾶς, ὦ Ῥωμαῖοι, καταχαράττειν τὰ πρόσωπα ταῖς μαχαίραις, &c. Ex quibus intelligendi sunt Sidonii versus in Panegyrico ad Avitum, quos nemo adhuc interpretatus est:

Vulnere vel si quis plangit, cui flesse ferisse est,
Ac ferro perarasse genas, vultúque minaci
Rubra cicatricum vestigia defodisse.

c IN HOMINUM FIGURAS. SIC ET IN SUA VITA.] Quis hujus scripturæ auctor fuerit, incompertum habeo. Nam Accursius quidem sic ediderat: *In hominum autem figura sic & in sua vita visi sunt asperi, &c.* In Regio autem exemplari, * Tolosano, * [& Colbert.] ita scriptum inveni: *In hominum autem figura licet in sua vita nisi sunt asperi, &c* quemadmodum in duobus Vaticanis codicibus legitur. Proinde ita à Marcellino scriptum esse conjicimus: *In hominum autem figura sic & insuaves sunt & asperi.* aut certè: *In hominum autem figura*

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS JUNIOR AUGUSTI.

securos existimant esse sub tectis. Indumentis operiuntur linteis, vel [a] ex pellibus silvestrium murium consarcinatis : nec alia illis domestica vestis est, alia forensis. Sed semel obsoleti coloris tunica collo inserta non antè deponitur aut mutatur, quàm diuturna carie in pannulos defluxerit defrustata. [b] Galeris incurvis capita tegunt; hirsuta crura coriis munientes hædinis : eorúmque calcei formulis nullis aptati, [c] vetant incedere gressibus liberis. Quâ causâ ad pedestres parum accommodati sunt pugnas : verùm [d] equis propè affixi duris quidem, sed deformibus, & muliebriter iisdem nonnumquam insidentes, funguntur muneribus consuetis. [e] Ex ipsis quivis in hac natione pernox & perdius emit & vendit, cibúmque sumit & potum, & inclinatus cervici angustæ jumenti, in altum soporem adusque varietatem effunditur somniorum. Et deliberatione super rebus proposita seriis, hoc habitu omnes in commune consultant. Aguntur autem nulla severitate regali, sed tumultuario Optima-

licèt insuavi, ita visi sunt asperi, &c. Sanè ejusmodi ferè scripturam hujus loci fuisse docet Jordanes in Geticis, qui hæc Marcellini nostri verba sic imitatus est : *Hi verò sub hominum figura vivunt belluinâ sævitiâ.* [Hi porrò in codice Colb. vocantur modò *Hunni*, modò *Huni*; necnon *Chini* ac *Chuni.*]

[a] EX PELLIBUS SILVESTRIUM MURIUM.] Hæ pelliculæ odoratæ erant, ut præter Helmodum in lib. 1. Chronici Sclavorum, docet D. Hieronymus in lib. 2. contra Jovinianum his verbis : *Odoris autem suffitus & diversa thymiamata, amomum, cyphi, œnanthe, muscus & peregrini muris pellicula.* Idem in Epitaphio Marcellæ viduæ sub initium, *fragrare musco, mure, &c.* [Jordanes in Geticis scribit, pelles murinas ab Hunuguris, quæ gens Hunnica est, in orbem Romanum importari. Priscus ait Hunnorum Reges pellibus ferarum ad ornatum uti.]

[b] GALERIS INCURVIS CAPITA TEGUNT.] Hieronymus in Epitaphio Nepotiani tiaras vocat. Postquàm enim Romanos ab Hunnis vinci & fugari memoravit, subjicit : *Nec amputamus causas morbi, ut morbus pariter auferatur : statimque cernamus sagittas pilis, tiaras galeis, caballos equis cedere.*

[c] VETANT INCEDERE GRESSIBUS LIBERIS.] Hinc ἄποδες & ἀκροσφαλεῖς Hunni dicuntur ab antiquo Scriptore apud Suidam : ὁ δὲ ἐκέλευσε χωρεῖν ἐπὶ τοὺς ἄποδας καὶ ἀκροσφαλεῖς Οὔννους. οὐδὲ γὰρ ἵππων ἂν ῥᾳδίως ἂν Οὖννος τῆς γῆς πατήσειεν. *Ille verò jussit ut contra truncos & in incessu titubantes Hunnos procederent. Neque enim Hunnus absque jumento facilè ambulaverit.* [Itaque meritò indignatur Hieronymus in Epitaphio Nepotiani : *Proh pudor! fugit Rom. exercitus, victor orbis & dominus. Ab his vincitur, hos pavet, horum terretur adspectu, qui ingredi non valent, qui si terram tetigerint, se mortuos arbitrantur.* Adde Zosimum pag. 747. Quod suprà Hieronymus ait, *Romanum exercitum Hunnos pavere, & horum terreri adspectu*; idem Jordanes de rebus Geticis affirmat : *Quos bello forsitan minimè superabant, vultus sui terrore nimium pavorem ingerentes fugabant.* Addit fuisse eos deformes, nigros, staturâ breves, parvis oculis & torvis, simis naribus, & ob sectas ferro genas imberbes. Unde ab Ammiano bestiis comparantur bipedibus, & *pandi* omnes ac *prodigiosæ & insuavis* formæ fuisse dicuntur. Calcei sine formulis rectè convenienterque fieri non possunt. At Hunnorum calcei informes erant, ac ipsorum pedibus minimè conveniebant, utpote formulis nullis aptati, quas sutores vel Cordubanarii nostri vulgò *formas* hodieque vocitant, *des formes.* Quare Hunni malè calciati, liberè & facilè ingredi non valebant : atque si terram tetigissent, actum de se arbitrabantur : quippe qui pedibus hostem insequentem effugere, ac mortem evadere se non posse intelligerent.]

[d] EQUIS PROPE ADFIXI.] Sic Claudianus in libro primo in Rufinum de Hunnis :

Nec plus nubigenas duplex natura biformes
Cognatis aptavit equis.

[e] IN IPSIS QUIVIS.] In codice Regio, [& Colbert.] * ac Tolos. * & Augustana Editione legitur : *Et ipsi quivis, &c.* Unde adducor ut credam sic à Marcellino scriptum

tum

tum ductu contenti, perrumpunt quidquid inciderit. Et pugnant nonnumquam lacessiti, sed ineuntes prœlia cuneatim variis vocibus sonantibus torvum. Utque ad pernicitatem sunt leves & repentini; ita, [a] subitò de industria dispersi vigescunt, & [b] incomposita acie cum cæde vasta discurrunt: nec invadentes vallum, nec castra inimica pilantes præ nimia [c] rapiditate cernuntur. Eóque omnium acerrimos facilè dixeris bellatores, quòd [d] procul missilibus telis, acutis ossibus pro spiculorum acumine arte mira coagmentatis, [e] sed distinctis: comminus ferro [f] sine sui respectu confligunt, hostésque dum mucronum noxias observant, [g] contortis laciniis illigant, ut laqueatis resistentium membris equitandi vel gravandi adimant facultatem. Nemo apud eos arat, nec stivam aliquando contingit. Omnes enim sine sedibus fixis, absque lare vel lege aut ritu stabili dispalantur, semper fugientium similes, cum carpentis in quibus habitant: ubi conjuges [h] tætra illis vestimenta contexunt, &

Valens, Gratianus & Valentinianus Junior Augusti.

fuisse. *Ex ipsis (supple equis) quivis in hac natione pernox & perdius emit & vendit, &c.*

[a] Subito de industria dispersi vigescunt.] Hic prœliandi mos erat Hunnorum, ut Claudianus quoque canit lib. 2. in Rufinum:

—acerrima nullo
Ordine mobilitas, insperatique recursus:

& Agathias in lib. 1. de Narsete, qui à Francorum copiis premebatur: βαρβαρικόν τινα στρατηγίαν ἢ μᾶλλον τοῖς Οὔννοις μεμελετημένην ἐμηχανᾶτο. ἐκέλευε γὰρ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν στρέψαντας τὰ νῶτα ἐς τὰ ὀπίσω ἀναχωρεῖν, &c. *Narses barbarum quoddam & Hunnis magis usitatum strategema excogitavit. Suos enim terga vertere jussit, &c.* Idem in fine libri v. Hunnos cùm fugiunt, infestiores magísque timendos esse scribit, quippe qui aversi sequentem hostem sagittis incessant. Et his artibus Hunni Gothis superiores evasere. Partim enim circumequitando, partim excurrendo & opportunè retrocedendo, jaculantes ex equis maximam Gothorum cædem fecere, teste Zosimo, pag. 747. Ceterùm hîc emendavi *vigescunt* ex codice Regio & Valentino, [ac Colbert.]

[b] Et imposita acie.] Scribendum puto, *& incomposita acie.*

[c] Parte decernuntur.] In codice Regio [& Colbert.] * Tolos. & Vatic.* legitur, *parit decernuntur.* Unde sic corrigendum arbitror: *Nec invadentes vallum, nec castra inimica pilantes præ nimia rapiditate cernuntur.*

[d] Procul missilibus telis.] Procopius in principio libri 2. Goth. ait Hunnos esse ἱπποτοξότας ἀρίστους, id est optimos ex equo sagittarios, & inter equitandum peritissimè jaculari. Gothos contrà pedites jaculari scribit in lib. 1. Goth. Equites enim Gothorum hastâ dumtaxat & gladio utuntùr: quo fit ut ab Hunnis longè superentur.

[e] Sed distinctis.] Ita Mariangelus Accursius edidit: sed in exemplari [Colbert.] * & Tolos. * ac Regio scriptum inveni, *sed distint......*

[f] Sine vi respectu con.....] Apparet scribendum esse, *sine sui respectu confligunt:* quemadmodum loqui solet Marcellinus cùm alibi, tum in lib. xxix.

[g] Contortis laciniis illigant.] Hunnis id familiare fuisse docet Sozomenus in lib. vii. cap. 25. ubi de Theotimo Tomorum in Scythia Episcopo loquitur: quem Hunnus quidam opulentum ratus, cùm illaqueare vellet, manum quâ laqueum conjecerat, arescere sensit. Sed & Scytharum reliquæ gentes eo astu in prœliis utebantur. De Jaxamatis quidem id refert Mela in fine lib. 1. de Auchatis Valerius Flaccus in 6.

Doctus & Auchates patulo vaga vincula gyro
Spargere, & extremas laqueis abducere turmas.

De Parthis etiam, qui à Scythis originem ducunt, vetus Auctor apud Suidam in σειραῖς. Omitto Alanos, de quibus idem tradit Josephus & Hegesippus. [Sed & Pausanias in Atticis scribit, Sarmatas idem factitâsse: & Jaxamatarum ostio Tanaïs proximorum feminas ex equis pugnare scribit Mela libri 1: capite ult. *& quos laqueis interceperunt hostes, trahendo conficere.*]

[h] Tætra villis vestimenta.]

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS JUNIOR AUGUSTI.

coëunt cum maritis, & pariunt, & adusque pubertatem nutriunt pueros. Nullúsque apud eos interrogatus, respondere unde oritur potest, alibi conceptus, natúsque procul, & longiùs educatus. Per inducias infidi, inconstantes, [a] ad omnem auram incidentis spei novæ perquàm mobiles, totum furori incitatissimo tribuentes. Inconsultorum animalium ritu, quid honestum inhonestúmve sit penitus ignorantes: flexiloqui & obscuri, nullius religionis vel superstitionis reverentiâ aliquando districti: auri cupidine immensa flagrantes: adeo permutabiles, & irasci faciles, ut eodem aliquoties die à sociis nullo irritante sæpe desciscant, itidémque propitientur nemine leniente. Hoc expeditum indomitúmque hominum genus, externa prædandi aviditate flagrans immani, per rapinas finitimorum grassatum & cædes, adusque [b] Alanos pervenit, [c] veteres Massagetas: qui unde sint, vel quas incolant terras, (quoniam huc res prolapsa est) consentaneum est demonstrare, geographica perplexitate monstrata, quæ diu multa luda...... & varia, tandem reperit veritatis interna...*..*...ad .. [d] Hister advenarum magnitudine fluenti Sauromatas prætermeat adusque amnem Tanaïm pertinentes, qui Asiam terminat ab Europa. [e] Hoc transito, in immensum

Claudianus in Rufinum lib. 1. de Hunnis:
—tristes habitus, obscenáque visu Corpora.
Atri scilicet coloris vestibus Hunni erant amicti. Unde & Marcellinus in superiore pagina obsoleti coloris tunicam eisdem tribuit. Pænemonere omiseram in Regio codice legi, *tetra illis vestimenta*, quod magis placet: * & in Tolos. ac Vatic. codicibus legitur: [in Colb. *terra*.]

[a] AD OMNEM AURAM INCIDENTES.] Scribendum omnino est, *ad omnem auram incidentis spei novæ perquàm mobiles:* quod quidem Marcellinus noster imitatus videtur ex Livio, qui in lib. XXIX. dicit, *mercede parari auxilia ex Afris, gente ad omnem auram spei mobili atque infida.*

[b] ADUSQUE ACHAIAM PERVENIT.] Longè aliter in MSS. codicibus Regio, Flor. ac Valentino, * Tolos. Vatic.* [& Colbert.] legitur, *adusque Adalam:* quod cùm Accursius minimè intelligeret, audacter emendavit *adusque Achaïam*, contra Historiæ fidem. Neque enim Hunni iis quidem temporibus adusque Achaïam penetrasse dicuntur. Sed procul dubio emendandum est, *adusque Alaniam pervenit:* quod confirmatur ex pag. 621. ubi Marcellinus noster institutam Historiæ seriem repetens, sic ait: *Igitur Hunni pervasis Alanorum regionibus, &c.* Adde, quòd nisi ita legatur, sequentia cum antecedentibus minimè cohærebunt. Sequitur enim digressio & περίηγησις de Alanis; ut satis appareat sermonem de illis priùs habitum fuisse. Postremò Jordanes in Geticis ait, ab Hunnis superatos esse Alanos: quod ex Marcellino, ut pleraque de Hunnis ibi relata, mutuatus est. Annon enim ex hoc Marcellini nostri loco illa Jordanis exscripta sunt? *Quod genus expeditissimum, & multarum gentium grassatorem Getæ, ut viderunt, expavescunt.*

[c] RESTANT MASSAGETÆ.] Sic Mariangelus Accursius edidit. Ego verò cùm in codice Regio, * Tolos. * [& Colb.] scriptum invenerim, *Res Massagetæ*, in suspicionem hanc adductus sum, ut truncatum ac mutilum hunc esse locum existimarem, atque hoc ferè modo esse supplendum, *adusque Alanos pervenit, veteres Massagetas: qui unde sint, &c.* Quæ conjectura non mediocriter confirmatur ex lib. XXIII. ubi dicit Marcellinus, *& Massagetas quos Alanos nunc appellamus, &c.*

[d] HISTER ADVENARUM.] Hic locus sic commodè suppleri potest: *Hister advenarum auctus magnitudine fluentorum, &c.* quemadmodum loquitur Marcellinus in lib. XV. de Rhodanó, & in fine libri XVIII. ut notavi ad hunc locum suprà.

[e] HOC TRANSITO.] Supple *Histro*. Alani enim supra Histrum incolebant, Europææ Sarmatiæ populi: ut præter Dionysium Characenum tradit Plinius in lib. 4. Orosius in 1. & Tzetzes in Lycophronem. Sed Procopius in lib. 4. Gotth. Alanos regionem il-

extentas Scythiæ ſolitudines Alani inhabitant, ex montium appellatione cognominati, paullatímque nationes conterminas crebritate victoriarum attritas ad gentilitatem ſui vocabuli traxerunt ut Perſæ. Inter hos Neuri mediterranea incolunt loca, vicini verticibus celſis, quos præruptos gelúque torpentes aquilones adſtringunt. Poſt quos [a] Budini ſunt, & Geloni perquàm feri, qui detractis peremptorum hoſtium cutibus indumenta ſibi, equíſque tegmina conficiunt, [b] bellatrix gens. Gelonis Agathyrſi conlimitant, interſtincti colore cæruleo corpora ſimul & crines: & humiles quidem minutis atque raris, nobiles verò latis, fucatis & denſioribus notis. Poſt hos Melanchlænas & Anthropophagos palari accepimus per diverſa, humanis corporibus victitantes: quibus ob hæc alimenta nefanda deſertis, finitimi omnes longa petiere terrarum. Ideóque plaga omnis Orienti æſtivo objecta, uſquedum venitur ad Seras, inhabitabilis manſit. Parte alia prope Amazonum ſedes Alani ſunt Orienti adclines, diffuſi [c] per populoſas gentes & amplas, Aſiaticos vergentes in tractus, quas dilatari aduſque Gangen accepi fluvium, interſecantem terras Indorum, maréque inundantem auſtrale. Ibi partiti per utramque mundi plagam Alani (quorum gentes varias nunc recenſere non refert) licèt dirempti ſpatiis longis, per pagos, ut Nomades, vagantur immenſos: ævi tamen progreſſu ad unum conceſſere vocabulum, & ſummatim omnes Alani cognominantur * [d] mores & media & efferatam vivendi, ſed jam immaturam.* Nec enim ulla ſunt illiſce tuguria, aut verſandi vomeris cura: ſed carne & copia victitant lactis, plauſtris ſuperſidentes, quæ operimentis curvatis corticum per ſolitudines conferunt ſine fine

lam quæ à Caucaſo ad Caſpias portas extenditur, incolere ſcribit. Ptolemæus verò Alanos Aſiaticos ab Europæis Alanis diſtinguit, contra quàm Marcellinus. Nam Europæos Alaunos vocat à montibus Alanis ita dictos: Aſiaticos verò Alaunos Scythas ab Alanis montibus cognominatos in Scythia cis Imaum montem collocat.

[[a] POST QUOS VIDINI SUNT, ET GELONI.] In Mſ. Colbert. legitur *Nidini*, quod nomen cùm non intelligerent Critici, in *Vidini* mutavere. *Vidini* autem ſeu *Bidini* poſitum pro *Budini*: quam gentem Geographi in eo tractu collocaverunt. *Budinos* Gelonis proximos facit Pomponius Mela in libri 1. capite ultimo, de quibus & Plinius. *Neuros* idem Pomponius in Scythia Europæa collocat: qui in Ammiani codice Colbertino *Nervi* vocantur: qua ratione hoc nomen in ceteris noſtri Hiſtorici codicibus ſcriptum eſſe non dubito. Certè *Nidini* & *Nervi* in codice Valentino legi etiam teſtatur P. Pithœus ad oram Ammiani ſui.]

[b] BELLATRIX GENS.] Hæc verba deſunt in codice Regio, * & Toloſ. * In Vaticano autem codice [& Colbert.] locus ſic legitur, *equiſque tegmina conficiunt bellatur gen. Gelonis, &c.* ut fortaſſis ita ſcribendum ſit, *equiſque tegmina conficiunt bellatoriis*: quemadmodum in lib. 23. ſub initium jumenta bellatoria dixit Marcellinus. Solinus verò in cap. xx. ex quo hæc tranſſcripta ſunt, ſic habet: *Geloni ad hos proximant: de hoſtium cutibus & ſibi indumenta faciunt, & equis ſuis tegmina.*

[c] PER POPULOS AC GENTES AMPLAS.] Hoc in loco facilè mihi aſſenſuros lectores exiſtimo. Nam cùm in Editione Auguſtana & in codice Regio, * Toloſ. * [& Colbert.] ſcriptum eſſe vidiſſem, *per populos. Has gentes & amplas, &c.* emendavi abſque ulla mutatione, *diffuſi per populoſas gentes & amplas.*

[d] MORES ET MEDIA ET EFFERATAM.] Non abſurdè fortaſſe hic locus ſic ſupplebitur, *ob mores eoſdem & feritatem vivendi ſimilem & armaturam.* Ita ferè in

distentas. Cúmque ad graminea venerint, in orbiculatam figuram [a] locatis sarracis ferino ritu vescuntur: absumptísque pabulis, velut carpentis civitates impositas vehunt, maréque suprà cum feminis coëunt, & nascuntur in his & educantur infantes: & habitacula sunt hæc illis perpetua; & quocumque ierint, illic genuinum existimant larem. Armenta præ se agentes cum gregibus pascunt: maximéque equini pecoris est eis sollicitior cura. Ibi campi semper herbescunt, intersitis pomiferis locis: atque ideo transeuntes quòlibet, nec alimentis nec pabulis indigent: quod efficit humectum solum & crebri fluminum prætermeantium cursus. Omnis igitur ætas & sexus imbellis circa vehicula ipsa versatur, muniisque distringitur mollibus: juventus verò equitandi usu à prima pueritia coalescens, incedere pedibus existimat vile: & omnes multiplici disciplina prudentes sunt bellatores. Unde etiam [b] Persæ, qui sunt originitus Scythæ, pugnandi sunt peritissimi. Proceri autem Alani pæne sunt omnes & pulchri, crinibus mediocriter flavis, oculorum temperata torvitate terribiles, & armorum levitate veloces, [c] Hunnísque per omnia suppares, verùm victu mitiores & cultu: latrocinando & venando adusque Mæotica stagna & Cimmerium Bosporum, itidémque Armenios discurrentes & Mediam. Utque hominibus quietis & placidis otium est voluptabile; ita illos pericula juvant & bella. Judicatur ibi beatus, qui in prœlio profuderit animam: senescentes enim & fortuitis mortibus mundo digressos, ut degeneres & ignavos conviciis atrocibus insectantur: nec quidquam est quod elatiùs jactent, quàm homine quolibet occiso: próque exuviis gloriosis, interfectorum avulsis capitibus detractas pelles pro phaleris jumentis accommodant bellatoriis. Nec templum apud eos visitur, aut delubrum, nec tugurium quidem

lib. XVII. dixerat Marcellinus, *Sarmatas & Quados, vicinitate & similitudine morum armaturæque concordes*. Quod Græci eleganter dicerent, ὅμοροί τε καὶ ὁμοιότροποι καὶ ὁμόσκευοι. Sic enim Thucydides in fine lib. 2. de Getis loquitur, & in lib. 3. itémque Dio in fine lib. 54.

[a] LOCATIS SARRACIS.] In Editione Augustana legitur *sarriculis*: in MSS. [Colbert.] * & Tolos. Vatic. * & Flor. *sarraclis*: in Valentino autem codice *sarraculis*, teste Ant. Loisello. Postremò in exemplari Regio scriptum inveni *carrucis*: quam scripturam omnium deterrimam esse existimo.

[b] PERSÆ, QUI SUNT ORIGINITUS SCYTHÆ.] Persas posuit pro Parthis. Nam de Parthis quidem id Scriptores antiqui docent, eos originem ex Scythis ducere. Sic Trogus Pompeius in lib. 2. & 41. & ex illo Jordanes in Geticis. Sic Q. Curtius in lib. 6. & Stephanus Byzantius, & Arrianus in Parthicis, qui imperante apud Ægyptios Sesostri, apud Scythas autem Jandyso, Scythas in eam regionem quæ Parthia dicitur, migrasse memorat. Arriani verba referuntur in Bibliotheca Photii. Auctor quoque Chronici Alexandrini Scytharum juventutem ait à Sesostri in Parthiam esse translatam. Ex quibus liquidò apparet, Marcellinum Persas pro Parthis perperam dixisse. Eâdem licentiâ Tertullianus in libro de Pallio dixit: *Scythæ exuberant Persas*. Idem tamen castigatiùs loquitur in libro de Anima: *Dum aborigines occupant terras, ut Scythæ Parthicas*.

[c] HUNNIS PER OMNIA SUPPARES.] Et hunc locum Jordanes imitatus est in Geticis, cùm ait: *Alanos quoque pugnâ sibi pares, sed humanitatis victu formâque dissimiles, frequenti certamine fatigantes subjugavere*.

culmo tectum cerni uſquam poteſt: ſed [a] gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eúmque ut Martem, regionum quas circumcircant præſulem verecundiùs colunt. Futura miro præſagiunt modo: nam rectiores virgas vimineas colligentes, eáſque cum incantamentis quibuſdam ſecretis præſtituto tempore diſcernentes, apertè quid portendatur norunt. Servitus quid ſit ignorabant, omnes generoſo ſemine procreati: Judicéſque etiam nunc eligunt, diuturno bellandi uſu ſpectatos. Sed ad reliqua textus propoſiti revertamur.

CAPUT III.

Igitur Hunni pervaſis Alanorum regionibus, quos Greuthungis confines Tanaïtas conſuetudo nominavit, interfectíſque multis & ſpoliatis, reliquos ſibi concordandi fide pacta junxerunt; eíſque adjunctis, confidentiùs [b] Ermenrichi latè patentes & uberes pagos repentino impetu perruperunt, bellicoſiſſimi Regis, & per multa variáque fortiter facta vicinis nationibus formidati. Qui vi ſubitæ procellæ perculſus, [c] quamvis manere fundatus & ſtabilis diu conatus eſt, impendentium tamen diritatem augente vulgatiùs fama, magnorum diſcriminum metum voluntaria morte ſedavit. Cujus poſt obitum Rex Vithimiris creatus reſtitit aliquantiſper Alanis, Hunnis aliis fretus, quos mercede ſociaverat partibus ſuis. Verùm poſt multas quas pertulit clades, animam effudit in prœlio vi ſuperatus armorum. Cujus parvi filii Viderichi nomine curam ſuſceptam Alatheus tuebatur & Saphrax, duces exerciti & firmitate pectorum noti: qui cùm tempore arto præventi abjeciſſent fiduciam repugnandi, cautiùs diſcedentes [d] ad amnem Danaſtum pervenerunt, inter Hiſtrum & Boryſthenem per camporum ampla ſpatia diffluentem. Hæc ita præter ſpem accidiſſe doctus Athanaricus Thervingorum Judex, (in quem, ut antè relatum eſt, ob au-

[[a] GLADIUS B. R. HUMI FIGITUR NUDUS: EUMQUE UT MARTEM REGIONUM SUARUM PRÆSULEM VERECUNDIUS COLUNT.] Quod Ammianus heic de Alanis dicit, idem Jordanes in Geticis Scythis omnibus, atque Hunnis tribuit, *quibus per omnia ſuppares* fuiſſe Alanos Ammianus diſertè teſtatur. De gladio Martis humi defixo, qui ſacer apud Scytharum Reges habebatur, à paſtore reperto, & ad Attilam Hunnorum Regem delato, verba Jordanis Priſcum Hiſtoricum ſecuti talia ſunt: *Addebat ei tamen confidentiam gladius Martis inventus; ſacer apud Scytharum Reges ſemper habitus: quem Priſcus Hiſtoricus tali refert occaſione detectum. Cùm paſtor quidam gregis unam buculam conſpiceret claudicantem, nec cauſam tanti vulneris inveniret, ſollicitus veſtigia cruoris inſequitur, tandemque venit ad gladium, quem depaſcens herbas bucula incautè calcaverat, effoſſumque protinus ad Attilam defert. Quo ille munere gratulatus, ut erat magnanimus, arbitratur ſe totius mundi Principem conſtitutum, & per Martis gladium poteſtatem ſibi conceſſam eſſe bellorum.* Hæc à Priſco Sophiſta, Theodoſii Junioris Aug. æquali, Byzantinæ Hiſtoriæ Scriptore diligentiſſimo, Jordanes accepit: ex quo judicari facilè poteſt quanti facienda ſint, maximè cùm Ammiani noſtri auctoritate confirmentur.]

[b] ERMENRICHI.] Is eſt, qui Ermanaricus dicitur à Jordane in Hiſtoria Gothorum, quem vide.

[c] FUNDATUS ET HABILIS DIU CUNCTATUS EST.] Cùm in exemplari Regio, * Tol. Vatic. * [& Colbert.] ſcriptum inveniſſem, *fundatus eſt habilis diu conatus eſt*: non dubitavi, quin locus emendandus eſſet hoc modo, *quamvis manere fundatus & ſtabilis diu conatus eſt*. Sic enim loqui ſolet Marcellinus.

[d] AD AMNEM DANASTUM.] *Da-*

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS JUNIOR AUGUSTI.

xilia missa Procopio dudum Valens commoverat signa) stare gradu fixo tentabat, surrecturus in vires, si ipse quoque lacesseretur ut ceteri. Castris denique prope Danasti margines [a] ac Greuthungorum vallem longiùs opportunè metatis, Munderichum Ducem postea limitis per Arabiam, cum Lagarimano & Optimatibus aliis adusque vicesimum lapidem misit, hostium speculaturos adventum, ipse aciem nullo turbante interim struens. Verùm longè aliter quàm rebatur evênit. Hunni enim (ut sunt in conjectura sagaces) multitudinem esse longiùs aliquam suspicati, prætermissis quos viderant, in quietem tamquam nullo obstante compositis, [b] rumpente noctis tenebras Luna vado fluminis penetrato, id quod erat potissimum elegerunt: & veriti ne præcursorius index procul agentes absterreat, Athanaricum ipsum ictu petivere veloci. Eúmque stupentem ad impetum primum, amissis quibusdam suorum coegerunt ad effugia properare montium præruptorum. Qua rei novitate majoréque venturi pavore constrictus, à superciliis [c] Gerasi fluminis adusque Danubium Taifalorum terras præstringens, muros altiùs erigebat: hac lorica diligentia celeri consummata, in tuto locandam securitatem suam existimans & salutem. Dúmque efficax opera suscitatur, Hunni passibus eum citis urgebant: & jam oppresserant adventantes, ni gravati prædarum onere destitissent. Fama tamen latè serpente per Gothorum reliquas gentes, quòd inusitatum antehac hominum genus [d] modò ruens ut turbo montibus celsis, ex abdito sinu coortum apposita quæque convellit & corrumpit: populi pars major, quæ Athanaricum attenuata necessariorum pænuria deseruerat, quæritabat domicilium remotum ab omni notitia Barbarorum: diuque deliberans quas eligeret sedes,

nastium codex Regius præfert, & * Vatic. Tolos. * [& Colb.] forte pro *Danastrum*. Jordanes *Danastrum* vocat, & Constantinus Porphyrog. in cap. 8. de administrando Imperio. [Nunc dicitur *Dnester*. seu *Dniester*, ac *Nester*. Eumdem esse ac Tyram tradit Cluverius in cap. 43. lib. 3. Germ. & capite 42.]

[a] AGERE UT UNGORII VALLEM.] Inter locos qui in hoc Auctore à nobis restituti sunt, hic meritò palmam ferat: Quid enim corruptius vulgatâ scripturâ? quid contrà apertius & certius hac emendatione? *Castris denique prope Danasti margines ac Greutungorum vallem longiùs opportunè metatis*, &c. Hunni quippe trajecto Tanai primos invaserant Alanos, qui Tanaïtæ dicebantur, idcirco quòd ad flexum Tanais fluv. sedes habebant, ut docet Ptolemæus in Descriptione Europææ Sarmatiæ: deinde Greuthungos aggressi sunt, qui Tanaïtis confines erant, ut suprà docuit Marcellinus. Eosdem *Greuthungos* (sic enim ibi codex Regius, * Tolos. * [& Colbert.]) memoravit in lib. XXVII. ubi longè trans Danubium habitasse dicuntur. Quamquam Basiliensis Editio *Greutungos* sine adspiratione ibidem præferebat. Idatius in Fastis & in Chronico *Greothingos* nominat: Zosimus verò in lib. 4. Γρουθίγγους. Sic enim scribendum est. At Claudianus de IV. Consulatu Honorii, & in Eutropium lib. 2. Grutungos vocat, [ut & Pollio in Claudio.]

[b] RUMPENTE NOCTIS TENEBRIS LUNA.] Aut scribendum est *tenebras*, aut sanè *erumpente noctis tenebris Luna*.

[c] GERASI FLUMINIS.] Quod ad Orientem erat antiquæ Daciæ. Eumdem enim esse Gerasum existimo cum eo quem Ptolemæus Ἱέρασον vocat in Descriptione Daciæ, & sola pronuntiatione differre * hæc nomina. Accolis nunc dicitur *Prut*, teste Cluverio in lib. 3. cap. 41.*

[d] MODO RUENS.] Sic Accursius edidit,

Valens, Gratianus & Valentinianus Augusti. Valente A. V. & Valentiniano Juniore A. Coss. Anno Chr. 376.

cogitavit Thraciæ receptaculum gemina ratione ſibi convenientius, quod & cæſpitis eſt feraciſſimi, & amplitudine fluentorum Hiſtri diſtinguitur [a] à Barbaris, patentibus jam peregrini fulminibus Martis: hoc quoque idem reſidui velut mente cogitavere communi.

Caput IV.

Itaque duce Alavivo ripas occupavere Danubii: miſsíſque oratoribus ad Valentem, ſuſcipi ſe humili prece poſcebant, & quietè victuros ſe pollicentes, & daturos ſi res*flagitaſſet auxilia. Dum aguntur hæc in externis, novos majoreſque ſolitis caſus verſare gentes Arctoas, rumores terribiles diffuderunt: per omne quidquid ad Pontum à Marcomannis prætenditur & Quadis, multitudinem barbaram abditarum nationum vi ſubita ſedibus pulſam, circa flumen Hiſtrum vagari cum caritatibus ſuis diſſeminantes. Quæ res aſpernanter à noſtris inter initia ipſa accepta eſt, hanc ob cauſam quòd illis tractibus non niſi peracta aut ſopita audiri procul agentibus conſueverant bella. Verùm pubeſcente jam fide geſtorum, cui robur adventus gentilium addiderat legatorum, precibus & obteſtatione petentium citra flumen ſuſcipi plebem extorrem: negotium lætitiæ fuit potiùs quàm timori, eruditis adulatoribus in majus fortunam Principis extollentibus: quòd ex ultimis terris tot tirocinia [c] trahens ei nec-opinanti offerret, ut collatis in unum ſuis & alienigenis viribus invictum haberet exercitum, & pro militari ſupplemento quod provinciatim annuum pendebatur, theſauris accederet auri cumulus magnus. [b] Hácque ſpe mittuntur diverſi, qui cum vehiculis plebem transferant truculentam. Et navabatur opera diligens, ne qui Romanam rem everſurus relinqueretur vel quaſſatus morbo letali. Proinde permiſſu Imperatoris tranſeundi Danubium copiam colendíque adepti Thraciæ partes, transfretabantur in dies & noctes, navibus ratibúſque & cavatis arborum alveis agminatim impoſiti: atque per amnem longè omnium difficillimum, imbriúmque crebritate tunc auctum, ob denſitatem nimiam contra

ex conjectura, ut opinor. Certè in Mſſ. Flor. & Regio * & Tol. * [ac Colb.] * & Vat. * legitur, *modo nierum.*

[a] AB ARVIS PATENTIBUS JAM PEREGRINI FULM. MARTIS.] Magis placet exemplaris Regii * & Toloſ. * [ac Colb.] ſcriptura, *diſtinguitur à Barbaris patentibus jam peregrini fulminibus Martis.* Senſus autem hic eſt, ideo Gothos Thraciæ ſedes elegiſſe, quòd Hiſtro flumine Thracia dirimeretur à barbaris gentibus, quæ bellicis cladibus, & Marti jam peregrino expoſitæ erant. Mars enim in Thracia natus dicitur, ut docet Arnobius in lib. 4. contra Gentes: *Quis Spartanum fuiſſe Martem? nonne Epicharmus auctor eſt? quis in Thracia finibus procreatum? non Sophocles Atticus cunctis conſentientibus theatris?* Hinc Manilius in lib. 4. Aſtron.

—& Threce Martem ſortita colonum.

[b] HACQUE PERSUASIONE.] Sic edidit Accurſius ex conjectura ut arbitror. Nam in codice Regio,* Toloſ. & Vat. * ſcriptum inveni, *hacques permittuntur, &c.* [in Colb. *hacque permitt.* Ex quo apparet ita potiùs emendandum fuiſſe: *Hacque ſpe mittuntur diverſi, &c.*

* [c] THRACENSES NECOPINANTI OFFERRENT.] Sic primus edidit Mariangelus Accurſius, corruptè ut apparet. Nam Gothi qui è Scythia in Thraciam transferebantur, ob id Thracenſes vocari non poterant.

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI. Valente A. V. & Valentiniano Juniore A. Coss. Anno Chr. 376.

ictus aquarum nitentes quidam & natare conati, hausti sunt plures. Ita turbido instantium studio orbis Romani pernicies ducebatur. Illud sanè neque obscurum est neque incertum, infaustos transvehendi barbaram plebem ministros, numerum ejus comprehendere calculo sæpe tentantes, conquievisse frustratos: quem qui scire velit, (ut eminentissimus memorat vates) Libyci velit æquoris idem discere quàm multæ zephyro truduntur harenæ. [a] Reviviscant tandem memoriæ veteres, Medicas acies ductantes ad Græciam: quæ dudum Hellespontum occupantes, & discidio quodam fabrili maris, ubi montonis * pede [b] quæsitum exponunt, & turmatim apud Doriscum [c] exercitus recensentur, concordante omni posteritate ut fabulosæ sunt lectæ. Nam postquam innumeræ gentium multitudines per provincias circumfusæ, pandentésque se in spatia ampla camporum, regiones omnes & cuncta opplevere montium juga, fides quoque vetustatis recenti documento firmata est. Et primus cum Alavivo suscipitur Fritigernus, quibus & alimenta pro tempore & subigendos agros tribui statuerat Imperator. Per id tempus nostri limitis reseratis obicibus, atque ut Ætnæas favillas armatorum agmina diffundente barbaria; [d] cùm difficiles necessitatum articuli correctores rei militaris poscerent aliquos claritudine rerum gestarum notissimos: quasi lævo quodam numine deligente, in unum quæsiti potestatibus præfuere castrensibus homines maculosi: quibus Lupicinus antistabat & Maximus, alter per Thracias Comes, Dux alter exitiosus, ambo æmulæ temeritatis: [e] Quorum

In Mss. codicibus Vatic. & Regio [ac Colb.] scriptum est, *tharens ei nec opinanti offerret*, pro *trahens*. Sed veram lectionem nullius litteræ transpositione corruptam exhibet codex Tolosanus, in quo totus hic locus ita scribitur: *Eruditis adulatoribus in majus Principis fortunam extollentibus, quòd ex ultimis terris tot tirocinia trahens, ei nec-opinanti offerret, &c.* *

[a] RESIPISCANT TANDEM MEMORIÆ VETERES.] Omnino scripsisse Marcellinum existimo: *Reviviscant tandem, &c.* Sic enim postulat totius loci sententia. Sed sequentia mirum in modum corrupta sunt, quæ absque librorum subsidio nemo, ut opinor, emendaverit.

[b] QUÆSITUM EXPONUNTUR.] Fortassis ita scripserat Marcellinus, *quæsita in unum exponuntur.* supple *acies.* quo modo loqui solet. Sed in exemplari Regio [& Colbert.] scriptum inveni, *quæsitum exponunt*, supple *memoria veteres.*

[c] EXERCITUS RECENSETUR.] Mallem equidem sic scribi, *& turmatim apud Doriscum exercitus recensentur.* Eâdem enim figurâ in lib. XVIII. Marcellinus dixit: *Quousque nobis Doriscum & agminatim intra consæpta exercitus recensitos Græcia fabulosa narrabis?* Tanta quippe támque infinita diversarum gentium multitudo convenerat, ut singuli populi justorum exercituum speciem referrent. Ceterùm bis in eo itinere Xerxes copias recensuit: primò Abydi, deinde in opido Thraciæ Dorisco, ut docet Herodotus in VII. Quocirca conjicere quispiam possit hîc scribendum esse, *ubi ...... Abydi quæsiti in unum exponuntur, &c.*

[d] CUM DIFFICILIBUS NECESS. ARTICULIS.] Hunc locum præclarè mihi videor restituisse. Cùm enim in codice Regio, * Tolos. Vat. * [& Colb.] scriptum sic reperissem, *cùm difficilis, &c.* non dubitavi quin Marcellinus noster ita scriptum reliquisset: *Cum difficiles necessitatum articuli correctores rei militaris poscerent aliquos, &c.* Quinetiam eadem in periodo paullo suprà emendavi, *nostri limitis reseratis obicibus*, cùm antea vitiosè legeretur *limites.* Sed emendatio nostra etiam Regii codicis auctoritate fulcitur, in quo lectionem hanc nostram superscriptam inveni.

[e] QUORUM INSIDIATRIX AVIDITAS.] Idem scribit Hieronymus in Chro-

Comes

insidiatrix aviditas materia malorum omnium fuit. Nam (ut alia omittamus , quæ memorati , vel certè sinentibus iisdem alii perditis rationibus in commeantes peregrinos adhuc innoxios deliquerunt) illud dicetur (quod nec [a] apud sui periculi judices absolvere ulla poterat venia) triste & inauditum. Cùm traducti Barbari victûs inopiâ vexarentur , turpe commercium Duces invisissimi cogitarunt : & quantos undique insatiabilitas colligere potuit canes , pro singulis dederunt mancipiis , [b] inter quæ [& filii] ducti sunt Optimatum. Per hos dies interea etiam Vithericus Greuthungorum Rex cum Alatheo & Saphrace quorum arbitrio regebatur , itémque Farnobio , propinquans Histri marginibus , ut simili susciperetur humanitate obsecravit Imperatorem legatis properè missis. Quibus ut communi rei conducere videbatur repudiatis , & quid capesserent anxiis : Athanaricus paria pertimescens abscessit , memor Valentem dudum cùm fœderaretur concordia despexisse , affirmantem se religione devinctum , ne calcaret solum aliquando Romanum , hácque causatione Principem firmare pacem in medio flumine coëgisse : quam simultatem veritus ut adhuc durantem , ad Caucalandensem locum altitudine silvarum inaccessum & mon-

VALENS ; GRATIANUS & VALENTINIANUS JUNIOR AUGUSTI Valente A. V. & Valentiniano Juniore A. Coss. Anno Chr. 376.

CAPUT V.

nico : *Anno Dom. 378. gens Hunnorum Gothos vastat : qui à Rom. sine depositione armorum suscepti , per avaritiam Maximi Ducis ad rebellionem fame coacti sunt.* Hieronymum sequitur , ut solet , Orosius in lib. VII. cap. 33. Notetur interim Valentis imprudentia , qui tot numero barbaros minimè depositis priùs armis in Romanum solum recepit. Quamquam ejus rei culpa fortasse non ipsi Valenti , sed ejus Ducibus tribuenda est. Valens enim , ut scribit Eunapius & Zosimus , jusserat ut Gothi nonnisi traditis armis trajicerentur. Sed Duces quibus trajectionis cura mandata fuerat , lucro dumtaxat ac compendio proprio inhiantes , id tantùm curaverunt , ut præstantes formâ mulieres , & formosos pueros , servósque & colonos sibi robustos seligerent. Quidam etiam muneribus corrupti , cùm linea accepissent texta , & stragula utrimque villosa ; barbaros cum armis trajecerunt. Alterum item Valentis consilium laudandum est , quod refertur ab Eunapio in Excerptis legationum. Jusserat enim Valens , ut ante omnia imbellis ætas utriusque sexus transveheretur , utque ii per diversas orbis Rom. provincias distribuerentur , quò fidei reliquorum atque obsequii quidam quasi obsides essent. Hæc porrò Gothorum trajectio contigit Valente Aug. V. & Valentiniano Jun. Coss. anno Dom. 376. ut rectè ponit in Fastis Idatius , non autem 378. ut Hieronymus.

[a] APUD SUI PERICULI JUDICES.] Sui periculi judices sunt ipsi qui facinus admiserunt. Hi igitur , ait Marcellinus , si in sua causa ac proprio periculo judices constituerentur , ne ipsi quidem hoc facinus impunitum dimitterent. Hanc autem loquendi formam sumpsisse videtur ex Cicerone , qui in Orat. pro Dejotaro initio sic dicit : *Nemo enim ferè est , qui sui periculi judex , non sibi se æquiorem quàm reo prabeat.* * Quod breviùs & eleganter dixit Seneca in lib. 2. de Beneficiis , cap. 26. *Nemo non benignus est sui judex.* * Et Ovidius in lib. 3. de Ponto , Epist. 6.

Huic ego qui patior , nil possem demere pœnæ ,
Si judex meriti cogerer esse mei.

* Id Græci eleganter dicunt αὐτῷ δικάζειν , ut loquitur Chrysostomus Homiliâ 37. in Matthæum : πῶς οὖν τὰ ἐναντία ψηφίζονται νῦν , ὅτι οὐχ ἑτέροις ἀλλ' ὑμῖν αὐτοῖς δικάζετε· τοσοῦτον ἡ φιλαυτία γίνεται κώλυμα εἰς τὸ συνιδεῖν τὸ δίκαιον. διὰ τοῦτο ὅταν μὲν ἑτέροις κρίνωμεν , μετ' ἀκριβείας ἐξετάζομεν ; ὅταν δὲ ἡμῖν αὐτοῖς δικάζωμεν , ἐσκοτώμεθα , &c. * Nec ignoro virum doctissimum in Notis ad Historiam Augustam hunc Marcellini nostri locum aliter explicuisse , de Præfectis nempe Præt. à quibus appellare non licet. Sed hæc interpretatio nec verbis nec sententiæ Auctoris nostri respondet.

[b] INTER QUÆ DUCTI SUNT OPTIMATUM.] Hunc locum sic legendum ac supplendum esse existimo : *Pro singulis dederant mancipiis : inter quæ & filii ducti sunt Optimatum.* In codice quidem Regio [&

Valens, Gratianus & Valentinianus Junior Augusti Valente A. V. & Valentiniano Juniore A. Coss. Anno Chr. 376.

tium, cum suis omnibus declinavit, Sarmatis inde extrusis.

Caput V.

At verò Thervingi jam dudum transire permissi, prope ripas etiamtum vagabantur, duplici impedimento adstricti, quod Ducum dissimulatione perniciosa nec victui congruis sunt adjuti, & tenebantur consultò, nefandis nudandi commerciis. Quo intellecto, ad perfidiam instantium malorum subsidium vertendi mussabant: & Lupicinus ne jam deficerent pertimescens, eos admotis militibus adigebat ociùs proficisci. Id tempus opportunum nacti Greuthungi, cùm alibi militibus occupatis, navigia ultro citróque discurrere solita transgressum eorum prohibentia quiescere prospexissent, ratibus transiere malè contextis, castráque à Fritigerno locavere longissimè. At ille genuinâ prævidendi sollertiâ venturos muniens casus, ut & imperiis obediret & Regibus validis jungeretur, incedens segniùs, Marcianopolim tardè pervenit itineribus lentis. Ubi aliud accessit atrocius, quod arsuras in commune exitium faces furiales accendit. Alavivo & Fritigerno ad convivium corrogatis, Lupicinus ab oppidi mœnibus barbaram plebem opposito milite procul arcebat, introire ad comparanda victui necessaria, ut ditioni nostræ obnoxiam & concordem, per preces assiduè postulantem: ortísque majoribus jurgiis inter habitatores & vetitos, adusque necessitatem pugnandi est ventum. Efferatíque acriùs barbari, cùm necessitudines hostiliter rapi sentirent, spoliarunt interfectam militum manum. Quod accidens idem Lupicinus latenti nuntio doctus, dum in nepotali mensa ludicris concrepantibus diu discumbens vino marcebat & somno: futuri conjiciens exitum, [a] satellites omnes qui pro Prætorio honoris & tutelæ causâ Duces præstolabantur, occidit. Hócque populus qui muros obsidebat dolenter accepto, ad vindictam detentorum Regum ut opinabatur paullatim augescens, multa minabatur & sæva. Utque erat Fritigernus expediti consilii, veritus ne teneretur obsidis vice cum ceteris, exclamavit graviore pugnandum exitio, ni ipse ad leniendum vulgus sineretur exire cum sociis: quod arbitratum humanitatis specie ductores suos occisos, in tumultum exarsit. Hócque impetrato egressi omnes, exceptíque cum plausu & gaudiis, [b] assensis equis evolarunt, moturi incitamenta diversa bellorum. Hæc ubi fama rumorum nutrix maligna dispersit, urebatur dimicandi studio Thervingorum natio omnis: & inter metuenda multa periculorúmque prævia maximorum, vexillis de more sublatis, auditísque triste sonantibus classicis, jam turmæ prædatoriæ concursabant, prædando villas & incendendo, vastísque cladibus quidquid inveniri poterat

Colb.] & in Editione Aug. legitur, *dederat mancipiis.*

* [a] Satellites omnes, qui pro Prætorio honoris et tutelæ causa duces præstolabantur.] Lege Procopium in libro 2. Vandalicorum pag. 161. & Hieronymum in Micheam pag. 341. *

[b] Adscensis equis volarunt.] Scribendum puto, *evolarunt.* Ceterùm Jor-

permiſcentes. Adverſus quos Lupicinus, properatione tumultuaria coactis militibus, temere magis quàm conſultè progreſſus, in nono ab urbe miliario ſtetit paratus ad decernendum. Barbaríque hoc contemplato, globos irrupere noſtrorum incautos, & parmas ſuppoſitis corporibus illidendo, obvios haſtis perforabant & gladiis: furoréque urgente cruento, & Tribuni & pleraque pars armatorum periere ſignis ereptis: præter Ducem infauſtum, qui ad id ſolum inventus, ut confligentibus aliis proriperet ipſe ſemet in fugam, urbem curſu concito petiit. Poſt quæ hoſtes armis induti Romanis, nullo vetante per varia graſſabantur. Et quoniam ad has partes poſt multiplices ventum eſt actus, id lecturos (ſi qui erunt umquam) obteſtamur, ne quis à nobis ſcrupuloſè geſta vel numerum exigat peremptorum, qui comprehendi nullo genere potuit. Sufficiet enim, veritate nullo velata mendacio, ipſas rerum digerere ſummitates, cùm explicandæ rerum memoriæ ubique debeatur integritas fida. Negant antiquitatum ignari tantis malorum tenebris offuſam aliquando fuiſſe Remp. ſed falluntur malorum recentium ſtupore confixi. Namque ſi ſuperiores vel recèns præteritæ evolvantur ætates, tales támque triſtes rerum motus ſæpe contigiſſe monſtrabunt. Inundarunt Italiam ex abditis Oceani partibus Teutones repentè cum Cimbris: ſed poſt inflictas rei Romanæ clades immenſas, ultimis prœliis per duces ampliſſimos ſuperati, quid poteſtas Martia de habitu prudentiæ valeat, radicitus exſtirpati diſcriminibus didicere ſupremis. Marco itidem moderante Imperium, unum ſpirando veſania gentium diſſonarum, poſt bellorum fragores immenſos, [a] poſt * eri urbium captarum & direptarum & peſſum * concitas proratoris * interitus, partes eorum exiguas reliquiſſet intactas. Verùm mox poſt calamitoſa diſpendia res in integrum ſunt reſtitutæ: hac gratiâ, quòd [b] nondum ſolutioris vitæ mollitie ſobria vetuſtas infecta, nec ambitioſis menſis, nec flagitioſis quæſtibus inhiabat: ſed unanimanti ardore ſummi & infimi inter ſe congruentes, ad ſpecioſam pro Republica mortem, tam-

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS JUNIOR AUGUSTI Valente A. V. & Valentiniano Juniore A. Coſſ. Anno Chr. 376.

danes in Geticis non hoc aſtu ſcribit evaſiſſe Fritigernum, ſed diſtricto gladio viam ſibi ad ſuos aperuiſſe.

[a] POST URBIUM CAPTARUM, &c.] Hic locus mirificè corruptus eſt, quem tamen emendare conati ſunt viri doctiſſimi Caſaubonus atque Salmaſius, uterque in Notis ad Hiſtoriam Auguſtam. Et Caſauboni quidem conjectura hæc eſt: *Poſt urbium captarum & direptarum, & peſſumdatarum cunctarum provinciarum interitus, cùm partes eorum exiguas reliquiſſet intactas....... Verùm, &c.* At Salmaſius ſic emendat: *Poſt urb. capt. & dirept. caſum, poſt peſſumdatos pop. Rom. exercitus, partes eorum exiguas reliquit intactas.* Sed quis credat Marcellinum noſtrum ita ſcripſiſſe? Priori quidem conjecturâ nihil excogitari potuit infelicius, & à Marcellini genio magis alienum. Ac profectò ut deſperatis ægris adhiberi remedia vetat Hippocrates, ita etiam à deſperatis Auctorum locis abſtinendum eſſe exiſtimo. Illud itaque dumtaxat monebo, locum eſſe quemdam in lib. XX. pag. 243. qui cum hoc collatus auxilio eſſe poſſit: ſic enim habet: *Cùm diſperſâ gentium confidentiâ, poſt civitatum excidia peremptâque innumera hominum millia, pauca quæ ſemiintegra ſunt relicta, cladis immenſitas perſultaret.*

[b] NONDUM SOLUTIORE MOLLITIE.] In Mſſ. Regio * & Toloſ. * & Editione Aug. ſic legitur, *nondum ſolutjo reſti-*

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS JUNIOR AUGUSTI.

quam ad portum aliquem tranquillum properabant & placidum. [a] Duobus navium millibus perrupto Bosporo & litoribus Propontidis Scythicarum gentium catervæ transgressæ, ediderunt quidem acerbas terrâ marique strages: sed amissa suorum parte maxima reverterunt. Ceciderunt dimicando cum Barbaris Imperatores Decii, pater & filius. Obsessæ Pamphyliæ civitates; [b] insulæ populatæ complures; inflammata Macedonia: omnis diu multitudo [c] Thessalonicam circumsedit, itidémque Cyzicum. Anchialos capta, & tempore eodem Nicopolis, quam indicium victoriæ contra Dacos Trajanus condidit Imperator. Post clades acceptas illatásque multas & sævas, [d] excisa est Philippopolis, centum hominum millibus (nisi fingunt annales) intra mœnia jugulatis. Vagati per Epirum Thessaliamque & omnem Græciam licentiùs hostes externi: sed assumpto in imperium Claudio glorioso ductore, & eodem honesta morte prærepto, per Aurelianum acrem virum & severissimum noxarum ultorem pulsi, per longa sæcula siluerunt immobiles: nisi quòd posteà latrocinales globi vicina cum sui exitio rariùs incursabant. Verùm ea persequar unde diverti.

CAPUT VI.

Hoc gestorum textu circumlato nuntiis densis, Sueridus & Colias, Gothorum Optimates, cum populis suis longè antè suscepti, & curare apud Hadrianopolim hiberna dispositi, salutem suam ducentes antiquissimam omnium, otiosis animis accidentia cuncta contuebantur. Verùm Imperatoris literis repentè perlatis, quibus transire jussi sunt in Hellespontum, viaticum, cibum, biduíque dilationem tribui sibi sine tumore poscebant. Quod [e] civitatis Magistratus ferens indignè, (succensebat enim iisdem ob rem suam

tutæ mollitie. Quare non dubito quin Marcellinus ita scripserit: *Nondum solutioris vitæ mollitie, &c.*

[a] DUOBUS NAVIUM MILLIBUS PERRUPTO BOSPORO.] Consentit quidem Pollio in Claudii gestis: sed Zosimus in lib. I. sex millia navium habuisse barbaros scribit. Suidas verò in v. σκύθαι, ubi illum Zosimi locum adducit, habet πλοῖα ἑπτακόσια corruptè, ut apparet. Ceterùm etiam antea Scythæ in Asiam irruperant Valeriani Aug. temporibus, ut idem Zosimus, & Jordanes in Geticis scribit: ut dubium esse possit, utram hîc Scytharum trajectionem intellexerit Marcellinus.

[b] INSULÆ POPULATÆ.] Creta scilicet, Cyprus, & Rhodus, imperante Claudio à Scythis vastatæ sunt; ut scribit Pollio & Zosimus.

[c] THESSALONICAM CIRCUMSEDIT.] Scythæ imperante Valeriano Thessalonicam diuturna obsidione presserunt; ut refert Zosimus, Jordanes, & Georgius Syncellus in Chronico. Sed & posteà regnante Claudio eamdem civitatem aggressi sunt; itidémque Anchialum & Cyzicum, teste Zosimo.

[d] EXCISA EST PHILIPPOPOLIS.] Regnante Decio, ut ex Dexippo scribit Georgius Syncellus in Chronico, cujus verba profert Scaliger in Eusebiano Chronico pag. 71. Ex quibus apparet nullum hîc ordinem temporum à Marcellino nostro servatum fuisse.

[e] CIVITATIS MAGISTRATUS.] Id est Duumvir. Sic Magistratus pro Duumviro sumitur in toto Titulo Codicis Th. de Decurionibus. Et apud Optatum in lib. I. itémque in Gestis purgationis Cæciliani, Cæcilianus *Magistratus & Duumvir* promiscuè appellatur. Eodem sensu Magistratus sumuntur in lib. X. Apuleii, & à Tertulliano in lib. de Corona, cùm ait: *Coronant & publicos ordines laureis publica causa: Magistratus verò insuper aureis.* * Sic in Concilio Eliberitano capite 56. * Hi à Græcis ϛρατηγοὶ dicebantur, ut docent Glossæ vett. in quibus legitur, ϛρατηγὸς, *Magistratus.* ϛρατηγία, *Magistratus.* Corinthi certè summus Magistratus

in ſuburbanis vaſtatam) imam plebem omnem [a] cum Fabricenſibus, quorum illic ampla eſt multitudo, productam in eorum armavit exitium: juſſiſque bellicum canere bucinis, ni abirent ocius ut ſtatutum eſt, pericula omnibus minabatur extrema. Quo malo præter ſpem Gothi perculſi, & concito quàm conſiderato civium aſſultu perterriti, ſteterunt immobiles: laceratíque ad ultimum deteſtatione atque conviciis, & tentati miſſilium jactibus raris, ad defectionem erupere confeſſam: & cæſis plurimis quos impetus deceperat petulantior, averſiſque reſiduis & telorum varietate confixis, habitu jam Romano cadaveribus ſpoliatis armati, viſo propiùs Fritigerno junxerunt ſemet ut morigeri ſocii, urbémque clauſam obſidionalibus ærumnis urgebant. In qua difficultate diutiùs poſiti, paſſim & promiſcuè ruebant: eminénſque aliquorum audacia peribat inulta, multíque ſagittis & rotatis per fundas lapidibus interibant. Tunc Fritigernus fruſtra cum tot cladibus conluctari homines ignaros obſidendi contemplans, relicta ibi manu ſufficiente, abire negotio imperfecto ſuaſit, *Pacem ſibi eſſe cum parietibus* memorans, ſuadénſque ut populandas opimas regiones & uberes abſque diſcrimine ullo, vacuas præſidiis etiamtum adorirentur. Laudato Regis conſilio, quem cogitatorum norant fore ſocium efficacem, per Thraciarum latus omne diſperſi cautè gradiebantur, dediticiis vel captivis vicos uberes oſtendentibus, eos præcipuè ubi alimentorum reperiri ſatias dicebatur: eo maximè adjumento præter genuinam erecti fiduciam, quòd confluebat ad eos in dies ex eadem gente multitudo, dudum à mercatoribus venumdati, adjectis plurimis quos primo tranſgreſſu necati inediâ, vino

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS JUNIOR AUGUSTI.

dicebatur στρατηγὸς, ut indicat Arrianus in lib. 3. Diſſertat. Epicteti, cap. 1. & Libanius in Orat. pro Ariſtophane Corinthio. Apud Rhodios quoque & Tarſenſes ſummum Magiſtratum ita vocatum eſſe docet Dio in Rhodiaca & in Tarſica 1. Idem apud Epheſios nomen fuiſſe docet Lucianus in Toxari: apud Philippenſes Lucas in Actis Apoſtolorum cap. 16. Athenis quoque στρατηγοὶ oppreſſo Archontum nomine primas invaſere. Nam & apud Ciceronem in lib. v. Epiſt. 11. ad Atticum, & in decreto Athenienſium in honorem Herodis quod Joſephus refert, στρατηγὸς primo loco nominatur ante ἄρχοντα. Denique in omnibus Græciæ civitatibus tandem obtinuit, ut ſummi Magiſtratus dicerentur Strategi, ut ex veteribus nummis & marmoribus conſtat, in quibus ἐπὶ στρατηγοῦ τοῦ δεῖνος toties occurrit. Et ſic ea vox interpretanda eſt in lib. 4. Artemidori cap. 51. & ult. & in lib. v. cap. 37. Itémque apud Euſebium in lib. 8. Hiſt. Eccl. cap. 19. τοὺς ἐν ἁπάσαις πόλεσι λογιστὰς ἅμα στρατηγοῖς καὶ ταβουλαρίοις: id eſt *Curatores ſingularum civitatum cum Magiſtratibus & Tabulariis*: qui locus etiam confirmat ea, quæ de Tabulariis civitatum notavimus ſuprà. Sic etiam in cap. 23. ejuſdem libri, & in cap. 1. libri IX. λογιστὰς & στρατηγοὺς conjungit Euſebius, perinde ác in Collatione I. Carthaginenſi p. 5. *Univerſos etiam cunctarum provinciarum Curatores, Magiſtratus, & ordinis viros, &c.* * & in lege 2. Cod. Theod. de Canone frument. Poſtremò Origenes in libro ult. contra Celſum in fine, στρατηγεῖν dixit pro magiſtratu fungi: εἰ δὲ βούλεται ἡμᾶς ὁ Κέλσος καὶ στρατηγεῖν τῆς πατρίδος, &c. *

[a] CUM FABRICENSIBUS.] Hadrianopoli Fabrica erat ſcutaria atque armorum ſub diſpoſitione Magiſtri Officiorum, ut docet Notitia Orientalis Imperii. Hadrianopolitanæ Fabricæ mentio fit ab D. Athanaſio in Epiſt. ad Solitarios ſub initium: ubi dicit, Arianos Epiſcopos antequam Concilium Serdicæ inchoaretur, Hadrianopolim aufugiſſe: qua in urbe cùm efficere non potuiſſent ut Clerici ſecum communicarent, re

Valens, Gratianus & Valentinianus Junior. Augusti.

exili vel panis frustis mutavere vilissimis. Quibus accessere [a] sequendarum auri venarum periti non pauci, vectigalium perferre posse non sufficientes sarcinas graves: susceptíque libenti consensione cunctorum, magno usui iisdem fuere ignota peragrantibus loca, conditoria frugum occulta & latebras hominum & receptacula secretiora monstrando. Nec quidquam nisi inaccessum & devium, præeuntibus iisdem mansit intactum. Sine distantia enim ætatis vel sexus, cædibus incendiorúmque magnitudine cuncta flagrabant: abstractísque ab ipso uberum suctu parvulis & necatis, raptæ sunt matres, & viduatæ maritis conjuges ante oculos cæsis, & puberes adultíque pueri per parentum cadavera tracti sunt. Senes denique multi, ad satietatem vixisse clamantes, post amissas opes cum speciosis feminis, manibus post terga contortis, defletísque gentilium favillis ædium, ducebantur extorres.

Caput VII.

Hæc ex Thraciis magno mærore accepta Valentem Principem in sollicitudines varias distraxerunt. Et confestim Victore Magistro equitum misso ad Persas, ut super Armeniæ statu pro captu rerum componeret impendentium: [b] ipse Antiochiâ protinus egressurus, ut Constantinopolim interim peteret, Profuturum præmisit [c] & Trajanum, ambo Rectores, anhelantes quidem altiùs, sed imbelles. Qui cùm ad loca venissent, ubi particulatim pérque furta magis & latrocinia multitudo minui deberet hostilis, ad id quod erat perniciosum intempestivè conversi, legiones ab Armenia ductas opposuere vesanum adhuc spirantibus Barbaris, opere quidem Martio sæpe rectè compertas, sed impares plebi immensæ, quæ celsorum juga montium occuparat & campos. Hi numeri nondum experti, quid cum desperatione rabies valeret indomita, truso hoste ultra Æmi montis abscisos scopulos faucibus insedere præruptis, uti Bar-

ad Constantium relata, impetrarunt ut x. Laïcis in loco qui Fabrica dicitur, capita amputarentur › καὶ πεντήκοντα ἀπὸ τῆς ἐκεῖ καλουμένης φάβρικας δῆθεν λαϊκῶν ἀποτμηθῆναι τὰς κεφαλὰς, &c.

[a] Sequendarum auri venarum periti.] Sic loquuntur Imperatores in lege 7. Cod. Th. de Metallis; & Firmicus * in libro 8. * *Metallorum*, ait, *inventores erunt, qui latentes auri & argenti venas ac ceterarum specierum sollertibus inquisitionibus persequentur.* Hinc Claudianus in Consulatu Theodori *venas sequaces* dixit. Ceterùm auri metalla in Thracia fuisse ad Datum opidum docet Strabo in lib. 7. & Zenobius in Adagiis. Bessi quoque Thraciæ populi auri metalla exercebant, ut patet tum ex Pacati Panegyrico, tum ex Claudiano de Consulatu Theodori. Metallarii Thraces memorantur in lege 7. Cod. Th. de Metallis.

[b] Antiochia protinus egressurus.] Valens Antiochiâ egressus est, Gratiano IV. & Merobaude Coss. ut patet ex Codice Th. in tit. de erogatione mil. ann. & in tit. de militari veste.

[c] Et Trajanum ambo Rectores.] Trajanus Magister militum memoratur à Theodorito in lib. 4. cap. 29. Hist. Eccles. ubi & dictum ejus refertur. Cùm enim Valens Constantinopolim ingressus Trajanum adversus Gothos cum exercitu præmisisset, & ille victus rediisset, conviciis à Valente laceratus est: qui cùm animi mollitiem & ignaviam ei exprobraret, Trajanus liberè respondit, non se à barbaris victum, sed ipsum Imp. victoriam hostibus prodidisse, quippe qui Deo bellum indixisset, ac veros Dei cultores acerbissimè vexaret: atque ita Deum sibi quidem infensum, barbaris autem amicum ac propitium redderet. Est ad eumdem Trajanum Epistola D. Basilii 376. & 377. Denique Palladius in Lausiaco Τραϊανὸν στρα-

baros locis inclusos, [a] nusquam reperientes exitum diuturna consumeret fames, & opperirentur ipsi Frigeridum Ducem, cum Pannonicis & Transalpinis auxiliis adventantem, quem petitu Valentis Gratianus ire disposuit in procinctum, laturum suppetias iis qui ad ultimum vexabantur exitium. Post quem [b] Richomeres Domesticorum tunc Comes, imperatu ejusdem Gratiani motus è Galliis, properavit ad Thracias ductans cohortes aliquas nomine tenus: quarum pars pleraque deseruerat (ut jactavere quidam) Merobaudis suasu, veriti ne destitutæ adminiculis Galliæ vastarentur licenter Rheno perrupto. Verùm articulorum dolore Frigerido præpedito, vel certè ut obtrectatores finxere malivoli, morbum causante ne ferventibus prœliis interesset: universos regens ex communi sententia Richomeres Profuturo sociatur & Trajano, tendentibus [c] prope oppidum Salices: unde haud longo spatio separatum vulgus inæstimabile Barbarorum, ad orbis rotundi figuram multitudine digesta plaustrorum, tamquam [d] intramuranis cohibitum spatiis, otio fruebatur & ubertate prædarum. Prævia igitur spe meliorum Romani Duces, si fors copiam attulisset ausuri aliquid gloriosum, Gothos quidquid molirentur sagaciter observabant: id scilicet præstruentes, ut si aliorsum castra movissent, quod fecere creberrimè, terga ultimorum adorti plures perfoderent confisi, magnámque spoliorum averterent partem. Hoc intellecto hostes, vel transfugarum indiciis docti, per quos nihil làtebat incognitum, in eodem loco diu manserunt: sed oppositi exercitûs metu præstricti, aliorúmque militum quos affluere jam sperabant: tessera data gentili, per diversa propè diffusas accivere vastatorias manus, [e] quæ [jussis]

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS JUNIOR AUGUSTI
Gratiano A. IV. & Merobaude Coss. Anno Chr. 377.

πλάτω vocat, ejusque filiam Candidam à sanctitate vitæ commendat.

[a] NUMQUAM REPERIENS EXITUM.] Scribendum omnino est, *nusquam reperientes exitum*: vel sanè, *nullumque reperientes exitum*, ut loquitur Marcellinus infrà p. 633.

[b] RICHOMERES DOMESTICORUM TUNC COMES.] Postea Magister militum * factus à Gratiano, & pòst ab eodem datus est Theodosio, tunc cùm Gratianus Theodosium collegam adscivit Imperii, & cum eo Palatium, ac Comites rei militaris partitus est. Richomeres ergo in Oriente * Consul à Theodosio factus est cum Clearcho, anno Dom. 384. Libanius de Vita sua in fine, eum Antiochiam venisse testatur, eique Consuli ac Magistro equitum panegyricum abs se dictum esse: ῥιχομήρης ἀφίκετο στρατηγὸς ἱεροῖς τε καὶ θεοῖς προσκείμενος ἀνθρωπος: *Richomeres Magister militum advenit, vir sacris Deorum immortalium addictus*. Eumdem postea Theodosius adversus Eugenium tyrannum profecturus, Magistrum utriusque militiæ constituerat, Tatiano & Symmacho Coss. ut patet ex lege 13. Cod. Th. de re militari: sed Richomeres ante expeditionem morbo decessit, teste Zosimo in lib. 4. Sunt ad eumdem Epistolæ Symmachi in lib. 3. & Libanii.

[c] OPIDUM SALICES.] Opidum Scythiæ, quod ob frequentiam salictorum, ut videtur, dicebatur Ad Salices. Situm erat inter Tomos & Salmuridem, ut patet ex Itinerario Antonini.

[d] INTRAMURANIS COHIBITA SPATIIS.] Lex Grammaticæ postulat, ut scribatur *cohibitum*, supple *vulgus*.

[e] CUIQUE OPTIMATUM ACCEPTAS.] In codice Regio, * Tolos. * [Colbert.] & Flor. & in Editione Aug. legitur, *quæ Optim. acceptis*. proinde sic locum emendari debere existimo: *Accivere vastatorias manus: quæ mandatis Optimatum acceptis, statim ut*. Optimates porrò Gothi vocabant Duces suos, eo quòd nobilitate ceteris antecellerent. Sic suprà Sueridus & Colias Gothorum Optimates dicuntur, & Anaolsum

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS JUNIOR AUGUSTI Gratiano A. IV. & Merobaude Coss. Anno Chr. 377.

Optimatum acceptis, statim ut [a] incensi malleoli, ad carraginem (quam ita ipsi appellant) aliti velocitate regressæ, incentivum audendi majora popularibus addiderunt. Nihil post hæc inter partes præter indutias laxatum est breves. Reversis enim his quos necessitas evocarat, plebs omnis intra sæptorum ambitum etiamtum contrusa, immaniter fremens, animisque concita truculentis, experiri postrema discrimina, nec principibus gentis qui aderant renuentibus, cruditate festinabat. Et quoniam hæc Sole agebantur extremo, nóxque adventans ad quietem invitos retinebat & mæstos, capto per otium cibo somni manserunt expertes. Contrà Romani his cognitis, ipsi quoque exsomnes verebantur hostes, & malè sanos eorum ductores ut rabidas feras: eventum licèt ancipitem, ut numero satis inferiores, prosperum tamen ob justiorem sui causam mentibus exspectantes impavidis. [b] Candente itaque protinus die, signo ad arma capienda ex utraque parte per lituos dato, Barbari postquam inter eos ex more juratum est, tumulosos locos appetere tentaverunt: quò exinde per proclive rotarum modo obvios impetu convolverent acriore. Hócque viso ad suos quisque manipulos properans miles, stabili gradu consistens nec vagabatur, nec relictis ordinibus procursabat. Ergo ubi utrimque acies cautiùs incedentes gressu steterunt immobili, torvitate mutua bellatores luminibus se contuebantur obliquis. Et Romani quidem voce undique Martia concinentes, à minore solita ad majorem protolli, quam gentilitate appellant barritum, vires validas erigebant. Barbari verò majorum laudes clamoribus stridebant inconditis: intérque varios sermonis dissoni strepitus leviora prœlia tentabantur. Jámque verutis & similibus aliis utrimque semet eminus lacessentes, ad conferendas coïere minaciter manus: & scutis in testudinum formam coagmentatis, pes cum pede collatus est. Barbaríque ut reparabiles semper & celeres, ingentes clavas in nostros conjicientes ambustas, mucronésque acriùs resistentium pectoribus illidentes, sinistrum cornu perrumpunt: quod inclinatum subsidialis robustissimus globus, è propinquo latere fortiter excitus, hærente jam morte cervicibus sustentavit. Fervente igitur densis cædibus prœlio, in confertos quisque promptior ruens, ritu grandinis undique volitantibus telis oppetebat & gladiis: & sequebantur equites hinc inde fugientibus occipitia lacertis ingentibus præcidentes & terga: itidémque altrinsecus pedites lapsorum, timore impeditorum,

Gothorum Optimatem vocat Idatius in Chronico. Aurelianus quoque apud Vopiscum in Bonoso Optimates Gothicas similiter dixit. Olympiodorus Historicus in Bibliotheca Photii: τ̃ Ραδαγαίσου Γότθων οἱ κεφαλαιῶται ὀπτίματοι ἐκαλοῦντο.

[a] INCENSIS MALLEOLIS.] Veram hujus loci scripturam ex Regio codice * & Tol.* & Editione Aug. restitui. Sic Marcellinus in lib. XXI. de Juliano dixit: *Sed ille, ut fax vel incensus malleolus volucriter ad destinata festinans, &c.*

[b] CADENTE ITAQUE PROTINUS DIE.] Rectiùs in Fauchetii codice legitur

[a] secando

* ſecando ſuffragines. Et cùm omnia cæſorum corporibus opplerentur, jacebant inter eos quidam ſemianimes, ſpem vitæ inaniter uſurpando; alii glande fundis excuſſa, vel harundinibus armatis ferro confixi: quorumdam capita per medium frontis & verticis mucrone diſtincta, in utrumque humerum magno cum horrore pendebant. Et pertinaci concertatione nondum laſſatæ, æquo Marte partes ſemet altrinſecus afflictabant: nec de rigore genuino quiſquam remittebat, dum vires animorum alacritas excitaret. Diremit tamen interneciva certamina cedens veſpero dies: & cunctis quà quiſque potuit incompoſitè diſcedentibus, reſidui omnes repetunt tentoria triſtiores. Humatis denique pro locorum & temporis ratione Honoratis quibuſdam inter defunctos, reliqua peremptorum corpora diræ volucres conſumpſerunt, aſſuetæ illo tempore cadaveribus paſci, ut indicant nunc uſque albentes oſſibus campi. Conſtat tamen in numero longè minore Romanos, [b] cum ea copioſa multitudine colluctatos, funerea multa perpeſſos: non tamen ſine deflendis ærumnis exigitaſſe barbaram plebem.

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI Gratiano A. IV. & Merobaude Coſſ. Anno Chr. 377.

CAPUT VIII.

His caſibus prœliorum ita luctuosè finitis, noſtri proximos Marcianopoleos petivere ſeceſſus. Gothi intra vehiculorum anfractus ſponte ſua contruſi, numquam exinde per dies ſeptem egredi vel videri ſunt auſi: ideóque opportunitatem milites nacti, immenſas alias Barbarorum catervas inter Æmimontanas anguſtias clauſerunt aggerum objectu celſorum: hac ſpe nimirum, ut inter Hiſtrum & ſolitudines pernicioſa hoſtium multitudo compacta, nullóſque reperiens exitus periret inediâ, cunctis utilibus ad vivendum in civitates validas comportatis: quarum nullam etiamtum circumſedere conati ſunt, hæc & ſimilia machinari penitus ignorantes. Poſt quæ repetivit Gallias Richomeres, ob majorem prœliorum fremitum qui exſpectabatur, inde adminicula perducturus. Hæc Gratiano quater & Merobaude Conſulibus agebantur, anno in autumnum vergente. Inter quæ Valens audito lugubri bellorum direptionúmque eventu, Saturninum, equeſtris exercitûs ad tempus curâ commiſſâ ſuppetias Trajano ferentem miſit & Profuturo. Fortéque iiſdem diebus per Scythiæ regiones & Mœſiæ omnibus quæ poterant mandi conſumptis, feritate urgente pariter & inopia, Barbari [c] [erumpere] molibus magnis ardebant. Hócque ſæpe tentato cùm obruerentur vigore noſtrorum per aſperitates ſcrupoſas validè reſiſtentium: adacti neceſſitate poſtrema, Chunorum & Alano-

Candente: quemadmodum loquitur Marcellinus in lib. XXI. *ubi lux excanduit tertia.*

[a] SECANTES SUFFRAGINES.] Cùm in Mſſ. Flor. * Toloſ. * [Colb.] & Regio ſcriptum ſit, *ſecandos ſuffr.* non dubito quin Marcellinus ſcriptum reliquerit, *ſecando ſuffragines.* Nam & id modulatiùs ſonat, & Marcellini ſtilo magis reſpondet.

[b] CUM EA COPIOSA MULTITUDINE.] Regius codex [& Colb.] ſcriptum habet, *cum eo copioſa m.* quod poſitum videtur eſſe pro, *adeo copioſa.*

[c] BARBARIQUE MOLIBUS M.]

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI Gratiano A. IV. & Merobaude Coss. Anno Chr. 377.

rum aliquos ad ſocietatem ſpe prædarum ingentium adſciverunt. Quo cognito Saturninus (jam enim aderat & prætenturas ſtationéſque diſponebat agrarias) paullatim colligens ſuos, digredi parabat conſilio non abſurdo: ne ſubita multitudo, [a] uti amnis impulſu undarum obicibus ruptis emiſſus, convelleret levi negotio cunctos, ſuſpecta loca diutiùs obſervantes. Deinde poſt reſeratas anguſtias abitúmque militis tempeſtivum, incompoſitè qua quiſque clauſorum potuit, nullo vetante turbandis incubuit rebus: & vaſtabundi omnes per latitudines Thraciæ pandebantur impunè, ab ipſis tractibus quos prætermeat Hiſter exorſi, aduſque Rhodopen & [b] fretum quod immenſa diſterminat maria, rapinis & cædibus, ſanguinéque & incendiis, & liberorum corporum corruptelis omnia fœdiſſimè permiſcentes. Tunc erat ſpectare cum gemitu facta dictu viſúque prædira, attonitas metu feminas flagris concrepantibus agitari, fetibus gravidas adhuc immaturis, antequam prodirent in lucem impia tolerantibus multa: implicatos alios matribus parvulos, & puberum audire lamenta puellarúmque nobilium, quarum ſtringebat fera captivitas manus. Poſt quæ adulta virginitas, caſtitáſque nuptarum [c] ore adſecto flens ultima ducebatur, mox profanandum pudorem optans morte licèt cruciabili prævenire. Inter quæ cùm belluæ ritu traheretur ingenuus paullo antè dives [& liber,] de Fortuna ut inclementi querebatur & cæca, quæ eum [d] puncto temporis brevi opibus exutum & dulcedine caritatum domóque extorrem, quam concidiſſe vidit in cinerem & ruinas, aut lacerandum membratim, aut ſerviturum ſub verberibus & tormentis duro devoviſti victori. Barbari tamen, velut diffractis caveis beſtiæ, per ſpatiorum amplitudines fuſiùs incitati, oppidum petivere nomine

Scribendum omnino eſt, *barbari erumpere molibus magnis ardebant*: ſic enim ſenſus poſtulat.

[a] UT IMMANIS PULSUS UNDARUM.] Non is equidem ſum, qui omnia pro arbitrio corrigere velim: ſed tamen facere non poſſum quin conjecturam meam hîc proponam. Suſpicor enim ſcribendum eſſe, *uti amnis impulſu undarum obicibus ruptis emiſſus.*

[b] TRACTUM QUI IMMENSA DISTERMINAT MARIA.] In codice Regio [& Colb.] * ac Toloſ. * & Editione Auguſt. hanc ſcripturam inveni, *fractum quod immenſa diſt. m.* Sed in Regio exemplari ſuperſcriptum erat *fretum*, optimè ut equidem judico. Sic enim Marcellinus noſter in lib. XXI. *aduſque fretum & Propontidem.* Et in lib. XXVII. Thraciarum provincias à Septentrione quidem ait Danubio terminari: à Meridie autem ſcopulis montis Rhodopes attolli: ab Oriente verò finiri in fretum, quod ab Euxino Ponto in Ægæum reciprocis fluctibus fertur. Vide & paginam ultimam libri XXXI. & ultimi.

[c] ORE AFFECTO.] Cùm in Regio codice * & Tol. * [ac Colb.] ſcriptum invenerim, *ore adſecto*: prope eſt ut exiſtimem ſic à Marcellino relictum fuiſſe, *adulta virginitas caſtitáſque nuptarum ore abjecto flens ultima ducebatur.* [Annon tamen Mſſ. codicum ſequenda nobis eſt potiùs auctoritas? *Ore* enim *adſecto* nihil aliud eſt quàm facie unguibus ſecta: quod facere in luctu & in ſummo dolore mulieres ſolent.]

[d] PUNCTO TEMPORIS BREVIORIS EXTORTUM.] Sic quidem in exemplari Regio ſuperſcriptum eſt, ex conjectura antiquarii: ſed in textu ipſo ſcriptum eſt hoc modo, *brevioribus extotum*, * ut & in Tol. * [& Colb.] Unde abſque ulla propemodum litterarum mutatione ſic emendandum putavi: *Qua eum puncto temporis brevi* (ita loquitur Marcellinus in l. XIX.) *opibus exutum, &c.*

[a] Dibaltum, ubi Tribunum Scutariorum Barzimerem inventum cum suis, Cornutisque & aliis peditum numeris, castra ponentem adsiliunt, eruditum pulvere militari rectorem. Qui confestim (ut adigebat necessitas instantis exitii) jussa canere bellicum tubâ, lateribus firmatis, prærupit cum promptis adcinctis ad prœlium: fortitérque resistendo pari pugnandi sorte discessisset, ni eum equitum adcursus complurium anhelum circumvenisset & fessum. Et ita cecidit interfectis barbarorum non paucis, quorum clades copiarum magnitudo celabat.

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS JUNIOR AUGUSTI. Gratiano A. IV. & Merobaude Coss. Anno Chr. 377.

CAPUT IX.

Re in hunc modum peracta, Gothi quid postea molirentur incerti, quæritabant Frigeridum, tamquam obicem validum ubi reperirent excisuri: & cultiore victu somnóque parumper assumpto, cum sequebantur ut feræ: docti quòd Gratiani monitu reversus in Thracias, & [b] prope Berœam vallo metato, eventus rerum speculabatur ancipites. Et hi quidem ad patrandum propositum discursione rapida maturabant. Ille verò regendi conservandique militis non ignarus, id quod cogitatum est suspicatus, vel exploratorum relatione quos miserat apertè instructus, per montium celsa silvarúmque densitates ad Illyricum redit, erectus prosperitate nimia, quam ei fors obtulit insperata. Repedando enim, congregatósque in cuneos sensim progrediens, Gothorum Optimatem Farnobium cum vastatoriis globis vagantem licentiùs occupavit, ducentémque Taifalos nuper in societatem adhibitos: qui si dignum est duci, nostris ignotarum gentium terrore dispersis, transiere flumen direpturi vacua defensoribus loca. Eorum catervis subitò visis, certare comminus Dux cautissimus parans, [c] adortúsque nationis utriusque grassatores minantes etiamtum acerba: trucidasset omnes ad unum, ut ne nuntius quidem cladis pòst appareret, ni cum aliis multis perempto Farnobio, metuendo antehac incensore turbarum, obtestatus prece impensa superstitibus pepercisset: vivósque omnes circa Mutinam, Regiúmque & Parmam Italica oppida, rura culturos exterminavit. Hanc Taifalorum gentem turpem ac obscenæ vitæ flagitiis ita accepimus mersam, ut apud eos nefandi concubitus fœdere copulentur maribus puberes, ætatis viriditatem in eorum pollutis usibus consumpturi. Porro si qui jam adultus aprum exce-

[a] OPPIDUM, NOMINE DIBALTUM.] *Debeltum* opidum Thraciæ dicitur in Itinerario Antonini. Ptolemæus Δεβελτὸν coloniam nominat, perinde ac Plinius in lib. 4. qui sua ætate *Deultum* dictum esse testatur. Eique scripturæ suffragantur veteres nummi. Hierocles in συνεκδήμῳ, inter Æmimonti urbes memorat Debeltum. Sic enim ait: Ἐπαρχία Αἱμιμόντου ὑπὸ ἡγεμόνα πόλεις ϛ'. Ἀδριανούπολις, Ἀγχίαλος, Δεβελτὸς, Πλωτινόπολις.

[b] PROPE BEROEAM.] Thraciæ civitatem, ut dixit Marcellinus in lib. XXVII. quæ à Græcis ferè Βερόη appellatur: sic enim Theophylactus Simocatta in lib. 2. Hist. cap. 15. Hierocles: ἐπαρχία Θρᾴκης ὑπὸ Κονσουλάριον πόλεις ι'. Φιλιππούπολις. Βερόη. Beroa quoque dicitur in Itinerario Antonini.

[c] ADORTUSQUE NATIONES OPPRESSIT.] Hunc locum egregiè mihi videor restituisse. Cùm enim in codice Regio [& Colb.] * ac Tolos. * scriptum esse vidis-

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI Gratiano A. IV. & Merobaude Coss. Anno Chr. 377.

perit solus, vel interemerit ursum immanem, colluvione liberatur incesti.

CAPUT X.

Hæc autumno vergente in hiemem funesti per Thracias turbines converrebant: quæ temporum rabies, velut cuncta cientibus Furiis, ad regiones quoque longinquas progrediens latè serpebat. Et jam Lentiensis Alamannicus populus, tractibus Rætiarum confinis, per fallaces discursus violato fœdere dudum concepto, collimitia nostra tentabat: quæ clades hinc exitiale primordium sumpsit. Ex hac natione quidam inter Principis Armigeros militans, poscente negotio reversus in larem, ut erat in loquendo effusior, interrogantes multos quid ageretur in palatio, docet arcessitu Valentis patrui Gratianum Orientem versus mox signa moturum: ut duplicatis viribus repellantur plagarum terminalium accolæ, ad Romanorum verum excidium conjurati. Quibus avidè Lentienses acceptis, ipsi quoque hæc quasi vicini cernentes, ut sunt veloces & rapidi, conferti in prædatorios globos, Rhenum [a] gelu pervium pruinis Februario mense.... tendentes prope cum Petulantibus Celtæ, non sine sui jactura afflictos graviter adultis viribus averterunt. Verùm retrocedere coacti Germani, atque noscentes exercitus pleramque partem in Illyricum ut Imperatore mox affuturo prægressam, exarsère flagrantiùs: majoráque conceptantes, pagorum omnium incolis in unum collectis, cum quadraginta armatorum millibus vel septuaginta, ut quidam laudes extollendo Principis jactitarunt, sublati in superbiam nostra confidentiùs irruperunt. Quibus Gratianus cum formidine magna compertis, revocatis cohortibus quas præmiserat in Pannonias, convocatísque aliis quas in Galliis retinuerat dispositio prudens, Nannieno negotium dedit virtutis sobriæ Duci: eíque Mallobaudem junxit pari potestate collegam, Domesticorum Comitem, Regémque Francorum, virum bellicosum & fortem. [b] Nannieno igitur pensante fortunarum versabiles casus, ideóque cunctandum esse censente; Mallobaudes alta pugnandi cupiditate raptatus, ut consueverat, ire in hostem differendi impatiens angebatur. Proinde horrifico adversùm fragore terrente, primùm [c] apud Argentariam signo per cornicines dato concurri est cœptum: sagittarum verutorúmque missilium pulsibus crebriores

sem, *nationes ut priusque*, quemadmodum ferè in Ms. Flor. & Editione August. legitur, emendavi, *adortusque nationis utriusque grassatores*, Gothos scilicet & Taifalos: statimque scribendum, *trucidasset omnes, &c.*

[a] GELU PERVIUM PRUINIS, &c.] Hujus loci, ut apparet, mutili sententia his ferè verbis suppleri potest: *Rhenum gelu pervium ac pruinis Februario mense transire tentarunt: quos tendentes propè cum Petulantib. Celta, &c.* Et paullo pòst sic scribendum videtur: *Verùm retrocedere coacti Germani, noscentésque, &c.*

[b] NANNIENO IGITUR.] Hic Nannenus Comes suprà nominatus est in lib. XXVIII. p. 537.

[c] APUD ARGENTARIAM.] Hieronymus in Chronico anno Dom. 378. *Alamannorum*, ait, XXX. *circiter millia apud Argentuariam opidum Galliarum ab exercitu Gratiani strata.* Meliùs in Chronico Cassiodori id refertur Gratiano IV. & Mero-

hincinde sternebantur. Sed in ipso prœliorum ardore infinita hostium multitudine milites visa, vitantésque aperta discrimina, per calles consitas arboribus & angustas, ut quisque potuit dispersi, paullo postea stetere fidentiùs: & splendore consimili, proculque nitore fulgentes armorum, Imperatorii adventûs injecêre Barbaris metum. Qui repentè versi in terga, resistentésque interdum, ne quid ultimæ rationis omitterent: ita sunt cæsi, ut ex prædicto numero non plusquam quinque millia ut æstimabatur evaderent densitate nemorum tecta, inter complures alios audaces & fortes Rege quoque Priario interfecto, exitialium concitore pugnarum. Hac læti successus fiduciâ Gratianus erectus, jámque ad partes tendens Eoas, lævorsus flexo itinere latenter Rheno transito, spe incitatior bona, universam (si id tentanti sors affuisset) delere statuit malefidam & turbarum avidam gentem. Hócque urgentibus aliis super alios nuntiis cognito, Lentienses ærumnis populi sui ad internecionem pæne deleti, & repentino Principis adventu defixi, quid capesserent ambigentes, cùm neque repugnandi neque agendi aliquid aut moliendi laxamentum possent invenire vel breve, impetu celeri obsessos petiverunt inviis cautibus colles: abruptísque per ambitum rupibus insistentes, rebus caritatibúsque suis quas secum duxerant, omni virium robore propugnabant. Quâ difficultate perpensa, velut murorum obicibus opponendi per legiones singulas quingenteni leguntur armati, usu prudenter bellandi comperti. Qui ea re animorum auctâ fiduciâ, quòd versari inter antesignanos visebatur acriter Princeps, montes scandere nitebantur, [a] tamquam venaticias prædas, si calcassent editiora, confestim sine certamine ullo rapturi: exorsúmque prœlium vergente in meridiem die, tenebræ quoque occupavere nocturnæ. Quippe magno utriusque partis pugnabatur exitio: cædebant cadebántque nostrorum non pauci: simul arma Imperatorii comitatûs auro colorúmque micantia claritudine, jaculatione ponderum densa confringebantur. [b] Etenim diu reputante Gratiano cum Optimatibus, perniciosum apparebat & irritum contra asperitates aggerum prominentium intem-

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI Gratiano A. IV. & Merobaude Coss. Anno Chr. 377.

bande Coss. qui erat annus Natalis Dominici 377. Hujus victoriæ meminit etiam Victor in Epitome. Est autem Argentaria seu Argentuaria Germaniæ opidum in Triboccis situm teste Ptolemæo: cujus mentio fit in Itinerario Antonini & Tabula Peutingerorum. * Hodie *Colmar* dicitur, urbs clara Elsatiæ, ut censet Cluverius in lib. 2. Germ. cap. 12. vel potiùs *Arburg*, cujus parietinæ visuntur.* Ceterùm hic locus haud paullo meliùs sic legeretur: *Ubi primùm apud Argentariam s. p. c. d. pugnari est cœptum, sagittarum, &c.*

[a] TAMQUAM VENATICIAS PRÆDAS.] Meliùs meo quidem judicio scribitur in Regio exemplari *venaticas*: sic in veteri Lexico *Venaticus* θηρευτικός explicatur. Sed parvi interest utro modo scribatur. Nam in principio lib. xxx. *venaticiam prædam* agnoscunt nostri codices.

[b] ETENIM DIU REPUTANTE.] In Ms. Flor. legi Lindenbrogius monuit: *Et m̃ diu reputante, &c.* in codice Regio scriptum inveni: *Et tamen.* In Editione Augustana * & Tol. codice: * *Et inde.* Quæ variæ scripturæ ex compendiariæ illius notæ, quam primo loco posui, prava interpretatione natæ sunt. Mihi verò dubium non est quin

Valens, Gratianus & Valentinianus Augusti I Gratiano A. IV. & Merobaude Coss. Anno Chr. 377.

pestivâ contendere pertinaciâ: multis (ut in tali negotio) variatis sententiis, otioso milite circumvallari placuit Barbaros inediâ fatigatos, quia locorum iniquitate defendebantur. Verùm cùm obstinatione simili renitentes Germani peritíque regionum petissent alios montes, his quos antè insederant altiores: conversus illuc cum exercitu Imperator, eadem qua antea fortitudine semitas ducentes ad ardua quæritabat. Quem Lentienses intentum jugulis suis omni perseverandi studio contemplantes, post deditionem, quam impetravere supplici prece, oblata (ut præceptum est) juventute valida nostris tirociniis permiscenda, ad genitales terras innoxii ire permissi sunt. Hanc victoriam opportunam & fructuosam, quæ gentes hebetavit Occiduas, sempiterni numinis nutu Gratianus, incredibile dictu est [a] quanto cum vigore exerta celeritate aliorsum properans expedivit: [b] præclaræ indolis adulescens, facundus, & moderatus, & bellicosus, & clemens: ad æmulationem lectorum progrediens Principum, dum etiamtum lanugo genis inserperet speciosa, ni vergens in ludibriosos actus natura, laxantibus proximis semet ad vana studia Cæsaris Commodi convertisset, licèt hic incruentus. Ut enim ille quia perimere jaculis plurimas feras spectante consueverat populo, & centum leones in amphitheatrali circulo simul emissos telorum vario genere, nullo geminato vulnere contruncavit, ultra hominem exsultavit: ita hic quoque intra sæpta quæ appellant vivaria, sagittarum pulsibus crebris [c] dentatas conficiens bestias, incidentia multa parvi ducebat & seria: eo tempore quo etiamsi Imperium Marcus regeret Antoninus, ægrè sine collegis similibus & magna sobrietate consiliorum lenire luctuosos Reip. poterat casus. Dispositis igitur quæ pro temporum captu per Gallias [d] res rationésque poscebant, & punito Scutario proditore, qui festinare Principem ad Illyricum Barbaris indicarat: Gratianus exinde digressus per castra, quibus Felicis-Arboris nomen est,

legendum sit: *Et quoniam diu reputante Gratiano, &c.* sensus enim ita necessariò postulat.

[a] Quanto cum vigore.] In Regio codice, * Tol. * [& Colb.] & in Editione August. legitur, *quantoque cum vigore*: unde quispiam non ineptè conjecerit sic scribendum esse, *quo quantoque cum vigore*:

[b] Præclaræ indolis adulescens.] Gratiani Aug. elogium exstat apud D. Ambrosium in Orat. de obitu Valentiniani, sub finem. *Augustæ*, inquit, *memoriæ Gratianus fuit fidelis in Domino, pius atque mansuetus, puro corde: fuit etiam castus corpore, qui præter conjugium nescierit feminæ alterius consuetudinem.* Quibus adde Victoris Epitomen. Sed has omnes Gratiani dotes decolorabat tenuis ac propè nulla Reip. cura: à cujus administratione non modò naturâ erat aversus, sed studiis etiam atque instituta vitæ ratione penitus abhorrebat. Dum nihil aliud diu noctúque ageret quàm spiculis meditari, summæque voluptatis divinæque artis crederet ferire destinata, ut scribit Victor in Epitome.

[[c] Sagittarum pulsibus crebris dentatas conficiens bestias.] In Ms. Colbertino scribitur, *dendata conficiens bestias.* Dentatæ quidem sunt & dici possunt bestiæ omnes quæ dentes habent, tam parvæ quàm magnæ. Sed heic Ammianus Marcellinus *dentatas* κατ' ἐξοχὴν *bestias* appellat feras Amphitheatrales, firmitate maxillarum & dentium numero ac magnitudine præ ceteris metuendas: quales sunt leones, ursi, & similes.]

[d] Res nationesque posce-

[a] per Lauriacum ad opitulandum oppressæ parti porrectis itineribus ire tendebat. Iisdémque diebus Frigerido multa atque utilia pro securitate communi sollertissimè cogitanti, muniréque properanti Succorum angustias, ne discursatores hostes & leves, [b] tamquam exæstuantes vi torrentes per Septemtrionales provincias fusiùs vagarentur; successor Maurus nomine mittitur Comes, venalis ferociæ specie, & ad cuncta mobilis & incertus: idem quem præteritorum textu retulimus, ambigenti super corona capiti imponenda Juliano Cæsari, dum inter ejus Armigeros militaret [c] ac regiam custodiret, torquem obtulisse collo abstractam. Remotúsque in ipsa vertigine pereuntium rerum Dux cautus & diligens: cùm etiamsi dudum discessisset in otium, ad procinctum reduci negotiorum magnitudine poscente deberet.

VALENS; GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI. Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss. Anno Chr. 378.

CAPUT XI.

His fortè diebus Valens tandem excitus Antiochiâ, longitudine viarum emensa [d] venit Constantinopolim: ubi moratus paucissimos dies, seditionéque popularium levi pulsatus, [e] Sebastiano paullo antè ab Italia ut petierat misso, vigilantiæ notæ ductori, pedestris

BANT.] Crediderim potiùs sic à Marcellino scriptum fuisse: *Dispositis igitur quæ pro temporum captu per Gallias res rationésque poscebant, &c.* sic enim loquitur ferè in lib. XIV.

[a] PER LAURIACUM.] In Regio codice,* Tolos.* [& Colbert.] scriptum inveni perinde ut in Florentino, *per inaurea cum:* nihilominus scribendum esse existimo, *per castra quibus Felicis Arboris nomen est, & per Laureacum, &c.* Et castrum quidem illud quod vulgo dicebatur Arbore felici, situm erat in Rætiis, ut docet Notitia Imperii Romani. Lauriacum verò seu Laureacum (utroque enim modo scribi potest) erat in Norico Ripensi: cujus crebra fit mentio ab Eugippio in vita Severini: hodie *Lork*. Hinc milites Auxiliares Laureacenses dicti in Inscript. Gruteri p. 164.

[b] TAMQUAM EXÆSTUANTES VI TORRENTES.] In MSS. Flor. & Regio * & Tolos.* [ac Colb.] & in Editione Augustana sic legitur hic locus, *tamquam exæstuares ut in torrentes.*

[c] AC REGIAM CUSTODIRET.] Hanc scripturam equidem probare non possum. Maurus enim tunc temporis cùm Cæsar esset Julianus, Regiam non custodiebat. Nam Regia nonnisi de Imperatore dici potest. Atqui Julianus tunc tantùm Cæsar erat. Deinde Maurus Petulantium tunc erat Hastatus seu Draconarius, ut dixit Marcellinus in lib. XX. Ad legionarios autem milites Palatii custodia non pertinebat, sed ad Scholares. Turbat me tamen, quòd Maurus à Marcellino hîc dicitur inter Juliani Armigeros militasse. Est autem Armiger propriè Scholaris, qui pro palatio excubat. Unde Marcellinus *Scutarium* vocat in hac pag. quem *Armigerum* vocarat p. 636. Itaque an hæc emendatio hujus loci tecta sit, viderit lector. In MSS. quidem Flor. & Regio & * Tolos. * [ac Colb.] & in Editione Aug. legitur, *arrogantia custodiret.* Equidem sic potiùs scriptum mallem: *Dum inter ejus Armigeros militaret, arroganti confidentia* [vel, *audaciâ*] *torquem obtulisse, &c.* quæ scriptura confirmatur ex lib. XX. pag. 242.

[d] VALENS VENIT CONSTANTINOPOLIM.] Valens Augustus Constantinopolim ingressus est 3. Cal. Jun. ipso VI. & Valentiniano II. Coss. & ibi duodecim dumtaxat moratus dies, profectus est ex urbe ad fossatum die III. Idus Junias, ut scribit Idatius in Fastis, & Socrates in lib. 4. cap. 31. Historiæ Eccl. qui de seditione illa popularium urbis Constantinop. consulendus est.

[e] SEBASTIANO PAULLO ANTE AB ITALIA MISSO.] At Zosimus in lib. 4. hunc Sebastianum non ab Valentiniano Juniore ex Italia missum ait ad Valentem, sed affectum tædio, quòd Occidentis Imperatores adhuc imbecilla ætate à Cubiculariis eunuchis pro arbitrio regerentur, Constantinop. venisse, statimque Magistrum militiæ ab Valente esse factum. Ejusdem Sebastiani elogium exstat apud Suidam in σεβαστιανός, ex Historiis Eunapii Sardiani. Periit autem bello Gothico, ut Marcellinus memorat. De eodem multa adnotavi in Notis ad librum XXIII.

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss. Anno Chr. 378.

exercitus curâ commissâ, quem regebat antea Trajanus: ipse [a] ad Melanthiada villam Cæsarianam profectus, militem stipendio fovebat, & alimentis, & blanda crebritate sermonum. Unde cùm itinere edicto per tesseram [b] Nicen venisset, quæ statio ita cognominatur, relatione speculatorum didicit, refertos opimâ Barbaros prædâ à Rhodopeis tractibus prope Hadrianopolim revertisse: qui motu Imperatoris cum abundanti milite cognito, popularibus jungere festinant, circa Berœam & Nicopolim [c] ingentibus præsidiis fixis: atque ilico ut oblatæ occasionis maturitas postulabat, cum trecentenis militibus per singulos numeros lectis, Sebastianus properare dispositus est, conducens rebus publicis aliquid (ut promittebat) acturus. Qui itineribus celeratis conspectus prope Hadrianopolim, obseratis vi portis juxtà adire prohibebatur: veritis defensoribus, ne captus ab hoste veniret & subornatus, atque contingeret aliquid in civitatis perniciem, quale [d] per Actum acciderat Comitem: quo per fraudem Magnentiacis militibus capto, claustra patefacta sunt Alpium Juliarum. Agnitus tamen licèt serò Sebastianus, & urbem introire permissus, cibo & quiete curatis pro copia quos ductabat, secuta luce impetu clandestino erupit: [e] vesperáque intendente, Gothorum vastatorios cuneos prope flumen Hebrum subitò visos, paullisper opertus aggeribus & frutectis, obscura nocte suspensis passibus incompositos aggressus est: [f] adeoque prostravit, ut præter paucos quos morte velocitas exemerat pedum, interirent reliqui omnes: prædámque retraxit innumeram, quam nec civitas cepit, nec planities lata camporum. Quâ causâ percitus Fritigernus, & extimescens ne Dux, ut sæpe audie-

[a] AD MELANTHIADA VILLAM CÆSARIANAM.] Agathias in lib. v. Hist. & ex eo Suidas μελανθιάδα κώμην nominat, & centum ac quadraginta (Suidas centum ac duo dicit) stadiis ab Urbe Regia distare scribunt. Auctor Chronici quod vulgo Alexandrinum vocant, μελανθιάδα nuncupat, perinde ac Marcellinus noster. Villa autem Cæsariana dicitur eo quòd ad Impp. pertinebat.

[b] NICEN VENISSET.] Nice opidum Thraciæ memoratur à Socrate in lib. 2. Hist. cap. 36. & in libro 4. cap. 11. Ejusdem mentio fit in Itinerario Burdigalensi: *Mansio Nice m.* IX. *Mutatio Tarpodizo m.* X. *Mut. Urisio m.* VII. *Mans. Bergulis m.* VII. Memoratur etiam à Procopio in lib. 4. de ædificiis Nice castrum Æmimonti, quod est hoc ipsum, cujus meminit Marcellinus: ut patet ex libro XXXI. infrà.

[c] GENTIBUS PRÆSIDIIS FIXIS.] Scribendum videtur, *ingentibus præsidiis fixis.*

[d] PER ALIUM ACCIDERAT COMITEM.] In MSS. Regio & Vaticano, * Tolos. * [& Colbertino] legitur: *Quale per actum acciderat comitem, &c.* rectiùs ni fallor. Actus enim nomen proprium est Comitis illius, qui cùm à Magnentianis captus & subornatus fuisset, ad milites Constantianos qui in Alpibus Juliis præsidium agebant reversus, susceptusque ab iisdem rei totius ignaris, claustra Alpium Juliarum Magnentio tyranno prodidit, ut ex hoc Marcellini loco colligitur. Lege igitur: *Quo per fraudem à Magnentiacis militibus capto, &c.* sicut in Regio codice superscriptum est.

[e] VESPERAQUE INTENDENTE.] In Flor. & Regio [ac Colb.] codice legitur, *incendente* pro *intendente.* In MS. Tolosano, *vesperaque incedente.*

[f] ID QUOQUE PRÆSTANS.] In MSS. Flor. & Regio, * Tolos. * [& Colb.] scriptum inveni: *Id quoque prostravit.* Accursius quidem sic edidit: *Id quoque præstavit,* nimis barbarè. At quid facilius erat ac

rat,

Valens, Gratianus & Valentinianus Augusti. Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss. Anno Chr. 378.

rat, impetrabilis disperſos licenter ſuorum globos raptuíque intentos conſumeret, improviſos adoriens: revocatis omnibus prope Cabylen oppidum citò diſceſſit, ut agentes in regionibus patulis nec inediâ, nec occultis vexarentur inſidiis. Dum hæc aguntur in Thraciis, Gratianus docto litteris patruo, quâ induſtriâ ſuperaverit Alamannos, pedeſtri itinere præmiſſis impedimentis & ſarcinis, ipſe cum expeditiore militum manu permeato Danubio, delatus Bononiam, Sirmium introiit: & quadriduum ibi moratus, per idem flumen [a] ad Martis Caſtra deſcendit, febribus intervallatis afflictus; in quo tractu Alanorum impetu repentino tentatus, amiſit ſequentium paucos.

CAPUT XII.

Iiſdémque diebus exagitatus ratione gemina Valens, quòd Lentienſes compererat ſuperatos, quódque Sebaſtianus ſubinde ſcribens facta dictis exaggerabat: è Melanthiade ſigna commovit, æquiperare facinore quodam egregio adoleſcentem properans filium fratris, [b] cujus virtutibus urebatur: ducebátque multiplices copias nec contemnendas, nec ſegnes: quippe etiam veteranos iiſdem junxerat plurimos: inter quos & honoratiores alii, & [c] Trajanus procinctus eſt, paullo antè Magiſter armorum. Et quoniam exploratione ſollicita cognitum eſt, cogitare hoſtes fortibus præſidiis itinera claudere, per quæ commeatus neceſſarii portabantur: occurſum eſt huic conatui competenter, ad retinendas opportunitates anguſtiarum quæ propè erant, peditibus ſagittariis & equitum turmâ citiùs miſſâ. Triduóque proximo cùm Barbari gradu incederent leni, & metuentes eruptionem per devia, quindecim millibus paſſuum à civitate diſcreti ſtationem peterent Niceen: in-

expeditius, quàm ita corrigere? *Adeoque proſtravit ut, &c.* quemadmodum ferè in pag. 557.

[a] AD MARTIS CASTRA DESCENDIT.] Opidum erat in Dacia Ripenſi ſitum, cujus meminit Hierocles in συνεκδήμῳ ſeu peregrinationis comite: Ἐπαρχία Δακίας τῆς παραποταμίας ὑπὸ Κονσουλάριον πόλεις πέντε. Ῥατιαρία μητρόπολις, Βονωνία, Ἀκινες, Κάστρα Μάρτις, Ἰσκός. *Provincia Daciæ Ripenſis ſub Conſulari urbes quinque: Ratiaria metropolis, Bononia, Acines, Caſtra Martis, OEſcus.* Exſtat hic Auctor Mſ. apud Jacobum Sirmundum, ex cujus codice hunc locum deſcripſi & emendavi. In indice quoque Catholicorum Epiſcoporum, qui Sardicenſi Synodo ſubſcripſere, Calvus memoratur quidam à Dacia Ripenſi *de Caſtra Martis*, ut videre eſt in Fragmentis Hilarii de Synodis. * Sozomenus in libri 9. cap. 5. opidum Mœſiæ facit. *

[b] CUJUS VIRTUTIBUS UREBATUR.] Erant & peculiares quædam cauſæ ſimultatis & invidiæ, quòd cùm Valentinianus Junior inſcio patruo ſimul ac fratre nuncupatus eſſet Auguſtus, Gratianus paulo pòſt ſuffragiis militaribus non modò aſſenſum præbuerat, ſed etiam Imperium cum fratre partitus fuerat, non conſulto Valente patruo, ut ſcribit Eunapius in Hiſtoriis: qui etiam hanc præcipuam ait fuiſſe cauſam cur Valens Gothos ſuſceperit: Καὶ γὰρ ὑπ' ἀντιζηλοτυπίας αὐτῷ πρὸς τοὺς συμβασιλεύοντας, οἳ παῖδες μὲν ἦσαν ἀδελφοῦ, τὴν βασιλείαν δὲ διῃρῆσθαι κατὰ σφᾶς ἐδόκουν, τὴν διανομὴν οὐκ ἀνενεγκόντες ἐπὶ τὸν θεῖον. Accedebat & alia haud minoris fortaſſe obtrectationis cauſa, quòd cùm Valens Arianos omni ſtudio foveret; Gratianus contrà Princeps erat Chriſtianiſſimus, ut ait locuples teſtis Ambroſius.

[c] TRAJANUS PRÆCINCTUS EST.] In Mſ. Regio, * Toloſ. * [& Colb.] & Editione Auguſtana legitur, *procinctus*. Sed ſi mei arbitrii res eſſet, mallem equidem ſcribi, *recinctus eſt*, ut in lib. XXVI. pag. 453. Trajanus enim Magiſter militum paullo antea dimiſſus fuerat cum conviciis à Valente, eo quòd infeliciter pugnaſſet cum bar-

Valens, Gratianus & Valentinianus Augusti
Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss.
Anno Chr. 378.

certum quo errore procursatoribus omnem illam multitudinis partem quam viderant, in numero decem millium esse firmantibus: Imperator procaci quodam calore perculsus iisdem occurrere festinabat. Proinde agmine quadrato incedens prope suburbanum Hadrianopoleos venit: ubi vallo sudibus fossaque firmato, Gratianum impatienter opperiens, Richomerem Comitem Domesticorum suscepit ab eodem Imperatore præmissum cum litteris, ipsum quoque venturum mox indicantibus. Quarum textu oratus ut præstolaretur paullisper periculorum participem, néve abruptis discriminibus temere semet committeret solum: adhibitis in consilium potestatibus variis, quid facto opus esset deliberabat. Et cùm Sebastiano auctore quidam protinus eundum ad certamen urgerent: Victor nomine Magister equitum, [a] Sarmata, sed cunctator & cautus, eadem sentientibus multis, Imperii socium exspectari censebat: ut incrementis exercitûs Gallicani adscitis, opprimeretur leviùs tumor barbaricus flammans. Vicit tamen funesta Principis destinatio, & adulabilis quorumdam sententia regiorum: qui ne pæne jam parte victoriæ (ut opinabantur) consors fieret Gratianus, properari cursu celeri suadebant. Et dum necessaria parabantur ad decernendum, Christiani ritus Presbyter (ut ipsi appellant) missus à Fritigerno legatus cum aliis humilibus venit ad Principis castra: susceptúsque leniter, ejusdémque ductoris obtulit scripta, petentis propalam ut sibi suísque, quos extorres patriis laribus rapidi ferarum gentium exegere discursus, habitanda Thracia sola cum pecore omni concederetur & frugibus: hoc impetrato, spondentis perpetuam pacem. Præter hæc idem Christianus ut conscius arcanorum & fidus, secretas alias ejusdem Regis obtulit litteras, qui astu & ludificandi varietate nimiùm sollers, docebat Valentem quasi mox amicus futurus & socius, aliter se popularium sævitiam mol-

baris, ut refert Theodoritus in lib. IV. cap. 29. eique Sebastianus successerat, ut dixit Marcellinus pag. 639.

a VICTOR MAGISTER EQUITUM ARMATUS.] In ultima voce videtur mendum subesse. In Regio quidem exemplari scriptum inveni: *Magister equitum armata, &c.* [ut & in Colbertino, pro quo *Sarmata* haud dubiè reponendum est. Sic in libro XXV. idem codex Colbertinus *Armatis* pro *Sarmatis* præfert hisce verbis: *Ut mixti cum Actois Armatis Galli, &c.* Contrà in eodem libro XXV. codex Colb. *Sarmatas* pro *armatos* ponit: *Adlocutusque tumentes Sarmatas, &c.* Victor ergo Magister equitum natione erat Sarmata, & Valenti militabat: sicut principatu Constantii Francorum multitudinem in Palatio Augusti floruisse disertè scribit Ammianus, de Silvano loquens: & Latinum Domesticorum Comitem, Agilonem Tribunum Stabuli, ac Scudilonem Scutariorum Tribunum, aliosque genere Alamannos plurimum apud Constantium potuisse in lib. XIV. tradit. Gothi quoque non pauci tum Imperatoribus Romanis militabant, inter quos Nevitta eminuit: ne quis miretur Victorem, hominem Sarmatam, in exercitu Valentis Magisterium equitum gessisse. Vulgata quidem Ammiani lectio ferri non potest, ac sensu omni caret: *Victor Magister equitum armatus, sed cunctator & cautus.* Quasi qui *Magistrum equitum* aliquem vocat, necesse habeat *armatum* adjicere: aut quasi homo militaris vel numquam vel raro sit cunctator & cautus. Barbari autem quales erant Sarmatæ, naturâ audaces ac sibi præfidentes erant, temerariique, plusque in viribus quàm in consilio reponebant. Quare non sine causa notavit Ammianus, Victorem licèt Sarmata esset, more Ro-

lire non posse, vel ad condiciones rei Romanæ profuturas allicere, nisi subinde armatum iisdem juxtà monstraret exercitum, & timore Imperatorii nominis intentato, eos à pernicioso pugnandi revocaret ardore. Et legati quidem ut ambigui frustra habiti discesserunt. Exoriente vero aurora diei, quem quintum Iduum Augustarum numerus ostendit annalis, signa præproperè commoventur, impedimentis & sarcinis prope Hadrianopoleos muros cum legionum tutela congrua conlocatis. Thesauri enim & Principalis fortunæ insignia cetera, cum Præfecto & Consistorianis ambitu mœnium tenebantur. Decursis itaque viarum spatiis confragosis, cùm in medium torridus procederet dies, [a] octavo tandem hostium carpenta cernuntur, quæ ad speciem rotunditatis detornata digestáque exploratorum relatione affirmabantur. Atque ut mos est ululante barbara plebe ferum & triste, Romani Duces aciem struxére: & anteposito dextro cornu equitum primo, peditatûs pars maxima subsidebat. Cornu autem equitum lævum disjectis adhuc per itinera plurimis, summa difficultate conductum properabat passibus citis. Dúmque idem cornu nullo etiamtum interturbante extenditur, horrendo fragore [b] sibilantibus armis, pulsúque minaci scutorum territi Barbari, quoniam pars eorum cum Alatheo & Safrace procul agens, & accita [c] nondum venerat, oraturos pacem misêre legatos. Eorum dum vilitatem despicit Imperator, ut firma fierent paciscenda, Optimates poscens idoneos mitti: illi de industria cunctabantur, ut inter fallaces indutias equites sui redirent, quos adfore jam sperabant: & miles fervore calefactus æstivo, siccis faucibus commarceret relucente amplitudine camporum incendiis, quos lignis nutrimentisque aridis subditis ut hoc fieret, iidem hostes urebant. Cui malo aliud quoque accedebat exitiale, quòd homines & jumenta cruciabat inedia gravis. Inter quæ Fritigernus callidus futuri conjector, Martémque pertimescens ancipitem, velut caduceatorem unum è plebe suo misit arbitrio, impetens nobiles quosdam & electos ad se propediem obsides mitti, impavidus ipse vim militarem laturus & necessaria. Laudato probatóque formidati Ducis proposito, Tribunus Æquitius cui tunc erat cura Palatii credita, Valentis propinquus, assentienti-

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss. Anno Chr. 378.

mano prudentem & cautum, nec temerario ardore præcipitem aut pugnandi cupidum fuisse.]

[a] OCTAVO TANDEM HOSTIUM CARP. CERNUNTUR.] Id est octavo lapide seu milliario ab Hadrianopoli: quamquam Idatius in Fastis milliario XII. ab Hadrianopoli pugnatum esse dicit.

[b] SIMULANTIBUS ARMIS.] Lege meo periculo, *sibilantibus armis.* Sic enim loquitur Marcellinus in lib. XXV. pag. 416. *Armorumque lugubre sibilantium fragore*; *&c.*

[c] NONDUM FOEDERATUROS PACEM.] Hunc locum, qui omni sensu carebat, levi negotio sic emendavi. Cùm enim in MSS. Regio * & Tolos. * scriptum invenissem, *fœderato raturos*, quemadmodum ferè in Flor. legi testatus est Lindenbrogius; existimavi sic à Marcellino scriptum fuisse: *Quoniam pars eorum cum Alatheo & Safrace procul agens & accita, nondum venerat,*

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss. Anno Chr. 378.

bus cunctis ire pignoris loco maturè disponitur. Quo renitente, quia semel captus ab hostibus, lapsúsque à Dibalto, verebatur eorum irrationabiles motus: Richomeres [a] se sponte obtulit propria: iréque promiserat libens, pulchrum hoc quoque facinus & viro convenire existimans forti: jámque pergebat indicia dignitatis & natalium [daturus.] Eo ad vallum hostile tendente, Sagittarii & Scutarii, [b] quos Bacurius Hiberus quidam tunc regebat & Cassio, avidiùs impetu calenti progressi, jamque adversis connexi, ut immaturè proruperant, ita inerti discessu primordia belli fœdarunt. Hócque impedimento conatûs intempestivi & Richomeris alacritas fracta est nusquam ire permissi, & equitatus Gothorum cum Alatheo reversus & Safrace, Alanorum manu permista, ut fulmen prope montes celsos excussus, quoscumque accursu veloci invenire comminus potuit, incitata cæde turbavit.

CAPUT XIII.

Cúmque arma ex latere omni concuterentur & tela, lituósque Bellona luctuosos inflaret, in clades Romanas solito immaniùs furens: cedentes nostri multis interclamantibus restiterunt: & [c] prœlium flammarum ritu crescens, terrebat militum animos, confixis quibusdam rotatis ictibus jaculorum & sagittarum. Deinde collisæ in modum rostrorum navium acies, trudentésque se vicissim, undarum specie motibus sunt reciprocis jactitatæ. Et quia sinistrum cornu adusque plaustra ipsa accessit, ultra (si qui tulissent suppetias) processurum: à reliquo equitatu desertum, multitudine hostili urgente, sicut ruinâ aggeris magni oppressum atque dejectum est: [d] steterunt improtecti pedites, ita concatervatis manipulis, ut

oraturos pacem misère legatos.

[a] SE SPONTE OBTULIT PROPRIA IRE QUI PROMISERAT LIBENS.] Hæc locutio prorsus barbara, & Marcellini nostri elegantiâ est indigna: proinde nulla ferè mutatione locum sic restituendum esse duxi: *Se sponte obtulit propria: ireque promiserat libens*, &c.

[b] QUOS BACURIUS HIBERUS.] Sic in exemplari Regio [& Colb.] dicitur, non *Baturius*, ut in vulgatis hactenus Editionibus. Hic est, ni fallor, Bacurius, cujus egregiâ operâ Theodosius usus est in bello adversus Eugenium tyrannum; ut scribit Zosimus. Et hic quidem oriundum ait fuisse ex Armenia, quæ Hiberiæ confinis fuit: & virum omnis malitiæ ac doli expertem, bellica autem laude præstantem fuisse memorat. Sed Rufinus in lib. I. Hist. cap. X. Bacurium Regulum Hiberorum ait fuisse, virum fidelissimum, cui summa erat cura religionis & veritatis. Eumdem Palæstini limitis Ducem, ac deinde Domesticorum Comitem fuisse testatur, & Theodosio Imp. in bello adversus tyrannos fortem ac fidelem operam exhibuisse. Sunt etiam ad eumdem Libanii Epistolæ 936. & 952.

[c] PROELIUM FLAMMARUM RITU CRESCENS.] Ex Homero sumptum videtur, qui in Iliad. ρ'. sub finem ait:

— ἐπὶ τε πτόλεμος τέτατό σφιν
Ἄγριος ἠΰτε πῦρ. —

& in libro ultimo Iliados:

Ὣς οἱ μὲν μάρναντο δέμας πυρὸς αἰθομένοιο.

Et Eustathius in scholiis pag. 1110. prœlium flammæ comparari ideo notat, quòd instar flammæ celeriter perdat & consumat omnia. Non igitur sine causa Polybius in lib. XI. bellum igni & incendio confert. Ut enim semel accensus ignis, & materiâ ipsâ & vi ventorum augeri solet, ac sæpe ipsum auctorem incendii consumit; sic bellum concitatum plerumque eos labefactat primos à quibus excitatum est. Interdum etiam ulteriùs serpit, & vicinorum dementiâ populorum dum fovetur atque alitur, apposita quæque pervastat. [Ceterùm pro *crescens* in MS. Colbert. lego, *acre satis.*]

[d] STETERUNT IMPROTECTI PEDITES.] Quæ causa cladis illius & inter-

vix mucronem exerere, aut manus reducere quisquam posset. Nec jam objectu pulveris cælum patere potuit ad prospectum, clamoribus resultans horrificis. Quâ causâ tela undique mortem vibrantia, destinata cadebant & noxia, quòd nec prævideri poterant nec caveri. Verùm ubi effusi immensis agminibus barbari jumenta conterebant & viros, & neque ad receptum confertis ordinibus laxari usquam poterat locus, & evadendi copiam constipatio densior adimebat: nostri quoque ultimo cadendi contemptu occursantes receptis gladiis obtruncabant, & mutuis securium ictibus galeæ perfringebantur atque loricæ. Videréque licebat celsum ferocia Barbarum, genis stridore constrictis, succiso poplite aut abscisâ ferro dexterá, vel confosso latere, inter ipsa quoque mortis confinia minaciter circumferentem oculos truces: ruináque confligentium mutua [a] ac humo corporibus stratis, campi peremptis impleti sunt: & morientium gemitus profundísque vulneribus transfixorum cum timore audiebantur ingenti. In hoc tanto támque confusæ rei tumultu exhausti labore & periculis pedites, cùm deinceps neque vires illis, neque mentes suppeterent ad consilium, diffractis hastarum plerisque collisione assidua, gladiis contenti districtis in confertas hostium turmas mergebant se, salutis immemores, circumspectantes ademptum esse omne evadendi suffragium. Et quia humus rivis operta sanguineis gressus labiles evertebat, conabantur modis omnibus vitam impendere non inultam: adeo magno animorum robore [b] oppositi incumbentibus, ut etiam telis quidam propriis interirent. Atra denique cruoris facie omnia conturbante, & quocumque se inflexerant oculi acervis cæsorum aggestis, exanimata cadavera sine parcimonia calcabantur. Sólque sublimior decurso Leone ad domicilium cælestis Virginis transiens, Romanos magis attenuatos inediâ sitíque confectos, etiam armorum gravantibus sarcinis exurebat. Ad ultimum incumbente Barbarorum pondere acies inclinatæ nostrorum, quod solum postremis malis habuere subsidium, inconditè (quà quisque poterat) vertuntur in pedes. Dúmque omnes dispersi per ignotos tramites cedunt, Imperator diris pavoribus circumsæptus, paullatimque insiliens funerum moles, ad Lancearios confugit & Mattiarios: qui dum multitudo tolerabatur hostilis, fixis corporibus steterant inconcussi. Eóque viso

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss. Anno Chr. 378.

necionis Romanorum fuit, ut testatur etiam Orosius in lib. VII. *Primo*, inquit, *statim impetu Gothorum pertubata Rom. equitum turma nuda peditum deseruere præsidia. Mox legiones peditum undique equitatu hostium cinctæ, ac primùm nubibus sagittarum obrutæ, deinde cùm amentes metu sparsim per devia cogerentur, funditus cæsæ gladiis insequentium contisque perierunt.*

[a] AD HUMUM CORPORIBUS STRATIS.] In Regio codice legitur, *dhumo corporis stratis.* [In Colb. *at humo corporis stratis.*] Nec dubito, quin Marcellinus scriptum reliquerit, *ac humo corporibus stratis.*

[b] OPPOSITI INCUMBENTIBUS.] In Regio codice, * Tolos. * [& Colbert.] & in Editione August. *oppositis* scriptum habetur.

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss. Anno Chr. 378.

Trajanus exclamat, ſpem omnem abſumptam, ni deſertus ab Armigeris Princeps ſaltem adventicio tegeretur auxilio. Hócque audito Victor nomine Comes Batavos in ſubſidiis locatos haud procul ad Imperatoris præſidium raptim cogere properans, cùm invenire neminem poſſet, gradiens retro diſceſſit: paríque modo Richomeres periculo ſemet exemit, [a] & Saturninus. Sequebantur itaque furore ex oculis lucente Barbari noſtros, jam linquente venarum calore torpentes: quorum aliqui percuſſoribus cadebant incertis, nonnulli ponderibus ſolis urgentium obruti, ictúque ſuorum aliqui trucidati: nec enim ſæpe renitentibus cedebatur, [b] aut parcebat cedentibus quiſquam. Super his obſtruebant itinera jacentes multi ſemineces, cruciatus vulnerum non ferentes: cum quibus aggeres quoque equorum conſtrati cadaveribus campos impleverunt. Diremit hæc numquam penſabilia damna (quæ magno rebus ſtetere Romanis) nullo ſplendore Lunari nox fulgens. Primáque caligine tenebrarum inter gregarios Imperator, ut opinari dabatur, (neque enim vidiſſe ſe quiſquam vel præſto fuiſſe adſeveravit) [c] ſagittâ perniciosè ſaucius ruit: ſpiritúque mox conſumpto deceſſit, nec poſtea repertus eſt uſquam. Hoſtium enim paucis, ſpoliandi gratiâ mortuos per ea loca diu verſatis, nullus fugatorum vel accolarum illuc adire eſt auſus. Simili clade Cæſarem accepimus Decium, dimicantem cum Barbaris acriter, equi lapſu proſtratum, quem ferventem retinere non valuit, abjectúmque in paludem, nec emergere potuiſſe nec inveniri. Alii dicunt Valentem animam non exhalaſſe confeſtim, ſed cum Candidatis & ſpadoni-

[a] ET SATURNINUS.] Saturninus Comes memoratur à D. Baſilio in Ep. 315. ad Abramium Epiſcopum Batnarum: νῦν δὲ μαθὼν ἐν Ἀντιοχείᾳ διάγειν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ αἰδεσιμωτάτου Σατορνίνου τοῦ Κόμητος. Idem paullo antè Magiſter equitum à Valente factus fuerat. Conſulatum denique geſſit unà cum Merobaude iterum Conſule anno Dom. 383. Vixit autem uſque ad tempora Arcadii Auguſti: à quo neceſſitate temporum compulſo deditus eſt Gaïnæ unà cùm Aureliano Conſule, anno Dom. 400. ut narrat Zoſimus in lib. v. Sunt ad eumdem Saturninum Epiſtolæ Libanii 753. & 793. * Huic ut opinor Saturnino ſtatua Romæ poſita eſt cum hac Inſcriptione, quæ legitur apud Jac. Sirmundum: FLAVIO. PEREGRINO. SATURNINO. V. CL. ET. INLUSTRI, &c.

[b] AUT PARCEBAT CÆDENTIBUS QUISQUAM.] Magis placet codicis Regii [& Colbertini] ſcriptura, *aut parcebat cedentibus quiſquam*: nam cedentes renitentibus hîc opponuntur: & Marcellinus noſter ſic loqui ſolet, ut exempli gratiâ in lib. XIV. pag. 8.

[c] SAGITTA PERNICIOSE SAUCIUS RUIT.] Huic ſententiæ ſuffragatur Libanius in Orat. ad Theodoſium de cæde Juliani Apoſtatæ vindicanda: ubi Valentem ait Imperatorem, in media militum turba pugnantem occubuiſſe, tametſi & equorum regalium copia ei præſtò eſſet, quorum velocitatem nemo ignorat: & Duces fugam ſuaderent, atque orarent ut equo avectus ſalvum ſe & incolumem Reip. reſervaret. Sed ille indignum eſſe ducens, tantæ cladi ſupereſſe, cæſorum ſecum militum molem vice tumuli habuit. Hæc Libanius in ea Orat. Mſ. At ceteri ferè omnes Valentem ad vile tugurium delatum, ibi à barbaris ignorantibus crematum eſſe conſentiunt. Sic præter Hiſtoriæ Eccl. Scriptores Oroſius in lib. VII. & Chryſoſtomus in Homilia XV. in Philippenſes: τῶν δὲ μετ' αὐτὸν ὁ μὲν κατακαεὶς ὥσπερ τις ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος μεθ' ἵππων καὶ δούλων καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, καὶ ἡ γυνὴ ἐν χηρείᾳ. *Ex principibus autem qui illum inſecuti ſunt, hic quidem inſtar miſeri cujuſpiam crematus eſt unà cum equis & jumentis & ceteris omnibus: & uxor ejus vidua relicta eſt.* Et multo clariùs idem Chryſoſtomus in Epiſtola ad viduam adoleſcentem.

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI
Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss. Anno Chr. 378.

bus paucis propè [a] ad agrestem casam relatum secunda contignatione fabrè munitam, dum fovetur manibus imperitis, circumsessum ab hostibus qui esset ignorantibus, dedecore captivitatis exemptum. Cùm enim oppessulatas januas perrumpere conati, qui secuti sunt, [b] à parte pensili domus sagittis incesserentur, ne per moras inexpedibiles populandi amitterent copiam, congestis stipulæ fascibus & lignorum, flammáque suppositâ, ædificium cum hominibus torruerunt. Unde quidam de Candidatis per fenestram lapsus, captúsque à Barbaris prodidit factum, & eos mærore afflixit, magnâ gloriâ defraudatos, quòd Romanæ rei rectorem non cepere superstitem. Is ipse juvenis occultè postea reversus ad nostros, hæc ita accidisse narravit. Pari clade recuperatis Hispaniis, Scipionum alterum cremata turri in quam confugerat, absumptum incendio hostili comperimus. Illud tamen certum est, nec Scipioni, nec Valenti [c] sepulturam, qui supremitatis honor est, contigisse. In hac multiplici virorum illustrium clade Trajani mors eminuit, & Sebastiani: cum quibus XXXV. oppetivere Tribuni Vacantes, & numerorum Rectores, & Valerianus, atque [d] Equitius: quorum alter Stabulum, alter curabat Palatium. Inter hos etiam Promotorum Tribunus Potentius cecidit in primævo ætatis flore, bono cuique spectatus, meritis Ursicini patris Magistri quondam armorum suísque commendabilis. Constátque vix tertiam evasisse exercitûs partem. Nec ulla annalibus præter Cannensem pugnam, ita ad internecionem res legitur gesta, quamquam Romani aliquoties reflante Fortuna fallaciis lusi bellorum iniquitati cesserunt ad tem-

[a] AD AGRESTEM CASAM RELATUM.] Chrysostomus in Ep. ad viduam: ὅπουγε καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς εἰς κώμην τινὰ ἀπολειφθεὶς μετ' ὀλίγων στρατιωτῶν, &c. *Quando & Imp. ipse in quadam villa relictus cum paucis militibus, ipse quidem egredi minimè est ausus. Igne vero ab hostibus admoto cum omnibus ibidem inclusis, non viris modò sed etiam equis conflagravit.* Cui consentit Orosius in lib. 7. cap. 33. *Ipse Imp. cùm sagittâ saucius versusque in fugam, ægrè in cujusdam villulæ casam deportatus lateret, ab insequentibus hostibus deprehensus, subjecto igne consumptus est.*

[b] APERTE PENSILIS DOMUS.] Scribendum videtur, *à parte pensili domus, &c.*

[c] SEPULTURAM, QUI SUPREMITATIS HONOR EST.] Imitatur Solinum ut solet, qui in cap. 47. perinde loquitur: *Agrigentina etiam regio frequens est equorum sepulcris, quod supremitatis munus meritis datum creditur.* Rectè autem & propriè Marcellinus supremitatis honorem dixit. Sic enim sepulturæ honos dicitur à Valerio Maximo in lib. IV. cap. 4. & à Valentiniano in Titulo V. Novellarum, de sepulcris. Virgilius in VI.

Cernit ibi mæstos, & mortis honore carentes.

Et in lib. XI.

—inhumatáque corpora terræ
Mandamus, qui solus honos Acheronte sub imo est.

Et ante omnes princeps non Poëtarum modò, sed omnis facundiæ Homerus in Iliad. π'.

Τύμβῳ τε, στήλῃ τε, τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ θανόντων.

[d] EQUITIUS.] Tribunus & Cura Palatii, Valentis Augusti propinquus, ut dixit Marcellinus suprà. Erat autem, ut equidem suspicor, filius Equitii Pannonii, Magistri militum per Illyricum, de quo ad libros superiores dixi. Quo porrò modo hoc nomen scribi debeat, incertum est. Alii enim cum diphthongo scribunt, ut notavi: alii sine diphthongo. Quibus suffragatur vetus Inscriptio à Grutero relata p. 164. ORDINANTE. VIRO. CLARISSIMO. EQUITE. COMITE. ET. MAGISTRO. UTRIUS-

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss. Anno Chr. 378.

pus: & certamina multa fabulosæ næniæ flevêre [a] Græcorum.

CAPUT XIV.

Periit autem hoc exitu Valens, quinquagesimo anno contiguus, [b] cùm per annos quatuor imperasset & decem parvo minùs. Cujus bona multis cognita dicemus, & vitia. Amicus fidelis & firmus, ultor acer ambitionum, severus militaris & civilis disciplinæ corrector: pervigil semper & anxius, ne propinquitatem ejus prætendens [c] altiùs semet ferret: erga deferendas potestates vel adimendas nimiùm tardus: provinciarum æquissimus tutor; quarum singulas ut domum propriam custodiebat indemnes: tributorum onera studio quodam molliens singulari, nulla vectigalium admittens augmenta, [d] in adærandis reliquorum debitis non molestus; furibus & in peculatu deprehensis judicibus inimicus asper & vehemens. Nec sub alio Principe in hujusmodi negotiis meliùs secum actum esse meminit Oriens. Super his omnibus liberalis erat cum moderatione: cujus rei licèt abundent exempla, unum tamen sufficiet poni. Ut sunt in palatiis nonnulli alienarum rerum avidi, si qui caducum vel aliud petisset ex usu, [e] cum magnâ justorum injustorúmque distinctione [f] contradictori copiâ servatâ, donabat ei

QUE. MILITIÆ. Neque enim dubium est, quin scribendum sit in hac Inscriptione, EQUITIO. COMITE. * Atque ita citat Crispinianus in Fastis. *

[a] GRÆCORUM. COMMENDABILIS CONSTATQUE.] Duas postremas voces tametsi in Mss. legebantur, audacter expunxi. Sunt enim perperam hoc in loco repetitæ ex linea 22. p. 647. quod fatebitur, ut spero, quisquis animum intendere voluerit.

[b] CUM PER ANNOS IV. IMPERASSET ET X. PARVO MINUS.] Immo aliquanto plus imperavit Valens. Quippe à fratre Augustus nuncupatus est anno Dom. 364. mense Martio. Periit autem anno Dom. 378. die IX. mensis Augusti: quod intervallum est annorum XIV. mensium IV. & aliquot præterea dierum. Proinde fallitur Victor, qui in Epitome scribit Valentem regnasse annos XIII. menses V. & Socrates, itémque Sozomenus, qui in fine lib. VI. ait Valentem anno ætatis circiter quinquagesimo, imperii sexto & decimo decessisse.

[c] ALTIÙS SEMET FERRET.] Marcellinum scripsisse existimo, *semet efferret*.

[d] IN ADÆRANDIS RELIQUORUM DEBITIS.] Reliqua functionis tributariæ quæ à provincialibus debebantur, aut indulgere subditis consueverant Principes Rom. aut certè mediocri pretio taxare: putà pro equis militaribus tot solidos, pro militari veste tot, & similiter: ne susceptores & compulsores infinita pretia à collatoribus exigerent. Reliquorum igitur debita sunt idem hoc loco, ac reliqua debitorum. Ac fortasse sic scripserat Marcellinus, *in adærandis debitorum reliquis non molestus.* * Præclarè in veteribus Glossis ea vox explicatur: *Adærat*, ἐξαργυρίζεται: quam vocem usurpat Joh. Chrysostomus in caput 21. Matthæi Homiliâ 67. ubi eleemosynam comparans tributariæ functioni, sic ait: οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα δοῦναι μισθὸν τῆς μετακομιδῆς τῶν εἰσφερομένων. οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα καμεῖν ἐξαργυρίζοντας. Id est: *Minimè heic opus est pretium solvere pro translatione specierum seu militaris annonæ: nulla molestia suscipienda est in adærandis speciebus.* Paullo pòst sic ait Chrysostomus: οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα παραπομπὸν εὑρεῖν τῶν καταβαλλομένων. Quæ sic vertenda sunt: *Non heic necesse est prosecutorem invenire, qui species illatas ad horrea prosequatur.* De his Prosecutoribus passim mentio fit in Codice Theodosiano.* Ceterùm idem ferè Valentis elogium legitur in Victoris Epitome.

[e] CUM MAGNA JUSTORUM DISTINCTIONE.] Cùm in Regio [& Colbert.] * ac Tolos.* codice scriptum invenerim, *justorúmque distinctione*, non sine causa locum sic corrigendum esse censui, *cum magna justorum injustorúmque dist.* Ita enim loqui solet Marcellinus ut notavi ad p. 525.

[f] CONTRADICTORI COPIA SERVATA.] Id est servata domino vel ei cujus interest, facultate contradicendi petitori, & rem suam per se vel per procuratorem idoneum defendendi: quo pacto petitor accepti à Principe beneficii executionem suspendere jubebatur: & ille cujus bona impetrata

qui

qui petierat, tres vel quatuor alios abſentes aliquoties impetratorum participes jungens : ut caſtigatiùs agerent inquieti, lucra quibus inhiabant, hoc minui commento cernentes. Super ædificiis autem, quæ per diverſas urbes & oppida vel inſtauravit, vel à primis inſtruxit auſpiciis, (ne ſim longior) taceo, [a] rebus ipſis id apertiùs monſtrare concedens. Hæc bonis omnibus æmulanda ſunt, ut exiſtimo : nunc ejus vitia percurramus. [b] Magnarum opum intemperans appetitor, laborum impatiens, duritiámque magis affectans immanem, [c] in crudelitatem proclivior, ſubagreſtis ingenii, nec bellicis, nec liberalibus ſtudiis eruditus : alienis gemitibus libenter emolumenta fructúſque conquirens, túncque magis intolerabilis, cùm incidentia crimina ad contemptam vel læſam Principis amplitudinem trahens, in ſanguinem ſæviebat & diſpendia locupletum. Illud quoque ferri non poterat, quòd cùm legibus lites omnes [d] quæſtionéſque committere videri ſe vellet, deſtinatiſque velut lectis judicibus negotia ſpectanda mandabat, nihil agi contra libidinem ſuam patiebatur : [e] injurioſus aliàs & iracundus, & criminantibus ſine differentia veri vel falſi facillimè patens : quæ vitiorum labes etiam in his privatis quotidianíſque rationibus impendiò eſt formidanda. Ceſſator & piger : [f] nigri coloris, pupulâ oculi unius obſtructâ, ſed ita ut non eminus appareret : figurâ bene compactâ membrorum, ſtaturæ nec proceræ, nec humilis, incurvis cruribus, exſtantéque mediocriter ventre. Hæc ſuper Valente dixiſſe ſufficiet, quæ vera eſſe æqualis nobis memoria plenè teſta-

Valens, Gratianus & Valentinianus
Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coſſ.
Anno Chr. 378.

ſunt, intra anni ſpatium ad Comitis rerum Privatarum examen querelas ſuas deferre poterat, ut dicitur in lege 27. Cod. Theod. de petitionibus.

[a] Potioribus ipsis.] Longè melior, meo quidem judicio, codicis Regii * & Toloſ.* ſcriptura eſt, *rebus ipſis id apertiùs monſtrare concedens* : id eſt ipſis ædificiis & operibus. Simile eſt, quod Græci dicunt, αὐτὸ δείξει τὸ ἔργον. de quo Adagio dixi ad finem libri XXII. In vulgata autem lectione vox *ipſis* ſuperflua eſt & otioſa. [In Colb. Mſ. lego, *ribus ipſis id ap. monſtr. conc.*]

[b] Magnarum opum intemperans appetitor.] Valentis avaritiam plurimis in locis notavit Marcellinus. Cui ſubſcribit Nazianzenus Gregorius in Oratione funebri de laudibus D. Baſilii. Sic enim ait de Valente : Βασιλεὺς ὁ φιλοχρυσότατος καὶ μισοχριστότατος, καὶ δύο μέγιστα ταῦτα νοσῶν, ἀπληστίαν καὶ βλασφημίαν. *Imperator ille amore lucri in immenſum flagrans, & odio Chriſti, ac duplici morbo laborans, impietatis ſimul atque avaritia.*

[c] In crudelitatem propensior.] Cedrenus in Valentis elogio eadem habet : ἦν δὲ Οὐάλης τὴν ἡλικίαν συμμετρίαν ἔχων, αὐθάδης τὸν τρόπον καὶ ὑπερήφανος καὶ πρὸς αἱμάτων χύσεις ἑτοιμότατος, ἔχων τὰς φρένας ἀσυμπαθεῖς, καὶ πάσης παιδείας ἀμέτοχος. *Valens ſtatura quidem fuit mediocri, moribus autem ſuperbus & inſolens, ad fundendum ſanguinem promptiſſimus, omnis miſerationis expers, nulliſque diſciplinis excultus.*

[d] Quæstiones committere veteres vellet.] Cùm in Mſ. Regio [& Colb.] ſcriptum ſit *veteris e vellet*, viderit lector eruditus, an cum ratione emendatum ſit à nobis hoc modo, *cùm legibus lites omnes quæſtionéſque committere videri ſe vellet, &c.*

[e] Injuriosus alias.] In codice Regio legitur, *injurioſus alia*, rectiùs ut jam monui. [In Colb. *injurioſos aliàs*, pro *injurioſus aliàs*.]

[f] Nigri coloris.] In Mſſ. codicibus & vulgatis Editionibus hic locus abſque ulla diſtinctione legebatur : *Nigri coloris pupula oculi unius obſtructa, &c.* Sed nos additâ virgulâ locum diſtinguendum putavimus. In exemplari porrò Regio ſcriptum erat, *inigni coloris*, eadémque ſuperſcriptum ma-

GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss. Anno Chr. 378.

tur. Illud autem præteriri non convenit, quòd cùm oraculo tripodis, quem movisse Patricium docuimus & Hilarium, tres versus illos fatidicos comperisset, quorum ultimus est, Ἐν πεδίοισι Μίμαντος [a] αἴλῳ καιομένοις κάρ; hoc ut erat inconsummatus & rudis, inter initia contemnebat: processu verò luctuum maximorum abjectè etiam timidus, ejusdem sortis recordatione Asiæ nomen horrebat: ubi [b] Erythræo oppido superpositum montem Mimanta, & Homerum scripsisse & Tullium doctis referentibus audiebat. Denique post interitum ejus discessúmque hostilem, prope locum in quo cecidisse existimatus est, inventus dicitur saxeus monumenti suggestus, cui lapis affixus incisis litteris Græcis, sepultum ibi nobilem quemdam Mimanta veterem indicabat.

CAPUT XV.

Post exitialem pugnam, cùm jam tenebris nox terras implesset, hi qui superfuêre, dextra pars, alii læva vel quò metus traxerat ferebantur, quisque proximos quærens: cùm præter se [c] nihil singuli cernere poterant, occipitiis propriis ferrum arbitrantes hærere. Audiebantur tamen licèt longiùs ejulatus miserabiles relictorum, singultúsque morientium, & vulneratorum cruciabiles fletus. Luce verò cœptante victores, ut bestiæ sanguinis irritamento atrociùs efferatæ, spei inanis illecebris agitati, Hadrianopolim [d] agminibus petivere densatis, eam vel cum discriminibus excisuri postremis: docti per proditores & transfugas potestatum culmina maximarum, & fortunæ principalis insignia thesaurósque Valentis, illic ut arduo in munimento conditos. *Et ne intervallatis ardor inte-pesceret moris*, horâ diei quartâ ambitu cincto murorum, infestissimè certabatur: oppugnatoribus genuina ferocia ad præceps exitium festinantibus, contráque defensorum vigore validis viribus incitato. Et quia militum calonúmque numerus magnus civitatem cum jumentis introire prohibitus, affixus parietibus mœnium ædibúsque continuis, pro loci humilitate fortiter decernebat, supera-

nu, *ignei*: [in Colbert. *inigni col.*] * in Tol. *piger, inigni caloris. pupula*, &c.*

[a] ΑΙΛΑ ΚΑΙΟΜΕΝΟΙΣ ΚΑΡ.] In Ms. Regio hoc ἀκεστπαλίπον sic legitur. αἴαλι καιομένο καρ. Postrema quidem restitui posse mihi videntur hoc modo, καιομένο πυρὸς supple πεδίοιο. Hoc enim acroteleution Homeri egregiè huic loco convenit. Oraculum autem ipsum exstat integrius in lib. XXIX. [In Colbertino legitur: αἴαλι καιομένοιο αρ.]

[b] ERYTHRÆO OPPIDO SUPERPOSITUM MONTEM MIMANTA.] Hîc memoriæ vitio lapsus esse videtur Marcellinus. Neque enim Erythris, sed Chio superpositum montem Mimanta Homerus cecinit in Odyss. 3.

Ἡ ὑπένερθε Χίοιο παρ' ἠνεμόεντα Μίμαντα.

Quamquam non nego Erythras etiam monti Mimanti suppositas fuisse: id enim apertè significat Homerus in Hymno ad Neptunum, quem refert Herodotus in Homeri vita. Est & alter Mimas mons in Thracia, de quo loquitur Aristophanes in Nubibus, ut notat Scholiastes Comici & Suidas.

[c] NIHIL SINGULI LICERE POTERANT.] Sic Accursius edidit: at in codice Regio [& Colbert.] * ac Tolos. * scriptum inveni, *singuli cere poterant*: & superscriptum eadem manu *ferre*: quod tamen minimè placet. Mallémque sic emendare, *cùm prater se nihil singuli cernere poterant*, ut loquitur Marcellinus in lib. XXIX. p. 554.

[d] AGMINIBUS PETIVERE DENSATIS.] In exemplari Regio legitur *densetis*. Neque hîc solùm, sed præterea pag. 9.

Valens, Gratianus & Valentinianus Augusti. Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss. Anno Chr. 378.

rátque rabies imminentium adusque horam diei nonam : subitò pedites nostri trecenti, ex his qui prope ipsas stetêre loricas, conferti in cuneum desciverunt ad Barbaros : eósque illi avidè raptos, confestim (incertum quo consilio) trucidârunt : & ex eo deinceps observatum est, neminem hujusmodi aliquid vel in desperatione rerum ultima cogitasse. Fervente itaque tot malorum congerie, repentè cum fragore cælesti imbres nubibus atris effusi dispersere circumfrementium globos : reversique ad vallum dimensum tereti figura plaustrorum, immanes spiritus latiùs porrigentes, jubebant nostris per minaces litteras, & legatum * [a] ætatem, fide retinendæ salutis accepta. Verùm introire non auso qui missus est, per Christianum quemdam portatis scriptis & recitatis, utque decebat contemptatis, parandis operibus [reliquum] diei & nox omnis absumpta. Nam intrinsecus silicibus magnis obstrusæ sunt portæ, & mœnium intuta firmata : & ad emittenda undique tela vel saxa, tormenta per locos aptata sunt habiles, aggestáque propè sufficiens aqua. Pridie enim dimicantium quidam siti [b] adusque ipsa vitæ detrimenta vexati sunt. Contrà Gothi reputantes difficiles Martis eventus, anxiique cùm sterni & sauciari cernerent fortiores, & particulatim vires suas convelli, astutum iniere consilium, quod ipsa indicante Justitia publicatum est. Partis enim nostræ Candidatos aliquos, qui die præterito ad eos defecerant, pellexere ut simulata fuga velut ad propria remeantes, intra muros suscipi se curarent, ingressique latenter quamdam incenderent partem : ut tamquam signo erecto occultiùs, dum circa extinguendum incendium distringitur multitudo clausorum, civitas perrumperetur impropugnata. Perrexere ut statutum est Candidati : cúmque prope fossas venissent, manus tendentes orantésque, ut Romanos semet admitti poscebant. Et recepti, (quia nulla erat suspicio quæ vetaret) interrogatique super consiliis hostium variarunt : unde factum est, ut cruenta quæstione vexati, cervicibus perirent abscissis, quid acturi venerant apertè confessi. Omni itaque bellandi apparatu præstructo, adventante vigilia tertia, Barbari abolito præteritorum vulnerum metu, in urbis obseratos aditus multiplicatis ordinibus inundarunt, & obstinatione Magnatium majore. At cum armatis provinciales & Palatini ad obruendos eos excitatiùs exsurgebant : & [c] cujusque modi

518. 416. & 577. eamdem scripturam inveni : quæ cur Editoribus tantopere displicuerit, causam non video. Sic enim Virgilius loquitur in x. Æn.

Postremò addensent acies.

& in XII. ejusdem operis, & in lib. I. Georg. Sed & Sallustius in lib. 3. Hist. eodem modo dixit : *Ille subsidiis principes augere & densere frontem*, citante Eutyche Grammatico. [In Colbertino tamen Ms. legitur, *densatis.*]

[a] ÆTATEM.] Scribendum videtur, *jubebant nostris per min. litteras & legatum, ut se dederent statim fide retinendæ salutis accepta.*

[b] ADUSQUE IPSA VITÆ DISCRIMINA.] In Regio codice scriptum inveni perinde ut in Flor. *defrumenta*, eadémque manu superscriptum *detrimenta*. [In Colb. *defrumenta*.]

[c] ET HUJUSCEMODI TELA.] Lege *& cujuscemodi tela*, vel *cujusque modi*.

Valens, Gratianus & Valentinianus Augusti Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss. Anno Chr. 378.

tela, in multitudine tanta vel temere missa, cadere sine noxa non poterant. Animadversum est à nostris, iisdem telis Barbaros uti quibus petebantur. Ideóque mandatum est, ut nervis ferrum lignúmque connectentibus ante jactum incisis, emitterentur arcu sagittæ: quæ volitantes vires integras inservabant: infixæ verò corporibus, nihil vigoris perdebant, aut certè si cecidissent in vanum, ilico frangebantur. Dedit autem rebus ita flagrantibus grave momentum casus admodum inopinus. Scorpio genus tormenti, quem Onagrum sermo vulgaris appellat, è regione contra hostium aciem densam locatus, lapidem contorsit ingentem: qui licèt humo frustra illisus est, visus tamen ita eos metu exanimavit, ut stupore spectaculi novi cedentes è medio, abire tentarent. Sed bucinis Optimatum monitu occinentibus, instauratum est prœlium: & pari modo res Romana superior stetit, nullo ferme alio telo [a] vel funditoris amento incassum excusso. Agmina enim præeuntium Ductorum, quos [b] rapiendi Valentis malis lucubrationibus quæsiti cupiditas incendebat, secuti ceteri præ se ferebant æquiperasse discrimina potiorum: námque semineces aliqui, aut magnis obtriti ponderibus, vel confixi jaculis pectora volvebantur: nonnulli scalas vehendo, adscensúmque in muros ex latere omni parantes, sub oneribus ipsis obruebantur, contrusis per pronum saxis, & columnarum fragmentis, & cylindris. Nec quemquam furentium cruoris horrenda species ad serum usque diem ab alacritate faciendi fortiter avertebat: hoc incitante, quòd etiam defensorum plurimos cadere diversis ictibus videntes eminus lætabantur. Ita sine requie ulla vel modo pro mœnibus & contra mœnia ingentibus animis pugnabatur. Et quia nullo ordine jam, sed per procursus pugnabatur & globos, quod desperationis erat signum extremæ, flexo in vesperam die digressi omnes rediere ad tentoria tristes, inconsideratæ dementiæ alter alterum arguentes, quòd non ut suaserat antea Fritigernus, obsidionales ærumnas ubique declinarunt.

CAPUT XVI.

Conversi post hæc per omne tempus noctis (ut æstivæ non longum) ad vulnerum curas artésque medendi gentiles, reddita luce in varias consiliorum vias diducebantur, quorsum tenderent ambigentes: multísque dictatis & controversis, occupare statuunt

[a] VEL FUNDÆ AMENTO.] In codice Regio perinde ac in Florentino [& Colbert.] scriptum reperi, *nullo ferme ali telo vel funderis amento*: ut fortasse ita scripserit Marcellinus, *vel funditoris amento incassum excusso*. Fundas porrò etiam de onagris seu scorpionibus, tormentis bellicis, dixit Marcellinus in lib. XIX.

[b] RAPIENDI VALENTIS MALIS LUCUBRATIONIBUS QUÆSITI.] Pæne assentior Jano Grutero, qui scribendum esse conjiciebat *quæsita*, id est opes quæsitas. Sed fortasse nihil mutandum est, cùm idem ex vulgata lectione sensus elici possit. Quòd si quid mutare licitum esset, equidem mallem corrigere, *Valentis malis lucubrationibus quæsitis*, ut vitetur ambiguitas. Eadem significatione Hegesippus in lib. V. quærendi cupidinem dixit. [In cod. Colb. legi, *rap. Valentis m. luc. quæsti, &c.*]

Perinthum; exinde quæque divitiarum referta: docentibus omnia perfugis, etiam domorum nedum urbium interna noscentes. Hanc secuti sententiam quam utilem existimarunt, itineribus lentis, miscentes cuncta populationibus & incendiis, nullo renitente pergebant. Obsessi verò apud Hadrianopolim, post eorum abitum, cùm vacare hoste loca proxima compertæ fidei nuntiassent exploratores: egressi media nocte, vitatis aggeribus publicis, per nemorosa & devia pars Philippopolim, [a] exindéque Serdicam, alii ad Macedoniam, cum intemeratis opibus quas habebant, omni studio ad properandum excogitato currebant, velut in regionibus illis reperiendo Valente: quem inter medios certaminum turbines oppetisse, vel certè ad tugurium confugisse (ubi existimatus est vi perisse flammarum) penitus ignorabant. At Gothi Hunnis Alanisque permisti nimiùm bellicosis & fortibus, rerúmque asperarum difficultatibus induratis, quos miris præmiorum illecebris sibi sociarat sollertia Fritigerni: fixis juxta Perinthum castris, ipsam quidem urbem cladium memores pristinarum nec adire, nec tentare sunt ausi: agros verò fertiles latè distentos & longè, ad extremam vastavere pænuriam, cultoribus cæsis aut captis. Unde Constantinopolim, copiarum cumulis inhiantes amplissimis, formas quadratorum agminum insidiarum metu servantes, ire ociùs festinabant, multa in exitium urbis inclitæ molituri. Quos inferentes sese immodicè, obicésque portarum pæne pulsantes, hoc casu cæleste repulit numen. [b] Saracenorum cuneus (super quorum origine moribúsque diversis in locis retulimus plura) [c] ad sortem magis expeditionalium rerum quàm ad concursatorias habilis pugnas, recens illuc accersitus, congressurus Barbarorum

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss. Anno Chr. 378.

[a] EXINDEQUE SERDICAM ALIAM MACEDONIÆ URBEM.] At Serdica Daciæ Mediterraneæ civitas est, non autem Macedoniæ. Quare cùm in codice Regio optimo ac fidelissimo [& in Colbert.] sic invenissem, *pras Philippopolim, exindeque Serdicam, alia Macedoniam, &c.* non dubitavi quin à Marcellino ita scriptum fuisset, *pars Philippopolim, exindeque Serdicam, alii ad Macedoniam omni studio ad prop. excogitato currebant.* Et ita unius litteræ adjectione locum ab Accursio corruptum egregiè restituimus. Quippe ab Hadrianopoli quæ erat Æmimonti civitas, dextrâ quidem iter erat in Daciam, sinistrâ autem in Macedoniam, ut patet ex Tabulis Geographicis.

[b] SARACENORUM CUNEUS.] Missus à Mavia Saracenorum Regina, ut scribit Socrates in cap. 1. libri v. & Sozomenus.

[c] AD SORTEM MAGIS EXPEDITIONALIUM RERUM, QUAM AD CONCURSATORIAS HAB. PUGNAS.] Saraceni enim magis ad furta & latrocinia quàm ad pugnam seu stabilem seu ex concursatione apti sunt, ut notat etiam Procopius in lib. 2. Pers. Σαρακηνοὶ μὲν γὰρ τειχομαχεῖν μάλιστα ἀδύνατοι φύσει. ἐς δὲ τὸ ληΐζεσθαι πάντων μάλιστα δεινοί. & in lib. 2. de Ædificiis. Hujusmodi autem homines in expeditionibus quidem maximo usui sunt, dum aut pabulatores hostium, aut impedimenta intercipiunt: in obsidionibus autem prorsus inutiles sunt, in quibus aut stabili pugna aut ex concursatione pugnandum est, ut docet Marcellinus p. 111. & 283. Concursatorias pugnas vocare solet Marcellinus, quas Græci τὰς ἐκ διαδρομῆς μάχας; quibus opponuntur αἱ σταδίαι. Itaque emendandus Hesychius in σταδίη. Sic Livius in principio lib. XXVIII. concursationi stabilem pugnam * & statarium militem concursatori * opponit. Porrò non dissimulanda est codicis Regii scriptura, in quo legitur, *ad fortem magis, &c.* ut fortasse ita scribendum sit, *ad furta magis expedit. &c.* Sic furta

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss. Anno Chr. 378.

globo repentè conſpecto, à civitate fidenter erupit: diùque extento certamine pertinaci, æquis partes diſceſſere momentis. Sed Orientalis turma novo neque antè viſo ſuperavit eventu. Ex ea enim [a] crinitus quidam, nudus omnia præter pubem, ſubraucum & lugubre ſtrepens, educto pugione agmini ſe medio Gothorum inſeruit, & interfecti [b] hoſtis jugulo labra admovit, effuſúmque cruorem exſuxit. Quo monſtroſo miraculo Barbari territi, poſtea non ferocientes ex more, cùm agendum appeterent aliquid, ſed ambiguis greſſibus incedebant. Proceſſu dein [c] audaciâ fractâ, cùm murorum ambitum [d] inſularumque ſpatiis immenſis oblongum, & inacceſſas pulcritudines urbis, & incolentium plebem conſiderarent immenſam, juxtáque fretum quod Pontum diſterminat & Ægæum: disjectis bellorum officinis quas parabant, poſt accepta majora funera quàm illata, exinde digreſſi ſunt effuſoriè per Arctoas provincias: quas peragravere licenter adusque radices Alpium Juliarum, quas Venetas appellabat antiquitas. [e] His diebus efficacia Julii Magiſtri militiæ trans Taurum enituit ſalutaris & velox. Comperta enim fatorum ſorte per Thracias,

bellorum dixit Frontinus in lib. 2. Strat. cap. 5. & alii multi.

[a] CRINITUS QUIDAM.] Talis erat habitus Saracenorum, ut docet Hieronymus in Vita Malchi: *Ecce ſubitò equorum camelorumque ſeſſores Iſmaëlitæ irruunt, crinitis vittatiſque capitibus, ac ſeminudo corpore pallia & latas caligas trahentes*: & Theodorus Mopſueſtenus in caput x. Hieremiæ, Saracenos ait comam à fronte quidem detondere, retro autem intonſam demittere. Denique Plinius in VI. *Arabes*, ait, *mitrati degunt, aut intonſo crine*: cui ſubſcribit Claudianus in lib. 1. de laudibus Stilichonis:

Hinc mitrâ redimitus Arabs.

Unde etiam in veteribus nummis Agbarus Arabum in Edeſſa Regulus, mitratus cernitur.

[[b] QUIDAM EX TURMA SARACENORUM INTERFECTI HOSTIS JUGULO LABRA ADMOVIT, EFFUSUMQUE CRUOREM EXSUXIT. QUO MONSTROSO MIRACULO TERRITI BARBARI, &c.] Hic mos Saracenorum erat. Certè Lambertus Schafnaburgenſis, in Chronico uſque ad annum 1077. deducto, de Epiſcopis Mogontiacenſi, Babembergenſi, Ratiſponenſi & Trajectenſi, Hieroſolymam petentibus, & à Saracenis in villa quadam circumſeſſis anno 1065. loquens ſcribit: *Dux Arabum ait, ſe omnibus quæ haberent ſublatis, carnes eorum comeſturum, & ſanguinem bibiturum.* Marianus Scotus de iſto Duce Arabum, & de Gunthario vel Gunthero Babembergenſi Epiſcopo ſic loquitur in Chronico, anno 1065. *Epiſcopus verò per interpretem ait: Quid mihi facies? Et ille* (Dux Arabum) *dixit: Iſtum pulchrum ſanguinem gutturis tui ſugam, & ſuſpendam te ſicut canem ante caſtellum, &c.* Plinius Secundus in libri XXVIII. capite 1. à comitiali morbo laborantibus idem Romæ fieri in arena indignatur his verbis: *Sanguinem namque gladiatorum bibunt, ut bibentibus populis procul ſint comitiales morbi: quod ſpectare facientes eadem arenâ feras quoque horror eſt. At hercule illi ex homine ipſo ſorberi efficaciſſimum putant calidum ſpirantemque, & unà ipſam animam ex oſculo vulnerum: cùm è plagis hunc ne ferarum quidem admoveri ori fas ſit humano.*]

[c] AUDACIÆ FRACTO.] In Mſſ. Flor. & Regio legitur *audaciam fracto*. Sed in Regio codice ſuperſcriptum inveni, *audaciâ fractâ*: quo modo ſcripſiſſe Marcellinum exiſtimo.

[d] INSULARUM. SPATIIS.] Haud dubiè emendandum eſt, prout in Regio codice legitur, *cùm murorum ambitum inſularumque, ſpatiis immenſis oblongum, &c.* ubi inſulæ ſunt domus, quæ proprio parietum ambitu à vicinis ædibus disjunctæ ſunt.

[e] HIS DIEBUS EFFICACIA JULII MAGISTRI MILITIÆ.] Hoc Julii Magiſtri militum per Orientem ſtrategema multis narrat Zoſimus in lib. IV. Sed non hoc anno, verùm inſequenti ſub initia Imperii Theodoſii actum id eſſe teſtatur.

Gothos antea susceptos, dispersósque per varias civitates & castra, datis tectioribus litteris ad eorum Rectores Romanos omnes, quod his temporibus rarò contingit, universos tamquam vexillo erecto uno eodémque die mandavit occidi, exspectatione promissi stipendii securos ad suburbana productos. Quo consilio prudenti sine strepitu vel mora completo, Orientales provinciæ discriminibus ereptæ sunt magnis. Hæc ut miles quondam & Græcus, à principatu Cæsaris Nervæ exorsus adusque Valentis interitum pro virium explicavi mensura: opus veritatem professum numquam (ut arbitror) sciens silentio ausus corrumpere vel mendacio. Scribant reliqua [a] potiores, ætate doctrinisque florentes. Quos id (si libuerit) aggressuros, procudere linguas ad majores moneo stilos.

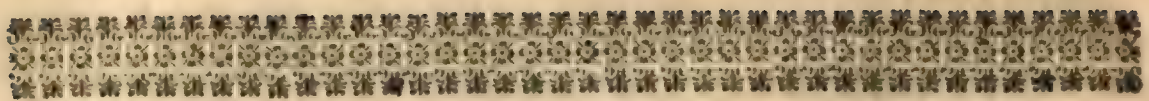
GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss. Anno Chr. 378.

Hic porrò Julius, Comes rei militaris antea fuerat per Thracias, ut retulit Marcellinus in bello Procopiano. Ἰούλιος dicitur à Libanio tum in Epistolis, tum in Orat.

[a] POTIORES ÆTATE.] Mallem equidem hunc locum ita scribi & interpungi: *Scribant reliqua potiores, ætate doctrinisque florentes.*

Explicit Liber XXXI. feliciter.

DE CONSTANTIO CHLORO, CONSTANTINO MAGNO, & aliis Imperatoribus

EXCERPTA AUCTORIS IGNOTI.

IOCLETIANUS cum Herculio Maximiano imperavit ann. XX. Constantius Divi Claudii optimi Principis nepos ex fratre, Protector primùm, exin Tribunus, postea [a] Præses Dalmatiarum fuit. Iste cum Galerio à Diocletiano Cæsar factus est. Relicta enim Helena priore uxore filiam Maximiani Theodoram duxit uxorem: [b] ex qua postea sex liberos Constantini fratres habuit. Sed de priore uxore Helena filium jam Constantinum habuit, qui postea Princeps potentissimus fuit. Hic igitur Constantinus natus Helena matre vilissima in oppido Naiso atque eductus, quod oppidum postea magnificè ornavit, litteris minùs instructus, obses apud Diocletianum & Galerium, sub iisdem fortiter in Asia militavit: quem post depositum imperium Diocletiani & Herculii, Constantius à Galerio repetiit: sed hunc [c] Galerius objecit antè pluribus periculis. Nam & in Sarmatas juvenis equestris militans, ferocem barbarum capillis tentis raptum, ante pedes supplicem Galerii Imperatoris adduxerat. Deinde Galerio mittente per paludem equo ingressus suo, viam ceteris fecit ad Sarmatas, ex quibus plurimis stratis, Galerio victoriam reportavit. Tunc eum Galerius patri remisit. Qui ut Severum per Italiam transiens vitaret, summa festinatione veredis post se truncatis Alpes transgressus, ad patrem Constantium venit

[a] PRÆSES DALMATIARUM.] Constantius Chlorus Præsidatum Dalmatiæ administravit imperante Caro: cumque Carus in locum Carini filii Cæsarem subrogare constituerat, ut docet Vopiscus in Carini gestis.

[b] EX QUA POSTEA SEX LIBEROS.] Hæc verba transscripta sunt ex Eutropii lib. IX. quæ in Hieronymi Chronico etiam leguntur.

[c] GALERIUS OBJECIT ANTE PLURIBUS PERICULIS.] Inter cetera enim jussus est à Galerio Constantinus immanem leonem subsistere: quem quidem Constantinus occurrentem audacter excepit ac confecit: ut scribit Praxagoras in libris de vita

venit apud Bononiam, quam Galli priùs Gesoriacum vocabant. Post victoriam autem Pictorum Constantius pater Eboraci mortuus est, & Constantinus omnium militum consensu Cæsar creatus. Interea Cæsares duo facti, Severus, & Maximinus: Maximino datum est Orientis Imperium: Galerius sibi Illyricum, Thracias & Bithyniam tenuit: Severus suscepit Italiam, & quidquid Herculius obtinebat. Postquam verò Constantius [a] in Brittania mortuus est, & Constantinus filius successit, subitò in urbe Roma Prætoriani milites Maxentium filium Herculii Imperatorem crearunt. Sed adversum Maxentium jussu Galerii Severus duxit exercitum. Qui repentè ab omnibus suis desertus est, & Ravennam fugit: dehinc Galerius cum ingentibus copiis Romam venit, minatus civitatis interitum, & castra Interamnæ ad Tiberim posuit. Tunc legatos ad Urbem misit Licinium & Probum, per conloquium petens [b] ut gener apud socerum, id est Maxentius apud Galerium precibus magis quàm armis optata mercaretur. Qui contemptus, agnovit promissis virorum Maxentii [c] partes suas deseruisse: quibus perturbatus retro versus est, & ut militi suo prædam quamcumque conferret, [d] * flamminia jussit auferri. Ille ad Constantinum refugit. Tunc Galerius [e] in Illyrico Licinium Cæsarem fecit. Deinde illo in Pan-

Constantini testante Photio in Bibliotheca, & Zonaras in Constantii Chlori Vita, pag. 246. Adde Nicephorum in lib. VII. cap. 19.

[a] IN BRITTANIA.] Sic in membranis Jac. Sirmundi exaratum est, ne quis fortè mendum typographorum hîc subesse existimet. Sed & in Rufi Festi Breviario *Brittaniam* ubique scriptum habet vetus codex Bibliothecæ Regiæ, Græcorum more qui Βρεττανίαν dicunt.

[b] UT GENER APUD SOCERUM.] Maxentium Galerii Maximiani generum fuisse, præter hunc locum testatur veteris nummi inscriptio ab Eminentiss. Cardinale Baronio in Annalibus producta. Victor quoque in Epitome: *Is Maxentius carus nulli umquam fuit, ne patri, aut socero quidem Galerio.* Quamquam in vulgatis Victoris Editionibus legitur, *Is Maximianus, &c.* corruptè. Nam ex Historiæ Miscellæ lib. XI. ubi hic Victoris locus adducitur, apparet ita scribendum esse ut priore loco posui.

[c] PARTES SUAS DESERUISSE.] In Panegyrico, qui dictus est Constantino Maximo, id refertur his verbis: *Duxerat magnum Severus exercitum, & hostem suum perfidià desertus armaverat. Majores postea copias Maximianus admoverat, & ipse transfugis circumcisus videbatur prosperè refugisse.* Vide Aurelium Victorem.

[d] FLAMMINIA JUSSIT AUFERRI.] Gravius hîc est ulcus, quàm ut conjecturà sanari possit. Deesse enim videntur nonnulla, quæ ad Maximianum Herculium pertinebant. Nam quæ proximè sequuntur, *Ille ad Constantinum refugit*, proculdubio ad Herculium spectant.

[e] IN ILLYRICO LICINIUM CÆSAREM FECIT.] Maximiano Herculio X. & Galerio VII. Coss. qui annus erat Natalis Dominici 308. Licinius à Galerio Cæsar factus est Carnunto, quæ urbs Panoniæ est sub Illyrico comprehensa, ut scribit Idatius in Fastis, & Auctor Chronici, quod vulgo Alexandrinum vocant. Nec assentiri possum doctissimo viro, qui Licinium à Galerio Cæsarem factum ponit anno Dom. 307. Etenim tum ex horum Excerptorum Auctore, tum ex libro 2. Zosimi constat, Licinium tunc Cæsarem esse nuncupatum, cùm Galerius ex Italia in Illyricum, ab expeditione adversus Maxentium rediisset. Profectus autem est contra Maxentium Galerius anno Domini 307. quo etiam tempore Severus Cæsar à Maxentio interfectus est; ut ait Auctor Excerptorum. Proinde ex Italia in Illyricum cum exercitu reverti non potuit nisi anno sequente. Ceterùm Licinius ex Cæsare Augustus postea factus est, anno ut suspicor 311. paullo ante mortem Galerii: quod indicat Auctor Alexandrini Chronici his verbis: *Γαλέριος βασιλεύσας ἔτη ις΄. πλὴν τῶν ἐποίησε βασιλέα Λικίνιον.* Movet me præterea, quòd Galerius Maximianus in edicto suo quod anno 311. emisit, nullam

OOoo

nonia relicto, ipse ad Serdicam regressus, morbo ingenti occupatus sic distabuit, ut aperto & putrescente viscere moreretur, in supplicium persecutionis iniquissimæ ad auctorem scelerati præcepti justissimâ pœnâ redeunte. [a] Imperavit ann. XVIIII. Severus Cæsar ignobilis & moribus & natalibus, ebriosus, & hoc Galerio amicus. Hunc ergo & Maximinum Galerius Cæsares fecit, Constantino nihil tale noscente. Huic Severo Pannoniæ & Italiæ urbes & Africæ contigerunt. Quo Cæsar Maxentius factus est Imperator. Nam desertus Severus à suis, fugit Ravennam. Pro Maxentio filio evocatus illuc venit Herculius, qui per perjurium Severum deceptum, custodiæ tradidit, & captivi habitu in Urbem perduxit, & [b] in villa publica Appiæ viæ tricesimo miliario custodiri fecit. Postea cùm Galerius Italiam peteret, ille jugulatus est, & deinde relatus ad octavum miliarium conditúsque in Gallieni monumento. Igitur [c] Galerius sic ebriosus fuit, ut juberet temulentus ea quæ facienda non essent, à Præfecto admonitus constituerit, ne jussa ejus aliquis post prandium faceret. Interea [d] Constantinus apud Veronam victis Ducibus Tyranni, Romam petiit. Cùm autem ad Urbem Constantinus venisset, egressus ex Urbe Maxentius campum supra Tiberim, in quo dimicaret, elegit. Ubi victus fugatis omnibus suis, inter angustias arcentis populi periit, equo præcipitatus in fluvium. Postera die corpus ipsius levatum flumine, & caput ejus incisum, in Urbem perlatum est. De cujus origine mater ejus cùm quæsitum esset, [e] Syro quodam genitum esse confessa respondit. [f] Impera-

Imp. Licinii mentionem facit; cùm tamen Constantinum Imp. nominatim appellet: ut credibile sit paullo post hoc Edictum Licinium à Galerio Augustum creatum esse. Certè Licinius in Fastis Cassiodori & Cuspiniani hoc anno Consul ponitur cum Galerio Maximiano VIII. Consule. Qui si jam ab anno 308. Augustus fuisset, jampridem Consulatum sine dubio gessisset. Namque Imperatores eo tempore simul atque Imperium adepti fuerant, Consulatum inibant.

[a] IMPERAVIT ANN. XIX.] Annos quidem XIX. integros ac plenos imperavit Galerius, sed præterea annos duos semiplenos seu cavos.

[b] ET IN VILLA PUBLICA APPIÆ VIÆ.] Ad Tres-Tabernas, ut scribit Victor in Epitome, & Zosimus in lib. 2. Erant autem Tres-Tabernæ in via Appia, ut patet ex D. Luca in Actis Apostolorum, tricesimo ab urbe milliario, ut scribit auctor Excerptorum: quod confirmat Itineraria Peutingerorum Tabula sic: *Ab urbe Appia via Bovillas m. x. Aricia m. 3. Tribus Tabernis m.* 17. Ex his patet falli Eutropium & Aurelium Victorem, qui Severum Ravennæ occisum esse scribunt.

[c] GALERIUS SIC EBRIOSUS FUIT.] At id de Maximino tradit Victoris Epitome.

[d] CONSTANTINUS APUD VERONAM VICTIS DUCIBUS TYRANNI.] Constantinus v. Imperii sui anno cum 40. millibus armatorum adversus Maxentium profectus, Segusiensium opidum primo impetu cepit: pòst in Taurinatibus campis occurrentes Maxentii copias atque in his cataphractos equites profligavit. Hinc Mediolanum progressus, paullo pòst Veronam obsidere instituit, & Maxentii exercitum qui ad liberandam obsidione Veronam missus fuerat, fudit ac fugavit; ipsum Ducem Pompeianum occidit, ut tradit Auctor Panegyrici dicti Constantino. Cladis illius Veronensis meminit etiam Aurelius Victor.

[e] SYRO QUODAM GENITUM ESSE.] Victor in Epitome idem dicit: *Sed Maxentium suppositum ferunt arte mulieris, tenere mariti animum laborantis auspicio gratissimi partûs, cœpti à puero.* Cui subscribit Auctor Panegyrici Constantino dicti: *Ille erat Maximiani suppositus, tu Constantii Pii filius.*

[f] IMPERAVIT ANN........] Scribendum est *ann.* VI. ex veteribus Panegyricis Constantino dictis, & ex Auctore Ale-

vit ann... Licinius itaque ex nova Dacia vilioris originis, à Galerio factus Imperator, velut adversum Maxentium pugnaturus. Sed oppresso Maxentio cùm recepisset Italiam Constantinus, hoc Licinium fœdere sibi fecit adjungi, ut Licinius Constantiam sororem Constantini apud Mediolanum duxisset uxorem. [a] Nuptiis celebratis, Gallias repetit Constantinus, Licinio ad Illyricum reverso. Post aliquantum deinde temporis Constantium Constantinus ad Licinium misit, persuadens ut Bassianus Cæsar fieret; qui habebat alteram Constantini sororem Anastasiam: ut exemplo Diocletiani & Maximiani inter Constantinum & Licinium Bassianus Italiam medius obtineret. Et Licinio talia frustrante, per Senicionem Bassiani fratrem qui Licinio fidus erat, in Constantinum Bassianus armatur. Qui tamen in conatu deprehensus, Constantino jubente convictus & stratus est. Cùm Sinicius auctor insidiarum posceretur ad pœnam, negante Licinio, fracta concordia est: additis etiam causis, quòd apud Æmonam Constantini imagines statuásque dejecerat. Bellum deinde apertum convenit ambobus: utriusque ad Cibalensem campum ductus exercitus. Licinio XXXV. M. peditum & equitum fuere. Constantinus XX. M. peditum equitum duxit. Cæsis post dubium certamen Licinianis viginti peditum millibus & equitum ferratorum. Item Licinius cum magna parte equitatûs noctis auxilio pervolavit ad Sirmium. Sublata inde uxore ac filio & thesauris, tetendit ad Daciam: Valentem Ducem limitis Cæsarem fecit. Inde apud Hadrianopolim Thraciæ civitatem per Valentem collectâ ingenti multitudine, legatos ad Constantinum de pace misit apud Philippos constitutum: quibus frustra remissis, iterum reparato bello, in campo Mardiense ab utroque concurritur, & post dubium ac diuturnum prœlium, Licinii partibus inclinatis profuit noctis auxilium. Licinius & Valens credentes Constantinum, quod & verum erat, ad persequendum longiùs à Byzantio processurum, flexi in partem Berœam concesserunt. Ita Constantinus vehementer in ulteriora festinans, deprehendit Licinium remansisse post tergum: fatigatis bello & itinere militibus. Missus deinde [b] Mestrianus legatus pacem petiit, Licinio postulante & pollicente se imperata facturum. Denuo sicut antè mandatum est, Valens privatus fieret: quo facto pax ab ambobus firmata est, ut Licinius Orientem, Asiam, Thraciam, Mœsiam, [c] minorem

xandrini Chronici, qui Maxentii initium rectè collocat anno Dom. 306.

[a] NUPTIIS CELEBRATIS GALLIAS REPETIT.] Idem legitur pæne verbis iisdem apud Zosimum in lib. 2.

[b] MESTRIANUS LEGATUS.] Hujus legationis cujus princeps erat Mestrianus, meminit Petrus Patricius in Excerptis legationum.

[c] MINOREM SCYTHIAM.] Sic dicta est pars Mœsiæ, ad distinctionem majoris Scythiæ illius, quam Scytharum innumeræ gentes olim incolebant, ut scribit Jordanes in Geticis, ubi de Tomyri Regina: *In partem*, inquit, *Mœsiæ (quæ nunc ex magna Scythia nomen mutuata, minor Scythia*

Scythiam possideret. Deinde reversus Serdicam Constantinus hoc cum Licinio absente constituit, ut filii Constantini Crispus & Constantinus, filius etiam Licinii Licinius Cæsares fierent, & sic ab utroque concorditer regnaretur. Itaque Constantinus & Lucinius simul Consules facti. In Orientis partibus [a] Licinio, Constantino, [b] repentina rabie suscitatus Licinius omnes Christianos à palatio jussit expelli. Mox bellum inter ipsum Licinium & Constantinum efferbuit. Item cùm Constantinus Thessalonicâ esset, [c] Gothi per neglectos limites eruperunt, & vastatâ Thraciâ & Mœsiâ prædas agere cœperunt. Tunc Constantini terrore & impetu repressi, captivos illi impetrata pace reddiderunt. Sed hoc Licinius contra fidem factum questus est, quòd partes suæ ab alio fuerint vindicatæ. Deinde cùm variasset inter supplicantia & superba mandata, iram Constantini meritò excitavit. Per tempora quibus nondum gerebatur bellum civile, [d] sed item parabatur, Licinius scelere, avaritiâ, crudelitate, libidine sæviebat: occisis ob divitias pluribus, uxoribus eorum corruptis. Rupta jam pace utriusque exercitus, Constantinus Cæsarem Crispum cum grandi classe ad occupandam Asiam miserat: cui de parte Licinii similiter cum navalibus copiis [e] Amandus obstabat. Licinius verò [f] circa Hadrianopolim maximo exercitu latera ardui montis impleverat. Illuc toto agmine Constantinus inflexit. Cùm bellum terrâ maríque traheretur, quamvis per arduum suis nitentibus, attamen disciplina militari & felicitate Constantinus Licinii confusum & sine ordine agentem vicit exercitum, leviter femore sauciatus. Dehinc fugiens Licinius Byzantium petit: quò dum multitudo dissipata contenderet, clauso Byzantio Licinius obsidionem terrenam maris securus agitabat: sed Constantinus classem collegit ex Thracia. Dehinc solita vanitate Licinius Martinianum sibi Cæsarem [fecit.] Crispus verò cum clas-

est appellata) transiens, &c. Et multo pòst: *Hernac quoque, junior Attilæ filius, cum suis in extremo minoris Scythiæ sedes elegit.*

[a] Licinio, Constantino.] Supple *Consulibus*. Is erat annus Dom. 319. quo Constantinus Augustus V. & Licinius Cæsar Consules fuerunt.

[b] Repentina rabie suscitatus Licinius.] Hæc periodus transscripta est ex lib. 7. Orosii cap. 28.

[c] Gothi.] Immo Sarmatæ duce Rausimodo, ut narrat Zosimus in libro secundo.

[d] Item parabatur.] Fortè scribendum est, *interim parabatur*.

[e] Amandus.] Zosimus Ἄβαντα vocat: Sigonius in libris de imperio Occidentali, Abanta nominat corruptè.

[f] Circa Hadrianopolim.] Hæc insignis Constantini victoria contigit anno Dom. 324. Crispo III. & Constantino III. Coss. ut scribit Idatius in Fastis: *His Conss. bellum Hadrianopolitanum die v. Nonas Julias, & bellum Chalcedonense* xiv. *Cal. Octobr.* Quæ iisdem verbis Græcè referuntur in Chronico Alexandrino, nisi quòd Consulatu Paulini & Juliani, & v. Cal. Julias, non autem v. Nonas ea contigisse dicuntur. Sed verior Idatii narratio est: eamque confirmat Constantinus ipse in lege 1. Cod. Th. de veteranis: *Veterani*, ait, *qui ex die v. Non. Juliarum, cùm prima per Thraciam victoria universo orbi inluxit, & qui postea apud Nicomediam nostram missionem meruerunt, &c.* Quæ lex lata est Paulino & Juliano Coss. sic enim emendanda subscriptio. In Calendario denique quod primus edidit Herwartius, hæc Constan-

se Constantini Callipolim pervenit, ubi bello maritimo sic Amandum vicit, ut vix per eos qui in litore remanserant, vivus Amandus effugeret. Classis verò Licinii vel oppressa vel capta est. Licinius desperata maris spe per quod se viderat obsidendum, Chalcedonam cum thesauris refugit. Byzantium Constantinus invasit, victoriam maritimam Crispo conveniente cognoscens. Deinde apud Chrysopolim Licinius [pugnavit] maximè auxiliantibus Gothis quos Aliquaca Regalis deduxerat: cùm Constantini pars vincens XXV. M. armatorum fudit partis adversæ, ceteris fugientibus. Postea cùm legiones Constantini per Liburnam venire vidissent, projectis armis se dediderunt. Sequenti autem die Constantia soror Constantini, uxor Licinii, venit ad castra fratris, & marito vitam poposcit, & impetravit. Ita Licinius privatus factus est, & convivio Constantini adhibitus: & Martiniano vita concessa est. Sed [a] Herculii Maximiani soceri sui motus exemplo, ne iterum depositam purpuram in perniciem Reipublicæ sumeret, tumultu militari exigentibus in Thessalonica jussit occidi; Martinianum in Cappadocia: qui regnavit ann. XVIIII. filio & uxore superstite: quamvis omnibus jam ministris nefariæ persecutionis exstinctis, hunc quoque [b] in quantum exercere [potuit,] persecutorem digna punitio flagitaret. Constantinus autem ex Byzantio Constantinopolim nuncupavit ob insigne victoriæ: quam velut patriam cultu decoravit ingenti, & Romæ desideravit æquari: deinde [c] quæsitis ei undique civibus divitias multas largitus est, ut propè in ea omnes thesauros, regias facultates exhauriret. Ibi etiam Senatum constituit secundi ordinis, Claros vocavit. Deinde adversum Gothos bellum suscepit, & implorantibus Sarmatis auxilium tulit. Ita per Constantinum Cæsarem centum propè millia fame & frigore exstincta sunt. Tunc & obsides accepit, inter quos & [d] Ariarici Regis filium. Sic cum his pace firmata, in Sarmatas versus est, qui dubiæ fidei probantur. Sed servi Sarmatarum adversum omnes dominos rebellarunt: quos pulsos Constantinus libenter accepit, & ampliùs trecenta millia hominum mistæ ætatis & sexûs per Thraciam, Scythiam, Macedoniam, Italiámque divisit. Item Constantinus Impe-

tini victoria sic notatur: V. *Non. Julias fugato Licinio, Circenses missus* XXIV.

[a] HERCULII MAXIMIANI SOCERI SUI.] Tota hæc periodus ex Orosii lib. 7. translata est.

[b] IN QUANTUM EXERCERE POTUIT.] Ultimam vocem, sine qua sensus vacillabat, supplevi ex cap. 28. Orosii, qui vicissim ex hoc Auctoris nostri loco emendandus est.

[c] QUÆSITIS EI UNDIQUE CIVIBUS.] Adeo ut Hieronymus in Chronico non veritus sit dicere, Constantinopolim à Constantino dedicatam fuisse pæne reliquarum urbium nuditate: quo magis Eunapio fides haberi potest, qui in Ædesii vita hæc de Constantinop. populo dicit, τὸν μεθύοντα δῆμον, ὃν Κωνσταντῖνος τὰς ἄλλας χειρώσας (lege χηρώσας) πόλεις ἀνθρώπων εἰς τὸ Βυζάντιον μετῴκισεν, *insanam populi multitudinem quam Constantinus exhaustis prope ceteris urbibus, Byzantium transtulit.*

[d] ARIARICI REGIS.] Ariaricus Rex erat Gothorum, ut refert Jordanes in Geticis.

rator [a] primus Christianus, excepto Philippo qui Christianus admodum ad hoc tantùm constitutus fuisse mihi visus est, ut millesimus Romæ annus Christo potiùs quàm idolis dicaretur. A Constantino autem omnes semper Christiani Imperatores usque hodiernum diem creati sunt, excepto Juliano, quem impia ut aiunt machinantem exitialis vita deseruit. Item Constantinus justo ordine & pio vicem vertit. Edicto siquidem statuit, citra ullam cædem hominum Paganorum templa claudi. Gothorum fortissimas & copiosissimas gentes in ipso barbarico solo, hoc est in Sarmatarum regione delevit. Calocærum quemdam in Cypro adspirantem novis rebus oppressit. Dalmatium, filium fratris sui Dalmatii Cæsarem fecit. Ejus fratrem Annibalianum datâ ei Constantinâ filiâ suâ, Regem Regum & Ponticarum gentium constituit. Ita ut Gallias Constantinus minor regebat, Orientem Constantius, Africam, Illyricum & Italiam Constans, Ripam Gothicam Dalmatius tuebatur. Item Constantinus cùm bellum pararet in Persas, in suburbano Constantinopolitano villâ publicâ juxta Nicomediam, dispositam bene Rempublicam filiis tradens [obiit.] Regnavit ann. XXXI. Sepultus est Constantinopoli.

Item ex libris Chronicorum inter cetera.

Igitur imperante Zenone Augusto Constantinopoli, superveniens Nepos Patricius ad Portum urbis Romæ, deposuit de imperio Glycerium, & factus est Episcopus, & Nepos factus Imperator Romæ. Mox veniens Ravennam: quem persequens Orestes Patricius cum exercitu, metuens Nepos adventum Orestis, adscendens navim fugam petit ad Salonam, & ibi mansit per annos quinque: postea verò à suis occiditur. Mox eo egresso, factus Imperator Augustulus.

[b] Augustulus qui ante regnum Romulus à parentibus vocabatur, à patre Oreste Patricio factus est Imperator. Superveniente Odoacre cum gente Scyrorum, occidit Orestem Patricium in Placentia, & fratrem ejus Paulum ad Pineta foris Classem Ravennæ. Ingrediens autem Ravennam, deposuit Augustulum de regno, cujus infantiæ misertus, concessit ei sanguinem: & quia pulcher erat, tamen donavit ei reditum sex millia solidos, & misit eum intra Campaniam cum parentibus suis liberè vivere. Etenim pater ejus

[a] PRIMUS CHRISTIANUS EXCEPTO PHILIPPO.] Hæc & sequentia ex lib. 7. cap. 28. Orosii exscripta sunt, qui ut nobis ad hunc locum emendandum auxilio fuit, sic vicissim ex Auctore nostro corrigendus est.

[b] AUGUSTULUS, QUI ANTE REGNUM ROMULUS.] Romulus Augustus vero nomine dicebatur: sed ob puerilem ætatem vulgo Augustulus ὑποκοριστικῶς vocabatur, ut scribit Procopius in lib. 1. Goth. initio. Cui accedit Evagrius in lib. 2. cap. 16. Cedrenus pag. 288. Ῥωμύλος ἐπίκλην Αὐγυστύλιος. Malchus certè in lib. 1. Hist. Byzantinæ Augustum vocat Orestis filium, non Augustulum. & in veteribus Nummis dicitur IMP. C. ROMULUS AUGUSTUS. P. F. AUG. quamquam nonnulli Momy-

[a] Orestes Pannotos, qui eo tempore quando Attila ad Italiam venit, se illi junxit, & ejus Notarius factus fuerat. Unde profecit & usque ad Patriciatus dignitatem pervenit. Ergo postquam factus est Imperator Zeno à filio suo Leone, qui natus fuerat de filia Leonis Ariadne nomine, regnat cum filio suo anno uno: & merito Leonis regnum remansit apud Zenonem. Zeno verò cum filio jam regnans anno uno, imperavit annos XVI. Isauriæ nobilissimus, qui dignus esset filiam Imperatoris accipere, exercitus in arma. Perhibent de eo, quia patellas in genucula non habuisset, sed mobiles fuissent ut etiam cursu velocissimo ultra modum hominum haberetur. In Republica omnino providentissimus, favens genti suæ. Huic insidiabatur Basiliscus, ipse primus Senator: quo cognito Zeno cum aliquantis divitiis petiit Isauriam. At ubi ille egressus est, mox Basiliscus qui ei ut dictum est insidiabatur, arripuit Imperium. Basiliscus imperavit annos II. Zeno confortans Isauros intra provinciam, deinde misit ad civitatem Novam, in qua erat Theodericus dux Gothorum, filius Walameris, & eum invitavit in solatium sibi adversus Basiliscum, objectans militem, post biennium veniens, obsidens civitatem Constantinopolim. Sed quia Senatus & populus Zenonem metuentes; ne quid mali pateretur civitas, relicto Basilisco, se illi omnes dederunt aperta civitate. Basiliscus fugiens ad Ecclesiam, intra Baptisterium cum uxore & filiis ingreditur. Cui Zeno dato sacramento securum esse de sanguine, exiens, inclausus cum uxore & filiis intra cisterna sicca, ibidem frigore defecerunt. Zeno recordatus est amore Senatus & populi, munificus omnibus se ostendit, ita ut omnes ei gratias agerent. Senatu Romano & populo tuitus est, ut etiam ei imagines per diversa loca in urbe Roma levarentur. Cujus tempora pacifica fuerunt. Odoacer verò cujus suprà fecimus mentionem, mox deposito Augustulo de Imperio, factus est Rex: mansitque in regno annos XIII. Cujus pater [b] Ædico dictus, de quo ita invenitur in libris Vitæ beati Severini Monachi intra Pannoniam, qui eum admonuit, & prædixit regnum ejus futurum. Ita reperis ad locum. Quidam Barbari cùm ad Italiam pergerent, promerendæ benedictionis ad eum intuitu diverterunt, inter quos & Odoacar, qui postea regnavit Italiæ, vilissimo habitu juvenis staturâ procerus advenerat: qui dum humillimum tectum cellulæ ejus suo vertice contingeret, inclinans se, à viro Dei gloriosum se fore cognovit. Cui etiam vale dicenti, Vade, inquit, ad Italiam, vade vilissimis nunc pellibus coopertus, sed multis citò plurima largiturus. Interim ut Dei famulus ei prædixerat, mox in Italia ingressus est, regnum accepit. Eodem tempore

lum vocant gravi errore.

[a] ORESTES PANNOTOS.] Scribendum videtur *Pannonius* ex Prisco Rhetore pag. 24. à quo etiam Orestes sæpe Notarius Attilæ dicitur.

[b] ÆDICO DICTUS.] Is esse videtur

Odoachar Rex memor factus, quod à viro sancto prædictum audierat, statim familiariter litteras ad eum dirigens, si qua speranda duceret, dabat suppliciter optionem. Ergo vir Dei tantis itaque ejus alloquiis per litteras invitatus, Ambrosium quemdam exsulantem rogat absolvi: cujus Odoachar gratulabundus paruit imperatis. Igitur Odoachar Rex bellum gessit adversus Rugos, quos in secundo vicit, & funditus delevit. Nam dum ipse esset bonæ voluntatis, & Arianæ sectæ favorem præberet, quodam tempore dum memoratum Regem multi nobiles coram sancto viro humana ut fieri solet adulatione laudarent; interrogat quem Regem tantis præconiis prætulissent. Respondentibus Odoacrem, inquit, qui dixit eis, Inter tredecim & quatuodecim: annos videlicet integri ejus regni significans. Zeno itaque recompensans beneficiis Theodericum quem fecit Patricium & Consulem, donans ei multum, & mittens eum ad Italiam. Cui Theodericus pactuatus est, ut si victus fuisset Odoachar, pro merito laborum suorum loco ejus, dum adveniret, tantùm prærcgnaret. Ergo superveniente Theoderico Patricio de civitate Nova cum gente Gothica, missus ab Imperatore Zenone de partibus Orientis ad defendendam sibi Italiam. Cui occurrit venienti Odoachar ad fluvium Sontium, & ibi pugnans cum eodem, victus fugit. At verò Odoacer abiit in Veronam, & fixit fossatum in campo minore Veronense v. Kalendas Octobris. Ibique persecutus est eum Theodericus, & pugnâ factâ, ceciderunt populi ab utraque parte: tamen superatus Odoachar fugit Ravennam pridie Kalendas Octobris. Et perambulavit Theodericus Patricius Mediolanum, & tradiderunt se illi maxima pars exercitûs Odoacris, necnon & [a] Tufa Magister militum, quem ordinaverat Odoachar cum Optimatibus suis Kal. Aprilis. Eo anno missus est Tufa Magister militum à Theoderico contra Odoacrem Ravennam. Veniens Faventiá Tufa, obsedit Odoacrem cum exercitu cum quo directus fuerat; & exiit Odoachar de Ravenna, & venit Faventiam, & Tufa tradidit Odoacri Comites Patricii Theoderici, & missi sunt in ferro, & adducti Ravennam. FAUSTO ET LONGINO. His Consulibus Odoachar Rex exiit de Cremona, & ambulavit Mediolanum. Tunc venerunt Wisigothæ in adjutorium Theoderici, & facta est pugna super fluvium Adduam, & ceciderunt populi ab utraque parte: & occisus est [b] Pierius Comes Domesticorum III. Idus Augustas, & fugit Odoachar Ravennam, & mox subsecutus est eum Patricius Theodericus veniens in Pine-

Edeco Legatus Attilæ, cujus meminit non semel Priscus in Excerptis legationum, & Jordanes in Geticis.

[a] TUFA MAGISTER MILITUM.] Hujus meminit Ennodius in Vita S. Epiphanii, & Historia Miscella in lib. XVI. quem primus edidit Gruterus ex membranis Bibliothecæ Palatinæ.

[b] PIERIUS COMES DOMESTICORUM.] Hic Comes Pierius memoratur ab

ta,

ta, & fixit fossatum, obsidens Odoacrem clausum per triennium Ravennâ, & factum est usque ad sex solidos modius tritici. Et mittens legationem Theodericus Festum caput Senati ad Zenonem Imperatorem, & ab eodem sperans vestem se induere regiam. OLYBRIO V. C. Cos. Hoc Consule exiit Odoachar Rex de Ravenna nocte cum Herulis ingressus in Pineta, in fossato Patricii Theoderici, & ceciderunt ab utraque parte exercitus, & fugiens [a] Levila Magister militum Odoacris, occisus est in fluvio Veiente: & victus Odoacer fugit Ravenna Idibus Juliis. Igitur coactus Odoachar dedit filium suum Thelane obsidem Theoderico, accepta fide securum se esse de sanguine. Sic ingressus est Theodericus: & post aliquot dies dum ei Odoachar insidiaretur, detectus cautè ab eo præventus in Palatio, manu sua Theodericus eum in Lauretum præveniente gladio interemit. Cujus exercitus in eadem die jussu Theoderici omnes interfecti sunt, quis ubi potuit reperire cum omni stirpe sua: & moritur Constantinopoli Zeno Imperator, & factus est Imperator Anastasius.

THEODERICUS enim qui in legationem direxerat Faustum Nigrum ad Zenonem. At ubi cognita morte ejus antequam legatio reverteretur, ut ingressus est Ravenna, & occidit Odoacrem; Gothi sibi confirmaverunt Theodericum Regem, non exspectantes jussionem novi Principis. Vir enim bellicosissimus, fortis, cujus pater Walamir dictus Rex Gothorum, naturalis tamen ejus fuit: mater Ereriliva dicta Gothica, Catholica quidem erat, quæ in baptismo Eusebia dicta. Ergo præclarus, & [c] bonæ voluntatis in omnibus, qui regnavit annos XXXIII. cujus temporibus felicitas est secuta Italiam per annos XXX. ita ut etiam pax pergentibus esset. Nihil enim perpere gessit. [d] Sic gubernavit duas gentes in uno Ro-

Eugippio in Vita Severini.

[a] LEVILA MAGISTER MILITUM.] Libilla dicitur ab anonymo Fastorum Auctore, quem primus edidit Cuspinianus: sed hic eam pugnam refert Consulatu Fausti & Longini, perperam: cùm præter horum Excerptorum Auctorem, Cassiodorus etiam in Fastis eam ponat Consulatu Olybrii junioris, qui fuit annus Natalis Dominici 491.

[b] MATER ERERILEVA.] Erelieva Theoderici mater dicitur à Jordane in Historia Gothorum; in libro XV. Historiæ Miscellæ Trilewa * pro Erilewa *; Lilia ab Aimoino in lib. I. Historiæ Francorum, capite X.

[c] BONÆ VOLUNTATIS.] Sic pag. 664. Odoacer bonæ voluntatis fuisse dicitur: quæ locutio non est ita barbara, ut prima fronte videri potest. Nam & Velleius Paterculus in fine lib. 2. eam usurpat, cùm ait: *Ex quo apparet Varum sanè gravem & bonæ voluntatis virum*: & ante Velleium Plancus in Epist. ad Ciceronem 8. lib. X. Hos Græci eleganti vocabulo [illegible] vocant. Sic enim Artemidorus in lib. 2. de Hercule. * Apud Senecam in libro I. de Clementia capite 13. *bonæ ac fidæ voluntatis ministri* dicuntur pro benevolis: & in libri de Vita Beata capite 8. Adde his Sallustium in Oratione ad Cæsarem de Rep. ordinanda. *

[d] SIC GUBERNAVIT GENTES IN UNO ROM. ET GOTHORUM.] Romanorum enim religionem fidémque integram & intactam servavit: nec quisquam è Rom. ad Arianam sectam transire vi tormentisque compulsus est. Quinimmo Gothis ad Romanam transire fidem tutò licuit. Nemo præterea qui ad Christiani cultûs Ecclesias confugisset, à Gothis per vim abstractus est. Magistratus publici penes Romanos mansere, nec ullus Gothus eos gessit. Adhæc permissum semper est Romanis, ut ab Orientis Imperatore quotannis Consulatûs honorem

manorum & Gothorum, dum ipse quidem Arianæ sectæ esset, tamen militia Romanis sicut sub Principes esse præcepit. Dona & annonas largitus: quamquam ærarium publicum ex toto feneum invenisset, suo labore recuperavit & opulentum fecit: nihil contra religionem Catholicam tentans: exhibens ludos Circensium, & Amphitheatrum, ut etiam à Romanis Trajanus vel Valentinianus, quorum tempora sectatus est, appellaretur, & à Gothis secundum Edictum suum quem eis constituit, Rex fortissimus in omnibus judicaretur. Hic dum inliteratus esset, tantæ sapientiæ fuit, ut aliqua quæ locutus est, in vulgo usque nunc pro sententia habeantur, unde nos non piget aliqua de multis ejus in commemoratione posuisse. Dixit: Aurum aut dæmonem qui habet, non eum potest abscondere. Item: Romanus miser imitatur Gothum; & [a] utilis Gothus imitatur Romanum. Quidam defunctus est, & reliquit uxorem, & parvulum filium nescientem matrem. Ab aliquo sublatus est filius ejus parvulus, & ductus in aliam provinciam, & educatus: factus juvenis quoquomodo revertitur ad matrem, mater enim jam sponderat virum. Cùm vidisset mater, amplectitur filium, benedicens Deum se filium revidisse, & fecit cum eo dies XXX. & ecce veniens sponsus matris, videns juvenem, interrogavit quis esset: quæ respondit esse suum filium. At ubi comperit esse filium ejus, cœpit repetere arras & dicere: Aut nega filium tuum esse, aut verè abscedo hinc. Mulier compellitur ab sponso, & cœpit negare filium quem ipsa antè confessa est, & dicere: Vade juvenis de domo mea, quia peregrinum te suscepi. Ille enim dicebat regressum se ad matrem in domum patris sui. Quid multa? Dum hæc aguntur, filius rogavit Regem adversus matrem, quam Rex jussit in conspectu suo sisti. Cui & dixit: Mulier, filius tuus adversus te rogat, quid dicis? est filius tuus? annon? Quæ dixit: Non est meus filius; sed peregrinum suscepi. Et dum per ordinem omnia filius mulieris intimasset in auribus Regis, dicit mulieri denuo: Est filius tuus? annon? quæ dixit: Non est filius meus. Dicit ei Rex: Et quæ est facultas tua, mulier? quæ respondit: Usque ad mille solidos. Et [b] tum aliud se Rex non esse facturum sub jusjurandum pollicitus est, nisi ipsum alium non acciperet maritum. Tunc confusa est mulier, & confessa est suum esse filium. Sunt ejus & multa alia. Postea verò accepit uxorem de Francis nomine Augofladam. Nam uxorem habuit ante regnum, de qua susceperat filias: unam dedit [c] nomine

acciperent. Unde & Euthacicus ipse à Justino Augusto Consularem trabeam accepit, teste Cassiodoro in lib. 8. Epist. 1. Hæc Procopius in lib. 2. Goth. pag. 220. à Theoderico & successoribus ejus religiosè servata esse dicit, nullámque ab iis legem esse latam.

[[a] ET UTILIS GOTHUS.] Id est, dives Gothus imitatur luxum locupletium Romanorum. Sic *utilis* à Gregorio Turon. passim pro locuplete sumitur, ut v. c. in libri 4. cap. 3.]

[b] ET DUM ALIUD SESE NON ESSE FACTURUM.] Lege, *& tum aliud*, *&c.* Simile judicium Claudii Augusti refert Suetonius in Claudio, cap. 15.

[c] UNAM NOMINE AREVAGNI.]

Arevagni Alarico Regi Wisigotharum in Gallia; & aliam filiam suam Theodegotham Sigismundo filio Gundebai Regis. [a] Facta pace cum Anastasio Imperatore per Festum de præsumptione regni, & omnia ornamenta Palatii, quæ Odoachar Constantinopolim transmiserat, remittit. Eodem tempore intentio orta est in urbe Roma inter Symmachum & Laurentium. Consecrati enim fuerant ambo. Ordinante Deo qui eo dignus fuit, superavit Symmachus. Post facta pace in Urbe Ecclesiæ, ambulavit Rex Theodericus Romam, & occurrit B. Petro devotissimus ac si Catholicus. Cui Papa Symmachus, & cunctus Senatus, vel populus Rom. cum omni gaudio extra Urbem occurrentes. Deinde veniens ingressus Urbem, venit ad Senatum, & [b] ad Palmam populo adlocutus, se omnia Deo juvante quod retro Principes Romani ordinaverunt, inviolabiliter servaturum promittit. [c] Per tricennalem triumphans populo ingressus Palatium, exhibens Romanis ludos Circensium. [d] Donavitque populo Rom. & pauperibus annonas singulis annis, centum viginti millia modios, & ad restaurationem palatii, [e] seu ad recuperationem mœniæ civitatis singulis annis libras ducentas de arca vinaria dari præcepit. Item Amalafrigda germana sua in matrimonium tradens [f] Regi Wandalorum Transimundo. Liberium Præfectum Prætorii quem fecerat in initio regni sui, fecit Patricium, & dedit ei successorem in administratione Præfecturæ. Itaque Theodorus filius Basilii, Odoin Comes ejus insidiabatur ei. Dum hæc cognovisset, in palatio quod appellatur Sessorium, caput ejus amputari

Procopius in lib. 1. Goth. [illegible] vocat. Jordanes & Auctor Historiæ Miscellæ in fine lib. XVI. Theodericum duas habuisse naturales filias scribunt, Theudigotham, & Ostrogotham: quarum alteram Alarico, alteram Sigismundo Gundobadi Burgundionum Regis filio copulavit. Sigismundum quidem Theoderici filiam duxisse, testis est Ennodius in Vita Epiphanii, in Oratione Epiphanii ad Gundobadum.

[a] FACTA PACE CUM ANASTASIO.] Vide Cassiodorum in lib. 1. Ep. 1.

[b] AD PALMAM POPULUM ADLOCUTUS.] Hunc Theoderici ingressum in Urbem, & adlocutionem ad populum commemorat vetus Auctor in Vita S. Fulgentii cap. 13. *Contigit, ut B. Fulgentius in loco qui Palma aurea dicitur, memorato Theoderico Rege concionem faciente, Rom. Curiæ nobilitatem, decus, ordinémque distinctum decorum gradibus adspectaret, & favores liberi populi castis auribus audiens, qualis esset hujus seculi gloriosa pompa cognosceret.* Ceterùm hic locus *Palma aurea* dictus, videtur fuisse prope Curiam & forum. Ac fortasse eadem est domus Palmata, cujus meminit Cassiodorus in lib. 4. Ep. 30. * Erat & prope Ravennam locus dictus Ad Palmam, in quo Christiani Martyres necabantur, ut est in Martyrologio Notkeri IV. Kal. Maii. *

[c] PER TRICENNALEM TRIUMPHANS.] An fortè legendum est, *per decennalem*, ut hæc Theoderici pompa ad decennalia ejus referatur. Ingressus autem est Romam Patricio & Hypatio Coss. anno Domini 500. regni autem sui anno octavo. Itaque si decennalia tunc celebravit Theodericus, toto biennio anticipavit, quod non insolens fuisse eruditi sciunt.

[d] DONAVITQUE POP. ROM. ET PAUPERIBUS ANNONAS.] Idem refert Cassiodorus in Fastis, Patricio & Hypatio Coss. & Procopius in Historia Arcana, pag. 117. & Aimoinus in principio libri 2.

[e] SEU AD RECUPERATIONEM.] Id est, *reparationem mœnium.* [*Recuperare* enim tum dicebant pro *reparare.*]

[f] REGI VANDALORUM TRANSIMUNDO.] Vide Cassiodorum in lib. V. Epist. 43.

præcepit. Verba enim promiſſionis ejus quæ populo fuerat adlocutus, rogante populo in tabula ænea juſſit ſcribi, & in publico poni. Deinde ſexto menſe revertens Ravennam, [a] alia germana ſua Amalabirga tradens in matrimonio Herminifrido Regi Toringorum: & ſic ſibi per circuitum placuit omnibus gentibus. Erat enim amator fabricarum, & reſtaurator civitatum. Hic aquæductum Ravennæ reſtauravit, quem Princeps Trajanus fecerat, & poſt multa tempora aquam introduxit: Palatium uſque ad perfectum fecit, quem non dedicavit: Portica circa Palatium perfecit. Item Veronæ thermas, & palatium fecit, & à porta uſque ad palatium porticum reddidit: Aquæductum quod multa tempora deſtructum fuerat, renovavit, & aquam intromiſit: Muros alios novos circuit civitatem. Item Ticenum Palatium, Thermas, Amphitheatrum, & alios muros civitatis fecit. Sed & per alias civitates multa beneficia præſtitit. Sic enim oblectavit vicinas gentes, ut ſe illi ſub fœdus darent, ſibi eum Regem ſperantes. Negotiantes verò de diverſis provinciis ad ipſum concurrebant. Tantæ enim diſciplinæ fuit, ut ſi quis voluit in agro ſuo argentum vel aurum dimittere, ac ſi intra muros civitatis eſſet, ita exiſtimaretur. Et hoc per totam Italiam augurium habebat, ut nulli civitati portas faceret: nec in civitate portæ claudebantur: quis quod opus habebat faciebat, quâ horâ vellet ac ſi in die. Sexaginta modios tritici in ſolidum ipſius tempore fuerunt, & vinum triginta amphoras in ſolidum.

Eodem itaque tempore habebat Anaſtaſius Imp. tres nepotes; id eſt Pompeium, Probum, & Hypatium: cogitans quem de ipſis faceret poſt ſe Imperatorem, quadam die juſſit eos ſecum prandere, & intra palatium poſt prandium meridiari, & ſingula lecta eis ſterni. Et in uno lecto juſſit ad capite regnum poni, & quis de ipſis in eodem lecto elegiſſet dormire, in hoc ſe debere cognoſcere cui regnum poſtea traderet. Unus quidem in uno lecto ſe jactavit, duo enim in alio amore fraterno ſe conlocaverunt. Et ita contigit, ut in illo lecto ubi regnum poſitum erat, nullus eorum dormiret. Dum hæc vidiſſet, cœpit cogitare intra ſe & dicere, eò quòd nullus eorum regnaret: cœpit orare Deum, ut illi revelatio fieret, ut ſcire poſſit dum adviveret, qui poſt occaſum ejus regnum ſuſciperet. Hæc eodem cogitante & orante cum jejunio, quadam noctu vidit hominem, qui ita eum admonuit: Craſtino qui tibi primus intra cubiculum nuntiatus fuerit, ipſe accipiet poſt te regnum tuum. Ita factum eſt, ut Juſtinus, qui Comes erat Excubitorum, dum adveniſſet ubi directus fuerat ab Imperatore, renuntiaret: ipſe ei nuntiatus eſt primus per Præpoſitum Cubiculi. Cúmque hæc cogno-

[a] ALIA GERMANA SUA.] Fortè ſcribendum eſt, *filiam germanæ ſuæ*. Idque ex Caſſiodoro lib. 4. Epiſt. 1. & Hiſtoria Miſcella in lib. 16. & ex Procopio in lib. 1. Goth. qui Amelobergam hanc vocat, Amalafridæ filiam.

viſſet, cœpit gratias Deo referre, qui ei dignatus eſt revelare ſucceſſorem. Cúmque hæc apud ſe tacitè habuiſſet, quodam die procedens Imperator, dum feſtinus vellet à latere Imperatoris tranſire, obſequium ordinare vellens, calcavit chlamydem Imperatoris: cui Imperator hoc tantùm dixit: Quid feſtinas? Nam ultima vita regni ſui temptans eum Diabolus, volens ſectam Eunomianam ſequi: quem populus fidelis repreſſit, ita ut ei in Eccleſia clamaretur: In Trinitate lanceola non mittis. Non poſt multum temporis in lecto ſuo intra urbem Conſtantinopolim morbo tentus extremam clauſit diem.

Igitur Rex Theodericus inliteratus erat, & [a] ſic obruto ſenſu, ut in decem annos regni ſui quatuor litteras ſubſcriptionis edicti ſui diſcere nullatenus potuiſſet. De qua re laminam auream juſſit interraſilem fieri, quatuor litteras Regis habentem, Theod. ut ſi ſubſcribere voluiſſet, poſitâ laminâ ſuper chartam, per eam penna duceret, & ſubſcriptio ejus tantùm videretur. Ergo Theodericus dato Conſulatu Eutharico Romæ & Ravennæ triumphavit, qui Eutharicus nimis aſper fuit, & contra fidem Catholicam inimicus. Poſt hæc Theoderico Veronæ conſiſtente propter metum gentium, facta eſt lis inter Chriſtianos & Judæos Ravennæ: quare Judæi baptizatos nolentes dum livident, frequenter oblatam in aqua fluminis jactaverunt. Dehinc accenſus eſt populus non reſervantes neque Regi, neque Eutharico, aut Petro qui tunc Epiſcopus erat, [b] conſurgentes ad Synagogas, mox eas incenderunt: quod & in cena eadem ſimiliter contigit. Mox Judæi currentes Veronam ubi Rex erat, agente [c] Triwane Præpoſito Cubiculi: & ipſe hæreticus favens Judæis, inſinuans Regi factum adverſus Chriſtianos: qui mox juſſit propter præſumptionem incendii, ut omnis populus Romanus Ravennates Synagogas, quas incendio concremaverunt, datâ pecuniâ reſtaurarent: qui verò non habuiſſet unde dare, [d] fruſtati per publicum ſub voce præconis ducerentur. Data præcepta ad Euthericum Cilligam, & Petrum Epiſcopum ſecundum hoc tenore præcepit: & ita adimpletum eſt. Ex eo enim invenit Diabolus locum, quemadmodum hominem, bene Rempublicam ſine querela gubernantem ſubreperet. Nam mox juſſit ad fonticlos

[a] Sic obruto sensu.] Legendum videtur, *bruto ſenſu*. Theodericum ſanè ἀγράμματον fuiſſe Procopius docet in lib. 1. Goth. ὡς ἄρα οἱ Θευδέριχος τελευτήσει ϗ οὐδὲ γραμμάτων οὐδ᾽ ὅσον ἀκοὴν ἔχων. Nihilo literatior iiſdem temporibus in Oriente regnabat Juſtinus, qui ne nomen quidem ſuum ſcribere noverat. Itaque ut ſanctionibus ſubſcriberet, hoc excogitatum eſt. Tabellæ ligneæ formæ quatuor literarum Just. inciſæ ſunt, per quas calamum encauſto unctum Juſtinus miniſtro manum regente ducebat, ut ait Procopius in Anecdotis.

[b] Consurgentes ad Synagogas.] Idem Romæ contigiſſe docet Caſſiodorus in Ep. 43. lib. 4.

[c] Triwane Præposito Cubiculi.] Hic eſt, ni fallor, quem Boëthius in libro primo de Conſolatione, Triguillam vocat, regiæ Præpoſitum domûs.

[d] Frustati.] Scribendum puto *fuſtati*, id eſt *fuſtibus verberati*.

in proaſtio civitatis Veronenſis oratorium S. Stephani, [a] idem ſitum altarium ſubverti. Item ut nullus Romanus arma uſque ad cultellum uteretur vetuit. Item mulier pauper de gente Gothica, jacens ſub porticu non longè à palatio Ravennæ, quatuor generavit dracones: duo de Occidente in Orientem ferri in nubibus à populo viſi ſunt, & in mari præcipitari; duo portati ſunt unum caput habentes. Stella cum facula apparuit, quæ dicitur cometes, ſplendens per dies xv. & terræ motus frequenter fuerunt. Poſt hæc cœpit adverſus Romanos Rex ſubinde fremere inventa occaſione. [b] Cyprianus qui tunc Referendarius erat, poſtea Comes Sacrarum & Magiſter, actus cupiditate, inſinuans de Albino Patricio, eo quòd litteras adverſus regnum ejus Imperatori Juſtino miſiſſet: quod factum dum revocitus negaret, tunc Boëthius Patricius qui Magiſter Officiorum erat, in conſpectu Regis dixit: Falſa eſt inſinuatio Cypriani: ſed ſi Albinus fecit, & ego, & cunctus Senatus uno conſilio fecimus: falſum eſt, Domine Rex. Tunc Cyprianus hæſitans, non ſolùm adverſus Albinum, ſed & adverſus Boëthium ejus defenſorem, [c] deducit falſos teſtes adverſus Albinum. Sed [d] Rex dolum Romanis tendebat, & quærebat quemadmodum eos interficeret: plus credidit falſis teſtibus quàm Senatoribus. Tunc Albinus & Boëthius ducti in cuſtodia ad Baptiſterium Eccleſiæ. Rex verò vocavit Euſebium Præfectum urbis Ticini, & inaudito Boëthio, protulit in eum ſententiam. Qui mox in agro Calventiano ubi in cuſtodia habebatur, miſit Rex, & fecit occidi: qui acceptâ chordâ in fronte diutiſſimè tortus, ita ut oculi ejus creparent, ſic ſub tormenta ad ultimum [e] cum fuſte occiditur. Rediens igitur Rex Ravennam, tractans non ut Dei amicus, ſed legi ejus inimicus, immemor factus omnis ejus beneficii & gratiæ quam ei dederat, confidens in brachio ſuo, item credens quòd eum pertimeſceret Juſtinus Imp. mittens & evocans Ravennam Johannem Sedis Apoſtolicæ Præſulem, & dicit ad eum: Ambula Conſtantinopolim ad Juſtinum Imp. & dic ei inter alia, ut reconciliatos hæreticos in Catholica reſtituat re-

[a] IDEM] Legendum videtur *ibidem*.

[b] CYPRIANUS, QUI TUNC REFERENDARIUS.] De quo vide Epiſtolam 40. libri v. Caſſiodori, ubi Referendarii officium ſic deſcribitur: *Interpellantium ſiquidem confuſas querelas diſtincta relatione narrabas: & qui proprios dolores exprimere non poterant, tuis commendati allegationibus obtinebant*, &c. De eodem Cypriano Boëthius in lib. 1. de Conſolat. loquitur his verbis: *Ne Albinum Conſularem virum præjudicatæ accuſationis pœna corriperet, odiis me Cypriani delatoris oppoſui.*

[c] DEDUCIT FALSOS TESTES.] Baſilium ſcilicet, Opilionem, & Gaudentium, ut ibidem Boëthius ſcribit.

[d] REX DOLUM ROM. TENEBAT.] Boëthius ſic narrat: *Meminiſti inquam Veronæ, cùm Rex avidus communis exitii, majeſtatis crimen in Albinum delatum ad cunctum Senatus ordinem transferre conaretur, univerſi innocentiam Senatus quanta mei periculi ſecuritate defenderim.*

[e] CUM FUSTE OCCIDITUR.] Juſtino Auguſto II. & Opilione Coſſ. occiſus eſt Boëthius in territorio Mediolanenſe, ut ſcribit Marius in Chronico; ſequenti verò anno quo Philoxenus & Probus Conſules fuerunt, occiſus eſt Symmachus Patricius Boëthii ſocer Ravennæ, teſte eodem Mario.

ligione. Cui Papa Johannes ita respondit: Quod facturus es, Rex, facito citiùs. Ecce in conspectu tuo adsto. Hoc tibi ego non promitto me facturum, nec illi dicturus sum. Nam in aliis causis quibus mihi injunxeris, obtinere ab eodem annuente Deo potero. Jubet ergo Rex iratus navem præparari, & superimpositum eum cum aliis Episcopis, id est Ecclesium Ravennatem & Eusebium Fanestrem, Sabinum Campanum, & alios duos simul, & Senatores Theodoro, Importuno, Agapito, & alio Agapito. Sed Deus qui fideles cultores suos non deserit, cum prosperitate perduxit. Cui Justinus Imp. venienti ita occurrit, ac si B. Petro: cui data legatione, omnia repromisit facturum, præter reconciliatos qui se fidei Catholicæ dederunt, Arianis restitui nullatenus posse. Sed dum hæc aguntur, Symmachus caput Senati, cujus Boëthius filiam habuit uxorem, deducitur de Roma Ravennam. Metuens verò Rex ne dolore generi aliquid adversus regnum ejus tractaret, objecto crimine jussit interfici. Revertens igitur Johannes Papa à Justino, quem Theodericus cum dolo suscepit, & in offensa sua eum esse jubet: qui post paucos dies defunctus est. Ergo euntes populi ante corpusculum ejus, subitò unus de turba abreptus dæmonio cecidit, & dum pervenisset cum lectulo ubi lectus erat usque ad hominem, subitò sanus surrexit, & præcedebat in exsequias. Quod videntes populi & Senatores, cœperunt reliquias de veste ejus tollere. Sic cum summo gaudio populi deductus est corpus ejus foris civitatem. Igitur Symmachus Scholasticus Judæus jubente non Rege, sed tyranno, dictavit præcepta die quarta feria, septimo Kalend. Septemb. Indictione IV. Olybrio Consule, ut die Dominico adveniente Ariani basilicas Catholicas invaderent. Sed qui non patitur fideles cultores suos ab alienigenis opprimi, mox intulit in eum sententiam Arii, auctoris religionis ejus: fluxum ventris incurrit, & dum intra triduo evacuatus fuisset, eodem die quo se gaudebat Ecclesias invadere, simul regnum & animam amisit. Ergo antequam exhalaret, nepotem suum Athalaricum in regnum constituit. Se autem vivo fecit sibi monumentum ex lapide quadrato, miræ magnitudinis opus, & saxum ingentem quem superponeret, inquisivit.

ADDENDA NOTIS
Paginâ 452. col. 2. versu 35.

[PRODUCTUM EUMDEM VALENTEM IN SUBURBANUM, AUGUSTUM PRONUNTIAVIT.] Meretur Suburbanum istud, in quo quidam graviter erraverunt, à nobis exactè explicari atque describi. A re nomen habuit. Græcis enim Ἕβδομον, Latinis interdum *Hebdomum*, plerumque *Septimum* appellabatur, propterea quòd VII. millia passuum ab urbe Constantinopoli aberat. *Septimium* semper Historia Miscella mendosè vocat pro *Septimum*. Sozomenus τὸ Ἕβδομον μίλιον: Fasti Consulares sub nomine Idatii à Sirmundo editi *milliarium Septimum* semel atque iterum nuncupant: *Septimum ab Urbe milliarium* Marcellinus Comes in Chronico: Suburbanum nomine Hebdomum, προάστειον καλούμενον Ἕβδομον, Procopius in libro 1. de Ædificiis Justiniani. Hebdomi partes erant, *Basilica Johannis Baptistæ* amplissima ac pulcherrima, à Theodosio majore exstructa, & capite Præcursoris Domini nostri huc ex Bithynia translato honorata: *Campus*; *Tribunal*; & Palatium *Secundiana*. *Campus* erat lata patensque planities, in qua exercitus explicari, & instrui acies poterat. Ibi Arcadius A. milites post confectum bellum Eugenianum domum reversos excepit, priorque ex more Duces ac signa salutavit. Quippe Imperatores copiis suis advenientibus honoris causâ extra portas occurrere consueverant. In Campo milites exercebantur: ibi nonnumquam damnati supplicio afficiebantur, & eorum capita ibidem erecta ostentabantur. Ibi & cùm aliàs tum præcipuè VII. Kal. Febru. supplicationes fiebant: & Episcopus Constantinopolitanus lecticæ insidens, comitante Clero & populo, interdum etiam præsente ipso Imperatore, ab Urbe ad *Campum* psallendo procedebat. Campum Scriptores Græci Latino nomine κάμπον appellitant; & κάμπον τοῦ τριβουναλίου, Campum Tribunalis; Nicephorus Patriarcha Constantinopolitanus in Breviario Historico capite II. τὸ πεδίον τὸ πρὸ τῆς πόλεως ὁ Ἕβδομον καλεῖται, nuncupat, Campum Hebdomi Hebdomumque confundens. Nobilissima pars Hebdomi fuit Tribunal excelsum, heic pro temporario perpetuum à Valente A. factum, statuisque & tabulis ac gradibus marmoreis è porphyrite lapide ornatum: quod adscendebat Imperator, ut stans Ducibus ac Tribunis signisque & aquilis circumdatus, de bello & pace milites alloqueretur, sive ut aliquem ex eorum sententia Imperii consortem aut Cæsarem faceret. Ibi igitur Valens à Valentiniano fratre, ibi Arcadius & Honorius fratres alter post alterum à patre suo Theodosio, ibi ab Arcadio Theodosius junior, à Pulcheria Marcianus, ejus demum successor Leo Augusti sunt appellati. Ibi Basiliscus fugato Zenone, Mauricius à Tiberio Constantino socero, Phocas destituto Mauricio, & Leo cedente Michaële ab exercitu Imperatores consalutati. *Tribunal* istud Hebdomi ac simul *Campum* adjacentem libro II. in Rufinum Claudianus commemorat: Historici Græci Romano nomine, sed Græca terminatione Τριβουνάλιον, aut Τριβουνάλιον τοῦ Ἑβδόμου; nostri nonnumquam & *Tribunalium* appellant: differebatque à *Tribunali* intramurano porphyreticis gradibus exstructo, quod ante Palatium, nec procul à Curia in 2. regione Urbis positum Ammianus Marcellinus in libro XXVII. & Zosimus in rebus Procopii Tyr. memorant; & quod Suidas *Tribunal Palatii*, quidam *Tribunal novemdecim accubitorum*, τὸ Τριβουνάλιον τῶν ἐννεακαίδεκα ἀκκουβίτων, cognominant: Liutprandus domum altam & pulchram juxta Hippodromum esse ait. De Palatio Secundianis infrà dicemus. *Hebdomum* autem sæpe *Campus*, sæpe & *Tribunal* promiscuè appellatur: ut solent loca celebria nobiliorum partium suarum nominibus non rarò designari. Eadem ratione in Disceptationis de Basilicis capite I. & II. olim docui, Gregorium Turonicum Episcopum præter ceteros Monasteria nunc *Oratoria*, nunc *Basilicas*, sæpe & *Cellulas* à duobus maximis ac præcipuis cujusque Cœnobii membris vocavisse.

Hebdomum sive Septimum ab urbe Constantinopoli millia passuum septem semper abfuisse, unde & nomen acceperit, nec umquam pomœrio Urbis inclusum esse constat: mirum ut sit Petrum Gillium hominem doctum & diligentem aliter sensisse, & quosdam recentiores in errorem induxisse. Certè Valentinianus, *cùm venisset Constantinopolim, productum Valentem in Suburbanum* (hoc est in Hebdomon) *Augustum pronuntiavit, & in eodem vehiculo secum reduxit:* sicuti scribit Ammianus Marcellinus in libro XXVI. Qua de re Idatius, seu quivis alius ita loquitur in Fastis: *Levatus est Valens A. Constantinopoli in miliario* VII. *in Tribunali à fratre suo Valentiniano. Suburbanum* igitur, & *miliarum Septimum* una res erat: *Miliarium* inquam VII. ab urbe Regia Constantinopoli, suo Tribunali instructum, in Chronico Alexandrino Ἕβδομον nominatum. Ejusdem Idatii de Arcadio verba sunt hæc: Merobaude II. & Saturnino Coss. *Levatus est Arcadius A. Constantinopoli in Miliario* VII. *in Tribunali à Theodosio A. patre suo:* quem Marcellinus Comes *à patre suo Theodosio A. consortem imperii* VII. *ab Urbe miliario coronatum* dicit; Chronicum Alexandrinum in Tribunali Hebdomi, ἐν τῷ Τριβουναλίῳ τοῦ Ἑβδόμου. Quod igitur uni est *miliarium Septimum*, alteri *Tribunal Hebdomi*, à Marcellino Comite apertissimis verbis

bis dicitur VII. *ab Urbe miliarium*: ne quis forsitan dubitare possit, *Hebdomon*, aut *Septimum* cum *Tribunali* septem ab urbe Augusta millia passuum abfuisse. Hermias Sozomenus in libri VII. capite XXIV. Historiæ Ecclesiasticæ de Theodosio Magno ad bellum Eugenii proficiscente sic scribit: *Cùm egressus Constantinopoli ad Septimum miliare pervenisset, Deum illic orasse dicitur in Ecclesia, quam Johanni Baptistæ exstruxerat.* λέγεται δὲ τότε τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκδημῶν, πρὸς τῷ Ἑβδόμῳ μιλίῳ γενόμενος, προσεύξασθαι τῷ Θεῷ ἐν τῇ αὐτόθι ἐκκλησίᾳ, ἣν ἐπὶ τιμῇ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ ἐδείματο. Ἕβδομον μίλιον, ubi erat Ecclesia Johannis Baptistæ à Theodosio A. exstructa, si verbum verbo reddas, idem est quod *miliarium Septimum* semel atque iterum Idatio in Fastis, *Septimum ab Urbe miliarium* Marcellino Comiti, non ab aliud quàm quia Hebdomon cum sua Johannis Baptistæ Basilica septimo ab urbe Regia lapide distabat. Socrates quoque in libri VI. capite VI. Hebdomi ab urbe Const. distantiam disertè declarat his verbis: Γαϊνᾶς βάρβαρος ὑποκρινόμενος δαιμονᾷν, ὡς δ᾽ εὐξόμενος τὸ μαρτύριον τοῦ Ἀποστόλου Ἰωάννου (ἑπτὰ δὲ σημείοις ἀπέχει τοῦτο τῆς πόλεως) καταλαμβάνει. *Gaïna natione Barbarus arrepticium se simulans, tamquam orationis causâ confert se ad Ecclesiam Johannis Apostoli, quæ septem millibus passuum ab Urbe abest.* Quid clarius? Quid apertius? Si non sufficit unum Socratis veteris gravisque Historici testimonium; addemus ejusdem & alterum ex libri VI. Hist. Eccles. capite XII. quod tale est de Epiphanio Episcopo: προσορμίσας τῷ ἐπὶ Ἰωάννου μαρτυρίῳ, ἀπέχει δὲ τοῦτο ἑπτὰ σημεῖα τῆς πόλεως, καὶ ἐξελθὼν τῆς νηὸς, αὖθις εἰς τὴν πόλιν εἰσῄει, κτλ. *Cùm ad Basilicam Johannis appulisset, VII. millibus ab Urbe distantem; nave egressus collectam ibi celebravit, & ordinato Diacono, postea civitatem* (Const.) *intravit.* Hoc *Martyrium Johannis*, vel *Johannis Apostoli*, Sozomenus de Gaïna scribens, *Ecclesiam Johannis Baptistæ, à patre Imper. Arcadii in Hebdomo ædificatam* vocat; Theophylactus Simocatta in libri VIII. capite X. *Ecclesiam Prophetæ S. Johannis Baptistæ in Hebdomo* appellat; Theophanes *ædem S. Johannis Prodromi*; *templum sancti Johannis Baptistæ* Anastasius Bibliothecarius qui Theophanem transtulit, & Historiæ Miscellæ liber XVII. Omnino igitur Johannes Baptista ab Socrate dictus est *Apostolus* pro Præcursore vel Prodromo. Nam Apostolus nuntium missumque significat: qualis utique fuit Johannes Baptista, qui præmissus est Domino, *& ante ejus faciem præivit ad parandas vias ejus*; & de quo Johannes in Evangelio scripsit: *Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Johannes.* Nec enim credo Socratem Johannis Apostoli nomine Johannem Apostolum unum de XII. & Evangelistam designare voluisse, quandoquidem Constantinopolim patriam suam, ubi natus est, ubi & vitam egit & historiam scripsit, ac suburbana Const. in primis Hebdomon vir tantus ignorare non potuit, & quo Basilica Hebdomi patrono tituloque censeretur. Cùm itaque Basilica Johannis Baptistæ in Hebdomo statuta esset à Theodosio A. & ut semel atque iterum affirmat suprà Socrates, septimo lapide ab Urbe distaret: quis non videt Hebdomon eadem ratione VII. millia passuum ab urbe Regia Constantinopoli abfuisse?

Situm erat in Thracia Hebdomum ad mare Constantinopolim inter & Rhegium, locum in veteri Itinerario à Burdigala Hierusalem usque memoratum: sicuti docent Theophanes, quem Anastasius in Latinum sermonem transtulit, & Historia Miscella in libro XVII. ubi hæc de Phocæ promotione leguntur: *Prasini exeuntes in Rhegium, magnis laudibus tyrannum Phocam efferebant, & persuadent ei venire in Septimum. Dirigit igitur Phocas Theodorum à Secretis. qui ingressus magnam Ecclesiam, coram populo legit, ut tam Patriarcha quàm Senatus & vulgus venirent in Septimum. Hoc igitur facto, & cunctis convenientibus apud Septimum, pronuntiatur malus, & dominus sceptrorum tyrannus provehitur. Denuntiatio verò tyranni in templo S. Johannis Baptistæ effecta est: ubi duobus moratus diebus, tertia die introivit Regalia, super imperialem sedens carrucam.* E loco Thraciæ Rhegio venit in Septimum sive in Hebdomon Phocas, ubi appellatus est Augustus; & ex Hebdomo Constantinopolim ac Palatium petiit. Ex quo apparet Hebdomum Rhegium inter & Constantinopolim medium fuisse. Et cùm Phocas post acceptum diadema in Martyrio Johannis Baptistæ, heic biduum commoratus dicatur: videtur mihi ista Johannis Baptistæ Basilica Regiam aliquam adjunctam habuisse, in qua novus Imperator unà cum Palatinis officiis, totoque comitatu aliquamdiu habitare potuerit. Nimirum erat tum in Hebdomo Palatium Secundianæ apud Gregorium Magnum memoratum initio libri XI. Epistolarum hisce verbis: *Coronatus est Phocas & Leontia Augusta in Septimo, Palatio quod dicitur Secundianæ.* Idem narrat Theophylactus Simocattus in libri VIII. capite X. nimirum Prasinos apud Rhegium Phocam faustis acclamationibus ac laudibus prosecutos esse, eique persuasisse ut se conferret in Hebdomum, VII. tantùm millibus ab urbe Constantinopoli distans: ubi eum à Patriarcha Cyriaco diademate redimitum esse Zonaras tradit. Quin & Mauricius A. anno principatus IX. egressus Constantinopoli, primò ad Septimum sive Hebdomon, mox ad Rhegium pervenit, Thraciam & Hunnos Avares petens: ut in Historiæ Miscellæ libro XVII. invenimus. *Anno imperii sui IX. cùm ver inciperet, & agmina pervenissent ad Thracem, exivit cum eis Mauricius videre quæ à Barbaris essent eversa. Exeunte autem eo ad Septimum, Solis eclipsis facta est: cumque esset apud Rhegium, multitudines pecuniis animavit.* XII. millibus distabat à civitate Constantinopoli *mansio Regium*, ut docet Itinerarium Burdigalense suprà laudatum. Inter utraque loca medium erat Hebdomum seu Septimum, à CP. VII. à Regio V. millibus dissitum.

Zonaras in Theodosio & in Phoca, Cedrenus in Arcadio & in Justino, ac plurimi alii Hebdomi meminerunt. Ibi & multas leges ab Imperatoribus latas esse, asserit Guidus Pancirolus in Descriptionem Constantinopolis Notitiæ Imperii Rom. præfixam. Longum ac etiam pæne supervacaneum esset, laudare singulos ac universos Scriptores, qui Hebdomon, aut de ejus partibus unam aliquam commemorant, tamquam non extramuranam modò, sed etiam ab urbe Constantinopoli notabili intervallo dissitam. Sufficiet de plurimis Auctoribus & Historicis qui Hebdomi mentionem faciunt, paucos attingere. Historia Miscella, cujus auctor Paullus Aquileiensis Diaconus creditur, complura ex Theophane gravi Historico accepta complectitur. In ejus Historiæ libro XIV. hæc reperio: XXX. *imperii Theodosii* (junioris) *anno terræmotus magni facti sunt Constantinopoli per IV. menses; itaut timentes Byzantii, extra civitatem in loco qui dicitur Campus, essent perseverantes, unà cum Episcopo* (Proclo) *ad Deum precibus & litaniis vociferantes.* Theodorus Lector in libro I. Historiæ Eccles. ejusdem *Campi*, & supplicationum ibi fieri solitarum non semel meminit. Dicitur enim Marcianus Theodosii successor ad supplicationes quæ fiebant in *Campo*, (ἐν τῷ Κάμπῳ) pedes extra Urbem progressus, multas & magnas egentibus pecunias donavisse, Anatoliumque Episcopum hortatus esse, ut juxta morem Episcoporum novæ Romæ *à Tauro* usque *ad Campum* lecticâ vectus ad supplicationem procederet: qui cùm Marcianum pedibus incedentem videret, ipse quoque pedes processerit. Idem memoriæ prodidit, Marcianum A. iterum ad supplicationem processisse *in Campum* VII. Kalendas Februarias. Utrubique hic est *Campus Hebdomi. D. Joviano & Varroniano Coss. levatum esse Valentem A. Constantinopoli in milliario VII. in Tribunali,* Fasti à Sirmundo editi docent: item *Merobande II. & Saturnino Coss. levatum esse Arcadium A. Constantinopoli* (id est prope Constantinopolim, apud Constantinop.) *in milliario VII. in Tribunali.* Ex quibus Valens *in Suburbano* factus Imperator dicitur in libro XXVI. Ammiani M. *in Hebdomo*, ἐν τῷ Ἑβδόμῳ, in Chronico Alexandrino. Arcadium autem Marcellinus Comes in Chronico VII. *ab Urbe milliario coronatum* refert: Chronicon Alexandrinum Constantinopoli *in Tribunali* Hebdomi, ἐν τῷ Τριβουναλίῳ τοῦ Ἑβδόμου. Ibi Rufinus Præfectus Prætorio à militibus, quibus ex Italia domum redeuntibus Arcadius extra Urbem occurrerat, est interfectus: quam cædem ad pedes Imperatoris *in Tribunali*, ἐν τῷ μεγάλῳ Τριβουναλίῳ, factam esse Philostorgius in libro XI. & Nicephorus Callistus in libro XIII. scribunt. Hi Auctores apertissimè indicant *Hebdomum* cum suo *Tribunali* septimo ab urbe Regia milliario abfuisse: quod Socrates & Sozomenus suprà jam laudati, quum de *Basilica Johannis Baptistæ* non semel dicunt, eâdem operâ & de *Hebdomo* dicunt. Theodorus Lector in libro I. auctor Chronici Alexandrini, Nicephorus Callistus in fine libri XIV. aliique tradunt, Marcianum *in Septimo*, ἐν τῷ Ἑβδόμῳ, Augustum appellatum esse: quem Idatius in Chronico latè & impropriè *apud Constantinopolim à militibus factum Imperatorem* dicit. Basiliscus *in Campo*, ἐν τῷ Κάμπῳ, post depulsum Zenonem Imperator est consalutatus: ut refert in libro I. Theodorus Lector: *Tiberius Constantinus A. accito Patriarcha Johanne & Senatu, in Tribunalium lecticâ est deportatus, & cum consilio Sophiæ A. Mauricium generum suum pronuntiavit Imperatorem:* sicut in Historiæ Miscellæ libro XVII. traditur. De provectione Phocæ suprà diximus: *Phocas Tyrannus peremit Mauricium unà cum masculis V. pueris ejus, & horum capita jussit poni in Campo Tribunalii diebus multis: & exivit ab Urbe, & contemplabatur ea,* quorum nuda corpora *in Tribunal* abjecta esse ait Nicephorus in libro XVIII. *Anno imperii VII. Phocas Macrobium Scribonium jussit sagittari apud Septimum, pendentem in lancea in qua tirones exercebantur, quasi conscium insidiarum suarum:* quemadmodum docet Historia Miscella in libro XVII. Nimirum in *Campo Hebdomi* ad lanceam ibi fixam solebant tirones exerceri. Militum autem exercitationes campestres extra urbes fiebant. Ex quibus omnibus apparet, usque ad Mauricii & Phocæ principatum *Hebdomon* cum Martyrio Johannis Bapt. cùmque *Campo & Tribunali* non solùm extra urbem Augustam fuisse, sed etiam ab ea procul abfuisse. In libro Historiæ Miscellæ XIX. hæc reperio de Constantino Pogonato sive Barbato Heraclii A. pronepote: *Anno V. imperii Constantini Deum impugnantium Saracenorum stolus adscendens applicavit in Thracensibus partibus, à summitate videlicet Septimi quæ vergit ad Occidentem, & rursus usque ad arcem quam Cyclobium dicunt, quæ spectat ad Orientem.* Et infrà: *A brachialio Aurea porta usque Cyclobium.* Hoc est, quod prodit Nicephorus Patriarcha Constantinopolitanus in rebus Heraclii A. & ejus filiorum ac nepotum, initio principatus Constantini Pogonati maximam Saracenorum classem *ad Hebdomon* Constantinopolis suburbanum appulisse. Nimirum anno V. regni Constantini Barbati, Christi DCLXXIII. ad loca propinqua urbi Regiæ quam obsidere decreverant, appulere Saraceni; Urbem utique ipsam non intravere. Idem Theophanes ab Anastasio Bibliothecario translatus, Zonaras & Cedrenus scribunt. Ex quibus facilè intelligitur, *Hebdomon* aliquot passuum millia tum ab urbe Constantinopoli abfuisse: cùm pars Hebdomi, quam *summitatem Septimi* Historia Miscella, Gillius *promuntorium Hebdomon* appellat, longè ab Urbe abfuerit. In libro XXIV. Historiæ Miscellæ de Leone Armenio hæc leguntur: *Leo veniens ad Tribunal ante Urbem positum unà cum Prætoribus & exercitibus, valde legitimus Romanorum Imperator ostenditur, & die media Constantinopolim per Carsii portam ingreditur, & ad Regalia pervenit: postera verò die coronatus est à*

Nicephoro Patriarcha in ambone majoris Ecclesiæ. Ubi legendum videtur non *Cyrsii portam*, sed *Chrysen portam*, id est Auream portam. Cedrenus enim eadem enarrans eisdem ferè verbis ait, διὰ τῆς χρυσῆς πύλης. Cùm igitur *in Tribunali Hebdomi* Leo à militibus consalutatus Imperator, mox Constantinopolim ac Palatium intramuranum Aureâ portâ ingressus, postridie demum in majore Ecclesia coronam acceperit: apparet anno Domini DCCCXIII. imperii Leonis Armenii primo, *Hebdomon*, ac partem Hebdomi *Tribunal* procul ab Urbe dissitum, & portæ Aureæ adversum ac longo intervallo objectum extitisse. Leo Grammaticus in Vita Constantini Porphyrogenneti tradit, Symeonem Bulgarum Regem cum magno exercitu ad urbem CP. venisse, & fossam à Blachernis usque ad portam Auream duxisse: sed perspecta Urbis mœnium firmitate, cognitisque opidanorum viribus & machinis de expugnatione desperantem, in Hebdomon se recepisse, ibique de pace egisse. Idem in capite V. scribit, Romanum Cæsarem cum Constantino A. genero suo *ad Tribunal* se contulisse, & postquam ibi stipendium militibus erogavisset, in palatium mox revertisse. Subjicit in capite VIII. Mariam Christophori A. filiam, Imper. Romani neptem, Constantinopoli Petro Bulgarum Regi nupsisse: quam in Bulgariam cum viro suo proficiscentem parentes usque *ad Hebdomon* honoris causâ sint prosecuti. Anno autem Christi DCCCCXII. Constantinus Porphyrogennetus Leonis Philosophi filius imperare cœpit: anno DCCCCXIX. Romanus Lecapenus ejus socer, primùm Cæsar, mox Augustus est appellatus. Tum ergo adhuc *Hebdomon*, & *Tribunal*, vel potiùs Campus Hebdomi, quò milites stipendium aut certè donativum accepturi convenerant, non modò extra urbem CP. erat, sed etiam ab ea sat longè distabat. Quid apertius? Georgius Pachymeres res gestas Imperatorum Michaëlis & Andronici Palæologorum scripsit. Is in libri 2. capite 21. tradidit, quosdam de exercitu Imperatoris, qui castrum Galati à Genuensibus occupatum terrâ marique obsidebat, venisse *in Hebdomon*, & ibi Monasterii reliquias, ac Ecclesiæ quæ in stabulum mutata erat, ruinas, corpusque integrum Imper. Basilii Bulgaricidæ reperisse: quem Romani A. filium à cæde plurimorum Bulgarum Græci Βουλγαροκτόνον cognominavere. Hæc ruinosa Ecclesia in stabulum conversa, haud dubiè erat ipsa Johannis Baptistæ Ecclesia in Hebdomo, VII. ab urbe Regia CP. lapide distans: in qua Basilius A. Basilii Macedonis abnepos sepeliri se jusserat. Nondum autem Francis Michaël Palæologus Constantinopolim eripuerat. Ut appareat circa annum Christi M. CCLX. Hebdomon sive Septimum unà cum suo Johannis Baptistæ Martyrio ab urbe CP. procul adhuc abfuisse.

Pluribus argumentis ad rem tam manifestam probandam nobis opus non est. Præstat rationes adversariorum refellere: quos inter Gillius qui Constantinopolim suam nobis reliquit, facilè primas tenet; vel potiùs unus est instar omnium. Qui igitur Gillium refellere potuerit, censendus erit in eo uno omnes ejus opinionis sectatores prostravisse. Ac primùm verba suprà laudata Sozomeni in libri VII. capite XXIV. scribentis, *Theodosium egressum Constantinopoli, cùm ad VII. miliare pervenisset, Deum ibi orasse in Johannis Bapt. Ecclesia à se exstructa*: ita exponit Petrus Gillius in libri IV. de Constantinopoli capite I. *Theodosius egressus unum miliare extra Constantinopolim, in æde Johannis Bapt. quam ipse construxerat in Hebdomo suburbio, Deum precatus est.* Hæccine est verborum ac sensus Sozomeni expositio? an potiùs impositio, vel aliorum pro aliis suppositio? πρὸ τοῦ Ἑβδόμου μίλιον προελθών, *egressum unum miliare extra Constantinopolim?* An Gillius talem interpretationem aut probavit ipse, aut aliis persuaderi posse speravit? Si hæc nobis in veteres Auctores licent, quid non licebit? Pergit Gillius: *Qui nesciunt Hebdomum esse suburbanum Constantinopolitanum, interpretarentur ad VII. miliare Theodosium extra Urbem progressum. At Hebdomum suburbium est ex eodem Sozomeno, quum alibi dicit (lib. VII. c. XXI.) Theodosium caput Johannis Baptistæ ex vico Cosilai qui Pantichio Calchedonensis agri loco proximus erat, transtulisse, & posuisse ante Constantinopolim (πρὸ τοῦ ἄστεος Κωνσταντινουπόλεως) in loco Hebdomo dicto: quem nos suburbium olim fuisse, nunc intra Urbem esse mox declarabimus.* Hæc ille. Est quidem *Hebdomon* Constantinopolis *suburbanum*, cùm ab Ammiano præter ceteros sic appelletur: sed (ut vel nomine suo solo indicat) ab Urbe nihilominùs VII. millibus passuum distat: non autem uno milliario ab ea discretum est, sicut Gillio placet: nec umquam Constantinopolis mœnibus inclusum fuit. In Defensione Disceptationis meæ de Basilicis pag. 339. 340. & sequentibus docui, Latinis Scriptoribus *suburbana*, Græcis προάστεια dici loca, quæ V. VI. VIII. X. XII. millibus passuum, itinere etiam dici ab urbibus abessent. Nimirum suburbanorum vel προαστείων (quod maximè notandum) duo sunt genera. Altera enim sunt suburbana propriè dicta, videlicet muris portisque urbium proxima ac pæne continua, quæ plerique suburbia, recentiores nostri Scriptores *burgos ac forenses burgos* appellant: qualia suburbana sola Gillius agnovit haud dubiè, & præter quæ nulla alia videtur nota habuisse; itaut *Hebdomon* quia *suburbanum* Constantinopolis nonnumquam vocatum est, urbis Regiæ muris proximum, & ab ea uno tantùm lapide dissitum, deinde intramuranum factum fuisse crediderit. Altera suburbana sunt latè atque impropriè sumta, loca scilicet remotiora à mœnibus, VI. VIII. X. & ampliùs milliariis ab urbibus separata: quale est *Hebdomon* nostrum, *suburbanum* Constantinopolis Ammiano dictum in libro XXVI. ubi Valens à fratre Imperator est factus. Tale suburbanum Naissi vel Næssi, opidi Daciæ mediterraneæ, cujus meminit

idem in eodem libro hisce verbis: *In suburbano, quod appellatum Mediana à civitate* (Naisso) III. *lapide disparatur;* &c. *Daphnen amœnum & ambitiosum Antiochiæ suburbanum* Ammianus in libro XIX. Usuardus in Babyla *suburbium Antiochiæ* appellat; προάστειον. Johannes Chrysostomus; τὸ ἐπίσημον τῆς Ἀντιοχείας προάστειον Sozomenus in libro V. Et Daphne tamen cum templo Apollinis & fonte Castalio, & cum luco Daphnensi ac Basilica Babylæ M. XL. stadia seu. V. millia passuum aberat ab urbe Antiochia, quæ ab eo suburbano cognominata est Antiochia Epidaphnes. *Suburbanum fretum* in libri V. Epigrammate I. nuncupat Martialis mare ad Antium, *Albam* item *suburbanam* in Epigrammate ad Crispum: cùm Antium ab urbe Roma itinere diei, Alba XII. milliariis abfit. *Decimum* suburbanum Carthaginis similiter dixere, quod tamen (ut ait Procopius) ab ea distabat stadiis LXXVIII. sive milliaribus decem. Supervacuum esset pluribus exemplis rem adeo certam & manifestam confirmare.

Nihil igitur obstat, quo minus *Hebdomon* seu *Septimum* quod VII. ab urbe Constantinopoli millibus distat, *Suburbanum* tamen à Latinis Auctoribus, προάστειον vocetur à Græcis, & πρὸ τῆς [illegible] fuisse à Sozomeno dicatur, à quibusdam etiam *apud Constantinopolim, & Constantinopoli:* cùm veteres & recentiores Scriptores linguæ Latinæ peritissimi passim ita locuti sint. Diximus suprà Gillium ad unum milliarium extra Constantinopolim *Hebdomum* suburbanum & Ecclesiam Johannis Baptistæ gratis & citra ullam auctoritatem posuisse, ut nimirum faciliùs legentibus persuaderet, *Hebdomon* istud cum Martyrio Johannis Bapt. aucto pomœrio Urbis mœnibus inclusum fuisse. Sed quoniam intelligebat suam hancce de tantula Hebdomi ab urbe Regia distantia opinionem solo nomine satis refelli: novam homo ingeniosus commentus est hujus appellationis originem, affirmavitque *à septenario numero suburbiorum, quæ nomina retinuerint etiam inclusa in Urbem, Hebdomon dictum esse.* Sed quàm confidenter hæc asseruntur, tam facilè negantur à nobis. Quando enim, aut sub quo Principe adeo promota sunt Constantinopolis pomœria, ut septem suburbana sua illa suis muris incluserit, & unum ex his septem *Hebdomum* à numero suburbiorum ductam veterem suam appellationem servaverit? An quod anno Christi MCCLX. nondum factum erat, postea prævalentibus Turcis & velut jugulo Imperatorum Orientis cotidie imminentibus fieri potuit, ut Constantinopolis tantis incrementis augeretur, & septem suburbana ista muris includeret? Turcis quidem Constantinopoli dominantibus hæc contigisse nemo sanus crediderit. Futile sit his nugis refellendis diutius immorari, cùm nullo firmo fundamento nitantur. Postremò Gillius in capite IV. libri V. de Topographia CP. adjicit quæ sequuntur: *Suburbium Hebdomum in VI. colle fuisse, qui nunc est intra Urbem, ostendit ædes Johannis Baptistæ, quam etiamnum Græci vulgò vocant Prodromi, maxima ex parte diruta.* Si qua fuit vivo Gillio, seu Francisco I. regnante, si qua est & nunc Constantinopoli qualiscumque Ecclesia sancti Johannis Prodromi; planè differt ab Ecclesia ejusdem Prodromi & Baptistæ in Hebdomo sita, cùm VII. ab ea millibus passuum distet, & præter Patroni appellationem nihil hæc habet cum illa commune. Præterea Græci (ut sunt nunc omnium antiquitatum, omnium ferè omnes litterarum ignari) in assignando titulo istius Ecclesiæ Johannis Bapt. & Prodromi facillimè errare possunt, fallaci majorum traditione decepti. Nemo enim veterum quos quidem legerim, Ecclesiæ sancti Johannis Prodromi Christi intra muros Constantinopolis ullam mentionem fecit. Guidus quidem Panciroilus de opinione Gillii sic loquitur: *Gillius nunc intra urbem Regiam esse vult Hebdomum in VI. colle, & à numero suburbiorum Septimum* (sive Hebdomon) *vocari.* Sed nihil adjicit, itaut omnino à Gillio dissentire videatur. Sextum porrò istum *collem*, in quo Hebdomon situm fuerit, & qui unà cum Hebdomo postea urbe inclusus sit, omnes ignorant. Jam verò si quando inclusum Constantinopoli esset Hebdomum, non solùm cum Basilica sua Johannis Baptistæ & Prodromi, sed etiam cum reliquis suis membris simul & semel utique esset inclusum. Ostendant ergo nobis qui ita sentiunt, *in VI. colle suo* intra Constantinopolim cum *Ecclesia Prodromi Tribunal*; ostendant *Campum*; ostendant *Palatium Secundianas*, vel saltem trium istarum Hebdomi partium reliquias ibi aliquas, sed indubitatas, aliqua certa vestigia. Hoc Petrus Gillius, & inter Gillii sectatores Fresnius Cangius, qui novissimam Constantinopolis Descriptionem vulgavit, adeo non fecere, ut ne harumce quidem Hebdomi partium usquam meminerint: quas tamen simul cum Hebdomo & Basilicâ Prodromi ex suburbanis unâ eâdemque operâ eisdemque ingeniosi alicujus machinis Constantinopolim transferri oportebat. Ex his quæ suprà diximus apparet vel cæco, Hebdomon sive Septimum cum IV. suis partibus, quas primi diligenter explicuimus, nimirum cum *Campo*, cum *Tribunali*, cum *Martyrio* vel *Ecclesia Johannis Baptistæ*; & cum *Palatio Secundianis*, non modò semper extra Constantinopolim positum fuisse, sed etiam ab Urbe VII. millia passuum semper abfuisse: id est semper *suburbanum* exstitisse, numquam intramuranum; semper verè *Hebdomon* ac nominis sui, & unius ejusdemque videlicet VII. milliariorum ab Urbe distantiæ.]

FR. LINDENBROGI

FR. LINDENBROGII J. C.

AUCTIORES

OBSERVATIONES

IN

AMMIANUM

MARCELLINUM:

Et in eumdem

COLLECTANEA

VARIARUM LECTIONUM.

FR. LINDENBROGII J. C.

PRÆFATIO

AD LECTOREM.

ISTORIARUM *cognitio, cùm per se res delectabilis sit: tum verò cuicumque in celebritate & luce publica versanti maximè utilis necessariáque. Sed ne cæco quodam judicio atque profani vulgi errore decepti, falsa pro veris amplectamur, & insuperhabitis melioribus in deterioribus occupemur, delectu maximè opus esse nemo sanus negabit: eosque Scriptores præferendos, qui non tam oratione vinnula ac venustula aures legentis oblectent, ceterum à rebus steriles sint atque inanes, quàm qui sapientiæ præceptis rerúmque gravissimarum exemplis informare animum possint.*

Eo in numero jure meritoque collocandum censeo Ammianum Marcellinum, Auctorem serium & ingenii elegantis: quem non magis in manibus hominum versari miror, immo indignor. Cujus si integra historia exstaret, quam à Nervæ principatu ad Valentiniani & Valentis Impp. obitum perduxit, esset profectò qui aliorum jacturam æquiore animo ferremus. De rebus sanè majorum nostrorum à Taciti ævo natum Scriptorem habemus neminem, qui memoriæ aut plura, aut exactiora tradiderit. Quippe non audita narrat, sed visa; nec ab aliis saltem acta, sed quibus ipsemet sæpe interfuit, laborum particeps periculorúmque: qui & stipendia adversus Germanos meruit, & plerasque Germaniarum partes lustravit: quo nomine ut Germanus meritò illum amo. Præter omnifarium doctrinarum genus quo deliciatur, sententiis creber est & aptus; consiliorum diligens observator: nec publica tantùm & cuivis in oculos incurrentia, sed arcana quoque & quæ intra aulam, ut dicitur, notat, judicio minimè vanus. Nisi quòd in multiplicibus illis regionum descriptionibus, rerúmque naturalium disquisitionibus pæne intempestivis in leges historicas nonnihil videtur peccare: quorum alterum philosophi proprium; alterum periegetici est, & orbis situm narrantis.

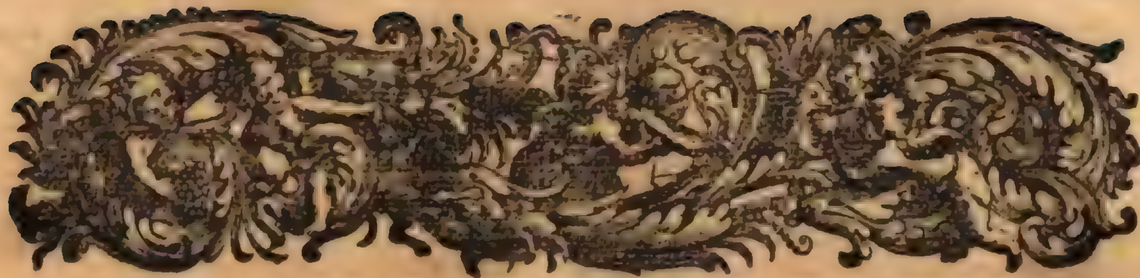
De stilo ejus, quem nescio qui scholastici vituperant, sic sentio. Durus ille quidem & asper, si cum Augusti ævo conferatur: at verò ornatus & suas habens veneres, si posteriora tempora & sæculum Auctoris, originémque ejus & sectam spectes. Qui cùm Græcus natione esset, & castra sequeretur, castrensi, immo aulica quoque dictione usus est. Nam & ipsi Imperatores, & qui in Comitatu eorum elegantiores videri volebant, ita tum loquebantur. Tamen ut in senticeto rosæ nonnumquam & lilia succrescunt; ita in ejus stili aspritie velut flosculi quidam elegantiarum urbanarum appa-

rent, qui cum Livianis de jure Latinitatis oppidò certare possint : unde neque Priscianus Grammaticus veritus est auctoritate ejus uti. Itaque si minùs interdum placet & obscurus esse videtur : obscuritates non adsignemus culpæ scribentis, sed inscitiæ non assequentis, ut apud A. Gellium Sex. Cæcilius inquit. Robur addunt inscitiæ corruptelæ, quibus adeo turpiter interpolatus hactenus fuit, ut ipsus sese, si postliminio mortis in vitam animaretur, credo sæpissime non intelligeret. Idcirco impensè operam dedi, uti quæ mendosa sunt, quantum ejus fieri potuit, tollerem, obscura illustrarem.

Et mendorum quidem fœdissimorum nævos innumeros demsi, ope membranarum adjutus, quarum fragmenta vetusta penes me haud ita olim in Galliis fuere. Quibus accessit codex Florentinus, qui in Bibliotheca S. Marci adservatur : non ille quidem valde vetustus, ex vetusto tamen, eóque haud malo ut apparet exemplari descriptus. Illum calente tum sidere cælestis Leonis, ut æstus ardorem miti secessu vitarem, totum in Marciana æde accuratè contuli : sine quo si fuisset, manum numquam operi admovere ausus essem. Atque etiamnunc aliquammulta vitia hærent, quæ altiùs radices egisse videntur, quàm ut facilè exstirpari possint.

In Observationibus id potissimum adnisus sum, non ut singularum emendationum rationem per minutias redderem : longum id fuisset, & cui bono? sed quæ haud ita facilè ab omnibus intelligi posse putabam, vel ab aliis Historicis lucem desiderabant, ea ut explicarem : breviter omnia & veluti per indicem tantùm ostendens, quid cuique inservire maximè possit. Quod si commodè sub manus cessit, sat est : certè hæc operæ impensæ summa est. Feliciter.

FR. LINDENBROGI J. C.

OBSERVATIONES IN AMMIANI MARCELLINI LIBRUM XIV.

Pag. 1. OST *emensas insuperabilis expeditionis eventus:*] Intelligit bellum, quod cum Magnentio vario Marte in partibus Galliæ gestum fuit. Etenim *ingentes Romani Imperii vires ea dimicatione consumtæ sunt, ad qualibet externa idoneæ.* Eutrop. lib. x. Qui tandem diversis prœliis victus, ὁ καταχθεὶς ἀπογνώσει ἑαυτὸν ἀνελὼν σωτηρίας ... ἐπιδόντα. Zosim. lib. II. Socrat. Histor. Eccles. lib I cap. XXXVII. Sozom lib. IV. cap. VI. Nicephor. Callist. lib. IX. cap. XXXIII. Qua victoria pop. Rom. lætus publicè honorem Constantio habitum ivit; uti id in partem indicat hæc Inscriptio vetus: RESTITUTORI URBIS ROMÆ ATQUE ORBIS ET EXSTINCTORI PESTIFERÆ TYRANNIDIS D. N. FL. JUL. CONSTANTIO VICTORI AC TRIUMFATORI SEMPER AUGUSTO NERATIUS CEREALIS V. C. PRÆFECTUS URBI VICE SACRA JUDICANS D. N. M. QUE EJUS.

Per stationes hibernas] Ita Mſ. ut & lib. 16. *Milite disperso per stationes hibernas.*

Cæsaris Galli, qui ex squalore nimio miseriarum] Notat hîc Zosimus vafritiem Constantii Imp. qui Gallum specie quidem Persis resistendi, reapse autem ut eo faciliùs cum è medio tolleret; in participatum Imperii vocavit. Idem de Juliano Amm. lib. XVI. *Rumore tenus ubique jactabatur, quod Julianus non levaturus incommoda Galliarum electus est, sed ut possit per bella deleri sævissima.* Eunapius Sard. in Maximo: πεμφθεὶς δὲ ὁ Καῖσαρ (*Julianus*) ἐπὶ Γαλατίας, οὐχ ἵνα βασιλεύῃ τῶν ἐκεῖ μόνον, ἀλλ' ἵνα ἐν τῇ βασιλείᾳ διαφθαρῇ. Sozomen. lib. 5. cap. 2. * Zonar. tom. 3. pag. 18 Καίσαρα δὲ τοῦτον ἀναγορεύσας ὁ αὐτοκράτωρ Κωνστάντιος, εἰς Γαλλίας ἐξέπεμψε μετ' ὀλίγων πάνυ στρατιωτῶν εἰς ὑπόνοιαν ἐντεῦθεν ἐγγενέσθαι, ὅτι οὐ κοινωνὸν τῆς ἀρχῆς τὸν Ἰουλιανὸν ὁ Κωνστάντιος εἵλετο, ἀλλ' ὡς ἐκβαλὼν αὐτὸν σχήματι τὸ σχῆμα περιέβαλε τὸ τοῦ Καίσαρος, ἵν' ὑπὸ τῶν πολεμίων διαφθαρῇ, μὴ ἔχων δύναμιν πρὸς τὸν κατ' αὐτῶν πόλεμον ἀξιόχρεων. *Constantius Imper. eum (Julianum) jam Cæsarem, cum paucis omnino militibus in Gallias abiegavit: ut inde suspicio nasceretur, Julianum non delectum esse Imperii Collegam, sed ad dissimulandas insidias habitu Cæsareo ornatum esse, ut paribus tanto bello copiis non instructus, ab hostibus caderetur.* Sic Nero Rubellium Plautum in Asiam specie tutioris inventæ: Othonem in Lusitaniam per speciem honoris sepoſuit: & Galba Virginium ab exercitibus Germaniæ secum abduxit. Vid. Tacit. * Sic Rufinus Galli Cæsaris avunculus ad sedandos ob annonæ caritatem tumultuantes milites missus fuit, ut hoc insidiarum genere periret. Amm. lib. XIV. Et Ursicinus contra Silvanum mittebatur, ut ita interimeretur, ne superesset scrupulus impendio formidandus. Ammian. lib. XV. Sanè non rarò ludunt hunc lusum viri magni, ut exemplis aliis antiquis & novis doceri posset nisi periculosum. Vide Gruteri Discurſ. Polit. lib. 2. pag. 124 &c.

Principale culmen] Sic *principalis cognitio*, apud Tryphonianum l. fin. ff. ubi pup. educ. *Principalis auctoritas*, Papinian. l. 50. ff. de heredib. *Principalia arma*, Vell. Paterc. lib. 2.

Pag. 2. *Gentilitate Constantini nominis*] Legendum *Constantii nominis.* Aurel. Vict. *Magnentius fratri Decentio Gallias · Constantius Gallo, cujus nomen suo mutaverat, Orientem Cæsaribus commiserant.* Cedren. p. 246. Κωνσταντῖνος τὸν ἀνεψιὸν Γάλλον Καίσαρα ἀναγορεύσας, καὶ Κωνστάντιον μετονομάσας, ἐν τῇ ἀνατολῇ ἀπέστειλεν. Socrat. Histor. Eccleſ. lib. 1. cap. 27. *Gentilitate* autem dixit, ut inf. *Epigonus & Eusebius ob nominum gentilitatem oppressi.* Lib. XXV. *Gentilitate prope perciti nominis.* Cicero in Topicis: *Gentiles sunt qui inter se eodem nomine sunt.*

Hannibaliano Regi] Regem vocat Amm. quem alii *Nobilissimum*. Ad quam dignitatem qui promoti, participes quodammodo Imperii erant, & jam Cæsarianæ majestatis velut designati heredes. Itaque purpurea quoque veste, quæ solum Principem decet, utebantur. Zosim. lib. II. pag. 692. συνάρχοι αὐτοῖς (puta Constantino, Constanti, atque Constantio) τρίτον παρὰ Δαλμάτιος Καῖσαρ ὑπὸ

Κωνσταντίου καταστάθεις, ἐπὶ δὲ καὶ Κωνσταντίνης ἀδελφῆς οὔσης αὐτῷ, καὶ Ἀρκαδίῳ ὅθεν χρώμενοι κεκοσμημένῳ καὶ ἀρχαιῷ, τὸ τῶν λεγομένων Νωβελισσίμων παρ' αὐτοῖς Κωνσταντίου τυχόντες ἀξίωμα εἶδος τὸ σχήματος. Consentanea his Photius C P. in Bibliotheca sua ex Olympiodoro scribit: Οὐαλεντινιανὸς ἐς ζῶντος μὲν Ὀνωρίου Νωβελίσσιμος γίνεται. Et pag. 114. Ἐπιλαμβάνει αὐτὴ (Placidia) μὲν δὲ τὸ Αὐγούστης, ὁ δὲ Οὐαλεντινιανὸς δὲ τὸ Νωβελισσίμου ἀξίωμα. * Marcellinus Comes Indictione v. Mavortio solo Co^s^. anno Regiæ urbis conditæ CXCVII. *Justinus Imp. Julianum ex sorore sua nepotem, jamdudum à se Nobilissimum designatum, regni quoque sui successorem creavit.* Nobilissimi hi æquiperari possunt iis, quos Galli vocant *Princes du Sang.* * Apud Scævolam l. 3. ff. de natal. restit. *Sanctissimus & Nobilissimus Imperator* vocatur M. Antoninus: l. 31. C. de Transactionib. *Impp. Valerianus, Gallienus, A. A. & Valerianus Nobilis Cæsar:* l. 4. C. de privileg. cor. *Honorio N B. P. & Evodio Coss.* Inscriptio vetus in Britann. OB HONOREM PHILIPPI IMPERATORIS NOBILISS. SEMPER AUGUSTI ET PHILIPPI CÆSARIS NOBILISSIMI. Quo titulo etiam gaudebant Principum filiæ & sorores, l. fin. C. Theod. de lustr. conl. *Si ad domum Domina ac venerabilis Augusta Pulcheria germana nostra, seu Nobilissimarum sororum pietatis nostra pertineat.* Et in alia Inscriptione: JULIÆ NOBILISS. PUELLÆ FILIÆ GALLIENI AUG.

Pag. 3. *Megara quadam mortalis*] Latin. Pacat. in Panegyr. Theodosii: *Belli civilis Megara.*

Rumigerulus] Gloss. *Rumigerulus*, θρυλητής. * Ivo Carnot. Ep. 87. *Monachos rumigerulos, de loco ad locum discursantes.* Joh. Sarisber. Epist. 167. *Non facile rumigerulo credidi:* & alibi apud eumdem in Epistolis. Adam. Brem. c. 155. *Accesserunt cotidie alii Gnathones, parasiti, somniatores, & rumigeruli.* *

Artium nefandarum] Vid. Tit. Cod. de mal. & mathem.

Pag. 4. *Palatii pseudothyrum*] Utitur hac voce auctor Comœdiæ, cui Querolus nomen: *Eamus ad pseudothyrum quam bene nosti.* ARB. *Quid si illuc clausum est?* * Sulpicius Severus pag. 393. Vide locum. Cicero Verrin. 2. pag. 96. *Per pseudothyrum revertantur.* * Orosius lib. 7. cap. 6. de Claudio Imp. *Per pseudothyrum in palatium refugiens.* Id Sueton. dixit eamdem historiam narrans, cap. 18. lib. 5. *Postico evadere in palatium.* Tacit. III. Annal. *Per aversam palatii portam:* ut & Livius lib. X. *Nocte per aversam portam silentio excesserunt.* Galli dicunt, *une fausse porte.*

Tamquam licentia crudelitati indulta.] Locus hic unicus est quem hujus Auctoris ab antiquis laudari memini. Adducit autem illum Priscian Gramm. lib. IX. hisce verbis: *Indulsi, indulsum vel indultum. Unde Marcellinus rerum gestarum* XIV. *Tamquam licentia crudelitati indulta.* Cui consimilis alius locus inf. *Indulta licentia vitiis:* lib. XXVII. *Tamquam peccatis indulta licentia.*

Pag. 5. *Nec vox accusatoris ulla, licèt subditicii, in his malorum quarebatur acervis*] Vulg. *licèt subditi*, malè. Ipse Amm. inf. *Cùm accusatores quasitoresque subditicios sibi consociatos ex iisdem foveis cerneret emergentes.*

Excogitatum est super his, ut homines quidam ignoti] Idipsum de Tarquinio Superbo narrant Historiæ. Dionys. Halicarn. lib. IV. ἦσαν δ' αὐτῷ (Tarquinio) πολλαχῇ διεσπαρμένοι κατάσκοποί τινες, καὶ διηρεύνων τὰ λεγόμενά τε καὶ πραττόμενα, λανθάνοντες τοὺς πολλούς, οἱ συγκαθιέντες εἰς ὁμιλίαν τοῖς πολλοῖς, καὶ ἔστιν ὅτε κατὰ τοῦ τυράννου λέγοντες αὐτοὶ πρῶτοι τὰς ἑκάστου γνώμας ἀνελάμβανον. ἔπειτα δὲ ἐνέδειξαν, τοῖς καθεστηκόσι πράγμασιν ἀχθομένους κατεμήνυον πρὸς τὸν τύραννον. αἱ δὲ τιμωρίαι κατὰ τῶν ἐλεγχθέντων ἐγίνοντο πικραὶ καὶ ἀπαραίτητοι. Similia ferè de Tiberio scribit Xiphilin. pag. 233. De Alexandro Severo Lampridius pag. 182. *De omnibus hominibus per fideles suos semper quasivit, & per eos, quos nemo nosset hoc agere.* Sic Hadrianus per frumentarios sermones secretos expiscabatur.

In penetrali secreto] Glossar. vet. *Penetrale secretum, secretarium*, ἀπόρρητον.

Peragranter] Sic inf. lib. 28. *Transeunter.* * Cassiodor. de divin. lect. c. 28. p. 244. b. August. de Civit. lib. 15. c. 23. *Quastionem transeunter commemoratam.* *

Amphiarao] Oiclei filius Amphiaraus, rudis & idiota initio, καὶ οὐ *μάντις*: qui cùm apud Phliasios obdormivisset, repente vates prodiit. Pausan. in Corinth. pag. 56. Ὄπισθεν τῆς ἀγορᾶς ἐστιν οἶκος ὀνομαζόμενος ὑπὸ Φλιασίων μαντικός, ἐς τοῦτον Ἀμφιάραος ἐλθὼν, καὶ τὴν νύκτα ἐγκατακοιμηθεὶς, μαντεύεσθαι τότε πρῶτον, οἱ Φλιάσιοί φασιν, ἤρξατο. Templum & ara illius apud Oropios fuit. Pausan. in Attic. Vide Theodoret de Oraculis, Serm. x.

Martio] Livius lib. XXV. Plin. lib. VII. cap. XXXIII. Arnob. advers. Gentes lib. I. Symmach. lib. IV. Epist. XXXIV. * Macrob. Saturn. I. c. 17. * Isidor. Hispal. Etymol. lib. VII.

Parietes arcanorum soli conscii] Cicero pro Cluent. *Parietes nuptiarum testes.*

Qua abruptè mariti fortunas trud.] Hanc lectionem, quæ verissima est, è vestigiis Ms. cod. eruimus: antè corruptè admodum legebatur: *Abrupta è mariti fortuna stoidebat.* Sic alibi Auctor noster loquitur, lib. XV. *Damnabantur abruptè.* * Lib. 10. & lib. 18. C. Theod. de petit. vel ultro dat. *Lucrum abruptum.* L. 1. §. 4. ff. Quar. rer. actio non detur: * *Periculum abruptum.* Aurel. Vict. in Alexand. *Romanum statum quasi abrupto pracipitavere.*

Lenitate feminea ad veritatis humanitatisque viam] Ut Livia Augusti conjux fecit, de qua Dio Cass. lib. LV. & Plotina Trajani apud Sext. Aur. Victor.

Vesperi per tabernas palabatur] Paul. Diacon. Hist. Long. lib. VI. c. XXXV. de Aripetto: *Hic in diebus quibus regnum tenuit, noctu egrediens, & hac illacque pergens, quid de eo à singulis civitatibus diceretur per semetipsum explorabat: ac diligenter qualem justitiam singuli judices populo suo facerent, investigabat.* Recentius hujus rei exemplum habemus in Friderico Seniore Imp.

Pag. 6. *Pernoctantium luminum claritudo*] D. Hieronym. Epist. XIV. *Dum audientiam & circulum lumina jam in plateis accensa solverent, & inconditam disputationem nox interrumperet.* * Sumtus in hæc luminaria de publico præstiti, l. 19. C. de oper. pub. * Mos bono publico introductus, & nunc in multis rectè constitutis Rebuspublicis frequens.

Thalassius vero ea tempestate Prafectus Pratorio. Prasens] Hæc vera distinctio est, ut inf. lib. 23. *Prafectus Sallustius Prasens.* * Concil. Constantinop. Act. 5. p. 724. 725. τῷ ἐνδοξοτάτῳ μαγίστρῳ τῶν θείων ὀφφικίων καὶ τοῖς μεγαλοπρεπεστάτοις στρατηλάταις τῶν ἐν πραισέντῳ ἑκατέρων δυνάμεων. *Illustrissimo Magistro sacror. officiorum; ac strenuissimis Magistris militum sacra prasentia utriusque exercitus.* * Dignitas Præsentis ἔνδοξος fuit. Theophylact. Simocat. lib. I. τὴν τῶν ἐφεστώτων τὴν αὐλὴν Ῥωμαίοις λεγομένην πραισέντων ἡγεμονίας τιμήν. Lamprid. in Alex. Severo: *Si unquam alicui Prasentium successorem dedit, semper illud addidit: Gratias tibi agit Resp.* * Jordanes de regnor. successione in fine: *Artabanes evocatus, Magistri militum Prasentis accepit dignitatem.* * Viri illustris Magistri militum Præsentalis, & magisteriæ in Præsenti potestatis, mentio in Notitia Imperii.

Pag. 7. *Celsa potestates*] Inf. pag. 50. *Circumdatus potestatum cœtu celsarum.* Lib. XVI pag. 140. *Celsarum potestatum assensus.* Ita *sublimes potestates*, l. 2. C. de his quæ ex pub. *Illustres potestates*, l. 2. C. de execut. & exact. *Saculi potestates*, Hieron. ad Nepotian.

Isauri quibus usitatum est] Isaurorum latronum meminit l. *Provinciarum*. C. de feriis. Gloss. Nomic. Ἴσαυροι οἱ ἅρπαγες, οἱ φῶρες, καὶ οἱ χοσιάρι. ις. κυρσάρει. Vid. Strab. lib. XII.

In amphitheatrali spectaculo feris] Moris hujus origo apud Tertull. de spectac. cap. XII. exempla verò apud Historicos passim. Eutrop. lib. x. de Constantio: *In Galliis & militum & provincialium ingenti jam favore regnabat, cæsis Francis atque Alemannis, captisque eorum Regibus, quos etiam bestiis, cùm magnificum spectaculum muneris parasset, objecit.* Eleazarus apud Egesipp. lib. 5. in illa ad Judæos Oratione, qua in proprias necessitudines ac viscera sæviendi auctor illis est, ne per ludibrium pompæ reserventur spectaculo, dum mala captivitatis recenset, inter alia sic ait: *Subeundi quoque morsus ferarum ad victorum spectaculum, quod diversis jam celebratur arenis urbium, vel exemplo nobis debet esse pudendum, vel visu miserabile, ut reservemur aut bestiis, aut fratribus prœliaturi.* Cùm ergo tale Romanor. institutum, non video cur præter morem Ammianus Isauros feris objectos dicat.

Pag. 8. *Merces avertebant*] Plaut. Trinum. *Prædam avertere.* Livius lib. 37. *Ingentem prædam intra paucos dies avertebant.*

Scironis prærupta letalia] Pomp. Mela lib. II. cap. III. *Scironia saxa sævo quondam Scironis hospitio etiamnunc infamia.* Stat. Papin. Thebaïd. lib. 1. *Infames Scirone petras.* Fabularem historiam explicant Hygin. fab. XXXVIII. Lactant. in Stat.

Adventicium nihil] Inf. pag. 42. *advecticiis affluere copiis.* In Ms. tamen *adventicium* legitur. Sic lib. XV. *adventiciis effeminati deliciis*, pag. 102. Et mox, *merces adventicia.* Sic *species adventicia*, l. unic. C. Theodos. De saccar. per port. Rom.

Densis intersapientes itinera prætenturis] Corruptissimus est locus, ut vulgo legitur: *Densis inter obsidentium itinera prætent.* Tendere, prætendere, prætenturæ, tensuræ, vocabula sunt castrensia. Glossar. vet. *Prætentura*, προβολή, ἀντέχισμα. Προβολή, *objectus, obtentus.* Valer. Max. lib. 2. cap. 8. *Neve quis intra castra tenderet, neve locum extra assignatum vallo aut fossâ cingeret.* Egesipp. lib. 5. cap. 20. *Castellum in quo prætendebant.* Eod. lib. c. 24. *Subtraxerunt sese insidiis latrocinantium, & custodiis prætendentium.* Ita enim ex Ms. cod. hic locus restituendus est. Hyginus Gromaticus in lib. de castrametatione, quem nondum typis publicatum Ms. habeo: *Exploratores in striga cohortis prima prætendunt.* Inde ergo *prætentura* & *tensura*, quarum in eodem lib. mentio frequens. Ipse Ammian. lib. 25. *Prætentura stationesque agrariæ tutis rationibus ordinata.* Lib. 31. *Prætenturas stationesque disponebat agrarias.*

Globos confertos] Vel *confertos*: ut Curtius Ruf. lib. III. *Conferti & quasi cohærentes tela vibrare.* * Ammian. lib. 16. pag. 142. *In lævo cornu locavere confertum.* Lib. 19. pag. 215. *Conferti valido cursu.* Vid. p. 389. 475. P. 411. *confertius resistentes.* *

Pag. 9. *Cum se impares nostris fore congressione stataria*] Lib. XX. *Legionesque augent juventutis valida supplementis, quarum stataria pugna per Orientales sæpius emicuere procinctus.* Græcis Σταδαία μάχη. Pollux, ut in Antholog. lib. 1.

Εἷς ὡς ἐν σταδίῃσιν ἔσω δύο ἐχθρὸς ὄλλ.

Zosimus lib. IV. de Hunnis: μάχην μὲν σταδίαν ὅτι δυνάμενοι τὸ σύμπαν, ὅτι εἰδότες ἐπαχθεῖν. Stataria ergo pugna est, cùm pede collato vir virum legit, nec quisquam loco recedit: uti eam optimè describit Plautus in Amphitr. Act. 1. Sc. 1.

——*fugam in se tamen nemo convortitur,*
Nec recedit loco, quin statim rem gerat.
Animam amittunt priùs, quàm loco demigrent:
Quisque uti steterat jacet, obtinetque ordinem.

Ita gradatiæ pugnæ mentio apud Diomed. lib. 3. cap. 2. *Iambicum gressum prisci Apuli Daunium à duce suo Daunio prodiderunt, quòd is cùm primus adversus acrem Diomedis pugnam bellum asperum misisset, gradali pugna duos dimicare instituit, ut collato pede assequente paulatim dextero, distentoque & progrediente lævo, & brevi successu & longo distentu gradus simul & visus firmaretur.* Aliarum pugnarum appellationes, velut Planariarum, Concursatoriarum, Expeditionalium, apud hunc nostrum Ammian. in facili erit observare.

Supercilia fluvii] Infr. *supercilia Nili. supercilia fluminis, Rheni.* Pag. 150. *Supercilia Rheni.* Lib. 17. pag. 171. *Superciliis imposita fluminis Mosa.* Græci ὀφρύν τοῦ ποταμοῦ dicunt. Polyb. lib. 2. παρ' αὐτὴν τὴν ὀφρύν τοῦ ποταμοῦ ποιούμενος τὴν ἔνταξιν.

Magnitudine angusti gurgitis & profundi] Eodem modo infr. lib. 24. *Angusta fluminis interluvies & præalta transiri vado non potuit.*

Piscatorios quærunt lenunculos] Non. Marcel. *Lenunculus, navigium piscatorium.* Gloss. *Lenunculus*, πίπλος, σκαφίδιον. * Vid. Gellium lib. x. c. 25. Tacit. Annal. 14. *Occursu lembunculorum Lucrinum in lacum vectam*, pag. 309. Dubio procul legend. *Lenunculorum.* Cæsar de bello Civili lib. 3. cap. 43. *Pauci lenunculi ad officium imperiumque conveniebant.* * Sallust. *Primo indicit forte super noctem in lenunculo piscantis.* Amm. lib. XVI. *Lenunculo se commisisse piscantis*: quod idem narrans Sueton. lib. 1. dixit: *Parvulum navigium obvoluto capite conscendisse.* Florus: *Speculatorium navigium.* Ab hisce lenunculis corpus lenunculariorum, ad similitudinem naviculariorum, aliorumque corporum. Inscript. vet. Romæ: PATRONO CORPORIS LENUNCULARIORUM AUXILIARIORUM OSTIENSIUM. Et in tabula marmorea: ORDO CORPORATORUM LENUNCULARIOR. TABULARIORUM AUXILIARES OSTIENSES.

Temere contextis ratibus] Ut* Auson. Perioch. V. Odyss. *Contextu ratis temere properata navigationem solus aggreditur.* * Sallust. *Castella & oppida temere munita.* Apul. *Domus temere contecta.* Temere est σχεδίως: unde navigia ipsa, de quibus hic agitur, *schedia* vocantur. Festus Pomp. lib. XVII. Ulpian. l. 1. §. 6. ff. de exercit. action. Suid. σχεδία, ἡ ἐκ τῶν ἐπιτυχόντων, ἢ ὀλίγος πεποιημένη ναῦς. Hesych. & Theophylact. Simocat. lib. VIII. τὰς λελυμένας σχεδίας συρράψαντες, ὁμοθυμαδὸν τὸν ποταμὸν διεπέρασαν.

Pag. 10. *Relictum in sedibus*] Sæpissime hæc vox apud Ammian. Veget. & ejus sæculi Scriptores. Inf. lib. 17. *Militares numeri destinatas remearunt sedes.* * Pag. 169. *Frumentum in sedibus consumendum.* * Lib. 20. *Redire nunc ad sedes. Sedes* autem sive *sedeta* sunt loca, in quibus milites citra expeditionum necessitatem commorantur. Unde in l. fin. C. Quib. non. obst. long. temp. & Institutor. Justinian. lib. 2. Tit. de milit. testam. illa verba, *citra expeditionum necessitatem, in aliis locis, vel suis ædibus degunt*, corruptè hactenus sic legi certum est. Restituenda autem hoc modo, *in aliis locis, vel suis sedibus*: quod Theophili confirmatur auctoritate, sic vertentis, ἐν τοῖς λεγομένοις αὐτοῖς ζεδίτοις: ut etiam l. 18. C. de Episc. audient. *In suis sedetis sive stationibus.* In Glossario nomico *sedeta* interpretantur σεντίδαι. Et in aliis Gloss. ζεδίτοις, καθίσμασι, σεντίναις.

Triduum & trinoctium] Similiter Fest. Avien. in Descript. oræ maritimæ: *Cursus carinæ biduo & binoctio est.* Tacit. Annal. 3. *Dum ne plus quàm binoctium abesset.*

Hastisque feriens scuta, qui habitus iram pugnantium concitat] Mos militaris, diverso gestu vel strepitu diversas quoque animorum affectiones notans. Inf. lib. 15. *Militares omnes horrendo fragore scuta genibus illidentes, quod est prosperitatis indicium plenum: nam contrà cùm hastis clypei feriuntur, iræ documentum est & doloris.* Lib. 16. *Ardoremque pu-*

guandi hastis illidendo scuta monstrantes. Lib. 21. *Vnanimanti consensu voces horrendas immani scutorum fragore miscebat.* Eodem lib. *Hastasque vibrantes irati, post multa quæ benevole responderant, petebant se duci protinus in rebellem.* Lib 23. *Sublatis altiùs scutis nihil periculosum fore vel arduum clamitabat.* Curt. lib. x. *Nulli placebat oratio: itaque suo more hastis scuta quatientes, obstrepere perseverabant.* Et post alia: *Sequitur phalanx hastis clypeos quatiens, expletura se sanguine illorum, qui affectaverant nihil ad ipsos pertinens regnum.* Vide Livium lib. XXXVIII. p. 313. Cæsar. de bello Gall. lib. VII. Tacit. Histor. lib. V. & in lib. de morib. Germ. * Polybius lib XV. pag. 701 Οἱ ῥωμαῖοι κατὰ τὰ πάτρια συναλαλάξαντες, καὶ συμψοφήσαντες τοῖς ξίφεσι τοὺς θυρεούς, προσέβαλλον τοῖς ὑπεναντίοις. *Romani more patrio clamorem tollentes, & gladiis scuta quatiendo perstrepentes, irruunt in adversos.* Idem pag. 430. *Sono armorum tripudiisque (ita illis Germanis mos) approbata sunt dicta.* *

Propugnaculis insistebant & pinnis] Inf. pag. 113. *Inter propugnacula visebatur & pinnas.* Propugnacula sunt προμαχῶνες, pinnæ ἐπάλξεις. Synes. Constit II μέχρι ποτὲ παρ' ἐπάλξιν στήσομαι; μέχρι πότε τηρήσω ὃ μεταπύργιον;

Pag. 11. *Mente quadam versatili*] i. *versabili*: ut inf. *versabilis motus, versabilis Princeps, versabiles Sarmatæ, &c.*

Pag. 12. *Stationibus servabatur agrariis*] Inf. lib 16 *Stationes prætendit agrarias.* Liber de reb. bell. cap. de limit. munit. *Munitione possessorum distributa sollicitudo sine publico sumtu constituat, vigiliis in his & agrariis exercendis.* Veget. lib. 1. c. 3. *Si longior expeditio emergit, in agrariis plurimum detinendi sunt, proculque habendi à civitatis illecebris.*

Pag. 13. *Saraceni nec amici nobis umquam, nec hostes optandi*] Qui tamen fœderis vinculo in Romanam postea convenere societatem. Novell. XXXI. Imp. Theodos.

Pag. 14. *Alibi mulier nubat, in loco pariat alio*] Ita de Hunnis lib. XXXI. *Nullus apud eos interrogatus respondere unde oritur potest, alibi conceptus, natusque procul, & longiùs educatus.*

Pag. 16. *A Principis salute velut filo pendere statum orbis terrarum*] Prudenter hoc quidem & laudandum. Ut enim inquit Egesipp. lib. 5. cap. 30. *in milite unius sors est, in Imperatore universorum periculum.* Unde in acclamationibus sollemnis hæc vox est: SALVA ROMA, QUIA SALVUS IMPERATOR Lamprid. in Alex. Sever. L. 2. C. Theod. de veteranis, quæ est l. 1. lib. XII. Tit. XLVII. C Justin. *Cum introisset principia, & salutatus esset à Præfectis & Tribunis, & viris eminentissimis, adclamatum est: Auguste Constantine, Dii te nobis servent, vestra salus, nostra salus, verè dicimus, jurati dicimus.* Phædrus lib. v. fab. LXXXVIII.

Lætare incolumis Roma, salvo Principe

Locutus autem Ammian. ad imitationem Val. Max. lib. VI. cap. IV. § 1. *Cùm admodum tenui filo suspensa Reip. salus ex sociorum fide penderet.*

Propositum accendente adulatorum cohorte] Notat hoc vitium in Constantio Julianus in Epist. & Ammian. lib. 18.

Pag 18. *Ad Comitatum Imperatoris*] Id Galli dicunt, *à la Cour de l'Empereur.* Constantius Imp. in rescripto ad Taurum l. 7. C. de malef. & mathem *Qui in Comitatu nostro sunt, ipsam pulsant propemodum majestatem.* L. 6. 7. C. Theod. de leg. & decret. legat. *Perducere ad Comitatum.* Plura de hac locutione jam notata ad Symmach.

Pag. 19. *Vrbem æternam*] Sic locis infinitis appellatur, non solùm ab Amm. sed ab ipsis etiam Iu pp. ut ex illorum Constitutionibus notum. In nummis quoque antiquis, insidens scuto Roma, victoriam dextra, scipionem sinistrâ gerens, cum hac inscriptione videtur: ROMA ÆTERNA. Alia ambitiosæ hujus urbis elogia alibi congessimus. Lubet nunc tantùm pauca ex aliis Auctoribus collecta huc apponere. Et quidem Romæ urbis laudes elegantissimis versibus canit Lesbia Erinna apud Stobæum cap. XLVIII. de Fortitudine, p. 166. & Aristid. Orat. de ea integra * Claudian. lib. 3. de laud. Stilicon.* Marcian. Heracleota, pag. 10. ἄστρον τι κοινὸν τῆς ὅλης οἰκουμένης. Polemon: ἄστρον τῆς ὅλης οἰκουμένης. Eunapius Sardian. in Proæres. βασιλεύουσα ῥώμη. Rutil. Numat. lib. 1.

——Regina tui pulcherrima mundi,
Inter sidereos Roma recepta polos.

Æthic. Cosmog. *Domina totius mundi Roma.* Solin. *Caput orbis.* Jul. Frontin. *Regina & Domina orbis.** Marinus in vita Procli, βασιλὶς πόλις, p. 165.* *Marti. terrarum Dea, cui par est nihil, & nihil secundum.* * Cicero Catilin. IV. eam vocat lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium. *

Virtus convenit atque Fortuna] Mutuatus est hæc, ut & alia quæ sequuntur à Luc. Floro lib. 1. *Tot laboribus periculisque jactatus (pop. Rom.) ut ad constituendum ejus Imperium contendisse* VIRTUS *&* FORTUNA *videantur.* * Imitatus est Arnulfus Lexoviens. Episc. pag. 44. b. *Vt ad constitutionem Ecclesiæ illius contendere Virtus & Fortuna viderentur.* * Ita de Alex. Mag. Curtius lib. x. *Fatendum est cùm plurimum Virtuti debuerit, plus debuisse Fortunæ, quam solus omnium mortalium in potestate habuit.*

Ab incunabulis primis] Flor. lib. 1. *Si quis pop. Rom. quasi hominem consideret, totamque ejus ætatem percenseat, ut cœperit, utque adoleverit, ut quasi ad quemdam juventæ florem pervenerit, ut postea velut consenuerit, quatuor gradus processusque ejus inveniet.* * Videndus omnino Lactantius de divino præmio c. 15. p. 420.

Pag 20. *Nomine solo aliquoties vincens*] Fama & nominis auctoritas, maximum in bello pondus. Justin. lib. 42. *Plus Cæsar magnitudine nominis sui fecit, quàm armis alius Imp. facere potuisset.* Livius lib. 27. pag 664. *famam*, inquit, *conficere bella.* Curt. lib. 3. *famâ bella constare.* * Lib. 4. *Famam quoque quâ plura quàm armis everterat, ratus leviorem fore, si Tyrum, quasi testem se posse vinci, reliquisset*, p. 40. Lib. 5. p. 135. *Sed nomen Alexandri & fama maximum in bello utique momentum.* * Vid. Plin. lib. 4. Epist. 11.

Leges fundamenta libertatis] Versus antiquus in lib. Epigram. pag. 23. *Iuri servitium defer, sic liber haberis.* Leges enim timere, maxima est securitas. Synes. Epist. 2. Ἀφοβία μεγίστη, ὁ φόβος τῶν νόμων.

Cæsaribus tamquam liberis suis regenda] Puta cùm populus in eos omne imperium suum potestatemque contulit, l. 1. ff. de Constit. Imp. Instit. de jur. natur. gent. Idque ex lege Regia, lata olim de potestate Romuli, & relata de Imperio Octavii: ut ex Dione constat lib. LIII. Cujus quidem legis mentio iterum l. 1. ff. de mort. infer.. l. 1. § 2. de vet. jur. enucl. l. 3. C. de testam.

Pompiliani securitas temporis] Numæ Pompilii. Claudian. IV. Consulatu Honor.

——notis regimur fruimurque quietis
Militiaque bonis, ceu bellatore Quirino,
Ceu placido moderante Numa.

Pag. 21. *Patriam esse convenit gloriosam*] Magna laus, patria laude digna: unde quorum vitas extollere volumus, eorum patriam & originem prædicare quoque solemus. Hilar. in vita Honorati. Inde Libanius Sophista cùm Philippum Regem vituperare vellet, patriam quoque ejus depressit, p. 105. τί γὰρ ἄν τις εἴποι περὶ αὐτοῦ καλόν; τὴν πατρίδα, ἀλλὰ βάρβαρος ἦν. ὁ τῆς πόλεως μέγεθος; ἢ τί φαυλότερον τῆς πόλεως; *Ecquis nam aliquid præclari de illo dicat? patriamne laudabit? atqui barbarus fuit. Vrbis magnitudinem? at quid illa utilius fuit?*

Æternitati commendari per statuas] Ob merita

vitæ imagines, ſtatuæ & tituli rependuntur, inquit Tertull. de anim. cap. XXXIII. Qui ſanè honor ut non vulgaris eſt, ita ambitioſè nimis cum multi affectabant: adeo ut legibus cavere neceſſum fuerit, ne inconſulto Principe, vel ſacra vice judicante, alicui concederetur, l. 1. & ult. C. de ſtat. & imag. Itaque Titinnius Capito ab Imp. Trajano impetraverat, ut ſibi liceret ſtatuam L. Syllani in foro ponere, Plin. l. 1. Ep. 17. Et Æmilius Strabo V. C. cùm L. Apuleio ſtatuam de ſuo (nec enim ex deſcriptione publica id fieri leges ſinebant, l. fin. C. de ſtat.) ponere vellet, ad principes Africæ viros libello miſſo locum eidem poſtulabat. De ſtatuis alia multa Plinius lib. XXXIV.

Ex conſcientia honeſtè recteque factorum] * Cic. in Somn. Scip. *Sapientibus conſcientia ipſa factorum egregiorum ampliſſimum virtutis eſt præmium.* Cicero Philipp. 5. p. 621. *Neque enim ullam mercedem tanta virtus præter hanc laudis gloriæque deſiderat: qua etiamſi careat, tamen ſit ſe ipſa contenta, &c.* Somn. Scip. 2. c. 10. Macrob. Seneca de Clement. lib. 1. cap. 1. *Rectè factorum verus fructus ſit feciſſe, nec ullum virtutum pretium dignum illis extra ipſas.* * Symmach. lib. IX. Epiſt. CV. *In ſola conſcientia eſt fructus & ratio virtutis: nihil moror ſtatuas & publica falſa titulorum.* Plin. lib. 1. Ep. 8. *Meminimus quanto majore animo honeſtatis fructus in conſcientia, quàm in fama reponatur.* * Nec malè Arnulfus Lexovienſ. Epiſcopus p. 100. *Quòd ſi aliena bene merentibus gratia non reſpondet, merces tamen ſua virtuti non deerit, quæ potiùs interioris fructus lucra conſiderans, ſatis habet ſimpliciter apud ſe de bono felicis conſcientiæ teſtimonio gloriari.* *

Auro curant imbracteari] Inf. lib. 17. pag. 101. *auro imbracteatum. Bractea* eſt πέταλον. Plin. lib. XXXIII. cap. III. *Bracteatores*, πεταλουργοί. Jul. Firm. Aſtron. lib. VIII. *Aurificem faciet, bracteatorem, vel certè marmorarium. Bractearii*, id eſt πεταλουργοί, l. 1. C. de excuſ. artif.

Acilio Glabrioni delatum eſt primo] Livius lib. XL. *Ædem* (Pietatis) *dedicavit M. Acilius Glabrio Duumvir, ſtatuamque auratam, quæ prima omnium in Italia ſtatua aurata eſt, patri Glabrioni poſuit.* Val. Max. lib. 2. cap. 5.

Vt memorat vates Aſcræus] Nobilem illum Heſiodi locum indicat ἐν ἔργοις. α.

Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν, &c.

Cenſorius Cato] * Plutarch. in Apophthegmatib.* & in Catone: πρὸς τοὺς θαυμάζοντας ὅτι πολλῶν ἀδόξων ἀνδριάντας ἐχόντων, ἐκεῖνος οὐκ ἔχει. μᾶλλον ἔφη βούλομαι ζητεῖσθαι διά τί μου ἀνδριὰς οὐ κεῖται, ἢ διά τι κεῖται. Talis ferè mens Stiliconi, de quo lectiſſimis verſibus Claudian. lib. II. de laudib. Stilicon.

——quis devius eſſet
Angulus aut regio, quæ non pro numine vultus
Dilectos coleret, talem ni ſemper honorem
Reſpueres? decus hoc rapiat, quem falſa timentum
Munera decipiunt, qui ſe diffidit amari:
Hic ſolus ſpreviſſe poteſt, qui jure meretur.

Carruca ſolito altiores[Magnus in carrucis luxus Romanorum, quas & auratas & argenteas habuiſſe Martial. indicat lib. 3. Epig. 63. Lamprid. in Alex. Sever. Julianus Novel. XVII. Pont. Paulin. Epiſcop. Nolan. Epiſt. X. ad Sever. *——viliore aſellis burico ſedentem tota hujus ſæculi pompa, quæ honorati & opulenti poterant circumflui Senatores, proſequebatur carrucis nitentibus, phaleratis equis, auratis pilentis, & carpentis pluribus gemente Appia atque fulgente.* Hunc faſtum frugaliores Principes uti reprimerent, Imperiali edicto ſolis Honoratis intra urbem carrucarum uſum conceſſerunt, l. unic. C. Theod. & Juſtinian. de honorat. vehiculis.

Quas in colli exerta] Locus fœdè corruptus, cui neque à Mſ. medela: proponam tamen ut ibi legitur: *——quas in collis inſerta ſingulis ipſis adnectant, ne una ſubtegminum tenuitate perpiavilis expectantes...... crebris à cogitationibus maximeque.* Viderint alii, an quid inde expiſcari poſſint.

Pag. 23. *Cultorum ut putant feracium*] Sic *pinguia culta.* Feſt. Avien. in Deſcript. orb. terræ:

Tunc Piſida ferox exercet pinguia culta.

* Caſſiod. lib. 4. Var. 36. *Iſtorum culta vaſtavit.* Lib. 12. Variar. 5. *Exercitus – Lucaniæ Brutiorumque dicitur culta vaſtaſſe.* Paulinus in natali Felicis II. *Quique colunt rigui felicia culta Galeſi.* Claud. de bello Gild. n. 103. *Sufficerent Etruſca mihi, Campanaque culta.* *

Ex collaticia ſtipe Valerius] Quæ hìc ſtrictim tanguntur, ea uberiùs narrant T. Livius lib. 2. Plutarch. in vita Valerii, Dionyſ. Halicarn. lib. 5. & 6.* Seneca ad Helviam matrem lib. de conſolat.* cap. XII. Salvian. Maſſ. de provid. lib. 1.

Pag. 24. *Diſtributio ſollemnium ſportularum*] Exempla hujus rei apud Symmach.

Pro domibus excubat aurigarum] Claud. lib. 2. de laud. Stilic.

——veſtibulis foribuſque potentum excubat.

Pag. 25. *Ne Sannione quidem, ut ait Comicus*] Terent. in Eunucho Act. IV. Scen. VII.

Baſternis] Gloſſar. Nomicum: Λεκτίκιον, δάπρια, χειράμαξα. Martyrolog. Græcum de D. Eugenia: ἐπὶ ἀναχωρίζουσα εἴδει τοῦ βαστερνίου. Et: συνέταξε στῆναι τὸ βαστέρνιον. Hieronym. ad Euſtoch. Aldhelm. de Virginit.

Pag. 26. *Quos inſignes faciunt virga dextris aptata*]* Aſterius Epiſcopus Amaſeæ in Homil. de œconomo iniquitatis pag. 20. τί δὲ τὸ τῆς ὑπεροχῆς ἀξίας ἡ σκηνὴ; ὁ ἀργύρεον ὄχημα, καὶ ἡ καλάμις ἡ χρυσῆ. *Quid autem & quanti tota illa quam Præſides obtinent ſcena; argenteum vehiculum, & virga aurea?* Seneca de Tranquil. initio: *Placet honos faſceſque, non purpura aut aureis virgis adductus* (ita lego: vulgo *adductum* malè) *capeſſere, ſed ut amicis propinquiſque & omnibus civibus, omnibus deinde mortalibus paratior utiliorque ſim.* Exque virgæ in nummis antiquis in manibus magiſtratus apparent. * *In virga poteſtatem intelligi convenit, inſigne enim poteſtatis eſt*, inquit Hilarius Epiſcop. Pict. in Pſal. 2. & 124. Unde Curopalates aureâ virgâ decoratus ante pedes regios primus incedebat. Caſſiodor. lib. 7. Var. 5. Vid. Petr. Fabri V. C. Agoniſticon lib. 1. cap. 22.

Multitudo ſpadonum coloris oblurıdi] Hunc ſequioris ſexus faſtum multis reprehendit D. Chryſoſtom. cujus Homil. XX. in Paul. ad Epheſ. V. hæc verba ſunt: ἡ γυνὴ χρυσοφορεῖ, καὶ ἐπὶ ζεύγους λευκῶν ἡμιόνων πανταχοῦ περιφέρεται, πανταχοῦ οἰκετῶν ἀγέλας ἔχει, καὶ εὐνούχων ἑσμόν. Hieron. ad Euſtoch. *Præcedit caveas baſternarum ordo ſemivirorum, & rubentibus buccis cutis farta diſtenditur.*

Deteſtetur memoriam Semiramidis] Incertum, Semiramis-ne prima evirari mares juſſerit, an verò Perſarum id jam olim inſtitutum ſit. Claudian. lib. 1. in Eutrop.

—— Seu prima Semiramis aſtu
Aſſyriis mentita virum, ne vocis acuta
Mollities, leveſque genæ ſe prodere poſſent,
Hos ſibi conjunxit ſimiles: ſeu Perſica ferro
Luxuries vetuit naſci lanuginis umbram.

Certè de Semiramide nil tale Diodorus Sicul. vel Trogus, ſed tantùm veſtitu eam ſexum mentitam aſſerunt: στολὴν ἐπεξεμηχανήσατο δι' ἧς οὐκ ἦν διαγνῶναι τὸν περιβαλλόμενον πότερον ἀνήρ ἐστιν ἢ γυνή. Perſis verò id numero multi ſunt qui adtribuunt. Petron. Donat. Stephan. Cujus deteſtandi facinoris invectivam vide apud Suid. ex Cyrillo in voce σπάδωνες.

Pag. 27. *Peregrini ob formidatam haud ita dudum alimentorum inopiam pellerentur ab urbe*] Non novum id Romæ, & quod Auguſtum etiam feciſſe cùm gravior Urbem annona flagellaret, ſcribit

Sueton. lib. 1. Orosius lib. 7. cap. 3. C. Papiusquoque Tribunus pl. lege lata peregrinos urbe expulerat, sed alia de causa: ἐπειδὴ ἐπεπόλαζον, καὶ οὐκ ἐδόκουν ἐπιτήδειοι σφίσιν εἶναι συνοικεῖν. Dio Cass. lib. XXXVII.

Tria millia saltatricum ne interpellata quidem] Quæ scilicet veterum fabularum exitus in scenis saltantes imitarentur, ut loquitur Jul. Firmic. lib. 6. Quippe sat non fuit corruptis severioribus P. R. moribus inter privatos parietes hanc artem continuasse: sed eo quoque luxuriarum ventum, ut parum putarent commodè mimum egisse, ni saltationum etiam obscenis gestibus oculi inquinarentur. Cujus moris præcipui auctores tempore Augusti fuere Pylades & Bathyllus. Zosim. lib. 1. ἥ τε γὰρ παντόμιμος ὄρχησις ἐν ἐκείνοις εἰσήχθη τοῖς χρόνοις, οὔπω πρότερον οὖσα, Πυλάδου καὶ Βαθύλλου πρώτων αὐτὴν μετελθόντων. Quos mox secuti Mnester, Paris, Phabaton, Caramallus, multos invenere discipulos. Seneca Natural. quæstion. lib. 1. *Stat per successores Pyladis & Bathylli domus. Harum artium multi sunt discipuli, multique doctores, privatim urbe tota sonat pulpitum.* Et quidem quanto quisque formosior, tanto pensiore cura huic studio incumbebat, qui magis saltando placeret. Inscriptio vetus in Transsilvania: DIS MANIBUS. MEMORIÆ C. REGULI MORIBUS DECORE NATALIBUS D. D. HYACINTHO VEL NARCISSO COMPARANDI. QUI VIXIT AN. XII. M. III. TER IN PUBLICO. SPECTANT. S. P. Q. TRAJANEN. QUATER IN CURIA SPECTANTE IMP. M. ANTONINI PROCOS. SALTAVIT. CANTAVIT. JOCIS OMNES OBLECTAVIT. CUNCTIS PLACUIT. FELIX REGULUS PATER INFELIX ANIMÆ INNOCENTISSIMÆ. L. H. L. D. Cui consentiunt alia monumenta Neapoli, Romæ, Antipoli reperta. Denique in tantum excreverat numerus saltatorum, ut remedium malo quærentes viri sanctiores infamiæ metu impetum ejus frangere conati sint, l. 24. ff. ad L. Jul. de adult. Sed verum hîc quod P. Syrus ait: *Ægrè reprehendas, quod sinis consuescere:* eoque ventum, ut remanerent saltatores, exsularent philosophi.

Pag. 28. *Feminas spectare cirratas*] *Cirri* sunt cincinni & crines oblongiores, proprii puerorum & virginum. Glossar. Μαλλὸς παιδίου ἢ ἀθλητοῦ, *Cirrus.* * Veget. de mulomed. 51. de articulis: *Resecandi sunt cirri.* 94. Tertull. de virgin. veland. cap. 10. *Cirros Germanorum.* * In lib. Notar. *Cirrus, Cirritus, Cirritudo.* Juvenal. —— *madido torquentem cornua cirro.* Aldhelm. de Virginit. *Formosam vultus venustatem non stibio confectam, vel calamistro cirris crispantibus adeptam, sed ingenitam.* Inde cirratæ puellæ, & pueri cirrati apud Persium & D. Ambros.

Homerici lotophagi] Homer. Iliad. x.

——ὅστις λωτοῖο φάγοι μελιηδέα καρπὸν
Οὐκ ἔτ' ἀπαγγεῖλαι πάλιν ἤθελεν, οὐδὲ νέεσθαι,
Ἀλλ' αὐτοῦ βούλοντο μετ' ἀνδράσι λωτοφάγοισι
Λωτὸν ἐρεπτόμενοι μενέμεν, νόστου τε λαθέσθαι.

Pag. 29. *Præter orbos & cælibes: neque credi potest*] Petron. Arbit. *In hac urbe nemo liberos tollit. Quia quisquis suos habet heredes, nec ad cenas, nec ad spectacula admittitur, sed omnibus prohibetur commodis, inter ignominiosos latitat. Qui verò nec uxores umquam duxerunt, nec proximas necessitudines habent, ad summos honores perveniunt.* De orbis exstat locus apud Tacit. in Dialogo de orat. * Tertull. de Patient. cap. ult. *Aucupandis orbitatibus omnem coacti obsequii laborem mentitis adfectionibus tolerat.* Horat. in Satyr. ubi Ulyss. & Tiresias colloquuntur. Seneca de Consolat. ad Marciam cap. 19. p. 338. *

Ubi aurum dextris manibus cavatis offertur] Sportulam nuptialem intelligit. Plin. libr. x. Epistol. CXVII. *Qui virilem togam sumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magistratum, vel opus publicum dedicant, solent totam bulen, atque etiam è plebe non exiguum numerum vocare, binosque denarios vel singulos dare.* Vid. Apul. Apolog. Symmach. lib. 3. Epist. 24. lib. 4. Epist. 55.

Catulus in Ædilitate] Valer. Maxim. lib. 2. cap. 4. *Religionem ludorum crescentibus opibus secuta lautitia est: ejus instinctu Q. Catulus Campanam imitatus luxuriam, primus spectantium consessum velorum umbraculis texit.* De Campana luxuria idem Valer. lib. 9. cap. 1.

In Ædilitate] Nempe cùm Capitolium dedicaret. Plin. lib. 19. cap. 1.

Pag. 30. *Equorumque præcipua vel delicta scrutantes*] Sic inf. lib. 30. *Intra probra medium & præcipua.* Lib. 21. *Præcipua prima conveniet expediri.* Multo autem aliter in retro Editionibus, ut in Collectaneis variar. lectionum notatum.

* *Et est admodum mirum, videre plebem*] Quæ hoc loco graviter ab Ammiano de insano Circensium ludorum populi studio narrantur, cum iis graphicè conveniunt, quæ Tertull. eamdem in rem narrat, de Spectaculis cap. 16. *Aspice populum ad id spectaculum cum furore venientem.* *

Antiochensis ordinis vertices] Ita ex Ms. vulgo, *denique Antiochiæ ordinis verendi duces.* Confirmant ipsissima Ammiani verba nostram emendationem. Sic enim infr. *honorum vertices*, & *principiorum vertices.* Historiam tangit Hieronym. in Chron. *Nonnulli Nobilium Antiochiæ a Gallo interfecti.*

Vetitis certaminibus pugilum] Non sine ratione vetita certamina vocat τὰ μονομάχια: quippe quæ Constantinus Imp. sustulerat. Euseb. & Sozom. in Histor. Eccles. L. 1. C. Theodos. de gladiator. quæ nunc unica est in C. Justin. eod. Tit. Cui tamen legi patientiam populus haud præbuit; tantâ insania ferebatur invicem se conficientes spectare gladiatores. Quare insecuti Impp. Constantius, Julianus Arcad. & Honor. ut tam cruenta spectacula penitus abolerentur, sub comminatione majoris pœnæ eadem interdicere necessum habuere, l. 2. 3. C. Theod. de gladiatorib.

Pag. 31. *Affore jam sperabatur*] Pluries hoc significatu utitur Ammian. τῷ *sperare*: * pag. 107. 156. 157. 161. 257. 298. Vid. Tertull. p. 317. n. 11. & de Pœnit. c. 12. *Idem sibi de die sperent.* * Firmic. lib. VIII. *Imminentium culminum speret ruinas ac metuat.* Panegyr. Constantino dictus: *Quid aliud illum sperasse credendum est, qui jam ante biduum palatio emigraverat?* Vetus Ms. Scholiast. Lucan. lib. IV. *Sperare salutem. Propriè dixit sperare: speramus enim bona. Sic ipse alibi: —— Liceat sperare timenti. Virgil. autem impropriè dixit: Si potui tantum sperare dolorem.*

Localibus subinde medetur ærumnis] Locales ærumnas dixit, ut Orosius *locales miserias*, lib. 1. cap. 2. * Tertull. Apolog. cap. xx. *Fames & lues, & locales quaque clades, & frequentia plerumque mortuum vastant.* Idem ad Scapulam cap. 3. *Ira Dei localis*, cui opponitur *universalis & summa.* *

Pag. 32. *Domum ambitiosam*] Ovid. Trist. 1. Eleg. 8. *Nota quidem, sed non ambitiosa domus.* Ammian. inf. *ambitiosum templum.—ambitiosus magister.—ambitiosa mensa, &c.*

Pag. 33. *Referente Thalassio doctus, quem movisse jam compererat lege communi*] Fortè scripsit Ammian. *quem obisse jam comp. l. c.* id est, quem communi lege vivendi jam defunctum esse intellexerat.

Militare otium ferè tumultuosum] Veget. lib. III. cap. IV. *Interdum movet tumultum ex diversis locis collectus exercitus, & cùm pugnare nolit, irasci se simulat, cur non ducatur ad bellum: quod ii præcipuè faciunt, qui in sedibus otiosè delicateque vixerunt.*

Scholis jussit esse contentum Palatinis] De hisce

scholis quædam notamus ad lib. xxv.

Pag. 34. *Domitiano ex Comite Largitionum Præfecto*] Ms. *Domitiano ex Comite Largitionum Præfecto provecto.* Quod videtur dictum ut illud lib. xxii. *Sallustio promoto Præfecto Prætorio.* Et *provectus*, ut lib. xxii. *Magistro equitum per Illyricum recens provecto.*

Pag. 36. *Adorti sunt Montium primùm, qui divers.*] Non Montium hunc Quæstorem vocat Histor. Eccles. sed Magnum. Epiphan. Scholast. lib. 5. cap. 12. *Quæstorem vocabulo Magnum, & Domitianum Præfectum Orientis* (Gallus Cæs.) *occidit.* Socrat. lib. 2. cap. 34. Δομετιανὸν τὸν τῆς ἐπάρχου τὴν ἀρχὰς, καὶ Μάγνον κυαίστωρα αὐθεντικῶς ἀνεῖλε. Sozom. lib. 4. cap. 7. Μάγνον τε τὸν κυαίστωρα καὶ τὸν ἔω τὸν ὕπαρχον Δομετιανὸν ἀνεῖλεν.

Pag. 37. *Inter dilaniantium manus*] Ms. *dilacinantium*: scrib. *dilancinantium*, ut lib. xxii. *Vitalibus dilancinatis erumpit.* Seneca lib. 1. Nat. Quæst. cap. 26. *Fœda dictu sunt, quæ portentum illud ore suo lancinandum dixerit feceritque.* Simili errore & hîc quoque in vett. lib. *lacinandum* scriptum fuit. *Lancinare* est καταχοιρίζειν. Gloss. vet. Catullus: *Lancinata sunt bona.* & alibi apud Sallust. Symmach. Prudent.

Pag. 38. *Eusebius è Mysia pietatis cognomento conscit.*] i. *Pittates cognom.* quod innuere videtur Ms. in quo legitur *pittacas cognom.* Eusebii cujusdam Rhetoris eloquentissimi meminit Eunap. in Maximo, quem tamen hunc ipsum esse non facilè dixerim.

Per militares numeros] *Numeri* sunt cohortes, vel ut Græci vocant ἀριθμοί. Theophyl. in Acta Apost. Σπεῖρα ἐστὶν ὁ καλούμενος νῦν Νούμερος. Cassiodor. in Histor. Tripart. lib. 1. cap. 9. *Romanorum cohortes nunc Numeri vocantur.* Acta martyrii B. Georg. Τελῶν ἐπισημοτάτων νουμέρων. Novell lxxxv. *in numeris constituti*: ἐν ἀριθμοῖς καταλελεγμένοι. *In numeris vel limitibus militare*, l. 17. C. de re militari. Inscript. vetus Romæ: D. M. C. ANNIO VALENTI VET. EX. NUM. FRUM. LEG. IIII. FL. HONORATI ET DECURIONES ET NUMERUS MILITUM CALIGATORUM.

Pag. 39. *Superatis Tauri montis verticibus*] Conferenda cum hac Ciliciæ descriptione, quæ de eadem narrant Strabo lib. xiii. Pomp. Mela lib. 1. cap. xii. & xiii. Jul. Solin.

Pag. 40. *Mopsuestia vatis illius domicilium Mopsi*] Steph. Μόψου ἑστία, ἀπὸ τοῦ Μόψου τοῦ μάντεως. In Constantini lib. περὶ θεμάτων, vitiosè editum est: Ταρσὸς καὶ ἡ Μόμψου ἑστία, cùm Μόψου ἑστία vera sit lectio. Procop. περὶ κτισμάτων, lib. v. pag. 48 πόλις δέ τις ἐστὶν ἐν Κιλιξιν, ἡ Μοψουεστία, τοῦ μάντεως ὥς φασιν ἐκείνου τοῦ παλαιοῦ ἔργον. Vid. Strab. lib. ix. Mopsi vatis meminit Cicero de Divinat. Plutarch. de defect. Oracul. Origenes contra Celsum lib. iii. Tertull. de Anima cap. 46. Apul. de Deo Socrat.* Placidus Lactant. in Stat. Thebaid. 3. p. 107.*

Pag. 41. *A Servilio Proconf. missa sub jugum*] Strabo lib. xii. Flor. lib. 3. cap. 5.

In prominenti terrarum lingua] Quod hîc *linguam* Ammian. vocat, id *mucronem* dixit Pomp. Mela lib. ii. cap. 1. *Paulatim se ipsa fastigat, & quasi in mucronem longa colligens latera, faciè positi ensis arrecta est.*

Pag. 42. *Commagena nunc Euphratensis*] Procop. Cæsariens. Persicor. lib. 1. τὴν πάλαι Κομμαγηνὴν, τὰ νῦν δὲ καλουμένην Εὐφρατησίαν. Idem Persicor. lib. ii. & περὶ κτισμάτων lib. ii. Notit. Provinciar. Orient. *Mesopotamia inter Tigrim & Euphratem. Euphratesia, Osdroëna.* Aliter paullo Aur. Victor in Vespasiano: *Commagene, quam hodie Augustophratensem nominamus*, quæ eadem Histor. Miscel. lib. ix.

Antiochia mundo cognita civitas] Eunap. in Liban. Ἀντιόχεια τῆς κοίλης καλουμένης Συρίας ἐστὶ πόλις. Σελεύκου τοῦ Νικάτορος ἐπώνυμος ἐστιν. Hujus civitatis laudes non vulgares recitat Joh. Chrysost. ἐν ἐγκωμίῳ τῆς Ἀντιοχείας. Dio Prus. Orat. xlvii. Eamque, ut suo tempore fuit, copiosè describit Baldricus Dolensium Episc. Histor. belli sacri lib. iv.

Pag 43. *Imosque pedes Cassii montis*] Ut humano corpori suæ partes, sic montibus sua velut membra sunt, vertex, supercilia, latera, scapulæ, pedes. Suid. εἰς τρία διῄρηται τὸ ὄρος. εἰς ἀκρώρειαν, εἰς ὑπώρειαν, εἰς πρῶνα. Καὶ ἀκρώρεια μέν ἐστιν ἡ κορυφὴ, ὑπώρεια δὲ τὰ πλευρὰ τοῦ ὄρους, πρῶνα δὲ τὰ τελευταῖα καὶ πόδες. Eustat. 1. Iliad. Ὀφρῦς ὄρους, ἀπὸ τῆς τῶν ζώων ὀφρύος, καὶ πόδες ἀπὸ τῶν ποδῶν. Idem Iliad. 2. ὄρους τὰ μὲν κατωτέρω πόδες, τὰ δὲ ἀνωτέρω, κνημοί, ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἐν ἡμῖν κνημῶν. Glossar. *Vertex montis*, κεφαλὴ ὄρους, ἀκρώρεια. *Scapula montium* apud Tertull. de Pall. cap. 2. Κάρηνα ὄρους, Homer. Iliad. 1.

Cæsaream in honorem Octaviani ædificavit Herodes] Burgus enim Stratonis antea vocabatur, ἥν, κτίσαντος αὐτὴν Ἡρώδου μεγαλοπρεπῶς, καὶ λιμέσι τε καὶ ναοῖς κοσμήσαντος αὐτὴν, μετωνομάσθη Καισάρεια. Joseph. lib. xiv. c. viii. Quem etiam vide ἀρχαιολ. lib. xvi. cap. ix. Egesipp. lib. ii. cap. vii. lib. iii. cap xix. Novell. Justin. Imp. ciii.

Ascalonem, Gazam, & Juliam avo sup.] Editio Steph. *Ascal. Gazam, avo sup.* Juliam omittens, quam neque Anton. in Itinerario ponit. A Constantinopoli usque Antiochiam: –*Ascalonem, Gazam, Raphiam.* Item à Neapoli Ascalonem: --*Æliam, Eleutheropolim, Ascalonem.*

Pompeius Judæis domitis] Fl. Josephus Antiquit. lib. xiv. cap. viii.

Rectori delata jurisdictione] Egesipp. lib. 1. cap. 27. *Tributum quoque victis* (Pomp.) *imposuit, statuit ducem, Judææ fines determinavit.*

Pag. 44. *Provincia imposito nomine, Rectoremque*] Dio lib. lxviii. Eutrop. lib. viii.

Avidè magis hanc insulam] Strabo in extremo lib. xv. Flor. lib. iii. cap. ix. Sed omnium copiosissimè Plutarch. in Catone majore.

Pag. 45. *Quæstoresque subditicios*] Inf. lib. 20. *Quæsitores dederat spectaturos, quas ob res oppidum sit excisum.* Moschopul. Κυαίστωρ, ὁ ἐπὶ ἐγκλήμασι τιμωρός. Manil. --*Quæsitor scelerum veniet, vindexque reorum.* L. 2. C. Theod. de postul. *Non idem in eodem negotio quæsitor sit & defensor*: id est, judicis & adsertoris habeat personam, ut vet. Scholiast. interpretatur.

Cetera medium Principem] Inf. lib. 21. *Principibus mediis comparandus.* Flav. Vopisc. in Caro: *Veniamus ad Carum medium, ut ita dixerim, virum, inter bonos magis, quàm inter malos Principes collocandum.* Spartian. in Ælio Vero: *Etsi non summi, medii tamen obtinuit ducis famam.*

Adsistebant hinc inde Notarii] Intelligo Notarios, quos alii *Exceptores* vocant, l. 19. §. 9. ff. loc. cond. Jul. Firm. Astron. lib. 3. c. 6. Horum officium cursim & per notarum signa excipere, quæ utrimque secus in judicio dicerentur; qui sanè plures simul uni negotio sæpe adhibiti. Ita collatio Catholicorum & Donatistarum velitata fuit, excipientibus Hilario & Prætextato Exceptoribus D. N. V. C. & Spectabilis Proconsulis: Fabio Exceptore D. N. V. C. & Spectabilis Vicarii: & Romulo V. C. legat. A K. Excipientibus quoque Januario & Vitale Notariis Ecclesiæ Donatistarum.

Exertantis aurem per aulæum] Quæ de hoc aulæo sive velo dici possunt, jam ab aliis curatè notata sunt: quò etiam hæc Lucif. Calar. ad Constantium Imp. verba pertinent: *In tuo palatio, intra velum licet stans, tulisti responsum à me ad conservandam salutem.*

Futura molitioni] Id est, quod supra dixit, *Si*

nova res agitari cœpissent: unde in vulgatis Editionibus *ultioni* perperam legi constat.

Pag. 46. *Suspensus in eodem gradu constantiæ stetit*] Vulg. *suspensus in eodem gradu cunctatus est.* Germana lectio est, quam ex Ms. investigavimus. Sic lib. XVI. *Fastus barbaricos videns, in eodem gradu constantiæ stetit immobilis.* Et ὁ *suspensus*, ad equuleum refertur, ut inf. *suspensus Eusebius.* Prudentius περὶ στεφάνων in Romano Martyre: *Scindunt utrumque milites teterrimi. Mucrone bisulco pensilis latus viri.* Beda in Martyrolog. *In equuleo suspensa & exungulata.*

Zenonem illum veterem] Memoriæ lapsus est. Non enim cum Cyprio Rege Nicocreonte negotium habuit Zeno, sed Anaxarchus: utriusque autem fortuna consimilis planè. Nam εἰς ὅλμον ambo conjecti, & ζώπυροι ὕπερος tusi, aliáque dira perpessi, novissimè in os tyranni mordicus abscissam linguam expuere. Diogenes Laert. in Zenone & Anaxarcho. Theodoret. Serm. de Martyr. Ζήνων ὁ Ἐλεάτης, ... & quæ sequuntur. Vide Plutarch. περὶ ἀδολεσχ. Cicer. 2. Tuscul. Val. Max. lib. 3. cap. 3. Plin. lib. 7. cap. 23. lib. 8. cap. 22. Tertullian. Apolog.

Ministris fucandæ purpuræ] Corpora erant baphiorum tingendæ purpuræ, l. 2. C. de murileg. Et ... mentio apud Euseb. Ut & tinctorum eorumque qui magnificas vestes texunt, apud Firmic. Astron. lib. III. cap. VII. Dictum autem *fucandæ purpuræ*, ut in l. 1. C. quæ res ven. non poss. *Fucandæ vel distrahendæ purpuræ.* Auson. in Panegyr.--*Prætextam meam purpura tua luce fucatam.*

Tyrii textrini præpositum] Jul. Firm. Astron. lib. III. *Quod si sic ♀ positum ♃ bona radiatione respexerit, Regiis textrinis faciet præpositos, vel præfectos.* L. 14. C. de murileg. *textrinorum procuratores.*

Celerari speciem] More sui sæculi vocavit *speciem* τὸ ὕφασμα. Capitolin. in Anton. Pio: *Species imperatorias superfluas & prædia vendidit*, ut l. fin. C. de vest. mil. l. 4. C. de vest. holob.

Celerari speciem perurgebat] Ergo summa accusationis qua Maras Diaconus pulsabatur, hæc erat: quòd vestem sibi à Tyrii textrini ministris parari jussérat, purpuream scilicet, ut suspicari dabatur. Eam enim ne quis privatus propria auctoritate uteretur, (quippe quòd tyrannidis affectationem indicat) severissimis legibus interdictum fuit. L. 4. C. de vestib. holob. *Temperent universi, cujuscunque sint sexus, dignitatis, artis, professionis, generis, ab hujusmodi speciei possessione, quæ soli Principi, ejusque domui dedicatur. Nec pallia tunicasque domi quis serica contexat, aut faciat, quæ tincta conchylio nullius alterius permixtione subtexta sunt.* D. Johan. Chrysost. in Orat. de anathemate: ... & Dio Cassius lib. 49. scribit, Octavianum Augustum prohibuisse, ne quis præter Senatores vel Magistratum gerentes, purpuram gestaret. * Unde Suetonius in Nerone scribit, matronam quamdam, quod purpurâ usa esset, non veste tantum, sed bonis cunctis exutam fuisse. Posteriores tamen Principes æquiores hac in parte fuere: segmentorúmque purpureorum usum Leo Imp. cunctis indifferenter concessit, Novell. LXXX. Idipsum de Tiberio Juniore Cedrenus.

Pag. 47. *Translationem ex Aquitania*] Inf. *Convectio annonæ.* L. 9. C. de ann. & trib. *Plus haberet dispendii translatio.* (annonæ) *quam devotionis illatio.* L. unic. C. Theod. de lusor. Danubii: *Transvectio speciei annonariæ.* De commeatu qui ex Aquitania adferri solitus, etiam inf. mentio.

Pag. 50. *Ut dextris suis gestantes Remp.*] Valer. Max. lib. 2. cap. 8. § 5. *Humeris suis salutem patriæ gestantes.*

Pag. 51. *Veritatis enim absolutus sermo ac semper est simplex*] Hæc verior lectio, quàm quæ in cetero Editionibus: *Veritatis enim sermo est simplex.* Sic namque lib. XXI. *Christianam religionem absolutam ac simplicem.* Lib. 28. *textus absolutus.* Lib. 22. *planis absolutisque decretis.* Lib. 29. *absolute confessus.* Lib 17. *Veritatis oratio soluta esse debet & libera.* Eodem modo *absolutum ingenium*, Aur. Vict. in Aurel. Anton. *Neque jugi pace ac longo otio absoluta ingenia corrumpi.* * Bene ad Ammiani phrasin Augustin. in Sententiis à Prospero collectis, n. 66. *Absolutiora sunt verba veracium, quàm commenta fallacium.* Seneca Epist. 49. *Ut ille ait Tragicus, Veritatis simplex oratio est.* Euripides in Phœniss. ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ. Vid. Cicerón. ... ὁ δ' ἄδικος λόγος νοσῶν ἐν αὑτῷ φαρμάκων δεῖται σοφῶν.

Fortunam in malis civilibus vigilasse] Inf. *Fortunam* (Constantii) *in discordiis civilibus formidabant.* Aur. Vict. de eod. *Felix bellis civilibus, externis lacrimabilis.* Eutrop. lib. X. *Cujus in civilibus magis, quàm in externis bellis sit laudanda fortuna.* Vide in fine lib. XXI.

Pag. 52. *Icto fœdere gentium ritu*] Fortassis an eo ritu quem Tacitus notat lib. XII. *Mos est Regibus quoties in societatem coeant, implicare dextras, pollicesque inter se vincire, nodoque perstringere. Mox ubi sanguis in artus extremos se effuderit, levi ictu cruorem eliciunt, atque invicem lambunt. Id fœdus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum.* Non absimili modo Isacius Imp. cum Saracenis fœdus iniit. Nicet. Choniat. lib. II. ... * Tertull. Apolog. cap. 9. Et apud Herodotum opinor defusum brachiis sanguinem, ex alterutro degustatum nationes quasdam fœderi comparasse. * Jul. Solin. de Scythis loquens: *Haustu mutui sanguinis fœdus sanciunt, non suo tantùm more, sed Medorum quoque usurpatâ disciplinâ.* Pomp. Mela lib. II. cap. 1.

Tamquam nodum Gordium] Fœdè hic locus antea corruptus, sic certè legi debet, ut edidimus. Proverbium autem unde natum sit, satis constat ex Plutarch. in Alex. Arrian. περὶ ἀναβάσ. lib. 1. Quint. Curt. lib. 3. * Senec. Epist. 88. Fest. in Cingulo. *

Per simulationem tractatus publici] Glossar. Nomicum: Τρακτεύεις, ζητεῖς. Et alibi: Τρακτεύεις, ἀναχωρεῖς, ... *Tractatum habere*, l. 4. 7. 9. 12. Cod. Theod. de legat. & decret. leg. 15. C. Theod. de Episcop.

Spadones, quorum ea tempestate plus habendi cupiditas] Alente nimium eorum avaritiam audaciamque Constantio, cui in deliciis erant, ut Aurel. Vict. ait. Inoleverat enim fœdissimus iste mos, à Persis perlatus ad Romanos, ut non solùm gynæceis adhiberetur tertium hoc genus hominum, sed Imperii quoque & aulæ curis. Ita de Eutropio Eunucho Claudian. lib. 1.

——*qui servi non est admissus in usum,*
Suscipitur regnis: & quem privata ministrum
Dedignata domus, moderantem sustinet aula.

Horum infensissimus hostis erat Alex. Sever. in cujus vita hæc Lamprid. *Eunuchos de ministerio suo abjecit, & uxori ut servos servire jussit. Et quum Heliogabalus mancipium eunuchorum fuisset, ad certum numerum eos redegit, nec quidquam in palatio curare voluit, nisi balneas fœminarum: cùm plerosque eunuchos rationibus & procurationibus præpo[suisset]*

set Heliogabalus, hic illis & veteres sustulit dignitates. Eadem mens Licinio. Aur. Vict. *Spadonum & aulicorum omnium vehemens domitor, tineas soricesque palatii eos appellans.*

Subolescere imperio adultos ejus filios – per multiplicem armatura scientiam] Non vanus hic metus, & suspecta meritò in eminentiori fortuna curiosa nimis armaturæ exercitatio.

Pag. 53. *Aures verberarent*] Plaut. * Amphitr. p. 11 ut videtur : * *Dextera mihi vox aures verberat.*

Pag. 54. *Copia rei vehicularis*] Inf. *Vehiculis publicis usus.* – – τῷ δημοσίῳ δρόμῳ χρησάμενος. Procop. Persic. II. ἵπποις τοῖς δημοσίοις ὀχούμενος, ὓς δὴ βερέδους καλεῖν νενόμικεν. Germ. *Herrn fuhr.*

Vt Apparitores Cæsares] Inf. lib. 17. *Erat enim necesse tamquam Apparitorem Cæsarem super omnibus gestis ad Augusti referre scientiam.* Sic enim locum illum ex Mſ. restituimus. Lib. 26. de Valente in participatum Imperii adsumto : *In eodem vehiculo secum reduxit, participem quidem legitimum potestatis, sed in modum Apparitoris morigerum.* Lib. xx. Julianus jam Augustus à militibus appellatus, sic ad Constantium scribit : *Currentium ex voto prosperitatum nuntiis crebris, ut Apparitor fidus tuas aures implevi.*

Augusti vehiculum irascentis per spatium mille passuum fere pedes antegressus est Galerius] Ruf. Fest. in Breviar. *Maximianus Cæsar, prima congressione cùm contra innumeram multitudinem cum paucis acriter dimicasset, pulsus recessit. Hoc tanta à Diocletiano indignatione susceptus est, ut ante carpentum ejus per aliquot milia passuum cucurrerit purpuratus.* Eutrop. lib. IX.

Pag. 55. *Vtque solent manum injectantibus fatis hebetari sensus*] * Velleius Paterc. lib. 2. pag. 96. in 4°. *Ineluctabilis fatorum vis, cujus fortunam mutare constituit, consilia corrumpit.* Vide ipsum locum. P. 99. lib. 2. *Ita se res habet, ut plerumque fortunam mutaturus Deus consilia corrumpat.* P. 103. in 24°. Mar. Victor. Massil. in Genes. lib. 3. p. 69.

Servavit morem juris sententia recti. *
Lycurgus contra Leocrat. Οἱ θεοὶ οὐδὲν πρότερον ποιοῦσιν, ἢ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων τὴν διάνοιαν παράγουσι. In quam rem sequentes laudat versus ;

Ὅταν γὰρ ὀργὴ δαιμόνων βλάπτῃ τινά,
Τοῦτ' αὐτὸ πρῶτον ἐξαφαιρεῖται φρενῶν
Τὸν νοῦν τὸν ἐσθλόν, εἰς δὲ τὴν χείρω τρέπει
Γνώμην, ἵν' εἰδῇ μηδὲν ὧν ἁμαρτάνει.

Pub. Syrus in Iamb. *Stultum facit fortuna quem vult perdere.*

De fumo in flammam] Idem proverbium lib. XXVIII * Epiphan. contra Hæreses lib. 2. tom. 2. γέγονεν αὐτοῖς τοῦτο κατὰ τὴν παροιμίαν, ὡς φεύγοντας τὸν καπνὸν εἰς πῦρ ἐμπεσεῖν. Suid. in τέφραζε : μὴ τὴν τέφραν φεύγων εἰς ἀνθρακιὰν πέσῃς. Consimile Germanor. proverbium *aus der asse ins feur.* * Leo Imp. Homilia de resurrect. Καὶ φυγὼν τὸν καπνὸν, ὃ τὸ πλέον μὲν, φλογὶ περιέπεσεν. Eustath. Philos. de amoribus Ismen. & Leucip. Diogenianus in Collectione proverb. Cent. 8.

Pag. 56. *Hadrianopolim introisset urbem Æmimontanam Vscudamam antehac.*] Ruf. Fest. *Vscudamam, quæ modò Hadrianopolis nominatur, in deditionem nostram redegit.* Vitiosè admodum Jordanes de Regnor. Success. *Æmimontiosque debellans, Pulendenam quæ nunc Philippopolis, & Vstudamam: quæ Hadrianopolis vocatur, in Romanorum redegit dominium.* Legendum autem, *Æmimontiosque debellans Eumolpiadam, quæ nunc Philippopolis, & Vscudamam quæ Hadrianop. &c.*

Thebææ legiones] Mentio hujus legionis in Notit. Imperii, Bedæ Martyrologio VII. Kal. Septembr. VI. Id. Octob. Gregor. Turon. de Miracul. lib. 1. cap. LXII. & LXIII.* Acta Martyrii S. Mauricii : *Erat eodem tempore in exercitu legio militum, qui Thebæi appellabantur – – Is in auxilium Maximiano ab Orientis partibus acciti venerant, viri in rebus bellicis strenui, virtute nobiles, sed fide nobiliores, &c.* Vide Herod. lib. 3. pag. 8. *

Pag. 57. *Visa nocturna quas phantasias*] * A. Gellius lib. 19. cap. 1. ex Epicteto Arriani : *Visa animi, quas φαντασίας Philosophi appellant.* * Boëtius Dialog. II. in Porphyr. *Has mentis considerationes, quæ à rerum sensu ad intelligentiam profectæ, vel intelliguntur, vel certè finguntur, φαντασίας Græci dicunt, à nobis visa poterunt nominari.* Quam *phantasiam* Ammianus & Boëtius vocant, Macrobius *phantasma* dixit : cujus verba commodè huc pertinent, lib. I. cap. 3. in Cicer. φάντασμα, *hoc est visum, cùm inter vigiliam & adultam quietem, in quadam (ut aiunt) prima somnii nebula adhuc vigilare se existimans qui dormire vix cœpit, adspicere videtur irruentes in se vel passim vagantes formas, à natura seu magnitudine seu specie discrepantes.* Suid. sic distinguit : φάντασμα μὲν γάρ ἐστι δόκησις διανοίας, οἷα γίνεται κατὰ τοὺς ὕπνους, φαντασία δὲ τύπωσις ἐν ψυχῇ. Vid. Nemes. Episc. περὶ φύσεως ἀνθρώπου, cap. VII.

Ad Istriam duxit prope oppidum Polam] * Vid. Scalig. ad Euseb. p. 234. * In insula Flanone, vel, ut alii legunt, Flavone, interfectum scribunt. Socrates lib. 2. cap. 34. περὶ Φλάνωνα τὴν νῆσον. Sozom. lib. 4. cap. 7. ἤδη δὲ περὶ Φλάνωνα τὴν νῆσον γενόμενος, ἀναιρεῖται. Cassiodor. Histor. Trip lib. V. cap. X. *Cùm contra insulam Flaconensem venisset, eum illic Constantius præcepit interimi.* Historia Miscell. Falconensem vocat lib. XI. Polæ civitatis meminit Stephanus & Strabo lib. VII.

Pag. 58. *Eum se per novem menses*] Adsimile, quod narrat Arrian. Expedit. lib. VII Ἐστι δὲ οἳ ἀνέγραψαν Ἀλέξανδρον χαρίεν, ὁ μὲν τὴν αὐτοῦ μητέρα τε τὴν Ὀλυμπιάδος ἐξουσίας, καὶ πολυπραγμοσύνην, ἥκιστα τῷ Ἀλεξάνδρῳ μητρὶ συγχωροῦντα, ὥστε καὶ λόγος τις τοιόσδε ἐφέρετο Ἀλεξάνδρου, ἐφ' οἷς τοῦ τῆς μητρὸς αὐτῷ ἐξηγγέλλετο, βαρὺ δὴ ὁ ΕΝΟΙΚΙΟΝ ΤΩΝ ΔΕΚΑ ΜΗΝΩΝ εἰσπράττεσθαι αὐτὸν τὴν μητέρα.

Cruciabili morte absumti sunt, qui eum l. n. blandis palpantes perjuriis] Discant hinc parciùs fallere, qui fidem suam sacramenti religione obligatam, ridendo violare non verentur, ut alios pedicis luctuosis illigent. Quod licèt pro Principis salute fiat, res ipsa tamen clamat, jurisjurandi contemtam sanctitatem Deum severissimum ultorem habere.

Pag. 59. *Adrastia – – quam vocabulo duplici etiam Nemesin*] Aristot. de Mundo : Νέμεσιν ἀπὸ τῆς ἑκάστῳ διανεμήσεως. Ἀδράστειαν δὲ, ἀναπόδραστον αἰτίαν οὖσαν. Quæ sic interpretatur Apuleius : *Nemesin, quòd unicuique adtributio sua sit adscripta : Adrastia eadem, quasi ineffugibilis necessitas ultionis.* Vide Phornut. περὶ θεῶν φύσεως cap VIII. Suid. in Ἀδράστεια. * De Adrastia multis agit Proclus in Theolog. Platon. lib. 4. cap. 6. p. 205. &c. *

Humanarum mentium opinione Lunari circulo superpositum] Ocellus Lucan. περὶ τῆς τοῦ παντὸς φύσεως cap. 2. Euseb. de Præpar. lib. 3. cap. 3.

Substantialis tutela] Sic lib. XXI. *Substantiales potestates.* Intelligit utrobique dæmonia sive angelos. Chalcidius in Platon. Timæum, pag. 97. *Potestatibus obsequium cali præbentibus, etiam terrena curantibus : quæ Potestates æthereæ aereæque sunt dæmones, remoti à visu nostro & ceteris sensibus.* Neque aliter Græci, qui ἀοράτους ὑπάρξεις & δυνάμεις ἀοράτους καὶ ἐπουρανίους, potestates hasce vocant. Theodoret. contra Græcos Orat. III. de Angelis. * Isidorus lib. VII. cap. propriè Potestates de bonis Angelis intelligit. *Potestates sunt, quibus virtutes adversæ subjecta sunt, & inde Potestatum nomine*

nuncupantur, quia magni spiritus eorum potestate torrentur, ne tantum mundo noceant, quantum cupiunt. *

Partilibus præsidens fatis] Variè hunc locum alii, quà emendare, quà interpretari conati sunt; quorum errorem tacere, quàm repetere fatius est. Certum enim *partilia fata* Ammian. vocare, * quod fatum, prout Mars vel Saturnus Mercuriúsve in horoscopo partiliter constitutus est, vires quoque suas inde accipiat: * vel etiam quòd tria cùm sint fata, partiliter quoque singulis divisa sint & distributa: ut μοῖραι à Græcis, ἀπὸ τῦ μεμερίσθαι καὶ καταμεμερίσθαι τινὰ ἑκάςῃ ἑκάςτῳ, ut ex Chrysippo refert Theodoret. contra Gent. Orat. de Provident. Vide Phornut. περὶ θεῶν, cap. XIII. Fulgent. Mytholog. lib. I.

Theologi veteres] Etiam libro XXI. Theologicæ doctrinæ, & Poetæ veteres Theologique laudantur. Theologiam Græcus error eam Philosophiæ partem vocabat, quæ ad contemplationem Dei, atque ad animi incorporalitatem indagatione componitur. Boëth. in Porphyr. lib. I. Et à Porphyrio ipso non rarò adducuntur οἱ τῶν θεολόγων: * à quo etiam Seleucus Theologus laudatur περὶ ἀποχῆς ἐμψ. lib. 2. p. 34. Democritus quoque ad Magos profectus fuerat, Theologiæ mystica ab eis ut addisceret. Diogenes in Democrito. * Hinc Orpheus, Musæus, Linus Theologi audiebant, quia in operibus suis secretiora quædam de Diis & rebus sacris tractabant. Vide August. de Civit. Dei lib. 18. cap. 14. Euseb. Pamph. de Præparat. Evang. qui copiosè paganorum Theologiam impugnant.

Justitiæ filiam ex abdita quadam æternitate tradunt despectare terrena] Demosth. κατ' Ἀριστογείτ. Orat. I. τὴν ἀπαραίτητον καὶ σεμνὴν Δίκην, ἣν ὁ τὰς ἁγιωτάτας ἡμῖν τελετὰς καταδείξας Ὀρφεὺς, παρὰ τὸν τοῦ Διὸς θρόνον φησὶ καθημένην, πάντα τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐφορᾶν. Aristid. in Legat. Orpheus carm. in Nemesin.

Pag. 60. *Pinnas ideo fabulosa vetustas aptavit*] Alatæ Nemesis statuam apud Smyrnæos se vidisse ait Pausanias, cujus rei hanc rationem adfert in Atticis: ἐπιφαίνεσθαι γὰρ τὴν θεὸν μάλιστα ἐπὶ τοῖς ἐρᾶν ἐθέλουσιν, ἐπὶ τούτῳ Νεμέσει πτερὰ ὥσπερ Ἔρωτι ποιεῖν.

Apud Tuscos in massa Veternensi] * Quid massa hoc loco notet, ex Cassiodor. Variar. lib. IX. Epist. 3. constat, cujus locum omnino vide. Gregor. PP. Epist. 28. lib. 10. *De massa juris Ecclesiæ nostræ quæ Vitelas dicitur.* Postea vocatur possessio. *Massa Diœcesium*, Concil. African. cap. 23. * *Massam* vocabant posterioris ævi Scriptores fundum, vel certam agri partem. Glossæ vett. σύςεμα interpretantur. Sic *massa Castana*, in Constit. Leon. & Anthem. Impp. in Cod. Theod. *massa Varroniana*, Gregor. PP. lib. 1. Epist. 42. pag. 612. *massa Palentiana* apud Cassiod. Var. v. Epist. 12. *Conductores massarum* apud eundem lib. 12. Var. 5. Et *massarius* in LL. Longobard. lib. 1. Tit. 8 § 32. Tit. 11. § 3. lib. 2. Tit. 33. § 3. Italorumque. *Massaro*, id est villicus, hinc appellationem invenit.

Pag. 61. *Temperatis moribus*] Inf. *Cujus temperati mores laudandi potius sunt, quàm imitandi.*

Fortuna mutabilis & inconstans fecit Agathoclem] Exempla quæ hic quasi per satyram congeruntur, facile erit curioso pluribus explicata reperire apud Livium, Trog. Pomp. lib. 44. Val. Max. lib. 2 cap. 7. lib. 6. cap. 9. Plutarch. in Apophteg. & Parall. Tacit. Annal. 3. Flor lib. 3. cap. 19. Auson. in Epigr. Histor. Miscell. lib. 4. De iis verò qui humili loco nati ad summas dignitates pervenere, vel qui contrario lusu ex magna fortuna dejecti miseram atque ærumnabilem vitam vixere, vide Hellan. in Bibliothec. Photii, pag. 866. Tzetz. Histor. Chiliad. 4. pag. 72. 73. * Vide etiam Rittersh. ad Malchum p. 37. vers. 22. *

In fullonio] Ita Mss. al. *fullonia*. * Laberius fullonicam vocavit. Apud Gellium lib. 16. cap. 7. *Conjicior in fullonicam.* Ulpian. lib. 53. ad Edictum l. 3. ff. de aqua & aqua pluv. *Fullonicas circa fontem instituisse.* Vide Frontinum pag. 57. * Glossar. Κναφεῖον, *fullonium*: eadem inflexione, κουρεῖον, *tonsorium*. * & εἰδωλεῖον, *Idolium*. Paul. 1. Corint. 8. vers. 10. Tertull. de Coron. mil. c. 10. *In idolio recumbere, alienum est à fide.* *

Pag. 62. *Arenarum numerum*] Zenob. Ἀμμον μετρεῖν, ἐπὶ τῶν ἀδυνάτων καὶ ἀνηνύτων. Oraculum apud Herod. lib. 1. & Origen. contra Cels. lib. 2. Οἶδα δ' ἐγὼ ψάμμου τ' ἀριθμὸν καὶ μέτρα θαλάσσης. Cui respondet illud Basilii, Orat. 22. ἴσον ἐπὶ καὶ ψάμμον ἐκμετρεῖν ἀπαριθμεῖσθαι, ὁ ταῖς κοτύλαις πειρᾶσθαι τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης ἐκμετρεῖν. Fest. Avien.

Si velit hæc ullus, velit idem scire quot alto
Curventur fluctus pelago.

* θαλάττης χόες, Plato Theæt. p. 173. *

OBSERVATIONES IN AMMIANI MARCELLINI LIBRUM XV.

Pag. 63.

GNEUS *turbarum incentor*] Oros. lib. VII. cap. 22. *civilis belli incentor.* * Festus Avienus: *Incentore canam Phœbo.* *

Pag. 64. *Ad æmulationem civilium Principum*] Qualis fuit Octavianus, Tiberius, Hadrianus, Alexander Severus. Est autem civilitatis in Principe signum, Domini appellationem recusare, sine lictore deambulare, officia humanitatis mutua exercere. Ut de Augusto Tacit. Annal. lib. 1. *Civile rebatur miscere voluptatibus.* Sueton in August cap. 52 53. in Tiber. cap. 2. Spartian. in Hadrian. Lamprid. in Alex. Sever. Contrà verò Claudio vitio versum fuit, *quod jactator civilitatis neque convivia inire ausus est, nisi ut speculatores cum lanceis circumstarent, militésque vice ministrorum fungerentur.* Ergo etiam

Constare [illegible] qui civil [illegible] voluit, in eo incivilissimus [illegible] Dominum totius orbis se nominare [illegible]: qua voce ne appellarentur alii, [illegible] prohibere potuerunt edictis.

Mundorum infinitates Democritus] Veterum Philosophorum variæ de mundo opiniones fuere: quem cùm ex [illegible] constare putarent, ut illæ innumeræ [illegible], [illegible] mundorum quoque infinitates somniabant. Leucippus dicebat, κόσμους [illegible] εἰς τὸ κενὸν [illegible], καὶ [illegible]. Democritus ἀπείρους εἶναι κόσμους, καὶ γενητοὺς καὶ φθαρτούς. Zeno, Epicurus, Anaximander idem adserebant, & totum hoc quod circum supraque cernimus, infinitum putabant. Pythagorici, Orpheus, Heraclides, aliique existimabant, ἕκαστον τῶν ἀστέρων κόσμον ὑπάρχειν. Horum omnium vanitatem supergressus Seleucus Philosophus, non solùm pluralitatem mundorum defendere voluit, verùm etiam unumquemque illorum infinitum esse dixit. Hasce erraticas fortè cùm audiret sententias Alexander ille Magnus, lacrumas misisse dicitur, indoluisseque, quòd post tot exantlatos labores, è tantis ne unius quidem mundi Dominus esset. Ælian. lib. IV. cap. [illegible] Mich. Glycas Annal. lib. II. [illegible]. Vide Cicer. Acad. lib. 4. Val. Max. lib. 8. cap. 14. Plutarch. in Alex. Diogen. Laërt. Theodoret. contra Gentes lib. 4. Philastr. de Hæresib.

Instar brevis obtinet puncti] Cleomed. lib. 1. cap. 2 ὅτι ἡ γῆ σημείου λόγον ἐπέχει πρὸς τὸν οὐρανόν. Ammian. lib. XX. *Rerumque magnitudini instar exigui subdita puncti*, * Marc. Capella lib. 6. *Tellus, quæ rapidum consistens suscipit orbem. Puncti instar medio [illegible] loco.* Aristarch. in lib. de magnitud. [illegible] pag. 1. scribit Terram puncti ac centri habere rationem ad sphæram Lunæ. Macrob. in Somn. Scip lib. 1. 16. *Physici Terram ad magnitudinem circi, per quem volvitur Sol, puncti modum obtinere docuere.* *

Pag 66. *Domitius Corbulo dicitur cæsus*] Dio lib. LXIII.

Ad Asiam demigravit liberalium desiderio doctrinarum] Greg. Nazianz. in Julian. Orat. 1. pag. 281 [illegible]

[illegible] *suffragante Regina*] Non novum hoc in hujus ævi Scriptoribus, Reginas vocare Imperatorum uxores. Sic lib. 14. *Trucis à stimulis Reginæ.* Inf. *Opponebat se sola Regina.* L. 26. C. de donat. int. vir. & ux. Lampr. in Alex.

Pro colendi ingenii causa] Ms. *pro candenti ingenii causa.* Puto Ammianum scripsisse, *procudendi ing. caus.* Ut lib. 16. *ad procudendum ingenium vertebatur* Lib 31. *procudere linguas.*

Pag 68. *Cibyratæ illi Verrini*] Tlepolemus pictà & Hiero fratres Cibyratæ, rapinarum odorisequi miri, quos ideo Verres secum in Siciliam duxerat. Cicer. VII. Verrin.

Ille minister triclinii Rationalis] Ms. *Ille à ministro. id. à ministerio tricl.*

Pag. 70. *Apud Atlanteos nati non essent*] * Herodotus in Melpomene scriptum reliquit, in terra Africa populos esse, qui ad Atlantem incolunt, eos nulla somnia videre: λέγονται δὲ οὗτοι οὔτε ἔμψυχον οὐδὲν σιτέεσθαι, οὔτε ἐνύπνια ὁρᾶν. Ex eo * Plin. lib. 5. cap. 8. *Atlantes degeneres sunt humani ritus, si credimus: nam neque nominum illorum inter eos appellatio est, & solem Orientem Occidentemque dira imprecatione contuentur, ut exitialem ipsis agrisque. Neque insomnia visunt, qualia reliqui mortales.* * Marcian. Capella lib. 6. p. 252. *Inter solitudines degunt, qui neque ulla inter se nomina habent, & Soli imprecantur, quòd eos cum messibus semper amburat. Hi numquam somniare videntur.* Vide Aldret. Antiquit. p. 559. 560.* Quod tamen an verum sit, disputat Tertullianus lib. de Anima pag. 369.

Poculis amplioribus madefacti] Lucian. in Deor. Dialogo: ἐν τῷ συμποσίῳ ἱκανῶς ὑποβεβρεγμένοι. Crobylus apud Athenæum: τὴν ἄσκησιν ὑγρότητα τοῦ προσαγορεύοις. Ita *madidus vino* Plaut. in Aulul. *Ego te hodie reddam madidum, si vivo probè*: & alibi apud eumdem, & Juvenal. Martial.

Imperium præsens ut molestissimum accusabant] Obtrectatione temporum pulsæ majestatis crimen contrahi, ex L. unic. C. si quis Imp. maled. & quæ ad eam à me dicta, constat.

Pag. 71. *Ex campiductore*] Inf. lib. XIX. *Campiductoribus ut fortium virorum antesignanis.* Chrysostomus ad Innocent. Episcopum. [illegible] * Urbicius in Tacticis: [illegible]. Acta Martyrii S. Mauricii, à Simlero edita p. 138. *Cum Exsuperio, quem exercitus appellat Campiductorem.* * Vid. Veget. de re milit. Gloss. & Schol. Juvenal. Inscript. vet. Romæ: NEMESI SANCTÆ CAMPESTRI. PRO. SALUTE. DOMINORUM N. N. AUGG. P. ÆL. P. F. ÆLIA. PACATUS. SCUPIS. QUOD. COH. DOCTOR. VOVERAT. NUNC CAMPI DOCTOR COH. I. PR. P. V. SOMNIO. ADMONITUS POSUIT. L. L.

Pag. 72. *Lentiensibus Alemannicis pagis*] Infr. lib. 31. *Lentiensis Alemannicus populus, tractibus Rætiarum confinis.* Videtur esse locus quem hodie Germani *das linegauw* vocant. De pagis verò, quorum hîc & alibi apud Ammian. mentio, eruditè multa ex veterum scriptis, quæ secretis dispersa monumentis latent, collegit V. Cl. Marq. Freherus in Originib. Palatinis cap. V.

In Rætias camposque venit Caninos] Sunt qui tractum illum designari putant, quem hodie *Churvvalhen* appellant Et Campos Caninos recte dici posse *der Grauwen Beldboden.* * Vide Tscudum p. G. 2. Simler. 103. * Unde & Rætos ipsos à cano colore *Grisones*, & à confœderatione mutua *Grauvpundter* etiamnunc vocari scimus. * Sidon. Apollin. Carm. 5. *Perque canis quondam dictos de nomine campos.* Gregor. Turon. lib. 10. c. 3. optimè loci situm notat: *Ad Mediolanensem urbem advenit: ibique eminus in campestria castra posuerunt. Olo autem Dux ad Bilitionem hujus urbis castrum, in campis situm caninis, importunè accedens, jaculo sub papilla sauciatus cecidit & mortuus est.* *

Pag. 73. *Aliaque divortia riparum adradens.*] Sic *divortium itineris*, lib. 28. Fest. Avien. in Ora marit. *Ostiorum divortia.* Epigramma vetus:

—— *ad divortia Rheni*
Pervasi, hostiles depopulatus agros.

Pag. 74. *Alpheus oriens in Arcadia cupidine fontis Arethusæ*] Theon Sophista, pag. 111. Ἔρως [illegible] Ἀλφειὸν Σικελικῆς πηγῆς Ἀρεθούσης [illegible] Vide Plutarch. de Fluminib. Fulgent. Mythol. lib. III. fab. ultima. Placid. Lactant. Theb. lib. 1. ad illum versum — *Sicanios longe relegens Alpheus amores.* Serv. in Virgil.

Pag. 77. * *Eusebio, cui cognomentum erat inditum Mattiocopæ*] Sic Polæmon apud Athenæum Stelocopas dictus est Deipnosophistæn lib. VI. In quem vide Casaubonum capite V. Itaque Mattiocopas dictus est [illegible]: quod nimiùm diligens esset circa res minutas &

parvas. Antonius Oisellus V. Cl. J. C. in suis ad me litteris datis Luteciâ anno 1611. scripsit, *Mattiocopam* cognomen joculare & ridiculum sibi videri, compositum ut *artocopa* : quo significetur *cassemiette*, aut *brisemie*: ματτύη enim micam significat ; κόπτειν, scindere, secare. *

Pag. 80. *Ad Tribunum miserat Fabrica Cremonensis*] Hujus Fabricæ item mentio in Notitia Imp. Occid. *Sub dispositione viri illustris Magistri Officiorum Cremonensis scutaria*.

Pag. 81. *Sciens animum tenerum versabilis Principis in dicta causa timens*] Io. *Principis, indictâ causâ timens, &c.*

Pag. 83. *Ingresso Consistorium offertur purpura*] Quam adorare more novo cogebatur. Inf. *adorare solenniter anhelantem celsiùs purpuram.* Quo modo etiam ipsi Impp. loquuntur, L. 4. C. de Consulib. & non sparg. L. 1. C. de Præpos. Cub. L. unic. C. de Comit. & Tribun. L. 1. C. de Silentiar. L. fin. C. de Palat. sacrar. Larg. L. 2. C. de privil. Schol. Græci dicunt, χλαμύδος προσκυνεῖν. Themist. Orat. XIII.

Ante Principis pedes] Ritus hic προσκυνήσεως non à Constantio primùm introductus, sed jam olim ab Impp. Romanis usurpatus fuit. De Diocletiano scribit Eutrop. lib. IX. quòd *Imperio Romano primus Regiæ consuetudinis formam magis, quàm Romanæ libertatis invexit; adorarique se jussit, cùm ante eum cuncti salutarentur.* Trebell. Pollio de Zenobia : *Adorata est more Persarum.* Et jam antè monstrum illud hominis Heliogabalus adorari se ritu eo jusserat. Sed Alex. Sever. optimus Princeps, continuò ubi ad Augustam dignitatem evectus, id ne frequentaretur jussit. Lamprid. *Adorari se vetuit*, (Alex. Sever.) *cùm jam cœpisset Heliogabalus adorari, Regum more Persarum.* Quo autem gestu hæc adoratio peracta, & quid à salutatione differat, multis declarat V. Cl Barnab. Brisson. de ritu Persar. lib. 1.

Pag 87. *In causa Tripolitanæ legationis*] Inf. lib. XXVIII.

Crœsum legimus Solonem] Vid. Herodot. lib. 1. Diogen. Laërt. in Solone, Plutarch. lib. de Discrim. adulat. & amici.

Dionysium intentasse Philoxeno mortem] In latomias Syracusanas conjectum Philoxenum scribunt, ubi & Cyclopem fabulam composuit. Ælian. Variar. lib. XII. cap. XLIV. Carmen verò Dionysii tragœdiam fuisse Plutarch. ait, de Fort. Alexand. Διονύσιος ὁ τὴν τραγῳδίαν φιλοτιμούμενος εἰς τὰς λατομίας ἐνέβαλεν, ὅτι τραγῳδίαν αὐτοῦ διορθώσαι κελευσθεὶς, αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὅλην μέχρι τῆς κορωνίδος αὐτὴν περιέγραψεν. Vide Suid. in Philoxeno.

Pag. 88. *Fortis esset & fidus*] Formula solennis, qua alloqui milites soliti sunt Impp. Inf. lib. XX. in oratione Juliani : *Propugnatores mei Reique publicæ fortes & fidi.* Unde in Nummis veteribus, qui hasce allocutiones exhibent, hac verba leguntur, FIDES MILITUM, vel FIDES EXERCIT. In vett. Inscriptionib. LEGIONES PIÆ FIDELES. Trajanus Imp. in fragmento Mandati apud Ulpian. lib. 45. ad Edict. L. 1 ff. de testam. mil. *optimos fidelissimosque commilitones* appellat, * quemadmodum Constantius Imp. milites suos *Romanæ rei fidissimos defensores* lib XVII. Etiam Christiani in suis supplicationibus sic orabant : Fortis esset exercitus & fidus. * Tertull. Apolog. pag. 30. *Precantes sumus semper pro omnibus Imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium securum, domum tutam*, EXERCITUS FORTES, *Senatum fidelem, populum probum, orbem quietum.* * Prudentius in Martyr. Roman

—— *numquam pro salute & maximis*
Fortissimisque Principis cohortibus
Alitèr precabor, quam FIDELE UT MILITENT.

Silvani domesticus] Bene de hac dignitate Glossarium Nomic. Δομέστικος τοῦ θέματος, ὁ μετὰ τοὺς κόμητας κατὰ τὴν τάξιν τῆς στρατιᾶς τεταγμένος. Sic Solomon quidam Belisarii, & Præsentinus Petri, Imp. Mauricii fratris, Domestici fuere. Procopius Vvandalicor. lib. 1. Σολόμων ὃς τὴν Βελισαρίου ἐπετρόπευε στρατηγίαν· δομέστικον τοῦτον καλοῦσι Ῥωμαῖοι. Sic enim locus hic legendus. Theophylact. Simocat. lib. VIII. pag. 396. Πραισεντῖνος, ὁ τῷ τοῦ Πέτρου ἐπιτεταγμένος φροντίδας, δν δομέστικον εἰώθασιν οἱ Ῥωμαῖοι ἀποκαλεῖν. Et de Romani, deque Remigii Domesticis Ammian. lib. XXVIII. & XXX. Sic *consortium & schola Domesticorum*, Ammian. lib. XXV. & XXVIII. L. 38. de Decurionib. L. unic. de Præpos. labor. alibique in Cod Theodos. & Justinian locis permultis.

Pag. 89. *Sequuta plebs omnis velut defensura*] Populus nempe turbellas dare solitus, & contradicere jus dicenti, vel precibus instare, cùm seciùs quàm placeret, aliquis damnatus vel absolutus esset. Joh. Chrysost. Hom. 3. de Dei natura, * pag. 364. Περὶ δίκαιά τινας ἐπεὶ ἑάλωσαν ἐπὶ τραχήλου ἐλκόμενοι, ἔπειτα τὸν ἐν ἀγορᾷ τις ὄντων ὑπεσύρμως τοῖς ἐλαυνόμενοι, συνέτρεχον ἐπὶ τοῦ στόματος λαβεῖν ... Cùm damnatus capite ad supplicium duceretur, populus motus misericordiâ universus Prætorem adiit, & deprecantes communi operâ efficere potuit, ut reus ille veniâ nullâ dignus liberaretur. Ad quam infrenatam audaciam viri religiosi & sacri interdum quoque prohibebant, ut patet ex L. 6. C. de Episcop. audient. Itaque severè legibus id vetare necessum fuit, L. 29. C. de appellat. L. 12. C. de pœnis.

Pag. 90. *Urbis membra*] Inf. lib. XVI. *Urbis membra collustrans.* Lib. XX. *Cuncta oppidi membra compleverunt.* Prudent. contra Symmach. *Perque omnia membra urbis.* Sic *membra domus*, Vitruvius, Ulpianus, Apuleius. *Membra machinæ*, Ammian. lib XX. Idem *membra Reipublicæ*, lib. XV. *membra Philosophiæ*, lib. XVI.

In judiciali secreto] Glossar. Nomicum : Σηκρῆτον, δικαστήριον. * Philostr. lib. 4. cap. 15. τὸν Ἀπολλώνιον ἀπάγει ἐς τὸ δικαστήριον, ἐν ᾧ περὶ τῶν μεγίστων ὁ ἄρχων αὐτῇ ἀφανῶς δικάζει. Idem lib. 2. cap. 9. pag. 342. τὸ ἀπόρρητον δικαστήριον, ἐν ᾧ τὰ μεγάλα καὶ ἀπόρρητα ἡ σιωπᾶται. * Theophylact. Simocat. lib. VIII. pag 398. ὁ αὐτοκράτωρ ... Ῥωμαίοις λεγόμενον σηκρέτῳ. In secreto enim Palatii Imp. Mauricius socero suo Germano sententiam pronunciarat : ... Vocatur etiam *secretarium* in Collat. Carthag. & L. 3. C. ubi Senator. vel Claris. L. 16. C. de accusationib. * L. 1. C. Theod. de offic. Rector. Provinc. Donatus lib. 1. Æneid. ad illum versum, *tum forib. Divæ.* Zonar. in Concilio Carth. can. 108. τὰ σήκρητα τῶν δικαστηρίων. σήκρητα δὲ τὰ κριτήρια τοῖς Λατίνοις ὀνόμασται. σηκρῆτον γὰρ καὶ ἐκεῖνοις τὸ διακρίνειν. *Secreta judiciorum. Est autem secretum Latinis exercendi judicii locus : nam secernere apud illos dijudicare significat.* *

Exaratis lateribus] Prudent. περὶ στεφάνων in Eulaliam :

Non laceratio vulnifica,
Crate tenus nec arata cutis;
Flamma sed undique lampadibus
In latera stomachumque furit.

Idem in Roman.

——*sponte nudas offerens*
Costas bisulcis exarandas ungulis.

Pag. 91. *Excepere virginis non obscura pudorem. Patruini Consularis sententiæ supplicio ob id capitali addictus*] Hoc quidem ex jure antiquo, & ad præ-

scriptum Legis Juliæ, l. 6. ff. ad Leg. Jul. de adult. Recentiorum Impp. Constitutionibus variè id interpolatum. Si quis enim per vim puellam depudicasset jam alii pactam, ut adulter puniebatur, qui facinus perpetrarat: si verò ἀμνήστευτον, tum ducere eam licèt pauperrimam cogebatur. Quòd si verò nuptias illa stupratoris non optaret, naribus abscissis triente bonorum reus multabatur. At verò si solis blandimentis in fraudem pellecta, in venerem consensisset, aut ducebat eam, aut suarum facultatum partem dabat: sin secus, verberatus & tonsus relegabatur. Zonar. & Balsam. in Canon. Apost. LXVII. Ecloga Basilicῶν lib. LX. Harmenop. lib. VI. Tit. VII. Non absimile Græcorum scitum, ἢ γάμος, ἢ θάνατος, apud Aphthon. Sopatr. & Quintilian. in Controvers.

Liberius Christianæ legis Antistes] Vid. Theodoret. Histor. Eccles. lib. 2. cap. 16. Lucif. Calaritan. ad Constantium Imp. pro Athanasio.

Pag. 92. *Nec visum hominem, nec auditum damnare nefas*] Ipsissima Liberii Episcopi verba ad Constantium Imp. adjecit Theodoret. Histor. lib. 2. cap. 16. [illegible] Quò etiam pertinent, quæ Lucifer Calaritanus pro Athanasio scripsit. Sciebant illi non divina solùm lege, sed etiam XII. Tab. vetitum, indictâ causâ quemquam occidere. Salvian. Massiliens. lib. VIII. Basil. Magn. Epist. LXX. pag. 318. [illegible] Lactant. lib. V. cap. I. *Sacrilegis, & proditoribus, & veneficis potestas defendendi sui datur, nec prædamnari quemquam incognitâ causâ licet.*

Ab Achaia contractum acciti] Ms. *contractu accitu.* *Ib. ab Achaico tractu accitum*: idque verum putamus.

Pag. 95. *Tribunali ad altiorem suggestum erecto, quod aquilæ circumdederunt & signa*] Mos hic Impp. Romanorum, cùm vel armatos pro concione alloqui, vel legatos exterarum gentium audire vellent, tribunal signis & aquilis circumdare, quò augustior eorum majestas appareret: quod ex Livio, Tacito, aliisque Historicis notum. Ammian. lib. XVII. *Constantius jam metuente sublimior, militarique consensu secundò Sarmaticus appellatus ex vocabulo subactorum; jamque discessurus convocatis cohortibus, & centuriis, & manipulis omnibus, tribunal insistens, signisque ambitus & aquilis, & agmine multiplicium potestatum, his exercitum alloquutus est, ore omnium favorabilis, ut solebat.* * Lib. XX. p. 243. *Tribunal adscendit signis aquilisque circumdatus & vexillis, saptusque tutis armatarum cohortium globis.* * Hujus moris insignis exstat locus apud Johannem Constantinopolitanum in Eclogis legationum ex Dexippo, pag. 3. ubi Aurelianus Imp. Juthungorum Oratores ad se admittere volens, hoc modo tribunal præstruxit: [illegible]

Pag. 95. *Oculos cum venustate terribiles*] De eodem Juliano lib. XXV. *Venustate oculorum micantium flagrans.* De hisce verò corporis signis longè diversum judicium Gregor. Nazianz. Orat. 2. in Julian. pag. 106. [illegible] &c.

Velut scrutatis veteribus libris] Physiognomonicos intelligit libros. Nam ut nihil incognitum relinquerent prisci illi sapientes, etiam hujus artis, si tamen ars dicenda est, non vanæ lucubrium Hariolationis, præcepta tradere conati sunt * Georg. [illegible], in Epitome Aristot. Logic. Prior. Analytic. cap. 19. p. 37. [illegible] *Mores naturamque cognoscimus, quando ab aliquo corporeo signo animæ proprietatem formamus, ut ungues lati pinguem Minervam indicant: & mali sunt, quibus supercilia junguntur: bonæ indolis, qui frontem latam habent.* * Quæ licèt sæpe fallant, constat tamen non rarò signa rebus ipsis examussim convenire. Sanè de Socrate ex habitu corporis quale judicium olim factum, ex Cicerone scimus de Fato: *Quid? Socratem nonne legimus quemadmodum notavit Zopyrus physiognomon, qui se profitebatur hominum mores naturasque ex corpore, oculis, vultu, fronte pernoscere? Stupidum esse Socratem dixit, & bardum, quòd jugula concava non haberet, obstructas eas partes & obturatas dicebat. Addidit etiam mulierosum: in quo Alcibiades cachinnum dicitur sustulisse.* L. Martial. cùm in Zoïlum scriberet lib. XII. Epigram. LIV.

Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine læsus,
Rem magnam præstas, Zoile, si bonus es.

Nihil aliud quàm physiognomica signa posuit, qualia etiamnunc vulgò jactari solent in ahenobarbos, luscos, aliove corporis vitio insignitos. Quare Pythagoras in explorandis discipulorum ingeniis, hæc quoque imprimis observabat: [illegible] * Vide Philostr. p. 89. Rittersh. ad Malchum de vita Pythag. p. 10. vers. 5. * Iamblich. de vita Pythag. c. 17. * Quod Indi sapientes in uxoribus ducendis factitarunt: [illegible] Nicostratus apud Stob. Serm. CLXXXIX. Hoc genus argumenti apud Græcos curatè tractarunt Zopyrus, Loxus, Polæmon, ut Origen. * lib. I. p. 26. * contra Celsum testatur. Neque id Latinis intentatum fuisse, indicat fragmentum Trogi Pomp. Auctoris gravissimi, apud Plinium lib. XI. cap. LII. At nunc præter Aristotelis, Polæmonis, & Adamantii Sophistæ φυσιογνωμικά, nihil ad manus nostras pervenit: quibus tamen curiosius quisque satis superque situm exstinguere poterit.

Homerico carmine] Iliad. V.

Adusque locum duabus columnis insignem, qui Laumellum interjacet & Ticinum] Nulla hujus loci indicia in vett. Itinerariis. Nam & Antoninus Aug. & Tabula antiqua sic tantùm habent: *Ticinum, Laumellum, Cottiæ.*

Coloniam Agrippinam ampli nominis urbem] Zosim. lib. I. [illegible]

Pag. 96. *Ambigentes super origine prima Gallorum*] Conferenda cùm hac Galliarum descriptione, quæ multo copiosiùs tractantur Strabo lib. IV. Cæsar, Plinius, Paul. Orosius, Ammianus.

Timagenes] Suid. Τιμαγένης ἱστορικὸς, [illegible]. Ejus sæpe auctoritate utuntur Plinius in Histor. Plutarch. & alii.

Pag. 97. *Celtas nomine Regis amabilis, & matris ejus vocabulo Galatas dictos*] De Galate Diodor. Sicul. lib. V. [illegible] Aliter D. Eucherius Episcop. Lugdunens. cap. 4. de Gentib. *Galli à candore corporis primùm Galatæ appellati sunt, è quibus populi quondam in Orientis longinqua migrantes primum Gallo Græci, nunc antiquo Gallorum nomine Galatæ vocantur.*

Post excidium Trojæ] Aimoinus Histor. Francor. lib. I.

Geryonis & Taurisci sævorum Tyrannorum] Ab hoc ergo Taurisco quondam Taurisci populi, qui postea Norici dicti, appellationem invenere. Plin. lib. 3. cap. 20.

Harpali inclementiam] Nil variant vett. codd. & tamen certum est legendum *Harpagi inclem.* sic enim constanter eum vocant Paul. Orosius, Justinus, Herodotus, qui multa de eo, & Phocensibus novas sedes quærentibus, lib. I. narrat.

Pag. 98. 99. *Bardi, Eubages, Druidæ*] Strabo lib. IV. de Gallia: παρ' ἅπασι δ' ὡς ἐπίπαν τρία φῦλα τῶν τιμωμένων διαφερόντως ἐστί. Βάρδοι τε καὶ Οὐάτεις, καὶ Δρυΐδαι. Βάρδοι μὲν ὑμνηταὶ καὶ ποιηταί. Οὐάτεις δὲ ἱεροποιοὶ καὶ φυσιολόγοι. Δρυΐδαι δὲ πρὸς τῇ φυσιολογίᾳ καὶ τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν ἀσκοῦσι. De Druidibus hæc porro Plin. lib. 16. cap. 44. *Jam per se* (Druides) *roborum eligunt lucos, nec ulla sacra sine ea fronde conficiunt, ut inde appellati quoque interpretatione Græca possint Druides videri.* Lucanus lib. I.

> *Solis nosse Deos, & cæli numina vobis,*
> *Aut solis nescire datum.*

Atque ideo σεμνόθεοι à Græcis vocantur. Diogen. Laërt. in Proœmio Vit. Stephan. de Urbib. Suid. Quin etiam feminæ eorum diviniporentes, & fatidicæ. Easque de rebus suis Aurelianum & Numerianum Impp. consuluisse: Alex. quoque Severo *in bellum proficiscenti mulierem Druidam Gallico sermone vaticinatam*, Flav. Vopisc. & Æl. Lampr. in Histor. Augg. scribunt. Vide Diodor. Sicul. lib. v. Justin. lib. 24. Ciceron. de Divinat. I & de Legib. v. Plin. lib. 30. Fest. Pomp. lib. 2. * Origenes contra Celsum lib. I. pag. 14. Γαλατῶν Δρυΐδας vocat. *

Pag. 99 *Illustrium facta heroicis composita versibus*] Lucan. lib. I.

> *Vos quoque qui fortes animas, belloque peremptos*
> *Laudibus in longum vates dimittitis ævum,*
> *Plurima securi fudistis carmina Bardi.*

Vide quæ olim ad Historiam Langobard. notavi.

Pronuntiarant animas immortales] Pomp. Mela lib. 3. cap I *Hi* (Druidæ) *terræ mundique magnitudinem & formam, motus cæli & siderum, ac quid Dii velint, scire profitentur. Docent multa nobilissimos gentis clam & diu; vicenis annis in specu, aut in abditis saltibus. Unum ex iis quæ præcipiunt, in vulgus effluit, videlicet ut forent ad bella meliores, æternas esse animas, vitamque alteram ad manes.* Diodor. Sicul. Biblioth. lib. v. pag. 212. ἐνισχύει γὰρ παρ' αὐτοῖς ὁ Πυθαγόρου λόγος, ὅτι τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων ἀθανάτους εἶναι συμβέβηκε, καὶ δι' ἐτῶν ὡρισμένων πάλιν βιοῦν, εἰς ἕτερον σῶμα τῆς ψυχῆς εἰσδυομένης. Strabo lib. IV. Cæsar lib. VI.

Pag. 100. *In amicitiam Octaviani receptus*] Atque hæc causa est, cur Octavius Imp. civitates XII. Cottianas non addiderit Inscriptioni è trophæo Alpium. Quas etiam non nisi defuncto Cottio Rege, Nero in provinciæ formam redactas Imperio adjecit. Eutrop. lib. VII. Aurel. Victor in Nerone.

Humus crustata frigoribus] Lib. XVII. *Crusta pruinarum.* * Virgil. Georgicor. 3 *Concrescunt subitæ currenti in flumine crustæ.* Sidon. Apollin. lib. 4. Epist. 6. *crustis glacierum.* * Et *concrustare*, Ammian. lib. XXX. Hinc Italorum *la fredda crusta.*

Stationem nomine Martis] Anton. Aug. in Itinerar. *A Mediolano Arelate per Alpes Cottias.—— Segusionem, ad Martis, Brigantionem.* Tabula antiqua: *Segusione, Martis, Gadaone, Brigantione.*

Pag. 101. *Thebanus Hercules ad Geryonem*] Mamertinus idem tangit in Panegyr. pag. 303. *Vos invictissimi Impp. prope soli Alpium vias, hibernis nivibus obstructas, divinis vestigiis aperuistis. ut quondam Hercules per eadem illa culmina Iberiæ spolia incomitatus abduxit.*

Monœci similiter arcem & portum] Strabo lib. IV. p. 140. ὁ δὲ τοῦ Μονοίκου λιμὴν ὅρμος ἐστὶν, οὐ μεγάλαις, οὐδὲ πολλαῖς ναυσὶν, ἔχων ἱερὸν Ἡρακλέους Μονοίκου καλουμένου. * Lucanus lib. I. p. 25.

> *Quaque sub Herculeo sacratus nomine portus*
> *Urget rupe cava pelagus. Non Corus in illum*
> *Jus habet, aut Zephyrus: solus sua littora turbat*
> *Circius, & tuta prohibet statione Monœci.* *

Superioris Africani pater Pub. Corn. Scipio] Flor. lib. II cap. VI.

Vi magna flammarum, acetoque] Livius lib. XXI. * Herricus Altissiod. de Vita S. Germani lib. 5. p. 52.

> *Hinc subit aërias meritis sublimior Alpes,*
> *Limes hic Ausonias Gallis disterminat oras,*
> *Æternis nivibus, æterno frigore torpens,*
> *Humano generi non ante meabilis umquam,*
> *Hannibal Hispana remeans quàm victor ab ora*
> *Diduxit scopulos, & montem rupit aceto.*

Acetum solum ex omnibus humoribus flammam violentam exstinguit, dum per frigus suum calorem vincit elementi. *Acetum igni exstinguendo.* Vid. L. 3. §. 5. ff. de penu legata. L. 12. §. 18. de instr. vel instr. legat. Vid. Livium lib. 21. p. 502. 566. Macrob. Saturnal. 6. *

Pag. 102. *Et Galli quidem qui sunt Celtæ*] Cæsaris locum imitatus est, lib. I. de Bell. Gall. *Gallos ab Aquitanis Garumna flumen, à Belgis Matrona & Sequana dividit. Horum omnium fortissimi sunt Belgæ, propterea quòd à cultu atque humanitate Provinciæ longissimè absunt, minimeque ad eos mercatores sæpe commeant, atque ea quæ ad effeminandos animos pertinent, important.*

At nunc numerantur provinciæ per omnem ambitum Galliarum, secunda Germania] Accuratè hæc tractantur in Notitia Provinciarum atque Urbium Gallicanarum, quæ cùm jam edita sit, supervacaneum hic singula repetere.

Pag. 103. *Treviros domicilium Principum*] Zosim. lib. III. vocat πόλιν μεγίστην τῶν ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἐθνῶν, regiique palatii, cum alii Scriptores, tum quoque D. Ambros. meminit lib. v. Epist. XXVII. *Cùm pervenissem Treviros, postridie processi ad palatium.* Ejus etiam nunc rudera exstant.

Pag. 104. *In Narbonensi clusa est Narbona & Tolosa*] Placet ex emendatione viri diligentissimi Hieronymi Suritæ ita legere: *In Narbonensi Elusa est & Narbona & Tolosa.* Elusæ mentio in Itinerario Burdigal. & apud Cl. Claudian. qui ex ea nefandissimum illum Rufinum eunuchum originem duxisse putat. Sever. Sulpic. Histor. sacræ lib. 2. *Iter eis præter interiorem Aquitaniam fuit; ubi tum ab imperitis magnificè suscepti, sparsere perfidiæ semina: maximeque Elusanam plebem, sanè tum bonam & religioni studentem, pravis prædicationibus pervertere.* * Vide Scalig. Ausonian. Lect. lib. 7. cap. 7. Sirmond. ad Sidon. p. 123. *

Massilia jungitur, cujus societate & viribus in discriminibus arduis fultam aliquoties legimus Romam] Strabo lib. III. de Massiliens. Ῥωμαίοις ἐπιτυχοῦσι φίλους, καὶ πολλὰ καὶ αὐτοὶ χρήσιμοι κατέστησαν ἐκείνοις, κἀκεῖνοι προσελάβοντο τῇ αὐξήσει αὐτῶν. Ideo Vell. Patercul. lib. II. *Massiliam fide meliorem, quàm consilio prudentiorem* vocat. * Cicero Philipp. 13. *Romanæ Reip. semper fuisse amicissimam.* Lucan. lib. 3. p. 67.

> *Semper in externis populo communia vestro*
> *Massiliam bellis testatur fata tulisse,*
> *Comprensa est Latiis quæcumque annalibus ætas.* *

Civitatem fidissimam atque amicissimam, Flor. lib. II. cap. 2. *Fœderatam civitatem*, Plin. lib. III. cap. 4. appellat.

Pag. 105. *Non millenis passibus, sed leugis itinera metiuntur*] Viarum distantiæ pro situ gentium aliis atque aliis nominibus appellantur. Et leucarum Gallicarum mentio iterum lib. XVI. apud Jor-

danem & alios: itaque lubet tantùm D. Hieronymi locum adscribere cap. 3. in Joël. *In Nilo flumine sive in rivis ejus solent naves funibus trahere, certa habentes spatia, quæ appellant funiculos, ut labori defessorum recentia trahentium colla succedant. Nec mirum si unaquaque gens certa viarum spatia suis appellet nominibus, cùm & Latini mille passus, & Galli leucas, & Persæ parasangas, & rastas universa Germania, atque in singulis nominibus diversa mensura sit.* Addi his possunt & *dextri*: sic enim dicuntur passus mensurandi apud quosdam, ut Papias interpretatur. Quam vocem apud Florentium reperi in Actis MSS. martyrii B. Felicis: *A loco illo usque ad castrum Toringum habentur dextri ducenti.* Ceterùm leugæ vox etiamnunc Gallis atque Hispanis in usu est. *Rasta* autem Germanorum planè Lazorum respondet αὐπαύλαις: de quibus Agathias de bellis Justiniani Imp. lib. II. pag. 55. * Moscovitæ non per miliaria, sed per *werst* computant, quæ pars quarta miliaris Germanici, ut Michevvs notat in Descriptione Sarmatiæ lib. 2. cap. 1. * Reliquæ viarum dimensiones jam ab aliis explicatæ sunt.

Ad Gradus] Anton. Aug. *A Fossis Ad Gradum --A Gradu per fluvium Rhodanum Arelatum.*

Pag. 106. *Celsioris staturæ, & candidi pæne Galli*] Diodor. Sicul. lib. v. pag. 212. Οἱ Γαλάται τοῖς μὲν σώμασίν εἰσιν εὐμήκεις, ταῖς δὲ σαρξὶ κάθυγροι καὶ λευκοί. De iisdem Livius lib. XXXVIII. *Sunt fusa & candida corpora, ut quæ numquam nisi in pugna nudentur.* Id quod non de Gallis tantùm, sed de Germanis quoque in universum intelligendum: ὡς αἱ γενεαὶ τοῖς Γαλάταις, οἱ ἐοικότες ἐν μορφαῖς, καὶ δίαιτας, καὶ ἤθεσι. πλησιάζοντες μόνῃ ἀχλύῃ, μεγέθει καὶ ξανθότητι. Eustath. in illum Dionys. vers. Λευκότατα φῦλα νέμονται. * Lucanus lib. 10.

——*tam flavos gerit altera crines,*
Vt nullos Rheni Cæsar se dicat in arvis
Tam rutilas vidisse comas. *

Vide Petron. & Adamant.

Emittere cœperit pugnos, ut catapultas tortilibus nervis excussas] Elegans imitatio Plautina in Captivis:

Ne quis in hac platea negotii conferat quidquam sui:
Nam meus est ballista pugnus, cubitus catapulta est,
Humerus aries: tum genu ut quemque icero, ad terram dabo.

Nec in tractibus illis, maximeque apud Aquitaniam, poterit aliq. vid.--frustis squalere pann.] Φιλοκόσμους Gallos esse Strabo ait lib. IV. χρυσοφοροῦσί τε γὰρ περὶ μὲν τοῖς τραχήλοις στρεπτὰ ἔχοντες. περὶ δὲ τοῖς βραχίοσι καὶ τοῖς καρποῖς ψέλλια, καὶ τὰς ἐσθῆτας βαπτὰς, φοροῦσι καὶ χρυσοπάστους οἱ ἐν ἀξιώματι.

Munus Martium pertimescens pollicem sibi præcidit] Chir. Fortunat. * Rhetor. lib. I. p. 40. * *Decem milites belli tempore pollices sibi amputarunt.* * Rei sunt læsæ Reipubl. * Quod ipsi quoque parentes, teneriore affectu moti, in liberis suis factitare soliti, ne dubio illos Marti exponerent. Menander L. 3. ff. de re milit. *Eum qui filium debilitavit, delectu per bellum indicto, ut inhabilis militia sit, præceptum D. Trajani deportavit.* Rufus in LL. militarib. §. 47. Εἰ δέ τις τὸν υἱὸν ἐν καιρῷ πολέμου ἀχρειώσει, ἵν' αἰτιοπρόφασις αὐτὸν τὴν στρατείαν, ἐξορίζεται. Augustus Imp Equitem Romanum, quòd duobus filiis adulescentibus, causâ detrectandi * militaris * sacramenti, pollices amputasset, ipsum bonaque subjecit hastæ. Sueton. lib. 2. Mentio porrò hujus indevotionis in L. 4. §. 10. C. Theod. de Tironib. Truncabant verò pollices sibi meticulosi, ne ad nomen respondere, cùm hastas ex usu vibrare nequirent, cogerentur. Itaque Justinianum Imp. seditiosis quibusdam Constantinopolim concitantibus ideo pollices abscidisse facile apparet, ut eos armis movendis inhabiles redderet. Landulf. Sag. in Histor. Miscel. lib XVI. Velut jam olim Philocles auctor fuerat Atheniensib. uti bello captis amputarent τῆς χειρὸς δακτύλους τὸ δεξιὸν, ἵνα δόρυ μὲν βαστάζειν μὴ δύνωνται, κώπην δὲ ἐλαύνειν δύνωνται. Plutarch. in Lysandro, Ælian. Variar. lib. II. cap. IX.

Jocullariter Murcos appellant] Liutprandus in Histor. PP. in Innocent. *De indulgentia Clericorum querimoniam facienti, cùm aliquos murcos, aliquos digamos habere diceret, respondit, illum qui volens partem digiti sui absciderit, juxta canones non posse admitti ad Clerum.* Gloss. Lat. *Murcinarius, mutilus.* Germani in quibusdam provinciis vocem retinent, licèt alio nunc ferè significatu. Et quos Itali ac Galli *Poltrones* vocant, ab hac pollicum truncatione nomen invenere. * Murcare, id est, mutilare, in Chronico Sangall. p. 391. Ab eadem origine *Murcia* segnium Dea, apud Arnob. lib. 2. appellata videtur. *

Vini avidum genus, affectans ad vini similitudinem multiplices potus] Diodor. Sicul. lib. v. pag. 211. Διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ ψύχους διαφθειρομένης τῆς κατὰ τὸν ἀέρα κράσεως, οὔτε οἶνον, οὔτε ἔλαιον φέρει. διόπερ τῶν Γαλατῶν οἱ τούτων τῶν καρπῶν στερισκόμενοι πόμα κατασκευάζουσιν ἐκ τῆς κριθῆς, τὸ προσαγορευόμενον ζῦθος, καὶ τὰ κηρία πλύνοντες, τῷ τούτων ἀποπλύματι χρῶνται. Κάτοινοι δ' ὄντες καθ' ὑπερβολὴν τὸν εἰσαγόμενον ὑπὸ τῶν ἐμπόρων οἶνον ἄκρατον ἐμφοροῦνται, καὶ διὰ τὴν ἐπιθυμίαν λάβρῳ χρώμενοι τῷ ποτῷ, καὶ μεθυσθέντες, εἰς ὕπνον ἢ μανιώδεις διαθέσεις τρέπονται. Non autem Galli tantùm, sed ferè omnes populi, qui vite carent, ex frumento conficere solent quod bibant, vel pomorum succo: aut favos decoquunt, aut palmarum fructus exprimunt in liquorem, coctisve frugibus aquam pinguidis colorant, ut inquit D. Hieronym. part. 3. Epist. 58. D. Basilius lib. de Ebrietate, & Cassian. Bassus de Agricult. lib. VII. c. 34. apud barbaros potissimùm in usu esse scribit, ἀπὸ τῆς ζέας καὶ τῶν κριθῶν γινόμενα πόματα. Plin. lib. XIV. cap. XXII. *Est & Occidentis populis sua ebrietas, fruge madida pluribus modis per Gallias Hispaniasque nominibus aliis, sed ratione eadem. Hispaniæ jam & vetustatem ferre ea genera docuerunt. Ægyptus quoque è fruge sibi potus similes excogitavit, nullaque in parte mundi cessat ebrietas.* Ubi quod de Ægyptiis ait, Herodotus quoque confirmat lib. II. οἴνῳ δ' ἐκ κριθέων πεποιημένῳ διαχρέωνται. Οὐ γάρ σφί εἰσι ἐν τῇ χώρῃ ἄμπελοι. De Hispanis Florus, Orosius, alii.

Furoris voluntariam speciem] Ambros. de Helia cap. XIV. *Quis tale miscuit furoris poculum? quis tantum infudit mentibus venenum? Periclitatur homo actum esse de corpore, & ipse sibi reus est insaniæ voluntariæ.* Alia in hanc sententiam jam alibi congessimus.

Pag. 107. *Paulatim levius odere sub Imperium venire Rom.*] MS. Flor. *levis odore sub.* Verosimile est Ammian. scripsisse: *Paulatim levi sudore sub Imp. venere Rom.* itaque sequitur, *prœliis parvis quassata.* Et frequens hæc locutio, *Martius sudor, belli sudor.* Valentinian. & Valens L. 7. C. Theod. de lustral. conl. *Sudore bellandi stipendiorum gradus usque ad Protectores meruerunt.* Capitolin. in Maximin. *Sedecim lixas uno sudore devicit.*

Primò tentata per Fulvium] Livii Epitom. LX. LXI.

Sallustio auctore] Fragmentum Sallustii exstat apud Mar. Victorin. Commentar. in Ciceron. de Invent. lib. I. *Res Romana plurimum imperio valuit. Ser. Sulpicio & M. Marcello Coss. omni Gallia cis Rhenum atque inter mare nostrum atque Oceanum, nisi quà à paludibus invia fuit, perdomita.*

Post decennalis belli mutuas clades] Ruf. Fest. in Breviario : *C. Cæsar cum decem legionibus, quæ trecena milia militum Italorum habuerunt, per annos octo ab Alpibus ad Rhenum usque Gallias subegit. Cum barbaris ultra Rhenum positis conflixit, in Britanniam transivit, decem annis Gallias & Britannias tributarias fecit.*

Subegit Cæsar] Respexit ad versum vulgò jactatum, apud Sueton. lib. I. *Gallias Cæsar subegit, Nicomedes Cæsarem.*

Sectas Manichæorum & similium] De Manichæorum hæresi copiosè Euseb. Pamph. Eccles. Histor. lib. VII. cap. XXV. Socr. lib. I. cap. XVII. Theodoret. in Epitom. Hæresiar. lib. I. cap. ult. * Cyrill. Hierosol. Catechef. 6. * Philastrius Episc. in lib. de Hæresib. Petrus-Siculus in Histor. pag. 42. Suidas in voce *Manes*, & Titulus Codicis de Manichæis.

OBSERVATIONES
IN
AMMIANI MARCELLINI
LIBRUM XVI.

Pag. 109. N *collegium fastorum à Consule VIII. Augusto adscitus*] Infrequens locutio, & Romanis auribus delicatioribus inusitata : unde fœdè lapsi sunt, qui dum eam non intelligebant, corrigere conati sunt. Vocat autem Ammianus *collegium fastorum*, collegium Consulum, quorum nomina fastis inserebantur, unde etiam fasti Consulares appellantur : quales Capitolini illi sunt, ante annos aliquammultos reperti, & Siculi, necnon etiam quos Cassiodorus Senator urbis Romæ conscripsit. Pari modo idem Ammian. dixit, *in collegium trabeæ adsciscí*. Lib. XXIII. *Juliano vero jam ter Consule, adscito in collegium trabeæ Sallustio.* Lib. XXX. *Gratiano adscito in trabeæ societatem Equitio Consule.*

Bellorum gloriosis cursibus Trajani simillimus] Ita de Claudio Imp. Trebellius Poll. *Quid in illo non mirabile? quid non conspicuum! quid non triumphalibus vetustissimis præferendum? in quo Trajani virtus, Antonini pietas, Augusti moderatio, & magnorum Principum bona sic fuerunt.*

Clemens ut Antoninus] Antoninus cognomine Pius, moribus clemens, ac tantæ bonitatis, ut haud dubiè sine exemplo vixerit. Aurel. Victor & Capitolin.

Congruens Marco, ad cujus æmulationem actus suos effingebat] Eutrop. lib. X. & Landulf. Sagax in Histor. Miscell. *Marco Antonino non absimilis, (Julianus) quem etiam æmulari studebat.* Sic ferè semper sibi aliquem Principes proponunt, ad cujus æmulationem mores suos effingant. De Alexand. Severo Lamprid. *Legit & vitam Alexandri, (Magni) quem præcipuè imitatus est, etsi in eo contemnebat ebrietatem.* De Constantio Ammian. lib. XV. *Ad æmulationem civilium Principum vitam formare moresque suos diligentia laborabat enixa.* Sic Antonin. Caracalla Alexandrum Magn. ejusque gesta semper loquebatur; Tiberium & Syllam in conventu plerumque laudabat. Nec alias fabulas Pescennius Niger umquam habuit, nisi de Hannibale ceterisque talibus, ut Spartian. scribit. Atque hoc est, quod Lucillium monet Seneca Epist. XI. *Aliquis vir bonus nobis eligendus est, & semper ante oculos habendus, ut sic tamquam illo spectante vivamus, & omnia tamquam illo vidente faciamus. -- Elige itaque Catonem: si hic videtur tibi rigidus, elige remissioris animi virum Lælium, elige eum cujus tibi placuit & vita & oratio; & ipsius animum ante te ferens & vultus, semper tibi ostende vel custodem, vel exemplum.* Bono itaque publico Plutarchus, Æmil. Probus, Aurel. Victor, & ex recentioribus nonnulli vitas magnorum virorum edidère, ut semper in numerato sit, quod eligere & imitari possimus.

Erichtheus in secessu) Loghistorici Erichthonium vocant. Apollod. Biblioth. lib. III. Hygin. fabul. CLXVI. Fulgent. Mythol. lib. II. Placid. Lactant. in Stat. lib. II.

Pag. 110. *Solet abrupta sæpe discrimina salutis ultima desperatio propulsare*] Militare præceptum est, cum desperatis arma non conferenda : ubi enim evadendi spes nulla, ibi ignaviam quoque metus acuit, & de necessitate virtutem facit. In bello Crotoniensium contra Locrenses, hi quòd longè majore numero militum vincebantur : *Omissa spe victoriæ* (inquit Trog. Pomp. lib. XX.) *in destinatam mortem conspirant, tantusque ardor ex desperatione singulos cepit, ut victores se putarent, si non inulti morerentur. Sed dum honestè mori quærunt, feliciter vicerunt. Nec alia causa victoriæ fuit, quàm quòd desperaverunt.* Vide Fl. Veget. de Re milit. lib. III. cap. 21. lib. IV. cap. 25. * Comm. ad Ligurin. p. 190. 191. *

Velut dux diuturnus] Novè dixit *diuturnum ducem*, id est, usu castrensis negotii diuturno firmatum, ut loquitur lib. XXX. Sic *diuturnior*, id est senior. Inf. lib. XXIII. *E Sacerdotum consortio quidam ceteris diuturnior nullo pulsante repente concidit.*

Pag. 111. *Per Decem-pagos Alamanniam aggredi*] Antonin. in Itinerar. *Iter de Pannoniis in Gallias per mediterranea loca, id est, à Sirmio per Sopianas, Treveros usque. Tabernas, Decem-pagos, Divodorum.* Tabula Itiner. *Tabernis, Pontesaravi, Ad Decem-pagos, Ad Duodecimum.*

Pag. 113. *Rigodulum oppidum est*] Legendum ut est in Ms. *Rigomagum oppid.* Tabula antiqua Itineraria : *Confluentes, Antunnaco, Rigomagus, Bonna.*

Pag. 114. *Temperantiam sibi ipsi indixit*] Julianus ipse in Misopog. δοκεῖ δέ τις ἐκ παιδὸς εἶναί μοι ἡ αὐτὴ ἀπάτη πρὸς ἐμαυτὸν τῇ γαστρὶ πόλεμον ἔχειν. Ου γὰρ ἐπιτρέπω πολλῶν ἐμπιμπλάναι σιτίων αὐτῇ.

Adstrictus sumtuariis legibus] De sumtuariis sive censoriis legibus Plin. lib. VIII. cap. 51. lib. X. cap 2. A. Gellius lib. II. cap. 24. * Tertullianus Apolog. cap. 6. *

Rhetris Lycurgi & axonibus] Sic verius puto, quàm ut vulgò legitur, *retris Lycurgi, id est axonibus.* Rhetræ vocantur Lycurgi leges, Axones Solonis. Suid. Παρὰ Λακεδαιμονίοις ῥῆτρα Λυκούργου, νόμοι ὡς ἐκ χρησμοῦ τιθέμενοι. Idem : Ἄξονες, οὓς ἐκάλεσαν Ἀθηναῖοι τοὺς Σόλωνος νόμους, διὰ τὸ ἐγγεγράφθαι αὐτοὺς ἐν ξυλίνοις ἄξοσι. Vide Valer. Harpocrat. Magni Etymolog. Scholiast. Apollon. lib. IV. themate 24.

Senescentes paulatim reparavit Sylla Dictator] A. Gell. lib. II. cap. 24. Tentarunt quoque idipsum Pompeius & Crassus Coss. sed frustra : & caussam addit Dio lib. XXXIX. quòd & obstaret : Φιλοπάλλακτος Hortensius, & quod ipsi ἐς πολὺ ἡ τρυφὴ ἡ ἀβρότης προκεχωρηκότες.

Ex prædiis Democriti] Cujus summa laudatur ab antiquis frugalitas, quòd & agros & paterna bona reliquerit lautissima, ut divinæ sapientiæ se totum daret. Diogen. Laërt. in ejus Vita, Cicer. Tuscul. V. Val. Max. lib. VIII. cap. 7.

Phasianum, vulvam, sumen] Ex LL. censoriis, Plin. lib. 8. cap. 51. *Interdicta cenis abdomina, glandia, testiculi, vulva, sincipita verrina.* * Tertull. Apologetici cap. 6. *Quoniam illæ leges abierunt, sumtum & ambitionem comprimentes, quæ centum æra non ampliùs in cenam subscribi jubebant; nec amplius quàm* UNAM *inferri* GALLINAM, *& eam non saginatam.* *

Ille namque aneâ conchâ suppositâ] De Aristotele idem scribit Diogenes : ὅτι κοιμώμενος σφαῖραν χαλκῆν βάλλοιτο αὐτοῦ εἰς τὴν χεῖρα, λεκάνης ὑποκειμένης, ἵν' ἐκπεσούσης τῆς σφαίρας εἰς τὴν λεκάνην, ὑπὸ τοῦ ψόφου ἐξεγείροιτο. * De Lycurgo Plutarchus in ejus Vita. De Ulpio Marcello, Dio in Vita Commodi. Suidas in μαίρεσθαι. *

Æneâ conchâ] Gloss. *Concha, κόγχη.* In vett. Colloquiis : ἔνεγκε ὕδωρ ἐπὶ χεῖρας κόγχῃ. *Adfer aquam manibus conchâ.* * Paul. J. C. lib. III. Tit. VII. de usufructu : *Argento poterio legato, omnia quæ ad poculorum speciem comparata sunt, debebuntur, velut pateræ, calices, scyphi, urceoli, œnophoria, & conchæ.* Scholiast Juven. *Conchæ, in quibus pedes lavabant.* Marcellus Empir. p. 936. *Concham æream de melle albo abintus perunge totam.* * Anastas. in Vitis P P. *Concha aurochalca. Lacus & conchas triantas, cum columnis prophyreticis. Concham ac spongiam pro nocturnis diligentiis.* Acta Mss. Martyrii D. Claudii Nicostrati : *Cavare conchas, pegas & lacus cum sigillis & cantharis* : & alibi in iisdem Actis, & Gregor. Turonens. de Miraculis lib. I. cap 5. 12. 31.

Pag 115. *Ex plumis & stragulis sericis*] Jam id quoque inter luxuriæ notas posuere frugalioris vitæ magistri. Plin. Histor. Natur. lib. X. cap. 12. de pluma ganzarum Germanicarum loquens, sic ait : *Eoque deliciæ processere,* (apud Romanos) *ut sine hoc instrumento durare jam ne virorum quidem cervices possint.* Apul. Miles. X. *Lectus dissternebatur Indica testudine pellucidus, plumea congerie tumidus, veste serica floridus.* Accubita hæc Græci posteriores χαμαιπλευστα vocarunt : nam & πλοῦμα illis est *pluma.* D. Chrysostomus in Homil. de Decollat. Johan. Μαλακὰ χαμαιπλευστα ἐκτείνεται ἡ χρυσοῦς τῶν αἰδεσιμωτέρων τὰ σώματα. Zeno Veronens. eleganter dixit *plumeum sepulcrum.* Orat. de spiritu & corp. pag. 367. *Restabilis tori plumeo sepulcro superba.*

Ex tapete & σισύρα] Julianus in Misopog. de seipso : ἄχραντον νύκτας ἐν στιβάδι. Ceterum τῶν σισυρῶν crebra mentio apud veteres. Herodot. lib. VII. Λάσιοι σισύρας ἐνδεδυκότες. Dio Chrysostom. Orat. XXXV. Ταῖς δὲ κεφαλαῖς πλέκουσιν σισύρας ἢ πίλους. Aristophan. in Ἐκκλησιαζ. pag. 504. Κλίνας τε σισυρῶν ἢ δαπίδων νενασμένας. Differunt autem δάπιδες & sisyræ. Δάπιδες ψιλαί sunt ἢ αἱ μαλλωταί, quibus in lectis utebantur. Plutarch. in Alexand. Ἐκεῖ μὲν ἐν τοῖς ὄρεσι διεχείμαζες, ἐνταῦθα δὲ πρὸς βασιλικαῖς δάπισι κατάκεισαι. Sisyra verò villosa est ἢ μαλλωτή. * Vide Primas. * Melotæ vox apud Hieronym. Epist. 65. *Tanta erat deformitas in melotis.* Hesych. Μηλωτή, διφθέρα. Ulpian. *pellem lanatam* vocat, L. 70. §. 8. ff. de legat. 3. Glossar. vet. *Pellis lanata, μηλωτή, ἀρνακίς.* De sisyra jam Aristophanis locum laudavimus : ejus & hic est in Nubib. ἐν πέντε σισύραις ἐγκεκορδυλημένος. Idem in Ranis : ubi Scholiast. copiosè hanc vocem interpretans addit, ἔστι καὶ ἡ σισύρα, σισύρνα. Planè ad Ammiani mentem. Ita eam profert Theophyl. Simocat. lib. VII. σισύρνας ἐξ ἐρίων. Eamdem quoque *syram* dictam apud eumdem Schol. Aristoph. in Nubib. reperitur. Atque ita in Ms. cod. Ammian. legitur, *ex tapete & syra.* Moschop. περὶ σχεδ. etiam *gunam* vocat : σισύρα, ἡ γοῦνα. διφθέρα, ἡ γοῦνα. Μηλωτή, ἡ παρὰ τοῖς κοινοῖς γοῦνα. * Distinctè de his singulis Tzetzes in Lycophronem : Σισύρνα δέ τινες καλοῦσι — διαφέρει σισύς, σισύρα, ἢ σισύρνα. Σισὺς μὲν γὰρ λέγεται τὸ εὐτελὲς ἱμάτιον — σισύρα δὲ, τὸ ἐκ δερμάτων ἔχον τρίχας, ὅπερ ἡ γοῦνα καλεῖται, ἡ δὲ ἁπλῶς ἐξ ἐρίων ἱμάτιον σισύρνα δὲ τὸ ἔχον δερμάτινον, p 105. * Atque hæc de sisyra & sisurna in præsentiarum dicta sunto.

Orationum epistolarumque] Ex Juliani scriptis ad nostram memoriam pervenere Cæsares, Περὶ βασιλείας : Εἰς τὸν βασιλέα ἥλιον. Misopogon & Epistolæ. Alias ejus vigilias recenset Suid. in Juliano.

Pag. 116. *Cyrum Regem & Simonidem, &c.*] Ælian. de Animalib. lib. VI. cap. 10. Plin. lib. VII. cap. 24. Cicer. Tuscul. lib. I. * de Oratore lib. 2. * Chirius Fortunat. lib. III. *Artem memoriæ quis primus ostendit? Simonides. Ex Simonidis facto de convivio quid assumimus? Juvari memoriam signatis animo sedibus.* * Vide Solin. pag. 21. Marcianum Capell. lib. 5. cap. de Memoria. *

Memoriæ dolium] Videtur alludere ad dolium Pandoræ, de quo Hesiodus.

Modulatiùs incedendi per pyrricham] Militaris pyrricha, quam Trojam vocant, inventa atque sic dicta fuit à Pyrrho Achillis filio, vel à Pyrricho Cretensi sive Lacedæmone : mirè enim hic variant Athenæus lib. XIV. Proclus in Chrestomat. Jul. Solinus cap. XVII. Marius Plotius lib. de Metris, Diomedes Grammat. lib. III. Causa cur instituta hæc fuit : uti juvenes bellicis sudoribus per hujusmodi simulacra indurati, redderentur ad arma habiliores. Ideo Lacedæmoniorum pueri quinquennes & hanc, & τὰ ἐμβατήρια μέλη addiscebant, quò modulatiùs, ut loquitur Ammianus, incederent. Athenæus lib. I. & XIV. Dio Chrysost. Orat. II. de regno. * Marius Victorinus de Metris lib. 2. p. 102. *Embaterion dicitur, quod est proprium carmen Lacedæmoniorum. Id in prœliis ad incentivum virium per tibias canunt, incedentes ad pedem ante pugnæ initium.* * Eoque exercitio Narses quoque milites suos confirmabat : de quo Agathias Histor. Justinian. lib. II. Ναρσῆς δὲ ἐξῆγεν μὲν ἐπὶ πλεῖστον αὐτοὺς (στρατιώτας) ἀναλαβεῖν τὰ πολέμια, ἢ ἐπιρρωννύναι τὸν θυμὸν ταῖς καθ' ἡμέραν μελέταις, τῷ χαλινῷ τε ἀγάλλεσθαι, ἢ ὑπὲρ τῶν ἵππων ἐν κόσμῳ ἀναπάλλεσθαι, εἶτα πυρρίχην τινὰ ἐνοπλίον περιδινεῖσθαι, ἢ ὑπὸ

μεῖ τῇ συλλήψει κατεσκευάσθη ὁ ἐνιαύσιος ἐπιτυχεῖ. A Martio postea pulvere in theatri arenam pyrrichæ traductæ. Spartian. in Hadriano: *Militares pyrrichas populo frequenter exhibuit.* Dio Cassian. in Claudio, lib. LX. Πυῤῥίχην τε Ἀσιανοὶ παῖδες μεταπεμφθέντες ὠρχήσαντο. Quò etiam referenda sunt, quæ de Trojæ lusu leguntur apud eumdem lib. 43. 48. 51. Tacit. Annal. lib. IX. Sueton. in libro de Lusu pueror. apud Servium ad V. Æneid. Unde Marcian. Capella lib. IX. *Pyrrichius, id est proceleusmaticus, quia hic assiduus vel in certamine, vel in ludo quodam puerili.* Cujus lusus forma ac modus satis superque percipi potest ex Apul. Miles. X. Cl. Claud. Panegyr. in VI. Consulat. Honorii: cujus hæc verba sunt:

Hic & belligeros exercuit area lusus,
Armatos hic sæpe choros, certaque vagandi
Textas lege fugas, inconfusosque recursus,
Et pulchras errorum artes, jucundaque Martis
Cernimus, insonuit cum verbere signa magister.
Mutatosque edunt pariter tunc pectora motus,
In latus allisis clypeis: vel rursus in altum
Vibratis, grave parma sonat, mucronis acutum
Murmur; & umbonum pulsu modulante resultans
Ferreus alterno concentus plauditur ense.

Pag. 117. *Clitella bovi*] Proverbialis sermo. Cicero ad Attic. lib. V. Epist. XV. *Clitella bovi imposita, Cillane, non est nostrum onus.* Qui locus corruptè sic hactenus legitur: restituendus autem ut in Ammiano habebatur: *Clitella bovi imp. planè non est nostr. onus.* Vide Quintilian. lib. V. cap. XI.

Pro capitibus singulis tributi nomine] Imitatus videtur Julianus in tributario onere adlevando optimum Principem Alex. Sever. de quo Lamprid. *Vectigalia publica ita contraxit, ut qui decem aureos sub Heliogabalo præstiterant, tertiam partem auri præstarent. Et tributum pro capitibus* dixit, ut Arcadius in lib. 18. §. 8. de muneribus, *Pecuniam pro capitibus.* Gloss. *Tributum capitulare*, ὑπὲρ κεφαλαίων φόρος. Alii *censum capitis* vocant: Græci κεφαλητίωνα, ut in Constitutione Græca Βασιλικῶν lib XVI. quæ prima esse debet Cod. de ann. & trib. Xiphilinus κεφαλαίωσιν, in Hadriano: χρήματα τε πολλὰ, καὶ σῖτον ἐπέτειον, πλεῖστε κεφαλαίωσιν ὅλην. Atque ita de nomine quidem constat, sed indictionis ratio intricatior; quam tamen explicare conati sunt VV. Cll. Barn. Brisson. Explicationum quæ ad Jus pertinent verbor. lib III. & Just. Lipsius in Admirand. lib. II. cap. 2. & 3. Sed quàm bene, nunc non disputo; & res est alterius atque majoris tractationis, quàm ut hîc expediri possit.

Per indulgentias quas appellant] Glossar. Συγχώρησις, *Concedentia, Concessio, Indulgentia, Remissio*: ut in Cod. Theod. Tit. de indulgentiis reliquorum, & Justiniani Imp. Novella ρμη. περὶ συγχωρήσεως λοιπάδων δημοσίων. Aliud est *Relevatio*: ut *relevatio rei tributariæ*, κουφισμὸς τῶν δημοσίων, in Panegyr. Flaviens. & Auson. ad Gratian. *Relevatio canonis, jugationis*, L. 5. C. Theod. de conlat. donat. vel relevatar. possession. *Indulgentiæ* sunt τῶν συγχωρήσεως χάριν. *Relevationes* verò τῶν εἰσελάσεως ἐπικουφίσεως.

Pag. 118. *Concederet reliqua*] Rei tributariæ locutio, ut in Panegyr. Flaviens. *Quinque annorum nobis reliqua remisisti.* Græcis λοιπάδες. Theophil. Institut. Tit. de legat. §. 10. τὰς λοιπάδας καταβάλλειν. Justinianus dixerat, *reliqua inferre.* Ammian. lib. XXXI. *In requirendis reliquorum debitis non molestus.* Glossar. Λοιπαδάριον, ἔκθεσις λοιπάδος, *reliquarium*: eam enim veriorem lectionem censeo præ illa, quæ in vulg. *reliquiarium*. Inde *reliquatio*, λοιπογραφία. Tertull. de Anima cap. 56. *Donec reliquatio compleatur ætatis.* Et *reliquatores* *vectigalium* apud Paulum J. C. L. 9. §. 2. ff. de publican. *Reliquatrix debitorum*, Tertull. de Anima cap. XXXV.

Cum constet ubique pauperes inter ipsa dictorum exordia solvere] Gravis hac de re querela Salviani Massiliens. de Gubernat. Dei lib. V. *Sicut sunt in aggravatione primi pauperes, ita in relevatione postremi. Siquando enim, ut nuper factum est, defectis urbibus minuendas in aliquo tributarias functiones potestates summæ existimaverunt, ilico remedium cunctis datum soli inter se divites partiuntur. Quis tunc pauperum meminit? quis ad communionem beneficii humiles & egestosos vocat? quis eum qui primus est semper in sarcina, vel ultimo esse loco patitur in medela? Et quid plura? Tributarii omnino pauperes non putantur, nisi cùm his tributi cumulus imponitur. Extra numerum autem tributariorum sunt, cùm remedia dividuntur.* Huc spectant Impp. Theodos. & Valentin. verba, Novell. Constit. XXI. *Neque ultrà valebit perpetuitas eorum manere, paucis atque defessis impositâ sarcinâ, quam potior detrectat, locupletior recusat, & validiore recedente solus agnoscit infirmior.*

Dictorum exordia] *Dicta* sunt, quæ lib. XXV. *tributorum indicta*. Majorian. Imp. Novell. IV. *In remediandis attenuatur indictis. Indictiones* apud Paul. J. C. L. 28. ff. de usu & usufr. *Fundo indictiones temporariæ indictæ sunt.* Fulgent. Mytholog. lib. I. *Nova indictionum ac momentanea genera*: & *Condicta* apud eumdem: *Pactoli ipsius fluenta condictis frequentibus desiccassent.*

Nitentium rerum Centurionem sub Magnentio Romæ provectum] Optimè ita in MS. ut in Notitia Imperii: *Sub dispositione viri Illustris P R. Urb. Tribunus rerum nitentium.* Magno in lib. Notar. C. R. N. *Comes rerum nitentium.*

Pag. 119. *Tamquam per satiram*] * Vide Casaub. de Satirica Græcor. & lib. 2. cap. 4. p. 318. 319. & seqq. Lactant. lib. I. cap. 21. *Pescennius Festus in libris Historiarum per satiram refert.* * Unicè huic loco explicando faciunt, quæ scribit Diomed. lib. III. *Lege Satira, quæ uno rogatu multa simul comprehendit, cujus legis Lucillius meminit lib. I. Per satiram Ædilem factum*, & quæ sequuntur. Charis. Sosipat. lib. II. πανδέκτην *vocant: nam omnia in se capit quasi collata per satiram, concessa sibi rerum varia potestate.*

Velut aulæo deposito] Juvenal. Satir. VI.

—— quoties aulæa recondita cessant,
Et vacuo clausoque sonant fora sola theatro.

De aulæis theatralibus vide Donati Prolegomena in Terent. & quæ ibi porrò notata.

Adlapsorum ore] Haud facilè dixeris, scriptumne fuerit, *adlapsorum ore*, vel *adlapso rumore*, adeo confusa lineamenta erant.

Pag. 120. *Asiaticis coalitum moribus, ideoque levem*] Asiam hîc capio, quæ scilicet Græciæ quamproximè conterminat: levitas enim Græcis tribuitur, luxuria verò Asianis. Jul. Firmic. Astron. lib. I. cap. I. *Cur quædam gentes sunt sic formatæ, ut propria sint morum quodammodo unitate perspicua? Scythæ soli immani feritatis crudelitate grassantur, Itali sunt regali semper nobilitate præfulgidi, Galli stolidi, leves Græci, Afri subdoli, avari Syri, acuti Siculi, luxuriosi semper Asiani & voluptatibus occupati.* Vid. eumdem lib. I. cap. 4. Cicero pro Muræna: *Etsi habet Asia suspicionem luxuriæ quamdam, non Asiam numquam vidisse, sed in Asia continenter vixisse laudandum est.* * Tertull. de Anima cap. 20. *Thebis hebetes & brutos nasci relatum est, Athenis sapiendi dicendique acutissimos, ubi penes Colytum pueri mense citiùs eloquuntur. procace lingua Comici Phrygas timidos illudunt; Sallustius vanos Mauros, & feroces Dalmatas pulsat; mendaces Cretas etiam Apostolus inurit.* *

Pag. 121. *Nomine Dripetinam*] Vulg. *Dreptin.*

Sed Mſ. lectionem quam ſequimur, confirmat Val. Max. lib 1. cap. 8.

Pag. 122. *Superato, ut dixi, Marcello, everſaque Serdicâ. unde oriebatur*] Mſ. *everſoque Serdicani.* Proclive eſt veram lectionem invenire : dubio procul enim ſcripſit Ammian. *reverſoque Serdicam.* Marcellum enim hunc equitum Magiſtrum, ob id, quòd Juliano malis obſidionalibus periclitanti ſuppetias non tuliſſet, ſacramento ſolutum atque in Larem abire juſſum, Serdicam (quæ genitalis illi patria) jam rediiſſe notat.

Super occentu ſoricis vel occurſu muſtelæ] Vid. Plin. lib. VIII. cap. 57. & quæ ad Terent. notata.

Incantamentum ad leniendum adhibuiſſet dolorem] Incantationis hujus exempla leguntur in libb. Rei Ruſticæ apud Catonem, cap. CLX. Varronem lib. 1. cap. 2. Marcell. Empir. de Medic. cap. XV. Sed revera horrendum carmen eſt, quod ad podagræ dolorem recitat Alex. Trall. lib. XI. Ὁρκίζω σε τὸ ὄνομα τὸ μέγα Ἰαὼθ, Σαβαὼθ, ὁ Θεὸς ὁ στερεώσας τὴν γῆν, καὶ στήσας τὴν θάλασσαν ῥεόντων ποταμῶν πληθυνόντων, ὁ ξηράνας τὴν τοῦ Λὼτ γυναῖκα, καὶ ποιήσας αὐτὴν ἅλα τεθεῖσαν, λάβε τὸ πνεῦμα τῆς μητρός σου γῆς, καὶ τὴν δύναμιν αὐτῆς, καὶ ξήρανον τὸ ῥεῦμα τῶν ποδῶν ἢ τῶν χειρῶν τοῦδε ἢ τῆσδε. Tale illud Marcelli Empirici cap. XXI. ad corci dolorem : *Cave corce, ne mergito cantorem, utos, utos, utos, praeparabo tibi vinum leve, libidinem ; diſcede à nonita, in nomine Dei Jacob, in nomine Dei Sabaoth.* Id enim eſt, quod Origenes ſcribit contra Celſum : Εὑρίσκεται ἐν τοῖς μαγικοῖς συγγράμμασι πολλαχοῦ ἡ τοιαύτη τοῦ Θεοῦ ἐπίκλησις, καὶ παράληψις τοῦ Θεοῦ ὀνόματος, ὡς οἰκείου τοῖς ἀνδράσι τούτοις, (Abraham, Iſaac, Jacob) ὡς τὸ κατὰ τῶν δαιμόνων. Idem : πολλοὶ τῶν ἐπᾳδόντων δαίμονας χρῶνται ἐν τοῖς λόγοις αὐτῶν, τῷ Ο ΘΕΟϹ ΑΒΡΑΑΜ, &c. Cujus ſuperſtitionis etiam Nicephorus meminit in Syneſii lib. de Inſomniis. Propterea graviſſima oratione reprehendit D. Chryſoſtomus Antiochenos, in quorum civitate hæc talia paſſim perpetrabantur : *Chriſtiana eſt mulier quæ hæc incantat, & nihil aliud quàm DEI nomen loquitur. Quare eam magis odi, quod DEI nomine uſa eſt : quod cùm dicat ſe eſſe Chriſtianam, ea quæ ſunt gentilium, oſtentet.* Homil. XXI. * p. 275. Edit. Græc. * Certè ingentis impietatis eſt, ejuſmodi anilibus περιεργίαις ſacroſanctum Dei nomen violare. Ideoque ab antiquis Eccleſiæ Patribus & Impp. Chriſtianiſſimis atrociſſimæ pœnæ in talium facinorum reos conſtitutæ ſunt, can LXI. Synod. VI. in Trull. Cod. Juſtin. Tit. de mal. & mathem.

Gaudentium agentem in rebus] Gloſſ. vett. *Agens in rebus*, Μαγιστριανός. * Malch. in Eclog. Legationum p. 64. σώματι τῶν ἱππέων τῶν ἀποσταλέντων, οἳ μαγιστριανοὶ καλοῦνται. * Gloſſarium Nomic. Μαγιστριανὸς, μανδάτωρ. Metaphraſtes in Actis Porphyrii Martyris : Πάγιος τις ζυγοστάτης τῶν μαγιστριανῶν. Mentio hujus dignitatis in Conſtitutionibus Impp. Collatione Carthagin. Notitia Imperii, aliiſque ejus ſæculi ſcriptis frequens.

Pag. 123. *Velamen purpureum a Diocletiani ſepulcro*] Solebant priſci funera non ſolùm χιτῶσι involvere, verùm togâ quoque vel pallio amicire, & feretrum velamento obtegere. Apul. Flor. 1. *Animadverteret -- togam quoque parari & voto, & funeri : item pallio cadavera operiri.* Ammian. lib. XXVIII. *Fulgentes ſericis indumentis, ut ducendos ad mortem.* D. Hieronym. Epiſt. 116. part. 3. de Obitu Blæſillæ : *Ex more parantur exſequiæ, & nobilium ordine præeunte aureum feretro velamen obtenditur.* Idem in Vita Pauli : *Cur mortuos veſtros auratis obvolvitis veſtibus?* Prudent.

Candore nitentia claro.

Prætendere lintea mos eſt.

* Tertull. de Habitu mulier. cap. 1. cùm de mulierum ſuperbo veſtitu egiſſet, hoc epiphonemate concludit : *Omnia iſta damnata & mortua mulieris impedimenta ſunt, quaſi ad pompam funeris conſtituta.* * Huc pertinent quæ Ulpian. ſcribit L. 14. §. 4. ff. de relig. & ſumtib. *Si quid in marmor vel veſtem collocandam factum ſit.* Paulus J. C. L. 19. ff. de in rem verſo. *Togam emit.-dedicavit eam in funus.* L. fin. §. 2. ff. de aur. arg. Livius lib 34. Juvenal. Satyr. III. * Vide Forner. Quotid. lib. 3. c. 18. * Quæ quidem veſtes & velamenta unà cum ipſo cadavere ſepeliebantur, vel ornamenti loco appendebantur : quod multis indicat Iſidor. Peluſiota lib. 2. Epiſt. C LXVI. Unde apud Chirium Fortunat. Sejus violati ſepulcri accuſatus, quòd commendatam ſibi chlamydem ab ephebo in monumentum majorum ejus poſuiſſet, hac exceptione utitur, ſepulcrum à ſe non tantùm non eſſe violatum, verùm ornatum quoque. De hiſce velamentis præclarè D. Ambroſ. lib. de Nabuthe cap. 1. *Quis diſcernat ſpecies mortuorum? Redoperi terram, & ſi potes, divitem deprehende. Erudarato paullo pòſt tumulum, & ſi cognoſcis egentem, argue. Niſi fortè hoc ſolum, quòd cum divite plura pereunt. Serica veſtes, & auro intexta velamina, quibus divitis corpus ambitur, damna viventium, non ſubſidia defunctorum ſunt.* Ex his ergo cognoſci poteſt, quale fuerit velamen, quod à Diocletiani ſepulcro abſtuliſſe inſimulatus fuit Danus, gemini criminis reus, religionis putà læſæ, (L. 3. §. 7. ff. ſepulcr. viol. Sopater in Aphthon.) & imminutæ majeſtatis : quippe qui purpuram poſſidebat, quam privato nemini licitum erat habere. Vide quæ notata ad lib. XIV. pag. 46.

Pag. 125. *Vincamus .... ſolenne*] Similis mos Græcorum, qui illato lumine ΦΩϹ ΑΓΑΘΟΝ clamare ſolebant. Varro de Ling. Lat. lib. v.

Dionyſius Tyrannus] Cicero Tuſculan. v. Officior. II cap. 3. Valer. Max. lib. IX. cap. 13. Diodor. Sicul. lib. XX.

Pag. 127. *Tamen Saporem ducem parti noſtræ contiguum*] Vitium in hujus Ducis nomine latere, res ipſa clamat : neque Saporem eum vocatum, ſed Tamſaporem, planiſſime credo : idque ratio verborum & ſtructura convincit, quæ aliter non conſtat. Legendum ergo, *propulſare gentes infeſtas Tamſaporem Ducem parti noſtræ contiguum.* Et mox pòſt : *Paruit Tamſapor, hiſque fretus*, &c. Lib. XVII. *Tamſaporis ſcripta ſuſcepit.* Lib. XVIII. *Occultis ſæpe colloquiis cum Tamſapore habitis, qui tractus omnes Ducis poteſtate tunc tuebatur.* Et poſt pauca : *At nunc ſe à Tamſapore & Nohodare Optimatibus miſſum.* Lib. XIX. *Per Tamſaporem Ducem ſupplicaverat Regi.* Sicque ſemper in Mſ. habetur. Et dictum videtur *Tamſapor*, ut *Tamchoſro*, quæ itidem vox Perſica, apud * Evagrium Hiſtoriæ Eccleſiaſt. lib. 5. cap. 20. * Theophylact. Simocat. lib. III.

Pag. 128. *Lenunculo ſe commiſiſſe*] Julium Cæſarem intelligit. Plutarch. & Sueton. in ejus Vita, Flor. lib. IV. cap. 2. Dio lib. XLI. Appian. Bellor. civil. lib. 2.

Ad Deciorum exemplum] Is fuit Claudius Imp. Quippe ut longo intervallo Deciorum morem renovaret, ſemetipſum pro Rep. bello Gothico devovit. Aur. Victor in Cæſar.

Cineas ille Pyrrhi legatus] Juſtin. Trog. lib. XVIII Flor. lib. 1. cap. XVIII. Plutarch. in Pyrrho : * βασιλέων πολλῶν συνέδριον *

Pag. 129. *Purpureis ſubteminibus texti circumdedere dracones*] Ita lib. XV. *Cultu purpureo draconum.* Hoc ipſo libro : *Purpureum ſignum draconis.* Themiſt. Orat. VI. χρυσὸς ἀετὸς, καὶ δράκοντες λεπτῶν ὑφασμάτων. Erant enim ex ſerico purpureo in veri draconis formam effigiati, & ut Ammian. inquit, *velut ſerpentis pendentis exuvia.* De his optimè Johan. Chryſoſtom. in Orat. de futuro Dei

judicio, cujus locum operæpretium erit totum adscribere, quia & alia de quibus hic agit Ammianus, illustrat: Τποχαλφοι μοι τα περι τα βασίλεια, τα επι τῆς γῆς, οιον αἱ χρυσ φέρονται, ἢ ζῶντες λευχῶν ἱματίων χρυσῷ καταπεποικιλμένοι, ἢ ὅχημα χρυσοκόλλητον, ἢ τὰ ἄλλα πάντα ποικιλμένα, ἢ δρακοντας ἐν ἱματίοις χρυσοποικίλμένους σηρικοῖς, ἢ ἀσπίδας χρυσοῦς ἐχούσας ὀμφαλοὺς ἢ ἵππους χρυσοφοροῦντας, ἢ χαλινὸς χρυσοῦς. Vid. Suid. in vocibus Ἰνδοὶ, & χιλιαστὴ, & Σημεῖα ζωδιακά. Gregor. Nazianz. Epist. Orat. in Julian. I. p. 287. Δρακόνται φιβεροῖς χασμασιν ἐμπεπλησμένα (ζωδήματα) ἐπ' ἄκρων δοράτων αἰωρούμενα, ἢ δια των ὀλκῶν ῥιπιζόμενα φολίσιν ὑφανταῖς κεκοσμημένα, ἤδη τι ἐμὲ ἢ φρικτὸν θέαμα παρέχοντα ταῖς ὄψεσιν. Quæ etiam lucem addunt mox sequentibus: --*hiatu vasto perflatiles, & ideo velut ira perciti sibilantes.* Claudian. in III. Consul. Honorii:

> *Hi volucres tollunt aquilas, hi picta draconum*
> *Colla levant, multumque tumet per nubila serpens,*
> *Iratus stimulante noto, vivitque receptis*
> *Flatibus, & vario mentitur sibila tractu.*

Pag. 130. *Corusco lumine radians*] Claudian. III. Paneg. Honorii:

> —— *perstringit aëna*
> *Lux oculos, nudique seges mavortia ferri*
> *Ingeminat splendore diem.*

Cataphracti equites] De cataphractis eorumque armatura copiosè Heliodor. lib. IX. Suid. in voce Ἱππικὴ. Vid. Brisson. de Reg. Persar. * Vide Notit. Imp. & Veget. *

Clibanarios] Glossar. Nomicum: Κλιβανάριοι, ὁλοσίδηροι πλίξαια γὰρ οἱ Ρωμαῖοι τα σίδηρα καλύμματα καλοῦσι, αἰτὶ τοῦ καλαμῶτα. L. 9. C. de ann. civica.

* *Polita manu crederes simulacra, non viros*] Ad Juliani Imp. Orationem hæc efficta videntur, cujus hæc verba sunt in Encomio περὶ τ' αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον, pag. 126. Ἀνδριάντας εἶναι ἐπὶ πεδίου, χαλκοῦ αὐτοὶ φαίνεται ἐχομένους. Idem Oratione 3. p. 298. ἀνδριάντες ἐπὶ τῶν ἵππων φερόμενοι. *

Augustus faustis vocibus appellatus] Claud. VI. Cons. Honorii:

> *O quantum populo secreti numinis addit*
> *Imperii præsens species, quantamque rependit*
> *Majestas alterna vicem: cum regia Circi*
> *Connixum gradibus veneratur purpura vulgus,*
> *Consensuque cava sublatus in æthera vallis*
> *Plebis adorata reboat fragor: undique totis*
> *Intonat Augustum septenis vocibus echo.*

Citeriore vita] Ita ex Mſ. ut sup. *Nullo citerioris vitæ ministro præsente.* Lib. XXV. *Citerioris vitæ ministris.* Lib. XXVII. *Fraude citerioris vitæ ministri.*

Ut facere Principes consuevere, & similia] Mſ. *Ut facere Principes consecrati, & sim.* Puto scripsisse Ammian. *Ut facere Principes consuevere sacrati, & sim.* Sic apud Capitolin. in M. Antonin. Phil. *Sacratissime Imperator Diocletiane.* Et *Sacratissimi Imperatores*, L. 3. C. de Quadr. præscr.

* *Romam ingressus Imperii Virtutumque omnium larem*] Sic Valentinianus, Theodosius & Arcadius Impp. urbem Romam vocant *Virtutum omnium matrem*, in Collat. L L. Licinii Rufini, Tit. de stuprat. Et *Virtutum omnium latissimum templum*, Cassiodorus Variar. lib. IV. Epist. VI. Ut Ammianus lib. XVII. *Roma, -- id est, in templo mundi totius.* Altercatio Hadriani & Epicteti p. 30. *Quid est Roma?* Ep. *Fons Imperii orbis terrarum, mater gentium, res possessor, Romanor. contubernium, pacis æternæ consecratio.* *

Pag. 132. *Urbis templum*] Quod in regione quarta collocat Victor. Mentio ejus apud Sueton. lib. II. cap. 52. Xiphilin. & Æl. Spartian. * & de quo multa Justus Lipsius de Magnit. Rom. lib. 3. cap. 6. * De eo sic Aurel. Prudent. contra Symmach. lib. I.

> *Delubrum Romæ: colitur nam sanguine & ipsa*
> *More Deæ, nomenque loci, ceu numen habetur:*
> *Atque Urbis Venerisque pari se culmine tollunt*
> *Templa, simul geminis adolentur tura Deabus.*

Inscriptio vetus: D. M. T. ÆL. MALCO LICTORI EQ. PRÆTORIA COH. III. PR. QUI. ET. URB. TEM. ANTISTES. SACERD. TEMP. MATRIS CASTROR. Alia Inscriptio: SERVILIO MARCIANO ARVERNO C. SERVILII DOMITI FILIO SACERDOTI AD TEMPLUM ROMÆ ET AUGUSTORUM TRES PROVINCIÆ GALLIÆ.

Per giganteos contextus] Sic Siracid. cap. 23. γιγαντώδη ψυχὴν dixit. Vocat autem Ammian. *giganteos contextus*, quos alii *cyclopeos*. Lactant ad illa Statii lib. I. *arces Cyclopum*. *Quidquid magnitudine sua nobile est, Cyclopum manu dicitur fabricatum.* Eodem lib.-- *Celsa cyclopum tecta.* *Omnia magna constructa ædificia, cyclopea dixit antiquitas.*

Pag. 133. *Venenum bibere per fraudem illexit, ut quotiescumque concep.*] Hujusmodi venena Græci vocant ἀμβλωθρίδια φάρμακα. Ecloga Βασιλικῶν, Synod. Constantin. Photii Nomocan. Pollux & Suid. Ἀμβλωθρίδιον τὸ φθόριον φάρμακον. Paulus J. C. L. 38. §. 5. de pœnis: *Abortionis poculum.* Quo quidem remedio multarum dedecora incognita latent. Juvenal. Satyr. VI. D. Hieronym ad Eustoch. *Nonnullæ cùm se senserint concepisse de scelere, abortus venena meditantur, & frequenter etiam ipsæ commortuæ trium criminum reæ ad inferos perducuntur, homicidæ sui, Christi adulteræ, necdum nati filii parricidæ.* Quod malum ne fiat, severiter Leges providerunt, L. 38. 39 ff. de pœnis. L. 4. ff. de extraord. cogn. L. 8. ff. ad L. Cornel. de Sicar. Synod. VI. in Trullo can. 91. Burchard in Decret. lib. XVIII cap. 57. Pœnitent. Rom. Tit. I. cap 32. ex Concil Wormat. can. 30. Et bene Theodor. Priscian. ad Victorinam lib. III cap 6. *Abortivum dare nulli umquam fas est. Ut enim Hippocratis testatur oratio, tam duri reatus conscientia medicorum innocens officium non debet maculari.* * Rationem reddit Tertull. Apologet. cap. 9. *Homicidii festinatio est, prohibere nasci: nec refert, natam quis eripiat animam, an nascentem disturbet. Homo est, & qui futurus est, & fructus omnis jam in semine est.* * Impium ergo Eusebiæ Reginæ facinus, quæ in aliis quod Leges puniunt, cùm prohibere posset, jussit.

Præsecto plus quam convenerat umbilico] Quæ de umbilici præsectione huic loco accommoda dici possunt, docet Moschion περὶ γυναικείων παθῶν, cap. 50. pag. 12. ἵνα βραχὺ τὸ ὑπὸ τοῦ ὀμφαλοῦ ἐν τῇ γῇ ὑπὸ τῆς γαστρὸς παραμεῖναι δακτύλων μακρὸν, σμίλη ἢ μαχαίρᾳ ὀξυτάτῃ τεμνέσθω.

Pannonia secunda] Optat. Milevit. lib. II. tres facit Pannonias, reliqui periegetici duas tantùm.

Pag. 136. *Virile & muliebre secus*] Retro Editiones, *virilis & muliebris sexus*: quæ lectio ferri posset, nisi ex sæculi more altera verior. Sic iterum lib. XIX. in Mſ. *Prædas hominum virile & muliebre secus agebant.* * Plaut. Rudent. p. 584. *Virile sexus numquam ullum habui.* * Sallust. apud Nonium Marcel & Sosip. Charis. *Virile & muliebre secus per vias & tecta omnium visebantur.* Ausonius in Technopægnio: *Nota Caledoniis maribus muliebre secus, strix.* Et in Gripho Idyll. XI.

> *Vesta, Ceres, & Juno, secus muliebre, sorores.*

Pag. 137. *Tres-Tabernæ*] Fuere hoc nomine plura insignita loca. Meminit enim Trium-Taberna-

rum S. Lucas in Actis Apostol. cap. 28. ἄχρις Ἀππίου φόρου καὶ τριῶν ταβερνῶν. Zosim. lib. 2. τριὰ καπηλεῖα. Quo nomine locus Episcopatu celebris: unde apud Optat. Mil. lib. 1. laudatur *Felix Episc. à Tribus-Tabernis*. In Victore de Regionibus Urbis *Septem-Tabernarum* mentio fit. In provinciarum Itinerario Antonini Imp. -- *Ab exploratione quæ Ad Mercurii dicitur, Tingin usque -- Tabernas, Zilin, Ad Mercurii*. Item: *De Pannoniis in Gallias ad Treveros Monte-brisiaco, Argentorato, Tabernis*: quæ sanè Tabernæ illæ ipsæ sunt, de quibus hic agit Ammian. In eodem Itinerario: *A Mediolano per Alpes Penninas Mogontiacum -- Argentoratum, Salissom, Tabernæ*. Veterisque appellationis etiamnunc restant vestigia: *Salisso*, *Seltz* vocatur, *Tabernæ*, *Zabern*: sed quare Tres-Tabernæ vocentur, non liquet.

Viginti dierum alimenta] Ex veteris militiæ disciplina, miles pro rerum usu, proque locorum necessitate in certos dies cibaria parata habere cogebatur, & ipse ferre. Livius lib. XLIII. militem XXX. dierum frumentum ferre jussum à Scipione narrat. Ammianus hic & lib. XVII. annonam XX. (vel ut postea XVII.) dierum humeris portasse notat. Ut & Lamprid. in Alexand. Cicero in Tuscul. plus dimidiati mensis. Joseph. tridui viaticum, lib. III. cap. V. φέρουσι δὲ οἱ μὲν πεζοὶ τὸ στρατηγικὸν ... ἀλλὰ καὶ πρίονα καὶ κόφινον, ἄμην τε καὶ πέλεκυν, πρὸς δὲ ἱμάντα καὶ δρέπανον, καὶ ἅλυσιν, ἡμερῶν τε τριῶν ἐφόδιον. Etiam Alex. Magn. tridui alimenta portare militem jusserat, leviter armatum, Curt. lib. 5. Sic ἐν τῷ χωνίῳ τῶν ... panis aliquot & carnis libras in sellopungiis quisque portabat. Urbicus lib. V. cap. 1. χρὴ ... ἕκαστον στρατιώτην ... ἐν τῷ ... καὶ ... λίτρας ... καὶ ... τῆς χρείας ... [illegible]

Libentius enim bellatores] Eodem modo lib. XXIV. *Bellatores enim libenter quæsitis dextris propriis utebantur*.

Pag. 139. *Detentis legatis adusque perfectum opus*] Prudens consilium, ne dicam ἀπάτη, & quasi jam olim Themistocles suasu Athenienses usi, cùm contra voluntatem Lacedæmoniorum mœnibus urbem suam munirent. Thucyd. lib. 1. Diod. lib. 2. Pausan. lib. 1. Polyæn. lib. 1. c. 4. Æmil. Prob. in Themist. Frontin. Strateg. lib. 1. c. 1.

Perfectum opus castrorum] Castra sunt munimenta, ut etiam sup. dixit de his ipsis castris: -- *Perficiendi munimenti studio*. Lib. 14. *Castris oppleta validis & castellis*. Magn. Etymolog. φρούριον ὀχύρωμα, ἢ κάστρον. Petr. Sicul. καστέλλιον ... Κίστρον τὸ κάστρον. Et post pauca: ... τὸ κάστρον. De castellis Procop. de Ædific. Justin. lib. II. Καστέλλους τὰ φρούρια τῇ Λατίνων καλοῦσι φωνῇ. Ovid. Eleg. 10. lib. V. Trist.

> *Vix ope castelli defendimur, & tamen intus*
> *Mista facit Graiis barbara turba metum.*

Pag. 140. *Quarta leuca signabatur & decima, id est, unum & XX. millia passuum*] Rectè subducta ratio est. Jordanes enim in Historia Getica, & Isidor. Origin. lib. XV. cap. 16. leucam finiri passibus M. D. scribunt. Ergo XIV. leucæ passus sunt XXI. M. In Actis B. Genovefæ: *Ab Aurelianensi urbe usque Turonum civitatem, quæ tertia Lugdunensis nuncupatur, perhibentur esse stadia sexcenta, milliaria septuaginta quinque; leugæ, quæ adhuc veteri Gallorum lingua nuncupantur, quinquaginta*. Ergo leuga una habet stadia XII. sive mill. I. pass. CCC. Qui tamen calculus cum hodierna supputatione non convenit. Numerantur enim ab Aureliano Turonum usque leugæ LXV.

Calitis Dei favore] Nil variant vett. libri. Puto tamen Ammian. scripsisse, *cælestis Dei fav.* ut lib. XV. *præsente nutu Dei cælestis*: lib. XXI. *arbitrio Dei cælestis*.

Pag. 141. *Concæde arborum densa undique semitis clausis*] Castrensis locutio, quam lib. XVII. sic effert: *Ilicibus incisis & fraxinis, roboreque objecto magno, semitas invenere constratas*. Pag. 173. *Celsarum arborum obsistente concæde ire protinus vetabatur*. Sup. pag. 136. *Difficiles vias & suapte natura clivosas & incommeabiles clausere sollerter, arboribus immensi roboris cæsis*. Paul. VVarnefr. Histor. Langob. lib. 3. cap. 4. *concisas* dixit: *Factis etiam concisis per devia silvarum*. Vid. Veget. lib. III. cap. 21. * Cæsar Belli Gallici lib. 3. *Cæsar silvas cædere instituit: & ne quis inermibus imprudentibusque militibus ab latere impetus fieri posset, omnem eam materiam, quæ erat cæsa, conversam ad hostem collocabat, & pro vallo ad utrumque latus exstruebat*. Idem lib. 5. *

Pag. 143. *Humi occultè reptantem latere forato jumenti*] Strategema est, quo Hydaspes contra cataphractarios Oroondatis olim usus. Heliodor. lib. IX.

Torulus flammeus] Varro de L.L. lib. IV. *Torulus in mulieris capite ornatus*. Ammian. lib. XXIX. *Torulo capite circumflexo*. Plaut. Amphitr.

> *Ego has habebo hic usque in petaso pinnulas.*
> *Tum meo patri autem torulus inerit aureus.*

* Ab hac similitudine rotunditatis Vitruvius arborum medullam vocavit *torulum*, lib. 2. c. 9. Est autem ... à toro, quo Cato utitur de Re Rustica cap. 135. *Funem exordiri oportet longum pedes LXXII. toros III. habeat*. Columell. de Re Rustic. lib. XI. c. 3. *Tori funiculorum*. *

Dictus Græca quædam arcana] Eruditè hunc locum interpretatus est Galliæ suæ decus, Petr. Pithœus J. C. Advers. lib. 1. c. III.

Pag. 145. *Caluimque exsultantium cadentiumque resonabat vocibus magnis*] Plaut. Amphitr.

> *Pro se quisque, id quod quisque potest & valet,*
> *Edit, ferit: tela frangunt, boat*
> *Cælum fremitu virum.*

Sylla, qui cùm contra Archelaum] Nobile consimilis historiæ exemplum in Vibio Accio, Val. Flacco, & T. Pedanio, cùm castra Hannonis oppugnarentur. Liv. lib. XXV. Val. Max. lib. III. cap. II.

Pag. 146. *Arma armis, corpora corporibus*] Ita ex Ennio Hirtius de Bello Hispan. *Cùm clamori esset intermixtus gemitus, gladiorumque crepitus auribus oblatus imperitorum mentes præpediebat. Hic, ut ait Ennius, pes pede premitur, armis teruntur arma*. Q. Curtius lib. III. *Duæ acies ita cohærebant, ut armis arma pulsarent, mucrones in ora dirigerent*.

Pag. 147. *Ferratis arundines*] Lib. XXIV. *Nervi digitorum acti pulsibus violentis arundines ferratas emitterent*. Lib. XXXI. *Arundinibus armatis ferro confixi*. Harum Indis quoque in bello usus. Herodot. lib. VII. τόξα καλάμινα εἶχον, καὶ ὀϊστοὺς καλαμίνους, ἐπὶ δὲ σίδηρος ἦν.

Pag. 148. *Confirmatio*] Sic numeros vocat arte bellandi præclues, & militari exercitatione confirmatos. Ut Rufin. de Bello Jud. lib. III. cap. 5. *Meditationes eorum nihil à vera contentione discrepant: sed in dies singulos militum quisque omnibus armis, tamquam in procinctu positus exercetur, quod etiam facillimè tolerant. -- Unde sequitur ut semper superent, quos non itidem confirmatos invenerunt*.

In modum mirmillonis] Lib. XXIII. *Pedites in speciem mirmillonum contecti*. Festus: *Mirmillonicum genus armaturæ Gallicum est, ipsique mirmillones antè Galli appellabantur*. Exempla alia apud Ciceronem, Latinum Pacat. Ausonium, Inscript. Roman.

Pag. 150. *Flagitium arbitrati post Regem vivere, vel pro Rege non mori*] Tacit. de Morib. Germ. *Infame in omnem vitam ac probrosum, superstitem Principi suo ex acie recessisse. Illum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriæ ejus assignare, præcipuum sacramentum est.* Curtius lib. IV. *Curru Darius, Alexander equo vehebatur : utrumque Regem delecti tuebantur, sui immemores : quippe amisso Rege nec volebant salvi esse, nec poterant.*

* *Scutorumque ordine multiplicato vallatus, victu fruebatur & somno*] Jordanes in Geticis : *Aetius tandem ad socia castra perveniens, reliquum noctis scutorum defensione transegit.* *

Pag. 151. *Castra peregrina quæ in monte sunt Cælio*] In regione nempe Urbis II. Sext. Rufus & Victor in Descriptione Urb.

Pag. 152. *Laureatas litteras*] Plin. lib. XV. cap. XXX. de lauro : *Romanis præcipue lætitiæ victoriarumque nuntia additur litteris, & militum lanceis pilisque.* * Tacit. Histor. 3. p. 551. *Lauream prospere gestæ rei ad fratrem misit.* * Appian. in Mithrid. Ἀνήγγελλε περὶ τῶνδε Ῥωμαίοις ἐπέμπε τὰ γράμματα δαφνηφόρα, ὡς ἔθος ἐπὶ ταῖς νίκαις. Lamprid. in Alexand. Sever. *Acta sunt res feliciter in Mauritania Tingitana per Furium Celsum — atque ex omnibus locis ei tabellæ laureatæ sunt delatæ* : & alibi apud Livium.

Tabulariis publicis] In quibus adservantur acta publica, privilegia, aliaque id genus scripta, quorum Reipubl. interest. Cicero pro Archia, & de Nat. Deor. *Privata tabularia*, in quibus chartæ privatæ. L. 92. ff. de leg. III. *In fundo tabularium est, in quo sunt & complurium mancipiorum emptiones, sed & fundorum variorum & contractuum instrumenta.*

Mansione XL. disparatur] D. Hilarius in Psalm. CXVIII. *In communibus & terrenis viis legem meminimus esse in spatiis mansurarum, cùm passuum mille intervallo quadam via signa statuuntur, cùm mansionum requies disponitur, cùm usque ad urbem refectioni viantium congrua rursum mansionum intervalla dimensa sunt.* Hocque significatu reperitur sæpe in Notitia viarum, item apud Hieronym. Jordanem Historiæque Augg. Scriptores.

OBSERVATIONES IN AMMIANI MARCELLINI LIBRUM XVII.

Pag 156.

PULENTAS *pecore villas & frugibus*] Tacit. de Germania : *Satis ferax, frugiferarum arborum impatiens, pecorum fecunda, sed plerumque improcera : ne armentis quidem suus honor, aut gloria frontis : numero gaudent, eaque sola & gratissimæ opes sunt.* Vide Cæs. de Bello Gall. lib. IV.

Per subterranea quadam occulta] *Subterraneum*, ὑπόγειον : qua ratione etiam *subaquaneum*. Utrumque apud Tertull. de Anima, cap. XXVIII. *Mortem simulat, subterraneo latitat, septenni se illic patientiæ damnat.* Cap. XXXII. *Aeri contraria* (animalia) *quæ semper subterraneum & subaquaneum viventia, carent haustu ejus.*

Munimentum quod in Alamannorum solo conditum Trajanus suo n.] Dubio procul intelligit Coloniam Trajanam, cujus mentio in Itinerario Antonini Aug. & Notitia viarum : --*Agrippina, Novesio, Asciburgio, Veteribus, Colonia Trajana.*

Pag 157. *Castellum oppidum*] Vide quæ de hoc Castello accurato studio adnotavit Clarissimus & inter præcipua virtutis atque doctrinarum exempla nominandus, Marcus Velserus Duumvir Aug. in explicatione Schedæ itinerariæ antiquæ, pag. 59.

Lusoriis navibus] Ad impediendos barbarorum discursus habebant Romani in limitibus naves speculatorias, quas *lusorias* vocabant. Ammian. lib. XVIII. *Lusoriæ naves quadraginta.* L. unic. C. Theod. de lusoriis Danub. Novella Theodos. XXXI. Veget. lib. IV. cap. ult. Epiphan. Episc. λόγῳ Ἀγκυρ. pag. 513. Ὁ Ἀρτέμιος [illegible] Fl. Vopisc. in Vita Bonosi Imp. *Cùm quodam tempore in Rheno Romanas lusorias Germani incendissent, timore ne pœnas daret, sumsit imperium.* Ea enim vera est lectio hujus loci, vett. libb. fide suffulta. De hisce lusoriis optimè P. Pithœus J. C. Adversar. lib. I. cap. XIV.

Repedare ad sua] Lib. XIX. *Velut repedantes sub modulis.* Lib. XXVI. *Repedare ad Illyricum.* Impp. Honor & Theod. leg. 11. C. de cohort. *Repedare ad pristina sacramenta.* Vid. Pomp. Fest. & Non. Marcell. in *repedare*.

Quidquid in capitatione deesset, ex conquisitis suppleret] Quod hic *conquisitum*, inf. *indictionale augmentum* dicitur.

Pag. 158. *Provisionum insanabilia vulnera*] Quæ hic *provisiones*, mox pòst *incrementa* vocantur. Lib. XIX. *Exquisitorum detestanda nomina titulorum.* Lib. XXX. *Exitialia provisorum nomina titulorum, juxta opulentas & tenues enervatas succidere fortunas.*

Quæ res ut docebitur postea] Inf. lib. XIX. p. 161.

Camelasii nomine] * Arcadius Charisius libro singulari de Muncrib. civilibus, in Pandect. Juris. * L. fin. §. 11. ff. de muncrib. *Camelasia quoque similiter personale munus est : nam ratione habita & alimentorum, & camelorum, certa pecunia camelariis dari debet.*

Pag. 159. *Pauca discurram*] *Discurrere*, διαλέγεσθαι. Sic lib. XXVI. *Discurrere per negotiorum celsitu-*

dines adsueta. Lib. XXX. *actus discurrere per epilogos breves.* Eodem modo *discursus*, in L. 1. C. Theod. de rap. virg. *Redemptique discursus pœna immineat.* Karolus Magn. in Præfatione contra Synod. de ador imaginib. *In præfata Synodo ineptitudinis continentur discursus.* * Marc. Capella lib. 6. *Adstruenda præceptionis excursus*, p. 221. Macrob. Saturn. 7. c. 1. *Primus mensis post epulas jam remotis, & discursum variantibus poculis minutioribus.* * Neque alio sensu in idiomate Gallicano ac Italo nunc frequentatur.

Rex ille Cambyses] Thucyd. lib. III. Trog. Pomp. lib. I. Strabo lib. XVIII.

Cornelius Gallus Ægypti procurator] Πρῶτος τῆς Αἰγύπτου ἔπαρχος. Strabo lib. XVII. Servius ad Eclog. X. *Gallus ante omnes primus Ægypti Præfectus fuit.* Causam mortis ejus Ovidius indicat Trist. lib. 2.

Non fuit opprobrio celebrasse Lycorida Gallo,
Sed linguam nimio non tenuisse mero.

Dio lib. LIII. πολλὰ μάταια ἐς τὸν Αὔγουστον ἀπελάλει.

Pag. 160. *Obeliscos vidimus plures aliosque jacentes*] De iisdem Strabo lib. XVII. Ἀμεῖ δ' εἰσὶ κἀκεῖ (Heliopoli) καὶ ἐν Θήβαις τῇ νῦν Διοσπόλει, οἱ μὲν ἑστῶτες ἀκμὴν περίβρωτοι, οἱ δὲ καὶ κείμενοι.

Notas hieroglyphicas] Lib. XXII. *Excisis parietibus volucrum ferarumque genera multa sculpserunt, & animalium species innumeras multas, quas hieroglyphicas litteras appellarunt.* Tacit. Annal. XI. *Primi per figuras animalium Ægyptii sensus mentis effingebant.* Marc. Capella lib. II. *Erantque quidam (libri) sacra nigredine colorati, quorum litteræ animantium credebantur effigies.* Apul. Milesf. XI. Cassiod. lib. III. Var. LI. Neque verò animantium tantùm, sed & alterius generis figuris utebantur. Unde in Historia sacra legimus, signum crucis inter ἱερατικὰς litteras fuisse repertum. Suid. in Σταυρός. Socrates lib. V. cap. 17. ἐν τῷ ναῷ τοῦ Σεράπιδος λυομένου καὶ γυμνουμένου εὑρέθη γράμματα ἐγκεχαραγμένα τοῖς λίθοις τοῖς καλουμένοις ἱερογλυφικοῖς. Εἶχον δὲ οἱ χαρακτῆρες σταυρῶν ἔχοντες τύπους. * Philo Jud. de Vita Moseos p. 412. τὴν δὲ συμβολικὴν φιλοσοφίαν, ἣν ἐν τοῖς λεγομένοις ἱεροῖς γράμμασιν ἐπιδείκνυνται, καὶ διὰ τῆς τῶν ζώων ἀποδοχῆς * Ægyptiacis hisce notis habuisse Æthiopes alias similes, quas regias vocabant, ex Heliodoro scimus lib. IV. Ἐπεγέγραπτο τὴν ταινίαν γράμμασιν Αἰθιοπικοῖς, οὐ δημοτικοῖς, ἀλλὰ βασιλικοῖς ἐστιγμένην, ἃ δὴ τοῖς Αἰγυπτίων ἱερατικοῖς καλουμένοις ὡμοίωνται. Et in Græcorum templis sacros quosdam characteres fuisse, Theodoretus scribit, Quæstion. in Genes. 50 Ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς ναοῖς ἴδιοί τινές εἰσι χαρακτῆρες γραμμάτων, οὓς ἱερατικοὺς προσηγόρευσαν. Harum notarum specimina invenimus in obeliscis & monumentis antiquis: etiam in anulis, qualis fuit ille Theagenes puellæ; apud Heliodor. lib. VIII. Δακτύλιος -- λίθῳ τῇ καλουμένῃ παντάρβῃ τὴν σφενδόνην διαδέοντες, γράμμασι δὲ ἱεροῖς ποιν ἀνάγραπτος. De iisdem extat egregius locus apud Diodor. Sicul. lib. III. pag. 101. Plutarch. de Iside, Clem. Alex. Stromat. lib. V. Aurel. Macrob. Saturnal. lib. 1. cap XXI. Easque pleniùs interpretati sunt ex antiquis Chæremon, Hermateles, Hermapion, & qui vetustissimus omnium Orus Apollo Niliacus: cujus librum Ægyptiacâ linguâ scriptum in sermonem Græcum transtulit Philippus, quem adhuc in manibus habemus.

Per vulturem naturæ vocabulum] Horus Apollo lib. 1. cap. 11. de vulturum conceptione, Plutarch. Plin. Ælian. Procop. in Esaiam, Basil. Magn & illum imitatus Theophylactus Symocat. Φυσικῶν ἀπορημάτων. cap. V. Tzetzes Variar. Histor. Chil. XII. cap. CCCCXXXIX.

Per speciem apis] Horus Apol. lib. 1. cap. LXII. Seneca de Clement. lib. 1. cap. 19. Plin. lib. XI. cap. 17. Mich. Glyc. Annal. tom. 1. cujus verba, quoniam Græcè edita non sunt, describam ut in Mſ. exempl. quod penes me olim fuit, leguntur: Καὶ αἱ μέλισσαι ὑπὸ βασιλεῖ καὶ ταξιάρχῳ τινὶ τὰ ἔργα ἀπίουσαι, ὃν στερροὶ ἐπὶ τὰς λαμπάδας ἐλθεῖν καὶ δεχόμεναι, πρὶν ἂν ἴδωσι τὸν βασιλέα κατάρξαντα τοῦ πόνου. Οὐκ ἀριστίνδην δὲ οὗτος, ἀλλ' ἐκ φύσεως ἔχει τὸ κατὰ πάντων κρατεῖν, καὶ μεγέθει διαφέρων, καὶ σχήματι, καὶ τῇ τοῦ ἤθους πραότητι. Ἔστι μὲν γὰρ κέντρον τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' οὐ χρῆται τούτῳ πρὸς ἄμυναν. Νόμοι κοινοὶ εἰσιν οὗτοι τῆς φύσεως ἄγραφοι, ἀργοὺς εἶναι πρὸς τιμωρίαν τοὺς τῶν μεγίστων δυναστειῶν ἐπιβαίνοντας.

Octavianus Aug.] Strabo lib. XVII. Plin. lib. XXXVI.

Pag. 161. *Deo Soli*] Strabo lib. XVII. Macrob. Saturn. 1. cap. 22.

Miraculum Romæ sacraret] Non antiquam Romam, sed novam quam vocant, nominis videlicet sui cognominem urbem, hoc miraculo ornatam voluit Constantinus. Id nos docet Inscriptio vetus, quæ usque ad nunc in ipso obelisco legitur, quam totam hic apponere lubet: PATRIS OPUS MUNUSQ...... TIBI ROMA DICAVIT AUGUSTUS...... TIUS ORBE RECEPTO ET QUOD NULLA TULIT TELLUS NEC VIDERAT ÆTAS CONDIDIT UT CLARIS EXA...... ET DONA TRIUMFIS HOC DECUS ORNATUM GENITOR COGNOMINIS URBIS ESSE VOLENS CÆSA THEBIS DE RUPE REVELLIT. SED GRAVIOR DIVUM TANGEBAT CURA VEHENDI QUOD NULLO INGENIO NISUQUE MANUQUE MOVERI CAUCASEAM MOLEM DISCURRENS FAMA MONEBAT AT DOMINUS MUNDI CONSTANTIUS OMNIA FRETUS CEDERE VIRTUTI TERRIS INCEDERE JUSSIT HAUT PARTEM EXIGUAM MONTIS PONTOQUE TUMENTI CREDIDIT ET PLACIDO.............CTU LITUS AD HESPERIUM...... MIRANTE CARINAM INTEREA ROMAM TÆ......RO VASTANTE TYRANNO AUGUSTI JACUIT DONUM STUDIUMQUE LOCANDI NON FASTU SPRET.... SED QUOD NON CREDERET ULLUS TANTÆ MOLIS OPUS SUPERAS CONSURGERE IN AURAS NUNC VELUTI RURSUS RU..... AVULSA METALLIS EMICUIT PULSATQUE POLOS HÆC GLORIA DUDUM AUCTORI SERVATA SUO CU.... CÆDE TYRANNI REDDITUR ATQUE ADITU RO.... VIRTUTE REPERTO VICTOR OVANS URBIQ...... TROPÆUM PRINCIPIS ET MUNUS CONDI..... QUE TRIUMFIS.

Chamulcis impositus] Glossar. χαμοῦλκος, *traha.* Vide Polluc. lib. VII. * & alibi in eodem Glossar. *Scloia*, χαμουλκός. nescio an non leg. *sclodia*, χαμοῦλκος. unde German. *Schlode.* *

Piscinamque publicam] Quæ in XII. Urbis regione Pub. Victor. in Descriptione region. Urbis.

Molendinarias rotantibus metas] Paulus J. C. *Meta, inferior pars molæ; catillus, superior.* L. 18. §. 5. de instr. & instrum. * Suid. Μύλη ἡ κάτω τοῦ μύλου. τὸ γὰρ ἄνω, ὄνος λέγεται: citatque in eam rem locum Procopii. Pollux lib. 7. cap. 4. *

Secutæque ætates alios transtulerunt] Ejus obelisci qui in Vaticano est, meminit Plin. lib. XXXVI. cap. 11. reliquorum Publ. Victor. in Descript. Urbis.

Pag. 162. Ἀρχὴ ἀπὸ τοῦ νοτίου, &c.]

A parte Australi versus 1. hæc interpretata habet:

Hæc sunt, quæ Regi Rhamesti donavimus: quem Sol amat & Apollo: qui omnem terrarum orbem cum

Ut jactetur aqua fluctu quoque terra vacillans.

Ventorum vi subeuntium ima terr.] Lucret. lib. VI.

Praeterea ventus cùm per loca subcava terrae
Conlectus parte ex una procumbit, & urget
Obnixus magnis speluncas viribus altas:
Incumbit tellus, quo venti prona premit vis. *

Soliditatibus concrustatis] Agathias lib. II. Οἱ μὲν αἰτίαν τῶν τοῦ πάθους (tremoris terrae) αἰνιττόμενοι τινὰς εἶναι λέγοντες ξυγκείσθαι τε καὶ λιγνυώδεις, καὶ ὑπὸ τὰ γλαφυρὰ τῆς γῆς ἀγγειδίων, καὶ τῶν μη δυσπνόων ῥᾳδίως ξυνελθεῖν ἔνδον ἀπειληθέντας, δὲ διαφυγεῖν ἅπαν σάλευσιν ἕως τῇ διεξ φορᾷ τὸ περιέποντος ἐνδιδόντος ἐς τὸ ἐμφανὲς ἀναχθῶσι.

Terra tremente, ventorum apud nos spiramina nulla] Mich. Glycas Annal. lib. I. Γίνεται καὶ σεισμὸς τῶν ὑπογείων ἀνέμων κίνησις. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡμεῖς μεγάλως σειομεῖν, ἐπεὶ ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ οὐκ εἰσίν, ὡς ὁ σχολαστικὸς αὐτῶν ὑπορχεῖται κατὰ τόποι, καὶ μάλιστα ὑπ᾽ ἀέρων.

Anaximander ait] Anaximander Milesius Physicus, cujus magna in hac re scientia vel potiùs divinitas fuit: quique Lacedaemoniis praedixit, ut urbem & tecta custodirent: instare enim motum terrae. Plin. lib. II. cap. 79.

Qua de causa terrores hujusmodi] ἴσ. *tremores hujusm.*

Neptunum humentis substantiae infestat Ennes.] Gellius lib. II. cap. 28. * Macrob. Saturnal. I. cap. 17. *Orpheus tamen in Hymnis quamvis Neptunum cognominaverit Ennosigaeum, etiam Jovem Ceriχθόνα vocavit.* * Agathias lib. II. Eustath. in Homeri Iliad. α. pag 1013.

Fiunt autem terrarum motus, &c.] Corruptè admodum hic locus in retro Editionibus legebatur: sed in eo restituendo felicissimus fuit Hadrian. Junius, cujus emendationes à Mss. membranis confirmantur. Eum vide Animadvers. lib. III. cap. XV.

Terrarum motus modis quatuor] Heraclides Pontic. Allegor. Homer. τὰ γὰρ τοι σεισμῶν διαφέροντα τοῖς πάθεσιν οἱ φυσικοὶ λέγουσιν εἶναι ἴσα, καὶ τινας ἰδίους χαρακτῆρας ὀνόματι περιχάψαντες αὐτοῖς, βρασματίας τινὰ καὶ χασματίας προσαγορεύοντες. Aristot. de Mundo, & ejus interpres L. Apuleius, L. Seneca Natural. Quaestion. lib. VI.

Pag. 169. *Mycematia*] Ἀπὸ τοῦ μυκήματος: qualis mugitus sub Arcadio Imp. per totos septem dies, maximo cum terrae motu, auditus fuit. Mich. Glyc. Annal. IV.

* *Opperiensque Julium mensem, unde sumunt Gallicani procinctus exordia*] Idipsum Cassiodorus innuit, Variar. lib. I. Epist. 34. -- *Pro communi utilitate exercitum ad Gallias constituimus destinare -- Atque ideo per Naudium Sajonem nostrum admonendum curavimus, ut ad expeditionem in Dei nomine more solito, armis, equis, rebusque omnibus necessariis sufficienter instructi, VIII. die Kal. Juliarum proximè veniente, modis omnibus, Deo favente, moveatis.* *

* *In sedibus consumendum*] Sedes, sive sedeta quid sint, ad lib. 14. explicitum. *

Buccellatum, ut vulgo appellant] Constantinus περὶ θεμάτων. Βυκκελλος τὸ χρηματίζειν ψωμίον καλοῦσι. Est verò panis ille, quem vulgò nunc *biscoctum* vocant: ob usus enim diuturnitatem recoquitur, ut solet panis nauticus. L. 6. C. Theod. de erogat. milit. an. *Expeditionis tempore buccellatum ac panem, vinum quoque atque acetum, sed & laridum, carnem berbecinam etiam milites nostros ita solere percipere.* Mauricius in Tacticis: χρὴ ἐν ἡμέρᾳ πλείων, ἐν ταῖς σέλλαις ἐπιφέρεσθαι ἕκαστον στρατιώτην ὕδωρ καὶ βυκελάτα.

Pag. 170. *Consuetudo Salios appellat*] Zosim. lib. III. Τὸ Σαλίων ἔθνος, Φράγγων ἀπόμοιρον. Vide quae ad Legem Salicam notavit Francisc. Pithoeus J. C. vir verè doctus: cujus exactâ diligentiâ factum, ne quid in praesentiarum his addere velimus.

Pag. 171. *Consilium prudens celeritas faceret tutum*] Sallustii dictum huc pertinet: *Ubi consulueris, maturè facto opus est.* Ad quod respexisse videtur Emmanuel Palaeologus in Paraenet. cap. 30. Καὶ πρὸς μὲν τὰς ἀποφάσεις χωλῷ βαδίζειν, βουλευθέντα δὲ χωλὸς, δεῖ πρὸς τρέχειν.

Pag. 172. *Tagetis Tusci libris*] Censorinus de die natali cap. II. *In agro Tarquiniensi puer dicitur divinitus exortus nomine Tages, qui disciplinam cecinerit extispicii, quam Lucumones Etruriae potentes exscripserunt.* Cicero de Divinat. lib. II. Isidorus Origin. lib. VII. cap. 9. Non solùm autem Haruspicinae, sed fulgurum etiam aliarumque rerum abstrusarum interpretationem hi libri continebant. Servius in Fragment. ad Virgil. lib. XII. *Deorum fulgura in Etruscis libris descripta.* Columella lib. X. Placid. Lactant. in Statii Thebaid. lib. IV. * Arnobius lib. 2. p. 93. *Libros Acheronticos Etruriae* laudat Arnob. lib. 2. sed verior ibi videtur lectio *Arunticis libris*, p. 88. *

Vejovis fulmine] *Vejovis* Jupiter fulguritor est, quem in Glossar. vett. *Dijumium*, nescio quàm rectè, appellatum inveni. *Dijumius*, Ζεὺς κεραύνιος. Vejovis imaginem vide in Fulvii Ursini lib. de Familiis Rom. Idolum ejus ut fictum ex Gellio scimus lib. V. cap. 12. *Simulacrum Dei Vejovis -- sagittas tenet, quae sunt videlicet paratae ad nocendum.* * Quapropter eum Deum plerique Apollinem esse dixerunt, immolaturque illi ritu humano capra. * Templum habuit Romae inter arcem & Capitolium: ut Dejovis aedes in regione X. inter Ciceronis domum & Veliam. Pub. Victor. in descript. Urbis. * *Dijovis* meminit & Gellius loco suprà laudato. *

Fulmine mox tangendos adeo hebetari, ut nec tonitrum, nec majores aliquos possint audire fragores] Id verè dici, ex Plinii quoque verbis elici potest, lib. II. cap. 24. in Catholicis fulgurum: *Quatì priùs omne & afflari, quàm percuti: nec quemquam tangi, qui prior viderit fulmen, aut tonitrua audierit.*

Susceptorum vilium more] *Suscepti* sunt clientes, sic dicti, quòd à potentioribus in tuitionem ac patrocinium suscipiuntur. Salvianus Massil. lib. V. de Gubern. *Ecce quae sunt auxilia ac patrocinia majorum: nihil susceptis tribuunt, sed sibi.* Vide Servium in VI. Aeneid. ad illum versum --- *Fraus innexa clienti*, * & Scholiast. Symmachi Epist. 4. lib. 5. Jul. Severianus Rhetor: *Adversariorum calumnias, factiones, solitudinem suscepti, vel caetera ejus infortunia memoramus.* Jordanes de rebus Geticis: *Quasi susceptorum suorum mors ad suam injuriam redundaret.* Juretus Arnobii locum notat. Vid. Pith. ad Fragm. vet. Jurisconsult. pag. 97. *

Pag. 174. *Capella, non homo*] Convicium hoc erat in homines deformiores. Sic Julianus ipse Persas vocat *Capellas*, Lib. XXV. *En quos martia ista pectora viros existimant, deformes illuvie capellas & taetras.*

* *Vernacula Principi resonante*] Id est scurriliter verniliterque dicta. *

Solet amplissima gloria objecta esse semper invidiae] Vetus dictum est: Τοῖς διὰ τὴν ἰδίαν προεστῶσιν ἕπεται κατ᾽ ἀνάγκην ζῆλος, τοῖς δὲ διὰ τὸ δόξης βαδίζουσι ἀκολουθεῖ φθόνος.

Cimonem Miltiadis] Aemil. Probus & Plutarchus in Cimone.

Duae potentissimae urbes] Numantia & Carthago. Livius, Vell. Paterculus, Val. Maximus.

Caput digito uno scalpebat] Vid. Plutarchum in Caesare. Epigramma vetus apud Schol. Lucani:

Magnus, quem metuunt homines, digito caput uno

Scalpit, quid dicas hunc sibi velle? virum.

Fasciola candida crus alligabat] Valer. Max. lib. VI. cap. II. *Candida fascia crus alligatum habenti Favonius, Non refert, inquit, qua parte corporis sit diadema. Exigui panni cavillatione regias ejus vires exprobrans.* A simili re jocus in Metellum natus : ἐκ πολλῶ χρόνω ἔλλιξ ἔχει περιεσπασμένα διαδήματα ὁ μέτωπον.

Nec cautior quisquam patria] Sic lib. XXIX. *Sui cautiores.*

Fatali decesserat sorte] Gloss. *Fatali sorte*, ἰδίῳ θανάτῳ. L. 104. C. Theod. de Decurion. *Si quis filiam -- fatali sorte perdiderit.* L. 6. C. Theod. de censu : *Sorte fatali morientibus.*

Pag. 175. *Lorica ex cornibus rasis*] Affatim de armatura hac Pausanias in Atticis, pag. 19. Scholia antiqua in Non. Marcell. *Catafracta, vestimentum militis, aut ferri laminâ, aut cornu composita, ne ictu penetretur.* * Statius Papin. Thebaid. lib. 3. pag. 110.

Hi teretes galeas, magnorumque aerea suta
Thoracum, & tunicas Chalybum squalore crepantes
Pectoribus tentare : alii Gortynia lentant
Cornua.

Virgil. *Ensemque clypeumque & rubra cornua cristae.* *

Plumarum in speciem] Sallust. *Equis paria operimenta erant, quæ linteo ferreis laminis in modum plumæ adnexuerant.* Servius Æneid. XI.

Equorum plurimi ex usu castrati] Varro de Re Rustica lib. II. cap. VII.

Trahentesque singulos, interdum & binos, uti permutatio vires foveat jumentorum] Hoc genere prœliandi Romanos quoque usos ex Livio constat & Festo; cujus hæc sunt verba : *Paribus equis, id est, duobus Romani utebantur in prœlio, ut sudante altero transirent in siccum.* Idem de Danubii circumcolis Ælianus in Tacticis cap. 28. Ταῦται δὲ τούτοις χρῶνται μάλιστα περὶ τὸν περὶ τὸν Ἴστρον βάρβαροι, οὓς ἀμφίππους λέγουσι, ὡς ἐπιστάμενοι μεταβαίνειν ἀπὸ ἄλλων ἵππων εἰς ἄλλους. De Alanis Egesippus lib. V. cap. 50. *Infudere se genti Medorum, & imperatis brevi velocibus equis, & aliis pariter ad dexteram nexis, in quos per vices, cum foret libitum, desilirent, totam propemodum regionem percursavere.* * Val. Flaccus Argonaut. lib. 6. p. 145.

——Comitumque celer mutator equorum
Mœsus, & ingentis frenator Sarmata conti. *

Pag. 177. *Qui cum eorum ritu oblati*] i. e. *reorum ritu obl.*

* *Ingerebat se maximus numerus catervarum confluentium nationum & Regum, suspendi à jugulis suis gladios obsecrantium; postquam Arabarium impune comperperant abscessisse*] Guntherus Ligurinus in libro VIII.

—— pœnamque reatus
Admotos nudis portantes faucibus enses.

Aliàs, *portant cervicibus enses.* In Chronico Richerspergensi legitur Epistola Friderici Imper. ad Eberhardum Salzburgensem Archiepiscopum, data anno 1162. his verbis : *In Kalendis Martii hostis Imperii Mediolanum submotâ omni simulatione fraudis, quâ in prima deditione dolosè nos circumvenit, summa necessitate famis & inediis coacti, ad curiam nostram apud Laudam venerunt, & nudos gladios in cervicibus suis deferentes, & Majestati nostræ reos se esse profitentes, personas, res, ipsamque civitatem absque omni tenore & sine aliqua conditione interposita in nostram potestatem cum plena deditione reddidere.* Vvippo de Vita Chunradi Salici Imp. *Romani qui seditionem commoverant, ante Imperatorem venientes nudatis pedibus, liberi cum nudis gladiis, servi cum torquibus vimineis circa collum quasi ad suspensionem præparati, ut Imperator jussit, satisfaciebant.* Galli dicunt *la hart au col.* Simile quid à Gandavensibus factum, cùm ad Imper. Carolum V. supplices accederent, veniamque delictorum peterent. Funiculus è collo, ritus supplicantium erat, I. Regum capite XX. Vide Excerpta Legationum ex Petro Patricio. *

Pag 178. *Barbaris omne jus in viribus.* Idem de Germanis Pompon. Mela lib. III. cap 3. *Jus in viribus habent.*

Pag. 179. *Eductis mucronibus, quos pro numinibus colunt*] De Alanis lib. XXXI. *Gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eumque ut Martem regionum quas circumeunt Præsulem, verecundiùs colunt.* De Danis M. Adamus cap XXX. *Cæsari miserunt gladium videlicet capulo tenus aureum, & alia multa : pacem firmam ritu gentis per arma juraverunt.* * Hunc ritum etiam inf. tangit, cùm de Alanis scribit lib. XXXI. *Gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eumque ut Martem regionum, quas circumeunt, Præsulem verecundiùs colunt.* Sollemne nempe est, ut per eum quis juramenti religione sese adstringat, quem pro Deo observat. Sic Mezentius per dextram & telum jurabat, & Scythæ per acinacem. Apul. de Deo Socrat. * Arnob. advers. Gentes lib. 2. Aimoinus lib. 4. c. 36. *Hoc pactum sacramento quidem super arma (ut eis mos erat jurantibus) firmatum.* * Lucianus in Toxare : Μᾶλλον δὲ πρότερον ὀμοῦμαί σοι τὸν ἡμέτερον ὅρκον, ἐπεὶ καὶ τοῦτο ἐν ἀρχῇ διωμολογησάμην. Οὐ μὰ γὰρ τὸν ἄνεμον καὶ τὸν ἀκινάκην, οὐδὲν σοι ψεῦδος ἐρῶ. De Danis M. Adamus cap. XXX. *Cæsari miserunt gladium videlicet capulo tenus aureum & alia multa, pacem firmam ritu gentis per arma juraverunt.* Sed optimè Ammiani locum Menander illustrat in Eclogis Legation. pag. 106. Διεζεύγνυ οἱ ἐν Σιγγιδόνῳ, τοὺς ὅρκους γὰρ αὐτὸν (Chaganum) ὀμνύναι προκαλοῦντι, ὁ δὲ ἀλλ' ὡς ἀβαρικὰ, τούς τε Ἀβαρικοὺς ὅμνυσιν ὅρκους, ΞΙΦΟΣ ΣΠΑΣΑΜΕΝΟΣ, καὶ ἐπαρασάμενος ἑαυτῷ τε καὶ τῷ Ἀβάρων ἔθνει παντὶ, εἰ περὶ Ῥωμαίων τι μηχανώμενος κατασκευάζει τὴν γέφυραν, ἀλλὰ πρὸς τοὺς Σάβους ἔφυ, ὑπὸ ξίφους μὲν αὐτός τε καὶ ὁ Ἀβάρων ἅπαν ἀπολωλέναι φῦλον. *

Erumpentibus liberis] Ita vocat Sarmatas liberos (ut paullo pòst, *liberi terras occupaverant è regione sibi oppositas*) ad discrimen Sarmatarum Limigantium, qui servilis erant conditionis. Lib. 29. *Sarmatas liberos ad discretionem servorum rebellium appellatos* : quorúmque in dominos facinus paullo antè narravit suprà lib. XVII. & inf. lib. XIX. Sic liberorum Scytharum meminit Herodotus lib. IV.

Pag. 180. *Caput porci simplicitas militaris*] Veget. de Re Milit. lib. III. cap. 19. Agathias lib. II. & ex eo Suid.

Pag. 181. *Casa vel trabibus compacta firmissimis*] Morem hunc etiamnunc Sarmatæ aliique Aquilonares & Alpini populi servant. Trabibus enim aliis super alias locatis domus & casas construunt : uti non omnes quidem, sic multas tamen. Neque aliter priscos illos Germanos, majores nostros, factitasse verosimile est. De quorum ædificiis sic scribit Herodianus lib. VII. Λίθων μὲν γὰρ παρ' αὐτοῖς ἢ πλίνθων ὀπτῶν σπάνις, ὕλαι δ' εὔδενδροι, ὅθεν ξύλων οὔσης ἀφθονίας, συμπηγνύντες αὐτὰ καὶ ἁρμόζοντες, σκηνοποιοῦνται. In Germanorum tamen solo domicilia non pauca ritu Romano elegantiùs fuisse constructa, ex Ammian. lib. XVII. videre licet.

Ad suffugia locorum] Vulg. *Suffragia locor.* malè. Paullo pòst : *Adegit suffugia petere latebrarum palustrium.* Lib. XXI. *Per impedita suffugia velocitas exemerat pedum.* Ita *refugia*, καταφυγάς. Rufinus de Bell. Jud. lib. III. cap. 9. *Machinas & refugia incendunt.*

Pag. 182. *Militarique consensu secundo Sarmaticus*] De veritate hujus loci dubium nullum esset,

ni ipse Constantius aliud innuere videretur, in militari, quæ mox sequitur, allocutione, dum ait: *Postremo ego quoque hostilis vocabuli spolium præ me fero, Secundi Sarmatici cognomentum, quod vos unum idemque sentientes mihi, ne sit arrogans dicere, merito tribuistis.* Ut sanè hic quoque legendum sit, *militarique consensu Secundus Sarmaticus appellatus.* Qui tamen an rectè Secundus Sarmaticus dicatur, ipse viderit. Nam ob victorias contra Sarmatas & ante Constantium M. Antoninus Philosophus, & Aur. Antoninus Bassianus Impp. aliique Sarmatici quoque dicti fuere, ut ex Historiæ Augg. Scriptoribus, & Nummis veteribus constat.

* *Sarmaticus appellatus ex vocabulo subactorum*] Ex vocabulis gentium subactarum victores nomina sibi indidisse, nemo non novit. Hinc enim Africanus ab Afris, Germanicus à Germanis, Francicus à Francis, alii ab aliis populis appellati. * Themistius Euphrada Orat. 10. pag. 246. de pace ad Valentem Imp. *αὐτομολεῖν ἔχομεν δὲ ὅτι τὸν παλαιὸν ἀντικαστήριον. ὁ μέν τις Ἀχαϊκὸς ἐπεκλήθη, ὅτι τὴν Ἑλλάδα ἀποστατοῦσαν ἐχειρώσατο. Μακεδονικὸς δέ τις ἕτερος, ὅτι τὴν Μακεδονίαν ὁρμῶν ἀνεῖλε.* * Hinc Vararanes Saporis filius Persa (nam & apud Persas hic mos observatus) Cermasaa dictus fuit, ab ejus nominis gente devicta. Agathias lib. IV pag. 131. *Οὐαραράνης ὁ παῖς, ὃς δὴ καὶ Κερμασαὰ ὠνομάζετο. τὸν δὲ ἕνεκα ἐπικλήσεως ἡ αἰτία ἤδη μοι λέγεται. καὶ γὰρ καίτοι οὕτως τυχεῖν ἡ χώρας ὑπάρχειν ἐπωνυμία. ταύτης δὲ τῷ πατρὶ τοῦ ὑπηκόου δεδουλωμένης, εἰκότως ὁ παῖς τὴν ἐπωνυμίαν ἐκτήσατο, καθάπερ πρότερον καὶ παρὰ Ῥωμαίοις ὁ μὲν Ἀφρικανὸς τυχεῖν, ὁ δὲ Γερμανικός, ὁ δὲ ἄλλων τοῦ γένους ἐπικεκλημένων ἐπεκαλεῖτο.*

Pag. 183. *Plus æstimantes creare, quàm afferre barbaris Regem*] Artes hæ sunt quibus paullatim animi devicti emolliuntur, ut deperditæ libertatis jacturam faciliùs ferre discant.

Ex usu testata non posse Constantium vinci] Ad sollennes adclamationes hæc verba pertinent; qualis consimilis planè etiam illa est apud Lamprid. in Vita Diadumeni: *Jupiter O. M. Macrino & Antonino vitam. Tu scis Jupiter! Macrinus vinci non potest. Tu scis Jupiter! Macrinus vinci non potest.*

OBSERVATIONES
IN
AMMIANI MARCELLINI
LIBRUM XVIII.

Pag. 187. ANNONA *à Britannis sueta transferri*] Zosimus lib. III. *Ὀκτακόσια κατασκευάσας πλοῖα* (Julianus Imp.) *μείζονα λέμβων, ταῦτά τε εἰς τὴν Βρεττανίαν ἐκπέμψας κομίζεσθαι σῖτον ἐποίει· καὶ τοῦτον τοῖς ποταμίοις πλοίοις ἀνάγεσθαι διὰ τοῦ Ῥήνου διασκευάζων, τοῦτό τε ποιῶν συνεχέστερον, διὰ τὸ βραχὺν εἶναι τὸν πλοῦν, ἤρκεσε τοῖς ἀποδοθεῖσι ταῖς οἰκείαις πόλεσιν, εἴς τε τὸ τροφῇ χρήσασθαι, καὶ σπεῖραι τὴν γῆν, καὶ ἄχρις ἀμητοῦ τὰ ἐπιτήδεια ἔχειν.* Jam olim ergo hac laude celebris Britannia, quòd & annona in proprios usus sufficiente abundet, & frumentarium auxilium populis etiam longissimè dissitis suppeditet.

Castra Herculis, Quadriburgum, Tricesima] Edidimus locum, ut vulgo legitur, licèt de vitio valde suspectum: neque à Ms. auxilii quidquam, in quo sic scriptum: -- *Castra Herculis, Quadriburgi unius Tricesima.* Editio Steph. *Quadriburgum Stricensium.* Emendare conati sunt viri docti; quorum tamen diligentiam potiùs, quàm successum laudo. Et hactenus verosimilia dixisse videtur Petr. Divæus Antiquitat. Belgicar. cap. XIX.

Pag. 188. *Quinquagenarias longioresque materias*] *Quinquagenarias materias* dixit, id est, trabes & arbores valde magnas, ut *centenarias rosas* Tertull. de Corona militis cap. 14. & *centenarios nummos* Lampridius in Alex. Severo. *Pecunias majorinas vel centenionales* L. 1. C. Theod. Si qui pecun. conflav.

Pag. 189. *Dum hostes nostrorum ignes observant*] Sæpe hoc stratagemate viri bellatores usi, ut jam olim ad Historiam Longobardicam notavi: multaque ejus exempla apud Polyænum aliosque Scriptores passim occurrunt.

Epulis adusque vigiliam tertiam more gentili extentis] Hoc est, quod Tacit. de Germanis scribit: *Diem noctemque continuare potando nulli probrum.* * Vid. Eclogas Legat. *

Ad regionem cui Capellatii vel Palas nomen] * Ditmarus lib. 6. cap. 68. *Palas à Treverensibus contra Regem firmatur.* * Ab hisce nominibus Principem Palatinum appellationem sumsisse, multi hactenus falsò sibi persuaserunt, quorum errores eruditè corrigit Vir Cl. Marq. Freherus Origin. Palatin. cap. 2.

Ubi terminales lapides] Glossar. *Ὁριαῖος λίθος, terminalis lapis. Ὁροθέσιον, terminus, limes, terminatio. ὅρος ἐπὶ χώρας, terminus, finis limitum, hoc terminatum.* Dionys. Halicarn. lib. II. pag. 133. *λίθος ἐπὶ τοῖς ὅροις.* Sic lib. XXX. *plaga terminales*, id est, terminis & limitibus regiones confines. * Tertull. de Jejuniis cap. XI. *Palos terminales figere.* *

Pag. 190. *Cælestis corrigit cura*] Eodem sensu *cæleste oraculum*, L. 10. C. de assessor. L. 5. C. de jurisd. omn. jud. *cælestes litteræ*, L. 3. C. Theod. ad L. Corn. de falso; *cælestis indulgentia*; L. 4. de calc. coctor. *cælestia statuta*, L. 3. de stud. liberal. *cæleste præceptum*, Gesta purgat. Cæciliani & Felic. pag. 27.

Examen apes fecere perspicuum: superque hoc prodigiorum gnaros consulenti, &c.] Plinii verbis hæc interpretanda sunt, lib. XI. cap. XVII. *Apes ostenta faciunt privata & publica, uva dependente in domibus templisve, sæpe expiata magnis eventibus. Sedere in ore infantis Platonis, tunc etiam suavitatem illam prædulcis eloquii portendentes. Sedere in castris Drusi Imp. cùm prosperrime pugnatum apud Arbalonem est, haudquaquam perpetua Haruspicum conjectura, qui dirum id ostentum existimant semper.* * Quid uva hoc loco, & Juvenalis ostendit, & Varro de Re Rustica lib. 3. c. de Apibus. * Juvenal. Satyr. 3.

Sollicitus, tamquam lapides effuderit imber,
Examenque apium longa consederit uva
Culmine delubri.

Unde cùm Cassini examen apium ingens in foro consedisset, aliudque in templum Æsculapii convolasset, inter prodigia relatum fuit. Livius lib. XXVII. Dio lib. XLVII. Vid. Cicer. de Haruspic. Respons. Virgil. lib. VII. Val. Max. lib. 1. cap. 6.

Fumo pelluntur & turbulento sonitu cymb.] De fumo certum est, & hodie in eximendis favis adhibetur. * Pallad. de Re Rust. lib. 5. c. 8. * Scholiast. Apollon. Rhod. lib. II. n. 7. ad illum vers. --- λιγνυόεντι --- καπνῷ τυφόμεναι: ἐπειδὴ τῷ λιγνύι καὶ ἀπὸ δὲ τῷ καπνῷ καπνίζουσι ἐπιτιθέασι (αἱ μέλισσαι) τῷ σμήνει. De sonitu etiam constat: sed turbulentus ille sit oportet, unde *inimica & echo est resultanti sono, quod pavidas alterno pulsat ictu.* Plin. lib. II. cap. 19. Aliquin gaudent plausu atque tinnitu æris, eoque convocantur, ut idem ait lib. eod. cap. 20. Varro de Re Rustica lib. III. cap. 16. Virgil. Georg. IV. * Virgil. Æneid. 12.

Inclusas ut cùm latebroso in pumice pastor
Vestigavit apes, fumoque implevit amaro;
Illa intus trepida rerum, per cerea castra
Discurrunt. *

Claudian. Panegyr. VI. Consul. Honorii:

——*Cybeleia quassans*
Hyblæus procul æra senex, revocare fugaces
Tinnitu conatur apes, quæ sponte relictis
Desiluere favis.

Ancilla adscita notarum perita] Vid. Notas in Val. Probum & reliquos rei notariæ Scriptores.

Pag. 191. *Callisthenem sectatorem & propinquum suum*] Ex Hero Aristotelis consobrina natum. Plutarchus in Alexand.

Ut quàm rarissime & jucunde apud hominem loqueretur] * Val. Maxim. lib. 7. c. 2. *Aristoteles Callisthenem auditorem suum ad Alexandrum dimittens, monuit ut cum eo aut rarissime aut quamjucundissime loqueretur.* * Amicè sic quidem Aristoteles Callisthenem suum (cujus ἀγχίνοιαν τε παρρησίαν, καὶ ὑψηλὸν ἀβελτηρίαν norat) monuit, licèt frustra. Nam & gravitas viri, & prompta in loquendo libertas, invisa primò Regi, novissimè mortis quoque Callistheni causa fuit. Arrianus ἀναβάσ. lib. IV. Curtius lib. VIII.

Vitæ potestatem & necis in acie linguæ portantem] Lib. XXIX. *Institutum hominis, mortem in acie linguæ portantis ad partem pessimam depravantes.*

Linquentes Orientem anseres] Scripti cod. hæc lectio est; verissima sanè. Non enim grues, ut hactenus hic editum fuit, sed anseres rostra lapillis occludunt, cùm Taurum montem prætervolant. Plutarchus in libro de garrulit. & utra animalia prudent. Ælianus de Animal. lib. V. cap. 29. Phile cap. 14. περὶ χηνός.

Αὐτὸς δ' ὁ [illegible] ἵνα μὴ κλάγξη φέρει,
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Pag. 192. *Comitatensis fabrica*] Ita Ms. at vulg. *Comitensis fabr.* malè. Vid. Notit. Imperii.

Pag. 193. *Receptissima inclaruit lege*] Non tam amore virilitatis, quàm odio fratris Titi Vespasiani, cui spadones in deliciis, hanc legem à Domitiano promulgatam Xiphilinus scribit. Quo tamen nomine eximiam laudem meruit, cetera pessimus Princeps. Statius Papin. Silvar. lib. III. carm. 4.

——*Nunc frangere sexum,*
Atque hominem mutilare nefas, gavisaque solos
Quos genuit, natura videt.

Idem Silvar. lib. IV. Martial. lib. VI. Epigram. 2. Sueton. in Domitian. cap. 7. Philostratus in Vita Apollonii, & ex eo Photius in Bibliotheca pag. 539. [illegible] * Hinc factum ne quis medicorum aliquem castraret absque Præsidis permissu. Justinus Martyr p. 55. v. 43. Itaque quod bono publico à Domitiano sancitum, alii mox post Impp Constitutionibus suis plenius confirmarunt: Nerva putà apud Xiphilinum, D. Hadrianus apud Ulpian. L. 4. §. 2. L. 5. ff. ad L. Cornel. de Sicar. D. Pius apud Modestin. L. 11. ff. eod. Constantinus L. 1. C. de Eunuch. Justinianus Novell. 142. Leo Sophus Novel. 60. * Zonaras in Canones Apostolor 24. 21. 22. 23. *

Pag. 194. *Qui vel quarum virium milites*] Utile studium & laudandum, si quis pro Republica utatur. Neque enim suas vires recte quis æstimare potest, nisi qui alienas cognitas habet: ut exemplo fere datur Pori, qui neminem se fortiorem censebat, antequam Alexandri virtutem expertus esset. Curtius lib. VIII.

Zopyri illius similis Babylonii] Herodotus in fine lib. III. Aristides Orat. [illegible] Polyænus lib. 7. p. 494. Justinus Histor. lib. I. Sex. Jul. Frontinus Stratag. lib. III. cap. 3. Greg. Nazianz. contra Julian.

Pag. 195. *Apicis nobilitatus auctoritate*] Pag. 139. de eodem hoc Antonino: *Sublata tiara, quam capite summo ferebat honoris insigne.*

Pag. 196. *Maharbal lentitudinis increpans Hannibalem*] * Livius lib. XXII. *Non omnia nimirum eidem Dii dederunt. Vincere scis Hannibal, victoriâ uti nescis.* Itaque in laude Valentis Imp. ponit Themistius, quod νικᾶν καὶ νίκῃ χρῆσθαι sciret. Orat. 6. p. 70. in 4°.** Luc. Florus lib. II. cap. 6.

Secundùm Homericos Phæacas] Odyss. θ.

Inter epulas sobrius perfuga, ubi de apparatu bellorum] De hoc Persarum ritu Herodotus lib. I. Μεθυσκόμενοι δὲ ἐώθασι βουλεύεσθαι τὰ σπουδαιέστατα τῶν πρηγμάτων. Τὸ δ' ἂν ἅδῃ σφι βουλευομένοισι, τοῦτο τῇ ὑστεραίῃ νήφουσι προτιθεῖ ὁ στέγαρχος, ἐν τοῦ ἂν ἐόντες βουλεύωνται. καὶ ἢν μὲν ἅδῃ καὶ νήφουσι, χρέωνται αὐτῷ. ἢν δὲ μὴ ἅδῃ, μετιεῖσι. τὰ δ' ἂν νήφοντες προβουλεύσωνται, μεθυσκόμενοι ἐπιδιαγινώσκουσι. Quem locum laudant Athenæus lib. 4. & Scholiast. Aristoph. in Equitib. ad illum versum, Οἶνον γὰρ εὑρεῖς ἄν τι πρακτικώτερον. Vid. Strabon. lib. XV. pag. 505.

Grajorum more veterum] Plutarch. Sympos. lib. VII. Athen. lib. IV. cap. V. Idemque mos apud Germanos olim obtinuit. Tacitus de Moribus Germ. *De reconciliandis invicem inimicis, & jungendis affinitatibus, & adsciscendis Principibus, de pace denique ac bello plerumque in conviviis consultant: tamquam nullo magis tempore aut ad simplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incalescat.*

Pag. 197. *Nisi temporibus Gallieni intacta*] Ruf. Festus Historiam narrat: *Sub Gallieno Mesopotamiam invaserant, & jam Syriam sibi Persæ vindicare cœperant, nisi quod turpe dictu est, Odenatus Decurio Palmyrenus, collecta Syrorum agrestium manu, acri-*

ter restitisset. Is fusis aliquotiens Persis non modo nostrum limitem defendit, sed etiam ad Ctesiphontem Romani alter Imperii, quod mirum dictu est, penetravit.

Pag. 199. *In vagina internis figuris notarum membranam reperimus scriptam*] Jul. Frontinus Stratag. lib. III. cap. 13. de emittendo vel recipiendo nuntio: *Nonnulli interiora vaginarum inscripserunt.* Vid. quæ notat Porta Neapol. de furtivis litterarum notis, lib. II. cap. 21. * Vide Æneam de Re Milit. quem Casaub. cum Polybio edidit p. 81. *

Pag. 200. *Doriscum Thraciæ oppid.*] Ubi Xerxes exercitum lustravit. Herodot. lib. VII. ἐξηρίθμησαν δὲ τὸν στρατόν. συναγαγόντες ἐς ἕνα χῶρον μυριάδα ἀνθρώπων, ... καὶ περιέγραψαν ἔξωθεν κύκλον. Περιγράψαντες δὲ, καὶ ἀπέντες τοὺς μυρίους αἱμασιὴν περιέβαλον κατὰ τὸν κύκλον ὕψος ἀνήκουσαν ἀνδρὶ ἐς τὸν ὀμφαλόν. Atque idem est, quod Ammian. dicit, *agminatim intra consæpta exercitus recensitos.*

Pag. 201. *Inter harundineta Mesopotamiæ*] Agatharchides apud Photium Biblioth. pag. 734. Ἔχει δὲ ὕστε (...) καὶ χὸρ ἀφίκετο, τὰ ἐν τοῖς ἕλεσι λοιπὰς ... αὐτοῖς. ... τὴν ... χώρας τι ... ἄλλοτε, ... ἔχει ... οἱ ... αὐτῷ ... φωνὰς ἔχει ... [illegible]

Per Edessena sepulcra] Lib. XIX. *Sabinianum etiam tum sepulcris hærentem.* Meus Auctoris utrobique obscura. Solebant prisci Christiani, ingruente belli tumultu ante Martyrum sepulcra se prosternere, ibique ob mala avertuncanda preces suas allegare. Joh. Chrysostom. in Orat. de divit. Βασιλεὺς ... ὁ ... καὶ ... τῷ τάφῳ τοῦ ... καὶ ... αὐτῷ λόγου ... κατ' ... An idem hunc Sabinianum fecisse dicendum, non liquet.

Pag. 201 202.* *Sabinianus militari Pyrrichio sonantibus modulis delectabatur*] Sic in lib. 16. de Juliano Cæsare: *Cum artem modulatius incedendi per Pyrrichiam concinentibus disceret fistulis.* Marius Victorinus de Metris lib. II. de anapæstico metro pag. 102. *Embaterion dicitur, (ἐμβατήριον) quod est proprium carmen Lacedæmoniorum. Id in prœliis ad incentivum virium per tibias canunt: incedentes ad pedem ante ipsum pugnæ initium.**

Pag. 203. *Præsidium per eos traductus agentes*] *C. per eos tractus.*

Ab aggeribus publicis] Glossar. *Agger, strata, via publica.* Servius Æneid. V. & ex eo Isidor. Origin. XV. *Agger est media strata eminentia, coaggeratis lapidibus strata.* L. 2. C. Theod. Ne quis in Palatin. *Remota ab aggere publico civitates.* L. 4. de itin. mun. *Studia cunctorum ad reparationem publici aggeris conducibili devotione volumus festinare.* Sulpic. Severus lib. III. de Vita Mart. *Per aggerem publicum plena militantibus viris fiscalis rheda veniebat.* Acta MSS. Martyrii Cantii & Cantiani: *Ubi quis vehiculis apparatu disposito per aggerem publicum egreditur, illic non fuga dicenda est, sed profectus.* Beda in Martyrolog. IV. Eid. Octob. *Extitat per totum aggerem publicum loquentibus tumulis sepulturæ Sanctorum.* Eodem modo *itinerarius agger.* Ammian. lib. XIX. * *Militaris agger,* Tit. Cod. de milit. aggere non rump. *

Sublata tiara] Salutationis hunc ritum Eustath. in Dionys. notat. Λέγεται (inquit) καὶ σύμβολον εἶναι ... ἀφελεῖν τὴν τιάραν τῆς κεφαλῆς. Cl. Claudian. Paneg. in IV. Consul. Honorii:

Persarum proceres cum plebe sedentem
Hac quondam videre domo, positaque tiara
Submisere genu.

Vide Brisson. de Reg. Persar. lib. II.

Quam capiti jussum ferebat honoris insigne] *C. quam capiti communem. ferebat. hon. insig.* Summus enim honor ille apud Persas, quo qui nobilitatus, mensæ regali adhibebatur, coalitio.urione particeps fiebat, uti id Ammiani aliorumque Scriptorum auctoritate docet Farnab. Brisson. de Reg. Persar. lib. II.

Manibus post tergum connectens, quod apud Assyrios supplicis indicat formam] Supplicum hic mos non Assyriorum tantum est, sed multarum quoque gentium aliarum: quo etiam Judæi Petronium accesserunt deprecaturi, ne statua in templo collocaretur. Philo Jud. legation. ad Caium pag. 721. Ἐπ. δ' ὁ Πετρώνιος ... κατεῖδον, ... τοὺς ... ἀλλ' ... τινα ... ἀφικέσθαι ... αἰτίας ... καὶ ... χεῖρας ἀμφοτέρας εἰς τοὐπίσω ... Et apud Scythas usitatum fuit, εἰς τοὐπίσω περιάγειν τὰς χεῖρας, ἐν ταῖς ἱκετηρίαις. Lucianus in Toxare, Suid. in ... Apostolius Byzant. in Proverb. Quem morem à captivorum habitu originem duxisse certum est, qui manibus post tergum ligatis abducuntur. Itaque hostibus se dedentes, quò miserabiliores videantur, hoc quoque gestu veniam precari solent. Sic legati quos Decebalus ad Trajanum miserat: ῥίψαντες δὲ τὰ ὅπλα, καὶ τὰς χεῖρας ... ἐς αἰχμαλώτων τάξιν ... τὸν Τραϊανὸν εἰς λόγους ἐλθεῖν Δεκέβαλον. Pet. Patricius in Fragmentis legation. Sic Quadi *manus ad dimicandum aptatas armorum abjecto munimine pone terga vinxerunt: restareque solam salutem contemplantes in precibus, affusi sunt vestigiis Augusti.* Ammian. lib. XVII. Quod & ipsum ut faciat, Denatum Sapor jubet, ut majoribus pœnis affici velit: Καὶ ... ὀπίσω τὰς χεῖρας ... P. Patr. in Fragm. legat.

Pag. 205. * *Gumathenam contingit, regionem uberem*] Scribe *Comagenam.* *

Quinta Parthica legio] Parthicæ legiones sex laudantur; quarum prima & secundæ meminit Ammian. lib. XX. Spartianus in Caracalla: *Præfectus legionis secundæ Parthicæ.* Vetus Inscript. LEG. II. PARTHICÆ SEVERIANÆ. Item Romæ in via Ardeatina: LEG. III. PARTHIC. P. F. Columna vetus nomina legionum continens: I. PARTHIC. II. PARTHIC. III. PARTHIC. * Et in aliis vett. Inscriptionibus laudantur *Clibanarii Parthi Primanorum, Parthi Secundanorum, Parthi Tertianorum, Parthi Quartanorum.** Quarta Parthica Berœæ præsidio destinata erat, ut Quinta Parthica Amidæ. Theophylactus Simocat. Historiarum lib. II. pag. 99. & ex eo Photius in Biblioth. pag. 41. Φασὶ τὸ χιλίαρχον ... τῶν Κυαρτοπαρθῶν ... ἐν Βεῤῥοίᾳ ... Sexta Parthica, sub dispositione viri Illustris Magistri militum per Orientem, in Notitia Imperii laudatur.

Decimanique Fortenses] In Notitia Imperii, sub dispositione viri Illustris Magistri militum Præsentalis, Fortenses collocantur, qui * & alibi in eodem libro laudantur. Eorum etiam meminit Imp. Marcus in Epistola ad Senat. Rom. apud Justinum Martyrem in Apologia pro Christianis 2. p. 79. ... ἀριθμῷ καὶ στρατευμάτων ... Sed FRETENSES vera videtur lectio, si priscis monumentis fides: præsertim Columnæ antiquæ Capitolinæ, in qua ordine multarum legionum nomina recensentur: NOMINA LEG. II. AUG. II ADJUT. IIII.

SCYTH. VI. VICT. IV. FLAV. XVI. FLAV. XX. VICTR. VII. CLAUD. VI. FERRA. VIII. AUG. I. ITALIC. X. FRETE. Lapis prope Capuam: L. MAGIO. M. F. FAL. VETERANO LEG. X. FRETENSIS M .... D. L. PATRONO ET SIBI.

OBSERVATIONES IN AMMIANI MARCELLINI LIBRUM XIX.

Pag. 208. AURUM *capitis arietini figmentum interstinctum lapillis pro diademate gestans*] Dubio procul hunc habitum Persæ ab Ægypti Regibus sumsere, quibus in more positum antiquitus fuit, leonis, draconisve, aut alterius effigiem animalis pro diademate capiti imponere. Diodor. Sicul. Biblioth. lib. I. pag. 39 Ἐν ἔθει γὰρ εἶναι τοῖς κατ' Αἴγυπτον δυνάσταις περιτίθεσθαι περὶ τὴν κεφαλὴν λεόντων, καὶ ταύρων, καὶ δρακόντων προτομάς, σημεῖα τῆς ἀρχῆς. καὶ ποτὲ μὲν δένδρα, ποτὲ δὲ πῦρ, ἔστι δ' ὅτε καὶ θυμιαμάτων εὐωδῶν ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς οὐκ ὀλίγα, καὶ διὰ τούτων ἅμα μὲν ἑαυτοὺς εἰς εὐπρέπειαν κοσμεῖν, ἅμα δὲ τοὺς ἄλλους εἰς κατάπληξιν ἄγειν καὶ δεισιδαίμονα διάθεσιν. * Atque inde est, quod in nummis antiquis Lysimachi, Antigoni, Demetrii Reg. arietina cornua diademati adfixa videmus. Quem morem viri militares postea imitati sunt, & galeis suis cornua quoque addidere. Livius lib. VII. de Philippo Persei fratre: *Expeditione ea, qua cum populatoribus agri ad Sicyonem pugnavit, in arborem illatus impetu equi ad eminentem ramum cornu alterum galea perfregit.* Plutarchus de Pyrrho: ἐγνώσθη τῷ τε λόφῳ διαπρέποντι, καὶ τοῖς τραγικοῖς κέρασιν. * Vid. Diod. Sicul. lib. 5 c. 30. p. 292. in 8°. Paschal. de coronis pag. ultima lib. ultimi. *Galea ursinis pellibus ad terrorem tecta*, Veget. pag. 37. * Ut verosimile sit ab hac etiam origine esse, quod in quorumdam nobilium gentiliciis insignibus cornua in cassidibus vel sola, vel leone, elephanto, aliove quo ζῴῳ addito, pingantur. *

Pag. 209. *Apud Trojam quondam super Comite Thessalo*] Homerus copiose tota Iliade ε.

Lacrymare cultrices Veneris sæpe spectantur in sollemnibus Adonidis sacris] Vid. inf. lib. XXII.

Pag. 210. *Hastam infectam sanguine ritu patrio, nostrique more conjecerat fecialis*] De Feciale, ejusque in agrum hostilem hastæ jaculatione, ex Livio, Dionys. Halicarn. A. Gellio * lib. 6. c. 4. Servio Æneid. lib. 9. Isidor. Orig. lib. 8. c. XI. * satis constat. * Ovidius Fastor. VI.

Hinc solet hasta manu belli prænuntia mitti:
In Regem & gentes cùm placet arma capi. *

Illud tantùm nunc monendum, mutatum hunc morem posteriore sæculo, & pro hasta gallum objectum. Tzetzes Hist. Chiliad. V. cap. XV.

Τὸ πρότερον ὁ γένος μὲν Ῥωμαίων τῶν Λατίνων
Οὐχὶ ζωόντα πόλεμον ἀνεγερεῖν πρὸς ἔθνος,
Ἀλλὰ τὴν χώραν πρότερον ὅριοις τῶν πολεμίων
Δόρυ σημεῖον ἔρριπτον, ἔχθρας ἀρχὴν σημαῖνον.
Ἔπειτα δὲ κατηγορεῖτο πόλεμον πρὸς τὸ ἔθνος
Τοῦτο φησὶ Διονύσιος, καὶ τὰ Λατῖνα γράφει.
Καὶ τοῦτο μὲν οἱ παλαιοὶ τὸ ἔθος τῶν Λατίνων,
Νῦν δὲ ὡς δοκεῖ μοι, πέπαυται. ἀλέκτορα δὲ μόνον
Ῥίπτουσιν, ὥσπερ μέλλουσι πόλεμον συγκροτῆσαι.

Pag. 212. *Nimietatem frigoris aut caloris*] Oribas. ad Eunap. lib. III. Ὁ περιέχων ἡμᾶς ἀήρ, συνεχῶς ἡμῶν τρέπει τὰς κράσεις, ἤτοι θερμότερος ἀμέτρως, ἢ ψυχρότερος, ἢ ξηρότερος, ἢ ὑγρότερος γινόμενος. Vid. Heraclid. Pontic. in Allegor.

Telis Apollinis periere] Nimietatem caloris homines & animalia reliqua cùm pati nequeant; sagittis Apollinis, qui Sol putatur, id est calore radiorum solarium pereunt. Eustathius in Homer. Rapsod. α. Stat. Papinius in extremo Thebaid. I. * Servius in lib. Æneid. 3. ad illum versum, *Corrupto cæli tractu: Hic est ordo pestilentiæ, ut Lucretius docet, primò aeris corruptio, post aquarum & terrarum, mox omnium animalium.* *

Qui Sol æstimatur] Heraclid. Pontic. in Allegor. pag. 96. * Vid. Alexandrum in Tabulam Heliacam pag. 15. *Tela Apollinis in eadem tabula apparent.* Vid. Alexandr. ibidem pag. 58. *

Ut Thucydides exponit, clades illa quæ in Peloponnesiaci] Thucyd. lib. II. Plutarch. περὶ τῶν βραδέως τιμωρουμένων.

Homero auctore, & experimentis deinceps] Homeri locus exstat Iliad. α. Οὐρῆας μὲν πρῶτον ἐπῴχετο, καὶ κύνας ἀργούς. Quem etiam laudant, & uberiùs hæc explicant Plutarchus Sympos. lib. IV. Probl. I. Heraclides Ponticus Allegor. pag. 106. Macrobius Saturnal. VII. cap. 5.

Pandemus appellatur] Oribas. ad Eunapium lib. III. cap. I. Πανδήμους δὲ καὶ κοινὰς νόσους τὰς πολλοῖς ἅμα συμπιπτούσας ὀνομάζουσιν, ὅτι ὥσπερ ἡ γένεσις, οὕτω καὶ ἡ αἰτία κοινή.

Secunda epidemus] Galen. in lib. I. Hippocrat. de Morb. vulgar. Ἔνια μὲν τῶν νοσημάτων κοινῇ πολλοὺς καταλαμβάνει, ἃ δὴ λέγεται κοινά. ἔνια δ' ἑκάστῳ ἴδια, τὰ σποραδικὰ προσαγορευόμενα. Τῶν δὲ κοινῶν τὰ μὲν ἔνδημά τέ ἐστι, τὰ δὲ ἐπιδήμιά τε καὶ ἐπιδήμια, διὰ τὸ ἐπὶ πολλοὺς συμβαίνειν, ὡς εἴρηται, χωρίς λεγόμενα. Τούτων δὲ τὰ χαλεπώτατα λοιμώδη καλοῦνται, τὴν αἰτίαν ἐκ τοῦ περὶ τὸν ἀέρα καταστάσεως ἔχοντα, καὶ αὐτὰ καθάπερ ὅλον τὸ γένος τῶν ἐπιδημίων νοσημάτων.

Pag. 215. *Galli morarum impatientes, securibus gladiisque succincti*] Frequens hujus armaturæ apud Gallos usus, quam etiam Agathias notat lib.

11. pag. 36. τὰ ἄλλα ὥσπερ ἑκάστῳ φίλον, παρεσκευάζοντο, οἱ μὲν πιλίον, οἱ δὲ τὰ θηρία δόρατα ἢ ἀγῶνας. Procopius Gothicorum libro II. de Francis irruptionem in Italiam facientibus: ξίφος τε καὶ ἀσπίδα φέρων ἕκαστος, καὶ πέλεκυν ἕνα. ὧν δὴ ὁ μὲν σίδηρος ἀδρός τε καὶ ὀξὺς ἐκατέρωθι ἐς τὰ μάλιστα ἦν, ἡ λαβὴ δὲ τοῦ ξύλου βραχεῖα ἐστάγαι. Τοῦτο δὴ τὸ πέλεκυν ῥιπτοῦντες ἀεὶ ἐκ σημείου ἑνός, διάσπασιν ἐν τῇ ἐφόδῳ ὁρμῇ τάς τε ἀσπίδας διαρρηγνύουσι τῶν πολεμίων, καὶ αὐτοὺς κτείνουσι. Sidon. Apollinar. Sigismeris Regii juvenis pompam describens, sic de sociorum ejus ornatu addit, lib. IV. Epist. 20. *Eo quo comebantur ornatu, muniebantur, lanceis uncatis, securibusque missilibus dextræ refertæ, clypeis lævam partem adumbrantibus.*

Observata nocte squalida & interluni]. Haud verosimile est bellicis artibus exercitatos, lunares noctes insidiis captasse. Ea de re qui vim dictionis Marcell. non satis percepêre, rescribere conati sunt, -- *nocte squalida & illuni.* Cui lectioni stabiliendæ facere visus est locus consimilis lib. 17. *Pertimescens sollertissimus Cæsar, ne observata nocte illuni, barbari gelu vinctum amnem pervaderent.* Sed non temere quid mutandum. *Interlunis* enim *nox* est, quam alii *noctem silentis Lunæ* vocant; cùm scilicet Luna, ut dicitur, in coitu est, nec lucem ullam spargit. Unde & *interlunium* Plinio lib. XVI. cap. 39. Glossar. *Interlunium*, σύνοδος σελήνης. Vid. Sotion. apud Cass. Bass. de Agricult. lib. I. cap. 13.

Pag. 216. *Non Ræsum, nec cubitantes*] Homer. Iliad. κ.

Armatas statuas] Ita Vestritio Spurinnæ triumphalis statua ob res strenuè gestas collocata fuit: Plin. lib. II. Epist. 7.

Pag. 217. *Ex aggestis erectis intrinsecus*] Suidas: Ἔχματα (sive ἄγεστα) πολεμικὰ μηχανήματα ἐκ λίθων καὶ ξύλων καὶ χοῦ ἐγειρόμενα. Ammian. lib. XX. *Sublimes aggestus, qui jam consummati muris altiùs imminebant.* Eodem libr. *Prunas unius aggesti inserere juncturis.* Procopius, cùm hasce machinas describeret, vocem quoque retinuit, Persicor. lib. II. pag. 83. Προχώματα ἐν τῷ ἔξω τείχει, ἃ δὴ καλοῦσι κλίματα, πάχος τε καὶ μῆκος διαρκὲς ἔχοντα, ἀρτιζόντες ἐκ ξύλων μοχλῶν ἀεὶ τῶν ἀγέσται ἐργαζόμενοι ἐπῆρον· οὕτω γὰρ ὃ ποιοῦσιν τῇ Λατίνων φωνῇ ἐκάλουν Ῥωμαῖοι. Quem locum Suidas exscripsit. Dicuntur etiam *suggestus.* Ammian. lib. XXIV. *Ardui suggestus erigebantur.*

Pag 218. *Dorsualis comprehensi servitio*] Gloss. Νωτοφόρος, *dorsualis.* Sic *asellus dorsuarius.* Varr. de Re Rustic. lib. II. cap. 6.

Profundum bene vidimus puteum] Certum est sic Ammian. scripsisse, non *profundum pane*, ut in retro Editionibus. Sic lib. XXII. -- *Eadem accipere bene consuetos.* -- *Longo exinde intervallo bene est insula.* Lib. XXX. *Spoliis bene redierant onusti.* Quomodo etiam Tribonianus *actiones bene multas* dixit, Institut. lib. 4. Tit. 6. §. 12. * Arnob. lib. 6. p. 101. *Arietem nobilem bene grandibus cum testiculis deligit.* Et iterum apud eumdem p. 101. Atque ita decies apud Hirtium de Bello Hispan. *

Pag. 219. *Terrigenas illos non finibus terra emersos*] Utitur eodem hoc exemplo in simili re Eunapius in Fragmentis legation. Fabula autem narratur ab Apollodoro Bibliothecæ lib. III. Palæphato fab. VI. Ovidio Metam. III. fab. 5. Hygino fab. CLXXVIII. Placid. Lactant. in Stat. Theb. lib. I. Tzetze Histor. Chiliad. X. cap. CCCXXXII.

Sparti vocitati] Apollod. Biblioth. lib. III. Κάδμος κτείζει τὰς Θήβας, καὶ τῆς Ἀθηνᾶς ὑποθεμένης τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ σπείρει. τούτων δὲ ἀνεφύησαν αὐτῷ ἐκ γῆς ἄνδρες ἔνοπλοι, οὓς ἐκάλεσαν Σπαρτούς.

Vetustate ut cetera fabulosiùs extollente] Fabulam adtribuunt Phœnicibus: unde Φοινικικὸν τὸ ψεῦδος, ἀπὸ τῆς περὶ Θήβας καὶ τοὺς Σπαρτοὺς, καὶ τὸ Κάδμου ψεῦδος λεγόμενοι Magn. Etymolog.

Pag. 222. *Introire Portum Augusti*] Antoninus Aug. in Itinerario maritimo mentionem portus hujus facit, & modò *Portum Augusti*, modò *Portum Urbis* vocat. * Æthicus: *Tiberis insulam facit inter Portum Urbis & Ostiam.* Vide Cod. Theod. L. I. de Saccar. port. L. 2. de can. frum L. ult. de Navicul. Symmach. lib. III. Epist. 58. Cassiodor. Variar. lib. IX. Epist. 9. *

Dum Tertullus apud Ostia in æde sacrificabat Castorum] i.e. *apud Ostiam in æde.* Et accommodatè ad locum hunc Æthicus: *Tiberis insulam facit inter Portum Urbis & Ostiam civitatem: ubi Pop. Rom. cum Urbis Præfecto vel Consule, Castorum celebrandorum causâ egreditur sollemnitate jucunda.*

Pag. 224. *Valeriam venit partem quondam Pannoniæ, sed ad honorem Valeriæ Diocletiani filiæ & institutam & ita cognominatam*] GAL. VALERIA AUG. ut est in priscis numis, Diocletiano patre nata, Gal. Val. Maximianum maritum habuit, qui (ut est apud Aur. Victorem in Cæsarib.) *vulnere pestilenti consumptus est, cùm agrum satis Reip. commodantem, cæsis immanibus silvis, atque emisso in Danubium lacu Pelsone* (*Pelsone* legendum monuit me V. Cl. Marcus Velserus Duumvir Aug.) *apud Pannonios fecisset. Cujus gratiâ provinciam uxoris nomine Valeriam appellavit.* Valeriam provinciam inter Danubium & Dravum Rufi Breviarium ponit, & ex eo Jordanes in lib. de Success. Reg. qui duas Valerias facit; putà mediterraneam unam, alteramque ripensem. Unde Notitia Imperii Ducis Valeriæ ripensis meminit, & præsidia quæ sub eo, describit.

Pag. 225. * *Quietem Deam*] De Quiete Dea vid. Augustinum l. 4. de Civ. Dei cap. 16. *

Pag. 226. *Ignis more inundantes*] Elegans locutio, ut in Glossar. *Undantia flammis*, βρύοντα. * Tertull. de Judicio Domini cap. X. p. 1089.

Tunc avidus rapido est inclusus tartarus igne;
Atque procellosis flamma intus fluctuat undis.

Anastasius Bibliothecar. in Vitis PP p. 218. *Habitatio -- flamma ignis exundante combusta.* Aliud exemplum notat Scaliger ad Auson. *

Pagg. 226. 227. *In receptum canentibus lituis*] Vulg. τὸ *in* deest, sed nos fidem Mſ. codicis sequuti sumus, quam Ammian. ipsius adstruit. Sic enim lib. XX. *In receptum canentibus signis.* Lib. XXI. *Datoque signo in receptum.* Græcis est ἐπὶ τὴν ἀναχώρησιν; cui contrarium ἐς μάχην. Procopius Gothicor. lib. 2. pag. 245. οἱ τὰς σάλπιγγας ὃ παλαιὸν ἐν τῷ Ῥωμαίων στρατῷ χρώμενοι, νόμους πη ἀπίσταντο δύο, ὧν ἅτερος μὲν ἐγκελευσμένο τι ἐπιθαλῖζειν ἔδοκει, καὶ τοὺς στρατιώτας ἐς μάχην ὁρμᾶσθαι, ὁ δὲ ἄλλος ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἀνεκάλει τοὺς μαχομένους.

Pag. 227. *Besa Dei localiter appellati*] Accuratè hunc locum interpretatur Petrus Pithœus J. C. Adversarior. lib. I. cap. 2. *Localiter* autem dixit, ut Tertull. de Pall. cap. 2. *Rursus orbis alius idem mutat, & nunc localiter habitus.* * Idem de Spectac. cap. 20. *Specialiter vel localiter.* * Cassiodor. Var. I. Epist. 35. *Localiter certis solet deservire temporibus.* Ita lego, *non deservire*, ut perperam in vulgatis libris habetur.

Pag. 228. *Ima quod aiunt auricula mollior*] Cicero lib. 2. ad Quint. fratrem: -- *Auricula infima scito molliorem.* Catull. Epigram. XXV.

——mollior cuniculi capillo,
Vel anseris medulla, vel imula oricilla.

Pag. 229. *Corpore immaculato lata fuga damnatus*] Inseruimus vocem ex Mſ. nam in vulg. τὸ *lata* deest. Explicando loco faciunt Marciani J. C. verba ex L. 5. ff. de interd. & releg. *Exsilium triplex est, aut certorum locorum interdictio, aut lata*

fuga, ut omnium locorum interdictio, præter certum locum, aut insula vinculum, id est, relegatio in insulam.

Pag. 230. *E promptuaria cella*] Glossar. *Penaria cella & promptuarium*, ταμεῖον. Plaut. Amphitr. *Velut e promptuaria cella depromar ad flagrum.*

Si quis remedia quartanæ] Tale erat vetus illud Abracadabra, quod hemitritæo depellendo salutiferum putabant: de quo Q. Ser. Sammon. Et Marcell. Empir. cap. xv. remedium valde certum & utile faucium doloribus ait, si in charta, quæ in Phœniceo obvoluta lino colligatur, colloque suspenditur, hi versus scribantur:

Εἶδον τετμηκῶ χρυσῆν Τετάδδην,
Καὶ ταρταρυχὴν Τυζωάδην,
Σώζει με σὺν πιστεῦσι ἰσφέρτατε.

* Tertull. adversus Gnost. *de scorpii venenis: -- In remediis naturalia plurimum, aliquid & magia circumligat, medicina cum ferro & poculo occurrit*, c. 1. * O præclaræ artis ingens ludibrium! Sed superstitiosi illi φυσικὰ περίαπτα hæc vocant, iisque arcanam quandam secretioris potentiæ vim inesse aiunt, quæ ab occultis tribuit miracula verbis: magno profectò errore. * Non enim (ut præclarè Tatianus inquit, ὁ μανιώδης ζκυτίδων ἐξαρτήμασι θεραπεύεται. * Itaque exstirpando errori etiam artium secretarum curiosissimos magnam diligentiam adhibuisse scimus. Spartian. in Caracalla: *Damnati sunt & qui remedia quartanis tertianisque collo annexa gestarent.* Sancti sanè Patrés in primogenia Ecclesia summo studio annisi sunt, qui malum hoc prohiberent. * Chrysostomus ad Antiochenos Orat. xi. *Quid verò diceret aliquis de his, qui carminibus & ligaturis utuntur, & de circumligantibus aurea Alexandri Macedonis numismata capiti vel pedibus?* * Exstat ea de re Synodi VI. in Trullo can. lxi. ad quem Balsamonis hæc verba sunt: *Φυλακτήριοι, hoc est remediorum seu amuletorum præbitores dicuntur, qui fraude dæmonis eis qui à se decipiuntur, vincula quædam ex sericis filis contexta, quæ & κρόσια dicuntur, præbent, quæ aliquando quidem intus habent scripturas, aliquando verò falsa quædam alia, quæcunque inciderint. Dicunt autem hæc juvare, si ex collis eorum, qui illa accipiunt, perpetuò pendeant, ad omne malum vitandum.* Et quid aliud, ἢ ἀπὸ τοῦ τοῦ Χριστοῦ Ἰωάννου εὐαγγέλιον, vel Pythagoræ τὸ τρίπλευν τρίγωνον collo appendere, quàm veritis artibus levamen dolorum inde exspectare? adeo nec nostro quoque sæculo tam pestilens superstitio invisa!

Sive per monumentum transisse] Ad magiam rite perficiendam * vel membrorum medelam, * etiam mortuorum * aut ora, ut Apuleius Milesf. 2. ait, passim demorsicabantur, aut * ossa jam cariosa conquirebantur. Porphyrius de Abstinentia ab esu animal. lib. ii. pag. 33. Τῶν ἀπὸ φαῦ -- σώματος, εἶτα ἢ οἱ γόητες κατακεχρῶνται πρὸς τὰς ἐπιχειρήσεις, βιαζόμενοι τῇ τοῦ σώματος, ἢ μέρους τοῦ σώματος κατοχῇ. Apuleius * Milesf. lib. 2. p. 108. *Oppido formido cæcas & inevitabiles latebras magicæ disciplinæ. Nam ne mortuorum quidem sepulcra tuta dicuntur: sed & bustis & rogis reliquiæ quædam & cadaverum præsegmina ad exitiabiles viventium fortunas petuntur.* * Idem Milesf. iii. *Apparatu solito instruxit feralem officinam, omne genus aromatis, & ignorabiliter laminis litteratis, & infelicium manium durantibus calvis destletorum, sepultorum etiam cadaverum expositis multis admodum membris.* * Tatianus adversus Græcos p. 203. Τῶν ῥιζῶν αἱ ποικιλίαι, νεῦρά τε καὶ ὀστῶν συμπλοκαί, οὐκ αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς δραστικαί τινές εἰσι, στοιχεῖα δὲ ἐπὶ τῆς τῶν δαιμόνων μοχθηρίας. * Unde gravis hæc querela Johan. Chrysostomi Hom. 38. in Matthæum. Εἰς τοῦτο ἔρχονται μαγγανείας, ὡς μηδὲ τὰ ὀστᾶ τῶν κατοιχομένων κενὰ ἐκεῖν.

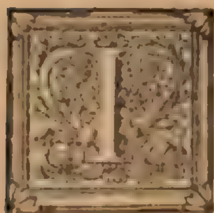
Pag. 231. *Effata Delphorum*] Oracula Delphica: quo significatu libro xxviii. *Parentis effata, quid augurales alites vel cantus monerent oscinum adprime callentis.* * Varro de Ling. Latin. lib. 5. *Effata dicuntur, quòd augures finem auspiciorum cælestium extra urbem agris sunt effati.* * Vid. Hadriani Junii Animadversf. lib. iii. cap. 10.

Nullam Corneliæ leges exemere fortunam] Exstat nunc ea de re Constitutio Valentiniani, Valentis, & Gratiani, L. 1. C. Theod. & L. 4. C. Justin. ad L. Jul. Majestat. nam Corneliæ Legis, in qua de majestatis crimine pleniùs actum, uti hoc loco Ammianus & Cicero, C. Cornelium hac lege accusatum defendens, arguunt, verba periere.

Infans ore gemino] Sic tempore Apollonii Tyan. apud Syracusas infans capite trigemino natus, tribus Impp. Galbæ, Vitellio, Othoni tragicum exitum portendit. Philostrat. lib. v. cap. 5. Et Mauricio Imp. triste omen, in proastio Urbis C P. puer natus quadrupes, alius biceps. Additque Theophyl. Simocat. qui historiam narrat, lib. vi. λέγουσι οἱ τῆς ἱστορίας μετ' ἐπιμελείας συγγράψαντες, μὴ εἶναί εἰς ἀγαθὸν τὴν ταῖς πόλεσιν ἐπιφάνειαν. Atque id ipsum est, quod Ammianus ait: *Partus ita distortus præmonebat Rempub. in statum verti debere deformem.* Vid. Jul. Obsequent. & Cedren. in Theodos.

Non expiantur ut apud veteres] D. Hieronymus Epist. 63. *Legamus veteres historias, & maximè Græcas & Latinas, & inveniemus lustralibus hostiis, secundùm errorem, portentosas soboles tam in hominibus, quàm in armentis ac pecudibus expiatas.* Ejus rei plura exempla apud T. Livium & alios leguntur.

OBSERVATIONES IN AMMIANI MARCELLINI LIBRUM XX.

Pag. 233. N Britanniis cum Scotorum Pictorumque gentium ferarum] Claudian. de Bello Gothico:

Venit & extremis legio prætenta Britannis,
Quæ Scoto dat frena truci, ferroque notatas
Perlegit exangues Picto moriente figuras.

Dux antedictus Bononiam venit] Tabula Itineraria vetus: *Gessoriaco, quod nunc Bononia.* * Annal. de Gestis Caroli Magni p. 180. *Bononiam Gallicam, civitatem maritimam.* * Galli *Bologne* vocant. Vid. Explicat. Fragmentorum Tabulæ antiquæ Marc. Velseri pag. 37.

Pag. 234. *Ad Rutupias sitas ex adverso*] Anglosaxonibus hodie *Rich-borow* dicitur. Vid Gutlel. Cambdeni Britanniam, & quæ notat M. Velserus ad Fragm. Tabulæ antiquæ, pag. 19.

Immodico saltu promoto] Lib. XXII. *Ab egestate infima ad saltum sublati divitiarum ingentium.* Lib. XXVI. *Promotus repentino saltu Patricius.* L. 8. C. de advoc. divers. jud. *Permutationum saltibus superiore gradu capiato.* Sic in Jure Canonico *per saltum promoveri*, c. 1. dist. 52. & cap. unic. de Cler. per saltum prom.

Pag. 235. *Cùm ad inæquales cursus intermenstruum Luna ad idem revocatur*] Inf. *Nisi tempore intermenstrui deficere visam nusquam Lunam.* Cleomedes: γὰρ ἐν νυνὶ τῷ πανσελήνῳ συμβαίνει ἐκλείπειν. Lib. II. cap. 6. περὶ τῆς σελήνης ἐκλείψεως. Q. Curt. lib. IV. pag. 71. *Scirent temporum orbes implere destinatas vices, Lunamque deficere, cùm aut terram subiret, aut Sole premeretur.* Vid. Geminum cap. περὶ ἐκλείψεως τῆς σελήνης. Plin. lib. 2. cap. 10.

Atque in his paullisper consistit minutis] Quod Latinis *minutum*, id Græcis est τὸ λεπτόν. Pappus Alexandr. ἡ δὲ μοῖρα (ἔχει) λεπτὰ ξ. Augustin. de Civit. Dei cap. V. lib. 2. *Non ad minuta incomprehensibilia, sed ad temporum spatia pertinet, quæ observari notarique possunt.*

Partes appellat] Ms. *partium partes appellat.* Plin. lib. II. cap. 10. *scripula partium* dixit.

Ptolemæus exponit] τῆς μαθηματικῆς συντάξεως lib. VI.

Sol autem geminus] Exempla adducit Plin. lib. II. cap. 31. *Alba duo Soles visi.* Livius lib. 17. pag. 323.

Pag. 236. *Μηνὸς Græcè συνοδος dicitur*] Ita membranæ antiquæ. Codex Flor. *univac Græc.* vulgati libri, *mene Græce synod.* Est autem τῆς μηνὸς σύνοδος, quæ σεληνιακὴ σύνοδος Gemino pag. 152.

Fit Græco sermone διχόμηνος] Agnoscunt hanc lectionem retro Editiones, licèt in quibusdam libb. διχότομος scriptum sit, in Ms. *dicbomenis*: utramque vocem retinuit Achilles Statius in Arati Phænom. cap. περὶ σελήνης, pag. 92. Ανατέλλουσα δὲ (*Luna*) οὐχ ὅλον τὸ φῶς ἔχουσα περιφερές, ἀλλὰ μηνοειδής, μέχρι δὲ τοῦ ἡμίσεος αὐξήσασα γίνεται διχότομος. Ἐὰν δὲ τὸ διμοιρον περιφανῇ, καλεῖται ἀμφίκυρτος. πληρωθεῖσα δὲ γίνεται πανσέληνος, πανσέληνος, καὶ διχόμηνος. Πεντεκαιδεκάτη γὰρ ἐπὶ πληρωθεῖσα, ὁ ἐστιν ἥμισυ μηνός, διχάζουσα τὸν λ. ἡμερῶν. καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ πανσελήνου ἄρχεται μειοῦσθαι, καὶ γίνεται αὖθις ἀμφίκυρτος, εἶτα μηνοειδής. Cleomedes κυκλικῆς θεωρίας lib. II. & ex eo Hero Alexandr. Eratosthenes, Theon Alexandr. in Arati Phœnom. ad illum versum, Οὐχ ἑτέρας, ὀλίγω μὲν ὅταν κερόωντι σελήνη. Pappus Alexandr. εἰσαγωγ. τῆς ἀποτελεσμ. pag. 27. Macrob. in Somn. Scipion. lib. 1. Marcian. Capella.

Figuram monstrat ἀμφίκυρτον] Pappus Alexand. Αμφίκυρτος δὲ ἐστι α. ὅταν εἰς τὸ ἑπόμενον μέρος τοῦ ἡλίου ἀποστῇ μοίρας ρκ. ἐπὶ πλείονας πληρουμένη καθεστῶσα.

Pag. 237. *Vocamus* Πανσέληνον] Ms. *vocamus* ACTOKPICIN. Stephani Editio ἀπόκρισιν: unde conjicere possumus ἀπόκρουσιν in quibusdam exemplaribus scriptum fuisse. Pappus Alexand. Απόκρουσις ἐστι, ὅταν ἡ σελήνη περὶ τὸ μέγεθος τοῦ ἡλίου διαμετρεῖ ἰδιαιτέραν μοίρας.

Pag. 238. *Jussa morte oppetere*] Cùm scilicet ad jussum & alterius arbitrium anima ponitur, id est, morte biothanata, ut ait Firmic. lib. III. cap. 6. * Tacitus Annal. 16°. pag. 390. *Accepto jussæ mortis nuntio semet interfecit.* Idem Annal. 15. *Jussam pœnam subiit.* Seneca Natural. Quæst. lib. 2. cap. 59. *Quid interest, utrum ad mortem jussi eamus, an ultronei?* * Contrarium est, *sua morte defungi*, apud Sueton. in Cæsare. Firmicus lib. III. cap. 18. *Longævus, in senectute felix, & qui sua morte moriatur.*

Pag. 239. *Famosum quidam libellum*] Zosimus lib. III. pag. 710. ἀφανῆ γράμματα τῶν στρατιωτῶν ἐν μέσῳ τῆς τοῦ λεγεῶνος διαρριφέντες, &c.

Clavularis cursus facultate] Clabularis cursus, ὁ διὰ τῶν ὀχημάτων δρόμος. Mentio ejus in multis Constitutionibus Cod. Theod. & L. 22. C. Justin. de cursu publico. *Clabula* vox apud Varronem exstat de Re Rustica lib. 1. cap. 40. & Non. Marcel. in voce *Taleæ*.

Pag. 241. *Impositusque scuto pedestri*] Ritus hujus solennia jam olim ad Historiam Longobard. notata: itaque in præsentiarum Zosimi tantùm verba hîc adscribere lubet, rem eandem narrantis lib. 3. Σὺν τάχει χόσμῳ κατάγουσι τὸν Καίσαρα, καὶ ἐπὶ ἀσπίδος μετεώρου ἄραντες, αὐτοκράτορα τε σεβαστὸν

συγχαίρειν, καὶ ἐπιτιθέναι ζῶν διὰ τὸ διάδημα τῇ κεφαλῇ. * Vid. Ammianum, qui optimè de hoc ritu libro III. capite LXI Vid. Constant. Imp. de Administ. Imperii cap. 38. p. 120. *

Pag. 242. *Qui rem male gessit apud Succorum angustias, Petulantium tunc hastatus*] Meminisse pudet erroris, qui olim hunc locum fœdarat. Sed bene, quòd tandem meliùs habere cœpit. Et quidem *Petulantium* crebra hic mentio; & in Notitia Imp. habentur *Petulantes juniores*, *Petulantesque seniores*, quorum ea tempestate confidentia creverat ultra modum, ut inquit Ammian. lib. XXII. Ex hoc ergo numero Maurus quoque fuit signifer, homo venalis ferociæ & ad cuncta mobilis, ut de eodem iterum (cùm rem apud Succorum angustias malè gessisset) Ammian. loquitur lib. XXXI.

Torquem, quo ut Draconarius utebatur] Modestinus lib. de vocab. rei mil. *Signiferi qui signa portant, quos nunc Draconarios vocant. Dracones enim per singulas cohortes à Draconariis feruntur ad prælium.* De torque ibidem quoque Modestinus addit: *Torquarii duplares, torquarii simplares, quibus torques aureus solida virtutis præmium fuit.* Ita Maximinus Imp. cùm adhuc vulgaris esset, ob robur corporis quod in luctâ militari ostendit, torque aureo donatus fuit, ut Jordanes ex Symmacho refert. * Sic Hypatium, cùm contra Justinianum Imp. conjurasset, torque aureo pro diademate redimitum loca Imperatoris occupasse scribit Jordanes de Regnor. Success. p. 63. *

Torquem quo ut Draconarius utebatur, capiti Juliani imposuit] Socrat. Histor. Eccles. lib. III. cap. I. ὡς δὲ ἀπόντος βασιλικοῦ τοῦ παρὰ, ὥς τὸν διερχόμενον ἐκ αὐτοῦ στρατιώτης ἑαυτοῦ στρεπτὸν λαβὼν περιέθηκε. Cassiodorus Histor. Tripart. lib. VI. cap. I. *Cumque corona deesset Imperialis, unus signiferorum torquem quem habebat in collo, sumens Juliani capiti circumposuit.*

Pag. 243. *Convenirent in campo*] Militaris sermo, ut inf. *Principi progresso in campum cum multitudine armata.* Lib. XXVII. *Progressus in campum, tribunal adscendit.* Veget. de Re mil. lib. II. cap. 22. *Ad decursionem campi exeunt milites.* Lib. III cap. 4. *Campi cursionem (ut ipsi vocant) inspectionemque armorum assiduè faciant.* * Tertull. ad Martyres cap. 3. *Etiam in pace labore & incommodis bellum pati jam ediscunt: (milites) in armis deambulando, campum decurrendo, fossam moliendo.* *

Pag. 244. *Nec honores ambitio præripiat clandestina*] Non absimilia Impp. Arcadii & Honorii ad Stiliconem verba: *Honoris augmentum non ambitione, sed labore ad unumquemque convenit devenire.* Julianus Imp. ad Agentes in rebus, l. 4. C. Theodos. de Curiosis: *Cesset omnis ambitio atque suffragium in schola vestra.*

Præter merita] Beata nempe illa Respublica, in qua non fraudi vel ambitioni, sed meritis decus conceditur virtutis! ut præclarè Stiliconem laudans Cl. Claudianus cecinit lib. II.

—— non obruta virtus
Paupertate latet: lectos ex omnibus oris
Evehis: & meritum, numquam cunabula quæris:
Et qualis, non unde satus.

Fuitque hoc dictum Nervæ Imp. τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' οὐ τὴν πατρίδα ἐξετάζειν δεῖ. Xiphil. pag. 339.

Per quietem aliquem visum, ut formari Genius publicus solet] Eamdem rem iterum tangit lib. XXV. *Vidit squalidius, ut confessus est proximis, speciem illam Genii publici, quam cùm ad Augustum surgeret culmen, conspexit in Galliis.* Putabant nempe paganæ superstitionis cultores, ut animæ nascentibus adtributæ sunt, sic populis urbibusque Genios suos impertitos. Symmachus in relat. ad Valentin. pro veteri Deorum cultu: *Varios custodes urbibus mens divina distribuit. Ut anima nascentibus, ita populis fatales Genii dividuntur.* * Tertull. de Idololat. cap. 22. *Deos suos vel colonia Genium propitios imprecetur.* * Quam opinionem strenuè impugnat Aur. Prudentius, cujus hæc verba sunt:

Romam dico viros, quos mentem credimus Urbis,
Non Genium, cujus frustra simulatur imago.
Quamquam cur Genium Roma mihi fingitis unum?
Cum portis, domibus, thermis, stabulis soleatis
Adsignare suos Genios, perque omnia membra
Urbis, perque locos Geniorum millia multa
Fingere, ne propria vacet angulus ullus ab umbra.

* Arnob. lib. I. *Civitatumque Genios.* * Hinc Genii Pop. Rom. templum laudat Dio Cocceius libb. 47. & 50. Sextus Rufus & Pub. Victor, sacellum Genii Sangi in regione Urbis VII. sive Via Lata ponunt, ut & Ædiculam Genii liberorum & Genii Larum in Alta Semita. Qui Genii quâ formâ effigiari * soliti, infrà notat Ammian. lib. XXV. ubi hanc ipsam rem narrat: nimirum velato capite cum cornucopia. Idque in nummis vett. Impp. Constantini, Maximiani, & aliorum apparet, cum hac inscriptione, GENIUS PUBLICUS, apud Pisonem, Chorel, & qui porrò hac de re scripserunt. *

Pag. 245. *Per turres discurrebant & minas*] Lib. XXIV. *Excellebant minæ mirorum.* -- *Celsarum turrium minas. Circumfusi per turres ac mœnium minas.* Lib. XXIX. *Celsarum turrium minas expediit.* Festus Avienus in Orat. marit. -- *Montium minæ cælo inferuntur.* * Tertull. advers. Marcionem lib. IV. p. 1071. *Excelsas turres, & mœnia sæva malorum, Surgentesque minas.* * Virgil. Æneid. 4. -- *Minæque murorum ingentes.* Ubi Servius, *minas esse*, ait, *eminentias murorum, quas pinnas dicunt.* Ideo Rufinus modò *pinnas*, modò *minas* vocat, quas Josephus ἐπάλξεις, Belli Judaïci lib. III. cap. 7. *Murum die noctuque operando ad XX. cubitorum altitudinem crexerunt: crebris etiam turribus in eo constructis, minisque validissimis aptatis.* Id Josephus dixit: δι' ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς δὲ τεῖχος ἤγειρεν εἰς εἴκοσι πήχεις τὸ ὕψος, καὶ συχνοὺς μὲν πύργους ἐπανεδήσαντο αὐτῷ καρτεράς τε ἐπάλξεις. Lib. eodem cap. 8. *Per murorum pinnas.* Josephus κατὰ τὰς ἐπάλξεις, * cap. 9. ibidem. *

Pag. 250. *Excellentissimam virtutum omnium justitiam*] Iamblichus ad Anatolium: Ἐπ' αὐτὸ δὲ τὸ τῶν ὅλων ἀρετῶν τέλος, καὶ τὴν ζυγαρχοῦσαν αὐτὰς συμπάσας, ἐν ᾗ δὴ πᾶσαι εἴσι συνειληφθεῖσαι κατὰ τὴν πα-

χαὶ λόγον γένηται τις, ὡς τὴν δικαιοσύνην ἀρίστην, apud Stobæum Serm. LI. pag. 187. * Polus apud Stobæum : *δοκεῖ μοι τῶν ἀνθρώπων τὴν δικαιοσύνην μητέρα τε καὶ τιθήνην τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἔμμεν*. Chalcidius in Platon. p. 159. *Optima ſymphonia eſt in moribus noſtris juſtitia, virtutum omnium principalis, per quam cetera quoque virtutes ſuum munus atque opus exſequuntur.* Vid. Cicer. 2 de Officiis. Theognis : *Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ᾽ ἀρετή ἐστι.* *

Equos præbebo curules Hiſpanos] Equorum Hiſpani ſanguinis mentio in L. unic. C. Theod. de equis curulib. * Chronicon Sangallenſe de Carolo M. lib. 2. *Imperator Regi Perſarum direxit nuntios, qui deferrent equos & mulos Hiſpanos.* *

Pag. 252. *Apud Cæſaream Cappadociæ etiamtum degentem, invenere Conſtantium, Mazacam antehac nominatam*] Stephan. περὶ πόλεων. *Μάζακα πόλις Καππαδοκίας, ἡ νῦν Καισάρεια.* Atque id quidem in confeſſo eſt, Mazacam Cæſaream poſtea dictam : ſed à quonam ſic dicta ſit, in eo variant antiqui. Conſtantinus Porphyrogen. omnes civitates Cæſareas, à Julio Cæſare cognominatas putat, deque hac Mazaca ita ſcribit : *Καισάρεια μητρόπολις ἡ ἀπὸ τοῦ μεγάλου Καίσαρος Ἰουλίου ὀνομασθεῖσα, ἥτις πρότερον ἐκαλεῖτο Μάζακα, ἀπὸ Μοσὸχ τοῦ τῶν Καππαδοκῶν ἀρχηγοῦ.* At Rufus Feſtus in Breviar. non à Julio, ſed ab Auguſto Cæſ. ita vocatam adſerit : *Semper inter auxilia noſtra fuere Cappadoces, & ita majeſtatem coluere Romanam, ut in honorem Auguſti Cæſaris Mazaca civitas Cappadociæ maxima, Cæſarea cognominaretur.* Ab utriſque diſſentit Sozom. & Claudio adtribuit, quod illi à Julio vel Auguſto Cæſ. factum adſerunt, Hiſtor. Eccleſ. lib. V. cap. 4. *περὶ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ τὴν περὶ τὸν Ἀργαῖον Καισάρειαν μεγάλην, καὶ εὐδαίμονα, καὶ μητρόπολιν οὖσαν τοῦ Καππαδοκῶν ἔθνους, ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν πόλεων ἐξήλειψεν ὁ βασιλεύς, καὶ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ Καίσαρος ἀφείλετο, ἣν πάλαι ἔτυχεν ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος, Μάζακα τὸ πρῶτον ὀνομαζομένη.* Sic enim locus hic legi debet : nam vulgatam lectionem, *Μάζα καὶ τὰ πρῶτ.* corruptam eſſe certum eſt. Et rectè apud Caſſiodor. habetur Hiſtor. Tripart. lib. VI. cap. 4. *Ea quoque tempeſtate Cæſaream Cappadociæ maximam ac feliciſſimam civitatem ita vocari prohibuit, eique appellationem antiquam Cæſaris abrogavit, quam à Claudio Cæſare promeruerat : nam prius Mazaca dicebatur.*

Luminibuſque oculis] Ita Mſ. Flor. & Cod. V. Cl. P. Pithœi, quem vid. Adverſar. lib. I. cap. 2.

Pag. 254. *Obtricenſi Moſæ oppido*] Idem hic nodus, qui lib. XVIII. ubi de Tricefima agitur. Locus autem in Mſ. ſic legitur : -- *commonitus Obtricenſima oppido propinquabat.* Viderint alii.

Regionem ſubito pervaſit Francorum, quos Atthuarios vocant] Variant in nominis hujus editione exemplaria priſca. Lazius *Advarios*, alii *Antuarios*, vel *Anſuarios*, aut *Anſuarios* ſe reperiſſe teſtantur. Quæ mutatio etiam in aliis libris invenitur : ut in Charta diviſionis inter Karulum & HLudovicum : *Ad Regnum ejus totam Toringiam, Ribuarias, Atoarias.* Alia ejuſdem diviſionis charta : -- *Batua, Hattuarias.* * Ado in Chronicis A. C. 717. p. 197. *Saxones terram Matuariorum devaſtaverunt.* Dubio procul legendum, *terram Atuariorum* * Sed & Lotharius Imp. in donatione Anſfrido Palatino facta, *Atthuariam pagum* laudat : eaque ſcriptura proximiùs ad eam, quam in Ammiano reperimus, accedit. Donationis ipſa verba publicavit V. Cl. Marq. Freherus in Originib. Palatin. pag. 31. 38.

Pag. 256. *Defenſores obtentis ciliciis*] Simili arte Joſephus in obſidione Jotapatæ, dum muri urbis altiùs extolluntur, ſuos incolumes præſtitit : uti id narratur de bello Judaïco lib. III. cap. 7.

Pag. 257. *Malleoli & incendiaria tela*] Vid. Veget. lib. IV. cap. 18.

Humectis ſcortis & centonibus erant operta] Adhibebant interdum cruda boum coria, vel ut Græci dicunt, *βύρσας νεοδόρους βοῶν*, ut ignis humore langueſceret. Ammian. *Aries humectis taurinis opertus exuviis.* Joſeph. de bello Judaïco lib. III cap. 15. Veget. lib. 4. cap. 15. * Vitruvius lib. 10. cap. ult. Vid. Ælian. & in eum Caſaub. cap. 33. pag. 97. *

Humectis ſcortis] i. e. *hum. ſcorteis.* * Varro de Ling. Lat. lib. 6. cap. 78. *Antiqui dicebant ſcortum, ſed etiamnunc dicimus ſcortea ea, quæ ex corio & pellibus ſunt facta.* Et ſanè *humectis ſcorteis.* Ammian. ſcripſiſſe reor, ut lib. 24. *Operimentis ſcorteis equorum omnis multitudine defenſa.* * Gloſſar. *Scortea, διφθέρα χιτών.* Dionyſ. Halicarn. lib. VII. pag. 477. *Μάλιστα χιτῶνας ἢ ἔτι σκορταίνας χλαῖναι.* Corrig. *σκορτεῖαι χλα.* * Neque enim placet viri doctiſſimi denominatio, qui ἀπὸ τοῦ χόρτου deduxit. * Tertull. adverſus Marcion. cap. XI. *Exinde in ſcorteis veſtibus, ſed antè ſine ſcrupulo nudus.* Vid. Feſt. * & Caſaub. de Satyr. lib. I. c. 4. p. 141. *

Uncta alumine diligenter] Gell. lib XV. cap. 5. * Lupus Servatus in Vita S. Wigberti cap. 21. *Videres lignorum ſimplicem materiam, nec prorſus alumine oblitam, amoliri à ſe ignis potentiam.* Liber hic editus eſt cum Hincmaro. *

Aries maximus] Arietis tam frequens apud veteres deſcriptio, ut de eo iterum hic quid velle dicere, id verò operam eſſet ludere. Videndi Tactici & rei militaris Auctores.

Illaqueatam alternſecus laciniis retinuere] Vid. Veget. lib IV. cap. XXIII. & quæ ab ejus Scholiaſte adducuntur.

Pag. 259. *Arcus cæleſtis conſpectus aſſidui, quæ ſpecies unde ita figurari*] * Lucretius lib. VI.

> *Hinc ubi Sol radiis tempeſtatem inter opacam*
> *Adverſa fulſit nimborum aſpergine contra;*
> *Tum color in nigris exſiſtit nubibus arqui.*

Apul. de Mundo : *Irim vulgo arcum eſſe aiunt, quomodo imago Solis vel Lunæ humidam & cavam nubem denſamque adinſtar ſpeculi coloras, & medietatem orbis ſui ſecat.* De hac re pleniùs mathematici tractatores.

Pag. 260. *Apud Poëtas legimus ſæpe, Irim de cælo mitti, cùm præſentium rerum ſit ſtatus mutatio*] Hinc eſt, quòd Iris *ἄγγελος θεῶν* vocatur. Plato in Cratylo. Euſtath. in Homer. Iliad. 3. pag. 296. *τὴν Ἶριν ἢ τὸν μῦθον δαίμονα χρυσόπτερον ἐθέλεται εἶναι, εἴρηται, ὅτι ἀγγέλλεται τὰ τῶν θεῶν.* * Val. Flaccus Argonaut. lib. pag. 91.

> *Velocem roſeis demittit nubibus Irim :*
> *Ut Phrygas Alcides, & Troja differat arma :*
> *Nunc, ait, eripiat diva Titana volucri.*
> *Diva volat, defertque viro celebranda parentis*
> *Imperia.*

Idem lib. 7. p. 172.

> —— *Volucrem tunc aſpicit Irim,*
> *Feſtinamque jubet monitis parere Diônes,*
> *Et juvenem Æſonium prædicto ſiſtere lucro.*

Lucianus περὶ θυσιῶν pag. 73. *ἡ Ἶρις καὶ ὁ Ἑρμῆς εἶναι ὑπηρέται καὶ ἀγγελιαφόροι τοῦ Διός.* * Vid. Virgil. Æneid IX. & ibid. Servium.

Fatali conſtellatione ita regente diverſos eventus] Ita vocat vim illam, quam dicimus fati, quæ ſtellarum agitatione perficitur. Aldhelm. lib. de Virginit. *Fato & geneſi gubernantur futura, juxta Mathematicorum conſtellationem.* * Tertull. de Idololatr. cap. 9. *Homines non putant Deum requirendum, præſumentes ſtellarum nos immutabili arbitrio regi.* * Ea de re plura Firmic. Mathem. lib. I. cap. 3.

OBSERVATIONES IN AMMIANI MARCELLINI LIBRUM XXI.

Pag. 262. IULIANUS *agens apud Viennam*] Huc pertinent quæ de Juliano scribit Gregor. Nazianzen. Orat. 1. gemini illum criminis accusans; & quòd Augusti appellationem malo more usurpavit, & quòd Constantium armis infestis ultro impetiit. ἐπ' αὐτὸν ἐκστρατεύει, καὶ τὸν δεσπότην ἀπαυτομολεῖ, προφάσει μὲν εἰς στρατηγούμενος ὑπὸ τοῦ διαδήματος, ὅτι γὰρ ἐδόκει κεκινηκέναι ἑαυτοῦ τὴν ἀπόνοιαν, τὸ δ' ἀληθές, ὡς μὴ στήσων εἰς ἑαυτὸν ἄγων τὸ κράτος.

Per amicitias fictas insidiis falleretur occultis] Itaque Antigonus Rex hoc à Diis immortalibus precabatur, à fictis & simulatis amicis uti se præservarent. Οὕτως ηὔχετο τοῖς Θεοῖς, εὐχὴν φυλάττειν αὐτὸν ἀπὸ τῶν δοκούντων εἶναι φίλων. Πυνθανομένου δέ τινος, διὰ ποίαν αἰτίαν τοιαύτην εὐχὴν ποιεῖται, ἔφη· ὅτι τοὺς ἐχθροὺς γινώσκων φυλάσσομαι. Stobæus Serm. CCXIII. * Vide omnino elegantes Palladæ versus Antholog. lib. 1. Tit. 75. εἰς Κόλακας. Οὐκ ἔστω βλάπτειν. Adde interpretationem Alardi pag. R. 6.b. & Lucilii εἰς Δειλούς. *

Pag. 263. *Xystarcha similis*] Tertull. ad Martyr. cap. 3. *Bonum agonem subituræ estis, in quo Agonothetes Deus vivus est: Xystarches Spiritus sanctus.* Hesich. Ξυστός, τόπος ἔνθα οἱ ἀθληταὶ γυμνάζονται. Inde Ξυστάρχης ὁ ἐπιστάτης τῆς ἀθλητικῆς γυμνασίας: quos purpuratos præsedisse hic Ammiani locus indicat. Vid. quæ notat Ampliss. Petrus Faber, Semestr. lib. 1. cap. 22.

Helena conjugis defunctæ suprema] *Suprema* sunt τὰ λείψανα. * Arnob. lib. 6. p. 189 in Didymæo Milesio Cleochum dicit habuisse suprema Leandrius. * Solin. cap. XV. *Suprema non contentus prosequi sumptu funeris, crinem tonsus est.* Ammian. inf. pag. 215. *Supremis cum gemitu conclamatis.* Lib. XXII. *Collectis supremis ædes illis exstruerentur.* * Lib. 25. p. 329. *Suprema & cineres.* Lib. 30. p. 463. *Post conclamata Imperatoris suprema.* Solin. p. 18. *Priscorum molem testantur etiam Orestis suprema, cujus ossa Olympiade quinquagesima & octava Tegeæ inventa.* Ammian. lib. 25. p. 440. *Cum Juliani supremis Procopius mittitur.*

Pag. 263. *Prænoscendi futura*] Notat id ipsum in Juliano Greg. Nazianz. Κατὰ προγνώσεως δὲ τὴν ἐνέργειαν ὁρῶν.

Ex perpetuis fontium venis] Castalii fontis fatidicas venas intelligit, oraculo Apollinis claras. Niceph. in Synes.

Pag. 264. *Numen præesse dicitur Themidis*] Copiosè hunc locum interpretatur vir eruditiss. Steph. Pighius in lib. cui Themis Dea titulus, pag. 72.

Tages nomine quidam monstrator, ut fabulantur, in Etruriæ partibus emersisse subitò visus] Marcian. Capell. lib. VI. *Etruria regio tam indigetis Æneæ fœdere, quàm remediorum origine, atque ipsius Tagetis exaratione celebrata.* Vid. Livius, Gellius, Censorin. de die Natal.

Somniorum autem rata fides] De somniorum certitudine Aristotel. περὶ τῆς καθ' ὕπνον μαντικῆς, & in eum Themistius. Hippocrat. περὶ ἐνυπνίων. Synes. περὶ ἐνυπνίων, & in eum Niceph. Artemidor. & Apomas. ex quorum libris plenior hujus rei notitia percipienda.

Cum apud Parisios adhuc Cæsar Julianus quatiens scutum variis motibus exerceretur in campo] Sunt qui χειρονομίας ludum hic intelligunt; ego ad exercitationem militarem potiùs referendum puto, de qua Veget. lib. II. cap. 14.

Pag. 266. *Horrore medio noctis*] Bene ita in MS. & perperam in vulg. *hora media noctis.* Lib. XXVI. *Medio noctis horrore incautum adortus occidit.* Lib. XXVIII. *Anepsiam per horrorem tenebrarum audire disposuit.* Sulpic. Sever. in Vita D. Mart. lib. III. *In illo noctis horrore jacere ante aliena limina.* Id paullo antè dixerat, *profundæ noctis silentio.*

Ζεὺς ὅταν ἐς πλατὺ] Citant eosdem hosce versus Zosimus & Zonaras.

Adhærere cultui Christiano fingebat, à quo jam pridem occultè desciverat] Gregor. Nazianz. Orat. 1. in Julian. ὁ μὲν πολὺ τῆς ἀσεβείας κατακρατεῖ, ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ τῆς τοῦ κρατοῦντος παιδαγωγίας. οὔπω γὰρ ὁ φανερῶς ἀσεβεῖν ἦν ἀσφαλές. ἀλλ' ἔτι καὶ παρέχων τὸ τῆς γνώμης ἀπόρρητον τοῖς ἐξωτέροις τὴν ἀσέβειαν τὴν συνέσει, ἐν τῇ τοῖς περὶ τὸν ἀδελφὸν λόγοις πλέον τοῦ καλῶς εἶναι, ὑπὸ ἐπιεικείας διαμείναντος.

Pag. 268. *Chartulam tradidit, mandavitque ne aperiret vel recitaret, nisi Vadomario viso cis Rhenum*] Simile mandatum naviculariis olim à Demetrio datum fuit, cùm in Europam tenderet. Polyænus Stratag. lib. 4. aliudque exemplum in Imilcone habemus apud eumdem lib. 5.

Pag. 269. *Plus enim audire quàm loqui militem decet*] Plautina imitatio ex Epid. Scen. 1.

Scire satius est, quàm loqui
Servum hominem: ea sapientia est.

* Et in Mil. glor. p. 388. *Plus oportet scire servum, quàm loqui.* Curtius lib. 7. *Servo esse utilius parère dicto, quàm afferre consilium.* Idem Plaut. in Milite gloriof. Scen. *Satin obiit -- hominem servum domitos habere oportet oculos & manus orationemque.* * Veget. lib. II. cap. 14. talem Centurionem eligendum dicit, *qui sit vigilans, sobrius, agilis, magis ad facienda quæ ei imperantur, quàm ad loquendum paratus.*

Pag. 270. *Jussique universi in ejus nomen jurare sollemniter*] Sacramenti militaris formula erat, OMNES SE PRO IMP. CASUS QUOAD VITAM PROFUDERINT PERLATUROS. * Ammian. lib. 21. * Huc respexit Arrianus lib. I. cap. 14. Θεῷ ἔδει καὶ ὑμᾶς ὀμνύναι ὅρκον, εἶτ' οἱ στρατιῶται τῷ Καίσαρι. ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν τὴν μισθοφορίαν λαμβάνοντες ὀμνύουσι, ΠΑΝΤΩΝ ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΙΝ ΤΗΝ ΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΝ. * Lucanus Pharf. lib. I. pag. 24.

Perque tuos juro quocumque ex hoste triumphos
Pectore, &c. *

Theodosius & Valentinianus Impp. Novella Constit. XIV. *Juratur in militia sacramenta, ut necessitates publicæ procurentur.* Hieronymus Epist. 79. ad Heliodorum: *In sacramenti verba jurasti, pro nomine ejus non te patri parciturum esse.* Ita apud Curtium, lib. VII. *Annon propemodum in tua verba tui omnes te praeunte juravimus*, EOSDEM NOS INIMICOS AMICOSQUE HABITUROS ESSE, QUOS TU HABERES. Aliud exemplum apud Stobæum habetur Serm. XLI. nam quæ apud Livium exstant, Gellium, Vegetium, jam ab aliis notata sunt. * Vid. Brisson. de Formul. lib. 4. p. 339. in 4°. Tert. de Cor. milit. cap. XI. *Ejerare patrem & matrem.* *

Expertus quid in rebus tumultuosis anteversio valeat & prægressus] Sup. *Nil tam convenire conatibus subitis, quàm celeritatem sagaci prævidens mente.* Lib. XXII. *Celeritatem negotiis suis aliquoties profuisse expertus.* Demosthenes: Δεῖ τοὺς ἐρρωμένως πολεμεῖν χρωμένους οὐκ ἀκολουθεῖν τοῖς πράγμασι, ἀλλ' αὐτοὺς ἔμπροσθεν εἶναι τῶν πραγμάτων. Stob. Serm. 166. pag. 571. Ammianus lib. 26. *Res novæ petulanter arrepta celeritate muniri solent interdum.* Sallust. in Catilin. *Maximum bonum in celeritate.* * Et bene Orosius lib. VII. cap. 40. *Tyrannidem nemo nisi celeriter maturatam secretò invadit, & publicè armat: cujus summa est, assumto diademate & purpura, videri antequàm sciri.* *

Pag. 272. *Vestem armaque exhibens*] Non annonam tantùm & arma milites de publico capiebant, sed vestes quoque. Ut sanè mirer fuisse, qui id sub hisce nostris Imperatoribus & Vegetii ævo in usu fuisse negent, cùm tamen exstent Valentiniani, Valentis, Gratiani, aliorumque Impp. Leges in Cod. Theodos. & Justin. Tit. de militari veste. quæ satis superque id adserunt, ne quis scrupulus subesse possit. Veget. lib. II. cap. 19. *Incongruum videbatur Imperatoris militem, qui veste & annona publica pascebatur, utilitatibus vacare privatis.*

Pag. 273. *Tamquam venaticiam prædam caperet*] Hæc scripti codicis est lectio. Sicque lib. XXIX. *Ad observandam venaticiam prædam Spartanum canem retinere dispositus.* Lib. XXX. *Quasi venaticiam prædam modò non porrectis brachiis exspectabant.* Lib. XXXI. *Tamquam venaticias prædas si calcassent, editiora confestim sine certamine ullo rapturi.* Ita enim hîc quoque Ms. exempl. Ut *venaticius canis* apud Rufin. Antiq. Judaic. lib. IV. cap. 6. *Si quis pro coitu canis aut venaticii aut custodis gregum mercedem acceperit, &c.*

Pag. 274. *Veteranionem suum Principem*] i. *summum Principem.*

Martianas silvas] * Mentio hujus silvæ apud Herm. Contract. anno CIↃ. XXX. * & in veteri Tab. Itineraria in Descriptione Alamanniæ, è cujus confinio ponuntur Julio-magus, Petovio, Rauraci. * Hermannus Contractus anno 1030. *In Alemannia cum Ernest dudum Dux ejusque complices parvis viribus contra Imperatorem agitantes, prædis circa silvam Martianam populares infestarent; à Mangoldo Comite ex Augiensis militia observati, & XVI. Kal. Septemb. conserto prælio victi sunt.* *

Alexand. Magnus & deinde alii plures] Velut Leonidas, de quo Polyæn. lib. I. pag. 74.

Pag. 275. *Cùm venisset Bononiam, à Sirmio milliario nono disparatam & decimo*] Bononiam hanc *Benmunster* hodie vocari Simlerus putat. Vid. Itinerarium Antonini Imp.

Pag. 276. *Exnunc convenit*] Ita Ms. & dictum *Exnunc*, ut Græcum illud ἀπὸ νῦν. Sic *exnunc* apud Val. Max. lib. I. cap. 5. *Exnunc Æanti ut Deo immolarant.*

Pag. 277. *Victorem apud Sirmium visum Scriptorem historicum*] Indubiè is est Victor hic, cujus exstat historia Vitarum Augg. quique tenui atque indocto patre rure ortus, propter egregias virtutes ad amplissimos honores promotus fuit, quos ex veteri hac Inscriptione agnoscere licet, quam ipse beneficiorum memor Imp. Theodosio curaverat poni.....IERUM PRINCIPUM CLEMENTIAM...NCTITUDINEM MUNIFICENTIAM SUPERGRESSO. D. N. FL. THEODOSIO PIO VICTORI SEMPER AUGUSTO SEX. AUR. VICTOR. V. C. URBI PRÆF. JUDEX SACRARUM COGNITIONUM. D. N. M. Q. E.

Mamertinum ad Consulatum evexit, nec vita, nec splendore] Liberabo hac nota Mamertinum, eamque jubente Ms. Cod. auctoritate in collegam illius transscribam. Vero enim verius puto, si legatur, *Mamertinum ad Consulatum evexit & Nevittam, nec splendore, nec usu, &c.* Cujus emendationis aperta indicia in Cod. Florent. sic enim ibi: *Mamertinum in Consulatum invexit nevvittam.* Ipse Ammian. inf. pag. 283. *Mamertinum Præfectum Prætorio per Illyricum designavit Consulem, & Nevittam.* Consulumque horum nomina libri Fastorum agnoscunt.

Pag. 278. *Inconsummatum & subagrestem*] Lib. XXXI. *Inconsummatus & rudis.*

Pag. 280. *Civitatem Natisone amni præterlabente*] Nihil hîc mutandum: nam quod in Ms. habetur *Tesioni amni*, id non est nauci. Strabo lib. V. Ἀκυληΐα --- κτίσμα μὲν ἐστὶ Ῥωμαίων ἐπιτειχισθὲν τοῖς ὑπερκειμένοις βαρβάροις. ἀναπλεῖται δὲ ὁλκάσι κατὰ τὸν Νατίσωνα ποταμὸν ἐπὶ πλείους ἑξήκοντα σταδίους. * In Chronico Reichersp. corruptè legitur, *Namsa fluvius*, pro *Natiso fl.* p. 57. Jordanes in Gothicis p. 123. *Natissa amnis.* *

Pag. 281. *Repentinis eorum adsultibus, qui erumpebant clanculo per posticas, &c.*] Harum posticarum mentio iterum libb. XVIII. XIX. XXIV. Sed murorum antiquorum adeo perrara monumenta restant, ut qua ratione posticæ in iis factæ atque ædificatæ fuerint, haud ita in facili sit dicere. Operis tamen prisci putantur, qui Augustæ Emeritæ videntur. In quibus licèt posticarum indicia nulla, quadratas tamen turres æquis intervallis procurrentes, tale aliquid denotare verosimile est, quale hîc Ammianus scribit: ac velut promuralia sunt, ex quibus erumpentibus recursus ad mœnia tutior munitoribus per arcuatilem hanc viam esset, oppugnatorumque vis, & arietis insultus arceri facilius posset. Atque ut specimen elegantissimæ structuræ etiam in aliis oris exstet, picturam ejus hîc apponam, uti eam à Nobilissimo doctissimoque viro Abr. Bibrano Siles. accepi, qui opus ipsum vidit & descripsit.

Muri antiqui Augustæ Emeritæ vetustiss. Col. Rom. ad Anam fl. in Bætica provincia Hispaniæ ulterioris.

Concorporalibus suis] Perplacet hæc lectio præ illa, quæ in vulgatis est, *contubernalibus suis*. Sic iterum lib. XXVIII. *Ne uno quidem cadibus concorporalium superesse permisso.* Et *concorporari* lib. XV. *Gallico mari concorporatur.* Lib. XXII. *Immobiles turbine circumfracto steterę concorporati.* Sic *incorporare*, Solinus cap. XXV. *accorporare*, Ammianus lib. XVI. Solinus cap. XL. *Corporatio*, Tertull. de Carne Christi.

Pag. 282 *Non sine conviciis reputabatur ut fallax*] Ms. *computabatur*. fortè scripsit Ammian. *confutabatur ut f.*

Susceptus ad pugnaculum] Plautus in Milite: *Deturbabo jam ego illum de pugnaculis.*

A Nobilitate legatos ad Constantium missos] Sic lib. XXVIII. ad Valentinianum Imp. *Nobilitatis decreto legati mittuntur*, id est, Senatorii ordinis decreto. Ut lib. XVI. & XXVIII. *Nobilitatis curia. & Nobilitatis, dein plebis digeremus errata.* De hisce legationibus exstat in Cod. Justin. lib. X. Titulus LXIII.

Pag. 284. *Apud quos Silentii quoque colitur numen*] Curtius lib. IV. *More quodam Persarum arcana Regum mira celantium fide: non metus, non spes elicit vocem, qua prodantur occulta: vetus disciplina Regum silentium vitæ periculo sanxerat. Lingua graviùs castigatur, quàm ullum probrum.*

Pag. 286. *Favore numinis summi præsente, cujus perenni suffragio damnantur ingrati*] Itaque Julianus, qui auctori suo reverentiam minimè habuit, ingratitudinis vitio merito notatur. Zosimus lib. III. Gregor. Nazianz. Orat. I. pag. 280. Σοφεῖς γε σὺν τῷ ἀδελφῷ στρατείαν ἄπιστον καὶ παράδοξον, οὔτε τῷ θεῷ χεῖρα ἔχει τὴν στρατείαν, οὔτε τῷ βασιλεῖ, δι' οὗ σέσωστο, ἀλλ' ἀμφοτέροις ὤφθη κακός. τῷ μὲν ἀποστασίας ὠδίνων, τῷ δὲ ἐπανάστασιν.

Et cum Latis itidem Gomoarium] Frustra sunt qui hic emendandum aliquid putant. Nam Lætorum de quibus hic agitur, etiam in Constitutione Valentiniani, Valentis & Gratiani Impp. mentio est, L. 10. C. Theod. de Veteran. *Si quis præpositus fuerit aut fabricæ, aut classi, aut Lætis.* Notitia Imp. *In provincia Tarracon. Præfectus Lætorum Teutonicianorum, Præfectus Lætorum Gentilium Suevorum, Præfectus Lætorum Francorum, &c.*

Excussam sibi projecisse longiùs sphæram, quam ipse dextera manu gestabat] Antiquus admodum mos, & ad nostra hæc tempora translatus, Imperatorum imagines ac statuas ita effigiare, ut pilam manu gestent. * Sic Varro de L. L. lib. 6. *Pila terra.* * Ammianus lib. XXV. *Maximiani statua Cæsaris locata in vestibulo regiæ amisit repente sphæram æream, formatam in speciem poli, quam gestabat.* Idque cùm in multis numis priscis, tùm ipsius quoque Constantii videre licet, quem propterea hic apponam.

Origo moris à Persis esse videtur: id enim Themistii verba volunt, Orat. de Constantio Imp. pag. 20. Τιάρα μὲν βασιλικὴ, οὐδὲ κάνδυς, οὐδὲ μανιάκης, οὐδὲ ἀκινάκης χρυσοῦς, οὐδὲ στρεπτοί τε καὶ ψέλλια, οὐδὲ ῥαβδοφόροι, καὶ δορυφόροι, καὶ μηλοφόροι, καὶ τοὺς ἀθανάτους ἀριθμὸς ἀποδιοζευγνύουσι στρατιῶται. A Persis ad Græcos, quod ex eodem Themistio conjici potest, Orat. 5. in Theodos. Imp. cùm de Lycurgo Lacedæmone agit: οὐκ ἐδορυφόρουν αὐτὸν αἰχμοφόροι, καὶ μηλοφόροι χρυσῷ ἐσταλμένοι. Itaque hinc paullatim ad Romanos commigravit. Vid. Freher. Origin. Palatin. cap. 15. p. 106. Remum in Themist. p. 139. * Sphæra orbem hunc habitabilem indicat, & nationes in eo subactas atque Imperio parentes. * Unde & D. Cæsari statuam Senatus Romanus dedicaverat Romæ insistentem. Dio lib. 45. *Quam cum Persarum ritu manibus Impp. gestarent.* * Eaque vel pura esse solebat, vel Fortunam superimpositam habens, interdùm & crucem; quod & ipsum queque nummi antiqui satis ostendunt. Procopius Cæsariens. περὶ κτισμάτων lib. I. Justiniani Imp. statuam ita describit: Φέρει μὲν χειρὶ τῇ λαιᾷ πόλον (sic enim rectissimè Ms. exempl. quod penes me est, non πόλιν, uti in Basil. & August. perperam editur) ἐνδεικνὺς ὁ πλάστης, ὅτι γῆ τε αὐτῷ καὶ θάλασσα δεδούλωται πᾶσα. ἔχει δὲ οὔτε ξίφος, οὔτε δοράτιον, οὔτε ἄλλο τῶν ὅπλων οὐδὲν, ἀλλὰ σταυρὸς αὐτῷ ἐπὶ τοῦ πόλου ἐπίκειται, δι' οὗ δὴ μόνου τήν τε βασιλείαν καὶ τὸ τοῦ πολέμου πεπόρισται κράτος. De eadem statua G. Codinus in Descriptione CP. ἔστησε δὲ αὐτὸν στήλην ἔφιππον ἐπὶ κίονος, καὶ τῇ μὲν ἀριστερᾷ χειρὶ φέρει σφαῖραν ἐμπεπηγότος σταυροῦ ἐν αὐτῇ, ὡς διὰ τῆς εἰς τὸν σταυρὸν πίστεως τῆς γῆς πάσης ἐγκρατὴς γεγονώς. Σφαῖρα μὲν ἡ γῆ, διὰ τὸ σφαιροειδὲς τοῦ αὐτῆς σχήματος. Quem locum Suidas exscripsit in voce Ἰουστινιανός. Itaque amisso orbe, quem manu Imp. tenebat, rationabili præsagio Imperium quoque perditum iri putatum fuit, quod dextera temperabat.

Pag. 287. *In lucem editis hominibus cunctis — hujusmodi quædam velut actus rectura numina sociari*] Arrianus in Epict. lib. I. cap. 14. ἐπίτροπον ἑκάστῳ παρέστησε, τὸν ἑκάστου δαίμονα, καὶ παρέδωκε φυλάσσειν αὐτὸν αὐτῷ. καὶ τοῦτον ἀκοίμητον καὶ ἀπαραλόγιστον. * Marcus Antonin. in Vita sua pag. 211. * Censorinus de die Natal. cap. 3. Tertull. de Anima cap. XXXIX. Eusebius de Præpar. Evang. lib. IV. cap. 8.

Menander Comicus, apud quem hi senarii duo leguntur] Laudant hunc Menandri locum * Origenes contra Celsum lib. VIII. pag. 412. * Eusebius in lib. de Præp. Evang. Stobæus in Ethicis lib. I. cap. 9. Scholiast. Theocriti Eidyl. 2. Sed omnium optimè Clem. Alex. Stromatum lib. V. Μένανδρος ὁ Κωμικὸς ἀγαθὸν ἐμφαίνων τὸν θεὸν φησίν.

Ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαραστατεῖ

Εὔχεο γιγνώσκω, μνηστῆρσι τῷ δ' αὖ
Ἀγαθοῖς. κακοὶ γὰρ ἐν αἰωνί ν' ὑπημοσιν
Εἶναι, δὶς δ' ἀλλ' ἀπεῖτα χερσὶν.

Ex sempiternis Homeri carminibus] Homerus Iliad. α.

Quorum adminiculis præcipuis Pythagoras enituisse dicitur & Socrates] Achillem his adjungit Eustathius in Homer. Iliad. α. pag. 61. Οἱ παλαιοὶ φασὶ μόνες τυτν, τ Ομηρικον Ἀχιλλέα, καὶ τ Αθηναῖον Σωκράτην ἐν συντυχίαις τῷ οἰκείῳ κεχρῆσθαι δαίμονι. Ἀχιλλεὺς τε γὰρ ἐνταῦθα λαλεῖ καὶ ἀκέει τὰ μυθώδεα, καὶ Σωκράτης ὃ ἔλεγεν, ὡς εἰπε μοι τι δαιμόνιον. * De Socrate Minut. Felix contra Gentes. Apul. de Deo Socratis. *

Numa Pompilius] Ejus cum Ægeria Nympha congressus nocturnos intelligit. Livius lib. I. Valer. Maximus lib. I. cap. 2. Dionysius Halicar. Plutarchus, & alii.

Superior Scipio] Appianus de Bello Punic. pag. 62. Καὶ δαιμόνιον αὐτῷ συλλαμβάνειν ἐδόκιζεν, ὁ ἐς τῷ πατρὶ Σκιπίωνι συμμαχεῖν ἐδόκει τὰ μελλοντα.

Plotinus ausus quadam super hac re] Exstat liber Plotini περὶ τῦ εἰληχότος ἡμᾶς δαίμονος: cujus & Porphyrius meminit in ejus Vita.

Si senserint puras] Vid. Suid. in Δαίμων.

Pag. 288. *Mopsucrenas*] Ita Ms. quod rectum est. vulg. *Mopsuestiam*. Aur. Victor: *Constantius magis magisque ardens dolore, atque ut erat talium impatiens, in radicibus Tauri montis apud Mopsocrenen febri acerrima, quam indignatio vigiliis augebat, interiit.* Sozom. lib. v. pag. 61. ἐν Μόψε κρήναις. Hieronym. Epistola ad Heliodor. *In Mopsi viculo.* Ptolem. lib. v. τ Στρατηγίας χώρας nomina recensens, etiam Μόψε κρήνω ponit.

Pag. 289. * *Uxorem autem prægnantem reliquit: unde cæsa postuma, &c.*] Ante Constantium obiisse ejus uxorem scribit Zonaras p. 209. & tota vitâ sterilem fuisse. Γαμετὴ δὲ ἦν αὐτῷ Εὐσεβία, ἡ ἐπὶ κάλλει μέγιστον εὐκλεὴς. περὶ δὲ τ γαμετὴν ἠτύχησε, μαλακοὶ ὄντα, καὶ τὰ πρὸς ἀφροδίτην ὑστέρησεν ἐκ νόσου τε ἢ ἐκ φύσεως. ..... , τῷ Κωνσταντίῳ συνῴκησε, ἄπαις δὲ καὶ αὐτὴ μείνασα· ὡς δὲ τινες λέγουσι, ἡ μητρομανίας ποιοῦσα συμβῆναι ἐξέλιπε. Uxorem habuit Eusebiam, formâ celebrem illam quidem, sed infelicem & miseram, ob maritum cùm natura, tum morbis mollem, & ad venerem segniorem. Unde paullatim contabescens ante Constantium decessit, nullo unquam fœtu edito. Ut autem quidam dicunt, ex uteri doloribus concidens tandem defecit. *

Pag. 290. *Nec mare ministro saltem suspicione tenus posset redargui*] Locus vitiosus: quem tamen ita Ammianum scripsisse puto: -- *Inconcessis castus, ut nec amare ministros saltem &c.* Qui libros veteres tractarunt, veram hanc meam emendationem non negabunt: natus enim error fuit ex perversâ scribendi ratione, quæ auctorem hunc non semel corrupit.

Nec pomorum quidquam quoad vixerit, gustaverit] Cedren. pag. 244. ὀπωρῶν καθάπαξ ἀφείσατο.

Qui res majestatis imminuta vel læsa deferebantur, acerbitas] Eutrop. lib. x. *Ad severitatem propensior, si suspicio Imperii moveretur.*

Pag. 291. *Marci illius dissimilis Principis verecundi: qui cùm ad Imperiale culmen in Syria Cassius*] * Longe aliter Severus Imper. fecit, Clod. Albino occiso. Vide Hist. Augustam. * Capitolinus in M. Anton. Philos. Dio apud Xiphilin. ubi de Faustinæ obitu: ἵνα μὴ ἐλεγχθῇ ἐφ' οἷς πρὸς τ Κάσσιον συνέθετο. Καὶ τοι ὁ Μάρκος τὰ γράμματα διέφθειρε, ἵνα μηδὲ ἐκεῖνο, ἵνα μὴ καὶ ἄκων ἀναγκασθῇ μισῆσαι τινα. Cujus facti simile prorsus illud Pompeii. Victus jam erat Perpenna, déque salute desperans, petiit tamen ut vivus ad Pompeium perduceretur, habere se multa adserens ei indicanda, ad statum rei Rom. pertinentia. Sed noluit Pompeius, & antequam in conspectum homo veniret, occidi eum jussit: δείσας ἄρα μή τι αἰτίας ἀδοκήτοις, καὶ ἑτέρων ἀρχὴ κακῶν ἐν Ῥώμῃ γένοιτο. Appianus de Bell. civil. lib. I.

Ephesius quoque Heraclitus adserens monet] Multa de Heraclito hoc Ephesio, Bausonis (vel ut alii volunt, Blosonis) F. Diog. Laertius & Suidas. Ejusque auctoritate sæpe utuntur Cicero, Clem. Alexandrinus, Tertullianus, Theodoret.

Pag 292. *Figura tali situque membrorum*] Cedrenus pag. 244. Ἦν δὲ Κωνστάντιος τὴν τῦ σώματος ἀνάστασιν βραχὺς ὤμους καὶ θηλώδης, χαροπὸς τὴν ὄψιν.

Pag. 293. *Ut ipsi nominant probam*] Impp. Valentin. & Valens, L. unic. C. de Stratorib. *Ut stratoribus unus tantum solidus proba nomine posceretur.* Vid. L. 17. C. de re milit.

OBSERVATIONES IN AMMIANI MARCELLINI LIBRUM XXII.

Pag. 295. Nspectu *jecoris-quod operimento duplici videras*] Priscæ superstitionis observatio boni ominis indicium putabat, si jocinora duplicia vel replicata in extis apparuissent: ut contrà triste ostentum, si deessent.* Val. Max. lib. I. c. 6. *Caput jecinoris duplex.* * Plinius Histor. naturalis lib. XI. cap. 37. *In eo quod caput extorum vocant, magna varietatis. M. Marcello circa mortem, cùm periit ab Hannibale, defuit in extis. Sequenti deinde die geminum repertum est.* Et post pauca: *Divo Augusto Spoleti sacrificanti primo potestatis sua die, sex victimarum jecinora replicata intrinsecus ab ima fibra reperta sunt: responsumque duplicaturum intra annum Imperium.* Hujus rei ignorantia elegantem Plinii Secundi locum depravavit, lib. II. Epist. 20. *Ut ipse mihi dixerit, cùm*

consuleret, quàm citò sestertium sexcenties impleturus esset, invenisse sexta duplicata, quibus portendi millies & ducenties habiturum. Neque verum videre, qui ante nos mendum tollere conati sunt. Recta autem lectio est: -- *Invenisse se exta duplicata, quibus portendi*, &c. atque ita Plinium scripsisse nullus sanæ rationis negabit.

Philippopolim petiit Eumolpiada veterem] Ruf. Festus: *Eumolpiadam, quæ nunc Philippopolis dicitur.* Jordanis locum de hac Philippopoli superiùs emendavimus.

Pag. 296. *Triptolemi curru, quem ob rapidos circumgressus aeris serpentib. pinnigeris*] Fabulam narrant Hyginus fab. CXLIII. Servius Georgicorum I.

Heracleam ingressus est Perinthum] Theophylactus Simocat. lib. I. Τὴν πόλιν Ἡράκλειαν, ἣν Πέρινθον οἱ παλαιότεροι κατωνόμαζον. Non autem omittenda est emendatio Viri Cl. Melchioris Goldasti J C. & melioribus studiis apprimè dediti, sic legendum putantis: -- *Heracleam ingressus est, veterem Perinthum.* Quomodo idem Ammianus paullo priùs locutus est: *Philippopolim petiit, Eumolpiada veterem.* & infr. *Constantinopolis vetus Byzantium.* Neque à vero alienum, ita ab Auctore scriptum fuisse.

Defixis. Omini enim propius videbatur] In Ms. *Omnia enim propius.* Ratio emendandi in proclivi est: -- *Somnio enim prop.* Sic certè sensus constat.

Pag. 297. *Cùm id voluminis publici contineret exordium*] *Volumen publicum* vocat acta publica: ut *codex publicus* in l. 4. C. Theod. de custod. reor.

Contrusus est in insulam Dalmatiæ Boas] Miserorum hæc insula id temporis sedes, & in quam Hymetium quoque præclaræ indolis virum exterminatum fuisse Ammian. ait lib. XXVIII. In eamdem Jovianum etiam hæreticum ob sacrilegos conventus actos deduci Impp. jubent, L. 53. C. Theodos. de hæreticis. Situm ejus in Tabula antiqua itineraria videmus.

Saturninus ex-cura Palatii] Falluntur qui *ex-curatore Pal.* emendandum putant: quorum errorem, ne videar in re paucis ignorata tricari, uno teste convincam. Sic igitur Corippus lib. I.

Cùm magni regeres divina palatia patris,
Par exstans curis, solo diademate dispar,
Ordine pro rerum vocitatus Cura palati.

Pag. 298. *Eusebium super his, cui erat Constantiani thalami cura commissa*] Socrates Histor. Eccles. lib. III. cap. I. Εὐσέβιον τὸν προεστῶτα τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος, ἐζημίωσε θανάτῳ. Cassiodorus Histor. Tripart. lib. VI. cap. I. *Eusebium præsidentem Imperiali cubiculo morte damnavit, non solùm quia multos oppresserat, sed quia Gallum quoque fratrem suum ejus accusatione audierat interemptum.*

Pag. 299. *Aurem, quod dicitur, vellens*] * Seneca de Beneficiis lib. IV. & V. * Virgilius Ecloga VI.

—— *Cynthius aurem Vellit & admonuit.*

Plusque exemplis, quàm peccandi licentia laderent] Lib. XXVIII. *Plus exemplis generalibus noctura, quàm delictis.* Cicero de Legibus III. *Nec enim tantum mali est peccare Principes, (quamquam est hoc magnum per se ipsum malum) quantum illud, quòd permulti imitatores Principum exsistunt.* -- *neque solùm obsunt, quòd ipsi corrumpuntur, sed etiam quòd corrumpunt,* PLUSQUE EXEMPLO, QUAM PECCATO NOCENT.

Pag. 300. *Quorum mensuram si in agris Consul Quintius possed.*] Luc. Quintius Cincinnatus, de quo Livius lib. III. & IV. Dionysius Halicar. lib. VI. & X. Val. Maximus lib. IV. cap. 4. §. 7.

Pag. 301. *Omnes hujusmodi cum coquis similibusque aliis*] Socrates Histor. Eccles. lib. III. cap. I. Cassiodorus Histor. Tripart. lib. VI. cap. I.

Monebat, ut civilibus discordiis consopitis] Verius puto quod in Ms. est: -- *Monebat civiliter, ut discordiis cons.*

* *Quisque nullo vetante religioni suæ serviret*] Quam quidem libertatem religionis adeo laudarunt Donatistæ, *ut apud eum solum justitiam locum habere dixerint.* Vid. August. contra Epistol. Parmen. lib. I. *

Pagg. 301. 302. *Nullas infestas hominibus bestias, ut sunt sibi ferales plerique Christianorum*] Ms. codicis lectionem expressimus, explosâ vulgatâ, quæ multis modis mendosa est. *Infestas* autem dixit καθ' ὑπαλλαγὴν, ἀντὶ τοῦ, *æquè infestas:* quæ forma loquendi veteribus non infrequens. Et bene ad Ammiani mentem Eucherius Episcop. in Homil. pag. 413. *Ex fratribus capitales efficientur inimici, & fiet lugendum turbata germanitate discidium, & erit inter homines non jam fidelis fraternitas, sed feralis hostilitas.* Hoc verè dici, plus satis nostrorum quoque temporum disciplina probat.

Pag. 302. *Fœtentium Judæorum*] Cl. Rutilius obscenam gentem vocat Judæos, in Itiner. lib. I.

Reddimus obscenæ convicia debita genti,
Quæ genitale caput propudiosa metit.

Horum fœtorem etiam Martial. in parte tangit, Epigr. 4. lib. 4.

Quod siccæ redolet palus lacunæ,
* * * *
Quod jejunia sabbatariorum,
Mastorum quod anhelitus reorum.

Pag. 303. *Lex est promulgata, quâ cavetur nullum interpellari suffragatorem*] Ea ipsa videtur lex esse, quæ adhuc in Cod. Theodos. habetur, lib. 2. Tit. 29. Si certum petatur de suffragiis. Cujus hæc verba sunt: JULIANUS A. *ad populum. Fœdis commentis, quæ honorum merito deferuntur * quam occupare meruerunt, & cùm meruissent in Repub. quolibet pacto versari, repetendam sibi pecuniam, quam inhonestè solverant, imprudentius atque inhonestius arbitrantur. Alii etiam quæ tunc donaverant, vel potiùs projecerant ob immeritas causas, invadenda denuo crediderunt. Sed quia leges Romanæ hujusmodi contractus penitus ignorant, omnem repetendi eorum, quæ prodigè nefariéque projecerint, copiam prohibemus. Qui itaque repetere nititur, vel repetisse convincitur, & quod dedit, apud suffragatorem ejus manebit, vel extortum restituet, & alterum tantum fisci juribus inferre cogetur. Dat. Kal. Febr. C P. Mamertino & Nevita Coss.*

Pag. 305. *Dicti immemor Tulliani*] Cicero pro Archia, atque ex eo Primasius Afer in Epist. Pauli, pag. 129.

Gothos sæpe fallaces & perfidos] Rutilius in Itinerario: *Submittant trepidi perfida colla Getæ.* Salvianus lib. 7. *Gothorum gens perfida, sed pudica.* Vide Sidonium Apollinarem lib. 6. epist. 6. *

Pag. 306. *Navibus quondam Medicis*] Herod. lib. VII.

Ubi Nauplius Palamedis pater classem concidit Arg.] Dio Chrysost. in Euboico: Μικρὸν δ' ἴσως, ὅπως οἶμαι τὸν Ναύπλιον ἐκεῖνον ἀπὸ τοῦ Καφηρέως ἐναντία.

Pag. 307. *Apollinis Sminthii*] Ἀπόλλωνος τοῦ Σμινθέως meminit Pausan. in Phocic. Lactant. de fals. religione lib. I. cap. 7. * Unde verò Sminthius hic vocetur, explicat Tzetzes in Lycophron. pag. 192. * Macrob. Saturn. I. c. 17. *Sminthius cognominatur, ὅτι ζέων θεῖ, quia fervens currit.* Arnob. lib. 3. de Libero & Apolline: *Alter faculentæ hilaritatis dator, Sminthiorum alter pernicies murium.* Servius Æneid. 3. p. 271. *Cretenses murem Sminthicem dicunt.* Et pòst: *Sminthios mures vocari à Phrygibus.* Confirmat id Tzetzes. Hezychius: Σμίνθιος. ὁ ἐν τῷ Σμινθίῳ ἱερωμένος, λέγεται δὲ καὶ ὁ Ἀπόλλων Σμινθεύς. μῦς· καὶ ὁ Ἀπόλλων διὰ τὸ ἐπὶ μυωπίας φασὶ βεβηκέναι.

Pag.

Pag. 308. *Lampsacum Themistocli dono datam*] Æmil. Probus in Themist. Scholiastes Aristoph. in Equitib. pag. 196.

Jasonis filius Parius] Mſ. *Parus*, malè. neque *Jasonis*, ſed *Jasionis* legendum, ἀπὸ Παρίου τοῦ Ἰασίωνος. Stephanus περὶ πολ. Euſtath. in Dionyſium.

Apamiam, Ciumque & Aſtacum] Mſ. Flor. indicio locum hunc mancum deprehendimus: in eo enim ſic legitur: *Aſpamiam Ciumque ubi Hylam ſecuto & Aſtacum.* Indubiè tale aliquid ſcripſit Ammian. *Apamiam, Ciumque, ubi Hylam inſecuta rapuit Nympha, & Aſtac.* Priſcianus Perieget.

Bebrycii poſt hos, & Myſia montibus alta,
Qua Cius egregiâ decurrens murmurat undâ:
Qua Nymphas comitem perhibent rapuiſſe potentis
Alcidæ puerum, triſtiſſima fata gementis.

Strab. lib. XII. pag. 388. Μυθεύουσι τὸν Ὕλαν ἕνα τῶν Ἡρακλέους ἑταίρων συμπλεύσαντα ἐπὶ τῆς Ἀργοῦς αὐτῷ, ἐξιόντα δ' ἐπὶ ὑδρείαν ὑπὸ Νυμφῶν ἁρπαγῆναι. Κίον δὲ, καὶ τοῦτον Ἡρακλέους ἑταῖρον ἐπανελθόντα ἐκ Κόλχων, αὐτόθι καταμεῖναι, καὶ κτίσαι τὴν πόλιν ἐπώνυμον αὐτοῦ. Vid. Schol. Apoll. lib. I. num. 46. Euſtath. in Dionyſ. p. 107.

Aſtacum ſecuto tempore Nicomediam à Rege cognominatam] Strabo lib. XII. Ἀστακὸς Μεγαρέων κτίσμα καὶ Ἀθηναίων, καὶ μετὰ ταῦτα Δοιδαλσοῦ, ἀφ' ἧς καὶ ὁ κόλπος ὠνομάσθη. Κατεσκάφη δ' ὑπὸ Λυσιμάχου τὴν δ' οἰκητορίαν μετήγαγεν ὁ Νικομήδης ὁ κτίσας αὐτήν. * Pauſanias lib. v. Ἀπὸ τούτου δὲ (Nicomedem intelligit,) καὶ τῇ μεγίστῃ τῶν ἐν Βιθυνίᾳ πόλεων μετέθεντο τὸ ὄνομα, Ἀστακῷ τὰ πρὸ τοῦ καλουμένῃ.

Ægos-potamos, in quo loco lapides caſuros ex cælo prædixit Anaxagoras] Diogen. Laërtius in Anaxagora: Φασὶ δ' αὐτὸν προειπεῖν τὴν περὶ Αἰγὸς ποταμοὺς γενομένην τοῦ λίθου πτῶσιν, ὃν εἶπεν ἐκ τοῦ ἡλίου πεσεῖσθαι. Ammian. inf. ad finem hujus libri.

Herculea conditam Perinthum comitis ſui memoriæ dedicavit] Non ab Herculis, ſed à Perintho Epidaurio Oreſtis comite, ita nominatam ſcribit Stephanus περὶ πολ. in Perintho.

Pagg. 308. 309. *Promontorium Ceras prælucentem navibus vehens conſtr. cel. tur. quapropt. Pharos app.*] Mſ. *quapropter elatas app.* videtur abſtruſius aliquid latere. Strabo lib. VI. Ἔστι δ' ὁ Κέρας πρὸς αὐτῷ τῷ Βυζαντίων τείχει, κόλπος αὐχὴν ὡς πρὸς δυσιν ἐπὶ σταδίους ἑξήκοντα, ἐοικὼς ἐλάφου κέρατι. Vid. P. Gillii Viri doctiſſ. Boſpori Thracii Deſcriptionem.

Pag. 309. *Codri illius F. qui ſe pro patria*] Herod. lib. 5. Cicero Tuſcul. I. Juſtin. lib. II. Val. Max. lib. v. cap. 6.

Pag. 310. *Duo exprimunt Boſpori, è regione ſibi oppoſiti, Thracius & Cimmerius*] Scholiaſt. Apoll. lib. 2. num. 8. Δύο εἰσὶ Βόσποροι, Κιμμέριος καὶ Θρᾴκιος, ὁ πάλαι Μυσίας καλούμενος, &c. Vid. Strab. lib. XII. pag. 389.

Hac cauſa Boſpori vocati] Scholiaſt. Apoll. lib. 2. num. 8. Βόσπορος ὀνομάζεται διὰ τὸ διελθεῖν τὴν Ἰὼ βοῦν γενομένην διαπεραιωθῆναι τὸ ἀπὸ Βυζαντίου καὶ Καλχηδόνος διάστημα.

Bithyniæ latus, quam veteres dixere Mygdoniam] Jul. Solin. *Bithynia in Ponti exordio ad partem Solis orientis, adverſa Thraciæ, opulenta ac dives urbium, à fontibus Sangarii fluminis primos fines habet, antè Bebrycia dicta, deinde Mygdonia, mox à Bithyno Rege Bithynia.*

Thynia & Mariandena] Schol. Apollon. lib. II. num. 12. Καλλισθένης ἐν τῷ περὶ τῶν ὑπὲρ τῶν ἀρμένων φησὶ προσαγορεύεσθαι τὴν μὲν χώραν καὶ τὴν νῆσον Θυνιάδα, ὑπὸ δὲ τῶν ἀρχαίων Θυνίας. Vid. eundem lib. 2. num 7. 9.

Amyci ſævitia Bebryces exempti] Apollodorus Biblioth. lib. I. pag. 46. Hygin. fab. XVII.

Harpyias Phineus] Apollodorus Biblioth. lib. I. pag. 47. Fulgent. Mythol. lib. 3.

Sangarius & Pſilis] Mſ. *Fullis*. malè. Legendum *Pſilis*. Strabo lib. XII. Μεταξὺ δὲ Χαλκηδόνος καὶ Ἡρακλείας ῥέουσι ποταμοὶ πλείους, ὅ τε τοῦ Ψίλλις, καὶ ὁ Κάλπας, καὶ Σαγγάριος. Arrianus in Periplo Ponti Euxini.

Byzes] Mſ. *Bicus*. Iſ. *Lycus*. Scholiaſt. Apollon. lib. II. num 34. Λύκος ποταμὸς ἐπώνυμος τῷ βασιλεῖ. ῥεῖ δὲ διὰ τῆς Μαριανδυνῶν χώρας. Vide eumdem lib. 4. num. 13. Arrian. in Periplo.

Rhebas] Scholiaſt. Apollon. lib. 2. num. 16. Ῥήβας ποταμὸς Βιθυνίας.

Symplegades, gemini ſcopuli] Omnino vid. Apollodor. περὶ θεῶν, lib. I. pag. 48. & ſeq.

Pag. 311. *Ceraſus, unde advexit hujuſmodi poma Lucullus*] Plin. lib. XV. cap. 25. Athenæus lib. II. Tertullian. Apolog. cap. XI. Hieronym. ad Euſtoch. pag. 131. Servius Georgicor. II.

Thermodoon his eſt proximus] Scholiaſt. Apollon. lib. II. ὁ Θερμώδων ἐν τῇ Ἀσσυρίᾳ ἐστιν, ἐν ᾧ ᾤκησαν Ἀμαζόνες αἱ κτλ.

Themiſcyræos interlabens lucos, ad quos Amazonas quondam migrare] Hinc Strabo lib. XII. τὴν Θεμίσκυραν τῶν Ἀμαζόνων οἰκητήριον vocat. Vid. Schol. Apollon. lib. II. num. 18. * Pomp. Mela.*

Attritis damnorum aſſiduitate finitimis, Amazones] Herodot. lib. IX. in Oratione Athenienſ. ad Tegeatas: Ἔστι δὲ ἡμῖν ἔργον εὖ ἔχον καὶ ἐς Ἀμαζονίδας, τὰς ἀπὸ Θερμώδοντος ποταμοῦ ἐσβαλούσας ποτὲ ἐς γῆν τὴν Ἀττικήν. Juſtin. lib. II. Oroſ. lib. I. cap. 15.

Pag. 312. *Chalybes per quos erutum & domitum eſt primitus ferrum*] Feſt. Avienus:

—— *Chalybes ſuper, arva ubi ferri*
Dura vulnifici crepitant incudibus altis.

Suid. Χάλυβες, ἔθνος Σκυθίας, ἔνθα ὁ σίδηρος τίκτεται. Vid. Strab. lib. XII. Schol. Apoll. lib. II. num. 19.

Tapiros] Schol. Apollon. *Sapires* vocat, lib. 2. num. 10.

Fluenta Callichori ex facto cognominati, quod ſuperatis, &c.] Scholiaſt. Apollon. lib. II. num. 43. ad illum verſ. Ἦχι δὲ Καλλιχόροιο ποταμοῦ Πυθόμενος ἱερὸς Διόνυσος προχοῇσιν Ἠδὸς ἐν Κλίμακας... Καλλίχορος ποταμὸς περὶ τὴν Ἡράκλειαν, ὃν ἐκάλεσαν... ἀπὸ τοῦ τὸν Διόνυσον αὐτόθι στῆσαι χορούς, ὅτε ἀπὸ Ἰνδῶν ὑπέστρεφε. * Val. Flaccus Argonaut. lib. 5. pag. 117.

——*Feſtâ vulgatum nocte Lyæi*
Callichoron. (nec vana fides) his Bacchus in undis
Abluit Eoo rorantes ſanguine thyrſos.
Illum poſt acies, Rubrique noviſſima clauſtra
Æquoris, hic reſides thyaſos, hic ara moventem,
Vaaque pampineâ nectentem cornua vittâ
Nunc etiam meminiſtis aquæ *

Pag. 314. *Rha vicinus eſt amnis, in cujus ſuperc. q. vegetab. ejuſd. nominis gignitur radix*] Dioſcorid. lib. III. cap. 2. Ῥᾶ, οἱ δὲ Ῥῆον καλοῦσι, γεννᾶται ἐν τοῖς ὑπὲρ Βόσπορον τόποις, ὅθεν καὶ κομίζεται.

Agathyrſi, apud quos adamantis eſt copia] Dionyſ. Alexand.

—— ἀδάμαντά τε παμφανόωντα
Εὑρίσκει ἀζαλέος ὑπὸ ψυχροῖς Ἀγαθύρσοις.

Priſcianus: *Adamanta legunt juxta fortes Agathyrſi.*

Proventibus fructuariis] D. Eucherius Epiſc. pag. 377. *Si fortè minùs in agello aſſiduus fueris, proventus de annona minuitur.* L. II. C. Theod. de veteran. *Sine moleſtia præjudicioque dominorum proventuum, emolumenta quærantur.* Ulpian. *obventiones* dixit L. 7. ff. de uſufruct. * Plautus *eventus* dixit in Moſtell. Act. I.

Eventus rebus omnibus velut horno meſſis fuit. *

A contrario per cavillationem Pontus Euxinus appellatur] Strabo lib. VII. pag. 206. Plin. lib. 6.

cap. 1. Eustat. in Dionys. pag. 24. ὁ Εὔξεινος, ἀνάλογα τῷ ἀξένῳ θαλάσσῃ τῆς χαλεπῆς, Εὔξεινος οἱ ὕστερον, κατ' ὄνομα εὐφημισμόν, μετεκάλεσαν.* Tertull. advers. Marcion. lib. 1. cap. 1. *Pontus igitur, qui Euxinus naturâ negatur, nomine illuditur.* * Ovidius Trist. 4. Eleg. 4.

Frigida me cohibent Euxini litora Ponti:
Dictus ab antiquis Axenus ille fuit.

Pag. 315. *Immolantes advenas Dianæ, quæ apud eos dicitur Orsiloche*] Mentio hujus sacrificii apud Strabon. lib. 7. Pomp. Melam lib. 11. cap. 1. Eustat. in Dionys. pag 43. Ovid. de Ponto lib. 3 Eleg. 2. Trist. lib. 4. Eleg. 4. * Tertull. advers. Marcion. lib. 1. cap. 1. *

Leuce sine habitatoribus ullis Achilli est dedicata] Arrianus qui omnium optime hanc insulam describit, in Periplo Ponti Euxini: ἡ νῆσος αὐτῷ ἐστιν ... &c. Scylax Caryand. pag. 136. Strab. lib. 7 pag. 211. Pomp. Mela lib. 2. cap. 7. Plin. lib. IV. capitibus 12. & 13. Dionysius Alexand. pag. 79. Festus Avienus in orbis terræ Descriptione, omnium castarum animarum sedem hic esse dicit:

Ora Borysthenii quà fluminis in mare vergunt,
E regione procul spectabis culmina Leuces:
Leuce cana jugum, Leuce sedes animarum.
Nam post fata virûm semper versarier illis
Insontes aiunt animas, ubi concava vasto
Cedit in antra sinu rupes, ubi saxa dehiscunt
Molibus exesis, & curvo fornice pendens.
Hæc sunt dona piis: sic illos Jupiter imis
Exemit tenebris. Erebi sic inscia virtus.

Ibi & aquæ sunt, & candidæ aves nascuntur halcyonibus similes] Videtur significare Ammian. stagnum aliquod prope templum esse, in quo mane quotidie alas madefaciunt ad templum extergendum aves. Rem narrat Arrianus in Periplo, sed ad mare usque aves illas volare ait: Ὄρνιθας ... ἐπιμελεῖσθαι τοῦ ἱεροῦ ... εἰς τὴν θάλασσαν ... τὰ πτερά ... τοῦ νεώ ... τὸ ἔδαφος τοῖς πτεροῖς. Quòd si cui hæ aquæ non placent, tum sane legi potest: *Ibi & gaviæ sunt, & candidæ aves nasc.* Cujus emendationis fundum cum ipsum habeo, quem modò nominavi, Arrianum, qui ita scribit: Ὄρνιθες δὲ ... ἐν τῷ νεῷ, λάροι ... καὶ κορῶναι αἱ θαλάσσιαι, ὁ πλῆθος οὐ ... Dionys. Alexandr.

Ἔστι δέ τις καὶ Σκαιὸν ὑπὲρ πόρον Εὐξείνοιο,
Ἀντία Βορυσθένεος ... ἐν ἁλὶ νῆσος
Ἡρώων. Λευκὴν μιν ἐπωνυμίην καλέουσιν,
Οὕνεκά οἱ τὰ πάροιθε κινώπετα λευκὰ τέτυκται.

Et gavias hasce aves vocari, Eustath. in hunc locum notat: ... λευκὰ εἶναι, ... λάροι, κατὰ δὲ ... Priscianus Perieget.

Est etiam levis Euxini partibus una,
Quam Leucen perhibent, adversa Borysthenis amni,
Pascit aves quoniam multas candore nivali.

Hactenus arcus apex protendi existimatur] Dionys. Alexandr. & in eum Eustath. pag. 25. Plin. lib. IV. cap. 12. lib. VI. cap 13.

Pag. 316. *Sindi ignobiles*] Eustath. in Dionys. Σινδοί ... Σιγγοί λεγόμενοι. Scylax, Σιντοί. * Val. Flaccus Argonaut. lib. 6. pag. 142.

Degeneresque ruunt Sindi, glomerantque paterno
Crimine nunc etiam metuentes verbera turmas.

Orpheus Argonaut. Κερκέται τ' ... φῦλα ... τ' ἀγέρωχοι.

Post heriles in Asia casus conjugiis potiti Dominorum] Herodotus lib. IV. Justinus lib. II.

Pag. 317. *Odissos*] Scribendum *Odessos*: Ὀδησσός. Arrianus, Strabo.

Septem ostiis per hoc Scythicum litus erumpit] Plinius lib. IX. cap. 12 Arrianus in Periplo Ponti Euxini, Jul. Solinus cap. 19. Schol. Apollon. lib. IV. num. 26. Jordanes in Histor Getica, * Val. Flaccus Argonaut. lib. 8.

—— ingens Scythici ruit exitus Histri:
Fundere non uno tantum quem flumina cornu
Accepimus: septem exit aquis, septem ostia pandit.

Pag 318. *Nihil in Ponto hujusmodi aliquando est visum præter innoxios delphinas & parvos*] Plinius libri 9. capite 15. *In Pontum nulla intrat bestia piscibus malefica præter vitulos & parvos delphinos.* *

Pag. 319. *Libyssa, ubi sepultus est Hannibal*] Plutarchus in Flaminio: Ἐν Βιθυνίᾳ ... θάλασσαν, ... αὐτὸν χρησμὸς ... Λίβυσσα ...: cumque locum fatalem Hannibali fore, oraculum prædixisse ait: Λίβυσσα κρύψει βῶλος Ἀννίβου δέμας. Jul. Solinus cap. 44. * Marcian. Capel. lib. 6. p. 257. *

Pag. 320. *Carmine Cumano monente, per Scipionem Nasicam simulacrum translatum est Romam*] Livius lib. XXIX. Strabo lib. XII. pag. 391. Arnob lib. VII. Herodianus, Sil. Italicus

Pag. 321. *Consortiis se Curiarum*] De Curialibus multa in utroque Codice, Theodosiano puta ac Justinianæo, deque iis alius erit tractandi locus.

Cassiis tristior & Lycurgis] Hic ille est L. Cassius, de quo Cicero in Bruto: *L. Cassius multum potuit, non eloquentiâ, sed dicendo tamen, homo non liberalitate ut alii, sed ipsa tristitia & severitate popularis.* Ammian. lib. 31. *Si semel promotos agere didicisset immanitier, Lycurgos invenisse se prædicabat & Cassios.* * Hinc Cassiani judices apud Cicer. pro Rosc. Orat. 2. & in Verrem Orat. 3. Vid. Ascon. Pædian. Infra lib. XXVI. * De Lycurgo res est pueris nota.

Causarum momenta æquo jure perpendens, suum cuique tribuebat] Inf. *Exquisita dexteritate librans, quibus modis suum cuique tribueres* Symmachus in Relatione ad Valentinian. Theodos. &c. In pp. *Omnia regitis, sed suum cuique servatis, plusque apud vos justitia, quam licentia valet.* Gregor. P P. * lib. 7. * Epist. 120. *Summum in Regibus bonum est, justitiam colere, ac sua cuique jura servare, & subjectis non sinere quod potestatis est fieri, sed quod æquum est custodire.*

Pedum tegmina purpurea] Quæ solum Imperatorem decent: ideoque imminutæ majestatis reus erat, quisquis illa propria auctoritate usurpasset. De his infr. agemus lib. XXVI.

Pag. 322. *Osculo suscepitum rectorem provinciæ*] *Labratum* hoc genus salutationis dixere. Gloss. *Labratum*, φίλημα βασιλικὸν, ἢ ἀσπασμὸς βασιλικός. Ammian. lib. XXIX. *Susceptusque cum osculo, quoniam id Reipub. conducebat.* * Hilarius Episcop. ad Constantium August. pag. 79. *Osculo Sacerdotes excipis, quo & Christus est proditus.* De Imperatore hoc scribit. * Neque confundendum cum labrato, de quo in Ecloga Βασιλικῶν lib 56. Tit. 17. cap. 65. εἶτα λαβωρᾶτον καλοῦμεν. Id enim κατὰ συγκοπὴν dictum, quasi laboratum, id est, arte ac labore summo effigiatum, ut Gloss. Nomicum interpretatur, & sacros vultus notat, in L. 1. C. publ. lætit. Johan. Damascenus Orat 3. pro imaginibus βασιλεῦσι ... λαβωρᾶτον ... At de osculi honore iterum Ammianus lib. XXIX. * Tacitus Annal. XIII. *Sæpius turba Centurionum, & post breve osculum digrediens.* In Vita Agricolæ: *Exceptusque brevi osculo & nullo sermone, turba servientium immistus est.*

Adoniæ ritu veteri celebrari, amato Veneris, &c.] Meminit hujus festivitatis lib. XIX. *Lacrimare cul-*

trices Veneris sæpe spectantur in solennibus Adonidis sacris, quod simulacrum aliquod esse frugum adultarum religiones mystica docent. Jul. Firmicus lib. de errore prof. relig. *In plurimis Orientis civitatibus, licèt hoc malum etiam ad nos transitum fecerit, Adonis quasi maritus plangitur Veneris, & percussor ejus circumstantibus vulnusque monstratur.* Plangebatur nempe ritu eodem, quo apud Ægyptios Osiris: unde ut ejulatus & gaudia, ita & arcana quoque religionis eadem. Phornutus περὶ θεῶν: —— Τοῦτο γὰρ ἐν ᾗ παρ' Αἰγυπτίοις ὁ ζητούμενος καὶ ἀνευρισκόμενος ἀφανισμὸς ὑπὸ τῆς Ἴσιδος, Ὄσιρις ἐμφαίνει, ὅπερ ἀνὰ μέρος παρ' ἓξ μῆνας ὑπὲρ γῆν τε καὶ ὑπὸ γῆν γινόμενος Ἄδωνις, ἀπὸ τοῦ ἁδεῖν τοῖς ἀνθρώποις, οὕτως ὀνομασθεὶς τοῦ δημητριακοῦ καρποῦ. Videndus Procopius Gaz. Sophista Christianus in Esaiam cap. 18.

Apri dente ferali] Phornutus: ὑπὸ δὲ ὑὸς πλήξαντος ἀναιρεθῆναι λέγεται, διὰ τὸ τὰς ὗς δοκεῖν λυμαντικὰς εἶναι, ἢ διὰ τὸ τῆς ὕνεως ὀδόντα αἰνίττεσθαι αὐτὸν, ὑφ' οὗ κατὰ γῆς κρύπτεται τὸ σπέρμα. Aliter hæc interpretatur Macrob. 1. Saturn. cap. 2.

Et visum est triste] Sic dirum omen visum Atheniensibus, cùm contra Syracusanos bellum pararent: eo ipso quòd die quo classis solvit, hæc ipsa quoque Adonia celebrarentur. Plutarchus in Nicia: Οὐκ ὀλίγους δὲ καὶ τὰ τῶν ἱερῶν ἐν αἷς τὸν στόλον ἐξέπεμπον ὑπέθραττεν. Ἀδώνια γὰρ εἶχον αἱ γυναῖκες τότε, καὶ προὔκειτο πολλαχόσε τῆς πόλεως εἴδωλα καὶ ταφαὶ περὶ αὐτά, καὶ κοπετοὶ γυναικῶν ἦσαν, &c. Idem in Alcibiade. Et dedecus illud humani generis Heliogabalus, cùm similia his sacra, & Salambonem omni planctu & jactatione Syriaci cultus exhiberet, omen sibi imminentis exitii fecit. Lamprid. in Heliog.

Quo adorare adesseque officio inter honoratos prohibito] Honorati enim tantùm, & qui dignitatis alicujus prærogativâ eminebant, ad hanc Imperatoriam adorationem, id est venerationem admittebantur: arcebantur verò personæ viles, aut ob delictum aliquod pœna potiùs quàm honore dignæ, L. unica C. Theod. de Præpos. sacri Cubic. L. 1. de Decurion. & Silent. L. 3. de Domest. & Protect. L. unic. de Comit. & Tribun. L. 4. 8. 9. 16. de divers. Offic. & Apparit. L. 3. de Fabricens. L. unic. de imag. Imper. Cujus moris etiam in Cod. Justinianeo mentio frequens, ut jam ad lib. XV. notavi.

Pag. 323. *Exquisita doctitate librans*] Longè diversa ab his scribit Gregor. Nazianz. Episcop. in Julian. Orat. IV. pag. 305. quæ operæ pretium erit conferre.

Pag 324. *Justitia, quam offensam vitiis hominum Aratus extollit*] Int. lib. XXV. *Æstimari poterat vetus illa Justitia, quam offensam vitiis hominum Aratus extollit in cælum, eo imperante redisse rursus ad terras.* Arati locus hic est de ferreo sæculo:

> Καὶ τότε μισήσασα Δίκη κείνων γένος ἀνδρῶν
> Ἔπταθ' ὑπουρανίη.

Festus Avienus:

> *Sic justa in populos mox Virginis inculpata*
> *Exarsere odia, & cælum pernicibus intrat*
> *Diva alis.*

Illud autem inclemens obruendum perenni silentio, quòd arcebat docere] * Lib. XXV. pag. 427. *Illud inclemens, quod docere vetuit magistros Rhetoricos & Grammaticos Christianos, ne transirent ad numinum cultum.* Videndus Isidorus in Chronicis, & Orosius in Juliano lib. 7. cap. 30. Simile quid de Abdalla in Historia Miscella anno 766. * Julian. Epist. 43. Socrat. lib. 3. cap. 14. Theodoret. Histor. Eccles. lib. III. cap. 7. Rufinus lib. 11. cap. 32. Cassiodorus Histor. Tripart. lib. VI. cap. 17. Gregor. Nazianz. in Julian. Orat. 1 pag. 277. Ambros. contra Symmach. relat. 1. Augustinus Epist. Confess. lib. 6. cap. 5.

Pag. 325. *Iram in Georgium verterunt Episcopum*] Sozomenus lib. V. cap. 7. Cassiod. Histor. Tripart. lib. VI. cap. 9. * Lucifer Calarit. pro S. Athanas. p. 17.

In fullonio natus] Ita ex Mf. vulgo corruptè, *Infullio.* Lib. XIV. *Andriscum in fullonio natum.*

Epiphaniam Ciliciæ oppidum] Quatuor hujus nominis civitates fuere, quas recenset Stephan. in Ἐπιφάνεια.

Pag. 326. *In moneta, quam regebat*] *Monetam* vocat locum ipsum cudendis nummis destinatum, ut non semel in Codic. Theod. & Justin. In veteri urbis CP. Descriptione: *Monetam, Portum Theodosiacum, Vicos undecim,* &c. Sidon. Apollin. Carm. 23.

> *Delubris, Capitoliis, Monetis.*

* Macrobius in Somnium Scip. lib. 1. cap. 6. p. 54. *Semine semel intra formandi hominis monetam locato.* *

Cirros puerorum licentiùs detondebat] Ex more ac disciplina religionis Christianæ Theodorus hic fecit, quia insolens visum luxuriantibus capillis deliciari: quos etiam qui devotiores, ἐν χρῷ & ad cutem usque detondere solebant. Salvianus Massil. de Gubernatione Dei lib. VIII. *Non sine causa itaque istud fuit, quòd inter Africæ civitates, & maximè intra Karthaginis muros palliatum & pallidum, & recisis comarum fluentium jubis usque ad cutem tonsum videre, tam felix ille populus, quàm infidelis sine convicio atque exsecratione vix poterat. Et si quando aliquis Dei servus, aut de Ægyptiorum cœnobiis, aut de sacris Hierusalem locis, aut de sanctis eremi venerandisque secretis ad urbem illam officio divini operis accessit, simul ut populo apparuit, contumelias, sacrilegia, & maledictiones excepit,* &c. Atque hinc paullatim rasura clericalis originem sumsit.

Dilaniata cadavera peremptorum camelis imposita] Cum ipsis cadaveribus hos camelos combustos Socrates ait Histor. Eccles. lib. III. cap. 2.

* *Cineres projecit in mare*] Vid. Velseri Annot. in Passion. Afræ, p. 55. b. *

Pag. 327. *Missoque edicto*] Exstat Juliani edictum, sive epistola potiùs, hac de re apud Socrat. lib. III. cap. 3. & in volumine Epistolar. Julian. num. 10. cujus etiam Cassiodorus Histor. Tripart. lib. 6. cap. 9. aliique Ecclesiasticæ rei Scriptores meminerunt.

Pygmæi vel Thiodamas agrestis homo Lindius] Philostratus Icon. lib. II. de Pygmæis: ἀλλὰ τοῦ θέρους, ἐπεί τοι ἱερὰ ἄλλα ὄντι, καὶ ἀπατῶνταί φασι κατασώζοντα. Hercules verò τοὺς πολεμίους γεωργοῦ συλλεξάμενος, ὡς τὴν λοιπὴν ἐστιᾶται. Et rectè in Ammian. restituimus *homo Lindius*: nam τὸ *Lydius*, quod in vulg. habetur, corruptum est. Vid. Philostrat. in Theodamante.

Hostiarum sanguine plur. aras perfundebat, tauros aliquoties immolando centenos] Zonaras in Juliano pag. 22. ἔθυε δὲ τῷ Δαφναίῳ Ἀπόλλωνι ἑκατόμβας ὅλας. *

Pag. 328. *Venas fatidicas Castalii recludere cogitans fontis*] Copiosè hæc narrat Sozomenus Histor. Eccles. lib. V. cap. 18.

Quem obstruxisse Cæsar dicitur Hadrianus] Sozom. lib. V. cap. 18.

Circumhumata corpora statuit exinde transferri] Præcipuè reliquias Babylæ Martyris. Sozom. lib. V. cap. 17. Evagrius lib. 1. cap. 16. Rufinus Histor. Eccles. cap. 35. * Zonar. in Juliano p. 22. *

Eo ritu, quo Athenienses insulam purgaverant Delon] Herodotus lib. 1. pag. 27. Καθήρας δὲ ὧδε, ἐπ' ὅσον ἔποψις τοῦ ἱροῦ εἶχε, ἐκ τούτου τοῦ χώρου παντὸς ἐξορύξας τοὺς νεκροὺς μετεφόρεε ἐς ἄλλον χῶρον τῆς Δήλου.

Pag. 329. *Daphnæi Apollinis fanum, quod Epi-*

phanes] Sozomenus lib. v. cap. 18. à Seleuco patre Antiochi conditum scribit: qui halosin quoque ejus narrat lib. eod. cap. 19. De Antiocho Epiphane vid. Eustath. in Dionys. ad illum vers. Ἀντιόχειαν μέσην, pag. 118.

Ambitiose circumdari peristylio] Id est, atriis columnariis amplissimis, ut in hoc libro pag. 343. ubi de Serapii descriptione. * Statius Silvar. 3. pag. 69. *Innumeris spatia interstincta columnis.* * Glossarium vetus: *Peristylium*, περίστυλον: & alibi, περίστυλον, *mansio*. Pollux lib. 1. cap. 8. [illegible] περίστυλον τόπον [illegible], ἐπειδὴ στῆλαι καὶ κίονες [illegible], [illegible] Ἀττικοὺς [illegible]. *Peristylii* voce Vitruvius utitur lib. III. cap. 1. lib. VI. cap. 4. * & 9. Suet. lib. 2. pag. 55. cap. 82. Plin. Epist. 72. ad Trajan. Cicero pro domo, *amplissimum peristylium*. Varro apud Nonium, in Sabulum. *

Dea cælestis] Vid. P. Pithœi Adversar. lib. 1. cap. IV. * Prosper. de Provid. lib. 3. cap 38. *

Accensisque cereis ex usu cessit] Paganæ superstitionis institutum fuit, cereos ante idola accendere. Hieronymus lib. XVI. c 57 in Esaiam: *Tutela simulacrum cereis veneramur & lucernis.* Quod cùm in Christianorum quoque Ecclesiis frequentari Vigilantius Barcilonensis animadvertisset, ægrè admodum tulit: ejus hæc verba refert D. Hieronymus: *Propè ritum gentilium videmus, sub prætextu religionis introductum in Ecclesias, Sole adhuc fulgente moles cereorum accendendi*, &c. Sed moris hujus causam eruditè admodum D Hieronymus in Tractatu contra Vigilantium docet.

Pag 330. *Suscepta popularitatis amore vilitati studebat venalium rerum*] Sozomenus Histor. Eccles. lib. v. cap. 18. Socrat. lib. III. cap. 15. Cassiodor. lib. VI. cap. 40.

Volumen composuit invectivum, quod Antiochense vel Misopogonem app.] Gregor. Nazianz Zosimus lib. III pag. 713 in Julian. Orat. 2. * Zonaras in Juliano, * Socrat. Histor. Eccles. lib. III. cap 15. Sozomenus lib. v. cap. 18. Cassiodorus lib. VI. cap. 40. Nicephorus Callistus lib. x. cap. 27.

Pag 331. *Cercops*] Vid Suid in Κέρκωπες.

Barbam præ se ferens hircinam] Lib. XXV. *Hirsuta barba in acutum desinente vestitus*: qualis Philosophorum * (quorum mores Julianus affectabat) barba erat. Arnob. lib 6. -*barba-boni ponderis & philosophicæ densitatis.* * Apuleius Miles. XI. *Nec ille deerat, qui Magistratum fascibus purpuraque luderet: nec qui pallio, baculoque, & baxeis, & hircino barbitio Philosophum fingeret.* Hieronymus ad Eustoch. de Virginit. *Hircorum barba, nigrum pallium, & nudi patientia frigoris pedes.* Et convicium habebatur, hoc nomine censeri: ut Plautus in Pseudol. Scen. *Minus mal.*

Heus tu qui cum hirquina adstas barba.

Hinc *capella* vocatus fuit Julianus. Sup. lib. XVII. *In odium venit cum victoriis suis capella, non homo.* Eoque nomine ipse Julianus Petras appellat, lib. XXIV. *Deformes illuvie capellas & tetras.*

Oti frater & Ephialtis, quorum proceritatem Homerus] Homer. Odyss. λ. * Hyginus fab. 28. *

Vnde secundis gallicinitis videtur primi Solis exortus] Jul. Solinus cap. 39. *In Seleucia alter Casius mons est Antiochiæ propinquus: cujus è vertice vigiliâ adhuc quartâ conspicitur globus Solis, & brevi corporis circumactu, radiis caliginem dissipantibus, illinc nox, hinc dies cernitur.* Plinius lib. v. cap. 22.* Marcian. Capella lib. 6. p. 255. *

Pag. 332. *Juliani ad eos mitteret caput perduellis ingrati*] Solent hoc modo puniri perduelles atque tyranni: exempla affatim exhibet Historia Augg. Capitolinus in Maxim. *Statim Maximini statuæ atque imagines depositæ sunt, & ejus Præfectus Prætorio occisus est, cum amicis clarioribus. Missa etiam Romam capita sunt eorum.* Spartianus in Pescen. Nigr. *Hujus caput circumlatum pilo Romam missum, filii occisi, necata uxor, patrimonium publicatum.* Sic Gainæ caput hastili præfixum Constantinopolim adductum fuit. Et Athenodoro Isaurorum primo, in Isauria capto decollatoque, *caput ejus Tarsum civitatem allatum pro portis hastili fixum extabat.* Marcellinus Comes Indict v. Anast. Aug. Cos.

Vt prudens definivit, inimicorum minuere numerum, augereque amicorum sp.] Respexisse videtur ad Socratis dictum, de quo sic Stobæus Sermone CCXIII. Ὁ αὐτὸς ἐρωτηθεὶς ὑπὸ Κροίσου, τί [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] ([illegible]) [illegible], εἰ καὶ τούτους εἰς φίλους μεταποιήσαιμι. * Vid. Apophthegm. Græcè in Aristide p 339 *

Mnevis & Apis] Diodorus Sicul. lib. 1. pag. 51. Herodotus lib III. Strabo lib. XVII. Ælianus Histor. anim. lib. XI. cap X & XI. Tacitus Histor. lib. v. Pompon. Mela lib. 1. cap. 9. Plinius lib. 8. cap. 46. Solinus cap 35. Eusebius de præpar. Evang. lib II. cap. 1 lib. III. cap. 3. Libanius Sophist. in Oration. de bovis laudatione, pag 96. Macrobius Saturnal. lib. 1. cap. 21 Michaël Glycas lib. II. pag. 180. Pl. Lactantius in Stat. Theb. lib. III.

Ducitur Memphim] Ms. *dicitur Memph.* Al. *ducitur Memph.*

Inductus in thalamum esse cœperit sacer] Diodorus Sicul. lib. 1 pag. 54. Ὅταν δ' εὑρεθῇ, τὰ [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] Νεῖλον [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] Μέμφιν, [illegible] τοῦ Ἡφαίστου τέμενος. Plinius lib. VIII cap. 46 *Inventus deducitur Memphim à Sacerdotibus. Sunt delubra ei gemina, quæ vocant thalamos.* Jul. Solinus cap. 35.

Pag. 333. *Germanicum Cæsarem, sicut lectum est, aversatus*] Plinius lib. VIII. cap. 46. Solinus cap 35.

Scenitas prætenditur Arabas, quos Saracenos nunc appellamus] Lib. XXIII. *Scenitas Arabas, quos Saracenos posteritas appellavit.* Plinius lib v. cap. XI. Solinus cap. 36 Malchus Rhet. in Eclogis legat. pag. 73. τοὺς τῶν Σκηνιτῶν Ἀράβων, [illegible] Σαρακηνούς. Ex his Erembos vel Troglodytas potissimùm Saracenos vocatos, Eustathius scribit in Dionysii periegesin, pag 28.

Super benivolo omnium flumine Nilo] Sic Ms. Flor. nam in vulg desiderantur verba hæc, - *benivolo omnium flumine.* Quæ tamen ut in laudes Nili scripta, non sunt omittenda, Diod. Siculo consentiente, ad cujus imitationem dicta videntur lib. 1. [illegible], *Nilus* [illegible].

Quem Ægyptum Homerus appellat] Homer. Odyss. δ. & Eustathius in eund. pag 173. Strabo lib. pag. 27. Ambrosius Episcop. de Abraham. lib. II. cap. 10.

Origines fontium Nili] De Nilo, ejusque inundationum caussis, vid Herod. lib. II. Diodorus Sicul. lib. 1. Strab lib XVII. * Lucanus lib. x. * Plin. lib. v. cap. 9. Solinus cap. 35. Philostrat. in Iconib. Heliodorus lib II. & IX. Theophylactus Simocat. lib. 7. pag. 366. Zonar. in Severo pag. 216. Scholiast Apollon lib. IV. num. 23.

Pag. 334. *Rex autem Juba Punicorum confisus textu librorum*] Non armis magis, quàm litterarum studiis præcluis olim Africa. Atque ut belli monumenta plurima restant, sic doctrinarum quoque indicia non pauca: e quibus etiam ipsi Romani uti non erubuerunt. Laudantur libri Punici a C. Sallustio in bello Jugurth. *Vt ex libris Punicis, qui Hiempsalis Regis dicebantur, interpretatum nobis est.*

Solinus cap. 34. *Hæc affirmant Punici libri, hæc Jubam Regem accepimus tradidisse.* Idem cap. 55. *Juba & Archelai Regum libris editum est.* * Tatianus adversus Græcos: Ἰόβας περὶ Ἀσσυρίων χαράσσων, παρὰ Βηρωσσοῦ φησὶ μεμαθηκέναι τὴν ἱστορίαν. εἰσὶ δὲ αὐτῷ βίβλοι περὶ Ἀσσυρίων δύο. Hinc est, quod *Berosi sectatorem Jubam* Tertullianus appellat in Apolog. & Ælianus de Animalibus lib. 9. c. 58. Athenæus Deipnosop. lib. 3. c. 83. Ἰόβαν τὸν μουσικώτατον βασιλέα καὶ πολυμαθέστατον vocat. * Citatur porrò Juba hic, quantum in præsentiarum memini, à Philostrato in lib. de Vita Apollon. * Athenæo Deipn. lib. 1. p. 15. * Plinio Histor. Natural. Servio in Virg. Æneid. v. Plinii verba hæc sunt lib. 5. cap. 1. *Juba Ptolemæi pater, qui primus utrique Mauritaniæ imperavit, studiorum claritate memorabilior quàm regno.* Deque eo ita Festus Avienus in Ora marit.

Octaviano Principi acceptissimus,
Et literarum semper in studio Juba.

Ita Magonis Pœni, quem Dionysius transtulit, * ut Varro testatur de Re Rustica lib. 1 cap. 1. * & Hannonis, cujus περίπλους Λιβύης adhuc exstat, auctoritate non raro * veteres * utuntur. * Cicero de Oratore lib. 1. Marcianus Heracleota p. 96. * Plinius in Histor. Natural. Solinus cap. 55. Pomp. Mela lib. III. c. 10. * Rei Veterinariæ Scriptores Græci. *

Ruit potiùs, quàm fluit] Solinus: *Cùm primùm occursantibus scopulis asperatur, tantis agminibus extollitur inter objecta rupium, ut ruere potiùs quàm manare credatur.*

Accolas usu aurium fragore assiduo diminuto, necessitas vertere solum] * Cicero in Somnio Scipion. pag. 318. *Ubi Nilus ad illa, quæ Catadupa nominantur, præcipitat ex altissimis montibus, ea gens, quæ illum locum incolit, propter magnitudinem sonitus sensu audiendi caret.*

Necessitas vertere solum ad editiora coëgit] Lego *ad quietiora.* Ex Seneca videtur locus desumtus, l. 4. Natur. Quæst. c. 2. *Obtusis assiduo fragore auribus, & ob hoc sedibus ad quietiora translatis.* Idem in Epist. 56. *Quamvis auditam genti cuidam hanc unam fuisse causam urbem suam transferendi, quia fragorem Nili cadentis ferre non potuit.* * Plinius lib. VI. cap. 29. Philostratus in Vita Apollon. lib. VI. cap. 14.

Pag. 335. *Et in aridis quidem capreoli vescuntur & bucali*] Verior videtur lectio, *capreoli vescuntur & bubali. Bubali*, boves sunt silvestres. * Isidor. Orig. lib. 12. cap 1. *Bubali vocati per derivationem, quòd sint similes boum, adeo indomiti, ut præ feritate jugum cervicibus non recipiant. Hos Africa procreat.* * Agathias lib. 1. [illegible] μέγας τε καὶ ὑψίκερως, [illegible] ἀλλ᾽ [illegible], BOYBAΛOYΣ εἶναι [illegible] καλοῦσι. Auctor Martyrii B. Genovefæ, *bubalum* eundem esse ait, quem Germania *urum* vocat; ut Glossarium vet. *Urus*, Βοῦς Γερμανός. Macrob. * Saturn. 6. c. 4. * *Uri Gallica vox est, quâ feri boves significantur.* * Aimoinus lib. 1. * Philostratus Βουβάλους appellat: cujus verba Ammiano lucem dabunt, lib. VI. cap. XII. de Vita Apollonii. Igitur cùm de aliis Nili mirabilibus dixisset, sic porro addit: Ἐλέφαντας δὲ καὶ [illegible], [illegible] πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα [illegible], [illegible] βουβάλους [illegible] ζῷα, [illegible] ἀεὶ τὴν [illegible]. *

**Pisturnicia*] Vulg. *Bisturnitatia.* Vid. P. Pithœi J.C. Adversar. lib. 1. cap. 10.

Pag. 336. *Crocodilus ubique per eos tractus abundat, exitiale quadrupes malum*] Plinius lib VIII. cap. 25. *Crocodilum habet Nilus, quadrupes malum, & terra pariter ac flumine infestum. Unum hoc animal terrestre linguæ usu caret, unum superiore mobili maxilla imprimit morsum, aliàs terribile, pectinatim stipante se dentium serie.* Similia Solinus cap. XXXV. Et ex Græcis Herodotus, Diodorus Sicul. Ælianus, & si qui porrò, quos brevitatis causâ omitto.

Maxillam superiorem commovens] Aristot. de Anim. lib. 1. cap. 11. Κινεῖ δὲ πάντα τὰ ζῷα τὴν κάτωθεν γένυν, πλὴν τοῦ ποταμίου κροκοδείλου. οὗτος γὰρ τὴν ἄνω μόνον. * Quem locum Antigonus descripsit Historia Paradoxa sive in Histor. Admiranda. pag. 134. Πάντα τὰ ζῷα κινεῖ τὴν κάτω σιαγόνα, πλὴν τοῦ ποταμίου κροκοδείλου. Τοῦτο δὲ μόνον τὴν ἄνω. Quæ ex Aristotele desumpta sunt, apud quem ipsissima verba habentur. *

Ordine dentium pectinato] Sexaginta dentes crocodilum habere Ælianus scribit de Animal. lib x. cap 22. Herod. ὀδόντας δὲ μεγάλους καὶ χαυλιόδοντας. Diodor. Sicul. Ὀδόντες ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ὑπάρχουσι πολλοί, δύο δὲ οἱ χαυλιόδοντες, πολὺ τῷ μεγέθει τῶν ἄλλων διαλλάττοντες. Aristotel. de Animal. lib. II. cap. 10.

Ova edens fetus anserini similia] Herodotus lib. II. pag. 130. τὰ ὠὰ, χηνέων οὐ πολλῷ μέζω τίκτει. Aristot. de Animal. lib. 1. cap. 33. Plin. *Parit ova quanta anseres.* Solinus, *qualia anseres edit ova.* Et *fetus anserinos* dixit, ut *fetus gallinaceos* Apuleius Milesi. lib. IX. Sic Ammian. lib. XXIII. pag. 377. *fructuarii arborisque fetus.* pag. 381. *arborum fetus.*

Ad cubitorum enim longitudinem decem interdum extentus] Ad multo majorem etiam, & ut ait Diodorus Siculus lib. 1. sedecim cubitorum longitudinem: Ὁ μὲν κροκόδειλος ἐξ ἐλαχίστου γίνεται μέγιστος, ὡς ἂν ὠὰ μὲν τοῦ ζῴου τούτου τίκτοντος χηνείοις παραπλήσια, τοῦ δὲ γεννηθέντος αὐξομένου μέχρι πηχῶν ἑκκαίδεκα. Ad septemdecim & quod excurrit, Aristot. ulnas pervenire ait. Herodotus, ἐς ἑπτακαίδεκα πήχεας, καὶ μέζων ἔτι. Plin. *Magnitudine excedit plerumque duodeviginti.* Solinus: *Plerumque ad viginti ulnas magnitudinis excrescit.* Philarchus viginti quinque cubitorum dicit visum fuisse: alium regnante Amaside sex & viginti ulnas excessisse. Ælianus Histor. Animal lib. 17. cap. 6.

Natales celebrant Apis] Ms. Flor. & Stephan. *Natales celebrant Nili.* Sed vulgatam lectionem tuentur Solinus & Plinius Natural. Histor. lib. 8. cap. 46.

Suffossis alvis mollibus] Malim, *alvi mollibus*: & Ammian. *alvi mollia* dixit, ut *tenera ventrium* Solinus: *Delphines crocodilos studio eliciunt ad natandum, demersique astu fraudulento tenera ventrium subternatantes secant & interimunt.*

Dorsualibus cristis] Solinus: *Dorsa serratas habens cristas*: ad imitationem Plinii: *Dorso tamquam ad hunc usum cultellata inest pinna.*

* *Trochilos avicula brevis*] Totus hic locus iisdem ferè verbis apud Solinum exstat cap. 35. *

Hydrus ichneumonis genus] Crocodili & ichneumonis odium, præter jam sæpius dictos Auctores, narrat quoque Strabo lib. 17. pag. 558. Eusebius de præpar. Evang. lib. II. cap. 1. Ælianus de Animal. lib. VIII. capite 24. * Theophilus Alexandr. de natura hominis. f. 7. Τὸ ὄρνεον ἄλλο περὶ τὸν κροκόδειλον [illegible] ἀμερίμνως [illegible], καὶ τὸ στόμα [illegible]· καὶ τότε [illegible] εἰσδύεται διὰ τοῦ στόματος αὐτοῦ εἰς τὴν κοιλίαν αὐτοῦ, καὶ διαφαγὼν τὴν γαστέρα αὐτοῦ ἐξέρχεται, [illegible]. Vide Antigonum in Historia Admiranda pag. 126. cap. λθ. *

Pag. 337. *Per quatuor menses hibernos nullo vesci dicitur cibo*] Ita Plinius quoque & Solinus: at Ælianus sexaginta tantum dies ponit, Histor. Animal lib. x. cap. 21.

Hippopotami quoque] Vide Herodot. lib. II. Diodorus Sicul. lib. 1. Plin. Histor. Natural. lib.

VIII. capite 25. Solinus capite XXXV.

Has monstruosas antehac raritates in beluis, in ædilitate Scauri] Plinius lib. VIII. cap. 22. Solinus cap. 35.

Ibis sacra est] Herodotus lib. II. Diodorus Sicul. lib. I. Ælianus de Animal. lib. II cap. 38.

Pagg. 337. 338. *Nidulis suis ad cibum suggerens ova*] Non. Marcellus: *Nidos non solum domicilia avium, sed etiam fetus earum Vergilio auctore dicere possumus.* Georg. 4.

——ipsaque volantes
Ore ferunt dulcem nidis immitibus escam.

Glossar. Νεοσσός, *Nidus, pullus.* Et cum Ammiano planissimè facit Solinus: *Ales est Ibis, ea serpentum populatur ova, gratissimamque ex his escam nidis suis defert.*

Pag. 338. *Per rostra edere fetus*] Cl. Ælianus de Animal. lib. X. c. 30.

Aconitas] Acontia serpentis genus Plinio dicitur jaculus, necnon Lucano, *jaculique volucres.* Videndus Nicander. *

Herodotus docet ultra omnem altitudinem quæ humanis confici potest] Sic quidem in omnibus, quos vidi, libris legitur: cùm tamen certum sit Ammianum scripsisse, *- quæ humana manu conf.* ut lib. XXIV. *- manu circumsæptum humana.* Lib. XXV. *Aggeribus humana manu destructis.* * Veget. in Prolog. lib. 4. *Non tam humana manu condita, quam divina nata videantur enata.* * Repetendas enim litteras malè à festinante antiquario omissas, facilè apparet: neque secius Solinus, qui rem eamdem iisdem pæne verbis narrat, cap. XXV. *Pyramides turres sunt in Ægypto, fastigiatæ ultra celsitudinem omnem, quæ fieri manu possit.* Ceterùm Herodoti locus, quem hic laudat Ammianus, exstat lib. II. Quæ autem porrò de pyramidibus dici possunt, jam ab aliis affatim notata sunt: itaque supervacaneum hic ea repetere.

Pag. 339. *Syene, in qua solstitii tempore*] * Macrob. in Somn. Scip. lib. 2. cap. 7. *Civitas Syene, quæ provinciæ Thebaidos post superiorum montium deserta principium est, sub ipso æstivo tropico constituta est. Et eo die, quo Sol certam partem ingreditur cancri, hora diei sexta, quoniam Sol tunc super ipsum invenitur verticem civitatis, nulla illic potest in terram de quolibet corpore umbra jactari.* * Basilius Cæsariens. Episc. in Hexam. Serm. 6. pag. 27. Εἰσὶ γοῦν τινες οἳ κατὰ δύο ἡμέρας τοῦ παντὸς ἐνιαυτοῦ καὶ ἄσκιοι παντελῶς κατὰ τὴν μεσημβρίαν γίνονται, ὡς κατὰ κορυφὴν ἐπιλάμποντος τοῦ ἡλίου, ἐξ ἴσου πανταχόθεν περιαυγάζει, ὥστε καὶ τοῖς ἐν βάθει φρεάτων τὸ ὕδωρ διὰ στενοῦ στομίου καταλάμπεσθαι. ὅθεν αὐτούς τινες καὶ ἀσκίους καλοῦσιν. Quæ verba ita imitatus est Ambros. Episc. Hexam. lib. IV. cap. V. *Sunt qui dicant, quod per duos totius anni dies sine umbra fuerint in partibus meridianis, eo quòd habentes super verticem suum Solem, undique per circuitum illuminentur, unde & ἄσκιοι dicuntur Græce. Plerique etiam ferunt sic e regione ex alto ferri Solem, ut per angusta puteorum aquam, quæ in profundo est, viderint refulgere.* Non omisit mirum hoc Heliodorus in Historia sua Æthiopica lib. IX. pag. 443. Ἐδείκνυσαν δὲ καὶ τοῖς τὰς ἀκριβείας γνώμονας ἀσκίους κατὰ μεσημβρίαν ὄντας, τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων κατὰ τροπὰς θερινὰς ἐν ταῖς περὶ Συήνην εἰς ἀκρίβειαν κατὰ κορυφὴν ἱσταμένων, καὶ τῷ πανταχόθεν περιφωτισμῷ τὴν παρεμπτῶσιν τῆς σκιᾶς ἀπελαυνόντων, ὡς καὶ τῶν φρεάτων τὸ κατὰ βάθος ὕδωρ καταυγάζεσθαι διὰ τὴν ὁμοίαν αἰτίαν. Et mox post: Συνέβαινε τὰ ἴσα καὶ κατὰ Μερόην τὴν Αἰθιοπικήν. Vid. Strab. lib. II. pag. 78. * lib 17. pag. 562. * Hero Alexand. περὶ ὀνομάτων ἀ[illegible], pag. 31.

Pag. 340. *Antinoon, quam Hadrianus in honorem Antinoi Ephebi condidit*] *Antinous* αἰὲ τῇ *Antinoopolis* tritum est: neque aliter ferè umquam appellatur. Hieronymus contra Jovianum Epist. 10. *Ut sciremus quales Deos semper Ægyptus recepisset, nuper ab Hadriani amasio urbs eorum Antinoeis appellata est.* Apud eumdem in Vitis Script. Eccles. Hegesippus: *Tumulos mortuis templaque fecerunt, sicut usque hodie videmus, è quibus est & Antinous servus Hadriani Cæsaris, cui & gymnicus agon exercetur apud Antinoum civitatem, quam ex ejus nomine condidit, & statuit prophetas in templo. Antinoum autem in deliciis habuisse Cæsar Hadrianus scribitur.* Sophron. γυμνικὸς ἀγὼν ἐν τῇ Ἀδριανῷ ἐπιτελεῖται, &c. * Antinous pro Deo cultus, Athanas. contra Gentes, pag. 8. Origenes contra Celsum lib. 3. p. 136. *

Pelusium est nobile, quod P. Achil. d. condidisse, lustrare.] Rectiùs, *dicitur condidisse, se lustrare.* Fabula ex Pausania, Apollodoro, aliisque mythistoricis nota est. Videndus quoque Suidas in Πηλούσιον.

Cassium, ubi Pompei sepulcrum est Magni] Strabo lib XVI. pag. 523. lib. XVII. pag. 548. Plinius lib. V. cap. 12. Solinus cap. 37.

Spartanus condidit Battus] Herodotus lib. IV. Strabo lib. XVII. Pausanias, Justinus, Solinus, alii.

Arsinoe, eademque Teuchira] Strabo lib. XVII. Stephanus de Urbib. in Ἀρσινόη.

Quas Hesperidas appellant] Ἑσπερίδας τῆς Λιβύης laudat Strabo lib. X.

Pag. 341. *Omnes ambitus lineales farina respersit*] Strabo lib. XVII. Plutarchus in Alexandro, Curtius lib. IV. Val. Maximus lib. I. cap. 4. Plin. lib. V. cap. 10.

Pagg. 341. 342. *Hoc litus ne fallacibus & insidiosis accessib. affligeret*] Iisdem pæne verbis Solinus: *Alexandria insidioso accessu aditur, fallacibus vadis.* Hegesippus lib. IV. cap. 27. *Portus urbis, ut plerique maritimorum locorum aditus, difficilis accessu.* Plin. lib. V. cap. 31.

Pag. 342. *Excogitavit in portu Cleopatra turrim*] Non Cleopatræ id opus alii volunt, sed Ptolemæi Sostrato architectone, qui & nomen suum permissu Regis structuræ inscripsit. ΣΩΣΤΡΑΤΟϹ ΚΝΙΔΙΟϹ ΔΕΞΙΦΑΝΟΥϹ, ΘΕΟΙϹ ϹΩϹΤΗΡϹΙΝ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΠΛΩΙΖΟΜΕΝΩΝ. Strabo lib. XVII. Plinius lib. 36. cap. 12. Lucianus in lib. de scrib. Histor. Cum Ammiano tamen Tzetzes facit, Chiliad. II. cap. 33. περὶ Κλεοπάτρας καὶ τοῦ Φάρου.

Αὕτη (*Cleopatra*) σὺν ἀρχιτέκτονι Κυπρίῳ Δεξιφάνει
Τὴν θάλασσαν χερσώσασα τὴν τῆς Ἀλεξανδρείας,
Ὅσον εἰς τετραστάδιον, εἴτε μικρῷ καὶ πλέον.
Τὸν πύργον ἐξειργάσατο τὸν μέγιστον τοῦ Φάρου.

Heptastadium] Strabo lib XVII. pag 545.

Insula Pharos ubi Protea cum Phocarum gregibus diversatum Homerus fabulatur] Homerus Odyss. Δ. Philostratus in Vita Apollonii.

Serapium] Strabo lib. XVII. Eunap. in Ædesio.

Pag. 343. *Septingenta voluminum millia*] Eumdem hunc numerum etiam Gellius ponit * Noctium Atticarum * lib. VI. cap. 17. At quadraginta tantùm millia Seneca, de Tranq. cap. 9. δέκα μυριάδας Cedren. pag. 136. Vid. Joseph. Antiquit. lib. XII. Euseb. de præparat. Evang. lib. VIII. cap. 2. Conflagrationem hujus bibliothecæ narrant Appianus & alii.

Canopus inde XII. disjungitur lap. quem, ut prisca memoria tradunt, Menelai gubernator sepultus ibi] Ms. *Canisius inde.* malè. Scylax in Periplo, pag 149. ἐπὶ τῷ στόματι τῷ Κανωπικῷ ἐπὶ νήσῳ ἐρήμῳ, ᾗ ὄνομα Κάνωπος, καὶ σημεῖα ἐστὶν ἐν αὐτῇ τοῦ Μενελάου τοῦ κυβερνήτου τοῦ ἀπὸ Τροίας, ᾧ ὄνομα Κάνωπος τὸ μνῆμα, &c. Vide * omnino Aristidis Oration. Ægyptiacam pag. 96 * & Strab. lib. XVII. pag. 551. Solin. cap. 34. Senec. Epist. 51.

Bruchion appellabatur, diuturnum præstantium hominum domicilium] Meminit hujus Bruchii D. Hieronym. in Vita S. Antonii: *Divertit ad quosdam fratres, notos sibi in Bruchio, haud procul ab Alexandria.* Et post pauca: *De Bruchio per inviam solitudinem intravit Oasin.* Epiphan. locum bibliothecâ insignem fuisse indicat, lib. de Ponderibus & mens. pag. 536.

Pag. 344. *Herodianus artium minutiss. sciscitator*] Vitam ejus Suidas narrat: ex operibus Phrynichus quædam excerpsit, quorum fragmenta penes me sunt.

Saccas Ammonius] Suidas ex Porphyrio in Σάκκας.

Didymus multiplicis scientiæ cœpti memorabilis] * Ic. *multiplicis scientiæ captu memorabilis*: ex Gruteri conjectura, * Ms. *capti memorabilis.* Divinent alii

Sillographos imitatus scriptores maledicos] Suid. Σίλλος ὁ μῶμος, ἢ ὁ μώμησις, ἢ ἡ κακολογία, ἢ ὁ χλευασμὸς, ἢ ὁ ἴσωτα χαίρων, σιλλογράφος. * Vid. Athenæum lib. 1. pag. 22. * Sillorum libros tres Timonem Scepticum scripsisse Diogen. Laërtius in ejus Vita ait * Ex quibus etiam versus quosdam in Platonem maledicentissimos adducit A. Gellius Noctium Attic. l. 3. c. 17. *

Pag 345. *Recalet apud quosdam adhuc licèt atros consideratio mundani motus*] Per *atros* quos intelligat, incertum est. Videtur tamen denotare Christianos, quorum vestitus talis, præcipue Monachorum, quos in Bruchio istis temporibus degisse paullo ante laudata Hieronymi verba probant: & de colore hoc atro quo utebantur, Eunapius in Ædes. * Verior tamen videtur lectio, si *ἀντ. τῦ atros, raros* legamus. Quosdam nempe, sed paucos reperiri, qui motuum cælestium studio capiantur. *

Medicinæ autem] Alexandrini Medici quanto in pretio istis temporibus fuerint, indicat Galenus in lib. de Anatom. & Julianus August. Epist. XLVI.

Mathemata hujusmodi ab Ægypto] Strabo lib. XVII. pag. 542. Suid. in Γεωμετρία.

Pag. 346. *Conditas scribis arcanis*] Ic. *scriptis arcan.*

Femur suum aureum apud Olympiam sæpe monstrabat] Iamblichus in Vita Pythag. pag. 131. * Apollonius in Historia Admiranda cap. 6 p. 105 Nicetas Choniat in Thesauro Orthod. lib 1 cap. 4. Origenes contra Celsum pag. 284. 288. Malchus de Vita Pythag. p. 18. vers. 7.

Cum aquila colloquens subinde] Iamblichus de Vita Pythagoræ pag. 67.

Putealem limum contrectans] Cùm multa apud veteres de Anaxagora scripta exstent, hujus tamen prædivinationis nusquam mentio facta. De Pherecyde sanè constat, eum tale aliquid prædixisse, non cùm limum tangeret, sed cùm putealem aquam biberet. Diogen. in Pherecyde. * Apollonius in Historia Admiranda pag. 104. cap. 5. Plin. lib. 2. c. 79. Cicero de Divinat. lib. 1. pag. 282. *An hoc ejusmodi est, quale Pherecydeum illud? qui cùm aquam vidisset (ic. bibisset) ex puteo haustam, terræ motum dixit futurum* *

Solon sententiis adjutus Ægypti Sacerd. latis justo moderamine Legib. Romano quoque Juri] Sanè verum hoc, in componendis Legibus suis multa imitamenta ex Solonis axonibus Romanos sumpsisse. Cicero de Legib. 2. *In XII. de minuendo sumtu lamentationeque funeris translata sunt de Solonis fere Legibus.* Ex iisdem etiam Syllam sumptuarias Leges reparasse Ammianus lib. XVI. scribit. Vid. Isidor. Origin. lib V. cap 1.

Pag. 347. *Superatis apud Actium bello navali Antonio & Cleopatra, provinciæ nomen accepit*] Strabo lib. XVII. Ἐκδέχεται μὲν ἔτι, φασὶν, μὲν τελῶνα ἀξιόλογος, τὸ σύνταγμα τῶν ἀνδρῶν διακειμένων τῶν πιστευομένων ἐπαρχίας ἀεί.

Aridam Libyam supremo Apionis Regis consecuti sumus arbitrio] Rufus Festus in Breviario: *Cyrenas cum ceteris civitatibus Libyæ Pentapolis Ptolemæi antiquioris liberalitate suscepimus. Libyam supremo Apionis Regis arbitrio sumus adsecuti.* Liv. lib. LXX. Appianus de Bello civil. lib. II. Eutropius lib. VI.

OBSERVATIONES IN AMMIANI MARCELLINI LIBRUM XXIII.

Pag. 349.

OST *Diocletianum & Aristobulum*] Recte: uti in Fastis Siculis: Διοκλητιανοῦ Αὐγ. τὸ β. καὶ Ἀριστοβούλου. Fasti Capitolini: *Imp. Cæs. C. Aurelius Diocletianus Aug. II. ..... Aristobulus.* Insignis autem nec ferendus error Cassiodori, qui hosce Consules Probo imperante facit.

Pag. 350. *Apud Hierosolymam templum — instaurare sumtibus cogitabat immodicis*] Rufinus Histor. Eccles. lib. 1. cap. 37. Socrates lib. III. cap. 17. Theodoretus lib III. cap. 17. Sozomenus lib. V. cap. 21. Cassiodorus Histor. Tripart. lib. VI. cap. 43. Nicephorus Calist. lib. 10. cap 32 Gregorius Nazianz. in Julian. Orat. 2. Joh. Chrysost. de laudibus Babylæ Martyr. & contra Judæos * 3. pag. 491. *

Pag. 351 *Irruentibus armis externis lex una sit & perpetua, &c.* Livius lib. XLIII. *Jure gentium hoc evenit, ut arma armis propulsentur.* Ulpianus L. 1 §. 27. ff de vi & vi armat. *Vim vi repellere licere Cassius scribit, idque jus naturâ comparatur: apparet autem, inquit, ex eo, arma armis repellere licere.* L. 3. §. 9. ff. eod. L. 1. C. unde vi. L. 3. C. ad Leg. Corn de Sicar. * L. 4. in princ. ad L.

Aquil. L. ut vim. ff de just. & jure. Cicero lib. I. Offic. *Est hac non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, ut si vita nostra in aliquas insidias, in vim, in tela aut latronum, aut inimicorum incidisset, omnis honesta ratio esset expediendæ salutis.* Idem in Orat. pro Milone. *

Nihil renitente vi moris] Mſ. *nihil remittente vim oris.* ie. *nihil remittente vi mortis.* Metus enim mortis nihil remittit, ſed contra vim inferentem omni ratione nos defendere cogit.

Pag. 353. *Batnas municipium Osdroëna*] Zosimus lib. III. Βάτνας τῆς Ὀσδροηνῆς πολίχνιον ἧκε. Julianus Epist. 28. ad Libanium: Βάτνας, βάρβαρον ὄνομα τοῦτο, Τυρίαν ἔχει ἑλληνικόν: & quæ sequuntur, situm hujus municipii ostendentia.

Pag. 354. *Carras antiquum oppidum Crassor. & Romani exercitus ærumnis insigne*] Undecim puta Legionum strage, & ipsius Crassi interitu insigne. Florus lib. III. cap. II. Plutarchus in Crasso, Appianus in Parth. Dio lib. 40. Strabo lib. 16. Ovidius Fastor. lib. VI. Eutropius lib. VI. Orosius lib. VI. cap. XIII.

Luna, qua religiosè per eos colitur tractus] Herodianus lib. IV. Spartianus in Caracalla.

Visorum interpretes] Lib. XIV. *Visa nocturna.* Glossar. *Visum*, ὅραμα, ἐνύπνιον. Priscianus lib. XI. *Visum*, τὸ ὁραθὲν, καὶ τὸ ὅραμα. * Arnob. lib. 2. pag. 27. *Quibus modis insomnia fiant, quibus visa.* *

Pag. 355. *Equus Babylonius nomine*] Non novum, equis quoque nomina indi solere. Apud Dionem *Incitatus* & *Pertinax* equi laudantur: apud Capitolin. in Vero *Volucer.* * Apud Pausan. lib. 6. pag. 160. Phœnix, Corax, Cnacias, Samus. Apud Tzetzen in Lycophr. pag. 33. Psylla, Arpinna, Xanthus & Balias 39. Melissio equus apud Senec. Controv. pag. 50. num. 32. Vid. Camerar. de Nominib. equestrib. pag. 104. Vid. Augustin. de Civit. Dei lib. 2. cap. 4. * Et alia multa equorum nomina Romæ in tabula marmorea leguntur.

Auro lapillisque ornamenta distincta] Bene de his ornamentis Joh. Chrysost. Orat. de se ipsum lædente pag. 9. Τί γὰρ εἰ τὸν ἵππον ἴδοις ὁρῶν· ὁρᾷ δὲ χρυσοῦν ἔχειν χαλινὸν, καὶ τελαμῶνας τοιούτους, καὶ στιλβοντας ... ἐκ σηρικῶν συγκειμένους, καὶ τάπητας ποικίλους καὶ χρυσοπάστους καὶ φάλαρα λιθοκόλλητα, καὶ πλοκάμους χρυσοῖς χορδαῖς συμπεπλεγμένους, ... καὶ πολλὴν, &c. Imperatorios vero equos hæc magnificentia propriè decebat. * Itaque privatis jure interdicta Constitutione Leonis Imp. L. unic. C. Nulli licere in frenis, &c.

Ad diem VI. Kal. quo Romæ matri Deorum pompa celebrantur] Notat eumdem hunc diem Vib. Sequester, in lib. de Flumin. pag. 329. *Almon Romæ, ubi mater Deûm VI. Kal. April. lavatur.* Kalendarium vet. rusticum, quod in Bibliotheca Farnesia adservatur: *Mense Martio.* LIBERAL. QUINQUATRIA LAVATIO.

Carpentum quo vehitur simulacrum] Ambrosius Episc. lib. III. Epist. 48. *Currus suos simulato Almonis in flumine lavat Cybele.* Sed quo ritu currus hic ad flumen deductus sit, Prudentius V. Cl. in parte indicat, cujus hi versus sunt, Hymno x. περὶ στεφάνων:

Quid esse vobis æstimem projectius?
Nudare plantas ante carpentum scio
Proceres togatos, matris Idææ sacris.
Lapis nigellus evehendus essedo
Muliebris oris, clausus argento sedet:
Quem dum ad lavacrum præeundo ducitis,
Pedes remotis atterentes calceis,
Almonis usque pervenitis rivulum.

* Tertull. de Baptismo cap. 5. *Ipsos etiam Deos suos lavationibus efferunt.* Lucan. lib. I. vers. 600.

Et lotam parvo revocant Almone Cybellen. *

Pag. 358. *Helepolim Græci cognominant, cujus opera diuturna Demetrius*] Mſ. Fl. *Græci cognominamus*, quod placet: ut inf. *transire* διαβαίνειν *dicimus Græci.* Et sic originem suam Ammian. ostendit, quam iterum apertius fatetur in fine lib. XXXI. Ceterum de Demetrio Athenæus Deipnosoph. lib. V. pag. 206. lib. X. pag. 415. Vitruvius lib. X. cap. XXII. Plinius lib. VII. cap. 38. Leo Imp. in Tacticis, Suid. in ἑλέπολις.

Qualia nobis pictores ostendunt fulmina] Festus Pomp. *Trisulcum fulmen fuit ab antiquis dictum, quia id aut incendit, aut afflat, aut terebrat.* Ejus figura in nummis & monumentis antiquis apparet.

Cercusium, principio mensis Aprilis ingressus est munimentum] Zosimus lib. III. Κιρκήσιον vocat: Φρούριον δὲ τοῦτο κεκλημένον ἐστί τε τῷ Ἀβώρᾳ ποταμῷ καὶ αὐτῷ τῷ Εὐφράτῃ, ταῖς δὲ Ἀσσυρίοις ἐσχατιαῖς συνεχόμενον. Eutropius lib. IX. *Circesso, quod castrum nunc Romanorum est.* Pæanius vertit Κιρκήσιον. Vid. Procop. περὶ κτισμάτ. pag. 16. & de Bello Persico lib. II.

Pag. 360. *Nulla vis humana vel virtus meruisse umquam potest*] Præclarè Q. Curtius lib. V. *Eludant licet, quibus forte & temere humana negotia volvi agique persuasum est: equidem æterna constitutione crediderim, nexuque causarum latentium & multo ante destinatarum, suum quemque ordinem immutabili lege percurrere.* Aurel. Victor. in Caro: *Arduum fatalia devertere: eoque futuri notio superflua.* * Arnob. lib. 7. *Casibus nullus est in his locus, sed ineluctabili omnia necessitate confiunt atque agit se ordo præscriptus, aut quod semel decretum est, perficit.* Apul. Milef. I. *Nihil impossibile arbitror: sed utcumque fata decreverunt, ita cuncta mortalibus provenire.* *

Pag. 361. *Gordiani Imp. longe conspicuum vidimus tumulum*] Festus Rufus: *Milites ei* (Gordiano) *tumulum vicensimo milliario à Circesso castro, quod & nunc exstat, ædificarunt.* Ejus tumuli titulum Græcis, Latinis, Persicis, Judaicis, & Ægyptiacis litteris perscriptum fuisse testatur Capitolinus in Gordian. *Sepulcrum* GORDIANI *locum vocari ait Victor.* Vid. Zosim. lib III. pag. 716.

Nam & oracula dubia legimus, &c.] Theodoretus Episcopus contra Gentes Orat. de Oraculis. Eusebius de Præparat. Evang. lib. V. cap. 10. Herodotus lib. 7. Suidas in [illegible], & Λοξ[illegible]. Cicero de Divinat. lib II. Aurel. Victor. de Vir. illustr. in Pyrrho, Johannes Sarisberient. lib. II. cap. 27.

Prolatis libris Ritualibus] Mentio horum librorum apud Ciceronem de Divinat. Censorinum de die Natal. Fest. Pompeium in voce RITUALES.

Id pertendebant] ie. *prætendebant.*

Leo & aper ingens trucidati sunt] Similiter aprum à triginta militibus confectum Imp. Severo, cùm Nisibin tenderet, oblatum, Xiphilinus scribit.

Pag. 362. *Fulmen consiliarium esse*] De fulgurum observationibus multa Cicero II. de Divinat. * Seneca Natural. Quæst. cap. 39. lib. 2. * Plinius Histor. Natur. lib. II. & passim, Festus, Servius, Lactantius. * Senecæ locum Servius exscripsit: eum, quia huc maximè pertinet, adtexam ex Æneid. lib 8. *Tria genera fulguris esse dicantur, unum Consiliarium, ubi quid cogitantibus nobis accidit, quod vetat aut hortatur; alterum Auctoritatis, quod evenit re gesta, quod probet: tertium Statum est, ubi nec novi quidquam gessimus, nec cogitamus, sed quietis nostris rebus fruimur.*

Hoc modo contacta loca nec intueri, nec calcari debere] * Artemidorus de Somniis lib. 2. cap. 8. Ὁ κεραυνὸς τὰ μὲν ἄσημα τῶν χωρίων ἐπίσημα ποιεῖ, διὰ τοὺς ἐνιδρυομένους βωμοὺς, καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς γινομένας θυσίας· τὰ δὲ πολυτελῆ χωρία ἔρημα καὶ ἄβατα ποιεῖ· οὐδεὶς γὰρ ἐν αὐτοῖς ἐνδιατρίβειν ἐθέλει. Scholiastes Persii ad Satyr. 2. *Bidental, locus sacro per-*

cussus fulmine; qui bidente ab Haruspicibus consecratur, quem calcare nefas est. Placid. Lactantius in Stat. lib. IX. * p. 355. ad illum versum, *Qua tremor illicita.* *

Fulgurales pronuntiant libri] Cicero de Divin. lib. I. *Etruscorum declarant, & haruspicini, & fulgurales, & rituales libri, nostri etiam augurales.* Bygois nympha artem scripserat fulguralem, ut Servius notat Æneid. VI. pag. 402.

Pag. 363. * *Aggere glebali adsistens*] Historiæ Augustæ Scriptores *aggerem cespiticium* appellant. *

Massagetas quos Alanos nunc appellamus] Xiphilinus in Hadrian. pag. 358. ἐπεὶ ἐκ Ἀλανῶν (εἰσὶ δὲ Μασσαγέται) ἐκινήθη ὑπὸ Φαρασμάνου. Procopius eos Hunnos appellat, Vandalicor. lib. I. pag. 106. Αἰχὸν δὲ ἦν Μασσαγέτης γένος, οὓς νῦν Οὔννους καλοῦσι. Confunduntur sic nempe nomina ob vicinitatem, & iidem modò Hunni, modò vocantur Alani.

Ventidium novimus Antonii legatum] Plutarchus in Vita Antonii, Appianus in Parthicis pag. 156. Val. Maximus lib. VI. cap. 9. Dio, & alii.

Nec erravere diu manes ejus inulti] Capitolinus in Gordian. *Quod de Cæsare memoriæ traditum est, hoc etiam de Gordiano Cordus evenisse perscribit. Nam omnes quicumque illum gladio appetiverunt, (qui novem fuisse dicuntur) postea interemptio Philippi, sua manu, suisque gladiis, & iisdem quibus illum percusserant, interisse dicuntur.*

Pag. 364. *Quisque agmini cohærens incedat -- signa propria sequuti.*] Militaris hæc tota dictio est, & qua in allocutionibus Impp. & exercitus duces utebantur: sive in campo armatos exercerent, sive serio Marte pugna cum hostibus pugnanda esset. Urbicus in Tacticis, quæ Mss. in Biblioth. Magni Ducis Etruriæ exstant: Παραγγέλμα ὁ μανδάτα. ϹΙΛΕΝΤΙΟ ΜΑΝΔΑΤΑ ΚΟΜΠΛΕΤΕ. ΝΟΝ ΒΟϹ ΤΟΥΡΒΑΤΙϹ. ΟΡΔΙΝΕΜ ϹΕΡΒΑΤΕ. ΒΑΝΔΑ ϹΕΚΥΙΤΕ. ΝΕΜΟ ΔΕΜΙΤΤΑΤ ΒΑΝΔΟΥΜ. ΕΤ ΙΝΙΜΙΚΟϹ ϹΕΚΕ. Καὶ κινεῖ παρίας ἢ ἰσάχας, ἵνα μὴ ἡ ψιθυρισμὸς γίνηται παρὰ τινός. Iterum cap. XXI. Παράγγελμα ὁ Μανδάτα. Τὰ παραγγελλόμενα φυλάξατε, μὴ ἀτακτήσητε τὴν παράταξιν. Τὸ δὲ βανδὸν ἀτενῶς βλέπετε, ἢ μηδεὶς ἐκ ὑμῶν καταλείψῃ αὐτό, ἀλλ' ἴσως τοὺς ἐχθροὺς ἢ ἁρμοδίως καταδιώκετε.

Pag. 365. *Apud Babylona Magnum fata rapuissent Alexand.*] Q. Curtius lib. X. Justinus lib. XI. Plutarchus in Alexandro.

Paulatim in melius mutato proposito] Magnorum virorum, qui ex perdita nequitia pedetentim in melius emendati, præstantissimarum postea virtutum specimina dedere, apud Val. Maximum exempla exstant lib. IX. cap. 6. De hoc verò Arsace plura Justinus lib. XLI.

Pag. 366. *Utque Imperatorib. nostris Augusta nuncupatio amabilis est & optata, ita Regibus Parthicis, &c.*] Justinus lib. XLI. *Tertius Parthis Rex Priapatius fuit, sed & ipse Arsacius dictus: nam, sicut suprà dictum est, omnes Reges suos hoc nomine, sicut Romani Cæsares Augustosque cognominavere.* Dio lib. XL. ἐκεῖνοί τε καὶ οἱ ἔπειτα βασιλεύσαντες αὐτῶν (de Arsace sermo fuit) Ἀρσακίδαι ἐπωνομάσθησαν. Strabo lib. XV. Procopius Persicor. lib. II. Suidas in Ἀρσάκης, Isidorus Origin. lib. IX. cap. 3. Servius Æneid. lib. VI. & XII.

Pag. 367. *Tamyris Regina*] Al. *Tomyris*: neque secius Herodotus lib. I. Orosius lib. II. cap. 7. Plures tamen ita vocant, ut ex Mss. edidimus. Vid. Justin. lib. I. Jul. Front. Strateg. lib. II. cap. 5. Val. Max. lib. IX. cap. 10.

Pag. 368. *Spatio detornato*] Id est, rotundo spatio, ut lib. 31. *Ad speciem rotunditatis detornata.* Gellius lib. IX. cap. 8. *Sententiam detornatam inclusamque verbis his paucissimis.* * Cicero de Universo p. 442. *Ita tornavit, ut nihil effici possit rotundius.* *

Arimaspis hominibus luscis] Solinus: *Arimaspi circa Gesclithron positi, unocula gens est.*

Pag. 369. *Prope lacum nomine Sosingitem*] Strabo *Thonitin* vocat lib. XVI. ἐμβάλλει δ' ὁ Τίγρις τὴν Θωνῖτιν καλουμένην λίμνην κατὰ πλάτος μέσην. περαιωθεὶς δ' ἐπὶ θάτερον χεῖλος, κατὰ γῆς δύεται μετὰ πολλοῦ ψόφου ἢ ἀναφυσημάτων. ἐπὶ πολὺ δ' ἐνεχθεὶς ἀφανὴς, ἀνίσχει πάλιν οὐ πολὺ ἄπωθεν τῆς Γορδυαίας.

Hic & naphtha gignitur] De naphtha iterum Ammianus hoc ipso libro; eamque ita gentili, id est barbaro vocabulo dici monet: unde & Turcis & Arabibus in hunc usque diem *Nepht* appellatur. Jocularis ergo Ambrosii Episcopi, & Magni Grammat. error, qui παρὰ τὸ συνάπτειν vocari putant. Ambrosii verba hæc sunt, in lib. de Noa cap. 6. *Est enim bitumen vehementis ad constringendum naturæ. Unde Græce dicitur νάφθα παρὰ τὸ συνάπτειν, quod disjuncta connectat, nexuque constringat indissolubili, ita ut naturali unitate sibi credas convenire.* Videndus Plinius lib. II. cap. 105. Tacitus Histor. lib. V. Sotion περὶ ποταμῶν. * Cyprianus in carmine de Sodoma p. 452. * Plutarchus in Alexandro, G. Codinus in Descriptione C.P. Xiphilinus lib. XXXV. Hesychius & Suidas in Νάφθα; ex recentioribus verò P. Bellonius Rerum antiquar. lib. III.

Pag. 370. *In his plagis hiatus quoque conspicitur terræ, &c.*] Georg. Codinus: Εἰσὶν δὲ ἐπὶ τῇ Ἀρμενίᾳ στόμια, ἐκ ὧν ἀτμὸς πνιγώδης ἀναδίδοται, ὡς ἐπέχειν ζῷον ἅπαν ἢ πετεινὸν ἀποθνήσκειν, εἰπερ τύχοι ὀσφρανθῆναι. quæ ipsissima verba apud Suidam exstant in Ἀδιαβηνή. * Lucret. lib. VI.

> *In Syria quoque fertur item locus esse videri,*
> *Quadrupedes quoque quò simul ac vestigia primum*
> *Intulerint, graviter cogat concidere ipsa:*
> *Manibus ut si sint divis mactata repente.**

Quidquid prope venerat, corrumpebat, absque spadonibus solis] Photius in Biblioth. ex Isidori Philos. Vita. Ὅτι ἐν Ἱεραπόλει τῆς Φρυγίας ἱερὸν ἦν Ἀπόλλωνος, ὑπὸ δὲ τὸν ναὸν καταβάσιον ὑπέκειτο θανασίμους παρέχον ἀναπνοάς. τοῦτο ἐς ἀρχῆς ἀδεὲς οὐδὲ ἐπὶ πολὺ δυνάμενον ... ἀλλ' ὅσα κατ' αὐτὸ γίνεται, ἀπόλλυται. οἷς δὲ τετελεσμένοις, φησί, δυνατὸς ἦν κατιέναι ἢ εἰς αὐτὸν τὸν μυχὸν ἀβλαβῶς ἀφίγμαι. Vid. Strabon. lib. XIII. Plin. lib. II. cap. 93. * Apuleium de Mundo pag. 22. * Xiphilin. in Trajano, Codin. in urb. CP. Descript.

Pagg. 370. 371. *Adiavenam cognominatam, ut à flumine.*] Codinus & Suidas: Ἀδιαβηνὴ δὲ Ἀδιαβηνή, διὰ τὸ εἶναι πλείους ποταμοὺς ἐν αὐτῇ, ἢ δυσχερεστέραν ποιεῖν τὴν διάβασιν.

Arbela & Gaugamela, ubi Darium Alexand.] Strabo lib. XVI. ἐν δὲ τῇ Ἀτυρίᾳ ἐστὶ Γαυγάμηλα κώμη, ἐν ᾗ συνέβη νικηθῆναι ἢ ἀποβαλεῖν τὴν ἀρχὴν Δαρεῖον. At verò apud Arbela vicum Darium victum Arrianus lib. III. Curtius lib. V. scribunt.

Babylon, cujus mœnia bitumine Semiramis struxit] Strabo lib. XVI. Justinus lib. I. Curtius lib. V. Orosius lib. II. cap. 7. Solin. cap. 60. Stephanus in Βαβυλών.

Seleucia ambitiosum opus Nicanoris Seleuci] * Vide quæ sup. lib. XIV. notata.*

Per duces Veri Cæs. ut antè retulimus, expulsata] Novè dictum, *expulsata*, ἀντὶ τοῦ *expugnata*: ut Capitolin. in Vero: *Non L. Veri vitio, sed Cassii -- contra fidem Seleucia, quæ ut amicos milites nostros receperat, expugnata est.* Orosius lib. VII. cap. XV. *Antoninus per strenuissimos duces magnis rebus gestis, Seleuciam Assyriæ urbem super Hydaspen fluvium sitam, cum quadringentis millibus hominum cepit, & cum fratre de victoria Parthica triumphavit.* Vide Dion. Euseb. Eutrop.

Pag. 372. *Fertur autem quòd post direptum*] Capitolinus in Vero: *Nata fertur pestilentia in Babylonia: ubi de templo. Apollinis ex arcula aurea, in*

quam miles fortè inciderat, spiritus pestilens evasit, atque inde Parthos orbemque complesse. Orosius lib. VII. cap. 15.

Chaldæorum est regio altrix Philosophiæ] De Chaldæis Philosophis, eorumque secta, multa Strabo lib. XVI.

Susa sæpe domicilium Regum] Strabo lib. XV. Curtius lib. V. Eustathius in Dionys. pag. 132. Stephanus in Σοῦσα.

Pag. 373. *Fetus equarum nobilium -- quos Nisæos appellant*] Herodotus lib. VII. Lucian. in lib. de Histor. scrib. Synesius Epist. 40.* Themistius Orat. 5. p. 72. & Orat. 2. Heliodor. Æthiop. lib. 9. pag. 437. * Eustathius in Dionys. Alexand. Suidas in Νισαῖοι.

Pag. 374. *Auctor amplissimus Plato Machagistiam*] Non reperitur, quantum memini, hoc verbi in Platone: videtur tamen innuere locum ex Alcibiade.

Divinorum incorruptissimum cultum] Plato Θεῶν θεραπείαν vocat in Alcibiade, & ex eo Apuleius in Apolog. Inde Apollon. Tyan. in Epist. Μάγος ὁ θεραπευτὴς τῶν θεῶν. Porphyrius de Abstinentia animal. pag. 57. Παρά γε μὴν τοῖς Πέρσαις οἱ περὶ τὸ θεῖον σοφοὶ, καὶ τούτου θεράποντες Μάγοι μὲν προσαγορεύονται. τοῦτο γὰρ δηλοῖ κατὰ τὴν ἐπιχώριον διάλεκτον ὁ Μάγος.

Multa ex Chaldæorum arcanis Bactrianus addidit Zoroastres, deinde Hystaspes] Accuratè totam hanc rem narrat Agathias Hist. lib. II. Πέρσαις δὲ νῦν, τὰ μὲν πρότερα ἔθη σχεδόν τι ἅπαντα παρεῖται ἀμέλει καὶ ἀνατετραπται, ἀλλοκότοις δέ τισι καὶ νόθοις ἐπιτηδεύμασι χρῶνται νῦν, ἐκ τῶν Ζωροάστρου τοῦ Ὀρμάσδεω διδαγμάτων κατηλλαγέντες. Οὗτος δὲ ὁ Ζωροάδης, ἤτοι Ζαράδης (διττὴ γὰρ ἐπ' αὐτῷ ἡ ἐπωνυμία) ὁπηνίκα μὲν ἤκμασε τὴν ἀρχὴν, καὶ τοὺς νόμους ἔθετο, οὐκ ἔνεστι σαφῶς διαγνῶναι. Πέρσαι δὲ αὐτὸν οἱ νῦν ἐπὶ Ὑστάσπου, οὕτω δή τι ἁπλῶς φασὶ γεγονέναι, ὡς λίαν ἀμφιγνοεῖσθαι καὶ οὐκ εἶναι μαθεῖν, πότερον Δαρείου πατὴρ, εἴτε καὶ ἄλλος οὗτος ἐτύγχανεν Ὑστάσπης, ἐφ' ὅτου δ' οὖν καὶ ἤνθησε χρόνου, ὑφηγητὴς αὐτοῖς ἐκεῖνος, καὶ καθηγεμὼν τῆς μαγικῆς γέγονεν ἀγιστείας, καὶ αὐτὸς δὴ τὰς προτέρας ἱερουργίας ἀμείψας, παμμιγεῖς τινας καὶ ποικίλας ἀνέταξε δόξας.

Feruntque, si justum est credi, etiam ignem cælitus lapsum] Vid. amplis. viri Barnabæ Brissonii Comment. de Reg. Persar. lib. II.

Pag. 375. *Eratque piaculum aras adire vel hostiam, &c.*] Herodotus lib. I. ἄνευ γὰρ δὴ Μάγου, οὔ σφι νόμος ἐστὶ θυσίας ποιέεσθαι. Vid. Brisson. de Regn. Persar. lib. II.

Ex hoc Magorum semine septem post mortem Cambys.] Totidem Magos nominat etiam Val. Maximus lib. IX. cap. 2. Verior tamen opinio, duos tantùm fuisse: sed qui in necem eorum conjuraverant, Persas septem. Herodotus lib. III. Justinus lib. I. Curtius lib. IV. Florus lib. III. cap. 5.

Oleum conficitur Medicum] Μηδικὸν ἔλαιον. Procopius Gothicor. lib. IV. Ἀσφάλτου θεῖόν τε καὶ ἀσφάλτου ἐμπλησάμενοι, καὶ φαρμάκου, ὅπερ Μῆδοι μὲν νάφθαν καλοῦσιν, Ἕλληνες δὲ Μηδείας ἔλαιον.

Cambyses & Cyrus, cui magno & spatioso] Vid. Strabo lib. XI. Pompon. Mela lib. III. cap. V.

Pag. 376. *Feri sunt illic habitatores pagorum*] De Getis similia Pomp. Mela lib. II. cap. 2. *Feri sunt & ad mortem paratissimi, Getæ utique.*

Pag. 377. *Geapolim*] Ms. *Hierapolim*. Sed apud Ptolemæum in Descriptione Arabiæ Felicis recensentur Γαιάπολις, Νασκος μητρόπολις, Βαραβα μητρόπολις. Μαιφα μητρόπολις.

Taphron] Ms. *Taphra*. Stephanus *Tarphara* videtur nominare: Τάρφαρα, ἢ Διπάρας, πόλις τῆς εὐδαίμονος Ἀραβίας.

Fructuariis arboreisque fetibus culta] Sic iterum paullo pòst, *arborum fetus*. L. I. Cod. Theod. De censitoribus: *Feracium ramorum fetus hebetaverit.* * L. C. Theod. de fetus. Plin. lib. 4. cap. 12. *Fetus arborum de corpore.* Ovid. Met. lib. 10. fab. 14.

—— De tribus unum
Fetibus arboreis proles Neptunia misit.

In Catalect. pag. 176. *Vuas nitentes atque fetus arboris.* Novatianus de cibis Judaïcis: *Cibus primus hominibus solus arborum fuit fetus & fructus.* Cyprian. ad Demetrianum: *Arbores fetibus autumno fecundæ sunt.* Columell. de Re Rustica 9. c. 1. *Terrenis fetibus & arboreis abundant.* Virgil. Bucol. * Cassiodorus Var. lib. I. Epist. 12. -- *Fetus arborei pullularunt.* Lib. I. Epist. 35. *Abortivos messium fetus non tam edidit, quàm imperfecta ubertate projecit.* Eodem modo de mori arboris fructu Ovidius Metamorph. lib. IV. fab. 2.

——Pullosque & luctibus aptos
Semper habet fetus.

Ortopana] Ms. *Portosphana*. ἴσ. *Portopana*. Ptolemæus pag. 150. πόλεις δὲ εἰσιν ἐν τῇ Περσίδι, καὶ κῶμαι μεσόγειοι, αἵδε -- Ἄξιμα, Περτόπανα, Περσέπολις.

Pag. 378. *Vt Homerus*] Statim initio Iliad. Γ.

Cameli à Mithridate exinde perducti, & primitus in obsidione Cyzicena Rom. visi] Camelos ante Mithridatem debellatum Romæ non visos etiam C. Sallustii fuit opinio: quam tamen Plutarchus reprehendit in Vita Luculli: Σαλουστίου δὲ θαυμάζω τότε πρῶτον ὦφθαι Ῥωμαίοις καμήλους λέγοντος, εἰ μήτε πρότερον τοὺς μετὰ Σκιπίωνος νικήσαντας Ἀντίοχον ᾤετο, μήτε τοὺς ἔναγχος πρὸς Ὀρχομενῷ καὶ περὶ Χαιρώνειαν Ἀρχελάῳ μεμαχημένους, ἐγνωκέναι καμήλους.

Pag. 379. *Araxates & Dymus*] Ptolemæus *Dymum* vocat. Οἰκμάζεται ὁ μὲν ἕτερος αὐτῶν Δύμος. Et pòst: ὁ δὲ ἕτερος Βασκάτις.

Tribatra & Drepsa] Ms. *Crescata & Areta ipsa metrop.* ἴσ. *Crescata & Drepsa*. Ptolem. Κυρεσχατα. Verius tamen puto, *Trybactra & Drepsa*. Ptolemæus pag. 160. Τρύβακτρα, Ἀλεξάνδρεια, Ὠξιανὴ Ιοβοκομιρδαια, Δρέψα μητρόπολις, Ἀλεξάνδρεια ἐσχάτη.

Pag. 380. *Vt Jaxartæ sunt*] Ptolem. Ἰαξάρται μέγα ἔθνος, παρὰ τὸν ὁμώνυμον ποταμὸν, μέχρι τῆς πρὸς τοῖς ταπύροις ὄρεσιν ἐπιστροφῆς. Vid. Strab. Plin. Avien.

Homerus in hoc versu] Homerus Iliad Γ. quo versu etiam Strabo utitur, de iisdem populis agens lib. VII.

Pag. 381. *Cumque ad coëmenda fila, vel quædam alia*] Solinus cap. 53. *Seres ipsi quidem mites, & inter se quietissimi: aliàs verò reliquorum mortalium cœtus refugiunt, adeo ut ceterarum gentium commercia abnuant. Primum eorum fluvium mercatores ipsi transeunt: in cujus ripis, nullo inter partes linguæ commercio, sed depositarum rerum pretia æstimantes sua tradunt, nostra non emunt.*

Bitaxa, Orbitana] Ms. *Bitaxas Armatina*. Videtur legendum, *Bitaxa, Sarmagana*. Sic Ptolemæus in Ariæ Descriptione: Βιτάξα, Σαρμάγανα. Adduntùrque mox pòst reliquæ civitates, Ἀλεξάνδρεια ἐν Ἀρίοις, Σωτειρα, Νισιβις.

Pag. 382. *Prolphthasia & Ariaspe*] Ita ad fidem Ms. editum. Vulg. *Prophthasia, & Ariasp.* Ptolem. Πόλεις δὲ καὶ κῶμαι φέρονται Δραγγιανῆς αἵδε, Προφθασία..... Ἀριάσπη.

Pag. 383. *Thucydides est auctor*] Thucyd. lib. I.

Puerilium stuprorum expertes] Herodotus de Persis lib. I. ἀπ' Ἑλλήνων μαθόντες παισὶ μίσγονται.

Potandi aviditatem vitantes] Mirum hoc de Persis, si verum est Ammiani ævo ita moratos fuisse: quippe cum ex Xenophonte, Herodoto, Athenæo, aliisque constet, adeo ebrietati eos olim deditos, ut sæpe neque pes, neque caput suum officium fecerint.

Venter unicuique velut solarium] Feritatem hoc populi & barbaros mores notat: *Belluarum quippe ritus est, ex ventris esurie horas sentire, & non habere certum, quod constat humanis usibus attributum.* Cassiodorus lib. II. Variar. 46. Respexit au-

tem Ammianus ad Plauti versus in Bœotia. * Apud A. Gellium lib. 3. cap. 3.

Me puero venter erat solarium
Multo omnium istorum optimum & verissimum.
Vbi iste monebat esse, nisi cùm nihil erat:
Nunc etiam quod est, non est, nisi Soli lubet.

Nec quisquam post satietatem] Procopius Persicor. lib. II. Μισητότατοι εἰσὶν ἄλλοις πρὸς οἱ Πέρσαι εἰσὶ, καὶ ἐς τὴν δίαιταν [illegible] ἄγαν ζυλαροί.

Pag. 384. *Cutes vivis hominibus detrahunt*] Tzetzes Histor. Chil. 1. cap. 2. de Petesaci supplicio, cui Amytis filia Astyagis τὸ [illegible], ἐκδείραντα ζῶντα, αὐτὸν ἀνεσκολόπισε σταυρῷ. Vid. Brissonii V. C. de Reg. Pers. lib. VI.

Leges -- lata contra ingratos] Tzetzes Histor. Chil. 3. cap. 98.

Νόμος καινός τις Περσικός ἦν, κατ' ἀχαρίστων
Τοὺς δυσμενεῖς [illegible] χάριν ἀποδιδόναι,
Καὶ μὴ διδόντας [illegible], καὶ κολάζειν.
Τοὺς ἀχαρίστους [illegible] καὶ γὰρ [illegible] τὴν πατρίδα,
Καὶ πρὸς γονεῖς, καὶ πρὸς Θεὸν, ἀσεβεστάτους εἶναι.

Ob noxam unius omnis propinquitas perit] Exempla duri hujus moris apud Herodotum lib. III. Esther cap. 8. Neque mitior lex Macedonum, *quâ cautum erat, ut propinqui eorum, qui Regi insidiati essent, cum ipsis necarentur.* Curtius lib. VI. At in Romano Imperio ultra auctores suos delicta non plectebantur. Dionysius Halicarn. id notat in conjuratione Marsici & civilis belli, lib. VIII. τὸ ἔθος τῶν Ῥωμαίων [illegible], ἀφεῖσθαι τῆς τιμωρίας ἀναιτίους τοὺς παῖδας, ὧν ἂν οἱ πατέρες ἀδικήσωσιν, &c. Idque verum quàm diu respublica libera, nisi quòd M. Ciceronis sententiâ etiam ad Lepidi liberos bonis publicatis parentis calamitas pervenit, ut ipse Tullius ad Brutum scribens ait Epist. XI. & XIV. *Videtur illud esse crudele, quòd ad liberos, qui nihil meruerunt, pœna perveniret: sed id & antiquum est, & omnium civitatum, siquidem & Themistoclis liberi eguerunt.* At postquam in unius potestatem dominatio recidisset, etiam in perduellionum, aut adfectatæ tyrannidis convictorum pignora sævitum: ut sub Tiberio Sejani; sub Severo Plautiani, Albini, Nigri, sub Theodosio, Maximi nefandissimi tyrannorum pignora, ob parentum peccata misere periere. * Etiam pridem Mediolanensium lege in crimine læsæ majestatis corporaliter puniebantur collaterales, quantumvis innocentes: sed Karolus V. Imp. novellis suis Constitutionibus Dominii Mediolanensis, & hanc legem & alia decreta tyrannica sancivit esse antiquata & correcta. * Quò etiam pertinent, quæ de Maratocuprenorum liberis Ammian. lib. 28. scribit. Itaque Arcad. & Honor. Impp. Constitutione, pœna quoque in partem ad filios extenditur, quorum parentes læsæ majestatis reatum incurrerunt. L. 5. C. ad L. Jul. Majest.

Pag. 385. *Nam quod supersidere corio*] Herodotus lib. V. Valerius Maximus lib. VI. cap. 3.

Pag. 386. *Indumentis plerique eorum ita operiuntur*] De vestitu Persarum multa Brissonius de Reg. Persar. lib. II. *

Pag. 387. *Apud Indos & Persas margarita reperiuntur*] Vid. Athenæus Dipnos. lib. III. Plinius lib. IX. cap. 35. Solinus cap. 56. Ælianus de Animal. lib. X. cap. 14. Theophylactus Bulgar. in Matth. cap. 13. Procopius Persicor. lib. I. * Marbodus cap. LXI. *

Vniones ideo sic appellatos, quòd eviscerata conchula] Nihil verius hac lectione, quam sine ulla litura exhibet Ms. Flor. Corruptè verò retrò Editiones, *quod ejus terra conchula.* Optimè ad Ammiani verba Jul. Solin. cap. 50. *In aqua mollis est unio, duratur evisceratus: nunquam duo simul reperiuntur, unde unionibus nomen datum.*

Pag. 388. *Quod genus gemma etiam in Britannici secess.*] De margaritis Britannicis Tacitus in Vita Agricol. Plinius lib. IX. cap. 35. Solinus cap. 56. Beda Anglosax. Histor. Eccles. lib. I. cap. I. Jordanes de Gothis pag. 6. * Marbodus cap. 61.

Gignit & insignes antiqua Britannia baccas. *

Tertull. de Habitu mulieb. cap. 6. *Sed & si quid de mari Britannico aut Indico ambitio piscatur, concha genus est, non dico conchylio, aut ostreo, sed nec peloride gratius de sapore. -- Quod si concha illa aliquid intrinsecùs pustulat, vitium ejus magis debet esse, quàm gloria. Et licèt margaritum vocetur, non aliud tamen intelligendum, quàm concha illius aliqua dura & rotunda verruca.* *

OBSERVATIONES IN AMMIANI MARCELLINI LIBRUM XXIV.

Pag. 389. PRINCIPEM *superari non posse usitato clamore testantis*] Ms. *non posse, Deum usitato clamore testati*: idque haud sine exemplo est. Sic enim lib. XXVI. *Reduxerunt ad castra, testati more militiæ Jovem, invictum Procopium fore.*

Itinerarium sonare lituos jubet] Planè ut Græci, ὑποσημαίνειν τὸ εἰς ἐφόδιον. Pollux.

Excursatores quidem quingentos & mille] Zosimus lib. III. χιλίους ἔγνω καὶ πεντακοσίους [illegible], [illegible] εἰς πολέμιον, [illegible] [illegible].

Pag. 390. *Pyrrhus ille Rex dicitur Epirotes, opportunis in locis castra metandi*] Livius lib. XXXV. Pyrrhum ait *castrametari primum docuisse, ad hoc neminem elegantiùs loca cepisse, præsidia disposuisse.* Eumdemque de militari arte & aciei instruendæ ratione Commentarios scripsisse Plutarchus in ejus

Vita testatur. Vide Frontin. Strateg. lib. IV. capite 1.

Civitatem venimus Duram, in quo loco greges] Zosimus lib III. ἐλθὼν δὲ ἐντεῦθεν εἰς Δοῦρα, ἴχνη μὲν, ὡς ἀρχαίας ποτὲ πόλεως ἦν, φαίνουσαν, τότε δὲ ἔρημον. [illegible] τὸ στρατόπεδον [illegible] ἐλάφων φανέν, οἱ στρατιῶται κατατοξεύσαντες, ἄλις ἐχρήσαντο τῇ ἐκ τούτων τροφῇ.

Anathan munimentum] Rem narrat Zosimus, sed castelli nomen tacet, cujus situm Theophylactus Simocat indicat lib. V. τὸ Ἀναθὰ φρούριον, ὃ πρὸς τῷ Κιρκησίῳ παρὰ τὸν Εὐφράτην ᾠκοδόμηται.

Pag. 391. *Spiritu stabilitatem vestigii subvertente*] Hujusmodi ventos certis anni tempestatibus vehementes in Galliæ partibus oriri, Diodorus Siculus scribit lib. V. ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς δύσεως καὶ ἄρκτου [illegible] πνεῦμα ἔχοντες σφοδρότητα καὶ δύναμιν, ὥστε ἀναρπάζειν ἀπὸ τῆς γῆς λίθους [illegible] καὶ τὴν [illegible] κονιορτόν. [illegible] ἀρπάζειν ἀπὸ μὲν τῶν [illegible], [illegible] τοὺς ἀναβάτας. Vt Varro in Originibus ait, Circius has vires habet: *Ventus Circius cum loquare buccam implet: armatum hominem, plaustrum oneratum percellit.* A. Gellius lib. II. cap. 24. Apul. in libello de Mundo.

Pag. 392. *Diacira invaditur*] Zosim. *Dacira*, lib. III

Ozogardana occupavimus, in quo Principis Trajani tribunal] Zosimus Zaragardiam vocat. Εἰς Ζαραγαρδίαν [illegible], ἐν ᾗ [illegible] ἦν ὑψηλὸν ἐκ λίθου πεποιημένον: Τραϊανοῦ καλεῖν εἰώθασιν οἱ ἐγχώριοι.

Surena post Regem apud Persas promeritæ dignitatis] Zosimus: Σουρήνας, ἀξίωμα δὲ τοῦτο παρὰ Πέρσαις ἐστίν. Ammianus lib. XXX. *Surenas [illegible] potestatis secundæ post Regem.* Vid. Barnab. Brisson. de Reg. Persar. lib 1.

Phylarchus Saracenorum] Dignitatis hoc apud Saracenos nomen est, ut bene Julianus Antecessor C P. interpretatur illa verba Justiniani Imp. ex Novell 102. μήτε τῷ δουκὶ, μήτε τῷ φυλάρχῳ. *Neque ducem, neque phylarchum, id est Saracenorum ducem.* Procopius Persicor. lib 1. Οὐδὲ ὅσοι Ῥωμαίων στρατιωτῶν ἄρχουσιν, οὓς δοῦκας καλοῦσιν, οὔτε Σαρακηνῶν τῶν Ῥωμαίων ἐνσπόνδων ἡγούμενοι οἳ φύλαρχοι [illegible]. Theophylactus Simocat. lib. II. φύλαρχος [illegible] Ῥωμαίων [illegible], ὃς Σαρακηνοῖς εἴθισται [illegible]. Malchus in Excerptis legation. Ἀμόρκεσος φύλαρχος τῶν ὑπὸ Πέρσαις [illegible] Σαρακηνῶν. Et statim idem Amorcesus τῶν φυλῶν ἄρχων vocatur. Menander in Eclogis legation. τῶν Σαρακηνῶν φύλαρχος Ἀμβρος. * Vid. Alderti Antiq. Hispan. lib. 1. cap. 28. pag. 117. *

Pag. 393. *Angusta fluminis interluvies & praalta*] Sic sup. lib. XIV. *Magnitudine angusti gurgitis & profundi.* *Interluviem* Zosimus διώρυχα dixit, lib. III. ὁδὸν οὖν [illegible] εὑρὼν [illegible] διώρυχα, τοῦτο βάθους [illegible], καὶ τὸ πλάτος.

Naarmalcha nomine, quod fluvius Regum interpretatur] Inf. *Ventum est hinc ad fossile flumen Naarmalcha nomine, quod amnis Regum interpretatur.* Græci ποταμὸν Βασιλικὸν vocant. Strabo lib. XVI. Μεταξὺ δὲ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγριδος ῥεῖ καὶ ἄλλος ποταμὸς, Βασίλειος καλούμενος. * Ἀρμαχάλ, Euseb. de Præp. Evang. * Plinius lib. VI. cap. 26. *Euphratem Gobaris Præfecti opere deductum, ubi eum diximus findi, ne præcipiti cursu Babyloniam infestaret, ab Assyriis vero universis appellatum Armalchar, quod significat regium flumen.* In Ms. Plinio *Amachael* legitur, ἀντὶ τοῦ *Armalchar*: sed utrumque corruptum est, & *Nehar-malcha* legendum, ad Syriacæ linguæ veritatem, jam olim monuit Nobiliss. Joseph. Scaliger lib. V. de Emendatione temp. *Malchus* enim Syris Rex est. Eunapius in Porphyr. Μάλχος δὲ κατὰ τὴν Σύρων πόλιν: Πορφύριος ὀνομάζειν τοῦτο, [illegible], τοῦτο δὲ δύναται βασιλέα λέγειν. Atque inde similiter formantur compositione *Braxa-malcha*, *Maiaza-malcha*: & à *Naar*, quod fluvium notat, *Naarda*, apud Zosim. Ammian. Stephan. & alios.

Ad civitatem Pirisaboram [*Bersaboram* vocat Zosimus lib. III. Ἐλθὼν δὲ εἰς πόλιν τὴν Βηρσαβῶρα [illegible], τὸ μέγεθος ἐσκόπει τῆς πόλεως, καὶ τὸ τῆς θέσεως ὀχυρόν: & quæ porro sequuntur, situm munitissimæ civitatis notantia.

Pag 394. *Ciliciis undique laxius pansis*] Glossarium Nomic. Κιλίκια, Τράγεια ἀπὸ κιλικίας οἱ Δωσεῖς. [illegible] ἐκεῖσε ὑπάρχουσιν οἱ τούτου τράγοι, ὅθεν καὶ τὰ ἐκ τῶν τριχῶν αὐτῶν [illegible] κιλίκια λέγονται. Festus Avien. in Ora maritima:

> *Hirta hic capella & multus incolis caper*
> *Dumosa semper inerrant cespitum:*
> *Castrorum in usum & nauticis velamina,*
> *Prolixiores & graves setas alunt.*

Procopius Persicor. lib. II. Προκαλύμματα ἐκ τραχειῶν τριχῶν ἃ δὴ κιλίκια καλοῦσι. Vid. Liv. lib. 38. Josephus de Bello Jud. lib. III. Solin. cap. 36. Isidorus Origin. lib. XVIII. cap. 11.

Ferrea nimirum facie] Sic lib. XIX. *Ferreus equitatus.* Est autem Sallustiana imitatio, cujus hoc fragmentum apud Nonium exstat: *Equites cataphracti ferrea omni specie.*

Bitumine & coctilibus laterculis fabricata] Zosimus [illegible] δὲ ἐπιπεπλεκται [illegible] τάφρου μεγάλη, τὰ μὲν ἀπὸ γῆς [illegible], [illegible] αὐτὸ [illegible], τὰ δὲ μετὰ τὸ μέσον πλίνθῳ τῇ [illegible] καὶ γύψῳ δεδομημένα.

Quo ædificii genere nihil tutius esse constat] Cui & ferrum cedere ait Codinus in Descriptione novæ Romæ. [illegible] δὲ [illegible] [illegible], ὅτι [illegible] [illegible] λίθοις συμμεμιγμένα, ἰσχυρότερα [illegible] πάντων [illegible].

Pag. 395. *Prope portam venit hostilem, crasso ferro crustatam*] Ita Sidonius Apollin. carm. XI. *Limina crassus Onyx crustat.* Atque hinc Itali dicunt, *Tempio di marmo crustato.*

Mamersides præsidiorum Præfectus] Zosimo Μομόσειρος τούτων ἡγούμενος.

Numerata sunt autem dediticiorum duo millia] Longè major numerus apud Zosim. Ἀνδρες ἀπεφοίτησαν πεντακισχίλιοι [illegible] τὸν ἀριθμὸν, δίχα τῶν πλείστων μακροῖς δι' [illegible] διώρυχες [illegible] [illegible] διαφυγεῖν. Reliqua ut Ammianus.

Pag. 396. *Duos Tribunos sacramento solvit, ut desides & ignavos*] Desidia in pagano vitium est, in milite crimen. Arrius Menander de Re milit. *Omne delictum est militis, quod aliter quàm disciplina communis exigit, committitur, veluti segnitiæ crimen, vel contumaciæ, vel desidiæ.* L. 6. ff. de re milit. More majorum igitur Julianus egit, cùm inutiles militiæ sacramento solvit.

Milites ex his qui fugerant, exauctoratos capitali add. supp. secutus veteres leges] Menander de Re milis. lib III. *Qui in acie prior fugam fecit, spectantibus militibus propter exemplum capite puniendus est.* Rufus in Legibus militaribus: Ὁ πρῶτος ἐν [illegible] φεύγων ἐπ' ὄψει τῶν στρατιωτῶν κεφαλικῶς τιμωρείσθω.

Argenteos nummos centenos] Zosim. ὁ βασιλεὺς φιλοφρονούμενος τὸ στράτευμα, λόγοις τε καλλίστοις ἐτίμα, καὶ ἑκάστῳ ἀργυρίου ἑκατὸν νομίσματα ἐδωρεῖτο.

Eos parcitate] Ms. *patruitate prom.* &c. *parvitate prom.*

Pag. 397. *Confecto tantorum munerum cursu moriar stando*] Tale fuit dictum Vespasiani: *Stantem Imperatorem excedere terris decet.* Aur. Victor in Vespasian. Et de Turbone Præfecto scribitur, cum hanc vocem in ore habuisse, [illegible] ἑστῶτα ἀποθνήσκειν δεῖ. Xiphil. in Hadriano.* Zonaras p. 204.*

Quem mihi febricula eripiet una] B. Eucherius Episc. Homil. 2. pag. 377. *A possessore suo una febricula veniente novimus repetenda.*

Nec enim ita vixi, ut non possim aliquando esse privatus] Respexit dubio procul ad id, quod Nerva Imp. jam olim dixerat, [illegible] Xiphilinus in Nerva.

* *Solet armorum crepitu*] Sic omnino legendum. Cæsar de bello Gallico lib. 7. *Conclamat omnis multitudo, & suo more armis concrepat. quod facere in eo consueverant, cujus orationem approbant.*

Pag. 399 *Termites & spadica*] Vide Gell. lib. 2. cap. 26. lib. 3. c. 9. *

Maritari palmæ ipsæ dicuntur] Basilius Episc. Homil. 5 in Hexamer. pag. 22. [illegible] Quæ verba Eustathius vetus Basilii interpres ita vertit: *Palmas geminis esse sexus affirmant. Nam videtur quomodo apud eos quæ femina nominatur, ramos proprios incurvat ad marem, velut ejus concubitum petens, ut possit ex ejus admixtione concipere. Unde ingeniosi agricolæ subitos de masculo certos oculos feminæ dicuntur inserere; & ita quasi coitu desideranter expleto, confestim [illegible] recurrit ad statum.* Vid. Ambrosium Episcopum Mediol. Hexamer. lib. III. cap. 13. Plin. lib. XIII. cap. 4. Theophylact. Simocat. Quæst. Physic. cap. 4. * & Epist. 18. *

Pag. 400. *Stratis ab hoste prostrato, &c.*] Livius lib. VII. Luc. Florus lib. I. cap. 13. Valer. Maximus lib. III. cap. 2. Aurel. Victor de Viris illustrib. cap. 28. 29.

Duarum incola civitatum] Bezabde harum civitatum alteram dictam ex Zosimo scimus lib. III.

Pag. 402. *Sublicisque suspensis*] Ms. *suppositibusque et subl*[illegible]. Glossæ. *Sublices*, [illegible] Vid. Festum, Cæsarem, Vitruvium de Architect. lib. III. cap.

Evolat Exsuperius de Victorum numero miles] Fœdè hunc locum corruperant, quibus & scribendi ratio, & antiquitas Romana parum perspecta. Quid enim ineptius hac lectione, *evolat ex superius Victorum numero miles?* Neque aliter in Ms. cùm tamen certissimum sit, ita legendum, ut nos edidimus. Zosimus lib. III. [illegible] Et numeri Victores non hic tantùm laudantur, sed in Notitia Imperii persæpe. *Superantium* autem Zosimus vocat, quem Ammianus *Exsuperium*: eratque id amabile militibus, velut ominis boni nomen. * In Actis martyrii S. Mauricii *Exsuperius campidoctor* laudatur p. 138. & in alia Inscriptione: *Miles Potentianus ejusque uxor Exsuperia.* Itaque etiam in delectum militum Valerius, Salvius, Statorius, omnis boni gratiâ primi nominabantur. Festus in LACUS LUCRINUS. Cicero de Divinat. lib. I. *In delectu Consules observant, ut primus miles fiat bono nomine* * Lapis vetus Patavione. C. ATVCIO ALBANO VETERANO EX-PRÆTORIO. ET ÆLIÆ SABINÆ VX. OPT. ET ATVCIÆ AVENTINÆ F. A. XXXIII. EXSUPERIUS MILES LEGIONIS. SEPT. Θ. XXIII.

Pag. 403. *Castra Lucanorum invadentis Lusino*] Valer. Maximus lib. I. cap. 8.

Nisi acutes prætoriam Magi[illegible]] Zosimus lib. III. [illegible]: ubi forsan legendum [illegible]: ut inf. de eodem: [illegible]

Alexandrum & Africanum] Polybius lib. X. Val. Maximus lib. IV. cap. 3. Curtius lib. III. & IV. Jul. Frontinus Strateg. lib. II. cap. II.

Pagg. 403 404 *Fallaces foveas & obscuras, quales in tractibus illis sunt plurimæ*] Meminit horum subterraneorum, in quibus Persæ vel ob metum vel insidiarum causâ se occultare soliti, Theophylactus Simocatta Histor. lib. II. [illegible]

Pag. 404. *Erat in hac eadem regione extentum spatium*] Zosimus lib. III. [illegible]

Coche quam Seleuciam vocant] [illegible] Tigri, binominemque hanc civitatem fuisse dubium est nullum: ita in priori appellatione mirè variant, non tam Scriptores ipsi, ut puto, quam antiquarii: quorum incuriâ factum, ut modò *Coche* vocetur, modò *Colche*, vel *Corche*. Ruf. Festus: *Colchen & Ctesiphontem urbes Persarum nobilissimas cepit.* Eutropius lib. IX. *Cochen & Ctesiphontem urbes nobilissimas*: ubi tamen quædam exemplaria *Seleuciam & Ctesif.* habent. Longiùs hinc discedit Zosimus, & *Zochasen* videtur nominare, lib. III. pag. 724. [illegible] Nos *Cochen* retinuimus, meliorum codicum fidem sequuti. Orosius lib. VII. cap. 24. *Duas nobilissimas Parthorum urbes Cochen & Ctesiphontem cepit.* Quarum civitatum situm & nomina optimè declarat Gregor. Nazianz. Episc. in Julian. Orat. 2. pag. 303. [illegible] Κώχη [illegible]

Pagg. 404. 405. *Civitatem desertam collustrans, sacro Principe quondam excisam*] Locus dubio procul corruptus: cujus tamen veram lectionem hanc assero: --- *collustrans, à Caro Principe q.* Natum vitium ex malè intellecta veterum scribendi ratione: quâ non observatâ plures passim errores committuntur. De Caro autem Principe hunc locum intelligendum, certum est ex Eutropio lib. IX. Oros. lib. VII. cap. 24. Hieronym. Chronic. Olymp. 266. Ruf. Fest. Breviar. Fl. Vopisco, Aurel. Victore, & aliis.

Pag. 405. *Corpora vidit suffixa patibulis multa, &c.*] Paullo hæc aliter Zosimus lib. III [illegible] Verisimiliora narrat Ammianus.

Pag. 406 *Trajanus, posteaque Severus excisso sediti, &c.*] Zosimus lib. III. Gregor. Nazianz. in Julian. Orat. 2. Sozomenus lib. 6. cap. 1.

Pag. 407. *Rhodanum arma & loricam retinenta Sertorio transnatatum*] Non minor virtus Sorani Batavi, de quo hæc vetus Inscriptio:

Hadriano potui qui judice vasta profundi
Æquora Danubii cunctis tranare sub armis.

Et ante hos annos aliquot miles gregarius Parisiis,

ſpectante Rege Christianiſſimo, ita armatus ut erat, tranatavit Sequanam.

Pag. 408. *Catervis peditum firmis medium inter acies ſpatium, ſecundùm Homericam diſpoſitionem præſtituit*] Certa emendatio eſt, *catervis peditum infirmis.* Ea enim Homeri ordinatio, Iliad. δ.

> Ἱππῆας μὲν πρῶτα σὺν ἵπποισιν ἢ ὄχεσφι
> Πεζὺς δ' ἐξόπιθεν στῆσεν πολέας τε ἢ ἐσθλὺς,
> Ἕρκος ἔμεν πολέμοιο. κακὺς δ' ἐς μέσσον ἔλασσεν.

Quam acici ordinationem etiam Pyrrhus imitatus eſt, ut Sext. Julius Frontinus ait, Strategem. lib. II. cap. 3.

Velut pedis anapæſti præcinentibus modulis] Vid. Val. Max. lib. II. cap. 6. §. 2. Gell. lib. I. cap. II. Agathias Hiſtor. Juſtinian.

Pag. 409. *Sophanem, & Aminiam, & Callimachum, & Cynegyrum*] De his ſparſim Herodotus lib. VI. VIII. IX. Juſtinus lib. II. * Valer. Max. lib. 3. cap. 2. *

Caſis Perſarum plus minúſve duob. mill.] In numero cæſorum variat Zoſimus lib. III. Ἔπεσον δὲ ἢ ἐν τῇ μάχῃ Περσῶν μὲν πεντακόσιοι ἢ δισχίλιοι, Ῥωμαίων δὲ πλεῖυς πέντε ἢ ἑβδομήκοντα.

Navalibus donavit coronis, & civicis, & caſtrenſibus] Protrita jam ſunt, quæ de hiſce coronis in veterum libris leguntur. Vide Vegetium & ejus Scholiaſten.

Pag. 410. *Reſecravit*] * Æmil. Probus in Alcibiade pag. 35. b. *Reſecrare ſunt coacti, qui eum devoverant.* Plaut. Perſa pag. 551. *Obſecro te, reſecra, &c.* Id. Aulul. pag. 104. *Reſecroque mater, quod dudum obſecraveram.* * Vid. Feſtum in *Reſecrare.*

Infauſtis ductoribus praviis] Ad Zopyri exemplum quemdam, non viæ ductorem tantùm ſe obtuliſſe, ſed auctorem quoque Juliano extitiſſe, ut naves reique alimentariæ copiam, qua abundabat, flammis daret, Nazianzenus ſcribit στηλιτευτικῇ Oratione II. cujus verba operæ pretium erit videre. * Ita Dani Saxoniam infeſtantes, cùm militem captivum ducem itineris feciſſent, ad loca difficiliora paludis cujuſdam perducti, tacitè à Saxonibus qui inſequebantur, ſunt dejecti, & perierunt ex eis XX. millia. Nomen militis qui deduxit eos ad interitum, fuit Hervvardus, qui perenni Saxonum laude celebratur. Helmoldus lib. I. cap. 15. *

Exuri cunctas juſſerat naves] Zoſimus lib. III. Gregor. Nazianzenus in Julian. Orat. II. Auguſtinus de Civitate Dei lib. IV. cap. 29. lib. V. cap. 21.

Præter minores duodecim] Numerus apud Zoſimum auctior: τὰ πλοῖα ἐμπρῆσαι, ἢ τὰ πλὴν ἐκκαίδεκα Ῥωμαϊκῶν, Περσικῶν δὲ παρα[illegible] πνεῖ.

Pag. 411. *Quas profuturas pangendis pontibus diſpoſuit vehi carpentis*] Fl. Vegetius de Re milit. lib. III. cap. 7. *Commodius repertum eſt, ut monoxylos, hoc eſt paullo latiores ſcaphulas ex ſingulis trabibus excavatas, pro genere ligni & ſubtilitate leviſſimas, carpentis ſecum portet exercitus, tabulatis pariter & clavis ferreis præparatis. Ita abſque mora conſtructus pons, & funibus (qui propterea habendi ſunt) vinctus, lapidei arcus ſoliditatem præſtat in tempore.* Neque id mirum videri debet, in hunc uſum naves curribus vectas: cùm & Hunnos conſtet, aliosque Iſtri circumcolas, navigia ſua temere confecta de loco in locum paſſim hoc modo transferre ſolitos. Vid. Priſcus Rhet. in Eclogis legation. * Bello etiam quod Maximilianus Imp. & Ludovicus XII. Galliæ Rex contra Venetos geſſerunt, Germani ac Galli milites ſcaphis, quas carpentis vexerant, Silam fl. trajecerunt. Bembus Hiſtor. Venetæ lib. XII. pag. 167. b. Vid. Aimoin. lib. 5. cap. 7. pag. 273.

Pag. 412. *Ergo etiam ad difficult.* [ir. *Eo etiam ad difficult.*

OBSERVATIONES IN AMMIANI MARCELLINI LIBRUM XXV.

Pag. 415.

Ertiacorum *equeſtris numerus*] Forſan ſcripſit Ammian. *Tertianorum equeſt. num.* ut in Notitia Imp. *Legiones Comitatenſes triginta duæ, Secundani Italicani, Germanicani juniores, Tertiani, ſive tertia Italica, Tertia Herculia.*

Ad tractum Maranga appellatum] Zoſim. *Maranſa:* ὡς Μάρανσα προσαγορευομένη χωρίον.

Sagittarii, cujus artis fiducia ab incunabulis ipſis gens prævaluit] Tria nempe hæc ab ipſa infantia diſcebant Perſæ, equitare, ſagittare, vera dicere. Herodotus lib. I. Strabo lib. XV. Plura huc ſpectantia collegit V. Cl. Barn. Briſſon. de Reg. Perſar. lib. II. & III.

Pag. 416. *Manubriatos cultros*] Livius: *Fabrile ſcalprum cum malleo.*

Exploratum eſt enim ab Haſdrubale] Totum hunc locum optimè Livii verba illuſtrant, lib. XXVII. *Elephanti plures ab ipſis rectoribus, quàm ab hoſte interfecti. Fabrile ſcalprum cum malleo habebant: id, ubi ſævire bellua ac ruere in ſuos cœperant, magiſter inter aures poſitum ipſa in compage, qua jungitur capiti cervix, quanto maximo poterat ictu adigebat. Ea celerrima via mortis in tanta mole belluæ inventa erat, ubi regendi ſpem viciſſet; primuſque id Haſdrubal inſtituerat, dux cùm ſæpe alias memorabilis, tum illâ præcipue pugnâ.*

Lunari acie, ſinuatiſque laterib.] Vide Ælian. de acie inſtr.

Ponè verſus directis ſagittis] Exercitatio hæc Parthorum ſive Perſarum fuit, ut non tantùm ſtataria congreſſione ſagittis exertè uterentur, ſed

etiam cùm terga vertissent. Plutarchus in Crasso, Virgilius III. Georg.

Fidentemque fuga Parthum, versisque sagittis.

Legionem Zianorum regebat] * Zanorum mentio in Novell. Justiniani I & 28. Agath. lib. 5. * Legionis nomen non ponit Zosimus; rem tamen ita narrat: ἀπώλεσαν ἄλλους τε στρατιώτας, καὶ Βρετάννιον τὴν ἡγεμονίαν ἔχοντα τῶν λοχων, ἀεὶ ῥοίας ἀγωνισάμενον. In Notitia Imperii nominatur *Cohors* IX. *Tzanorum Nitria*: & fortassis-an in scriptura tantùm variatio est; reipsa verò eadem hæc cum illa, cujus hîc mentionem Ammianus facit.

Pag. 417. * *Speciem Genii publici cum cornucopia*] Cornu pomiferum vocat Arnobius lib. VI. Fortuna cum cornu pomis, ficubus, aut frugibus autumnalibus pleno depingebatur. Ib. *

Flagrantissimam facem cadenti similem] Iterum inf. *facem* vocat, ut Apul. de Mundo: *Sunt & alia ejusmodi imaginum genera, quas Græci faces -- nominant.* Aristot. sive quis alius auctor libelli de Mundo, λαμπάδας dixit; *globum* Aurel. Victor in Julian. *Ac ne noctu quidem visus ingens globus cælo labi, diem belli cautum præstiterit.* * Gell. lib. 19. cap. I. *Fumigantes globi.* *

ΔΙΑΙΣΣΟΝΤΑ *nos appellamus*] Achilles Tatius in Arati Phænomena, περὶ κομητῶν. Οἱ ἀπὸ τῶν εἰς τόπον ... κινοῦνται ... ἄστρων ὑπὸ ... Λέγεται δὲ ... Quæ eadem apud Heronem Alex. leguntur. Arati autem locus hic est:

—— ὑπὸ ... ὑποτροχόωσιν,
Διαΐσσωσι ... ἐρχόμενοι
Πνεύματος, &c.

Pag. 418. *Cùm adtritu incaluit*] Οἱ γὰρ διάττοντες, ... γίνεται δὲ πυρὸς φερομένου ἐκ ... : ut Theon Alexand. inquit, in Commentario ad modò laudatos Arati versus.

Tarquitianis] Vid. Petr. Pithœi Adversar. lib. I. cap. XX.

Fœtorem stridoremque elephantorum impatienter tolerantibus nostris] Addidimus τὸ *stridorem*, ex MS. sensu pleniore perfectioreque. Sic paullo retrò hoc eodem libro: *Elephantorum fulgentium formidandam speciem, & truculentos hiatus vix mentes pavidæ perferebant: ad quorum stridorem odoremque & insuetum tunc adspectum magis equi terrebantur.* Iterum lib. XIX. *Adjectis elephantorum agminibus, quorum stridore immanitateque corporum nihil humanæ mentes terribilius cernunt.* Q. Curtius lib. VIII. de Pori Regis elephantis: *Magnum belluæ injecere terrorem, insolitusque strider non equos modò, tam pavidum ad omnia animal, sed viros quoque ordinesque turbaverat.* * Florus lib. I. cap. 18. *Quorum* (elephantorum) *cum magnitudine, tum deformitate, & novo odore simul ac stridore consternati equi.* * Magna hinc Romanis bello Tarentino clades: fœdior tamen Cassovellani Britannorum Regis pavor, qui ne ad unius quidem elephanti adspectum durare potuit, cùm ad eum Cæsar transitum pararet. A quo malo, ut sibi præcaveret Perseus, εἴδωλα ... ἐλεφάντων ... , stridoreque tubarum acutiore, paullatim equos suos verorum elephantorum barritum & magnitudinem ferre docuit. Florus lib. I. cap. 18. Polyænus Strategem. lib. 4. & 8.

Aversorumque Persarum & belluarum suffragines concidebat] Simile strategema Alexandri Mag. de quo Curtius lib. 8. *Anceps ergo pugna nunc sequentium, nunc fugientium elephantes, in multum diei varium certamen extraxit, donec securibus* (*id namque genus auxilii præparatum erat*) *pedes amputare cœperunt.* * Quale & illud, de quo Helmold. Chronic. Slavorum lib. I. cap. 68. *Fuit pugna vehemens, & victoria utrimque ambigua, quousque unus partium Comitis proclamavit, ut poplites equorum, quos hostes insidebant, fortiter caderentur: factumque est, ut cadentibus equis, sessores quoque loricati collaberentur, gladiisque nostratium protriti sunt.* pag. 54. *

Pag. 419. *Clamabant hinc inde Candidati*] Candidatorum significatio non una: sed quorum hîc mentio, iis è Scholarium numero ob corporis proceritatem electi, primi Scutarii Protectoresque Principis erant. De his iterum Ammian. lib. XXXI. Procopius Gothicor. lib. III. ... Vid. Cedren. in Juniore, pag. 211.

Incertum subitò equestris hasta, &c.] De morte Juliani alia longè diversa Sozomenus lib. VI. cap. 2. Nicephorus Callist. lib. X. cap. 34. Gregorius Nazianz. Epist. in Julian. Orat. 2. Amphilochius in Vita Basilii Magni Archiep. Chrysostomus de Babyla Martyre, Augustinus de Civitate Dei lib. IV. cap. 29.

Epaminondas ille dux inclytus] Val. Maximus lib. III. cap. 2. Justinus lib. VI.

Pag. 420. *Prælia* XX. *Marcelli*] Major numerus apud Plinium lib. VII. cap. 25. *Solus* (Jul. Cæs.) *M. Marcellum transgressus, qui undequadragies dimicaverat.* Solinus cap. VI.

Sicinium Dentatum] Ita MS. ut & Valerius Maximus lib. III. cap. 2. A. Gellius lib. II. cap. II. At vulgati quidam codd. *Siccium* vocant, uti & Dionysius Halicar. lib. X. pag. 662. Λεύκιος Σίκκιος Δεντάτος. Plinius lib. VII. cap. 28. Solinus cap. VI. * Varro apud Fulgent. in NEFRENDES. *

Sergium, qui vicies & ter vulneratus] Plinius lib. VII. cap. 28. Solinus cap. 6. apud quem ipsissima ferè Ammiani verba: *Beatus profectò tot suffragiis gloriarum, ni heres in posteritatis ejus successione Catilina, tantas adoreas odio damnati nominis obumbrasset.*

Anatolio interfecto, qui tunc erat Officiorum Magister] In Zosimo perperam *Antonius* scribitur pro *Anatolio*: Μάχης δὲ καρτερᾶς γινομένης ἔπεσεν Ἀντώνιος, ὁ τῶν ... τὴν αὐλὴν ... τάξιν, ὃν καλοῦσι Ῥωμαῖοι Μάγιστρον.

Quam reposcenti natura ut debitor bona fidei redditurus exsulto] Non minùs prudenter, quàm piè, Josephus apud Egesipp. lib. III. cap. 17. *Deus omnipotens thesaurum nobis optimum dedit, atque inclusum in hoc vase fictili & consignatum commisit nobis custodiendum, quoad ipsi placeat reposcere. Nonne in utroque crimen est, vel rejicere depositum non reposcente qui dederit, vel reposcenti negare? Si hominis depositum violare pœna infamia est, quanto magis violare depositum Dei?*

Mortem tamquam summum præmium] Notæ sunt historiæ, jam ab antiquo in Scholis tractatæ, Cleobis & Bitonis: quibus cùm mater precata esset ab Argiva Junone, *ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari posset à Deo, mane inventi sunt mortui.* * Item Argamedis atque Trophonii, qui cùm Deo Pythio templum ædificassent, quodque optimum foret precarentur, confestim somno pressi nunquam postea surrexerunt. Xenocrates Platonicus de Morte pag. 116. Cicero Tuscul. lib. I. Plutarch. de Consolat. * Ad quæ exempla haud dubiè sive Julianus sive Ammianus respexit.

Pag. 421. *Licentiam omnem actibus meis exterminans*] Magna laus in celsa potestate, cùm Principes nil sibi ampliùs licere putant, quam privatis, ut Plinius in Panegyr. ait. Et præclarè Impp. Leo & Anthem. in libro LL. Anthemii Aug. Tit. 3. *Neque enim aliud Imperatoriæ majestati, cui semper debet æquitas inhærere, & vigere justitia, videtur accommodum, quàm commune jus omnibus reservare subjectis, & nihil ampliùs bonis licere Principibus, nisi quod liceat privatis.* * Isidorus Sentent. lib. 3. cap. 51. *Justa est vocis eorum* (Principum) *auctoritas, si quod populis prohibent, sibi licere non patiantur.* Gratianus distinct. 9. c. *Justum est.* *

VIII. capite 25. Solinus capite XXXV.

Has monstruosas antehac raritates in belnis, in adilitate Scauri] Plinius lib. VIII. cap. 22. Solinus cap. 35.

Ibis sacra est] Herodotus lib. II. Diodorus Sicul. lib. I. Ælianus de Animal. lib. II. cap. 38.

Pagg. 337. 338. *Nidulis suis ad cibum suggerens ova*] Non. Marcellus : *Nidos non solùm domicilia avium, sed etiam fetus earum Virgilio auctore dicere possumus.* Georg. 4.

—— ipsaque volantes
Ore ferunt dulcem nidis immitibus escam.

Glossar. Νεοσσὸς, *Nidus, pullus*. Et cum Ammiano planissimè facit Solinus : *Ales est Ibis, ea serpentum populatur ova, gratissimamque ex his escam nidis suis defert.*

Pag. 338. *Per rostra edere fetus*] Cl. Ælianus de Animal. lib. X. c. 30.

Acontias] Acontia serpentis genus Plinio dicitur jaculus, necnon Lucano, *jaculique volucres*. Videndus Nicander. *

Herodotus docet ultra omnem altitudinem qua humanis confici potest] Sic quidem in omnibus, quos vidi, libris legitur : cùm tamen certum sit Ammianum scripsisse, *- qua humana manu conf.* ut lib. XXIV. *- manu circumsaptum humana*. Lib. XXV. *Aggeribus humana manu destructis.* * Veget. in Prolog. lib. 4. *Non tam humana manu condita, quam divino nutu videantur enata.* * Repetendas enim litteras ma e à festinante antiquario omissas, facile apparet : neque secùs Solinus, qui rem eamdem iisdem pæne verbis narrat, cap. XXV. *Pyramides turres sunt in Ægypto, fastigiata ultra celsitudinem omnem, qua fieri manu possit.* Ceterùm Herodoti locus, quem hic laudat Ammianus, exstat lib. II. Quæ autem porro de pyramidibus dici possunt, jam ab aliis affatim notata sunt : itaque supervacaneum hic ea repetere.

Pag. 339. *Syene, in qua solstitii tempore*] * Macrob. in Somn. Scip. lib. 2. cap. 7. *Civitas Syene, qua provincia Thebaidos post superiorum montium deserta principium est, sub ipso æstivo tropico constituta est. Et eo die, quo Sol certam partem ingreditur cancri, hora diei sexta, quoniam Sol tunc super ipsum invenitur verticem civitatis, nulla illic potest in terram de quolibet corpore umbra jactari.* * Basilius Cæsarient. Episc. in Hexam. Serm. 6. pag. 27. Εἰσὶ γε ἤδη τινὲς οἳ κατὰ δύο ἡμέρας τοῦ παντὸς ἐνιαυτοῦ καὶ ἄσκιοι παντελῶς κατὰ τὴν μεσημβρίαν γίνονται, ὡς κατὰ κορυφῆς ἐπιλάμποντος ὁ ἥλιος, ἐξ ἴσου πανταχόθεν περιφωτίζει, ὥστε καὶ τὸ ἐν βάθει φρεάτων τὸ ὕδωρ διὰ στομίου στενοῦ καταλάμπεσθαι. ὅθεν αὐτοὺς τινὲς καὶ ἀσκίους καλοῦσιν. Quæ verba ita imitatus est Ambros. Episc. Hexam. lib. IV. cap. V. *Sunt qui dicant, quod per duos totius anni dies sine umbra fuerint in partibus meridianis, eo quòd habentes super verticem suum Solem, undique per circuitum illuminentur, unde & ἄσκιοι dicuntur Græce. Plerique etiam ferunt sic e regione ex alto ferri Solem, ut per angusta puteorum aquam, qua in profundo est, viderint refulgere.* Non omisit mirum hoc Heliodorus in Historia sua Æthiopica lib. IX. pag. 443. Ἐδείκνυσαν δὲ καί τινα τῶν φρεατιαίων γνωμόνων ἀσκίους κατὰ μεσημβρίαν ὄντας, τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος κατὰ τροπὰς θερινὰς ἐν τοῖς περὶ Συήνην εἰς ἀκριβὲς κατὰ κορυφὴν ἱσταμένης, καὶ τῷ πανταχόθεν περιφωτισμῷ τὴν παρέμπτωσιν τῆς σκιᾶς ἀπελαυνούσης, ὡς καὶ τῶν φρεάτων τὸ κατὰ βάθος ὕδωρ καταυγάζεσθαι διὰ τὴν ὁμοίαν αἰτίαν. Et mox post : Συμβαίνει τὰ ἴσα καὶ κατὰ Μερόην τὴν Αἰθιόπων. Vid. Strab. lib. II. pag. 78. * lib. 17. pag. 562. * Hero Alexand. περὶ σημειώτων ἀστρονομικῶν, pag. 31.

Pag. 340. *Antinoon, quam Hadrianus in honorem Antinoi Ephebi condidit*] *Antinoou* πόλις τοῦ *Antinoupolis* tritum est : neque aliter ferè umquam appellatur. Hieronymus contra Jovianum Epist. 10. *Ut sciremus quales Deos semper Ægyptus recepisset, nuper ab Hadriani amasio urbs eorum Antinoüs appellata est.* Apud eumdem in Vitis Script. Eccles. Hegesippus : *Tumulos mortuis templaque fecerunt, sicut usque hodie videmus, è quibus est & Antinous servus Hadriani Cæsaris, cui & gymnicus agon exercetur apud Antinoum civitatem, quam ex ejus nomine condidit, & statuit prophetas in templo. Antinoum autem in deliciis habuisse Cæsar Hadrianus scribitur.* Sophron. γυμνικὸς ἀγὼν ἐν τῇ Ἀντινόῳ ἐπιτελεῖται, &c. * Antinous pro Deo cultus, Athanas. contra Gentes, pag. 8. Origenes contra Celsum lib. 3. p. 136. *

Pelusium est nobile, quod P. Achil. d. condidisse, lustrare.] Rectiùs, *dicitur condidisse, se lustrare.* Fabula ex Pausania, Apollodoro, aliisque mythistoricis nota est. Videndus quoque Suidas in Πηλούσιον.

Cassium, ubi Pompei sepulcrum est Magni] Strabo lib. XVI. pag. 523. lib. XVII. pag. 548. Plinius lib. V. cap. 12. Solinus cap. 37.

Spartanus condidit Battus] Herodotus lib. IV. Strabo lib. XVII. Pausanias, Justinus, Solinus, alii.

Arsinoe, eademque Teuchira] Strabo lib. XVII. Stephanus de Urbib. in Ἀρσινόη.

Quas Hesperidas appellant] Ἑσπερίδας τῆς Λιβύης laudat Strabo lib. X.

Pag. 341. *Omnes ambitus lineales farina respersit*] Strabo lib. XVII. Plutarchus in Alexandro, Curtius lib. IV. Val. Maximus lib. I. cap. 4. Plin. lib. V. cap. 10.

Pagg. 341. 342. *Hoc litus ne fallacibus & insidiosis accessib. affligeret*] Iisdem pæne verbis Solinus : *Alexandria insidioso accessu aditur, fallacibus vadis.* Hegesippus lib. IV. cap. 27. *Portus urbis, ut plerique maritimorum locorum aditus, difficilis accessu.* Plin. lib. V. cap. 31.

Pag. 342. *Excogitavit in portu Cleopatra turrim*] Non Cleopatræ id opus alii volunt, sed Ptolemæi Sostrato architectone, qui & nomen suum permissu Regis structuræ inscripsit. ΣΩΣΤΡΑΤΟϹ ΚΝΙΔΙΟϹ ΔΕΞΙΦΑΝΟΥϹ, ΘΕΟΙϹ ϹΩϹΤΗΡϹΙΝ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΠΛΩΙΖΟΜΕΝΩΝ. Strabo lib. XVII. Plinius lib. 36. cap. 12. Lucianus in lib. de scrib. Histor. Cum Ammiano tamen Tzetzes facit, Chiliad. II. cap. 33. περὶ Κλεοπάτρας καὶ τοῦ Φάρου.

Αὕτη (*Cleopatra*) σὺν ἀρχιτέκτονι Κυπρίῳ Δεξιφάνει
Τὴν θάλασσαν χερσώσασα τὴν τῆς Ἀλεξανδρείας,
Ὅσον πρὸς πεντάσταδον, εἴτε μικρόν γε πλεῖον.
Τὸν πύργον ἐξειργάσατο τὸν μέχρι τοῦ Φάρου.

Heptastadium] Strabo lib. XVII. pag. 545.

Insula Pharos ubi Protea cum Phocarum gregibus diversatum Homerus fabulatur] Homerus Odyss. Δ. Philostratus in Vita Apollonii.

Serapium] Strabo lib. XVII. Eunap. in Ædesio.

Pag. 343. *Septingenta voluminum millia*] Eumdem hunc numerum etiam Gellius ponit * Noctium Atticarum * lib. VI. cap. 17. At quadraginta tantùm millia Seneca, de Tranq. cap. 9. Ἑπτὰ μυριάδας Cedren. pag. 136. Vid. Joseph. Antiquit. lib. XII. Euseb. de præparat. Evang. lib. VIII. cap. 1. Conflagrationem hujus bibliothecæ narrant Appianus & alii.

Canopus inde XII. disjungitur lap. quem, ut prisca memoria tradunt, Menelai gubernator sepultus ibi] Ms. *Canisius inde.* malè. Scylax in Periplo, pag. 149. ἐπὶ τῷ στόματι τῷ Κανωπικῷ ἐστὶ νῆσος ἐρήμη, ᾗ ὄνομα Κάνωπος, καὶ σημεῖα ἐστὶν ἐν αὐτῇ τοῦ Μενελάου τοῦ κυβερνήτου τοῦ ἀπὸ Τροίας, ᾧ ὄνομα Κάνωπος τὸ μνῆμα, &c. Vide * omnino Aristidis Oration. Ægyptiacam pag. 96. * & Strab. lib. XVII. pag. 551. Solin. cap. 34. Senec. Epist. 51.

Bruchion appellabatur, diuturnum præstantium hominum domicilium] Meminit hujus Bruchii D. Hieronym. in Vita S. Antonii: *Divertit ad quosdam fratres, notos sibi in Bruchio, haud procul ab Alexandria* Et post pauca: *De Bruchio per inviam solitudinem intravit Oasin.* Epiphan. locum bibliothecâ insignem fuisse indicat, lib. de Ponderibus & mens. pag. 536.

Pag. 344. *Herodianus artium minutiss. sciscitator*] Vitam ejus Suidas narrat: ex operibus Phrynichus quædam excerpsit, quorum fragmenta penes me sunt.

Saccas Ammonius] Suidas ex Porphyrio in Σάκκας.

Didymus multiplicis scientiæ cœpti memorabilis] * ie. *multiplicis scientiæ captu memorabilis*. ex Gruteri conjectura, * Ms. *capti memorabilis.* Divinent alii

Sillographos imitatus scriptores maledicos] Suid. Σίλλος ὁ μῶμος, ἢ ὁ μῶμος, ἢ ἡ κακολογία, ἢ ὁ χλευασμὸς, ἢ ὁ ... γράφων, σιλλογράφος. * Vid. Athenæum lib. 1. pag. 22. * Sillorum libros tres Timonem Scepticum scripsisse Diogen. Laërtius in ejus Vita ait. * Ex quibus etiam versus quosdam in Platonem maledicentissimos adducit A. Gellius Noctium Attic. l. 3. c. 17. *

Pag. 345. *Recalet apud quosdam adhuc licèt atros consideratio mundani motus*] Per *atros* quos intelligat, incertum est. Videtur tamen denotare Christianos, quorum vestitus talis, præcipue Monachorum, quos in Bruchio istis temporibus degisse paullo ante laudata Hieronymi verba probant: & de colore hoc atro quo utebantur, Eunapius in Ædes. * Verior tamen videtur lectio, si ἀντὶ τοῦ *atros*, *raros* legamus. Quosdam nempe, sed paucos reperiri, qui motuum cælestium studio capiantur. *

Medicina autem] Alexandrini Medici quanto in pretio istis temporibus fuerint, indicat Galenus in lib. de Anatom. & Julianus August. Epist. XLVI.

Mathemata hujusmodi ab Ægypto] Strabo lib. XVII. pag. 542. Suid. in Γεωμετρία.

Pag. 346. *Conditas scribis arcanis*] ie. *scriptis arcan.*

Femur suum aureum apud Olympiam sæpe monstrasse] Iamblichus in Vita Pythag. pag. 131. * Apollonius in Historia Admiranda cap. 6. p. 105. Nicetas Choniat. in Thesauro Orthod. lib. 1. cap. 4. Origenes contra Celsum pag. 284. 288. Malchus de Vita Pythag. p. 18. vers. 7.

Cum aquila colloquens similiter] Iamblichus de Vita Pythagoræ pag 67.

Putealem limum contrectans] Cum multa apud veteres de Anaxagora scripta exstent, hujus tamen prædivinationis nusquam mentio facta. De Pherecyde sane constat, cum tale aliquid prædixisse, non cùm limum tangeret, sed cùm putealem aquam biberet. Diogen. in Pherecyde. * Apollonius in Historia Admiranda pag. 104. cap 5. Plin. lib 2. c. 79. Cicero de Divinat. lib. 2. pag. 282. *An hoc ejusmodi est, quale Pherecydeum illud? qui cum aquam vidisset (ie. bibisset) ex puteo haustam, terra motum dixit futurum* *

Solon sententiis adjutus Ægypti Sacerd. latis justo moderamine Legib. Romano quoque Juri] Sanè verum hoc, in componendis Legibus suis multa imitamenta ex Solonis axonibus Romanos sumpsisse. Cicero de Legib. 2. *In XII. de minuendo sumtu lamentationeque funeris translata sunt de Solonis ferè Legibus.* Ex iisdem etiam Syllam sumptuarias Leges reparasse Ammianus lib. XVI. scribit. Vid. Isidor. Origin. lib. V. cap. 1.

Pag. 347. *Superatis apud Actium bello navali Antonio & Cleopatra, provincia nomen accepit*] Strabo lib. XVII. Ἐπαρχία ... φόρον ... ἀξιολόγους, ὑπὸ σώφρονος ... ἀνδρὸς διοικουμένη ... ἔπαρχος ... ἀεί.

Aridam Lib am supremo Apionis Regis consecuti sumus arbitrio] Rufus Festus in Breviario: *Cyrenas cum ceteris civitatibus Libyæ Pentapolis Ptolemæi antiquioris liberalitate suscepimus. Libyam supremo Apionis Regis arbitrio sumus adsecuti.* Liv. lib. LXX. Appianus de Bello civil. lib. 11. Eutropius lib. VI.

OBSERVATIONES IN AMMIANI MARCELLINI LIBRUM XXIII.

Pag. 349. POST *Diocletianum & Aristobulum*] Recte: uti in Fastis Siculis. Διοκλητιανοῦ Αὐγ. τὸ Β. ἢ Ἀριστοβούλου. Fasti Capitolini: *Imp. Cæs. C. Aurelius Diocletianus Aug. II. ..... Aristobulus.* Insignis autem nec ferendus error Cassiodori, qui hosce Consules Probo imperante facit.

Pag. 350. *Apud Hierosolymam templum -- instaurare sumtibus cogitabat immodicis*] Rufinus Histor. Eccles. lib. 1. cap. 37. Socrates lib. III. cap. 17. Theodoretus lib III. cap. 17. Sozomenus lib. V. cap. 21. Cassiodorus Histor. Tripart. lib. VI. cap. 43 Nicephorus Callist. lib. 10. cap 32 Gregorius Nazianz in Julian. Orat. 2. Joh Chrysost. de laudibus Babylæ Martyr. & contra Judæos * 5. pag. 491.*

Pag 351 *Irruentibus armis externis lex una sit & perpetua, &c.* Livius lib XLIII. *Jure gentium hoc evenit, ut arma armis propulsentur.* Ulpianus L 1. §. 27. ff. de vi & vi armat. *Vim vi repellere licere Cassius scribit, idque jus naturâ comparatur: apparet autem, inquit, ex eo, arma armis repellere licere.* L. 3. § 9 ff eod. L 1. C. unde vi L. 3. C. ad Leg. Corn. de Sicar. * L. 4. in princ. ad L.

Aquil. L. ut vim. ff de just. & jure. Cicero lib. I. Offic. *Est hæc non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, ut si vita nostra in aliquas insidias, in vim, in tela aut latronum, aut inimicorum incidisset, omnis honesta ratio esset expediendæ salutis.* Idem in Orat. pro Milone. *

Nihil renitente vi moris] Ms. *nihil remittente vim oris.* Io. *nihil remittente vi mortis.* Metus enim mortis nihil remittit, sed contra vim inferentem omni ratione nos defendere cogit.

Pag. 353. *Batnas municipium Osdroënæ*] Zosimus lib. III. Βάτνας τῆς Ὀσδροηνῆς πολίχνιόν τι. Julianus Epist. 28. ad Libanium: Βάτνας, βάρβαρον ὄνομα τοῦτο, Τυρίοις ὅπως ἑλληνικόν: & quæ sequuntur, situm hujus municipii ostendentia.

Pag. 354. *Carras antiquum oppidum Crassor. & Romani exercitus ærumnis insigne*] Undecim putà Legionum strage, & ipsius Crassi interitu insigne. Florus lib. III. cap. II. Plutarchus in Crasso, Appianus in Parth. Dio lib. 40. Strabo lib. 16. Ovidius Fastor. lib. VI. Eutropius lib. VI. Orosius lib. VI. cap. XIII.

Luna, quæ religiosè per eos colitur tractus] Herodianus lib. IV. Spartianus in Caracalla.

Visorum interpretes] Lib. XIV. *Visa nocturna.* Glossar. *Visum*, ὅραμα, ἐνύπνιον. Priscianus lib. XI. *Visum*, τὸ ὁραθὲν, καὶ τὸ ὅραμα. * Arnob. lib. 2. pag. 27. *Quibus modis insomnia fiant, quibus visa.* *

Pag. 355. *Equus Babylonius nomine*] Non novum, equis quoque nomina indi solere. Apud Dionem *Incitatus* & *Pertinax* equi laudantur: apud Capitolin. in Vero *Volucer.* * Apud Pausan. lib. 6. pag. 160. Phœnix, Corax, Cnacias, Samus. Apud Tzetzen in Lycophr. pag. 33. Psylla, Arpinna, Xanthus & Balias 39. Melissio equus apud Senec. Controv. pag. 50. num. 32. Vid. Camerar. de Nominib. equestrib. pag. 104. Vid. Augustin. de Civit. Dei lib. 2. cap. 4. * Et alia multa equorum nomina Romæ in tabula marmorea leguntur.

Auro lapillisque ornamenta distincta] Bene de his ornamentis Joh. Chrysost. Orat. de sepiuum [illegible] pag. 9. Τί περ' ἂν ἔχω ἵππων ἀρετῶν· ἆρα τὸ χρυσοῦν ἔχειν χαλινὸν, καὶ τελαμῶνας τοιούτους, καὶ στημόνια νήματα μὲν ἐκ σηρικῶν συγκείμενα, καὶ τάπητας ποικίλους καὶ χρυσοπάστους καὶ φάλαρα λιθοκόλλητα, καὶ πλοκάμους χρυσοῖς χαινίοις συμπεπλεγμένους, ἃ τῷ δ' ἐρωμένῳ εἶναι καὶ ἀποχαί, &c. Imperatorios verò equos hæc magnificentia propriè decebat. * Itaque privatis jure interdicta Constitutione Leonis Imp. L. unic. C. Nulli licere in frenis, &c.

Ad diem VI. Kal. quo Romæ matri Deorum pompæ celebrantur] Notat eumdem hunc diem Vib. Sequester, in lib. de Flumin. pag. 329. *Almon Romæ, ubi mater Deûm VI. Kal. April. lavatur.* Kalendarium vet. rusticum, quod in Bibliotheca Farnesia adservatur: *Mense Martio.* LIBERAL. QUINQUATRIA LAVATIO.

Carpentum quo vehitur simulacrum] Ambrosius Episc. lib. III. Epist. 48. *Currus suos simulato Almonis in flumine lavat Cybele.* Sed quo ritu currus hic ad flumen deductus sit, Prudentius V. Cl. in parte indicat, cujus hi versus sunt, Hymno X. περὶ στεφάνων:

Quid esse vobis æstimem projectius?
Nudare plantas ante carpentum scio
Proceres togatos, matris Idææ sacris.
Lapis nigellus evehendus essedo
Muliebris oris, clausus argento sedet:
Quem dum ad lavacrum præeundo ducitis,
Pedes remotis atterentes calceis,
Almonis usque pervenitis rivulum.

* Tertull. de Baptismo cap. 5. *Ipsos etiam Deos suos lavationibus efferunt.* Lucan. lib. I. vers. 600.

Et lotam parvo revocant Almone Cybellen. *

Pag. 358. *Helepolin Græci cognominant, cujus opera diuturna Demetrius*] Ms. Fl. *Græci cognominamus*, quod placet: ut inf. *transire διαβαίνειν dicimus Græci.* Et sic originem suam Ammian. ostendit, quam iterum apertiùs fatetur in fine lib. XXXI. Ceterum de Demetrio Athenæus Deipnosoph. lib. V. pag. 206. lib. X. pag. 415. Vitruvius lib. X. cap. XXII. Plinius lib. VII. cap. 38. Leo Imp. in Tacticis, Suid. in ἑλέπολις.

Qualia nobis pictores ostendunt fulmina] Festus Pomp. *Trisulcum fulmen fuit ab antiquis dictum, quia id aut incendit, aut afflat, aut terebrat.* Ejus figura in nummis & monumentis antiquis apparet.

Cercusium, principio mensis Aprilis ingressus est munimentum] Zosimus lib. III. Κιρκήσιον vocat: φρούριον δὲ τοῦτο καλούμενον ὑπὸ τοῦ τε Ἀβόρα ποταμοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ Εὐφράτου, τοῖς δὲ ἀλλοφύλοις ῥεῖν συναπτόμενον Eutropius lib. IX. *Circessio, quod castrum nunc Romanorum est.* Pæanius vertit Κιρκήσιον. Vid. Procop. περὶ κτισμάτ. pag. 16 & de Bello Persico lib. II.

Pag. 360. *Nulla vis humana vel virtus meruisse umquam potest*] Præclarè Q. Curtius lib. V. *Eludant licèt, quibus fortè & temere humana negotia volvi agique persuasum est: equidem æterna constitutione crediderim, nexuque causarum latentium & multo ante destinatarum, suum quemque ordinem immutabili lege percurrere.* Aurel. Victor. in Caro: *Arduum fatalia devertere: eoque futuri notio superflua.* * Arnob. lib. 7. *Casibus nullus est in his locus, sed ineluctabili omnia necessitate constant: agit se ordo præscriptus, aut quod semel decretum est, perficit.* Apul. Milef. I. *Nihil impossibile arbitror: sed utcumque fata decreverunt, ita cuncta mortalibus provenire.* *

Pag. 361. *Gordiani Imp. longè conspicuum vidimus tumulum*] Festus Rufus: *Milites ei (Gordiano) tumulum vicensimo miliario à Circessio castro, quod & nunc exstat, ædificarunt.* Ejus tumuli titulum Græcis, Latinis, Persicis, Judaicis, & Ægyptiacis litteris perscriptum fuisse testatur Capitolinus in Gordian. *Sepulcrum* GORDIANI locum vocari ait Victor. Vid. Zosim. lib. III. pag. 716.

Nam & oracula dubia legimus, &c.] Theodoretus Episcopus contra Gentes Orat. de Oraculis. Eusebius de Præparat. Evang. lib. V. cap. 10. Herodotus lib. 7. Suidas in ἀσπίδι, & Ἅλυς. Cicero de Divinat. lib. II. Aurel. Victor. de Vir. illustr. in Pyrrho, Johannes Sarisberiens. lib. II. cap. 27.

Prolatis libris Ritualibus] Mentio horum librorum apud Ciceronem de Divinat. Censorinum de die Natal. Fest. Pompeium in voce RITUALES.

Id portendebant] Io. *prætendebant.*

Leo & aper ingens trucidati sunt] Similiter aprum à triginta militibus confectum Imp. Severo, cùm Nisibin tenderet, oblatum, Xiphilinus scribit.

Pag. 362. *Fulmen consiliarium esse*] De fulgurum observationibus multa Cicero II. de Divinat. * Seneca Natural. Quæst. cap. 39. lib. 2. * Plinius Histor. Natur. lib. II. & passim, Festus, Servius, Lactantius * Senecæ locum Servius exscripsit: cum, quia huc maximè pertinet, adtexam ex Æneid. lib. 8. *Tria genera fulguris esse dicuntur, unum Consiliarium, ubi quid cogitantibus nobis accidit, quod vetat aut hortatur; alterum Auctoritatis, quod evenit re gesta, quod probet: tertium Statum est, ubi nec novi quidquam gessimus, nec cogitamus, sed quietis nostris rebus fruimur.*

Hoc modo contacta loca nec intueri, nec calcari debere] * Artemidorus de Somniis lib. 2. cap. 8. Ὁ κεραυνὸς τὰ μὲν ἄσημα τῶν χωρίων ἐπίσημα ποιεῖ, διὰ τοὺς ἐνιδρυμένους βωμοὺς, καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς γινομένας θυσίας· τὰ δὲ πολυτελῆ χωρία ἔρημα καὶ ἄβατα ποιεῖ· οὐδεὶς γὰρ ἐν αὐτοῖς ἐνδιατρίβειν ἐθέλει. Scholiastes Persii ad Satyr. 2. *Bidental, locus sacro per-*

cussus

cussus fulmine ; qui bidente ab Haruspicibus consecratur , quem calcare nefas est. Placid. Lactantius in Stat. lib. IX. * p. 355. ad illum versum, *Quis tremor illicita.* *

Fulgurales pronuntiant libri] Cicero de Divin. lib. I. *Etruscorum declarant , & haruspicini, & fulgurales , & rituales libri , nostri etiam augurales.* Bygois nympha artem scripserat fulguralem , ut Servius notat Æneid. VI. pag. 402.

Pag. 363. * *Aggere glebali adsistens*] Historiæ Augustæ Scriptores *aggerem cespiticium* appellant. *

Massagetas quos Alanos nunc appellamus] Xiphilinus in Hadrian. pag. 358. ἐπῆρξε ἐξ Ἀλανῶν (εἰσὶ δὲ Μασσαγέται) ἐκινήθη ὑπὸ Φαρασμάνου. Procopius eos Hunnos appellat , Vandalicor. lib. I. pag. 106. Αἰγὰν δὲ ἦν Μασσαγέτης γένος , ὃς νῦν Οὔννους καλοῦσι. Confunduntur sic nempe nomina ob vicinitatem , & iidem modò Hunni , modo vocantur Alani.

Ventidium novimus Antonii legatum] Plutarchus in Vita Antonii , Appianus in Parthicis pag. 156. Val. Maximus lib. VI. cap. 9. Dio , & alii.

Nec erravere diu manes ejus inulti] Capitolinus in Gordian. *Quod de Cæsare memoria traditum est, hoc etiam de Gordiano Cordus evenisse perscribit. Nam omnes quicumque illum gladio appetiverunt , (qui novem fuisse dicuntur) postea interemptis Philippis , sua manu , suisque glaciis , & iisdem quibus illum percusserant , interisse dicuntur.*

Pag. 364. *Quisque agmini cohærens incedat -- signa propria sequat.*] Militaris hæc tota dictio est, & qua in allocutionibus Impp. & exercitus duces utebantur : sive in campo armatos exercerent , sive serio Marte pugna cum hostibus pugnanda esset. Urbicus in Tacticis, quæ MSS. in Biblioth. Magni Ducis Etruriæ exstant : Παραγγέλλει ὁ μανδάτωρ· ΣΙΛΕΝΤΙΟ ΜΑΝΔΑΤΑ ΚΟΜΠΛΕΤΕ. ΝΟΝ ΒΟΣ ΤΟΥΡΒΑΤΙΣ. ΟΡΔΙΝΕΜ ΣΕΡΒΑΤΕ. ΒΑΝΔΑ ΣΕΚΥΙΤΕ. ΝΕΜΟ ΔΕΜΙΤΤΑΤ ΒΑΝΔΟΥΜ. ΕΤ ΙΝΙΜΙΚΟΣ ΣΕΚΕ. Καὶ τοῦτο περαιοῖ ἐν σιγῇ, ὅπως μὴ δι' ὕβρεως μηδὲ ταραχῆς. Iterum cap. XXI. Παραγγέλλει ὁ Μανδάτωρ· Ταῖς παραγγελθείσαις ἐντολαῖς προσέχετε, μὴ ταραχθῆτε τῇ τάξει. Τὸ δὲ βάνδον ἄπαντες βλέπετε, καὶ μηδεὶς ἐξ αὐτοῦ ἀπολείπῃ αὐτό, ἀλλ' ἴσως τοῖς ἐχθροῖς καὶ ὁρμήσεις καταδιώκετε.

Pag. 365. *Apud Babylona Magnum fata rapuissent Alexand.*] Q. Curtius lib. X. Justinus lib. XI. Plutarchus in Alexandro.

Paulatim in melius mutato proposito] Magnorum virorum , qui ex perdita nequitia pedetentim in melius emendati , præstantissimarum postea virtutum specimina dedere , apud Val. Maximum exempla exstant lib. IX. cap. 6. De hoc verò Arsace plura Justinus lib. XLI.

Pag. 366. *Utque Imperatorib. nostris Augusta nuncupatio amabilis est & optata , ita Regibus Parthicis, &c.*] Justinus lib. XLI. *Tertius Parthis Rex Priapatius fuit, sed & ipse Arsacius dictus : nam , sicut suprà dictum est , omnes Reges suos hoc nomine , sicut Romani Cæsares Augustosque cognominavere.* Dio lib. XL. ὅθενπερ καὶ οἱ ἔπειτα βασιλεύσαντες αὐτῶν (de Arsace sermo fuit) Ἀρσακίδαι ἐπωνομάσθησαν. Strabo lib. XV. Procopius Persicor. lib. II. Suidas in Ἀρσάκης, Isidorus Origin. lib. IX. cap. 3. Servius Æneid. lib. VI. & XII.

Pag. 367. *Tamyris Regina*] Al. *Tomyris* : neque secius Herodotus lib. I. Orosius lib. II. cap. 7. Plures tamen ita vocant , ut ex MS. edidimus. Vid. Justin. lib. I. Jul. Front. Strateg. lib. II. cap. 5. Val. Max. lib. IX. cap. 10.

Pag. 368. *Spatio detornato*] Id est, rotundo spatio , ut lib. 31. *Ad speciem rotunditatis detornata.* Gellius lib. IX. cap. 8. *Sententiam-detornatam inclusamque verbis his paucissimis.* * Cicero de Universo p. 442. *Ita tornavit, ut nihil effici possit rotundius.* *

Arimaspis hominibus luscis] Solinus: *Arimaspi circa Gesclithron positi, unocula gens est.*

Pag. 369. *Prope lacum nomine Sosingiten*] Strabo *Thonitin* vocat lib. XVI. ἐμβάλλει δ' ὁ Τίγρις τὴν Θωνῖτιν καλουμένην λίμνην κατὰ πλάτος μέσην. περαιωθεὶς δ' ἐπὶ θάτερα χεῖλος, κατὰ γῆς δύεται μετὰ πολλοῦ ψόφου καὶ ἀναφυσημάτων. ἐπὶ πολὺ δ' ἐνεχθεὶς ἀφανής, ἀνίσχει πάλιν οὐ πολὺ ἄπωθεν τῆς Γορδυαίας.

Hic & naphtha gignitur] De naphtha iterum Ammianus hoc ipso libro ; eamque ita gentili, id est barbaro vocabulo dici monet : unde & Turcis & Arabibus in hunc usque diem *Nephi* appellatur. Jocularis ergo Ambrosii Episcopi, & Magni Grammat. error , qui παρὰ τὸ συνάπτειν vocari putant. Ambrosii verba hæc sunt, in lib. de Noa cap. 6. *Est enim bitumen vehementis ad constringendum naturæ. Unde Græce dicitur νάφθα παρὰ τὸ συνάπτειν, quod disjuncta connectat , nexuque constringat indissolubili , ita ut naturali unitate sibi credas convenire.* Videndus Plinius lib. II. cap. 105. Tacitus Histor. lib. V. Sotion περὶ ποταμῶν. * Cyprianus in carmine de Sodoma p. 452. * Plutarchus in Alexandro , G. Codinus in Descriptione CP. Xiphilinus lib. XXXV. Hesychius & Suidas in Νάφθα ; ex recentioribus verò P. Bellonius Rerum antiquar. lib. III.

Pag. 370. *In his plagis hiatus quoque conspicitur terræ, &c.*] Georg. Codinus : Ἐκεῖσε δὲ ἐπὶ τὸ Ἀσπρονίτζιον, ἐξ οὗ δυσώδες πνεῦμα ἀναδίδοται, ὡς ἐλαύνειν ζῶον ἅπαν καὶ πετεινὸν ἀποθνήσκειν, εἴπερ τύχοι εἰσφερόμενον. quæ ipsissima verba apud Suidam exstant in Ἀσπρονίτζιον. * Lucret. lib. VI.

> *In Syria quoque fertur item locus esse videri,*
> *Quadrupedes quoque quò simul ac vestigia primum*
> *Intulerint, graviter cogat concidere ipsa :*
> *Manibus ut si sint divis mactata repentè.* *

Quidquid prope venerat, corrumpebat , absque spadonibus solis] Photius in Biblioth. ex Isidori Philos. Vita. Ὅτι ἐν Ἱεραπόλει τῆς Φρυγίας ἱερὸν ἦν Ἀπόλλωνος , ὑπὸ δὲ τὸ ναὸν κατάβασιν ὑπέκειτο θανασίμους ἀναπνοὰς παρεχόμενον. τοῦτο τὸ βάραθρον οὐδ' αὐτοῖς ἐπὶ ἀκίνδυνον, ὅτι μὴ τοῖς τελουμένοις τῶν ζώων διελθεῖν. ἀλλ' ἐστὶ κατ' αὐτοῖς γίνεται , ἀπόλλυται. τοῖς δὲ τετελεσμένοις, φησί, δοκιμασθεὶς ἦν χαπίων καὶ εἰς αὐτὸν τὴν ψυχὴν ἀβλαβῶς ἀπήγαγε. Vid. Strabon. lib. XIII. Plin. lib. II. cap. 93. * Apuleium de Mundo pag. 11. * Xiphilin. in Trajano , Codin. in urb. CP. Descript.

Pagg. 370. 371. *Adiavenam cognominatam, ut à flumin.*] Codinus & Suidas : Λέγεται δὲ Ἀδιαβηνή, διὰ τὸ εἶναι πλείονας ποταμοὺς ἐν αὐτῇ, καὶ δυσχερῆ ἔχειν τὴν διάβασιν.

Arbela & Gaugamela, ubi Darium Alexand.] Strabo lib. XVI. ἐν δὲ τῇ Ἀτουρίᾳ ἐστὶ Γαυγάμηλα κώμη, ἐν ᾗ συνέβη νικηθῆναι καὶ ἀποβαλεῖν τὴν ἀρχὴν Δαρεῖον. At verò apud Arbela vicum Darium victum Arrianus lib. III. Curtius lib. V. scribunt.

Babylon , cujus mœnia bitumine Semiramis struxit] Strabo lib. XVI. Justinus lib. I. Curtius lib. V. Orosius lib. II. cap. 7. Solin. cap. 60. Stephanus in Βαβυλών.

Seleucia ambitiosum opus Nicanoris Seleuci] * Vide quæ sup. lib. XIV. notata. *

Per duces Veri Cæs. ut antè retulimus , expulsata] Novè dictum , *expulsata* , ἀντὶ τοῦ *expugnata* : ut Capitolin. in Vero : *Nam L. Veri vitio , sed Cassii -- contra fidem Seleucia, quæ ut amicos milites nostros receperat , expugnata est.* Orosius lib. VII. cap. XV. *Antoninus per strenuissimos duces magnis rebus gestis , Seleuciam Assyriæ urbem super Hydaspen fluvium sitam , cum quadringentis millibus hominum cepit , & cum fratre de victoria Parthica triumphavit.* Vide Dion. Euseb. Eutrop.

Pag. 372. *Fertur autem quòd post direptum*] Capitolinus in Vero : *Nata fertur pestilentia in Babylonia , ubi de templo Apollinis ex arcula aurea , in*

quam miles fortè inciderat, spiritus pestilens evasit, atque inde Parthos orbemque complesse. Orosius lib. VII. cap. 15.

Chaldæorum est regio altrix Philosophiæ] De Chaldæis Philosophis, eorumque secta, multa Strabo lib. XVI.

Susa sæpe domicilium Regum] Strabo lib. XV. Curtius lib. V. Eustathius in Dionys. pag. 132. Stephanus in Σῦσα.

Pag. 373. *Fetus equarum nobilium -- quos Nisæos appellant*] Herodotus lib. VII. Lucian. in lib. de Histor. scrib. Synesius Epist. 40.* Themistius Orat. 5. p. 72. & Orat. 2. Heliodor. Æthiop. lib. 9. pag. 437. * Eustathius in Dionys. Alexand. Suidas in Νισαῖοι.

Pag. 374. *Auctor amplissimus Plato Machagistiam*] Non reperitur, quantum memini, hoc verbi in Platone: videtur tamen innuere locum ex Alcibiade.

Divinorum incorruptissimum cultum] Plato Θεῶν θεραπείαν vocat in Alcibiade, & ex eo Apuleius in Apolog. Inde Apollon. Tyan. in Epist. Μάγος ὁ θεραπευτὴς τῶν θεῶν. Porphyrius de Abstinentia animal. pag. 57. Παρὰ γε μὴν τοῖς Πέρσαις οἱ περὶ τὸ θεῖον σοφοὶ, καὶ τούτου θεράποντες Μάγοι μὲν προσαγορεύονται. τοῦτο γὰρ δηλοῖ κατὰ τὴν ἐπιχώριον διάλεκτον ὁ Μάγος.

Multa ex Chaldæorum arcanis Bactrianus addidit Zoroastres, deinde Hystaspes] Accuratè totam hanc rem narrat Agathias Hist. lib. II. Πέρσαις δὲ τὰ νῦν, τὰ μὲν πρότερα ἔθη σχεδόν τι ἅπαντα τέθειται ἀμελῆ καὶ ἀπεσπασμένα, ἀλλοίοις δέ τισι καὶ νόθοις νενομισμένοις χρῶνται τοῖς μιγάσιν, ἐκ τῆς Ζωροάστρου τοῦ Ορμασδίου διδάγματος χρησαμένοις. Οὗτος δὲ ὁ Ζωροάδης, ἤτοι Ζαράδης (διττὴ γὰρ ἐπ' αὐτῷ ἡ ἐπωνυμία) ὁπηνίκα μὲν ἤκμασε τὴν ἀρχὴν, καὶ τοὺς νόμους ἔθετο, οὐκ ἔνεστι σαφῶς διαγνῶναι. Πέρσαι δὲ αὐτὸν οἱ νῦν ἐπὶ Υστάσπεω, οὕτω δή τι ἁπλῶς φασὶ γεγονέναι, ὡς λίαν ἀμφιγνοεῖσθαι καὶ οὐκ εἶναι μαθεῖν, πότερον Δαρείου πατὴρ, εἴτε καὶ ἄλλος οὗτος ἐπεγένετο Υστάσπης, ἐφ' ὅτου δ' οὖν καὶ ἐν ὅτῳ χρόνῳ, ὑφηγητὴς αὐτοῖς ἐγένετο, καὶ καθηγεμὼν τῆς μαγικῆς γέγονεν αἱρέσεως, καὶ αὐτοῖς δὴ τὰς προτέρας ἱερουργίας ἀμείψας, παμμιγεῖς τινας καὶ ποικίλας εἰσήνεγκε δόξας.

Feruntque, si justum est credi, etiam ignem cælitus lapsum] Vid. amplis. viri Barnabæ Brissonii Comment. de Reg. Persar. lib. II.

Pag. 375. *Eratque piaculum aras adire vel hostiam, &c.*] Herodotus lib. I. ἄνευ γὰρ δὴ Μάγου, οὔ σφι νόμος ἐστὶ θυσίας ποιέεσθαι. Vid. Brisson. de Regn. Persar. lib. II.

Ex hoc Magorum semine septem post mortem Cambys.] Totidem Magos nominat etiam Val. Maximus lib. IX. cap. 2. Verior tamen opinio, duos tantùm fuisse: sed qui in necem eorum conjuraverant, Persas septem. Herodotus lib. III. Justinus lib. 1. Curtius lib. IV. Florus lib. III. cap. 5.

Oleum conficitur Medicum] Μηδίας ἔλαιον. Procopius Gothicor. lib. IV. Αὐτίκα θεῖόν τε καὶ ἄσφαλτον ἐναπλασάμενοι, καὶ φάρμακον, ὅπερ Μῆδοι μὲν νάφθαν καλοῦσιν, Ἕλληνες δὲ Μηδείας ἔλαιον.

Cambyses & Cyrus, cui magno & spatioso] Vid. Strabo lib. XI. Pompon. Mela lib. III. cap. V.

Pag. 376. *Feri sunt illic habitatores pagorum*] De Getis similia Pomp. Mela lib. II. cap. 2. *Feri sunt & ad mortem paratissimi, Getæ utique.*

Pag. 377. *Geapolim*] Ms. *Hierapolim.* Sed apud Ptolemæum in Descriptione Arabiæ Felicis recensentur Γεράπολις, Νάσκος μητρόπολις, Βαράβα μητρόπολις, Μάσφα μητρόπολις.

Taphron] Ms. *Taphra.* Stephanus *Tarphara* videtur nominare: Τάρφαρα, ἢ Διτίρας, πόλις τῆς εὐδαίμονος Ἀραβίας.

Fructuariis arborisque fetibus culta] Sic iterum paullo pòst, *arborum fetus.* L. 1. Cod. Theod. De censitoribus: *Fructuum ramorum fetus hebetaverit.* * L. C. Theod. de ferus. Plin. lib. 4. cap. 12. *Fetus arborum de corpore.* Ovid. Met. lib. 10. fab. 14.

—— *De tribus unum*
Fetibus arboreis proles Neptunia misit.

In Catalect. pag. 176. *Vvas nitentes atque fetus arboris.* Novatianus de cibis Judaïcis: *Cibus primus hominibus solus arborum fuit fetus & fructus.* Cyprian. ad Demetrianum: *Arbores fetibus autumno fecundæ sunt.* Columell. de Re Rustica 9. c. 1. *Terrenis fetibus & arboreis abundant.* Virgil. Bucol. * Cassiodorus Var. lib. 1. Epist. 12. -- *Fetus arborei pullularunt.* Lib. 1. Epist. 35. *Abortivos missum fetus non tam edidit, quàm imperfecta ubertate projecit.* Eodem modo de mori arboris fructu Ovidius Metamorph. lib. IV. fab. 2.

——*Pullosque & luctibus aptos*
Semper habet fetus.

Ortopana] Ms. *Portosphana.* ἴσ. *Portopana.* Ptolemæus pag. 150. πόλεις δ' εἰσὶν ἐν τῇ Περσίδι, καὶ κῶμαι μεσόγειοι, αἵδε -- Ἀξίμα, Πορτόσπανα, Περσέπολις.

Pag. 378. *Vt Homerus*] Statim initio Iliad. γ.

Cameli à Mithridate exinde perducti, & primitus in obsidione Cyzicena Romæ visi] Camelos ante Mithridatem debellatum Romæ non visos etiam C. Sallustii fuit opinio: quam tamen Plutarchus reprehendit in Vita Luculli: Σαλούστιον δὲ θαυμάζω τότε πρῶτον ὀφθῆναι Ῥωμαίοις καμήλους λέγοντος, εἰ μήτε πρότερον τοὺς μετὰ Σκιπίωνος νικήσαντας Ἀντίοχον ᾤετο, μήτε τοὺς ἔναγχος πρὸς Ὀρχομενῷ καὶ περὶ Χαιρώνειαν Ἀρχελάῳ μεμαχημένους, ἑωρακέναι καμήλους.

Pag. 379. *Araxates & Dymas*] Ptolemæus *Dymum* vocat. Ονομάζεται ὁ μὲν ἕτερος αὐτῶν Δύμος. Et pòst: ὁ δ' ἕτερος Βασχάτης.

Tribatra & Drepsa] Ms. *Cresata & Areta ipsæ metrop.* ἴσ. *Crescata & Drepsa.* Ptolem. Κυρέσχατα. Verius tamen puto, *Trybactra & Drepsa.* Ptolemæus pag. 160. Τρύβακτρα, Ἀλεξάνδρεια. Ὀξιανὴ Ινδικομορδάνα, Δρέψα μητρόπολις, Ἀλεξάνδρεια ἐσχάτη.

Pag. 380. *Vt Iaxartis sunt*] Ptolem. Ἰαξάρτης μέγας ὢν ποταμὸς, ἐκ τῶν ... ὀρῶν ... μέχρι τῆς τοῖς ... ἐπιστροφῆς. Vid. Strab. Plin. Avien.

Homerus in hoc versu] Homerus Iliad ν. quo versu etiam Strabo utitur, de iisdem populis agens lib. VII.

Pag. 381. *Cumque ad coëmenda fila, vel quædam alia*] Solinus cap. 53. *Seres ipsi quidem mites, & inter se quietissimi: alias verò reliquorum mortalium cœtus refugiunt, adeo ut cæterarum gentium commercia abnuant. Primum eorum fluvium mercatores ipsi transeunt: in cujus ripis, nullo inter partes linguæ commercio, sed depositarum rerum pretia æstimantes sua tradunt, nostra non emunt.*

Bitaxa, Orbitana] Ms. *Bitaxas Armatina.* Videtur legendum, *Bitaxa, Sarmagana.* Sic Ptolemæus in Ariæ Descriptione: Βιτάξα, Σαρμάγανα. Adduntur que mox pòst reliquæ civitates, Ἀλεξάνδρεια ἐν Ἀρίοις, Σωτειρα, Νισίβις.

Pag. 382. *Prophthasia & Ariaspe*] Ita ad fidem Ms. editum. Vulg. *Prophthasia, & Ariasp.* Ptolem. Πόλεις δὲ καὶ κῶμαι φέρονται Δραγγιανῆς αἵδε, Προφθασία ..... Ἀριάσπη.

Pag. 383. *Thucydides est auctor*] Thucyd. lib. 1.

Puerilium stuprorum expertes] Herodotus de Persis lib. 1. ἀπ' Ἑλλήνων μαθόντες παισὶ μίσγονται.

Potandi aviditatem vitantes] Mirum hoc de Persis, si verum est Ammiani ævo ita moratos fuisse: quippe cum ex Xenophonte, Herodoto, Athenæo, aliisque constet, adeo ebrietati eos olim deditos, ut sæpe neque pes, neque caput suum officium fecerint.

Venter unicuique velut solarium] Feritatem hoc populi & barbaros mores notat: *Belluarum quippe ritus est, ex ventris esurie horas sentire, & non habere certum, quod constat humanis usibus attributum.* Cassiodorus lib. II. Variar. 46. Respexit au-

tem Ammianus ad Plauti versus in Bœotia. * Apud A. Gellium lib. 3. cap. 3.

Me puero venter erat solarium
Multo omnium istorum optimum & verissimum.
Ubi iste monebat esse, nisi cùm nihil erat:
Nunc etiam quod est, non est, nisi Soli lubet.

Nec quisquam post satietatem] Procopius Persicor. lib. II. Μεσημβρίας εἰσὶν ἄλλος τινὲς οἱ Περσῶν εἰσιν, καὶ τὰ ἐς τὴν δίαιταν ὑπὲρ ἄγαν σχολαῖοι.

Pag. 384. *Cutes vivis hominibus detrahunt*] Tzetzes Histor. Chil. I. cap. I. de Petesaci supplicio, cui Amytis filia Astyagis τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξωρύξεν, ἐκδείρασα τε ζῶντα, ἀνεσκολόπισε σταυρῷ. Vid Brissonii V.C. de Reg. Pers. lib. VI.

Leges--lata contra ingratos] Tzetzes Histor. Chil. 3. cap. 98.

Νόμος καινὸς τις Περσικός ἐστι, κατ' ἀχαρίστων
Τοὺς δυναμένους σύμπαντας χάριν ἀποδιδόναι,
Καὶ μὴ διδόντας ἰσχυρῶς ἐτάζειν, καὶ κολάζειν.
Τοὺς ἀχαρίστους οἴονται καὶ γὰρ πρὸς τὴν πατρίδα,
Καὶ πρὸς γονεῖς, καὶ πρὸς θεὸν, ἀσεβεστάτους εἶναι.

Ob noxam unius omnis propinquitas perit] Exempla duri hujus moris apud Herodotum lib. III. Esther cap. 8. Neque mitior lex Macedonum, *quâ cautum erat, ut propinqui eorum, qui Regi insidiati essent, cum ipsis necarentur.* Curtius lib. VI. At in Romano Imperio ultra auctores suos delicta non plectebantur. Dionysius Halicarn. id notat in conjuratione Marsici & civilis belli, lib. VIII. τὸ ἔθος τῶν Ῥωμαίων φυλάττουσι γέγονεν, ἀφεῖσθαι τῆς τιμωρίας ἀπαιδας τοὺς παῖδας, ὧν ἂν οἱ πατέρες ἀδικήσωσιν, &c. Idque verum quàm diu respublica libera, nisi quòd M. Ciceronis sententiâ etiam ad Lepidi liberos bonis publicatis parentis calamitas pervenit, ut ipse Tullius ad Brutum scribens ait Epist. XI. & XIV. *Videtur illud esse crudele, quòd ad liberos, qui nihil meruerunt, pœna perveniret: sed id & antiquum est, & omnium civitatum, siquidem & Themistoclis liberi eguerunt.* At postquam in unius potestatem dominatio recidisset, etiam in perduellionum, aut adfectatæ tyrannidis convictorum pignora sævitum: ut sub Tiberio Sejani; sub Severo Plautiani, Albini, Nigri; sub Theodosio, Maximi nefandissimi tyrannorum pignora, ob parentum peccata misere periere. * Etiam prisca Mediolanensium lege in crimine læsæ majestatis corporaliter puniebantur collaterales, quantumvis innocentes: sed Karolus V. Imp. novellis suis Constitutionibus Dominii Mediolanensis, & hanc legem & alia decreta tyrannica sancivit esse antiquata & correcta. * Quò etiam pertinent, quæ de Maratocuprenorum liberis Ammian. lib. 28. scribit. Itaque Arcad. & Honor. Impp. Constitutione, pœna quoque in partem ad filios extenditur, quorum parentes læsæ majestatis reatum incurrerunt. L. 5. C. ad L. Jul. Majest.

Pag. 385 *Nam quod supersidere corio*] Herodotus lib. V. Valerius Maximus lib. VI. cap. 3.

Pag. 386. *Indumentis plerique eorum ita operiuntur*] De vestitu Persarum multa Brissonius de Reg. Persar. lib. II. *

Pag. 387. *Apud Indos & Persas margarita reperiuntur*] Vid. Athenæus Dipnos. lib. III. Plinius lib. IX. cap. 35. Solinus cap. 56. Ælianus de Animal. lib. X. cap. 14. Theophylactus Bulgar. in Matth. cap. 13. Procopius Persicor. lib. I. * Marbodus cap. LXI. *

Uniones ideo sic appellatos, quòd evisceratæ conchulæ] Nihil verius hac lectione, quam sine ulla litura exhibet Ms. Flor. Corruptè verò retrò Editiones, *quod ejus terra conchula.* Optimè ad Ammiani verba Jul. Solin. cap. 50. *In aqua mollis est unio, duratur evisceratus: nunquam duo simul reperiuntur, unde unionibus nomen datum.*

Pag. 388. *Quod genus gemmæ etiam in Britannici secess.*] De margaritis Britannicis Tacitus in Vita Agricol. Plinius lib. IX. cap 35. Solinus cap. 56. Beda Anglosax. Histor. Eccles. lib. I. cap. I. Jordanes de Gothis pag. 6. * Marbodus cap. 61.

Gignit & insignes antiqua Britannia baccas. *

Tertull. de Habitu mulieb. cap. 6. *Sed & si quid de mari Britannico aut Indico ambitio piscatur, conchæ genus est, non dico conchylio, aut ostreo, sed nec peloride gratius de sapore. -- Quod si concha illa aliquid intrinsecùs pustulat, vitium ejus magis debet esse, quàm gloria. Et licèt margaritum vocetur, non aliud tamen intelligendum, quàm conchæ illius aliqua dura & rotunda verruca.* *

OBSERVATIONES IN AMMIANI MARCELLINI LIBRUM XXIV.

Pag. 389. RINCIPEM *superari non posse usitato clamore testantis*] Ms. *non posse, Deum usitato clamore testati*: idque haud sine exemplo est. Sic enim lib. XXVI. *Reduxerunt ad castra, testati more militiæ Jovem, invictum Procopium fore.*

Itinerarium sonare lituos jubet] Planè ut Græci, ἐποσημαίνειν τὸ εἰς ὁδόν. Pollux.

Excursatores quidem quingentos & mille] Zosimus lib. III. χιλίους δ' ἐγὼ καὶ πεντακοσίους συμμάχους, κατασκοπήσοντας εἰς τὸ πρόσω, &c.

Pag. 390. *Pyrrhus ille Rex dicitur Epirotes, opportunis in locis castra metandi*] Livius lib. XXXV. Pyrrhum ait *castrametari primum docuisse, ad hoc neminem elegantiùs loca cepisse, præsidia disposuisse.* Eumdemque de militari arte & aciei instruendæ ratione Commentarios scripsisse Plutarchus in ejus

Vita testatur. Vide Frontin. Strateg. lib. IV. capite I.

Civitatem venimus Duram, in quo loco greges] Zosimus lib. III. ἐλθὼν δὲ καὶ ἐντεῦθεν εἰς Δοῦρα, ἴχνος μὲν, ... πόλεως ... ὁ Γορδιανοῦ τοῦ βασιλέως ... τάφος, ... ἐλάφων φανέν, ... τοξευσάντες, ... ἐκ τούτων τροφή.

Anathan munimentum] Rem narrat Zosimus, sed castelli nomen tacet, cujus situm Theophylactus Simocat. indicat lib. V. τὸ Ἀναθὰν φρούριον, ὃ πρὸς τῷ Κιρκησίῳ ... τῆς Εὐφράτου ᾠκοδομημένον.

Pag. 391. *Spiritu stabilitatem vestigii subvertente*] Hujusmodi ventos certis anni tempestatibus vehementes in Galliæ partibus oriri, Diodorus Siculus scribit lib. V. Ἀπὸ μὲν ... δύσεως καὶ ἄρκτου πνεῖν εἰώθασιν ἄνεμοι τηλικαύτην ἔχοντες σφοδρότητα καὶ δύναμιν, ὥστε ἀναρπάζειν ἀπὸ τῆς γῆς λίθους χειροπληθιαίους ... καὶ τῶν ψηφίδων ... κονιορτόν. ... ἀρπάζοντα ἀπὸ μὲν τῶν ... τοὺς ... ἵππων τοὺς ... Ut Varro in Originibus ait, Circius has vires habet: *Ventus Circius cum loquare buccam implet: armatum hominem, plaustrum oneratum percellit.* A. Gellius lib. II. cap. 24. Apul. in libello de Mundo.

Pag. 392. *Diacira invaditur*] Zosim. *Dacira*, lib. III.

Ozogardana occupavimus, in quo Principis Trajani tribunal] Zosimus *Zaragardiam* vocat. Εἰς Ζαραγαρδίαν ..., ἐν ᾗ ... ὑψηλὸν ἐκ λίθου πεποιημένον ... Τραιανοῦ καλεῖν εἰώθασιν οἱ ἐγχώριοι.

Surena post Regem apud Persas promerita dignitatis] Zosimus: Σουρήνας, ἀρχῆς δὲ τοῦτο παρὰ Πέρσαις ὄνομα. Ammianus lib. XXX. *Surenas potestatis secundæ post Regem.* Vid. Barnab. Brisson de Reg. Persar. lib. I.

Phylarchus Saracenorum] Dignitatis hoc apud Saracenos nomen est, ut bene Julianus Antecessor C. P. interpretatur ista verba Justiniani Imp. ex Novell. 102. μήτε τῷ ... μήτε τῷ φυλάρχῳ. *Neque ducem, neque phylarchum, id est Saracenorum ...* Procopius Persicor. lib. I. Οὐ γὰρ δὴ ... Ῥωμαίων ... ἄρχων ... οὔτε Σαρακηνῶν τῶν Ῥωμαίων ἐνσπόνδων ... φύλαρχος ... Theophylactus Simocat. lib. II. ... Ῥωμαίων ... Σαρακηνῶν ... Malchus in Excerptis legation. Ἀμόρκεσος φύλαρχος τῶν ὑπὸ Πέρσαις ... Ῥωμαίους ... Σαρακηνῶν. Et statim idem Amorcesus τῶν φυλῶν ἄρχων vocatur. Menander in Eclogis legation. τῶν Σαρακηνῶν φύλαρχος Ἀμβρος. * Vid. Aldreti Antiq. Hispan. lib. 2. cap. 28. pag. 317. *

Pag. 393. *Angusta fluminis interluvies & præalta*] Sic sup. lib. XIV. *Magnitudine angusti gurgitis & profundi. Interluviem* Zosimus διώρυχα dixit, lib. III. ... διώρυχα, τοῦτο βάθους καὶ ... καὶ τοῦ πηλοῦ.

Naarmalcha nomine, quod fluvius Regum interpretatur] Inf. *Ventum est hinc ad fossile flumen Naarmalcha nomine, quod amnis Regum interpretatur* Græci ποταμὸν Βασιλέων vocant. Strabo lib. XVI. Μεταξὺ δὲ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγριδος ῥεῖ καὶ ἄλλος ποταμός, Βασίλειος καλούμενος. * Armalchar, Euseb. de Præp. Evang. * Plinius lib. VI. cap. 26. *Euphratem Gobaris Præfecti opere deductum, ubi eum diximus findi, ne præcipiti cursu Babyloniam infestaret, ab Assyriis verò universis appellatum Armalchar, quod significat regium flumen.* In Ms. Plinio *Amachari* legitur, αὐτὶ τοῦ *Armalchar*: sed utrumque corruptum est, & *Naharmalcha* legendum, ad Syriacæ linguæ veritatem, jam olim monuit Nobiliss. Joseph. Scaliger lib. V. de Emendatione temp. *Malchus* enim Syris Rex est. Eunapius in Porphyr. Μάλχος δὲ κατὰ τὴν Σύρων πόλιν: ... βασιλέα λέγειν. Atque inde simili formantur compositione *Braxa-malcha*, *Maiaza-malcha*: & à *Naar*, quod fluvium notat, *Naarda*, apud Zosim. Ammian. Stephan. & alios.

Ad civitatem Pirisaboram [*Bersaboram* vocat Zosimus lib. III. Ἐλθὼν δὲ εἰς πόλιν τὴν Βηρσαβῶρα ... ὄνομα, ... & quæ porrò sequuntur, situm munitissimæ civitatis notantia.

Pag. 394. *Ciliciis undique laxiùs pansis*] Glossarium Nomic. Κιλίκια, Τρίχινα ἀπὸ Κιλικίας ... τὰ ἐκ τῶν τριχῶν ... λέγουσι. Festus Avien. in Ora maritima:

Hirta hic capilla & multus incolis caper
Dumosa semper intererrans cespitum:
Castrorum in usum & nauticis velamina,
Productiores & graves setas alunt.

Procopius Persicor. lib. II. ... ἐκ τριχῶν ... Vid. Liv. lib. 38. Josephus de Bello Jud. lib. III. Solin. cap. 36. Isidorus Origin. lib. XVIII. cap. II.

Ferrea nimirum facie] Sic lib. XIX. *Ferreus equitatus.* Est autem Sallustiana imitatio, cujus hoc fragmentum apud Nonium exstat: *Equites cataphracti ferrea omni specie.*

Bitumine & coctilibus laterculis fabricata] Zosimus ... τὰ μὲν ... τὰ δὲ ... καὶ ...

Quo ædificii genere nihil tutius esse constat] Cui & ferrum cedere ait Codinus in Descriptione novæ Romæ. ... ἀσφάλτου ... σιδήρου ...

Pag. 395. *Prope portam venit hostilem, crasso ferro crustatam*] Ita Sidonius Apollin. carm. XI. *Limina crassus Onyx crustat.* Atque hinc Itali dicunt, *Tempio di marmo crustato.*

Mamersides præsidiorum Præfectus] Zosimo Μομόσειρος ... ἡγεμόνος.

Numerata sunt autem dediticiorum duo millia] Longè major numerus apud Zosim. Ἀπὸ ... ἄνδρες μὲν ... ἐκ τῶν ... διέφυγον. Reliqua ut Ammianus.

Pag. 396. *Duos Tribunos sacramento solvit, ut desides & ignavos*] Desidia in pagano vitium est, in milite crimen. Arrius Menander de Re milit. *Omne delictum est militis, quod aliter quàm disciplina communis exigit, committitur, veluti segnitiæ crimen, vel contumacia, vel desidia.* L. 6. ff. de re milit. More majorum igitur Julianus egit, cùm inutiles militiæ sacramento solvit.

Milites ex his qui fugerant, exauctoratos capitali add. supp. secutus veteres leges] Menander de Re milis. lib. III. *Qui in acie prior fugam fecit, spectantibus militibus propter exemplum capite puniendus est.* Rufus in Legibus militaribus: Ὁ πρῶτος ... φυγὴν ἐν ... κεφαλικῶς τιμωρεῖται.

Argenteos nummos centenos] Zosim. ὁ βασιλεὺς ... τὸ στράτευμα, ... ἑκάστῳ ... ἀργυρίου ...

Hos parcitate] Ms. *patruitate prom.* i.e. *parvitate prom.*

Pag. 397. *Confecto tantorum munerum cursu moriar stando*] Tale fuit dictum Vespasiani: *Stantem Imperatorem excedere terris decet.* Aur. Victor in Vespasian. Et de Turbone Præfecto scribitur, eum hanc vocem in ore habuisse, ... Xiphil. in Hadriano.* Zonaras p. 204 *

Quam mihi febricula eripiet una] B. Eucherius Episc. Homil. 2. pag. 377. *A possessore suo una febricula veniente novimus repetenda.*

Nec enim ita vixi, ut non possim aliquando esse privatus] Respexit dubio procul ad id, quod Nerva Imp. jam olim dixerat, [illegible] Xiphilinus in Nerva.

* *Solet armorum crepitu*] Sic omnino legendum. Cæsar de bello Gallico lib. 7. *Conclamat omnis multitudo, & suo more armis concrepat. quod facere in eo consueverunt, cujus orationem approbant.*

Pag. 399 *Termites & spadica*] Vide Gell. lib. 2. cap. 26. lib. 3. c. 9. *

Marita: palma ipsa dicuntur] Basilius Episc. Homil. 5 in Hexamer pag. 22. [illegible] Quæ verba Eustathius vetus Basilii interpres ita vertit: *Palmas geminas esse sexus affirmant. Nam videtur quomodo apud eos quæ femina nominatur, ramos proprios incurvat ad marem, velut ejus concubitum petens, ut possit ex ejus admixtione concipere. Unde ingeniosi agricolæ jubi- [illegible] certos oculos feminæ dicuntur inserere; & ita quasi coitus desiderium expleto, [illegible] occurrit ad statum.* Vid. Ambrosium Episcopum Mediol. Hexamer lib. III. cap 13. Plin. lib. XIII. cap. 4. Theophylact. Simocat. Quæst. Physic cap. 4. * & Epist. 18. *

Pag. 400. [illegible] *prostrato, &c.*] Livius lib. VII. Luc. Florus lib. I. cap 13. Valer. Maximus lib. III. cap. 2. Aurel. Victor de Viris illustrib. cap 28. 29.

Du- [illegible] incola civitatum] Bezuchæ harum civitatum alteram dictam ex Zosimo scimus lib. III.

Pag. 402. *Sub- [illegible] suspensos*] M. [illegible] Glossæ. [illegible] Vid. Festum, [illegible], Vitruvium de Architect. lib. III. cap :

Exsuat Exsuperius de Victorum numero miles] Fœdè hunc locum corruperant, quibus & scribendi ratio, & antiquitas Romana parum perspecta. Quid enim ineptius hac lectione, *evolat ex superius de victorum numero miles?* Neque aliter in Ms. cùm tamen certissimum sit, ita legendum, ut nos edidimus. Zosimus lib. III. [illegible] Et numeri Victores non hic tantùm laudantur, sed in Notitia Imperii persæpe. *Superantium* autem Zosimus vocat, quem Ammianus *Exsuperium*: eratque id amabile militibus, velut ominis boni nomen. * In Actis martyrii S. Mauricii *Exsuperius campidoctor* laudatur p. 138. & in alia Inscriptione: *Mili. Potentianus ejusque uxor Exsuperia.* Itaque etiam in delectum militum Valerius, Salvius, Statorius, ominis boni gratiâ primi nominabantur. Festus in LACUS LUCRINUS. Cicero de Divinat. lib. I. *In delectu Consules observant, ut primus miles fiat bono nomine* * Lapis vetus Patorione. C. ATVCIO ALBANO VETERANO EX-PRÆTORIO. ET ALIÆ SABINÆ VX. OPT. ET ATVCIÆ AVENTINÆ F. A. XXXIII. EXSUPERIUS MILES LEGIONIS. S B П. Θ. XXIII.

Pag. 403. *Castra Lucanorum invadenti Lusitano*] Valer. Maximus lib. I. cap. 8.

N- [illegible] præ- [illegible] Mag- [illegible]] Zosimus lib. III. [illegible] : ubi fortasse legendum [illegible] : ut inf. de eodem : [illegible]

Alexandrum & Africanum] Polybius lib X. Val. Maximus lib IV. cap. 3. Curtius lib. III. & IV. Jul. Frontinus Strateg. lib. II. cap. II.

Pagg. 403. 404. *Fallaces foveas & obscuras, quales in tractibus illis sunt plurimæ*] Meminit horum subterraneorum, in quibus Persæ vel ob metum vel insidiarum causâ se occultare soliti, Theophylactus Simocatta Histor. lib. II. [illegible]

Pag. 404. *Erat in hac eadem regione extentum spatium*] Zosimus lib. III. [illegible]

Coche quam Seleuciam vocant] Σελευκείαν τὴν ἐπὶ τοῦ Τίγρι, binominemque hanc civitatem fuisse dubium est nullum: sed in priori appellatione mirè variant, non tam Scriptores ipsi, ut puto, quàm antiquarii: quorum incuria factum, ut modò *Coche* vocetur, modò *Colche*, vel *Corche*. Ruf. Festus: *Colchen & Ctesiphontem urbes Persarum nobilissimas cepit.* Eutropius lib IX. *Cochen & Ctesiphontem urbes nobilissimas*: ubi tamen quædam exemplaria *Seleuciam & Ctesiph.* habent. Longiùs hinc discedit Zosimus, & *Zochasen* videtur nominare, lib. III. pag. 724. [illegible] Nos *Cochen* retinuimus, meliorum codicum fidem sequuti. Orosius lib. VII. cap. 24. *Duas nobilissimas Parthorum urbes Cochen & Ctesiphontem cepit.* Quarum civitatum situm & nomina optimè declarat Gregor. Nazianz. Episc. in Julian. Orat. 2. pag 303. [illegible] Κωχὴ [illegible] ὡς μίαν πόλιν δοκεῖν ἀμφοτέρας, [illegible]

Pagg. 404. 405. *Civitatem desertam collustrans, sacro Principe quondam excisam*] Locus dubio procul corruptus: cujus tamen veram lectionem hanc assero: *--collustrans, à Caro Principe q.* Natum vitium ex malè intellecta veterum scribendi ratione; quâ non observatâ plures passim errores committuntur. De Caro autem Principe hunc locum intelligendum, certum est ex Eutropio lib. IX. Oros. lib. VII. cap. 24. Hieronym. Chronic. Olymp. 266 Ruf. Fest. Breviar. Fl. Vopisco, Aurel. Victore, & aliis.

Pag. 405. *Corpora vidit suffixa patibulis multa, &c.*] Paullo hæc aliter Zosimus lib. III [illegible] Κᾶρος, Περσῶν [illegible] Verisimiliora narrat Ammianus.

Pag. 406 *Trajanus, posteaque Severus egesto fodiri, &c.*] Zosimus lib. III. Gregor. Nazianz. in Julian. Orat. 2. Sozomenus lib. 6. cap. 1.

Pag. 407. *Rhodanum arma & loricam retinenta Sertorio transnatatum*] Non minor virtus Sorani Batavi, de quo hæc vetus Inscriptio :

Hadriano potuis qui judice vasta profundi
Æquora Danubii cunctis tranare sub armis.

Et ante hos annos aliquot miles gregarius Parisiis,

etiam cùm terga vertissent. Plutarchus in Crasso, Virgilius III. Georg.

Fidentemque fuga Parthum, versisque sagittis.

Legionem Zianorum regebat] * Zanorum mentio in Novell. Justiniani I & 28. Agath. lib. 5. * Legionis nomen non ponit Zosimus; rem tamen ita narrat: ἀπώλλυται ἄλλοι τε στρατιῶται, καὶ Βρεττανικὰ τὴν ἡγεμονίαν ἔχοντα τῶν Ἀιζῶν, ἀεὶ φυλῆς ἀγωνιστῶν. In Notitia Imperii nominatur *Cohors IX. Zhanorum Nitria*: & fortassis-an in scriptura tantùm variatio est; reipsa verò eadem hæc cum illa, cujus hic mentionem Ammianus facit.

Pag. 417. * *Speciem Genii publicicum cornucopia*] Cornu pomiferum vocat Arnobius lib. VI. Fortuna cum cornu pomis, ficubus, aut frugibus autumnalibus pleno depingebatur. Ib. *

Flagrantissimam facem cadenti similem] Iterum inf. *facem* vocat, ut Apul. de Mundo: *Sunt & alia ejusmodi imaginum genera, quas Græci faces — nominant.* Aristot. sive quis alius auctor libelli de Mundo, λαμπάδας dixit; *globum* Aurel. Victor in Julian. *Ac ne noctu quidem visus ingens globus cælo labi, diem belli tantum præstiterit.* * Gell. lib. 19. cap. I. *Fumigantes globi.* *

ΔΙΑΙΣΣΟΝΤΑ *nos appellamus*] Achilles Satius in Arati Phænomena, διάσσοντας. Οἱ ὑπὸ τῶν εἰς τόπον ὑπερχόμενοι καλοῦνται ἀστέρες, καὶ διάττοντες. γίνεται δὲ τοῦτο, τῶν ἀστέρων ὑπὸ πνεύματος ἑλκομένων, καὶ ἀέρος ...ας ἀφιέντων· διὸ καὶ σημεῖον ... τοῦτο. Quæ eadem apud Heronem Alex. leguntur Arati autem locus hic est:

—— ὅτ' ἂν ἰδῃς ὑπὸ νύκτα μέλαιναν,

Ἀστέρας ἀΐσσοντας ἀπ' οὐρανοῦ ἐρχομένοιο

Πνεύματος, &c.

Pag. 418 *Cum adtritu incaluit*] Οἱ γὰρ διάττοντες, ἀστέρες μὲν οὐκ εἰσί, γίνεσθαι δὲ πυρὸς φεγγάριον ἐκ συντρίψεως ἀέρος: ut Theon Alexand. inquit, in Commentario ad modò laudatos Arati versus.

Tarquitianis] Vid. Petr. Pithœi Adversar. lib. I. cap. XX.

Fætorem stridoremque elephantorum impatienter tolerantib. nostris] Addidimus τὸ *stridorem*, ex Mſ. sensu pleniore perfectioreque. Sic paullo retrò hoc eodem libro: *Elephantorum fulgentium formidandam speciem, & truculentos hiatus vix mentes pavidæ perferebant: ad quorum stridorem odoremque & insuetum tunc aspectum magis equi terrebantur.* Iterum lib. XIX. *Adjectis elephantorum agminibus, quorum stridore immanitateque corporum nihil humanæ mentes terribilius cernunt.* Q. Curtius lib. VIII. de Pori Regis elephantis: *Magnum belluæ injecere terrorem, insolitusque stridor non equos modò, tam pavidum ad omnia animal, sed viros quoque ordinesque turbaverat.* * Florus lib. I. cap. 18. *Quorum* (elephantorum) *cum magnitudine, tum deformitate, & novo odore simul ac stridore consternati equi.* * Magna hinc Romanis bello Tarentino clades: fœdior tamen Cassovellani Britannorum Regis pavor, qui ne ad unius quidem elephanti adspectum durare potuit, cùm ad eum Cæsar transitum pararet. A quo malo, ut sibi præcaveret Perseus, εἴδωλα ξύλινα ἐλεφάντων ἰδίως κατεσκευασμένα, stridoreque tubarum acutiore, paullatim equos suos verorum elephantorum barritum & magnitudinem ferre docuit. Florus lib. I. cap. 18. Polyænus Strategem. lib. 4. & 8.

Averiorumque Persarum & belluarum suffragines concidebat] Simile strategema Alexandri Mag. de quo Curtius lib. 8. *Anceps ergo pugna nunc sequentium, nunc fugientium elephantos, in multum diei varium certamen extraxit, donec securibus* (*id namque genus auxilii præparatum erat*) *pedes amputare cœperunt.* * Quale & illud, de quo Helmold. Chronic. Slavorum lib. I. cap. 68. *Fuit pugna vehemens, & victoria utrimque ambigua, quousque unus partium Comitis proclamavit, ut poplites equorum, quos hostes insidebant, fortiter caderentur: factumque est, ut cadentibus equis, sessores quoque loricati collaberentur, gladiisque nostratium protriti sunt.* pag. 54. *

Pag. 419. *Clamabant hinc inde Candidati*] Candidatorum significatio non una: sed quorum hic mentio, ii è Scholarium numero ob corporis proceritatem electi, primi Scutarii Protectoresque Principis erant. De his iterum Ammian. lib. XXXI. Procopius Gothicor. lib. III. ἦν δὲ οὗτος αἰεὶ βασιλέως μὲν ἐν τοῖς φύλαξιν ἐτετάχατο, οἳ ἐς τοὺς καλουμένους Κανδιδάτους τελοῦσι ... Vid. Cedren. in Juniore, pag. 311.

Incertum subitò equestris hasta, &c.] De morte Juliani alia longè diversa Sozomenus lib. VI. cap. 2. Nicephorus Callist. lib. X. cap. 34. Gregorius Nazianz. Episc. in Julian. Orat. 2. Amphilochius in Vita Basilii Magni Archiep. Chrysostomus de Babyla Martyre, Augustinus de Civitate Dei lib. IV. cap. 29.

Epaminondas ille dux inclytus] Val. Maximus lib. III. cap. 2. Justinus lib. VI.

Pag. 420. *Prælia XX. Marcelli*] Major numerus apud Plinium lib. VII. cap. 25. *Solus* (Jul. Cæs.) *M. Marcellum transgressus, qui undequadragies dimicaverat.* Solinus cap. VI.

Sicinium Dentatum] Ita Mſ. ut & Valerius Maximus lib. III. cap. 2. A. Gellius lib. II. cap. II. At vulgari quidam codd. *Siccium* vocant, uti & Dionysius Halicar. lib. X. pag. 662. Λεύκιος Σίκκιος Δεντᾶτος. Plinius lib. VII. cap. 28. Solinus cap. VI. * Varro apud Fulgent. in NEFRENDES. *

Sergium, qui vicies & ter vulneratus] Plinius lib. VII. cap. 28. Solinus cap. 6. apud quem ipsissima ferè Ammiani verba: *Beatus profecto tot suffragiis gloriarum, ni heres in posteritatis ejus successione Catilina, tantas adoreas odio damnati nominis obumbrasset.*

Anatolio interfecto, qui tunc erat Officiorum Magister] In Zosimo perperam *Antonius* scribitur pro *Anatolio*: Μάχης δὲ καρτερᾶς γενομένης ἔπεσεν Ἀντώνιος, ὁ τῶν περὶ τὴν αὐλὴν ἡγούμενος τάξεων, ὃν καλοῦσι Ῥωμαῖοι Μάγιστρον.

Quam reposcenti natura ut debitor bonæ fidei redditurus exsulto] Non minùs prudenter, quàm piè, Josephus apud Egesipp. lib. III. cap 17. *Deus omnipotens thesaurum nobis optimum dedit, atque inclusum in hoc vase fictili & consignatum commisit nobis custodiendum, quoad ipsi placeat reposcere. Nonne in utroque crimen est, vel rejicere depositum non reposcente qui dederit, vel reposcenti negare? Si hominis depositum violare pœna infamia est, quanto magis violare depositum Dei?*

Mortem tamquam summum præmium] Notæ sunt historiæ, jam ab antiquo in Scholis tractatæ, Cleobis & Bitonis: quibus cùm mater precata esset ab Argiva Junone, *ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari posset à Deo, mane inventi sunt mortui.* * Item Argamedis atque Trophonii, qui cùm Deo Pythio templum ædificassent, quodque optimum foret precarentur, confestim somno pressi nunquam postea surrexerunt. Xenocrates Platonicus de Morte pag. 116. Cicero Tuscul. lib. I. Plutarch. de Consolat. * Ad quæ exempla haud dubiè sive Julianus sive Ammianus respexit.

Pag. 421. *Licentiam omnem actibus meis exterminans*] Magna laus in celsa potestate, cùm Principes nil sibi ampliùs licere putant, quàm privatis, ut Plinius in Panegyr. ait. Et præclarè Impp. Leo & Anthem. in libro LL. Anthemii Aug. Tit. 3. *Neque enim aliud Imperatoriæ majestati, cui semper debet æquitas inhærere, & vigere justitia, videtur accommodum, quàm commune jus omnibus reservare subjectis, & nihil ampliùs bonis licere Principibus, nisi quod liceat privatis.* * Isidorus Sentent. lib. 3. cap. 51. *Justa est vocis eorum* (Principum) *auctoritas, si quod populis prohibent, sibi licere non patiantur.* Gratianus distinct. 9. c. *justum est.* *

Vel damnatorum fine decedo] Sic rectè in Florentino Mſ. ut ſup. lib. XV. *Damnatorum ſorte Pæmenius raptus ad ſupplicium interiit.* Et de hoc ipſo Juliano lib. XVII. *Oppetere dimicando glorioſè magis optabat, quàm damnatorum ſorte, ſicut ſperabant, ut frater Gallus, occidi.* Igitur quod vulgo legitur, *delicatorum f.* corruptum eſſe facilè apparet.

Merui clarum è mundo digreſſum] Al. *clarum è medio.* Sed Mſ. lectio, quam expreſſimus, verior. Sic lib. XXI. *E mundo citiùs digreſſurum.* Lib. XXIX. *Cùm mundo digredi ſtatuiſſet.* Lib. XXXI. *Fortuitis caſibus mundo digreſſos.* Caſſiodorus Variarum lib. VI. Epiſt. 2. *Cingulum fidele, quod neſcit antè deſerere, quàm de mundo homines contingat exire.*

* *E mundo digreſſum*] Sic Tertull. ad Uxorem cap. 1. *Chriſtianis ſæculo digreſſis nulla reſtitutio nuptiarum.* *

Super Imperatore verò creando] Aur. Victor in Juliano: *Circa noctis ferè medium defecit, præfatus conſulto ſeſe de Imperio nihil mandare, ne, uti ſolet, in multitudine diſcrepantibus ſtudiis amicorum, ex invidia Reip.* DISCORDIA EXERCITUS *periculum faceret.*

Ne per impudentiam dignum prætercam] Melius in Mſ. *per imprudentiam.*

Quem cùm beatum fuiſſe Salluſtius reſpondiſſet] Beati & felices mortui dicuntur, ἐπ' εὐφημισμῷ, ut Græcè μακάριοι. Heſych. Μακαρίτης, ὁ τεθνεώς, ὁ μακάριος, ὁ νεκρός. Suidas in Μακαρίτης. Plutarchus in Παραμυθητικῷ. Julianus in Epiſtola ad Hermog. Εὖ μὲν δὴ, ἐκεῖνον μακαρίτης εἰργάσατο, κατὰ φησὶ, καλὰ λέγεις.

Cum Maximo & Priſco Philoſophis ſuper animorum ſublimitate perplexiùs diſputans] Magnorum virorum exemplo. Sic Thraſea, cùm jam Neronis ſcelere juſſa morte ſibi obeundum intellexiſſet, maximè intentus Demetrio Cynicæ inſtitutionis doctori, *de natura animæ & diſſociatione ſpiritus corporiſque inquirebat.* Tacitus Annal. 16. Sic Socrates: * *Cùm potionem publicè mixtam ebiberet, de morte diſputavit uſque ad ipſam.* Seneca cap. 3. * Diogenes Laert. in ejus Vita: Καὶ δὴ εἰς μεθ' ἡμέρας ἐπὶ τὸ φάρμακον, πολλὰ καλὰ κἀγαθὰ διαλεχθεὶς, ἃ Πλάτων ἐν τῷ Φαίδωνι φησί. Ceterùm de Maximo & Priſco plura Eunapius in Vitis Philoſophor.

Pag. 422. *Virtutes quatuor præcipuè*] Vid. Cicer. de Offic. lib. 1. * B. Ambroſius de Offic. lib. 1. cap. 24. Marius Victorinus in Cicer. Rhetor. 1. pag. 80. * Porphyr. apud Stobæum Serm. 1. pag. 23.

Intento ſtudio coluit omnes, ut ſingulas] Egregia hæc ſanè laus eſt, & cui adſimilis illa, qua Stiliconem extollit Cl. Claudianus lib. II.

Omnes præterea, puro quæ crimina pellunt
Ore Deæ, junxere choros, unoque recepta
Pectore diverſos tecum cinguntur in uſus.
Juſtitia utilibus rectum præponere ſuadet,
Communeſque ſequi leges, injuſtaque nunquam
Largiri ſociis. Durum patientia corpus
Inſtruit, ut nulli cupiat ceſſiſſe labori.
Temperies, ut caſta petas. Prudentia, ne quid
Inconſultus agas. Conſtantia, futile ne quid
Infirmumque geras, &c.

Pag. 423. *Apud Platonem legitur, Sophoclem*] Plato de Repub. lib. 1. Cicero de Senectute, Stobæus cap. 6.

Velut ad pallium mox reverſuri] Etiam minabatur interdum ad vitam ſe diſceſſurum privatam, inf. hoc lib. *Ad pallium* autem, id eſt, ad vitam philoſophicam: talis namque Philoſophorum amictus. Apuleius Flor. 1. *Togam parari & voto & funeri, item pallio cadavera operiri, & Philoſophos amiciri.* Herodes Atticus apud Gell. lib. IX. cap. 2. *Video barbam & pallium, Philoſophum non video.* * Lactant. Firmian. de quodam ſui temporis Philoſopho, de Juſtitia lib. 5. pag. 262. *Vitia ſua capillis & pallio prætegebat.* Tatianus contra Græcos pag. 208. *

Pag. 424. *Genuina lenitudine caſtigaret*] Vulg. *lenitudine veſtigaret*, corruptè: & animadverterat vitium vir Ampliſſ. Petrus Faber: itaque *mitigaret*, vel, ut nos nunc ex Mſ. edidimus, *caſtigaret*, legendum cenſebat, Semeſtr. lib. III. cap. 18.

Corporis munus à milite, ab Imp. vero animi poſcitur] Pauli Col. dictum eſt, apud Livium lib. XL. *Militem hæc tria curare decet, corpus ut quàm validiſſimum & perniciſſimum habeat, arma apta, animum paratum ad juſſa imperia: cetera Imperatori curæ eſſe debere.*

Pag. 425. *Indicta ſunt tributorum admodum levia*] Eutropius lib. X. *In provinciales juſtiſſimus, & tributorum, quatenus fieri poſſet, oppreſſor; civilis in cunctos, mediocrem habens ærarii curam.* Hanc tributorum relaxationem tangit etiam Gregor. Nazianz. ita tamen ut reprehendat magis, quàm laudem mereri putet, Orat. 1. in Julian.

Coronarium indultum] Aurum coronarium eſt, quod à victis gentibus datur, propter conceſſam vitam; vel quod indulgentiarum lætitiâ, vel rebus proſperè geſtis admonitæ, in coronis aureis ſigniſque diverſis civitates Imperio Rom. parentes obierunt. L. 4. C. Theod. de aur. coron. Cicero in Orat. in Piſon. Servius Æneid. lib. 8. Ipſaque Conſtitutio, qua auri hujus præſtatio remittitur, etiamnunc in Cod. Theodoſ. exſtat lib. XII. Tit. XIII. quam totam hîc adſcribere lubet: IMP. JULIANUS A. ad Salluſtium P. P. *Aurum coronarium munus eſt voluntatis, quod non ſolùm Senatoribus, ſed ne aliis quidem debet indici, licet quædam indictionum neceſſitas poſtulaverit, ſed noſtro arbitrio reſervari oportebit.*

Pag. 426. *Nunquam augendæ pecuniæ cupidus fuit, quam cautius apud dominos ſervari exiſt.* Similis in hoc Conſtantio Aug. de quo Eutropius lib. X. *Fiſci commoda non admodum affectans, dicenſque meliùs publicas opes à privatis haberi, quàm intra unum clauſtrum reſervari.*

Pag. 427. *Alexandrum Mag. ubi haberet theſauros interrogatum*] Theon Sophiſta Chria 1. pag. 112. * Liban. Sophiſt. in Exemplis progymn. Chria 1. pag. 4. & Diſſert. 2. pag. 343. Plaut. in Trucul. Act. 4. pag. 722. *Verum eſt verbum quod memoratur, ubi amici, ibidem ſunt opes.* Micipſa apud Salluſtium Bell. Jugurth. *Non exercitus, neque theſauri præſidia regni ſunt, verum amici: quos neque armis cogere, neque auro parare queas. Officio & fide parantur.* [* Ἀλέξανδρος ἐρωτηθεὶς ποῦ ἔχει, &c. τοῦ ἀδ ἔχω τοὺς θησαυροὺς, τοὺς φίλους ὑποδείξας.] Stobæus Serm. 214.

Levioris ingenii] Lib. XXII. de hoc ipſo Juliano: *Levitatem agnoſcens commotioris ingenii ſui.* Itaque quod in vulgatis libb. *lenioris ing.* habetur, corruptum eſt.

Æquiperare videretur in hac parte Principem Hadrianum] Tangit eamdem hanc prætagiorum ſciſcitationem nimiam in Hadriano Tertullianus, cùm *curioſitatum omnium exploratorem* cum vocat, * in Apologi cap. 5. *

* ΟΙ ΛΕΥΚΟΙ ΒΟΕΣ, &c.]
Οἱ βόες οἱ λευκοὶ Μάρκῳ τῷ Καίσαρι χαίρειν.
Ἂν δὲ σὺ νικήσῃς, ἄμμες ἀπωλόμεθα. *

Pag. 428. *Figura talis utique membrorum*] Hæc eſt ſcriptura omnium librorum: quæ tamen an à Marcellini manu ſit, dubito. De Conſtantio ſic dixit in fine lib. XXI. *Figura tali ſituque membrorum.* Unde hîc quoque ita legendum videtur. Certè alterutrum in alterum refingendum erit. Porrò Julianum ſic deſcribit Gregorius Nazianz. Epiſcop. in Julian. Orat. 2. pag. 306. ἐδόκει μοι οὐ χρηστὸν, αὐχὴν ἀσταθὴς, ὦμοι παλλόμενοι, ὀφθαλμὸς σοβούμενος, καὶ ἐμμανὲς βλέπων, καὶ

μανικοὺς

μανικὸν βλέπων, πόδας ἀσταθῶς καὶ μετὰ χλευασμοῦ, ... ὕβρει ... ἀναφερόμενον, ... χρηματισμοὶ ... γέλωτα τὸ αὐτὸ φθεγγόμενος, ... ἀκρατεῖς τε καὶ ... , ... οὐδὲν λόγῳ. λόγος ... καὶ ... , ... ἀτάκτως καὶ ... , ... ἀμοιβῆς, ἀλλήλους ... καὶ ... , ... παιδευθείς. Landulf. Sagax in Historia Miscell. lib. XI. *Corpore validus quidem, sed brevis fuit, barba prolixa, oculi currentes huc illucque directi.* Quæ ex integriore Sex. Aur. Victoris codice desumpta videntur: nam deesse apud eum quædam, collatione cum Sagace facta, apertè patebit.

Mentis ejus angustias indicabant] Ic. *argutias ind.*

Pag. 429. *Bella interdum victi, & naufragi repetant maria*] Sulp. Servatus in Carmine de Spe:

Naufragus hac cogente natat per feta procellis
Æquora, cùm mersas viderit ante rates.
Captivus duras illa solante catenas
Perfert, & victus vincere posse putat.

Pagg. 429. 430. *Itum est voluntate omnium ad Sallustium*] Non post Juliani è terris digressum, sed Joviani, purpuram Sallustio oblatam Zosimus ait in extremo lib. III. * & Zonaras in Joviano pag. 25. *

Pag. 430. *Inter has exiguas ad tantam rem moras*] Itaque quanto subitanea magis hæc ad sublime culmen evectio Joviani, tanto ab omni quoque subdola machinatione remotior, nemine gratia vel donis corrupto. Themistius Euphrad. in Oration. ad Jovian. Ο. ... ψηφίσματι καὶ στρατιῶται τὸ τῆς ... ἀγχινοίας τὴν τῆς ψυχῆς ... , καὶ ... τὸ ἀληθὲς ... τῆς ἀρετῆς. καὶ ταῦτα ... , ... τοῦ χρυσοῦ ... , ... , καὶ ... , ἀλλ' ... , ... , ... φέροντες ... ψῆφον, ... χειροτονία, ... , ... καὶ ... , ἐν ... , ἔξω τῆς Ῥωμαίων γῆς, ... τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς. Vid. Gregor. Nazianz. in Julian. Orat. 2.

Quod uni ... litera discernebat] Litera nimirum O. loco L. saltim transposita. Unde error Pomponii Læti palam fit, *Jovianum* scribendum autumantis.

His ita cæco quodam judicio Fortunæ peractis] Respicit ad illud, quod Constantinus Imp. dicere solitus, *Imperatorem esse Fortunæ est.* Lampridius in Heliogab.

Pag. 431. *Occisis belluis paucis*] *Belluæ* hîc elefantes sunt, ut apud Q. Curt. lib. VII. *Bellua instincta rabie nondum saucia invehebatur ordinibus, donec rector belluæ Regem conspexit fluentibus membris, omissisque armis vix compotem mentis: tum belluam in fugam concitat.* Idem post pauca: *Undique & in pedites, & in ipsum Porum tela congesta sunt, quis tandem gravatus labi ex bellua cœpit. Indus qui elephantum regebat, descendere eum ratus, more solito elephantum procumbere jussit in genua.* * Silius Italicus lib. 16.

Multa viro terra, ac sonipes, ac bellua terror
Bellorum, necnon Marti delecta juventus.

Erricus Altissiodor. in Vita B. Germani lib. 5. cap. 52.

—— Mox Alpina tepores
Sensit, Maura ducem veheret cùm bellua luscum.

Quod Juvenalis imitatione dictum est, Sat. X.

Cum Gætula ducem portaret bellua luscum.

Juvenal. Sat. XI.

—— Nabatæo belluæ saltu.

Quintus Curtius libro 10. pagina 340. *Elephantes in conspectu totius exercitus objicit: omnesque belluarum pedibus obtriti sunt.* * Arnobii hæc verba multos hactenus exercitatos habuere, libro VII. —— *camelos, belluas, leones;* & quod quisque non intellexit, continuò mutare voluit. Sed ne facile novis absurdissimisque emendationibus locum demus, per *belluas* interpretari possumus, * (nec enim de elephantis intelligendum, quippe quos statim nominarat) * hyænas; ut in Gloss. Ταμα ζῶν, *bellua.* Sic apud Capitolin. in Gordiano tertio: *Leopardi mansueti XXX. belbi, id est hyænæ X.* Legendum, *Belua, id est, hyæna.* Quæ cùm de marinis monstris intelliguntur, pistrices notant. Glossar. *Bellua*, Κῆτος, & alibi, Κῆτη, *Pistrix de beluas.* Item, *Belua marina*, Κῆτος: ut Suetonius in Nerone, cap. 12. *Exhibuit naumachiam marinis aquis, innantibus belluis.*

Julianus, & Macrobius, & Maximus] Non Maximum, sed Maximianum hunc vocat Zosimus lib. III. ... δὲ καὶ Ῥωμαίων τρεῖς λοχαγοί, ... , Ἰουλιανός, καὶ Μαξιμιανός, καὶ Μακρόβιος.

Castellum Sumere] Zosim. Σοῦμα τὸ φρούριον.

Saracenos ideo patiebamur infestos, quòd salaria, &c.] Non tam hostis terrore, quàm prudenti consilio factum arbitror, quibus tributum retro temporibus imperabant, illis ipsis id Romani Principes annuatim ut penderent, pacemque pecuniâ emercarentur. Sic Hadrianus Imp. *à multis Regibus pacem redemit*, ut inquit Spartianus Gallus quoque Imp. Scythas, post Philippopolim captam stragesque innumeras, à finibus hoc pacto potiùs, quàm armis expellere maluit. Zosimus lib. I. ... τῶν βαρβάρων αὔξειν ἐπαγγειλάμενοι. Οὐ γὰρ μόνον ἐχαρίσατο αὐτοῖς ... μετὰ τῶν λειῶν ὁ Γάλλος, ἀλλὰ καὶ χρημάτων τι μέτρον ἔτους ἑκάστου χορηγεῖν ὑπέσχετο. * Scythis tamen iterum negavit Valens Imp. Vid. Themist. Euphrad. Orat. 9. ad Valentem p. 216. * De Persico fœdere ita Procopius Persicor. lib. II. pag. 62. Δεῖ τοίνυν Ῥωμαίους ... τι φέρειν ἐπέτασε Πέρσαις. Οὕτω γὰρ αὐτοῖς ... τὴν εἰρήνην Πέρσαις βέβαιον ἔσεσθαι. * B. Valerianus Episcop. Hom. XII. pag. 147. *Partem constat esse victoriæ, prælium oblato auri pondere redemisse.* * Sic cum Attila Hunnorum Rege dexteras renovantes Romani, hoc etiam jurare instituerunt: φυλάττεσθαι καὶ ... καὶ ... ἑπτακοσίων λιτρῶν χρυσίου, ἔτους ἑκάστου ... Ῥωμαίων τοῖς βασιλείοις Σκύθαις. Priscus Rhet. in Eclog. legat. Similia de Gothis legimus. Ad quorum exemplum cùm Carpi etiam stipendium peterent, Julius Menophilus Mœsiæ Dux graviter respondit, quòd Imperator Rom. gentibus extraneis benefaciat, non necessitatis id esse, aut ex alterius arbitrio debitum, sed indigentibus ad vitæ subsidia munus gratuitum: Ὁ Αὐτοκράτωρ πολλοῖς χρήματα ... , καὶ τοῖς δεομένοις ... . Petrus Mag. in Eclog. legation. pag. 16 Exstitere enim interdum cordatiores & Martiæ virtutis servantes Duces, qui ferro potiùs, quàm auro quietem quærere optarunt. Ut à Juliano egregiè hoc loco dictum, *Imperatorem bellicosum & vigilantem ferrum habere, non aurum.* Qua eadem animositate fretus tributum quoque Saracenis negavit: uti & Justinus Jun. Avaribus & Persis. Historia Miscell. lib. XVI. *Impendebat Romanorum Imp. per singulos annos quingentas libras auri, ut castra, quæ loco proxima erant, Persæ custodirent, ne ingressæ gentes utramque Remp. destruerent: communibusque sumptibus castella muniebantur. At verò Justinus pacem dissolvit, asserens opprobrium esse, Persis solvere tributa Romanos.* Corippus lib. III.

—— lituosque mihi campumque minatur
Gens Avarum, ni pacta damus? Terrore putatis
Id nostrum fecisse patrem? miseratus egenis
Et profugis quod dona dedit. Pietate regendi
Hoc facimus, gratisque dari provisa jubemus.

Quæ verba non multùm abludunt à Menophili modo laudato dicto. Sicque sine more tempora nostra calumniantur, qui quòd Barbaris stipendium & munera interdum damus, insolens putant, atque infra

majestatem imperantis indignum. Cùm vel hinc scire possint, nihil nunc agi, quod non actum sit prius: præstatque nonnumquam, honesta lege quod fiat, auro quam ferro hostis impetum frangere, & à finibus propulsare. * Scitum atque prudens Theodorici Regis dictum: *Quid interest, auro an ferro adversariorum animos inclinemus? abstulisse quod mentes capiat hostis, vicisse est: occultasse, superari;* apud Ennodium Epist. Ticinens in Vita Epiphanii pag. 399 *

Pag. 432. *Assueti nare Galli*] Sic Brennus contra Græcos belligeraturus, cùm ad Sperchium fluvium venisset, ἐπεὶ μυρίους τῶν Γαλατῶν ἀπέστειλεν, ὅσοι τὰ νήχεσθαι ἐπιστάμενοι ἐξ αὐτῶν. Pausanias in Phocicis, ubi hæc porro addidit: Οὗτοι μὲν δὴ διαβαίνουσιν ἐν τῇ νυκτὶ [illegible] διὰ τὸ λιμνῶδες τοῦ ποταμοῦ. καὶ τὰ ὅπλα τὰς [illegible] ἕκαστος αὐτῷ χαλκᾶς. Patrium hunc nandi usum in Gallobelgis etiam Tacitus in Agricolæ Vita notat. Et vulgo jam notus est versus Sidonii Apoll. carm. 7.

Cursu Herulus, jaculis Hunnus, Francusque natatu

Pag. 433. *Fame ignavissimo genere mortis*] Hæc vera est lectio, quæ etiam in Ms. reperitur: al. corruptè, *inanissimo g. m.* Sup. lib. XVII. *Fame ignavissimo mortis genere tabescentes.* Et lib. XIX. *famem ultimum malorum omnium* appellat, ut Dionys. Halicarn. lib. VI. & VII. [illegible] τῶν μέτρων καὶ χαλεπώτατον [illegible]. Homer Odyss. 12.

Πάντες μὲν στυγεροὶ θάνατοι δειλοῖσι βροτοῖσι,
Λιμῷ δ' οἴκτιστον θανέειν.

* Quem locum etiam Columella laudat de Re rustica lib 2 cap 2. *Tætrrimam comitem mortis famem* vocat, *si tamen Græcis camænis habemus fidem clamitantibus,* λιμῷ δ' οἴκτιστον. G. Pomponius in Epistola ad Senatum apud Sallustium in Fragm. Historiar. pag. 160. *Fame miserrima omnium morte confecistis.* Livius lib 27 pag. 664. *Fame ac frigore, quæ miserrima mortis genera sunt.* Vid. Senec de brevitate vitæ cap. 18 *

Persæ præter sperata priores, &c.] Gregorius Nazianz. in Julian. Orat. 2. Zosimus lib. III. Rufus Fest. in fine Breviarii.

Pagg. 433 434 *Quinque regiones Transtigritanas, Arzanenam, &c.*] Zosimus lib. III Συνεχώρει δὲ Ῥωμαῖος τότε Βασιλεὺς ἔθνη ὁλόκληρα εἰς Πέρσας, ὅτι Καρδουηνὸν, καὶ Ῥιμηνὸν, καὶ Ζαλινὸν τε πρὸς τούτοις. Ita mire variant hoc loco in nominibus.

Pag. 434. *Quo ignobili decreto*] * Ammianus lib. 27. pag. 502. *pudendam pacem*; Agath. lib. 4. p. 131 *ignominiosas pactiones* vocant. * Eutropius lib. XI. *ignobilem pacem* vocat. Fuerit licet, ita tamen necessum fuit, à Juliano male conflabellatum ignem sopire. Orosius lib. VII cap. 31. *Fœdus cum Sapore Persarum Rege etsi parum putant dignum, satis tamen necessarium pepigit.* Socrates Hist. Eccles. lib. II. cap. 19. Gregor. Nazianz. in Julian. Orat. 2. pag. 304.

Pag. 435. *Hatram venimus vetus oppidum*] Stephan. Ἄτραι, πόλις μεταξὺ Εὐφράτου καὶ Τίγρητος. Ejus urbis situm describit Herodianus lib. III. pag. 328. ἦν δὲ πόλις ἐπ' ἄκρας ὑψηλοτάτης ὄρους, τείχει μεγίστῳ καὶ γενναίῳ περιβεβλημένη, πλήθει τοξοτῶν [illegible] ἀκμάζουσα. Vid. Xiphilin. in Severo pag. 410.

Pag 438. *Sabinus fortunâ & genere inter municipes clarus*] Zosimus: Σαβῖνος τῶν βουλευτικῶν πρῶτος λεγόμενος.

Provinciarum muro] Planè ut Zosimus, qui περὶ Νισίβεως dixit lib. III [illegible] μὴ [illegible] τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν τῷ [illegible]. Sic Jordanes in Histor. Goth. *Getas quasi murum regni sui contra ceteras gentes statuit.* * Pentadius in tumulo Hectoris in Catalect. Poët vet.

Defensor patriæ, juvenum fortissimus Hector,
Qui murus miseris civibus alter erat.

In altercatione Hadriani:

Quid est miles? murus imperii.

Pag 439. *Turba flebilis postes penatium amplexa vel limina*] * Val. Flaccus lib. 4. Argonaut. *Ultima tum patriæ Tyaeus dedit oscula ripæ.* Vid. Ovid. lib. Trist. vel de Ponto. * Rutil. Claudius lib. 1.

Crebra relinquendis infigimus oscula portis,
Inviti superant limina sacra pedes.

Numquam enim ab Urbis ortu inveniri potest] Eutropius eadem verbis non multùm differentibus, quæ historiæ illustrandæ causa adscribam: *Uno à Persis atque altero prœlio victus (Jovianus) pacem cum Sapore necessariam quidem, sed ignobilem fecit, multatus finibus ac nonnulla Imperii Romani parte tradita: quod ante eum annis M CIIXX. ferè, ex quo Romanum Imperium conditum erat, numquam accidit.* Rufus Festus: *Tanta reverentia Romani nominis fuit, ut à Persis priùs sermo de pace haberetur, ac tenuis confectus inedia exercitus sineretur, conditionibus, quod numquam antè accidit, dispendiosis Romanæ Reip. impositis.* Falluntur autem, quod Imperii Rom. fines ante hanc ignobilem Joviani pacem mutatos atque restrictos negant: qui error ut crassus nimis, sic nemini in Historia Romana mediocriter versato ignotus esse potest. Meliore itaque judicio Zosimus: nam & is licet in Joviani invidiam multa scribat, Persidis tamen terminos ad illa usque tempora immotos tantùm dicit. Eum operæ pretium erit videre Histor. lib. III. pag. 731.

Pag. 440. *Triumphi sunt denegati*] Valerius Maximus lib. II. cap. 8. num. 4. & 5.

In extremis casibus icta cum auctore fœdera] Sic optimè Ms. nam quod in vulg. est, *cum doctore s.* non placet. Hoc primum; nunc reliqua ex Eutropio adtexam: *Quin etiam legiones nostræ, ita & apud Caudium per Pontium Thelesinum, ita & in Hispania apud Numantiam, & in Numidia sub jugum missæ sunt., ut nihil tamen finium traderetur. Ea pacis conditio non penitus reprehendenda foret, si fœderis necessitatem, cum integrum fuit, mutare voluisset, sicut à Romanis omnibus his bellis, quæ commemoravi, factum est. Nam & Samnitibus, & Numantinis, & Numidis confestim bella illata sunt, neque pax rata fuit.* Vid. Livium lib. IX. Flor. lib. I. cap. 16. lib. II. cap. 18. lib. III. cap. 1.

Pagg 440. 441. *Sidera cometarum, super quorum natura ratiocinantes Physici variant*] Vid Achil. Stat. Alexandrin. in Arati Phænom. cap. περὶ κομητῶν pag. 102 Stob. in Eclog. Physic. cap 26. * Seneca Natur Quæst. lib. ult. * Apul. de Mundo, Theophylact. Simocat. lib. VII. pag. 339.

Pag. 441. *Exornari sepulcrum statuit facitans in pomœrio itineris*] De hoc ipso sepulcro Zosimus lib. III. καὶ τοῦτο μὲν (Juliani corpus) εἰς Κιλικίαν ἀπαχθὲν, ἐν Ταρσῷ [illegible] ταφῇ παρεδίδοτο, καὶ ἐπίγραμμα [illegible] τῷ τάφῳ τοιόνδε·

ΙΟΥΛΙΑΝΟϹ ΜΕΤΑ ΤΙΓΡΙΝ ΑΓΑΡΡΟΟΝ ΕΝΘΑΔΕ ΚΕΙΤΑΙ
ΑΜΦΟΤΕΡΟΝ ΒΑϹΙΛΕΥϹ Τ' ΑΓΑΘΟϹ ΚΡΑΤΕΡΟϹ Τ' ΑΙΧΜΗΤΗϹ.

Aliter Cedrenus pag. 253. Τὸ δὲ τίμιον σῶμα αὐτοῦ [illegible] ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἐτέθη ἐν λάρνακι πορφυρᾷ κυλινδρικῇ, ἐν ᾧ ἐπεγράφη ἐλεγεῖον τόδε

ΚΥΔΝΩ ΕΠ' ΑΡΓΥΡΟΕΝΤΙ, ΑΠ' ΕΥΦΡΗΤΑΟ ΡΟΑΩΝ
ΠΕΡϹΙΔΟϹ ΕΚ ΓΑΙΗϹ ΑΤΕΛΕΥΤΗΤΩ ΕΠΙ ΕΡΓΩ
ΚΙΝΗϹΑϹ ϹΤΡΑΤΙΑΝ, ΤΟΔΕ ΙΟΥΛΙΑΝΟϹ ΛΑΧΕ ϹΗΜΑ
ΑΜΦΟΤΕΡΟΝ ΒΑϹΙΛΕΥϹ Τ' ΑΓΑΘΟϹ, ΚΡΑΤΕΡΟϹ Τ' ΑΙΧΜΗΤΗϹ.

* Idem Epitaphium apud Zonaram quoque exstat. Ceterum cum Zosimo consentit, & cadaver Tarsum perlatum, in proastio ibi sepultum dicit. *

Cydnus gratissimus amnis] Curtius lib. III. *Cyd-*

nus non spatio aquarum, sed liquore memorabilis: quippe leni tractu e fontibus labens puro solo excipitur, nec torrentes incurrunt, qui placidè manantis alveum turbent; itaque incorruptus, idemque frigidissimus, quippe multa riparum amœnitate inumbratus, ubique fontibus suis similis in mare evadit.

Pag. 442. *Ex Actuario ratiociniis scribendis*] Corruptè tetro Editiones, *ex Aucturio ratiociniis scrib.* qui idem error in Eutropio olim fuit, lib. IX. *Acturio quodam machinante dolum*, ἀντὶ τοῦ *Actuario*. At rectè Aur. Vict. *Tantum Actuariorum, quorum loco Attitianus habebatur, in exercitu factiones vigent. Actuarii* in veteri Gloss. vocantur ὑπομνηματογράφοι: quorum ut officia diversa, sic nomina quoque. Ut *Actuarii ratiociniis scribendis*, id est, qui ratiocinia numerorum sive castrensium, sive palatinorum & comitatensium pertractant. L. 5. C. de erogat. mil. ann. L. 5. C. de Castrens. pecul. *Actuarii equorum curulium civitatum diversarum.* L. 7. C. de numer. Actuar. *Actuarii sarcinalium Principis jumentorum.* Ammian. lib XV. aliique, de quibus in libris legalis scientiæ mentio frequens.

Capita scholarum ordo castrensis appellat] Scholæ militares multæ erant: & quidem tempore Justiniani Imp. undecim, L. fin. C. loc. cond Qui iis adscripti erant, dicebantur *scholares*. L. 34. Cod. Theod. de erog. milit. ann. Harmenop. lib. IV. Tit. 12. §. 28. eorumque Præpositi *Capita scholarum*, eodem modo ut *Capita contubernii*, apud Veget. de Re mil. lib. II cap. 8. & 13. De his optimè Agathias lib. V. ἐκ τῶν ταγμάτων ὅσοιπερ οἱ ἐς τὸ δημοσίον τε καὶ διαιτᾶσθαι ἐν τῷ αὐτῷ ἀποκέκρινται, οὓς δὴ σχολαρίους ἀποκαλοῦσι. οὗτοι δὲ στρατιῶται μὲν ὀνομάζονται, καὶ ἐγγεγράφονται ἐπὶ τῷ καταλόγῳ ἀριθμῷ. εἰσὶ δὲ οἱ πολλοὶ ἀστικοί τε καὶ φαιδρείμονες, καὶ μόνον εἰς μεγαλοπρέπειαν τοῦ βασιλείου ἐπιλεγμένοι, καὶ τὰ ἐν ταῖς προόδοις μεγαλαυχίας ἐξηρτημένοι, &c. Ammian. lib. XIV. *Soisque scholis jussit esse contentum palatinis & Protectorum, cum scutariis & gentilibus.* Corippus African. de Laudib. Justini, lib. III.

Ornata est Augusta domus, jussuque regentis
Acciti proceres omnes, schola tota palati est
Jussa suis adstare locis.

Pag. 443 *Fertur enim recenti calce cubiculi, &c.* Sozomenus lib. VI. cap. 6. Orosius lib. VII. cap. 31. *Cùm in cubiculum quoddam novum sese recepisset*, (Jovianus) *calore prunarum & madore parietum nuper calce illitorum aggravatus & suffocatus, octavo demum mense, quam imperare cœperat, vitam finivit.* Hieronymus Epist. ad Heliodor. *Jovianus gustatis tantùm imperialibus bonis fœtore prunarum suffocatus interiit.* Quo fati genere consimili Q. Lutatius Catulus etiam interiit: de quo Appianus de Bello civili lib. I. Κάτλος ἐν οἰκήματι νεοχρίστῳ τε καὶ ἔτι ὑγρῷ καίων ἄνθρακας, ἑκὼν ἀπεπνίγη. * Vell. Patercul. lib. 2. pag. 55. Zonaras in Joviano p. 24. Βὶς δεδαδούχηκε χιλιάδας, αἰφνίδιον τελευτήσας ὡς μέν τινες ἱστορήκασι, δηλητηρίων μυκήτων ἀπολαύσας φαγών. οἱ γὰρ λιτὸς ἀεὶ δίαιταν, ὡς δ' ἕτεροι, χειμῶνος ὄντος, ἐν οἰκήματι καθεύδων νεοχρίστῳ ἐμπεπλησμένος κονίας, ἀρξαμένου τοῦ ψύχους πολλοὺς ἄνθρακας ἀνακαυθῆναι εἶπεν, ἀτμὶς ἐκ τῆς κονίας πολλὴ ἐκδοθεῖσα, καὶ δι' αὐτῆς ἀπεπνίγη κοιμώμενος, μὴ αἰσθόμενος τοῦ πνιγμοῦ, ἐξ οἴνου καρωθείς. *Dadastanis repentè obiit, cùm (ut alii scribunt) recentes fungos venenatos comedisset. Vili enim victu usus est, ut alii, cùm hiberno tempore in conclavi tectorio recèns inducto obdormisset. Nam cùm ob frigoris acrimoniam carbonibus intus accensis magnus vapor è calce æstuante extitisset, eo dormiens sine sensu mortis suffocatus est, vino gravis: multo enim mero usus esse fertur.* *

Æmiliano Scipioni] Livius Epitom. lib. LIX. Velleius Paterc. lib. II. Valerius Maxim. lib. VIII. cap. 15. §. 4.

OBSERVATIONES
IN
AMMIANI MARCELLINI
LIBRUM XXVI.

Pag. 446. BISSEXTUM *vitans Februarii*] De bissexto sic Matt. Blastaras: Τὸ τοῦ βισέξτου ὄνομα ῥωμαϊκὸν ὄν, δηλοῖ τὸ δὶς ς. αἱ γὰρ ῥωμαϊκαὶ λέξεις, αἱ μὲν τὸ δ. τὸ β. συλλαμβάνουσι. λέγεται δὲ οὕτω, διὰ τὸ δὶς εἶναι ἐξ ταῖς ὥραις τὸ συλλεγόμενον τῷ Φεβρουαρίῳ ἡμέραις, καὶ δὶς ς. τῆς νυκτός. ὅτις καὶ τετραετίαν εἴκοσι ἀπαρτίζουσι τῶν συναγομένων τελείωσιν τῆς ἡμέρας κατ' ἐκεῖνο ἐνιαυτόν, ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τιθέασι ταῦτα συλλεγόμενα. ὅτις καὶ προστίθεται τῷ Φεβρουαρίῳ ὡς εἶναι τότε κθ΄ τοῦτον ἡμέρας. Infaustum verò bissextum Rei Rom. sæpius fuisse, etiam Macrobius notat Saturnaliorum lib. I. cap. 13.

Pag. 447. *Menon & Euctemon*] MS. *Memon & Euct.* Legendum *Meton & Euct.* Et ita rectè in veterib. Servii codicibus Æneid. 3. vocatur: nam in recenti Editione locum corrupére. Diodorus Siculus lib. III. ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις Μέτων ὁ Παυσανίου μὲν υἱὸς, δεδοξασμένος δ' ἐν ἀστρολογίᾳ, ἐξέθηκε τὴν ὀνομαζομένην ἐννεακαιδεκαετηρίδα. Ab hoc Metone annus Metonis nomen invenit, de quo plura in opere arduo Jos. Scalig. de Emendatione temp. lib. II.

Polo percurso signifero] Verior Scaligeri emendatio, *poli percurso signo.*

Autumnalis mensis inveniatur quandoque vernalis] Solin. cap. 3. *Cùm hæc sic forent constituta, modusque intercalandi interdum cumulatior, interdum fieret imminutior, vel omnino dissimulatus prateriretur, nonnumquam accidebat, ut menses, qui fuerunt hieme transacti, modo in æstivum, modo in autumnale tempus inciderent.*

Pagg. 447. 448. *Cùm in Sacerdotes potestatem transtulissent intercalandi*] Ipsissima pæne verba apud Solin. *Translata in Sacerdotes intercalandi potestate: qui plerumque gratificantes rationibus publicanorum, pro libidine sua subtrahebant tempora, vel augebant.*

Pag. 448. *Quibus abolitis Octavianus Aug. Græcos sequutus*] Primus accuratæ hujus correctionis auctor Julius Cæsar exstitit. Octavianus autem annum à D. Julio ordinatum, sed postea negligentiâ conturbatum atque confusum, rursus ad pristinam rationem redegit. Sueton. lib. I. cap. 40. lib. II. cap. 31. Vide Jul. Solin. cap. 3. Macrobium Saturnal. lib. I. cap. 14.

Pag. 449. *Quod erat igitur in manu positum vestra*] Vocem cordatam Imperatoris strenui Valentiniani Aug. cùm consortem suum eligere vellet, hanc ponit Theodoretus lib. IV. cap. 5. Τμέτερον ἦν ὦ στρατιῶται, βασιλεῖας νῦν τέλος, ἐμοὶ δοῦναι τῆς βασιλείας τὰς ἡνίας. ἐπειδὴ δὲ ταύτην εἰλήφειν ἐγώ, ὑμῶν λοιπὸν οὐχ ὑμέτερον, τὸ περὶ τῶν κοινῶν διασκοπεῖσθαι πραγμάτων.

Concordia viribus totis, per quam res minimæ convalescunt] Sallust. in Jugurt. *Concordiâ parvæ res crescunt, discordiâ maximæ dilabuntur.*

Alienum ad amicitiam, cùm judicaverit quisquam prudens, adjungere] * Cicero de Amicitia: *Quum judicaris, diligere oportet; non cùm dilexeris, judicare.* Publ. Syrus in Mimis: *Honestius est cùm judicaveris, amare, quàm cùm amaveris, judicare.* * Nicoclis autem præceptum est, apud Stobæum Serm. 213. Δεῖ κρίναντας φιλεῖν, οὐ φιλοῦντας κρίνειν. * Quod alii ex Theophrasto laudant. Plutarch. περὶ φιλαδελφίας. * Seneca Epist. 3. * *Præposterè officia permiscent, qui contra præcepta Theophrasti, cùm amaverint, judicant, & non amant, cùm judicaverint.* Pub. Rutilius Lupus de Figur. lib. I. *Theophrastus dicitur dixisse, prudentis esse officium, amicitiam probatam appetere, non appetitam probare.*

Pag. 450. *Hilarium aurigam convictum atque confessum, vixdum pubescentem filium suum venefico*] Infames valde erant agitatores circenses veneficii suspicione. Nam ut in cursura vincerent, tanta concertatio eorum erat, ut etiam magicis imprecationibus artibusque malis adversariorum equos impedire conarentur. Hieronymus in Vita Hilarionis: *Hic igitur (Italicus) æmulo suo habente maleficum, qui dæmoniacis quibusdam imprecationibus & hujus impediret equos, & illius incitaret ad cursum, venit ad B. Hilarionem, & non tam adversarium lædi, quàm se defendi obsecravit, &c.* De iisdem iterum Ammianus lib. XXVIII. *Marcianus quidam & Eusaphius omnes clarissimi arcessiti in crimen, quòd ejusdem conscii veneficii aurigam fovere dicebantur Auchenium.* Idem: *Ad aurigam confugit audentem omnia præsumenter, eumque ut veneficium curat urgeri.* * Arnobius advers. Gentes lib. I. pag. 32. *In curriculis equos debilitare.* Vid. Ræ-vard. Var. lib. 5. cap. 13. * Contra hos aurigas veneficos scripta est in partem Constitutio Valentin. Theodos. Arcad. Impp. quæ est L. 9. C. de malef. & mathem.

Confugit ad ritus Christiani sacrarium] Glossar. *Sacrarium*, ἱερὸν, θυσιαστήριον. Ut de Germano, qui ad altare perfugium fecerat, apud Theophylactum Simoc. lib. VIII. ἱκανοὺς Μαυρίκιος τῆς κεφαλῆς τοῦ θυσιαστηρίου κατέχει τῆς Γερμανοῦ γενεᾶς. De hoc ritu jam olim ad Historiam Longobard. quædam à me notata sunt, aliaque ad L L. Germanor. mox edenda.

Pag. 451. *Duillium accepimus veterem*] Livius lib. XVII. Florus lib. II. cap. 2. Val. Maximus lib. VII. cap. 6. Cicero in Catone.

Si tuos, inquit, amas Imp. optime habes fratrem] Cedrenus in Valentiniano, pag. 254. Μετὰ δὲ τὸ εἰσελθεῖν εἰς τὸ Βυζάντιον, ἐπεὶ λόγος ἐξῆλθεν συγκλητικὸν προσηλωφένη τῆς βασιλείας, ἐφ᾽ ᾗ ἀφάμενος ὁ αὐτὸς ἤθελε κοινωνόν. Πρὸς ὃν Δαγαλάϊφος συγκλητικὸς ἀπεκρίνατο. Εἰ τοὺς σοὺς φιλεῖς, ἔχεις ἀδελφὸν. εἰ δὲ τὴν πολιτείαν, ζήτησον ἕτερον ὃν τὴν ἁλουργίδα περιβαλεῖς.

Quare quem vestigas] i. e. q. *quem vestias.* Id enim est, quod Cedrenus dicit, ἕτερον ὃν τὴν ἁλουργίδα περιβαλεῖς.

Quintum Kal. Aprilis] Vulg. τὸ *quintum* deest. Eaque locutio aliis minùs usitata, Ammiano tamen frequens est. Sic lib. XXV. *Principio lucis sequuta, quæ erat quintum Kal. Julias.* Inf. hoc libro: *Duodecimum Kal. Augustas Cos. Valentiniano.*

Pag. 452. *Scotti & Attacotti Britannos ærumnis, &c.*] Ita lib. XXVII. *Attacotti bellicosa hominum natio, & Scotti*, ut hinc vicinam esse gentem conjicere liceat. In Notitia quoque Imperii nominantur *Attecotti juniores*, *Attecotti seniores*: & inter auxilia Palatina *Honoriani Attecotti juniores.*

Austoriani, Mauricaque aliæ gentes] Inf. lib. XXVIII. *Austuriani his conterminant.* Utrobique legendum videtur, *Ausuriani*, vel *Ausoriani.* Johannes CP. in Eclogis legationum ex Prisco: Ἐς τὴν Λιβύην διαβαίνει ὡς τῇ πρὸς Αὐσοριανοὺς μάχῃ. Synesius Αὐσουριανοὺς vocat, Epist. LVII. & in Catastasi de Pentapoleos calamitate.

Causando quod post Joviani excessum, cum quo fœdus] Non caret res exemplo. Sic enim Fidenates, postquam Romulus in terris esse desiisset, iterum in Romanos arma moverunt, ac si cum Romulo saltem, non cum Romanis pacis fœdere consensent. Dionysius Halicarn. lib. III. ὡς συγκειμένας ὅτι Ῥωμαίους προσδοκώντες πολεμήσειν τὴν χώραν τῆς ἀποστάσεως ἀπεχρῶντο (Fidenates) μηδὲ αὐτοὺς εἶναι πρᾶγμα πρὸς τὴν Ῥωμαίων πόλιν εἶναι κοινὸν, ἐξ οὗ Ῥωμύλος ὁ βασιλεὺς αὐτῶν ἐτελεύτησεν, πρὸς ὃν ἐποιήσαντο τὰς φιλίας ὅρκια. Nec secius arbitrati Apuli, & reliqui Latini omnes Anco Martio mortuo; itaque & agros incendere, prædasque agere ut hostes inceperé. Turnus quoque Herdonius dicebat, fœdus quod Latini cum Tarquinio Prisco fecerant, morte illius interveniente ruptum, τὰ συνθήκας, ἃς ὁ ποιήσαντο πρὸς τὸν πάππον αὐτοῦ (Tarquinium Priscum intelligit) συνθέντες τὴν ἡγεμονίαν, λελύσθαι λέγων μετὰ τὸν ἐκείνου θάνατον, διὰ τὸ μὴ προσηγορεύσθαι ταῖς ὁμολογίαις τὴν αὐτὴν εἶναι διαμονὴν, ὡς Τ... ὤφθησαν. Dionysius Halicarn. lib. IV. Tale fuit responsum Persei Macedonum Regis, *Fœdus cum patre ictum ad se nihil pertinere.* Livius lib. XLII. Aliaque similia exempla in prisca Historia, sæculi præsertim medii, in facili est observare.

Pag. 457. *Clavos summæ rei gerendæ committi*] Bene ita in Mss. ut lib. XXI. *Clavos pro fluctuum molibus erigens.* Lib. XXV. *Clavos regendæ navis cuilibet periculi socio commiserunt.* Nota est Ciceronis loquendi forma in Orat. pro P. Sextio: *Quis enim clavum tanti Imperii tenere, & gubernacula Reip. tractare in maximo cursu ac fluctibus posse arbitretur?*

E medio se conspectu discrevit] Vulg. *discernit.* haud placet. Lib. XXIX. *Insonis gradibus relicto cubili manibus repens & pedibus longius sese discrevit.* Lib. XXXI. *Quindecim millibus passuum a civitate discreti.*

Pag. 458. *Cùm ditaretur luctibus alienis*] Inf. *Ditandus casibus alienis.* Ut Claudian. 4. Cons. Honor.

—— *privatis crescunt æraria damnis.*

Invisior Cleandro] Spartianus in Commodo.

Onerosior Plautiano] Spartianus & Herodianus in Severo.

Pag. 459. *Divitenses Tungritanosque juniores*] Levis variatio lib. XXVII. *Divitensibus præsidebat & Tungricanis.* Ut etiam in Notitia Imperii: *Sub dispositione viri illustris Magistri peditum Præsentalis, Divitenses seniores, Tungricani seniores.*

Anastasianas balneas] Quæ in regione U. C P. IX. erant, ut in ejus Descriptione veteri habetur.

Vt Prætoriani quondam post Pertinacis necem licitantem Imperii præmia Julian.] Spartianus in Didio Julian. *Posteaquam in castra ventum est, quum Sulpiciano Præfecto Vrbi, socero Pertinacis, concionante sibique Imperium vindicante, Julianum e muro nullus admitteret, primum Julianus monuit Prætorianos, ne eum facerent Imperatorem, qui Pertinacem vindicaret, -- sanè quum vicena quina millia militibus promisisset, tricena dedit.*

In pædagogiani pueri speciem] Lib. XXIX. *Adultus quidam ex his, quos pædagogianos appellant.* De his satis jam ab aliis dictum est ad Taciti Annal. lib. XV.

Purpureis opertus tegminibus pedum] Fastus hic erat Impp. Romanorum, ut purpuræ ac muricis usum Augusto tantùm ac principali cultui convenire putarent. Quemadmodum igitur indumenta reliqua hoc colore superbirent, sic ipsa quoque pedum tegumenta; de quo ritu optimè Corippus lib. II.

Purpureo suræ resonant fulgente cothurno,
Cruraque puniceis induxit regia vinclis,
Parthica Campano dederant quæ tergora fuco,
Qui solet edomitos victor calcare tyrannos
Romanus Princeps, & barbara colla domare,
Sanguineis prælata rosis, laudata rubore,
Lectaque pro sacris tactu mollissima plantis.
Augustis solis hoc cultu competit uti,
Sub quorum est pedibus Regum cruor: omne profecto
Mysteriinis certa rerum ratione probatur.

Eum habitum crescente luxu mox etiam Papa Rom. & Patriarcha C P. sibi vindicarunt, ἐκ ἀποστάγματος τῆς ἀγίας μεγάλης Κωνσταντίνου, ut ait Theod. Balsamon in Explicatione Concilior. Joh. Curopalates, magnus Drungarius Viglæ; in Historia Isaaci Comneni, pag. 129. *Aggressus est etiam* (Patriarcha) *cocco tincta induere calciamenta; antiqui sacerdotii morem hunc asserens, & oportere his uti novum quoque Archiepiscopum: nam inter sacerdotium & regnum nihil interesse, vel admodum parum.* Scitum autem ac prudens hic Basilii Imp. monitum est, in Exhortationibus ad Leonem fil. cap. LXIII. Πορφύρα δέ σε κοσμήσει, ἀπὸ τῆς κεφαλῆς [illegible] συμπεριθήσει. καὶ τοὺς πόδας σε τὸ ἐρυθρὸν λαμπρὸν ὑποδήματα, ἀλλ' αὐτοῖς τὴν φλόγα τοῦ πυρὸς κατασβέσεις. ἐκεῖνα [illegible] τὴν βασιλείαν χαρακτηρίζει. ταῦτα δὲ καὶ τοῦ αἰωνίου κολάσεως ῥύσεται, καὶ τὴν ἀγάπην σου προξενεῖ βασιλείαν.

Vt in theatrali scena simulacrum] Zosimus lib. IV. ἐδόκει τὸ Προκοπίου ὥσπερ ἀπὸ σκηνῆς βασιλεία [illegible].

Pag. 460. *Sepulta jam dudum negotia*] Id est, taciturnitate sopita. Justinian. L. 3. Cod. de annal. except. * Vel sententiis definitivis, aut transactionibus decisa. Novell. Theod. Tit. 1. pag. 524. Ubi idem Imp. *resuscitare lites* dixit, ut Ammian. *excitare.* *

Rediviva tabula] Παλίνζωον χρέος. Contrà verò, *Tabulæ novæ*, χρεῶν ἀποκοπαί. Glossar.

Adramytenus Andriscus degener] Sup. in fine lib. XIV. De reliquis quorum hic mentio, abunde Historiæ Aug. Scriptores agunt.

Pag. 461. *Intra regiam apparebant, aut parere desierant*] Virgil. Æneid. 12. -- *sævique in limine Regis Apparent* -- ubi Servius: *Apparent, id est, præstò sunt; unde etiam Apparitores constat esse nominatos.* Tertullianus Apologet. cap. 13. *Quo differt ab epulo Jovis silicernium? a simpuvio obba? ab Haruspice pollinctor? nam & Haruspex mortuis apparet.*

Pag. 463. *Per ripensem Daciam*] Duæ sunt Daciæ in regionibus Mœsiæ & Dardaniæ; quarum altera supra Danubium, ideoque *Ripensis*: altera trans Danubium, & *Mediterranea*. Ut *Noricus Ripensis supra Danubium, & Noricus Mediterraneus*, in veteri Notitia regionum. Rufus Fest. *Trajanus Dacos sub Rege Decibalo vicit, & Daciam trans Danubium in solo barbarico provinciam fecit, quæ in circuitu habet decies centena millia passuum. Sed sub Gallieno Imp. amissa est, & per Aurelianum translatis exinde Romanis, duæ Daciæ in regionibus Mœsiæ ac Dardaniæ factæ sunt.*

Appellant Acontisma] Sup. lib. XXII. & Antonius in Itiner. *Iter quod ducit à Dyrrachio per Macedoniam & Thraciam Byzantium usque -- Neapolis, Acontisma, Topiro.*

Cana Romanorum fides] Virgil. Æneid. 1. *Cana fides & Vesta.* ubi Serv. *Canam fidem dixit, vel quòd in canis hominibus invenitur, vel quòd albo panno involuta manu ei sacrificabatur, per quod ostenditur, fidem debere esse secretam.* * Prudentius Hamartigenia: *Tunc postliminio redeuntem suscipit alto Cana fides gremio.* Inde Symmach. lib. 4. Epist. 42. *Alba velamina, non segmentati amictus fidem vestiant.* *

Pagg. 464. 465. *Est autem Sabaia ex ordeo & frumento in liquorem conversus paupertinus in Illyrico potus*] Confirmat hæc Ammiani verba Hieronym. lib. VI. cap. 19. in Esaiam: *Ζῦθον, quod genus est potionis ex frugibus aquaque confectum, & vulgò in Dalmatiæ Pannoniæque provinciis, gentili barbaroque sermone appellatur Sabaium.* Cerevisia nimirum & alia potionum genera pro mutatione provinciarum nomina quoque mutant. Quæ hodie *Biera* in omni Teutonum natione dicitur, ea erat olim *Cervisia* in Gallia, nomine ibi nato, re cum aliis nationibus communi. Et quæ Danis & Suecis *Oel*, Scottis *Hel*, ea *Celia* erat Hispanis. Florus lib. II. cap. 18. *Celia, sic vocant indigenam ex frumento potionem.* De Numantinis loquitur, de quibus etiam Oros. lib. V. cap. 7. *Subitò portis eruperunt, larga priùs potione usi, non vini, cujus ferax is locus non est, sed succo tritici per artem confecto, quem succum à calefaciendo Celiam vocant.* * Johan. Saresberiens. Epist. 85. *Celia, quæ a nostratib. usu vulgari cerevisia nuncupatur.* * De hujusmodi potionibus etiam * Ditmarus Episcop. lib. 7. pag. 90. *Quia defecit aqua, medone exstinguunt.* * Plinius lib. XXII. cap. 25. Herodotus lib. II. pag. 133. Diodorus Sicul. lib. V. Cassianus bassus de Agricult. lib. VII. cap. 34. Columella lib. X. L. 9. ff. de tritic. vin. oleo. Julianus in Epigram. Antholog. lib. 1. cap. 95. Aliaque incognita potionum nomina Gregorius P P. enumerat lib. V. Epist. 37. ad Eulogium Episc. Alexandrinum. *Quia colatum ac jurisbeum non libenter bibos præsumens cognidium requiro, quod in hac urbe post multa tempora vestra innotescere transacto anno sanctitas fecit. Nam nos hic à negotiatoribus nomen cognidii & non substantiam comparamus.* Quale etiam illud, quod in veteri Glossar. *Curmen*, Ζῦθος ἀπὸ σίτου. * *Caranum*, Augustin. lib. 2. de Morib. Manich. pag. 176. Appius locis permultis, Apicius lib. 5. * Sic *Medo* jam olim fuit Germanis, & præsertim Septemtrionalibus populis usitatissimus: cujus mentio in Concilio Triburiens. Pœnitentiali Rom. Ditmaro Episcop. Mersburg. * Athenæo ex Polyb. Deipnos. lib. 1 pag. 16. * Prisco Soph. in Eclogis Historiæ Gothicæ pag. 42. Ἐχορηγοῦντο δὲ ἡμῖν κατὰ κώμας (τῶν Σκυθῶν) τροφαί, ἀντὶ μὲν σίτου κέγχρος, ἀντὶ δὲ οἴνου, ὁ μέδος ἐπιχωρίως καλούμενος. ἐκομίζοντο δὲ καὶ οἱ ἑπόμενοι ἡμῖν ὑπηρέται κέγχρον, καὶ τὸ ἐκ κριθῶν χορηγούμενον πόμα, κάμον οἱ βάρβαροι καλοῦσιν αὐτό. * Ubi & illud de Camo notandum: quamquam vocem eam apud Apicium lib 3. legimus, & Ulpian. lib. 9. ff. de tritico, vino, oleo leg. Ut vel hinc pravis emendationibus renuncient, qui locum Jurisconsulti de vitio suspectum habent. Errant enim insigniter, & dum eorum laudator existit, erroris in par-

tem venit V. Cl. Jacob. Menochius Præsumpt. lib. 4. * At verò Græcis *medo* est hydromel, vel χυμέλι, ἀπὸ τῆς χύσεως τοῦ μέλιτος, apud Zonaram in Schol. ad Canon. Apostolor. 3. Et *pomatium*, *piratium*, Hebræorumque *sicera*, ex Hieronymo aliisque Scriptoribus nota satis.

Pag. 467. *Quivis beatus versâ rotâ Fortunæ ante vesperum potest esse miserrimus*] Pertinet huc proverbium vetus apud * Varronem in Satyra Menippea, * & Titum Livium: *Nescis quid serus vesper vehat*. Nihil enim æquè metuentes prudentiores esse debent, quàm τὸ ἀεὶ τὴν τύχην ἀπιστεῖν, ut bene Valentinianum Imp. monet Themistius Euphrad. Orat. 9. Et Isidori Pelusiotæ dictum hoc elegans est, lib. II. Epist. 105. Πολλοῖς αἱ ἐξ ἀρχῆς ἐπιτυχίαι κακῶν ἀμυθήτων γεγόνασιν αἴτιαι. Εἰ γὰρ τοῦ δέοντος οὐδὲ τὴν ἀξίαν ζητήσαντες τετυχήκασι, ἀπὸ χρηστοτέρας αὐτῆς εἰς ἐλπίδα τοῦ τελείους, ἐπαρθέντες τῷ ἀδοκήτῳ ὑπερβολῇ, καὶ εἰς μείζους ἑαυτοὺς ἐμβαλόντες, ἐκινδύνευσαν ἐσχάτως.

Ob illos casus inæstimabiles plenam] Locus corruptus, neque à Ms. auxilii quidquam: itaque alii viderint.

Pag. 468. *Pescennius Niger*] Herodian. lib. III. Xiphilinus in Severo, Spartianus in Pescennio.

Pessinunta signa propere tulit, Phrygiæ quondam, nunc Galatiæ oppidum] Strabo adhuc Phrygiæ adnumerat, lib. XII. Τελευταῖος δὲ τὰ πρὸς τῇ μεγάλῃ Φρυγίᾳ, τῇ κατὰ τὴν Πεσσινοῦντα. Stephanus Galatiæ: Πεσσινοῦς, πόλις Γαλατίας, ἀπὸ ἴσως Γάλλου Πεσσινοῦντος.

Sicut aliquando dimicaturi Macedones] Diodorus Sicul. lib. XIV. Justinus lib. VII. Panegyr. Nazarii: *Puer Eropus in cunis deductus ab Illyricis in prœlium, animosiores suos reddidit.*

Pag. 469. *Partium dux in ancipiti Agilo rem excursu prodidit*] Haplonem vocat Zosimus, corrupte ut puto. Τοὺς Σαρδιανοὺς ἐπιδημήσας, κἀκεῖθεν ἐπὶ Φρυγίαν ἐλάσας, εὗρεν δὲ τὸν Προκόπιον ἐν Νακολείᾳ τῇ πόλει, καὶ ταύτῃ πάλιν Ἀγίλωνος τοῦ Προκοπίου στρατηγοῦ τὸ πρᾶγμα πρὸς τὸ τῷ βασιλεῖ λυσιτελὲς μεταθέντος, ἐνίκα κρατήσας ὁ Οὐάλης. Vide Socratem lib. IV. cap. 5.

* *Statimque abscissa cervice*] At Zonaras scribit, Procopium proditum à suis, cruribus innexum duabus arboribus vi inclinatis, eisdem resurgentibus & arrectis miserè esse divulsum. *

Florentius & Barchalba, qui eum duxerunt] Non hos, sed Agilonem & Gomoarium ponunt, Socrat. Histor. Eccles. lib. IV. cap. 5. Sozomenus lib. VI. cap. 8. Nicephorus Callist. lib. XI. cap. 4. Qui etiam de supplicii genere longè diversa narrant.

Amplas eis memorabilis facti oportuerat deferri mercedes] Impp. Arcad. & Honor. L. 5. C. ad L. Jul. Majest. *Si quis ex his in exordio initæ factionis, studio veræ laudis accensus initam prodiderit factionem, & præmio & honore à nobis donabitur.* Sallustius in Catilin. *Si quis indicasset de conjuratione, quæ contra Remp. facta erat, præmium decrevere servo libertatem & sestertia centum, libero impunitatem ejus rei, & sestertia ducenta.* Sic sæpe apud Dionysium Halic. & Tit. Livium conjurationem indicantibus servis libertatem, ingenuis milia aliquot æris, & præter ea interdum quoque alia munera donata legimus.

Pag. 470. *Similis Crassi, quem in vita semel risisse Lucill. affirmat & Tullius*] Ciceronis locus exstat de Finib. lib. V. *M. Crasso, quem semel ait in vita risisse Lucillius, non contigit, ut ea re minùs ἀγέλαστος, ut ait idem, vocaretur.* Hieronymus Epist. ad Chromat. *Semel in vita Crassum risisse ais Lucillius.*

Pag. 471. *Catoniana vel Cassiana sententia*] M. Cato Porciæ familiæ auctor, & C. Cassius Longinus, Juris peritissimi fuere. Et Catonis regula etiam nunc in Pandecte sæpissime laudatur: à Cassio verò secta Cassianorum originem invenit. L. 2. §. fin. ff. de orig. Jur. Plinius lib. VII. Epist. 24. * Vide suprà pag. 44. Observationum ad librum XXII. *

Pag. 473. *Milia multa necavit hominum*] Quinquaginta hominum milia à refluo mari absorpta fuére, ut ait Cedrenus: Πέντε μυριάδες ἀνθρώπων κατεποντίσθησαν. Vide Michaëlem Glyc. Annal. tomo IV. pag. 355.

Culminibus insedere tectorum] Sub Juliano aut circa ea tempora hoc accidisse aiunt, Sozomenus lib. VI. cap. 2. Nicephorus Callist. lib. X. cap. 35. * Similis ἄμπωτις primo Valentiniani & Valentis Impp. Consulatu contigit. Socrates Histor. Eccles. 24. cap. 3. & alia sub Gratiano, si Georgio Cedreno fides, pag. 258. *

Exanimataque naufragiis corpora supina jacebant aut prona] Mixtum nempe muliebre & virile secus hac inundatione periisse notat: prona enim mulierum corpora, supina virorum aquis exstincta natant. Plinius lib. VII. cap. 17. Solinus cap. V.

OBSERVATIONES IN AMMIANI MARCELLINI LIBRUM XXVII.

Pag. 475. DIVITENSIBUS *præsidebat & Tungricanis*] Vid. quæ ad lib. XXVI. notata.

Pag. 476. *Prope locum Scarponna*] Itinerarium Antonini Imp. *A Durocortoro Dividurum-Tullum, Scarpona, Divodurum.* Tabula vetus Itiner. — *Tullo Scarponna.*

Lavantes alios, quosdam comas rutilantes ex more, potantesque nonnullos] Similè illud, quod alibi refert Zosimus: τοὺς δὲ μεθύοντας, ἄλλους δὲ τῷ ποταμῷ λουομένους, ἀπέσφαζον. De Germanorum verò rutila coma Diodorus Sicul. lib. V. Procopius Wandalicor. lib. I. aliique Scriptores non pauci, ut jam ad Taciti Germaniam à viris doctis notatum est.

Pag. 477. *Per Annonariam apparuit Tusciam*] Duæ erant Tusciæ, Annonaria & Urbicaria, ut Picenum annonarium & urbicarium. Cassiod. lib. 4.

Epist. 14. *Per Picenum sive Tuscias utrasque.* Auctores Rei agrar. pag. 163. *Terminus testaceus in ped.* CCCCL. *per Tusciam Urbicariam & Annonariam.* * Jornandes de Regnorum Successione, in fine: *Ad cancellos Annonariæ Tusciæ feliciter dimicans, fugat exercitum.* * L. 12 C. Theod. de naulig. debit. *Picenum & Tuscias Suburbicarias regiones.* Et *Consularis Tusciæ Suburbicariæ*, in inscriptione Novel. Constitutionis Leonis & Majoriani, Tit. IX.

Pag. 478. *Terentius enim humili genere in Urbe natus, provinciam Correctoris administraverat potestate.* Ad quem etiam plurimæ Constitutiones in Cod. Theodos. exstant L. 4 de jurisdict. *Impp. Valentinianus & Valens AA. ad Terentium Correctorem Tusciæ.* L. 61. & 65. C. Th. de Decurionib. & si quæ aliæ.

Pistor] Horum conditio qualis fuerit, satis ex Cod. Theodos. Tit. de pistor. & Catabolens. patet.

Officium ex Præfecto] Sic *Officium judicantis*, L. 13. C. Theod. de erog. mil. ann. & *officiorum annonæ*, L. 19. Tit. eod. *Princeps officii*, L. 1. Cod. Theod. de offic. rect. provinc.

In naviculariorum negotio] De navicularii vid. Cod. Theodos. lib. XIII. Tit. 6. Cod. Justin. lib. XI. Tit. 1.

Symmachus Aproniano successit] Hic est ille Q. Aur. Symmachus P. U. ad quem varia Edicta & Rescripta Valentiniani & Valentis Impp. in Codd. Theod. & Justinianeo exstant: cujus quoque Epistolarum volumina ad nostram memoriam pervenere: in quibus ingenium viri & stili facundiam meritò admiramur.

Calcarias exstructurum] Tertullianus de Carne Christi, cap. 6. *De calcaria ad carbonariam.*

Lampadius ex Præfecto Prætorio] Zosim. lib. II. [illegible]

Magnificos Prætor ederet ludos] A Prætoribus novis ludos edi solitos, constat ex L. 13. & 14. C. Theod. de Prætor. & Quæstor. Symmach. lib. 8. Epist. 14. * Vide quæ ex Photio notavi, ubi de Prætura agit. Tertull. de Spectacul. lib. cap. XII. *Licet transierit hoc genus editionis ab honoribus mortuorum ad honores viventium, Quæsturas dico, & Magistratus.* Idem cap. ult. in fine: *Ut talia spectes, ut talibus exsultes, quæ tibi Prætor, aut Consul, aut Quæstor, aut Sacerdos de sua liberalitate præstabit?* *

Pag. 480. *Herbam parietinam jocando cognominarunt*] Aur. Victor in Constantino: *Hic Trajanum herbam parietariam, ob titulos multis ædibus inscriptos, appellare solitus est.*

Prope Constantinianum lavacrum] Constantinus Imp. cùm Byzantium vetus suo nomine appellasset, inter alia Urbis illustria monumenta, λουτρὰ etiam splendida exædificavit. Codinus in Originib. CP. Harum balnearum mentio quoque in veteri novæ Romæ Descriptione, ex qua in X. regione eas fuisse scimus. Unde P. Gillii viri doctissimi error detegitur Topograp. CP. lib. III. cap. ult. *Constantianas* legentis. Quas & ipsas quidem fuisse nemo negat, sed post Chalcedonos murorum à Valente destructionem primùm exstructas. Socrates Histor. Eccles. lib. IV. cap. 8.

Mulvium pontem] De quo Livius lib. XXVII. Juvenalis Satyr. 6. Pub. Victor in Descriptione urbis Romæ.

Ex Quæsitore Palatii Viventius] Ms. *Juventius.* Sed vulgata lectio recta. Exstantque ad hunc Viventium varia Impp. Valentin. Valent. & Gratian. Rescripta L. 4 C. Theod. de offic. rect. provinc. L. 30 C. eod. de cursu publ. aliaque alibi non pauca.

Damasus & Ursicinus] Ita Anastasius & Liutprandus in Vitis P P. *Ursinum* vocat Rufinus Hist. Eccles. lib. II. cap. X. *Ursacium* Socrates lib. IV. cap. 24. Sozomenus lib. VI. cap. 23. *Ursicinum* Nicephorus Callistus lib. XI. cap. 30.

Pag. 481. *Ut ditentur oblationibus matronarum, &c.*] Nimis pol hoc verum: & insatiabile habendi studium in sacri ordinis viris, non antiqua solùm, sed * nostra quoque tempora sensere * Infarum bene ad Ammiani mentem. Hieronymus ad Eustochium Epist. 22. *Quidam in hoc omne studium vitamque posuerunt, ut matronarum nomina, domos, moresque cognoscant, ex quibus unum, qui hujus artis est princeps, breviter strictimque describam, quo faciliùs magistro cognito, discipulos recognoscas. Cum Sole festinus exsurgit, salutandi ei ordo disponitur, viarum compendia requiruntur, & pene usque ad cubicula dormientium senex importunus ingreditur: si pulvillum viderit, si mantile elegans, si aliquid domesticæ supellectilis, laudat, miratur, attrectat, & se his indigere conquerens, non tam impetrat, quàm extorquet: quia singulæ metuunt veredarium Urbis offendere.* Vide locum. Idem Epistola ad Heliodorum 2. ad Nepotianum Epist. 2. * Cui tamen vitio in partem obviare conati sunt Impp. Valentinianus, Valens & Gratianus AAA. ut ex eorum Constitutione ad ipsum hunc Damasum Episc. urbis Rom. constat, cujus hæc sunt verba L. 20. C. Theod. De Episc. Eccles. & Clericis: *Ecclesiastici aut ex Ecclesiasticis, vel qui Continentium se volunt nomine nuncupari, viduarum ac pupillarum domos non adeant, sed publicis exterminentur judiciis, si posthac eos adfines earum vel propinqui putaverint deferendos. Censemus etiam, ut memorati nihil de ejus mulieris, cui se privatim sub prætextu religionis adjunxerint, liberalitate quacumque, vel extremo judicio possint adipisci. Et omne in tantum inefficax sit, quod alicui horum ab his fuerit derelictum, ut nec per subjectam personam valeant aliquid vel donatione vel testamento percipere. Quinetiam si fortè post admonitionem Legis nostræ aliquid hisdem eæ feminæ vel donatione, vel extremo judicio putaverint relinquendum, id Fiscus usurpet. Ceterum si earum quid voluntate percipiunt, vel ad earum successionem vel bona Jure Civili, vel Edicti beneficiis adjuvantur, capiant ut propinqui.* Lecta in Ecclesiis Rom. III. Kal. August. Valentin. & Valente III. AA. CONS.

Pag. 482. *Homeri perennis auctoritas*] Iliad. IX.

[illegible]

[illegible]

Humanumque sanguinem in ossibus capitum humanis bibentes] Rufus Fest. *In Thracia regionibus etiam Scordisci habitaverunt, pariter crudele & callidum genus. Multa de sævitia prædictorum fabulosa memorantur, quod hostiis captivorum Diis suis aliquando libaverint, atque sanguinem humanum in ossibus capitum potare sint soliti.* Florus lib. III. cap. 4. Vid. alia his similia apud Herodot. lib. IV. & Auctorem libri περὶ τῶν καλῶν, Pomp. Melam lib. II. cap. 1. Solin. cap. 20. Isidorum lib. IX. cap. 2. Paul. Warnefr. Histor. Longobard. lib. 1. cap. 27. * Athenæum lib. 2. *

Unde eorum jubar exsurgit] *Unde eo jubar.* Scripsit Ammian. *unde eorum jubar*: quæ dicendi forma apud eum frequens. Sic lib. 18. *Ad tuendas partes Eoas.* Lib. XX. *Per Eoos tractus.* Lib. XXVII. *Per Eoum orbem, &c.*

Pag. 483. *Arethusa convallis & statio, in qua visitur Euripidis sepulcrum*] Plutarchus in Lycurgo, Pausanias in Atticis, Plinius lib. XXXI. cap. 2. Dionysius, Antholog. lib. III. * Vitruvius lib. 8. cap. 3. *

Stagira ubi Aristotelem] Pomp. Mela lib. II. cap. 2. & alii plures.

Marcus Didius, &c.] Florus lib. III. cap. 4. Rufus Fest. *Marcus Didius vagantes Thracas repressit, Marcus Drusus intra fines proprios continuit, Minucius in Hebri fluminis glacie vastavit. Per Appium*

Claudium Proconsulem hi qui Rhodopen incolebant, victi sunt. Europa maritimas urbes antea Romana classis obtinuit.

Advenit post hos Imp. Lucullus] Eutropius lib. VI. & alii.

Pag. 484. *Marcianopolis à sorore Trajani*] Meminerunt civitatis Procopius de ædificiis, & Tabula vetus itineraria. De sorore Trajani ita in antiqua Inscriptione : DIVI TRAJANI AUGUSTI ET MARCIANÆ SORORIS AUG. * Cur autem sororis nomine hanc urbem Trajanus appellarit, Jordanes narrat de rebus Geticis, pag. 50. De sorore Trajani Plinius in Panegyr. *

Ænum quam conditam & relictam Æneas] Pomp. Mela lib. II. cap. 2. *Eximia est Ænos ab Ænea profugo condita.* Procop. de Ædif. pag. 44. Stephan. in Αἶνος.

Pag. 485. *Fœderibus ingenua pacis obstricta*] Mſ. *vige pacis.* Fortè scripsit Ammian. *fœderibus juge pacis:* ut inf. *juge silentium.* Vel *ingenuam pacem* vocat, quæ nullis sophismatum technis fallit. Sed alterum rectius esse videtur.

Prope Carporum vicum] Propemodum ex hisce Ammiani verbis situm Carporum deprehendimus, quos vicinos fuisse Quadis verosimiliter putat B. Rhenanus Rer. German. lib. I. Certè post Quados, Astingos, Lacringos, etiam Κάρποι τὸ ἔθνος sequuntur in Ecloga Legation. Petri Patr. pag. 16.

Pag. 486. *Gruthungos bellicosam gentem*] Lib. XXXI. *Gruthungis confines. Tanaitas -- tempus opportunum nacti Gruthungi.* Sic enim meliores codd. Mira autem in hoc nomine variatio : inter quas tamen tot diversitates proximior ad Ammiani scripturam Zosimus, qui eos *Prothingos* vocat lib. IV. Ἔθνος τι Σκυθικὸν ὑπὲρ τὸν Ἴστρον ἐφάνη πᾶσιν ἄγνωστον τοῖς ἐκεῖσε νομάσιν. Ἐκάλουν δὲ Προθίγγους αὐτοὺς οἱ τῇδε βάρβαροι. Iidem Claudiano *Gothunni* sunt, in IV. Consul. Honorii :

Ausi Danubium quondam transnare Gothunni,
In lintres fregere nemus.

* Idem in Eutrop. lib. 2. *Ostrogothis* (ita leg. vulg. *Astrogothis*) *colitur mistisque Gothunnis Phryx ager.* Et postea : *Bene rura Gothunnus Excolet.* At *Grauthunni* Fl. Vopisco in Probo ; & *Vithungi* Sidonio Apoll. Carm. VII. *Trutungi* Pollioni in Claudio. Quinetiam *Juthungi* (de quibus Ammian. lib. XVII.) iidem cum hisce *Gruthungis*, sive *Prothungis*, esse videntur.

Athanaricum ea tempestate Judicem potentissimum] Non protritum hoc dicendi genus, ut *Judices* vocentur celsiores potestates. * In Letania Bavonis Abbatis Corbeiens. *Omnibus Judicibus & cuncto exercitui Francorum vita & victoria.* * Quo significatu vox hæc non semel ab Ammiano usurpatur. Lib. XXIX. *Adventu itaque plurium copiarum animati Judices.* Et de hoc ipso Athanarico lib. XXX. *Athanaricus Thervingorum Judex.* Lib. XVII. *Vehebant cum Armigeris Principem, gentisque Judicem.* * Concil. Afric. c. 61. Salvianus lib. 5. ubi de Bagaudis. Eodem libro pag. 116. *Judices variis populis præsidentes.* Jordanes de Regnor. Success. pag. 141. *Cyrillo, Marcello, Fara, aliisque diversis Judicibus dolo peremptis, in Ducem Salomonem sæviebat.* Freculfus lib. 3. cap. 6. *Misit in Hispaniam Judices.* Oros. lib. 7. cap. 42. *Africam strenue adversum Judices ab eo missos tutatus est.* Quo sensu etiam pag. 146. *Judices partim donis, partim blanditiis sibi consociat.* Ammian. lib. 17. pag. 179. *Optimates & Judices.* Hæc verò loquendi forma ex eo manat, quòd qui aries vel dux gregis dicitur, à Græcis appellatur Κριὸς ἀπὸ τοῦ κρίνειν. Artemidor. lib. 2. cap. 12. *Idem Judex & Dux idem.* Vid. Synod. Chalced. pag. 44. Marculf. Formul. pag. 459. Panegyr. Mamertini in Julian. *Judicum nomine à nefariis latronibus obtinebantur.* * De Athanaricho autem Zosimus lib. IV. Ἀθανάριχός τε πάντες τοῦ βασιλείου τῶν Σκυθῶν ἄρξαντα γένους. Ammianus iterum lib. XXXI. *Alani Judices etiamnunc eligunt diuturno bellandi usu spectatos.*

Quam sibi credideret.] Ir. *crediderat.*

Pagg. 486. 487. *Navibus directis in medium flumen fœderari pacem*] Guicciardinus in lib. 2. scribit, Ludovicum Sfortiam Mediol. D. cùm à Carolo Rege Francorum in colloquium vocaretur, ad vitandas fraudes & insidias ambos suo quemque lembo in medium flumen devehi, ac ibi colloquium haberi maluisse. Themistius Oratione V. de hac ipsa re loquitur, quum unam navem in qua Imperator (Valens) pacem fecit, Xerxis cum maximo exercitu Hellespontum transeuntis classi præferendam esse affirmat. *

Constantinopolim redit, ubi postea Athanaricus prox. fact. gentis. ser. exp. fas. fort. decessit.] Sub Theodosio Imp. Athanaricus Constantinopolim venit, à quo etiam regio supremitatis honore sepultus, cùm eodem quo venerat mense mortuus esset. Zosimus lib. IV. Ὡς Θεοδοσίῳ ὁ βασιλεὺς ἄρτι ὡς ἐπιδημήσαντα ἴδοι, τὴν δὲ αὐτοῦ χώραν ... εἰς ἀμφίβολον, ὁ δὲ φιλοφρονούμενος μετὰ τὴν ζωὴν αὐτὸν βαρβάρους ἔδειξατο, ... Κωνσταντινουπόλεως ... Καὶ ... μα τελευτήσαντα, ταφῇ βασιλικῇ ... Vide Marcellinum Com. in Chron. Paulum Oros. lib. VII. cap. 34. Histor. Miscell. lib. XII.

Pag. 488. *Rempub. ut domum paternam diligere poterit & avitam*] Lib. XXXI. *Provinciarum æquissimus tutor, quarum singulas ut domum propriam custodiebat indemnes.* Isocrates ad Nicocl. Διοίκει τὴν πόλιν ὁμοίως ὥσπερ τὸν πατρῷον οἶκον. Hadrianus Imp. dicebat, *ita se Rempub. gesturum, ut sciret populi rem esse, non propriam.*

Pag. 489. *Legum similis, quas omnibus una eademque voce loqui in multiplicib. advertimus causis*] * Ad imitationem Ciceron. de Officiis lib. 2. *Leges sunt inventa, quæ cum omnibus semper una atque eadem voce loquerentur.* Inde Livius lib. 2. *Leges rem surdam atque inexorabilem* dicit. * Eleganter Seneca : *Legis vultum omnibus exhibere.* * Seneca de Ira cap. 16. *Procedam in tribunal, non furens, nec infestus, sed vultu legis.* * Indubiè autem ad Demosthenis verba respexit, Oratione α. κατ' Ἀριστογείτ. Ἅπας ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος, κἂν μεγάλην πόλιν οἰκῶσι, κἂν μικράν, φύσει καὶ νόμοις διοικεῖται. Τούτων δὲ ἡ μὲν φύσις ἐστὶν ἄτακτον καὶ ἀνώμαλον, καὶ κατ' ἄνδρα ἴδιον τοῦ ἔχοντος. οἱ δὲ νόμοι κοινὸν καὶ τεταγμένον καὶ ταὐτὸ πᾶσιν.

Pag. 490. *Nec enim quisquam antehac adscivit sibi pari potestate collegam, præter Principem Marcum*] Rufus Festus : *Marcus & Verus, hoc est, socer & gener pariter Augusti, imperium orbis æquata primùm potestate tenuerunt.* Vide Spartianum in Hadriano, Capitolinum in Anton. Philos. & in Vero Impp.

Pag. 491. *Iracundiores sunt incolumibus languidi*] * Plato in Theæteto : Οἵ τε ὀξεῖς, καὶ ἀγχίνοι, καὶ μνήμονες, ὡς τὰ πολλὰ καὶ πρὸς τὰς ὀργὰς ὀξύρροποί εἰσι, καὶ ᾄττουσι φερόμενοι, ὥσπερ τὰ ἀνερμάτιστα πλοῖα, καὶ μανικώτεροι, ἢ ἀνδρειότεροι φύονται. *At vero sagaces & ingeniosi & memoriosi ut plurimum etiam ad iram propensi magis sunt, & subsilientes feruntur, ut naves non saburratæ, & furiosi magis quàm fortes nati sunt.* * Aristot. Rhetor. lib. II. cap. 2. Κάμνοντες, πενόμενοι, ἐρῶντες, διψῶντες, ὅλως ἐπιθυμοῦντες, καὶ μὴ κατορθοῦντες, ὀργίλοι εἰσὶ καὶ εὐπαρόρμητοι. * Seneca de Ira cap. 13. *Iracundissimi infantes, senesque & ægri sunt.* Et cap. 19. *Senes difficiles & queruli sunt, ut & ægri.* Idem lib. 3. cap. 9. *Iracundiores sunt, valetudine aut ætate fessi.* *

Civiliter implorasse juris auxilium] Sic : *Præfecti Prætorio, aut Comitis Orientis, vel alterius Spectabilis Judicis imploret auxilium*, L. 4. C. de jurisd. omn. Jud. *Æquitatem Præsidis implorare*, L. 3. C. Qui bonis ced.

Pag. 493. *Judicium potentis inimici declinans, aliumque sibi postulans dari*] Judex vel ob gratiam faventior, vel ob odium infensior, à litigantibus ipsa æquitate jubente repudiari potest. L. 16. C. de judic. De quo pleniùs Janus Langlæus V. C. Semest. lib. 11. cap. 2.

Ubi debitorum aliquem egestate obstrictum nihil reddere posse dicebatur, interfici debere pron.] Duriter hoc quidem à Valentiniano statutum, non tamen sine exemplo. Nam & Legibus XII. Tab. debitor non solvendus creditoribus adjudicabatur in partes secandus. Gellius lib. XV. cap. 13. lib. XX. cap. 1. Quintilian. lib. III. cap. 8. *Sunt enim quædam non laudabilia naturâ, sed jure concessa, ut in XII. Tab. debitoris corpus inter creditores dividi licuit: quam Legem mos publicus repudiavit.* Rigida sanè lex & plus quàm inhumana; nec solùm publico more repudiata, verùm etiam Lege Petilia Papyria abrogata: duravit enim ad V.C. annum CDXXVII. Tumque primùm C. Petilio, L. Papyrio Coss. sancitum fuit, *pecunia credita bona debitoris, non corpus obnoxium esse.* Livius lib. 8. * Quamvis nunc ad reprimendum perniciosa machinatione rem frangentium fraudes, quibusdam in locis capitalis esse cœperit. Tertullianus Apolog. cap. 4. pag. 34. *Sed & judicatos in partes secari à creditoribus leges erant; consensu tamen publico crudelitas postea erasa est; & in pudoris notam capitis pœna conversa, bonorum adhibita proscriptione, suffundere maluit hominis sanguinem, quàm effundere.* *

Proventusidem celeri gradu præmisit] Ms. *Provertu idem.* Utrumque vitiosum puto.

* *Motus adolescentis & senescentis oceani*] Sic Gellius libri XIV. capite 1. *Oceanus quasi Lunæ comes: cum ea simul senescit, adolescitque.* *

Pag. 494. *Dicalidonas & Vecturiones*] Tangit hunc locum G. Cambdenus, vir in patria Historia illustranda accuratissimus; legendumque putat *Deucalidonios*, velut sic nominatos ab occidua Scotiæ ora, quà Deucalidonius oceanus irrumpit. Quod monere volui: nam in re incerta certi quid pronuntiare arduum est.

Rutupias stationem] Orosius & Beda *Rhutubi portum* vocant, ut jam antè ab ampliss. Marco Velsero in Observat. ad Tab. antiquam, & G. Cambden. in Cantii Descriptione notatum. * Vid. Lucan. lib. 6. pag. 154. Zonaras pag. 217. Britanniæ populos duos præcipuè esse ait: Caledonios & Mæatas. Qui locus dignus, qui consideretur. Vid. Excerpta. Tacit. in Vita Agricolæ, Jordanes de reb. Geticis. Panegyr. Constant. Const. F. dictus pag. 235. *Non Dicaledonum aliorumque Pictorum silvas & paludes, sed nec Hiberniam proximam, nec Tylen ultimam.* *

Pag. 496. *Adhibitis semiermibus paucis, quos Diocmitas appellant*] Capitol. in Vita Ant. Phil. *Armavit & Diocmitas, emit & Germanorum auxilia contra Germanos.* At unde sic dicti Diocmitæ, aliis disquirendum relinquo.

Germanicopolitanis] *Germanicopolin* alio nomine *Booscœten* dictam Plinius ait, in Hellesponti Descriptione lib. V. cap. 32. Ptolemæus in Galatiæ situ Γερμανόπολιν vocat. *

Raro contingit ut cùm timeretur, amorem non perderet civium] Vulgaris est Pub. Syri versus: *Amor misceri cum timore non potest.* Igitur ubi misceatur, rari exempli specimen est: idque meritò laudant, in Prætextato Ammianus, & in Honorio Claudianus in Nupt. Honor. & Mar.

Non odium terrore moves, nec frena resolvit
Gratia, diligimus pariter, pariterque timemus.

Pulsoque Ursicino] Qui tamen Neapoli postea Episcopus constitutus fuit. Anastasius in Vita Damasi PP.

Pag. 497. *Maniana sustulit omnia*] Vid. L. 242. ff. de verb. signif. L. 11. C. de ædific. priv. Festus Pomp. in *Maniana*.

Discrevit privatorum parietes ab ædibus sacris] Ita quoque Constitutione Arcad. Honor. & Theod. Impp. ædificia privatorum publicis ædibus adhærentia sive superposita destrui tollique præceptum. L. 4. C. Theod. de operib. publ. quæ est L. 9. C. Justin. de ædif. privat. * Vid. L. 17. C. de operib. publ. *

Ponderaque per regiones instituit universas] De ponderibus publicis exstat Constitutio Valentinian. Theodos. Arcad. Impp. L. 9. de susceptor. præpos.

Pag. 498. *Solicinio nomen est* [Ms. *Soliconme.* uti ferè etiam Rhenanus in suo cod. reperit, quer. de hoc loco vide German. rer. lib. III.

Pag. 499. * *Vexillum opperiens extollendum*] Cæsar de Bello Gallico lib. 2. pag. 41. *Cæsari omnia uno tempore erant agenda. Vexillum proponendum, quod erat insigne, cùm ad arma concurri oporteret; signum tubâ dandum.* Idem mox pòst: *Signoque erecto, quod solet ad pugnam hortari, tubarum minacium accedente clangore.* Notat hunc ipsum morem Cæsar. *

Quam inspexere proculcatores] Ita in Ms. vulg. *procursatores.* Et *proculcatores* hic, uti in melioribus libb. Vegetii, & Notitia Imp. *Inter auxilia Palatina Exculcatores seniores, Exculcatores juniores.*

Pag 502. * *Rex Persidis longævus ille Sapor*] Ad annum LXX. pervenit. Multa de eo Agathias in lib. IV. pag. 131. *

Vinctum catenis argenteis, quod apud eos honoratis] Idem hic mos in Æthiopia usitatus, ut reos nimirum aut bello captos in argenteis aureisve catenis adservarent. Herodotus lib. III. Heliodorus lib. IX. *Δεσμοῖς τε ἀμείβεσθαι καὶ χρυσοῖς ἐδεσμεῖτο, ἐπεὶ γὰρ σίδηρος παρ' ἄλλοις εἰς τὰς χρείας, ὥστε παρ' Αἰθίοψιν ὁ χρυσὸς νομίζεται.* * Solinus lib. 3. cap. 10. *Apud hos* (Æthiopas) *plus auri, quàm Persis est: ideo quod minus est, pretiosius censent. Ære exornantur, auro vincula sontium fabricant.* * Tertullianus de Habit. mul. cap. 7. *Apud Barbaros quosdam, quia vernaculum est aurum, & copiosum, auro vinctos in ergastulis habent, & divitiis malos onerant, tanto locupletiores, quanto nocentiores: aliquando revera inventum est, quomodo & aurum non ametur.* * Idem de Cultu fem. cap. 10. *Aurum ipsum, cujus vos gloria occupat, cuidam genti ad vincula servire referunt gentilium literæ.* * Sic igitur vinctus fuit Bessi & Nabarzanis insidiis circumventus Darius; sic Cyrus, Astyages, Crœsus. Curtius lib. V. Justinus lib. V. & XI. Dio Chrysost. Orat. ult. Ausonius in Ludo VII. Sapient.

Pag. 503. *Artogerassam*] Forsan eadem est cum Ptolemæi Αρταγήρτα, de qua in Descriptione Armeniæ.

Pag. 504. *Recturus sine ullis insignibus gentem*] * Curius Fortunatianus Rhetor lib. pag. 64. *Fasces, lictores, toga prætexta, sella curulis, imperia, provincia, magistratuum ornamenta sunt. Consularia insignia*, Novell. 30. c. 6. σχῆμά τε ἐξ ἀργύρου, καὶ πλάκες· καὶ ῥάβδους. Novell. 24. cap. 4. Novell. 25. cap. 5. * De his insignibus multa in Notitia Imperii.

OBSERVATIONES IN AMMIANI MARCELLINI LIBRUM XXVIII.

Pag. 506. POST *Nepotiani exitium*] Aurelius Vict. *Romæ Nepotianus Eutropia Constantini sororis filius, hortantibus perditis, Augusti nomen rapit: quem octavo die vicesimoque Magnentius oppressit.*

Obsidentes Miletum molibus magnis] Sic emendavimus certissima conjecturâ: nam corruptè hactenus editum esse, *obsidentes militum*, &c. nemo, cui cor sapit, negabit.

Hoc argumentum postea digestum tumore tragico Phrynichus] Herodotus lib. 6. Ἀθηναῖοι μὲν δῆλον ἐποίησαν ὑπεραχθεσθέντες τῇ Μιλήτου ἁλώσει, τῇ τε ἄλλῃ πολλαχῇ καὶ δὴ καὶ ποιήσαντι Φρυνίχῳ δρᾶμα Μιλήτου ἅλωσιν, καὶ διδάξαντι, ἐς δάκρυά τε ἔπεσε τὸ θέητρον, καὶ ἐζημίωσάν μιν, ὡς ἀναμνήσαντα οἰκήια κακὰ, χιλίῃσι δραχμῇσι, καὶ ἐπέταξαν μηκέτι μηδένα χρᾶσθαι τούτῳ τῷ δράματι. Cl. Ælianus Variar. Histor. lib. XIII cap. 17. Longinus περὶ ὕψους, * Libanius Sophista Declamat. 13. p. 404. Declamat. 19. pag. 506. * Tzetzes Chil. VIII. Histor. CLV.

Nullis auctorum adminiculis fulta] *ie. aliorum adm.*

Pag. 507. *Patre tubulario Præsidialis officii*] Mſ. hîc nihil variat; legendum tamen videtur, *patre tabulario Præſ. off.* De Tabulariis exstat Tit. C. Theod. lib. VIII. & Just. lib. X. aliæque alibi Constitutiones non paucæ; ex quibus patet conditionales eos fuisse, & huic actui ita mancipatos, ne facilè ad aliam militiam aspirare potuerint. Ergo Maximinum hunc obscurissimè natum, utpote patre tabulario, rectè Ammian. scribit. Obscuri enim revera hi censebantur, id est, status ferè servilis, (L. fin. C. de ser. reip. man.) donec Arcadii & Honorii Impp. sanctione non nisi liberi homines ad hoc officium admissi, L. 3. C. Theodos. de tabular. logogr.

Præsidialis officii] Sic *Præsidialis apparitor* lib. XVII. In Cod. Theod. tamen una littera minùs, nempe *Præsidale officium* vocatur; L. 2. de venat. ferar. L. 6. de fil. milit. L. 2. de veteran.

Carporum, quos antiquis excitos sedibus Dioclet. transtulit.] Eutropius lib. IX. *Varia deinceps & simul & viritim bella gesserunt, Carpis & Basternis subactis, Sarmatis victis, quarum nationum ingentes captivorum copias in Romanis finibus locaverunt.* * Jordanes de reb. Geticis pag. 79. *

Pag. 508. *Organarius Siricus.*] Glossar. Ὀργανοδέτης, *Organarius, Fistularius.* Item: Ὑδραύλης, *organarius.* Ὕδραυλις, *organum.* Juvenal. Satyr. 6. *Organa semper in manibus.* Jul. Firmic. Matheſ. lib. III. cap. 14. *Ingeniosos, musicos, vel organarios faciet.*

Pag. 509. *Uno proloquio*] Lib. XXIX. *Sub uno proloquio cunctos jubet occidi. Proloquium*, ἀπόφασις. Rufinus 2. Antiq. cap. 9. *Secundùm Dei proloquium.* Josephus: κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ πρόῤῥησιν.

Divorumque arbitria] Id est, Imperialia constituta. * Vel certè eodem sensu dictum, ut *caleste arbitrium* in L. 2. C. Theod. de Fid. Cathol. Cælestes verò & Divos se Imperatores appellasse protritum est. * Sic *divale præceptum*, L. 6. C. Theod. de domest. & protect. *Divalia statuta*, L. 5. C. Theod. de numer. actuar. *Divalis sanctio*, Novell. Theod. XIX.

Quæstionibus exemere cruentis] Excepta tormentis sunt corpora honoribus præditorum, præter illa videlicet crimina, quæ Legibus demonstrantur, id est, maleficii & majestatis læsæ. L. 7. C. de malef. L. 11. C. Theod. de quæstionib. cujus pars relata est in Cod. Justin. L. 16. Tit. eod. De Honoratorum privilegio hic exstat locus Aur. Prudentii in Romano Martyr.

Incensus his Asclepiades, jusserat
Eviſcerandum corpus equuleo eminus
Pendere, & uncis vinculisque *crescere.* (* *ie. ungulisque* *)
Apparitores sed furenti suggerunt
Illum vetustâ nobilem prosapiâ,
Meritisque multis esse primum civium.
Iubet amoveri noxialem stipitem,
Plebeia clarum pœna ne damnet virum.

Pag. 510. *Hispanilla cujusdam artibus pravis adfectasse conjugium*] De his, qui magico susurramine pudicos ad libidinem animos deflectunt, exstat L. 4. C. de malef. & math.

Pag. 511. *Cethegus Senator adulterii reus delatus cervice periit abscissa*] Constantini Imp. ad Evagrium Constitutio: *Sacrilegos nuptiarum corruptores gladio puniri jubet.* L. 30. C. ad L. Jul. de adulter. Cujus Legis plenior explicatio jam à multis tradita est.

Pagg. 511. 512. *Interpretii compendium ad Princip. ærarium misit*] Vulg. *Integrum comp.* Sic nempe corruperant locum hunc, qui vocem, quam nunc Ammiano ex Mſ. Flor. restituimus, non intellexerunt. Vetus Gloss. interpretatur, *Interpretium*, παράλλαξ. Quo sensu Cassiodorus Var. lib. II. Epist. XXVI. *Magnificentiam tuam, negotiatorum Apuliæ sive Calabriæ supplicatione permoti, duximus instruendam, ut ob frumenta quæ per supradictos negotiatores publico comparantur, non iterum ab iisdem interpretii nomine solidorum quantitas exigatur.* Novella Valentin. XV. *Centum millia æquiponderis portionem de interpretiis juxta priora constituta præbeant.* Artemius Episc. ad numerarios fisci Barcinonens. in Collection. Concil. Hispan. pag. 250. *Pro inevitabi-*

libus damnis, vel interpretiis specierum, Siliquas IV. Ita *interpretanium* in veteri Lege Saxon. Tit. XIV.

Pag. 512. *Commonitorium repertum est, manu inscriptum Hymetii*] Infrà: *Commonitorium cum Augusti litteris tradidit.* Glossarium Cyrilli Episc. Κομμονιτώριον ἐντολὴ ἐπισταλεῖσα εἰς χεῖρας. L. 10. C. Theod. de curios. *Commonitoriis competentibus atque mandatis instructi.* L. 2. C. Theod. Si cert. pet. *Solo commonitorio de suffragio nititur.* * Vid. Epist. Leonis PP. Cod. Can. pag. 369. in octavo. Hieronymus Epist. ad Celantiam: *Quasi ad compendiosum quoddam commonitorium illa tibi Evangelii eligenda sententia est, & superscribenda cordi tuo, qua ad totius justitiæ breviarium domini ore profertur.* * Zonar. in Concil. Carthag. Can: 101. ἔγραφον ἐπιστολὰς δεδωκασιν εἰς ὑπόμνησιν, ὡς ἔμελλον πρὸς τὸν βασιλέα ἀπιέναι, ὃ κομμονιτώριον ὠνόμασαν. Idem in Synod. Carthag. can. 1. pag. 386. τὸ κομμονιτώριον, ἤγουν τὸ ἔγγραφον ὑπομνηστικὸν προσαχθέντος καὶ λαληθέντος. — ὃ κομμονιτώριον τὴν ἐντολὴν τοῦ πάπα φησὶ δι' ἧς ἐντέλλεται ἐγγράφως ἃ ὤφειλον ζητηθῆναι. *Commonitorium, seu scriptis mandatus commentarius eorum quæ facta & dicta sunt: vel commonitorium, Papæ mandatum, per quod in scriptis mandaverat, quænam quæri deberent.* * Vide Suidam & Nomicum Glossarium in Κομμονιτώριον.

In extima parte quædam invectiva legebatur in Principem] Propter similem in epistola quadam invectivam etiam Felix Diacon. in periculum capitis venit; de quo Optat. Milevit. lib. I.

Et quia Frontinus Consiliarius antedicti] Vulg. libb. *Consutarius antedicti.* Quæ perversa scriptura variè viros doctos torsit, variasque partim verosimiles, partim absurdissimas emendationes extorsit; quarum interpretationes, ne errores simul repetam, tacere malo. Solebant autem Præsides provinciarum, Proconsules, vice sacra judicantes, aliique in publicis administrationibus constituti, adsessores habere viros prudentiâ atque eruditione insignes, quorum consiliis in rebus arduis juvarentur: ut ex Cod. Justin. lib. 1. Tit. 51. *De adsessorib. domest. & cancell.* constat. * Tertull. ad Scapul. cap. 4. *Asper (Præses) professus inter advocatos & adsessores, dolere se incidisse in hanc causam.* * Gregorius Thaumaturg. Episcop. Neocæsar. in Panegyr. ad Origen. Κρείττων μὲν ἄνδρα ἀδελφὸς ἐμὸς, ὁ τότε ἄρχων τῆς Παλαιστίνης, τοῦτον συλλαβεῖν ἐξαίφνης ἄκοντα μόνον, κεχωρισμένον τῆς ὁμοζύγου, ἠνάγκασεν, συμπαραθεῖν πόντα καὶ κοινωνήσοντα τῶν τοῦ ἔθνους ἀρχοντικῆς πόνων. Νομικός γάρ τις ἦν, καὶ ἔστιν ἴσως ἔτι. * In Oratione Ciceron. pro Quintio: *C. Aquilius Gallus Judex L. Lucullum, L. Quintilium, & M. Marcellum, tres Jurisperitos, in consilium adhibuerat.* * Sic Paulus & Ulpianus Papiniano, & Sallustio PR. Phosphorius, Maximinoque P. PR. Simplicius, Romano Com. per Africam Cæcilius, à consiliis fuerunt. Spartianus in Pescenn. Ammianus libb. XXV. & XXVIII. Sic ergo hic quoque Hymetio Africam Proconsule regenti consiliarius fuit Frontinus.

Pag. 513. *Ne delictis supplicia sint graviora*] Quinimmo leviores culpis pœnas esse præstat, καὶ τὰς τιμωρίας ἐλάττους ποιεῖν τῶν ἁμαρτανομένων. Isocrates ad Nicoclem. Isæi quoque scitum elegans est: χρὴ τοὺς νόμους μὲν τιθέναι σφοδρούς, πρᾳοτέρως δὲ κολάζειν, ἢ ὡς ἐκεῖνοι κελεύουσι. Ut Capitolinus de M. Antonino Imp. scribit: *Erat mos iste Antonino, ut omnia crimina minore supplicio, quàm legibus plecti solent, puniret.*

Pag. 514. * *Plumbi validis ictibus interemit*] Plumbo puniri, vel plumbatis cædi, Acro ad Horatii Oden 35.

Pag. 515. *Cujus summitas quamdam velut tumusam colligaret*] Ms. *ejus summitas quadam velut damusam collegaret.* Sibyllæ voces hæ quidem sunt, nec quid velint liquet.

Pag. 517. *Simplicius, Maximini consiliarius ex grammatico*] Inter professores utriusque Romæ connumerantur Grammatici Græci atque Latini, L. 2. 6. 11 C. de profess. & med. L. unic. C. de stud. liberalib. Qui si ad XX. annos observatione jugi ac sedulo docendi labore pervenissent, eorum, qui ex vicariis erant, dignitate potiebantur, L. unic. C. Theod. & Justin. De professor. qui in urbe CP. Itaque etiam ex grammatico Simplicius Ursicino, qui è vicaria potestate decesserat, successit.

Post administratam, nec erectus] Hiulcus locus videtur, legendumque, *post administratam provinciam, nec erect.* ut lib. XXIX. *Africanus causarum in urbe defensor adsiduus, post administratam provinciam: ad regendam aliam adspiravit.*

Busirim veterem & Antaum] Hyginus fab. XXXI. Fulgentius Mytholog. lib. II.

Fulcro plumeo vultu contracto incubuit, & animam eccl.] Simile ferè fatum Tiberii. Tacitus Annal. lib. X. *Tiberius injectu multæ vestis exstinguitur.* * Johannes quoque PP. à Vvidonis Tusciæ Marchionis militibus cervicali super os posito suffocatus fuit. Liutprandus lib. 3. cap. 12. *

Pag. 518. *Solent pares facile congregari cum paribus*] Imp. Constantinus in Epistola ad Episcopos Numid. *Recte proverbio signatum est, pares cum paribus congregari.* * Homerus: ὡς αἰεὶ τὸν ὁμοῖον ἄγει θεὸς ὡς τὸν ὁμοῖον. Vid. Democriti elegantem locum apud Sextum Empir. pag. 133. *

Pag. 519. *Ajax quoque Homericus docet*] Homerus Iliad. ρ.

Ζεῦ πάτερ, ἀλλὰ σὺ ῥῦσαι ὑπ' ἠέρος υἷας Ἀχαιῶν,
Ποίησον δ' αἴθρην, δὸς δ' ὀφθαλμοῖσιν ἰδέσθαι.
Ἐν δὲ φάει καὶ ὄλεσσον, ἐπεί νύ τοι εὔαδεν οὕτως.

In stupri quæstione fieri vetuere clementissimæ leges] Mirum hoc quidem, & verba legis expressim aliud statuunt, L. 5. ff. de quæstionib. L. 1. C. eod. Atque in solo incestu servorum tormenta cessant, quia & Lex Julia cessat de adulteriis, ut ex Papiniano refert Ulpian. L. 4. ff. de quæstionib. Sed cum Ammiano facit Tullius in Oratione pro Milone: *De servis nulla lege quæstio est in dominum, nisi de incestu.* Quæ verba in mentem habuisse Marcell. verosimile est.

In carcere Tulliano] De carcere hoc Varro de Lingua Lat. lib. IV. Livius lib. XXIX. Sallustius in Catilin. Calpurnius Declam. IV. Apuleius Miles. 9. Acta Ms. martyrii S. Chrysanthii: *Erat ima custodia in carcere Tulliano, unde putor horribilis adscendebat, quia cloacarum cuniculis digesta domorum stercora illic jugiter decurrebant. Et in hoc decursorio erat ima & lutea & ita tenebrosa custodia, ut penitus lucifluus aër nec signum ibi daret, nec vestigium aliquod lucis ostenderet. In hac ergo habitatione ferro vinctus sanctus Chrysanthius mittitur nudus.*

Pag. 520. *Peritis rei aquariæ*] *Aquæ libratores* hi appellantur L. 2. C. Theod. de excus. artif. Qui aquarum inventos ductus & modos docili libratione ostendunt, L. 3. eod.

Formæ e roboribus] *Formæ* sunt, fistulæ & cuniculi, quibus unda adducitur, aut derivatur, L. 4. & 8. C. Theod. de aquæd. Frontin. de aquæd. L. 3. de calc. coctor. Sidon. Apoll. lib. 2. Epist. 5. Isidorus Origin. XV.

Pag. 522. *Maratocupreni grassatores*] Sæpius à grassatoribus Imperium Romanum infestatum: quorum tamen potissima mentio. Isauri sunt, de quibus Ammian. loco non uno, & L. fin. C. Theod. de quæstionib. L. 10. C. Just. de feriis. Strabo, Zonaras. Et Bagaudæ in Gallia, ductu Amandi & Æliani, de quibus Orosius lib. VII. cap. 25. Eutropius lib. IX. Eusebius in Chronic. Salvianus de Gubern. lib. V. Et Austuriani in Africa, Ammianus lib. XXVI. XXVIII. Synesius Epist. 57 in Catastasi, pag. 5. Et Saturiani cum Subafrensibus, (nisi mendosa ea lectio, & legend. *Ausuriani*) in Constit.

Arcad. & Honor. in Cod. Theod. lib. VII. Tit. 19.

Saxones timentur ut repentini] Paul. Orosius lib. VII. cap. 32. *Saxones, gentem in Oceani litoribus & paludibus inviis sitam, virtute atque agilitate terribilem.* Zosimus lib. III. pag. 707. Σάξονες, οἱ πάντων δὴ καρτερώτατοι τῶν ἐκεῖσε νεμομένων βαρβάρων, θυμῷ καὶ ῥώμῃ καὶ καρτερίᾳ τῇ περὶ τὰς μάχας. * Julianus Imp. Oratione de laude Constantii Imp. pag. 116. ἀνθυπώπτευον Φράγγοι καὶ Σάξονες τῶν ὑπὲρ τὸν Ῥῆνον καὶ τὴν ἑσπερίαν θάλατταν τὰ μαχιμώτατα γένη. *Franci & Saxones, omnium quæ ultra Rhenum atque Occidentis mare habitant, nationum bellicosissimi.* *

Conjuratis multorum opes adtribuerentur] MS. *conjuratus mult. op. adtribuerint*: leg. q. *conjurati multorum opes attriverint*: quæ forma loquendi Latinis frequens.

Pag. 523. *Intercepti Imperiali motu oppressi*] Sic lib. 19. C. de pœnis: *Motum congruæ severitatis excipiat.* Prudent. Cathemer. Hymn. VII.

Offensa tandem jugis indulgentia
Censura, justis excitatur motibus.

Et περὶ Στεφάνων Hymno in Laurent.

Abest atrocioribus censura fervens motibus.

Sic *commotio gravior*, L. 2. C. ut nemo ad usum, L. 16. C. de re milit. L. 6. C. de curs. publ. L. 2. de apparit. Præf. Præt.

Animo vigore collecto] leg. *animi vig. coll.*

Pag. 525. *Furius Camillus, vel cursor Papirius*] Aurelius Victor de viris illustrib. capp. XXIII. XXXI.

Pag. 526. *Epimenides ille Cretensis*] Qui jam olim expiando lustrandoque Athenas in melius composuerat. Diogenes lib. 1. in Epimenid. Plutarchus in Solone, Suidas in Ἐπιμενίδης.

* *Reburri & Flabunti, Tarratii*] Inscriptio vetus prope Wormat. apud Johan. Heroldum comment. de station. mil. cap. 21. C. RABURRUS FESTUS PAGON. TARRATEIUS TRIB. LEG. VIII. G. F. PRÆF. ALÆ SCUTATORUM JOVI. *

Fulgentes sericis indumentis, ut ducendos ad mortem] Vide quæ superiùs notavimus ad lib. XVI.

Pag. 527. *Tholos introierint balnearum*] * Arnob. advers. Gentes lib. 6. *Hirundines intra ipsos adium circumvolantes tholos.* Lib. eodem: *Templa, quæ tholis sunt aureis.* Varro apud Nonium in *Trifulani*: *Pater Divûm trisulcum fulmen igni fervido actutum mittat in tholum Marcelli.*] * Gloss. θόλος, *testudo.* Vid. Suid.

Meritorii corporis veterem lupam] Non multùm absimili locutione, *lupas popularium libidinum nundinas*, dixit Tertullianus de Pall. Ut *publicarum libidinum victimas*, & *expolitas libidinum victimas*, Hieronymus adversus Helvid. & ad Gerontiam.

Zenobiam Palmyreni] Zenobiam Odenati Regis uxorem, à Didone, & Semiramide, & Cleopatra generis sui originem ducentem. Trebell. Pollio in XXX. Tyrannis.

Censoriâ notâ adflictus est Senator, ausus dum adhuc] Cato Senatu Manlium movit, quòd interdiu uxorem filia spectante osculatus esset. Plutarchus in Catone.

Pag. 528. *Tyndaridas fratres*] Luc. Florus lib. II. cap. 12. Valerius Maximus lib. 1. cap. 8. Plutarchus in Paulo Æmilio, Lactantius libro II. capite 7.

Volucres ponderentur & glires] Inter convivales delicias glirium usus adeo celebris, ut eos censoriæ leges, princepsque M. Scaurus in Consulatu non alio modo cenis adimere necessum habuerit, quàm conchylia, aut ex alio orbe convectas aves. Plinius lib. 8. cap. 57. lib. 36. cap. 1. * Nævius apud Nonium: *Præcisum, omasum, pernam, callum, glires, glandia.* Atque inde Martial. lib. 3. Epigrammate 58.

Nec venit inanis rusticus salutator:
Fert ille ceris cana cum suis mella,
Metamque lactis sarsinate de silva
Somniculosos ille porrigit glires.

Vid. Casaub. ad Sueton. * Petronii Satyricon, & Apicium lib. 8. cap. 9.

Pag. 529. *Juvenalem & Marium Maximum*] Juvenalem etiam pueri norunt. Marius Maximus Historicus qualis fuerit, Fl. Vopiscus indicat in Firmo: *Marius Maximus homo omnium verbosissimus, qui & mythistoricis se voluminibus implicavit.* Vide Scholiasten Juvenal. Satyr. 4. Spartianum, & alios Historiæ Augg. Scriptores.

Destinatum pœna Socratem] Socrates jam ætate gravis fidibus canere didicit: μηδὲν λέγων ἄτοπον εἶναι ἅ τις μὴ οἶδεν, ἐκμανθάνειν. Diogen. in Socrate, Cicero in Catone, Val. Max. lib. 8. cap. 7.

Pag. 531. *Inter aurata flabella*] Muscaria pavonina laudat Martialis lib. XIV. Epigr. 67.

Lambere quæ turpes prohibet tua prandia muscas,
Alitis eximiæ cauda superba fuit.

Cl. Claudianus in Eutrop. lib. 1.

Et cùm se rapido fessam projecerat æstu,
Patricius roseis pavonum ventilat alis.

Pressoriis vestes luce nitentes] Gloss. *Pressorium*, πιεστήριον. Sic in Notis Tironis, *Pressorium, Suppressorium.* * Seneca de Tranquillitate vitæ, initio: *Non ex arcula prolata vestis, non ponderibus aut tormentis splendere cogentibus pressa.* *

Pag. 532. *Ut Catonem Porcium ob repulsam Præturæ*] M. Porcius Cato Præturam gessit: eandem cùm Uticensis Cato ambivisset, repulsam passus est. Livius & Plutarchus in Pompeio.

Subsident aliqui curiosos homines, &c.] Hanc heredipetarum perniciosam avaritiam tangunt Imp. Leo & Majorianus Novel. VIII. *Inter cetera captatorum etiam aviditas comprimenda est, qui nonnumquam ignotorum pæne lectulis adsidentes, animos ipsa corporum ægritudine fatigatos, & sincera jam judicia non habentes, simulata affectione depravant, ut plerique consanguinitatis & necessitudinum suarum frequenter obliti, extraneos scribere videantur heredes, cùm insidiosa munuscula diriguntur, cùm subornantur medici, qui prava persuadeant, & neglecto medendi studio fiant alienarum cupiditatum ministri.* Talis fuit captator Regulus, de quo Plinius ad Calvisium Epistolar. lib. 2.

Pagg. 532. 533. *Nec in publico - nec lavari arbitr. se caut. posse, antequam ephemeride scrup. sciscitata*] Insignis hæc veterum superstitio fuit, de qua Augustinus Hippon. in Exposit. Epist. ad Galat. cap. 4. *Vulgatissimus est error gentilium iste, ut vel in agendis rebus, vel in exspectandis eventibus vitæ ac negotiorum suorum, ab Astrologis & Chaldæis notatos dies, & menses, & annos, & tempora observent.* Idem paullo pòst: *Plena sunt conventicula nostra hominibus, qui tempora rerum agendarum à Mathematicis accipiunt. Jam verò ne aliquid inchoetur aut ædificiorum aut hujusmodi quorumlibet operum diebus quos Ægyptiacos vocant, sæpe etiam nos monere non dubitant.* Rectè dicit Ægyptiacos hosce dies vocari, ab Ægyptiis puta, qui observationis hujus auctores. Unde Marinus in Vita Procli: καὶ τὰς Αἰγυπτιακὰς ἀποφράδας ἐφύλαττε μᾶλλον, ἢ αὐτοὶ Αἰγύπτιοι. Et in veteri MS. membrana, quæ penes me est, in qua hi dies ordine notantur, sic scriptum est: INCIPIUNT DIES ÆGYPTIACI, IN QUIBUS NULLA OPERA INCIPERE DEBES. * Vid. Calendar. vetus, à nobili viro Georgio Hervvartio nuper publicatum, in quo illi ipsi dies passim adnotantur. * De his exstat locus Juvenalis Satyr. 6.

Illius occursus etiam vitare memento,
In cujus manibus, ceu pinguia succina, tritas
Cernis ephemeridas: quæ nullum consulit, & jam
Consulitur: quæ castra viro patriamque petente
Non ibit pariter, numeris revocata Thrasylli.

Ad primum lapidem vectari cùm placet, hora
Sumitur ex libros si prurit frictus ocelli
Angulus, inspecta genesi collirea poscit.
Ægra licèt jaceat, capiendo nulla videtur
Aptior hora cibo, nisi quam dederit Petosyris.

Ausim dicere Ammianum ad hunc Juvenalis locum respexisse. Ipsissimum enim est, -- *nulla videtur aptior hora cibo*, quod Ammian. dicit, *nec prandent*. Et, *ad primum lapidem vectari cùm placet*, respondet illi, *nec in publico prodeunt*. Deinde, -- *tritas cernis ephemeridas*, &, *hora sumitur ex libro*. Ammian.--*ephemeride scrupulosè sciscitata*. Augustinus: *Ex ephemeride vitam naufragam gubernantes*.

Pag. 534. *Heraclidas illos Cresphontem & Temenum*] Apollodorus Biblioth. lib. II. Hyginus fabb. 124. 184.

Et concio & spes omnis] Ms. *Et contio, & copitorum, & spes omn.* Forsan scripsit Ammian. *& concio & Capitolium & spes*.

Per Janos & fora] Jani statuæ tres saltem Romæ fuerunt, donec Domitianus plures passim exstruxit. Livius lib. XXI. Suetonius in Domitiano cap. 13. *Janos arcusque cum quadrigis & insignibus triumphorum per regiones Vrbis tantos ac tot exstruxit, ut cuidam Græcè inscriptum sit arcui*, ΑΡΚΕΙ. Ad hos Janos mercatores convenire solebant, & negotia sua pertractare; adeo ut quotidie populi ibi frequentia magna, ad quam severi scilicet hi & priscæ virtutis viri de Reipublicæ ruina proquiritabant.

Pag. 536. *Digitos prærodentes*] Plautus Pseudol. Act. 3.

Ego ita convivis cenam conditam dabo
Hodie, atque ita suavitate condiam,
Vt quisque quidque conditum gustaverit,
Ipsos sibi faciam ut digitos prærodat suos.

Democritum] Democritum Physicum Abderitanum. Pomp. Mela lib. 2. cap. 2.

Pag. 538. *Sobolem esse Romanam Burgundii*] De Burgundiis catenus hoc verum puto, quatenus in Æduorum sedes successerunt. Æduos autem consanguinitatis cum Romanis nomine gloriari solitos, in Panegyrico Flaviensium legimus. Eosdem fratres quoque ex S. C. & amicos P. R. appellatos Cæsar scribit de Bello Gall. lib. 1. Cicero ad Atticum lib. 1. Epist. 19. *Ædui fratres nostri*. * Idem libro 7. Epist. 110. *Ad famil.*--*non modò hostes, sed etiam fratres nostri Ædui*. * Tacitus Annal. lib. XI. *Primi Ædui Senatorum in Vrbe jus adepti sunt, datum id fœderi antiquo, & quia soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Romano usurpant*. * Herricus Altissiodor. in Vita D. Germani lib. 1. *Hanc* (Æduor. civitatem) *primùm veniens Alpino à vertice Cæsar, Tunc cum barbarico subeleret Gallia ritu, Adscivit sociam, gentisque in fœdera traxit Romuleæ, sociosque novos fratresque vocavit.* Inde vetus Auctor in Carmine de miraculo, quod accidit in Æduico:

Qua fraterna Remo progignitur Ædua pubes. *

* *Quòd salinarum causâ Alamannis sæpe jurgabant Burgundii*] Harum salinarum meminit Johannes Sarcsberiensis in Epistola 196. *Vtinam submergatur in thermis quibus dignus est, quas meruit: utinam conjiciatur in vata folium, aut sepeliatur in salinario Æduorum.**

Pag. 539. *Generali nomine Rex appellatur Hendinos*] Ut *Hendinos* Regis, sic *Vergobrettus* magistratus apud Æduos nomen erat. Cæsar de Bello Gall. lib. 1. Glossarium vetus Lat. & Tiro sive Cyprianus Karthag. de Notis litterarum Comment. II. cap. 1. Ita *Suffes* dictus Pœnorum Magistratus, & Oscorum *Mediastuticus* sive *Meddix*, Samothracum *Theondas*. Festus Pomp. libb. 12. 19. Livius libb. 24. 26. 23. 30. 45.

Casus ejusmodi adsignare rectoribus] Non tantùm Ægyptiorum gentilium opinio hæc de Regibus suis fuit, sed & Christianorum quorumdam. Augustinus, sive quis alius Auctor, lib. de XII. abusion. gradib. *Qui regnum secundùm hanc legem non dispensat, multas nimirum adversitates imperii tolerat. Idcirco enim pax populorum sæpe rumpitur, & offendicula de regno suscitantur, terrarum quoque fructus diminuuntur, & servitia populorum impediuntur, multi & varii dolores prosperitatem regni inficiunt, carorum & liberorum mortes tristitiam conferunt, hostium incursus provincias undique vastant, bestiæ armentorum & pecorum greges dilacerant, tempestates aëris & hemisphæria turbata terrarum fecunditatem & maris ministeria prohibent, & aliquando fulminum ictus segetes, & arborum flores, & pampinos quoque exurunt.* Propter quæ Ammian. addit, *veteri potestate deposita removetur Rex*. Quo etiam severitas Mossynœcorum spectat, qui Reges suos, cùm pravè imperitando culpam commeruissent, inedia diei totius punire solebant. Pomp. Mela lib. 1. cap. 20. *

Sacerdos apud Burgundios omnium maximus vocatur Sinistus] Ut *Cupencus* apud Sabinos. Servius in Virgil.

Vbi fertilibus agris acceptis] Ms. *fertilibus pacis accept.* f. *fertilibus pagis acceptis*.

Pag. 542. *Rusticanus Sacerdotalis*] Sacerdotalium munus uti & Curialium, quorum velut portio quædam erat, onerosum valde fuit, quemadmodum ex plurimis tertio Imperatorum Constitutionibus patet. Inscriptio vetus: D. M. TI. CL. HONORATIANI CASTRENSIS MORINI SACERDOTALIS. Et bene in Actis martyrii Tharacii, Probi & Andronici: *Numerius Maximus Proconsul Ciliciæ advocans Terentianum Sacerdotalem Ciliciæ, jussit ei sequenti die munera edenda curare.* Et post alia: *Maximus Proconsul indignans vocat ad se Terentianum Sacerdotalem Ciliciæ, jubetque eds gladiatorium munus.** Qui locus præclarè lucem dat Tertulliano de Spectac. cap. XI. *Quid ergo mirum, si apparatus agonum idololatria conspurcat de coronis profanis, de Sacerdotalibus Præsidibus, de collegiariis ministris, de ipso postremo bonum sanguine.* Jam enim cur Sacerdotales Præsides ludis adhiberi, ex Actis scimus. Eoque alius Tertull. locus pertinet ex eodem lib. de Spectacul. cap. ultimo in fine. * Vide Cod. Theodos. L. 22. de Tironibus LL. 46. 75. 145. 148. 166. 174. 176. de Decurionibus. L. 2. Quemadmodum mun. civil. LL. 52. 54. de Hæretic. L. 20. de pagan. sacrif. L. 1. de Spectacul.

Pag. 544. *Domesticum suum illuc volucriter misit*] Ita Ms. ut * lib. 20. pag. 243. *Occupavere volucriter regiam.* * Lib. XXI pag. 275. *Volucriter ad destinata festinans.* Lib. XXIX. pag. 551. *Maligna insectatione volucriter perurgebat.*

Pag. 545. *Festo die Christiani ritus in Ecclesia pernoctabant*] * Pervigilia baptizandorum apud Tertull. de Baptismo cap. 20. De Pernoctatione in Ecclesiis Athanasius in Apologetico pag. 538. * Antiquissimum atque præcipuum Christianorum pervigilium fuit, quod in Paschali festo celebrabant, ipsorum Apostolorum scitu institutum, ut autumant, qui Clementis Rom. fidem non furcillant. Sic enim ille Constitut. Apostol. lib. V. cap. 20. Ἀπὸ ἑσπέρας τοίνυν μέχρις ἀλεκτροφωνίας ἀγρυπνοῦντες, καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν ἐκκλησίᾳ συναθροιζόμενοι, γρηγορεῖτε προσευχόμενοι, καὶ δεόμενοι τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ διανυκτερεύσει ὑμῶν ἀναγινώσκοντες τὸν νόμον, τοὺς προφήτας, τοὺς ψαλμούς, μέχρις ἀλεκτρυόνων κραυγῆς. Verúsne an supposititius hic Clemens, non disputo: certum equidem primogeniorum Christianorum hunc morem fuisse. Et Gregor. Nyss. his planè similia scribit εἰς τὸ ἅγιον πάσχα: Τὸ μὲν γὰρ ὁρώμενον τοῖς ὀφθαλμοῖς, φῶς ἦν τῆς τῶν πυρσῶν ὑφῆς διὰ τῶν λαμπάδων ἡμῖν ἐν τῇ νυκτὶ διαυγαζόμενον. ὁ δὲ παννύχιος ταῖς ἀκοαῖς ἐνηχῶν λόγος, ἐν ψαλμοῖς, καὶ ὕμνοις, καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς. * Maximus Episc. Taurinens. Homilia 1. in nativitate Pentecostes: -- *Sicut modò*

fecimus, (in sollemnitate Paschali) *jejunavimus sabbatho, vigilias celebravimus, orationibus pernoctantes institimus.* * Vid. Lactant. lib. 7. cap. 19. Accessere postea aliorum quoque sollemnium vigiliæ, quas magno cum castu religiosiores peragebant, donec à vero cultu ad superstitionem sanctitas paullatim prolapsa est : solumque nunc in nocte, qua Dominus noster Christus natus, ex decreto Telesphori P P. & quibusdam in locis in honorem Johannis Baptistæ, pervigilium in Romana Ecclesia frequentatur. * Ausonius in Orat. Paschali :

Vt longum celebris devotio continuetur,
Ad temet properant vigilatu convenientes.
Nox lucem referet funalibus anteferendam,
Nox lumen pariens credentibus indubitatum,
Nox flammis operum mediatrix siderearum.

Ado Viennens. pag. 162. *Desperatione deposita redituri ad Ecclesiam, in eaque vigiliarum nocte sancti Pascha concepit animo Rogationes.* Euseb. Histor. Eccles. lib. 2. cap. 17. interprete Rufino : *Vigilias, sicut apud nos sollemnitas celebratur, cùm in jejuniis pernoctare, & lectionibus sanctis auditum prabere consuevimus.* Alcimus Avitus Episc. Viennens. de prima festi Rogationum institutione pag 339. *Tracta sunt hac inter timores publicos & rumores privatos usque ad imminentem vigiliarum sollemnium noctem, qua celebrari festum Dominica Resurrectionis annua consuetudo poscebat.* Tertull. lib. 2. cap. 4. ad Uxorem. *Quis* (gentilium uxorem suam Christianam) *nocturnis convocationibus, si ita oportuerit, à latere suo eximi libenter feret? Quis denique sollemnibus Pascha abnoctantem securus sustinebit?* Vide quæ ad hunc locum Pamelius. *

OBSERVATIONES
IN
AMMIANI MARCELLINI
LIBRUM XXIX.

Pag. 550. VT *sub Principibus Commodo & Severo nonnumquam accidebat*] Vide Herodian. lib. I & III. Xiphilinum ex Dione, Lamprid. in Commod. Tertullian. Apologet. cap. 35.

Pag. 551. *Suadet Theognis poëta*] Cujus locus hic est :

Ἄνδρ' ἀγαθὸν πενίη πάντων δάμνησι μάλιστα
Καὶ γήρως πολιοῦ, Κύρνε, καὶ ἠπιάλου
Ἣν δὴ χρὴ φεύγοντα καὶ ἐς μεγακήτεα πόντον
Ῥιπτεῖν, καὶ πετρῶν, Κύρνε, κατ' ἠλιβάτων.

Pag. 552. *Expediuntur pondera plumbea*] Imp. Constantinus L. 2. C. de exactor. *Plumbatarumque verbera aut pondera, aliaque ab insolentia judicum reperta supplicia.*

Construximus, inquit, magnifici judices] Vid. Zosimus lib. IV. Socrates lib. IV. cap. 15. Niceph. Callist. lib. XI. cap. 45. Georg. Cedren. pag. 257. * Hæc erat σπαργανωτική, de qua videndus Tertullianus in Apologetici cap. 23. *

Pag. 553. *Pensilem anulum librans arctum*] Hic anulus de genere illorum fuit, quos magicos sive physicos, aut φαρμακίτας καὶ γεγοητευμένους vocant : quales fuere illi, quos Execestus Phocensium tyrannus habuit, quorum strepitu de rebus suis admoneri solitus fuit, quemadmodum ex Aristotele scribit Clem. Alexandr. Stromat. lib. I. Ἐξηκεστίδης τε ὁ Φωκέων τύραννος δύο δακτυλίους φορῶν γεγοητευμένους, τῷ ψόφῳ τῷ πρὸς ἀλλήλους διεσθάνετο τοὺς καιροὺς τῶν πράξεων. ἀπέθανε δὲ ὅμως δολοφονηθεὶς, καίτοι προσημαινόμενος τοῦ ψόφου, ὥς φησιν Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Φωκέων πολιτείᾳ. Hujus generis fuerunt Jarchæ Indorum sapientissimi Principis anuli VII. Apollonio Tyaneo dono dati, apud Philostrat. lib III. Item Eleasari Judæi apud Josephum, & Gygis apud Herodot. lib. I. Platon. de Repub. 2. Cicer. Officior. lib. III. Plin. lib. XXXIII. cap. I. Mira de hisce anulis narrat Lucianus in Navigio : Ἐγὼ δὲ ἐβουλόμην τὸν Ἑρμῆν ἐντυχόντα μοι δοῦναί τινας δακτυλίους τοιούτους τὴν δύναμιν, ἕνα μὲν, ὥς τε ἀεὶ ἐρρῶσθαι καὶ ὑγιαίνειν τὸ σῶμα, καὶ ἄτρωτον εἶναι, καὶ ἀπαθῆ. ἕτερον δὲ, ὡς μὴ ὁρῷτο ὁ περιθέμενος, οἷος ἦν ὁ τοῦ Γύγου. τὸν δὲ ἄλλον, ὡς ἰσχύοιμι ὑπὲρ ἄνδρας μυρίους, καὶ ὅ, τι ἂν ἄχθος ἅμα μυρίοι κινῆσαι μόλις δύναιντο, τοῦτό με ῥᾳδίως μόνον ἀναθέσθαι. ἔτι δὲ καὶ πέτεσθαι, πολὺ ἀπὸ τῆς γῆς ἀρθέντα, καὶ πρὸς τοῦτό μοι εἶναι δακτύλιόν τινα, καὶ μὴν καὶ ἐς ὕπνον κατασπᾶν, ὁπόσους ἂν ἐθέλω. καὶ ἅπασαν θύραν προσιόντι μοι ἀνοίγνυσθαι, χαλωμένου τοῦ κλείθρου, καὶ τοῦ μοχλοῦ ἀφαιρουμένου. τούτω ἄμφω ὁ εἷς δακτύλιος δυνάσθω, & quæ sequuntur. De his porro anulis, qui geniis malis pellendis sunt, exstat locus apud eumdem Lucian in Philopseud. & eorum qui morbis averruncandis, crebra mentio apud Alexandrum Trallian. lib. 9. Marcellum Empir cap. 29. Scholiasten Aristophan. Suidam, Isidorum.

Ex oraculis editi Branchidarum] Photius in Biblioth. ex Cononis λγ. Lutat. Statii Scholiast. ex Varrone, lib. 3. & lib. 8.

Pag. 554. Αλλα κακῶς καὶ] Casaubonus notat in suo codice, legendum : ἀλλαχόθεν σὺν πυρᾶς.

Pag. 555. *Imperator cognitorum consultationi respondens.*] *Cùm ex suggestionibus procerum, si dubitatio in litibus oriatur, & sese non esse idoneos vel sufficientes ad decisionem litis illi existiment, ad nos decurratur.* L. ult. Cod. Theod. de Legibus & Constitutionibus Principum. Ejus rei exempla passim in utroque Codice, & in Plinii Epistolis ad Trajanum, Symmachi ad Valentinianum, &c. Ut ad Legem unicam Codicis, Si quis Imperatoribus maledixerit, notavi. *

Peregrinum illum imitatus Protea] De Pere-

grino hoc multa Lucianus, qui vitam ejus ferè totam narrat in Peregrino, iterumque in Demonacto; Philostratus de Vitis Sophistar. lib. 2. Athenagoras in Apologet. Tertullianus ad Martyr. cap. 4. Euseb. in Chronic. Olympiad. CCXXXVI. A. Gellius lib. * VIII. cap. 3. * lib. XII. cap. XI. Tertulliani verba hæc sunt: *Minus fecerunt Philosophi, Heraclitus qui se bubulo stercore oblitum exussit. Item Empedocles, qui in ignes Ætnæ montis desiluit, & Peregrinus, qui non olim se rogo immisit.* Illustre aliud similis facti exemplum in Calano est, qui toto Alexandri M. exercitu inspectante rogum ardentem adscendit. Tullius de Divinat. lib. I. Ælianus Varior. lib. V. cap. 6. * Vid. Athenæus Dipnos. lib. 10. pag. 437. *

Pag. 556. *Maximus ille Philosophus*] Rem omnem fusè narrat Eunapius Sardian. in Maximo.

Repositam vitam] Id est, tranquillam. Galli similiter dicunt, *une vie reposée*.

Pag. 557. *Coagulum ærumnarum*] Sic Varro vocavit *vinum coagulum conviviorum*, apud Non. Marcell. * Aimoinus lib. 5. cap. 17. pag. 301. *Coagulo benivolentiæ firmato.* *

Pag. 558. *Libraria omnia*] *Librarium*, βιβλιοθήκη, ut *Lignarium*, ξυλοθήκη. Glossar. * Gell. lib. 5. cap. 4. librariam dixit. *

Paria convivis Siculi Dionysii] Damoclis historiam intelligit, de qua fusè Plato lib. III. de Repub. Tull. 2. de Finibus, & Tuscul. lib. V. Sidonius Apollin. lib. 2. Epist. 13. Johan. Salisberiens. lib. 8. cap. 13.

Pag. 561. *Exsecto vivæ mulieris ventre atque intempestivo partu extracto*] Artis magicæ facinus horrendum: sine quo tamen vix est ut abstrusiora secretioraque venefici peragere possint. Juvenalis Satyr. VI.

Pectora pullorum rimabitur, exta catelli,
Interdum & pueri.

Adhibitum itaque, ubi majus aliquid tentatum. * Vid. Clementis libb. Recognitionum, ubi de Simone mago agit. Vid. Spart. in Heliogabalo, Vierius de Præstigiis dæm. lib. I. cap. 7. Zonaras de Maxentio in Vita Constantini Magni. * De Maxentio Imp. Eusebius Pamph. Histor. Eccles. lib. VIII. cap. 14. pag. 98. ἃ δὲ τὴν κακίαν τῷ τυράννῳ κορωνὶς, ἐπὶ γοητείαν ἐλαύνει μαγικαῖς ἐπινοίαις τοτὲ μὲν γυναῖκας ἐγκύμονας ἀνασχίζοντος, τοτὲ δὲ νεογνῶν σπλάγχνα βρεφῶν διερευνωμένου, λέοντάς τε κατασφάττοντος, καί τινας ἀρρητοποιίας ἐπὶ δαιμόνων προκλήσεις καὶ ἀποτροπιασμὸν τοῦ πολέμου συντεταγμένου. διὰ τούτων γὰρ αὐτῷ τὰ τῆς νίκης κατορθωθήσεσθαι, ἡ πᾶσα ἐτύγχανεν ἐλπίς. Sic post mortem Juliani Carris in officina artium vetitarum inter instrumenta, quibus Imp. ad res magicas usus fuit, *viderunt mulierem à capillis appensam, extensas habentem manus, cujus uterum aperuerat, ut Persarum victoriam in jecore ejus inspiceret.* Cassiodorus in Histor. Tripart. lib. VI. cap. 48. Theodoretus lib. III. cap. 21.

Pag. 562. *De vita & spiritu hominis laturum sententiam diu multumque cunctari oport.*] Cassiodorus lib. VII. Var. 1. *Cunctator esse debet qui judicat de salute; alia sententia potest corrigi, de vita transactum non patitur immutari.* Juvenalis Satyr. VI.

Nulla unquam de morte hominis cunctatio tarda est.

* Plato in Apologet. Socratis pag. 37. a. Νόμος ἄλλοις αἰτίοις ἀεὶ θανάτου μὴ μίαν μόνον ἡμέραν κρίνειν, ἀλλὰ πολλάς. *

Apud Proconsulem Asia Dolabellam Smyrnaa] Valer. Max. lib. VIII. cap. I. A. Gell. lib. XII. cap. 7.

Pag. 563. *Ad Areopagitas missa est, Athenienses judices severiores; quor. æquitas Deor.*] Nota est fabula. Cùm filiæ injuriam gladio Mars ultus esset, ideoque à Neptuno (ejus enim filium Halirrhothium interfecerat) accusaretur, apud Areopagum causa dicta fuit. * Vid. Augustinus de Civitate Dei lib. XVIII. cap. 10. Stephan. de Urbibus in Areopag. Aristid. Orat. Panathen. p. 6. a. in fine. * Isidorus Pelusiota lib. 2. Epist. 92. Ἐπὶ τῷ Ἀρείῳ πάγῳ ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος ἀπαχθεὶς ὁ Ἄρης, αὐτός μὲν δίκην δέδωκε, τῷ δὲ τόπῳ ἀεὶ τὸ συμβαλλόμενον τὴν ἀρχαίαν τιμὴν κατέλιπε. Idem Epist. 90. OEcumenius in Acta Apost. cap. 17. Apollodorus Biblioth. lib. III. Photius in Biblioth. pag. 374. * Vel etiam de Neptuni & Minervæ dissidio intelligendum. Et videtur Ammian. ad Varronis locum respexisse, cujus etiam auctoritate utitur August. de Civitat. Dei lib. XVIII. cap. X. *

Pag. 564. Νέοι, καὶ σύφε τὴν πύλην] Casaubonus suo codici adscripserat, στρέφε τὴν πύλην: vel σφὲ τὴν πύλην. Utrumque ex conjectura. De more januas coronandi Juvenalis, & alii. *

Cùm objectaretur illi quamobrem constellationem Principis collegisset] Majestatis crimen contrahit, quisquis super Principis genesi vel fato scrutatur, ut de Lepida ait C. Tacitus Annal. lib. III. cui inter alia crimina hoc quoque objectum fuit, quòd per Chaldæos in domum Cæsaris quæsivisset. * Rationem Tertullianus reddit Apologet. cap. 35. *Cur opus est perscrutari super Cæsaris salute, nisi à quo aliquid adversus illam cogitatur vel optatur, aut post illam speratur & sustinetur?* * Unde Paulus J. C. Sentent. lib. V. Tit. 21. *Qui de salute Principis vel summa Reipublica mathematicos, Hariolos, Haruspices, vaticinatores consulit, cum eo qui responderit, capite punitur.* Apud Wisigothos mitior hic pœna decreta: sic enim in eorum LL. habetur, lib. VI. Tit. II. §. I. *De salute Principis vel cujuscumque hominis Hariolos consulentes, ingenui flagellis cæsi cum rebus omnibus Fisco serviturí aut Regi associentur: servi in transmarinas insulas deportentur & veneant.* Bene itaque mundani motus scrutatorem Jul. Firmicus sic monet lib. 2. cap. 33. *Cave ne quando de statu Reipub. vel de vita Romani Imperatoris aliquid interroganti respondeas: non enim oportet, nec licet, ut de statu Reipub. aliquid nefaria curiositate dicamus; sed & sceleratus atque omni animadversione dignus est, si quis interrogatus de fato dixerit Imperatoris: quia nec dicere poteris de eo aliquid, nec invenire.*

Pag. 565. *Qui potestate latè diffusa scævum Imp. accesserat incentivum*] Sic Ms. Flor. ut *Scævum crimen*, L. 19. de Hæreticis. *Scæva interpretationes*, Novel. unic. Theod. & Valent. de libertis. *Scæva tempora*, L. 9. C. Theod. de infirmand. his quæ sub tyran.

Pag. 566. *Beneficiis usum*] lege *veneficiis usum*.

Pag. 568. *Contra Mattiacas aquas*] Plinius lib. XXXI. cap. 2. *Sunt & Mattiaci in Germania fontes calidi trans Rhenum, quorum haustus triduo fervet.* Ita autem hæ aquæ dictæ à Mattio oppido, uti id Tacitus vocat Annal. lib. I. *Cæsar incenso Mattio (id genti caput) aperta populatus, vertit ad Rhenum.* Ptolemæus *Mattiacum* appellat, in Notitia civitatum Septemtrionalium: Βούσεις, Ματτιακόν, Ἀρτ...

Pag. 569. *Domitii Corbulonis*] Multa de hoc Tacitus, Dio, & alii ejus sæculi Scriptores.

Et Lusis] Lusius Quietus vocatur à Spartiano. Vide Xiphilin. & Historiam Augg.

Pag. 570. *Mauritania littus, quod appellant accola Igilgitanum*] Ms. *Gilgitanum*. Et Plinii scripta exemplaria *Gilgili*, non *Igilgili*, habent. Quod si Ptolemæum & Antoninum Aug. sequimur, *Igilgitanum*, apud Ammian. legendum erit.

Legiones qui Africam tuebantur.] Recens hæc menda: itaque legendum ut in Ms. *Legiones quæ Afric.*

Messes & condita hostium virtutis nostrorum horrea] Quæ hic *condita*, eadem libro XXXI. vocat

conditoria, id est, apothecas sive horrea. Panegyr. Constant. Aug. *Tu fructus meritorum tuorum statim nos metere & in conditis referre jussisti.* L. 2. C. Theod. de his quæ ex pub. coll. *Quod refertur in conditis, vel in arca continetur.* L. 4. C. de erogat. mil. ann. *In veteranis castris constituti milites duas alimoniarum partes de conditis sumant.* * B. Eucherius in Homil. pag. 380. *Vt utiles procuratores facere videmus, qui à patronis suis præsidia ac patrimonia longinqua & peregrina suscipiunt, quidquid colligunt, quidquid adquirunt, ad dominos suos dirigunt. Numquid ibi reponetur, ubi laboratur? Sed magis illic sunt condita, ubi perpetua deputantur habitacula.* * Vide Spartian. in Hadriano, Capitolin. in Gordianis.

Tubusuptum] Ms. *Tubusoptum.* Antoninus Aug. *A Sitisi Saldas, Lesbi Tubusuptus.* Ptolemæus: Αὔζια, Τυβούσουπτος, Ῥέβενδα.

Ferrato contiguum monti] Vide Æthici Cosmogr.

Pag. 571. *Clades eminuere fundi Petrensis*] Sic inf. laudatur *fundus Mazicanus.* Et apud Gregor. PP. lib. 1. Epist. 9. *Fundus Salonitanus, fundus Gerdomia collimitans.* Vett. Inscription.

LOCA	LOCA
....	SEPULTURÆ
CULTORUM	CULTORUM
HERCULIS	HERCULIS
REATIN. IN FUNDO	IN FUNDO
QUADRIGANO	DOMITIANO.

Icosium oppid. cujus suprà docuimus conditores] Quos etiam Solinus indicat cap. 28.

Coronam Sacerdotalem] Quæ aurea erat. Vide quæ notat M. Velserus Rerum Augustanarum lib. v. pag. 74. & in Adnotationibus ad Passionem S. Afræ pag. 24. Tertullianus de Spectaculis cap. 23. *Sacerdos coronatus, velut coloratus leno.* Idem de Corona Militis cap. 10. de Idolol. cap. 18. *Corona aurea Sacerdotum provincialium.*

Pag. 572. *Sugabarritanum*] Ptolemæus in Descriptione Mauritaniæ Cæsariensis, Ζυχάββαρι nominat.

Tigavias venire] Plinius *Tigavas* vocat, Antoninus *Tigava castra*, Ptolemæus Τιγαῦα.

Pag. 573. *Prisco more militiæ dedit occidendos*] Is mos talis erat. Accepto fuste Tribunus vix tantùm adtingebat damnatum: quod ubi factum, omnes qui in castris erant, cædendo feriendoque gladiis lapidibusque eumdem porro conficiebant; uti ex Polybio constat. Tacitus Annal. 1. *Stabant legiones pro concione districtis gladiis, reus in suggestu per Tribunum ostendebatur: si nocentem adclamaverant, praeceps datus trucidabatur.* Lampridius in Commodo: *Hostis appellatus, lacerandusque militibus est deductus.* Et in nostra quoque militia similis pœna observatur: castrensique vocabulo Teotiscè dicunt, *durch die Spiesse lauffen.* Vel etiam ad palum ligabantur rei, sagittisque conficiebantur. Rufus in L L. militaribus: Κελεύομεν τοὺς στρατιώτας ἐκείνους τοὺς πάγματος ποιοῦντας φεύγοντας καὶ ὑπαναχωροῦντας ἐκ τῆς τάξεως ἀποδικαιοῦσθαι, καὶ ὑπὸ τῶν λοιπῶν ταγμάτων κατατοξεύεσθαι. Quomodo S. Sebastianus, utpote militaris vir, & qui principatum primæ cohortis gerebat, jussus est sub titulo Christianitatis à Diocletiano Imperatore ligari in medio campo, atque à militibus sagittari. Usuardus & Beda in Martyrol. XIII. Kal. Januar.

Ad æmulationem Curionis] Epitome Livii lib. 95. *Caius Curio Procos. Dardanos in Thracia domuit.* Florus lib. III. cap. 4.

Pag. 574. *Mazices licèt bellicosum genus*] Ptolemæus in Mauritania Cæsariensi: Μαχοῦσιοι ὑφ' οὓς τὸ Ζάλακον ὄρος, καὶ μετὰ τοῦτο Μάζικες.

Vt antiquus ille Cunctator] Q. Fab. Maximus, de quo Ennius apud Cicer. de Senect. * & Servium Æneid. 6. *Vnus homo nobis cunctando restituit rem.* Seneca de Ira cap. 11. *Quo alio Fabius affectas imperii vires recreavit, quàm quòd cunctari & trahere & morari scivit? quæ omnia irati nesciunt.* *

Pag. 575. *Ad municipium properavit ......ense*] Certum est nomen castelli hic desiderari, cujus infrà iterum mentio. Sed *Audiense* an *Duodiense* vocetur, haud ita in facili est dijudicare; utroque enim modo scribitur. Tamen non duo munimenta, sed unum fuisse verba Ammian. innuere videntur.

Pag. 579. * *Si parvo suo Marcelliano deferretur potestas per Valeriam Ducis*] *Parvo suo*, id est filio suo. Statius Silvarum libro 1.

Vnâ vescitur omnis ordo mensâ:
Parvi, femina, plebs, eques, Senatus,

Vincentius Lirinensis libro 2. Commonitorii: *Faciunt, quod hi solent, qui parvulis austera quædam temperant pocula.* Virgilius in Ciri de Cupidine:

Idem tum superis acuebat parvulus iras.

Solinus in capite XXIII. *Galactites scrupulus ater, feminis nutrientibus illigatus fecundat ubera: subnexus parvulis, largiusculos haustus facit salivarum.* Ammianus ipse in libro 31. *Implicatos alios matribus parvulos*, id est filiolos. *

Pag. 580. *Judiciali carpento*] Honoratiore puta, & quali Præsides Provinciarum, Præfecti Urbis, aliique in magistratu positi tantùm utebantur. Exstatque etiamnunc Lex Grat. Valent. & Theod. Imperat. de Honoratorum vehiculis. Sic Fl. Vopiscus Syracusius à Junio Tiberiano P. V. in consessum se vehiculi judicialis susceptum scribit, in Aureliano Imp. *Vehiculo suo me & judiciali carpento Præfectus Vrbis Vir Illustris, ac præfatâ reverentiâ nominandus, Junius Tiberianus accepit.* Contrà verò carpento privato, velut viliori, Gallus Cæs. in contemptum imponitur. Ammianus lib. XIV. Quæ autem ratio in carpentis, eadem quoque in lusoriis, quarum aliæ judiciariæ fuerunt & elegantiùs fabrefactæ, aliæ agrarienses & minùs ornatæ. L. 1. C. Theod. de lusor. Danubii.

Pag. 582. *Tiberis qui media intersecans mœnia —— effusione imbrium exuberans*] Inundationes Tiberis crebræ, raroque contingentes, ut non insignis aliqua clades, vel gravior casus subsecutus sit. Qua de re Plinius lib. III. cap. 5. pag. 52. *Nullique fluviorum minus licet inclusis utrimque lateribus, nec tamen ipse pugnat; quanquam creber ab subitis incrementis, & nusquam magis aquis, quàm in Vrbe stagnantibus. Quinimmo vates intelligitur potiùs, ac monitor, auctu semper religiosus veriùs, quàm sævus.* Vide amplissimi viri Pet. Fabri Semestr. libri 3. cap. 4.

Porticum excitavit ingentem lavacro Agrippæ contig. Eventus Boni cognom.] Pub. Victor in reg. IX. *Thermæ Agrippæ, Templum Boni Eventus.* Inscript. vett.

Mogontiaci.	*Astigi.*
PRO SALUTE DD. NN.	BONO EVENTUI A-
SANCTISSIMORUM	PONIA. C. F. MON-
IMPP. BONO EVENTUI	TANA SACERDOS DI-
MIL. EXERCITUS GS.	VAR. AUGUSTAR. COL.
MATERNUS PERLETUS	AUG. FIR. EDITIS OB
MIL. LEG. VII. PR.	HONOREM SACERD.
P. F. STRATOR.	CIRCENSIBUS.

OBSERVATIONES IN AMMIANI MARCELLINI LIBRUM XXX.

Pag. 585. UEM *elaqueatum fidem rupturum existimabat*] *Elaqueatum*, id est vinculis & laqueis liberatum; ut Aurel. Prudent. contra Symmach. lib. 2.

Elaqueanda animi constantia, ne retinaclis
Mollibus ac lentis nexa & captiva prematur.

Pag. 586. *Incentiones Circeas in vertendis debilitandisque*] Homerus Odyss. κ. Talis autem Meroe quoque fuit anus, quam in castorem, vel hircum, vel ranam homines mutare solitam, Madaurensis Philosophus ait Milesi. 1.

Pag. 587. *Expedito dolone ad urgens*] Sic rectè in Ms. & interpretatur vocem Plutarchus in Tiberio: ξιφίδιον λῃστρικὸν, ὃ δόλωνα καλοῦσι. Phædrus lib. III. fab. 45. *Vide ne dolone collum compungam tibi.* Alfenus J C. in L. 52. §. 1. ff. ad L. Aquil. Hesychius in Δόλωνες. * Artemidor. de Somniis lib. 2. cap. 14. Sil. Ital. lib. 3.

Nec tereti dextras in pugnam armata dolone. *

Hospitali numine contemto] Cicero pro Dejot. *Si veneno*, (interemisset) *Jovis illius quidem hospitalis numen numquam celare potuisset.*

Fabricius ille Luscinus] Livius lib. XL. *Patres Pyrrho Regi hosti armato exercitum in Italia habenti, ut à veneno caveret, prædixerunt.* Plutarch. in Pyrrho & in Apophthegmat. * Gellius lib. 3. cap. 8. Cicero 3. Offic. Ælian. lib. 12. cap. 33. *

Pag. 588. *Necis exemplo Sertoriana*] A M. Perperna domestica fraude inter cenam Oscæ perpetratæ. Patercul. lib. 2. Plutarch. in Sertorio.

* *Ut Demosthenes perpetuum Græciæ decus affirmat, numquam, &c.*] Videtur locus esse, quem in re simili laudat Taurus Philosophus apud Agellium in libri X. capite 19. Videndus est etiam Cicero IV. in Verrem. *

Pagg. 589. 590. *Munimentum ædificanti prope Basileam, quod appellant accolæ Robur*] Absque Ammiano si esset, castelli hujus situs ignoraretur: adeo nunc ferè unà cum pulvisculo indicia cuncta periere, & mentio ejus apud antiquos perrara. Quam tamen fieri video in L. 33. C. Theod. de curs. publ. in Constitutione Impp. Valentiniani, Valentis, & Gratiani A A A. data Idib. Jul. Robore, Gratiano III. & Equitio V. C. Conss. qui ille ipse annus erat, quo munimentum hoc à Valentiniano Imp. exstruebatur.

Pag. 591. *Professionem oratorum forensium jure πολιτικῆς μορίου εἴδωλον, id est, civilitatis particulæ*] Locus Platonis, quem laudat Marcellinus, in Gorgia exstat: φημὶ γὰρ τὸ κολακείας μόριον εἶναι τὴν ῥητορικήν. Et paullo pòst: Ἔστι γὰρ ἡ ῥητορικὴ κατὰ τὸν ἐμὸν λόγον πολιτικῆς μορίου εἴδωλον. Utitur eodem Apuleius lib. de Philosophia, sed cujus verba sic restituenda videntur: *Hanc δύναμιν τῆς τῶν ψευδῶν πιθανῶν δοξῶν definivit Plato: quam civilis particulæ umbram, id est imaginem nominavit.* Perperam enim *civilis articuli umb.* vulgo editur * Rhetor. 1. Quod & Quintilian. notat Instit. Orator. lib 2. cap. 15. *Rhetoricen quidam eamdem civilitatem esse judicaverunt.* Cicero *civilis scientiæ partem* vocat. Civilis autem scientia, idem quod sapientia est. *

Pagg. 592. *Ctesias*] Ms. ΚΙΗCΙΑC. i. e. *Lysias.*

Callistratus, quem nobilem illam super Oropo caussam] Oropius ager inter Atticam & Tanagræos medius: de cujus possessione ingens lis olim inter Athenienses & Thebanos fuit, quòque tum demum Athenienses beneficio Philippi Regis potiti sunt, cùm ille Thebanos expugnasset. Pausan. lib. 1. In eam igitur rem, ut videtur, hæc à Callistrato oratio habita fuit.

Pag. 593. *Antiphon ille Rhamnusius*] Vid. Suid. in Ἀντιφῶν.

Spartanos canes aut Cretas] De canibus Spartanis Plin. lib. X. cap. 63. Virgilius Georg 3.

Nec tibi cura canum fuerit postrema, sed unà
Veloces Spartæ catulos, acremque molossum
Pasce sero pingui.

De Cretensibus canibus, Ælianus de Animalib. lib. 3. cap. 2. * Lucanus de Bello civili lib 4.

Venator tenet ora levis clamosa molossi,
Spartanos, Cretasque ligat, nec creditur ulli
Silva cani, nisi qui presso vestigia rostro
Colligit, & prædâ nescit latrare repertâ. *

Pag. 594. *Nefas est religionem decipi judicantis*] Elegans hæc locutio, & ab optimis Scriptoribus frequentata, Jurisconsultis præsertim usitatissima. Callistratus L. 33. ff de re judicata: *Conspiratione adversariorum testibus pecuniâ corruptis religionem judicis circumventam esse.* L. 4. C. Si ex fals. instr. *Falsis instrumentis circumventam esse religionem judicantis.* L. 15. C. de non num. pecun. L. 3. C Arbitrium tutelæ. L. 1. C. Si tutor vel cur. Sic *instruere religionem Prætoris*, Ulpian. L 5. § 11. de reb. eor. qui sub tut. L. 6. §. 4. ff. Si quis omiss. caus. test *Religiosus judex*, Quintil. lib IV. cap 1.

Auruncorum Sicanorumque] Favorinus Phil. contra adolescentem vetusta nimis & prisca loquentem, apud A. Gellium lib 1 cap. 10. *Horatii illi trigemini plane & dilucide cum suis fabulati sunt, neque Auruncorum, aut Sicanorum, aut Pelasgorum, qui primi incoluisse Italiam dicuntur, sed ætatis suæ verbis locuti sunt. Tu autem perinde quasi cum matre Evandri nunc loquare, sermone abhinc multis annis*

k

jam desito uteris, quod scire atque intelligere neminem vis quæ dicas.

Pag. 595. *Mimiambos*] Quales inter Græcos Sophron Syracusius ἐξελέγξατο, & Herodes quidam priscus Auctor, apud Romanos verò Cn. Matius composuerunt. Sophronem laudant Suidas & Tzetzes in Lycophr. Herodis versus adducit Stobæus. De Matio Terentianus Maur. lib. de Metris, cap. de Iambico Hipponacteo claudicante.

Marcianum verbo tenus quæsieris oratorem] Incertum quem Marcianum velit: plures enim ejus nominis fuere. Æl. Marcianus passim laudatur in Pandecte Juris, quem tamen hic intelligi non puto; sed Marcianum potiùs Rhetorem, cujus Fab. Victorinus meminit in Commentario ad Ciceron. de Invent. lib. 1.

Pag. 596. *Concionaria Gracchi fistula*] Cicero de Orator. lib. 3. Plutarchus in Vita Gracch. Valer. Max. lib. VIII. cap. 10. Quintilianus lib. 1. cap. 10 Gell. lib. 1. cap. XI.

Sellulariis quæstibus] Ita vocat despicabilem quæstum, ut Apul Florid. 2. *sellularias artes*, id est viles; & *sellularios*, imæ sortis homines, Arnob. lib. III.

* *Causarum infirmitatem rationibus validis convelare non possunt*] Gellius lib. 7. cap. 3. *Multisque aliis argumentis convelat.* Faber Semestrium lib. 3. cap. 23. pag. 364. Pro *rationibus* legit *orationibus* malè. *

Pagg. 596. 597. *Doctos ex Philistionis aut Æsopi cavillationibus*] De Philistionis mimo Cassiodorus lib. IV. Variar. 11. * Sidon. Apoll. lib. 2. Epist. 2. * Suidas in Φιλιστίων. Ad eumdem Africanus quoque allusit in Epistola ad Origen. de histor. Susan. Πῶς αὐτοῖς ἀπαγγελῶ, ὡς ἐν Φιλιστίωνος μίμοις. De Æsopo verò ludicræ artis peritissimo viro vide Val. Max. lib. VIII cap. 10. Symmach. lib. X. Epist. 2. * Macrob. Saturn. lib. 3. cap. 14. * Donat. in Proleg. Terent. * Hieron. in Epist. ad Pammach. in Defens. 2. contra Rufin *Quasi mimum Philistionis, vel Lentuli ac Marulli stropham eleganti sermone confictam.* *

Pag. 598. *Denique tributorum onera vectigaliumque -- mutare compulerunt sede:*] Heu miseram conditionem ubi sic vivitur! Salvianus de Gubernat. lib. 5. *Romanorum omnium votum est, ne umquam eos necesse sit in jus transire Romanorum. Una & consentiens illic Romanæ plebis oratio, ut liceat eis vitam quam agunt, agere cum barbaris. Et miramur si non vincantur à nostris partibus Gothi, cùm malint apud eos esse, quam apud nos Romani. Itaque non solùm transfugere ab eis ad nos fratres nostri omnino nolunt: sed ut ad eos confugiant, nos relinquunt.* Et quæ porrò ille de hisce tributariarum functionum oneribus, & malis inde ortis adjungit, non magis illius sæculi statum tristem testantia, quàm ad hæc nostra quoque tempora accommodatissima.

Pag. 600. *Ad imbecillitatem firmandam fluentium capillorum*] Medicorum dictio est: hi enim *capillos fluere* aiunt, cùm cadunt. Corn. Cels. lib VI. cap. 1. *De capillis loquor, qui post morbum ferè fluunt.* Et *fluor capillorum*, Serenus Sammonicus; ut Græci, ἡ ῥύσις τῶν τριχῶν. Alex. Trall. lib 1. cap. 2. Non de nihilo est autem, quòd asinum interfectum ait in remedium fluentium capillorum. Nam & Marcellinus Empir. cap. 6. observavit, capillos nasci, si lichenem asini quis terat, & pulverem illum ex oleo vetere imponat.

Pag. 601. *Æstimari dabatur fortunam ejus esse*] Ut Genium, sic & Fortunam unicuique suam veteres tribuebant: unde Alex. Magnus dicere solitus, *se nihil præter Fortunam suam metuere.* * Curt. lib 3. pag. 20. Et de Fabio Seneca lib. de Ira cap. XI. *Habuit in consilio Fortunam publicam.* Nam urbibus Genium Fortunamque suam attribuebant, ut supr. lib XX. notatum pag. 36. quam & Darium in consilio habuisse conqueritur, cùm morbo correptus superbas ejus litteras accepisset. Curtius lib 3. pag. 13. Bene Euctemon apud eumdem lib. 5. *Suam quisque Fortunam in consilio habet, cum de aliena deliberat.* * Velut iconculam boni ominis causâ secum Imp. in cubiculo habebant, eamque cùm fatalem horam instare sentirent, ad successorem transmittebant. Spartianus in Severo, Capitolinus in Antonino. Hanc ergo sub imagine conjugis tristem & habitu lugubri velut discedentem cùm vidisset, abitum è vita denotari existimatum fuit: neque secius evenit.

Pag. 602. *Tamquam ictus è cælo, vitalique via voceque*] Ita Ml. & rectè, præ illo quod vulgo legitur, *ictus telo vitalia voceque.* De morte autem ejus sic Hieronymus Epist. ad Heliodor. *Valentinianus vastato genitali solo, & inultam patriam derelinquens, vomitu sanguinis exstinctus est.*

Meatus aliqui, quos hæmorrhoidas nunc appellamus] Vid. Galenus in Def. Medic. Celsus lib. 2. cap. 1. Pollux lib. IV. cap. 25.

Pag. 603. *A pueritia prima Funarius*] * Aurel. Victor, * P. Diacon. lib. XI.

Mala cohærenter læva manu retinenti] Plinius lib. VII. cap. 20. *Crotoniatem Milonem athletam, cum constitisset, nemo vestigio educebat, malum tenenti nemo digitum corrigebat.* Ab amasia tamen superatum Ælianus scribit, Variar. lib. 2. cap. 24. Μίλωνος τοῦ τὴν ῥόαν, ἣν ἐν τῇ χειρὶ κατεῖχε, νικᾶν τῶν ἀντιπάλων οὐδεὶς ἐδύνατο. ἡ δὲ ἐρωμένη αὐτοῦ ῥᾷστα αὐτὴν ἐξῄρει, φιλονεικοῦσα πρὸς αὐτὸν πολλάκις. * De morte Milonis vide Gell. lib 15. cap 16. * Vide etiam Philostratum de Vita Apoll. lib. IV. cap. 9.

Pag. 605. *Artaxerxes Persarum ille Rex*] Plutarchus in Apophtheg. Ἀρταξέρξης ὁ Ξέρξου, ὁ Μακρόχειρ προσαγορευθεὶς, διὰ τὸ τὴν ἑτέραν χεῖρα μακροτέραν ἔχειν, οὗτος τοὺς ἁμαρτάνοντας τῶν ἡγεμόνων κολάζεσθαι ἔταξεν, ἀντὶ τοῦ τὸ σῶμα μαστιγοῦσθαι, μαστιγοῦσθαι ἀποδυσαμένους τὰ ἱμάτια, καὶ ἀντὶ τοῦ τὴν κεφαλὴν ἀποτίλλεσθαι τὴν τιάραν ἀποθεμένους. Simile quiddam de Gallieno narrant: *Cùm quidam gemmas vitreas pro veris vendidisset ejus uxori, atque illa re prodita vindicari vellet, surrigi quasi ad leonem venditorem jussit; deinde è cavea caponem emitti: mirantibusque cunctis rem ridiculam, per curionem dici jussit,* IMPOSTURAM FECIT ET PASSUS EST. Trebellius Poll. in Gall.

Papirius Cursor] Aurel. Victor de Viris illustr. *Cùm Prænestinum Prætorem gravissimè increpuisset, Expedi, inquit, lictor secures. Et cùm eum metu mortis attonitum vidisset, incommodam ambulantibus radicem excindi jussit.* Vide Liv. lib. IX. Plin. lib. XVII. cap. XI.

Pag. 606. *Ad resistendum aptus Alexandro Magno, si calcasset Italiam*] Exstat hac de re elegans & gravis tractatio T. Livii lib. IX. contra quam contrariis argumentis accuratè disputat V. Cl. Paulus Paruta Nob. Venetus Discurs. Politicor. lib. 1. tit. 2. Utrorumque rationes acutæ sunt, & dignæ quæ perpendantur.

Honore multis] Rectiùs, *honori multis.*

Imperatorem Aurelianum purgare tentabant] Jordanes quoque cum Aureliano Valentinianum comparat. *Egregius, & Aureliano similis moribus, nisi quod severitatem nimiam & parcitatem, quidam crudelitatem & avaritiam causabantur.*

Themistoclis illius dissimilis] Plutarchus de Civil. instit.

Pag. 607. *Pleraque vitiorum imitari virtutes*] * Senec. Epist. 45. *Vitia nobis sub virtutum nomine obrepunt. Temeritas sub titulo fortitudinis latet. Moderatio vocatur ignavia: pro cauto timidus accipitur.* Idem Epist. 120. *Virtutibus vitia confinia; & per-*

ditis quoque ac turpibus recti similitudo est. Sic mentitur prodigus liberalem : cum plurimum intersit, utrum quis dare sciat, an servare nesciat. * Quintil. lib. 8. cap 3. *Vicina virtutibus vitia, etiam qui vitiis utuntur, virtutis tamen his nomen imponunt.* Juvenalis Satyr. 14.

Fallit enim vitium specie virtutis & umbra.

Gregor. Pap. lib. 1. Epist. 25. *Sæpe namque vitia virtutes se esse mentiuntur.* D. Hieron ad Demetriad. * Cl. Marius Victor Orator Massil. de corruptis suæ ætatis moribus :

Nil sanctum est nobis, nisi quæstus; & illud honestum est,
Utile quod fuerit. Vitiisque vocabula recti
Indimus, & parci cognomen sumit avarus.

Theodulius Episc. Aurelianens. in Paræneti ad Judices pag. 17.

Sæpe latet vitii virtutis imagine pestis,
*Et magis inde nocet, quo minùs illa patet.**

Pag. 608. *Quo vitio exarsisse Principem legimus Hadrianum*] Spartianus in Hadriano: *Quamvis esset oratione & versu promptissimus, & in omnibus artibus peritissimus ; tamen professores omnium artium semper ut doctior risit, contempsit, obtrivit, &c.*

Pag. 609. *Nec imperante eo provinciam nummularius rexit*] Suetonius in Domitiano capite VIII. *Nummarios judices cum suo quemque consilio notavit.* Seneca in Lusu : *Designatus Consul nummularìolus.* Idem de Beneficiis libri 1. capite 9. *Nummularium tribunal.* *

Inter religionum diversitates medius stetit, nec quemquam inquietavit, &c.] De hac ἐθελοθρησκείᾳ sive religionis libertate plures inter initia imperii à se promulgatas fuisse leges, ipsius Imp Valentinianus, in Constitutione de Haruspicibus non molestandis, ait. *Testes sunt leges a me in exordio imperii mei datæ, quibus unicuique quod animo imbibisset, colendi libera facultas tributa est.* L. 9. C. Theod. de malef. & mathem. * Vide Socratem Histor. Eccles. lib 4. cap. 1. Etiam ante Valentinianum Julianus & Jovianus Impp. & post eos Valens libertatem religionis concesserunt. Socrates lib. 3. cap. 21. lib 4. cap. 27. Themist. Orat. Consulari ad Jovianum pag. 144. & ad Valentem Imp. quam Latinè tantùm ab Andr. Duditio V. Cl. habemus. *

Semper obliquum intuentis] Scr. *semper obliquum intuentibus.*

Pag. 611. *Postea metu sollicitudine discussa*] Ms. *metus sollicitudine.* Corrige, *postea metus sollicitudine discussa.* Idque omnino verum putamus.

OBSERVATIONES
IN
AMMIANI MARCELLINI
LIBRUM XXXI.

Pag. 614 Um *Chalcedonos subverterentur veteres muri*] Rem eamdem simul & versuum * (aliquibus tamen in locis variantium) * inscriptionem, apud Socratem habemus, Histor. Eccles. lib. 4. cap. 8. Zonar. & Cedren. * Hosce versus aliter ex Socrate, & ex Zonara tomo 3. legit Leopardus Variarum Emendationum libri 4. capite 15. *

Hunnorum gens monumentis veteribus leviter nota] De Hunnis eorumque sedibus ac moribus vide Zosim. lib. IV. Sozomen. lib. VI. cap. 37. Agath. lib. V. Jordan. de reb. Getic. Histor. Miscel. lib. XII * Reginon. Prumiens. lib. 2. pag. 44. b *

Pag. 615. *In commarginandis pontibus*] Ita Sidon Apoll. lib. IV. Epist. 20. *Viridantia saga limbis marginata puniceis.*

Pag. 616. *Pellibus silvestrium murium*] Jordan. in Histor. Goth. *Hunnuguri hinc sunt noti, quia ab ipsis pellium murinarum venit commercium.* De Scythis Justinus ex Trogo lib. 2. *Lanæ iis usus ac vestium ignotus : & quamquam continuis frigoribus urantur, pellibus tamen ferinis ac murinis utuntur.* * Seneca Epist. 90. *Magna Scytharum pars tergis vulpium induitur ac murium, quæ tactu mollia & impenetrabilia ventis sunt.* Ivo Carnot. Epist. 49. *Complices quos sibi pelliculis peregrinorum murium atque aliis hujusmodi vanitatum aucupiis inescaverat.* * Illæ ipsæ autem pelles sunt, quas posterior ætas *marturinas* vocat. Helmoldus Chron. Slavor. lib. 1. cap. 1. *Pellibus abundant peregrinis, quarum odor letiferum nostro orbi superbiæ venenum propinavit. Et illi quidem ut stercora hæc habent, ad nostram, credo, damnationem, qui ad marturinam vestem anhelamus, quasi ad summam beatitudinem. Itaque pro laneis indumentis, quos nos appellamus faldones, illi offerunt tam pretiosos martures.* Vide Ælianum de Animal. lib. XVII. cap. 17.

In pannulos defluxerit defrustata] Meliorum codd. hæc lectio est. Glossar. *Concisus, frustatus.* Ammian. lib. XX. *Defrustandæ Mesopotamiæ opitulari.* Sidonius Apoll. lib. IX. Epist. 9. *Maxima ex magnis capita defrustans.* Restituimus jam olim eodem modo locum L. Flori lib. 2 cap. 2. pag. 37. *Punica præda omnibus promontoriis insulisque frustarentur & fluitarent.* Perperam enim hactenus, antequam Gallicana Editio prodiit, *frustrarentur* lectum est.

Equis propè affixi duris quidem, sed deformibus, & muliebriter iisdem nonnumquam insidentes] Verissima hæc sunt: atque eo modo Gubazen Lazorum Regem equo insedisse, cùm à Johanne Byzantio pugione * vulneratus ad terram prosterneretur. * Agathias lib. III. scribit. ἐτύγχανε γὰρ (inquit) ἀσυμβάδην ἔχων τὼ πόδε ὑπὲρ τὸν αὐχένα τοῦ ἵππου. Quem gestum etiamnunc in rusticis persæpe videmus. Ergo *muliebriter equo insidere*, est κατὰ πλευρὰν τὼ πόδε ἔχειν, ἢ ἀσυμβάδην: cui contrarium περιβάδην. Achill. Tatius de amorib. Clitophontis & Leucip. lib. I. ἡ παρθένος μέσοις ἐπεκάθητο τοῖς νώτοις τοῦ βοὸς, οὐ περιβάδην, ἀλλὰ κατὰ πλευρὰν, ἐπὶ δεξιὰ συμβᾶσα τὼ πόδε, τῇ λαιᾷ τοῦ κέρως ἐχομένη, ὥσπερ ἡνίοχος χαλινοῦ. Quod & ipsum in nummis antiquis apud Anton. Augustinum Episc. Ilerd. apparet lib. III. pag. 85.

Pag. 617. *De industria dispersi lugescunt*] Ms. *dispersi jugescunt.* neutrum placet. * Loisell. legit *vigescunt*, id est, vigorem & animos capiunt. *

Parte decernuntur] *is. parte cernuntur.*

* *Missilibus telis acutis ossibus arte mira coagmentatis*] Id usitatum omnibus Germanis fuit, ut ait Tacitus de Moribus German. *Sola in sagittis spes, quas inopiâ ferri ossibus asperant.* *

Hostesque dum mucronum noxias observant, contortis laciniis illigant] Ars hæc bellandi Scythiæ populis usitata, ut ex Herodoto, Pausania, aliisque Scriptoribus constat. * Val. Flaccus Argon. lib. 6. pag. 144.

Doctus & Auchates patulo vaga vincula gyro
Spargere, & extremas laqueis adducere turmas.

Lips. notat in Analect. ad milit. pag. 284. * De Alanis Egesippus lib. v. cap. 50. *Laqueos jacere atque hostem innectere, ars Alanis bellandique mos est.* Vide Joseph. Belli Jud. lib. 7.

* *Cum carpentis in quibus habitant*] Tertullianus adversus Marcionem libri I. capite I. *Gentes* (inquit) *ferocissima inhabitant: (Pontum) si tamen habitatur in plaustro. Sedes incerta, vita cruda, libido promiscua, & plurimùm nuda. Etiam quum abscondunt, suspensis de jugo pharetris indicibus, ne temere quis intercedat.* *

Pag. 618. *Restant Massageta*] Vide Strabon. lib. XI. Dionys. Alex. pag. 98.

Pag. 619. *Alani inhabitant, ex montium appellatione cognominati*] Eustathius in Dionys. Ὅτι Ἀλανὸς ὄρος Σαρματίας, ἀφ' οὗ τὸ ἔθνος οἱ Ἀλανοὶ ἔοικεν ὀνομάζεσθαι. * Ineptit Isidorus, dum à Lano fluvio Alanos dictos putat, Origin. libro 9. capite 2. *

Post quos Vidini sunt] Herodotus *Budinos* vocat: item Pompon. Mela lib. I. cap. 20. Plinius lib. IV. cap. 12.

Geloni perquàm feri, qui detractis peremptor.] Pomp. Mela lib. 2. cap. I. *Geloni hostium cutibus equos seque velant: illos, reliqui corporis: se, capitum.*

Agathyrsi collimitant interstinctis colore purpureo corp.] Plin. lib. IV. cap. 12. *Caruleo capillo Agathyrsi.* Pomp. Mela lib. 2. cap. I. *Agathyrsi ora artusque pingunt: ut quique majoribus præstant, ita magis vel minus: ceterum iisdem omnes notis, & sic ut ablui nequeant.* Festus Avienus in Orbis terræ descript.

Dira Melanchlani gens circumfusa vagatur,
Proxima Neurorum regio est, celeresque Geloni,
Præcinctique sagis semper pictis Agathyrsi.

Melanchlænas] Pomp. Mela lib. 2. *Melanchlænis atra vestis, & ex eo nomen.* Dio Chrysost. in Borysthen. pag. 439. χρῶνται δὲ τῇ ἄλλῃ ἐσθῆτι μελαίνῃ, ὡς τὸ πολὺ, ἀπὸ γένους τινὸς Σκυθῶν τῶν Μελαγχλαίνων, ὡς ἐμοὶ δοκοῦσι, κατὰ τοῦτο ὀνομασθέντων ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Pag. 620. *Locatis sarracis*] Glossar. *Sarraca*, ἅμαξα. Sisenna apud Nonium: *Impedimenta collocant omnia, construunt carros, & sarraca crebra disponunt.* Quintil. lib. VIII. cap. 3. Curius Fortunat. lib. 3. Sidon. Apoll. lib. IV. Epist. 18.

Originitus] Sic *nativitus* apud Tertull. de Anim. cap. 12.

La.....cinando & venando] Suppleri percommodè potest hoc modo, *latrocinando & venando.*

Judicatur ibi beatus] Eadem opinio Massagetis. Strabo lib. XI. Θάνατος νομίζεται παρ' αὐτοῖς ἄριστος, ὅταν γηράσαντες κατακοπῶσι μετὰ τῶν προβατείων κρεῶν, καὶ ἀναμὶξ βρωθῶσι. τοὺς δὲ νόσῳ θανόντας ῥιπτεῖν, ὡς ἀσεβεῖς καὶ ἀξίους ὑπὸ θηρίων βιβρῶσκεσθαι. * Tertull. advers. Marc. lib. I. cap. I. de Ponti circumcolis: *Parentum cadavera cum pecudibus cæsa, convivio convorant.* *

Pag. 621. *Gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eumque ut Martem*] Ab origine rerum veteres pro Diis immortalibus hastas coluere, inquit Justin. lib. XLIII. Hinc non Alanis tantùm, sed Scythis in universum usu receptum fuit, enses loco numinis venerari. Pomp. Mela lib. 2. capite I. *Mars omnium Deus, ei pro simulacris enses & tentoria dedicant, hominesque pro victimis feriunt.* Solinus cap. 20. *Populis istis Deus Mars est, pro simulacris enses colunt.* De hoc ense notanda quæ Priscus Sophista in Eclog. legation. refert pag. 50. Βοσκῶν δὲ νεῖ τις μόσχον τῆς ἀγέλης χωλεύοντα αἰτίαν δυνάμενος αὐξῆσαι σημεῖον, καὶ τοῦτο τῷ Θεῷ τὸ τοῦ Ἄρεος ἀναφανέντος ξίφους. ὅπερ ὂν ἱερὸν καὶ ὅσιον τοῖς Σκυθικοῖς βασιλεῦσι νενομισμένον, οἷα δὴ τῷ ἐφόρῳ τῶν πολέμων ἀνακείμενον, ἐν τοῖς πάλαι ἀφανισθῆναι χρόνοις, εἶτα διὰ βοὸς εὑρεθῆναι. Quem locum Prisci etiam Jordanes laudat in Historia Gothica: — *Gladius Martis inventus sacer apud Scytharum Reges semper habitus: quem Priscus Historicus tali refert occasione detectum: Quum pastor, inquiens, quidam gregis unam buculam conspiceret claudicantem, nec causam tanti vulneris inveniret, sollicitus vestigia cruoris insequitur: tandemque venit ad gladium, quem depascens herbas bucula incaute calcaverat, effossumque protinus ad Attilam defert.* Ceterùm de Scythico hoc Deo vide Herodot. lib. IV. Arnob. advers. Gent. lib. VI. & quæ ad Ammian. notata lib. XVII.

Futura miro præsagiunt modo: nam rectiores virgas] * Scholiast. Nicandri in Theriacis pag. 40. ad illum versum: Καὶ μυρίκης λάζοιο νέον. μάντεις δὲ Σκύθαι μυρικίνῳ μαντεύονται ξύλῳ· καὶ γὰρ ἐν πολλοῖς τόποις ῥάβδοις μαντεύονται. Cyrill. Alex. in Oseam cap. 44. pag 142. ῥαβδομαντεία· διὸ γὰρ ἱστάντες. * Scytharum hanc divinationem ita describit Herodotus lib. IV. pag. 177. Μάντιες δὲ Σκυθέων εἰσὶ πολλοί, οἳ μαντεύονται ῥάβδοισι ἰτεΐνῃσι πολλῇσι ὧδε. ἐπεὰν φακέλους ῥάβδων μεγάλους ἐνείκωνται, θέντες χαμαὶ, διεξειλίσσουσι αὐτούς, καὶ ἐπὶ μίαν ἑκάστην ῥάβδον τιθέντες, θεσπίζουσι. ἅμα τε λέγοντες ταῦτα, συνειλέουσι τὰς ῥάβδους ὀπίσω, καὶ αὖτις κατὰ μίαν συντιθεῖσι. αὕτη μέν σφι ἡ μαντικὴ πατρωΐη ἐστί. Qualis ferè etiam Germanorum fuit, ut * M. Adamus scribit, Histor. Eccles. cap. VI. *Auspicia & sortes quàm maximè observabant. Sortium consuetudo simplex erat: virgam frugiferæ arbori decisam in surculos amputabant, eosque notis quibusdam discretos super candidam vestem temere ac fortuito spargebant. Mox si publica fuit consultatio, Sacerdos populi; si privata, ipse paterfamilias precatur Deos, cælumque suspiciens ter singulos tollit, sublatos secundùm impressam ante notam interpretatus est.* Vide Cæsar. de Bell. Gall. lib. I. & Tacit. de Morib. *

Ad amnem Danastum] Inf. *prope Danasti margines.* Jordanes de reb. Goth *A Danasto extenduntur usque ad Danubium, quæ flumina multis mansionibus ab invicem absunt*

Thervingorum] Eutrop. lib. VIII. *Provincia trans Danubium facta in his agris, quos nunc Thaiphals*

tenent, & Victophali & Thervingi habent. Ea provincia decies centena milia passuum in circuitu tenuit.

Pag. 622. *Castris denique prope Danasti, &c.*] Nil variant libri scripti: fors tamen sic legendum erit: *Castris denique prope Danasti marginis aggerem in Vngorum valle longius opportunè metatis.*

Pag. 626. *In nepotali mensa*] * Sueton. in Caligul. cap. 37. *Nepotatus sumtibus.* * Festus: *Nepos luxuriosus à Tuscis dicitur: nam nepotes sunt luxuriosi homines appellati.* * Tertull. Apolog. cap. 46. *Aristippus in purpura sub magna gravitatis superficie nepotatur.* * Vide Isidor. Origin. lib. x.

Pag. 627. *Tenebris obfusam aliquando fuisse Remp.*] Eleganter & Latinè. Sic *oculos suffusos* dixit Plin. lib. VIII. cap. 50. * Virgil. *Lacrymis oculos suffusa nitentes.* * Et Ulpian. L. 5. §. 3. ff. ad L. Aquil. *Forma calcei cervicem percussit, ut oculus puero perfunderetur.*

Inundarunt Italiam ex abditis] Vide Flor. lib. III. cap. 3.

Marco itidem moderante Imperium, &c.] Locus fœdissimè in omnibus, quæ vidi exemplaribus, corruptus. Et qui corrigere eum hactenus conati sunt, feliciúsne an audaciùs id tentaverint, ipsi viderint: mihi religio est temere quid sine auctoritate veteris scripturæ moliri. Res ipsa autem ex Dione, Eusebio, Eutrop. lib. VIII. Oros. lib. VI. cap. 15. & Histor. Augg. Scriptoribus nota est.

Pag. 628. *Duobus navium millibus perrupto Bosphoro*] Historiæ illustrandæ locum ex Trebellio Poll. adscribam in Claudio. Sub illo enim gesta sunt, quæ hic narrantur. *Scytharum diversi populi, Peucini, Trutungi, Austrogothi, Virtingui, Gipedes, Celtæ etiam & Heruli prædæ cupiditate in Romanum solum & Rempub. venerunt, atque illic pleraque vastarunt, dum aliis occupatus est Claudius, dumque se ad bellum quod confecit, imperatoriè instruit, ut videantur fata Romana boni Principis occupatione tentata: sed credo, ut Claudii gloria accresceret, ejusque fieret gloriosior tota penitus orbe victoria. Armatarum denique gentium trecenta viginti millia tum fuere. Habuerunt præterea duo millia navium, duplicem scilicet numerum, quàm illum, quo tota pariter Græcia omnisque Thessalia, urbes etiam Asiæ quondam expugnare conata est.*

Ceciderunt dimicando cum barbaris Imperatores Decii] Aurel. Victor: *Deciorum mortem plerique illustrem ferunt. Namque filium audaciùs congredientem cecidisse in acie: patrem autem, cùm perculsi milites ad solandum Imperatorem multa præfarentur, strennè dixisse, detrimentum unius militis parum videri sibi. Ita refecto bello cùm impigrè decertaret, interiisse pari modo.*

Obsessa Pamphylia civitates, insula populata, &c.] Trebellius Poll. in Gallienis: *Inter hæc Scythæ per Euxinum navigantes Istrum ingressi, multa gravia in solo Romano fecerunt. Quibus compertis Gallienus Cleodamum & Athenæum Byzantios instaurandis urbibus muniendisque præfecit. Pugnatum est circa Pontum, & à Byzantiis ducibus victi sunt barbari. Veneriano item duce navali bello Gothi superati sunt: tum ipse Venerianus militari periit morte. Atque inde Cyzicum & Asiam deinceps Achaiam omnem vastaverunt.*

Anchialos capta, & tempore eodem Nicopolis] Trebell. Poll. in Claud. *Sub hoc barbari qui superfuerant, Anchialo vastata conati sunt Nicopolim etiam obtinere. Sed illi provincialium virtute obtriti sunt.*

Nicopolis quam indicium victoriæ contra Dacos Trajanus condidit] Imitatus Pompeium, qui ob victoriam de Mithridate in minore Armenia Nicopolim quoque exstruxit. Pausanias lib. x. De Trajani bellis contra Dacos & Decebalum Dio lib. 68. P. Patricius in Eclog. legat.

Excisa est Philippopolis] Excidium hoc in Decii tempora incidit. Vide Zosim. lib. 1.

Claudio glorioso ductore, & eodem honesta morte perempto] Mortis genus Aurel. Victor. indicat: *Claudius cùm ex fatalibus libris quos inspici præceperat, cognovisset, sententia in Senatu dicenda primi morte remedium desiderari, Pomponio Basso, qui tunc erat, se offerente, ipse vitam suam, haud passus responsa frustrari, dono Reipublicæ dedit.* Alii tamen morbo eum periisse aiunt.

Aurelianum acrem virum) Rufus Festus: *Trajanus Dacos sub Rege Decibalo vicit, & Daciam trans Danubium in solo barbarico provinciam fecit, quæ in circuitu habuit decies centena milia passuum. Sed sub Gallieno Imp. amissa est, & per Aurelianum, translatis exinde Romanis, duæ Daciæ in regionibus Mœsiæ & Dardaniæ factæ sunt.*

Pag. 630. *Conditoria frugum*] *Conditorium* est ἀποθήκη, ut lib. XVIII. *Conditorium muralium tormentorum.* Plinius lib VII. cap. 16. *Corpora ejus miraculi gratiâ in conditorio Sallustianorum adservabantur hortorum.* * Retinuit Solinus eamdem rem narrans pag. 17. *Reliquiæ adhuc in conditorio Sallustianorum videntur.* Petron. Arb. pag. 65. *Descendit in conditorium.* Et pag. 66. *Præclusis conditorii foribus.* Pag. 67. *Fatale conditorium familiari ac viro.* * Tertullianus de Resurr. cap. 44. *divini thesauri conditorium* vocat hominem.

Pag. 632. *Ad carraginem quam ita ipsi appellant, aliti velocitate regressa*] Quod Ammianus, Flav. Vopiscus, Trebellius Poll. & si qui alii, *carraginem*, id Græci Tactici καράγον appellant. Leo Imp. Κάραγος λέγεται, ὁ διὰ τῶν ἁμαξῶν καὶ τειχῶν, καὶ τῶν ἄλλων μηχανῶν γινόμενος περιορισμὸς εἰς ἀσφάλειαν τοῦ στρατοῦ. Carraginem optimè describit Cl. Claudian. in Rufin. lib. 2.

Tum duplici fossa non exsuperabile vallum
Asperat alternis sudibus, murique locata
In speciem, casis obtendit plaustra juvencis.

Exactiùs adhuc Agathias lib. 2. Καὶ τοὺς τῶν ἁμαξῶν τροχοὺς αἳ δὴ σφίσι πλεῖσται ἐπῆσαν, στοιχηδὸν ἐς ἀλλήλους ἁρμόσας, ἐνέπηξε τὰ ὄπισθεν τῷ ἐδάφει, ἄχρι καὶ ἐς τοὺς πλαγίους περιέχουσας, ὡς μόνα τὰ ἡμικύκλια ἐμφανέστερα καὶ περιβεβλῆσθαι. Theophylactus Simocat. lib. VII. τὰς ἁμάξας συνθέντες περιβάλλοντι χάρακα. Hanc eamdem intellexit Plutarchus, cùm de Cæsare scribit: περὶ ταῖς ἁμάξαις καὶ τῷ χάρακι τὸ πλεῖστον ἔσχε πόνον. Sic nempe Helvetii sese præstruxerant, quo modo barbari omnes castra munire solebant. Vegetius lib. 3. cap. 10. *Omnes barbari carris suis in orbem connexis, ad similitudinem castrorum securas à supervenientibus exigunt noctes.* Jordanes de reb. Goth. *Se suosque ilico intra septa castrorum, quæ plaustris vallata habebat, reclusisset.* P. Diacon. lib. XV. *Intra plaustrorum munimenta se continens, erumpere non auderet.*

Clavas in nostros conjicientes ambustas] Fuere hæc arma barbaris potissimùm & rudi sæculo usitata. Virgil. VII. Æneid.

——Non jam certamine agresti
Stipitibus duris agitur sudibúsve præustis,
Sed ferro ancipiti decernunt.

Pag. 633. *Cedens vespero dies*] Apuleius Milef. 8. *Sol nocti tandem decessit.* Sidonius Apollinaris lib 2. Epist. 2. *Ver decedit æstati.* *

Albentes ossibus campi] Virgil. Æneid. XII.

—— recalent nostro Tiberina fluenta
Sanguine adhuc, campique ingentes ossibus albent.

Et alibi:

—— campos multorum ossibus albos.

Tacit. *Medio campi albentia ossa, ut fugerant, ut restiterant, disjecta aut aggerata.*

Chunorum] Nihil variant veteres libb. Et *Chunos* vocat (uti & Ptolem. in Descriptione Sarma-

tiæ, Sidon. Apoll. carmin. VII. * & Gregor. Turonens. lib. 2. cap. 6. 7. & alibi *) quos alii *Hunnos*, vel *Thynos*; ut Priscianus Perieget.

Hinc Thynus sequitur, post fortis Caspia proles.

Neque de fide ejus lectionis dubitandum est, quam ita varie efferri etiam Eustath. in Dionys. notat: Οὖννοι ἢ Θοῦννοι μετὰ τῶν θ. γράφειν, Κάσπιοι ἔθνος εἰσὶ Σκυθικόν. Dionysius tamen dixit:

Οὖννοι δ' ἑξείης, ἐπὶ δ' αὐτοῖς Κάσπιοι ἄνδρες.

Pag. 637. *Rege quoque Priario interfecto*] Amplector emendationem Clariss. amicissimique Marci Velseri, Duumviri August. legentis, *Rege quoque Priamo interfecto*. Indubiè enim sic Ammian. scripsit. Atque is est Priamus sive pater, sive filius, de quo in Chronicis Prosper Tiro: IV. *Gratiani anno Priamus quidam regnat in Francia, quantum altius colligere potuimus* Neque aliter id nomen in Sigeberto Gemblacensi * Abbate Urspergensi pag. 94. aliisque ejus sæculi Scriptoribus * exstat: & tempus haud abludit, aut insolens est Francorum aliquos pro Gratiano stetisse, alios in ipsum pugnasse.

Pag. 638. *Perimere jaculis plures feras*] Lampridius in Commod. *Ferarum diversarum manu sua occidit multa millia, ita ut elephantos occideret: & hæc fecit sæpe spectante populo Romano* Herodianus de eodem hæc porro addit, lib. 1. Λέοντας δέ ποτε ἑξ ὑπογαίων ἑκατὸν ἀναφερομένους, ἰσαρίθμοις ἀκοντίοις πάντας ἀπέκτεινε.

Intra septa quæ appellant vivaria] Gellius lib. 2. cap. 19. *Vivaria quæ nunc dicuntur, septa quadam loca, in quibus feræ vivæ pascuntur.* Et postea: *Vivaria autem quæ nunc vulgus dicit, sunt quos Græci παραδείσους vocant.* Procopius Gothicor. lib. 1. Ἀμφὶ πόλιν τειχίσματα ἐπὶ μοῖραν τῶν περιβόλων, ὃ Ῥωμαῖοι βιβάριον καλοῦσι. Et post pauca: βιβάριον — οὕτω Ῥωμαῖοι καλοῦσι τὸν χῶρον, οὗ αἱ τῶν ζώων τὰ μὴ χειροήθη τρέφεσθαι εἴωθεν. Paulus J C. L. 3. §. 14. ff. de adquir. possess. *Feras bestias, quas vivariis incluserimus.*

Etiamsi Imperium Marcus regeret Antoninus] Respicit ad id, quod Capitolinus de hoc Marco scribit: *Semper sane cum Optimatibus non solum bellicas res, sed etiam civiles, priusquam faceret aliquid, contulit. Denique sententia illius præcipua semper hæc fuit: Æquius est ut ego tot & talium amicorum consilium sequar, quàm ut tot & tales amici meam unius voluntatem sequantur.*

Per castra quibus Felicis-Arboris nomen est] Antonin. Imp. in Itinerar. *De Pannoniis in Gallias per mediterranea loca, id est, à Sirmio per Sopianas Treveros usque -- Brigantiam, Arborem-Felicem, Ad fines.* ——

Pag. 639. *Per Lauriacum*] Pessimè vulg. *per inaureatum*. Ms. Flor. *maureacum*. Sed *Lauriacum* rectum est. * Eugipp. cap. 18. *ex oppido Lauriaco.* * Antoninus Imp. in Itinerar. *De Pannoniis in Gallias -- Lacum felicis, Lauriacum. -- A Taurunno Lauriacum.* In fine L. 1. C. Theod. de tabulariis. -- *Dat. VIII. Kal. Jul. Lauriaco, Marcellino & Probo Coss.* Atque inde *Lauriacensis sentaria*, in Notit. Imp. sub dispositione viri illustris Magistri Officiorum.

Dum inter ejus Armigeros militaret, ac regiam custodiret] Socrat. lib. III. cap. 1. εἰς τῶν δορυφόρων. Antoninus Aug. in Itinerario.

Pag. 646. *Simili clade Cæsarem accepimus Decium, &c.*] Aurelius Victor in Decio: *In solo barbarico inter confusas turbas gurgite paludis submersus est, ita ut nec cadaver ejus potuerit inveniri.* Vide Zosim. lib. 1.

Valentem animam non exhalasse confestim] Jordanes in Histor. Goth. *Valens Imperator mox armato exercitu in Thraciarum partes digreditur, ubi lacrymabili bello commisso vincentibus Gothis, in quodam prædio juxta Hadrianopolim saucius ipse refugiens, ignorantibus quoque quod Imperator in tam vili casula delitesceret Gothis, igneque ut adsolet sæviente ab inimico subposito, cum regali pompa crematus est.* De eodem hoc Valente Eunapius in Maximo: Ὅτι γὰρ βασιλεὺς ἐν μεγάλῃ τῇ Σκυθικῇ μάχῃ ξύλοις ἐπὶ ἐρημίαν τρεπεὶς, ὡς οὐδὲ ὀστοῦν εἰς ἀναίρεσιν εὑρεθῆναι. Vide Zosim. lib IV. Socrat. Histor. Eccles. lib. IV. cap. ult. Theodoret. lib. IV. cap. 31. Sozomen. lib. VI. cap. 40. Hieronym. Epist. ad Heliodor.

Pag. 647. *Quidam de Candidatis per fenestram lapsus, captusque à barbaris prodidit factum*] Zosimus ita narrat: Τῶν δὲ σφαγιασθέντων ἐπὶ λειπόντος ὀλίγοις ἐλπίδος, Βίκτωρ, ὁ τῶν Ῥωμαίων ἱππέων ἡγούμενος, ἱππικῶν, τὸν κίνδυνον ἅμα ἵππον ἐκφυγὼν ἐπὶ Μακεδονίαν τὸ καὶ Θετταλίαν ἐλάσας, κἀκεῖθεν ἐπὶ Μυσίας καὶ Παιονίας ἀναδραμὼν, αὐτόθι διατρίβοντι τῷ Γρατιανῷ τὸ συμβὰν ἀπαγγέλλει, καὶ τὴν τοῦ στρατοπέδου καὶ τοῦ βασιλέως ἀπώλειαν.

Pari clade recuperatis Hispaniis Scipionum alterum cremata turri] Livius lib. XXV. *Cn. Scipionem alii in tumulo primo impetu hostium cæsum tradunt, alii cum paucis in propinquam castris turrim perfugisse, hanc igni circumdatam, atque ita exustis foribus, quas nulla moliri poterant vi, captam, omnesque intus cum ipso Imperatore occisos.* Vide Appian. de Bell. Hispan.

Pag. 648. *In adarandis reliquorum debitis*] Sic Ms. Flor. Vulg. *in requirendis reliq.* quam lectionem illi excogitarunt, qui quid *adarare* sit, non intellexerunt. Gloss. ita interpretatur, *Adarat*, ἐξαργυρίζεται, ἀποχαλκίζει. L. unic. C. ne rei mil. com. L L. 13. 15. 19. C. de erogat. milit. ann. L. 4. C. de milit. vest. Inscriptio Tit. 28. lib. 10. C de collat. donator. vel relevator. aut translator. seu adæratorum. *Adærata annona*, L. 3. C. Theod. de erog. mil. ann. *Adæratione adhibita*, LL. Wisigoth. lib. 4. Tit. 5. l. 3.

Pag. 650. *Illud autem præteriri non convenit, quod cum oraculo tripodis, &c.*] Aliter Cedrenus & Zonaras: nec sortis hujus meminerunt, sed noctu per quietem versus quosdam Valenti insusurratos dicunt, monentes ad Mimanta ut pergeret, fatum ibi inventurus. Cedrenus: Πρὸ δὲ τῆς αὐτοῦ τελευτῆς, ἐδόκει καθ᾽ ὕπαρ αὐτῷ ἐπῶν λέγειν αὐτῷ.

Τάχες βάλλε περὶ Μίμαντα τὸν μέγαν,
Εἶτα μέσος σε δεινὸς ἀρπάσει τάλαν.

Erythræo oppido superpositum montem Mimanta & Homerum scripsisse] * Homeri locus, cujus etiam meminit Cicero ad Atticum Epist. 13. lib. 16. exstat * Odyss. γ. — παρ᾽ ἠνεμόεντα Μίμαντα. Eumque in hac historia laudant Cedren * & Zonaras in Valente: ἐπυνθάνετο δὲ (Οὐάλης) ἐξυπνισθεὶς, τίς αὐτὸς εἴη ὁ Μίμας, καὶ τίς τῶν λογίων ἐξελάλησεν -- ὄρος εἶναι τῆς Ἀσίας τὸν Μίμαντα πρὸς τῇ θαλάσσῃ κείμενον. τοῦτο δὲ καὶ τὸν Ὅμηρον ἐν Ὀδυσσείᾳ μεμνῆσθαι, λέγοντα, παρ᾽ ἠνεμόεντα μίμαντα. *Experrectus e somno (Valens) percontatur quis sit Mimas. Ibi quidam homo doctus respondet, esse montem Asiæ ad mare situm, cujus & Homerus in Odyssea meminerit, ac ventosum appellet.* * Eustathius autem sic explicat: Μίμας δὲ ὄρος φασὶ κατ᾽ Ἰωνίαν. Χίου, μεταξὺ Ἐρυθρῶν καὶ τῶν Ὑποκρημνῶν, ὑπὸ Μίμαντος γίγαντος ἐκεῖ κειμένου.

Inventus dicitur saxeus monumenti suggestus] Eadem Cedrenus, * & Zonaras in Valente. Cedreni verba hæc sunt: * Ὕστερον δὲ μετὰ τὴν τοῦ πολεμίου ἀναχώρησιν ἀνασκαπτόντων ἐκεῖσε τὸ σῶμα τοῦ βασιλέως εὑρεθὲν ἐν τῷ ἀγρῷ· ᾗ ἀνεμάλισταφος ἀρχαίου λίθος ἐπιγεγραμμένος οὕτως· ΕΝΤΑΥΘΑ ΚΕΙΤΑΙ ΜΙΜΑΣ ΜΑΚΕΔΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΕΤΗΣ.

Pag. 652. *Animadversum est à nostris iisdem telis barbaros uti, quibus petebantur, iisque manda-*

tum] Marii hoc inventum jam olim est, cùm contra Teutones pugnaret. Plutarch. in Marco, Porphyrius in Horat. lib. 2. Satyrâ 1.

Pag. 654. *Effusumque cruorem exsuxit*] Pomp. Mela de Scythis Europæis lib. 2. cap. 1. *Interius habitantium ritus asperior, & incultior regio est: bella cædesque amant. Mosque est bellantibus cruorem ejus, quem primum interemerunt, ipsis e vulneribus ebibere.*

SI quid restat, quod diligentiam meam aut fugit, aut superavit, æquus harum rerum arbiter sic aestumet, ut scitè Terentius Varro de Latina Lingua lib. 6. pag. 66. ait: QUI MULTA DIXERIT COMMODE, POTIUS BONI CONSULENDUM, QUAM QUI ALIQUID NEQUIVERIT, REPREHENDENDUM.

Hæc inconsideratè omissa fuerunt, quæ suis in locis Lindenbrogii Observationibus inseri debuerant.

Observationum paginâ 6. lineâ 48. columnæ 2. post libertatis, *adde*. Respexit ad Cicer. locum in Oratione pro A. Cluentio: *Tu mihi concedas necesse est, multo esse indignius in ea civitate, quæ legibus teneatur, discedi à legibus. Hoc enim vinculum est hujus dignitatis, qua fruimur in Rep. hoc fundamentum libertatis. -- Legum denique idcirco omnes servi sumus, ut liberi esse possimus.* Planè ut versus antiq. &c.

Paginâ 7. lineâ 7. columnæ 1. post imag. *adde*: Itaque cùm Berenice Christo Salvatori statuam ponere vellet, ab Herode veniam priùs impetravit: uti id scriptum reliquit Johannes Antiochenus, ex cujus Chronographia hæc verba adducit Johan. Damascenus Orat. 3. pro imaginib. Βερνίκη (Berenice) ὡς ἰαθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ στήλην αὐτοῦ ἀναστῆσαι, ἢ μὴ τολμῶσα δίχα βασιλικῆς κελεύσεως τοῦτο ποιῆσαι, δέησιν δίδωσι τῷ βασιλεῖ Ἡρώδῃ, αἰτοῦσα στήλην χρυσῆν τῷ Σωτῆρι Χριστῷ ἐν τῇ αὐτῆς πόλει στῆσαι. Sic Titinius, &c.*

ANTONII OISELII ad AMMIANUM Adnotatiunculæ ex LINDENBROGII codice descriptæ, quibus aliqua uncinis duobus inclusa subjunxi.

Libro XVII. *paginâ* 157.

FRANCORUM *validissimos cuneos in sexcentis velitibus.*] Legendum puto, *Francorum validissimos cuneos* M. *sexcentis velitibus*: id est mille sexcentis. [Sed codex Colbertinus aliique huic conjecturæ refragantur.]

Eodem Libro paginâ 179.

Aliique Optimates, & Judices] De Quadis loquitur Ammianus, & pro Ducibus *Judices* ponit. Id autem ex eo manat, quòd qui aries vel dux gregis Græcis dicitur, à Græcis appellatur κριὸς ἀπὸ τοῦ κρίνειν: ut ait Artemidorus libri 2. capite 12. Ideoque *Judex* & *Dux* idem. Sic in libro XVII. pag. 179. *Optimates & Judices* jungit Ammianus. Sic paginâ 198. lib XVIII. Ursicinum *Judicem* vocat. Et in libro XXXI. pag. 621. *Alani Judices eligunt, diuturno bellandi usu spectatos.* Et in eadem pag. 681. Athanaricus, qui Gothorum Rex erat, *Thervingorum Judex* nuncupatur. [Ergone quia aries dux gregis Græcè κριὸς dicitur ἀπὸ τοῦ κρίνειν, à judicando, ideo Judæi, Alani, Hunni, aliique Barbari, Duces ac nonnunquam Reges etiam suos *Judicum* appellatione designavere?]

Libro XX. *paginâ* 244.

Miles dignitatum jamdiu expers & præmiorum] Lego *exstes*, [repugnantibus codicibus, & sine caussa. Sensus enim constat.]

Libro XXII. *paginâ* 325.

Alexandrini Artemii comperto interitu, iram in Georgium verterunt Episcopum] Julianus Imperator in Epistolis hujus seditionis mentionem facit his verbis: Ad Zenonem Medicum: διὰ Γεωργίας. Quod Gallicè diceretur, *à cause de la Georgienne.* Ubi *propter agriculturam* Latinus Interpres vertit, cùm *propter Georgianam seditionem* vertere debuisset.

Libro XXIV. *paginâ* 412.

Nonnulli Persas novis motibus incubuisse firmabant] Ms. *novis viatibu*. Legendum *nobis viantibus*: ut libro XV. pag. 100. *viantibus opportunas*. Libro XIX. pag. 229. *terga viantium aggressa*. Libro XX. pag. 252. *intenti ad viandum*. Libro XXV. pag. 418. *viantes catervas*. Qui est idiotismus Auctorum coætaneorum, id est nobis iter carpentibus. [Ita & P. Pithœus legendum ait *nobis viantibus*, ut pagg. 84. 228. 269. 454. Editionis Gryphii, nostræ verò Editionis 100. 219. 252. 418. quia in vett. libris pro *novis motibus* scriptum est *novis viantibus*.]

Libro XXVI. *paginâ* 451.

Quasi tota consilia tamquam sibi placentia sequen-

turus] Mſ. habet *conſilia quàm ſibi*. Id eſt magis quàm, Græco more: ut libro XVI. pag. 144. *cito quam conſiderato curſu*. Libro XX. pag. 238. *juſſa morte oppetere, quàm*, &c. Eodem libro pag. 249. *multis acceptis quàm illatis vulneribus*. Libro XXVII. pag. 478. *Libenter* pro *libentiùs*. Item *ſanguinis avidi quàm prædarum*. Libro XXVIII. pag. 530. *expedit peregrinos jure interficere quibuſlibet, quamquam rogatis ad convivium excuſare*. Legendum puto, *quàm rogatos ad convivium excuſare*. Pro magis quàm. [Petrus Pithœus qui eumdem codicem Ammiani, quem Oiſelius Valentiæ evolverat, idem etiam notat ad oram Ammiani ſui in hunc ipſum locum. *Tamquam ſibi placentia : quàm* (inquit) vett. libri : μᾶλλον, ut & ſæpe aliàs.]

Eodem Libro paginâ 458.

Innocentes pariter & ſontes quadruplicibus nexibus vinciebat] Vetus codex *quadruplici* : ut L. 8. de jure Fiſci. L. 1. de his qui ex publ. rat. C. quæ his Coſſ. datæ ſunt. [Petrus Pithœus tamen ita legi ait in Mſ. eodem : *Nocentes pariter & inſontes quadrupli nexibus vinciebat*. In Colbert. codice ſcriptum etiam reperio *quadrupli nexibus*, non *quadruplici* : ita ut forſitan dicere figuratè voluerit Ammianus, Petronium Patricium, ſocerum Valentis A. eos quos nudare volebat, quadrupli condemnaviſſe.]

Eodem Libro paginâ 467.

Ob illos cenſus inæſtimabiles plenam] Mſ. codex pro *ob illos* habet *mobiles*. An *mobilibus cenſibus inæſtimabilibus plenam* ? ut intelligat domum Arbetionis ob ſimiles Procopii caſus mobilibus pretioſis & inæſtimabilibus plenam refertamque fuiſſe ? Nam & libro XVI. lectum eſt, Arbetionem circumlatratum invidiâ, velut ſumma adepturum, decora cultus Imperatorii præſtruxiſſe, & è gregario ad magnum militiæ culmen evectum eſſe. Qua in re ſimilis fuit Procopio. Sic libro XXVIII. pag. 544. *cùm rem mobilem ſcrutaretur*. Et in eodem libro pag. 506. *projecto in ignem mobili cenſu*.

Libro XXVII. *paginâ* 495.

Jovinus eadem loca profectus. Proventuſidem celeri gradu præmiſit, adminicula petiturus exercitus validi] Diviſis vocibus legendum : *Proventus idem*, &c. ut idem Valentinianus proventus præmiſerit, id eſt commeatus & inopiæ ſubſidium. Sic libro XXII. *proventibus fructuariis*. [At contrà Mſſ. codices, in his Colbert. *Proventuidem* nomen viri proprium diſertè ſcriptum habent.]

Libro XXVIII. *paginâ* 539.

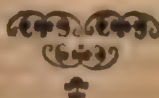
Stachao quidam nomine popularis eorum, noſtra peragrando licentiùs, &c.] Vetus codex inter *eorum* & *noſtra* inſerit duo hæc verba *uti novo*. Legendum eſt, *popularis eorum, ut in hoſtilio noſtra peragrando licentiùs*. [P. Pithœus male in eodem codice legit, *ut movo*. Nam & in codice Colbertino diſertè ſcriptum reperi, *uti novo* : haud dubiè pro *ut in otio noſtra peragrando licentiùs*.]

Eodem Libro paginâ 541.

Promiſſa diſceptatio plena dilata eſt, eo more quo ſolent inter potiorum occupationes ludi poteſtates excelſa] Legendum *poteſtatis excelſa*, ut legitur in Editione Pariſ. Roberti Stephani, & in Editione Lugdunenſi Gryphii. Intelligit Ammianus ludos Circenſes à Coſſ. exhiberi ſolitos, qui ob ferias occupationes facilè differri poterant. [At in codicibus Mſſ. præſertim in Colbertino, legitur *poteſtates excelſa*. Neque heic de ludis agitur. Ut autem ego cenſeo, indicat ipſoſmet Principes, quos *fortunae celſas* in libro XXX. vocat, ab officiis Palatinis & Aulicis odio, aut gratiâ, aut pecuniâ impulſis decipi conſueviſſe, cùm relationibus falſis, tum ſuppreſſione veritatis, ac defenſionis reorum, & querimoniarum Provincialium. Ejus rei illuſtre exemplum habemus in libro XXIX. pag. 569. in Firmo, qui Zammam fratrem ſuum Romano Comiti acceptum clam interemerat. Verba Ammiani ſunt : *Ejus* (Zammæ) *enim necem ulciſci impenſiore ſtudio properans Comes*, (Romanus) *ad inſidiatoris perniciem multa ciebat & formidanda. Utque rumores diſtulerunt adſidui, navabatur opera diligens in Palatio, Romani quidem relationes, multa & aſpera congerentes in Firmum libenter ſuſcipi, recitarique Principi, in earum favorem concinentibus multis : ea verò quæ contrà Firmus ſalutis tuendæ gratiâ docebat crebrò per ſuos, accepta diutius occultari : Remigio tunc Officiorum Magiſtro, affine amicoque Romani, inter potiores Imperatoris neceſſitates hæc velut minima & ſuperflua nonniſi opportunè legi poſſe aſſeverante. Quæ cùm ad obruendam defenſionem ſuam agitari animadverteret Maurus*, &c.
Nonne luditur poteſtas Diis æqua & ſuprema, ſeu Imperator Valentinianus, cùi recitantur à pluribus in unum conſpirantibus accuſationes Firmi, occultabantur per Magiſtrum Officiorum & alios ejus defenſiones, earum delatoribus, ſpecie majorum Imperatoris negotiorum, longa dilatione fruſtratis, deriſis ? Vide in Cari Vita dictum Diocletiani de Imperatoribus. De eodem queritur ipſemet Valentinianus Aug. in Novella VII. de indulgentiis reliquorum.]

Libro XXIX. *paginâ* 569.

Theodoſius Magiſter equitum mittitur, cujus virtutes ut impetrabiles ea tempeſtate præ cæteris nitebant] Lego heic & aliis ſimilibus in locis *impenetrabiles*. [Ibi Lindenbrogius ſubdit, ſibi non placere conjecturam, quod *impetrabilis* nomen eſt Ammiano frequens. Certè & codd. Mſſ. inprimis Colbertinus, Loiſelli conjecturæ adverſantur.]

COLLECTANEA

COLLECTANEA
VARIARUM LECTIONUM
AMMIANI MARCELLINI.

IN LIBRUM XIV.

Ag. 1. *lin.* 5. ſtationes hibernas] *al.* ſtationum hiberna.
l. 6. infundere communibus] *Steph.* infundere conantur, per.
Pag. 2. *l.* 1. etiamtum] *Steph.* etiamnum.
Pag. 3. *l.* 2. adſidua] *vulg.* adſiduè.
l. 6. 7. adfingebant] *Mſ.* adfigebant.
Pag. 4. *l.* 4. letali, homo] *al.* letali odio.
Pag. 5. *l.* 2. in his malor.] *Mſ.* & *Stephani Editio*, & in his malor.
l. 8. Hi peragranter] *Mſ.* Hi meragranter.
l. 9. divites domus] *vulg.* domus.
l. 10. quidquid noſcere] *Mſ.* & *Steph.* Si quidquam noſc.
l. 15. eis vitæ] *vulg.* ejus vitæ.
l. 20. multa ſcrutandi] *Steph.* ſervandi.
l. 20. 21. quæ abruptè mariti] *vulg.* quæ abrupta è mariti fortuna ſtridebat.
Pag 5. *l.* 29. Cæſare quiſque] *Steph.* τὸ quiſque *deeſt.*
Pag. 6. *l.* 1. ſentiret] *Steph.* ſentirent.
l. 4. luce palam] *Mſ.* lucem palam.
l. 5. multis gementibus] *Mſ.* multum.
Pag. 7. *l.* 5. ad rabiem] *Mſ.* cum ad rab. e. A.
l. 7. Quibus mox] *Mſ.* Quibus ut mox.
l. 9. ad verrenda] *Mſ.* verrenda.
l. 13. ex latrociniis] *Mſ.* & latrociniis.
l. 16. hac tamen] *Steph.* attamen.
l. 16. vehementer] *Mſ.* vehementes. *Steph.* vehementi.
l. 27. Iconium] *Steph.* Leonium.

Pag 8. l. 1. *fera fame monita*] vulg. τὸ *fame* deeſt.
l. 3. 4. in latebroſis] *Mſ.* viis latebroſis convallibúſque occulte.
l. 4. appeteret nox] *Mſ.* appeterent noctis.
l. 8. eiſdem nihil] *Mſ.* eiſdem enim nihil.
l. 9. incendente] *Steph.* incitante.
l. 9. ne cedentium] *Steph.* ne cadentium.
l. 10. vel utiles] *Steph.* velut viles.
l. 12. viatorum] *Mſ.* pilatorum cæſorúmque funeribus.
l. 15. advecticium] *Mſ.* adventitium.
l. 17. denſis interſæpientes] *vulg.* denſis inter obſidentium itinera prætenturis.
l. 35. quæ vehunt] *vulg.* veliunt.
Pag. 9. *l.* 8. per flexuoſas] *Mſ.* perplexuoſ.
l. 11. circumfuſos, augente nocte adulta terrorem] *al.* urgente nocte adulta temporéque, quiev.
l. 17. 18. Sideniſten] *Mſ.* Sideniſdem.
l. 19. dentata ſcutorum compage ſemet] *Mſ.* denſitas ſcutorum compagetem & ſcientiſſime. *Steph.* denſas ſcutorum compages ſcientiſſ.
l. 24. Ibi victu] *al.* Ubi.
Pag. 10. *l.* 7. adiri letali] *Mſ.* & *Steph.* adiri poſſit letali.
l. 8. 9. poſtrema vi ſubigente] *Steph.* poſtremò ira ſubeunte.
l. 11. Seleuciæ] *Steph.* inſolentia.
l. 15. Calycadni] *Mſ.* Calydcanni.
l. 20. liticinum] *Steph.* latronum.
l. 21. exertanteſque minaces] *Mſ.* & *Steph.* extanteſque minantes.

l. 27. ſecuritas poterat] *Steph.* Securi poterant in ſolido loca cuncta locare.
l. 28. Hac icti] *Mſ.* Hac uti.
Pag. 11. *l.* 2. proripuiſſet ulteriùs] *Mſ.* proripuiſſet . . . terius.
l. 11. diſperſique] *Mſ.* diſperſiſque.
Pag. 12. *l.* 3. 4. fulminis modo] *al.* ful. inſtar.
l. 8. Septemb. initium menſis] τὸ menſis *vulg. deeſt.*
Pag. 13. *l.* 2. deſcivere Romana] *vulg.* diſcurrere.
l. 4. nobis unquam] *Mſ.* nobiſcum quam nec hoſt.
Pag. 14. *l.* 2. pube tenus amicti] *Mſ.* amiciti.
l. 5. quæritat] *al.* quæritant.
l. 22. ad diem] *Mſ.* τὸ ad *deeſt.*
l. 22. 23. triceſimum] *Mſ.* tricentimum.
l. 23. inſolentia pond. *Mſ.* inſolentiæ.
Pag. 15. *l.* 2. Magnentianæ] *al.* Mogontianæ.
Pag. 16. *l.* 2. Accendebant ejus aſp.] *Mſ.* Accidebant enim ejus aſperitati ubi imminu . . . . . amplitudo i. d. & iracundiæ ſuſpicionum quantitati proximorum cruentæ biand.
l. 13. glabro quidem] *Mſ.* glaber quidam.
Pag. 17. *l.* 2. juſſa licentiùs] *al.* his licentiùs.
l. 7. Martinus regens] *Mſ.* Martinus agens.
Pag. 18. *l.* 3. coalitos] *Steph.* traditos.
l. 6. unde & Catenæ] *al.* Catena.
l. 10. abrepto] *Mſ.* abrupto.
l. 15. reverſus eſt] *Mſ.* reverſúſque ad Pr.
l. 20. ubi ſuſurro] *Mſ.* ubi uſurio.
Pag. 19. *l.* 6. admotus aſp.] *Mſ.* intentus mutentus.
l. 15. defuiſſet] *Mſ.* abfuiſſet.
Pag. 20. *l.* 12. ſuſpicitur] *Mſ.* ſuſcipitur.

l. 13. 14. verendum] *ms.* verecundum.

Pag. 20. *l.* 15. indultâ licentiâ vitiis] *ms.* indulta licentiis ad errores.

Pag. 21. *l.* 1. & lasciviam] *ms.* ad lasc.

l. 7. Acilio] *ms.* à Cilicio.

l. 11. nobiles] *deest in ms.*

l. 15. carrucis] *ms.* carruchis.

l. 16. in colli exerta] *ms.* in collis inserta.

l. 17. nimia] *ms.* ne una.

Pag. 22. *l.* 1. pervia filis extantes] *ms.* perpia vilis expectantes.... crebris à cogitationibus maximeque finist.

l. 2. tunicæ] *Steph.* & *ms.* tunicæque.

l. 3. effigiatæ] *ms.* effricatæ.

Pag. 23. *l.* 12. tumentemque loculis] *ms.* timentemque ideo.

l. 17. Romanaque] *ms.* Romam. Hacque.

Pag. 24. *l.* 1. hesterno ... numerando] *al.* hesterna die mirando.

l. 3. totidem defueris] *ms.* totidem defueris tempus, reverteris.

l. 5. num è medio] *ms.* non te misero.

l. 6. Cùm autem intervallata] *ms.* Cùm autem commotus intervallata.

l. 10. placueritgeri] *Steph.* placuerit fieri.

Pag. 25. *l.* cxnis quosdam] *ms.* lucris quosdam.

l. 6. calceis agitant] *ms.* calcis agitant.

l. 8. comitatu] *ms.* semitate.

Pag. 26. *l.* 2. invaturas] *ms.* juvaturas.

l. 4. textrinum] *ms.* mextrinum.

l. 6. otiosis plebeis] *al.* otiosæ plebis.

l. 8. deformis] *ms.* deformes.

l. 11. eamdemque] *ms.* eumdemque.

l. 11. 12. ab instituto] τὸ ab *deest al.*

l. 13. feminis fontes] *ms.* feminis fortes.

l. 16. perflabili sono vocali] *ms.* vocabili sono perflabili.

Pag. 27. *l.* 3. fabricantur] *al.* fabricant ut.

l. 8. 9. mimarum] *ms.* minimarum.

l. 9. quive] *ms.* quique.

Pag. 28. terentes jactari] *ms.* tergentis jactare

Pag. 29. *l.* 5. mundi morborum] *ms.* mundiorum acerb.

l. 6. torpescit] *ms.* torrescit.

l. 9. ut famulos] *ms.* τὸ ut *deest.*

l. 14. 15. Nobilium instituta] *ms.* Nobilium est instituta.

l. 15. pauperrimæ] *Steph.* paupertinæ.

l. 20. 21. ab ortu lucis] τὸ lucis *deest al.*

Pag. 29. *l.* 21 per minutias] *al.* præmia aurigarum equorumque præcipua. *Steph.* vel præcipuas delitias.

Pag. 30. *l.* 13. ejus hoc] τὸ ejus *ms. deest.*

Pag. 31. *l.* 2. Accendebat] *ms.* Accederat.

l. 5. Constantina] *ms.* Constantia.

Pag. 32. *l.* 14. quæritatum expresse] *ms.* quæritatum pracia.

Pag. 33 *l.* 3. intercepit] *ms.* interceperat.

l. 8. ne quod.] *ms.* ne vitiae.

Pag. 34. *l.* 2. Largitionum Præfecto] *ms.* Largitionum Præfecto provecto.

Pag. 35. *l.* 5. morbosque diu causatus] *Steph.* morboque diu vexatus.

l. 13. accersitus] *ms.* arcessitus.

l. 17. dicens nec decere] *ms.* docens nec decere.

Pag. 36. l. 9. *incusat*] Ms. *incausat.*

l. 14. cruribus ejus] τὸ ejus *ms. deest.*

l. 19. velut exaturati] *ms.* velut exaturatio.

l. 20. mox abjecerunt] τὸ mox *ms. deest.*

Pag. 37. *l.* 1. eos ejulans bajulorum] *al.* cumque eo Stenclaus bajulor.

l. 4. dilaniantium] *ms.* dilacinantium.

Pag. 38. *l.* 1. è Mysia pietatis cognomento] *ms.* ad dimissa pietatas cognomento.

l. 3. compertissent] *al.* cœpissent.

l. 18. discernente] *al.* discerpente.

Pag. 39. *l.* 1. *Parthica dicerentur*] *ms.* Parthica ....rentur.

l. 1. 2. rejeci ad tempus] *ms.* rejeci.... ad tempus.

l. 10. nemnium potens] *ms.* nemium potens.

Pag. 41. *l.* 1. delatumque ad] *al.* delatum ad.

l. 7. ab orbe] *ms.* ab urbe.

Pag. 42. *l.* 4. Nicanor] *al.* Nicator.

l. 11. amittunt] *al.* admittunt.

l. 15. vetere Nino] *ms.* Veterennino.

l. 15. 16. amplis illustris] *ms.* amplis & illustris.

Pag. 43. *l.* 1. acclinis] *al.* acclivis

l. 14. & Juliam] *deest in Steph.*

Pag. 45. *l.* 3. subditicios] *ms.* subditivos.

l. 4. 5. quæ clam palámve] *Steph.* quædam quæ palam ag.

l. 9. auribus ejus] *ms.* τὸ ejus *deest.*

l. 20. futuræ molitioni] *al.* futuræ ultioni.

Pag. 46. *l.* 2. 3. suspensus in eodem gradu constantiæ stetit] *ms.* suspensus in eodem gradu cunctantia est & id latrocinium.

l. 14. Cyprii] *ms.* & *Steph.* Cyprini.

Pag. 47. *l.* 3. vicensimo] *al.* vicesimo.

l. 7. evitandum] *ms.* sævitatum.

l. 11. Gundomadum] *ms.* Gundoundum.

l. 12. excursibus] *ms.* excursa.

l. 15. verni] *ms.* averni. *Steph.* Arverni.

l. 16. Herculanus] *al.* Arculanus.

Pag. 48. *l.* 1. populari quondam] *ms.* populari ut quondam.

Pag. 49. *l.* 2. Galli] *ms.* talis.

l. 3. in fiduciam] *ms.* ad fiduc.

l. 4. Hocque delato] *ms.* hacque delato. *utrumque in al. deest.*

l. 6. concitatores [*ms.* concitores.

l. 17. intentis] *ms.* mittentis.

l. 18. exercitus inde transgressus nullo opinante cuncta vastare] *Hæc verba in al. desunt: in ms. verò sic leguntur,* exercitus deinde transgressus nullo id opinante cuncta vastarem.

Pag. 50. l. 16. *invenit*] ms. *invenies.*

Pag. 51. l. 1. *rationes populorum cognoscit*] ms. *ratio*.......... & *remedia.*

l. 6. *absolutus sermo ac semper est.*] ms. *absolimo semper ac periest simplex.* al. *Veritatis enim sermo est simplex.*

l. 16. *jugum*] al. *jugo.*

l. 21. ad quæ] *ms* atque.

Pag. 52. *l.* nodum Gordium] *al.* nodum & odium. *ms.* odiem.

Pag. 54. *l.* 6. 7. properavit] *ms.* properamus.

l. 21. deferebatur] *ms.* deferebatur.

l. 23. quod] *Steph.* & *ms.* qui.

l. 25. quódque] *Steph.* & *ms.* quique.

Pag. 55. *l.* 1. mille passuum] *al.* mille passus.

l. 2. Scudilo] *ms.* Cudiculo.

l. 8. ut futurum] *ms.* & futurum.

l. 15. Coracis] *ms.* Thoracis.

Pag. 56. *l* 17. advexerat] *al.* adjunxerat.

l. 19. quæ] *Steph.* quod.

l. 23. Solutis] *ms.* Solutus.

Pag. 57 *l.* 5. itineribus rectis] *ms.* itineribus ejectis. *al.* interjectis.

l. 7. reseratæ] *ms.* reservatæ.

l. 7. Barbatio] *ms.* Barbaratio.

l. 11. adumbratis] *ms.* umbratis.

l. 15. mandato] *ms.* mandatu.

l. 16. exurge: & inopinum] *ms.* exurgeret inopinum.

Pag. 58. *l.* 4. 5. compulsuri] *ms.* compulsi.

l. 13. irrevocabili ira] *Steph.* irrevocabili Princeps percitus dolore.

l. 16. esse monstravimus] *ms.* esse supra monstravimus.

l. 22. Gallum actus] *al.* Gallum obitu.

Pag. 59. *l* 2 diu] *ms.* jam diu.

l. 3. incusare] *ms.* incausaretur.

l. 4. ludibrioso] *ms.* librimoso.

Pag. 60. *l.* 2. versans] *ms.* versabilis.
l. 9. vigesimo] *ms.* vicensimo.
l. 12. Præfecturæ provinciarum forma] *ms.* Præfecturæ … …autem forma.

Pag. 61. *l.* 2. pergenas] *ms.* fenestras.
l. 5. ejus motus] τὸ ejus *ms.* *deest.*
l. 6. qui] *ms.* quæ.
l. 11. fullonio] *al.* fullonia.
l. 14. dedit Numantinis] τὸ dedit *al. deest.*

Pag. 62. *l.* 1. substravitque] *ms.* substravit quid. *al.* substravit feritati.
l. 11 poterit] *ms.* putavit.

IN LIBRUM XV.

PAg. 63. *l.* 1. 2. quæque] *ms.* ea quæ.

Pag. 64. *l.* 14. concinentes] *al.* continentes.
l. 17. post horrendam] *ms.* pestiferandam.

Pag. 65. *l.* 17. 18. ita ille addens etiam potestati lædendi militiæ munus] *ms.* ita ille ad diemaciortes etiam militiæ munus.
l. 20. polluebat Igitur] *al.* polluebat. Cogitur.
l. 21. sententiam rogante id egerat, ut] *ms.* sententiam ….. id sederat, ut. *al.* sententiam retegere. Sederat.

Pag. 66. *l.* 15. procolendi] *ms.* pro candenti.

Pag. 67. *l.* 1. quæ dispiceret] *al.* quæ displiceret

Pag. 68. *l.* 11. minister] *ms.* à ministro
l. 14. tetra venena serens variéque disperdens] *ms.* intra in venerum sese varietate dispendens.

Pag. 69. *l.* 1. calce tenere] *ms.* cal. tenemis.

Pag. 70. *l.* 12. in convivio] *al.* in provincia.

Pag. 71. *l.* 2. coalita] *ms.* collita.
l. 2. pinnis clarus] *al.* pinnis alatus.
l. 6. rapi sublimes] *al.* sublimes tolli.
l. 11. Marinus ex Campiductore] *ms.* Marinus….ex Campiductore.

Pag. 72. *l.* 1. lateri cultrum] *ms.* lateri …. cultrum.
l. 4. retineri] *ms.* attineri.
l. 8. finita paullo pòst & Lent.] *ms.* finita ….. & Lent.
l. 16. *& seqq.* impulsu immani Rhenus discurrens ext. per L. perque d. catar. inclus. p. s. ut Nilus, torrente ab o. p. p. c. a. p. i. e. s. Jamque adi n. l. a. s. altaque divortia] *ms.* impulsu immani Rheni…. …pulos extenditur……. nes adoptas ut …… cataractas inclinatione præteriti funditur Nilus & ……gari ab ortu poterat ad primogenio copiis educans propriis inruenti curreret sim…… squam fluenti…… Jamque ad …… solutus altaque divortia.

Pag. 73. *l.* 5 Brigantiam] *ms.* Murigantiam.

Pag. 74. *l.* 13. progreditur * * Arbetio] *In ms. hic lacuna quinque linearum.*

Pag. 75. *l.* 7. animis ferociùs] *ms.* animis ferocibus.
l. 11. conspirantibus animis] *ms.* conspiratis mentibus.
l. 16. promotos cum commissis] *ms.* promotos ….. (*hic lacuna unius fere lineæ*) … commissis.

Pag. 76. *l.* 1. accolarum fluminis] *ms.* uluentere fulminis.
l. 13. extincturus] *al.* destructurus.
l. 18. supervenit] *ms.* superexit.
l. 20. quietum] *ms. deest.*
l. 20. adhuc gravabatur periculosæ molis onus impingeret actuarius] *ms.* adhuc gra….(*hic lacuna quatuor linearum*) actuarius.

Pag. 77. *l.* 1. petierat ad amicos] *ms.* petierat literas ad amicos.
l. 9. Præfecto Prætorio] τὸ Prætorio *ms. deest.*

Pag. 78. *l.* 1. curarat subrogari] *ms.* curarat rogari.
l. 6. solium Principis] *ms.* locis principalis.
l. 7. figmenti commisit] *ms.* f. com…….misit.
l. 8. Dynamius Præfectus] *ms.* Dynamius cuspeum Præf. est Imperatori avidè scrutaretur.

Pag. 79. *l.* 1. cum astu tereret Consistorium solus ingressus] *ms.* censueterreret e…. id sole ingressus.
l. 2. vincire] *ms.* deinde sperans ut pervigilem.
l. 3. imperatoriæ] *ms. deest.*
l. 6. Malarichus] *ms.* Malaridius.
l. 11. juberetur ire ducturus] *ms.* juberet ire dicturus.
l. 13. promittente] *ms.* promittentem
l. 20. incidens Principi in Galliis] *ms.* incidens … (*hic lacuna mediæ lineæ*) in Galliis. *Steph.* incidentis, …. cùm venisset in Gallias.

Pag. 81. *l.* 10. nescisse] *ms.* minùs scisse.
l. 13. 14. dignitate abut, nec non corrigere] *ms.* dignitate regere jussus est.
l. 14. militiam Agens] *ms.* militiam (*hic lacuna mediæ lineæ*) Agens.

Pag. 82. *l.* 6. purpureo draconum] *ms.* purpureo à draconum.

Pag. 83. *l.* 1. ex Magisterio] *al.* ex Magistro.
l. 6. perstringebatur] *al.* fit.
l. 9. purpura, multo quàm antea placidius. atque ita ante Principis pedes supplicem statuerunt ….. omnium primus extero ritu & regio more instituit adorari, cùm semper] *ms.* purpura multo quàm antea placidius….. ……… omnium primus extorta ei regio re instituit adorari cùm semper. *al.* purpura, atque ita ante Principis pedes supplicem statuerunt externorum Regum ritu cùm semper.

Pag. 84. *l.* 1. infectatione] *ms.* infestatione.
l. 16. 17. gesta etiam eum Imperatorem ignorare] *ms.* gesto etiam tum Imperatore rem ign.
l. 20. Protectoribus Domesticis] *al.* Protectores Domesticos.
l. 21. 22. publicas….. & conjunctis. Inter] *al.* publicas secum duxit. Inter.
l. 22. Veriano] *ms.* Veriniano.
l. 23. Omnes propinqui & familiares. Jamque] *ms.* omnes … (*hic lacuna mediæ lineæ*) .. Jamque.
l. 26. præcedentia] *ms.* recidentia.
l. 27. substituunt mirabamur] *ms.* substituunt……… mirabamur.
l. 28. internis] *ms.* æternis.
l. 28. adytis] *ms. deest.*

Pag. 85. *l.* 1. *perpetuum*] al. *perpetuò.*
l. 12. verteretur.] *al.* veteretur.
l. 19. 20. purpuram ut spectabilis] *ms.* purpuram specialius.

Pag. 86. *l.* 3. spei ministris] τὸ spei *deest al.*
l. 9. 10. Silvanum] *ms.* signarum.

Pag. 87. l. 1. *Silvanus devictus est*] ms. *& Silvanus devicti est.*
l. 13. magniloquentia fastuque] τὸ fastuque *ms. deest.*

Pag. 88. *l.* 4. de more ea] *ms.* ex more de.
l. 5. plectebantur] *ms.* petebantur.
l. 22. pondus expenderet] *ms.* pondus gireretur.

Pag. 89. *l.* 8. præbebat] *ms.* præcipiebat.
l. 10. ars seditionis] *ms.* aut

seditionis.

l. 16. mulctavit] *mſ.* mulctati sunt.

Pag. 90. *l.* 3. difficilisque ad pavorem recti] *mſ.* difficilis ad pavorem recte.

Pag. 91. *l.* 2. Consularis] *al.* Consulari.

l. 4. imperatoriis] *al.* Imperatoris.

l. 5. sui] *mſ.* suis.

l. 9. quæsitus] *mſ.* quæsiti.

Pag. 92. *l.* 8. auctoritate quoque qua potiores] *al.* auctoritate qua potiuntur.

l. 13. assidui nuntii] τὸ nuncii *mſ. deeſt.*

l. 19. contractum] *mſ.* contractu.

Pag. 93. *l.* 7. multaque] *mſ.* multa quæ.

l. 12. inscendens] *mſ.* insiginens.

l. 18. *insultant*] mſ. *persultant.*

l. 20. *proserpenti*] mſ. *proserpentis.*

l. 21. *detumescent*] al. *detumescet.*

l. 28. numinis] *al.* Jovis.

Pag. 94. l. 4. *prosperatum*] mſ. *prope speratum.* al. *properatum.*

l. 6. *Ego* mſ. *Ergo.*

Pag. 95. *l.* 25. impetrabilem] *mſ.* imperabilem. *al.* Imperatorem.

Pag. 96. *l.* 3. conclamatis negotiis arbitrata] *al.* conclamans nec secius arbitrata.

l. 10. ardentes] *al.* urgentes.

Pag. 98. *l.* 2. loca] *al.* loci

Pag. 99. *l.* 2. summa] *mſ.* serviani.

l. 14. Pyrenæi cingitur] τὸ cingitur *in al. deeſt.*

Pag. 100. *l.* 5. Segusione] *mſ.* Segutione.

l. 22. eversi, agrestibus] *mſ.* eversi, graves agrestibus.

Pag. 101. *l.* 5. viam] *al.* via.

l. 15. 16. assequi] *mſ.* sequi.

l. 24. Tricassinos] *al.* Tricastinos.

l. 24. Vocontiorum] *mſ.* Vocontigrum.

l. 27. infuso dissolvit] *mſ.* infuso quæ insolidis solvit.

Pag. 102. *l.* 11. Lutetiam] *mſ.* Lutetia.

Pag. 103. *l.* 11. *Pag.* 104. *l.* 1. Tricassini] *al.* Tricastini.

Pag. 104. *l.* 1. obscuriorib. habent] *in aliis codicib. hic lacuna nulla eſt.*

l. 7. 8. Arverni] *al.* Averni.

Pag. 105. *l.* 1. præterlabens] *al.* præterlabens segniores.

l. 4. spatia fluctuosa] *mſ.* spatio fluctuoso.

l. 6. Exindeque] *al.* Exinde.

l. 7. leucis] *mſ.* leugis.

l. 9. flatu] *mſ.* difflatu.

l. 9. finitusque inter valles quas] *mſ.* finitisque intervallis quæ.

Pag. 106. *l.* 12. Aquitaniam poterit aliquis videri] *mſ.* Aquit.. .... poterit aliquis v... *al.* Aquitaniam poterit vid.

Pag. 107. *l.* 1. 2. levius odere] *mſ.* levis odore.

l. 7. subegit Cæsar] τὸ subegit *al. deeſt.*

l. 18. prudens alias] *mſ.* prudens alia.

Pag. 108. *l.* 1. Hunc Prosper adæquabat] *mſ.* Huc Prosper adequitabat.

IN LIBRUM XVI.

Pag. 109. *l.* 1. fatorum] *mſ.* factorum.

l. 19. actus suos effingebat] *al.* actus affingebat.

Pag. 110. *l.* 3. Rheni motibus] *mſ.* Rheni meatibus.

l. 4. catenas affixit] *mſ.* catenis afflixit.

l. 9. concursatione] *mſ.* concussatione.

l. 13. omnibus] *mſ.* ordnibus.

Pag. 111. *l.* 6. cataphractariis] *al.* cataphractis.

l. 20. exercitum Vesuntii jusserat] *mſ.* exercitum vehentem ..... jusserat.

Pag. 113. *l.* 2. furore] *mſ.* fervare.

l. 7. Rigodulum] *mſ.* Rigomagum.

l. 21. 22. vescerentur. Cùm autem .. * . Clausa] *In mſ. lacuna relicta eſt unius linea. al.* vescerentur. Cla.

l. 24. ira] *al.* ita.

l. 34. vastatæ] *mſ.* vastitate.

Pag. 114. *l.* 13. ad studia] *al.* ad studium.

l. 16. contingebat] *al.* contigebat.

l. 20. rigorem] *mſ.* vigorem.

Pag. 115. *l.* 4. σιουρα] *mſ.* syra.

l. 7. 8. exploranter curabat] *al.* explorare curabat. *mſ.* exploranter ei. p̄. *m.* curabat.

l. 9. 10. quo quantoque] *al.* quo & quanto.

Pag. 116. *l.* 1. Si itaque] *al.* Sic itaque.

Pag. 118. *l.* 5. exerserat in majus] *mſ.* exarserat majus.

l. 18. nitentium rerum] *al.* niceteriorum.

Pag. 119. *l.* 10. patentibus] *al.* patentibus.

Pag. 120. *l.* 11. ubi paulatim arte curaque] *mſ.* ubi paulatim .... acules ..... rationem.

Pag. 121. *l.* 16. vel diligentibus] *mſ.* velingendimus.

l. 24. adultam filiam nomine Drypetinam] *al.* avita, filiam nomine Direptin.

l. 25. morborum] *in mſ. margine* locorum.

Pag. 122. *l.* 3. meditari] *al.* meditantes.

l. 4. puella nubilis] *mſ.* puella nobilis.

l. 7. eversaque Serdica] *mſ.* eversoque Serdicani.

l. 9. perpetrabantur] *mſ.* perpetrabant.

l. 15. 16. incusarat certum an incertum reum non libet affirmare : ind. inde Rufinus eluserat, quo indicante] *mſ.* incusarat ..... certum an incertum undensotam Rufin. subieda, quo indicante.

l. 18. 19. cum convivis retulisse in præfectum] *mſ.* cum conviviis retulissent effectum. *al.* cum retulissent præfectum.

l. 19. Præfecturæ] *al.* Præfectura.

Pag. 124. *l.* 11. minaciter jussit, at is spretis qui] *mſ.* minaciter posse adsistere veritatis & tale spretis. *Steph.* minaciter jussit territatus spretis.

Pag. 125. l. 3. *Vincamus* .... sollemne interpretatus] mſ. *Vincamus perun* .... lemne .... interpretatum. al. *Vincamus* interpretatus.

l. 5. 6. timidus semper] *mſ.* timidus ...... semper.

l. 6. feriri] *mſ.* ferri.

l. 10. in somnum] *mſ.* in sontino.

Pag. 126. *l.* 6. 7. Cubiculi Eusebius & Ursicinus equestris ordinis Præfectus, Quæstor & in urbe Anitius, qui in regiam æmulationem] *al.* τὸ Eusebius *deeſt. mſ. vero ita habet :* Præpositusque Cubiculi Eusebius .... lapsus .... anus Quæstor & in urbe Aniciique . ... vorum æmulationem.

l. 8. posteritate] *mſ.* posteritas.

l. 12. lucrabantur] *mſ.* lucrabatur.

l. 14. permittebantur] *mſ.* percutebantur.

l. 17. gnaros] *mſ.* gnarus.

l. 18. sciscitabatur] *mſ.* scitabatur.

Pag. 127. *l.* 6. adbellaret] *mſ.* advolaret.

l. 7. acerbissimis] *mſ.* acerrimis.

l. 9. Chionitas & Halanos] *mſ.* Chionitas & Eulenos.

l. 10. intercessit] *mſ.* interstitit.

l. 11. Constantius concluso] *mſ.* Constantius quam ecluso.

Pag. 128. *l.* 6. avido flatu] *al.* avido statu.

l. 9. diversos] *al.* diversis.

l. 10.

l. 10. posteritati] *ms.* posteritatis.

Pag. 128. *l.* 11. *Pag.* 129. *l.* 1. apparatu regio pro meritis cuilibet munera reddita secunda] *ms.* apparatu. . . . . secunda.

Pag. 129. *l.* 12. 13. alternumque potestatis] *ms.* alternæumque post tantæ.

Pag. 130. *l.* 6. Persæ] *ms.* personati.

l. 11. 12. appellatus vocum] *ms.* appellatus. . . . . . otium.

l. 15. citeriore vita] *al.* cætera vita.

l. 22. consuevere] *ms.* consecrati.

l. 23. quæ elatus] τὸ quæ *ms. deest.*

Pag. 132. *l.* 3. vertices scansili] *al.* vertice scans. *ms.* vertice cassili.

l. 3. suggestu] *al.* suggestus.

l. 3. consulum] *ms.* consurgunt.

Pag. 133. *l.* 1. gestu gentili] *ms.* augustu gentili.

l. 5. Imperator de fama] *ms.* Imperatori fama.

l. 10. condecenti] *ms.* competenti.

Pag. 135. *l.* 9. nec quod destinaverat, irritum fuit] *ms.* neco . . . . a . . . . . nanti irritus fuit.

Pag. 136. *l.* 15. & incommeabiles] *ms.* concædibus.

l. 27. virile & muliebre secus] *al.* virilis & muliebris sexus.

Pag. 137. *l.* 19. mandato] *ms.* mandatu.

Pag. 138. *l.* 3. ut prædictum] *al.* ut dictum.

l. 9. graviter semper incessens] *hæc in ms. desunt.*

l. 13. collecto considere prope] *ms.* collecto belli, cumque fœdere considere prope.

l. 14. tum etiam] τὸ tum *al. deest.*

l. 16. adtollentium] *al.* adtollentem.

Pag. 139. *l.* 1. decentis] *al.* recentis.

l. 13. 14. digressus] *ms.* digresso.

l. 17. 18. cataphractarii] *al.* cataphracti.

Pag. 140. *l.* 3. præcursoribus] *ms.* præcursatoribus.

l. 8. *quam prop.*] ms. *non prop.*

l. 9. *juventutem*] al. *virtutem.*

l. 10. *Quod*] ms. *Id.*

l. 15. *quas si*] ms. *qua si.*

l. 21. *potiti*] al. *potiri.*

l. 31. censentis] *al.* consentientibus.

l. 32. defluxissent] *al.* deflexissent.

Pag. 141. *l.* 13. Regii duo] *ms.* Resi duo.

l. 18. plebs ut asserebant] *ms.* plebs . . . . ut asserebat.

Pag. 142. *l.* 4. vidisset] *ms.* vidissent.

Pag. 143. *l.* 3. humi occultè] *ms.* humiliter occultè.

l. 9. belli] *ms.* boni.

l. 21. armatorumque] τὸ que *deest al.*

l. 23. 24. increpantibus] *ms.* concrepantibus.

l. 29. ut ardor] τὸ ut *deest al.*

Pag. 144. *l.* 2. 3. fortiter accend.] τὸ fortiter *deest al.*

l. 7. *elotis*] ms. *elutis.*

l. 14. prævideret] *ms.* pervideret.

l. 24. actutum] *ms.* statim.

Pag. 145. *l.* 15. pendentis] *ms.* pandentis.

l. 16. timoris] *ms.* timoreque.

l. 22. imitatus salvâ differentiâ veterem] τὰ salvâ differentiâ *al. desunt.*

Pag. 146. l. 2. *sum*] ms. *sim.*

l. 7. Bracati] *al.* Brachati. *ms.* Bracchiati.

Pag. 147. *l.* 5. verutaque] *ms.* verrutaque.

l. 6. etiam] *ms.* enim.

l. 8. exerciti] *ms.* exercitus.

l. 13. impressu] *ms.* impressis.

Pag. 148. *l.* 1. aperiendo] *ms.* pariendo.

l. 15. 16. Aderatque] *al.* Adorant prop.

Pag. 149. *l.* 9. ad subsidia] τὸ ad *deest al.*

l. 10. perstringentis] *ms.* perstringentes.

l. 20. licebat sine] *ms.* licebat jam sine.

l. 21. adhærentes] *al.* adhærere.

l. 22. 23. expeditiores viribus] *al.* expediti virib. *ms.* cum expeditioribus linq.

l. 28. augmenta] *al.* argumenta.

l. 30. Tribureos] *al.* Tribuncos. *ms.* Tribunos.

Pag. 150. *l.* 1. ascensis] *ms.* escensis.

l. 3. evaderet] *ms.* emendaret.

l. 3. territoria] *ms.* tentoria.

Pag. 151. *l.* 5. sex millia] *ms.* sexaliis millia.

l. 5. 6. numerata sunt] *al.* inventa sunt.

l. 12. concilio Chonodomarium] *ms.* concilio . . . . . . mu speciare Chonodom.

l. 18. 19. delectaretur injuriissime Victorinum] *ms.* delectaretur inurisme Victorin. *al.* delectaretur Victoriam sive Victorinum.

Pag. 153. *l.* 1. ligna] *ms.* damna.

l. 4. condigne scriptis memoria] *ms.* condi . . . . memoria.

l. 4. extollendique] *ms.* extollendóque.

l. 4. 5. cælum ab] τὸ ab *deest al.*

IN LIBRUM XVII.

Pag. 155. *l.* 22. miserе] *al.* miserunt.

l. 28. sursum versum] *al.* sursum versus.

l. 32. ingentia fumi] *al.* ingentis fumi.

Pag. 156. *l.* 6. Emensaque] *ms.* emensique. *al.* emensisque.

l. 25. 26. intervallum] *ms.* intervallum . . . . id.

l. 36. dispendiis] *al.* dispendio.

l. 36. levissimis] *al.* levissimis.

Pag. 157. *l.* 12. oppidum quod Mosa] *ms.* oppidum . . . Mosa.

l. 15. reluctantibus] *ms.* reluctantis. *al.* reluctatis.

l. 20. perveniret. Hocque] *ms.* perveniret . . . . . . Hocque.

l. 24. ad sua] *al.* ad sua castra.

Pag. 158. *l.* 5. ferri] *al.* ferre.

l. 17. conaretur camelasii nomine iniquè] *Steph.* conaretur iniquè. *ms.* conaretur . . . . iniquè.

Pag. 159. *l.* 4. curam æs alienum separat] *ms.* cura . . . . . . separat.

Pag. 160. *l.* 2. depopulatæ] *ms.* populatæ.

l. 11. perscrutatis] *ms.* perscrutantis.

l. 13. imitetur] *ms.* emittitur.

l. 19. perveniente] *ms.* pervenire.

l. 25. sit duobus] τὸ sit *ms. deest.*

Pag. 161. *l.* 20. erectisque] *ms.* idcilisque.

l. 26. locatur] *ms.* locatus.

l. 26 alienea] *al.* ahena.

Pag. 163. *l.* 19. Chionitis & Halanis] *ms.* Chionitis & Gelanis.

Pag. 168. *l.* 30. intus] *ms.* molestus.

Pag. 169. *l.* 6. 7. Succinense ad profundos hiatus Erebi abacta æternis] *ms.* Saccumum adhebi profundos hiatus abactæ æter. *al.* Succinense profundo hiatu absorpta æternis.

l. 8. 9. minatorio cum dissol.] *ms.* minacium dissol.

l. 14. 15. in insaniam] *al.* ad insaniam.

l. 21. insperatus] *ms.* insperatis.

l. 28. buccellatum] *ms.* bucellatum.

Pag. 171. *l.* 10 portavit] *ms.* portabat.

l. 11. minitans] *al.* militans.

Pag. 172. *l.* 2. Tagetis Tusci lib.]

mſ. Tagerinicis lib.
l. 2. Vejovis] mſ. Vegonicis.
l. 8. Suomarius] mſ. Sumoarius.
l. 16. quam ſi] mſ. quas ſi.
l. 20. Charitoni] mſ. Charietoni.
Pag. 173. l. 32. tanquam Apparitorem Cæſarem] al. tanquam Cæſarem.
Pag. 174. l. 6. vernacula] mſ. utinnacula.
l. 15. ſemper elatam] al. regis elatam.
l. 17. impetrabili] al. impenetrabili.
l. 23. colligabat] mſ. colligatum.
l. 26. cum virum] al. in cum virum.
Pag. 176. l. 14. 15. contra Valeriam] mſ. cum Valeriam.
l. 15. verrendo] al. ferendo.
l. 18. ut nec] τὸ ut mſ. deeſt.
l. 29. Zizais quoque] Steph. modo Zizais quoque.
l. 32. tum cùm] Steph. dum cum.
Pag. 177. l. 6. Ramonem] mſ. Rumorem.
l. 7. impetrandi ſpe] mſ. impetrandi ſpecie.
l. 11. offerre] Steph. offerrent.
l. 17. Transjugitanorum] mſ. Transfugitanorum.
l. 17. Quadorumque] τὸ que deeſt al.
l. 21. Arabarii] mſ. Barbarii.
Pag. 178. l. 7. olim ac nobiles] al. olim ignobiles.
l. 14. eoque] Steph. eoſque.
l. 16. parere] mſ. parcere.
Pag. 179. l. 2. glorioſè] mſ. glorioſa.
l. 13. Limigantes] Steph. Limitantes.
l. 28. inde dominos] τὸ inde deeſt mſ.
Pag. 180. l. 6. intra ſuorum] Steph. intra vallum.
l. 10. in noſtros] al. in nocturnos.
l. 15. conferti] Steph. converſi.
l. 17. inceſſentes] al. inceſſentibus.
l. 26. incidebat] al. cædebat.
l. 27. dolore] Steph. dolere.
l. 30. 31. ſuperruentium] Steph. ſupervenientium.
l. 34. 35. viribus potiùs quàm] τὸ potiùs deeſt al.
Pag. 181. l. 5. egreſſus] Steph. egreſſuſque.
l. 20. ſuffugia] al. ſuffragia.
l. 31. Limigantes] mſ. Limitantes.
l. 32. recentibus ſubactorum] τὸ recentibus mſ. deeſt.
l. 32. & proſtratorum] mſ. & ſubactum proſtratorum.
Pag. 182. l. 1. furari] mſ. futurari.
l. 6. exitiabile] mſ. exitiale.
l. 9. perfecit] Steph. perfecit infidis. Exules.
l. 10. ſuſpectos] mſ. ſupra res.
l. 27. 28. *cavatis roboribus*] Steph. *nauticis roboribus*.
l. 30. *noſtris quoque*] Steph. *noſtriſque*.
l. 35. *Pannonias*] al. *Pannoniam*.
l. 35. *numini*] mſ. *nomini*.
Pag. 183. l. 14. *Nobis ampla*] al. *Nobis amplas*.
l. 16. *ſucceſſibus*] Steph. *ſenſibus*.

IN LIBRUM XVIII.

Pag. 185. l. 3. eſſent] al. eſſet.
Pag. 186. l. 1. præſumeret] al. præmeret.
l. 9. rigore] mſ. vigore.
l. 10. inficiatione] Steph. inſita ratione.
l. 14. *uſſecerit* contra] al. *ſufſecerit* circa.
Pag. 187. l. 13. Quadriburgum Tricesimæ, Novelium] mſ. Quadriburgi unius Novelio. Steph. Quadri Stricenſium Novel.
l. 17. impetrata] al. imperata.
l. 21. miſerant] al. miſere.
Pag. 188. l. 2. deflexi] mſ. defluxi.
l. 14. 15. Quo teſtante reſiſtere] τὸ reſiſtere al. deeſt.
l. 15. barbarica] mſ. barbara.
l. 16. prohibitura] mſ. prohibitus.
l. 19. gente] mſ. plebe.
Pag. 189. l. 6. limites] mſ. milites.
l. 11. genere] al. modo.
l. 28. Alamannorum] mſ. Romanorum.
l. 29. Burgundiorum] al. Burgundorum.
l. 30. Macrianus] mſ. Macrinus.
l. 35. ſuſceptus eſt olim] mſ. ſuſceptus eſt dicebat olim.
Pag. 190. l. 5. ſæpe ab] τὸ ab mſ. deeſt.
l. 9. Urio] mſ. & Steph. Vario.
l. 21. hoc ei] τὸ ei deeſt al.
l. 27. perculſa] al. præculſa.
l. 27. 28. muliebri] al. mulieri.
l. 29. 30. obteſtanſque] τὸ que mſ. deeſt.
l. 35. Arbetionem] mſ. Barbetionem.
Pag. 191. l. 7. faſtu] al. ſtatu.
l. 9. vetus] al. notum.
l. 14. nocentia] al. decentia.
l. 17. anſeres] al. grues.
Pag. 192. l. 1. præſtigiatores] mſ. præſtionis.
l. 4. 5. Comitatenſis] al. Comitenſis.
l. 6. ſuſpicari] al. ſuſpicanti.
Pag. 193. l. 12. paucitas] mſ. paritas.
l. 14. fors] al. ſors.
l. 18. conſertis] al. concretis.
l. 19. textus] mſ. exitus.
l. 24. deferendam] al. differendam.
Pag. 194. l. 5. tuerentur] Steph. intuerentur.
l. 13. liberis] al. liberiſque.
l. 19. cum Sapore] mſ. cum tam ſapore.
l. 22. penatum] al. pœnarum.
l. 23. re contrar.] mſ. Rex contrar.
l. 27. avidi] mſ. & Steph. acidi.
Pag. 195. l. 12. remulco] mſ. ramulo.
Pag. 196. l. 5. Educatus] al. Eductus.
l. 6. vigiles ſenſus] mſ. vigiliis ejus ſenſus.
l. 14. decuerat rem] mſ. decueratarent.
Pag. 197. l. 2. 3. conſiliorum] al. conciliorum.
l. 15. feſtinantes] al. venientes feſtinantes.
l. 17. cauſatione] mſ. cantione.
l. 21. 22. ſequior] mſ. æquior.
l. 22. deferretur] mſ. differretur.
l. 26. prœlii] mſ. prœlio.
l. 29. ne diſſimulantes] mſ. ni diſſimulantes.
l. 32. 33. *continui perlucebant*] τὸ continui mſ. deeſt.
Pag. 198. l. 13. præfectus] mſ. profectus.
l. 14. petere occiſo indice minimum] mſ. petere indicem in unum.
l. 16. Amidam] mſ. Amudim. al. Amudum.
l. 18. extentiùs] al. extenſiùs.
Pag. 199. l. 1. tenderemus] mſ. extenderemus.
l. 14. à Sapore] mſ. à tam ſapore.
l. 21. mandatam quem] mſ. mandata tamquam.
l. 26. *Ryndaci*] mſ. *Bandaci*.
Pag. 200. l. 21. Grumbates Chionitarum Rex, ætate] mſ. Grynbates Chionitarum Rex nobis quidem ætate.
Pag. 201. l. 6. mittuntur ad] mſ. mittuntur tunc ad.
l. 8. tranſire & agiliter] mſ. & Steph. tranſire compelli & agiliter.
l. 25. efferescunt] mſ. efferaſcunt.
Pag. 202. l. 5. pro ſtatione] mſ. proſtratione.
l. 9. Conſtantiam] mſ. Conſtantinam.
l. 11. duritiæ] mſ. duritia.
l. 18. 19. omnium rerum uſu

regionum feracium] *mſ.* omnem rerum uſu regionem inferacium.
Pag. 203. *l.* 28. poſt tergum] *mſ.* poſt terga.
Pag. 204. *l.* 14. lacunarum] *mſ.* lacunarium.
Pag. 205. *l.* 21. exundat] *al.* exudat.
l. 28. Tricefimani] *mſ.* Triconſimani.
Pag. 206. *l.* 11. Mejacarire] *mſ.* Mejacariten.
l. 13. didicit] *al.* dicitur.
l. 22. metu] *al.* ſonitu
Pag. 207 *l.* 1. diritate crudelitateque terrebat] *al.* diritate terrebat.

IN LIBRUM XIX.

PAg. 208. *l.* 4. fulgeret] *al.* ſurgeret.
l. 28. eam operam] τὸ eam *mſ.* *deeſt.*
l. 28. cum manu] *mſ.* cum eo manus.
Pag. 209. *l.* 13. Veneris] *al.* Venerex.
l. 19. inulta] *mſ.* invita.
l. 27. Vertæ] *mſ.* Cujus.
Pag. 210. *l.* 7. Vixque ubi] *al.* Vixque ibi.
l. 10. turmalium procurſu] *mſ.* turemarium proceſſu.
l. 14. obſtruebant] *al.* obſternebant.
l. 17. direpta Singara] *al.* direpta in Singara.
l. 23. diei] *Steph.* diem.
l. 28. & Achemenem] *mſ.* Scanſaan.
l. 28. Artaxerxen] *mſ.* Piroſen.
l. 28. quod Rex Regib.] *al.* Regibus.
Pag. 211. *l.* 2. fervorem] *mſ.* fortiorem.
l. 16. ſuperarent] *Steph.* ſuperearant.
l. 18. quibus] *mſ.* de quibus.
l. 27 vellendis] *Steph.* vulſis.
l. 32. potiorem] *mſ.* potioris.
Pag. 212. *l.* 15. unguibus ademptis] *mſ.* ſanguinibus adeptis.
l. 22. 23. humecta, tuſſes & oculares] *mſ.* humectatus ſeſe oculares. *al.* humecta, tuſſes joculares.
l. 24. tepore febrium areſcunt] *al.* tempore febrium areſc. *mſ.* tepore febrium areſcentes.
l. 24. eſt efficac.] τὸ eſt *mſ.* *deeſt.*
l. 27. graſſante] *al.* graſſatâ.
l. 30. abuſque ferventi] τὸ ferventi *mſ.* & *Steph.* *deeſt.*
l. 41. aciem] *mſ.* acies habet lum.
Pag. 213. *l.* vimineis] *mſ.* vineis.
l. 8. ſingulis] *mſ.* ſingulæ.
l. 10. brevi ceſſ.] τὸ brevi *deeſt* *al.*
l. 12. planarios] *mſ.* palmarios.
l. 14. in machinis] τὸ in *mſ.* *deeſt.*
l. 15. ſtolidius] *mſ.* ſtudiis.
l. 23. cavatis] *mſ.* vacati.
l. 27. affabrè] *mſ.*] fabrè.
l. 30. noctis medio] *al.* nocte media.
l. 34. 35. clamoris ululabilis] *al.* clamoſis ululatibus.
Pag. 214. *l.* 1. denſæ petebant] *mſ.* tenſæ tepebant.
l. 2. inter incertos] τὸ inter *mſ.* *deeſt.*
l. 9. mœnia omnium] *mſ.* mœnia omnia.
l. 11. Vertæ in merid.] *mſ.* vergentem merid.
l. 21. capta] *mſ.* rapta.
l. 22. ſervituti] *mſ.* ſervituri.
l. 26. intempeſtivo] *mſ.* intemperativo.
l. 35. confoſſis] *mſ.* & *Steph.* confuſis.
Pag. 215. *l.* 7. emittenda] *al.* mittenda.
l. 17. ipſi Regi] *mſ.* ipſi regiæ.
l. 19. ruentium] *mſ.* revetem p. dentium.
l. 22. inſidiæ] *Steph.* inſidiis.
l. 25. adverſos parte] *mſ* adverſas partes.
Pag. 216. *l.* 4. 5. nudatis ut viri] *mſ.* nudarent nuperia viri.
l. 15. clamores diſſoni] *mſ.* clamoreſque diſſoni.
Pag. 217. *l.* 21. retinere] *mſ.* recere.
l. 28. 29. morientium truci viſu nec vuln.] *mſ.* mortium truci viſio nec vuln.
l. 32. niteſcente] *mſ.* umoteſcente.
l. 34. docuimus] *al.* docueram.
l. 40 quaſſata] *mſ.* quaſina.
Pag. 218. *l.* 5 ceſſabat] *al.* caſſabat.
l. 6. impedientibus] *al.* irrelientibus.
l. 9. repletæ] *mſ.* appellatæ.
l. 10. ideo] *al.* inde.
l. 20. dirum aſpectum] *al.* dirum aſpectu.
l. 25. 26. detinebat] *mſ.* detinebatur.
l. 28. reptantes] *mſ.* reputantes.
Pag. 219. *l.* 8. perſequebatur] *mſ.* proſequebatur.
l. 10. exuberanti] *mſ.* exſuperanti.
l. 12. vetuſtate ut cetera] *mſ.* vetuſtate matere.
l. 13. Hoc malo conc.] τὸ malo *mſ.* *deeſt.*
l. 18. hædorumque improbo ſid. τὸ improbo *deeſt* *al.*
Pag. 220. *l.* 6. per Zagrum] *mſ.* perizalam.
l. 7. duo Maride] *mſ.* Duomamatide.
l. 16. per Saporem] *mſ.* per tam ſaporem.
l. 20. ſuſpicione] *mſ.* pernitione.
Pag. 221. *l.* 3. Qui proditoris] *al.* Qui verò prod.
l. 8. concito curſu] *mſ.* concito equo.
l. 10 Sapori] *mſ.* tam ſapori.
l. 11. oblatus] *al* ablatis.
l. 18. animi] *al.* animo.
l. 17. Singara] *mſ* Signaram.
Pag. 222. *l.* 6. urgebat] *mſ.* & *Steph.* urebat.
l. 7. 8. tumultuanti] *al.* tumultuante.
l. 12. *ſunt*] *al.* *ſum.*
l. 20. ambigua] *al.* ambiguum.
l. 22. Limigantes] *mſ.* Limitantes
l. 25. 26. molirentur inimicum reg.] *mſ.* molirentur incum reg. *al.* molirentur regiones.
Pag. 223. *l.* 3. adulto vere ad proc.] adulto queat proc.
l. 5. ſimilium ſpe] *mſ.* ſimilium ſpem. *al.* ſimili in ſpe.
Pag. 224. *l.* 3. propagari] *mſ.* propugnari.
l. 11. Pannoniam furtim vaſtandam] *mſ.* Pannonias furtim vaſtandas.
Pag. 225. *l.* 15. cupiditate] *mſ.* aviditate.
Pag. 226. *l.* 6. 7. parante] *mſ.* parate.
l. 12. militibus] *al.* miſſilibus.
l. 17. arcere aut vulnerati interierunt aut ponderibus] *al.* arcere interierunt ponderibus.
l. 31. in receptum] τὸ in *deeſt* *al.*
Pag. 227. *l.* 5. primus] *al.* primum.
l. 6. læva] *al.* ſæve.
l. 6. 7. pro ſecuritate militum, quæ rationes] *al.* pro ſecuritate, quæ limitum.
l. 18. dicendus] *mſ.* dictaneus.
l. 22. adfingens] *mſ.* adſtringens.
l. 24 parva] *mſ.* pura.
Pag. 228. *l.* 9. minutus] *al.* munitus.
Pag. 229. *l.* 1. furoris] *mſ.* murorıs.
l. 5. in Palæſtina] τὸ in *deeſt* *al.*
l. 13. latâ fugâ] *mſ.* τὸ fuga *deeſt* *al.*
Pag. 230. *l.* 14. extulit nocendi ſpecies egitque complures] *mſ.* & nocendi ſpecies egerentque. *al.* extulit nocendi ſpecie exitque complures.
Pag. 231. *l.* 10. adflictabant prætentuſas] *al.* adflictab. & eo prætent.

IN LIBRUM XX.

PAg. 233. *l.* 5. vastarentur] *ms.* vastarent.
l. 9. Constantium] *ms.* Constantem.
l. 11. Mittere igitur ad hæc loca ad rationes comp.] *ms.* Ire igitur ad hæc retione vel compon.
l. 17. Mœsiacorum duos] *al.* Mœsicorum pluribus.
Pag. 234. *l.* 3. Lundinium] *al.* Lundinum.
l. 10. æstimans &] *ms.* æstimasset.
l. 17. audiebatur] *al.* audiebat.
l. 21. *defrustanda*] al. *defensanda.*
l. 26. immodico saltu] *Steph.* moderandum à se.
Pag. 235. *l.* 4. semestrem] *ms.* semestrem.
l. 10. partes appellat] *ms.* partium partes app.
l. 21. dictitant serm.] *ms.* dictitata serm.
l. 23. offunditur] *ms.* offenditur.
l. 30. rotundata] *al.* rotunda.
Pag. 236. *l.* 4. subierit luci] *ms.* subierit lanici.
l. 5. desinentis] *ms.* desidentis.
l. 11. *μῆνας* Græcè *σύνοδος*] *al.* mene Græcè synodos. nasci autem.
l. 14. Progressâ] *ms.* progressus.
l. 18. *διχόμηνος*] *al.* *διχόμηνος.*
l. 19. disjunctissimoque signo] *ms.* disjunctissimo quintoque signo.
Pag. 237. *l.* 4. *πανσέληνον*] *ms.* ACTOKPICIN. *Steph.* *συνόδειαν.*
l. 4. traditurque] *ms.* graditurque.
l. 7. cursare] *ms.* cursari.
l. 11. subdita] *ms.* subditam.
Pag. 238. *l.* 2. auxiliares exinde] *ms.* auxiliares milites exinde.
l. 9. Sintula] *ms.* Singula.
l. 23. faciente] *ms.* fugente.
l. 33 propria sponte] *Steph.* propria fronte.
Pag. 239. *l.* 2. existimans] *ms.* existimavit.
l. 7. *& damnati*] Steph. *& imbelles.*
Pag. 240. *l.* 8. recesserunt] *ms.* cessarunt.
Pag. 241. *l.* 1. destinatiùs] *al.* festinatiùs.
l. 3. sonus] *al.* soni.
l. 17. populo silente] *ms.* pullo silente. *ir.* nullo silente.
Pag. 242. *l.* 2. phalera] *ms.* phaleræ.
l. 5. apud Succorum angustias Petulantium tunc Hastatus] *al.* apud Succorum angustias speculantium, tunc Hastatus.
Pag. 243. *l.* 6. versabilis] *al.* versabilem.
l. 12. 13. duce Sintula] *ms.* ducente Sintula.
l. 13. reverterunt] *ms.* revertetentur.
l. 22. *culmen*] ms. *columen.*
Pag 244. l. 6. *meritis in gentibus*] ms. *τὸ in* deest.
l. 7. *quem altiore fastigio majestatis ornastis virtute gravitateque*] Hæc ms. desunt.
l. 20. obsecravere] *ms.* obsecrare.
l. 27. *sed si*] ms. desunt.
l. 28. *imo corde*] ms. *in imo corde.*
Pag. 245. *l.* 26. nec sagittarum] *Steph.* non sagittarum.
l. 27. glandis] *al.* glande.
l. 34. mandato] *ms.* mandatu.
Pag. 247. *l.* 6. opertura] *ms.* opertus.
l. 13. iisdem notos] *ms.* iste in notos
l. 17. instabat vi] *ms.* dicebat vi.
l. 18. Quare] *ms.* Ex quæ re. *ir.* Ex qua re. *ut alibi* ea re.
l. 34. non ante] *desunt ms.*
Pag. 248. *l.* 8. machinæ] *ms.* machinarum.
l. 13. posse] *τὸ* posse *deest al.*
Pag. 249. *l.* 5. pollicitationibus] *ms.* promissis.
l. 7. admovens] *al.* movens.
l. 16. è Thraciis] *ms.* & braratus.
l. 25. regressorum] *ms.* prægressorum.
l. 28. declinasse] *ms.* redundasse.
Pag. 250. l. 8. *in refectione*] ms. *in laborum refectione.*
l. 10. *decretum*] ms. *deliberatum.*
l. 19. *salutem mussatione*] ms. *salutemus latione.*
l. 22. *quoniam*] ms. *quom.*
l. 29. *altrice depulsa*] ms. *alacri cade pulsa.*
l. 35. *curules Hispanos*] ms. *curules Sparnos.*
Pag. 251. l. 7. *ad latus*] ms. *eos latus. ir. eos ad latus imp.*
Pag. 252. *l.* 16. transfretati Bosphorum] *ms.* transfretati per Bosphorum.
l. 21. 22. limibusque oculis] *al.* limisque oculis.
l. 26. 27. utilia suadentium] *ms.* utilium suasorum.
Pag. 253. *l.* 17. exclamabat undique vocum terribilium sonus] *ms.* exclamabatur undique vocum terribilium sonum.
l. 20. indicantibus] *ms.* innotantibus.
Pag. 254. *l.* 7. nullas] *ms.* nullus.
l. 11. 12. communitus, Obtricensi Mosæ] *ms.* communitus Obtricensimæ oppido.
l. 12. exinde] *al.* deinde.
l. 15. 16. nimiumque sec.] *al.* nimium sec.
Pag. 255. *l.* 15. jungeretur] *ms.* stringeretur.
l. 7. nihil ausus temerare] *ms.* inthesausus temeratore.
Pag. 256. *l.* 13. animis] *ms.* indomis.
l. 13. tecti] *ms.* tecto.
l. 22. oppugnari] *ms.* pugnari.
l. 22. spes] *ms.* spe nostrorum interior.
l. 29. 30. omni arte] *ms.* omni argenteo. *ir.* omni argumento. *ut in Actu Euphemia* Trahentes argumentis lapides.
l. 30. propugnatorum vi & firmitudine] *ms.* oppugnatorum veni & fortitud.
Pag. 257. *l.* 19. effingit] *ms.* efficit.
l. 35. 36. ampliores prioribus ordinati jaciebant] *ms.* amplioribus ordinati jaciebantur.
Pag. 258. *l.* 5. miles quievit] *ms.* militi qui estate. *ir.* militi quies est data.
l. 14. conabatur] *ms.* conabantur.
l. 15. indeque] *al.* inde.
l. 18. scalisque propinq.] *ms.* scalæque propinq.
l. 31. dedit incedens] *ms.* *τὸ* incedens *deest al.*
Pag. 259. *l.* 21. punicea] *ms.* picea.
l. 22. receptatione] *ms.* pro reticatione.
l. 22. purissimos] *ms.* purissimi.
l. 23. purpurat] *Steph.* purpurea.
l. 24. splendorem conspuens] *ms.* splendor conspiciens.
Pag. 260. *l.* 8. sudo aëre] *al.* sudore aëre.
l. 9. immutans] *ms.* mutans.
l. 10. sæpe Irim] *in ms. ita hic locus legitur:* Legimus nimirum de cælo hinc verti necesse mitti cum præs.
l. 14. 15. suspectisque per avios tractus] *ms.* super eos quæ per avictiostractus.
l. 15. etiam tumultum exasperati] *ms.* etiam . . . . . cum exasp.

IN LIBRUM XXI.

Pag. 263. l. 1. circumdaretur] *mſ.* circumdatus erat.

l. 12. præſcutiendi] *al.* præſentienti.

l. 15. vaticina] *mſ.* vaticinia.

Pag. 264. *l.* 2. fas ſit] *mſ.* facit.

l. 5. neſcientium] *mſ.* naſcentium.

l. 6. diceret] *mſ.* dicet.

l. 11. in ſpecies] *mſ.* in ſpes.

l. 14. æſtuant] *mſ.* æſtivant.

l. 23. pupilla] *mſ.* popiala.

Pag. 266. horrore medio] *al.* hora media.

l. 7. Ζεὺς ὅταν] *mſ.* ΖΕΤC ΟΤΑΝ ΕΙCΙ ΤΙΑΔΤΤΓΕΡCΙΑ ϥΙΟΑΝΚΙΤΟΤ ΤΔρΟΧΟΟΙΟ ΠΑΡΕΕΝΙΚΝCΔΕΚΟΝΟC GΟΙΡΝC ΒΕΗΝΕΠΙΠΕ Α ΠΤΝΕΙΚΟC ΤΗ ΒΑCΔΕΤCΚΟCΤΑΝΤΙ ΟCΑCΙΔΟCΕ ΗCΤΕ ΡΑιΑ ΦΙΟΑΝ ΒΙΟΤΟΤ ΕΤΤΓΕΡΟΝ ΚΑΙ ΕΠωΔΥΝΟΝ ΕζΒΙ.

l. 19 Epiphania] *al.* Epiphaniam.

Pag. 267. *l.* 16. fecialem] *mſ.* efficacitatem.

l. 17. rupto concordiæ] *mſ.* rupto ſanè concord.

Pag. 269. *l.* 14. *commilitones rerum geſtarum excitos*] mſ. *commilitones geſtorum exercitos amp.*

l. 16. *coalitum glorioſis*] mſ. *coalitum . . . . . glorioſis.*

l. 17. *alia*] vulg. *aliam.*

l. 17. *ex qua*] al. *cum qui & laud.*

l. 17. *potuerunt*] vulg. *potuerit.*

l. 30. *& domi*] mſ. τὸ *&* deeſt.

l. 30. *tranquillus & in*] mſ. *tranquilla & in creb.*

l. 36. 37. *Vtque eſt mos fidentium*] mſ. *ut quos ex more fid.* i*e.* *Voſque ex more fid.*

l. 38. *navaturo*] mſ. *minabantur.*

Pag. 270 *l.* 8. unanimanti] *al.* unanimi.

l. 10. domatorem] *mſ.* dominatorem.

l. 15. proximi] *al.* proximis.

Pag. 271. *l.* 8. admittendus] *mſ.* mittendus.

Pag. 272. *l.* 4. è Gallia] *mſ.* è Galliis.

l. 15. ægre retruſo, reſerata] *mſ.* è græco contruſore rata. *Steph.* ægre conſtructa re cibaria.

Pag. 273. *l.* 11. venaticiam] *al.* venaticam.

l. 27. Galliæ] *mſ.* Haliae.

Pag. 274. *l.* 4. rege turgido] τὸ turgido *in mſ. deeſt.*

l. 15 Cumoarium] *mſ.* Gumaorium.

l. 16. regeret, latenter] *mſ.* aregeret lætantem.

l. 19. alioſque plures] τὸ plures *al. deeſt.*

l. 26. Rhetiarum] *mſ.* Rhetiorum.

l. 32. ne improviſò invaderentur] *mſ.* nemo proviſo ſuo . . . . minuaderentur.

l. 39. tranſibat & cautè imitatus] *mſ.* tranſlibat & catremitatus.

l. 40. egregium] *Steph.* Græcum.

Pag. 275. *l.* 2. rivum ſe] τὸ ſe *deeſt al.*

l. 17. Dagalaiphum] *mſ.* Dagalaiſum.

l. 19. excitus] *mſ.* excitatus.

l. 21. metu] *mſ.* motu.

l. 35. 36. voluſque] *mſ.* portiſque.

Pag. 276. *l.* 5. deſinentes] *mſ.* deſinenter.

l. 8. tamquam natura] τὸ natura *in mſ. deeſt.*

Pag. 277. *l.* 1. expeditè] *mſ.* præpeditè.

l. 4. multilaudum] *mſ.* mutilandum.

l. 17. Mamertinum ad Conſulatum evexit, nec vita, nec ſplend.] *mſ.* Mamertinum in Conſulatu inuxit nec vitam nec ſplend. *Steph.* Mamertino Conſulatum injunxit nec vita ſpend.

Pag. 278. *l.* 1. cujuſquam ſimilem] *in mſ.* τὸ cujuſquam *deeſt.* *Steph.* cujuſquam ſimili.

l. 18. amicum] *mſ.* initium.

Pag. 279. *l.* 5. imperavit] *Steph.* imperabat.

l. 9. Jovinum] *al.* Jovium.

l. 17. ferocius] *mſ. & Steph.* ferociontes.

l. 20. factas] *mſ.* natas.

l. 21. vehentes] *mſ.* ementes.

Pag. 280. *l.* 4. 5. nec ad intentandas machinas] *al.* nec intendendis machinis.

l. 5. 6. uique habilis] *Steph.* quid habile.

l. 6. Natiſone] *mſ.* Teſioni.

l. 9. validè] *mſ.* valde.

l. 16. penetralia reſerarent] *mſ.* penetralia . . . . reſerarent.

l. 23. 24. ſcilicet] *al.* licet.

l. 25. protracto] *al.* producto.

l. 25. in receptum] *al.* receptui.

l. 28. inflammabant] *mſ.* flammab.

l. 29. amiſſos] *mſ.* amicos.

Pag. 281 *l.* 4. ferratos portarum obices effringendos] *mſ.* ferratas portarum obices effringendas.

l. 7. 8. ruentes] *mſ.* ruebant.

l. 10. peritia] *mſ.* tiriticia.

l. 11. anteſtarent quib.] *mſ.* antis . . . . iant, quibus.

l. 18. concorporalibus] *al.* contubernalibus. *mſ.* cum corporalibus.

Pag. 282. *l.* 1. Aquileiæ oppugnatio cum] *mſ.* Aquileiæ . . . . . cum.

l. 20. ſine reſpectu periculi ſtudia] *mſ.* ſine re . . . . ut periculi in ſtudia.

l. 21. reſidui omnes] *mſ.* reſidui . . . . nes abier.

Pag. 283. *l.* 6 Mamertinum Præfectum] *mſ.* Mamertinum promertinum Præt. *ie.* Mamertinum Promotum Præfect.

l. 10. inter ſpem metumque] *Hæc mſ. deſunt.*

l. 11. deducebatur] *al.* ducebatur.

l. 17. movere permitterent] *al.* movere permitteret. *mſ.* moveri permitterent.

l. 18. penetrarat] *al.* penetraret.

l. 26. rex eorum] τὸ eorum *mſ. deeſt.*

Pag. 285. *l.* 7 8. reverſus eſt Hierapolim] *mſ.* reverſus eſt . . . . . cappolim . . . . . . Summa itaque.

l. 15. *motibus*] al. *motu.*

Pag. 286. l. 1. *favillas effecturam*] mſ. *favillas efacturamque.*

l. 22. imaginibus] *al.* temporibus.

Pag. 287. *l.* 3. conjunctioribus] *al.* convictoribus.

l. 12. Α'πάντι δαίμων] *al.* Α'πάντι δαίμων αἰδεῖ τῷ γινομένῳ Α'πάντης ἐςὶ μυσταγωγὸς τῦ βίυ.

l. 14. Itidem ex ſemp.] *mſ.* inde . . . . ſempit.

l. 16. 17. adminiculis freti] τὸ freti *in mſ. deeſt.*

Pag. 288. *l.* 8. 9. Mopſucrenas] *al.* Mopſueſtiam.

Pag. 289. *l.* 6. incertus] *al.* interim.

l. 16. cornua militaria] *mſ.* cornua militarium.

l. 23. ſcrupuloſus] *mſ.* ſuſcrupoſus.

Pag. 290. *l.* 5. obtuſum] *mſ.* obtunſum.

l. 19. prætermitto. Dinumeratis] *Hic in mſ. quadam tranſpoſita ſunt, quæ rectiùs in vulgatis libb. leguntur.*

Pag. 291. *l.* 2. vi nimia torm.] *mſ.* vinea tormenta. *al.* vi torment.

l. 13. comitantium] *mſ.* conotantium.

Pag. 293. *l.* 4. nominant proba] *mſ.* probam.

l. 6. ſed caſſum] *mſ.* ſed & caſſum.

IN LIBRUM XXII.

Pag. 295. l. 13. insessurum] *ms.* insensurum. *it.* inscensur.

l. 23. imminentes elatus] *al.* in immensum elatus.

l. 25. motisque propere] τὸ propere *ms. deest.*

l. 15. opum & virium] *ms.* operum & virium.

l. 15. flammæ] *Steph.* fame.

Pag. 297. *l.* 3. principiis] *ms.* principibus.

l. 7. Constantium] *ms.* Constantinum.

l. 15. Constantio] *ms.* Constantino.

l. 17. abiit] *al.* obiit.

l. 22. potuit Juliani] τὸ Juliani *ms. deest.*

Pag. 298. *l.* 1. transportati] *ms.* portati.

l. 17. futurum] *ms.* fortem.

l. 17. retulimus] *ms.* velimus. *Steph.* vellimus.

Pag. 299. *l.* 3. viveret] *ms.* veniret.

l. 5. Palatinos omnes] *ms.* Palatinos homines.

l. 10. effusius] *al.* fusius.

l. 18. ingluvies] *al.* eluvies.

Pag. 300. *l.* 5. molliores] *ms.* meliores.

l. 7. bibere] *ms.* vivere.

l. 15. post sacculum] τὸ post *in ms. deest.*

Pag. 301. *l.* 12. planis absolutisque decret.] *al.* plane absolutis decret.

l. 15. monebat, ut civilibus discord.] *ms.* monebat civilius, ut discord.

Pag. 302. *l.* 7. inquietiores] *ms.* inertiores.

l. 13. per dilationem] *ms.* per dilectionem.

l. 15. densati in unum] *ms.* dens. . . . . . .unum

l. 15. 16. Principem ipsum] τὸ ipsum *ms. deest*

l. 21. eorum negotia] *ms.* cum & eorum negotia.

l. 21. futurus] *ms.* futurus.

Pag. 303. *l.* 11. lege agi dixerat] *ms.* lege agi ductus dixerat.

Pag. 304. *l.* 2. Curiam aggere diverso] *ms.* Curium agendo diverso.

l. 2. 3. occasiones] *ms.* divisiones.

l. 3. 4. ejus spectandi] *ms.* sibi spectanti.

Pag. 305. l. 6. *nobilitatemque*] al. *nobilitatum.*

Pag. 306. *l.* 6. sollicitè ad eum] *ms.* solito ejus.

l. 8. 9. Indis & Serindis] *ms.* divis & Serendivis.

Pag. 307. *l.* 3. patriam] *ms.* parte.

l. 3. Imbrum] *ms.* Embrum.

l. 4. Thasum] *ms.* Taxum.

l. 10. Maronea ac Ænus] *ms.* Matronae ac Ænus.

Pag. 309. *l.* 10. 11. vesperum Romanus] *ms.* vesperum ultro Roman.

Pag. 310. *l.* 13. cedentesque] *ms.* cadentesque.

Pag. 311. *l.* 5. fluvii diversi] *ms.* fluvii dives.

l. 6. Tembrius] *ms.* Thybris.

l. 18. 19. Thermodoontis] *ms.* Hermodoctis.

Pag. 312. *l.* 20. existimant appellari. Post] *ms.* existimant appellari . . . . . . Post.

Pag. 313. *l.* 3. Dioscurias] *ms.* Dioscorio.

l. 4. Telchius] *ms.* Cercius.

l. 11. victum etiam] τὸ etiam *deest vulg.*

l. 15. 16. prætexit Hypanis] *ms.* pergaegythiphanis.

Pag. 314. *l.* 7. 8. Maraccus] *ms.* Maraccius.

l. 16. Jaxamatæ] *ms.* Ixomatæ.

Pag. 316. *l.* 1. Arimaspi justi] *ms.* Armephi justi.

l. 3. Sarmatæ] *ms.* Sargetæ.

l. 7. Neurorum] *ms.* Nerviorum.

Pag. 317. *l.* 9. pruinosas] *ms.* ruinosas.

l. 21. Scythicum latus] *al.* Scythicum littus.

Pag. 318. *l.* 1. 2. magnitudine] *al.* multitudine.

l. 6. fœtus] *al.* fœtum.

l. 8. parvos] *ms.* pavos.

l. 12. 13. aliquanto longius] *ms. & Steph.* aliquantorsum long.

l. 16. Agilonem] *ms.* Abilonem.

l. 16. 17. longioris] *al.* longiore.

l. 27. 28. insectandi] *ms.* insectari.

Pag. 320. *l.* 1. populi] *ms.* populus.

l. 2. educatus] *ms.* ducatus.

l. 14. 15. Regem, locum] *ms.* Regem vel locum.

l. 17. Ancyram] *ms.* Anticyram.

Pag. 321. *l.* 2. curiarum] *ms.* curianum. *it.* curialium.

l. 11. commisisse] *ms.* dixisse.

l. 14. renidens] *al.* renitens.

l. 23. à curialib.] *vulg.* τὸ à *deest.*

l. 25. firmitudine] *al.* fortitudine.

l. 27. clandestinis. Itineribus] *ms.* clandestinis . . . . . Itineribus.

Pag. 323. *l.* 3. non minùs arduis quàm bellicis] *ms.* non minùs quàm bellicis arduisque, quibus distr.

l. 20. *planeque me effereb.*] ms. *planè me quem eff. it. plane meque eff.*

Pag. 324. *l.* 10. Illud autem inclemens.] *ms.* Illud autem erat inclem.

l. 16. Antemius] *ms.* Artemius.

Pag. 325. *l.* 8. appetiti] *ms.* appetitus.

l. 8. in fullonio] *al.* Infullio.

Pag. 327. *l.* 31. ovesque] *ms.* avesque.

Pag. 328. *l.* 18. ac statim] *ms.* adfatus.

Pag. 329. *l.* 5. ad id usque] *al.* id adusque.

l. 12. peregrè ad id] τὸ peregre *ms. deest.*

Pag. 330. *l.* 2. vergente ad vesperam] *ms.* vergente in se vesp.

Pag. 331. *l.* 7. *dictum relatione*] ms. *dictum Imperator relatione.*

l. 10. sacrorum] *ms.* vectorum.

l. 21. 22. nec nisi semel ei in anno bos fœm.] *ms.* necatur horago arcibos fœm. *Steph.* necatur Io Inachi . . . .

l. 22. offertur alter] *ms. & Steph.* offertur, quo perempto alter.

Pag. 334. *l.* 4. congelascere] *ms.* congelucere.

l. 8. qui abundantes] *ms.* qualudantes.

l. 13. decursa] *ms.* decussa.

l. 14. complures, exundatione] *ms.* complures Et ans inund.

l. 26. unde olim] *ms.* unde atholo lim. *it.* unde & hos olim accol.

Pag. 335. *l.* 2. dilatatur] *ms.* electatur.

l. 5. Bolbiticus, Phatniticus] *ms.* Bucente Pathmiticus.

l. 6. 7. unde dictum] *ms.* inde ut dictum.

l. 19. in loco] *Steph.* in liquore.

l. 24. pisturnicia] *al.* bisturnitaria.

Pag. 336. *l.* 5. contigerit] *al.* tetigerit.

l. 5. petens] *al.* tenens.

l. 9. vehitur] *ms.* veheperatur.

l. 14. Apis] *ms. & Steph.* Nili.

l. 27. tali. Trochilos] *ms.* tali . . . . . . Trochilos.

l. 18. cubantem feram] τὸ feram *deest vulg.*

l. 19. gingivasque] *ms.* genasque.

Pag. 337. *l.* 7. duo interim] τὸ interim *vulg. deest.*

Pag. 338. *l.* 10. Nili. Multa] *ms.* Nili . . . . . . multa.

l. 10 11. maximum legere] *ms.* maxima acgernae.

l. 11. Sunt therma lutra quæ Cythius indigenæ vocant] *Hac verba ms. desunt.*

l. 12. extructa. Pyramides ad miracul.] *ms.* extructa ad miracul.

l. 14. omnino] *ms.* nominum.

Pag. 339. *l.* 7. Latinus ignoranti-

les] *Hæ duæ voces mſ. deſunt.*
Pag. 340. *l.* 7. Antinoon] *mſ.* Antinoû.
l. 8. Hecatompylon] *mſ. & Steph.* apud Hecatomp.
l. 9. nemo non novit] *mſ.* magnorum.
l. 17. Berenice] *mſ.* Berniæ.
Pag. 341. *l.* 3. juncta eſt, regitur] *mſ.* juncta eſt regio, regitur.
l. 4. Oxyrincho & Thmui] *mſ.* Ozurinmoettimium.
l. 8. parum repertæ] *mſ.* parum repentæ.
l. 9. poſt aliment.] *mſ.* poſt hæc aliment.
l. 10. unbi] *al.* ibi.
Pag. 342. *l.* 4. Parthenio] *mſ.* paretonio.
l. 5. vacuas mont.] *mſ.* ſatumlas montium.
l. 19. Serapium] *mſ.* Serapaeum.
Pag. 343. *l.* 8. Canopus] *mſ.* Caniſius.
Pag. 344. *l.* 4. eminuit] *al.* emicuit
l. 5. cœpti] *mſ.* copti.
Pag. 345. *l.* 1. putredulis] *al.* putidulis.
l. 1. 2. vanus catul.] *mſ.* canus catul.
l. 15. aditionem] *mſ.* editionem.
Pag. 347. *l.* 2. vibices] *mſ.* vivaces.
l. 8. Aridam Libyam] *mſ.* aridiorem Libyam.

IN LIBRUM XXIII.

PAg. 352. *l.* 1. adſcendente eo] τὸ eo *in mſ. deeſt.*
l. 6. monſtrabatur] *mſ. & Steph.* monſtrabantur.
Pag. 353. *l.* 12. Nonas Martias] *mſ.* Nonas Maias.
l. 18. curatiùs] *al.* accuratiùs.
Pag. 354. *l.* 19. 20. Poſt quæ ita digeſta] *al.* Poſtque ita digeſta.
l. 20. diſponenti] *al.* diſponendi.
Pag. 355. *l.* 4. didicerat] *al.* dixerat.
l. 5. regi ſociarentur] *mſ.* Regis optarentur.
l. 7. 8. accurrerent] *mſ.* concurrerent.
l. 14. exclamavit] *al.* clamavit.
Pag. 356. *l.* 6. ex auro corona] *al.* auri corona.
l. 20. extentiùs] *al.* extenſus.
Pag. 357. *l.* 6. nodulis] *al.* modulis.
l. 13. ſubter] *mſ.* ſuper.
l. 16. uncinum] *mſ.* urinum.
l. 18. percuſſum] *mſ.* perculuſum.
l. 20. 21. appellatur ex eo, quod omnis] *al.* appellatur, quod eo omnis.
l. 22. erectum] *al.* erectus.
l. 26. veniemus] *al.* venimus.
Pag. 358. *l.* 1. multitudo] *mſ.* altitudo.
l. 5. 6. defenſoribus, ſolitiſque obſ.] *mſ.* defenſoribus, ideoque ſolutis obſ.
l. 7. machinamentis] *mſ.* meditamentis.
l. 8. 9. cognominant] *mſ.* cognominamus.
l. 18. rotis] *Steph.* palis.
Pag. 359. *l.* 4. ne vagarentur] *mſ.* edocumento.
Pag. 360. *l.* 11. ultra] *mſ.* ultro.
l. 14. ne qua] *mſ.* ne qui.
l. 19. caſu imp.] *al.* cauſa imp.
Pag. 361. *l.* 9. fato] *mſ.* fatu.
l. 13. disjectarum] *mſ.* dejectutum.
l. 14. & aliam] *mſ.* & aliæ.
l. 25. Narie] *mſ.* Narico.
l. 27. contemplato] *mſ.* contemplante.
Pag. 362. *l.* 6. Quo viſo] *mſ.* Eoque viſo.
Pag. 363. *l.* 2. *ver.* 2. per lituos] *mſ* per reliquos.
l. 14. *honorate*] al. *honorare.*
l. 17. *clarente*] mſ. *elabente.*
Pag. 364. l. 5. *Mutiique veteres*] Steph. *Mutiique tres.*
l. 10. *victor*] mſ. *victoriæ.*
Pag. 365. *l.* 10. curioſe digeſtum] *mſ.* curioſè digeſtus.
Pag. 366. *l.* 18. quotidie] *mſ.* aſſiduè.
Pag. 372. *l.* 17. Sela] *mſ.* Sole.
Pag. 373. *l.* 4. reginam] *mſ.* regna.
l. 9. 10. Zagrum] *mſ.* Zacram.
l. 16. Abundant æquæ] *mſ.* Abundantiaque.
l. 29. Magorum agri] *mſ.* Magorum magri.
Pag. 374. *l.* 4. Hydaſpes Rex] τὸ Rex *deeſt al.*
l. 8. ſacrorum ritus] *mſ.* ſacrorum pejus.
Pag. 375. *l.* 28. ſpatioſo] *mſ.* ſpecioſo.
Pag. 376. *l.* 4. 5. Rogomanis] *mſ.* Rogomanius.
l. 8. Orobatis] *mſ.* Habraatis.
l. 9. Tibiana] *mſ.* Cadianas.
l. 12. Genonia, Charax] *mſ.* Genonia, Mœſia, Charax.
l. 17. profuderit] *al.* fuderit.
l. 29. hoſpitaliſque] *al.* ſoſpitaliſque.
Pag. 377. *l.* 15. glebæ maximæ auro micantes] *mſ.* glebæ macie intermicantes cinentes.
Pag. 378. *l.* 1. aliquæ partes] *mſ.* talique parte.
l. 14. penuriâ, quædam habent oppida, ſed] *mſ.* penuria ſoli quædam, ſed.
l. 17. ad ditionem] *Steph.* ad deditionem.
Pag. 379. *l.* 1. Orchomanes] *al.* Orgomanes.
l. 16. Scythæ ſunt intra] *mſ.* Scythæ ſunt aſtra intra.
l. 17. Aſianis conterm.] *al.* Aſianæ.
Pag. 380. *l.* 16. Aria] *mſ.* Anniva.
l. 19. Banthiſis] *mſ.* Bautis.
l. 23. & Carambuſi] *mſ.* accanibus.
Pag. 381. *l.* 1. Atharæ] *mſ.* Athagoræ.
l. 2. Aſparatæ, Betæ] *mſ.* Aſpatharae beatae.
l. 2. acclinati] *mſ.* inclinati.
l. 12. ſubtegmina] *al.* ſubtemina.
l. 19. adventitium] *al.* advectitium.
l. 19. Ariani] *mſ.* Afriani.
l. 22. celebria] *al.* celebres.
l. 23. Bitaxa, Orbitana] *mſ.* Bitaxas armotina.
l. 27. acclinati] *mſ.* inclinati.
Pag. 382. *l.* 3. Ortopana] *al.* Orthoſpana.
l. 5. contigui] *mſ.* continui.
l. 8. ex adverſo] *mſ.* exadverſum.
l. 11. appellatam] *mſ.* appellant.
l. 12. viles] *mſ.* utiles.
l. 14. Gedroſia] *mſ.* Geroſia.
Pag. 383. *l.* 7. indecoris barbis] *mſ.* indecoribus barbis.
l. 8. promiſſis] *al.* prolixis.
l. 11. ſoluti in venerem] *al.* ſoliti ſolvi in venerem.
Pag. 384. *l.* 11. proſtratis] *Ita mſ. & Steph. alii* roſtratis pellibus.
Pag. 387. *l.* 10. gravidæ] *mſ.* gravidulæ.
l. 10. 11. uniones ideo ſic appellatas, quòd eviſceratæ conchulæ] *al.* uniones ſic appellatas, quòd ejus terræ conchulæ.

IN LIBRUM XXIV.

PAg. 389. l. 2. impetrabilem] *al.* impenetrabilem.
l. 3. posse, usitato] *ms.* posse, Deum usitato clam.
l. 16. perstringere] *ms.* præstringere.
Pag. 390. l. 12. elisi ramor.] *ms.* inseramorum.
Pag. 391. l. 3. humiliore] *ms.* humaniore.
l. 12. & iterum ad agenda] *ms.* & minerat ad agenda.
l. 15. conciderent] *ms.* conscenderentur.
l. 16. spiritu] *ms.* dispiritu.
l. 17. extra] *Steph.* circa.
l. 18. 19 diffundendas] *ms.* defundendas.
l. 25. astus] *al.* actus.
Pag. 392. l. 7. ab hostibus] *ms.* ab hominibus.
l. 19. refutati] *al.* confutati.
l. 21. Postera verò] *ms.* Postera igitur.
l. 22. Braxamalcha] *ms.* Baraxmalcha.
Pag. 393. l. 5. rigidis] *ms.* rerigidis.
l. 10. murorum] *al.* muri.
l. 12. munire] *ms.* tueri.
Pag. 394. l. 10. hac] *al.* ac.
l. 13. intentiùs] *al.* intentè.
Pag. 395. æquæ vires] *ms.* æqui mores.
l. 13. 14. triginta militibus] *vulg.* triginta millibus.
l. 16. tectam] *al.* tectum.
l. 18. adgressus] *al.* ingressus.
l. 23. Rex usus Demetrius] *ms.* est usus Demetr.
l. 29. opera & munitores] *ms.* operam & venitores.
l. 32. 33. ductuique] *al.* deductusque.
Pag. 396. l. 21. *quiete à barbaris redempta*] *ms.* *quietem à barbaris redemptam.*
Pag. 397. medii] *al.* meante.
l. 14. amor crepitu] *al.* amor ex crepitu.
l. 16. 17. inchoatam negotiorum magnitudinem] *ms.* inchoatas negotiorum magnitudines.
Pag. 398. l. 1. consuevisse] *ms.* consuesse.
l. 3. *Euphratem*] *ms.* *Aufidum.*
l. 8. ponticulis] *ms.* periculis.
l. 8. 9. sublicitque navibus] *ms.* procia navibus
l. 9. itidem,] *ms.* itidemque.
Pag. 399. l. 3. facileque] *ms.* facilesque.
l. 5. 6. vicissim nutantes] *Steph.* enixissime micantes.
l. 7. 8. intempestivos] *ms.* intempestuosos.
l. 13. latenter] *ms.* latenti.
l. 15. diffinditur] *ms.* dividitur.
Pag. 400. l. 15. transvecto.] *al.* trajecto.
Pag. 401. l. 16. Victor nomine] τὸ nomine *deest al.*
l. 22. plumæ contectum] *ms.* plumæ conceptum.
l. 36. 37. & sudore] *Steph.* aut sudore.
Pag. 402. l. 1. 2. ne circa muros diu excubans omitteret majora quæ tentabat] *In Steph. Editione hac verba desunt.*
l. 17. sublicisque suspensis] *ms.* suppliciboque susp. *ie.* subliciбus susp. *ut Festus & Cæsar.*
l. 25. Exuperius de Victorum numero] *vulg.* ex superius devictorum numero.
Pag. 403. l. 28. supinatus] *Steph.* sauciatus.
Pag. 404. l. 2. adorta] *ms.* exorta.
l. 27. quæ loca pingui situ] *ms.* quæ loco pingui sitas.
l. 27. Coche quam] *ms.* Coacquans.
Pag. 405. l. 1. in qua] *ms.* in quo.
l. 3. necessitudinum] *al.* necessariorum.
l. 10. expeditius] *ms.* expeditiu.
l. 18. jactum] *ms.* ictum.
Pag. 406. l. 13. oppugnatorum] *al.* pugnatorum.
l. 27. repulsa] *ms.* depulsis.
l. 28. transgressus] *ms.* congressus.
l. 29. Cochen] *ms.* Cothen.
Pag. 408. l. 9. 10. quæ texta vimine & coriis crudis gestant.] *ms.* quæ tecta vimine & coriis crudis gestantes.
l. 16. retinente] *Steph.* renitente.
l. 21. procursatores] *Ita ms.* & *Steph. vulg.* procuratores.
l. 23. sonantia classica juvarent] *ms.* sonans classica jam juvaret.
Pag. 409. l. 2. leni & inconcito] *ms.* leniante & inconc.
l. 6. Naric] *ms.* Narteo.
l. 7. adversorum] *al.* aversorum.
l. 15. Cynegirum] *ms.* Cupegirum.
l. 15. fulmina] *ms.* culmina.
Pag. 410. l. 5. 6. inexpugnabilis] *al.* inexpugnabili.
l. 11. notissimæ. Sed] *ms.* notissimæ hinc opulenta. Sed.
l. 16. cito] *ms.* chato.
Pag. 411. l. 13 distringerentur] *al.* distinerentur.
l. 17. utebamur] *al.* nitebamur.
l. 23. 24. coruscans] *ms.* coruscus.
Pag. 412. l. 11. Ergo etiam] *ms.* Ego etiam. *ie.* Eo etiam.
l. 16. scitabamur] *ms.* citabantur.
l. 20. Corduenam] *ms.* Corduam.
l. 21. progresso Imperatore cum lucis] *vulg.* progresso jam lucis.
l. 28. motibus] *ms.* viantibus.

IN LIBRUM XXV.

PAg. 414. l. 5. loricæ niveis limbis circumd.] *ms.* loricæ nimbis circumd.
l. 8. properantem] *ms.* proferentem.
l. 18. Saraceni nostrorum] *ms.* Saraceni sunt & nostrorum.
l. 28. ociùs] *ms.* acutiùs.
l. 29. repulisset] *ms.* repulissent.
Pag. 416. l. 7. vertebram] *ms.* venam.
l. 26. dato, tentoria] *ms.* dato, in tentoria repetat.
Pag. 417. l. 5. vehebant & Comitum imæ quoque militum plebi] *In Steph. hac verba*, & Comitum imæ quoque militum, *desunt.*
l. 8. parabatur] *ms.* postulabatur.
l. 13. scribentis] *ms.* scribens.
l. 15. sententiis] *ms.* sentus.
l. 16. velato capite cum cornucop.] *al.* velata cum cornucopia.
Pag. 418. l. 3. contactu] *Steph.* contractu.
l. 8. consulti quid] *ms.* consultique quid. *quod placet.*
l. 16. stabilem pugnam] *ms.* stabiles pugnas.
l. 25. metu] *al.* motu.
Pag. 419. l. 5. declinaret] *ms.* declararet.
l. 28. sui] *ms.* solis.
l. 29. oppositis elephantis] *ms.* oppositis quos elephantis.
l. 29. gradientes] *ms.* præcedites.
Pag. 420. l. 3. Nohodare] *ms.* Novodare.
l. 5. Sicinium] *al.* Siccium.

l. 7.

l. 7. vicies] *mſ.* viciens.
Pag. 421. *l.* 8. 9. *nedum ſciens*] mſ. & Steph. *adeo ſciens.*
l. 9. *ubicunque*] Steph. *quod ubicunque.*
l. 13. *damnatorum*] al. *delicatorum.*
l. 14. *e mundo*] al. *è medio.*
l. 17. 18 *impudentiam*] mſ. *imprudentiam.* idque rectius puto.
l. 21. ſtilo] *al.* ſtudio.
l. 24. elate ante] *mſ.* eletantem.
Pag. 422. *l.* 3. 4. tricesimo] *mſ.* tricenſimo.
Pag. 423. *l.* 1. attingeret] *mſ.* augis latens.
l. 11. citerioris] *al.* ſecretioris.
l. 12. genus creſcebat in majus juvante parſimonia] *al* genus immanis juvit parſimonia.
l. 14. in pace victus ejus menſarumque tenuitas] *al.* in pace ejus menſarum tenuitas,
l. 19. ferra] *mſ* ferras.
Pag. 424. *l.* 1. voce ulla] *mſ.* voces ullæ.
l. 2. quem] *mſ.* quemquem.
l. 5. togatæ] *deeſt Steph.*
l. 8. cenſor] *mſ.* cenſoriis.
l. 18. caſtigaret] *al.* veſtigaret.
Pag. 425. *l.* 8. nationes omnes] τὸ omnes *Steph. deeſt.*
Pag. 427. *l.* 4. Levioris ing.] *al.* Lentioris ing.
l. 14. appetior] *mſ.* & potiore.
l. 20. illud inclemens] τὸ illud *deeſt vulg.*
Pag. 429. *l.* 6. multa] *Steph.* nihil multa.
l. 7. nihil præter] τὸ nihil *Steph. deeſt.*
Pag 430 *l.* 3 *curandum commiſiſſes*] Ita mſ. In vulg. τὸ *curandum* deeſt.
l. 22. prævaricator] *mſ.* peccator.
l. 23. quod clavos] τὸ quod *mſ deeſt.*
Pag. 431. *l.* 4. extis] *mſ.* extiſque.
l. 9. Herculiani] *al.* Herculani.
l. 10. paucis cataphractis] *mſ.* paucis & cataphractis.
Pag. 432. *l.* 23. emiſſi ipſe citius] *mſ.* emiſſis peritius.
l. 33. quot] *al.* quos.
l. 35. rectoris] *Steph.* pectoris.
Pag. 433. *l.* 24. ſi abuſus] *mſ.* ſi ex abuſus.
Pag. 434. *l.* 1. Arzanenam] *mſ.* Aſarzanænam.
l. 16. mandato] *mſ.* mandatu.
Pag. 435. *l.* 2. Nevita] *mſ.* Nemota.
l. 1. 2. Mellobaudes] *mſ.* Bellovaedius.
l. 4. itaque] *al.* ita pace.
l. 10. abſorbebantur] *mſ.* adorrebantur.
l. 11. ripas, à Saracenis] *mſ.* ripas rapti à Saracenis.
l. 12. Perſis] *mſ.* Perſum.
l. 15. temere] *mſ.* intemere.
Pag. 436. *l.* 10. ad Ur] *mſ.* adu r.
l. 13. Memoridus] *al.* Memorius.
l. 26. Jovino] *al.* Joviano.
l. 32. concinentes] *mſ.* concinentibus.
Pag. 437. *l.* 2. inſinuare] *mſ.* inſinuarent.
l. 5. roborandi] *mſ.* corroborandi.
l. 6. velociſſime] *mſ.* velociſſima.
l. 10. 11. orbem Eoum] *al.* orbem eorum.
l. 14. quod vel] *mſ.* ſcilicet velut ſuopte.
l. 31. tradi] *al.* tradit.
Pag. 438. *l.* 1. in obſidione] *vulg.* τὸ in *deeſt.*
l. 12. commigrationem] *mſ.* ſubmigratione.
l. 16. Et ſic] *mſ.* Et hæc.
l. 25. cujus objice] *vulg.* cujus obiiſſe.
l. 29. exclamans] *Steph.* exclamavit.
Pag. 439. *l.* 5. vel conjuge] *al.* & conjug.
l. 15. eſt æquum] *al.* τὸ eſt *deeſt.*
Pag. 440. *l.* 7. dedecore] *al.* ductore.
l. 10. pace] *mſ.* pax.
Pag. 441. *l.* 5. ſurgente] *mſ.* ſurgentes.
l. 5. currentes] *mſ.* currenteſque.
l. 8. 9. tracta] *mſ.* erecta.
l. 16. inde] *mſ.* die.
l. 24. Deinde] *al.* Inde.
Pag. 442. *l.* 18. hiiſdem] *al.* cum iis red.
l. 22. Jovinum] *mſ.* Jovianum.
Pag. 443. *l.* 3. reluctans.] *mſ.* reluctantis.
l. 7. dubietates] *al.* dubitationes.

IN LIBRUM XXVI.

Pag. 447. *l.* 2. Menon] *mſ.* Memon.
l. 6. ſecunda particula] *Ita mſ. & Steph. In aliis* τὸ particula *deeſt.*
l. 9. plenam] *Steph.* plenum.
l. 19. annui] *al.* anni.
Pag. 450. *l.* 19. Hilarium] *mſ.* Hilarinum. *& ita quoque infr.*
Pag. 451. *l.* 9. nunc uſque] *al.* unicus.
l. 27. parare] *mſ.* parari.
l. 28. quintum Kal.] τὸ quintum *in aliis libb. deeſt.*
Pag. 452. *l.* 18. Attacotti] *mſ.* Attacitti.
l. 23. fœdus] *mſ.* fœdera.
l. 24. debeat] *mſ.* debebit.
Pag. 453. *l.* 3. ſuburbano] *Steph.* ſuburbio.
l. 10. pridem] *mſ.* pridie.
l. 20. Germanus] *mſ.* Germanianus.
l. 25. viliora] *mſ.* vilia.
Pag. 455. *l.* 1. diducebatur] *mſ.* diducebantur.
l. 3. memoratus Imp.] *al.* memoratum Imperium.
l. 4. regentis] *mſ.* agentis.
l. 15. ſuadentium] *mſ.* valentium.
l. 17. ejus ſiiſque] *mſ.* maeniſque.
Pag. 456. *l.* 24. admixtus] *mſ.* adjunctus.
Pag. 457. *l.* 2. vero mandaſſe] τὸ vero *in aliis libb. deeſt.*
l. 13. Chalcedonos] *al.* Chalcedonium.
l. 14. quoniam illud] *mſ.* quoniam & illud.
l. 19. ignotus ob ſqualorem vultus & maciem] *al.* ignotus vultu ob ſqualorem & maciem.
Pag. 458. *l.* 5. ſontes] *mſ.* inſontes.
l. 20. 21. acciderit] *mſ.* adſiderit.
l. 25. jamque fines] *al.* jam fines.
l. 26. ideoque ſæviſſimam] *al.* eamdemque ſæviſſime.
Pag. 459. *l.* 18. fide ſalutis] *mſ.* fidelitatis.
Pag. 460. *l.* 2. 3. ſublatus] *al.* ſublatis.
l. 19. evectus] *mſ.* erectus.
Pag. 461. *l.* 22. confeſtim] *mſ.* cum feſtinatione.
Pag. 462. *l.* 30. armis] *Steph.* animis.
Pag. 463. *l.* 17. præire] *Steph.* præcedere.
l. 19. à Nicæa] *mſ.* Anticea.
l. 21. dierum fere ſex ſp.] *mſ.* dierum brevi ſpatio.
l. 29. *religionibus*] al. *regionibus.*
Pag. 464. *l.* 16. Exindeque] *al.* Exinde.
Pag. 465. *l.* 16. gaſtrenſis] *mſ.* Caſtrenſis.
Pag. 466. *l.* 3. comprenſus] *mſ.* compreſſus.
l. 13. Helleſpontum] *mſ.* bellis pontum.
l. 15. confixi] *al.* confuſi.
l. 19. exercitiis] *mſ.* exſertas.
Pag. 467. *l.* 23. ob illos] *mſ.* mobiles.
Pag. 468. *l.* 12. Gomoarium] *mſ.* Obigomarium.
l. 19. Regem adhuc] τὸ Regem *mſ. deeſt.*
Pag. 469. *l.* 4. prope Nacoliam] *mſ.* propenſacolium.
l. 5. partium dux] *mſ.* partiundum.
l. 5. Agilo rem excurſu] *mſ.*

jaculorum excurſus.
l. 20. ſepelivit & bella, ad veteris] *al.* ſepelivit, ad veteris.
l. 22. frutectis ſub quibus latebat] *mſ.* frutectis ubi latebat.
Pag. 470. *l.* 14. edidiſſet] *mſ.* ediderat.
l. 19. neceſſitudinem quæ] τὸ quæ *mſ. deeſt.*
l. 25. adventus] *Steph.* adpetitus.
l. 31. perpeſſis] *mſ.* perpenſis.
l. 31. ſolum] *mſ.* ſolo.
l. 32. * illi & illi fid.] *mſ.* ille & ille fidum.
l. 33. quam cauſis] τὸ quam *mſ. deeſt.*
Pag. 471. *l.* 2. ægerrimè dediderunt] *mſ.* acerrimè diviserunt.
l. 4. ardore] *mſ.* ad ardorem.
l. 5. & Agilone] *mſ.* & Agilonem.
l. 10. virtutibus ambo] *mſ.* virtutibus ejus ambo.
l. 18. inopinata] *mſ.* nobilitate &.
l. 22. reſident] *mſ.* reſiderendi.
l. 22. agitur] *mſ.* agatur.
Pag. 472. *l.* 3. 4. victoriam fœdantis] *mſ.* victoriæ fœdioris.
l. 19. per omnem orbis] *Poſt hæc verba folium integrum in mſ. deſideratur.*

IN LIBRUM XXVII.

PAg. 475. *l.* 18. impetu hoſtium] τὸ hoſtium *deeſt Steph.*
Pag. 476. *l.* 19. urgente inſtanter] *in Steph. Editione* τὸ inſtanter *deeſt.*
Pag. 477. *l.* 2. Signo igitur] *mſ.* Signo itaque.
l. 3. ſplendentium] *in Steph. deeſt.*
l. 22. per iter] *mſ.* pariter.
Pag. 478. *l.* 20. homo indignanter] *In Steph.* τὸ homo *deeſt.*
Pag. 480. *l.* 2. exornarunt] *mſ.* exarmarunt.
l. 10. fremituque crebreſcentis] *mſ.* primitus crebreſc.
l. 18. damna deflentium] τὸ damna *vulg. deeſt.*
l. 20. Viventius] *mſ.* Juventius, *& ita infr.*
Pag. 482. *l.* 14. Zephyrum ventos] τὸ ventos *Steph. deeſt.*
l. 20. capitum humanis] *mſ.* capitum cavis.
l. 27. Hæmimontanæ celſitudines clauduntur] *mſ.* Hæmimontana celſitudines clauduntur.
l. 30. eorum] *mſ.* eo jubar.
Pag. 483. *l.* 3. quæ cognom.] *al.* qua cognom.
l. 9. timebantur] *al.* memorantur.
l. 20. audaciſſima] *mſ.* duriſſima.
l. 22. tranſiere] *al.* tranſivere.
Pag. 484. *l.* 1. quæ ex fronte] *al.* ex fronte quæ.
l. 8. aliis oppida] τὸ aliis *deeſt vulg.*
l. 8. Colatis] *mſ.* Galati.
l. 11. poſtquam] *mſ.* τὸ poſt *deeſt.*
l. 21. infectos] *mſ.* infeſtos.
Pag. 485. *l.* 4. ingenuæ] *mſ.* juge.
l. 5. firma] *al.* prima.
l. 9. parvipendens] *mſ.* parviducens.
l. 18. Ne igitur] τὸ igitur *in vulgatis libb. deeſt.*
Pag. 486. *l.* 11. Venalem poſcerent pacem] *mſ.* venalem poſcerent praecem.
l. 15. Emiſſique viciſſim Victor & Arintheus] *al.* Emiſitque viciſſim Victorem & Arintheum.
l. 18. paci] *mſ.* pacis.
l. 19. jurisjurandi] *mſ.* jurandi.
Pag. 487. *l.* 14. 15. aſcenderat] *mſ.* deſcenderat. *Forſan in antiquis codicibus ſcriptum fuit* eſcenderat, *ut ſuprà : idque in aliis libris jam olim quoque obſervatum fuit.*
l. 19. ſed dum] *al.* ſed cùm.
Pag. 488. l. 20. *ſurrecturum*] al. *ſurrepturum.*
Pag. 489. *l.* 7. dicebat] *mſ.* dicebantur.
Pag. 490. *l.* 7. licuiſſet, qui] *al.* licuiſſet & qui.
l. 7. 8. adnubilabant] *mſ.* adnubilarunt.
Pag. 491. *l.* 1. Rectorum] *mſ.* Rectoris.
l. 12. dilatum aliquandiu] τὸ aliquandiu *mſ. deeſt.*
l. 15. mollitie] *mſ.* mollitia.
l. 20. levia] *mſ.* brevia.
Pag. 492. *l.* 10. juſſiſſe ternos] *mſ.* juſſiſſe item ternos.
Pag. 493. *l.* 12. volunt ipſi] τὸ ipſi *deeſt al.*
* *l.* 16. & Bulchobaudem] *mſ.* effullofaudem.
l. 20. Proventuſidem] *mſ.* Provertu idem.
l. 25. pube tendebat] *mſ.* pubetere tend.
Pag. 494. *l.* 7. hominum] *mſ.* omnium.
l. 12. 13. Rutupias] *mſ.* Rutuтias.
l. 15. Lundinium] *al.* Lundonium.
l. 23. tutaque] *mſ.* totaque.
l. 28. multos alios] τὸ alios *vulg. deeſt.*
Pag. 495. *l.* 11. Officiorum confiſus] *Ita mſ. & Steph. In al.* τὸ confiſus *deeſt.*
l. 25. mollientes] *mſ.* molientes.
Pag. 496. *l.* 9. montium] *mſ.* animantium.
l. 18. minùs] *al.* minis.
l. 20. Urſicino] *mſ.* Urſino.
Pag. 497. *l.* 2. clari] *mſ.* præclari.
l. 2. 3. Nam&] *mſ.* Namque &.
l. 9. viderentur eſſe] τὸ eſſe *deeſt al.*
l. 9. 10. factitabant] *al.* faciebat.
Pag. 498. *l.* 1. virile & muliebre ſecus] *al.* virilem & muliebrem ſexum.
l. 19. recente] *mſ.* terente.
l. 20. tranſgreſſus, indiviſis] *mſ.* tranſtibuique neminem diviſis.
l. 31. Solicinio] *mſ.* Soliconmo.
Pag. 499. *l.* 3. 4. occurſu, locorum] *mſ.* occurſu, unde locorum.
l. 11. perterrente] *al.* præterrente.
l. 23. 24. proculcatores] *al.* procuriatores.
l. 25. abrupta] *mſ.* oblita.
Pag. 500. *l.* 3. advenit omne] *al.* advenit huc omne,
l. 4. iiſdem] *al.* iis denique. *In mſ. neutrum habetur.*
l. 12. turmarum] *mſ.* ruinarum.
l. 14. hoſtilibus] *mſ.* haſtilibus.
l. 25. adminiſtrarat] *al.* adminiſtrat.
Pag. 501. *l.* 3. ſublimiùs] *al.* altiùs.
l. 17. 18. reprehendens pronuntiat] *mſ.* reprehendens tam pronuntiat.
l. 20. minuens] *mſ.* munitus.
Pag. 502. *l.* 3. diruptus] *mſ.* directus.
l. 5. non cera, ſed plumbis] *mſ.* nonne eras ſed pluribus. *vulg.* non erant ſed pluribus.
l. 15. nationem omnem] *mſ.* nationem hominum.
l. 23. cecidit] *mſ.* deciderat.
Pag. 503. *l.* 9. fide] *mſ.* deinde.
l. 9. ſalutis] *mſ.* ſaluti.
l. 10. 11. minacem] *mſ.* minaciter.
l. 21. aditu reſerato] *mſ.* aditura è ſtrato.
l. 22 23. repentes] *mſ.* repens.
l. 28. præcepit] *mſ.* præcipitur.
Pag. 504. *l.* 10. receſſus] *mſ.* receſſus.
l. 14. 15. ſuperata vel prodita] τὸ vel prodita *in mſ. deſunt.*
l. 16. laſſatis] *mſ.* laxatis.
l. 34. Ultus] *mſ.* Ultra.
Pag. 505. *l.* 5. evanuerit] *mſ.* evanuit.

IN LIBRUM XXVIII.

PAg. 506. *l.* 13. quæ apud] *mſ.* quæque apud.
l. 13. interim] *al.* timuerim.
l. 14. Miletum] *al.* militum.
l. 21. cothurnarius] *mſ.* cothurnatiûs.
Pag. 507. *l.* 2. Nileum] *mſ.* Linae.
l. 8. doctrinarum] *al.* diſciplinarum.
Pag. 508. *l.* 1. moderamina] *mſ.* moderamine.
l. 17. propter] *al.* ob.
l. 18. morarum] *al.* moræ.
Pag. 509. *l.* 4. notos] *al.* notans.
l. 14. 15. ad hæc] *mſ.* ad hos.
Pag. 511. *l.* 12. interpretu comp.] *al.* integrum comp.
Pag. 512. *l.* 5. occultiore] *mſ.* occultiores.
l. 10. ſcriptum] *mſ.* inſcriptum.
l. 11. delenirer] *mſ.* delenirent.
l. 12. legebatur] *mſ.* legebantur.
l. 13. avarum] *mſ.* adavarum.
Pag. 514. *l.* 4. funeſta] *mſ.* funeſti.
l. 7. 8. conſcii veneficii] *mſ.* conſciis veneficiis.
l. 19. convicti] *mſ.* confeſſi.
Pag. 515. *l.* 28. Prætorii] *mſ.* Prætoris.
l. 29. cujus] *mſ.* ejus.
l. 29. quandam velut damuſam] *mſ.* quædam velut damuſam collegaret.
Pag. 518. *l.* 15. inter ſalutandi] *mſ.* & iterandi initia.
l. 17. nonnullis] *mſ.* nullis.
Pag. 519. *l.* 18. in carcere Tulliano matris] *mſ.* in Tertulliano in matre.
Pag. 520. *l.* 5. communiebat] *mſ.* commoliebat.
l. 15. confundebantur] *mſ.* confidebantur.
l. 16. interrumpebantur. Vicit] *mſ.* interan vice.
l. 19. inquietudine errantis] *mſ.* intivecudinerrantis.
Pag. 521. *l.* 6. 7. Alemanni venere obſidum patres, quorum] *vulg.* Alemanni venere obſides Imperatoris, quos leg.
l. 10. deciperentur] *mſ.* deficerentur.
l. 12. nec quietum aliquid vel mite referri] *vulg.* audirentur nec aliquid mite referri.
l. 13. digreſſis] *mſ.* agrigreſſis.
l. 15. 16. aggreſſique milites] *mſ.* adortus multos
l. 17. obtruncabant] *mſ.* obcabant.
l. 20. commeruiſſe] *mſ.* id commeruiſſe.
l. 27. ſimiles agitantibus] *mſ.* ſimilia actentibus.
Pag. 522. *l.* 4. 5. ſine ullo diſcrimine] *mſ.* ſineſtre ullo die ſiopimas. *io.* ſine ullo diſcrimine opimas demos.
l. 5. oppida] *mſ.* opes.
l. 7. quoquo] *mſ.* quaque,
l. 8. irrumpentium] *mſ.* corrumpentium.
l. 9. conjuratis] *mſ.* conjuratus.
l. 10. adtribuerentur] *mſ.* attribuerun
l. 12. narrando, operis] *mſ.* narrandor ..... enus
Pag. 523. *l.* 5. 6. parandi] *mſ.* patiendi. *io.* rapiendi.
l. 10. extruxerunt] *mſ.* conſtruxerunt
l. 21. adflicta] *mſ.* adflictis. *al.* affectas.
l. 21. 22. quiete temporis] *mſ.* & ad quietem temp.
l. 24. Valentinus] *mſ.* Valentinianus.
Pag. 524. *l.* 8. illecebroſas] *al.* illecebras.
l. 19. ditionem] *mſ.* ditiones.
l. 22. Principis ..... Arcanos] *mſ.* Principis velut ova., t..., tudio nuntio ineſt etima præcipua. Arcanos.
Pag. 525. *l.* 2. 3. acceptorum promiſſorumque magnitudine præmiorum] *mſ.* acceptarum promiſſarumque magnitudine præcarum.
l. 13. diſcurſus] *al.* digreſſus.
l. 20. nocens rei communi, ſed] *vulg.* nocens, ſed.
Pag. 526. *l.* 2. lætus alias] *mſ.* lætus alia.
l. 5. ganeas] *mſ.* galineas.
l. 18. Flabunii] *mſ.* Fabunii.
Pag. 527. *l.* 3. 4. ubi ubi ſunt minaciter clamantes ſi app.] *mſ.* ubi ſunt noſtrorum clamant app.
l. 15. 16. peregrinum cujus] *mſ.* peregrinum putantes, cujus.
Pag. 528. *l.* 3. 4. ita imminent] *mſ.* italos terhiminent vident & perc.
l. 13. conviviis] *mſ.* connubiis.
Pag. 529. *l.* 3. adſiſtant] *mſ.* adſiſtentes.
l. 4. videretur] *mſ.* viderentur.
l. 10. ſcitè] *mſ.* excite.
l. 14. delictorum] *mſ.* tectorum.
l. 15. adfligi] *mſ.* adflicta.
l. 17. unus] *mſ.* cremus.
l. 18. maniosus & nequam. Civilitatis] *mſ.* ma....niosus & nequam, & ſi quis ..... di deinceps antius fuerit cortu ...... tis autem hoc apud eos nunc ....m quod expedit. Civilitatis.
Pag. 530. *l.* 2. rogatis] *mſ.* rogatus.
l. 3. 4. patrimonii ſe perpeti] *mſ.* patrimoniis oppidi perpeti.
l. 7. lembis] *mſ.* Tembis.
l. 8. vel Cajetam] *mſ.* velle certamen.
Pag. 531. *l.* 1. ſericis] *mſ.* ſertis.
l. 2. foramen] *mſ.* toramen.
l. 3. ſunt apud] *mſ.* ſunt...... apud.
l. 7. una portatur] *mſ.* una p. .... ur.
l. 9. *& ſeqq.* abiit. * Quidam] *mſ.* metaris. Ne id enimvero ſi quibus in mil..... principis regens digreſſus..... rit in.... acut provectibus tali præſente ..... irio ..... lenu præſul exiſtimatur ceteri tacitur..... dicta ſolias paterfamilias tectu ..... rant aliena & placentia referrent & utile pleraque fallendo...... Quidam.
Pag. 532. *l.* 5. appellari teſſerarios, inter] *mſ.* appellari .... inter.
l. 17. eos technis] *mſ.* poteſt regiis.
l. 19. *& ſeqq.* pereunt * Alius] *mſ.* pereunt ut id impleris oraciatorem operiente nec puteos nec facili poteſt agritudo teſtam .... comitatum eſt his quiſtuam ..... cum dignitate licet ...... vicet tumida. Alius.
l. 21. obliquato] *mſ.* aliquanto.
Pag. 533. *l.* 13. extorum interpretes] *mſ.* extornch...... terpretes.
Pag. 534. *l.* 1. fœminas invitantes] *mſ.* fama adventantes.
l. 2. innuentes * ut Tullius ait] *mſ.* innuentes & teſtatura......... ancillas captenatura pallidi aſpirati pridie conſumta defuncta .... um romaque ut ullius ait.
l. 13. 14. omnes] *mſ.* omne.
l. 15. 16. concio & ſpes] *mſ.* concio & copitorum & ſpes.
Pag. 535. *l.* 3. & tota clamitant ſæpe] *mſ.* & rogant velamittant.
l. 5. exiluerit Princeps & circumflexerit metam * exopto] *mſ.* exiluerit prin..... nominabilis equis parum coherce...... ercircum elexerit metam & ubi negligentiæ tanta eſt caries. Exoptato.
l. 8. effuſius] *al.* fuſius.
l. 9. diſceſſis] *mſ.* diſceſſi.
l. 12. exploduntur] *mſ.* explorantur.
l. venuſta] *mſ.* venuſtas.
Pag. 536. *l.* 3. adhuc, *Per te*] *mſ.* obſidije .... *Per te.*
l. 6. inanitate] *mſ.* biennitate.
Pag. 537. *l.* 7. ordinibus barba-

ros] *mſ.* ordinib. per barbaros.
l. 24. pari modo locatus] *mſ.* primo dolocatus.
Pag. 538. miles congregaretur] *mſ.* milites congregarentur.
Pag. 539. *l.* 7. & moras necti] *mſ.* & moras, mæſti.
l. 12. terra : quemadmodum ſolent] *mſ.* terſiavi ſolent.
l. 12. ejuſmodi] *mſ.* ejuſmodi nūis adſ.
l. 18. agris] *mſ.* pacis.
l. 27. eorum noſtra] *mſ.* eorum utinovo noſtra.
Pag. 540. *l.* 9. caſu inagro] *mſ.* caſuum feritatibus in agro.
l. 20. Tripolitani] *mſ.* Pentapolitani.
l. 22. Flaccianum] *mſ.* Flictianum.
l. 27. ſibique deferri] *al.* ſibi def.
Pag. 543. *l.* 17. præſtructus] *al.* præſtructurus.
Pag. 544. *l.* 10. voluciter] *al.* velociter.
l. 17. Cæleſtium] *Steph.* Cæleſtinum.
l. 33. ultriceſque] *mſ.* ultimæque.
Pag. 545. *l.* 8. in eccleſia] *mſ.* in eccleſiam.
Pag. 546. *l.* 1. nixa] *mſ.* mixta.

IN LIBRUM XXIX.

PAg. 547. *l.* 20. dilata] *mſ.* delata.
Pag. 548. *l.* 7. exclamabat] *al.* exclamat.
Pag. 549. *l.* 15. concinnitatibus] *mſ.* concinnantibus.
Pag. 550. *l.* 22. appetitus] *mſ.* appetenter.
l. 25. nonnunquam accidebat] *mſ.* nonnunquam acceptum accidebat tam Octavianum ex Proconſ. quorum.
l. 28. Quintiano] *mſ.* Quintiniano.
Pag. 552. l. 3. *Comprime*] al. *Comple.*
l. 13. ſine fine ſtrependo] *mſ.* ſine ſtrepitu.
Pag. 553. l. 8 *cortinulas penſilem*] mſ. *cortinulas* .... *penſilem.*
Pag. 554. *l.* 11. Οὐ μὴν] *mſ.* OTMaNaI ΗΠΟΙΝΙ ΓΕΓΟΝΕϹ ϹΕΤaIΜΜ KaI ayΓΟΙϹ ΠΕΙΦaΝΗΒaΡΥΜΗΝΙϹ ΕΦΟΠaΗϹΕΙ KaΚΟΝΟΙΤΟΝ ΕΝ ΠΕdΙΟΙϹΙΜΜaΝΤΟϹaI ΑΕΟΜΕΝΟ KaΡ.
Pag. 555. *l.* 11. contuente] *mſ.* continente.
Pag. 556. *l.* 14. ibique capite] *al.* τὸ capite *deeſt.*
Pag. 557. *l.* 3. recepit] *mſ.* excepit.
l. 5. Fortunatiano] *mſ.* Fortunatione.
l. 5. infirmitate] *mſ.* infimitate.
Pag. 558. *l.* 1. vel ludibrioſa] *mſ.* velut ebrioſa.
l. 6. ſupplicia] *al.* ſupplicium.
l. 8. expreſſiùs] *mſ.* preſſiùs.
l. 24. elatè] *mſ.* aclatè.
Pag. 559. *l.* 4. Valens] *mſ.* & valere.
l. 16. extremis] *mſ.* externis.
l. 20. nexibili adſever.] *al.* nixis adſ.
Pag. 560. *l.* 6. quadam] *vulg.* aliqua.
Pag. 561. *l.* 1. quo juſtitio] *Steph.* qua juſtitia.
l. 1. 2. humiliati] *al.* humilitati.
l. 10. moras ægrè ferret] *mſ.* maturis ...... ferret.
Pag. 563. *l.* 3. quod ex more] *mſ.* quod Rex ex more. *it.* quod res ex more.
l. 12. ultrices] *mſ.* ultimæ.
l. 13. commovente] *mſ.* commoventes.
l. 19. Feſtinus] *mſ.* Feſtus.
Pag. 564. *l.* 9. agenda ſperandaque] *mſ.* agenda....... ſperandoque.
l. 16. ubique] *al.* ibi rectè.
l. 20. οὐ δὴ] *mſ.* CΟΙΛΝΟδΙΚΑΙΟΤΕ ΦΕΤΗΝΤΤΛΗΝ.
Pag. 565. *l.* 6. percuſſius] *mſ.* perculſus.
l. 9. ſcevum] *al.* ſævum.
l. 15. Maximini] *mſ.* Maximiani.
l. 25. occidi, quod] *mſ.* occidi ad p̄i, quod.
l. 26. formarat. Conſtantian.] *Hic locus in mſ. tranſpoſitus eſt.*
Pag. 566. *l.* 15. obſervato nec] *mſ.* obvernatione.
l. 17. obitum] *mſ.* vitium.
l. 17. liberatus * cum] *mſ.* liberatus * (*hic lacuna quatuor linearum*) * longè .... cuſaverit, cùm illi.
l. 22. uſi] *mſ.* cæſi.
Pag. 567. *l.* 3. 4. ne quo caſu ferarum rumperetur luctificus] *al.* ne quo ea ſuperarum debetur luctific.
l. 6. innoxiam * Et hæc] *mſ.* innoxiam. Exop .... ſimile ſedit .... Et hæc quidem.
l. 8. *& ſeqq.* digredientis * è ſpeculis] *mſ.* digredientis, nec quo eum velom reciator pervicax incuſabit. illud contemplatio, quod majus pretium operæ fortican regendus verius milite barbaris quo pellendis. Et cum dediſſet * (*hic lacuna quinque linearum*) * .. peculis ſi quis hoſt.
l. 12. 13. obruebatur. Agitabatur] *mſ.* obruebatur. ... agitabatur.
l. 15. ſucceſſionum] *mſ.* ſententiarum.
Pag. 568. *l.* 14. tapetes ſuffecerant] *mſ.* tapetes ..... ſuffec.
l. 15. 16. gnaris ducentibus fre. * tempore] *mſ.* gnari diſcentibus fre...... equitatu cum Theodoſio rectore præ. ... adiſpoſito equirat erat * (*hic lacuna trium linearum*) *. tempore jaceat.
l. 20. ſuſpicati] *mſ.* ſuſpecti.
l. 24. quinquageſimum] *mſ.* quingenteſimum.
l. 28. 29. Alemanna] *mſ.* Alemannia.
l. 30. 31. Britanniam tranſlatum] *mſ* Britannos latum.
l. 34. 35. Mogontiaci] *mſ.* Germaniaca.
Pag. 569. *l.* 3. inter * proxima) *Hic in mſ. lacuna trium linearum.*
l. 19. animadverteret] *al.* adverteret.
l. 21. contumax] *mſ.* contumelioſus.
l. 22. 23. vaſtandum, hoſtis] *mſ.* vaſtandum .... hoſtis.
l. 25. adoleſceret] *mſ.* adoleſcerent.
l 26. Luſii] *Steph.* Duſii.
Pag. 570. *l.* 30. Tubuſuptum] *mſ.* Tubuſoptum.
Pag. 571. *l.* 4. ductabant] *mſ.* optabant.
l. 12. Lamfoctenſe] *mſ.* jam Phocenſe.
l. 13. condi] *mſ.* candi. *al.* cundi.
Pag. 572. *l.* 2. Tipaſam] *mſ.* Tipoſam.
l. 5. imminentis] *mſ.* minanti.
l. 12. diſtuliſſent provinciæ] *mſ.* ſuſtuliſſent & curis provinciæ.
l. 13. quibus ſe] τὸ ſe *deeſt al.*
l. 19. 20. adeline] *al.* adelive.
Pag. 573. *l.* 2. 3. turbatoris * producerent] *In mſ. hic lacuna quatuor linearum.*
l. 12. *rigor*] al. *vigor.*
l. 22. *clementia*] mſ. *dementia.*
l. 26. Ancorarium] *mſ.* Ancorariam.
l. 26. Mazicas] *al.* Mazices.
Pag. 574. *l.* 6. ductore * Romano] *In mſ. hic lacuna quatuor linearum.*
l. 21. 22. quantum * &] *mſ.* quantum ..... equenteſque pertinaciter * (*hic lacuna nonus linea*) * certare... neceſſitate

cessitate .... fussem & ipsum.
l. 32. 33. impetrabilem] al. impenetrabilem.
l. 35. Cantantianos] al. Cautorianos.
l. 37. 38. promittendo, cùm * ulterius] ms. promittendo cùm (*hic lacuna trium linearum.*) ... tultorius per.
Pag. 575. l. 7. avexerat] al. auxerat.
l. 8. 9. perancipiti * Theodosius] ms. perancipitis... (*hic lacuna trium linearum*) .... Theodosius nullique ad eum .... tium parcens.
l. 16. concatervatis] al. catervatis.
Pag. 576. l. 5. rotundo habitu] ms. rotundo habitus.] al. rotunda habitu.
l. 7. perniciem] ms. perniciosem.
l. 9. citus] al. citiùs.
Pag. 577. l. 20. Jellalenses] ms. Vessalienses.
l. 30. Masillam] ms. Misiliam.
Pag. 578. l. 6. animam absque moris cruciabilibus] al. animam non absque miris cruciabilibus.
l. 7. interceptamque] ms. ecepeztamque.
l. 19. agnoscesens] al. cognoscerens.
Pag. 579. l. 2. insulsu] ms. inexcita.
l. 4. raptim obsessa ab] ms. quoniam proclivia obsessaque ab.
Pag. 580. l. 16. cibum sumens] *In Steph. hæc verba desunt.*
l. 24. virile & muliebre secus] al. virilis & muliebris sexus.

IN LIBRUM XXX.

PAg. 584. l. 13. Artabannis, addens] ms. Artabannis .... dens.
l. 16. nec urgentis adventus] al. nec urgentis accessus. ms. ne surgentes advenus.
l. 19. revertetur] ms. revertitur.
l. 27. 28. moderatoris Apparitor] ms. moderator Apparitoris.
l. 28. peritus] ms. imperitus.
Pag. 586. l. 8. eo rursus] al. eo ipso.
l. 12. manibus] ms. brachiis.
l. 14. fidei certitudine mansit immobilis] ms. fiderandi ne mansueti ..... mobilis.
Pag. 587. l. 1. ædes pulsu] ms. adessasple nervorum.
l. 6. præpeditum] ms. impræpeditum.
l. 7. dolone] al. dolo.
l. 17. 18. scripseritque] ms. scriberetque.
Pag. 589. l. 10. compererat] al. conceperat.
l. 26. Præfectus Prætorio] al. præfecit Prætorio.
l. 33. rationem formidine] ms. ratione formidinem.
Pag. 590. l. 5. festinabat] ms. festinaret.
l. 9. veris eum pertinerent exoratum] ms. principum oratum eum perciperent & exoratum.
Pag. 591. l. 5. nullis] ms. nullius.
l. 13. 14. jure πιλατικῶς] τὸ jure deest al.
Pag. 592. l. 2. 3. Ctesias] ms. KIHCIAC.
Pag. 593. l. 23. ob levia scrinii] ms. levia sinsermin.
Pag. 594. l. 6. sævitate] al. sævitate.
l. 23. senserint esse summatum] τὸ esse deest al.
Pag. 595. l. 14. diebus dictis] ms. diebus dioctis.
Pag. 596. l. 8. exeritur, pro Cluentio vel pro] ms. & aritur eluenda ne vel pro.
l. 18. convelare] ms. convalere.
Pag. 598. l. 11. quo sinente] al. quo canente.
l. 11. accuratiùs] ms. curatiùs.
l. 29. compulerunt] ms. compulit.
l. 29. & flagitantium] ms. efflagitantium.
Pag. 599. l. 12. inter suos] ms. ante suos.
Pag. 600. l. 12. Sebastiano] ms. Senastigiano.
Pag. 601. l. 4. insidens] al. concidens.
l. 17. præter morem] ms. præter ar... torem.
l. 27. 28. Equitio introducente] ms. Equitio in consistorio vadente sunt.
Pag. 602. l. 7. ictus è cælo, vitalique via voceque] al. ictus telo vitalia voceque.
l. 8. 9. & repente cohibito] ms. egre pene cubito.
l. 10. exulibus] al. & vilibus.
Pag. 603. l. 27. germanitate concordi] ms. germanitate ita concordia.
l. 30. exorsus arces] ms. exorsus ut arces.
Pag. 605. l. 6. Burgundios] al. Burgundos.
l. 11. bene merita narraturi, adsimulavis nonnunquam] ms. præte merita narraturi. ...... ad ...... bit nonnumquam.
l. 22. virtutes] ms. virtutum.
Pag. 606. l. 2. contemptus ut ad resist.] ms. contemtus vis bella diuturna parum ...... lius ad resist.
l. 23. dissimilis] ms. verisimilis.
Pag. 607. l. 3. lucrum. Hujus] ms. lucrum.... Hujus.
l. 13. livorem virtutum] ms. livorem severitatem.
Pag. 608. l. 1. suggillandum] ms. supplicandum.
l. 8. inattente] ms. imamenta. *i.e.* ima mente.
Pag. 609. l. 16. coluit] ms. voluit.
l. 22. curatum] al. conditum.
Pag. 610. l. 2. hoc tentatores novitatis] ms. hoc tentandæ novitati res.
Pag. 611. l. 8. metu] ms. mens.

IN LIBRUM XXXI.

PAg. 613. l. 18. Tragula] ms. Vagulæ.
Pag. 614. l. 7. αὖ ἐπέων] ms. ΑΛΛΟΠΟΙΑΝ ΝγΝΦΑΙdΡΟCΕΡΕ ΚΑΤΑ ΓΑΑC ΤγΧΟΡΗΙΤΕΡΠΟΜΕΝΕC ΤΡΟΦΟΝΦΕC ΕγCΤΕΦΕΑ ΚΑΤΑ ΓγΙΑCΚΑΙ ΤΙΧΟCΑ ΟΙΤ ΡΟΙΟΠΑ ΑγCΤΟ ΝΟΝ ΕCCΙ ΚΑΡΑΗΠΟΤΕdΝΙΑ ΦΥΛΛΑ ΠΟΛγCΠΕΡΜΟΝΑΝ ΟΡΑ ΠΑΠΙCΤΟΡΟγ ΚΛΑqΡΟΟΙΟ ΠΟΡΟΝΤΑCγΝ ΕΧΜΗ ΚΑΙ CΚγ ΕΙΚΗΝΑΚ ΤΙΧΟΡΗΝ ΚΑΙ ΜγC ΔΑΓΑΙΝΙΠΑΙ ΟΝΗC dΕΤ ΙΙΒΑΤΑCγΝ ΕΑΤΙCΙΜ ΑΙΝΟΜΕΝΗC ΤΑγΤΟγ ΚΑΙ ΒΙΟΤΟΙΟΤΕΛΟC ΚΑΙ dΗΡΕΙΝ ΕΦΕζΕΙ.
Pag. 615. l. 6. deformes] ms. prodigiose formæ.
l. 9. Sic &] ms. licet.
Pag. 617. l. 4. lugescunt] ms. jugescunt.
l. 15. tetra villis] al. conjuges ex villis vest.
Pag. 618. l. 13. Achaiam] ms. Adalam.
Pag. 619. l. 15. mansit] ms. transit.
Pag. 620 l. 2. sarracis] ms. sarraclis.
l. 4. educuntur] ms. educantur.
l. 13. 14. militari disciplina] ms. multiplicipiena.
l. 19. la.. inando] al. la... ando.
Pag. 621. l. 2. circumeunt] ms. circumcircunt.
Pag. 622. l. 14. amissis] al. amicis.

l. 16. 17. Gerazi] *mſ.* Geraſi.
l. 25. modò ruens] *mſ.* modo nierum.
l. 24. oppoſita] *mſ.* adpoſita.
Pag. 623. *l.* 2. ceſpitis] *mſ.* ceptis.
l. 3. ab arvis patentibus] *mſ.* à barbaris petentibus.
l. 16. 17. robur] *al.* rumor.
Pag. 624. *l.* 7. turbentur] *mſ.* trudentur.
l. 24. æmulæ] *al.* æmuli.
Pag. 625. *l.* 10. Saphrace] *al.* Aphrace.
l. 11. Farnabio] *mſ.* Farnubio.
l. 17. occaſione] *mſ.* accuſatione. *it.* cauſatione.
Pag. 626. *l.* 4. nec] *al.* ne. *mſ.* ne hoc.
l. 6. vertere diſſimulabant] *mſ.* vertendi muſſabant.
l. 23. accidiſſe] *mſ.* accidens.
Pag. 627. *l.* 23. de habitu] *Steph.* & de *non habet.*
Pag. 628. *l.* 17. 18. acriùs] *mſ.* rariùs.
Pag. 629. *l.* 1. vaſtatam plebem] *mſ.* & *Steph.* vaſtatam inam plebem. *it.* vaſt. imam plebem.
l. 9. averſiſque] *al.* adverſiſque.
l. 11. ſemet, ut] *mſ.* ſemet . . . ut
Pag. 630. *l.* 2. 3. perferre non ſufficientes] *mſ.* & *Steph.* perferre non poſſe non ſufficientes.
Pag 631. *l.* 1. incluſos] *mſ.* & inſulis.
l. 20. aliorſum] *Ita mſ.* & *Steph. vulg.* aliò.
l. 36. cuique] *mſ.* quæ.
Pag. 632. *l.* 9. invitos] *mſ.* & *Steph.* inviſos.
l. 33. cohorte] *mſ.* morte.
Pag. 633. *l.* 1. ſecantes] *mſ.* ſecandos.
l. 29. ſperabatur] *mſ.* ſpectabatur.
Pag. 634. *l.* 24. concidiſſe] *al.* conceſſiſſe.
Pag. 635. *l.* 7. complurium] *al.* quamplurimum.
l. 26. oppreſſit] *mſ.* & *Steph.* ut priuſquam.
Pag. 636. *l.* 4. converrebant quæ] *mſ.* converrebant : & quæ.
l. 33. terrente] *al.* torrente.
Pag. 637. *l.* 23. quingenteni leguntur] *al.* quingenteni milites leguntur.
l. 26. venaticias] *al.* venaticas.
l. 31. 32. Etenim] *mſ.* Etm̃. *al.* Et inde.
Pag. 639. *l.* 1. per Lauriacum ad opitulandum opp.] *mſ.* per inaureacum opitulanda opp.
l. 5. exæſtuantes vi] *mſ.* exæſtuares ut in torr.
l. 7. cuncta mobilis] *Steph.* cunctam obviaſſet.
l. 9. 10. ac regiam] *mſ.* adrogantia.
Pag. 640. *l.* 4. Nicen] *mſ.* Nicæam.
l. 6. prope Adrian.] *mſ.* præp. . . . . Hadrian.
l. 15. per alium] *mſ.* peractum.
l. 20. intendente] *mſ.* incendente.
l. 23. præſtans] *mſ.* proſtravit. *Steph.* præſtavit.
Pag. 643. *l.* 4. ut ambigui] τὸ ut *deeſt al.*
l. 12. quæ ad] τὸ quæ *mſ.* & *Steph. deeſt.*
l. 15. equitum, primo] *al.* equitum itinera primo.
l. 16. 17. adhuc per itinera plurimis] *al.* adhuc perplurimis.
l. 18. etiam tum] *mſ.* etiamdum. *al.* etiamnum.
l. 21. Safrace] *al.* Safrage.
l. 21. accita] *mſ.* accito.
l. 21. 22. fœderatutos] *mſ.* fœderato raturas.
l. 27. incendiis, quos lignis] *mſ.* inpondiis quos ignaret.
Pag. 644. *l.* 6. natalium daturus. Eo.] *mſ.* natalium . . . . . Eo ad.
l. 11. Safrace Alanorum] *al.* Safrage Alemannorum.
l. 18. abſterrebat] *mſ.* ſatis terrebat.
l. 21. reciprocis agitaræ] *mſ.* hactainlatae.
Pag. 645. *l.* 35. Mattiarios] *mſ.* Matſiarios.
Pag. 646. *l.* 12. non ferentes] *mſ.* & *Steph.* in conferentes.
Pag. 647. *l.* 3. hoſtibus] *mſ.* hoſtilibus.
l. 21. ſpectatus] *al.* ſpectatis.
Pag. 648. *l.* 11. adætandis] *al.* requirendis.
l. 18. contraditoris] *mſ.* contradictoris.
Pag. 650. *l.* 3. ἐν πεδίῳ κ.] *mſ.* ΕΝ ΠΑΙΔΙΟΙCΙ ΜΙΜΑΝΤΟC ΑΙΑΛΙΑΑΙΟΜΕΝΟΙΟΑΡ. *Steph.* ἐν πεδίοισι μιμαντος ΑΙΑΑΙ-ΑΑΙΟΜΕΝΟΙΟ ΑΡ.
l. 5. contemnebat] *mſ.* condemnabat.
l. 7. Erythræo] *Steph.* Erichtheo.
l. 7. ſuppoſitum] *mſ.* ſuperpoſitum.
Pag. 651. *l.* 13. abſumpta] *al.* aſſumta.
l. 17. diſcrimina] *mſ.* defrumenta.
l. 26. perrumperetur] *mſ.* prorumperetur.
l. 34. 35. obſtinatione magnatum majore] *mſ.* obſtinationem magnantium mato ca re.
Pag. 652. *l.* 14. fundæ] *mſ.* fundoris.
l. 20. adſcenſuſque] *mſ.* adſcenſumque.
l. 22. quemquam] *mſ.* quicquam.
Pag. 653. *l.* 1. referta] *mſ.* refertas.
l. 5. 6. abitum, cum] *mſ.* & *Steph.* abitum perdito cum.
l. 9. Macedoniæ urbem cum] *mſ.* Macedoniam, cum.
l. 19. extremum vaſtavere penuriæ] *mſ.* penuriam. *it.* extremam vaſtavere penuriam.
Pag. 654. *l.* 9. audaciæ fracto] *mſ.* audaciam fracto. *it.* proceſſu dein audaciæ infracto.
Pag. 655. *l.* 4. occidi, expectatione] *mſ.* occidi . . . . expectatione.

HACTENUS ex mſ. & vulg. libris variarum lectionum Collectam ea fide exhibui, quam in toto hoc Opere ſedulò præſtiti : curioſè fortaſſis an plus ſatis. Sed & hac parte graviſſimo Scriptori ſuccurrere volui, & materiam aliis dare, unde eligant, quæ pro cujuſque ingenio ex uſu eſſe poſſint.

PRIVILEGE DU ROY.

LOUIS PAR LA GRACE DE DIEU, ROY DE FRANCE ET DE NAVARRE : A nos amez & feaux Conſeillers les Gens tenans nos Cours de Parlement, Maiſtres des Requeſtes ordinaires de noſtre Hoſtel, Baillifs, Seneſchaux, Prevoſts, leurs Lieutenans, & à tous nos Juſticiers & Officiers qu'il appartiendra, SALUT. Noſtre bien amé Antoine Dezallier, Marchand Libraire & Imprimeur de noſtre bonne ville de Paris, nous a fait remontrer, qu'ayant recouvert un Exemplaire d'*Ammianus Marcellinus*, augmenté de pluſieurs Notes & Manuſcrits conſiderables par feu ſieur Henri de Valois, noſtre Conſeiller & Hiſtoriographe, & de quantité d'autres tres-importantes piéces qu'il a fait venir des païs étrangers, pour embellir cét Ouvrage, lequel il deſireroit mettre ſous la preſſe, s'il nous plaiſoit de luy vouloir accorder nos Lettres de permiſſion & Privilege ſpecial. A CES CAUSES, voulans favorablement traiter ledit Dezallier, & luy fournir les moyens de donner au Public de belles Impreſſions, Nous luy avons permis & accordé, permettons & accordons par ces Preſentes, d'imprimer ledit *Ammianus Marcellinus*, en telles formes, volumes, caracteres, & autant de fois qu'il voudra, pendant l'eſpace de vingt années conſecutives, à commencer du jour qu'il ſera achevé d'imprimer, iceluy vendre & diſtribuer par tout noſtre Royaume & Terres de noſtre obeïſſance. Faiſons défenſes à toutes perſonnes, de quelque qualité & condition qu'elles ſoient, d'imprimer ou faire imprimer, vendre ou diſtribuer ledit *Ammianus Marcellinus*, ſous quelque pretexte que ce ſoit, d'augmentation, corrections, impreſſion étrangere, ni meſme ſur les anciennes copies, ni autrement, en quelque maniere que ce ſoit, prejudiciable à l'Expoſant, ſans ſon conſentement ou ſes ayans cauſe, à peine de confiſcation des exemplaires, & de trois mille livres d'amende, applicable un tiers à Nous, un tiers a l'Hôpital General, & l'autre tiers à l'Expoſant, & de tous dépens, dommages & intereſts : A la charge d'en mettre deux exemplaires en noſtre Bibliotheque publique, un en celle de noſtre Cabinet des livres de noſtre Chaſteau du Louvre, & un en celle de noſtre cher & feal le ſieur le Tellier, Chevalier, Chancelier & Garde des Seaux de France, à peine de nullité des Preſentes. Du contenu deſquelles vous mandons & enjoignons faire joüir l'Expoſant & ſes ayans cauſe pleinement & paiſiblement, ceſſant & faiſant ceſſer tous troubles & empeſchemens. Et en mettant au commencement ou à la fin dudit Ouvrage un extrait des Preſentes, voulons qu'elles ſoient tenuës pour bien & düement ſignifiées. CAR TEL EST NOSTRE PLAISIR. Donné à Saint Germain en Laye le vingt-ſeptiéme du mois d'Avril, l'an de grace mil ſix cens quatre-vingts, & de noſtre regne le trente-ſeptiéme. *Signé*, Par le Roy en ſon Conſeil, JUNQUIERES.

Regiſtré ſur le Livre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris le 7. May 1680. ſuivant l'Arreſt du Parlement du 8. Avril 1653. & celuy du Conſeil Privé du Roy du 27. Fevrier 1665. Signé, C. ANGOT, *Syndic.*

Achevé d'imprimer pour la premiere fois, en vertu du preſent Privilege, le 15. Avril 1681.

